بازدید شد
۱۳۸۲

ن-۸۲۷۵

کتابخانه مجلس شورای ملی

کتاب مجالس المؤمنین

مؤلف قاضی نورالله شوشتری

موضوع

شمارهٔ قفسه ۷۶۹۷

شماره ثبت کتاب
۷۸۵۹۱
۱۱۲۳۰

۷۶۹۷

بازدید شد
۱۳۸۲

ن-۸۲۷۵

کتابخانه مجلس شورای ملی
کتاب مجالس المؤمنین
مؤلف قاضی نورالله شوشتری
موضوع
شماره قفسه ۷۶۹۷
شماره ثبت کتاب ۷۸۵۹۱
۱۱۲۳۰

۷۶۹۷

1

مجالس المؤمنین خط
غیر مؤلف

ارشادی

مجالس المؤمنين

درازنشینان چرخ گردان پیرانند
کاندر دو اربع زمین دانا همی‌گویند

بس [illegible] ازین داستان
[illegible] کوه فلک [illegible]

[illegible] مقدار اند [illegible] مقدار اند
[illegible] اند [illegible]

[illegible] بیند [illegible] آنکه
چون [illegible] چشم [illegible]

بیشتر [illegible] ز حل
[illegible] آفتاب [illegible] ماه [illegible]

[illegible] انجام
هر کس [illegible]

[illegible] عمر خود بپرسم
[illegible] معتبرم
از [illegible] معتبرم

[illegible] دارم
[illegible] پدرم
فرزند چهار [illegible]

مجلس شورا [illegible]

فهرست کتاب مستطاب مجالس المؤمنین که مشتملست بر دوازده مجلس

مجلس اول در ذکر بعضی از اماکن شریفه که انرا با ائمهٔ طاهرین و شیعه با اخلاص ایشان اختصاص خاص حاصلست و بالله التوفیق

العرش المجید — دار الاسلام یثرب — اعراف — بیت الله الحرام — مدینه طیبه

غدیر خم — فدک — کوفه — مشهد نجف — حله

مشهد کربلا — دمشق — قاهره مصر — حلب — حمص

موصل — باب الکرخ — حویزه — جزایر خوزستان — شوشتر

بحرین — یمن — جبل عامل — کرک نوح — جزیره خضره و بحر ابیض

همدان — تبریز — قم — کاشان — آبه

شیراز — ری ورام — ورامین — دولبست — طالقان قزوین

گیلان دیلمان — طبرستان — آمل — ساریا — ارم

جرجان — رستمدار — نون — سبزوار — نیشابور

مشهد مقدس طوس — سیستان — کشمیر — تبت — **مجلس دوم**

در بیان طایفه چند که بتشیع مشهور اند — ادریس و جزرستا

بنو حنیف — همدان — مذحج — ربیعه — شبام

مضر — ازد — وایل — خزاعه — عک

ضمیریه — نادریه — عبقرادیه — بنی اسد — مزاریه

منقذیه — بنی المویز — بنی مختار — مرسیوبه — رضویه — بکاریه — اخوینه

زعینه — عقیلیه — دیلمیه — کرخیه — بوهره — صلیحیه — نهراه ولال

مرج سند

مجلس سیم در ذکر اکابر شیعه از اصحاب کرام حضرت سید انام وان مشتملست بر دو طایفه و مجلس ارائی مسبوقست بتقدیم مقدمهٔ چند

مقدمهٔ اول در تعریف صحابه **مقدمهٔ ثانیه** در تقسیم صحابه بحسب رد و قبول

طایفهٔ اول در مشاهیر بنی هاشم و سادات ایشان از شیعه که جمعی از اعیان نیز اعتراف نموده اند

السید الکبیر ابو طالب بن عبد المطلب — سید الشهداء حمزه بن عبد المطلب — جعفر بن ابی طالب — عباس بن عبد المطلب

عبد الله بن عباس — عبید الله بن عباس — قثم بن عباس — فضل بن عباس — تمام بن عباس

عبد الله بن جعفر الطیار — محمد بن جعفر الطیار — عون بن جعفر الطیار — عقیل بن ابی طالب

عباس بن عتبه بن ابی لهب الهاشمی — عباس بن ربیعه بن حارث بن عبد المطلب — ربیعه بن الحارث

نوفل بن حارث بن عبد المطلب — مغیره بن نوفل بن حارث بن عبد المطلب — عبد الله بن ربیعه بن الحارث

عبد الله بن ابی سفیان بن الحارث — جعفر بن ابی سفیان بن الحارث — عبد الله بن الزبیر بن عبد المطلب

مسلم بن عقیل بن ابی طالب — ابو سفیان بن الحارث بن عبد المطلب — سعید بن الحارث

عبد المطلب بن ربیعه بن الحارث — عمر بن ابی سلمه بن عبد الاسد — **طایفه دوم**

در ذکر بنی هاشم از اکابر صحابهٔ مرضیه و شیعهٔ مرتضویه رحمهم الله تعالی

مقداد بن الاسود سلمان الفارسی عمار بن یاسر العبسی ابوذر الغفاری بریدة بن حصیب الاسلمی خالد بن سعید بن العاص

ابو الهیثم مالک بن التیهان الانصاری عثمان بن حنیف الانصاری سهل بن حنیف حکیم بن جبلة العبدی حذیفة بن الیمان الانصاری

خزیمة بن ثابت ابو ایوب [illegible] الانصاری ابی بن کعب الانصاری سعد بن عباده قیس بن سعد بن عباده سعید بن سعد بن عباده

بشیر بن سعد [illegible] جریر بن عبدالله البجلی حجر بن عدی الکندی عدی بن حاتم الطائی اسامة بن زید ابو رافع

براء بن مالک بن النضر براء بن عازب براء بن معرور بشر بن براء بن معرور عتبة بن عمرو بن ثعلبه حارثة بن سراقه

حارث بن نعمان [illegible] حارث بن نعمان بن امیه حارث بن هشام بن المغیره حارث بن [illegible] عروة [illegible]

عبدالله بن بدیل بن ورقاء عبدالرحمن بن حنبل الجمحی اسعد بن زرارة ابو امامه ابو الیسر کعب بن عمرو [illegible]

عمرو بن الحمق الخزاعی [illegible] ابان [illegible] ابان بن [illegible] ارقم بن [illegible]

ثابت بن زید ثابت بن قیس بن شماس ثابت بن الضحاک حریث بن زید زید بن حارثة بن [illegible]

زید بن ارقم عبادة بن الصامت خباب بن الارت عبد الغفار بن القاسم محمد بن عمرو بن حزم

نعمان بن عجلان سعد بن معاذ [illegible] [illegible] ابو ساسان [illegible]

مالک بن نویره بلال بن رباح حارث بن قیس حارث بن هشام عمرو بن ام مکتوم هاشم بن عتبه

ابو سعید الخدری ابو الطفیل عامر بن واثله جابر بن عبدالله مجلس چهارم در ذکر

اکابر دین و افاضل مومنین از زمرهٔ تابعین رضی الله عنهم اجمعین

سعید بن المسیب القاسم بن محمد بن ابی بکر اویس القرنی مالک بن [illegible] الاشتر زید بن صوحان العبدی

صعصعة بن صوحان محمد بن ابی حذیفه جعدة بن هبیره سعید بن قیس الهمدانی ربیع بن خثیم [illegible]

سعید بن جبیر اصبغ بن نباته مسلم المجاشعی جابر بن یزید الجعفی میثم التمار حبیب بن مظاهر [illegible]

رشید الهجری [illegible] سفیان بن ابی لیلی مخنف بن [illegible] ضرار [illegible] قنبر غلام [illegible]

عبدالله بن ابی رافع [illegible] تمیم [illegible] ثابت البنانی جعیده الهمدانی [illegible]

[illegible] حارث بن همام خوات بن جبیر زیاد بن عبید زید بن وهب الجهنی سالم بن ابی الجعد

سلمة بن کهیل سلیمان بن [illegible] سفیان بن یزید شرحبیل [illegible] عامر بن عبدالله عبایة بن ربعی

عبدالله بن [illegible] عبدالله بن خباب عبدالله بن سلمه عبدالله بن شداد عبدالله بن الصامت عبد خیر الخیوانی

عبدالرحمن بن ابی لیلی علقمة بن قیس علی بن ربیعه عمرو بن [illegible] [illegible] کعب بن عبدالله

کیسان بن کلیب لوط بن یحیی الازدی منهال بن عمرو [illegible] مخنف بن سلیم المسیب بن نجبه

المسیب بن [illegible] المهدی مولی عثمان النعمان بن صهبان نعمان بن عجلان [illegible] الهمدانی ابو جعفر [illegible]

ابو [illegible] ابو حیه طارق بن شهاب ابو زید ابو سعید عقیصا ابو صادق [illegible] [illegible]

ابو [illegible] القاضی ابو عمرة الانصاری ابو عمرو الفارسی ابو یحیی حکیم بن سعید ابو الکنود [illegible] ابان بن تغلب

مجلس پنجم در ذکر بعضی از اکابر متکلمین و افاضل مفسرین و محدثین و فقها و قرا و نحاة و لغویین

ابو خالد القماط ابو حمزة الثمالي ثوير بن ابي فاختة الكوفي عبد الله بن شريك سعد بن طريف حكم بن عوف

سالم بن ابي حفصة القاسم بن محمد بن ابي بكر بحر ابن ابي ... اسمعيل بن عبد الخالق عبد الخالق بن عبد ربه عبد الله بن ابي يعفور

الفضل بن يسار ليث بن البختري بريد بن معاوية العجلي محمد بن مسلم بن رباح زرارة بن اعين حمران بن اعين عبد الملك بن اعين

بكير بن اعين عبد العزيز بن احمد بن عيسى الجلودي محمد بن الحسن ابو النضر ... محمد بن ابي الحسن اسمعيل بن الفضل مسمع بن عبد الملك

سليمان بن خالد حفص بن البختري عبد الله بن ميمون عبد الرحمن بن ابي القاسم ... اسمعيل بن ابي خالد حارث بن المغيرة

رافع بن ... ابراهيم بن ... عبد الله بن ابي ... محمد بن علي بن النعمان المعروف بمؤمن الطاق ابو محمد هشام بن الحكم هشام بن سالم جميل بن دراج

داود بن ... حماد بن عيسى حمزة الطيار ابو الصباح الكناني سورة بن كليب معاوية بن ميسرة يونس بن يعقوب معروف بن خربوذ

اسحق بن عمار الصيرفي عبد الله بن سنان ابو بكر الحضرمي عمرو بن حريث الصيرفي منصور بن حازم سعيد الاعرج علي بن يقطين

صفوان بن مهران عبد الرحمن بن الحجاج نصر بن قابوس نوح بن شعيب البغدادي حسن بن علي بن فضال عبد الله بن المبارك محمد بن حكيم

ابو محمد الفضل بن شاذان النيسابوري اسحق بن اسمعيل النيسابوري ابراهيم بن ... النيسابوري عبد الله بن حمدويه محمد بن احمد بن ...

عبد الله بن يحيى مهران ... يونس بن عبد الرحمن صفوان بن يحيى الحسن بن محبوب عبد الله بن جندب محمد بن ابي عمير

احمد بن ابي نصر البزنطي عبد الله بن المغيرة زكريا بن آدم احمد بن عمر ... عيسى بن جعفر ... عبد الله بن ...

يزيد بن اسحق الغنوي ابو الصلت الهروي مرزبان بن عمران القمي عبد العزيز بن المهتدي الريان بن الصلت علي بن مهزيار عبد الله بن ... المروزي

محمد بن سعيد احمد بن داود بن سعيد ابراهيم بن سليمان ابراهيم بن هاشم الكوفي ابراهيم بن ابي البلاد اسمعيل بن مهران

اسمعيل بن علي القمي اسمعيل بن محمد بن اسمعيل الحسن بن محمد بن علي العباس اسمعيل بن عباس القمي

الحسن بن موسى النوبختي الحسن بن علي بن ... الحسن بن علي بن ... الحسن بن احمد الصفار الحسن بن محمد ...

الحسين بن محمد بن عمران الحسن بن علي بن ... الحسين بن سعيد احمد بن محمد بن خالد البرقي احمد بن محمد بن عيسى

احمد بن محمد بن سليمان احمد بن محمد بن الحسين بن الحسن احمد بن الحسن الزعفراني احمد بن محمد بن ... احمد بن محمد بن ...

احمد بن اسمعيل بن عبد الله ابو علي البجلي احمد بن عامر بن سليمان احمد بن علي بن احمد بن العباس ايوب بن نوح بن دراج

بسطام ... عبد الرحمن ثابت بن محمد العسكري جعفر بن بشير ابو محمد البجلي سعد بن عبد الله الاشعري جعفر بن محمد بن ...

ريان بن شبيب سيف بن عميرة عبد الله بن ابي ... عبد الرحمن بن احمد بن ... علي بن الحسين ...

محمد بن الحسن بن عبد الله ... محمد بن علي بن ابراهيم محمد بن سعيد ... محمد بن عبد الله بن جعفر الحميري ...

محمد بن ... محمد بن ... محمد بن ابراهيم ... محمد بن احمد ... محمد بن احمد ...

محمد بن الحسن ... ... ابو الحسن ...

شيخ اجل اكمل محمد بن يعقوب الكليني الشيخ العالم الفاضل علي بن الحسين بن بابويه القمي ابو جعفر محمد بن علي بن الحسين بن بابويه القمي

الشيخ الاجل السعيد ابو عبد الله الملقب بالمفيد الشيخ المحقق النحرير ابو جعفر الطوسي الشيخ المعظم ... ابو جعفر محمد ...

عبد الله بن جعفر ... الدوريستي ... الشيخ الاجل عبد الجليل ... القزويني الرازي

الشيخ ابو الفتوح الرازي ... ابو علي الطبرسي ... محمد بن ... ابن رستم الطبري ...

ابو محمد ... ابو عبد الله ...

سلطان فخر الدوله [illegible] علي بن عبيد الله الاعرج عبد الله بن الحسن بن الحسين الاصغر

الحسن بن حمزه علي بن عبد الله [illegible] احمد بن علي بن محمد بن جعفر محمد بن علي بن حمزه الحسن بن عبد الله علي بن الامام جعفر الصادق

ابو جعفر الحسني سليمان بن جعفر السيد الاجل الحسين بن [illegible] بن موسی السيد الاجل النحرير النجاشی [illegible]

السيد الشريف الرضی رحمه الله الشريف المرتضی ابو احمد عدنان بن الشريف الرضی ابو الحسن محمد بن علي بن ابی حمزه

ابو محمد الحسن بن علي بن حمزه بن محمد بن الحسين المعروف بابن الاقساسی السيد الاجل عز الدين بن الاقساسی السيد الکريم [illegible] بن زهره

السيد ابو هاشم العلوی السيد الاجل علي بن جعفر بن الحسين بن قنادة الموسوی السيد ابو طاهر محمد بن يحيی بن جعفر

السيد الرئيس ابو محمد علي [illegible]

السيد الفاضل ابو الرضا فضل الله بن علي العلوی السيد تاج الدين [illegible] السيد المحسن السعيد رضی الدين السيد مجد الدين [illegible]

احمد بن علي العلوی المرعشی السيد ابو القسم [illegible] السيد علي الواعظ القمی امير اصيل الدين الدشتکی [illegible]

السيد الاجل امير جمال الدين عطاء الله السيد الامير غياث الدين محمد بن السيد شريف السيد ابو [illegible] الشيخ [illegible]

القاضي ابو حنيفه النعمان بن محمد القاضي محمد بن عبد الله المعروف بابن قريعه القاضي ابو القاسم علي بن محمد التنوخی

القاضي ابو يعلی القاضي ابو القاسم علي بن محسن القاضي ابو تراب القاضي نظام الدين الخطيب الخوارزمی

الخطيب ابو الفضل علي بن الحسين ابو الحفظ الغزنوی المولی الفاضل حسين بن [illegible] الواعظ الکاشفی [illegible]

حمزة بن حبيب بن عمارة ابو الحسن علي بن حمزة الکسائی الخليل بن احمد ابن جنی ابن السکيت

ابو مسلم معاذ بن فراء الحسن بن احمد المعروف بابن خالويه ابن دريد اللغوی ابو الفرج علي بن حسين [illegible]

[illegible]

محمد بن عمران المرزبانی [illegible] ابو اسحق ثعلبة بن ميمون محمد بن احمد بن عبيد الله [illegible] علي بن احمد [illegible]

محمد بن احمد بن [illegible] احمد بن ابی القاسم بن اسمعيل بن داود بن حمدان النديم النحوی [illegible] علي بن المعقل [illegible]

علي بن محمد [illegible] ابو الحسن [illegible] ابو الحسن علي بن عيسی بن الفرج بن صالح الربعی النحوی

سعد بن محمد بن سعيد [illegible] محمد بن الحسن [illegible] الشيخ الامام فخر الدين ابو عبد الله الحلی علي بن سعيد [illegible]

احمد بن يحيی [illegible]

الشيخ المحقق نجم الدين ابو القاسم رحمه الله الشيخ النحرير العلامة جمال الدين حسن بن يوسف الحلی الشيخ فخر الدين محمد بن الشيخ جمال الدين الحلی

علي بن احمد بن يحيی بن سعيد الهذلی الشيخ المحقق نجم الدين الشيخ الشهيد محمد بن علي [illegible] الشيخ العالم احمد بن فهد الحلی

الشيخ محمد بن علي بن ابراهيم بن ابی جمهور الاحسائی احمد بن نصر الله الديلمی التتوی **مجلس ششم** در ذکر

بعضی از صوفيه صافی طويت از شيعه اماميه کميل بن زياد النخعی

بشر الحارث الحافی الشيخ الکامل بهلول بن عمرو [illegible] ابو يزيد البسطامی شقيق البلخی ابراهيم بن ادهم

يحيی بن معاذ الرازی ابو السری منصور بن عمار [illegible] مالک دينار طاوس يمانی معروف کرخی سری سقطی

جنيد بغدادی شيخ شبلی محمد [illegible] سهل بن عبد الله التستری منصور حلاج شيخ احمد جام [illegible]

خواجه [illegible] سلطان شيخ صفی الدين اسحق اردبيلی سلطان شيخ صدر الدين موسی

امير قاسم انوار امير [illegible] حيدر [illegible] حيدر بن علی [illegible] امير [illegible]

شيخ [illegible] صدر الدين قونوی عبد الرزاق کاشی شهاب الدين [illegible] نجم الدين [illegible]

سعد الدین حموی حکیم سنائی شیخ عطار مولانا جلال الدین رومی شیخ سعدی شیرازی حافظ شیرازی

اوحد الدین المراغی شیخ آذری رضی الدین علی لالا علاء الدوله احمد بن محمد البیابانکی سید علی همدانی

سید محمد نوربخش شاه قاسم فیض بخش شمس الدین محمد جیلانی حاجی محمد خبوشانی فضل الله شهیدی

شیخ کمال الدین حسین خوارزمی مجلس هفتم در ذکر مشاهیر حکمای اسلام و متکلمان اعلام

ابو نصر فارابی الشیخ ابو علی سینا ابو علی بن مسکویه ابو الحسن احمد بن محمد الطبری ابو المحاسن حسین بن سهل بن محمد

محمد الطوسی الحکیم المحقق نصیر الملة و الدین الطوسی شیخ کمال الدین میثم البحرانی قطب الدین محمد الرازی

شمس الدین محمد البنا نصیر الدین علی القاشی المشهور بالحلی السید العلامة الشهیر بالشریف امیر شمس الدین محمد

جلال الدین محمد دوانی امیر صدر الدین محمد شیرازی امیر غیاث الدین منصور شمس الدین محمد الخفری

شاه طاهر مجلس هشتم در ذکر ملوک نامدار و سلاطین کامکار

از فرقه ناجیه اولی البصائر و الابصار و آن مشتمل بر مقدمه است

و چند جند مقدمه در ذکر ملوک عرب که بعد از واقعه کربلا

جهة انتقام خون شهدا خروج کردند سلیمان بن صرد خزاعی مختار بن ابو عبیده

معویة بن یزید زید بن علی الحسین یحیی بن زید عبد الله بن معویه بن عبد الله بن جعفر الطیار

محمد و ابراهیم ابنی عبد الله المحض جند اول در بنی عباس عبد الله بن علی بن عبد الله بن عباس بن عبد المطلب

منصور بن محمد محمد بن منصور هرون الرشید مأمون بن هرون الخلیفه هرون بن المعتصم

احمد الموفق احمد بن المرتضی فرع ابو القسم مروزی جند دوم در ذکر جمعی

از سادات که سلاطین اندلس بوده اند ادریس بن عبد الله المحض

عمر بن ادریس ادریس بن علی عیسی بن ادریس علی بن عمر المشهور بحمود

قاسم بن احمد یحیی بن علی ادریس بن علی بن احمد ادریس بن یحیی محمد بن ادریس بن علی

جند سیم در سلاطین یمن یحیی بن حسین محمد بن یحیی احمد بن یحیی حسن بن احمد

یحیی بن احمد یحیی بن یوسف بن یحیی یوسف ابو محمد عبد الله بن محمد بن قاسم

جند چهارم در شرفای مکه معظمه جعفر المکنی بابی محمد عیسی بن جعفر

حسن بن جعفر بابی الفتوح ابو محمد بن تاج المعالی حمزة بن وهاس امیر محمد الملقب بتاج المعالی

ابو فلیته قاسم بن تاج المعالی امیر فلیته بن ابو هاشم بن تاج المعالی امیر تاج المعالی قاسم بن هاشم

امیر قطب الدین عیسی امیر مکثر بن عیسی داود بن عیسی منصور اخوه قتاده بن ادریس

حسن بن قتاده ابو راجح ابو سعید امیر نجم الدین محمد ابو الغیث حمیضه

سید ابو عراره سید عز الدین سید شهاب الدین سید بدر الدین جند پنجم

در ذکر بنی فاطمه که در مغرب و مصر خلیفه شدند و ایشان را اسمعیلیه گویند

عبدالله بن محمد المهدی بالله   محمد القائم بامر الله   اسمعیل المنصور بالله   معد بن اسمعیل المعز لدین الله

نزار العزیز بالله   منصور الحاکم بامر الله   علی ظاهر لاعزاز دین الله   معد المستنصر بالله   احمد المستعلی

منصور الآمر باحکام الله   عبدالمجید الحافظ لدین الله   اسمعیل الظافر بالله   عیسی الفائز بنصر الله

عبدالله العاضد لدین الله   ضبط حسن بن علی ... صباح   فصل در آل زیار   جدول ششم

سلاطین گیلان   حسن ... بالله   محمد بن زید   حسن بن قاسم   محمد بن حسن   حسن بن علی

حسن الداعی   ابو الحسین احمد و ابو القاسم جعفر اولاد ناصر الحق   محمد بن ابی الحسین

حسین بن ابی الحسین   مرداویج بن زیار   وشمگیر بن زیار   بیستون بن وشمگیر   قابوس بن وشمگیر

منوچهر بن قابوس   امیر کالیجار   کاوس بن اسکندر   جدول هفتم در آل بویه

عماد الدوله علی   حسن الملقب برکن الدوله   احمد الملقب بمعز الدوله   بختیار الملقب بعز الدوله

عضد الدوله   مؤید الدوله   فخر الدوله   مرزبان عضد الدوله   شیرزیل شرف الدوله

خسرو فیروز   بهاء الدوله   سلطان الدوله   ابو علی الملقب بشرف الدوله   ابو الفوارس

الملقب بکمال الدوله   ابو طاهر جلال الدوله   مرزبان بن سلطان الدوله

ابو منصور جلال الدوله   خسرو فیروز بن ابو کالیجار   فرع   محمد حسام الدین ... منصور

ابو کالیجار گرشاسف   امیر عماد الدوله امیر فرامرز   جدول هشتم در آل حمدان

ابو الهیجاء عبدالله بن حمدان   حسن بن عبدالله الملقب بناصر الدوله   غضنفر عدة الدوله

علی بن عبدالله سیف الدوله   ابو المعالی شریف   ابو الفضل سعد الدوله   فرع   ابو تغلب ...

ابو ... جدول نهم   صفاریه   یعقوب بن لیث   عمرو بن لیث   ...

در حکام بنی عقیل   حسام ...   معتمد الدوله ابو المنیع قرواش   ...

بدران بن مقلد   علم الدین   شرف الدوله   ابراهیم بن قریش   محمد بن شرف الدوله   علی بن شرف الدوله

جدول دهم   در بنی اسد   ابو الحسن علی بن مزید   دبیس بن علی الملقب بنور الدوله

ابو کالیجار منصور بن دبیس   سیف الدوله   دبیس بن صدقه   صدقه بن دبیس   علی بن دبیس

جدول یازدهم ... الکاشید   ... کوه ...   سلطان احمد بن ...   سلطان ...

سلطان محمد ...   سلطان ابو سعید ... محمد   فرع ... سربداران   امیر عبدالرزاق

امیر وجیه الدین مسعود   آقا محمد تیمور   کلو اسفندیار   امیر شمس الدین علی   خواجه علی شمس الدین

خواجه یحیی کرابی   خواجه ظهیر   حیدر قصاب   امیر لطف الله   پهلوان حسن دامغانی   سلطان علی ...

میرزا ... ذکر بعضی از سلاطین ترکمان

جدول دوازدهم در بیان سلاطین علویه گیلان

سید علی کیا　محمد بن سید احمد　ابن ابو محمد حسن بن احمد　کارکیا رضا کیا　کارکیا سید محمد

کارکیا ناصر　کارکیا سلطان محمد　کارکیا میرزا علی　کارکیا سلطان حسین　کارکیا سلطان احمد

کارکیا سید کیا　کارکیا سلطان حسین　کارکیا خان احمد　جدول چهاردهم در سلاطین

علویه مرعشیه مازندران　میر قوام الدین سید میر بزرگ

سید کمال الدین　سید کمال الدین　سید رضی　سید محمد　سید علی الکریم　سید عبدالله

امیر زین العابدین　میر شمس الدین　میر کمال الدین　میر علی الکریم　میر شاهی　میر عبدالله　سلطان [illegible]

میر علی الکریم　جدول پانزدهم　در پادشاهان ملوک طبرستان و دیلمان　کیومرث [illegible]

فارس [illegible]　رستم بن سرخاب　شروین بن رستم　اصفهبد شهریار　دارا بن رستم　اصفهبد [illegible]

رستم بن شهریار　اصفهبد حسام الدوله　نجم الدوله　رستم بن قارون　علاء الدوله　شاه غازی رستم

علاء الدین حسن　شاه اردشیر　شمس الملوک　حسام الدوله　شمس الملوک　علاء الدوله

تاج الدوله　نصیر الدوله　رکن الدوله　شرف الملوک　فخر الدوله　[illegible]

افراسیاب　کیخسرو فخر الدوله　کیکاوس　اسکندر　میر حسین کیا　شهریار [illegible]

اسفندیار　اسفندیار [illegible]　[illegible]　بیستون [illegible]　فخر الدوله　حسام الدوله

اسکندر　اسفندیار　ملک اسفندیار　ملک کیخسرو　شمس الملوک　مظفر الدوله

تاج الدوله　عضد الدوله　فخر الدوله　سعد الدوله　ملک کیومرث　ملک کاوس

ملک جهانگیر　ملک کاوس　ملک کیومرث　ملک سلیمان　ملک عباس　ملک کیومرث

ملک　[illegible]　ملک بهمن　ملک اسکندر　ملک تاج الدوله　ملک اشرف　ملک کیومرث

ملک کیومرث　ملک　بن ملک کاوس　جدول شانزدهم　در شاهان شیعی

ولایت خوزستان　سید محمد بن فلاح　مولا علی　سلطان محسن　سید [illegible]

سید فلاح　سید حیدر　میر سجاد　جدول هفدهم　در امرای ممالک

و سپه سالاران عالی تبار　الامیر [illegible] ابراهیم [illegible]

ابو [illegible]　ابو القاسم [illegible]　الامیر [illegible]

[illegible] المعروف [illegible]　الامیر [illegible]

الامیر [illegible]　الامیر ابو الحارث ارسلان [illegible]

امیر [illegible]　امیر [illegible]　امیر [illegible] الدین [illegible]

الامیر ابو سعید الطبرسی   الامیر الاصفر الاراباذ   الامیر محمد الجمال   امیر عز الدین النجاشی

الامیر ابو محمد جعفر   الامیر حسام الدین فارس بن قیس   الامیر عز الدین الحلی   الامیر شمس الدین

الامیر الشیخ علی خان المشهور بخان زمان **مجلس دهم** در ذکر وزرای

عظام و کاتبان کرام   ابو سلمة حفص بن سلیمان الخلال الهمدانی   یعقوب بن داود

ابو الحسن علی بن محمد الفرات   هبة الله المعروف بابن عبد المطلب   شرف الدین انوشروان

مؤید الدین محمد بن عبد الکریم القمی   مؤید الدین ابو طالب   ابو القاسم الحسین بن علی بن الحسین بن محمد بن یوسف

ابو الفضل محمد بن الحسین المعروف بابن العمید القمی   ابو الفتح علی بن محمد بن العمید

کافی الکفاة صاحب بن عباد   ابو محمد حسن بن فضل بن ابراهیم   ابو طاهر محمد بن بقیه

ابو العلاء بن نظر   ابو نصر الکندری علی بن خلف الاسلطی   الحسن بن فضل بن سهلان

عمید الملک ابو نصر کندری   سعد الملک آوی   مجد الملک ابو الفضل   نظام ابو منصور

تاج الملک ابو الغنایم القمی   شرف الدین ابو طاهر بن سعد القمی   ابو الحسن جعفر بن محمد بن فطیر

معین الدین ابو نصر احمد الکاشی   فخر الدین طاهر بن الوزیر معین الدین الکاشی   معین الدین الوزیر فخر الدین

الصاحب الاعظم

الصاحب الاعظم شمس الدین محمد الجوینی صاحب الدیوان   خواجه علاء الملک   علاء الدین

صاحب الدیوان   شرف الدین هرون ابن صاحب الدیوان   خواجه سعید الدین محمد آوی

ابن واسطی کاتب   خواجه میر علی تبریزی   مولانا سلطان علی مشهدی   مولانا میر علی مشهدی

مجلس یازدهم در ذکر شعرای عرب   کعب ابن زهیر   فرزدق ابن غالب

کمیت ابن زید الاسدی   السید ابو هاشم اسمعیل الحمیری   دعبل الخزاعی   ابو الطیب احمد بن الحسین المتنبی

ابو الحسن مهیار بن مرزویه الدیلمی   ابو الحسن علی ابن احمد ابن منصور   ابو طالب عبد الله بن الاعلی البغدادی

المطرف العبدی   ابو الحسن الرواء احمد بن نصر الطرابلسی   کثیر الخزاعی   ابو تمام الطائی

ابو عبادة الولید بن عبید   ابو القاسم علی ابن اسحق بن خلف البغدادی   ابو الطیب ابو محمد عبد الله ابن الحسن

ابراهیم ابن علی بن سلمه   سدیف ابن میمون الکوفی   منصور ابن علی بن سلمه   ابو الحسن علی بن عبد الله

ابو دهبل ابن وهب   مروان ابن محمد السروجی   عبد الله ابن علی الاسدی   سلیمان بن قتة الخزاعی

جمال الدین الحلی   ابو الحسن علی بن عبد الله   ابن ابی الحدید   الامیر ابو فراس   ابو العلاء المعری

دیک الجن | محمد ابن حبیب الضبی | ابو سعید المنیحی | علی ابن الحسین الشقیقی | صفی الدین [illegible]

القاضی فخر الدین [illegible] | **مجلس دوازدهم** در ذکر شعرای عجم | الفردوسی [illegible]

حکیم ابو نصر علی ابن احمد الطوسی | ابو [illegible] عنصری | ملک الکلام [illegible] | ابو العطا [illegible]

امیر قوامی رازی | افضل الدین ابراهیم الخاقانی | الحکیم المتکلم الانوری | مولانا حسن الکاشی

خواجه کرمانی | خواجه سلمان ساوجی | مولانا کاتبی نیشابوری | مولانا لطف الله نیشابوری

امیر شاهی | خواجه اوحدی مراغه | امیر ابن یمین فریومدی | امیر محمود مستوفی [illegible]

امیر حاج الحسینی الجنابذی | مولانا محمد ابن حسام | مولانا کاتب شیرازی | مولانا [illegible]

بابا فغانی | مولانا [illegible] شیرازی | مولانا [illegible] | **خاتمه** در وصایای مؤلف

بسم الله الرحمن الرحیم

نفحات دلگشای حمد و نفحات جانفزای ثنا که مهب شمال اعتقاد و
صبت زلال اعتقاد چون سپهر اخضر و انجم ازهر را معطر و مخضر سازد
ملائم حدایق جود واجب الوجود بیست که فضال اعمال مجاهدان راه
و مخلصان درگاه را جهة تمکین وصول مجلوه گاه وصال و اذن دخول
در سرابستان رحمة و افضال با تمام نعمه رسول مختار و تمسك
باذیال آل و عترت اطهار یاد و رضا خود مخصوص ساخت ...
عباد تودد اعتبار پرداخت و مخالفان ... و معاندان شیطان
سیرت را بعد از چند روزه استدراج و امهال در سلوك طریق
ضلالت و اضلال بتضییق عذاب ابد و مهلکه عقاب مخلد انداخت
و نسیم عطرسای درود و تسلیم و شبنم گلشن افزای تحیت و تکریم
که از جبین طرة تعیین و سحاب فیض قرین مخزن یاقوتکم بماء معین هوای
خلوت انس و فضای عالم قدس را معطر و منضر گردانند ملایم روضه
رضوان قریب کاد سنه چمن رسالت منکوفه بستان جلالت معتکف
خلوت لی مع الله صاحب کرامت من یطع الرسول فقد اطاع الله
مقصود ایجاد و تکوین مطلوب خطاب طه و یس عنقای قله قاف
قبول همای هوای رضا محمد الا رسول و آل مثال او ست که بطهارت و عصمت
ازلی مخصوص شدند و بسبق اطاعت منصوص و در صفوف رضایت و کرامت کالنجم
بنیان مرصوص علی الخصوص وصی حقیقی و خلیفه تحقیقی امیر کل امیر و دبیر
در غدیر دولت سید مختار قسیم الجنة والنار شاهسوار معرکه لافتی
شبانه ... خطیب منبر سلونی صاحب منزله ... هرون باب ...
علم و مرسای سفینه ... ای الذین امنوا و ماحی ... الذین ...
... محمود ... قایل ...
... قایل اللهم انی استعدیك علی قریش و ... اللهم

... ولکن الله ... ما ... و رضا ...
... الکتاب ... المهاجر ...
... و ... و ...
... را ...
... شعر ... اما ...
...
... اما بعد
... ...
... علیه الصلوة والتحیة ...
... الله ... الجلیة ... شیعه علیه ...
نام داشته ... اصول و فروع ... معتزله و
اشاعره ...
... در آن باب ...
علماء شیعه ... اصحاب ...
اهل ...
...
... حیث ...
...
...
...
... هذا الکتاب ...
...
...
...
...

ولایت رساله در ایوان عدالت الاکاسره علی الترتیب و قصر طغیان شیاطین منهدم · ثانی واصول
اعلاحسه رایات اعلام شیعه اثنی عشریه ترتیب یافته دولت علیه شاهیه صفویه
موسویه انار الله براهینهم الجلیه بیمن استظهار آن دولت ابد پیوند ازلیة لغیته
پیوند وارد قدم قلم سید دوری شود و بذکر احوال بعضی از مشاهیر شیعه علیه از صحابه
مرضیه و تابعان طریقه مرضیه از مجتهدان احکام و راویان احادیث سید انام
و حکام اسلام و عظمای ائمه کلام و سایر علمای اعلام و صوفیه کرام و عظام و سلاطین
صاحب اقتدار و وزرای عالی مقدار و امرای عظام و شعرای فصیح الکلام
اهتمام نمود و دیبان وقت را بابا جدید گشود شعر شد که اهل نظر
برکنار زمین نشستند · هزار گونه سخن در دهان و لب خاموش · بصورت جانب تکریم
ابر ... از نهفتن آن در دل سینه سر مدهوش · شاید که از این مخفی حروف
معرفت ... بالک ... · و بعد از استخاره و استمداد و استمداد از باطن فیض
موطن حضرت امیر المؤمنین علیه الصلوة والسلام بانتخاب این نوع مرقوم گردید و آنرا مجالس
المؤمنین موسوم نمود ... مشتمل بر ... از منشرح الصدر
صدر نشین مجلس ... بر ... ساحت ... پرورد کار امام
قطب عوالم هدایت خاتم ... خلیفة الرحمن ...
صلی الله علیه و آله ... و طهوره و ملأ المشارق والمغارب
عدله ... حضور الحق ... از ازدحام اعدا از استه
و مجلس ... که ...
از شعاع ... و لطایف ... و حریم ... و روضه
رضوان کرده ... رواج الفقاسی ... لطایف
علیه ... درجه لطافت رسانیده · گلشنی از عطا بوستان · حمی
از صفای ... الحق · غنچه ... · تازه ... گلشن ...
شعله شوق ... · تازه ... طبع ... · آشنا ... جشم ...
آشنا ... پرکوکب ... · تازه ... ماه ... · جلوه ... عالم ...
... زرکار ... · تازه ... جوانی را · که عنوان دیباچه ...

... تا ابد
آب از جو بیاید ... چون نفس روح پرورش دارد ·
سایه گسترش دارد · امید که عنوان لطایف این عالی ... که جون ... سود
و روضه جون جلوه کاه طلیع ... انور ... و هنگام ماه ... نیز نغمه
دیدار است موجب ... اعتقاد مؤمنان اثنا عشریه و سبب ...
خالی نیز ... مؤلف این ... نور الله بن شریف الحسینی المرعشی التستری
بدعای ... کرده و من الله التوفیق والاستعانة ... از ائمة الهدایة
والسادات ... در تحقیق تعریف مطلق شیعه امامیه اثنی عشریه و جون
... تعریف مناسب نمود ذکر تقسیمی که ضابط اصول مذاهب
اهل اسلام ... نماید ... از شروع در تقسیم ... دخالت ... مقدمه
... شعب ... بنی آدم بمذاهب مختلفه و حاصل آن ... باعث
... در کتاب ملل و نحل آورده آنست که ... اعتراض و ...
اجتماع اصناف بنی آدم و مکان ... ایشان در ... لازم است ...
حکم ... بعضی ... مقصود ...
... و ... مطلوب خود
اسلاف ... آن ... استعداد و استکبار ... و اول
شبهه ... استعداد ...
رای خود در مقابله نص الهی و استکبار ... که ...
از ... آدم که کل بود حیث قال ...
رایان استعداد و استکبار ...
خلایق آن شبهات سرایت کرده ...
از آن شبهه ها ... هر کدام ...
استعداد ایشان بود و در آن ... تمام داشتند ...
کفتن ... انکار کرده ... از ... عقل و نقل ...
... موافق اعتقاد ایشان نبود تا ... کرده و اعتقاد خود را ...
... حکم ...

منزلت درامت پیغمبر صلوات الله علیه و آله یاد کرده و وعده متفرق شدن
امت آنحضرت به هفتاد و سه فرقه رسیده همه مثل بنی اسرائیل جز یک فرقه
رسالت پناه غیب صواب و مخفی گشت و ظلمت هوا و تقلید اهل آن از مشرق
استیلا پدید آمد مزاج قلوب ایشان از اعتدال ربوبی بانحراف و تضاد
و مخالفت و اختلاف ظاهر میشد و چون از عهد رسالت و اصحاب دور
شد و عصمت هر روز ظلمات حب جاه و پیشوایی و آرزوی امامت و
و فرمان روایی در دماغ عظما و علما زیاده میگشت و در میان ایشان
اختلاف پدید می آمد و از متقدم بمتاخر منتقل میشد و ظلمات آن از یکدیگر
بعد قرنی متراکم میگشت تا حق بغی و ضلال و خصومت و جدال در
ونکحیرونشاالا صحابه و مذاهب بدع و ضلال از جبریه و قدریه و معتزله
و اشعریه و مرجیه و حشویه ارباب حدیث و غیرهم ظاهر گردید و تفصیل
آن شبهات که موجب اشتباهات اهل بدع و ضلالات است با دفع آن در
کتب اهل کتاب مذکور و در مصنفات علمای ملت احمدی مسطور است و
مخفی نماند که همچنانکه اول شبهه که در عالم پیدا شد شبهه ابلیس بود و
منشا آن استکبار و استبداد بود برای خود در مقابله نص الهی هم چنین اول
شبهه که در ملت محمدی علیه و آله شرایف التحیات ظاهر شد شبهه
عمر بن خطاب علیه اللعنة و العذاب بود چه او نیز در مقابله نص حضرت
رسالت پناهی که ائتونی بدواة و قرطاس اکتب لکم کتابا لن تضلوا بعدی
بعضی حاضران پیش من دوات و کاغذ را از برای شما بنویسم
که اگر بان عمل نمایید هرگز گمراه نشوید گفت ان الرجل لیهجر و
در بعض الروایات لیهجر حسبنا کتاب الله و ما آل هرد و روایه آنست
که این مرد را نا بیت و شدت مرض هذیان و پریشان میگوید سخن دراین
وقت که بر زبان مبارک اعضا در انشاید و بس است ما را کتاب خدای
و ما را احتیاج بنوشته او نیست و بر متفطن خبیر واضح است که غرض او از الفاظ

بعد

ابن عباس است نزد بعضی طبیعی بود که آن کتاب رقم سد باب
امثال آنحضرت امیر را که روز غدیر خم بعد از آنکه تکبیر و تکلیل فرمایند
نیز اکرم پیغمبر که مولانا نی فاضل شارح خطب الدین نصارع شافعی در
کتاب مکاتیب ذکر نموده راه بر راه نما یمیتوان یافت و که من
انکه چون کتاب الله و سنة رسول الله صلی الله علیه و آله در میان است
بر شد چه حاجت است این شاند که عرض کوید چون کتب هست که
الحبا نوشته انجر احرا المثام رحجت بابکر و کدا بن سعی خطاست رای
انکه نه هر کس را فهم کتب طب میتواند است و استنباط آن
میتواند کرد و مراجعت با صل استعدا احدی باید کرد که تو او
الا اولیه ولی الامر منهم لعلمه الذین یستنبطونه منهم کتاب حقیقی صدور اهل علم است که بل هو آیات بینات
فی صدور الذین اوتوا العلم به بطون دفاتر جنانکه امیر المؤمنین
علی علیه السلام فرموده انا کلام الله الناطق و هذا کلام الله الصامت
پس نام کلام فاضل مذکور را بنین بر اهل انصاف ظاهر و لایح است
که قطع نظر از رکاکت ان عبارت و نسبت هذیان به پیغمبر صلی الله
علیه و آله و سلم با وجود آنکه جمیع انبیا و رسل خصوصا حضرت رسالت
پناه ختمی بموجب آیه کریمه و ما ینطق عن الهوی ان هو الا وحی یوحی
در هیچ حکمی از احکام شرعیه الهیه که نص امام از انجمله است بی وحی
حکم نفرموده اند اگر او را میل نفته و اختلاف کلمه امت نبود با یستی که از
قبل حضرت کاغذ و دوات از برای آنکه کتابی بنویسند که بعد از
رحلت آنحضرت گمراه نشوند خوشحال گشته تا سایر اصحاب نیز با ب
موافقت مینمودند بلکه اکرمی دیگر از اهل نفاق در این امر شنیع او نیز شدند
او در این باب سعی و اهتمام نمیکرد و ابا داشته از نوشته را از حضرت میگرفت
تا فاروق میان حق و باطل از روی حقیقت بر وجه صادق فیما صدقه شاعی
انکه مدعی منع ان او باشد به آن غلظت و رکاکت عبارت که موالف و مخالف

از اد در کتب خود روایت نموده اند چون در جمیع صحاح سته مقتضیان باصل
سنه و جماعه کشف الحقیقه شده و بجماعه اند مسطور است که چون
پیغمبر صلی الله علیه و آله دوات و کاغذ طلبید و عمر در جواب آن
عبارات رکیک گفت میانه اصحاب که در آن مجلس حاضر بودند نزاع و
خصومت بهم رسید پس بعضی از اصحاب که غرض ایشان عدم اختلاف
و انتظام امت بود اجمعین را غنیمت دانسته در مقام آن شدند که
دوات و کاغذ را حاضر باید ساخت و بعضی دیگر با عمر موافقت نموده
از آوردن دوات و کاغذ مانع شدند تا آنکه نزاع میان ایشان بجائی
رسید که در مجلس شریف آن حضرت آوازها بلند کردند و چون حضرت را
رفت سفر آخرت و محل توجه بدرگاه احدیت بود از شنیدن آن
الفاظ رکیکه که ایشان در اثناء نزاع با یکدیگر میگفتند به تنگ آمده
از روی غضب اعراض فرمود که قوموا عنی فانه لا ینبغی التنازع هنا بعضی
از بلیش من درد شود که این محل نزاع نیست نقلست که ابن عباس هرگاه
ذکر این حکایه میکرد بنوعی میگریست که اشک از دیدها میبارید که قال
[illegible] گریه کردن او از آن بود [illegible] که مصیبت بزرگ آن بود
که مکتوب نشد که رسول صلوات الله علیه و آله وصیت نامه املا نماید و امت را
از عوارض ضلالت و غوایل غوایت مستخلص فرماید پس حقیقت [illegible]
هذا موجب فساد و تباهی و ضلالت و گمراهی که در میان امت احداث
نموده حتی واقعه هایله کربلا سبب آن او بوده کما قاله هذا انما وعصیانا
واقعه در تاویل آن عبارت رکیکه از اتباع و اشیاع ایشان منقول است [illegible]
شبهات ابلیس است که موجب ضلال عقول ضعیفه تواند بود [illegible]
[illegible]
و علی هذا القیاس حال باقی اقوال و افعال جهال سایر اشباه و امثال او نسبت با
علیهم السلام و رسول صلی الله [illegible]
را ایشان خود [illegible]

حضرت

حاوی بیان حضرت رسالت پناهی و ابن او وضع نمایند [illegible] و احادیث [illegible]
را بجهه [illegible] ایشان بطریق تاویل [illegible]
[illegible]
که از نتایج [illegible] ایشان صادر شده و انتقاص صورت [illegible]
و ظاهر است و تاویلات که بر [illegible] و اتباع الطایفه افعال و اقوال [illegible] ایشان [illegible]
با اهل بیت علیهم السلام [illegible]
مثل تاویل علیل [illegible] الوزر و التقصیر حجاج بن یوسف علیه اللعنة است [illegible]
او را وجه آوردن [illegible] حجاج [illegible] بود [illegible]
از [illegible] حجاج [illegible] تمام کفت [illegible]
ستم که با طوایف امم خاصه با اهل بیت [illegible] و ذریه خواجه [illegible]
بر سبیل [illegible] امد [illegible]
واضح است که [illegible] حجاج [illegible]
[illegible]
[illegible] عذاب الیم و عقاب [illegible]
[illegible] [illegible]
و بالجمله [illegible] ایشان [illegible] که چون [illegible]
جاهلیت [illegible] در ریاسة امة
رسول [illegible]
[illegible] جاهلان [illegible] الناس
و اشباه [illegible] که [illegible]
[illegible] حضرت رسالت [illegible]
تا آنکه [illegible] حضرت [illegible] اهل البیت [illegible]
و غلبه [illegible]
خود [illegible] العقول و جهال
[illegible] و طرز [illegible] آورده [illegible]

که صنو مرتبهٔ نبوت وحق اهل بیت رسالت بود بر وجود راست
ساعی شدند و اکثر مردم بواسطهٔ طلب جاه و حب مال و عداوت اسباب
علم معادات اهل بیت در میدان معاندت و محاربات بر افراشته هم چون
بنی صحابه که چون خلافت بحضرت امیر رسید جمهور ایشان از متابعت
آنحضرت عدول ورزیدند و موافقت طلحه و زبیر و معویه باغی را بر وی
اوکزیدند تا آنکه در کتب معتبر آورده اند که پنج نفر از قبیلهٔ قریش در
حرب صفین با حضرت امیر همراهی نمودند و سیزده قبیله از ایشان با معاویه
کوچ همراه معاویه بودند و حضرت امیر عامل موافقت جمهور صحابه
و بنی باطل در اول خود دلیل حقیقت موافقت ایشانست بر مسلمانان در اوایل
و هم چون محاربان حضرت امام حسین علیه السلام از اولاد صحابه
و اعیان تابعین که ملتفتا با نهار حمید روزه دنیا بر قتل جگر گوشهٔ
حضرت مصطفی و هتک حرمت حرم نور دیدهٔ مرتضی و سبی ذریهٔ پیغمبر
و اولاد سرور سینهٔ زهرا علیهم افضل صلوات الله الملک الاعلی
اختیار کردند با وجود آنکه نزد بعضی از ایشان محقق بود که این نوع
روسیاهی موجب عذاب ابدی و عقاب سرمد خواهد کردید و شعری
که از عمر بن سعد وقاص علیه اللعنه درین باب منقولست بر این معنی دلالت
تام دارد: فو الله ما ادری و انی لصادق : افکر فی امری علی خطرین
أأترک ملک الری و الری منیتی : او اصبح مأثوما بقتل حسین : وفی
قتله النار التی لا اطفها : ولکن لی فی الری قرة عین : و یوبخنی
طرق الملک عجل : وما عاقل باع الوجود بدین : و ترجمهٔ این ابیات این بیتهاست
کشته واقع من از حادثه دهر دو کار : که این هر دو بفکرم خطا کند : آن یکی تولیت
سلطنت ملک ری : و آنکه کرا اثم و عقاب و خطر قتل حسین : قتل او موجب نار است
مر طاقت آن : سود لیک نزد هست مرا نور عین : آنکه قتل حسین نسیه و ری
دولت نقد : هیچ عاقل ننهد دولت موجود بدین : و چون از قوی معتقده

معتنا انتساب مذاهب انام و اختلاف رای کفر و اسلام بود فارغ
شدیم شروع در تقسیمی که ضابط اصول جمیع مذاهب اسلامی تواند
بود نموده میگوییم که جمعی که تابع اند بمحسوس و معقول و حدود و احکام
عقلیه بجمیع شرایع انبیاء و شریعت حضرت رسالت پناه ختمی علیه و آله شرایف
التحیات و معتقد ایشان آنست که شریعت آنحضرت ناسخ ادیان و شرایعست ایشانرا
مسلمان خوانند و منشعب بدو گروه میشوند زیرا که طریق ایشان در معرفت تفصیل
مبدا و معاد که کمال انسانی در آنست یا مکتسب از مجاهدات امکانی آنست
طریق فکر و نظر است انجماعه را متکلم گویند و اگر طریق ایشان تصفیهٔ
و تصفیهٔ باطن است آن طایفه را صوفیه نامند و هر یک ازین دو طایفه
در زمان ما منقسم میشوند بشیعی اثنی عشری و سنی و سنی معظم میشوند
با شعری و ماتریدی و بعضی متکلمین از معتزله و باقی فرق شیعه و غیرهم
قریب بسبعین سال است که منقرض شده اند و در زمان ما از ایشان اثری
نیست آنکه شیعی کسی است که خلیفهٔ بحق بعد از پیغمبر صلی الله علیه
و آله و سلم امیر المؤمنین علی بن ابی طالب را علیه السلام داند و سنی کسیست
که ابو بکر را داند و امامیه اثنی عشریه از شیعه آنانند که دوازده
امامند بتفصیلی که مذکور خواهد شد و ایشان بر آنند که از پیش که ذکر کرده شد که چون
عالم منتظم نظام و محل تنازع و تحاسد اصناف بنی آدم است نشاید که خالی باشد
از آنکه در هر زمان یکی از مجتهدان خدا که بعد از انبیا اوصیا اند ائمهٔ هدی ظاهر
مشهور یا نایب مستور تا حفظ کتاب خدای تعالی و سنت رسول خدا
صلی الله علیه و آله الاوصیا نمایند و بر کار اطراف رعیت حسن معاش و معاد
و دفع حکم الهی که شریعت عبارت از آنست تعلیم فرمایند و از ظلم و مناهی و تعدی و
تناهی نموده اجرا اوامر و نواهی حضرت پادشاهی جل شانه و عظم برهانه بازدارند
و صدق مقدم شرطیه مذکوره نزد عقل سلیم بغایت ظاهر است و ثبوت ملازمه
میان مقدم و تالی با آنکه در ظهور تالی مقدم است ...
ثانی در یکی از مکاتیب خود اعزان آن نموده و گفته چون باب ثبوت مسدود شد ...

از ارض منقطع شد ومن بعد انا الیه حق جل وعلی بر بیرون کرد که ساکن باشی که

میان آنکه حق بر تو نازل جماعتی بر تو نازل که قلوب ایشان قلوب انبیا باشد لا یضرهم من خذلهم

که دنیا بر ایشان که من نقل علی رضی الله عنه بحث علی طهره حجت خدای از ارض منقطع

نشود و همینه در زمین حق و نیز باشد که حجة دابة الارض ایمان مومن و کافر

او امتحان عقل و علم باشد علی رضی الله عنه ممکن از اخبار مروی که انا دابة الارض

وچون وجوب وجود حجتها الهی در هر زمان بدلا لت عقل واعتراف خصم ظاهر شد

سکر بیم که ایشان بعد از پیغمبر علیه وعلیهم افضل صلوات الله الملک الاعلی منحصر

در دوازده به برهان عقلی و نقلی که از اعمال وجوب عصمت امام است اما اثبات

او برهان کرده در امر و نواهی او محل اعتماد نتوان بود و امام دیگر که مستلزم تسلسل است

چنانکه در وجوب انتهای سلسله ممکنات بواجب گفته اند لازم آید و غیر ایشان باتفاق

موالف و مخالف معصوم نیست و دلیل نقلی حسب الحصار مذکور قول حضرت پیغمبر صلی الله علیه

بروایت مسلم و حمیدی و غیرهما از اکابر محدثان اهل سنت که ان هذا الامر لا ینقضی

حتی یمضی فیهم اثنا عشر خلیفة کلهم من قریش و در حدیث دیگر لا یزال هذا الامر

ما بقی حتی یقوم الساعة و یکون فیهم اثنی عشر خلیفة کلهم من قریش

و در روایتی دیگر لا یزال الاسلام عزیزا الی اثنی عشر خلیفة کلهم من قریش الی

غیر ذلک من احادیثهم و در این احادیث نص صریح است بر اینکه امامیه بر آن رفته اند

که خلفا و ائمه بعد از حضرت پیغمبر صلوات الله علیه وآله وسلم دوازده اند و آنکه امام

دوازدهم را عمری دراز باشد که باندازه بقای زمان تکلیف ممتد باید

زیرا که ممکن نیست بیان دین تا قیام ساعت بوجود خلفای اثنی عشر الا بر مذکور

و حاصل استدلال آنست که احادیث مذکوره دلالت میکند بر امامت دوازده کس

از قریش و حال انحصار در دوازده نیست الا مطابق امامیه اثنا عشریه که حصر آن در

دوازده امام معصوم کرده اند بعد حضرت پیغمبر علیه و علیهم السلام بلکه چنانچه سابقا مذکور شد

ممکن نیست که طایفه در هر عصر آن دوازده کس ایشان میگویند و اخبار صحیحه و روایات صریحه

در آن باب دارند و بر عاقل منصف پوشیده نیست که حمل احادیث مذکوره بر دوازده

کس از شیوخ ثلثه و حضرت امیر و امام حسن و امام حسین علیهم السلام و هفت کس از بنی امیه

و ابراهیم خلیل الله و موسی کلیم الله و عیسی مسیح الله و محمد رسول الله و محمد حبیب

والبشیر النذیر و محبین امیر المؤمنین و محبین علی بن ابی طالب و محبین العروة

الوثقی و محبین فاطمة بنت محمد و محبین الحسن المجتبی و محبین الحسین الشهید

و محبین علی بن الحسین و محبین الامام الباقر و محبین الامام الصادق و محبین

الامام الکاظم و محبین علی بن الکاظم و محبین محمد بن الرضا و محبین علی بن

الجواد و محبین الحسن العسکری و محبین القایم المهدی و محبین محبیهم فی

الجنة و محبین عدوهم فی النار و از بدایع اتفاقات انکه چون پس ازختام الا

دیگر رساله نیست بلکه وصایا و امامت است حروف لا نبی بعد احمد و اثنا

واشتمال این بشارت و کذلک یضرب الله الامثال وله المثل الاعلی و بر طالبا

طریق تحقیق و شاربان رحیق توفیق مخفی نخواهد بود که اگر چه این جرعه از کئوس علم

انعام ساقی الاشواق انهار فیض حضرت باقی آبهای عذب صافی وجداول ولا

ایشان وافی بر چمن این فاتحه پر فتوح جاری و مفتوح گردانیده و بیت تشنگان

بوادی حیرت و ضلالت رسانیده اما مقرر آن تعصب جیش و تر عثمان صحن

قریش با وجود انکه از تشنگی بیقرارند و آب تحقیق را جگر ندارند معلوم نیست که

بر آن نهند و هوای نبات خود را در ان غوطه دهند و لنعم ما قیل نظم

بر نبی کرده مخالفین و ایمان باخته ٨ این تبارا عفت در کار بر قهر کرده اند

فصل اول

در ذکر بعضی از اماکن لطیفه و مواطن شریفه که آثار ائمه طاهرین و شیعه ایشان

اخلاص ایشان اختصاص خاص دارد و اکرچه بحسب حقیقت تمام عالم بطفیل

ایشان مخلوق شده و جمیع ارض در تحت تصرف حقیقی ایشان واقف بلکه در

مصداق حضرت فاطمه در ملفوظ خیانک در احوال قزوین مذکور خواهد شد قزوین مصر

بلاد شیخ اجل ابو الفتوح خزاعی رازی در تفسیر خود از حسن بصری نقل کرده که

از عرش و کرسی در قرآن مجید مکی است و در روایت رئیس المحدثین محمد بن یعقوب

الکلینی الرازی در کتاب جامع کافی برین معنی دلالت وافی دارد و مراد بآن قلاب

هشتم است که آنرا فلک ثوابت گویند چنانکه در روایت اصبغ بن نباته که یکی

از خواص شیعه حضرت امیر المؤمنین است مستفاد میشود و آن اینست
که اصبغ گفت که از آن حضرت شنیدم که فرمودند السموات والارض وما فیهما من
مخلوق فی جوف الکرسی یعنی آسمانها و زمین و آنچه در ایشانست همه در میان
کرسی است و مضمون این کلام موافق است بمقاله حکمای اعلام و مختار قاضی
بیضاوی و امثال اوست از علمای اسلام و آنچه در بعضی اخبار واقعست که ما السموات
والارض عند الکرسی الا کحلقة فی فلاة نزدیکست بآن روایت و اما در هدایت و بعضی
از علمای تفسیر یافته که مراد از کرسی در قرآن مجید علم واجب الوجود است و بعضی برآنند
که مراد از آن قدرت اوست والله اعلم بحقیقة الحال و چون تعریف عرش را در کرسی
نهادیم میگوییم که عرش عظیم را اختصاصی خاص بمیر و اهل احد حاصل است حجة
در باب ثالث از کتاب شفای قاضی عیاض مالکی مذکور است که روی ابن قانع القاضی
عن ابی الحمراء قال قال رسول الله صلعم لما اسری بی الی السماء اذا علی العرش مکتوب
لا اله الا الله محمد رسول الله ایدته بعلی انتهی الحدیث و در مناقب ابن مردویه از ابو
سعید خدری روایت نموده که قال اقبلت ذات یوم قاصدا الی النبی صلعم فقال
لی یا ابا سعید فقلت لبیک یا رسول الله قال ان لله عمودا تحت العرش یضیء لاهل
الجنة کما یضیء الشمس لاهل الدنیا لا یناله الا علی و محبوه و در بعضی روایات وارد است
که بر پیشگاه عرش نوشته شده که لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله
و ناظر باین معنی است بیتی که مؤلف در بعضی از قصاید خود در مدح حضرت امیر
المؤمنین علیه السلم نظم نموده **نظم** کرده بر لوحه لوح وجود خویش نقش ⁂
عرش اعظم نام تو با اعظم الله بهر نام ⁂ و بعضی از غلاة اهل سنت که نصرت مذهب را
مبیح کذب بر خدا و رسول میدانند خواسته اند که خلفای ثلثه ایشان از
مثل فضیلت مذکوره خالی نباشند لاجرم از حضرت رسالت صلعم روایت نموده اند
که قال انی رأیت علی ساق العرش لا اله الا الله محمد رسول الله ابوبکر الصدیق عمر الفاروق
عثمان ذو النورین الحدیث و بر صاحب عقل سلیم و فهم مستقیم مخفی نخواهد بود که
که این روایت از جمله تسویلات شیطان و محض افترا و بهتانست و چه کیفیتی
دارد که خدای تعالی جل اسمه اسم سامی خود و نام نامی رسول مطهر را بر عرش مجید نو

و با ایشان نام کسانی دانوبید که سالها در عبادة اصنام و کفر بمانده علام غیوب
کذا باشند دار السلام بهشت عنبرسرشت **نظم**
جهانی که اندر و هزاران گیتی پادشاه یابی ⁂ جهانی که اندر و جاودان گنج بینی شادمانی
توجیه تسمیه او بدار السلام سلامت اهل اوست از آفات و دیگر وجوه نیز گفته اند
صاحب کشف الغمه از کتاب عز الدین عبد الرزاق بن رزق الله بن ابی بکر محدث حنبلی
رسعنی الاصل موصلی المنشأ نقل نموده که قال ابن عباس قال رسول الله صلعم لما اسری
بی الی السماء رأیت علی باب الجنة مکتوبا لا اله الا الله محمد رسول الله علی حبیب الله
الحسن والحسین صفوة الله فاطمة امة الله علی باغضهم لعنة الله و از کتاب مناقب
ابو المؤید خوارزمی نقل نموده که گفت حسن بصری روایت نموده از عبد الله که گفت
قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم اذا کان یوم القیمة یقعد علی بن ابی طالب
علی الفردوس و هو جبل قد علا علی الجنة و فوقه عرش رب العالمین و من سفحه
تتفجر انهار الجنة و تتفرق فی الجنة و هو جالس علی کرسی من نور یجری من بین
یدیه التسنیم لا یجوز احد الصراط الا معه براة بولایته و ولایة اهل بیته یشرف
علی الجنة فیدخل محبیه الجنة و مبغضیه النار و ابن حجر متاخر در کتاب صواعق
محرقه خود نظیر این حدیث را از ابن سمان باسناد او از ابی بکر از حضرت پیغمبر صلعم
نقل نموده که قال سمعت رسول الله صلعم لا یجوز احد الصراط الا من کتب له علی الجواز
و از نفایس لذات جنة و شرایف عطایای واهب بی منت که آنرا بسید ابرار و شافع
محشر اعطا نموده حوض کوثر است که حضرت امیر آنرا ساقی ⁂ و سیرابی شاربان را الی الاباد
باقی خواهد بود دوستان خاندان را از آن نصیب بی اندازه و دشمنان ایشان را
حسرتی تازه است و آنحضرت در رجزی که ایام حرب صفین گفته اند بآن اشعار
نموده و فرموده اند **نظم** انا علی صاحب الصمصامة ⁂ و صاحب الحوض لدی القیامة ⁂
اخو نبی الله ذی العلامة ⁂ قد قال اذ عممنی العمامة ⁂ انت اخی و معدن الکرامة ⁂
و من له من بعدی الامامة ⁂ و حضرت امام محمد باقر علیه السلام فرموده **شعر**
نحن علی الحوض رواده ⁂ نذود و نسعد وراده ⁂ و ما فاز من فاز الا بنا ⁂
و ما خاب من حبنا زاده ⁂ و من سرنا نال منا السرور ⁂ و من ساءنا ساء میلاده ⁂

ومن کان خاصمت اخوتنا ، فیوم القیامة میعاده ، یعنی ما بیم بر حوض کوثر آب
دهندگان میرانیم دشمنان را از حوض و دوستان را مدد و یاری میفرماییم بر
حوض در آب دادن و رستگار نشد آنکه رستگار شد مگر بوسیلهٔ ما و نومید
نگشت از جنت هر که را دوستی ما است توشهٔ او و هر که شاد ساخت ما را
بیابد از ما شادی را و هر که غمگین کرداند ما را بانگ بر ما جفا کرد از غیری و نا
پاکی میلاد اوست و هر که غضب کرد حق ما پس جهنم فیامت است وعدهٔ
او که جزای آن چند و ظاهر او آنکه آنکه حضرت امیر ساقی آن حوض است کچی
از عطاشان خوض نموده و شافعی در شعر مشهور خود بدان اشعار فرموده
و گفته : و رب عبا لی من الحیة سؤلی ، واعف عنی بحق آل رسولی ،
واسقنی شربة بکف علی ، سید الاولیاء زوج بتول ، و حدث علامه دوانی
که بظاهر شافعی مذهب بوده در رباعیات مشهوره خود گفته *رباعیه*
دور رخت طلب نما فی کوثر کش ، وز کوثر کثرت می وحدت در کش
لا تطلبنا اصلاً ابداً شاربها ، در زیست در ین میاد توانی در کش ، و از لطایف
متعلقه باین مقام آنست که محمود صباغ نیشابوری که یکی از اذکیای شیعه
در ایامی که بنیادربیع رفته بود روزی شرف عکاوی یا یحیی ناصر ما وراء النهر که با
... ضیافت طلبیده بر کنار حوض نشانده بود و بان استناد یکی از اصحاب ما وراء النهر
با اصحاب خود گفت که حوض کوثر ما اینست حوض که بر کنار آن نشسته ایم مربع است
و روز قیامت چهار یار بر کنار آن خواهند ایستاد و یاران آب خواهند داد محمود
چون این سخن شنید بیقرار گردیده از جای برخواست و گفت نامعقول میگوید
که حوض کوثر مقعر و ساقی آن امیر المؤمنین حیدر است و شما را از آن یک قطره
نخواهد داد و بسته سقر خواهد فرستاد و در کتاب ... وضد از جامع ... تفصیل
اقسام جنات و اشتمال او بر انواع لذات و اختصاص او بمؤمنین و مومنات مذکور است
آنجا نوشته باید جمع نماید *اعراف* قال الله تعالی وعلى الاعراف رجال
یعرفون کلا بسیماهم الآیة و اعراف جمع عرف باشد و آن بلندی باشد از زمین
چون باره و مانند آن و از اینجا ماخوذ است عرف الدیک یعنی تاج خروس و با

بر سا سبقوا ماخوذ و ماخوذ ... میرزا قاسم گنابادی در شاهنامه گفته *شعر*
همه برج و باره بزیر باغ ، چو تاج خروسان بخون کشته غرق ، و بعضی از مفسران
گفته اند که اعراف باره باشد میان بهشت و دوزخ چنانکه گفته فضرب بینهم بسور له باب
و بعضی گفته اند برای آتش اعراف خوانند که مردمان او مردم را شناسند و بعضی
گفته مراد باعراف صراط است و اظهر اقوال مفسرین اهل سنت که در تفسیر قاضی بیضاوی
مجملا آورده در تفسیر شیخ ابو الفتوح رازی مفصلا ایراد یافته آنست که ثعلبی امام اصحاب
حدیث در تفسیر خود آورده باسناد از جویبر بن سعید از ضحاک از عبد الله عباس
که گفت مراد باعراف جایها باشد بلند از صراط و آن مردان که بر اعراف باشند
حمزه عبد المطلب بود و عباس و علی بن ابی طالب و جعفر طیار ذو الجناحین
دوستان خود را از دشمنان شناسند بعلامتی و علامت آن باشد که دوستان ایشان
سپید روی باشند و دشمنان ایشان سیاه روی و ظاهر است که مراد بسپید
سیاه روی اهل سنت و جماعت خواهد بود که فی الحقیقة اهل سنت و جماعت اند
یعنی جان را عیان بجهل حسد خوار و داعیان ایشان یدعون الی النار
و داع حبیشان الا بأس العذاب و تعفای بر نیشان ان شر الدواب
وجود ایشان ماتم ایشان میدارد و بر مفارق ایشان سنگ لعنت می بارد
و اگر بعضی از این جماعت خود را از ناصبیان بظاهر امتیاز میدهند و تهمت محبت
اهل بیت بر خود می نهند از مقوله یقولون بافواههم ما لیس فی قلوبهم خواهد بود
زیرا که صفات وجه و ... لسان و جوارح و افعال ایشان بخلاف آن گواهی
میدهد تا اکثر جمهور ایشان در روز عاشورا سرمه شادی بر چشم میکشند و
برسم ایام عید مصافحه و مبارکباد فتح یزید میکنند و اکثر ایشان مانند اهل ماوراء النهر
و شام بغض حضرت امیر را علیه السلام شرط ایمان و اسلام میدانند و مبغض او را در
روایت احادیث صدوق و ثقه میخوانند و آنا احمد حنبل که امام این قوم ناصبی و از
اولاد ذو الثدیه خارجی است مشهور است که میگفته الرجل لا یکون مومنا حتی
یبغض علیا قلیلا و قاضی ابن خلکان که از اکابر ایشان است در کتاب وفیات
الاعیان در اثنای بیان احوال علی بن جهم قرشی ناصبی صریح گفته که محبت علی بن ابی

بانتشر جمع نمیشود و از نجا ظاهر شد که اگرچه ظاهر اجماعت بدان صورتست
لیکن باطن ایشان برانکار رفته وکفاهم بهذا فی الدنیا عارا و شنارا وفی
الآخرة نارا و خسارا و شیخ اجل محمد بن یعقوب کلینی در کتاب جامع کافی باسناد
خود از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام روایت نموده که آن حضرت فرمود
که ابن الکوا روزی نزد حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام آمد وگفت که یا امیرالمؤمنین
وعلی الاعراف رجال یعرفون کلا بسیماهم فقال علیه السلام ونحن علی الاعراف
نعرف انصارنا بسیماهم ونحن الاعراف الذی لا یعرف الله عز وجل الا بسبیل
معرفتنا ونحن الاعراف یعرفنا الله عز وجل یوم القیامة علی الصراط فلا یدخل
الجنة الا من عرفنا وعرفناه ولا یدخل النار الا من انکرنا وانکرناه ان الله تبارک
وتعالی لو شاء لعرف العباد نفسه ولکن جعلنا ابوابه وصراطه وسبیله والوجه
الذی یؤتی منه فمن عادل عن ولایتنا او فضل علینا غیرنا فانهم عن الصراط لناکبون
الحدیث ومؤید این روایتست حدیث عمر بن شیبه ودیگر راویان از صحابه کرام
در آنکه حضرت امیرالمؤمنین را گفت یا علی کانی بک یوم القیامة وبیدک عصا عوسج
تسوق قوما الی الجنة وآخرین الی النار گفت پندارم که در تو مینگرم که فردای
قیامت عصائی از چوب عوسج بدست گرفته باشی وگروهی را بهشت میرانی و
گروهی را بدوزخ و با دوزخ مقاسمه میکنی که هذا لی وهذا لک خذیه فانه من
اعدائی وذریه فانه من اولیائی او را دار که از دشمنان است واین را دست
بدار که از دوستانست آنگه گفت والله که آتش علی را مطیع تر باشد از آنکه بنده
سید خود را شاعر گوید شعر علی حبه جنة قسیم النار والجنة
وصی المصطفی حقا امام الانس والجنة و در حدیثست که حارث همدانی امیرالمؤمنین
علیه السلام گفت یا امیرالمؤمنین از دو حالت میترسم یکی از وقت نزع ویکی
از صراط وشرح داده امیرالمؤمنین او را گفت مترس که دوستان من اینجا
ایمن باشند وهر کسی از دوستان ودشمنان ما مرا آنجا بینند ومن ایشان را
بینم وبشناسم وایشان مرا بشناسند آنگاه این بیتها گفت شعر
یا حار همدان من یمت یرنی من مؤمن او منافق قبلا یعرفنی طرفه واعرفه

بنعته واسمه وما فعلا وانت عند الصراط معترضی فلا تخف عثرة ولا زللا
اقول للنار حین توقف للعرض دعیه لا تقربی الرجلا دعیه لا تقربیه ان له
حبلا بحبل الوصی متصلا اسقیک من بارد علی ظمأ تخاله فی الحلاوة العسلا
هذا لنا خالص لشیعتنا اعطانا الله فیهم الاملا واز جمله حکایات در این وآثار سلف
که مناسبت تمام باین مقام دارد آنست که ابو الصلت هروی گفته که روزی حضرت امام
علم مهبط وحی [illegible] علی بن موسی الرضا علیه السلام بمجلس مأمون درآمد و از جمعی
از علما [illegible] اکثر سؤال ایشان این بود که از حضرت رسالت صلی الله
علیه [illegible] که فرموده یا علی انت قسیم الجنة والنار چگونه باشد قسمت بهشت
ودوزخ بحضرت امام وموجب قسمت چه باشد محبت او موجب جنان باشد و
عداوت او سبب حلول در نیران پس اقسام اهل بهشت ودوزخ بر طبق انقسام
ایشان در محبت وعداوت او است مأمون وسایر اولیا واعادی که در مجلس او
حاضر بودند حسن تقریر آن حضرت را تحسین نمودند وزبان بثنای او گشودند
ابو الصلت گوید که چون ارکان مجلس بیرون آمدند من گفتم یا ابن رسول الله امروز
بوجه نیکوئی وآن مسئله را تقریر فرمودی [illegible]
ساختی حضرت امام گفت یا ابا الصلت [illegible] گفتم بر وفق اصول ومذهب ایشان
گفتم والا مذهب ما اهل البیت چنان است که فردای قیامت حضرت امیرالمؤمنین
بر کنار صراط [illegible] بایستد وگوید یا نار خذی هذا فانه من اعدائی
وذری هذا فانه من محبانی واز جمله فضایح اهل سنت وجماعت یکی بعضی از علمای
ایشان در کتابی که از فضایح الروافض نام کرده گفته که شیعه مفوضه اند زیرا که
گویند که خدای تعالی روز قیامت [illegible] بعلی بن ابی طالب تفویض کرده او را
سبب او را قسیم الجنة والنار گویند وحال آنکه خدای تعالی میگوید یعذب من یشاء
ویغفر لمن یشاء من آمرزم او را که خواهم ومن عذاب کنم از آنکه خواهم [illegible] گوید
علی کند وچنان [illegible] که ابو بکر وعمر وتابعان ایشان را بدوزخ فرستد [illegible]
[illegible] گران آید وجولاهان قم وسبزوار را بهشت فرستد وشیخ
اجل عبد الجلیل رازی در جواب گفته که اگر تفویض بمعنی مذکور [illegible] باشد قدح در

در لیسباری یا انا فعال والحکام الهی لازم می آید زیرا که اجماع امت است که باری تعالی را
فرشتگان هستند در دنیا و در قیامت که حواله ارزاق عباد و جزای اعمال مکلفین
و حساب قطرات امطار و مانند آن بدیشانست و همچنین بعضی از امور بفرشتگان
رحمت و زبانیه دوزخ مفوض است و شریعت و کتاب در دنیا بانبیا و اولیا مفوض
پس این مجبر منکر از عظمت و سلطنت خدای تعالی بیخبر است و گویا قرآن مجید
نخوانده که خدای تعالی امور عظام را در دنیا و آخرت بملایکه و انبیا و ائمه علیهم السلام
تفویض فرموده چون امر بمعروف و نهی از منکر و در جهنم بلکه از ان مشارکت
با خدای تعالی لازم نمی آید ارزاق میکائیل بیاید و حساب قطرات اسرافیل کند و
اعمال کرام الکاتبین نویسند ارواح بحکم عزرائیل باشد و همه اهل اسلام
اثبات این احوال میکنند و کسی را مفوض بودن بمعنی که این مجبر توهم کرده
لازم نیست اما اگر آتش دوزخ بموجب حدیث صحیح که سنی و شیعی بر صحت
آن متفقند بحکم امیرالمومنین باشد مشارکت با خدای تعالی لازم آید و
مفوض باشد و چگونه تصنیف کند کسی که از مذهب خود خبر ندارد و نه
از مذهب دیگر مسلمانان آگاه باشد نه عرف داند نه شرع نه لغة نه اشتقاق
و معانی تا از سر بغض مرتضی قلم در میدان هذیان افکند و پندارد که کسی نیست
که آن سوداء طبع حشو او را بحجت زایل گرداند آری یعذب من یشاء و در
که عذاب خدای تعالی فرماید اما در دوزخ زبانیه باشند لواحة للبشر علیها
تسعة عشر ... خدای تعالی فرماید اما فرشتگان کنند آتش بحکم
خدای تعالی باشد اما در قیامت مرتضی کند پس اگر امیرالمومنین علی علیه
السلام قسیم نار باشد همان حکم دارد و اگر اضافه آرد دانی که مفوضه
مجبر شد که جمع قرآن ... را تفویض کردند بعثمان و امامت را که رکن اعظم
تفویض کردند باختیار امت بابکر باختیار عمر و شریعت را تفویض کردند بقیاس و
استحسان فقها و خدای تعالی را معزول کردند از سه شغل تا بحقیقت مفوضه
باشند پس عجب که مجبر باید که لقب خود بر دیگری نهد اما عجب کنند است که گویند
علی صحابه و تابعین را بدوزخ فرستد و کفشگران ری و دیگر اهالی بلاد را که بر

نام برده بهشت برد حاشا که این مذهب شیعه باشد بلکه علی بهشت آنرا
فرستد که خدای تعالی فرماید و آن اصل توحید و عدل و مقران بنبوة و اما(مت)
و تابعان شریعت باشند از هر شهر که باشد و هر پیشه که کند و بدوزخ آنرا
فرستد که منکر این اصول و فروع باشند اگرچه بزرگ صورت و محترم دیدار
باشند ان اکرمکم عند الله اتقیکم آمنوا و عملوا الصالحات به پیشه و
تعلق ندارد و جزاء بما کانوا یعملون بیت الله الحرام و او را کعبه
گویند بنا براینکه بنای آن بشکل مکعب واقع شده و او بر وجهی که قرآن مجید بان
ناطق است اول بیتی است که خدای تعالی جهت عبادت و تعبد بندگان خود آنرا
وضع فرموده و جمیع امم سابقه نیز مراسم تعظیم آن بجای می آورده اند و معترف
بفضل و تقدم او بوده اند و بنیان اکثر آنها اصل باقی تا عهد بود بانیان آن حضرت
آدم علیه السلام را بمنزله کرسی بود و در وقت طوفان آنرا باسمان بردند و
بعد از آن حضرت ابراهیم علیه السلام مامور شد بوضع بیت در این موضع که
بمکه موسوم است و اکثر قبل از ان مردم در حج خود بمکه که موضع بیت بود توجه
مینمودند و دیگر خصایص و فضایل او در کتاب معجم البلدان و غیر آن مذکور
و بالجمله بیت الله الحرام را بین الخصایص خاص بالهام اهل احل و حاصل
زیرا که تولد آنحضرت بموجب اشارت غیبی و الهام الهی چنین دانند و رای
خانه ... بوده و پیش از و بعد از و کسی در بیت الحرام تولد نموده
و این فضیلتی است بی نهایت که حق سبحانه و تعالی آنحضرت را از غایت عنایت
بان مخصوص فرموده و اظهار کرامت و اعلای لوای سیادت و امامت او را
نموده و در کتاب بشارة المصطفی از زید بن قعنب روایت نموده که گفت من
و عباس بن عبد المطلب در جمعی از بنی عبد الدار نزدیک خانه کعبه نشسته بودیم
که ناگاه فاطمه بنت اسد مادر علی بن ابی طالب که ... بود که علی را حامله بود
و آثار زاییدن بر وی ظاهر شده بود بزیارت خانه معظمه آمد و دست بدعا
برآورد که یارب انی مومنة بک و بما جاء من عندک من رسل و کتب و انی
مصدقة بکلام جدی ابراهیم الخلیل علیه السلام و انه بنی البیت العتیق فبحق الذی

بنی هذا البیت والمولود الذی فی بطنی الاما یسّرت علیّ ولادتی زید بن
قعنب گوید که مقارن دعای فاطمه دیدیم که دیوار خانه شکافته شد و او
بخانه درآمد و از چشم ما غایب شد و دیوار بهم آمد و هرچند خواستیم که
جهت تحقیق حال قفل در را بگشاییم نگشود پس دانستیم که در آن سرّی از
اسرار الهی بود و چون چهار روز از آن بگذشت فاطمه بیرون آمد و علی بر
دست او و میگفت انّی فضّلت علی من تقدّمنی من النساء لانّ آسیة بنت
مزاحم عبدت الله سرًّا فی موضع لا یحبّ الله ان یعبد فیه الّا اضطرارًا و انّ
مریم بنت عمران هزّت النخلة الیابسة بیدها حتی اکلت منها رطبًا جنیًّا
وانّی دخلت بیت الله الحرام فاکلت من ثمار الجنّة وارزاقها فلمّا اردت
ان اخرج هتف بی هاتف وقال یا فاطمة سمّیه علیًّا فهو علیّ والله العلیّ
الاعلی یقول شققت اسمه من اسمی وادّبته بادبی واوقفته علی غامض
علمی وهو الذی یکسر الاصنام عن بیتی وهو الذی یؤذّن فوق ظهر بیتی و
یقدّسنی ویمجّدنی فطوبی لمن احبّه واطاعه وویل لمن ابغضه و عصاه
و در باب سید حمیری رحمه الله گوید شعر ولدته فی حرم الاله وامنه
فی البیت حیث فناؤه والمسجد بیضاء طاهرة الثیاب کریمة
طابت وطاب ولیدها والمولد فی لیلة غابت نحوس نجومها
وبدت مع القمر المنیر الاسعد ما لفّ فی خرق القوابل مثله
الا ابن آمنة النبی محمد و بنابر ظهور آن کرامت خاص در باره آن قبله اهل
خلاص بعض از اهل دل تولّد آن قبله جان مقبل را سرّ حجاب طواف آن خانه
آب و گل داشته‌اند و در این باب این بیت از قصیده را بیادگار گذاشته بیت
طواف خانه کعبه از آن شد بر همه واجب که ایجاد وجود آمد علی ابن ابی‌طالب
وارجح وجوه اختصاص بیت الله الحرام بآن قبله طوایف انام آنست که بآن
حضرت پروردگار دو بار آفتاب وار بر برج دوش سید مختار صعود
نمود و حریم حرم محترم را از لوث اصنام دور فرموده نظم
چون مه برآسمان نبوّت نهاده پای واصنام را بکین زده چه شکست بر زمین

وکیفیت واقعه کسر اصنام در مبادی ظهور اسلام بر وجهی است که آنحضرت علیه السلام
در بعضی از احادیث شریفه خود بآن اشارت نموده و فرموده انطلقت
انا ورسول الله صلعم حتی اتینا الکعبة فقال لی رسول الله صلی الله علیه
وآله اجلس فجلست فصعد علی منکبی ولمّا ادرک ضعفی عن النهوض له نزل
وجلس لی فصعدت فنهض بی وانّه قد تخیّل لی انّی لو شئت لنلت افق السماء حتی
صعدت علی البیت وعلیه تمثال صفر او نحاس فجعلت ازیله عن یمینه
وشماله ومن بین یدیه ومن خلفه حتی اذا تمکّنت منه قال لی رسول الله
اقذف وتکسر فقذفت فتکسّر کما تتکسّر القواریر فنزلت وانطلقت انا ورسول الله
فنستبق حتی توارینا بالبیوت خشیة ان یلقانا احد منهم و این حدیث را
شیخ اجل علی بن بابویه قمی رحمه الله بهشت واسطه از حضرت امیر المؤمنین
علیه السلام روایت نموده و مضمونش آنست که من با حضرت رسالت پناه
صلی الله علیه وآله وسلم رفتیم تا بکعبه رسیدیم پس آنحضرت امر فرمود مرا
که بنشین از برای من پس بر منکب من برآمد پس قصد کردم که برخیزم آنحضرت
ضعف مرا دریافتند و از دوش فرود آمد و خود نشستند و فرمود مرا که برآی
منکب من برای فرمان ایشان را بجای آوردم پس آنحضرت از جای برخاستند
در آن حال که بر منکب ایشان بودم و تحقیق که در آن وقت اگر میخواستم میرسیدم
بکنارهای آسمان تا آنکه بر بالای خانه کعبه برآمدم و بر بام خانه صورتی چند
از مس یا از روی بود و آن بتها بود که کفار قریش جمع کرده بودند پس آنها را
از جانب یسار و پس و پیش خانه برمیداشتم و جمع میکردم تا آنکه قدرت بر همه
یافتم پس حضرت رسالت پناه مرا فرمودند که آن صورتها را بینداز پس آنها را
از بام خانه بزیر انداختم و همه در هم شکست چنانکه شکسته میشود شیشها
پس فرود آمدم از بام خانه و باتفاق آنحضرت میرفتیم بر وجهی که سبقت میگرفتیم یعنی
تند میرفتیم تا آنکه پنهان شدیم در خانه خود از بیم ملاقات یکی از مشرکان مکه
و از این کلام که انطلقت انا تا آخر چنین معلوم میشود که این بت شکنی پیش از
فتح مکه بوده و حکمت در آنکه حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وآله وسلم حضرت

امیر المؤمنین را علیه السلام آورد و نش مبارک خود برداشتند بود چی که شیخ شهید
علیه الرحمه در رساله صل حدیث از حضرت امام همام جعفر صادق علیه السلام
نقل کرده آنست که امیر نحل اسعد من الجهال بت پرستی میکند و شرک باز خود
میسازد و مقصود اظهار ارتفاع قدر حضرت امیر است بر خلایق و نیز اشعار است
با آنکه حضرت امیر المؤمنین علیه السلام معصوم است زیرا که حضرت رسالت پناه
حامل قذر و گناه نشده اند و چون حامل حضرت شاه ولایت پناه شده اند
باید که او از جمیع گناهان پاک و منزه باشد و نیز اشارتست با امت و اعلام
ایشان بانکه حضرت شاه ولایت از ظهر حضرت رسالت تخفیف میناید اخذ
بودنست ایشان است و حضرت امام جعفر صادق علیه و آبائه السلام فرموده اند
که حکمت درین زیاده از انست که مسطور شد و الحق این کرامتی عظیم است که خدا
تعالی آن مهر سپهر ولایت را بآن شرف اختصاص داده و درین باب یکی از شعرا
فرموده نظم مرتضی آنکه شد مسند عالی نبی است آفتابیست که برج شرفش دوش نبی است
و از جمله حکایات مناسب این مقام کلامی است خام ناتمام که جمهور اهل سنت بان
مشعوف و معزوزند و بالسنه خاص و عام ایشان مذکور و در کتاب مقامات
شیخ حسین خوارزمی که محمود غجدوانی نوشته مسطورست و آن اینست که آن
نا محمود بر شیخ عارف صاحب شهود افترا نموده که گفت روزی در مشهد مقدس
رضوی بیکی از شیعیان انجا ملاقات نمودم و با او در باب حقیقت مذاهب
اهل سنت در بحث و مناظره گشودم تا آنکه با او گفتم که تو معتقد هستی که کعبه
بیت الله است و نیز اعتقاد داری که قبله جهت کعبه است گفت درین چه تردد است
که من ملت اسلام ولیکن مذهب شیعه را بعضی بر خاطر نشان کرده اند که مذهب
حق نیست از آن سبب این مذهب را اختیار کرده ام با او گفتم که چون کعبه
قبله اهل اسلام است در آن بیت الله مقام و قبله حنفی هست و مقام شافعی
و مقام مالکی و مقام حنبلی هست هرگز شنیده که مقام و محراب شیعه در انجا
بوده باشد ازین استدلال بکن که مذهب شیعه حق نیست که اگر حق بودی از مذهب
در خانه حق مقامی خواستی بود و ازین سخن آن مرد شیعی تائب شده از اعتقاد

آن مذهب برگشته مذهب اهل سنت و جماعت اختیار کرد و مخفی نماند که جواب این
استدلال کثیر الاختلال در بیان احوال شیخ مذکور بر سبیل استقصا خواهد آمد
و خلاصه آن اینست که فرقه ناجیه شیعه امامیه ایدهم الله تعالی بنصره تخصیص
نماز خود برکنی مخصوص از ارکان کعبه واجب یا مستحب نمیدانند و نماز بر جهت
از ارکان او که اتفاق افتد توجه مینمایند و در عبادت خود بر مصطفی و مرتضی
نور افزاید و صلوة تخصیص رکنی مخصوص نمایند و حال آنکه بر وجهی که سابقا مذکور
شد شرف ولادت مقتدای ایشان در وسط کعبه بجمیع ارکان آن رسیده و پرتو
وجود با وجود او بر در و دیوار آن مکان شریف منبسط گردیده و دیگر ظاهر است
که تقسیم ارکان اربعه کعبه بر فقهای اربعه اهل سنت از جانب حضرت پیغمبر صلوات الله
علیه و آله واقع نشده و نیز از جانب خلفای ثلثه و نیز از جانب امیر المؤمنین
و باقی ائمه طاهرین و نیز از جانب ملوک طاغیه بنی امیه بلکه بعد از سیصد سال
از وفات حضرت پیغمبر صلوات الله علیه در زمان خلفای عباسی که علی الرغم اهل
البیت و شیعه ایشان در مقام ترویج مذهب متبعین با هل سنت و جماعت شدند
این تقسیم سقیم اتفاق افتاده و مع هذا در ایامی که خلفای فاطمیه اسمعیلیه بر
مغرب و شام و حلب و حجاز و دیگر ممالک عباسیه مستولی شدند مدتی مدید
هیچ یکی از اهل سنت و جماعت اشکارا بمکه معظمه و مدینه مشرفه نتوانست رفت
چه جای آنکه در انجا نام مقام خود بر زبان آرند یا نمازی باسلوب نامرغوب
خود گذارند و هیچ صاحب شعوری را درین تردّدی نیست که اگر انشاالله تعالی
حرمین شریفین زادهما الله شرفا در تحت تصرف اولیای دولت علیه شاهیه صفویه
موسویه در آید و ساحت آن دیار فایض الانوار از لوث وجود نا محمود متغلبان
سلاطین رومیه عثمانیه پرداخته آید هر آینه جمیع ارکان کعبه معظمه
در تصرف شیعه ائمه اثنی عشر خواهد بود و از اهل سنت و جماعت در انجا کسی
ظهور نخواهد نمود القصه این مقدمات واهیه که آن شریر مردود نا محمود
اینجا در شأن صاحب شهود منسوب ساخته همان فی الاصل افترا ست که خود
بر انگیخت عصبیه و حمیة جاهلیه در هم بافته و ندانسته که بر وفق ایات

یک باران نیست کنند و شبهه را آنجا اثر باشد که جهة بنا شد و سرکه آنجا ترش
باشد که آب بدست باید والحمد لله علی التوفیق مدینه طیبه در قدیم الایام
نام او یثرب بود و رسول صلی الله علیه و آله و سلم آن بلده را مدینه طیبه خواند
و در عجایب البلدان مسطورست که از خواص مدینه طیبه آنست که غریب
که بآنجا رسد بوی خوش شنود و عطر در آن شهر بیشتر بوی دهد از مواضع
دیگر و در معجم البلدان مذکورست که مدینه از اقلیم دوم است و در زمین
شوره زار واقع است و درختان خرمای بسیار در آن دیار می باشد و آب نخل
مزارع ایشان از چاه و آبارست و مدینه را شوری است استوار و مسجد در
قریب بوسط آن واقع شده و قبر مطهر و مرقد منور حضرت پیغمبر در شرقی مسجد
و بر آن خانه است مرتفع که میان آن و سقف مسجد اندک فرجه است والحال
آن خانه مسدود است و در ندارد و در مسند احمد حنبل از حذیفة بن اسید
الغفاری روایت نموده که چون اصحاب پیغمبر صلعم بمدینه آمدند بسبب آنکه
خانه نداشتند در مسجد خواب میکردند پس آنحضرت با ایشان گفت در مسجد خواب
مکنید که محتلم میشوید ایشان رفتند و در حوالی مسجد خانها ساختند و درها
از آن بمسجد باز کردند دیگر باره حضرت رسالت معاذ بن جبل را پیش ایشان فرستاد
و پیغام داد که سد ابواب نمایند و اول بار بابو بکر دوچار شد و باو گفت
که حضرت پیغمبر امر فرموده که از مسجد بیرون روی و در خانه خود را مسدود
سازی ابو بکر امتثال آن فرمان نموده سد باب خانه خود نمود پس عمر را
از آن امر خبر داد و گفت که سد باب میکنم اما التماس دارم که رخصت فتح روزن
دهند و معاذ التماس او را بعرض رسانید و قبول نیفتاد و همچنین بعثمان
و حمزه خبر رسانید و همه قبول کردند و چون هنوز خانه امیر المؤمنین علی
علیه السلم منزوی شده بود تردد مینمود که آیا او نیز داخل این جماعت است یا نه
تا آنکه حضرت رسالت صلوات الله علیه خانه که در میان خانهای آنحضرت بود
جهت او نامزد فرموده و گفت که اسکن یا علی طاهرا و مطهرا و چون این سخن
بحمزه رضی الله عنه رسید گفت ای محمد ما را از مسجد بیرون میکنی و کودکان

بنی عبد المطلب را در آنجا ساکن میسازی آنحضرت گفت اگر اختیار بدست من
بودی غیر از شما کسی را در آنجا جای نمیدادم اما خداست که آنجا را خدای تعالی باو داد
و عاقبت تو نیز بخیر خواهد بود و بشارت است ترا بهشت و همان نزدیکی حمزه در
غزای احد شربت شهادت چشید و بهشت عنبر سرشت خرامید و بعضی از
خارجیان در آن فضیلت بحضرت امیر حسد بردند و در خشم شدند و چون آن
مضمون بسمع اشرف حضرت رسالت رسید برخواست و خطبه آغاز نمود و در آن
خطبه فرمود که انّ رجالا یجدون فی انفسهم فی ان اسکنت علیا فی المسجد
والله ما اخرجتهم ولا اسکنته انّ الله عز و جل اوحی الی موسی واخیه ان تبوّآ
لقومکما بمصر بیوتا واجعلوا بیوتکم قبلة واقیموا الصلوة وامر موسی علیه السلم
ان لا یسکن مسجده ولا ینکح فیه ولا یدخله الا هارون وذریته وانّ علیا
منی بمنزلة هارون من موسی وهو اخی دون اهلی ولا یحل مسجدی لاحد ینکح
فیه النساء الا علی وذریته فمن ساءه فههنا واومی بیده نحو الشام ولعادة
تحقیق درین باب بسیارست و جمیع مخالفان در آن موافق اند و پوشیده
نخواهد بود که مردم اصیل مدینه طیبه از سادات رفیع الدرجات وغیرهم
همیشه بر مذهب امامیه بوده اند و اگر مردم غریب دخیل نزیل آنجا مذهب
دیگر داشته باشند قدحی در مقصود اصلی ما نمیکند چه ظاهرست که اعتبار
بحال آنهاست که پدر بر پدر تا زمان حضرت پیغمبر از اهل مدینه بوده اند و
اقتباس عقاید از حاملان شریعت و بیدان خود نموده اند و بعضی از فضلای
امامیه در بعضی از رسایل کلامیه حال متأصلان آنجا را از جمله دلایل حقیقت
مذهب داشته و گفته که شک نیست که اهل بیت رسول صلوات الله علیه و آله
اعرف اند بمذهب رسول از غیر خود همچنانکه اهل بیت هر پادشاه اعرف اند
بمذهب او و باقوال و افعال او از غیر خود بواسطه شدت ارتباط ایشان باو
و بعد اخبار از مباشرت و معاشرت او و همچنانکه اقرب بپادشاه اعرف باشد
از غیر خود بحال او و اهل بلد پادشاه باید که اعرف باشند بسیرت آن پادشاه
و عدل و ظلم و دین و مذهب او و همچنین اهل هر بلدی که اقربیت بر بلد آن

پادشاه اعرف خواهند بود بحال او از آنها که بعید اند بواسطهٔ کثرت وصول اخبار
او بر نزدیکان و سهولت اطلاع ایشان بر حال او و چون این اصل ثابت شد
ظاهر شد که اهل مدینهٔ رسول اعرف اند بمذهب رسول از غیر خود خصوصاً که
هرگز العیاذ بالله مدینه بالکلیه خراب نشده باشد و اهل او بتمامی فانی نشده
باشند و بحیثیة تا زمان ما سلسلهٔ اسلاف آنجا باخلاف منتظم بوده و لهذا
ترغیبه در استحباب مجاورت آنجا وارد گردیده تا آنکه مالک بن انس بنا بر آن
احادیث اجماع اهل مدینه را حجت دانسته و دیگر آنکه نور اسلام در آنجا ظهور
یافت و ارکان دین در آن دیار بسمت کمال و استواری پذیرفت تا آنکه بعضی
بنا بر آن گفته اند که مدینه اشرفست از مکه و چون ثابت شد که اهل مدینه اعرف اند
بمذهب رسول صلعم از غیر خود و اطلاع ایشان بر اسرار آنحضرت بیشتر از دیگران
و اجماع ایشان بر مذهب مالک حجت است و دیدیم و دانستیم که آنها که مدنی الاصل اند
از سادات و اتباع و غنی و فقیر و عزیز و ذلیل بر مذهب اهل البیت اند و هیچ مدنی
الاصل نیست که نه بر طریقهٔ ایشان باشد پس باید که مذهب اهل البیت علیهم السلام که فرقه
ناجیه امامیه بآن متمسک اند مذهب حق باشد و دیگر مذاهب متکثره فاسد
و باطل و از حلیه (?) حقیقت عاری و عاطل و فاضل طبرسی در کتاب تحفة الابرار
گفته که در روی زمین دو شهر بزرگ بود که مهبط وحی و مستقر رسالت بوده اند
و ساکنان این دو موضع شریف و متاصلان ایشان همگی همیشه شیعی اند در مکه
شیعهٔ زیدی و در مدینه شیعهٔ اثنا عشری و اگر آبای ایشان را معلوم بودی
که حق خلافت از آن صحابهٔ ثلثه بود وصیت بابنا کردندی و بمیراث طریقه
آبا بدیشان رسیدی چنانکه در شهرهای دیگر که از آبا بابنا رسیده و چون اهل
مدینه که موفق اصحاب وی است و ایشان طریقت و حقیقت هر طایفه چنانکه
بود شناخته و دانسته اند و بضرورت هیچکس بد خود و فرزند خود نخواهد
و چون اهل این دو شهر شیعه اند دلیلست بر آنکه حق ... و حقیقت اهل
مدینه بمرتبهٔ وضوح یافته که مالک و بسیاری از علمای اهل سنت گویند که اجماع
اهل مدینه حقست و در بیع و شری و حرام و حلال و موازین و مقادیر جملهٔ

مدینه

مدینه بعرف ایشان رجوع کنند پس شهری که بدین صفت باشد چگونه شاید که اهل
آن شهر کافر یا فاسق یا رافضی باشند بلکه باید که شیعه بر حق باشند والحمد لله الذی
هدانا بلطفه الموفور و اخرجنا من ظلمة الضلالة الی النور ومن لم یجعل الله له نورا
فما له من نور **غدیر خم** صاحب معجم البلدان گفته که خم نام موضع غدیری
که واقع است در میان مکه و مدینه در جحفه و بعضی گفته اند که مقدار سه میل از
جحفه دور است و حازمی گفته که وادی است میان مکه و مدینه نزد جحفه و در آنجا
غدیری است که حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله خطبهٔ مشهور را در آن
خوانده اند و آن خطبه بر وجهی که مشهور و در السنه مذکور است در حجة الوداع
در تعیین امامت و خلافت حضرت امیر المؤمنین علیه السلم واقع شد و آن کلمه
موافق و اشعار حضرت سید مختار بود که در آنجا اظهار نمود و چه از جانب پروردگار
باظهار آن مامور شده بود از قرب وفات و انتقال خود بملأ اعلی ایشان را آگاه
گردانید و آن در روز هشتدهم ذی الحجة الحرام بود و باقی ذی الحجة و محرم آنحضرت
در قید حیوة بودند و در اواخر ماه صفر بسفر آخرت توجه فرمودند و گویا شاعر
در آن واقعه صاید این بیت گفته **نظم** هرگز گزند ماه صفر این قدر نبود
گویا که قسمی ز محرم گرفته است * و تفصیل قصهٔ غدیر و تقریر آن بر وجهی
که در طریق مخالفان و بعضی از روایات ما واقع شده آنست که چون حضرت
رسالت صلوات الله علیه از حجة الوداع رجوع فرمود در وقت پیشینی که هوا
در نهایت حرارت بود جبرئیل بیامد و دامن او بگرفت و این آیه وافی هدایت آورد
که یا ایها الرسول بلغ ما انزل الیک من ربک الآیه پس در آن وقت پیشین
که نزول مسافران وقت متعارف نبود در چنان هوای گرم که مردم از غایت گرمی
ردای خود را در زیر پای می نهادند حضرت رسول صلوات الله علیه در آن مقام
نزول فرمودند و بلال را فرمود تا تکبیر کرد و خلق جمع شدند و زیر درخت
مغیلان را از خار و خاشاک پاک کردند و از پالان شتران منبری مرتب ساختند
و آنحضرت بر بالای آن رفته خطبه آغاز کردند و در آن خطبه ذکر نمودند که خدای
تعالی مرا امر بتبلیغ بعضی از احکام فرموده بواسطهٔ قرب من بلقای پروردگار

تأکید در تبلیغ آن نموده و در توقف از آن وعید فرستاده و در ابلاغ آن وعده عصمت
از آسیب مردم داده بعد از آن دست امیر المؤمنین علی را گرفت و برداشت چنانکه
پای علی برابر زانوی پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم رسید و گفت أَلَسْتُ أولی بکم
من انفسکم یعنی آیا نیستم سزاوارتر بشما از نفسهای شما مسلمانان قالوا بلی یا رسول الله
قال من کنت مولاه فهذا علی مولاه یعنی هر کرا من بدوستی او اولی‌ترم از نفس او این
علی بدوستی او اولی‌ترست از نفس او آنگاه او را این دعا کرد که اللهم وال من والاه
وعاد من عاداه وانصر من نصره واخذل من خذله وادر الحق معه کیف دار و هنوز
مردم متفرق نشده بودند که این آیه نازل شد که الیوم اکملت لکم دینکم واتممت
علیکم نعمتی ورضیت لکم الاسلام دینا پس حضرت رسالت صلوات الله علیه فرمود
الحمد لله علی اکمال الدین واتمام النعمة ورضاء الله تعالی برسالتی وبولایة علی بعدی آنگاه
اصحاب آنحضرت تهنیت امیر المؤمنین علی نمودند و مشهورست که عمر بن الخطاب باین
عبارت تهنیت او ادا نمود که بخ بخ لک یا ابن ابی طالب اصبحت مولای ومولی کل
مؤمن ومؤمنة و در طریق اصحاب ما از عبد الله عباس و زید بن علی بن العابدین
علیه السلام منقولست که در حال توجه حضرت رسالت بجانب حج وحی نازل شد
باظهار فضایل حضرت امیر المؤمنین علیه السلام و ولایت و امامت و وجوب طاعت
او بکافه انام پس آنحضرت بواسطه مصلحت وقت و عدم فوریت امر در اظهار آن
توقف فرمود و گفت ای پروردگار [illegible] که این قوم از دین جاهلیت
برگردیده اند و هنوز در اسلام رسوخی پیدا نکرده اند می اندیشم که امتثال
این امر نمایند و اذعان ولایت علی بن ابی طالب نکنند که اکثر عزیزان ایشان
در دست او کشته گردیده اند و بنابرین [illegible] رسیده اند آنگاه آنحضرت متوجه
حج شدند و چون در وقت مراجعت بغدیر خم رسیدند وحی الهی بطریق ایجاب
فوری مشتمل بر غایت مبالغه نازل شد که یا ایها الرسول بلغ ما انزل الیک من ربک
یعنی برسان بر وجه ایجاب فوری آنچه سابقا نازل شده بود بر تو از امر نصب
علی بن ابی طالب و تو بآن مامور بودی بطریق امر تخییری غیر فوری بواسطه
مصلحت وقت تأخیر آن نموده بودی فان لم تفعل فما بلغت رسالته و بعد از آن خدا

جهت تسلیه و توطین خاطر عاطر حضرت رسالت و عدم مبالات او از قوم فرموده که
والله یعصمک من الناس و بر عاقل منصف که عقل و وجدان خود تهمت نکند
مخفی نخواهد بود که مخاطبه خدای تعالی با پیغمبر در آخر عمر و هنگام وداع دنیا بعد از آنکه
تبلیغ اسلام و صلوة و زکوة و صوم و حج و جهاد و غیر آن از احکام دین نموده بود
بمقبول خود که وان لم تفعل فما بلغت رسالته و نزول حضرت پیغمبر در زمانی و مکانی
که نزول مسافران در آن متعارف نبود و بالا رفتن او بر منبر موتبا از پالان و گفتن
او در حق امیر المؤمنین من کنت مولاه فعلی مولاه و دعا کردن او بر وجهی که مناسب
شأن ملوک و خلفا است نخواهد بود الا بجهة امری عظیم الشان جلیل القدر مانند
نصب او بجهة امامت و خلافت نه از برای مجرد اظهار محبت و نصرة و نظایر آن
خصوصا که قول حضرت پیغمبر در ان خطبه که أَلَسْتُ اولی بکم من انفسکم صریح است
در ریاست دین و دنیا چه اولی بنفس مردم از مردم پیغمبرست یا امام علیهما السلام
و بعد از وقوع این خطبه بعد از نزول آیه سابقه و آیه لاحقه یعنی الیوم اکملت لکم
دینکم الآیه لایق است که مراد از مولی متولی و متصرف در امور مسلمانان باشد نه ناصر
و محب و غیر آن از معانی که در لغت مقرر شده و جمیع مؤمنان در آن شریک اند
و علی هذا حاصل کلام آنحضرت این میشود که علی بن ابی طالب اولی بتصرفست در حقوق
مردم و تدبیر امور ایشان بعد از من چنانکه من الحال اولی بتصرفم در آن و معنی
امامت همین است پس بعد از تواتر حدیث مذکور و وضوح حجیة او بر وجهی
که مسطور شد اقدام بقدح و منع در آن یا تأویل آن بطریق تأویلات ملحدان
چنانکه صاحب مواقف و امثال او از متأخران اهل سنت ارتکاب آن نموده اند بنا
بر سوء فهم و استعداد یا تعصب و عناد خواهد بود و چگونه قدح در آن
توان نمود و ادعای [illegible] و حال آنکه جمهور ائمه حدیث
بدرجه صحت رسیده بلکه متواتر بمرتبه تواتر و بالاتر گردیده تا آنکه شیخ مفسر محدث
عماد الدین ابن کثیر شامی شافعی در تاریخ کبیر خود در ترجمه محمد بن جریر طبری شافعی
ذکر کرده که او را کتابی است مشتمل بر دو مجلد ضخم که احادیث غدیر خم را در آن جمع کرده
و کتابی دیگر کرده در طرق حدیث طیر را مذکور ساخته و نقل کرده از ابو المعالی جوینی

شافعی که مشهور بامام الحرمین است که او تعجب میکرده و میگفته که مجلدی دیدم در بغداد
بدست صحافی دیدم که اسانید روایات خبر غدیر بود و در ظهر آن مجلد نوشته بود که
المجلدة الثامنة من طرق من کنت مولاه فعلی مولاه و از ابو علی
عطای همدانی منقولست که میگفته که من این حدیث را از دویست و پنجاه
طریق روایت دارم و شیخ محمد جزری شافعی که از اکابر متأخران ائمه حدیث است
رسالهٔ در اثبات تواتر و شهرت حدیث غدیر نوشته است و نود و پنج طریق ذکر کرده
و بالجمله این خبر صحابت اثر بر رغم انف منافقان متواتر و مشهور و در شیوع و
ظهور چون نور بر شاهق طور است و منکر آن کسی تواند بود که از تتبع احادیث نبوی
بالکلیه عقل و انصاف مهجور باشد و اخبار سابقه دلالت میکند بر آنکه توقف حضرت
رسالت در تبلیغ امر بر و حرکات درباب اول بنا بر مصلحت روزگار و خوف منافقان
اعدا رضی الله عنه بوده است بانکار ابن حجر متاخر در کتاب صواعق محرقه خود بعضی از
روایات آورده که دلالت واضح دارد بر آنکه قریش را با حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام
کینه و عداوت بسیار بود و نفس اماره ایشان بامارت و خلافت او راضی نبود
و ثعلبی که از رؤسای مفسرین اهل سنت و امام فن حدیث ایشان است در تفسیر
خود ذکر نموده که بعضی از کینه وران غوایت مصیر بعد از استماع قصهٔ غدیر
اظهار کراهت خلافت حضرت امیر نمودند بلکه طریقهٔ انکار و جحد التجی داشتند با
بیمودند و تفصیل آن بر وجهی که در تفسیر شیخ ابو الفتوح رازی مسطور گشته
آنست که شخصی از سفیان بن عیینه پرسید که سأل سائل بعذاب واقع للکافرین لیس
له دافع من الله ذی المعارج در شأن که فرود آمد و آن سائل که بود که از خدای تعالی
عذاب خواست و خدای او را مهلت نداشت سفیان گفت از من سؤالی کردی که
پیش از تو از من کسی این سؤال نکرده بود پدرم روایت کرد از باقر علوم انبیا
محمد بن علی از پدرانش که چون رسول علیه السلام بغدیر خم دست علی را گرفت و او را
بر منبر برد و گفت من کنت مولاه فعلی مولاه خبر در احیا و قبایل عرب منتشر شد
و چون خبر بحارث بن نعمان فهری رسید برخاست و بر شتری نشست و در وی بلشکر
گاه رسول نهاد و چون برسید از شتر فرود آمد و پای او را ببست و در وی بخیمه

از پدرش

رسول نهاد و رسول علیه السلام درمیان مهاجر و انصار نشسته بود خطاب با حضرت
نموده گفت یا محمد امرتنا عن الله ان نشهد ان لا اله الا الله و انک رسول الله فقبلنا
منک و امرتنا ان نصلی خمس صلوات فقبلناه منک و امرتنا ان نصوم شهرا فقبلنا
منک و امرتنا ان نزکی اموالنا فقبلناه منک و امرتنا ان نحج البیت فقبلناه
منک و امرتنا بالجهاد فقبلناه منک ثم لم ترض بهذا حتی رفعت بضبع ابن عمک
فرفعته و فضلته علینا فقلت من کنت مولاه فعلی مولاه هذا شیء منک ام من الله
یعنی ای محمد بما سپردی و ما را گفتی که سیصد و شصت معبود را کنید و بگوئید که
خدای یکی است پذیرفتیم گفتی که بگوئید که من رسول اویم بگفتیم گفتی پنج نماز بگذارید
از تو قبول کردیم گفتی ماه رمضان روزه دارید بپذیرفتیم گفتی زکوة مال بدهید قرار
کردیم گفتی حج کنید رد نکردیم جهاد فرمودی بقبول تلقی کردیم پس از آن با این همه
راضی نشدی و بآن اکتفا ننمودی تا آنکه بازوی پسر عمت را گرفتی و او را بر سر ما
برافراشتی و بر ما نصب نمودی و گفتی هر که من مولی و خداوند کار اویم علی مولی
و خداوندگار اوست ما این قبول کنیم این چیزی است که تو گفتی از خود یا خدا
فرمود ترا رسول صلوات الله علیه در جواب او گفت والله الذی لا اله الا هو ان
هذا من الله یعنی بآن خدایی که بجز او خدایی نیست که این بفرمان خدای کردم
گفتم حارث بن نعمان که این بشنید پشت کرد و بجانب راحلهٔ خود نهاد و ورد را
میگفت اللهم ان کان هذا هو الحق من عندک فامطر علینا حجارة من السماء او ائتنا
بعذاب الیم بار خدایا اگر این که محمد میگوید حق است و از نزد یک تست بر ما از آسمان
سنگ بباران یا بما از نزد یک خود عذابی الیم بیار این سخن تمام نگفته بود که
سنگی از آسمان بر سر او آمد و او را بر جای بکشت و خدای تعالی این آیه فرستاد
سأل سائل بعذاب واقع للکافرین الآیة و ظاهر است که آن همه عناد و کفر و غلو
که حارث مرتد در واقعه غدیر اظهار نموده از برای دوستی ساختن حضرت امیر
بود بمعنی دوستی و نصرت و مانند آن که اهل سنت از روی عصبیت و عناد بر آن
حمل میکنند بلکه بنا بر فهمیدن معنی امامت و اولی بتصرف بودن آنحضرت چنانکه
صحابه دیگر همه از اهل لسان بودند و مشاهده قرائن حال و مقال مینمودند

الفتح المتقدم

دران روز فهمیدند و از جمله طرایف آنست که یکی از غلاة اهل سنت در بعضی از رسایل خود
بر حدیث غدیر ایراد نموده و گفته که چون حضرت رسالت بر خلافت علی نص میکرد
چرا بطریقه دیگر احکام شریعت درمیان جمهور اصحاب نکرد تا پوشیده نماندی و
هیچکس انکار نکردی در سفر می بایست و بر پالان شتر می بایست چنانکه کسی دزدیده
کاری کند مدینه کجا بود و چون این کار بنزد شیعه با نبوت برابر است بهمان وجه
قبالة گواهی بایست تا یکی گوید نشنیدم و یکی گوید حاضر نبودم و دیگری گوید [illegible]
چه امامت میخواست اگر چنان بودی که ایشان میگویند بایستی که صریح نمودی
و توضیح آن بر وجهی بلیغ فرمودی چنانکه خدای تعالی میفرماید ما کان محمد ابا
احد من رجالکم ولکن رسول الله وخاتم النبیین وکفی بالله شهیدا محمد رسول الله
وما محمد الا رسول قد خلت من قبله الرسل یا داود انا جعلناک خلیفة فی الارض
هارون اخلفنی فی قومی و چون در واقعه غدیر و دیگر آیات و احادیث که در شان
حضرت امیر روایت میکنند تصریح بدین وجه نیست ظاهر شد که قول شیعه باطل
و جواب آنچه در منع ظهور حدیث غدیر در خلافت حضرت امیر گفته از مقدمات
گذشته بغایت ظاهر است و اما آنچه گفته که تقریر امامت آنحضرت در اثنای
سفر [illegible] فی منصب امامت است جوابش از شیخ اجل عبد الجلیل رازی رحمه الله بر چنان منبر
بر وجهی لطیف ادا نموده و فرموده که آن ناصبی غالی بایستی که این اعتراض را
اول با خدای تعالی کند و گوید که در شبی تاریک که باد و باران برخاسته موسی
غریب در بیابان از درختی گوید که انی انا الله چنانکه کسی کاری دزدیده کند
چه آنکه منبری نهاده باشد و تمام اهل عالم حاضر باشند معنی ندارد و همچنین
مکه و کعبه را گذاشته بنی هاشم و سایر قریش را معدوم انگاشته جهود را بر کوه
و بگوید جای بری و با او راز گوید چنانکه کسی کاری دزدیده کند وجهی ندارد و اگر
تقریر رسالت موسی بسبب در کوه و بیابان و تقریر نبوت مصطفی در غار حری
نقصان نبوت ایشان نمیکند تقریر امامت حضرت امیر در بیابان بر بالای منبر
پالان نقصان امامت نکند و اما آنچه گفته است که خدای تعالی اسامی بعضی از انبیا
و نام مصطفی را در قرآن ظاهر کرده پس بایستی که بنام علی نیز تصریح کرده بگوید که

او بعد از مصطفی امامست تا [illegible] شبهه نماند که یار و ناصبی [illegible] دست از
بفعل الله ما یشاء خود برداشته و از ارادت و مشیت بیزار شده و مالک الملک را معزول
کرده و چنانکه شیعیان گویند میگوید که چنین می بایست کرد و نمیداند که قیاس امامت
درین صورت با نبوت قیاس مع الفارق است که معرفت نبی سمعی است و معرفت امام عقلی
و عجبست که با خدای تعالی منازعت نمیکند که این پرسشی است که مسلمانان را بیشتر از آن
در سبیل اطلاق و اجمال میگوید اقیموا الصلوة و تصحیح نمیگوید که فریضه چند است
و تعیین وقت نمیکند و در قرآن آیتی نیست که چند رکعت است در سفر و حضر
چگونه بجا آورند لاجرم مبهم میگوید اقیموا الصلوة تا امت مصطفی پراکنده شوند اکثر
بهمان اسلوب میگوید و آتوا الزکوة و تعیین نمیکند که از بیست دینار نیم دینار
واده من یکمن تا فقها را اطلاق نباشد شریعت نو [illegible] و اجتهاد [illegible]
اکثر تا صنف دو سه قول مختلف پیدا آید و همچنین در باقی ارکان شریعت [illegible]
در این همه سمعیات اجمال و ابهام روا است تا بعث مصطفی صلعم عبث نباشد [illegible]
از روی فرق میان عالم و جاهل پدید آید مسئله امامت خود عقلیست اگر نام علی تصریح
نباشد نقصانی از آن روی نماید چه در عقل فضلا مرکوز است که امامی می باید
و جایز الخطا نباشد و قرآن و پیغمبر با نماید و گوید که این شخص کدام است و دلیل
خوش است که نام علی در قرآن مصرح نیست فی بعض که نام دیگران چگونه ظاهر است
بلکه هر آیتی که ناصبیان در حق غیر امیر المؤمنین علیه السلام روایت نزول آن نموده اند
بدروغ و تزویر و تعصب است و در تفسیر شیخ ابو الفتوح رحمه الله قصه غدیر خم
دلپذیر مسطور گشته که ایراد آن اگرچه موجب نحوی از تکرار است اما چون از
قبیل هو المسک ما کررته یتضوع مشتمل بر فواید و اشارات بسیار است نخواست
که این مقام از آن فواید و اشارات خالی ماند و تقریر او آنست که حضرت [illegible]
صلعم پیش از توجه بحجة الوداع با ترسایان نجران بر مباهله رحلت مصالحه فرموده
و حضرت امیر را جهت تحصیل آن حلها بیمن فرستاده بود و چون بموجب امر الهی
متوجه [illegible] شد نامه بحضرت امیر نوشت که من بجانب مکه بحج رفتم [illegible]
تمام کرده با شتر از راه یمن عزیمت حج مکه نمای که آنجا ملاقات خواهد شد [illegible]

نامهٔ نامی بحضرت امیر رسید آنچه از حلّهها حاصل شده بود برداشت و با قوم خود متوجه

مکه شد و چون نزدیک مکه رسید خلیفهٔ بر قوم خود مقرر ساخت و بتعجیل بخدمت

حضرت رسالت شتافت و چون بیامد و بدر مکه بخدمت حضرت رسول رسید و آنحضرت

کیفیت احوال از وی پرسید گفت یا رسول الله آنچه فرموده بودی تمام کردم و حلّهها

بستدم و در تنگها بستم و بیاوردم و چون نزدیک رسیدم آرزوی دیدار تو

بر من غالب شد بنابران پیشتر از رفیقان خود آمدم آنگاه آنحضرت از کیفیت نیّت

احرام او پرسید گفت یا رسول الله شما عزم نکرده بودید که چه نوع حج بکنی من نیّت

خود در نیّت شما بستم و گفتم اللّهم إهلالاً کاهلال نبیّک بازآنحضرت از وی پرسید

هَدی باخود داری گفت بلی چهل و چهار شتر رسول علیه السلام گفت الله اکبر شتر کردی

فی حجّی و هَدیی با من مشارکت کردی در حج و هَدی من نیز شصت و شش شتر

رانده ام بر احرام باش و باز گرد و قوم خود را بر گیر و نزد من آی امیر المؤمنین علیه السلام

چون نزدیک قوم آمد دید که تنگهای حلّه را گشاده و حلّهها در بر کرده اند بر نامهٔ

خود خشم گرفت و او را ملامت نموده گفت که چرا حلّهها را بایشان دادی او جواب

داد که مرا شفاعت کردند و خواستند تا خویشتن را بیارایند و در ان احرام گیرند

حضرت امیر گفت سبحان الله هنوز این حلّهها را حضرت ندیده چه وجه دادی

کردها کرده تا انها را بپوشند و متبدّل سازند آنگاه امر فرمود تا حلّهها از آن مردم

بستدند و بپیشانیدند و در تنگها بستند مردم را از آن خوش نیامد از آنحضرت

آزرده شدند و چون آنحضرت بیامد و حلّهها بخدمت حضرت رسالت تسلیم نمود

ابجماعت شکایت حضرت امیر بخدمت او نمودند رسول علیه السلام گفت علی صواب

کرد و چون ایشان بهجان لطما را از آن حضرت امیر میبودند و شکایت تا ملامت

میگفتند رسول علیه السلام خشمناک شده بر منبر بر آمد و خطبه آغاز نمود و گفت

ارفعوا السنتکم عن علیّ فانّه خشن فی ذات الله غیر مداهن فی دینه زبان از

علی بردارید که او مردی درشت است در ذات خدای و مداهنه نکند در دین خدای

چون خشم رسول علیه الفدا و بدان باب بدیدند زبان کوتاه کردند و چون

رسول علیه السلام حج بگذارد و در وقت مراجعت بغدیر خم رسید و آن نه

منزل بود و صلاحیت نزول داشت و آن مفرق طرق بود که مردم پراکنده شدندی

جبرئیل آمد و زمام ناقهٔ رسول بگرفت و گفت خدای تعالی میفرماید که اینجا فرود

آی تا پیغامی مهم باین قوم بگذاری پیش از انکه متفرق شوند و هرکو وحی برایشان

واین آیه آورد و بر رسول خواند و منادی در قوم آواز داد که فرود آیید و کس

فرستاد تا انها که رفته بودند باز آمدند و آنان که نرسیده بودند رسیدند و درختی

چند بود دو حج بفرمود تا زیر آن درختان بر فتند و رسول آنجا فرود آمد و بفرمود

تا پالان شتر جمع کردند و بر هم نهادند و چیزی بر او افکندند و رسول علیه السلام

بر آنجا رفت و در حضور مهاجر و انصار خطبهٔ بلیغ ادا نمود که آن خطبه معروف

و مشهور است و بعد از ادای خطبه و حمد و ثنای الهی قوم را وعظ و زجر کرد و ایشانرا

از قرب ارتحال خود خبر داد و گفت یا قوم نعیت الیّ نفسی و قد حان منّی خفوق من بین

اظهرکم یعنی خبر مرگ من بمن دادند و وقت رفتن من از میان شما نزدیک آمد

فقد دعیت و یوشک ان اجیب و مرا بخواندند و نزدیک است که اجابت کنم

وانّی مخلّف فیکم ما ان تمسکتم لن تضلّوا کتاب الله و عترتی اهل بیتی و انّ اللطیف

الخبیر لخبّرنی بانّهما لن یفترقا حتی یردا علیّ الحوض و من در میان شما رها کنم

دو چیز که اگر شما بآن تمسک کنید گمراه نشوید کتاب خدای و عترت من اهل

البیت من و خدای لطیف خبیر خبر داد مرا که ایشان از یکدیگر جدا نشوند

تا بر کنار حوض پیش من آیند آنگاه گفت هل بلّغت یا رسانیدم من

و فصلی دیگر گفت و در عقب آن گفت علیّ منّی بمنزلة هرون من موسی الّا

انّه لا نبیّ بعدی علی از من آن منزلت دارد که هرون از موسی جز انکه از

پس من پیغمبر نیست آنگه گفت اللّهم هل بلّغت بار خدایا برسانیدم و فصلهای

دیگر آنحضرت ذکر فرمودند که در سیر و تواریخ مشروحست و در آخر فصلی

در حق امیر المؤمنین حدیثی گفت و میگفت اللّهم هل بلّغت آنگاه امیر المؤمنین

بر بالای منبر طلبید و بازوی او را بگرفت و برداشت و بر مردمان عرض کرد

چنانکه سفیدی بغل هر دو پیدا بود تا آنکه مردمان سپیدی بغل هر دو را بدیدند

بعد از آن ساعتی خاموش گشت آنگاه گفت الست اولی بکم بانفسکم منها شما

چون همه اقرار کردند

اولیتم قالوا بلی تقریر نمود تا اقرار کردند پس مصطفی گفت من کنت مولاه فعلی
مولاه اللهم وال من والاه وعاد من عاداه وانصر من نصره واخذل من خذله
هرکه من مولای اویم علی مولای اوست بارخدایا هرکه او را دوست دارد
دوستش دار و هرکه او را دشمن دارد دشمنش دار هرکه ناصر او باشد یاورش
باش و هرکه خاذل او باشد مخذولش کن آنگاه گفت اللهم هل بلغت بارخدایا
برسانیدم بعد از آن اصحاب را گفت شنیدید که چه خدای تعالی گفت برسانیدم
گفتند بلی گفت اللهم اشهد علیهم بارخدایا گواه باش بر ایشان پس از منبر فرود
آمد و چون وقت نماز پیشین رسید نماز بگذارد و در خیمه رفت و علی را فرمود
تا در خیمهٔ دیگر رفت برابر خیمه او آنگاه صحابه را فرمود تا فوج فوج برفتند
و تهنیت او میکردند و بر وی سلام میکردند بامرة المؤمنین تا جمله صحابه
و حاضران تهنیت بکردند آنگاه زنان خود را فرمود تا برفتند و تهنیت
کردند و از جمله آنان که درین باب اطناب کرد عمر خطاب بود که گفت بخ بخ یا
علی اصبحت مولای و مولی کل مؤمن و مؤمنة خنک ترا ای علی در روز آمدی
و مولای من و مولای هر مؤمن و مؤمنه و حسان بن ثابت انصاری
نزدیک رسول آمد و گفت یا رسول الله دستوری ده که درین باب بیتی چند
گویم که خدای و پیغمبر بپسندد رسول صلعم گفت قل یا حسان علی اسم الله گو
بنام خدای حسان بر بلندی برآمد و باواز بلند این بیتها انشا کرد شعر
يناديهم يوم الغدير نبيهم * بخم واسمع بالرسول مناديا * يقول فمن مولاكم ووليكم
فقالوا ولم يبدوا هناك التعاديا * الهك مولانا وانت نبينا * ولن تجدن منا لك اليوم عاصيا
فقال له قم يا علي فانني * رضيتك من بعدي اماما وهاديا * فمن كنت مولاه فهذا وليه
فكونوا له انصار صدق مواليا * هناك دعا اللهم وال وليه * وكن للذي عادى عليا معاديا
فخص بها دون البرية كلها * عليا وسماه الوزير المؤاخيا * رسول علیه السلام
گفت یا حسان لا تزال مؤیدا بروح القدس ما نصرتنا بلسانك و شاعران در
باب اشعار بسیار گفتند در عهد رسول و بعد از وی و هیچکس بر ایشان انکار
نکرد اشارة حضرت رسول صلوات الله علیه دو بار علی بن ابی طالب را علیه السلام

بر دو کوه عرضه کرد روز مباهله انس بود خشان عرضه کرد از مباهله بمصالحه آمدند و روز
غدیر خم بر دوستان عرضه کرد تا موافقة بجا آوردند اخری شیخ محمد بن ابی جمهور در
شرح کتاب جمع الجمع گفته که قبول اعمال موقوفست بر ولایت و لهذا خدای تعالی بعد از تبلیغ
جمیع احکام علیه فرمود فان لم تفعل فما بلغت رسالته و بنا بر این نیز بعضی از اکابر
شعرای متقدمین نسبت حساب خلق در روز معاد بحضرت امیر المؤمنین حیدر نموده و گفته شعر
والله لولا حيدر ما كانت الدنيا ولا جمع البرية مجمع * واليه في يوم المعاد حسابنا وهو الملاذ لنا غدا والمفزع
اخری در تفسیر شیخ ابو الفتوح مسطورست که روزی از روزهای غدیر شبلی
بخدمت یکی از معروفان علوی رفت و چنانکه سنت مؤمنان بود او را تهنیت کرد
آنگاه گفت ای سید میدانی که اشارت در آن چه بود که حضرت دست بر وی گرفت و بر داشت
و آنگاه ساعتی بحث کردند سید گفت نه ام شبلی گفت اشارت آن بود که زنانی که از جمال یوسف
بیخبر بودند زبان ملامت در زلیخا دراز کرده و گفتند امرأة العزيز تراود فتاها عن
نفسه قد شغفها حبا انا لنراها في ضلال مبين او خواست تا ایشان را از جمال او با ایشان نماید
مجلسی بساخت و آن زنان را بخواند ~~[illegible]~~ و در خانه دو در بساخت و یوسف را جامه
پاکیزه پوشید و گفت برای دل من از در این خانه درای و از در دیگر بیرون شو و ایشان را
گفت میخواهم تا این دوست خود را یکبار بر شما عرضه کنم برای دل من هر کسی با او [illegible] پیش
آرید گفتند چه کنیم زلیخا هر یکی را کاردی و ترنجی بدست داد و گفت چون او در آید هر یکی
پاره ترنج ببرید گفتند چنین کنیم چون یوسف از آن خانه در آمد و چشم ایشان
بجمال او افتاد کارد بر نهادند تا ترنج ببرند از غایت دهشت و حیرت دست خود ببریدند
و چون او برفت گفتند حاش لله ما هذا بشرا ان هذا الا ملك كريم زلیخا گفت این است
که شما برای محبت او زبان ملامت در من دراز کرده بودید فذلكن الذي لمتنني فيه
یعنی حضرت رسول علیه السلام اشارت کرد بآن که این همان مرد است که اگر وقتی در
حق او سخنی گفتم و در تصویب رای او کوری سفیهی شما را خوش نیامد و زبان ملامت دراز
کردید امروز بنگرید تا خدای تعالی در حق او چه فرمود و او را چه پایه نهاد و چه منزلت
داد و فضایل روز غدیر بسیار و خصایص او بیشمار است و اکرم فضائلی که او را
جزای آن که خدای تعالی در این روز این آیه فرستاد که اليوم اكملت لكم دينكم و اتممت

علیکم یعنی الآیه در فضیلت او کفایتست و از حضرت امام جعفر صادق ع روایت کرده‌اند
که گفت یوم الغدیر عید الله الاکبر و ما بعث الله نبیا الا تعرف حرمته و اتخذ عیدا فی السما
و الارض یعنی روز غدیر عید خدای است عید بزرگتر و خدای تعالی هیچ پیغمبر را نفرستاد
و الا او را معلوم کرد حرمت این روز و عبد الله بن سنان روایت کرده از صادق ع
که گفت پیغمبران مقدم اوصیای خود را در مثل این روز نصب کردند و درین روز رسول
علیه السلام علی را نصب کرد و بجای خود بداشت و تفصیل فضایل این روز در کتب
زیارات مسطور و شطری از آن در تفسیر ابو الفتوح رازی مذکورست اگر خواهند
بآنجا رجوع نمایند **فدک** صاحب معجم البلدان گفته که فدک قریه‌ایست
بحجاز که میان او و مدینه دو روز راه است و بعضی گفته‌اند سه روز و آن قریه از
خیبر بود که بطریق مصالحه در تحت تصرف آن حضرت درآمده بود و بموجب ما افاء الله
حضرت رسالت پناهی شده بود و در آنجا چشمه آب روان و درختان خرما بسیار بود
و مخفی نماند که این حدیث منافی آنست که صاحب کتاب طرایف باسناد خود از حضرت
امام موسی کاظم علیه السلام روایت نموده که از آنحضرت حدود فدک را پرسیدند در
جواب گفت حد اول عریش مصر است و حد ثانی دومة الجندل و حد ثالث تیما و حد
رابع جبل احد از مدینه و لا شک ان صاحب البیت ابصر بالبیت و بهر تقدیر مراد بفدک
قریه ایست که حضرت پیغمبر صلوات الله علیه در وقت نزول این آیه که و آت ذا القربی حقه
آنرا بحضرت فاطمه علیها السلام بخشیده بود و بعد وفات حضرت رسالت در تصرف او بود
و چون ابو بکر را خلیفه ساختند وکیل حضرت فاطمه را از آنجا اخراج نمود و چون آنحضرت
اظهار نمود که حضرت رسالت آنرا بمن بخشیده ابو بکر بخلاف قانون شریعت از او
گواه طلبید و با آنکه او حضرت امیر و ام ایمن و ام سلمه را بگواهی برد ابو بکر تصدیق
ایشان نکرد و چنانکه شیخ جلال الدین سیوطی در تاریخ الخلفا مذکور ساخته [illegible]
خود ساخت و حال آنکه بی گواه و بینه تصدیق ازواج حضرت رسالت در دعوی حجرها
نمود و غرض ابو بکر و عمر از باز گرفتن فدک آن بود که اهل بیت رسالت درویش شوند
تا مردم گرد ایشان نگردند و جمعیت ایشان از هم پاشیده گردد و چنانچه پیش از آن
بموجب نص قرآن که هم الذین یقولون لا تنفقوا علی من عند رسول الله حتی ینفضوا

نظیر آن تدبیر را در باره حضرت رسول صلعم نیز بجای می‌آوردند و در کتاب طرایف از
بعضی اعیان مخالفین روایت نموده که چون فاطمه در رد فدک با ابو بکر سخن کرد و اظهار
نمود که پدر بزرگوار و سید ابرار آنرا باو بخشیده ابو بکر گفت مرا گمان آن بود که تو
بعلت میراث حضرت پیغمبر فدک را متصرف شده و آنحضرت فرموده انا معاشر
الانبیاء لا نورث ما ترکناه صدقة اما هرگاه آنحضرت قبل از وفات آنرا بتو بخشیده
باشند ترا از آن منع نمیکنم و خواست که در باب رد فدک کاغذی جهت او نویسد
عمر بن خطاب او را از نوشتن آن منع نمود و گفت او زنیست از وی گواه طلب باید کرد
و ام ایمن و اسماء بنت عمیس را با حضرت امیر حاضر کرد تا گواهی دادند و ابو بکر کاغذی
در باب رد فدک جهت حضرت فاطمه نوشته بود چون خبر بعمر رسید آن کاغذ را از
دست او گرفته پاره نمود و گفت فاطمه زن علی بن ابی طالبست و او در این گواهی جر نفع خود
منظورست و گواهی دو زن کافی نیست حضرت فاطمه چون کلام عمر را استماع نمود گفت
که آیا شما از حضرت رسالت نشنیده اید که ام ایمن و اسماء بنت عمیس از اهل جنت‌اند
و هرگاه چنین باشد چگونه گواهی ایشان باطل خواهد بود ابو بکر و عمر سخن او را التفات
ننمودند آنگاه آنحضرت فریاد و آه و ناله و افغان برداشته بخانه خود مراجعت
نمود و بعد از آن زمانی بیمار شد و در آن بیماری بحضرت امیر وصیت فرمود
که نگذارد که ابو بکر و عمر بر او نماز گذارند و بجنازه او حاضر شوند و از این
تقریر ظاهر میشود که آن ظلم که در باره فاطمه واقع شد از پیش عمر بود و ظاهرا
گفته اند که عدل عمر تقدیریست و شاه طاهر علیه الرحمه در بعضی از قصاید
خود گفته **نظم** عدل تقدیری تقدیر عدالت است زانکه تحقیق شد [illegible] در باره فدک
و در جزو خامس از صحیح بخاری و جزو ثالث از صحیح مسلم مسطور است که حضرت
فاطمه در آن قضیه از ابو بکر آزرده شد و بر وی خشم گرفت و با وی تکلم از روی انقطاع
ورزید و در مدت حیات با او سخن نگفت و چون وفات یافت حضرت امیر المؤمنین
علی او را در شب دفن کرد و بر وی نماز گذارد و ابو بکر و عمر را خبر نکرد بر وفق وصیتی
که فاطمه در آن باب کرده بود و در روایتیست که شخصی از اولاد برامکه از حضرت
امام علی بن موسی الرضا علیهما السلام سوال نمود که چه میگویی در باره ابو بکر

وعمر آنحضرت فرمودند که سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر پس سایل
الحاح نمود در کشف جواب آنگاه آنحضرت فرمودند که این قدر میدانیم که مارا
مادری بود صالحه بود که وفات یافت در حالتی که از ایشان آزرده و خشمناك
بود و بعد از وفات او خبری بما نرسیده که او از ایشان راضی شده باشد
و پوشیده نماند که بنا بر صراحت آن ظلم و صرافت آن جور چون خلافت بعمر
بن عبد العزیز که صالح بنی امیه بود رسید فدك را با غلات رسیده او باولاد
حضرت فاطمه علیها السلام رد نمود و روایتست که معاندان قریش و منافقان
شام که در حوالی عمر بن عبد العزیز بودند با او گفتند که رد فدك را باولاد فاطمه
اعتراضی است از تو بر فضل ابوبکر و عمر و طعن است بر ایشان و نسبت کردن
ایشانرا بر ظلم و جور عمر در جواب گفت که نزد من و شما بصحت رسیده که فاطمه
دختر حضرت پیغمبر بوده و دعوی فدك فرموده و در دست او بوده و از شان
او نبوده که دروغ بر پیغمبر علیه السلام گوید با آنکه علی و ام ایمن و ام سلمه بر وفق
دعوی او گواهی دادند و فاطمه نزد من صادق القول است در هر چه دعوی کند
و اگر چه گواه بران نداشته باشد و او سیدة نساء اهل جنت است و من امروز
رد فدك بر وارثان او میکنم و بآن تقرب میجویم بحضرت پیغمبر صلوات الله علیه
و امید وارم که فاطمه و حسن و حسین علیهم السلام در روز قیامت شفاعت
من کنند و اگر من بجای ابوبکر میبودم و فاطمه نزد من آن دعوی میکرد
تصدیق او مینمودم و در بعضی روایات واقع شده که چون عمر بن عبد العزیز فدك را
بحضرت امام محمد باقر علیه السلام تفویض نمود مردم با او گفتند طعنت علی
الشیخین و او در جواب گفت که قد طعنا علی نفسهما یعنی ایشان خود چون
غصب فدك نمودند ابواب طعن بر روی خود گشودند القصه عمر عبد العزیز
برغم انف منافقان فدك را بحضرت امام محمد باقر علیه تسلیم نمود و در دست
ایشان بود تا عمر عبد العزیز وفات یافت و بعد از آن از خلفای عباسی آنها که
فضیلتی و انصافی و معرفتی بحق اهل البیت علیهم السلام داشتند مانند مامون
و معتصم و واثق فدك را باولاد حضرت فاطمه هم رد نمودند چون نوبت

بمتو

بمتوکل باطل ناصبی رسید آنرا از ایشان گرفته بحجام خود داد و بعد از او معتضد رد
آن نمود و مکتفی باز گرفت و مقتدر رد آن نمود در کتب بلطایف مسطور است
که روزی هرون الرشید با امام موسی الکاظم علیه السلام گفت فدك را تحدید کن
تا بتو بگذارم که میدانم در ان امر ظلم بر اهل بیت رفته است امام گفت اگر تحدید
کنم چنانچه حق اوست دانم ترا دل بار ندهد که بمن باز گذاری هرون سوگند یاد
کرد که میگذارم امام فرمود حد اول عدن است رنگ هرون از این سخن بگشت گفت
دیگر بگو امام فرمود حد ثانی سمرقند است رنگ هرون زرد شد و گفت دیگر امام
فرمود که حد ثالث افریقیه است رنگ هرون از زردی بسرخی گشت از
غایت غضب و گفت دیگر امام فرمود که حد رابع دریای ارمنیه رنگ هرون
از سرخی بسیاهی گشت از غیرت و غیظ شد و مدتی مدید سر در پیش افکند
بعد از آن سر برآورد و گفت ای کاظم تو حدود ممالك ما را نام بردی یعنی آنچه
از ممالك در حیطه تصرف ماست حق بنی فاطمه است و بنی العباس غصب و ظلم کرده اند
امام فرمود ای هارون من اول ترا گفتم که باین حدود راضی نخواهی گشت و تو از من
نشنیدی بعد از این قضیه هرون با امام دل بد کرد و بقصد قتل او میان بر بست
و روایتست که چون ابوبکر چنانکه از پیش گذشت این حدیث موضوع را که نحن معاشر
الانبیاء لانورث ما ترکناه صدقه بر حضرت فاطمه علیها السلام خواند آنحضرت
در جواب فرمودند که الم یرث سلیمان داود لقد جئت شیئا فریا و چگونه آن حدیث
افترا نباشد که مودی باهمال و تقصیر حضرت رسالتست در انذار اهل بیت خود
و حال آنکه خدای تعالی فرموده که و انذر عشیرتك الاقربین و قال تعالی یا ایها الذین
آمنوا قوا انفسکم و اهلیکم نارا الآیه و بالجمله با وجود صدور این اوامر چون
تواند بود که حضرت رسالت انذار عشیرت خود که بموجب نص صریح و انذر عشیرتك
الاقربین بر وی واجب بود نکرده باشد و وقایه ایشان از عذاب نار ننموده باشد
و بایشان نگفته باشد که میراث از پیغمبر نبرند تا آنکه حضرت امیر المؤمنین علی
و عباس را و جمیع بنات بنی هاشم و ازواج خود را از آن خبر نداده باشد و هیچ احد
از ایشان در مدت حیات حضرت پیغمبر آنرا از وی نشنیده باشد و بمرتبه از آن

معنی چنین باشد که بعضی از ایشان طلب میراث کند و بعضی بآن طلب اقوال شند
و حرامی را بر خود حلال سازند و حاصل این کلام آنکه عاقل منصف محال میداند که
مسئلهٔ میراث خود را با ابوبکر تنها اظهار سازد و هرگز اظهار آن نموده باشد بهیچ
یک از بنی هاشم و ازواج و بنات خود که با او زیاده از دیگران اختصاص داشتند
خصوصا حضرت امیر که شب و روز با آنحضرت می بود و از آشکار و نهان او اطلاع
داشت و بمنزلهٔ او مشترک بود و چه گنجایش دارد که آنحضرت بجهتی که در قرآن بصفت
شفقت و رأفت بر مؤمنان مذکور است ترک شفقت بر مثل دختر و عم و ازواج
سایر خویشان خود نماید و ایشان را از آن مسئلهٔ ضروری آگاه نفرماید و از جمله
کلمات ناصواب که ملا علی قوشچی بموافقت امثال خود از ذوی الاذناب در مقام
جواب ایراد نموده آنست که حاکم را نمیرسد که حکم کند بمجرد گواهی یک مرد و یک زن
و اگر چه مدعی معصوم باشد و بعلم خود حکم میکند و اگر چه شاهد نباشد و خطای
این سخن ظاهر است زیرا که خود نقض عصمت کرد پس معلوم شد نزد حاکم که مدعی بود آنچه
میگوید و نیز خود گفت که حاکم بعلم خود حکم میتواند کرد با آنکه حضرت فاطمه امام
حسن و امام حسین را نیز بگواهی برد چنانکه در مواقف مذکور است و بیک گواه
و سوگند که مال ثابت میشود و فدک مالی بود که حضرت خیر النساء متصرف آن
بود پس منع او از آن نمودن و گواه از او طلبیدن و قبول گواهان او نکردن
خلاف حق و محض ظلم و ستم باشد و از جمله دلالت میکند بر آنکه مدعی هرگاه معصوم باشد
جایز است که حکم از برای او کنند بی گواه روایت مشهور است که روزی حضرت
رسالت علیه السلام دعوی کرد بر اعرابی که این اسب را بمن فروختهٔ و اعرابی منکر
بود پس خزیمه بر وفق دعوای حضرت رسالت گواهی داد و آنحضرت خزیمه را گفتند
که چگونه گواهی دادی و حال آنکه تو در وقت بیع اسب حاضر نبودی خزیمه گفت
که در اخباری که از خدا و احوال سموات بما میرسانی ترا تصدیق میکنیم بسبب آنکه علم داریم
بصدق و عصمت تو پس بهمان علم سبب اتمام گردیدن دعوی ترا صادق دانستم آنحضرت
او را ذوالشهادتین فرمودند و شهادت او را بشهادت دو کس برابر نمودند و شک نیست
که آنکه حضرت امیر المؤمنین علی و فاطمه علیهما السلام بمقتضای آیهٔ تطهیر و غیر آن

معصوم اند و اقل مرتبه بموجب آیهٔ کریمهٔ کونوا مع الصادقین که باتفاق مفسرین
در شأن ایشان وارد شده در اقوال خود صادق اند و منزلهٔ ایشان در گواهی دادن
کمتر از خزیمه بن ثابت نخواهد بود پس باقی نماند مخالف را در این مورد الا عناد و
مکابره و لداد و اگر مسلم داریم که حضرت فاطمه دعوی فدک بالبینات شرعی ثابت
نمود میگوئیم که چرا شیوهٔ احسان و مروت با حضرت فاطمه بجا نیاوردند و فدک
او را نبخشیدند و هرگاه ایشان را میرسید که بحسب اکثر خلافت حضرت رسالت ترکه را
جمیع رضا بمصلحت خود سازند چرا نمیشد که آن را بحضرت فاطمه از روی مروت بخشند
و اگر کار ابد را خاطر شریف او را بیازارند مگر حضرت فاطمه علیها السلام در مرتبه کمتر
از خواهر خود زینب بود که چون شوهر او ابی العاص با دیگر کفار در روز بدر گرفتار
شدند و طالب ایشان بفدیه فرا گرفتن زینب از مکه فدیهٔ ایشان همراه فدیهٔ ابی العاص
مالی فرستاده بود که از جمله عقد مروارید بود که حضرت خدیجه باو داده بود چون
حضرت رسالت را نظر بر آن افتاد متأثر شده یاد کرد آن ایام مسلمانان عرض
نمودند که اشتیاق از ایشان استیهاب مال زینب نمود و استدعا نمود که آنرا باو باز
فرستند و ابو العاص منت بر جان خود نهاد از طیب خاطر آنرا بزینب بخشیدند
چنانچه تفصیل آن در شرح ابن ابی الحدید معتزلی بر کتاب مستطاب نهج البلاغه
مذکور است بر تقدیری که ابوبکر فدک را خالصهٔ خود ساختی و در میان صحابه
مشترک بودی میبایست که تا بی رافتی آنحضرت مصطفی نموده بطریقی که آنحضرت
طلب عبد و بخشش مال از زینب از صحابهٔ خود نمود او نیز استیهاب فدک از برای
حضرت فاطمه نماید و چون این بموقف ننمودند دانسته را از خاطر آنحضرت اصلا ذکر نمود
اقل مرتبه از مرتبهٔ ابرار دور و ناقص صورت بستند جمهور تقصیر قصور میکند
و در روز قیامت که خدا حاکم باشد و فاطمه با ابوبکر خصم معلوم است که حال بچه
خواهد بود و در بعضی از روایات واقعست که حضرت فاطمه چون از ابوبکر مأیوس شد
در ذیل بعضی از مقالات خود با او گفت فدونکها مخطومة مرحولة تلقاک یوم
حشرک فنعم الحکم الله ونعم الموعد القیامة والخصم محمد وعما قلیل سوف تعلمون وعند
الساعة یخسر المبطلون ولکل نبأ مستقر وسوف تعلمون و از جملهٔ تعصبات و عقوبات

قاضی عضد ایجی است آنکه چون مقام از خدا و رسول شرم نداشتند و حفظ آبروی
ابوبکر را اهم میدانستند و جهت رعایت جانب او اکتفا بقدح در عصمت حضرت
فاطمه نموده بلکه مترافق بقدح در عصمت حضرت رسالت نیز کرده و از جمله واهیات
شارح مقاصد آنکه گفته که اگر فاطمه را در فدک حقی میبود و بروجهی که شیعه
روایت میکنند حضرت امیر نیز بران می بود بایستی که در ایام خلافت خود آنرا
تصرف مینمود و جواب این کلام واهی که از روی گمراهی صادر شده در کتب
اصحاب بوجوه متعدده مذکورست از آنجمله آنکه حضرت امام جعفر صادق را ع
پرسیدند که سبب چه بود که حضرت امیر در ایام خلافت خود در فدک تصرف ننمود
جواب فرمودند که در ان امر اقتدا بحضرت رسول صلوات الله علیه نمودند که
عقیل بن ابی طالب خانه آنحضرت را قبل از فتح مکه بغصب فروخته بود و چون
فتح مکه شد بعضی از اصحاب در ان آنحضرت رسالت را گفتند که انحال بخانه
خود نزول باید فرمود آنحضرت فرمود که مگر عقیل جهت ما خانه گذاشته ما از ان
اهل بیتیم که مالی را که از ما بظلم گرفته باشند بان رجوع نمیکنیم دیگر آنکه ایشان
کاذب بودند که فاطمه علیها السلام بغصب چیزی بسببی نه از ورد و اولاد او بان حضرت
مسرور کردند پس ایشان نیز اقتدا بحضرت فاطمه کردند دیگر برای دفع تهمت
تا بر عالمیان واضح شود که گواهی امیر المؤمنین علی علیه السلام برای جر نفع نبود
چنانکه ابوبکر افترا برو کرده دیگر آنکه چون حضرت امیر در ایام خلافت خود دید
که اکثر مردم حسن سیرت ابوبکر و عمر را معتقد اند و ایشان را بر حق میدانند
قدرت بران نداشت که کاری کند که دلالت بر فساد خلافت ایشان داشته باشد
بنا بر آنکه مخالفت قول و فعل ایشان دلیل است بر آنکه ایشان ظالم بوده اند و
لیاقت خلافت حضرت نداشته و چگونه قدرت بران داشته باشد و حال آنکه اکثر اهل
آن زمان را اعتقاد آن بود که امامت حضرت امیر مبنی بر امامت ایشان است
و فساد امامت ایشان را دلیل فساد امامت او می ساختند و مشهورست که حضرت
امیر در ایام خلافت خود مردم را از نماز تراویح که بدعت عمرست منع کرد و ایشان
بفریاد آمدند و آوازها بلند کردند که واعمراه تا آنکه آنحضرت بنابر مصلحت وقت

ایشان را

ایشان را بحال خود داشت و حاصل الکلام آنکه آنحضرت را در ان ایام تمام خلافت پیش
نبود و همیشه بعضی معارضه و منازعه منافقان صحابه از ناکثین و قاسطین
و مارقین که معتقد ان سیرت خلفای ثلاثه بودند گرفتار بود و همواره از تعدد شکایت
و تقاعد انصار و تخاذل اعوان شکایت میفرمود تا آنکه چون قضاة زمان او ابواب
کذا الحال بحسب طریق قضایای مردم را بر سیم آنحضرت در جواب فرمود که اقضوا بما کنتم
تقضون حتی یکون الناس جماعة او اموت کما مات اصحابی الحق پس بسبب قضایا را بروشی
که در زمان خلفای ثلثه بر وفق آرای ایشان می پرسیدند تا آنکه مردم در متابعت
سنن موافقت نمایند با من نیز عمل بحنا نکه اصحاب و مخلصان شیعه مثل
سلمان و مقداد و ابوذر و امثال ایشان از کوی صبر و تحمل بلای تقیه روزگار
گذرانیدند از بن جهان فانی بجنت عاقبت نبرای جاودانی کشیدند و از جمله لطایف
مناقضات مخالفان آنست که موفق بن احمد مکی که در میان ایشان بفخر خوارزم
مشهورست باسناد خود از ابن عباس روایت نموده که قال رسول الله صلعم یا علی
ان الله تعالی زوجک فاطمة و جعل صداقها الارض فمن مشی علیها مبغضا لها
مشی حراما الحدیث و هرگاه تمام ارض در صداق حضرت فاطمه عم باشد تمام کرده
ابوبکر و عمر با او در زمین محقر فدک غایت بیمروتی و ظلم و بی انصافی باشد و
سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون کوفه از امهات بلاد اسلام
و اول شهری است که در مبادی فتح دیار عجم بنا شده و چون دولت از بنی امیه به بنی
العباس انتقال یافت و اهل کوفه بواسطه تشیع و محبت خاندان مرتضی
راضی بخلافت اولاد عباس نبودند و در ایامی که منصور عباسی کوفه را مستقر
سریر حکومت ساخته بود نوبت بان رسیده بود که کوفیان لشکر او را بیرون
ساختند و ظلم و بی قاعد سلطنت او انداختند ناچار منصور از کوفه بیرون آمد
طرح بنای شهر بغداد انداخت و آنجا را دار الخلافت ساخت صاحب معجم البلدان
در احوال خراسان آورده که در وقتی که محمد بن عبد الله بن عباس و اعیان دعوت
بهر جانب میفرستاد با ایشان میگفت که کوفه و سواد آنجا شیعه علی و آل اوست
بشما نخواهند گروید و اهل بصره عثمانیان دور از ایمان اند و اهل جزیره خارجیه

بلغنا الله واهل شام غیر از آل ابو سفیان و بنی امیه کسی را نمی شناسند و در محبت
بنی امیه عداوت ایشان با بنی هاشم راسخ است و اما مکه و مدینه ابو بکر و عمر بر
ایشان غالب است لیکن بر شماست که از اهل خراسان غافل نشوید و ایشان را تعجیل
ما دعوت کنید که مردم سپاهی اند و دلهای ایشان از تعصب خلفای سابق
خالیست و هنوز با هوای مختلفه و نحل متنوعه متنوع و منقسم نشده و در کتاب
احتجاج شیخ طبرسی علیه الرحمه و غیر آن مذکورست که چون معاویه بعد از وفات حضرت
امام حسن علیه السلام در مقام انتقام از شیعه اهل البیت علیهم السلام شد
هیچکس از آن قصد بلیه نرسید که باهل کوفه رسید زیرا که اکثر مردم کوفه شیعه
بودند و چون زیاد بن ابیه ملعون امر آن دیار را می شناخت لاجرم معاویه
حکومت عراقین کوفه و بصره را باو داد و آن ملعون شیعه را بدست آورده در
هر حجر و مدر میکشت بعضی را گردن میزد و بعضی را دست و پای می برید و پاره را
بر دار میکشید و قومی را چشمها بر می کند و خانها را خراب و ایشان را آواره میساخت
تا چنان کرد که در آنجا کسی از شیعه ظاهر نماند و شیخ بزرگوار ابو جعفر طوسی طاب ثراه
در کتاب امالی باسناد خود از عبدالله بن ولید روایت نموده که گفت در زمان
بنی مروان بخدمت حضرت امام جعفر صادق علیه السلام رفتیم آنحضرت از ما
پرسید که شما چه کسانید گفتیم از اهل کوفه ایم آنحضرت فرمود هیچ بلاد از بلاد
این قدر دوست ندارم که کوفه بعد از آن فرمود که ایتها العصابة ان الله هداکم
لامر جهله الناس فاحببتمونا و ابغضنا الناس و بایعتمونا و خالفنا الناس
و صدقتمونا و کذبنا الناس فاحیاکم الله محیانا و اماتکم مماتنا فاشهد علی ابی انه کان یقول
ما بین احدکم و بین ان یری ما تقر به عینه او یغتبط الا ان تبلغ نفسه هکذا و
اهوی بیده الی حلقه و قد قال الله فی محکم کتابه و لقد ارسلنا رسلا من قبلک
و جعلنا لهم ازواجا و ذریة فنحن ذریة الرسول صلی الله علیه و آله و سلم و بالجمله
تشیع اهل کوفه حاجت باقامه دلیل ندارد و سنی بودن کوفی فی الاصل خلاف اصل
و محتاج بدلیل است و اگر ابو حنیفه کوفی باشد تا ابن کثیر در بیان احوال
جعفر بن محمد ابی فطر ... عراق کفر و کان ینسب الی التشیع و هذا کثیر فی اهل کوفه

وکذبنا الناس صح تمام

بین البلاد لا کثر الله امثالهم انتهی کلام ابن کثیر لا کثر الله امثاله **حله** صاحب
معجم گوید که آن بکسر حا و تشدید لام بمعنی قومی است که جایی نزول نمایند و در ایشان
کثرتی باشد و حله نام چند موضع است و مشهورترین آنها حله بنی مزید است و آن
شهری بزرگ است میان کوفه و بغداد که در اصل آن موضع را جامعین میگفتند و اول
کسی که آن را عمارت کرد و در آنجا نزول نمود امیر سیف الدوله صدقة بن منصور بن علی
بن مزید اسدی بود و سابق بر آن از بدان او مثل آباء او در حوالی نیل فرات بود و چون در ایام
ملوک سلجوقی بهاء الدوله ... استقلال ... اعمال و سپاه و ترقیات بهم رسید
در محرم سنه خمس و تسعین و اربعمایه بجامعین آمد و آنجا را که بیشه پر از سباع بود
مضرب خیام اقبال فرمود و باندک روزی عمارت آن نمود از تفاصیل بلاد عراق شد
و شعرا را در مدح حله اشعار بسیار است و تشیع اهل حله حاجت باقامه دلیل ندارد
و بسیاری از متاخرین فضلا و مجتهدان امامیه از آنجا اند و در تضاعیف این کتاب
شطری از احوال ایشان مذکور خواهد شد انشاء الله تعالی **مشهد مقدس نجف**
صاحب معجم گوید که آن در اصل نام بنائیست در ظاهر کوفه نزدیک منزل سندی بود
الخزاعی کوفه و قبر منور حضرت امیر المؤمنین علیه السلام آنجاست و آن مشهد مقدس
مشهد غروی گویند بنا بر آنکه در حوالی آن دو گنبد بود که بر سر قبر مالک و عقیل که ندیمان
جذیمة بن الابرش بودند ساخته بودند بنابر آن آن را غریین نام کرده اند که غری آلوده کرده
و نعمان بن منذر که یکی از ملوک عرب بود چون کسی را میکشت آن دو قبر را
بخون او آلوده میساخت و بالجمله ... مشهد مقدس محل حلول اخیار شیعه امامیه
و مقر نزول علما و اتقیا عالی آن طایفه علیه بوده و هست و اهالی آنجا از سادات
و اتباع ... شیعه امامیه اند کثر الله امثالهم و حشرنا فی زمرتهم
بحق الحق و در فضیلت ساکن مشهد مقدس غروی روایات بسیار وارد است
و سید اجل مرتضی رضی الدین علی بن طاوس قدس الله سره را در این باب کتابی است
مستطاب موسوم بفرحة الغری فی فضل ساکن الغری اگر خواهند بانجا رجوع نمایند
مشهد کربلای معلی صاحب معجم گوید کربلا بمد موضعیست که حضرت امام حسین را
در آنجا شهید کردند و در طرف بر کوفه واقع است و اشتقاق او از کربلا است بمعنی

کتاب فرحة الغری فی فضل مرقد الغری
از مصنفات سید غیاث الدین
عبد الکریم بن جمال الدین احمد بن
طاوس است و تصنیف عم او
السید رضی الدین علی بن طاوس
نیست رضوان الله تعالی علیهم اجمعین
و در این مقام بر متتبع ماهر ظاهر است و در
کتاب رجال الحسن بن علی بن داود
مذکور فلیعلم م ح ق

وضاوة و سستی که در قدمین می باشد و میتواند که بنابر مخاوف وسستی آن زمین را کربلا نام نهاده باشند و میتواند بود که از کربله ماخوذ باشد یعنی پاک کردن گندم و مانند آن از سنگ ریزه و خاشاک بنابر پاکیزگی آن زمین از سنگ ریزه و مانند آن و کربلا نام علف خاص نیز هست و میتواند بود که بواسطه کثرت آن علف در آن سرزمین بکربلا موسوم شده باشد و در روایتست که چون حضرت امام حسین علیه السلام بآن زمین هولناک رسید اسب او بایستاد و هر چند امام علیه السلام تازیانه بر وزد قدم از قدم بر نگرفت امام حسین علیه السلام پرسید که هیچکس میداند که این زمین چه نام دارد گفتند این را ارض ماریه گویند امام فرمود که شاید که نام دیگر داشته باشد گفتند کربلا نیز میگویند آنحضرت فرمود الله اکبر ارض کرب و بلا و سفک الدماء این زمین کرب و بلاست این محل ریختن خون ماست و این محط رحال ماست نظم

کو نام این زمین بیقین کربلا بود ٭ اینجا نصیب ما همه کرب و بلا بود
اینجا بود که تیغ بر آن تن کشند ٭ و اینجا بود که مادر آب ما بود والحال

مشهد کربلا از اعاظم امصار و مجمع اخیار روزگار گشته و آب روان و باغ و درختان در اینجا فراوان گردیده و در فضیلت زمین کربلا و ثواب زیارت مرقد منور حضرت امام حسین علیه السلام روایات بسیار واقعست که شعرا مضمون اکثر آنها را در سلک نظم کشیده اند مانند این بیت مشهور بیت

آنرا که بکربلا گذر است ٭ با آتش دوزخش چه کار است ٭ و مانند رباعی ملا فضولی بغدادی رباعی

آسوده کربلا بهر حال که هست ٭ کو خاک شود نمیشود قدرش پست
بر میدارند و سجده میسازندش ٭ میگردانندش از شرف دست بدست ٭

و سلطان بآن مهد نعمت وضاهی این چند بیت نیز گفته نظم

کردم زدیده پای سوی مشهد حسین ٭ هست این سفر بمذهب عشاق فرض عین
کعبه بگرد روضه او میکند طواف ٭ رکن الحجیج این تروحون این این
از قاف تا بقاف پر است از کرامتش ٭ آن به که جمله جوی کنند ترک شیدوشین

دمشق صاحب معجم گوید دمشق بکسر اول و فتح ثانی است تر جمهور و کسر ثانی مستعمل است و آن قصبه شام است بواسطه عمارت و وفور نضارت و کثرت آب روان و اصناف میوه و درختان او را بهشت این جهان گفته اند و در بعضی اخبار ظاهر آنست که آزاد دمشق بن سام بن نوح بنا نموده و برادر فلسطین و حمص و اردن بوده و هر یک از ایشان شهری بنا کردند و بنام ایشان مشهور شد و از جمله عمارات نفیسه آنجا مسجد بنی امیه است که آنرا ولید بن عبد الملک بن مروان علیهم اللعنه ساخته و در عمارات و زینت آن مالهای بسیار از ابراز لخت و تفصیل اوزان مجود ظاهرا اقتدار و کذاشتن طلاکاری بر صفحه روزگار بوده چنانکه در این زمان که دولت آثار عبد الله خان اوزبک هر جا که در نفایس مساجد و مطلاهای سلاطین ماضیه جغتای را که در بلاد ما وراء النهر واقع شده خراب میسازد و در وجه دیگر بالات بیان مسجد طرح مسجد دیگر ساده مجرد میاندازد و بعضی گفته اند که خرج هفت ساله ولایت شام در آن صرف شده و مردم هر چند زبان طعن در آن باب گشودند و او را باسراف و اتلاف و جبار دوبیت مال مسلمانان نسبة نمودند مو بتقاضای بیجانه بترصیع و طلاکاری آن مبالغه می ورزید و گوش زمانه مضمون این قطعه در شان آن از دین بکاشی شنید نظم

جمعت شیئی مجدا من جنایة ٭ و انت بحمد الله غیر موفق
کمنفقة الایتام من کسب فرجها ٭ لک الویل لا تزنی و لا تتصدق ٭

و چون نوبت ریاست بعمر عبد العزیز رسید آن تکلفات را نپسندید و در روز جواهر و طلاهای آن بیت المال بتمام تمام در زمین و قبر بسیاری از صحابه و تابعین در آن سرزمین واقعست اما خلفای عباسی در اول دولت خود قبور بسیاری از ایشان را که بنی امیه بودند و اعدا خلافت حضرت امیر المؤمنین علیه السلام متابعت معویه نموده اند چه بر کنده و آنچه یافتند بسوختند و بباد فنا دادند و موضع آن قبور را تخم زده مزرع ساخته و در روضة الصفا آورده که بعد از قتل امیران بنی امیه عبد الله بن علی که عم سفاح فرمود تا گور معاویه و سایر ملوک بنی امیه را بشکافتند مگر قبر عمر عبد العزیز را که لعن بان نرسانیدند و در قبر معاویه بغیر خاک تا پاک چیزی نیافتند و کاسه سر عبد الملک بن مروان بر نظر بیننده کان در آمد و قصور همه را هشام بن عبد الملک راست کرد که جسد و اعضای او از یکدیگر نریخته و جدا نشده بود تا زیانه بسیار زدند و بعد از آن جثه او را آویخته بسوختند و خاکستر آن بباد دادند و از جمله وقایعات اهل سنت

وجماعت که صاحب معجم ذکر نموده آنست که بعد از صد سال که حال آن قبور بدان منوال
گذشته بود بعضی از اهل سنت بجای آن قبور مسدّد سه علامتی نهادند و قوم ابلهی
از سنات و کلوخ ترتیب دادند و فی الحال بزیارت آنها همت می گمارند و از حصول
توقع ثواب دارند و شعرا را در مدح و ذم دمشق اشعار بسیار است و چون ذکر
آن در نظر حقیقت شناس اهم است بذکر شعری که در آن باب اتم بود اقتصار نمود

شعر اذا فاخروا قالوا لنا الغوطة عذاب * وللطالق سلاف معرّق * سلاف ولكن الرجس
فشاربها منها الخزايا تتدفق * وقد قال قوم جنة الخلد جلّق * وقد كذبوا في ذا المقال وخرّقوا
فما هي الا بلدة جاهلية * بما يكسب الخيرات والفسق يعتق * فخبثهم حربك فخر او ريبة
ورأس حسين المصطفى فيه علّقوا * و بالجمله در ایام حکومت سلطان سیف الدوله بن حمدان
که از سلاطین شیعه امامیه بود و همچنین در ایام استیلای خلفای فاطمیه بر آن دیار
سالهای بسیار انوار ایمان و شعشعه تشیع از در و دیوار آنجا می تافت چنانکه شیخ
جلال الدین سیوطی در کتاب تاریخ الخلفا بآن اشارت نموده و گفته و فی سنة ستین
وثلثمایة اعلن المؤذنون بدمشق فی الاذان بحی علی خیر العمل بامر جعفر بن فلاح نایب
دمشق للمعز بالله ولم يجترّ احد على مخالفته وفي سنة اربع وستين وثلثمائة وبعدها علا
الرفض وفاش بمصر والشام والمغرب والمشرق ونودي بقطع صلوة التراويح من جهة العبيدي
و ایضا ذهبی ذهب الله بنوره که از علمای شافعیه شام و قدوه سنیان متعصب شام است
بآن تصریح کرده و در کتاب میزان الرجال در اثنای احوال ابراهیم بن یعقوب السعدی
الجوزجانی از ابن عدی نقل نموده که ابراهیم مذکور شدید المیل بود بمذهب اهل دمشق
که عبارت از نصب عداوت حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام باشد و بعد از آن انکار آن تعدی
کرده و گفته که نصب در بعضی از اوقات مذهب اهل دمشق بود چنانکه رفض مذهب ایشان در وقت
دولت بنی عبید مذهب ایشان بود و الحمد لله که الحال نصب در آنجا معدوم است و رفض
خفی و مکتوم اما سید اجل فاضل محدث امیر نسیم الدین میرکشاه الحسینی قدس الله روحه
در غلو اهل شام از نصب عداوت اهل البیت علیهم السلام در بعضی از ایام نیز مبالغه
فرموده اند و در حاشیه این مقام از کتاب میزان بخط شریف ایشان دیده که نوشته اند
قلت كلا بل جميع اهل الشام ناصبيون ولم يعدم الى يوم القيمة تحقیق در دمشق

اینجا ذهبی گفته الحال نصب در ولایت شام است بلکه جمیع اهل شام ناصبی اند وآن
خالی نخواهد بود تا روز قیامت و مخفی نماند که کلام سید اجل از روی مبالغه و تغلیب است
والا بسی کسان ظاهر است که ساکنان محله خراب که یکی از محلات شام است همگی الحال
مؤمنان خالص الاعتقاد اند چنانکه هر کس از شیعه عراق که در طریق حج بشام میرسد
بواسطه موافقت مذهب در آن محله نزول مینماید و مردم شام نزول ایشان را در آن محله
دلیل تشیع ایشان می سازند و در بعضی از تفاسیر اهل بیت مذکور است که چون کعب
الاحبار بشام منزل ساخت عمر کس فرستاد و گفت چرا بمدینه نمی آیی که مهاجر و انصار
رسول در آنجا مجتمع اند گفت در کتب اوایل خوانده ام که شام گنج خداست در زمین و گنج
آنجا کسی است از بندگان مؤلف گوید ظاهر آنست که طایفه از بندگان مؤمن اند
که در محله خراب می باشند زیرا که گنج در خرابه می باشد والله تعالی اعلم بالاسرار ۱۵۸

مصر صاحب معجم گوید که الحال مدینه بزرگ مصر و دار الملک و لشکرگاه
آنجاست و اول کسی که آن را احداث نمود جوهر غلام معز لدین الله علوی فاطمی اسمعیلی
بود و سبب آن این بود که چون کافور اخشیدی که از قبل خلفای عباسیه والی مصر بود
وفات یافت و قحط و فساد در مصر فراوان گشت اشراف و اعیان آنجا رسولان بنامه
فرستاده از معز التماس نمودند که خود بدولت واقبال بآن ولایت حرکت نماید یا از
امرای دولت شخصی را که شایسته ریاست باشد فرستد و چون معز بر این قضیه
اطلاع یافت همت بر تسخیر مصر مقصور گردانید جوهر مذکور را که سپهسالار لشکر بود
با جمعی از ارباب سلاح و کشتیهای مشحون بانواع اطعمه و اصناف اغذیه که بر اهالی
آن مملکت صدقه کند ارسال نمود و جوهر در سنه سبع و خمسین و ثلثمایه با لشکری
عرمرم بعد از قطع مسالک بمصر رسیده چشم اهالی آن دیار بدیدار او روشن شد
و سورت جوع ایشان بصدقات المعز لدین الله تسکین یافت جوهر به بستان اخشیدی
نزول نموده بموجب فرموده میان فسطاط و مصر و عین الشمس ببنای مصر جدیده
که قاهره شهرت یافته مشغول شد و بالجمله زیاده از سیصد سال در ایام خلافت
خلفای فاطمیه مدار ظهور و بروز در دیار مصر طایفه شیعه بود و اهل سنت
وجماعت که فی الحقیقه اهل سنت و جماعت اند مغلوب و معزول و مطرود بود تا

اسنوی مصری در طبقات کتاب مهمات فقه بآن تصریح نموده و گفته که وقد کان
هذا الاقلیم عقیب الشافعی یجمع علماء الشافعیة ومحط رحالهم فلما استولی العبیدیون
المعروفون بالفاطمیین علیه اشتدوا الی العلماء فقتلوا البعض ونفوا البعض
وعوضوهم بعلماء الرفض واستمر الحال علی ذلک قریبا من ثلثمایه سنه انتهی کلامه
وشیخ جلال الدین سیوطی در فواتح کتاب تاریخ الخلفا آورده که الذین قتلهم
عبیدالله وبنوه من العلماء والعباد اربعة آلاف رجل لیردوهم عن الترضی عن
الصحابة به فاختاروا الموت ودر احوال سنه سبع وخمسین وثلثمایه گفته که وفی
هذه السنة جاء العبیدیون فاخذوا مصر وقامت دولة الرفض فی الاقالیم المغرب
والمشرق ومصر والعراق وذلک ان کافور الاخشیدی صاحب مصر لما مات اختل
النظام وقلت الاموال علی الجند فکتب جماعة الی المعز یطلبون منه عسکرا لیسلموا
الیه مصر فارسل مولاه جوهر القاید فی مایة الف فارس فملکها ونزل موضع القاهرة
الیوم واختطها وبنی دار الامارة للمعز وهی المعروفة الآن بالقصرین وقطع
خطبة بنی العباس ولبس السواد والبس الخطباء البیاض وامر ان یقال فی الخطبة
اللهم صل علی محمد المصطفی وعلی علی المرتضی وعلی فاطمة البتول وعلی الحسن والحسین
سبطی الرسول وصل علی الائمة آباء امیر المؤمنین المعز بالله وذلک کله فی شعبان
سنة ثمان وخمسین ثم فی ربیع الآخر سنه تسع وخمسین اذنوا بمصر بحی علی خیر العمل و شرعوا
فی بناء الجامع الازهر ففرغ فی رمضان سنة احدی وستین تمام شد کلام سیوطی
ومضمون آن در تاریخ یافعی وغیر آن نیز مذکور است **حلب** صاحب معجم گوید که حلب
شهری بزرگ وسیع بسیار خیر خوش هوا است و از ابن بطلان نقل نموده که در آنجا
مسجد جامعی است و شش بیع و بیمارستانی صغیر و فقهای بر مذهب امامیه فتوی میدهند
و آب خوردن ایشان از برکهای آب باران است و بر در حلب نهری است که آنرا
قویق گویند و آن در زمستان جاری است و در تابستان آب ندارد و در آنجا میوه
و بقول و نبیذ کم است مگر آنکه از ولایت روم آرند و نزد باب الجنان مشهد امیر المؤمنین
علی بن ابی طالب علیه السلام که آنحضرت را بعضی از صلحا در آنجا بخواب دیده اند و در
اندرون باب عراق مسجد غوث واقعست و در آن سنگی است نوشته شده که اعتقاد

اهل آن دیار آنست که خط حضرت امیر المؤمنین است علیه السلام و ابن کثیر شامی در تاریخ خود آورده
که در ایام سلطنت امیر سیف الدوله بن حمدان مذهب رفض در حلب رواج تمام داشت تا آنکه
چون معز الدوله بن بویه در بغداد امر فرموده که سب صحابه نمودند بر درهای مساجد
بغداد نوشتند او نیز در حلب همان امر فرموده و در احوال سنه سبع وستمایه آورده که چون
ملک صلاح الدین ایوب ائمه ولایت مصر خاطر جمع کرده متوجه بلاد شام شد و از آنجا بحلب
آمد و بر ظاهر حلب نزول نموده والی حلب مضطرب شد و اهل حلب را در میدان باب العراق
طلبیده با ایشان اظهار محبت و ملاطفت کرده و گریه بسیار کرده و ایشان را بجهاد صلاح الدین
ترغیب نموده و حکم تعهد موافقت نمودند و روافض بر وی شرط نمودند که اعاده اذان
بحی علی خیر العمل نماید و در مساجد و اسواق آنرا بگویند و آنکه جامع جانب شرقی جامع
اعظم است از ایشان باشد و آنکه اسمای ائمه اثنی عشر را علیهم السلام در پیش
جنازها بگویند و آنکه بر جنازه پنج تکبیر بخوانند و آنکه عقود و انکحه ایشان بشریف
ابی الطاهر ابی المکارم حمزة بن زهرة الحسینی که مقتدای شیعه حلب بود مفوض باشد
پس والی حلب جمیع ملتمسات ایشان را قبول نمود و ایشان در تمام شهر اذان بحی علی خیر
العمل گفتند و بالجمله اهل حلب در اصل شیعی بوده اند و تا اواخر زمان خلفای عباسیه نیز
امامیه اقتدا مینموده اند و ظاهرا از آن زمان که آن ولایت در تصرف سلاطین رومیه
عثمانیه افتاده مردم آنجا را بقهر و جبر از مقتضای اصول ظاهر باز داشته اند بلکه در
باطن ایشان نیز نقوش و میسه مذاهب باطله نگاشته اند مگر جمعی قلیل که بتائید الهی
مؤید و بحقایق تقیه مقید اند و میراث صبر و تحمل میچشند و انتظار فرج آل محمد
میکشند اللهم صل علی محمد و آل محمد و عجل فرجهم **حمص** صاحب معجم گوید که آن بکسر اول
و سکون ثانی و صاد مهمله شهری است بزرگ قدیم مشهور که در میان دمشق و حلب واقع
و در آنجا از مشاهد و مزارات مشهد امیر المؤمنین علی است علیه السلام که در آنجا بعضی
از صلحا آنحضرت را بخواب دیده و در آن مشهد عمودیست که موضع انگشتان آنحضرت در آن
نمایان است و غیر قبر غلام حضرت امیر و قبور اولاد جعفر بن ابی طالب رضی الله عنهم نیز
آنجاست و مخفی نماند که اکثر اهل حمص در ایام بنی امیه ناصبی بوده اند و سبب ضلالت ایشان
بر وجهی که از کتاب فتوح اعثم کوفی مستفاد میشود آنست که معویه شرحبیل بن سمط

کندی را که از رؤسای شام بود اضلال نمود و اهل حمص را در وهلهٔ شبهه انداخته
اضلال ایشان نمود و گفت که علی بن ابی طالب عثمان را که امیر مؤمنان بود کشته است
و میان امت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم تفرقه انداخته و در مصر چندین
هزار کس از صحابه و تابعین را هلاک ساخته و اکنون روی بشما خواهد آورد
تا شما را از خان و مان آواره کند و در گرداب بلا و مشقت اندازد می باید که در
مدافعه و مقاتلهٔ او با معاویه موافقت کنید و در دفع شر او از خود اهتمام واجب
دانید لاجرم اهل آن دیار بسخن او فریفته شده با معاویه موافقت نمودند و
بعد از آن چون حق بر ایشان ظاهر شد از مذهب باطل سابق برگردیدند و مذهب
شیعه گزیدند و موید این مقال است آنکه صاحب معجم گفته که از عجایب آنچه
من در حمص دیده ام از فساد آب و هوای آنجا که عقل را بغایت فاسد میسازد
آنست که بدترین مردمان در عداوت حضرت امیر که در حرب صفین با معاویه
همراه بودند اهل حمص بودند و بیشتر از همه کس در مقاتلهٔ آنحضرت مبالغه داشتند
و چون آن حرب منقضی شد و مدتی بر آن بگذشت بعضی از غلات شیعه شدند
تا آنکه بسیاری که از ایشان نصیری اند و اصلا ایشان امامیه اند که سب سلف میکنند
پس در هر دو مرتبه ملتزم ضلال بوده اند و زمانی بر ایشان نگذشته که بر صواب
بوده باشند انتهی کلام صاحب معجم و بر هیچ عاقل مخفی نیست که لیس هذا اول
قارورة کسرت فی الاسلام زیرا که سابقا از کتاب میزان ذهبی نیز مانند این در
بارهٔ اهل شام این نقل افتاد و آنکه گفته که در هر دو مرتبه ملتزم صواب نبوده اند
علی الاطلاق صواب نیست و هر که امامیه را بر صواب نداند قابل خطاب نیست چنانکه
در بعضی از فصول و ابواب این کتاب شمه از عیار تمیز میان این طایفه عالیه
و شنیان ذوی الالباب بسمع ارباب الباب خواهد رسید و بالله التوفیق و [illegible]
موصل بفتح میم و کسر آن غلطی است مشهور صاحب معجم گفته که آن یکی از
قواعد بلاد اسلام است و او را باب عراق و مفتاح خراسان گفته اند و بواسطهٔ آن
او را موصل نام نهاده اند که وصل کرده است میان جزیره و عراق یا میان دجله
و فرات و بعضی گفته اند که ملکی که آنرا بنا کرده موصل نام داشته و اول کسی که آنرا

احداث

احداث نمود زوابیان بن بیوراسف نام داشت و نام آن در زمان فرس نوارد شیر
بوده بعد از آن در زمان اسلام مروان حمار او را عمارت کرد و بعضی از نصارا که در آن ساکن
و در آنجا آب روان و باغ و درختان اندکست و گرمای آنجا بغایت سرد است و بلهجه
در اکثر از منه خصوصا ایام سلطنت آل حمدان اکثر اهل آن دیار شیعی مذهب اند
و در ایامی که امیر علاء الدوله رعنایی که از جانب پادشاه صاحب قران مغفور حاکم
[illegible] بود اظهار مخالفت نمود و آخر بروم رفت و سلطان سلیمان والی روم او را
حاکم موصل ساخت چون هر سال در ماه عاشورا میان دو محله سنی و شیعه که در موصل
بودند جنگی واقع میشد در ایام حکومت میر علاء الدوله مذکور که شیعی مذهب بود
شیعه موصل مستظهر گشتند با وجود آنکه رعایت اهل سنت و جماعت از لوازم بود
و در بعضی از ایام محرم [illegible] مقابل اهل سنت و جماعت نمودند چون اهل سنت پی
برده بودند که جرأت شیعیان درین مرتبه بنابر استظهار موافقت مذهب حاکم
مذکور است مال بسیار دادند که حاکم در میان ایشان مدخل نماید علاء الدوله آن
از ایشان گرفت و در وقت تلاقی آن دو طایفه جمعی کثیر را در لباس اهل آن دیار
مسلح ساخته مدد شیعیان فرستاد تا در آن واقعه زیاده از هزار کس از اهل سنت
بتیغ بیدریغ گذرانیدند الغرض بقیة السیف سنیان موصل نزد سلطان والی روم شکایت
رفتند و تعصب علاء الدوله را در تشیع و امداد او با شیعیان در آن واقعه بعرض
رسانیدند تا آنکه والی روم او را از آنجا عزل نمود و بحکومت بعضی از دیار عراق عرب
فرستاد **باب الکرخ** صاحب معجم گفته که محلهٔ کرخ اول در وسط بغداد بود
و دیگر محلها بآن متصل بود اما درین زمان آن محله ایست جدا و در میانهٔ خرابه
واقعست و در حوالی آن عمارات بسیار [illegible] متصل نیست و در میان شرقی قبله
آن محله باب البصره است که مردم آن همه سنی حنبلی اند و مسافت میان این محله و باب
الکرخ بقدر یک میدان اسب است و در جنوبی باب الکرخ محله ایست که معروفست به
قلابین و مردم این محله نیز سنی حنبلی اند و آنچه در شمال باب الکرخ محله ایست که آنرا
باب المحول گویند و مردم این محله نیز سنی اند و اهل کرخ همگی شیعه امامی اند و در میان
هر کس سنی نمیشود و صاحب تاریخ مصر در وقایع سنه احدی و اربعین و اربعمایه

گرم و سرما بغایت
بودند و تا الحال که محله از آن شیعی

ذکر فتنه که در بغداد میان شیعیان و سنیان واقع شده گفته که اهل کرخ بغداد
که در تربیت صحابه معهود بین نشو و نما یافته اند و از غایت کثرت و جلادت حکم خلیفه
بغداد بر ایشان جاری نمیشود زیرا که سلاطین آل بویه که بر خلفا مستولی
بودند حمایت ایشان بواسطه مشارکت مذهب مینمودند و ابن کثیر شامی در
کتاب تاریخ خود گفته که در سنه احدی و خمسین و ثلثمایه عامه از روافض یعنی عامه
اهل کرخ بر در خانهای بغداد لعن معاویة بن ابی سفیان را صریح نوشتند و لعن
آنکسی را که فدک را غصبا از فاطمه گرفت و مراد بآنکس ابو بکر است و لعن آنکس
که عباس را از شوری اخراج نمود و مقصود از آن عمر است و لعن آنکس را که ابو ذر را
از مدینه اخراج نمود و مراد باو عثمان است و لعن آنکس را که از دفن کردن امام حسن
پیش جدش او منع نمود و مراد از آن مروان حکم است و چون آن خبر بمعز الدوله رسید
او را خوش آمد و تغییر آن ننمود مولف گوید که مراد از مانع دفن حضرت امام حسن
علیه السلام نه تنها مروان است بلکه مقصود اصلی از آن عایشه است که سر فتنه
آن ظلم او بود و همچنین ابن کثیر مذکور گفته که در محرم سنه ثلث و ستین و ثلثمایه
نزاعی واقع شد میان اهل سنت و رافضه و اهل سنه غالب آمده بعضی از خانهای باب
الکرخ را سوختند و چون غلو اهل سنت بسبب تحریک ابو الفضل شیرازی سنی بود که
وزیر عز الدوله بختیار بن معز الدوله بود و تعصب جانب سنیان مینمود عز الدوله
او را از وزارت خود معزول نمود و محمد بن بقیه را بجای او نصب فرمود و در تاریخ
سنه ثلث و ستین و ثلثمایه گفته که در محرم این سال فتنه عظیم واقع شد در بغداد
میان طایفه شیعه و اهل سنه و جماعه بسبب آنکه اهل سنت زنی از روی تعصب بر جمل
نشانیده او را عایشه نام کردند و او را بر شتری سوار ساختند و یکی از مردان خود را
زبیر نام کردند و دیگری را طلحه و با جمعی بسیار بر شیعیان باب الکرخ رفتند و
گفتند که ما اصحاب جملیم و با اصحاب علی بن ابو طالب مقاتله میکنیم تا آنکه خلقی بسیار
از طرفین کشته شد و مردم دست بتاراج شهر بغداد برآوردند و خلیفه بعد حلم
تسکین آن فتنه نمود **حویزه** صاحب معجم گوید تصغیر حوزه است بمعنی کرد
آورده شده و آن موضعی است که آنرا حیازه نمود امیر دبیس بن عفیف اسدی در

ایام خلافت الطائع لله با قوم خود آنجا نزول نمود و خانها ساخت و گفته اند که این دبیس
نه آن دبیس است که از بنی مزید بود و بنای شهر حله نمود اما از همان طایفه بود و گفته که این
موضع میان واسط و بصره و خوزستان واقع است در میان بطایح و در میان بطیحه
که جمع بطایح است و بطیحه و بطحا را معنی واحد است که آن پهن شدن آبست بروی
زمین و ملحوظ در وجه تسمیه بطایح واسط همین معنی است زیرا که آب در آنجا بر زمین مستولی
شده و منبسط گردیده و بطیحه واسط زمینی است وسیع واقع در میان واسط و بصره
که در اصل قریها بود بهمدیگر متصل و معمور و چون ایام کسری پرویز آب دجله طغیان
بسیار نمود و فرات نیز بخلاف عادت زیادت شد از بستن راه آن عاجز آمدند لاجرم
آب در آن سرزمین راه یافت و آن قریها را غرق کرد و مردم از آنجا جلا نمودند و
آب کم شد و کسری عزم عمارت آن نمود متقاضی اجل مهلت او نداد و شیرویه که بعد
از او پادشاه شد بواسطه قلت مدت سلطنة فرصت تعمیر آن نیافت تا آنکه دولت
اسلام ظاهر شد و عجم را اشتغال بحرب و آوارگی پیش آمد و سلاطین اسلام را در مبادی حال
جهادی در عمارت رغبتی نبود لاجرم مدتی آن موضع خراب مانده بود و چون دولت
اسلام استقرار یافت و احوال بطایح نزد سلاطین اسلام مذکور شد جمعی را بکشتی
نشانده بآن موضع فرستادند و ایشان در میان آن مواضع بلندیها دیدند که آب بآنجا
نرسیده بود و صلاحیت عمارت و زراعت داشت پس در آنجا قریها ساختند و جمعی
در آنجا ساکن شده برنج مزروع ساختند و در اول ایام آل بویه جمعی از دیالمه که توانا
بودند بر آنجا مستولی شدند و آب و کشتیهای آنجا را قلعه خود ساختند و از طاعت سلطان
بیرون رفتند و چون دولت دیلم منقضی شد و بعد از ایشان [illegible] مولف گوید که
بنا بر آنچه ظاهر شد که متوطنان آن دیار در بعضی اوقات طایفه دیلمیان بوده اند و
در بعضی از ازمنه طایفه بنی اسد در آنجا توطن نموده اند و این هر دو طایفه شیعه اند اما
و از مخلصان سادات و علویه اند در زمان ما سید محمد بن سید فلاح موسوی را
که تلمیذ شیخ اجل احمد بن فهد الحلی الاسدی قدس الله سره بود بمیان آن قوم رفت و ایشان
بمقتضای صفای عقیده او را بر خود حاکم ساختند و او را خلعت [illegible] مشعشع
موسوم است تربیت نمود و باندک روزی استعداد سلطنت بهم رسانید و جمیع ولا

و این سلطان فرقه نسبتی کرده و خلفای
عباسی را تقدیم نموده آن بطایح
در تصرف ایشان درآمدم

خوزستان و جزایر و بسیاری از عراق عرب را در تصرف خود در آورد و از آن زمان
مذهب امامیه در سایر بلاد خوزستان انتشار یافت و شعشعه تشیع بر در و دیوار
آن ولایت تافت و تا الحال حکومت اکثر آن دیار باولاد سید محمد مذکور منوط و مربوط است
و ان شاء الله تعالی شمه از مآثر ایشان درین کتاب مذکور خواهد شد **جزایر خوزستان**
از بعضی ثقات شنیده که مشتمل بر سیصد و شصت موضع است
و دار الملک آن مدینه نام دارد و محصول آنجا برنج و خرما و ابریشم است و نارنج
و لیمو و انگور در آنجا نیز بسیار است و موج و ماهی متجاوز از مرتبه تناهی است
و جمیع اهل آن دیار بمذهب امامیه اند و همگی مداوم و مواظب فرایض و سنن شرع
و شرب خمر و زنا و لواط و قمار و مانند آن از فسوق در میان ایشان مفقود است
و تقید ایشان در مالیات بمرتبه ایست که زکوة مال خود را یک روز قبل از وقت
در خانه خود نگاه نمیدارند و آنرا حمل نموده بهر جا که اصلح و اعلم فقهای امامیه آن
دیار باشد میبرند و تسلیم او مینمایند که او بمستحقان رساند اما با وجود این همه
طاعات و عبادات در خون ریختن بی اختیارند و خود را از آن معاف نمیدارند
زیرا که اکثر اوقات در میان قبایل آنجا حرب و کارزار واقع میشود و در آن حرب
خلق بسیار بقتل میرسد و در ایام پادشاه مغفور که عراق عرب و بصره در تصرف
سلاطین رومیه عثمانیه در آمد بعضی از مواضع جزایر نیز بواسطه سوء موافقت
قبایل آن دیار بتصرف رومیه در آمد و آخر در مدافعه مخالف با هم موافق شدند
عدو را تصرف ایشان در آن دیار ندادند و از بعضی از ثقات شنیده که در جزایر
زیاده از سیصد هزار کماندار و تفنگچی بهم میرسد و همگی قوی هیکل و در نهایت قوت و
توانایی و شجاعت و دلیری اند و اهل فضل خصوصا ممارسان فقه امامیه در آنجا
بسیارند مخفی نماند که صاحب معجم البلدان این جزیره را در باب جزایر ذکر نموده
و در باب دیگر نیز بنامی علیحده آنرا یاد نفرموده و ظاهرا آنرا در بطایح حویزه که
سابقا مذکور شد داخل میداند چه این جزایر بولایت حویزه متصل است و در آب
و هوا و لغت و مشرب و مذهب متفق و متماثل اند **شوشتر** صاحب معجم
گوید که آن درین زمان اعظم مدینه ایست در خوزستان و تستر معرب آنست

و بعضی گفته اند که وجه تسمیه او شوشتر آنست که یکی از بنی عم او را شوشتر نام بود آنجا
فتح نمود و بنام او موسوم گشت و این روایت چیزی نیست و صحیح آنست که حمزه اصفهانی
گفته که سوس با همال سینین مدینه ایست در خوزستان تعریب شوش باعجام شین
و معنی او در زبان عجم خوب و نیکوست و چون مدینه شوشتر را بنا کردند بنا بر نهایت
خوبی و لطافت آب و هوا او را این نام کردند و دلالت زیادتی تا و را در کلام ایشان
بر معنی زیادتی مطرد است چنانکه دلالت صیغه افعل بر آن در لغت عربی مطرد است
و ایضا حمزه گفته که شوش را بشکل باز ساخته اند و شوشتر را بشکل اسب و جندیشاپور را
بشکل رقعه شطرنج و در خوزستان انهار بسیار است و اعظم آنها نهر شوشتر است که ملک
شاپور شادروان آنرا ساخت تا آب آن مرتفع شد و در اندرون شهر که در مکان رفیع
واقع شده جاری گردید و این شادروان از عجایب بناهای عالم است و طول آن نزدیک بیک
میل است و آنرا از سنگ و نوره و عمودهای آهن مرتب ساخته اند و فاصلهای آنرا
بسرب مسدود کرده اند و گفته اند که در عالم بنایی از آن محکمتر نیست و ابن مقفع گفته
که اول شهری که بعد از طوفان نوح بنا نمودند شوش و شوشتر بود و بانی آن معلوم نیست
و در شوشتر قبر براء بن مالک واقعست که در وقت فتح آنجا شهید شد و در آنجا جامها
و عمامهای قیمتی یافتند و از اهل شوشتر است سهل بن عبد الله بن یونس بن عیسی
عبد الله شیخ صوفیه که صحبت ذو النون دریده و صاحب کرامات بوده و در سال دو
صد و هشتاد و سه در بصره وفات نموده و در بعضی از تواریخ مذکور است که چون شاپور
ذی الاکتاف بر حریفی که در مقابل خود تفصیل یافته قیصر روم را اسیر کرد بعد از آنکه
او شاپور را اسیر کرده بود قیصر را بیاورد و با او لطف کرد و گفت در عوض آنکه
ترا نمیکشم اما در بند من خواهی بود تا وقتی که ولایتهای مرا که خراب کرده آبادان
کنی و بعوض درختها که بریده نشانی و شادروان شوشتر را ببندی و چنان
کنی که در آن زمین مزارع صیفی پیدا شود و زرع مائی در آنجا بتوانند کردن
چون قیصر بر جان خود ایمن شد کس فرستاد تا صناع و مهندسان از روم
بیامدند و مال و خزاین بیاوردند و بعمارت ملک ایران مشغول شدند و
ولایتها را آبادان کردانیدند تا چنان شد که اول بود و بعد از آن بعمارت شادروان

شوشتر پرداخت و مهندسان و بنّایان را بیاورد و بدان مشغول کردانید و قیصر
بفرمود که هر روز نیم من زر هزار گوسفند را بازکشند و در کوه هر یکی قدری زر
یا نقره بسته یا آهن یا سُرب یا ارزیز چنانکه هر بامداد هزار گوسفند می رسید
و شب هزار گوسفند و ابشر گوسفند صابیح و لونه و کلی آنرا تر میکرد و درو میان
و سنگهای محکم را در وفرو بیکدیگر می بستند بطوقهای آهنی و سُرب می ریختند
بر سر بیکر و درکارمی نهادند تا آن شادروان بر روی آن رود خانه معظم بر
بستند و آب را با عمال بردند و مزروع انداختند و بستانها و باغهای خوب کردند
چون از این جمله بپرداخت قیصر را گفت که لشکر قرد رچند شابور ثلث را از خاک
قسطنطنیه خواهم که منقش کردانی اگر خلاص خود میخواهی و او را الزام کرد تا قیصر
بفرستاد و خاک از قسطنطنیه بیاورد و آن ثلث را عمارت کرد آنجا و او را خلعت
داد و از بند خلاص کردانید و بولایت خود فرستاد بعد از آن بیامد و بنای را
بنیاد نهاد و ایوان بنا کرد و آنجا را دار الملک ساخت و از جمله آثار خیر و برکت
شوشتر آنست که در تاریخ عضدی آورده که چون هلاکو خان بغداد را بگرفت برا
خود بغا تیمور را بواسطه فرستاد و بکتیمور را بطرف شوشتر بغا تیمور در واسط
قتل و نهب کرد و بکتیمور چون بشوشتر رسید حاکم شوشتر که از قبل خلیفه بود لشکر
خود را برگرفت و بطرف بصره روانه شد و چون بکتیمور بحوالی شوشتر رسید
اکابر شهر تا شهر لشکر او را استقبال کردند و پیشکش و اقامه و علوفه بردند و
اظهار انقیاد و اطاعت کردند و هر چه فرمود بخلاف نکردند بکتیمور هیچ التفات بایشان
نرسانید تاج الدین کرد که اتابک لر کوچک بود و بکتیمور را نوکر بود گفت البته
در این شهر قتل کنم و غارت نمایم بکتیمور نوکرش گفت ما از این شهر مخالفت و
نافرمانی ندیدیم الا همه طاعت و طریقه ایلی کنند من هیچ مرا نگذاریم که بدان جهه
این شهر را غارت و قتل کنم هر چند و جهد که داشت نکرد فایده نداد و بکتیمور او را
منع میکرد و او بهجان بر سر لجاج خود بود و آن شب گفت الا یعزم آنکه بامداد شهر را
غارت و قتل کنیم شب بحکم باران رسید و از حد بگذشت بترکید که آواز آن تا جمله
لشکر بشنیدند بکتیمور در خیمه او درآمد و او را در آن حالت بوجه گفت که این از شوم

لجاج او بود که بدو رسید و شوشتر را شهر مبارک نام نهاد و روز دیگر لشکر را کوچ
و از آنجا رحلت کرد اینست آنچه از کتب تاریخ و سیر در بیان احوال شوشتر نقل افتاد و تحقیق
عقیده اهل خوزستان بر نهجی که از دیگر کتب بنظر قاصر رسیده آنست که در زمان
امویه و عباسیه اکثر اهل خوزستان معتزلی بوده اند و در اوایل مائه ثامنه سید اجل امیر
نجم الدین محمود الحسینی المرعشی الآملی از دار المؤمنین آمل بشوشتر آمد و دختر سید عضد
الدوله را که نقیب سادات حسینی بود در حباله نکاح خود آورده در آنجا اقامت فرمود و در
آن دیار در راه هدایت و ارشاد بود جمعی که دلهای ایشان مستعد هدایت بود مستبصر
گردیدند و گروهی در تقلید عقاید آبا اصرار ورزیدند تا بعد از آن چون ولایت در تحت تصرف
سلاطین موسویه مشعشعیه درآمد و روزگار تقیّه بسرآمد سید اجل فاضل کامل
امیر نور الله مرعشی که نقیب آن دیار بود بوجود ایشان مستظهر گردیده در رفع
تقیّه اهل شوشتر بمذهب حق اثنا عشری توجه بیشتر فرمود تا اکثر
اهالی آنجا بالکلیه بمذهب حق امامیه گرویدند و غیرت قرای اهل قم و کاشان
گردیدند و چون آن دیار فیض آثار مولد این خاکسار است شعر
دیار بها حلّ الشباب تمیمتی • و اوّل ارض مسّ جلدی ترابها • از موجب
حب الوطن من الایمان بذکر شطری از محاسن و محامد آنجا اشتغال نماید بطول
خواهد بود بنا نکه دار المؤمنین شوشتر بلده ایست دلکشا چون نام خود در
حروف تمام • و خطه ایست جانفزا مستجمع از ریاض دار السلام • از جهت
سکون چون فصل بهار بلطف مزاج و اعتدال طبع امتیاز دارد • و هوای بهار
بر لطافت باد هوی صد جلوه گری و ناز دارد • نظم • چنانکه شهر شوشتر کز وی
هر چه جز اعتدال مهجور است • معتدل حالی بهی بهشت • زاف بهمن و خزان دور
دلگشا روضه که بحر سپهر • ساحتش پر شاعل نور است • در نظر ساکن سواد شهر را
هر طرف صد بهشت و صد حور است • از فراق طالب مراد شود • هر نفس صد هزار منشور است
شیخ نظامی در کتاب خمسه چند جا تعریف بهار شوشتر نموده و تشبیه بهار بعضی از بلاد
بهار آنجا فرموده چنانکه در کتاب هفت پیکر گفته • نظم • در صلاح بهار شوشتر
جایگاه تذرو و کبک دری • و از نقایس بقاع او که در غایت لطافت و ارتفاع است

آستانه امام زاده واجب الاتباع است که آسمان از عتبات علیاء او آستان ثابت
و کهکشان از خیابان کوچه باغ او نشانه کرسی عمارتش را اکر عرش کویم رواست
و کنبد فایض النورش را اکر طور خوانم سزاست • هوای دلکشایش چون روح
انفاس عیسوی روح افزا • وفضای محوطه جانفزایش چون ید بیضای
موسوی معجزنما • دیکر قلعه سلاسل که حصار فلک را حصین حصن قوی خود شمرد
و میدان مقابل او که کوی لطافت از میدان سعادت برده • صفای مصلای او
صلای کلکشت بکلشن شیراز داده • وهوای صحرای او دم عیسوی جان
نهاده • مصرها از سوز فراق رود عزیزش جامه در نیل • و نیلها از غیرت زلال
او سنت در قندیل • آوازه رود قلزم ورودش سرودی تازه • وآب عقود
بلند آوازه است • که دجله از ذوق آن دیوانه • وفرات از شوق در حرکات مستانه
بند میزان که قطعه از شادروان عجایب نشان او است چون هو الالف بر سر آب
افتاده • ومانند سد سکندر در دفع یاجوج طغیان ثابت قدم ایستاده • بند
بر جیاد شان از مستوفیات روزکار • وعیار اقتدار سلاطین کامکار • آبدارات
با زلال انهارش معارضه نمودن • و بادهوات با باشمال اسحارش زبان تحدی
کشودن • باد بکیال و آب بغربال پیمودن است • برج آبی جرخ دولاب انجا نها
جرخ آبادوخراز • وصوت ارغنون حکیم فاریابی از نالهٔ حزین دولاب او شمه از
قوس قزح از غیرت دایره وسیعش قوس خود را شکسته • وفلک البروج از شک
منطقه زنار بر میان بسته • قندسازان عسکر واهواز چاشنی شکر از عسل		رقیمه بجای منظمه
بافته او یافته اند • وحله بردازان مصر وحجاز مانند دیبای زیبای او نیافته اند
صحرای دلکشایش لشکرکاه ریاحین و ازهار • وفضای صحرای کوکریش سکاه
عطر فروشان بهار • آبهای عذب باد آتش کوئی از قدمکاه خضر بید کوئی
یا از سر انکشت معجزه موسی چکیده • میدان شاهیش با سعت عرصه خیال
در جولان • ورفعت قصرش با ایوان کسری همعنان • وبا تخت سلیمان توامان •
از صفای صفا از آی کوه نوازی وفضای خوش هوای سرکنج چه کویم • ودر مصاف
مناقب ومعالی کوشک عالی بکدام قدم پویم • مقام خضر وسید تاز از ما صلا

وعزار شیخ شمس الدین وبادرس هل را هر دم تحیه واکرامی باد • اما الحال سبب
کساد عروس معالی ومفاخر آن دیار فیروان وعضا و مکارم ومآثر ان خطه
بی سوار مانده • جه بعد از وفات بادشاه صاحب قران مغفور که انواع قصور
وتفرقه وفتور بجمهور اهل ایران رسید • بادی بیبازی حق بر انجا نیز وزید
ونقش پریشانی بر پیشانی آن دیار ظاهر کردید • روزکار غدار فتنها بکار برد
ولشکر انبوه بلا وانبوه از کمین بر آورد • واسباب مکاره باهم مواصلت
وموافقت نمودند • یکی رفته دیکری حلول کرده • یکی جای خود نکرده که دیکری
خبر نزول فرستاده • جنانکه مسعود سعد کوید نظم بلای مرا مادر روزکار
نزاید همی جز زمان دختری • نخورده یکی ساغر از غم تمام • دمادم فراز آورد دیکری
حوادث زمین نکسلد تا نکه • یکی اسرا اندر دم دیکری • واز جمله اسباب ظاهری ان
حوادث بر ملال اختلال حال سادات رفیع الدرجات آن دیار است که دین
مبین را رکنی استوار • وشرع متین را چون قلعه سلاسل محکم حصاری بود
و بر تو احسان ورعایت وسایه تربیت وحمایت ایشان جمهور اهل روزکار خصوصا
اهالی ان دیار را شامل بود و هر کس که از نوایب روزکار او را از بکار بیند التجا
او را اسره کردندی و بر سر کار بردندی وجون بادشاه صاحب قران مغفور
رحلت فرمودند • وبزرکان آن سلسله علیه با او مرافقت نمودند • ووارث ملک
ایران عبدالله عراعته اوزبک قدم مشغول کردید • وظل همای حمایتش بان مرز
وبوم نرسید • لاجرم نوایب روزکار چون بر دیکران دست یافتی ایشان او
دستکیری کردندی با ایشان دست یافت • وترکان از اعراب واجلاف آن اکناف
اکناف شوکت اطلاق آن سلسله بزرکوار را بر تافت قهر جلال ایشان را عین الکمال
رسید • تدقیقات وسبوس زهاد ایشان سر بجرانی کشید قرض بر سر قرض که ...
کریبان کاهی فرض میساید • واز قبیل تضعیف بیوت شطرنج با اندک حرکتی ...
غرب بد طول و عرض میکند • ودر برابر اندک خانه انهار سیق قوی دارد علاوه
آن هم نوایب روزکار کردید [redacted]

[redacted] بحرین [redacted] صاحب

بجم گوید که بحرین نام جمیع بلادی است که بر ساحل دریای هند میان بصره و عمان واقع
شده و بعضی گفته اند که بحرین قصبهٔ هجر است و بعضی بر عکس گفته اند و بعضی هر
کدام را قصبهٔ بر سر خود داشته اند و در آنجا چشمها و آبهای بسیار است و بلادی بغا(یت)
وسیع است و بلاد مشهورهٔ بحرین خطّ است و قطیف و اره و هجر و بینونه
و زاره و جواثا و سابور و دارین و غابه و در سال هشتم از هجرت حضرت رسالت
علا بن عبد الله حضرمی را جهت دعوت اهالی آن دیار فرستاد که اسلام آورند یا قبول
جزیه نمایند و نامه در آن باب بمنذر بن ساوی و اصحب مرزبان هجر نوشت و چون
نامه نامی بنظر آن دو رئیس رسید مسلمان شدند و جمیع عرب که با ایشان بودند و بعضی
از مردم عجم اسلام آوردند و اهل قری و زراعت از مجوس و یهود و نصاری بنصف غلّه
و خرما مصالحه نمودند و علا در آن سال از مال آنجا هشتاد هزار دینار بخدمت حضرت
رسالت فرستاد و بعد از آن آنحضرت علا را عزل نموده حکومت آنجا را بابان بن العاص
ابن سعید بن امیه داد و او تا وقت وفات حضرت رسالت صلوات الله علیه بحکومت
آنجا مشغول بود بعد از آن ابو بکر علا را باز بآنجا حاکم ساخت و چون نوبت بعمر رسید
ابو هریره را عامل آنجا کردانید و ابو هریره در مال آنجا خیانت بسیار نمود و آن
خیانت پیش عمر ثابت شده اموال او را مصادره نمود و بعد از دشنام و اهانت بسیار
دوازده هزار دینار از او کرفته به بیت المال فرستاد و این حکایت بتحریری که محمد بن
سیرین از ابی هریره نقل کرده و ظاهر است که در تزویر آن حفظ ناموس خود را رعایت
نموده در کتاب بجم باین عبارت مسطور است روی محمد بن سیرین عن ابی هریرة قال

استعملنی عمر بن الخطاب علی البحرین فاجتمعت لی اثنا عشر الفا فلما قدمت علی عمر قال لی
یا عدو الله والمسلمین او قال وعدو کتابه سرقت مال الله قال قلت لست عدو الله ولا
للمسلمین او قال لکتابه ولکنی عدو من عاداهما قال فمن این اجتمعت لک هذه الاموال قلت
خیل لی تناسلت وسهام اجتمعت قال فاخذ منی اثنا عشر الفا فلما کان بعد ذلک قال
الا تعمل یا ابا هریرة قلت لا قال ولم وقد عمل من هو خیر منک یوسف قال اجعلنی علی خزائن
الارض انی حفیظ علیم قلت یوسف نبی بن نبی وانا ابو هریرة بن امیمة واخاف ثلثا
واثنتین خمسا قلت اخشی ان تضرب ظهری وتشتموا عرضی وتاخذوا مالی واکره ان
اقول بغیر علم و مخفی نماند که مخاطبهٔ عمر ابو هریره را بخیانت و دشنام و ملامت و او را دشمن
خدا و کتاب الله کفتن و مواخذهٔ او بمبلغ مذکور نمودن و التفات بعذر او ناکردن
اکر بنابر ثبوت خیانت ابو هریره و استحقاق او مر آن دشنام را بود پس ابو هریره
دزد و فاسق و دشمن خدا باشد چنانکه عمر کفت و اکر خیانت او ثابت نبود چنانکه از
آخر کلام ابو هریره معلوم میشود وقوع آن دشنام از عمر و صدور مواخذه و مصادرهٔ
او بآن مبلغ غایت فسق و نهایت ظلم باشد و بهر تقدیر فسق یکی از دو صحابی لازم آید
فانظر ایهما شئت مکر آنکه بطریق تخیلات حشویه و تاویلات ملاحدهٔ باطنیه تاویل
دیگر از کتاب فرمایند و ایضا در تشبیه عمر حال خود را بحال فرعون مصر و حال
ابی هریره را بحال حضرت یوسف ندا التماس عمل مصر کنایتی غیبی و لطیفهٔ ایست
لاریبی که بر اذکیای اهل ایمان مخفی نخواهد بود و تشیع اهل بحرین و قصبات او
مانند قطیف و لحسا از قدیم الایام تا این زمان شیوعی تمام دارد و ظاهر است
این خواهد بود که لطف الهی شامل حال اهل آن دیار کشته در مبادی اسلام [illegible]
عامل آنجا ابان بن سعید بود که از جملهٔ محبان اهل البیت بود و در تخلف از بیعت
ابی بکر با حضرت امیر و سایر بنی هاشم موافقت نمود و در زمان خلافت حضرت امیر
ایالت آنجا بوجهی که در تحفة الاحباب مذکور است متعلق بعبد الله بن عباس رضی الله عنه
مخصوص بود و بعضی از اوقات متعلق بعمر بن ابی سلمه بود که مادر او ام سلمه رضی الله
عنها بود و در علم و فضل و عبادت و عقل و سعادت و طیب طینت و صفای
و نقاء سریرت از اقران ممتاز بود و ایشان در آنجا نفر بر حقیقت حضرت امیر و کیفیه

[illegible]

بعد تجدید نمودند و آمراه طراوت ایشان قابلیت عبادت و زهد اعتبار را ردّ و دند
و مشهورست که عمر بن مجمّی باکه خلیفه را دشنام داده بود بر خر نشاند که
شهر بگردانید تا بدیکی رسید که این چه گناه کرده است مردی گفت ابو بکر را دشنام
داده است عرب مذکور با آنجماعت بلیّة طاقت نیاورد و از وی دزد با آن مرد
عتاب نموده گفت یا هذا لا تشتم عمر و عثمان یعنی ابابکر عمر و عثمان را فاموش
مساز و بر تهمت نقصیه بینداز که من تقصیر نموده ام و ایشان را نیز دشنام داده
بودم **یمن** تفصیل احوال یمن و خوبی آب و هوا و وسعت عرصهٔ دلگشای
او در کتاب معجم مسطور و مجمل آن در المسند جمهور مذکور است و در کتاب
انساب سمعانی مسطور است که یمن بلادی وسیع است و در فضل او احادیث
وارد شده و افرا ابو اسطرآن یمن میگویند که یمین زمین است چنانکه شام
شمال زمین است مولفت گوید و لهذا اکثر اهل یمن مؤمن و از اصحاب
یمین بوده اند و اهل شام ناصبی و از اصحاب شمال و شعار سعادت ازلی که اهل
آن دیار را شامل بوده حضرت امیر بوجهی که در احوال همدان مذکور شد بآنجا
رسیده اند و بسیاری از اهالی آن دیار از یمن قدوم هدایت لزوم او مهتدی
گردیده اند و از اکابر و اولیای آن دیار سهیل بن اویس قرنی است که بموجب الهام
غیبی و اشارت لا ادری در حرب صفین با حضرت امیر موافقت ورزیده و در آن
بدرجه شهادت رسیده و در فتوح اعثم کوفی مذکورست که چون حضرت امیر بر مسند
خلافت نشست اهل یمن بطوع و رغبت بجهت تقدیم مراسم تهنیت روی عزیمت
امیر المؤمنین علیه السلام نهادند و اول معارفی که از یمن بمدینه رسیدند قایه
ابن وایل الهمدانی و رویبة بن وبرة البجلی بود که با قوم خویشتن از بجیله آمدند
و پیش از وصول ایشان امیر المؤمنین علیه السلام خبر یافت و اشتر نخعی را بخواند
و فرمود که با جماعتی از مشاهیر مدینه باستقبال ایشان رود و اشتر با کوکبه سرور
و تعبیه نیکو بیرون رفت و چون بدیشان رسید ایشان را مرحبا گفت و نیکو
پرسید و مراعات بسیار کرد و گفت در ضمان سعادت و طالع میمون و فال محمد
امامی عادل و خلیفهٔ باذل که مهاجر و انصار او را پسندیده اند و بر خلافت او اتفاق

کرده رسیده اید خوش آمد اهل و سهل و مرحبا بوده که ما شما را دوست داریم و ما شما را او
پیش ایشان میرا ندید چون بمدینه رسیدند فرمود تا ایشان را در جایی فرود آوردند
آن قوم یک روز بیاسودند دیگر روز امیر المؤمنین علیه السلام ایشان را بخواند تا در پای
و بحضور ایشان بشنود اشراف آن قوم چون قیاص بن جلیل الازدی و رفاعة بن وایل
الهمدانی و کلثوم بن سلمة الجهنی و رویبة بن وبرة البجلی و قاعر بن شداد الخولانی
و هشام بن ابرهة النخعی و حجیم بن جشم الکندی و اخنس بن قیس الکندی و عقبة بن
شمة الحمیری و عبد الرحمن بن ملجم المرادی این ده مرد معروف بحضرت حاضر آمدند و
مراسم سلام و تحیت بجا آوردند و هر یک از ایشان در مدح امیر المؤمنین علیه السلام
قطعه شعری بگفتند حضرت امیر جواب سلام ایشان بلطفی هر چه خوشتر باز داد و هر
و ایشان را نزدیک خویشتن بنشاند و لطف و نوازش بسیار فرمود و ایشان خرّم
شدند و گفتند امیر المؤمنین را نیکو واضح و لایح است که ما شجاعت و مردانگی
و مبارزت و فرزانگی از آبا و اجداد میراث یافته ایم و در میدان محاربت مردانگی
و مکافحت مبارزان روزگار پرورده شده هر جا که ما را فرستی مظفر و منصور باشیم
و هر مهم که نامزد فرمایی در اتمام آن بذل جهد کنیم و اشارت و فرمان ترا بسمع طاعت تلقی
و استقبال واجبه ایم امیر المؤمنین علیه السلام ایشان را ثنا گفت و بمواعید خوب
مستظهر گردانید و انعام داد و تشریفها ارزانی داشت و بخوشدلی و خرمی باز گردانید
و در تحفة الاحباء مذکورست که آنحضرت حکومت مملکت یمن را بجهت مقدم عبید الله بن
عباس زیب و زینت داد و از بعضی ثقات شنیده که درین روزگار بسیاری از اهل آن
دیار خصوصا ساکنان جبال و قفار شیعه زیدی و اسماعیلی اند و قلیلی از ایشان
امامیه اند و باقی بمذهب اهل سنت گرویده اند و صلاح معاش خود در آن دیده اند و الله اعلم
بحقایق الاسرار **جبل عامل** ولایتی است از اعمال شام معمور و مشهور
مشتمل بر قری و بلاد نامحصور در کتاب انساب سمعانی مسطور است که جبلی نسبت است
بجبل و این نسبت بسیارست در هر اقلیم چه بعضی بجبال همدان منسوبند و بعضی
بخراسان که هراة ماننده عبد الواسع جبلی شاعر مشهور و بجبله هر این نسبت دهند
و آن بلدهایست از بلاد شام نزدیک حمص اما در معجم البلدان بعنوان مذکور است

نموده و ظاهرا بواسطه شدت اتصال او ببلاد لطف در اعمال بعلبك داشته و جابر بن قره
قرئ ان اكر الحال الان اصول قراي جبل عامل است از قراي بعلبك شمرده و گفته كه آن قريه ايست
بزرك آبادان و در غربي كوه و در انجا ميوه هاي خوب پيدا ميشود كه آنرا حوالي
كويند و در انجا قومي باشند كه ايشان را بني رجا كويند بكرم و اكرام ضيف و تحمل
ظاهر معروف و مشهورند و محبس بقاع را اتفاق كه بقعه ايست از اصول بلاد
جبل مذكور ساخته و گفته كه آن زميني است وسيع در ميان بعلبك و حمص
دمشق و در انجا قريهاي بسيار و آبهاي روان خوشگوار بيشمار است و اكثر آب
آنجا از چشمه كوهي است كه آن چشمه را عين الجر كويند و قبر خضر و الياس عليهما السلام
در آن قريه واقع است و بالجمله تجلي انوار رحمت الهي هميشه شامل احوال جبل عامل
بوده و نور محبت خاندان از ناصيه ايمان ايشان چون بارقه نور از مشارق ظهور
ظهور ميشوده و قريب قريه از آن نيست كه جمعي از فقها و فضلاي اماميه در آنجا
نباشند و جميع اهالي انجا از خاص و عام و وضيع و شريف در تعليم مسايل اعتقادي
احكام فرعيه بر طبق مذهب حق اماميه مبالغه تمام بجاي آرند و در تقوي و ورع
و فقر و قناعت اقتدا بطريقه مرضيه صاحب و مولاي خود دارند و با وجود شدت
روبيه سمت بر نشر مذهب خود ميكمارند و از جمله تعصبات عوام شيعه انجاست
كه اكر با ايشان ميگفتند كه ابوبكر در جراب باد كرده آب شماتت البته از امير ...
و خاك بيزاري بر سر آن مي بخشند و اين ستم ظريفي در انجا متعدي مستمر كرديده
از ين ممر بسيار با ايشان ميرسيد تا انكه روزي شخصي از علماء زمان عامل انجا يكي
از فقراي شيعه انجا و جارث كه از آسياي آمد و جراب آرد بخانه مي برد انكار
بطريق معهود از روي ظرافت باو گفت كه ابوبكر في جرابك يعني ابوبكر در انبان آرد
تست آن فقير چون خالي از زيركي نبود در جواب گفت باكي نيست او را هم اينجا بيرون
از آرد بيرون خواهم كرد و بعد از آن اين جواب لطيف در ميان مردم مشهور كرديد
و آن ستم ظريفي بآخر رسيد **كرك نوح** قريه ايست قريب جبل عامل كه قبر
حضرت نوح عليه السلام ميكويند در انجاست و حضرت خاتم المجتهدين علي بن عبد
العالي قدس سره الله روحه كه از متاخرين مجتهدان اماميه است از انجاست و در معجم

البلدان

البلدان آورده كه كرك قريه ايست اول و ثاني و كاف ديگر نام قلعه ايست استوار در كوهستان
شام از نواحي بلقا ميان ايله و بحر قلزم و بيت المقدس و محمّين نام ديهي است
بزرك نزديك ببعلبك و در انجا قبريست طويل كه اهل آن نواحي ميكويند كه قبر حضرت
نوح است عليه السلام **جزيره اخضر و بحر ابيض** جزيره ايست در سرزمين ولايت
بربر ميان درياي اندلس كه حضرت صاحب الزمان عليه السلام و اولاد و اصحاب او
در انجاي باشند و از اندلس تا كنار آن دريا پانزده روز راه است و از ابتداي آن
مسافت دو روز راه معمور است و آب در انجا يافت نميشود و باقي مسافت معمور
و آباداني ها بيكديكر متصل و در ميديد پيوسته است و در سواحل آن درياي شيعه
موضعي است مشتمل جزيره كه اهل اندلس آنرا جزيره رافضه ميكويند چه ساكنان آن همه
همكي شيعه اماميه اند و قوت ضروري ايشان از جزيره الخضراء كه مقام حضرت
صاحب الزمان است عليه السلام وكيل ناحيه مقدسه در سالي دو بار كشتيها
بار كرده از راه بحر ابيض كه محيط بآن ناحيه مقدسه است مي آرد و بر اهل آن جزيره
قسمت كرده مراجعت مينمايد و در بعضي از ازمنه سابقه يكي از صلحاي شيعه عدالت
توفيق بانجا رسيده و شرح آن قصه را كه طولي دارد شيخ اجل سعيد شهيد محمد بن
مكي قدس الله روحه كه يكي از اعاظم مجتهدان شيعه اماميه است باسناد خود
روايت از آن شخص صالح نموده و در بعضي از امالي خود آنرا تحرير فرموده و سيد اجل
صدر عالي قدر امير شمس الدين اسد الله شوشتري رحمه الله نيز آنرا حسب الاشاره
پادشاه صاحب قران مغفور در طي رساله كه در بيان حكمت غيبت حضرت صاحب
الزمان عليه السلام نوشته مذكور ساخته و از انجا معلوم ميشود كه آنحضرت را
در آن ناحيه مقدسه اولاد و اصحاب هستند و در مساجد و منازل خود مشغول
عبادت و تعليم و تعلم مسايل ديني اشتغال ميدارند و در خارج حيطه آن مقصد
از سپاهيان لشكرها نيز مهيا شده و متوقع انتظار فرج آل محمد ميكشند و بالجمله تحقيق
آن رساله ايست كه مطالعه آن بر مؤمنان واجبست زيرا كه ارباب معاندت
در قضيه غيبت حضرت صاحب الزمان و خليفه الرحمان عليه السلام بسا بر عصبيت
و حميت جاهليه اظهار مخالفت و انكار مينمايند و وقوع آنرا مستبعد ميشمارند

وجمعی مردود وخناس بالقابی هرشمد وو سواس متعفاد المعقول وعوام الناس را که بخنان ارباب حق را نشنیده اند و نور ایمان بودن ایشان نتابیده وحلاوه آن بمذاق ایشان نرسیده بمزخرفات خود اذعان می نمودند وبزعم ضلال واضلال خود کرفتار میساختند وآن رساله در اثبات امامت وبیان بعضی از حکم ومصالح غیبت آنحضرت وکشف ظلمت جهت مخالفان عنادی وافی ودر بیان دلایل ورفع غوایل ارباب ضلال واضلال ارشادی کافی است ودر بعضی از کتب معتبره بنظر قاصر رسیده که سوعبد المؤمن که در دیار مغرب می باشند و بر دقایق علم جفر اطلاع دارند حکمی شیعه اند واهالی دیار ایشان نیز تابع مذهب ایشانند والله اعلم بحقایق الامور

تبریز صاحب حبیب السیر کفته که تبریز را زبیده خاتون که زوجه هارون الرشید بود بنا نمود وبعد از مدتی بزلزله خراب شد دیکر بار متوکل عباسی تجدید عمارت آن پرداخت ودر ایام دولت القایم بامر الله در چهاردهم شهر صفر سنه ۴۳۴ ابو طاهر منجم شیرازی تبریزیان را کفت امشب بجهة زلزله آفتی عظیم بساکنان این شهر میرسد بنا بران حاکم بخروج مردم از دیوار بست تبریز فرمان داد زمرهٔ انقیاد حکم کردند و فوقه بموجب ظاهر کلمه کذب المنجمون ورب الکعبه عمل نمودند و بحسب اتفاق در آن شب زلزله واقع شد و بیش از چهل هزار کس در زیر خاک ماندند ودو روز دیکر حاکم آذربیجان متصدی عمارت آن بلده کشته ابو طاهر ساعتی اختیار کرد که طالع وقت برج عقرب بود وکفت چون در این ساعت آغاز تعمیر نمایند تبریز بزلزله خراب نشود واستادان بنا در آن ساعت بنیاد کار کرده بعد از آن بواسطه زلزله انهدام ببنای آن خطه راه نیافت ودر زمان هلاکو خان و اولاد او تبریز دار السلطنه کشته چندان عمارات عالیه در انجا ساخته شد که شرح آن تیسیر پذیر نیست ودر زمان پادشاه مغفور تبریز معمورترین بلاد ربع مسکون و بواسطه وفور عمارت وزراعت غیرت افزای فضای چرخ بوقلمون کویا کلمه ادخلوها بسلام آمنین آیتی است در شان او و کریمه جنة عرضها السموات کنایتی است از فسحت ساحت جنت نشان او

الحیوانست آبش از زلال سلسبیل * عرصهٔ جرخست صحنش باهشت جاودان آب وباد اوست چون باد مسیح وآب خضر * بادجان بخش چیجان وآب جلوبش روان ودر تبریز باغستان فراوانست واکثر اثمار اشجار شود در لطافت رشک میوه بوستان جنان اما هوا اش در زمستان بغایت سرد میشود چنانچه در بعضی سنوات بر رودت هوا وکثرت بارندکی برتبه میرسد که دو سه ماه مردم بسهولت تردد نمیتوانند کرد بنا بران در زمستان تبریزیان آذوق وسایر ضروریات آن فصل را در خانهایی که در زیر زمین ساخته اند ترتیب مینمایند ودر وقت دمه شهری دیکر منازل نشسته بفراغت اوقات میکذرانند وچون اکثر مردم تبریز افیون میخورند در صباح هر کس با ایشان سخن کوید جواب درشت شنود وبعد از چنین که کیفیت ایشان رسیده باشد اکر از کسی صد دشنام شنوند بزبان لطف و ملایمت جواب کویند مشهور است که تبریزیان صاحب نخوت وتکبر باشند و بسرعت خلل در محبت مودت ایشان راه یابد بنا علی هذا یکی از شعرا این رباعی بنظم آورده **رباعی**

هرکز نشود بطبع تبریزی دوست * مغز همه جهان و تبریزی پوست
آنرا که بدوستی بنا بی صادق * کرنیز غریبست که تبریزی خوست

وخواجه همام الدین تبریزی در جواب این رباعی فرماید **رباعی**

تبریز نکو وهر چه ز انجاست نکوست * مغزند بنید ادق ایشان پوست
با طبع مخالفان موافق نشوند * هرکز نشود فرشته با دیوان دوست

انتهی تمام کلام حبیب السیر مؤلف کوید که شاعر مقدم که رباعی تهم اصل تبریز در افواه والسنه انداخته ظاهرا نظر بر عوام وبازاریان انجا انداخته ومغز از پوست نشناخته یا بنادری از ایشان نزدیک باخته وچون بوی وفایی از او نیافته از غایت آزار حکمی بادر بود وتار نم درهم بافته وشهادت خواجه همام اکرچه تهمت آلود او هامها است اما بموافقت جمعی از اذکیای انام و علمای اعلام کشته زیرا که علامه شیرازی در شرح کلیات قانون مبالغه تمام در تعریف تبریز وخوبی آب وهوای آنجا نموده وغوث الحکماء المتاخرین امیر غیاث الدین منصور شیرازی در رساله ضاف خلق صدق خود میر صدر الدین محمد نوشته که ان

الناس خلقا وخلقا اهل آذربایجان وان بلده تبریز بلدة طیبة فیها ما تشتهی
الانفس وتلذ الاعین وفی وصفها یکل الالسن انتهی کلامه ومخفی نماند که در کتاب
معجم البلدان شرح عقاید اهل تبریز مذکور نیست واز کتابی دیگر چیزی بنظر
نرسیده اما این قدر بتواتر معلوم شده که از زمان وصول قطب الموحدین سید
حیدر تونی قدس الله سره بآن دیار بسیاری از اهالی آنجا که بسلک ارادت
او در آمده اند مذهب حق ائمه اثنی عشر داشته اند وچون در طریقه سلوک
حضرت میر مقرر بوده که در وقت انابت مریدان تلقین لعن فراعنه زمان
اهل بیت علیهم السلام بنا بر تقیه بطریق سرگوشی نماید لهذا الحال که تقیه
برطرف شده خلفای او تلقین لعن بهمان دستور مینمایند وبعضی اعتقاد که از
طریقه مرشد خود تجاوز نمایند وجمعی دیگر از اهل تبریز که خود را مرید سید
قدس الله روحه میدانند چنان که سید مذهب شافعی داشته بودند والحال در
دیار بعضی از سادات لاله وحافظان راو برخذلهم الله کسی که متهم بتسنن باشد
نیست والحمد لله وایضا پوشیده نماند که نزد این بیچاره بوضوح رسیده که جماعه
حیدریه تبریز در اصل همگی شیعه بوده اند وهمان علاقه در سلک ارادت میر حیدر
در آمده اند یا اکثر سابقا سنی بوده اند وآن سید موحد صاحب تصرف بتائید الهی
ایشانرا هدایت وارشاد نمود واحتمال اول نظر بحال بانی اصل تبریز که زبیده خاتون
بوده ظهوری تمام دارد زیرا که زبیده شیعه فدائیه بوده چنانکه شیخ اجل
عبد الجلیل رازی در کتاب نقض آورده که چون هرون الرشید غلو زبیده را در
تشیع بدید سوگند خورد که او را بدو کلمه طلاق دهم وبیشتر نه پس بر کاغذی نوشت
که کنت فبنت یعنی بودی پس بودی وبریده شدی آنرا بزبیده فرستاد زبیده
از غایت محبت مرتضی وزهرا در پس کاغذ نوشت که کنا فاحمدنا وبنا وما ندمنا یعنی
بودیم اجر بودیم وبدان حمد وشکر کردیم وبریده شدیم ودران پشیمانی نداریم واحتمال
دوم نظر بحال مجدد عمارت تبریز که متوکل عباسی بوده بغایت ظاهر نیست چه مقرر و
مشهور است که متوکل سنی ناصبی بود لعنه الله والله تعالی اعلم قم شهری عظیم
وبلده کریم است واز جمله بلادی است که همیشه دار المؤمنین بوده وبسیاری از

اکابر وافاضل مجتهدان شیعه امامیه از آنجا برخواسته اند وانتساب این چنین بلدی
از اولی الفضل صحت تحقیق منسوب الیه است ودر کتاب معجم البلدان وغیر آن مسطور
که بلده طیبه قم از بلاد مستحدثه اسلامیه است واهالی آنجا همیشه شیعه امامی
بوده اند وابتدای بنای آن در سنه ثلث وثمانین در زمان عبد الملک بن مروان
علیهما اللعنة والنیران شد وآن چنین بود که عبد الرحمن بن محمد اشعث بن قیس
که از قبل حجاج یوسف علیه اللعنه امیر سیستان بود چون خروج کرد در لشکر
او هفده کس از علمای تابعین عراق بودند چون پسر اشعث از حجاج منهزم شد انجا
بناحیه قم افتادند وازانجمله چند برادر بودند نام ایشان عبد الله والاحوص
وعبد الرحمن واسحق ونعیم پسران سعد بن مالک بن عامر اشعری ودران موضع
چند قریه بود که یکی از انها کمندان نام داشت برادران مذکور در آنجا
نزول کردند وبنی اعمام ایشان از عراق عرب بر ایشان جمع شدند وآن چند موضع
از کثرت عمارت بهم متصل ساختند بنام کمندان که یکی از آن مواضع بود قمیه
نمودند وبعد از ان بمقتضای مثل مشهور که عجمی فالعب به ما شئت بعضی از حروف
آن نام را اسقاط نموده از روی تعریب قم گفتند وایضا در کتاب معجم مذکور است
که مقدم برادران مذکور عبد الله بن سعد بود واو پسری داشت که درمیان شیعه
کوفه نشو ونما یافته بود وامامی مذهب بود مقارن آن حال از کوفه بقم انتقال
کرد واهل آن دیار را قبل از انکه نقش اعتبار اغیار در لوح خاطر قرار گیرد در
متابعت مذهب حق ائمه اطهار والتزام احکام طریقه ایشان استوار ساخت وتا حال
هرگز در آنجا سنی پیدا نشود انتهی کلام صاحب معجم واخباری که در رفضیات قم
واهل قم از رسول وائمه روایت شده بی نهایت است تا از امام جعفر صادق
روایتست که گفت الا ان لله حرما وهو مکه الا ان لرسول الله حرما وهو المدینه
الا ان لامیر المؤمنین حرما وهو الکوفه الا ان حرمی وحرم ولدی من بعدی
قم الا ان قم کوفة الصغیرة الا ان للجنة ثمانیة ابواب ثلث منها الی قم تقبض فیها
امرأة هی من ولدی واسمها فاطمة بنت موسی یدخل بشفاعتها شیعتی الجنة باجمعهم
ونیز از حضرت علیه السلام روایتست که گفت اذا عمت البلدان الفتن والبلایا فعلیکم

بقم تحوّلها و نوّلها فانّ البلايا مدفوع عنها و از حضرت امام رضا علیه السلام
روایت کرده انّه گفت للجنّة ثمانية ابواب فثلثة منها لاهل قم فطوبی لهم ثمّ طوبی
لهم و سعد بن سعد الاحوص روایت کرده از آنحضرت که فرمود یا سعد من زارها فله
الجنّة او هو من اهل الجنّة و از حضرت امیر المؤمنین علیه السلام روایت کرده که فرمود
سلام الله علی اهل قم و رحمة الله علی اهل قم سقی الله بلادهم الغيث و ينزل عليهم
البركات فيبدل الله سيّئاتهم حسنات اهل ركوع و خشوع و سجود و قيام و صيام هم الفقهاء
هم اهل الدّين و الولاية و حسن العبادة صلوات الله عليهم و رحمة الله و بركاته
و از ظرائف حکایات که صاحب مجمع در باب تشیّع اهل قم ذکر کرده آنست که در زمان
استیلای سلاطین اهل سنّت و جماعت یکی از ایشان متعصّب را در انجا حاکم
ساختند و چون او شنیده بود که اهل قم بنا بر عداوتی که با صحابه ثلاثه دارند در
میان ایشان کسی که موسوم به ابی بکر یا عمر یا عثمان باشد پیدا نمیشود حکم تا جمیع
اهالی آن دیار نمود و با اعیان ایشان خطاب فرمود که من شنیده ام که شما
صحابه پیغمبر را دشمن میدارید و بنا بر آن بر اولاد خود نام ایشان نمیگذارید
سوگند بخدا که اگر از مردم خود کسی پیش من نیارید که ابو بکر یا عمر یا عثمان نام داشته
باشد شما را مواخذه و عقوبت بلیغ خواهم نمود آنگاه ان جماعت سه روز مهلت
طلبیدند و از روی اهتمام تجسّس هر یک از اهل شهر خود رسیدند و بغیر از مردی
مفلوک منکوب سر و پا برهنه روی ناشسته احول که اقبح خلق خدا بود موسوم
بنام ابو بکر ندیدند و این هم در اصل از اهل قم نبود بلکه پدر او مردی غریب
که در کناره از شهر قم رحل اقامت انداخته پسر خود را بآن نام مکرم و نامی مسمّا
بود القصّه ابو بکر مذکور را بهیئتی که بود در حضور حاکم قم بجلوه در آوردند
و چون نظر حاکم بر یک محضر ابو بکر که منتظر او بود افتاد ان جماعت را دشنام داد و
گفت بعد از چند روز که ابو بکر نام جهت من آورده اید این شخص کسی است که اقبح
خلق خدا است در اثنای عتاب و خطاب او یکی از ظرفای قم عرض نمود که ایّها
الامیر هر چه خواهی بکن که در آب و هوای قم ابو بکر نام بهتر ازین پرورش نمی یابد
و چون امیر خالی از لطافت طبع نبود بی اختیار بخندید و ایشان را بخشید

واین حکایت

واین حکایت بعینه در باب شیعیان سبزوار نیز مشهور است و حضرت مولوی در
مثنوی معنوی بآن اشعار نموده فرموده شعر سبزوار است این جهان بی مدار
ما چو بو بکریم در وی خوار و زار. بهر حال ماده هر یک ازین دو شهر آن حکایت
قابل است و تحقیق تخصیص یکی دون دیگری امریست مشکل و در تاریخ ابن
شاهی مسطور است که در سال سیصد و چهل و پنج فتنه عظیم واقع شد میان اهل
اصفهان و اهل قم که با تجار بهم تجارت دفتر بودند بسبب آنکه اهل قم در اصحاب
صحابه نموده بودند تا آنکه اهل اصفهان جمعی کثیر را از ایشان کشتند و اموال ایشان را
غارت کردند و چون آن خبر بملک رکن الدوله بویهی رسید بواسطه تشیّعی
که داشت در غضب شد و اهل اصفهان را مواخذه و مصادره بمال بسیار نموده
و شیخ عبد الجلیل رازی در کتاب نقض آورده که اصفهانی از قمی پرسید که از کدام
شهری گفت من از شهر دندان کنان مرد قم گفت معنی مفهوم نیست
قمی گفت معنی آنست که چون گویم از قم گویی آه و از اینجا مفهوم میشود که قمی بنا
الامر شیعی و اصفهانی سنی بوده لا سیّما والحمد لله والمنّة در ایام دولت سلاطین صفویه
موسویه انار الله براهینهم الجليه انوار ایمان و هدایت بمرتبه بر تخت و دیوان
ولایت تافته که شیعه قم در اصفهان کم است و بلاد دار المؤمنین کاشان در باب گوی
[illegible] و اشتلم و مولانا عبید زاکانی در بعضی از رسایل خود آورده که عمران نامی را در قم
میزدند کسی گفت چون عمر نیست چرا او را میزنند دیگری در جواب گفت او عمر را
الف و نون زائد عثمان هم دزدیده و بر ان افزوده و از جمله مآثر جرأت و شدّت
اهل قم که در اواخر کتاب کشف الغمّه مذکور است آنکه در زمان بعضی از خلفای
عباسی از اطاعت حکم امتناع نمودند و هر که بحکومت ایشان فرستادند او را محاربه
و مقاتله نموده مجال تصرّف نداده و لشکرها بر سر ایشان فرستادند و فتح
نشد تا آخر امیر ناصر الدوله بن حمدان را که امیر الامرا خلیفه بود بر سر ایشان
فرستادند و چون ناصر الدوله بنزدیک قم رسید اعیان آنجا بالتحف و هدایا
استقبال او نمودند و گفتند ما بحکومت مخالف مذهب خود راضی نبودیم
الحال که تو آمدی ما بطوع و رغبت امتثال حکم تو میکنیم و در آن سال اهل

قم زیاده از مال وجهات سالهای گذشته بناصر الدوله رسانیدند تا او بخلیفه رساند
و بعد از آن خلیفه از موافقت اهل قم با ناصر الدوله اندیشه نمود و او را نزد خود
طلب فرمود و ایضاً از مآثر جرأت ایشان آنست که در روزگار سلطان حسین
میرزای والی خراسان یکی از سادات قم در شهر هرات بسر میبرد اتفاقاً روزی
درمیان جمعی از سنیان هرات نشسته بود و سخنی در باب خلافت صحابه [illegible]
مذکور میشد سید مذکور در مقام ابطال خلافت ایشان درآمده و بآن بس اکتفا
ننموده زبان بطعن و لعن گشود جماعت او را گرفته نزد شیخ الاسلام آنجا که از اولاد
ملا سعد الدین تفتازانی بود بردند و ادای شهادت بر رفض او کردند آنگاه
شیخ الاسلام مذکور او را برداشته بخدمت سلطان حسین میرزا برد و
صورت حال را عرض نمود خدمت میرزا بنابر محبت سادات در مقام اصلاح
بآن سید خطاب فرمود که گفت که ظاهراً در آن وقت ترا استکاری کاری یا
جنونی ادواری طاری شده باشد سید در جواب گفت که هرگز در مدت عمر
مرتکب تناول مسکرات نگردیده ام و آفت جنون و خرافت بر اساس من [illegible]
بلکه چون عداوت خلفای ثلثه را با آبا و اجداد اطهار خود یقینی دارم طعن
و لعن ایشان از روی قصد ثواب بر زبان میآرم و آنرا از جمله عبادات می
شمارم چون میرزا آن جواب شنید سر در پیش انداخته تأمل کردید زیرا که
باقطع نظر از محبت ذریه حضرت سید الانام علیه الصلوة و السلام از پاس سلطان
شاه اسمعیل صفوی انار الله برهانه که در آن زمان قهرمان ولایت ایران
و حامی سادات و شیعه خاندان ایشان بود ملاحظه تمام داشت شیخ الاسلام
فی الحقیقه شیخ الفجره و رئیس الکفره بود از مشاهده تأمل میرزا نایره عصبیه
جاهلیه اشتعال یافته بمیرزا خطاب نمود که ای سلطان [illegible] امور
دین مساهله و مداهنه نمائی و چون میرزا در آن زمان مفلوج شده بود
و اولاد و ارکان دولت متابعت او کما ینبغی نمودند بالضروره آن معامله را
برأی شیخ الاسلام واگذاشت و آن معاند متعصب از روح مطهر حضرت رسول
علیه السلام شرم نداشته حکم بقتل آن سید مظلوم نمود و بعد از شهادت

آن سید خویشان او بخدمت سلطان شاه اسمعیل رفته عرض تظلم خود نمودند
و او ایشان را تسلی داده حکم فرمود تا فرمانی نوشته بایشان دادند که هرگاه ولایت
خراسان در تحت تصرف اولیای آن دولت درآید شیخ الاسلام را بایشان
[illegible] خون برادر خود قتل نمایند و چون بعد از اندک زمانی سلطان حسین میرزا
وفات یافت و شیبک خان والی خراسان شد و پادشاه مذکور توجه تسخیر
آن ولایت نمود و شیبک را با شقی دیگر روانه سقر ساخته بدار السلطنه هرات
نزول اجلال فرمود خویشان آن سید مقتول که همراه اردوی معلی بودند
شیخ الاسلام را گرفته بنظر اشرف آن پادشاه دین پناه آوردند و بموجب
عهد و فرمان سابق او را تسلیم جماعت نمودند تا چون آن سید مظلوم
سنگسار ساختند و در سر چهار سوی بازار سوختند و خاکستر او را بباد دادند
فقطع دابر القوم الذین ظلموا والحمد لله رب العالمین

کاشان

صان الله شأن اهلها عما شان در کتاب معجم البلدان مسطور است که کاشان
شهریست نزدیک باصفهان و در دنبالها با شهر قم مذکور میشود و از آنجا
طبق و کاسه کاشی بجا آورند و مردم آنجا همگی شیعه امامی اند و در مذهب
خود رسوخی تمام دارند و سمعانی در کتاب انساب گفته که قاشان شهریست
نزدیک بقم و از وی تا اصفهان سی فرسخ راه است و گفته که من بآنجا رسیدم
و دو روز در آنجا اقامت نموده ام و مردم آنجا همه شیعه اند و اهل فضل و علم
درمیان ایشان بسیار است و در آنجا بخدمت سید قاضی ابو الرضا فضل الله بن
علی العلوی الحسینی القاشانی رسیدم و چند حدیث از وی شنیدم و نوشتم و چند
قطعه از شعر او نیز نوشتم و چون بدر خانه او رسیدم و جهت انتظار خروج
او ساعتی بر در خانه او نشستم دیدم که بر کتابه ایوان او این آیه نوشته بود
یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت و یطهرکم تطهیرا و شیخ عبد الجلیل
رازی قزوینی در کتاب نقض نوشته که کاشان بحمد الله و المنه مشهور و
مشهور بوده و هست بزینت اسلام و نور شریعت و مساجد و مدارس معظم
برآراسته است و از جمله مدارس بزرگ مدرسه صفویه و مجدیه و شرفیه

وعزیز بیتر بازینة و آلت و عدت و اوقاف موجود و معمورست و مدرسان
مانند سید امام ضیاء الدین ابو الرضا فضل الله بن علی الحسینی که در علم و فضل
و زهد بی نظیرست و غیر او از ائمه و قضاة و فقها و مقریان و مؤذنان در آنجا
بمباحثه و مناظره و ذکر و فکر مشغول باشند و عمارت مشهد امام زاده علی بن
محمد الباقر علیه السلام بیادگار که مجد الدین بنای آن در آن حدود نموده با زینت
و عدت و آلت و رونق و نور و برکات قبله مرادات سلاطین و وزرا و سایر
اهالی آن حوالیست و دیگر آثار در آنجاست که همگی دلالت میکند بر صفای ایمان
و نزاهت طاعات مؤمنان کاشان عمرها الله بالعدل والتوحید وقبول الرسالة
واثبات العصمة فی النبوة والامامة و میر مخدوم شریفی شیرازی علیه ما علیه
در کتاب نواقض الروافض آورده که اهل کاشان را گمان آنست که ابولؤلؤ که قاتل
عمر خطاب بود چون او را بکشت گریخته بکاشان آمد و از خوف اعدا در آنجا
پنهان شد و اهالی کاشان بواسطه محبت خاندان او را تعظیم و تکریم نمودند
و از شر اعدا محافظت فرمودند تا آنکه آخر در آنجا وفات یافت و مزار او در
خارج شهر کاشان واقعست و بنا بران از و تعبیر به بابا شجاع الدین میکنند که
میگویند که هر که او دشمن دین را کشته باشد شجاع دین است و بابا اگرچه در اصل
لغت عجم نام پدرست اما گاهی اطلاق او بر کسی که کاری عظیم کرده باشد میکنند
و بالجمله عوام و اوباش شهر کاشان در روز بیست ششم ذی الحجه که روز قتل عمرست
صورتی از خمیره بسان مرد و شکم او را از دوشاب سرخ پر میکرده اند و او را
عمر نام می نهند آنگاه او را برداشته بحرکت و رقص در می آرند و مقارن
آن حرکات طبل و دهل و غیر آن از آلات لهو بکار می برند و در طعن و لعن عمر
مبالغه بسیار بجا آورده فریاد و ولوله بسیار میکنند و از اول روز تا آخر آن
باین کیفیت میگذرانند و چون شب در رسید میخواهند که از سر مزار بابای
مذکور بخانهای خود مراجعت نمایند بعضی از اراذل و اوباش ایشان کارد
یا خنجری بر شکم آن صورت میزنند تا دوشاب از شکم او بیرون می آید پس
آن جماعت آن دوشاب را جهة اظهار آنکه بخون عمر تشنه اند میخورند و عمر در نظر

اهل

اهل کاشان چون ابوبکر در نظر اهل سبزوار خوار و بی اعتبارست و لهذا ملا حیرتی
گفته **نظم** خوارم اندر ولایت قزوین • چون عمر در ولایت کاشان • و مولوی
در مثنوی معنوی گفته **شعر** سبزوارست این جهان بی مدار •
ما چو بوبکریم در وی خوار و زار • و در بعضی از رسایل ملا عبید زاکانی مذکور حکایت
که شخصی در کاشان دراز گوشی میفروخت تمغاچی خواست که کاغذ تمغا نویسد
پرسید که چه نام داری گفت ابوبکر گفت پدرت گفت عمر گفت جدت گفت عثمان تمغاچی
متحیر ماند گفت چه نویسم دلالی گفت بنویس خداوند خر دیرزه **آبه**
بآوه موضعیست صاحب معجم گفته که ابو سعد از حافظ ابوبکر بن موسی بن مردویه
نقل نموده که آبه قریه ایست از اعمال اصبهان و دیگری گفته که قریه ایست از ساوه
و جریر بن عبدالحمید ساکن شهر ری از آنجا بود و من میگویم که آبه در مقابل
ساوه مذکور میشود و عامه آنرا آوه بواو میگویند و اهالی آنجا شیعه اند
و اهل ساوه سنی اند و همیشه بر سر مذهب میان ایشان جنگ واقع میشود
و در بیان تشیع اهل آبه یکی از شعرای اهل سنت این قطعه را نقل نموده
شعر وقایلة ابغض اهل آبه • وهم اعلام نظم والکتابه • فقلت الیک عنی ان مثلی
یعادی کل من عادی الصحابه • اینست آنچه صاحب معجم در ترجمه آبه گفته و
در ترجمه ساوه گفته که نزدیک بساوه مدینه ایست که آنرا آوه گویند و
اهالی آنجا شیعه امامیه اند و میان هر دو بقدر دو فرسخ راه است و همیشه
در میان ایشان تعصب و نزاع واقعست و همواره معمور بوده اند تا در سال ششصد و
هفده که لشکر تتار با آنجا رسید و شنیدم که هر دو شهر را قتل عام کردند
و شیخ ابو عبد الجلیل رازی در کتاب نقض گفته که شهر آبه اگرچه شهریست بصورت
کوچک اما بحمد الله و منه بقعه بزرگوارست از شعار مسلمانی و آثار شریعت
مصطفوی و سنت مرتضوی در جامع معمور کبیر و صغیر همیشه مراسم جمعه و
جماعات بجای می آرند و بر ترتیب عید غدیر و صدر و عاشور و برات و ختمات
قرآن بعث میکنند و مدرسه عز الملکی و عرب شاهی بمدرسان دانشمند چون
سید ابو عبدالله و سید ابو الفتح الحسینی و دیگر علما و فضلا مزین و محلی آن

گفت

گفت ظ

و مشهد امام زاده عبدالله موسی و فضل و سلیمان اولاد امام موسی کاظم
در اینجا مشاهد منوره است محکی مشحون بعلما و فقهای متبحر متدین و
روایت کرده اند معتمدان از سید اولین و آخرین علیه الصلوة والسلام لما
ان عرج بی الی السماء مررت بارض بیضاء کافوریة شممت منها رائحة طیبة
فقلت یا جبرئیل ما هذه البقعة قال یقال لها آبز عرضت علیها رسالتک و ولایة
ذریتک فقبلت فان الله تعالی یخلق منها رجالا یتولونک و یتولون ذریتک
فبارک الله فیها و علی اهلها یعنی آنحضرت فرموده در شب معراج نظرم
بر بقعهٔ افتاد سفید نورانی که بوی خوش آن بقعه بدماغ من افتاد از جبرئیل
پرسیدم که این کدام بقعه است گفت این بقعه را آبز خوانند رسالت تو و ولایت
آل تو بروی عرض کردند قبول کرد باری تعالی ازوی مردانی را آفریند که صاحب
تو و فرزندان ترا میان بسته دارند مبارک باد بران شهر و بر اهلش ولایت
و مودت شما و اگر چه الحال در ضبط آبز بسیار رست ما را درین کتاب اینقدر
کفایتست و در موضع دیگر از کتاب مذکور گفته که اعتقاد اهل آبز معلوم است
که الا شیعی نباشد و گفته اند که ساوی باشد که شیعی باشد و آبی الا خود شیعی
باشد و از اکابر متاخرین آنجا میر شمس الدین محمد آوی است که از جمله صلحا و
فضلا و مقربان ملک خراسان سلطان علی بن مؤید بوده و شیخ اجل عالم ربانی
شهید سعید قدس الله روحه کتاب لمعهٔ دمشقیه را بالتماس او نوشته و صحبت
او بسلطان مذکور فرستاده و مراد از بعض الدیانین که در خطبهٔ کتاب لمعه
واقع است میر شمس الدین محمد مذکور است **شیراز** حفت بالامن و
الاعزاز دار الملک فارس از سایر بلاد عالم بشهرت و جامعیت ممتاز است
شعر چه مصر و چه شام و چه بر و چه بحر همه روستایند و شیراز شهر در
السیر مسطور است که بانی شهر شیراز ابن عم حجاج بن یوسف محمد بن قاسم بن عقیل
ثقفی بود و شیراز از وسعت ساخت و تکلف ابنیه و عمارت اتصاف دارد
و در زمان عضد الدوله دیلمی از ازدحام خلایق در آن بلده بمرتبه رسید که
جای نشستن نماند سپاهیان عضد الدوله نزدیک بشیراز قصبه ساخت و
سپاه

سپاه را دران مقام که موسوم بقصبه فنا خسرو گرد مشهور بسوق الامیر بود ساکن کرد اید
و اکنون آن موضع خراب و بایر است و هوای شیراز در غایت اعتدال است و آبش از قنوات
جریان مییابد و بهترین کاریزهای آنجا قناة رکن آباد است که رکن الدوله حسن بن بویه
احداث آن نموده خواجه حافظ در اشعار خود بلطافت و عذوبت آن آب اشعار نموده
و این بیت از آنجمله است **بیت** شیراز و آب رکنی و آن باد خوش نسیم عیبش مکن که خال رخ هفت کشور
و در شهر شیراز بقاع خیر و خوانق و مدارس و مساجد بسیار است و مسجد عتیق که بانی
آن عمرو بن لیث صفار است از آنجمله است مخفی نماند که بنا بر فطرت اصلی اهل شیراز
همیشه از نسیم محبت اهل البیت علیهم السلام معطر بوده و بنا بر همان فطرت همتای سلطان
فارس بشرف خطاب سلمان منا اهل البیت سرافراز گشته غایة الامر اکثر اوقات
بسبب استیلای ملوک و رؤسای اهل سنت نور ایمان در دلها و اهالی آن دیار
مختفی و پنهان بوده چنانکه در زمان دولت عضد الدوله دیلمی شیوع و ظهور تمام
داشت و از جملهٔ اهالی آنجا سادات رفیع الدرجات خصوصا سادات اینجو بتقدم
تشیع مشهورند و جمعی از طایفهٔ سلاطین خاکند و ما نند ایشان از خاندانها قدیم در
اهل ایمان مذکورند و بلطایف حالات ان دیار رقایق الانوار از محبت اهل البیت فی
نیست **بیت** که سعدی زین سعادت نیست بی بر و اهالی آن حوالی از معتقدان
خاندان نبوت خالی نیستند **بیت** حافظ از معتقدانست گرامی دارش **ری**
صاحب معجم گوید که ری بفتح اول و تشدید ثانی و ثانی مدینه ایست مشهور از
امهات بلاد و اعلام مدنهای عالم است و من خود بشهر ری رسیده ام و اینجا
دیده ام و آن شهریست عظیم لطیف و عجیب که بنای آن با آجر محکم مقیح کاشی کبود
کرده اند و آن شهری بوده بس عظیم بود که الحال اکثر آن خراب است و من در سال
هفصده از هجرت که از خوف لشکر تتار بسبب گریختم چون بآنجا رسیدم دیوارها
عمارات آنجا برپا دیدم و منابر عمارت خود باقی بود و از نقوش دیوارها بواسطه قرب
عهد بخرابی برطرف نشده بود و از یکی از عقلای آنجا سوال کردم که سبب خرابی
این شهر چه چیز بود گفت سبب حقیقی اراده غالبه حضرت الهی بود و سبب ضعیف
ظاهری آن بود که در شهر ری سه طایفه ساکن بودند شافعیه که از ایشان بودند

وحنفیه که از آنها بیشتر بودند و شیعه که سواد اعظم بودند زیرا که نصف
شهر شیعه بودند و اهل روستا اکثر شیعه بودند و قلیلی از ایشان حنفی بودند
و در میان ایشان شافعی مذهب نبود پس اول عصبیت و نزاع میان سنیان و
شیعیان واقع شد و حرب و قتال در میان ایشان امتداد یافت تا آخر شافعیه
و حنفیه بر شیعه غالب آمدند و ایشان را برانداختند و بعد از فنای شیعه
حرب و نزاع در میان شافعیه و حنفیه قائم شد و در جمیع حروب با وجود قلت
شافعیه ظفر ایشان را بود تا آخر بحسب تقدیر الهی حنفیه بالکلیه فانی و متلاشی
شدند و این خرابها که محلهای حنفیان و شیعیان است و این یک محله صغیر
که آبادان مانده محله شافعیان است و از شیعه و حنفیه کسی باقی نمانده
مگر آنکه مذهب خود را پنهان دارد و اصطخری گفته که شهر ری بزرگتر از اصفهان
و نیز گفته که در مشرق زمین بعد از بغداد شهری معمورتر از شهر ری نیست
و اگر چه صفاهان بناها بود از آن بزرگتر است و گفته که طول و عرض ری یک فرسخ
و نیم در یک فرسخ و نیم است و در خارج آن قریهاست که هر یک در بزرگی برابر
بشهریست و فتح آنجا در زمان عمر بن الخطاب بر دست عمار یاسر شد و از جعفر
ابن محمد رازی منقولست که مهدی عباسی در ایام خلافت منصور بری آمد
شهر ری را که الحال هست بنا نهاد و بر گرد آن خندق نمود و مسجد جامع
ساخت و باهتمام یکی از کاتبهای او در سال یکصد و پنجاه و هشت صورت
اتمام یافت و مال و خراج ری همیشه دوازده هزار هزار درهم بود تا وقتی که
مأمون از خراسان متوجه بغداد شد و چون بری رسید اهالی آنجا از ثقل
مال و خراج خود نزد او شکایت کردند و مأمون دو هزار هزار درهم از مال ایشان
تخفیف داد و منقولست از بعضی علما که گفته در توریت مکتوبست که الری
باب من ابواب الارض و الیها متجر الخلق و اصمعی در وصف ری گفته که الری
عروس الدنیا و الیه متجر الناس و در وقتی که عبید الله بن زیاد علیه اللعنه
حکومت ری را نامزد عمر بن سعد وقاص نمود که لشکر برداشته بقتال حضرت
امام حسین علیه السلام بکربلا رود و عمر در آن امر متردد شد در خروج و

و این ابیات بر زبان راند که شعر أأترک ملک الری و الری رغبتی
أم ارجع مذموما بقتل حسین ⁂ و فی قتله النار التی لیس دونها
حجاب و ملک الری قرة عینی ⁂ و آخر حب دنیا و ریاست بر وی غالب شده حکومت
آنجا را بر قتل جگر گوشه مصطفی و مرتضی اختیار نمود و از حضرت امام جعفر صادق
علیه السلام روایتست که آن حضرت فرمودند الری و قزوین و ساوه ملعونات
و مشئومات و اهل ری در اصل اهل سنت و جماعت بودند تا آنکه احمد بن الحسن المادرائی
بر آنجا غالب شد و اظهار مذهب تشیع نمود و در مقام تربیت شیعه شد پس مردم
بتصنیف کتب مذهب شیعه باو تقرب جستند و از آنجمله عبد الرحمن ابو حاتم
در فضایل اهل البیت علیهم السلام و غیر آن کتابها تصنیف نمود و این در زمان
معتمد عباسی بود و استیلای احمد مذکور بر ولایت ری در سال دویست و هفتاد و
پنج بود و او قبل از آن در خدمت صاحب خود کوتکین بن ساتکین ترک بود و از آن
وقت که امیر ری استیلا یافت و مذهب شیعه را رواج داد تا الحال آن مذهب استمرار یافته
اینست آنچه از کتاب معجم نقل افتاد و مخفی نماند که آنچه از بعضی عقلا در بیان سبب
ظاهر خرابی ری روایت نموده خلاف ظاهر است و ظاهرا آن مرد عاقل بجز ابن صا
متعصب شافعی مذهب بوده تقریر خرابی ری بوجه مذکور نموده و الا بروجهی که از کتاب
نقض مستفاد میشود شافعیه در ولایت ری از آن کمتر و ناچیزتر بوده اند که
طرف نزاع حنفیه و شیعه توانند بود و همیشه حنفیه اتحاد و انکار شافعیه با شیعه
موافق بوده اند و شافعیه را ایشان برانگیزد در اصول تابع اشعری مجبر بوده اند همیشه
خوار میساختند و چند مرتبه ایشان را الزام کرده بر بالای منبر فرستادند که
اقرار ببطلان آن مذهب نمایند و در کتاب نقض شرح شوکت شیعه ری و بسا
مواضع و اماکن متعلقه بایشان نموده و گفته که اکثر از مواضع متبرکه ایشان در آنجا
مدرسه بزرگ سید تاج الدین محمد کیکی رحمه الله بوده که در قرب نود سال است
که در آنجا ختمات قرآن و نماز بجماعت هر روز بر پا بوده و مجلس وعظ هر یک هفته در آنجا
منعقد میشود و همیشه مشحون بعلما و فقها و سادات مترددین میباشد و در
طغرل بزرگ بنای آن نموده اند دیگر مدرسه شمس الاسلام حسکا بابویه که در

بود ونزدیک سرای ایالت است ودر آنجا نماز بجماعت وقراءة قرآن ومجلس وعظ وحق
فتوی وتقوی ظاهر ومعین بوده است وهست ودر عهد سلطان محمد وسلطان
ملکشاه کردند دیگر مدرسه میانه این دو مدرسه است که تعلق بسادات کیسکی
دارد وآنرا خانقاه زنان گویند ومصلحان دران مقیم باشند وبعهد سلطان
محمد بنای آن نهادند دیگر مدرسه دروازه آهنین که منسوبست بسید زاهد
ابو الفتوح هم در عهد دولت ملکشاهی ساخته اند ومدرسه فقیه علی جاستی
که بکوی اصفهانیان خواجه امیرک در عهد سلطان سعید ملکشاه ساخته اند و
بآن تکلف در هیچ طایفه نیست وسادات دارند ودر آنجا مجلس وعظ وختم
قرآن ونماز جماعت همیشه منتظم است ومدرسه خواجه عبد الجبار مفید
که چهار صد مرد فقیه ومتکلم از بلاد عالم در این مدرسه بمطالعه ومباحثه
اشتغال داشتند ودر عهد مبارک ملکشاهی ودر روزگار برکیارق کردند والحال
معمور ومشهور است ومشحون بمدرس وطلبه علوم ونماز جمعه وختم قرآن وحضور
فقها واهل صلاح که بانی آن شرف الدین مرتضی است که مقدم سادات وشیعه
ومدرسه کوی فیروزه که در عهد سلاطین مذکور بنا کردند وخانقاه امیر اقبال
که در عهد کریم غیاثی کردند وخانقاه علی عثمان همیشه منزل سادات عالم زاهد
متدین بوده ودر آنجا نماز بجماعت وختم قرآن مترادف ومتواتر می باشد
ودر عهد سلطان ملکشاه بنای آن شده وهنوز معمور ومشهور است
ومدرسه خواجه امام رشید رازی بدروازه جاروب بندان که زیاده از دویست دا
درآنجا بدرس اصول دین واصول فقه وسایر علوم شریعت اشتغال دارند وبه
عهد دولت سلطان سعید محمد کردند وکتبخانه دارد که بانواع کتب موثر آراسته
ومدرسه شیخ حیدر مکی بدید مصلی گاه که هم در عهد سلطان محمد کردند وبیرون وزیاده
که شرح داده آمد در ری چندین مدرسه معمور هست که در آنجا درس وبحث وتلاوت
قرآن ونماز وطاعت مستمر است وان مشاهد متبرکه ری مشهد سید عبد العظیم
حسنی ومشهد سید ابو عبد الله ابیض ومشهد سید حمزه موسوی است که شرف
ونسب وجلالت وفضل وکمال عفت ایشان ظاهر هست ودر کتاب فضایح الروافض

ونقض آن تقریر واقعست بانکه شیعه ری بیشتر از سنیان آنجا بوده الحمد صاحب
فضایح در مقام تعریض بشیعه ری گفته که مذهب شهر باید داشتن بلکه مذهب حق
باید داشتن وبا نکه در ری لقب رافضی از موعود بباید بودن که بعهد اعتبار نیست
وصاحب نقض در جواب گفته که این سخن از قایل منکر محض مکابره است زیرا که آنجا
که سلمان وابوذر ومقداد وعمار وجابر وابو ایوب وخزیمه وقیس بر امامت امیر
المؤمنین علیه السلام اتفاق نمودند میگویند که آن قلت را قوتی نیست واعتبار بکثرت
مهاجر وانصار باشد واینجا که از زبان یک شیعی باشد گویند که بکثرت اعتماد
واتفاق نباشد تا چهار معصوم اول میگویند باخر باطل میکرده باشد وآنچه خود
مذهب واعتقاد شیعه است که اعتماد نه بر کثرت وقلت است بر عقل ونظر ومعرفت
محق محق باشد واگر هیچ یکی باشد مبطل مبطل باشد واگر صد هزار باشند ان
الحق لا یعرف بالرجال وانما الرجال یعرفون بالحق والحمد لله الذی هدانا الی طریق الحق
وتحقیقه وجنبنا عن الباطل الذمیم وتصدیقه ورامن صاحب معجم گفته
که آن بلدیست نزدیک شهر ری واهالی آنجا شیعه اند ورامین صاحب معجم گفته
که آن مانند سابق خود است وزیاده وآن عبارت دو احتمال دارد یکی آنکه نام او
مثل اولست باز یادتی بعض حروف دیگر آنکه مثل اول است در آنکه اهالی آنجا شیعه
ومراد او بزیادتی غلو در تشیع باشد ومحتمل است که مراد هر دو باشد وایضا
صاحب معجم در ترجمه نوبهار که قریه ایست از ری گفته که ورامین قریه ایست مانند
مدینه ودر کتاب انساب سمعانی مسطور است که ورامین دیهی بزرگست شبیه بشهرها
وانا آنجا بسیاری از اهل علم بیرون آمده اند ودر زمان ما رئیسی بالدار بود که عمارت
حرمین شریفین کرد ومال بسیار دران صرف نمود وپسر او حسین زیادتی حج
بسیار نمود ودر خیرات وصدقات رغبت تمام داشت اما شیعی بود ودران با
غلوی عظیم داشت مولف گوید که از قدیم الایام همگی اهل ورامین از اصحاب
ودوستی خاندان امین اند واز اعیان متاخرین سادات ایشان سید فاضل
محبوب القلوب داعی محمد است که بمصاحبت وندیمی مجلس پادشاه صاحب قران
شرف اختصاص وامتیاز داشت ودر بدیهه گوئی وحاضر جوابی نظیر خود نداشت

واز جمله لطایف مقامات او آنست که روزی در مجلس بهشت آیین حاضر بود و پادشاه
صاحب قران مغفور تسبیح مرواریدی که سلطان سلیم عثمانی والی روم برسم تحفه
فرستاده بود در دست مبارک داشتند و در لطافت جوهر آن تامل میفرمودند
و بخاطر اشرف رسید که آن تسبیح را آویزه گوش یکی از اهل مجلس سازند و از زود
نظر کیفیت صفای آن اندازند اتفاقاً آقا جمالی که خجسته الملقی و از جمله ندیمان
عالم و سکان جنتم بود در برابر نشسته بود آنحضرت تسبیح مذکور را آویزه
گوش او فرمودند و از زود ملاحظه لطافت جوهر آن میفرمودند مقارن آنحال قاضی جهان گفت
این بیت مناسب مشهور بخواند **شعر** تسبیح شاهی که ز دُر ز گوهر جید درست
در گوش سکان جنتم طناب کن و شیخ عبدالجلیل رازی در مقام تعداد بعضی از بلاد شیعه
گفته و اما ورامین اگرچه دیه است بحمد الله از شهرها باز نماند از آثار شریعت و انوار
اسلام از طاعات و عبادات و ملازمت خیرات و احسانی که آنجا ظاهر است از
برکات رضی الدین ابو سعید اسعده الله فی الدارین مانند مسجد جامع و مدرسه
رضویه و غیر آن با اوقاف بسیار و در آنجا مدرسان عالم متدین و فقهای
متورع بدرس علوم اشتغال دارند و در حرمین مکه و مدینه و مشاهد ائمه خیرات
ابو سعید از شمع نهادن و برگ فرستادن همیشه جاری است و در ورامین در دهه
ماه رمضان همه طوایف اسلام از حنفی و سنی و شیعی از خوان انعام عام ایشان محظوظ
و بهره ور میگردند **دوریست** دهی بمیان آزاد دشت قصطل و را و سکون
شین معجمه میگویند و در کتاب معجم مسطور است که دوریست بضم دال و سکون
واو و را و نیز بالتقاء ساکنین در رو و بعد از آن یای مفتوحه و سین مهمله ساکنه
و تای فوقانی دو فرسنگی دارد از جمله قریهای ری است و از جمله منتسبان آنجا
عبدالله بن جعفر بن محمد بن موسی بن جعفر ابو محمد دوریستی است که خود را از اولاد
حذیفه بن الیمانی میدانست و او یکی از فقهای شیعه امامیه است و در سال پانصد
و شصت و شش ببغداد آمد و مدتی در آنجا اقامت نمود و از احادیث ائمه اهل
البیت علیهم السلام که از جد خود محمد بن موسی فرا گرفته بود در آنجا روایت نمود و بعد از آن
بوطن اصلی مراجعت کرد و بعد از سال ششصد باندک زمانی وفات یافت **طالقان**

قزوین صاحب معجم گفته که آن نام دو بلده است یکی در خراسان و دیگری
در میان قزوین و ابهر و آن چند دیه است که نام طالقان را بر آنها اطلاق میکنند
و از اکابر اهل طالقان صاحب ابن عباد مشهور است و پدر او عباد بن العباس بن
عباد ابوالحسن الطالقانی است و مخفی نماند که اهالی ولایت طالقان قزوین
همیشه از محبان شاه ولایت بوده اند و از ائمه اهل البیت علیهم السلام احادیث
بسیار در فضیلت این طالقان و اهالی آنجا وارد شده و در بیان احوال صاحب
الزمان علیه السلام از کتاب کشف الغمه مسطور است که روی ابن اعثم الکوفی فی کتاب
الفتوح عن امیر المؤمنین علیه السلام انه قال ويحاً للطالقان فان لله تعالى بها
كنوزاً ليست من ذهب ولا فضة ولكن بها رجال مؤمنون عرفوا الله حق معرفته
وهم ايضاً انصار المهدي في آخر الزمان **گیلان** ولایتی است مشتمل بر جبال
و سهل آثار و عمارات بسیار و در بیشهای آن تشابک اشجار بمرتبه ایست که نسیم
صبا و شمال از فرود و فراز آن اشجار و خیزان میگذرد و آن ولایت منقسم بدو قسم
میشود قسمی لاهیجان و توابع آن و قسمی رشت و فومن و لواحق آن و والی ولایت
لاهیجان و مضافات آن از قدیم الایام سادات رفیع الدرجات اند که ذکر ایشان
در مجلس سلاطین اهل ایمان مذکور خواهد شد و اهالی آنجا از زمان ناصر الحق
که باعث اسلام ایشان بوده تا ظهور پادشاه صاحب قران مغفور زیدی جارودی
بوده اند و بعد از آن سلاطین آنجا با اکثر اهالی لاهیجان بمذهب فرقه ناجیه امامیه
در آمدند و مخفی نماند که طایفه جارودیه در قدح خلفای ثلثه و ابطال خلافت
ایشان با فرقه امامیه شریکند و بواسطه این مناسبت و قرب که در مذهب بنحو
با امامیه دارند فقهای امامیه در مبحث وقف از کتب فقهیه گفته اند که اگر
کسی وقف کند بر مسلمانان اطلاق آن منصرف میشود بشیعه اثنی عشریه و اگر
العیاذ بالله از ایشان کسی نباشد منصرف میشود بباقی فرق امامیه و اگر از ایشان
نیز کسی نباشد منصرف میشود بجارودیه از فرق زیدیه و باقی فرق زیدیه با اهل
سنت در حکم مساوی اند **دیلمان** بلده ایست جنت نشان از مضافات
گیلان که سلاطین و خواص اهل لاهیجان در بعضی از فصول رو به گیلان عرصه دلکشای

آنجا را ماوای خود میساختند و اهالی آنجا از مبدأ دخول در اسلام تا الحال مذهب امامیه
دارند و نقش محبت خاندان بر لوح خاطر می‌نگارند و در ایامی که ناصر الحق اهل گیلان را
باسلام در آورد اهالی دیلمان بواسطه عساکر قزوین و امرای آنجا بودند اکثر سنی
بودند تقیه میشودند لاجرم ناصر الحق بگمان آنکه ایشان بر مذهب اهل سنت‌اند
لشکر بدیلمان کشید و کار بقتال رسید و چون شنگول که امیر اهل دیلمان بود
از کلماتی که لشکریان ناصر در اثنای جنگ میگفتند باعث ایشان را بر قتال
یقین نمود زبان برکشید و اظهار مذهب حق جعفری نمود و از ناصر امان
طلبید ناصر گفت اگر پیش از این آنچه مذهب خود را در مضمار اظهار می‌آوردی
از ورطه توقع من خلاصی می‌یافتی اما اکنون که نایره حرب مشتعل گردیده و باد
نصرت بر اعلام ظفر انجام من وزیدن گرفته اگر تو نزد من آئی و خود را تسلیم نمائی
خلاصی متصور نیست و چون شنگول تسلیم خود را مصلحت ندید بمیدان جنگ
میکرد تا کشته گردید و باقی اهل دیلمان امان طلبیدند و خود را در ظل رایت
ناصر کشیدند والله اعلم بحقیقة الحال **طبرستان** بفتح اول و دوم و کسر
صاحب معجم گوید که بلادی وسیع و شهرهای بسیار است که این نام شامل آنهاست
و از آن نواحی جماعتی بیشمار از اهل علم و ادب و فقه برخواسته اند و از اعیان بلاد
طبرستان دهستان و جرجان و استراباد و آمل است که پای تخت سلاطین
آن دیار بوده و ساریه که مثل آمل است و شالوس که نزدیک بآن و بعضی جرجان
از بلاد خراسان شمرده اند و طبرستان عبارت از بلاد معروف بمازندران
دانند و در وجه تسمیه آن دیار بطبرستان وجوه گفته اند و آنچه حق است و مشاهده
احوال اهل آن دیار مؤید آنست آنست که چون در میان اهالی آن دیار حرب و
قتال بسیار واقع میشود و اکثر اسلحه ایشان بلکه همه تبر است تا آنکه صغیر و کبیر
و غنی و فقیر ایشان همگی تبر در دست میدارند پس از جهت کثرت تبر مردان دیار
او را تبرستان نام کرده اند آنگاه از روی تعریب تا را طا بدل کردند و طبرستان
گفتند و حسن بن زید و محمد بن زید در آمل مقام داشتند و از روستاهای آمل
ارم خاست آمل و آدم خاست آمل و مهروان و اصفهبد و نامیه و طمیس

و در کتاب ابانه که از مؤلفات علمای زیدیه است مسطور است که از کنار آب سفیدرود
تا آنجا که از توابع گیلانست تا جرجان را طبرستان خوانند و از آن طرف سفیدرود
تا قومس جیلان گویند و اکثر اهالی بلاد طبرستان شیعه بوده اند و بعضی
از بلاد آنجا مانند آمل هرگز سنی نبوده چنانکه بعد از این مذکور خواهد شد ان شاء الله
تعالی آورده اند که مازندرانی را بیکی از بلاد اهل سنت گذر افتاد و در وقت
در حالیکه بعضی از مساجد آنجا نزول کرد و خود را از روی تقیه سنی
و برخاست و وضو ساخته غسل رجلین کرد و اقتدا کشید و با اهل مسجد در
نماز جماعت موافقت نمود لیکن چون آن بیچاره فهارقه با آداب وضو و
نماز اهل سنت نداشت و بر حاضران ظاهر شد که او میان کار رفض آموز است
لاجرم از روی تعصب بر رفض متهم ساختند در مقام مواخذه او شده بیچاره
چون آن حال مشاهده کرد بزبان مازندرانی گفت که سبحان الله کون را خوش شویند
و پا شستم بر او سرا خوش کشیده و دست را شستم منکر بهتر از من سنی که
آمل صاحب معجم گفته بضم میم و لام بر وزن کنز مدینه ایست در طبرستان و در آنجا
سجاده‌های طبری و گلیمهای خوب می‌بافند و در اوائل اسلام دو هزار سوار
از آنجا بیرون می‌آمدند و بسیاری از علما از آنجا بیرون آمده اند اما ایشان را طبری
میگویند و نسبت ایشان بطبرستان اندکست و از آنجاست ابو جعفر محمد بن جریر
الطبری صاحب تفسیر و تاریخ مشهور که اصل و مولد او آمل است و محمد بن ابوبکر
محمد بن عباس خوارزمی که اصل او از آمل است و با ابو جعفر طبری با خال خود نسبت
و در بیان اصل و نسب خود این شعر گفته **شعر** بآمل مولدی و بنو جریر
فاخوالی و یحکی المرء خاله ؛ فها انا رافضی عن تراث ؛ و غیری رافضی عن کلاله
اما او در دعوی نسبت خود با ابو جعفر کاذبست زیرا که ابو جعفر رافضی نبود لیکن
حنابله از روی حسد تهمت رفض برو کرده بودند و خوارزمی مذکور که در رفض
صحابه مجاهر و مفتخر بود آن تهمت را اصلاح حال خود دانسته اظهار رافضی بودن
خال خود نموده و اعتقاد مؤلف آنست که خوارزمی در آن مقاله کاذب نیست و مراد
او بنی جریر بن محمد بن جریر طبری صاحب تاریخ و تفسیر است که از فقهای شافعیه بوده

وتواوی در کتاب تهذیب الاسما مدح او نموده بلکه مراد محمد بن جریر طبری
شیعی است که از اکابر متکلمان امامیه بوده وشیخ علامه جمال الدین حسن
مطهر حلی قدس سره او را در قسم مقبولان از کتاب خلاصة الرجال ذکر نموده
وکتاب مسترشد وکتاب ایضاح در امامت از جمله تصانیف او ست وبالجمله
بر وجهی که محققان علمای رجال بآن تصریح نموده اند صاحب تفسیر وتاریخ محمد
جریر بن غالب طبری است ونسبت او بخصوص شهر آمل معلوم نیست زیرا که
آملی الاصل بودنش نادرست که سنی اند وصاحب کتاب مسترشد وایضاح
محمد بن جریر بن رستم طبری است که مولد او آمل بوده وبیشتری این غلط از خواجه
ملای صاعدی اصفهانی در شرح کشف الحق ونهج الصدق واقع شده ولیس
اول قارورة کسرت فی الاسلام والله اعلم بحقیقة المرام **ساری** الحال دار
الملک ملوک طبرستان است ومحبت اهل البیت علیهم السلام چون روح در
ابدان ایشان ساری ولوح خاطر ایشان از نقوش اعتبار اغیار عاری است
الکر صاحب معجم گفته که آن بضم اول و فتح دوم بوده نون ... بسکون دوم بلده
نزدیک بساری از نواحی طبرستان اهالی آنجا شیعه اند ودر کتاب نقض شیخ
عبد الجلیل رازی سطری از مآثر تشیع اهالی آرم وساری مذکور است اگر
خواهند بآنجا رجوع نمایند **جرجان** وآن را استرآباد نیز گویند صاحب
معجم گفته بضم اول و نون در آخر مدینه ایست مشهور عظیم در میان طبرستان
وخراسان وبعضی او را از خراسان می شمارند وبعضی او را داخل طبرستان
میدانند وگفته اند که اول کسی که آن را بنا نمود یزید بن مهلب بن ابی صفره بود
ودر جرجان آب بسیار وقری وضیاع بیشمار است ودر بلاد مشرق از عراق
گذشته بهتر از جرجان در جامعیت حسن وخوبی نیست وبا آنکه در آنجا برف می بارد
انواع فواکه پیدا میشود ومردم آنجا بعلم ومروت واخلاق محموده آراسته اند
واز آنجا بسیاری از مردم صاحب هنر وتصانیف بیرون آمده اند واز آنجمله عمر گرگانی است
که صاحب مأمون عباسی بود اما هوای آنجا اختلاف عظیم دارد وصاحب بن عباد
صاحب در مذمت هوای آنجا این چند بیت گفته **شعر** نحن والله من هوائك يا جر

جان في خطر وكرب شديد * حرها ينضج الجلود فإن هبت * شمالا تكدرت بركود
كحبيب منافق كل آن * يوصل الحال بالصدود * وبالجمله اهل جرجان در تشیع مشهورند
وبر السنه جمهور تصدیق دران مذکور ومؤید آنست آنکه از ملا جامی علیه ما علیه
نقل میکنند که روزی مردی غریب با او دوچار شد از او پرسید که تو چه کسی آن مرد
گفت سیدم وطالب علم واسترآبادی ملا جامی گفت اختصار کلام مطلوب
میبایست گفت کافر مطلق وخود را ومارا از این همه گفت وشنید فارغ ساخت
ودر کتاب کشف الغمه از کتاب امام قطب الدین راوندی نقل کرده که او باسناد
خود از جعفر بن الشریف الجرجانی روایت نموده که گفت در سالی که متوجه حج بودم
در سر من رأی بخدمت حضرت امام حسن عسکری علیه السلام رفتم وچون
اصحاب ما بعضی از اموال همراه من کرده بودند که بآنحضرت رسانم لاجرم عزم
آن نمودم که در آن باب سخن گویم آنحضرت پیش از آنکه بسخن در آیم بر ما فی الضمیر
من اطلاع یافته فرمودند که آن مال را بمبارک خادم من بسپار پس چنان کردم
وعرض نمودم که شیعه جرجان بشما سلام رسانیده اند بعد از آن آنحضرت فرمودند که
چون از حج فارغ شوی بجرجان معاودت خواهی نمود گفتم بلی آنحضرت گفت از امروز
تا یکصد ونود روز دیگر در اول روز جمعه سیوم شهر ربیع الآخر بجرجان خواهی
رسید وچون بآنجا رسیدی باید که شیعه آنجا را اعلام کنی که من در آخر آن روز
بجرجان حاضر خواهم شد آنگاه مرا دستوری داد وگفت برو که خدای تعالی ترا
وهرچه با تست بسلامت بمنزل خواهد رسانید وپسر ترا که شریف نام دارد پسری
متولد خواهد شد او را صلت نام کن که او بدرجه کمال خواهد رسید واز اولیای
ما خواهد بود پس عرض کردم که یا ابن رسول الله ابراهیم بن اسمعیل جلختی که از
شیعه شما ست واحسان او باولیای شما بسیار میرسد تا آنکه در سالی زیاده
از صدهزار درهم بفقرای شیعه صرف میکند فرزند ندارد آنحضرت فرمود که
خدای تعالی مشکور ساخت احسان ابو اسحق ابراهیم بن اسمعیل را در حق شیعه ما
وآمرزید گناهان او را واو را پسری درست خلقت که یاری دهنده حق باشد
روزی کرد آنگاه بدیگری که حسن بن علی ترا پیغام فرستاده که پسر خود را احمد نام کن

آنگاه آنحضرت را وداع نموده بحج رفتم و ببرکت توجه حضرت امام خدای تعالی مرا از آن
سفر بسلامت داشت تا آنکه بروجهی که آنحضرت خبر داده بود اولادی از جمعه مذکور
بجرجان رسیدم و چون اصحاب بتهنیه من آمدند نوید وعده حضور حضرت
امام علیه السلام بایشان رسانیدم و گفتم که مهیای عرض حوائج و مشکلات مسایل
خود شوید و چون ایشان نماز ظهر و عصر گذاردند همگی در خانه من جمع شدند و
منتظر قدوم سعادت لزوم حضرت امام معصوم بودند که ناگاه بجز ما ظاهر شدند
و ابتدا بسلام ما نمودند پس ما پیش دویدیم و دست مبارک آنحضرت را بوسیدیم
آنگاه آنحضرت با آن جماعت خطاب فرمود که من وعده کرده بودم بجعفر بن الشریف
که آخر این روز نزد شما خواهم آمد و اینک من نماز ظهر و عصر را در سر من رأی
گذارده نزد شما آمده ام که تجدید عهد با شما کنم بشتابید و حوائج و مسایل خود
بر من عرض کنید پس اول بار نضر بن جابر در مقام عرض حاجت خود شد و گفت
که پسر من که نام او جابر است نابینا شده میخواهم که دعا کنی تا ببرکت دعای
شما بینا شود آنحضرت پسر او را نزد خود طلبید و دست مبارک بر چشم او
کشید تا بینا گردید بعد از آن یکی یکی مردم از حوائج و مسایل خود سوال نمودند
و آنحضرت جواب میفرمود تا قضای حوائج همگی نمود و ایشان را دعای خیر کرده
همان روز معاودت فرمود و الحق بسبب این کرامت که اهل جرجان بآن اختصاص
یافته اند میتوان گفت که بر اهل قم و کاشان زیادتی جویند یا بر اهالی مشهد و سبزوار
طریق افتخار پویند **رستمدار** ولایتی است مشتمل بر آبهای خوشگوار
و درختان میوه دار و کوههای فلک مدار و قلعهای بلند استوار که دست
وهم از دامن آن کوتاه و پای خیال در التوای مسالک آن گمراه است قلعه نور
توامان شاهق طور و حصن بکجور چون بیت المعمور از حوادث دوران دور
اهالی آنجا در شجاعت مانند رستم و در مذهب تشیع بغایت راسخ و محکم اند
و از متاخرین اذکیای فضلای آن دیار مولانا محمد بن فخر الدین علی رستمداری
که در مشهد مقدس رضوی منصب خدمت روضه منوره و تدریس بعضی از
مدارس آن آستان ملایک پاسبان باو مفوض بود و در تاریخی که عبدالله خان

اوزبک

اوزبک مشهد مقدس را محاصره نمود یکی از فقهای مشهد مقدس کتابی بعبدالله خان مذکور
نوشت که حاصلش این بود که جناب خان و لشکریان ایشان بمجرد دلیل و برهان
محاصره مشهد مقدس و استیصال مردم آنجا را که اکثر در جوار حضرت بعیر اند
صلوات الله علیه و آله بر خود حلال ساخته اند و دست نهب و تاراج و قتل بر
جان و اموال و مزارع مردم و اوقاف سرکار فیض آثار گشاده اند و چون آن کتابت
بعبدالله خان مذکور رسید بعلمای افاضل ماوراء النهر که ملازم رکاب او یعنی اصحاب او بودند
فتوی باباحه قتل و غارت اهل مشهد داده بودند گفت که جواب کتاب اهل
مشهد بنویسند و ایشان جوابی مشتمل بر وجوه فاسده و دلایل کاسده در باب
اباحت خون و مال اهل مشهد رقم نموده بایشان فرستادند و چون نوشته اهل
ماوراء النهر بنظر مولانا محمد مذکور رسید نامه مشتمل بر رفع تمامی دلایل
آن افاضل نوشته فرستاد و چون آن نوشته بنظر خان مذکور رسید نظری
اجمالی بر آن انداخته بافاضل مذکور امر نمود که جواب نویسند و چون
ایشان بعد از مطالعه خود را از نوشتن جواب آن عاجز دیدند در جواب خان
گفتند که گفت و شنید با این مردم موجب ضعف اعتقاد دیگران میشود بنا
بر این باید که آیات قرآنی که در آن نامه نوشته شده بعنوان بیرون آید و باقی
در نظر حاضران خوانده شد و بگویند که عبدالله آن طایفه قابل جواب نیست و
آخر چنان کردند و مولف جمع عبرت ارباب اعتبار بنقل صورت نامه افاضل
ماوراء النهر و صورت کتابتی که مولانا محمد مذکور در دفع عبدالله ایشان نوشته
مبادرت مینماید **نامه که افاضل ماوراء النهر باهل مشهد مقدس نوشته اند**
پوشیده نیست بر هیچ مومن عالم که تعرض باموال و نفوس کسانی که گویند کلمه
طیبه لا اله الا الله محمد رسول الله انی مادام که از ایشان افعال و اقوالی که موجب
کفر است صادر نشود و عمل بطریقه مرضیه سلف و ائمه اثنی عشر رضی الله عنهم
مینموده باشند جایز نیست اما وقتی که با تمام باین که مذهب اهل سنت و جماعت
و طریقه خلفا و انقیاد با کلیه مهجور کرده مومنان را با ایمان اول بکشتند اظهار
طریقه شنیعه شیعه نموده سب و لعن حضرات شیخین و ذی النورین و بعضی از ازواج

طاهرات رضوان الله علیهم اجمعین که کفرست هجو میکنند بر پادشاه اسلام بلکه بر بسیاری از
بنابر امر بمات علام قتل وقمع ایشان اعلاء لدین الحق واجب ولازم است وتخریب
ابنیه واخذ اموال وامتعه ایشان جایز واگر پادشاه زمان وخلیفه دوران خلد الله
تعالی ظلال اجلاله علی رؤس المسلمین الی یوم الدین در جهاد که بانقیاع واجماع علما
ولحق طریق حضرت رسالت واصحاب کرام واولاد عظام است با وجود استطاعت
وقدرت تساهل نماید بحکم از جمیع جواب وسوال ملک متعال یوما لا تجزی
نفس عن نفس شیئا ولا یقبل منها شفاعة ولا یؤخذ منها عدل ولا هم ینصرون که بآیه
کریمه ولنسئلن الذین ارسل الیهم وغیرها ثابت شده تواند بیرون آمد ومرهر
عاقلی که بمقتضای عقل رفته دریابات واحادیث واخبار تامل نماید ظاهر
میگردد که جماعتی که مشرف بشرف صحبت حضرت رسالت تمام شده طریقه تبعیت
وخدمت مرعی داشته سالها در اعلاء کلمه حق با کفار در رکاب آنحضرت مقاتل نموده
باشند خالی از شوایب نقصان ومستحق چنان خواهند بود خصوصا انها که بمقتضای
آیه کریمه لقد رضی الله عن المؤمنین اذ یبایعونک تحت الشجرة بشرف رضوان
حضرت منان مشرف گشته اند اولئک الذین هدی الله فبهدیهم اقتده وشک
نیست که حضرات شیخین وذو النورین رضوان الله علیهم اجمعین از رحماء الله
وعصاهرت ومخالتنا آنحضرت معزز ومکرم اند وصدیق اعظم را حضرت
علیم در کلام قدیم صاحب نامیده کما قال اذ یقول لصاحبه لا تحزن وبمقتضای
وما ینطق عن الهوی ان هو الا وحی یوحی جمیع اقوال وافعال آنحضرت بموجب
وحی است وآنحضرت کمال تعظیم وتوقیر ایشان میداشته ودر توصیف هریک
احادیث کثیره وارد گشته پس منکر کمال ایشان در کمال گمراهی وضلالت وبالحقیقه
منکر قرآن ونسبت کننده نقص بسرور انس وجان بوده باشد ومعتقد ایشان
مرضی ومتابع آن سرور بوده باشد وبنابر فرموده قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی
یحببکم الله ویغفر لکم امید است که بشرف محبوبیت سبحان وغفران برسد
وایضا شجاعت واهتمام امیر المؤمنین علی رضی الله عنه در اعلاء حق از ان مشهورتر است
که برکسی پوشیده ماند وآنجناب در زمان متابعت ومبایعت خلفا با ایشان بوده

وجود

وجود نیز متابعت ومبایعت نموده پس این جماعت که ایشان نقض بآنحضرت میکنند
ناقض را انکه ثبوت نقض بآنجناب لازم می آید وایضا چگونه نسبت کردن بصدیقه
رضی الله عنها وابا انکه متفق علیه است که شرف فراش آنحضرت یافته ومحبوبه آن سرور
بوده ببعضی امور شنیعه یا شنیدن آن جایز باشد ودر قرآن مجید وارد است
الخبیثات للخبیثین والخبیثون للخبیثات والطیبات للطیبین والطیبون
للطیبات پس ملاحظه باید نمود که نسبت خبث بازوجه نسبت خبث بنفس
وایضا زوجه میکند باذات الیا که نسبت بامر شنیع کند آن باداری در کمال خبث
میکرده دیگر چگونه صاحب وازین خبر اند که بانشان آن چیزها که بعضی از طایفه
شیعه نسبت میدهند نسبت تواند داد نعوذ بالله من ذلك فاعتبروا یا اولی الالباب
واگر بعضی گویند که از ما مثل این امور واقع نشده ونحو آنها مشهور شده نسبت کاین
مهملات داده شوند ومنع نمیکنند پس ایشان نیز حکم انها داشته باشند ونیز
نوشته اند که بحکم آیه ولا تأکلوا اموالکم بینکم بالباطل وحدیث لا یحل مال
امرء مسلم الا بطیب نفسه چگونه اتلاف محصولات وزراعات مشهد مقدس
حلال باشد جواب آنست که در آیه وحدیث اموال تخصیص بمؤمن ومسلم یافته
وانچه بتواتر ثابت شده که جماعت شیعه سب شیخین میکنند ومیگویند از زمره
اهل اسلام وایمان برآمده اند واین آیه بنابر مفهوم مخالفت که بعضی علما اعتبار
کرده اند وآیات واحادیث دیگر که احتیاج بنوشتن نیست دلالت دارد برانکه
قتل وغارت اموال وسوختن وویران کردن باغات وزراعات وعمارت اهل
کفر جایز است وهمچنین با ادیان خلاف نیست وایضا تعریب بجماعتی که بیعت با
اسلام وخلیفه نمایند وبعد از بیعت عصیان ورزند جایز است باتفاق علما
وهمچنین انجماعت گوینده کلمه توحید ومسلمان باشند وبرین حال است حروبی
که کرم الله وجهه الغالب علی بن ابی طالب رضی الله عنه در زمان خلافت خویش
کرده اند وازین قبیل است حروبی که اعلیحضرت خاقان با بعضی از سلاطین
نموده وآنچه نوشته اند که زراعات وباغات اطراف مشهد مقدس وقف سرکار
مزار فایض الانوار است که آباء واجداد حضرت خاقان وقف کرده اند چون این

دیار از جملهٔ دار الحرب است و نزد لشکر اسلام موقوفات ممتاز و معین نیست
آن نیز حکم سایر باغات و زراعات دارد و بر تقدیری که تعیین و امتیاز
یابد مصرفها از مستحقان خواهد بود و وقتی که تصرف غیر مستحق باشد
خلیفه را جایز است که آنرا بغازیان و اهل لشکر اسلام حلال کرده اند و آنچه
نوشته اند که اکثر ساکنان این دیار ذریهٔ پیغمبر اند بر تقدیر تسلیم گویا آیهٔ
انه لیس من اهلک انه عمل غیر صالح را نشنیده اند و آنچه نوشته اند که بعد صلاح
صلاح فرع اسلام است و آنچه نوشته اند که در مکه و مدینه و شام با علما
صحبت داشته اند ... هرگاه او روی به بهبود نداشت دیدن روی ایشان سود ندارد
و آنچه نوشته که قطع عضو ایشان نموده از ممنوعست و بر تقدیر تسلیم بنا بر عدم
اطلاع بر عیبی فاسد ایشان خواهد بود و آنچه نوشته اند که جنگ در اشهر
حرام است و قتل و حرب دران جماعتی که در مقام حرب نیستند جایز نیست
جوابش آنست که حرمت اشهر حرام منسوخ است بنا بر احادیث صحاح و مشهوره
و بعضی از غزوات امیر المؤمنین علی رضی الله عنه و رفیق آنجناب بر سر اعادی در
اشهر الست بربی (?) و آنچه نوشته اند که آیهٔ و ما خلقت الجن و الانس الا
لیعبدون از محکمات است دران شک نیست لیک نیز شک نیست که جهاد
با کفار از اعاظم عبادات است و ای بر آن جماعتی که ترک عبادت نموده سبب
لعن اکابر میشوند (?) و آنرا مکفر ذنوب و باعث ثواب میدانند با آنکه متعین
و متیقن است که در لعن کردن شیطان که نصوص بر ملعونیت او ناطق است
ثواب نیست و عجب است که با آنکه در میان ایشان جمعی هستند که معانی ظاهر
آیات و احادیث را میتوانند دریافت و در ترجمهٔ آیات و احادیث مکتوبه
اظهار این معنی نموده اند از این مذهب ظاهر البطلان بر نمیگردند و بر میگردند (?) تا
در متابعت ائمهٔ اثنی عشر و سلف سعی نمایند و قد بینا الآیات لقوم یعقلون
ذاکر بعضی از متصلین (?) افترا نموده از بعضی ائمه و سلف در تقویت معتقدات فاسده
بر ایشان چیزی رسانیده اند باید آنچه ذکر کرده شد کسی را مخفی باشد باید که تفحص خود
عبدالله را بیرون فرستند تا امان داده با بعضی از ملازمان کتاب عیون ...

نماید باشد که مذهب حق بر همه کس ظاهر گردد و السلام علی من اتبع الهدی
جواب نامهٔ علمای ماوراء النهر ... نتایج افکار و رشحات اقلام ...
با افاضل ماوراء النهر صانهم الله و ایانا بسبیل الرشاد و حفظهم و ایانا عن التعصب
و العناد بوقوف پیوسته دران باب آنچه صواب و موجب اجر و ثواب است
مذکور میشود بر آرای حکمت آرای حضرت عالیات مخفی نیست که حضرت سید
المرسلین بروجهی که در کتب اهل سنت و شیعه مسطور است امت را بمتابعت
کتاب الله و عترت طاهره مامور ساختند و چون حضرت امام الجن و الانس سلطان
ابو الحسن علی بن موسی الرضا علیه التحیة و الثناء در بلاد عجم غریب واقع شده اند
راقم این حروف چه خادم برای احترام خدمت آنحضرت و بواسطهٔ فوز و برکات
که از وجه (?) مطهر آنحضرت یافته و ذکر آن در صحیفه مناسب نیست از سایر جهتها
خدمت و ملازمت ایشان را اختیار کرده ... الفت دارد و نیز از او ...
کلفت و قیل و قال و عناد نسبت به طایفه از تفتیش و تحقیق در امور دین و تحصیل
یقین کرده آنچه مقتضای حدیث و قرآن موافق با مر حضرت ملک منان است اختیار
نموده از روی انصاف کلمهٔ چند بعرض میرساند که بقبول انظار افادت آثار حضرات
عالی مقدار رسد فهو المراد و الا ... من آنچه شرط بلاغست با تو میگویم
تو خواه از سخنم پند گیر و خواه ملال و تمیز این مبحث کسی که صاحب ادراک
کامل و انصاف شامل باشد میتواند بود و آنچه از طلبهٔ ماوراء النهر که متردد
این حدود بودند مسموع شد آنست که نواب اعلی حضرت خاقان دارا نشان
باین دو صفت حمیده آراسته اند و از امرای ایشان کوکلتاش بهادر و جمعی
دیگر لیست تمیز و فضایل پیراسته اند اما تصدیقی که از ایشان الی الان بعلمای
ماوراء النهر واقع شده بنا بر مثل اهل خراسان که چون تنها بقاضی روی
داعی آری معتبر نیست چه فضلای مذهب حضرات ائمهٔ اثنی عشر بمجلس سامی ایشان
مشرف نشده اند و علمای اهل سنت چنان نشان کرده اند که مذهب شیعه
مبتدع و مخترع است و اصلی ندارد اگر بعد از تحقیق حال و تفتیش اصول و احوال فرقتین
در اختیار احد المذهبین امری فرمایند بحکم کلام الملوک ملوک الکلام مطاع و اعتقاد

خواهد بود چنانچه در طریق شیعه و سنی کتب کثیره در حدیث مضبوط شده
اما احادیثی که متفق علیه هر دو فرقه است معتمد است و الاحتیاط مقتضی
آنست که آنچه متفق علیه باشد برای مناقضات مختلف فیه متروک نشود
زیرا که اهل اسلام منحصر درین دو فرقه اند چه اگر خلیفه بحق بعد از حضرت
پیغمبر بلا فصل حضرت ابوبکر رضی الله عنه ان لم یوذ رسول الله را
میدانند اهل سنت اند و اگر حضرت امیر المؤمنین علی بن ابی طالب
میدانند شیعه اند و قول ثالث نیست پس آنچه متفق علیه فریقین باشد مجمع
علیه اهل اسلام است و ترک مجمع علیه برای مختلف فیه باطل بعد از
تمهید این مقدمات گوییم آنچه مرقوم قلم افادت رقم حضرات عالیات شده
بعد از تنقیح و تلخیص حکم بکفر شیعه آل پیغمبر است بدلایل معدوده دلیل
اول آنکه حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم مدح خلفای ثلث فرموده اند
و سخن آنحضرت بمقتضای آیه کریمه و ما ینطق عن الهوی ان هو الا وحی یوحی
وحی است و شیعه که مذمت ایشان کنند مخالفت وحی میکنند و مخالف
وحی کافر است جواب آنست که ازین دلیل قدح خلفای ثلث و بطلان
خلافت ایشان لازم می آید زیرا که در شرح مواقف از آمدی که از اکابر علمای
اهل سنت است منقولست که قریب بوقت رحلت حضرت پیغمبر در میان
اهل اسلام مخالفت واقع شده و مخالفت اول این بوده که حضرت پیغمبر در مرض
الموت فرموده که ایتونی بقرطاس اکتب لکم شیئا لا تضلوا بعده و عمر باین
راضی نشده گفته که ان الرجل غلبه الوجع و عندنا کتاب الله حسبنا پس
صحابه اختلاف کردند تا آواز بسیار شد و حضرت پیغمبر ازین معنی آزرده شده فرمود
که برخیزید که پیش من تنازع سزاوار نیست و این حدیث در اوایل صحیح بخاری
و در اکثر کتب اهل سنت بعبارات مختلفه مذکور است و مخالفت دوم
آن بوده که بعد از قضیه مزبور حضرت پیغمبر جمعی را مقرر ساخته که همراه اسامه
بسفر روند و بعضی ازان جمع تخلف نمودند و چون حضرت رسید آنحضرت مکررا
مبالغه فرمودند که جهزوا جیش اسامه لعن الله من تخلف عنه و مع هذا آن

بعض متابعت نکردند پس گوییم امری که حضرت پیغمبر در باب نوشتن وصیت فرمود
بمقتضای آیه کریمه مذکوره وحی است و منعی که عمر کرده منع و رد وحی است و رد
وحی کفر است علی ما اعترفتم به و علی ما دل علیه فی زعمکم و من لم یحکم بما انزل الله
فاولئک هم الکافرون و کافر قابل خلافت حضرت پیغمبر نیست و هرگاه کفر و سلب
قابلیت از او ثابت شود بنا بر دلیل شما لازم است که ابوبکر و عثمان نیز خلیفه
نباشند تا خلاف اجماع مرکب نشود چه بمذهب جمهور اهل سنت هر سه ایشان
خلیفه اند و بمذهب شیعه هیچکدام خلیفه نیستند و اینکه عمر خلیفه نباشد و ابوبکر
و عثمان باشند موافق رای هیچکس از اهل اسلام نیست و نیز تخلف از جیش
اسامه بمقتضای دلیل مذکور کفر است و متخلفان خلفای ثلثه اند باتفاق
و از بعضی از دو روایتین مذکورتین بوجوه متکثره اثبات مذهب شیعه و نفی
خلافت آن لازم می آید و تفصیل آن درین صحیفه نمی گنجد و الله یحق الحق و یهدی
السبیل و چون حضرات در صحیفه شریفه اعتراف نموده اند که فعل حضرت نبی وحی است
و الواقع ایضا کذلک پس گوییم اخراج حضرت پیغمبر مروان را از مدینه بالفعل وحی
و آوردن عثمان او را بمدینه و تفویض امور باو و تعظیم او کفر است بدو وجه
وجه اول دلیلی که حضرات فرموده اند وجه دوم قوله تعالی لا تجد قوما یؤمنون بالله
و الیوم الآخر یوادون من حاد الله و رسوله و لو کانوا آباءهم او ابناءهم او اخوانهم
او عشیرتهم و دلایل شیعه برای تحقیق حق و تزییف باطل در مسند امامت
برهانا و جدلا بسیار است و لیکن در حیز امکان مشکل است که نوشته بر صفحه
نمی باشد اگر ملازمت میسر شود معروض خواهد شد خاتمه
بجهت جمعیتی و صلح گوییم لعل الله یجمعنی و ایاکم اما شرعیه ... مناط عقد
علی باشد نزد شیعه دلیل کرده و فتوای اهل ... و نیز ورود مدح خلفای ثلث
از حضرت پیغمبر متفق علیه فریقین نیست چه در کتب شیعه اثری از آن نیست
و آنچه دلالت بر ذم کند مثل روایتین مذکورتین و غیرهما در کتب فریقین
مسطور است و نیز بعضی از اهل سنت تجویز وضع حدیث برای مصلحت کرده اند
پس اعتماد بر حدیث غیر متفق علیه نیست خصوصا وقتی که تا قائل آن تجویز وضع

حدیث کذب یا عادل نباشد وخبر متفق علیه دلالت بر خلاف آن کند ومخالفت خبر واحد سیما بالخصوصیات مذکوره لازم که کفر باشد والا پس در جمیع هر یک از صحابه چه مخالفت اخبار آحاد از مجتهدین واقع شده وتعظیم وتوقیر حضرت پیغمبر نسبت به خلفای ثلث قبل از صدور مخالفت از ایشان دلالت بر حسن وسلامت عاقبت نمیکند چه عقوبت قبل از صدور عصیان ما دام که معلوم الصدور باشد لایق نیست لهذا حضرت امیر از عمل ابن ملجم خبر داده وعقوبت نفرموده ودعا که دلالت بر حسن خصوص عمل کند مفید مطلوب نیست چنانکه در آیه لقد رضی الله مذکور خواهد شد دلیل دوم آنکه بمقتضای لقد رضی الله عن المؤمنین اذ یبایعونک تحت الشجرة خلفای ثلث برضوان حضرت ملک منان مشرف شده اند پس ایشان کفر باشد جواب آنکه مطلوب آیه عند التحقیق رضای حضرت الله تعالی از آن فعل خاص که بیعت است ولیکن منکر این نیست که بعضی از افعال حسنه صادر از ایشان واقعست سخن در آنست که بعضی افعال قبیحه از ایشان بوجود آمده که مخالفت آن عهد وبیعت است چنانکه در امر خلافت مخالفت نص حضرت پیغمبر که در کتب ویقین مسطور است نمودند وغصب خلافت کردند وحضرت فاطمه علیها السلام را آزرده ساختند چنانکه در صحیح بخاری مسطور است واین عبارت در صحیح مذکور تتمه این روایت است فغضبت فاطمة فهجرت عنه ولم تتکلم معه حتی ماتت وفقیر خود در صحیح مذکور مشاهده کردم ونیز در صحیح بخاری در مناقب حضرت فاطمه مذکور است که من اغضبها فقد اغضبنی ودر مشکات در مناقب آنحضرت منقولست که من آذاها فقد آذانی ومن آذانی فقد آذی الله وکلام صادق مضمون ان الذین یؤذون الله ورسوله لعنهم الله فی الدنیا والآخرة ناطق است حاصل که بواسطه این افعال از ایشان صدور وقوع وصیت حضرت پیغمبر وتخلف از جیش اسامة وغیرها معلوم شد دلالت سلامت عاقبت بحسن خاتمه افعال ووفا کردن بعهد وبیعت بحضرت رسول متعال است وهر کس بسعادت سلامت عاقبت مستسعد نشود بواسطه نقض ومخالفت حکم حضرت پیغمبر مستوجب عقوبت میشود چنانکه آیه کریمه فمن نکث

فانما ینکث علی نفسه ومن اوفی بما عاهد علیه الله فسیؤتیه اجرا عظیما بر آن شاهد است دلیل سیوم آنکه حضرت الله تعالی ابو بکر را صاحب پیغمبر خوانده وصاحب پیغمبر قابل ذم ولعن نیست جواب آنکه آیه کریمه قال له صاحبه وهو یحاوره اکفرت دال است برین که مصاحبت میان مسلم وکافر واقعست ومصاحبت از نسبت متوافق الطرفین است مثل اخوت پس همچنانکه هر یک از برادران نسبت بدیگری برادر است خواه مسلم وخواه کافر هر یک از همراهان نسبت بدیگری مصاحب وهمراه است خواه مسلمان وخواه کافر وآیه کریمه یا صاحبی السجن ءارباب متفرقون خیر ام الله الواحد القهار نیز مؤید مقصود است چه صاحب کشاف وبیضاوی تفسیر آن بصاحبی فی السجن کرده اند یعنی ای دو صاحب من در زندان پس حضرت یوسف ع که پیغمبرست دو کس را صاحب خود خوانده که بت پرست بودند چنانکه تتمه آیه مذکوره دال است صریح بران دار و نیز ظاهر شد که مجرد صاحب پیغمبر بودن دلیل خوبی نیست وبنابر آنکه جاری شده نقل بحسب دقیقه مضرات در صحیفه شریفه که [illegible] هر که او روی به بهبود نداشت دیدن روی نبی سود نداشت اما از حضراتی که به ابلغ وجوه دعوی ادراک دقایق قرآن مجید نمودند بغایت مستبعد نمود که در بیت مذکور بجای هر کرا هر که او نوشته اند وربط مصرعها را برداشته هر مصرع را فی نفسه ناتمام گذاشتند وباین معنی متفطن نشده روح حضرت مولانا جامی را آزرده ساختند ولیکن چون غارت وتالان بر کافر اهل خراسان واقع شده خانها خراب شد وحضرت مولوی نیز از ین جماعتست اگر یک بیت از خراب شده باشد باکی نیست الکلمة اذا اعتمت طابت وار اشعار عرب نیز استشهاد هست لیکن صلاح در ذکر آن نیست اما التماس از حضرات آنست که بمجرد ایهام لفظ بلا تامل در معنی استدلال نفرمایند دلیل چهارم آنکه حضرت امیر با وجود کمال شجاعت در وقت بیعت مردم با خلفای ثلث بوده ومنع نفرمود واین دلیل حقیت بیعت است واگر نه قدح آن حضرت لازم آید جواب آنکه قبل از آنکه حضرت امیر از تجهیز وتکفین حضرت پیغمبر فارغ شود خلفای ثلث

در سقیفه بنی ساعده اکثر اصحاب راجع کرده برای ابی بکر بیعت گرفتند بوجهی
که ذکر آن در بیجا نمی گنجد و آنحضرت بعد از اطلاع برای قلت اتباع و بیم هلاک
اهل حق یا باعث دیگر مباشر حرب نشدند و این دلالت بر حقیت بیعت
ایشان نمیکند چه حضرت پیغمبر در شجاعت و قوت از آن حضرت کمتر نبوده
چنانکه اخبار و آثار برین دالست و حضرت پیغمبر با حضرت امیر و سایر صحابه
با کفار قریش جنگ نکرده از مکه معظمه مهاجرت نمودند و بعد از مدتی که فتح
مکه شد بعد حدیبیه صلح نموده مراجعت فرمودند پس هر جهتی که برای جنگ
نکردن حضرت پیغمبر و حضرت امیر و سایر صحابه گنجد برای جنگ نکردن حضرت
امیر تنها میگنجد مع شیء زاید چه ظاهر است که حقیت کفار قریش مطلقا متصور
نیست و نزد اهل تحقیق این نقض بدیهی بالا نیز جاری است چه فرعون در دعوی
خدائی چهارصد سال بر مسند سلطنت بوده و هر یک از شداد و نمرود و
غیرهما نیز سالها در بین دعوی باطل بودند و حضرت الله تعالی با کمال قدرت
ایشان را هلاک نکرده با خلق بسیار باعتقاد فاسدی که از ایشان حاصل
کردند بآخره رفتند و هرگاه در مادهٔ حق تعالی تاخیر در دفع خصم گنجد
در مادهٔ بنده بطریق اولی میگنجد و آنچه فرمودند که حضرت امیر با ایشان
بیعت کرده وقوع آن بلا اکراه و تقیه ممنوع است و تحقیق آن در تحفه
میگنجد غرض که شارح عقاید نسفی در دین که سب شیخین کفر باشد اشکال
کرده و صاحب جامع الاصول شیعه را از فرق اسلامی شمرده و صاحب مواقف
نیز برین رفته و وجوهی که برای تکفیر شیعه لزوم کرده اند رد کرده و نزد امام
غزالی سب شیخین کفر نیست و شیخ اشعری شیعه بلکه جمیع اهل قبله را کافر
نمیداند پس اینکه در حضرات در تکفیر شیعه فرمودند نه موافق سبیل مومنان است
و نه مطابق حدیث قرآن با آنکه مفهوم تشنیع آنست که در صدر صحیفه معلوم شد
و سب و لعن در و معتبر نیست میگویند که نام خلفای ثلثه مطلقا بر زبان اهل
جاری نشود و لعن ایشان واجب نیست اگر جاهلان شیعه حکم بوجوب لعن
کنند سخن ایشان معتبر نیست چنانکه جاهلان اهل سنت حکم بوجوب قتل شیعه

امیر با آل شجاعت ... پیغمبر بوده و حضرت ...

میکنند

میکنند و این حکم اصلا مقتضای انکار سلف و انتظار خلف نیست و اما آنکه فرمودند
که هر کس را استماع بعضی حکایات کند و منع نکند کافر است عقلا و شرعا دلیل بر این نیست
وقال الشیخ ابن سینا من تعود ان یصدق من غیر دلیل فقد انسلخ عن الفطرة
الانسانیة و آنچه از خبث و فحش در مادهٔ عایشه نسبت بشیعه کردند حاشا
ثم حاشا که هرگز واقع باشد چه نسبت فحش که در آدمیان حرام است چه جای حرم
حضرت پیغمبر اصلی ندارد عایشه مخالفت امر و فرمان و قرن فی بیوتکن نموده به بصره آمده
و بحرب حضرت امیر اقدام نموده و بحکم حدیث حربک حربی که فریقین در شأن
حضرت امیر روایت نموده اند حرب با حضرت پیغمبر است و محارب پیغمبر یقینا مقبول نیست
بنابرین مورد طعن شده و این تحقیق در کتاب حدیثی از کتب شیعه دیده که عایشه در
خدمت حضرت امیر از حرب توبه کرده هرچند قضیهٔ حرب متواتر است و حکایت
خیر و صلح اما بر تقدیر وقوع بعد از حرب بصره و قتل چهل هزار نفس چنانکه گفته
از صحابه و غیرهم اگر آن توبه مقبول باشد لعن او از برای حرب نباید کرد والله
اعلم بحقایق الامور و هو یحکم بالحق یوم ینفخ فی الصور و آیهٔ کریمهٔ الخبیثات للخبیثین
ذا این معنی دارد که زوجیت در همه وجه و مدخولیت من جمیع الوجوه شرط نیست
چنانکه اگر یکی از ایشان مستحق بهشت باشد یا دوزخ آن دیگر هم چنین باید بود
والا منتقض شود بحضرت نوح و حضرت لوط و زوجهٔ ایشان و بر آسیه و فرعون
بلکه منسوخ بود که آیه که عدم تنزل باشد بانچه در آیهٔ دیگر صریح شده که الزانی لا
ینکح الا زانیة او مشرکة والزانیة لا ینکحها الا زان او مشرک و فیه نظر
و له جواب و آنچه در تکفیر سادات عظام که فرزندان حضرت سید الانام اند مذکور
ساختند محض افترا است چه هرکه محرم پیغمبر بر خلاف امر حضرت سفر کند و با کسی
باتفاق کافه مسلمانان خلیفه باشد و او خود مثل آنحضرت را از حضرت پیغمبر
شنیده و روایت کرده باشد جنگ کند و بواسطهٔ این بحکم حدیث صحیح محارب
پیغمبر شود و باعث قتل چهل هزار نفس از صحابه و تابعین گردد و فرزند پیغمبر نسبت بکسی
که پیش بعضی از مسلمانان خلیفه باشد سخن سخت گوید و حال آنکه پیش آن فرزند پیغمبر خلافت
آنکس ثابت نباشد و بمقتضای دلایل بر وجهی ظاهر شده که آنکس مخالف حضرت

پیغمبر و نقض عهد آنحضرت کرده، و بعضی از بنی عم فرزند پیغمبر ضرر مالی و بدنی بکسی بر
و اگر آن بعضی خطا باشد برای آنکه بی در حق او گوید ثواب حاصل شود یا کدام
از این دو عمل اقبح و اشنع است و سبب این که اول اصلا باعث قدح نشود و دوم
موجب کفر باشد چه تواند بود اگر بعضون تصلح سب الشیخین کفر مستمسک
شوند جواب آن ظاهر شد و اگر چیزی دیگر فرمایند مستفید شویم بهر حال
انصاف مطلوبست و منقول در کتب شیعه چنین است که در وقت حضور ابن
مکتوم اعمی در خدمت حضرت پیغمبر کسی از اهل حرم آنحضرت عبور نموده حضرت
پیغمبر از این معنی اعراض فرمودند آنکس گفته که یا رسول الله این شخص کور است
پیغمبر فرمودند که تو خود کور نیستی و علمای اهل سنت نقل کرده اند که حضرت
پیغمبر عایشه را بکتف مبارک خود برداشته تا تماشای حبشی کند که دف و چنگ
سازی می نواختند و بعد از مدتی فرموده که یا حمیرا اهل شبعت این عمل را از
ناموس نسبت نتوان کرد و قباحت این مرتبه ایست که تصریح بان مقدور
باشد و آنچه لازم این قضیه است اگر کسی اعتقاد کند هیچ شک نیست که مرتد گردد
بهر حال ما بعد از حضرت الله تعالی هیچ موجودی را اکمل و افضل و اشرف از حضرت
پیغمبر نمیدانیم اما فریاد از جرأتهای حضرات که بواسطه میل و تعصب بالحادیث
موضوع شرع و دین را ضایع کردند نظم الذکی بعثی تو گفتم غم دل ترسیدم
که دل آزرده شوی ورنه سخن بسیار است و آنچه در ماده نسخ حرمت اشهر حرام فرموده
اصل عدم آنست تا ناسخ معتدبه که رفع حکم قرآنی تواند کرد ظاهر شود و محاربه حضرت
امیر بر تقدیر تسلیم که در بعضی از این شهر باشد بعد از تعدی خصم بوده نه ابتداء
بلکه حروب آنحضرت همه چنین بوده و هرگاه کفر شیعه ثابت نباشد چنانکه از این
جواب معلوم شد وجهی که برای حلیت قتل و غارت ساکنان مشهد مقدس فرموده
ناتمام است و بر تقدیر تسلیم حضرات را اطلاع بر رضا بر وسایر جمعی که هرگز ندیده اند
چون حاصل شد والله اعلم بذات الصدور و علی ای حال مزاج پادشاهان بحوالی
و لایق علمای کرام آنست که بزلال مواعظ حسنه تسکین التهاب آن آتش فرمایند
تا خلق الله خشنود شوند نه آنکه بباد فتنه آن آتش را مشتعل سازند و اصل و فرع

نهال اعمار و امال بندگان خدا را سوخته بخاک مذلت انداز شد نظم
چو آتش مشو تند و سرکش مبادا ۞ که دود از دل مبتلای بر آید ۞ و ظاهر است که از این
فتواهای بی ملاحظه برای سپاهی بهانه اهتمام در استیصال بندگان ملک علام بهم
میرسد و استیصال ایشان اگر چه کافر باشند ملایم حضرت الله تعالی که در کمال
حلم است نیست چنانکه روایت شده که حضرت نوح در روز قیامت برای هلاک
کفا خلایق را آثار و لجاجت دیگر بیش برین دال است و تفصیل آنها در بین صحیفه نمی
گنجد و هرگاه سپاهی بفتوی علما این کارها کند مظلوم جواب روز قیامت و علما خواهد
بود نظم هر آنچه روز جزا بعضی پرسند و قول ۞ اولوالعزم را دل بلرزد ز هول
بجائی که دهشت برند انبیا ۞ تو عذر گنه را چه داری بیا ۞ و مخفی نباشد که ابن طاوس
از اکابر علمای شیعه و در اصول و فروع مجتهد بود و هم چنانکه در فقه تصنیف
فرموده بنا بر آنکه حضرت الله تعالی در ماده حضرت پیغمبر که دوست آنحضرت
و دنیا را بتطفیل او خلق کرده گفته که و لو تقول علینا بعض الاقاویل لاخذنا
منه بالیمین ثم لقطعنا منه الوتین فما منکم من احد عنه حاجزین و هرگاه در
ماده حضرت پیغمبر این همه تهدید و مبالغه واقع شده باشد اگر دیگری را غلطی
در فتوی واقع شود چون از عهده بیرون آید پس اگر حضرات عالیات طریق
اتقیای سلف را سلوک داشته شیوه احتیاط را مرعی دارند ظاهرا مصلحت
خواهد بود چه در عرصه عرصات جواب مظلومان خصوصا اطفال که بمضمون
رفع القلم عن الصبی حتی یبلغ متمسک شوند بغایت صعب است نظم
جرم عشق مرا اگر گفتی چه خواهی گفت ۞ جواب خون رقیبان که بی گناه کشت بهر حال
نظم والمراد از این جمله نیکخواهی است ۞ و گرنه زین همه کتابت چه مقصود است
چون اکثر مفاسد عالم بلکه تمام آن بواسطه اغراض فاسده دنیویه است و مراد
آنست که ارباب فضل از این اغراض منزه باشند لایق آن بود که بعد از عرض که افاضل
ماوراء النهر بحوالی مشهد مقدس تشریف آورده اند فقرا از اشرف حضور مشرف
سازند و اگر بواسطه قهاری نواب خاقانی و بیرون شان فقرا از شهر بیرون
شوانند آمد ایشان لوازم احترام حضرت امام بجای آورده بسعادت زیارت

حضرت مستعد شوند و فقرا ان ببرکت صحبت ایشان فیروزی یابند و این معنی
بوجود بیامد و فتوی بقتل فقرا ان داد ند بارک الله عظم الله اجورکم و اصلح
امورکم **مصرع** مکن مکنی که ره جوید اکاره بیابشد مکن مکنی که پشیمان شوی و چاره نیابشد
تون صاحب معجم گوید شهریست از ناحیه قهستان خراسان نزدیک بقاین
و محققی نماند که اهل تون و قاین و اکثر بلاد قهستان در اوایل حال شیعه اسمعیلیه
بوده اند و نزاری قهستانی که در تخلص شعر نسبت خود بنزار نموده که یکی از پادشاهان
اسمعیلی بود از آنجا و از آن طایفه است و بعد از مدتی ببرکات ارشاد قطب
الموحدین میر سید نور شیخ مشهور قدس الله سره بمذهب شیعه امامیه در آمدند
آری کلیم دیده داد آری تمام است و بعضی قاین نیز از قرنی که سید اجل
زاهد امیر عبد الله لحساوی که والد ماجد نور الموحدین سید محمد نوربخش است
نور الله مرقده آن دیار را بنور حضور خود منور ساخت و هدایت و ارشاد
اهالی آن دیار پرداخت آثار تشیع در آنجا شیوع تمام یافت و انوار ایمان بر در
و دیوار اعلو و تافت **سبزوار** صاحب معجم گفته که آن قصبه بیهق است
و بعضی گفته اند که قصبه آن خسروجرد است و از آنجا جماعت لا یحصی از فضلا
و علما و فقها و ادبا بیرون آمده اند و مع هذا غالب بر اهالی آنجا مذهب رفض
[illegible] غلاة است و از مشهوران آنجا که متهم است برفض امام ابو بکر احمد بن
الحسین البیهقی است صاحب تصانیف مشهوره اینست کلام صاحب معجم
و سابقا در احوال قم مذکور شد که قصد که صاحب معجم در باب شیعه قم مذکور
ساخته دیگران در باب تشیع اهل سبزوار ذکر کرده اند چنانکه این بیت مثنوی
معنوی بران دلالت دارد **شعر** سبزوارست این جهان بی مدار
ما چو بو بکریم دروی خوار و زار و مولف این کتاب وقتی که در مشهد مقدس
بتحصیل علوم و تکمیل نفس شوم اشتغال داشت از بعضی اعیان آن دیار شنید
که چون کمال الواعظین مولانا حسین کاشفی سبزواری جهة تعلم بعضی از مصالح دنیا
داری بدار السلطنه هرات رفت و مدتی بعنوان صحبت میر علی شیر مشهور گذرانید
گردید و بعلم امامی ملاها پای بند شد مردم سبزوار با او بدگمان شدند

بودند
وچون بعد از مدتی بوطن مالوف مراجعت نمود اهالی آنجا در مقام امتحان او
تا آنکه روزی که مولانای مذکور در جامع سبزوار بمنبر برآمده بوعظ و تذکیر اشتغال داشت
پیرمردی از محبان سبزوار عصا بر دست گرفته بر پای منبر مولانا بایستاد
و معتقد است که از و سوالی نماید که کاشف حال اعتقاد و مظنون او باشد اتفاقا
در آن اثنا بر زبان مولانا جاری شد که دوازده هزار مرتبه جبرئیل بر حضرت
پیغمبر علیه السلام نزول نمود پیر سبزواری چون آن سخن شنید فرصت یافت
بمولانا گفت بگو که جبرئیل چند مرتبه بر حضرت امیر المؤمنین عم نزول نمود
مولانا چون بیکانگی اهل سبزوار را در حق خود فهمیده بود و میدانست
که آن پیر با او در مقام نکته گیری و امتحانست متحیر ماند که اگر گوید جبرئیل
بر حضرت امیر نازل شد بطلان گوید دروغ گفته باشد و اگر گوید که نازل نشد سبزوار
که محبان فدایی آنها ندانند درست نیست و خواهد بست و آن پیر صافی
ضمیر عصای تعزیر بر سر او خواهد شکست آخر صفای اعتقاد امداد مولانا
نموده در جواب او گفت که جبرئیل بیست و چهار هزار بار بر حضرت امیر نزول نمود
دیگر بار آن پیر گفت که جهت خوش آمد من سخنی بر زبان میآری یا دلیلی برین
مدعی داری مولانا گفت دلیل آنست که حضرت پیغمبر علیه السلام فرموده اند که
انا مدینة العلم و علی بابها پس هر گاه جبرئیل دوازده هزار مرتبه بمدینه در
آمده باشد باید که بیست و چهار هزار بار در رفتن و بیرون آمدن با حضرت
که باب مدینه است وارد شده باشد **نیشابور** شهریست مشهور
بمسافت ده فرسخ از مشهد مقدس دور که حضرت امام رضا را علیه السلام
مکررا بر آنجا عبور افتاده و از پرتو اشعه حضور او نور تشیع بر مستعدان
آن دیار تافته و بسیاری از مجتهدان ~~که صاحب معجم البلدان مشهور~~ که
امامیه از آنجا بوده اند و در مذهب حق امامیه کتب علیه تصنیف فرموده اند
و در کتاب زبدة التواریخ مسطور است که نیشابور را طهمورث دیوبند ساخت و بعد از خرابی
اردشیر بابکان در صفوف بکر باز آن را ساخت و شاپور بن اردشیر حاکم خراسان بود از پدر
آن شهر را درخواست و مضایقه نمود شاپور بعد از آن آنرا تجدید عمارت کرد و شاپور نام کرد و نیشاپور

[illegible]

ایست کلام او و بر واقف بر اسمعا دملوک بنی لیث رحمهم الله تعالی محقق محمد احمد بوده که ترجمه
سلطنت ایشان در نشابور با جمعی عظیم در ترویج مذهب حق ائمه در انجا بوده چنانچه بعد از این مسطور

[illegible]

مشهد مقدس رضوی در اصل دیهی بوده که سناباد نام داشت از توابع
طوس و بعد از انکه مرقد مقدس حضرت امام رضا علیه السلام در اینجا واقع
شد باندک مدتی از اعاظم بلاد خراسان شد و شهر طوس منسوخ بلکه مندرس
و منطمس گردید و بسبب برکات مرقد منور حضرت امام علیه السلام و حسن
اهتمام سادات رفیع الدرجات موسوی و رضوی اهالی آنجا بحیثیه که تابعان
دین مصطفوی و ناهجان مناهج مرتضوی بوده اند و بسکه رواج و رونق
که در زمان پادشاه صاحبقران معفور رضوان آستان ملایک پاسبان
بظهور رسید حاجت ببیان ندارد ع بماهتاب چه حاجت شب تجلی را
و در فضیلت مشهد مقدس و ثواب زیارت آنحضرت روایات بسیار است
اگر خواهند بکتب زیارات اصحاب رجوع نمایند **سیستان** صاحب کتاب
معجم البلدان گفته که سجستان که معرب سیستان است نام ناحیه ایست کبیره
و ولایتی وسیع که در جنوب هراة واقع است و زمین انجا اکثر ریگ و سبخ است
و همیشه بادهای تند در انجا وزان و گردش آسیاها از ان است و در انجا
نخل بیشمار و خرمای فراوان بسیار است و بیشتر مردم آن دیار بوغاستگی و جلادت
غالب است تا انکه در کوچه و بازار با سلاح مرا میروند و بازاریان انجا
بغایت نیک معامله اند و در میزان و تسعیر بقدر نقیری دغلی و تقصیر نمی نمایند
و در فریادرسی ملهوف و تدارک حال ضعیف مالوف و امر بمعروف اگرچه بر تیغ
سیوف و جمیع انوف کشد خود را معاف نمیدارند و بزرگتر از جمیع اوصاف
که مذکور شد آنست که بروجهی که ذهبی شافعی در کتاب میزان ذکر نموده در
زمان ملاعنه بنی امیه بر منابر شرق و غرب ملک و مدینه لعن علی بن ابی طالب ع
کردند و اهل سیستان از ان امتناع نمودند تا انکه در عهد نامه خود با بنی
امیه لعن ناکردن آنحضرت را داخل ساختند والحق همین شرف ایشان را کافی
و در صفحات روزگار اصلی ایشان برهانی شافی است و از آثار آن دیار که مفصل و نقل

اشتهار

خفیه

اشتهار دارد ابو جریر بن عبد است که از اصحاب امام جعفر صادق علیه السلام بوده و
سجستانی که تاریخ آل محمد علیهم السلام تالیف نموده **کشمیر** جناب اشرف
الفضلا مولانا شرف الدین علی یزدی در کتاب ظفرنامه مرقوم خامه مشکین شمامه
گردانیده که کشمیر ولایتی است در وسط اقلیم چهارم و عرضش از مثلث طولانی افتاده و
از جمیع جوانب محفوف است بجبال بلند کوه جنوبی بجانب دهلی و بعضی دیگر
از بلاد هند اتصال دارد و کوه شمالی بطرف بدخشان و مواضع خراسان و جبل غرش
پیوسته بعضی از آنجاست که محل و موطن اقوام اوغان باشند و شرقیش منتهی میشود
بمبادی اراضی تبت و مسافت طول آن عرصه دلنشین هموار است از حد شرقی انجا
غرب نزدیک بچهل فرسخ است و عرض آن از جانب جنوب تا حد شمال بیست فرسخ و در
تضاعیف آن دشت هموار که در میان کوهسار واقع یافته ده هزار قریه معمور هست
مشحون بچشمهای آب عذوبت مآب و مرغزارهای نضارت آیات و بوستان
نزهت عامه خلایق آن دیار آنکه در تمامی آن ولایت از کوهستان و هامون
صد هزار قریه مزروع است و از امارات جودت آب و هوای کشمیر انکه حسن
رخسار و لطف شمایل خوبان انجا در السنه و افواه ناظمان مناظم انافی
مثل گشته و در ان معنی بر زبان بلاغت بیان بعضی از شعرای سخن آرای
این رباعی گذشته رباعی شاه همه دلبران کشمیر توئی • خرم دل آن سیاه کش میر توئی
آن خود که روح راستر دلکش گویند • کاندر کف پای نازکش میر توئی • و در کوه و دشت
کشمیر انواع اشجار میوه دار هست و اثمار همه بغایت خوب و سازگار و اگرچه
بسبب سردی هوا در ان ولایت میوه های گرمسیر مثل نارنج و لیمو و خرما حاصل
نمیشود و لیکن از گرمسیرات نزدیک نقل میکنند و در وسط آن ولایت
شهریست نگر نام که تختگاه حکام آن دیار میباشد و مانند دجله بغداد نهری
عظیم در میان آن بلده جریان دارد و عجب انکه چنان آبی فراوان از یک
چشمه ترکم میاید و منبعش همان ولایتست و اهالی کشمیر بران نهر نزدیک
بسی جا جسر بسته اند و راه آمد شد گشاده و هفت جسر را انجا در نفس
نگر است و این آب بعد از آنکه از کشمیر میگذرد آنرا صاحب مواضع آب [illegible]

وچند میخوانند و آن آب از بالای ملتان باب جناده می پیوندد و از ملتان
واچه گذشته در حدود تته بدریای عمان می ریزد و از دقایق حکمت الهی
معمار صنع وا لقضا فهما روایی سوری از اساسات جبال به پیرامن آن فضای
وسیع المجال کشیده که اهالی آن سرزمین بسبب آن سور از مانع تعرض اعدا
فراغت دارند فی کلفت مرمت واندیشه آنکه بمرور زمان و آسیب باد و
باران اختلال بآن راه یابد زیرا که معظم شوارع تمام آن ولایت سه طریق است
یکی بطرف خراسان و آن راهی است بسیار مضیق و دشوار چنانچه نقل احمال
واثقال از آن راه بر پشت دواب میسر نمیشود و مردمی که خواهند از آن راه
چیزی بجایی برند آنرا بر دوش گرفته طی عقبات ناهموار نمایند تا بجایی رسند
که آنجا داشته باشند بر چهارپای بار توان کرد و راهی که بصوب هندوستان است
بهمین طریقه باشد و طریقی که بطرف تبت افتاده اگرچه از آن دو راه آسان
تر است اما در چند منزل علفی است زهردار و نباتات بیرون بودن چهارپایان
با پایان مر بغایت دشوار والله اعلم بحقایق الاسرار و در کتاب معجم
البلدان مسطور است که کشمیر شهری است در هند که از یک طرف مجاور قومی از ترک
واقع شده و نسل ایشان نسل آن ترکان آمیخته شده و بنابرین مردم آنجا در حسن
صورت لحسن خلق الله اند تا آنکه حسن زنان ایشان ضرب المثل شده و کنیزی از ایشان
بدویست دینار و بیشتر بها میخرند و مخفی نماند که شیوع مذاهب اهل کشمیر از
هیچ کتاب بنظر مؤلف نرسیده و آنچه خود در ایام عبور بآن دیار تحقیق نموده اینست
که اهالی آنجا قریب العهد باسلام اند و هنوز در میان ایشان کفار بسیار اند و
از زمانی که سید اجل عارف سید محمد خلف صدق سید المتألهین سید علی همدانی
قدس سرهما در آن دیار اقامت نمود بعضی از مردم آنجا بمذهب شیعه در آمدند
و بعد از آن میرشمس عراقی که از خلفای شاه قاسم نوربخش بود مکثیر امده در آنجا
اقامت نمود و چون حکومت آنجا بطایفه چک که ترکمان رسیده در تقویت سید مذکور
اهتمام نمود مذهب شیعه بیشتر از بیشتر رواج یافت و اکثر سپاهیان آنجا مانند
طایفه چک و طایفه ماگریان و طایفه ... و غیرهم شیعه اند و اهل شهرهای کشمیر

محله حسن آباد و محله زدیبل که مزار و خانقاه میرشمس [redacted] عراقی در آنجاست همگی شیعه اند
و همچنین اولاد بابا علی که از خلفای میرشمس [redacted] بود و مریدان ایشان که جمعی
کثیر اند همگی شیعه اند و از قصبات آنجا اهالی قصبه شهاب الدین پور که از معابر
مواضع کشمیر است همگی شیعه فدائی اند و از پرگنات آنجا پرگنه زدیبل که مشتمل
بر دویست دیه است همگی شیعه اند و در دیگر پرگنات دیههای متفرقه
هست که اهالی آنها شیعه اند و تفصیل آن بتطویل میانجامد تبت
نام دو ولایت قریب بکشمیر یکی را تبت کبیر میگویند و ساکنان آنجا همگی
و دیگری را تبت صغیر میگویند و اهالی آنجا از زمانی که میرشمس الدین مذکور
بآنجا رسیده مسلمان شده اند و همگی از حاکم و سپاهی و رعیت شیعه با خلاص
و غلو ایشان در تشیع بمرتبه ایست که اگر احیانا یکی از سنیان کشمیر بآنجا
بیرون آید از ایشان چیزی میگیرند و اقسام میوه تر و سیر در آنجا بهم میرسد و
مشمش و طلا و بلور از آنجا می آورند والله اعلم بحقیقة الحال

مجلس دوم

در بیان طایفه چند که بتشیع مشهور و در سلک اهل ایمان مذکور اند اوس
و خزرج دو قبیله بزرگ اند از انصار که حال ایشان از غایت اشتهار حاجت
باظهار ندارد و اخلاص این دو طایفه خصوصا سعد بن عباده خزرجی و اولاد او
او نسبت بحضرت علی مرتضی بغایت ظهور دارد و شارح دیوان مرتضوی
گفته که سعید بن جبیر مروی است که چون مرتضی علیه السلام متوجه حرب معویه
میشد نود هزار مرد همراه داشت که از آنجمله هشتصد مرد انصار بود و نهصد
مرد از اهل بیعت رضوان بود و حضرت امیر المؤمنین علیه السلام در بعضی
از اشعار اعجاز آثار خود ایشانرا ستوده و اظهار خشنودی خود از ایشان
نموده و فرموده شعر الاوس والخزرج القوم الذین هم آووا فاعطوا فوق ما وهبوا عنی
قبیله اوس و قبیله خزرج آن قوم اند که ایشان جا دادند مردم را پس بخشیدند بایشان از جوانان انعام آنچه
بالاتر از آنکه بخشیده شده باشند والله اعلم بنو حنیفه طایفه از عرب
بادیه اند که در زمان حضرت رسالت صلوات الله علیه مسلمان شدند و رئیس ایشان

قوم مالك بن نويره بود كه از اشراف ملوك و شجاعان روزگار و فصحاى زمان بود
و شرف صحبت حضرت رسالت يافته بود و بعضى ايشان از جمله محبان اهل البيت
عليهم السلام بودند آورده‌اند كه چون مالك شنيد كه ابو بكر را خليفه ساخته‌اند
آن را نپسنديد و از نجد متوجه مدينه گرديد اتفاقا روز جمعه بمدينه رسيد
و چون بمسجد در آمد ديد كه ابو بكر بر منبر حضرت پيغمبر صلوات الله عليه خطبه
ميخواند پس با ابو بكر خطاب نمود كه اربع على ظلعك والزم قعر بيتك و
استغفر لذنبك و رد الحق الى اهله ما تستحيى ان تقوم فى مقام اقام الله و رسوله
فيه غيرك و ما ترك يوم الغدير لاحد حجة و لا معذرة الست تسلم على على
بامرة المؤمنين فى حيوة رسول الله صلعم يا آل المهاجرين يا آل الانصار
لئن لم تردوا الحق ليتسفانى عليكم الامر يعنى اى ابو بكر بر نفس خود زياده
از قدر طاقت بار مكن و در گوشه خانه خود بنشين و طلب آمرزش گناه خود بكن
و حق را بصاحب حق بسپار آيا شرم نميدارى از آنكه در جائى و مقام ميسازى كه
خداى تعالى و رسول او آن را براى ديگرى مقرر ساخته‌اند آيا مگر فراموش كردى سلام
كردن خود را در آن روز بر على بن ابى طالب بدين عبارت كه السلام عليك
يا امير المؤمنين اى آل مهاجر و آل انصار اگر حق را بمركز اصلى او قرار نداديد كار
بر شما دشوار خواهد شد ابو بكر چون آن سخنان بشنيد برآشفت و مالك را گفت
خاموش كه تو از اهل سابقه نيستى و در راه اسلام مجاهده ننموده پس مالك گفت ترا
از مجاهده چه نصيب است تا بو بكرى در آن باب افتخار كنى و هميشه آل تيم كه قوم تو
بودند در جاهليت و اسلام از اذناب و تابعان ديگر اقوام بودند القصه ابو بكر چون اين
سخن درشت از مالك شنيد حاضران را گفت كه كفايت كنيد و دور سازيد اين
اعرابى بول كننده بر پاشنه پاى خود را پس جماعتى بر مالك آويختند و او را بلگد
كارى كرده از مسجد بيرون كردند و او در آن اثنا اشعار انشاد مينمود و چون
ابو بكر از نماز فارغ شد و بمنزل خود رفت خالد بن وليد را كه ميان او و مالك
در زمان جاهليت كينه و كدورتى بود نزد خود طلبيد و با او گفت هر قدر مردم كه
ميتوانى همراه بگير و برو و مالك بن نويره را بهانه منع زكوة بكش و قوم او را اسير ساز

كه چون ترتيب كوچ و كار ما انداز ديد خالد لشكر سوار برداشت و از مدينه بيرون رفت
و چون بميان قوم بنى حنيفه رسيد و صرفه در جنگ نديد و از شجاعت مالك
كه دليرى نامدار بود ترسيد اظهار آن نمود كه من بجاى ديگر ميروم و اسب اعجاميها
لاجرم مالك و قوم او او را اكرام نمودند و ضيافت كردند و چون نصف شب شد
خالد برخاست و شمشير برداشت و بر بالين مالك آمد كه بر فراش خود خوابيده بود
و او را همانجا بغدر بكشت و بعد از آن لشكريان را آواز كرد تا سوار شده اكثر
مردان آن قوم را كشتند و زنان و فرزندان ايشان را اسير ساختند و اموال ايشان را
بغنيمت گرفتند و همان شب خالد بزن مالك دخول كرد و اسيران و غنيمتها را
نزد ابو بكر آورد نقلست كه مالك بن نويره در ايام جاهليت حليف و دوست عمر
بن خطاب بود و چون قصه كشتن مالك و آوردن اسيران قوم او را بمدينه شنيد
بمسجد در آمد ديد كه خالد جامه پوشيده كه از ساويه زره زنگ گرفته و سه
تير بر سر زده و در مسجد ايستاده و بخوشحالى و افتخار كشتن مالك و اسير كردن قوم
او ميخرامد پس عمر با او گفت كه اى دشمن خداى از روى ريا كار ميكنى و در مسجد رسول
خداى متكبرانه و مستانه ميخرامى و حال آنكه تعدى كرده بر مردى از مسلمانان و
او را بغدر كشته و بزن او را اجرام مباشرت نموده آنگاه دست دراز كرد و تيرها
از عمامه او بيرون كشيد و بشكست و او را از مسجد بيرون كرد و گفت والله كه
اگر مرا قدرتى بهم رسد ترا بجاى مالك خواهم كشت پس خالد از مسجد گريان بيرون
رفته نزد ابو بكر آمد و ماجراى خود را با عمر مذكور ساخت بعد از آن ابو بكر
عمر را طلبيد و او را نصيحت نمود كه خالد را در اين واقعه ملامت مكن كه او شمشير ما
را تيز كرده بامر من كرده و مصلحت در آن بود لاجرم عمر ديگر در آن باب چيزى نگفت
تا آنكه چون خلافت بعمر رسيد خواست كه خالد را بخون مالك قصاص نمايد خالد
از او گريخته بشام رفت و در آنجا بمرد و شيخ فاضل محمد بن ابى جمهور در كتاب
جمع الجمع باسناد خود از دعبل بن على خزاعى روايت نموده كه گفت از حضرت امام
رضا عليه السلام شنيدم كه او از پدر خود از جد خود روايت نمود كه گفت روزى
جمعى از شيعه كه از آنجمله جابر بن يزيد جعفى بود بخدمت حضرت امام محمد باقر عليه السلام

آمدند وان حضرت پرسید که آیا پدر تو علی مرتضی بامامت اول و ثانی یعنی ابو بکر و عمر
بود آنحضرت گفت اللهم لا گفتند پس چرا خوله حنفیه را که از اسیران حکم با صواب
ایشان بود بکنیزی از ایشان گرفت امام محمد باقر گفت جواب این سوال را از جابر
انصاری باید پرسید پس کسی را فرستادند و جابر را بر در خود طلبیدند و چون او را
از و سوال نمودند جابر گفت من حاضر بودم که خوله را با سایر اسیران بمسجد حضرت رسول
صلوات الله علیه آوردند و چون نظر بر قبر اقدس حضرت رسالت افتاد تکبیر و گریه
در آمد و گفت السلام علیک یا رسول الله این جماعت که امت تو اند ما را بطریقی که ترک و
دیلم را اسیر کنند ما را اسیر کرده اند هیچ گناهی جز محبت و میل با اهل البیت تو نداریم
بعد از آن با اصحاب پیغمبر که در مسجد حاضر بودند خطاب نمود که ای قوم چرا ما را اسیر
کرده اید و حال آنکه ما کلمه لا اله الا الله و محمد رسول الله میگوییم ابو بکر گفت بواسطه
آنکه از ادای زکوة امتناع نموده اید خوله گفت چنین نیست و اگر چنین باشد که مردان
ما از آن امتناع نموده باشند زنان مومنه را چه گناه است و بعد اللتیا و التی
هر که بود آن زنان را بطریق تملیک و بندگی برخود حلال ساخت الا حضرت امیر که
خوله بنت جعفر را که مادر محمد بن حنفیه است بمقتضای کرامتی که در کتب اصحاب مذکور
است از ایشان گرفت و عقد نکاح نمود و بالجمله قتل مالک و قوم او و اسیر کردن زنان و اولاد
ایشان بسبب منع زکوة نبود بلکه بواسطه میل و محبت او بجانب حضرت امیر و انحراف
از اعتقاد خلافت ابو بکر بود چنانکه از پیش گذشت و غرض او از قتل ایشان ضایع
ساختن انصار و اعوان حضرت امیر بود بلکه اکثر آن جماعتی که در زمان خلافت
ابو بکر تهمت ردّه بر ایشان نهادند در مقام اسلام ثابت قدم بودند اما اظهار
استحقاق خلافت اهل بیت رسالت و انکار خلافت ابو بکر مینمودند و موید این
آنکه احمد بن اعثم کوفی در باب قصه اهل حضرموت از اخبار حارث بن سراقه نقل
نموده و گفته که چون ابو بکر بعد از کشته شدن مسیلمه کذاب علیه اللعنه زیاد بن
لبید انصاری را جهت تقریر خلافت و طلب بیعت خود با اهل حضرموت و کنده و [illegible]
فرستاد و بعضی از آن قبایل مانند اشعث بن قیس که یکی از ملوک کنده بود قبول خلافت
ابو بکر نکرد و گفت هرگاه اتفاق تمام اهل اسلام بر خلافت ابی بکر ظاهر شود ما نیز

موافقت

موافقت خواهیم نمود و بعضی از آن قبایل بخلاف زیاد بن لبید کرده بیعت نمودند چون
چند بر آمد زیاد مردمان را جمع کرد و گفت ای مسلمانان صدقات در هم آرید که تردید
صدیق پیغمبر ستم که این خلافت از آن او است و اخراجات بسیار و خدای عزوجل شما را اهل
کفایت کرد مردمان ادای صدقات آغاز نهادند بعضی از میان دل و جان و [illegible]
از بیم و دهشت و زیاد اموال میگرفت و تندی می نمود تا روزی شتری از آن
جوانی را داخل صدقات نهاد و داغ بیت المال کرد جوان آمد و گفت این یک
دوست دارم از این دست بدار و دیگری بهتر از این بعوض این میدهم آزاد کن
زیاد این سخن را التفات نکرد جوان که نام او یزید بن معویه المقری بود نزد
حارث بن سراقه که یکی از سادات آن بلاد بود رفت و گفت حال زیاد با من چنین است
طمع دارم که تو شفاعت این کار کنی تا آن شتر من بدهد و دیگری از من بستاند که
با آن شتر من الفت دارم حارث نزدیک زیاد بن لبید آمد و این معنی را از و التماس
نمود که کار این شتر سهل است عوض آن شتری دیگر میدهد بگیر و آن شتر را
باو بازده زیاد انکار کرد که آن شتر بداغ صدقات موسوم شد باز دادن روا
نباشد پس سراقه در خشم شد و نزدیک گله شتران صدقه رفت و آن جوان را گفت
شتر خویش باز گیر و ببر و بخصومت من بسلامت در خانه رو و اگر کسی سخنی گوید بشمشیر
مغز از دماغ او بیرون کنم ما بفرمان خدای و رسول او را مطیع بودیم تا صاحب شریعت
حیاتی بود و چون او را فرمان حق رسید اگر از اهل بیت او کسی بجای او نشستی
اطاعت داریم پسر ابو قحافه را بر ما چه فرمان رسد و با ما چه کار دارد و از این معنی
شعری انشا کرد در انکار و انتها بخاندان مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم و تبرا از
ابو بکر و نزد زیاد فرستاد زیاد چون آن شعر شنید هراسان و ترسان با یاران
خویش راه مدینه گرفت و از وی منزل بمنزل در معنی تهدید باز پس فرستاد و از
آنجا بقبیله بنی [illegible] رفت و از بنی کنده شکایت کرد و ایشان را بطاعت ابو بکر خواند
ایشان گفتند ای زیاد ما را بطاعت کسی میخوانی که رسول علیه السلام باطاعت
او کسی را وصیت نکرد و در معنی کار او مثالی نداده زیاد گفت راست میگویید لیکن
مسلمانان باتفاق او را اختیار کرده اند گفتند چون اجتهاد میکردند چرا اهل بیت را

علیه السلام از میان بیرون نهادید و این کار حق ایشان بود بقول خدای عز و جل الخ
کفر نموده و اولوا الارحام بعضهم اولی ببعض فی کتاب الله زیاد گفت مهاجر و انصار
در کار رسول الله فان شما اولاتر باشند گفتند بخدای که حسد کردند و حق از مستحق
ببرند و ما را یقین است که رسول علیه السلام از دنیا بیرون نرفت تا امت را
سفها نی را اهل بیت خویش نصب کرد اکنون ای زیاد از پیش ما بیرون رو که
دعوت تو بقرار نیست و سخنان تو را در حق خویش قبول نمی‌کنیم کرد اینست انتهی ابن
اعثم در این مقام از کتاب فتوح ذکر نموده و در بعضی از روایات مذکورست که چون
ابوبکر مال زکوة از مالک طلبید مالک پیغام فرستاد که پیغمبر ما را امر نفرموده که
زکوة را بتو دهیم و نه ترا امر کرده که آن را از ما طلب کنی لهذا اطاعت جوئی از ما نکنی
که خدا و رسول ترا بآن مامور نساخته اند لاجرم ابوبکر نام ایشان اهل ردّه کرد و
بآن بهانه خالد را بر سر ایشان فرستاد تا مردان ایشان را کشت و زنان و فرزندان
ایشان را اسیر نمود و شیخ ابن حجر عسقلانی در کتاب اصابه آورده که حضرت رسالت
مالک بن نویره را عامل صدقات قوم خود ساخته بود و چون خبر وفات حضرت
رسالت و خلافت ابوبکر باو رسید آن صدقات را بر فقرای قوم خود قسمت نمود
و چون خالد او را کشت و زن او را متصرف شد و قوم او را اسیر کرد برادر مالک
نزد ابوبکر آمد و در آن باب با ابوبکر سخن کرد ابوبکر اسیران را باو رد کرد و
از زبیر بن بکار روایت نموده که ابوبکر خالد را امر کرد که زن مالک را که بحرام
متصرف شده دست از او بکذارد و عمر در آن باب غلظت بسیار بخالد نمود اما
ابوبکر او را معذور داشت و نیز ابن حجر از ثابت بن قاسم روایت نموده که خالد
زن مالک را که در نهایت حسن و جمال بود دید چون مالک از آن میل خالد را
بجانب زن خود فهمید بآن زن گفت کشتی مرا و من سرگشته عنقریب شد الخ
تو اینست تمام کلام ابن حجر و بالجمله بنابر وضوح آن ظلم عظیم عمر بن خطاب
خالد را از آن جهة ملامت کرد و نیز روایتست که عمر در ایام خلافت خود جماعتی را که
از قوم مالک باقی مانده بودند جمع نمود و از نساء و اولاد و اموال ایشان انچه نزد
مسلمانان بود گرفته بایشان داد و در بعضی روایات وارد شده که بنابر اهتمام

عمر در آن باب بعضی از زنان ایشان را که بسبب حق شوهر شرعی بوده بودند و حامله شده بودند
آوردند با شوهران ایشان سپردند و بالجمله در قسمت و اسیر کردن اموال و نساء و
فرزندان تهمت آلودگان ارتداد یکی از دو امر لازم است یا آنکه تقسیم ابوبکر مستقیم
باشد و مسلمانان را در وطی نساء و اولاد حرام و بی شرعت فروج حرام ارتکاب نکرده باشند
و اگر ارتداد ایشان ثابت و غلام ساخته باشند یا آنکه عمر در آن اسیری را خطا کرده باشد
و اموال و نساء و فرزندان را که حق مسلمانان شده بود از ایشان بناحق گرفته بغیر
داده باشد که مستحق آن نبوده اند تا مباشرت نساء و تناول اموال الحرام نمایند
و معهذا این دو شیخ را که اولیای ابوبکر و عمر اختیار فرمایند حاکمند و مطلق
متولیان خاندان نبوت حاصلست و با وجود تعارض خود مقدمه شرعی (?) حسن
ظن صحابه را که در بسیاری از مباحث کرده اند اصل مسلّمست عمل خود ساخته
و گفته که چون منصب صحابه بزرگتر از آنست که چنین امور قبیحه از ایشان بظهور
شود می باید که محامل و مخارج و تأویلات حسنه ایشان پیدا کنند بنابرین مقلد
کاذب که مذهب را در اصلاح حال کثیر الاختلال خالد و مبلغ دانسته و بدان فستان کرده
من بعد لفظ و حاشی کفایت کنند و بالجمله بیان ماجرای خالد با مالک
دروغ بسیار گفته که اثر آن در کتب تاریخ و سیر نیست و با وجود آن همه
اهتمام در دروغ و ارتکاب تحریف و تاویل بیفروغ چون مقررست که دروغگوی
حافظه نمی باشد در تقریر صحابی خود از واقدی نقل نموده که چون خبر کشتن خالد
مالک را و تصرف در زن او بعمر رسید عمر با ابی بکر گفت که خالد زنا کرده او را
رجم باید کرد ابوبکر گفت هرگز من خالد را باین گناه رجم نکنم چه مسلمان بوده
که او در آن باب تاویلی کرده باشد و در آن تاویل خطائی نموده باشد عمر گفت
بسیار او را عزل کن ابوبکر گفت شمشیری را که خدای تعالی از غلاف برکشیده آورده
من در غلاف پنهان نمی سازم و راوی نقل نیز اکتفا ننموده اشعار یکی از کبار
در باب شناعت عمل خالد گفته نقل نموده و ابیات اینست شعر
اصیبت تمیم غثها و سمینها ♦ بفارسها المرجو سحب الحوارک ♦ الا قل لحی اوطئوا بالسنابک
تطاول هذا اللیل من بعد مالک ♦ قضی خالد بغیا علیه لعرسه ♦ وکان له فیها هوی قبل ذلک

فامسی هواه خالد بن حطیط * عنان الهوی عنها و لا متمالک * واصبح ناکحا و اصبح مالک
الی غیر شیء هالکا فی الهوالک * فمن للیتامی والارامل بعده * و من للرجال المعدمین الصعالیک
و مخفی نماند که بعضی انکار خالد صحابی است مالک نیز صحابی بوده و هر دو شریک اند
در عدم سابقه در اسلام و عدم حضور در مشاهد و غزوات حضرت سید
انام علیه السلام تا اکثر صاحب استیعاب در احوال خالد گفته که لا یصح له
مشهد قبل الفتح و نیز گفته که بصحت رسیده که حضرت رسالت صلوات الله علیه
یکبار خالد را به غمیصا که نام آب طایفه از عرب بود بمهمی فرستاد و او جمعی از
مردم ایشان را بناحق بکشت و چون خبر بحضرت رسالت رسید آزرده شد و فرمود
که اللهم انی ابرء الیک مما فعل خالد و اگر حضرت رسالت خالد را یکبار بر غمیصا
بکاری فرستاد و از کرده او بیزار شد مالک را چند سال عامل و حاکم صدقات
قوم او نمود تا وفات حضرت رسالت از و تقصیری بظهور نرسید پس از کجا
تحمل و تاویل در خون ناحق ریختن و زنا کردن خالد و ترک تاویل در امتناع
مالک از تسلیم زکوة بابی بکر بحکم محض و مکابره صرف باشد با انکار کلام صاحب
اصابه و امثال او معلوم شد که مالک اصل زکوة دادن را ممنوع و حرام نداشته
بود بلکه تسلیم آن را بابو بکر حرام میدانست و لهذا نقل نموده که مالک زکوة را گرفت
و بفقرای قوم تقسیم نمود و اگر او اصل زکوة را حرام دانستی بایستی که از اخذ
صاحبان مال کناره کردی و بر اهل انصاف پوشیده نیست که باعث ضلالت اهل
سنت در ارتکاب امثال این تمحلات و تحکمات چیست * این چه رازیست
که مالک دوستدار خاندان بود و خالد دشمن علیست چنانکه شاعر گفته * شعر
همه بنده بوی چون ز آل علی باشد مرد * زود بخرد شیء و گوئی صوابست و خطا
بیگانه کنی تو باز منیا بد گر ترا * جز اندر غضب و دشمنی آل عباست *
و چه خوب گفته شیخ اجل عبد الجلیل رازی رحمه الله که در بعضی که تفضیل پسر ابی
قحافه کرده طرفه بایدا داشتن که توفیق و هدایت و سعادت و اقبال و شریعت
و کمال بصیرت و ضیای انصاف از اتباع مهجور کرده تا هر که پیرو کند هم بخطا و دنیا
باشد خسر الدنیا و الاخرة ذلک هو الخسران المبین * تمت * مخفی نماند

که وجوب حسن ظن بخدای تعالی و انبیا و اوصیای معصومین معقول و مسلم است اما
ایشان که جایز الخطا باشند ممنوع است بلکه آزمایش حال رجال و استعلام باطن
احوال ایشان در نظر ارباب عقل و حکمت واجبست زیرا که بسیار باشد که حسن ظن
بر هم موجب آن شود که یکی از مبادی شعور در دام حیله و مکر و حیله و غدر دیگری
واقع شود و صاحب کتاب احتجاج در باب علی بن الحسین از حضرت امام زین العابدین
روایت نموده که عاقل را در دام افتادن بفساد مقلدی که او بر قوم کافی است و چون آن کلام
اعجاز نظام در غایت فصاحت و بلاغت بود آن را نقل بالمستطر نمود قال فی کتاب
الاحتجاج وعن الرضا علیه السلام انه قال علی بن الحسین علیه السلام اذا رأیتم
الرجل قد حسن سمته وهدیه و تماوت فی منطقه و تخاضع فی حرکاته فرویدا
لا یغرنکم فما اکثر من یعجزه تناول الدنیا ورکوب الحرام منها لضعف نیته ومهانته
وجبن قلبه فنصب الدین فخا لها فهو لا یزال یختل الناس بظاهره فان تمکن من
حرام اقتحمه واذا وجدتموه یعف عن المال الحرام فرویدا لا یغرنکم فان شهوات الخلق
مختلفة فما اکثر من ینبو عن المال الحرام وان کثر ویحمل نفسه علی شوهاء قبیحة
فیاتی منها محرما فاذا وجدتموه یعف عن ذلک فرویدا لا یغرنکم حتی تنظروا ما عقدة
عقله فما اکثر من ترک ذلک اجمع ثم لا یرجع الی عقل متین فیکون ما یفسده بجهله اکثر مما یصلحه
بعقله فاذا وجدتم عقله متینا فرویدا لا یغرنکم حتی تنظروا مع هواه یکون علی عقله
او یکون مع عقله علی هواه وکیف محبته للرئاسات الباطلة وزهده فیها فان فی
الدنیا من خسر الدنیا والاخرة بترک الدنیا ویری ان لذة الرئاسة الباطلة افضل
من لذة الاموال والنعم المباحة المحللة فیترک ذلک اجمع طلبا للرئاسة حتی
اذا قیل له اتق الله اخذته العزة بالاثم فحسبه جهنم ولبئس المهاد فهو یخبط
خبط عشواء یقوده اول باطل الی ابعد غایات الخسارة ویمده ربه بعد طلبه لما لا یقدر
علیه فی طغیانه فهو یحل ما حرم الله ویحرم ما احل الله لا یبالی ما فات من دینه
اذا سلمت له رئاسته التی قد یتقی من اجلها فاولئک الذین غضب الله علیهم
ولعنهم واعد لهم عذابا مهینا ولکن الرجل کل الرجل نعم الرجل هو الذی جعل هواه
تبعا لامر الله وقواه مبذولة فی رضاء الله یری الذل مع الحق اقرب الی عز الابد

ثم لا یرجع م

الفقراء والمساكين
واما این موقوف مرغیر
...
الفقراء والیتامی
الفقراء ...

من الغنی فالباطل وعلم ان قلیل ما یجتنبه من شرابها او یحیله الی قوم لم یقوم الا تجیبه
فلا تشفقه وان کثیر ما یطعمه من شرابها ان تبع هواه یؤدیه الی عذابه الانقطاع
له فلا یزول فذلک الرجل نعم الرجل فبه فتمسکوا وبسنته فاقتدوا والی ربکم فیه فتوسلوا
فانه لا ترد له دعوة ولا تخیب له طلبة ودر کتاب انساب سمعانی مذکور است که
بنی حنیفه قومی اند که اکثر ایشان در یمامه می بودند وحضرت امیر المؤمنین علی
خوله حنفیه را در سبی بنی حنیفه از ابو بکر گرفت ومحمد بن حنفیه از و پیدا
شد واهل سنت از نجا استدلال میکنند بر صحت امامت ابی بکر ومیگویند که
اگر امامت او صحیح نبود بایستی که قسمت وتصرف او در خمس غنیمت صحیح نبودی
وحال آنکه امیر المؤمنین علی علیه السلم خوله را از آن غنیمت گرفت وآزاد کرد وعقد
نکاح نمود اینست کلام سمعانی ومولف را در آن نظرات از چند وجه اول آنکه
التزام میکنیم عدم صحت قسمت وغنیمت را چنانکه سابقا وجه آن معلوم شد دیگر
آنکه وقوع اعتاق خوله از آنحضرت ممنوع است بلکه چون آنحضرت معتقد صحت آن
قسمت وغنیمت نبود بلکه منکر اصل خلافت ایشان بود او را مطریق آزادان عقد نکاح
زن بخود ساخت تا که آنحضرت غنیمت را صحیح وخوله را بنده میدانست وجوب عقد
موقوف بر آزادی بود او را آزاد نموده عقد نمود دیگر بر تقدیر تسلیم صحت آنکه
آن غنیمت غیر مغتنم وتقسیم سقیم میگوئیم که امام حقیقی در آن زمان نیز حضرت
امیر بود علیه السلام پس میتواند بود که آن قسمت وغنیمت را تجویز نموده باشد
واین هنگام تصرف او قرع صحت قسمت ابی بکر از آن حیثیت که او خلیفه بود نخواهد
بود تا صحت خلافت او لازم آید بلکه فرع تجویز آنحضرت خواهد بود ونظیر این کلام
آنکه اهل سنت میگویند که حضرت امیر در نماز اقتدا بابو بکر میکرد پس اگر امامت
وخلافت ابو بکر درست نبودی وآنحضرت از آن منکر بودی بایستی که نماز
او درست نبودی واصحاب ما در جواب گفته اند که بر تقدیر تسلیم آنکه حضرت
امیر در عقب ابو بکر نماز گذارده باشد نیت اقتدا کردن او ممنوع است ودون
اثبات خرط القتاد وچون امام حقیقی آنحضرت بود نماز ابی بکر وهر کس که بروی
تقدم نماید باطل خواهد بود نه نماز آنحضرت وباین تقریر ظاهر شد فساد استدلال

اهل سنت الوقوع قتال ابی بکر جماعت بنی حنیفه را که ایشان را اهل ردّه نام کرده بود
بر آنکه آیه کریمه یا ایها الذین آمنوا من یرتد منکم عن دینه فسوف یاتی الله
بقوم یحبهم ویحبونه اذلة علی المؤمنین اعزة علی الکافرین یجاهدون فی
سبیل الله ولا یخافون لومة لائم الآیه در شان ابی بکر نازل شده واز جمله
تشکیکات وهفوات فخر الدین رازی آنکه در تفسیر آیه مذکوره گفته که این آیه
از ادل دلایل است بر فساد مذهب امامیه زیرا که آنها که اتفاق کردند بر امامت
ابی بکر اگر منکر نص جلی بر امامت حضرت امیر شده باشند همانا همه ایشان مرتد
خواسته بودی بود وبایستی که خدای تعالی قومی را بر ایشان فرستادی که با ایشان
محاربه کنند وردّ ایشان بدین حق نماید وچون چنین نیست بلکه امر بر عکس است
زیرا که فرقه شیعه همیشه مقهور بودند لازم حاصل شد آنکه نص جلی در باب امامت حضرت
امیر نبوده وفاضل نیشابوری درین مقام از تفسیر خود بر فخر الدین رازی اعتراض
نموده وگفته که کسی را میرسد که نصرت شیعه نموده در جواب گوید که تواند بود
که خدای تعالی بعد ازین قومی بر انگیزد که با ایشان محاربت کنند ودور نیست
که مراد از خروج مهدی موعود همان باشد زیرا که محاربه کسی که تابع دین اوایل
باشد در حکم محاربه اوایل است وفاضل مذکور با آنکه اشعری الاصول شافعی الفروع
چنانکه در آخر تفسیر خود تصریح بآن نموده از متعصبان زمان خود نرسیده و
از ایشان معذرت طلبیده وگفته که این بحث را بطریق منع ذکر کرده ام نه از روی
تعصب وتمیل مذهب شیعه بواسطه آنکه اعتقاد از بهر اصحاب کرام امری شنیع است
والله اعلم ومولف گوید که منع مذکور اگر چه حق است اما سند او خالی از تحقق
نیست والصواب در جواب آنست که مراد از مرتدان در آیه کریمه ناکثین وقاسطین
ومارقین بوده اند که حضرت پیغمبر صلوات الله علیه امیر المؤمنین علی را علیه السلام
خبر داده بود از آنکه او با ایشان مقاتله خواهد نمود واکثر ایشان بالخلفای ثلثه
در انکار نص جلی وغصب منصب حضرت امیر شریک بودند ومؤید اینست آنکه از ثعلبی
روایت کرده اند که در روز حرب جمل آیه مذکوره را تلاوت نموده وفرموده که ما
قوتل اهل هذه الآیة حتی الیوم یعنی اهل این آیة را تا امروز کسی با ایشان مقاتله

نموده بود ایشان من امروز بآن مأمورم و ایضاً مؤید اینست آنکه فاضل
نیشابوری در این مقام از شیعه نقل نموده که گفته اند که جمیع اهل حضرت پیغمبر
صلوات الله علیه در دلهایشان اوصاف حضرت امیر ظاهر بود و فرموده
لَأَدْفَعَنَّ الرَّايَةَ إِلَى رَجُلٍ يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيُحِبُّهُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ دلیل
آنست که آیه مذکوره بنابر اشتمال او بر آن اوصاف در شأن حضرت امیر
نزول نموده و ایضاً قول حق تعالی در آیه مذکوره وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ مؤید
مطلوبست زیرا که در قتال ناکثین و قاسطین و مارقین که بسیاری از ایشان
صحابه مشهور نام و جمعی متظاهر باسلام بودند خوفاً از ملامت مردم بعضی را
اما مردمان عرب در قتال ایشان توهم ملامت نمودند تا خدای تعالی فاعل او را بعدم
خوف از آن مدح نماید والحمد لله علی التوفیق **همدان** در کتاب انساب سمعانی
مسطورست که همدان بفتح هاء و سکون میم و دال مهمله قبیله ایست از یمن که
در کوفه نزول نموده بودند و سلسله نسب ایشان بقحطان میرسد و همدان
را بطون بسیارست که از آنجمله سبیع است و یام و شبام و مرهب و ارحب
و در هر بطن جماعتی هستند که در موضع خود ایشان را ذکر خواهیم نمود و روایت نموده
که اهل کوفه و اهل بصره با همدیگر در مقام مفاخرت شدند تا آنکه سخن بذکر قبایل کشید
که در دیار ایشان نازل شده بودند پس هر قبیله را که اهل کوفه نام بردند اهل بصره
ظاهر ساختند که جمعی از آن قبیله در بصره هستند تا آنکه سخن بقبیله همدان رسید
اهل بصره ساکت شدند و اعتراف نمودند باینکه در بصره از قبیله همدان کسی
نیست و نیز در انساب مسطورست که نسبت جماعتی در اهل کوفه بسیارست
و بسیاری از ایشان را ذکر کرده و تصریح بتشیع و علم و زهد و ورع ایشان نموده
و نیز روایت نموده که حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام در شأن قبیله همدان
فرموده **شعر** فلو کنت بواباً علی باب جنة ۞ لقلت لهمدان ادخلی بسلام ۞ و در
سفر السعادة که از تصانیف شیخ مجد الدین فیروزآبادی شافعی صاحب کتاب
قاموس اللغة است مسطورست که روایت نموده بیهقی باسناد صحیح که چون
حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام از یمن بخدمت حضرت رسالت صلوات الله علیه

و آله رسید که قبیله همدان در دست او مسلمان شدند حضرت رسالت صلوات الله علیه و آله
از غایت سرور فی الحال سر بسجده شکر نهادند و مکرر فرمودند السلام علی همدان السلام
علی همدان و مخفی نماند که بیت مذکور که سمعانی نقل نموده مقطع ابیاتی است که حضرت
امیر در مقام حکایت حرب صفین و ذکر قبایل همدان و ابراز نمودن فضایل و مدایح
ایشان انشاد فرموده اند و آن ابیات در دیوان اشعار آن حضرت مذکورست و
ابن ابی الحدید و جمعی از علما در باب اخلاص قبیله شریفه همدان جمیع آن ابیات را با اختلاف
شرح هکذا قاضی میر حسین میبدی در شرح دیوان نوشته نقل مینماید و آن اینست **شعر**
ولما رأیت الخیل تقرع بالقنا ۞ فوارسها حمر العیون دوام ۞ واقبل رهج فی السماء کانه
غمامة دجن ملبس بقتام ۞ ونادی ابن هند ذا الکلاع و یحصبا ۞ وکندة فی لخم وحی جذام
تیممت همدان الذین هم هم ۞ اذا ناب امر جنتی وسهامی ۞ ترجمه یعنی چون دیدم اسب
که کوفته میشد در نیزه سواران آن سرخ چشمان که بود چون آلوده
و گرد کرد حرب در آسمان گویا آن ابری بود برای پوشانیدن آسمان پوشاینده
بگرد سیاه و ندا کرد پسر هند ذو الکلاع را و قبیله یحصب را و قبیله کنده را در
قبیله لخم و قبیله جذام آهنگ کردم همدان را که ایشان چون برسد کاری سخت سپر
و نیزهای منند **شعر** ونادیت فیهم دعوة فاجابنی ۞ فوارس من همدان غیر لئام
فوارس من همدان لیسوا بعزل ۞ غداة الوغا من شاکر وشبام ۞ ومن ارحب الشم المطاعین بالقنا
ورهم واحیاء السبیع ویام ۞ ومن کل حی قد اتتنی فوارس ۞ ذوو نجدات فی اللقاء کرام
بکل ردینی وعضب تخاله ۞ اذا اختلف الاقوام شعل ضرام ۞ یقودهم حامی الحقیقة منهم
سعید بن قیس والکریم محامی ۞ فخاضوا لظاها واستطاروا شرارها ۞ وکانوا لدی الهیجا کشرب مدام
ترجمه یعنی ندا کردم در میان ایشان یکبار خواندن پس جواب داد مرا سواران از
همدان غیر ناکسان سواران از همدان که نیستند بی سلاح بامداد جنگ از
قبیله شاکر و قبیله شبام و از قبیله ارحب بزرگان زننده بنیزه و قبیله رهم و
قبیلهای سبیع و یام و از هر قبیله بحقیقت آمدند مرا سواران خداوندان نجدات
در کارزار بزرگان بهر نیزه ردینی و شمشیر که پنداری آنرا چون آمد شد کنند قومها
آتش افروخته میکشد ایشانرا بکارزار نگاه دارنده اهل و حمیت نگاه داشتن آن از ایشان

سعید پسر قیس و بزرگوار حمایت کنند پس در آمدند در دریای آن آتش و کرم شدند
از آن آتش بجست و بودند نزدیکا چون آشامند کان باده **شعر**
جزی الله همدان الجنان فانهم ؞ سمام العدی فی کل یوم خصام ؞ لهمدان اخلاق و دین یزینهم
ولین اذا لاقوا وحسن کلام ؞ متی تاتهم فی دارهم لضیافة ؞ تبت عندهم فی غبطة وطعام
الا ان همدان الکرام اعزة ؞ کما عز رکن البیت عند مقام ؞ اناس یحبون النبی ورهطه
سراع الی الهیجاء غیر کهام ؞ فلو کنت بوابا علی باب جنة ؞ اقول لهمدان ادخلی بسلام
سیفرماید چنانچه جزا دهاد خدا همدان را بهشتها چه بدرستی که ایشان زهرهای کشنده‌اند
در هر روز خصومت کردن مر همدان راست خویها و دینی که می آراید ایشان را
ونرمی چون برسند وخوبی سخن هرگاه که آیی ایشان را در سرای ایشان برای مهمان
شدن شب گذاری تو در ایشان در رشک وطعام بدرستی که همدان بزرگان ارجمند
چنانچه ارجمند است گوشه خانه کعبه نزد مقام ابراهیم مردمی اند که دوست میدارند
پیغمبر را و گروه او را شتاب کنندگان بکارزار نه درنگ کنندگان چون باشم من دربان
بهشت گویم مر همدان را در آیید بسلامت **حکایت** ابن اعثم کوفی عمرو بن حصین
سکونی در حرب صفین از عقب مرتضی در آمد و میخواست که آنحضرت را بزخم
بزند و سعید بن قیس او را بقتل آورد و این ابیات گفت **شعر**
الا ابلغ معاویة بن حرب ؞ ورجم الغیب یکشفه الظنون ؞ بانا لا نزال لکم عدوا
طوال الدهر ما سمع الحنین ؞ الم تر ان والدنا علی ؞ ابو حسن ونحن له بنون
وانا لا نرید به سواه ؞ وذاک الرشد والحظ السمین ؞ وچون معاویه شنید
جمعی کثیر از قبایل یحصب وکنده ولخم وجذام همراه ذی الکلاع حمیری کرد و
بخروج و قصد محاربت همدان خاصة وچون علی ایشان را بدید فرمود یا همدان
همه گفتند لبیک لبیک یا امیر المؤمنین فرمود علیکم بهذه الخیل فان معویة
قد قصدکم بها خاصة دون غیرکم پس سعید بن قیس با مردم همدان متوجه
شدند خصم را بشکستند مرتضی با قبایل همدان گفت انتم درعی ورمحی وسنانی
وجنتی والله لو کانت الجنة فی یدی لادخلتکم ایاها خاصة یا معشر
همدان پس این ابیات انشا فرمود و امام غزالی در احیا گوید علی از کثرت طلاق

کفتن

گفتن امام حسن ملول بود بر منبر میگفت ان حسنا مطلاق فلا تنکحوه مردی از قبیله
همدان برخواست و گفت والله ای امیر المؤمنین ما حسن بارو همه انکحه که اراده او باشد
اگر خواهد نگاه دارد و اگر خواهد بگذارد و علی را خوش آمد و بیت آخر این قطعه خواند
شبام سمعانی در کتاب انساب گفته که شبام بکسر شین معجمه و فتح با موحده و
در آخر میم بعد از الف نام مدینه ایست در یمن و اصل آن مدینه جمعی از علماء شیعه‌اند
و شبام طایفه‌اند از همدان که در کوفه نزول نمودند و عبد الجبار بن عباس شبامی
همدانی کوفی محدث از آن طایفه است و در تشیع غلو تمام داشت و این بیت
دیوان آنحضرت در اظهار ملال و اندوه از قتل اعیان قبیله شبام در حرب اهل
اعدا اسلام مذکورست **شعر** وصحت علی شبام فلم یجبنی ؞ بعزیزی ما لقیت شبام
سیفرماید و بانگ زدم بر قبیله شبام پس جواب نگفت مرا سخت است بر من آنچه دید
شبام **رابن** جهولند و بیل کیند من ؞ هستند بجان حق دو بر سند من
کردند بپا این جماعت خارق ؞ دیدم که شکافت جوشنه من **مذحج** در کتاب انساب
سمعانی مسطورست که مذحج بفتح میم و سکون ذال معجمه و کسر حاء مهمله و جیم قبیله
از یمن داین قبیله بنی مذحج از زمان خلافت حضرت امیر اظهار هواداری او میکردند
چنانکه بعد از این مذکور خواهد شد و در دیوان اعجاز بیان آنحضرت قطعه ایست
در تحریک سلسله حرب صفین و یاد نمودن هواداری وجان سپاری طایفه مذحج
و دیگر قبایل سعادت قرین از ارباب دین و آن قطعه اینست **شعر**
ما علتی وانا جلد حازم ؞ وفی یمینی صارم صلادم ؞ وعن یمینی مذحج القماقم
وعن یساری وائل الخضارم ؞ القلب حول مضر الجماجم ؞ واقبلت همدان والاکارم
والازد من بعد لنا دعائم ؞ والحق فی الناس قدیم دائم ؞ سیفرماید چیست بازدارنده
من ومن چابکم بیدارم در کار و در دست راست منست شمشیر تیز
و از دست راست قبیله مذحج و از دست چپ منست قبیله وایل بسیار عطا
لشکر پیرامون من قبیله مضراست اصول قبایل عرب روی کرده است قبیله همدان
و بزرگترها قبیله ازد و از پس مرمار است ستونها و حضرت حق در میان مردم
دیرینه همیشه است **ربیعه** در کتاب انساب سمعانی مسطورست که ربیعه

نزار نام پدر قبیله بزرک وسیع است که رضی او قبایل بزرک است که هر یک از ان قبا[یل]
بواسطه بزرکی خود مستغنی اند از نسبت بربیعه و از جمله قبایل ربیعه قبیله بکر
ابن وایل بن قاسط بن هنب بن افصی بن دعمی بن جدیله بن اسد بن ربیعه
ابن نزار است و ربیعی میکویند کسی را که منسوب بربیعه باشد و این در [illegible]
کفته که ربیعه یک حی است از ازد و شیخ اجل عبد الجلیل قزوینی در کتاب نقض
ایشان را از شیعه با اخلاص حضرت امیر شمرده و در دیوان اعجاز بیان انحضرت
قطعه ایست در بیان مقاتله قبایل عرب در صفین و غلبه کردن ارباب حق
و اصحاب یقین که کمال بزرکی و شجاعت و هواداری و جان سپاری قبیله ربیعه
از ان مستفاد میکردد و ان قطعه اینست شعر لمن الرایة السوداء یخفق ظلها
اذا قیل قدمها حصین تقدما * فیوردها فی الصف حتی یزیرها * حیاض المنایا تقطر الموت والدما
تراه اذا ما کان یوم کریهة * ابی فیه الا عزة و تکرما * واجمل صبرا حین یدعی الی الوغا
اذا کان اصوات الرجال تغمغما * معنی ابیات علم سیاه که می جنبد
سایه آن چون کفته شود پیش دار آنرا ای حصین پسر منذر از قبیله ربیعه
آید پس در آرد آنرا در صف تا بزیارت برد آنرا به حوضهای مرک که چکان شد
مرک را و خون را بینی او را چون باشد روز جنک که منع کند در خود مکر
غلبه را و بزرکی را و نیکو کند صبر آن هنکام که خوانده شود بکارزار چون
باشد آوازهای مردم که پست شود شعر وقد صبرت عک ولخم وحمیر
لمذحج حتی اورثوها تندما * ونادت جذام یا لمذحج ویحکم * جزی الله شرا اینا کان اظلما
اما تتقون الله فی حرماتنا * وما قرب الرحمن منها وعظما * جزی الله قوما قاتلوا فی لقائهم
لدی الموت قدما ما اعز واکرما * ربیعة اعنی انهم اهل نجدة * وباس اذا لاقوا خمیسا عرمرما
معنی ابیات بحقیقت صبر کردند قبیله عک و قبیله لخم و قبیله حمیر مر قبیله مذحج
تا بمیراث کذاشتند قبیله مذحج ایشان را پشیمانی عوض و ندا کردند قبیله
جذام که ای قبیله مذحج وای مر شما را جزا دهاد خدا بدی هر کدام را از ما که
باشد ستمکارتر ایا نمی پرهیزید از خدا در زنان ما و انچه نزدیک ساخته
بخشاینده از ما و بزرک داشته است جزا دهاد خدای قومی را که کشتن کردند

دنکار

دنکار زار ایشان نزد مرک در زمان قدیم چه غالب اند و چه بزرکند قبیله ربیعه
قصه میکنم از یعنی بدرستی که ایشان اهل شجاعت و سختی اند چون ببینند لشکر
بسیار و در شیخ ابو اسحق مسطور است که مرتضی در یکی روز صفین علم سیاه به حضین بن
منذر که سید قبیله ربیعه بود داد و او را با پانصد مرد از پهلوانان ربیعه و صد مرد
از دلیران مذحج بحرب فرستاد و حضین قصد سراپرده معویه کرد و معویه جمعی
از قبایل عک و لخم و حمیر را بمعارضه ایشان ساخت و حربی عظیم واقع شد و حضین
و اصحاب او غالب شده بسراپرده معویه رسیدند و شخصی از قبیله جذام کفت ویحکم
یا اهل مذحج اما تتقون الله فی الحرم ونحن بنو اعمامکم فاقصروا فانه الیوم
غد و مرتضی در ان وقت این ابیات فرمود شعر اذا قلنا بنو هند طعنا وضربنا
باسیافنا حتی تولی فاحجما * وولی ینادی زبرقان بن ظالم * وذا کلع یدعو کریبا و [illegible]
و [illegible] و نعمان [illegible] و مالکا * وحوشب الذی [illegible] و [illegible] * وکرز بن نبهان [illegible]
وعمرو بن قیس [illegible] * زبرقان بزای معجمه مکسوره و رای مهمله مکسوره و ذو کلع بفتح
کاف و کلام [illegible] از قبیله حمیر بود از ملوک یمن و در صفین کشته شد و کریب [illegible] پسر
صباح بن [illegible] حمیری و او [illegible] در صفین [illegible] آمد [illegible] و مرفع بن صباح
[illegible] و مقتول [illegible] شرحبیل بن طارق بکری [illegible] پسر حرث بن [illegible]
عکی بن عباد بن مسروق همدانی کشته شدند پس مرتضی پیش فرمود و او را [illegible]
و انعام نعمت دادن [illegible] و نعمان بضم نون پسر بشیر [illegible] پسر ارطاة
فهری و مالک پسر [illegible] و او در صفین بدست [illegible] کشته کشت
و حوشب [illegible] حاء مهمله [illegible] و او را ذو الظلیم کفتند کشته شد در صفین بدست
سلیمان بن صرد خزاعی مقتول شد و [illegible] معویه [illegible] شعر و ظلما
[illegible] و کرز بضم کاف و تقدیم راء مهمله بر [illegible] و نبهان بتقدیم نون
مفتوحه بر بای موحده و محرق بحای مهمله و رای مشدده و حرث [illegible] مثلثه
پسر وداع حمیری و قیس [illegible] ابن [illegible] این دو [illegible] از کریب بدست مرتضی کشته
شدند و روایت که مرتضی فرود آمد و بعضی از ایشان را بر بالای [illegible] الشهر
الحرام بالشهر الحرام والحرمات قصاص فمن اعتدی علیکم فاعتدوا علیه بمثل ما اعتدی

علیکم واعلموا ان الله مع المتقین و عبید عبیدالله پسر عمر خطاب است و او بدست
عبدالله بن سوار عبدی مقتول شد و بعضی گویند بدست حریث ابن خالد
و بعضی گویند هانی بن خطاب و بعضی گویند هانی بن عمرو و بعضی گویند محرز بن
تحقیق و حاصل نظم شریف آنست که میفرماید چشانیدیم پسر هند را تیزی
و زدن سر نیزه‌های ما تا پشت کرد و با ما ایستاد و پشت کرد در حالی که خواند
زبرقان پسر ظالم را و تالعم را خواند و کریب را و نعت را و عمرو را و نعمان را و
و مالک را و حوشب را و خوانده معاویه بر بود و ستاره یکی شب در آمد و خواند گروهی
پنهان را و دو پسر محرق را و قین را و عبیدالله را و ابوالاعور سلمی را **مضر** در کتاب
انساب سمعانی مسطور است که مضر بضم میم و فتح ضاد معجمه و را مهمله نام پدر قبیله
معروف که قریش باو میرسد و او مضر بن نزار بن معد بن عدنان ابو ربیعة بن
نزار است و ربیعه و مضر دو قبیله عظیم اند تا انکه گفته اند که در قبایل عرب بزرگتر
ازین دو طایفه نیست و ازین دو قبیله جماعتی از علما و محدثان از متقدمین و
متاخرین بیرون آمده اند و قطعه که سابقا از اشعار امیر [illegible] ذو الفقار
در بیان احوال قبیله مذحج مذکور شد دلالت تمام بر بزرگواری و جان سپاری
قبیله مضر در رکاب ولایت انتساب وارد **ازد** در کتاب انساب مسطور است
که ازد بفتح الف و سکون الزا و کسره دال مهمله نام پدر قبیله ایست از عرب و او ازد بن
غوث بن نبت بن مالک بن زید بن کهلان است و حضرت امیر علیه السلم در بعضی از
اشعار که سابقا مذکور شد ایشانرا ستوده اند و بخلاف خود خوانده و در بعضی
ایشانرا تشجیع کرده و در آن خطبه قطعه در ستایش ایشان گفته **شعر**
الازد سیفی علی الاعداء کلهم ۰ وسیف احمد من دانت له العرب ۰ قوم اذا فاجؤوا ابلوا وان غلبوا
لا یحجمون ولا یدرون ما الهرب ۰ میفرماید قبیله ازد شمشیر منند بر دشمنان همه
ایشان و شمشیر احمد اند انکس که اطاعت کردند مر او را تازی زبانان ایشان قومی
که چون ناگاه کسی را بگیرند وفا کنند یا تمام کنند حق آن را و اگر مغلوب شوند سر
باز نپیچند و ندانند چیست گریختن **رباعیه** یاران متند اهل حشر همه
مایل بخدا و از جهان سیر همه ۰ معنی گریختن نمیدانند که چیست ۰ باشند مرد روز حرب چون

شعر قد لبسوهم فی المعرکه ۰ بیض رقاق و داودیة سلب ۰ البیض فوق رؤوس تحتها اللبب
وفی الانامل سمر الخط والقضب ۰ البیض تضحک والآجال تنتحب ۰ والسمر ترعف والارواح تنتهب
میفرماید ایشان قومی اند که لباس ایشان در معرکه شمشیرهای تنک است و زرهها
داودی که بوده اند [illegible] خودها بر بالای سر ایشان در زیر خودها زرهها
[illegible] و در سرهای انگشتان نیزه‌های گندم گون از موضع خط و شمشیرها [illegible]
تا [illegible] راست شمشیرها [illegible] و اجلها [illegible] میگریند چون از [illegible]
گندم گون بیرون می‌آید و جانهای شما غارت کرده میشوند **رباعیه**
شد جماعه قوم [illegible] روز مصاف ۰ دارند تمام چهره سنگ شکاف
از بس که خورد [illegible] ۰ پیدا شده است در [illegible]
شعر فای یوم من الایام لیس لهم ۰ فیه من الفعل ما دون له العجب
الازد ازید من یمشی علی قدم ۰ فضلا و اعلاهم قدرا اذا رکبوا ۰ میفرماید
کدام روز از روزها نیست مر ایشانرا از دادن [illegible] و ذکر دادن [illegible]
اوست [illegible] قبیله ازد [illegible] بر قدم میرود یعنی [illegible]
[illegible] از روی [illegible] چون سوار شوند **شعر** یا معشر الازد انتم معشر انف
لا تضعفون اذا ما اشتدت الحقب ۰ وفیتم وفاء العهد شیمتکم
ولم یخالط قدیما صدقکم کذب ۰ اذا غضبتم یهاب الخلق سطوتکم
وقد یهون علیکم منکم الغضب ۰ میفرماید ای قبیله ازد شما جماعتی [illegible]
با جماعتی که [illegible] سست [illegible] شوید چون [illegible]
کار وفای عهد خوی شماست [illegible] زمان قدیم راست شما بود
چون غضب کنید [illegible] خلایق از [illegible] شما و [illegible]
از شما غضب **شعر** یا معشر الازد انی من جمیعکم ۰ راض وانتم رؤوس الامر والذنب
لن ییأس الازد من روح و مغفرة ۰ والله یکلؤهم من حیث ما ذهبوا
طبتم حدیثا کما قد طاب اولکم ۰ والشوک لا یجتنی من ثمره العنب
میفرماید ای جماعه ازد بدرستی که من از همه شما خشنودم و شما سرهای
کارهاید [illegible] و ازد [illegible] و آمرزیدن [illegible]

ایشان را اعرجا کردند بلکه بدیشان شمار دهای کم بودی چنانکه با کسی اول شمار حیده نشود
از شاعر اکبر شعر ولا ازدجرتهم ان سوس بعض الشفق * او خرعم والقرّ وادعوا لیس علوا
او کوثروا اکثروا او صوبوا واصبروا * او سوموا اسهموا او سولبوا استلبوا
صقلوا افلتقاهم المولی ولا انتند * فلم یثبت صفوفهم لهو ولا لعب
هینون لیّنون خلقا فی مجالسهم * لا الجهل یعزوهم فیها ولا التعب
شعر باید قبیله ازدی جدوحی است که اگر بیشی کرده شوند بیشی کیرند و اگر جفا کرده
شوند بخر کنند و اگر غلبه جسته شود غلبه کنند و اگر بمرده شوند بسیار
بسیار باشند و اگر نبود کرده شوند بصبر صبر کنند و اگر گرو بسته شوند کرو بیرند
و اگر ربوده شود چیزی از ایشان در باید صاف شمشیر خاص ساخت برای ایشان
دوست دو سی خود را بی تا کجست بجفای ایشان ضرف حقّت با مریه غیر لالی
و بر طلب شادی بجوزی تا مناسب ایشان آسان و نرم اند از روی خلق و در مجالسها
نشستی خود نه جهل فرو گیرد ایشان را و در مجالسها و بر ایشان زند
حیث امارصوامع دون نایلهم * والاسد ترهبهم یوما اذا غضبوا
ادنی الانام کفا حین تسألهم * و ابطا الناس ما شاء انهم یذبوا
واهجع کثیرا لا تفرقوا * اذا اما شئتم غسان والذیب * فالقه تجدهم اتوا حول
بالقبول وما من صالح کسبوا * شعر باید بارانها اگر زائل شوند ایشان ازین سوی
عطای ایشان است و شیران اند که ترسند از ایشان چون خشم کیرند دوری کم
خلایق اند با عطا کنها از ما نان که خواهند از ایشان عطا و ابحج مردم اند از ما نان
که خواهد شود بجرب کدام کروه بسیار نکر کنده شود ازین قبیله از اجون
نزد یک شود مرا ایشان را قبیله غسان با بزرگان خویش بیای جانب پر جفا با دا
دهد ایشان را چیزی که آوردند و عطا کردند باز آن رسول خدا از ایشان کسب
کرد اند اهل صالح شعر یاران ستند بجز احسان واز غیران و لا یغضب وقت
در حضرت دین مصطفی میکوشند * یا بندهم ار فیض فضلت یارب * و نیز ایم
ازد و محبت ایشان با اهل بیت رسالت بمرتبه بود که چون سر امام حسین علیه السلام
نزد عبید الله بن زیاد آوردند مردم جمع کرد و بر منبر مسجد کوفه رفت و گفت الحمد لله

الذی اظهر الحق و نصر امیر المؤمنین یزید و حزبه و قتل الکذاب ابن الکذاب حسین بن علی عبد الله
ابن عفیف ازدی برخاست و گفت ای دشمن خدا تو دروغ کوی و پدر تو و انکه از قبل
او بر این امارت است یعنی آن سکنی و پسر مرجانه بجای بنده زادگان پیغمبران میکشی و عبد الله
لعین بفرمود که او را بکرفتند و مردم ازد هجوم نموده او را از مردم بیرون بردند و عبید الله علیه ما علیه
بشنید شعر وائل در کتاب انساب مسطورست که وائل بفتح واو و کسر یا مثقوطه
بدو نقطه از تحت نام پدر چند قبیله است از قریش قبایل یکی از ایشان قبیله مضر و قبیله
ازد و قبیله هوازن و غیرهم و ظاهر آن مراد از قبایل که سابقا در بعضی اشعار آنها
حضرت امیر مذکور شد قبیله خزاعه بود که در هواداری و جان سپاری در حضرت آنحضرت
و حلال زادکی ما تند ازد و مضر باشند شعر خزاعه در کتاب انساب و کتاب صحاح
اللغة مسطورست که خزاعه بضم خاء معجمه و فتح زاء و در آخر عین مهمله طایفه اند
از قبیله ازد و ایشان را این نام کردند که خزع یعنی تخلف و جدا ماندن است
از کلی چون قبیله ازد از مکه بیرون آمدند و خواستند که در بلاد متفرق شوند خزاعه
از ایشان تخلف نمودند و در مکه ماندند و شاعر ازد درین باب گفته شعر
فلما هبطنا بطن مرّ تخزعت * خزاعة عنّا فی حلول کراکر * و در احوال عبد الله
ابن بدیل بن ورقاء الخزاعی از کتاب استیعاب مسطورست که خزاعه عیبه
رسالت صلوات الله علیه بودند یعنی صندوق اسرار و خزانه حافظه سید ابرار
بودند رضی الله عنهم و بعضی درین مقام از کتاب مذکور مسطورست که معویه گفت که محبت
قبیله خزاعه با علی بن ابی طالب بمرتبه ایست که اگر زنان ایشان توانستندی
کربا ما جنگ کنند تقصیری نکردندی تا بمردان ایشان چه رسد شیخ اجل
ابو الفتوح رازی رحمه الله در تفسیر خود گفته که بنی خزاعه مسلمان و کافر ایشان
هوا خواه حضرت رسول بودند و با رسول عهد داشتند و روایت نموده که ابو سفیان
و اصحابش چون از حرب احد باز گشتند و بروحا رسیدند از باز گشتن خود پشیمان
شدند و یکدیگر را ملامت کردند و گفتند ما چه کردیم مرد ایشان را کشتیم و در ماندگان
برادران ایشان قوی را کشتیم رجالی که مانند ضعیف را که کشتیم باز گردیم تا باقی را
از ایشان بر آریم چون خبر باز گشتن ایشان برسول رسید خواست که لشکر از پس ایشان

وانخویشتن شدق وشوکتی نماید تا کافران گمان برند که مسلمانان را قوتی هست که
از قفای ایشان میروند باز گردید و عزم بود تا اگر وندکه رسول علیه السلم از
قفای این کافران بخواهد رفتن و ساز رفتن باید کردن با اکثر اصحاب مجروح شده
مجروح و رنجور بودند جابر ابن عبدالله انصاری گوید پدر مرا کشته بودند و او
هفت دختر را رها کرده بود من گفتم یا رسول الله چه فرمایی مرا دانی که پدر من هفت
عورت بمن رها کرده است و بر سر ایشان مرد نیست و من نخواهم که تو بجهاد روی
و من در خدمت تو نباشم رسول علیه السلام گفت برایشان خلیفه بدار و تو
با ما بیا من جهاد کردم رسول صلعم بر خواست و با جمعی صحابه برفت تا بجایی رسیدند
که آنرا حمراء الاسد گویند و آنجا تا مدینه هشت میل است ابن السایب روایت
کند که مردی از بنی عبدالاشهل گفت من از جمله مجروحان بودم و برادرم را جراحت
سخت تر بود با یکدیگر گفتیم که چه چاره است ما مجروح و رنجور و مرکوبی نداریم
و قوة پیاده رفتن نیز نیست و رسول خدا را چگونه رها کنیم آخر عزم مصمم کردیم
بر رفتن ساعتی می رفتیم و هرگاه برادر رنجور و مانده شدی من او را بر گرفتمی و
پاره راه بردمی و او پاره برفتی تا در حمراء الاسد برسول صلعم رسیدیم در اثنای
این حال معبد الخزاعی که در آن وقت مشرک بود برسول علیه السلم بگذشت و گفت
یا محمد سخت است بر ما این رنج که بصحابه تو رسید اگر آسانی بودی ما را بهتر بودی
و چون در موضع روحا با بو سفیان رسید و او را دید که میخواهد که بعقب
حضرت رسالت رود از او پرسید که بکجا میروی گفت عزم آن دارم که بروم و
بقایای اصحاب محمد را مستاصل کنم معبد گفت بخدا که من محمد و اصحابش را
با لشکری دیدم که مثل آن ندیدم همگی ساخته حرب و آنان که حاضر نبودند
حاضر شده و ساز جنگ نموده بتعجیل از دنبال شما می آیند و تاسف میخورند
بر آنکه چرا شما را رها کرده اند و همانا تا در مکه از قفای شما باز نگردند ابو سفیان
و قومش را خوفی عظیم از سخن معبد در دل آمد و با او گفتند که چه میگویی ما
ایشان را مجروح و منهزم و متفرق رها کردیم گفت آن ندانم که شما چه کردید اما
اکنون لشکری را دیدم که از شوکت و عدت و حرص ایشان بر حرب شما سرا

در دل آمد که بیتی چند گفتم ابو سفیان گفت آن بیتها چیست گفت این است شعر
کادت تهدّ من الاصوات راحلتی • اذ سالت الارض بالجرد الابابیل • تردی باسد کرام لا تنابلة
عند اللقاء ولا خرق معازیل • فظلت عدوا اظن الارض مائلة • لما سموا برئیس غیر مخذول
فقلت ویل لابن حرب من لقائکم • اذا تغطمطت البطحاء بالجیل • انی نذیر لاهل السبل ضاحیة
لکل ذی اربة منهم و معقول • من جیش احمد لا وخش تنابلة • ولیس یوصف ما انذرت بالقیل
چون ابو سفیان و اصحابش این بیتها شنیدند بترسیدند و توقف کردند و متامل بسبب
الروایات مذکوره متفطن میشود بانکه دوستی و اخلاص خزاعه و تعاطف و اتصال
ایشان با حضرت رسالت و خاندان او و رعایت ارحام و تعصب اشیاع بوده
و اگر آن بودی ایشان نیز با دیگر مشرکان در عداوت آنحضرت
مشارکت نمودندی و بالجمله اسلاف و اخلاف خزاعه قرنا بعد قرن از صحابه و تابعین
و تبع تابعین همیشه از اهل ایمان و شیعه خاندان بوده اند و جابجا آثار اخلاص و
یکجهتی و اختصاص بسیاری از اکابر ایشان در طی مجالس آینده مذکور خواهد شد انشاءالله
و هو العزیز طی سمعانی گفته که آن نام پدر قبیله ایست از عرب که سلسله نسب او
بقحطان میرسد و گفته اند که سه کس از قبیله طی بیرون آمده که نظیر خود نداشتند حاتم در
جود و داود در فقه و زهد و ابو تمام در شعر و شیخ اجل ابو جعفر طوسی طیب الله مشهده
در کتاب امالی باسناد خود از یزید بن جابر جعفی روایت نموده که گفت از حضرت امام
محمد باقر علیه السلام شنیدم که گفت حکایت کرد مرا پدر من از جد من که چون حضرت امیرالمومنین
صلعم از مدینه بیرون آمد جهت دفع ناکثان ناکثین متوجه جانب بصره شد
بربذه نزول نمودند و چون از آنجا کوچ کردند عبدالله بن خلیفه طائی بحضرت
آنحضرت رسید در موضعی که آنرا قاید گویند آنحضرت او را نزدیک خود طلبید
عبدالله رسم خدمت بجا آورده گفت الحمد لله الذی ردّ الحق الی اهله و وضعه
فی موضعه کره ذلک قوم او سرّوا به فقد والله کرهوا محمدا علیه السلام و نابذوه
و قاتلوه فرد الله کیدهم فی نحورهم وجعل دائرة السوء علیهم والله لنجاهدن
معک فی کل موطن حفظا لحق رسول الله پس حضرت امیر او را نوازش نمود و نزدیک
نشاند و چون او از قدیم الایام دوست و هواخواه حضرت امیر بود آنحضرت

در امور خود با او مشورت نمود و کیفیت حال دوست و دشمن خود از وی پرسید تا
سخن به ابوموسی اشعری رسید عبدالله گفت مرا با او اعتمادی نیست و گمان آنست
که اگر کسی با او مساعدت نماید طریق مخالفت شما را باقدام نفی و عناد بپیماید آنحضرت
فرمودند که من نیز با او اعتماد ندارم و او از جمله معتقدان آنهاست که بر من
تقدم نمودند و او را سلطنت و حکومت دادند و من در اول خلافت خود خواستم
که او را از حکومت کوفه عزل نمایم لیکن اشتر از من درخواست نمود که او را چند
روزی بحال خود بگذارم و من از روی کراهت قبول التماس اشتر نمودم و در این
سخن بودند که سیاهی بسیار از نواحی و پیاده و سوار از جانب کوهسار قبیله
طی پیش آمد پس حضرت امیر با اصحاب خود گفت تحقیق نمایید که این چه سیاهی است
جمعی از اصحاب آنحضرت سواره شده بآن جانب دوانیدند و بعد از ساعتی مراجعت
نموده بعرض رسانیدند که این مردم قبیله طی اند که اسب و شتر و گوسفند خود را
برداشته آورده اند که صرف راه شما نمایند و بعضی از ایشان استعداد جهاد
نموده میخواهند که در این سفر ظفر اثر در رکاب ولایت انتساب بر اسم مجاهده
نمایند آنحضرت فرمود که جزاکم الله خیراً وفضّل الله المجاهدین علی القاعدین اجراً
عظیما عبدالله بن خلیفه مذکور گوید که چون این جماعت بخدمت حضرت رسیدند و سلام
کردند خوش آمد مرا جمعیت و حسن هیات ایشان و چون بحضور آمدند چشم من بلقای
ایشان روشن شد و ندیدم خطیبی ابلغ از خطیب ایشان پس عدی بن حاتم که رئیس
قبیله طی بود از آن میان برخاست و حمد و ثنای خدای تعالی گفت و بعد از آن گفت
که من در عهد حضرت پیغمبر صلوات الله علیه مسلمان شده ام و ادای زکوة در عهد
آنحضرت نموده ام و با اهل ردّه بعد از و مقاتله نموده ام و قصد من در آن ثواب
و فضل و رحمت رب الارباب بود و میدانم که خدای تعالی نیکوکاران را ثواب
خواهد داد و چون در این روزها شنیدیم که جمعی از اهل مکه نکث بیعت تو
کرده اند و اظهار مخالفت مینمایند آمده ایم که از جمله انصار تو باشیم و در رکاب ظفر
انتساب تو بهر چه امر فرمایی اقدام نماییم حضرت امیر او را و سایر قبیله طی را دعا
گفت پس سعید بن عبید بحتری که از بنی بحتر بود برخاست و گفت ای امیر المؤمنین

بعض

بعضی از مردم میتوانند که بزبان خود تعبیر نمایند از آنچه در دل دارند و بعضی قدرت
بر آن ندارند و اگر خود را بتکلف بر اظهار آن دارند آخر بسر یکی بیان عجز و فرو ما
درآرند و اگر ساکت شوند موجب اندوه و ملال ایشان میشود و بحمد الله سوگند که من
از آنها ام که آنچه در ضمیر دارم از مهر و وفای تو دارم میتوانم که بیان آن بزبان نمایم
لیکن با وجود بی زبانی جهد مینمایم که ما فی الضمیر خود را بر رای منیر تو ظاهر سازم
و از خدای تعالی در این باب توفیق میخواهم و لحال این قدر میگویم که من هوا خواه
تو ام در نهان و آشکار و مطیع امر تو و معادی دشمنان تو خواهم بود در کارزار
و اعتقاد آن دارم که حقی که تراست دیگری از آنها که پیش از تو بوده اند نبوده و نیز دیگری
از اهل زمان را امروز نیست بواسطه فضیلت و سابقه که ترا در اسلام
هست و خویشی تو با حضرت رسول که از صحبت تو مفارقت نخواهم نمود تا آنکه
ظفر یابی یا در قدم تو عمرم بآخر رسد حضرت امیر او را گفت که رحمت خدای بر تو
باد که زبان تو ادا نمود آنچه در ضمیر تو پنهان بود و از خدای تعالی میخواهم که ترا
عاقبت روزی کند و بهشت کرامت نماید عبدالله گوید که جمعی دیگر از آن طایفه
سخنان گفتند و عرض اخلاص خود بر حضرت امیر نمودند اما سخن غیر آن در
نظرم نماند پس حضرت امیر از آن منزل کوچ فرمود و از بزرگان و سادات
طی ششصد مرد با او همراه شدند **العیزاریه** در کتاب انساب سمعانی
که مشهور است از انهار بصره که چند قریه بر کنار آن واقع است و طایفه عظیمی
در خارج دار الخوارج بصره منزل دارند و از قدیم الایام نقش مذهب اهل البیت
بر لوح دل ایشان نگاشته اند و در زمان ما زیاده از پانصد خانه وار از بنی آدم
الناوریه نام طایفه است از اهل ناور و آن دهی است از بغداد و اکثر ایشان
شوقی بسیار است که از اعضا بصره آمده اند و در اندرون شهر نزول نموده بعذاب
صحبت خارجیان عتاب و ناصبیان ذوی الاذناب گرفتارند و از قدیم الایام
مذهب شیعه امامیه دارند و رئیس ایشان در زمان ما امیر صالح فاضل شیخ
ناصر است که هر ساله خمس و زکوة مال خود را که مبلغها کلی میشود بنجف اشرف
نقل بلای متعلق آورده بسادات و فقرای طلبه آنجا صرف مینماید جزاه الله خیرا

بنی نزاریه طایفه اند که در اهل شهر بصره بعز او محبت خارجیان گرفتارند و از قدیم الایام
بکوری منافقان در سلک مومنان انتظام دارند و رئیس ایشان در ایام این مسطور
محبوب القلوب خواجه موسی است که وجود امثال او در میان اهل ایمان مطلق
بنی شکر طایفه مشکورند که در خارج شهر بصره منزل گزیده اند و از خارجیان اهل
خارج کرده بوده اند قریب بدویست خانه وار اند و همگی از محبان اهل بیت اطهارند
و شکر نعمت محبت بجای آرند شکر الله مساعیهم و انجح مسائلهم و دواعیهم
بنی ... طایفه اند که بعنوان تخم محبت اهل البیت در مزرع دل اخلاص منزل
... قریب دویست خانه وار اند و در خارج شهر بصره منزل دارند سقی الله زرعهم
ونعم اسلامهم ورفعهم **...** در اصل از شهر جویزه ببصره رفته اند و در
بیرون شهر می باشند و بر طبق کلام معجز نظام هذا عذب فرات وهذا ملح
اجاج بعضی از ایشان مشرب عذب محبت خاندان رسالت دارند و بعضی
... شعارند و محمد بن عباس کیلیان و جمیع قریهای ناحیه شمال
بصره از موضع مشار تا قطعه قرنه که دو روزه راه است از جانب بر و بحر
همگی از قدیم الایام شیعه اند و غرض از تفصیل طوایف شیعه بصره و نواحی
آن آنست که بر ناظر این کتاب ظاهر شود که هرگاه در بصره خراب که دیار
خارجیان ذوی الاذناب است این قدر از طوایف شیعه باشند در ولایت مصر
و یمن و حجاز و امثال آن که اهالی آنجا غرور شهرت ندارند و سنیان فی تعصب
گر آنان اند چه قدر از شیعه و تعداد ایشان خواهند بود **بنی کمونه** که ایشان را بنی عبیدالله
نیز گویند خانواده بزرگ اند از سادات عالی درجات که بعلو حسب و سمو
نسب مذکورند و در اکثر عراق عرب و کوفه بکثرت عدد و عدد مشهورند
و اصل بنی کمونه بنی کمکیه است که از اولاد شکر الاسود بن جعفر التقی بن
ابی الفتح محمد نقیب کوفه بوده اند و مردم تخفیف نموده اند و بکمونه گفته اند
و بان مشهور شده و ابن ازجاج فضلا مشهور است چنانکه گفته اند میدان
میدان ... و سید فاضل نسابه میر محمد قاسم نسابه مختاری سبزواری
در بعضی از مولفات خود آورده که جماعت سادات کمونه از اکابر نقبای کرام کوفه

بوده اند و از قدیم الزمان نقابت و بزرگی سادات عراق عرب خصوصا کوفه در
خانواده ایشان بوده و در میان ایشان فضلا و علما بسیار بوده اند و در زمان
سید مرتضی علم الهدی رضی الله عنه بنیابت او و اصالت خود مرتکب نقابت
بغداد و عراق عرب میشده اند و از اکابر متعینان نقبای آنجا بوده اند و از اینجا
معلوم میشود که کسی را که در چنین امری مهم تر مثل سید مرتضی علم الهدی مفوض
الیه و معتمد علیه دانسته باشد سیدی خواهد بود ابهر بزرگ فاضل دین دار
ذیشان مطلع عالیمقدار و معین نیز است اینها را در دلالت بر فضیلت و صحت
سیادت و عظم شان و علو مکان ایشان و سادات کمکیه مذکوره بکمونه مشهور
از نسل عبیدالله رابع اند که منتهی میشوند بعبیدالله ثالث که منتهی میشود
ثانی که منتهی میشود بعبیدالله اول که عبیدالله الاعرج است بن الحسین الاصغر
ابن الامام الهمام ابو الائمة الکرام علی زین العابدین علیهم افضل الصلوة والسلم
و عبیدالله ثالث است که ممدوح ابو الطیب بوده که او را در قصیده اول دیوان خود
مدح کرده و او را بیست فرزند بوده که از آنجمله هشت فرزند از ایشان نسل و عقب
ذکور دارد و مقدم و پیشوا و مال جمیع کوفه بوده اند بحیثیتی که مردم چنین میگفته اند
که السماء لله والارض لبنی عبیدالله و مراد ایشان عبیدالله ثالث است و عبیدالله
اول که بعبیدالله اعرج مشهور است در عظم شان و ارتقاء مکان معروف و معلوم است
و از جمله حکایات او اینست که مشار الیه بصحبت ابی العباس سفاح خلیفه عباسی
رسید و از جمله اکرامی که او را نمود آن بود که ضیعه باقطاع باو داد که هر سال هشتاد
هزار دینار حاصل آن بود و از اصرف سادات و علویان محتاج میشد و بخراسان
رفته بود و ابو مسلم بغایت تعظیم و احترام او بجای آورد و اهل خراسان نیز بهما
تعظیم و تکریم او بجای آوردند و از اکابر متاخران آن سلسله علیه سید محمد کمونه است
که نقیب مشهد نجف و رئیس شیعه عراق بود و در وقتی که حضرت پادشاه غفران پناه
سلطان شاه اسمعیل صفوی انار الله برهانه متوجه تسخیر عراق عرب شد بر والی
بغداد باریک بیک پرناک خیال حصار داری بخاطر گذرانید و چون از سید محمد متوهم
بود او را در سیاه چاه کرده آذوقه بحصار کشید و چون آخر دانست که اکثر اهالی آنجا

شیعه اند بود و مخالفت با او اتفاق نخواهند کرد بالضرورة قرار نمود و بغداد بان
سید محمد را بیرون آورده خطبه و سکه بنام سامی حضرت شاه غفران پناه کردند
و چون رایات نصرت آیات ببغداد رسید محمد را بتولیت عتبات عالیات با خیل
و حشم و طبل و علم سرافراز گردانیدند و حضور منصب امارت در اولاد امجاد ایشان
باقیست **بنی مختار** از اخیار ذریه رسول مختار ند نسب شریف ایشان با بو
علی المختار النقیب امیر الحاج میرسد نقابت مشهد منور امیر المؤمنین علیه السلام و امارت
حج اسلام مترتب باکابر آن سلسله علیه مفوض بوده و سید جلیل نقیب النقبای
ممالک عراق و خراسان شمس الدین ابو القاسم علی بن عمید الدین عبد المطلب
نقیب النقبا جلال الدین ابو الفضل ابراهیم بن السید العالم الفاضل النقیب عمید الدین
عبد المطلب بن شمس الدین علی ماضی است که آخر نقبای زمان بنی العباس بود و این
شمس الدین علی ثانی در زمان سلطنت پادشاه عالیجاه شاهرخ میرزا از نجف
اشرف بخراسان آمد و در قبة المؤمنین سبزوار متوطن شد و از اکابر متأخرین
ایشان میر شمس الدین علی دیگر است که بتفویض حضرت پادشاه مغفور صاحب
طبل و علم بود و ایالت ولایت سبزوار باو متعلق بود و بعضی سید فاضل میر محمد قاسم
نسابه که در سبزوار متوطن است و میر شرف الدین بزرگ که در زمان سلطنت
پادشاه مرحوم سلطان حسین میرزا در تاریخی که آستانه بلخ که بحضرت امیر المؤمنین
علی علیه السلام منسوبست ظاهر شد از سبزوار ببلخ رفت و پادشاه مذکور نقیب نقبای
بلخ و توابع آنرا باو تفویض نمود و بعد از وفات پادشاه مذکور و وقوع حوادث
نامحصور از آنجا جدا شدند و بهند رفتند و الحال اولاد امجاد ایشان در هند
اقامت دارند **موسویه** نسبت شریفه اعلی حضرت شاه دین پناه خلد الله ملکه و سلطانه
و سادات و نقبای مشهد مقدس رضوی باحمد بن محمد الاعرابی بن قاسم بن ابو القاسم
حمزة بن امام موسی الکاظم علیه السلام میرسد و بالجمله نسل احمد بن محمد اعرابی مذکور
از چند پسر است ابو محمد اسمعیل که جد اعلی اعلیحضرت شاه دین پناه است و موسی
محمد الجد ور که نسب نقبای عظام موسویه مشهد مقدس رضوی بایشان منتهی میشود
و از متأخران ایشان سید النقیب غیاث الدین محمد بن شریف بن نظام الدین

علاء الملک بن عبد المطلب بن نظام الدین عبد الحی بن طاهر بن محمود شاه بن حسین
طاهر نقیب است و این طاهر در زمان پادشاه مغفور سلطان غازان از مشهد مقدس
منور رضوی باتفاق برادر خود سید علاء الدین و بعضی از بنی اعمام متوجه تبریز شدند
سید علاء الدین در راه بقتل رسید و سید طاهر از پادشاه مذکور نشان نقابت
باسم خود گرفت و اول کسی که از سادات عظام موسویه در مشهد مقدس رضوی نقیب
شد او بود و از آن وقت تا این زمان نقابت موسویه در نسل او باقیست **رضویه**
نسب شریف سادات عظام رضویه مشهد مقدس منور و سادات رضویه قم بمحمد بن ابی
عبد الله احمد نقیب قم بن محمد الاعرج بن احمد بن موسی المبرقع بن الامام محمد التقی علیه السلام
منتهی میشود و سید نقیب میر شمس الدین محمد که به سیزده واسطه بابی عبد الله
احمد نقیب قم میرسد در زمان سلطنت میرزا شاهرخ از مدینه قم بمشهد مقدس
منور آمد و میرزا ابو طالب مشهور از اولاد امجاد اوست و مدتی بنابر تفویض پادشاه
مغفور حکومت ولایت تبریز اشتغال داشت و الحال در زمان و برادر زادگان در مشهد
مقدس رضوی با غایت حشمت و شوکت ساکن اند **بخاریه** طایفه ایست که از سادات
صاحب سعادات که در ولایت هند مانند ملتان و لاهور و دهلی و غیر آن می باشند
و جد اعلی ایشان سید جلال ماضی از جانب عراق ببخارا افتاده و چون بعضی از ایام
بعد از صحبت میر او با ایشان انجا گذار کردید و دید که در میان اشرار آن دیار اقامت
بغایت دشوار است از روی اضطرار متوجه دار الحرب کابل گردید و چون بکابل
رسید و رعایای آنجا جماعت را مانند اهل بخارا در مرتبه سنگ خارا دید مجاورت
ایشان را نیز نپسندید و از غایت حیرت و ملالت که باو رسید زبان بمضمون این
نشید بر کشید **نظم** قدمهای آرزو دارم کو خان نجات ∴
زانکه از سرحد کابل تا بخارا کشتی است ∴ و آخر الامر از انجا بولایت هند آمده و با
آنجا که بعضی مقاید حنفیه بخارا قناعت نموده اند اظهار فرموده که ما از بخاراییم
و در شکستن سنگ خارا ایم ∴ و بنابرین سید مذکور و اولاد امجاد او مدت بسیار در
سواد هند روزگاری بتقیه میگذرانیدند و از سلاطین آنجا تعظیم و رعایت
بغایت میدیدند تا اکنون بسبب اشتهار زمان مدارا و تقیه جمعی کثیر از آن طایفه

مذهب پدران بزرگوار را گم کردند و بسبب دنیاداری و جهل و مصاحبت هندیا
نااهل گمراه شدند و بعضی از ایشان که صاحب فضل و کرامت بودند و مانند
سید راجو حق را جست و جو مینمودند ذیل عصمت ایشان از لوث التزام تقیه
و زور خویش آمد حقیقه منزه و پاک بود و زبان حال ایشان مضمون این
رباعی ترنم مینمود رباعی در مذهب ما تقیه و توریه نیست
در ترک شروع کار ما توطیه نیست ه از گردش چرخ شاد و غمگین نشویم
در خانه ما عروسی و تعزیه نیست انجویه از اعیان سادات شیرازند
و در قدم تشیع از دیگران ممتاز نسب ایشان بقاسم الرسی بن حسن
ابراهیم طباطبای حسنی منتهی میشود و از اکابر متاخرین ایشان که یمن
امداد صدارت پناه مغفور میر شمس الدین اسد الله شوشتری منظور نظر
کیمیا اثر پادشاه مغفور شده سید اجل میر شاه محمود است که شیخ الاسلامی دار الملک
فارس باو متعلق بود و سید فاضل میر شاه ابو تراب که قاضی القضاتی آنجا باو مفوض
و ایشان زاد را آنجا اولاد و احفاد هست و بعضی از بنی اعمام ایشان بولایت هند افتاده
و در آنجا نیز بقیه ایشان نیک ترو نزد سلاطین آن دیار معظم و مکرم و صاحب خیل
حشم و طبل و علم اند مرعشیه مخفی نماند که مرعش بروجی که از کتاب صحاح اللغه
مستفاد میشود نام بلده ایست از جزیره موصل و از کلام سید اجل عز الملة و الدین
نسابه چنان مفهوم میشود که آن نام قلعه ایست میان ارمنیه و دیار بکر
و ظاهر آنست که هر دو قول یکیست و تحقیق در کلام سید مذکور اشارتست بآنکه علی
مرعشی که جد اعلی سادات مرعشی است منسوب بآن قلعه باشد زیرا که گفته علی الکبر
کان امیرا کبیرا و المرعش قلعة بین ارمنیه و دیار بکر و این کلام ظاهر در آنست که علی امیر مرعش
منسوب میداند بنابر آنکه معنی مرعشی را بعد از ذکر علی در وصف او مذکور ساخته
و اضافه را بمعنی نسبت داشته لیکن بثبوت نرسیده که علی در آن قلعه توطن نموده
یا در آنجا امیر باشد دیگر آنکه اضافه منسوب بمنسوب الیه و اراده نسبت ان
وضوحی ندارد و اولی آنست که حمل مرعش بر معنی دیگر کنند که صاحب صحاح اللغه ذکر
آن را کرده و گفته که کبوتر بلند پرواز را مرعش میگویند و چون علی مذکور علو
شأن و رفعت منزلت و مکان اتصاف داشت توصیف او بمرعش بر سبیل استعاره علو
منزلت او نموده باشد و مؤید این است آنکه سمعانی در کتاب انساب بعد از ذکر مرعشی
و تفسیر او بر نسبت بلدی از بلاد سواحل نقل نموده از احمد بن علی علوی نسابه که
مرعش نام شخصی علویست و در بیان سلسله نسب یکی از سادات مرعشی که در این
مقام مذکور نمیشود چون بعلی مذکور رسیده گفته که علی و هو المرعش بن عبد الله بن محمد
الملقب بالسیلق بن حسن بن الحسین الاصغر بن علی بن الحسین بن علی بن ابی
طالب علیهم السلام و بالجمله این طایفه علیه چهار فرقه اند فرقه اول سادات عالیه درجات
مازندران که بتشیع مشهورند و در مجلس سلاطین از این کتاب مذکور شوند فرقه
دوم سادات صاحب سعادات شوشتر که در اصل از مازندرانند و باینجا آمده اند
و مساعی جمیله اسلاف و اخلاف آن گروه عالی تبار در ترویج و اظهار مذهب ائمه
اطهار کالشمس فی نصف النهار غایت وضوح و اشتهار دارد و از اکابر متاخرین
ایشان صدر عالی مقدار میر شمس الدین اسد الله الشهیر بشاهمیر و بعد سنین الصمد
میر سید شریف است که تشریف کرامت فضل و تقوی بطراز و طرازی که لطف حق هم
ارادت و خواست بوده بر قامت باستقامت او راست آمده قطعه
قادکان مرکوز در حیرت بسیار شد ه ولیکن از مرکوز چون قامت او دیگر
فرقه سیوم مرعشیه اصفهان که در اصل ایشان نیز از مازندران باصفهان آمده
و از افاضل متاخرین ایشان خلیفه اسد الله است که عکس اعداد امیر شمس الدین
صدر مذکور منظور نظر کیمیا اثر پادشاه مغفور گشته منصب جلیل القدر تولیت
مشهد مقدس رضوی باو مفوض بود فرقه چهارم مرعشیه قزوین که از قدیم الایام
در آن دیار که خارزار و جور سنیان مؤمن آزار است از روی تقیه روزگار
گذرانیده اند و محنت بسیار از اشقیا و جفاکاره دیده اند و همواره مذهب حق ائمه
اثنی عشر عمل نموده اند و در این ایام بمحض حمایت و حسن رعایت میر شمس الدین اسد
مذکور و شمول الطاف بیدریغ شاهی گشته بعضی از ایشان نقیب و متولی آستانه
حضرت شاهزاده حسین اند و بعضی در قزوین محتسب شده و از افاضل ایشان در این
زمان میر علاء الملک مرعشی است که از جویبار تربیت آن فرمان زمان آب خورده

وبقدر فهم و استعداد اکثر بزرگوار آن دوحهٔ خزان نادیده آورده منصب
قضای عسکر ظفر اثر باو متعلق است **عقیلی** طایفه ایست مشتمل بر عزّ و جاه و داد
از مؤمنان مروّت شعاراند که صحرای دلگشای تربیت کرمشان بتزیین اعمال ولایت
خویشتن و بهترین مواضع آن بوم و بر است محل حجاب احتشام ایشان می باشد
و درین روزگار از امرای کبار ایشان که خود را بعقیل بن ابو طالب رضی الله عنهما
منسوب میسازند امیر کبیر محمد عمر بیگ عقیلی و صاحب جمال بیگ نیلی مشهور
عقیلی است که در جود و سخا حاتم زمانه و در شجاعت و مردانگی بهادر روزگار است
وجوه سادات شوشتر و لرستان و عروس مجلس خاندان معتبر و اصطخر است **مالکیه**
این طایفه جلیله از اکابر قزوین اند و خود را از نسل مالک اشتر رضی الله عنه
میدانند و از اکابر متاخران ایشان ملک محمود خان دهلی است که در اوایل
حال بوزارت سلطان یعقوب بایندری اشتغال داشت و بعد از آن بخدمت
صاحب قران مغفور سرافراز گشته قامت باستقامتش بخلعت کرامت منصب
جلیل القدر مذکور بیارا ستند و از اعیان این طایفه نیز شاه میر پسر ملک محمود
مذکور است که نام او در جریدهٔ اهل فضل مسطور است در اکثر علوم شاگرد مولانا
حاجی محمود تبریزی است و طبعش در غایت تصرف اکسیری بعد از برادر ش
بوزارت صاحب قران مغفور رسید و بعد از اندک وقتی ترک آن کرده بگوشهٔ
قناعت در زید **گرجیه** در تاریخ گزیده مسطور است که اصل ایشان از نسل
ابو دلف عجلی است که در زمان هارون الرشید بعجم آمد و شهر کرج بساخت و آنجا
ساکن شد و فرزندان او بقزوین نقل کردند و احوال ابو دلف عجلی و شرح تعصب
او در تشیع در مجلس امرا از این کتاب مذکور خواهد شد و بالجمله مجملا از
بعضی ثقات اهل قزوین مسموع شده است که دو طایفه از اهالی آنجا شیعه
امامی اند و بعضی طایفه حنفی اند و باقی که سواد اعظم اند و دیگران نسبت
بایشان بحسب عدد بسیار کم اند شافعی مذهب اند و الله اعلم **بوهره**
طایفه از مؤمنان پاکیزه روزگار اند که در احمدآباد گجرات و نواحی آن وطن دارند
و اسلام ایشان در ضمن ایمان قبل از این بسیصد سال تخمینا بارشاد یکی از

ازحال صلحا

صلحای فضلا که ملا علی نام داشت و قبر او در شهر کهنبایت است اتفاق افتاده و قصه
مولانای مذکور علیه الرحمه در اسلام ایشان برین وجه بوده که چون در آن زمان اهل
گجرات کافر بوده اند و ایشان را پیری گهند نام بوده که بغایت معتقد و مرید او بوده اند
لاجرم مولانا تدبیر در آن دیده که اول بار پیش آن پیر رفته اظهار مریدی نماید
و او را بیلا برقاطعه مسلمان کند و با خود متفق الکلمه سازد و انگاه در هدایت و اسلام
دیگران شروع نماید و بنا برین چند سال در خدمت آن پیر روزگار گذرانید و
زبان ایشان را یاد گرفته کتب ایشان را مطالعه نمود و بر علوم ایشان استیلا یافت
و بتدریج حقیقت دین اسلام را بر آن پیر روشن ضمیر ظاهر ساخت و او را مسلمان
گردانید و چون او مسلمان شد بعضی از مریدان بموافقت پیر مسلمان شدند
و آنگاه وزیر پادشاه آن دیار مضمون اسلام پیر را شنید و بخدمت او رسید
طریقه متابعت ورزیده مسلمان گردید اما مدتی پیر و وزیر و باقی نو مسلمانان
اسلام خود را پنهان میداشتند و از خوف پادشاه همّت بر اخفای آن میگماشتند
تا آنکه بر وفق مصرع مشهور که ع چه جای مشک عنبر پادشاه دانست خبر اسلام
وزیر بپادشاه رسید و پادشاه در مقام استعلام حال او شده روزی بخانه
او در آمد و او را در رکوع نماز دید و بر متغیر گردید چون وزیر موجب حضور پادشاه
دانست و تغیر او را از مشاهدهٔ نماز کردن و رکوع و سجود بجا آوردن او با کمال خود
لطف ربانی شامل حال او گشته فی الحال بتعلیم الهی گفت که من بسبب مشاهدهٔ
ماری که در زاویهٔ خانه ظاهر شده افتان و خیزان بودم و حیله در دفع او میجستم
چون پادشاه نظر در زاویهٔ آن خانه کرد باذن الله تعالی ماری در نظر او در آمد
و عذر وزیر مقبول افتاد و رفع مظنهٔ پادشاه شد و آخر پادشاه نیز در باطن
مسلمان شد و بواسطه مصلحت ملکی حال خود را پنهان میداشت و چون وفات
او نزدیک رسید وصیت کرد که او را بطریقه کفار نسوزانند و بعد از فوت او چون
سلطان ظفر که از امرای معتبر سلطان فیروز شاه والی دار الملک دهلی بود بر
دیار گجرات ظفر یافت جمعی از علمای اهل سنت که با او همراه بودند مردم را باسلام
و التزام مذهب اهل سنت دلالت میفرمودند بنا برین بعضی از طایفهٔ بهوره نیز مذهب

اهل سنت درآمدند جمعی بهمان مذهب اصلی خود ماندند و آن جماعت که مذهب امامیه دارند قریب بده هزار خانه وارند و همیشه در میان ایشان یکی از صلحای فضلا می باشد که تعلیم مسایل شرعیه بر وفق مذهب امامیه بایشان می نماید و اکثر ایشان بکسب و تجارة اوقات میگذرانند چنانچه اسم بهوره که در زبان هند گجرات بمعنی تاجر است بر آن دلالت دارد و ایشان خمس مال خود بسادات مدینه طیبه میفرستند و زکوة را بر نفیس فاضل از قوم خود میدهند که بفقرای آن قوم قسمت مینماید و خاص و عام ایشان صلح و متقی و پرهیزکار و همواره بگناه محبت اهل بیت اطهار از ناصبیان نافرجام که در آن دیار حاکم و صاحب اقتدارند آزار بسیار دارند و بحلیه تقیه گرفتارند صدیقیه طایفه اند در ولایت هندوستان از مومنان صاحب یقین و مریدان سید کبیرالدین که سلسله نسب خود را باسمعیل بن امام جعفر علیه السلام میرسانند و این طایفه را بسبب تصدیق دعوت سید مشار الیه صدیقی میگویند اگرچه بحسب ظاهر متبادر از آن بعرف جمهور انتساب بابوبکر بن ابی قحافه است که بر زبان اولیای او بابی لقب مذکور و دور نیست که طایفه مذکوره این لقب را از جهت تقیه اختیار کرده باشند اگرچه هرگز فایده آن بایشان عاید نمیشود بلکه متعصبان اهل هند که هندو کافر نسبت تشیع ایشان را فهمیده اند و رقم تهمتی که پانصد سال پیش از این بر طایفه اسمعیلیه میکرده اند بر ایشان نیز کشیده اند و از روی عناد نسبت الحاد بایشان میکنند و چنانچه شیوه دیرینه ایشان است حق رافی می‌پوشند و در استیصال آن بیچاره ها میکوشند لاجرم سنگ تهمت بر بام تمام و نشانه ایشان می برند و گواهان دروغ در اثبات گناهان ناکرده ایشان می انگیزند و از خدای شرم و از روی رسول صلعم آزرم ندارند تا آنکه شنیده شد که جمعی از عقوری ملا عبدالله لاهوری مشهور بمخدوم الملک که مخدوم گروه مروان حماد و سلک نجم معوبر و یزید خلف بود خواری بسیار و آزار بیشمار بسادات بزرگوار ایشان رسید و لکن آن سگ سنی نابکار بموجب کلام وحی آثار نحن بنو عبد المطلب ما عادانا بیت الا و قد خرب و ما عاوانا کلب الا و قد جرب بحال

سکان گرفتار شد مخذول گردید و در قعر سقر مستقر و مآب گزید و بالجمله گویا که ابوحنیفه که امام این متعصبان جفاکار است این ابیات را که شاعر مرتضوی از وضع نموده در شان ایشان گفته شعر

حب الیهود لآل موسی ظاهر • و ولاؤهم لبنی اخیه بادی
و امامهم من نسل هرون الاولی • بهم اقتدوا و لکل قوم هادی
و کذا النصاری یکرمون محبة • لمسیحهم نجرا من الاعواد
فمتی توالی آل احمد مسلم • قتلوه او سموه بالالحاد
هذا هو الداء العیاء لمثله • ضلت حلوم حواضر و بواد
لم یحفظوا حق النبی محمد • فالله لهم بالمرصاد

و بالجملة در ولایت هند مانند ملتان و لاهور و دهلی و گجرات قریب بیست هزار کس از این طایفه هستند و اکثر ایشان اوقات بتجارت میگذرانند و خمس مال خود را باولاد سید کبیر که پیر زادهای ایشانند میرسانند و پیر و مرید و سادات و اتباع همگی شیعیان مولی بکر محبان خالص اند کشف الله عنهم الضراء و صرف عنهم کید الاعداء هزاره و کابلی طایفه بیشمارند که در میان کابل و غزنین و قندهار مقام دارند و اکثر ایشان شیعه اهل بیت اطهارند در زمان از روسای شیعه میرزا شادمان است که اهل ایمان از وجود او شاد و هزارجیان کابل و غزنین از ترکانان و منائل و قریاد اکثر شیعه فناقانند و از خود و سایر اصل ایمان بعلی دوست تعبیر میکنند و سید ابو بخاری در هدایت ایشان سعی بسیار نموده و الحال اولاد او در میان ایشان می باشند و باصلاح حال ایشان مشغولند و از مشاهیر ایشان عارف بلوچ صاحب ایوان بلیغ است رباعی

عارف بر تیرقی تنگ خواهم کرد • و ز رشته جان خم قفی خواهم کرد
بر سینه دشمن علی خواهم زد • شمشیر زعون دل چنگی خواهم کرد

مجلس سیوم

در ذکر اکابر شیعه از اصحاب کرام حضرت سید الانام علیه و آله افضل الصلوات و السلام و آن مشتمل است بر دو طایفه و مجلس آرایی مشروط بتقدیم مقدمه چند مقدمه اولی در تعریف صحابی بدانکه صحابی بنا بر اظهر اقوال آنست که ملاقات نموده باشد با پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم در حالتی که ایمان باو آورده باشد و با اسلام مرده باشد اگرچه تخلل رده در میان ایمان او و میان مردن او واسطه

شده باشد و مراد بملاقات اعم است از مجالست و مماشاة و رسیدن یکی از ایشان
بدیگری با آنکه با او سخن نکرده باشد و او را ندیده باشد و تعبیر بملاقات اولی است
از تعبیر برؤیت زیرا که اعمی مانند ابن مکتوم از تعریف بیرون میرود و حال آنکه او صحابی است
بلا خلاف و احتراز کرده بتقیید حالت ایمان از آنکس که در حالت کفر خود ملاقات
با پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم نموده باشد و اگرچه بعد از رحلت پیغمبر مسلمان شده
باشد زیرا که این چنین کس را از صحابه نمی‌شمارند و تقیید ایمان بآنکه باو آورده با
احتراز است از آنکه ملاقات پیغمبر صلوات الله علیه کرده باشد در حالتی که بعضی
او از انبیاء ایمان داشته باشد با آنکه پیغمبر صلی الله علیه و سلم بعد از این مبعوث
خواهد شد و ادراک ایام بعثت او نکرده باشد زیرا که پیغمبر علیه السلام در آن
وقت پیغمبر نبوده و تقیید مردن باسلام احتراز کرده از آنکس که مرتد شده و بارتداد
مرده چون عبدالله بن جحش و غیره و قید تخلل ردة الی آخره شامل است آنکسی
که رجوع باسلام در زمان حیات حضرت رسالت پناه صلعم کرده باشد و کسی را
که رجوع بعد از وفات آنحضرت کرده باشد خواه باز بملاقات آنحضرت نموده
باشد و خواه نه و ظاهر میشود فایده قید ردة در مثل اشعث بن قیس لعنه الله
که او صحبت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم رسید و بعد از آن مرتد شد و در زمان
خلیفهٔ اول اسیر شد و بر دست او اسلام آورد و [illegible] خواهر خود را جهت [illegible]
باو داد تا محمد نام که یکی از قاتلان حضرت امام حسین است علیه السلام از او متولد
باز در حرب صفین معویه را اعانت نمود تا از موافقت امیر المؤمنین ع در
حرب متوقف شد و او را بقبول حکمین مضطر ساخت و آخر قبول حکمین را
موجب عدول از ملازمت آنحضرت ساخته در نهروان بر وی خروج کرده مرتبه
دیگر بکفر اصلی رجوع نمود و در نهروان کشته شد و تنبیه نموده بقول خود
در لفظ اقوال و غیر ذلک که در بسیاری از قیود تعریف واقع شده و از آنجمله قید
تخلل ردة است و ایضاً بعضی در صحابی روایت حدیث اعتبار کرده اند
و بعضی اقامت یکسال و دو سال و یک غزو و دو غزو با آنحضرت شرط نموده اند
صاحب تعلیقة الاحباب آورده که حصر صحابه در عددی معین معلوم نیست لکن

و همچنین احتراز است از آنکه ایمان داشته باشد م

ضبط

ضبط عدد ایشان در بعضی غزوات و اسفار وارد شده مانند تبوک و حجة الوداع
در تبوک سی هزار یا چهل هزار یا هفتاد هزار و در حجة الوداع زیاده از صد هزار
ملازم حضرت رسول بودند و خاتم المجتهدین شیخ زین الدین علی العاملی در شرح
درایة اصول حدیث که از مصنفات علیه اوست نقل نموده که صحابه بعد از وفات
حضرت پیغمبر صلوات الله علیه چهارده هزار و یکصد صحابی بوده اند و مولف را بخاطر
میرسد که آنکس که هفتاد هزار و صد هزار گفته مطلق صحبت را اعتبار نموده و آنکس
که کمتر گفته در تعریف صحابی قیود مخصصه سابقه کلاً یا بعضاً اعتبار نموده والله
اعلم و صحابه در مراتب کثیره واقع اند بحسب تقدم در اسلام و هجرت و ملازمت
و جهاد کردن در رکاب آنحضرت و کشته شدن در تحت رایت او و روایت از وی و مشافهه
او و مکالمه و مماشاة با او و اگرچه همگی شریک اند در شرف صحبت و معرفت صحابی
حاصل میشود بتواتر و استفاضه و شهرت و باخبار کسی که وثوق بقول او باشد
مقدمه ثانیه بدانکه نزد علمای فرقه ناجیه حکم صحابه در ایمان و عدالت و عدم آن
حکم غیر ایشان است و مجرد صحابی بودن موجب حکم بایمان و عدالت و مودی بنجات
از عقاب نار و غضب پروردگار نمیشود مگر آنکه با ایمان و خلوص جنان حسن
اقوال و افعال و سلامت عاقبت و مآل روزی کرده و اهل بدعت و ضلالت که فی
الحقیقه اهل سنت و جماعت اند و بزعم باطل و اعتقاد لاطائل خود را موسوم باهل
سنت و جماعت ساخته اند بنظر تعصب و رای ضعیف چنین دیده و دانسته اند
که جمیع صحابه بصفت ایمان و حقیت و کیفیت راسخ و عدالت آراسته اند و هیچ
یک از ایشان طعن و لعن و تشنیع و توبیخ و طاعن و لاعن ایشان آثم و خارج
از دایره شرع است و این سخن است واهی و ناشی از محض گمراهی زیرا که حقیقت صحابی
همانست که در مقدمه اولی مذکور شد و ایمان و عدالت از عوارض کسبیه است
نه از امور جبلیه بنا بر آن ایمان و عدالت صحابی بمجرد صحابیت ثابت نشود مگر بتحقق
دلیلی و چگونه چنین باشد و حال آنکه در عهد حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله
و سلم بسیاری از منافقان بوده اند که با آنحضرت صحبت میداشته اند و همنشینی
و همراهی مینموده اند و مردم ایشان را اصحاب میخوانده اند و بنفاق معروف بوده اند

وحق سبحانه وتعالی در شان ایشان فرموده ولو نشاء لأریناکهم فلعرفتهم بسیماهم ولتعرفنهم فی
لحن القول وبر تقدیر ثبوت ایمان وعدالت ممکن است زوال آن چنانکه در
بلعم باعور صاحب موسی علیه السلام واقع شد وچه خوب گفته ملای جامی شعر
هرکرا ادوی بهبود نداشت دیدن روی نبی سود نداشت ، وبعضی از
شعرای شیعه نیز گفته اند شعر چون شود از قرب بزرگان خراب
جیفه دهد بوی بد از آفتاب ، وتمام کلام در توضیح این مرام آنست که روح
باعتبارات دیگر قلب ونفس مجرد ونور اسپهبد گویند حالی هست اصلی که لسان
حقایق ترجمان نبوت تعبیر از آن بفطرت فرموده وتصریح نموده که کل مولود یولد
علی الفطرة وتا نفس بر صفای فطرت اصلی باقیست محل انعکاس اشراق نور
هدایت وموقع تهب نسیم سعادت شمیم رحمت وعنایت باشد وپیوسته از مبدا فیض
الهامات ربانی وواردات رحمانی میل او بعالم روحانی بود ومطمح نظر همتش
تکمیل ذات وتحصیل کمالات انسانی تا اگر عیاذا بالله آن فطرت سلیم اصلی
انحراف یابد وعنان قصد بجانب لذات جسمانی ومزخرفات زینت سرای
فانی تابد واز تلاطم امواج هواجس نفسانی وتعاقب افواج وساوس شیطانی
غرق دریای غوایت وجهالت وسراسیمه وادی حیرت وضلالت گشت نعوذ بالله
من ذلک نظم دام سخت است مگر یار شود لطف خدا ، ورنه آدم نبرد صرفه ز شیطان رجیم
وهرگاه حال آدمی بحسب اختلاف احوال فطرت در معرض تبدل وانتقال باشد
ناچار پس از تتبع احوال وافعال واقوال صحابه سید انام تا یقین شود که از ایشان
کدام گوی ایمان وعدالت از میان سعادت برده وکدام در بیابان کفر وضلالت
بلیت شکی سوء عاقبت مرده ، واگر عجب باشد انکه بعضی از صحابه با وجود مجاورت
ومصاحبت حضرت رسالت حق را ندیده باشند یا انکه دیده وندانسته چرخ عاقبت
خود را بلطف شقاوت خراشیده باید که عجب تر باشد انکه خود میگویند که عبد الله
وعبد المطلب وابو طالب با مصاحبت ومجاورت نور مصطفوی در جبین آن بزرگ
ندیده اند وبنبوت حضرت رسالت نگرویده اند وبا آن همه قرب وقرابت بدوزخ
رفته وخطاب وریسمان تاب که بعد از هزار سال بوجود آمده همه ناجی باشند

در بهشت روند وایضا چون اهل سنت صدور کبایر را سهوا وصغایر را عمدا از
انبیا علیهم السلام تجویز کرده اند بر حال دیگری چه خواهد بود وهرگاه از قابیل
آدم وپسر نوح وبرادران یوسف که پیغمبرزادها بودند معاصی نا باید پس از دیگران
که در فطرت کفر زاده اند چه آید فا اگر مخالفت خلفای ثلث بنا بر عدم احتیاج ایشان
در تغلب خود باستعمال تیر وشمشیر ظاهر نبود مخالفت ومحاربت عایشه وطلحه وزبیر
ومعویه وصحابه که با ایشان بودند مخفی نیست پس معلوم شد که آن تعجب واستبعاد
الذوی عناد ومحض تعصب بنیاد است وبالجمله عقل ونقل حاکمند بر انکه فیض
فطرت اصلی وگوهر ذاتی دیدن روی انبیا سودی ندارد ومجرد صحبت بجوی اولیا
روی بهبود نمی آرد پسر نوح اگرچه پیغمبرزاده باشد هالکست ، ومومن آل فرعون
اگرچه پیغمبر را ندیده باشد مسالک نجات را سالکست ، وبعض اهل سنت نیز
میگویند که بلال حبشی بهتر است از ابو طالب قرشی با انکه مصاحبت وقرابت ابو طالب
بیشتر است وبرین قیاس باید که آیه قال لصاحبه دلالت بر ایمان یار غار نکند
چنانکه آیه یا صاحبی السجن دلالت بر ایمان یار زندان نکند وکلمه اخواننا
بغوا علینا دلالت بر نجات باغیان نداشته باشد چنانکه خواندن کافران را
برادر پیغمبران در والی عاد اخاهم هودا والی ثمود اخاهم صالحا واذکر اخا عاد وامثال
آن دلالت بر سلامت عادیان ندارد بلکه کافر بدوزخ رود هرچند خدا ایشان را
هود وصالح وپیغمبر صاحب ومصاحب گوید وخارجی بدوزخ رود اگرچه علی او را
برادر خواند وان الذین آمنوا گاهی مشعر بتعظیم وجلال باشد که اهانت وان الذین
ثم کفروا ازدیاد بنا شد ورضی الله عنهم گاهی موجب رضای ابدی بود که من
نکث فانما ینکث در عقبش مشعر ببدی باشد وقول اخواننا گاهی دلالت
بر محبت ومیل کند که قول بغوا علینا در ذیل باشد وحدیث حوض که در صحیح
دلالت بر صحبت ومیل کند که در صحیح مسلم ودیگر من الصحیحین ودیگر جا مذکور شده
از وقوع ارتداد بعضی از صحابه است درین باب دلیلی وافی است وابن نجار
ومسلم اصفهانی منقول در تفسیر آیه وکنت علیهم شهیدا ما دمت فیهم الآیه ذکر
نموده اند در اثبات مدعای مذکور برهانی کافی شافی است وایضا این سما

که هر او قوم خود را سنت و جماعت نام نهاده اند معترف اند که اکثر صحابه مانند طلحه و
زبیر و غیرهما اتفاق نمودند بر قتل عثمان بن عفان و بنو جمحی از ایشان محاربت نمودند
با شاه اولیا و جمال اکرم پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم در شان امام المتقین فرموده است
که یا علی حربک حربی و سلمک سلمی و دیگر فرموده یا علی لا یحبک الا مومن و لا یبغضک
الا منافق و همچنین در کتب معتبره مذکور است که از عثمان بن عفان انواع اهانت
و ایذا و آزار صحابه کبار چون ابوذر و عبدالله مسعود و عمار رسید چنانکه عمار را از
کثرت ضرب آن جفاکار بیهوش فتق عارض شد و ابوذر را بعد از ضرب و اهانت بسیار
از مدینه اخراج کرد و عبدالله بن مسعود از شدت آن عقوبت از دنیا رحلت نمود
و ظاهر است که بنا بر اصول بی بنیاد مذکور لازم می آید که عثمان و هر که کشنده اوست
همه بر طریق صواب باشند و بزینت عدالت آراسته و همچنین حضرت امیر المومنین
علی بن ابی طالب علیه السلام در کشتن طلحه و زبیر مصیب بود و همچنین محاربه طلحه
و زبیر و دیگر صحابه با شاه اولیا بطریق صواب باشد و بر هیچ یک از ایشان طعن
و تشنیع روا نباشد و همه بزینت عدالت آراسته باشند و این غایت سفه
و عین گمراهی و محض مکابره است و بر اصحاب عقول و ارباب افهام بطلان این
معنی روشن است و چگونه اجتماع حق و باطل در شخص واحد متصور شود شعر
... مذهبش اینست ؛ نیست سنی مذهب دینیست ؛ و ایضا متواتر در
قرآن و حدیث بآن ناطق است که هلال بن امیه زوجه خود را خوله متهم ساخت
بشریک بن سحما و آیه لعان بر ایشان نازل شده و در میان ایشان لعان جاری
گردید اگر این تهمت واقع بود پس خوله و شریک که از صحابه بودند ارتکاب چنین
کبیره کرده باشند و اگر این تهمت واقع نبوده در لعان از هلال و خوله یکی بیقین
کاذب بوده و رسول الله صلعم بر کذب احدهما گواهی داده و خدای تعالی را نیز
آورده و گفته ان الله یعلم ان احدکما کاذب فهل منکما تایب و همچنین کذب و
چنین ایمان موکده و همچنین لعنت و نفرین بغضب خدای بر خود که در محضر رسول
صلی الله علیه و آله و سلم و صحابه او رضی الله عنهم جاری شد و ایشان آمین بر آن گویند
هر کدام گناهی بزرگ و جرأتی عظیم است پس هلال و خوله که هر دو از صحابه اند از گناه

چنین معصیت کرده باشند و ایضا اکثر مفسرین حتی صاحب کشاف و فخر الدین رازی
و قاضی بیضاوی در تفسیر سوره حجرات ذکر نموده اند که آیه کریمه یا ایها الذین آمنوا ان
جاءکم فاسق بنبأ فتبینوا ان تصیبوا قوما بجهالة فتصبحوا علی ما فعلتم نادمین در
شان ولید بن عقبه که یکی از صحابه است و برادر عثمان بود واقع شده در وقتی که
حضرت پیغمبر صلعم او را بسوی طایفه بنی المصطلق فرستاد که از ایشان مال زکوة را
بگیرد و ایشان چون خبر قدوم او را شنیدند از تعظیم رسول الله صلعم استقبال او
نمودند و چون ما بین قدیم الایام میان ولید و آن طایفه کلفتی بود همین که نظر او از
دور بر جمعیت ایشان افتاد از غایت ترس خیال آن کرد که ایشان قصد مقاتله با او
دارند از همانجا مراجعت نموده بخدمت حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله آمده عرض
نمود که آن طایفه مرتد گردیدند و از تسلیم زکوة امتناع ورزیدند پس آنحضرت عزم
قتال آن طایفه نمود و در مقام تجهیز لشکر بود که در آن اثنا آیه کریمه مذکوره از آسمان
وحی نزول فرمود و کذب ولید بر همگنان ظهور نمود و عجب آنکه با وجود افترا و تعدی
مثقال قدری از تقصیر خود پشیمان و دلگیر نگردید و در ایامی که عثمان متصدی خلافت
بود ولایت کوفه را باو تفویض نمود و آن قدر در ارتکاب فسق و مناهی فرو رفت که عثمان
با آنکه در مقام رواج او بود فساد و طغیان او را از کثرت طعن مردم ملاحظه نموده
بیجا است او را عزل نمود در کتاب روضة الاحباب مذکور است که چون صیت
اشتغال ولید بشرب خمر در افواه و السنه اهل کوفه افتاد و بمقتضای آنکه گفته اند
؛ عاشق و مستی بدیوانگی نتوان نهفت ؛ بین الناس شایع گشت و در مورد توجه
بدبخت سکینه نموده مضمون این منظوم را بعرض عثمان رسانید که شعر
دوش از مسجد سوی میخانه آمد پیر ما ؛ چیست یاران طریقت بعد ازین تدبیر ما
ما مریدان روی سوی کعبه چون آریم چون ؛ روی سوی خانه خمار دارد پیر ما
پس پایان ذو النورین ولید را بمدینه طلبید و تفتیش و تفحص آن کار کرد
بعد از آنکه امر ممنوع در شان ولید مظنون عثمان شد در اجرای حد بروی
توقف و تأنی می ورزید تا از مرتبه ظن بدرجه جزم و یقین رسید و مردم این
توقف را از عثمان بر مسامحه و مساهله حمل نموده زبان طعن و عیب در شان وی

کشیدند و عثمان غضب آمیز در باب وی میگفتند عاقبت الامر عثمان دو مرد را
بدار الحکومه خود طلب کرد و از ایشان پرسیدند که شما بچشم خود دیدید که ولید
از ان آب پلید خورد گفتند ما خوردن او خمر را ندیدیم ولیکن آب انگور از شاخسار
و تارهای شعور لحیهٔ وی مقصور ساختیم در حالی که بی شعور افتاده و خرقی
نموده بود پس فرمود تا علی مرتضی کرم الله وجهه اجرای حد خمر بروی کند جناب
ولایت مآب بعبدالله بن جعفر فرمود تا ولید را چهل دره زد و بعضی از اهل تاریخ
براند که روزی ولید بن عقبه بی عاقبتی نموده جرعه چند از شراب در حوض
خراب کشیده مصداق این منظوم گشته بود نظم حافظ خلوت نشین دوش بمیخانه شد
از سر پیمان برفت با سر پیمانه شد ❊ وقت نماز بامداد از خانه خود سرخوش
و دامن کشان بیرون آمد و در محراب امامت بانجور باداء فرض فجر قیام
نمود و نماز صبح را چهار رکعت گزارد و روی بمردم آورده بجای آورد گفت
زیاده کنیم برای شما یعنی رکعات نماز را ابن مسعود که از جمله مقتدیان بود گفت
امروز از اول روز ما با تو در زیادتی بودیم و اهالی کوفه را این امر بغایت
شاق آمد و زبان بملامت و تعییر وی گشودند این بیت بر کشیدند نظم
روی در کعبه و دل جانب خمار چه سود ❊ خرقه بر دوش و کمر بسته بزنار چه سود
هر کرا وجه معیشت بدغل ❊ لاف ایمان زدن و بر سر بازار چه سود
الی تمته القصة المذکوره سابقا و از عجایب آنکه ابن حجر عسقلانی در مقدمهٔ
کتاب اصابه که در معرفت صحابه نوشته مبالغه بسیار در تعدیل جمیع صحابه
ابراد نموده و اتفاق اهل سنت را بر آن اظهار کرده و مخالف را شاذ و
مبتدع شمرده و در اثنای تفاصیل آحاد صحابه آن دعوی دروغ را فراموش
کرده و جمعی کثیر از ایشان را بفسق نسبت نموده و گفته که ولید بن عقبه
مذکور بموجب آیه مذکوره فاسق بوده و قصه شرب خمر و نماز معهود او
مشهور و در صحیحین مسطور است و قیس بن عمر نجاشی را شاعر هجاگوی
شارب الخمر گفته و همچنین قدامة بن مظعون را از شاربان خمر شمرده و
ابن حبیره را در سلک مرتدان نام برده و مسطح را که پسر خاله ابوبکر است قاذف

خوانده و گفته که حضرت رسالت حد قذف بروی رانده و بعضی را سابقه غلو بوده و بعضی را سارق
بسیار گفته والحق بزرگان راست گفته اند که دروغگو را حافظه نباشد [illegible]
در تقسیم صحابی بحسب ردّ و قبول بدانکه صحابی خالی از ان نیست که اسلام او مسبوق
بکفر بوده چنانکه غالب الوقوع است یا مسبوق بکفر نبوده بلکه در فطرت اسلامی
نشو و نما یافته و آن قلیل الوجود است مثل حضرت امیرالمؤمنین و سبطین او و معقل بن
و عبدالله بن زبیر و امثال او و از قسم دوم بیکی از دو قسم خالی از ان نیست که
کثیر الصحبت بوده با پیغمبر صلوات الله علیه و آله و اشتهار باختصاص مجلس عالی
آنحضرت داشته اند یا چنین نبوده اند اگر کثیر الصحبت بوده خالی از ان نیست
که نص جلی را که در شان حضرت امیر واقع است استماع نموده چنانکه ظاهر حال است
یا استماع ننموده اگر استماع نموده خالی از ان نیست که بمقتضای نص جلی عمل نموده
و طریق متابعت حضرت امیر پیموده همچون مقداد و سلمان و ابوذر یا عمل بمقتضای
نص ننموده اول مقبول است قطعا و ثانی خالی از ان نیست که عمل ناکردن او بنص
از روی عناد و استکبار بوده یا از جهة اکراه و اجبار اعتبار اول اگر مسلم
فطری بوده الحال مرتد یعنی از طوایف شیعه مرتد فطری است و رجوع و توبه او هرگز
مقبول نیست و اگر مسلم فطری نبوده پس اگر در ثانی الحال مستبصر گردیده رجوع
بحضرت امیرالمؤمنین نموده مقبول خواهد بود و الا مرتد غیر فطری و مردود
و ثانی که در عدم متابعت مکره بوده مقبول است بشرطی که اگر دیگر شرایط
عدالت او متحقق گردد در سلک رجال حدیث صحیح منتظم تواند بود و ان قسم
استماع نص جلی نموده خالی از ان نیست که اعتقاد نموده بدلیلی دیگر غیر نص جلی
انکه خلافت حضرت پیغمبر صلعم بلا فصل حق حضرت امیر است و او را شبهه روی
نداده که با آن تجویز صحت متابعت اغیار نماید یا اعتقاد این معنی ننموده بلکه
صاحب شبهه بوده و اول یا عدول بغیر حضرت امیر نکرده یا کرده بحسب اکراه
اجبار یا از روی عناد و اصرار و در دو قسم اول مقبول اند و قسم سیوم اگر مسلم
فطری نبوده و در ثانی الحال رجوع بحضرت امیر نموده مقبول خواهد بود و اگر
مسلم فطری بوده یا رجوع ننموده مردود خواهد بود و ثانی یعنی انکه اعتقاد

حضرت امیر را بر ابای خلافت نموده وگرفتار شبهه بوده خالی از ان نیست که شبهه او
استمرار یافته بلکه اجتهاد در تحقیق حق نموده و بعد از ان رجوع بمتابعت حضرت
امیر نموده یا انکه شبهه او استمرار یافته ونور هدایت بر صفحه ضمیر او نتافته اول
مقبول است قطعا وثانی نزد بعضی از علمای فرقه ناجیه معذور است بر وجهی
که حکم بفسق او نباید کرد ونزد بعضی معذور نیست ومحکوم علیه بفسق است
زیرا که مطلب نزد این بعض ضروریست وشبهات این مطلب بادنی توجهی
مضمحل میگردد پس دعوی استمرار شبهه را نباید شنید مگر انکه مدعی بلید واز
مرتبه قابلیه خطاب ساقط وبعید باشد و بالجمله این قسم محکوم علیه بکفر
عناد نتواند بود بلکه بفسق ملاقی یا بر ظاهر عدالت باقیست وقسم ثانی
از تقسیم اول یعنی انکه کثیر الصحبه بوده واستماع نص جلی از حضرت پیغمبر
نموده خالی از ان نیست که علم بثبوت نص جلی از طریق دیگر داشته یا نه
اول اگر بمقتضای علم خود عمل نموده مقبولست واگر عمل ننموده پس اگر از روی عناد
عمل نکرده مرتد است و توبه او مقبول نیست اگر مسلم فطری بود والا مقبول خواهد
بود واگر بنابر اکراه والجای اغیار عمل بمقتضای نص ننموده مقبول خواهد بود
وان قسم که علم بثبوت نص مطلقا نداشته بعضی از تقسیمات سابقه در او
جاریست واقسام بحسب رد وقبول درو ساری ومقصود از ایراد این مقدمه
دفع توهمی است که در اوهام عامه عامیه استقرار یافته که شیعه امامیه
تکفیر جمیع یا اکثر صحابه مینمایند واین معنی را مستبعد شمرده عوام مذهب ما را
بتقریب ان از مذهب حق متنفر نموده از راه برده اند وچگونه چنین باشد
وحال انکه افضل المحققین خواجه نصیر الدین محمد طوسی طیب الله مرقده در کتاب
تجرید فرموده که محاربوا علی کفرة ومخالفوه فسقة وظاهرست که اکثر
صحابه با انحضرت محاربه نکرده اند بلکه بقوت کثرت خیل وحشم فی منتهی استیصال
سیف وقلم در مقام مخالفت در امده باستقلال غصب منصب حضرت رسول
مشغول نموده اند وایضا خاتم المجتهدین شیخ علی بن عبد العالی قدس سره العالی
با انکه اول کسی است که حکم بلعن اعدای اهل البیت علانیه نموده در رساله

که از مولفات اوست زیاده از بیست کس از صحابه را نام برده وشیخ نجاشی که یکی از
علمای امامیه است در کتاب رجال خود نزد ذکر احوال محمد بن علی بن بابویه که از
اعاظم مجتهدان امامیه است ذکر کرده که ابن بابویه مذکور کتابی علیحده در بیان
ذکر رجال مختارین از اصحاب رسول تالیف نموده با انکه استبعاد مذکور بعد از
وضوح حجت وجهی ندارد خصوصا نزد کسی که بر احوال موسی علیه السلم واقف
زیاده از هفتاد هزار کس از اصحاب او نظر اعتبار وتامل کارد چه هرگاه جایز باشد
بر هفتاد هزار کس از امت موسی علیه السلم در حیوة موسی وبا وجود خلیفه منصوص
منصوب مثل هرون پیغمبر در میان ایشان انکه چون موسی در کوه طور بعقد
ده روز زیاده از میعاد موعود توقف نماید مخالفت وصیت او نمایند و قصد
قتل وصی او کنند ومعتقد ومرید سامری منافق مردود گردیده مرتد وگوساله
پرست شوند چگونه بطریق اولی جایز نباشد که بعد از وفات پیغمبر صلوات الله
علیه واله ده هزار یا بیست هزار از صحابه او مخالفت وصیت ووصی او نمایند
و در معرض انتقاد و گوساله پرستی در ایند با انکه چون اسرائیل را از ان گوساله
ولایتی وانعامی حاصل نمیشد واین جماعت را از صنمی قریش توقع مال ومنال
بروجهی بود که از حضرت امیر المومنین علی متصور نبود بلکه امتثال حکم آنحضرت
ورعایت حقوق او بر غیر مومنان مستصعب وثقیل مینمود چنانکه حدیث
ترکت فیکم الثقلین بان ناظرست تنبیه مخفی نماند که عثمان واهل کاشی
اهل سنت بشیعه امامیه نسبت میدهند بیشتر از ان قبیل است که جهت
ترویج متاع کاسد خود بر ایشان افترا میکنند وبعضی از ان قبیل است
که چون از مناظره ومباحثه علمای شیعه ومطالعه کتب ایشان احتراز
مینمایند لاجرم مجرد اخبار از افواه والسنه جاهلان شیعه میشنوند و
مدار مینهند ومع هذا در وقتی که میدان از مردان خالی باشد قلم برسید
ورطب ویابس که بخاطر ایشان میرسد در رد آن بر صفحه عصبیت می
نگارند وبیچاره سنی در امر شطرنج بازی ماند که چون تنها باشد خود بازیها
سره بیند وبا حریف چابک عاجز واسیر باشد وندانسته است که هر گره

که در جواب دشمن را بیفکند و تعبیر بی آن باشد که هرگز بر نخیزد **طایفه اولی**
در مشاهیر بنی هاشم و سادات ایشان از صحابه علیه و شیعه علویه که جمعی از
اعیان بنی اعتراف بفضل و اعتبار ایشان نموده اند و در کتب خود مدح و ثنای
ایشان فرموده اند بحسب زیادتی استظهار اکثر اسامی این کتاب سامی را مؤید
بنقل و شهادت اغیار ساخته و الفضل ما شهدت به الاعداء
السید الاکبر المطاع ابو طالب بن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف بن قصی
الهاشمی القرشی رضی الله تعالی عنه عم حضرت پیغمبر و برادر پدر آن سرور انجا
بید و مادرست بکنیت مشهور شده و در اسم اسامی او خلاف است بعضی گفته اند
که اسم او همان کنیت اوست و حضرت خاتم المجتهدین علی بن عبد العالی قدس الله
روحه در بعضی از افادات شریفه خود حکم بغلط این قول فرموده اند زیرا که
اسم آنست که مقترن باب و ام نباشد و اشعار بمدح و ذم نداشته باشد
و بعضی بر آنند که اسم او عمران است و آل عمران را در بعضی از آیات قرآنی
بر آن حمل نموده اند و بعضی گفته اند که اسم او عبد مناف است یعنی عبد العالی
زیرا که بنا بجوهر کلمه نوف و ماده او بر وجهی که از کتاب صحاح اللغة و قاموس
و غیر آن مستفاد میشود دلالت بر علو و شرف و ارتفاع و زیادتی میکند
و آنکه صاحب قاموس گفته که مناف نام صنمی است بر تقدیر تسلیم توان بود
که از قبیل اعلام مشترکه باشد میان خدای تعالی و غیر او چنانکه در رب و
الله و رحمن و غیر آن و این حمل موافق مذهب حق اهل البیت است علیهم السلام
که آبای انبیا و ائمه و اوصیا صلوات الله علیهم نزد ایشان از لوث شرک
و تدنس کفر پاک و پاکیزه اند و بموجب نص صریح قرآنی که و تقلبک فی
الساجدین از اصلاب طاهره بارحام طاهره نقل فرموده اند و شیخ عبد الجلیل
قزوینی رازی در کتاب نقض گفته که اصل در این باب آنست که اعتقاد بدل و نیت
و علم تعلق دارد نه باسم و با اجرای الفاظ کفر ایمان ثابت نشود و از تواریخ
و انساب عرب معلوم است که بسیاری از قبایل را بنی کلاب و بنی کلیب و بنی
و بنی ضبه و امثال این خوانند که اسمای مذمت و منقصت است بلکه در

اختیار

اختیار آن اسامی تبع وضع و فال بوده اند نه باعتقاد و وضع آن کرده اند و
اجداد مصطفی در اجرای نام اصنام تبع وضع و فال و امثال آن بوده اند و
سبب اختیار ایشان مر آن اسامی را آن بود که قواعد و طغاة روزگار ایشان
در کتب دیده بودند که نوری در پشت این قبیله است که بوجود و ظهور او آن
ملل مبدل شود و بت پرستی زایل گردد و همواره در مقام آن بودند که قمع و قطع
آن نور کنند لاجرم بزرگان اجداد مصطفی این اسامی مضاف به بتان اختیار
میکردند تا میان ایشان آن نور منقطع نشود و عجب است که عبد العزی با اضافه
عزی که از صیادان اما عبد الله را با اضافه الله مومن میدانند و اعتقاد را با
محو اند تا ذکر باره بنده خواب دیدیم و حقیقتا صواب باشد و ابو طالب با حضرت
محبت تمام بود و بیک دقیقه از دقایق تقویت و نصرت او را فرو گذاشت نه
نمینمود و از اشعار آن بزرگوار و اخبار اهل اطهار فهم میشود که تصدیق
بنبوت داشته لیکن بنابر مصلحتی که عنقریب مذکور میشود اخفا نطق
بکلمه شهادت مینموده و بر صحت ایمان او اجماع اهل بیت است سلام الله علیهم
و علمای ایشان چنانکه شیخ ابن اثیر جزری شافعی نیز در کتاب جامع الاصول نقل
این اجماع نموده و گفته که اجمع اهل البیت علی ایمانه و اجماع اهل بیت حجت است
و در جامع کلینی از حضرت امام رضا علیه السلام روایت نموده که کسی که اعتقاد
ابا طالب مات کافرا فهو کافر و ظاهر است که آن اعتقاد مستلزم انکار اجماع
معصومین بلکه منجر با انکار عصمت ایشان است پس معتقد آن کافر خواهد
بود و ایضا از حضرت امام رضا علیه السلام مرویست که نقش نگین ابو طالب
رضیت بالله ربا و بابن اخی محمد نبیا و بابنی علی له وصیا و ابن ابی الحدید
در شرح نهج البلاغه ذکر نموده که تمام امامیه و اکثر زیدیه و کثیری از معتزله مثل
ابو القاسم بلخی و ابو جعفر اسکافی و امثال ایشان بر آنند که ابو طالب مؤمن بوده
و اهل سنت بعداوت امیر المؤمنین و متابعت معاویه لعین طریق انکار پیموده اند
و آن شریف بزرگوار را کافر میگویند و شیخ ابن حجر عسقلانی در کتاب اصابه فی
معرفة الصحابه او را ذکر نموده و گفته که ولادت او قبل از حضرت رسول صلی الله علیه

وآن نبی پنج ساله بود وچون عبد المطلب را وفات رسید وصیت حضرت پیغمبر
با ابوطالب فرمود واو متکفل حال آن حضرت میشد ودر تربیت او کمال شفقت
بجای آورد ودر سفر شام اورا همراه برد وچون آنحضرت مبعوث شد کمر تقویت و
نصرت او بر میان جان بسته اعادی را از دفع میکرد ودر چند قصیده و قطعه
از اشعار خود اورا مدح فرموده از آنجمله در وقتی که اهل مکه از آنحضرت التماس طلب
باران نمودند وبدعای او باران فراوان بارید این قطعه را گفته شعر
الم تعلموا ان ابننا لا مکذب • لدینا ولا یعنی بقول الاباطل • وابیض یستسقی الغمام بوجهه
ثمال الیتامی عصمة للارامل • واز جمله قصیده که در مدح آنحضرت گفته این بیت است
شعر وشق له من اسمه لیجله • فذو العرش محمود وهذا محمد • واز تاریخ بخاری
محدث نقل نموده که روزی قریش ابوطالب را گفتند که برادر زاده تمام را از ما منع ساز
ودر شکایت او مبالغه بسیار کردند تا آنکه ابوطالب عقیل را طلب آنحضرت فرستاد
وچون آنحضرت تشریف آوردند ابوطالب با او گفت که ای اعمام تو آمده اند است
که آزار ایشان کرده آن چنین باشد دیگر آزار ایشان مکن آنحضرت گفت که آزار
از آن دارند که ایشان را براه راست دعوت میکنم ومن قادر نیستم که خود را
از آن باز دارم پس ابوطالب گفت والله ما کذب ابن اخی قط وایضا ابن حجر گفته
که جمعی از رافضه برآنند که ابوطالب مسلمان وفات یافته وتمسک ایشان
در آن باین دو بیت از اشعار اوست شعر ودعوتنی وعلمت انک صادق
ولقد صدقت وکنت ثم امینا • ولقد علمت بان دین محمد • من خیر ادیان البریة دینا
والله لن یصلوا الیک بجمعهم • حتی اوسد فی التراب دفینا • فاصدع بامرک ما علیک غضاضة
وابشر بذاک وقر منک عیونا • واز ابن عساکر نقل نموده که بعضی گفته اند که او مسلمان
شده بود وبعد از نقل این همه اخبار واشعار صریحه در ایمان آن بزرگوار در
انکار ایمان او اصرار ورزیده واعتقاد علمای شیعه را در شان ایمان ابوطالب
واگفته که در تصنیف بعضی از علمای شیعه دیده ام که اثبات اسلام ابوطالب
بچند حدیث نموده اما از روی تعصب وکمراهی بعضی از آن احادیث را
واهی گفته وبعضی را تاویلات بارده وتوجیهات فاسده نموده وسند بعضی را

صحیح ودلالت بعضی را صریح شمرده اما گفته که معارض است بانچه از آن قوی تر است ومخفی نماند که
از آن احادیث که علمای شیعه بان تمسک نموده وابن حجر حکم بصحت آن فرموده متفق
علیه فریقین است وآن احادیثی که آنرا معارض پنداشته از موضوعات اهل سنت
وشیعه صحت آنرا قبول ندارند پس چگونه احادیثی که مختلف فیه اهل اسلام باشد
بجهة حدیث متفق علیه را بنعی معارضه توانند واز جمله احادیثی که ابن حجر
مذکور آنرا معارض پنداشته حدیث موضوعی است که در شان نزول این آیه
که ما کان للنبی والذین آمنوا معه ان یستغفروا للمشرکین ولو کانوا اولی قربی
الایه روایت کرده اند وحاصل شان ومعارضه ایشان آنست که میگویند
چون ابوطالب را وفات نزدیک رسید رسول علیه السلام ببالین او آمد
واورا گفت ای عم بزرگوار حقوق پدری ویاری تو در باره من بسیار است بخواهم
که درین وقت مرا بکلمه شهادت یاری دهی ابوجهل وعبد الله بن امیه
حاضر بودند گفتند اترغب عن ملة عبد المطلب ابوطالب گفت انا علی دین عبد المطلب
بعد ازان دیگر آنست که اورا گفتند یا اباطالب شرم دار بعد ازان که تو میشنید
که میگفتی که بر ملت ابراهیمم گفت چنین گفتم وامروز همان میگویم رسول
علیه السلام گفت لاجرم استغفار میکنم برای تو وچون استغفار کرد آیه
آمد که خدای تعالی بموجب شان نزول مذکور حضرت رسالت را از
طلب مغفرت ابی طالب منع فرموده معلوم شد که او بکلمه توحید قایل نبوده که
اگر چنین بودی هر آینه منع آنحضرت از استغفار او نفرمودی واز جمله آن
احادیث نیز حدیثی است که در شان نزول آیه انک لا تهدی من احببت
در بیم یافته اند وجواب از معارضه اول آنست که در ظاهر آیه دلالتی بر طلب
مغفرت جهت ابوطالب نیست وحدیثی که در شان نزول آن روایت کرده اند
صحت سند آن ممنوع است زیراکه بر وجهی که در تفسیر نیشابوری وغیر آن
مسطور شده راوی آن سعید بن مسیب است از پدر خود از حضرت مصطفی
علیه السلام وشقاوت سعید مذکور وعداوت او با آل ابوطالب ظاهر
تا آنکه واقدی که از علمای سنت است روایت نموده که بر جنازه حضرت امام زین العابدین

علیه السلام نماز نکرد و چون جنازه حاضر شد و مردم از هر طرف جهت ادراک شرف
نماز او حاضر شدند غلام او حشر مرا او گفت که آیا حاضر نمیشوی به نماز این مرد
صالح از خاندان صالح سعید گفت دو رکعت نماز که میگذارم بهتر است مرا از نماز
کردن برین مرد صالح و ایضاً اضطراب و اختلافی که دران واقع شده بر وضع
و فساد آن دلالت تمام دارد زیرا که صاحب کشاف یکبار روایت نموده که آیه
مذکوره در منع استغفار جهت ابوطالب نازل شده و دیگر بار نقل نموده که در ایام
فتح مکه چون حضرت رسالت ~~پناه~~ به زیارت قبر مادر خود
رفتند و از برای او استغفار نمودند آن آیت وارد گشته و از بعضی نقل کرده
که در باب استغفار او جهت پدر خود عبدالله فرود آمده و از بعضی روایت کرده
که در منع مسلمانان از استغفار جهت پدران کفار ایشان نزول نموده آنگاه
روایت دوم را ارجح شمرده و دلیل بران چنین گفته که ابوطالب قبل از هجرت وفات
یافته و این سوره در اواخر عهد حضرت رسالت در مدینه نازل شده و صاحب
تقریب بر دلیل او اعتراض نموده و گفته که جایز است که حضرت پیغمبر جهت ابوطالب
استغفار بر سبیل استمرار تا وقت نزول آیه در مدینه کرده باشد و محقق
که این اعتراض بغایت ناموجه است زیرا که هرگاه استغفار ابوطالب بزعم اهل سنت
جایز نباشد هرآینه تقریر حضرت رسول بر فعل آن در مدت بسیار جایز
نخواهد بود زیرا که هر کس از اهل سنت که تجویز صدور خطا از انبیا کرده تجویز نکرده
که خدای تعالی ایشان را بران تقریر و استدامت فرماید بلکه گفته اند که بر خدای تعالی
واجبست که ایشان را فی الحال بران خطا تنبیه نماید و بر ایشان انکار کند
چنانکه در اذن متخلفان مدینه و اخذ فدیه اسیران بدر بر حضرت رسالت
صلی الله علیه و آله و سلم انکار کرد و عجبتر ازین آنکه فخر رازی با آن همه کاوش
تقریر اعتراض بر وجهی اهون نموده و گفته که میتواند بود که پیش از نزول آیه
استغفار مومنان جهت پدران و خویشان کافر جایز بوده باشد و حضرت
رسالت و سایر مومنان آن را علی سبیل الاستمرار کرده باشند و ورود نزول آیه
در مدینه از آن ممنوع شده باشند و مولف گوید فساد این تقریر نیز ظاهر است

زیرا

زیرا که نص وما کان للنبی الایه که بصیغه نفی در ماضی واقع شده صریح است در آنکه
حضرت پیغمبر صلی الله علیه و سلم و سایر مومنان را پیش از نزول آیه استغفار جهت کفار
جایز نبوده پس چگونه آنحضرت سالهای بسیار برچنان خطا استمرار میفرمود
و بر تقدیر تسلیم صحت حدیث میگوییم که این حدیث دلیل ایمان ابوطالب است
نه دلیل کفر او برای آنکه او گفت که من بر دین عبدالمطلبم و عبدالمطلب نزد اصحاب
ما و محققان اهل سنت مانند شیخ جلال الدین سیوطی و امثال او مسلمان بود
و اما بر روایت دیگر که گفت بر ملت ابراهیم آنکه گوید گوینده این کلمه کافر باشد
او کافر باشد برای آنکه خدای رسول را امر فرموده که واتبع ملة ابراهیم حنیفا و رسول
میگوید انا علی ملة ابراهیم و از یوسف علیه السلام حکایت آمده که واتبعت ملة
آبائی ابراهیم واسحق ویعقوب و تحقیق آنست که آیه برای آن نازل شد که چون
حضرت پیغمبر علیه السلام گفت برای ابوطالب استغفار میکنم و استغفار کرد
مسلمانان که حاضر بودند نیز تبعیت رسول کرده کردند و برای پدران مشرک خود طلب
مغفرت نمودند خدای تعالی بآن آیه نهی از استغفار ایشان نمود و موید این است
آنچه در آخر روایت واحدی واقع است که چون ابوطالب گفت انا علی ملة عبدالمطلب
حضرت رسالت جهت او استغفار نمود پس مسلمانان گفتند که چرا ما نیز جهت
پدران و خویشان خود استغفار نکنیم و حال آنکه ابراهیم جهت پدر خود استغفار
نموده و اینک حضرت رسول جهت عم خود استغفار نمود و چون آن گروه جهت
پدران و خویشان خود استغفار نمودند آیه مذکوره نازل شد و میتواند بود که
در وقت استغفار حضرت رسالت جهت ابوطالب بعضی از حاضران را ایمان
ابوطالب معلوم نبوده باشد و گمان برده باشند که آنحضرت برای مشرکی استغفار
میکند ایشان نیز جهت پدران مشرک خود استغفار نموده باشند پس خدای تعالی
این آیه فرستاد و ایشان را تنبیه کرد بر گمان بد و ظن خطا در باره حضرت
رسول و گفت نمیباید که پیغمبر را باشد که برای مشرکان استغفار کند بعد از آن
خدای تعالی جهت دفع سوال مقدر بیان کرد که ابراهیم علیه السلام چرا برای عم
مشرک خود استغفار کرد و علت حسن آن از برای جماعت ظاهر ساخت و

نكتة وما كان استغفار ابراهيم لابيه الا عن موعدة وعدها اياه يعنى نبود
استغفار ابراهيم براى پدرش يعنى آذر كه عم ابراهيم ودر مرتبهٔ پدر او بود
چنانكه اصحاب ما برانند يا پدر حقيقى او يا جد مادرى او چنانكه ديگران برا
رفته اند الا بواسطهٔ وعدهٔ ايمان كه پدر او با او نموده بود واستغفارى
كه ابراهيم عليه السلام جهت او نمود مقيد بود باين طريق كه اللهم اغفر لابى
اذا آمن واگرچه آيه در ظاهر لفظ مقيد نيست اما در نيت خواهد بود وعده
ايمان وطلوع شان ابراهيم را از جر باين مسئله قرينهٔ آن توان نمود وقرينه
باين معنى است آنكه فاضل نيشابورى در تفسير خود از بعضى مفسرين نقل نموده
كه مراد از استغفار ابراهيم جهت پدر خود تضرع اوست بجانب خداى تعالى
جهت آنكه او را ايمانى روزى كند كه موجب غفران باشد وظاهر بجاهت اين
ظاهر بين از نحو لفظ ولو كان اولى قربى كه در آيهٔ مذكوره واقع است
واقتران او بذكر استغفار ابراهيم جهت عم يا پدر خود اختراع حديث مذكور را
در شان ابوطالب كه از اولوا القربى وعم رسول مجتبى وبمنزلهٔ پدر او بود
مناسب ديده اند ونحو شرآمد معويه ويزيد پليد رغبت سلامت دين وربط
شديد كشيده اند وبر بالاى اجوبهٔ كه مذكور شد ميگوئيم كه حديث مذكور بر
تقدير صحت او ادل دلايل است بر ايمان ابوطالب زيرا كه حضرت رسالت
كه مجموعهٔ علوم الهى است چگونه شايد كه اين قدر از اصول دين نداند كه از مشرك
مصر بر كفر تبرا بايد نمود وبراى ايشان استغفار نبايد كرد وچنانكه كمترى
از امت او اين دو مسئله را ميدانند واز اينجا ظاهر شد كه في الحقيقة ان
معارضهٔ مدخول طعن بر حضرت رسول است وجواب از معارضهٔ دوم
آنست كه در ظاهر آيه خصم را تمسكى نيست واگر تسليم داريم كه آيه در شان
ابوطالب آمده است از آيه بيش ازين مفهوم نميشود كه تو هدايت موصله
كامله كه موقوف است بر اعطاى قدرت وعقل وتمكين وازاحت علت
ونصب ادله ومانند آن نتوانى كرد واين نوع هدايت بمن تعلق دارد وكار
تو دعوت وراه نمودن است ونگفته است كه من هدايت نموده ام ابوطالب را

وايضا در لطايف فقهيه اثبات محبت رسول است ابوطالب را ومحبت وموالاة كافر
روا نيست چنانكه خداى تعالى فرموده لا تتخذوا عدوى وعدوكم اولياء پس بايد
كه وى مومن باشد تا مخالفت خداى تعالى لازم نيايد وايضا رسول خداى فرموده
كه اوثق عرى الايمان الحب فى الله والبغض فى الله استوارترين دستگيرهاى ايمان
دوستى است با دوستان خداى ودشمنى است با دشمنان خداى واز حضرت امام
زين العابدين عليه السلام روايتست كه گفته اشهد ان الله الذى لم يجعل القلب على الكبد
بينهما فى قلبى مودة فان مودة الفجار تجر الى النار يعنى آن خداى را گواه ميگيرم كه
فاجر را بر من دست نيفتد تا او را در دل من دوستى باشد كه دوستى كافران موجب
بدوزخ ميكشاند پس كدام عاقل مسلمان روا دارد كه حضرت پيغمبر دوست كافران باشد
واخبارى كه از فرق سنى وشيعى بر ايمان ابوطالب دلالت دارد بيرون از حساب است كه بيشتر
آيد از آنجمله حديثى است كه شيخ سيوطى در اثبات اسلام آباى حضرت پيغمبر صلى الله
عليه وآله وسلم بآن تمسك نموده وآن اينست كه در تفسير ابن جرير بسند او از
ابن عباس منقولست كه مراد از قول خداى تعالى ولسوف يعطيك ربك فترضى
رضاى حضرت پيغمبر است در آنكه هيچكس از اهل بيت او بدوزخ نرود وظاهر آ
كه مجتمع عبد الله وآمنه وعبد المطلب وبالاتر از اهل بيت آن سرور بوده
وبدوزخ نارفتن ايشان دليل تحقق اسلام ايشانست بلكه عم او ابوطالب
نيز داخل اهل بيت اوست وبدوزخ نارفتن او از آن لازم آمده مى بايد كه
مسلمان از عالم رفته باشد چه اجماع است بر آنكه غير مسلمان البته بدوزخ
ميرود وايضا شيخ جلال از كتاب ذخائر العقبى روايت نموده كه حضرت
رسالت گفته اند اذا كان يوم القيمة شفعت لابى وامى وعمى ابى طالب
واخ لى فى الجاهلية وبعد از آنكه گفته كه اين حديث وارد باب ابوطالب تاويل
بايد كرد زيرا كه حديث ديگر دلالت بر تخفيف عذاب او دارد نه رفع عذاب
بالكليه وفساد تعليل وبطلان تاويل او ظاهر است واز حضرت امام محمد باقر
و پدران او عليهم السلام روايتست كه جبرئيل عليه السلام رسول را گفت كه
خدا ميفرمايد حرمت على النار صلبا انزلك وبطنا حملك وثديا ارضعك وحجرا كفلك

ودرین معنی بیست که گفتا اذا وذ رعهده ابوطالب وفاطمه بنت اسد بود واصبغ
ابن نباته از امیر المومنین علیه السلام روایت کرد که آنحضرت گفت لا والله ما عبد
ابی ولا جدی عبد المطلب ولا هاشم ولا عبد مناف صنما قط یعنی کهٔ پدرم
وجدم وهاشم وعبد مناف هرگز بت پرستیدند بلکه خدا را پرستیدندی و
در نماز روی بکعبه کردندی وتمسک بدین ابراهیم نمودندی وهم اروی روایت
کرده اند که روزی آن حضرت در رحبه کوفه نشسته بود یکی او را گفت یا
امیر المومنین انت بالمکان الذی انت به وابوك یعذب بالنار امیر المومنین گفت
مه فض الله فاك خاموش باش که خدای دهانت بشکناد والذی بعث محمدا
بالحق نبیا لو شفع ابی فی کل مذنب علی وجه الارض لشفعه الله فیهم یعنی خدا
که محمد را براستی بخلق فرستاد که اگر پدرم شفاعت کند در جمله گناهکاران روی
زمین خدای تعالی شفاعت او را قبول کند ایعذب بالنار وابنه قسیم الجنة
والنار واز حضرت امام جعفر صادق علیه السلام روایتست که گفت اول نماز
جماعت که در اسلام کردند آن بود که ابوطالب بگذشت رسول را دید که نماز میکرد
وعلی بر دست راست او ایستاده وجعفر همراه ابوطالب بود جعفر را گفت صل
جناح ابن عمك او بیامد وبر دست چپ رسول بایستاد ورسول علیه السلام
با ایشان نماز کرد وابوطالب رضی الله عنه درین بیتها گفت شعر
ان علیا وجعفرا ثقتی ❊ عند ملم الزمان والکرب ❊ والله لا اخذل النبی ولا
یخذله من بنی ذو حسب ❊ لا تخذلا وانصرا ابن عمکما ❊ اخی لامی من بینهم وابی
وایضا از اشعار ایمان آثار اوست شعر یا شاهد الله علی فاشهد
آمنت بالواحد رب احمد ❊ من ضل فی الدین فانی مهتدی ❊ واز جمله اشعاری که حسین
ابن بشر آمدی در کتاب مطح القبایل آورده این چند بیت است شعر
زعمتم ان تقتلوا بنی احمد ❊ ولم تختضب سمر العوالی من الدم ❊ کذبتم وبیت الله نخلی
جماجم تلقی بالحطیم وزمزم ❊ وتنقطع ارحام وتنسی حلیلة ❊ حلیلا ویغشی محرم بعد محرم ❊ یا ایها الناس ... وظلما بکم
وعشیانکم فی امرنا کل مأثم ❊ وظلم نبی جاء یدعو الی الهدی ❊ وامر اتی من عند ذی العرش

١٤

فلا تحسبونا مسلمیه ومثله ❊ اذا کان فی قوم فلیس بمسلم ❊ فهذا معاذیر وتقدمة لکم
لکیلا یکون الحرب قبل التقدم ❊ ودر شرح دیوان معجز بیان مرتضوی مسطور است
که در سال هشتم از نبوة قریش اتفاق کردند که با بنی هاشم وبنی مطلب مناکحه
ومبایعه ومخالطه نکنند وعهدنامه نوشتند ودر کعبه آویختند وآغاز ایذا
وزجر مسلمانان کردند وابوطالب پیغمبر را صلعم با جماعت مسلمانان بشعب خود
برد ومحافظت میکرد وکفار تضییق طعام بر اهل اسلام میکردند وسه سال
برین منوال بگذشت پس مطعم بن عدی بن نوفل بن عبد مناف وهشام بن عمرو
ربیعه وزهیر بن ابی امیة بن مغیره مخزومی وابو البختری بن عاص بن هشام
ابن حارث بن اسد نقض آن عهد کردند ومسلمانان خلاصی یافتند وابوطالب
درین سه سال محافظت حضرت پیغمبر صلی الله علیه وآله بر تبه میکرد که شبها
در حضور مردم پیغمبر را صلعم میگفت که بر سر بستری تکیه میفرمود وبعد از آن
جای او را تغییر داد وخود بجای او تکیه میکرد ودر بعضی از شبها حضرت
امیر را میفرمود که بجای حضرت پیغمبر صلعم تکیه میزد وچون ابوطالب
رحمه الله وفات نزدیك آمد وصیت کرد پسران واقربای خود را بیاری
کردن حضرت پیغمبر ودر آن باب این ابیات گفت شعر
اوصی بنصر النبی الخیر مشهده ❊ علیا ابنی وعم الخیر عباسا ❊ وحمزة الاسد الحامی حقیقته
وجعفرا ان یذودا دونه الناسا ❊ کونوا فداء لکم امی وما ولدت ❊ فی نصر احمد دون الناس اترابا
اما شیعه مخالفان از احادیث موضوعه زمان امویان فاسد که اولیای محمد
ایشان جهت خویش آمد آن بحسن ملعون در هم بافته اند ومتاخران ایشان
بعلت تقلید اسلاف فساد وضع آن را نیافته اند واز جمله آن احادیث روایة
بودن ابوطالبست در ضحضاحی از نار که همگی مخالفان روایت آن از لیث
کرده اند که از مغیرة بن شعبه است وبغض وعداوت او نسبت به بنی هاشم
خصوصا حضرت امیر مشهور وقصهٔ فسق او در کتب جمهور مسطورست واین
نیز سبب شبهه ایشان تواند بود که ابوطالب ایمان خود را پنهان داشت واظهار
ان علی رؤس الاشهاد نکرد ونیافتند که ابوطالب در باطن مومن بود وحجت

مصلحت اظهار آن نمینمود تا حمایت او مر حضرت رسول را از روی حکم خویشی بیشتر باشد
علت آن اتحاد و ملت جاری بود چنانکه چنین بودی نتوانستی نصرت آنحضرت کردن
و هر آینه سفهای قریش او را بمتابعت منسوب میساختند و از مرتبه ریاست
عزل میساختند و هیبت او را از خاطر خود محو میساختند و دفع حضرت رسالت نمیکردند
لاجرم حکمت و مصلحت حال سید انام اقتضا نمود که اسلام ایمان خود را پنهان سازد
و فی الحقیقه حال ابوطالب رضی الله عنه درین باب حال اهل کهف است که ایشان
ایمان خود پنهان میداشتند و اظهار ضد آن از روی تقیه و طلب اصلاح میفرمودند
فآتاهم الله اجرهم مرتین و بنا بر آنچه مذکور شد چون ابوطالب را وفات رسید جبرئیل
آمد و حضرت را گفت خدای تعالی ترا میفرماید که از مکه بیرون رو که ترا در اینجا بعد از عمت
ابوطالب ناصری نیست و بر متأمل دیده بانان از طی این تحقیق راز منکشف خواهد بود
شارح مقاصد درین مقام ذکر نموده و گفته که بنا بر آنکه هر که اصرار نماید بر عدم اقرار
بکلمه توحید با مطالبه بآن باتفاق کافر است زیرا که اصرار علامت عدم تصدیق است
لاجرم اطباق واقع شد بر کفر ابوطالب و اکرم ذو الفقر دان باب گفتار میخایند
و تامل نمیکنند در آنکه ابوطالب با آنکه مشهورترین اعمام حضرت سید انام بود
و اهتمام او بشان آنحضرت بیشتر و حرص حضرت رسالت بایمان او اکثر بود چرا
ایمان حمزه و عباس رضی الله عنهما مشهور و بعنوان اسلام مذکور گردید و در باب
ایشان احادیث ماثوره مشهوره بظهور رسید و مساعی مشکوره بصدد ولی
و در باب ابوطالب چیزی از آن ظاهر نگردید اینست کلام شارح مقاصد و وجه
ظهور مفاسد او آنست که اولا منع میکنیم اصرار ابوطالب را رضی الله عنه بر عدم
اقرار او چنانکه سند آن از پیش گذشت و بر تقدیر تسلیم اصرار و امتناع از
تلفظ بکلمه توحید لا نسلم که کفر لازم آید غایت الامر آنکه جاری مجرای معاصی باشد
که با ایمان نیز متحقق میشود چنانکه فاضل نیشابوری در اوایل تفسیر سوره
بقره از حجة الاسلام غزالی نقل نموده و گفته ان من عرف الله بالدلیل و کلام
الفرقان فات او وجد من الوقت ما امکنه ان یتلفظ بکلمة الشهادة لکنه لم
یتلفظ بها کان مؤمنا و کان الامتناع عن النطق جاریا مجری المعاصی التی یوقعها

مع الایمان و بهذا حکم الغزالی رحمه الله تعالی انتهی دیگر میگوئیم که قول بایمان او
در کتب سیر و اخبار مشهور است چنانکه سابقا از ابن ابی الحدید معتزلی در شرح
نهج البلاغه نقل افتاد و حق آنست که حدیث کفر ابوطالب از موضوعات معاویه
و اتباع اوست که جهت ایذای شان حضرت امیر علیه السلام و اغوای ناصبیان شام
بوضع آن اقدام نموده اند و فضلا ایمان او در میان عوام الناس چون ایمان حمزه و عباس
اشتهار یافته دیگر مسلم نیست که در شان ابوطالب احادیث وارد نشده بلکه احادیث
وارد گردیده فاما چون اسلاف استیلای امویه و مبالغه ایشان در تکفیر آن حامی حوزه
محمدیه بترجمه قوانین و اشتهار نرسیده دیگر لازم که ابوطالب را مساعی مشکوره
نبوده بلکه مساعی او در دین زیاده از آن دیگران بوده و حمایت نصرت حضرت رسول
و دفع ضرر قوم جهول از و میفرموده چنانکه جبرئیل از آن خبر داده و بسبب موت
او حضرت رسالت قدم در وادی هجرت نهاده و از عجایب آنکه در وجیز از
کتاب استیعاب منقول خواهد شد که نقلا ثقات قول دارند که عباس اسلام خود را
بعد از فتح مکه چند سال پنهان میداشت و مصلحت حال حضرت رسالت را
در آن می‌پنداشت و در باره ابوطالب قول ما سداد آن نیارند و بمجرد آنکه
بعضی از اهل سنت و غیرهم را اکثر جمهور مسلمانان و کافران یهود و نصاری بر کفر او
اتفاق دارند میگویند که مسلمان و عارف نخواهد بود اما عناد میکرد یا جهت حفظ
حیثیت و سیاست خود در نظر قوم ایمان خود را از ایشان پنهان میداشت و اکابر
ایمان ابوطالب نهایت مبالغه و اصرار نمایند آورده اند که صاحب کتاب شرح شهید
و بعضی از علماء اهل سنت است از روی تعصب و عناد گفته که ناجی ابوطالب با جمهور
کفر تو مومن گویند و علیه السلام نویسند و گویند چه اصرار رسول مومن بود
ایشان نزاع گوییم نزد رسول علیه السلام گفته است رأیت اباطالب فی ضحضاح
من النار ابوطالب را شبیه ضحضاح در آتش تنک دیدم و محمد بن الحسن در
این مسند آورده است که لا یرث المسلم الکافر و الکافر المسلم و در
آنکه آورده است که علی بن الحسین و اسامة بن زید گفته اند که چون ابوطالب
حضرت رسول میراث او بعقیل و طالب داد و بجعفر و علی نداد که آن دو

کافر بودند ابو بکر و عمر را با همه قدمهای صدق ایشان و رنج ایشان در دین خدای
و ثناهای رسول مر ایشان را کافر دانند و عباس را با آنکه خدای تعالی او را
بهمه کرامت مخصوص کردانیده است و اجماع امتست بر بزرگی و جاه او
ضعیف رای خوانند و چون عبد المطلب بمرد وصایتها بعباس کرد با آنکه او
کهتر بود بسال از یازده پسر که او را بودند بسبب جزالت رای و وقار و خواهر
رافضی او را ضعیف میدانند و از کرامت و جلالت خدای ما خلافت را در خاندان
او نهاد و تا قیامت راعی امت باشند و بودند و آل ابو طالب از ابتدا تا انتها
یک دیگر را نتوانستند کشادن رایهای قوی داشته اند و این همه دلیل جهل
رافضی است اینست تمام کلام آن ناصبی غالی؛ شیخ اجل عبد الجلیل رازی در
نقض آن گفته که جواب کلمات این ناصبی تا اصل که از سر جهالت و جهل ایراد
کرده آنست که اولا گفته است که ابو طالب را با ظهور کفر شیعه مومن گویند و علیه
السلام نویسند عجب دارم که ظهور کفر ابو طالب خواجه ناصبی را از کجا معلوم
شده از اینجا که چون رسول علیه السلام طفل از مادر و پدر بماند و همه اعمام
از وی تبرا کردند ابو طالب او را بگرفت و بخانه برد و تربیت کرد و خدمت
آورد تا بزرگ شد یا از اینجا که چون رسول علیه السلام دعوت کرد قوم را بدین
اسلام و شریعت احکام و همه اعمام و خویشان از وی تبرا کردند ابو طالب میان
بنصرت او ببست و شر کفار قریش و صنادید مکه ظاهرا و باطنا از وی
دفع میکرد یا از اینجا که چون علی علیه السلام در نماز اقتدا بمصطفی صلوات الله
علیه کرد پسر دیگر خود جعفر را گفت که یا جعفر صل جناح ابن عمک تا او نیز
اقتدا کرد یا از اینجا که در وقتی که ابو طالب نامه باهل حبشه مینوشت این
ابیات غرا در حق مصطفی گفت و بایشان نوشت شعر
تعلم ملیک الحبش ان محمدا * نبی کموسی والمسیح بن مریم * اتی بهدی مثل الذی اتیا به
فکل بامر الله یهدی و یعصم * وانکم تتلونه فی کتابکم * بصدق حدیث لا حدیث المترجم
فلا تجعلوا لله ندا واسلموا * فان طریق الحق لیس بمظلم * یا از اینجا که در حال
در یاست و حرمت خویش در حضور قریش و فرزندان خود میگوید شعر

ان علیا و جعفرا ثقتی * عند ملم الزمان والکرب * والله لا اخذل النبی ولا
یخذله من بنی ذو حسب * لا تخذلا وانصرا ابن عمکما * اخی لامی من بینهم وابی
یا از اینجا که چون آثار کرامت و اجابت دعای او در طلب باران ظاهر شد از غایت
خوشی و سرور این ابیات مشهور گفت شعر وابیض یستسقی الغمام بوجهه
ثمال الیتامی عصمة للارامل * یلوذ به الهلاک من آل هاشم * فهم عنده فی نعمة و فواضل
یا از اینجا که در مرض الموت که بجوار خدای تعالی میرفت در وصیت حضرت
رسالت این ابیات نظم فرمود شعر اوصی بنصر النبی الخیر مشهده
علیا ابنی و شیخ القوم عباسا * تا آخر ابیات یا از اینجا که مسلمانان اتفاق کرده اند
بر آنکه تا ابو طالب در قید حیوة بود حضرت رسالت را هیچ هجرت از مکه حاجت
نیفتاد و چون آن سید کبیر رضوان مصیر بجوار پروردگار قدیر رفت رسول
مختار را بهاجرت ناچار شد و مکر آن خبر که خواجه مجبر ناصبی نوسیده است
که جبرئیل علیه السلام مصطفی را صلوات الله علیه و آله بدین عبارت بشارت داد
و گفت ان الله حرم علی النار صلبا انزلک و بطنا حملک و ثدیا ارضعک و حجرا کفلک
و این خبر دلالتست بر ایمان عبد الله و آمنه و حلیمه و ابو طالب و تربیه
او و فاطمه بنت اسد فاز بعد وجود دلالت ایمان ابو طالب مشغول شویم کتاب از
حجت بیرون رود اما معارضه هست این کلام را که عجب نیست که رافضی ابو طالب
را بچندین منزلت مومن گوید و علیه السلام نویسد طرفه آنست که ناصبی از غایت
جهل و رکاکت عقل معویه را با ظهار خصومت علی مرتضی که باجماع امت امام و هادی
اوست و از کبائر آثام است امام حق داند و امیر المومنین خواند اینجا انصاف مصطفی ظاهر
کافر نیست و اینجا عداوت علی مرتضی امیر المومنین است این همه عناد و عصبیت
الفساد از چیست از عداوت و بغض علیست اما جواب آنچه گفته است
که حدیث رسول علیه السلام گفت که رایت ابا طالب فی ضحضاح من النار
گو آن خبری بی اصل است که ارباب عصبیت جاهلیه جهت خوش آمد امویه
آنرا وضع کرده اند عجب دارم تا ابو طالب در دوزخ چرا بود اگر بسبب کفر بود
برخلاف مذهب خواجه مجبر است که چون جز او عمل نیست و مشیت و ارادت

معصوم

مالك الملك تعلق دارد و روا باشد که ابوجهل کافر در آخرت ببهشت رود و نبی
بیگناه بدوزخ رود نداند که پیش از قیامت ابوطالب را چگونه بدوزخ برده اند
با آنکه ممکن است که ابوطالب خود مومن باشد اما خدا ایشان بدوزخ فرستاده باشد
که مالك الملك است پس بر اصل خواجه مجبر ببهشت رفتن دلالت نباشد بر ایمان
و بدوزخ رفتن دلیل نباشد بر کفر و از اینجا ظاهر شود که آن خبر را اصلی نیست
و اگر ابوطالب بدوزخ باشد دلالت نکند بر کفر او و حواله آن بمشیت خدای باشد
و روا باشد که در آخرت او را ببهشت برند و بلال و سلمان و بوذر را بدوزخ فرستند
پس خواجه ناصبی را یادست از اصل مذهب خود باید داشتن با چنین مقالات
ترك کردن تا در یکساعت چهار بار در لعنت و غضب خلایق نباشد و اما آنچه
گفته است که محمد بن حسن در موطا آورده که مومن میراث کافر نگیرد و کافر
میراث مومن نگیرد جواب آنست که قول و نقل صاحب موطا بر شیعه برایت
و حجت او از آن خصم را نشاید و مذهب علمای اهل البیت علیهم السلام درین مسئله
آنست که کافر میراث مومن نگیرد اما مومن میراث کافر بگیرد که اسلام مانع
و اتفاقا چون ایمان است مانع نتواند بود اما دروغ که بر علی بن الحسین و اما
ابن زید نهاده بغایت ظاهر است و معروف و مشهور آنست که در وقتی که میراث
ابوطالب را بر اولادش قسمت میکردند حضرت رسالت گفت که تیغ و درع او
بعلی دهید زیاده از قسمت مجانا کردند و بچنان خبر دروغ بیفروغ ناقلان
حدیث را التفات نباشد و اما آنچه در باب مساعی ابوبکر و عمر رضی حضرت
پیغمبر گفته کسی از شیعه در آن بحثی نیست بحث در اینست که بعد از آنحضرت
بعضی افعال قبیحه از ایشان بوجود آمده که احباط کنند آن محاسن اعمال
و مخالف عهد و بیعتی است که با رسول ملك متعال کرده از جمله آنکه در امر
خلافت مخالفت نص حضرت پیغمبر که در کتب فریقین مسطور است نمودند و حضرت
فاطمه علیها السلام را آزرده ساختند و بواسطهٔ این افعال ذمیمه و غیر آن
مانند تخلف از جیش اسامه مورد طعن و ذم شدند چه سلامت عاقبت بحسن
خاتمهٔ اعمال و وفا کردن بعهد و بیعت رسول متعال است و هر کرا سعادت

سلامت عاقبت روزی نشود بواسطه نقض بیعت و مخالفت حکم حضرت پیغمبر
مستوجب عقوبت میشود چنانکه آیه کریمه فمن نكث فانما ينكث على نفسه
ومن اوفى بما عاهد عليه الله فسيؤتيه اجرا عظيما بران شاهد است و اما
آنکه نسبت کفر بعمر و ابوبکر بشیعه نموده صحیح است چه اصل که در کتب اصولی
ایشان از آن اثری نیست و مذهب ایشان همین است که مخالفان علی فاسق اند
و محاربان او کافر که با علی حرب کند حرب او و سلم او سلم منست و ظاهرست که ابوبکر و عمر با علی حرب
نمودند بلکه در تحت قتال و مخالفت استعمال سیف و سنان بکثرت خیل و رجال
حق او را ابطال نمودند و غضب خلافت رسول متعال از او نمودند و اما آنچه
گفته است که عباس با ایمان کرامت که خدای او را بآن مخصوص گردانیده از کثرت سن
و جاه و سبع را ضعیف ان او را ضعیف رای خوانند چه حرمت داشته بعضی بعضا
و مخالفه تصریح شیعیان است بلکه ناصبیان مجبرا و را کم قدر و ضعیف رای
و بیحرمت دانند و دلیل برین آنست که اگر عباس را نزد نواصب و اسلاف
قدری و منزلتی بودی دعوی امامت در عهد ابوبکر روزی و روز سقیفه او را
با قربت و قرابت از ترتیب خلافت چند اختیاری و جعل او را مرد امام نساختندی
و با لجمله اگر امامت از قبل خداست و خدای تعالی ابوبکر را امام ساخته پس عباس
خدای تعالی بیقدر و ضعیف رای دانسته باشد و اگر حواله امامت باختیار
امت است ایشان عباس را ضعیف رای و بیقدر دانسته اند از آن را قضیت
تلخ خواجه ناصبی که خود بر دیگران تهمت و جواب جنگ نهاده و آنچه گفته اند
که از بزرگی قدر و قوت رای عباس بود که پدر ما از میان همه فرزندان برادر
گرد جوابش آنست که درین صورت وصایت حضرت رسول را فراموش ساخت
کردن که در حضور عباس و سایر خویشان و صحابه کبار از مهاجر و انصار و
بعلی مرتضی کرد پس اگر عباس بوصایت عبد المطلب بهتر از همه فرزندان او باشد باید
که علی مرتضی بتخصیص وصایت سید اولین و آخرین بهتر از عباس و ابوبکر و عمر
عثمان باشد و خواجه ناصبی باید که این حجت را بقیاس قول خود قبول کند
یا دست از آن قول بدارد که جواب یك نیمه راست و یك نیمه دروغ نباشد

اما بعضی گفته‌اند که آل عباس تا بقیامت راعی امت اند و آل ابوطالب رعیت
بسته اند جواب آنست که اذا لم تستحی فاصنع ما شئت داعی رعیت و اما
انت الجماعت اند که مفترض الطاعه معصوم از خطا و زلل منصوص از قبل حق
عز و جل باشند این صفات را بباید دید که در کدام است و اولاد علی اگر کسی
نبسته اند چنین باشند که همه جهان به تیغ پدرشان گشاده شده و عباس
و غیر عباس از بیم تیغ علی ایمان آوردند شکر و منت خدا را که علی از بیم تیغ
کسی ایمان نیاورد و در قصه بیدا کیفیت ایمان عباس و انشد من شعر ابوطالب برادر او
و بر عقیل مذکور شد و حیرت نیست اعاده آن و الحمد لله رب العالمین مولف
گوید که از مطاوی این تفسیر بازی و ذکر اقوالی که در این مقام نقض و ابرام
آن اهتمام رفت ظاهر شد که کلام اهل سنت و روایات ایشان در اثبات
مرام اختلاف و اضطراب تمام دارد چه بعضی میگویند که آیه در شان
عبدالله است و بعضی میگویند در شان آمنه است و بعضی میگویند در شان
ابوطالب است و برین تقدیر اختلاف کرده اند بعضی میگویند که آیه در حالت
بعد از وقوع استغفار نازل شد و بعضی میگویند سبب نزول آن بود
اما بعد از مدتی نزول نمود و خلاف دیگر آنکه بعضی میگویند پیغمبر منع
[illegible] حال استغفار ابوطالب و آیه ناسخ رخصت و جواز آن شد
و بعضی میگویند مرخص نبود و بر سبیل سهو و خطا بر فعل آن اصرار مینمود
و خدای تعالی تنبیه بر خطای او فرمود آنگاه در آن باب اخبار متعارضه
نقل کرده اند و با وجود حکم بصحت همه ایشان احادیث تکفیر کرده اند و باین
اکتفا نموده اشعار مشهوره ابوطالب را که در ایمان او نص صریح است
تاویلات بارده و توجیهات فاسده نموده اند و از این مرتبه نیز تجاوز
نموده بعضی از ابیات که رکاکت عبارت آن بر هر فصیح و اعجم ظاهر و منافی
او با دیگر ابیات روشن و باهر است از پیش خود بافته اند و رخصت
الحاق آن از روح معویه و یزید یافته اند و غرض ازین همه تطویل و تقریر
اجمال و تفصیل آنست که بر ارباب تحصیل ظاهر گردد که ابهام محال الف

خسران مآل در بن غرقاب ضلال و گرداب کثیر الاهوال که خلاص ایشان ازان
محالست از روی بغض خاندان سید رسل و عداوت هادی سبل است
تا آنکه همین گروه ضال زیاده از هشتصد سال در تکفیر آبای رسول متعال
بامثال این قیل و قال و بحثهای پر تال اشتغال داشته اند و در آن باب
کتب پرداخته اند و چون آن اصل بر باطل بوده لاجرم همه جا سرشان بدیوار
خورده و کارها از پیش نبرده اند و چون نوبت بشیخ جلال سیوطی که از متاخرین
قوم است رسید خدای تعالی شرحی و آن نیت در چشم دل او انداخت و حق را
بزبان او جاری ساخت تا در آن باب رسالها پرداخت و الله یحق الحق و یبطل
الباطل بینات آیاته و لله در الشیخ عز الدین عبد الحمید بن ابی الحدید المعتزلی
حیث مدح اباطالب رض و ابنه امیر المومنین علیه السلام فی شرحه لنهج البلاغة بهذه
الابیات شعر و لولا ابوطالب و ابنه * لما مثل الدین شخصا و قاما * فذاک بمکة آوی و حامی
و هذا بیثرب جس الحماما * تکفل عبد مناف بامر * و اودی فکان علی تماما
فقل ما قضاه و ابقی تماما * فلله ذا فاتحا للهدی * و لله ذا للمعالی ختاما * و ما ضر مجد ابی طالب * جهول لغا او بصیر تعامی
کما لا یضر ایاة الصباح * من ظن ضوء النهار الظلاما * سید الشهدا حمزة بن
عبد المطلب هاشمی رضی الله عنه عم حضرت رسالت و برادر رضاعی آن
آسمان جلالت بود همیشه در ملازمت آنحضرت بوده و در نصرت او مساعی جمیله
نموده و همچنین رقم دوستی علی مرتضی بر لوح دل می نگاشته و با وجود انتماء به
پدری و ارتقا بمعارج سروری اعتراف بتقدم او داشته در شرح دیوان
مرتضوی مسطور است که حمزه در سال ششم از نبوت مسلمان شد و سبب آن
بود که روزی پیغمبر صلعم در مقام ابراهیم نشسته داشت و ابوجهل میگذشت و بسی ایذا بآنحضرت
رسانید و حمزه بصید رفته بود و عادت او آن بودی که در وقت مراجعت از
صید طواف کعبه کردی چون بازگشت و طواف میکرد کنیزک عبدالله بن جدعان
صورت حالی که میان مصطفی و ابوجهل گذشته بود عرض کرد او در حال بمجلس
قریش رفت و به کمان سر ابوجهل بشکست و اظهار اسلام فرمود و از جمله اشعار او
شعر حمدت الله حین هدی فؤادی * الی الاسلام و الدین الحنیف

[illegible]

بدین جامی من زیت حزین * خبیرا بالعباد بهم لطیف * اذا اتلیت رسایله علینا
تهمّر دمع ذی اللب الحصیف * در کتاب کامل بهائی از حضرت امام محمد باقر ع
روایت نموده که حضرت امیر در ایامی که خلافت در دست غاصبان بود
دایما کفتی والله لو کان حمزة وجعفر حیین ما طمع فیها ابو بکر ولکن
ابتلیت بجلفین جافیین عقیل والعباس و از اینجا نیز معلوم میشود که
انحضرت حمزه را معتقد استحقاق خلافت خود از قبل حضرت رسالت
میدانست و بالجمله حمزه نیز مانند ابوطالب در نصرت و حمایت مصطفی سعی
بسیار کوشید و آخر در حرب احد شربت شهادت نوشید و شهادت او بر این
وجه بود که جبیر بن مطعم که یکی از اشراف عرب بود غلامی داشت حبشی که
او را وحشی میکفتند مردی شجاع بود و پیوسته بزوبین حرب کردی
و چون لشکر قریش عزیمت مدینه کردند جبیر وحشی را طلبید و کفت ای
غلام دانسته که در روز بدر عم من طعیمه را بزاری زار بکشتند اکنون یک
عم داشتم و محمد دو عم دارد حمزه و عباس عباس خود در مکه است و حمزه در
مدینه است اکر در این حرب حمزه را بقتل رسانی ترا آزاد سازم و بمال وافر
شادمان کردانم وحشی اتمام آن کار در عهده اهتمام کرفت و هند که زن
ابو سفیان بود در قبایل عرب بحسن و جمال شهرت با کمال داشت پدر او
عتبه روز بدر در چاه هلاک افتاده بود وحشی را طلبید و کفت اکر تو
محمد را یا یکی از خویشان او را چون پدر من بکشی آن مقصود که ترا از من در
خاطر باشد بحصول وصول یابد پس وحشی بشادی آزادی و وعده وصل
هند بند در کشتن یکی از خاندان رسالت عازم شد و در روز حرب احد تفحص
تمام بجای آورد دید که سرداران مهاجر و انصار در محافظت سید ابرار غایت
اهتمام بجای آرند و ممکن نیست که کاری توان کرد بجست و جوی حضرت امیر
در آمد دید که مبارز میدان لا فتی و خطیب منبر اولیاء هل اتی در حرب
مهارت تمام دارد و از جوانب و اطراف خود با خبر است دانست که برو دست
ندارد بجانب حمزه روان شد دید که حمزه چون شتر مست شمشیر بدست

کرفته میان قوم قریش در آمده و صفهای لشکر قریش را در هم شکسته اتفاقا با سباع
ابن عبد العزی رسید قصد قتل او را بعزم ستوه ایستاد و رجز خوان کویان مبارز طلبید
کسی در برابر او نیامد در غضب شده خود را در میان قوم انداخت و
شمشیر آبدار ایشان را از استیلای وی پریشان ساخت و کف بر لب آورده بروایتی حنظ
اطراف نداشت و وحشی در کمین نشسته فرصت میطلبید که ناکاه مرکبش
بسر در آمد وحشی از کمینکاه بیرون آمده زوبین بر وی انداخت بر عانه اش
آمد که از طرف دیکر سر بدر کرد حمزه برخاست و بجانب کمینکاه توجه نمود تا
که زخم بروی کار زد بروی افتاد و پیشانی مبارک بر زمین نهاد و کلمه توحید
بزبان راند و جان بجانان افشاند وحشی صبر کرد تا مردم از نزدیک او دور
شدند بیامد و شکمش را بشکافت و جکرش بیرون آورده بنزد یک هند برد
بود که این جکر قاتل پدرت را بکیر هند آنرا بکرفت و بمکید و بینداخت
و پیرایه که در کوش و کردن و دست داشت بوی داد و کفت چون بمکه رسیم دیکر
خدمات را ایشان کنی دادم پس پرسید که حمزه را در کدام موضع کشتی وحشی او را
بر سر حمزه آورد هند کارد برکشید و کوش و بینی و بعضی از اعضای دیکر او را
ببرید و در رشته کشید و با خود ببرد پس حضرت رسالت چون حمزه را ندید
از صحابه پرسید که حال عم من حمزه چکونه است و کجا او را بینم حارث
ابن صمه از نزد انحضرت بطلب حمزه روان شد و دیر آمد حضرت امیر از عقب
او برفت چون حمزه را بدان حال بدید بکریه در آمد و باز کشته انحضرت را خبر کرد
سید عالم بیامد و حمزه را بدان حال دید و اندوهناک شده و بکریه
در آمد زیرا که حمزه را بسیار دوست میداشت که هم عم بود و هم برادر رضاعی
چنانکه از پیش کذشت و بدان مصیبت هم امروز فرمودند که لن اصاب بمثلک
ابدا یعنی مصیبت هیچکس نزد من مثل تو نخواهد بود آنکاه فرمود که حمزه را
کفن نکنند و بهمان جامه خونین در قبر نهند شهیدست شهیدی که بی کفنش
که از نشاط و طرب در کفن نمی‌کنجد * صاحب استیعاب روایت نموده که حضرت رسالت
وحشی قاتل حمزه بن عبد المطلب را در وقتی که اسلام آورد کفت غیّب وجهک

عنّی یا وحشی لا اراک مؤلف گوید هرگاه حضرت رسالت با آن نفس قدسی طاقت
دیدن روی وحشی قاتل عم خود که مسلمان شده و از جمیع گناهان سابق پاک
گشته بود نداشت دیگران که در ظلمات کفر و جاهلیت نشو و نما یافته بودند و
در قاذورات تعلقات دنیای دنی فرو رفته چگونه بمجرد اظهار اسلام و صحبت
چند روزهٔ سید انام کینهٔ خون آبا و اعمام و اخوان و دیگر اقوام خود را که در دست
علی بن ابی طالب کشته شده بودند از دل بر غش و غل توانند پرداخت و چگونه
اولیای اجماعت آیهٔ و نزعنا ما فی صدورهم من غلّ را بر حال جمیع صحابه منطبق
توانند ساخت جعفر بن ابی طالب الهاشمی رضی الله عنه صاحب استیعاب
گفته که او شبیه ترین مردم بود بحضرت پیغمبر صلوات الله علیه از روی خَلق و خُلق
و آنحضرت او را بسیار دوست داشتی در بارهٔ او فرموده که اشبهتَ خَلقی و
خُلقی تو مشابه منی در صورت و در سیرت و این نهایت شرفست در وصف وی
و جعفر اکبر بود از علی بده سال و عقیل اکبر بود از جعفر بده سال و طالب اکبر
بود از عقیل بده سال و جعفر از مهاجرین اوّلین بود که بجانب دیار حبشه
مهاجرت گزید و در ایام فتح خیبر بخدمت حضرت رسالت رسید و آنحضرت
او را استقبال نموده در وقت ملاقات دست مبارک خود را در گردن او
حمایل ساخت و فرمود که نمیدانم که شادی من بکدام بیشتر است بقدوم جعفر
یا بفتح خیبر و قدوم جعفر در سال هفتم از هجرت بود حضرت رسالت در پهلوی
مسجد خانهٔ جهت او مقرّر فرمود و آخر در غزای موته شربت شهادت چشید
در روضهٔ رضوان پرید در روضة الشهدا مسطورست که در سال هشتم
از هجرت که حضرت رسالت لشکری نامزد فرموده بحرب شرحبیل بن عمرو غسانی
فرستادند جعفر نیز در آن لشکر بود چون بموته رسیدند و آن موضعی است نزد
بلقا از ولایت شام با لشکر کفار روی بروی افتادند و لشکر حضرت رسالت
سه هزار کس بودند و لشکر شرحبیل صد هزار سوار و پیاده بلکه از این عدد نیز
زیاده بود مبارزان معرکهٔ جهاد و یکجهتان پاک طینت پاکیزه اعتقاد از کثرت
دشمنان اندیشه ناکرده دست اهتمام در دامن توکل استوار ساختند و پای ثبات

در رکاب وقار در آورده عنان اختیار بقبضهٔ مشیت پروردگار باز گذاشتند
نظم در دست ما چو نیست عنان اراده‌ای ۞ بگذاشتیم تا کرمش هر چه میکند ۞ و بروا
واردوی بکار زار کفار آوردند و در آن اثنای قتال که زید بن حارثه رضی الله عنه
شهید شد جعفر بن ابی طالب علم برداشت و از مرکب پیاده شده اسب را پی کرد و
اول کسی که در راه اسلام پی کردند آن اسب بود آنگاه بمحاربه مشغول شد و اعدا
ضربتی بر دست راستش زدند چنانچه از تن وی جدا شد و او علم را بدست
چپ گرفت چون دست چپ او را نیز جدا ساختند علم را ببازوی خود نگاه داشت مردی
از رومیان او را زخمی زد که از پای در آمد و در صحاح اخبار وارد شده که حق سبحانه
و تعالی پیغمبر خویش را صلعم را احوال اهل موته اطلاع داد و زمین را مرتفع گردانید
تا معرکه و محاربه ایشان را دید و اصحاب را خبر داد از احوال موته و فرمود که زید بن
حارثه علم برداشت و شربت شهادت چشید پس جعفر بن ابی طالب رایت را گرفت
و بمرتبهٔ شهادت رسید پس از آن ابن رواحه لوا برداشت و جرعهٔ فنا چشید
این سخن میفرمود و قطرات آب از دیدهٔ مبارک می‌بارید و فرمود که جعفر ببهشت
در آمد و حق تعالی دو بال از یاقوت سرخ بعوض دو دست او که انداخته بود
بوی کرامت داشت که هر جا که میخواهد طیران میکند و از مرتضی علی منقولست که رسول
خدای صلی الله علیه و آله فرمود که جعفر را دیدم در بهشت بر مثال ملکی که پرواز
میکرد و از این جهت او را جعفر طیار گفتند و حضرت امیر المومنین ع در بعضی از
اشعار خود چنین فرموده شعر جعفرٌ الذی یُضحی و یُمسی ۞ یَطیر مع الملائکة ابن امّی
یعنی آن جعفری که بامداد و شبانگاه با ملایکه طیران میکند پسر مادر منست یعنی
برادر منست و در بعضی از قصص آورده‌اند که جعفر را در آن جنگ نود زخم در طرف
پیش او رسیده بود و همین که در معرکه [illegible] هیچکس از کفار [illegible]
و سطوتی که از او مشاهده کرده بودند نزدیک او نتوانستند گشت تا مردی جبار کافر
حمله کرده او را بنیزه از زمین در ربود درین محل که سید عالم صلعم در مدینه
بر منبر بود و رفع حجاب شده آن معرکه را مشاهده میکرد چون که جعفر را بنیزه از
زمین برداشتند روی مبارک باسمان کرد و گفت الهی برحم مرا [illegible]

[illegible]

وتعالی در همان ساعت او را از وبال بخشید تا از سر نیزهای کافران پرواز نموده
بروضه فردوس پرید و بنابرین او را طیّار و ذو الجناحین گفتند و عمر شریفش در وقت
شهادت چهل و یکسال بود رضی الله عنه عباس بن عبد المطلب الهاشمی رضی الله عنه
عم حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله از جانب پدر است تنها و از سادات صحابه آنحضرت
و احباب حضرت امیر المؤمنین علیه السلام بوده و بعد از حضرت ابی طالب رضی الله عنه
لوای سقایة حجاج میفرموده و حضرت پیغمبر صلعم او را گرامی داشتی و تعظیم و تبجیل او نمودی
و فرمودی که عباس بمنزله پدر منست و عباس در تخلف از بیعت ابی بکر با سایر
بنی هاشم موافقت نموده تابع رای صواب نمای حضرت امیر المؤمنین علیه السلام بود
تا آنکه بعد از فوت پیغمبر صلوات الله علیه بحضرت امیر گفت امدد یدك ابایعك
حتی لا یختلف فیك اثنان فقال له علی علیه السلام ومن یطلب هذا الامر غیری
یعنی مگر کسی با ما در امر خلافت نزاعی بخاطر میرسد و در کتاب استغاثه شیخ
آن مسطور است که چون عمر بن خطاب جهت ترویج خلافت فاسده خود داعیه
تزویج ام کلثوم دختر مطهر حضرت امیر نمود و آنحضرت جهت اقامت حجت مکرّرا
اظهار ابا و امتناع نمود آخر عمر عباس را نزد خود طلبید و سوگند خورده گفت
که اگر تو علی را بدامادی من راضی نسازی آنچه در دفع او ممکن باشد خواهم کرد
منصب سقایة حجاج و زمزم را از تو خواهم گرفت و عباس ملاحظه نمود که اگر این
واقع نشود آن فظ غلیظ مرتکب جنایت امور ناصواب خواهد شد از حضرت
امیر التماس و الحاح نمود که ولایت نکاح آن مطهره مغلوبه را باو تفویض نماید
و چون مبالغه عباس بدان باب از حد گذشت آنحضرت از روی اکراه ساکت
شد تا آنکه عباس از جانب تزویج او را بعمر خود نمود و جهت اطفای نایره فتنه
او را بآن منافق ظاهر الاسلام عقد فرمود و ظاهرا بواسطه این وکالت فضولی
و امثال آن حضرت امیر عباس را مانند یکی یاران فدائی خود داخل در محبت
و اخلاص نمیدانست و ظاهرا چنانکه سابقا در احوال سیّد الشهدا مذکور شد آنحضرت
از عباس و عقیل بجلفین جافین تعبیر فرموده اند صاحب روضة الصفا آورده
که در وقتی که ابو بکر خلافت را از روی جلافت غصب نمود عباس بن چند انشا

کرد که مضمون این ابیات اینست اطلسم ما ترک خلافت چرا منصرف
شد از هاشم آنگاه از بو الحسن * نه او اولین مقبل قبله بود * نه او اعلم قوم بود در سنن
نه اقرب بعهد نبی بود او * معین جبرئیل بغسل و کفن * جز او مجمع جمله اوصاف نیست
در قدر علی در خلق حسن * صاحب کتاب استیعاب از ابو عمرو که یکی از اعیان اهل
مذهب اوست روایت نموده که عباس قبل از فتح خیبر مسلمان شده بود لیکن
اسلام خود را پنهان میداشت و در روز فتح مکه اظهار آن نموده و از بعضی دیگر
روایت نموده که اسلام او قبل از غزای بدر بود و اخبار مشرکان مکه را بحضرت پیغمبر
اعلام مینموده و مکاتبات که بخدمت آنحضرت مسارعت نماید آنحضرت باو نوشته که اقامت
تو در مکه جهت من بهتر است از آمدن تو و همانا در روز بدر بنی هاشم را همراه خود آورده بود و حکم
هر کدام از شما که در معرکه با عباس ملاقات نماید او را نکشد و بعضی نماز کرده روایات
از اخبار است که علمای اهل سنت بخوش آمد خلفای عباسیه در دم با قصه انواع
احادیث که شیخ جلال سیوطی و امثال او در عدم انقطاع خلافت ایشان تا قیام
مهدی موعود روایت نموده اند و حکم بصحت آن فرموده اند و بطلان ساطعه
که خلافت عباسیه بکفر رسیده و کان قضاء و قدر مکذب آن گردیده بیست عباس رضی الله
عنه بدو سال یا سه سال زیاده بر سن شریف حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم بود
و در رمضان سنه اثنتین و ثلثین قبل از قتل عثمان بدو سال وفات نموده
و قبر بقیع کبرا و در بقیع است عبد الله بن عباس رضی الله عنه از اعاظم
صحابه پیغمبر صلی الله علیه و آله و افضل اولاد عباس و شریعت علید حضرت امیر
المؤمنین علیه السلام بوده و در رکاب آنحضرت همیشه با مخالفان مجاهده نموده
علو رتبه او در علم تفسیر و فقه و حدیث مشهور و مستغنی از ایراد است اما
آن در این مسطور است صاحب استیعاب روایت نموده که حضرت پیغمبر صلوات الله
علیه و آله درباره او دعا کرده و فرموده که اللهم علمه الحکمة و تاویل القرآن و در بعضی
روایات واقعست که اللهم بارك فیه وانشر منه واجعله من عبادك الصالحین
سید المحدثین در تحفة الاحبا آورده که عبد الله عباس در ایام واقعه حرب جمل
با زبیر بن العوام گفت که یاد تو می آید که حضرت رسالت پناه صلعم از سفری

بمدینه مراجعت فرمود من بودم من و برادرم فضل و توزتیم استقبال آنحضرت را
بودیم و حضرت بر ناقهٔ خویش سوار بود مرا و فضل را سوار ساخت تا آنحضرت
و من و فضل بر پالان شتر سوار بمدینه در آمدیم و نزا ترک نموده پیاده بگذاشت
وایضا آورده که در وقتی که حضرت امیر المومنین او را جهت مصالح نبوی
طلحه و زبیر میفرستاد او را بتوصیف این کلام تحسین فرموده که از ساحت
کرم مکان لذا این هم مثل ابن عباس فقد اقر الله عینه بعینهم کمن کرما و را
نیر نجی مثل ابن عباس باشد بتحقیق که روشن کرده خدای تعالی چشم او را
و در استیعاب روایت نموده از عبد الله بن صفوان بن امیه که او گفته
روزی در مکه از در خانهٔ عبد الله بن عباس بگذشتم جماعتی از طلبه فقه را
دیدم که از حضرت او استفاده مینمودند و هم بر آن در از در خانهٔ عبید الله
ابن عباس بگذشتم دیدم که مردم گروه گروه بدان خانه داخل میشدند و بر
سفرهٔ انعام او نشسته طعام تناول مینمودند پس بمجلس عبد الله بن زبیر رفتم
که در آن وقت بر بنی امیه خروج کرده بود و با وجود نهایت بخل و جهل دعوی
خلافت مینمود و با او گفتم که عجب حالتی امروز مشاهده کردم که تو دعوی خلافت
میکنی و حال آنکه پسران عباس همه فضیلتی از برای تو نگذاشته اند عبد الله
زبیر گفت این را چون دانستی گفتم امروز بر در خانهٔ یکی گذشتم دیدم که مردم
در استفادهٔ علم فقه بر وی جمع شده بودند و بر در خانهٔ دیگری عبور نمودم دیدم
که خوان احسان نهاده و صلای عام در داده بود پس عبد الله بن زبیر از این
معنی در هم شده عبد الله بن مطیع را که نزد خود خواند و گفت که پیش پسران
عباس برو و بگوی که امیر المومنین امر فرموده که شما و هر که از اهل عراق بشما
پیوسته از مکه بیرون روید والاحبس و حبسی خواهم کرد پس عبد الله ابن عباس
بمعلم فرستاد که از ازدحام مردم بر ما حبس واقع است و بغیر آن تغرنه بین
لقمه میکنیم و دو سه فقیر یک کاهی از در خانه برادرم که این میکنیم دیگر کسی
ما وا ره نمیشود و این قصه را ابن عراق در تذکره خود نیز نقل نموده و گفته که
وقتی که عبد الله زبیر آن پیغام بسوی اولاد عباس فرستاد و منع ایشان از اختلاط مردم

فرمود

فرمود ابو الطفیل عامر بن واثلة الکنانی حاضر بود برو فق مقتضای حال این
چند ابیات انشا فرمود شعر لا انقد الدنیا الی کیف یضحکنا منها خطوب اعاجیب و تبکینا
و مثل ما تحدث الایام من غیر فی ابن الزبیر عن الدنیا تسلینا کنا نجی ابن عباس فیقبسنا
علما و یکسبنا اجرا و یهدینا و لا یزال عبید الله مترعة جفانه مطعما ضیفا و مسکینا
فالبر و الدین و الدنیا بدارهما ننال منها الذی نبغی اذا شینا ان النبی هو النور الذی کشفت
به عمایات ماضینا و باقینا و رهطه عصمة فی دیننا لهم فضل علینا و حق واجب فینا
ففیم تمنعنا منهم و تمنعهم منا و تؤذیهم فینا و تؤذینا و لست فاعلم باولاهم به رحما
یا ابن الزبیر و لا اولی به دینا لن یؤتی الله انسانا یبغضهم فی الدین عزا و لا فی الارض تمکینا
مطاعنی که از ابن عباس در باب خلفای ثلثه خصوصا عمر واقع شده بسیار است
از آن جمله آنست که حجة الاسلام محمد غزالی در کتاب وسیط فقه نقل کرده که ابن عباس
میگفت هر که در مسئله عول نزاع دارد با او مباهله میکنم جمعی گفتند چرا در زمان
عمر این را نگفتی گفت رجل مهیب خفته یعنی مردی درشت صاحب مهابت بود او
ترسیدم و شیخ اجل ابو جعفر طوسی نور الله مرقده در کتاب امالی باسناد خود
از یونس بن عبد الوارث روایت نموده که قال بینا ابن عباس رحمه الله یخطب
علی منبر البصرة اذا قبل علی الناس بوجهه ثم قال ایتها الامة المتحیرة فی دینها
اما والله لو قدمتم من قدم الله و اخرتم من اخر الله و جعلتم الوراثة و الولایة
حیث جعلها الله ما عال سهم من فرایض الله و لا عال ولی الله و لا اختلف اثنان فی
حکم الله فذوقوا وبال ما فرطتم فیه بما قدمت ایدیکم و سیعلم الذین ظلموا ای منقلب
ینقلبون مخفی نماند که حاصل کلام ابن عباس بر وجهی که سابقا اشارتی بآن رفت
در احوال کمیت بن زید اسدی و حکیم سنائی غزنوی هم آمده آنست که منشا اسلام
بحقیقت که اهل بیت اطهار و متابعان ایشان از اشراف مهاجر و انصار واقع
اعقاب عمر خطاب بود در صرف منصب خلافت از حضرت شاه ولایت مآب
و عقد آن از برای ابو بکر خطاب تا آنکه گفته اند که واقعه هایله کربلا
آن بیعت فاسده بود بلکه گفته اند که قتل حضرت امام حسین علیه السلام همان
روز بود که عمر در سقیفه بنی ساعده عقد بیعت ابو بکر نمود و لهذا منقول

تمکینا

کچون زید بن علی رضی الله عنه در معرکه قتال تیر خورد گفت هکذا اقامنا فی هذا المقام
یعنی ایشان مرا باین مقام رسانیدند و از عجایبست نیز که یکی از شعرای فرقه
ناجیه گفته شعر بر عمر هنوز آیین جفا از پیش اوست قتل مظلومان دشت کربلا از تیغ اوست
چه ظاهر است که اگر خلفای خلافت مآب ردای خلافت را از دوش اهل البیت
علیهم السلام نمی‌ربودند و هضم اقدار ایشان کرده جرأت تقدم بر ایشان نمی‌نمودند
در ثانی الحال امثال معویه و یزید پلید را مجال خلافت و قتال با ایشان متحقق نمی
می‌بود و توهم نشود که این سخن محض خیالی یا مجرد احتمالی است که در [illegible]
بسبب ملاحظه ادنی مناسبتی روی داده چه ارباب الباب در صدد تحقیق
امثال این اسباب حکم بظهور چنین نتایج و ثمرات مینمایند و آنرا از قضیه
قطعیه عقلیه میشمارند مصداق این مقال آنکه صاحب روضة الصفا
در اثنای ذکر وقایع روز سقیفه آورده که بعد از قیل و قال انصار چون بشیر
ابن سعد انصاری مبادرت به بیعت ابی بکر نمود حُباب بن المنذر گفت ای
بشیر ترا چه باعث شد که جانب پسر عم خویش سعد بن عباده را ضایع کردی
در تضییع حق او کوشیدی این همه از نتیجه حسد است که نسبت با وی داری
بشیر گفت نعوذ بالله که من نسبت با ابن عم خویش درین مقام باشم اما روا
نمیدارم که حق مسلمانان از دست ایشان بیرون کنم حُباب دست بقابضه
شمشیر برد و بعضی از انصار دست حُباب را گرفته او را تسکین دادند حُباب
گفت اکنون از تسکین من چه فایده که کار از دست رفت و زمام اختیار شما از
بیرون رفت و گوییا در فرزندان و اولاد شما مینگرم که بر در سرای این طبقه
یعنی مهاجران ایستاده اند و شربتی آب میطلبند و ایشان نمیدهند ابو بکر
گفت ای ابن عباده امثال این افعال از من و ابنای جنس من متصور نیست
حُباب گفت والله تا من و تو در قید حیات باشیم در مقام مروت و حیا آییم
لیکن چون دور ما بگذرد و نوبت بدیگران رسد احوال بدین نسق نماند و تغییر
در اوضاع و اطوار پیدا شود و هم چنین در روضة الصفا مسطور است که ناصر
خلیفه عباسی بواسطه ملالی که از سلطان محمود خوارزمشاه داشت اراده نمود که

چنگیزخان

چنگیزخان را بر تعرض در ملک او دلیر سازد تا محمود خوارزمشاه از معارضه او بخلیفه
نپردازد یکی از ندما آن معنی را نپسندید و گفت که ممکن است که چون طایفه
چنگیز در ملک تمکن و استقرار یابند نسبت بسلسله امامت و خلافت نیز [illegible]
عزت و حرمت نگاه ندارند و امری چند از آن جماعت ظاهر شود که موجب سآمت
و ندامت گردد خلیفه قبول ننمود گفتا بهمین سال دیگر ایشان در ممالک اسلام اقتدار
نیابند و بالفعل بنای خصومت محمود خوارزمشاه انهدام پذیرد و آخر
خلیفه چنگیز را بر تسخیر ملک محمود خوارزمشاه ترغیب نمود تا مستعصم خلیفه که
آخر بود از آل عباس بدست هلاکو رسید و خلیفه بحقیقت قصد خانمان
خود کرده و زهر در ریخت بر دودمان خود کرده شد شیخ طبرسی در کتاب احتجاج
از سلیم بن قیس نقل کرده که در وقتی که معویه بمدینه رفته بود [illegible]
نمود جمعی از اهل مدینه حتی [illegible] تعظیم برخاستند الا ابن عباس که در آن میان
بود و تعظیم او ننمود پس معویه متوجه ابن عباس شد و گفت که ترا مانع نشد از
قیام برای من الا کینه آنکه با شما در صفین مقاتله کرده ام اما این جنایتی کرده
که من [illegible] عثمان که او را بظلم کشتند و غرض معویه ازین بود که او را اهل کشتند
اما ابن عباس از مقصود او اغماض نموده فرمود که چه باید کرد عمر بن الخطاب
نیز مظلوم کشته شد معاویه گفت عمر را کافری کشت ابن عباس گفت پس عثمان را
که کشت گفت مسلمانان او را کشتند ابن عباس گفت این معنی در ابطال مدعای
تو حجتی بغایت قوی است پس معویه خجل شده سخن را بجای دیگر برد و گفت که ما باطراف
مکاتیب خود نوشته ایم که مردم را از ذکر مناقب علی و اهل بیت نهی نمایند باید تو نیز
زبان خود را از ذکر مناقب ایشان نگاه داری ابن عباس گفت آیا ما را از قرائت قرآن
نهی میکنی معویه گفت نه ابن عباس گفت از تعقل معنی آن نهی می‌نمایی معویه گفت
بلی ابن عباس گفت پس قرآن خوانیم و اصلا تحقیق معنی که خدای تعالی اراده نموده
نکنیم و بموجب مضمون آن عمل ننماییم معویه گفت معنی او را سوال کن از کسانی
که تاویل آن بر وجهی میکنند که مغایر تاویل تو و اهل بیت تست ابن عباس گفت خدای
تعالی قرآن را نازل کرده بر اهل بیت ما پس چگونه ترا سوال کنم معانی آن از آل

ابو سفيان كنتم معادن لذلك فقال ابن عباس اربع على نفسك وكف لسانك وان كنت لا بد فاعلا فليكن ذلك سرا لا يسمعه احد ثم قال سليم بن قيس فنادى معوية ان برئت الذمة ممن روى حديثا من مناقب علي وفضل اهل بيته وكان اشد الناس بلية الكوفة لكثرة من بها من الشيعة وعدوهم عارف فقتلهم تحت كل حجر ومدر واخافهم وقطع الايدي والارجل وصلبهم في جذوع النخل وسمل اعينهم وطردهم وشردهم حتى نفوا عن العراق فلم يبق بها احد معروف مشهور فهم بين مقتول او مصلوب او محبوس او طريد او شريد وكتب معوية الى جميع عماله في جميع الامصار ان لا يجيزوا لاحد من شيعة علي واهل بيته شهادة وانظروا من قبلكم من شيعة عثمان ومحبيه واهل بيته واهل ولايته الذين يروون فضله ومناقبه فادنوا مجالسهم وقربوهم واكرموهم واكتبوا بمن يروي من مناقبه باسمه واسم ابيه وقبيلته ففعلوا حتى كثرت الرواية في عثمان وافتعلوها لما كان يبعث اليهم من الصلات والخلع والقطائع وكثر ذلك في كل مصر وتنافسوا في الاموال والدنيا فليس احد يجيء من مصر من الامصار فيروي في عثمان منقبة او فضيلة الا كتب اسمه وقربه واجيز فلبثوا في ذلك ما شاء الله وكتب معوية الى جميع البلدان انظروا من قامت عليه البينة انه يحب عليا واهل بيته فامحوه من الديوان وكتب كتابا اخر انظروا من قبلكم من شيعة علي واتهمتموه بحبه فاقتلوه وان لم تقم عليه البينة فاقتلوهم على التهمة والظنة والشبهة تحت كل حجر حتى لو كان الرجل تسقط منه كلمة ضربت عنقه وحتى كان الرجل يرمى بالزندقة والكفر كان يكرم ويعظم ولا يتعرض له بمكروه والرجل من الشيعة لا يامن على نفسه في بلد من البلدان ولا سيما الكوفة والبصرة حتى لو ان احدا منهم اراد ان يلقي سرا الى من يثق به لاتاه في بيته فيخاف خادمه ومملوكه فلا يحدثه الا بعد ان ياخذ عليه الايمان المغلظة ليكتمن عليه ثم لا يزداد الامر الا شدة حتى كثر وظهر احاديثهم الكاذبة ونشا عليه الصبيان يتعلمون ذلك وكان

اشد الناس في ذلك القراء المراؤن والمتصنعون الذين يظهرون الخشوع والورع فكذبوا وانتحلوا الاحاديث وولدوها فيحظون بذلك عند الولاة والقضاة ويدنون مجالسهم ويصيبون بذلك الاموال والقطائع والمنازل حتى صارت احاديثهم ورواياتهم عندهم حقا وصدقا فرووها وقبلوها وتعلموها وعلموها واحبوا عليها وابغضوا من ردها او شك فيها فاجتمعت على ذلك جماعتهم وصارت في يد المتنسكين والمتدينين منهم الذين لا يستحلون الافتعال لمثلها فقبلوها وهم يرون انها حق ولو علموا بطلانها وتيقنوا انها مفتعلة لاعرضوا عن روايتها ولم يدينوا بها ولم يبغضوا من خالفها فصار الحق في ذلك الزمان عندهم باطلا والباطل حقا والكذب صدقا والصدق كذبا فلما مات الحسن بن علي عليهما السلام ازداد البلاء والفتنة فلم يبق لله ولي الا خائف على نفسه او مقتول او طريد او شريد فلما كان قبل موت معوية بسنتين حج الحسين بن علي عليهما السلام وعبد الله بن جعفر وعبد الله بن عباس معه وقد جمع الحسين عليه السلام بني هاشم رجالهم ونساءهم ومواليهم وشيعتهم من حج منهم ومن لم يحج ومن بالامصار ممن يعرفونه واهل بيته ثم لم يدع احدا من اصحاب رسول الله صلعم ومن ابنائهم والتابعين من الانصار المعروفين بالصلاح والنسك الا جمعهم فاجتمع اليه بمنى اكثر من الف رجل والحسين عليه السلام في سرادقه عامتهم من الصحابة والتابعين وابناء الصحابة فقام الحسين عليه السلام خطيبا فحمد الله واثنى عليه ثم قال اما بعد فان هذا الطاغية قد صنع بنا وبشيعتنا ما قد علمتم ورايتم وشهدتم وبلغكم واني اريد ان اسالكم عن شيء فان صدقت فصدقوني وان كذبت فكذبوني اسمعوا مقالتي واكتموا قولي ثم ارجعوا الى امصاركم وقبائلكم ومن امنتم ووثقتم به فادعوهم الى ما تعلمون فاني اخاف ان يندرس هذا الحق ويذهب والله متم نوره ولو كره الكافرون فما ترك الحسين عليه السلام شيئا انزل الله فيهم من القرآن الا قاله وفسره ولا شيئا قاله الرسول صلعم في ابيه وامه واهل بيته الا رواه وكل ذلك يقول الصحابة اللهم نعم قد سمعناه وشهدناه ثم يقول التابعون اللهم قد حدثناه من نصدقه ونأتمنه

حتی لم یترک شیئا الا قاله ثم قال انشدکم الله الا رجعتم وحذرتم به من تبغون به
ثم لم یزل و تفرق الناس علی ذلک آمنین و ولد ابن عباس در شعب ابی طالب
پیش از هجرت بسه سال و در وقتی که حضرت رسالت پناه صلوات الله علیه و آله
رضوان خرامید عبد الله سیزده ساله بود و کثیر گفته اند در سنه ثمان و
ستین در طائف بدار البقا انتقال نمود و عمر او هفتاد و یک سال بود و بعضی هفتاد و
دو گفته اند مرویست که چون عبد الله بن عباس را رضی الله عنه تکفین کردند
مرغی سفید خوب صورت میان کفنش در آمده ناپیدا شد و از جمله جوابات
ابن عباس که در عتاب ابن زبیر گفته آنست که چون ابن زبیر در ایام امارت خود
با او گفت قاتلت ام المؤمنین و حواری النبی صلعم و افتیت بتزویج المتعة
ابن عباس گفت انت اخرجتها و ابوک و خالک و بنا سمیت ام المؤمنین و کنا
لها خیر بنین و قاتلت انت و ابوک علیا فان کان علی مؤمنا فقد ضللتم بقتالکم
المؤمنین و ان کان کافرا فقد بؤتم بسخط من الله بفرارکم من الزحف و اما المتعة فانا
نحللها سمعت النبی صلعم یحللها و رخص فیها فافتیت بها و ذکر الحدیث و از جمله
اشعار عبد الله بن عباس این قطعه بالاعتبار است که در ایام حرب جمل عایشه را
بآن خطاب و عتاب نموده شعر تجملت تبغلت و ان عشت تفیلت
لک التسع من الثمن و للکل تملکت یعنی بجای قتال امیر پیغمبر صلعم بوده از خانه
خود که بموجب آیه کریمه و قرن فی بیوتکن مامور بودی بتوقف در آن بیرون آمدی
و گاه بر شتر و گاه بر استر سوار شدی و اگر زنده بمانی بر فیل نیز سوار شدن خواهی
نمود و این ظلم را نیز بعوض خلفای ثلث کردی که جمیع از حرم محترم پیغمبر را تمام
ثمن از میراث پیغمبر میرسید چنانکه تو که عایشه یکی از آن ثمن میرسد حال
اکنون مجموع خانها و اشیای آن حضرت را گرفته تصرف نموده علامه حلی
احله الله فی اعلی الجنان در کتاب خلاصة الاقوال فی معرفة الرجال آورده که عبد الله
عباس محب حضرت امیر المؤمنین و تلمیذ او بود و حال او در بزرگی و اخلاص آن حضرت
اشهر از آنست که مخفی ماند و شیخ ابو عمرو کشی در کتاب خود بعضی روایات آورده
که متضمن قدح است در ابن عباس و حال آنکه شان ابن عباس اجل و اعلی از آن است

و آن روایات را در کتاب کبیر رجال آورده ایم و جواب از آنها گفته ایم انتهی
تمام کلام علامه حلی در این مقام و حاصلش چنانچه فرموده که آن روایات کشی مفهوم میشود
راجع ببعضی از احوال ابن عباس است و مؤلف این کتاب را با یمان او اعتقاد است
اما آنچه گفته شیخ علامه در کتاب کبیر ذکر کرده این عاجز قاصر این شکسته نرسیده
بلکه از بعضی ثقات مسموع شده که کتاب مذکور پیش از آنکه میان ما و دیار قزلباش
که بعد از وفات پادشاه مغفور سلطان محمد خدابنده ماضی واقع شد بعضی از
اسباب و کتب شیخ علامه ضایع شد و تا غایت نسخه از آن بنظر هیچیک از افاضل روزگار
نرسیده و نشانی از آن ندیده اند امثال تک چون مسئله عول از غوامض
علم فرایض است و استنباط تصویر دعوای ابن عباس رضی الله عنه و تقریر
جانبین او از کتب متداوله علمای امامیه بنا بر ضیق عبارات هر کس را میسر نیست
و ایضا گاه باشد که کسی باین مقام رسد و جهت تحقیق مرام خواهد که رجوع بکتب
فقها این طایفه علیه کند و کتابی که حامل تقریر این مرام باشد بهم نرسد لاجرم
مناسب نمود که مجملی از آن مسئله یاد نموده و نقاب خفا از چهره دعوی ابن عباس
گشوده شود پس باید گفت که عول در فرایض عبارتست از زیادتی و نقصان در نصیب
بر عکس تعصیب و نزد عارف لبیب ممتنع است که خدای تعالی فرض نماید در مالی از
سهام اجزائی که آن مال وفا نکند و بنا بر این ابن عباس و سایر علمای شیعه
برآنند که هر یک از صاحبان فرض سهم خود را بتمام میگیرند و بموجب نکته
مذکور خواهد شد نقص متوجه نصیب بنات و اخوات میشود و اینها که بسبب
تقرب به پدر خود میراث از میت میبرند مثلا در صورتی که از میت پدر و مادر
و دو دختر و زوج یا زوجه مانده باشد اصل فریضه از شش گرفته میشود
پدر و مادر را سدس میرسد و زوج را ربع بنا بر وجود فرزند و ربع صحیح نیست
پس بقانون حسابی ضرب میکنیم مخرج کسر را که ربع است در اصل فریضه یعنی
یعنی که ربع را در شش ضرب میکنیم بیست و چهار است اگر زوج موجود باشد
زوجه را سهم که ثمن بوده مذکور است میدهیم اگر موجود باشد و باقی را که ده
بر تقدیری و سیزده بر تقدیری دیگر باشد بدو دختر میت میدهیم پس نقص

برایشان واقع شود بنابر آنکه بحسب فرض ثلثین بایشان میرسید و ثلثان بیست
چهار شانزده میشود نه ده یا سیزده لیکن چون ضرب اثنا ابوین و زوجین را سهمی (بمثلی)
و سهم اوفی معروض و مقرر شده و بنت و بنتین و اخت و اختین ایشان باشد الا سهم (واحد)
بر اولی آنست که نقص برایشان واقع شود تا سهم ذوی فرض بهم رسانند جمیع اولی
السهام در تعدد سهم شریک و سهیم شوند و اما مخالف بنا و نقص را بر جمیع ذوی
الفروض جاری میسازد و بتعویل (قول) نموده فرایضه را بر تقدیر وجود زوج ربا
میکند تا به سی حصه میرساند و این حکام بنتین را شانزده سهم میدهد و
پدر و مادر را هشت سهم و زوج را شش سهم و بر تقدیر وجود زوجه فریضه را بیست
و هفت میرساند بنتین و ابوین را بهمان طریق که مذکور شد حصه میدهند و زوجه را
سه سهم میدهند پس در این صورت نقص بر زوج بر جمیع ذوی السهام متوجه میشود تا
آنکه ثمنی که حصه زوجه بود تسع میشود زیرا که سه سهم ثمن بیست و چهار است که
اصل فریضه بود و تسع بیست و هفت است که عدا و انتهی الفتاد نمود و تفصیل
دلایل علمای امامیه و رد دلایل اهل سنت در کتب تفسیر و فقه امامیه بر وجه
وجیه مذکور است والله تعالی اعلم **عبید الله بن العباس** از اشراف اصحاب حضرت
پیغمبر و سادات اصحاب امیر المومنین حیدر است صاحب استیعاب آورده که
که او از برادر خود عبد الله بیکسال اصغر بوده حضرت امیر او را در ایام خلافت
خود حاکم یمن ساخت و سه سال امارت حج را باو مفوض کرد اینجا تا در سال
سیوم معویه طاغی زور او آورده یزید بن شجره را از امرای خود بامارت حج فرستاد
و در میان ایشان نزاع واقع شد آخر الامر مصالحه بران نمودند که شیبة بن عثمان
که یکی از اشراف قریش بود امامت مردم در نماز نماید و در بعضی کتب اختلاف بیان
اهل سیر واقعست تا آنکه بعضی گفته اند که امارت حج از جانب حضرت امیر بقثم ولد
عبد الله عباس متعلق بوده و عبید الله با آن همه نسبت و قرابت که با خاندان
نبوت و طهارت داشت (آخر عمر) بواسطه طمع زخارف دون دنیا پرده آزرم و
حیا از میان برداشت و علم بیوفایی امیر المومنین حسن را علم برافراشت در کشف
الغمه مسطور است که چون معویه بعد از وفات حضرت امیر علیه السلام متوجه تسخیر عراق شد

حضرت امام حسن علیه السلام بجهت دفع او از کوفه بیرون آمد و لشکری جرار بعبید الله
عباس و قیس بن سعد بن عباده داده باستقبال معویه فرستاد تا اگر او در عراق (بولا)
عراق در آید و مقرر فرموده بود که امیر لشکر عبید الله باشد و اگر او را حادثه رسد امیر (قیس)
باشد و آنحضرت در نظام کوفه با گروهی مختلف از لشکریان مانده بود که بعضی از ایشان
شیعه او و شیعه پدر او بودند و بعضی اصحاب فتنه و طمع در غنایم بودند و بعضی
شکاک و بعضی اصحاب عصبیت و تقلید و متابعت رؤسای قبایل خود میشدند و
متابعت دین منظور ایشان نبود اتفاقا در وقتی که آنحضرت آثار غدر و نفاق این جماعت
فهمیده بودند و بر نهایت آنکه میان ایشان و معویه در این شده بود واقف گشته در مقام
صلاح حال ایشان بودند که ناگاه کتابت قیس رسید مضمون آنکه چون لشکرهای معویه
نزدیک رسید نزد معویه کتابتی بعبید الله نوشت و او را بمتابعت خود ترغیب نمود
و با او وعده نمود که هزار هزار درهم باو دهد نصفی معجل و نصفی نزد دخول کوفه و
عبید الله بآن فریفته شده در نیم شب بخیمه کوچ نموده با خواص خود بمعویه ملحق
شد و چون کتابت بحضرت امام حسن علیه السلام رسید فساد نیت لشکر خود را
یقین فرمود و دانست که او را مجبور خواهند گذاشت و خواص شیعه او آن قدر
نیستند که با اهل شام قیام توانند نمود لاجرم چنانچه مشهور است بمصالحه معویه
و تسلیم خلافت بآن مایه کفر و ضلالت مضطر گردید قال صاحب کشف الغمه یجب
ان یخلص لک بما ذکرناه ان الحسن علیه السلام انما صالح معویة بما علم من نوا کل اصحابه
وتخاذلهم وتسللهم الی معویة ومن اصلهم ایاه مکتفیهم ودسائلهم وترکهم عن حقه
وصغوهم الی اهل الشام وما علیهم تخذلوه کما خذلوا اباه من قبله فتحققا الخاذلهم
و فضایلهم بلغبه من عنده دال علی فساد عقایدهم وقبح فعالهم فنبئ الجنتا لنظر وجه
اول آخرهم فیما تمضوا سبیل اعمالهم و تحکمهم تم تحیا اولاهم اسالهم شعر
باشباف ذاک البغی اودلسها ٥ اجیب علی لا اسیف ابن ملجم ٥ و سیجمع
جمعا لیوم بغیر فیه ما کانوا یکتمون ویجازون بما کانوا یعملون وسیعلم الذین ظلموا
ای منقلب ینقلبون وفات عبید الله در سنه ثمان و خمسین بود و بعضی گویند در سنه
سبع و ثمانین بود در زمان عبد الملک بن مروان **قثم بن العباس بن عبد المطلب**

(حاشیه:) النمر ... [illegible] ... و ما سهمت ... [illegible] ... الناس الا بعد [illegible]

برادر رضاعی حضرت امام حسین علیه السلام بوده مشابهت تمام بحضرت سید الانام علیه الصلوة
والسلام داشته از عبدالله بن عباس منقولست که او آخر العهد بود بحضرت پیغمبر صلعم
زیرا که او آخر کسی بود که از قبر پیغمبر صلعم بیرون آمد از عبدالله بن جعفر منقولست
که گفت که من و عبیدالله و قثم پسران عباس با هم نشسته بودیم که ناگاه حضرت رسالت
پناه بما متوجه شدند و فرمودند که قثم را بر دارید یا او را بر داشتند پس او را ردیف
خود ساختند و مرا در پیش روی خود قرار دادند و دعا در حق ما بجا آوردند و در تذکره
ابن عراق مذکورست که قثم وقتی والی یمامه بود و داود بن سلیمان که یکی از مشاهیر
ندرکار بوده در مدح او این چند بیت ادا نموده شعر یا ناق ان ادنیتنی من قثم
نجوت من عطل ومن بحثه * البنان ادنیتنی غدا * خالقنی البشر ربحات العدم
فی کفه بحر وفی وجهه * یتدفق العرنین منه شمم * اصم عن قیل الخنا سمعه
وما عن الخیر به من صمم * لم یدر ما لا وبلی قد دری * فعافها واعتاض منها نعم
صاحب استیعاب آورده که قثم از جانب حضرت امیر والی مکه معظمه بود و تا
وقت شهادت آنحضرت بآن امر اشتغال مینمود و بعضی گفته اند که او والی مدینه
بود آخر در زمان معاویه با سعید بن عثمان بن عفان بجانب سمرقند رفته
در آنجا بدرجه شهادت رسید فضل بن العباس در غزوه حنین و
حجة الوداع با پیغمبر صلوات الله علیه وآله بوده و در هنگام غسل آن سرور حضرت
امیر المومنین علی را علیه السلام ۱۸ از هجرت واقع شد و در ان طاعون هشتده هزار
کس از صحابه و تابعین روی بعالم آخرت نهادند بجانب عدن تمام بن العباس
صاحب استیعاب گفته که او خورد ترین ده پسر عباس و اشد قریش بود در بطش و
و در آخر گفته که آن ده پسر فضل است و عبدالله و عبیدالله و قثم و معبد
و عبدالرحمن و کثیر و صبیح و تمام و ... و همه اتفاقاست الاصنم
و نهم که هشام بن کلبی متفرد است بذکر ایشان والله اعلم عبدالله بن جعفر الطیار
اول مولودیست از اهل اسلام که در ارض حبشه متولد شده و بعد از هجرت
نبوی در خدمت پدر خود بمدینه آمده و بشرف ملازمت حضرت پیغمبر فائز شده
از عبدالله بن جعفر مرویست که گفت من یاد دارم که چون خبر فوت پدرم جعفر

الغنا المحسن

آمادن بود در سنه هجده در طاعون عمواس که در سال هشتم

بمدینه رسید حضرت پیغمبر صلوات الله علیه بخانه ما آمده و تعزیت بجا آورد دست
مبارک بر سر من و بر سر برادر من فرود آورد و بوسه بر روی من زد و اشک از چشمش
روان شد بحیثیتی که بر محاسن مبارکش متقاطر میشد و میفرمود که جعفر به بهترین
ثوابی رسید اکنون تو خلیفه وی باش در ذریت وی به بهترین خلافتی و بعد از سه روز
باز بخانه ما آمده و حکم کرد تا سر ما تراشیدند و ما را از لباس تعزیت بیرون آورده
در حق ما دعا کرد و مادر ما اسماء بنت عمیس گفت که غم مخور که من ولی ایشانم در دنیا
و آخرت عبدالله بغایت کریم و ظریف و حلیم و عفیف بود عطای او بمرتبه بوده که
او را بحر جود میگفته اند آورده اند که بعضی او را در کثرت عطا عتاب نمودند او
در جواب گفت که مرا عادتیست که مردم را معتاد بانعام خود ساختم از آن میترسم
که اگر انعام خود را از ایشان قطع نمایم خدای تعالی نیز عطایای خود را از من قطع
نماید در کتاب بهارستان مسطورست که در مدینه عالمی بود عامل و در جمیع علوم
دینی کامل روزی مرور وی بر دار نخاسی افتاد کنیزکی دید مغنیه که در حسن صورت
غیرت ناهید بود و بجمال صورت غیرت خورشید شیفته جمال و فریفته خط و خال
او شد از سماع غنای وی رخت هستی بصحرای نیستی برد و با سماع نوای او از مضیق
تجرد بی راه معنی سرای بیخودی سپرد نظم خوب روی و خوب آواز
می برد هر یکی بتنها دل * چون شود جمع هر دو در یک جا * کار صاحبدلان شود مشکل
لباس درویشانی بیفکند و بپای ... بوشید و قطع العذار ... و بازار ...
میکرد و دوستان بملامت برخاستند اما هیچ سود نداشت ... عاشق
... این گونه که جلوه آن دلاویز کند
عاشق زملامت بر هیز کند * بالاست ملامت کسان در کوشم * لیکن باد که آتشم تیز کند
این قصه را بعبدالله جعفر باز گفتند صاحب کنیزک را طلبیده و بچهل هزار درم
کنیزک را بخرید و بآن مرد عالم بخشید آن مرد دو دست و پای عبدالله افتاد
و زبان بمدح و ثنای او گشاد پس از آن دست کنیزک را بگرفت و بخانه خود رفت
عبدالله غلامی را فرمود که چهل هزار درم دیگر بدیشان ده تا بجهت تکفل
خانه بر خاطر ایشان تشویش ... بگیر تمتع توانند گرفت منتهی

آنکه زد بناش بباشد غنی حاصل دنیا دهد از دو دمی . وانکه کره زد بدل او دو دمر
تهمت اسراف نهد بر کرم . در سنه ثمانین در مدینه وفات یافت و در آن وقت
عمر شریفش به نود سال رسیده بود و بعضی گفته اند که در سنه اربع و ثمانین وفات یافت
و عمر او هشتاد سال بود صاحب استیعاب قول اول را اولی دانسته و گفته که اکثر
بر آنند محمد بن جعفر الطیار در عهد حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم متولد شد
و احضرت چنانکه سابقا در احوال عبد الله مذکور شد چون خبر فوت جعفر رسید
بخانه او رفته اولاد امجادش را بنواخت و از لباس تعزیت بیرون آورد و در
حق ایشان دعا کرد و از روی شفقت فرمود که محمد شبیه عم ما ابی طالب است یعنی
از وی حیثیت نیز محبوب ما خواهد بود محمد بن جعفر بعد از فوت عمر بن الخطاب
بشرف مصاهرت حضرت امیر المؤمنین علیه السلام مشرف گشته ام کلثوم را که
با عدم کفاءت از روی اکراه در حبالهٔ عمر بود تزویج نمود صاحب روضة الشهدا
آورده که محمد با برادر خود عون در کربلا شهید شدند و صاحب استیعاب گفته
محمد و برادر در شوشتر شهید شدند مؤلف گوید قول صاحب استیعاب در باب
محمد صوابست زیرا که مزار محمد بن جعفر بدیلت فی نجد و قول که از توابع شوشتر است
واقع شده پس میتواند بود که شهادت در شوشتر واقع شده باشد و او را از آن موضع
نقل کرده باشند یا آنکه در همان موضع شهید شده باشد و اطلاق اسم شوشتر
بر آن موضع از جهت باشد که در قول و لواحق آن از توابع شوشتر اند عون بن
جعفر الطیار صاحب اصابه گفته او در زمین حبشه متولد شد و در شوشتر شهید گردید
عقیل بن ابی طالب کنیتش ابو یزید است صاحب استیعاب روایت نموده که حضرت
پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم با او گفت ای ابا یزید مرا با تو محبت از دو جهت یکی
از جهت قرابت و دیگری از جهت محبتی که عم من ابو طالب با تو داشت عقیل عالم بنسب
عرب و فصیح و حاضر جواب و عالم بانساب قریش بود و بر بعضی از اسلاف قریش
طعنها کردی و دشمنی ایشان را ظاهر ساختی بنا بر آن اخلاف قریش از و ملول خاطر بودند
و بر وی عثمان مزوقه میبستند و او را بحماقت نسبت میکردند و آنرا مؤکد میساختند
بخشم کردن او را بحضرت امیر و رفتن نزد معاویه و مجالست او و شیخ اجل عبد الجلیل

و آنکه در کتاب بعض گفته که عقیل از حضرت امیر طالب شد بلکه از برای آن نزد معویه
رفت تا ابلاغ حجت نماید و فضایل و مناقب مرتضی در ولایت شام منتشر گرداند نقلست
که روزی معویه در حضور عقیل میگفت که اینست عقیل که میدانست که من برای او
بهتر از برادر او و عیش ما آمد و اقامت نمیکرد پس عقیل در جواب گفت که اخی
خیر لی فی دینی و انت خیر لی فی دنیای و اسأل الله خاتمة خیر و از جمله لطایف او
با معویه آنست که روزی معویه باحضار مجلس خود گفت که اینک عقیل که عم
او ابو لهب است پس عقیل گفت اینک معاویه که عمه او حمالة الحطب است و این اکتفا
نموده گفت ای معویه در روقتی که با تش دوزخ در آیی خواهی دید عم من ابو لهب
که عمه تو حمالة الحطب را در زیر خود فرش ساخته پس انصاف خواهی داد که کدام
یک از ایشان بهتر اند فاعل یا مفعول معویه از ظرافت خود پشیمان شد و از آن
جواب خجل گشت و ایضا روزی معویه عقیل را گفت ان فیکم شبقا یا بنی هاشم
یعنی بدرستی که در شما ای بنی هاشم حرص و آرزوی شهوت بسیار است عقیل گفت
منا فی الرجال و منکم فی النساء یعنی این صفت از جانب ما که بنی هاشمیم در
مردانست و از جانب شما که بنی امیه اید در زنان وفات عقیل در زمان معاویه
در شام اتفاق افتاد عباس بن عتبة بن ابی لهب در کتاب اصابه مسطور است
که پدر او برادر زاده حضرت پیغمبر کافر مرد و او را فرزند فضل بن عباس ماند و در روز
وفات آنحضرت او بجوانی رسیده بود و پسری داشت که نام او فضل بود و شاعری
مشهور است و او است صاحب قصیدهٔ مشهوره در حق امیر المؤمنین علی علیه السلام که مطلع
آن اینست شعر ما کنت احسب هذا الامر منصرفا . عن هاشم ثم منها عن ابی الحسن
الیس اول من صلی لقبلتهم . و اعلم الناس بالآیات و السنن . و آخر الناس عهدا بالنبی و من
جبرئیل عون له فی الغسل و الکفن . من فیه ما فیهم لا یمترون به . و لیس فی القوم ما فیه من الحسن
ماذا الذی ردکم عنه فنعرفه . ها ان بیعتکم من اول الفتن . و بعضی گفته اند که این شعر
از حسان بن ثابت است که در ایام خلافت ابو بکر و پیش از آنکه عثمان او را بمال
المال مخلص فدائی خود سازد و او را از وادی محبت حضرت امیر دور اندازد آن
ابیات را گفته و قاضی بیضاوی در تفسیر خود و غیر او در غیر آن بآن تصریح نموده اند

بعث مردم

واضح آنست که آن اشعار از ربیعة بن الحرث بن عبد المطلب است که در وقت
بابی بکر گفته چنانکه حضرت مرتضی علم الهدی در کتاب مجالس بآن تصریح نموده
و قرینه کون نسبت او بپسر عباس مذکور آنست که مضمون این مصرع را که
ما كنت احسب ان الامر منصرف ✽ کسی قایل میتواند بود که پیش از انصراف خلافت
از حضرت امیر موجود باشد و گمان انصراف از آنحضرت نداشته باشد نظر بآنکه
عباس مذکور را در زمان انصراف چنان پسری موجود نبود بخلاف حسان
که در زمان حضرت پیغمبر بوده و انصراف آن امر خطیر از حضرت امیر را دیده
بوده و گمان رجحان آن نموده و محقق ما آنکه در کلام ابن حجر مولفه دیگر
هست و آن اینست که فضل پسر عباس مذکور شده چنانچه او توهم نموده بلکه پسر
عباس و پسر عتبة بن ابی لهب بوده چنانکه میر مرتضی قدس سره در کتاب مستقی
بآن تصریح نموده و شعری که از او مشهور است ابیاتی است که در وقتی که ولید
بن عقبه در مدح عثمان و مرثیه او و تحریض مردم بر مخالفت امیر المؤمنین علیه السلام
گفته بود و اول آن ابیات اینست شعر الا ان خیر الناس بعد ثلثة ✽
قتیل التجیبی الذی جاء من مصر ✽ و فضل علیه الرحمه در جواب گفت شعر
الا ان خیر الناس بعد محمد ✽ مهیمنه التالیه فی العرف والنکر ✽ و خیرته فی خیبر و رسوله
بنبذ عهود الشرک فوق ابی بکر ✽ و اول من صلی و صنو نبیه ✽ و اول من ادی الغواة لذا
لذاک علی الخیر من ذا یفوقه ✽ ابو حسن حلف القرابة والصهر ✽ و فی الحقیقه
ابن حجر و امثال او در امثال این اشتباهات معذورند زیرا که ایشان از معرفت
حق اهل البیت دور و از شناسایی بنی هاشم مهجورند و اما حضرت میر رضی
از ذریه اهل بیت است و صاحب البیت ابصر بالبیت در تحفة الاحباء و غیر آن
مسطور است که در وقتی که عایشه و طلحه و زبیر و پسرش عبد الله اتفاق بر خروج
نمودند و صیت آن اجتماع و اتفاق شهرت یافت ولید بن عقبه بواسطه اظهار
استظهار بدین وفاق نموده این ابیات در تخویف و تهدید بنی هاشم گفته
بمدینه فرستاد شعر الا من لليل لا تغور کواکبه ✽ اذا لاح نجم غار نجم یراقبه
بنی هاشم ردوا سلاح ابن اختکم ✽ و لا تنهبوه لا تحل مناهبه ✽ فان لا تردوه علینا فا

در جواب ابیات گفته ام

سواء علینا قاتلوه و سالبه ✽ بنی هاشم کیف التعاقد بیننا ✽ و سیف ابن اروی عندکم و حرائبه
و انا و ایاکم و ما کان منکم ✽ کصدع الصفا لا یرأب الصدع شاعبه ✽ عذرتم عثمان بن عفان
کما غدرت یوما بکسری مرازبه ✽ فاقسمت لا انسی ابن امی و قتله ✽ و هل ینسین الماء من هو شاربه
فضل بن عباس ابیات ولید پلید را جواب پر عتاب گفته بدو ارسال نمود و بعضی
از آن ابیات اینست شعر سلوا اهل مصر عن سلاح ابن اختکم ✽ فهم سلبوه سیفه و حرائبه
فلا تسألونا سیفکم ان سیفکم ✽ اضیع و القاه لدی الباس صاحبه ✽ و قد شبهه الکسری و قد کان مثله
شبیها بکسری هدیه و ضرائبه ✽ و کان ولی الامر بعد محمد ✽ علی و فی کل المواطن صاحبه
وصی رسول الله حقا و صهره ✽ و اول من صلی و ما ذم جانبه ✽ و اعتقاد این فقیر
آنست که ناظم این ابیات نیز فضل بن عتبه است نه فضل بن عباس بن عتبه
نه فضل بن عباس بن عبد المطلب اما اول بنا بر آنکه اصحاب سیر تصریح کرده اند
بآنکه عباس بن عتبه در روز وفات حضرت رسالت کودک بود و مستبعد است
که بعد از آن تا کشته شدن عثمان که بیست و دو سال است او بسر حد بلوغ و لیاقت
مناکحه رسیده باشد و پسری رشید از و پیدا شده باشد که اشعار ولید بن عقبه را
جواب گوید و اما فضل بن عباس بن عبد المطلب بنا بر آنکه در احوال او مذکور شده
که در سال هشتم از هجرت وفات یافته و زمان قتل عثمان را ادراک ننموده
و ظاهرا این غلط نیز راجع بغلط ابن حجر میشود که صاحب کتاب تحفة الاحبا
او را از محققان اهل حدیث و سیر پیدا نسته عباس بن ربیعه بن الحارث بن
عبد المطلب در کتاب کشف الغمه مسطور است که او در حرب صفین مجاهده و کار
زار بسیار با باغیان نابکار نموده و در بعضی از ایام حرب یکی از مبارزان اهل
شام در برابر او آمد و بعد از ضرب و طعن بسیار که در میان ایشان گذشت چون
عباس نظر کرد و دید که در درع شامی شکافی هست بر همان شکاف شمشیر انداخت
و آن مدبر را بدو نیم ساخت پس لشکر حضرت امیر تکبیر گفتند و عباس بر اسب شامی
سوار شد و چون معاویه آن شجاعت از عباس مشاهده نمود با لشکر خود گفت
کیست که در برابر این جوان هاشمی رود و او را بکشد تا او را امان بسیار دهم پس دو
از طایفه لخم بین برخاستند و گفتند که ما در برابر او میرویم معاویه گفت بروید که

هریک از شما در کشتن او مسابقت نماید او را آنقدر مال که گفته ام خواهم داد و آن
نیز همان قدر خواهم داد آنگاه آن دو ناکس در برابر عباس آمدند و بانگ بر عباس زدند
و او را بقتال خواندند عباس گفت از صاحب خود اذن طلبیده پیش شما خواهم آمد آنگاه
امیر آمد تا از او اذن طلبد آنحضرت با او گفت که جامه و سلاح و اسب خود را بمن ده عباس
چنان کرد و حضرت امیر آن لباس را پوشیده بر اسب سوار شده بشکل عباس در برابر ایشان
بیامد چون او را دیدند گفتند که از صاحب خود اذن طلبیدی آنحضرت [illegible]
این آیه را خواند که أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ آنگاه یکی از آن دو
متوجه حضرت امیر شد و آنحضرت ضربتی بر شکم او زد که بدو نیم شد اما از غایت چابکی
و سبکی نظاره کنان را گمان بود که شمشیر آنحضرت خطا شد چون اسب او حرکت در آمد
جسد آن ملعون دو نیمه از پشت زین بیفتاد و اسب او گریخته بلشکر امیر آمد بعد از آن
شخص دوم پیش آمد و آنحضرت او را نیز ضربتی زد و برفیق سابقش ملحق ساخت آنگاه
آنحضرت اسب خود را بر سر آن دو ملعون جولان داده و بلشکرگاه خود مراجعت فرمود
و چون معویه را از این حال اطلاع شد که آن سوار حضرت امیر بود گفت خدای تعالی [illegible]
لجاج را که هر گاه بران سوار گشتم مخذول شدم پس عمرو عاص گفت والله که مخذول
آن دو شخص بودند نه تو معویه گفت خاموش باش که این زمان نه زمان هزل و ظرافت
عمرو گفت اگر این زمان زمان هزل نیست پس خدای تعالی بر آن دو شخص رحمت کناد
و اگر چنان [illegible] **ربیعة بن الحارث بن عبد المطلب** صاحب
اصابه آورده که او بسال بزرگتر از عم خود عباس بن عبد المطلب بود و او پیش از برادران
خود نوفل و ابو سفیان در خلافت عثمان وفات یافت و بعضی گفته اند که در سال
بیست و سیم از هجرت در مدینه وفات یافت **نوفل بن الحارث بن عبد المطلب**
در اصابه مسطور است که او بسال بزرگتر بود از جمیع آنها که از بنی هاشم اسلام آورده
حتی از دو عم خود حمزه و عباس در روز بدر با عباس اسیر شد پس حضرت رسالت بعباس
گفت که چیزی بده و خود و دو پسر برادر خود نوفل و عقیل را آزاد کن نوفل بعد از
دو سال از خلافت عمر در مدینه وفات یافت و عمر پیاده در زیر جنازه او میرفت
مغیرة بن نوفل بن الحارث در اصابه مذکور است که در ایام خلافت عثمان

قاضی مدینه بود و در ایام خلافت حضرت امیر با او همراه بود و در وقتی که ابن ملجم بآنحضرت
ضربت رسانید مغیره قطیفه خود را بر گردن او انداخت و او را بگرفت و بر زمین
زد و شمشیر از او بگرفت و او را در زندان کرد **عبد الله بن ربیعة بن الحارث**
در اصابه مذکور است که مادر او امة الحکم دختر زبیر بود والله اعلم **عبد الله بن
ابی سفیان بن الحارث** صاحب اصابه از واقدی نقل نموده که او در کربلا با حضرت
امام حسین علیه السلام شهید شد و در روایت نموده که بسمع عبد الله رسید که عمرو
عاص در مجلس معویه معایب بنی هاشم می شمرد و در نقص ایشان سخنان میگوید
پس نزد معاویه رفت و [illegible] عاص عتاب آغاز کرد و سخن میان ایشان دور و
دراز کشید و از ابن عساکر نقل نموده که عبد الله در مدایح حضرت امیر المؤمنین
رسید و سید اجل مرتضی در کتاب منتقی این دو بیت را از اشعار او در مدح امام
ابرار نقل نموده **شعر** وکان ولی الامر بعد محمد ❊ علی و فی کل المواطن صاحبه
وصی رسول الله حقا و جاره ❊ و اول من صلی و من لان جانبه **عبد الله بن الزبیر بن
عبد المطلب** صاحب کتاب اصابه گفته که او نیز در روز حرب حنین با
عباس ثبات ورزید و نقل نموده که روزی که عبد الله مذکور از مکه بخدمت
حضرت رسالت آمد آنحضرت حله برو پوشانید و در پهلوی خود جای داد و گفت
که او پسر عمت و پدر او مرا دوست میداشت و با من نیکوئی میفرمود و عبد الله
در وقت وفات حضرت رسالت سی ساله بود و در غزای روم شربت شهادت چشید
و آورده اند که اول کسی که از مبارزان روم بمعرکه آمد در دست عبد الله کشته شد و
بعد از آن دیگری بیرون آمد و هم عبد الله او را بکشت و آخر عبد الله را دیدند که
در معرکه کشته افتاده و در حوالی او ده نفر از اهل روم ایستاده و صاحب استیعاب
گفته که او را عقب نماند **جعفر بن ابی سفیان بن الحارث الهاشمی** در اصابه مذکور
که مادر او دختر ابو طالب بود و در غزای حنین و واقعه [illegible]
و همیشه ملازم حضرت رسالت بود تا در سال پنجاه از هجرت در دمشق وفات یافت
مسلم بن عقیل بن ابی طالب در کتاب [illegible]
در [illegible] حضرت امام حسین علیه السلام پیش آمد مشهور است **ابو سفیان بن الحارث**

بن عبد المطلب در کتاب اصابه مسطور است که او پسر عم حضرت پیغمبر صلوات الله علیه
و برادر رضاعی او بود و با آن حضرت مشابهت بسیار داشت و پیش از ظهور اسلام
مسلمانان را آزار بسیار میکرد و آنحضرت را هجو میکرد و چون مسلمان شد بدرجه از فضل و تقوی
رسید که از لسان حقایق بیان حضرت رسالت علیه السلام سعادت انجام شنید که ابو سفیان
ابن الحارث سید فتیان اهل الجنة و در استیعاب در احوال عباس مذکور است که
در روز حنین جمیع صحابه گریختند مگر علی و عباس و ابو سفیان بن الحارث ربیعة بن
الحارث بن عبد المطلب احوال او در اصابه مذکور است عبد المطلب بن ربیعة بن الحارث
در کتاب اصابه مسطور است که او روایت حدیث از حضرت رسالت پناهی و جناب
ولایت مآبی نموده و آن بخاری نقل کرده که حضرت رسالت نام او را عبد المطلب نهاد
و او در مدینه می بود تا زمان خلافت عمر آنگاه بدمشق رفت و در سال شصت و دو
از هجرت انجا وفات یافت و محمد پسر او را انجا فرزند و شرف بسیار بهم رسید
عمر بن ابی سلمة بن عبد الاسد او از بنی هاشم میتوان داشت زیرا که مادر
او ام المؤمنین ام سلمه رضی الله عنها بود و او خود ربیب و پرورده حضرت سید
المرسلین بود صاحب اصابه آورده که او در ولایت حبشه متولد شد در زمان
خلافت حضرت امیر المؤمنین علیه السلام والی بحرین بود و در حرب جمل با اعدای
آنحضرت مجاهده مینمود و در سال هشتاد و دو از هجرت وفات یافت و علامه حلی
در خلاصه بجای عمر بن ابی سلمه محمد را ذکر کرده و روایت نموده که او و برادرش سلمه
در جمیع حروب حضرت امیر المؤمنین عم با او همراه بودند و وقتی که آنحضرت متوجه
حرب مخالفان بود مادر ایشان ام سلمه رضی الله عنها ایشان را گرفته نزد آنحضرت
آورد و گفت که ایشان را تصدق تو میکنم که در راه تو کشته شوند و اگر در شریعت
مرا جایز بودی که از خانه بیرون آیم هر آینه با تو همراه می آمدم و در راه تو شهید
میشدم و ابن داود از واقدی نقل نموده که آنچه آنست که دو پسر ام سلمه عمر و سلمه بود
نه محمد و سلمه والله اعلم و در کتاب مستطاب نهج البلاغه مذکور است که عمر بن ابی
سلمه از جانب حضرت امیر عامل بحرین بود در وقتی که او را عزل کرد و نعمان بن عجلان
زرقی را بجای او فرستاد این نامه را باو نوشت اما بعد فانی قد ولیت النعمان بن
عجلان

عجلان الزرقی علی البحرین و نزعت یدک بلا ذم لک و لا تثریب علیک فلقد احسنت الولایة و ادیت
الامانة فاقبل غیر ظنین و لا ملوم و لا متهم و لا ماثوم فقد اردت المسیر الی ظلمة
اهل الشام و احببت ان تشهد معی فانک ممن استظهر به علی جهاد العدو و اقامة عمود الدین
ان شاء الله تعالی طایفه دوم در ذکر غیر بنی هاشم از اکابر صحابه مرضیه
و شیعه مرتضویه که اکثر ایشان را برادران و فرزندان و خویشان بوده که صحابی
بوده اند در امور دین و دنیا با سید خود موافقت مینموده اند مقداد بن الاسود
در تاریخ شیخ ابو الحسن مقدسی مسطور است که او مردی بلند قد گندم گون بود و ضباعه
بنت الزبیر بن عبد المطلب زوجه او بود و از اجله شیعه علی بن ابی طالب است قدیم الاسلام
بوده و در جمیع غزوات در خدمت پیغمبر مجاهده نموده در صحیح ترمذی مذکور است که
آنحضرت فرموده ان الله تبارک و تعالی امرنی بحب اربعة و اخبرنی انه یحبهم و هم علی
و مقداد و سلمان و ابوذر و در جامع صغیر شیخ جلال الدین سیوطی شافعی مسطور است
که آنحضرت فرموده ان الجنة تشتاق الی اربعة علی و عمار و سلمان و المقداد طاب ثراه
و شیخ ابو عمرو کشی که از علمای امامیه است در کتاب اسماء الرجال باسناد خود از حضرت
امام محمد باقر علیه السلام روایت نموده که ارتد الناس الا ثلث نفر سلمان و ابوذر و
المقداد و لحقت عمار قال کان حاص حیصة ثم رجع قال ان اردت الذی لم یشک و لم
یدخله شیء فالمقداد یعنی حضرت امام فرمودند که جمیع مشاهیر صحابه که استماع نص
نبوی در باب خلافت حضرت امیر المؤمنین نموده بودند مرتد شدند الا سه نفر
که آن سلمان بود و ابوذر و مقداد پس راوی پرسید که آیا عمار بن یاسر با ظهور ولای
محبت او نسبت باهل البیت در این چند کس داخل نبود حضرت امام فرمودند که اندک
میلی از حق و ترددی در وی ظاهر شد و بعد از آن رجوع بحق نمود یا آنحضرت فرمودند
که اگر خواهی که بدانی کسی را که اصلا او را در حقیقت خلافت امیر و وجوب متابعت او
شکی طاری نشد پس بدان که او مقداد است و از ابان بن تغلب منقول است که گفت از
حضرت صادق عم پرسیدم که هیچکس از صحابه بر ابی بکر انکار کرد نشستن او را بر
جایگاه رسول صلعم فرمود که بلی دوازده کس انکار کردند از مهاجر مقداد بن الاسود
و ابوذر غفاری و سلمان فارسی و بریده اسلمی و خالد بن سعید و عمار یاسر و از انصار

گفتند چون ابوبکر

ابو الهیثم تیهان و عثمان بن حنیف و سهل بن حنیف و خزیمه بن ثابت و ابی بن
کعب و ابو ایوب انصاری ایشان با یکدیگر بر منبر رسول علیه الصلوة والسلام رو
او را از منبر بزیر آوریم و بعضی از ایشان گفتند این نشاید کردن تا با امیر المومنین
مشورت کنیم همه یکبار نزد آنحضرت رفته گفتند یا امیر المومنین حق خود بگذا
و دست تصرف از آن باز داشتی و رسول صلعم در بارهٔ تو فرموده است علی مع
الحق والحق مع علی یمیل کیف ما مال و ما قصد آن داریم که برویم و ابو بکر را از منبر
رسول صلعم بزیر آریم و آمده ایم و استجازه از حضرت تو میخواهیم آنحضرت فرمود
بخدا سوگند که اگر چنین کنید همه با شمشیرهای کشیده پیش من آیید و گویید بیعت
کن و اگر نه قصد قتل تو کنیم و چون چنین شود هر آینه مرا دفع ایشان باید کرد
رسول خدا مرا خبر داده است که این امت بعد از من با تو غدر کنند و عهد مرا بشکنند
و تو از من بمنزله هرون از موسی چنانکه بنی اسرائیل موسی و هرون را بگذاشتند
و گوساله اختیار کردند همچنین این امت ترا بگذارند و دیگری را اختیار کنند گفتم
ای رسول خدا با ایشان چه حکم رسول فرمود اگر یار و یاور یابی با ایشان جهاد کن و اگر
نیابی خون خود را حفظ و حراست نمای تا آنگاه که مظلوم پیش من آیی و از بن
روایت مستفاد میشود که امیر المومنین بعد از وفات حضرت سید المرسلین
در سایر امور خود تابع آنحضرت میبود و اقتدا بوصایای او میفرمود و هر
آثاری که آن حضرت از قوم دید با او نیز همان رسید تا اگر او در مبادی حال
لکم دینکم ولی دین فرمود این نیز ترک ریاست قوم جهت نمود او در اوایل
استغال بعده صحابی قناعت کرد این در عنفوان حال بسلمان و ابوذر و دوازده
صحابه اکتفا فرموده با اگر او بوقت عجز بغار فرار نمود این بوقت عجز و منع در خانه
خود قرار کرد و اگر او از مکه بمدینه آمد این از مدینه بکوفه آمد اگر اهل مکه او را که
منبسط ملک بود بقهر گرفتند باغ مدینه این را که مسمی بفدک بود غصب کردند اگر
مصطفی در اول صلح کرد مرتضی نیز در اول اصلاح کرد و اگر نبی بعضی عثمان را دا
دختر بعمر فرستاد اگر پیغمبر در آخر قتال کرد بقول حق تعالی که اقتلوا المشرکین
حیدر نیز در آخر قتال کرد بقول رسول صلعم که یا علی انک تقاتل بعدی الناکثین

والقاسطین والمارقین اگر او در وقت فتح مکه در خانه مغصوب خود نزول نفرمود این
در ایام خلافت تصرف در باغ مغصوب خود ننمود اگر اسلام صلح کرد از رسول آموخت
اگر جنگ کرد از و دید اگر این در صفین ظفر یافت او در حنین ظفر یافت اگر او در فتح
مکه ظفر یافت این نیز در حرب جمل ظفر یافت اگر او بمواسات کرد البراة مصطفی
این مواسات نمود از جهت اصلاح اگر او سال و ماه بتر حل مشرکان شد این نیز روز
و شب خار دیدو تجرات کرد و لله الناصرة ولیاءه والقاهر علی اعداءه در ذکر
تلث فی الثانی معقود رزق جعلها باد بنهاد — **سلمان الفارسی** — از عنفوان جوانی طالب
دین حق صادق بود و نزد علماء ادیان از یهود و نصاری و غیرهم تردد مینمود و چند
شد با جمعی که از بن عمر با او میرسید خبر محمد و روز بی تا آنکه از سلوک این طریق او را
لذت حاصل بود این ثبت و نصب در آخر الامر نوبت بمحاجه که بنیانت علیه افضل
الصلوات رسید و او را از قوم یهود بتبلیغ خرید محبت و اخلاص و مودت و
او نسبت باستان مقدس نبوی بجایی رسید که از زبان مبارک آن سرور تحفه
عنایت مشحون سلمان منا اهل البیت سرافراز گردید و لنعم ما قیل
کانت مودة سلمان لهم نسبا ٭ و لم یکن بین نوح و ابنه رحما ٭ شیخ الموحدین محیی الدین محمد
از این حدیث استدلال بعصمت و طهارت سلمان نموده و در موضعی از کتاب فتوحات
فرموده که لما کان رسول الله صلعم عبدا محضا ای خالصا قد طهره الله تعالی و اهل
تطهیرا و اذهب عنهم الرجس و کل ما یشینهم فان الرجس هو القذر عند العرب علی
ما حکاه الفراء قال تعالی انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت ویطهرکم
تطهیرا فلا یضاف الیهم الا مطهر و لابد ان یکون کذلک فان المضاف الیهم هو الذی
یشبههم فما یضیفون لانفسهم الا من له حکم الطهارة والتقدیس فهذه شهادة
من النبی صلعم لسلمان الفارسی بالطهارة والحفظ الالهی والعصمة حیث قال فیه رسول الله
سلمان منا اهل البیت و شهد الله لهم بالتطهیر و ذهاب الرجس عنهم و اذا کان لا یضاف
الیهم الا مطهر مقدس و حصلت له العنایة الالهیة بمجرد الاضافة فما ظنک باهل البیت
فی نفوسهم فهم المطهرون بل هم عین الطهارة انتهی و با وجود این حالات و اتصاف
باقسام کمالات خلفا او خلافت مآب جهت بیعت کردن او را حاضر ساختند

نمی ماند تا وقتی که وفات یافت ابن قتیبه که از مشاهیر علمای مخالفست آورده که
از صحابه [redacted] رافضی بودند و سلمان را از ایشان شمرده شیخ اجل ابو جعفر طوسی
مشهدی در کتاب امالی از منصور بن بزرج روایت نموده که گفت بحضرت امام جعفر
صادق علیه السلام گفتم که ای مولای من از شما بسیار ذکر سلمان فارسی میشنوم سبب آن
چیست آنحضرت در جواب فرمودند که مگو سلمان فارسی بگو سلمان محمدی و بدانکه باعث
بر کثرت ذکر من او را سه فضیلت عظیم است که او بان آراسته بود اول اختیار
هوای امیر المؤمنین بر هوای نفس خود نمود دیگر دوست داشتن او فقرا را و اختیار
او ایشان را بر اغنیا و صاحبان ثروت و مال و دیگر محبت او بعلم و علما ان ابراهیم کان
عبدا صالحا حنیفا مسلما و ما کان من المشرکین و همچنین روایت نموده باسناد خود
از سدیر صیرفی از پدر خود از حضرت امام محمد باقر علیه السلام که فرمود که جماعتی از
صحابه با هم نشسته بودند و ذکر نسب خود میکردند و بآن افتخار میکردند
و سلمان نیز در آن میان بود پس عمر روی بجانب سلمان کرد و گفت ای سلمان اصل
و نسب تو چیست فقال سلمان انا سلمان بن عبد الله کنت ضالا فهدانی الله بمحمد صلعم
و کنت عائلا فاغنانی الله بمحمد صلعم و کنت مملوکا فاعتقنی الله بمحمد صلعم فهذا حسبی
و نسبی یا عمر و در کتاب کامل بهائی مذکورست که چون سلمان بمتابعت آل پیغمبر با ابو بکر
بیعت نکرد روزی عمر با او گفت اگر بنی هاشم تخلف کردند از بیعت برای اتحاد
ایشانست برسول و انکار ایشان میکنیم بنا بر قرابتی که ایشان را با رسول است ترا چه
که تخلف میکنی سلمان گفت انا شیعتهم فی الدنیا و الاخرة اتخلف لتخلفهم و ابایع
ببیعتهم و سید عارف میر محمد نوربخش در بعضی از رسایل خود آورده که مرتضی علی در بیان
محبت سلمان فارسی چنین فرموده که هرگز ظاهر و باطن با من خلاف نکرد یعنی همه
آنچه خواست که من خواستم نامرادی مراد من دانست و ایضا مقبول الصلوة یحب
امیرهم و تابعست او در جمیع امور و روشن تر از ظهور نور بر شاهد طور است
بود که شیخ شهید علیه الرحمه در حاشیه قواعد از کتاب صفوة الصفوة نقل نموده
الذی کتبه ذو خواسته بود و تحقیق پیوسته که او را دو پسر بوده و از ایشان نسل
و نتایج بسیار حاصل شد و بعضی از ایشان در آن ولایت بوده اند و همه اهل فضل

و دانش بوده اند چنانکه کتب رجال بر آن دال است و اخبار بیان حال و فضل ایشان مشهور است
که سلمان محجوب بوده و هر که خلاف آن گوید غلط و خطا کرده است تفصیل احوال سلمان از
که حضرت امیر باشارت حضرت پیغمبر صلوات الله علیهما بجهت برادر سلمان و اولاد او
نوشته در کتاب ذریح الشرف و تاریخ گزیده مذکورست که مدت عمر سلمان بروایتی اقل
دویست و پنجاه سال و بروایتی اکثر سیصد و پنجاه بوده و در سنه ست و ثلثین
از هجرت در مداین وفات یافت و چنین مرویست که حضرت امیر المؤمنین علیه السلام در یک
شب از مدینه بمداین رفته سلمان را غسل داد و در همان شب بمدینه مراجعت
فرمود و قصه طی الارض آنحضرت بمداین روایت از مستنصر خلیفه عباسی با جواب آن در
احوال سید صدر الدین اقساسی که در مجلس پنجم مذکور خواهد شد انشاء الله تعالی
عمار بن یاسر صاحب استیعاب آورده که پدر او مولی و حلیف
بنی مخزوم بوده و بنا بر این چون عثمان او را زد تا استخوان پهلوی او شکست
در اثنای آن او فتق و شکافی پیدا شد بنی مخزوم هجوم بر عثمان نموده سوگند خوردند
که اگر عمار بمیرد در عوض او غیر عثمان را نکشند عمار در مبادی اسلام از کفار آزار
بسیار کشیده و مادر او سمیه نام در شکنجه و تعذیب کفار شهید گردیده از جمله
مهاجرین اولین و از اهل جماعتی است که باشارت حضرت رسالت پناه صلوات الله علیه
از مکه بجانب حبشه مهاجرت نمودند عمار بجانب قبله نماز گذارده و در غزای بدر
و غزوات دیگر که بعد از آن واقع شد حاضر شده و در هر یک داد شجاعت و مردانگی داده
و در حرب یمامه که مسلمانان فرار میکردند زخمها بعمار رسیده بود و گوش او بریده شده
بر دوش او آویخته شده بود و مع هذا فرار ننموده کارزار میکرد و مردان را با اهل
اسلام فریاد میکرد و میگفت که ای گروه مسلمانان از بهشت میگریزید بشتابید منم عمار
بشتابید بسوی من آیید حضرت خیر البریه علیه افضل الصلوة و التحیه در شان او فرموده
که عمار از سر تا پای خود مملو از ایمان است و ایضا در شان او فرموده اند که هر که عمار
را دشمن دارد خدای تعالی او را دشمن دارد و ایضا او را خبر داده بود که تقتلک
الفئة الباغیة و ایضا چنانچه سابقا از جامع صغیر شیخ جلال سیوطی شافعی منقول شد
فرموده اند که بهشت مشتاقست بلقاء علی و عمار و سلمان و مقداد و در تاریخ فتوح

احمد بن اعثم کوفی آورده که چون عثمان خلیفه شد تا یک سال طریق عدل و انصاف مسلوک
گرفت و قاعده سیاست و سویت میان سپاهی و رعیت بر وجه احسن بجای آورد
بعد از آن چیزها از او در وجود آمد و ظاهر گشت که مسلمانان نمی‌پسندیدند و آنها
کراهت داشتند و با او عتاب میکردند و او دل در آن نمی‌بست و ایشان را خشنود
نکردانید طایفه از اصحاب مصطفی علیه الصلوة والسلام فراهم آمدند و اندیشه
کردند که بنزدیک او روند و کارهائی که نه بر وفق صواب میکند با او بگویند اتفاق
کرده بودند و چیزی نوشتند از کارهائی که نه بر جاده کرده بود از وقت خلافت او تا
هنگام تحریر مکتوب جمله درج کردند و در قلم آوردند که اگر ازین کارهای نا شایست
و بی قاعده ترک نکند او را از خلافت بیرون آریم و غیر بدل او کسی دیگر را بنشانیم
چون این نامه تمام شد با یکدیگر گفتند که کی نزدیک او رویم و خود این مکتوب را
بدست او دهیم بعد از آن مصلحت دیدند و آن مکتوب را بدست عمار یاسر دادند
که بعثمان رساند چون عمار بدر سرای عثمان رسید اعلام داد عثمان از سرای بیرون
آمد عمار را دید بر در سرای او ایستاده کاغذی در دست او را گفت یا ابا
الیقظان هیچ حاجتی هست عمار گفت مرا هیچ کار نیست ولیکن جماعتی فراهم آمدند
و چیزی نوشته‌اند عثمان آن کاغذ را از او بستد و سطری چند بر خواند و در
خشم شد و از دست بینداخت عمار گفت این کاغذ را اصحاب مصطفی علیه السلم
نوشته‌اند آنرا از دست مینداز مطالعه فرمای و در آنچه نوشته‌اند تامل
کن و یقین شناس که من نیکخواه توام و این سخن از جهت نصیحت میگویم عثمان گفت
دروغ میگوئی ای پسر سمیه عمار گفت درین شبهتی نیست که من پسر سمیه ام و یاسر
عثمان در غضب شد غلامان را فرمود تا عمار را بزدند چنانکه بر زمین افتاد و گوئی
که جان نداشت و خود بیتر آمد و لگدی چند بر شکم و مذاکیر او زد عمار فتقی آورد
و علت فتق او را ظاهر گشت و عظیم رنجور شد و بیهوش افتاد بنی مخزوم پیلوئی
و عمار را برگرفتند و بوثاق او بردند و بر بستر انداختند چنانکه از خویشتن خبر نداشت
سوگند بر زبان راندند که اگر عمار را ازین رنج وفات رسد عثمان را بکشند عمار
بران حالت بیخبر و بیهوش افتاد تا بعضی از شب بگذشت نماز پیشین و نماز دیگر

بنی مخزوم که اقربا و بنی عم عمار بودند
جمع آمدند هشام بن ولید بن مغیره با ایشان

و نماز شام و نماز خفتن از او فوت شد چون در میانه شب بهوش آمد برخاست و وضو
ساخت و نمازها قضا کرد این معامله که بر پسر یاسر عمار رفت هم از آنجا بود که صحابه رسول صلی الله علیه
وآله وسلم از عثمان نمی‌پسندیدند و در آن کار رو بحال انکار کرده و این خبر چون با بوذر رسید
و او در آن وقت در شام بود زبان طعن بر عثمان بگشاد و معویه درین باب بعثمان چیزی
نوشت تا او را بمدینه طلبید و کار او بنوعی رسید که بالآخره رسید چنانکه شمه از آن در ذکر ابوذر
مذکور خواهد شد مؤلف گوید که اصحاب سالفه الله عصره از آزار عثمان نسبت بعمار استدلال
بر ابطال خلافت او نموده گفته‌اند که هرگاه او عمار را که از صحابه و محبان و مقبولان حضرت
رسالت بوده [illegible] زده باشد که مذکور شد پس ظالم خواهد بود و ظالم بموجب لا ینال عهدی
الظالمین مستوجب لعنت است نه مستحق امامت و مخالفان گویند که عمار مستحق تادیب
شده باشد در روی عثمان گفته بود و هر کس نسبت بخلیفه بی ادبی کند جائز است که خلیفه
او را ادب کند و اگر چه منتهی بکشتن او شود و ضعف این جواب بغایت ظاهر است زیرا که
مخالفان جایز داشته‌اند که مجتهد بموجب اجتهاد خود مخالفت و منع خلیفه کند و گناه
نشود چنانکه در ماده مخالفت عمر نسبت با ابی بکر در مواخذه خالد بن ولید بسبب
کشتن مالک بن نویره گفته‌اند پس میتواند بود که عمار نیز اجتهاد کرده باشد و موجب
اجتهاد منع عثمان از امور شنیعه و نامشروع کرده باشد و تجویز کشتن مجتهد و کشتن مجتهدی
نسبت بچنین خلیفه که ایشان قرار داده‌اند منافات دارد بحدیثی که بغوی در کتاب
مصابیح از عثمان نقل کرده که قال قال رسول الله صلعم لا یحل قتل امرء مسلم الا باحدی
ثلث کفر بعد اسلام او زنا بعد احصان او قتل النفس بغیر نفس یعنی حلال نیست کشتن
مرد مسلمان مگر بیکی از سه چیز یکی آنکه مرتد شود دوم آنکه زنا کند بعد از آنکه زن
داشته باشد سیم آنکه کسی را بناحق بکشد و وجه منافات ظاهر است چه هرگاه عثمان
خود این حدیث را نقل کرده باشد معلوم است که آزار عمار با عقد آنکه مشرف بر هلاک
او شد و اخراج ابوذر بربذه که هر روز در آنجا مرگی تازه و محنتی بی اندازه میکشید
و ضرب عبدالله بن مسعود بر وجهی که منتهی بقتل او گشت چه صورت دارد و نیز
آن منصب انکار بر عمار سید المحدثین در کتاب تحفة الاحباب آورده که چون حضرت امیر
المؤمنین علی علیه السلم متوجه حرب جمل شد حضرت امام حسن را علیه السلم با عمار بجهت

جمع لشکری کو فرستاده بود و ابو موسی اشعری که در ایام خلافت عثمان عامل آنجا شده بود
مردم را از همراهی ایشان منع میکرد روزی حضرت امام حسن در این باب با او عتاب نمود
ابو موسی در جواب گفت که پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم این فتنه را فتنهٔ کبری خوانده
که اگر در وی باشید او را غیر بهتر بود و نشستن در آن فتنه بهتر بود از ایستادن در آن
عمار در جواب او گفت اما این فتنه ایست که ایستادن در آن بهتر از نشستن است
یعنی ایستادن در فتنه و مبطل را از حق ممتاز ساختن بهتر است از نشستن و حق
پوشیدن ابو موسی گفت آری اما چون تو حق را از باطل ندانی و در آن متحیر باشی
نشستن در آن فتنه بهتر است عمار گفت حق در این فتنه ظاهر و باطل در آن بغایت
روشن و باهر است ولیکن مانع ان امتیاز ضعف بصیرت و بصارت است والله در شأن
قال من اهل الحال شعر ای برادر چون بر بینی قصر او ◦ چونکه در چشم دلت رستست مو
چشم دل از موی علت پاک دار ◦ وانگهان دیدار قصرش چشم دار ◦ هر کرا هست از هوسها جان پاک
زود بیند حضرت و ایوان پاک ◦ چون محمد پاک بد زین نار و دود ◦ هر کجا رو کرد وجه الله بود
چون رفیقی وسوسهٔ بدخواه را ◦ کی بدانی ثم وجه الله را ◦ هر کرا باشد ز سینه فتح باب
او ز هر ذره ببیند آفتاب ◦ حق پدیدا است از میان دیگران ◦ همچو ماه اندر میان اختران
دو سر انگشت بر دو چشم نه ◦ هیچ بینی از جهان انصاف ده ◦ ور نبینی این جهان معدوم نیست
عیب جز انگشت نفس شوم نیست ◦ تو ز چشم انگشت را بردار هین ◦ وانگهان تو هر چه میخواهی ببین
روی و سر در جامها پیچیده اند ◦ لاجرم با دیده و نادیده اند ◦ و شیخ اجل مقتدا علامه ابو جعفر
طوسی نور الله مشهده در کتاب امالی از ابی مجیبه روایت نموده که گفت شنیدم که عمار بن
یاسر ابو موسی اشعری را عتاب و سرزنش نمود که چه چیز ترا باعث شده که ترا از
متابعت امیر المؤمنین متوقف شده والله که اگر تو شک داشته باشی در حقیقت امیر
المؤمنین و وجوب متابعت او هر آینه از دایره اسلام بیرون خواهی بود پس ابو موسی با
او گفت که این همه عتاب با من مکن که من برادر توام عمار گفت که من برادر تو نیستم زیرا
که از حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله شنیدم که در شب عقبه که با دیگر منافقان
در قصد آنحضرت شریک شده بودی ترا لعنت کرد ابو موسی گفت آنرا نشنیده که آنحضرت
از برای من استغفار نمود عمار گفت لعن را شنیدم و استغفار نشنیدم و تحقیق

اولی

روایت نموده از موسی بن عبدالله اسدی که او گفت چون اهل بصره منهزم شدند حضرت
امیر المؤمنین علیه السلام امر فرمود تا عایشه را در قصر ابن خلف فرود آرند چون عایشه
در آنجا فرود آمد عمار یاسر نزد او رفت و گفت ای مادر شمشیر زدن فرزندان خود را
از برای دین چون دیدی عایشه گفت ای عمار الحال که غالب شدی در دین مستبصر
شدی عمار گفت والله که استبصار و بینایی من در دین زیاده از آنست که بسبب غلبه
بهم رسد یا بسبب مغلوبیت برطرف گردد والله که اگر شما بر ما چنان غالب میشدید که
تا نخلستان هجر ما را میگریزانید یقین میدانستیم که ما بر حقیم و شما
بر باطل پس عایشه گفت چنین بخیال تو آمده اتق الله عمار گفت والله که آنچه
من اختیار کرده ام از روی حجت و دلیل است نه از روی شبهه و تخییل چه یقین
دانسته ام که حضرت امیر المؤمنین اقرب از جمیع صحابه پیغمبر صلوات الله علیه اقرا و احفظ
کتاب خدای تعالی و اعلم است بتاویل آن و اشد است در تعظیم داشتن حرمت آن
با علاوه قرابت خاصی که با حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و کثرت مجاهده که در اسلام از او
بظهور رسیده پس عایشه ساکت شد تنبیه از جمله غرایب مقالات واهیه و
معتقدات فاسده اهل خلاف آنست که جماعت باغیه طاغیه اهل جمل را که با امیر المؤمنین
صلوات الله علیه مقاتله و محاربه نمودند و بدست ملازمان رکاب ولایت انتساب
شکر الله مساعیهم مقتول شدند شهدا میخوانند و زیارت قبور ایشان را از جمله
مستحبات میدانند با آنکه قایل اند با آنکه جماعت مذکوره اهل بغی بوده اند و از
طریق حق عدول و انحراف نموده اند و در صحت حدیث یا علی حربک حربی و سلمک
سلمی شک و شبهه ندارند و خبر هدایت اثر علی مع الحق والحق معه را از جمله صحاح
اختیار میشمارند و مجتهد اکثر روسای این جماعت را که طلحه و زبیر و عایشه اند
بلکه معویه را نیز که رأس و رئیس قاسطان و سر حلقه اهل بغی و طغیانست در
مخالفت و مقاتله که با حضرت مرتضوی نموده اند معذور میدارند و از اهل
استحقاق ثواب میدانند و میگویند که ایشان مجتهد بوده اند و در وقایعی
که از ایشان وقوع یافته اجتهاد نموده اند غایت ما فی الباب آنست که ایشان
در آن اجتهاد مخطی بوده اند و علی علیه السلام سالک مسالک صواب و مجتهد مخطی را

یك ثواب حاصلست و مصیب را دو ثواب و بر ارباب عرفان و اصحاب بصیرت و ایقان پوشیده
نیست که ایشان از رتبهٔ اجتهاد که استنباط و استخراج فروع از اصولست نبوده و
مقلدان ایشان نه از روی اجتهاد بلکه از غایت مکابره و عناد بوده و بر تقلید و تسلیم اجتهاد
و خطای دران میگوییم خطای ایشان نه تنها در فروع واقع شده بلکه در اصول ایشان
نیز خطا واقع است نظم هر یکی کز نفی یا اثبات یزدان دم زده ۞ گر همه آهوی تاتارست
در اصلش خطاست ۞ صاحب استیعاب آورده که در روز حرب صفین عمار بر هاشم
ابن عتبه گفت ای هاشم امروز قدم در بهشت پاکیزه سرشت خواهیم نهاد و امروز
با پیغمبر خود محمد و حزب او ملاقات خواهیم کرد والله که اگر این جماعت اهل بغی ما را تا نخلستان
هجر بگریزانند همچنان علم یقینی خواهیم داشت بانکه ما بر حقیم و ایشان بر باطل و بعد از ان
این ابیات خواند شعر نحن ضربناکم علی تنزیله ۞ فالیوم نضربکم علی تأویله
ضربا یزیل الهام عن مقیله ۞ ویذهل الخلیل عن خلیله ۞ او یرجع الحق الی سبیله
بعد از ان عمار بجانب لشکر مخالف حمله کرد و ابن جزء که یکی از اعیان شام بود در برابر
حملهٔ او آمد عمار بیك ضرب شمشیر سر ابن جزء را که جزو اعظم بدن او بود از تن جدا کرد
و همچنان مقاتله میکرد تا بدرجهٔ شهادت رسید و آنچه حضرت رسالت پناه بعمار خبر داده
بود که تقتلك الفئة الباغیة بوضوح انجامید و حضرت امیر بنفس نفیس بر عمار نماز گذارد
و بدست مبارك خود او را دفن نمود و مدت عمر عمار نود و یکسال بود و بعضی از مورخان
آورده اند که عمار یاسر رضی الله عنه روزی که بسعادت شهادت فایز شد روی بسوی
آسمان کرد و گفت ای بار خدای اگر من دانم که رضای تو در آنست که من خود را در این
آب فرات اندازم و غرقه گردانم چنین کنم و نوبتی دیگر گفت که اگر من دانم که رضای تو
در آنست که شمشیر بر شکم خود نهاده زور کنم تا از پشت من بیرون رود چنین کنم
و باری دیگر فرمود که ای بار خدا من هیچ کاری نمیدانم که برضای تو اقرب باشد از محاربه
با این گروه و چون از این دعا و مناجات فارغ شد با یاران خویش گفت که من در خدمت رسول
سه نوبت با این علمها که در لشکر معاویه می بینید با مخالفان و مشرکان حرب کرده ام
و این زمان با اصحاب این رایات جنگ می باید کرد و بر شما مخفی و پوشیده نماند که من
امروز کشته خواهم شد و چون من ازین عالم فانی روی بسرای بقا و عالم نهم کار من بحوالهٔ

بلطف ربانی کنید و خاطر جمع دارید که امیر المومنین علی مقتدای ماست و فردای قیامت از جهت
ابرار و خصوصیت خواهد کرد و چون عمار از گفتن این کلمات فارغ گشت تازیانه بر اسب
زد و در میدان در آمد و قتال آغاز نهاد و علی التعاقب والتوالی حملها میکرد و رجزها
میگفت تا جماعتی از دلاوران شام بگرد او در آمدند و شخصی مکنی بابی العادیه نیزه
بر تهیگاه وی زد و از آن زخم بی تاب و توان شده بصف خویش مراجعت نمود و آب
طلبید اشتر غلام او قدح شیر پیش او آورد و چون عمار رضی الله عنه در آن قدح
نظر کرد فرمود صدق رسول الله از حقیقت این سخن استفسار نمودند جواب فرمود که
رسول صلی الله علیه و آله مرا خبر داده بود که آخر چیزی که از دنیا روزی تو باشد شیر خواهد بود
انگاه قدح شیر را بدست گرفته بیاشامید و جان شیرین نثار جانان کرده بعالم بقا شتافت
و امیر المومنین علی صلوات الله علیه بدین حال اطلاع یافته بر بالین عمار آمد و سر او را
بر زانوی مبارك نهاده فرمود شعر الا ایها الموت الذی هو قاصدی ۞
ارحنی فقد افنیت کل خلیل ۞ اراك بصیرا بالذین احبهم ۞ کانك تنحو نحوهم بدلیل ۞ پس فرمود
که انا لله و انا الیه راجعون کسی که از وفات عمار در آتش غم نسوزد او
از مسلمانی نصیب نباشد خدای تعالی بر عمار رحمت کناد در آن ساعت که او را از
نیك و بد سوال کنند هر گاه که در خدمت رسول سه کس دیدیم عمار چهارم ایشان
بوده و اگر چهار کس دیدیم عمار پنجم ایشان بوده نه یکبار عمار را بهشت واجب شد
بلکه بارها استحقاق او پیدا کرده جنت عدن او را مهیا و مهنا باد که او را بکشتند
و حق با او بود و او یار یار حق بود چنانکه رسول صلعم در شان او فرموده که یدور
الحق مع عمار حیث دار و بعد از ان علی علیه السلام گفت که کشنده عمار و دشنام دهنده
و ربایندهٔ سلاح او با آتش دوزخ معذب خواهد گشت انگاه قدم مبارك پیش نهاده
بر عمار نماز گذارد و بدست همایون خویش او را در خاك نهاد رحمة الله و رضوانه علیه
و طوبی له و حسن مآب نظم خوش همی کز بهر یار نازنین میرد کسی ۞
جهد باید نمود باری که چنین میرد کسی ۞ چون شهید عشق یار در کوی خود جاوید ماند
جای آن دارد که بهر آن رنگین میرد کسی ۞ در کتاب کامل بهائی از قاضی عبد الجبار معتزلی
نقل نموده که او در کتاب محیط آورده که علی پیش از قتل عمار هرگز ابتدا بقتال اهل

نفی نکردی وچون روز بیست وسیم عمار را بکشتند حکم کفر بر ایشان اجرا کرد وابتدا
بقتال میکرد ودر شبی پانصد وسی تن را بکشت وبهر یکی تکبیری بگفت چنانکه
در قتال کافران کنند وعلی کفی من اصابه سیفی فهو فی النار واز لطایف منا
مقام آنکه بعد از شهادت عمار ابن عباس نزدیک صف معویه رفت وحدیث
تقتلک الفئة الباغیة را که در شان عمار سبق ذکر یافت باو تقریر نمود وبقلق او
خاطرنشان او نموده از اصرار در آن امر اقرار وتخویف فرمود معویه در جواب گفت که
عمار را کسی کشته که او را باین معرکه آورده ابن عباس فرمود که بنا برین پیغمبر صلعم حمزه را
کشته باشد زیرا که او حمزه را در معرکه کفار آورد تا او را کشتند فبهت الذی کفر
وکانما القم الحجر صاحب طرائف از محمود خوارزمی نقل کرده که چون حدیث مذکور
بغایت صحیح ومشهور بود لاجرم معویه انکار آن نتوانست نمود وبمقتضای الغریق
یتشبث بکل حشیش بآن سخن واهی تمسک نمود والله یحق الحق ویبطل الباطل بیحیا
آیاته **تنبیه** از جمله مقالات واهیه فاسده اهل خلاف که بصفت معارضت وعلم انصاف
اتصاف دارند آنست که معویه ملعون طاغی را که قبایح وردایل ومثالب او از حد
وخارج از حیطه استقصا است با آنکه ظالم وباغیش میخوانند ولعن او را تا مبدا اند
چنانکه زمخشری که از مشایخ حنفیست در کتاب ربیع الابرار بآن تصریح نموده ورکیکه
که چهار کس دعوی نبوت او داشته وهریک او را فرزند لعین خود انگاشته الترا
ایشان تجویز لعن او نمیکنند ومیگویند در لعن او توقف داریم وحال آنکه معنی لعن نیست
الا بعد ودوری از رحمت الهی وشک نیست که کسی که متصف باین اوصاف ذمیمه وصفات
قبیحه باشد از رحمت ربانی دور واز سعادت قرب درگاه سبحانی محروم ومهجورست وکریمه
الا لعنة الله علی الظالمین درین باب دلیلی است قاطع وحدیث ولعله انه لا یشبع درین
امر برهانی است ساطع ومع ذلک چندین حدیث از لسان حقایق بیان حضرت
رسالت پناه علیه وآله صلوات الله در باب ملعنه آن لعین علیه لعاین الله والملائکه
والناس اجمعین نقل میکنند از آنجمله زمخشری در کتاب مذکور روایت میکند که حضرت
رسول صلی الله علیه وآله ایستاده بود ناگاه ابوسفیان از دور پیدا شد بر درازگوشی
سوار ویزید از پیش او را میکشید ومعویه از پس میراند چون نظر حضرت رسالت

بجانب ایشان افتاد فرمود لعن الله الراکب والقاید والسایق ونعم ما قال فیه العارف
الغزنوی قدس سره **نظم** داستان پسر هند مگر نشنیدی که از او وسه کس او بپیمبر چه رسید
او بناحق حق داماد پیمبر بستد پدر او لب ودندان پیمبر بشکست
مادر او جگر عم پیمبر بمکید بر چنین قوم تو لعنت نکنی شرمت باد لعن الله یزیدا وعلی آل یزید
ابوذر جندب بن جنادة الغفاری از کبار صحابه سید انام وقدیم الاسلام بود
چنانکه بعد از سه کس بشرف اسلام فایز گردید وصاحب استیعاب آورده که او رعایای عالم بوده
ودر زهد وتقوی وحق گویی مسابقت الاقران دیوره وحضرت پیغمبر صلی الله علیه وآله
وسلم کلام اعجاز نظام ما اظلت الخضراء ولا اقلت الغبراء من ذی لهجة اصدق من ابی ذر
در شان او فرموده وبعضی آورده اند که ابوذر فی امتی شبیه عیسی بن مریم فی زهده او را ستوده
وکلینی نقل نموده که حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام را حال ابوذر پرسیدند آنحضرت
در جواب فرمودند که او مردیست از علوم دین ومسایل یقینی عاجز گشته وحفظ کرده
دیگران از تعلیم آن علوم قاصر گشته که ابوذر بعد از اسلام جهت تعلیم احکام ملت اسلام بقوم
خود بمیان ایشان رفت وبهدایت وارشاد ایشان اشتغال داشت تا غزوات بدر واحد
وخندق بفعل آمد بعد از آن در مدینه بخدمت حضرت پیغمبر صلعم توجه نمود وتا وقت
وفات آنحضرت در خدمت بود ودر زمان خلافت عمر بجهت غزا متوجه بلاد شام گردید
ودر زمان خلافت عثمان انجا اقامت نمود وبنا بر آنکه معویه بن ابی سفیان که از جانب عثمان والی
آن ولایت بود بتجملات دنیا وتشیید مبانی عمارات علیا مشعوف ومایل بود زبان
بتوبیخ وسرزنش او گشاده میگفت اعمال وافعال تو مطابق سنت سنیه حضرت
البشیر نیست آورده اند که روزی معویه در مجلس عام از بیت المال بر بیت مال الله
تعبیر نمود ابوذر گفت تو بیت مال الله از آن جهت میگوئی که در روز حساب جواب تو بعهده
تعالی افتد تو را بیت مال المسلمین باید گفت واز عهده آن در دین ودنیا بیرون باید
آمد وتو هیچ احدی که تصرف در بیت المال کرده آنرا بمصارف استحقاق نرسانیده معویه از
استماع این کلمات رنجیده مکتوبی بعثمان فرستاد مضمون آنکه اگر ترا بولایت شام احتیاج
ابوذر را بولایت دیگر فرست که دران صدد است که عقیده خلق این مملکت را نسبت بمن
ودین فاسد کرد از عثمان نامه در باب طلب ابوذر در شام رسید وابوذر

متوجه مدینه شد وبا عثمان ملاقات نموده آنجا نیز برسیئات اعمال واقوال عثمان اعتراض
میکرد وهرگاه او را میدید این آیه را بر وی میخواند که یوم یحمی علیها فی نار جهنم فتکوی بها
جباههم وجنوبهم وظهورهم وغرض او اشعار بود بانکه عثمان از جمله اهل این خواهد بود که در آتش
دوزخ ایشان را داغ کنند و پیشانی و پهلوی ایشان را داغ کنند وایضا منقولست که
روزی با عثمان از روی تعریض گفت که دهنده زکوة باید که احسان خود را بر اقارب و
عشایر خود مقصور نگرداند و مقصود ابوذر از دهنده زکوة عثمان بود کعب احبار که یار
غار عثمان بود این معنی را فهم کرده گفت هرکه ادای فریضه نمود حق خداوند تعالی از ذمه
او ساقط شد ابوذر با او خطاب کرد که یا ابن الیهودیه ترا چه حد آنست که در این
سخن گوئی والله ما خرجت الیهودیة من قلبك ومقارن این سخن کرد و دست را
چنان بر سر کعب زد که شکسته شد القصه عثمان تاب امر معروف ونهی منکر ابوذر
نیاورد وحکم بخروج او واهل وعیال او از مدینه بربذه که بدترین مواضع آن دیار
بود نمود وباین اکتفا نکرده او را از جواب فتوای مسلمانان منع نمود با آنکه حضرت پیغمبر
مضمون لا اصدق من ابی ذر در توصیف او میفرموده وباین نیز اکتفا ننموده در
خروج ابوذر حکم نمود که هیچکس بر تشییع او اقدام ننماید وامیر المؤمنین علی علیه السلام
وعمار یاسر بمشایعت وی بیرون رفتند ومروان بن الحکم در راه ایشان را پیش آمده
گفت چرا از فرمان خلیفه تجاوز کردید که خلاف حکم خلیفه شما عثمان کرده شد و میان امیر المؤمنین
علیه السلام ومروان گفت وگوی شد حضرت امیر تازیانه در میان دو گوش شتر مروان زد
ومروان نزد عثمان رفته حکایت کرد چون حضرت امیر وعثمان با هم ملاقات کردند
عثمان با حضرت امیر گفت که مروان از تو شکوه دارد که تازیانه در میان دو گوش شتر
او زده آنحضرت جواب داد که اینک شتر من در سرای تو ایستاده هرجای تا مروان
بیرون رود و در میان دو گوش او تازیانه بزند وبالجمله حال ابوذر واهل وعیال او
در ربذه بجائی رسید که در وقت وفات ذکر یا بی برداشتند که تکفین او را شاید وغیر
جامه وچادر کهنه در بر داشتند که بآن کار آید تا آنکه بر طبق اخبار حضرت پیغمبر
در آن باب باو اخبار نموده بود جمعی از غیب رسیدند واو را تکفین نمودند ودر
فتوح احمد بن اعثم کوفی مذکورست که چون خبر آزار عثمان نسبت بعمار بگوش ابوذر

رسید واو آن وقت بشام بود زبان طعن بر عثمان بگشاد معویه در این باب بعثمان چیزی
بنوشت وانچه ابوذر در حق او میگفت انها کرد بر این مضمون که بعد از تقدیم مراسم
دعا علیه معویة بن صخر بحضرت امیر المؤمنین عثمان عرض میدارد و مسموع میسازد که ابوذر
ولایت شام را بر تو تباه کرد و دلهای مردمان از دوستی تو بگردانید هر وقت که اسم
ابوبکر وعمر را یاد کند مکارم اخلاق ومحاسن اوصاف ایشان شرح دهد و چون سخن تو
در میان آید در حق تو کلمات قبیح گوید و اقوال و افعال تو را در لباس عیب وصورت
در عبارت آرد مقام او در ولایت شام ومصر وعراق مصلحت نیست چه مردمان این مواضع
فتان باشند و زود باو فته یار شوند و شر وفساد دوست دارند و اهل طاعت و جماعت
نیستند این حادثه بود نموده آمد هر چه امیر المؤمنین فرماید صواب وصلاح جمعی او و همه
باشد والسلام چون نامه معویه بعثمان رسید و بر مضمون مطلع گشت جواب نامه
معویه نوشت و نمود بر این جمله که نامه تو رسید وانچه از حال ابوذر نوشته بودی دانسته
آمد چون خطاب من برسد و بر مضمون آن ترا وقوف افتد می باید که هم در ساعت او را
بر مرکبی درشت ذو بر نشانی و دلیلی عنیف با او فرستی که آن مرکب را شب و روز
میراند تا جواب بر وجهی که بود و از من و بلغ بر حضرت او فراموش کرد چون خطاب
عثمان بمعاویه رسید ابوذر را بخواندند و او را بر کوهان شتری درشت رو بی جهاز
و مرکبی درشت عنیف را با او همراه کرد و فرمود تا شتر او را شب و روز بعنف میراند
و نگذارد که در راه بهیچ موضع فرود آید و قرار کند تا او را بمدینه رساند وابوذر رحمه
الله مردی دراز بالا و بلند قامت ولاغر جثه بود و آن وقت شیب بدو اثری تمام
کرده بود وقوی مرد وی سپید شده وضعیف ونحیف گشته دلیل شتر او را بعنف
میراند و شتر بی جهاز وجامه بر پشت نداشت از غایت عنف وناخوشی که آن شتر میرفت
رانهای پای ابوذر مجروح گشت وگوشت بیفتاد و او سخت کوفته و رنجور شد چون بمدینه
رسید و پیش عثمان آمد عثمان در وی نگریست و گفت هیچ چشم بیدار تو را روشن مبادای
جندب ابوذر گفت پدرم مرا جندب نام کرده است ورسول خدا صلی الله علیه
وآله مرا عبد الله نام نهاده عثمان گفت تو دعوی میکنی واز زبان پیغمبر میگوئی که خدای
درویش است وما توانگر ابوذر گفتا این کلمه بر زبان من نرفته است ولیکن گویم بعد

که رسول صلعم فرموده که چون پسران ابو العاص سی نفر شوند مال خدای تعالی را
اقبال و دولت خویشتن کنند و بندگان خدای را خدمتکاران و چاکران خویش کنند
و در دین خدای خیانت کنند پس از آن خدای تعالی بندگان خویش را از ایشان باز
رهاند و خلاص دهد جماعتی که در مجلس حاضر بودند عثمان از ایشان پرسید که شما
هرگز این سخن از رسول خدا صلعم شنوده اید گفتند نشنیده ایم عثمان ابوذر را گفت
بر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم دروغ میگویی ابوذر حاضران مجلس را گفت
گمان می افتد که من این سخن دروغ میگویم گفتند ما را معلوم نیست که تو این حدیث
راست میگویی یا دروغ عثمان فرمود ابن ابی طالب را بخوانید علی رض چون حاضر شد
عثمان ابوذر را گفت حدیثی که درین ساعت از رسول علیه السلام روایت میکردی
باز گوی تا ابو الحسن بشنود ابوذر آن حدیث که در حق پسران ابو العاص روایت
کرده بود باز گفت عثمان گفت ای ابو الحسن تو هرگز این کلمه را از رسول خدا صلعم
شنیده علی رض گفت این حدیث از زبان رسول خدا صلعم نشنیده ام ولیکن ابوذر دروغ
نگوید عثمان گفت بچه سبب او را تصدیق میکنی و سخن او را باور میداری علی گفت
حدیثی که در حق او از رسول خدا صلعم شنوده ام که فرمود که آسمان سایه بر هیچکس
نیفکند و زمین بر هیچکس بر نگیرد که راستگوی تر از ابوذر باشد حاضران
مجلس گفتند بیقین است که ابوذر راستگوی است ابوذر گفت من این خبر که در حق
بنی العاص روایت کردم از لفظ مبارک رسول خدا صلعم شنوده ام و شما مرا بدروغ
منسوب میدارید هرگز گمان نمیبردم که بروز کاری رسم که از شما در حق خویشتن این
سخن شنوم که اکنون شنودم عثمان گفت دروغ میگویی و فتنه میجویی و دوست
میداری که در میان ما فتنه افکنی ابوذر گفت تو بر سیرت و سنت ابو بکر و عمر رو تا
فارغ باشی و کسی بر تو انکار نکند و در آنچه گویی و بکنی انگشت ننهد عثمان گفت ترا با
این سخن چکار ابوذر گفت من خویشتن را آگاهی نمیدانم مگر امر معروف و نهی منکر خشم عثمان
زیاده شده گفت مرا بگویید تا با این پیر کذاب چه کنم که فتنه می انگیزد و میان مسلمانان
تفرقه می افکند علی بن ابی طالب رض گفت او را مرنجان اگر او درین روایت کاذب است
بتبعت کذب ماخوذ شود و اگر صادق است اثر آنچه روایت میکند خود ظاهر شود

عثمان را آن سخن از علی رض خوش نیامد علی جواب داد که این چه بی انصافی است که میگویی
مناسب است که در حق ابوذر که دوست رسول خداست سخن بر وی نامه معویه که آن
نوشته است و کلمات نامعلوم که انها کرده و در لعان ظلم و فساد و فتنه فساد معویه معلوم
عثمان رضا مو... گفت و با علی رض سخنی دیگر نگفت پس روی بسوی ابوذر آورد و گفت برخیز از
شهر ما بیرون شو ابوذر گفت چنان کنم که همسایگی تو بیرون مرا هست تا خوش ... اگر
فرمایی بشام روم عثمان گفت ما ترا از شام باز خوانده ایم که آنجا آشوب و فتنه میکنی و آن را
بر ما تباه کرده اینک بودی آنجا اجازت نفرمایم ابوذر گفت بعراق شوم عثمان گفت اجازت
نیست که عراقیان مردمانی اند که در حق امرا و ایمه طعن کنند و گرد فتنه و شبهه
گردند ابوذر گفت هیچ جا که باشم سخن حق خواهم گفت تو کجا میفرمایی تا آنجا روم عثمان
گفت کدام موضع را دشمن تر داری ابوذر گفت هیچ جای را دشمن تر از ربذه ندارم گفت
برخیز و آنجا رو و می باش و بهیچ موضع دیگر مرو پس مروان بن حکم را فرمود که ابوذر را
بر شتری نشاند و از مدینه بیرون برد و نگذارد که هیچکس بوداع او بیرون رود
و مروان ابوذر را بر شتری نشاند و از مدینه بیرون برد جماعتی از اصحاب رسول صلعم
از آن محنت عظیم دلتنگ شدند و بتشییع او بیرون آمدند چون علی بن ابی طالب ع و حسن
و حسین ابنی علی و عبد الله بن عباس و عمار بن یاسر و مقداد بن اسود رضی الله عنهم
اجمعین نزدیک ابوذر شدند و او را دلداری میکردند و نصیحت میفرمودند مروان بن حکم
گفت امیر المومنین عثمان چنین فرموده است که هیچکس بتشییع ابوذر بیرون نیاید
و او را وداع نکند علی رض را از این سخن خوش نیامد تازیانه در دست داشت بر آورد
در میان دو گوش شتر مروان زد و گفت دور شو ای پسر ازرق مثل تو باشد که بر ما آنچه
کنیم اعتراض تواند کرد فی الحال ابوذر بدان حالت عتاب زنده روان شد و علی رض با آن جماعت
باز گشتند مروان بن حکم پیش عثمان آمد و آنچه رفته بود باز گفت و از علی رض شکایت کرد
عثمان کس فرستاد و علی را بخواند و گفت ما فرموده بودیم که هیچکس از شما بوداع ابوذر از
پی مدینه بیرون نرود چرا بیرون رفتی و جماعتی را با خویشتن بردی علی گفت هر چه تو فرمایی بر ما
واجب باشد که چنان کنیم عثمان گفت مروان از تو شکایت میکند که او را دشنام داده
و تازیانه در میان دو گوش شتر او زده از وی عذر خواه و دل او خوش کن علی رض گفت

ایتک شتم من الجماعت کو بر خیزد و تا زیانه بر بیان دو کرش اورا دشنام دادن
نتوانند بخدای که اگر مروان مرا دشنام دهد من جواب او ندهم مگر بتسبیح او گفتوی من
جست پس برخاست و بخشم از نزدیک عثمان بیرون آمد و ابوذر ربذه را مقام ساخت
و ابتدا روز کار میگذرانست صادر و وارد حجاج نزدیک او می رسیدند و اورا
مراعات میکردند و تحفها میفرستادند و هیچ چیز از هیچکس قبول نمیکرد تا اورا هم
آنجا وفات رسید و تفصیل شد و این سخن که ابوذر در آنجا بشومی عثمان کشیده
در کتاب استیعاب و غیره مذکور گردیده و ایضا صاحب استیعاب آورده که اعمش
باسناد خود از عبدالرحمن بن غنم روایت نموده که او گفت روزی نزد ابوالدرداء
بودیم ناگاه مردی از اهل مدینه در آمد ابوالدرداء از او سوال کرد که ابوذر را دیدی گفت
آن مرد گفت ابوذر را دیدم [illegible] ابوالدرداء گفت انا لله وانا الیه راجعون
اگر ابوذر عضوی از من جدا میکرد از و جدا نمیکردم بواسطه آنچه از پیغمبر در حق
او شنیدم ثم شیخ اجل ابوالفتوح رازی در تفسیر آیه ان الله اصطفی آدم و نوحا و آل
ابراهیم و آل عمران علی العالمین ذریة بعضها من بعض والله سمیع علیم روایت نموده از
مسروق بن [illegible] و او از جماعت تابعین که عبدالله بن عباس گفت سالی در موسم حج
مردم حدیث میکردیم مردی را دیدیم که [illegible] اعرابی عمامه سیاه بر سر بسته هرگاه
من [illegible] روایت کردیم او [illegible] روایت کرد چون فارغ شد گفت معاشر الناس من
عرفنی فقد عرفنی ومن لم یعرفنی فانا انبئه باسمی انا جندب بن جنادة البدری
الغفاری انا صاحب رسول الله صلعم سمعته یقول [illegible] اذنای
ان الله اصطفی آدم و نوحا و آل ابراهیم و آل عمران علی العالمین ذریة بعضها من بعض
والله سمیع علیم فاما الذریة فمن نوح و آل من ابراهیم والسلالة من اسمعیل والعترة
الهادیة الذریة الطاهرة من محمد صلعم والصدیق الاکبر علی بن ابی طالب فانها الامة
المتحیرة بعد نبیها لو قدمتم من قدمه الله و رسوله و اخرتم من اخره الله و رسوله
لما عال ولی الله ولا طاش سهم فی سبیل الله ولا تختلف الامة بعد نبیها الا کان تاویلها
عند اهل البیت فذوقوا بما کسبتم وسیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون گفت ای رسول
شنیدم که در [illegible] این آیت بخواند و گفت اما ذریه از نوح است و آل از ابراهیم و

و سلاله از اسمعیل و عترت هادیه ذریه طاهره از محمد صلعم و صدیق اکبر علی بن ابی طالب ا
ای امت متحیره از پس پیغمبر اگر تقدیم میکردید آنرا که خدای و پیغمبر اورا تقدیم کرده اند و باز پس
اگر آنکه خدای و پیغمبر او را باز پس داشته اند دوست خدای [illegible] نشدی و هیچ تیر در راه خدا
خطا نرفتی و امت بعد از پیغمبر در هیچ چیز خلاف نکردندی الا تاویل نزد اهل بیت باشد
اکنون بچشید وبال آنچه کردید و بدانید ظالمان که باز گشت ایشان چگونه باشد و شیخ ابو
الفتح کراجکی در کتاب کنز الفواید باسناد خود از ابن عباس روایت نموده که قال ابن عباس
رایت اباذر الغفاری متعلقا بحلقة باب الکعبة [illegible] وهو یقول یا ایها الناس من عرفنی
فقد عرفنی ومن لم یعرفنی انا انبئه باسمی انا جندب الربذی ابوذر الغفاری انی رایت
رسول الله صلی الله علیه وآله فی العام الماضی وهو اخذ بهذه الحلقة وهو یقول یا ایها
الناس لو صمتم حتی تکونوا کالحنایا و صلیتم حتی تنقطعوا اربا اربا ثم ابغضتم علی بن ابی طالب
کالاوتار و صلیتم حتی تکونوا
اکبکم الله فی النار ثم یا ابا الحسن [illegible] فی حبی [illegible]
وایاک من شجرة انا اصلها وانت فرعها فمن قطع فرعها اکبه الله علی وجهه فی النار علی
سید المسلمین وامام المتقین یقتل الناکثین والمارقین والقاسطین علی منی بمنزلة
هارون من موسی الا انه لا نبی بعدی **بریدة بن الحصیب الاسلمی** از اخیار صحابه
سید ابرار بوده و علامه حلی قدس سره در کتاب خلاصة الاقوال فی اسماء الرجال او
از جمله مقبولین و خواص شیعه امیر المومنین شمرده و گفته که از جمله سابقین که بحضرت
امیر المومنین علیه السلام رجوع نمود یکی اوست و دیگری براء بن مالک [illegible]
روضة الصفا از مولف [illegible] نقل نموده که چون خبر وفات حضرت رسالت پناه [illegible]
رسید در قبیله خویش علم مرتب داشته آورد و بر در سرای امیر المومنین علی علیه السلام
نصب کرد [illegible] و توقف یافته با او خطاب نمود که خلق در بیعت ابوبکر اتفاق
نموده اند و از اهل [illegible] مخالفت ساکت شده اند تو چرا مخالفت میکنی بریده جواب داد که
بغیر صاحب این خانه بیعت نمیکنیم ● دولت دین مرا [illegible] دوست [illegible]
[illegible] بریده را طلب کرد [illegible] چون دیگری [illegible]
حضرت امیر المومنین [illegible] بعثت نمودند بریده در حرب صفین ملازمت امیر المومنین
طریق مجاهده پیموده و اصلا از جانب [illegible] جانبی دیگر نموده

چسان از جانبا وجانب غیری رود عاقل ٭ که هر جانب که او رفتست باشد حق بدانجانب
ومرویست که در آخر عمر بعزیمت غزا بطرف مصر رفت ودر انجا بجوار رحمت ایزدی
پیوست وبنیل سعادت دارین ودولت منزلتین فایز گشت ٭ نظم

صد لله دوستی علی اختیار کرد ٭ او را لقا او در دوجهان اختیار کرد ٭ سرمایه سعادت دار القرار یافت
هرجا که بر محبت آن شه قرار کرد ٭ الله تعالی رحم فرموده وجان بلا ٭ الکل دوستی ... ذوالفقار

خالد بن سعید بن العاص بن امیة بن عبد الشمس بن عبد مناف بن قصی القرشی
الاموی کنیت او ابو سعیدست از سابقین اولین بوده اسلام او مقدم بر ابوبکر بوده
بلکه ابوبکر برکت خواب که او دیده بود مسلمان شده وباعث اسلام خالد آن بوده که خواب
دیده بود که بر کنار آتشی افروخته ایستاده است و پدر او میخواهد که او را در آتش اندازد
که ناگاه حضرت رسالت پناه صلعم گریبان او را گرفته بجانب خود کشید وباو گفت که
بجانب من بیا تا با آتش نیفتی وخالد از ین خواب هولناک بیدار شده قسم یاد کرد
که این خواب من صحیح است آنگاه متوجه خدمت حضرت رسالت شد ودر راه ابوبکر با او
ملاقات نمود واز حال او پرسید خالد صورت واقعه را باو بیان نمود وابوبکر نیز
با او موافقت نموده بخدمت آنحضرت آمدند وبشرف اسلام فایز گردیدند ودر کتاب
اصابه وکتاب اسد الغابه مذکورست که چون خبر اسلام خالد به پدر او رسید بقیه
اولاد خود را طلب او فرستاد واو را آورده ایذای بسیار رسانید آنگاه او را از خانه
خود اخراج نمود وبفرزندان دیگر مقرر داشت که قوت از و باز گیرند وبا او همزبانی
وهمراهی نکنند خالد نیز از او تبرا نموده گفت آن خدائی که مرا براه حق هدایت نموده
رزق مرا خواهد رسانید واز انجا بخدمت حضرت پیغمبر صلعم آمده در خدمت آنحضرت
جانست وشام میبود وچون ایذا در خوف بسیار داشت وروزی که مسلمانان بجانب
حبشه هجرت نمودند خالد با زوجه خود امیمه بنت خالد الخزاعی با ایشان همراه شد
ودر انجا پسر او سعید ودختری متولد شدند وبرادر خالد عمرو بن سعید نیز با او همراه
نمود ودر روز واقعه خیبر همراه برادر با جعفر بن ابی طالب رضی الله عنهما بحضرت
رسالت ملحق شدند ودر ان واقعه در فتح مکه وغزای حنین وطایف وتبوک حاضر
بوده ... از ان حضرت رسالت خالد را عامل صدقات یمن ساختند وابان برادر

عامل بحرین وعمرو برادر دیگر او را عامل تیما وخیبر وعرینه تا وقت وفات آنحضرت
بعمل خود اشتغال داشتند چون خبر وفات آنحضرت وخلافت فاسده ابوبکر بایشان رسید
مضمون این رباعی شریف که ٭ رباعی ٭ کاری که در ان خسیس وخیلی دارد
آن به که شریف دست از ان بگذارد ٭ در خرمن تاکه از خسان فاسد ٭ او ... خود بخود ...
عمل نموده دست از عمل بر داشتند وبمدینه آمدند وچون ابوبکر ایشان را گفت چرا دست
از عمل باز داشتید ابان بن سعید گفت ما بعد از پیغمبر صلعم هرگز خدمت کسی نخواهیم کرد وخالد وبرادران
ابان وعمرو از بیعت ابوبکر تخلف نموده دست توسل بدامن متابعت اهل البیت زده
گفتند یا بنی هاشم انکم لطوال الشجر طیبة الثمر نحن تبع لکم وبعد از مدتی حضرت امیر وسایر
بنی هاشم از روی اکراه با ابوبکر ظاهرا بیعت کردند دست بدست او دادند خالد وبرادران
بمتابعت ایشان بیعت کردند **ابو الهیثم مالک بن التیهان الانصاری** از کبار صحابه سید
ابرار بوده ودر عقبه اولی وثانیه از جمله نقبا بوده ودر سایر مشاهد وغزوات حضرت
رسالت باحسن طریق مجاهده با کفار نموده صاحب روضة الصفا آورده که ابو الهیثم بن
التیهان نسبت عظیم بوده واز کبار مجاهدان امیر المومنین علی است ودر کتاب کامل بهائی مسطور
که در روز صفین خزیمة بن ثابت وابو الهیثم وانصار جنگی عظیم میکردند در حضور علی علیه السلم
آنحضرت فرموده که اگر چه در اول مرا خذلان کردند اما با آخر توبه کردند ونادم شدند که ...
کرده بودند ... وعلامه حلی قدس سره در کتاب خلاصة الاقوال آورده که او از سابقان
صحابه است که رجوع بحضرت امیر المومنین نموده در حرب صفین بدرجه شهادت رسید
ودر کتاب استیعاب مسطورست که مالک بن التیهان بن مالک ابو الهیثم البلوی من بلی بن الحاف
ابن قضاعه ثم الانصاری وقالت طایفة من اهل العلم انه انصاری من انفسهم من الاوس
وهو مشهور بکنیته شهد بدرا واحدا والمشاهد کلها وقتل بصفین مع علی علیه السلم سنة
سبع وثلثین وقیل انه شهد صفین مع علی علیه السلم ومات بعدها بیسیر واما عتیبه فقد
قتل بصفین سنة سبع وثلثین **عثمان بن حنیف الانصاری** علامه حلی رحمه الله در کتاب خلاصة الاقوال
آورده که او از جمله سابقان صحابه است که رجوع بحضرت امیر المومنین نمودند وابن عقده
در شرح ابلاغ آورده که او عامل عمر بود بعد از ان عامل امیر المومنین علیه السلم شد بر عراق و...
مساحت عراق واستیفای آن کرد ... بود واو ضرب خراج وجزیه بر اهل عراق کرد ...

اورا از بصره والی فرموده پس در وقتی که طلحه و زبیر به بصره آمدند اورا از آنجا اخراج نمودند
و او بخدمت امیر المومنین متوجه گردید سید المحدثین در تحفة الاحبا آورده که چون
عثمان بن حنیف از آمدن لشکر طلحه و زبیر و عایشه واقف شد شخصی بسوی ایشان
فرستاد که موجب آمدن شما باین دیار چیست و مقصود شما ازین سیر و سلوک چیست
یعنی نظم چه مقصود شد ازین منزل بریدن ٭ چه مقصود اید ازین محنت کشیدن عایشه
گفت جمعی از سفهای بلاد و قبایل از اکناف و اطراف در یک جا اجتماع نموده اند قتل عثمان
بن عفان بی گناه کرده اند و من مادر مومنانم سپاه جمع آورده ام تا از آن جمع انتقام کشیم
فرستاده عثمان بن حنیف این جواب را بعثمان رسانید و عایشه و طلحه و زبیر در عقب
فرستاده با لشکر آراسته متوجه و جنگ را آماده در موضعی که آنرا مربد میگفتند
بر ظاهر بصره صف کشیدند و عثمان بن حنیف سپاه بصره را که در تحت حکم او بودند
و دم از ولا و وداد امیر المومنین میزدند جمع آورده بداعیه محاربه و مقاتله ایشان
بایستاد پس طلحه در میان صفین در آمد و خطبه انشا کرد و مردم را بر طلب خون عثمان
بن عفان تحریص نمود و مرغبات و محرضات این مدعا و فضایل و مناقب عثمان بن عفان
ظاهر و هویدا کرد و زبیر نیز با شدا این خطبه خواند و مثل آن معانی بر طبق الفاظ بعضها
و عایشه هم مثل این مرام در سلک عبارت در رشته اشارت کشیده داد سخن بر داد
باد اهالی بصره چون خطب و مقالات اشخاص ثلثه مذکوره استماع نمودند فرقه
گشتند طایفه تصویب رای آن سه شخص کرده در امداد و اسعاد ایشان فرمودند و فرقه
دیگر چنان آنکه مراد ایشان ازین کلمات و اشارات امیر المومنین علی است لاجرم
در مقام تعریض و تعرض طلحه و زبیر آمده گفتند چون حال برین منوال بود چرا
در اول الامر با وی بیعت کردید و اکنون بیهانه طلب خون عثمان بن عفان در نزاع
منصب خلافت او جلالت در میان می آرید و بعضی از صحابه که در میان لشکر عثمان
بن حنیف بودند باواز بلند گفتند عذرا سوکند که کشته شدن عثمان بن عفان بر
رسالت صلعم اعوان است اما حرم او داد درین مکان حاضر ساختند و اشاره بهودج عایشه
کردند و گفتند که اگر تو خود آمدی ما را با تو محاربه باید نمود تا عذر رسوخ و بود عصمت که
پیغمبر صلوات الله علیه داده برای تو مقرر فرموده باز فرستیم و اگر ترا بخدعه و فریب

و باطل را در صورت حق زینت داده آورده اند چنانک ما با آنهاست که چنین کرده اند
و مثل این امر شنیع قبیح را در سلک اجابت شمرده که زنان خود را در پرده عصمت
مصون و محفوظ داشته و حرم رسول را اصلا در صدد مخالفت و معاندت
با خلیفه بحق در آورده گرد لشکرها برانداز پس حکیم بن جبله از سپاه عثمان بن حنیف
بر لشکر عایشه حمله برد و از جانبین ضرب حسام و طعن رمح و زخم کرد و در عقب
تا قریب شام بایار گشت و چون شب در آمد هر یک از فریقین بعسکر خویش باز
رفتند و روز دیگر بدستور روز سابق محاربه و مقاتله تا نماز پیشین قایم شد
و چون لشکر مانده گشتند دست از جنگ برداشتند عایشه گفت ما برای تسکین
فتنه و حقن دماء مسلمانان آمده ایم نه از جهت ریختن خون ایشان و انگیختن
فتنه بر ایشان آمده ایم صلاح آنست که با یکدیگر صلح کنیم عثمان بن حنیف گفت
من با تو صلح کنم مگر آنکه طلحه و زبیر را از خود دور کنی چه ایشان نقض بیعت خلیفه بحق
و نکث عهد او کرده اند و چون شب در آمد و مردم تسکین و آرام یافتند طلحه و زبیر
بر عثمان بن حنیف شبیخون بردند و اکثر یاران او را بقتل رسانیدند و او را بدست آوردند
و قصد قتل او نمودند و بجهت ملاحظه کثرت اقارب و عشایر او در مدینه از
کشتن او اجتناب و احتراز نمودند لیکن موی ریش و اشعار حاجبین و شعور
و حلق او را از تن او کنده و سر او را تراشیده و خاطر او را خراشیده سر داده
و او با آن حال بجانب مدینه متوجه شد و در راه بخدمت امیر المومنین علیه السلام رسید
در آن حضرت سلام کرد و حکایت ولایت بناء او را بشناخت و گفت منم عثمان بن حنیف
امیر المومنین فرمود سبحان الله حوادث ایام عجب بر ما گرد و در شهور و اعوام بر گردانید
چگونه است که ترا از حال پیری بمقام طفولیت باز آورده عثمان بن حنیف گفت
دعا اند که ایشان دست ستم اعادی دولت تو بر من چنین رفته امام المسلمین
از حقایق صورت او متوقف و شده واقعه و کیفیت داعیه ایشان را معلوم نموده
تعجیل عزم بسوی بصره نهضت فرمود و انتقام عثمان بن حنیف کشیده ایشان را
تیغ بیدریغ نمود تنبیه مخفی نماند که عایشه در زمان پیغمبر علیه الصلوة والسلم
و ما بعد آن حضرت متعهد بر عداوت حضرت امیر بود و بر لوح سینه بر کینه نقش کرده داشت

وجمعت برخشم اقدار اهل البیت میکاشت تا آنکه مطالبت خون عثمان که او نسبتی
نداشت وسیله خروج بر حضرت امیر ساخت در ترجمه ابن اعثم کوفی مسطور است
که در وقتی که عثمان کشته شد عایشه بحج رفته بود چون حج بگذارد بجانب مدینه
باز گشت چون بمدینه نزدیک رسید عبید بن سلمة اللیثی که او را ام ابن کلاب
خواندندی عایشه را استقبال کرد عایشه از وی پرسید که ای عبید در مدینه چه
خبر است گفت خبری بحث ناخوش عایشه پرسید که آن چیست عبید گفت عثمان را
بکشتند عایشه پرسید که بعد از آن چه کردند گفت با علی بن ابی طالب بیعت کردند عایشه
گفت کاشکی آسمان بر زمین افتادی تا این روز ندیدمی و این خبر نشنیدمی بخدای که
عثمان را بظلم کشتند و خون او بی جرم ریختند والله که یک روز از عمر عثمان از جمله
عمر علی بهتر بود از پای ننشینم تا خون عثمان را طلب کنم عبید گفت چرا چنین میگویی
هم تو در حق علی ثنا ها میفرمودی و میگفتی امروز در روی زمین هیچ کسی بر خدای
سبحانه وتعالی از علی بن ابی طالب گرامی تر نیست اکنون چرا او را [illegible] و ولایت او نمی
پسندی هم تو مردمان را بر کشتن عثمان تحریص میکردی و عیب او آشکارا میگفتی [illegible]
که این مرد کافر شده او را بکشید اکنون چه افتاد که چنین میگویی عایشه گفت در آن وقت این
سخن میگفتم اکنون چون خبر او بشنیدم از آن باز گشتم شما او را توبه کردید و از کفار [illegible]
شما او را بکشتید [illegible] خاموش باش عبید گفت [illegible]
امّ المؤمنین والله که [illegible] و میان مردمان [illegible] عایشه چون از عبید
این کلمات شنید بمدینه نیامد و هم از آنجا بجانب مکه بازگشت **سهل بن حنیف**
برادر عثمان بن حنیف است که پیش از این مذکور شد صاحب استیعاب آورده که او در
جمیع مشاهد و غزوات حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله حاضر گردیده و در جنگ
احد که اکثر صحابه قرار بر فرار اختیار نمودند او ثابت قدم ورزید و بتیرها اعدا را
از حریم سید انام دور میساخته و بعد از آن در سلک اصحاب امیر المؤمنین علی علیه
السلام منتظم بوده و آن حضرت در وقت خروج بحرب جمل او را در مدینه خلیفه
و نایب خود نموده و در حرب صفین با آنحضرت طریق مجاهده پیموده و حکومت فارس
نیز بعضی از اوقات باو متعلق بود پس آن حضرت بواسطه [illegible] اهل فارس

حنیف
او را از اعاظم اولیا بوده و زیاد را والی آنجا ساخت صاحب استیعاب گوید که سهل بن
در کوفه وفات یافت و حضرت امیر المؤمنین علیه السلام بر وی نماز گذارده شش تکبیر بجا آورد
و علامه حلی قدس سره در کتاب خلاصة الاقوال آورده که آنحضرت بیست و پنج تکبیر بجا آورد
مؤلف گوید که صاحب البیت ادری بما فی البیت **حکیم بن جبلة العبدی**
در استیعاب مذکور است که او بشرف صحبت حضرت رسالت [illegible] و مردی صالح و مطاع قوم
خود بوده عثمان بن عفان در زمان خلافت خود او را بحکومت سند فرستاد و او چون
از آنجا باز آمد [illegible] عثمان آمد و چون عثمان احوال آن دیار از
وی پرسید گفت ماؤها وشل ولصها بطل وسهلها جبل ان کثر الجند بها جاعوا وان قلوا
ضاعوا و حکیم [illegible] عثمان بن عفان تشنیع [illegible]
و در وقتی که زبیر و طلحه و عایشه بجانب بصره رفتند و عثمان بن حنیف که از جانب حضرت امیر والی
آنجا بود حکیم بن جبله را با هفتصد مرد از عبد القیس و بکر بن وائل بمدافعه ایشان فرستاد و حکیم
در موضع زابوقه با ایشان رسید و کار بمقاتله انجامید و حکیم [illegible]
بسیار [illegible] شهید شد و در روایتی دیگر آمده که چون طلحه و زبیر [illegible]
[illegible] و غدر عثمان بن حنیف را گرفتند [illegible]
حکیم [illegible] با هفتصد مرد از قوم خود با اصحاب جمل محاربه و مقاتله نمود [illegible]
[illegible] حکیم [illegible]
[illegible] شهید گردید [illegible]
قوم او نیز با او شهید شدند **حذیفة بن الیمان الانصاری** صاحب [illegible]
رسالت پناه [illegible] صاحب استیعاب آورده که
با پدر [illegible] در حرب احد در خدمت حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله
بوده [illegible] مسلمانان [illegible]
شهید شد [illegible] حضرت رسالت صلی الله علیه و آله [illegible]
بحال منافقان صحابه معرفت تمام داشت [illegible] در تفسیر آیه ان المنافقین فی الدرک
الاسفل من النار از سوره نسا آورده که اسود گفت روزی در مسجد مدینه در حلقه [illegible] عبد الله
ابن عمر نشسته بودم که حذیفه درآمد و نزدیک عبد الله عمر آمد و بر وی سلام کرد [illegible]

حذیفه بمابیا ورد پس حذیفه با او خطاب نموده گفت که قد کفر النفاق فی قوم کانوا خیرا منکم یعنی نفاق در قومی که بهتر از شما بودند بسیار بود اگر در شما باشد عجب نیست و من بمقاومت آن خطاب آیه کریمه ان المنافقین فی الدرک الاسفل من النار بخواندم عبدالله متبسم شد بجهة درآمد و حذیفه از آن امر تفی نموده بطرفی دیگر از مسجد رفت و نشست و چون عبدالله از مسجد بیرون رفت و اصحاب او متفرق شدند حذیفه ریزه از جهت تنبیه کسی من اهل الحلقه و مرا پیش خود طلبید و گفت عجب دارم از عبدالله و حال انکار او فهمید که من چه گفتم مولف گوید که اگر حذیفه در نسبت عبدالله بنفاق صادق بود کفر عبدالله لازم آید و اگر کاذب بود فسق حذیفه لازم آید و بر تقدیر دعوی عدالت جمیع صحابه بروجهی که اهل سنت و جماعت متصدی آن شده اند باطل میشود بلکه از کلام حذیفه معلوم میشود که عمر و امثال او از انجماعت که مردم بهتر از عبدالله بن مسعود اند نیز منافق باشند والله الهادی صاحب کتاب کشکول قدس الله سره روایت نموده از مفضل بن عمر از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام که آنحضرت فرمود که منافقان را در عهد حضرت رسالت صلوات الله علیه نمیشناختند الا ببغض علی بن ابی طالب و حذیفه ایشان را میشناخت زیرا که چون حضرت رسالت صلعم از غزای تبوک مراجعت فرمود در اثنای راه در شبی که آنرا لیلة العقبه گویند حذیفه مهار ناقه آنحضرت را میکشید و عمار از عقب او میراند و چون حضرت رسالت صلعم در آن سفر حضرت امیر را علیه السلام همراه نیاورده بود و در مدینه بر اهل و عیال خود خلیفه ساخته بود منافقان فرصت یافته قتل حضرت رسالت را در غیبت حضرت امیر آسان انگاشته باتفاق در مقام انتقام در شدند و از انجمله عمر مبالغه تمام در دفع آنحضرت داشت و ترغیب اصحاب خود نموده میگفت فرصت غنیمت باید شمرد و تا علی بن ابی طالب باو ملحق نشده انتقام خون خویشان از و باید کشید و اگر محمد بگذاریم ما را فریب داده و از دین خود برآورده و الحال تابع خود و تابع سایر بنی هاشم و موالی و عبید ایشان گردانیده بعد از این نیز مدت تابعیت ایشان بر ما باقی خواهد ماند و لکن خدای تعالی ایشان را فرصت نداد و رسوا و ظاهر شدند و چون ابوبکر را خلیفه ساختند عمر در مقام مؤاخذه حذیفه شد و

میخواست که بهانه انتقام سعی که در حفظ حضرت رسالت در لیلة العقبه بجا آورده بود از او بکشد ابوبکر او را از آن باز داشت و گفت مزاحم او مشو که سکوت در باره او بهتر از تعرض در انست و چون بعد از ابوبکر عمر را خلیفه ساختند حذیفه را طلبید و با او گفت شنیده ام که جمعی از صحابه پیغمبر را بنفاق منسوب میسازی و میگویی که ایشان از ابواب جهنم اند و در مسجد بلند ساخت که برا وی ... حذیفه با او گفت که ساکن باش ای عمر که تو هم یکی از ابواب جهنمی و دفع خطایی که منافقان از دخول در آن ... پس عمر متبسم شد و شروع در خوش آمد حذیفه و اظهار فضایل او بر حاضران نمود و مصلحت در غلظت ندید در کتاب رجال ابن داود و غیره مسطور است که حذیفه بن الیمان یکی از ارکان اربعه است و بعد از وفات حضرت رسالت صلعم در کوفه ساکن شد و بعد از بیعت با حضرت امیر المؤمنین علیه السلام بچهل روز در مداین وفات یافت و در مرض الموت پسران خود صفوان و سعید را وصیت نمود که با حضرت امیر بیعت نمایند و ایشان بموجب وصیت پدر عمل نموده در حرب صفین بدرجه شهادت رسیدند **خزیمة بن ثابت الانصاری** ملقب بذی الشهادتین که حضرت مقدس نبوی صلوات الله علیه گواهی او را بمنزله دو گواه اعتبار نموده در غزای بدر و ما بعد او از مشاهد حاضر بوده در کتاب کامل بهائی مذکور است که اول کسی که انصار را بر مخالفت سعد بن عباده داشت خزیمه بود که او گفت علی برضا ساکن شده و حضرت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم مشغول شده تو بیعت با بکر لایق این کار نیست انجماعه انصار با تو و استماع این کلام دو تن سعد بهم رسید و سعد از این معنی نمود چنانکه در احوال سعد مذکور شد صاحب استیعاب آورده که در حرب صفین ملازم حضرت امیر المؤمنین علیه السلام بود و چون عمار بن یاسر بدرجه شهادت رسید او نیز شمشیر کشیده با دشمنان دین کارزار میکرد تا شهید شد و این ابیات که مشعر بصحت اعتقاد اوست از و مشهور و در کتاب مستقصی مذکور است

شعر

اذا نحن بایعنا علیا فحسبنا ✽ ابو حسن مما نخاف من الفتن

وجدناه اولی الناس بالناس انه ✽ اطب قریش بالکتاب و بالسنن

وان قریشا لا تشق غباره ✽ اذا ما جری یوما علی الضمر البدن

ففیه الذی فیهم من الخیر کله ✽ وما فیهم مثل الذی فیه من حسن

وصی رسول الله من دون اهله ✽ وفارسه قد کان فی سالف الزمن ✽ فاول من صلی من الناس کلهم

جویخیرة القیسان واللّه دو بیتی • وسلطان کثیر القوم فکان نعله • یکون لها نقش الشجاع لدی الوغی

فهاك الذی تنفی الخصاصة باسمه • اماتهم حتی اغیب فی الکفن **ابو ایوب بن زید الانصاری**

اسم او خالد است اما کنیت او بر اسم غلبه نموده در غزای بدر و دیگر مشاهد

حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله حاضر بوده و آنحضرت از خانه ابوایوب نقل نموده در حرب

جمل و صفین و خوارج در ملازمت حضرت امیرالمؤمنین مجاهدها نمود در ترجمه فتوح

ابن اعثم کوفی مسطور است که ابوایوب در بعضی از ایام حرب صفین از لشکر امیرالمؤمنین

بیرون آمد و در میدان مبارز خواست هر چند آواز داد از لشکر شام کسی بجنگ او

روی ننهاد و بیرون نیامد چون هیچ مبارز رغبت محاربه او نکرد ابوایوب اسب را

تازیانه زد و بر لشکر شام حمله کرد هیچکس پیش حمله او نایستاد روی بسراپرده معاویه

آورد معاویه در سراپرده خود ایستاده بود چون ابوایوب را دید بگریخت

و بسراپرده در آمد و از دیگر جانب بیرون شد ابوایوب برود و بایستاد و مبارز

خواست جماعتی از اهل شام روی بجنگ او آوردند ابوایوب بر ایشان حملها کرد

و چند کس نامی را زخمهای گران زد پس بسلامت بازگشت و بجای خویشتن آمد

معاویه با دوی زرد و رنگی تیره بسراپرده خود در آمد و مردم خود را سرزنش

بسیار نمود که سواری از صف علی چندان تاخت که بسراپرده من آمد مگر شما را بند

کرده بودند و دستهای شما بسته که هیچ یک از شما را یارای آن نبود که قصد حالت

او کرده روی باسب او باشید مردی از اهل شام نام او منذر بن مسعود

گفت ای معاویه دل فارغ دار که من همان نوع که آن سوار حمله کرد و بسراپرده تو آمد

حمله خواهم کرد و بسراپرده علی بن ابی طالب خواهم رفت اگر علی را ببینم و فرصت یابم او را

زخمی زنم و ترا خوشدل گردانم پس اسب براند و خویشتن را در لشکرگاه امیرالمؤمنین

علی علیه السلام انداخت و بجانب سراپرده او تاخت ابوایوب انصاری چون او را

بدید اسب بسوی او براند چون بدو رسید شمشیر بر گردن او زد گردن او ببرید

و شمشیر بدیگر سو بگذشت و از صافی دست و نیکوئی شمشیر سر او همچنان بر گردن او بود

چون اسب بگردید بیفتاد سر او بیک جانب افتاد و تنش از جانب دیگر و چنین

آنه مردمان که نظاره میکردند از نیکوئی زخم ابوایوب تعجب نمودند و بر روی ثناها

کردند ابوایوب در زمان معویه بغزای روم رفت و در اثنای وصول بآن دیار بیمار

گردید و چون وفات یافت وصیت نمود که هرجا با لشکر خصم ملاقات واقع شود او را

دفن کنند بنابرین در ظاهر استنبول نزدیک بسور آن بلده او را مدفون ساختند

و مرقد منور او محل دعای استسقای مسلمانان و نصاری است صاحب استیعاب

در باب کنی آورده که چون اهل روم از حرب فارغ شدند قصد آن کردند که نبش قبر او

نمایند مقارن آن حال باران بسیار که باد از قهر پروردگار میداد بر ایشان واقع

شد تا ایشان متنبه شده دست از آن بداشتند **ابی بن کعب الانصاری**

علامه حلی و صاحب استیعاب آورده اند که او در عقبه ثانیه با هفتاد نفر حاضر شده

و با حضرت پیغمبر صلوات الله علیه بیعت نموده و بعد از آن در غزای بدر حاضر شده

و کاتب وحی و فقیه و قاری اصحاب بوده نقل است که چون آیه لم یکن الذین کفروا من اهل

الکتاب نازل شد حضرت جبرئیل علیه السلام با حضرت پیغمبر صلوات الله علیه گفت

که حضرت پروردگار امر فرموده که ابی بن کعب آنرا بخواند پس حضرت پیغمبر این معنی را

با ابی اظهار نمود ابی از روی خوشحالی از آنحضرت پرسید که آیا من در عالم بالا و ملاء اعلی

مذکور شده ام آنحضرت فرمودند که بلی پس ابی گریه بسیار کرد و در کتاب کامل بهائی

مسطور است که ابی بن کعب گفت در عشیه یوم السقیفه جماعه انصار که سید ایشان بود

کاز انجا بیرون کفتم از صحبت اهل بیت رسول گفتند ایشان را چگونه رها کردی گفتم

چگونه بود حال قومی که تا امروز فرودگاه جبرئیل و رسول خدا خانه ایشان بوده تا

و امروز آن بنا شد و حکم ایشان از ایشان باز ستده باشند پس ابی و جماعت انصار

بگریستند در تعیین زمان وفات او خلاف بسیار است و اکثر بر آنند که نفس او

او در زمان خلافت عمر بن الخطاب بجوار رحمت حق سرافراز گشت **سعد بن عباده**

الانصاری سید انصار و کریم روزگار و نقیب رسول مختار بوده در عقبه و بدر حاضر

بوده و در روز فتح مکه رایت پیغمبر صلوات الله علیه بدست او بوده علامه حلی قدس

سره او را در زمره مقبولان ذکر نموده و در بعضی از کتب سیر بنظر رسیده که سعد

عباده را اعتقاد به ولایت مآب اخلاص و اختصاص تمام بود و در وقتی که حضرت رسالت

فاطمه را باو میداد سعد در ترتیب اسباب کدخدائی آنحضرت امداد بسیار نمود

و قزوينيان (؟) سواي خود شهادتی بجای آورد و شیخ فاضل حسن بن علی بن محمد بن الحسن الطبرسی
در کتاب کامل بهائی که آنرا بنام صاحب اعظم خواجه بهاء الدین جوینی رحمه الله نوشته
ذکر نموده که سعد بن عباده رئیس قبیله خزرج و از نقبای انصار بود و چون مردم در
ابوبکر شروع کردند انصار گفتند چون ترک نص خدا و رسول کردید و اتباع هوا میکنید
یکی از دیگری اولی نیست ما که انصاریم سعد بن عباده را رئیس و خلیفه خویش میکنیم
سعد چون این سخن شنید گفت من دین را بدنیا نفروشم و بعد از اسلام کافر نشوم و حق
خدا و رسول را ضایع نکنم و این کار قبول نکنم تا میان ما و دیگران میثاق خدای تعالی
باشد چون سعد چنین گفت کار ابوبکر قوت گرفت و مردم میل بدان طرف کردند
و از سعد بیعت طلب نمودند ابا کرد و گفت این دروغ بخود نخواستم بدیگری هم نخواهم و
برای خاطر دیگران بدوزخ نروم و سعد با قوم خویش بر ابوبکر بیعت نکردند و بزمان
عمر عمر الحاح کرد و قبول نکرد و از قوت و کثرت قوم وی بر وی اکراه نتوانستند کرد
و زجر و اجبار او نتوانستند لاجرم با وی بظاهر مداهنت میکردند و در تحصیل بیعت او حیلها
می پرداختند تا آنکه قیس پسر سعد روزی عمر را نصیحت کرد و گفت نصیحت من قبول کن
و از سر شفقت بشنو که سعد سوگند یاد کرده که بر شما بیعت نکند و از وی بیعت بجبر
نتوان گرفتن الا بعد از قتل وی و قتل او منوط است بقتل جمیع خزرج و قتل خزرج
منوط است بقتل اوس و قتل اوس منوط است بقتل جمیع مطلوبین و این مقدور شما
نباشد و بیش از وضع شما است باید که با وی بسازید تا روزگار عمر سعد بشام
رفت و خالد ولید آن روز در شام بود سعد شبی از دهی بدهی میرفت خالد این حال دانست
و او مردی سخت کماندار و تیرانداز بود دیاری چند براد و تیراندازی چند دیگر
باجره گرفت و براه سعد رفتند و او را به تیر بکشتند و از خوف عامه در جهان فاش
کردند که جنیان او را بکشتند و این بیت از زبان جنیان انشا کردند
لقد قتلنا سید الخزرج سعد بن عباده * ورمیناه بسهمین فلم نخط فؤاده
و بعلت این غدر و حیله انتقام امتناع او از بیعت ابوبکر و عمر از و کشیدند
و فی الکتاب المؤلف لمحمد بن جریر الطبری عن ابی علقمة عن سعد بن عباده قال ابو علقمه
قلت لابن عباده وقد مال الناس الی بیعة ابی بکر الا تدخل فیما دخل فیه المسلمون
قال

قال الیک عنی فوالله لقد سمعت رسول الله صلعم یقول اذا انا مت تضل الاهواء ویرجع
الناس علی اعقابهم فالحق یومئذ مع علی وکتاب الله بیده لا تبایع احدا غیره فقلت له هل سمع
هذا الخبر غیرك من رسول الله صلعم فقال سمعت اناس فی قلوبهم احقاد وضغاین قلت بل
نازعتك نفسك ان یکون هذا الامر لك دون الناس کلهم فحلف انه لم یهم بها ولم یردها
وانهم لو بایعوا علیا کان اول من بایع سعد و در موضع دیگر از ین کتاب مسطور است
که انصار یان خزرج برابوبکر بیعت نکردند و رئیس ایشان سعد بن عباده در خلافت
ابوبکر و عمر متوقف شد و اوس بعضی بیعت کردند و بعضی نه و آن جمع که بیعت کردند برای
حسد و عداوت قدیم جاهلیت بود که میان ایشان و میان خزرجیان بود که حق تعالی
ببرکت رسول تالیف دلهای ایشان کرده بود و چون رسول از دنیا رحلت کرد ایشان
بسر عداوة قدیم رفتند و در سقیفه ضغاین جاهلیت تازه شد و دلیل برین آنکه
خزرجی با اوسی گفت بعد از بیعت اوس برابوبکر که ما حملك علی ما صنعت الا الحسد
علی ابن عمك سعد ابن عبد البر در کتاب استیعاب و ابن اثیر در کتاب اسد الغابه
که سعد بن عباده با ابوبکر و عمر بیعت نکرد و نتوانستند که او را بطریق دیگر الزام
کنند از آنکه قبیله بنی خزرج که خویشان او بودند بسیار بودند لاجرم از فتنه ایشان
احتراز نمودند و چون حکومت مسلمانان بعمر رسید روزی در میان بازار مدینه
نظر عمر بر او افتاد و گفت ای سعد بیعت کن یا از ین شهر بیرون رو سعد گفت که در
تو امرای آن باشی بودن من در آن شهر حرام است و بنابرین از مدینه بشام رفت و او
قبیله بسیار در حوالی دمشق بود هر هفته در دهی پیش خویشان خود می بود بعد از مدتی
از دهی بدهی دیگر میرفت از باغی که بر راه گذر او بود تیری بروی بزدند و او را شهید کردند
در روضة الصفا آورده که زمره از ارباب اخبار برانند که سعد بن عباده با ابی بکر
بیعت نکرد و از مدینه بیرون رفته بجانب شام رفت بعد از مدتی در دیار مذکور
بیک از اقضا مقتول گشت و بلاذری در تاریخ خود آورده که عمر بن خطاب محمد بن مسلمه انصاری
و خالد بن الولید را از مدینه بکشتن سعد بن عباده فرستاد و بود و هر یک تیری بینداخت
و او به تیر ایشان کشته شد و جمعی از اهل سنت و جماعت گویند که او را جنیان از برای
خلاف عمر کشتند و بر وجهی اشتهار دادند و میگفتند

قد قتلنا سید الخزرج سعد بن عباده ٭ ورمیناه بسهمین فلم نخط فؤاده ٭ و محقق ماند
که این سخن ظاهر البطلان است چه صحابه رسول صلعم و ابو بکر از قریش و غیر قریش بسیار
بودند و دیوان کفار را از بهر رسول صلوات الله علیه و ابو بکر نکشتند مسلمانی را که
انصار و از اکابر اصحاب سید ابرار باشد چگونه از برای خاطر آن نابکار خواهند کشت
و مع هذا شاعر انصار نیز کشف استار از وجوه غدر و حیله آن قوم غدار نموده و در
انکار نسبت قتل سید انصار بطایفه جن گفته شعر یقولون سعد شقت الجن بطنه
الا ربما حققت فعلک بالغدر ٭ وما ذنب سعد انه بال قائما ٭ ولکن سعدا لم یبایع ابا بکر
و در این اشعار اشعار است بانکه جن گفت دانکه سعد برپا ایستاده بول میکرد کاذبست بلکه چون
متعرض قتل او شدند فاذکر جواب انکه ایستاده بول کردن را بجا موجب تعرض
جنیان میدانند و بخاری در صحیح خود از انجا سخن حضرت پیغمبر صلعم شمرده
فلیضحکوا قلیلا ولیبکوا کثیرا و در کتاب رجال ابو عمرو کشی مسطور است که سعد
شش پسر بود که همگی در حضرت رسالت مراسم مجاهده و اخلاص بجا آورده
و یکی از ایشان قیس بود و طول قامت هریک از سعد و پسرش قیس ده شبر بود باشبار
ایشان برابر بر دو ذراع دست یکی از ما بود و سعد ابا عن جد در جاهلیت و اسلام
بزرگ قوم خود بود و سفره طعام ایشان همیشه بر طوایف انام عام بود قیس بن
سعد بن عبادة الانصاری از کرام اصحاب سید ابرار و کریمان روزگار بوده و
آداب عرب و تدبیر گوی سبقت از برنا و پیر ربوده صاحب استیعاب از مالک بن
انس نقل نموده که منزلت او نزد حضرت سید المرسلین منزله داروغه بود از سلاطین
و در روایت حضرت پیغمبر صلوات الله علیه در روز فتح [illegible] بدست پیدا و کاهی بدست
او بوده و بعد از آن قیس در خدمت حضرت امیر المؤمنین علیه السلام میبود و در
حرب جمل و صفین و نهروان از او مفارقت نمود و تفصیل احوال قیس و کرم خاندان
او در کتاب استیعاب استیفا یافته و در ترجمه فتوح ابن اعثم کوفی مسطور است
که روزی از روزهای حرب صفین قیس بن سعد انصاری رجز میخواند و گفت ای قوم بحمد الله کما
اراد الله الکریم و در سایه آن علم جنگ کرده ایم که جبرئیل علیه السلام از دست راست آن
بوده و میکائیل علیه السلام در دست چپ آن و معویه و قومش در سایه علم آن لشکر بوده

که مرد و مردی ایشان ابو جهل بوده است انصار گفتند حق به دست تست و [illegible]
[illegible] مقتدای ما توئی و ما همگی در خدمت تو ایستاده ایم و کمر انقیاد بسته تا بهر جهت
که فرمایی قیام بمهام آن و امتثال بحکم تو از لوازم شماریم نظم تو مرادل ده و [illegible]
رو بخون دل بجان [illegible] ٭ قیس فرصت وقت نگاه میداشت تا فوجی سوار آراسته
از لشکر معویه در حرکت آمدند و بسوی لشکر امیر المؤمنین علیه السلام روان شدند قیس
بنفس خود با معویه در میان ایشان رفت و بر آن فوج سواران حمله کرد و [illegible]
در میان ایشان انداخت و بر یکی از سواران زخمی زد پنداشت که او معویه است آن
سوار [illegible] دوید به او اخر معلوم شد که او معویه نیست پس چشم او بر سواری دیگر
افتاد که سلاح نیکو پوشیده بود قیس گمان کرد که معویه این باشد بر او حمله کرد و او را [illegible]
[illegible] معلوم کرد که این معویه نیست همچنین بر چند سوار نامدار حمله کرد و
ایشان را بکشت و اسب تا معویه می تاخت و مرد میانداخت معویه از بالای بلندی
این تماشا میدید و تعجب میکرد و آواز میداد که ای اهل شام این سوار شیر صفت عالم
خونریز را الله نگاه دارید و از حملات او احتراز کنید چون قیس بالیقین شد که معویه
در میان آن فوج سواران نیست عنان بگردانید و بصف خویش باز آمد در روضة
الصفا آورده که چون حضرت مقدسه امیر المؤمنین ع قیس بن سعد را که در زمان
حضرت سید کائنات علیه افضل الصلوات صاحب رایت انصار بود و بکمال اصابت رای
اتصاف داشت حکومت مصر داد و امر فرمود که از انجا متوجه محاربه اهل شام گردد معویه
مشکل کار دید و بنا برین دست در دامن حیله و تدبیر زده خواست که قیس بن سعد را بحسن
تقریر و کلمات دلپذیر در مخالفت خلیفه بحق با خود همداستان سازد و بخاطرش خطور
نکرد که نظم سوار جهان پور دستان سام ٭ ببازی نیاورد [illegible] ٭ لاجرم مکتوبی
مشتمل بر دلالت و استمالت و وعده حکومت عراق و ما سوای آن بوی نوشت قیس
در جواب نوشت که عجب از تو میاید که مرا اشارت میکنی بمخالفت شخصی که [illegible]
از دیگران بخلافت و اقرب است برسول صلوات الله علیه از روی سیرت و قرابت و [illegible]
بطاعت کسی که بخلاف این اوصاف اتصاف دارد کلا و حاشا که من عصیان [illegible]
[illegible] بشیطان کردم و با لشکر ابلیس همداستان شوم معویه بعد از آن [illegible]

از اطاعت قیس بکر وتدبیری پیش آورد و حضرت امیرالمؤمنین را علیه السلام با او بد
ساخت چه در محافل و مجالس بر زبان می آورد که هر چند قیس بن سعد محب خالص
ما از آن علی امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب است اما در هر مکتوب بما می نویسد و شرایط ضعیف و لطف
بجا می آورد و با جمله بمعاقب مکر و تزویر که تفصیل آن در تاریخ روضة الصفا مذکور است
کار را بجایی رسانید که حضرت امیر در باب والی مصر بدگمان شده بعد از مشورت با اصحاب
خود مثل محمد بن ابی بکر و عبدالله بن جعفر الطیار قیس را از حکومت مصر معزول فرمود
و محمد بن ابی بکر را بایالت و ضبط آن دیار فرستاد قیس از بدگمانی حضرت ملول و مضطرب
گشته بمدینه آمد و در آن اوان حسان بن ثابت که بتقاربی از حضرت امیر در تحیر بود
با قیس گفت که در قتل عثمان سعی نمودی و حضرت علی ترا معزول گردانید و آن جرم
عظیم در گردن تو ماند الحال بیا نصیحت من بشنو و نزد معویه برو که از و عزت و جاه
تمام خواهی دید قیس با وی خطاب کرد یا اعمی القلب والبصر از مجلس من بیرون رو
و بخدا سوگند که اگر اندیشه آن نداشتم که میان قوم من و قبیله تو محاربه و مقاتله
واقع شود از بار سر کردن تو اسبک میساختم و مروان حکم نیز از این مقوله سخنان با قیس
گفت قیس هر دو را از سر قدم ساخته سخنان سعادت و اقبال و منوال آن گهی
آمال کشته بجانب صفین رفت و معویه بن ابی سفیان بر این حال اطلاع یافته بمروان
پیغام فرستاد که اگر صد هزار شمشیر زن دیگر که از یاری علی می فرستادی نزد من آسان
تر میبود از آنکه قیس بن سعد را که اینچنین کسی نزد او آمد و بعد از وقوف حضرت امیرالمؤمنین
علی علیه السلام بر حالات اهل مصر و کید معویه در باب عزل قیس آن حضرت در تعظیم و تکریم
او مبالغه نموده از ارسال محمد بن ابی بکر بجانب آن دیار پشیمان گشت و از اشعار
قیس رحمة الله علیه این چند بیت در تفسیر شیخ المفسرین شیخ ابوالفتوح رازی
مذکور است شعر قلت لما بغی العدو علینا * حسبنا ربنا ونعم الوکیل *
حسبنا ربنا الذی فتح البصرة * بالامس والحدیث طویل * وعلی امامنا وامام
لسوانا اتی به التنزیل * یوم قال النبی من کنت مولاه * فهذا مولاه خطب جلیل *
و بعد از وفات حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام قیس بن سعد در سلک انصار حضرت
امیرالمؤمنین حسن علیه السلام منتظم گردید و در خدمت آن حضرت بشیوه اخلاص و جان سپاری می گذرانید

بود

بنحوی که سابقا مذکور شد چون معویه عبیدالله بن عباس را که مقدمه لشکر امام حسن
بود بفریب جذب نمود و عبیدالله با او بود برداشت و نزد معویه رفت و لشکری که با او بودند
در ماندند قیس بن سعد برخاست و خطبه ادا کرد و ایشان را تسلی داد و گفت مردمان را
رفتن این مرد بسوی معویه اضطراب ننمایند که او و پدر او هرگز بکار خیری
نبوده اند آنگاه خود متصدی سرداری شد و لشکر را بر او قرار دادند و بمحاربه ارباب کفر و
الحاد مشغول شد و چون حضرت امیرالمؤمنین حسن با معویه صلح
نمود قیس گفت اناالله و انا الیه راجعون سوگند یاد کرد که تا زنده باشد
معویه را اطاعت نکند اما قوم قیس از آن حضرت مفارقت نمودند و حضرت
امیرالمؤمنین حسن علیه السلام جهت ایشان از معویه امان گرفت و قیس در مدینه
منزوی شده بعبادت مشغول گشت و در سنه ستین در اواخر خلافت معویه
وفات یافت و در روضة الصفا آورده که چون حضرت امیرالمؤمنین حسن
با معویه صلح نمود با او شرط فرمود که جمیع شیعه آن حضرت از و در امان باشند معویه
گفت که کافر را امان می باید مگر قیس بن سعد که او را بهیچ وجه از من امان نیست
اما حسن پیغام فرستاد که اگر طالب بیعت منی باید که او نیز از تو ایمن و مطمئن باشد
چون این سخن بمعویه رسید قیس را امان داد گویند که چون معویه قیس بن سعد را
طلب بیعت کرد امتناع نمود و گفت من سوگند یاد کرده ام که هرگز بیعت ظالم
در گردن ما نبوده و امیرالمؤمنین حسن او را نصیحت کرده گفت برو با معویه بیعت
کن که صلاح در دین است قیس عذر خواهی کرد امام حسن سلام الله علیه در آن باب مبالغه
والحاح نمود قیس طوعا او کرها نزد معویه رفته با او بیعت کرد معویه گفتای قیس
بخدا سوگند که این کار بمن رسید و تو زنده باشی قیس گفت من نیز سوگند که حکومت بمن
نخواهد رسید که صاحب کتاب مجالس روایت کرده که شیخ عبدالحمید صاحب کتاب
سلیم بن قیس نقل نموده که چون معویه بنا بر خلافت خود جهت مراسم حج بمدینه
آمد اهل مدینه او را استقبال نمودند پس نگاه کرد و دید که هیچکس از قریش
فرود آمد پرسید که انصار را چه شد که استقبال من ننمودند حاضران مجلس گفتند که ایشان
محتاج و فقیر شده اند که مرکوب و سواری ندارند معویه گفت شتران آبکش ایشان

دران میان

چون شنید قیس بن سعد [illegible] و درین وقت [illegible] درآمد و گفت [illegible]
و لیکن [illegible] حضرت رسالت صلوات الله علیه شنیدن انصار [illegible] شد [illegible] درصحبت
[illegible] از برای نصرت اسلام [illegible] حتی ظهر امر الله وهم کارهون
[illegible] ساکت شد شیخ اجل ابو جعفر طوسی [illegible] در کتاب امالی از قیس
سعد روایت نموده که قال سمعت علی بن ابی طالب علیه السلم یقول انا اول من یجثو بین
یدی الله عز وجل یوم القیمة للخصومة یعنی حضرت امیر المومنین علیه السلم [illegible]
اول کسی [illegible] بود که نزد خدای تعالی جهت خصومت مخالفان خود [illegible]
[illegible] سعید بن سعد بن عبادة الانصاری [illegible]
[illegible] از جمله غلامان باخلاص امیر المومنین [illegible]
بود [illegible] اصحاب آورده [illegible] ذکر نموده اند و ابن عبد البر
در استیعاب گفته که او [illegible] و از جانب حضرت امیر المومنین علیه السلم
والی یمن بود بشیر بن سعد بن ثعلبة الخزرجی الانصاری صاحب استیعاب آورده که
او از اصحاب عقبه بود [illegible] برادرش سماک بن سعد [illegible]
[illegible] و باقی [illegible] گفت [illegible]
از انصار [illegible] سقیفه با ابی بکر بیعت کرد و در ایام خلافت ابی بکر [illegible] خالد بن
الولید [illegible] شهید شد و علامه حلی [illegible] فی الجنان
در کتاب خلاصه [illegible] در قسم رجال [illegible] بشیر بن سعد
انصاری [illegible] در ایام خلافت ابی بکر [illegible] خالد بن الولید
کشته شد مولف [illegible] در قسم [illegible]
باشد [illegible] بیعت او با ابو بکر [illegible] استیعاب و سایر کتب سیر مذکور است [illegible]
[illegible] باشد [illegible] در آن بیعت [illegible] باشد
[illegible] بیعت ابی بکر [illegible]
[illegible] خود را [illegible] سقیفه بنی ساعده [illegible] انصار [illegible]
که حضرت امیر المومنین علیه السلم در خانه خود نشسته [illegible]
خلافت [illegible] آن [illegible]

[illegible] خلافت میان مهاجر و انصار [illegible] شنید [illegible] قریش [illegible]
[illegible] خلافت [illegible] موافقت سعد بن عبادة
و باقی قوم انصار [illegible] با ابی بکر که از قریش بود [illegible]
[illegible] مذکور شد [illegible] ابی بکر [illegible]
بود [illegible] خلافت [illegible] است [illegible]
[illegible] مذکور [illegible] بیعت [illegible] شیخ
فاضل [illegible] ابو السعادات [illegible] قریش [illegible] انصار [illegible]
[illegible] ابو بکر و عمر [illegible] نموده [illegible] روایت [illegible] علی بن ابی طالب
[illegible] امیر المومنین [illegible]
[illegible] حضرت رسالت [illegible]
[illegible] حضرت رسول [illegible] الله [illegible]
[illegible] ان الله لا یجمع النبوة والخلافة [illegible]
[illegible] این کلام [illegible] حضرت [illegible]
کلام [illegible] انصار [illegible] بیعت [illegible]
[illegible] در کتاب [illegible] الایمان [illegible] انصار
[illegible] گفتند [illegible]
حضرت رسول [illegible] سعد بن [illegible] گفت [illegible]
الخلافة لا تکون الا فی اهل بیت النبوة [illegible] جریر بن عبد الله البجلی
[illegible] بود [illegible]
[illegible] حضرت رسالت [illegible] اسلام [illegible]
[illegible] منقول است که [illegible]
[illegible]
[illegible] حضرت رسول [illegible] قوم [illegible]
و هم [illegible] منقول است [illegible]
[illegible] رسول صلی الله علیه [illegible] اصحاب [illegible]

که پیش از آمدن من آنحضرت هرگز یاد من کرد در گفت آری میخواهد که از [illegible] درآید که بهترین اهل یمن و از فضلای اصحاب می باشد و انوار ملکی بچهره او واضح و آثار سلکی از جبین او لایح باشد پس شکر الهی بجای آوردم و تا در خدمت آنحضرت بودم همیشه با من به تبسم و بشاشت ملاقات میکرد علامه حلی قدس سره در کتاب خلاصة الاقوال و حسن بن داود در کتاب خود جریر را از جمله مقبولان شمرده اند گفته اند که او رسول حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام بود بجانب معاویه و صاحب استیعاب گفته که آنحضرت او را برسالت پیش معاویه فرستاد و معویه مدتی طویل او را محبوس ساخت و بعد از آن او را کاغذی نانوشته داده معویه یعنی از مردم خود بجانب امیرالمؤمنین علیه السلام و خاتم المجتهدین شیخ زین الدین علی شامی در تعلیقات خود بر کتاب خلاصة الاقوال ذکر نموده که رسول بودن او از جانب حضرت امیر را اگرچه دلالت بر مدح او میکند الا آنکه مفارقت او از آنحضرت و ملحق شدن او به معویه [illegible] او را از زمره ممدوحان و مقبولان بیرون می برد و خراب کردن حضرت امیر خانه او را [illegible] بعد از لحوق او بمعویه مشهورست مؤلف گوید که این گمراهی [illegible] سابقا مذکور شد [illegible] والله اعلم صاحب اسد الغابه و صاحب استیعاب گفته اند که جریر قبل از وفات پیغمبر صلوات الله علیه و آله [illegible] مسلمان شد و شیخ ابن حجر در کتاب اصابه تخطئه ایشان نموده گفته که او در اوایل بعثت پیغمبر صلی الله علیه و آله بخدمت آنحضرت آمده اسلام آورد و بمیان قوم خود مراجعت نمود و بار دیگر در آخر عهد پیغمبر بخدمت او آمد و حسن [illegible] آورده اند که جریر بعد از آن سالی که حضرت رسالت پناه وفات خواست [illegible] مسلمان شد و در سنه اثنی و اربعین از هجرت وفات یافت

حجر بن عدی الکندی الکوفی

صاحب استیعاب گفته که او از فضلای صحابه بود و با صغر سن از کبار ایشان بود و مستجاب الدعوة بود و در حرب صفین از جانب امیرالمؤمنین علیه السلام امارت لشکر کنده باو متعلق بود و در روز نهروان امیر لشکر حضرت امیر بود علامه حلی قدس سره فرموده که حجر از اصحاب حضرت و از ابدال بوده و حسن بن داود ذکر نموده که حجر از عظمای صحابه و اصحاب امیرالمؤمنین علیه السلام [illegible]

امرای معویه را او امر کرد که حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام را لعن کند او بر زبان آورد که ان الامیر امرنی ان العن علیا فالعنوه لعنه الله [illegible] بعضی از اتباع خود [illegible] زیاد بن ابیه و حکم معویه بن ابی سفیان [illegible] و [illegible] شهادت چشیده در کتاب کامل بهائی مسطورست که زیاد بن ابیه خواست که حجر بن عدی را که از رؤس شیعه بود بکشد رؤسای [illegible] را گواهان [illegible] تا گواهی دادند [illegible] ابو برده بن ابو موسی اشعری بخط خود نوشت که بسم الله الرحمن الرحیم هذا ما شهد علیه ابو برده [illegible] رب العالمین شهد ان حجر بن عدی خلع الطاعة و فارق الجماعة و لعن الخلیفة و دعا الی الحرب والفتنة و جمع الجموع یدعوهم الی نکث البیعة و خلع امیرالمؤمنین معویة بن ابی سفیان [illegible] زیاد فرمود تا [illegible] آن محضر ثبت کردند و [illegible] در روضة الصفا آورده که سبب قتل حجر آن بود که مغیرة بن شعبه در زمانی که از جانب معویه والی ولایت کوفه بود بر بالای منبر رفته امیرالمؤمنین علی علیه السلام [illegible] و از جهت عثمان [illegible] حجر بن عدی تاب استماع آن کلمات نیاورده با مغیره گفت که [illegible] خدای تعالی [illegible] کرده و من گواهی میدهم که [illegible] مقبول حق تعالی [illegible] در [illegible] آن شد که [illegible] مغیره بر بالای منبر رفته تا [illegible] نماید حجر بن عدی با [illegible] اصحاب خویش او را [illegible] کرده [illegible] الامارة [illegible] بجانب حجر فرستاد و [illegible] مغیره را [illegible] کرد [illegible] شد موجب وهن حکومت و امارت است جواب داد که این [illegible] حجر را [illegible] بعد از من با حکام [illegible] و عاقبت کشته خواهد شد و چون مغیره [illegible] زیاد بن ابیه [illegible] شیعه امیرالمؤمنین میکرد و حجر [illegible] مقام منع [illegible] و زیاد شش ماه در کوفه [illegible] و شش ماه در بصره [illegible] عمرو بن حریث را [illegible] بگذاشت [illegible] چون خواست [illegible] کرد حجر بن عدی

بمجلس خویش او را ساکت یاران کردند و حجر با زمین فرود آمده بدار الاماره رفت و زیاد قصه
بسته عرضه داشتی نوشته زیاد را از فعل حجر بن عدی اعلام داد و زیاد بکوفه مراجعت
نموده فرمود که امیر او را بمسجد بردند و بعد از آن بآن موضع رفته بر تخت نشست
اول کسی که از اشراف کوفه نزد او رفت محمد بن قیس بن اشعث کندی بود و چون حجر بن
سلام کرد زیاد گفت لا سلام الله علیک میان ساعتی ایشان خود حجر بن عدی را پیش من
حاضر کردند حجر گفت ایها الامیر ابا حجر اختلاط و مجالست و توصیه الی کسیان
و او عداوت بچه مرتبه است جریر بن عبد الله گفت من حجر را بیاورم بشرط آنکه او را تو در
فرستی تا هرچه خواهد با وی بتقدیم رساند زیاد ملتمس جریر را قبول کرد جریر حجر را
بمجلس زیاد حاضر کرد اید و زیاد بحبس او فرمان داده فرمود تا اصحاب او را حاضر
سازند و چون حجر را بدست آورد ایشان را با صد کس از معتمدان خویش بدمشق فرستاد
در بعضی روایات آمده که چون حجر و اصحاب او بجائی رسیدند که بدمشق رسید معویه
سرهنگی را بجانب ایشان روان کرده گفت که بگفت این جماعت را بگوی بر وایت رقیق
از محبت علی بن ابی طالب علیه السلام دعوت کرد اگر قبول کنند دست از آن قوم باز دارد و الا ایشان را
سیاست کند چون آن شخص بنزدیک شیعه امیر المومنین علی علیه السلام رسید بکی از آن
گفت که مضی از دوم مالب سیاست میر سند و ضعیف بکر ضامن بیشتر کشند که توان
انجا راست جواب او که این شخص کرد مانی آید بیت جنیم کو رست و بدبکری بنیاد
از مشاهده این حالت ایچه کلم بخاطر رسید و چون آن سرهنگ پیشتر آمد ایشان از ایر جوع
از ولای مرتضی علیه السلام دعوت کرد یک نصف آن قوم از دوستی شاه ولایت عدول
کرده و نصفی دیگر بر موالات آن جناب اصرار نموده و آن سرهنگ را ارجعت را بجهت
فرمود معویه بقتل رسانیده و دیگران را بکذاشت و در تاریخ ابو حنیفه دینوری
مذکور است که زیاد بن ابیه الیوم بن ابو موسی و شریح بن هانی الحارث و ابو عبیده
قبل بیش معویه فرستاد تا بر صادرات افعال حجر و اصحاب او گواهی دادند آنگاه
معویه فرمان داد تا آن جماعت را بقتل رسانیدند رحمهم الله تعالی صاحب کتاب احتجاج
از صالح بن کیسان روایت نموده که در همان سال که معویه حجر بن عدی و اصحاب او را
بقتل رسانید متوجه حج شد و در اثنا با حضرت امام حسین علیه السلام ملاقات نمود

باحضرت گفت که آیا خبر بشما رسیده که با حجر بن عدی و اصحاب او که شیعه پدر تو بودند چه کار
کردیم آنحضرت فرمود بگوی که چه کار کردید معویه گفت که ایشان را بقتل رسانیدیم و غسل
و تکفین نموده بر ایشان نماز کذاردیم پس حضرت امام حسین علیه السلام برو خندید و گفت
که آن قوم در روز قیامت خصم تو خواهند بود اما بدان ای معویه که اگر ما شیعه ترا بکشیم
نه غسل میدهیم و نه کفن میکنیم و نه نماز بر ایشان میگذاریم و نه دفن میکنیم
قبر منور حجر و اصحاب او که با او شهید شده اند در موضع عذرا است که از دیه های دمشق
واقع است و از بعضی ثقات بمولف رسیده که چون شیخ اجل سعید ابو عبد الله الشهید قبر
حجر بن عدی و اصحاب او را در عذرا زیارت کرد این دو بیت را در آن موضع نوشت شعر
جاعت بقا عذراء و قد دفنوا بهم من الله ایلاء و اکرام * حجر قبیلة صنیق شر یکهم
و صالح ثم همام و کرام عدی بن حاتم الطائی صاحب شعار کفته که او از اکابر صحابه
و در روز اسلام او حضرت رسول صلعم خوشحال تمام فرموده ردای مبارک خود را جهت او
گسترانیده و بزبان معجز بیان گذرانیده که اذا اتاکم کریم قوم فاکرموه و در حرب جمل
و نهروان ملازم رکاب ولایت انتساب حضرت امیر المومنین بوده و در حرب جمل یک چشم او
ضایع شد و بعضی در ربیع الابرار آورده که معویه کتابتی بعدی بن حاتم نوشت و او ابیاتی
خود دلالت نمود بر عدم جواب او ابیات نوشت شعر یحاولنی معویة بن صخر
ولیس الی الذی یرجو سبیل * یذکرنی ابا حسن علیا * و حظی فی ابی حسن جلیل * روایت
که عدی بن حاتم را بعد از وفات حضرت امیر المومنین در مجلس معویه رجوعی شده در آن مجلس
عبد الله بن زبیر که از مقصدان حرب جمل و مقتدیان جمل او بود حاضر بود پس عبد الله
با معویه گفت که رخصت بده تا من رجوعی از قرشی بعدی بن حاتم کنم زیرا که بسیار دعوی فهم
که شیعه بدان آنست که کسی بعنقر عدی حریف او شود معویه با او گفت که عدی مرد دانا
آزموده و حاضر جواب است که میکویند هی ای نشتیم که بدست نکوی او گفتر خود را ضایع
مساز و کفتکو و رخصت اندازی الطیفه ای بکس حضرت سیره و رجوع کرد
خود بر ربیع که زحمت ما نمیدارد * عبد الله زبیر روی بعدی آورد و گفت بکدام روز چشم تو ضایع شد کریا
نمودند که تو مادر او بکذار پس عبد الله زبیر مبادرت نموده بعدی بن حاتم رسید که یا
ابا طریف کدام روز چشم تو ضایع ساختند عدی در جواب گفت که آن روز که پدر تو از کربلا(?)

گرفته و به بدترین حالی او را بکشتند و اشتر برکون تو بنوره زد تا فرار نمودی پس این
ابیات را بدیهه انشا نموده به عبدالله خواند شعر اما والله یا ابن الزبیر لو انّنی
لقیتک یوم الزّحف رمت لی مخطا * وکان ابی من طی شمر ابوا بیه
صحیحین لم ینزع عروقهم القبط * ولو رمت شتمی عند عدل قضاؤه
لرمت به یا ابن الزبیر بنا مخطا * آنگاه معویه به عبدالله گفت که من با شما گفتم که از
عدی با ابی او احتراز کنید که ضرر شما در آن مخواص بود و مخفی نماند که قول عدی بن حاتم
صحیحین لم ینزع عروقهم القبط تعریضیست به عبدالله بن زبیر بآنکه پدر و جدّ او
عربی قرشی صحیح الاصل نبوده اند بلکه از قبط بوده اند و بزنا تولد نموده اند آری عداوت
اهل البیت علیهم السلام از معویه آمد بن جمیل شماتت او برسید که سه پسر ترا که
از حیضی ناکی می آید فعلیهم ما قیل شعر
هر کرا هست با علی کینه * در حق حلیت ندارد نیست * نیست در دوستی استین پدر
دامن مادرش نمازی نیست * و در کتاب غرر الفوائد و درر القلائد از مؤلفات سیّد
اجل مجتبی امیر مرتضی علم الهدی قدس سره مسطور است که چون عدی بن حاتم بعد از شهادت
حضرت امیر علیه السلام نزد معویه آمد بن جمیل شماتت از او پرسید که سه پسر ترا که طریف
و طراف و طرفه نام داشتند چه شد عدی گفت که با علی بن ابی طالب کشته شدند معویه گفت
پسر ابی طالب با تو انصاف ننمود که پسران خود را سلامت داشت و پسران ترا بکشتن
داد عدی گفت که من با او انصاف ننموده ام که او کشته شد و من زنده مانده ام نظم
دور از حریم کوی تو شرمنده مانده ام * شرمنده از آن که چرا زنده مانده ام
علامه حلی قدس سره در کتاب خلاصه آورده که عدی بن حاتم الطائی از جمله صحابه است
که بحضرت امیر المؤمنین علیه السلام رجوع نمودند و مستبصر شدند اسامة بن زید بن
شراحیل الکلبی صاحب استیعاب آورده که مادر او ام ایمن است که برکه نام داشت
و کنیز حضرت رسالت پناه بود و در روز وفات حضرت اسامه بیست ساله بوده
بعضی نوزده ساله گفته اند و بعضی هشتده ساله و بعد از آنحضرت در وادی القری
ساکن شد و آخر به مدینه مراجعت نمود و در آخر ایام خلافت معویه وفات یافت
در غایب نموده اند که عمر بن خطاب جهت اسامة بن زید سه هزار دینار از بیت المال

مقرر کرده و از برای پسر خود عبدالله دو هزار و پس عبدالله گفت اسامه را بر من تفضیل داده
و حال آنکه من از غزاهای حضرت رسالت دیده ام آنچه او ندیده آنگاه عمر گفت بواسطه
آن او را تفضیل بر تو داده ام که حضرت پیغمبر صلعم او را دوستتر میداشت از تو و مؤلف
گوید که عمر در تعلیل تفضیل مذکور که ادا نباشد بلکه علت تفضیل او اسامه را آن بود
که اسامه را بعد النبی و النبی امیر قرار داده بود و وعده امارت قریب داده در بعث بنی
هاشم و قوم در خلافت خود متوقف ساختند و در این باب از و منت عظیم داشتند
آورده اند که چون ابوبکر متصدی امر خلافت شد اسامه از روی عتاب با و خطاب کرد
گفت ان رسول الله امرنی علیک فمن استخلفک علیّ بعد ان سعا... و مخاطبه ابوبکر
دیگر بصحبت او رفتند و او را بسلام و تسلیة او کرده در مدت حیات خود او را امیر میگفتند
و در بعضی از تواریخ مسطور است که چون ابوبکر متصدی امر خلافت گشت اسامه امیر
امارت آن لشکری که پیغمبر علیه السلام مقرر داشته بود که بجانب شام روند تخلف نمود
حضا آنکه چون او را گفت لشکر بردار و متوجه طرف شام شو او گفت آنها که پیغمبر علیه السلام
در بارۀ او روایت کرده بود و لعنت کرده بر آنکه از من تخلف کند بیرون دفعا بشام روم
حمل کرد او بودی و دوم عمر و ایشان که امروز اعوان و انصار تو اند ابوبکر از این سبب
رنجش نموده او را عزل کرد و خالد بن ولید را بجای او منصوب کرده بجانب شام
فرستاد نظم کسی که عزل کند آنکه از نبی شده نصب * چگونه مهبط وحی خدا فاتحش
صبایح روز قیامت چه حال خواهد داشت * کسی که کرده مخالفت ما فیها علامه
حلی و حسن بن داود روایت نموده اند از حضرت امام محمد باقر علیه السلام که حضرت
در باب اسامه فرموده اند که اسامه آخر رجوع بحق نمود پس مگوئید در حق او الا خیر
و کشی نیز روایت نموده اند که حضرت امیر المؤمنین علیه السلام در ایام خلافت خود
بوالی مدینه نوشت که سعد وقاص و عبدالله عمر را از مالی فیء که عبارت از مال
غنیمت و غیره است چیزی مده و اسامه بن زید را بده که او را در بیعت خود معذور
داشته ام لیکن شیخ علامه در آخر فرموده که در طریق این دو روایت ضعفی هست
که بیان آن در کتاب کبیر خود نموده ایم و گفته اولی آنست که در حدیث او و عمات
باشد توقف نماید ابراهیم ابو رافع یا ابن ابی رافع در خلاصة الاقوال مذکور است که او آزاد

کرده حضرت پیغمبر صلوات الله علیه بوده و در مشاهد و غزوات آنحضرت حاضر شده و بعد
از وفات آنحضرت دست اعتصام بدامن معصوم حضرت امیر المؤمنین علیه السلام
استوار نموده و از خیار ثقات شیعه بوده و در کتب اصحاب مسطور است که اسم
ابی رافع قبطی است که مولی حضرت رسالت بوده و او بکنیت خود مشهورتر بوده و از جمله
کسانی که جزم نموده اند بآنکه نام او اسلم بوده بخاری است و شیخ جلیل احمد بن علی النجاشی
در کتاب خود تردد کرده در آنکه اسم ابو رافع اسلم بود یا ابراهیم چه او گفته که ابو رافع
مولی رسول صلوات الله علیه بود و اسلم نام داشت و او در اصل غلام عباس بن عبد المطلب
بود و او را بآنحضرت هبه نمود پس چون بشارت اسلام عباس را بآن حضرت رسانید
او را حضرت آزاد کردانید و بعد از آن از احمد بن محمد بن سعید که مشهور است
بابن عقده نقل کرده که او در تاریخ خود آورده که اسم ابی رافع ابراهیم است و در مکه
مسلمان شد و بمدینه هجرت نمود و در غزوات حضرت رسالت با او همراه بود و
بعد از آن حضرت التزام خدمت حضرت امیر نمود و از خیار شیعه او بود و در جمیع حروب
آنحضرت با او همراهی نمود و از جانب او خازن بیت المال کوفه بود و پسران او عبید الله
و علی کاتبان امیر المؤمنین بودند و همچنین روایت نموده از عبید الله بن عبید الله
ابن ابی رافع از پدرش از ابی رافع که گفت روزی بخدمت حضرت رسالت صلوات الله علیه
رفتم و آنحضرت را چنان دیدم که در خواب بود یا وحی بر او نازل میشد و دیدم که
ماری در یک جانب خانه است نخواستم که آن مار را بکشم تا مبادا آنحضرت بیدار شود
پس میان آنحضرت و میان آن مار خوابیدم تا اگر از آن مار گزندی آید بمن واقع
شود نه بر آنحضرت در آن اثنا آنحضرت از خواب بیدار شد و شنیدم که این آیه
میخواند که انما ولیکم الله و رسوله والذین آمنوا الذین یقیمون الصلوة و یؤتون
الزکوة و هم راکعون بعد از آن گفت الحمد لله الذی اکمل لعلی منیته هنیئا
لعلی بتفضیل الله ایاه آنگاه بسوی من التفات نمودند و دیدند که در یک جانب
خانه خوابیده ام گفتند یا ابا رافع چرا اینجا خوابیده حکایت مار را بعرض
رسانیدم آنحضرت فرمودند که برخیز و او را بکش برخاستم و مار را بکشتم آنگاه
آنحضرت دست مرا بدست مبارک خود گرفتند و گفتند چه میگوئی در شان

ان قوم که با علی مقاتله کنند و علی بر حق باشد و ایشان بر باطل گفتم حق است در راه خدا
جهاد ایشان و هر که استطاعت نداشته باشد باید که بدل منکر آن باشد پس آنحضرت
التماس نمودم که در حق من دعای کنند که چون ایشانرا ادراک کنم خدا مرا قوت دهد
بر جهاد ایشان آنحضرت دعا کردند که اللهم ان ادرکهم فقوه و اعنه بعد از آن آنحضرت
از خانه خود بیرون رفتند بسوی کسانی که در بیرون جمع شده بودند آمدند و فرمودند یا ایها الناس من احب
ان ینظر الی امینی علی نفسی و اهلی فهذا ابو رافع امینی علی نفسی و همچنین روایت نموده
از عون بن عبید الله بن ابی رافع که او گفت چون مردم با حضرت امیر بیعت کردند و طلحه و زبیر
اظهار مخالفت نمودند و طلحه و زبیر بجانب بصره رفتند ابو رافع با خود گفت که این است قول
حضرت رسالت که سیقاتل علیا قوم یکون حقا فی الله جهادهم پس خانه خود را فروخت
و زمینی که در خیبر داشت نیز فروخت و بعد از آن با پسران خود
در رکاب ظفر انتساب حضرت امیر از مدینه بیرون آمد و او در آن وقت هشتاد و پنج ساله بود
[illegible] و در آن اثنا میگفت الحمد لله لقد اصبحت لا احد بمنزلتی لقد بایعت البیعتین
بیعة العقبة و بیعة الرضوان و صلیت القبلتین و هاجرت الهجر الثلاث راوی گوید که از
او پرسیدم که آن سه هجرت کدام است گفت یک هجرت با جعفر بن ابی طالب بجانب حبشه و
دیگری با حضرت رسالت از مکه بمدینه و دیگری با علی بن ابی طالب بکوفه و همیشه ابو رافع
در خدمت امیر بود تا آنحضرت شهید شد پس ابو رافع با حضرت امام حسن علیه السلام
بمدینه مراجعت نمود و چون خانه و مزرعه نداشت آنحضرت خانه حضرت امیر را در میان
خود و ابو رافع مناصفه نمود و زمینی مزرعه باو داد که آخر عبید الله بن ابی رافع آنرا
[illegible] و همچنین روایت نموده از عبید الله بن ابی رافع که
ام کلثوم دختر حضرت امیر المؤمنین علیه السلام قصه عاریت گرفتن آن [illegible]
[illegible] از ابی رافع مولف [illegible] در مجموعه خود ایراد آن [illegible]
علی بن ابی رافع نسبت داده و تفصیل قصه بوجهی که در آن مجموعه مسطور است
[illegible] علی بن ابی رافع گفت که من عامل بیت المال علی بن ابی طالب و کاتب او بودم و در بیت المال
[illegible] و او [illegible] بود که در بصره بدست آمده بود پس دختر آنحضرت کسی نزد من فرستاد
[illegible] ام که در بیت المال [illegible]

عاریت بمن دهی که در روز عید اضحی آنرا زینت کنم جواب فرستادم که بطریق عاریت مضمونه مردوده
میدهم که اگر فوت شود تاوان آنرا بدهی پس آن عقد بسه روز پیغام فرستاد که بعاریت
مضمونه میکیرم و بعد از سه روز آنرا بتو میفرستم آنگاه آن عقد مروارید را باو
فرستادم و اتفاقا حضرت امیر المومنین علیه السلام آن عقد را دیدند و
شناختند و باو گفتند که این عقد را از کجا آورده گفت که این را از علی بن ابی رافع
خازن بیت المال بعاریت گرفتهام که در عید بآن زینت سازم و بعد از آن باو پس دهم
آنحضرت مرا از پی خود طلبیدند و چون حاضر شدم خطاب فرمودند و گفتند که آیا تو خیانت
میکنی در بیت مال مسلمانان بی اذن من و رضای ایشان گفتم پناه میبرم بخدا از آنکه
خیانت کنم در مال مسلمانان آنحضرت گفتند پس چکونه بعاریت دادهٔ بدختر من عقد
مروارید را که در بیت المال بود گفتم یا امیر المومنین دختر شما از من طلب اعارهٔ
آن نموده که در عید بآن آراسته گردد من آنرا بعاریت مضمونه مردوده باو دادم و
برخود لازم ساختم ضمان آنرا که [illegible] و بر من است که آنرا سالم بجای خود بگذارم پس آنحضرت
فرمودند که امروز میباید آنرا از وی باز گرفت و بجای خود نهاد و وای بر تو اگر بعد از این
امثال این کاری از تو ظاهر شود که ترا عقوبت خواهم کرد اگر دختر من آن عقد را بطریق
عاریت مضمونه مردوده نمیگرفت هر آینه او اول زن هاشمیه بودی که دست او را بجهت
دزدی بریده بودند علی بن ابی رافع گوید که آن عتاب که حضرت امیر با من کرد بسمع
دختر مطهر آنحضرت رسید و چون آنحضرت را دید عرض کرد که من دختر تو ام و
پارهٔ از تو ام سزاوار تر از من که بود بپوشیدن آن عقد پس حضرت امیر باو گفتند
که ای دختر ابو طالب نفس خود را از دایرهٔ حق بیرون مبر و مکر همه زنان
مهاجرین در عید بمثل این عقد مزین شده بودند که تو نیز بایستی بآن مزین شدی علی
بن ابی رافع گوید بعد از آن گفت و شنید عقد را گرفتم و بجای خود گذاشتم **برآء بن
مالک بن النضر الانصاری** علامه حلی و حسن بن داود او را در عداد موثقین
و معدودین از صحابه ذکر نموده اند و او برادر انس بن مالک مذکور است در کتاب
استیعاب مسطور است که برآء بن مالک بن نضر انصاری برادر مادری پدری انس بن
مالک است و در غزای احد و ما بعد آن از غزوات حضرت پیغمبر صلوات الله علیه

شده ولی یکی از فضلای زمان و دلیران فرزانه بود آورده اند که خود تنها صد مبارز از
مشرکان کشته سوای آنهائی که در کشتن ایشان با دیگران مشارکت نموده بود و از آن سبب عمر
بن الخطاب باولیای خود نوشت که برآء بن مالک را در لشکرهای مسلمانان بجای [illegible]
که او مهلکه ایست از مهالک و همه را بتقلید مردانکی خود تحریص نموده بکشتن میدهد و ایضا
روایت نموده که مسیلمه کذاب را در وقت شکست از پایه در آورده و آن چنین بود که چون
اسلام مسیلمه و اصحاب او و مشرکان یمامه را عاجز ساختند تا آنکه در آن جنگ [illegible]
دیوار باغی پناه بردند برآء گفت ای گروه مسلمانان مرا بکتف خود بردارید تا بدیوار باغ برآیم
و با ایشان مجاهده نمایم پس او را بر سر دیوار کردند و او از بالای دیوار خود را در میان
دشمنان انداخت و با ایشان مقاتله نموده در باغ را بر روی لشکر اسلام بکشود تا بباغ
در آمدند و مسیلمه و دوستان ایشان کشته شد و در آن جنگ زیاده از هشتاد زخم
شمشیر و طعن نیزه برآء رسیده بود برآء در زمان خلافت عمر در وقت فتح شوشتر شهید شد
و قبر او در آنجا مشهور و از اماکن زیارت جمهور است **برآء بن عازب الانصاری
الحارثی الاوسی** علامه حلی او را در قسم مقبولین نام برده و او را مشکور شمرده و در کتاب
کامل بهائی از اسحق بن جعفر روایت نموده و او از اعمش روایت کرده که گفت [illegible]
[illegible] که برآء بن عازب گفت [illegible] از آنکه
که بر علی تقدم کردند و بر ایام [illegible] از ایشان و در موضع دیگر از آن کتاب
مذکور است که برآء بن عازب و بریدة بن حصیب صورت [illegible] امیر المومنین [illegible]
خبر بآنحضرت آورده بودند و صاحب استیعاب گفته که او با حضرت امیر المومنین در حرب
جمل و صفین و نهروان حاضر بود و بعد از آنحضرت ساکن کوفه شد و در ایام مصعب
ابن زبیر در کوفه وفات یافت **برآء بن معرور بن صخر السلمی الخزرجی** از جمله
مقبولان است صاحب استیعاب گفته که او یکی از نقبای عقبه اولی و ثانیه انصار
بنی سلمه که خویشان اویند میگویند که او اول کسی که در شب عقبه بحضرت رسالت بیعت
نمود او بود و بعضی گفته اند که او اول کسی بود که رو بکعبه نماز کرد و اول کسی بود که وصیت
بثلث مال خود نمود و وفات او در مدینه اتفاق افتاد در زمان حضرت پیغمبر صلعم
بیکماه پیش از آنکه آنحضرت بمدینه تشریف آرند و چون آنحضرت بمدینه آمدند

با اصحاب خود بر سر قبر او رفتند و بر او نماز کردند **بشر بن البراء بن معرور الانصاری** علامه حلی او را در قسم مقبولان از کتاب خلاصه ذکر نموده و گفته که حضرت رسالت پناه برادری داد او را با واقد بن عبدالله تمیمی که حلیف بنی عدی بود و در غزای بدر و احد و خندق و حدیبیه حاضر بود و در روز خیبر با حضرت رسالت از گوشت گوسپندی که زهر داشت خورده و از اثر آن زهر همانجا بمرد **عقبة بن عمرو بن ثعلبة الانصاری** علامه حلی در کتاب خلاصه او را در عداد مقبولان نام برده و گفته که او از اصحاب حضرت رسالت پناهی بود و در کوفه خلیفه حضرت امیر بود و صاحب اصابه گفته که او بکنیت خود ابو مسعود مشهور است و اتفاق کرده‌اند بر آنکه او در بیعت عقبه حاضر بود و اختلاف واقع است در آنکه در غزای بدر حاضر بود یا نه و اکثر برانند که در غزای بدر حاضر نبود و چون در موضع بدر ساکن شد او را بآنجا نسبت میدهند و ابو مسعود بدری میگویند و ایضا گفته که او از اصحاب امیر المؤمنین علی علیه السلام بود و یک مرتبه او را در کوفه خلیفه خود ساخته بعضی گفته‌اند که پیش از سال چهل از هجرت وفات یافت و بعضی گفته‌اند در این سال وفات یافت و جزم آنست که بعد از این سال وفات یافت و همچنین خلاف واقع است در آنکه بمدینه مرد یا بکوفه **حارثة بن سراقة الانصاری** در خلاصه و کتاب ابن داود مذکور است که بغزای بدر آمد و همانجا شهید شد و صاحب استیعاب گفته که مادر حارثه عمه انس بن مالک بود و او جوان بود که در روز بدر کشته شد پس مادرش بحضرت رسالت آمده اظهار تعلق خاطر خود بحارثه مینمود آنحضرت او را تسلی دادند و فرمودند که خاطر خوش دار که او در جنت الفردوس است رزقنی الله و جمیع المؤمنین بحق محمد و آله الطاهرین **حارثة بن النعمان بن نفیع الانصاری** در استیعاب مسطور است که او در جمیع مشاهد و غزوات حضرت رسالت حاضر بود و از فضلای صحابه بود و از او نقل نموده‌اند که روزی بخدمت حضرت رسالت پناه رفتم و دیدم که جبرئیل با او تحدث میکند پس سلام کردم و گذشتم چون باز بخدمت آنحضرت آمدم بمن گفتند که آیا دیدی آنکس را که با من بود گفتم که آری پس آنحضرت فرمودند که آنکس جبرئیل بود و چون تو سلام کردی جواب سلام تو باز داد و دیگر قضایای او

در استیعاب مذکور است که ذکر آن موجب تطویل میشود و در خلاصه و کتاب حسن بن داود مسطور است که او دو مرتبه حضرت جبرئیل را بصورت دحیه کلبی دیده یکمرتبه در وقتی که حضرت پیغمبر علیه السلام بجانب بنی قریظه بیرون رفتند و مرتبه دیگر وقتی که آنحضرت از حنین باز گشتند در حروب حضرت امیر با آنحضرت اخلاص و جان سپاری را از دست نداده و در زمان معویه وفات یافته **حارثة بن عمرو بن امیة الانصاری** در قسم مقبولان از کتاب خلاصه مذکور است صاحب استیعاب گفته که او عم خوات بن جبیر است و غزای بدر و احد را دریافته **حارث بن هشام بن المغیرة القرشی المخزومی** در قسم مقبولان از خلاصه مذکور است صاحب استیعاب گفته که در روز فتح مسلمان شد و از فضلای صحابه و خیار ایشان بود در زمان عمر بن الخطاب بجهت اقامت مراسم غزا متوجه جانب شام شد پس اهل مکه با حزن و ملولی که از رفتن او داشتند بمشایعت او بیرون رفته از مفارقت او میگریستند و او ایشان را تسلی داده میگفت که ای قوم دوری من از شما انتقال است بجانب خدای تعالی نه از کراهت معاشرت مردم دیگر دیار را بر شما گزیده‌ام در نواحی شام بمراسم جهاد اشتغال داشت تا در سال هیجدهم از هجرت وفات یافت و بعضی گفته‌اند که در روز واقعه یرموک کشته شده و آن واقعه در ماه رجب سال پانزدهم بوده در کتاب اصابه مسطور است که حارث مذکور برادر ابو جهل و پسر عم خالد بن الولید و سید بنی مخزوم بود و کسی از صحابه قرین او نبود مگر آن جماعت که در اسلام سابقه داشتند **حارث بن عزیة الانصاری** صاحب استیعاب گفته که او همان کسی است که در روز حرب جمل با آواز بلند انصار را تحریض بر قتال ارباب ضلال نموده میگفت یا معشر الانصار انصروا امیر المؤمنین آخرا کما نصرتم رسول الله صلعم اولا والله ان الآخرة لشبیهة بالاولی الا ان الاولی افضلهما **عرفة الازدی الانصاری** در باب عین مهمله از خلاصه و کتاب ابن داود مذکور است که او از جمله صحابه و اصحاب حضرت امیر المؤمنین علیه السلام و حضرت جعفر صلوات الله علیه او را دعا کرده فرمود که اللهم بارک فی صفقة یمینه صاحب استیعاب او را در باب عین مسطور ذکر کرده و گفته که در وقتی که او ساکن مصر بود شنیده که حضرت رسالت

دشنام سید الهدی را بزد تا ... شکست پس مرا فقها ایشان بعمرو عاص که والی
مصر بود افتاد عمرو با او عتاب کرد و گفت ما ایشان را عهد داده ایم تو نقض کرده که
او را آزار کرده عرفه در جواب گفت معاذ الله که با ایشان عهد توان داد که اظهار
دشنام حضرت سید الانام نمایند و این قدر عهد با ایشان میتوان داد که ایشان را
با کنایس ایشان واگذارند و تکلیف ما لا یطاق نمایند و اگر دشمنی قصد ایشان نماید
دفع او کنیم و بگذاریم که باحکام دین خود عمل نمایند مگر آنکه بحکم یکی از اهل اسلام
راضی شوند آنگاه در میان ایشان بموجب حکم خدا و پیغمبر صلوات الله علیه حکم کنیم
مولف گوید از اینجا معلوم میشود که عمرو عاص و امثال او در باطن با حضرت پیغمبر
عاصی بوده اند و اظهار اسلام را وسیله انتظام احوال خود میشمرده اند و الا از هر که
مسلمان و آنکه صاحب غیرت باشد تجویز سب و دشنام او ترخیص نمی نماید و از اینجا
نیز معلوم میشود که آنچه بعضی از هندیان اموی شعار از مخدوم کوهای [illegible]
جار در بعضی از رسایل خود نوشته که سب حضرت رسول موجب استحقاق قتل شرعی
اصلی باشد و آزار عمرو عاص جهت او بیادگار گذاشته و بجهت انکار این معاند
که در زمان خود شیخ اهل هند بود در سب شیخین حکم بقتل میشود و در آن باب
مبالغه و تعصب بسیار اظهار میفرمود تا آنکه بعضی از سادات را بتوهم سب شیخین
حکم بقتل نمود و ایضا در استیعاب از عروه منقولست که گفت مرا در شان
حضرت امیر المومنین علیه السلام شکی واقع شد در وقتی که متوجه حرب صفین بود
زیرا که چون با آنحضرت بساحل فرات رسیدیم از راه ... عدول نمود و بایستاد
و ما نیز در حوالی او بایستادیم پس بدست مبارک خود اشاره نمود و گفت هذا
موضع رواحلهم و مناخ رکابهم و مهراق دمائهم بابی من لا ناصر لهم فی الارض
و السماء الا الله و چون حضرت امام حسین علیه السلام شهید شد آمدم تا رسیدم
بموضعی که آنحضرت را در آنجا شهید کرده بودند پس نظر کردم و دیدم که همان موضع
که آنحضرت سابقا نشان داده بود و احوال بر همان وجه بود که آنحضرت فرموده
آنگاه استغفار کردم و دانستم که آنحضرت آنچه میگفت بالهام الهی و تعلیم حضرت
رسالت پناهی بود و ایضا صاحب استیعاب گفته که عروه از اصحاب صفه و از انصار

بود و حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله در حق او دعا کرد که از شیر گذشت بزبان ...
کند دانید و صاحب نصاب بعد اسنادهای مذکور قدح نموده و گفته که راویان آن اهل
کوفه اند و اهل کوفه اکثر شیعه اند و مخفی نماند که این قدح از صاحب نصاب سوای
... زیرا که مطلق تشیع نزد نقاد حدیث موجب قدح در روایت نیست چنانچه بعد از این
از کتاب میزان ذهبی در احوال ابان بن تغلب منقول خواهد شد و بعضا تصریح نموده
که جمعی کثیر از مشایخ حدیث بخاری شیعه بوده اند دیگر آنکه حکم نمودن بفساد
روایت شخصی بمجرد آنکه مذهب او را اعتقاد یا او را خوب نیاید نه مطابق عقل است و نه
نقل والله اعلم **عبد الله بن بدیل بن ورقاء الخزاعی** در خلاصه و کتاب
ابن داود مذکورست که او و برادرش عبد الرحمن را حضرت رسالت نزد اهل
یمن ایشان فرستاد و بعد از وفات آنحضرت در خدمت حضرت امیر بودند تا در
حرب صفین بدرجه شهادت رسیدند و در کتاب استیعاب مذکورست که عبد الله
با پدر خود بدیل در فتح مکه مسلمان شدند و او بزرگ خزاعه بود و خزاعه عیبه حضرت
پیغمبر صلعم بودند یعنی موضع سر آنحضرت بودند و عبد الله در غزای حنین و طایف و تبوک
حاضر بود و او را قدر و بزرگی تمام بود و در حرب صفین با برادرش عبد الرحمن شهید
شد و در آن روز امیر پیادگان لشکر حضرت امیر و از اکابر اصحاب او بود و از شعبی
روایت نموده که عبد الله بن بدیل در حرب صفین دو زره پوشیده بود و دو شمشیر
داشت و خصم را بشمشیر میزد و میگفت شعر لم یبق الا الصبر و التوکل
ثم التمشی فی الرعیل الاول * مشی الجمال فی حیاض المنهل * والله یقضی ما یشاء و یفعل
و بجهت شمشیر میزد و مبارزی می انداخت تا بمعویه رسید و او را از جای خود برد
و اصحاب او که در حوالی او بودند متفرق ساخت بعد از آن اصحاب معویه اتفاق
نموده او را سنگ باران کردند و تیر و شمشیر در او ریختند تا شهید شد
و عبد الله بن عامر که با هم ایستاده بودند بر سر کشته او آمدند و عبد الله عامر عمامه
خود را فی الحال بر روی او پوشانید و در حق او کلمه رحمت گفت و معویه قصد آنکه گوش و
بینی او را ببرد فرمود که نعش او را باز گذارید عبد الله بن عامر قسم یاد کرد که تا جان

دربیت من باشد نخواهم کرد آنکه با او توطئی رسانند معویه گفت که روی او را باز کنید که
ما او را بعبدالله بن عامر بخشیدیم چون علما از روی او برداشتند و معویه نظر
بر جمال و کمال او افتاد گفت بخدای کعبه سوگند که این فرج قوم خود بود [illegible]
بر اشتر و اشعث بن قیس که ماندند این مرد در میان لشکر علی جبت مکر آن دو کس
بعد از آن معویه گفت که محبت قبیله خزاعه با علی تا مرتبه ایست که اگر زنان ایشان
توانستندی که با ما جنگ کنند تقصیری نکردندی تا بمردان چه رسد نقل است
وعن ابا مخنف ان عبدالله بن بدیل قام یوم الصفین في اصحابه فخطب فحمد الله واثنی
علیه وصلی علی النبي صلعم ثم قال الا ان معویه ادعی ما لیس له ونازع الامر اهله ومن
لیس مثله وجادل بالباطل لیدحض به الحق وصال علیکم بالاعراب والاحزاب وزین
لهم الضلالة وزرع في قلوبهم حب الفتنة ولبس علیهم الامر وانتم والله علی الحق علی
نور من ربکم وبرهان مبین فقاتلوا الطغاة الجفاة قاتلوهم یعذبهم الله
بایدیکم ویخزهم وینصرکم علیهم ویشف صدور قوم مؤمنین قاتلوا الفئة الباغیة
الذین نازعوا الامر اهله وقد قاتلتموهم مع رسول الله صلعم والله ما هم في هذه
بازکی ولا اتقی ولا ابر قوموا الی عدو الله وعدوکم یرحمکم الله **عبد الرحمن بن حنبل الجمحی**
صاحب استیعاب آورده که پدر او از اهل یمن بود و از آنجا بمکه افتاد و عبد
الرحمن و برادرش کلده از او که در آنجا متولد شدند و عبد الرحمن شعر نیکو گفتی
و او است صاحب این ابیات که در هجو عثمان بن عفان گفته **شعر**

احلف بالله رب العباد * ما خلق الله شیئا سدی
ولکن خلقت لنا فتنة * لکی نبتلی بک او تبتلی
دعوت الطرید فادنیته * خلافا لما سنه المصطفی
وولیت قرباک امر العباد * خلافا لسنة من قد مضی
واعطیت مروان خمس الغنیمة * آثرته وحمیت الحمی
ومالا اتاک به الاشعری * من الفيء اعطیته من دنا
وان الامینین قد بینا * منار الطریق علیه الهدی
فما اخذا درهما غیلة * ولا قسما درهما في هوی

و چون ابیات مذکوره بگوش عثمان رسید فرمود که او را
درخیبر حبس نمودند و او این قطعه را در زندان انشا نموده بخدمت امیر المؤمنین ع

فرستاد **شعر** ابا حسن انبیک نفسی امانتی * بلاء شدید لا اکابده
بخیبر في قعر القموص کانّ بها * جوانب قبر ضیق اللحد لاحده * لئن قلت حقا او نشرت امانة
قتلت فمن للحق ان مات ناصره * صاحب اصابه گفته که حضرت امیر در باب عبد الرحمن ع
بعثمان گفت و کوشش بسیار نمود تا آخر او را از حبس خلاص نمود و او در حرب جمل و صفین
ملازم رکاب آنحضرت بود تا در صفین بدرجه شهادت رسید **اسعد بن زرارة**
ابو امامة الخزرجی الانصاری در خلاصه مذکور است که او از نقبای لیلة العقبه
بود و ابن داود آورده که معوذ حق او نگاشته بود که با سیاقی او گفته تا بگریزد
بخدمت امیر المومنین علیه السلام نبود و او دو برادر داشت یکی سعد
دیگری عثمان در استیعاب مسطور است که کنیت اسعد بر اسم او غالب بود و بآن شهرت
یافته و او یکی از نقبای عقبه بود در عقبه اولی با شش نفر بیعت نموده بود
و در عقبه ثانیه در دوازده نفر و در عقبه ثالثه در هفتاد نفر بود
و اول کسی از نقبای دوازده گانه که با حضرت رسالت بیعت نمود ابو امامه بود و آن
دوازده نفر سعد بن عباده بود و اسعد بن زراره و سعد بن الربیع و سعد بن خیثمه
و منذر بن عمرو و عبدالله بن رواحه و براء بن معرور و ابو الهیثم بن التیهان
و اسید بن حضیر و عبدالله بن عمرو بن حرام و عبادة بن الصامت و رافع بن مالک
و ابو امامه اسعد در سال اول از هجرت وفات یافت و از انصار منقول است که او اول کسی
که از مسلمانان در بقیع مدفون شد اما مهاجران گویند اول کسی که در بقیع مدفون شد
عثمان بن مظعون بود **ابو الیسر کعب بن عمرو بن عباد الانصاری** در خلاصه
و کتاب ابن داود مذکور است که او از افاضل صحابه و اصحاب امیر المؤمنین علیه السلام
بود و در استیعاب مسطور است که او در عقبه و بدر حاضر شد و در روز جنگ بدر
عباس را دستگیر کرد عم حضرت رسالت او بود و چون ابو الیسر مردی کوتاه قد
و عباس طویل القامة بود حضرت پیغمبر صلعم او را گفتند که ملکی کریم در گرفتن
عباس ترا امداد نموده و در همه غزوات حاضر بود و رایت سلیم از آن او بود
و بعد از آن با حضرت امیر المؤمنین علیه السلام در حرب صفین با اعادی دین داد
مجاهده برافراخت و در سال پنجاه و پنج از هجرت در مدینه وفات یافت

عمرو بن الحمق الخزاعی در کتاب استیعاب مسطور است که بعد از حدیبیه
بخدمت حضرت رسالت صلعم رسیده مسلمان شد و مدتی بشرف صحبت آنحضرت فایز
بود و حفظ احادیث می نمود و بعد از آن ساکن شام شد و پس از آن از آنجا بکوفه آمد
وطن ساخت و او یکی از چهار کس است که در خانهٔ عثمان بن عفان در آمدند و او از
شیعهٔ علی ابن ابی طالب بود و در جمیع حروب او از جمل و نهروان و صفین همراه بود
و بعد از وفات حضرت امیر بدعاء حجر بن عدی و شیخ بنی امیه از بیت آنحضرت اهتمام
تمام می نمود و چون زیاد حکم بگرفتن حجر نمود عمرو گریخته بموصل رفت و در غاری پنهان
شد و در آن غار ماری او را گزید و بهمان درد بمرد چون حاکم که از جانب زیاد بطلب
او رفته بود او را در آن غار مرده یافت سر او را جدا ساخته نزد زیاد برد و زیاد
آن سر را نزد معویه فرستاد و آن اول سری بود که در اسلام از شهری بشهری برده شد
و بعضی گفته اند که عبد الرحمن بن عثمان الثقفی که عم عبد الرحمن بن ام الحکم بود در سال
پنجاه از هجرت او را کشت و در کتاب اکمال مذکور است که در حجة الوداع بشرف صحبت
حضرت رسالت رسید و در خدمت آنحضرت می بود و بعد از آن در خدمت حضرت امیر
می بود و در جمیع حروب آنحضرت مراسم مجاهده و اخلاص ادا نمود و در سال پنجاه از هجرت
در موضع حره بدست عبد الرحمن ابن ام الحکم شهید شد و از شعبی روایت نموده که
اول سری که در اسلام بر نیزه کردند سر عمرو بن الحمق بود و در کتاب ابو عمرو کشی مسطور است
که حضرت رسالت سریه بر سر قومی می فرستاد و با اهل آن سریه گفت که در فلان ساعت
از شب راه گم خواهید کرد پس بجانب دست چپ خود متوجه شوید که بمردی
خواهید رسید که راه را میداند اما او راه را بشما ننماید تا طعام او نخورید پس او
برای شما گوسفندی بکشد و طعام پیش آرد تا نخورید آنگاه برخیزد و راه را بشما
بنماید و چون او چنین کند سلام من باو برسانید و باو بگویید که حضرت پیغمبر در مدینه
ظاهر شد چون آن جماعت براه افتادند بموجب خبر حضرت رسالت راه گم کردند
بجانب چپ میل نموده میرفتند تا بمنزل عمرو بن الحمق رسیدند و از و جست و
جوی راه نمودند و او بهمان طریق که حضرت رسالت فرموده بود گفت که راه را بشما
نمی نمایم تا فرود آیید و طعام من بخورید ایشان فرود آمدند و طعام او بخوردند اما

او برخواست و بدلیل راه شد و ایشان فراموش کردند که سلام حضرت رسالت را باو برسانند
و خبر ظهور آنحضرت را باو بگویند تا آنکه او خود پرسید که پیغمبری در مدینه ظاهر شده
ایشان گفتند آری ترا سلام رسانیده است عمرو از این معنی خوشحال شده خود بخدمت
آنحضرت رسانید و مدتی در ملازمت می بود و بعد از آن آنحضرت باو فرمودند که بمیان
قوم خود مراجعت کن و در وقتی که امیر المومنین علی بولایت کوفه در آید تو در او در آی
بعد از وفات حضرت رسالت بحال خود می بود تا وقتی که خلافت بحضرت امیر المومنین علی رسید
و کوفه را دار الخلافه ساخت پس عمرو در کوفه بخدمت آنحضرت آمد و با او بود و اعانت او
نموده در جمیع حروب آنحضرت با او بود و بعد از وفات آنحضرت امیر المومنین علیه السلام
معویه جمعی را بطلب او فرستاد و او بغاری گریخت و جماعت بر اثر او رفته بغار در آمدند
و او را گرفته سرش را از تن جدا نموده بر نیزه کردند **اُسَید بن الحضیر بن سماک الاشهلی**
در خلاصه و کتاب ابن داود در عداد مقبولان مذکور است و در کتاب
استیعاب مسطور است که او قبل از سعد بن معاذ بدست مصعب بن عمیر مسلمان شد
و از جملهٔ جماعتی بود که در عقبهٔ ثانیه حاضر بوده اند و از نقبای ایشان بود و بعضی بر آنند
که او را از غزای بدر منکر بوده و اکثر بر آنند که در غزای بدر و احد و ما بعد آن از مشاهد
حاضر بوده و در روز احد هفت زخم باو رسیده و مع هذا در خدمت آنحضرت ثبات قدم
ورزید و چون دیگر یاران ضعیف شدند حضرت رسالت او را با زید بن حارثه الاعتقاد ۳
برادری داد و او بسیار خوش آواز بود و قرآن را بسیار خوب میخواند تا آنکه در خبر است
که ملائکه استماع قرآن او می نمودند در شعبان سال بیستم از هجرت و در روایتی در بیست
و یکم وفات نمود و در بقیع آسود **اوس بن ثابت بن المنذر الانصاری** علامه
حلّی او را از جملهٔ مقبولان شمرده و گفته که در غزای بدر و در عقبه با هفتاد کس معهود
حاضر بود و حضرت رسالت او را با عثمان بن عفان برادر نمود و در استیعاب مسطور است
که او برادر حسان بن ثابت شاعر بود و در غزای بدر و عقبه حاضر بود و بعضی گفته اند
که در جمیع غزوات حاضر بود و در ایام خلافت عثمان در مدینه وفات یافت **ابی بن ثابت
الانصاری** علامه حلّی او را از جملهٔ مقبولان شمرده و گفته که او برادر حسان بن ثابت است
و در غزای بدر و احد حاضر شده **ابو [illegible] الانصاری** در خلاصه مسطور است

که با حضرت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم بهر دو قبله نماز کذارد اُبَیّ بن قیس
در خلاصه وکتاب ابن داود مذکورست که او صحابی و از اصحاب امیر المومنین علیه السلام
بود ودر حرب صفین بدرجه شهادت رسید ارقم بن ابی الارقم المخزومی
در قسم جلیل اول از رجال مقبولان نموده وصاحب استیعاب آورده که او بعد از هفت کس یا ده
کس اسلام آورده و از مهاجرین اولین است وحضرت رسالت در اول حال مختفی در خانه
او پنهان بود ومردم را باسلام دعوت میفرمودند تا وقتی که از آنجا بیرون آمدند وصاحب
اصابه آورده که خانه ارقم در موضع صفا بود ودر آنجا چهل کس بشرف اسلام رسیدند
و آخر ایشان عمر بن خطاب بود وچون چهل کس تمام شد از آن منزل بیرون آمدند وسال
او از هشتاد متجاوز بود ودر سال پنجاه وپنجم از هجرت وفات یافت ثابت
بن زید در خلاصه و استیعاب مسطورست که او یکی از آن شش کس است که در
عهد حضرت پیغمبر صلعم بجمع قرآن اشتغال داشتند ثابت بن قیس بن شماس
الخزرجی الانصاری در خلاصه و استیعاب مسطورست که او خطیب انصار
بود واو را خطیب رسول الله میگفتند چنانکه حسان را شاعر رسول الله میگفتند
در غزای اُحُد وما بعدها از غزوات حاضر بود ودر یمامه در ایام خلافت ابی بکر
شهید شد روایت نموده اند که چون این آیه نازل شد که یا ایها الذین آمنوا لا
ترفعوا اصواتکم فوق صوت النبی الآیه ثابت بخانه خود در آمد ودر بر روی
خود بست وچون حضرت او را ندیدند کسی بجانب او فرستادند که از حال او خبر
بیارد او با آن کس گفت که من مردی بلند آوازم ومی ترسم که عمل من بواسطه آن
در درگاه الهی ضایع شود پس آنحضرت او را تسلی نموده فرمودند که تو از آن جماعت
که نزول آیه در شان ایشانست نیستی زندکانی تو بخیر است ومردن تو نیز بخیر
بود وصاحب اصابه روایت نموده که حضرت رسالت ثابت بن قیس را بجنت بشارت
نمود وخاتم المجتهدین شیخ زین الدین عاملی شامی قدس الله روحه در حاشیه
خلاصه تصریح باین معنی نموده وفرموده که قیس در سال یازدهم از هجرت وفات
یافت ثابت بن الضحاک الخزرجی الانصاری از جمله مقبولانست در کتاب خلاصه
مذکورست که او از آن جماعت بود که با حضرت رسالت در بیعت شجره بیعت نمود

ودر کتاب

ودر کتاب اکمال وکتاب اصابه مسطورست که آنحضرت در روز خندق او را از نفس خود
سوار نموده او دلیل راه آنحضرت بود تا وقتی که بموضع حمراء الاسد رسیدند ودر سال چهل
پنجم از هجرت وفات یافت خریم بن زید الانصاری در غزای بدر واحد حاضر آمده در
قسم مقبولین از کتاب خلاصه مذکورست زید بن ثابت در کتاب رجال
شیخ طوسی مسطورست زید بن ارقم الخزرجی الانصاری در کتاب خلاصه از
شیخ اعظم فضل بن شاذان قدس سره نقل نموده که او از جماعت سابقین اولین بود که بجانب
امیر المومنین علیه السلام رجوع نمودند ودر کتاب زهرة العیون وجلاء القلوب که تالیف
یکی از علمای شافعیه مصر است آورده که چون در روز سقیفه جماعت انصار متمسک بیعت
آنحضرت بخلافت خود شدند وعبد الرحمن بن عوف در جواب گفت یا معشر الانصار
کنتم لما انتم علیه فیکم مثل ابی بکر ولا عمر ولا علی ولا ابی عبیده الجراح زید بن ارقم
گفت ما ننکر فضل من ذکرت وان منا سید الانصار سعد بن عباده ومن امر الله
تعالی نبیه صلعم ان یقرء علیه القرآن ابی بن کعب ومن امضی رسول الله صلعم شهادته
بشهادتین خزیمه بن ثابت ومن یجیء یوم القیمه امام العلماء معاذ بن جبل وان من
تخشیه من قریش لو طلب هذا الامر لم ینازعه فیه احد یعنی علی بن ابی طالب علیه السلام
انتهی کلامه واین کلام صریح است در آنکه انصار معترف بوده اند باحقیه حضرت امیر
در خلافت وآنکه ایشان بعضی از متابعت اهل حق حضرت امیر از آن امر بد مقام تعصب
دیگری شدند ودر کتاب استیعاب مسطورست که او در اکثر غزوات حضرت پیغمبر صلعم
با او همراه بود واو همین از آنحضرت رسانید که عبد الله بن ابی بن سلول میگوید لئن
رجعنا الی المدینه لیخرجن الاعز منها الاذل پس عبد الله منکر شد وسوکند خورد
بعد از آن حق تعالی سخن او را تصدیق فرمود که زید در آن سخن صادق است آخر زید در کوفه ساکن
شده بود ومحدثین کثیره وفات یافت وبا حضرت امیر المومنین علی ع در حرب صفین
همراه بود واز خواص اصحاب آنحضرت بود ودر کتاب اصابه ودر روضة الشهداء مذکور
که چون خولی بن یزید علیه ما علیه سر مبارک حضرت امام حسین علیه السلام بر طبق نهاده
پیش یزید پلید ملعون آورد آن پلید قضیبی که در دست داشت بر لب ودندان مبارک
شاهزاده میزد وزید بن ارقم رضی الله عنه از اصحاب کبار در آن مجلس حاضر بود خروش

برآورده كه يا ابن مرجانه اين چوب را بر ثناياى وى مزن وترك اين بى ادبى كن كه والله
كه در شمار نميتوانم آورد كه چند بار ديدم كه حضرت رسول صلعم بوسه بر اين
دندان ميداد اين گفت وآواز بلند بگريست وحضار مجلس نيز بگريه درآمدند ابن زياد
در خشم شد وگفت اى زيد اگر نه آنست كه تو اكبر سنى وديوانه است وخرف شده الا
گردنت بزدمى زيد از آن مجلس برخاست وگفت اى معشر عرب حق سبحانه از شما خشنود
مباد كه پسر فاطمه زهرا را كشتيد وابن مرجانه را بر خود امير كرديد واز دار الاماره بيرون
آمد ودر سال شصت وهشت از هجرت وفات يافت رحمه الله تعالى عبادة بن الصامت
الانصارى در خلاصه وكتاب ابن داود مذكورست كه او برادرزاده ابو ذر بود واز جمله
شيعه امير المؤمنين واز زمره سابقين بود كه با حضرت بازگشت نمودند ودر كتاب
استيعاب مسطورست كه عباده از جمله نقبا بود ودر عقبات ثلث حاضر گشته ودر
غزاى بدر وساير غزوات با حضرت رسالت همراهى نمود ودر زمين فلسطين وفات
يافت ودر بيت المقدس مدفون گرديد وتا امروز قبر او در آنجا معروفست وبعضى
گفته اند كه او در رمله وفات يافت وقول اول اكثرست خباب بن الارت
از صحابه كرام واصحاب حضرت امير عليه السلام بود حسن بن محمد بن الحسن الحجفى
من ولد الاسترابادى محمد [illegible] در تفسير آيات احكام گفته ذكر صاحب حقيقة الاولياء
فيها ان امير المؤمنين وقف على قبره وقال رحم الله خبابا اسلم راغبا وهاجر طائعا
وعاش مجاهدا وابتلى فى جسده احوالا ولن يضيع الله اجر من احسن عملا وقال
الشيخ ابو جعفر الطوسى انه مات بالكوفة وصلى عليه امير المؤمنين عليه السلام
وقبره بها انتهى وصاحب استيعاب گفته كه خلاف كرده اند در نسب خباب
بعضى گفته اند خزاعى است وبعضى برانند كه تميمى است وصحيح آنست كه تميمى است
در نسب وخزاعى است بحسب ولاء وحليف بنى زهره است واو از فضلاء مهاجرين
اولين است شهد بدرا وما بعدها من المشاهد مع رسول الله صلعم وقد آخى بينه
وبين تميم مولى خراش بن الصمة نزل الكوفة ومات بها سنة سبع وثلاثين بعد ان
شهد مع على صفين ونهروان وصلى عليه على بن ابى طالب وكانت سنه اذ مات
ثلثا وسبعين سنة انتهى عبد الله بن خباب بن الارت صاحب

استيعاب

استيعاب گفته كه او در زمان حضرت پيغمبر صلعم متولد شد وآن حضرت او را عبد الله نام نهاد
ودر خلاصه مذكورست كه او از اصحاب امير المؤمنين على عليه السلام نيز بود وخوارج
قبل از واقعه نهروان او را شهيد ساختند عبد الجبار بن القاسم بن قيس بن الوليد
الانصارى در قسم مقبولان از كتاب خلاصه مذكورست وصاحب استيعاب در باب
قيس بن [illegible] گفته كه او جد ابى مريم عبد الغفار ابن القاسم الانصارى الكوفى است
محمد بن عمرو بن حزم الانصارى علامه حلى گفته كه او از صحابه واصحاب امير المؤمنين
بود ودر حروب با آن حضرت همراه بوده ودر كتاب استيعاب مذكورست كه او در سال دهم از
هجرت در نجران بدنيا آمد وجناب حضرت رسالت صلعم عامل نجران بود متولد شد وپدر
او را محمد نام نهاد وكنيت او را ابو سليمان مقرر داشت وآن مضمون را بحضرت رسالت
نوشت عرض نمود پس آن حضرت باو نوشتند كه نام او را محمد بگذار وكنيتش را ابو عبد الملك
مقرر دار وبنابرين در آل عمرو بن حزم كسى نيست كه محمد نام داشته باشد الا آنكه كنيت
او ابو عبد الملك است ومحمد بن عمرو بن حزم مذكور فقيه بود وجماعتى از اهل مدينه از او روايت
كرده اند واو از پدر خود وديگر صحابه روايت دارد ودر صحيح بخارى مذكورست كه در واقعه
روز حره با سيزده كس از اهل بيت خود كشته شد ويقال انه كان اشد الناس على عثمان المحمدون
محمد بن ابى بكر ومحمد بن ابى حذيفه ومحمد بن عمرو بن حزم اينست كلام صاحب استيعاب و
مراد از واقعه روز حره در كلام او واقعه هائله ايست كه در سال شصت وسه از هجرت
در زمان يزيد پليد عليه اللعنه در آن موضع نسبت باهل مدينه طيبه كه خلع آن فاسق
از خلافت نموده بودند واقع شد ودر آنجا اكثر اهل مدينه طعمه تيغ لشكر يزيد شدند و
جمعى كثير از صحابه شهيد گشتند ومدينه را غارت كردند وهزار دختر را بكارت بردند
وچون معلوم شد كه واقعه حره در زمان يزيد پليد عليه اللعنه بوده پس كشته شدن
محمد بن عمرو مذكور در آنجا منافات نداشته باشد با آنكه از علامه حلى منقولست كه
در حروب حضرت امير همراه او بوده حسان بن [illegible] الانصارى
در كتاب استيعاب مذكورست كه او لسان انصار وشاعر ايشان وبر ملت قوم خود بوده
واين اشعار را كه مشتمل است بر مدح قريش وتعظيم ايشان در مدح ابو بكر وفضل امير
المؤمنين عليه السلام از او نقل نموده [illegible]

ويوم حنين ما الفوا ويوم بدر ، واصحاب احد والنضير وخيبر ، ونحن رجعنا من قريظة بالذكر
ويوم بارض الشام اذ قتل جعفر ، وزيد وعبد الله في علق يجري ، وفي كل يوم ينكر الكلب اهله
نطاعن فيه بالمثقفة السمر ، ونضرب في نقع العجاجة ارؤسا ، ببيض كامثال البروق على الكفر
نصرنا وآوينا النبي ولم نخف ، صروف الليالي والعظيم من الامر ، وقلنا لقوم هاجروا مرحبا
واهلا وسهلا قد امنتم من الفقر ، فقاسمكم اموالنا وديارنا ، كقسمة ايسار الجزور على الشطر
ونكفيكم الامر الذي تكرهونه ، وكنا اناسا نذهب العسر باليسر ، وكان خطانا ما اتينا وانتم
سوانا فكانا لا مزيد ولا نجري ، وقلتم حرام نصب سعد ونصبكم ، عتيق بن عثمان حلال ابا بكر
واهل ابو بكر لها خير قائم ، وان عليا كان اخلق بالامر ، وكان هوانا في علي وانه
لاهل لها من حيث ندري ولا ندري ، وهذا بحمد الله يهدي من الهدى ، وينهى عن الفحشاء والبغي والنكر
نجي رسول الله في الغار وحده ، وصاحبه الصديق في سالف الدهر ، فلولا اتقاء الله لم تذهبوا بها
ولكن هذا الخير اجمع للصبر ، ولم نرض الا بالرضا ولربما ، ضربنا بايدينا الى اسفل القدر
ودر کتاب ابن داود وخلاصه مسطور است که او از بنی زریق بود وایشان جماعتی اند از انصار
ونعمان از جانب حضرت امیر علیه السلم عامل بود در بحرین وعمان **سعد بن معاذ الانصاری**
از اکابر صحابه است ودر قسم مقبولین از کتاب رجال شیخ طوسی وکتاب ابن داود مذکور است
تمیم مولی خراش بن الصمة از اصحاب حضرت رسول است وانحضرت موالات
داد میان او وحباب مولی عتبة بن غزوان واو در غزای بدر واحد حاضر بود واحوال
او در کتاب استیعاب در قسم مقبولین از کتب اصحاب مسطور است **ابو ساسان وابو
عمرة الانصاری** در کتاب خلاصه مذکور است که کشی از ابو بصیر روایت نموده که او گفت
بحضرت امام جعفر صادق علیه السلم گفتم که شنیده ام که جمیع صحابه بعد از حضرت رسالت
بمخالفت امیر المومنین علی مرتد شدند الا سه کس ابوذر ومقداد وسلمان انحضرت
فرمود که پس کجا اند ابو ساسان وابو عمرة انصاری مولف گوید که اینکه جمیع صحابه
بعد از حضرت رسالت مرتد شدند الا سه کس کلامیست شایع ومشهور در السنه
جمهور شیعه مذکور واز کلام حضرت امام ظاهر میشود که آن کلام محمول بر مبالغه است
در کثرت مخالفان وقلت موافقان واشارتست بر شدت اختصاص آن سه [illegible]
ودر کتاب استیعاب مسطور است که ابو عمرة در حرب صفین با حضرت امیر همراه بود [illegible]

بدرجه شهادت رسید **مالك بن نويرة الحنفي اليربوعي** از ارداف ملوك وعظما
روزگار وفصحای شعرای جهان وصحابه سید مختار ومحبان صاحب ذو الفقار بود شعری
از احوال [illegible] او وشهادت یافتن او بسبب محبت اهل البیت علیهم السلم بفتوی ابو بکر
بر دست خالد بن ولید وبیان ظلمی که بر وی از خالد [illegible] در مجلس دوم [illegible] اجمال سبق
ذکر یافته وتفصیل آن بروجهی که از [illegible] غالب روایت نموده اند آنست که گفت در
اثنای آنکه حضرت رسالت با اصحاب خود نشسته بودند رؤسای بنی تمیم که یکی از ایشان مالك
ابن نويرة بود در آمدند وبعد از ادای صوت مالك گفت یا رسول الله علمنی الایمان یعنی
بیاموز مرا ایمان که آن چیست فقال له رسول الله الایمان ان تشهد ان لا اله الا الله
وانی رسول الله وتصلی الخمس وتصوم شهر رمضان وتؤدی الزکوة وتحج البیت وتوالی
وصیی هذا من بعدی واشار الی علی بن ابی طالب علیه السلام ولا تسفك دما ولا تسرق
ولا تخون ولا تاكل مال اليتيم ولا تشرب خمرا وتؤمن بشرايعي وتحلل حلالي وتحرم حرامي
وتعطي الحق من نفسك الضعيف والقوي والكبير والصغير وعدة شرايع الاسلام
یعنی مالك بحضرت رسالت گفت مرا طریق ایمان بیاموز انحضرت گفت ایمان آنست که
گواهی دهی بانکه لا اله الا الله وبانکه رسول خدایم ونماز پنجگانه بگذاری وروزه ماه
رمضان را بداری وبادای زکوة وحج خانه خدای روی آری واین را که بعد از من
وصی من خواهد بود دوست داری واشارت بعلی بن ابی طالب کرد ودیگر آنکه خون ناحق
نریزی واز دزدی وخیانت پرهیزی واز خوردن مال یتیم وشرب خمر پرهیز کنی
وایمان باحکام شرایعت من بیاوری وحلال مرا حلال وحرام مرا حرام دانی وحق
گذاری ضعیف وقوی وکبیر وصغیر بجا آوری الخ وشرایع اسلام واحکام آنرا برو
تا آخر گفت [illegible] مالك برخواست واز غایت نشاط دامن کشان میرفت وباخود
میگفت که تعلمت الایمان ورب الکعبة یعنی بخدای کعبه که احکام ایمان آموختم چون
از نظر شریف حضرت رسالت دور شد انحضرت فرمود که من اراد ان ینظر الی
رجل من اهل الجنة فلینظر الی هذا الرجل [illegible] وابو بکر وعمر از حضرت رسالت
دستوری طلبیده از عقب او رفتند وآن بشارت را باو رسانیدند وقالوا البشارة
که حضرت رسالت [illegible] انك من اهل الجنة [illegible]

مالك گفت لا غفر الله لكما خدای تعالی شما را نیامرزاد که حضرت رسالت را که صاحب
شفاعت است میگذارید و از من در خواست میکنید که جهت شما استغفار کنم
پس ابو بکر و عمر شرمنده و متفکر باز گشتند و چون حضرت رسالت را نظر بر روی
ایشان افتاد گفت که فی الحق مبغضة یعنی شنیدن سخن حق گاه هست که
آدمی را خشمناك و متفکر سازد و آخر چون حضرت رسالت وفات یافت و مالك
بمدینه آمد متفحص بود که قایم مقام حضرت رسالت کیست در یکی از روزهای جمعه
دید که ابو بکر بر منبر رفته و از برای مردم خطبه میخواند مالك بی طاقت شد
با ابو بکر گفت که تو همان برادر تیمی ما نیستی گفت بلی مالك گفت چه کار پیش
آمد آن وصی حضرت رسول را که مرا بموالات او مامور ساخته بود مردمان
گفتند اعاجیب بسیار است که کاری پس انکاری حادث میشود مالك گفت
والله که هیچ کاری دیگر حادث نشده بلکه شما خیانت کرده اید در کار خدا و
رسول بعد از آن متوجه ابو بکر شد و گفت که ترا بر این منبر بالا برده و حال آنکه
وصی حضرت پیغمبر نشسته است ابو بکر بحاضران گفت این اعرابی بوال
علی عقبیه را بیرون کنید از مسجد رسول پس قنفذ برادر عمر و خالد بن ولید
برخاستند و مالك را گردن زده از مسجد بیرون کردند مالك بر شتر خود
سوار شده صلوات بر حضرت رسول فرستاد و بعد از صلوات این ابیات
بر زبان راند شعر أطعنا رسول الله ما كان بيننا * فيا قوم ما شأني وشأن أبي بكر
إذا مات بكر قام بكر مقامه * فتلك وبيت الله قاصمة الظهر بلال بن رباح
کنیت او ابو عبد الله معتق ابو بکر و مولی حضرت رسالت و مؤذن او بود در
کتاب کامل بهائی مسطور است که بلال بانگ نماز و قامت برای ابو بکر نکرد و با او
بیعت ننمود و شیخ ابو جعفر طوسی در اختیار الرجال از امام جعفر صادق علیه السلام روایت نموده
ابن ابی النجران که او گفت شنیدم از عبد الله بن الحسن بن الحسن علیه السلام که بلال امتناع
نمود از بیعت ابو بکر و عمر جامه او بگرفت و گفت ای بلال جزای ابو بکر آنکه ترا
آزاد ساخت و الحال با او بیعت نمیکنی بلال در جواب گفت اگر ابو بکر از برای خدا
مرا آزاد ساخت پس مرا از برای خدا بگذارد و اگر از برای غیر او آزاد کرده ما اینك من

خدمات ایستاده ام اما بیعت نمیکنم کسی که رسول خدا او را خلیفه خود نساخته پس عمر او را
درشتی کرد و گفت در میان ما نباشی لاجرم بلال بولایت شام رفت و از جمله اشعار او در
باب این ابیات است شعر تالله لا لأبي بكر نجوت ولو * لا الله قامت على أوصالي الضبع
الله بوأني خيرا وأكرمني * وإنما الخير عند الله متبع * لا تلفيني تبوعا كل مبتدع
فلست متبعا مثل الذي ابتدعوا * و صاحب استیعاب گفته که چون آنحضرت وفات یافت
بلال خواست که بجانب شام رود ابو بکر او را تکلیف نمود که در صحبت باش بلال گفت
اگر از برای خود مرا آزاد کرده مرا محبوس کن و اگر از برای خدا آزاد کرده پس بگذار تا من
براه خدا بروم ابو بکر او را واگذاشت و بلال در دمشق بمرض طاعون وفات یافت و
در باب صغیر مدفون گردید حارث بن قیس در کتاب خلاصه مسطور است که او از
جمله هفتاد مرد بود که در عقبه ثالثه بخدمت حضرت رسالت صلعم حاضر شده بود و در
بدر و سایر غزوات حاضر شده و بغزای یمامه نیز رفته و در ایام خلافت عمر
فوت شد الحارث بن هشام در خلاصه مسطور است که او از اصحاب حضرت رسالت
بود در شام وفات یافت و بعضی گفته اند که در واقعه یرموك شهید شد عمرو بن ام
مکتوم القرشی العامری بعضی در کتاب کاشف گفته که او پسر خال خدیجه است رضی الله
عنها و از جمله سابقان در اسلام است و چند مرتبه حضرت رسالت صلعم او را در مدینه
خلیفه خود ساخت و در حرب قادسیه شهید شد هاشم بن عتبة بن ابی وقاص
الزهری در کتاب اصابه مذکور است که او مردی شجاع مشهور معروف بمرقال است و
جهة آن باین لقب شهرت یافته که مرقال نوعی است از دویدن و او در روز جنگ دائما
بر دشمن مسارعت میکرد و میدوید و از کلبی و ابن حبان نقل نموده که او بشرف
صحبت حضرت رسالت رسیده و در روز فتح مکه مسلمان گردیده و در جنگ یرموك یکچشم او
معیوب و ناقص شد و بقادسیه همراه بوده و در آنجا آثار مردی و سرداری بظهور رسانیده
و در حرب صفین ملازم رکاب ظفر انتساب حضرت شاه ولایت مآب بوده و در آنجا
بدرجه شهادت رسیده در فتوح اعثم کوفی و کتاب اصابه مسطور است که چون خبر
کشتن عثمان و بیعت کردن مردمان با امیر المؤمنین علی علیه السلام بر آن گروه شد اهل
کوفه خبر این خبر شنیدند در آن وقت ابو موسی اشعری امارت کوفه داشت کو

بود ابوموسی آمدند وگفتند چرا با امیر المومنین علی بیعت نمیکنی و مردمان را با بیعت او
نمیخوانی که مهاجر و انصار جمله با او بیعت کردند ابوموسی گفت درین معنی توقف
میکنم و می نگرم تا بعد ازین چه حادث شود و چه خبر رسد هاشم بن عتبه اورا گفت
دیگر چه خبر خواهد رسید عثمان را بکشتند و مهاجر و انصار و خاص و عام با امیر
المومنین علی بیعت کردند از آن می ترسی که اگر با علی بیعت کنی عثمان از آن جهان باز
خواهد آمد و ترا ملامت خواهد کرد هاشم این سخن بگفت و بدست راست خود
دست چپ بگرفت و گفت دست چپ از آن منست و دست راست من از آن امیر
المومنین با او بیعت کردم و بخلافت او راضی شدم چون هاشم برین وجه بیعت
کرد ابوموسی را هیچ عذر نماند برخاست و بیعت کرد و در عقب او جمله اکابر و رؤسا
و مشایخ و معارف کوفه بیعت کردند و در اصابه مذکورست که هاشم در وقت
بیعت این ابیات بدیهة انشا نموده بر ابوموسی اشعری القا نمود شعر
أبايع غير مكترث عليا ٭ ولا أخشى أميرا أشعريا ٭ أبايعه وأعلم أن سأرضي
بذاك الله حقا والنبيا ٭ هاشم در حرب صفین بدرجه شهادت رسید و بعد از او
پسر او عتبه بن هاشم رایت برگرفت و بر اهل شام حمله کرد و چند کس را بکشت و از آن
حرب نمود تا عاقبت او نیز شربت شهادت چشید و با پدر بزرگوار رسید رحمهما الله
تعالی ابو سعید الخدری در کتاب ابن داود مذکورست که او از جمله سابقین
اولین بود که بحضرت امیر المومنین علیه السلام رجوع و بازگشت نمود و مستقیم
الاعتقاد بود ابو الطفیل عامر بن واثلة اللیثی در کتاب استیعاب مذکورست
که کنیت او بر اسم غالب بود در سال غزای احد تولد نمود و از زمان حیات حضرت
رسالت هشت سال ادراک کرده بود و او آخر کسی است که وفات یافت از آنها که حضرت
رسالت را دیده بودند و او امیر المومنین علی را علیه السلام بسیار دوست میداشتی
و در حربهایی که آنحضرت را با اهل بغی واقع شد همراه بود و ثقه و مامون بود و
اعتراف بفضل شیخین میکرد اما حضرت امیر را تفضیل میداد بر ایشان
و در سال صد از هجرت وفات یافت مولف گوید که مسلم داریم آنچه صاحب
استیعاب باو نسبت داده از اقرار بفضل شیخین محمول بر رعایت تقیه خواهد

بود

بود چه عامر بر وجهی که شیخ ابوعمرو کشی تصریح بان نموده کیسانی مذهب است یعنی قائل
بامامت محمد بن الحنفیه بوده و کیسانیه یکی از فرق شیعه امامیه اند و در اصل
اعتقاد حقیت خلافت بلا فصل حضرت امیر المومنین نسبت بحضرت سید المرسلین
علیهما افضل صلوات المصلین و اعتقاد بطلان خلافت آنها که پیش از وی متصدی
خلافت شده اند شریکند غایة الامر در تعیین ائمه علیهم السلام بعد از حضرت امام حسین
علیه السلام اختلاف در میان ایشان واقع است و در فتوح اعثم کوفی مسطورست
که عامر در حرب صفین امیر پیادهٔ یمین بود و در کتاب کشی مسطورست که در وقتی که
مختار ابن ابی عبیده بر آل مروان خروج کرد عامر بن الطفیل در زیر رایت او بود و میگفت
که از آن هفتاد کس که در عقبه ثالثه بحضرت رسالت صلوات الله علیه بیعت بر نصرت
نموده اند هیچ کس بغیر من نمانده ام و این شعر [illegible] شعر وبقيت سهما في الكنانة واحدا
سيرمى به أو يكسر السهم كاسره ٭ و در وقت پیری این ابیات میخوانده شعر
يدعونني شيخا وقد عشت حقبة ٭ وهن من الأزواج نحوي نوازع ٭
وما شاب رأسي من سنين تتابعت ٭ علي ولكن شيبتني الوقائع ٭
جابر بن عبد الله بن عمرو بن حرام الانصاری در کتاب ابن داود مذکورست که او از
اصحاب رسول صلوات الله علیه و آله بوده و در غزای بدر و هشده غزای دیگر با آنحضرت
همراهی نموده و از حضرت امام جعفر علیه السلام روایت نموده که ایشان فرمودند که او
آخر کسی که باقی ماند از اصحاب پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم و بازگشت بما اهل البیت
نموده بود و در خلاصه از فضل بن شاذان نقل نموده که او از سابقین صحابه است که بعد از حضرت
رسالت بحضرت شاه ولایت رجوع نمودند و ابن عقده نیز از اکابر محدثان است
بانقطاع او باهل البیت علیهم السلام و اعتصام بحبل المتین متابعت ایشان تصریح
نموده و او آخر کسی از صحابه بود که در مدینه وفات یافت و در کتاب استیعاب مذکورست
که او در حرب صفین با حضرت امیر المومنین علیه السلام همراه بود و در کتاب شیخ ابوعمرو
کشی مسطورست که جابر عمامه سیاه بر سر می بست و در مسجد مدینه می نشست و با فا
مسایل دینی اشتغال میبود و در اثنای آن ناگاه با آواز بلند میگفت یا باقر العلم و اهل
مدینه چون این کلام از وی می شنیدند با همدیگر میگفتند که جابر هذیان

میگویی چون اوان سخن از ایشان شنید گفت بخدا سوگند که من هذیان نمیگویم و لیکن
حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله مرا فرموده اند که عنقریب پسری از اهل بیت مرا خواهی
دید که نام او نام من باشد و شمایل او شمایل من باشد یبقر العلم بقراً یعنی بشکافد و بیرون آورد
مسایل علم دین را بیرون آوردنی و این کلام معجز نظام که از حضرت سید انام شنیده ام مرا
در آن کوچه بیدار او در بیاختیار بفریاد می آرد اتفاقاً در آن ایام جابر روزی از کوچهای مدینه
گذار افتاد و بر در خانه حضرت امام علی زین العابدین خردسالی را دید ایستاده که شمایل حضرت
او ظاهر و باهر بود او را نزد خود طلبید آنحضرت پیش آمد بعد از آن گفت باز گرد باز گشت
پس جابر با خود گفت که این شمایل همان شمایل حضرت پیغمبر است و او را سوگند داد که بگو چه
نام داری گفت محمد بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب آنگاه جابر پیش رفت و بوسه
بر سر مبارک او زد و گفت پدر و مادر من فدای تو باد جد تو حضرت رسالت ترا سلام
رسانیده پس آنحضرت از استماع خبر جابر متأثر شده بخدمت پدر بزرگوار خود آمده
صورت حال را عرض نمود پدر بزرگوار او را از افشای آن خبر اندیشه نموده فرمود
که آخر جابر اظهار آن سلام و پیغام کرد گفت آری گفت ای پسر بعد از این در خانه بنشین
و بیرون مرو که مردم بتو رجوع خواهند کرد و کار بر ما مشکل خواهد شد بعد از آن جا
در آنروز و آخر روز تنها بخدمت حضرت امام محمد باقر می آمد و استفاده از او میکرد و
مردم مدینه از آن تعجب مینمودند و این حکایت در خاتمه کتاب روضة الشهدا آورده
وجه مسطور است که چشم جابر بن عبدالله انصاری در آخر عمر پوشیده شده بود روزی
حضرت امام محمد باقر علیه السلام در جوانی خود نزدیک وی آمد و بر وی سلام کرد جابر
جواب داد و گفت تو کیستی گفت محمد بن علی بن حسینم گفت ای سید فرا پیش آی و دست
بمن ده امام محمد باقر پیشتر آمد و دست بوی داد جابر دست وی را ببوسید و پیش آن که
که پای وی را نیز بوسه زند امام نگذاشت جابر گفت یا ابن رسول الله ان رسول الله یقرئک
السلام بدرستی که رسول خدای ترا سلام میرسانند امام فرمود که و علی رسول الله السلام و
رحمة الله و برکاته پس گفت ای جابر این حال چگونه بوده جابر گفت روزی با حضرت رسول
خدای بودم صلوات الله علیه و آله مرا گفت ای جابر شاید که تو باقی باشی تا بدان وقت که ملاقات
کنی با یکی از فرزندان من که نام او محمد بن علی بن حسین کویند خدای تعالی در او نور و حکمت خواهد
داد و مرا از من سلام رسانی و ایضاً در کتاب کشف مسطور است که جابر عصا بر دست گرفته
در کوچهای مدینه مجالس مردم آنجا میگردید و میگفت علی خیر البشر فمن ابی فقد کفر معاشر
الانصار ادبوا اولادکم علی حب علی بن ابی طالب فمن ابی فلینظر فی شان امه یعنی جابر میگفت
که حضرت امیر المؤمنین حیدر بعد از حضرت پیغمبر از سایر مردمان بهتر است و هر که از قبول این
معنی ابا نماید کافر است و بعد از آن خطاب بگروه انصار نموده میگفت که ای انصار اولاد خود
را بمحبت حضرت امیر المؤمنین علی پرورش نمایید و بنیاد دوستی او را آراسته سازید و هر یک
از ایشان که از محبت آنحضرت ابا و امتناع نماید نظر در تحقیق حال مادر خود نماید که آن
قصور از آن بود که مادر او خواهد بود **نظم** محبت شه مردان مجو ز بی پدری
که دست غیر گرفته است پای مادر او **و** افضل المحققین خواجه نصیر الحق والدین الطوسی قدس الله
مشهده در رساله اوصاف الاشراف آورده که جابر بن عبدالله چون در آخر عمر بضعف پیری
مبتلا شد حضرت امام محمد باقر علیه السلام بزیارت او رفت و از حال او پرسید او گفت
حالی دارم که زندگانی را بر مرگ و پیری را بر جوانی و بیماری را بر تندرستی و مردن را بر زیستن
اختیار کرده ام پس آنحضرت در مقام تنبیه و ارشاد او شده فرمودند اما من اگر خدای مرا پیر سازد پیری
دوست میدارم و اگر جوان سازد جوانی را و اگر بیمار سازد بیماری را و اگر شفا دهد شفا
را و اگر بمیراند مردن را و اگر زنده دارد زندگی را چون جابر این سخن از آنحضرت شنید
مبارک او را ببوسید و گفت صدق رسول الله صلعم فانه قال لی انک ستدرک ولدا من
اولادی اسمه اسمی یبقر العلوم بقراً کما یبقر الثور الارض یعنی حضرت رسالت صلوات الله علیه
و آله صادق بودند در آنکه مرا گفتند که عنقریب خواهی دید یکی از فرزندان مرا که نام
او نام من باشد و بشکافد مسایل علم را چنانکه گاو میشکافد و شیار میکند زمین را
و از این جهت نام او را باقر علوم اولین و آخرین نهاده اند و از این کلام ظاهر میشود که جابر
رضی الله عنه در مقام صبر بوده اند و باقر علیه السلام در مرتبه رضا جعلنی الله و جمیع
المؤمنین من الصابرین الراضین المرضیین بحق محمد و آله المعصومین اجمعین
صد کس از اشراف و اکابر و افاضل و عدول صحابه حضرت رسول مختار از بنی هاشم و
غیر ایشان از مهاجر و انصار که بنابر قصد اختصار اکتفا بذکر احوال ایشان واقع شد
و چنانکه از اطلاع بر تفاصیل مفهوم گردیده بعضی از ایشان اصلاً متابعت ابی بکر و عمر ننموده

مانند سعد بن عباده و اولاد و اقارب او و بعضی در ابتدای حال متابعت نموده اند
و آنکه اهل البیت علیهم السلام و سایر بنی هاشم جبراً و قهراً بیعت نمودند ایشان نیز
بمتابعت متابعت ظاهری که عبارت از دست بر دست زدن است نمودند مثل مقداد
و سلمان و ابوذر و خالد بن سعید اموی و برادران او و بعضی از آن قبیل اند که پیش از
وفات حضرت رسالت تا مدتی تعلّم در باب خلافت و مستحق آن نموده بودند و چون
بموجب کلام عمر که کانت بیعة ابی بکر فلتة وقی الله شرها عن المسلمین ایشان را فرصت
تامل و تفکر در آن امر ندادند و ناگاه ایشان را به بیعت ابی بکر الزام نمودند لاجرم در آن
فتنه افتادند و بتقلید دیگران متابعت ابی بکر را گردن نهادند و آنرا حق گمان بردند و آخر
متنبه و مستبصر گردیده از آن برگشتند و باطناً یا ظاهراً و باطناً رجوع بحضرت
امیر نمودند و این صدکس که احوال ایشان درین تالیف مسطور گشته جماعتی اند که اعتقاد
مولف مانند ایشان از باقی صحابه ده کس دیگر پیدا نمیشود چه افضل صحابه نزد اهل سنت
ابوبکر و عمر و عثمان اند و نزد منصف متامل ظاهر است که اکثر ایشان بغصب منصب
خلافت نیت ظاهری نمی یافتند و جهت ترویج خلافت و امارت ایشان احادیث
موضوعه بر می بافتند و در میان امت نمی انداختند اهل روزگار ایشان را در مرتبه
قبل و بلا [illegible] نمی شناختند چنانکه شیخ سنائی علیه الرحمه فرموده **نظم**
آنکه او را بر علی مرتضی خوانی امیر * بالله ار بر مسند او زکشتی قنبر داشتی * اما جماعت
که مطیع و در رغبت با ابوبکر و عمر و عثمان بیعت نمودند همان منافقان صحابه اند که در اثناف
الحال با طلحه و زبیر و معویه بیعت نمودند و بر حضرت شاه ولایت خروج کردند مانند عمرو
عاص و مغیره بن شعبه و ابوهریره و ابوالاعور سلمی و ابوموسی اشعری و سعد وقاص
و بسر ابن ارطاة القرشی و حبیب بن مسلمة القرشی و محمد بن مسلمه و حسان بن ثابت و سعید
ابن مالک و اولاد عمر خطاب و عبدالله زبیر و عبدالرحمن بن خالد بن الولید و عتبة بن
ابی سفیان و مروان بن الحکم و ضحاک بن قیس الفهری و امثال ایشان بلکه در کتب سیر
مسطور است که با حضرت امیر از قریش پنج نفر همراه بودند محمد بن ابی بکر که ربیب آنحضرت
بود و جعدة بن هبیرة المخزومی که خواهرزاده او بود و ابوالربیع بن ابی العاص بن ربیعه
[illegible] ابی العاص [illegible] آنحضرت و داماد حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله بود و

محمد بن ابی حذیفة بن عتبه که خواهرزاده معویه بود و هاشم بن عتبة بن ابی وقاص
که برادرزاده سعد وقاص بود و با معویه میبود و قبیله از قریش باغلامان کوچ همراه بودند
و بر هر که ادراک شعوری داشته باشد ظاهر است که هیچ که اختیار متابعت معویه نمود
باقی بر متابعت حضرت امیر المؤمنین علیه السلام مانند ایشان را تمیزی و بصیرتی
در دین نخواهد بود و قول و فعل ایشان برابر است و بالجمله اعتبار ایشان اتفاقی
اعتباری نیست و تنها که از اتفاق ایشان بر بیعت معویه استدلال بر حقیت او نتوان نمود
همچنین از اتفاق ایشان بر خلافت ابی بکر استدلال بر حقیت خلافت او نتوان کرد و تفرع
[illegible] مخفی نماند که اکثر این صدکس [illegible]
و موالی بوده اند که ایشان نیز صحابی بوده اند و تابعیت عقاید بزرگان خود میبوده اند
و اکتفا باین عدد جهت اکتفا باصل و رعایت اختصار است چنانکه مذکور شد و الا
متقدمین اصحاب مانند شیخ اعظم محمد بن علی بن الحسین بن بابویه القمی رحمه الله کتابها
در ذکر احوال رجال اخیار از صحابه سید مختار نوشته اند که جهة الحال از آنها اثری
نیست و بواسطه سوختن و شستن مخالفان خبری نشد

مجلس چهارم

در ذکر اکابر دین و افاضل مؤمنین از زمرهٔ تابعین رضی الله عنهم اجمعین

سید التابعین ابوالقاسم محمد بن امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام

شارح دیوان مرتضوی گفته که امام محمد پسر مرتضی علیه السلام و مادر او از بنی حنیفه
بنابراین او را ابن حنفیه میگفتند و شصت و پنج سال عمر داشت و در سنه احدی و ثمانین
وفات یافت لیکن شیعه او برآنند که او زنده است در کوه رضوی [illegible] و مهدی
موعود است و در وقت ظهور او عالم از عدل مملو خواهد شد چنانکه کثیّر شاعر که یکی از شیعه
اوست بآن اشعار نموده و گفته **شعر** و سبط لا یذوق الموت حتی * یقود الخیل یقدمها اللواء
تغیب فلا یری فیهم زمانا * برضوی عنده عسل و ماء * و در تاریخ ابن خلکان مسطور
که محمد بن حنفیه مشهور است زیرا که مادر او خوله بنت جعفر است که از قبیله بنی حنیفه بود
و وجه کنیت او به ابوالقاسم آنست که در باره او رخصت از حضرت رسالت واقع شده که
ای علی بعد از من پسری بوجود خواهد آمد اسم و کنیت خود را باو بخشید

جولان نیست دیگری انا انت مرا کنام و کنیت مرا باهم انضمام دهد و محمد مذکور علم و ورع
و شجاعت بسیار داشت و رایت امیر المومنین در حرب جمل و صفین بدست او
بود و بغایت شدید القوة بود و در این باب اخبار عجیبه در میان اهل روزگار
اشتهار دارد اما ابن الکریم مبرد در کتاب کامل ذکر کرده که حضرت امیر المومنین ع
زرهی داشت که بر قد آنحضرت دراز بود محمد را گفت که قدری معین از دامن زره جدا
سازد محمد یک دست خود را بر دامن زره نهاد و دست دیگر را بر موضع فصل نهاد
و آنرا بر وجهی که مامور شده بود قطع نمود و هرگاه عبدالله بن زبیر آن سخن را می
شنید از رشک و حسد آزرده میگردید زیرا که او نیز قوت بسیار داشت و طاقت
شنیدن زیاده از مرتبه قوت خود نداشت خصوصا که آن زیادتی از اولاد حضرت
امیر المومنین ع باشد و ایضا ابن زبیر در ایام خلافت خود محمد بن حنفیه و عبدالله
عباس را به بیعت خود تکلیف نمود و چون از آن امتناع نمودند ایشانرا محاصره کرده
ابقا نمود و سوگند خورد که اگر بیعت نکنند ایشانرا با آتش بسوزاند و شرح این قصه
بعد ازین بیاید در تحفة الاحباب آورده که در روز حرب جمل حضرت امیر لوای ظفر سیما
خود را بدست قرة العین خویش محمد حنفیه که سر رجوعیان نجدت و شجاعت بود داد
و باوی فرمود تقدم نماید بموجب فرموده پدر بزرگوار لوا را گرفت و لختی پیش برد آنگاه
در اثنای راه متوقف شد و در روایتی آنکه گفت هذه والله للفتنة العمیاء پس امیر
المومنین بروی زد که اقحم لا ام لک اتکون فتنة ابوک قائدها و سائقها شعر
اطعن بها طعن ابیک تحمد لا خیر فی الحرب اذا لم توقد پس محمد بن حنفیه لوا
بر داشته حمله بر جانب دشمن برد و بطعن سنان نیزه خون خوار دمار از روزگار
اشرار بر آورد چنانچه دوست و دشمن او را تحسین و آفرین کردند و حضرت
ولایت پناه در وی نگاه میکرد و بر ناصیه همتش آثار جلادت و بسالت می دید و
مضمون الشبل فی المخبر مثل الاسد در محیای او مشاهده کرده شگفته میشد و
بشگفت می آمد داوری گوید ساعتی محمد بن حنفیه بطعن سنان نیزه جان ستان
جولان نمود آنگاه تیغ از غلاف کشیده در میدان محاربه و مبارزت داد مردی و دلاوری
داد و بسیاری از مبارزان اصحاب جمل را بضرب حسام خون آشام بصحرای عدم فرستاد

و بعد از آن بمستقر خویش باز گشت در کتاب کشف الغمه و تاریخ ابن خلکان مسطور است
که روزی از محمد حنفیه پرسیدند که چون است که پدرت ترا در ورطه قتال و مبارزت ابطال
و تنگنای مضیق رجال در می آرد و برادرانت حسن و حسین را در کنف امن و سلامت
نگاه میدارد محمد در جواب گفت که ایشان بمنزله دو چشم اویند و من بجای دست اویم
و مقرر است که چشم خود را بدست نگاه دارند و از نوبتی دیگر در جواب آن سوال گفت که
من پسر اویم و ایشان فرزندان رسول خدا اند در کتاب شواهد النبوة و کتاب خرایج
الجرایح مذکور است که محمد بن حنفیه بعد از رحلت امام حسین علیه السلام با امام زین العابدین
علیه السلام نزاع کرد که وصایت حق منست که عم توام و بسن از تو بزرگترم امام علیه السلام
در جواب او فرمود که ای عم بترس و ترک این دعوی کن محمد حنفیه ترک نکرد و نزاع میان
ایشان ممتد شد آخر الامر امام علیه السلام در جواب او فرمود که ای عم بیا تا برویم نزد حکمی محمد حنفیه
گفت کدام حکم امام علیه السلام گفت برویم پیش حجر الاسود باتفاق نزد حجر الاسود
آمدند امام زین العابدین عم محمد حنفیه را گفت که اول تو سوال کن که خلافت حق کیست
او سوال کرد هیچ جواب نشنید امام زین العابدین علیه السلام بعد از آن دست برداشت
و خدای تعالی را باسماء عظام خواند و طلب آن کرد که حجر الاسود را بسخن آورد پس روی بحجر
کرد و گفت بحق آن خدای که مواثیق بندگان خود را بر تو مربوط ساخته که ما را خبر کن
که امامت و وصایت بعد از حسین بن علی علیهما السلام حق کیست حجر الاسود بر خود
جنبید چنانکه نزدیک بود که از جای خود بیفتد و بزبان عربی فصیح گفت ای محمد
تسلیم دار که امامت و وصایت بعد از حسین بن علی علیهما السلام حق علی بن الحسین است
علیه السلام آنگاه محمد بن حنفیه تسلیم نموده پای مبارک حضرت امام را بوسید و ایضا
در کتاب خرایج مذکور است که محمد بن الحنفیه جهت ازاله شکوک و اوهام مستضعفان
ایام در مقام اظهار آن نقض و ابرام شده بود نه انکار فی الحقیقه در امامت آنحضرت
منازعت مینمود وفات او در مدینه در سال هشتاد و یک از هجرت بود و هشتاد و
نیز گفته اند و در بقیع مدفون گردید و او را اخبار کثیره مشهوره است رضی الله عنه

محمد بن ابی بکر بن ابی قحافة التیمی القرشی مادر او اسماء بنت عمیس است
که در اصل زوجه حمزة بن عبد المطلب بود و چون حمزه شهید شد ابو بکر او را بعقد

خود درآورد و محمد در سال حجة الوداع از وی در وجود آمد و چون ابو بکر بمرد حضرت امیر المؤمنین
او را عقد نمود و محمد ربیب و پروردهٔ آنحضرت بود و شیخ ابو عمرو کشی روایت نموده که در مجلس
شریف حضرت امام جعفر صادق علیه السلام ذکر محمد بن ابی بکر میگذشت آنحضرت بر او
صلوات و رحمت فرستادند و نیز از آنحضرت روایت نموده که میفرموده اند که نجابت
محمد بن ابی بکر از جانب مادرش اسما بنت عمیس است نه از جانب پدر و در روایتی دیگر
فرموده اند که در هر اهل بیتی یک کریمی باشد که بذات خود نجیب است و انجب نجبا اهل
بیت سوء محمد بن ابی بکرست و ایضا از حضرت امام محمد باقر علیه السلام روایت نموده که
ابن ابی بکر با حضرت امیر المؤمنین بر برائت از شیخین بیعت نمود و نیز بعد سوء
بخیر و این اشعار او راست شعر یا ابانا قد وجدنا ما صلح * خاب من انت ابوه وافتضح
انما اخرجنی منک الذی * اخرج الدر من الماء الملح * انسیتنا العهد قدیما و ما
قاله المبعوث فیه و شرح * فیک و فی احمد فی یومها * اهلکن ابواب خیبر قد فتح
ام بانه قد بقیت بها * بعد ما حج علیک و کشح * ما تری عذرک فی الحشر غدا
یا لک الویل اذا الحق اتضح * و سألنا المصطفی عما جری * من قضایاکم و من تلک القبح
ثم من فاطمة وارثها * من رویتها منه و من فیه قدح * و علیک الخزی من رب السما
کلما ناح حمام و صدح * یا بنی زهرا انتم عدتی * و بکم فی الحشر میزانی رجح
و اذا صح ولائی لکم * لا ابالی ای کلب قد نبح * در استیعاب مذکورست که
امیر المؤمنین علیه السلام محمد را بسیار دوست میداشت و بر او ثنا میکرد و
تفضیل او بر اقران میفرمود زیرا که متحلی بحلیهٔ عبادت و اجتهاد بود و او در حرب
جمل و صفین با آنحضرت همراهی نمود و از جملهٔ جماعتی بود که عثمان بن عفان را در خانه
او محاصره کردند و بعضی بر آنند که در خون او نیز شریک بود و بعضی از علمای اهل
سنت مشارکت او را نفی کرده اند و مؤلف گوید این بعض را در مشارکت نفی منقصتی
عظیم است که حقیقتا آن بر وفق مطالب واهیهٔ قوم محقق نخواهد بود اما مشارکت
او در خون عثمان بمرتبهٔ تواتر رسیده و سعی در نفی آن بیفایده است چه کافهٔ ثقات
متقدمین تا بعین از ارباب سیر و حدیث در اثبات آن با آواز بلند منادی میکنند
در تاریخ محمد بن اعثم کوفی که شافعی مذهب و از ثقات متقدمین ارباب سیر است

مذکورست که چون کار محاصره بر عثمان تنگ شد مردم از هر طرف بخانه او در آمدند محمد بن
ابی بکر خود را بعثمان رسانید و گفت هان ای پیر کفتار خوش دار عثمان گفت من عثمان
بن عفانم خلیفهٔ رسول خدا و تو از جملهٔ دروغ گویانی که مرا اهانت میکنی محمد دست زد
بریش عثمان بگرفت و گفت حکم به بیع منع خدای تعالی را در حق خویش ترا عثمان گفت
خدای تعالی هر وقت با من نیکوئی کرده است از خدای تعالی هم ترا ای برادر زاده
انتقام من بعاند که اگر پدرت ابو بکر زنده بودی هرگز بچنین روی من نگرفتی و
مرا این اهانت نرسانیدی محمد گفت اگر پدر من زنده بودی هرگز بدان رضا ندادی
که تو این چنین کارها میکردی عثمان دست دراز کرد و مصحف قرآن را که پیش او
نهاده بود برگرفت و گفت این کتاب خدای تعالی است و من بدان اشعار کار میکنم
و بهیچ وجه رضای شما بیجویم و مراد و مقصودی که دارید مبذول است و با شما
در هیچ چیز مضایقه ندارم محمد بن ابی بکر گفت الآن و قد عصیت قبل و کنت من
المفسدین و دستهٔ پیکان بیکان بدست داشت و گردن عثمان زد بسیار زخم
اما مجروح گشت و چون روان شد پس کنانة بن بشر التجیبی در آمد و چوبهایی
عمودی بر سر عثمان زد و سودان بن حمران المرادی شمشیری بر سر او حواله کرد
عثمان بن عفان افتاد و دیگران هم انداخت و چه شمشیرهای پیاپی بر او زدند تا
از هم گذشت محمد در وقتی که از جانب حضرت شاه ولایت بامارت مصر رفته بود
بدست اعوان معاویه بدرجهٔ شهادت رسید و چون خبر شهادت او بحضرت امیر رسید
گریان شده فرمود که کان لی عبدا صالحا و لنا ولدا صالحا تنبیه اهل
و جماعت معویه طایفه را بسبب ام حبیبه خال المؤمنین خوانند بنابر آنکه خصم امیر المؤمنین
علی است و محمد ابو بکر را هرگز خال المؤمنین نخوانند که اگر چه برادر عایشه است اما
شاگرد باخلاص امیر المؤمنین است و حضرت شیخ سنائی در این باب فرماید نظم
ای که بر دعوای تلبیس است * آن برخاست تو که ابلیس است * هر که خال از این شمار بود
مرتدا با علی چه کار بود * گر همی خال بایدت ناچار * پور بو بکر را بخال انگار
عایشه مهر ست خواهر او * خال ما نیز بود برادر او * چون قبادی بر خت یوسفه
که از و گشت خاندان ویران * وار قیل آن فی علی است اکثر گویند شیعیان

کافر ورافضی باشد که انکار امامت ابوبکر وعمر کند اما معاویه مسلمان باشد با آنکه
انکار امامت امیر المومنین علی کند وتیغ در روی او کشد ورافضیان که ابوبکر
وعمر را دوست ندارند هرگز توبهٔ ایشان قبول نباشد اما یزید که حسین علی را قوماً
کس را از تن جدا کند توبه‌اش مقبول باشد واو شاب تایب باشد نظم
سنیا که منعش اینست ۰ بیت سنی مجرب دیت

اویس القرنی الیمنی

سهیل یمن وآفتاب قرن بوده ۰ از زهاد ثمانیه است که در تابعین زهد با ایشان
منتهی گردیده وحضرت سید المرسلین در شان او نفس الرحمن وخیر التابعین
فرموده اند واو در آن زمان شریف حضرت رسالت پناه صلوات الله علیه وآله
نموده وغایبانه بآنحضرت ایمان آورد اما بواسطهٔ غلبهٔ حال واستغراق بحر
مادر پیر پریشان احوال که تفقد حال او تعظیم شریعت رسول را بلکه متعال است
صحبت آنحضرت فایز نشده وبنور زهد شتربانی میکرد وعمر او آن صرف خدمت
خود ومادر میشود غوث المتاخرین سید محمد نوربخش نور الله مرقده در نجوه اولیا
که از جملهٔ مصنفات اوست آورده که اویس قرنی المجذوب قدس الله سره هو الذی صدقه
رسول الله صلعم بالولایة وقال انی لاجد نفس الرحمن من جانب الیمن وقال ایضا
وهو سید التابعین من وصفها النبی صلعم لا حاجة له الی وصف احد من الامة
انتهی سید المتالهین حیدر بن علی الآملی قدس سره در اول کتاب منبع الانوار
ذکر نموده که بنا بر جلالت قدر اویس قرنی واطلاع او از روی کشف وذوق بر اسرار
الهی حضرت رسالت پناهی وقتی که از طرف یمن استنشاق روایح انفاس شریفهٔ
او میکرده اند در حق او فرموده اند که انی لاشم روح الرحمن من طرف الیمن
وباین دو عبارت نیز وارد شده که من ناحیة الیمن ومن قبل الیمن ومنقول است
که سلمان از حضرت پیغمبر صلوات الله علیه وآله سوال نمود که این شخص کیست
آنحضرت فرمود که ان بالیمن شخصا یقال له اویس القرنی یحشر یوم القیامة
وحده یدخل فی شفاعته مثل ربیع ومضر الا من رآه منکم فلیقرأه منی السلام
ولیأمره ان یدعو لی ودر کتاب تذکرة الاولیا مسطور است که چون حضرت امیر
وعمر بحسب حضرت پیغمبر الخرقه والوصیة باویس رسانیدند وعمر او را دید گفت

شمشیر پوشیده وسر وپا برهنه ساخته وترا نگری هر دو عالم را بر یکدیگر پنهان کرده
دل از خود وخلافت برداشت وگفت کیست که این خلافت را از من بیک نان بخرد اویس گفت
گفت ای عمر آن کیست که عقل ندارد بیرون میفروشی بینداز تا هر که خواهد برگیرد ومخفی نماند
که این کلام از اویس صریح است در طعن عمر وانکار او در ارتکاب خلافت واعتقاد جریان
بیع وشری در آن خلاف عقل نمود زیرا که عقل حاکم است بانکه نصب امام از جانب خدای
تعالی است وخرید آن از ابوبکر وفروختن آن بعثمان مخالف عقل وشرع است
وایضا کلام او مشعر است بانکه عمر را از خلافت بی بهره دارد وزبان او در آن دعوی با
دل موافق نیست الاختلافی خود را از آن موقوف بفروختن آن میساخت ولحق اگر
در آن دعوی صادق بینمود طلحه وزبیر ومعاویه وامثال ایشان آن را بنصف جان
میخریدند چه جای یک نان لیکن حکمی پیدا نمیشد که بروجه اقاله ابوبکر از خلافت
او بیرون تواضعی واظهار زهد وتجردی میکند وبنابرین در مقام خریداری نیامد
دیگر در کتاب مذکور روایت نموده که چون حضرت امیر از مکالمه با اویس خاموش
شد عمر با او گفت که ای اویس چرا نیامدی تا پیغمبر را بدیدی گفت تو پیغمبر را دیدی گفت
بلی گفت مگر جبهٔ او را دیدی بیا بگو که ابروی او پیوسته بود یا گشاده عمر در جواب
هیچ نتوانست گفت وپوشیده نماند که درین روایت دلالت بر اشتهار اویس
باعمر واظهار جهل وبیگانگی او از معرفت حضرت پیغمبر علیه السلام واز علم اوصاف او
بین الانام دیگر نقل نموده که بعد از آن عمر با اویس گفت مرا دعایی کن گفت در ایمان
تشهد نمود من دعا کرده ام ودر هر نمازی در تشهد میگویم اللهم اغفر للمومنین و
المومنات اگر تو ایمان بسلامت بگور بری آن دعا ترا دریابد واگر نه من دعا ضایع
نکنم ودرین نقل اشعار است بانکه اویس عالم بود بسوء عاقبت عمر وعدم ادعای
علی الخصوص ضایع دانست وگفت آنچه گفت واز آن سمی بآنکه یمنی منقول است
که در بعضی شبها میگفت هذه لیلة الرکوع این شب شب رکوع است وبیک
رکوع شب را بسر میبرد ودر شب دیگر میفرمود هذه لیلة السجود این شب شب
سجود است وبیک سجده صبح میرسانید یکی با او گفت یا اویس چون طاقت عطا
داری که شبهای بدین درازی بیک حال میگذرانی گفت کجاست شب دراز

کاشکی از ازل تا ابد یک شب بودی تا بیک سجود بآخر بردمی و دران نالهای
زار و گریهای بیشمار کردمی نظم هر نیم شب که همه شب خواب خوش باشند
من وخیال تو و نالهای درد آلود در حبیب السیر مسطور است که در یکی از کتب معتبر
بنظر در آمده که روزی اویس قرنی بر کنار آب فرات وضو میساخت که آوازی
بگوش او رسید بر سید که این چه صداست گفتند آواز طبل سپاه شاه ولایت
پناه است که بحرب معاویه میرود اویس گفت هیچ عبادت نزد من فاضلتر از متابعت
علی مرتضی نیست انگاه بملازمت انحضرت شتافته خاشیه موافقتش بر دوش
داشت تا در یکی از معارك شربت شهادت چشیده بر روضه رضوان شتافت
سید المحدثین در تحفة الاحباء از عبد الله عباس نقل کرده که گفت چون در وقت
امیر المومنین علیه السلام بموضع ذی قار قرار گرفتیم و لشکر کوفه و لوایح و لواحق
مملکت روی بدرگاه حضرت آوردند فرمود امروز بیست کتیبه بر ما جمع آیند که
هر کتیبه هزار مرد باشند آن سخن در خاطر من مستبعد نمود جناب ولایت
مآب این معنی بفراست از من دریافت و امر فرمود که دران صحرا دو نیزه فرو بردند
تا هر احدی را از آحاد که بعسکر نصرت پیکر ملحق گردد از میان این دو نیزه بگذرد
ومردم را فرمود تا از سر تحقیق و احتیاط تمام بعد و احصاء افراد و آحاد کتایب
بجانب لاحقین مشغول شوند چون روز قریب بغروب رسید ان چه امیر المومنین
فرموده بود یکی کم آمد افراد کتایب بعرض مظهر عجایب و غرایب رسانیدند
فرمود آنست که بعد از این بیاید و عدد موعود را تمام نماید ناگاه مشتی که بر سر
راه گذاشته بودند شیخ را دیدند که می آید در صدد تفحص در آمد دید که پیاده ایست
نادر را خویش بر ظهر بسته و دلوه آب در گردن انداخته ضعیف و نحیف
بار بلای تن دیرین گردی می آمد نظم نادر راه عاشقان گرد دست و روی زرد او
راه او بین کو نزاست بسم الله که دارد عزم راه چون از گرد راه رسید او را بحضرت
امیر المومنین آوردند بعد از ادای شرایط تحیت و سلام و جواب یافت
از جناب خلیفة الانام بتعظیم و اکرام و پرسیدن از قبیله و تعیین نام گفت
من اویس قرنیم یا امیر المومنین دست بگشای تا با تو بیعت کنم امیر فرمود که بر چه

چیز با من بیعت میکنی گفت بر آنکه در نصرت و یاری تو خود را بکشتن دهم و سر در خدمت
تو چون گوی بیندازم یعنی نظم چو سر از دست من بچه سر و پا میخواهد
نه همان به که فدای کف پای تو بود پس حضرت امیر المومنین بمبارکی و دولت
با جمع هوا داران و یاران از موضع ذی قار متوجه بجانب اصحاب بغی و خسار
شد قال ابن حجر فی کتاب الاصابة اویس القرنی الزاهد المشهور ادرك
النبی صلعم و قال صاحب الغنی بن سعد القرنی بفتح القاف و الراء الحر اویس بن عامر النخعی
صلعم قبل مجیئه و شهد صفین مع علی و کان من خیار المسلمین و روی عمر عن الاصبغ
ابن زید قال انما منع اویس ان یقدم علی النبی صلعم لکن منعه من القدوم بره بامه و استشهد
اویس و جماعة من الصحابة فی رجاله بصفین مع علی ع و من طریق الاصبغ بن نباتة
قال شهدت علیا علیه السلام یوم صفین یقول من یبایعنی علی الموت فبایعه
تسعة و تسعون فقال این التمام فجاء رجل علیه اطمار صوف محلوق الراس فبایع
علی القتل فقیل هذا اویس القرنی فما زال یحارب حتی قتل و روی انه لما نادی منادی علی
علیه السلام یا خیل الله ارکبی و ابشری صف الناس لهم فانتضی اویس سیفه و قال
حتی کسر جفنه فالقاه ثم جعل یقول یا ایها الناس هوا هوا السمن وجوه لا تنظر حتی
تری الجنة فجعل یقول ذلك و یمشی اذ جاءه سهم رمیة فاصابت فواده فتبرق کانه
کانما مات منذ دهر و فی المستدرك روی والله اعلم بالدین جعفر بدخشی قدس سره در کتاب
خلاصة المناقب آورده که حضرت مصطفی صلوات الله علیه بکمال رغبت خود روی مبارك
بجانب یمن کرداند و جامه را از سینه بی کینه خود دور کرد و فرمود که لاجد نفس الرحمن
من جانب الیمن و مرادش خواجه اویس بود و خواجه اویس یمنی شتر بانی کردی و از
اجرت شتربانی مادر صالحه صادقه خود را تفقد دادی روزی از مادر اجازت
خواست تا بزیارت حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله رود مادرش گفت برو و لیکن
اگر آنحضرت در خانه نباشد توقف مکن و زود بیا چون بزیارت رفت حضرت در خانه
نبود زود بجانب یمن رفت چون حضرت مصطفی در خانه آمد نوری دران خانه دید
که هرگز ندیده بود پرسید که در خانه کسی آمده بود جواب شنود که آری یمنی شتربانی
اویس نام آمده بود بحجره فرستادم و باز گشت پس حضرت مصطفی صلعم فرمود که آری

این نوبا اویس است که در خانه ما هدیه گذاشته و خود رفته **مالک بن الحارث**
الاشتر لقبه بعض اشتر ودا انقطاطها بدان بجنگ آورد از نخوی
در بر چیده ابدان جابکتر بود و بعضها چون طرماح بن عدی [redacted]
از جانب حضرت امیر المومنین ع نزد معویه رفت و معویه با او گفت که بعلی بن ابی
طالب بگوی که من بعدد دانهای که در این شهر کوفه لشکر جمع کرده ام و با تیک بجنگ
تو بیایم طرماح در جواب گفت که حضرت امیر را دیکی بعنی خروسی است که او اشتر
لقب دارد جمیع آنها را بمنقار ربع خود خواهد بر چید و معویه خجل گردید و در کتاب
خلاصه مذکور است که اشتر جلیل القدر عظیم المنزلة بود و اختصاص بحضرت امیر
المومنین ع داشت تا آن است که بنهان ماند و آنحضرت بموت او تاسف بسیار
خورد و گفت او از برای من چنان بود که من از برای حضرت پیغمبر صلوات الله
علیه و در کتاب ابن داود مسطور است که چون خبر وفات اشتر بحضرت امیر
المومنین حیدر رسید آه سوزناک از سینه بر کشید و گفت رحم الله مالکا و
ما مالک عز علی هالکا لو کان صخرا لکان صلدا و لو کان جبلا لکان فندا و کانه
قد منی قدا یعنی رحمت خدای تعالی بر مالک باد که هرگز از جانب من میل و انحراف
نکرد و اگر او در شجاعت باور حقیقت و وفا سنگ بود سنگ سخت بود و اگر کوه
بود کوه بلند صاحب شکوه بود و گویا که خبر فوت او مرا قطع کرد و گفتم این الحکت
اشتر با محمد بن ابی بکر و دیگر صحابه که اتفاق بر قتل عثمان نمودند همراه بود و در ا
لعون که عثمان را کشتند جمعی کثیر از اعیان اصحاب عثمان را بقتل رسانید در فتوح
ابن اعثم کوفی مسطور است که چون اصحاب محمد بن ابی بکر شمشیرها از نیام بر کشیدند
و بر اصحاب عثمان حمله کردند مغیرة بن الاخنس شمشیری بر کشید و پیش آن قوم
آمد و بر رفاعة بن رافع الانصاری حمله کرد رفاعه نیز با او در آویخت و هر دو شمشیر
جنگ میکردند رفاعه شمشیری بمغیره حواله کرد و او را بکشت پس مروان بن الحکم شمشیر
بر کشید و بر ایشان حمله کرد حجاج بن غزیة الانصاری قصد او کرد و شمشیر کوفت
مروان زد زره او ببرید و شمشیر بر گردن او رسید و مجروح گردانید مروان بگریخت
و در میان زنان پنهان شد عبد الله بن عبد الرحمن بن العوام پیش آمد و در

بها بر آن قوم بایستاد و گفت آخر شرم ندارید و از خدای تعالی نترسید و قصد
امیر المومنین عثمان میکنید که طاعت او بر شما فریضه است هنوز این سخن بر زبان
داشت که عبد الرحمن ابن حنبل الجمحی در رسید و او را بشمشیری زد عبد الله سیفنا
وجان بداد بنی بیده غلامی دیگر حمله کرد هم اشتر او را بکشت و بر عبد الله بن
زمعة بن اسود حمله کرد و او را و بنیان ناجی نشد عبید مبشر بن عوف السباق را هم
دهان کردی زخمی زد و بکشت پس قصد عثمان کرد و نزدیک او آمد تا او را بکشد
چون او را تنها دید و هیچ مانعی و سلاحی با او ندید از کشتن او شرم داشت و بر
مسلم بن کثیر الکوفی آواز داد که ای اشتر عزم کردی که او را بکشی چون نزدیک او
رسیدی نترسیدی و بازگشتی اشتر گفت نترسیدم ولیکن او را تنها دیدم و هیچ
نداشت که مرا از و دفع کردی شرم داشتم و از پیش او باز گشتم در کتاب کامل
بهائی آورده که در وقتی که حضرت امیر المومنین علیه السلام متوجه حرب اصحاب جمل
بود نامه مشتمل بر طلب لشکر و مدد بر ابو موسی اشعری نوشت و مصحوب محمد
ابی بکر و محمد بن جعفر آن را باو فرستاد و آن منافق عثمانی اظهار امتناع و سرکشی
نمود محمد بن ابی بکر سخنان درشت با او گفت و در عقب آن هاشم بن عتبه
با نامه دیگر رسید و مضمون هدایت مشحون آن بود که ای اهل کوفه شما را معلوم است
که در اول این کار یعنی خلافت حق من بود و من از خوف تفرقه امت خاموش گشتم و
صبر ورزیدم و امروز وجوه مهاجر و انصار باتفاق با من بیعت کرده اند اکنون الله
باید که از یاری و مددکاری من تقاعد و تکاسل نکنید و از عقب آن نامه دیگر بدست
حضرت امام حسن علیه السلام و عمار یاسر رضی الله عنه فرستاد و ابو موسی همچنان
در اظهار نزاع و امتناع اصرار می ورزید تا آنکه میان او و عمار کار بسخنان ناهموار
کشید و چون خبر اهل کوفه بحضرت امیر رسید عبد الله عباس گفت یا امیر المومنین
گویا که کسی از کوفه بمدد ما نخواهد آمد مالک اشتر چون این سخن از عبد الله بشنید
عرض نمود که یا امیر المومنین من زبان و عادت کوفیان دانسته ام رخصت
فرمای که بکوفه روم و اهالی آنجا را استمالت نموده بخدمت بیاورم و بعد از رخصت
بکوفه رفت و مناقب حضرت امیر را بر اهل کوفه خواند و ایشان را امداد نصرت آنحضرت

از سند کان عثمان بن عبد الرحمن بن حنبل
حمله کرد اشتر بخنجر و آمد و او را
شمشیر زد و بکشت

ترغیب نمود و امر کرد تا ابوموسی را از منبر بزیر کشیدند و از مسجد اخراج نمودند
امام حسن علیه السلام بجماعت نماز کرد و قرظة بن کعب انصاری را بنیابت حضرت
ولایت پناه والی کوفه ساخته با دوازده هزار مرد کاری و مبارز کارزاری
از کوفه بیرون آمدند و باندك فرصتی بخدمت آنحضرت رسیدند و بمراسم خدمت
و جان سپاری اشتغال ورزیدند صاحب روضة الصفا آورده که در روز
حرب جمل سه مرتبه بر جماعتی که در حوالی شتر عایشه بودند حمله نمود و در مرتبه [illegible]
یك پای شتر عایشه را قطع نمود و در فتوح ابن اعثم کوفی مذکور است که در اواخر
ایام حرب جمل چون هر دو لشکر بر قاعده معهود در میدان آمدند و صفها را
کردند عایشه در هودج برنشست و شتر او را در پیش لشکر آوردند و بر میمنه [illegible]
بکرد او بایستادند و امیرالمؤمنین تعبیه لشکر خویشتن راست کرد مبارزان
در میدان آمدند و جنگ آغاز نهادند خلق در آن روز چندان کشته شدند که خاك
میدان سرخ گشت تا یاران امیرالمؤمنین بر اثر یکدیگر [illegible] شدند و بر اصحاب جمل
حمله کردند اول حجاج بن غزیة الانصاری اسب افراخت پس خزیمة بن ثابت بر عقب
او براند پس شریح بن هانی الحارثی بیاری ایشان رفت پس هانی بن عروة المذحجی بر عقب
ایشان حمله کرد پس زیاد بن کعب الهمدانی بر اثر ایشان بدوید پس عمار بن یاسر بر عقب ایشان
اسب انداخت پس اشتر نخعی بر عقب ایشان حمله آورد پس سعید بن قیس الهمدانی بر عقب
ایشان بدوید پس عدی بن حاتم الطائی بیاری ایشان اسب انداخت پس معقل بن
شداد بر عقب ایشان اسب بدوانید پس معارف یاران امیرالمؤمنین بر پی یکدیگر
از دست راست و دست چپ و قلب و جناح حمله کردند و مبارزتها نمودند که هیچ
وقت کسی مثل آن یاد ندارد چنین گویند که از اصحاب جمل بی نهایه مردم در آن روز
کشته شدند و هودجی که عایشه در آن نشسته بود بر مثال خارپشتی شده بود از بسیاری
تیری که بر آن زده بودند و [illegible] از غایت [illegible] شتر عایشه را میگرفتند
و میبوسیدند و با یکدیگر میگفتند که سرگین شتر مادر مومنان عایشه خوشبوی تر
از مشك است و بدان فخر میکردند و مهار شتر او را میگرفتند و مرد [illegible]
[illegible] پس او کشته میشدند در آن حالت اشتر نخعی مبادرت میکرد و [illegible]

عبدالله

عبدالله زبیر چون او را دید بانگ بر وی زد و گفت ای دشمن خدای بکرمان بجای خود
باش که از همه عالم ترا میطلبیدم تا دست [illegible] مردان بر بینی این بگفت و نیزه برکشید
و اسب بر وی راند و زمانی با یکدیگر بنیزه جنگ کردند آخر اشتر نیزه بر وی حواله کرد
و از اسبش بینداخت و فرو آمد و بر سینه او نشست عبدالله زبیر حیلها کرد
و خود را از وی رهانید اشتر آن روز روزه دار بود و پیش از آن بدو روز از بیماری
چیزی نخورده بود و الا ممکن نبود که عبدالله زبیر از دست اشتر خلاص شود و چون یاران
امیرالمؤمنین علیه السلام از هر سو حملها آوردند و مظفر میشدند و اهل بصره
بیشتر بقتل رسیدند باقی طاقت نیاوردند و قرار بر فرار داده بگریختند و در فتوح
ابن اعثم کوفی مسطور است که چون محاربه صفین اشتداد یافت تا اکثر عبدالله بن
بدیل و هاشم بن عتبه که از معارف لشکر حضرت امیر بودند شهید شدند و بعد از
ایشان عمار بن یاسر نیز بدرجه شهادت رسید و حضرت امیر از شهادت عمار متاثر شده
در روزی که شب آینده آن مشهور بلیلة الهریر است بنفس نفیس متوجه کارزار شد
اشتر نخعی روی با ابنای عم و اقربای خویشتن آورده میگفت یا آل مذحج اگر شما
برضای خدای تعالی سنگ بدندان گرفته اید هنوز خدای تعالی را خشنود نکرده
باشید امروز روز مردانست با این قوم گمراه ضال بکوشید تا رضای خدای تعالی
حاصل کنید این کلمات بگفت و حمله کرد و خویشان او از قبایل مذحج همراه او حمله
کردند اهل شام از جنگ ایشان متحیر گشتند و دست و پای ایشان از کار برفت
و اشتر در آن روز بر اسبی سیاه جدا از دنبال برنشسته بود و شمشیر یمانی بدست
گرفته هر گاه که آنرا بجنبانیدی گمان افتادی که آن شعله آتش است و چون دست
برآوردی از شعاع [illegible] شدی بر جبین [illegible] شمشیر
یمانی میزد و میگفت [illegible]
[illegible] پس شمشیر در نیام کرد و نیزه برداشت و حملهای گران میکرد و مبارزان
شام را می انداخت تا نیزه او بشکست فی الجمله این جنگ بر همین منوال میرفت تا آفتاب
بنصف النهار رسید و وقت نماز پیشین بگذشت ابن ابی الحدید معتزلی در شرح کتاب
مستطاب نهج البلاغه گفته که اگر کسی سوگند خورد که خدای تعالی در عرب و عجم خلق نکرده است

باشد
ماند اشتر مگر استاد او علی بن ابی طالب که آن ندانم که در آن سوگند گناهی داشته
وجه بیان کشف آن عزیز که چون کیفیت شجاعت اشتر از او پرسیدند در جواب
گفت چه گویم در وصف کسی که حیات او اهل شام را منهزم ساخت و ممات او اهل عراق
و منزلت او نسبت بجناب امیر المؤمنین علیه السلام در حق او فرموده که اشتر از برای من چنان بود که من از برای
حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله و اشتر را در روز سابق بر لیلة الهریر از کثرت اشتغال
بقتال اهل ضلال در چهار نماز مجال تجدید وضو نشد و به تکبیرات اکتفا نمود و کشتگان
آن روز هفتاد هزار کس بودند و اشتر در میان میمنه و میسره چون شیر ژیان به تیغ
و سنان حمله میکرد و اهل هر قبیله را بمقاتله مقابل خود تحریص مینمود و لشکر را به
استمرار در کارزار ترغیب مینمود تا اکثر مردم خسته و ملول شدند و دست
و پای ایشان از کار ماند و چون آثار ملالت و سستی از ایشان مشاهده نمود
بانگ بر اسب زد و علم خود را بر زمین فرو برد و در میان کتایب لشکر در آمده
میگفت من یشتری نفسه لله و یقاتل مع الاشتر حتی یظهر او یلحق بالله تعالی
یعنی کیست که نفس خود را در راه خدا تعالی بفروشد و باتفاق اشتر با اعدای دین
مقاتله نماید تا غالب گردد یا بخدای تعالی واصل شود شیخ ابو الحسین احمد بن علی نجاشی
در کتاب رجال نزد ذکر صعصعة بن صوحان از او روایت نموده که چون حضرت امیر
المؤمنین علیه السلام مالک را بحکومت مصر فرستاد این عهدنامه نوشته باو داد
که من عبد الله امیر المؤمنین الی نفر من المسلمین سلام علیکم انی احمد الیکم الله الذی
لا اله الا هو اما بعد فانی قد بعثت الیکم عبدا من عباد الله لا ینام ایام الخوف و لا
ینکل عن الاعداء حذار الدوائر لا ناکل من قدم و لا واهن فی عزم اشد عباد الله بأسا
و اکرمهم حسبا اضر علی الکفار من حریق النار و ابعد الناس من دنس او عار و هو
مالک بن الحارث اخو مذحج لا نابی الضریبة و لا کلیل الحد حلیم فی الجد رزین
فی الحروب ذو رای اصیل و صبر جمیل فاسمعوا و اطیعوا امره فان امرکم بالنفر فانفروا
و ان امرکم ان تقیموا فاقیموا فانه لا یقدم و لا یحجم الا بامری و قد آثرتکم به علی نفسی
لنصیحته لکم و شدة شکیمته علی عدوکم عصمکم الله بالتقوی و زینکم بالمغفرة
و وفقنا و ایاکم لما یحب و یرضی و السلام علیکم و رحمة الله و برکاته و در کتاب

نهج البلاغه آن عهدنامه که بر این وجه مسطور است اما بعد فقد بعثت الیکم عبدا من عباد الله
لا ینام ایام الخوف و لا ینکل عن الاعداء ساعات الروع اشد علی الفجار من حریق النار و هو
مالک بن الحارث اخو مذحج فاسمعوا له و اطیعوا امره فیما طابق الحق فانه سیف من
سیوف الله لا کلیل الظبة و لا نابی الضریبة فان امرکم ان تنفروا فانفروا و ان
امرکم ان تقیموا فاقیموا فانه لا یقدم و لا یحجم و لا یؤخر و لا یقدم الا عن امری و قد آثرتکم
به علی نفسی لنصیحته لکم و شدة شکیمته علی عدوکم و فی الحقیقه این دو فصل از کلام
آنحضرت دو کتابت است که در باب اشتر باهل مصر نوشته و عهدنامه که جهت او
نوشته اطول عهدی است از عهدنامهای آنحضرت و مشتمل بر لطایف و محاسن
بسیارست و این عهدنامه نیز در کتاب مستطاب نهج البلاغه مذکورست مخفی نماند
که اشتر رضی الله عنه با آنکه بحلیه عقل و شجاعت و زیرکی و فضیلت محلی بود بحسن
خلق و حلم و زهد و فقر و درویشی نیز آراسته بود در مجموعه ورام بن ابی فراس رحمه الله
مسطورست که مالک اشتر روزی از بازار کوفه میگذشت و جامه که پوشیده بود
فقیرست کرباس خامی در بر و پاره از همان کرباس بجای عمامه بر سر داشت یکی از بازاریان
بر در دکانی نشسته بود چون اشتر را دید که بهمان وضع و لباس بر او میگذرد در نظرش
خوار آمد و از روی استخفاف شاخ بقله بر اشتر انداخت اشتر حلم ورزیده با او
التفات ننمود و بگذشت یکی از حاضران که اشتر را میشناخت چون آن حال را
مشاهده نمود بآن بازاری خطاب نمود که وای بر تو هیچ دانستی که آن چه کسی بود
که با او آن اهانت نمودی گفت نه دانستم گفت آن مالک اشتر بود صاحب امیر المؤمنین
علی علیه السلام پس آن مرد بازاری از تصور آن کار که کرده بود بلرزه در آمد و از عقب
اشتر روان شد که خود را باو رساند و از او عذر خواهد دید که اشتر بمسجدی در آمد
[illegible] و بنماز مشغولست صبر کرد تا چون
اشتر از نماز فارغ شد و سلام باز داد خود را بر پای او انداخت و پای او را بوسید
اشتر ملتفت شده سر او برگرفت و گفت این چه کارست که میکنی گفت عذر گناهی که از من
صادر شد از تو میخواهم که ترا نشناخته بودم اشتر گفت بر تو هیچ گناهی نیست بخدا سوگند
که من بمسجد جهت آن آمده بودم که از برای تو استغفار کنم و طلب آمرزش نمایم مؤلف

کوبدا آری چنین ذاتی شریف می باید که مظهر متابعت و فرمان برداری حضرت امیر المؤمنین ع
تواند گردید و بوسواس شیطانیه و آرزوهای نفسانی التفات نموده در ارتکاب ریاضات
و مجاهدات اقتدا باو تواند نمود و با وجود این حالات و کمالات که اشتر را حاصل بود
سید عارف میر مخدوم قدس سره نسبت تردد و تزلزل باشتر نموده و در یکی از مکاتیب
خود فرموده که نشان کمال بی شکی و فرمان برداری بی اعتراض بر قول و فعل پیر کامل
علامت رسیدگان نیست چه حکمتهای پنهانی بسیارست که بنده آن امتحان و آزمایشست
چندان خرق عادة و ضعف در امور ظاهر معاش از حضرت شاه اولیا علیه التحیة
والسلام بظهور آمد که جمیع دوستان او متزلزل شدند حتی مالک اشتر الا اسما
که وزیر روحانی او بود و از اعمام حسنی او بود و آنها که شیر از پستان ولایت
خاصه خورده باشند لایق بنا شند أمرنا صعب مستصعب ع کاشتر نخعی
در دین کوه دلیران ◦ در تاریخ یافعی مسطورست که اشتر از جمله دهات و عقلای
عرب و ابطال و دلیران روزگار و سید قوم خود و خطیب و فارس ایشان بود
بعضی برانند که در کشتن عثمان شریک دیگران بود و میگویند که یکی از غلامان
عثمان در وقتی که اشتر از جانب حضرت امیر متوجه امارت مصر بود در راه با او
ملاقات نمود و قدری عسل زهرآلود نزد اشتر آورد تا آن را بخورد و زهر آن عسل
در وکارکرد و در همان اثنای راه وفات یافت و صاحب معجم البلدان در ذیل
احوال بعلبک آورده که معویه کسی را فرستاد تا در راه مصر با او ملاقات نمود
و عسل زهرآلود بخورد با او داد و او در حوالی قلزم بهمان مرد و چون خبر بمعویه رسید
اظهار سرور نموده گفت ان لله جنودا من عسل و جنازه او را از آنجا بمدینه طیبه
نقل نمودند و قبر منور او در آنجا معروف و مشهورست **زید بن صوحان العبدی**
در کتاب خلاصه مذکورست که او از ابدال و از اصحاب امیر المؤمنین علیه السلام
بود و در حرب جمل شهید شد و شیخ ابو عمرو کشی روایت نموده که چون زید از زخم کاری
رسید و از پشت اسب بر زمین افتاد حضرت امیر بر بالین او آمد و فرمود که یا
زید رحمک الله کنت خفیف المؤنة عظیم المعونة یعنی رحمت بر تو باد که مؤنه و
مشقت تعلقات دنیوی تو اندک بود و معونه و امداد تو کردین بسیار بود

بس زید بن صوحان را بجانب آنحضرت روانست و گفت جزاک الله خیرا یا امیر المؤمنین فو الله
ما علمتک الا بالله علیما و الله ما قاتلت معک علی جهالة و لکنی سمعت ام سلمة زوج النبی صلعم
تقول سمعت رسول الله یقول من کنت مولاه فعلی مولاه اللهم وال من والاه و عاد من عاداه
و انصر من نصره و اخذل من خذله فکرهت ان اخذلک فیخذلنی الله یعنی خدای تعالی
جزای خیر دهد ترا ای امیر المؤمنین والله که ترا نشناسد الا آنکه خدای را شناسا
باشد بخدا سوگند که بجهل و بی قوت متابعت تو مقاتله ننموده ام ولکن حدیث
حدیث غدیر را که در حق تو وارد شده از ام سلمه شنیده بودم و از اجابت و خلاف تو
کنی که از تو مخذول سازد دانسته بودم بی کراهت داشتم که ترا مخذول و تنها بگذارم تا
مبادا خدای تعالی مرا مخذول سازد و از فضل بن شاذان روایت نموده که زید از اکابر
تابعین و زهاد ایشان بود و چون عایشه بصره رسید با او کتابتی نوشت که من عایشه
زوجه النبی صلعم الی ابنها زید بن صوحان الخالص اما بعد فاذا اتاک کتابی هذا فاجلس
فی بیتک و اخذل الناس عن علی بن ابی طالب حتی یاتیک امری یعنی این کتابتست
از عایشه زوجه حضرت پیغمبر صلوات الله علیه بفرزند او زید بن صوحان خالص
الاعتقاد باید که چون این کتابت بتو رسد مردمان کوفه را از نصرت و همراهی علی
ابی طالب باز داری تا دیگر امر من بتو رسد چون زید کتابت را بخواند بجواب
نوشت که ما را امر کرده بچیزی که ما بغیر آن ماموریم و خود ترک چیزی کرده که با
ماموری والسلام و درین کلام اشارتست بآنکه عایشه بموجب آیه کریمه اطیعوا الله
و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم بایست موجب و علی و انصر من نصره و اخذل من
خذله چنانچه سابقا مذکور شد ماموریم بنصرت و یاری حضرت امیر المؤمنین
صعصعة بن صوحان العبدی در کتاب خلاصه مذکورست که او از اکابر اصحاب
حضرت امیر المؤمنین علیه السلام بود و از حضرت امام جعفر صادق مرویست
که در میان اصحاب حضرت امیر کسی نبود که حق آنحضرت را چنانکه سزاوار اوست دانسته باشد
مگر صعصعه و اصحاب او و چنانچه ابن داود گفته مبین قدر نیست در علو
قدر و شرف او و در کتاب استیعاب مسطورست که صعصعه بن صوحان عبدی در
حضرت رسالت مسلمان بود اما آنحضرت را بواسطه صغر سن ندید و از جمله بزرگان

آیه و قرن فی بیوتکن مامور است بآنکه در
خانه خود بنشیند و ملزم بیت

قد بود عبد القیس بود و فصیح و خطیب و زبان آور و دین دار و فاضل و بلیغ بود و او
برادر زاده زید بن صوحان در زمره اصحاب امیر المؤمنین علیه السلام شمرده میشود و
در روایت آمده که ابو موسی اشعری که عامل عمر بود هزار درهم مال نزد عمر فرستاد
آن مال را بر مسلمانان قسمت کرد چون پاره ازآن بماند عمر برخاست و خطبه ادا کرد
و گفت ای مردم که ازین مال بعد از حقوق مردم فضله و بقیه مانده چه میگوئید
در آن پس صعصعه برخاست و او در آن وقت جوانی امرد بود و گفت ای امیر المؤمنین
مشورت در چیزی باید کرد که قرآن در بیان حکم آن نازل نشده باشد و چون قرآن
بیان موضع این مال را مبیّن ساخته تو نیز از جای خود وضع کن پس عمر گفت راست
گفتی تو از منی و من از توام آنگاه بقیه را نیز در میان مسلمانان قسمت نمود
گویا از جا علی آورد لکن وصیت صعصعه را مستور داشت که در آن عداوت سنی
چگونه اظهار جهل عمر بآیات قرآنی و مسایل فرقانی نمود بلکه او در آن سخن عدم استحقاق
عمر را در امر خلافت خاطرنشان او میفرمود و شیخ ابو عمرو کشی روایت نموده که صعصعه
وقتی بیمار بود و حضرت امیر المؤمنین علیه السلام بعیادت او تشریف بردند و در آن حال
با او گفتند که ای صعصعه عیادت مرا نسبت بخود موجب زیادتی بر قوم مشمار
صعصعه گفت بلی والله من آنرا منتی و فضلی از خدای تعالی نسبت بخود میدانم و
روایت نموده که چون معویه بکوفه آمد جمعی از مردم آنجا که حضرت امیر المؤمنین را
جهت ایشان از معویه امان گرفته بود بمجلس او در آمدند صعصعه نیز چون از آن
جماعت بود بمجلس در آمد و چون نظر معویه بر او افتاد گفت بخدا سوگند ای صعصعه
که نمیخواستم که تو در امان من در آئی صعصعه گفت بخدا سوگند که من نمیخواستم
که ترا بخلافت نام برم آنگاه باسم خلافت بر او سلام کرد و نشست پس معویه گفت اگر
تو در اعتقاد خلافت من صادقی بر منبر رو و علی را لعنت کن صعصعه متوجه مسجد شده
بر منبر رفت و حمد الهی و درود حضرت رسالت پناهی ادا کرد آنگاه گفت ای گروه مردمان
بدانید که از پیش کسی پیش آیم که شرّ خود را مقدّم ساخته و خیر خود را مؤخر داشته
و مرا امر کرده که علی بن ابی طالب را لعنت کنم پس او را لعن کنید لعنه الله اهل مسجد
آواز بآمین برداشتند آنگاه صعصعه نزد معویه رفت و او را بانچه بر منبر گفته بود

اخبار

اخبار نمود معویه گفت والله که تو بآن عبارت لعن مرا قصد نموده بودی یکبار دیگر باز
رفت و تصریح بلعن علی کن پس صعصعه باز گشت و بر منبر آمد و گفت که معویه مرا
امر کرده که لعن علی بن ابی طالب کنم اینک من لعن میکنم آنکس را که لعن علی بن ابی طالب
کند حاضران مسجد یکبار آواز بآمین برداشتند و چون معویه را از این خبر دادند
دانست که او لعن حضرت امیر نخواهد کرد فرمود تا او را از کوفه اخراج نمودند
در کتاب کامل بهائی از کتاب حاویه نقل نموده که معویه روز جمعه خطبه
میخواند خطبه عظیم و بلیغی منشأ الشان که مجلسیان از آن حال متحیّر شدند که آن
چنان ساطع [illegible] در مقام حضرت رسول چنان گفتاری شنیع آشکارا کرد لاجرم آن شیخ
حیای لعین خطبه را بدین قرار داشت گفت الحمد لله الذی خلق ابداننا و اشکلنا
ارواحنا و جعل فیها ابوابا و جعل خروجها النفس [illegible] فلم یجئنا الخلقة فی
ابداننا والنتنة فی بطونها فلا یجتمع علی من بشده ذلك والتکبر صعصعه
ابن صوحان بر پا خاست و گفت صدقت یا معویه ان الله خلق ابداننا و اشکالنا
فیها ارواحنا و جعل فیها ابوابا و جعل خروجها النفس لحقه ولکن جعل ارضنا
فی الکنیفه راحة و علی المنبر بعده پس گفت یا اهل الشام قوموا فقد حرّم امیرکم
فلا صلوة له ولا لکم یعنی امیر شما بر منبر رید نماز او و نماز شما همه باطل گردید
از مسجد بیرون آمد متوجه مدینه شد در کتاب امالی شیخ اجل ابو جعفر طوسی
طیّب الله مشهده از صعصعه منقولست که گفت با جمعی از اهل مصر نزد عثمان
بن عفان بجهت شکوه از ظلم عاملان رفتیم پس عثمان ما را گفت که یکی از میان خود
اختیار کنید که با من سخن کند جماعت مرا اختیار کردند پس عثمان گفت این
حدیث البشر است لیاقت آن دارد که با من سخن گوید پس گفتم بکلام سبحانه
الرحمن و سالی بود که آیه صحیح بیاد آمد [illegible] عثمان گفت
بخوانید در خاطر داری من گفتم بسم الله الرحمن الرحیم الذین ان مکناهم فی الارض اقاموا
الصلوة و آتوا الزکوة و امروا بالمعروف و نهوا عن المنکر ولله عاقبة الامور
عثمان گفت این آیه در شان ما نازل شده گفتم پس امر بمعروف و نهی از منکر بجای
آر گفتا این را بگذار و سخن دیگر بگو من گفتم بسم الله الرحمن الرحیم الذین

اُخرِجوا من دیارهم بغیر حقٍّ الّا ان یقولوا ربّنا الله الآیه عثمان گفت این آیه فرو در شان
ما نازل شده من گفتم پس یا خود خدای تعالی ترا آگاه کرده باشد که عثمان شروع در بعضی از خطب
ترا ترک کرده باشد قیقان بن خطاب نمود و گفت یا ایّها النّاس علیکم بالسّمع والطّاعه
فانّ ید الله علی الجماعه وانّ الشیطان مع الفذّ ولا تسمعوا قول هذا فانّ هذا لا یدری
من الله ولا این الله پس من گفتم ای عثمان ظاهرا بلحیه گفتی که علیکم بالسّمع والطّاعه
آن میخواهی که فردای قیامت بگوییم که ربّنا انّا اطعنا سادتنا وکبراءنا فاضلّونا
السّبیلا و امّا آنکه گفتی که من نمیدانم که خدا کیست پس بدرستی که خوب میدانم فانّ الله
ربّنا وربّ آبائنا الاوّلین و امّا آنکه گفتی که نمیدانم که خدا کجاست بدرستی که میدانم
فانّ الله تعالی بالمرصاد آنگاه عثمان در خشم شد [illegible] و امر نمود که ما را
بیرون کردند و درها را بستند و صحیح است در کتاب امالی روایت نموده که در وقتی
که از اطراف پیجا بسته [illegible] قرآن و خبیان ربیعه [illegible] و طول [illegible] بر معویه کرده
آمده بود [illegible] بر منبر مسجد دمشق بر آمد و خطبه انشا کرد و در آن خطبه گفت که انّ الله
تعالی اکرم خلفاءه فاوجب لهم الجنّه فانقذهم من النّار ثمّ جعلنی منهم وجعل انصاری
اهل الشّام الذابّین عن حرم الله المؤیّدین بظفر الله المنصورین علی اعداء الله
راوی گوید که احنف بن قیس و صعصعه در مسجد حاضر بودند چون آن مقالات
شنیدند [illegible] معویه را استماع نمودند احنف با صعصعه گفت که تو جواب معویه
ده [illegible] و آنچه [illegible] بگوییم صعصعه گفت بگذارید من کفایت
این مؤنت از تو [illegible] صعصعه برخاست و گفت
یا ابن ابی سفیان تکلّمت فابلغت ولم تقصر دون ما اردت وکیف یکون ما تقول
وقد غلبتنا قسرا وملکتنا تجبّرا ودنت بغیر الحقّ واستولیت بغیر اسباب الفضل
فامّا اطراؤک اهل الشّام فما رأیت اطوع لمخلوق واعصی لخالق منهم قوم ابتعت
منهم دینهم وابدانهم بالمال فان اعطیتهم حاموا علیک ونصروک وان منعتهم قعدوا
عنک ورفضوک آنگاه معویه شروع در توعید و تهدید او نمود و صعصعه بجای
خود نشست و ساکت گردید والله اعلم [illegible] که چون احنف بن
قیس [illegible] بآن مرتبه بود که بعد از حضرت امیر متصدّی معاونت معویه شد

با وجود

با دیگری مثل صعصعه در ایمان تقریر مینمود و با وجود این شرف صحبت آنحضرت نموده با
وجود این [illegible] پس باید که از زمره مؤمنان و در اهل مجلس ایشان باشد [illegible]
مدار حکم بایمان و استمرار آن نه بر مجرّد اظهار محبّت و صحبت و خدمت است بلکه موقوف
بر زوال اغیار توحید اعتبار و حسن خاتمه است و احنف بن قیس بتقدیر اتصاف او بشرط
ایمان در بعضی از زمان موفّق بحسن خاتمه نگردید و آخر معویه [illegible] دین او را [illegible] دراهم
از و بخرید و او بدین آموخته گردید و بنا بر آنکه نظر بحسن خاتمه است و مجرّد محبّت
کافی نیست علامه حلّی در کتاب خلاصه گفته که عروه بن حدیر من اصحاب امیر المؤمنین علیه السلام
[illegible] ملعون در دین [illegible] حال جمیع خوارج نهروان که از اصحاب آنحضرت بوده
در رکاب خدمت و مجاهدها نمودند و آخر او را کشته [illegible] داخل بودند محمّد
[illegible] در کتاب استیعاب
مسطور است که او در عهد حضرت رسالت صلعم در دیار حبشه متولد شد و در زمان
خلافت حضرت امیر از جانب او مدّتی والی مصر بود و بعد از آن او را عزل نمود و قیس بن سعد را
والی آنجا ساختند و او از جمله کسانی بود که شدّة اهتمام در قتل عثمان نمود و بعد از کشته
شدن عثمان بشام رفت و در آنجا بدست یکی از موالی معویه کشته شد در کتاب مجالس مذکور
که او عامل حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام بود در مصر و معویه او را گرفته [illegible]
که حضرت امیر را دشنام دهد [illegible] از آن امتناع نمود و آخر معویه او را
ایذای بسیار کرد و محبوس ساخت [illegible] فاید مؤثر نیفتاد
[illegible] در کتاب [illegible] مسطور است که محمّد مذکور [illegible] معویه
الانصار و شیعه حضرت امیر بود و چون معویه او را بگرفت [illegible] که او را بکشد
او را [illegible] در زندان کرد [illegible] مجلس خود گفت که [illegible]
سفیه محمّد بن حذیفه را از ضلالت و گمراهی بدر آورد [illegible] علی بن ابی
طالب نماید [illegible] حاضران گفتند [illegible] معویه [illegible] امر نمود تا
محمّد را از زندان بیرون آورد و چون حاضر شد معویه با او خطاب کرد که آیا وقت آن
نشد که از صحبت [illegible] علی بن ابی طالب پشیمان شوی [illegible] گمراهی [illegible]
مظلوم کشته شد و عایشه و طلحه و زبیر بجهت طلب خون او بیرون آمدند و علی [illegible]

فرموده بود که عثمان را کشتی و با حق او را اسیر [illegible] در جواب گفت که تو عبید الله آن
خویشان تو بنو تمیم [illegible] حال [illegible] معویه گفت بلی محمد گفت
بخدای سوگند که کشندهٔ عثمان غیر از تو [illegible] زیرا که چون تو او را
توان اهل ظلم و جور را حکومت مسلمانان داده مهاجر و انصار از وی درخواست نمودند که ترا
و امثال ترا که بر مسلمانان ظلم میکردید و به سنت پیغمبر عمل نمی کردید عزل نماید و از عزل شما ابا
و امتناع نمود لاجرم [illegible] و اشباه و امثال تو رسید باو آنچه رسید و ظلم [illegible]
آن مظلوم بود که مردم را بر کشتن عثمان تحریض میکرد و خدای معویه گواهی میدهم که از آن
زمان که ترا در جاهلیة و اسلام می بینم همیشه بر یک خلق و طبیعت بوده و اسلام
ترا از آن [illegible] و بیش چیزی نیفزوده و علامت این در تو آنست که مرا بسبب محبت
علی بن ابی طالب ملامت میکنی و حال آنکه جماعتی که با تو اتفاق نموده اند [illegible]
و طلقا و عتقای [illegible] ایشان را از ایشان بفریب دنیا بدرم گرفته
ایشان دنیای ترا گرفته اند والله ای معویه که بر تو پنهان نیست آنچه کرده و بر ما
تو نیز مخفی نیست آنچه کرده والله که من تا زنده ام علی را دوست میدارم و آنرا وسیلهٔ قرب
خدای و رسول میدانم پس معویه از آن کلمات در خشم شده امر کرد تا او را باز بزندان
بردند و آنجا بجوار رحمت ایزدی پیوست **جعدة بن هبیرة بن ابی وهب المخزومی
القرشی** در کتاب فتوح ابن اعثم و کتاب استیعاب مذکورست که خواهرزادهٔ حضرت
امیر بود مادرش ام هانی بنت ابی طالب و آنحضرت او را در ایام خلافت خود
بامارت خراسان مثال نوشت و فرمود که بدان جانب رود و آنچه از ولایت خراسان
مانده است که فتح نکرده اند فتح کند و این قطعه از شعر اوست که در بیان شرافت
نسب خود گفته شعر انا من بنی مخزوم ان کنت سائلا * ومن هاشم امی لخیر قبیل
فمن ذا الذی یأتی علی بخاله * کخالی علی ذی الندی و عقیل * و در کتاب مختار کشی
مسطورست که روزی اندر زمان حرب صفین عتبة بن ابی سفیان جعده را
گفت که این همه دلیری و بهادری که در حرب از تو ظاهر میشود از جانب خال است
جعده در جواب گفت که اگر خال تو مانند خال من بودی هر آینه پدر خود فراموش
مینمودی **سعید بن قیس [illegible] الهمدانی** از بزرگان قبیلهٔ همدان و فدایان

شاه همدان بود در کتاب فتوح ابن اعثم کوفی مذکورست که سعید بن قیس در روز حرب جمل
بر سواران میمنهٔ لشکر ظفر اثر حضرت امیر المومنین حیدر امیر و سرور بود و در حرب
صفین با عبد الله بن بدیل بن ورقاء الخزاعی بر جناح سواران رئیس و مهتر بود
حضرت امیر المومنین [illegible] در بعضی از ابیات دیوان حقایق بیان خود ذکر فضایل قبایل همدان
و مساعی جمیلهٔ ایشان در حرب صفین و غیر آن نموده چنانکه [illegible] مجلس دوم از این کتاب
ذکر یافته و ایضا ابن اعثم کوفی گوید که عمرو بن حصین [illegible] از عقب مرتضی علیه السلام آمد
میخواست که آنحضرت را نیزه بزند سعید او را بقتل آورد و این ابیات بگفت شعر
الا ابلغ معویة بن حرب * ورجم الغیب یکشفه الظنون * بانا لا نزال لکم عدوا
طوال الدهر ما سمع الحنین * الم تر ان والدنا علی * ابو حسن ونحن له بنون
وانا لا نرید له سواه * وذاک الرشد والحظ السمین * و معویه چون این شنید جمعی از
قبایل یحصب و کنده و لخم و جذام و حمیر را که ذا الکلاع حمیری [illegible] گفت اخرج واقصد
بحربک همدان خاصة و چون علی ایشان را دید فرمود یا همدان [illegible] گفتند لبیک
یا امیر المومنین [illegible] علیکم بهذا الخیل فان معویة قد قصدکم بها خاصة دون غیرکم
پس سعید بن قیس با مردم همدان متوجه شد و خصم را بشکست و تا [illegible] معویه
بتاخت و [illegible] مبارزان نامدار از ایشان بینداخت و آن حرب تا نماز شام میان ایشان
کشیده چون نماز شام شد از یکدیگر جدا شدند امیر المومنین علیه السلام آن محاربه
پسندیده داشت و سعید بن قیس و آن قوم را پیش خویش خوانده و ایشان را ثنا
کرد و گفت ای آل همدان شما بجای جوشن و خفتان و سپر و سنان و تیر و کمان اید
[illegible] شما مستظهر بوده ام و از شما [illegible] گرفته ام و رای سعید [illegible]
چشم بینا و دست گیرا [illegible] در هر کار اعتماد بر شجاعت و مردانگی [illegible]
کرده ام والله که اگر قسمت بهشت در دست من باشد [illegible] قبیلهٔ همدان [illegible]
موضعی [illegible] بجای شما [illegible] سعید بن قیس گفت یا امیر المومنین ما این کار
برای رضای خدای تعالی میکنیم و [illegible] امید ثواب و پاداش
آن هر چه تمامتر [illegible]
[illegible] امیر المومنین [illegible]

ایشان را ثناها گفت و آن قوم خرّم و مسرور و مظفر و منصور بوثاقهای خویشتن شدند

ربیع بن خثیم الثوری الکوفی در کتاب خلاصه مسطورست که او از زهاد

ثمانیه تابعین بود و در کتاب کشی مسطورست که شیخ اجل فضل بن شاذان قمی را

از زهاد ثمانیه پرسیدند گفت چهار نفر از ایشان ربیع ابن خثیم و هرم بن حیان و

اویس قرنی و عامر بن عبد قیس بود که از زهاد و اتقیاء اصحاب حضرت امیر المؤمنین

علیه السلام بودند و دیگری ابو مسلم خولانی و او فاجری مرائی صاحب معویه بود و [illegible]

بحرب حضرت امیر ترغیب مینمود و [illegible] بالحضرت گفت مهاجر و انصار را [illegible]

خروج کرده بود [illegible] بدست [illegible] که ایشان را بکشیم و چون آنحضرت [illegible] ابا مسلم گفت

الآن طاب الضراب انما کان وضع فخا و مکیدة یعنی الحال ترغیب قوم بمقاتله علی

طالب بریا خویش و آسان شد چه از این ابای او معلوم میشود که قتل عثمان بسبب

حیله بود که او بنهاده بود و دیگری مسروق بن الاجدع که قضای معویه بود و در اثنای

اشتغال بآن عمل در [illegible] بمرد و قبر او آنجاست و دیگری حسن بصری بود و او [illegible]

بقضای هوا و هوس ایشان مراعی میکرد و آنرا [illegible] ریاست [illegible]

و با این حال رئیس قدریه بود و دیگری اسود بن زید و در تاریخ ابن اعثم کوفی مسطور

که آنرا [illegible] از نواب امیر المؤمنین ع که در وقت عزیمت او بجانب شام و صید ربیع بن خثیم

بود که از ولایت ری با چهار هزار مرد مسلح [illegible] عزیمت او آمد و چون بملازمت

حضرت امیر رسید آنحضرت [illegible] را برفتن جانب شام و جنگ کردن با معویه [illegible]

نمود قبر ربیع در کنار نوده خانه طوس نزدیک بمشهد مقدس واقعست و از ثقاة

آن دیار شنیده شد که در وقتی که حضرت امام الانس والجن علی بن موسی الرضا علیه

التحیة والثنا با مأمون عباسی در طوس می آمدند بزیارت خواجه ربیع توجه میفرمودند

وکفاه هذا فضلاً و شرفاً **اعین بن ضبیعة بن ناجیة التمیمی الحنظلی الدارمی**

در کتاب اصابه مذکورست که او برادرزاده صعصعة بن ناجیه است که جد فرزدق

بود ملازمت حضرت امیر را اختیار نمود و در حرب جمل پای شتر عایشه را قطع

نمود و [illegible] روایت [illegible] که عبد الله بن الحضرمی در بصره مستولی شد

حضرت امیر المؤمنین ع اعین را بجهت دفع او به بصره فرستاد عایشه [illegible]

که او را بطریق غیلة و بهانه بکشتند و آن واقعه در سال سی و هشت از هجرت بود

عبد الرحمن بن صرد التنوخی در تحفة الاحباب مذکورست که عبد الرحمن بموجب فرموده

حضرت امیر پای شتر عایشه را به تیغ قلم کرد و شتر بر سه پای بایستاد و پای دیگر را دیگری

عقر کرد تا شتر بیفتاد و بر زمین نهاد و گویند مردی تمیم بن مره نام بعد از واقعه جمل بعبد الرحمن

ابن صرد تنوخی رسید و از و پرسید که شتر عایشه را در آن روز تو پی کردی جواب داد که آری

تا [illegible] میکردم از اصحاب عایشه [illegible] زنده نماند اگر خواهی در غضب شو و اگر

خواهی خشنود والتوفیق من الملک المعبود **طرماح ابن عدی** [illegible]

از کتاب ابن داود مذکورست و او مردی جسیم طویل ادیب فصیح زبان آور حاضر جواب بود

در تاریخ ابن هلال که بنام شاه شجاع شاپوری نوشته مذکورست که چون حضرت امیر المؤمنین

علیه السلام از حرب جمل بر آمد [illegible] معویه بآنحضرت نامه بدین عبارت نوشت که اما بعد

فقد اتبعت ما یضرک و ترکت ما ینفعک و خالفت کتاب الله عز وجل وسنة نبیه

وقد انتهى إلى ما فعلت بحواري رسول الله صلعم طلحة والزبير وام المؤمنين عایشة رضى الله

عنهم فوالله لارمینک بشهاب لا تطفیه الماء ولا تزعزعه الرياح اذا وقع وقب واذا

وقب ثقب [illegible] فلا [illegible] الجیوش واستعد للحروب والسلام چون نامه

معاویه بحضرت امیر رسید در جواب نوشت که بسم الله الرحمن الرحیم من عبد الله وابن عبده

امیر المؤمنین علی بن ابی طالب اخی رسول الله صلعم و وصیه و ابی الحسن والحسین [illegible]

[illegible] السیف [illegible] یوم بدر والسیف الذی قتلتهم به هو معی [illegible]

[illegible] النبی صلعم [illegible] من [illegible]

[illegible] بالله ربا وبالاسلام دینا وبمحمد صلعم نبیا [illegible] بالسیف [illegible]

[illegible] ولا تقصر فقد استحوذ [illegible] الشیطان واستفزک [illegible]

وسیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون [illegible] آن نامه [illegible] بطرماح بن عدی

داد و گفت این نامه را بمعاویه بن ابی سفیان ببر و جواب بیاور [illegible]

[illegible] سفید [illegible] سیاه [illegible] تا [illegible] سوار شد و طرماح مردی

[illegible] بود [illegible] و کلامی [illegible] [illegible] الجواب [illegible]

نامه را [illegible] وگفت سمعا وطاعة وحبا وکرامة و سوار شده [illegible]

میرفت تا بدمشق رسید اتفاقا دران روز معویه جهت تفرج و تنزه در بستانی بود
ارکان دولت او مثل عمرو بن العاص و مروان بن الحکم و شرحبیل و ابو الاعور السلمی
و ابو هریرة الدوسی با او بودند اما هر چند کس بکوشند طوقی میکردند ناگاه نظر کرد
از دور باغ اعرابی را دید بر بلند قد بر شتری نشسته ندا نشستند که طرماح آنست
و قاصد امیر المومنین علی است علیه السلام با هم گفتند او را آواز کنیم تا توقف کند
لحظه با او مزاح و تعجب کنیم و افسوس کنیم عمرو بن العاص پیش رفت و گفت هل عندک
من السماء فقال نعم الله فی السماء و ملک الموت فی الهوا و امیر المومنین فی القفا فاستعد
لما ینزل علیکم من البلاء یا اهل العداوة و الشقاق برسیدند که از کجا می آیی گفت اقبلت
من عند حر تقی نقی زکی رضی مرضی گفتند پیش که میروی و کرا میخواهی گفت ارید
الردی المردی الذی تزعمون انه امیرکم عمرو بن العاص از جواب او عاجز شد بمعویه نوشت
که اما بعد فقد ورد من عند علی اعرابی بدوی ذو لسان فصیح و قول ملیح و معه
کتاب فلا تکن غافلا ساهیا و چون طرماح دانست که اجماعت اصحاب معاویه اند
شتر خود را خوابانیده فرود آمد و با ایشان همزبانی میکرد تا خبر بمعویه رسید تا ارباب
سرای رفتند و پسر خود یزید پلید را امر کرد تا سراپردها بر پای کردند مجلس
آراسته سلطنت آنگاه عمرو بن العاص و توابع او با طرماح بسرادق معویه رفتند
و چون طرماح نظر کرد دید که همه مردم ایشان جامهای سیاه پوشیده بودند چنانکه شعار
بنی امیه بود گفت ما القوم کانهم زبانیة المالک فی ضیق المسالک و چون نزدیک آمد
یزید را دید که نشسته بود و بر بینی نشان ضربتی داشت و بآواز بلند درشتی که
سخن میکرد طرماح گفت من هذا المیشوم بن المیشوم الواسع الحلقوم المضروب علی
الخرطوم گفتند ای مرد گستاخی مکن که این یزید است گفت لا زاد الله مراده و لا بلغه
مراده و چون طرماح بر یزید سلام کرد جواب داد و گفت ان امیر المومنین یسلم علیک
طرماح گفت سلام او پیامی است از کوفه آنگاه یزید گفت حاجتی که داری بمن بگوی تا
قضا کنم آن تمام طرماح گفت حاجت من آنست که مرا پیش معویه حاضر سازی تا آن
کتابی که از حضرت امیر المومنین آورده ام باو رسانم یزید او را بمجلس خاص معویه
برد و چون او نظر و دید داشت بعضی از غلامان معویه با او گفتند که اخلع نعلیک

طرماح

طرماح یمین و یسار خود التفات نموده گفت اهذا الواد المقدس فاخلع نعلیک آنگاه
نظر کرد دید که معویه بر سریر نشسته و ارکان دولت بر اطراف او گرد آمده در کنار او نشسته
در برابر او بایستاد و گفت السلام علیک ایها الملک العاصی معویه گفت ویحک یا اعرابی
ما منعک ان تسلم یا امیر المومنین طرماح گفت ثکلتک امک نحن المومنین فمن امرک
علینا پس معویه گفت ما معک یا اعرابی گفت کتاب کریم معویه گفت بمن ده طرماح گفت
مرا ناخوش می آید که پای خود را بر بساط تو نهم گفت بوزیر من ده و اشارت بعمرو عاص کرد
گفت ضیعات ظلم الامیر و خان الوزیر معویه گفت بپسرم ده پس بدست پسر من آنجا بده و اشارت
بیزید نمود طرماح گفت ما فرحنا بابلیس فکیف باولاده گفت پس بغلام من ده طرماح گفت
غلام سوء اشتری من غیر حق و اعطی من غیر مستحق معویه گفت پس بچه طریق نامه را
تو بستانم طرماح گفت طریق آنست که تو از جای خود برخیزی تا کسی که تو دیگر دست بتو نامه
از من گرفته بتو دهد چون معویه آن سخن بشنید از جای خود برخاست و نامه را از وی
غضبناک بستد و بخواند و در زیر زانوی خود نهاد آنگاه گفت کیف خلفت علی ابن ابی
طالب طرماح گفت خلفته بحمد الله تعالی کالبدر الطالع حوالیه اصحابه کالنجوم اذا امرهم
ابتدروا الیه و اذا نهاهم عن شیء لم یتجاسروا علیه و هو فی اسد یا معویة و فی جلد
بطل شجاع سمیدع ان لقی جیشا هزمه و ارداه و ان لقی جیشا هزمه و افناه و ان
لقی قرنا اسقطه و افناه و ان لقی عدوا قتله و اخزاه دیگر معویه گفت کیف خلفت الحسن
والحسین طرماح گفت خلفتهما بحمد الله شابین تقیین نقیین عفیفین فصیحین
فصیحین ادیبین اریبین لبیبین خطیبین سیدین سندین طیبین طاهرین
عالمین عاملین یصلحان للدنیا و الآخرة معویه گفت چه بسیار فصیح بوده تو ای
اعرابی طرماح گفت لو بلغت باب امیر المومنین علی بن ابی طالب علیه السلام دیدی
الفصحاء البلغاء الفقهاء الظرفاء النجباء الادباء الاصفیاء الاتقیاء الغرقین فی بحر
علمه لا تخرجون من لجته یا معویه پس عمرو عاص با معویه گفت که این مرد اعرابی بدوی است
اگر جایزه بدهی و رضای او حاصل کنی تواند بود که در حق تو سخن نیک گوید آنگاه عمرو
با طرماح گفت چه میگوئی در اکرام امیر تو جایزه دهد آیا از وی میگیری طرماح گفت ارید
نفس او وجود من جسده فکیف لا ارید نفسی بالدرهم پس معویه امر کرد که ده هزار درهم

با او دهند و بعد از آن با او گفت که میخواهی تا زیاده کنم طرماح گفت زِد فانّ الله
مَن زادَهُ هزار دیگر امر نمود و گفت میخواهی که دیگر زیاده کنم طرماح گفت اجعلها
وِتراً فانّ الله یحبّ الوتر معویه گفت تا سه هزار درهم از برای او بیارند چون
طرماح دید که تعجیلی در آوردن آن میشود سر پیش انداخته ساعتی ساکت شد
آنگاه سر برداشت و گفت ای معویه مگر تو بر کسانی که بر فراش تو مهمان شوند استهزا
و استخفاف میکنی معویه گفت از من چه واقع شده که موجب این تواند بود گفت این
بس نیست که برای من جایزه فرمودی که نه من آنرا می بینم و نه تو معویه امر کرد تا زر
آن مال را آوردند و پیش طرماح نهادند چون آن مال بقبض او در آمد ساکت شد
و دیگر سخن نگفت عمرو عاص با او گفت که چون می بینی جایزه امیر المؤمنین را
طرماح گفت هذا مالُ المسلمین من خزانة ربّ العالمین اخذهُ عبدٌ من عباد الله
الصالحین آنگاه معویه بمنشی خود گفت اُکتب جواب کتابه فوالله لقد اظلمت
الدنیا علیّ عینی فرحاً و مالی بر طاقه منشی قلم و کاغذ برداشت و بفرموده معویه
نوشت بسم الله الرحمن الرحیم من عبد الله وابن عبده معویة بن ابی سفیان الی علی
ابن ابی طالب انّ عندی جیوشاً کالنجوم ما تسع فی الارض ولا فی النجوم اوکالنحل
خردل تحت کل خردل الف مقاتل چون طرماح این مضمون را شنید بخندید گفتند
سبب خنده چیست گفت والله یا معویه انّ علیّاً کالشرق اطلعت حصن النجوم
وله دیکٌ هو الاشتر یلتقط الجیش بجیشومه و یحفظه فی حوصلته [illegible]
در خشم شد و بکاتب گفت که هیچ منویس عمرو عاص با طرماح گفت که این چه فصاحت است
ای بدوی که نیگذاری که جواب نامه تو نوشته شود بعد از آن شرط کرد که دیگر
سخن نگوید تا هر چه معویه بگوید کاتب بنویسد و چون نامه تمام شد بسته بر شتر
خود سوار شد و براه افتاد چون طرماح بیرون رفت معویه با اصحاب خود آغاز
عتاب کرد و گفت اگر من جمیع اموال خود را بیکی از شما دهم که عشر عشیر آنچه این مرد از
جانب صاحب خود پیغام گزارده بجا آرد نتوانید والله که این اعرابی دنیا را بر من
تنگ ساخت پس عمرو عاص گفت که اگر ترا ای معویه آن قرب و منزلت از حضرت پیغمبر
بودی که علی بن ابی طالب راهست یا آنکه تو بر حق می بودی چنانکه علی بر حق است

ما زیاده

ما زیاده از آن اعرابی در امر رسالت و خدمت بجای می آوردیم فقال معویه فضّ الله فاك
وقطع شرا [illegible] فانه فکلامك اشدّ علیّ من کلام الاعرابی [illegible] خدای تعالی
دهان ترا و قطع کناد استخوانهای پهلوی ترا که این سخن تو بر من دشوارتر است
از سخن آن اعرابی سعید بن جبیر بصفت علم و زهد و عبادت موصوف بود و
بانواع کرامات و خوارق عادات معروف نزد عبد الله بن عباس سماع حدیث و
تحصیل علم تفسیر و قراءة نموده یافعی در تاریخ خود آورده که امام کبیر شهیر صالح
مقری فقیه محدث مفسر سعید بن جبیر یکی از علمای تابعین بود در شعبان سنه
خمس و تسعین بامر حجاج شهید شد در کتب شیخ ابو عمرو کشی مسطور است که چون
حجاج [illegible] گفت تو شقی بن کسیر سعید گفت مادر من اسم مرا بهتر
[illegible] سعید بن جبیر نام نهاده پس حجاج بنا بر آن گذاشت که با او [illegible]
چه میگوئی در حق ابو بکر و عمر آیا ایشان در بهشت اند یا در دوزخ سعید گفت اگر بهشت
در آیم و نظر کنم [illegible] اهل آنرا بدانم و اگر بدوزخ در آیم
و اهل آنرا ببینم [illegible] آنگاه حجاج گفت [illegible]
چه میگوئی سعید گفت من وکیل ایشان نیستم حجاج گفت کدام را دوست میداری
گفت آنرا که خدای تعالی از و راضی تر باشد حجاج گفت خدای تعالی از کدام راضی تر است
سعید گفت این را خدای داند [illegible] ایشان میداند حجاج گفت این
[illegible] که میگوئی جواب آنست که نمیخواهی که ترا [illegible]
[illegible] گوید ازین علما [illegible] آنست که میخواهم که
ترا تکذیب کنم [illegible] اعتقاد تو بامام و اصحاب [illegible] مذکور است
که سبب قتل حجاج او را آن بود که او بر طریقه تشیع مستقیم بود و اقتدا بحضرت
امام زین العابدین علیه السلام میکرد و آن حضرت او را ثنا میکرد [illegible]
که حجاج بعد از شهادت سعید زیاده از چهل روز زنده نبود و در ایام مرض الموت
بیهوش میشد و باز بهوش می آمد و در آن اثنا میگفت که چه میخواهد از من سعید
جبیر و [illegible] دیگر آنست که [illegible] سعید [illegible]
میگفت ای دشمن خدای بچه جهت مرا کشتی [illegible] سعید [illegible] بود و [illegible]

مشهورست **اصبغ بن نباتة الحنظلي المجاشعي الكوفي** در كتاب خلاصه مذكورست
كه او از جمله خواص امير المومنين علي عليه السلام بود و مشكورست و در كتاب كشي از
ابي الجارود روايت كرده كه او گفت از اصبغ پرسيدم كه منزلت حضرت امير در ميان
شما تا كجا است گفت محل اخلاص ما نسبت باو اينست كه شمشيرهاي خود را بر دوش
نهاده ايم و بهر كس كه ايما نمايد او را بشمشيرهاي خود ميزنيم و ايضا روايت
نموده كه از اصبغ پرسيدند كه چگونه حضرت امير المومنين عليه السلام ترا و اشباه
ترا شرطة الخميس نام نهاد گفت بنا بر آنكه ما با او شرط كرديم كه در راه او مجاهده كنيم
تا ظفر يابيم يا كشته شويم و او شرط كرد و ضامن شد كه بنا بر آن مجاهدات
ما را بهشت در آورد و مخفي نماند كه خميس لشكر را ميگويند بنا بر آنكه مركبست از پنج
جزو است كه آن مقدمه و قلب و ميمنه و ميسره و ساقه باشد پس آنكه ميگويند
كه فلان صاحب امير المومنين علي عم از شرطة الخميس است اين معني دارد كه از جمله
لشكريان اوست كه ميان ايشان و آنحضرت شرط مذكور منعقد شده و چنين روايت
كرده اند كه جمعي كه با آنحضرت آن شرط نموده بودند شش هزار مرد بودند و در روز
حرب جمل بعبد الله بن يحيي حضرمي گفتند كه بشارت باد ترا اي پسر يحيي كه تو و پدر تو
بتحقيق از جمله شرطة الخميس ايد و حضرت پيغمبر صلوات الله عليه مرا اعلام نمود و بپدر تو
خبر داده و خداي تعالي شما را بزبان مبارك پيغمبر خود شرطة الخميس نام نهاده و در
ميزان ذهبي كه از علماي سنيان ناصبي است مسطورست كه علماي رجال حديث اهل سنت
اصبغ را شيعي ميدانند بنا بر اين حديث او را ضعيف و متروك داشته اند و از ابن حبان نقل كرده
كه اصبغ مردي بود كه محبت علي بن ابي طالب مفتون شده بود و طامات از او صادر ميشد
بنا بر اين حديث او را ترك كردند و بالجمله تشيع اصبغ باتفاق مخالف و موالف ثابتست
و آنچه ابن حبان از طامات باو نسبت كرده مخفي نماند كه هو بهتان است كه ناشي از
عداوت اهل البيت عليهم السلام و شيعيان ايشانست **مسلم المجاشعي**
در كتاب تحفة الاحبا مسطورست كه مسلم جواني بود در شجاعت و شهامت بي
الاقران مسلم و در طريق مردي و دلاوري بغايت متين و محكم بود آورده اند كه
چون شاه ولايت پناه در روز حرب جمل تصميم عزم بر قتال و جهاد نمود يك مصحف

مجيد را بدست و برقيمين نين آيتي خواند و گفت كيست كه اين مصحف را از من بگيرد و اين
جماعت بغات طغات را بمضمون آن دعوت نمايد و باب ارشاد و نصيحت بروي ايشان
بگشايد مسلم مذكور دست پيش برد كه مصحف بگيرد حضرت امير المومنين عليه السلام روي ازو
در ايستگاه عيب و بار دوم بر مسلم لا جرم چنين معلوم شد كه در آن هنگام مرد امر وقت از مسلم
در شكستن امر كرده مدت وار بر تيغ تيز قلم كنند و في مخاطر دست ديگر چپ
نگاه دارد و او نيز پيمان را دست و آر و چپ را كند بعد از ان سر او بر شراين كار كه مسلم
چون از حضرت امير آن امر خطير را شنيد لا بتسم سر و جان ترك گرفتن مصحف قرآن نموده
گفت مرا طاقت و قوت اين كار و استطاعت و قدرت اين كم و دار نيست امير المومنين
آن كلام جسته كه دمد نام را آدمي از آنان ايراد كرده بود بان تكرار نمود همان جواب مسلم بازين
اين دو جملات كه مسلم همين بود حضرت امير همان كلام وحشت آثار را كه دار اول بار فرموده
بود و چون نوبت بسر صدق و اخلاص مسلم
بعرض رسانيد كه لا عليك يا امير المومنين لا عليك يا امير المومنين هذا قليل في ذات
جميع دردي و غمي والي بنوايي امير مومنان ميرساند **ع** جمع دردي بنواي مايه درمان ميشاند
و آنچه فرمودي كه بمن خواهد رسيد در راه رضاي خدا و تحصيل رضاي او تو قليل
القضية مسلم برغبت صادق و همت لا يق مصحف را بدست راست گرفت چنانكه گفته
ع ابدال زبيم چنگ در مصحف زده و روي بصف اصحاب جمل نهاده روان گشت و چون
نزديك بايشان رسيد گفت اي اصحاب جمل شما را بدين مايه رحمت الهي و ترغيب
ميخوانم دعوتم را بپذيريد و راه صلاح و سداد پيش گيريد تا اهل رستگاري و شايسته
حضرت باري گرديد طلحه از ان ميان متعرض مسلم شد و گفت دروغ ميگوئي و اين از
آثار مكر و غدر پسر ابو طالبست و اشارت كرد يكي از لشكريان خويش را بين حال
مصحف را به تيغ بيدريغ مقطوع ساخت مسلم بيك دستي نموده مصحف را بدست
چپ حفظ كرد دست چپ نيز همچنان راست گرفت مسلم ببرد بازو ماند حفظ مصحف
در سينه مضبوط و محفوظ ساخت و آخر الامر درجه شهادت يافت مسلم مادري بود
بسيار خسته خاطر و رنجور حال گشته روي بسوي آسمان آورد و اين رجز خواندن گرفت
شعر يا رب ان مسلما اتاهم • يحكم التنزيل اذ دعاهم • يتلو كتاب الله لا يخشاهم •

تخبّبوا من زبید لجامهم ٭ وامّه والقبّة ناصرهم ٭ یامرهم بالبقی لا تنهاهم
فی کفّة المصحف اذا ناداهم ٭ بمعجز ارسله مولاهم ٭ یدعو الی الدّین الذی ذراهم
وسنّة المرسل اذ هداهم ٭ فقاده قطعا ازاهم

جابر بن یزید جعفی الکوفی

در کتاب خلاصه آورده که حضرت امام صادق ع بر او رحمت میفرستاد و میفرمود که او تصدیق کرد ما میکرد راست و درست بود و ابن غضایری گفته که جابر ثقه است فی نفسه اما اکثر آنها که از او روایت کرده اند ضعیف اند و در کتاب شیخ ابو عمرو کشی از جابر منقول نموده که گفت در ایام جوانی بخدمت حضرت امام محمد باقر علیه السلام رفتم و چون بمجلس آنحضرت در آمدم آنحضرت پرسید که تو چه کسی گفتم مرد اهل کوفه پرسید که از کدام طایفه گفتم که جعفی ام سوال نمود که بچه کار آمده گفتم بطلب علم آمده ام گفت از که طلب میکنی گفتم از شما گفت پس هر گاه کسی از تو پرسد که از کجایی بگو که از مداین پس با آنحضرت گفتم که پیش از سوال آیا دیگر مسایل از جهی بحث که حضرت فرمودند سوال آن مسایل که آیا جایز ست مرا دروغ گفتن آنحضرت فرمودند که گفتن آنچه ترا تعلیم آن نموده دروغ نیست زیرا که هر که در شهری ساکن است از اهل آن شهر است تا وقتی که از آنجا بیرون رود بعد از آن آنحضرت کتابی بمن دادند و فرمودند که بنی امیه باقی اند اگر چیزی از آن روایت کنی لعنت من و آبای من بتو متوجه خواهد شد و اگر پنهان داری چیزی از آن را بعد از هلاک بنی امیه لعنت من و آبای من بتو متعلق خواهد شد پس از آن کتابی دیگر بمن دادند و گفتند این را بگیر و مضمون آن را بدان و هرگز بکسی اظهار مکن و اگر خلاف آن کنی فعلیک لعنتی و لعنة آبائی و ایضا روایت نموده که چون ولید بلید که از فراعنه بنی امیه بود کشته شد جابر فرصت غنیمت شمرده و عمامه حریر سرخ بر سر نهاده بمسجد در آمد و مردم بر او جمع شدند و او شروع در نقل حدیث حضرت امام محمد باقر علیه السلام نمود و در هر حدیث که نقل میکرد میگفت حدّثنی وصیّ الاوصیاء و وارث علم الانبیاء محمد بن علی علیهما السلام پس جمعی از مردم که حاضر بودند چون آن سخنان از او دیدند با همدیگر میگفتند که جابر دیوانه شده است و ایضا از جابر نقل نموده که میگفته که هفتاد هزار حدیث از حضرت امام محمد باقر علیه السلام روایت دارم که هرگز بکسی از آن روایت نکرده ام و هرگز نخواهم کرد و نقل نموده که روزی جابر با آنحضرت گفت که بر من باری عظیم از اسرار احادیث خود بار نموده اید و فرموده اید که هرگز بکسی از آن روایت نکنم و گاهی میشود که آن اسرار در سینه من بجوش می آید و حالتی شبیه بجنون مرا دست میدهد آنحضرت فرمودند که هرگاه ترا این حالت دست دهد بصحرا برو و گودی بکن و سر خود را در آنجا در آر آنگاه بگو حدّثنی محمد بن علی بکذا و کذا و ایضا نقل نموده که چون هشام بن عبد الملک بر مسند امارت نشست جابر از او مستوحش شده دلش بدیوانگی زده روزی از خانه بیرون آمد و قصبهٔ خرمایی بر سر و بطریق کودکی بر نیی سوار شده بکوچهای کوفه در آمد و مردم آن محل بر جنون او نموده خط دیوانگی بر او کشیدند تا آنکه بعد از چند روز نوشته هشام رسید که جابر را زود فرستید گویند چون از حال جابر سوال نمودند مردم گواهی دادند که او دیوانه و مجنون شده و کیفیت دیوانگی او را بهشام نوشتند و هشام دیگر متوجه او نشد و جابر بعد از چند مدتی که جمع نمود بهمان حالت اصلی رجوع فرمود و شیخ نجاشی گفته که جابر با ابو جعفر و ابو عبد الله علیهما السلام ملاقات نموده و در سال یکصد و بیست و هشت از هجرت وفات یافته و در کتاب میزان ذهبی مذکورست که جابر بن یزید الجعفی یکی از علمای شیعه است و از آن مروری نقل نموده که گفته جابر جعفی صاحب ورع بود در حدیث و من ورعتر از او در حدیث ندیده ام و گفته که شعبه او را صدوق خواند و یحیی بن ابی بکر او را از اوثق الناس شمرده و وکیع او را ثقه گفته و عبد الحکم از شافعی روایت نموده که سفیان ثوری با شعبه میگفت که اگر تو در حق جابر سخنی خواهی کرد من نیز در حق تو سخن خواهم کرد و از جمیع اما اصحاب حدیث طعن در جابر نقل کرده و علت آن طعن ایشان چنانچه از سیاق کلام او مفهوم میشود آنست که او شیعی بوده و سبب بعضی از اصحاب

میثم التمّار الکوفی

از خیار اصحاب حضرت امیر المؤمنین علیه السلام بوده و علامه حلی او را در کتاب خلاصه در سلک متقدمین ذکر نموده و در کتب مسطورست که میثم از غلامان کثیر العبادات که ایشان از ثقات گفته اند و محل شیعه امیر المؤمنین علیه السلام بوده اند و روایت کرده که حضرت امیر او را گفتند که ای میثم چه خواهی کرد هرگاه تکلیف کند ترا عبید الله بن زیاد با آنکه از من اظهار بیزاری کنی گفت والله که نخواهم کرد آنحضرت گفتند اگر نکنی ترا بر دار خواهد کشید میثم گفت صبر خواهم کرد چه این مقدار عذاب در راه

بسیار است پس آنحضرت فرمود همانا که چنین کنی با من و در درجه من خواهی بود بعد از آن
میثم اولاد و اقارب خود را خبر میداد که ابن زیاد مرا بر در خانه عمرو بن حریث بر دار خواهد
کشید و در روز چهارم از دو سوراخ بینی من خون بیرون خواهد آمد و در حوالی
خانه عمرو بن حریث درخت خرمایی بود که میثم را گاهی بران گذار میافتاد و چون با
درخت میرسید دست خود را بر وی میمالید و میگفت ای درخت خرما
یا افقنی الا ارای یمن و من نستو و نمانیا قشام الا الرای و عمرو کما ماریود خانه
عمرو بن حریث میگذشت بعمرو میگفت که ای عمرو اگر من همسایه تو شوم با من نیکو همسایگی
کن و عمرو گمان می برد که مگر میخواهد که در همسایگی او خانه بهم رساند لاجرم در جواب
او میگفت که نیکی این کار میکردی و آخر چون میثم را پیش ابن زیاد آوردند ابن زیاد
پرسید که تو میثمی گفت آری گفت تبرا کن از ابی تراب گفت ابو تراب را نمیشناسم
گفت تبرا کن از علی بن ابی طالب گفت اگر نکنم با من چه خواهی کرد گفت ترا خواهم
کشت میثم گفت مرا خبر داده بود مولای من که تو مرا خواهی کشت و بر در خانه
عمرو بن حریث و در روز چهارم خون از بینی من روان خواهد شد آنگاه ابن زیاد امر
کرد تا او را همانجا صلب کردند و میثم وقتی که بر دار بود و هنوز زنده بود مردمی
که در حوالی جمع میشدند احادیث بر ایشان میخواند و از مثالب بنی عثمان نقل
میگفت چون این خبر به ابن زیاد رسید لجامی خاص ترتیب داده فرستاد که بر دهان او
کردند تا سخن نگوید و از ابو خالد تمار روایت کرده که گفت روز جمعه با میثم در
رود خانه فرات بر کشتی نشسته بودیم که ناگاه بادی تند وزید پس میثم از کشتی
بیرون آمد و بعد از آن نظر بر خصوصیات آن باد انداخت گفت کشتی
را محکم بندید که این بادی بغایت تند خواهد بود و علامت آنست که معاویه امروز مرده
باشد و آخر هفته خبر او ظاهر شده و در جمعه آینده رسولی از جانب شام رسید و خبر او
که معاویه مرد چون از او پرسیدیم که در کدام روز مرد گفت در روز جمعه گذشته و این
از جمله کرامات میثم میتوان میدانست **حبیب بن مظاهر الاسدی** از زهاد
او را از اکابر تابعین شمرده و در روضة الشهدا مسطور است که حبیب مردی بود با
کمال و در روز واقعه کربلا پیر هفتاد ساله بود و قرآن مجید تمام حفظ داشت و شب

ختم کلام الله کردی و بعد از نماز خفتن تا سپیده صبح قرآن تمام کردی بخدمت حضرت
رسالت صلی الله علیه و آله و سلم مشرف گشته و از ایشان احادیث شنوده و بملازمت
مرتضی علیه صلوات الله معزز و مکرم بوده و در کتاب کشی مذکور است که حبیب
کسی بود که حضرت امام حسین علیه السلام را یاری نمود
شد و ... تا سینه استقبال کرد و ...
نمودند و با وجود آنکه اعدای اهل البیت ایشان را امان میدادند و مالها بر ایشان
عرضه میکردند ایشان از موافقت آنها ابا نمودند و گفتند که از حضرت ... چه عذر
خواهیم پیش آورد اگر امام حسین علیه السلام کشته شود و ما او را نصرت نکرده باشیم
پس از آنحضرت مفارقت ننمودند تا در قدم او بدرجه شهادت رسیدند نقلست که
روزی حبیب در ایامی که در صحرای کربلا بصد گونه کرب و بلا گرفتار بود روزی یکی
از یاران خود مزاح میکرد یزید بن حصین الهمدانی که سید القرا و یکی از عباد الله بود
با او گفت که الحال امروز نه روز خندیدن و مزاح کردن است حبیب گفت پس
کدام روز مستحق ... از این روز ... که در قدم مبارک حضرت
امیر المؤمنین حسین علیه السلام با این اشقیا مجاهده میکنیم تا شهید میشوم
و در بهشت عنبر سرشت با حور العین معانقه و هم آغوشی میکنیم **نظم**
خاک قدم دوست شدم نیست کسی را ... آن عزیز که امروز مراد رقدم اوست

حارث بن الاعور الهمدانی
در تاریخ یافعی مذکور است که حارث صاحب حضرت امیر المؤمنین
علی علیه السلام بود از صحبت عبد الله بن مسعود رسیده بود و فقیه بود و حدیث او را
از جمله مذکور است و در کتاب میزان ذهبی مسطور است که حارث از کبار علمای تابعین
بود و ابن حبان نقل کرده که حارث غالی بود در تشیع و ابو بکر بن ابی داود گفته
... است نقل کرده که او میگفته که حارث اعور افقه ناس و افرض ناس و احسب
بود و علم فرایض را از حضرت امیر اخذ نموده بود و نسایی با آنکه تعنت در رجال
میکند حدیث حارث را در سنن اربع ذکر نموده و احتجاج بان کرده و تقویت امر او
کرده و در کتاب شیخ ابو عمرو کشی مسطور است که حارث شبی بخدمت حضرت امیر رفت
پرسید که چه چیز ترا در این شب پیش ما آورده حارث گفت والله دوستی که مرا با

مرا پیش تو آورده‌اند آنگاه آن حضرت فرمودند که بدان ای حارث که نمی‌میرد آنکسی که مرا
دوست دارد الا آنکه در وقت جان دادن مرا ببیند بدیدنی که امید وار رحمت
الهی گردد و نمی‌میرد کسی که مرا دشمن دارد الا آنکه در وقت مردن مرا ببیند بدیدنی که از
دیدن من در غرق خجالت و نا امیدی نشیند و مضمون این روایت نیز در بعضی از
اشعار دیوان معجز نشان آنحضرت مذکور است **شعر** یا حار همدان من یمت یرنی
من مؤمن او منافق قبلا * یعرفنی طرفه واعرفه * باسمه وبالکنی وما فعلا *
وانت عند الصراط معترضی * فلا تخف عثرة ولا زللا * اقول للنار حین توقف للعرض
ذریه لا تقربی الرجلا * ذریه لا تقربیه ان له * حبلا بحبل الوصی متصلا *
اسقیك من بارد علی ظمأ * تخاله فی الحلاوة العسلا * وصاحب کتاب کشف
الغمه نقل نموده باسناد از حضرت امام محمد باقر و حضرت امام جعفر صادق علیهما السلام
که این دو امام همام فرموده‌اند که حرام علی روح تفارق جسدها حتی تری الخمسة
محمداً وعلیاً وفاطمة وحسناً وحسیناً بحیث تقر عینها او تسخن عینها **حبة
بن جوین العرنی** در اواخر قسم اول از کتاب خلاصه در سلک اصحاب
حضرت امیر المؤمنین عم مذکور است و ذهبی در کتاب میزان نا مستقیم خود آورده
که حبه از غلاة شیعه بود و با وجود این نقل نموده که بعضی از علمای اهل سنت توثیق
او نموده‌اند و ناظرانی نقل کرده که حبه حضرت رسالت را صلعم دیده بود و در سال
هفتاد و شش وفات نمود **رشید الهجری** در کتاب ابن داود و کتاب کشی
مسطور است که رشید مصاحب امیر المؤمنین علیه السلام بود و آنحضرت او را رشید
البلایا نام نهاده بودند و این اشارتست بآنکه او را بجرم محبت بدشوار ترطریقی
خواهند کشت و او در آن بلیه صبر خواهد نمود و رشد خود را در محبت دنیا
ظاهر خواهد ساخت دیگر آنحضرت او را علم منایا و بلایا تعلیم داده بود چنانکه
هر کرا میخواست میگفتی که تو در فلان موضع و در فلان روز خواهی مرد و چنان میشد
که او خبر میداد روایتست که حضرت امیر علیه السلام او را خبر داده بود از آنکه ابن
زیاد ملعون او را تکلیف خواهد نمود که از آنحضرت تبرا نماید و چون او ابا کند
دستها و پایها و زبان او را قطع نماید و آخر چون عبید الله زیاد او را بدست آورد

وتکلیف

و تکلیف تبرا از آن حضرت کرد و او امتناع نمود ابن زیاد گفت که آیا صاحب تو ترا خبر داده که
بچه طریق ترا خواهم کشت رشید گفت بلی خبر داده بود که مرا به تبرای او تکلیف خواهی نمود و من
ابا خواهم کرد و تو دست و زبان مرا خواهی برید ابن زیاد گفت که والله من سخن او را دروغ
گوی خواهم ساخت پس حکم کرد که دست و پای او را ببرند و زبان او را بحال خود بگذارند
و چون او را دست و پا بریده از خانه ابن زیاد بیرون آوردند دختر او از او پرسید که
آیا ترا از قطع این اعضا الم هست گفت انقدر الم که از ازدحام و هجوم مردم بر کسی واقع
شود بعد از آن مردم در حوالی او جمع شدند و او دوات و قلم طلبید که از برای ایشان
بعضی از احوال و وقایع آینده را که از معادن علوم استفاده نموده بود بنویسد
در آن اثنا جمعی از [illegible] در باب ابن زیاد و سوء عاقبت او نیز میگفت چون این خبر به
ابن زیاد رسید مقدمه سابقه او را فراموش کرده بود و کسی را فرستاد تا زبان او را
نیز برید و بر دارش کشید و صدق خبر حضرت امیر المؤمنین علیه السلام بوضوح
انجامید **عبدالعزیز بن حارث الجعفی** از اصحاب حضرت امیر المؤمنین
و از جمله مبارزان او در حرب صفین بود ابن اعثم گوید روزی در صفین لشکر
معویه حمله آوردند و هزار مرد از لشکر مرتضی در میان گرفتند و اصحاب مرتضی ایشان را
شهید دیدند پس علی با آواز بلند فرمود الا رجل یشری نفسه لله ویبیع دنیاه
بآخرته عبدالعزیز بن حارث مذکور پیش آمد و غرق آهن بود و گفت مرنی بامرك
فداك ابی وامی فوالله لا تامرنی بشیء الا فعلته پس مرتضی این دو بیت او را انشاد **شعر**
سمحت بامر لا یطاق حفیظة * وجوداً واخوان الحفاظ قلیل * جزاك اله الناس خیراً فقد
وفت یداك بفضل ما هناك جزیل * یعنی از روی جان نفس خود را بکاری که مقدور نیست
اندوی همت بخشیدی و برادران حمیت کم اند پاداش دهاد ترا معبود مردم خیر که
وفا کرد دست تو باحسانی بزرگ آنجا حضرت او را گفت احمل ابا الحارث شد الله
رکنك علی الشام حتی تاتی اصحابك فتقرئهم منی السلام وقل لهم یقول لکم امیر المؤمنین
کبروا وهللوا انا من هنا آتیکم ان شاء الله و عبدالعزیز مقاتله و محاربه میکرد
تا بایشان رسید و پیغام برسانید و ایشان بتکبیر و تهلیل مشغول شدند و علی و اصحاب
تکبیر و تهلیل گفتند و حمله کردند و لشکر شام شکستند **نعیم بن دجاجه الاسدی**

در کتاب ... مسطور است که بحضرت امیر المؤمنین علیه السلام خبر رسید که بسر
عطارد تمیمی ... نسبت بحضرت کفته ... از ملازمان خود ...
فرستاد چون فرستاده در راه قبیله بنی اسد رسید قاسم بن ...
آن کلام ... الملا ... مطلع کردید ... اخلاصی که بحضرت
امیر داشت متوجه جانب ... شد ... تمام نمود ...
حضرت امیر ... از روی ... و تعزیر ...
... حضرت امیر ... کرد و کفت ... ان المقام ... فراقك ...
یعنی ملازمت تو ... و مفارقت تو ... چون حضرت امیر
آن عبارت ... تو ... الجد ذا المقام معك
زیرا که خدای تعالی ... بالتی هی احسن و قول تو که فراقك ...
که ... **سفیان بن ابی لیلی الهمدانی** در کتاب ...
مذکور است که امیر المؤمنین حسن علیه السلام بعد از آنکه با معویه مصالحه نمود
روزی در پیش خانه خود ایستاده بود در این اثنا سفیان ... سوار ...
بحضرت آمده بواسطه کلفتی که از آن مصالحه در خاطر داشت پیاده نشده
از بالای شتر سلام کرد و کفت یا مذل المؤمنین چون آنحضرت او را کفت ...
فرود آی و تعجیل مکن که حقیقت حال بر تو ظاهر کردد سفیان فرود آمده شتر
خود را بست و پیاده بآنحضرت ... چه کفتی ای سفیان کفت کفتم السلام
علیك یا مذل المؤمنین آنحضرت فرمود ... کفت ... مذل المؤمنین سفیان
کفت ... متوجه ریاست امت ... و بعد از آن ...
خود ... بمعویه ... خلاف ... سیما با آنحضرت
کفت ... بواسطه آن این کار کردم که ... صلوات الله علیه و آله وسلم
که فرمود ... لا تذهب الایام و اللیالی حتی یلی امر الامة رجل واسع البلعوم رحب
الصدر یاکل و لا یشبع و هو معویه ... باعث شد ... آن خطاب
کردی سفیان در مقام ... کفت ... و لم ...
که آن کلام ... آنحضرت فرمود ... و الله که دوست ... اکرچه

در میان کافران ... باشد الا آنکه محبت ما او را نفع رساند و محبت ما کناها
از بنی آدم ... **عقیل بن ابی طالب الهاشمی**
در بعضی از مولفات شیخ محمد بن ابی جمهور رحمه الله مسطور است که او از اصحاب حضرت
امیر علیه السلام بود و ... بولایت شام رفت و بمجلس معویه در آمد و چون معویه
نظر بر او افتاد ... شد و از وی پرسید که ای عقیل ... کفت از ...
... ناس ... معویه با اصحاب خود کفت که
... ای عقیل ...
... معویه با او کفت که اعاده کن ...
... کفت ... و الام ناس ...
... معویه کفت ... ای عقیل ...
... طالب ... مردم باشد ...
... ذی ... بخشد و
... باشد ... مبارزت ...
... مردم باشد ... ابو طالب ... قریش و سید بطحا
... فاطمه بنت اسد است و برادر او جعفر و عم او حمزه ... رسول الله و
زوجه او فاطمه بنت رسول ... و اولاد او حسن و حسین ... کسی را
... نسبت ... ایشان ... باشد ...
... قریش است عقیل کفت ... فضایل او ...
... معویه ... کفت ...
... عقیل کفت ...
... معویه ... عقیل ...
... قول خدای تعالی ... رحمت الله قریب من المحسنین ...
معویه ... ضلال ...
... احسان ... احسان ... باشد ...
... حدیث صحیح ... رسول ... حدیث وارد است ...

رسول محارب حق تعالی است و محارب حق تعالی هر که باشد کافر خواهد بود و نیز حضرت
رسول الله صلعم فرموده که من سبّ علیا فقد سبّنی ومن سبّنی فقد سبّ الله ومن سبّ
الله اکبّه الله علی منخریه فی النار پس چون باشد حال کسی که ارتکاب سبّ آنحضرت نموده
باشد و در محاربه او جمعی از فضلای صحابه شهید شده باشند مانند عمار بن یاسر
که حضرت رسول صلی الله علیه وآله وسلم در شان او گفته که عمار جلدة بین عینی
تقتله الفئة الباغیة و بعد از انقضای حرب حجر بن عدی و اصحاب او را باغوای او
کشته باشد وسیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون **خبر ضرار بن ضمرة النهشلی**
در کتاب کامل بهائی مسطور است که او از اصحاب حضرت امیر المومنین علیه السلام
بود روزی پیش معویه رفت با او گفت صف لنا علیا ضرار گفت او تعفینی من
ذلک یعنی مرا عفو کن از این معویه گفت سوگند میدهم ترا که بگوئی آنچه از او صفات
او میدانی ضرار گفت چون استعفا قبول نیست فاقول کان والله بعید المدی
شدید القوی یتفجر العلم من جوانبه وینطق الحکمة عن لسانه ویستوحش من
الدنیا وزهرتها ویأنس باللیل ووحشته وکان طویل غزیر الدمعة یقلب الفکرة
کفیه ویخاطب نفسه یعجبه من اللباس ما خشن ومن الطعام ما جشب کان
فینا کاحدنا یقربنا اذا اتیناه ویجیبنا اذا دعوناه ونحن مع قربه منا وتقریبه
ایانا لا نکلمه لعظمته ولا نبتدیه لهیبته فان تبسم فعن مثل اللؤلؤ المنظوم یعظم
اهل الدین ویفضل المساکین لا یطمع القوی فی باطله ولا ییأس الضعیف من
عدله فاقسم بالله لرأیته فی بعض احواله وقد ارخی اللیل سدوله وغارت نجومه وهو
قابض علی لحیته فی محرابه یتململ تململ السلیم ویبکی بکاء الوالد الحزین وهو یقول
یا دنیا یا دنیا الیّ تعرضت ام لی تشوقت هیهات هیهات لا حان حینک غرّی
غیری قد طلقتک ثلاثا لا رجعة لی فیک عیشک حقیر وخطرک یسیر وعمرک
قصیر آه من قلة الزاد وبعد السفر ووحشة الطریق قال فانهملت دموع معویه
علی لحیته وهو ینشفها بکمه واختنق القوم جمیعا بالبکاء فقال معویه
رحم الله ابا الحسن لقد کان کذلک فکیف کان حزنک علیه یا ضرار قال حزن
من ذبح ولدها فی حجرها فما تسکن حرارتها ولا ترقی دمعها معویه گفت که

لو سئلوا عنی بعد موتی ما الخیر والشر من مثل هذا الشاب کامل گفته که این حکایت را از
ابو سعید سمان که یکی از مشاهیر علمای اهل سنت است انتخاب نموده ام والله الهادی
خبر غلام امیر المومنین علیه السلام در کتاب کشف مسطور است که از قنبر پرسیدند که تو
مولی و غلام کیستی در جواب گفت انا مولی من ضرب بسیفین وطعن برمحین وصلی
القبلتین وبایع البیعتین وهاجر الهجرتین ولم یکفر بالله طرفة عین انا مولی
صالح المومنین ونور المجاهدین ووارث النبیین وخیر الوصیین واکبر
المسلمین ویعسوب المومنین ورئیس البکائین وزین العابدین وسراج الماضین
وضوء القائمین وافضل القانتین ولسان رسول رب العالمین واول المومنین
من آل یس المؤید بجبرئیل الامین والمنصور بمیکائیل المتین والمحمود عند اهل
السموات اجمعین سید المسلمین والسابقین قاتل الناکثین والقاسطین والمحامی
عن حرم المسلمین ومجاهد اعدائه الناصبین ومطفی نیران الموقدین وافخر
من مشی من قریش اجمعین واول من اجاب واستجاب لله امیر المومنین ووصی نبیه
فی العالمین وامینه علی المخلوقین وخلیفة من بعث الیهم اجمعین سید المسلمین
ومبیر المشرکین سهم من مرامی الله علی المنافقین ولسان کلمة العابدین وناصر دین الله وولی الله
ولسان کلمة الله وناصره فی ارضه وعیبة علمه وکهف دینه وامام اهل الابرار
رضی عند العلی الجبار سمح سخی حیی بهلول زکی مطهر ابطحی باذل جری همام
صابر صوام مهدی مقدام قاطع الاصلاب مفرق الاحزاب عالی الرقاب اربطهم عنانا
واثبتهم جنانا واشدهم شکیمة بازل باسل صندید ضرغام حازم عزام
حصیف خطیب محجاج کریم الاصل شریف الفضل فاضل القبیلة نقی العشیرة
زکی الرکابة مؤدی الامانة من بنی هاشم وابن عم النبی صلعم الامام الهادی مهدی
الرشاد مجانب الفساد الاشعث الحاتم البطل الجماجم واللیث المزاحم بدری مکی
روحانی شعشعانی من الجبال شواهقها ومن ذی الهضاب رؤوسها ومن العرب سیدها
ومن الوغا لیثها البطل الهمام واللیث المقدام والبدر التمام محک المومنین ووارث
المشعرین وابو السبطین الحسن والحسین والله امیر المومنین حقا حقا علی بن ابی طالب
علیه من الصلوات الزاکیة والبرکات السنیة ایضا در کتاب کشف مسطور است

که چون قنبر را رضی الله عنه نزد حجاج بن یوسف ثقفی آوردند از او پرسید که کدام
از خدمتهای علی بن ابی طالب بتو رجوع بود گفت آب وضوی او را من حاضر میساختم
گفت در وقتی که از وضو فارغ میشد چه میگفت قنبر گفت این آیه را تلاوت میفرمود
که فلما نسوا ما ذکروا به فتحنا علیهم ابواب کل شیء حتی اذا فرحوا بما اوتوا اخذناهم
بغتة فاذا هم مبلسون فقطع دابر القوم الذین ظلموا والحمد لله رب العالمین
پس حجاج گفت گمان من آنست که او این آیت را در شان ما تاویل میکرد و ما را از
جمله آن ظالمان میدانست قنبر گفت بلی چنین است حجاج گفت چون خواهد بود
حال تو اگر فرمایم که گردنت را بزنند قنبر گفت آنگاه من از جمله سعادتمندان میشوم و تو
در زمره اشقیاء داخل خواهی شد پس حجاج فرمود تا گردن او را بزدند و بدرجه شهادت
رسید **عبید الله بن ابی رافع** شیعه از رجال او و برادرش در [illegible] احوال ابیه
ابراهیم بن ابی رافع صحابی مذکور شد و در کتاب فهرست شیخ اجل ابو جعفر طوسی علیه الرحمه
مشهور مذکورست که عبید الله کاتب حضرت امیر المومنین علیه السلام بود و در [illegible]
قضایای آنحضرت کتابی ترتیب داده و تجمیع او را کتابی است در بیان قضایای
آنهاکه از صحابه با آنحضرت در حرب جمل و صفین و نهروان حاضر بوده‌اند **[illegible] بن
[illegible]** ابن داود گفته که او از خواص حضرت امیر است علیه السلام و ظاهرا همانست
که با حجر بن عدی کندی و غیره بفرموده معاویه بدرجه شهادت یافت **حذیم بن
[illegible] الناجی** حذیم بکسر حاء و سکون ذال معجمه و فتح یاء مثناة تحتانیه نام
پدر اوست و نسبت او ناجی است و از فرقه ناجیه است در کتاب ابن داود
مسطورست که او از خواص اصحاب حضرت امیرالمومنین علیه السلام بود و در
مشاهد آنحضرت در رکاب آنحضرت مراسم مجاهده ادا نمود و بعضی از اصحاب رجال
حذیم بن حذلم بلام ذکر کرده اند و این اقرب است بصواب و موافق آنست که جوهری
گفته که حذیم بن حذلم من التابعین **[illegible] بن عمرو** کنیت او ابو [illegible]
صاحب امیرالمومنین بود علیه السلام و عامل آنحضرت بود در مدینه تا رسید
سهل بن حنیف رضی الله تعالی عنه **ثابت البنانی** بباء مضمومه و دو نون
الفی در میان ابن داود گفته که بنانی نسبت است بقبیله بنانه و کنیت او ابو

فضالة است مولی او بود و در حرب صفین با آنحضرت امیر شهید شد **جعید بن [illegible]
الهمدانی** بضم جیم و فتح عین و تاء تانیث ابن داود گفته که او از قبیله همدان و از خواص
اصحاب امیر [illegible] بود و بعد از آنحضرت بشرف ملازمت حضرت حسنین و علی بن
الحسین علیهم السلام رسید **حارث بن الربیع** کنیت او ابو زیاد است ابن داود گفته
که او از اصحاب امیر و عامل او در مدینه بود **حارث بن قیس** ابن داود از شیخ طوسی
و ابو عمرو کشی نقل نموده که او ممدوح است و یک پای او در حرب صفین بریده شد
حارث بن [illegible] ابن داود گفته که او صاحب لوای اشتر بود در روز
صفین **[illegible]** از اصحاب بود و از اولیاء حضرت امیر است علیه السلام
زیاد بن کعب بن مرحب در کتاب خلاصه مذکورست که او از رجال حضرت
امیرست علیه السلام **زیاد بن عبید** عامل حضرت امیر بود و [illegible] **زید بن وهب الجهنی**
در کتاب ابن داود و فهرست مذکورست که از خواص حضرت امیرالمومنین بوده و
خطبهای آنحضرت را که در اعیاد و جمع و غیر [illegible] بر منابر ادا میفرمود در کتابی جمع نموده
ذهبی در کتاب میزان آورده که زید بن وهب از اجله تابعین و ثقات ایشان بوده و
بر احتجاج بروایت او اتفاق کرده اند مگر یعقوب فسوی که او خلاف نموده و در
تاریخ خود گفته که در حدیث او خلل بسیار است اما فسوی درین قدح مصیب
نیست زیرا که چند روایت را که از او واقع شده دلیل قدح او ساخته از جمله اینکه عمر [illegible]
سوگند داد که بگو که من از منافقانم یا نه دیگر آنکه روایت میکند که [illegible] دجال
بیرون آید تابع او خواهد شد اینها اگر دوست دار عثمان باشند و امثال اینها
موجب قدح نمیشود و اکثر [illegible] مفتوح [illegible]
قدح ندیده ایم [illegible] بسیاری از [illegible]
[illegible] جلیل القدر بود و در آخر ایام حیات حضرت رسالت صلعم بجانب آنحضرت
مهاجرت نمود و او هنوز در راه بود که آنحضرت وفات یافت [illegible]
از او روایت کرده اند [illegible]
که هرگاه [illegible] حکم آن دارد که وجود آنحضرت
[illegible] وفات یافت

خلاصه کلام ذهبی ذهبه الله بنوره اگرچه درین مقام نوی اعتقاد خود را از شخص
نصب نهفته و بعض الذوی اضاف کفته **سالم بن ابی جعده** در کتاب
ابن داود مسطورست که از خواص حضرت امیر بود علیه السلام **سلام بن کهیل الاسدی**
ابن داود گفته که از خواص حضرت علیه مرتضی بود **سلیمان بن مسهر** بکسر میم
و فتح ها ابن داود گفته که او از حضرت امیر علیه السلام روایت نموده و بعضی از خرقه
بحای معجمه مفتوحات ابن الجنی بجاء مهمله مضموم و تشدید راء روایت کرده و هر
دو در مذهب حق مستقیم بودند **سفیان بن یزید** در خلاصه و کتاب ابن داود
مسطورست که از اصحاب حضرت امیر بود و در حرب صفین خود و برادران یکی بعد
یکی رایت آنحضرت را بر میداشتند تا همگی بشرف شهادت رسیدند **شرحبیل**
بضم شین و فتح را و سکون حاء مهمله و باء معزوه و یای مثناة تحت ساکنه در خلاصه
مذکورست که او و برادرانش عمیر و کریب و حضیر و یزید در حرب صفین کشته
شدند یکی بعد از یکی رایت مردانگی برمی افراخت تا همگی به درجه شهادت رسیدند
ظالم بن سراق بضم سین مهمله کنیت او ابو صفره است و او پدر مهلب مشهورست
ابن داود گفته که او از شیعه حضرت امیر المومنین علیه السلام بود در روز حرب جمل
بخدمت آنحضرت رسید و با او گفت که والله که اگر من ترا میدیدم و بشرف ملازمت
تو قبل از این حرب میرسیدم هیچ احدی بر روی تو شمشیر نمی کشید بعد از آن در بصره رحلت
یافت و حضرت امیر علیه السلام بر او نماز گزاردند **عامر بن شرحبیل** بضم شین معجمه
و فتح را و سکون حاء مهمله کنیت او ابو عمر است ابن داود گفته که او صوفی فقیه از
راویان حضرت امیر بود **عامر بن عبد الله** ابن داود گفته که او از زهاد ثمانیه بود
که در میان اصحاب حضرت امیر علیه السلام بود **عبایة بن رفاعة** بباء معزوه و یاء
مثناة من تحت بن رافع بن خدیج الانصاری ابن داود گفته که او از اهل یمن و راویان
حضرت امیر بود **عبد الله بن نجی** ابن داود گفته که از خواص حضرت امیر بود
عبد الله بن خباب بخاء معجمه و دو باء معزوه اول از ایشان مشدده پدر او
ارت نام داشت براء و تاء مثناة من فوق مشدده ابن داود گفته که از اصحاب
حضرت امیر بود و خوارج او را پیش از واقعه نهروان کشتند **عبد الله بن سلمة**

ابن داود گفته که او در حرب جمل در خدمت حضرت امیر علیه السلام بود و چون سعادت
ملازمت آنحضرت در حرب صفین او را میسر نشد تا سف بسیار میخورد و میگفت
که ای کاش هر میدادم که در جمیع حروبی که حضرت امیر را واقع شد در خدمت او حاضر
بودمی **عبد الله بن شداد بن الهاد اللیثی** ابن داود گفته که از خواص حضرت امیر بود ع
و حضرت امام حسین ع در بعضی از بیماریهای او او را عیادت نمود و برکت قدوم
آنحضرت فی الحال شفا یافت و مفارقت نمود و در کتاب کافی بطریق روایت کرده که عبد الله
میگفت که میخواستم که بر منبر رفته و از بامداد تا نماز پیشین مناقب امیر المومنین علی ع
میگفتم کفتی سوره انا اعطاک و کشیدند و کفتم بر دو ذهبی در کتاب کاشف کفته که
او ثقه بود و در واقعه روز دجیل کشته شد **عبد الله بن الصامت** ابن داود
گفته که برادر زاده ابوذر رضی الله عنه بود و در بصره شریک بود و شیعی مذهب بود و بعضی از
عم و پدر خود آن مذهب را میراث داشت **عبد خیر الخیوانی** بخاء معجمه و یای
مثناة تحت ساکنه و واو و نون منسوب بخیوان که قبیله ایست از همدان و دار قطنی
گفته که محدثان اصل سنت است تصحیح این لفظ بر اء مهمله نموده و اشهر اول است ابن
داود گفته که او از خواص حضرت امیر المومنین علیه السلام بود **عبد الرحمن بن ابی لیلی**
ابن داود گفته که او عربی کوفی بوده و در جمیع حروب حضرت امیر بوده تحاصد نموده
و حجاج بن یوسف لعنة الله او را آنقدر زد که همه بدن او کبود و سیاه شد **علقمة بن
قیس** ابن داود گفته که او و برادرش ابی در حرب صفین بدرجه شهادت رسیدند
علی بن ربیعة الوالبی الاسدی ابن داود گفته که از راویان حضرت امیر مومنان و
از جمله عباد زمان خود بوده **عمرو بن محصن** کنیت او ابو احیحه است بحاء
مهملتین در حرب صفین او را زخمی رسید و در وقتی که حضرت امیر متوجه حرب جمل
بود تجهیز لشکر آنحضرت از مال خود بصد هزار درهم نمود **عمرو بن دینار الکوفی**
در کتاب ابن داود مسطورست که او یکی از ائمه تابعین است و فاضل و ثقه بود
الفاکه بن سعد ابن داود گفته که در حرب صفین بدرجه شهادت رسید **کعب بن
عبد الله** ابن داود گفته که در جمیع حروب حضرت امیر علیه السلام با او همراه بود
کمیل بن زیاد کنیت او ابو صادق است ابن داود گفته که او بخدمت حضرت

امیر المومنین و امام حسن و امام حسین و امام زین العابدین علیهم السلام رسیده و از
ایشان روایت نموده **لوط بن یحیی الازدی** کنیت او ابو مخنف است شیخ ابو عمرو
کشی روایت نموده که او از حضرت امیر المومنین روایت نموده و شیخ ابو جعفر طوسی
فرموده که نزد من این روایت غلط است زیرا که او با آنحضرت ملاقات ننموده آری پدر
او یحیی از اصحاب آنحضرت بوده او را در علم سیر کتب بسیار است از آنجمله کتاب مقتل
امام حسین ع و کتاب اخبار مختار و کتاب مقتل محمد بن ابی بکر و کتاب مقتل عثمان
و کتاب جمل و صفین و کتاب خطبة الزهرا و مانند آن **منهال بن عمرو الاسدی**
منهال وجود ش از منهل محبت علی و آل آب خورده و از راویان حضرت امام حسین ع
بوده ابن داود گفته که بشرف خدمت امام زین العابدین علیه السلام نیز رسیده
فاضل امیر معین الدین شافعی ایجی در رساله معادیه آورده که ابن معین و عجلی منهال
بن عمرو را ثقه و عدل گفته اند ثم قال و قال حمید بن هلال و قد سئل عنه هو ثقة
لا یسال عن مثل هولاء و قال ابن عدی احادیثه لا باس بها اذا روی عن ثقة
و روی له مسلم فی صحیحه انتهی و شیخ ابو علی طبرسی در تفسیر و الشجرة الملعونة فی
القرآن بتقریب آنکه مراد از شجره ملعونه در قرآن بنی امیه است که حضرت رسالت
صلوات الله علیه در خواب دیده بود که ایشان بشکل قرده بر منبر او بالا میروند و
بزیر می آیند و دیدن آن او را غمگین میساخت روایت نموده از منهال مذکور که گفت روزی
بخدمت حضرت امام زین العابدین رفتم و گفتم کیف اصبحت یا ابن بنت رسول الله
آنحضرت گفت اصبحت والله بمنزلة بنی اسرائیل من آل فرعون یذبحون ابناءهم
و یستحیون نساءهم و اصبح خیر البریة بعد رسول الله صلعم یلعن علی المنابر و اصبح
من یحبنا منقوصا حقه بحبه ایانا و از اشعار منهال که در تعریض باعیان جفا
کار واقع شده این دو بیت است **شعر** یعظمون له اعواد منبره ❁
و تحت ارجلهم اولاده وضعوا ❁ بای حکم بنوه یتبعونکم ❁ و فخرکم انکم صحب له تبعوا
و قریب باین دو بیت آنچه ابن سنان خفاجی که یکی از مومنان ناجی است گفته **شعر**
اعلی المنابر تعلنون بسبه ❁ و بسیفه نصبت لکم اعوادها ❁ والله لولا تمها و عدتها
عرف الرشاد بن بدها و زیادها **نوف ابن الشعری** از اصحاب حضرت امیر المومنین

بود

بود شیخ ابو الفتوح رازی در تفسیر خود آورده که در مرتبه دوم که در زمین بابل قضای
آفتاب را بدعای حضرت امیر باز پس آوردند نماز او قضا نشود و او با آنحضرت همراه بود و
نوف باین ابیات گفت **شعر** ردّ الوصی لنا الشمس التی غربت ❁
حتی قضینا صلاة العصر فی مهل ❁ لا انسه حین یدعوها فتتبعه ❁ طوعا بتلبیة هلّا علی عجل
فتلک آیته فینا و حجته ❁ فهل له فی جمیع الناس من مثل ❁ اقسمت لا ابتغی یوما به بدلا ❁
و هل یکون لنور الله من بدل ❁ حسبی ابو حسن مولی ادین به ❁ و من به دان رسل الله فی الاول
مخنف بن سلیم الازدی ابن داود گفته که او عربی کوفی از خواص حضرت امیر المومنین
بوده **السوید بن غفلة الجعفی** ابن داود گفته که او از اصحاب حضرت امیر المومنین ع
بود و در رسالت او بحاشیه امیر الفاسقین معویه بود **الاشتر بن حرب** کنیت او
ابو سعید است از اصحاب حضرت امیر بود و در وقت وفات وصیت امور خود بآنحضرت
نمود **المهدی مولی عثمان بن عفان** ابن داود گفته که او بسیار نیک بود و در
حضور محمد بن ابی بکر بحضرت امیر بیعت بر برائت از اعدای سابقین و لاحقین او
نمود **النعمان بن عجلان** از راویان حضرت امیر است ع و آنحضرت در روز حرب
جمل از صود تلک هرکه از مخالفان بجانه نعمان پناه برد ایمن باشد **النعمان بن عجلان**
از بنی زریق بوده برای مضبوط و رای مضبوط و بنو زریق جماعتی از انصار بود و او از
ایشان در مدینه بود و از نعمان عامل حضرت امیر بود در بحرین و عمان **نیل الهمدانی**
ابن داود گفته که از خواص حضرت امیر بود **ابو حمزة بن عبد الله** از اصحاب حضرت امیر ع
در حرب جمل یک پای شتر عایشه را قطع نمود **ابو الجوشا** بجیم و واو و شین معجمه
در کتاب ابن داود مسطور است که حضرت امیر علیه السلام در روزی که از کوفه بجنگ
صفین شد در رایت خود را باو داد و روایت مهاجرین را بسوج بن حارث بن عمرو
مخزومی داده و رایت انصار را بر قرضة بن کعب داد و روایت اهل بادیه را بعبد الله بن
بلیر داد و روایت هذیل را بالعمرو بن ابی عمرو هذلی و روایت همدان را برفاعة بن افی
رفاعه همدانی و در مقدمه لشکر ابو لیلی بن عمرو بن **ابو حبة** بحاء مهمله و باء موحده
تحتانیه عارف بن شهاب الخصبی الاهوکوفه و خواص ملازمان حضرت علیه مرتضی بود
ابو زید مولای عمرو بن حریث بود و در جمیع حروب حضرت امیر طریق مجاهده پیمود

ابوسعید ثقفی از ممدوحان و از خواص اصحاب حضرت امیر المومنین ع
بود ابو التیاح الطائی او کسی است که از اصحاب حضرت امیر المومنین علیه السلام
در حرب صفین بدرجه شهادت رسید ابو شمر بن ابرهه بن الصباح الحمیری
از اهل شام بود و جمعی از آن طایفه با او همراه بودند در حرب صفین از اهل بغی جدا شد
با همراهان خود بجماعت حضرت امیر المومنین علیه السلام پیوست ابو ظبیان
بظاء معجمه و باء موحده و یاء مثناة تحتانیه از خواص حضرت امیر المومنین علیه السلام بود
ابو الورد بن الکلبی از راویان حضرت امیر المومنین علیه السلام بود
ابو عمرة الانصاری از راویان آنحضرت بود ابو عمرو الفارسی نام او
زادان است بزاء و ذال معجمتین از خواص اصحاب حضرت امیر علیه السلام بود ابو یحیی
حکیم بن سعد الحنفی از جمله شرطة الخمیس بود و معنی شرطة الخمیس سابقا مذکور شد
ابو الاسود ظالم بن عمرو الدئلی در تاریخ یافعی مسطور است که او از
سادات تابعین و اعیان ایشان بود و صاحب حضرت امیر المومنین ع بود و با او در
حرب صفین همراه بود و از اکمل رجال در رأی و عقل بود و او کسی است که علم نحو را
بارشاد و القای حضرت امیر تدوین نمود قال جلال الدین السیوطی فی طبقات النحاة
هو اول من اسس النحو علی ما ذکرناه فی مقدمات الطبقات الکبری وذکرنا فیه خلافا
فی اول من وضعه و فی سببه فلیراجع ووقع فی اسمه و نسبه خلاف کثیر ذکرناه
ایضا فی الطبقات وکان من سادات التابعین و من اکمل الرجال رأیا و اشدهم عقلا
شیعیا شاعرا سریع الجواب ثقة فی حدیثه روی عن علی و ابن عباس و ابی ذر و غیرهم
وعنه ابنه و یحیی بن یعمر و صحب علی بن ابی طالب علیه السلام و شهد معه صفین
وقدم علی معویة فاکرمه و اعظم جائزته و ولی قضاء البصرة وهو اول من نقط المصاحف
قال الجاحظ ابو الاسود معدود فی التابعین و الفقهاء و المحدثین و الشعراء
والامراء و الدهاة و النحاة و الحاضری الجواب و الشیعة و البخلاء مات سنة
تسع و ستین بالبصرة بالطاعون زمخشری در ربیع الابرار آورده که معویه هدیه
با ابو الاسود فرستاد که از آنجمله حلوا بود چون دختر او نظر بران انداخت پرسید
که این هدیه از جانب کیست ابو الاسود گفت بعث بها معویة لیخدعنا

عن دیننا یعنی معویه اینها را فرستاده و میخواهد که ما را بان فریب داده از دین برگرداند دختر
در جواب پدر این دو بیت گفت شعر ابا الشهد المزعفر یا ابن حرب * نبیع علیک احسابا و دینا
معاذ الله کیف یکون هذا * ومولانا امیر المومنینا * سید اجل مقتدی میر مرتضی علم الهدی
در کتاب غرر الفواید و درر القلائد گفته که ابو الاسود حاضر جواب شیرین کلام نادره
گوی بود تا آنکه شیعی از غایت تعجب در حق او گفته قاتل الله ابا الاسود ما کان
اظرفه و احضر جوابه و از جمله لطایف کلام او آنست که چون در موضعی مجلس با
معویه ملاقات نمود معویه از وی پرسید که شنیده ام که ترا بجهت حکومت حرب صفین
مذکور ساخته بودند گفت آری معویه گفت اگر ترا حکم میساختند چه کار میکردی گفت
هزار کس از مهاجرین و اولاد ایشان و هزار کس از انصار و اولاد ایشان را جمع میکردم آنگاه
با ایشان میگفتم که ای معشر حاضران آیا مردی از مهاجرین احق است بخلافت از
صلوات الله علیه و آله یا مردی از طلقا که در حال کفر اسیر مسلمانان شده بود و او را
سر داده باشند معویه ملعون او را لعن کرد و گفت الحمد لله که شر ترا از من کفایت نمود
نقلست که ابو الاسود با برخی اصحاب که حضرت شاه ولایت داشت التماس نمود که در حکومت
دخل باشد و در وقت حکمین بانحضرت گفت راضی نشوی با بوموسی اشعری که من او را
امتحان نموده ام و آزموده ام و پستان او را دوشیده ام و دانسته ام که شیء نیارد با اکو
از ناصبیان یمن است اگر مرا حکم سازی [illegible]
محکمتر از آن عقده [illegible] ایشان بیاورم و اگر سبب آنکه صحابی نیستم قبول حکم بودن من
مرا ثانی اثنین ابوموسی سازتا حفظ حال او نمایم ولیکن مخالفان صحابه که بودند
ابن عباس راضی نشدند بعد ازان که ابو الاسود نیز راضی نگردیدند و در کتاب
و تفسیر شیخ اجل ابو الفتوح رازی مسطور است که ابو الاسود در بنی قشیر فرود آمد
چون او شیعی بود و ایشان ناصبی بحجر بودند در شب سنگ بر وی می انداختند
چون روز شد ابو الاسود ایشان را ملامت کرد گفتند ما ترا نمیزنیم بلکه الله یرمیک
سنگ میزند لیکن خدا انداخت ابو الاسود گفت لا تکذبوا علی الله فلو ان الله رمانی
لما اخطأنی یعنی دروغ بر خدای مبندید که اگر خدا مرا سنگ انداختی خطا نکردی ایشان
او را گفتند تا چند از علی و علی گوئی و گفتن و از مدح اهل البیت بسیار کردی خود را

ایشان گفت شعر یقول الارذلون بنو قشیر ۞ طوال الدهر لا تنسی علیا ۞ احب محمدا حبا شدیدا
وعباسا وحمزة والوصیا ۞ هوی اعطیته منذ استدارت ۞ رحی الاسلام لم یعدل سویا
احبهم لحب الله حتی ۞ اجیء اذا بعثت علی هویا ۞ فان یک حبهم رشدا اصبه
ولست بمخطئ ان کان غیا ۞ او را گفتند شک آوردی گفت بر چنانکه در شک باشد
خدای تعالی میگوید انا او ایاکم لعلی هدی او فی ضلال مبین یعنی گاه هست که تردید جهت
ابهام بر مخاطب می باشد نه از شکی که متکلم را حاصل باشد و ایضا در کتاب مذکور مسطور است
که ابو الاسود روزی بنی قشیر را گفت در میان عرب هیچ طایفه نیست که طول بقای ایشان
مرا خوشتر باشد از طول بقای شما گفتند این چرا است گفت بسبب آنکه هر کاری که شما آنرا
آن میکنید میدانم که محض ضلالت و خطاست از آن اجتناب مینمایم و هر کاری که
شما از آن اجتناب میکنید میدانم که عین رشد و صواب است ارتکاب آن مینمایم
و ایضا در بعضی کتب مذکور است که عبید الله بن زیاد علیهما اللعنه ابو الاسود را گفت که
اگر تو چنین سالخورده نبودی در بعضی از امور ترا استعانت مینمودیم ابو الاسود گفت اگر مرا
از برای کشتی گیری میخواهی از من نمی آید و اگر عقل و رای مرا میخواهی الحال این دو قوت در
من بیشتر است از آنچه پیشتر بود و ایضا روزی او را گفتند که تو ظرف علم و وعاء
علمی اما عیب تو اینست که بخیلی گفت هر ظرفی آنست که ممسک باشد و هر مایعی که
در وی نتوان نگاه داشت هر ظرفی که چنین نبود از وی ترشح کند معیوب است و گویند اعرابی
یوما فقال ابو الاسود کل ما معک فقال اتاذن لی فی النزول قال وراءک متسع
علیک فقال هل عندک شیء قال نعم قال اطعمنی قال عیالی احق منک قال ما رایت الام
منک قال نسیت نفسک و سأله رجل شیئا فمنعه فقال انما اصبحت حاتمیا فقال
بلی قد اصبحت من حیث لا تدرک انما حاتم الذی یقول شعر
اماوی اما مانع فمبین ۞ واما عطاء لا ینهنهه الزجر ۞ و در کتاب ربیع الابرار مسطور است
که روزی زیاد بن ابیه علیه اللعنه ابو الاسود را از کیفیت دوستی او با حضرت
امیر المومنین علیه السلام پرسید در جواب گفت که دوستی علی بن ابی طالب علیه السلام روز بروز زیاده
میگردد چنانکه دوستی معاویه در دل تو لیکن من در دوستی آنحضرت رضای خدا میخواهم و تو
دوستی معاویه بدنیا میطلبی آنرا میخواهی و مثل من و مثل تو مثل شعر عمرو بن قمیئه

خلیلان مختلف شانهما ۞ ارید العلاء ویهوی السمن ۞ لحب مادی مالک ۞ ورای المعی یاس اللبن
مراد او از خلیل و مصاحب خود انسی است که شغلی نام داشته چنانکه در مصراع اخیر تصریح
بآن نموده و صاحب کشاف در کتاب ربیع الابرار این دو بیت از ابو الاسود نقل نموده شعر
اهوی فی حب آل محمد ۞ حجر یغیب وقع ملامة اللوم ۞ من لم یکن بحبلهم متمسکا
فلیعترف بولادة لم یرشد ۞ مراد از معتقد ملامت کننده است یعنی ای ملامت کننده من در
دوستی آل محمد سنگ در دهن تست خواه ترک ملامت خود کنی و خواه آنرا زیاده کنی و مضمون
بیت ثانی آنست که شاعر فارسی گفته شعر هر که با آل علی بود کینه ۞ در صحت حلالزادگی
نیست در دستی آستین بود ۞ داعی مادر ش غازی نیست ابان بن تغلب بن رباح
بن سعید البکری الجریری شیخ او بکر بن وایل آنرا میشود و او قاری عالم
بوجوه قراءة و دلایل آن بود و قرات خاصه دارد که نزد قراء مشهور است و در علم تفسیر
حدیث و فقه و لغت و نحو امام اهل زمان خود بود و در کتاب ابن داود مذکور است
که او سی هزار حدیث از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام حفظ داشت و او را
تصانیف بسیار است مانند تفسیر غریب القرآن و کتاب فضایل و کتاب احوال صفین
و ما شدان و در کتاب خلاصه مسطور است که ابان در میان اصحاب ما ثقه و جلیل
القدر و عظیم المنزلة است بخدمت حضرت امام زین العابدین و امام محمد باقر و امام جعفر
علیهم السلام رسیده و با الفاظ خاطر عاطر ایشان مشرف گردیده و حضرت امام محمد باقر
علیه السلام با او گفته اند که در مسجد مدینه بنشین و فتوی بمردمان ده که دوست
میدارم که در میان شیعه مثل تو کسی باشد و نجاشی گوید که آنست که نمود که
مناظره کن با اهل مدینه که دوست میدارم که مانند تو کسی از رواة و رجال من باشد
ابان در حیات حضرت امام جعفر علیه السلام وفات یافت و چون خبر فوت او بآن حضرت
رسید رحمت بر روح او فرستاد و سوگند یاد کرد که موت ابان دل مرا بدرد آورد و وفات او
در سنه احدی و اربعین و مایه بود و حضرت امام جعفر علیه السلام او را از وقت وفات خبر
داده بود شیخ نجاشی روایت نموده که هر گاه ابان بمدینه میرفت حلقها بجهت استماع
احادیث و استفاده مسائل بر او هجوم میکردند چنانکه غیر ستون مسجد که جهت او
آنرا خالی میگذاشتند دیگر جایی نمی ماند و نجاشی روایت نموده از عبد الرحمن

حجاج که گفت روزی در مجلس ابان بن تغلب بودم که ناگاه مردی [illegible] آمد و از وی
پرسید که ای ابو سعید مرا خبر ده که چند کس از صحابه پیغمبر صلوات الله علیه با حضرت امیر المؤمنین
علیه السلام متابعت نمودند ابان گفت گویا سخن را می‌گوئی که فضل و بزرگی علی را بایشان
بشناسی که متابعت امیر نمودند از اصحاب پیغمبر صلوات مرد گفت مقصود من
همین است پس ابان گفت والله که ما فضل صحابه را نمی‌شناسیم الا بمتابعت حضرت
امیر المؤمنین ع و ذهبی ذهب الله بنوره در اول کتاب میزان آورده که ابان بن تغلب
شیعی صلب بوده اما صدوق بود پس صدق او از برای ماست و بدعت او از برای او و گفته که
احمد بن حنبل و ابن معین و ابو حاتم او را ثقه گفته‌اند و ابن عدی او را ذکر کرده و گفته
که غالی در تشیع بوده بعد از آن ذهبی ایراد سوالی نموده و گفته که اگر کسی بگوید که چگونه حکم
بثقه بودن مبتدع توان نمود و حال آنکه عدالت که منافی بدعتست در تعریف ثقه ملحوظ
و جواب گفته که غلو در تشیع و تشیع بلا غلو در تابعین و تبع تابعین بسیار بوده با
آنکه آنها بدین داری و ورع و صدق آراسته بودند پس اگر حدیث این جماعت مردود
گردد هر آینه بسیاری از آثار نبویه ضایع و مهمل می‌ماند و این مفسده ظاهرست انتهی
صد نفر بلکه بیشتر از اکابر شیعه تابعین که اکثر ایشان ملازمت حضرت امیر المؤمنین ع
نموده‌اند و تابع رای حقایق آرای او بوده‌اند تا آنها که بخدمت حضرت امامین همام
سبطین شهیدین علیهما السلام و دیگر صحابه مرضیه رسیده باشند چه مقدار باشد
و این خاکسار رعایت اختصار اکتفا بانچه مذکور شد نمود و استقصای آن
متعسر بلکه متعذر بود چه [illegible] کثرت شیعه علیه و فرقه ناجیه امامیه
از تابعین و تبع ایشان متجاوز الحد و الغایه است چنانکه ابن اعثم کوفی در آخر کتاب
فتوح تصریح بان نموده و در همین نزدیکی در احوال ابان بن تغلب از ذهبی اعتراف
بکثرت تابعین از شیعه نقل افتاد بلکه ذهبی در تضاعیف کتاب میزان خود قریب
بچهار صد کس از فضلای تابعین شیعه را بتفصیل نام برده و اکثر آنها را صدوق و
ثقه شمرده و همچنین در کتاب انساب سمعانی بسیاری از عدول فضلای تابعین
شیعه مذکورست و ایضا میر صدر الدین محمد شیرازی و مولانا جلال الدین محمد
دوانی نزد تحقیق صیغه افعل تفضیل از حواشی جدیده خود بر تجرید تصریح بکثرت

علمای شیعه در هر زمان از صدر اول تا زمان خود نموده‌اند و هر چند این دو علامه نحریر
چنانکه بعد از این تحریر خواهد یافت باعتقاد فقیر در باطن شیعی بوده‌اند اما در تالیفات
خود از روی تقیه بر وفق مذهب اهل سنت تکلم می‌نموده‌اند و بنابر وجهی که سابقا
تفصیل یافته اکثر جماعتی که با حضرت امیر در قتال ناکثین و قاسطین و مارقین
موافقت می‌نمودند از رجال شیعه مخلص او بودند و بر وجهی که بعد از این تفصیل
خواهد یافت آن جماعت که با سلیمان بن صرد خزاعی و بعد از او با مختار بن ابی عبیده ثقفی
موافقت نموده بر بنی امیه خروج نمودند همه شیعه تابعی بودند و بخدمت حضرت امیر و
دیگر صحابه رسیده بودند و همچنین جماعتی که در زمان بنی امیه و بنی العباس با اکابر و
سادات علویه مانند زید بن علی و ابراهیم امام و محمد و یحیی و غیرهم اتفاق نموده خروج
نمودند شیعه بودند و ابو سلمه خلال که رئیس اهل عراق بود و بوزیر آل محمد اشتهار داشت
و ابو مسلم که از خراسان خروج کرد با جمعی کثیر و جمی غفیر خود شیعه خانواده طیبه بوده‌اند
و کیفیت سلطنت و استیلای خلفای اسمعیلیه قریب سیصد سال در مغرب و مصر و شام
و حلب و حرمین شریفین در کتب سیر و تواریخ مذکورست و همچنین غلبه دیالمه
و سلاطین ایشان و آل بویه و آل زیاد و آل حمدان و غیرهم و غلبه شیعه بغداد در زمان
خلفای عباسی خصوصا در باب الکرخ بر وجهی که ان شاء الله مذکور خواهد شد بر متتبع
کتب تواریخ و سیر مخفی نیست و همچنین است حال سادات رفیع الدرجات حسینی
مدینه طیبه که سابقا مذکور شد که از زمان آبای طاهرین خود تا الحال امامی
اثنا عشری بوده‌اند و هستند و تقیه نکرده‌اند و همچنین حال سادات شرافت
آیات حسنیه مکه معظمه که شیعه جارودیه زیدی‌اند و هرگز اخفای مذهب
خود نکرده‌اند و اهل سنت چون غلبه ایشان را در مکه که محط رحال مردم اطراف
میدیده‌اند از جهت خوش آمد ایشان میگفته‌اند که اعدل مذاهب شیعه مذهب اصحاب
زید بن علی زین العابدین است و همچنین سادات عراق مانند آل کمونه و اولاد
عبید الله ثانی و عبید الله ثالث که بنابر کثرت و غلبه ایشان مردم عراق میگفته‌اند
السماء لله و الارض لبنی عبید الله و همچنین است حال سادات عالی درجات موسوی
و رضوی که از قدیم الایام نقابت طوس و مشهد مقدس رضوی علی مشرفها التحیه و السلام با ایشان

حفوظ بوده وهمچنین سادات سلطنت آیات مرعشیه آمل ومازندران وسادات
اخیار بنی مختار که در عهد بنی العباس امارت حج وتولیت مشاهد مقدسه نجف
وکربلا باایشان مرجوع بود وبعد از آن بسبزوار آمدند وهمیشه مرجع ومآب اهل
خراسان بودند وهمچنین سادات علیه مرعشیه شوشتر که از قدیم الایام بر طبق
اسلاف خود از سادات آمل ومازندران غلام باخلاص امیر المؤمنین حیدر وعلی
فرای سلمان وبوذر بوده اند وباآنکه بروجهی که مذکور شد دربسیار ازمنه ودهور
شعشعه تشیع چون نور از ناصیه طور می تافته وچراغ این فرقه رفیعه را از
ریاح حوادث ومحن صرصر احتیاج انطفا نیافته. ملا سعد الدین تفتازانی در
شرح مقاصد نسبت مذهب امامیه بکذب ساخته واز روی مکابره وعناد چنین
دم یافته که آحاد شیعه مرتبه تواتر را نیافته اند. یریدون لیطفئوا نور
الله بافواههم والله متم نوره ولو کره الکافرون.

مجلس پنجم

در ذکر بعضی از اکابر متکلمین وافاضل مفسرین ومحدثین واعاظم فقهاء ومجتهدین
واعیان قراء ونحاة ولغویین از تبع تابعین رضی الله عنهم اجمعین. ابو خالد
الکابلی بکنیت اشتهار داشت ونام او کنکر بود وبعضی گفته اند نام او وردان
بود واز اصحاب حضرت امام همام علی زین العابدین است علیه السلام وابتدای
حال کیسانی مذهب وقایل بامامت محمد بن الحنفیه رضی الله عنه بود وروزی
شکی در امامت او بخاطرش افتاد واز روی تضرع ونیاز باو گفت که مرا حرمت
صحبت وملازمت این خاندان هست بنابرین سوالی میکنم از تو بحرمت حضرت
رسول صلعم وحضرت امیر المؤمنین علیه السلم که مرا خبر دهی اینکه بعد از حسین
ابن علی علیهما السلام توئی آن امام که طاعت او فرض است بر انام پس محمد گفت ای
اباخالد چون مرا سوگند عظیم دادی بتو میگویم که امام مفترض الطاعة بر من
وبر تو وجمیع انام علی بن الحسین است علیهما السلام پس ابو خالد متوجه عتبه علیه
حضرت امام زین العابدین علیه السلام شد وچون بآن آستان ملایک پاسبان
رسید اذن دخول طلبید ورخصت یافته باحراز شان سعادت واقبال مجلس

آنحضرت درآمد وچون نزدیک رسید آنحضرت فرمودند مرحبا یا کنکر ما کنت لنا
بزائر ما بدا لک فینا چون ابو خالد نام اصلی خود را که بر غیر مادر وپدر او مخفی بود از زبان
مبارک آنحضرت استماع نمود بی اختیار بسجده شکر افتاد ودر اثنای سجده گفت الحمد لله الذی لم یمتنی
حتی عرفت امامی بسیار مرحبا یاد کرد تا امام خود را شناختم پس آنحضرت باو گفتند
که چگونه امام خود را شناختی گفت بآن شناختم که نامی که پدر ومادر مرا کرده اند و
بغیر ایشان دیگری را بآن اطلاع نبود دیگر آنکه عمری در خدمت محمد بن حنفیه بودم
در امامت او شک نداشتم تا آنکه روزی در خاطرم افتاد که او را بحرمت حضرت رسول
وامیر المؤمنین سوگند دادم وتحقیق حال ازو نمودم ومرا بخدمت تو ارشاد نمود وگفت
که او امامی است که فرض ساخته خدای تعالی بر من وبر تو وجمیع انام طاعت او را پس یقین
دو معتقد دانستم که توئی امامی که خدای تعالی فرض ساخته طاعت ترا بر من وبر هر که
مسلمان باشد ودر کتاب کشی در ذکر یحیی بن ام الطویل مذکور است که حجاج بن یوسف لعنه الله
جماعتی از شیعه را که از آنجمله ابو خالد بود طلبید وبعضی را بدست آورد وکشت وابو خالد
بگریخت بمکه رفت ودر آنجا پنهان شد وهمچنین در آن کتاب مسطور است که ابو خالد
بعد از آنکه روزگاری در ملازمت حضرت امام گذرانید اراده نمود که بدیار خود مراجعت
نماید وحضرت امام تجویز نمودند آنگاه او عرض کرد که شوق من بخدمت مادر بسیار
شده التماس دارم که رخصت من فرمایید وچون غرض آنحضرت از رخصت ندادن
ابو خالد آن بود که توقف نماید تا فرجی راه یابد وعنایت نماید در مرتبه که مبالغه
بسیار نمود حضرت فرمودند که صبر کن ای ابو خالد که فردا مردی از اهل شام می آید که
صاحب قدر ومال باشد ودختری همراه دارد که او را از دیو آفت رسیده ومعالجه
مبتلا شده که او را علاج نماید وچون بیاید نزد او برو وبگو که من علاج دختر میکنم
بشرط آنکه چون شفا یابد چون بهای او را که ده هزار درهم است بمن دهید وچون شرط
میان تو وایشان منعقد شود نزد من بیا تا از جهت تعلیم نمایم که سبب شفای او
بدست تو شود روز دیگر بموجب اخبار حضرت آن مرد که از بزرگان ومتمولان
اهل شام بود درآمد واز هر کس طلب طبیبی که علاج آن دختر نماید میکرد ابو خالد نزد او
رفت وگفت که من علاج او میکنم بشرط آنکه ده هزار درهم بمن دهید واگر شما بآن وفا

کیند شرط میکنم که هرگز آن مرض عود نکند و چون آن شرط در میانه آمد اعتقاد یافت
بخدمت حضرت امام آمد و او را از آن خبر داد آنحضرت گفتند که میدانم که باقی
عذر خواهند کرد در شرط و وفا نخواهند نمود اما الحال برو و گوش چپ دختر را بگیر
بگو که ای خبیث میفرماید ترا علی بن الحسین علیه السلام که بیرون رو از این دختر
و دیگر باز مگرد ابو خالد رفت و آن کلمات در گوش دختر گفت و فی الحال آن خبیث
دور شد و دختر بهوش آمد پس ابو خالد طلب شرط نمود و ایشان وفا بآن ننمودند
و او غمگین شده از پیش ایشان بخدمت حضرت امام آمد چون آنحضرت او را دید
فرمودند که ترا غمگین می بینم ظاهرا چنانکه من گفتم انکسار با تو عقد نموده اما
خاطر خوش دار که ایشان باز پیش تو رجوع خواهند کرد و چون پیش تو رجوع نمایند با ایشان
بگو علاج نمیکنم تا مالی را که با من شرط کرده اید نزد علی بن الحسین بنهید آخر
چنانکه آنحضرت خبر داده بود باز مرض دختر عود نمود و رجوع بر ابو خالد نمودند
و راضی شدند که آن مال را نزد حضرت امام بنهند و چون چنین کردند ابو خالد
بفرموده آنحضرت نزد دختر رفت و باز در گوش او گفت که یا خبیث یقول لک
علی بن الحسین علیه السلام اخرج من هذه الجاریة ولا تعرض لها الا بسبیل خیر
فانک ان عدت احرقتک بنار الله الموقدة التی تطلع علی الافئدة پس آن خبیث
بیرون رفت و دیگر عود ننمود و آنحضرت مال مذکور را با بو خالد دادند تا
خرج راه خود کرد و بدیار خود باز گشت ابو حمزه الثمالی الازدی نام او ثابت
ابن دینار است و کنیت او ابو صفیه است در کتاب خلاصه مذکور است که او از
راویان امام علی زین العابدین و امام محمد باقر و امام جعفر صادق است علیهم السلام
و اختلاف واقع است در ادراک او صحبت حضرت امام موسی کاظم علیه السلام
نموده یا نه شیخ ابو عمرو کشی گفته که بخط ابی عبد الله محمد بن نعیم شاذانی دیدم
که نوشته بود که شنیدم از فضل بن شاذان و او گفت که شنیدم از ثقه و آن
ثقه گفت که شنیدم از حضرت امام رضا علیه السلام که میفرمود که ابو حمزه
در زمان خود مانند سلمان است در زمان خود زیرا که خدمت چهار کس از ما
نمود علی بن الحسین و محمد بن علی و جعفر بن محمد و موسی بن جعفر را در بعضی از

زمان او محدثان اهل سنت نیز او را ثقه دانسته اند و از او روایت بسیار کرده اند
در سال یکصد و پنجاه از هجرت وفات یافت و اولاد او نوح و منصور و حمزه با زید بن علی
ابن الحسین علیهم السلام کشته شدند و در کتاب نجاشی مسطور است که ابو حمزه ثمالی از
کوفه ثقه بود و آن معاصر ابی جعفر دعوی ولایت میکردند و از ایشان بود و او
در روایت و حدیث از اخیار اصحاب ما و ثقات و معتمدان ایشان بود و از مصنفات
اوست کتاب تفسیر و کتاب نوادر در حدیث و کتاب زهد و در کتاب میزان ذهبی در ترجمه
ابو حمزه مذکور است که ثابت بن ابی صفیه ابو حمزه الثمالی مولی مهلب از ابی جعفر و از
شعبی و طائفه روایت نموده و وکیع و ابو نعیم و جماعتی از او روایت نموده اند احمد
حنبل و ابن معین گفته اند که او چیزی نیست و ابو حاتم گفته لین الحدیث است و نسائی
گفته که ثقه نیست و از عبید الله بن موسی نقل کرده که روزی نزد ابو حمزه ثمالی بودیم که
عبد الله بن مبارک نیز آنجا آمد ابو حمزه حدیثی در باب عثمان روایت نمود و در آن
اثنا شروع در طعن و مذمت عثمان کرد پس ابن مبارک برخاست و آنچه از او روایات
و احادیث او نوشته بود پاره کرد و بیرون رفت و سلیمانی او را در قومی از رافضه شمرده
اینست کلام ذهبی رضی الله عنه و از کلام او اینقدر ظاهر شد که ابو حمزه از فضلاء
شیعه و از اکابر در حدیث بوده تا اکثر مثل وکیع و ابو نعیم و عبد الله مبارک از و استفاده
مینموده اند و هذا هو المطلوب و شیخ ابو علی طبرسی در کتاب احتجاج از ابو حمزه نقل
کرده که گفت روزی حسن بصری بحضرت امام محمد باقر علیه السلام آمد و گفت که نزد تو آمدم
تا از تو معانی بعضی از آیات کلام الهی را سوال کنم پس آنحضرت فرمودند که تو فقیه اهل
بصره نیستی حسن گفت چنین میگویند آنحضرت فرمودند که در بصره کسی هست که تو
استفاده علوم از او میکرده باشی حسن گفت که نیست آنحضرت گفتند که پس جمیع اهل
بصره از تو اخذ مسایل میکنند گفت بلی آنحضرت گفتند که کاری عظیم را بر گردن گرفته
بمن از تو چیزی رسیده [illegible] است یا بر تو دروغ بسته اند حسن گفت آن کدام
آنحضرت فرمودند که میگویند که تو قایل شده که خدای تعالی بندگان را خلق نموده
امور ایشان را با ایشان تفویض نموده پس حسن ساکت شد آنگاه آنحضرت فرمودند که کتاب
خدای تعالی [illegible] بعضی فرموده که [illegible] اکثر عباد از رو این

کلام در شان او خوف عارض میشود یا نه حسن گفت نه آنحضرت گفتند که من آیتی را
بر تو بخوانم که گمان من آنست که تو تفسیر آن نه بر وجهی که مقصود است کرده و تحریف
کرده باشی هلاک شده و دیگران را نیز از مقلدان خود هلاک کرده حسن گفت که آن آیه
کدام است گفت آنجا که حق تعالی میفرماید وجعلنا بينهم وبين القرى التي باركنا فيها قرى
ظاهرة وقدرنا فيها السير تا آنجا که فرموده آمنين ای حسن بمن رسیده که تو بمردم فتوی
داده که مراد از آن قری مکه است و حال آنکه حاجیان مکه را راه میزنند و اهل آنجا را
ترسانند و مال ایشان را می برند پس چگونه آمن باشند بلکه خدای تعالی در باره ما اهل البیت
مثلها زده است و ماییم آن قرای مبارکه و ضمیر بینهم راجع است بکسانی که اقرار بفضل
ما را کشته باشند و مراد بقری ظاهره اهل علم از راویان ما ست که احکام الهی را از ما اخذ
نموده بشیعه ما رسانند و حاصل معنی آیه آنست که گردانیدیم میان شیعه اهل البیت و
قرای مبارکه که اهل البیت اند قری ظاهره را که راویان و مقتبسان از مشکاة علوم ایشانند
تا علوم ایشان را بشیعه ایشان رسانند و سیر کنایه از علم است زیرا که علوم سایر حلال و حرام
و فرایض و احکام علی توالی اللیالی والایام سیر میکند بسوی آن زمره کرام و مراد بقول
حق تعالی آمنین آنست که هرگاه آن علوم را از معدن خود که بآن مامورند اخذ نمایند
ایمن خواهند بود از شک و ضلال ما البیان و حرام و حلال زیرا که علوم آنها بر حسب نص
الهی بذریه مصطفی منتهی شده و ماییم آن ذریه نه تو ای حسن و نه اشباه تو فلو قلت
لك حين ما ادعيت ما ليس لك وليس اليك يا جاهل اهل البصرة لم اقل فيك الا ما علمته
منك وظهر لي عنك فاياك ان تقول بالتفويض فان الله جل وعز لم يفوض الامر الى
خلقه وهنا منه وضعفا ولا اجبرهم على معاصيه ظلما **ثویر بن ابی فاخته [illegible]**
شیخ حسن بن داود او را مدح کرده و علامه حلی در روایت او توقف نموده و قصه
که لغیاری که در باب او مذکور شده موجب جرح نیست از مدح و قدح نیست فهو
من المتوقفین و در کتاب نجاشی مذکور است که او از جد خود که ابو فاخته سعید بن علاقه
روایت نموده و او مولای ام هانی دختر ابی طالب رضی الله عنه بود و از اصحاب
روایت نموده که از یونس بن اسحق که از محدثان عامه بود پرسیدم که سبب چیست که تو از ثویر
احادیث نمیکنی و حال آنکه اسرائیل که از اکابر محدثان زمان است ازو روایت میکند

در جواب گفت که ما اصنع به کان رافضیا [illegible] حدیث او که رافضی است و در کتاب
میزان ذهبی مذکور است که ثویر بن ابی فاخته ابو الجهم الکوفی مولی ام هانی بنت ابی طالب
وقیل مولی زوجها جعدة بن هبیرة روی عن ابن عمر و زید بن ارقم وعنه شعبة
وسفیان قال یونس بن ابی اسحق کان رافضیا قال ابو حاتم وغیره ضعیف قال الدار قطنی متروک
قلت اما ابوه فاخته فاسمه سعید بن علاقة کان من کبار التابعین ثقة وثقه العجلی قال
یحیی [illegible] عن الفضیل بن [illegible] فقال ابن معین لیس بشیء وقال
مرة ضعیف وقال [illegible] حدثنا ابو مریم الانصاری حدثنا ثویر بن ابی
فاخته عن ابیه [illegible] یقول لا یحصی [illegible] انتهی کلام الذهبی **[illegible]**
[illegible] در کتاب خلاصه مسطور است که او از راویان علی بن الحسین و محمد
علی [illegible] است علیهم السلام و در کتاب کشی مذکور است که حضرت [illegible] علیه السلام
[illegible]
[illegible] و در خدمت قائم ما اهل البیت [illegible]
[illegible] مولف گوید که [illegible]
[illegible] اهل البیت علیهم السلام و شیعه امامیه است
[illegible]
که چون حضرت امیر علیه السلام [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
لاجرم حکم بقتل او [illegible] **محمد بن [illegible]** در خلاصه مذکور است که [illegible]
[illegible] حضرت امام زین العابدین علیه السلام

رسیده واز امامین همامین باقر و صادق علیهما السلام واصبغ بن نباته روایت نموده و شیخ
ابو جعفر طوسی او را صحیح الحدیث گفته و بعضی گفته اند که او ناووسی مذهب بوده در امامت
بر حضرت امام جعفر صادق علیه السلام توقف نموده و آنکه داود گفته که ابن فتح در باره سعد
ثابت شده و در مختار کتاب کشی مسطورست که معروف بخدمت حضرت امام محمد باقر علیه السلام
عرض نمود که من در مجلس خود قصه فضل مدح و حق شما بر مردم میگفتم آیا شما بان راضی هستید
آنحضرت فرمود که من دوست میدارم که بر شرح نیکو ذریتی میاندو تو مذکری باشی که قصه
فضایل اهل بیت علیهم السلام را ادا نماید و مردم را بمحبت و متابعت ایشان هدایت فرماید
قاسم بن عوف الشیبانی البرازی خوار قریه ایست از ولایات ری و در کتاب رجال
کشی و کتاب ابن داود مسطورست که او از اصحاب حضرت امام زین العابدین علیه السلام
بود و گاهی بخدمت محمد بن حنفیه رضی الله عنه نیز میرسید و نقل نموده اند که گفت روزی
بملازمت علی بن الحسین رفتم مرا امر فرمود که بر حذر باش از آنکه چون اهل عراق بجا
آیند تو بتحقیق حال ایشان نا کرده ایشان را خبر دهی از آنچه ما ترا تعلیم آن نموده ایم و بتحقیق
بر حذر باش که آن علوم را دستگاه ریاست خود سازی و خود را در برابر مردم مستقل
مداعی دین و دنیا دانی که آنگاه خدای تعالی ترا بست و تا چه خواهی ساخت و بتحقیق
بر حذر باش از آنکه در مال ما خیانت کنی که آنگاه خدای تعالی فقر ترا زیاده خواهد کرد
بدانکه اگر تو دُم غیر باشی بهتر از آنست که سر غیر باشی و بدانکه هر که از ما حدیثی ترا آورد و
روایت آن حدیث را از ما شنیده نماید خدای تعالی او را از صدیقان خود نویسد و اگر
دران روایت دروغ بر ما بندد خدای تعالی او را از جمله کذابان نویسد بعد از آن مرا بشارت
نمود که او جوهر شریف فرزند ارجمند خود محمد باقر را بملازمت او وصیت نموده و مرا
گوید که از کلام آنحضرت که فرمود در خیانت در مال ما مکن استشعار ست با آنکه قاسم را منصب
وکالت آنحضرت بوده والله تعالی اعلم **سالم بن ابی حفصة العجلی الکوفی** شیخ نجاشی
گفته که او از راویان علی بن الحسین و ابی جعفر و ابی عبدالله علیه السلام بود کنیت او
ابو الحسن و ابو یونس است و نام پدر او ابو زیاد است در سال یکصد و سی و هفت در زمان
حیات ابی عبدالله علیه السلام وفات یافت و او را کتابی است در حدیث **القاسم بن محمد
ابی بکر بن ابی قحافة التیمی القرشی** در کتاب ابن داود مسطورست که او از

اصحاب حضرت امام علی زین العابدین علیه السلام و ثقه و فاضل بود و در تاریخ قاضی ابن خلکان
شافعی مذکورست که قاسم از سادات تابعین و یکی از فقهای سبعه است که در مدینه بوده اند
و او افضل اهل زمان خود بود از جمعی از صحابه روایت کرده و جمعی از تابعین از او روایت
دارند یحیی بن سعید گفته که ما کسی ندیدیم که او را تفضیل توان داد بر قاسم بن محمد و
مالک بن انس میگفته که قاسم از فقهای این امت بود و محمد بن اسحق روایت نموده که
کسی از قاسم بن محمد پرسید که تو اعلمی یا سالم بن عبدالله بن عمر خطاب قاسم گفت او مرد
مبارک است و کراهت داشت که بگوید که او اعلم است از من تا دروغ گفته باشد
یا بگوید که من اعلم از ویم تا موهم تزکیه نفس باشد و قاسم پسر خاله حضرت امام زین العابدین
بود و مادر او دختر یزدجرد شهریار آخر پادشاهان عجم بود در زمان وفات قاسم
اختلاف بسیار است و راجح نزد ابن خلکان آنست که در سال یکصد و یک وفات یافت
و عمر او هفتاد سال یا هفتاد و دو سال بود **یحیی بن ام الطویل** در کتاب
خلاصه از کشی نقل نموده که او از حواری علی بن الحسین علیه السلام بوده و فضل بن
شاذان گفته که در اول زمان علی بن الحسین علیهما السلام از مخلصان شیعه نبوده
الا پنج نفر که یکی از ایشان یحیی بن ام الطویل بود و از حضرت امام زین العابدین ع روایت
کرده اند که میفرموده که تمام مردم بعد از قتل حسین بن علی علیهما السلام مرتد شدند
الا پنج کس ابو خالد کابلی و یحیی بن ام الطویل و جبیر بن مطعم و جابر بن عبدالله انصاری
و شبکه که حرم محترم حضرت امام علیه السلام بودند بعد از آن مردم از اطراف ملحق
شدند و بسیار شدند و در کتاب کشی مذکورست که حجاج لعین در مقام طلب و هوا
این چند کس شد و اول یحیی را بدست آورد و او را تکلیف نمود که سب حضرت امیرالمؤمنین
علیه السلام نماید و چون از امتناع نمود امر کرد تا دست و پای او را بریدند و کشته شد
و ابو خالد کابلی گریخته بمدینه رفت و در آنجا پنهان شد و جابر بن عبدالله انصاری
چون صحابی بود جرأت بر قتل او نکرد **اسمعیل بن عبدالخالق** بن ابی میمون بن یسار
در کتاب خلاصه مسطورست که اسمعیل بن عبدالخالق از موالی بنی اسد است و از
وجوه اصحاب ما و فقیهی است از فقهای طایفه ما و او از خاندانی بزرگ است از شیعه
و بنی اعمام او شهاب و عبدالرحیم و وهب و پدر او عبدالخالق همه ثقه اند و ایشان

از ابی جعفر محمد باقر وابی عبدالله جعفر صادق علیهما السلام روایت کرده اند و اسمعیل
از آنحضرت امام جعفر وامام موسی کاظم علیهما السلام روایت نموده و در کتاب نجاشی و
فهرست شیخ طوسی مذکورست که اسمعیل را کتابی است و حدیث کرده و روایت آن از و نموده اند
عبدالخالق بن عبد ربه در خلاصه مذکورست که او از موالی بنی اسد و از صلحای موالی
روایت کرده کشی از محمد بن مسعود از عبدالله بن محمد از پدر خود از اسمعیل بن عبدالخالق
که حضرت ابو عبدالله علیه السلام ذکر پدر من نمودند آنگاه متوجه من شده سه بار فرمودند
که صلی الله علی ابیک عبدالله بن ابی یعفور در خلاصه مذکورست که کنیت او ابو محمد ست
و او ثقه ثقه است و از اکابر اصحاب ماست و قاری بود و همیشه در مسجد کوفه بقرائت
قرآن وتلاوت آن اشتغال مینمود و بغایت عزیز و گرامی بود نزد حضرت امام جعفر علیه السلام
و در ایام حیات آنحضرت وفات یافت و کشی روایت نموده از حضرت امام موسی کاظم علیه السلام
که میفرمودند که عبدالله بن ابی یعفور از حواری امام محمد باقر و امام جعفر صادق علیهما
السلام بوده و از حضرت امام جعفر علیه السلام نقلست که میفرمودند که ما وجدت احدا
یقبل وصیتی ویطیع امری الا عبدالله بن یعفور و چون وفات یافت حضرت امام علیه السلام
برو رحمت فرستاده و در مختار کتاب کشی مسطورست که آنحضرت فرمودند که ما وجدت
احدا اخذ وصیتی واطاع امری وحذا حذو اصحاب ابی غیر رجلین رحمهما الله عبدالله بن
ابی یعفور وحمران بن اعین اما انهما مومنان خالصان من شیعتنا اسماءهم عندنا
فی کتاب اصحاب الیمین الذی اعطی الله محمدا صلی الله علیه وآله وسلم و از عبدالله روایت
نموده که گفت روزی بحضرت امام جعفر علیه السلام عرض اخلاص خود نموده گفتم که
والله که اگر اناری را بدو نیم کنی و حکم نمایی که نیمی از آن حلالست و نیمی حرام گواهی میدهم
که آنچه آنرا حلال کنی حلالست و آنچه آنرا حرام کنی حرام است پس آنحضرت مکرر بر من
رحمت فرستادند و میفرمودند که رحمک الله رحمک الله وایضا فی المختار باسناده الی
علی بن الحسین العبدی قال کتب ابو عبدالله علیه السلام الی المفضل بن عمر حین مضی
عبدالله بن ابی یعفور یا مفضل عهدت الیک عهدی کان الی عبدالله بن ابی یعفور
صلوات الله علیه فمضی موفیا لله جل وعز ولرسوله ولامامه بالعهد المعهود لله وقبض
صلوات الله علی روحه محمود الاثر مشکور السعی مغفورا له مرحوما برضا الله ورسوله

وامامه عنده فو الذی من رسول الله صلی الله علیه ما کان فی عصرنا احد اطوع لله
ولرسوله ولامامه منه فما زال کذلک حتی قبضه الله الیه برحمته وصیره الی جنته مساکنا
فیها مع رسول الله وامیر المومنین صلوات الله علیهما انزله الله تعالی بین المسکنین مسکن
محمد وامیر المومنین علیهما السلام وان کانت المساکن واحدة والدرجات واحدة فزاده الله
رضی من عنده ومغفرة من فضله برضای عنه فضیل بن یسار النهدی در کتاب
خلاصه گفته که او عربی خالص بصری ثقه عین جلیل القدر است از راویان باقر و صادق
علیهما السلام بوده و در زمان صادق علیه السلام وفات نموده و هرگاه آنحضرت او را میدید
میفرموده اند که بشر المخبتین بالجنة و نیز مرویست که آنحضرت میفرموده اند
که ان الارض لتسکن الی الفضیل بن یسار و نیز میفرموده اند که فضیل از اصحاب پدر منست
و دوست میدارم کسی اصحاب پدر خود را دوست دارد و کشی گفته که او از جماعتی است
که اجماع کرده اند طایفه امامیه بر تصدیق او و اقرار نموده اند بفقه او و در رجال شیخ
ابن بابویه از فضیل روایت نموده که گفت در محاربه زید بن علی بن الحسین با طاغیان لشکر شام
با او همراه بودم و چون بعد از شهادت زید بمدینه رفتم و بخدمت حضرت امام جعفر صادق علیه
السلام رسیدم آنحضرت از من پرسید که ای فضیل آیا تو در قتال اهل شام حاضر بودی گفتم بلی
آنگاه پرسید که چند کس را از ایشان کشتی گفتم شش کس را گفت شاید که ترا شکی در حلال بودن
خون ایشان باشد گفتم اگر شکی داشتم چرا ایشان را میکشتم آنگاه شنیدم که آنحضرت
فرمودند اشرکنی الله فی تلک الدماء مضی والله زید عمی واصحابه شهداء مثل ما مضی علیه
علی بن ابی طالب واصحابه و در مختار کتاب کشی از ابی عیاش روایت نموده که گفت روزی
نزد فضیل بن یسار رفتم و او را خبر دادم که محمد و ابراهیم پسران عبدالله بن الحسن بر خلفای
عباسی خروج کرده اند گفت که کاری نخواهند کرد و تا سه مرتبه نزد او رفتم و آن خبر را باو
رسانیدم و او همان جواب گفت آخر باو گفتم که بقیاس عقل تو این سخن میگویی گفت
نه والله بلکه از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام شنیدم که میفرمودند که اگر ایشان خروج کنند
کشته خواهند شد وایضا روایت نموده از شخصی که در وقت مردن فضیل او را غسل داده
بود که گفت در وقت غسل دادن فضیل دست او در عورت او بر من سبقت مینمود
بسبب این حالت را بخدمت حضرت امام جعفر علیه السلام عرض نمودم آنحضرت فرمودند که

رحمه الله الفضيل بن يسار وهو منّا اهل البيت و در کتاب نجاشی مذکورست که فضیل از
حضرت امام جعفر صادق عم روایت نموده که رضاع زن یهودیه و نصرانیه بهتر از رضاع
زن ناصبیه است و او را کتابی است در احادیث اهل البیت علیهم السلام **لیث بن**
البختری الاسدی او المرادی در کتاب خلاصه مذکورست که کنیت او ابو بصیر
و ابو محمد است و از راویان امامین همامین محمد بن علی الباقر و جعفر بن محمد الصادق
علیهما السلام بوده و حضرت امام محمد باقر در شان او فرموده که بشّر المخبتین بالجنّة
یعنی بشارت ده کسانی را که خشوع و خضوع از برای خدا میکنند بدخول جنّة و از آن
جمله لیث بختری اسدی بود و در کتاب خلاصه و مختار کتاب کشی از جمیل بن دراج روایت
نموده اند که گفت از حضرت امام جعفر علیه السلام شنیدم که میفرمودند بشّر المخبتین
بالجنة برید بن معویة العجلی و ابو بصیر لیث بن البختری المرادی و محمد بن مسلم و
زرارة اربعة نجباء امناء الله علی حلاله و حرامه لولا هؤلاء لانقطعت آثار النبوة
واندرست و ایضا در کتاب کشی مذکورست که ابو بصیر یکی از آنهاست که اجماع نموده اند
امامیه بر تصدیق او و اقرار کرده اند بفقه او و در مختار از بکیر بن اعین منقول
که گفت ابو بصیر را در راهی دیدم گفتم کجا میروی گفت بملازمت مولای تو امام جعفر ع
میروم گفتم من هم با تو همراهی میکنم پس چون بخدمت آنحضرت رسیدیم نظری بر یحیی
ابی بصیر کردند و گفتند که این سزاوار است که در حال جنابت بخانه پیغمبران نمی
آیی پس ابو بصیر گفت اعوذ بالله من غضب الله و غضبك و استغفر الله ولا اعود
و از ابو بصیر روایت کرده که گفت روزی بخدمت حضرت امام جعفر علیه السلام
رفتم از من پرسیدند که در وقت موت علباء بن دراع اسدی پیش او حاضر شده بودی
گفتم بلی و او در آن حال مرا خبر داد که تو ضامن دخول بهشت از برای او شده و از
من استدعا نمود که این مضمون را بشما رسانم آنحضرت گفتند که راست گفته است
پس من بگریه در آمده گفتم جان من فدای تو باد تقصیر من چیست که قابل این عنا
نشده ام مگر پیر سال خورده ضریر بصیر منقطع بدرگاه دین پناه شما نیستم آنحضرت
عنایت نموده فرمودند که از برای تو نیز ضامن بهشت شدم من گفتم که پدران بزرگوار
خود را نیز میخواهم که از برای من ضامن آن سازی و یکی را بعد از یکی نام بردم آنحضرت

فرمودند که ضامن ساختم بار دیگر گفتم که میخواهم که جد عالیقدر خود را نیز ضامن سازی گفتند
که چنین کردم دیگر باره درخواست نمودم که حضرت حق جل و علا را ضامن سازد آنحضرت
لحظه سر مبارك را زیر کردند و بعد از آن گفتند که این نیز کردم **برید بن معویة العجلی**
در کتاب خلاصه مذکورست که او از حواری باقر و صادق علیهما السلام بود و از ایشان روایت
کرده و در زمان حیات صادق علیه السلام وفات نموده و او وجهی است از وجوه و بزرگان
اصحاب ما و ثقه و فقیه بود و صاحب محل و منزلت بود نزد ائمه علیهم السلام و شیخ ابو عمرو کشی
گفته که او از جمله کسانی است که اتفاق امامیه بر تصدیق ایشان واقع است و انقیاد
بفقه ایشان نموده اند و ایشان شش کس اند زراره و معروف بن خربوذ و فضیل بن یسار و محمد بن مسلم
طائفی و ابو بصیر اسدی و برید مذکور و افقه این جماعت زراره بود و در مختار کشی از جمیل بن دراج
روایت نموده که گفت از حضرت امام جعفر علیه السلام شنیدم که فرمودند که اوتاد ارض و
اعلام دین چهار کس اند محمد بن مسلم و برید بن معویه و لیث بن البختری المرادی و زرارة بن اعین
و نیز از آنحضرت مرویست که فرمودند اصحاب ابی کانوا زینا احیاء و امواتا اعنی زرارة و
محمد بن مسلم و منهم لیث المرادی و برید العجلی هؤلاء القوامون بالقسط هؤلاء القوالون
بالصدق هؤلاء السابقون السابقون اولئك المقربون در کتاب خلاصه مذکورست
که وفات برید رحمه الله تعالی در سال صد و پنجاه بود و او را کتابی است در حدیث **محمد بن مسلم**
بن رباح الطائفی الثقفی الکوفی کنیتش ابو جعفرست و مردی صاحب مال و یسار و معتمد
بود در کتاب خلاصه مذکورست که بحلیه تقوی و ورع آراسته بود و وجه اصحاب ما
در کوفه یعنی از صاحبان جاه و قدر بود و از اصحاب حضرت امام محمد باقر و امام جعفر صادق علیهما
السلام بود و از ایشان روایت کرده و از اوثق مردم بود نزد ایشان و او را کتابی است در ابواب
حلال و حرام که آن را چهار صد مسئله می نامند و روایت کرده کشی از عبد الله بن ابی یعفور که
گفت بخدمت حضرت امام جعفر صادق علیه السلام عرض نمودم که هر وقت بملازمت شما
نمیتوانم رسید و گاه هست که یکی از اصحاب ما می آید و از من مسئله دینی می پرسد و جواب همه
او نزد من نیست پس آنحضرت فرمودند که چرا از محمد بن مسلم سوال نمیکنی که او مسایل دینی را از پدر
من شنیده و نزد او وجیه و صاحب قدر بوده و از حضرت امام موسی کاظم علیه السلام روایت نموده
که فرمودند که محمد بن مسلم از حواری و انصار حضرت امام محمد باقر و امام جعفر صادق علیهما السلام بود

و دیگر کشی گفته که اجماع طایفه امامیه واقع است بر تصدیق محمد بن مسلم و اخبار او و در تحفه
و از زراره نقل نموده که محمد بن مسلم و ابو کریبه ازدی نزد شریک که قاضی اهل سنت
بود در یکی از مرافعات گواهی دادند پس شریک در روی ایشان نظری دور و دراز کرده
گفت فاطمیان جعفریان یعنی این دو گواه از دوستداران اولاد فاطمه اند و مذهب امام
جعفر صادق دارند و از شیعه او یند چون محمد بن مسلم و ابو کریبه آن سخن از او شنیدند
بگریه افتادند شریک گفت چرا گریه میکنید گفتند بسبب آنکه ما را نسبت بگروهی کردی
که راضی نیستند که از برادران ایشان باشیم بواسطه نقصانی که در ورع ما می بینند و
نسبت کردی ما را بمردی که راضی نیست بآنکه ما از شیعه او باشیم و اگر تفضل کند و ما را
بر بندگی خود قبول نماید منتی عظیم و فضلی جسیم بر ما داشته باشد پس شریک تبسم نمود
و گواهی ایشان را قبول نکرد زراره گوید که بعد ازین واقعه بحج رفتیم و صورت واقعه شریک را
بعرض حضرت امام جعفر علیه السلام رسانیدیم آنحضرت فرمودند ما لشریک شرّکه الله
یوم القیمة بشراکین من نار یعنی چه باعث شده است شریک را با آنکه اظهار عداوت ما
و شیعه ما می نماید خدای تعالی پای او را در دوزخ ببندهای آتشین بسته سازد
و همچنین از محمد بن مسلم روایت نموده که گفت شبی بر پشت بام خانه خود خوابیده بودم
شنیدم که کسی در خانه را میزند پس آواز کردم که کیست جواب داد که منم کنیزک تو رحمک الله
من بکنار بام رفتم و سر کشیدم دیدم که زنی ایستاده است چون مرا دید گفت
تو عروسی من حامله بود و او را درد زاییدن گرفت و نازاییده بآن درد بمرد و
فرزند در شکم او حرکت میکند چکار باید کرد و حکم صاحب شرع درین باب چیست
پس با او گفتم ای امة الله مثل این مسئله را روزی از حضرت امام محمد باقر علیه السلام
پرسیدند آنحضرت فرمود که شکم مرده را بشکافند و فرزند را بیرون آورند
تو چنان کن بعد از آن با او گفتم که ای امة الله من مردی ام که در زاویه خمول و اختفا
بسر می بردم ترا بسوی من که راه نمود گفت نزد ابوحنیفه که صاحب رای و قیاس است
جهت پرسیدن حکم این مسئله رفته بودم او گفت که من درین مسئله چیزی نمیدانم
نزد محمد بن مسلم ثقفی برو که او ترا از حکم این مسئله خبر خواهد داد و هرگاه ترا در آن
مسئله فتوی دهد نزد من باز آی و مرا از آن خبر ده پس من گفتم برو بسلامت چون

صباح شد بمسجد رفتم دیدم که ابوحنیفه نشسته و همان مسئله را با اصحاب خود در میان
داده و از ایشان سوال میکند و میخواهد که آنچه از من در جواب مسئله یاد گرفته
بنام خود اظهار کند پس از گوشه مسجد تنحنحی کردم ابوحنیفه گفت خدا ترا بیامرزد
بگذار ما را که بلحظه نفسی بزنیم یعنی خود نمائی بکنیم و از ابن ابی عمیر روایت نموده
که گفت بخدمت حضرت امام جعفر علیه السلام رفتم آنحضرت فرمودند که شنیده ام که محمد بن
مسلم گواهی داده است نزد ابن ابی لیلی قاضی و گواهی او را رد نموده باید که هرگاه که بکوفه
روی برای ابن ابی لیلی خود را برسانی و بگوئی که سه مسئله از تو می پرسم و میخواهم که از روی
قیاس جواب آن نگوئی و همچنین نگوئی که اصحاب ما چنین و چنین گفته اند بعد از آن
از تو سوال کنی از حکم آنکه کسی شک کند در دو رکعت اول از نماز فریضه و از آنکه اگر کسی را
بجامه یا بدن او بول رسیده باشد چگونه آنرا بشوید و از آنکه کسی حج کند چه مقدار سنگ
ریزه میگیرد و یکی از او گم شد چه کار کند و هرگاه ظاهر شود که حکم این مسایل
نداند بگوی او را که جعفر بن محمد بتو پیغام فرستاده که چه چیز باعث شد ترا در آنکه گواهی
کسی که عارف تر است از تو باحکام خدای تعالی و داناتر است بسیرت حضرت پیغمبر صلوات الله
علیه رد نمودی ابن ابی عمیر گوید که چون بکوفه آمدم حسب الامر حضرت امام علیه السلام
پیش از آنکه بخانه خود روم نزد ابن ابی لیلی رفتم و او را مطلع ساختم که حضرت امام وصیت
نموده بود گفتم که ترا از سه مسئله سوال میکنم و میخواهم که در آن مسایل فتوی از روی
قیاس ندهی و جواب نگوئی که اصحاب خود گفته اند گفت بیار آنچه داری گفتم چیست حکم آنکه کسی که
شک کند در دو رکعت اول از فریضه پس لحظه سر بر زمین انداخت آنگاه سر برداشت
و گفت اصحاب ما چنین گفته اند گفتم که من شرط کرده بودم که بمجرد قول اصحاب حجت
نسازی گفت غیر ازین جوابی ندارم بعد از آن پرسیدم که چون جامه کسی را بول
رسیده باشد چگونه آنرا بشوید باز تامل نموده گفت که اصحاب ما چنین گفته اند
و چون من گفتم که این خلاف شرط است گفت نزد من جواب این مسئله نیست بعد از آن
مسئله سیم جواب را پرسیدم پس در آنجا نیز تامل بسیار نموده گفت که اصحاب ما چنین
گفته اند و چون گفتم که مخالف شرط است اظهار عجز از جواب آن نمود آنگاه من آن
پیغام امام را علیه السلام باو رسانیدم و گفتم که آنحضرت میفرماید که چه چیز ترا

داشت که گواهی کسی را که آشناترست از تو باحکام خدای تعالی و سیرة حضرت پیغمبر صلوات الله
علیه رد کرد ع ابن ابی لیلی گفت آنکه گواهی او را رد کرده ام کیست گفتند محمد بن مسلم الطایفی
القصیر پس مرا گفت سوگند بخور که حضرت امام جعفر این پیغام فرستاده است
من بر طبق آن سوگند خوردم پس او محمد بن مسلم را نزد خود طلبید تا بر وفق دعوای
که سابقا واقع شده بود گواهی داد و شهادت او را تجویز نمود و روایت نموده اند که محمد بن
مسلم چهار سال در مدینه اقامت نمود و از خدمت حضرت امام محمد باقر علیه السلام
استفاده احکام دینی و معارف یقینی مینمود و بعد از او از حضرت امام جعفر صادق
علیه السلام استفاده حقایق مینمود و از او منقولست که میگفته که سی هزار حدیث
از حضرت امام محمد باقر علیه السلام اخذ نموده ام و بعد از او از خلف صدق امام ابو جعفر
صادق علیه السلام شانزده هزار حدیث فرا گرفتم و ایضا از او نقل است که گفته که بمدینه
رفتم و بسیار بیمار بودم حضرت امام محمد باقر را اعلام از حال من خبر دادند پس بدست
یکی از غلامان خود کوزه آبی را سرپوشیده بمن فرستادند و غلام آنرا بمن داد و گفت
بخور این آب را که مرا امر کرده اند که باز نگردم تا تو این آب را بخوری چون من کوزه را
برداشتم بوی مشک از آن بمشام من رسید و آبی در غایت گوارندگی و سردی و طعم
چون آب خوردم غلام گفت ترا امر فرموده اند که هرگاه آب خوردی پیش ما بیا پس در آن
سخن تامل نمودم بسبب آنکه پیش از آن قدرت بر قیام نداشتم و چون آب در درون من
قرار گرفت چنان نشاطی در من ظاهر شد که گفتی بندا ز پای من دور کرده اند پس
متوجه ملازمت آنحضرت شدم و از پیش در خانه اذن دخول طلبیدم آنحضرت آواز
شنیدند و بآواز بلند فرمودند که خوش شدی بیا بیا پس گریه کنان باندرون
در آمدم و در اثنای گریه بر آنحضرت سلام کردم و دست و پای مبارک او را بلب ادب بوسیدم
آنحضرت فرمودند که سبب گریه تو چیست گفتم جانم فدای تو باد بر غربت خود و مشقت
دوری راه و عدم قدرت بر توقف بسیار در این دیار رحمت آشیانه و مشاهده در
تو میگریم پس آنحضرت فرمودند که قلت قدرت بر ملازمت و وصال احباب امریست که
خدای تعالی احباب خود را بآن ممتحن ساخته و در امر غربت ترا تاسی و موافقت
باید بمن ابی عبدالله الحسین ع و جوار ما از وطن شریف خویش در زمین کربلا

و ساحل فرات و حکمی بودن شان در دین دنیا غم بینند و از مواسات ایشان خلق ستکرس فی غضب الله
تا وقتی که از دار دنیا بجوار رحمت ایزدی روند و اما آنچه گفتی از دوستی خود بقرب ما
و نظر کردن بروی ما پس بدانکه خدای تعالی عالم اسرار در دل تست و جزای تو بروست
و در کتاب خلاصه مذکورست که در سال یکصد و پنجاه وفات یافت رحمه الله تعالی

زرارة بن اعین الشیبانی الکوفی در کتاب ابن داود مسطورست که او از اصحاب
و راویان حضرت امام محمد باقر و امام جعفر صادق و امام موسی کاظم علیهم السلام بود
و اصدق اهل زمان خود و افضل ایشان بود و حضرت امام جعفر علیه السلام درباره او
فرموده اند که لولا زرارة لقلت ان احادیث ابی علیه السلام ستذهب و در کتاب
ابن داود مذکورست که حال زراره اوضح از آنست که محتاج بایضاح باشد و او را
دو پسر فاضل بود که یکی حسن و دیگری حسین نام داشت و علامه حلی قدس سره در کتاب
خلاصه گفته که او شیخ اصحاب ما بود در زمان خود و مقدم و قاری و فقیه و متکلم
و ادیب و شاعر بود و بحلیه دین و فضل آراسته بود و در روایت حدیث صادق
بود و در کتاب کشی از زراره نقل نموده که گفت حضرت امام جعفر علیه السلام مرا گفت که ای
زراره اسم تو در اسامی اهل جنت بی الف نوشته شده است گفتم فدایت شوم نام من
عبد ربه است و من بلقب خود زراره مشهور شده ام و از او نیز نقل نموده که میگفته
که هر حرفی که از حضرت امام جعفر ع میشنودم ایمان من زیاده میشود و از ابن ابی عمیر
که از اکابر فضلای شیعه است نقل کرده که گفت روزی با جمیل بن دراج که از اعاظم فقها
و محدثان این طایفه است گفتم که چه نیکوست محضر تو و چه زینت دارد مجلس افادت تو
جمیل گفت والله که ما با این حال نزد زرارة بن اعین بمنزله صبیان مکتب بودیم نزد معلم
و از فضل بن عبدالملک روایت نموده که گفت از حضرت امام جعفر علیه السلام شنیدم که
فرمودند که دوستترین مردم از زنده و مرده شماره من چهار کس اند برید بن معویه عجلی و
زراره و محمد بن مسلم و احول و از آنحضرت نیز روایت نموده که میفرموده اند که زراره
و ابو بصیر و محمد بن مسلم و برید از جمله کسانی اند که خدای تعالی درباره ایشان فرموده
السابقون السابقون اولئک المقربون و نیز از آنحضرت روایت نموده که فرموده اند
ما احد احیا ذکرنا و احادیث ابی علیه السلام الا زرارة و ابو بصیر لیث المرادی و محمد بن

مسلم وبريد بن معوية العجلي والاحول لولا هؤلاء ما كان احد استنبط هذا هؤلاء حفاظ الدين
وامناء ابي على حلال الله وحرامه وهم السابقون الينا في الدنيا والسابقون الينا
في الاخرة وروى باسناده الى محمد بن عبد الله بن زرارة وابنيه الحسن والحسين عن
عبد الله بن زرارة قال قال لي ابو عبد الله عليه السلام اقرء مني على والدك السلام
وقل له اني انما اعيبك دفاعا مني عنك فان الناس والعدو يسارعون الى كل من قربناه
وحمدنا مكانه لادخال الاذى فيمن نحبه ونقربه ويرمونه بمحبتنا له وقربه ودنوه منا و
يرون ادخال الاذى عليه وقتله ويحمدون كل من عبناه نحن فانما اعيبك لانك رجل
اشتهرت بنا وبميلك الينا وانت في ذلك مذموم عند الناس غير محمود الاثر فاحببت
ان اعيبك ليحمدوا امرك في الدين ويكون ذلك منا دافع شرهم عنك لقول الله عز وجل
اما السفينة فكانت لمساكين يعملون في البحر فاردت ان اعيبها وكان وراءهم ملك يأخذ
كل سفينة غصبا فافهم المثل يرحمك الله فانك والله احب الناس الي واحب اصحاب ابي
حيا وميتا وانك افضل سفن ذلك البحر القمقام الزاخر وان من ورائك ملكا ظلوما
غصوبا يرقب عبور كل سفينة صالحة ترد من بحر الهدى ليأخذها غصبا ثم يغصبها واهلها
فرحمة الله عليك حيا ورحمته ورضوانه عليك ميتا ولقد ادى الي ابناك الحسن والحسين
رسالتك حاطهما الله وكلاهما ورعاهما وحفظهما بصلاح ابيهما كما حفظ الغلامين فلا
يضيقن صدرك من الذي امرك ابي عليه السلام وامرتك به واتاك ابو بصير بخلاف الذي
امرناك به فلا والله ما امرناك ولا امرناه الا بامر وسعنا ووسعكم الاخذ به ولكل ذلك
عندنا تصاريف ومعان توافق الحق ولو اذن لنا لعلمتم ان الحق في الذي امرناكم به فردوا
الينا الامر وسلموا لنا واصبروا لاحكامنا وارضوا بها والذي فرق بينكم فهو راعيكم الذي
استرعاه الله خلقه فهو اعرف بمصلحة غنمه في فساد امرها فان شاء فرق بينها لتسلم
ثم يجمع بينها لتأمن من فسادها وخوف عدوها في آثار ما يأذن الله ويأتيها بالامن من
مأمنه والفرج من عنده عليكم بالتسليم والرد الينا وانتظار امرنا وامركم وفرجنا وفرجكم
ولو قد قام قائمنا وتكلم متكلمنا ثم استانف بكم تعليم القرآن وشرايع الدين والاحكام والفرائض
كما انزله الله على محمد عليه السلام لانكر اهل البصائر فيكم ذلك اليوم انكارا شديدا ثم لم تستقيموا
على دين الله وطريقه الا من تحت حد السيف فوق رقابكم ان الناس بعد نبي الله عليه السلام

ركب الله بهم سنة من كان قبلكم فغيروا وبدلوا وحرفوا وزادوا في دين الله ونقصوا منه فما من
شيء عليه الناس اليوم الا وهو محرف عما نزل به الوحي من عند الله فاجب رحمك الله من حيث
تدعى الى حيث تدعى حتى ياتي من يستانف بكم دين الله استينافا وعليك بالصلوة الستة والاربعين
وعليك بالحج ان تهل بالافراد وتنوي الفسخ اذا قدمت مكة فطفت وسعيت فسخت ما اهللت
به وقلبت الحج عمرة احللت الى يوم التروية ثم استانف الاهلال بالحج مفردا الى منى وتشهد
المنافع بعرفات والمزدلفة فكذلك حج رسول الله وهكذا امر اصحابه ان يفعلوا
ان يفسخوا ما اهلوا به ويقلبوا الحج عمرة وانما اقام رسول الله صلى الله عليه وآله على احرامه
لسوق الذي ساق معه فان السائق قارن والقارن لا يحل حتى يبلغ هديه محله ومحله المنحر
بمنى فاذا بلغ احل فهذا الذي امرناك به حج التمتع فالزم ذلك ولا يضيقن صدرك والذي
اتاك به ابو بصير من صلوة احدى وخمسين والاهلال بالتمتع بالعمرة الى الحج وما امرنا به
من ان يهل بالتمتع فلذلك عندنا معان وتصاريف كذلك ما يسعنا ويسعكم ولا يخالف
شيء منه الحق ولا يضاده والحمد لله رب العالمين وروى باسناده الى الحسين بن زرارة قال
قلت لابي عبد الله عليه السلام ان ابي يقرأ عليك السلام ويقول لك جعلني الله فداك
انه لا يزال الرجل والرجلان يقدمان فيذكران انك ذكرتني وقلت فيّ فقال لي اقرأ اباك
السلام وقل له والله اني احب لك الخير في الدنيا واحب لك الخير في الآخرة وانا والله عنك
راض فما تبالي ما قال الناس بعد هذا ودر كتاب كشي مسطور است كه زرارة بعد از وفات
حضرت امام جعفر عليه السلام بدو ماه يا كمتر وفات يافت ودر وقت وفات حضرت
زراره بيمار بود ودر همان بيماري وفات يافت ودر خلاصه مذكور است كه وفات
او در سال يكصد وپنجاه بود ودر كتاب نجاشي مذكور است كه او را كتابي است در تحقيق
استطاعت وجبر ودر كتاب ميزان ذهبي [illegible] مسطور است كه زرارة بن اعين
الكوفي اخو حمران يترفض قال العقيلي في الضعفاء نا يحيى بن اسمعيل نا يزيد بن خالد الثقفي
نا عبد الله بن [illegible] الصيدي عن ابي الصباح عن زرارة بن اعين عن محمد بن علي عن ابن عباس
قال قال النبي صلعم يا علي لا يغسلني احد غيرك [illegible] نا سعيد بن منصور
ابن السماك قال حججت فلقيني زرارة بن اعين بالقادسية فقال ان لي اليك حاجة وعظمها

فقلت ما هی فقال اذا لقیت جعفر بن محمد فاقرء منی السلام وسله ان یخبرنی انا من اهل
النار ام من اهل الجنة فانکرت ذلک علیه فقال لی انه یعلم ذلک ولم یزل بی حتی اجبته
فلما لقیت جعفر بن محمد اخبرته بالذی کان منه فقال هو من اهل النار فوقع فی نفسی
ما قال جعفر فقلت من این علمت ذلک فقال من ادعی علی علم هذا هو من اهل النار
فلما رجعت لقینی زرارة فاخبرته بانه قال لی انه من اهل النار فقال کال لک من جراب
النورة قلت وما جراب النورة قال عمل معک بالتقیة قلت زرارة قوما ودیلم
یذکر ابن ابی حاتم فی ترجمة سویان قال روی عن ابی جعفر یعنی الباقر وقال سفیان
الثوری ما رأی ابا جعفر ا تمتی کلامه حمران بن اعین الشیبانی الکوفی برادر
زرارة است که بعضی از احوال او مذکور شد واو مانند زرارة ودیگر برادران خود
مثل عبد الملک وبکیر وعبد الرحمن مستقیم بود ودر کتاب کشی مسطور است که جماعه
کثیر از ایشان که اصحاب حضرت امام محمد باقر علیه السلام نیز بودند در زمان حضرت
امام جعفر [illegible] وفات یافتند وزرارة تا عهد حضرت امام موسی علیه السلام باقی
ماند ودید آنچه دید وحمران را دو پسر فاضل بود یکی حمزه ودیگری محمد ودر کتاب
کشی مسطور است که حضرت امام جعفر در باب حمران فرمودند او از اهل جنت است
ودر روایتی دیگر فرمودند که حمران مؤمن است وبجزای سو کند که هرگز از پای
خود بر نخواهد گردید وازان حضرت روایت کرده که فرمودند که حمران از روی حق گو
اعتقاد میگفت که رشد امامت از شما تا بصاحب الامر مقررست وهرکس از آن
تجاوز کند خواه علوی باشد وخواه غیر علوی از وی بیزاریم واز حمران نقلست
که میگفت دوست میدارم که آنچه در دل منست از اخلاص ومحبت اهل البیت
علیهم السلام در دل هرکسی از شیعه ایشان باشد وایضا نقل است که حمران با
اصحاب خود می نشست وروایات اهل بیت علیهم السلام وفضایل ایشان را برایشان
میخواند واگر بعضی از آنها دران اثنا بذکر چیزی دیگر اشتغال مینمودند باز
ایشان را بسر شنیدن آن روایات وفضایل می آورد وتا سه بار این کار میکرد
واگر زیاده ازان فاصله واقع میشد از مجلس ایشان مفارقت مینمود ودر کتاب
میزان ذهبی ذهب الله بنوره مذکورست که حمران بن اعین الکوفی روی عن ابی

الطفیل وغیره وقرأ علیه حمزة کان یتقن القرآن قال ابن معین لیس بشی وقال
ابو حاتم شیخ وقال ابو داود رافضی انتهی عبد الملک بن اعین الشیبانی الکوفی
در کتاب خلاصه از علی بن احمد عقیقی نقل کرده که عبد الملک عارف بود بفضل
ائمه اهل البیت علیهم السلام وحق ایشان واز شیخ ابو جعفر بن بابویه روایت
نموده که حضرت امام جعفر صادق علیه السلام با اصحاب خود زیارت قبر عبد الملک که در مدینه
طیبه واقع است نمودند ودر کتاب کشی مذکورست که چون آنحضرت خبر وفات
عبد الملک را شنیدند برو دعا کردند ورحمت بسیار فرستادند ونیز از آنحضرت
روایت نموده که فرمودند که مانند عبد الملک هنوز پیدا نشده وعبد الملک
پسری بود ضریس نام ولهذا او را ابو ضریس کنیت شده بود بکیر بن اعین الشیبانی
الکوفی در کتاب ابن داود مذکورست که کنیت او ابو الجهم است وبرادر زرارة
واو را شش پسر فاضل عارف بود ابو عبد الله ورجیم وعبد الحمید وعبد
الاعلی وعمر وزید واکثر اصحاب وراویان امامین همامین محمد باقر وجعفر
صادق علیهما السلام بود وحضرت امام جعفر علیه السلام بعد از وفات او
فرمودند که لقد انزله الله تعالی بین رسوله وبین امیر المؤمنین عبد العزیز
بن یحیی الجلودی البصری الازدی در کتاب نجاشی مذکورست که او شیخ اهل
بصره ومشار الیه ایشان بود وجدّ او عیسی از اصحاب ابی جعفر محمد باقر علیه السلام
بود واو را کتب بسیارست در حدیث وفقه وسیر واخبار از انجمله کتاب مسند
حضرت امیر المؤمنین علیه السلام کتاب جمل کتاب صفین کتاب حکمین کتاب
خوارج کتاب حروب علی علیه السلام کتاب ما نزل فی خمسة علیهم السلام
کتاب ذکر علی فی حروب النبی علیهما السلام کتاب محبت علی علیه السلام ومن
ذکره بخیر کتاب من احب علیا وابغضه کتاب ضغاین فی صدور قوم
کتاب التفسیر عن علی علیه السلام کتاب القراآت کتاب ما نزل فی علی علیه السلام
من القرآن کتاب خطبه علیه السلام کتاب شعره علیه السلام کتاب خلافته علیه السلام کتاب
عماله وولاته علیه السلام کتاب قوله فی الشوری علیه السلام کتاب ما کان بین علی وعثمان من الکلام
کتاب المرتع من احب کتاب مال الشیعة بعد علی علیه السلام کتاب ذکر الشیعة ومن

ذكرهم ممن احبّ من الصحابه كتاب قضايا علي ع كتاب رسايل علي ع كتاب
روى عنه من الصحابه كتاب مواعظه ع كتاب ذكر كلامه ع في الملاحم كتاب
ما قيل فيه من شعر ومدح كتاب مقتله ع كتاب علمه ع كتاب قضيه ع
كتاب الدعاء عنه عليه السلام كتاب اللباس عنه ع كتاب الشراب و صفته
وذكر شرابه كتاب الادب عنه عليه السلم كتاب النكاح عنه ع كتاب
الطلاق عنه ع كتاب التجارات عنه ع كتاب الجنايه والديات عنه ع
كتاب الضحايا والذبايح والصيد والايمان والجراح كتاب الفرايض و العتق
والتدبير والمكاتبه عنه ع كتاب الحدود عنه ع كتاب الطهارة عنه ع
كتاب الصلوة عنه ع كتاب الصيام عنه ع كتاب الزكوة عنه ع كتاب
ذكر خديجه وفضل اهل البيت عليهم السلام كتاب فاطمة ع الى ابا بكر كتاب ذكر
الحسن والحسين عليهما السلم كتاب امر الحسن ع كتاب ذكر الحسين ع كتاب
مقتل الحسين ع الكتب المتعلقة بعبد الله بن العباس رضي الله عنه مسند
ابن عباس رضي الله عنه كتاب التنزيل عنه كتاب التفسير عنه كتاب المناسك
كتاب النكاح والطلاق عنه كتاب الفرايض عنه كتاب تفسيره عن الصحابه
كتاب القراآت عنه كتاب البيوع والتجارات عنه كتاب الناسخ والمنسوخ
عنه كتاب نسبه كتاب ما اسند عن الصحابه كتاب ما رواه من راى الصحابه
كتاب بقية قوله في الطهارة كتاب الصلوة والزكوة كتاب الذبايح والاطعمه
واللباس كتاب الفتيا في الشهادات والاقضية والجهاد والعدة وشرايع
الاسلام كتاب قوله في الدعاء والعوذ وذكر الخير وثواب الاعمال والطب والنجوم
كتاب قوله في قتال اهل القبلة وانكار الرجعه والامر بالمعروف كتاب قوله في
وذكر الانبياء واول كلامه في العرب كتاب بقية كلامه في العرب وقريش والعجم
والتابعين ومن ذمه كتاب قوله في شيعة علي ع كتاب بقية رسايله وخطبه
ما دل مناظرته كتاب بقية مناظرته وذكر نسايه وولده آخر كتب ابن عباس
اخبار الثوابين ومعنى المودة اخبار المختار بن ابي عبيد الثقفي اخبار علي بن
الحسين ع اخبار ابي جعفر محمد بن علي ع كتاب اخبار المهدي ع كتاب اخبار زيد

ابن علي ع كتاب اخبار عمر بن عبد العزيز كتاب اخبار محمد بن الحنفية ع كتاب اخبار
العباس كتاب اخبار جعفر بن ابي طالب كتاب اخبار ام هانى كتاب اخبار عبد الله
ابن جعفر كتاب اخبار الحسن بن ابي الحسن كتاب اخبار عبد الله بن الحسين بن الحسن
كتاب اخبار محمد بن عبد الله كتاب اخبار ابراهيم بن عبد الله بن الحسن كتاب اخبار
من عشق من الشعراء كتاب اخبار لقمن الحكيم كتاب مزوج الفقهاء كتاب من خطب
على منبر بشعر كتاب اخبار تابط شرا كتاب اخبار الاعراب كتاب اخبار قريش
والاصنام كتاب في الجوابات كتاب قبايل نزار وحرب ثقيف كتاب الطب
كتاب طبقات العرب والشعراء كتاب النحو كتاب السحر كتاب الطير كتاب زجر
الطير كتاب ما اذن به النبي صم كتاب الرؤيا كتاب اخبار السودان كتاب العود
كتاب البرق كتاب المطر كتاب السحاب والرعد والبرق كتاب اخبار عمرو بن معدي كرب
كتاب اخبار امية بن ابي الصلت كتاب اخبار ابي الاسود الدؤلي كتاب اخبار اكثم بن صيفي
كتاب اخبار عبد الرحمن بن حسان كتاب اخبار خالد بن صفوان كتاب اخبار الوليد
كتاب اخبار المؤمنين كتاب الاشعر كتاب الاشربة كتاب اخبار الحجاج كتاب
النواح كتاب ما جاء في الحمام كتاب اخبار رؤبة بن العجاج كتاب ما روي في الشطرنج
كتاب شعر عباد بن بشار كتاب اخبار ابي بكر وعمر كتاب من اوصى بشعر جمعة
كتاب من قال شعرا في وصيته كتاب خطب النبي صم كتاب خطب ابي بكر كتاب
خطب عمر كتاب خطب عثمان بن عفان كتاب رسايل ابي بكر كتاب رسايل عمر
كتاب رسايل عثمن كتاب حديث يعقوب بن جعفر بن سليمان كتاب الطبيخ
كتاب الرياحين كتاب التمثيل بالشعر كتاب قطايع النبي صم كتاب قطايع ابي بكر
وعمر وعثمن كتاب اخبار الفرس كتاب اخبار ابي داود كتاب الحساب كتاب
الدنانير والدراهم كتاب اخبار الاحنف كتاب اخبار زياد كتاب الوفود على
النبي صلعم وابي بكر وعمر وعثمان كتاب مقتل محمد بن ابي بكر كتاب السخاء والكرم
كتاب الاقتصاد كتاب الجود والبخل كتاب اخبار قنبر كتاب الالوية والرايات
كتاب رايات الازد كتاب اخبار شريح كتاب اخبار حسان كتاب اخبار دغفل
النسابة كتاب اخبار سليمان كتاب اخبار حمزة بن عبد المطلب كتاب اخبار

للجن کتاب اخبار صعصعة بن صوحان کتاب اخبار الحجاج کتاب اخبار الحجاج
کتاب اخبار الفرزدق کتاب الزهد کتاب الدعاء کتاب القصاص کتاب الذکر
کتاب المواعظ کتاب اخبار جعفر بن محمد علیه السلام کتاب اخبار موسی بن جعفر
کتاب مناظرات علی بن موسی الرضا کتاب اخبار عقیل بن ابی طالب
کتاب اخبار السید محمد کتاب اخبار بنی مروان بن محمد کتاب اخبار العرب
والفرس کتاب اخبار البراجم کتاب جذیمة بن حشوم کتاب اخبار
المحدثین کتاب اخبار سدیف کتاب مقتل عثمان کتاب اخبار ایاس
ابن معویة کتاب اخبار ابی الطفیل کتاب الفعال کتاب المرتدة شیخ
نجاشی بعد از ذکر کتب مذکوره گفته که اینست جمله کتب ابی احمد جلودی
که نام آنها در فهرست داده ام و بعضی از آن کتب را نخوانده ام و گفته
ابو عبد الله الحسین بن عبید الله که اجازه داد مرا بجمیع کتب او ابو الحسن
علی بن عبد الله بن حماد العدوی و همچنین ابو الحسن علی بن حماد شاعر را
رحمة الله دیدم و خبر داد مرا ابو عبد الله بن هدبه و او گفت که خبر داد مرا
جعفر بن محمد که او گفت اجازه داد مرا عبد العزیز بجمیع کتب خود **محمد بن ابی**
ابو نصر الاسدی در کتاب نجاشی مسطورست که او از وجوه عرب بود که
مذکور بودند و اختصاص بسیار داشت بعمر بن عبد العزیز و بعد از آن
بیزید بن عبد الملک و یکی از ایشان او را بطریق رسالت بجانب پادشاه
روم فرستاده که بعضی از مسلمانان را که در دست کفار روم اسیر شده بودند
خلاص سازد و از راویان ابی جعفر و ابی عبد الله علیهما السلام بود و او را
کتابی است در بیان قضایای حضرت امیر المؤمنین علیه السلام و کتابی دیگر
در نوادر حدیث **محمد بن الحسن بن ابی ساره الرواسی** در کتاب نجاشی مسطورست
که اصل او از کوفه بود اما او و پدرش قبل از او ساکن نیل بودند و او و پدر
او از راویان ابی جعفر و ابی عبد الله علیهما السلام بودند و معاذ بن مسلم
ابن ابی ساره که بعد از این در سلک جمعی از ائمه نحو مذکور خواهد شد عم
محمد بن الحسن است و ایشان خاندان فضل و ادب بودند و کسایی نحوی

مشهور

مشهور علوم عربیه را از محمد و معاذ مذکور اخذ نموده و کسایی و فرا در کتب خود از ایشان
بسیار حکایات میکنند و محمد را کتابی است در بیان وقف و ابتدا و کتابی در همز و کتاب
اعراب قرآن **اسمعیل بن الفضل بن یعقوب بن الفضل بن عبد الله بن
الحارث بن نوفل بن الحارث بن عبد المطلب الهاشمی** ابن داود گفته که
از اصحاب امامین همامین محمد باقر و جعفر صادق علیهما السلام بود و در کتاب کشی
مذکورست که او از ثقات اهل بصره بود **ابی هرون** در مختار کتاب کشی و
کتاب ابن داود مسطورست که او شیعی است از اصحاب امام محمد باقر علیه السلام و
او شاعر ابو هرون مکفوف مذموم است و در مختار از حمدویه منقولست که گفت
من در خانه حسن بن حسین علوی شیعی بودم چون دانست که مرا بازگشت
بخدمت حضرت امام محمد باقر و امام جعفر صادق علیهما السلام مرا از خانه خود
اخراج نموده در آن ایام حضرت امام محمد باقر علیه السلام از من پرسید که
که بمن رسیده که این شخص ترا از خانه خود اخراج نموده گفتم بلی آنحضرت فرمود
که شنیده ام که تو در آن خانه تلاوت کتاب خدای تعالی بسیار میکرده و هر خانه که
در آن تلاوت کتاب خدای تعالی نمایند نوری از آنجا باسمان بالا رود که آن نور
دیگر خانها امتیاز کرده **مسمع بن عبد الملک البیانی** در کتاب خلاصه و کتاب
نجاشی و مختار کشی مذکورست که او شیخ بکر بن وائل بود در بصره و صاحب جاه و قدر
بود در میان ایشان و بود از جماعت [illegible] و او کوچکتر بود از برادرش عامر
ابن عبد الملک و او را در بصره عقب بسیار است و او از حضرت امام محمد باقر
علیه السلام روایت نموده و از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام بسیار نقل
کرده و اختصاص تمام بآنحضرت داشت تا آنکه آنحضرت روزی با او گفت که ای ابو
السیار من ترا از برای روزی عظیم مهیا و آماده داشته ام و از نجا [illegible]
آنحضرت باخلاص او ظاهر میشود و همچنین مسمع از حضرت امام موسی کاظم علیه السلام
استماع نموده و او را نوادر بسیارست **سلیمان بن خالد بن دهقان البجلی
الاقطع الکوفی** در کتاب نجاشی و خلاصه مذکورست که او قاری قرآن بود و با
زید بن علی خروج کرد و انگشت او در حرب بشمشیر یوسف بن عمر که امیر لشکر مخالف

بود بریده شد و عیزار او کسی از اصحاب حضرت امام جعفر با زید خروج نمود و از برق
وعیزار او نقلست که او از آن جنگ گریخت و چون در آن خروج از جانب حضرت امام
محمد باقر مأمور نبود توبه کرد و با آنحضرت رجوع نمود و او از راویان حضرت امام محمد باقر
و امام جعفر صادق علیهما السلام است و در زمان حیات حضرت امام جعفر صادق
علیه السلام وفات نمود **عیسی بن اعین** خواهرزاده سلیمان بن خالد مذکورست
در کتاب کشی از او منقولست که گفت روزی با خال خود سلیمان بمجلس حضرت امام
جعفر صادق علیه السلام در آمدیم چون آنحضرت مرا دید از خال من پرسید که
این جوان که با تو آمده است چه کس است گفتم خواهرزاده منست فرمود که آیا
شما را میداند یعنی مذهب شما را میداند گفتم بلی میداند پس آنحضرت فرمود که الحمد لله
الذی لم یجعله شیطانا **عبد الله بن محمد بن اسود الفلاح** در خلاصه مذکورست
که از موالی بنی مخزوم بود و فلاح می‌تراشید یعنی تیرگر بود پدر او از ابو جعفر و ابو
عبد الله علیهما السلام روایت کرده و خود از راویان ابی عبد الله است علیه السلام و ثقه
بود و در کتاب کشی از عبد الله روایت نموده که حضرت امام محمد باقر علیه السلام مرا گفت
که ای محمد از شما چند کس در مکه هست گفتم ما چهار کسیم پس آنحضرت فرمود که
انکم نور الله فی ظلمات الارض و این روایت دلالت بر عدالت او دارد و نیز اگر آن
شهادتی است از وجهه خود لیکن اعتماد بر آنست که شیخ نجاشی توثیق او نموده
و در کتاب نجاشی مسطورست که او را کتابی است در بیان اخبار و بعث حضرت
پیغمبر صلی الله علیه و آله و کتابی در صفت جنت و نار و در کتاب انساب سمعانی مذکور
که میمون غلام جعفر بود و عبد الله با محمد بن اسمعیل بن جعفر در مکتب می‌بود
و چون وفات یافت عبد الله دعوی نمود که من پسر اسمعیلم و خود را باو نسبت
میداد
و حال آنکه او پسر میمون بود و مؤلف گوید ظاهر آنست که سمعانی از روی تعصب در
مذهب همین نسب مذکور را باو نسبت نموده چنانکه از دیگر کلمات که در ترجمه او
گفته مفهوم میشود و الا علمای شیعه اعرفند بحال او و هیچکدام در مقام جرح و
تعدیل او این دعوی ظاهر الفساد را ذکر نموده اند **عبد المؤمن بن القاسم بن قیس
بن قهد الانصاری** در کتاب نجاشی مذکورست که او از راویان امامین همام

او در حضرت اسمعیل ... بود
و چون اسمعیل وفات یافت ...

ابی جعفر محمد باقر و ابی عبد الله جعفر الصادق علیهما السلام است و از ثقات
ما ابو عبد الله است علیهما السلام و او برادر ابی مریم عبد الغفار بن قاسم بود
و قیس بن قهد صحابی بود چنانکه از پیش گذشت و کنیت عبد المؤمن ابو عبد الله است
و او را کتابی است در حدیث و هشتاد و یکسال عمر داشت و در سال یکصد و چهل
هفت وفات یافت **اسمعیل بن خالد بن محمد بن مهاجر بن عبید الازدی**
پدر او از امام محمد باقر علیه السلام روایت نموده و خود از راویان حضرت امام جعفر
بوده و در کتاب فهرست شیخ طوسی مذکورست که مرد ثقه و کوفی و از اصحاب ما بوده
و از تألیفات اسمعیل کتابی است در قضایا که از مفضل با بواب ساخته **حمزة بن
المغیرة الصابی** از راویان امام محمد باقر و امام جعفر صادق و امام موسی کاظم و زید بن
علی علیهم السلام بوده و در کتاب نجاشی تکرار توثیق او نموده و گفته که او را کتابی
در حدیث **ثابت بن یزید الاودی الکوفی** شیخ نجاشی گفته که از راویان امامین همام
ابی جعفر محمد الباقر و ابی عبد الله جعفر صادق علیهما السلام است و از ثقات
و عیون ایشان بوده و او را کتابی است **ابراهیم بن محمد بن ابی یحیی ابو اسحق المدنی**
در کتاب نجاشی مسطورست که از راویان امامین همامین ابو جعفر و ابو عبد الله
علیهما السلام بوده و اختصاص تمام بایشان داشته و عامه محدثان اهل سنت
بنابر این او را ضعیف شمرده اند و بعضی از اصحاب ما از بعضی مخالفان نقل کرده
که کتب واقدی مشهور حقیقی کتب ابراهیم بن محمد مذکورست و واقدی آنها را نقل
نموده و بنام خود کرده و بعضی نقلست که ابراهیم را کتابیست مبوب در حلال
و حرام از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام **عبد الله بن علی بن ابی شعبة
الحلبی** در کتاب نجاشی مسطورست که او از اهل کوفه بود اما چون او و پدر و
برادران او بحلب تجارت میکردند نسبت ایشان بحلب غالب شد و آل ابی شعبه
در کوفه خاندان بزرگی است از اصحاب ما روایت کرده جد ایشان ابو شعبه از امام
حسن و امام حسین علیهما السلام و جمیع ایشان ثقه بودند و بقول ایشان رجوع میشود
و عبد الله بزرگترین آن خاندان و وجه ایشان بود و او را کتابی است که بعد از تألیف
آنرا بحضرت امام جعفر صادق علیه السلام عرض نمود و آنحضرت آنرا تصحیح کرده

و فرموده‌اند که مخالفان ما را چنین کتابی نیست و این کتاب در میان متقدمین
اصحاب ما مشهور و متداول بوده و ابن داود گفته که او اول کسی است از اصحاب
حضرت امام جعفر علیه السلام که در فقه و حدیث امامیه تصنیف نموده محمد بن علی بن
نعمان بن ابی طریفه الاحول البجلی الکوفی الصیرفی الملقب بمؤمن الطاق
در جودت طبع و سرعت فهم طاق و در تمیز حق و باطل صراف یگانه آفاق بود
ضمیر منیرش چون زر خالص پاک عیار و خاطر اکسیر تاثیرش صیرفیان نقد را معیار
صاحب عیار عقل در سکه خانه فضل چنان نقدی بی‌غش ندیده و جوهرشناس
فهم را چنان گوهری بی‌بها بنظر اعتبار نرسیده جواهر مسایل بی‌مساعدت
خاطر آن صاحب عیار کامل در میزان خرد وزنی و خطری نداشت و سکهٔ
دلایل را بی امتحان صراف طبع نقاد او در چهارسوی ضمایر ارباب بصایر رواجی
نبود نقود اصول و فروع که چهرهٔ رواج و ناصیهٔ ابتهاجشان از دست قلب
پرستان مذاهب فاسده چهار کاهنه در چهارسوی زمانه در دَرَم و دُرم بود
از اهتمام ضمیر صافش بی‌غش و مستبشر و خرم گشت و سیم رویان زر اندود بدعت و
بهتان و تشریع قیاس و استحسان که در سکه دکان داران بی سرمایه و قلاب
چهارسوی غوایت بودند در بوته امتحان طبع جوهر شناس او با آتش حجت و برهان
سوخته گردید و در کتاب ابن داود و خلاصه و مختار کتاب کشی مسطور است
که او از اصحاب با تمکین همامین امام جعفر صادق و امام موسی کاظم علیهما السلام بوده
کنیت او ابوجعفر است و لقب او احول و مؤمن الطاق و مخالفان شیطان
سیرت او را شیطان الطاق میگفتند زیرا که او در حوالی طاق محامل از
کوفه دکانی داشت که مردم در تمیز درهم و دینار باو رجوع میکردند و چون
او را در تمیز خالص و مغشوش آن مهارت عظیم بود بحیثیتی که مردم از آن
تعجب مینمودند او را شیطان طاق میگفتند و لهذا مشهور است که روزی ابوحنیفه
کوفی با اصحاب خود در یکی از مجالس نشسته بود که ابوجعفر از دور پیدا شد
متوجه جانب ایشان شد و چون ابوحنیفه را نظر بر او افتاد از روی تعصب
و عناد با اصحاب خود گفت که قد جاءکم الشیطان یعنی شیطان بسوی شما آمد

ابوجعفر چون

ابوجعفر چون آن سخن بشنید [illegible] این آیه را بر ابوحنیفه کوفی و اتباع
او خواند که انا ارسلنا الشیاطین علی الکافرین تؤزهم ازا و شیخ نجاشی گفته که او
از خداوندان فضل بود و عم پدر او منذر بن ابی طریفه از راویان حضرت امام زین العابدین
و امام محمد باقر و امام جعفر صادق علیهم السلام بود و پسر عم او حسین بن منذر
ابن ابی طریفه نیز از حضرت امام روایت نموده و منزلت مؤمن الطاق در علم و
خلاف مشهورتر از آنست که احتیاج ببیان داشته باشد و از جمله کتب او کتاب
احتجاج است در امامت امیر المؤمنین علیه السلام و کتاب در رد بر خوارج و کتاب
افعل لا تفعل و کتاب در مجالسی که او را با ابوحنیفه و مرجئه واقع شده
و او را با ابوحنیفه حکایات و مقامات بسیار است از آن جمله آنکه روزی ابوحنیفه
با او گفت که ای ابوجعفر تو برجعت قائلی گفت آری ابوحنیفه گفت پس پانصد
دینار از کیسهٔ خود مرا قرض بده که هرگاه ما و تو رجوع کنیم آن را بتو ادا نمایم
ابوجعفر در بدیهه گفت که یکی از احکام رجعت نزد ما آنست که بعضی از اعدا
مخالفان اهل بیت در عرصهٔ رجعت بصورت سگ و خوک و مانند آن
انگیخته خواهند شد اکنون ضامنی بمن ده که تو بشکل انسان رجوع خواهی
کرد تا بتو مبلغی که میخواهی بدهم والا میترسم که تو بشکل سگ یا خوک رجوع کنی
و آنگاه وجه قرض خود را از تو باز یافت نتوانم نمود و نیز مرویست که ابوحنیفه
روزی با او گفت که اگر علی بن ابی طالب را در خلافت حقی می‌بود چرا مطالبه
حق خود بعد از وفات حضرت رسالت نمیکرد مؤمن الطاق در بدیهه گفت که
از آن اندیشه نمود که مبادا اجنیان هواداری ابوبکر و عمر او را مانند سعد
عباده به تیر مغیرة بن شعبه بکشند و نیز منقول است که روزی ابوحنیفه
و مؤمن الطاق در یکی از کوچهای کوفه میرفتند ناگاه کسی فریاد بر آورد
که من یدلنی علی صبی ضال یعنی کیست که صبی ضال گم شده مرا بمن بنماید
مؤمن الطاق در جواب گفت که صبی ضال ندیده ام اگر شیخ ضال میخواهی
اینک ابوحنیفه کوفی و ایضا نقلست که چون حضرت امام جعفر صادق علیه السلام
وفات یافت ابوحنیفه نزد مؤمن الطاق آمد و بطریق شماتت با او گفت

کہ مات امامت مومن الطاق کفت نعم ولکن امامک من المنتظرین الی یوم الوقت
المعلوم یعنی امام تو که شیطانست تا روز قیامت نخواهد مرد و عجایب میانه
مومن الطاق و ابن ابی حذرة که از اشباه و امثال ابو حنیفه بوده مناظرات
لطیفه در باب افضلیة و احقیة حضرت امیر المومنین علیه السلام واقع است
و تفصیل آن در کتاب احتجاج شیخ طبرسی علیه الرحمة مذکورست اگر خواهند بآنجا
رجوع نمایند و در مختار کتاب کشی از ابو خالد کابلی منقولست که گفت ابو جعفر
صاحب الطاق را دیدم که در مسجد مدینه نشسته بود و با جمعی از اصحاب مدینه
مناظره مینمود پس نزدیک او رفتم و گفتم که حضرت امام جعفر ما را نهی
میفرماید از کلام با این مردم گفت آن حضرت ترا امر کرده که نهی کنی گفتم
لیکن مرا امر کرده که با مخالفان سخن نگویم گفت برو و اطاعت کن آنچه ترا
بآن امر فرموده پس بحضرت امام آمدم و او را از حال و گفتار صاحب
الطاق اخبار نمودم و گفتم که بمن گفت که برو و اطاعت کن او را در آنچه ترا بآن
امر نموده آنحضرت تبسم نمودند و فرمودند که ای ابو خالد بدرستیکه صاحب الطاق
اگر با مردم سخن میکند و با ایشان مناظره مینماید در رنگ مرغیست که
هرچند بال و پر او را ببرند میتواند پرید و بمطلب میتواند رسید اما اگر
پر ترا ببرند نمیتوانی پرید و در کتاب جامع کافی تالیف رئیس المحدثین
محمد بن یعقوب الکلینی الرازی رحمه الله از ابو جعفر احول مذکورست
که گفت زید بن علی رضی الله عنه در وقتی که از بنی امیه پنهان شده بود و قصد
خروج بر ایشان در دل داشت کسی فرستاد و مرا نزد خود طلبید چون
نزد او رفتم گفت چه میگوئی ای ابو جعفر در اینکه اگر یکی از خاندان ما ترا بطلبد
خود در خروج بر متغلبان زمان دلالت نماید آیا با او همراهی خواهی نمود یا نه گفتم
اگر آنکس پدر تو یا برادر تو یا برادر زاده تو باشد با او همراهی خواهم کرد گفت
اینک من میخواهم که بر متغلبان بنی امیه خروج کنم و با ایشان مجاهده نمایم
با من همراهی کن گفتم جانم فدای تو باد بهمراهی تو این کار نمیکنم گفت تو نفس
خود را از من دریغ میداری گفتم که مرا یک نفس بیش نیست که اگر از در راه

صرف

صرف باید نمود پس اگر خدای تعالی را در روی زمین حجتی هست بالضروره آنکس
که از همراهی تو تخلف کند ناجی و رستگار است و کسی که با تو خروج کند هالک است
و اگر حجتی در روی زمین نیست کسی که از همراهی تو تخلف کند با کسی که با تو خروج نماید
مساویست آنگاه زید گفت که ای ابو جعفر بسیار بوده که با پدر خود بر سر سفره
نشسته بودم و آنحضرت از روی شفقتی که با من داشت لقمه طعام را سرد میکرد
و بدهن من مینهاد پس چگونه باور دارد که کسی که حرارت لقمه طعام را بر من نپسندد
بپسندد که آتش دوزخ را بر من بپسندد و آن حجت را بر تو ظاهر سازد و از من
پنهان دارد گفتم جان من فدای تو باد تواند بود که از غایت شفقت که آنحضرت
بتو داشتند ترا از آن حجت خبر نداده باشند و از آن ترسیده باشد که قبول
اطاعت او نکنی و وعید الهی بر تو واجب گشته مستوجب آتش دوزخ شوی
و او را شفاعت تو میسر نشود لاجرم ترا در معرض رجا و مشیت واگذاشت
تا شفاعت تو تواند کرد و مرا اگر خبر داده بنا بر آن باشد که اگر قبول کنم نجات
یابم و اگر قبول نکنم او را باکی از آن نبود که در آتش دوزخ درآیم بعد از آن باو
گفتم که جانم فدای تو باد شما افضلید یا انبیا گفت انبیا افضلند گفتم یعقوب
بپسر خود یوسف گفت یا بنی لا تقصص رؤیاک علی اخوتک فیکیدوا لک
کیدا پس هرگاه یعقوب امارات نبوت پسر خود یوسف را از برادران او
پنهان دارد که با او کید و ضرر نکنند همچنین پدر تو امامت برادر ترا از تو
بنا بر چنین مصلحت پنهان داشته باشد آنگاه زید مرا معذور داشته اظهار
کرامت و ولایت و حجیت حضرت امام جعفر صادق ع نمود و گفت صاحب تو
در مدینه مرا خبر داده که در پی خروج مرا خواهند کشت و در کناسه مصلوب
خواهند ساخت و نزد او صحیفه ایست که در آنجا وقوع قتل و صلب من
ابو جعفر گوید که در آن سال بحج رفتم و چون بخدمت حضرت امام جعفر صادق
علیه السلام رسیدم او را از مقاله زید و آنچه در برابر او گفته بودم خبر دادم
پس آنحضرت مرا فرمودند که اخذته من بین یدیه ومن خلفه وعن یمینه
وعن یساره ومن فوق راسه ومن تحت قدمیه ولم تترک له مسلکا

وایضاً مرویست که چون ضحاک که یکی از خارجیان بود در کوفه خروج نمود و نام
خود امیر المؤمنین نهاد و مردم را بمذهب خود خواند مؤمن الطاق نزد او
رفت چون اصحاب ضحاک که او را دیدند بر روی او جستند و او را گرفته
نزد صاحب خود بردند پس مؤمن الطاق با ضحاک گفت که من مردی ام
که در دین خود بصیرتی دارم و شنیده ام که تو بصفت عدل و انصاف
داری بنا برین دوست داشتم که در اصحاب تو داخل باشم پس ضحاک با اصحاب
خود گفت که اگر این مرد با ما یار شود کار ما رواجی خواهد یافت آنگاه مؤمن
الطاق با ضحاک خطاب نمود و گفت که چرا تبرّا از علی بن ابی طالب میکنید
و قتل و قتال او را حلال دانسته اید ضحاک گفت برای آنکه او حکم گرفت
در دین خدای تعالی و هر که حکم گیرد در دین خدای قتل و قتال او و بیزاری
از و حلالست مؤمن الطاق گفت پس تو مرا از اصول دین خود آگاه ساز
تا با تو مناظره کنم و هرگاه حجت تو بر حجت من غالب آید در سلک اصحاب تو داخل
و مناسب آنست که جهت تمییز صواب و خطای هر یک از من و تو در مناظره
کسی را تعیین کنی تا مخطی را در خطای او ادب نماید و از برای مصیب بصواب
حکم فرماید پس ضحاک یکی از اصحاب خود اشاره نمود و گفت که این مرد بیان
ما و تو حکم باشد که عالم و فاضل است مؤمن الطاق گفتا لینه این مرد را
حکم میسازی در دینی که من آمده ام تا با تو در آن مناظره نمایم ضحاک گفت
بلی پس مؤمن الطاق روی با اصحاب ضحاک نمود و گفت اینک صاحب شما
حکم گرفت در دین خدای تعالی دیگر شما دانید و چون اصحاب ضحاک این
مقال را شنیدند چندان چوب و شمشیر حواله ضحاک نمودند که هلاک
شد و در مختار از مفضل بن عمر روایت نموده که گفت حضرت امام جعفر
علیه السلام مرا گفت که نزد مؤمن الطاق برو و او را امر کن که با ضحاک
مناظره نکند پس بدر خانه او آمدم و چون او از کنار بام سر کشید با او گفتم
که حضرت امام ترا امر میفرماید که با اغیار سخن نکنی گفت می ترسم که صبر نتوانم
کرد مؤلف گوید که این بیچاره مسکین نیز مدتی ببلای صبر گرفتار بودم

وبا اغیار

وبا اغیار تقیّه و مدارا میجستم و از بی صبری می ترسیدم و آخر از تقیه
بستوه رسیدم بآن رسیدم و از تعیّن مصیری این کتاب را در سلک تحریر کشیدم
اکنون از جوشش بی اختیار بجناب پروردگار پناه می برم و همین کتاب را شفیع
تقصیر خود می آورم. **ابو محمد هشام بن الحکم الکندی الشیبانی الکوفی**
از اعاظم ائمه کلام و اذکیاء اعلام است همیشه با افکار صادقه و انظار صایبه
تهذیب مطالب کلامیه و ترویج مذهب امامیه مینمود و شمار ابصار ذوی
الاذناب و مذلّ اعناق و مفرّق احزاب ایشان بود بسرعت فهم و بدیهه
بایقا و بلندی فطرت و حاضر جوابی اشتهار دارد شیخ حسن بن داود آورده که
روزی کسی از و پرسید که هل شهد معویة بدراً هشام در بدیهه گفت نعم من جانب
الکفار و در کتاب خلاصه مذکورست که او از موالی قبیله کنده است و مولد
او کوفه بود و در محله بنی شیبان در کوفه خانه داشت و در واسط نشو
و نما یافت و تجارت او ببغداد بود و در آخر عمر ببغداد انتقال نمود و در
حوالی قصر وضاح نزول فرمود همواره نقش محبت اهل البیت بر لوح حقیقت
نگاشت و در سلک راویان امامین همامین ابی عبد الله جعفر الصادق
و ابی الحسن موسی الکاظم علیهما السلام انتظام داشت در روایت اخبار
صدوق و صدیق و در مذهب ائمه اطهار ثقه صاحب تحقیق بود و صیت
اوصاف حمیده او بهر دیار و قبیله رسیده و در شان او مدایح جلیله از حضرت
امامین همامین وارد گردیده و نسیم مراحم سعادت ایشان بر گلزار اطوار
او وزیده و چون در سال یکصد و هفتاد و نه در کوفه در ایام هرون الرشید
هشام را وفات رسید و آن خبر وحشت اثر را حضرت امام رضا علیه السلام
شنیدند زبان مبارک بگشاد و بر هشام رحمت فرستاد و شیخ ابو عمرو کشی
باسناد خود از داود بن هاشم جعفری نقل نموده که او گفت که من بخدمت
حضرت امام رضا عم گفتم چه میگوئی در باره هشام بن الحکم آنحضرت فرمود
که خدای تعالی او را بیامرزاد که بسیار اهتمام مینمود در دفع شبهات مخالفان
از دین ناجیه یعنی از مذهب فرقه ناجیه و در کتاب مختار کشی از عمر بن یزید

منقول است که گفت برادر زاده من هشام در اوایل ایام مذهب جهم بن صفوان داشت و بغایت خبیث بود از من التماس نمود که او را بخدمت حضرت امام جعفر صادق علیه السلام برم تا با آنحضرت مناظره نماید پس گفتم که تا از آنحضرت رخصت حاصل نکنم نمیتوانم ترا بمجلس او برد پس بخدمت آنحضرت رسیدم و رخصت دخول هشام در مجلس شریف آنحضرت طلبیدم و چون آنحضرت رخصت داد من برخاستم و چند قدم بیرون آمدم و در آن اثنا شوخی طبیعت و بدی فطرت هشام بیاد من آمد لاجرم برگردیدم و آنحضرت را از حال هشام خبر دادم آنحضرت فرمودند که مگر تو بر من می ترسی و من از آن گفته خود خجل و پشیمان شده بیرون آمدم و او را از اذن دخول بمجلس آن نور دیده بتول خبر دادم هشام بموافقت من بمجلس آنحضرت در آمد و چون قرار گرفت آنحضرت مسئله از او پرسید هشام متحیر فرو ماند پس التماس کرد که او را چند روز مهلت دهد تا در آن مسئله تأملی نماید آنحضرت او را مهلت داد آنگاه هشام مضطرب شده بیرون رفت و چند ایام در مقام طلب جواب شد و چیزی نیافت پس بخدمت آنحضرت رجوع نمود و جواب مسئله را از آنحضرت استفاده فرمود بعد از آن آنحضرت از او سوال مسئله دیگر نمود که متضمن فساد مذهب هشام بود پس غمگین و متحیر بیرون آمد عمر بن یزید گوید که و چون چند روز در آن حیرت ماند از من درخواست نمود که یکبار دیگر او را بمجلس آنحضرت برم و چون عرض حال بر حضرت امام علیه السلام نمودم فرمود که فردا چاشت در فلان موضع حاضر شود که ما با او ملاقات خواهم نمود پس چون این خبر بهشام رسانیدم شادمان شد و پیش از آنحضرت بآن موضع رفت و بخدمت آنحضرت مشرف گردید بعد از آن چون هشام را دیدم از و سوال نمودم که میان تو و حضرت امام در آن مقام چه مذکور شد گفت چون بآن موضع رفتم و در انتظار مقدم آنحضرت بایستادم دیدم که آنحضرت بر استری سوار می آید چون نزدیک رسید بمرتبه مهابت او در من اثر کرد که در خاطر چیزی نیافتم که بآن متکلم

و زبان من نیز از گفتار باز ماند پس آنحضرت لحظه سر پیش انداخته بایستاد که شاید من با او سخنی درآیم و دید که هرچند می ایستد حیرت من زیاده میشود لاجرم عنان شریف بجانب بعضی از کوچهای آن نواحی منصرف ساخت و مرا یقین شد که این مرا از هیبت او واقع شد از جانب خدای تعالی بود و از علو قرب و منزلتی که او را نسبت بحضرت پروردگار حاصل است پس هشام بخدمت آنحضرت رجوع نمود و از مذهب خود برگردید و بدین حق جعفری گروید و بالزوم روزی بود بیکی از اصحاب حضرت امام فایق گردید و در کتاب بصائر از یونس بن عبدالرحمن نقل نموده که گفت روزی با هشام بن الحکم در مسجد بودم که رسولی از جانب یحیی بن خالد آمد و گفت ~~[illegible]~~ که یحیی میگوید که من مذهب رفضه را بر ایشان فاسد ساخته ام زیرا که ایشان را زعم آنست که دین قایم نمیماند الا بامام حی و الحال که امام ایشان محبوس است اکنون نمیدانند که امام ایشان حی است یا میت چون هشام این سخن بشنید گفت آنچه در دین ما واجبست آنست که اعتقاد کنیم که امام زنده است خواه حاضر باشد نزد ما خواه غایب و متواری باشد از ما تا خبر موت او بما رسد و مادامیکه خبر موت او بما نرسد بر اعتقاد حیات او باقی خواهیم بود آنگاه مثال آورد و گفت که هرگاه مردی با اهل خود نزدیکی نمود و بعد از آن بسفر مکه رفت یا در خانه بعضی از اهل محله متواری شد بر ما واجبست که اقرار بر حیات او دهیم تا خلاف آن ظاهر شود پس رسول یحیی باز گردید و جواب هشام را باو رسانید یحیی چون آن جواب شنید گفت آخر در الزام هشام کاری نتوانستیم کرد آنگاه یحیی نزد هرون رفت و او را از جواب هشام خبر داد و هرون روزی دیگر کس بطلب هشام فرستاد و هشام از صورت حال آگاه گشته پنهان شد و فرستادهای هرون او را در نیافتند و باز گشتند و هشام بعد از دو ماه یا اندکی بیشتر بجوار رحمت ایزدی شتافت و از عذاب مواخذه هرون خلاصی یافت و از یونس منقول است که دخول هشام بر یحیی بن خالد و مباحثه او با سلیمان بن جریر بعد از حبس حضرت امام موسی علیه السلام بود و ایضاً در بصائر از یونس بن یعقوب روایت نموده که

روزی جمعی از اصحاب حضرت امام جعفر صادق علیه السلام نزد او حاضر بودند
و از انجمله حمران بن اعین و مومن الطاق و طیار و هشام بن الحکم بود و هشام
در ان روز جوانی نو در رسیده بود پس حضرت امام علیه السلام هشام را گفتند
که نقل بکن صورت مناظره که ترا با عمرو بن عبید بصری معتزلی واقع شده
هشام گفت مرا شرم می اید که در مجلس شما ان سخنان را ذکر نمایم و زبان من از هیبت
شما جاری نمیشود انحضرت فرمودند که هرگاه که من شما را بچیزی رخصت دادم
در ادای آن توقف نباید کرد پس هشام از روی اطمینان تمام بخدمت حضرت
امام عرض نمود که چون مرا خبر رسید که عمرو بن عبید در مسجد بصره بر مسند
دعوی می نشیند و در مسئله امامت و دیگر مسایل اصول کلام طریقه سلف خود را
رایج می کند متوجه بصره گردیدم و در روز جمعه بانجا رسیدم و بمسجد در آمدم و دیدم
که عمرو بن عبید شمله از صوف سیاه پوشیده و شمله دیگر ردای خود ساخته
و جمعی بسیار بر گرد او صف کشیده و از او سوال مسایل علمی مینمایند پس
صفوف مردم را شکافتم و در برابر او جا ساختم انگاه بدو زانو نشسته
از او پرسیدم که ای عالم من مردی غریبم رخصت میدهی که چیزی سوال نمایم
گفت بلی پس سوال نمودم که ایا ترا چشم هست گفت ای فرزند این چه سوالست
که از من میکنی گفتم مسئله من اینست پس گفت سوال کن هر چند مسئله تو احمقانه
باشد گفتم جواب ده مرا از همان سوال گفت بلی مرا چشم هست گفتم چه چیز را
بآن می بینی گفت الوان و اشخاص را دیگر پرسیدم که ترا بینی هست گفت بلی
گفتم بان چه کار میکنی گفت رایحه را بآن می بویم دیگر پرسیدم که ایا ترا دهان
هست گفت بلی گفتم از آن چه کار میگیری گفت طعام را بآن چشیدن میتوانم
دیگر پرسیدم که ترا دل هست گفت هست گفتم بان چه کار میکنی گفت
بان تمیز میکنم ان چیزی را که بر اعضای مذکوره وارد میشود پس گفتم
ایا این اعضا از دل بی نیاز نیستند گفت نه گفتم چگونه بی نیاز نباشند
با انکه قوة ادراک دارند و صحیح و سلیم اند گفت ای فرزند هرگاه مرا شکی میشود
در انچه دیده یا چشیده یا بوییده رجوع بدل خود مینمایم پس یقین بهم میرسد و شک

زایل میشود انگاه من گفتم که پس خدای تعالی دل را جهت رفع شک جوارح خلق نموده است
گفت بلی گفتم که پس ناچار خواهد بود از وجود قلب تا جوارح را یقین حاصل شود
گفت چنین است گفتم پس شما قایل میشوید بانکه خدای تعالی این اعضا را خالی
نگذاشت از امامی که تمیز شک و یقین ایشان و صحیح و فاسد ایشان نماید و این
همه خلایق را در وادی حیرت و شک و اختلاف مهمل وا دارد و امامی که در شک و حیرت
خود باو رجوع نمایند برای ایشان نگمارد پس ساکت شد و متفکر گردید و بعد از لحظه
سر برداشته بجانب من ملتفت شد و گفت که توئی هشام بن الحکم گفتم نه گفت
ایا با او همنشین بوده گفتم نه گفت پس بگو که از کجایی گفتم از اهل کوفه گفت پس
تو هشامی انگاه برخاست و مرا در بر گرفت و بجای خود نشاند و دیگر سخنی نگفت
من برخاستم و بیرون آمدم پس چون ماجرا را تمام کردم حضرت امام علیه السلام
خندیدند و گفتند که این را از که تعلیم گرفته بودی گفتم ای فرزند رسول خدای
تعالی بر زبان من اجاری ساخت پس انحضرت فرمودند که والله که مضمون آن
در صحف ابراهیم و موسی مسطور است و ایضا در بحار مذکور است که روزی
نظام بهشام گفت که اهل جنت بقای ابدی در جنت ندارند زیرا که لازم می آید
که بقای ایشان مانند بقای خدای تعالی باشد هشام گفت که ابد بودن ایشان در
بهشت بتایید خدا است و ایشان باعضای در نمایند لانهم فی ایدیهم و ایشان مبقی
باقی نمی خواهند و خدای تعالی فی نفسه مبقی و ابدی است پس نظام گفت
که البته محال است که ایشان مؤبد در جنت باشند بلکه ایشان همه خاموش و جامد
خواهند شد پس گفتم که در قرآن مجید خوانده باشی که هر نفس آنچه خواهد در بهشت
حاصل است انجا که فرموده که فیها ما تشتهی الانفس گفت بلی گفتم پس اگر نفس ایشان
بقا ابدی طلبید و رضای او نخواهد بایدکه حاصل شود گفت خدای تعالی
این مطلوب را در خاطر ایشان راه نخواهد داد گفتم پس اگر خلایق در خود
بهوس بی جنت جایز باشد پس تواند بود که شخصی نظر کند بمیوه یکی از درختها
و خواهد دست کند که آن میوه را بچیند و آن درخت و میوه های آن بسوی او پیش
آیند پس دست خود را بجانب دیگر دراز کند و میوه درختی دیگر

باشد بود و در حالت تعلق هر دو دست بآن دو درخت او را حصول حاصل شود
و درختان مرتفع شوند و او بآن هیئت مصلوب بماند و حال آنکه در
کسی مصلوب نخواهد بود پس گفت وقوع این صورت محال است گفتم ای
جاهل آنچه مستلزم محال مذکور تواند بود محال نباشد چرا نگوید که
محال نیست محال باشد و در مختار مذکور است که هشام بن الحکم در مناجات
پروردگار خود میگفت که اللهم ما عملت واعمل من خیر مفترض و غیر مفترض
فجمیعه عن رسول الله و اهل بیته الصادقین صلوات الله علیه و علیهم
متقربا بهم صدقك فتقبل ذلك کله منی و منهم واعطنی من جزیل ثوابك به
ما انت اهله و در کتاب فصول منتخبه که از تالیفات حضرت سید اجل مرتضی
علم الهدی قدس سره است از شیخ اجل ابو محمد بن النعمان المفید قدس الله روحه
منقولست که هشام بن الحکم از اکابر اصحاب حضرت امام همام جعفر بن محمد الصادق
علیهما السلام بود و فقیه و محدث و متکلم بود و بعد از فوت آن حضرت بشرف
صحبت حضرت امام موسی علیه السلام فایز گردید و کنیتش ابو محمد و ابو الحکم بود
و مولای بنی شیبان بود و در کوفه تربیت یافت و علو مرتبه او در خدمت حضرت
امام جعفر علیه السلام بجائی رسید که روزی در موضع منی بخدمت آن حضرت رفت و در آن
زمان جوان نوخط بود و جمعی کثیر از مشایخ شیعه مانند حمران بن اعین و
یونس بن یعقوب و قیس ماصر و ابو جعفر مومن الطاق و غیرهم در مجلس
آن حضرت نشسته بودند پس آن حضرت او را بر بالای همگی جای داد با آنکه همه
مسن سال بودند و چون آن حضرت از قرائن حال استدلال نمود بانکار ایشان
تقدیم هشام دشوار آمده روی باصحاب نمود و فرمود که هذا ناصرنا بقلبه و
لسانه و یده پس آن حضرت از اسماء الله و اشتقاق آن از وی سوال نمود و او جواب
بر وجه صواب عرض نمود آنگاه آن حضرت او را گفت که ای هشام خدای تعالی
ترا این فهم از برای آن داده که بآن دفع کنی اعدای ما را هشام گفت انشاء الله
چنان خواهم کرد پس آن حضرت او را دعا کردند و فرمودند که نفعك الله به و ثبتك
پس هشام از روی حکایت بنعمت الهی گفت والله که هیچکس در مباحث توحید مرا

مقهور نساختند تا امروز که در این مقام نشسته‌ام و در کتاب مذکور مسطور است
که روزی یحیی بن خالد برمکی در حضور هرون الرشید از هشام بن الحکم پرسید
که مرا خبر ده که حق در دو وجه مختلف می‌باشد هشام گفت نمی‌باشد یحیی
گفت مرا خبر ده از دو کس که در حکمی از احکام دین نزاع و اختلاف نمایند آیا هر دو
محق اند یا هر دو مبطل یا یکی بر حقست و دیگری بر باطل هشام گفت از جواب
سوال سابق معلوم شد که جایز نیست که هر دو محق باشند یحیی گفت پس مرا
خبر ده از آنکه در مخاصمه که علی و عباس بر سر میراث حضرت پیغمبر علیه الصلوة
والسلام نمودند کدام محق بود و کدام مبطل از هشام منقولست که گفت چون
این سخن بر من وارد شد نظر کردم که اگر گویم که علی علیه السلام مبطل بود کافر خواهم شد
و از مذهب خود بیرون خواهم رفت و اگر گویم که عباس رضی الله عنه مبطل
بود هرون الرشید گردن مرا بشمشیر خواهد زد و این مسئله چیزی بود که تا آن حین
مرا بخاطر نرسیده بود تا در آن فکری کرده باشم و جوابی مهیا داشته باشم
در اثنای تفکر و تحیر یادم آمد حدیثی که حضرت امام جعفر صادق بمن فرموده
فرموده بود که یا هشام لا تزال مؤیدا بروح القدس ما نصرتنا بلسانك پس
دانستم که فرو نخواهم ماند و فی الحال جواب سوال بر من ظاهر شد و گفتم که هیچ یک
از علی و عباس در آن دعوی مبطل نبودند بلکه هر دو بر حق بودند و اختلاف حقیقی
نداشتند و این را نظیر هست که قرآن مجید در قصه داود علیه السلام بیان نا
گردیده آنجا که میفرماید هل اتیک نبؤ الخصم اذ تسوروا المحراب الی قوله خصمان
بغی بعضنا علی بعض پس بگو ای یحیی که آن دو ملک که بر سبیل مخاصمه و منازعت نزد
داود آمده بودند کدام محق و کدام مبطل بودند یا چگونه توانی گفت که هر دو
محق بودند و یکی از ایشان جواب نیست در این مقام جواب ما نیز همانست درینجا یحیی
گفت من نمیگویم که آن دو ملک خطا کردند بلکه میگویم هر دو بر صواب بودند
زیرا که فی الحقیقه با هم مخاصمت و اختلاف در حکم نداشتند و اظهار آن
مخالفت جهت تنبیه داود و دفع خطائی که از او واقع شده بود میفرمودند و
از حکم الهی اخبار میفرمودند و اظهار آن بعینه جهت تنبیه ابوبکر بود بر خطائی که

هشام گفت من نیز میگویم که علی و عباس در حقیقت مخاصمه و مخالفت در حکم با هم نداشتند

تعصب خلافت و منع از آنحضرت رسالت از وی واقع شده بود میفرمود تا اولاد
از خلفای او واقف سازند و لیس وقت خلقی که از نوع ایشان در میراث حضرت
رسالت واقع شده آشکار ندانست پس یحیی ملزم گردید و هرون الرشید آن جواب
پسندید و تفصیل در کتاب مذکور مسطور است که هرون الرشید خواست
که استماع کلام هشام با علمای خوارج نماید پس امر فرمود که او را با عبدالله
بن یزید اباضی که رئیس علمای خوارج بود در مجلس حاضر ساختند و هرون خود
در موضعی نشست که سخن ایشان را بشنود و ایشان او را نبینند آنگاه یحیی
بن برمکی گفت که عبدالله بن یزید را بگوی که از هشام سوال نماید هشام چون
این سخن شنید گفت خوارج را بر ما سوالی نیست عبدالله بن یزید گفت چرا
چنین باشد هشام گفت زیرا که قوم تو جمع آمده که در ولایت مردی و تعدیل
او و اقرار بامامت او و فضل او با ما متفق بودند بعد از آن از ما جدا
شدند در عداوت او و برائت از وی پس ما بر همان اجماع سابق می باشیم
و شهادت شما دلیل ماست و مخالفت شما قدح در مذهب ما نمیرساند و
دعوای شما بر ما مقبول نیست زیرا که اختلاف برابری با اتفاق نمیکند
و شهادت خصم از برای خصم مقبول است و بر او مردود است پس یحیی بن
خالد گفت که ای هشام او را نزدیک بحد الزام رسانیدی لیکن با او مماشاة
و مجارات نمای و با او بر سبیل جدل سخن را مستمر و متسلسل ساز که امیر
المؤمنین یعنی هرون را سخنان تو خوش می آید هشام مضمون این بیت
بر زبان آورد که نظم در جدل بیش هر خلق تشنه دل داریم
و در انصاف رسد بر همه فایق مائیم ای یحیی غرض از مناظره اظهار
صواب است و مدار آن بر رعایت انصافست و گاه هست که سخن بجای
غامض و دقیق میرسد که بر بعضی افهام تحقیق آن پوشیده میماند و اگر
یکی از دو خصم در مقام مکابره و عناد در می آید اگر میخواهی که حق ظاهر شود
باید که او را بر آن داری که رعایت انصاف نماید و در میان من و خود
واسطه عدل مقرر فرماید تا هر کدام که از طریق حق عدول نمائیم ما را براه

باز آرد و در مقام کجی نگذارد پس عبدالله بن یزید گفت بتحقیق که ابو محمد یعنی هشام
ما را براه انصاف میخواند و ما نیز از آن تجاوز نمی نمائیم هشام گفت این واسطه
چه کس خواهد بود و چه مذهب خواهد داشت از اصحاب من خواهد بود
یا از اصحاب تو یا مخالف ما هر دو یا مخالف تمام ملت عبدالله گفت هر کرا
میخواهی اختیار کن که من بآن راضیم هشام گفت که بهر یک از اقسام این تفصیل
راضی شدن مشکل است زیرا که اگر آن واسطه از اصحاب من باشد تو ایمن
نخواهی بود از آنکه بر تو تعصب نماید و اگر از اصحاب تو باشد من از وی ایمن نخواهم
بود و اگر مخالف هر دو طرف باشد هیچکدام از وی ایمن نخواهیم بود پس مناسب
آنست که یک کس از اصحاب تو مقرر شود و یکی از اصحاب من تا باتفاق نظر در
سخنان ما اندازند و از روی عدل و راستی بر ما حکم کنند چون عبدالله این سخن
شنید گفت که انصاف دادی ای ابو محمد و من نیز همین میخواستم پس هشام متوجه
یحیی بن خالد برمکی شد و گفت آگاه باش که قطع سخن او نمودم و باز کرد سعی
جمیع مذاهب او را ناچیز ساختم و هیچ راه سخن برای او نگذاشتم و از مناظره او
فارغ شدم چون هرون از عقب پرده این سخن بشنید پرده را بجنبانید و یحیی را
بجانب خود متوجه گردانید پس با یحیی گفت که این متکلم شیعه با آن مرد قرار آداب
مناظره میداد و هنوز شروع در مناظره ننموده دعوی میکند که ابطال مذهب
او نمودم و از مناظره او آسوده ام با او بگوی که بیان این دعوی نماید پس یحیی هشام
گفت که امیرالمؤمنین میفرماید که دعوی که بر این مرد کردی آنرا بیان کن هشام
گفت این قوم همیشه در ولایت امیرالمؤمنین علیه السلام متفق بودند تا امر حکمین
اتفاق افتاد پس او را بواسطه رضا بحکمین تکفیر و تضلیل نمودند و حال آنکه
ایشان او را بقبول آن مضطر ساخته بودند و الحال این شخص که عمده اصحاب
خود است از روی اختیار بی وقوع اضطرار دو مرد مختلف در مذهب که یکی تکفیر
او میکند و دیگری تعدیل او میفرماید حکم میسازد پس اگر در این حکم ساختن مصیب
بود امیرالمؤمنین علیه السلام اولی است بصواب و اگر مخطی و کافر است پس ما را از
نظر در حال خود آسوده ساخت زیرا که گواهی بکفر خود داده و نظر در کفر و ایمان

اما اولی است از غلو در تکفیر او بر حضرت امیر را پس شیدان سخن را پسندید
جایزه لایق بهشام داد و او را بمنزل خود فرستاد و محمد بن عبد الکریم الشهرستانی
الاشعری در کتاب ملل و نحل گفته که هشام بن حکم از متکلمین شیعه است
و میان او و ابو الهذیل علاف که از قدمای معتزله است مناظرات بسیار در
علم کلام واقعست و بعضی از آرای فاسده در کلام باو نسبت داده و گفته که جمعی
از اصحاب او متفرق بتنویع آن آرای فاسده بوده اند و ایشان را هشامیه
میگویند و مخفی نماند که بعد از تسلیم صحت نسبت آرای مذکوره بهشام ظاهرا
صدور آنها از و قبل از ادراک سعادت ملازمت حضرت امام جعفر صادق ع
خواهد بود چنانکه سابقا از بعضی رواة امامیه نیز منقول شد که در اصل
جهمیه داشت و چون بخدمت آنحضرت رسید و کلمات هدایت آیات او را
شنید از مذهب جهمیه برگردید و بمذهب حق جعفری گروید و معنی مستند علما
که باو نسبت میدهند بر جواز خطا و مانند آن بخدای تعالی چنانکه مخالفان
خطا میشد غلط اندیشیده فهمیده اند و انکار آن نموده اند بلکه معنی دیگر است
که لایق انکار نیست چنانکه شیخ ابو الفتح کراجکی در کتاب کنز الفواید تحقیق آن
نموده و چگونه شیعه خطا بر خدای خود جایز دارند که [illegible] آن برسل و ائمه
خود را [illegible] میدانند که خطا نیز نمیکنند و تحقیق کلام در تحقیق مرام هشام
و امثال او از اوهام ناصبیان آغاز و انجام آنکه مفهوم از ظاهر لفظ بدا آنست
که آمر نهی کند از انچه بآن امر کرده بود قبل از وقوع در وقت آن و مخالفان
چون بواسطه قصور فهم یا وفور عناد آن نهی را مقصور دانسته اند بر آنکه از
روی جهل و پشیمانی باشد لاجرم گاهی میگویند که قایلان بیدا پشیمانی و
ندامت بر خدا جایز میدارند و گاهی میگویند که ایشان خطا بر خدا جایز میدانند
و اصلا آنرا باصول مقرره مشهوره شیعه [illegible] فهمیده
خود را ادراک نمایند و بالجمله مراد از بدا اینجا معنی است که گاهی سید غلام
خود را جهت ظهور حسن طاعت او بر دیگران امر کند بارتکاب امری شاق
و چون آن بنده شروع در مقدمات امر مذکور نماید او را از آن نهی کند

وصداق

و مصداق اقا جمعی است در افعال الهی قصه حضرت ابراهیم علیه السلام که خدای
او را در منام بذبح پسرش اسمعیل ع امر فرمود و چون او بموجب امر الهی ساعی
نمود و از هر دو آثار رضا و تسلیم و صبر ظاهر شد خدای تعالی از ذبح منع فرمود
و ایشان را شاکر و اجر ایشان را مضاعف فرمود اگر گویند خالی از آن نیست
که خدای تعالی اراده ذبح کرده بود یا نه و بنا بر اول لازم آید که خدای تعالی نهی کرده
باشد از انچه امر بآن کرده و بر ثانی لازم که امر کرده باشد بچیزی که اراده آن
نکرده و هر یک از این دو لازم خلاف مذهب شیعه است جواب آنست که ذبح
فی الحقیقه تفریق اجزا است و مقدمات ذبح از قصد و مهیا نمودن و کارد
گرفتن و نهادن آن بر حلق و ما شابه آنرا نیز ذبح میگویند بر سبیل مجاز و مجوز
این اطلاق بسیار است و این هنگام میگوییم که مراد خدای تعالی در ابتلای خلیل را او
باربان امر نمود از ذبح مقدمات شاقه ذبح بود از اعتقاد و قصد و خوابانیدن
جهت ذبح و کارد بر حلق نهادن و صبر بر آن کردن و تعبیر از آن نمود بلفظ ذبح
تا ابراهیم ع اعتقاد معنی حقیقی نموده صبر نماید و مستحق ثواب گردد و آنچه
نهی از آن فرمود حقیقت ذبح بود پس لازم نیاید که خدای تعالی امر کرده باشد
بانچه اراده آن نمود یا نهی کرده باشد از آنچه بآن امر فرموده و حاصل
آنکه اطلاق بدا بر صورت قضیه مذکوره و ما شابه آن نظر بظاهر حال است
زیرا که ظن ابراهیم و اسمعیل در آن قضیه این بود که مراد از ذبح حقیقت اوست و چون
در ثانی الحال بر ایشان منکشف شد سبب نهی از آن سوای آنچه در ظن
ایشان بود پس ظاهر آن بدا باشد بنا بر مشابهتی که این صورت داشته
بحال کسی که امر کند بچیزی و نهی کند از آن و ناظران اطلاع بر ظاهر امر
داشته باشند دون باطن آن والله اعلم و از جمله مصنفات او که در کتاب نجاشی
مذکور است کتاب [illegible] المعرفة و کتاب الجبر فی التوحید
و کتاب الدلالة [illegible] الاجسام و کتاب آخر فی التوحید و کتاب الجبر
و القدر و کتاب المجالس فی الامامة و کتاب الدلالة فی الامامة و کتاب فی
ابطال امامة المفضول و کتاب فی وصیة النبی صلعم و الرد علی منکریها

وکتاب اختلاف الناس فی الامامة وکتاب الرد علی ارسطاطالیس فی التوحید
وکتاب الرد علی اصحاب الطبایع وکتاب الرد علی المعتزله وکتاب الرد علی
طلحة والزبیر وکتاب الرد علی الزنادقة وکتاب علل التحریم وکتاب
الفرایض وکتاب فی الحدیث وکتاب المیزان وکتاب الاستطاعة و
کتاب الثمانیة ابواب وغیر ذلک واز جملهٔ مناظرات لطیفهٔ هشام که در
کتاب مذکور مسطور است آنست که روزی ضرار بن عمرو ضبی که از مشاهیر زمان
خود بود نزد یحیی برمکی رفت یحیی با او گفت میتوانی که با شخصی که درین زمان
رکن شیعه است مناظره نمایی ضرار گفت هر کرا میخواهی بیار یحیی کس بطلب
هشام بن الحکم فرستاد و چون حاضر شد با او گفت که این شخص ضرار است
که از علمای متکلمین و مخالف تست در اصول دین میخواهم که در مسئلهٔ امامت
با او مناظره کنی هشام قبول نموده بجانب ضرار اقبال نمود و گفت ای ابو عمرو
مرا خبر ده که ولایت و برائت بظاهر واجبست یا بباطن ضرار گفت بظاهر
زیرا که باطن را نمیتوان دانست مگر بوحی هشام گفت راست گفتی اکنون
مرا خبر ده که کدام یک از علی بن ابی طالب و ابو بکر دفع اعادی حضرت پیغمبر
بشمشیر بیشتر کرد و دشمنان خدا را در معرکهٔ غزاها و بیشتر کشت و آثار
جهاد از او بیشتر ظاهر شد ضرار گفت درین امور علی بن ابی طالب بیشتر بود
اما یقین ابو بکر محکمتر بود هشام گفت این همان حال باطن است که
باتفاق سخن را در آن گذاشتیم و تو اعتراف نمودی که آراستگی ظاهر علی
بولایت خدای و رسول بیشتر است از ابو بکر ضرار گفت اینست ظاهر حال
هشام گفت آیا معترف هستی که هرگاه باطن کسی موافق ظاهر پسندیدهٔ
او باشد کمال فضل او در آن خواهد بود ضرار گفت بلی هشام گفت تو
میدانی که حضرت رسالت علی بن ابی طالب را گفت انت منی بمنزلة هارون
من موسی الا انه لا نبی بعدی ضرار گفت میدانم هشام گفت پس میگویی
که آنحضرت چنین سخن در بارهٔ علی بن ابی طالب گوید و او نزد آنحضرت
در باطن ایمان قوی نداشته باشد گفت نه هشام گفت پس بنا بر صحت

ظاهر

ظاهر و باطن علی بن ابی طالب ظاهر گردید و هیچ کدام از ظاهر و باطن
تو بصحت نرسید والحمد لله علی ذلک و مخفی نماند که حاصل ایراد ضرار درین مقام
آنست که شارح جدید تجرید که یکی از علمای اهل سنت است بعد از ذکر
تعداد فضایل حضرت امیر که مصنف قدس سره العزیز مذکور ساخته
گفته که هیچ سخن در کثرت مناقب و بسیاری فضایل آنحضرت نیست و
تحقیق متصف بودن او بکمالات و مخصوص بودن او بکرامات لیکن
دلالت بران نمیکند که او پیش خدای تعالی عزت و کرامت و ثواب بیشتر داشته
باشد و تفصیل جواب بر وجهی که بعضی از متاخران اصحاب متصدی بیان
آن شده اند آنست که بر هیچ عاقل مخفی نیست که موجب کرامت و عزت و
ثواب که عوض عبادتست بر وجه تعظیم غیر ازین امور نیست که او قبول
کرده که اینها همه در حضرت امیر بیشتر بود و بعضی مخصوص آنحضرت بود
معنی ندانسته باشد که دیگری را عزت و کرامت و ثواب بیشتر باشد و
بر تقدیر تسلیم که این تواند بود اما عاقل کی تواند بود که قایل شود بعدم
و متصف بودن این نوع کسی بجهت آنکه شاید دیگری بهتر باشد با آنکه دیگری
متصف باین صفات نباشد و ظاهرست که عاقل میگوید که حالیا [illegible]
ما این بهتر و لایقتر بامامتست تا در غیر او ثابت شود چه معنی دارد که کسی
گوید که لعل علم مثلا از کسی که علمش معلوم نباشد بهتر است از کسی که علمش معلوم
باشد و این نسبت ظاهرست نزد عقل و در نقل که قرآن و حدیث باشد نیز هست
مثل قوله تعالی افمن یهدی الی الحق احق ان یتبع امن لا یهدی الا ان یهدی فما لکم
کیف تحکمون یعنی آیا کسی که هدایت داشته باشد و عالم باشد بحق احق است
که تابع او شوند مردمان و متبوع خود کنند یا کسی که هدایت و علم ندارد تا
او را هدایت و علم تعلیم کنند پس چگونه حکم میکنید و درین شاه صاحب عقیده
یعنی معلوم است و عقل حکم میکند که اولی بهتر است و [illegible] و خلاف آن مکابره
و عناد و عاقل آنست که خود را از تقلید و تعصب [illegible] دور سازد و نیکو [illegible]
علما و مشایخ سابق چنین رفته اند اما ایشان غلط کرده اند و [illegible]

بلد ما چه غلط بر غیر انبیا و ائمه هدی علیهم السلام جایز است با آنکه احتمال تقیه و بازی
خوردن از شیطان و دنیا نیز دارد چه از حال معلوم است که پادشاهان در
کمال ظلم اند و با وجود آن مردم نیز از ایشان میروند و ملازمت ایشان
اختیار مینمایند و مطیع ایشان میشوند و اگر مرد صالحی ایشان را گوید که تا
ظالم مشوید بلکه ظالم را تعظیم و دعا میکنند و آن مرد صالح را تشنیع و مذمت
کنند و اگر ظالم بفرماید که آن مرد صالح را بکشند فی الفور بقتلش میرسانند
و این بسیار واضح است و قرائن برین بیشمار و در کتاب ایضاح که از مؤلفات
محمد بن جریر بن رستم طبری امامی است آورده که روزی یحیی برمکی از هشام پرسید
که مشهور است که علی بن ابی طالب علیه السلام عمر بن خطاب را امیر المؤمنین میخواند
آیا در آن خواندن و نام نهادن صادق بود یا نه هشام گفت صادق بود یحیی
گفت پس چرا انکار استحقاق امامت او میکنید هشام گفت خدای تعالی بر زبان
زبان حضرت ابراهیم وصف کرده اصنام را با آله خدا یعنی که میفرماید فراغ
الی آلهتهم و حال آنکه آنها فی الحقیقه آله نیستند و در صدق خدای تعالی
شکی و ریبی نیست پس برین قیاس میتواند بود که حضرت امیر علیه السلام وصف
با امیر المؤمنین کرده باشد و فی الحقیقه چنان نباشد و مع هذا جری صدق
حضرت امیر را محرز باشد و مؤلف گوید که اشکال یحیی در لجواب وصف امیر المؤمنین
بر عمر و امثال او بحسب عرف شرع و استعمال صدر اول متوجه است
پس جواب هشام محتاج است آنچه را شنوانیده بود که حضرت امیر اجرای آن لفظ بر ایشان
بحسب اصل وضع لغوی کرده باشد یعنی امر کننده بر مؤمنان چه ظاهر است
که این ترجمه را اصلا دلالتی در عرف فارسیان بر استحقاق امارت موضوع
نیست و ظاهرا بنا بر ملاحظه این نکته مرحوم صدارت پناهی میر شمس الدین
اسد الله شوشتری در ترجمه رساله نفحات اللاهوت فی لعن الجبت
والطاغوت هر جا در روایات اصل رساله خطاب متغلبان خلافت
با امیر المؤمنین واقع شده ترجمه آن بقول خود که ای امر کننده بر مؤمنان
نموده بخلاف دیگر مترجمان آن رساله مانند میر ابو المعالی استرابادی و

ترجمه
ابی طالب که ایشان ازین دقیقه غافل شده اند و همان لفظ امیر المؤمنین را در
آن ذکر کرده اند و ایضا در مختار کشی از یونس بن عبد الرحمن منقول است
که گفت چون هشام در اصول فلاسفه طعن مینمود و مع هذا بواسطه
که در ارادت حضرت رسالت پناه بهرون گفته بود و خاطر هرون را بجانب
خود مایل ساخته بود یحیی بن خالد برمکی از او رنجیده و بر او رشک می
ورزید و فرصت دفع او میطلبید تا آنکه روزی بعرض هرون رسانید
که من تحقیق حال هشام نموده ام و دانسته ام که زعم او آنست که در روی زمین
امامی مفترض الطاعة غیر تو موجود است هرون گفت سبحان الله یحیی گفت
بلی او این زعم دارد و میگوید که اگر آن امام او را بخروج امر نماید خروج خواهد
نمود پس هرون یحیی را گفت که ائمه علم کلام را بر خود جمع نماید و با هم یکدیگر
مناظره نمایند و او از پس پرده سخن هر یک را می شنیده باشد آنگاه یحیی
ضرار بن عمرو و سلیمان بن جریر و عبد الله بن یزید اباضی و مؤبد موبدان
و رأس الجالوت را نزد خود طلبید و بمناظره انداخت و بعد از طول مناظره
و مشاجره هشام را که در نقاهت بیماری بود از روی مبالغه تمام طلب نمود
یونس گوید که چون رسول یحیی آن خبر رسانید هشام بمن گفت خطرمی افتاد
بلجابت سؤال او نمیکند و از آن می اندیشم که مبادا اقدام سلف ستاد
که مرا از آن حذری باشد زیرا که خاطر این ملعون یحیی بن خالد بواسطه
چند چیز بر من متغیر شده است و من عزیمت آن داشتم که اگر خدای تعالی مرا از این
بیماری شفا بخشد بکوفه روم و در آنجا رفت و شنبه را بر خود بر بندم و ملازم
مسجد و عبادت شوم و دیدار این ملعون را نه بینم یونس گوید که مرا او را
گفتم که خواهد بود الا خیر برو و مقید باش که از شر ایشان محترز باشی پس
هشام گفت که ای یونس تو می بینی که من احتراز خواهم کرد از امری که خدای
تعالی آن را بر زبان من خواسته باشد و این معنی چگونه متصور خواهد شد
لیکن برخیزم بحول و قوت خدای تعالی تا برویم پس هشام بر استری که رسول یحیی
او آورده بود سوار و من بر خری که از هشام بود سوار شدم و باتفاق در آن

مجلس درآمدیم و مجلسی مشحون با ائمهٔ علم حکمت و کلام دیدیم پس هشام پیش رفت
و بر یحیی و دیگران سلام کرد و نزدیک یحیی بنشست و من نیز در آن پایان
بنشستم پس یحیی او را حکم نمود که در مناظراتی که میان ایشان واقع
گذشته بود و فیصل نیافته بود حکم فرماید هشام آخر سخن هر دو کس را
تحقیق نمود و از روی استقلال بر بعضی جهة بعضی حکم فرمود و حسد و کینه
یحیی را بر خود بیفزود بعد از آن یحیی هشام گفت که از کثرت مناظره و جدال
امروز ملول شده ایم میخواهیم که فساد اختیار مردم را در تعیین امام
بیان نمایی و اثبات امامت حق آل رسول است بیان فرمایی هشام عذر خواه
و گفت که بیماری غم مرا عاجز ساخته از آنکه در دین مطالب در آیم و اگر کسی بر من
اعتراضی در آن نماید از عهده جواب بیرون آیم یحیی را آن عذر قبول نیفتاد
و مبالغه در آن باب نمود پس هشام بسخن در آمد و چون سخن را بنهایت
رسانید یحیی با سلیمان بن جریر گفت که از ابو محمد یعنی هشام چیزی از این باب
بپرس سلیمان از هشام پرسید که مرا خبر ده که علی بن ابی طالب مفروض
الطاعت بود هشام گفت بلی سلیمان گفت اگر آنکسی که بعد از وی امام است
ترا امر نماید که با او خروج بشمشیر نمایی اطاعت او خواهی کرد هشام گفت مرا امر
نخواهد کرد گفت چگونه امر نخواهد کرد و حال آنکه طاعت او بر تو فرض باشد هشام
گفت بگذار این سخن که جواب آن ظاهر شد سلیمان گفت از سخن تو این
معلوم میشود که در وقتی ترا اطاعت او میکنی و در وقتی دیگر اطاعت نخواهی کرد
هشام گفت که من نگفتم که اطاعت او نمیکنم اینکه گفتم که او مرا امر نخواهد کرد
پس سلیمان گفت من بر سبیل جدل از تو سؤال میکنم که امر نا کردن او مر ترا
واجب نیست پس اگر ترا امر کند بخروج چه کار خواهی کرد هشام گفت چند
گرد این فرق دار بگردی و از آن نمی اندیشی که اگر بگویم که هرگاه مرا امر نماید
خروج خواهم کرد دیگر ترا مجال سخن نخواهد ماند و با فهم و جهی ملزم خواهی
و من برای سفاهت تو میدانم که مآل این سخن من بکجا خواهد کشید دلیری نمی نمایم
چون هرون آن سخن از هشام بشنید روی درهم کشید و مردم را از آن

بمراجعت

بمراجعت نمود و هشام آن معنی را غنیمت دانسته در بغداد توقف ننمود و از
راه متوجه مداین گردید و در آنجا باو خبر رسید که هرون بر یحیی گفت که دست
از مواخذه هشام و اصحاب او باز نداری و فرستاد تا حضرت امام موسی را
آوردند و محبوس نمودند و هشام در کوفه مدتی مختفی بود و یحیی در مقام
او بود و بر وی دست نیافت تا هشام بجوار رحمت ایزدی شتافت **هشام بن
سالم الجوالیقی الجعفی الکوفی** مولای بشر بن مروان بن الحکم و از
سبی ولایت جوزجان بود در خلاصه مذکور است که او از اصحاب امامین
همامین جعفر صادق و موسی کاظم علیهما السلام بود و در مختار کتاب کشی
از هشام بن سالم منقولست که گفت بعد از وفات حضرت امام جعفر
من و ابو جعفر مؤمن الطاق در مدینه طیبه بودیم و مردم را گمان چنان بود
که عبد الله بن جعفر که پسر مهتر بود قایم مقام پدر است و بعد از پدر امامت
باو میرسد پس من و مؤمن الطاق نزد عبد الله رفتیم و دیدیم که مردم نزد
او جمع شده اند و در امامت متمسک باین روایت شده که حضرت امام جعفر
فرموده که ان الامر فی الکبیر ما لم یکن به عاهة یعنی امامت بر پسر بزرگتر
میرسد مادامی که در وی عیبی و عاهتی نباشد پس جهة امتحان از وی سؤال نمودیم
ابتدا از پدر او سؤال نموده بودیم و با او گفتیم که در زکوة چه چیز واجب است
گفت در دویست درم پنج درم دیگر پرسیدیم که در صد درم چند واجب
میشود گفت دو درم و نیم پس او را گفتیم که والله که مرجئه این فتوی نمیدهند
پس دستهای خود را بسوی آسمان برداشت و گفت لا والله ما ادری ما تقول
المرجئة پس از خانه او ناامید بیرون آمدیم و دانستیم که او امام نیست برای
قلت علم او بشرع آگاه در بعضی از دکانهای مدینه گریان و حیران نشستیم
نمیدانستیم که در مسائلی که ما را روی دهد بکدام یک رجوع نماییم و با یکدیگر میگفتیم
که بمرجئه رجوع باید کرد و گاهی بقدریه خاطر میل میکرد و گاهی بر زیدیه و گاه
بمعتزله و گاهی بخوارج تا آنکه در اثنای این حیرانی مردی پیر نورانی را دیدیم که او
دور بدست خود بسوی من اشارت میکند پس ترسیدم که مبادا از جاسوسان

منصور عباسی باشد که در آن زمان مقرر داشته بود که تحقیق نماید که شیعه امام
جعفر تو دیگر کدام یک از اولاد او میروند و کدام را قایم مقام او میدانند
آنگاه با رفیق خود مؤمن الطاق گفتم که از من دور شو که من از اشارت این
مرد بر خود و بر تو میترسم و چون امر او مستطیل شاید که چون تو از من دور
شوی از شر او خلاصی یابی پس مؤمن الطاق از من اندکی دور شد و من [illegible]
گمان آن داشتم که از آن مرد خلاص شوانم شد ناچار با او همراه شدم و با او
میرفتم تا بدر خانه حضرت امام موسی علیه السلام رسیدم مرا آنجا گذاشت و
رفت و خادمی که بر در ایستاده بود مرا گفت بخانه در آی رحمک الله چون
بخانه در آمدم حضرت امام موسی ع را دیدم و آن حضرت را چون نظر بر
برمن افتاد اول مرتبه فرمودند که لا الی المرجئة ولا الی القدریة
ولا الی الزیدیة ولا الی المعتزلة ولا الی الخوارج الیّ الیّ الیّ پس آن حضرت
گفتم که جانم فدای تو باد پدر تو از این عالم گذشتند گفت بلی گفتم که بمرگ
گذشتند گفت بلی گفتم جانم فدای تو باد پس کیست که بعد از و ما را هدایت
نماید گفت اگر خدای خواهد ترا هدایت خواهد داد گفتم جعلت فداک
عبدالله برادر تو زعم آنست که بعد از پدر امام و قایم مقام است گفت
یرید عبدالله ان لا یعبد الله ابدا گفتم جعلت فداک پس بعد از پدر تو کیست
که ما را هدایت نماید دیگر بار آن حضرت فرمودند که اگر خدای خواهد ترا هدایت
خواهد داد گفتم تویی آن هادی گفت من این نمیگویم گفتم چون دیدم که در
مسئله بر من مفتوح نشد گفتم جعلت فداک آیا کسی بر تو امام هست گفت
و مقارن این کلام او در دلم من هیبتی و عظمتی از وی در آمد زیاده از آنچه
از پدر او در خاطر من در می آمد آنگاه گفتم جعلت فداک دستوری ده تا
از مسایلی که از پدر تو می پرسیدیم از تو بپرسیم گفت بپرس بخبر و آشکارا
مکن که اگر آشکارا میکنی بیم سر و مظنه خطر است و چون مشکلات مسایل
خود را از وی پرسیدم او را بحری بیکران دیدم و علامت او کردیدم و
امامت او بر من ظاهر شد گفتم جانم فدای تو باد شیعه تو و پدر تو حیران

وگمراه مانده اند مرا دستوری ده که ایشان را از بطلان اعتقاد بخدمت تو بیاورم
آنحضرت فرمودند که هر کدام که آثار رشد و صلاح از وی ظاهر باشد از وی عهد بگیر
که کتمان حال نماید آنگاه او را پیش من آر که اگر این سر آشکارا شود [illegible]
ذبح بخود کشته شدن و دست مبارک خود را بحلق شریف نهادند پس از خدمت
آنحضرت بیرون آمدم ابو جعفر مؤمن الطاق را ملاقات نمودم از من پرسید که چه خبر
داری گفتم هدایت الهی و تمام قصه ملازمت خود را با حضرت امام تقریر نمودم بعد
مفضل بن عمرو و ابو بصیر را از آن حال خبر دادم و ایشان بخدمت آنحضرت
رسیدند و مشکلات مسایل خود را از وی پرسیدند و جزم قطعی در امامت او بهم
رسانیدند پس فوج فوج از شیعه را بخدمت آنحضرت دلالت نمودم و ایشان
میرفتند و کتمان او را می شنیدند و از روی امتحان مسایل مشکل می پرسیدند
و بامامت او حکم میکردند تا آنکه اکثر شیعه بآنحضرت رجوع نمودند و با عبدالله
الا جعفر اندکی از مردم باقی ماندند و چون عبدالله آن حال را مشاهده نمود
دید و دانست که هشام بن سالم شیعه را بجانب حضرت امام موسی ع دلالت نمود
و از متابعت او منع فرموده جمعی را در مدینه در کمین داشته بود که هشام را آزار
نمایند و از این روایت بغایت شدت تقیه در زمان حضرت امام موسی ع ظاهر
میشود تا آنکه بخط والد مرحوم خود رحمه الله تعالی دیده ام که اصحاب [illegible]
آنحضرت بواسطه شدت تقیه گاهی بعید از کنیت و گاهی بعالم و گاهی بفقیه و گاهی
بعبد صالح و گاهی برجل از آنحضرت تعبیر میکردند **جمیل بن دراج النخعی**
در خلاصه مذکور است که او شیخ ما و وجه طایفه و ثقه بود و از اصحاب و
راویان امامین همامین جعفر الصادق و موسی الکاظم علیهما السلام بود و
جد او نوح بن دراج قاضی کوفه بود از اصحاب ما بود و مذهب خود را از اغیار
اخفا مینمود و جمیل بن دراج در ایام حضرت امام رضا علیه السلام وفات یافت
و از برادر خود ایوب بن نوح مسایل مذکور بوده و او را کتابی است در حدیث و
کشی گفته که او از آن جماعت است که طایفه امامیه بر تصحیح جمیع روایات او اجماع نموده اند
و اقرار بفقه او کرده اند و در کتاب کشی از عبدالله بن مغیره منقولست که گفت

شنیدم که حضرت امام جعفر علیه السلام این آیه تلاوت فرمود که فان یکفر بها هؤلاء فقد وکلنا بها قوما لیسوا بها بکافرین پس بدست خود اشارت بسوی ما کرد و ما جماعتی بودیم که در میان ما جمیل بن دراج و دیگر اصحاب بودند پس ما گفتیم اجل والله جعلنا فداک لا نکفر بها داود بن زربی الهندی

در خلاصه مذکورست که اختصاص تمام بهرون الرشید داشت و معتقد حضرت امام جعفر علیه السلام بود و در اختیار کشی از داود رقی منقولست که گفت روزی بخدمت حضرت امام جعفر علیه السلام رفتم و پرسیدم که اعداد شستن روی و دست در طهارت چند است گفت آنچه در اصل از جانب خدای تعالی واجب شده بود یکمرتبه بود بعد از آن حضرت رسالت می شد دیگر بر آن افزود هر که سه بار بشوید نماز او باطل خواهد بود و در این سخن بودیم که داود بن زربی از در در آمد و در یکی از زوایای خانه نشست و همان مسئله را که من پرسیدم از آن حضرت پرسید پس در جواب او فرمود که سه سه بار باید شست و هر کم کند نماز او باطل است پس از استماع آن تناقض لرزه بر تن من در آمد و نزدیک بآن شد که شیطان بر من راه یابد مقارن این حال آنحضرت بجانب من نگاه از روی غضب نمودند و گفتند که ساکن باش ای داود که این مقامیست میان حق و کفر و ضرب اعناق پس از خدمت آنحضرت بیرون آمدیم و خانه ابن زربی که بجوار باغ منصور عباسی بود رفتیم اتفاقا قبل از آن کسی بمنصور گفته بود که ابن زربی از شیعه و بخدمت جعفر بن محمد تردد مینماید و منصور گفته بود که من طریق طهارت جعفر بن محمد را میدانم پس بعد از این پیروی طهارت ابن زربی خواهم کرد اگر بطریق او وضو خواهد ساخت آنچه در حق او گفته اند دروغ خواهم دانست و او را خواهم کشت در این وقت که با ابن زربی بخانه او آمدیم منصور در عمارتی که بر اطراف باغ مشرف بر خانه ابن زربی داشت کمین کرده بود و تتبع احوال ابن زربی مینمود و چون وقت نماز رسید ابن زربی بوضو مشغول شد و در وضو سه بار سه بار غسل نمود چنانکه حضرت امام علیه السلام باو اعلام نموده بود و چون وضوی او تمام شد منصور کسی فرستاد و او را طلبید و چون

داود نزد هرون رسید با او اظهار لطف و مرحمت نمود گفت ای داود درباره تو سخنی گفته بودند که تو از آن مبرا بودی و چون من بپیروی وضوی تو کردم دانستم که آن سخن راست نیست میخواهم که مرا بحل کنی آنگاه فرمود تا صد هزار درهم بداود دادند و گفت که داود رقی است گوید که بعد از این واقعه من و داود بن زربی بخدمت حضرت امام علیه السلام رسیدیم و داود بن زربی با آنحضرت گفت که جعلنی الله فداک خون ما را در دنیا حفظ نمودی و امید داریم که بوسیله یمن و برکت تو در بهشت داخل شویم پس آنحضرت او را گفت که خدای تعالی ترا و جمیع برادران ترا از مؤمنین در بهشت جا داده است اما ماجرای خود را بر داود رقی بگوی تا اضطراب او ساکن شود آنگاه با داود زربی امر فرمودند که بعد از این وضو چنانکه در اصل مشتی است سازد و زیاده مکن که نماز تو باطل خواهد شد و ایضا در اختیار کشی از داود بن زربی منقولست که گفت روزی بخدمت حضرت امام موسی علیه السلام مالی بردم آنحضرت بعضی گرفتند و بعضی را باز پس دادند پس عرض نمودم که چرا این باقی را نگیرید فرمود که عنقریب صاحب الامر آنرا از تو خواهد طلبید و بعد از وفات آنحضرت حضرت امام رضا کسی نزد من فرستادند و آن مال را از من گرفتند حماد بن علی الجهنی

ابو محمد البصری در خلاصه و کتاب ابن داود مذکورست که در روایت حدیث بسیار احتیاط مینمود تا آنکه از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام زیاده از بیست حدیث روایت نکرده و از امام موسی کاظم و امام رضا علیهما السلام روایت از و شنیده و در اختیار از و منقولست که گفت من و عباد بن صهیب بصری از آنحضرت امام جعفر صادق علیه السلام استماع احادیث مینمودیم پس عباد دویست حدیث حفظ نمود و من از آن جمله سیصد حدیث حفظ نمودم و میشد که در زیاده و نقصان آنها اشتباه میشد و در تقدیم و تاخیر بعضی الفاظ تشکیک واقع میشد تا آنکه اقتصار بر روایت پنجاه حدیث نمودم که در آن شکی نداشتم و بعضی از و منقولست که من بخدمت حضرت امام موسی علیه السلام رسیدم و از و درخواست نمودم که دعا کنند که خدای تعالی مرا خانه و زن و فرزند روزی نماید و توفیق حج هر ساله کرامت فرماید پس آنحضرت دست مبارک بدعا برداشتند و گفتند اللهم صل علی محمد و آل محمد

وکثیرا ما اداود

مستجاب

وارزقه داراً وزوجةً وولداً وخادماً وحج خمسين سنة وآنچه دعا در حق من شد وچون دران دعا تخصیص به پنجاه حج نمود دانستم که زیاده از آن حج نخواهم کرد پس چون چهل وهشت حج کردم صاحب خانه وزن وفرزند وخادم شدم آورده اند که در حج پنجاه ویکم در وادی قناة که در اینجا غسل احرام بجا می آورد در آب سیل غرق شد زیاده از هفتاد سال عمر داشت ودر سال دویست ونه بجوار رحمت ایزدی انتقال نمود ودر کشی مسطور است که طایفه امامیه اجماع نموده اند بر تصحیح جمیع روایات واخبار او واقرار نموده اند بفقه او واو را کتابیست در حدیث وکتابی دیگر در توحید **حمزة الطیار** کنیت او ابو عماره است شیخ ابو عمرو کشی باسناد خود از هشام بن الحکم روایت نموده که حضرت امام همام جعفر بن محمد صادق علیهما السلام بعد از فوت او بر او رحمت فرستاده ودعای او بنضرة وسرور نمود وفرمود که رحمه الله ولقاه نضرة وسروراً فقد کان شدید الخصومة عنا اهل البیت ودر کشی از طیار منقول است که گفت بخدمت حضرت امام جعفر علیه السلام عرض نمودم که شنیده ام که تو خوش نمی آید که ما با مخالفان خود مناظره وخصومت کنیم آنحضرت فرمودند که اما مناظره امثال تو با ایشان ما را خوش آید که تو اگر در دامی واقع شوی از آن جلو بران میتوانی نمود وهر که چنین نباشد مناظره او مرا خوش نمی آید ودر خلاصه از حضرت امام جعفر ع روایت نموده که فرمود که حضرت امام محمد باقر بوجود طیار مباهات وافتخار مینمودند **ابو الصباح ابراهیم بن نعیم العبدی الکنانی الکوفی** از بنی عبد قیس بود ودر کوفه متولد شده بود ودر میان بنی کنانه منزل داشت بنابرین او را کنانی میگفتند علامه حلی قدس سره در کتاب خلاصه توثیق او نموده وگفته که حضرت امام جعفر صادق ع بواسطه اعتمادی که بر او داشتند در شان او فرموده که انت میزان لا عین فیه یعنی تو ما شد ترازوئی که در کفتین او قصور ونقصان نیست ودر کشی از ابی الصباح منقول است که گفت روزی شخصی نزد من آمد وگفت که زید بن علی از تو تبرا مینماید برمن الا استماع ان یحی

شدم ولباس خود پوشیدم ومتوجه ملاقات زید شدم وچون بخانه او در آمدم وبر او سلام کردم گفتم که ای ابو الحسین شنیدم که تو گمان آنست که امام حجة الله است بعد از گذشته از چهارم کسی است که قیام بسیف نماید گفت آری چنین گفته ام آنگاه من بعضی از کلمات که منافی دعوی او بود ودر زمان حیات حضرت امام محمد باقر علیه السلام از و شنیده بودم بر او القا نمودم واز پیش او بیرون آمدم واحتیاط تمام ساختم وبخدمت حضرت امام جعفر علیه السلام متوجه شدم وماجرای خود را با زید بخدمت او عرض نمودم پس آنحضرت فرمودند که اگر خدای تعالی زید را استیلا سازد بخروج بشمشیر واز خاندان دو شمشیر دیگر با او خروج نماید بکدام دلیل توان دانست که شمشیر حق کدام وشمشیر باطل کدام والله که حقیقت حال نه آنست که او گمان کرده واگر خروج نماید کشته خواهد شد وچون از خدمت آنحضرت مراجعت نمودم وبقاء رسید خبر قتل زید را شنیدم ودر کتاب نجاشی مذکور است که او را کتابیست در حدیث **حمزة بن حمران** در خلاصه مذکور است که او از اصحاب حضرت امامین همامین محمد الباقر وجعفر الصادق علیهما السلام بود ودر مختار کشی از سوره منقول است که گفت روزی زید بن علی مرا گفت ای سورة چگونه دانستید که صاحب شما بر آن نحو است که ذکر کرده اید گفتم از اینجا دانستیم که ما پیش از ین هرگاه در مسایل خود که رجوع به برادر تو محمد بن علی میکردیم او بآیات قرآنی واحادیث جد بزرگوار خود جواب مسایل ما را ادا مینمود وچون او بجنات الماوی انتقال نمود بهر یک از آنکار رجاء شما رجوع نمودیم وتو نیز از آنجا بودی وهیچ کدام از شما جواب جمیع مسایل ما متوجه نشدید بعد آمدیم که رجوع به برادر زاده تو امام جعفر علیه السلام نمودیم پس او بطریق پدر بزرگوار جواب مسایل ما را ادا فرمود آنگاه زید تبسم نمود وگفت راست گفتی که کتب حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه نزد اوست **سلم بن خیثمة الکوفی** مولای حضرت امام جعفر صادق بود وآنحضرت او را از اهل بهشت میدانستند وچون مردم را دعوت میکرد

که بر خلافت محمد بن عبدالله معروف بنفس زکیه بر بنی العباس خروج نمایند و او بر
علی عباسی او را گرفت و بآن کینه او را کشت و صلب نمود و او پیش از آنکه
مردم با او همراه گرفته بود که آنچه متی وکذا اوست از حضرت امام جعفر است ع
شیخ ابو جعفر طوسی در کتاب غیبت آورده که او از قوام و وکلای حضرت
امام جعفر ع بود و نزد آنحضرت بغایت پسندیده بود و بر منهج او عمل نمود
و چون خبر قتل معلی بآنحضرت رسید بسیار برو شوار آمد و برو او و گفت
ای داود مولای مرا که وکیل من در مال و عیال من بود چرا کشتی والله که ترا نزد خدای
روی آموزش نخواهد بود مخفی نماند که معلی در بعضی از روایات که در فضیلت
روز نوروز و بیان اعمال مستحبه آن از حضرت امام جعفر صادق ع
روایت نموده کرده که حضرت رسول علیه السلم در آن روز علی را علیه السلم
بوادی جن و دیوان فرستاد بر عهد و پیمان خود بر ایشان و بعضی از ایشان
از استعهد نموده و جهاد کرده حضرت امیر را علیه السلم و کشتن بعضی از
جنیان را بیان فرموده و ابعد کمان برده بلکه از جمله محالات شمرده و شیخ اجل
عبدالجلیل رازی در جواب گفته که اگر این ناصبی هنوز ندانسته که جنیان
نیز مانند آدمیان مکلف اند بشریعت و احکام پس قرآن مجید پیش باید کرد تا
خواندن آن آیه را که سنفرغ لکم ایها الثقلان و جای دیگر میفرماید قل
اوحی الی انه استمع نفر من الجن فقالوا انا سمعنا قرآنا عجبا یهدی الی
الرشد فآمنا به و جای دیگر جن را در تکلیف تقدیم میدهد بر انس ویقول
یا معشر الجن والانس الم یاتکم رسل منکم یقصون علیکم آیاتی و ینذرونکم
لقاء یومکم واین خطاب بقیامت باشد و هر دو را از دلالت بر اینکه ایشانرا
و هم مصطفی صلعم رسولست از خدای تعالی بر ایشان و چون مکلف باشند
مخیر باشند و بعضی مومن باشند و بعضی کافر و بعضی مقر باشند و بعضی
منکر و چون کتاب و شمشیر با هم آمده است چنانکه اجنه کتاب دارند
صلاحیت شمشیر و جهاد هم دارند و هر دو بر یک حد باشند واگر سلیمان او را
آصف ع با شکر بر جن حاکم باشد مصطفی بهتر است از سلیمان و مرتضا

حضرت از آصف و قرآن مجید از آن حکایت کرده و گفت والشیاطین کل بناء
وغواص وآخرین مقرنین فی الاصفاد پس اگر روا باشد که سلیمان ایشانرا محبوس
روا باید داشت که علی با ایشان جهاد کند واگر مصطفی و مرتضی بقرآن و شمشیر بر ایشان
حکم کنند روا باشد و انکار آن در حکم انکار قرآن و شریعت باشد و اگر مراد ناصبی
مجمل ازین استبعاد آنست که ایشان اجسام لطیف اند تیغ بر ایشان کار نکند
باید که قصه روز بدر را از تفاسیر و تواریخ اصحاب خود بخواند که جبرئیل بر زین
کرده اسب نهاده می تاخت چون بازگشت حضرت پیغمبر علیه الصلوة والسلام ازو
پرسید که کجا رفته بودی گفت یا رسول الله ابلیس ملعون آمده بود و بر سر آن کوه
که فرا ایستاده و ایشان را غرور میداد از پیش رفتم و زخم داده او را از پیش برانده
کناره دریا گمان پی باس گفت نه شما مرا مهلت داده اید که تا بقیامت بمانم
گفتم آری چنانست وعده بالفاق نیست اما تیغ اسلم که مرتن ادم تراکارد ندم و حرارت
آن تا بقیامت بجوری بمانی این بشنید و بیدار فروشد و من باز گشتم و قرآن مجید
ازین خبر داده است که فلما ترآت الفئتان نکص علی عقبیه و در تفسیر تعالی
ستحاب این معنی مذکور و مشروح است که ابلیس در آن روز بصورت سراقه بن مالک
ابن جعشم الکنانی آمده بود پس جواب ناصبی باید که دعوی تیغ و جهاد علی
با جنیان را تصحیح ان قیاس کند با دست از تعصب بدارد تا مخالفت قرآن نکرده
کرده باشد والحمد لله رب العالمین **یونس بن یعقوب بن قیس البجلی الدهنی**
در خلاصه مذکورست که شیخ طوسی علیه الرحمة شهادت توثیق او نموده و در چند
موضع تعدیل او فرموده و شیخ نجاشی گفته که او بحضرت امامین همامین جعفر صادق
و موسی کاظم ع اختصاص داشت و وکیل حضرت امام موسی بود و در ایام حضرت
امام رضا در مدینه وفات یافت و آنحضرت متولی امر تکفین و تدفین او شد
و او در مبادی حال قایل بامامت عبدالله بن جعفر بود و بعد از آن رجوع نمود و در
کشی مسطورست که چون یونس در مدینه طیبه وفات یافت حضرت امام رضا ع
حنوط و کفن و جمیع مؤنه تجهیز او را فرستاد و امر نمود موالی خود و موالی پدر
خود را که نزد جنازه او حاضر شوند و با ایشان گفت که یونس اگرچه ساکن عراق

بود اما مولای جدّ بزرگوار من بود باید که قبر او را در بقیع مهیّا سازند و اگر اهل مدینه
گویند که او عراقی بود و نمیگذاریم که او را در بقیع دفن نمایید در جواب ایشان
بگویید که او مولای حضرت امام جعفر علیه السلام بود و اگر شما منع خواهید کرد
دفن او را در بقیع ما نیز بعد از این منع خواهیم کرد که دفن کنید موالی خود را
در آنجا پس او را در بقیع دفن نمودند و آنحضرت یکی از فضلای شیعه کوفه را
فرستاد تا بر جنازه او نماز گذارد و در کتاب کشی از صفوان بن یحیی منقول
است که گفت بحضرت امام رضا علیه السلم گفتم که جان من فدای تو باد بسیار
خوشحال شدم از اتفاقی که در باب تکفین و تدفین یونس فرمودید
آنحضرت فرمودند که لطف الهی درباره او مشاهده نمای که او را از عراق
بجوار پیغمبر خود انتقال فرمود و از یونس روایت نموده که گفت بخدمت
حضرت امام جعفر ع رقعه نوشتم و از او التماس نمودم که در حق من دعا
فرماید که از جمله ناصران دین او باشم پس در جواب من چیزی نفرمودند
و من از آن معنی غمگین ماندم آخر از بعضی اصحاب شنیدم که گفت من نیز
آنچه تو استدعا کرده بودی از آنحضرت استدعا نموده بودم در جواب
من نوشتند که رحمک الله ربما ینتصر الله لدینه بشر خلقه معویة بن
عمار الدهنی در کتاب کاشف ذهبی ذهبه الله بنوره مسطور است
که دهن طایفه اند از قبیله بجیله و دهن بتحریک نیز آمده و از امام جعفر بن
محمد صادق ع روایت دارد و قتیبه گفته که او ثقه است و ابو حاتم گفته که
حدیث او قابل احتجاج نیست و در کتاب خلاصه علامه مذکور است که معویة
ابن عمار بن ابی معویة خباب بن عبد الله الدهنی بضم الدال المهملة و اسکان
الهاء فاتح آن و نون قبل از یاء کوفی و مولای بنی دهن است که طایفه از قوم
بجیله اند و او وجه اصحاب ماست و در میان ایشان متقدم و کبیر الشأن
و عظیم المحل و ثقه است و پدر او عمار در میان عامه یعنی اهل سنت و جماعت
چنین بود معویه از حضرت امام جعفر صادق و امام موسی کاظم علیهما السلم
روایت نموده و شیخ ابو عمرو کشی گفته که عمر او یکصد و هفتاد و پنج سال بود

و در سال یکصد و هفتاد و پنج وفات یافت اسحق بن عمار الصیرفی شیخ ابو جعفر
طوسی و شیخ ابو الحسن نجاشی فرموده اند که اسحق از راویان صادق و کاظم علیهما السلم
و اگرچه فطحی بود اما از ثقات اصحاب ما بود و شیخ نجاشی فرموده که او و برادرانش
یونس و یوسف و قیس و اسمعیل خانواده بزرگ اند از شیعه و پسران برادر او
علی بن اسمعیل و بشیر بن اسمعیل از وجوه راویان حدیث بوده اند و در کتاب
کشی از اسحق منقول است که گفت روزی بخدمت حضرت امام جعفر ع بودم
که مردی از شیعه در آمد پس آنحضرت او را فرمودند تجدید بدو بگو که از اجل تو
زیاده از یکماه نمانده است از اسحق آنحضرت مرا بگریه دست داد و باخود گفتم
که مگر او اجال ما را میدانند پس آنحضرت ما فی الضمیر مرا یافتند و از روی غضب
متوجه من شده فرمودند که ای اسحق چگونه انکار آن حال از من میکنی و حال
آنکه رشید هجری که مردی مستضعف از شیعه ما بود علم منایا میدانست و امام
اولی است بدانستن آن از رشید هجری و اگر تو را صورتی شکی هست اینک تو را
خبر میدهم که از عمر تو دو سال مانده و تفرقه در میان تو و اولاد عظیم
در دین زود بتو و اهل و عیال تو خواهد رسید و ایضا در کتاب کشی از اسحق
منقول است که گفت چون مال من بسیار شد دربانی بر در خانه خود نشاندم
و باو فرمودم که فقرای شیعه را از دخول در خانه من منع نماید و در آن سال
بمکه رفتم و چون بخدمت حضرت امام جعفر ع رفتم و بر وی سلام کردم جواب
سلام من از روی سرگرانی و انقباض دادند پس گفتم جان من فدای تو باد
چه چیز است که حال مرا نزد شما دیگرگون ساخته است گفتند آنچه تو با برادران
مومنان دیگرگون ساخته گفتم جان من فدای تو باد و الله که من حق ایشان
و حقیقت دین ایشان میدانم لیکن از شهرت اتفاق و هجوم ایشان بر خود
می ترسم پس آنحضرت فرمودند که مگر نمیدانستی که چون دو مومن بر در ملاقات
با همدیگر مصافحه نمایند و در میان دو انگشت بزرگ ایشان صد رحمت
نازل میشود که نود و نه از آن با کسی متعلق باشد که صاحب خود را بیشتر دوست
دارد و هرگاه همدیگر را معانقه کنند و در آغوش گیرند رحمت الهی ایشان را

احاطه کند و چون روی محمد یکریا از برای روی خدا بوسید و هذا ان عالم بالا باشان
گویند که گناهان شما آمرزیده شد و چون باهم بنشینند و دو ان دل گویند ملایکه
عظام و کاتبان کرام با همدیگر گویند که از ایشان دور باید شد که مبادا از اسرار
خود سخنی گویند خدای تعالی نخواسته باشد که ما نیز بران اطلاع یابیم و چون
کلام حضرت امام عم باین مقام رسید عرض نمودم که میتوانند بود که کاتبان
کرام کلام ایشانرا نتوانند شنید و مع هذا از ایشان جدا شده نشنوند و نتوانند
و حال آنکه خدای تعالی فرموده که ما یلفظ من قول الا لدیه رقیب عتید پس
آنحضرت سر مبارک خود را لحظه بزیر انداختند و بعد از آن اشک دیدگان
سر بر داشتند و فرمودند که ای اسحق اگر کاتبان کرام نشنوند و ننویسند خدای
علام که عالم السر است از آن آگاه میشود و بعد از آن ای اسحق پس از خدای تعالی
چنان بترس که گویا او را می بینی و اگر ترا شک شود در آنکه او ترا می بیند کافر خواهی
شد و چون ترا یقین حاصل شود که او ترا می بیند و مع هذا مرتکب معاصی گردی
چنان است که او را کمتر از جمیع ناظران دانسته تعالی عن ذلک علوا کبیرا شیخ
نجاشی گفته که اسحق را کتابی است در نوادر حدیث عبد الله بن سنان بن طریف
الکوفی در خلاصه و کتاب نجاشی مذکور است که او مولای بنی هاشم بوده
و بعضی گفته اند مولای بنی طالب بود و بعضی گفته اند مولای بنی العباس بوده
خازن منصور و مهدی و هادی و رشید بود و از اکابر و ثقات اصحاب ما بوده
و از راویان صادق است عم و بعضی گفته اند که از حضرت امام موسی علیه السلام
نیز روایت نموده و بثبوت نرسیده در مختار کشی از عبدالله منقولست که
گفت روزی با پدر خود بخدمت حضرت امام جعفر صادق عم رفتیم پس آنحضرت
با من گفتند که خدمت پدر خود کن که پدر تو بزرگ سالی زیاده میکند الا
بود کی تا آنکه حدیث روایت نموده که گفت در خدمت حضرت امام جعفر صادق
بودم آنحضرت عبدالله بن سنان را یاد کرده فرمودند که الا انه یزید علی السن
خیرا عبدالله را کتابی است در بیان احکام نماز که بکتاب عمل یوم و لیلة معروفست
و کتابی دیگر کبیر در باب احکام صلوة و کتاب در سایر ابواب حلال و حرام

ابوبکر حضرمی در کتاب مختار از بکار بن ابی بکر مذکور روایت که گفت
خبر رسید بپدرم ابوبکر و برادرش علقمه که زید بن علی میگوید که امام در میان ما اهل البیت
نباشد که امامت خود را پنهان دارد بلکه امام آنست که آشکارا بشمشیر خروج نماید
پس هر دو باتفاق نزد زید رفتند و چون بنشستند پدرم ابوبکر که دلیرتر بود
بزید خطاب نمود و گفت ای ابوالحسین مرا خبر ده از علی بن ابی طالب علیه السلم
که امام بود در وقتی که امامت خود را پنهان میداشت و بالضرورة حکم منازعت
فرو گذاشت یا امام نبود تا آن زمان که خروج نمود و شمشیر خود آشکار فرمود زید
چون جواب آن کلام نداشت ساکت ماند پس ابوبکر سه مرتبه آن کلام را
بر او القا نمود و او جواب نگفت بعد از آن ابوبکر جهت تاکید حجت خود گفت اگر
علی بن ابی طالب عم در ایام استتار مطلب و مرام خود را اقوام امام بود پس
میباید که بعد از او امامی باشد که حال خود را مستور دارد تا اگر علی در حال استتار
امام نبود پس تو چرا اینجا پنهان آمده و هنوز خروج ناکرده دعوی امامت خود
و نفی امامت دیگران میکنی و ایضا در مختار از عمر بن الیاس روایت نموده
که گفت با پدر خود الیاس بن عمرو نزد ابی بکر حضرمی رفتیم و او را وقت نزع بود
پس با پدرم خطاب نمود و گفت ای عمرو این وقت نه وقت دروغ گفتن است
ما گواهی میدهیم بر امام جعفر صادق عم که گفت لا تمس النار من مات و هو یقول
بهذا الامر یعنی آتش دوزخ را مس نخواهد دید کسی که مذهب امامیه داشته باشد
و مدعا آیه دیگر آنست که گفت اشهد علی جعفر بن محمد انه قال لا یدخل النار منکم
احد نظم دارم از لطف ازل منظر فردوس طمع * گرچه دربانی میخانه فراوان کردم
سایه بر دل ریشم فکن ای گنج مراد * من که این خانه بسودای تو ویران کردم * مولف
گوید که در آخر کتاب واقفه که از تصانیف شیخ جلیل ابراهیم بن سلیمان قطیفی است
قدس الله روحه هشت حدیث مذکور است که مشتمل اند بر مضمون این دو بیت
و بعد از فرقه ناجیه شیعه امیر المومنین علی اند عم و ایشان اولیای خدا و رسول
و آل رسول اند علیهم السلام و در آن احادیث نیز مذکور است که ناصبی آنکس است
که علی امیر المومنین را علیه السلام بر و تقدیم نماید و ما طعن خواستیم که این مقام

از فوايد آن احاديث بی نصيب مانند از برای مراعات اختصار بذکر سه حديث
ازان اقتصار مينمايم الحديث الاول قال ما رواه الشيخ العالم الفاضل العامل
الفقيه النبيه ابو محمد الحسن بن علی بن الحسين بن شعبة الحرانی فی الكتاب
المسمّی بالتمحيص عن امير المومنين عليه السلام قال ما من شيعتنا احد يقارف
امرا نهيناه عنه فيموت حتی يبتليه الله ببلية تمحص بها ذنوبه اما فی مال او
ولد واما فی نفسه حتی يلقی الله محبتا وما له ذنب وانه ليبقی عليه شیء من
ذنوبه فيشدد عليه عند موته فيمحص ذنوبه الحديث الثانی ما رواه عمر الساباطی
قال قلت لابی عبد الله عليه السلام انی لاری من اصحابنا من يرتكب الذنوب
الموبقة فقال لی يا عمر لا تشنع علی اولياء الله ان ولينا ليرتكب ذنوبا يستحق
بها من الله العذاب فيبتليه الله فی بدنه بالسقم حتی يمحص عنه الذنوب فان
عافاه من بلواه فی بدنه شدد عليه خروج نفسه حتی يلقاه وهو عنه راض قد
اوجب له الجنة الحديث الثالث رواه الاصبغ بن نباتة قال ان امير المومنين
عليه السلام صعد المنبر فحمد الله واثنی عليه ثم قال ايها الناس ان شيعتنا
من طينة مخزونة قبل ان يخلق الله آدم بالفی سنة لا يشذ منها شاذ ولا يدخل
فيها داخل وانی لاعرفهم حين انظر اليهم لان رسول الله صلعم لما تفل فی عينی
وانا رمد قال اللهم اذهب عنه الحر والقر وبصّره صديقه من عدوه فلم
يصبنی رمد بعدها ولا حر ولا برد وانی لاعرف صديقی من عدوی فقام رجل
من الملاء فسلم ثم قال والله يا امير المومنين انی لادين الله بولايتك وانی
لاحبك فی السر كما اظهر لك فی العلانية فقال له علی كذبت فوالله لا اعرف
اسمك فی الاسماء ولا وجهك فی الوجوه وان طينتك من غير تلك الطينة
فجلس الرجل وقد فضحه الله واظهر عليه ثم قام آخر فقال يا امير المومنين انی
لادين الله بولايتك وانی لاحبك فی السر كما احبك فی العلانية فقال له
صدقت طينتك من تلك الطينة وعلی ولايتنا اخذ ميثاقك وان
روحك من ارواح المومنين فاتخذ للفقر جلبابا فوالذی نفسی بيده لقد سمعت
رسول الله صلعم يقول ان الفقر الی شيعتنا اسرع من السيل من اعلی الوادی

الی اسفله ومويد اين احاديث است آنچه روايت نموده شيخ ابن بابويه قمی در كتاب
عيون اخبار الرضا باسناد منتهی بحضرت امام رضا از آبای كرام خود عليهم السلام از
آنحضرت رسالت صلعم از جبرئيل عليه السلام از خدای عز وجل كه فرموده ولاية
علی بن ابی طالب حصنی فمن دخل حصنی امن من عذابی ومقوی مطلوب است
بيتی كه حضرت امام زين العابدين ع فرموده شعر ومن سرنا نال منا السرور
ومن ساءنا ساء ميلاده ٭ وما فاز من فاز الا بنا ٭ وما خاب من حبنا زاده
ونظير اين احاديث بالضافه بيانی كه رافع استبعاد مضمون حقايق مشحون آن
فوايد بود در بيان احوال صفوان بن مهران جمّال مذكور شد انشاء الله تعالی آگاه باشد
كه بنا بر اين اخبار متعدده وارد شده كه دلالت بر آن دارند كه شيعی آنست
كه عامل بتقوی ومتصف بورع باشد وشيعی نيست الا كه متقی وورع عابد زاهد
ذاكر صايم قايم باشد ومانند اين از اوصاف جواب گوييم چون احاديثی كه بتفصيل
مذكور شد وارد شده واحاديث كه مجمل آن مذكور شد نيز وارد است پس ناچار
از جمع ميان ايشانيم چه ممتنع است تناقض در ميان كلام معصومين عليهم السلام
پس حمل بايد كرد احاديثی را كه اشتراط تقوی وورع ومانند آن در آن مذكور است
بر تشيع كامل واحاديث ديگر را بر تشيع غير كامل ونظير اين حمل است آنكه در ذيل
قوله عز اسمه تعالی انما المومنون الذين اذا ذكر الله وجلت قلوبهم واذا تليت
عليهم آياته زادتهم ايمانا وعلی ربهم يتوكلون گفته اند كه مراد ايمان كامل است
زيرا كه خوف وزيادتی در ايمان وتوكل كه در آيه مذكور شده در اصل ايمان شرط
نيست نزد مذهب اماميه ونه نزد مذهب تركيب چه ظاهر است كه حصول كه
موقوف بر تركيب در ايمان شرط نيست بآن مرتبه نيز چنانكه در آيه مذكور شد والله
اعلم حديث عجيب الصيرفی [illegible] شيخ [illegible] نموده وگفته كه
ابان روايت از حضرت امام جعفر صادق عليه السلام وعلامه حلی در خلاصه
گفته كه عجيب ظاهر شده است كه او وآن عمرو بن حريث است كه از اصحاب
امير عليه السلام بوده وآخر خود را داخل حزب ملاحده واعدای رب العالمين
نموده [illegible] كه از عمرو منقول است كه گفت روزی بخدمت حضرت امام جعفر

رفتم وعرض نمودم که تصحیح عقاید خود نزد او نمایم بعد از طلب دستوری از آنحضرت گفتم
آیا ادین الله بشهادة ان لا اله الا الله وان محمدا عبده ورسوله وان الساعة
آتیة لا ریب فیها وان الله یبعث من فی القبور واقام الصلوة وایتاء الزکوة
وصوم شهر رمضان وحج البیت من استطاع الیه سبیلا والولایة لعلی بن
ابی طالب امیر المؤمنین بعد رسول الله صلی الله علیهما والولایة للحسن والحسین
وعلی بن الحسین والولایة لمحمد بن علی ولک من بعده وانکم ائمتی علیه احیا
وعلیه اموت وادین الله به پس آنحضرت فرمودند که ای عمرو والله که این است
دین من ودین آبای من که سرا وعلانیة تقربا الی الله بدان میجوییم اما باید که
اکتفا نمائی وطریق تقوی وورع را التزام نمائی وزبان را از هرچه غیر خیر
باشد نگاه داری وغرور را بخود راه ندهی ونگوئی که من نفس خود را هدایت
نمودم بلکه خدای تعالی ترا هدایت نمود پس شکر نعمتهای الهی بجا آور واز جمله
مباش که هرگاه بجمعی پیش آید در رو او را طعن کنند واگر برگردد در قفای او
او را طعن زنند ومردم را در راه آشنائی بر دوش خود سوار مساز وبر خود
مسلط مکن که بآن در عاقبت منصور بن حازم البجلی الکوفی در خلاصه مذکور
که او ثقة وصدوق وعین است از اکابر اصحاب ما وفقهای ایشان واز راویان
صادق وکاظم است علیهما السلام ودر بحار کشی از منصور منقولست که گفت
روزی بحضرت امام جعفر ع گفتم که خدای تعالی از آن بزرگتر است که او را بخلق
شناسند بلکه خلق باو شناخته میشوند آنحضرت فرمودند که چنین است
بعد از آن گفتم که هر که خدای خود را شناخت باید که بشناسد که او را رضائی
وسخطی هست ورضا وسخط او شناخته نمیشود مگر بوحی یا باعلام رسول
نسبت بانکس که وحی بر او نازل نشود زیرا که هر یک از وحی واخبار رسل حجت
وابلاغ حجت باشد تمسک را شاید وبنابر این مقدمات بعضی از مخالفان
گفتم که چون ناچار است از تمسک بامری که نزد خدای تعالی حجت باشد پس
بعد از وفات حضرت رسالت صلوات الله علیه وآله حجت خدای تعالی در میان
ما کیست گفتند حجت ما قرآن است گفتم ما می بینیم که هر یک از مرجئی وقدری

وزندیق بلکه آنهائی که ایمان بقرآن ندارند بآن حجت میجویند واگرچه اعتقاد صحت
آن نداشته اند در مقام الزام خصم طریق تمسک بآن را می پویند وآنچه معلوم میشود
که قرآن حجت نتواند بود مگر بقیمی که بیان مقاصد آن بوجهی نماید که احدی را دران
مجال شبهه واحتمال نماند پس بیان باید کرد که آن قیم کیست گفتند که ابن مسعود
وعمر وحذیفه وامثال ایشان عارف بمعارف قرآن وواقف بمقاصد فرقان
بودند گفتم ایشان عارف بجمیع معارف ومقاصد قرآن بودند گفتند نه بلکه کسی
که عارف بجمیع بود امیر المؤمنین علی بود علیه السلام گفتم پس هرگاه مانند قرآن
در میان قومی باشد وهر یک از آحاد آن قوم گویند که ما این را میدانیم ویکی از آن
جمله گوید که من میدانم وکسی انکار دانش او نتواند کرد هر آینه قول قول اوست
واینک گواهی میدهم که علی قیم قرآن وامام مفترض الطاعة وحجت خداست
بعد از رسول صلی الله علیه وآله وآنچه او در بیان حقایق قرآن فرموده حق است
پس حضرت امام بر من رحمت فرستادند بعد از آن گفتم که امیر المؤمنین علی ع
از میان نرفت تا حجتی در میان خلق نگذاشت چنانکه حضرت پیغمبر صلی الله علیه
وآله او را در میان قوم حجت گذاشته بود وحجت بعد از او امام حسن بود ع
وهمچنین باقی حجج را از آبای او بترتیب ذکر مینمودم تا بآنحضرت رسیدم ودر
هر مرتبه که من اظهار حجیت یکی از ائمه علیهم السلام مینمودم او رحمت بر من
میفرستاد ومن سر مبارک ایشان را می بوسیدم بعد از آن فرمودند که بعد از این
هرچه خواهی از من بپرس که دیگر انکاری از تو در دل من نخواهد بود واز تصانیف
منصور کتاب اصول الشرایع مشهور است وکتاب در مناسک حج سعید الاعرج
السمان الکوفی علامه حلی قدس سره در خلاصه توثیق او نموده وگفته که او از راویان
حضرت امام جعفر است ع ودر کتاب بحار از سعید منقولست که گفت روزی
در خدمت حضرت امام جعفر علیه السلام بودم که دو کس اذن دخول در مجلس او طلبیدند
وآنحضرت ایشان را اذن کرد ودرآمدند وچون نشستند یکی از ایشان از اهل
مجلس پرسید که آیا در میان شما امامی مفترض الطاعة هست آنحضرت در جواب
فرمودند که چنین کسی در میان خود نمی شناسیم او گفت که در کوفه قومی هستند که گم

که ایشان آنست که در میان شما امام مفترض الطاعه موجود است و ایشان دروغ
میگویند زیرا که اصحاب ورع و الحجا ماانند و از جمله ایشان عبد الله بن یعفور و فلان و
فلان اند پس آنحضرت فرمودند من ایشانرا باین اعتقاد امر نکرده ام و باظهار آن قرار
نداده ام که اصحی و دان چیست و مقابین این کفار بر رخسار مبارک او آثار احمرار
و غضب بسیار ظاهر شد و چون آن دو کس او را در غضب دیدند از مجلس برخاستند
و چون از مجلس بیرون رفتند آنحضرت باصحاب خود فرمودند که آیا می شناسید
دو مرد را گفتند بلی ایشان از زیدیه اند و گمان آن دارند که شمشیر حضرت رسول
صلعم نزد عبد الله بن الحسن است پس آنحضرت فرمودند که دروغ گفته اند و سه بار
ایشان لعنت فرستاد آنگاه فرمودند که والله آن شمشیر را عبد الله نه بین دو چشم
خود دیده و نه بدست خود رسیده مگر آنکه بوده باشد که آنرا اما بر علی بن الحسین دیده باشد و اگر راست
میگویند از ایشان بپرس که آن شمشیر چه علامت دارد که در هر یک از یمین و یسار
شمشیر علامتی هست بعد از آن فرمودند که والله ان عندی لسیف رسول الله صلعم
ولامته والله ان عندی لراية رسول الله صلعم والله ان عندی لالواح موسی
وعصاه والله ان عندی لخاتم سليمان بن داود والله ان عندی الطست الذی
كان موسى يقرّب فيها القربان والله ان عندی المثل الذی جاءت به الملائكة تحمله
والله ان عندی للشیء الذی كان رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم يضعه بين
المسلمين والمشركين فلا يصل الى المسلمين نشّابة ثم قال ان الله عز وجل اوحى الى
طالوت انه لن يقتل جالوت الا من لبس درعك وملأها فدعا طالوت جنده رجلا
رجلا فالبسهم الدرع فلم يملأها منهم احد الا داود فقال يا داود انت تقتل جالوت
فابرز اليه فبرز اليه فقتله وان قائمنا ان شاء الله من اذا لبس درع رسول الله صلعم
يملأها وقد لبسها ابو جعفر فخطّت عليه ولبستها انا فكانت وكانت **علی بن یقطین**
الاسدی الکوفی ثم البغدادی قدس از جمله بزرگ زادهای عراق عرب است
مروان حمار پدر او یقطین را بواسطه تشیع مجهز ساخت که بدست آرد و مواخذه
نماید او گریخت و علی مذکور متولد شده بود پس بعد از گریختن پدرش مادر او علی و
برادر او را برداشت و بجانب مدینه گریخت و چون دولت بنی العباس ظاهر شد کوفه

رجوع نمودند و یقطین در خدمت ابی العباس سفاح و ابوجعفر منصور داخل بود
و مع هذا شیعی امامی مذهب بود و علی بن یقطین مذکور در خدمت عباسیه وزیر
صاحب جاه بود و اموال بسیار بخدمت حضرت امام جعفر صادق علیه السلام میفرستاد
و در خلاصه مذکور است که او از حضرت امام جعفر صادق ع یک حدیث
روایت نموده و از حضرت امام موسی کاظم روایات بسیار دارد و ثقه و جلیل القدر
بود و او را منزلت عظیم نزد حضرت امام موسی کاظم ع بود و در میان طایفه امامیه
بود در سال ... و هشتاد در زمان حیات حضرت امام موسی کاظم علیه السلام در وقتی که
محبوس بود وفات یافت و آنحضرت چهار سال در حبس هرون الرشید بود و شیخ
ابوعمرو کشی باسناد خود از داود رقی روایت نموده که گفت روز نحر بخدمت حضرت
امام موسی کاظم علیه السلام رفتم پس اول بار فرمودند که ای داود رقی در موقف ایستاده بودم
بخاطرم کسی خطور ننمود مگر علی بن یقطین که او پیوسته در خاطر من بود و از
من بیرون نمی شد تا بمنزل مراجعت نمودم و در کتاب مختار از عبد الرحمن بن حجاج روایت
نموده که گفت بخدمت حضرت امام موسی ع عرض نمودم که علی بن یقطین میگوید که
از خدمت شما دعائی از برای او التماس نمایم آنحضرت فرمودند که آن دعا را از برای
امر آخرت میخواهد گفتم بلی پس دستهای مبارک خود را بر سینه نهادند و
فرمودند که ضمنت لعلی بن یقطین ان لا تمسه النار ابدا و در روایتی دیگر واقع است
که آنحضرت ضامن بهشت از برای او شدند و ایضا روایت نموده که چون حضرت امام
موسی ع بعراق آمدند علی بن یقطین بخدمت آنحضرت رفت و اظهار ملالت از
گرفتاری خود در خدمت بنی العباس نمود پس آنحضرت در جواب او فرمودند که یا علی
ان لله تعالی اولیاء مع اولیاء الظلمة لیدفع بهم عن اولیائه وانت منهم یا علی و ایضا
روایت نموده که حضرت امام موسی ع بعلی بن یقطین گفتند که تو ضامن یک چیز از
برای من شو تا من ضامن سه چیز از برای تو شوم پس علی گفت جان من فدا باد
کدام است آن چیز که میخواهی تا ضامن شوم از او و آن سه چیز که از برای من ضامن
میشوی آنحضرت فرمودند که آن سه چیز که من ضامن میشوم آنست که هرگز آسیب تیغ
و شمشیر بتو نرسد و بلای بند و زندان گرفتار نشوی و محتاج نامردان نشوی

پس علی گفت که آن یک چیز که مرا ضامن باید شد کدام است حضرت امام فرمودند
که ضامن شوی که از اولیای ما و برادران مؤمن تو هر که نزد پیش تو آید او را اکرام
نمایی پس علی بن یقطین ضامن آن یک کرامت و حضرت امام ضامن آن سه اکرام شد
و ایضا روایت نموده از بکر بن محمد اشعری که گفت از حضرت امام موسی علیه السلام
شنیدم که گفت دی شب علی بن یقطین را از خدای تعالی درخواست نمودم که عفو
بخشد او را و ببخشید بدرستی که علی بن یقطین بذل مال و محبت خود در راه
ما نمود و بنابرین مستوجب کرامت دنیا و آخرت گردید و روایت نموده که بسیار
بوده که علی بن یقطین صد هزار درهم تا سیصد هزار درهم برسم تحفه بخدمت
آنحضرت میفرستاد و آنحضرت از آن بفقرای شیعه و اهل عیال خود قسمت میفرمود
و ایضا روایت نموده که در وقتی که آنحضرت سه پسر یا چهار پسر خود را کدخدا
کرد یکی از آنها حضرت امام رضا ع بود که عقدها ساختند به علی بن یقطین کتابت
نوشتند که مهر آنها را بر تو حواله نمودیم پس علی بن یقطین بوکلای خود امر
نمود تا اسباب و امتعه که در سر کار او بود فروختند و مقدار مهر آنها را با سه
هزار دینار دیگر که از برای طعام عروسی مهیا ساختند بخدمت آنحضرت فرستاد
و مجموع آن سیزده هزار دینار بود و ایضا روایت نموده که در یکی از
سالها حج سیصد کس یا دویست و پنجاه کس شمردند که از برای علی بن یقطین
تلبیه حج میگفتند و بعضی از آنها را بیست هزار درهم و بعضی را ده هزار درهم
میداد و ادنای ایشان را هزار درهم میداد و ایضا روایت نموده که در یک سال
صد و پنجاه کس از اهل دو زکات بر او وارد شدند و اقل آنچه بیکی از آن جماعت
داد هفتصد درهم بود و اکثر آن ده هزار درهم و ایضا از اسمعیل بن سلام و دیگری
روایت نموده که گفتند علی بن یقطین ما را نزد خود طلبید و گفت دو راحله
خریداری کنید و راه مدینه پیش گیرید آنگاه بعضی از اموال و کتابات بما داد
که آنها را بحضرت امام موسی ع برسانیم و وصیت نمود که محترز باشید از آنکه
کسی بر حال شما اطلاع یابد آنگاه بکوفه آمدیم و راحله بهم رسانیدیم و زاد راه برداشته
و از کوفه بیرون آمده راه مدینه پیش گرفتیم و چون ببطن نخله رسیدیم راحلهای

خود را بستیم و علف پیش ایشان نهادیم و خود نشستیم که چیزی بخوریم در اثنا
سواری از دور پیدا شد بنیزه شاکری بر دست چون نزدیک شد دیدیم که حضرت
امام موسی است ع پس از جای خود برجستیم و بر وی سلام کردیم و کتابات و اموال را
بآنحضرت دادیم آنگاه آنحضرت از آستین خود کتابی چند بیرون آورد و بما داد
و گفت این جواب کتابهائی است که شما آورده اید عرض نمودیم که از زاد
راه ما اندکی مانده است اجازت فرمایید قدری بمانیم و زیارت حضرت رسول ص
نماییم و زاد راه برداریم تا توانیم بود آنحضرت فرمود که بیارید آنچه از زاد شما مانده پس آن را
نزد او آوردیم و آنحضرت دست مبارک خود بآنها در آورده و آنها را برهم زد و
فرمود که این زاد شما را بکوفه میرساند و اما آنحضرت رسول را دیدید صلوات الله علیه
پس بدرستی که او را دیدید و ثواب زیارت او فایز شدید و من نماز فجر را با قوم گزاردم
و میخواهم که نماز ظهر را نیز با ایشان بگذارم پیش از این توقف شما را مکروه دارم بروید در
حفظ خدای تعالی و در کتاب خرائج الجرائح و کتاب نقد الفوائد مسطور است که
حضرت امام موسی ع کتابی بعلی بن یقطین نوشت که مشتمل بود بر تعلیم وضو
بروجهی که عامه یعنی مخالفان از اهل سنت بآن اقدام مینمایند و او را از آن معنی
تعجب تمام حاصل شد لیکن چون از امتثال حکم حضرت امام علیه السلام
امتناع نمیتوانست کرد مطلق بهمان کیفیت وضو میساخت تا آنکه بعضی از حاسدان
او نزد هارون سعایت نمودند که شیعه مذهب است و رشید در مقام امتحان او
او شده روزی او را بسبب اشغال دیوانی در منزل الاماره بعضی از اشغال دیوانی
مشغول ساخته و چون وقت نماز رسید بحوالی حجره او رفته از رخنه که بآن
آنخانه مشرف بود کمین نموده در مقام تجسس حال وضو او شد و چون وضو
او بآن وجهی که مامور شده بود موافق کیفیت وضوی اهل سنت دید از آن بعد که
تمام گردید و از علی بن یقطین معذرت طلبید و بعد از انقضای آن واقعه حضرت
امام کتابی دیگر باو نوشت و امر فرمود که بکیفیت که او را وضو سازد و وضوی
صحیح را باو اعلام نمود و مضمون این روایت دلیل است بر جواز تقیه و دلیل آن از
کتاب و سنت نیز بسیار است و وقایع اهل بیت علیهم السلام مشحون است بتقیه

واعظم اسباب اختلاف احادیث مروی از ایشان آنست و در کتاب خرایج
مذکور است که روزی هرون الرشید دراعهٔ خز نفیس که کار ملوک است بعلی بن
یقطین بخشید و او آنرا با مال بسیار بخدمت حضرت امام موسی علیه السلم
فرستاد پس آنحضرت دراعه را باو رد نمودند و پیغام فرمودند که آنرا نگاه دار
که بآن محتاج خواهی شد و بعد از آنکه زمانی علی بن یقطین یکی از غلامان خود را
که از فرستادن دراعه بخدمت حضرت امام خبر داشت بسبب جنایتی تعزیر
نمود و او در مقام انتقام شده نزد هرون رفت و گفت که علی بن یقطین موسی بن
جعفر را امام خود میداند و لهذا آن دراعه نفیس قیمتی را که باو بخشیده بودید
بایشان فرستاد چون هرون آن سخن شنید در غضب شد و خواست که
تحقیق حال نماید لاجرم علی بن یقطین را طلبید و گفت چه کردی بآن دراعه که
بتو داده بودم علی گفت در صندوق خود نهاده ام هرون گفت بفرست که
آنرا حاضر سازند علی یکی از غلامان خود را طلبید و گفت برو فلان صندوق را
که مهر نمیت بیاور چون صندوق را آوردند دراعه را بنظر هرون
رسید از غضب خود باز آمد و علی را جایزه داد و امر نمود که ساعی را هزار تازیانه
زدند که جان بداد والله اعلم **صفوان بن مهران بن المغیرة الاسدی الجمال**
در خلاصه و کتاب ابن داود مذکور است که شتران بسیار داشت و از کرایه
آن وجه معیشت خود را بهم میرسانید و لهذا او را صفوان جمال میگفتند
و او را دو برادر مؤمن بود یکی حسین و دیگری مسکین و آخر شتران خود را
باشارت حضرت امام موسی کاظم فروخت و در مختار کشی از صفوان منقول
که گفت روزی بخدمت حضرت امام موسی کاظم علیه السلم رفتم آنحضرت فرمود
که ای صفوان همه چیز تو خوب و نیکوست الا یک چیز گفتم جانم فدای تو
باد آن کدام است گفت اینکه شتران خود را باین مرد یعنی هرون الرشید
بکرایه میدهی گفتم من این کرایه را از روی حرص و حیری و طمع نمیکنم و چون او را
بحج می برد شتران خود را باو کرایه میدهم و بنفس خود متولی خدمت او نمیشوم
بلکه غلامان خود را با او همراه میسازم پس آنحضرت فرمودند که ای صفوان

کرایه تو برو و بر سر اهل و اولاد هرون است یا نه گفتم بلی گفت دوست میداری
که ایشان باقی مانند تا کرایه تو ضایع نشود گفتم آری پس آنحضرت فرمودند که هر که بقای ایشان
خواهد بود هر که دوست دارد از ایشان خواهد بود و هر که از ایشان است جای او
در دوزخ خواهد بود صفوان گوید که بعد از آن رفتم و جمیع شتران خود را فروختم
و چون این خبر بهرون رسید مرا نزد خود طلبید و گفت که شنیده ام که تو شتران
خود را فروخته گفتم بلی گفت چرا این کار کردی گفتم بسبب آنکه مردی پیر شده ام و غلامان
من از عهده این کار بیرون نمی آیند هرون گفت هیهات هیهات من میدانم که کی ترا باین اشارت کرد
موسی بن جعفر شتران خود را فروختی گفتم مرا چکار است با موسی بن جعفر گفت بگذار
این انکار را که اگر نه حق صحبت ترا رعایت میکردم ترا میکشتم **بشارة** روی عن صفوان
الجمال انه قال دخلت علی الصادق علیه السلم فقلت جعلت فداك سمعتك تقول
شیعتنا فی الجنة و فی الشیعة اقوام یذنبون و یرتکبون الفواحش و یشربون
الخمر و یتمتعون فی دنیاهم فقال نعم هم اهل الجنة ان الرجل من شیعتنا لا یخرج
من الدنیا حتی یبتلی بسقم او بمرض او بدین او بجار یؤذیه او بزوجة سوء فان عوفی
من ذلك شدد الله علیه بالنزع حتی یخرج من الدنیا و لا ذنب علیه فقلت لا بد
من رد المظالم فقال نعم ان الله عز و جل جعل حساب خلقه یوم القیمة الی محمد
و علی فحق ما کان علی شیعتنا حسبناه من الخمس فی اموالهم و کلما کان بینهم و بین
خالقهم استوهبناه لهم حتی لا یدخل احد من شیعتنا النار اگر گویند که قتل آدمی
و سرقه مال حق الله و حق الناس هر دو هست و در غیبت حق آدمی متحقق است پس
مضمون حدیث مذکور مشکل میشود بحال آن شیعه که شخصی را کشته باشد و هرگز
هیچ مالی نداشته یا اگر داشته اتفاق نداشته که خمس بر او واجب شود و اگر آن
قدر داشته خمس آنرا داده باشد و همچنین بحال آنکه مال کسی را دزدیده باشد که هرگز
مال او بنصاب خمس نرسیده و اگر رسیده خمس آنرا داده باشد و همچنین بحال آنکه
غیبت کسی کرده باشد که هرگز مالی نداشته باشد و ایضا قتل و غیبت تعلقی
بمالی نیست پس محاسبه آن از خمس وجهی نداشته باشد جواب آنست که ما
نقض باید که متحقق باشد و مسلم نمیداریم که قتل و سرقه و غیبت شیعیان

بشارت عظیم شیعه

بچنان اشخاص واقع شود واحتمال آنکه خمس مال خود را داده باشد در ماده اهل سنت
درست نیست چرا ایشان خمس را نمیدهند و بمصرف غیر میرسانند و در ماده شیعه است
مسلم است اما ائمه معصومین را استیهاب حق بعضی از شیعه ان بعضی بکرمی که
واحتیاج بمعاوضه نخواهد بود واما استبعاد محاسبه قتل وغیبت از مال خمس
مبنی بر توهم آنست که در محاسبه معاوضه بمثل شرط باشد وچنین نیست بلکه
برین وجه تواند بود که یکی از ائمه علیهم السلم با مقتول یا مغتاب بگویند که ابرا کن
ذمه قاتل یا غیبت کننده خود را تا ما ابرا کنیم ذمه ترا از مال خمس که ادای آن بر
تو واجب بود وظاهر است که هرگاه در روز حساب کسی داند که دخول او در جنت یا
تخفیف عذاب او موقوف است بر براءة ذمه او از خمس اهل البیت علیهم السلم
و براءة ذمت او مخصوص است در ابرای ذمه قاتل و غیبت کننده او با اضرر قصه او تو
نخواهد کرد مدا برای ذمه ایشان و امتناع نخواهد ورزید از آن با آنکه احتیاج
بمعاوضه از مال خمس گاهی تواند بود که مضمون غیبت بمغتاب رسیده باشد و
الا مجرد ندامت وعزم بر عدم اتیان بمثل آن در اصلاح حال او کافی است و
وبالجمله عدم دخول مومن شیعی اثنا عشری در نار از برکات محبت مصطفی و مرتضی
وسایر ائمه اطهار دور از کار نیست وظاهر حدیث مشهور که ستفترق امتی
ثلث وسبعون فرقة کلهم فی النار الا واحدة با آن معاضد ویار است وچگونه
محل استبعاد وانکار باشد که قاضی میر حسین میبدی شافعی در شرح دیوان
اعجاز بیان مرتضوی نقل کرده که شیخ علاء الدوله در کتاب عروه میگوید جمیع
فرق اسلامیه اهل نجات اند ومراد از فرقه واحده در حدیث مشهور ناجیه
در شفاعت است قل یا عبادی الذین اسرفوا علی انفسهم لا تقنطوا من رحمة الله
ان الله یغفر الذنوب جمیعا انه هو الغفور الرحیم اگر گویند که مضمون دو روایت
سابق مؤدی بآن میشود که مومنان اعتماد بمجرد اعتقاد بوحدانیت و رسالت
وامامت اهل البیت علیهم السلم کنند و تعطیل اعمال واحکام نمایند گوییم اعتماد بمجرد
اعتقاد مذکور گاهی باشد که اصلا در میانه زاجری نباشد وچنین نیست زیرا
انچه مذکور شد از افساد ائمه کرام با آنکه مومن مباشر فسق و آثام مبتلا بامراض و

واسقام وسامتنان از شداید ونوایب ایام خواهد شد و از ارتکاب معاصی و انواع انکاف است
وایضا اگر ظاهر انجی بودن مجرد ایمان واعتقاد بامور مذکوره نموده اند اخبار از خوف
زوال ایمان بسبب عصیان نیز نموده اند وایضا درجات مومنان ومراتب ثواب ایشان
متفاوت است وظاهر است که بارتکاب معاصی وآثام درجات عالیه میسر نخواهد شد
وعاقل بالضرور محرومی از عوالی درجات وسافل را بعدی کامل است وایضا عفو
وشفاعت دلیل نجات و شرمندگی عاصی نخواهد کرد چنانچه در بعضی روایات آمده
و عارف شیرازی مضمون آن اشعار نموده و گفته شعر کاکل مشکین امید عشق تر
کز گناه بخشند شرمساریم هست و نعم ما قیل شعر گفتم اگر بهشتم دهند بی طاعت
قبول کردن و رفتن نه شرط انصافست ونیز اشارتیست که در تحقیق بشارت
مذکوره مذکور شد آنکه ملا قطب الدین شافعی شیرازی در بعضی از مکاتیب خود
گفته که اهل علم گفته اند ایمان نجی است اما این نیز گفته اند که خوف از زوال ایمان
هست و سبب زوال ایمان نیست الا معاصی ای بیخردان اهل علم از دست
شما در عنا اند اگر چنانچه هست میگویند علم در شما بجهل میشود و چون ایمان
بلا عمل بر تقدیر وجود آن سبب نجات است نتوانستند که حق را بپوشانند
معاذ رضی الله عنه نزد مرکت از آن خبر داد برای ترس از آنکه کتمان علم کرده باشد
ودر بعضی افتد در شما بیخردان آن علم بالجهل شد و باین سخن پشت باز کردید
ودست از عمل برداشتید عمر شما اینک میشناخت لاجرم در خواست کرد از
رسول صلعم که این اعلام موقوف فرماید که دعهم یا رسول الله یعملوا اما جهت
برای بیخردان خردمندان را محروم نتوان کرد چنانچه هست باید گفت یضل به
کثیرا ویهدی به کثیرا وما یضل به الا الفاسقین الجماعت که بچنین سخن
گمراه میشوند گمراهانند که اگر این سخن نبودی هم گمراه میشدند بعضی بیکبارگی
هر چه در جهان کسی است روزی آشکارا شود هر چه در جهان نور است و نور
چیزها را چنانچه هست آشکارا کند و دیو را مر آنرا آورید که چیزها را چنانچه باشد
انجا نماید پس گمراهان اگر البته گمراه شوند نتوان که برای صیانت ایشان که
امر بیت غیر ممکن است هدایت را محروم کنند و هدایت از ایشان دریغ دارند

پس هرچا ... باید گفت که خدای عز وجل مهتدند بازا بهیچ حال گمراه نمیشوند
خدای عز وجل مکتوب الیهم را از مهتدیان ... کرده اند که هرکه عمل
کشنوند در ایشان مزید هدایت کرده و مثل همچون مردم مریض که هرچه سبب قوه
دیگرانست در و سبب مزید ضعف و مرض باشد انتهی و مخفی نماند که کلام
مولانای مذکور رد است بر خلیفه اول و عمر و آن نزد اصحاب او مخفی است غیر معقول
فتدبر اگر گویند که غرض از اخبار مذکوره نه تقریر عقاید است بلکه مقصود از آن
مجرد ترغیبات است بر تحصیل ایمان و لهذا در کتب عقاید کلامیه امامیه تصریح
بمضمون آن اخبار واقع نشده و علامه دوانی در شرح عقاید عضدیه کلها
کلها فی النار را مقید بحیثیه اعتقاد ساخته تا دلالت کند بر آنکه ما سوای فرقه
ناجیه من حیث الاعتقاد در نار نیند و فرقه ناجیه من حیث الاعتقاد در نار
نیستند بلکه من حیث العمل جایز است که در نار باشند گوییم احتمال مجرد ترغیب
وجهی ندارد زیرا که اگر غرض آن باشد ناچار اظهار آن بهم باید نمود و هرگاه
اظهار نمودند خالی از آن نیست که خلاف آنرا نیز اظهار خواهند کرد یا نه اگر اظهار
کنند اعتقاد لازم خواهد آمد و اگر اظهار نکنند فایده ترغیب منتفی میشود
و اما عدم تصریح بمضمون اخبار مذکوره در کتب عقاید امامیه محل تامل است چه
در کتاب اعتقادات شیخ ابن بابویه که از قدمای علمای امامیه است تصریح بآن
واقع شده انجا که گفته و اما الذنب فلا یسال عنه الا من یحاسب قال الله تعالی
فیومئذ لا یسئل عن ذنبه انس ولا جان یعنی من شیعة النبی والائمة
علیهم السلام خاصة دون غیرهم کما ورد فی التفسیر وکل محاسب معذب ولو بطول
الوقوف انتهی و فی قواعد العقاید للمحقق الطوسی و شرحه للعلامة الحلی قدس
سره هکذا اتفق الناس علی ان المؤمن الذی عمل عملا صالحا یدخل الجنة خالدا
فیها و اما الذی خلط عملا صالحا بغیر صالح فاختلفوا فیه فقالت التفضیلیة
من اهل السنة والامامیة انه لا یجب تعذیبهم بل قد یغفر الله تعالی عنهم
او یشفع النبی علیه السلام فیهم لقوله ع ادخرت شفاعتی لاهل الکبائر من
واستدلال کرده بعضی از متاخرین علمای امامیه بهمان قول حضرت رسالت صلعم

وبقول امام جعفر صادق ع که فرموده والله لنشفعن یوم القیمة فی عصاة شیعتنا
حتی یقول عدونا فما لنا من شافعین ولا صدیق حمیم و کلام قواعد العقاید و ما بعد آن
صریح است بحجیت اخبار مذکوره و حجی که در نفس شبهه خود صریح تفصیل نشده الا
بنا بر آن خواهد بود که مجرد ذکر مسئله جواز عفو و شفاعت را مغنی از بیان مسئله
از تفصیل و اما آنچه علامه دوانی در شرح حدیث ستفترق گفته مدخول است
با آنچه بعضی از مشایخ ما در رساله ... فی تحقیق الفرقة الناجیة گفته اند که
تعمیم خلود بحیثیه اعتقاد مسلم نیست بلکه ممکن است که خلود معتبر بحیثیه
اعتقاد و عمل هر دو باشد چنانکه ظاهر آیه بلی من کسب سیئة و احاطت به خطیئته
فاولئک اصحاب النار هم فیها خالدون بآن ناظر است و اگر علامه مذکور بعد از
اظهار حیثیه گفته که فان اراد بالخلود فهو خلاف الاجماع فان المؤمنین
لا یخلدون فیها وان اراد مجرد الدخول فهو مشترک بین الفرق اذ ما من فرقة الا
و بعضها عصاة والقول بان معصیة الفرقة الناجیة مطلقا مغفورة بعید جدا
ولا یبعد ان یکون المراد استقلال مکثهم فی النار ترغیبا فی تصحیح الاعتقاد انتهی
مدخول است بلکه نفی خلود مسلم نیست و اجماعی که بر آن نقل نموده ممنوع است
زیرا که جمعی از علمای ایران رفته اند که غیر طایفه محقه کفارند و مخلد در نارند و قول
او که لان المؤمنین لا یخلدون مسلم است لیکن خلاف در حقیقه مؤمنان است
و شیعه بر آنند که ایمان صادق نمی آید الا بر معتقد حقیت اصول خمسه که از اعتقاد
امامت ائمه اثنی عشر از آنها است و قول او که دخول مشترک است مسلم نیست و
ظاهر است و قول او که ما من فرقة الا و بعضها عصاة مسلم است اما قول او که
والقول بان معصیة الفرقة الناجیة مطلقا مغفورة بعید ممنوع است
بلکه ظاهر قول جعفر قایل آنست و استبعاد بعید است زیرا که ظاهر حدیث مذکور
مقتضی آنست و قول او که ولا یبعد ان یکون المراد استقلال مکثهم الخ استبعادا از
سابق او ابعد است زیرا که خلاف آن حضرت ... از حدیث مذکور متبادر نمیشود
معنی آنست که معنی حدیث بی ارتکاب تکلف آنست که فرقه ناجیه در نار مکث نکنند
ابدا و غیر ایشان در نار بر سبیل خلود یا مکث طولانی در جمیع افراد یا در بعضی

بخلود و در بعضی بکتب بی خلود و قول ما که فرقه ناجیه را نارمش میکند ابداً شامل هم
بسیار مستفاد از احادیث منویه و اخبار امامیه است تمام تقریر کلام بعضی از مشایخ ما
رحمه الله و در آن تصریح است با نکه نجات فرقه ناجیه علی الاطلاق قول علمای
امامیه است لیکن این بیچاره را بخاطر فاتر میرسد که آنچه جناب شیخ در اول کلام
خود افاده فرموده اند که تعلیل خلود بحیثیت اعتقاد مسلم نیست بلکه میتواند بود
که خلود معلل بحیثیت اعتقاد و عمل هر دو باشد الخ محل نظر است زیرا که مقصود
علامه دوانی نه تقیید خلود ما عدای فرقه واحده ناجیه است بحیثیت اعتقاد
تا منع تعلیل خلود ایشان در نار با اعتقاد تنها متوجه شود بلکه ظاهر کلام او آنست
که استثنای فرقه واحده را از دخول در نار مقید بحیثیت اعتقاد داشته چنانکه
سابقا اشارتی بان واقع شده و این هنگام بر این وجه منع باید کرد که لا نسلم که عدم دخول
فرقه ناجیه در نار معلل بحیثیت اعتقاد تنها باشد بلکه میتواند بود که عدم دخول
ایشان در نار از حیثیت اعتقاد و عمل هر دو باشد والله الموفق للصواب

عبد الرحمن بن الحجاج البجلی الکوفی در خلاصه مذکور که او ثقه ثقه
ثبت وجه بود و وکیل حضرت امام جعفر ع و از راویان او و امام موسی کاظم بود ع
و بعد از حضرت امام موسی علیه السلام باقی ماند و بخدمت حضرت امام رضا ع
رسید و در ایامی که آنحضرت را مامون ولی عهد ساخت وفات یافت در مختار
کشی از یحیی بن ناجیه روایت نموده که گفت حضرت امام موسی علیه السلام عبد الرحمن را
یاد فرمود و گفت او بر دل مخالفان ما بغایت ثقیل است و ایضا روایت نموده
که آن حضرت او را از اهل بهشت گفته بود و او را امر فرموده که با اهل مدینه مناظره
نماید که من دوست میدارم که در میان رجال شیعه مانند ترا ببینند و عبد الرحمن
چند کتاب بود که در میان شیعه معمول بود **محمد بن حکیم** در کتاب خلاصه از
کشی روایت نموده که حضرت امام موسی علیه السلام راضی بود با نکه در مباحث کلامی
با مخالف مناظره نماید و در مختار کشی مسطور است که روزی نزد حضرت امام موسی
علیه السلام اصحاب کلام را یاد فرمودند که ابن حکیم را بگذار که بمناظره مشغول باشد
و ایضا روایت نموده که آنحضرت محمد را امر فرمود که در مسجد مدینه با مردم

ابحاث مینمایند و با ایشان در مطالب کلامی مناظره و مخاصمه نماید و هرگاه از مناظره
قوم فارغ شده نزد آنحضرت می آمد آنحضرت از و مراتب صحبتها او ورد یکرا ازو
می پرسید و اظهار رضا از وی مینمود و شیخ ابو جعفر طوسی طیب الله مشهده در کتاب
فهرست گفته که او را کتابی است در حدیث **نضر بن قابوس اللخمی** در خلاصه
و غیره مسطور است که او خیر و فاضل و از راویان امام جعفر و امام موسی و امام رضا
علیهم السلام بود و نزد ایشان منزلت تمام داشت و شیخ طوسی قدس سره در کتاب غیبه
گفته که او بیست سال وکیل حضرت امام جعفر صادق علیه السلام بود و هیچکس
نمیدانست که او وکیل است و در مختار کشی از نضر مرویست که گفت روزی نزد
حضرت امام موسی ع در خانه او بودم پس آنحضرت دست مرا گرفته و مرا بحجره
در آورد که حضرت امام رضا ع در حجره نشسته بود و کتابی در دست داشت
و مطالعه مینمود پس حضرت امام موسی ع مرا گفت ای نضر میشناسی این شخص را
گفتم بلی پسر تو علی رضاست گفت میدانی این چه کتابیست که مطالعه میکند
گفتم نه گفت این کتاب جفر است که اطلاع بر حقایق و معانی آن نمیتواند یافت الا
پیغمبر یا وصی پیغمبر و ایضا از نضر روایت نموده که گفت روزی بحضرت
امام موسی علیه السلام گفتم که من از حضرت امام جعفر ع سوال نموده بودم که امام
بعد از تو کیست و او مرا خبر داده بود که امام بعد از تو توئی و چون او وفات
یافت اختلاف در میان شیعه واقع شد و بجانب یمین و شمال رفتند و من
و اصحابم بر یقین خود در امامت تو باقی بودیم پس خبر ده مرا که بعد از تو
از پسران تو امام کیست آنحضرت فرمود که پسر من علی امام خواهد بود و
حدیث دلیلست بر کمال عقل و اهتمام او در کار دین خود **نوح بن شعیب البغدادی**
در خلاصه گفته که از اصحاب ابی جعفر محمد جواد بود و فضل بن شاذان گفته
که او فقیه بود و در مختار کشی روایت نموده که ابو عبد الله شاذانی از ابو محمد
فضل بن شاذان پرسید که گاهی ما با مخالفان خود نماز مغرب را میگذاریم و
نمیتوانیم مقارن فراغ از نماز بخانه خود برویم و اعاده نماز کنیم زیرا که آنها ایشان
مضمون را میخوانند و چون بناچار تاخیر واقع میشود نماز شام و خفتن با هم

تا قیام میکرد فضل گفت چنین کار را برخود دشوار مسازید زیرا که هرگاه با ایشان
نماز کنید این قدر مجزی است که در یکبار سه تکبیر یا پنج تکبیر بگویید و قرائت
حمد و سوره در هر رکعت بکنید و در رکوع و سجود و سلام با امام ایشان صورت
موافقت را مرعی دارید و آن امام و ستون مسجد و دیوار آنرا در حکم برابر دانید
آنگاه ابو عبدالله از او پرسید که از هیچکس از اصحاب ما شنیده که اینچنین نماز
مجزی باشد گفت وقتی در عراق بودم و بر من نیز مانند تو دشوار می آمد که نماز
در عقب مخالفان بگذارم پس شکایت آن حال پیش یکی از فقهای ایشان که او را نوح بن
شعیب میگفتند نمودم نوح مرا همین گفت که من بتو گفتم بعد از آن از او پرسیدم
که غیر از تو دیگری نیز این میگوید گفت آری پس از مجلس برآمدم که قریب به
بیست کس از مشایخ اصحاب ما آنجا بودند پس درخواست نمودم از نوح که آن
مسئله را در میان ایشان مذکور سازد نوح گفت که ای گروه حاضران تعجب
نمیکنید از این مرد خراسانی که بر خود گمان آن دارد که بزرگوارتر است از هشام
ابن الحکم و از من می پرسد که آیا نماز در عقب مخالفان در جماعت ایشان جایز
باشد پس هر که در آن مجلس حاضر بود آنچه نوح گفته بود گفتند و خاطر من از آن
گرفت حسن بن علی بن فضال الکوفی التیملی بخدمت حضرت امام موسی علیه السلام
رسیده بود و از راویان حضرت امام رضاست هم و اختصاص تمام با آنحضرت
داشت و جلیل القدر عظیم المنزلة و زاهد و صاحب ورع و ثقه بود و در روایت
بود و در کتاب نجاشی از فضل بن شاذان منقولست که گفت در یکی از مساجد نزد
بعضی از قرا درس میخواندم در آنجا قومی را دیدم که با هم دیگر سخن میگفتند و یکی از آن
میان میگفت که در کوه مردی هست که او را ابن فضال میگویند و او عابدترین
جماعتی است که ما دیده ایم و گفت که او بصحرا بیرون می آید و بسجده فرو میرود آنگاه
مرغان صحرا بر وی جمع میشوند و او چنان از خود محو شده بر زمین می افتد که
از دور گمان میشود که جامه یا خرقه ایست و وحشیان صحرا نزدیک او چرا
میکنند و از او رمیده نمیشوند بنا بر غایت موانست که ایشان را با او حاصل شده
فضل بن شاذان گوید پس من از آن سخن گمان کردم که مگر آن حال کسی است که در

زمان سابق بوده بعد از استماع آن سخن باندک زمانی دیدم که شیخی خوش صورت
نیکو شمایل که جامهٔ نرمی در دوش و بر سر و در بر و کفش سبز در پای داشت از در در
آمد بر پدر من که با او نشسته بودم سلام کرد و پدر من جهت تعظیم او برخاست
و او را جای داد و گرامی داشت و چون بعد از لحظه برخاست من از پدر
خود پرسیدم که این شیخ کیست گفت این حسن بن علی بن فضال است گفتم آن
عابد فاضل مشهور گفت همان است گفتم آن عابد زاهد بود میگویند که او در کوه
می باشد گفت این همان است که در کوه می باشد باز گفتم که آن شیخ زاهد بود که او
همیشه در کوه می باشد گفت چه کم عقل پسری بوده نمیتواند بود که درین ایام از
آنجا آمده باشد پس آنچه از اهل مسجد در باره حسن شنیده بودم بر پدر عرض
کردم و پدر گفت آنچه شنیده درست است و این حسن است و حسن گاهی پیش پدر
من می آمد پس من نزد او رفتم و کتاب ابن بکیر و غیر آن از کتب حدیث را از او استماع
نمودم و بسیار بود که کتاب خود را برمی داشت و بحجره من می آمد و بر من قرائت
آن میکرد و در رسالهٔ که طاهر بن الحسین خزاعی که از سپهسالاران مامون بود
بحج گذارد و بکوفه مراجعت نمود چون تعریف فضایل و کمالات حسن نزد او کرده
بودند کسی نزد حسن فرستاد و باو پیغام نمود که چون من از رسیدن بخدمت
شما معذورم التماس دارم که شما قدوم شریف بسوی من ارزانی دارید پس حسن
رغبت نزد طاهر استماع ننمود و هر چند اصحاب او در ملاقات طاهر ترغیب
نمودند قبول نکرد و گفت مرا با او مناسبتی نیست و از آن استغنای او دانستم
که آن آمدن او بجانب من از روی دنیا در دین داریها بود و مصلای او در جامع
کوفه بود نزد ستونی که آنرا سابقه و اسطوانه ابراهیم هم میگویند و حسن در تمام
عمر قایل بامامت عبدالله افطح بود و در مرض الموت و افاقه دید و از آن عقیده
برگردید و رجوع بحق نمود رحمه الله تعالی و وفات حسن در سال دویست و بیست
و چهار بود و از جمله مصنفات او کتاب زیارات و بشارات است و کتاب نوادر
و کتاب رد بر غلاة و کتاب الشواهد و کتاب در متعه و کتاب در ناسخ
و منسوخ و کتاب کلام و کتاب صلوة و کتاب الرجال عبدالله بن جبلة [illegible]

در قسم مقبولان از کتاب خلاصه مذکورست و در مختار کشی از او منقولست که
گفت روزی بخدمت حضرت امام محمد بن علی جواد علیهما السلام رفتم و گفتم جان
من فدای تو باد از پدران بزرگوار تو روایت بمن رسیده که حضرت نبی که اهل ضلال
نمایند آنچه ایشان را بدست آید تعلق بامام زمان دارد آن حضرت فرمودند
که بلی چنین است گفتم جان من فدای تو باد مرا از بعضی فتوحات که اهل ضلال
واقع شده آورده بودند و من خود را از ایشان خلاص کرده بخدمت تو آمده ام
میخواهم که مرا بپذیری قبول کنی آنحضرت فرمودند که قبول کردم بعد از آن مرا
دستوری دادند که بدیار خود مراجعت نمایم و چون در سال دویست و سیزده
از دیار خود بخدمت او رجوع نمودم بنده که خود را بیار آورده ام آنحضرت
فرمودند که انت حر لوجه الله گفتم جان من فدای تو باد میخواهم که عهدنامه
درین باب بجهت من بنویسی پس این عهدنامه برای او نوشتند بسم الله
الرحمن الرحیم هذا کتاب من محمد بن علی الهاشمی العلوی لعبد الله بن المبارک
فتاه انی اعتقتک لوجه الله والدار الاخرة لا رب لک الا الله ولیس علیک
سیّد وانت مولای ومولی عقبی من بعدی وکتب فی المحرم سنه ثلاث عشرة
ومائتین ووقع فیه محمد بن علی بخط یده وختمه بخاتمه ابو محمد الفضل بن
شاذان بن الخلیل الازدی النیشابوری از اجلّ شیعه نیشابور و چون
نام خود در فضل مشهورست ممهّد براهین عقلیه و موضح قوانین نقلیه
در تحقیق مذهب حق امامیه ماهر بود و دقایق اصول آن طایفه علیه
بر طبع نکته دانش ظاهر و باهر ، در کتاب خلاصه و کتاب نجاشی مذکورست
که پدرش از اصحاب یونس بن عبد الرحمن بود و او از راویان امام محمد جواد
علیه السلام و بعضی گفته اند که از حضرت امام رضا علیه السلام نیز روایت نموده و
او ثقه و فقیه و متکلم بود و در میان این طایفه عظیم الشان بود و امام محمد
جواد علیه السلام سه مرتبه از عقب یکدیگر برو رحمت فرستاده اند رحمه الله
تعالی و در کتاب مختار مذکورست که عبد الله بن طاهر فضل بن شاذان را
از نیشابور اخراج کرد بعد از آنکه او را پیش خود طلبید و تفتیش کتب او

نمود

نمود و امر کرد او را که کتبی را که نوشته بود بیاورد پس فضل بعضی مسایل اعتقادیه
از توحید و عدل و مانند آن جهت او نوشت و چون آن بنظر عبد الله رسید گفت
این قدر کافی نیست میخواهم که اعتقاد ترا در باره سلف بدانم پس فضل گفت ابو بکر
دوست دارم و از عمر بیزارم عبد الله گفت چرا از عمر بیزاری گفت بواسطه آنکه عباس را
از شوری بیرون کرد و بسبب القای این جواب لطیف از دست آن ظالم غلیظ
خلاصی یافت و از سهل بن بحر فارسی روایت نموده که گفت در آخر عهد حیات
خود با فضل بن شاذان از او شنیدم که میگفت من خلیفه جمعی از اکابرم که از
پیش گذشته اند مانند محمد بن ابی عمیر و صفوان بن یحیی و غیرهما و پنجاه سال
در خدمت ایشان بودم و از ایشان استفاده مینمودم و هشام بن الحکم چون
بگذشت یونس بن عبد الرحمن خلیفه او بود در رد بر مخالفان و چون یونس وفات
یافت خلیفه او در رد بر مخالفان سکاک بود و او نیز از میان برفت و من خلیفه
ایشانم و فضل از جمعی کثیر از افاضل شیعه روایت داشت مانند محمد بن ابی
عمیر و صفوان بن یحیی و حسن بن محبوب و حسن بن علی بن فضال و محمد بن
اسمعیل بن بزیع و محمد بن الحسن الواسطی و محمد بن سنان و اسمعیل بن سهل و
از پدر خود شاذان بن الخلیل و ابی داود المسترق و عمار بن المبارک و عثمن بن
عیسی و فضالة بن ایوب و علی بن الحکم و ابراهیم بن عاصم و ابی هاشم داود الجعفری
و قاسم بن عروه و ابن ابی نجران شیخ نجاشی گفته که او یکصد و هشتاد کتاب
تصنیف داشته و آنچه از آنجمله بما رسیده کتاب نقض است بر اسکافی و کتاب
العروس که مختصر کتاب عتق است کتاب الوعید کتاب الرد علی اهل التعطیل
الحاکره در کتاب [illegible] مسطورست که از فضل پرسیدند که دلیل تو بر امامت امیر
المومنین علی چیست در جواب گفت دلیل بران کتاب خدا و سنت رسول خدا
و اجماع مسلمانان است اما کتاب قول خدای تعالی است که یا ایها الذین آمنوا
اطیعوا الله واطیعوا الرسول واولی الامر منکم زیرا که خدای تعالی ما را
دعوت نموده بطاعت اولی الامر چنانکه دعوت ما نموده بطاعت خود و طاعت
رسول خود پس محتاج شدیم بآنکه اولی الامر را بشناسیم چنانکه محتاجیم در آنکه

کو متمم حج بر آمد حبّاتیان بودم

خدا و رسول را یافتیم آنگاه نظر کردیم در اقاویل امت و دیدیم که اختلاف کرده اند
در اولی الامر و اجماع کرده اند در تفسیر آیه بر وجهی که مخصص نزول اوست در شان
علی بن ابی طالب علیه السلم زیرا که بعضی گفته اند که مراد علما است و بعضی گفته اند
که مراد قوام نظام کار زمره انام بامر معروف و نهی از منکرست و بعضی گفته اند که
مقصود از آن حضرت امیر المومنین علیه السلام و یازده امام از اولاد کرام اویند
علیهم السلام و چون از فرقه اولی پرسیدیم که آیا علی بن ابی طالب از امراء سرایا [?]
گفتند بلی و فرقه ثانیه نیز گفتند که حضرت از اعلام علما است و فرقه ثالثه خبر
دادند که او از قوام نظام کار کافه انام است بامر معروف و نهی از منکر و آن معنا
ظاهر شد که مراد از اولی الامر در آیه باتفاق اهل روایت و درایت حضرت شاه
ولایت است پس بموجب آن آیه اوست والی ولایت امامت و وصایت و عدول
از آن حضرت بسوی دیگری محض ضلالت و غوایت است زیرا که در غیر او اتفاق
مفقود و ادله دیگر موجود نیست و اما سنت بنابر آنکه حضرت رسول آن
امام اصحاب یمین را قاضی یمن و امیر جیوش آن محال و ولی اموال کردانید و اورا
امر نمود که تقسیم آن اموال نماید به بنی جذیمه که خالد بن ولید ایشان را بظلم کشته
بود و تعیین اختیار آن امام همام جهت ادای رسالات ملک علام و ابلاغ و اعلام
سوره برائت بکفار تیره انجام نمود و تعیین در بعضی از ایام غیبت خود او را
خلیفه خود کردانید و حکمی از اصحاب آنحضرت نیست که این سخن در شان
او مقرر و معین شده باشد و تا رتبتی بنسبت سید کاینات در حیات آنحضرت بود
از وفات هکی را منظور و احتیاج امت با میری که متصف باین چنان سخن باشد
مسلم جمهور است و اما اجماع بدو جهی که استدلال از آن بر امامت حضرت امیر المؤمنین
بچند وجه است اول آنکه اجماع امت است بر آنکه علی امام بود و اگر چه ابو بکر نیز امام
و در این اختلافی ندارند بعد از آن اختلاف کردند بعضی گفتند که بعد از نبی فصل
بسیار و در وقت خاص امام بود و بعضی گفتند که بعد از آنحضرت بی فاصله در جمیع
اوقات بقای خود امام بود و اجماع بر غیر او واقع نشده که بقدر یک چشم زدن امیر هاشم [?]
امام باشد دیگر آنکه اجماع کرده اند بر آنکه حضرت امیر لیاقت امامت داشت و هیچ

بعضی گفته اند که مراد امرای سرایاست

صلاحیت آن بود و در غیر او خلاف و اختلاف است دیگر آنکه اجماع است بر آنکه حضرت
امیر بعد از حضرت رسالت صلعم بر ظاهر عدالت که از شرایط امامت و ایالت باقی بود تا
الامر اختلاف در آنست که بعضی میگویند از مرتبه عدالت مترقی بصفت عصمت بود
و بعضی میگویند معصوم نبود بلکه عدل و تقی بود و ظاهر او از شوایب خطا
و ضلالت مبرا بود و بالجمله خلاف ایشان در نفی عصمت اوست و همان جماعت اجماع
کرده اند بر نفی عصمت ابی بکر و اختلاف در عدالت او کرده اند بعضی گفته اند که عدل
و بعضی گفته اند که بواسطه غصب خلافت و دیگر مفاسد از دایره عدالت خارج
شده و ظاهرست که کسی که اجماع بر عدالت او واقع باشد و اختلاف در عصمت
او داشته باشند اولی و الحق است بامامت از کسی که اختلاف در عدالت او
داشته باشند و اتفاق بر نفی عصمت او کرده باشند و ایضا در کتاب مستطور منتقی
که بعضی از فضلا سوال نمود که چه میگویی در آن حدیث که ناصبیان از حضرت امیر
روایت میکنند که گفت لا اوتی برجل یفضلنی علی ابی بکر و عمر الا جلدته حد
المفتری یعنی هرگاه پیش من آرند کسی را که او تفضیل من بر ابو بکر و عمر کرده باشد
حدی که در شریعت پیغمبری جهت هر مفتری مقرر شده بر و خواهم زد تفضل
در جواب گفت راوی این حدیث سوید بن غفله است و اتفاق اهل آثار
بر آنکه او کثیر الغلط بوده با آنکه نفس حدیث متناقض است زیرا که باجماع امت
حضرت امیر در قضایا و احکام دین عدل بود و از عدالت نیست که حد مفتری
کسی را زنند که افترا نکرده باشد و شیخ اجل مفید در بعضی از افادات علیه خود جواب
فضل را بخشیده و متصدی توجیه حدیث بوجهی وجیه کردیده و گفته که اگر
آن حدیث صحیح باشد مراد حضرت امیر از آن این خواهد بود که چون تفاضل نمی باشد
الا در میان دو کس که متقارب باشند در فضل و مفضول را با افضل در اصل فضل
فی الجمله مشارکتی باشد بنابرین تفضیل آنحضرت بر ابو بکر و عمر مستلزم اظهار مرتبه
از فضل جهت ایشان خواهد بود و حال آنکه ایشان بواسطه انکار نص جلی و اصرار
در اظهار غلبه اطاعت خدای تعالی و دین رسول معزول بوده و رفته اند و از ایشان
در دین مبین فضلی نمانده که ترتیب تفضیل حضرت امیر المومنین باشد بر ایشان که افضل

انحضرت با ایشان نماید دعوی فضلی عظیم جهت ایشان کرده باشد وظاهر شد که
دران دعوی کاذبست نبی صلعم مفتری کاذب را مستحق باشد نه خدا مفتری ولهم
مقبول ولعنا انکه فضل بن شاذان قصیده از قبیل تفضیل حضرت امیر بن ابی طالب
غوایت شعیر انکه فاضل صالح متقی را برکافر بر ترید خارج از دین تفضیل دهد
یا جبرئیل را بر ابلیس و رسول را بر ابوجهل بر ابلیس رجحان نهند با آنکه اگر آن
حدیث صحیح باشد بایستی که حاش لله خدا مفتری ولعب بودی بر حضرت رسول
که حضرت امیر را در چندین حدیث بر جمیع خلایق تفضیل داده و تقدیم وده
اخوت خود و مباهله و فتح ابواب خانها او و اختیار او در انکاح فاطمه زهرا
و ولایات و خواندن او احب خلق خدا و گردانیدن او از خود بمنزله هرون
از موسی و غیر آن بر دیگران رجحان نهاد و همچنین بایستی که حضرت امیر
اقامت حد بر خود واجب گردانیدی زیرا که اظهار افضلیت خود از سایر اصحاب
رسول نموده و باتفاق مخالف و موالف بر منبر کوفه بمضمون انا الصدیق
الاکبر زبان حقایق بیان کشوده و همچنین جمیع اولاد و ذریه و انصار و
اشیاع و اهل بیت او که اعتقاد زیادتی فضل او بر سایر اصحاب داشتند تا
آنکه از حضرت امام حسن علیه السلام مرویست که در صباح آن شبی که حضرت
امیر علیه السلام وفات یافت فرموده که لقد قبض فی هذه اللیلة رجل ما سبقه
الاولون بعمل ولا ادرکه الاخرون و مخفی نماند که مقصود شیخ چنانکه خود
در ذیل این مقال بان تصریح فرموده نه آنست که این عبارت که امیر المومنین
افضل است از فلان و فلان بحسب قانون لغت و عرف اهل لسان درست
نیست تا متوجه شود که در صحت آن عبارت تسلیم فضل ایشان از روی
جدل یا بر اعتقاد خصم کافیست بلکه غرض او آنست که نظر بتحقیق حال
مضمون آن مقال غلط و باطل و محالست مولف گوید که همچنانکه میتواند
بود که انفهام افضلیت از آن عبارات بواسطه استلزام مدلول او اثبات فضیلت
کسی را باشد که در واقع از فضیلت عاری بوده بر وجهی که شیخ بزرگوار افاده فرموده
همچنین میتواند بود که از آن رهگذر باشد که مفهوم از آن عبارت نیز نقیضیت

کفیه
کسی است که در واقع افضل بوده چنانکه بعضی از افاضل شعرا این اشعار فرموده اند
شعر یقولون لی فضل علیا علیهم ۞ فلست اقول التبر اعلی من الحصا
اذا انا فضلت الامام علیهم ۞ اکن بالذی فضلته متنقصا
الم تر ان السیف تزری بحده ۞ مقالة هذا السیف امضی من العصا تحریف
اسحق الدبا... علامه حلی در کتاب خلاصه توثیق او نموده و فرموده که از اصحاب ابی
عسکریست و در کتاب مختار توقیعی شریف از آن حضرت نقل نموده که با سحق بن
... وردانیا اسحق وجمیع شیعه انجا عتاب بر ترک بعضی از نوافل و سنن فرموده اند
وجمیع شیعه نیشابور را دلالت بر طریق هدایت و ملازمت احکام شرع سید انام
و موقت ... و رعایت حقوق ایشان نموده اند و حواله ... حقوق ... را
موالی ... با براهیم بن عبده که یکی از وجوه شیعه نیشابورست نموده اند و توقیع
شریف اینست بسم الله الرحمن الرحیم یا اسحق بن اسمعیل سترنا الله وایاک
بستره وتولاک فی جمیع امورک بصنعه قد فهمت کتابک رحمک الله ونحن بحمد الله
ونعمته اهل بیت نرق علی موالینا ونسر بتتابع احسان الله الیهم وفضله لدیهم
ونعتد بکل نعمة ینعمها الله عز وجل علیهم فاتم الله علیکم بالحق ومن کان مثلک
ممن قد رحمه الله وبصره بصیرتک ونزع عن الباطل ولم تعم فی طغیانه نعمه فان تمام
النعمة دخولک الجنة ولیس من نعمة وان جل امرها وعظم خطرها الا والحمد لله
تقدست اسماؤه علیها مؤدی شکرها وانا اقول الحمد لله مثل ما حمد الله به حامد الی
ابد الابد بما من به علیک من نعمته ونجاک من الهلکة وسهل سبیلک علی العقبة و
ایم الله انها لعقبة کؤود شدید امرها صعب مسلکها عظیم بلاؤها طویل عذابها
قدیم فی الزبر الاولی ذکرها ولقد کانت منکم امور فی ایام الماضی علیه السلام الی ان مضی
لسبیله صلی الله علیه وعلی روحه وفی ایامی هذه کنتم فیها غیر محمودی الرای ولا مسددی
التوفیق واعلم یقینا یا اسحق ان من خرج من هذه الحیوة الدنیا اعمی فهو فی الاخرة
اعمی واضل سبیلا انها یا ابن اسمعیل لیس تعمی الابصار ولکن تعمی القلوب التی فی
الصدور وذلک قول الله عز وجل فی محکم کتابه للظالم رب لم حشرتنی اعمی وقد کنت
بصیرا قال الله عز وجل کذلک اتتک ایاتنا فنسیتها وکذلک الیوم تنسی وای اية

يا اسحق اعظم من حجة الله عز وجل على خلقه وامينه في بلاده وشاهده على عباده
من بعد من سلف من آبائه الاولين من النبيين وآبائه الاخرين من الوصيين
عليهم اجمعين رحمة الله وبركاته فاين يتاه بكم واين تذهبون كالانعام على وجوهكم
عن الحق تصدفون وبالباطل تؤمنون وبنعمة الله تكفرون او تكذبون فمن يؤمن
ببعض ويكفر ببعض فما جزاء من يفعل ذلك منكم ومن غيركم الا خزي في الحياة
الدنيا الفانية وطول عذاب في الآخرة الباقية وذلك والله الخزي العظيم ان الله
بفضله ومنه لما فرض عليكم الفرائض لم يفرض ذلك عليكم لحاجة منه اليكم
بل برحمة منه لا اله الا هو عليكم ليميز الخبيث من الطيب وليبتلي ما في
صدوركم وليمحص ما في قلوبكم ولتسابقوا الى رحمته ولتتفاضل منازلكم في
جنته ففرض عليكم الحج والعمرة واقام الصلوة وايتاء الزكوة والصوم والولاية
وكفاهم لكم بابا لتفتحوا ابواب الفرائض ومفتاحا الى سبيله ولولا محمد صلعم
والاوصياء من بعده لكنتم حيارى كالبهائم لا تعرفون فرضا من الفرائض وهل تدخل
قرية الا من بابها فلما من عليكم باقامة الاولياء بعد نبيه صلعم قال الله عز وجل
لنبيه اليوم اكملت لكم دينكم واتممت عليكم نعمتي ورضيت لكم الاسلام دينا و
فرض عليكم لاوليائه حقوقا امركم باداءها اليهم ليحل لكم ما وراء ظهوركم من
ازواجكم واموالكم ومآكلكم ومشاربكم ويعرفكم بذلك النماء والبركة والثروة
وليعلم من يطيعه منكم بالغيب قال الله عز وجل لا اسئلكم عليه اجرا الا المودة
في القربى واعلموا ان من يبخل فانما يبخل على نفسه وان الله هو الغني وانتم الفقراء
لا اله الا هو ولقد طالت المخاطبة فيما بيننا وبينكم فيما هو لكم وعليكم لما اريتكم لي
خطا ولا سمعتم مني حرفا من بعد الماضي عليه السلم انتم في غفلة عما اليه معادكم و
من بعد الثاني رسولي وما نال منكم حين اكرمه الله بمصيره اليكم ومن بعد اقامتي
لكم ابراهيم بن عبده وفقه الله لمرضاته واعانه على طاعته وكتابي الذي حمله
محمد بن موسى النيشابوري والله المستعان على كل حال واني اراكم تفرطون في
جنب الله ولم تقبلوا مواعظ اوليائه وقد امركم الله فتكونون من الخاسرين فبعدا
وسحقا لمن رغب عن طاعة الله ولم يقبل مواعظ اوليائه وقد امركم الله عز وجل

بطاعته

بطاعته لا اله الا هو وطاعة رسوله صلعم وبطاعة اولي الامر عليهم السلم فرحم الله ضعفكم
وقلة صبركم عما امامكم فما اغر الانسان بربه الكريم واستجاب الله دعائي فيكم واصلح
اموركم على يدي فقد قال الله جل جلاله يوم ندعوا كل اناس بامامهم وقال جل جلاله
وجعلناكم امة وسطا لتكونوا شهداء على الناس ويكون الرسول عليكم شهيدا
وقال الله جل جلاله كنتم خير امة اخرجت للناس تامرون بالمعروف وتنهون عن
المنكر فما احب ان تدعوا الله جل جلاله بي ولا بمن هو في ايامي الا حسب رقتي عليكم
وما انطوى لكم عليه من حب بلوغ الامل في الدارين جميعا والكينونة معنا في الدنيا
والآخرة فقد يا اسحق يرحمك الله ويرحم من هو وراءك بينت لك بيانا وفسرت
لك تفسيرا وفعلت بكم فعل من لم يفهم هذا الامر قط ولم يدخل فيه طرفة عين ولو
فهمت الصم الصلاب بعض ما في هذا الكتاب لتصدعت قلقا خوفا من خشية الله
ورجوعا الى طاعة الله عز وجل فاعملوا من بعد ما شئتم فسيرى الله عملكم ورسوله
والمؤمنون ثم تردون الى عالم الغيب والشهادة فينبئكم بما كنتم تعملون والعاقبة
للمتقين وانت رسولي يا اسحق الى ابراهيم بن عبده وفقه الله ان يعمل بما ورد عليه
في كتابي مع محمد بن موسى النيشابوري ان شاء الله ورسولي الى نفسك والى كل
من خلفت ببلدك ان يعملوا بما ورد عليهم بما في كتابي مع محمد بن موسى ان شاء الله و
يقرء ابراهيم بن عبده كتابي هذا ومن خلفه ببلدك حتى لا يسئلوني وبطاعة الله
يعتصمون والشيطان بالله عن انفسهم يجتنبون ولا يطيعون وعلى ابراهيم بن عبده
سلام الله ورحمته وعليك يا اسحق وعلى جميع موالي السلام كثيرا سددكم الله جميعا
بتوفيقه وكل من قرأ كتابي هذا من موالي من اهل بلدك ومن هو بناحيتكم ونزع عما
هو اليه من الانحراف عن الحق فليؤد حقوقنا الى ابراهيم وليحمل ابراهيم ذلك الى الرازي
رضي الله عنه او الى من يسمي له الرازي فان ذلك عن امري ورأيي ان شاء الله ويا
اسحق اقرأ كتابنا على البلالي رضي الله عنه فانه الثقة المامون العارف بما يجب
عليه واقرأه على المحمودي عافاه الله فما احمدنا له لطاعته واذا وردت بغداد فاقرأه
على الدهقان وكيلنا وثقتنا والذي يقبض من موالينا وكل من امكنك من موالينا
فاقرأهم هذا الكتاب ولينسخه من اراد منهم نسخه ان شاء الله ولا يكتم امر هذا عمن شاهده

من موالینا الا من شیطان یخالف لکم ولا تستثرن الذئب اطلاقا لختار ... ولا
کرامة لهم وقد وقفنا علی کتابک بالوصول والدعاء لک ولمن شئت وقد
اجبنا سعیدا من سبیله والحمد لله فما بعد الحق الا الضلال ولا تخرجن من
البلدة حتی تلقی العمری رضی الله عنه برضای عنه فتسلم علیه وتعرفه ویعرفک
فانه الطاهر الامین العفیف القریب منا والینا فکلما یحمل الینا من شیء من
النواحی فالیه یصیر آخر امره لیوصل ذلک الینا والحمد لله کثیرا سترنا الله و
ایاکم یا اسحق بستره وتولاک فی جمیع امورک بصنعه والسلام علیک وعلی جمیع
موالی ورحمة الله وبرکاته وصلی الله علی سیدنا محمد النبی وآله وسلم کثیرا

ابراهیم بن عبده النیشابوری در فضیلت او همان بس است که حضرت امام حسن عسکری
در توقیعی که قبل ازین مذکور شد او را در میان شیعه نیشابور و نواحی آن وکیل
خود ساخته اند و دیگران را امر باطاعت او نموده اند و در مختار توقیعی دیگر
نقل نموده که آنحضرت در باب وکالت او بعبد الله بن حمدویه بیهقی و سایر
شیعه نیشابور و نواحی آن نوشته اند و آن اینست و بعد فقد بعثت الیکم
ابراهیم بن عبده لیدفع النواحی واهل ناحیتک حقوقی الواجبة علیکم وجعلته
ثقتی وامینی عند موالی هناک فلیتقوا الله جل جلاله ولیراقبوا ولیؤدوا
الحقوق فلیس لهم عذر فی ترک ذلک ولا تاخیره لا اشقاهم الله بعصیان
اولیائه ورحمهم وایاک معهم برحمتی لهم ان الله واسع کریم

عبد الله بن حمدویه البیهقی ابن داود او را از جمله ممدوحان شمرده و در مختار کشی توقیعی از حضرت
امام حسن عسکری علیه السلام که بعبد الله واهل نیشابور و نواحی آن نقل
نموده و آن اینست که وکتابی الذی ورد علی ابراهیم بن عبده بتوکیلی ایاه بقبض
حقوق من موالی هناک نعم هو کتابی بخطی اقمته اعنی ابراهیم بن عبده لهم ببلدهم
حقا غیر باطل فلیتقوا الله حق تقاته ولیخرجوا من حقوقی ولیدفعوها الیه فقد
جوزت له ما یعمل به فیها وفقه الله ومن علیه بالسلامة من التقصیر برحمته

محمد بن احمد بن حماد ابو علی المحمودی ابن داود او را از جمله ممدوحان
گفته و در مختار از جهت مذکور روایت نموده که گفت بعد از وفات پدرم حضرت

ابا محمد جواد بمن نوشتند که قد مضی ابوک رضی الله عنه وعنک وهو عندنا علی حال
محمودة ولم یبعد من تلک الحال و ایضا از فضل بن هشام هروی روایت نموده که
گفت چون شنیدم که محمودی حج بسیار گذارده از و پرسیدم که چند حج گذارده پس عدد
آنرا نگفت وگفت رزقت خیرا کثیرا بعد از آن پرسیدم که این حجها که کرده از خود
کرده یا از غیر خود گفت بعد از حجة الاسلام هر حج که گذارده ام از حضرت رسالت پناه
صلعم گذارده ام و ثواب آنرا با ائمه اهل البیت هدیه کرده ام و ثواب آن هدیه را
بمومنین و مومنات بخشیده ام پرسیدم که نیت این حجها را بچه عبارت
ادا میکنی گفت میگویم اللهم انی اهدیت لرسولک محمد صلی الله علیه وجعلت
جزائی منک ومنه لاولیائک الطاهرین علیهم السلام ووهبت ثوابهم لعبادک
المومنین والمومنات بکتابک وسنة نبیک الی آخر الدعا

عبد الله بن خاقان از مومنان خالص الاعتقاد و از قریه ... از سواد بغداد بود در کتاب
مختار مسطور است که متوکل عباسی علیه اللعنه او را بتهمت تشیع حبس نموده بود
چون مدت حبس او امتداد یافت مبلغ سه هزار دینار بعبد الرحمن بن خاقان قبول
نمود که او را از حبس متوکل خلاص سازد و چون عبد الرحمن التماس خلاصی عبد الله
از متوکل نمود متوکل با او خطاب نمود که ای عبد الرحمن اگر شکی درباره تو میداشتم
میگفتم که تو رافضی ... عبد الله مرا خبر داده که او رافضی است و وکیل فلان
یعنی امام علی نقی است ... بر او ... آن خبر بعبد الله
رسید از خلاصی خود مایوس گردید ... حضرت امام علیه السلام نوشت که یا سیدی
الله الله فی امری فقد والله خفت ان ارتاب و چون رقعه بآنحضرت رسید
بخط شریف خود در رقعه او نوشتند و او را وعده نمودند که درباره خلاصی او
روی تضرع بدرگاه الهی خواهند آورد و این واقعه در شب جمعه بود و صباح روز
جمعه متوکل را تب گرفت و مرض او در ترقی بود تا بجائی رسید که اهل و اولاد او
در روز دوشنبه بر سر او بفریاد و نوحه درآمدند پس عبد الرحمن مذکور را امر
کرد که نام جمیع محبوسان را بر او عرضه دهند تا ایشانرا خلاص سازد و عبد الرحمن
هر یک از محبوسان را عرضه میکرد و بواسطه عنایتی که سابقا از متوکل نسبت با او

در باب التماس عبد الله واقع شده بود یا برای آن نداشت که نام او برده تا آنکه در آن اثنا
متوکل عبد الله را یاد کرد و بعبد الرحمن گفت چرا نام او را بر من عرض نکردی گفت بخود
قرار داده بودم که هرگز نام او نبرم متوکل گفت که همین ساعت او را آزاد کن و از وی
خواست کن که مرا بحل کند پس عبد الرحمن عبد الله را خلاص ساخت و او با حضرت امام
عسکری رفت و اعتقاد او رشد و متوکل از بیماری شفا یافت **ریان ابن الصلت**
در خلاصه مذکور است که او از اصحاب ابو الحسن ثالث علی بن محمد است علیهما السلم
و ثقه است و در مختار کشی از خیران روایت نموده که گفت در ایام حضرت ابی
جعفر محمد بن علی بن موسی علیهم السلام بکار در آمدم و از بعضی ملازمان آنحضرت که
نزد او قربی و منزلتی داشت درخواست نمودم که مرا بخدمت آنحضرت برسانند
آنکس متوجه خدمت آنحضرت شده مرا همراه برد و چون بدر خانه آنحضرت رسیدیم
گفت مرا در این دکان بنشین و خود از طلب من بخانه در آمد و چون دیر شد نزدیک
دربان رفتم و از حال او پرسیدم مرا خبر داد که بیرون رفت من تحیر ماندم که
در اثنای آن حضرت خادمی از خانه بیرون آمد و مرا گفت که تو خیرانی نام داری
گفتم بلی گفت بخانه در آی پس بخانه در آمدم و آنحضرت را دیدم که بر صُفّهٔ ایستاده است
که فرش بر آن نیست و در آن اثنا غلامی آمد و جامه‌ای آورد و در زیر پای آنحضرت
انداخت تا بنشست و چون من نظر بر آن حضرت انداختم هیبت و دهشت چنان
بر من کار کرد که خواستم که بر آن صُفّه بالا روم یا آنکه پای بر نردبان نهم بالا روم پس
آنحضرت جواب سلام من داد و دست مبارک خود را بجانب من کشید تا دست
من دست ایشان را گرفتم و بوسه دادم و بر روی خود نهادم پس آنحضرت مرا بدست
خود گرفته بنشاندند و من از غایت دهشت دست ایشان را گرفتم و آنحضرت دست
خود را بمن گذاشتند و چون دهشت من ساکن شد دست آنحضرت را گذاشتم
آنحضرت از من سؤال فرمودند و در آن اثنا یاد من آمد که ریان بن شبیب مرا وصیت
نموده بود که چون بخدمت آنحضرت قابل شوی بخدمت او عرض نمای که مولای تو
ریان بن شبیب شما را سلام فرستاده و التماس دعا در حق خود و پسر خود نموده چون
آن وصیت را عرض نمودم از برای ریان دعا کرد و از برای پسر او دعا نکرد آنگاه او را وداع

نمودم و بر خاستم و چون نزدیک بدر خانه رسیدم شنیدم که آنحضرت بخادم خود سخنی
میفرمودند و مضمون آن را نتوانستم فهمید اتفاقاً آن خادم مرا از پس بیرون آمد و آن سخن را
پرسیدم که آنحضرت با تو چه گفت گفت در باب پسر ریان میفرمودند که ضعّا واهله
في بلاد الشرك فلما اخرج منها صار الى من هو شر منهم فلما اراد الله ان يهديه هداه
و در روایت دیگر ذکر نموده که دلالت میکند بر آنکه ریان وکیل آنحضرت بوده و مجموع
آنچه معلوم است در بیان مسایلی که از ان حضرت و از امام ابو الحسن ثالث روایت
نموده **یونس بن عبد الرحمن الیقطینی** صاحب آل یقطین و مصاحب زنده ماه و طین
و غلام بخصوص ابن یقطین بود حضرت امام رضا را علیه السلام وکیل و در میان علما
ملک العلم یحیی از قبیل انبیای بنی اسرائیل است و در کتاب خلاصه مذکور است که او
از جملهٔ اصحاب ما بود و مقدم ایشان و عظیم المنزلة بود و روایت از حضرت امام موسی
داشت و حضرت امام رضا علیه السلام او را اهل علم و تقوی میشمردند و جماعت
از اهل مال بسیار دادند که شریک شود با ایشان در قول بانتهای امامت بحضرت امام
موسی علیه السلام و او از آن امتناع نمود و بر جهاد حق ثابت قدم ماند و شیخ مفید
قدس سره روایت نموده از داود بن القاسم جعفری که گفت عرض کردم بر امام
حسن عسکری علیه السلام کتاب یوم و لیله را که تصنیف یونس بود پس آنحضرت پرسید
که این تصنیف کیست گفتم تصنیف یونس مولای آل یقطین پس آنحضرت فرمود
که اعطاه الله بکل حرف نوراً یوم القیمة و روایت کرده کشی از عبد العزیز بن
المهتدی که از خوبان اهل قم و وکیل حضرت امام رضا علیه السلم و از جمله معتمدان
او بود که گفت بخدمت آنحضرت عرض نمودم که در هر وقت خود را بخدمت تو نمی
توانم رسانید معالم دینم را از کدام یک از اصحاب خود یاد گیرم فرمایید که معالم دین
خود را از او اخذ نمایم پس آنحضرت فرمودند از یونس بن عبد الرحمن فرا گیر و
در روایت دیگر آمده که حضرت امام رضا علیه السلم سه مرتبه از برای یونس
ضامن بهشت شدند و در مختار از فضل بن شاذان روایت نموده که گفت
در اسلام از سایر الناس کسی افقه از سلمان فارسی نبود و بعد از او کسی افقه از یونس
ابن عبد الرحمن رحمه الله پیدا نشد و آنحضرت امام رضا علیه السلم روایت نموده که

کابو حمزه ثمالی در زمان خود همچو سلمان فارسی بود در زمان خود و یونس در
زمان خود همچو سلمان فارسی بود در زمان خود و ایضا در مختار آورده که
که یونس را چهل برادر بود که هر روز بسلام ایشان میرفت و بعد از آن بخانه
معاودت مینمود و چیزی میخورد و مهیای نماز میشد و بعد از ادای نماز
بتصنیف و تالیف کتب اشتغال مینمود و از یونس نقل کرده که گفت بیست
سال روزه داشتم و بیست سال مسایل مردم را جواب میگفتم و ایضا در مختار
مذکورست که شخصی از فضل بن شاذان پرسید که این حدیث صحیح است که
یونس لقیط آل یقطین بود فضل گفت دروغ است زیرا که یونس در آخر زمان
هشام بن عبد الملک متولد شد و یقطین در آن زمان نبود بلکه در زمان دولت
پسران عباس بود و ایضا روایت نموده از فضل بن شاذان که گفت یونس بن عبد
الرحمن چهل و پنج حج و پنجاه و چهار عمره کرده بود و هزار مجلد در رد مخالفان
تالیف نموده بود و ایضا روایت نموده که جمعی یونس را گفتند که بسیاری از شیعه
قم از روی حسد در حق تو سخنان ناخوش میگویند یونس گفت گواه میگیرم شما
را که هر کس را از محبت امیر المومنین علی صلوات الله علیه نصیبی باشد بحل است
از آنچه در حق من گویند منصب مولای خود دارم مدام هر کرم
عفو کردم هر ستم کان قوم با من کرده اند و فضل بن شاذان گفته که یونس ادراک
خدمت حضرت امام جعفر صادق علیه السلام نیز کرده بود اما استماع حدیث از آنحضرت
ننموده بود و آخر بحسن خاتمه نیز موفق گردید و در سال دویست و هشت در مدینه
طیبه وفات نمود و در جوار فاطمه الانوار سید الابرار آسوده و از جمله
مصنفات یونس آنچه در کتاب فهرست و در کتاب شیخ نجاشی مذکورست اینست
کتاب الثلاثة علی الخبر کتاب الشرایع کتاب العلل کبیر کتاب علل الحدیث
کتاب الفرایض الصغیر کتاب الزکوة کتاب السهو کتاب جوامع الآثار کتاب
اختلاف الحج کتاب الاحتجاج فی الطلاق کتاب الجامع الکبیر فی الفقه کتاب
التجارات کتاب تفسیر القرآن کتاب الحدود کتاب الادب کتاب المثالب کتاب
علل النکاح وتحلیل وتحریم المتعة کتاب البدا کتاب نوادر البیوع کتاب

الرد علی الغلاة کتاب ثواب الحج کتاب النکاح کتاب المتعة کتاب الطلاق
کتاب المکاسب کتاب الوضوء کتاب یوم ولیلة و کتاب اختلاف الحدیث و کتاب
مسایل عن ابی الحسن موسی علیه السلام صفوان بن یحیی البجلی الکوفی در خلاصه
و کتاب ابن داود مسطورست که او اوثق اهل زمان خود بود نزد اصحاب حدیث
و غیر ایشان و از روایان حضرت امام رضا و امام محمد جواد علیهما السلام و وکیل
ایشان بود و پدر او از راویان حضرت امام جعفر علیه السلام بود و نزد آنحضرت
منزلتی عظیم داشت و در کتاب فهرست صفوان را ثقه عین گفته و ابو عمرو
کشی گفته که اجماع کرده اند اصحاب ما بر تصحیح هر چه صفوان روایت نموده و در علم
فقه او را منزلتی داشته اند و صفوان در مال تجارت شریک بود با عبد الله بن
جندب و علی بن النعمان که از جمله مومنان بودند و هر یک از ایشان در روزی پنجاه و
یک رکعت نماز میگذارد پس در بیت الحرام با همدیگر عهد نمودند که هر یک از ایشان
که بعد از دیگری باقی ماند نماز های او را بگذارد و زکوة او را بدهد و روزه او را بگیرد
و چون صفوان بعد از ایشان ماند بنا بر آن عهد هر روز یکصد و پنجاه و سه رکعت
نماز میگذارد و در هر سالی سه ماه روزه میداشت و زکوة مال خود را سه بار
اخراج مینمود و همچنین هر تبرعی که از برای خود میکرد از برای ایشان دو بار آن بجا می آورد
و ثواب آنها بروح آن برادران مومن هدیه میفرمود و در ورع او بمرتبه بود که در بعضی سفرها
شترکی را بکرایه گرفته بود و بعضی از احباب او دو دینار بطریق ودیعت باو
دادند که آنها را بکوفه برساند صفوان از جهت آنکه بی رخصت صاحب شتر آن را در میان بار
و ایضا روایت نموده اند که حضرت امام رضا علیه السلام فرمودند که ما ذئبان ضاریان
باضر فی دین المسلم من حب الریاسة بعد از آن فرمودند که لکن صفوان لا یحب
الریاسة و در مختار کشی از علی بن حسین قمی روایت نموده که گفت از حضرت امام
جواد علیه السلام شنیدم که ذکر صفوان بن یحیی و محمد بن سنان نمودند و فرمودند
که رضی الله عنهما برضائی عنهما فما خالفانی وما خالفا ابی علیه السلام قط و صفوان
سی کتاب تصنیف داشت از جمله آن آنچه در کتاب نجاشی مذکورست اینست کتاب الوضوء
کتاب الصلوة کتاب الصوم کتاب الحج کتاب الزکوة کتاب النکاح کتاب الطلاق

کتاب الفرائض کتاب الوصایا کتاب الشراء والبیع کتاب العتق والتدبیر
کتاب البشارات کتاب النوادر **الحسن بن محبوب البجلی الکوفی السراد**
در مختار کشی مسطور است که جد اعلای او که وهب نام داشت غلام جریر بن عبدالله
بجلی صحابی بود و صنعت زرّادی میدانست پس بخدمت حضرت امیر المؤمنین علیه السلام
رفت و از آنحضرت التماس نمود که او را از جریر بن خریداری نماید و جریر را چون
خوش نیامد که آن غلام از دست او بیرون رود گفت آن غلام را آزاد کرده ام
چون آزادی محقق شد خدمت حضرت امیر المؤمنین را علیه السلام اختیار
نمود و حسن گندم گون آنزع خفیف العارضین چهار شانه بود و ایضا روایت
نموده از محمد بن ابی نصر که گفت بحضرت امام رضا علیه السلام گفتم که حسن بن محبوب
زرّاد کتابی از شما بما رسانید آنحضرت گفت صدق لا تقل الزرّاد بل قل السرّاد
ان الله تعالی یقول وقدّر فی السرد یعنی او را تعبیر بزرّاد مکن بلکه تعبیر
از او بچیزی کن که خدای تعالی در قرآن مجید از داود علیه السلام تعبیر بآن نموده
اگرچه سرّاد و زرّاد بیک معنی است که آن زره گر باشد و ایضا روایت نموده
که اهتمام پدر حسن در تربیت او بمرتبه بود که جهت ترغیب در اخذ حدیث با او
قرار داده بود که بهر حدیث که از علی بن رئاب استماع نماید و از او بنویسد یك
درهم باو بدهد و علامه حلّی در خلاصه او را ثقه و عین گفته و نیز گفته که
در زمره ارکان اربعه عصر خود معدود بود و از کشی روایت نموده که اجماع کرده اند
اصحاب ما بر تصحیح آنچه از ایشان روایت نموده باشند و اقرار بفقه ایشان نموده اند
عمر حسن هفتاد و پنج سال بود و در سال دویست و بیست و چهار وفات یافت
عبد الله بن جندب البجلی در کتاب ابن داود مذکور است که او از راویان
حضرت امام موسی و امام رضا علیهما السلام بود و مجتهدی جلیل القدر ثقه بود
و حضرت امام رضا علیه السلام در حق او فرموده که انی راض عنه والله و رسوله
خبر داده بود که او از مخبتین است و در کتاب مختار از یونس بن عبد الرحمن
روایت نموده که گفت عبد الله بن جندب را دیدم که از عرفه می آمد و چون او مجتهد
عصر خود بود او را گفتم که خدای تعالی را امروز در این مقام نظر بر اجتهاد تو بوده است

از برای ما دعای بکن عبد الله سوگند یاد کرد که بخدایی که جز او خدایی نیست که
امروز از آن وقت که در موقف توقف داشتم تا وقتی که باز گردیده ام خدای تعالی از من
نشنیده که یك حرف جهت خود دعای کرده باشم زیرا که از حضرت امام رضا علیه السلام
شنیده ام که میفرموده ان الداعی لاخیه المؤمن بظهر الغیب ینادی من اعنان
السماء لك بکل واحد مائة الف یعنی کسی که غایبانه جهت برادر دینی خود دعای خیر نماید
منادی از آسمان او را ندا کند که بهر دعایی که جهت برادر مؤمن خود کرده صد هزار
خیر مقرر داشته اند پس مرا خوش نیامد که صد هزار خیر و حسنه را که جهت من ضامن
شده باشند بجهت یك دعائی بدهم که مستجاب شود یا نشود از دست بگذارم
محمد بن ابی عمیر الازدی در خلاصه و کتاب ابن داود مذکور است که اصل او از
بغداد است و در آنجا مقام داشت و کنیت او ابو احمد بود و بخدمت حضرت امام موسی علیه السلام
رسیده بود و از او استماع حدیث نموده بود و آنحضرت در بعضی از آن احادیث تعظیم
او نموده و بکنیت او که مذکور شد با او خطاب فرموده و از حضرت امام رضا علیه السلام
نیز روایت نموده و نزد اصحاب ما و نزد مخالفان ما جلیل القدر عظیم المنزله بوده
واورع و انسك واعبد اهل زمان خود بوده و جاحظ که از مشایخ معتزله است
او را در کتابی که در فخر قحطان بر عدنان نوشته ذکر نموده و گفته که انه کان
اوحد اهل زمانه فی الاشیاء کلها و احمد بن محمد بن عیسی کتب و مصنفات صد
از مصنفات اصحاب حضرت امام جعفر را علیه السلام از او روایت نموده و او را
مصنفات بسیار بوده که از جمله نود و چهار کتاب را از جمله آن ذکر نموده و مامون
عباسی او را بعد از وفات حضرت امام رضا علیه السلام محبوس ساخت و او را از حبس
واشکنجه او محنت عظیم رسید و هرچه داشت از او گرفت و کتب او در آن میان بعض
ضایع شد و جمعی گفته اند از جمله در حفظ او مانده بود که از آنها روایت نموده
مختار کشی از فضل بن شاذان روایت نموده که گفت پدرم سوال نمود که تو را بسیاری از
مشایخ عامه صحبت داشته چگونه حدیث از ایشان نشنیدی گفت استماع حدیث
از ایشان کرده اما من چون بسیاری از اصحاب خود را دیدم که چون استماع علم عامه و
خاصه کرده بودند بعد از آن مخلوط ساختند تا آنکه حدیث عامه را از خاصه روایت نمودند

وحدیث خاصه را از عامه پس کراهت داشتم که مرا بزبان خلط وخبط دست دهد
لاجرم ترك روایت حدیث عامه کردم واقتصار بحدیث خاصه نمودم وایضا
در مختار مذکورست که دیدم بخط ابی عبدالله شاذانی که نوشته بود که شنیدم
از ابو محمد فضل بن شاذان که گفت در باب محمد بن ابی عمیر غمازان سعایت بمامون
عباسی رسانیدند وگفتند که او نامهای جمیع شیعه را که در عراق اند میداند
پس مامون او را امر کرد که نامهای ایشانرا بگوید واو از آن امتناع نمود پس
فرمود که او را برهنه کردند وآویختند وصد تازیانه زدند واز محمد منقولست
که گفت چون شد ضرب تازیانه بسیصد رسید الم ضرب مرا بی طاقت ساخت
ونزدیك بان رسید که نام اصحاب را بگویم که در آن اثنا آواز محمد بن یونس بن عبد الرحمن
بگوش من رسید که میگفت ای محمد بن ابی عمیر یاد کن موقف خود را نزد خدای تعالی
پس قوت یافتم بآن سخن وصبر کردم تا خدای تعالی مرا خلاصی داد و [illegible] را از اسامی
شیعه خبر ندادم واز فضل منقولست که گفت محمد را بواسطه تشیع زیاده از
صد هزار درهم ضرر رسید واز خط ابن شاذان نقل نموده که گفت از پدر خود شنیدم
که میگفت محمد بن ابی عمیر را صد وبیست چوب در ایام هرون بسبب تشیع زدند
ومتصدی ضرب او سندی بن شاهك بود که کوتوال بغداد بود وبسبب مال
یك هزار درهم داد وخلاص شد واز پدر خود پرسیدم که محمد بن ابی عمیر که صاحب
بود گفت آری صاحب پانصد هزار درهم بود وشیخ نجاشی آورده که جاحظ از محمد بن
ابی عمیر روایت مینماید در کتب خود واو ذکر کتابی کرده در مفاخر قحطان بر عدنان ونیز
ذکر نموده ودر کتاب بیان وتبیین گفته حدثنی ابراهیم بن داحة عن ابن ابی عمیر
وکان وجهاً من وجوه الرافضة وکان حبس فی ایام الرشید فقیل لیلی القضاء
وقیل انه ولی بعد ذلك وقیل بل لیدل علی مواضع الشیعة واصحاب موسی بن
جعفر علیه السلام ویروی انه ضرب اسواطاً بلغت منه فکاد ان یقر لعظم الالم
فسمع محمد بن یونس بن عبد الرحمن وهو یقول اتق الله یا محمد بن ابی عمیر فصبر ففرج الله
وروی انه حبسه المامون حتی ولی قضاء بعض البلاد ودر روایت نموده اند که محمد بن
ابی عمیر خواهری داشت که در زمان حبس او کتب او را چهار سال در زیر زمین دفن کرده

بود وبنا بر آن کتب او ضایع شد وبعد از آن محمد پاره احادیث را از حفظ میگفت وبا
از روی کتبی که بعضی از جمیع در دست مردم مانده بود واورا نود وچهار کتاب تصنیف
است از الجمله کتاب مغازی وکتاب بدا وکتاب احتجاج در امامت وکتاب حج وکتاب
فضائل حج وکتاب متعه وکتاب استطاعه وکتاب ملاحم وکتاب یوم ولیله و
کتاب صلوة وکتاب مناسك حج وکتاب الصیام وکتاب اختلاف الحدیث و
کتاب المعارف وکتاب التوحید وکتاب النکاح وکتاب الطلاق وکتاب الرضاع
وفوائد ابن ابی عمیر بسیارست و[illegible] **احمد بن ابی نصر البزنطی
الکوفی** در خلاصه مذکورست که او بخدمت حضرت امام رضا علیه السلام
رسیده ونزد آنحضرت قدر ومنزلت بسیار داشت واختصاص تمام بحضرت امام
محمد جواد داشت واجماع نموده اند اصحاب بر تصحیح هرچه او روایت نموده باشد
واقرار بفقه واجتهاد او کرده اند ودر سال دویست وبیست ویك بعد از وفات
حسن بن علی بن فضال بهشت ماه وفات یافت ودر مختار کشی از احمد منقولست
که گفت روزی باتفاق صفوان بن یحیی ومحمد بن یسار وعبدالله بن مغیره
یا عبدالله بن جندب نزد حضرت امام رضا علیه السلام رفتیم وچون ساعتی نشستیم
برخاستیم پس آنحضرت از آن میان مرا فرمودند که ای احمد تو بنشین پس نشستم و
آنحضرت با من در سخن آمد ومن نیز از آنحضرت سوالها میکردم وجواب می
شنیدم تا حصه‌ای از شب گذشت وچون خواستم که بمنزل خود روم مرا فرمود که
میروی یا همین جا خواب میکنی گفتم جان من فدای تو باد اگر میفرمایی که بروم
میروم واگر میفرمایی که باشم در خدمت میباشم پس فرمودند که جای خواب تو مهیا
است وقت شده ومردم در خانهای خود بسته اند وبخواب رفته اند آنگاه آنحضرت بر
خاستند وبحرم شریف رفتند وچون مرا گمان شد که آنحضرت بحرم در آمده اند
بسجده افتادم ودر آن سجده گفتم حمد مر خدایرا که حجت خود ووارث علم انبیا را
از میان جمیع برادران واصحاب من با من در مقام انس وعنایت در آورده وهنوز
من در سجده بودم که آنحضرت آمدند وبپای مبارك خود مرا متنبه ساختند
پس من برخاستم وآنحضرت دست مرا گرفته مالیدند وفرمودند که ای احمد بدانکه

حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه بعیادت صعصعة بن صوحان رفت و
از بالین او برخاست باو گفت که ای صعصعه نفهمی که افتخار نکنی برادران خود
بعیادتی که من ترا کرده ام و از خدای بر حذر باش و چون این سخن بمن گفتند بحرم
شریف مراجعت نمودند و ایضا روایت نموده که گفت وقتی که حضرت امام علی
ابن موسی الرضا را علیهما السلام بر نموده مامون از مدینه بمرو آوردند او را بجا
بمرو میبردند و بکوفه در بنا وردند و من در آن وقت در بغداد ستیه بودم ا...
آنحضرت مصحفی نزد من فرستادند و چون من مصحف را بگشادم در آنجا سوره
دیدم که اطول و اکثر بود از آنچه در میان مردم است و از آنجا چند آیه حفظ
نمودم تا آنکه مسافر از موالی آنحضرت آمد و مصحف را از من استد و در مشقلی
نهاد و او را مهر کرد پس آنچه از آن مصحف حفظ کرده بودم مرا فراموش شد و
هر چند جهد کردم که یک کلمه از آن مرا بیاد آید میسر نشد **عبد الله بن جندب**
ابو محمد البجلی العربی الکوفی در خلاصه و کتاب ابن داود مذکور است که
او از راویان حضرت امام موسی علیه السلام است و ثقه ثقه بود و از معاصران او کسی
در دینداری و علم و ورع با او برابر نبود و در اصل واقفی مذهب بود و از او روایت
کرده اند که گفت چون حج کردم دست توسل بجانب ملتزم بردم و از خدای تعالی
هدایت خود را سوال نمودم پس در دل من افتاد که حضرت امام رضا را علیه السلام
ملازمت نمایم آمدم و بر در خانه آنحضرت ایستادم فی الحال غلام آنحضرت را شنیدم
که میفرمایند که در ای ای عبد الله بن المغیره چون در آمدم و نظر آنحضرت بر من
افتاد گفت خدای تعالی دعوت ترا اجابت نمود و در دین هدایت فرمود پس گفتم
خدای را گواه میگیرم برانکه تو از جانب خدای تعالی بر بندگان او حجت و امینی
والله اعلم **زکریا بن آدم بن عبد الله بن سعد الاشعری القمی** در خلاصه مذکور
که او ثقه و جلیل القدر و نزد حضرت امام رضا علیه السلام مکرم بود و روایت
کرده کشی از زکریای مذکور که گفت بخدمت حضرت امام رضا علیه السلام عرض
نمودم که من میخواهم که از میان خویشان خود بیرون روم که سفاهت در میان
ایشان بسیار شده آنحضرت فرمودند که چنین مکن که خدا بطاعة تو میکند

بنوا زخویشان تو آن سفاهة را چنانکه دفع میکرد از اهل بغداد بواسطه حضرت
امام موسی علیه السلام و ایضا روایت نموده از علی بن مسیب همدانی که گفت بحضرت
حضرت امام رضا علیه السلام عرض نمودم که راه من دور است و هر وقت نمیتوانم
خود را بملازمت شما رسانید معالم دین خود را از کدام یک از اصحاب شما اخذ
نمایم آنحضرت فرمودند که از زکریا بن آدم قمی که مامون است بر دین و دنیا و از جمله
سعادات که زکریا بآن فایز شد آن بود که بیکسال با آنحضرت در راه حج از مدینه
تا مکه مصاحب بودند شیخ نجاشی آورده که او را کتابها است در حدیث و کتاب
دیگر در بیان مسایلی که او از حضرت امام رضا علیه السلام استماع نموده **محمد**
بن احمد بن ابی نصر البزنطی در خلاصه مذکور است که او ثقه بود
و از راویان حضرت امام رضا علیهما السلام بود و او پسر عم عبد الله و عبد الله
و عمران و محمد حکیمیون است که پدر ایشان از راویان حضرت امام جعفر صادق
علیه السلام و همگی ثقات بودند و در مختار کشی از احمد منقولست که گفت در
موقف منی بخدمت حضرت امام رضا علیه السلام رسیدم و با آنحضرت عرض نمودیم که
ما طایفه صاحب مال و نعمت بودیم و خدای تعالی آنرا یکبار از ما زایل کرد
تا آنکه محتاج جمعی شدیم که ایشان پیش از آن بما احتیاج بود پس آنحضرت فرمود
که خوشا حال تو ای احمد بن عمر گفتم جان من فدای تو باد حال من آنست که عرض
نمودم آنگاه آنحضرت فرمودند که ای احمد آیا خوشحال میشوی اگر بعضی از اولاد
و اتباع این جباران روزگار بر تو باشد و تمام دنیا را بما زر و نقره دهند گفتم
نه یا ابن رسول الله پس آنحضرت خندیدند و روایت نمودند و فرمودند که دیگری
که خدای تعالی در قرآن مجید از آن خبر داده و فرموده که وکان تحته کنز لهما
لوح از طلا بود که در آن مکتوب بود بسم الله الرحمن الرحیم لا اله الا الله محمد
رسول الله عجبت لمن ایقن بالموت کیف یرکن الیهما و ینبغی لمن عقل عن الله ان
لا یستبطئ الله فی رزقه و لا یتهمه فی قضائه بعد از آن فرمودند که راضی شدی
ای احمد گفتم که راضی شدم از خدا و از شما اهل البیت **یحیی بن عمر بن علیم الصالحی**
در کتاب ابن داود مذکور است که او ممدوح بود و در کتاب مختار المهذب الفرح

منقولست که گفت رقعه بخدمت حضرت امام رضا علیه السلام نوشتم و از
حال عیسی بن جعفر بن عاصم و ابی علی بن راشد و ابن بند پرسیدم پس آنحضرت
در جواب من نوشتند که ذکرت ابن راشد رحمه الله فانه عاش سعیدا و مات
شهیدا آنگاه دعای ابن بند و عاصمی نمود و اعلام فرمود که ابن بند را بسبب
تشیع و محبت اهل البیت علیهم السلم چندان زدند که کشته شد و عیسی را
سیصد تازیانه زدند و بر جله انداختند **عبد الله بن طاوس** از اصحاب
امام رضا علیه السلم و یا خبا بان حضرت عمر او بصد سال رسید در کتاب
مختار از عبد الله روایت نموده که گفت بخدمت حضرت امام رضا علیه السلم
عرض نمودم که دختر خود را ببرادر زاده خود عقد نموده ام و او شراب میخورد
و حرف طلاق بسیار بر زبان می آرد آنحضرت فرمودند که اگر او از برادران
تست یعنی امامی مذهب است برو هیچ چیزی متوجه نیست و اگر از جماعت یعنی
از اهل سنت و جماعت باشد پس دختر را از وی جدا ساز که قصد او از صیغه
طلاق جدائی است پس گفتم که از پدران تو علیهم السلم بمن روایت رسیده که فرمودند
ایاکم و المطلقات ثلثا فی مجلس فانهن ذوات ازواج آنحضرت فرمودند که هذا
فی اخوانکم لا فیهم لان من دان بدین قوم لزمه احکامهم و ایضا از عبد الله مرویست
که گفت از آنحضرت پرسیدم که یحیی بن خالد زهر داد پدرت موسی بن جعفر
صلوات الله علیه گفت آری او را زهر داد در سی رطب گفتم آنحضرت نمیدانست
که آن رطبها زهرناکند گفت در آن وقت محدث از پیش او غایب شده بود گفتم
که محدث کیست گفت ملکی است اعظم از جبرئیل و میکائیل که با حضرت رسول
صلوات الله علیه می بود و او با ائمه علیهم السلم می باشد و چنین نیست که هر که
طلب کند یابد مؤلف گوید از اینجاست آنکه گفته اند مشاهدة الابرار بین التجلی
و الاستتار و قال العارف الشیرازی **شعر** یکی پرسید از آن گم کرده فرزند
که ای روشن گهر پیر خردمند ز مصرش بوی پیراهن شنیدی چرا در چاه کنعانش ندیدی
بگفتا حال ما برق جهانست دمی پیدا و دیگر دم نهانست گهی بر طارم اعلی نشینیم
گهی تا پشت پای خود نبینیم اگر درویش بر یکحال ماندی سر دست از دو عالم برفشاندی

یحیی بن اسحاق العلوی الملقب بالشعر در خلاصه مذکورست که او از اعاظم
مردم بود در مذهب امامیه و برادر او محمد بحیات امام موسی کاظم ع قایل بود
پس حضرت امام موسی علیه السلام دعا کرد تا مستبصر گردید و بحق رجوع نمود و
در مختار از یزید منقولست که گفت میان من و برادرم محمد در اعتقاد او در باب
حیات امام موسی علیه السلام مناظره واقع شد و چون سخن بطول انجامید از کشید مرا
گفت که اگر صاحب ترا منصب امامت که تو دعوی میکنی حاصل است از او سوال کن تا
در حق من دعا کند که من آنچه حق است رجوع نمایم پس من بخدمت حضرت امام رضا
رفتم و گفتم جان من فدای تو باد مرا برادری هست که او از من بسال بزرگترست و
قایل است بحیات پدر تو حضرت امام موسی علیه السلم و من با او مناظره بسیار در این
باب میکنیم تا آنکه روزی بمن گفت که اگر صاحب ترا آنچه رای او دعوی میکنی از علو
درجه امامت او را حاصل است از او سوال کن تا در حق من دعا کند که رجوع بقول
شما نمایم چون آنحضرت این سخن از من شنید روی مبارک بجانب قبله کرد
و آنچه خواست گفت بعد از آن گفت اللهم خذ بسمعه و بصره و مجامع قلبه حتی
ترده الی الحق و بعد از آن ملک زمانی او رجوع بحق نمود **ابو الصلت عبد السلام بن صالح
الهروی** در کتاب ابن داود او را ممدوح گفته و در مختار کشی از عباس دوری نقل
نموده که گفت شنیدم از یحیی بن نعیم که میگفت ابو الصلت ثقة الحدیث بود و او در دفع
... امامیه بالتشیع بود و ایضا روایت نموده از طاهر بن علی بن احمد که او گفت که
مولد ابو الصلت در مدینه بود و نیز گفته که از بن ادریس حسن اسفراینی شنیدم که
گفت از احمد بن سعید رازی شنیدم که گفت ابو الصلت هروی ثقه و مامون بود
در حدیث اما محبت آل رسول صلوات الله علیهم بسیار داشت و آن دین و مذهب او
بود مؤلف گوید یعنی که قبح در شان دین و ایمان ابو الصلت هروی میکند ظاهرا
ما استعاها که او در مدینه متولد شده از مدرکات و مع هذا لطریق کلیه و آکر فیه الف
مضمون رباعی مشهور را که در باب اهل هری گفته اند **رباعی** در شهر هری خدای بنهاد صلاح
معروف و منکر و غطور و سبع **شش** چیز در آن شهر نیابند صلاح کون و کلمنی و ...
مرزبان بن عمران القمی الاشعری در خلاصه مسطور است که کشی روایت

نموده از مرزبان که گفت بحضرت امام رضا علیه السلام گفتم که میخواهم که از آنچه اهم امور خود
از شما سوال نمایم و آن اینست که آیا من از شیعهٔ شما هستم یا نه آنحضرت فرمودند
که نعم دیگر پرسیدم که نام من در صحیفه که اسامی شیعه شما در آن مکتوب شده
آیا هست فرمودند که بلی هست **مبارک** مولای حضرت امام رضا علیه السلام بود
وکشی او را مدح کرده و از او روایت نموده که گفت آنحضرت وقتی که در خراسان بود
چون آثار شهادت خود را ملاحظه فرمودند مرا امر فرمودند که برو نزد ابی جعفر محمد
جواد که صاحب تو است **عبد العزیز بن المهتدی القمی** در کتاب ابن داود مذکور است
که او از اصحاب حضرت امام رضا ع و وکیل او بود و ثقه صالح بود و در کتاب مختار
از عبد العزیز منقول است که گفت بخدمت حضرت امام محمد جواد علیه السلام رقعه
نوشتم که از مال پدرم نزد من چیزی هست بهرکه امر فرمائی او را تسلیم نمایم
پس در جواب من نوشت قبضت ما فی هذه الرقعة والحمد لله وغفر الله ذنبک و
رحمنا وایاک ورضی عنک برضای عنک **محمد بن سعید بن کلثوم المروزی**
از اجلّه متکلمین نیشابور است که از اصحاب ما بودند و ابن داود روایت نموده که او در
اصل خارجی بود و بعد از آن شیعی شد **ریان بن الصلت الاشعری البغدادی**
القمی الخراسانی الاصل در خلاصه مذکور است که او از راویان
حضرت امام رضا و ثقه و صدوق است و در کتاب مختار از معمر بن خلاد منقول است
که گفت در مبادی حال ریان بن الصلت از من درخواست نمود که در خدمت حضرت
او بدر مجلس حضرت امام رضا ع از آنحضرت بکنم والتماس نمایم که جامهٔ از لباس باو بخشند
و از دراهم مضروبه که باسم مبارک آنحضرت مسکوک شده بود باو انعام نمایند چون
از ریان جدا شدم متوجه خدمت آنحضرت شدم در دخول آنحضرت را دیدم
مطلبی من می‌آمد چون بخدمت آنحضرت رسیدم سوال فرمودند که کجا بوده
گفتم نزد شخصی بودم که او را ریان بن الصلت گویند گفت او میخواهد که با ما ملاقات
نماید گفتم بلی جان من فدای تو باد آنگاه سبحان الله بر زبان راندم آنحضرت فرمودند
که باعث برین تسبیح تو چیست گفتم باعث آنست که همین ساعت آن شخص همین
میکرد آنحضرت فرمودند که مومن موفق است او را بگوی تا بیاید چون ریان

ملاقات توفیق یافت بخدمت آنحضرت رسید چون دید که آنحضرت نشسته ومن بر پا السلام
پس آنحضرت مرا امر فرمودند که بنشینی آنگاه ریان التماس دعا نمود و آنحضرت
دعا در حق او فرمودند آنگاه استدعای جامه نمود و جامهٔ باو دادند چون
ریان خواست که برخیزد در دست او چیزی نهادند از دراهم خود نهادند در خلاصه
مذکور است که نیز او علی بن ... بود و وکیل حضرت امام علی هادی علیه السلام بود
علی بن مهزیار الاهوازی در خلاصه و کتاب نجاشی مذکور است که اصل او از
دورق است و پدرش نصرانی بود و مسلمان شد و بعضی گفته اند که علی نیز در حداثت سن
مسلمان شد و خدای تعالی او را به مذهب حق هدایت نمود و او تحصیل علوم دینی نمود و از حضرت
امام رضا ع روایت نمود و اختصاص تمام بامام محمد جواد و امام محمد هادی داشت و در
بعضی نواحی وکیل ایشان بود و در باب او از شیعه آن توقیعات بیرون آمده که
دلالت بر جلالت قدر و منزلت او دارد و از جمله توقیعاتی که بخط حضرت امام محمد جواد
در باب او وارد شده و از جمله توقیعاتی که بخط حضرت امام محمد جواد واقع شده اینست
بسم الله الرحمن الرحیم یا علی احسن الله جزاک واسکنک جنته ومنعک من الخزی
فی الدنیا والآخرة وحشرک الله معنا یا علی قد بلوتک وخبرتک فی النصیحة و
الطاعة والخدمة والتوقیر والقیام بما یجب علیک فلو قلت انی لم ار مثلک
لرجوت ان اکون صادقا فجزاک الله جنات الفردوس نزلا فما خفی علی مقامک
ولا خدمتک فی الحر والبرد فی اللیل والنهار فاسال الله اذا جمع الخلائق للقیامة
ان یحبوک برحمة تغتبط بها انه سمیع الدعاء و توقیع دیگر اینست که در وقتی که در بغداد
بود حضرت امام علیه السلام در جواب کتابت او نوشته قد وصل الی کتابک
وفهمت ما ذکرت فیه وقد ملأتنی سرورا فسرک الله وانا ارجو من الکافی
الدافع ان یکفی کید کل کاید ان شاء الله و در توقیع دیگر باو نوشته اند و قد
فهمت ما ذکرت من امر القمیین خلصهم الله وفرج عنهم وسررتنی بما ذکرت من ذلک
ولم تزل تفعل سرک الله بالجنة ورضی عنک برضای عنک وانا ارجو من الله حسن
العون والرأفة واقول حسبنا الله ونعم الوکیل و از علی بن مهزیار منقول است که گفت
بآنحضرت نوشتم و توسعه در باب ... التماس نمودم و انکار زمان ایشان

که در دست منست اگر بسبیل سهو تقصیری شود بحل سازد پس در جواب نوشته
وسع الله علیک وکم سالت به التوسعة من اهلک واهل بیتک ولک یا علی
عندی من اکثر التوسعة وانا اسال الله ان یصحبک بالعافیة ویقدمک
علی العافیة ویسیر بک علی العافیة انه سمیع الدعاء وهم آن علی بروایت
که کفت از آنحضرت التماس دعای درباره خود نمودم پس آنحضرت بمن نوشت
که اما ما سالت من الدعا فانک بعد لست تدری کیف جعلک الله عندهم
وربما سمیتک باسمک ونسبک مع کثرة عنایتی بک ومحبتی لک ومعرفتی
بما انت علیه فادام الله لک افضل ما رزقک من ذلک ورضی عنک برضا
عنک وبلغک افضل نیتک وانزلک الفردوس الاعلی برحمته انه سمیع الدعاء
حفظک الله وتولاک ودفع السوء عنک برحمته وکتبت بخطی ودر مختار
مذکورست که علی بن مهزیار در اصل از اهل هندکان بود که قریه ایست از قریهای
فارس وساکن اهواز شد وعادت او چنان بود که چون از نماز صبح واوراد آن
فارغ شدی وآفتاب طلوع نمودی بسجده میرفت وسر بر نمیداشت تا از برای
هزار کس از برادران مومن خود دعا کردی بمثل آنچه از برای خود دعا میکرد
وپیشانی او از اثر سجده مانند زانوی شتر بود ودر کتاب نجاشی مذکورست
که او را تصانیف مشهوره است از آنجمله کتاب الوضوء کتاب الصلوة کتاب
الزکوة کتاب الصوم کتاب الحج کتاب الطلاق کتاب الحدود کتاب الدیات
کتاب العتق والتدبیر کتاب التجارات والاجارات کتاب المکاسب کتاب
التفسیر کتاب الفضایل کتاب المثالب کتاب الدعاء کتاب التجمل والمروة
کتاب المزار کتاب الرد علی الغلاة کتاب الوصایا کتاب المواریث کتاب الخمس
کتاب الشهادات کتاب فضایل المومنین وبرهم کتاب الملاحم کتاب التقیة کتاب
الصید والذبایح کتاب الزهد کتاب الاشربة کتاب النذور والایمان والکفارات
وزاد علی کتب الحسین بن سعید کتاب حروف کتاب القایم کتاب البشارات
کتاب النوادر ورسایل علی بن اسباط الحسین بن سعید بن حماد بن مهران
الکوفی الاهوازی بنده آزاد کرده مولای حضرت امام زین العابدین ع

بود وحسن دلالت کرد علی بن مهزیار واسحق بن ابراهیم حضینی را بخدمت حضرت
امام رضا علیه السلام وبعد از آن علی بن ریان را بخدمت آنحضرت رسانید وبجهة
هدایت این سه کس باعث معرفت ایشان بمذهب حق او بود واز وجوه شیعه
وثقات او معروف شدند وحسین عبد الله بن محمد حضینی را بخدمت آنحضرت دلالت
نمود وحسن در تصنیف سی کتاب که برادر او منسوبست شریک بود وهر دو برادر
ثقه بودند ودر مختار روایت نموده که حسین را نجاه تصنیف بود وسی کتاب بود
که در کتاب شیخ نجاشی رحمه الله مذکورست اینست کتاب الوضوء کتاب الصلوة
کتاب الزکوة کتاب الصوم کتاب الحج کتاب النکاح کتاب الطلاق کتاب العتق
والتدبیر والمکاتبة کتاب الایمان والنذور کتاب التجارات والاجارات کتاب
الشهادات کتاب الصید والذبایح کتاب المکاسب کتاب الاشربة کتاب الزیارات
کتاب التقیة کتاب الرد علی الغلاة کتاب المناقب کتاب المثالب کتاب
الزهد کتاب المروة کتاب حقوق المومنین وفضلهم کتاب تفسیر القران کتاب
الوصایا کتاب الفرایض کتاب الحدود کتاب الدیات کتاب الملاحم کتاب الدعا
احمد بن [illegible] الرازی الجرجانی شیخ طوسی گفته که کنیت او ابو
بکر است ودر اصل از جمله محدثان اهل سنت وجماعت ومعتقد ایشان بود
بعد از آن حق تعالی او را بمذهب حق امامیه هدایت نمود واورده اند که بواسطه
مخالفتی که او را باجمعی از محدثان اهل سنت در تصحیح بعضی از احادیث نبویه واقع
شد برو متغیر شدند ونزد محمد بن طاهر که از حکام عصر بود او را سعایت نمودند
واو حکم بزدن وکشتن او نمود وآخر مسلم که از اکابر محدثان بود گواهی داد که حق
بجانب احمد است ودیگران بواسطه رعایت طرف دیگر کتمان شهادت نمودند و
تفصیل کتب او بروجهی که در کتاب فهرست مسطور شده اینست کتاب خلاف
عمر روایات الحشویه کتاب در بیان مذهب حشویه وفضایح ایشان کتاب
مناظرة البکریة والعمریة کتاب الرد علی الاخبار الکاذبه ودر آن کتاب بیان
هر حدیثی است که مخالفان در فضایل سلف خود روایت نموده اند کتاب مناظرة
الشیعی والمرجی فی المسح علی الخفین واکل الجری وغیر ذلک کتاب العوض

الاصل من المرجئة والقدریة والخوارج کتاب المتعة والرجعة والمسح علی الخفین
وطلاق المتعة کتاب التسویة که در اینجا بیان خطای آنکس نموده که حکم بحرمت تزویج
عرب در موالی نمود کتاب الضیاء کتاب التفویض کتاب الاوائل کتاب
طلاق المجنون کتاب استنباط الحشویة کتاب الرد علی الحنبلی کتاب الرد علی
السجزی کتاب فی نکاح السکران کتاب فی معرفة الرجال ابراهیم بن سلیمان بن
ابی داحة المزنی البصری در خلاصه وکتاب ابن داود مسطور است
که او از راویان حضرت امام جعفر صادق علیه السلام بود از مدینه بکوفه آمده
در ایام مهدی عباسی ببصره رفت ودر آنجا ساکن شد واو بود از اصحاب ما ست که در
بصره میبودند در علم فقه وکلام وادب وشعر وجاحظ که از اکابر علمای معتزله است
از کتب او نقل مینماید ابراهیم بن هاشم الکوفی القمی در خلاصه مذکور است که او بعهد
حضرت امام رضا علیه السلام رسیده وتلمیذ یونس بن عبد الرحمن بود از اکابر اصحاب
آنحضرت است واصحاب ما میگویند که او اول کسی بود که حدیث کوفیان را در قم
منتشر ساخت وشیخ ابوجعفر طوسی رحمه الله در احادیث خمس ذکر نموده که او
با ابوجعفر ثانی علیه السلام ملاقات نموده ودر یکی از آن احادیث روی خطاب آنحضرت
با او بوده واز جمله تصانیف او کتاب نوادر است وکتاب قضایای امیر المؤمنین
علیه السلام ابراهیم بن ابی البلاد ونام ابی البلاد یحیی بن سلیم بود واو از
راویان امامیه هر دو امام محمد باقر وجعفر بن محمد الصادق علیهما السلام بود و
ضریر بود وشعر بسیار یاد داشت وفرزدق در باره او گفته یا لهف نفسی علی
عینیک من رجل وشیخ اجل ابن بابویه در کتاب من لا یحضره الفقیه گفته که
ابراهیم از راویان حضرت امام جعفر صادق وامام موسی کاظم علیهما السلام بود
وعمر بسیار یافت وحضرت امام رضا علیه السلام در بعضی از رسایل که باو
نوشته اند او را ستایش کرده اند وابراهیم ثقه بود واو را کتابی است در حدیث
اسمعیل بن ابی زیاد السکونی الکوفی در خلاصه گفته که او ثقه ومعتمد
علیه است وروایت نموده از جماعتی از اصحاب ما از حضرت امام جعفر علیه السلام
وشیخ ابوعمرو کشی او را در اصحاب حضرت [illegible] ذکر نموده وشیخ ابوجعفر

طوسی ونجاشی او را ثقه گفته اند ونسبت غلو بوی تهمت بوده بلکه او تقی [illegible]
وجیه وفاضل بوده واز جمله تصانیف او کتاب ملاحم است وکتاب ثواب القرآن و
کتاب الاهلیلجة وکتاب صفة المؤمن والفاجر وکتاب خصایص امیر المؤمنین علیه السلام
وکتاب نوادر اسمعیل بن علی العمی البصری از جمله فضلای امامیه است که در
بصره میبوده اند در کتاب ابن داود وکتاب نجاشی مذکور است که او ثقه بوده واو را
مصنفات بسیار است از جمله کتابی است در بیان آنچه امامیه مخالفان در آن اتفاق
نموده اند از اصول وفروعی که مخالف مذهب امامیه است اسمعیل بن محمد بن اسحق
بن محمد المخزومی المکی از اکابر فضلای امامیه است که در مکه
میبوده اند ودر روایات ثقه بود وآخر بعراق آمد وبسیاری از اصحاب ما از وی
سماع حدیث نمودند مثل ایوب بن نوح وحسن بن معویه ومحمد بن الحسین وعلی بن
الحسن بن فضال واز جمله مصنفات او کتاب توحید است وکتاب معرفت
وکتاب صلوة وکتاب امامة وکتاب تحمل ومروة الحسن بن محمد بن علی بن اسحق (?)
ابو الحسن بن اسمعیل بن نوبخت (?) از اجله طایفه نوبختیه (?) بوده
ابن کثیر شامی در تاریخ خود از برقانی که یکی از علمای اهل سنت است نقل نموده
که او میگفت که حسن شیعی معتزلی بود اما بر من ظاهر شد که او صدوق بود
وابن عقیق (?) نقل نموده که حسن ثقه بود در حدیث اما مذهبا اعتزال داشت
ومخفی نماند که اهل سنت چون فرق میان حق وباطل نمیکنند لاجرم شیعه و
معتزلی را یکی میدانند وهر یکی از ایشان را بنام دیگری میخوانند والا فرق ما بین الفرقتین
کالفرق بین الوجود والعدم است اسمعیل بن علی بن اسحق بن ابی سهل بن نوبخت
ابو سهل [illegible] رئیس متکلمین امامیه بغداد وبزرگ وپیشوای طایفه نوبختیه
بوده در زمان خود وجلالت وبزرگی بحسب دین ودنیا داشت ومجاری [illegible]
وزرا بوده وشیخ نجاشی گفته که از جمله تصانیف او کتاب استیفاست در امامت
وکتاب تنبیه در امامت ومن ابن روح کتاب [illegible] شیخ خود ابی عبد الله خواند
وکتاب [illegible] امامات وکتاب الرد علی محمد بن الازهر فی الامامة وکتاب الرد علی الیهود
وکتاب در صفات والرد علی ابی العتاهیة فی التوحید وکتاب الخصوص والعموم

والاسماء والاحكام كتاب الانسان والرد على ابن الراوندي كتاب الانوار في تواريخ
الائمة كتاب الرد على الواقفة كتاب الرد على الغلاة كتاب التوحيد كتاب
الارجاء كتاب النفي والاثبات كتاب مجالسه مع ابي علي الجبائي بالاهواز
كتاب في استحالة رؤية القديم كتاب الرد على المجبرة في المخلوق مجالس
ثابت بن ابي قرة كتاب النقض على عيسى بن ابان في الاجتهاد كتاب نقض
مسئلة ابي عيسى الوراق في قدم الاجسام كتاب الاحتجاج لنبوة النبي صلعم
كتاب حدوث العالم **حسن بن موسى النوبختي** در كتاب ابن داود مذكورست
كه او خواهر زادهٔ ابي سهل بن نوبخت است كه از اكابر اين طايفه وصاحب سلسله
عظيم بود و حسن متكلم و فقيه و فيلسوف امامي اعتقاد بود و در كتاب نجاشي
مذكورست كه او در علم كلام بر جميع امثال و نظاير خود فائق بود و پيش از ثلثمايه
و بعد از آن نيز بود و او را تصانيف عظيمه است و او را بر حكماي اوايل نقضها
بسيارست و در آن باب كتب بسيار دارد و از جمله كتب او هو كتاب الآراء
والديانات است و آن كتابي بزرگ نيكوست مشتمل بر علوم بسيار وكتاب
فرق الشيعة وكتاب الرد على ما عدا الامامية من فرق الشيعة وكتاب الجامع
في الامامة وكتاب الموضح في حروب امير المؤمنين عم وكتاب التوحيد الكبير
وكتاب التوحيد الصغير وكتاب الخصوص والعموم وكتاب الارزاق والآجال
والاسعار وكتاب كبير في الجزء الذي لا يتجزى وكتاب مختصر في الجزء وكتاب
الرد على المنجمين وكتاب الرد على ابي علي الجبائي في رده على المنجمين وكتاب النكت
على ابن الراوندي وكتاب الرد على من اكثر المنازلة وكتاب الرد على ابي الهذيل
العلاف في ان نعيم اهل الجنة منقطع كتاب الرد على الواقفة كتاب الرد على
اهل المنطق كتاب الرد على ثابت بن قرة كتاب الرد على يحيى بن اصفح في الامامة
جوابات لابي جعفر بن قبة رحمه الله جوابات اخرى لابي جعفر ايضا مجالسه
مع ابي عبد الله بن مملك رحمه الله حجج طبيعية مستخرجة من كتب ارسطاطاليس
في الرد على من زعم ان الفلك حي ناطق كتاب في المرايا وجهة الرؤية كتاب في
خبر الواحد والعمل به كتاب في الاستطاعة على مذهب هشام وكان يقول به

كتاب في الرد على من قال بالرؤية للباري عز وجل كتاب الاعتبار والتمييز والانتصار
كتاب النقض على ابي الهذيل في المعرفة كتاب الرد على اهل التعجيز وهو نقض كتاب ابي
عيسى الوراق كتاب الحجج في الامامة مختصر كتاب النقض على جعفر بن حرب في الامامة
مجالسه مع ابي القاسم البلخي كتاب الرد على اصحاب المنزلة بين المنزلتين كتاب
في الوعيد كتاب في الرد على اصحاب التناسخ كتاب الرد على المجبرة كتاب الرد على اهل
مسائله للجبائي وغير ذلك **الحسن بن علي بن زياد الوشاء البجلي الكوفي**
در كتاب كشي و نجاشي مسطورست كه او دختر زادهٔ الياس صيرفي است كه يكي از فضلاء
طايفه امامية بود و از اصحاب امام رضا عليه السلام و از وجوه اين طايفه بود
و از جد خود الياس روايت نموده كه چون او را وفات رسيد ما را گفت كه گواه باشيد
بر من و اين نه وقت دروغ است كه از حضرت امام جعفر صادق عليه السلام شنيدم
كه ميگفت والله لا يموت عبد يحب الله ورسوله ويتولى الائمة فتمسه النار ثم
اعادها الثانية والثالثة من غير ان اسأله و از تصانيف او كتاب ثواب الحج است و
كتاب مناسك و كتاب نوادر و كتاب مسائل الرضا عم **حسن بن علي بن ابي عقيل**
العماني از اعيان فقها و اكابر متكلمين امامية است و اول كسي است از مجتهدان
امامية كه با مالك موافقت نموده در آنكه آب قليل بمجرد ملاقات نجاست نجس
نميشود و بخاطر نميرسد كه ديگري از مجتهدان اين طايفه درين مسئله با او موافقت
نموده باشد مگر سيد اجل حسيب فاضل نقيب امير معز الدين محمد صدر اصفهاني
كه در ترويج مذهب ابن عقيل رساله نوشته و اعتراضاتي كه شيخ علامه جمال الدين
ابن مطهر حلي قدس سره در كتاب مختلف وغيره بر ادلهٔ ابن عقيل متوجه ساخته
رد نموده و ادلهٔ ديگر در تقويت ابن عقيل اقامت نموده و اين ضعيف مولف
كتاب در ايامي كه مطالعه كتاب مختلف ميشود و امتحان ذهن خود در استنباط
مسائل شرعيه ميشود آن رساله را در نظر مطالعه داشت و رساله عليحده در رد
آن پرداخت و ابن ابي عقيل را مصنفات در فقه و كلام هست و از آنجمله كتاب
المتمسك بحبل آل الرسول است و آن كتابيست در ميان اين طايفه اشتهار تمام دارد
و هرگاه قافلهٔ حج از خراسان ميرسيد طلب آن نسخه ميكردند و نسخها

جعفر بن نما و شیخ نجاشی گفته که از شیخ خود ابو عبدالله شنیدم که بسیار مدح
ثنای ابن ابی عقیل میگفت و از کتب اوست کتاب کر و فر در بحث امامت
الحسن بن محمد بن احمد الصفار البصری از مشایخ اصحاب ماست و ثقه
بود و از مصنفات او کتاب دلایل خروج صاحب الزمان علیه السلام و کتاب
ملاحم است **الحسن بن محمد النهاوندی** از علمای کلام بود و از جمله مصنفات او کتابی
در نقض بر سعید بن هارون خارجی در تحکیم و کتاب احتجاج در امامت و کتاب
کافی در رضا و اختیار **الحسین بن محمد بن الفرزدق بن ابی بکر الاشعری القمی**
یکی از مشایخ شیخ اجل رئیس المحدثین محمد بن یعقوب الکلینی الرازی قدس سره است
شیخ نجاشی توثیق او نموده و از مصنفات او کتاب نوادر است محقق حسینی گفته که
ابن محمد که جد پدر واسطه او عمران باشد چنانکه از کتاب نجاشی درین مقام نقل
افاده در کتب اربعه متداوله رجال موجود نیست و در اسناد کتاب من
لا یحضره الفقیه واقع شده که حسین بن محمد بن عامر عن عمه عبدالله بن عامر
و بعضی از فضلای معاصرین در حاشیه کتاب نجاشی متصدی توفیق میان کلام
نجاشی و اسناد کتاب من لا یحضره الفقیه گردیده و گفته که نجاشی در باب
فرمله نزد ذکر عبدالله بن عامر گفته که جعفر بن محمد بن قولویه روایت میکند
از حسین بن محمد بن عامر بن عمران بن ابی عمر الاشعری و نام عبدالله را [illegible]
ذکر کرده که عبدالله بن عامر بن عمران بن ابی عمر الاشعری چنانچه در کتاب خلاصه
نیز واقعست و بنابرین میتواند بود که حسین بن محمد بن عمران که درین مقام از
کتاب نجاشی واقع شده همان حسین بن محمد بن عامر بن عمران بن ابی عمر اشعری
باشد بحذف واسطه عامر و آنچه در اسناد من لا یحضره واقع شده بی حذف
واسطه و مولف گوید که اگرچه این فاضل بتوفیق میان کلام نجاشی و کلام من
لا یحضره الفقیه موفق گردیده اما از مخالفتی که میان دو کلام نجاشی هم [illegible]
غافل گردیده زیرا که جد اعلای حسین بوجهی که نزد ذکر عبدالله بن عامر مذکور
ابی عمر و اشعری است و بوجهی که نزد ذکر حسین درین باب اتفاق افتاده ابی بکر
اشعری است والله اعلم بحقیقة الحال **الحسین بن علی بن موسی بن بابویه القمی**

در خلاصه آورده که او ثقه و کثیر الروایة است و از پدر و برادر خود محمد بن علی روایت
می نماید و در کتاب نجاشی مذکورست که او از اجلاء ثقات است از بزرگان روایت
کتب حدیث و فقه و مانند آن داشت و از تصانیف او کتابی است در رد بر واقفه
و کتاب سیرة النبی و الائمة علیهم السلام فی المشرکین **الحسن بن عبدالله بن ابراهیم**
الغضایری در خلاصه مذکورست که او کثیر السماع و عارف باحوال رجال بود و شیخ
این طایفه است و شیخ ابو جعفر طوسی از او استماع حدیث نموده و جمیع روایات
خود را باو اجازه داده و از جمله مجیزین شیخ نجاشی را نیز اجازه داده و در کتاب شیخ نجاشی
مذکورست که عصاری شیخ ماست و او را مصنفات بسیارست از انجمله کشف
التمویه و الغمة کتاب التسلیم علی امیر المؤمنین بامرة المؤمنین کتاب تذکیر العاقل
کتاب البیان عن حیوة الرحمن کتاب النوادر فی الفقه کتاب مناسک الحج کتاب
مختصر مناسک الحج کتاب یوم الغدیر کتاب الرد علی الغلاة و المفوضة کتاب
سجدة الشکر کتاب مواطن امیر المؤمنین علیه السلام کتاب فی فضل بغداد کتاب
فی قول امیر المؤمنین علیه السلام الا اخبرکم بخیر هذه الامة در نصف صفر سنه احدی عشر
و اربعمائه بعالم بقا روی نهاد **احمد بن محمد بن خالد بن عبدالرحمن بن محمد بن علی البرقی**
شیخ نجاشی گفته که کنیت او ابوجعفر و اصل او کوفی است و جد او محمد بن علی از
اعیان کوفه بود یوسف بن عمر حاکم کوفه بعد از قتل زید بن علی علیهما السلام حبس
نموده بود و بعد از حبس مقتول ساخت و خالد پدر او در آن وقت خورد سال بود با پدر خود
عبدالرحمن گریخته ببرق رود رفت و بانجا منسوب شدند و احمد در حد
ذات خود ثقه است اما که از ضعفا روایت میکند و اعتماد بر مراسیل مینماید
و تصانیف او بسیارست از انجمله کتاب جامع محاسن است در حدیث که مشتمل
بر صد باب بلکه محتوی بر صد کتابست و تفصیل آن در کتاب نجاشی مذکور
کتب رجال مسطورست وفات او در سال دویست و هفتاد و چهار بود و بعضی
گفته اند در سال دویست و هشتاد بود والله اعلم **احمد بن محمد بن عیسی بن عبدالله**
بن سعد بن مالک بن الاحوص بن السائب بن مالک بن عامر الاشعری شیخ نجاشی گفته
کنیت او ابوجعفر است و اول کسی که از اجداد او در ولایت قم ساکن شد سعد

مالك بود و سايب بن مالك بعد از ملازمت حضرت رسالت عليه الصلوة
والسلام بكوفه مهاجرت كرد ودر آنجا مقيم شد و بالجمله ابو جعفر شيخ قميان و
بزرك و فقيه بود واو بود كه سلطان قم در امور ملكي اهل قم با او رجوع
وبا ابن محمد فضايل بشرف ملازمت حضرت امام رضا عليه السلام وابو جعفر
ثاني وابو الحسن عسكري رسيده بود واورا كتب بسيارست از انجمله كتاب
توحيد وكتاب فضل ابي مسلم وكتاب متعه وكتاب نوادر وآن مرتب ومبوب
نبود تا انكه داود بن كوره آنرا مرتب ساخت وكتاب ناسخ ومنسوخ وكتاب
الطب وكتاب فضايل العرب وكتاب فاتح احمد بن محمد بن محمد بن سليمان بن حسن
بن جهم بن بكير بن اعين بن سنسن ابو غالب الزراري شيخ نجاشي كفته كه
بني سنسن طايفه مشهورند وابو غالب در زمان خود شيخ آن طايفه بوده
بزرك ايشان بود واورا كتب بسيارست از انجمله كتاب تاريخ كه آنرا تمام نكرد
وكتاب دعاي سفر وكتاب افضال وكتاب كبير در مناسك حج وكتاب صغير
در مناسك وكتابيكه به نبيره خود ابو طاهر فرستاده ودر ذكر آل اعين مولد
او در سال دويست وهشتاد و پنج بود ودر سال سيصد و شصت وهشت
وفات يافت احمد بن محمد بن الحسين بن الحسن بن دول القمي از اكابر فضلاي
اصحاب است وصد كتاب تاليف نموده وتفصيل آن در كتاب رجال شيخ
نجاشي مسطورست در سال سيصد و پنجاه وفات يافت احمد بن الحسين بن الحرافي
المفضل العبدي از قدماي مفسران اصحابست واز جمله مصنفات او كتاب
مصابيح است در بيان آنچه از آيات قرآني در شان اهل البيت عم نازل شده
شيخ نجاشي كفته كه آن كتابيست نيكو كثير الفوايد احمد بن محمد بن سعيد بن
عبد الرحمن بن زياد بن عبد الله بن زياد بن عجلان مولى عبد الرحمن بن سعيد بن
قيس السبيعي الهمداني الكوفي كنيت او ابو العباس ولقب او ابن عقده است علامه
حلي اورا در قسم ثاني از كتاب خلاصه ذكر نموده و بعد از وصف او بجلالت قدر
وعظم منزلت كفته وكان زيديا جاروديا وعلى ذلك مات وانما ذكرناه من جملة
اصحابنا لكثرة روايته عنهم وخلطته بهم وتصنيفه لهم روى جميع كتب اصحابنا

واصنف

وصنف لهم وذكر اصولهم وقال الشيخ الطوسي سمعت جماعة يحكون عنه انه قال
احفظ مائة وعشرين الف حديث باسانيدها واذاكر بثلثمائة الف حديث وله
كتب ذكرناها في كتابنا الكبير منها كتاب اسماء الرجال الذين رووا عن الصادق
عليه السلام اربعة الاف رجل واخرج فيه لكل رجل الحديث الذى رواه مات
بالكوفه سنة ثلث وثلثين وثلثمايه انتهى وشيخ نجاشي كفته كه او از اصحاب
حديث بوده وقوت حافظه او مشهورست ودر ان باب حكايات بسيارست واو كوفي
زيدي جارودي بود واحاديث اورا در كتب خود مذكور ساخته اند بسبب آنكه
با ايشان مصاحبت واختلاط مينمود وروايات از ايشان ميكرد وتصنيف جهة
ايشان مينمود ونيكي وراستي وامانت اورا دانسته اند ونيز شيخ نجاشي
كفته كه جماعتي از علماي شيعه وفضلاي اهل سنت او را ديده اند واز او استماع
حديث كرده اند واجازه كرفته اند واورا تصانيف بسيارست وتفصيل آن
در كتاب رجال شيخ نجاشي مذكورست در كتاب ميزان ذهبي وتاريخ يافعي وتاريخ
ابن كثير شامي مسطورست كه ابو العباس كوفي شيعي مذكور يكي از اركان حديث
واز حفاظ كبار بود وحديث بسيار شنيده بود ودر طلب حديث سفر بسيار
نموده واز خلق بسيار استفاده نموده وطبراني ودارقطني وجماعتي وابن عدي
وابن مظفر وابن شاهين از او استماع حديث كرده اند وبالجمله آيتي از آيات الهي
بوده در حفظ تا انكه دارقطني كفته كه اهل بغداد اجماع كرده اند بر انكه از زمان ابن
مسعود رضي الله عنه تا زمان ابن عقده كسي بهتر از ابن عقده در حفظ احاديث
پيدا نشده ونيز دارقطني كفته كه از او شنيدم كه ميكفت سيصد هزار حديث از
احاديث اهل بيت وبني هاشم فرا كرفته ام ونيز روايت از او نموده كه ميكفت كه صد هزار
حديث را با اسناد آنها ياد دارم وسيصد هزار حديث را ضبط كرده ام وكتاب او
ششصد خروار شتر بار بود ودر ذهبي در ميزان كفته كه بعضي از محدثان تضعيف ابن
عقده كرده اند وبعضي تقويت او نموده اند وابن عدي كفته كه او صاحب معرفت
وحفظ وتقدم در صنعت حديث بود وديده ام مشايخ بغداد را كه بنابر حديث او
نسبت ميدادند وبعد از نقل كلام مشايخ بغداد تقويت او نموده وكفته كه اكثر آن بودي

که شرط کرده بودم که در کتاب خود ذکر کنم هر کس را که در و سخنی براست و درین کتاب شنیدم
او را درین کتاب ذکر نمیکردم بواسطه ظهور فضل و معرفت او و با آنکه ابن عدی که
در کتاب خود متصدی ذکر منکرات هر یك از ارباب حدیث شده از ابن عقده
هیچ حدیث منکر ذکر نکرده و ذهبی نیز از عبد الغنی بن سعید روایت نموده که
گفت از دارقطنی شنیدم که میگفت که ابن عقده میداند آنچه نزد مردم است و
نمیدانند مردم آنچه نزد اوست و ابن کثیر و ذهبی و یافعی روایت نموده اند که ابن عقده
در مسجد جامع براثا که فرجی است و مثالب شیخین را پیش مردم ذکر میکرد
بنابرین بعضی اصحاب او را ترك کردند و الا در صدق و راستی او سخنی نیست
و مولف گوید که عادة الله جاری شده که هر کس که بمرتبه عالی از فضل آراسته
گردد بموجب کلام ملك علام که یحسدون الناس علی ما آتاهم الله من فضله
بعضی از اهل زمانه که خود از ترقی محروم اند با او حسد میورزند خصوصا که
عداوة دینی علاوه آن باشد و سینه ایشان را باطن عناد خراشد و موید
این آنکه ذهبی خود در احوال حافظ ابن نعیم اصفهانی گفته که اعتبار بسخنی که
اقران در باره همدیگر گویند نیست خصوصا که امارات عداوت یا مخالفت
مذهب یا حسد ظاهر شود که از این امور خلاصی ندارد مگر کسی که خدای تعالی او را
نگاهدارد و من نمیدانم که عصری از اعصار از حسد و ما شد آن خالی باشد مگر
انبیا و صدیقین و اگر خواهم میتوانم که چند جزو درین باب نویسم اللهم
فلا تجعل فی قلوبنا غلا للذین آمنوا انك رؤف رحیم **محمد بن احمد بن محمد بن سعید**
بن عقده پسر ابو العباس بن عقده حافظ است که قبل ازین مذکور شد لیکن
او بخلاف پدر امامی مذهب بود خلاصه ذکر نموده و گفته محمد بن احمد بن محمد بن سعید
بن عقده یکنا ابا نعیم جلیل القدر عظیم الحفظ روی عنه التلعکبری و سمع منه
فی حیاة ابیه و کان یروی عن جمیل انتهی **احمد بن اسمعیل بن عبد الله ابو علی**
البجلی شیخ نجاشی گفته که او از اهل قم است و لقب او سمکه و از اهل ادب و فضل و علم
بود و میگویند که استاد ابو الفضل محمد بن الحسین بن العمید از جمله شاگردان او بود
این چنین استاد و شاگردی که دیده و او را چند کتاب است که از آن تصنیف

و کتاب اخبار ... علی او را دیدم
... کتاب ...

شده و از آنجمله کتابی است در احوال الخلفای عباسیه قریب به ده هزار ورق و کتاب
امثال و رسائل که ابن عمید فرستاده **احمد بن عامر بن سلیمان بن صالح بن وهب**
بن عامر بن حسان و وهب همانکس است که در کربلا با حضرت امام حسین علیه السلام
درجه شهادت یافت و حسان که جد اوست در حرب صفین در خدمت حضرت
امیر شهید شد و از حسن پسر احمد منقولست که گفت پدر من در سال یکصد و پنجاه
و هفت متولد شد و در سال یکصد و نود و چهار بخدمت حضرت امام رضا علیه السلام
رسیده و از آنحضرت روایت دارد و میگفت که آنحضرت در طوس هشتم ماه
جمادی الاولی از سال دویست و دو وفات یافت و من ابو الحسن و ابو محمد را هم
دیده ام و پدر من مؤدب ایشان بود و علی بن محمد در سال دویست و چهل و چهار
وفات یافت و حسن در جمعه سیزدهم محرم از سال دویست و شصت و از یحیی
معتمد بن متوکل عباسی بود مات که ادرك و کتبی را بسر من رای دیگر است عبد الله نام
که از پدر خود روایت دارد و پدر او از حضرت امام رضا علیه السلام چنانکه
از پیش گذشت و عبد الله کتابی است در بیان قضایای امیر المؤمنین علیه السلام
احمد ابو علی بن احمد بن العباس بن محمد بن عبد الله بن ابراهیم بن محمد بن عبد الله
النجاشی شیخ علامه در خلاصه گفته که احمد نزد من ثقه و معتمد است و او را
کتابی است مشهور در معرفت رجال احادیث و کتب دیگر دارد که آنها را در
کتاب کبیر خود ذکر کرده ام و مولف این مجالس نیز بسیاری از احوال را
از کتاب رجال او استفاده نموده مولد او در صفر سنه اثنین و سبعین و
ثلثمائه بود و وفات او در مطیرآباد در جمادی الاولی سنه خمسین و اربعمائه واقع
شد و عبد الله نجاشی که از جانب منصور عباسی والی اهواز بود و تولای
اهل بیت و اختصاص و استفتاء بحضرت امام جعفر صادق علیه السلام مینموده در مجلس
ششم مذکور خواهد شد **ایوب بن نوح بن دراج النخعی** شیخ نجاشی گفته که کنیت او ابو
الحسین است و او وکیل ابو الحسن و ابی محمد بود علیهما السلام و عظیم منزلت بوده
نزد ایشان و مامون و شدید الورع و کثیر العباده و ثقه است در روایات و پدر
نوح بن دراج در زمان خلفای عباسی قاضی کوفه و صحیح الاعتقاد بود و تحقیق

برادر او جمیل بن دراج ثقه جلیل صحیح الاعتقاد بود چنانکه سابقا در احوال جمیل
گذشت شیخ ابو عمرو کشی گفته که ایوب از عباد و صالحین بود و چون وفات
یافت از او سوای یکصد و پنجاه دینار نماند و مردم بواسطه کثرت جود و
احسان گمان میداشتند که او مال بسیار دارد **بسطام بن حصین بن عبد الرحمن
الجعفی** شیخ نجاشی گفته که او برادرزاده خیثمه و اسمعیل است و او بزرگ
از اصحاب ما بود و صحیح بود و اعمام او و بزرگوارتر از همه اسمعیل بود و
ایشان خاندان بزرگ اند از جعفیان در کوفه و ایشان از ابی سبره گویند
و خیثمه مذکور پسر عبد الرحمن صاحب عبد الله بن مسعود بود و او را کتابی
است در احادیث اهل البیت علیهم السلام **ثبیت بن محمد العسکری**
شیخ نجاشی گفته که کنیت او ابو محمد است و او صاحب ابو عیسی وراق مشهور
و حاذق و مهارت تمام در علم کلام داشت و از علم حدیث و روایت و فقه
نیز نصیبی کامل داشت و او را کتب بسیار است از آنجمله کتاب تولیدات بنی
امیه در حدیث و ذکر احادیث موضوعه و کتاب مشهور در نقض عثمانیه
که او را با ابو عیسی وراق منسوب میسازند و حال آنکه از ابو محمد است و کتاب
اسفار و دلائل ائمه علیهم السلم و او از راویان حضرت امام جعفر صادق
علیه السلم و از او احادیث در میان اصحاب مذکور است اما مدون یافت نشده
جعفر بن بشیر ابو محمد البجلی الوشاء شیخ نجاشی گفته که او از زهاد اصحاب
و عباد و نساک و ثقات ایشان است و او را در محله بجیله از شهر کوفه مسجد
که تا الحال باقی است و من و بسیاری از اصحاب ما هرگاه بکوفه میرویم
در آن مسجد نیز با مساجدی که نماز در آنها مرغوب است نماز میگذاریم و از
ابو العباس بن نوح نقل نموده که جعفر را قفة العلم میخوانده اند و او روایت
از ثقات کرده و خلق بسیار از او روایت دارند و تفصیل کتب او در کتاب
نجاشی مذکور است وفات او در دویست و هشت در ابوا اتفاق افتاد
سعد بن عبد الله بن ابی خلف الاشعری القمی شیخ نجاشی گفته که او شیخ این طایفه
و فقیه و بزرگ ایشان بود و بسیاری از حدیث اهل سنت نیز شنیده بود

ودرطلب

و در طلب حدیث سفر بسیار کرده بود و از وجوه اهل حدیث حسن بن عرفه
و محمد بن عبد الملک دقیقی و ابو حاتم رازی و عباس برقی را دیده بود و بخدمت
حضرت امام ابو محمد علیه السلام رسیده بود و بعضی از اصحاب ما خبر ملاقات او را
با حضرت امام موضوع میدانند شیخ نجاشی گفته که سعد را مصنفات بسیار
و آنچه بما رسیده از آنجمله کتاب رحمه است و کتاب وضو و کتاب صلوة
و کتاب زکوة و کتاب صوم و کتاب حج کتاب بصائر الدرجات کتاب الضیاء
فی الرد علی المحمدیه و الجعفریه کتاب فرق الشیعه کتاب الرد علی الغلاة کتاب
ناسخ القرآن و منسوخه و محکمه و متشابهه کتاب فضل الدعاء و الذکر کتاب
جوامع الحج کتاب مناقب رواة الحدیث کتاب مثالب رواة الحدیث کتاب المتعه
کتاب الرد علی علی بن ابراهیم بن هاشم فی معنی هشام و یونس کتاب قیام اللیل
کتاب الرد علی المجبره کتاب فضل قم و الکوفه کتاب فضل ابی طالب و عبد المطلب
و ابی النبی صلعم کتاب الاستطاعه کتاب احتجاج الشیعه علی زید بن ثابت فی الفرایض
کتاب النوادر کتاب المنتخبات کتاب المزار کتاب مناقب الشیعه وفات سعد
در سال سیصد و یک بود و بعضی گفته اند که در سال نود و نه بود و الله
اعلم **جعفر بن محمد بن موسی بن قولویه** شیخ نجاشی گفته که کنیت او ابو
القاسم و از ثقات و اجلاء اصحاب سعد بن عبد الله اشعری و از
ثقات اصحاب ما و اجلای ایشان بود در حدیث و فقه و او از پدر و برادر خود
روایت دارد و ایشان از سعد و گفته که از سعد نشنیده ام الا چهار حدیث
و محمد بن نجاشی گفته که شیخ ما ابو عبد الله فقیه را از جعفر مذکور خوانده بود
و از او بهره بر داشته بود و هر قدر که در وصف فقه و خوبی او گویند حق
او فوق آنست و تفصیل مصنفات او در کتاب نجاشی مذکور است **ریان بن شبیب**
خال معتصم خلیفه عباسی و ثقه است ساکن قم شد از او روایت کرده اند
او جمع نموده مسایل صباح بن نصر هندی را که از حضرت امام رضا علیه السلام سوال
نموده بود **سیف بن عمیرة النخعی** شیخ نجاشی گفته که از راویان امام جعفر صادق
و امام موسی کاظم است علیهما السلام و او را کتابی است در حدیث و جمعی دیگر

بیزان کفته که سیف بن عمیره از ابان تغلب وغیر او نقل حدیث نموده واز ی
کفته که بعضی درباب او طعن میکویند عبد الله بن ابی زید احمد بن یعقوب
بن ابی زید الانباری شیخ نجاشی کفته که کنیت او ابو طالب است و او شیخی است از
اصحاب ما و ثقه است در حدیث و عالم است بطرق آن و در قدیم مذهب
بوده واز ابو غالب زراری منقولست که من میشناختم ابو طالب مذکور را با
واقفیه مختلط میدیدم وبعد از ان ظاهر شد که اثنی عشری مذهب
بوده و اصحاب ما در ان بنکاهش با او جفا نمودند و حسن العباده و بسیار
خشوع بوده و ابو القاسم بن سهل واسطی عدل میکفته که من ندیده ام مردی
که در حسن عبادت و زهادت و تقوی و پاکیزه دامنی و رغبت [illegible]
و عزلت مانند ابی طالب باشد و وی ترسید از سلطان واسطه که باو
او را مشاهده نماید واز عمل او آکاه شوند لاجرم همیشه در اوقات غالب
عمر انها او کتابی و ترجیع میرفت و بنماز اشتغال مینمود و هرکاه
با او دران مواضع دوچار میشدند میدیدند که به بهترین حالی نماز و دعا
میکند از حسین ابن عبید الله منقولست که کفت ابو طالب ببغداد
آمد و هر چند خواستم که اصحاب ما بکذارند که با او ملاقات نمایم واثنا
بواسطه بدکمانی که با او داشتند مرا نکذاشتند بکشد و چهل کتاب
تصنیف او ست و آنچه ازانها آخر در کتاب رجال شیخ نجاشی مذکورست
انجست کتاب الانتصار للشیع من اهل البدع کتاب المسایل المفرده
والدلایل المجرده کتاب اسماء امیر المومنین کتاب فی التوحید والعدل
والامامه کتاب طرق حدیث الغدیر کتاب طرق حدیث انت منی
بمنزلة هرون من موسی کتاب التفضیل کتاب ادعیة الائمه علیهم السلم
کتاب فدک کتاب طرق قسیم النار کتاب التطهیر کتاب الخط القلم
کتاب اخبار فاطمه علیها السلم کتاب فرق الشیعه کتاب الابانه عن
اختلاف الناس فی الامامه کتاب مسند خلفاء بنی العباس ودر سال
سیصد و پنجاه و شش در واسطه وفات یافت عبد الرحمن بن احمد بن جبرویه

بن محمد العسکری شیخ نجاشی کفته که او از متکلمان اصحاب ماست و حسن
التصنیف و جید الکلام است و محمد بن عبد الله بن مملک اصفهانی بدست
او از مذهب معتزله بمذهب امامیه رجوع نمود و او را با عباد بن سلیمان و
ما شناو که در طبقه او بودند مناظرات واقع است و آنچه از کتب او بما رسیده
کتاب کامل است در امامت و آن کتابی نیکوست علی بن الحسین بن علی المسعودی
الهذلی از تصانیف او کتاب مقالات است در اصول دیانات و کتاب
زلف و کتاب استبصار و کتاب نشر الحیوة و کتاب سر الاسرار و کتاب
صفوه در امامت کتاب هدایت در تحقیق ولایت کتاب معالی در درجات
و کتاب ابانه در اصول دیانات و رساله اثبات وصیت جهت حضرت امیر المومنین
علیه السلم رساله دیکر به ابی صفو مصیصی نوشته در اخبار امم ماضیه
واحوال حالیه کتاب مروج الذهب و معادن الجوهر کتاب فهرست و ابو
الفضل شیبانی میکفته که من با او ملاقات نموده ام واز او اجازت کرفته ام
و او تا سال سیصد و سی و سه بروایتی سیصد و چهل و پنج باقی بود محمد بن
بن عبد الله بن محمد بن مالک الاشعری القمی شیخ نجاشی کفته کنیت
او ابو علی است و او شیخ قمیین و بزرک اشاعره بوده و نزد مامون عباسی راه
سخن داشت و بخدمت حضرت امام رضا علیه السلام رسیده و حدیث از آنحضرت
واشنیده بود و از ابو جعفر ثانی علیه السلم روایت داشت القاسم بن محمد بن
بن القاسم بن محمد الهمدانی شیخ نجاشی کفته که او از پدر خود روایت میکند و جد
او نیز و جد او از حضرت امام رضا علیه السلم و او و پدرش و جدش و پسرش [illegible]
همه وکلای ناحیه مقدسه بوده اند و در زمان قاسم در همدان ابو علی بسطام
ابن علی و عزیز بن زهیر که از بنی کثیره بود با او می بودند و هر سه در یکجا بوکالت
ناحیه مقدسه اشتغال داشتند و در ان امر رجوع به ابو محمد حسن بن هرون
ابن عمران همدانی میکردند و برای او کار میکردند و پیش از ان برای پدر او ابو
عبد الله بن هرون کار میکردند و ابو عبد الله و پسر او هرون وکیل بوده همه
علی را او در بسیارست محمد بن مسعود بن محمد بن عیاش السلمی السمرقندی

ابو نصر العیاشی شیخ نجاشی گفته که کنیت او ابو نصر است و او ثقه و صدوق و
عینی از عیون این طایفه است و از ضعفا بسیار روایت مینمود و در مبادی
حال عامی المذهب بود و بسیاری از احادیث عامه را شنیده بود و آخر مستبصر شد
و بمذهب امامیه رجوع نمود و هنوز جوان بود و استماع حدیث اهل البیت
علیهم السلام از اصحاب علی بن حسن بن فضال و عبد الله بن محمد بن خالد طیالسی و
جماعتی از شیوخ کوفه و بغداد و قم نمود شیخ نجاشی گفته که از قاضی ابو الحسن
علی بن محمد شنیدم که گفت ابو جعفر زاهد بمن گفت که ابو نصر سیصد هزار دینار
از میراث پدر خود در تحصیل علم و حدیث صرف نمود و خانه او از کثرت علما
کتب و مقابله کنندگان و حاشیه نویسان و قاریان مانند مسجدی بود که
از مردم مملو باشد و مصنفات ابو نصر بسیار است از آنجمله کتاب تفسیر که
مشتمل بر جمیع ابواب فقه چنانچه در کتاب رجال شیخ نجاشی تفصیل یافته
محمد بن عبد الله بن جعفر بن الحسین بن جامع بن مالک الحمیری القمی شیخ نجاشی
گفته که کنیت او ابو جعفر است و او ثقه و بزرگ و کاتب صاحب الامر بود
علیه السلام و از آنحضرت سوال مسایل متعدده در ابواب شریعت نموده
بود و آنها را بجواب و توقیع و توقیع آنحضرت رسانیده بود و او را سه برادر
بود جعفر و حسین و احمد و هریک از ایشان را با حضرت امام علیه السلام
مکاتبات بود و تفصیل مصنفات محمد در کتاب نجاشی مسطور است **محمد بن احمد**
بن ابراهیم بن سلیمان الجعفی ابو الفضل الکوفی المعروف بالصابونی شیخ نجاشی گفته که او
ساکن مصر بود و مذهب زیدیه داشت و بعد از آن بمذهب ما انتقال نمود و
تفصیل کتب او در کتاب نجاشی مذکور است **محمد بن عبد الرحمن بن قبة الرازی**
شیخ نجاشی گفته که کنیت او ابو جعفر است و او متکلم عظیم القدر نیکو عقیده
ماهر در کلام بود و در مبادی حال مذهب معتزله داشت و آخر بمذهب
حق امامیه رجوع نمود و او را چند کتاب است در علم کلام از آنجمله کتاب الانصاف
در امامت و کتاب مستثبت در نقض کتاب ابو القاسم بلخی و کتاب الرد علی
الزیدیه و کتاب الرد علی ابی علی الجبائی و رسالة المسئلة المفرده در امامت

ابو الحسن سوسنجردی که از عیون اصحاب ما و از صلحای متکلمان است و او را
در امامت کتابی است معروف و بیست حج پیاده گذارده بود و گفته که بعد از زیارت
حضرت امام رضا علیه السلام ببلخ رفتم و در آنجا با ابو القاسم بلخی ملاقات
نمودم و او مرا بنسخه از کتاب الانصاف که از تصانیف ابن قبه بود
نزد من دید و در نقض آن کتابی نوشت و آنرا المسترشد نام کرد و من کتاب مسترشد
بری بردم و بابن قبه دادم و او در نقض آن کتاب مستثبت را نوشت و من آنرا
بابلخ آوردم و کتاب مستثبت را بنظر ابو القاسم رسانیدم و او در رد آن کتابی
نوشت و نام آن نقض المستثبت نهاد و چون بری معاودت نمودم دیدم که
ابن قبه وفات یافته بود مولف گوید که ابو القاسم الکعبی در بیان حیث
و از روی تاسف میگوید این چه [illegible] بود و وقت تا ما فوت صاحب
بعدم فهم و استطاعة متوسل بار و ... طاهر شده آن نقض او را اکثر
بیان ظاهر سازد و در ... شوم او ... شد انما اشکو بثی و حزنی الی الله
محمد بن الحسن بن احمد بن الولید القمی شیخ نجاشی گفته که کنیت او ابو جعفر است
و شیخ اهل قم و فقیه و مقدم و وجیه ایشان بود و گفته اند که او نزیل قم
بود و اصل او از آنجا نبود و بر همه مقدم و ثقه عین مسکون الیه بود و از
مصنفات او کتاب تفسیر قرآن و کتاب جامع حدیث است وفات او در سال
سیصد و چهل و سه اتفاق افتاد **محمد بن ابراهیم بن یوسف الکاتب** شیخ ابو جعفر
طوسی در کتاب فهرست گفته که کنیت او ابو الحسن است و محمد بن عبدوس گفته که او
ابو بکر شافعی است که در سال دویست و هشتاد و یک متولد شد و ظاهرا از فقهای
شافعیه بود و در باطن بمذهب امامیه عمل مینمود و فقه هر دو مذهب را خوب میدانست
او در هر دو مذهب تصنیف دارد و از کتبی که در مذهب امامیه تصنیف نموده
کتاب کشف القناع است و کتاب استیفا و کتاب استبصار و کتاب نقض
عباسیه و کتاب عقیده در حدیث و غیر آن **محمد بن احمد بن داود بن علی ابو الحسن**
القمی شیخ نجاشی گفته که او شیخ این طایفه و عالم ایشان و شیخ اهل قم بوده در
زمان خود و فقیه ایشان بود و از بعضی قضایا نقل نموده که احمد ... او ...

بحدیث از او دیده نشده آخر ببغداد رفت و مُدّتی در آنجا بود و بحدیث اشتغال نمود و کتب بسیار تصنیف نمود و تفصیل آن در کتاب رجال نجاشی مسطور است

محمد بن احمد بن الجنید ابو علی الاسکافی در کتاب نجاشی و فهرست شیخ ابو جعفر طوسی مسطور است که او از وجوه اصحاب ما بود و ثقه و جلیل القدر و حَسَن التصنیف بود لیکن در مبادی حال قایل بقیاس بود و در اکثر تصانیف خود بنا بر آن نهاده بود بنابرین کتب او متروک شد و اعتماد بر آن نماند و شیخ نجاشی گفته که از بعضی از شیوخ خود شنیدم که میگفت که نزد او مالی از صاحب الامر علیه السلام بود و شمشیری نیز بود و او در آن باب وصیت بجاریه خود کرد و آخر آن مال و شمشیر ضایع شد و تفصیل مصنفات ابن جُنید در فهرست و کتاب نجاشی مسطور است معاصر مُعِزّ الدوله بن بویه بود و از جمله مصنفات او کتابیست که در جواب سوالات معز الدوله نوشته

محمد بن احمد بن عبد الله بن قضاعه بن صفوان بن مهران الجمال الاسدی شیخ نجاشی گفته که او شیخ طایفه امامیه و ثقه و فقیه و فاضل بود و نزد والی موصل که از سلاطین آل حمدان بود منزلت بسیار پیدا کرد و سبب آن بود که در مسئله امامت با قاضی موصل که سنی بود در مجلس او مناظره کرد و چون دید که قاضی از غایت عناد در مناظره مکابره مینماید با او گفت که بیا تا با هم مباهله کنیم تا حق ظاهر گردد قاضی بصباح وعده داد و چون در مجلس سلطان حاضر شدند مهر کفّ خود بر کف قاضی نهاد و با او مباهله کرد و بعد از آن از مجلس بیرون رفتند و مقرر بود که قاضی مذکور روزی دو نوبت بخدمت سلطان حاضر میشد چون آخر آن روز نیامد و روز دیگر نیز پیدا نشد سلطان بعلاج آن خود امر فرمود که خبری از قاضی بیارند یکی رفت و خبر آورد که قاضی از وقتی که از موضع مباهله جدا شده تب کرده و کف دستی که بآن مباهله نموده بود ورم کرده و سیاه شده و روز دوم قاضی مسکین بمُرد و جان بمالک سپرد پس بسبب آن مباهله آوازه ابی عبد الله صفوانی مذکور منتشر شد و از ملوک شیعه تعظیم و منزلت و رعایت بسیار یافت و محقق تا آنکه خدای تعالی او را

طریق مباهله را محلّ اعتبار و محقّق و مُعطّل نموده اند و حضرت رسالت آن طریقه با کفار مسلوک داشته اند و ائمه اهل البیت شیعه خود را بدان امر فرموده اند چنانچه سید اجل مقتدی میر مرتضی علم الهدی در اواخر کتاب مستقی باسناد خود از ابی جعفر محمد بن نعمان روایت نموده که گفت قال لی ابو عبد الله الصادق علیه السلام خاصِموهم وبیّنوا لهم الهدی الذی انتم علیه وبیّنوا لهم ضلالتهم وباهلوهم فی علیّ علیه السلم و مشهور است از ابن عباس رض که میگفته فی کتاب الله غسلتان و مسحتان ومن باهلنی باهلته و در احوال یحیی بن عبد الله حَسَنی صاحب دیلم خواهد آمد که در مجلس هرون الرشید با عبد الله بن مصعب بن الزبیر مباهله نمود و عبد الله در همان روز هلاک شد و محمد بن احمد مذکور را تصانیف بسیار است از آنجمله کتاب ثواب القرآن و کتاب الرد علی ابن رباح الممطور و کتاب الرد علی الواقفه و کتاب الغیبه و کشف الحیرة و کتاب الامامه و کتاب الرد علی اهل الاهواء و کتاب فی الطلاق الثلث و کتاب الجامع فی الفقه و کتاب انس العالم و آداب المتعلم و کتاب معرفت الفروض من کتاب یوم ولیله و کتاب غرر الاخبار و نوادر الآثار و کتاب التعریف

محمد بن عمر بن محمد بن سالم بن البراء بن سبرة بن سیّار التمیمی المعروف بابی بکر الجعابی شیخ نجاشی گفته که او از حُفّاظ حدیث و اجلّه اهل علم بود و از مصنفات او کتاب احوال محدّثان شیعه و طبقات ایشانست و آن کتابی بزرگست و کتاب در بیان طرق این حدیث که از حضرت امیر علیه السلم روایت کرده اند که لعهدٌ عهده الیّ النبیّ الامیّ انه لا یحبّنی الا مؤمن ولا یبغضنی الا منافق کتاب ذکر مواخاة النبی لامیر المؤمنین ع کتاب الموالی الاشراف و طبقاتهم کتاب راویان حدیث بنی هاشم و موالی ایشان کتاب من روی حدیث غدیر خم کتاب اختلاف اُبیّ و ابن مسعود در لیلة القدر و طرق احادیث آن کتاب اخبار آل ابی طالب کتاب اخبار بغداد و طبقات اصحاب حدیث که از بغداد بوده اند کتاب مسند عمر بن علی بن ابی طالب علیه السلم کتاب اخبار علی بن الحسین علیهما السلام

و کلاب با صاحب بن عبّاد صحبت داشته و در حضرت علیه خدمت بود ... محمد بن سعید القرشی الاسدی در کتاب خلاصة الاقوال مسطور است

که کنیت او ابو عمرو و لقبش سمان و زیات است و عَمری بفتح عین است که نسبت
بصیرت معنوی و صوری نه بضم عین که دلیل عامست و کوری و معنی مانده که
سمعانی در کتاب انساب نسبت بعمرو بن حریث را از جمله محتملات نسبت عمری
شمرده و چون عمرو بن حریث صیرفی کوفی که سابقا در همین مجلس مذکور شده
اسدی است پس ظاهر آنست که عثمان مذکور از اولاد او باشد و با او انتساب
یافته باشد و او شیخ ثقه جلیل القدر عالی المقام از اصحاب امام همام ابو جعفر
محمد بن علی هادی علیهما السلام بوده و از یازده سالگی در خدمت آنحضرت
نشو و نما نموده و آخر بشرف وکالت حضرت امام حسن عسکری و حضرت امام
مهدی صاحب الامر علیهما السلام فایز گردید و اول کسی است از سفرا و ابواب
که حضرت امام حسن عسکری او را بجهت وکالت صاحب الامر منصوب ساخت
و او مرد که بعد از او وکالت صاحب الامر به ابو جعفر محمد بن عثمان مفوض شد
و او تا قریب پنجاه سال در ناحیه مقدسه و خدمت آنحضرت متصدی امر
وکالت شریفه بوده و سوالات و ملتمسات مخلصان عرض مینموده و جواب
باصواب از آنحضرت در ضمن توقیعات رفیعه بایشان میرسانیده و چون
در جمادی الاول سنة خمس و ثلثمایه بیمار شد و حالش متغیر گردید جماعتی
از وجوه شیعه نزد او آمدند مانند ابو علی بن همام و ابو عبد الله بن محمد کاتب
و ابو عبد الله باقطانی و ابو سهل اسمعیل بن علی نوبختی و ابو عبد الله بن الوجنا
و غیر ایشان از اکابر و اعیان و با ابو جعفر گفتند که اگر ترا وفات رسد بجای
تو که منصوب خواهد بود او اشارت بر ابو القاسم حسین بن روح بن ابی بحر
نوبختی نمود و گفت که او قایم مقام من و وکیل و ثقه و امین صاحب الامرست
و در میان شما و آنحضرت سفیر خواهد بود باید که بعد از من با او رجوع کنید و در مهمات
خود با او اعتماد نمایید که من بآن مامور شده بودم و ابلاغ رسالت نمودم
و چون ابو القاسم بن روح را در شعبان سنه ست و عشرین و ثلثمایه وفات رسید
در حین وفات وصیت بابو الحسن علی بن محمد السمری نمود و چون او را نیز وفات
نزدیک رسید و بیمار شد شیعه بر بالین او حاضر شدند و از و سوال نمودند که

وصیت وکالت ناحیه مقدسه بکدام یک از اعیان و وجوه شیعه خواهد نمود
او نسخه توقیعی که مشتمل بر وصیت بود بیرون آورده بحاضران نمود و نسخه توقیع
اینست بسم الله الرحمن الرحیم یا علی بن محمد السمری اعظم الله اجر اخوانك فيك
فانك میت ما بینك و بین ستة ایام فاجمع امرك و لا توص الی احد فیقوم مقامك
بعد وفاتك فقد وقعت الغيبة التامة فلا ظهور الا بعد اذن الله تعالی ذکره
و ذلك بعد طول الامد و قسوة القلوب و امتلاء الارض جورا و سیاتی من
شیعتی من یدعی المشاهدة الا فمن ادعی المشاهدة قبل خروج السفیانی و الصیحة
فهو کذاب مفتر و لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم حاضران از روی توقیع
مذکور نسخه برداشتند و از بالین بیمار برخاستند و چون روز ششم بدیدن
او آمدند دیدند که در دم نزع است و در آن اثنا یکی از مردم که قصه توقیع را
نشنیده بود از و سوال نمود که بعد از تو وکیل کیست گفت لله امر هو بالغه
یعنی خدا را امری است که او میرساند بانکه میخواهد و این آخر سخنی بود که از و شنیدند
و در همان روز که منتصف شعبان سنه ثمان و عشرین و ثلثمایه بود وفات
یافت رحمه الله تعالی و او آخر وکلای غیبت صغری است که مدت آن هفتاد و
سال بوده ابتدای آن تاریخ ولادت شریفه حضرت صاحب الامر که سنه خمس و
خمسین و مایتین است و انتهای آن انتهای وکالت و سفارت آنحضرت است
عبارت از آن سفرا و ابواب ارتکاب وکالت شریفه بنص صریح از جانب صاحب
الامر مینمودند و تا بر وفق دعوی وکالت معجزه بر دست ایشان ظاهر نمیشد
قبول قول ایشان نمیکردند و مزید توضیح و تقریر کلام درین مقام که سفرا و ابواب
باعلام آنست که حضرت صاحب الامر را علیه السلام دو غیبت دست داده غیبت
صغری در زمان معتمد عباسی در سنه ست و ستین و مایتین و غیبت کبری در
زمان مقتدر عباسی بعد از ارتحال علی بن محمد السمری در شهور سنه ثمان و عشرین
و ثلثمایه و فرق میان آن دو غیبت آنست که در غیبت صغری سفرا و وکلا میان آنحضرت
و شیعیان واسطه ایصال توقیعات و اوامر واجب الاطاعة و واسطه بودند و در کبری
آمد شد ایشان منقطع شد و احیانا بعضی معتقدی بدیدار همایون ایشان مستعد

گردیده است اللّهم ارزقنا و فرج کلّی که عبارت از ظهور آنحضرت است صلوات الله
و سلامه علیه در آخر غیبت کبری خواهد بود و فرجهای جزوی نیز هست که
از قبیل شرط فرج کلّی است و قبل از حصول آن بحسب ارادت پروردگار قادر
مختار جلّ شانه و عظم برهانه از قوت بفعل می‌آید و دعای فرج که بآن ماموریم
جهت تحصیل فرجهای جزوی است که در حصول فرج کلّی که عبارت از ظهور است
دخل دارد و در بعضی روایات که وعدهٔ فرج در بعضی از ازمنه و اوقات
قبل از ظهور است واقع شده مراد یکی از آن فرجهای جزوی است چنانکه شیخ
اجل محمد بن علی بابویه رحمه الله تعالی در کتاب اکمال الدین و اتمام النعمة بآن اشارت
فرموده و صور توقیعات منیفه در کتب شریفهٔ اصحاب بسیار است و هریک
مشتمل بر فواید و عواید بیشمار است و از جمله صور توقیعات شریفه که شیخ اجل اکمل
قدوة المحدثین سند المتقدمین و المتاخرین محمد بن یعقوب الکلینی قدس الله
روحه العزیز از اسحق بن یعقوب روایت نموده آنست که اسحق گفت التماس نمودم
از محمد بن عثمان بن سعید العمری رضی الله عنه و ارضاه که برساند از من بخدمت
حضرت مولای ما صاحب الزمان علیه افضل صلوات الرحمن کتابی که مشتمل بود
بر مسایلی که بر من مشکل میشود پس وارد شد توقیع رفیع مبارک آنحضرت که در آن
مذکور بود جواب صواب و حل جمیع اشکالات آن ابواب و از آنجمله در جواب
مسئله که در علت غیبت و انتفاع مردم در این حالت مذکور شده بود و موقع
بود آنچه معنی آن باین مضمون است امّا علّة غیبتی که واقع شده پس بدرستی که الله
سبحانه و تعالی میفرماید یا ایها الذین آمنوا لا تسئلوا عن اشیاء ان تبد لکم
تسؤکم یعنی الله سبحانه و تعالی میفرماید ای آنکسانی که ایمان آورده اید سوال
مکنید و مپرسید از چیزهائی که چون جواب آن بر شما ظاهر کرده شود و بر حقیقت
آن اطلاع یابید شما را بد آید بدرستی که نبوده است هیچ یک از پدران من الا
که واقع شده است در گردن او بیعت طاغیی از طغاة که در زمان او بوده
و من ظهور خواهم کرد آن زمان که ظهور خواهم کرد و نخواهد بود بیعت هیچ یک از
طاغیان در گردن من و امّا وجه انتفاع و فایده گرفتن از من در حین غیبت

پس همچون انتفاع به آفتابست چون غایب سازد قرص آنرا ابرها از چشمهای مردم
و بدرستی که من امان اهل زمینم همچنانکه ستارها امان اهل آسمانند پس
ببندید درهای سؤال از آن چیزی که شما را بکار نیاید و کلفت
مکشید در دانستن آنچه شما را کفایت کرده اند از شما و بسیار
دعا کنید جهت تعجیل فرج بدرستی که آن فرج شماست و از مضمون این کلام معجز نظام
چنین مستفاد میشود که نقل بیعت و فایده ادراک اسرار الهی [illegible]
بدانستن هر چیز مکلف نیست و حکمت در عدم اطلاع بر بعضی تعبّدات مثل
روزه آخر رمضان که واجبست و روزه عید که حرامست و [illegible]
مستحق است آنست که بنده بداند که او را بندگی و فرمانبرداری باید نمود و بر
فضول و خودرائی نباید بود و لازم نیست که عقل او بکنه و کیفیت هر چیز
رسد مگر آنچیزی که معرفت آن مکلف باشد و در وقوع دانستن او تکلیف و دعا
محبّت اهل بیت صلوات الله علیهم وارد است که هر مؤمن باشد که سعادت دولت
آنحضرت در یابد غایت ما فی الباب اکثر اخبار حکمت و مصلحتی چند که بر حقیقت
اکثر آن جز علّام الغیوب و اهل بیت آنحضرت را نشناسد و بعنوانی که آنحضرت
باید دانست نداند و چون در غیبت کبری حیرت و دهشت عظیم مردم را لاحق
میشود الآن وفقنا الله بلطفه العمیم و عصمنا بفضله الکریم و مزلّهٔ اقدام و حیرت
عقول و افهام است لاجرم از انحاء الطاف عالم مطاف آنحضرت است جهة
التیام قلوب مؤمنان و رسوخ اقدام ایشان و رفع حیرت و دفع تزلزل از دل
احبا اعمالی مذکور شد یکی از آن جمله خاص بشیعیان که قرب شرف اختصاص
میفرمایند بر محقق توفیق تحریم حرم سرای صحبت خود می نمایند بالمستقی آن لطف
جلیل زنگ غبار شیطانی و شبهات فاسده نفسانی از آیینه خواطر معتقد
مؤمن و مؤمنات مولای زدایند و بخواطر سلیمه و عقول مستقیمه و اخصّ که
چون مخالف و موافق بنابر روایات صحیحه صریحه متفق اند برآنکه در زمان ظهور
[illegible]
آمده بر حضرت صاحب الامر ظاهر خواهد شد و ظلم و جبابره دنیا [illegible]

ظهور خواهند کرد و مُلک عالم بقبضه اقتدار و حوزه اختیار آن حضرت در خواهد
آمد و جهان بنور عدل و داد آن حضرت منوّر خواهد شد و جمیع این امور
بتمکین و قدرتیست که خداوند تعالی و تقدّس بآنحضرت خواهد داد
بنابرین چرا نشاید که در حین این غیبت که در ضمن آن چندین حکمت است
حضرت رب العزّة آن قدرت بآنحضرت ارزانی فرماید که بآن تواند که
جایی چند بتصرف خود در آورد که احدی را بآن اشارة علیه الحضرت بآن راه
نباشد و محال مناسب حال در آنجا بحضرت خود و ملازمان خاص و محرمان
سرا پرده اختصاص ترتیب فرماید و بلوازم مراسم هر امری چنانکه
مقتضای مصلحت دینی و صواب دید یقینی آنحضرت باشد در آنجا قیام
اقدام نماید چنانکه از قصّه مشهور بحر ابیض و جزیره الخضرا مستفاد میشود
و بر عارفان عظم قدر خاندان رفیع الشأن واضحست که این معنی ادنی
مرتبه ایشان بلکه اقل منزله خادمان مخلص این دودمان است و اگر
باین محل لایق می بود بسیاری از دلایل عقلیه و شواهد نقلیه درین باب
ایراد میشود و کتاب مستطاب اکمال الدین و اتمام النعمة از مصنفات
شیخ اجل اکمل افضل آیة الله علی العالمین قدوه اهل الحق و الیقین ابی جعفر
محمد بن علی بن بابویه قمی قدس سره العزیز که بدعای حضرت صاحب الزمان
علیه افضل صلوات الله الرحمن حسب الالتماس والد او متولد شده
و کتاب مذکور را در باب غیبت باشارت با بشارت آنحضرت که در رؤیا
باو امر فرموده تصنیف نموده و آن مشتمل است بر بسی فواید و
عواید شواهد و از کتب مصنفه اصحاب درین باب از حد [illegible] امثال آن
دارد اگر جهت استیفای تحقیق این مرام بآنجا رجوع نماید اولی خواهد
بود ابو الحسن علی بن اسمعیل بن شعیب بن میثم بن یحیی التمار الاسدی الکوفی
البصری از نوادر اذکیای روزگار و اکابر متکلمان شیرین گفتارست اگر
چه بیان بزرگوار او بر تمام اشتهار داشت اما او رطب بیجار معانی
از بصره بصیرت متکلمان وادی نادانی بار معانی میفرستاد چه رطب

که از غایت

که از غایت حلاوت زنخ شکرخوری شکسته و بی تکلف دست دعوی نبات
مصری را بچوب بسته **نظم** لب بحسن عبارت ز عالمی دل برد
نبرد عرب چو تو شیرین زبان نبرد عجمست * در کتاب خلاصه مسطورست که
علی بن اسمعیل مذکور اول کسی است که بر قانون علمای کلام در مذهب اهل بیت
کلام تکلم نموده و در آن علم تصنیف نموده در اصل کوفی بوده و در بصره ساکن شده
و از وجوه متکلمان اصحاب ما بوده و او را با ابو الهذیل علاف و نظام که از اعلام مشایخ
معتزله اند مناظرات بسیارست و احوال بزرگ جدّ او میثم که از اجلّا اصحاب حضرت
امیر المؤمنین عم بوده در مجلس تابعین ازین کتاب مذکورست و بالجمله علی بن
اسمعیل از آن خاندان جلیل بوده و جلال آن گروه و عظم آن بحر و شاهد معقول
فضل جدّ و پدرست و سمعانی در کتاب انساب گفته که بنو میثم جماعتی اند از
شیوخ شیعه و از مصنفات علی بن اسمعیل آنچه شیخ نجاشی در کتاب رجال
مذکور ساخته کتاب امامت است و کتاب مجالس هشام بن الحکم و کتاب نکاح
و کتاب طلاق و کتاب متعه و از جمله مناظرات او که با ابو الهذیل علاف واقع
شده آنست که روزی از ابو الهذیل پرسید که آیا میدانی که ابلیس نهی از هر خیر
و امر بهر شر میکند ابو الهذیل گفت آری ابو الحسن گفت قبول داری که ابلیس
هر خیر و شر را میداند ابو الهذیل گفت بلی ابو الحسن گفت پس خبر ده که امامی که
بعد از حضرت رسالت باو اقتدا مینمایی هر خیر و شر را میداند یا نه گفت
نمیداند ابو الحسن گفت پس ابلیس اعلم باشد از امام تو و ابو الهذیل مبهوت ماند
[illegible] در محلی دیگر ابو الحسن از او پرسید که آیا کسی که در مقامی بدروغ گوئی و
شهادت زور خود اقرار نموده باشد جایز است شهادت او در دیگر آن
دران مقام ابو الهذیل گفت جایز نیست ابو الحسن گفت تو خود میدانی که انصار
دعوی امارت جهت خود کردند و بعد از آن تکذیب خود نموده در حضور جمهور
زبان باظهار شهادت زور خود کشادند و اقرار باستحقاق ابی بکر و دادن امر
نموده بر وفق آن گواهی دادند پس چگونه جایز باشد شهادت قومی که خود را تکذیب
نمودند و گواهی بکذب و زور خود در دعوی مذکور ادا نمودند و تو صحیح

این کلام قریب باجمال وابهام بروجهی که جناب شیخ مفید رحمه الله متصدی آن
شده آنست که هرگاه دلیل مخالفان بر امامت ابو بکر بزعم ایشان اجماع مهاجر
وانصار باشد وانصار دران مقام گواهی بکذب خود دادند وزبان اقرار بیطلان
دعوی استحقاق امامت خود کشادند پس وجود وعدم شهادت ایشان مساوی
باشد وشاهد امامت ابو بکر بعضی از امت باشند واین کلام دعوی اجماع کل
بر امامت آن زنیم عتل را باطل کرده وچون مولف این کتاب که آن کلاغ
بهشت نشانه ومرغان اولی اجنحه را آشیانه است همواره در کوی شاهد
پرده نشین ثواب خانه مجوید ودر دفع دشمنان ناصواب ثواب زوی
الاذناب از دنبال بهانه می پوید لاجرم درین مقام میدان سخن را از پناه
میدهد ومیرا ید دعوای اجماع از ششتی تجم زعام داد در امامت ودو سواد در
کتاب ایشان می نهد وفساد وتزاع وکساد متاع ایشان را بر طباع سلیمه واذهان
مستقیمه ظاهر میسازد ومیگوید که ضعف آن دعوی ایشان در کمال وضوح
زیرا که حضرت امیر بروجهی که در چند موضع ازین کتاب مذکور شده در
باب نزاع نمود وباعتراف مخالفان تا شش ماه بیعت نکرد واز صحابه گواهی
روز غدیر طلب نمود وانس که از جمله گواهان بود گواهی نداد دعای بد کرد
تا مبروص شد وگواهی انذ بد بن ارقم طلبید واو نیز نداد وبدعای حضرت
کور شد وتراخ سلمان وابوذر ومقداد وعمار وتحت گرفتن ایشان بر ابو بکر
مشهور وتخلف سعد بن عباده واولادش از بیعت ابو بکر وعمر در السنه
جمهور مذکور ودر کتب ایشان مسطور است مجملا بروجهی که بعضی از ثقات
اصحاب افاده فرموده اند سنیان دلیل نخواهند با قبول خصم وخصم که شیعه
امامیه ابی بکر را قبول ندارند ودلیل عقلی ونقلی خود بران نیست واجماع
که دلیل دانسته اند خود دانستی وخواهی دانست که باطلست امامة ابی بکر
باطل باشد حاصل سخن آنکه ایشان اعتراف کردند بانکه دلیل غیر اجماع
ندارند بر امامت واجماع در کتب اصول ایشان مثل منهاج قاضی بیضاوی
ومختصر اصول ابن حاجب وشروح آن مبین شده که عبارتست از اتفاق

جمیع حل وعقد یعنی مجتهدین وعلمای مسلمین بر امری در وقت واحد ووجود
بسیار دران کرده اند وجمله آن در شرح عضدی مذکورست اول آنکه آیا اجماع
امریست ممکن یا محال وبر تقدیر امکانش آیا متحقق شده یا نه وبر تقدیر تحقق
علم بآن پیدا میتوان کرد یا نه وبر تقدیر همه بر پیدا کردن علم اثبات آن
میتوان کرد بنقل یا نه وبر تقدیر همه حجت ودلیل حکمی میشود یا نه اگر
حجت باشد بر تقدیری که ثبوتش بتواتر نرسد حجت ودلیل هست یا نه که
در همه اینها اختلافست میان علمای ایشان پس همه اینها را ثابت باید کرد تا
آن دلیل وحجت باشد وسندی که درین ماده ذکر شده قیاسیست که کرده اند
که حضرت در وقتی که بیمار بود ابی بکر را اذن داد که امام جماعت شود ونماز کند
وگفته اند علمای ایشان مثل ملا علی قوشجی که هرگاه از برای امر دین حضرت رسالت
پناه صلعم ابو بکر را مقتدا کرده باشد وراضی شده باشد پس از برای امر دنیا که خلافت
باشد اولی خواهد بود پس امر خلافت را قیاس کرده اند با مامت نماز واین را
سند اجماع دانسته اند وهر کس که اندک وقوفی از اصول دارد فساد این را
چه قیاس ثابت کردن در کمال اشکالست وعلما را دران نیز اختلاف بسیارست
وعلمای اهل بیت آنرا حجت نمیدانند ودر قول خود دلیل عقلی ونقلی دارند چنانچه
در کتب اصول فقه مبین گشته وغیر ایشان نیز در اقسام وشروطان اختلاف
بسیار کرده اند وبر تقدیر ثبوت آن که دو شرط انعقادش است جامعی باشد
که علتی باشد در اصل ومساوی باشد فرع با اصل واینجا علت ظاهر نیست
بلکه فرق ظاهرست چه نماز در عقب هر فاسق وفاجر نزد ایشان درستست
وامر امامت جماعت امریست سهل که دران نه علم بسیار ونه شجاعت ونه تدبیر
وغیر آن درکارست وخلافت سلطنت وحکومتست در جمیع امور دینی
ودنیوی واحتیاج دارد بعلوم وشرایط بسیار که معلوم نیست که یکی از آنها
در ابی بکر موجود بوده باشد پس قیاس این بران نتوان کرد وقول ملا علی
که آن امر دین است واین امر دنیا باطل وغلط محض است چه خود در صدر
مبحث امامت از شرح تجرید گفته که خلافت وامامت حکومتیست عامه

امامت او ثابت شود نبدانم که آنانی که
باین همه قایل باشند چون دعوی حقیت
امامت ابی بکر مینمایند ودر پی ثبوت
آن می بودند وتعداد از اینها خلاف
دکوفت که آیا در حقیقت اجماع حجت
که همه کس از جاهلی که اجماع کرده اند
نمانند وهمه کس خلاف ایشان نکنند یا
بر طرف شدن همه یا نه ودر کمال
دانا که اجماع تنها حجت باشندی
نخواهند حقیقت آن

ودین ودنیا واین ظاهرست که چنین است با آنکه اصل ثابت نیست چه
در کال انکار اند ومیکویند که حضرت کفت که مردمان نماز کذارند ودختر ابی بکر
کفت که بعمر فرمود که ابی بکر امامت کند حضرت برین معنی اطلاع یافته فی الحال
دستی بر دوش عباس ودستی بر دوش علی نهاد وبیرون رفت وابی بکر را پس کرد
ونماز کذارد تا آنکه آن باعث فتنه نشود با آنکه ظاهرست که امامت از اصول است
ولهذا در اصول مذکورست پس اثبات آن بقیاس نتوان کرد بر تقدیر وجود
قیاس صحیح چه قیاس فقهی در فروع می باشد وآنکه در مواقف کفته که امامت از
اصول نیست غلط است وچون چنین باشد که مثل نبوة است واکر چنین
باشد ظن مجتهد در امامت کافی باشد وتقلید غیر دران او را جایز باشد پس
تخطیه مجتهدی که ظن کرده باشد که ابی بکر امام نیست ومقلد آن مجتهد نتوان
کرد وحال آنکه نزد ایشان اکر کسی کوید که من امام حضرت امیر المومنین علیه السلام
میدانم بلا واسطه بر ظنی که مرا شده است یا کوید که بواسطه تقلید من که
فلان مجتهد را کرده ام تخطیه او نمیکنند بلکه میکشندش ودیکر آنکه اکر
چنین باشد نزاع دران نباید کرد با کسی چه مسئله از فروع اجتهادی شد پس
دور نیست سایر مسایل فرعیه اجتهادیه خواهد بود که خلاف دران جایز است
واین موجب قدح در کسی نمیشود وباعث حیرتی نیست پس معلوم شد از نقد
مذکور که دلیل بر امامت ابی بکر غیر اجماع نیست ومعنی اجماع ودلیل بودن او را
دانستی که چه صورت دارد بعد از تسلیم اینها معلومست که اجماع هم است
در یک لحظه در مدینه بر امامت ابی بکر نشد واین بسیار واضح است که
احتیاج بتفصیل وبیان ندارد قطع نظر از آنکه اهل بیت ازین خبر نداشتند
وداخل نبودند واجماع پیش از بیعت خود بهم نرسیده بود وبواسطه همین
در شرح مواقف میکوید وانها تثبت بالنص من الرسول او من الامام السابق
وبالاجماع وتثبت ایضا ببیعة اهل الحل والعقد عند اهل السنة والجماعة
والمعتزلة والصالحیة من الزیدیة خلافا للشیعة ای اکثرهم فانهم قالوا لا
طریق الا النص لنا ثبوت امامة ابی بکر بالبیعة کما سیاتی یعنی امامت ثابت

میشود

میشود بنص رسول علیه الصلوة والسلام یا امام سابق یا باجماع مسلمانان وبر
مردمانی که عالم ومجتهد ودانا باشند پیش سنیان ومعتزله وصالحیه خلاف
مر شیعه را که نزد ایشان ثابت نمیشود بغیر نص وما را دلیل بر آنکه به بیعت نیز
ثابت میشود آنست که ثابت شده است امامت ابی بکر به بیعت چنانکه خواهد
آمد وبعد از ان نقل بیج دلیل از شیعه بر آنکه به بیعت ثابت نمیشود کرده وجوه
کفته از جمله آنکه قضا که امر جزویست مثلا ثابت نمیشود به بیعت پس چون ثابت
شود امامت با آنکه امر کلی وعظیم است وجواب کفته که قبول نداریم که قضا ثابت
نمیشود به بیعت چه آن خلافی است وبعضی بر آنند که ثابت میشود به بیعت
وفساد این مخفی نیست چه بر تقدیر آنکه خلافی باشد بآن قایل نمیتوان شد بی
دلیل وحال آنکه معلوم ومشهور میان علما اتفاقی است ودیکر آنکه آن موجب
فساد بسیارست چه احتمال دارد که امام بسیار شود ومیان ایشان جنک وفتنه
پدید آید وهر کس بهر که میل داشته باشد بیعت کند واکر چه فاسق باشد بلکه کافر
باشد با آنکه عدالت شرطست باجماع ودیکر آنکه عصمت وعلم بجمیع مسایل دین بتفصیل
تمام بنوعی که حاضر باشد نزد او وجای احتیاج بنظر وتامل واستخراج نداشته
باشد شرطست ونیز عدم کفر شرطست وآن شخص که بیعت میکنند نمیداند متصف
بودن او را باین اوصاف وجواب از این هر دو سخن کفته که مفسده در ترک بیعت
زیاده میکوییم که بیعت مثبت امامت نیست بلکه میکوییم که آن علامت ونشانه است بر آنکه
آن شخص مستحق امامت است وامام متصف بشرایط است واین سخن در کمال سقوط
وچه مفسده بدتر ازین باشد که مذکور شد ودیکر آنکه مفسده ترک مندفع است
بآنکه شرط عصمت ونص کنیم وآن در امام اول ظاهر شده وبعد از ان بنص او ودیکر را
وتعیین وآنرا ظهورست ودیکر آنکه چه دلیل هست بر آنکه آن علامت ونشانه است
بر استحقاق آن شخص مر امامت را واتصاف او بآن با آنکه عدم حصول اشتراط عصمت
وعلم تفصیلی را منع کرده واجماع قبول کرده وبعد از ین جوابها کفته واذا ثبت حصوله
الامامة بالاختیار والبیعة فاعلم ان ذلک الحصول لا یفتقر الی الاجماع من
اهل الحل والعقد اذ لم یقم علیه ای علی هذا الافتقار دلیل من العقل والسمع

الواحد والاثنان من اهل الحل والعقد كاف فی ثبوت الامامة ووجوب اتباعه
الامام علی اهل الاسلام لعلمنا بان الصحابة مع صلابتهم فی الدین اکتفوا
فی عقد الامامة بذلك كعقد عمر لابی بكر وعقد عبد الرحمن بن عوف لعثمان
ولم یشترطوا فی عقدها اجتماع من فی المدینة من اهل الحل والعقد فضلا
من اجتماع الامة من علماء امصار الاسلام ومجتهدی اقطارها مقبولة
انكه چون ثابت شد كه امامت به بیعت میشده است پس بدانكه احتیاج نیست
در اثبات امامت باجماع علما و بران دلیلی نیست از عقل و نقل بلكه یک کس
یا دو کس از علما اگر بیعت کند بکسی بس است در ثبوت امامت آنکس و او امام
میشود و واجبست بر همه مسلمانان که مطیع و منقاد او شوند و سخن او را
بشنوند چرا که ما علم داریم بانکه صحابه با وجود دیانت سختی که در دین داشتند
اکتفا بآن قدر کرده اند مثل انکه عمر بیعت کرد بابی بکر و خلافت او بمجرد آن
ثابت شد و صحابه حکم او را قبول کردند و بمجرد آن واجب الاتباع عمر را شدند
و همچنین عبد الرحمن بن عوف بعثمان بیعت کرد و آن ثابت شد ای عثمان
نیک دریں عثمان تامل نمای که خبط بسیار دارد اول انکه ایشان چنین
مقرر ساختند و انا انجه سابقا از مواقف نیز نقل کردیم معلوم شد که دلیل
بر امامت یا نص است یا اجماع و نص خود نیست و اجماع بر ظهر ابی بکر نیست
پس امام ابی بکر باشد باجماع و از اینجا معلوم شد که ثبوت امامت به بیعت
میشود و امامت ابی بکر به بیعت عمر تنها بهم رسیده نه باجماع و هیچ
دلیل برین که از برای ثبوت امامت اجماع می باید از عقل و نقل نیست
و اینها همه تناقض و اضطرابست دیگر انکه دانستی که ثبوت امامت بمجرد
بیعت شخصی باو معنی ندارد چه دلیل این یا عقل است یا سمع و در عقل هیچ
نیست که بیعت یک شخص و یا دو شخص دلیل است و چون چنین باشد
و حال انکه مقرر کرده اند در اصول که قول مجتهد عادل حجة نیست و
همچنین فعلش بلکه قول خلفای اربعه بلکه قول اهل مدینه دلیل نیست
بر مسئله فروعی که ظن در ان کافیست پس چگونه فعل شخص عمر در محل نزاع

عظیم چنین که مانند نبوة است در انکه حکومت و سلطنت است بر همه مردمان
در امور دین و دنیا حجت باشد و دیگر انکه چون دانستی که ثبوت امامت به بیعت
نمیشود پس نتوان گفت که بر صحابه بر بیعت ثابت شد و بر ما باجماع ایشان و
با وجود آن چون اثبات توان کرد اجماع را که دلیل و حجت باشد بر وقوع آن
بعد از صحابی که بر اجماع شنیدی و نیز نزاع کلی بر سر آنست و شیعه دعوی
میکند که اصلا وقطعا حضرت امیر و حسن و حسین و فاطمه و سایر هاشمیین راضی
نبوده اند و مسموع شد که حضرت فاطمه از و بسیار رنجیده بود تا انکه وصیت
نمود بحضرت امیر که ابی بکر بر و نماز نکند و جماعتی از صحابه کبار با ایشان متفق
بوده اند مثل سلمان و ابی ذر و عمار و مقداد رحمهم الله پس زیرکی در عاقبت امر خود
باید کرد و سخن هر کس اعتقاد بنا باید نمود بلکه فکر و تامل و نظر باید کرد در کلام هر کس
و خود را از تقلید و انکار معری ساخت و در طلب حق جد و اخلاص ورزید تا
علم بآن از جناب خدای تعالی فایض شود یهدی الله لنوره من یشاء و من لم یجعل
الله له نورا فما له من نور و در کتاب منتقی مسطور است که شخصی از ابو الحسن
مذکور پرسید که چرا حضرت امیر علیه السلام در خلف ابو بکر و قامت نا برای او
نماز میگذارد گفت که چون امام حقیقی آن قبله اصل باز بود و قامت برای او ولله در
محراب نماز بمنزله ستون مسجد داشته بود دیگر پرسید که چرا بفرمان عثمان
ولید بن عقبه را حد خمر در پیش ایوان او زد گفت بواسطه آنکه فی الحقیقه
اقامت حدا و را بود و باو تعلق داشت که امام بر حق بود و بنا برین بر و واجب
که هر کاه او را ممکن باشد بهر حیله که تواند اقامت آن نماید دیگر پرسید که چرا
آنحضرت را مشرف ابو بکر و عمر میشود و مشیر ایشان در امور جمهور بود گفت
از جهت انکه میخواست که بهر و سیله که تواند احیای احکام الهی و اجرای قواعد
رسالت پناهی نماید چنانکه حضرت یوسف علیه السلام طلب نیابت ملک مصر نمود
بجهال جمهور نمود و مشیر او و در سایر امور بود و غرض او از برای آنکه خلافت و دین
و حکومت دین سید المرسلین از و بود پس هر کاه او را ممکن باشد که احیای احکام
الهی و امضای او امر حضرت رسالت پناهی بنفس نفیس خود نماید چنان خواهد کرد

واگر بران وجه ممکن نباشد ناچار است که توصل جوید در امضای آن بدوست
کسی که قدرت بران داشته باشد دیگر پرسید که چرا آنحضرت بقتال آن سه
شغال اشتغال ننمود گفت بجهت آنکه هرون علیه السلم بقتال سامری و خیر خود
واصحاب گوساله پرست او اشتغال ننمود آن شخص پرسید که مگر حضرت امیر
از قتال ایشان ضعیف و عاجز بود گفت حال آنحضرت دران روزگار م
شابه حال هرون بود که گفت ان القوم استضعفونی وکادوا یقتلوننی
وماند حال نوح بود که گفت انی مغلوب فانتصر ونظیر حال لوط بود که گفت
لو ان لی بکم قوة او آوی الی رکن شدید وشبیه حال موسی وبرادرش بود
که گفت رب انی لا املک الا نفسی واخی دیگر پرسید که چرا آنحضرت در شوری
داخل شد گفت تا حجت بر ایشان کبره دید که میدانست که اگر قوم در حجت او
نظر کنند و انصاف پیش آرند تقدیم دیگری را بر او جایز نمیدانند و اگر داخل
نمیشد حجت برو قایم میشد و بسبب آن خلایق در شبهه می افتادند و لهذا
آنحضرت دران روز فرمودند که الیوم ادخلت فی باب ان انصفت فیه
وصلت الی حقی دیگر پرسید که چرا آنحضرت دختر خود را بعمر بن خطاب داد
گفت بواسطه آنکه اظهار شهادتین مینمود بزبان و اقرار بفضل حضرت
رسول میکشود و دران باب اصلاح غلظت و فضاضت او نیز منظور بود
واین معامله دشوارتر از ان نبود که حضرت لوط پیغمبر عرض دختران
خود بر قوم کافر مینمود و بمضمون آیه کریمه هؤلاء بناتی اطهر لکم فاتقوا الله
ولا تخزون فی ضیفی الیس منکم رجل رشید زبان مبارک میکشود واز
جمله حکایات دایره و آثار سایره او آنست که روزی نزد حسن بن سهل که
وزیر مامون بود رفت دید که یکی از مطهران را از روی تعظیم در یک
جانب خود نشانده و دیگران را بجایی دیگر جای داده از ملاحظه آن حال
برآشفت و در مقام ابطال حال ابن مطهر درآمده با حسن گفت که در بیرون
سرای تو عجب چیزی دیدم حسن پرسید که چه دیدی ابوالحسن گفت سفینه
دیدم که مردم را از جایی بجایی بی ملاح و لنگر می برد و می آورد چون

ابن مطهر سخن ابوالحسن را شنید بیقرار گردید و از روی استبعاد بحسن بن
سهل گفت که این مرد مگر دیوانه است ابوالحسن گوید که من با او گفتم که این سخن را
بچون می جبر ولا لنت گفت برای آنکه محال است که چوب جمادی که او را حیله
و قوت و حیوة و عقلی و تدبیری نیست مردم را از آب بگذراند و ایشان را
از جایی بجایی رساند ابوالحسن گفت پس انصاف بده که کدام یک عجیبتر است
آنچه من از ان خبر دادم یا آب بخار و انها که بی قوة و حیوة و حیله و اقتدار
برروی زمین از یمین و یسار که در می یابد تا نباتات و اشجار که بسبب امطار
که از آسمان می بارد از زمین سر بدر می آرد و ترا گمان است که مدبری ندارد
فبهت الذی کفر وکانما التقم الحجر واز جمله مباحثات او با ابوالهذیل آنکه
روزی در مجلس علی بن رباح از ابوالحسن پرسید که دلیل چیست بر آنکه علی
بن ابی طالب اولی بود از دیگران بامامت گفت دلیل بران اجماع اهل قبله است
بر آنکه آنحضرت در وقت وفات حضرت سید کاینات مومن کامل عالم تقیا
بود واین چنین اجماع در شان ابی بکر نبوده ابوالهذیل گفت کیست که بر ان
اجماع نموده ابوالحسن گفت من و اسلاف من در سوابق ازمان و اصحاب من
خصم واوان ابوالهذیل گفت پس تو و اصحاب گمراه باشید ابوالحسن گفت چرا
این کلام نیست الا دشنام و دشت و اطلام **وصل المحدث الشیخ ابی جعفر محمد**
بن یعقوب بن اسحق الکلینی الرازی صاحب قاموس ذکر نموده در باب نون در فصل
کاف که کلین مثل امیر دهی است از دیههای ری واز آنجاست محمد بن یعقوب
کلینی واز علمای شیعه است و در کتاب خلاصة الاقوال مسطور است که محمد
بن یعقوب خواهرزاده ابراهیم علان کلینی رازی است که از خاندان فضل
بوده و محمد در زمان خود شیخ و رئیس شیعه ری و اوثق و اثبت ایشان بود
در حدیث کتاب جامع کافی را که تخمیناً هشتاد هزار بیت است در مدت بیست سال
تالیف نموده و در سال سیصد و بیست و هشت در عهد او رحلت نموده و محمد بن جعفر
الحسینی که از اشراف بغداد بود برو نماز کرد و در مقبره باب الکوفه مدفون شد
و شیخ نجاشی گفته که او را غیر کتاب جامع کافی دیگر مصنفات هست مانند کتاب

رد بر قرامطه وکتاب رسایل ائمه علیهم السلم وکتاب تعبیر خواب وکتاب
رجال وکتاب اشعاری که در مدح اهل البیت علیهم السلم گفته اند ابو الحسن علی
بن الحسین بن موسی بن بابویه القمی المشتهر بابن بابویه
از اعاظم مجتهدان قم واکابر ارباب البیان صاحب غدیر حجت است ناشر ناموس
هدایت وکاسر قوس غوایت بود سحاب ضمیر الهام نظیرش ما تندا آب لویه اعلا
لوای احکام عترت وکتاب وصریر خامه حقایق تصویرش مایده علم بابویه
صدای فتح الباب احباب وصراخ عذاب دل ها اذناب است ودر کتاب
خلاصه مسطور است که علی بن بابویه شیخ اهل قم بود در عصر خود وفقیه
وثقه ایشان بود واو بعراق آمد وبصحبت ابو القاسم حسین بن روح
وکیل ناحیه مقدسه مهدیه بود رسید واز وی بعضی از مسایل دینیه
پرسید وبعد از مفارقت کتابتی نوشته بدست علی بن جعفر بن اسود نام
وباو فرستاد ودران کتابت استدعا نموده بود که رقعه او را که در آنجا
التماس دعای فرزند نموده بنظر شریف صاحب الامر علیه السلم رساند وچون
آن رقعه بنظر شریف آنحضرت رسید در جواب او نوشتند که قد دعونا الله لک
بذلک وسترزق ولدین ذکرین خیرین وببرکت دعای آنحضرت خدای تعالی
او را دو پسر داد ابو جعفر وابو عبد الله واز ابو جعفر منقولست که میگفت
من بدعای صاحب الامر علیه السلم متولد شده ام وبآن افتخار مینمود وعلی
ابن بابویه در سال سیصد وبیست ونه وفات یافت جمعی از اصحاب ما گفته اند
که روزی در خدمت ابو الحسن علی بن محمد سمری که یکی دیگر از وکلای صاحب الامر
علیه السلم نشسته بودیم که ناگاه بر زبان او گذشت که رحم الله علی ابن حسین
ابن بابویه بعضی از حاضران گفتند که او زنده است ابو الحسن گفت که وی
روز وفات یافت رحمه الله وآن جماعت ضبط تاریخ نمودند وآخر خبر رسید
که در آن روز وفات یافته بود واز جمله کتابات شریفه که حضرت امام حسن
عسکری علیه السلم بجناب شیخ نوشته اند کتابتی است که صورتش اینست
بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتقین والجنة

للموحدین

للموحدین والنار للملحدین ولا عدوان الا علی الظالمین ولا اله الا الله احسن الخالقین
والصلوة علی خیر خلقه محمد وعترته الطاهرین اما بعد اوصیک یا شیخی
ومعتمدی ابا الحسن علی بن الحسین القمی وفقک الله لمرضاته وجعل من صلبک
اولادا صالحین برحمته بتقوی الله واقام الصلوة وایتاء الزکوة فانه لا تقبل
الصلوة من مانع الزکوة واوصیک بمغفرة الذنب وکظم الغیظ وصلة الرحم ومواساة
الاخوان والسعی فی حوائجهم فی العسر والیسر والحلم عند الجهل والتفقه فی الدین
والتثبت فی الامور والتعاهد للقرآن وحسن الخلق والامر بالمعروف والنهی عن
المنکر قال الله عز وجل لا خیر فی کثیر من نجویهم الا من امر بصدقة او معروف
او اصلاح بین الناس واجتناب الفواحش کلها وعلیک بصلوة اللیل فان
النبی صلعم اوصی علیا فقال یا علی علیک بصلوة اللیل علیک بصلوة اللیل
ومن استخف بصلوة اللیل فلیس منا فاعمل بوصیتی وامر جمیع شیعتی حتی یعملوا
علیه وعلیک بالصبر وانتظار الفرج ولا یزال شیعتنا فی حزن حتی یظهر ولدی
الذی بشر به النبی صلعم انه یملأ الارض قسطا وعدلا کما ملئت جورا وظلما فاصبر
یا شیخی وامر جمیع شیعتی بالصبر فان الارض لله یورثها من یشاء من عباده
والعاقبة للمتقین والسلام علیک وعلی جمیع شیعتنا ورحمة الله وبرکاته
وحسبنا الله ونعم المعین نعم المولی ونعم النصیر واز مصنفات علی بن بابویه
کتابهاست در توحید وکتاب وضو وکتاب الصلوة کتاب الجنایز کتاب
الامامة والتبصرة من الحیرة کتاب الاملاء نوادر کتاب المنطق کتاب
الاخوان کتاب النساء والولدان کتاب الشرایع وهی الرسالة الی ابنه
کتاب التفسیر کتاب النکاح کتاب مناسک الحج کتاب قرب الاسناد کتاب
التسلیم کتاب الطب کتاب المواریث کتاب المعراج محمد بن علی بن
الحسین بن موسی بن بابویه القمی خلف صدق علی بن بابویه مذکور
وصیت مآثر فضل واجتهاد او مشهور است کنیتش ابو جعفر ولقبش صدوق
وسینه حقایق دفینه اش جواهر علوم دینی را صندوق بود بالتماس شیعه
ری در آنجا اقامت فرمود وبتعلیم مسایل ایشان مشغولی مینمود و

خراسان را بین نیشابور و ری او دیده بود شیخ نجاشی در کتاب رجال گفته که او شیخ ما و فقیه

و وجه شیعه ری در خراسان بود و در سال سیصد و پنجاه و پنج در عنفوان جوانی

به بغداد آمد و شیوخ طایفه از او استماع حدیث نمودند و شیخ طوسی در کتاب فهرست

گفته که ابو جعفر بن بابویه شیخ جلیل حافظ احادیث بصیر بحال رجال و ناقد

اخبار بود و در میان علمای قم مانند او در حفظ و کثرت علم پیدا نشده و قریب

بسیصد تصنیف دارد و در سال سیصد و سی یک در بلده ری وفات یافت

و اسامی کتب او در کتاب رجال نجاشی مذکور شده بدین تفصیل است

کتاب دعائم الاسلام فی معرفة الحلال والحرام نهی فی فهرست شیخ الطوسی کتاب فی

کتاب النبوة کتاب اثبات الوصیة لعلی ع کتاب اثبات خلافته کتاب اثبات

النص علیه کتاب النص علی الائمة کتاب المعرفة فی فضل النبی و امیر المؤمنین و

الحسن والحسین علیهم السلام کتاب مدینة العلم کتاب فی الفقه کتاب

العروض علی المجالس کتاب علل الشرایع کتاب ثواب الاعمال کتاب عقاب الاعمال

کتاب الاوایل کتاب الاواخر کتاب الاوامر کتاب المناهی کتاب الفرق کتاب خلق

الانسان کتاب الرسالة الاولة فی الغیبة کتاب الرسالة الثانیة کتاب

الرسالة الثالثة کتاب الرسالة فی ارکان الاسلام کتاب المیاه کتاب السواک

کتاب الوضوء کتاب التیمم کتاب الاغسال کتاب الحیض والنفاس کتاب

نوادر الوضوء کتاب فضایل الصلوة کتاب فرایض الصلوة کتاب فضل

المساجد کتاب مواقیت الصلوة کتاب فقه الصلوة کتاب الجمعة والجماعة

کتاب السهو کتاب الصلوات سوی الخمس کتاب نوادر الصلوة کتاب الزکوة

کتاب الخمس کتاب حق الجداد کتاب الجزیة کتاب فضل المعروف کتاب

فضل الصدقة کتاب فضل الصوم کتاب الفطر کتاب الاعتکاف کتاب

جامع علل الحج کتاب جامع تفسیر المنزل فی الحج کتاب جامع حج الانبیاء کتاب

جامع حج الائمة کتاب فضل الکعبة والحرم کتاب جامع اداب المسافر للحج

کتاب جامع فرض الحج والعمرة کتاب جامع فقه الحج کتاب ادعیة الموقف

کتاب القربان کتاب المدینة وزیارة قبر النبی والائمة علیهم السلم کتاب جامع

نوادر الحج کتاب زیارات قبور الائمة کتاب الضحایا کتاب الوصایا کتاب الوقف

کتاب الصدقة والنحل والهبة کتاب السکنی والعمری کتاب الحدود کتاب الدیات

کتاب المعایش والمکاسب کتاب التجارات کتاب العتق والتدبیر والمکاتبة کتاب القضاء

والاحکام کتاب التقیة والسلم کتاب صفات الشیعة کتاب اللعان کتاب الا

کتاب فی زیارة موسی ومحمد علیهم السلام کتاب جامع زیارات الرضا کتاب فی تحریم

الفقاع کتاب المتعة کتاب الرجعة کتاب الشعر کتاب معانی الاخبار کتاب

السلطان کتاب فضایل جعفر الطیار کتاب فضایل العلویة کتاب الملاهی کتاب

السنة کتاب فی عبد المطلب وعبد الله وابی طالب علیهم السلم کتاب فی زید بن

علی کتاب الفواید کتاب الاوائل کتاب الهدایة کتاب الضیافة کتاب التاریخ

کتاب علامات آخر الزمان کتاب فضل الحسن والحسین علیهما السلم کتاب الی

فی شهر رمضان جواب رسالة وردت فی شهر رمضان کتب المصابیح الاول ذکر من

روی عن النبی صلعم من الرجال المصباح الثانی ذکر من روی عن النبی صلعم من النسا

المصباح الثالث ذکر من روی عن امیر المؤمنین علیه السلم المصباح الرابع ذکر من روی

عن فاطمة علیها السلام المصباح الخامس ذکر من روی عن ابی محمد الحسن بن علی علیه السلم

المصباح السادس ذکر من روی عن ابی عبد الله الحسین بن علی علیهما السلم المصباح

السابع ذکر من روی عن علی بن الحسین علیهما السلم المصباح الثامن ذکر من روی عن

ابی جعفر محمد بن علی علیهما السلم المصباح التاسع ذکر من روی عن ابی عبد الله الصادق

علیه السلام المصباح العاشر ذکر من روی عن موسی بن جعفر ع المصباح الحادی عشر

ذکر من روی عن ابی الحسن الرضا علیه السلم المصباح الثانی عشر ذکر من روی عن ابی

جعفر الثانی علیه السلم المصباح الثالث عشر ذکر من روی عن ابی الحسن علی بن محمد

المصباح الرابع عشر ذکر من روی عن ابی محمد الحسن بن علی علیه السلم المصباح الخامس

عشر ذکر من روی عن ابی محمد الحسن بن علی علیه السلام المصباح الرجال الذین خرجت

الیهم التوقیعات کتاب المواعظ کتاب الرجال المختارین من اصحاب النبی صلعم

کتاب الزهد کتاب زهد النبی صلعم کتاب زهد امیر المؤمنین ع کتاب زهد فاطمة

کتاب زهد الحسن ع کتاب زهد الحسین ع کتاب زهد علی بن الحسین ع کتاب زهد

ابي جعفر ع كتاب زهد الصادق ع كتاب زهد ابي ابراهيم ع كتاب زهد الرضا ع
كتاب زهد ابي جعفر الثاني ع كتاب زهد ابي الحسن علي بن محمد ع كتاب زهد ابي محمد الحسن العسكري
ع كتاب اوصاف النبي صلى الله عليه وآله وسلم كتاب دلائل الائمة ومعجزاتهم عليهم السلام
كتاب الروضة كتاب نوادر الفضائل كتاب المحافل كتاب معاني المجالس كتاب حديث
حديث النبي والمراة نور من عليها السلام كتاب الخصال كتاب المختصر تفسير القرآن كتاب فضائل
وزهده وفضائله كتاب ابي ذر وفضائله كتاب التقية كتاب عدد النخل كتاب
نوادر الطب كتاب جوابات المسائل الواردة عليه من واسط كتاب الطرائف
كتاب جوابات المسائل الواردة عليه من قزوين كتاب جوابات المسائل
وردت من مصر جوابات مسائل وردت من البصرة جوابات مسائل وردت
من الكوفة جوابات مسئلة وردت عليه من المداين في الطلاق كتاب
العلل عشرون بوبا كتاب فيه ذكر من لقيه من اصحاب الحديث وعن كل واحد
منهم حديث ذكر المجلس الذي جرى له بين يدي ركن الدوله ذكر مجلس آخر
ذكر مجلس ثالث ذكر مجلس رابع ذكر مجلس خامس ذكر كتاب ... كتاب
الخاتم كتاب علل الوضوء كتاب الشورى كتاب التيامن كتاب المسائل كتاب
للخطاب كتاب فضل العلم كتاب الموالاة كتاب مسائل الوضوء كتاب مسائل
الصلوة كتاب مسائل الزكوة كتاب مسائل الخمس كتاب مسائل الوصايا
كتاب المواريث كتاب مسائل الوقف كتاب مسائل النكاح ثلث عشر كتابا
مسائل الحج كتاب مسائل العقيقة كتاب مسائل الرضاع كتاب مسائل الطلاق
كتاب مسائل الديات كتاب مسائل الحدود كتاب ابطال الغلو والتقصير
كتاب السر المكتوم الى الوقت المعلوم كتاب المختار بن ابي عبيد كتاب الناسخ
والمنسوخ كتاب مسئلة نيشابور كتاب رسالة الى ابي محمد الفارسي في شهر
رمضان كتاب الرسالة الثانية الى اهل بغداد في معنى شهر رمضان كتاب ابطال
الاختيار واثبات النص كتاب المعرفة بالرجال البرقي كتاب مولد امير المؤمنين
عليه السلم كتاب مصباح المصلي كتاب مولد فاطمة عليها السلام كتاب ...
كتاب تفسير القرآن جامع كبير كتاب اخبار عبد العظيم بن عبد الله الحسني

كتاب

كتاب تفسير قصيدة في اهل البيت عليهم السلم وبعض از فوايد او آنكه در بعضي
از مجالس ملك ركن الدوله واقع شده شيخ جعفر دوريستي باري در رساله جمع
جمع نموده وچون آن رساله بغايت كمياب ومع هذا نموندار از اشتغال تهم
شيخ صاحب كمال بود ومناسبتي بمقصود اصلي اين كتاب داشت ذكر ترجمه آن
دريں مقام صواب نمود صورت مجلس بر وجهي كه در رساله مذكوره مسطور
گشته آنست كه چون صيت فضائل نفسي و نفساني آن شيخ عالم رباني مشهور
گرديد وآوازه رياست واجتهاد او در مذهب شيعه اماميه بسمع ملك
ركن الدوله مذكور رسيد مشتاق صحبت فايض البهجة او گرديد و بتعظيم
تمام التماس تشريف قدوم سعادت لزوم او نمود وچون بمجلس در آمد او را
بعلو خود نشانده نياز مندي بسيار اظهار فرمود وچون مجلس قرار گرفت
بجناب شيخ خطاب نمود كه اي شيخ جمعي از اهل فضل كه درين مجلس حاضرند
اختلاف دارند در كار آن جماعت كه شيعه در ايشان طعن ميكنند پس بعضي
ميگويند طعن واجبست وبعضي ميگويند واجب نيست بلكه جايز نيست راي
حقايق اراي شما درين مسئله چيست شيخ گفت اي ملك بدانكه خداي تعالى
قبول نميكند از بندگان اقرار بتوحيد خود را تا انكه نفي كنند هر چه غير او از
خدايان واصنام باشد چنانكه كلمه طيبه لا اله الا الله ازان خبر ميدهد
وهمچنين قبول نميكند اقرار بندگان خود را بنبوة حضرت رسالت صلعم
تا انكه نفي كنند هر شخصي را كه در وقت او بود مانند مسيلمه كذاب واسود
عنسي وسجاح واشباه ايشان وهمچنين قبول نميكند قول بامامت حضرت
امير المؤمنين را عليه السلم الا بعد از نفي هر كس كه در زمان آنحضرت متغلب
متصدي خلافت شده باشد ملك اين جواب را پسنديده شيخ را ثنا كرد
وگفت بقوم كه سرانجام از حقيقت حال ومآل آنكسانيكه از روي جهل
متصدي خلافت شدند شيخ گفت حقيقت حال خسران مآل ايشان آنست
كه اجماع امت واقعست بر قصه سوره برائة وآن قصه مشتملست بر خروج
متغلب اول از دايره اسلام وانكار او از منسوبان حضرت خير الانام نيست

در بيان اقامي اداي مو

ومحقوی است بر انکه ولایت علی بن ابی طالب از آسمان نازل شده ملایکه
بر سید که تفصیل آن قصه چیست شیخ فرمود نقله آنان از موالف ومخالف
متفق اند بر انکه چون سوره براة نازل شد حضرت رسالت ابو بکر را
طلبید وبا او گفت که این سوره را بگیر و بمکه برو و در موسم حج آنرا از جانب
من با هل مکه برسان ابو بکر آنرا گرفته روانه مکه شد چون پاره از راه قطع
نمود جبرئیل علیه السلم نزول فرمود وگفت یا محمد بدرستی که خدای تعالی ترا
سلام میرساند ومیگوید لا یؤدّی عنك الّا انت او رجل منك یعنی باید که
از جانب تو سوره براة را بکفار مکه نرساند مگر انکه تو خود متصدی آن
شوی یا مردی که از تو باشد پس آنحضرت صلعم حضرت امیر المومنین را امر
امر کرد که خود را بابو بکر رساند و سوره براة را از او گرفته طریق رسالت
بجا آرد حضرت امیر بموجب فرمان از عقب ابو بکر روان گردید و سوره
براة را از او گرفته در موسم حج آنرا باهل مکه رسانید وهرگاه بموجب
خبر مذکور ابو بکر از حضرت پیغمبر نباشد هر آینه تابع او نخواهد بود
بدلیل قول خدای تعالی فمن تبعنی فانه منی وهرگاه تابع حضرت پیغمبر نباشد
محب وی دوستدار او نیز نخواهد بود بدلیل قول باری عز وجل قل ان کنتم
تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله ویغفر لکم ذنوبکم وهرگاه محب خدا
نباشد مبغض او خواهد بود وحب نبی ایمان وبغض او کفر است ودر بعضی
خبر نیز فرموده شد انکه علی بن ابی طالب از حضرت پیغمبر است صلعم با انکه
دیگر روایات نیز بران دلالت تمام دارد انا معهوده انکه مخالفان در تفسیر قول
خدای تعالی افمن کان علی بینة من ربه ویتلوه شاهد منه روایت کرده
که مراد بصاحب بینه حضرت پیغمبر است صلعم و بمن او شاهدی که تالی او
باشد امیر المومنین است ع وایضا روایت کرده اند از حضرت رسالت
صلعم که فرمود طاعة علی کطاعتی ومعصیته کمعصیتی و روایت کرده اند
که حضرت جبرئیل در غزای احد نظر بحضرت امیر انداخت ودید که آن شهسوار
معرکه لا فتی ومبارز میدان هل اتی در پیش روی مبارك رسالت محمدی
حضرت م

بسماید گفت یا محمد این غایت یاری وجان سپاریست که علی در نصرة تو بجای می آرد
حضرت پیغمبر فرمود که یا جبرئیل انه منی وانا منه پس جبرئیل گفت وانا منکما پس
شخصی که خدای تعالی جهت رسانیدن آیتی از کتاب خود بعضی از مردم او را امین
ندانست چگونه صلاحیت آن دارد که در رسانیدن تمام آیات کتاب کریم وامامت
جمیع امت رسول عظیم او را امین دانند وامام خوانند وچگونه امین باشد در رسانیدن
جمیع ... وحال انکه خدای تعالی از بالای هفت آسمان او را عزل نمود وچگونه
معلوم نباشد کسی که ولایت او از آسمان نزول نمود ودیگری آنرا از دست او ربوده
... گفت جمیع ایشان افاده فرمودید واضح وروشن است آنگاه یکی از مقربان ملك
که ابو القاسم نام داشت ونزدیك او بپای ایستاده بود رخصت طلبید که از شیخ
سوالی نماید وچون آن شخص رخصت سوال یافت گفت که چه جواب میگویند که این
امت بر ضلالت وگمراهی مجتمع نمیشوند وحال انکه حضرت رسالت فرموده اند
که لا تجتمع امتی علی الضلالة حضرت شیخ جواب داد که امت در لغت عرب بمعنی
جماعت است واقل جماعت سه است وبعضی گفته اند اقل آن مردی وزنی است
وخدای تعالی یك تن تنها را نیز امت خوانده چنانکه در شان حضرت ابراهیم
فرموده که ان ابراهیم کان امة قانتا لله حنیفا و حضرت رسالت قس را
امت تنها خوانده وگفته رحمه الله قس یحشر یوم القیمة امة وحده پس بر تقدیر
تسلیم صحت حدیث مذکور میتواند بود که مراد از لفظ امت در آن حدیث حضرت
امیر المومنین وتابعان سعادت قرین او باشند آن سایل گفت ظاهر و متبادر
آنست که حمل آن بر سواد اعظم نماید که بحسب عدد اکثر اند شیخ فرمود که ما اکثر
چندین جا از کتاب خدای تعالی مذموم دیده ام وقلت را ممدوح چنانکه در آیه لا خیر
فی کثیر من نجواهم وقول او که ولکن اکثرهم لا یعقلون ولکن اکثرهم لا یشکرون
ولکن اکثرهم لا یؤمنون ولکن اکثرهم یجهلون ولکن اکثرهم فاسقون
وچنانکه در آیه الا الذین آمنوا وعملوا الصالحات وقلیل ما هم وآیه قلیل من عبادی
الشکور وآیه وما آمن معه الا قلیل ومؤید تخصیص آنست انکه خدای تعالی
در شان امت موسی علیه السلم فرموده ومن قوم موسی امة یهدون بالحق وبه

یعدلون و در باره امت پیغمبر ما علیه السلام گفته که وممن خلقنا امة یهدون بالحق
و به یعدلون و چون کلام باینجا رسید سایل خاموش گردید و امیر رکن الدوله
پرسید که چگونه جایز توان بود ارتداد خلقی کثیر از امة پیغمبر صلعم با وجود قرب
عهد و زمان ایشان بوفات آنحضرت شیخ گفت چگونه جایز نباشد حال آنکه
خدای تعالی در کتاب خود گفته وما محمد الا رسول قد خلت من قبله الرسل
و بعد از آن فرموده افان مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم و ایضا ارتداد
ایشان بعد از وفات حضرت پیغمبر صلعم عجیب نیست از ارتداد بنی اسرائیل
در وقتی که حضرت موسی بمیقات پروردگار خود رفته بود و هرون را
در میان آن قوم بخلافت خود گذاشته و مجرد آنکه وعده سی روزه که با قوم
نموده بود بموجب اشارة الهی که واتممناها بعشر فتم میقات ربه اربعین
لیلة بچهل شبانروز کشید قوم او صبر نکردند تا آنکه سامری از میان ایشان
پیدا شد و از حلی و پیرایهای قوم جهت ایشان گوساله ساخت و بایشان
گفت اینست خدای شما و ایشان متابعت سامری نموده گوساله را پرستیدند
و هرون خلیفه موسی را ضعیف و زبون ساختند و قصد قتل او نمودند
چنانکه آیه کریمه قال یا ابن ام ان القوم استضعفونی وکادوا
یقتلوننی بران دلالت دارد و هرگاه جایز باشد بر امة موسی که پیغمبر اولو
العزم بود آنکه در ایام حیوة او بسبب غیبت چند روزه مرتد شوند و
مخالفت وصیت و وصی او نمایند و اطاعت سامری را در عبادة گوساله
بران افزایند چگونه جایز نباشد بر این امت که بعد از وفات پیغمبر خود
مخالفت وصیت و وصی او کنند یا مرتد و گوساله پرست شوند [illegible]
تعجب و استحسان آن سخن گفت ای شیخ میتواند بود که در این باب سخنی از این
روشنتر باشد شیخ گفت ای ملک این سخن نیز میتوان گفت که مخالفان ما
نیز قایلند بوجوب وجود امام در میان امت و با وجود این میگویند که حضرت
رسالت از دنیا رفت و هیچکس را خلیفه خود نساخت تا آنکه امت از پیش
خود یکی را خلیفه او ساختند پس اگر بر وجهی که ایشان میگویند حضرت پیغمبر

کسی را بعد از خود خلیفه نساخته باید که استخلاف امت که بر خلاف عمل آنحضرت
واقع شده باطل باشد و اگر آنچه امت کردند صواب باشد باید که آنچه حضرت
رسالت کرد خطا باشد پس نیکو تامل کنید که صدور خطا از حق سبحانه و تعالی
لایق است یا از امت با آنکه آنچه اهل خلاف بحضرت پیغمبر نسبت میکنند از ترک
وصیت و استخلاف لایق ایشان نیست زیرا که ما از عقل بیقین
فهم میکنیم که پیغمبر در وصیت تکند از جهت کسی که بعد از وی است
و اگر چه آنچه از وی بماند سهلی یا نیشتلی باشد پس چگونه توان نمود که حضرت
پیغمبر صلعم از دنیا رحلت نماید و وصیت خود بکسی نکند و نظام کار امت
بنا بر حواله نسازد و عجیب تر از این همه آنست که ایشان را گمان آنست که حضرت
خلیفه معین نکرد و ابو بکر بمخالفت رسول خدا کرد در خلیفه کردن عمر و باز
عمر بمخالفت ابو بکر و حضرت پیغمبر کرد در گردانیدن خلافت بطریق
شوری در میان شش نفر ملک این سخن را تحسین نموده سوال
نمود که ای شیخ پس بکدام شبهه آن قوم ابو بکر را امام ساختند و بر دیگران
تقدیم نمودند شیخ گفت ایشان را گمان آنست که حضرت رسالت در مرض
مرض او را تقدیم نموده در امامت نماز لیکن این خبر صحیح نیست زیرا که مخالفان
خود در آن خلاف کرده اند پس بعضی چنین روایت کرده اند که حضرت پیغمبر
صلعم عایشه را گفت که بپدر خود بگو امر کن که امامت نماز مردم نماید و چون
حضرت بران معنی اطلاع یافت تکیه بر علی و عباس کرده بمسجد رفت و ابو بکر را
از محراب دور نمود و خود در محراب بایستاد و ابو بکر در عقب آنحضرت
و دیگران در عقب ابو بکر نماز گذاردند و بعضی روایت کرده اند که حضرت
پیغمبر حفصه را گفت که بپدر خود امر کن که امامت نماز مردم نماید و اگر
خبر مذکور صحیح بودی هر آینه مهاجران آنرا بر انصار حجت ساختندی
و در روز سقیفه تمسک باین ضعیفه و کلمات سخیفه و مقدمات سخیفه
نجستندی و ایضا چگونه لازم باشد ما را قبول خبر عایشه و حفصه در
که مطلقه آن باشد که جز نفع جهت خود یا پدران خود کنند و حال آنکه

ایشان قبول قول فاطمه را در باب فدک لازم ندانستند با آنکه حضرت
پیغمبر آنرا باو بخشیده بود و چندین سال از ایام حیوة پدر در تصرف
او بود و نیز غلو شان حضرت سیدة النساء از ارتکاب کذب و سایر
معاصی برادانی و اقاصی ظاهرست و چون حضرت امیر المومنین و
امام حسن و امام حسین و ام ایمن گواهی در این باب دادند ابوبکر و عمر
گواهی حضرت امیر را مظنهٔ ارادهٔ جر نفع ساخته گواهی او را رد
نمودند و ایضا چگونه صحیح باشد خبر عایشه و حفصه و حال آنکه
مخالفان خود روایت کرده اند که شهادت دختر در حق پدر درست
نیست و نیز میگویند که قبول گواهی زنان جایز نیست در که درهم و نه
کمتر از آن مادامی که با ایشان مردی نباشد پس ملک گفت حق آنست
که شیخ میفرمایند و عثمان اهل خلاف تمام خلف و باطل است بعد از آن
ملک پرسید که ای شیخ طایفهٔ امامیه از کجا جزم کرده اند با آنکه ائمه و
خلفای حضرت رسالت دوازده اند شیخ گفت ای ملک امامت است و نصب
از فرایض خدای تعالی و هر فریضه که خدای تعالی آنرا مقرر ساخته
البته محصور در عددی مخصوص است و همچنین که در شبانروزی
هفده رکعت نماز را فرض گردانیده و زکوة مفروضه را بچند صنف
از مال معلوم معهود متعلق ساخته و روزه رمضان را در سالی یکماه
و حج اسلام را در مدة العمر یکبار واجب گردانیده لاجرم بر همین منوال
عدد ائمه را علیهم السلام بدوازده رسانیده و همچنانکه بر اعمال مذکوره
نتوان گفت که چرا عدد رکعات نماز مثلا زیاده از هفده و کمتر از آن نیست
همچنین وجهی ندارد آنکه بگویند که عدد ائمه و خلفاء حضرت رسالت چرا
بیشتر از دوازده یا کمتر نیست و همچنانکه خدای تعالی عدد هیچ یک از اعمال
مفروضه مذکوره را در کتاب کریم خود مذکور نساخته و حضرت رسالت
در احادیث شریفه خود نقاب خفا از چهرهٔ ظهور آن انداخته اند همچنین
تعیین عدد ائمه هدی در کتاب خدا مذکور نگردیده بلکه بمجرد امر باطاعت

اولی الامر

اولی الامر فرمان رسیده و حضرت رسالت بیان کیفیت آن فرموده ملک گفت
این قدر هست که مخالفان با شما موافقند در عدد فرایض مذکوره و سوا [illegible]
مخالفی کنند در عدد ائمه شیخ گفت مخالفت مخالفان از ابطال قول ما در باب عدد
ائمه نمیکند همچنانکه مخالفت یهود و نصاری و مجوس و ملاحده ابطال اسلام و
معجزات حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم نمیکند و اگر چنین بمجرد مخالفت
مخالفان باطل شدی بایستی که هیچ خبر علم حاصل نشدی زیرا که هیچ خبری
که در وی خلاف و اختلاف نباشد ملک این سخن را نیز پسندیده از حضرت شیخ
پرسید که آیا امام صاحب الامر در کدام زمان ظهور خواهد نمود شیخ در جواب
گفت که خدای تعالی حضرت امام را بسبب حکمتی و مصلحتی از نظر مردم غایب
ساخته پس باید که وقت ظهور او را غیر خدای تعالی نداند چنانکه در حدیث
نبوی واقع است که مثل القائم من ولدی مثل الساعة و خدای تعالی در مقام
ابهام حال ساعة فرموده که یسئلونک عن الساعة ایان مرسیها قل انما علمها
عند ربی لا یجلیها لوقتها الا هو ثقلت فی السموات والارض لا تأتیکم الا
بغتة ملک گفت چگونه تواند بود که آدمی مدتی چندین دراز زنده
باشد شیخ گفت این محل تعجب نیست مگر ملک نشنیده خبر جماعتی که معمر
بوده اند ملک گفت شنیده ام اما چنان امری ظاهر نیست شیخ گفت خدای
تعالی در کتاب خود خبر داده که حضرت نوح پیغمبر در میان قوم خود هزار سال
الا پنجاه سال زندگانی کرد ملک گفت این خبر صحیح است اما در زمان ما احتمال
اینچنین عمر دراز نمی باشد شیخ گفت هر چیز را که خدای تعالی و پیغمبر او احتمال
داده اند محتمل است و حضرت پیغمبر صلی الله علیه و سلم گفته که یکون فی امتی
کل ما یکون فی الامم السالفة حذو النعل بالنعل والقذة بالقذة و چون
زمان احتمال عمر دراز نداشته باشد و جریان سنة الهی بتحقیق عمرهای دراز
در امم واجب باشد مناسب آنست که حصول آن در امت خیر البشر از برای آدمی باشد
و هیچ شخصی مشهورتر از جنس صاحب الزمان نیست پس تواند بود که سنت عمر
دراز در او جاری شده باشد ملک گفت شما میگوئید که حضرت امام دوازدهم

غایب و پنهان است و حال آنکه احتیاج بنصب امام جهت اقامت احکام و اجرای
و انصاف مظلوم است و هرگاه او غایب و پنهان باشد احتیاج باو بجای ماند
شیخ گفت احتیاج بوجود امام جهت بقای نظام عالم است که لولا الامام لما قامت
السموات و لا الارض و لما انزلت السماء قطرة و لا اخرجت الارض برکتها
و خدای تعالی در مقام خطاب به پیغمبر خود گفته و ما کان الله لیعذبهم و انت
فیهم و هرگاه ایشان را عذاب نکند مادامی که نبی در میان ایشان باشد بحکم همین معنی
ایشان را عذاب نکند هرگاه امام در میان ایشان باشد زیرا که امام قایم مقام نبی
در جمیع امور مگر در اسم نبوت و نزول وحی و باتفاق است اهل نقل را [illegible] که
حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله فرموده که النجوم امان لاهل السماء فاذا ذهبت
النجوم اتی اهل السماء ما یکرهون و اهل بیتی امان لاهل الارض فاذا ذهب
اهل بیتی اتی اهل الارض ما یکرهون و قال علیه السلام لو بقیت الارض بغیر حجة
ساعة لساخت باهلها و در روایت دیگر آنست که لماجت باهلها کما یموج البحر
باهله و چون کلام شیخ باین مقام رسید ملک او را نوازش نمود و باهر که در مجلس
حاضر بود اظهار اعتقاد خود فرمود و گفت حق آنست که این فرقه بر اند و دیگران
بر باطل اند و از شیخ التماس نمود که در اکثر اوقات بمجلس او حاضر شود و روز دیگر
که ملک رکن الدوله بر سریر سلطنت نشست جناب شیخ را یاد کرد و او را ثنا
بسیار گفت پس یکی از حاضران گفت که گمان شیخ آنست که چون سر مبارک حضرت
امام حسین علیه السلام بر نیزه کردند سوره کهف میخواند ملک گفت این خبر
از و شنیده ام اما از و خواهم پرسید آنگاه رقعه در آن باب بخدمت شیخ
نوشت و چون رقعه بنظر شیخ رسید در جواب نوشت که این خبر را از کسی
روایت کرده اند که او از سر مبارک آنحضرت شنیده که چند آیات سوره
کهف میخواند [illegible] اما آن خبر نرسیده اما من منکر آن نیستم
بلکه آن را حق میدانم زیرا که هرگاه جایز باشد که در روز قیامت دست کفار
و پایهای ایشان بسخن در آیند چنانکه در قرآن واقعست که الیوم نختم
علی افواههم و تکلمنا ایدیهم و تشهد ارجلهم بما کانوا یکسبون بحقیقت جایز

که سر مبارک حضرت امام حسین ع که خلیفه خدای تعالی و امام مسلمانان و یکی از
جوانان اهل بهشت و جدش محمد مصطفی و پدرش علی مرتضی و مادرش فاطمه زهرا
باشد بنطق و بیان در آید و زبان بتلاوت قرآن کشاید بلکه انکار آن فی الحقیقه
انکار قدرت الهی و فضل حضرت رسالت پناهی است و عجب از کسی است که او مانند
صدور این امر را انکار میکند از کسی که ملایکه در ماتم او گریسته اند و آسمانها قطرات
خون باریده اند و جنیان باواز بلند بر او نوحه کرده اند و هر کس که امثال این اخبار
با وجود صحت طرق و قوت سند انکار نماید میتواند که انکار جمیع شرایع و معجزات
رسول در جمیع امور دین و دنیا نماید زیرا که آن امور نیز بمثل این اسانید و طرق
بر ما ظاهر گردیده و مضمون آن بدرجه صحت رسیده و الحمد لله وحده

الشیخ الاجل السعید ابو عبدالله محمد بن محمد بن النعمان الحارثی البغدادی الملقب بالمفید رحمه الله

افادت پناهی که عقل مستفاد از قوه قدسیه او مستفید و فکر فلک پیمای او
با ملاء اعلی در گفت و شنید بود. محمد بحر قدسی محیط و مشکل بحر محیط. شهبازی
تیز آهنگ و ندیمه پرداز [illegible]. اشاعره از سطوت مناظره او در کنج
اعتزال و رجال ارباب اعتزال از دهشت مباحثه او مانند رجال یعنی حال
حال که در حال شغال. در مجموعه امیر ورام بن امیر ابو فراس رحمهما الله تعالی
مسطور است که اصل شیخ از عکبرا است و در ایام صبا از آنجا با پدر خود ببغداد
آمد و در خدمت ابی عبدالله معروف بجعل که در درب ریاح بغداد منزل
داشت باستفاده علوم مشغول شد و بعد از آن بدرس ابی یاسر که در باب
خراسان بافاده اشتغال داشت رجوع نمود و ابو یاسر چون از عهده بحث
او بیرون نتوانست آمد باو گفت که چرا پیش علی بن عیسی رمانی که از اعاظم
علمای کلام است چیزی نمیخوانی و از و استفاده نمیکنی گفت او را نمی شناسم
و کسی ندارم که وسیله آشنایی او شود پس ابو یاسر یکی از اصحاب خود را با او همراه
نموده بخدمت رمانی فرستاد و چون بمجلس او که از اهل فضل مملو بود در صف نعال
نشست و بتدریج که مردم از مجلس بیرون میرفتند شیخ مفید قدری پیشتر میرفت [illegible]
میخواست که استفاده بعضی از مسایل نماید که در آن اثنا یکی از اهل بصره در آمد

و از او پرسید که چه میگویی در حدیث غدیر و قصه غار رمانی گفت خبر غار درایت است
و خبر غدیر روایت و از روایت حاصل نمیشود آنچه از درایت حاصل میشود
و چون مرد بصری نتوانست که سخن رمانی را جوابی گوید و برخاسته بیرون رفت
و مرا طاقت سکوت نماند لاجرم پیش رفتم و گفتم ای شیخ سوالی دارم گفت
بگوی گفتم چه میگویی در شان کسی که با امام عادل خروج نموده و با وی حرب و قتال
کرده باشد گفت آنکس کافر است آنگاه استدراک نموده گفت فاسق است گفتم
چه میگویی در باب حضرت امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلم گفت او امام است
گفتم چه میگویی در باب طلحه و زبیر و فتنه حرب جمل که بعمل درآوردند
گفت ایشان توبه کردند گفتم خبر حرب درایت است و حدیث توبه روایه
گفت مگر حاضر بودی در وقتی که آن مرد بصری از من سوال نمود گفتم آری
گفت روایه بروایه یعنی روایتی بروایتی برابر شد و سوال تو وارد است
آنگاه پرسید که تو چه کسی و پیش کدام یک از علمای این شهر درس میخوانی گفتم
پیش شیخ ابی عبدالله جعلی درس میخوانم پس مرا گفت بجای خود بنشین و در
اندرون خانه خود رفت و بعد از لحظه رقعه بیرون آورد سر بمهر و گفت
این رقعه را بشیخ خود ابی عبدالله برسان رقعه را برداشته بخدمت
شیخ آوردم و او سر رقعه را گشاده بخواندن آن مشغول شد و در اثنای
خواندن آن خود بخود میخندید و بعد از فراغ از خواندن آن گفت که ماجرای
که ترا با او در مجلس واقع شده نوشته و ترا بمن وصیت نموده و ترا مفید
لقب داده و در کتاب مصابیح القلوب این حکایت را بوجهی دیگر آورده
و گفته که روزی قاضی عبدالجبار معتزلی در بغداد در مجلس درس نشسته
بود و ائمه فریقین همه حاضر بودند شیخ مفید که در آن عصر مجتهد شیعه
و قاضی نام او شنیده بود اما هرگز او را ندیده بود حاضر شد و در صف
نعال بنشست و بعد از لحظه خطاب بقاضی کرده گفت اگر اجازت باشد
سوالی دارم بحضور ائمه بپرسم گفت بپرس گفت این خبر که طایفه شیعه
روایت میکنند که من کنت مولاه فعلی مولاه مسلم است که پیغمبر در روز

غدیر گفته یا شیعه فراهم بافته اند گفت لا بل خبر صحیح است گفت چون
صحیح است بلفظ مولی چه معنی اراده کرده اند گفت اولی شیخ مفید گفت پس این خلاف و
خصومت چیست قاضی گفت ای برادر این خبر روایت است و خلافت ابی بکر درایت
[illegible]
مرا او رد کرد و گفت تو چه کسی گفت من خادم تو محمد بن محمد بن النعمان و مرد عاقل
از بهر روایت ترک درایت نکند شیخ مفید این مسئله فرو گذاشت و گفت چه
میگویی درین خبر که پیغمبر بعلی گفت یا علی حربک حربی و سلمک سلمی قاضی گفت صحیح است
شیخ مفید گفت پس در حق اصحاب جمل چه میفرمایی بقول تو کافر بوده باشند
قاضی گفت ای برادر ایشان توبه کردند شیخ مفید گفت ایها القاضی حرب درایه
و توبه روایت است و خود در سوال حدیث غدیر تقریر فرمودید که مرد عاقل
درایت را از دست ندهد قاضی متحیر ماند و ساعتی سر در پیش افکند و بعد از آن
سر برآورد و گفت تو چه کسی گفت من خادم تو محمد بن محمد بن النعمان الحارثی قاضی
برخاست و شیخ مفید را دست بگرفت و بیاورد و بر جای خود نشاند و او را
گفت انت المفید حقا شیخ مفید بحقیقت تویی علمای مجلس را آن سخن خوش
نیامد و سخت برنجیدند و همهمه در ایشان افتاد قاضی ایشانرا گفت که ای
فضلا و علمای دین این مرد مرا الزام کرد و من جواب او ندانم اگر شما جواب او
دانید بفرمایید تا برخیزد و بجای خود رود بعد از آن این خبر بسلطان عضد
الدوله رسید و او شیخ مفید را حاضر گردانید و این ماجرا از او بشنید و مرکبی
خاص با قلاده زرین و سرافسار زرین و جبه و دستار نیکو و صد دینار زر
خلعتی و بمدد او بوی داد و هر روز ده من نان و پنج من گوشت بجهت او فرمود
رحمه الله و ایانا بهم و آله اجمعین و در تاریخ ابن کثیر شامی مسطور است که محمد
محمد بن النعمان ابو عبدالله المعروف بابن المعلم شیخ روافض و مصنف و محامی
ایشان بود و ملوک اطراف او را معتقد بودند بسبب آنکه بسیاری از اهل آن
زمان بمذهب شیعه مایل بودند و در مجلس او خلق بسیار از علما از جمیع طوایف
حاضر میشدند و از او استفاده مینمودند و از جمله تلامذه او سید مرتضی

مرتضی بود و فات او مرثیه خوب گفته و یافعی در تاریخ خود گفته که توفی فی
سنة ثلث عشرة واربعمایة عالم الشیعة وامام الرافضة صاحب التصانیف
الکثیرة المعروف بالمفید وبابن المعلم ایضا البارع فی الکلام والجدل والفقه
وکان یناظر کل عقیدة بالجلالة والعظمة فی الدولة البویهیة وکان کثیر
الصدقات عظیم الخشوع کثیر الصلوة والصوم خشن اللباس وکان
عضد الدولة ربما زار الشیخ المفید وکان شیخا ربعة نحیفا اسمر عاش ستا
وسبعین سنة وله اکثر من مایتی مصنف وکانت یوم وفاته مشهودة
وشیعه ثمانون الفا من الرافضة والشیعة واراح الله منه وکان
موته فی رمضان و مخفی نماند که قول یافعی که اراح الله منه کلامی است
که از روی تعصب گفته و مقصود او آنست که علمای اهل سنت بموت
شیخ مفید روح الله روحه راحت یافتند زیرا که بر [illegible] که یافعی و غیر او
از ارباب سیر تلویح و تصریح بآن نموده اند همیشه علمای مخالف را ملزم
و مالیده میداشت و جهل و بطلان ایشان را خاطرنشان ایشان مینمود
و ایشان چون از معارضه و مناظره او عاجز بودند و از روی تعصب و
تقلید ترک متابعت اسلاف خود نمی نمودند لاجرم در دفع او بدعا و نفرین
توسل می جستند تا آنکه ابن کثیر شامی آورده که چون خبر وفات شیخ
مفید بابو القاسم خفاف معروف بابن النقیب که یکی از فضلای اهل
سنت بود رسید از غایت شادی و سرور خانه خود را آراسته ساخت
و اصحاب خود را فرمود که او را تهنیت نمایند و با ایشان میگفت که دیگر
مردن بر من دشوار نیست که مرگ شیخ مفید را دیدم مولف گوید که آنچه
دیرینه اهل سنت است که چون بمقتضای کلام معجز نظام فبهت الذی
کفر در اثبات مطالب باطله خود از خصم مبهوت و عاجز گردند و بمقدمات
علمی کاری نتوانند ساخت بشمشیر و [illegible] و قلم تراشی با او مناظره نمایند
و اگر از ان عاجز باشند تهمتی بر او اندازند و سلطان وقت را برو متغیر سازند
و اگر بان نیز قادر نباشند مرگ او را بدعا آرزو کنند و مؤید این مقال آنکه

ابو المعالی

ابو المعالی جوینی در رساله که در باب تفضیل مذهب شافعی نوشته آورده که
چون شافعی در مجالس متعدده با محمد بن الحسن و ابو یوسف که از اصحاب ابو حنیفه
بودند مناظره کرد و ایشان را ملزم ساخت ایشان از روی سعایت و غمازی و غدر
و حیله سازی خلیفه بغداد گفتند که او داعیه خلافت دارد و چون بعد از بحث
و تحقیق کذب آن سخن بر خلیفه ظاهر شد شافعی را نوازش نمود و گویند که
محمد بن الحسن را [illegible] او را از مجلس اخراج نمودند و بعد از ان محمد و ابو یوسف
شافعی را نفرین میکردند و مرگ او را بدعا از خدا میخواستند و میگفتند اللهم امت
الشافعی و چون شافعی ان مضمون را شنید این چند بیت گفت شعر
تمنی رجال ان اموت وان امت فتلک سبیل لست فیها باوحد فقل للذی یبقی خلاف
الذی مضی تهیأ لاخری مثلها فکان قد و نزدیک است بمضمون این دو بیت آنچه فرزدق
رحمه الله گفته شعر اذا ما الدهر جر علی اناس حوادثه اناخ باخرینا
فقل للشامتین بنا افیقوا سیلقی الشامتون کما لقینا و از جمله علمای
ضلال که در دست شیخ مفید عاجز و مبهوت و پایمال بوده اند قاضی ابو بکر
باقلانی مشهور است که در وقتی در مناظره شیخ چون بتنگ رسید از شاخی بشاخی
می پرید و مانند غریق بجان رسیده بالحشیش متشبث میشد
میگردید و چون شیخ رد روایات او را نمود و وسایل او را در هم شکست باقلانی
خواست که شیخ را خوش آمدی گوید که موجب تسکین شیخ شده دست از الزام او
و استقصا نماید و او را در نظر حاضران شرمنده و رسوا نسازد لاجرم
اعتراف بقدرت شیخ نموده گفت الک فی کل قدر مغرفة یعنی
آیا ترا در هر دیگی کفگیری است شیخ در جواب گفت نعم ما تمثلت بادوات
ابیک یعنی خوب کردی که بدیگ و کفگیر که از ادوات پدر باقلانی تست تمثیل
نمودی و باقلانی ملزم و خجل گردید و اهل مجلس بر او خندیدند و نیز منقولست
که روزی باقلانی مذکور با اصحاب خود در یکی از مجالس نشسته بود که شیخ
مفید از دور پیدا شد و متوجه جانب ایشان شد و چون باقلانی را نظر
بر او افتاد از روی تعصب و عناد با اصحاب خود گفت که قد جاءکم الشیطان

يعني شيطان شما را آمد و شيخ مفيد چون اين سخن را شنيد و ترديد رسيد
اين آيت را بر سبيل اتفاق و خطاب او خواند كه أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى
الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا يعني اگر من شيطانم شما كافريد و ظاهر آنست
كه چنانچه سابقا در احوال ابو جعفر مشهور بمؤمن الطاق گذشت اين
مطايبه ميان ابو حنيفه كوفى و ابو جعفر مذكور كه اهل سنت او را شيطا
الطاق ميگفتند گذشته والله تعالى اعلم و از لطايف مقالات شيخ مفيد
آنست كه سيد مرتضى در كتاب مستقى حكايت كرده كه روزى در خانه شريف بن
ابى عبد الله محمد بن محمد بن ناصر موسوى رحمه الله اجتماع شيخ مفيد و قاضى ابو بكر
باقلانى اتفاق افتاد و زياده از صد نفر از سادات و بنى العباس و ساير اعيا
بغداد حاضر بودند پس يكى از حاضران از كيفيت نص جلى كه در شان خلافت حضرت
امير واقع شده استفسار نمود و جناب شيخ بمقتضاى حال جواب على الاجمال
گفت قاضى ابو بكر آن اجمال را بر قصور كمال شيخ حمل نموده در مقام استفصال
شد و چون جناب شيخ معنى لغوى آن را بيان كرد و معنى اصطلاحى آن را كه
قول شيئى از مقول فيه است بر سبيل اظهار تقرير فرمود قاضى ابو بكر گفت
بنا بر اين معنى هر گاه پيغمبر صلوات الله عليه نص بر امامت امير المومنين كرده
باشد پس اظهار فرض طاعت او نموده است و هر گاه اظهار فرض طاعت او نمو
باشد محالست كه مخفى ماند و حال آنكه ما علم بآن نداريم جناب شيخ فرمودند
كه اما اظهار از جانب حضرت پيغمبر بشبهه واقع شده و در حال ظهور بر كسى
پنهان نبوده و هر كس كه نزد ظهور او حاضر بود آن را دانسته و در آن باب شبهه
و ارتيابى نداشته و بسبب فقدان علم تو در اين زمان بآن اگر تهمت نهاده
باشى بر وجدان خود و راست گوئى در دعوى عدم معرفت خود بآن همانا
آن خواهد بود كه شبهه بر تو غالب شده و طريق معرفت آن را بر تو مسدود
ساخته و راه دليل و نظرى را كه موصل بآن باشد بر باصره بصيرت تو پوشانيده
كرده اند و اگر اهمال نظر و تامل از روى انصاف در دليل آن كار در آيند شايد
كه بيان معرفت آن بادى و اگر در وقت اظهار حاضر مى بود در تحصيل علم

ادالظهر

آن تقصير و اهمال نمى نمود و علت اخلال و جهل بحال عدم حضور در وقت ظهور
يا فقد تامل در دليل مذكور است قاضى گفت مگر جايز است كه حضرت پيغمبر در زمان
خود چيزى را اظهار نمايد و از كسانى كه بعد از وفات او پيدا شوند پنهان ماند
تا آنكه بر تامل دليل آن را اثبات نمايند شيخ گفت بلى جايز است بلكه ناچار است كسى را
كه غايب باشد از مقامى كه در آنجا علم بمعلومى بحسب ضرورت ميسر بود از آنكه
آن را بنظر و استدلال بداند و جايز نيست كه او را علم اضطرارى بآن حاصل
شود زيرا كه فرض آنست كه از نظر غايب بود و غايت الامر آنكه بحسب اسبابى كه عارض
ميشود در طريق آن مطلوب حال استدلال بر آن در غموض و ظهور و سهولت
اشكال مختلف مى باشد و بسيار باشد كه طريق آن از عوارض شبهه خالى ماند ادراك
نظرى كه بشبيه باضطرار باشد ناظر را بمطلوب رساند ليكن طريق نص در ملحق
قبيل از قبيل است كه امثال آن را بسبب تعليم اسلاف و قلت تامل و فقد انصاف
تحصيل معرفت آن بى نظر ثاقب و طول زمان استدلال متعذر است قاضى چون
ديد كه ساكت نشود بموجب كه حكمت نشد بموجب اذا لم تستحى فاصنع ما شئت
شروع در بيحيائى و هرزه درائى نموده گفت هرگاه حال اين سوال باشد كه تو ميگوئى
پس تجويز بايد كرد كه حضرت پيغمبر صلوات الله عليه نص كرده باشد بر پيغمبرى
ديگر كه در زمان او باشد يا پيغمبرى كه بعد از وى قائم مقام او باشد و اظهار آن
كرده باشد و مانند اشتهار نص بر امامت امير المومنين آن را مشهور ساخته
باشد و ما را علم بآن حاصل نشده باشد يعنى آنكه علم بامامت امير المومنين ع
بسبب فقد اسباب حاصل نشده جناب شيخ فرمودند كه تجويز اين معنى
بسبب آن نميكنم كه ما را و ترا مقر بشرع و منكر آن را علم حاصل است بكذب
آنكس كه دعوى وقوع آن معنى از حضرت پيغمبر نمايد و اگر نسبت اين معنى بحضرت
پيغمبر حق بودى هر آينه علم ببطلان آن شامل كافه خلايق از مقر و منكر شرع
نبودى و اگر فرض محال يكى از عقلاى سامع اخبار را علم ببطلان آن نبودى است
محتاج ميشديم در فساد آن بايراد دليل خاصى ليكن چون آن فرض محض محال
استدلال مذكور معنى از ديگر استدلال است و بنا بر اين فرق ميان تجويزين

تنصیص بر امامت پیغمبری دیگر و نص بر امامت امیر المومنین حیدر بغایت
ظاهر است که اگر ما نحن فیه نظیر مادهٔ مفروضه بودی بایستی که جمیع معاصران
علم ببطلان آن می بودند و دو کس در ان اختلاف نمی نمودند و اعتقاد
جماعتی بصحت ان او علم ایشان بآن و اعتقاد جمعی دیگر ببطلان آن از ادلیل ا
بر فرق میان ما نحن فیه و مادهٔ مفروضه که در مقام معارضه مذکور شد
دیگر آنکه چرا حضرت قاضی انصاف نمیدهد از خود و التزام نمیکند در اینجا
آنچه در موضع دیگر او را التزام باید کرد مانند نص بر رجم زانی و فعل آن
و موضع قطع سارق و فعل آن و صفت طهارت و صلوة و حدود و صوم
و حج و زکوة و فعل آن که نزاع در بین امور نیز واقع است و تحقیق حق در علم
بعمل در ان حاصل نمیشود الا بنظر فی الا استدلال بلکه در انشقاق قمر حضرت
حضرت پیغمبر که قاضی قایل است بآنکه در حیوة آنحضرت مشهور بر السنهٔ
اهل عصر او مذکور بوده جماعتی از معتزله و غیر ایشان از اهل ملل و ملاحده
نزاع دارند و کلام ایشان آنست که آن قصه از جملهٔ مولدات اصحاب سیر
و مولفان مغازی و ناقلان اثرست و حال آنکه ممکن نیست که در ان باب
بر مخالف خود دعوی علم اضطراری کنیم بلکه اعتماد در بیان غلط ایشان بنوعی
از استدلالست و اگر نه چنین باشد چرا نتوان بود که حضرت پیغمبر
تنصیص بر پیغمبری دیگری که بعد از او ست نموده باشد و اگر چه علم اضطراری
بآن کس را نباشد و چگونه دفع می نماید این احتمال را که شاید شبههٔ او را
مانع شده باشد از علم بر تنصیص آن پیغمبر همچنانکه در صور مذکوره ما شد
آن شبهه حاصل است و چون قاضی معاند حیله ساز از کلام آن نحریر
بدیهه پرداز صولت حملهٔ چنین بار دید بشاخ دیگر پرواز نمود و گفت
مادهٔ نص بر امیر المومنین مشابهت ندارد باین موادی که ذکر نمودی از
اختلاف در نص بر رجم و قطع سارق و غیر آن زیرا که ماده نص بر آن حضرت
شامل جمیع مکلفان است و نص بر رجم و قطع شامل بعضی از ایشانست و
اگر آن موارد در عموم مانند مادهٔ نص بر حضرت امیر می بود در ان هم اختلاف

واقع نیست و جناب شیخ گفت بنا بر این سخن منتقض شد جمیع آنچه سابقا بآن
اعتقاد نموده بودی و الحال بدیگر سخن اعتقاد نمودی زیرا که تو در اول مناظره
قرار دادی که موجب علم و سبب انتفاع خلاف بحو ظهور جبری است در بعضی
از منه و اشتهار او در میان اهل آن زمان و حینئذ دیگر با آن ضم نمودی
اشتراط موصوف خاص نکرده بودی الحال که من آن سخن را منقوض ساختم و آن
صلاحیت اعتقاد انداختم از روی عجز بشاخ دیگر پریدی و بعموم و خصوص
موصوف متشبث گردیدی و ندانستی که انتقال از دلیلی بدلیلی دلیل
انقطاع سوال و در آداب مناظره امارت اختلال مقال است با آنکه گرفتن
خاص باعتراف تو موجب اختلاف در ثانی الحال تواند بود پس تواند بود که
حضرت پیغمبر نص کرده باشد بر نبی دیگر که ضبط شرع او شاید و علم بحال او بعضی
از امت را فرض باشد همچنانکه در مواد مذکوره فرض آن مخصوص ببعضی است
و چون سخن شیخ باین مقام رسید قاضی مذکور منقطع و مبهوت گردید
مولف گوید از کلام شیخ در ین مقام ظاهر شد که آنچه در کتاب اصول الفقه سید
مرتضی علم الهدی منسوب ساخته اند که در علم بمضمون خبر متواتر شرط نموده
که سامع را شبهه یا تقلیدی که منافی مقتضای آن خبر باشد پیشتر از ان
بهم نرسیده باشد از کلام شیخ در ین مقام ماخوذ است و غرض سید مرتضی
از اشتراط آن شرط محافظه بر تواتر نص جلی است که در شان حضرت امیر
علیه السلام وارد گردیده مانند قول حضرت رسالت و رجال اشارت بآن
شایستهٔ مسند خلافت و امارت سلموا علی علی بامرة المومنین و قول
او هذا خلیفتی فیکم بعد موتی فاسمعوا له و اطیعوا الله و حال آنکه افاده علم
نمیکند معتقدان این خلاف آن را از ده که در ترویج شبهه چنانکه در خوارج
اهل سنت و خوارج یا از جهت تقلید چنانکه در عوام ایشان و الحق این شرط
ضروری و موجه است زیرا که ظاهر است که حصول علم از استماع خبر متواتر
بر وجه ایجاب نیست باین طریق که علت موجبهٔ آن باشد بلکه بر وجه عادت
و باین طریق است که افاده میکند نفس را قابلیت افاضه علم بر وار جانب

پس هرگاه شخصی نقیض خبر غیر را اعتقاد کرده باشد از روی شبهه یا تقلید
چگونه او را از آن خبر علم حاصل خواهد شد و لهذا انصاری که منکران
از نبوة حضرت پیغمبر از یهود و نصاری بسیار باشند افاده علم ایشان نمیکند
اگر گویند بنابر آنچه مذکور شد لازم می‌آید که علم حاصل نشود بوجود بلدان
کبار مانند بغداد در عقب خبر متواتر زیرا که جایز است که در آنجا نیز شبهه
شده باشد جواب گوییم که انکار از بلاد کبیره و حوادث عظیمه نه از آن قبیل
که شبهه در نفی آنها روی دهد و جمیع عاقل یا باطل بر اعتقاد نفی آنها نیست
بخلاف ما نحن فیه و امثال آن و بطلان ماده نقض مذکور محقق نیست والله
الموفق و از جمله مناظرات شیخ که با فاضل کثیری واقع شده آنست که فاضل مذکور
از او پرسید که دلیل شما چیست بر فساد امامت ابی بکر شیخ گفت دلیل برآن
بسیار است اما من آنچه قریب بفهم تو باشد مذکور میسازم و آن آنست که
امت اجماع نموده اند برآنکه امام محتاج بامامی دیگر نیست و اجماع امت است برآنکه
ابو بکر بر سر منبر گفت ولیتکم و لست بخیرکم فان استقمت فاتبعونی
و ان اعوججت فقوّمونی یعنی من امام شما شده‌ام در حالتیکه بهتر از شما
نیستم پس اگر در کاری و گفتاری مستقیم باشم مرا متابعت کنید و اگر انحرافی
و کجی از من ظاهر شود مرا راست سازید و حاصل این کلام اعتراف اوست
بحاجت خود بسوی رعیت و بر عاقل پوشیده نیست که هرکه برعیت خود
محتاج باشد احوج خواهد بود بامام و هرگاه ثابت شد احتیاج ابو بکر بامام
باطل شد امامت او بر اجماعی که منعقد شده در باب عدم احتیاج امام
بدیگر امام و چون کثیری ملحد و مشهور مانند یکی از معاصران که عمر الاسلام
داشت و معتزلی مذهب بود در مقام ایراد نقض و معارضه شده گفت
که امت اجماع نموده اند نیز برآنکه قاضی محتاج بقاضی دیگر و امیر محتاج بامیر
دیگر نیست و بنابر اصل شما باید که قضات و امرا نیز معصوم از خطا باشند یا از
دایره متابعت اجماع بیرون باید رفت شیخ در جواب او گفت که سکوت
سایل اول بهتر از این سخن تو بود و کار نداشتم که خطای این سخن واضح بر تو

پوشیده باشد بنابر آنکه اجماع در این دو مسئله بخلاف آنست که تو گمان برده زیرا که
امت متفق اند برآنکه قاضی که در رتبه کمتر از امام است محتاج است بامیری که آن
امام است مگر آنکه مراد تو بقاضی و امیر نفس امام باشد که این قاضی و امیر
محتاج بقاضی و امیر دیگر نیست بلکه بقوة عصمت و کمال خود اما ایشان فبهت
الذی کفر والله لا یهدی القوم الظالمین و قریب باین مناظره است مناظره دیگر که
جناب شیخ با ابی عمر شطوی که او نیز از معتزلیان غوغا است واقع است
و آن اینست که از شیخ پرسید که آیا اجماع واقع نیست برآنکه ابو بکر و عمر بر ظاهر
اسلام بوده اند شیخ گفت اجماع بر این وجه واقع است که ایشان بر ظاهر اسلام
بوده اند بعضی از زمنه اما آنکه در سایر احوال و ازمنه بظاهر اسلام بوده
اجماع واقع نیست بلکه پیش از اظهار اسلام سالها بر کفر بوده اند و جمعی کثیر برآنند
که بعد از اظهار اسلام بسبب انکار نص جلی که در شان امیر المومنین علی واقع
شده کافر شدند و در زمان حضرت رسالت آثار نفاق ایشان ظاهر میشد
شطوی باظهار انصاف نموده گفت باین تقریر باطل شد آنچه بخیال رسیده بود که اثبات
سخن سازم شیخ فرمود که من نیز فهمیدم که چه میخواهی گفت و دانسته را سخن را
مقرون ساختم و از جمله مناظرات جناب شیخ آنست که روزی بخانه شریف ابو الحسن
محمد بن محمد بن طاهر رحمهم الله رفت و یکی از متفقهه که او را ورثانی میگفتند
حاضر شد و از شیخ پرسید که مذهب شما آنست که حضرت رسول معصوم از
خطا و مبرا از زلل و مامون از سهو و غلط و کامل بنفس نفیس و مستغنی
از رعیت خود بود و حال آنکه خدای تعالی او را با ستعانت در مشورت از
رعیت خود امر فرموده و گفته و شاورهم فی الامر فاذا عزمت فتوکل علی الله
شیخ در جواب گفت که مشورت حضرت رسالت با اصحاب خود نه از جهت احتیاج
او برای ایشان و انتفاع او بآن بود چنانکه تو توهم کرده بلکه از جهت امری
دیگر است که بیان آن خواهیم نمود چه ظاهر است که هرگاه آنحضرت معصوم از کبائر
باشد باتفاق و مامون از صغائر باشد نزد مخالفان تو و باتفاق بنا بر حق
باشد و دانا و بهتر عقلا و دانا تر و تدبیر او محکم تر باشد و سواد دیگر عالم

اجماع بر این نیست چه ... بر ... [illegible]

میان او و خدای تعالی متصل باشد و ملایکه بنوا قرین او نازل میشده باشند
واو را از خبایای امور و مصالح جمهور اخبار میکرده باشند چگونه که یحتاج باشد
که او را حاجت افتد باقتباس رای از رعیت خود که چند مرتبه دون
صفات مذکوره او کمترند و مقرر است که حکیم کامل از دیگری بطریق استفادت
و استعانت مشورت مینماید که بیقین داند یا ظن آن کند که آن دیگری
در رای و تدبیر و کمال عقل از وی بیشتر است اما هر گاه داند که پایه او در امور
از وی فروتر است استعانت او از وی بظاهر وجهی نخواهد داشت و از مضمون
آیه کریمه نیز تنبیه بر آنچه گفتیم حاصل است زیرا که خدای تعالی گفته که شاورهم
فی الامر فاذا عزمت فتوکل علی الله و دفع فعل را بعزم آنحضرت منوط ساخته
نه برای و مشورت ایشان و اگر امر خدای تعالی بمشورت ایشان جهت استفاده
از رای ایشان می‌بود هر آینه میفرمود فاذا اشاروا علیک فاعمل و اذا
اجتمع رایهم علی امر فامضه و ما شد آن از عبارات که دلالت کند بر تعلق
ساختن فعل بمشورت و رای ایشان در اکثر آن متعلق ساخته بعزم آنحضرت
که مختص باوست و اما وجه امر کردن خدای تعالی حضرت پیغمبر را بمشورت
ایشان چنانچه وعده بیان آن شده بود آنست که مراد حق سبحانه و تعالی
آنست که آن مشورت سبب الفت ایشان گردد و از آنجا طریق تدبیر امور را
یاد گیرند و بر آداب عقلا و ذوی مناقب شوند نه آنکه آنحضرت را بمشورت
ایشان حاجت بود و ایضا ممکن بوده که وجه آن باشد که چون خدای تعالی
حضرت رسالت را آگاه ساخته بود از آنکه بعضی از منافقان صحابه در مقام فساد
کار و مکر و کفارند و دوستی او را بظاهر مینمایند و خلاف آن را پنهان میدارند
و در هدم بنیان شان او سعی بسیار دارند و ایشان را باعیانهم و اسمائهم
بآنحضرت نشناسانیده بود چنانکه آیه و من اهل المدینه مردوا علی النفاق
لا تعلمهم سنعذبهم مرتین ثم یردون الی عذاب عظیم ازان خبر میدهد و قول
او عز و جل که و اذا ما انزلت سوره نظر بعضهم الی بعض هل یریکم من احد ثم
انصرفوا صرف الله قلوبهم بانهم قوم لا یفقهون و تعداد ایشان فرموده که یحلفون

لکم لترضوا عنهم فان ترضوا عنهم فان الله لا یرضی عن القوم الفاسقین و یحلفون
بالله انهم لمنکم و ما هم منکم و لکنهم قوم یفرقون و قال عز اسمه و اذا رایتهم
تعجبک اجسامهم و ان یقولوا تسمع لقولهم کانهم خشب مسنده یحسبون
کل صیحه علیهم هم العدو فاحذرهم قاتلهم الله انی یؤفکون و قال عز قایلا و لا
ینفقون الا و هم کارهون و قال جل ذکره و اذا قاموا الی الصلوه قاموا کسالی
یراؤون الناس و لا یذکرون الله الا قلیلا و تعداد انکر علی الاجمال از حال آن
منافقان خبر داد ما آنکه رسول متعال را خبر داده باو گفته و لو نشاء لاریناکهم
فلعرفتهم بسیماهم و لتعرفنهم فی لحن القول و آنحضرت را باین آیات راه نموده
بایشان و بسیمای حال ایشان و مصادرات اقوال و افعال ایشان را طریق
معرفت حال ایشان ساخته و بعد از این تفاصیل و جمل آنحضرت را امر بمشورت
ایشان نموده تا اگر بحضان بیهوده غرض آورده که از ایشان ظاهر شود
بر بطلان ایشان اطلاع یابد زیرا که مکنون ضمیر هر یک از ایشان خبر اندیشی
منافق چنانکه بیش از تقریر و بیان و فلتات لسان او ظاهر میشود و چون خدای
تعالی بمشورت ایشان جماعت را طریق معرفت حال ایشان نمود و مشورت ایشان
در اساری بدر که نالی از بیشنهای آورده بود لاجرم در این مقام کشف اسرار و صفات
ایشان نمود و جهت تنبیه آنحضرت سرزنش ایشان کرده فرمود ما کان
لنبی ان یکون له اسری حتی یثخن فی الارض تریدون عرض الدنیا و الله یرید
الاخره و الله عزیز حکیم لولا کتاب من الله سبق لمسکم فیما اخذتم عذاب عظیم
پس یکی دیگر از عاقلان که او را خراجی میگفتند متوجه شیخ شد و گفت سبحان
الله کان است که ابو بکر و عمر از اهل نفاق بوده اند حاشا که چنین باشد و ما
گمان نداریم که تو اطلاق نفاق بر ایشان کنی و چگونه ایشان را منافق توان گفت
و حال آنکه در روز بدر از عمر ایشان طلب مشورت نمود و بجهل ما صبر بر اطلاق
نفاق ایشان نداریم و تاب استماع آن نداریم و صواب آنست که اعتماد بر وجه اول
نمائیم چنانچه شیخ گفت که این قسم سخنان لایق بارباب نظر و استدلال نیست
و بحجت [illegible] شمرده بعضی و حسن ظن باو فایده در دفع اشکال ندارد با آنکه من

در بیان وجه ثانی طریقه اجمال پیموده ام و شخص معین را ذکر نموده ام و
از کتاب تفصیل تو نمودی و نفخه بر طینت را اضطراب خود فرمودی و علی
ای حال در ابطال این احتمال استدلال باید فرمود و بحجة و برهان تفصی
از اشکال حاصل نمود و در ورطه الفساد والحمد لله علی ما بان الحق و زهق الباطل
و از جمله حکایات مفیده شیخ رحمه الله آنست که در مجالس خود از ابو الحسین
خیاط رئیس معتزله نقل نموده که گفت روزی یکی از شیعه امامیه نزد من
آمد و اظهار نمود که رئیس ایشان او را فرستاده که سوال نماید از اینکه حزنی
که از ابو بکر در غار واقع شد و حضرت رسالت بقول خود لا تحزن از آن
نهی نمود طاعت بود یا معصیت اگر طاعت بود پس نهی آنحضرت از آن
طاعت باشد و اگر معصیت بود پس عصیان ابو بکر ثابت شود ابو الحسین
گوید که چون آن سوال از او شنیدم گفتم امروز جواب را بگذار و پیش رئیس
خود برو و از او سوال کن که خوفی که موسی را علیه السلام بود و حق تعالی
او را بقول خود لا تخف منع فرمود طاعت بود یا معصیت اگر طاعت بود
پس خدای تعالی نبی او را از طاعت کرده باشد و اگر معصیت بود معصیت
موسی لازم آید آن سائل نزد رئیس خود رفت و چون باز آمد گفتم که رئیس
تو از آن سوال چه جواب داد گفت مرا فضیحت فرمود که دیگر با او آشنایی
مکن و بعد از نقل حکایت مذکوره جناب شیخ فرموده که صحت این بر من
ظاهر نیست و دور نیست که ابو الحسین آن حکایت را از پیش خود وضع
کرده باشد و اگر راست بودی که یکی از رؤسای شیعه معترف آن سوال
بوده هر آینه آن رئیس در دفع معارضه ابو الحسین تقصیر نخواستی نمود
و آنچه بخاطر میرسد آنست که ابو الحسین چون آن نقض خود را قوی گمان
برده میخواسته که بوضع آن حکایت تشنیع حال اهل امامت نماید و بر تفطن
لبیب فرق میان اصل و نقض بغایت ظاهر است زیرا که اگر چه قول خدای تعالی
لا تخف درباره موسی و قول لا تحزن تا قوله درباره حضرت مصطفی
علیه الصلوة والسلام و مانند آن از آیاتی که متوجه بانبیاست علیهم السلام

نظر کنیم و قطع نظر از ادله عقلیه خارجه کنیم هر آینه جزم و قطع خواهیم کرد باینکه
مضمون آن آیات نهی است مر انبیا را از ارتکاب قبیحی که فاعل آن مستحق ذم میشود
زیرا که ظاهر آن همه نهی است لیکن بواسطه دلیل عقلی که بر عصمت انبیا و اجتناب
ایشان از گناهان قایم گشته و موجب عدول از ظاهر شده از ظواهر آن
آیات عدول میکنیم و هرگاه اتفاق حاصل باشد در آنکه ابو بکر معصوم نبوده واجب
که ابتدا نهی که در شان او واقع شده بر ظاهر و حقیقت آن که قبح حال ابو بکر را
نماید زیرا که چیزی که موجب صرف از ظاهر باشد چون عصمت با اخبار خدا
و رسول در باره او متحقق نیست و آنچه کاشف صحت بیان مذکور تواند بود
آنست که متقدمان مشایخ ما رضوان الله علیهم افاده فرموده اند که خدای
تعالی هرگز در هیچ جایی که یکی از اهل ایمان با حضرت پیغمبر صلوات الله علیه
و آله بوده اند انزال سکینه نموده الا آنکه نزول آن را شامل جمیع ایشان نما
چنانکه در بعضی آیات فرموده و یوم حنین اذ اعجبتکم کثرتکم فلم تغن عنکم
شیئا و ضاقت علیکم الارض بما رحبت ثم ولیتم مدبرین ثم انزل الله سکینته
علی رسوله و علی المومنین و در آیتی دیگر گفته فانزل الله سکینته علی رسوله
و علی المومنین و چون با آنحضرت غیر از ابو بکر در غار نبود لاجرم خدای تعالی
آنحضرت را در نزول سکینه منفرد ساخت و او را بآن مخصوص گردانید
و ابو بکر را با او شرکت نداد و گفت فانزل الله سکینته علیه و ایده بجنود
لم تروها پس اگر ابو بکر مومن می‌بود بایستی که خدای تعالی در این آیه او را جاری
مجرای مومنان میفرمود و در عموم سکینه داخل میفرمود و اگر حزن و اضطراب
او در غار منقصت و عار نبودی حضرت رسالت نهی او از آن نمودی و خدای
تعالی او را از فضیلت سکینه محروم نفرمودی جناب شیخ فرماید که چون این
سخن را گوش ناصبیان شنید باعث حیرت ایشان گردید و در حیله خلاص
از آن جان ایشان بلب رسید و آنچه ایشان را در دفع آن روی نمود سخنان
سست واهی بود که دلالت بر ضعف عقل و سستی رای و تناهی ایشان در ضلالت
و گمراهی میشود پس بعضی از ایشان دعوی نمودند که سکینه بر ابو بکر نازل شده

نازل شد زیرا که او خایف و مضطرب بود و حضرت پیغمبر ایمن و مطمئن
خاطر بود و ظاهر است که خایف بسکینه حاجت دارد و ایمن از آن بی نیاز است
و جواب از این سخن واهی آنست که اگر صحیح باشد که ایمن از سکینه بی نیاز است
باید که در دروغ نبرد و حنین سکینه بر حضرت رسالت نازل نشدی زیرا
آنحضرت در این دو مقام نیز خوف و اضطراب نداشت بلکه ایمن و مطمئن بود
و یقین داشت که فتح و نصرت او را خواهد بود و آن الله تعالی یظهره علی الدین
کله و لو کره المشرکون و نزول سکینه در این دو مقام بر حضرت سید انام جهت
کمال ملاحت علام از آن اعلام نموده دلیل بطلان آن سخن واهی ملالت انجام
و اگر دعوی کنند که آنحضرت در این دو مقام خایف بود و اگر چه خوف خود
ظاهر نساخت و بنابرین سکینه بر وی نازل شده بود گوییم چرا نتواند
بود که در غار نیز آنحضرت خایف باشد و بنابرین نزول سکینه مخصوص
او شده باشد و ابوبکر بواسطه عدم ایمان از فضیلت سکینه محروم مانده
باشد و ایضا نص قرآنی ابا دارد از آنکه در آیه غار سکینه نازل بر غیر
رسول مختار باشد زیرا که خدای تعالی فرموده که فانزل الله سکینته علیه
و ایده بجنود لم تروها و صریح مضمون آن آنست که انزال سکینه بر کسی شد
که موید بملائکه است پس مرجع ضمیر ایّده و ضمیر علیه یکی باشد و جمیع ضمایر
که از اول قول خدای تعالی الّا تنصروه فقد نصره الله تا ایده بجنود لم تروها
کاینه از یک کس باشد که آن حضرت رسالتست و نتواند بود که اشارت
بدو شخص مغایر باشد چنانکه بر فصحای زبان دان ظاهر است و هر که از روی حسب
نفی کلام و اتفاق مفسران اعلام موید بملائکه حضرت سید انام باشد تا
شد که سکینه مخصوص آنحضرت نزول نموده و ابوبکر را از آن بهره و نصیبی
نبوده و بعضی دیگر از آن گروه عنادپیشه محال اندیشه در اصلاح حال
و دفع اشکال گفته اند که اختصاص سکینه بحضرت سید الابرار دلالت بر نقص
رفیق یار غار نمیکند زیرا که محتاج بسکینه دیگری متبوع می باشد نه تابع و
این اصلاح نیز در غایت ظهور فساد و افتضاح است زیرا که این سخن فی الحقیقه

ردّ است بر خدای تعالی که در بدر و حنین و غیر آن انزال سکینه بر رسول و اتباع
نموده و لازم می آید که خدای تعالی در باره ایشان کاری کرده باشد که از آن مستغنی
و بی نیاز بوده اند و این نیست الّا عبث و بی فایده تعالی عما یقول المبطلون
علوا کبیرا و در کتاب خلاصة الاقوال مسطور است که محمد بن محمد بن النعمان یکنی
ابا عبدالله یلقب بالمفید و له حکایة فی سبب تسمیته بالمفید ذکرناها فی کتابنا
الکبیر و یعرف بابن المعلم من جلّة مشایخ الشیعة و رئیسهم و استادهم و کل من تأخّر
عنه استفاد منه و فضله اشهر من ان یوصف فی الفقه و الکلام و الروایة اوثق اهل زمانه
و اعلمهم انتهت ریاسة الامامیة فی وقته الیه و کان حسن الخاطر دقیق الفطنة
حاضر الجواب له قریب من مائتی مصنف کبار و صغار مات قدس الله روحه
لیلة الجمعة لثلث خلون من شهر رمضان سنة ثلث عشرة و اربع مائة و کان
مولده یوم الحادی عشر من ذی القعدة سنة ست و ثلثین و ثلثمائة و قیل
سنة ثمان و ثلثین و صلی علیه الشریف المرتضی ابو القسم علی بن الحسین بمیدان
الاشنان و ضاق علی الناس مع کبره و دفن فی داره سنین و نقل الی مقابر قریش
بالقرب من السید الامام ابو جعفر الجواد عند الرجلین الی جانب قبر شیخه الصدوق
ابو القسم جعفر بن محمد بن قولویه انتهی و این چند بیت منسوب بحضرت صاحب
الامر است که در مرثیه جناب شیخ که بر قبر او نوشته اند شعر

استفاده شد

لا صوّت الناعی بفقدک انه ۞ یوم علی آل الرسول عظیم ۞ ان کان قد غیبت فی جدث الثری
فالعلم و التوحید فیک مقیم ۞ و القائم المهدی یفرح کلما ۞ تلیت علیک من الدروس علوم
و در کتاب فهرست شیخ ابوجعفر طوسی طیب الله مشهده که از جمله تلامذه او بود
مذکور است که شیخ مفید از اکابر متکلمان طایفه امامیه است و در زمان خود رئیس
آن طایفه بود در علم و فتوی و پیشوای علمای اعلام بود در صناعت کلام و
علم فقه مجتهد و فقیه بی نظیر و شبیه بود فکر عمیق و فهم دقیق داشت و تیز
یاب و حاضر جواب بود و قریب بدویست کتاب از صغیر و کبیر تصنیف دارد
و فهرست کتبا و معروفست ولادت او در سال سیصد و سی و هشت بود و
او در سیوم ماه رمضان از سال چهارصد و سیزده و در روز وفات او دو

بود کہ اصل زمان عظیم تر از آن نمی‌بوده بودند بسبب کثرت مخالفان و موافقان
دار السلام کہ جهت مراسم تعزیت بجا آوردن و ادراک شرف نماز کذاردن بر او
حاضر شده بودند و بوبادو نالہ و زاری بر فقدان شیخ مشایخ اهل اسلام مشهود
و شیخ نجاشی کہ از تلامذهٔ اوست نیز در کتاب رجال نسب شیخ را بدین وجه ذکر
نموده کہ محمد بن محمد بن النعمان بن عبد السلام بن جابر بن النعمان بن سعید بن
جبیر بن وهیب بن هلال بن اوس بن عبد الله بن قطر بن زیاد بن الحارث بن
مالک بن ربیعة بن کعب بن الحارث بن کعب بن علة بن خلد بن مالک بن
اد بن زید بن یشجب بن عریب بن زید بن کهلان بن سبا بن یشجب بن یعرب
ابن قحطان رضی الله عنه بعد از آن گفته کہ فضله اشهر من ان یوصف فی الفقه
والکلام والروایة والثقة والعلم له کتب کتاب الرسالة المقنعة کتاب
الارکان فی دعایم الدین کتاب الایضاح فی الامامة کتاب الافصاح فی
الامامة کتاب الارشاد کتاب العیون والمحاسن کتاب الفصول من العیون
والمحاسن کتاب الرد علی الجاحظ العثمانیة کتاب نقض المروانیة کتاب
نقض فضیلة المعتزلة کتاب المسایل الصاغانیة کتاب مسایل النظم
کتاب المسئلة الکافیة فی ابطال توبة الخاطیة کتاب النقض علی ابن عباد
فی الامامة کتاب النقض علی علی بن عیسی الرمانی کتاب النقض علی ابی
عبد الله البصری کتاب فی المتعة کتاب الموجز فیها کتاب مختصر
المتعة کتاب مناسک الحج کتاب مناسک الحج المختصر کتاب المسایل
العشرة فی الغیبة کتاب مختصر فی الغیبة مسئلة فی المسح علی الرجلین
کتاب مسئلة فی نکاح الکتابیات کتاب جمل الفرایض کتاب مسئلة فی
الارادة کتاب مسئلة فی الاصلح کتاب اصول الفقه کتاب الموجز فی
الوعید کتاب کشف الالباس کتاب کشف السرایر کتاب الجمل کتاب
مصابیح البرهان کتاب مصابیح النور کتاب الاشراف کتاب الفرایض الشرعیة
کتاب النکت فی مقدمات الاصول کتاب ایمان ابی طالب کتاب
اهل الخلاف کتاب احکام النساء کتاب عدد الصوم والصلوة کتاب

الرسالة الی اهل التقلید کتاب التمهید کتاب الانتصار کتاب الکلام فی الانسان
کتاب الکلام فی وجوه اعجاز القرآن الکلام فی المعدوم کتاب الرسالة العلویة کتاب
اوایل المقالات کتاب بیان وجوه الاحکام کتاب القرآن الصغیر کتاب الاعلام کتاب
جوابات المسایل فی اختلاف الاخبار کتاب العویص فی الاحکام رسالة الجنیدی الی اهل
مصر کتاب النصرة فی فضل القرآن کتاب جوابات اهل الدینور کتاب جوابات
ابی جعفر القمی کتاب جوابات علی بن نصر العبرتائی کتاب جوابات الاسرائیلی عبد
کتاب جوابات الفارقیین فی الغیبة کتاب نقض الخمس عشرة مسئلة علی البلخی کتاب
نقض الامامة علی جعفر بن حرب کتاب جوابات الفیلسوف فی الاتحاد کتاب
جوابات ابی الحسن سبط المعافا بن زکریا فی اعجاز القرآن کتاب جوابات ابی اللیث
الاوانی الکلام علی الجبائی فی المعدوم کتاب جوابات النصر بن بشیر فی الصیام
النقض علی الواسطی کتاب الاقناع فی وجوب الدعوة کتاب المزورین عن معانی
الاخبار کتاب جوابات ابی الحسن النیشابوری کتاب البیان فی تألیف القرآن
کتاب جوابات البرقعی فی فروع الفقه الرد علی ابن کلاب فی الصفات کتاب النقض علی الطلحی
فی الغیبة کتاب فی امامة امیر المؤمنین فی القرآن کتاب فی تاویل قوله فاسئلوا اهل
الذکر المسئلة الموضحة عن اسباب نکاح امیر المؤمنین علیه السلام کتاب الرسالة
المقنعة فی وفاق البغدادیین من المعتزلة لما روی عن الائمة علیهم السلام کتاب
جوابات مقاتل بن عبد الرحمن عما استخرجه من کتب الجاحظ کتاب جوابات
بنی عرفل المسئلة علی الزیدیة المجالس المحفوظة فی فنون الکلام کتاب الامالی
المتفرقات کتاب نقض الاصم فی الامامة کتاب جوابات مسایل اللطیف
من الکلام کتاب الرد علی الخالدی فی الامامة کتاب الاستبصار فیما جمعه الشافعی
کتاب الکلام فی الخبر المختلف بغیر اثر کتاب الرد علی النسفی فی الشوری کتاب
اقسام مولی فی اللسان کتاب جوابات ابی الحسن مسایل الزیدیة کتاب المسئلة
فی افضل الصحابة مسئلة فی تحریم ذبایح اهل الکتاب کتاب مسئلة فی البلوغ کتاب
مسئلة فی العدد کتاب الزاهر فی المعجزات کتاب جوابات ابی جعفر محمد بن الحسن
اللیثی النقض علی علام الجعرانی فی الامامة کتاب النقض علی النصیبی فی الامامة

كتاب مسئلة في النص الجلي كتاب الكلام في حدوث القرآن كتاب جوابات
المنتهين في فروع الدين كتاب مقابس الانوار في الرد على اهل الاخبار الرد
على الكرابيسي في الامامة كتاب الكامل في الدين كتاب الافتخار الرد على
العتبي في الحكاية والمحكي كتاب الرد على الجبائي في التفسير كتاب الجوابات
في خروج المهدي كتاب الرد على اصحاب الحلاج كتاب التاريخ الشرعية
كتاب تفضيل الائمة على الملئكة كتاب الملة الحنبلية كتاب قضية
العقل على الافعال مسئلة محمد بن الخضر الفارسي كتاب جوابات اهل طبرستان
كتاب في الرد على الشعبي كتاب جوابات اهل الموصل في العدد والرؤية
كتاب مسئلة في تخصيص الايام كتاب مسئلة في معنى قول النبي اصحابي
كالنجوم كتاب مسئلة فيما رووه العامة كتاب مسئلة في القياس مختصر
كتاب المسئلة الموضحة في تزويج عثمان كتاب الرد على ابن عون في المخلوق
كتاب مسئلة في معنى قوله اني مخلف فيكم الثقلين كتاب مسئلة في خبر مارية
كتاب في قوله انت مني بمنزلة هرون من موسى كتاب جوابات ابي الحاجي
كتاب في الغيبة كتاب في تفضيل امير المومنين ع على سائر الصحابة كتاب
مسئلة في قوله المطلقات كتاب جوابات الماوردي في المسائل كتاب جواب
ابن واقد السني كتاب الرد على ابن رشد في الامامة كتاب الرد على ابن الا
في الامامة كتاب مسئلة في الاجماع كتاب مسئلة في ميراث النبي صلعم الاجوبة
عن المسائل الخوارزمية كتاب الرسالة الى الامير ابي عبد الله وابي طاهر بن
ناصر الدولة في مجلس جرى في الامامة كتاب مسئلة في معرفة النبي بالكتابة
مسئلة في وجوب الجنة لمن ينتسب بولادته الى النبي كتاب الكلام في وجوه اعجاز
القرآن جواب الكرماني في فضل النبي على سائر الانبياء كتاب العمد في الامامة
مسئلة في انشقاق القمر وتكلم الذراع كتاب مسئلة في المعراج مسئلة في رجوع
الشمس المسئلة المقنعة في امامة امير المومنين ع كتاب الرسالة الكافية
في الفقه المسائل الحرانية الرسالة الغرية كتاب النصرة لسيد العترة مسئلة
في المواريث كتاب البيان عن غلط قطرب في القرآن مسئلة في الوكالة

كتاب في القياس شرح كتاب الاعلام النقض على ابن الجنيد في اجتهاد الرأي كتاب
جواب ابي الفرج بن اسحق عما يفسد الصلوة كتاب البيان عن سبيل الايمان كتاب
المسائل الواردة من ابي عبد الله محمد بن عبد الرحمن الفارسي المقيم بالمشهد بالتق
جله كتاب بيان سلك الجمل عمدة مختصرة على المعتزلة في الوعيد كتاب جواب اهل
جرجان في تحريم الفقاع الرد على ابي عبد الله البصري في تفضيل الملائكة كتاب
الكلام في ان المكان لا يخلو من متمكن جواب اهل الرقة في الاهلة والعدد كتاب
جواب ابي محمد الحسن بن الحسين النوبندجاني المقيم بالمشهد عنه كتاب جواب
ابي الفتح محمد بن علي بن عثمان النقض على الجاحظ فضيلة المعتزلة الشيخ الفقيه
الاجل ابو جعفر محمد بن الحسن بن علي الطوسي طيب الله مشهده از اكابر
مجتهدان شيعه امامية ومشاهير ايشانست ابن كثير شامي گفته كه او فقيه
شيعه بود در بغداد بافاده اشتغال مينمود وچون در سال چهار صد وچهل و هفت
بواسطه فتنه كه ميان شيعيان وسنيان بغداد واقع شد خانه كه در باب الكرخ
داشت بسوخت وكتب او ضايع شد از انجا بمشهد نجف آمد ودر انجا بر بود
تا در محرم سنه ستين واربعمايه وفات يافت واورا در همان مشهد مدفون
كردند ودر تاريخ مصر وقاهره كه تصنيف يكى از اشاعره فاجره است آورده
كه ابوجعفر طوسى فقيه امامية وعالم ايشان بود واو است صاحب تفسير كبير كه
بيست مجلدست وتصانيف ديگر نيز دارد ودر اياميكه مجاور مشهد نجف
بود در انجا وفات نمود ورافضى قوى التشيع بود ودر كتاب رجال نجاشى ره
مسطور است كه محمد بن الحسن بن علي الطوسي ابو جعفر جليل في اصحابنا ثقة
عين من تلامذة شيخنا ابي عبد الله له كتب منها كتاب تهذيب الاحكام وهو كتاب
كبير يشتمل على جميع ابواب الفقه وماخذ مسائله من الاحاديث وتحقيق وجه الاستدلال
بها وكتاب الاستبصار فيما اختلف من الاخبار وهو يشتمل على ما اشتمل عليه
كتاب تهذيب الاحكام غير ان هذا الكتاب مقصور على ذكر ما اختلف من الاخبار
والادلة يجمع للطائفة والوفاق وكتاب النهاية في مجرد الفقه والفتاوى وكتاب
المفصح في الامامة وكتاب ما لا يسع المكلف الاخلال به وكتاب العدة في اصول الفقه

وكتاب الرجال من روى عن النبي وعن الائمة عليهم السلام وكتاب فهرست كتب
الشيعة واسماء المصنفين وكتاب المبسوط في الفقه وهو كتاب كبير لم يصنف
مثله ومقدمة في المدخل الى علم الكلام وكتاب الايجاز في الفرائض ومسئلة
في العمل بخبر الواحد وكتاب ما يعلل وما لا يعلل كتاب الجمل والعقود كتاب
شرح المقدمة وهو رياض العقول كتاب تمهيد الاصول وهو شرح جمل العلم
والعمل تلخيص الشافي في الامامة مسئلة في الاحوال كتاب التبيان في تفسير
القران وهو كتاب كبير لم يعمل مثله رسالة في تحريم الفقاع المسائل الدمشقية
المسائل الحلبية المسائل الالياسية المسائل الجيلانية وله مسائل في الفرق
بين النبي والامام وله النقض على ابن شاذان في مسئلة الغار وله مختصر في عمل اليوم
والليلة وله مناسك الحج مجرد العمل والادعية وله مسائل ابن البراج وله كتاب
مصباح المتهجد في عمل السنة وله كتاب انس الوحيد مجموعة وله كتاب الا
قتصاد فيما يجب على العباد كتاب مختصر المصباح في عمل السنة كتاب الغيبة
كتاب اخبار مختار بن ابي عبيد كتاب مقتل الحسين ع كتاب اختيار الرجال
كتاب المجالس في الاخبار كتاب هداية المسترشد وبصيرة المتعبد وله كتاب
في الاصول وهو كتاب كبير خرج منه الكلام في التوحيد وبعض الكلام في العدل
نقلست كه بعضي از مخالفان بعرض خليفه عباسي كه معاصر شيخ ابوجعفر بود
رسانيد كه او واصحاب او از شيعه اماميه سب صحابه ميكنند وكتاب مصباح
او كه دستور اعمال وادعيه سنه متهجدان ايشانست بر ان گواهي ميدهد زيرا
در دعاي روز عاشورا از ان كتاب واقع است كه اللهم خص انت اول ظالم باللعن
مني وابدا به اولا ثم الثاني والثالث والرابع اللهم العن يزيد خامسا پس خليفه
بطلب شيخ وكتاب مصباح فرستاد وچون شيخ با كتاب حاضر شد وباعث
طلب او مذكور گرديد شكر بسبب شد وچون كتاب را گشادند ودعاي مذكور
باو نمودند وگفتند اين را چه عذر خواهيد گفت شيخ در بديهه گفت يا امير المؤمنين
مراد از ان عبارت نه انست كه ايشان گمان برده اند بلكه مراد به اول ظالم قابيل
قاتل هابيل است كه بنياد قتل در دنيا نهاد وابواب لعن بر روي خود گشاد

ومراد بثاني عاقر ناقه صالح پيغمبر است واسم عاقر قيدار بن سالف بود ومراد بثالث
قاتل يحيي بن زكريا است كه بسبب بغيه از بغاياي بني اسرائيل اقدام بقتل ان معصوم نمود
ومراد برابع عبد الرحمن بن ملجم است لعنة الله كه اقدام بقتل علي بن ابي طالب ع نمود
خليفه چون آن تاويل را شنيد تصديق او نمود وانعام فرمود واز ساعي وغمازي
انتقام كشيد الشيخ الفقيه ابو جعفر محمد بن موسي بن جعفر بن محمد الدوريستي
الرازي رحمه الله نسب شريفش بحذيفة اليمان كه از اكابر واخيار صحابه
حضرت رسول است صلى الله عليه وآله وسلم منتهي ميشود شيخ اجل عبد الجليل
رازي در كتاب نقض الفضايح آورده كه خواجه جعفر مذكور در فنون علم مشهور
بود ومصنف كتب وراوي اخبار بسيار است واز بزرگان اين طايفه وعلماي
بزرگ ايشانست ودر هر دو هفته نظام الملك ازري بدوريست رفتي واز خواجه
جعفر سماع اخبار كردي وبازگشتي وخاندان او خانداني بزرگست كه خلفا عن
سلف بعلم وعفت وامانت آراسته بوده اند رحمهم الله تعالى عبد الله بن جعفر بن
محمد الدوريستي سابقا در احوال دوريست از كتاب معجم البلدان شرح علو
نسب وسمو فضل وحسب او منقول شد حاجت بتكرار نيست ابو محمد جعفر بن
الدوريستي خلف صدق شيخ جعفر مذكور ودر تحلي بفنون فضل وكمال شهرت
داشته وبگفتن شعر نيز ميل بوده اند واين قطعه از جمله اشعار لطيف اشعار او
شعر بغض الوصي علامة معروفة * كتبت على جبهات اولاد الزنا
من لم يوال من الانام وليه * سيان عند الله صلى ام زنا * واين مضمون كلام
مروي است از حضرت امام جعفر صادق است عليه السلام كه سواء لمن خالف
هذا الامر صلى ام زنى يعني برابر است مر انكس را كه خلاف امر امامت ما كند كه
نماز كند يا زنا كند الشيخ الامام عبد الجليل بن ابي الفتح الرازي از اذكياء
علماي اعلام واتقياي مشايخ كرام بوده ودر زمان خود بعلو رتبه وجودت
طبع از ساير اقران امتياز داشته تا آنكه چون بعضي معاصران او از غلاة
سنيان شهر ري وناصبيان وادي ضلالت كتابي مجموعه در رد مذهب
شيعه تاليف نمود علماي شيعه كه در ري وآن نواحي بودند باتفاق قرار

داوند که شیخ عبد الجلیل اولی و الحق است بآنکه متصدی دفع و نقض آن شود
و آخر او توفیق تالیف کتابی شریف در نقض آن مجموعه یافت و عنوان آنرا
بنام نامی و اسم سامی حضرت صاحب الزمان امام محمد بن الحسن المهدی صاحب
الامر علیه السلام مزین ساخت و عبارت او در خطبه کتاب مذکور آنست
اگرچه در مجموعه نام مصنف نبود لیکن فقرات کلام او از نام و لقب و فعل او
او اعلام کند که کیست و غرض از جمع کتاب چیست و معلوم شد که شروع
او در آن از سر بغض و عداوت امیر المومنین علی است علیه السلام که مبغضش
هم منافق و هم شقی است که و لا یبغضه الا منافق شقی و پیش از وصول
این کتاب بما مکرر زمره از خواص علمای شیعه که آن نسخه بدست آورده بودند
در حضرت مقدس مرتضی کبیر سید شرف الدین ملک النقبا سلطان العترة
الطاهرة ابو الفضل محمد بن علی المرتضی ضاعف الله جلاله آنرا گذرانیده
بودند و بر لفظ گهربار سید السادات برفته که عبد الجلیل قزوینی می باید
که در جواب این بوجهی خوب شروعی کند چون نسخه اصل بما آوردند و تامل
افتاد عقل چنان اقتضا کرد که اگرچه تقرب در آن بخدای بی عیب و عار
و باحمد مختار و حیدر کرار باشد دیباچه کتاب باید که باسم امام روزگار
خاتم الابرار مهدی بن الحسن العسکری علیه و علی آبائه الصلوة و السلام
باشد که وجود عالم را حوالت ببقای اوست و عقل و شرع منتظر حضور
و ظهور و لقای اوست و آیه وعد الله الذین آمنوا منکم و عملوا الصالحات
و خبر لو لم یبق من الدنیا بر صحت عصمت و اثبات امامت گواه اوست
زین الله الدین و الاسلام بخروجه و ظهوره و ملأ المشارق و المغارب
من نوره چون این عزم مصمم شد دل مرده بجان داد و جان پیغام بزبان
و زبان ببنان داد که اگر میخواهی که این عمل را طرف گشته امام کنی صواب
آن باشد که دیباچه کتاب بنام آخرین امامان کنی و رحال قدم در راه
فرمان نهادم و بعد از استخاره تقربا الی رب العباد و وسیلة و ذخیرة
لیوم المعاد شروع افتاد و باقبال آن امام همام علیه السلام این کتاب

بوجهی

بوجهی مرتب شد که خواص را دافع شبهات باشد و عوام را مثمر دلالات
بعبارتی سهل و آسان نه بر قاعده دیگر مصنفات ما که دقتی و رقتی دارد
تا هر که خوانده شود که بشنود و نویسنده که بخواند و بشنود و بنویسد تا از آن بهره
تمام بگیرد و فواید بسیار حاصل کرداند و ما توفیقی الا بالله علیه توکلت و هو
حسبی و نعم الحافظ المعین و الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله الطاهرین
و در خاتمه کتاب گفته که الحمد لله رب العالمین که ما را توفیق داد و عمر و مکنت
بخشید تا جواب این خارجی ناصبی بدین وجه که مومنان شرق و غرب تا بقیامت
خوانند داده شد و شبهات و دعاوی بی‌خبران همه باطل و مضمحل کرده آمد و
از باری تعالی خواسته می آید که اگر خطائی یا زللی یا سهوی در قول و قلم آمده
ما را عفو کند که هر تعصب و بحثی که نوشته آمد بر سبیل جواب بود
نه بر سبیل ابتدا و در تالیف این نقض تقرب بخدای تعالی کردیم و بحضرت
مرتضی و ائمه هدی تا در روز قیامت از رحمت و شفاعت ایشان
بی نصیب نباشیم و مومنانی که در حالت حیوة ما و بعد از ما بر خوانند ما
و همه علمای شیعه را بدعای خیر یاد آرند و در خاتمه این کتاب التجا کرده
بخدای تعالی بوسیله این آیه از کتاب عزیز ربنا لا تؤاخذنا ان نسینا
او اخطأنا ربنا و لا تحمل علینا اصرا کما حملته علی الذین من قبلنا ربنا و لا
تحملنا ما لا طاقة لنا به و اعف عنا و اغفر لنا و ارحمنا انت مولانا فانصرنا
علی القوم الکافرین آمین یا رب العالمین و یا خیر الناصرین و استجب
دعاءنا و دعاء جمیع المومنین و المومنات برحمتک یا ارحم الراحمین
و مخفی نماند که لطایف فواید و اخبار و نفایس فواید و اسرار در کتاب مذکور
بسیار است و ما در مواضع متعدده ازین مجالس از لطایف کلمات او استشهاد
مذکور ساخته ایم و آنرا زینت کتاب خود ساخته ایم و چون وجود آن نسخه
بغایت نادر است و مع هذا اکثر از نسخ آن که بنظر این قاصر رسیده بغایت
سقیم است لاجرم ذکر سطری از لطایف او را که بعد از تامل و فکر بسیار تصحیح
یا تحصیل آن نموده مغتنم دانسته بآن اشتغال می نماید از جمله لطایف

آدینه
سجستانی او در کتاب مذکور آنست که گفته در شهور خمسین و خمسمایه مرا روز
بمدرسه بزرگ خود مجلس وعظ بود در آن میانه مردی مذهب صباحیان طبعی
معروف و مردم بلعنت و نفرین آن قوم شوم زبانها دراز کرده بودند اما آن
میان مجبری متعصب برخاست و گفت ای خواجه امام این قوم در حی علی
خیر العمل سرهنگ بیان تو برآورده اند گفتم در خیر العمل سرهنگ بیان من برآورده اند
اما در وجوب معرفت زبان بدهان تو بر کرده اند من پیرهن برکنم تا گریبان
بنمایند که ایشان سر بر نکنند ترا دشوارست که زبان از دهان جدا سازی
اینست آنکه چون شرف الائمه ابونصر هیصانی در دولت سلطان مسعود در
حضور سلطان و ارکان دین و دولت از وزرا و امرا و سپاه تقریر کرد که این
مذهب اشعریان مجبره با مذهب باطنیان برابرست در وجوب معرفت خدای
تعالی فضولی برخاست و گفت ای خواجه چه فرق است میان ملحدان و این
جماعت خواجه گرم و بلند گفت ای برادر فرق در دوگانگی باشد و اینجا
یکانگی است و در یکانگی فرقی نباشد و از لطایف او آنکه چون آن ناصبی
معاصر او در فصلی از کتاب خود نوشته که رافضی بمشابهه ملحدان حی علی خیر
العمل گویند و در شهرهای ایشان نه شرع را حرمت باشد و نه دین را رونق
در جواب گفته که در فصول گذشته بیان نمودیم که حی علی خیر العمل در زمان
مصطفی زده اند و مذهب زیدیه است و ملاحده چون در اصول با خوارج
ناصبی مشارکت کردند و باکی نبود اگر در دو مسئله فروعی بشیعه مشابهت
کرده اند باکی نباشد که ملحد ملحد باشد با هر شعاری که باشد اما آنچه گفته
که در شهرهای شیعه شریعت را رونقی نباشد راست میگوید در قم خدای را
بعرش نشانند و ... رسول را سفیه نگویند ... و مصطفی را
مشرک زاده نخوانند و پدر مصطفی را ... نگویند ناصبی نباید معرفت خدای
واجب نباشد و در استرآباد برای خر خدا گاه نسازند و در سبزوار زنان
لواط باراده و قضای خدا نگویند همه جای اثبات عدل و توحید کنند و بر عصمت
رسل و ائمه دلیل آورند و ارکان شریعت معروف باشد و برای و قیاس و

استحسان نگویند حاکم خدای را داند شارع مصطفی را اگر با بن محمد حجت اسلام را
رونقی نباشد گو مباش بلکه رونق دین شریعت اینست و خلاف این بدعت و تهمت
و کفر است و خصومت خلیفه با آن و این است با امیرالمؤمنین است و لا
یحبه الا مؤمن تقی و لا یبغضه الا منافق شقی ... رافضیان ثم ... آیت
کلام خیر المرسلین است و الحمد لله رب العالمین و در موضع دیگر آن ناصبی گوید
که شیعه گویند حضرت رسول ابوبکر را برای آن بغار برد که از شر او ایمن نبود و
ابوبکر که با وی میرفت نشان میکرد و ریشه دستار میانداخت و ... میریخت
تا مشرکان بمأثر آن بروند و ... که رسول علیه السلام او را ...
برده بود او را بدست نگاه میداشت تا نگریزد و از این گونه بهتانها را ابوبکر
نهند جواب شیخ در جواب نوشته که این کلمات نه مذهب علمای شیعه است
بلکه عوام و اوباشی بر طریق استهزا گویند و بزعم مصنف اگر رسول علیه السلام
غار از ابوبکر می ترسید از عمر و عثمان هم می ترسید پس بایست که همه را با خود
برده بودی و اگر از ابوبکر غایب ماندن بود پس چنانکه ... دیگران رفت بنهانی
ابوبکر نیز برفت و همه حال در رفتن و بودن ابوبکر بفرمان خدای تعالی
بود ... و آنچه گفته که ریشه دستار میانداخت عالم الاسرار گواه است که
... شیعی نرسیده است الا این نقل را این سنی کرده و اما حدیث ...
... که ابوبکر ... تا ... مکه ... آن ... که ...
تا بیانی که حوالات محالات است و آنچه حکایت کرده از دور کار ... و ...
نامعقول می نماید زیرا که خلاف آن نیست که حضرت رسول از ترس ایشان بود
که او بمدینه گریزد با کفار مکه اگر می ترسید که بمدینه گریزد پس خلفی نکردی
که روز احد نیز از گریختگان بود و گریختن ابوبکر و عمر ... طرف ... که ...
مرتبه نجاح بود تنها نگریزند و بر این تقدیر او را بمدینه رها بایستی
کرد تا ... از گریز او ... کردن و اگر می ترسید که بکفار مکه گریزد
بوقت خود ... که ... رسول او را بدست ... داشت تا ... که
این ... بر شیعه دروغ است و از جمله لطایف او آنکه چون ناصبی مذکور

مذکور در کتاب خود نوشته که اگر بعد از رسول خلافت علی را بودی بایستی که
با ابوبکر جهاد کردی که با معویه کرد نزدیک رافضی ابوبکر جهاد و معویه جهاد
و اتباع ابوبکر و معویه یکی اند بلکه معویه بهمه حیثی از ابوبکر بیشتر بود
وهم بقبیله وهم بمال وهم بنسبت وهم بجوانی وچنانکه از بهر حق خود با
اصحاب جمل کرد که بیک روز بیست هزار از انا افاضل الناس با طلحه و زبیر
کشته آمدند با ابوبکر و عمر نیز حرب بایستی کرد و حق خود را از دست نداد
خصوصا که منصوص بود از قبل خدا و رسول آن روز جهاد علی بود بلکه آن روز
قوی تر بود که ابوبکر بخلافت بنشست زیرا که علی جوان تر بود و بعهد رسول
نزدیکتر بودند و هرچه رسول در حق علی گفته بود از نص و عصمت و دیگر
گوش و پیش دیدها بود و تا بسی سال بر آمد بسی کارها فراموش شده باشد
جواب شیخ فرموده اند که جواب این کلمات آنست که آنکه گفته که بایستی که
با ابوبکر و عمر جهاد کردی که با معویه کرد لازم نیست از چند وجه یکی آنکه
آن روز قوة نداشت که این روز را قیاس باید کرد بر روز کار مصطفی که در اول
بعثت از مکه بغار میگریخت و بآخر کار تیغ و لشکر میکشید و فتح مکه میکرد
و اگر نه بایستی که مصطفی فتح مکه در اول بعثت میکرد تا در کار او شبهتی
نماند دیگر آنکه اگر ابوبکر و عمر با وی جهاد کردندی که معویه کرد انکار
فضل و تیغ در روی او کشیدن و مال مسلمانان مستهلک کردن و بر ضعفا
ظلم کردن با ایشان جهاد خواستی کرد چون نکردند نکرد و عجب تر آنست
که امیر المؤمنین در وقتی که باجماع امت خلیفه بود با بغاة حرب کرد و
هذا خواجه مجبر که بعد از پانصد سال تصنیف نموده بر و تشنیع میزند پس
نعوذ بالله اگر ابوبکر و عمر خصومت کردی خواجه او را کافر و مبطل خواند
و اگر چه در ذکر حرب جمل و صفین بتقیه و از گونه میکند آن وقت بتقیه
حاجت نداشتی و زبان قلم در میدان عداوة افکندی و تهمتها نهادی
و بهتانها افکندی اما امیر المؤمنین علی عالم تر از همه جهانیان بود بجای
صلح و توقف و جای حرب و خصومت و اما آنچه گفته است که بنزدیک

رافضی ابوبکر جهاد و معویه جهاد یکی است اما مصلحت با اوقات تعلق دارد
و آنچه گفته است که روز حرب جمل بیست هزار مرد کشته آمدند عجب که گوش
کرده است آن دعوی را که در اول این کتاب گفته است که اگر علی امر را یکی
شده و بعهد رسول از برکات معجز رسول بود و بعد از او عاجز بود
طاهری بیافت اکنون اینجا اعتراف نموده است که بیست هزار از ناکثین را بیک روز
هلاک کرد و از بغض علی و عداوة او ایشان را از افاضل الناس خوانده است و
عجبا که انا افاضل الناس چگونه باشند جماعتی که تیغ در روی امام کشند و او را دشنام
دهند که با تیغ میزدند و میگفتند الا ان ابا الحسن قد اشرك علی مشرك شد تا این جماعه
باغیان مسلمان و بهشتی و از افاضل ناس باشند اما آنها که گویند که امام منصوص
باید نه باختیار بدین قدر کافر و ملحد و رافضی باشند ای مسلمانان اگر منکران
امامت ابوبکر رافضی باشند منکران امامت علی چرا سنی و بهشتی باشند نه عجب
بر بلیت حدا است که آنچه رافضیان را لازم است در انکار امامت ابوبکر و عمر طلحه
و زبیر و عایشه را هم چندان لازم است در انکار امامة علی که بیعت و اختیار
در هر دو حاصل است یا آن دعوی کند یا دست از این طریقه بدارد که هر دو دعوی
بهم راست نیاید چنانکه گفته اند جوز از حنجره هر دو بیرون ناید بهم
وایضا ناصبی مذکور فصلی دیگر در ترویج مدعای خود ایراد نموده و گفته که اما
و خلافت بیشتر بدین کار باز بسته است که امت را امام اعظم برای آن کار می
باید اول آنکه حق را بعدل و بحق رساند و داد و انصاف ضعیف از قوی بستاند
دوم بیان باید تا حق خویشتن بر خویشتن بتواند نگاه داشتن پس بقول
رافضی علی خلافت را شایسته نباشد زیرا که نه حق خود را نگاه توانست داشت
و نه حق غیری را بوی توانست رسانید و نه قوة آن داشت که تعهد ثغور اسلام
کند و چون رافضی او را باسیری و عاجزی و مظلومی و محرومی نهاده است
که عمر در شکم دختر نبی توانستند زدن و ابوبکر حق او توانستند بردن و خالد دست از
هدر کردن او توانستند کردن و عثمان چوب بر سر او توانستند زدن و معویه با او حرب
توانستند کردن و طلحه و زبیر با او آنهمه زشتیها توانستند کردن پس او بدین عجز

و بدین حجت امامت و زعامة جمهور اعظم چگونه توان کردن و خدای تعالی
چگونه چنان کس را قایم مقام رسول خود کند و رسول او را وصی و خلیفه
چون نماید تبیان این تاوان هم خدا را است اولا و هم رسولش را ثانیا و هم
علی را است ثالثا که تن بزد و فرمان خدای بجا نیاورد با مداهنه کرد و جنا
شیخ در جواب او فرموده اند که اولا گوییم معلوم است که درجه خدای تعالی
درجه وحدانیة است و مثل و مانند و شریک او را متصور نیست و جبن و
خوف و مداهنه در حق خدای تعالی روا نباشد و در رسول و امام مخلوق اند
و حصول این معانی در ایشان ممکن باشد پس گوییم چگونه روا باشد که خدای
قاهر و قادر و زنده و عالم می بیند و میداند که موسی را که فرستاده او ست
از شهر مصر بدر میکند و از خوف تنها برهنه پای میگریزد چنانکه خود در
کتاب کریم از آن خبر داده که فخرج منها خائفا یترقب و نمرود مخلوق عاجز دعوی
خدای میکند و خلیل را با آتش می اندازد در خلاص او توقف میکند و چون
زکریای بیگناه را میکشند و جرجیس معصوم را بدان حال میکنند تا چند
میکند و چون از خون یحیی و زکریای بیگناه عالم پر میشود توقف میکند و چون
جهودان دون بطلب مسیح می آیند او را شب پنهان از ایشان بآسمان می برد
و چون محمد مصطفی علیه الصلوة والسلام که سید همه خلق و قات اظهار دعوت
میکند پدر خالد که سیف الله سفیان است شکمبه ناقه بر پشتش می نهد
و ابوجهل سنگ بر پایش میزند و پدر خال المؤمنین سنگ بر لب و دندان او
میزند و چون اهل مکه بکشتن او جمع میشوند او را شب تاریک پنهان از
خلق بغار میگریزاند و خدای تعالی بدان باید که حق بر حق و آن گاه دارد و
انبیاء خود را نصرت دهد و اولیای خود را زبون نگرداند هما نا که بر آن اصل قا
که خواجه ناصبی بخیر آورده است نه او خدایی را شایسته است و نه انبیای او
صلاحیت رسالت داشته باشند و اگر بدین عاجزی باشد خدایی را چگو
شاید و اگر بدین خایفی و درماندگی باشد رسالت را چگونه لایق بود اگر نه
آن توقف برای مصلحت باشد و امامت درجه سیوم است که امام مخلوق

نه خالق و ولی است سبب بی قدری و مایه توقف نیز برای مصلحت باشد و اگر عجز
باشد که خالد در دستان مذکور نکند و خود بکرد عجز را بیچاره تر باشد که پدر خالد شکمبه
ناقه بر پشت مصطفی نهاد و اگر عجز باشد که عثمان چوب بر سر زند و بزد و خود کجا
قوة و زهره آن داشت عجز انجا بیشتر باشد که ابوسفیان سنگ بر دندان زند
نزد تنها اگر علی را آن عجز امامت جمهور روا نشاید عجز را این عجز رسالت حق را نیز
نشاید و اگر عجز و توقف بعلت نقصان امامت می کند عجز و توقف همه انبیا
را اول بعلت نقصان رسالت ایشان کند پس این تاوان اول خدا را باشد که از آ
کار مدینه و مکه و بیت المقدس شب پنهان باید گریختن رسالت فرماید و ثانیا
موسی و عیسی و محمد را باشد که چون دانستند که بکاری قیام نتوانند کردن قبول کنند
و ثالثا جبرئیل را باشد که وحی بکسی آرد که اهلیت آن ندارد پس بقول خواجه
ناصبی همه انبیا بلای رسالت بوده اند و عجز همه ... و لا حجة
در شان ایشان روا است در شان امام که درجه او کمتر است روا باید داشتن و
دشنام این طریقه بی حجت و مذهب نامعقول که داشتن و از لطایف آن
آنکه در موضعی که ناصبی مذکور در کتاب خود افترا نموده و گفته که بنزدیک رافضی
که بانگ کند هم باید که معصوم و دور از خطا باشد در جواب گفته که بلی چنین است
و چنین که بیان دلیل که اگر خروس باشد که بی وقت بانگ کند ... گویند ذرعانم
شوم است این را باید کشتن و انجا ظاهر شود که بیرون عار فتر باشد از
که او گوید اگر خروس خطا کند و بی وقت خواند باید کشتن و ناصبی نداند که عیسی
که عالم و معصوم باشد با امامت قول نباید کردن و از لطایف و انکه در
که ناصبی مذکور گفته که عجب است که صحابه با آنکه مجاور حضرت نبوة بودند
ندیدند اما ابوجعفر طوسی و ابوجعفر بن بابویه و علم الهدی و مفید و باقی علما
شیعه که بعد از پانصد سال آمدند بدیدند در جواب گفته که من انکار میکنم که صحابه حق
ندیدند اما این رد بر خواجه ناصبی است که گوید عبدالله و عبدالمطلب و ابوطالب
و آمنه با نور مصطفی و مجاورت آن او را ندیده اند و آن معجزات قبول نکردند
و بآن همه قرب و قرابت بدوزخ روند لیکن ریسمان فروش و شامه تراش

ونجاح که بعد از پانصد سال آمده اند ناجی اند و همه جهت رو نداکر آن بعجب
این عجیب‌تر است تا خواجه دیگر باره دا نکه رستگاری بشهر و شیعه تعلق ندارد و قیاس
کند که علم الهدی و رد و ابو جعفر و مفید و امثال ایشان از علمای شیعه با علمای
نواصب مطالعه ... با وجود بهتر ... نکند که معصیت هر چند ...
بهتر الشیخ المفسر ... ابوالفتوح حسین بن علی بن محمد بن احمد الخزاعی الرازی
از اعلام علمای تفسیر و کلام و عظمای ادبای انام است. از خاندان فضل و بزرگی
والا و اجداد بدیل بن ورقا الخزاعی است که از کبار صحابه و اکابر خزاعه بوده
سابقا در مجلس طوایف مومنین و مجلس صحابه مخلصین شرح فضایل بنی خزاعه
خصوصا عبدالله و محمد و عبدالرحمن پسران بدیل مذکور و جان سپاری ایشان
در حرب صفین در رکاب حضرت امیرالمومنین علیه السلام مسطور گشته
و جد او خواجه امام سعید ابو سعید که مصنف کتاب موسوم بروضة الزهرا
فی مناقب الزهرا است از اعلام زمان خود بوده و عم او شیخ فاضل ابو محمد عبدالرحمن
ابن احمد بن الحسین النیشابوری رحمه الله از مشاهیر روزگار است و با جملة مآثر
فضل و مساعی جمیله او در تفسیر کتاب کریم و ابطال تاویلات سقیم غالقان
اثیم و مصنفات نامستقیم مبتدعان رجیم بر محققان مخفی نیست از تفسیر او
ظاهر میشود که معاصر صاحب کشاف بوده و بعضی از اشعار صاحب کشاف
باو رسیده اما کشاف بنظر او نرسیده و این تفسیر فارسی او در وثاقت تحریر
و عذوبت تقریر و دقت نظر بی نظیر است فخر الدین رازی اساس تفسیر کبیر
خود را از آنجا اقتباس نموده و جهت دفع توهم انتحال بعضی از تشکیکات خود
بر آن افزوده و در مطاوی این مجالس بر نور سطری از روایات و لطایف
نکات و اشارات او مسطور است و او را تفسیری عربی هست که در خطبه
تفسیر فارسی بآن اشارت نموده اما تا غایت بنظر مطالعه فقیر نرسیده
و شیخ عبدالجلیل رازی در بعضی از مصنفات خود ذکر شیخ ابوالفتوح نموده
و گفته که خواجه امام ابوالفتوح رازی مصنف بیست مجلد است از تفسیر قرآن
و در موضع دیگر گفته که خواجه امام ابوالفتوح رازی را بیست مجلد تفسیر

قرآن تصنیف او است که ائمه و علمای جمیع طوایف طالب و راغب آن اند و ظاهرا
اکثر آن مجلدات از تفسیر عربی او خواهد بود زیرا که نسخه تفسیر فارسی او چهار مجلد
که هر کدام بقدر پنج هزار بیت باشد و شاید که هشت مجلد نیز سازند لیکن اگر آن مجلد
از تفسیر عربی او حاصل بود وفقنا الله تعالی لتحصیله و الاستفادة منه بمنه
و جوده از بعضی ثقات مسموع شد که قبر شریفش در اصفهان واقع است والله تعالی
اعلم ثقة الاسلام امین الدین ابو علی فضل بن الحسن الطبرسی
از اخیار علمای تفسیر است تفسیر کبیر او که مسمی بمجمع البیان
جامع فضیلت او در فنون فضل و کمال بیانی کافی و دلیلی وافی است معاصر صاحب
کشاف بوده و بعد از فراغ از تفسیر کبیر خود چون تفسیر کشاف بنظر او رسیده
آن را پسندیده و تفسیری دیگر مختصر که جامع فواید تفسیر کبیر خود و لطایف تفسیر
کشاف باشد در سلک تالیف کشیده و آن را جوامع نام نهاده و این دو تفسیر
در میان فضلا متداول و مشهور و معتبر و منظور است و تفسیر ثالث مختصر
نیز دارد و او را مصنفات دیگر در فقه و کلام هست و از کتاب ... شیخ ...
در بحث ... ظاهر میشود که مجتهد دینی بوده قبر شریفش در موضع مطهر
غسلگاه از مشهد مقدس رضوی واقع است و فقیر بشرف زیارت آن رسیده
و از میامن روح شریفش مقتبس گردیده الشیخ المفسر محمد بن جریر ... علیه الرحمه
علامه حلی در قسم معقولین از کتاب خلاصه او را مذکور ساخته
و گفته که ابو جعفر از بزرگان اصحاب ما است و کثیر العلم و حسن الکلام و ثقة در
حدیث بوده و او غیر محمد بن جریر طبری صاحب تاریخ مشهور است چنانکه علامه
نیز در قسم مردودین از کتاب خلاصه بآن تصریح نموده زیرا که صاحب تاریخ
مشهور از علمای شافعی است و نووی که از متاخرین علمای شافعیه است او را
در کتاب تهذیب الاسماء در سیاق ... فقها ذکر کرده و یک ورق در مدح او
نوشته و نام و نسب او را برین وجه ذکر نموده که محمد بن جریر بن کثیر بن غالب
الطبری و از ... ظاهر میشود که ... محمد بن جریر
ابن رستم از اکابر علمای شیعه است و بعضی بواسطه مشارکت او با محمد بن

جریر شافعی در نام خود و پدر اشتباه کرده اند و خیال کرده اند که محمد بن جریر
شیعی است و لهذا بعضی از جهال اهل سنت در مقامی که علمای شیعه از تاریخ
محمد بن جریر یعنی که مناقب مذهب اهل سنت است نقل کرده اند در جواب گفته
که محمد بن جریر شیعی است و سخن او بر ما حجت نمی شود و ندانسته اند که محمد بن
جریر صاحب تاریخ شافعی است و محمد بن جریر امامی شیعی است و از تألیفات
محمد بن جریر شیعی کتاب مسترشد است در امامت و کتاب ایضاح در امامت
و این کتاب در وقت تألیف این مجالس بنظر قاصر رسیده و بعضی از فواید آن
در رساله انتخاب کشیده **ابو محمد الحسن المثلث بن الحسن المثنی بن الامام الهمام
الحسن بن امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیهم السلام** در کتاب کشف الغمه و
تاریخ جهان آرای مسطور است که حسن مثنی در کربلا مجروح گشته در میان
شهدا افتاده بود اسماء بن خارجه که خال او بود او را از آن معرکه بیرون
برده و در خدمت امام زین العابدین علیه السلام بکوفه رفت و بسلامت ماند
و در کتاب ابن داود مسطور است که او از اصحاب و راویان حضرت امام
محمد باقر است علیه السلام و او برادر عبد الله و ابراهیم است و مادر ایشان
فاطمه دختر امام حسین است علیه السلام و یکی از اولاد امجاد حسن مثلث
ابو الحسن علی عابد پدر حسین شهید فخ است و این حسین در زمان هادی
عباسی خروج کرد و جماعتی از سادات علوی با وی بودند هادی کس فرستاد
که او را شهید کردند و از حضرت امام محمد تقی علیه السلام منقول است که بعد از قضیه کربلا
هیچ واقعه اهل بیت ما را صعب تر از واقعه فخ نبوده و فخ بفا و خای معجمه
موضعی است بر شش میلی از مکه برای عمره بیرون آید و او را قربت داد تا
حق از مکه در تاریخ یافعی مسطور است که حسین بن علی عابد مذکور در سال
یکصد و شصت و نه در مدینه خروج نمود و جمعی کثیر در بیعت او در آمدند
و او با خالد بن البربری که والی مدینه بود جنگ کرد و خالد را با بسیاری
از لشکر او بکشت و از آنجا با استعداد تمام به صوب مکه رفت و خلق
بسیار برو جمع شد هادی جمعی از امرای خود با لشکر بسیار بر سر او فرستاد

و در موضع فخ مذکور ملاقات فریقین واقع شده شکست بر لشکر حسین مذکور
افتاده و او با اکثر از اصحاب خود در آنجا شهید شد و حسن بن محمد بن عبد الله
برادرزاده او که در زمان منصور خروج نموده بود بعد از زینهار شهید شد و ادریس
ابن عبد الله بن حسن از معرکه بیرون آمده بجانب مغرب گریخت و چنانچه در جلد
دوم از مجلس نهم مذکور خواهد شد در آنجا پادشاه شد و آخر هرون الرشید کسی
فرستاد که او را بزهر شهید ساخت و در کتاب کاشف آورده که حسن مثلث
برادر عبد الله در زندان عباسیه وفات یافت **ابو محمد عبد الله المحض بن
الحسن المثنی رضی الله عنه** شیخ بنی هاشم بود در زمان خود و بنابر آن او را محض
گفتندی یعنی خالص که خلاصه دو سبط بود مادرش فاطمه بنت امام حسین ع
و پدرش حسن بن الحسن علیه السلام و او بغایت شبیه بود بحضرت رسالت
صلوات الله علیه روزی از او پرسیدند که شما از چه جهت افضل همه مردمانید
گفت بسبب آنکه همه کس را آرزو است که از ما باشند و ما آرزو نمی بریم که از
دیگران باشیم **نظم**
در آرزوی رتبه ما اند دیگران
ما را برتبه دگران نیست آرزو
و از لطایف کلام او که صاحب استیعاب در
ترجمه حضرت فاطمه ع آورده آنست که عبد الله روزی بمجلس هشام بن عبد الملک
در آمد و کلبی که یکی از علمای تابعین بود در مجلس حاضر بود پس هشام از عبد الله
پرسید که ای ابو محمد بگو که سن فاطمه دختر رسول خدا بچند سال رسیده بود
عبد الله گفت سی سال دیگر باره از کلبی پرسید و او گفت سی و پنج سال آنگاه
هشام بعبد الله گفت که بشنو که کلبی که صاحب علم تاریخ است چه میگوید
عبد الله گفت ای امیر تو احوال مادر مرا از من بپرس و احوال مادر کلبی را از وی بپرس
و محمد نفس زکیه ملقب است و ابراهیم قتیل باخمری و یحیی صاحب دیلم
از جمله اولاد او یند عبد الله در حبس منصور دوانیقی درجه شهادت یافت
یحیی بن عبد الله المحض در زمان هرون الرشید در بلاد دیلم و طبرستان
خروج کرد و اهالی آنجا در مقام نصرت و یاری او شدند و مردم بسیار از رعایای
آن نواحی و اطراف برو جمع شدند و چون خبر او به هرون الرشید ر

فضل بن یحیی برمکی را با پنجاه هزار سوار و خزانهٔ بسیار بر سر او فرستاد و فضل
در طالقان نزول نمود و کتابتی بوالی آن دیار نوشت و وعدهٔ مال بسیار داد و
کرد و کتابات محبت آمیز بیحیی نیز نوشت و تعهد امان او از هرون نمود
تا آنکه یحیی از تتابع اموال و خلعت و عطایا که فضل بوالی دیلم میفرستاد
هراسان شد که مبادا او را گرفته بدست دشمن سپارد لاجرم اجابت صلح
فضل بشرط عهد و امان نمود و در آن باب کتابتی بفضل نوشت و فضل کتابت
او را بخدمت هرون فرستاد تا از آنجا عهدنامهٔ مشتمل بر شهادت قضاة
و اشراف و اعیان که در حضرت هرون می بودند آورده فضل آن عهدنامه را
بیحیی فرستاد و یحیی بران اعتماد نموده نزد فضل آمد و فضل او را همراه ببغداد
برد و چون در بغداد او را نزد هرون رسانید هرون تعظیم و تکریم یحیی نمود
و مال بسیار باو فرستاد و اقطاع خوب و منزل مرغوب جهت او مقرر نمود
و مردم را امر کرد که بدیدن او بروند و تهنیت قدوم شریف او نمایند تا
آنکه اکابر و اشراف مبارکباد قدوم او گفتند و شعرا در آن باب لآلی نظم
سفتند و از آنجمله مروان بن ابی حفصه قصیده گفت که این چند بیت
از اول آنست شعر لعمرك ما هوّد الغوانی بنائم * ولا لیل من یعنی بهن بنائم
طرقت فلا شکت بغیر سکینة * تلقت بها الفتی الذی بنی هاشم * بحجرها الذی
ملکوا و قالوا الی المسالم * فاصبحت و فارقت بیاکر بعطر * من المجد باق ذکرها فی المواسم
و ما زال قدح الملك یخرج فائزا * لکم کلما ضمت قداح المآثم * و بعد از آن ذلك
روزی چنانچه شیخ جلال سیوطی در تاریخ الخلفا آورده عبد الله بن مصعب
ابن الزبیر را کینه در سینه بران داشت که بر یحیی افترا نمود که او مردم را دعوت
مینماید بخلافت خود و اراده خروج کرده بر هرون الرشید و یحیی جهت دفع
تهمت در حضور هرون با او مباهله نمود و یحیی در سجده از او بود که گفت
اللهم ان کنت تعلم ان یحیی لم یدعنی الی الخلافة و الخروج علی امیر المؤمنین فکلنی
الی حولی و قوتی و اسحتنی بعذاب من عندك یا رب العالمین پس او مبتلی
شد و چون چارهٔ نداشت آن کلمات را گفت و بعد از آن یحیی بن عبد الله ان کلما

کفت

کفته و هرون از مجلس هرون بیرون آمده و دیگر یحیی در همان روز برد و لکن هرون یحیی
بالتحفهٔ امان حاضر ساخت و ابو البختری و محمد بن الحسن الشیبانی صاحب ابو حنیفه
طلبید و با محمد گفت که چه میگوئی در باب این امان آیا صحیح است یا نه محمد گفت صحیح است
پس رشید از وی روی بگردانید و متوجه ابو البختری شد و آن ملعون بخوش آمد هرون
گفت که فلان وجه این عهد منتقض است پس هرون او را بنواخت و گفت انت
قاضی القضاة و انت اعلم بذلك و آنگاه تحفهٔ امان را پاره ساخت و ابو البختری
آب دهان بر آنجا انداخت و بعد از تمهید این بهانه حکم بحبس یحیی نمودند و در آنجا
او را بزهر شهید ساختند و گفتند که در حبس وفات یافت و اشارت باین ظلم
و غدر نموده ابو فراس حمدانی رحمه الله در قصیدهٔ شافیه انجا که گفت شعر
یا جاهدا فی مساویهم یکتمها * غدر الرشید بیحیی کیف ینکتم و روی عن محمد بن عبد
الله المحض در تاریخ الملوك عباسی مسطور است که طایفهٔ شیعه حیله
مردم را بخلافت او دعوت میکردند و او خود را ظاهر نساخت تا آنکه او ببلادی
در حجاز تن بخطبه بنام او خواندند و او بحجاز پنهان بود و میخواست که قلعهٔ
محکم بدست آورد آنگاه ظاهر شود و در آن اثنا منصور عباسی بر او ظفر یافت و
هزار کافر با ناامیدی و آنچه بر سر او گماشته منصور چون آن حالت را دید کفت
مراقب نمود از جماعت در آن که صبر بر ما بنده این عذاب کند و بعد مجیبا کسی
کرده نا از نعیم پرورده باشد و بعضی صبر نماید و موسی چون آن سخن شنید
این بیت بر خواند شعر انی من القوم الذین یزیدهم * جلدا و صبرا قوة السلطان
و بعد از آن گفت اهل الحق اولی ان یصبروا علی ما الظلم و جمعهم من اهل الباطل
علی الباطل مدعات کرده که روزی موسی بمجلس هرون الرشید در آمد و پای او
بلغزید فراش الغربال و یسقط و از مشاهده آن اهل مجلس بخندیدند پس
موسی خطاب برشید کرد و گفت که این سقطه صوم بود نه ضعف سکر موسی
و او را اشعار خوب بسیار است از آنجمله آنکه گفته شعر تولت بهجة الدنیا فکل جدیدها خلق
و خان الناس کلهم فما ادری بمن اثق * و ابت سبل الخیرات شرت دونها الطرق
فلا حسب و لا نسب و لا دین و لا خلق * فلست مصدقا الاقوام فی شیء اذا صدقوا

ابو عبدالله محمد بن ابراهیم بن اسمعیل بن ابراهیم المعروف بطباطبا بن
الحسن بن الحسن بن علی بن ابی طالب علیهم السلام در تاریخ الملوک وغیره مسطور است
که او خطیبی فصیح بود و شعر را خوب میگفت و در ایام دولت مامون در کوفه
خروج نمود و چنانکه در احوال ابو السرایا از مجلس نهم خواهد آمد میان او و لشکرها
که حسن بن سهل از بغداد بدفع او فرستاد محاربه واقع شد و ابو السرایا که مقدم لشکر
محمد بن طباطبا بود ظفر یافت و در ان اثنا محمد بیمار شد و چون ابو السرایا مرض
او را صعب دید التماس وصیتی از او نمود پس محمد گفت الحمد لله رب العالمین و صلی الله
علی سیدنا محمد و آله الطیبین اوصیک بتقوی الله فانها احصن جنة و امنع
عصمة و بالصبر فانه افضل معقل و احمد معول و ان تستتم الغضب لربک و تدوم
علی منع دینک و تحسن صحبة من استجاب لک و تعدل بهم عن المرائق
ولا تقدم اقدام متهور و لا تحجم تحجیم متهاون و اکفف عن الاسراف
فی الدماء ما لم یوهن ذلک منک دینا او یصدک عن صواب وارفق بالضعفاء
وایاک والعجلة فان معها الهلکة واعلم ان نفسک موصولة بدماء آل محمد
علیه السلام و دمک مختلط بدمائهم فان سلموا اسلمت وان هلکوا هلکت
وکن علی ان تسلم الحوص منک علی ان یعطوا وقر کبیرهم و بر صغیرهم و اقبل
رای عالمهم واحتمل هفوة ان کانت من جاهلهم یرع الله حقک و تحفظ
قرابتهم یحسن الله نصرک وول الناس الخیرة لانفسهم فیمن یقوم مقامی
لهم من آل علی فان اختلفوا فالامر الی علی بن عبیدالله فانی قد بلوت
دینه ورضیت طریقته فارضوا به واحسنوا طاعته و جهدوا رایه و باسه
و چون وفات یافت ابو السرایا او را در شب دفن کرد و در مرثیه او چنین
گفت که از جمله آن این یک بیت است شعر ماش الحمید فلما ان قضی و مضی
کان الفقید فمن ذا بعده الخلف مطهر قهر الهی زید النار بن الامام موسی
الکاظم علیه السلام مظهر آتش قهر الهی و اخگر فروزنده دودمان رسالت
پناهی بود چون ابو السرایا در کوفه خروج کرد و محمد مشهور بابن طباطبا را
پیش خود نایب حضرت امام رضا علیه السلام ساخته بر خود و سایر تابعان امیر

کرد ایند زید مذکور را بتسخیر بصره فرستاد و زید چون شعله نار بر بصره مستولی
شد خانهای بنی العباس را بسوخت و نخلستانهای ایشان را آتش زد و بدین
سبب او را زید النار گفتند و آخر او را گرفته نزد مامون بمرو بردند و در آنجا
وفات یافت علی بن عبیدالله بن الحسین بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب
علیهم السلام در کتب نسب مسطور است که او بغایت بزرگ بوده و ریاست عراق
تعلق باولاد او داشته کنیت او ابوالحسن است و مستجاب الدعوة بوده آن
قدوه خلاصه و کتاب ابی داود مذکور است که او در زمان خود از زهد و اعبد آل
ابی طالب بود و اختصاص تمام بحضرت امام موسی و امام علی رضا علیه السلام
داشت و حضرت امام رضا او را زوجه صالحه نام کرده بود و آخر با آنحضرت بخراسان
رفت و با اصحاب ما [illegible] اختلاط مینمود و چون محمد بن ابراهیم طباطبا خواست
که بولایت عهد خود او را ابو السرایا جهت او بیعت بستاند علی از آن معنی امتناع
نمود تا آنکه او آن را احوال محمد بن محمد بن زید بن علی فرمود و در کتاب کشی از سلیمان
ابن جعفر روایت نموده که گفت علی بن عبیدالله مرا گفت که میخواهم
که بخدمت حضرت امام رضا علیه السلام فائز شوم و او را سلام کنم گفتم چه چیز ترا
از آن مانع است گفت اجلال و هیبت او مرا از آن باز میدارد و چون بعضی از
ایام بگذشت حضرت امام را علیه السلام اندک بیماری روی داد و مردم بعیادت آنحضرت
میرفتند پس من با علی بن عبیدالله ملاقات نمودم و او را گفتم که الحال وقت است
که آنحضرت را ملازمت نمایی آنگاه بخدمت آنحضرت آمد و چون آنحضرت او را
دید لوازم محبت و تعظیم و تکریم او بجا آورد و علی بغایت خوشحال شد نقل
و بعد از آن علی بن عبیدالله بیمار شد پس حضرت امام رضا علیه السلام او را
عیادت نمود و من در خدمت ایشان بودم و آنحضرت آن قدر نشستند که
هر که در ان خانه بود بیرون رفت و چون آنحضرت نیز بیرون رفت و من نیز بیرون
رفتم آمدم خبر داد مرا کنیزی من که در خانه علی بن عبیدالله بود که ام سلمه زن علی
ابن عبیدالله از پس پرده بحضرت امام علیه السلام نظر میکرد و چون آنحضرت بیرون
رفت او از پرده بیرون آمده دویده خود را بر موضع جلوس آنحضرت نهاد و مرغی

و سید دوست برا بجا کشیده بر روی خود مالید سلیمان گوید که بعد از آن روز نزد
نزد علی بن عبید الله رفتم و او نیز مرا خبر داد از آن انجام تسلّمه در تعظیم مکان الحضرت
از روی اخلاص بجا آورده بود چون من آن صورت را بخدمت حضرت امام علیه السلام
عرض نمودم آنحضرت فرمودند که ای سلیمان بدانکه علی بن عبید الله و زن او و
فرزندان او از اهل جنت اند ای سلیمان بدانکه اولاد علی و فاطمه هرگاه خدای تعالی
این امر را یعنی معرفت امامت ائمه اهل بیت را با ایشان روزی کرد از اهل جنتا
چون دیگر مردم نخواهند بود **عبد الله بن الحسن بن الحسین الاصغر بن الامام**
علی زین العابدین علیه السلام از اکابر ذریه سید المرسلین و در فضل
و طهارت مشابه جد خود امام زین العابدین بود و لهذا در دست اعادی
دین شهید گردید نسب شریف او در مشجر سید اجل نقیب تاج الملة والدین
علی بن محمد بن رمضان مشهور بابن الطقطقی که از اجله علمای نسب بوده برین
وجه است که مذکور شد و در تحت نام شریف عبد الله نوشته که شهید شد
و او را عقب نیست و در آخر گفته که در شوشتر مدفون است و سید فاضل
نقیب محمد بن علی الحسنی نسابه در کتاب مسمّی باصیلی که از مصنفات شریفه
اوست نسب شریف او را بهمان طریق ذکر نموده و مولف کتاب بخط بعضی
از افاضل نسابه دیده که در وقت وصول او بشوشتر حجت نسب نامه سید اجل
نقیب عضد الملة والدین حسنی متولی مزار فاضل الانوار امام زاده عبد الله مذکور
سلام الله علیه را نوشته در اینجا نقیب صاحب مزار زین العابدین نموده و
کالعبا از ذکر نام سید عضد الملة او را باین عبارت وصف نموده که متولی مشهد
زین العابدین علیه و آبائه السلام و از اینجا ظاهر میشود که نام شریف او
عبد الله و لقب منیفش زین العابدین بوده باری اصل عمارت او مستحضر طلبه
عباسیاست که اول بار قبه شریف حضرت امام موسی کاظم و امام محمد جواد
علیهما السلام بنا نهاد و بعد از آن متأخران سادات حسینی مرعشی شوشتر
بر آن عمارت افزودند و مساعی جمیله در ترویج آن مزار فاضل الانوار که از
اشرف و الطف بقاع شوشتر است نمودند شکر الله سعیهم

الحسن بن حمزة بن علی بن عبد الله بن محمد بن الحسن بن الحسین بن علی بن الحسین
بن علی بن ابی طالب علیهم السلام شیخ نجاشی گفته که او در طبرستان
بجلالت و بزرگی معروفست و از بزرگان این طایفه و فقهای ایشان بود آخر
ببغداد آمده و شیوخ ما با او در سنه ست و خمسین و ثلثمایه ملاقات نمودند
او در سنه ثمان و خمسین و ثلثمایه وفات یافت و علامه حلی در خلاصه گفته که کان
من اجلاء هذه الطائفة و فقهائها کان فاضلا ادیبا عارفا فقیها زاهدا ورعا کثیر
المحاسن ادیبا روی عنه التلعکبری و کان سماعه منه اولا سنة ثمان و
عشرین و ثلثمایه و له اجازة منه بجمیع کتبه و روایاته و از شیخ طوسی رحمه الله
نقل نموده که او گفته که سماع اصحاب ما از وی در سنه اربع و ستین و ثلثمایه
بوده و این تاریخ سماع با تاریخ وفات او که از شیخ نجاشی مذکور شد جمع نمیشود
و خاتم المجتهدین شیخ زین الدین علی الشامی العاملی در حواشی خلاصه آورده
که آنچه مصنف از شیخ طوسی نقل نموده آنرا در نسخه کتاب شیخ بخط ابن طاوس
ندیدیم اما در کتاب رجال نسخه معتبری که از جناب شیخ بوده دیدیم که نوشته
بود که سماع ایشان از وی در سنه اربع و خمسین و ثلثمایه بوده و بنابرین دو نسخه
تناقض میان این دو تاریخ برطرف میشود **احمد بن محمد بن جعفر بن عبد الله بن**
محمد بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب [illegible] العلوی العقیقی
شیخ نجاشی گفته که در مکه مقیم بود و روایت حدیث از کوفیان اصحاب ما
داشت و حضرت ائمه حدیث بسیار کرده بود و روایت بسیار داشت و او را
تصانیف است از آنجمله آنچه بما رسیده کتاب معرفتنا است و کتاب فضل [illegible]
و کتاب تاریخ الرجال و کتاب مثالب الرجال و المرتبین **محمد بن علی بن حمزة**
بن الحسن بن عبید الله بن العباس بن علی بن ابی طالب علیه السلام شیخ نجاشی گفته
که او ثقه و عین است در حدیث و صحیح الاعتقاد و از راویان امام علی نقی
و امام حسن عسکری است و بعد از وفات حضرت امام حسن عسکری
مادر حضرت صاحب الامر علیه السلام در خانه او پنهان بوده و از تصانیف او
کتاب مقاتل الطالبیین **علی بن الامام الهمام جعفر الصادق علیه السلام** از راویان

بود بزرگوار و برادر خود حضرت امام موسی و برادرزاده خود حضرت امام رضا
علیه السلام بوده و او را کتابیست مشتمل بر ذکر آنچه از پدر و برادر روایت
نموده و شیخ ابو عمرو کشی روایت نموده آنچه گواهی میدهد بر صحت عقیده
او و تادب او نسبت بحضرت امام رضا علیه السلام با آنکه عم آنحضرت بلکه عم
پدر بود و علامه حلی در کتاب خلاصه فرموده که حال او برتر است از آنکه
بوسیله این اوصاف مبین گردد و در رساله نسب کاشفی مذکور است که علی
عریضی کنیتش ابو الحسن است عالمی بزرگ بوده و در کودکی از پدر ماند و از برادر
خود امام موسی کاظم علیه السلام علم آموخته و نسبت او بعریض است و آن
قریه ایست چهار میل از مدینه دور بوده و محمد کشی از علی بن جعفر منقولست
که گفت یکی از واقفیان که بر امامت حضرت امام موسی وقف نمایند نزد من
آمد و گفت که برادر تو امام موسی را چه شد گفتم وفات یافت گفت وفات او
از کجا دانسته گفتم اموال او قسمت شد و زنان او شوهر کردند و با حکام الهی
ناطق شد آنکه بعد از او بامامت مقر بود گفت کیست ناطق بعد از او گفتم پسر او
علی رضا گفت او را چه شد گفتم وفات یافت گفت از کجا دانستی گفتم قسمت
امواله و نکح نسائه و نطق الناطق من بعده گفت کیست ناطق بعد از او گفتم
ابو جعفر محمد جواد آنگاه با من خطاب نمود و گفت ترا شرم نمی آید که با وجود کبر
سن و علو قدر و فرزندی حضرت امام جعفر الصادق این سخن در حق خردسالی
میگویی گفتم کلا من آنست که تو شیطانی که باین صورت نزد من آمده آنگاه
ریش سفید خود را بدست گرفتم و سر بجانب آسمان برداشتم و گفتم مرا چه
چاره است هرگاه خدای تعالی خردسالی را لایق امامت بیند و این ریش
سفید را لایق نه بیند و از حسن بن موسی بن جعفر روایت نموده که گفت در
مدینه طیبه نزد ابو جعفر محمد جواد علیه السلام نشسته بودم و علی بن جعفر
نیز حاضر بود پس اعرابی از من پرسید که این جوان چه کس است اشارت
بحضرت امام محمد جواد علیه السلام نمود گفتم این وصی رسول خدا است گفت یا عجبا
و این جوان از رسیده است چگونه وصی حضرت رسول تو اند بود گفتم این وصی

علی بن

علی بن موسی است و علی وصی موسی بن جعفر و موسی وصی جعفر بن محمد و محمد
وصی محمد بن علی و علی وصی علی بن الحسین و علی وصی حسین و حسین وصی حسن
و حسن وصی علی ابی طالب و علی وصی رسول الله صلی الله علیه و علیهم و در ارشاد
مفید ذکر کرده که حضرت امام محمد جواد علیه السلام قصد نمود پس علی
ابن جعفر از جای خود برخاست و با امام محمد جواد گفت ای سید من دستوری
ده که اول مرا فصد نماید تا رنج حدت حدید پیش از تو بمن رسد پس آنحضرت
بفرموده تا او را فصد کردند و چون خواستند که برخیزند علی بن جعفر
از جای خود برخاست و کفش آنحضرت را پیش پای او نهاد **ابو جعفر الحسینی**
الملقب بزید الثار در فضل و کرم مشهور روزگار است و مداح بدیع همدانی
بوده و با ملوک آل سامان مخالطه میفرموده و ابو القاسم که در شیراز با
عضد الدوله بوده از نسل ابو جعفر مذکور است **علی بن جعفر بن ابراهیم
بن محمد بن علی بن عبد الله بن جعفر الطیار الطالبی الجعفری** در خلاصه
غیره مذکور است که او از اولاد حضرت امام رضا است علیه السلام و پدر او
از اولاد حضرت امام جعفر صادق و امام موسی کاظم علیهما السلام بوده و هر دو ثقه
و شیخ ابو عمرو کشی روایت نموده که روزی حضرت امام موسی علیه السلام بسلیمان
ابن جعفر گفت که یا سلیمان ترا نصیب فرزندی حضرت جعفر صلوات الله علیه
هست گفت آری گفت دو مرتبه نصیب از فرزندی حضرت امیر المومنین علی
داری گفت آری گفت پدر جعفر رحمه الله هم گفت آری آنگاه آنحضرت گفت لولا
الذی انت علیه انتفعت بهذا یعنی اگر اعتقاد تو زیادتی بر اهل البیت علیهم السلام
جمیع مردم فرزندی ایشان ترا نفع میرسانید **السید الاجل الطاهر الاوحد
بن محمد بن ابراهیم بن الامام موسی الکاظم بن الامام جعفر الصادق ابو احمد
الموسوی** پدر سید مرتضی و سید رضی الدین بود و نقابت سادات عالیدرجات عراق
ازوی بفضل و استحقاق باو تعلق داشت و آخر خود را از آن معاف داشت و
بسید رضی الدین نمود و در نود و هفت سالگی در سال چهارصد هجری وفات یافت
رضی و دیگران در مرثیه او قصاید گفته اند صاحب تاریخ مصر و قاهره گفته

كان الشريف ابو احمد سيدا عظيما مطاعا وكانت هيبته اشد هيبة ومنزلته
عند بهاء الدولة ارفع المنازل ولقبه بالطاهر الاوحد وذي المناقب وكان فيه
كل الخصال الحسنة الا انه كان رافضيا هو واولاده على مذهب القوم السيد
الاجل المرتضى ذو المجدين ابو القاسم المرتضى علم الهدى علي بن الحسين بن موسى بن محمد بن موسى بن ابراهيم بن الامام موسى الكاظم عليه السلام

شريف عراق و مجتهد على الاطلاق و مرجع فضلاى آفاق بود و رهنماى كرد
مدارج هدايت و معارج ولايت علامات مجد و امارات انشراح صدرش بر تبه ظاهر
كرديده كه از جد ولايت پناه خود لقب شريف علم الهدى باو رسيده صاحب دلى
كه مجاوران مدارس و صوامع فوائد دنيوى از خوان احسان او بهره ور شدند و سالكان
مراحل مسايل از توشه تحقيق و ارمغان تدقيق از خوشه چينى خرمن فضل او
مى بردند و طالبان لآلى ايمان و سالكان مسالك ايقان در مدرسه شرع و محكمه
عقل استغنا از راى روشن او ميجستند و آيينه مشكلات خود را بصيقل هدايت امام
او مى زدودند مدتى مديد بامارت حج كه اعظم امور اسلام و بمشورت خليفه
است لواى رياست دين و دنيا بر افراخته و در حجر حجريان كه مقام ركن ايمانست
مراسم اسلام بجا آورده و در عرفات عرفان قدم صدق نهاده و در منى بر صفحه
صفا و مروه مروت آورده و جوى حاوى نافذ مسح كسترى قطار بجانب القاب
مستطاب آن شريف عالى جناب را در باديه پيكران اطناب و اسهاب از ذيل
لها لغت و وصف و سقط اللواى شرح و بسط در نتوانستند تا بعضى بلغ
الهدى محل و در سائر جمل آهنگ كلام را در ظل آذان ادراك آن مرام نتوانند
كشيد حتى بلغ الكتاب اجله خاطر فاتر و طبع قاصر خود را در سير اين وادى
اين بوادى عاجز ميشمارد و قيل لقد لقينا من سفرنا هذا نصبا بمى آرد
سار يا ناجا ل كعبه كجا است كه بوم در بيابانش و وجه تلقب او بعلم الهدى
بروجى كه شيخ جليل شهيد در رساله اربعين حديث و غير او در غير آن بيان نموده
آنست كه محمد بن الحسين بن عبد الرحيم كه وزير قادر عباسى بود در سال چهار صد و
بيمار شد و بيمارى او ممتد گرديد تا آنكه حضرت امير المؤمنين را عليه السلام در خواب

ديد كه باو ميگويد كه بعلم الهدى بگوى كه بر تو دعا كند تا شفا يابى محمد وزير
مذكور كويد كه از آنحضرت پرسيدم كه كيست علم الهدى كفتند على بن الحسين الموسوى
آنگاه وزير نامه بسيد مرتضى نوشت و على ابيات بود بخدمت سيد فرستاد و التماس دعا
لقب را كه در خواب ديده بود درج نمود چون آن نامه بنظر شريف سيد رسيد
بنابر هضم نفس خود را لايق آن لقب شريف نديد و در جواب وزير نوشت كه الله الله
فى امرى فان قبولى هذا اللقب شناعة على و وزير بعد از رسيدن رساله و اعلام نوشته
بخدمت سيد كه الا ... امير المؤمنين مرا بآن امر كرده بود و بعد از آنكه وزير ببركت
دعاى سيد مرتضى شفا يافت صورت واقعه را بقادر خليفه عباسى عرض كرد و او نيز
سيد مرتضى را بآن لقب مذكور ساخت قادر بامير مرتضى گفت كه قبول كن اى مرتضى
آنچه جد تو ترا بآن ملقب ساخته و حكم شد كه منشيان بلاغت نشان از اداى
القاب او اهمال نورزند و از آن زمان بآن لقب مشهور شد و وجه توصيف او بابى
بعضى از علماء در ترجمه آن سيد عالم آورده و گفته كه السيد الاجل الاوحد الطاهر ابو
المجد بن المرتضى علم الهدى على بن الحسين الموسوى كان مولده سنة خمس
وخمسين وثلثمائة وحاله فى الفضل والعلم اجل من ان يحكى واشهر من ان يذكر
وخلف بعد وفاته ثمانين الف مجلد من مقروآته ومصنفاته ومحفوظاته و
من الاموال والاملاك ما يتجاوز عن الوصف وصنف كتابا يقال له الثمانين
وخلف من كل شى ثمانين وعمر احد وثمانون سنة فمن اجل ذلك سمى الثمانين و
محاسنى كفته كه ابو القاسم المرتضى حاز من العلوم ما لم يدانه فيه احد فى زمانه
وسمع من الحديث فاكثر وكان متكلما اديبا شاعرا عظيم المنزلة فى العلم والدين
والدنيا و يافعى در تاريخ خود گفته الشريف المرتضى ابو القاسم على بن الحسين بن موسى
الحسينى الموسوى كان نقيب الطالبيين وكان اماما فى علم الكلام والادب والشعر
وللمرتضى تصانيف على مذهب الشيعة ومقالة فى اصول الدين وله ديوان شعر
كبير وقد اختلف الناس فى كتاب نهج البلاغة المجموع من كلام على بن ابى طالب
هل هو جمعه او اخوه الرضى وقيل انه ليس من كلام على وانما احدهما هو الذى
وضعه ونسبه اليه والله اعلم وله الكتاب الذى سماه الغرر والدرر و

اسماؤها تشتمل على فنون من معانی الادب تحکم فیها علی النحو واللغة وغیر ذلک وهو
کتاب یدل علی فضل کثیر وتوسع فی الاطلاع علی العلوم وذکره ابن بسام الاندلسی
فی اواخر کتاب الذخیرة فقال هذا الشریف امام ائمة العراق بین الاختلاف
والافتراق الیه فزع علماؤها واخذ عنه عظماؤها صاحب مدارسها وجامع
شاردها وآنسها وسارت اخباره وعرفت به اشعاره وحمدت فی ذات الله مآثره
وآثاره وتوالیفه فی الدین وتصانیفه فی احکام المسلمین مما یشهد انه فرع
تلک الاصول ومن اهل بیت الرسول مولف گوید که آنکه بعضی گفته که مردم را
خلافست در آنکه کتاب نهج البلاغه تالیف کدام یک از آن دو برادرست خلافی
بی ثمرست چه هر یک از ایشان را از فضل دیگری حظی وافرست واگر احیانا
ایشان را بتحقیق آن اهتمامی واقع بودی می بایست که از فضلای شیعه پرسند
تا جواب صواب بشنوند که جمع سید رضی الدین است رضی الله عنه فان صاحب
البیت ادری بما فی البیت واما آنکه نقل نموده که بعضی گفته اند که خطب نهج البلاغه
از حضرت امیر علیه السلام نیست وواضع آن یکی از آن دو برادرست اصلا بنا
چه هیچ کس غیر از فقیر جامع کتاب این سخن را در تمام خطبای کتاب مستطاب
نگفته بلکه آنچه نهایة بنظر رسیده آنست که بعضی از جاهلان اهل سنت
در خصوص خطبه شقشقیه مشهور متواتر این تهمت را کرده اند و شارح
نهج البلاغه علی بن عبد الحمید معتزلی که در مسئله امامت با اهل سنت
شریکست تصحیح آن نموده و در تاریخ ابن کثیر شامی مسطورست
که الشریف الموسوی الملقب بالمرتضی ذی المجدین کان اکبر من اخیه
الرضی ذی الحسبین نقیب الطالبیین وکان علی مذهب الامامیة و
الاعتزال یناظر علی ذلک وکان یناظر عنده فی کل مذهب وله
تصانیف فی التشیع اصولا وفروعا وابن اثیر جزری در کتاب جامع
الاصول گفته که مروج مائه رابعه بقول فقهای شافعی ابو حامد احمد بن
طاهر اسفراینی است وبقول علمای حنفی ابو بکر محمد بن موسی الخوارزمی
وباعتقاد مالکیه ابو محمد عبد الوهاب بن نصر وبروایت حنبلیه ابو

عبدالله

عبد الله الحسین بن علی الحامد وبروایت علمای امامیه الشریف المرتضی علم الهدی
و علامه حلی در کتاب خلاصه گفته که حضرت سید را مصنفات بسیارست
که ما آنرا در کتاب کبیر خود ذکر کرده ایم و علمای امامیه از زمان او تا زمان ما
که ششصد و نود و سه سال هجری گذشته استفاده بکتب او نموده اند
و او رکن ایشان و معلم ایشانست قدس الله روحه وجزاه عن اجداده خیر
الجزاء و آنچه از کتب او در کتاب رجال شیخ نجاشی مذکور شده کتاب تفسیر
سوره حمد و بعضی از سوره بقره است و تفسیر آیه قل تعالوا اتل ما حرم ربکم
علیکم و رساله در تحقیق معانی آیه ولقد کرمنا بنی آدم وحملناهم فی البر والبحر
و تفسیر قوله تعالی لیس علی الذین آمنوا وعملوا الصالحات جناح فیما طعموا
کتاب الموضح عن جهة اعجاز القرآن وهو الکتاب المعروف بالصرفة وکتاب
الملخص فی اصول الدین کتاب الذخیرة کتاب جمل العلم والعمل کتاب تقریب
الاصول فی الرد علی یحیی بن عدی کتاب الرد علی یحیی ایضا فی اعتراضه دلیل
الموحدین فی حدوث الاجسام والرد علیه فی مسئلة سماها طبیعة المسلمین
مسئلة فی کونه تعالی عالما مسئلة فی الارادة مسئلة اخری فی الارادة کتاب
تنزیه الانبیاء والائمة علیهم السلام مسئلة فی التوبة کتاب الشافی فی الامامة
کتاب المقنع فی الغیبة کتاب الخلاف فی اصول الفقه مسئلة فی التاکید
مسئلة فی دلیل الخطاب المصباح فی الفقه شرح مسائل الخلاف مسئلة فی
المتعة المسائل المحمدیات خمس مسائل المسائل البادرائیات اربع وعشرون
مسئلة المسائل الموصلیات ثلث فی الوعید والقیاس والاعتماد المسائل
المصریات الاول خمس المسائل الثانیة المسائل الرملیات سبع مسائل
الثانیة ثلث مسائل سال عنها السلطان کتاب الغرر کتاب الوعید کتاب
الذریعة تفسیر قصیدة کتاب مسائل انفرادات الامامیة وما ظن انفرادها
مات رضی الله عنه لخمس بقین من شهر ربیع الاول سنة ست وثلثین واربعمائة
وصلی علیه ابنه فی داره ودفن فیها وتولیت غسله ومعی الشریف ابو یعلی
محمد بن الحسن الجعفری وسلار بن عبد العزیز السید الشریف الرضی محمد بن

الحسین بن ابی احمد موسی بن ابراهیم بن الامام الهمام موسی الکاظم علیه السلام

کنیت شریفش ابو الحسن و لقب مرضیش رضی است و ذی الحسبین برادر میر مرتضی
علم الهدی و در عصمت و طهارت برگزیده خدا است نقیب علویه و اشراف بغداد
بلکه قطب فلک ارشاد و مرکز دایره رشاد بود صیت بزرگی و جلالت او
گوش ملک شنیده و آوازهٔ فضل و بلاغت او با نوادر فلک رسیده استعداد
دلپذیرش از صرف ازدحام فصاحت آرایی در شاخ بلند مجد آزمایی زده
و پای ترقی از حضیض بلاغت گستری بر ذروهٔ شاهق معجزه پروری نهاده
پایه فضل و کمال و معالی و افضال او از آن گذشته که زبان ثنا و بیان مدح
از کنه رفعت آن عبارت تواند کرد ظاهر است که چون جمال بغایت رسید
دست مشاطه بیکار ماند و چون بزرگی و جلال بحد کمال کشد بازاو
وصاف آن شکسته گردد نظم ز روی خوب تو مشاطه دست باز کشید
که شرم داشت که خورشید را بیاراید ابن کثیر شامی گفته که میر رضی الدین
از بعد نقیب علویه بغداد شد و او فاضل و دیندار بود و در فنون علم ماهر
بود و سخی و جواد و بی بعض کار و شاعر بی نظیر بود تا آنکه گفته اند که او اشعر
قریش بود در پنجم محرم سنه ست و اربعمایه وفات یافت و فخر الملک
وزیر سلطان بهاء الدوله دیلمی و قضاة و اعیان بر جنازه او حاضر شدند
و وزیر مذکور بر وی نماز گذارد و بعد از آن منصب نقابت او بدیگر مناصب
عالیه شرعیه ما شد امادتیج وغیره برادر بزرگ او میر مرتضی مفوض شد
و میر مرتضی و ابو العلاء معری و بسیاری از افاضل شعرا در مرثیه او
اشعار خوب گفتند و از جمله مرثیه معری این یک بیت است نظم
تکبیرتان حیال قرابك للفتی ❊ محسوبتان بعمرة وطواف ❊ و در تاریخ یافعی
مسطور است که توفی الشریف الرضی الحسینی الموسوی البغدادی الشیعی
نقیب الاشراف ذو المناقب و محاسن الاوصاف صاحب دیوان الشعر
ذکره الثعالبی فی کتاب یتیمة الدهر وقال ابتدأ بقول الشعر بعد ان جاوز
عشر سنین بقلیل وهو الیوم ابدع اهل الزمان انشاء وانجب سادة العراق

وافضل

وافضل الجهابذة الحذاق یتحلی مع محتده الشریف ومفخره المنیف بادب ظاهر و حظ
من جمیع المحاسن وافر وهو اشعر الطالبیین علی کثرة شعرائهم المفلقین ولو
قلنا انه اشعر قریش لم یبعد عن الصدق ومن جملة شعره العالی الذی یجمع
الی الجزالة سلاسة متانة الی السهولة رصانة ویشتمل علی معان یقرب جناها
ویبعد مداها ما کتبه الی القادر بالله الخلیفة العباسی احمد بن المقتدر قصیدة
منها قوله شعر عطفا امیر المؤمنین فاننا ❊ فی دوحة العلیاء لا نتفرق
ما بیننا یوم الفخار تفاوت ❊ ابدا کلانا فی المعالی معرق ❊ الا الخلافة میزتك فاننی
انا عاطل منها وانت مطوق ❊ و دیوان شعرش کبیر یدخل فی اربع مجلدات وهو کثیر
الوجود فلا حاجة الی الاکثار من ذکره وکان ابوه یتولی نقابة الطالبیین ویحکم
فیهم اجمعین والنظر فی المظالم والحج بالناس ثم ردت هذه الاعمال کلها الی ولده
الرضی المذکور فی سنة ثمانین وثلثمایه وابوه حی و در تاریخ مصر و قاهره مذکور
که الشریف ابو الحسن الرضی الموسوی کان عالما عارفا باللغة والفرایض والفقه
والنحو وکان شاعرا فصیحا عالی الهمة متدینا الا انه کان علی مذهب القوم
اماما للشیعة هو وابوه واخوه انتهی و در تاریخ یافعی و ابن خلکان وغیر آن مذکور
که شریف رضی رضی الله عنه در خورد سالی که هنوز عمر او بده سال نرسیده بود نزد
ابن سیرافی نحوی مشهور بتعلم نحو اشتغال مینمود روزی سیرافی بطریقی که در
تعلیم طفلان عادت شده از وی پرسید که هرگاه گوئید رأیت عمر علامت نصب در
عمر چه خواهد بود رضی در جواب گفت بغض علی ابن ابی طالب پس سیرافی و حاضران
از سرعت فهم و حدت خاطر او تعجب نمودند و در تذکرهٔ ابن عراق مسطور است
که چون سید میر رضی الدین آن جواب را شنید خوشحال شده گفت که استاذی
حقا شیخ نجاشی گفته که از جمله مصنفات او کتاب حقایق التنزیل است و یافعی
گفته که آن کتابی است در تفسیر که دلالت میکند بر توسعه دستگاه او در علم نحو
ولغة وغیر آن و کتاب خصایص الائمة علیهم السلام و کتاب نهج البلاغة که جمع
خطب و احکام حضرت امیر است علیه السلام و کتاب تعلیق خلاف فقها و کتاب
مجازات الآثار النبویه و حاشیه بر ایضاح ابو علی فارسی و غیر آن از کتب و

رسایل و از اشعار شریف رضی رضی الله عنه دو قطعه درین مقام مذکور میشود

شعر
خذ من زمانك ما استطعت فانما * شركا بك الايام والوارث

لو يغتفر حق المال الا معشر * وجدوا الزمان يعيث فيه فعاثوا

المال مال المرء ما بلغت به * الشهوات او دفعت به الاحداث

ما كان منه فاضلا عن قوته * فليعلمن بانه ميراث

اني لاعجب من اناس اسكروا * بعلايق الدنيا وهن رثاث

كنزوا الكنوز واغفلوا شهواتهم * فالارض تشبع والبطون غراث

مالي وللدنيا الخؤون بحاجة * فليقض ساحر كيدها النفاث

عاداتها منقوضة وعهودها * منكوثة وحبالها انكاث

طلقتها الفا لاحسم داءها * وطلاق من عزم الطلاق ثلاث

وله ايضا
غضبت علي الدنيا وقلت الي متي * اكابد غمرا اضره ليس ينجلي

اكل شريف من علي جدوده * حرام عليه الرزق غير محلل

فقالت نعم يا ابن الحسين رميتكم * بسهمي عنادا ان طلقني علي

و ترديست مضمون قطعه مذكوره اعلحضرت خان احمد والي كيلان در بعضي از قصايد خود كه بپادشاه عفران پناه شاه طهماسب انار الله برهانه فرستاده گفته

نظم
مرا و سيد فخر رسول مولايم
چنانكه نيست حقيقت ز هيچكس پنهان * بمصطفاي معلا كه ذات خاتم ...
كه روز نام كنم صرف شاه از دل و جان * و گر نه داده ز دنيا بدهر باسم الله
علي كه حامي دين بود و هادي ايمان * بعلو و شرع نبي اين مثل كه شود
طلاق داده والمتصل الي فرزندان

الشريف المرتضي ابو احمد عدنان بن الشريف الرضي الموسوي رضي الله عنهم

شريف بطحاي فضل و كرم و نقيب مشهد دانش بود لواي علو شان و سمو مكان او بسماء رفعت و سماك علو نسبت احمدي رسيده و بر خلعت حشمت و احترام و اعلام نزاهت طهارت انما يريد الله ليذهب عنكم الرجس و يطهركم تطهيرا كشيده

نظم
تفاخر نموده باو آل هاشم * تظاهر نموده باو آل حيدر

باجداد او عز بطحا و يثرب * باسلاف او فخر محراب و منبر

بعد از

بعد از وفات عم خود مير مرتضي رضي الله عنه متولي نقابت علويه شد و آل بويه او را تعظيم بسيار مينمودند و ابن حجاج شاعر بغدادي را در مدح او قصايد بسيار است

ابو الحسن محمد بن الحسن بن علي بن حمزة بن محمد بن الحسن بن محمد بن عبد الله بن ... محمد بن يحيى بن زيد بن علي زين العابدين عليه السلام الحسيني العلوي الاقساسي الكوفي

ابن كثير شامي گفته كه از اولاد زيد بن علي بن الحسين عليهم السلام است و او را فصاحت و شعر نيكو بود و در امارت حج نايب شريف مرتضي بود و چند ين سال روي توجه بصوب فلنولينك قبلة ترضاها فول وجهك شطر المسجد الحرام نموده و از سر صدق نيت و صفاي طويت طريق اول بيت وضع للناس ببكة مباركا پيموده وفات او در سال چهار صد و يا نوده بود

ابو محمد الحسن بن علي بن حمزة بن محمد بن الحسن الحسني المعروف بابن الاقساسي

ابن كثير شامي گفته كه مولد و منشاء او كوفه بود و او شاعر ماهر و از خاندان آل رياست و مروة بود ببغداد آمد و قصايد در مدح مقتفي و مستنجد و پسر او مستضي و پسر او ناصر گفت و ناصر نقابت سادات عالي درجات عراق را باو مفوض نمود و او شيخ مهيب بود و عمر او از هشتاد تجاوز نمود در سال پانصد و نود و سه وفات يافت

السيد الاجل عز الدين بن الاقساسي الكوفي

از اشراف و نقباي كوفه و صاحب فضل و ادب بود و قدرت تمام بر گفتن شعر داشت روايت كرده اند كه روزي مستنصر خليفه عباسي بزيارت قبر سلمان فارسي رضي الله عنه رفت و سيد مذكور با او همراه بود در اثناي طريق خليفه بسيد گفت كه دروغ است انكه غلاة شيعه ميگويند كه علي بن ابي طالب عليه السلام در يكشب از يثرب بمداين آمده و سلمان را غسل داده و در همان شب بمدينه مراجعت نموده پس سيد در جواب او اين ابيات از روي بديهه انشا نمود

شعر
انكرت ليلة اذ سار الوصي الي * ارض المداين لما ان لها طلبا

وغسل الطهر سلمانا وعاد الي * عراص يثرب والاصباح ما وجبا

نقلت ذلك من قول الغلاة وما * ذنب الغلاة اذا لم يوردوا كذبا

فآصف قبل رد الطرف من سبا * بعرش بلقيس وافي يخرق الحجبا

فانت فی آصف لم تغفل فیه سبلی • فی حیدر انا غال ان ذا عجبا •
ان کان احمد خیر المرسلین فذا • خیر الوصیین او کل الحدیث هبا •

السید الکریم ابو المکارم حمزة بن زهرة الحسینی الحلبی بوده و در ملک
سیادت زهره بود لامع • وازنجوم طیبه ولایت زهری فایح جامع مکارم اخلاق
وطیب اعراق • و در مذهب امامیه مجتهد علی الاطلاق بود • صاحب تصانیف
بسیار است و چون سابقا شمه از بزرگی و ریاست او در احوال شهر حلب
از تاریخ ابن کثیر ایراد نموده بتکرار آن حاجت نیست وانا فاضل متاخران
آن خاندان عالیشان است لا زال ثمرات عترة طاهره و سلالة نجوم زاهره
علاء الملة والدین ابی الحسن علی بن ابی ابراهیم محمد بن ابی علی الحسن بن ابی المحاسن
زهرة بن ابی علی الحسن بن ابی المحاسن زهرة بن ابی المواهب علی بن ابی سالم محمد بن
ابی ابراهیم محمد النقیب بن ابی علی احمد بن ابی جعفر محمد بن ابی عبد الله الحسین بن
ابی ابراهیم اسحق المؤتمن بن ابی عبد الله جعفر الصادق علیه السلام بن ابی جعفر
محمد الباقر علیه السلام بن ابی الحسن علی زین العابدین علیه السلام بن ابی عبد الله الحسین
السبط الشهید علیه السلام بن امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام **شعر**
نسب تضائل المناسب دونه • ضیاء لصباح فی تجنبه • و سید مشار الیه
معاصر شیخ اجل علامه جمال الملة والدین حسن بن مطهر حلی بوده و در روایت
احادیث امامیه و سایر علوم دینیه از و اجازت داشته و جناب شیخ رساله
در اجازت او تالیف نموده و در انجا او را امجاد او را نیز اجازت فرموده

السید ابو هاشم العلوی از اکابر سادات امجاد • و معاصر صاحب
اسمعیل بن عباد بوده • و صاحب همواره با او طریقه اخلاص و عبودیت
و اختصاص مرعی میداشته و در تذکره ابن عراق مسطور است که وقتی صاحب
ابن عباد بیمار شده بود و بعد از آنکه او صحت یافت سید ابو هاشم مذکور رنجور
شد و صاحب ابن عباد این قطعه گفته بجهت او فرستاد **شعر**
اباهاشم مالی اراک علیلا • ترفق بنفس المکرمات قلیلا • لترفع عن قلب النبی حرارة
وتقلع عن صدر الوصی غلیلا • فلو کان من عبد النبی فجد • تکنت علی صدق النبی دلیلا

نیز ابوهاشم در جواب او این قطعه نوشت **شعر** دعوت اله الناس شهرا محرما
لیصرف سقم الصاحب المتفضل • الی بدنی او مهجتی فاستجاب لی •
فها انا مولانا من السقم ممتلی • فشکرا لربی حین حول سقمه
الی وعافاه برد مجمل • واسال ربی ان یدیم علاه • فلیس سواه مفزع لبنی علی •
و چون قطعه ابوهاشم بصاحب رسید این قطعه را که مشعر بنهایت لطافت
است گفته بابوهاشم فرستاد **شعر** اباهاشم لم ارض هاتیک دعوة
وان صدرت من مخلص متطول • فلا عشت ان اصبحت فیه بصحة •
و صرف اللیالی عن فناک تعزل • فازرت یوما لجسمک علة
وحاشاک منها باعلاء بنی علی • فنادیتها فی الحال غیر مؤخر
المجیر اسمعیل بن عباد تحول الی

السید الاجل ابو جعفر محمد بن الحسین بن ابی الفتح الموسوی
لوای علو شان و سمو مکان او باسماء رفعت و سماک علو نسبت مجد و نسب رسیده و بر
خلعت حشمت و احترام او اعلام تراعت طهارت انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس
اهل البیت ویطهرکم تطهیرا کشیده • رئیس اهل خراسان و شیخ موسویان قاطع
طایر سامریان و قالع اذناب ناصبیان بوده در تذکره دولتشاه مسطور است
که ابو جعفر علی بن جعفر موسوی مذکور را از ذوی تعظیم و قدر رئیس خراسان
نوشته اند و سلطان سنجر او را برادر خوانده بود و ادیب صابر که از افاضل
شعرای خراسان است در تهنیت انکه سلطان سنجر سید را برادر خوانده است
میگوید **شعر** اکرم البشر من خلق عالم را بر باشد • بزرگی را سزد تاشد برادرخوانده سلطان
مسکن و موطن سید نیشابور بوده و ضیاع و عقار و احشام او در خراسان
بسیار بوده است بغایت سید و مکرم و مدبر و صاحب ناموس بوده است و ادیب
مذکور در مدح او قصاید بسیار دارد و از آنجمله این قصیده بلاغت آثار است که
شمه از معالی آن سید عالیشان را در ان بیان نموده و در مضمار سخنوری قصب
السبق از اقران خود ربوده **قصیده**
تنم اسیر است و دل بعشق فدی • چو بگوش من آید لفظ عشق ندی
تنم فدی شد و چشم ندید روی خلاص • خلاص نیست اسیران عشق را بعد دی

همه ملاحت دنیی نگار من دارد | عجب مدار اگر بی‌وفاست چون دنیی
من و تو ایم نگارا که عشق و خوبی را | ز نام لیلی و مجنون برون بریم همی
ملامتست ازین عشق عشق بر مجنون | غرامتست ازین حسن حسن بر لیلی
ستم کشیده‌ام از جور عاشقی چو رسید | بسایه سر دولت رسایه طوبی
ازان قبل که عسل را حلاوة از لب تست | خدای عز و جل در عسل نهاد شفی
قوی بتقویت رای تست طالع حسن | چو دین بتقویت مجد دین شیخ هدی
اجل رئیس خراسان و شمع موسویان | که اوست مالش فرعون ظلم را موسی
خجسته تاج معالی علی بن جعفر | که علم جعفر صادق همی کند املی
کلام او بدل پند نامهٔ لقمان | حدیث او حسد عهد نامهٔ کسری
همی کند عرض بر زمانه استخفاف | همی کند لطفش بر زمانه استهزی
وفاق او دل و جان را حلال کرده چو مع | خلاف او دل و دین را حرام شد چو زنی
روا نباشد ازان جود تو بجیحون | دو چاکرند ز حلم تو بو قبیس و حری
ازان قبل که در زیبت مصطفی بودی | ز نیضه گشت برامت مودت قربی
رفیع رای تو بر من تفتری داود | بتهمتی که بمن نسبتی نداود
بذات ایزد و توحید او و حرمت دین | بحق کعبه و آنکس که کرد کعبه بنی
بزمزم و بعرفات و حطیم و رکن و مقام | بعمره و بجهد و مروه و صفا و منی
بسوره سورهٔ توریت و سطر سطر زبور | بآیه آیهٔ انجیل و حرف حرف بی
بایه بنهٔ یعقوب و خوبی یوسف | به پیری ذکریا و طاعت یحیی
بقرب موسی عمران و سجدهٔ داود | باختصاص محمد بپاکی عیسی
باشنایی دین و بروشنایی عقل | بنیک نامی زهد و بپاکی تقوی
بدولت تو که جان را ز بهر اوست حیات | بنعمت تو که این دل را بهر اوست هدی
که هیچ لحظه و ساعت بهیچ وقت و حدیث | بهیچ شغل و عزیمت بهیچ سعی و شری
از خلاف تو این حال داشته‌ام | خلاف داشته‌ام در حریم کعبه ری
ندوی فضل بکی چند لفظ من بشنو | که تا کند که چنین لفظ بشنود نفی
تو مفتی همه شرق و سید همه غرب | بده جواب سوال من اندرین فتوی

بعقل و شرع چه واجب کند عقوبت من | بکن مکن بعقوبت حواله بر عقبی
نعوذ بالله اگر خود جنایتی کردم | طریق عفو چرا بسته شد درین معنی
بحلم و عفو تفاخر بود که در قرآن | بحلم و عفو مدح همی کند مولی
تو عفو کن که منم بی عنایت تو | ز خون دیده رخ من طلی شد است طلی
چنانکه شعر که در مدح مستند گشت | کریم را بمدیح و لئیم را بهجی
نخواهی اگر بزرگان ترا چنین گویند | بعفو تو که بزرگان چنین کند همی
چو ماه و شاعرم که ازو فراق خدمت تو | چو مه اسیر محاقم چو شد اسیر هوی
بصد قصیده ترا خوانده‌ام بعلم گواه | چنان مکن که جهل کرده‌ام اندرین دعوی
چنین قصیدهٔ که آیات او بصنع صنیع | همی برآید و مانی مری کند مری
چو خوف تو بلطافت همی زند طعنه | بر آب کوثر و خاک بهشت و باد هری
ندانم از شعرای زمانه یک شاعر | که در مدیح تو شعری چنین کند انشی
قلم بنام من اندر مکش که نام ترا | همی بچرخ رسانم بشعر چون شعری
بشعر زنده بود نام مهتران بزرگ | بشعر جد تو زر داد و خلد داد ور
چو پادشاه کریمان روزگار توی | بروزگار تو باشی بذکر شعر اولی
بدین قصیده اگر عذر جرم خود خواهم | جزای عفو کند جرم اندرو مافی
عدو تو بجز آتش بر خاک آتشی و حنظل | بر آسمان رسد احسنت افضل و اعلی
همیشه تا زمی خطوه تو بود احدیث | بجز عدوی تو قربان مباد در اضحی
هر آنکسی که نخواهد ترا بقای ابد | کشته باد تن و جان او بدرد همی
مرید دولت و نعمت نصیب جان تو باد | همیشه باد عدویت بر آتش بلوی

وایضا از جمله قصاید نفیسه ادیب صابر که در مدح سید الاکابر گفته است

لب تو طعنه زند گوهر درخشان را | رخ تو طیره کند آفتاب تابان را
بپیوسته دلت تهنیت کنم دل را | بر زیدی ز دوست تربیت کنم جان را
بجان تو که پرستیدن تو جان منست | بکیش عشق پرستش رواست جانان را
بجاست زلف تو جان فزون کند دو | که دیده خاصیت جان عقیق و مرجان را
دلم که در دل تو کبر و عجب جمع شدست | بدوه جای نماندست عهد و پیمان را

اگر نگاه کنی در دل من و لب تو   معاینه بتوان دید درد و درمان را
تو بی که در ره اقرار دین دلیل شدست   جمال صورت تو شکران یزدان را
منم که چهرهٔ تو آفتست بر دل من   چو بر جمال گل و لاله ابر و باران را
اگر صنایع باران و ابر خواهی دید   یکی نظاره کن امروز باغ و بستان را
نه در صفا بچمن کوکبیست بر گردون   نه در بها چو چمن روضهاست رضوان را
مگر بهار جهان مجد دین آمد   که کرد کار بیار است دهر و دوران را
بشرط تهنیت از شاخ گلستان مرغان   همی زنند نوا میزبان و مهمان را
اجل رضی سلاطین که حضرت او کردست   خدای عز و جل اعتقاد سلطان را
رئیس صدر خراسان که از حمایت او   حسد برند عراق عرب بخراسان را
امیر و سید عالم علی که شرم و حیاش   هزار بار خجل کرده جان عثمان را
خدای بهتری و مهتری مرا او را داد   چو پادشاهی و پیغمبری سلیمان را
بعز و مرتبه چون ایمنی و ایمان شد   که عدل او سبب است ایمنی و ایمان را
علو قدر تو افلاک را و انجم را   شرف بجاه تو آفاق را و ارکان را
اگر عبارت فرمان تو بنطق رسد   فرشتگان همه خدمت کنند ایشان را
عجب ز اسب تو دارم که چون تواند داشت   ز چار باد معلق چهار ارکان را
اگر نه پیکر او چرخ چارمین شده است   چنین چگونه کشد آفتاب تابان را
چو ابر پرده رخسار آفتاب کند   بزخم نعل کند تک زمین میدان را
مرا زبان ثنا گفته تو چو کردست   زبان نابغه را با ثنای نعمان را
بمدح تو شعرا را تقدمی نه همه   مگر معزی و مسعود و سعد سلمان را
مرا ز عدل باحسان رسان که در قرآن   فریضه کرد خداوند فضل و احسان را
اگر ورای مروت وسیلتی بودی   ز اهل بیت نخواندی رسول سلمان را
همیشه که بحر بد زیاده بی نقصان   بقدر دولت تو زه مباد نقصان را
طرب بروی تو باد این جهان خرم را   روش بکام تو باد این سپهر گردان را

وایضا این قصیده است

درین بروق و سرما چه چیز است لایق   شراب مروق رفیق موافق
حریف موافق شراب مروق   عماره لطیف است و هر روزه لایق
یکی باده صاف چون روی عذرا   ببین ابر گرینده چون چشم وامق
چو کوه مطلع نیست از باز گیتی   چو زاهد چه منشد چه مصلح چه فاسق
بیار آن شرابی بپاکی و لعلی   چو رخسار معشوق و چون چشم عاشق
الا گل برفت و شقایق بپاید   که لعل و آتش گلست و شقایق
ز نطق اندر و مانده بلبل مزاینک   چو بلبل بمدح خداوند ناطق
ولی النعم صدر احرار عالم   امیر جمال الملک کز بی خلایق
ثنا ایند ازو در معالی معانی   کشاینده اندر مکارم دقایق
بدو تازه گشتند رسوم افاضل   درو زنده مانده علوم و حقایق
ابا آفتابی که در همت راست   نجوم نوافد طناب سرادق
تو مسبوقی و جز تو در فضل سابق   تو مسبوقی و جز تو در جود لاحق
کرا چون تو مخدوم و ممدوح باشد   اگر جود تو جوید که باشد منافق
بایمان بجز آن بزمزم بکعبه   برب المغارب برب المشارق
که مدح تو گویم به پیدا و پنهان   سپاس تو جویم ز مخلوق و خالق
ز من بنده کفران نعمت نیاید   که از بعد یزدان تو بودیم رازق
بمدح تو دارم همیشه تعلق   ز غیر تو دارم گسسته علایق
و لیکن چو در حق من باز گوید   چنان نیستی چونکه ایام سابق
بتوفیق جهد و تشریف جهد   باکرام فایض بانعام واثق
بلندی ز نعمت بیاوردم ز عهد   چو برکت بود در میان دو سارق
ز بیتی که تا ابر نیسان نبارد   معطر نگردد نسیم حدایق
سخن بی نوازش بلندی نگیرد   چنین دان حقیقت بدین باش واثق
همی تا سپهرست و بروی کواکب   همی تا زمین است و بروی حدایق
بشادی همی زی و بر رامش همی خور   خدایت نگهبان من شر غاسق

السید الرئیس ذو المجدین ابو القاسم علی بن موسی الموسوی

نهال قامت طوبی مثال او در کنار جویبار انی تارک فیکم الثقلین کتاب الله

و عرق اقبال انداخته و نیر اقبال فرخنده فال او اختر اصل سگال را در هبوط
وبال و حضیض زوال انداخته و وجود شریف آن فخر دودمان موسوی
شبهه سامریان عدوی ناصبیان اموی را صاعقه قوی و برهان
دعوی تابعان طریق سوی مرتضوی را ید بیضای موسوی بود
ابوالحسن باخرزی با آن همه کینه و تعصب و بذی او را در کتاب دمیة
القصر مذکور ساخته و فقرهای لطیفه در مداحی او پرداخته و فی
کفه هو من آل العترة الموسویة المعن منها فی الطریقة السویة اذا علق
لم یکن مثله فی کرم المناسب و شرف المناصب فما هو الا مجد للمنوا
وقد سعدت بضیافته رمضان سنة سبع واربعین واربعمایة
فرأیت فی دستیه المطروح و زنده المقدوح نعیما وملکا کبیرا و خیرا
وخیرا وفضلا کثیرا کما قلت فی القصیدة التی اوردت بعضها بها
اتانی الصیام تعاشرته بقلب نقی و عرض نقی و اوجبت القوم صنیم الثرید
علی شرط مستضیفنا الهاشمی فعید الاضحی والمغرب بت ستاس علی بن مظلی
ولو لم تسد مکان النبی لاصبح ربما مکان النبی ولو ذهبت اصف ما تلقانی
به من تشریف و تقریب واظهرنی له من تاهیل و ترحیب و حکی فیه من انواع
وانزال و خلع علی من جاه ومال لخرجت من شرط الکتاب واستهدفت
من السنة النقاد بسهام العتاب اما الادب فمنه والیه و معول
ارباب الصنعة علیه و اما الخلق فکما یقتضیه الاسلام و کانه منتسخ
من اخلاق جده علیه السلام و اما الجاه فسلم له غیر منازع فیه و اما
المحل فلم لا یسلم من الزلل من تفقده و اما الریاسة فقد القت علیه الا
والنقابة فقد شرفت له ذروتها الخضر و عبقریها الحسان و هذا
مکان صدر من کلماته و درر من حصیاته یلوح علیها سیماء النبوة و
یخط الیها سماء المروة و انشد فی لنفسه بمرو سنة سبع وسبعین
دار بعایر شعر رجوتک حبا والرجاء وسیلة و حسبک ما ازان تخیب راجیا
فواسدما سبق علی الخریفة فها انا شم شکرا علی الدهر باقیا

السید

السید ابو محمد یحیی بن ابو القرنیا الداعی بن مهدی بن محمد بن محمد
بن محمد بن عمر بن علی بن ابی طالب علیه السلام در کتاب انساب سمعانی
مسطور است که او از اهل استراباد و شیخ امامیه آنجا و مقدم طایفه و عشیره
خود بود و خانواده او همگی علمای حدیث بودند او و پدرش در استراباد بدرس
حدیث اشتغال داشتند و صلا و ابو الفضل ظفر بنیشابور آمد و ضیقه در
آنجا بدرس حدیث مشغول بود و جد او علمای او ابو محمد داعی بن مهدی از
علمای حدیث بود و من از ایشان استفاده حدیث نموده ام و ولادت ابو طاهر
در سال چهارصد و شصت وشش بود السید القاضی ابو الرضا فضل الله
بن علی الحسنی الکاشانی از سادات عالیدرجات کاشان و از زمره اکابر
و فضلای ایشانست سمعانی در کتاب انساب گفته که چون بکاشان رسیدم
عازم زیارت سید ابو الرضای مذکور گردیدم و چون بحضرت بر رضا نه
او رحمة الله انتظار خروج او آرمیدم بر کتابه درگاه این آیه را که مبنی از طهارت
و تقوی او بود نوشته دیدم انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت
ویطهرکم تطهیرا آنگاه بخدمتش رسیدم او را زیاده از آنچه شنیده بودم
دیدم و حدیث از او شنیدم و چند قطعه شعر از او نوشتم و از جمله اشعار
خود که بخط شریف خود من نوشت این چند بیت است شعر
هل لك یا مغرور من زاجر او حاجز عن جهلك الغامر امس تقضی و غدا لم یجی
والیوم یفنی لحظة الباصر فذلك العمر کذا ینقضی ما اشبه الماضی بالغابر
مولف گوید تفصیل اجمال این قطعه لطایف آثار است آنچه قطب محیی
در مکتوب تحسین الاعمار دارد آنجا راز اعتزار بنیای بناعشار
بمدار او گفته و چون تحصیل آن تفصیل موعظت ایست شامل تامه
و نظر آن در زجر و تاثیر بغایت گرانست نخواستیم که این مجلس محفوف بانواع
اذان موعظت علایق کذار و زواجر تعلق بر راد خالی ماند و تقریر آن تفصیل
اینست که ارباب اموال را عادت آنست که تحصیل حاصل خود کنند و خرج آن
افتادند اگر چه دانند که احتمال تطرق آفات که مستاصل مال باشد هست ولکن

خطا در تخمین بر بیش و کم هم هست اما بنا بر ظاهر حال نهند و حساب از آن
برقرار ند به همین قیاس باید که مردمان تخمین عمر خود بنهند و صرف اوقات
خود بر اندازه آن کنند و در بیان تخمین عدد که هیچ قدر سال قدر در آن بنا شد نهیم
و گوییم در حدیث درست شده که اکثر اعمار امتی ما بین الستین الی
السبعین و تجربه نیز گواهی داده پس اگر هر کسی را بر تقدیر آنکه بغایت برسد
شصت و پنج سال گیریم اکنون ای آنکس که ترا چهل سال است بیست و پنج سال
از عمر مانده اندیشه کن که بیست و پنج سال بسیاری نیست تا دیده بر هم زده گذرد
و اگر صدق این خواهی که معلوم کنی واقعه از واقعات خود که بیست و پنج سال
پیش از این واقع شده باشد یاد آر و بنگر که گویا دی و یا پریر بود چون ترا
از عمر چنین مقدار مانده ترا یک کار باید کرد و یک کار نباید کرد اما آنچه ترا
کرد شتاب در تحصیل زاد معاد که هر چند هنگام خروج نزدیکتر شود جهد
در تمهید و استعداد راه زیاده باید کرد که وقت تنگ میشود و کاروان
در حرکت میکرد و یک یک از پیش می باید شد که چون نفیر رحیل زدند امان
نیست و زمان نمیدهند و اما آنچه نباید کرد اندیشه بسیار در امر معاش
برای آنکه بیست و پنج سال زمانی بسیار نیست و تا دیدی سر آمده و حاجت
بزیاده تعمقی ندارد همین مرتبه کار که بسامان افتاده برای آن مدت
کافی است و حاجت بسعی دیگر نیست و اگر نیز بفقر و سختی بسر باید برد که بتوان
برد چه زمانی اندکست و اگر اندیشه برای فرزندانست معلوم داند که اولی
اندیشه خود کردن و متفرغ شدن برای کسب زاد معاد بسیار اولیست
از اندیشه فرزندان برای آنکه فرزندان هر کس بخش خود هستند چه
حاجتست که اینکس خود را فدای ایشان کند خدای عز و جل هر کس را چنان
آفریده که بخش خود هست و ایضا علاقه فرزندی امری اعتباری است
و امور اعتباری در زمان رفاهیت و فراغت آدمی را پروای اعتبار آن را
آن هست چون کار بر وی تنگ شد کجا پروای آن میماند در روز قیامت که روز
کار بجان و کارد باستخوان رسد هیچ علاقه با غیر خود که علاقه حقیقی است

باز نماند یوم یفر المرء من اخیه و امه و ابیه و صاحبته و بنیه لکل امرئ منهم
یومئذ شان یغنیه و چه جای آنکه از ایشان گریزد که یود المجرم لو یفتدی من عذاب یومئذ ببنیه و صاحبته
و اخیه و فصیلته التی تؤویه و من فی الارض جمیعا ثم ینجیه آنگاه این مرد زیانست در اینجا که
امروز وبالست بر خود همچنان حاضر داند که آن روز که واقعست و چون چنین کند بالضرور
اما رحم و برای ایشان کند و آخرت خود را فدای ایشان کند مردمان دنیای خود را فدای
دنیای فرزندان میکنند اما آخرت اهل آن اهم است از دنیا پس چنین مردی که
و آخرت دنیای آنکس که نه چهل سال عمر است تا پنجاه سال و شصت یا هفتاد سال [illegible]
که بیست آهو ندی گذشته آنکس را که بیست و پنج سال مانده بود حال آن بود که
تا هفته بجهد رسد پیدا از شب و با حال خود افتد و دل از هم بر دارد هم کسی نکند
و یکبندی خدای و ذکر خدای و عبادت خدای مشغول باشد که گلیم خود را از آب برون
میبرد فکر همین بکن تنهای خود میباید که دیگران بخود شان باز گذارد
شما جز آدم مثل جماعتی کشتی شکسته است که غرق دریا شده اند هر کسی را دست
یا پای باید زد که خود را بساحل اندازد و کسی بخود یکی مشغول نمی باید داشت که [illegible]
از وی نشنید و از کار خود باز میماند و هر دو غرق میشوند مگر ملاح شیر مرد که شنا
خود را چندان بیرون تواند آورد آن رجال که خواهند که دین دریا دستگیری
بایشند کار کنند بفرمان خدای سلام علی ذکرهم و رحمة الله و برکاته و آن از دیگران
نمی باشد تا از راه فکر دنیوی که مردمان برای عمر خود می باشند و ای آنکس که
ترا شصت سال عمر هست تا پنج سال مانده پنج سال چه حسابست ساعت فساعه
فرع اهل فرشته مرگ را گوش دار اندیشه کن و کار خود را اولیست از اندیشه
مال و ملک که از نزدیک شدن را حاضر دارد و کار آنکه آدمیکن بنجسال که گویند
خود هست تا چشم بر هم زده گذشته اگر چه ذکر مرگ لازم است اما بحکم چون آب
ملحق است و مشاغل و تجاهل از سرها باز نمیشود هم آنرا یاد کردن مگر دل را
بیدار شود و بکار سازی مشغول شود اولی نظم ایکه پنجاه رفت و در خوابی
مگر این پنج روز دریابی و بدین خطابها که درین نامه کرده ام تخصیص معین را
نخواستم این خطاب عامست با همه بنی آدم و این نامه ایست بسیار بیشتر نوشته

شده هر کس از فرزندان آدم حساب خود از انجا بر دارد و صرف وقت خود
بر مقدار عمر خود اندازد و همه تقدیرات که در انجا کرده ام اقصی عمر بحسب
الاکثر و او داند که مرگ فردا و پس فردا نیز در حساب است فاذا جاء
اجلهم لا یستاخرون ساعة و لا یستقدمون نیز که باشد و بنای کار
بر احوط نهد اگر جزم داند که فردا نخواهد مرد امروز چکار خواهد کرد امروز
همان کار کند که شاید فردا آن فردا باشد الکیس من دان نفسه و عمل لما
بعد الموت و العاجز من اتبع نفسه هواها و تمنی علی الله الامانی و زنهار که
بخیال عفو و مغفرت و کذا و کذا دست در معصیت نگشاید که ترتب عقاب
بر معصیت امری است اصلی که ظاهر حال آنست و عفو و تجاوز احتمالی
که چون آن نیز گاهی باشد در مقام استیفای بیان خواسته الله که ذکر آن
اهمال کند تنبیها که ظاهر حال کسی که مار او را گزید موتست اگرچه بسا باشد
گاه که نمی میرد اما این ذکر آن مرتبه قرآن است که شخص دلیر دست در دهن
مار برد و تسلی خشنود از بنده که امروز را چه بخواهد هست بالله و السلام علی
من اتبع الهدی السید فخر الدین الاکبری سید فاضل بزرگوار عالی همت صاحب
اقتدار بود و در وقتی که سلطان محمد خدابنده از مذهب اهل سنت بمذهب
حق اهل البیت انتقال نمود سید مشار الیه را بخدمت خود طلبید و از
مقربان مجلس انس گردانید و سید مذکور در آن واقعه آثار تعصب بسیار
بظهور رسانید و جمعی کثیر از امرا و وزرای دولت را که سنی مذهب بودند
بعد الغدر در ابطال مذهب ایشان [illegible] تا انکه بعد از وفات سلطان مغفور
سید مشار الیه را بتهمت موافقت با مخالفان دولت فصحیات نمودند
و بدین وجه شهادتش رسانیدند السید محسن بن السید رضی الدین بن محمد بن السید محمد الرضوی
بن السید رضی الدین بن محمد [illegible] الرضوی القمی سید فاضل صالح معتقدا
بود و والد بزرگوار او در زمان سلطان حسین میرزا از قم بمشهد مقدس
رضوی انتقال نمود و او در انجا بافاده علوم دین و ترویج مذهب آبای طاهرین
اشتغال میفرمود و شیخ محمد بن ابی جمهور بخدمت او رسیده و با او طریقه

معاشرت

معاشرت ورزیده و بعضی از تصانیف شریفه خود را بنام آن سید بزرگوار موشح
ساخته و در ایام مجاورت مشهد مقدس بیمن حمایت او با علمای مخالفین
بحثهای منیف میکرده و الحال آنانکه از اولاد ایشان سید عالم متقی عامل معنی
انسان کامل • صاحب طهارت ملکی • ثمره حدیقه فدکی • امیر محمد جعفر است •
که از غایت شرافت ذات و نفاست گوهر مستغنی از مدح ابن دره الحجر است شعر
ثق لا یجب الزاد الا من التقی • و لا ینبغی للخلان الاذی و الفضل قطعه
نکرده بجز رضای حق و تتبع علم • نه چشم سوی غزال و نه گوش سوی غزل •
من الله تعالی علینا بطول بقائه • و رزقنا مرة اخری شرف لقائه السید [illegible] محمد بن علی [illegible]
[illegible] سمعانی در انساب گفته که او سید بزرگ فاضل نسابه بود و بحجاز
و عراق و خراسان و ماوراء النهر و بصره و خوزستان سفر کرده بود و صحبت
بسیاری از ائمه حدیث رسیده و میان او و پدر من قواعد دوستی محکم بود در
دهستان متولد شد و در جرجان نشو و نما یافت و در اواخر عمر ساری مازندران
وطن ساخت بمن حکایت کرد که استماع حدیث در بغداد از ابو یوسف عبد السلام
محمد بن یوسف قزوینی نمودم و در کوفه از ابو الحسین احمد بن محمد بن جعفر ثقفی
و در جرجان از ابو القاسم اسمعیل بن مسعدة الاسمعیلی و در اصفهان از ابو
علی بن الحسن بن علی بن اسحق وزیر و در نهاوند از ابو عبد الله حسین بن جعفر
موفق قاضی و در بصره از ابو عمر محمد بن احمد بن عمر النهاوندی و سید مذکور عالما
فضل و تمیز بود اما در تشیع غالی و بان معروف بود و من اول در وقت خود
سالی او را در مرو دیدم و بعد از آن در ساری بخدمت او رسیدم و بعضی از
احادیث از او نوشتم و شنیدم ولادت او در صفر سنه اثنتین و سبعین و
اربعمایه بود در دهستان و وفات او در رمضان سنه تسع و ثلثین و خمسمائه
بود السید الجلیل ابو الرضا ضیاء الدین فضل الله بن علی [illegible] الحسنی
الراوندی رافع رایات مذهب اثنا عشری • جامع صفات حمیده بشری • متخلق
باخلاق حمیده نبی الوری • متادب باداب مرتضی ائمه هدی • مروج اسباب
فقر و ایمان بیننا • مقتضی سعادت دین و سلطنت دنیا • معتکف زاویه

الفقر فخری سُوَیْلِی آستانه ومن الناس من یشری جامع علوم دینی مستجمع
معارف یقینی مرجع علما وفضلا ملجاء فقرا وصلحا بود وصورت نسب
شریف وشجره طیبه منیف آن شجره ثمره هدایة وثمره شجره فضل
ودرایة بروج وجدانست نور الله بن محمد شاه بن مبارز الدین مانه بن
الحسین بن نجم الدین محمود بن احمد بن الحسین بن محمد بن ابی المفاخر بن علی
ابن احمد بن ابی طالب بن ابراهیم بن یحیی بن الحسین بن محمد ابی علی بن حمزة بن
علی بن حمزة بن علی المرعشی بن عبد الله بن محمد الملقب بالسلیق بن الحسن
ابن الحسین الاصغر بن الامام علی زین العابدین بن الامام الحسین الشهید
المظلوم بن امیر المومنین علی المرتضی صلوات الله وسلامه علیهم شعر
نسب تضائل المناسب دونه وابلذ من فجر فی الجبهة وضیاء جد چهارم
او سید نجم الدین محمود که اختر فضل وهنر بود واز دار المومنین آمل با والد
بعزم زیارت عتبات عالیات بجانب بغداد توجه نمود واز آنجا بشوشتر
آمده بصحبت سید اجل امیر عضد الله حسینی که در آن وقت نقیب سادات
آن دیار ومقتدای اهالی آن ناحیه بمیمنت آثار بود رسید وچون آن
سید بزرگوار انوار فضل ونجابت وآثار رشد ونقابت از جبین مبین
او مشاهده نمود تکلیف او نموده صبیه قدسیه خود را بحباله او در
آورد وچون سید عضد الله وفات یافت ونسل او منحصر در همان صبیه
بود ضیاع واقطاعی که در شوشتر داشت بحسب ارث واستحقاق بسید
نجم الدین محمود مذکور رسید وبعد از انکه آفتاب حیات آن اختر سپهر
کمال روی بغروب نهاد اختلال بسیار بحال اهالی آن حوالی راه یافت
وبعلت تمادی ریاح حوادث ومحن وتوالی عواصف فترات وفتن و
استیلای اصحاب شقاق واستعلای اهل تغلب ونفاق ساطعه
چراغ علم در آن دودمان منطفی وبحجب تقالیب روزگار بغشه بار مسوا
ومختفی شده بود شعر نه رونق بود دره السیاده وکلاهش بلی احسن الاراده
فتاده هر یکی در زیر باری بسر می رفت ناخوش روزگاری تا آنکه بیکبار

بتوفیق ملک علام والد ابوالمعالی عبدالله فضیعی فخر انساب کرام از پرتو نور وجود
با فضل الخیر والجود سید ضیاء الدین نور الله مذکور نور الله تعالی مرقده بمصابیح الغفران
وبقنادیل الرضوان منور ومستضیء گردید واشعه آن نور ثاقب بر اباعد واقارب
القصه بتوفیق یزدانی وتایید آسمانی فروغ رای آن مظهر الطاف ربانی کشته در
جوانی باتفاق برادر بزرگ خود سید زین الدین علی که از راه شیراز بشوشتر سفر نموده
بود بشیراز آمد ومدتی در آنجا رحل اقامت انداخت وبمطالعه علوم دینی وتحصیل
معارف یقینی دل وجهت همت والانهمت ساخت ودر خدمت مولانا قوام الدین
کربالی ودیگر موالی آن حوالی که از اعاظم تلامذه سید المحققین میر سید شریف
علامه شیرازی بودند باستفاده اشتغال نمود وبا ذکاء فطری قصب السبق از
فضلای زمان واکابر دوران ربوده وچون بعد از استجماع اقسام فضل وکمال بشوشتر
مراجعت نمود تمامی ولایت خوزستان در سلک تصرف وتسخیر سلاطین مشعشع
انتظام یافته بود وشعشعه رایات ایمان علامات ایشان بر فضای آن عرصه
دلکشا تافته هوای جانفزای آن دیار از غبار فتنه وخلاف وشوایب تفرقه
واختلاف صاف شده بود لاجرم اقامت اختیار کرد وچون اصل بود مناسب شرع و
صاحب اعظم خواجه حسین شوشتری را که از خاندان عزت بود بعقد خود در آورد
وبر سجاده نقابت ومسند هدایت نشسته براهین جلیه او در حسم مواد فتن
وعناد اعراف فارقه بحصا مینمود ومسند سیادتش مرجع اکابر واشراف ومامن
خایفان اطراف واکناف بود واز جمله مآثر توفیقات او آنکه بصحبت فیض بخش قطب
المتاخرین سید محمد نوربخش قدس سره رسیده واز تلقین ذکر وانابت یافته
ودر شیراز بصحبت شیخ شمس الدین محمد لاهیجی شارح گلشن راز صحبت بسیار داشته
واز حضرت درویشان از فیض صحبت ایشان نصیب فراوان یافته است وچون
شیوه کریمه نفوس قدسیه اکثر افراد این سلسله علیه بود پیش از صوت طبیعی
بند علایق صوری گسسته واز درکات بعض اسفل سافلین مرتبه حیوانی
رسته وباوج درجه ملکی پیوسته بر کنگره عرش شهود نشسته بود فهم
قد قوم من اقوام اجسامهم فرشیة وانفاسهم عرشیة لاجرم هرگز آن قدسی

صفات باغراض دنیهٔ دنیویه و اغراض ردیه ظهور ابر التفات نمی نمود و دلش
همت را بالوات تعلقات جسمانی و آزوات مستلذات شهوانی نمی آلود بلکه
همیشه همت والا نهمت او بر اکتساب باقیات صالحات و اقتناء درجات عالیات
مقصور بود و از اسباب دنیوی بقدر ضرورت اکتفا نموده فواضل آن را صرف
فضایل و مثوبات اخروی میفرمود و ظهیر السلاطین مشعشع که حلقهٔ ارادت
او در گوش و غاشیهٔ متابعتش بر دوش داشتند هر چند منصب جلیل القدر
صدارت خود را بر وی عرض نمودند قبول نفرمود و بعد از آنکه سلطان سید علی بن
سلطان محسن مبالغهٔ بسیار در آن باب نمود آنحضرت قاضی عبد الله بن
خواجه حسین مذکور را که تلمیذ و فرزند معنوی او بود صدر ایشان ساخت
و خاطر شریف را از وسوسهٔ تکالیف ایشان پرداخت و چون سن شریف
او بحدود تسعین رسید و قوای ظاهری و باطنی ضعیف گردید گرد فتور
بر صحیفهٔ حدقه نشست و ز کمال کلال دیدهٔ آن نظر اثر کرد گوش تیزهوش
کان سموع ملک و جزوس ستعداد قالات در جوش و صوفیان با وجد و سماع هم
آغوش بود و به حسب مثل را … استماع مینمود ما … حلقه
فی آذاننا وقر در قصبهٔ حروف کشید حضرت پادشاه غفران پناه شاه
اسمعیل صفوی انار الله برهانه بتسخیر ممالک خوزستان متوجه شدند
و چون بعد از کشتن سید علی والی خوزستان و تسخیر شهر حویزه و قتل
عام طایفهٔ مشعشع بی توقف بشوشتر نزول اجلال فرمودند سید نور الله
با وجود ضعف و پیری بیمار بود و باستقبال آن پادشاه دین پناه اقدام ننمود
بنابرین بعضی از اجامره و مفسدان آن دیار بقاضی محمد کاشی که صدارت
پادشاه کامکار بود گفتند که سید نور الله بیماری را بهانه ساخته و بواسطهٔ
رابطه که او را با سلاطین مشعشع بوده از استقبال حضرت پادشاه دین
پرور تقاعد نموده آن قاضی جابر که بشرارت ذات و شرارت طبع
و خشونت خلق مشهور و خباثت نفس و قدم استعمال مسکر و ارتکاب
نسبت بجمیع اهل عالم مجهول و مفطور بود گواهی آن اجامره فاجره تبع

قبول نشنید و بمقتضای اشارت علیّهٔ قاهره در مقام مؤاخذه و مصادرهٔ آن
سلالهٔ ذریهٔ طاهره گردید اتفاقا حضرت پادشاه دین پناه در ایامی که بشوشتر
نزول اجلال داشتند حکم فرموده بودند که مردم آنجا درهای خانهای خود را شب
نبندند و هر شب یا دو سه کس از خواص و مقربان بخانهای مردم آنجا سیر
مینمودند و تحقیق مذهب ایشان میفرمودند و از هر کس که حقیقت مذهب
او را می پرسیدند بجای آنکه گوید مذهب شیعه دارم میگفت مذهب سید
نور الله دارم بنابرین حضرت پادشاه در مقام تحقیق حال او شده بعضی از
امرای پادشاه عالیجاه که بخدمت آن سید ولایت دستگاه رسیده بودند خبر
اوصاف کمال و شرح بیماری و اختلال حال ایشان نمود و مقارن آن حکم جهان
مطاع صادر شد که او را در محفّه نشانده بمجلس بهشت آیین حاضر کردند
و چون بر کماهی احوال سعادت قرین و مساعی او در ترویج مذهب حق ائمهٔ
طاهرین اطلاع یافتند مشمول عواطف جدیدش ساختند و ضیاع و اقطاع
او را بدستور قدیم معاف و مسلّم داشتند و آخر در همان ایام بموجب کلام
وحی نظام که نحن بنو عبد المطلب ما عادانا بیت الا و قد خرب و ما عادانا
کلب الا و قد جرب قاضی محمد خانه خراب که چون سگ پلید نفسی قناعت
کرده بود و با آن گزیده خاندان عبد المطلب اظهار عداوت مینمود بنایرهٔ
انتقام الهی و آتش غضب پادشاهی بحال سگان مرد و جان پلید بزبانیهٔ
دوزخ سپرد و سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون و از جمله مصنفات
ایشان که متداول و مشهور شده کتاب صد باب اسطرلاب است که مطمح
انظار منجمان هر دیار و مطلع انوار استبصار حکمای روزگار گشته
نشان هر یک از رقم کلک آن نگار * یابد بروی از مژه گوهرفشان کنند
هر کس که شد حریفی از آنجا بیادگار * تعویذ جان و حرز دل ناتوان کنند
دیگر شرح زیج جدید که مصدر غرایب آثار گوناگون و مظهر بدایع صنع کن
فیکون است دیگر کتاب در علم طب که در معالجات آن موافقت آب و هوای
ولایت خوزستان را رعایت فرموده دیگر رسالهٔ در تفسیر آیهٔ کریمهٔ و اذ قلنا

للملائكة اسجدوا لآدم فسجدوا الا ابليس ابى واستكبر وكان من الكافرين

که انرا بالتماس یکی از اعیان آن دیار تالیف نموده و در انجا بسیاری از حقایق و

دقایق طبع فایق درج نموده وفات اوده

السید ابراهیم الموسوی المشهدی شعشعهٔ علم و سیادت از جبین مبینش

لامع و آثار فضل و سعادت از ناصیهٔ متینش لایح در عنفوان جوانی بعزم

تحصیل علوم دینی و معارف یقینی از خوزستان که دار الملک سلاطین موشعشعیه بود بیرون آمده باستراباد رفت و از انجا بهراة آمده از اهل

مجلس سلطان حسین میرزا و از زمرهٔ مصاحبان میر علیشیر بود روایت

کرده اند که سید قاسم نوربخش بهراة رفت روزی سید ابراهیم مذکور در مجلس

یکی از اکابر نشسته بود که سید قاسم در آمد و خواست که بر سید ابراهیم تقدیم

نماید دست سید قاسم را گرفته نگاه داشت و با او گفت سبب ارادهٔ تقدیم تو

بر من چیست اگر بسبب سیادتست در ما هر دو مشکوک فیهاست و اگر باعث

دعوی مهدویست پدر تو دعوی مهدویت کرد و پدر من دعوی خدایی نمود

و اگر فضیلتست بگو تا بشنوم سید قاسم خجل شده بطرف دیگر نشست و

بیان این سخن سید ابراهیم بر انست که یکی از پدران او که سید علی نام داشت در

ایام حکومت خود بدعوی خدایی متهم شده بود و دعوی مهدویت سید محمد نوربخش

بخش خود مشهورست **السید علی الواعظ القاینی** از فضلا و فصحای خراسان

و در شیوهٔ وعظ و خطابت ممتاز اقران بود چون بلبل خوش نوای منطق

او از شاخسار منبر زمزمهٔ مواعظ و صفیر تذکیر بر بستان بلاغت زدی

انگلزار اسرار روحانیان غنچه‌های شفاه شکفته و برچرخ فیروزه طیلسان

تیلی فراست کردی و در دیوان حقیقت نوبت بیدار کردی رباعی

چون لفظ خوش تو گوهر افشان کرده ۞ در حلقهٔ بگوش از بن دندان کرده

از فلق حروف عارض معنی نو ۞ چون چهرهٔ آفتاب تابان کرده

مشهورست که سلطان حسین میرزا بایقرا در سنه ثلث و ثمانمایه در ابتدای

دولت خود خواست که در خطبه نام حضرات ائمه هدی علیهم التحیة والثنا

ذکر کنند بنابرین حضرت میر سید علی که شیعی امامی مذهب بود مقرر ساخت که خطبه

بخواند بهجوم ناصبیان عوام هرات بمرتبهٔ رسید که او را از منبر بزیر کشیده و

انواع اهانت کردند و حضرت میر کاهی بگفتن شعر خصوص در مدح ائمه اهل البیت

علیهم السلام مبادرت مینمود اند فالحمد ان قصیده ایست که انتخاب آن مذکور میشود

انتخاب

عاشقان عالم جان دوش محضر کرده اند ۞ خلوت دل را بنور خود منور کرده اند

شد سخن و فکر در بات خبر و صف جهان ۞ دیده هر نقشی که از دو هفت منظر کرده اند

جمله اصحاب بوده زان عشق شده جست جوی ۞ رفت تا جایی که بجایی مقرر کرده اند

چشم عقل و پای وهم اینجای کور و لنگ باید ۞ زانکه عقل و وهم را اینجا مسخر کرده اند

شد یقین که نور آن حضرت فنا باید دید رفت ۞ عشق اندانها که این معنی مقرر کرده اند

غایب و حاضر بنا مید گفت با روح القدس ۞ ای که عالم مر ترا در زیر شهپر کرده اند

کیست برگو انکه او تکوین مکونات کرد ۞ رهنما کردند او عقل مقصر کرده اند

گفت جبریلش که او هست آن احد کوالله ۞ و الذین یرفی و ثمر یحسن بنا و ر کرده اند

هست شی اما پدیدار کرده در که ذات او ۞ باوه تازند انکه عقل اینجا کور کرده اند

چون توان دید انکه وهم از درک ذاتش قاصر است ۞ کم هند آنها که این از عقل باور کرده اند

هست این صورت محال و دعوی خصم اینجنین ۞ آن محالاتی که در بحث مقدر کرده اند

از خوانند مر کردن عذاب از عدل حیث ۞ طالمند آنها که این نسبت بداور کرده اند

لا فه کرده از حرام آنکاه کرده آن کنا ۞ مرکزیم عدل را ایشان ستمگر کرده اند

باز گفتش مقصد حق چیست از تکوین کون ۞ خلق عالم چون مر او را تقیه بیکر کرده اند

گفت حب سید عالم محمد کز ازل ۞ شاه تر اقلیم و میر هفت کشور کرده اند

نور پاک او بود اول بجید بن الف عام ۞ بعد از ان ایجاد عرش و فرش و اصغر کرده اند

نور در پشت صفی بد تا بعبد المطلب ۞ پس بفرمان خدا انرا دو پیکر کرده اند

نیمه در پشت عبد الله تا شد مصطفی ۞ نیمه در پشت بوطالب که حیدر کرده اند

شد نبوت ختم بر مختار و بعد از وی بیافت ۞ مرتضی با ولدا او تا بروم نیشتر کرده اند

ز انبیا تا مصطفی وز اولیا تا مرتضی — فرق تعظیم از میانها تا همه برانداز کرده اند
دین حق را نیست و دستان کرده اند آن قوم — کاندرین کور و جهالت ره سفر کرده اند
نسبت جرم و زلل بر مصطفی کردن خطاست — تا سزا قومی که این رای منکر کرده اند
عکس قول ایزد غفار میراث نبی — برده اولادش برای قوت مضطر کرده اند
وانکه میگویند تا کرده خلیفه نقل کرد — از هوا ترک نص و قول پیمبر کرده اند
ای عجب زان قوم کو را تهنیت کرده غدیر — بعد از آن اندر سقیفه رای دیگر کرده اند
بر وفاق رای نا اهلی مقدم کرده اند — برخلاف نص تقدیم موخر کرده اند
خود نبود او یار و در باشد بجای او آنکس — کش نبی و هم خلیفه هم برادر کرده اند
کی تواند بود کس با علم و فضل و قدر او — کز برای شهر علم مصطفی در کرده اند
بوالعجب قومی که منکر میشوند از فضل او — زان خبر کایشان روایت روز خیبر کرده اند
کفر و جهل اهل دین باشد که بر نص رسول — قول حجی فی دیانت را مخیر کرده اند
و ز نهر چار امر و نهی بر حق باو خدا — با چنین حجی بادام معشر کرده اند
حکم نص منبر ز بالا تا اشتران عزا — ترک داده منعکس افعال استر کرده اند
شهسوار دین و دنیا را نشانده در نقال — جنگ کاوی مرد لشکر خود امصد کرده اند
گو صبر از ضعف اسلام از بی کیلاتی نبود — آنچه رو با هان سگ دیو را غضنفر کرده اند
حب تو نبود مکرر در شکفتان ازل — فضل مومن زان شقی نابدکار کافر کرده اند
کی تواند گشت آتش کردن آن نهاد جان — بر ولای حیدر و شبیر و شبر کرده اند
غم عادت دارد آفتاب حق فروا نکسان — کز ولایت درج حفظ امروز در بر
مومنان از سپاه و سیف خصمان باک — چون ولایت با تقیه خود و بکر کرده
کی بود مهر تو پلیدان از تن کاندر ازل — خاک او با آب مهر تو مخمر کرده اند
مبغضت ما عارفان کو هر اصلی شناخت — در پید قطعی بدکاری زما در کرده
شکر ما ندو سال در وی بی اسلام اهل — شیعه خود را از ایمان بس توانگر کرده
کرده کینی با خوارج از نفاق خود شان — باز کردنیان عالم از ایمان معنبر کرده
ایم و یقین باد انصب قوم کایشان — از پی سکنج وز مهر منغر کرده اند
بر سلطان در ولایتش بر کواهی ملک — قاضیان عالم تحقیق محضر کرده اند

یازده معصوم را تا خاتم اسلام بعد شاه — کین امامان از نص حق مقرر کرده اند
آنچه امت کرد با آل نبی با کافران — شکر اسلام و دیلم کافر کی کرده اند
کینه کفر و جهالت داشتند آن قوم بد — از پی مال و جاه و سیم و زر کرده اند
کان قوم کز خود مسلمان شد و مومن از نبی — کز تعصب ترک دین پیمبر جعفر کرده اند
وقت آن آمد که مهدی جلوه گر گردد ز غیب — عیش صافی مومنان زان پس مکدر کرده اند
حکم بر نص کلام و قول پیغمبر کنند — جمع کرد اندر آنچه اعدا ابتر کرده اند
پاک سازد از نفاق و کفر و ظلم و جور و فسق — روی عالم را که زین شیوه مکدر کرده اند
انتقام دشمنان دین برانگیزد زمان — محو سازد حکمها کز رای ابتر کرده اند
وصل آندم ملامت پیش موجود شد — در جزا آنجا از ترویج او مقدر کرده اند
شادمان بر روی خرم از دشمنان کینه — دوستان را چون اعدا محض مضطر
کی تحیر بر ایمان و مومن را بقدر تیغ حق — زانکه خصمان هر دو ر لشکر و محشر
من کنم شاهی چو سر دنیای سکبات — چونکه خاک دولت را تاج هر سر کرده اند
نیستم شایان بنوه دادکه هستم خاک پا — زان سگان دائم که جا بر باب قنبر کرده
عین کلام وی بود نام کگسنا خوف — گو مرا گویم که نام شاه صفدر کرده اند
دست در حبل المتین آورده لم زان پاک — سعی آل اعدای من بیهوده در شر
ملیم در چار سوی هر دو عالم محبت — باب اجداد دم در دین با او مصحر کرده اند

الشیخ الجلیل ابو [illegible] صنف اصالة

در فن جلالت و نباهت شان و قدم دودمان موصوف و معروف بود بو فور تقوی و دین داری و غایة دیانت و بر صیت کاوی از اکثر علمای عالم و سادات بنی آدم ممتاز و مستثنی میبود زبان کلک فصاحتش مفسر حقایق مصحف اسلاف و بیان بلاغت فشانش مبین دقایق کتب محققان. باطن خجسته سیماش مظهر آثار ولایت و رشاد و خاطر فیض نشانش محیط انوار هدایت و ارشاد. بی شایبه مدح گستری از مهر سپهر شریعت پروری در علم تفسیر و حدیث و انشا تالیف شبیه و نظیر نداشت و در زمان سلطان سعید اتابک [illegible] الملک شیراز که وطن اصلی آنجاست بهرات تشریف آورده تا

اقامت افراشت هفتند يکنوبت در مدرسه مهد عليا گوهرشاد آغا بمو
وتضيع خلايق مي پرداخت ودر ماه ربيع الاول برپا ن ميلاد با اسعاد
حضرت رسالت صلعم مواظبة نموده طوايف انام را محظوظ وبهره ور
ميساخت وازمولفات آن سيد ستوده صفات كتاب درج الدرر
كه محتويست بر سير سيد خير البشر ورساله مزارات هرات درميان افاضل
اقطار جهان مشهورست وصحت روايت وبلاغت عبارت آن نقش برالسنه
وافواه خلايق مذكور اشتغال امير سيد اصيل الدين از جهان محنت آيين بباغ
بهشت برين در هفدهم ربيع الآخر سنه ثلث وثمانين وثمانمايه روی نمود
وخاقان منصور بتسلی اولاد امجاد آنجناب توجه كرده سيورغالات سيد
مرحوم را بايشان عنايت نمود انتهی تمام كلام صاحب حبيب السير در ترجمه
آن سيد ستوده سير ومولف گويد كه هميشه اسلاف اين سلسله رفيعه بنا
برعايت تقيه كتب احاديث اهل سنت را درس ميگفته اند وبعلوم ديگر
كمتر توجه ميفرموده اند تا آنكه يكي از بزرگان ايشان از تقيه دلگير شده و
بخاطر راه داد كه برو رعايت حضرت رسالت توجه بايد نمود اگر ظاهر شود
كه در كتب شطری از احاديث صحيحه آنحضرت خواهد بود همان چند حديث
منظور داشته بر سبيل استطراد بمباحثه ديگر احاديث موضوعه
پردازند والا هر كجا موضوع ومفتری است اوقات را بنزول آن ضايع
نسازند لاجرم در يكی از شبهای متبركه نيت نموده بخواب رفت ودر آن
اثنا جمال باكمال حضرت رسول را صلوات الله عليه واله بخواب ديده
كتاب مشكوة را پيش برده از كيفيت صحت وضعف احاديث مذكوره
در آن پرسيد آنحضرت كتاب را گرفته ورق ورق گذرانيدند وبيا آنكه
احاديث آن كه از جمله موضوعات بود مذكور انگشت محو كشيدند والحال آن نسخه
در شيراز در آن سلسله عليه موجود است وهر گاه ميخواهند كه آثار محو
ماثر انگشت قرشكاف آنحضرت ظاهر شود بعد از تقديم مراسم طهارت
واداي صلوة الهی ودرود بر حضرت رسالت پناه صلعم هدنع وآثار محو

آن متميز ميكردند واول كسي از آن سلسله كه بواسطه مضمون اين خواب از
مطالعه كتب حديث اهل سنت اجتناب ورزيد وبتحصيل علوم حكمية وكلاميه
اشتغال نمود امير صدر الدين محمد است چنانكه بعد از اين مذكور خواهد شد
وديگران بمباحثه آن كتب با وسيله عزت خود درميان اهل سنت
ساخته روزگاری ميگذرانيدند وصرف خود دار آن ميدارند السيد الاجل
امير جمال الدين عطاء الله المحدث الدشتكي الشيرازي چهره حال با جمال آيات
لا الله مع آل از فروغ تعظيم وتبجيل علماء امتي كانبياء بني اسرائيل برافروخته
وقامت كمال بی مثال او از كسوه نماي عطای مهرت وثناي المعهد ورثة
الانبياء برافراخته است براهنه توفيق در تفتيش وتحقيق احوال اخبار
وضبط وتنسيق احاديث وآثار كوشيده وعمر گرامي صرف تتبع وحفظ
اقوال وافعال هدايت مآل نموده فنون نقليه از علوم شرعيه را حلة ترتيب وتدوين
پوشيده وجواهر ولآلي احاديث مصطفوي را با تامل تيقظ واحتياط در سلك
تحفظ وانضباط انضمام وانخراط داده صحاح وحسان تحت عالم گيرش تحفة
الاحباء وريحين سير وشمايل دلپذيرش روضة الاحباب وچنانكه صاحب
حبيب السير گفته ستوده سيد انس ملاذ طوايف اكابر واشراف انام وعتبه
عليه اش مجمع اعاظم اولاد امجاد خير الانام بود لوح ضمير منيرش مطرح
اشعه انوار اسرار كتاب الهي وصحيفه خاطر عاليش مهبط لوامع حقايق
اخبار حضرت رسالت پناهي گنجينه اش بجواهر زواهر علوم شرع مشحون
وعقود درر كلمات در مخزن باطن خجسته مياميش مخزون نير شمايل سنوی از
مشارق جمال خجسته مآلش طالع وشعشعه آثار فضايل مرتضوی از مطالع
خصايص علم وكمالش لامع راي عالم آرايش كشاف اسرار معالم تنزيل وطبع مشكل
كشايش حلال معضلات مواقف تاويل زبانش مظهر اسرار تحقيق
ضميرش مظهر انوار توفيق جمال الدين مزين ذاتش علوم شرع حاصل از كلامش
توضيح بيانش كشنده روشن براهل علم هر مشكل كه هر فن وآنحضرت ما تقدم
بزرگوارش امير سيد اصيل الدين در علم حديث بی نظير آفاق گشته ودر ساير

اقسام علوم دینیه وانواع فنون یقینیه ازمعدنان باستحقاق در گذشته اند
چند سال در مدرسه شریفه سلطانیه ودر گنبدی که مقبره حضرت خاقان
منصورست ودر خانقاه اخلاصیه بتدریس وافاده اشتغال داشتند وروز جمعه
یکنوبت در مسجد جامع دار السلطنه هرات بقلم هدایت ازلی رقم ارشاد صحیح
بر الواح خواطر اعاظم اشراف واکابر می نگاشتند اما الحال بنابر موجبی عزلت
وگوشه نشینی باشال این امور التفات نمی نمایند وتمامی اوقات خجسته ساعات
وعبادات ساخته بادخار مثوبات اخروی مشغولی مینمایند سلاطین
ایام وحکام اسلام با قوام ارادت واعتقاد ملازمت آنحضرت را برذمه همت
واجب میدانند ودر ترفیه حال وفراغ بال بآن خدام عالیمقام طریقه اشفاق
مبذول میدارند وانچه میتوانند از مولفات فصاحت صفات حضرت
نقابت منقبت روضة الاحباب فی سیرة النبی والال والاصحاب در اقطار آفاق
اشتهار تمام دارد ودر شایبه شبهه عقل ادراك نظیران کتاب افادت مآب
در آینه خیال امر محال میشمارد ولد ارشد امجد آنحضرت امیر نسیم الدین محمد که
بمیرکشاه مشهور شده اند ایضا در تکمیل علوم وفنون سیما علم حدیث یگانه
زمانه اند وبموجب تعیین حضرت واقف انار الله برهانه در مقبره منوره
مذکوره قایم مقام پدر بزرگوار خویش بوده بلوازم تدریس وافاده قیام می نمایند
وزمره از طلبه از نتایج طبع نقاد آنجناب مستفید وبهره مند میگردند
انتهی تمام کلام صاحب حبیب السیر در ترجمه آن دو سید بزرگوار ومولف
گوید که صورت صحة عقیده امیر جمال الدین از کتاب تحفة الاحبة که بنام خواجه
مظفر بتکچی استرابادی نوشته وغیر آن ظهور تمام دارد ولهذا علامه المولی
لاهوری بعضی از نسخ آن کتاب را حکم بسوختن نمود واما خلف صدق آن
امیر نسیم الدین میرکشاه اگرچه تصنیفی از وظاهر نشده که دلالت بر تشیع عقیده
خود نموده باشد لیکن در کنار بعضی از نسخ کتاب میزان ذهبی دمشقی ناصبی
که مضبوط نزد او بوده بخط شریف او مواخذه چند بر هفوات ذهبی دیده شده
که تشیع دیگران در جنب آن ناچیز گردیده چه یاد از ان میدهد که باعماد

ورجال ومحدثان علمای اهل سنت هرگز نکرده اند انجمله آنکه ذهبی ذهب الله بنوره در احوال
ابراهیم بن عبد الله الصاعدی نوشته که روی عن ذی النون المصری عن مالك
خبرا باطلا متنه اذا نصب الصراط لم یجز احد الا من کانت معه براءة بولایة
علی ابن ابی طالب وجناب میر در بحث قول او که خبرا باطلا بخط شریف نوشته اند که بل الباطل
هو الخاسر الفسل الذهبی الناصبی علیه ما یستحقه انتهی مولف گوید که حدیث مذکور
را ابوالمؤید خوارزمی درکتاب مناقب از حسن بصری روایت نموده وحضرت
امیر سید علی همدانی در بعضی از مولفات خود نیز روایت آن کرده ودیگر محدثین
از اهل سنت در تصانیف خود روایت آن نموده اند پس حکم ببطلان آن باطل وقایل بآن
جاهل بوده باشد ومؤید صحت این حدیث است که سابقا در احوال دار السلام از
کتاب صواعق المحرقه شیخ ابن حجر متاخر نقل افتاده چه آن حدیث قریب است بحسب
معنی باین حدیث که مذکور شد ومع هذا شیخ مذکور حکم بصحت آن نموده ودیگر آنکه ذهبی
در احوال ابراهیم بن یعقوب ابو اسحق السعدی الجوزجانی از بعضی نقاد رجال حدیث
نقل کرده که گفته الجوزجانی کان شدید المیل الی مذهب اهل دمشق فی التحامل
علی علی رضی الله عنه انتهی وذهبی که دمشقی است از شناعت نسبت نصب وعداوة
امیر المومنین باهل دمشق شرمنده شده وجهه دفع شرمندگی گفته که قلت
قد کان النصب مذهبا لاهل دمشق فی وقت کما کان الرفض مذهبا لهم فی
وقت وهو فی دولة بنی عبید ثم عدم ولله الحمد النصب وبقی الرفض خفیفا
خاملا انتهی وجناب میر رحمه الله در تحت عبارة ذهبی که ثم عدم ولله الحمد
النصب الخ بخط شریف نوشته که قلت کلا بل جمیع اهل الشام ناصبیون
لم یعدم الی یوم القیمة انتهی مولف گوید مؤید حکم جناب میر است آنکه
ابن خلکان که قاضی شام بوده در ترجمه علی بن جهم قرشی بعد از بیان آنکه
علی مذکور امیر المومنین علی را علیه السلام دشمن میداشت گفته که حب علی
با تسنن جمع نمیشود واین کلام ابن خلکان صریح است در آنکه اهل سنت
همه ناصبی ومبغض حضرت امیر اند ولهذا اکثر علمای ماوراء النهر فتوی
نوشته اند که در مسلمانی واجبست که بغض علی بن ابی طالب داشته باشد

غایة الامر چون اظهار بغض حضرت امیر وخاندان نبوت امری شنیع است
عوام اهل سنت را بنوازان انقباض وتنفر است مصلحت در اشاعة آن
ندیده اند دیگر آنکه ذهبی در احوال احمد بن ازهر نیشابوری بعد از نقل مدح
وتوثیق علمای رجال گفته که ولم یتکلموا فیه الا لروایته عن عبد الرزاق عن
معمر حدیثا فی فضایل علی یشهد القلب بانه باطل انتهی وجناب میر در حاشیه
آن بخط شریف نوشته اند که الحکم ببطلان الحدیث بمجرد شهادة القلب
باطل عند النقاد والقلب الذی یشهد ببطلان حدیث فی فضایل علی علیه السلام
هو قلب شیطان قلاب او محل القاء الوساوس الشیطانیة انتهی دیگر
ذهبی در احوال ازدی این حدیث را باسناد او از جابر نقل نموده که قال
کنا نتحدث ان النبی صلی الله علیه وآله وسلم عهد الی علی سبعین عهدا
لم یعهدها الی غیره آنگاه گفته که این حدیث منکرست وجناب میر در حاشیه
آن نوشته اند که کلام الذهبی منکر جدا فی هذا المقام یدل علی شدة انحرافه ونصبه
جزاه الله شرا انتهی دیگر آنکه ذهبی در احوال ازهر بن عبد الله الحرازی الحمصی
نوشته که تابعی حسن الحدیث ینال من علی رضی الله عنه انتهی وجناب میر
نور الله روحه بنسایم الجنة در حاشیه آن نوشته اند که قول لیس بحق
ینال من علی حسن الحدیث بل هو من اکذب الناس واقسمهم قلبه لعنه
الله الی یوم القیمة انتهی دیگر در انجا که ذهبی ذکر احوال سدی مفسر مشهور
کرده واختلاف علمای رجال در توثیق وتضعیف او ذکر کرده واکذب او را
بسبب نسبة او بتشیع راجح ساخته جناب میر نوشته اند که العجب من الذهبی
انه من نسب الی التشیع فهو من اکذب الناس عنده واما من نسب الی النصب
فهو من اوثق الناس واصدقهم عنده فالله المستعان من شدة تحامله
وانحرافه ونصبه دیگر آنکه ذهبی در ترجمه خالد بن عبد الله قسری نوشته که
از امرای معاویه بوده ودر حرب صفین با حضرت امیر مقاتله نموده وبعد از آن
چندین سال بر سر منابر لعن آنحضرت میکرده گفته که هو صدوق لکنه ناصبی
بغیض ظلوم وجناب میر رحمه الله در حاشیه آن نوشته اند حاشا وکلا

بل هو من اکذب الکذابین واظلم الظالمین فان من سب علیا ویقع فیه فالظاهر
انه لیس له دیانة ولیس هو من اهل الروایة وکان شدة تحامل الذهبی وغایة بغضه
بآل علی حملته علی وصفه بالصدق والله الهادی انتهی دیگر آنکه ذهبی در احوال
سعید بن عمیر این حدیث را باسناد او از ابن عمر روایت نموده که حضرت رسالت
فرموده یا علی انا اخوک فی الدنیا والآخرة آنگاه حکم کرده که این حدیث موضوع است
وجناب میر در حاشیه آن نوشته اند که کلا وحاشا بل هو حدیث ثابت من طرق کثیرة
فضحه الله وجزاه من حکم بوضع الاحادیث الصحیحة لسوء مذهبه من الخروج والنصب
والحدیث المذکور اخرجه الترمذی فی جامعه وقال هذا حدیث حسن غریب و
اخرجه الحاکم وصححه فلا التفات الی الذهبی انتهی دیگر آنکه ذهبی [illegible] انتهی دیگر
آنکه ذهبی در احوال سلیمان بن عبد الرحمن دمشقی حافظ گفته که ابو حاتم را بلید وفی
تمیز وتحقیق حدیث صحیح وضعیف وما ثبت آن میدانسته وآنگاه بسبب ذکر مثل
[illegible] او بوده راضی شده که او را فاقد تمیز گوید وبنا برین خواسته که برهان بر
اثبات تمیز او کند لاجرم در رد کلام ابو حاتم نوشته که قلت بلی والله کان یمیز ویدری
هذا الشان بعد از آن گفته که اخرج له الترمذی عن الولید بنا ابن جریج عن عطاء
وعن عکرمة عن ابن عباس انه بینا هو جالس عند رسول الله اذ جاءه علی فقال
یا رسول الله تفلت القرآن من صدری قال افلا اعلمک کلمات ینفعک بما تعلمت
صدر له فقال اجل قال اذا کانت لیلة الجمعة فقم باربع رکعات تقرا فیهن یس
والدخان وتنزیل وتبارک ثم تدعو وذکر الحدیث وهو مع نظافة سنده حدیث
منکر جدا فی نفسی منه فالله اعلم فلعل سلیمان شبه له وادخل علیه کما قال
فیه ابو حاتم لو ان رجلا وضع له حدیثا لم یفهم انتهی کلامه وجناب میر قدس سره
دران مقام که ذهبی نوشته که فی نفسی من هذا حدیث مذکورست نوشته اند که انما
نشا هذا الکلام الصحیح من وساوس نفسه الخبیثة وتورطه فی الغلو فی النصب
انتهی وایضا جناب میر مولوی نکته لطیفه فرموده در حاشیه کلام ذهبی که گفته فلعل
سلیمان شبه له وادخل علیه آنچه نوشته اند که قلت اولا یقول بلی والله کان
یمیز وهنا یقول لعله شبه له وادخل علیه کما قال ابو حاتم وظاهر هذا الکلام

لعوال
ان الذهبي حلف بالكذب اولا فما الاعتماد بعد هذا بكلامه انتهى ديگر ذهبى در
حلبس كلى حديثى باسناد او از ابى هريره روايت نموده كه قال قال رجل يا رسول الله
زوجت بنتي وانا احب ان تعينني بشئ قال ما عندى شئ ولكن ايتني بقارورة
وعود شجرة قال فاتاه فجعل يسلت العرق من ذراعيه حتى امتلات القارورة
قال خذها ومر بنتك ان تغمس هذا العود فى القارورة فتطيب به فكانت اذا
تطيبت شم اهل المدينة رائحة ذلك الطيب فسموا بيوت المطيبين انتهى
نوشته كه قلت هذا منكر جدا انتهى وجناب مير در حاشيه آن نوشته اند كه
قلت المنكر هو الذهبى حيث حكم بنكارة هذا الحديث فى تطييب بنت النبى صلعم
وما وجه نكارة هذا الحديث وقد اخرجه ابو يعلى والطبرانى باسانيد متعددة
كما يفهم من كلام الشيخ ابن الحجر فى شرح صحيح البخارى ولم ار احدا ضعفه غيره والله
انى لا اجد ريحا انتن من الذهبى ومن كتابه هذا كانه ريح اهل السقر انتهى
مولف گويد مخفى نيست كه ذهبى از اكابر علماى حديث و رجال اهل سنت است
وهرگاه جناب مير او را هدف سهام تعرضات مذكوره ساخته و اعتقاد خود را
در بطلان نقل و روايت او بر وجه مذكور اظهار كرده باشد ظاهر ميشود كه
اعتقاد او در باره مصنفات ديگر محدثان اهل سنت نيز از اين قبيل است
و از اينجا معلوم ميشود كه اين سلسله عليه درس كتب حديث اهل سنت را از
اسباب تقيه و وسايل معاش خود ساخته بوده اند و اعتقادى بصحت آن كتب
و حقيقت مذهب مصنفان آنها نداشته اند و بالجمله از طى شگفتگى آن
تعرضات مخفيه مثال كه دماغ مذهب مركوم ذهبى با صبى صال از اعتدال پريشان
وآشفته حال است وضمير مومنان حميده خصال از مشاهده انوار جمال آن
مانند بوستان خيال نسيم دين اصيل مير كشاه بمشام جان مقيمان كوى
آشنائى ميرسد نظم اگر كه ز شهر آشنائى است ، داند كه متاع ما كجائى است
و العاقل يكفيه الاشارة والله الموفق السيد الامير غياث الدين محمد
ابن السيد الشريف الحسينى الهروى على خصال مهر شعار يوسف خلق
گردون شكوه نور راى ضياء او بود شامل ، سپهر قدر مهر گه حد نعت او

چو شكر واجب تكرار ميكند قايل ، بلند مرتبه ذاتى كه راى روشن او
چو صبح در همه ماهيتى بود داخل ، سيادت از نسب سر بلند او عالى
سعادت از نسب پاى بوس او عاجل ، خلاصه بدن خاكى خراسان اوست
كه سينه است خراسان و ذات او چون دل ، بر وجهى كه از ابيات مذكوره كه ملا بيانى
در مدح آن مظهر الطاف يزدانى گفته مفهوم ميشود آن سيد بزرگوار فاضل و
داراى طبع پاكيزه و نكته دان بوده طبع نقاد او صراف درر معانى و لطف كثير
الاسعاد او چاره ساز فقيران وادى پريشانى ، اصل وى از شيراز است
و والد او مير عزيز الدين يوسف در ايام سلطان حسين ميرزا بهرات رفته و
ولد خلاصه سادات زادان آب و هوا نشو و نما بوده و تحصيل علوم متداوله
بخدمت ملا شيخ حسين هروى و شيخ الاسلام تفتازانى نموده و در زمان
سلطنت حضرت صاحب قران مغفور در خراسان بمنصب صدارت و لوائى
قيام مينمود و آخر بواسطه شرارت بعضى مفسدان بحكم امير خان تركمان كه
حاكم خراسان بود در روز چهار شنبه هشتم رجب سنه سبع و عشرين و
تسعمايه شهيد شد گويند كه در آن محل قطعه گفته نزد امير خان فرستاد كه اين
يك بيت از آنست نظم يا حق از جهد مرا بكشى و لكيسن ، كه ما قبح كن با تو حق
و از لطايف كلمات جناب مير آنست كه چون او در ايام غم انجام عاشورا دستار
كبود بر سر مى نهاد و مردم هرات نيز كه اكثر سنى اند با او بضرورت موافقت
مينمودند روزى امير خان مذكور از او پرسيد كه وجه دستار كبود بر سر نهادن
شما درين ايام ظاهر است اما اين سنيان كه دشمن خاندان اند چرا دستار كبود
بر سر نهاده اند جناب مير در بديهه فرمودند كه از آن طرف نيز جمعى كثير كشته
شده اند و ايضا از لطايف سخنان اوست كه چون صاحب قران مغفور [illegible]
نمود و تسخير بغداد نمود قبور بعضى از مخالفان را خراب نموده روزى شخصى
در هرات جناب مير را خبر داد كه شاه اسمعيل استخوانهاى ابو حنيفه را از
قبر بيرون آورده سگى بجاى او دفن فرموده مير در بديهه گفت [illegible]
كه بود و بعضى لطيفه اخير را بر نسبى امير يوسف اصفهانى نسبت ميدهند علم

السيد راجو بن السيد حامد الحسيني البخاري الهندي بيان اصل و نسب
و کیفیت انتقال اسلاف او بخارا و از بخارا بولایت هند در مجلس دوم ازین کتاب
سبق ذکر یافته و سید راجو مذکور سیدی فاضل عالی همت صاحب کرامت شجاع
جواد نیک نهاد بود و در ارشاد اهل هند خصوصا طایفه بلوچ مساعی جمیله نمود
و در اظهار مذهب آبای خود التزام تقیه نمی فرمود حکایت کنند که چون سید
راجو بقصد ملازمت پادشاه مغفور همایون پادشاه متوجه دهلی شد و پادشاه
مذکور چون سابقا صیت بزرگی و کرامت او را از اهل هند شنیده بود بخود
قرار داد که هر گاه نزدیک آید او را استقبال نماید ملا عبد الله هندی لاهوری
که مخدوم الملک لقب داشت و مخدوم گروه مروان حمار و جگر گوشه هند جگر
خوار بود چون آن عصبیت را شنید در مقام منع پادشاه مذکور شد و از روی
جاهلیه تصلب و تعنت سید مزبور پرداخت و او را برفض و بدعت منسوب
ساخت و گفت که تعظیم و استقبال او باعث سلب استقلال شما در ولایت هند
میشود و در ارکان دولت شما خلل می افتد پادشاه در جواب هیچ نفرموده تا
روز دیگر که سید راجو نزدیک دهلی رسید پادشاه سکاسن طلبیده از
دولتخانه بیرون آمد که باستقبال رود در آن اثنا مخدوم الملک رسید
و در استقبال او منع بیش از پیش نمود و اظهار کرد که او مبتدع و بی دیانت است
و تواضع او موجب خلاعت از دین و خلل در دولت است حضرت پادشاه
چون بتازه فتح ولایت هند نموده بودند و هنوز امور سلطنت استحکامی نیافته
بود و با اهل هند در مقام استمالت و مدارا می بودند لاجرم متوقف گشته و نمودند
که من از برای تعظیم دین و ملاحظه اکثر بزرگی از اولاد سید المرسلین است استقبال
او میخواستم حالا که شما میگویید که استقبال او منافی دین و مخالف آن است از آن
میگذریم و آخر آن پادشاه عالیجاه بنابر غایت محبت که بخاندان ولایت داشتند
فرزند دلبند سلطنت حقیقی و مجازی جلال الدین محمد اکبر غازی را با بیرم خان که
وکیل السلطنه بود باستقبال فرستادند و چنانچه لایق باطلاق کریمانه پادشاهی
بود عنایتهای بسیار فرمودند نقلست که چون میر حاجی سیستانی که حاکم

لاهور

لاهور بود مخدوم الملک را بسبب موافقت او با یکی از خارجیان آن زمان حبس نموده
در اثنای حبس کتابتی بشیخ عزیز الله عباسی ملتانی ساکن سلطانپور نوشت
و از او التماس نمود که در خلوات و عقیب صلوات جهت خلاصی او توجهی نماید و
دعای خیری کند و شیخ مذکور مردی بود فاضل صالح پسندیده که در اوایل
تحصیل فضایل حضرت رسالت را بخواب دیده که دست مبارک بر روی عزیز
او مالیده و رقم قبول بر صحیفه حال او کشیده روایت کنند از شیخ مذکور که گفت
چون بنابر التماس مخدوم الملک توجه نمودم دیدم که حضرت رسالت صلی الله علیه
و آله و سلم با جمعی از اصحاب کرام در موضعی نشسته اند و سید راجو بر زانوی
مبارک خود نشانده اند پیش رفته سلام کردم و گفتم که یا رسول الله ملا عبد الله
شماست و چندین روز است او را حبس کرده اند بفریاد او برسید آنحضرت بجانب
سید راجو اشارت نموده فرمودند که چکنم که این فرزند من از دست او خون می
و آخر شیخ عزیز الله مضمون واقعه را بآن مزور مزوره اعلام نمود و او را بتوبه و
استغفار امر فرمود مشهور است که چون سید راجو در مذهب خود شیوه تقیه
نمی ورزید و لهذا آزار بسیار از اعیان جفاکار میکشید روزی کسی از روی
نصیحت باو گفت که چون در مذهب آبای شما تقیه جایز است چرا شما از تعرض
اغیار نمی پرهیزید و در پناه تقیه نمی گریزید سید راجو گفت می ترسم که تقیه کردن
من موجب خارجی شدن فرزندان من شود و الحق این سخنی است لطیف
پسندیده که از زبان عقل صد تحسین شنیده و حدیث من ابتلی ببلیتین
فلیختر ایسرهما مؤید گردیده الشیخ حسن ابن السید زین العابدین ابن السید راجو
المذکور حسن احفاد سید راجو اخلف من سلاله و خیر من احفاد و اخلاف
تعصب بجور اشعه نجوم الذات و او را با صاحب این مقاله چندین رسائل و
رسالات است و این فقیر حسب تجنیه برکثرت تامل او در تحقیق مذهب ائمه
اطهار و شدت توغل او در تزییف مطالب اغیار بعضی از اسوله او را که
از نواحی سند و سیوی بود ببلده الخلافه لاهور فرستاده با اجوبه آن مذکور
میسازد سوال اول آنکه چه دلیل مذهب شیعه اثنا عشریه بر مذهب ... تقدم

جعفر است علیه السلام **جواب** آنست که چنانکه بنقل علمای شافعی مذهب شافعی ثابت
میشود و بنقل اصحاب حنفی اعتقاد میکنیم که مذهب حنفی آنست که ایشان میگویند
همچنین بنقل اصحاب امام جعفر علیه السلام و مجتهدان و علمای شیعه اثنا عشریه ثابت
میشود که مذهبی که دارند مذهب امام جعفر است و آنکه اهل سنت و جماعت مذهب
امام جعفر را ندانسته باشند یا گویند که ما نمیدانیم که مذهب شیعه اثنا
عشریه مذهب امام جعفر است ضرری بمذهب شیعه نمیرساند چنانکه حنفی
مذهبان مذهب شافعی را نمیدانند و ندانستن ایشان خللی در مذهب شافعی نمیرساند
و همچنین برعکس و ایضا ملا سعد الدین تفتازانی که از اکابر علمای اهل سنت
و جماعة است در حاشیه شرح مختصر اصول عضدی بقرب اختلافی که در جواز
بیع امهات اولاد و عدم آن در میان صحابه واقع شده اعتراف بآن نموده که
مذهب شیعه مذهب امیر المؤمنین علی است علیه السلام زیرا که در مقام دلیل بر اینکه
مذهب حضرت امیر جواز بیع است گفته که قول بر جواز را شیعه از آنحضرت
نقل کرده اند و مذهب ایشانست و ایشان مذهب آنحضرت را بهتر میدانند
اینست حاصل کلام مولانای مذکور پس اگر بعضی از اهل سنت و جماعت گویند که ما
نمیدانیم که مذهب شیعه اثنا عشریه مذهب حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام است
محض مکابره و عناد خواهد بود **سؤال دوم** اگر اهل سنت و جماعت نیز دعوی کنند
که مذهب ما مذهب امام جعفر است چرا که ابو حنیفه شاگرد امام جعفر بوده پس این
اختلاف از کجاست **جواب** آنست که علمای اهل سنت و جماعت این دعوی نمیکنند
و لهذا در بعضی از کتابهای خود نوشته اند که ابو الحسن اشعری در فلان سال
مروج مذهب اهل سنت و جماعت بوده و حضرت امام علی بن موسی الرضا علیهما السلام
در فلان سال مروج مذهب شیعه اثنا عشریه بوده و ظاهر است که مذهب شیعه
غیر مذهب اهل سنت و جماعت است پس چگونه مذهب اهل سنت مذهب علی بن
موسی الرضا و جد او امام جعفر باشد و اگر چنین بودی بایستی که بگویند که
در فلان سال علی بن موسی الرضا نیز مروج مذهب اهل سنت و جماعت بوده
که مذهب اهل سنت و جماعت مذهب امام جعفر باشد یعنی

که از روی جهل بزبان جاهلان اهل سنت جاری شده اما آنها که از حقیقت مذاهب
خبر دارند این را نمیگویند و پوشیده نماند که از اینکه کسی شاگرد شخصی باشد
لازم نمی‌آید که مذهب آن شخص داشته باشد نمی‌بینی که ابو حنیفه شاگرد مالک
نیز بوده و مذهبی علیحده دارد و همچنین احمد حنبل شاگرد شافعی بوده
و مذهبی دیگر دارد و ابو الحسن اشعری شاگرد ابو علی جبائی معتزلی
بوده و مذهبی دیگر دارد و نظیر این بسیار است و ایضا شاگردی ابو حنیفه
نسبت بحضرت امام جعفر علیه السلام این قدر بوده که از آنحضرت بعضی از احادیث
شنیده و چون حضرت او را از منکران میدانسته ازو تقیه میبوده
و اظهار مذهب حق با وی نموده و او را منکر در باب عمل بقیاس تشنیع کرده
و الزام نموده و او را از آن منکر دیده و تفصیل ردی که آنحضرت در این باب
با ابو حنیفه نموده اند در کتاب حیوة الحیوان که تصنیف یکی از علمای
اهل سنت و جماعت است مذکور است **سؤال چهارم** اگر در مذهب شیعه
مجتهد هست یا نیست اگر هست پس مذهب ایشان مذهب مجتهد است نه مذهب
امام جعفر و مجتهد گاه بر صواب است و گاه بر خطا و مذهبی که احتمال خطا
داشته باشد صواب نخواهد بود **جواب** که مجتهدان در مذهب شیعه اثنا عشریه
بسیارند لیکن از این لازم نمی‌آید که مذهب مذهب مجتهد باشد بلکه اصل
مذهب منسوب بامام است و ایشان بقدر فهم و استعداد خود در آن
اجتهاد میکنند چنانکه اهل سنت نیز مذهب خود را یکی از شافعی و ابو حنیفه
و مالک و احمد حنبل مستند میسازند و ایشان را امام و مجتهد بالمذهب
میگویند و مجتهدان در مذهب ایشان مانند مزنی و ابو یوسف و
محمد بن الحسن شیبانی را مجتهد فی المذهب میگویند و نسبت مذهب
بایشان نمیدهند و اگر چنین بودی بایستی که اصول مذاهب اهل سنت
منحصر در چهار نبودی بلکه متجاوز از چهار هزار بودی و از اینجا ظاهر شد
که لازم نمی‌آید از اینکه مجتهدان شیعه در فهمیدن کلام امام خود که
اینکه اصل مذهب امام ایشان احتمال خطا داشته باشد

کلام برهان بر عصمت ایشان ثابت شده و ظاهرست که در مذهب معصوم
و افعال و اقوال او خطائی باشد بخلاف مذهب چهار امام اهل سنت که هر یک از ان
چهار امام را با دیگری مخالفت تمام و در ابطال مذهب او و صاحب اهتمام است
و همچنین جمعی از اصحاب ایشان که در بیان چهار مذهب اجتهادات کرده اند با ایمه
خود مخالفتها بسیار نموده اند و طریق ابطال فتاوای ایشان را پیموده تا آنکه
الحال در بسیاری از مسایل بقول اصحاب ایشان فتوی میدهند و فتوی امام
مذهب را اعتباری نمی نهند و مع هذا خطای مجتهدان مذهب شیعه که
علما را از مشکوة نبوة و ولایت اخذ کرده اند و اجماعات ایشان بحضور امام
علیه السلم انتظام یافته و بنای کار بر نصوص مفیده علم و یقین و آثار منقول
از فتاوای صادقین نهاده اند نه در مرتبه خطای ائمه اهل سنت و مجتهدان
ایشانست که مبنای احکام و اقوال بر مجرد اجماع و اجتماع جمعی از جهال و اعمال
قیاس و استحسان و ظن و تخمین و مستنبط از اخبار موضوعه زمان بنی امیه
و امثال ایشان نهاده اند و هذا در جایی که مجتهدان شیعه در فهمیدن کلام
خدا و پیغمبر و امام علیهم السلم با هم مخالفت کنند چنانکه مثلا یکی گوید سلام در
نماز مستحب است و دیگری گوید واجب است یقین میدانیم که مذهب امام
بحسب ظاهر ازین دو بیرون نیست و نحن نحکم بالظاهر والله یتولی السرائر
بخلاف آنکه دیگری گوید که سلام نه واجبست و نه مستحب و این معنی را اصلا از
سخن امام فهم نتوان کرد بلکه کلام امام صریح در خلاف آن باشد که این حکم را
یقین میدانیم که خطاست و اکثر مخالفتها که ابوحنیفه و شافعی و امثال
ایشان با علمای شیعه نموده اند ازین قبیل است که مبنای آن بر قیاس و
استحسان و ما شابه آنست و کلام ائمه و احادیث ایشان بر خلاف آن دلالت
دارد و [illegible] ایشان [illegible] ایشان مذهب ساخته اند اصلا فهم
[illegible] باشد **سوال چهارم** اگر شیعه بچه دلیل میگویند
که مذهب [illegible] است و مذهب دیگران باطل است **جواب** دلیل آنست که
[illegible] که مذهب شیعه اثنا عشریه مذهب اهل بیت و عترت پیغمبر

و در کتب شیعه بدلیل عقلی و نقلی ثابت شده که ائمه اهل بیت طاهر و معصوم اند
از خطا الی شیعه ثابت میشود که مذهب ایشان حق است زیرا که مذهب معصوم
و معصوم بر حق است و این نیز ظاهرست که حضرت پیغمبر بموجب حدیث انی
ترکت فیکم ما ان تمسکتم به لن تضلوا ابدا کتاب الله و عترتی اهل بیتی امت
۱ خود را متابعت کتاب خدا و عترت خود که بمعانی آن کتاب عالم اند وصیت نموده
و هیچ دلیلی عقلی و نقلی نیست که ما را متابعت ابوحنیفه یا مالک یا شافعی یا
حنبل جایز باشد پس شیعه که تمسک بعترت پیغمبر نموده اند از ضلالت دور
باشند و فرقه حقه ناجیه ایشان باشند و حدیث مذکور در کتب حدیث اهل
سنت و جماعت مذکورست و صحت آن پیش ایشان مقرر و مشهور **سوال پنجم**
اگر هر یک از ائمه اثنا عشر علیهم السلم را مذهب علیحده بوده یا همه ایشان یک مذهب
داشته اند اگر همه یک مذهب داشته اند چرا از حضرت امام جعفر نسبت میدهند
و مذهب آنحضرت شهرت یافته **جواب** آنست که مذهب ایشان همه یکی است
اما چون بعضی از ائمه معصومین که در زمان بنی امیه بودند بواسطه خوف
ایشان نمیتوانستند که تفصیل مذهب خود را آشکارا بمردم تعلیم نمایند و در آن
باب تصنیف کنند لاجرم آن مذهب بنام ایشان مشهور نشد و چون حضرت
امام جعفر صادق ع در زمان خلفای عباسی بود و آنقدر خوف که از بنی امیه
داشتند از ایشان نداشتند بلکه قدمای عباسیان در باطن همه شیعه بودند
لاجرم آنحضرت آشکارا تعلیم و ارشاد مردم میفرمودند و احادیث بمردم میرسانیدند
و تفاصیل از اصحاب ایشان ضبط میکردند بنابرین مذهب شیعه بنام شریف
ایشان نسبت یافت و در تواریخ مذکورست که در کوفه و بغداد راویان احادیث
آنحضرت زیاده از هفتاد هزار بوده اند **القاضی ابوحنیفة النعمان بن محمد بن
منصور بن حیون المغربی** در تاریخ ابن خلکان و تاریخ ابن کثیر شامی مسطورست که او
یکی از فضلای مشار الیه بود و در علم و فقه و دین و بزرگی بمرتبه رسیده بود که
نزدیک بران نتوان رسید و در اصل مالکی مذهب بود و بعد از ان بمذهب امامیه
انتقال نمود و او را تصانیف بسیارست مانند کتاب اختلاف اصول المذاهب

وکتاب اختیار در فقه وکتاب اقتصار در فقه وکتاب الدعوة للعبیدیین
واز ابن زولاق روایت نموده که نعمان بن محمد قاضی در غایت فضل واز اهل قرآن
وعلم بمعانی آن بود وعالم بود بوجوه فقه واختلاف فقها وعارف بود بوجوه
لغة وشعر فحل وتاریخ وبحلیه عقل وانصاف آراسته بود ودر مناقب اهل
البیت چندین هزار ورق تالیف نموده بود بر نیکوترین تالیفی والطف ترتیب
وسجعی ودر مثالب اعدا ومخالفان ایشان نیز کتابی تالیف نموده بود واورا
کتابهاست که در ان رد بر ابو حنیفه کوفی ومالک وشافعی وابن سریج وغیر
ایشان از مخالفان نموده واز مصنفات او کتاب اختلاف الفقهاست که
در ان نصرت مذهب اهل البیت نموده واورا است قصیده در علم فقه وابی حنیفه
مذکور همراه معز لدین الله خلیفه فاطمی از مغرب بمصر آمد ودر ماه رجب سنه
ثلاث وستین وثلثمایه در مصر وفات نمود واورا اولاد امجاد بجای فضلا
بود از ان جمله ابو الحسن علی بن النعمان وابو عبد الله محمد بن النعمان که در زمان
بود وبعد از ان اقضی القضاة مغرب ومصر وشام وحرمین شریفین زادهما الله
شرفا وخطابت وامامت واحتساب آن ولایت بایشان مفوض بود وابن
زولاق در اخبار مصر گفته که از قضاة مصر کسی یاد ندارم مانند محمد بن نعمان
مذکور ندیدم ونه در عراق مانند او قاضی شنیدیم وان مرتبه اورا از روی
استحقاق وآراستگی بعلم وصیانت واقامة حق ودینداری حاصل شده بود
وچون محمد بیمار شد پسر خود عبد العزیز را در قضای مصر نایب خود ساخت
وعزت ومرتبه عبد العزیز نزد عزیز اسمعیل بجای رسید که در یکی از ایام
عید اورا با خود ببالای منبر برد وتفصیل احوال باقی اولاد نعمان وتاریخ وفات
ایشان در تاریخ ابن خلکان سمت تحریر وبیان یافته بانجا رجوع نمایند
القاضی محمد بن عبد الله المعروف بابن ابی جعفر البغدادی منصب قضای
بعضی از نواحی بغداد باو متعلق بود ابن خلکان گفته که از عجایب دنیا
در سرعت بدیهه وجودت فهم وحاضر جواب بود که هر چه از او سوال میکرد
بر فصیحترین لفظی وملیحترین سجعی واورا مسایل واجوبه لطیفه است که

آنرا در کتابی تدوین کرده اند ودر میان مردم مشهور است ورؤسای عصر وفضلای
دهر همیشه مسایل غریبه لطیفه باو می نوشتند واو بی توقف جوابهای لطیف میگفت
وابو محمد مهلبی وزیر ملک معز الدوله دیلمی جمعی یاران داشته بود که سوالات
مضحکه وضع میکردند واز وی می پرسیدند وقاضی نیز بر طبق آن سوالها جوابهای
ظریفانه که طبع هر یک از اهل فضل وارباب هزل را خوش می آمد میگفت و
از جمله جوابهای او آنست که عباس ابن معلی کاتب باو نوشت که چه میفرماید حضرت
قاضی وفقه الله تعالی در حق یهودی که زنا کرده با نصرانیه واز ایشان فرزندی متولد
شده که تنش ماننده آدمی ورویش چون روی گاو است والحال ایشان گرفته
موقوف بحکم حضرت قاضی داشته اند قاضی در جواب او از روی بدیهه نوشت
که هذا من اعدل الشهود على ملاعين اليهود بانهم اشربوا حب العجل في صدورهم
حتى خرج من ايورهم وارى ان يناط براس اليهودي راس العجل ويصلب على عنق
النصرانية الساق مع الرجل ويسحبا على الارض وينادى عليهما ظلمات
بعضها فوق بعض والسلام ونیز آورده اند که روزی جوانی ظریف از خادمان
وزیر مهلبی در حضور وزیر از قاضی پرسید که حد قفا چیست قاضی در جواب
از روی عتاب گفت ما اشتمل عليه جربانك ومازحك فيه اخوانك وادبك فيه
سلطانك وباسطك فيه غلمانك فهذه حدود اربعة یعنی حد قفا محل
احاطه گریبان وموضع مزاح کردن برادران ولت کردن خواجگان ودستگیر
غلامان وغلامباره گان نشست آنست چهار حد قفا ابن خلکان گفته که جمیع
مسایل قاضی بر این اسلوب مرغوب واقع است واگر خوف تطویل نمی بود بسیاری
از ان را ذکر میکردیم ودر وقتی که صاحب ابن عباد ببغداد قاضی را در خانه وزیر
مهلبی دید واورا بغایت پسندید در باب انصاف او بفضل وقدرت او
بر نوادر جد وهزل وسلک نظم کتابتی باستاد ابن العمید نوشت واز اشعار
قاضی که دلالت بر صحت عقیده او دارد این چند بیت در کتاب کشف الغمه مذکور
یا من یسائل دایبا عن کل معضلة سخیفة * لا تکشفن مغطا فلربما کشفت جیفة
ولرب مستور بدا کالطبل من خبر القطیفة * ان الجواب لحاضر لکنني اخفیه خیفة

وادبك به

الا ان اعداد رعية التي سياستها الخليفه — وسيوف اعدائها بها ضاماتنا ابنا السقيفه
تقترب من اسرار آل محمد جلا طريفه — تعنيكم عادوا لما آلت وابو حنيفه
وارتكم ان الحسين اصيب في يوم السقيفه — ولاي حال لحدت في الليل فاطمة الشريفه
ولما حيت شيخيكم من وطي حجرتها المنيفه — آوه لبنت محمد ماتت بغصتها أسيفه

در سال سیصد و شصت و هفت وفات یافت **القاضی ابو القاسم علی بن محمد بن ابی الفهم التنوخی** از فضلای فصحای شیرین ادا و حاجب آستان سید مرتضی علم الهدی است ابن خلکان گفته که او از ملک زادهای تنوخ بوده و در علم و فهم قصب السبق از اقران می ربود و در علم کلام و حکمت خصوصا فن نجوم مهارت تمام داشت ثعالبی در حق او گفته که از اعیان اهل علم و ادب و افراد ارباب کرم و حسن شیم بود مشربش بغایت عالی و شیوه اطلاق او را حاصل شده بود و زبان حالش بمضمون این کلمات مترنم بود **شعر**
ان اردت فاني سبحة ناسك — او اقترحت فاني مدرعة راهب
وان احببت فاني تفاحة فاتك — او اثمرت فاني محنة شارب
نظم
میان زهد و رندی حالتی دارم عجب ایام — که هیچ از حالتم تسبیح یا پیمانه بیزاره
چندین سال قضای بصره و اهواز از جانب خلفای بغداد باو مفوض بود و چون او را معزول ساختند بخدمت سلطان سیف الدوله بن حمدان که از اعاظم سلاطین شیعه امامیه بود رفت و در انتظام مهام خود از او استمداد نمود و سیف الدوله او را تعظیم و تکریم بسیار فرمود و کتابتی در سفارش او بخلیفه نوشت و خلیفه بموجب التماس سیف الدوله منصب قضای بصره و اهواز را باو تفویض نمود و در مرتبه و وظیفه او افزود و وزیر مهلبی و بعضی دیگر از وزرای شیعه عراق بصحبت او مایل بودند و در رعایت و حمایت او بنهایت مبالغه و تعصب بکار می بردند و او را ریحانه علمای شیعه می شمردند و او را اشعار دلپذیر بسیار است ولادت او در انطاکیه در روز دوشنبه بیست و ششم ذی الحجه از سال دویست و هفتاد و هشت بود از آنجا ببغداد آمده تحصیل فقه و حدیث و غیر آن نمود و در سال سیصد و چهل و دو وفات یافت

القاضی ابو علی المحسن بن ابی القاسم علی بن محمد بن ابی الفهم التنوخی
فرزند فاضل ارجمند قاضی ابو القسم است که قبل از این احوال او مذکور شد ابن خلکان گفته که ثعالبی پدر و پسر را در یک باب ذکر نموده اما پدر را مقدم آورده و بعد از آن نام پسر برده گفته که هو هلال ذلك القمر وغصن هاتيك الشجر والشاهد العدل لمجد ابيه وفضله والفرع المشيد لاصله والنائب عنه في حياته والقائم مقامه بعد وفاته **نظم**
پدری را که چنان خلف است — مادری را که چنان پسر است
آفتابش بر آستین قباست — ماهتابش بر آستان در است
و عبد الله بن حجاج بغدادی در مدح او گفته **شعر**
اذا ذكر القضاة وهم شيوخ — تخيرت الشباب على الشيوخ
ومن لم يرض لم اصفعه الا — بحضرة سيدنا القاضي التنوخي
و از مصنفات او کتاب فرج بعد الشدة است و او را دیوان شعری است بزرگتر از دیوان پدر و دیگر مصنفات دارد و از ابو بکر صولی و دیگر علما استفاده فرموده و آخر در بغداد اقامت نمود و تا وقت وفات بدرس حدیث اشتغال می فرمود و سماع حدیث او صحیح و شعر او فصیح و مهارت او در علوم ادبیه آشکارا و صریح بود و در اوایل حال از جانب بعضی از وزرا و عمال بقضای قصر و بابل اشتغال داشت بعد از آن خلیفه بغداد مطیع لله قضای عسکر مکرم و کوه کیلویه را باو مفوض ساخت و آخر او را معزول و بدیگر مناصب و حکومات ساختند و ابن کثیر آورده که در وقتی که طایع خلیفه دختر ملک عضد الدوله را خواستگاری نمود خطبه عقد را قاضی مذکور خواند ولادت او در شب یکشنبه بیست و ششم شهر ربیع الاول از سال سیصد و بیست و هفت بود در بصره و وفات او روز دوشنبه بیست و پنجم محرم بود از سال سیصد و هشتاد و سه در بصره بود

القاضی ابو القاسم علی بن المحسن علی بن محمد بن ابی الفهم التنوخی
پسر قاضی ماضی است ابن کثیر شامی گفته که او از اعیان فضلای روزگار بود ولد بالبصرة سنة خمس وستين وثلثمائة وسمع الحديث سنة سبعين وقبلت شهادته عند الحكام في حداثته وتولى القضاء بالمداين وغيرها وكان صدوقا محتاطا الا انه كان يميل الى الاعتزال والرفض و ابن خلکان گوید که از آثار او این قدر بمن رسیده که با ابو العلاء معری شیوه مصاحبت می ورزیده و شعر بسیار

یاد داشت وایشان خانواده بزرگ اند وجمعی از ایشان فضلا وظرفا بوده اند
وخطیب او را در تاریخ بغداد ذکر نموده وگفته که او تحصیل علم حدیث نموده بود
ودر ایام جوانی جمیع حکام او را عادل ومقبول الشهاده میدانستند وتا
آخر عمر مقبول ودر حدیث صدوق بود وبعضی اوقات قضای مداین وبعضی
از ان باو مفوض بود وبعضی احیان قضای اذربایجان وآن نواحی باو متعلق
بود وولادتش در منتصف شعبان سنه خمس وستین وثلثمایه در بصره ووفاتش
در یکشنبه اول محرم سنه سبع واربعین واربعمایه بود **القاضی ابو تراب**
نوح القزوینی از نواد شیعه قزوین وفضلای سعادت قرین بود شیخ عبد
الجلیل قزوینی رازی در کتاب نقض آورده که روزی ناصبی مجبر قاضی را گفت که ما
شما را کافر میدانیم قاضی در جواب گفت که از آوه تا ساوه همان قدر راه است
که از ساوه تا آوه یعنی چنانکه دانی هستی نه بیش ونه کم ودر اختیار تمثیل
باوه وساوه لطیفه ایست که بر عارف بحال اهالی آن دو بلد مخفی نخواهد
بود ونزدیک است بجواب قاضی ابو تراب آنکه روزی معاندی بیکی از بزرگان
روزگار گفت که من معتقد شما نیستم آن بزرگ در جواب گفت که هرچه آری
بری صدق پیش آور که اعجاز چه آرند آن برفت **القاضی نظام الدین**
الاصفهانی اقضی القضاة عراق ودر فنون فضل یگانه آفاق بود جناب خود
در بعضی از رباعیات اشعار بان نموده وگفته **رباعیة**
لا یبلغ طالب لعلی مرقاتی • الّا وبدا لی مدی الغایات • طلبت من العمر علی حنا
ایات بها الدهر ولا آن یاتی • با خواجه شمس الدین محمد صاحب دیوان و
برادرش خواجه عطا ملک وپسرش خواجه بهاء الدین محمد صحبت داشته و
از ایشان تربیت یافته ودر مدح ایشان قصاید دارد که در انها ایثار ابواب
مذهب شیعه اثنا عشریه ستوده واظهار شکر آن نعمت بجا آورده وعقد
سلطان المحققین خواجه نصیر الدین محمد طوسی طاب الله مشهده بنو رسیده
ودر بعضی از قصاید خود اشعار بمدح او نموده واز جمله قصاید او آنچه افتتاح آن
بمذهب اهل البیت نموده وختم آن بمدح خواجه بهاء الدین محمد فرموده این قصیده است

لله درکم یا آل یاسینا • یا انجم الحق اعلام الهدی فینا
لا یقبل الله الا فی محبتکم • اعمال عبد ولا یرضی له دینا
ارجو النجاة بکم یوم المعاد وان • جنت یدای من الذنب الافانینا
بلی اخفف اعداء الذنوب بکم • یلی الثقیلة للحشر الموازینا
من لم یتولکم فی الله لم یر من • نار لظی وعذاب القبر تسکینا
لاجل جدکم الافلاک قد خلقت • لولاه ما اقتضت الاقدار تکوینا
سماه ابن اکلة الاکباد منقطعا • اذ جر حرب ابیکم یوم صفینا
طورا یجادلکم بالسیف منصلتا • نغرا بالسهم یهوی قلبکم حینا
من ذا یماثل علیا فی ولایته • یا مستعید اری الا مجانینا
اسم علی العرش مکتوب کما نقلوا • من یستطیع له محوا وتزیینا
من حمد الله والحبل المتین ومن • وصی حبیبی نوری ولاه تعیینا
مولی المنابر فی صف الجدال ومن • اقام قطعا علی الحق البراهینا
من یطعم وصنع الاضیاف فاسعف • ویوثر کرما بالزاد مسکینا
من لا یلبس الدرع یوما لروع من قبل • لا یکتسبه وراء الظهر تحصینا
من مثله کان ذا حجر وحاضنه • له تدوّن سر الغیب تدوینا
ومن کهرون من موسی اخوته • للخلق من خیر الرسل تبیینا

تقریر دعجا منه عندی کفو کرها • نبّأ العتاق من الخیل البراذینا
عن الکواذب ان قلت الحیاد سنا • تری طهارس بطریق العقل تنحینا
مهما تمسکت بالاخبار طایفة • فقولوا بالدین ولاه یکفینا
یوم الغدیر جری الوادی فطم علی • قری قوم هم کانوا المعادینا
انی علیه وما استعدت باقی • بل الهم النفس روح القدس تلقینا
شبلاه ریحانتا روض الجنان فقل • فی طیب ارض ذکت بهما الریاحینا

مَن مثل فاطمة الزهراء منقبةً — من ذا يقيس بأذناب عرانينا
يحصي مناقب اهل البيت حاصرها — لو كان يضبط عدّا رمل يبرينا
فهما تر اصف عقدًا في مديحهم — في نظمه ودرّ نضد للجو تضمينا
قل للنواصب كفّوا لا ابا لكم — لشيعة الحق يا اعدا الله تهوينا
أعاد عهد ملوك الترك دولتهم — فرادهم بهما الدين تمكينا
هذا ابن صاحب ديوان الممالك قد — اوهى قواكم ولمّا يأل توهينا
جمّ المناقب في قمع النواصب قد — امضى عزيمته يجزي الملاعينا
ارض كساها الملك الامن هيبته — ارامها الغضنفر لا يخشى السراحينا
عن المنابر نحّى المبغضين لهم — نرى لاعينهم بالمنع تنحينا
يرى عليّا ولي الله مدّخرا — للحشر اولاده الغرّ الميامينا
يغري بساكن قبر بالغريّ فلا — يخلو من البر زوّارا ساكنينا
براهبا رسول الله معجزة — من بعد ستّ ملوّث وستّينا
مشارة ارخيت من دون مشهده — تودّ لو زينت بالزهر تزيينا
موشّى بعرض كساه تربة عطرت — نشر الثناء افاد الدهر تحسينا
من اصفهان راى انقادها وراى — على ولائهم للنفس توطينا
وشمّ تربة ذاك الباب منيته — ما دام يألف ذاك الماء والطينا
لو ارغم الله انفا شمّ تربته — تعاف في جنبها وردا ونسرينا
هذي المودة في القربى يثاب بها — فيما تقدّمت لا منّا ولا تحمينا
ما الخلائف في ايام دولتهم — ما استسلموا ملّت القوانينا
ما للاكارم ما احتموا ذلك ولا — حضّوا الملوك عليه والسلاطينا
فليدع بالعفو نقابا المقام له — وليبذلن صالح دعوهم قولوا امينا

و این دو قدما یکی که از مشرب تشیع خبر میدهد از نتائج طبع فیاض اوست **رباعی**

لا ارتضي سوى هدى نبيّ ووليّ — لا ابتغ الباطل والحقّ جليّ
في الشر فلا في ابن حرب بطلا — لكنني من شيعة مولاي عليّ

قالوا اللجج الصعقة لاجل الحرب — لا لا ابيع شيعتي بالعرب
لختار على التشيع النصب عسى — لا لا وزر سالة النبي العربي

الخطيب ابو يحيى عبد الرحيم بن محمد بن اسماعيل بن نباتة الفارقي اگرچه از طائفه جذام بود اما در محبت خاندان کرام تمام بود و اگر با وجود نداری سبب که آب و هوای کرام دیار و خطیب شیرین کلام گرامی شهریار اعیان شعار بود چه گفتند که ابن نباته صاحب خطب مشهوره در علوم ادبیه امام بوده و در خطبه خود که اجماع بر بی نظیری انها او منعقد گشت گوی سعادت از فارسان مضمار فصاحت ربوده و اصل او از میافارقین بود و در حلب نشو و نما یافته و در ایام سلطان سیف الدوله بن حمدان خطیب حلب و طبیب تعب خاربات مجاهده طلب بود و بنهایت تقوی و صلاح اراسته بود و در یکی از رؤیاء صالحه حضرت رسالت صلوات الله علیه بخوابش دیده بود که آب دهن مبارک در دهن او انداخت و او را بمنصب خطابت سرافراز ساخت و ولادت او در سال سیصد و سی و پنج بود و در سال سیصد و هفتاد و چهار وفات یافت **الخطيب ابو الفتح يحيى بن سلام بن الحسين بن محمد الحصكفي** در کتاب انساب سمعانی مسطور است که حصکفی بکسر حاء مهمله و سکون صاد مهمله و فتح کاف و در آخر فا نسبه است به حصن کیفا که مدینه ایست از دیار بکر و از مشاهیر منتسبان ابو الفضل مذکور است که خطیب میافارقین و یکی از افاضل دنیا بود و در فن شعر امام بارع جواد الطبع رقیق القول در نظم و نثر و خطب او مشهور آفاق است و او مرد دانا بافت و در تشیع غالی بود چنانکه از شعر او ظاهر میشود و گفته که من در سال پانصد و پنجاه بخدمت او رسیدم و اجازه جمیع مسموعات خود را بخط خود جهة من نوشت و از جمله اوراد که جمعی من از او روایت کرده اند ابو عبد الرحمن عسکر بن اسامه نصیبی بود در بغداد و ابو الحسن علی بن مسعود الاسعودی در [illegible] و ابو الخیر سلامة بن نعیم ضریر بود در قلعه جعبر و جعفر بن شروان ضریر الادیب در بلخ و صاعد [illegible] البیهقی در [illegible] بود و بواسطه غیر ایشان نیز از او روایت دارم ولادت

او در حدود سال چهارصد و شصت بود و وفات او در سیافارقین در سال پانصد
و پنجاه و یك و در تاریخ ابن کثیر شامی مسطور است که یحیی بن سلام مذکور امام
زمان خود بود در بسیاری از علوم از فقه و ادب و نظم و نثر لیکن در تشیع
غلو داشت و ابن جوزی بعضی از اشعار او را در تاریخ خود ذکر نموده و از انجمله
این چند بیت است که در بعضی از قصاید خود بعد از غزل کوفیه مدح اهل البیت
کرده کما ساعدة و کفته **شعر** وسایل عن حب اهلی فقلت لها ان حبهم

هیهات ممزوج بلحمی و دمی حبهم للهدی والرشد ● حیدرة والحسنان بعده ثم علی وابنه محمد
وجعفر الصادق وابن جعفر موسی ویتلوه علی السید ● اعنی الرضا ثم ابنه محمد ثم علی ابنه المسدد
والحسن الثانی ویتلو تلوه محمد بن الحسن المفتقد ● فانهم ائمتی وسادتی وان لحانی معشر وفندوا
ائمة اکرم بهم ائمة اسماؤهم مسرودة تطرد ● حجج الاله علی عباده وهم الیه منهج ومقصد
قوم لهم فضل ومجد باذخ یعرفه المشرك والموحد ● قوم لهم فی کل ارض مشهد لا بل لهم فی کل قلب مشهد
قوم منی والمشعران لهم والمروتان لهم والمسجد ● قوم لهم مکة والابطح والخیف والجمع والبقیع الغرقد

علی ابن الحسین الواعظ الغزنوی ابن کثیر شامی کفته که او واعظ
خوش تقریر صاحب تصرف و نا نیر بود و در مجلس او جمع کثیر و جم غفیر از آ
و وزیر و صغیر و کبیر حاضر میشد و قبول بسیار از عامه اهل روزگار
او را حاصل شده بود و خاتون زوجه مستظهر جهت او رباطی در باب
ازج بنا نهاد و اوقاف بسیار بر و وقف کرد و او را جاه عریض بهم رسید
و ابن جوزی در کتب خود بسیاری از مقالات وعظ او نقل نموده و کفته
روزی از و شنیدم که میگفت حرمة حزن خیر من اعمال اعمال یعنی
یك دسته حزن و خوف الهی بهتر از خروارهای عمل و همچنین کفته که
او شیعی بود و بنا بر همین معنی در منع او از وعظ سعی نمودند و باز اذن
یافت و سلطان مسعود تعظیم او مینمود و بمجلس وعظ او حاضر میشد
چون سلطان مسعود وفات یافت مخالفان در مقام اهانت و اذای او
شدند و او در همان ایام بیمار شد و در محرم پانصد و چهل و هشت وفات
یافت و در رباطی که ماوای او بود مدفون کردید **المولی الکاشفی**

الواعظ الکاشفی السبزواری مجموعه علوم دینی
و سفینه معارف یقینی بود از علوم غریبه مانند جفر و تکسیر سیمیا آگاه و در فن
نجوم صاحب دستگاه بود نفسی با تاثیر و عبارتی دلپذیر داشت در بلاغت
شیخ عهد و مسیح مهد و سحبان زمان و حسان بیان بود در تاریخ حبیب
السیر مسطور است که مولانا کمال الدین حسین واعظ در علم نجوم و انشا مثل
زمان خود بود و در سایر علوم نیز با امثال و اقران دعوی برابری مینمود باواز
خوش و صورت دلکش بامر وعظ و نصیحت می پرداخت و بعبارات لایقه و
اشارات رایقه معانی آیات بینات کلام الهی و غوامض اسرار احادیث رسالت
پناهی مبین میساخت صباح روز جمعه در مسجد جامع امیر علیشیر بلوازم
آن کار شرایط اهتمام بجای آورد و روز سه شنبه در مدرسه سلطانی
وعظ میکفت و چهارشنبه بر سر مزار پیر مجرد خواجه ابو الولید احمد ایضا
در اواخر اوقات حیات چند گاه در حظیره سلطان احمد میرزا روز پنجشنبه
بان امر می پرداخت و چون سفای اجل موعود در رسید در سنه عشر
و تسعمایه مهر سکوت بر لب زده عالم آخرت را منزل ساخت مصنفات مولانا
کمال الدین حسین بسیار است و آثار خامه بلاغت دثارش بیشمار از انجمله
جواهر التفسیر و تفسیر مختصر آن و مواهب علیه و انوار سهیلی و مخزن الانشا
و اخلاق محسنی و روضة الشهداء و اختیارات نجوم در میان مردم مشهور است
و گاهی بگفتن شعر نیز میل مینمود و از جمله قصاید او که در مدح حضرت امیر
المومنین واقع شده دو بیت مذکور میسازد **نظم**

ذریتی سوال خلیل خدا بخوان تا ● وز لا ینال عهد جوابش بکو ادا
کردد ترا عیان که امامت نه لایق ● آنرا که بود بیشتر عمر در خطا

و توضیح این مقال علی سبیل الاجمال آنست که مطابقه جواب با سوال در
ذریتی و لا ینال و علو مقام حضرت ابراهیم از طلب محال دلیلی است بدیع
المثال بر آنکه ظالم اکر فی الحال لایق امامت نیست بهیچ حال و تفصیل این
استدلال با نقض و ابرام در کتاب مصایب النواصب که از مولفات این فقیر

مستهام است تحت تقریر و تحریر بر آید باتجا رجوع نمایند و ماجرایی که میان
حضرت مولوی و اهل سبزوار واقع شده در احوال اهل سبزوار از مجلس اول
گذشته اگر خواهند باتجا رجوع نمایند **رئیس القرا عاصم بن ابی النجود**
بهدلة الکوفی شیخ ابو علی طبرسی در مقدمهٔ تفسیر کبیر خود گفته
که عاصم قرآن را بر ابو عبد الرحمن سلمی خوانده بود و او بر حضرت امیر المؤمنین علی
علیه السلم و نیز بر زر بن حبیش خوانده بود و او بر عبد الله بن مسعود و در
کتاب تیسیر جزری مسطورست که عاصم امام قاریان کوفه بود و بعد از ابی
عبد الرحمن سلمی ریاست ایشان باو منتهی گردید و بر جای او نشست و طالبان
علم قراءة از هر دیار باو پیوست و او جمع کرده بود میان فصاحت و اتقان
و تحریر و تجوید و خوش آوازترین مردم بود ابو اسحق سبیعی بسیار میگفته
که من کسی بهتر از عاصم ندیده ام و عبد الله بن احمد بن حنبل گفته از پدر خود
احوال عاصم را پرسیدم گفت مردی صالح خیر ثقه است و ابن عیاش گفته
که در وقت احتضار موت عاصم بر بالین او رفتم دیدم که این آیه را که ثم
ردوا الی الله مولاهم الحق تکرار میکند بر وجهی که گویا در نماز ایستاده است
و در تاریخ مسطورست که عاصم یکی از ائمه قراءة است و صدوق است
در حدیث و شیخ عبد الجلیل رازی در کتاب نقض الفضایح گفته که اتفاق
را اکثر ائمه قراءة شیعی مذهب اند مانند کوفیان و مکیان و مدنیان
و بصریان و امثال او مقتدای شیعه اند در قراءة و در موضع دیگر گفته که
ائمه قراءة عاصم و حمزه و کسائی که شیعی بوده اند و باقی علی ما سابقا مذکور
شده وفات او در سال یکصد و بیست و هفت یا بیست هشت واقع شد و از
راویان عاصم حفص که ربیب او و پسر زن اوست و اعلم اصحاب عاصم بقراءة
عاصم بوده بشهادت صاحب تیسیر و یحیی بن معین شیخ بخاری مشهور ایامی
مذهب است و لهذا ذهبی دمشقی ذهبی المذهب بوده گفته که او در قراءة ثقه
و ضابط است و حال او در حدیث بخلاف آنست **حمزة بن حبیب بن عمارة بن**
اسمعیل الزیات الکوفی شیخ طبرسی گفته که او قرآن را بر حضرت امام

صادق علیه السلام خوانده و نیز بر اعمش سلیمان بن مهران خوانده بود و اعمش
بر یحیی بن وثاب و او بر علقمه و مسروق و اسود بن یزید و ایشان بر عبد الله بن
مسعود و نیز حمزه بر حمران بن اعین خوانده بود و او بر ابو الاسود دئلی
و ابو الاسود بر حضرت امیر المؤمنین علیه السلام و در کتاب تیسیر مسطور
که حمزه امام اهل زمان خود بود در قراءة بعد از عاصم و اعمش و ثقه و بزرگ و
حجت و قیم و مجود کتاب خدای تعالی بود و عارف بعلم فرایض و عربیه و حافظ
حدیث و صاحب ورع و عابد و خاشع و ناسک و زاهد و قانت بود و در
فضایل نظیر خود نداشت و تحصیل معاش خود از وجه تجارت میکرد و روغن
زیت از عراق بحلوان می برد و پنیر و جوز از آنجا بکوفه می آورد و ابو حنیفه
باو میگفته که تو در دو چیز بر ما غلبه کرده که در آن با تو نزاع نداریم قراءة
قرآن و علم فرایض مولد او در سال هشتاد و وفات او در سال یکصد و پنجاه
و شش بود **ابو الحسن علی بن حمزة الکسائی الکوفی** شیخ طبرسی گفته
که او قرآن را بر حمزه و بر ابان بن تغلب و غیر ایشان خوانده بود و در کتاب تیسیر
مسطورست که کسائی امام اهل زمان خود بود در قراءة و اعلم ایشان بود در قرآن
و ابو بکر بن انباری میگفته که در کسائی چند چیز جمع شده که اعلم اهل زمان
است در نحو و یگانهٔ ایشانست در عربیه و اوحد ایشانست در قراءة و ازدحام
مردم بجانب او انقدر بسیار بوده که بر شوار بود ضبط می نموده اند و بنابراین
کرسی می نهاده و در میان ایشان می نشست و تلاوة قرآن جهت ایشان میکرد و
یحیی بن معین میگفته که کسی ندیده ام که اصدق لهجه باشد از کسائی وفات او
در هفتاد سالگی در سال یکصد و هشتاد و نه واقع شد **الخلیل بن احمد بن عمرو بن**
تمیم الازدی ابو عبد الرحمن البصری مخترع علم عروض نحوی کامل الفهم
قد اطلعها بعون الله تعالی حجت فصاحت ارباب لسان گشته اند و بر حسب
فطرت دورا از خطا و صواب اشام شبهات دور آورد صفحات اهل و نقد ترید
شکسته گردانید **اللهم** علیهم سوره زاد [illegible] و لیل بی چراغ هدایت بدست
ابو عبد الله محمد بن عثمان غواص نیشابوری که خود را از اولاد

ملوک عجم ظاهر نموده در رساله زهنلک که از مولفات اوست گفته که
خلیل بن احمد در اصل از اولاد ملوک عجم بود که بر شیعیان ایشان را
یمن فرستاد با سپه سالاری که نام وی اهزن بود ششصد مرد بود
هزار مرد را هزیمت کردند و سیبویه نیز از آن نژاد بود خلیل زبان
و شعر ایشان راست کرد بکتاب العین و کتاب العروض و سیبویه
زبان عرب راست کرد بکتاب نحو پس من این تالیف کردم و زبان عجم را
بان راست نمودم و در کتاب طبقات النحاة از سیرافی نقل نموده که خلیل
در استخراج عروض باعلی غایة رسیده و آن مخصوص باوزان شعر عرب
گردانیده و بنا و اول حالی بتالیف کتاب عین که ضبط لغة بان منتظم
میشد اشتغال نمود و او از زهاد دنیا بود و همیشه ملازمت علوم نحو و
دیگر الثقات نیز نموده و از وی منقولست که میگفتند که اگر در اهل علم ولی
خدا نخواهد بود پس خدای تعالی را در روی زمین ولی نخواهد بود و از ما نقل
انقطاع او از دنیا آنست که سلیمان بن علی بن حبیب بن مهلب بن ابی
صفره ازدی که والی اهواز بود کتابی از اینجا باو نوشت و التماس نمود که
جهت تادیب اولاد او باهواز توجه نماید خلیل چون کتاب را مطالعه نمود
نان خشکی بیرون آورد و برسول سلیمان نمود و گفت تا من این نان را
نان هست و مادامی که آن هست بسلیمان حاجت ندارم رسول گفت پس
من از جانب تو بسلیمان چه جواب گویم خلیل در نظم این ابیات شروع نموده
گفت شعر ابلغ سلیمان انی عنه فی سعة * و فی غنی غیر انی لست ذا مال
سخا بنفسی انی لا اری احدا * یموت هزلا و لا یبقی علی حال
الرزق عن قدر لا الضعف ینقصه * و لا یزیدک فیه حول محتال
و الفقر فی النفس لا فی المال نعرفه * و مثل ذاک الغنی فی النفس لا المال
ابن خلکان آورده که چون آن قطعه بسلیمان رسید راتبه را که سابقا
باو میداد قطع نمود و خلیل در آن باب فرمود شعر ان الذی شق فمی ضامن
للرزق حتی یتوفانی * حرمتنی خیرا قلیلا فما * زادک فی مالک حرمانی

رجون

رجون این قطعه بسلیمان رسید از کرده خود پشیمان گردید و در آن باب معذرت
نامه بخلیل نوشت و راتبه او را بر سبیل سابق مقرر داشت و خلیل در آن باب
گفت شعر و زلة یکثر الشیطان ان ذکرت * منها التعجب جاءت من سلیمانا
لا تعجبن لخیر زل عن یده * فالکوکب النحس یسقی الارض احیانا * و خلیل استاد
سیبویه است و جمیع آنچه در کتاب خود نقل نموده از اوست و هر جا که گفته
سألته یا گفته که قال یا اکثر ذکر قایل او نموده باشد مراد او از آن خلیل است
و ایضا سیوطی از دیگران نقل نموده که خلیل از ایوب و عاصم احول و غیر ایشان
روایت داشت و سیبویه و اصمعی و نضر بن شمیل از او اخذ نموده اند و او مرد
خیر متواضع صاحب زهد و عفاف بود و یکسال حج میکرد و یکسال جهاد
بغزا و جهاد اقدام مینمود و نقلست که او در مکه دعا کرده بود که حق سبحانه و
تعالی علم عروض را برو مفتوح گرداند و در علم موسیقی نیز مهارت تمام داشت
از نضر بن شمیل منقولست که خلیل در بصره خانه از خص داشت و قدرت بر
دو فلس نداشت و تلامذه او بعلم او کسب اموال میکردند و خلیل ابی بوده در
فهم بود که تا انکه گفته اند که در عروض بعد از مجاهده بسیار ترک نمود و آن
ما تره کای او آنست که پیش یکی از اهل روزگار دوایی تاریکی چشم بود که مردم
بان نفع بسیار می یافتند و چون آن مرد وفات یافت روزی شخصی پیش
خلیل اظهار تاسف بر فوت آن طبیب نمود و احتیاج خود را بآن تقریر نمود
خلیل گفت آیا آن نسخه در میان هست آن شخص گفت نه خلیل گفت ظرفی که آن
دوا را در آن میساخته موجود است گفت دارم گفت آن ظرف را پیش من بیار
چون آن را پیش او آورد هر بوی که داشت بینی داشت و انواع بوها بقوت
شامه هر یک از اجزای آن دوا را استنباط نمود تا پانزده جزو از آن دوا
آن گاه او معتقد آن سوال نمود و آن دوا را ساخته بمردم داد و از آن نفع یافتند
بعد از آن نسخه را در میان کتب آن طبیب دیدند و چنان ظاهر شد که
اجزا شانزده بود پانزده از آن همان اجزا که خلیل گفته بود و از اقوال و کمال
خلیل است که آدمی خطای معلم خود را مادام که با دیگری مجالست نماید

و در تذکره عبدالله بن معتز مسطور است که خلیل بن احمد اعلم مردم آن
بنحو وخوض او در دقایق آن از هیچ کس بیشتر است نادرهٔ دهر و استاد
اهل عصر بود و اول کسی است که اختراع علم عروض کرد و آنرا میزان شعر
ساخت و منشأ اختراع او آن بود که روزی در بصره از کوچهٔ کازران
میگذشت از کوفتن کدین ایشان آوازهای مختلف شنید و بخاطرش گذشت
که از اینجا اصلی میتوان استنباط نمود که کسی بران سبقت نگرفته باشد
آنگاه علم عروض را بر وجهی که درمیان مردم شایع است وضع نمود و خلیل
ذکی صاحب فطنت و عالم باحوال ادوار کاد و اخبار اهالی اعصار بود و
با این همه شاعر حاذق و ادیب بارع فایق و در علم موسیقی نیز او را
کتابی است معروف و از نفایس تصانیف او کتاب عین است که جمیع
اصول کلام عرب را در آن جمع کرده و از یونس نحوی نقل است که خلیل را
ذکا و فطنت در آن مرتبه بود که از لغة عرب سایر لغات را استنباط
میکرد و از حسن بن علی مهلبی روایت است که خلیل را بازگشت بلیث
ابن رافع بن نصر بن سیار بود و لیث از بهترین منشیان زمان بود
و در علوم ادبیه و نحو و شعر و لغة عرب مهارت عجیب داشت و با آل
برمك اختصاص تمام داشت و بانشای دیوان عمل میکرد پس
خلیل نزد او رفت و چون لیث را بر حقیقت حال و مراتب فضل و کمال
اطلاع حاصل شده او را رعایت بسیار نمود و بی نیاز ساخت و خلیل
مدتی در آن فکر بود که تحفهٔ لایق جهت لیث بهم رساند و میدانست که
از اقسام مال چیزی را در نظر لیث موقعی نیست و بهیچ چیز آن قدر
خوشحال نمیشود که بطرایف آداب بنابرین اهتمام در تصنیف کتاب
عین و اتمام آن نمود و بعد از اتمام آنرا بخط خوب و قطع مرغوب تزیین
داده بلیث فرستاد و لیث از آن کتاب بسیار خوشحال شد و وقعی عظیم
در خاطر او یافت و صد هزار درهم بجایزهٔ آن جهة خلیل فرستاد و زبان
بعذرخواهی تقصیر گشاد و بعد از آن لیث روز و شب اوقات خود را صرف

مطالعه

مطالعه آن کتاب میکرد و ملول و افسرده نمیشد و هرجا که مطالعه او منتهی میشد
آنرا از برمیکرد و چون از خدمت برامکه مراجعت مینمود از ابتدا مطالعه میفرمود
تا آنکه نصف کتاب را بترتیب حفظ کرد اتفاقا در آن اثنا لیث کنیزی در نهایت
حسن و جمال خرید و در خانهٔ یکی از دوستان خود او را منزل مهیا ساخته پنهان
از خاتون خانه با او میبرسید و چون خاتون دختر عم لیث بود و مع هذا صاحب
مال و جمال بود و پیش از آن نهایت محبت باهم داشتند این مضمون را شنید
آتش رشك و غیرت از کانون سینه اش شعله کشید و سوگند یاد کرد که زیانی
عظیم بلیث رساند و چون با خود تأمل کرد که لیث را بروای زیان مالی نیست
و دیده بود که بآن کتاب بسیار شعف و رغبت دارد تا آنکه جمیع ملاهی و لذات
از خود دور ساخته و شب و روز خود را بر بالای آن کتاب انداخته لاجرم
کتاب عین را عین النار ساخته بسوخت و چون لیث از خانهٔ آل برمك
مراجعت نمود فی الحال یکی از خادمان را یاد کرد که کتاب را بیار و چون ظاهر شد
که کتاب پیدا نیست نزدیك بود که از غصه هلاك شود و بنابر کمان آنکه خادمان
از انفد دیده اند همه را جمع نمود و تهدید فرمود در آن اثنا یکی از ایشان گفت که خاتون
خانه آنرا گرفته آنگاه لیث نزد او رفت تا او را راضی ساخته کتاب را بگیرد و باو
گفت که کتاب را بمن بسپار که من جاریه را بتو بخشیدم و او را بر خود حرام
گردانیدم خاتون دست او را گرفته بجائی برد که کتاب را در آنجا سوخته
بود لیث را چون نظر بر خاکستر افتاد و یقین دانست که کتاب را سوخته
او را حالی بهم رسید که گویا پیر او مرده بود بلکه بدتر از آن و نصفی را که از آن
حفظ داشت بنوشت و چون خلیل مقارن آن وفات یافته بود و نسخه
منحصر در همان یك نسخه بود نصفی دیگر ضایع بماند آنگاه علمای زمان را جمع
کرد تا نصف دیگر را بر منوال نصف باقی تالیف نمایند و ایشان در آن باب
سعی بسیار نمودند اما ما تدارك تالیفی شد انشد چنانکه هرکه نظر بر هر دو نصف
نماید از تفاوت بسیار در اتقان و احکام ادراك میکند و از اشعار خلیل
این دو بیت است شعر لوکنت تعلم ما اقول عذرتنی * او کنت تعلم ما تقول عذلتنی *

لكن جهلتَ مقالتي فعذلتني ◦ وعلمتُ انك جاهلٌ فعذرتكا ◦ ودر روايت
كه سليمان بن قبيصة بن يزيد بن المهلب تحفه بخدمت او فرستاد خليل آنرا
رد كرد ودر آن باب اين شعر گفت شعر وخصاصة يكثر السلطان ان ذكر
منها التعجب جاءت من سليمانا ◦ لا تعجبن لخير زل عن يده ◦ فالكوكب النحس
يسقي الارض احيانا ◦ در تاريخ يافعي مسطورست كه كان الخليل رجلا صالحا
عاقلا حليما وقورا وكان متقللا من الدنيا صبورا على العيش الخشن ودر كتاب
خلاصه مذكورست كه الخليل بن احمد كان افضل الناس في الادب وقوله حجة
فيه واخترع علم العروض وفضله اشهر من ان يذكر وكان امامي المذهب واز
مآثر تشيع خليل آنست كه ازو پرسيدند كه ما بال الناس لم يقبلوا استادهم
علي بن ابي طالب وبايعوا ابا بكر وفضيلة علي ظاهرة يعلمها الناس ويشاهدونها
در جواب گفت بهرت انواره انوارهم وغلب ظهوره ظهورهم والناس يميل باشكالهم
وايضا ازو پرسيدند كه ما الدليل على ان عليا امام الكل في الكل در جواب گفت
احتياج الكل اليه واستغناؤه عن الكل دليل على انه امام الكل في الكل ودر كتاب
كشف الغمه از يونس بن حبيب نحوي منقولست كه قال قلت للخليل بن احمد
اريد ان اسئلك عن مسئلة فتكتمها علي فقال قولك يدل على ان الجواب اغلظ
من السؤال فتكتمه انت ايضا قلت نعم ايام حيوتك قال سل قلت ما بال اصحاب
النبي صلى الله عليه وآله وسلم كانهم كلهم بنو ام واحدة وعلي بن ابي طالب من بينهم كانه
ابن علة فقال ان عليا عليه السلم تقدمهم اسلاما وفاقهم علما وبذهم شرفا
ورجحهم زهدا وطالهم جهادا والناس الى اشكالهم واشباههم اميل منهم الى
من بان منهم وفاقهم ومعنى بنو علة است وبنو العلات اولاد مردي را گويند كه
از زنان متعدد بهم رسيده باشند ولادت خليل در سال صد از هجرت بود ووفات
او در بصره در سال يكصد وهفتاد وپنج بود ويكصد وشصت نيز گفته اند

ابو الفتح عثمان بن جني الموصلي النحوي در تاريخ ابن خلكان وغيرآن
مذكورست كه ابن جني امام بود در علم عربية واز اجله شاگردان ابو علي فارسي
بود وپدر او جني غلامي رومي بود از سليمان بن فهد بن احمد ازدي موصلي

ابو الفتح اشارت بآن نموده وگفته شعر فان اصبح بلا نسب ◦ فعلمي في الورى نسبي
على اني اؤول الى ◦ قروم سادة نجب ◦ قياصرة اذا نطقوا ◦ ارم الدهر ذو الخطب
اولاك دعا النبي لهم ◦ كفى شرفا دعاء نبي ◦ آورده اند كه در مبادي حال كه هنوز
بمرتبه كمال نرسيده بود بدرس وافاده بعضي از طلبه اهل موصل اشتغال نمود
اتفاقا روزي استاد او ابو علي از حوالي مجلس درس او بگذشت وچون او را ديد
گفت در ايام غورگي مويز شده ابن جني متنبه شده ترك درس وافاده نمود
وبعد ديگر ابو علي را ملازم شده ازو استفاده نمود تا ماهر گرديد واز مشاهير
تصنيف او كتاب خصايص وكتاب سر الصناعة است در نحو وشرح ديوان
متنبي واو ديوان را پيش متنبي خوانده بود ومتنبي او را دوست ميداشت
وقال في حقه القصر وليس لاحد من ائمة الادب في فتح المقفلات وشرح
المشكلات ما له سيما في علم الاعراب وكان يحضر عند المتنبي ويناظره في شيء
من النحو من غير ان يقرأ عليه شيئا من شعره انفة واكبارا لنفسه والمتنبي
يقول فيه هذا رجل لا يعرف قدره كثير من الناس ولما مات ابو علي الفارسي
تصدر ابن جني مكانه ببغداد واخذ عنه الثمانيني وعبد السلام البصري و
ابو الحسن السمسمي وولادت ابن جني پيش از سال سيصد وسي بود در موصل ووفات
او در روز جمعه بيست وهشتم شهر صفر از سال سيصد ونود ودو بود در بغداد

ابو يوسف يعقوب بن اسحق المعروف بابن السكيت النحوي در تاريخ ابن خلكان
وغيره مسطورست كه اصل او از دورق خوزستان است واو با پدر خود مدتي
بتعليم صبيان اهل بغداد اشتغال داشت ودر روايت آورده اند كه پدر او حج
كرده بود واز خداي تعالي سوال نموده بود كه پسر او امام نحو شود لاجرم اول
تعليم نحو ولغت نمود ودعاي او مستجاب گشته يعقوب در فضل وادب مرغوب
بلند شد ويعقوب مدتي بتعليم اولاد اكابر اشتغال مينمود واز ايشان چندان
نفعي حاصل نبود تا ابو محمد بن عبد الله بن طاهر خزاعي كه نايب وسپهسالار
عباسي بود او را بتعليم اولاد خود تكليف نمود ووظيفه بجهة او را بانصد دينار
مقرر كرد و آخر بهزار دينار رسانيد وبعد از آن چون صحبت خلفا يعقوب

شایع شد بعد از آنکه بصحبت متوکل عباسی که ناصبی و معلن عداوت اهل البیت بود
گرفتار گردید و در ایامی که بمنادمت و مصاحبت او اشتغال داشت و مشغول
بمواظبت او بود تا آنکه در یک مجلس بجاه هزار درهم بیعقوب کرم نمود اتفاقا
روزی پسران او معتز و مؤید حاضر شدند پس متوکل از او پرسید که یا یعقوب
ایما احب الیک ابنای هذان ام الحسن والحسین یعقوب را غیرت دینی
بحرکت در آورده گفت والله ان قنبرا خادم امیر المؤمنین لاحب الی منک
ومن ابنیک پس متوکل فرمود که زبان او را از قفا بیرون آورده ببریدند و
او را بآن عقوبت شهید گردانیدند و بعضی گفته اند که متوکل غلامان ترک
خود را فرمود تا لگدها بر شکم او زدند و چون او را برداشتند بخانه بردند
روز دیگر وفات یافت و متوکل ده هزار درهم به پسر او یوسف فرستاد
باو پیغام نمود که این خون بهای پدر تست و از ابو العباس ثعلب منقولست
که میگفته که ابن سکیت در جمیع علوم مهارت داشت و پدر او مردی
صالح بود و از اصحاب ابو الحسن کسائی و از علوم عربیه حظی تمام داشت
وهم ثعلب گفته که اصحاب ما را اجماع است بر آنکه بعد از ابن اعرابی کسی عالمتر
از یعقوب در علم لغة پیدا نشده و از جمله مشاهیر مصنفات او کتاب
اصلاح المنطق است که بعضی از علما در تعریف او گفته اند که مانند آن
کتاب کتابی در لغة بر جسر بغداد نگذشته و او را دیگر مصنفات هست که
در تاریخ ابن خلکان تفصیل یافته وفات او در پنجم ماه رجب از سال
دویست و چهل و چهار بود رحمه الله تعالی ابو مسلم معاذ بن مسلم الهراء
الکوفی النحوی پسر عم محمد بن الحسن بن ابی ساره رواسی است که در اوایل
این مجلس شطری از احوال او مذکور شده و در کتاب خلاصة الاقوال
مسطورست که معاذ از ثقات راویان حضرت امام جعفر صادق ع
بود و شیخ ابو عمرو کشی باسناد خود از حسین بن معاذ مذکور از پدر
او معاذ روایت نموده که گفت روزی آنحضرت بمن گفت که ای معاذ
شنیده ام که در مسجد جامع می نشینی و مردم را فتوی میدهی گفتم بلی چنین

و میخواستم که پیش از آنکه از خدمت شما مرخص شوم عرضه دارم که شرایط آن امر را
بدین وجه بجای آرم که اگر کسی که در آن مسجد از من سوال نماید میدانم که مخالف
شماست موافق مذهب ایشان جواب میگویم و اگر میدانم که از موالیان و محبان
شماست بآنچه از علوم شما بمن رسیده جواب میگویم و اگر حال او بر من معلوم
نباشد میگویم که فلان چنین گفته و فلان چنین گفته و قول شما را در میان
اقوال دیگران مذکور میسازم پس آنحضرت آن شیوه را از من پسند نمود
و فرمود که من نیز چنین میکنم و شیخ جلال الدین سیوطی در کتاب طبقات
النحاة گفته که معاذ بن مسلم شیعی و از راویان امام جعفر صادق و از اعیان
نحاة بود و اول کسی که علم صرف را وضع کرد معاذ بن مسلم مذکور بود و آنکه شیخ
کافیجی گفته که واضع آن معاذ بن جبل بوده خطاست و وجه آنکه او را هراء میگفته
آنست که جامهای هروی میفروخته ابن خلکان گفته که کسائی از جمله شاگردان
او بود و روایت حدیث نیز از او داشت و از او روایت میکرد و در تصانیف
خود از او حکایات بسیار نقل نموده و معاذ را در نحو تصانیف بسیار بوده اما
چیزی از آن مشهور نشد و او شیعی مذهب بود و شعری مانند شعر نحاة
داشت و در عصر خود بعمر دراز مشهور بود تا آنکه اولاد او مردند و او باقی
بود و دندانهای خود را بطلا استوار مینمود و بعضی از شعرا در باب درازی
عمر او گفته اند شعر ان معاذ بن مسلم رجل * لیس لمیقات عمره ابد
قد شاب رأس الزمان واکتهل * الدهر واثواب عمره جدد * قل لمعاذ اذا مررت به
قد ضج من طول عمرک الابد * یا بکر حواء کم تعیش وکم * تسحب ذیل الحیاة یا لبد
قد اصبحت دار آدم خربت * وانت فیها کانک الوتد * تسأل غربانها اذا نعقت
کیف یکون الصداع والرمد * مصححا کالظلیم ترفل فی * بردیک مثل السعیر متقد
صاحبت نوحا وکاد ذو القرنین * شیخا لوالدک الولد * فارحل ودعنا فان غایتک
الموت وان شد رکنک الجلد * و معاذ مذکور بنابر موافقت مذهب با کمیت
ابن زید شاعر مشهور مصاحب بسیار بود و در وقتی که بکمیت خبر رسید که
طرماح شاعر نزد خالد بن عبد الله قسری اموی که امیر عراقین بود بواسط

رفتند و دیدیک قصیده که در مدح او گفته بود بنده سی هزار درهم صله با او داد
لاجرم گفت جهت تحصیل شهرت از روی خام طمعی خواست که او نیز بیتی
خالد رفته قصیده بنظر او بگذراند معاذ او را نصیحت نموده گفت نزد
خالد مرو که ترا با طرماح نسبتی نیست زیرا که او پسر عم خالد است و تو از
طایفه مضری و خالد یمنی و تو شیعی و او ناصبی اموی و تو عراقی و او شامی
و گفت نصیحت او را نشنید و آخر کار او در صحبت خالد بحبس مخلد کشید
و گفت با ابن خالد که یکی از عقایف بنی امیه بود راست آمده لباس بجا داد
او را استده برخود پوشید و از خانه که دران محبوس بود فرار نمود نظم
دران زمان که بودیم جان شگفت مرا   بر بر چادر ناهید اگر خزد بهرام
و گویند که شخصی از زمان ولادت معاذ پرسید گفت ولادت من در زمان
یزید بن عبد الملک یا در زمان عبد الملک بود و در سال یکصد و هشتاد
و هفت که سال نکبت برامکه بود وفات یافت الحسین بن احمد الهمدانی المعروف
بابن خالویه النحوی شیخ نجاشی گفته که او از جمله فضلای مذهب امامیه
و دانشمندان علم عربیه بود و بواسطه موافقت مذهب و اعتقاد
و انشراح صدر و استعداد همیشه صدر نشین مجالس سلاطین آل حمدان
می بود و از جمله تصانیف او کتاب آل در امامت حضرت امیر المؤمنین
علیه السلم و کتاب مختصر القراآت و الشواذ و کتاب در لغة و کتاب
اشتقاق الشهور و الایام و در تاریخ یافعی مسطور است که ابن خالویه
ببغداد آمد و از اعیان علمای آنجا مانند ابن انباری و ابی عمرو زاهد
و ابن درید و سیرافی استفاده نمود آنگاه بشام رفت و در حلب اقامت
نموده در فنون فضل و ادب شهرت تمام یافت و فضلای آفاق بخدمت او
شتافتند و هر یک بقدر استعداد از و بهره یافتند و آل حمدان او را
تعظیم و تکریم میفرمودند و پیش او درس میخواندند و اقتباس انوار فضل
از و مینمودند و او راست کتابی کبیر که آنرا کتاب لیس نام نهاده و بنای
کلام در آن بر آنست که لیس فی کلام العرب کذا و او راست کتابی لطیف

که آنرا آل نام کرده و در اول آن تفصیل معانی آل نموده و بعد از آن ذکر ائمه اثنی عشر
از آل پیغمبر علیهم السلام و تاریخ موالید و وفات و آبا و امهات ایشان فرموده
و از جمله مصنفات اوست کتاب اشتقاق و کتاب الجمل در نحو و کتاب القراآت
و کتاب اعراب القرآن و کتاب المقصور و الممدود و کتاب المذکر و المؤنث
و کتاب الالفات و کتاب شرح مقصوره ابن درید و کتاب الاسد و غیر
ذلک و ابن خالویه را شعر نیکوست و ثعالبی از جمله اشعار او این دو بیت را
در کتاب یتیمة الدهر نقل نموده شعر اذا لم یکن صدر المجالس سیدا
فلا خیر فیمن صدرته المجالس   و کم قایل ما لی رأیتک راجلا   فقلت لهم
من اجل انک فارس   وفات او در سال سیصد و هفتاد بود محمد بن الحسن
بن درید الازدی اللغوی البصری ابن خلکان گفته که ابن درید امام
عصر خود در لغة و ادب و شعر و مسعودی در کتاب مروج الذهب گفته
که ابن درید در زمان ما از جمیع شعرای بغداد فایق بود و در لغة نظیر
خلیل بن احمد بود و بسیاری از لغة جمع نموده که در کتب متقدمین یافت
نمیشود و شعر او بیش از آنست که احصای آن توان نمود و از تصانیف
مشهوره او کتاب جمهره است در لغة و آن از کتب معتبره لغة است
و از جمله تصانیف اوست کتاب اشتقاق و کتاب السرج و اللجام
و کتاب الخیل الکبیر و کتاب الخیل الصغیر و کتاب المقتبس و کتاب
الملاحن و کتاب زوار العرب و کتاب اللغات و کتاب السلاح و کتاب
غریب القرآن و کتاب المجتنی و کتاب الوشاح و بعضی از علما گفته اند که
ابن درید اعلم شعرا و اشعر علماست ولادت او در بصره بود در سال دویست و بیست و
سه و در آنجا تحصیل علوم نمود و نشو و نما یافت بعد از آن باتفاق عم خود حسین
از آنجا بعمان آمد و در آنجا ده سال اقامت نمود پس ببصره رفت و اندک زمانی
در آنجا بود و از آنجا بنواحی فارس نزد پسران میکال که از عمال آن دیار بودند رفت
و کتاب جمهره را جهة ایشان تالیف نمود و ایشان او را در اعمال خود صاحب
دخل ساختند و او مال عظیم در صحبت ایشان بهم رسانید اما بغایت باذل

وکریم بود و از جمله صلات که باو داده اند آنست که ده هزار درهم در صله یک
قصیده باو دادند و بعد از قتل پسران میکال و رفتن ایشان بخراسان
ابن درید از فارس ببغداد آمد و یکی از اعیان انجا اورا تعظیم نموده در جوار
خود منزلی مقرر ساخت و در ان اثنا خبر وصول او ببغداد و بلوغ او باعلی
مرتبه فضل و استعداد بمقتدر خلیفه رسید لاجرم اورا نوازش فرموده
هر ماه پنجاه دینار برسم وظیفه او مقرر نمود و ان وظیفه تا حین وفات
ابن درید مستمر و جاری بود و قوت حافظه او بمرتبه بود که دیوان شعری را
یکبار که بر وی میخواندند یاد میگرفت و لهذا در روایت بنود ستگاه وسیع
داشت و گاهی بشرب خمر اقدام مینمود و در نود سالگی مفلوج شد و دوا ئی
روزی علاج آن بتریاق نموده صحت تمام یافت و بدرس و بحث و تصنیف
اشتغال نمود و چون یکسال ازان گذشت بسبب تناول غذاهای نامناسب
مرض فالج عود نموده از کمر تا قدم بی حرکت ماند و دستهای او اندک
حرکتی میکرد و چون کسی را از دور میدید که پیش او میاید از امدن او متالم
شده فریاد میکرد و با این حال ثابت الذهن و کامل العقل بود و هر چه
ازو پرسیدند بر وجه صواب جواب میفرمود و از ابو علی بن قاسم قالی
معروف ببغدادی که تلمیذ او بود منقولست که میگفت در ان حالت
هر شکی که در لغة داشتم ازو می پرسیدم و بی توقف جواب صواب ازو
می شنیدم و چون در همان روز که او وفات یافت ابو هاشم عبد السلم
ابن ابی علی جبائی متکلم نیز وفات یافت اهل روزگار میگفتند که امروز
علم لغة و کلام بمرد و این قطعه از ابن درید در مدح اهل البیت علیهم السلم
از کتاب کشف الغمه منقول میشود **شعر** ان النبی محمدا و وصیه
وابنیه وابنته البتول الطاهره * اهل العباء فانتی بولائهم * ارجو السلامة والنجاة فی الاخرة
وارى محبة من یقول بفضلهم * سببا یجیرنی من السبیل الجائره * ارجو بذلك رضی المهیمن وحده
یوم الوقوف علی ظهور الساهره * عمر او نود و سه سال بود و در شب چهار شنبه
هشتدهم شعبان سنه احدی و عشرین و ثلثمایه در بغداد وفات نمود

ابو الفرج علی بن الحسین القرشی الاموی الاصفهانی علامه حلی در باب
کنی از قسم مردم از کتاب خلاصة الاقوال گفته که ابو الفرج شیعی زیدی بود و
در امل الآمل گفته که او اصفهانی الاصل بغدادی المنشا است و از نجباء اکابر موالی و
شیعی بوده بخدمت بسیاری از علماء رسیده و علامه زمان خود گردیده بود و
در علم تاریخ و انساب ماهر و در کتابت و شعر بغایت قادر بود و از اغانی و اشعار
و سیر و اخبار و آثار و احادیث مسند آن قدر حفظ داشت که مانند او هرگز کسی
ندیده و در علوم دیگر مانند نحو و لغة و مغازی و موسیقی و علم جوارح و بیطره
و طب و نجوم و غیر آن بمرتبه کمال رسیده و شعر او جامع اتقان علما و زیرکی ظرفا
شعرا است و او را مصنفات شریفه است مانند کتاب اغانی که اتفاقیست
که مانند او در باب خود تا بحال هرگز تصنیف نشده و گفته اند که آنرا در مدت پنجاه
سال تالیف نموده بود و بعد از اتمام از ابریشم تحفه نزد سلطان سیف الدوله
ابن حمدان برد و سلطان هزار دینار باو بخشید و نقد طلب منقولست
که صاحب بن عباد در ایام سفر سی شتر بار از کتب ادبیه جهة مطالعه
میداشت و چون کتاب اغانی باو رسید از دیگر کتب مستغنی شد و من بعد
بهمان اکتفا مینمود و تفصیل باقی کتب او در تاریخ مذکور مسطورست
و ایضا در تاریخ مذکورست که در آخر بوزیر مهلبی که وزیر معز الدوله بویه
بود مصاحب میشود و او را در مدح وزیر اشعار دلپذیر واقعاست و اکثر
آنچه در ترجمه ابو الفرج از تاریخ یافعی منقول شد در تاریخ ابن خلکان و ابن
کثیر نیز مسطورست و نیز یافعی که در تاریخ ابن کثیر واقع شده آنست که داد
ظلم وغیر او از محدثان اهل سنت روایت حدیث ازو کرده اما آنگاه ازو بوی
تعصب و تعسف ناسق خورده که چرا او بااین همه فضایل و کمالات مذهب
شیعه داشته و در تاریخ مصر و قاهره مذکورست که الامام العلامه ابو الفرج
الاصبهانی الکاتب مصنف کتاب الاغانی وغیره سمع الحدیث وتفقه وبرع
استوطن بغداد من صباه وکان من اعیان ادبائها کان اخباریا نسابة ظاهر
التشیع ابن کثیر گفته که ابو الفرج در سال دویست و هشتاد و چهار متولد

شد و در ذی الحجة سنه ست وخمسین وثلثمایه وفات یافت محمد بن
عمران المرزبانی البغدادی شیخ گفته که او از ابن درید و ابن انباری
استفاده علوم ادبیه نموده و صاحب تصانیف مشهوره و مجامیع غریبه
و روایت ادب و صاحب اخبار و تالیفات کثیره و ثقه در حدیث و قایل
بمذهب تشیع بوده و شعر او اگرچه اندکست اما بسیار نیکوست و از محاسن
شعر او این چند بیتست شعر اذا رمت من لیلی علی البعد نظرة
لتطفی جوی بین الحشا والاضالع * تقول نساء الحی تطمع ان ترى
محاسن لیلی من صدایا المطالع * وکیف تری لیلی بعین تری بها
سواها وما طهرتها بالمدامع * وتلتذ منها بالحدیث وقد جری
حدیث سواها فی خروق المسامع * اجلک یا لیلی عن العین انما
اراک بقلب خاشع لک خاضع * مولف گوید مما مقصود مرزبانی درین
ابیات حقیقت معانی از لفظ لیلی شاهد حقیقی و مطلوب اصلی است و
مراد او از بیت پنجم اشعار است بمذهب شیعه که ایشان حق تعالی را منزه
و متعالی از ادراک باصره و رؤیة بصر مجاهره میدانند و اثبات رؤیت قلبی که
عبارت از علم و ظهور تام و کشف و وضوح تمام است مینمایند مرزبانی
در سال سیصد و هشتاد و چهار از زندان فانی بسرای جاودانی انتقال
نمود بکر بن محمد بن حبیب بن بقیة ابو عثمان المازنی شیخ نجاشی گفته
که از مازن بنی شیبان بوده و سید علمای بصره بود در نحو و غریب و لغة
و از ابو العباس محمد بن یزید نقل نموده که او گفت که ابو عثمان مازنی از علمای
امامیه و از خادمان اسمعیل بن میثم است و او را کتابی است در علم صرف
و کتابی در بیان آنچه عامه در آن لحن کرده اند و مقدمه مشهوره در نحو
وفات او در سال دویست و چهل و هشت بوده ابو اسحق ثعلبة بن میمون
الاسدی النحوی شیخ نجاشی گفته که از ارکان اصحاب ماست و او فقیه
و قاری و لغوی و کثیر الروایه و حسن العمل و بسیار عبادت و زهد و از اولیا
ابی عبدالله و ابی الحسن علیهما السلم بوده و او را کتابی است در حدیث و او روایت

که چون هرون الرشید از حج مراجعت نموده و عبور او بکوفه افتاد بموضعی که معروف
بمسجد سماک است وقت و در آن وقت ثعلبه در غرفه که بر کنار راه مسجد بود
نماز و تا اشتغال داشت پس هرون شنید که او در نماز خود بعبارة فصیح دعا
میکند لاجرم در زیر آن غرفه توقف کرد تا دعای او را بشنود و چون آنکه از
شنیدن آن محظوظ بود و کسی که پیش در آن غرفه بود ایستاده که او را از عقب
آن بعد از آن بوزیر خود فضل بن الربیع گفت که تو میشنوی آنچه من میشنوم فضل
دیگر بار گفت که این مرد از خیار مردمان است در کوفه محمد بن احمد بن عبدالله
المعرف النحوی المعروف شیخ جلال سیوطی در کتاب طبقات
النحاة از یاقوت نقل نموده که او از اکابر نحاة و شاعر ماهر و شیعی مجاهر
بوده و او را با ابن درید مناظرات و مشاجرات بسیار واقعست و از مصنفات
اوست کتاب ترجمان در شعر و معایب او و کتاب نحر ابن المجالد و کتاب
المنقذ من الایمان که شبیه کتاب ملاحن ابن درید است در سال سیصد و
بیست وفات یافت و در کتاب خلاصه مسطور است که محمد بن احمد ملقب
بمفجع بوده است و از اعیان اهل لغة و ادب و حدیث و پاکیزه مذهب و نیکو
اعتقاد بوده و او را در مدح اهل بیت اطهار اشعار بسیار است که در اکثر
آنها نامهای ایشان را مذکور میسازد و اظهار توجع و تفجع بر قتل ایشان
مینماید و مخالفان او را بمفجع ملقب ساخته اند و از جمله اشعار او که بلقب او
اشعار دارد این بیت است شعر ان یکن قیل لی المفجع شعرا * فلعمری انا المفجع هما
و از جمله اشعار او که در باب قصه رد شمس بر آفتاب آسمان دین یعنی حضرت
امیر المؤمنین واقع شده این چند بیت است شعر ردت الشمس بعد ما حان مغربها
فالو فرقنا الصلوة نطیا * وعلی اذ قال یا رسول الله * من بحجرة ساکنا وطیبا
الرجال البنی لها اماه * الوحی معی علیه او غضبا * فنزلت عند الصلوة ولم
یوقظا لکاد سیطاصطفیا * فرهارها واعز المیعاد * من کان وعده ما تبیا
قال الهدی لحاجة ربی * لم یزل شطر یومه معینا * فاردد الشمس کی یصلی الله
تعالی العشاء بعد قضینا علی بن احمد الفضائی ابو الادیب النحوی

ادیبی فاضل و لبیبی مومن کامل بود و کاهی بنظم مدایح اهل البیت علیهم السلم
اشتغال مینمود و از جمله اشعار او که در باب روز غدیر گفته این چند
بیت است شعر یوم الغدیر سوی العیدین لی عید * یوم یسر به السادات و الصید
نال الامامة فیه المرتضی و له * فیها من الله تشریف و تمجید
یقول احمد خیر المرسلین ضحی * فی مجمع حضرته البیض و السود
فالحمد لله حمدا لا انقضاء له * له الصنایع و الالطاف و الجود * و له ایضا
لا تنکرن غدیر خم انه * کالشمس فی اشراقها بل اظهر * ما کان معروفا باسناد الی
خیر البرایا احمد لا ینکر * فیه امامة حیدر و کماله * و جلاله حتی القیامة یذکر
ای الامام بان یوالی المرتضی * من یاخذ الاحکام منه و یاثر * و له ایضا
اذا ذکرت الغر من آل هاشم * تنافرت منک الکلاب الشارده * فقل لمن لامک فی حبه
خانتک فی مولدک الوالده محمد بن محمد بن طاهر بن احمد الخازن النحوی
در کتاب طبقات گفته که کنیت او ابو منصور است و خازن کتبخانه
قدیم است که در محله کرخ بغداد می بود و از ابن جوزی نقل نموده که
نحوی ادیب فاضل فقیه شیعی خوش نویس بود و از ابو محسن تنوخی
و غیر او استفاده نموده بود در سال چهارصد و ده متولد شد و در سیوم
شعبان پانصد و ده وفات یافت احمد بن ابراهیم بن اسمعیل بن داود
بن حمدون الندیم النحوی در طبقات النحاة مسطور است که
او شیخ اهل اللغة و رئیس ایشان و استاد ابو العباس ثعلب بود و با
وجود تشیع از مخصوصان متوکل عباسی و ندیم او بود و از مصنفات او
کتاب اسماء الجبال و المیاه و الاودیه و شیخ نجاشی رحمه الله گفته که او
امام اهل اللغة و رئیس ایشان بود و ابو العباس مبرد نحوی تلمیذ او ست
و احمد از جمله خواص اصحاب امام علی نقی و امام حسن عسکری علیه السلم
بود و تفصیل مصنفات او در کتاب شیخ مذکور مسطور است
احمد بن محمد بن الاندلسی الحسینی النحوی صاحب طبقات
النحاة گفته که او ادیب فاضل بود و از ذهبی نقل نموده که تولد او در

سال پانصد و شصت و هفت بود از حمص بعراق توجه نمود و مذهب رفض را
از اهل حله آموخت و علم نحو را در بغداد از ابو البقاء عکبری و وجیه واسطی
آموخت و شاگردی دیگران نیز کرد تا آنکه در علم عربیه و عروض سرآمد اقران خود
زمان شد و در علم تصنیف نمود و چون شعر را نیز خوب میگفت کتاب ایضاح و
کتاب تکمله ابو علی فارسی را بنظم کرد و بسیار خوب کرد و بعد از آن بخدمت ملک
المجد رسید و از وی رعایت بسیار دید و در اخر از آن نواحی با او شیوه حسن
معاشرت فرو نهند و او شیعی غالی زاهد دین دار و صاحب عقل بسیار بود در
یازدهم ربیع الاول از سال ششصد و چهل و چهار وفات یافت علی بن محمد
بن علی ابو الحسن بن زید الاسترابادی النحوی الفصیحی در کتاب طبقات
النحاة آورده که او شاگرد شیخ عبد القاهر جرجانی و استاد ملک النحاة بود و
چندین استاد و شاگردی که دید و بعد از خطیب تبریزی در مدرسه نظامیه
بغداد مدرس بود و چون او را بتشیع متهم نمودند و حقیقت حال را از وی پرسیدند
گفت انکار مذهب خود نتوانم و از فرق تا بقدم خود را شیعی میدانم بنابرین
او را از تدریس آنجا معزول ساختند و ابو منصور جوالیقی را بجای او نصب
نمودند و بعد از آن هر کس که پیش او جهة استفاده میرفت با او میگفت ستر علی الال
بالکری و العلم بالسری و انتم ترحلون اذ جئتم الی من عزلته ایدی الحلال بان
من بحرید ایضا من بکرایه طلبیدن است و مبادا که شما را نیز از وظایف مدد
دور شوید بروید و پیش آنکه بجای من در آن مدرسه منصوب شده درس
بخوانید و بعد از آن شیوه وحدت و عزلت ورزید و از اختلاط اهل زمان
دوری کرد و چون او را در آن عزلت معاتب ساختند در جواب این ابیات
گفت شعر اصبحت لربی شاکرا * فلازه حسن جمیل * اصبحت مستورا معافا * بین انهر الدخول
خلوا من الاحزان خف * الظهر یقنعنی القلیل * حرا فلا منن لمخلوق * علی و لا سبیل
لم ینقضی حرص علی الدنیا * و لا امل طویل * سیان عندی ذو الغنی * المکثار و الحلس الذلیل
و نفیت بالیاس المنی * عنی و طاب لی المقیل * و الناس کلهم لی * حقت مونته خلیل
شیخ اجل ابو الفتوح رازی در تفسیر آیه فما استمتعتم به منهن فاتوهن اجورهن

آورده که ابن سکره که یکی از اهل سنت است در طعن شیعه و انکار ایشان نکاح متعه حلال میدانند و هفتاد طلاق را اگر یکبار گفته شود طلاق بائن نمیدانند این چند بیت گفته شعر

یا من یری المتعة من دینه • حلا و ان کانت بلا مهر

و لا یری سبعین تطلیقة • تبین منه ربة الخدر

من هیهنا طابت موالیدکم • فاجتهدوا فی الشکر و الحمد

پس جواب وی ابی زید ضحی در جواب او این ابیات گفت شعر

یا انکم یا شرّی متعة الاولی • و افعارضا فی متهم غیر شکی

اما انتم ان معظم القولی • عبیدکم فیما یرون سخرة • و یحلی بسکر ست کل صوتی

لما قاله فی الطاهر بن ابن سکره • و توضیح معانی قطعه ابن سکره وجواب آن موقوف بر تمهید مقدمه ایست و او آنست که در مذهب شیعه امامیه مقرر شده از ائمه طاهرین نقل کرده اند که نکاح متعه حلال بوده و از زمان حضرت تا زمان ابی بکر و از زمان او تا صدری زمان عمر مستمر بوده و صحابه بآن عمل کرده و عمر در زمان خلافت خود منع ایشان نموده و حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله نسخ آن ننموده و هذا مشهور و متواتر است که عبدالله بن عباس با بسیار اهل البیت علیهم السلام در حلیت متعه موافق بوده و در نهایه جزری و غیر آن از ابن عباس روایت کرده اند که میگفته کانت المتعة رحمة من الله تعالی علی عباده لولا ان نهی عمر عنها ما زنی الا شقی و تحقیق این مسئله در کتب اصحاب مذکورست و توضیح آن در احوال مامون عباسی از مجلس نهم مذکور خواهد شد انشاء الله و اما مسئله هفتاد طلاق دلیل بر بطلان آن از قرآن کریم این آیتست که الطلاق مرتان فامساک بمعروف او تسریح باحسان یعنی طلاق شرعی تطلیق بعد از تطلیق است بر وجه تفریق که اگر دو طلاق یا سه طلاق یا بیشتر یکدفعه گوید بر حسب شرع طلاق آن باعتبار گرفتن زوجه است برجعت یا استیناف عقد اگر عده منقضی شده باشد یا رها کردن به نیکوئی بآنکه او را طلاق سیوم بدهد یا بآنکه مراجعت با او ننماید تا از وی جدا شود پس چون حضرت حق تعالی سه طلاق را بسه بار فرموده که گفتن آن یکبار مشروع باشد چنانکه شهادات لعان اگر یکبار گفته شود

مشروع نباشد چنانکه بر هیچ جا بر صفت حصا که اگر یکبار بعد از نجوی بود و دلیل بر آن از احادیث اهل سنت با قطع نظر از احادیث امامیه حدیث ابن عمر است که قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم انما السنة ان تستقبل الطهر استقبالا فتطلقها لکل طهر تطلیقة و تحقیق مسئله آنست که طلقات ثلث اگر بطریق وصف واقع شده مجموع باطل است زیرا که وصف ثلث که در عقب آن واقع شده مشعرست بآنکه مقصود تحکم طلاق موصوف بثلثست بر الله شد که آن جایز نیست و اگر بطریق تعداد باشد بآنکه تکرار کند صیغه طلاق را تحقق تجمع و گوید انت طالق انت طالق انت طالق یا انت طالق ثم طالق ثم طالق طلاق اول صحیح است و ما بقی [illegible] تا هفتاد و بالاتر باطل است زیرا که قصد متکلم بهر یک متعلق شده و طلاق اول چون محلا قابل یعنی شخص متصف بزوجیت واقع شده صحیح است و اما بعد از آن باطل زیرا که محل قابل واقع نشده چه ظاهرست که بعد طلاق اول زوجیت نمانده تا تکرار آن خیام لغو و باطل باشد و ملا میرزا جان فاروقی شیرازی در حاشیه شرح مختصر عضدی توجیه تصحیح ایقاع سه طلاق در صورت تکرار لفظ برین وجه نموده که هرگاه کسی انت طالق گفت و هنوز معطوف را که لفظ طلاق دیگر است نگفته یا انت اگر گفته انت طالق و حکم علی عشرة الا خمسة خواهد بود پس همچنانکه در صورتیکه گفتن علی عشرة قبل از گفتن الا خمسة اقرار بتمام عشره لازم نمی آید زیرا که اشاره بتمام کلام است همچنین قول انت طالق در مقامی که تکرار آن خواهد نمود طلاق واحد مستقل نخواهد بود تا لازم آید که بعد از آن محل قابل طلاق دیگر نمانده سه مرتبه ذکر طلاق نمودن در حکم آنست که لفظ ثلث را یکبار گوید و فرق میان صورتین باجمال و تفصیل خواهد بود اینست خلاصه کلام ملا میرزای مذکور و فساد آن بر متخصص صاحب شعور مخفی نیست زیرا که ان حسن الکلام مما یدل که هرگاه گوییم جاء زید و عمرو و بکر و زید خالد باشد که تعقیب آن بذکر خالد کنیم یا تا کید آن بلفظ ثلثا کنیم آن کلام نزد مخاطب تمام باشد و نیست بحیح

ان سد نخص بکه مهریت از ایشان مستقل نباشد و بطلان لازم ما تقدم بود
ملازمه ظاهرست و اما تشبیه آن عبارت بجملهٔ مشتمله بر استثنا فقا
مع الفارق که از ملای فارق بغایت دورست چه ظاهرست که عدم اتمام
جملهٔ مقرونه باستثنا از تعقیب او باداة استثنا که معنی کلام سابق
مفهوم میشود و عدم اتمام جمله است طلاق از طلاق دیگر که در عقب او مذکور
شود مفهوم نمیگردد و اصلا ثانی بنابر عدم اتمام اولی فلا لتی حیث بالاکثر
این فاضل و دار نخایه کلفة ابن تخلف مصداق آن مثل مشهورست که کجوه
زدی جلوا فوجد ما أتت مرارا آنست که تکرار لفظ طلاق دادن حکم آن لفظ
ساختن و سابقا معلوم شد که آن بنده معرض بطلان و بنا بر تخالفا او
شرعی و نقض الهی است و صاحب کتاب استغاثة فی بدع الثلثه آورده که
جمله بدعتهای عمر که بسبب آن فساد عظیم شامل جمیع امة [illegible] عمر
مخالفان اوست بدعتی است که در طلاق و نکاح مطلقات نموده زیرا که خدا و رسول
طلاق را بر عده و سنت مقرر داشته اند و عمر گفته که هر کس که در یک مجلس سه طلاق
گوید یا سوگند با آن خورد حکم طلاق او را لازم است تبعیت او بساختن این حکم
آنست که زعم کرده که چون مردم آسان ساخته اند و خود سوگند بطلاق را بی
باید که عقوبت و جست آن سوگند را بوقوع طلاق در ثلث لازم کنیم تا از سوگند
خوردن بطلاق بازآیند و ترک آن کنند و بنابرین الزام کرد حادث و دین را
بطلاق و آن طلاق بدعت نام نهاد و معتقد آن خلافت او در دین حکم بر تابع
او شدند با آنکه اجماع کرده اند بر آنکه آن بدعت است و هیچ نخواهد بود صریح
عظیم که از بدعت ناشی شد زیرا که مطلق باین طلاق که قوم خود اجماع کرده اند بر
بدعت ظاهرست که مطلق نخواهد بود بحکم خدا و رسول پس بوقت که بسبب
طلاق الزامه شوهر خود بیرون آید و بدیگری شوهر کند [illegible] و بحرام خواهد
بود پس نکاح نیز بسبب فساد طلاق فاسد شده باشد و فرج حرام مباح
و نسل بسبب فساد نکاح فاسد گشته و روایت کرده اند مشایخ سنت از حضرت امیر
المؤمنین علیه السلام که فرموده اتقوا المطلقات فی مجلس فانهن ذوات

الازواج و ایضا فرموده که لا یکون الطلاق طلاقا حتی یجتمع الحدود الاربعة فان
نقص منها حد واحد لم یقع الطلاق الاول ان یکون المرءة طاهرا من غیر جماع
یقع بها بعد خروجها من حیضها والثانی ان یکون الرجل مریدا للطلاق مختارا
والثالث ان یحضره شاهدا عدل والرابع ان یطلق المرءة بحضرة الشاهدین
انها فی طهر لم یجمعها و پوشیده نیست که این کلمات [illegible] رعایت حدود و شرائط
مذکوره در طلاق میفرماید با آنکه اجماع است بر آنکه طلاق حق آنست و بنابرین
مجال حضرت امیر المؤمنین علیه السلم در بیان مردم [illegible] اکثر ایشان
فاسد شده بفساد نکاح حضرت رسالت صلعم فرموده که لا یحبنا المؤمنین الا
طاهر الولادة دون خبیثها و حضرت امام جعفر صادق علیه السلم فرموده که
لا یحبنا مخنث ولا دیوث ولا ولد حیض ولا ولد زنا و چون این تعلیل و تحقیق
شده باشد میگوییم حاصل معنی ابیات ابن سکره خطابست مر شیعه را با آنکه
ایشان که نکاح متعه را در دین خود حلال میدانند و اگر چه بر [illegible] باشد و هفتاد
طلاق متوالی را موجب جدائی زوجه و حرمت رجوع باو بی استیناف عقد
میدانند بدانند که ایجاب [illegible] فرزندان او طیب و پاک [illegible] باید کرد [illegible]
آن مراسم حمد و سپاس بجا آرد و مخفی نماند که آنکه گفته که متعه هر چند فی
باشد جایزست افترای محض است زیرا که باتفاق جمیع علمای شیعه نکاح متعه
بدون [illegible] منعقد نمیشود و صحیح نیست و حاصل معنی شعر صفی خطابست با ابن
سکره و سایر اهل سنت که ای منکران نکاح متعه که در صدر اول حلال و معمول
بود بدانید که دختران شما در دین خود بآن رضا داده اند و انکار آن نمیکنند
و بآن مشغول اند شما در انکار آن تابع و سنت و منعزل فتوای بعضی از مفتیان
شده اید و ندانسته اید که فعل نکاح متعه را استیناب باره شد بلکه [illegible] است که
قول ابن سکره رای [illegible] که نکاح متعه معمول نباشد [illegible]
مانده ظاهر است که صفی متعرض جواب مسئلهٔ فساد طلاق نیز شده باشد
از شعرا [illegible] مذکور شد بنظر قاصر این ضعیف نرسیده [illegible]
[illegible] ارسال [illegible] و شاورده و وفات یافت ابو الحسن علی بن محمد [illegible]

علی بن عیسی الربعی النحوی ابن کثیر شامی گفته که او در صبا بتحصیل اشتغا[ل]
علوم عربیه از ابی سعید سیرافی نموده و بعد از وی بخدمت ابو علی فارسی توجه
نموده و مدت بیست سال ملازم او بوده و احراز قصب السبق از اقران خود نموده
آورده اند که روزی بر کنار دجله میرفت دید که سید مرتضی علم الهدی و برادر
او سید رضی الدین رضی الله عنهما بر سر سفیر در کشتی نشسته اند و عثمان بن
جنی با ایشانست پس با سید بن خطاب نموده گفت از عجبترین چیزها
این که عثمان با شماست و علی دور از شما بر کنار دجله میگردد وفات او در
محرم سنه عشرین واربعمایه بود سعید بن محمد بن سعید النحوی الکوفی
از ائمه علم نحو بوده و بمعنی السعید من سعد فی بطن امه در شان او بر منصه
ظهور جلوه نموده رساله مختصر مشهور بمحوییه در علم نحو از تصانیف اوست
در کتاب انساب سمعانی مسطور است که او از اهل صدق بود اگر چه در تشیع غالی
بود و چون از یحیی بن معین که امام احادیث اهل سنت است از حال او پرسیدند
در جواب گفت که او صدوق است و سعید از کوفه به بغداد آمد و با یحیی بن زیاد
فراء نحوی مناظره کرد و شهرت یافت محمد بن الحسن الرضی الاسترابادی
در کتاب طبقات النحاة گفته که او آن امام مشهور است که شرح کافیه ابن حاجب
بروجهی کرده که کسی چنان شرح ننوشته و در غالب کتب نحو ما شد او کتابی در
جمع و تحقیق و حسن تعلیل نیست و متاخران همگی خود را عیال آن کتاب
میدانند و آنرا دست بدست میگردانند و شیوخ عصر و اسلاف ایشان در
تصنیف و درس خود بران اعتماد مینمایند و اورا در آن کتاب ابحاث
بسیار و مذاهب و اختیارات است که او بآن متفرد است و آن شرح را رضی
که در خطبه آن ذکر نموده در آستانه مقدسه غرویه یعنی مشهد نجف مرتضوی
نوشته و گفته که اگر مقبول طبع اهل روزگار خواهد بود از برکات وقوع آن
در آن جوار است والا از قصور طبع این خاکسار است فراغ او از تالیف آن
شرح در سال ششصد و هشتاد و سه بود و در سال هشتاد و شش وفات
نموده و او را شرح دیگر لطیف بر کتاب شافیه تصریف هست و اگر چه

نبوده در مرتبه خود بغایت نفیس و شریف است لیکن التفات طلبه بآن ابتدا
التفات بعلم تصریف است الشیخ الامام المدقق فخر الدین ابو عبد الله محمد بن ادریس
العجلی الربعی الحلی قدس الله سره در اشتغال فهم و بلند پروازی از فخر الدین
رازی بیش و در علم فقه و نکته طرازی از محمد بن ادریس شافعی در پیش است
کتاب سرائر که از جمله مصنفات شریفه اوست در دقت فهم و کثرت علم او دلیلی
و برهانی باهر است و او از تصانیف شیخ اجل ابو جعفر طوسی ابحاث بسیار
در اکثر مسائل فقهی او را خلافی یا اعتراضی یا استدلالی هست در عنفوان
جوانی بسرای جاودانی شتافت و در جوار اهل بیت اطهار مستقر و مآب یافت

الشیخ الفاضل یحیی بن احمد بن سعید الهذلی الحلی یحیی نداء
یا یحیی خذ الکتاب بقوة ومقتبس از مشکات ولایت و نبوت بوده از اعاظم
مجتهدان شیعه است و شیخ جلال سیوطی او را در کتاب طبقات النحاة مذکور
ساخته و ذهبی شافعی رحمه الله بنوعی نقل نموده که یحیی مذکور لغوی ادیب
حافظ احادیث بوده و از کبار رافضه است از ابی الاخضر صحیح حدیث نموده
در سال ششصد و یک در کوفه متولد شد و در شب عرفه سال ششصد و هفتا[د]
و نه وفات یافت و در کتاب شیخ حسن بن داود مسطور است که شیخ امام علامه
یحیی بن احمد بن سعید اورع و ازهد متاخران فضلای امامیه و جامع فنون علوم
ادبیه و فقهیه و اصولیه بود و او را تصانیف مفیده است چون کتاب جامع
الشرائع در فقه و کتاب مدخل در اصول فقه و غیر آن در سال ششصد و نو[د]
وفات یافت الشیخ المحقق نجم الدین ابو القاسم جعفر بن سعید الحلی

ضل

اهل دین را نجم، و حزب شیاطین را رجم بود. مجلس رفیعش میقات افا
و بازار عرض بضاعات فضایل. نفس قدسیش در استنباط شرایع اسلام
توام وحی و الهام میبود. و فهم دقایق پرسیش عقل کل را الزام و افحام میفرمود
قیاس او با حنفی ازا سحبان عقل بود. و تمثیل او بشافعی و مالک از
مسالک خلة محصور است. مالک یکی از خادمان حاشیه اوست. و
حامل غاشیه. و حنفی راعی ماشیه او. و چون مبالغه در مدح آن امام
محقق از قبیل تکلف بامالایک. و براستن حوران سکنین علی الارائک.
لاجرم بهمین قدر اقتصار مینماید در کتاب ابن داود مسطور است که
شیخ ابو القاسم امامی محقق مدقق علامه و افضل ارباب عمامه بود السن
اهل زمان و اقوای ایشان بود در حجة و برهان و در سرعت فهم و استحضار
فی تقطیر دور کار بود و او را تصانیف حسنه محققه محرره عذبه بسیار
از آنجمله کتاب شرایع الاسلام و کتاب معتبر و کتاب مسایل عزیه و کتاب مسایل
مصریه و کتاب مسلک در اصول دین و کتاب معارج در اصول فقه و کتاب التنبیه
در منطق و غیر آن و او را تلامذه بسیار است که اکثر ایشان رتبه اجتهاد دا
و در بیان احوال سلطان المحققین خواجه نصیر الملة و الدین الطوسی طیب الله
مشهده خواهد آمد که او بعزم زیارت جناب شیخ از بغداد بحله رفت و در
مجلس درس او حاضر شد و سوالی از دقایق مسئله قبله نمود و جواب برق
صواب شنیده معتقد جناب شیخ گردید و اذعان اجتهاد او نمود و وفات
او در ششصد و هفتاد و شش واقع شد رحمة الله الشیخ النحریر العلامه جمال الدین
حسن بن یوسف بن علی بن المطهر الحلی مظهر فیض ذو الجلال
مظهر فضل ان الله جمیل یحب الجمال. روی مقصود نمایش آیینه جمال آمال و
امانی. رای جهان آرایش جلوه گاه حقایق ربانی. حامی بیضه دین. ماحی
آثار مفسدین. ناشر ناموس هدایت. کاسر ناقوس غوایت. متمم قوانین عقلیه
حاوی اسالیب فنون نقلیه. محیط دایره درس و فتوی. مرکز مدار شرع و
تقوی. مجدد مآثر شریعت مصطفوی. مهذب جهات طریقه مرتضوی. اکه

از دریای فواضل او قطره و از خورشید فضایل او ذره باز نتوان نمود. و بقا
حقا الجبین مبین صفات جلال و سمات جمال او و بزبان بیان نتوان کشود
اگر موجب خیال شطری از محامد او شمارد. و بنان مقال سطری از مدایحش بر لوح
تقریر نگارد. غرض آن باشد که در جمله ارباب کمال و محفل اصحاب جلال نامی بر د
و الا وضوح تمام دارد که آفتاب عالمتاب بی نیاز است از آنکه بلندی و روشنایی او را
بسر انگشت اشارت نشان دهند. و نور تجلی مستغنی است از آنکه نام ماهتاب
بر او نهند ع بماهتاب چه حاجت شب تجلی را. مولد و منشا حضرت شیخ حله
دار المومنین حله است و تحصیل کلام و فقه و اصول عربیه و سایر علوم
شرعیه از فقیه اهل البیت علیهم السلام شیخ نجم الدین ابو القاسم جعفر بن
سعید الحلی که خال او و از والد خود شیخ سدید الدین یوسف بن المطهر الحلی نموده
و مطالب حکمه را از خدمت استاد البشر خواجه نصیر الدین محمد طوسی طیب الله
مشهده و علی بن عمر کاتبی قزوینی شافعی و محمد بن محمد بن احمد کیشی که خواهر زاده ملا
قطب الدین علامه بود و غیر ایشان از علمای خاصه و عامه استفاده نمود
و ریاست فرقه ناجیه در زمان او باو منتهی شده و در ترویج مذهب اهل
البیت علیهم السلام مساعی جمیله نموده و بر سایر معاصران خود از علمای مخالفین
اثبات حقیت آن مذهب شریف نموده در تاریخ حافظ ابرو و غیر آن مذکور
که چون بطلان مذهب اهل سنت و جماعة علی الاجمال در خاطر فیض مآثر سلطان
اولجایتو محمد خدا بنده انار الله برهانه قرار گرفت باحضار علمای امامیه امر
نمود و چون شیخ علامه با دیگر علمای آن طایفه حاضر شدند مقرر شد که از علما
اهل سنت و جماعت خواجه نظام الدین عبد الملک مراغی که افضل علمای شافعیه
بلکه افضل و اکمل علمای اهل سنت بود با جناب شیخ مناظره نماید و جناب
شیخ علامه با خواجه نظام الدین عبد الملک در مبحث امامت مناظره نموده اثبات
خلافت حضرت امیر المومنین علیه السلام بلا فصل از حضرت رسالت صلوات الله
علیه و ابطال مذهب خلافت مشایخ ثلثه اهل سنت ببراهین قاطعه و دلایل
ساطعه نمود و رجحان مذهب امامیه را بر وجهی ظاهر ساخت که راه تشکیک

احدی از حاضران نماند و خواجه نظام عبد الملک چون ادله شیخ علامه را شنید
و قوت طبع او را دید جهة دفع انفعال خود شروع در تحسین شیخ نموده گفت که
قوت ادله شیخ بغایت ظاهرست اما چون سلف بر راهی رفته اند و خلف جهة
الجام عوام و دفع تفرقه کلمه اهل اسلام پرده سکوت بر اظهار زلل ایشان
پوشیده اند مناسب آنست که هتک آن ستر نمایند و تظاهر بطعن و لعن
ایشان نفرمایند و حافظ ابرو چون از غایت تعصب خواسته که تصحیح عجز
و الجام خواجه نظام الدین عبد الملک نماید زبان را در پرده نهان نگاه داشته
و گفته که میان شیخ جمال الدین مطهر و مولانا نظام الدین عبد الملک مناظرات
بسیار واقع شد و مولانا نظام الدین احترام او عظیم کردی و در تعظیم او مبالغه
نمودی اینست کلام معجز نظام او منظوما و منثورا و از لطایف کمالی که جناب
شیخ را در جواب سیدی موصلی واقع شده آنست که روزی در مجلس سلطان
محمد خدابنده بمناظره مخالفان اشتغال نمود و بعد از اتمام مطلب خود
برسم شکرگزاری خطبه مشتمل بر حمد الهی و صلوة حضرت رسالت پناهی
و آل ولایت جاهی ادا کرد و چنانچه در مذهب امامیه جایزست صلوة
بر آل بر سبیل انفراد فرستاد سید مذکور چون در ادله شیخ دخلی نتوانست
نمود مناسب چنان دید که در منع جواز توجیه صلوة بر آل مناقشه پیش
آرد و شاید در اینجا کاری تواند ساخت لاجرم با شیخ گفت که چه دلیل داری
بر جواز توجیه صلوة بر غیر انبیا علیهم السلم شیخ در جواب گفت که دلیل این آیه
کریمه است که الذین اذا اصابتهم مصیبة قالوا انا لله و انا الیه راجعون
اولئک علیهم صلوات من ربهم و رحمة آن ناسید از غایت عناد و شقاوت
عقوق آبا و اجداد گفت علی بن ابی طالب و اولاد او را چه مصیبت رسیده بود که جناب
شیخ مصایب مشهوره اهل بیت را علیهم السلام بظهور واگذاشته جهة زیادتی
انفعال او فرمود که چه مصیبت ازین بدتر باشد که مانند تو فرزندی ایشان را
بهم رسیده که تفضیل بعضی از منافقان بر ایشان میدهی و بمقتضای کریمه
جهاد با ایشان می نمایی حاضران از قوت بدیهه جناب شیخ تعجب نمودند و بر آن

مذکور خندیدند و بعضی از فضلای شیعه که در آن مجلس حاضر بود در این دو بیت
در شان آن ناسید نظم نموده شعر اذا العلوی تابع ناصبیا ٭ بمذهبه فما هو من ابیه
و کان الکلب خیرا منه طبعا ٭ لان الکلب طبع ابیه فیه ٭ مؤلف گوید که از بدایع
اتفاقات یعنی مرا با یکی از سادات سنی قزوین در بحث امامت مناظره
افتاد و بعد از آنکه اثبات مطلب خود بروی نمودم عاجز شده گفت که اگر مذهب
امامیه در مطلب امامت حق بودی چرا در این مدت بسیار علمای ایشان با علمای
اهل سنت مناظره نمیکردند و حقیقت مذهب خود را بر ایشان موجه نمیساختند
و ایشان را از مذهب سلف بر نمیگردانیدند فقیر گفت که چون اهل سنت همیشه
سواد اعظم بوده اند و سلاطین زمان صرفه خود را در اقتدا بمذهب ایشان
میدیده اند و همیشه در مقام اطفای نور تشیع بوده اند لاجرم این طایفه
نتوانسته اند که اظهار مذهب خود نمایند و با وجود این هرگاه اتفاق موافقتی
از سلاطین زمان یافته اند فتح باب مناظره نموده اند و در آن باب بطریق
الزام و افحام خصمان را پیموده اند چنانچه در زمان آل بویه شیخ مفید و سید
مرتضی علم الهدی و غیر ایشان از علمای امامیه همیشه معاصران خود را از
علمای اهل سنت ملزم و مالیده میداشته اند و در زمان سلطان محمد خدابنده
شیخ جمال الدین با علمای اهل سنت مناظره نمود و ایشان را الزام تمام فرمود
و چون آن معاند قزوینی دعوی سیادت میکرد و مانند سید موصلی از حزب
شیطان بود نقل صورت مناظره مذکوره را که میان شیخ و سید موصلی واقع
شده بود مناسب دیدم و چون بذکر آن سخن رسیدم که شیخ با سید موصلی
خطاب کرد که چه مصیبت ازین بدتر باشد که مانند تو فرزندی بجهت ایشان
بهم رسیده و در اثنای تقریر تبسم انگشت بجانب آن ناسید قزوینی اشاره
میکردم از ملاحظه اشارت و اشتراک خود با سید موصلی در دعوی
سیادت و اظهار مذهب اهل سنت مناظره خود را با فقیر نظیر مناظره
سید موصلی با شیخ جمال الدین شناخته منفعل گردید و بعد از آن شنیدم سید
گفت که لطفی ما را خوش طبعانه آزادی کرد بود و از جمله مراتب عالیه که جناب

بآن امتیاز دارد آنست که بر اهل السنة اهل ایمان اشتهار یافته که یکی از علمای
اهل سنت که در بعضی فنون علمی استاد جناب شیخ بود کتابی در رد مذهب
شیعه امامیه نوشته بود و در مجالس از آن بر مردم میخواند و اضلال ایشان
مینمود و از بیم آنکه مبادا کسی از علمای شیعه رد آن نماید از آنکه بکسی نمیداد
که بنویسد و جناب شیخ همیشه حیله می انگیخت که آن کتاب بدست آید
تا رد آن نماید لاجرم علاقه استادی و شاگردی را وسیله التماس عاریت کتاب
مذکور نمود و چون آن شخص نخواست که بیکباره دست رد بر سینه التماس
شیخ نهد گفت سوگند یاد کرده ام که این کتاب را زیاده از یک شب پیش
کسی نگذارم جناب شیخ آن قدر را نیز غنیمت دانسته کتاب را بگرفت
و بخانه برد که در آن شب بقدر امکان از آنجا نقل نماید و چون بکتابت
آن اشتغال نمود و نصفی از شب بگذشت و خواب بر جناب شیخ غلبه نمود
حضرت صاحب الامر علیه السلام ظاهر شد و با شیخ گفتند که کتاب را بمن بگذار و تو
خواب بکن چون شیخ از خواب بیدار شد آن نسخه بکرامت حضرت صاحب
الامر تمام شده بود و در تذکره شیخ نور الدین علی بن عراق مصری مسطور
که چون شیخ تقی الدین ابن تیمیه که از علمای اهل سنت و معاصر شیخ جمال الدین
بود غایبانه در انکار شیخ و مذهب او عنان میگشت جناب شیخ این
ابیات را باو نوشت شعر لو کنت تعلم کلما علم الوری
طرا لصرت صدیق کل العالم * لکن جهلت فقلت ان جمیع من
یهوی خلاف هواک لیس بعالم * پس شیخ شمس الدین محمد بن محمد بن عبد الکریم
موصلی در جواب او این قطعه نوشته فرستاد شعر
یا من یموه فی السؤال مسفسطا * ان الذی الزمت لیس بلازم * هذا رسول الله یعلم کلما
علموا وقد عاداه جل العالم * مولف گوید که این جواب اصلا مطابق سؤال
نیست زیرا که سوق مقال و مقتضای مقام و حال شاهد اند بآنکه غرض
جناب شیخ علامه از آن قطعه اشعار است بآنکه ابن تیمیه انکار شیعه و مذهب
ایشان بسبب آن میکند که نمیداند آنچه ایشان از علوم نبوی و

مرتضوی میدانند و اگر آنچه ایشان دانسته اند میدانست انکار ایشان نمیکرد
بلکه تصدیق ایشان میکرد و بمذهب ایشان می گروید و مراد او آن نیست که
هر کسی که عالم بعلوم مردم باشد همگی دوست او میشوند تا نقض بحال حضرت رسالت
دوست شود بلکه برین تقدیر نقض کافی درست میشود که بگوید که حضرت رسالت
عالم بعلوم جمیع مردم بود و همگی را دشمن میداشت و ظاهر این را نتوان گفت
و بالجمله جناب شیخ دعوی کلیه نموده بلکه مخاطب او در قطعه مذکور
ابن تیمیه و امثال او است و تحصیل کلام او آنست که بطلان مذهب ابن
تیمیه و موافقان او بمرتبه ایست که اگر علم بمذاهب دیگران پیدا کند
باتحاد درست میشود و از مذهب سابق خود بیزار گشته در مذهب ایشان
مجال گیرد بواسطه آنکه اگر در مذاهب دیگران تامل نماید جمیع آنها را
احق از مذهب ظاهر البطلان خود خواهد داشت هر چند بعضی از آن
مذاهب نیز در نفس الامر باطل باشد و ولادت شیخ علامه در بیست و نهم رمضان
سنه ثمان و اربعین و ستمایه و وفاتش در روز شنبه بیست و یکم محرم سنه
ست و عشرین و سبعمایه بود یافعی در تاریخ خود گفته که فی سنه ست و
عشرین توفی بالحله ابن المطهر الشیعی حسن صاحب التصانیف نمة
وأذیّا انتهی و جناب شیخ اجمالا از مصنفات شریفه او تا وقت تالیف کتاب
خلاصة الاقوال فی معرفة الرجال تحقیق یافته بود و در آن کتاب که نموده
و در باب حا مهمله فرموده که الحسن بن یوسف بن علی بن مطهر بالمیم المضمومة
والطاء غیر المعجمة والهاء المشددة والراء ابو منصور الحلی مولدا و مسکنا
مصنف هذا الکتاب له کتب کتاب منتهی المطلب فی تحقیق المذهب لم یعمل
مثله ذکرنا فیه جمیع مذاهب المسلمین فی الفقه و رجحنا ما نعتقده بعد ابطال
حجج من خالفنا فیه یتم ان شاء الله عملنا منه الی هذا التاریخ وهو شهر ربیع الآخر
سنه ثلث و تسعین و ستمایه سبع مجلدات کتاب تلخیص المرام فی معرفة
الاحکام کتاب غایة الاحکام فی تصحیح تلخیص المرام کتاب تحریر الاحکام الشرعیة
علی مذهب الامامیة حسن جیدا استخرجنا فیه فروعا لم نسبق الیها مع

لخصناه كتاب مختلف الشيعة في احكام الشريعة ذكرنا فيه خلاف علمائنا
خاصة وحجة كل شخص والترجيح لما نصير اليه كتاب تبصرة المتعلمين في
احكام الدين كتاب استقصاء الاعتبار في تحرير معاني الاخبار ذكرنا فيه
كل حديث وصل الينا وبحثنا في كل حديث منه على صحة السند او ابطاله
وكون متنه محكما او متشابها وما اشتمل عليه المتن من المباحث الاصولية
والادبية وما يستنبط من المتن من الاحكام الشرعية وغيرها وهو كتاب
لم يعمل مثله كتاب مصابيح الانوار ذكرنا فيه كل احاديث علمائنا وجعلنا
كل حديث يتعلق بفن في بابه ورتبنا كل فن على ابواب ابتدأنا فيها بما روي
عن النبي صلى الله عليه وآله وسلم ثم من بعده بما روي عن علي عليه السلام وكذا
الى آخر الائمة عليهم السلام كتاب الدر والمرجان في الاحاديث الصحاح والحسان
كتاب التناسب بين الاشعرية وفرق السوفسطائية كتاب نهج الايمان
في تفسير القرآن ذكرنا فيه ملخص الكشاف والتبيان وغيرهما كتاب القول
الوجيز في تفسير الكتاب العزيز كتاب الادعية الفاخرة المنقولة عن الائمة
الطاهرة كتاب النكت البديعة في تحرير الذريعة في اصول الفقه كتاب
غاية الوصول وايضاح السبل في شرح مختصر منتهى السؤل والامل في اصول
الفقه كتاب منتهى السؤل الى علمي الكلام والاصول كتاب مبادي الوصول
الى علم الاصول كتاب مناهج اليقين في اصول الدين كتاب كشف المراد في
شرح تجريد الاعتقاد في الكلام كتاب انوار الملكوت في شرح الياقوت في الكلام
كتاب نظم البراهين في اصول الدين كتاب معارج الفهم في شرح النظم في الكلام
كتاب الابحاث المفيدة في تحصيل العقيدة كتاب نهاية المرام في علم الكلام
كتاب كشف الفوائد في شرح قواعد العقائد في الكلام كتاب المنهاج في مناسك
الحاج كتاب تذكرة الفقهاء كتاب تهذيب الوصول الى علم الاصول كتاب
القواعد والمقاصد في المنطق والطبيعي والالهي كتاب الاسرار الخفية في
العلوم العقلية كتاب كاشف الاستار في شرح كشف الاسرار كتاب الدر
المكنون في علم القانون في المنطق كتاب المباحثات السنية والمعارضات

النصيرية كتاب المقاومات باحثنا فيه الحكماء السابقين وهو يتم مع تمام عمرنا
ان شاء الله كتاب حل المشكلات من كتاب التلويحات كتاب ايضاح التلبيس من
كلام الرئيس باحثنا فيه الشيخ ابن سينا كتاب كشف المكنون من كتاب القانون
وهو اختصار شرح الجزولية كتاب بسط الكافية وهو اختصار شرح الكافية
في النحو كتاب المقاصد الوافية بفوائد القانون والكافية جمعنا فيه بين الجزولية
والكافية في النحو مع تمثيل ما يحتاج الى المثال كتاب المطالب العلية في علم
العربية كتاب القواعد الجلية في شرح الرسالة الشمسية في المنطق كتاب
الجوهر النضيد في شرح كتاب التجريد في المنطق كتاب مختصر شرح نهج البلاغة
كتاب ايضاح المقاصد من حكمة عين القواعد كتاب نهج العرفان في علم الميزان
في المنطق كتاب ارشاد الاذهان الى احكام الايمان في الفقه حسن الترتيب
كتاب تسليك الافهام في معرفة الاحكام في معرفة الحلال والحرام كتاب كشف
الخفاء من كتاب الشفاء في الحكمة كتاب مقصد الواصلين في اصول الدين كتاب
تسليك النفس الى حظيرة القدس في الكلام كتاب نهج المسترشدين في اصول
الدين كتاب مراصد التدقيق ومقاصد التحقيق في المنطق والطبيعي والالهي
كتاب [illegible] الوضاح في الاحاديث الصحاح كتاب نهاية الاحكام في معرفة الاحكام
كتاب المحاكمات بين شراح الاشارات كتاب نهج الوصول في علم الاصول كتاب
مناهج الهداية ومعارج الدراية في الكلام الشيخ فخر الدين محمد بن الشيخ العلامة
جمال الدين بن المطهر الحلي افتخار آل مطهر وخال جمال پدر بود [illegible]
در علوم عقلی و نقلی محققی نحریر بود و در علو همت و فطرت مدققی بی نظیر حالش
[illegible] در صحبت [illegible] با پدر خود بخدمت سلطان محمد خدابنده
[illegible] مستعد [illegible] اخلاق [illegible] خصال بود و از حضرت والد
بزرگوار خود تربیت یافته و در سن ده سالگی بدرجه اجتهاد [illegible]
[illegible] شرح خطبه کتاب قواعد [illegible] اشعار نموده [illegible]
مشغول [illegible] بخدمت پدر خود در معقول و منقول و فوائد [illegible] بسیار [illegible]
[illegible] خود [illegible] کتاب قواعد [illegible] تحقیق تاریخ [illegible]

او و تاریخ تصنیف کتاب ظاهر میشود که عمر او در آن وقت کمتر از ده سال
بوده و تعجب شهید ثانی روح الله روحه درین باب چنانکه در حاشیهٔ قواعد
اظهار نموده وجهی ندارد بلکه تعجبا و عجبت زیرا که خود در شرح درایت
اصول حدیث حال جمعی کثیر را که خدای تعالی در کمتر از آن عمر توفیق کمال داده
ذکر نموده از جمله آنکه روایت نموده از شیخ فاضل تقی الدین حسن بن داود
که میگفت که سید غیاث الدین بن طاووس که دوست و مصاحب او بوده
بکتابت مشغول شد و در چهار سالگی از معلم مستغنی گردید و از ابراهیم بن
سعید جوهری روایت نموده که گفت کودکی چهار ساله را دیدم که برداشته
نزد مامون عباسی آوردند و او قرآن را خوانده بود و نظر در رأی و اجتهاد
کرده بود اما این قدر بود که هرگاه گرسنه میشد مانند طفلان میگریست
و موید اینست نیز حال شیخ رئیس ابی علی سینا بوجهی که در تواریخ مسطور
و تفصیل آن بعد از این در احوال او مذکور خواهد شد و از وصیت نامهٔ که
والد بزرگوار او در آخر کتاب قواعد جهت او نوشته نهایت اعتقاد پدر بشان
فضل و کمال او ظاهر میشود و چون آن وصیت نامه از جملهٔ نفایس وصایا و
شرایف هدایاست بجا است که این تالیف از آن بهره مند نگردد لاجرم بذکر آن
مبادرت مینماید و هی هذه اعلم یا بنی اعانک الله تعالی علی طاعته و وفقک
لفعل الخیر و ملازمته و ارشدک الی ما یحبه و یرضاه و بلغک ما تأمله من
الخیر و تتمناه و اسعدک فی الدارین و حباک بکل ما تقربه العین و مد لک
فی العمر السعید و العیش الرغید و ختم اعمالک بالصالحات و رزقک
اسباب السعادات و افاض علیک من عظائم البرکات و وقاک الله کل
محذور و دفع عنک الشرور و انی قد لخصت لک فی هذا الکتاب لب
فتاوی الاحکام و بینت لک فیه قواعد شرایع الاسلام بالفاظ مختصرة و
عبارة محررة و اوضحت لک فیه نهج الرشاد و طریق السداد و ذلک بعد ان
بلغت من العمر الخمسین و دخلت فی عشر الستین و قد حکم سید البرایا بانها
مبدأ اعتراک المنایا فان حکم الله تعالی فیهما علی بأمره و قضی فیهما بقدره و انفذ

ماحکم به علی العباد الحاضر منهم والباد فانی اوصیک کما افترضه الله تعالی علی
من الوصیة وامرنی به حین ادراک المنیة بملازمة تقوی الله تعالی فانها السنة
القائمة والفریضة اللازمة والجنة الواقیة والعدة الباقیة وانفع ما اعده
الانسان لیوم تشخص فیه الابصار ویعدم عنه الانصار وعلیک باتباع اوامر
الله تعالی وفعل ما یرضیه واجتناب ما یکرهه والانزجار عن نواهیه وقطع
زمانک فی تحصیل الکمالات النفسانیة وصرف اوقاتک فی اقتناء الفضائل بل
العلمیة والارتقاء عن حضیض النقصان الی ذروة الکمال والارتفاع الی
اوج العرفان عن مهبط الجهال وبذل المعروف ومساعدة الاخوان ومقابلة
المسیء بالاحسان والمحسن بالامتنان وایاک ومصاحبة الارذال ومعاشرة
الجهال فانها تفید خلقا ذمیما وملکة ردیة بل علیک بملازمة العلماء
ومجالسة الفضلاء فانها تفید استعدادا تاما لتحصیل الکمالات وتثمر لک
ملکة راسخة لاستنباط المجهولات ولیکن یومک خیرا من امسک وعلیک
بالصبر والتوکل والرضا وحاسب نفسک فی کل یوم ولیلة واکثر من الاستغفار
لربک واتق دعاء المظلوم خصوصا الیتامی والعجائز فان الله تعالی لا یسامح
بکسر کسیر وعلیک بصلوة اللیل فان رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم
حث علیها وندب الیها وقال من ختم له بقیام اللیل ثم مات فله الجنة وعلیک
بصلة الرحم فانها تزید فی العمر وعلیک بحسن الخلق فان رسول الله صلی الله
علیه وآله وسلم قال انکم لن تسعوا الناس باموالکم فسعوهم باخلاقکم
وعلیک بصلة الذریة العلویة فان الله تعالی قد اکد الوصیة فیهم وجعل
مودتهم اجر الرسالة والارشاد فقال تعالی قل لا اسالکم علیه اجرا الا المودة
فی القربی وقال رسول الله صلی الله علیه وآله انی شافع یوم القیامة لاربعة
اصناف ولو جاؤا بذنوب اهل الدنیا رجل نصر ذریتی ورجل بذل ماله
لذریتی عند المضیق ورجل احب ذریتی باللسان والقلب ورجل سعی فی حوائج
ذریتی اذا طردوا او شردوا وقال الصادق علیه السلام اذا کان یوم القیامة
نادی مناد ایها الخلائق انصتوا فان محمدا یکلمکم فینصت الخلائق فیقوم

النبي صلى الله عليه واله فيقول يا معشر الخلايق من كانت له عندي يد
او منة او معروف فليقم حتى اكافيه فيقولون بابائنا وامهاتنا واي
يد واي منة واي معروف لنا بل اليد والمنة والمعروف لله ولرسوله
على جميع الخلايق فيقول بلى من اوى احدا من اهل بيتي او برهم او كساهم
من عري او اشبع جايعهم فليقم حتى اكافيه فيقوم اناس قد فعلوا
ذلك فياتي النداء من عند الله يا محمد يا حبيبي قد جعلت مكافاتهم اليك
فاسكنهم من الجنة حيث شئت فيسكنهم في الوسيلة حيث لا يحجبون
عن محمد واهل بيته صلوات الله عليهم وعليك بتعظيم الفقهاء وتكريم
العلماء فان رسول الله صلى الله عليه واله قال من اكرم فقيها مسلما لقي الله
تعالى يوم القيمة وهو عنه راض ومن اهان فقيها مسلما لقي الله تعالى
يوم القيمة وهو عليه غضبان وجعل النظر الى وجه العالم عبادة والنظر
الى باب العالم عبادة ومجالسة العلماء عبادة وعليك بكثرة الاجتهاد في
ازدياد العلم والتفقه في الدين فان امير المومنين عليه السلم قال لولده تفقه
في الدين فان الفقهاء ورثة الانبياء وان طالب العلم ليستغفر له من في
السموات ومن في الارض حتى الطير في جو السماء والحوت في البحر وان الملائكة
لتضع اجنحتها لطالب العلم رضا به واياك وكتمان العلم ومنعه عن
المستحقين لبذله فان الله تعالى يقول ان الذين يكتمون ما انزلنا من البينات
والهدى من بعد ما بيناه للناس في الكتاب اوليك يلعنهم الله ويلعنهم
اللاعنون وقال رسول الله صلعم اذا ظهرت البدع في امتي فليظهر
العالم علمه فان لم يفعل فعليه لعنة الله وقال عليه السلام لا تؤتوا الحكمة
غير اهلها فتظلموها ولا تمنعوها اهلها فتظلموهم وعليك بتلاوة الكتاب
العزيز والتفكر في معانيه وامتثال اوامره ونواهيه وتتبع الاخبار
النبوية والاثار المحمدية والبحث عن معانيها واستقصاء النظر فيها وقد
وضعت لك كتبا متعددة في ذلك كله هذا ما يرجع اليك واما ما يرجع
الي ويعود نفعه علي فان تتعهدني بالترحم في بعض الاوقات وان

وان تهدى الي ثواب بعض الطاعات ولا تقلل من ذكري فينسبك اهل الوفا
الى الغدر ولا تكثر من ذكري فينسبك اهل العزم الى العجز بل اذكرني في خلواتك
وعقيب صلواتك واقض ما على من الديون الواجبة والتعهدات اللازمة
وزر قبري بقدر الامكان واقرا عليه شيا من القران وكل كتاب صنفته
وحكم الله سبحانه وتعالى بامره قبل اتمامه فاكمله واصلح ما تجده من الخلل
والنقصان والخطا والنسيان هذه وصيتي اليك والله خليفتي عليك
والسلام عليك ورحمة الله وبركاته **الشيخ السعيد المحقق الشهيد ابو عبد الله محمد
بن مكي الشامي قدس الله روحه** تلميذ سيد عميد الدين عبد المطلب و
شيخ فخر الدين محمد بن الشيخ جمال الدين بن المطهر الحلي و مولانا علامه قطب الدين
محمد رازی و امثال ایشان از علمای آن زمان بود و در زمان او ریاست علمای
امامیه باو منتهی شد تا آنکه سلطان علی مؤید که حاکم خراسان و شیعه نعمت
بود میر شمس الدین محمد آوی را که از صلحا و مقربان او بود بشام فرستاد و التماس
قدوم حضرت شیخ از شام بخراسان نمود و او عذر گفته فتاوی خود را در کتاب
لمعه دمشقیه جمع نموده باو فرستاد و روایت است که قاضی دمشق ابن جماعه
که یکی از اولاد الزنا بود و در ایام جوانی در مجالس درس با جناب شیخ شریک بود
چون مشاهده نمود که جناب شیخ از سایر اقران در فضل و کمال امتیاز تمام
یافت تا آنکه علمای چهار مذهب که در ولایت شام مقام داشتند از و استفادت
و استعلام مینمودند عرق حسد و عصبیت او بحرکت درآمد و خواست
که او نیز مانند شیخ در آن دیار اعتباری بهم رساند لاجرم چون در فضیلت
شمول جناب شیخ شوانست شد سعی نمود تا منصب قضای دمشق را باو تفویض
نمودند و با وجود آنکه او قاضی و حاکم آن دیار شد بعضی از اهالی آن دیار از جناب
شیخ بزرگوار بیشتر اعتبار میگرفتند و آخر نایره حسد او اشتعال یافته
نسبت رفض بجناب شیخ نمود و فرمان قتل شیخ از بیدمر نام والی شام حاصل
کرد و در روزی که شیخ را می‌کشتند ابن جماعه بر سر شیخ حاضر شد و در ان
اثنا که جلاد مهیای قتل شیخ شده بود آن ولد الزنا را صورت مصاحبت

مجالست شیخ کرد در ایام مشارکت تحصیل با او اتفاق افتاده بود بخاطر کذرانید
و بگریه در آمد جناب شیخ چون گریه وی را آن ولد الزنا را شنید بجانب او
توجه نموده گفت ما کذبت امک اذ سمتک ابن جماعة یعنی دروغ
نگفت مادر تو که ترا با بن جماعة نام کرد بالجمله آخر حضرت شیخ را در میدان
قلعهٔ دمشق که در پهلوی بازار اسب بود در وقت چاشت پنجشنبه
نوزدهم شهر جمادی الاول سنه ست وثمانین وسبعمایه کشتند و بر دار
آویختند و وقت عصر آن روز بزیر آورده سوختند رحمه الله تعالی
و این چند بیت از اشعار جناب شیخ بزرگوار است که در ایام که محبوس بود به
بوالی شام فرستاده شعر

الشیخ الامام الزاهد ابو العباس احمد بن فهد الحلی

تلمیذ شیخ فاضل ابو الحسن علی بن الخازن الحایری است و او تلمیذ شیخ
سعید شهید محمد بن مکی است و صوفی و مرتاض و صاحب ذوق و حال
بوده همواره با اهل خلاف طریق مناظره و جدال می‌نمود تا اکثر بوجهی که
بعد از این مذکور خواهد شد در زمان میرزا اسپند ترکمان که والی عراق
عرب بود متصدی اثبات مذهب خود و ابطال مذهب اهل خلاف شده
در مجلس میرزای مذکور بر جمیع علمای مخالفان که در عراق بود غالب آمد و
میرزای مذکور تغییر مذهب نموده سکه و خطبه بنام حضرات ائمه اثنی عشر
علیهم السلام نمود و از تصانیف مشهوره اوست کتاب مهذب شرح مختصر نافع
و کتاب موجز حاوی و کتاب عدة الداعی و رساله لمعه جلیه در معرفة

بنده روایت است که جناب شیخ در یکی از رؤیای صالحه خود دید که سید اجل مقتدای
مرتضی علم الهدی رضی الله عنه دست خود را بدست مبارک حضرت امیر
المؤمنین علیه السلم نهاده و با هم بکرد آستانه حضرت امام حسین علیه السلم
بجا میروند و عد علیا سیماهای تحریر شدن در بر دارند شیخ پیش رفت و سلام کرد
در جواب شنید آنگاه سید مرتضی با او گفت که اهلاً بناصرنا اهل البیت
یعنی خوش آمدی ای یاری دهندهٔ ما که خاندان رسولیم آنگاه از مصنفات
شیخ پرسید و شیخ اسامی آنها را مذکور ساخت پس سید با او گفت کتابی
تصنیف کن که در آن تحریر مسائل و تسهیل طرق و دلایل آن نمائی
و در اول او بگوی و بنویس بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله المتقدس
بکماله عن مشابهة المخلوقات و چون شیخ بیدار شد بموجب فرموده
عمل نموده خطبه را تمام کرده کتاب تحریر را نوشت و از جمله افاضل تلامذه
اوست سید محمد بن فلاح موسوی واسطی که اول سلاطین مشعشعی است
و چنانچه بعد از این مذکور خواهد شد تا الحال ایالت اکثر ولایت خوزستان
در حوزه تصرف ایشان است و بعضی از تلامذه اوست سید محمد نوربخش
مشهور که از اکابر اولیای صوفیه و در زمان او ریاست سلسلهٔ علیه
همدانیه باو منتهی بود و شیخ اجل علی بن هلال الجزایری که افضل مشایخ
شیخ کامل محقق علی بن عبد العالی بود و شیخ زین الدین علی بن طی العاملی
که ابن حجه مجتهد با حجه الشان بود و شیخ زین الدین علی مذکور را قصیده است
که قبل از تشرف ملازمت جناب شیخ در اظهار شوق و عزم صحبت فایض البرکه
او گفته و قصیده اینست شعر

معاقرة الاوطان ذل و باطل
ولا سیما ان کان فیها العواذل * ترحل عن دار الهوان ولا تکن الی العجز میالا فانک سائل
فما العز الا حیث انت موقر * وما الفضل الا حیث انت فاضل * وما الاهل الا من یری لک
فما ولا الفاقة باطل * اذا کنت لا تسقی من النفس ... * فانت لعمری القایل المتطاول
اذا ما رضیت الذل فی غیر منزل * فانت الذی فی ذروة العز نازل
یعن علو ما الفضل ان یستفیدوه * الی حیث مدفونا لدیه حاصل

يرد على القول والقول قوله * وسكرسنه فضل المتواصل
ارى دهنا ما كان في الكون مثله * ولاصيت عند القرون الاوايل
اري ان هذا الدهر لم يسم عنده * من الناس الاجاوز العقل ذا اهل
اخي شد سرج العزم من فوق سابح * يفوت الصبا منه على الشد كاهل
وحل بلاد الامن وذالك لمن ترى * يسقات الدما في شهر الصوم كافل
وعج على ارض العراق مبتهجا * الى بلد فيه المصري والافاضل
اتح بنواحي بابل بعد اضها * وحى بها من للافاضل فاضل
فتى طال طولا الطايلين بطوله * على الخلد الفيحا منه بخايل
جمال الورى ربا الفوايد سيدى * العوامض عالم تطلقه الاوايل
نفهد حتى قصر الليث دونه * فما هو فرد في الفضايل كامل
همام اذا ما اهتز البحث واقف * ما دبد فيما يروم المسايل
ترى حوله الطلاب ما بين مورد * لطايف ابحاث واخر سايل
وسله اذا ما جيته دعواته * لذى ولد عزت عليه الرسايل

الشيخ الفاضل محمد بن علی بن ابی جمهور الاحسائی صيت فضايل او در ميان جمهور مشهور و در سلك مجتهدان اماميه مذكورست مولد شريفش لحسا و فنون كمالات او بيرون از حد احصاست تحصيل علوم متداوله نزد علماى ديار خود نموده و باندك توجهى قصب السبق از ايشان ربوده و بعد از ان بولايت عراق رسيده و در خدمت علماى ان محال خصوصا شيخ فاضل صاحب كمال شرف الدين حسن بن عبد الكريم فتال كه مجاور مشهد مقدس غروى و خادم آستان ملايك پاسبان مرتضوى بوده مدتى تلمذ نموده و چون كشيده و بعد از ان در سال هشتصد و هفتاد و هفت بعزم طواف بيت الله الحرام و زيارت روضه سيد انام و مشاهد ايمه بقيع عليهم السلام از راه شام توجه نموده و در اثناى راه مدتى بجهاد در خدمت شيخ الاسلام على بن هلال الجزايرى در كرك نوح اقامت نموده و در ان بيگاه گاه و بيگاه از خدمت ان بر گزيده درگاه اله استفاده فرموده و بعد از فراغ از مراسم حج و زيارت

بديار خود معاودت نموده و در انجا اندك روزى بوده و باز بر براق فراق سوار شده بقصد زيارت مشاهد عراق ببغداد آمده و بعد از فوز بسعادت تقبيل آن عتبات عاليات بال همت طيران نموده و بزيارت مشهد امام الانس و الجان بخراسان آمده و در اثناى راه رساله موسومه بزاد المسافرين در اصول دين نوشته و در مشهد مقدس رضوى بصحبت سيد نقيب حسيب نسيب مير محسن بن محمد رضوى قمى رسيده و در شهور سنه ثمان و سبعين و ثمانمايه بالتماس آن سيد صاحب سعادت شرحى جهت آن رساله ترتيب داده و انرا كشف البراهين نام نهاده و چون خبر قدوم فيض لزوم شيخ قدسى صفات بعلماى سنى هرات رسيد يكى از ايشان كه در فنون علوم سر آمد بود بمشهد مقدس آمد و با انكه آن زمان زمان تقيه بود جناب شيخ در سه مجلس با او مناظره نمود و در جميع مراتب او را منقطع و مبهوت فرمود و چون رساله كه در بيان مجالس خود با آن فاضل هروى نقل کرده بدست مى آيد بذكر حاصل يك مجلس از ان مبادرت مينمايد صورت مجلس آنست كه گفته كه روزى سيد محسن مذكور جمعى از سادات و طلبه را ضيافت ميكرد و ملاى هروى نيز حاضر بود و در ان اثنا متوجه جانب من گرديد و از نام من پرسيد من گفتم نام محمدست بعد از ان پرسيد كه مولد تو از كدام يك از ديار عرب است گفتم بلاد هجر كه بلحسا مشهور و اهل علم و حكما در ان جا محشور ند بعد از ان گفت كه مذهب تو چيست گفتم اما الاصول فى الفروع كما ازهر و گفتم مذهب من در اصول هر چيز است كه مرا دليل بران قايم شده باشد و در فروع مرا فقهى است كه منسوبست باهل بيت عليهم السلم پس گفت چنان مى بينم كه مذهب اماميه دارى گفتم آرى گفت اماميه ميگويند كه على بن ابى طالب بعد از حضرت رسول امام است بلا فاصله گفتم بلى چنين است و من بان قايلم گفت دليل بگوى بر ين دعوى خود گفتم مرا احتياج نيست باقامت دليل برين مدعى گفت چرا گفتم سبب انكه تو امامت على بن ابى طالب را يكباره منكر نيستى بلكه من و تو متفقيم بر انكه او امام است بعد از حضرت رسول و اين قدر هست كه من نفى واسطه

میکنم پس من در دین مسئله نافی باشم و تو مثبت و بنا برین بر تست که اقا[مت]
دلیل کنی مگر آنکه امامت علی بن ابی طالب را بالکلیه انکار کنی و خرق
اجماع نمایی که آن هنگام اقامت دلیل برمن واجب میشود گفت بخدا
پناه می برم از انکار امامت او ولیکن میگویم که او رابع سه کس است
که پیش از او خلافت کردند گفتم پس ترا دلیل باید گفت برین دعوی زیرا که
من در اثبات این وسایط موافق نیستم و حاضران حسن تقریر ایشان پسندیدند
و گفتند که حق بجانب شیخ عربیاست که میگوید که تو مدعی و او منکر و مدعی
در اثبات دعوی خود محتاج بگواه است پس چون الزام او بر اقامت حجة
و دلیل نمودم گفت دلایل برین دعوای من بسیار است گفتم یک دلیل مرا
کافی است گفت اجماع واقع شده بر امامت ابو بکر بعد از حضرت پیغمبر ص
بی فاصله و اجماع در شرع حجة است گفتم اگر مراد تو ازین اجماع اجماعی است
که از کثرت قایلان بامامت ابو بکر در آن وقت حاصل شد یقین این اجماع
حجة نیست زیرا که مخالفان امامة ابو بکر نیز در آن وقت موجود بودند و
اگرچه نظر بکثرت موافقان او قلیل مینمودند و کثرت حجة نیست بدلیل قول
خدای تعالی وقلیل من عبادی الشکور بلکه کثرت در بسیاری از امور مذموم است
چنانچه خدای تعالی فرموده لا خیر فی کثیر من نجواهم و کم من فئة قلیلة
غلبت فئة کثیرة باذن الله والله مع الصابرین و اگر مراد تو از آن اجماع
اجماعی است که از اتفاق اهل حل و عقد در روز وفات حضرت رسالت
حاصل شده باشد مراد در ابطال آن دو طریق است یکی طریقی که استقا[مت]
آن در مذهب من پیوسته و اگرچه الزام تو بآن نتوانم کرد و آن
اینست که اجماع نزد ما حجة نمی باشد الا بدخول معصوم در آن وهر اجماعی که خالی
از آن باشد بمذهب ما حجة نیست زیرا که جایز است خطا بر هر یک از آن
آحاد اجماع پس بر کل آنها نیز خطا جایز باشد زیرا که کل مرکب از همان آحاد است
پس آن اجماع بطریقه ما درست نباشد دوم ابطال آن بطریقی که نزد شما
مستقیم است و آن اینست که اجماع چنانچه گذشت اتفاق اهل حل و عقد

از امة محمد صلی الله علیه و آله و سلم بر امری از امور و این معنی حاصل نشد
در امامت ابو بکر در روز سقیفه بلکه فضلای صحابه و زهاد و علما و اشراف
و سادات غایب بودند ~~روز سقیفه بلکه فضلای صحابه~~ در بنی ساعده حاضر
نشدند و بالجمله اتفاق است که علی و عباس و پسران او و عبد الله و زبیر و مقداد
و عمار و ابوذر و سلمان و جماعتی از بنی هاشم و غیر ایشان از صحابه بمصیبت حضرت
رسالت و تجهیز او اشتغال داشتند و چون انصار از اشتغال حضرت
امیر علیه السلام بمصیبت حضرت پیغمبر علیه السلام عدم التفات او و اطلاع یافتند آن
بمراد خاطر سوق ساختند در سقیفه بنی ساعده مجتمع شده جهت نظم
امور خود نظر در تعیین امیری انداختند و چون ابو بکر و عمر و ابو عبیده
جراح و جمعی از خلفاء که با ایشان پیوسته بودند خبر اجتماع انصار را در
سقیفه شنیدند بجانب سقیفه دویدند و با ایشان شروع بمجادله
و مخاصمه در پیوستند تا آنکه انصار زبان مصالحه بمضمون منا امیر و منکم
امیر گشودند و ابو بکر و اصحابش بآن راضی نشده روایت خود را که الائمة
من قریش بر ایشان حجة نمودند و مع هذا بشیر بن سعد را که یکی از رؤسای
انصار و بغرض حسد سعد بن عباده که قوم او اختیار امارت انصار بوی کرده
بود گرفتار بود فریب داده با خود یار ساختند لاجرم عمر و ابو عبیده باستعجال
تمام مبادرت بهم بیعت ابو بکر نموده دست بر دست او زدند و گفتند السلام علیک
یا خلیفة رسول الله و از جمله معلوم میشود که بیعت ابو بکر در روز سقیفه
از روی مکر و حیله و فریب و عجله و غلبه و قهر بود و لهذا عمر گفته که ان بیعة
ابی بکر فلتة وقی الله المسلمین شرها فمن عاد الی مثلها فاقتلوه و هرگاه
فضلای صحابه و زهاد و ذوی الاقدار از مهاجر و انصار در آن مجلس حاضر نبودند
و بیعت با ابو بکر نمودند چگونه اجماع که مدعای شماست بهم میرسد فاضل هروی
جمله این مقدمات شنید گفت آنچه ذکر نمودی مسلم است لیکن آنها که در
روز سقیفه حاضر نبودند بعد از آن با دیگران در بیعت ابو بکر موافقت نمودند
و بمخالفت راضی شدند غایة الامر اتفاق ایشان یکبار واقع نشده باشد

وان در اجماع شرط نیست گفتیم حصول موافقت ورضای ایشان بعد از آن
چنانکه تو گمان بردی حجت نمیشود زیرا که احتمال اجبار واکراه وتقیه را در آن
راه است بنا بر آنکه چون اشراف وعلما وزهاد دیدند که متصدیان خلافت
عوام کالانعام را که از روی عدم بصیرت بهر باطلی میگروند از دنیا زهر لقمه
میدوند ما تند شات ترتیب داده با خود یار ساخته اند و بزرگان ایشان را
تقلید امور و وعده تفویض ایالت بلاد وثغور داده اند لاجرم از مخالفت
ایشان بر جان خود ترسیدند واز روی تقیه واکراه تابع ایشان گردیدند
ومتابعت وانقیادی که از روی اکراه باشد با جماع مبطل اجماع است فاضل
هروی گفته انعقاد است که ایشان از روی تقیه واکراه تابع شده اند
تو درست نشود گفتیم در علم میزان مقرر شده که اذا قام الاحتمال بطل الاستدلال
واحتمال اکراه در این اجماع قایم است پس باید که باطل باشد با آنکه امارات اکراه
در ضمن بسیاری از روایات ظاهر شده از آن جمله آنکه ابن ابی الحدید معتزلی
که در مسئله امامت موافق اهل سنت است در باب فضایل عمر گفته که هو
الذی وطأ الامر لابی بکر وقام فیه حتی انه دفع فی صدر المقداد وکسر سیف
الزبیر وکان قد شهره علیهم یعنی عمر کار خلافت را از برای ابو بکر تمام کرد تا آنکه
از غایت اهتمام با منکران خلافت او مجادله واقدام نمود و بر سینه مقداد
افتاد و شمشیر زبیر را از دست او گرفته بشکست واین غایت اکراه است
دیگر آنکه ابن ابی الحدید نیز روایت کرده از براء بن عازب که گفت همیشه
من محب اهل بیت رسالت بودم وچون حضرت رسالت وفات یافت خوف
واندوه بسیار بمن رسید پس از خانه بیرون آمدم تا ببینم که مردم چه میکنند
ناگاه دیدم که ابو بکر وعمر وابو عبیده در کوچه میروند وجماعتی از طلقا
یمن و بنی اسد با ایشان میدوند و عمر شمشیر از غلاف کشیده و هر کرا از مسلمانان
که میرسند با او میگویند که با ابو بکر بیعت کن چنانکه دیگران کرده اند و خواهی نخواهی
از او بیعت میگیرند چون آن حالت را مشاهده نمودم بغایت آزرده گشته
نزد امیر المؤمنین علی علیه السلام رفتم و خبر آن شناعت را با او رسانیدم در روزی

که او قبر منور حضرت پیغمبر صلوات الله علیه را راست میکرد بیلی که
دست داشت بر زمین نهاد وگفت بسم الله الرحمن الرحیم الم احسب الناس
ان یترکوا ان یقولوا آمنا وهم لا یفتنون وبجانب آنجماعه اشاره کرده گفت
تربت ایدیکم بنی هاشم الی آخر الدهر یعنی دست شما از خلافت ای بنی هاشم
تا انقضای دهر کوتاه شد واین روایت نیز دال است بر اکراه وآنکه علی وعباس
توقع خلافت از برای خود داشتند دیگر این روایت مشهور است که چون سعد
عباده که در روز سقیفه بیمار بود از بیعت ابی بکر امتناع نمود عمر با مردم خود گفت
که لگدمال کنید سعد را ودر روایتی دیگر آنست که گفت اقتلوا سعدا قتل الله
سعدا دیگر این روایت نیز مشهور است که چون ابو بکر در اول جمعه از ایام
خلافت خود بر بالای منبر رفت دوازده مرد از مهاجرین وشش مرد از انصار
بر پای خاستند و بالا رفتن او را بر منبر حضرت پیغمبر انکار کردند وصفا
با او در باب عتاب نمودند که بر بالای منبر خاموش ماند وجواب نتوانست
زبان راند تا آنکه عمر بر خاست و با ابو بکر درشتی کرده گفت یا لکع اذا کنت
لا تقوم بحجة فلم اقمت نفسک هذا المقام یعنی ای لئیم هر گاه حجتی بر مدعا
خود نمی توانی آورد چرا در اینجا نشسته آنگاه دست ابو بکر را گرفته از منبر فرود
آورد و بخانه برد وچون روز جمعه دیگر رسید با جمعی کثیر مانند سعد وقاص
وخالد بن ولید همراه هر یک از ایشان صد حلقه پوش بود لشکر کشیدند وبا
شمشیرهای کشیده بمسجد در آمدند وچون نظر عمر بر حضرت امیر وجماعتی از اصحاب
مانند سلمان وغیره که با او بودند افتاد با ایشان خطاب نموده سخن کند خورده
گفت والله ای اصحاب علی اگر یکی از شما امروز متکلم شود با آنچه دیروز
متکلم شده بود چشمهای او را از سر او بیرون خواهیم کرد سلمان بر پای خاست و
گفت صدق رسول الله اذ قال بینما اخی وابن عمی جالس فی مسجدی اذ وثب
علیه طایفة من کلاب اهل النار یریدون قتله ولا شک انکم منهم یعنی راست گفت
حضرت پیغمبر در آنکه گفت که وقتی باشد که در اثنای آنکه برادر من وپسر عم من
در مسجد نشسته باشد طایفه از سگان اهل دوزخ بر وجهه نمایند وقصد او

کشتن او کنند پس عمر شمشیر برکشید تا او را بزند و حضرت امیر دامن او را
کرفته و بر زمین کشانید و کفت یا ابن صهاك الحبشیة اباسیافکم تهددونا
وبجمعکم تکاثرونا والله لولا کتاب من الله سبق و عهد من رسول الله
سلم تقدم لرأیتکم ایّنا اقل عددا واضعف ناصرا یعنی ای پسر صهاک
حبشیه آیا بشمشیرهای خود ما را تهدید میکنید و بجمعیت و کثرت خود
بر ما غلبه ظاهر میسازید والله که اکر نه آن بودی که از جانب خدای قلم
حکم کذشته و از حضرت رسالت عهدی بسته شده در توقف من از محاربه
شما هر آینه ظاهر میشد که کدام یك از ما بحسب عدد قلیل و بحسب
یاور و مدد کار ضعیف و ذلیل است آنکاه آنحضرت با اصحاب خود کفت که
از مسجد بیرون روید و هرکاه احوال برین منوال باشد ظاهر میشود
که بیعت ابوبکر از روی اکراه بوده و آنکه جماعتی که در روز سقیفه از بیعت
او تخلف نمودند نتوانستند که بعد از آن نیز ترك مبایعت نمایند و این
هنکام اجماعی که مدعی بود حاصل نشود و دلیل بر وجود واسطه میان حضرت
پیغمبر و خلافت امیرالمؤمنین حیدر قایم نکردد فاضل هروی اعتراف
ببطلان این دلیل نموده کفت دلیلی دیکر بر مدعای خود دارم کفتم آن کدام
کفت آنکه حضرت پیغمبر صلوات الله علیه در مرض الموت خود امر نمود
مردم را تا در خلف ابوبکر نماز کذارند و این دلیل است بر تقدیم او بر سایر
صحابه زیرا که مقدم است در غیر آن از امور و قایل بفرق نیست کفتم این
دلیل از چند وجه ضعیف و علیل است اول آنکه اکر خبر تقدیم ابوبکر بنماز
صحیح باشد ثانیاً آنکه کان لفظ است و بر تقدیر صحت دلالت بر امامت او ندارد
باشد هر آینه نص خواهد بود از حضرت پیغمبر صلوات الله علیه بر امامت او
و هرکاه ابن مخالف نص در باب امامت ابوبکر یابی که بدلیل ضعیف الائمة
من قریش محتاج نکردیدی بلکه بایستی که همان نص را بر اهل سقیفه حجت
می‌آوردند و طریق الزام بیار انصار آن می‌سپردند و خلافت را موقوف
نمیداشتند بمعنی که چندین خلاف و بیرون آوردن شمشیر از غلاف

دران واقع شد و چون از تمسك بجهات نص که موجب سهولت کار بود عدول
نموده امری دشوار نمودند معلوم شد که ایشان را دران نص صحیحی نبوده و غرض تو
و اصحاب تو از احتجاج بآن مغلطه بوده دیکر آنکه تقدیم در نماز دلالت ندارد بر
امامت عامه که عبارت است از ریاست در امور دین و دنیا بنیابت رسول خدا بر
خلق را دلالت بر عام نیست خصوصا بر مذهب شما که امامت فاسق را در نماز
تجویز کرده اید و عدالت را دران شرط نمیدانید و اتفاق است بر آنکه در امامت
عامه عدالت شرطست و نزد شما اکر امام فسقی صادر شود عزل او واجبست پس چکونه
میتوان که احتجاج بعدالت ندارد حجت میسازند و آنچه بعدالت محتاج است
دیکر آنکه روایت تقدیم آنحضرت ابوبکر را در نماز متفق علیه نیست بلکه آنچه
نزد ما بصحت پیوسته آنست که چون بلال آمد و از رسیدن وقت نماز خبر داد
و عایشه دید که حضرت رسالت از تاب مرض بیخود و در اضطراب است بلال را
کفت که با ابوبکر بکوی که امامت نماز مردم کند و چون بلال چنان کرد کمان کرد که امر
حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم دران باب واقع شده بیامد و ابوبکر را
بآن وجه خبر داد و لهذا چون ابوبکر پیش ایستاد و تکبیر نماز کفت حضرت رسالت بحس
آمد و آواز تکبیر او را شنیده پرسید که این کیست که با مردم امامت نماز میکند
کفتند ابوبکرست پس امر فرمود که مرا بمسجد ببرید که در اسلام فتنه عظیم حادث
شد آنکاه بر علی و عباس و فضل بن عباس تکیه نموده بیرون رفت چون بمحراب
رسید ابوبکر را دور ساخت و بنفس نفیس بامامت مردم پرداخت و اما دعوی
اهل سنت که امامت ابوبکر بامر حضرت رسول بوده باطل است از چند
وجه اول آنکه باتفاق واضحست بر آنکه امری که دران باب ببلال رسید
مشافهة حضرت رسالت نبود باین طریق که با او کفته باشد که یا بلال قل
لابی بکر یصلی بالناس یا قل للناس یصلون خلف ابی بکر بلکه آن امر غایبانه
بیکی بود دیکر آنکه دران حالت که پسران عم و اهل حرم بران حضرت کرد
آمده بودند بلال را اذن دخول در حجره حضرت رسالت حاصل نشده بود
و هرکاه دران میان واسطه بهم رسید احتمال کذب واسطه متوجه کردید

زیرا که باتفاق آن واسطه معصوم نبود و هرگاه احتمال کذب او قایم شد
در آن امر که بوساطت او بوده حجت نمی ماند زیرا که محتمل است که از پیش خود
گفته باشد و از زبان مبارک حضرت رسالت نشنیده باشد چنانکه
مسارعت آنحضرت بخروج از منزل و عزل ابوبکر و بنفس نفیس خود امامت
مردم نمودن بران دلالت دارد دوم آنکه اگر امامت ابوبکر بامر حضرت رسالت
بودی هر آینه خروج آنحضرت باشدة مرض و دور کردن ابوبکر از محراب و
متولی نماز بنفس نفیس خود شدن با وجود آن امر که اول بار فرموده بود
مناقضه صریح است که لایق بشان صاحب وحی نیست و اگر تسلیم داریم که در
اول بار امر بان فرموده بود میگوییم که خروج حضرت پیغمبر و عزل او باطل
ساخته امارت او را که منوط بران امامت داشته اند بلکه میگوییم که عزل
نبی او را بعد از تقدیم چنانکه گمان شماست از برای آن بوده که نقص و عدم
صلاحیت او بجهة تقدیم در امری از امور بر امامت خود ظاهر شد زیرا که
مشعر است بانکه او صلاحیت ندارد امامت نماز را که از غایت پستی رتبه
تقدیم فاسق نزد شما در آن جایز است پس چگونه صلاحیت آن داشته
باشد که امام عام و رئیس مطاع جمیع انام باشد و بسیار شبیه است این قصه
بقصه برائة و عزل او از آن و بقصه فرستادن او با رایت خود در غزای
حنین و فرار و رجوع او بخفی حنین چه بر متامل منصف ظاهر است که
این همه از برای اظهار نقص او بر جمهور و بیان عدم صلاحیت او از
برای امری از امور بوده و عجب آنست که استدلال میکنند بر امامت
ابوبکر بامر کردن حضرت او را بنمازی که از آن معزول شد و باتفاق آن
نماز را تمام نکرد و استدلال نمیکنند بر امامت حضرت امیرالمومنین ع
بانکه در وقتی که حضرت رسالت بغزای تبوک میرفت او را در مدینه خلیفه
خود نمود و اتفاقست که او را از آن عزل نفرمودند زیرا که استخلاف در مدینه شد
که دار هجرت آنحضرتست در حال صحت و اختیار او از میان سایر امت و عزل
ناکردن او تا زمان رحلت حجة است بر استخلاف او در دیگر امور زیرا که

قایل بعرف نیست و چون سلسله کلام تا این مقام کشید سفره طعام پیش مخدوم
مذکور رسید و مباحثه و مجادله منقطع گردید و همگی بطعام خوردن اشتغال
نمودند و در اثنای طعام خوردن مرا حقی بخاطر رسید از روی حدیث
مشهور که من مات و لم یعرف امام زمانه مات میتة جاهلیة پیغمبر بیان
نکردم و از فاضل مرویه اجازت القای سخن نموده گفتم که چه میگویی در این حدیث
آیا صحیح است یا نه گفت بلی صحیح است و بر صحت آن اتفاقست گفتم پس بگوی
که امام تو کیست گفت حدیث بظاهر خود محمول نیست بلکه مراد از امام در این
حدیث قرآنست و تاویل او آنست که من مات و لم یعرف امام زمانه الذی هو القرآن
مات جاهلیا گفتم بنابرین لازم می آید که تعلم قرآن بر هر یک از مردم واجب
عینی باشد با آنکه هیچ احدی باین قایل نیست گفت جمیع قرآن مراد نیست بلکه مراد
فاتحه و سوره است که قرائة آنها شرطست در صحة نماز و بنابرین واجب
عینی اند بالاجماع گفتم که حضرت رسالت در این حدیث امام را مضاف بزمان
ساخته و گفته که من مات و لم یعرف امام زمانه و تخصیص امام اهل زمان
چنانکه در حدیث واقع است دلیلست بر اختصاص اهل زمان بامامی که
معرفت او بر ایشان واجبست و بر تقدیر قایل شدن بانکه مراد باین امام
فاتحه است تخصیص مذکور را فایده نمی ماند پس آن تاویل مطابق مقتضای
حدیث نباشد داعی آن تاویل علیل بر گردید و گفت بنابر حدیث مذکور حال
من و تو برابریم در مقتضای آن در این زمان گفتم حاشا که حال برین
منوال باشد که تو گمان کرده بلکه مراد در این زمان امامی است که اعتقاد بعصمت
او داریم و معرفت او بدلیل حاصل کرده ام و تو چنین نیستی پس ما و تو برابر
نباشیم پس گفت که آن امامی که اعتقاد بامامت او داری هرگز او را دیدی
و جا و مقام او را میدانی و در این حوبر بقیع و مقبره نمی یابی و فتوای مسایل
خود را از وی میشنوی پس من و تو در این حکم برابر باشیم گفتم حاشا و کلا که حدیث
دلالت نیست بر آنکه جا و مقام امام را باید شناخت یا برآنکه فتوای مسایل خود را
از او باید شنید بلکه مضمون آن بیش از این نیست که او را باید شناخت والحمدلله

که من او را می شناسم و دلایل و احادیث بر وجود او و وجوب امامت و لزوم شناختن
او دارم و تجویز ملاقات او در هر وقت و ظهور او بر خود و سایر امت بتمام
و انبیا بلکه بمقتضای حدیث مذکور بر من واجبست زیرا که حضرت رسالت
فرموده که من لم یاخذ عن امام زمانه الفتاوی و نحن نیز نگفته که من لم
یعرف امام زمانه بلکه گفته من لم یعرف امام زمانه و اینکه گفته که من او را
شناخته ام و تو را اعتقاد آنست که امام نداری و اینکه زمان تو از امام خالیست
پس من و تو برابر باشیم و چون این سخن باین مقام رسید فاضل هروی
عاجز شده گفت من نیز در طلب معرفت امامم و شنیده ام که در ولایت یمن
مردی دعوی امامت میکند و میخواهم که خود را باو برسانم تا صحت دعوی
امامت او را بدانم و اگر آنکه تابع او شوم پس من گفتم که الحال در این وقت
تو را امامی نیست پس در این وقت از اهل جاهلیتی و اگر بمیری در جاهلیت خواهی
مرد یا آنکه اهتمام تو در این ایام در طلب ملاقات امام خلاف مذهب تو و
اصحاب تو از اهل سنت است زیرا که ایشان قایل نیستند بوجود امام
در هر زمان و حکم بوجوب وجود او در هر وقت نمیکنند پس ساکت شد
و جوابی نگفت و حاضران مجلس از خوردن طعام فارغ شده متفرق شده بودند
و هر یک بمنزل خود مراجعت نمودند و فاضل هروی نیز با ایشان بیرون
رفت احمد بن نصر الله الدیبلی التتوی السندی که پدرش قاضی
تته و رئیس شد و از اتباع ابوحنیفه و صوفی خواهان پرهیز بود و
او از مومنان فدایی و شیعیان تبرایی است و در عنفوان جوانی بخضر
توفیق هادی طریق او گردیده و از ظلمات مذهب حنفیه بسر چشمه دین
امامیه رسیده و کیفیت این توفیق بوجهی که از آن فاضل صاحب تحقیق شنیده
آنست که در ایام صبای او عزیزی فقیر صالح از اهل عراق بولایت تته آمده و
روزی چند در قرب جوار ایشان قرار گرفت و ملا احمد گاهی بملاقات میرفت
و از آن عزیز غریب نوازی تفقد حال او میفرمود و در اثنای احوال دیار
ایران و عربستان و کیفیت مذاهب و عادات اهالی آنجا از وی میپرسید

تا آنکه

تا آنکه آن غریب اظهار نمود که در آن دیار جمعی هستند که ایشان را شیعه میگویند
و مذهب ایشان اهل بیت علیهم السلام دارند و امام بحق و خلیفه مطلق بعد از حضرت
پیغمبر صلوات الله علیه و آله امیر المومنین علی و یازده فرزند او را میدانند
و خلفای ثلاث و امثال و اشباه ایشان از بنی امیه و بنی العباس را متغلب
و جابر میخوانند و در میان ایشان علما و مجتهدان و کتب معتبره در اصول و
فروع هست که در آنجا اثبات اصول اعتقادات خود خصوصا اثبات امامت
حضرت امیر و بیان خطای اصل و فرع دیگران بادله عقلی و نقلی از قرآن و حدیث
نموده اند چون ملا احمد این سخنان از غریب مذکور شنید دغدغه و تردد بسیار
در خاطرش افتاد و سر در وادی تحقیق مذهب شیعه نهاد و در اثنای آن
جست و جو و تضاعیف آن تکاپو شبی در خواب دید که حضرت امیر علیه السلام
نسخه از کتاب تفسیر کشاف را بدست مبارک گشاده اند و باو میگویند که
بیا و تفسیر این آیه را که انما ولیکم الله و رسوله والذین آمنوا تا آخر مطالعه
نمای چون ملا احمد از خواب بیدار شد اضطراب او بیش از پیش شد و در مقام
تحصیل کشاف در آمد اتفاقا در آن ایام شخصی از بزرگزادهای عراق که میرزا
حسن نام داشت از راه هرموز و روی بتته متوجه ولایت هند شده بود و چون به
هرموز رسیده بود شبی حضرت امیر را علیه السلام در خواب دید که باو میگویند که
پسر قاضی تته از جمله محبان ماست و آرزوی مطالعه کشاف دارد باید که چون
باو برسی نسخه که در دست داری باو بدهی میرزا حسن چون از خواب بیدار شد صورت
واقعه را بر پشت کتاب کشاف نوشت و مقارن آن متوجه جانب تته گردید
و چون بظاهر شهر تته رسید یکی از خادمان خود رقعه داده و اسب همراه نموده
گفت برو و نشان قاضی شهر را تفحص کن و بخدمت پسر او برو و رقعه را رسانده
بگوی میرزا حسن یکی از آدمی زادهای عراق است و آرزوی ملاقات شما دارد اگر
غریب نوازی واقع شود از مکارم اخلاق و آداب بعید نیست چون فرستاده میرزا
حسن بخدمت ملا احمد رسید خدمت مولوی تجویز سواری نمود و باتفاق جمعی
از طلبه و شاگردان که حاضر بودند پیاده بعزم ملاقات میرزا حسن روانه

شد و چون بخدمت میرزا رسیدند فی الحال کتاب کشاف را بیرون آورد
و تسلیم خدمت مولوی نمود و صورت واقعه را که بر ظهر کتاب کشاف
نوشته بود بر او عرض فرمود خدمت مولوی میگفت که آن رفیقان من که
همه سنی بودند چون سابقا از من بوی محبت خاندان شنیده بودند از غایت
تعصب تصدیق آن واقعه نمودند و میشنیدم که آهسته با همدیگر میگفتند
که آوازه رفض قاضی زاده بولایت عراق نیز رسیده و من از سخنان ایشان
ملتفت نشدم و استکشاف بعضی از مقاصد مذهب امامیه بمشافهه از
میرزا احسن نمودم و بعد از آن مطالعه کشاف را که مشتمل بر تحقیق بسیاری
از اصول عقاید شیعه است نصب العین خاطر ساختم و چون بسن
بیست و دو سالگی رسیدم و از تحصیل مقدمات علمیه که در ولایت
تته اکتساب آن میسر بود فارغ گردیدم قلندروار سفر گزیدم و متوجه
زیارت مشهد مقدس رضوی علیه التحیة والثنا گردیدم و مدتی در آن
مشهد مقدس اقتباس انوار هدایت از زیارت آن روضه منوره مینمودم
و در خدمت علمای امامیه مانند مولانا افضل قاینی ابواب توفیق بر روی
تحقیق میگشودم و از علم کلام و حدیث و فقه امامیه و فنون ریاضی بهره
تمام گرفتم و از آنجا بجانب یزد و شیراز رفته بخدمت حکیم حاذق ملا کمال الدین
حسین طبیب و ملا میرزاجان شیرازی و غیرهم کلیات قانون و شرح تجرید
و حواشی آن گذرانیدم و از آنجا باردوی معلی رفته در قزوین بوسیله بعضی
از ارکان دولت علیه بشرف بساطبوسی رسیدم و عنایت و تشریف پادشاهانه
شامل حال من گردید آنگاه از قزوین عازم زیارت مشاهد مشرفه و عتبات
عالیه عراق عرب و حرمین شریفین و بیت المقدس زادها الله تعالی علوا و
شرفا شد و در آن سفر بخدمت بسیاری از فضلای شیعه و کثیری از علمای
اهل سنت رسید و از خرمن فضایل ایشان خوشها چید و آنگاه از راه
دریا بهند دکن رفت و در ولایت گلکنده بخدمت قطب شاه رسید و از
عواطف بیدریغ او گرویده و بعد از مدتی بعزم ملازمت درگاه پادشاه عالم

پناه سلیمان جاه جلال الدین محمد اکبر پادشاه خلد ملکه بدار الخلافه فتح پور شتافت
و در سلک مقربان آن درگاه انتظام یافت و آنحضرت عنایت و التفات بسیار
باو نمودند و تالیف تاریخی که شامل احوال هزار سال باشد باو فرمودند و او
مدتی مدید بآن اشتغال داشت و در روز بروز آنچه می نوشت نقیب خان
سیفی قزوینی بخدمت حضرت پادشاه میخواند و چون نوشتن تاریخ بمذکور
خلافت عثمان بن عفان رسید و کلام مولوی در شرح بواعث و اسباب کشته
شدن او را از دست اصحاب باطناب و اسهاب کشید و طبع شریف آنحضرت
از طول آن مقال ملال رسید روزی با مولوی خطاب فرموده گفتند که ملا احمد
این قصه کشته شدن عثمان را چرا بسیار دور و دراز نوشته مولوی در آن
مجلس که مشحون بامرا و اکابر اهل سنت بود از روی بدیهه عرض نمود که پادشاه
عالم قصه کشته شدن عثمان روضة الشهداء اهل سنت و جماعت است
کمتر از این اکتفا نمیتوان کرد آنحضرت تبسم فرموده تحسین او نمودند و از
جمله لطایف تعریضات او آنکه در نظر بعضی از کتب خود بطریق مسایل مختلفه
در میان مجتهدان [illegible] نوشته بود که قال ابو حنیفه یجوز النکاح بغیر ولی
خلافا للنبی صلعم حیث قال لا نکاح بغیر ولی و قال الشافعی یجوز الاکل من متروک
التسمیه عامدا خلافا لله تعالی حیث قال ولا تأکلوا مما لم یذکر اسم الله علیه و انه
لفسق الآیه و مراد و مقصود مولوی است آنکه زمخشری در ربیع الابرار از یوسف
اسباط که یکی از رجال مخالفانست نقل نموده که میگفت رد ابو حنیفه علی
رسول الله صلعم اربعمائة حدیث او اکثر قیل له مثل ماذا قال قال رسول الله صلعم للفرس
سهمان و للرجل سهم و لغیره قال ابو حنیفه لا اجعل سهم بهیمة اکثر من سهم المؤمن
و اشعر رسول الله صلعم البدن و قال ابو حنیفه الاشعار مثلة و قال البیعان
بالخیار ما لم یتفرقا و قال ابو حنیفه اذا وجب البیع فلا خیار و کان صلعم یقرع
بین نسائه اذا اراد سفرا و اقرع اصحابه و قال ابو حنیفه القرعة قمار انتهی قاصرا
علی هذا الاربع لئلا یطول الکلام انتهی کلام جناب مولوی با توفیق یعنی با لقات شده
و از آنجمله رساله ایست در تحقیق تریاق فاروق که در آنجا تحقیق بحث شرح و بسط

و بسیاری از مطالب طبی و ریاضی نموده دیگر رساله در اخلاق دیگر رساله در
احوال حکما مسمی به خلاصة الحیوة و آن تمام نشده دیگر رساله در اسرار حروف
و رموز اعداد که بر طبق کتاب مفاحص واقع است و از ذکاء و حسن عقیده او
آنکه آخر بحسن خاتمه یقین فایز گردید و در شهور سنه ... در دار الخلافه لاهور
بدرجه شهادت رسید و در حظیره مرحوم میر حبیب الله مدفون گردید
رحمه الله تعالی و حشره فی زمرة الائمة الطاهرین ...

مجلس ششم

در ذکر جمعی از صوفیه صافی ضمیر که رهروان مسالک طریقت و مبینان
قواعد شریعت و حقیقت‌اند مقصود از ایجاد عالم و اختراع بنی آدم بعد از
ایجاد جواهر زواهر انبیا و ائمه هدی علیهم صلوات الله الملک الاعلی
وجود فایض الجود این طایفه کرام و اصفیای عظام کثرهم الله بین الانام است
که بیامن توفیق ازلی از حضیض مراتب خاک باعلی مدارج افلاک ترقی نموده اند
و از حضیض خمول بشریت باوج قبول ملکیت تلقی فرموده و از پرتو صباح
وضاح و عکس شعاع لمعان یهدی الله لنوره من یشاء با ساکنان ملأ اعلی
و متوطنان عالم بالا در سلک انتظام منخرط گشته و بمرتبه‌ای رسیده که
عواقب امور قبل از ظهور مشاهده نموده اند و خواتیم اشیا پیش از
بروز وجود مطالعه فرموده نظام دین و دولت بمیامن همت ایشان قائم
و قوام ملک و ملت بروابط وجود ایشان منتظم با کاینات بساط
غبرا و صدرنشینان صفه دیر مینا همه آشامان تشنه جگر
و دست افشانان بی پا و سر گم گشتگان جاده سلامت و مقیمان کنج
ملامت رند پیلان ژنده پوش و رندان دلق صاحب هوش خرقه
پوشان خانقاه قدس و باده نوشان بزمگاه انس شاهان بی کلاه و امیران
بی سپاه **نظم** قومی ملوک که بطبقه ازرق سلطنت / کوی کرام حرام سلاطین کشورند
شاهان دلق پوش که گاه حمایت / زیر نگین شان جم و خاقان و قیصرند
امروز از نعیم جهان چشم دوخته / فردا بخود از کرشمه بفردوس ننگرند
منگر بچشم خوار درین پا برهنگان / زیرا که جز عزیزتر از دیده سرورند

آدم

آدم بهشت را بدو گندم ار فروخت / حقا که این گروه بیک جو نمی‌خرند
و مسئله توضیح و تقریر کلام در تحقیق حال این طایفه کرام آنست که بر وجهی که
مقدمات این کتاب اشارتی بآن واقع شده تحصیل یقین بمطالب حقیقیه
و حکمت عبارت از آنست یا بنظر و استدلال حاصل میشود چنانچه
طریقه اهل نظرست و ایشان از علما و حکما مسمی اند یا بطریق تصفیه
و استکمال چنانچه شیوه اهل فقراست و ایشان از فقرا و اولیا مسمی اند و اکرم
هر دو طایفه بحقیقت حکما اند لیکن طایفه ثانیه چون بمحض موهبت ربانی
فایز بدرجه کمال رشد اند و از مکتب خانه و علمناه من لدنا علما سبق گرفته اند
و در طریق ایشان اشواک شکوک و غوایل اوهام کمترست اشرف و اعلی
باشند و بوراثت انبیا که صفوه خلایق اند اقرب و اولی خواهند بود و هر دو
طریق در نهایت وصول سر بهم باز می‌آورد و الیه یرجع الامر کله و بیان تحقق
هر دو طریق بی خلاف نیست چنانچه منقولست که شیخ عارف محقق شیخ ابو
سعید بن ابی الخیر را با قدوة الحکماء المتاخرین شیخ ابو علی بن سینا قدس الله
روحهما اتفاق صحبتی شد بعد از انقضای آن یکی گفت آنچه او میداند ما می
بینیم و دیگری گفت آنچه او می‌بیند ما میدانیم و محققی از حکما انکار این طریق نموده
بلکه اثبات آن کرده چنانکه ارسطاطالیس میگوید هذه الاقوال المتداولة
کالسلم نحو المرتبة المطلوبة فمن اراد ان یحصلها فلیحصل لنفسه فطرة
اخری و افلاطون الهی فرموده قد تحقق لی الوف من المسائل لیس لی علیها
برهان و شیخ ابو علی در مقامات العارفین میفرماید فمن احب ان یتعرفها
فلیتدرج الی ان یصیر من اهل المشاهدة دون المشافهة و من الواصلین
الی العین دون السامعین للاثر و حکیم الهی شیخ شهاب الدین مقتول که محیی
رسوم قدمای حکماست در تلویحات نقل میکند که در خلسه لطیفه که با معلم
این طایفه اتفاق افتاد گوید از ارسطو پرسیدم و در تحقیق ادراک که از غوامض
مسایل حکمت است از او کشف حقیقت طلبیدم بعد از آن شروع در مدح استاد خود افلاطون
نمود و اطرا و تعظیم در مدحت او کرد از او سوال کردم که از متأخران کسی بمرتبه

او رسيده باشد گفت نه ونه يجوز وي الاعتقاد هذا رجوع از كمال او بعد از آن گو
بعضي از فلاسفه اسلام ميكردم و هيچ كدام الثقات ننمود تا بذكر بعضي از
ارباب كشف وشهود رسيدم مثل جنيد بغدادي وابويزيد بسطامي و
سهل بن عبدالله شوشتري قدس الله ارواحهم گفت او ليس هم الفلاسفة
حقا ليكن درين طريق اخطار بسيار و عقبات مهالك بي شمار است چه خطرات
وساوس و ورطات هواجس و تسويلات باطله و تخييلات فاسده بسا
در بيابان طلب حيران و سرگردان كرده اند و افسد مفاسد آنكه باندك نمايش
كسراب بقيعة يحسبه الظمآن ماء از راه رفته دست از طلب بدارد
حتى اذا جاءه لم يجده شيئا و بعد از اطلاع بر حقيقت حال حاصلش غير حسرت
و وبال نباشد دورست سراب درين باديه هشدار
تا غول بيابان نفريبد بسراب خليلي قطاع الفيافي الى الحمى
كثير و ان الواصلون قليل ° وايضا استاد اين طريقت كه عبارت از مرشد
كامل است نادر است و بر تقدير وجود شناختن او متعذر يا متعسر چه
كمالات انساني جز صاحب كمال نشناسد و قيمت جواهر را جز جوهري ندا
لبس قصة سمع وغصة مر عد ° كسي رسد كه شناساي منطق الطير
واكثر مردم بصورت مموه وظاهري حقيقت از راه افتاده اند
ياقوت را مقابل خرمهره ميكنند ° سنگ سيه بسرخ زدرجه ميخرند
وناگاه افتد كه به تلبيس و تدليس فريفته شود و نقد عمر صرف خدمت
ناقصي كند بطلان كمال و موذي بخسران حال و مآل او گردد نعوذ بالله من الغي
والغواية و از اين جهة در كلام ملك علام و صاحب وحي عليه السلام ترغيب
بسيار در باب تعقل و تفكر وارد شده و علماي اعلام نيز بيشتر ترغيب مردم
بر طريقه نظر نمايند با آنكه در طريق تصفيه نيز احتياج باين طريق تحقيق
زيرا كه در اثناي تصفيه و رياضت تلبيسات شيطاني ملتبس ميشود
بالهامات رحماني و فرق ميان انواع آنها از ذات جز بدليل عقلي ميسر نيست
وايضا اگر سالك بكلي از علم رسمي عاري باشد از ورطه افراط و تفريط

ايمن شود مثل بود و از ضلالت مخالفت شريعت فارغ نه و شايد كه بنابر جهل بحد اعتدال
اعمال رياضات مفرط كند و موذي شود بفساد مزاج و بطلان استعداد
والحمد لحضرت هادي الثقلين الى الصراط المستقيم عليه و على آله افضل التحية
والتسليم ميفرمايد ما اتخذ الله وليا جاهلا و در حديثي ديگر فرموده قصم ظهري
رجلان جاهل متنسك وعالم متهتك و در شايسته تخلف ارباب اعتدال
و مستعدان وصول بمراتب كمال از طايفه عليه صوفيه فرقه ناجيه اماميه ايده الله
كه در مبادي حال بلكه در ازل از ميامن هادي توفيق رحيق تحقيق از
جام فيض ساقي كوثر نوشيده اند و جرعه لا يظمأ اصلا ابدا انشا روضها
كشيده اند سيد المتالهين حيدر بن علي الآملي در كتاب جامع الانوار فرموده
كه فرقه ناجيه اماميه ايدهم الله تعالى دو طايفه اند يك طايفه آنكه حامل
ظاهر علوم رسول مجتبي و ائمه هدي اند كه عبارت از علوم شرعيه اصليه
و فرعيه باشد و طايفه ديگر آنكه متحقق باطن علوم ايشانند كه آن عبارت از
طريقت و حقيقت و ايقان باشد و اول موسوم است بمومن ممتحن و ثاني بمومن
ممتحن و شيعي و صوفي عبارت ازين دو طايفه اند زيرا كه شيعي و صوفي دو اسم
متغاير اند كه مراد از ايشان حقيقه واحده است يعني كسي كه حامل شريعت محمديه
باشد بحسب ظاهر و باطن بعد از آن فرموده كه اگر گويند كه اكثر صوفيه بحسب
ظاهر بر طريق اهل سنت و اصول و قواعد ايشانند پس چگونه ايشان را شيعه
حقيقي توان گفت گوييم صوفيه فرق بسيارند مانند شيعه اما فرقه حقه از
ايشان يكي است و آن فرقه ايست كه حامل اسرار سيد مختار و ائمه اطهار با
لا يمان بايشان بحسب ظاهر و باطن داشته باشند جميعا كه فرقه حقه ناجيه
از فرق متكثره شيعه يكي است و آن اماميه اثني عشريه اند كه قواعد و احكام
ايشان بر فروع مبني است بر نقل صحيح از نبي و عترت عليهم السلام و مولف
عقيده آنست كه هيچ كس ازين طايفه و فرقه سني مذهب نبوده مگر در ضلالة
تصنيف بر كه جهت ترويج ضاعت و كول نقل اهل سنة و جماعة كه در العقيده
اهل سنة و جماعه اند نقش تصوف حجة ابو بكر بسته اند تحرفي اجماع قيم نموده

خرقهٔ طریقت خود را با او وابسته اند و بنا بر ظهور بطلان آن طریقه صاحب
نفحات که از مریدان خواجه نقشبند است گفته که خواجه بهاء الدین حقیقة
اویسی است و غوث المتأخرین سید محمد نوربخش نور الله مرقده در بعضی
از مکاتیب خود که بخواجه جعفر نامی نوشته فرموده که اگر کسی شیخ باشد بظاهر
و باطن بپیوندد و بداند که هیچ سلسلهٔ خواجه مختصر بین فقیر چنانکه سلسله
حضرت مصطفی بحضرت مرتضی باتفاق جمیع اولیا و آنکه بعضی خواسته اند که
بتکلف از برای دیگری سلسله بتراشند بنیادی ندارد و علمای شریعت و
مرشدان طریقت برین معنی متفق اند و مقوی این سخن آنکه حضرت
شیخ عبد الله عمویه سهروردی و فرزند او قاضی وجیه الدین و برادرزاده او
ابو نجیب شهاب الدین و شیخ عماد الدین قدس اسرارهم و شیخ اسمعیل
قصری و حضرت مولانا جلال الدین رومی و پدر وی بهاء الدین قدس سرهما
از نسل ابو بکر اند و سلسلهٔ ایشان همه بعلی مرتضی میرسد و بخط حضرت
شیخ شهاب الدین سهروردی اجازتی که برای امام عبد الغفار که صاحب حاوی
نوشته سلسلهٔ خود با امیر المؤمنین علی علیه السلام رسانیده و آن خط در
قزوین پیش فرزندان صاحب حاوی باقیست انتهی و همانا که حضرت میر
نور الله مرقده درین کتابت افادت فرموده اند تفصیل اجمال آن چیزیست که
شیخ مشایخ او سید سالکین امیر سید علی همدانی قدس الله اسراره العلیه در
شرح قصیده میمیه فارضیه بآن اشارت نموده اند که طوالع انوار حقایق بعد
هر ولی مقتبس از مشکات ولایت علیست و با وجود امام هادی مشایخ
غیری از اکمل اولیست و بر وفق این مقال شیخ عارف نور الدین آذری قدس سره
فرموده اند نظم از طبقات اولیا مرکز بعد مصطفی • دید قطب مرتضی هست عزیز اولیا
و نیز فرموده اند نظم صد ره که در طریقت اهل سلوک هست
غیر از طریق مرتضوی نیست جز ضلال • و محقق عارف که اینکه اکابر این طایفه
تقیه کرده میگویند که الصوفی لا مذهب له و گاه میفرمایند که علی المحوط
مذاهب میکنیم فی الحقیقه گریز است از التزام یکی از مذاهب اهل سنت

در بعضی بیان باقیست که سلسله حضرت میر در سلسله حضرت خواجه اسحق و سلسله همه

واحتراز از تصریح بانقیاد مذهب شیعه از روی تقیه و لهذا بعضی گفته اند هر کسی
که اظهار مذهب کند ملامت کردنی بلکه لایق سیلی و گردنی است بالاتر گردنی
که عارف شقا صیل مذاهب باشد عبارت اخیره صریح است در اتباع مذهب
امامیه زیرا که احوط مذاهب عند الاستقراء مذهب این فرقه ناجیه است
و در مذاهب دیگران خصوصا مذهب ابو حنیفه آنقدر توسعه و اباحت و رخصت
و قباحت قرار یافته که حکیم انوری در بعضی از اشعار خود فراخی رخصتهای
ابو حنیفه را ضرب المثل ساخته و از جمله قراین واضحه که متضمن دفع استبعاد
تشیع اکابر این طایفه علیه بمذهب حق امامیه باشد آنست که شیخ شهاب الدین
سهروردی در رساله اعلام الهدی بعد از آنکه از روی تقیه تقریر حقیت
خلافت خلفای اربعه بر طبق مذهب اهل سنت نموده گفته که اگر محبت یکی
از ایشان بخاطر تو در آید باید که از جمله اسرار خود سازی و اظهار آن بغیر از خود
نکنی باید که سعی کنی تا خاطر از آن بپردازی و بر متفطن عارف بدقایق
کلام ظاهر میشود که مراد شیخ ... خواهد بود که مراد بیکی از آن چار که محبت او
از جمله اسرار است کیست   کیست مطلوب تو گفتی که تو میدانی بدان
آفتاب دین علی مرتضی پیداست آن • صد هزاران مرشد و هادی و پیر دهر هست
زین همه هادی و رهبر ما پیداست کیست • کی بود آنجانبی جوینی باطل یک نیست
در شریعت قاضی نو تحریر پیداست کیست • و این قدر نیز که شیخ درین رساله اظهار
نموده فی الحقیقه از مقوله کشف اسرار است و لهذا بسیاری از اهل سنت از آن
دلیل رفض شیخ مذکور ساخته اند اگر گویند که جمهور فقهای شیعه امامیه
در شان حسن بصری و محمد غزالی که در سلسلهٔ ارادت صوفیه واقع اند انکار
بسیار دارند و این منافی اینست که آن سلسله رفیعه منتسق النظام باشد
گوییم فقهای امامیه را در باب حسن بصری اختلافست و از بعضی مشایخ خود
رحمهم الله تعالی شنیده که سید اجل رضی الدین علی بن طاوس او را مقبول
نموده و کتابی که در کتاب احتجاج شیخ طبرسی مذکور است که حضرت امام حسن
بحسن البصری مشتمل بر تعریضات نوشته نسبت او با حضرت بمرتبهٔ صحة

نرسیده وایضا انچه ابن نیست که در سلسلهٔ ارادت مطلقا حسن بصری
داخل باشد بلکه او در سلسلهٔ داخل است که بمعروف کرخی و او بحضرت
امام علی بن موسی الرضا و آبای کرام او علیهم السلام منتهی نشده باشد و اما
احمد غزالی بر تقدیر تسلیم انکه نزد جمهور امامیه حالا و سقیم باشد دفع
نقض سلسله بوجود او بدین وجه میتوان کرد که شیخ زین الدین ابو بکر
خوافی که از متاخرین صوفیه است در کتابی که بخواجه عبد القادر شهید
موسیقی دان نوشته و آنرا بنا بر التماس او مشحون بذکر نسبه و بیان
سلسلهٔ خود ساخته آورده که شیخ ضیاء الدین ابی النجیب سهروردی را
دو نسبه است یکی بعم خود قاضی وجیه الدین سهروردی و او را بپدر خود
شیخ محمد سهروردی شهیر بعمویه و او را بشیخ احمد اسود دینوری و او را
بشیخ طایفه جنید بغدادی و دیگری باحمد غزالی و او را با ابو بکر نساج
و او را بشیخ ابو القسم کرکانی و او را بشیخ عثمان مغربی و او را بشیخ علی
رودباری و او را بشیخ جنید الی آخره و بنا برین احمد غزالی بیک اعتبار
از سلسله خارج باشد و سلسلهٔ معتبره متسق النظام کردد تنبیه
پوشیده نماند که بسیاری از عیاران روزگار و ابله طراران دکان دار
که صاحبان غلظت طبع و کثافت حجاب اند و سالها بمرض مزمن آرایش
و فزایش سبلت و محاسن عمر کذرانیده اند و عمامهٔ کبیره که باد عناد
و استکبار دست بر سر نهاده اند مآثر شعوذه و تکسیر و رمل و نجوم را بر
مردم مشتبه بکرامات و خوارق عادات ساخته اند و بسیاری از مردم
کول را در دام ارادت با خود انداخته اند و اکثر اینها را از مشایخ صفا(?)
که از سرچشمهٔ تحقیق یعنی مشرب عذب مرتضوی دور افتاده اند هرچه از
خوارق عادات صدور نموده نه از باب کرامات اولیا بوده بلکه از آثار
تسخیر جن و عمل شعوذه و سیمیا بوده چنانکه از شیخ مقتول در بعضی اسفار
مشهور و از سکاکی در صحبت جغتای خان بر السنه مذکور و در دیده
که متصوفان خرقه پوش و شیخکان شید فروش آثار سیمیا و تسخیر بادل(?)

و تکسیر بالا نفیس(?) کرامات مینموده باشند تا از برای خود منصب ارشاد و ولایتی
تراشند نظم نقد صوفی نه همه صافی بیغش باشد ای بسا خرقه که مستوجب آتش باشد
خوش بود کر محک تجربه آید بمیان تا سیه روی شود هرکه در وغش باشد و لکن
صاحب بصیرت درین باب کفته شعر اگرچه طلعت این شیخکان سالوس است
کجوش ور قول بدرجان(?) ... ولی بگفته ذکر جبریل ... مشابه
بتحقیق تواند بر آسمان انداخت تنبیه از جمله مویدات است آنچه
صاحب نفحات در مقام بیان احوال متشبهان طوایف هشتگانه و اصناف سه
سالکان صوفیه ذکر کرده و تحقیق انکه خاتم الموحدین شیخ حسین خوارزمی قدس
سره العزیز در مقام کنایه و تعریض با سلسلهٔ مخترعه نقشبندیه بمطرفیه(?)
خطاب علم اظهار شکوه از مرشدان کول و مریدان ساده مینموده اند و
حکم بشیادی و تلبیس بسیاری از مشایخ روزکار میفرموده اند و میکفته اند
که در ولایت ماوراء النهر هرجا که نام شیخی و کوشه نشینی و صالحی را می شنیدم
بقصد صحبت او میرسیدم از هر طریق که بود تا از جهر و خفیه حد را دریافتم
اکر بظاهر خود را بزیب و زینت اهل الله آراسته میداشتند و خود را بر هم
خوانان مقربان و اهل حقیقت و ظاهر ایشان نیز پسندیده و ظاهر شیان(?)
و لیکن چون بنظر بصیرت تفحص احوال ایشان میکردم و باطن ایشان از لباس
طریقت و حقیقت عریان بود و همه را بخود مغرور و از راه سالکان طریقت
نفور و از خلات(?) حقیقت بهره نیافتم و از اسرار مخفی بعضی از مکاشفات
اسرار و واردات که از فضل و مواهب حضرت بوده واقع میکشت و جز
... و هکذا بر حقیقت احوال ایشان اطلاع می یافتم از صحبتشان بسبب
کلاه فرار اختیار میکردم رباعی مستی بخرابات و رندی باید
تا بر سرکار رو راه مردان آید عیاری و لاابالی و چالاکی باید که و رندی ره داشته
خود محمد وافی در کتاب مقامات شیخ مذکور آورده که اغلب متصوفهٔ تنبیه(?)
سالکان راه نجات را یا قمین ایشان از دام متشبهان اهل عهد شیخ صورت
شیطان سیرت کرامات مکر میکفته اند که طالب را در ابتدای طلب تا زنده لاابالی

آثار باشد و خراباتی صفت و عیار شعار بود از دام اضلال و بند تزویر شید
عیاران شوانی رهائی یافت و اگر بال همتش از دست فتنهٔ ایشان رو وارتقا
او راهی بمقصود بجنبانک نیاید و به مطلوبی نرسد زیرا که شیخان ناقص
ناکس از برای قوت مانند عنکبوت از بهر صید مگس در هر طرف دامی از
هوس تنیده اند و بمقصد راه دنی طالبان کمین کرده اند وای بر طالبان بیچاره
و حیف از قابلان فقیر که در ابتدای کار که از همه اشغال عالم دل سرد شده
و بطلب پیر مرشد بهر جانب سرگردان و حیران میگردند و از غایت طلب
بهر کسی ناکس روی نیاز دارند نه ایشان را دیده بصیرتی که معرفت نور و
ظلمت را شاید و نه فراستی که حق را از باطل امتیاز نماید و نه حول و قوتی
که بتهور آن از فراز و نشیب راه خبری یابند و نه مشفقی که بمدد همتش
از حالات حقیقت در خود اثری یابند و بنور آن اثر از ظلمت آن مکیدت
گذر نمایند و نه تجربه دارند که از تزویر و تلبیس شیادان حاضر گشته حذر
نمایند و نعوذ بالله اگر بدام طامات و اضلال ایشان طالب راغب را
افتد و بدانش فریبشان میل نموده گرفتار گردد نه طامات بر پای او نهند
و بر و بال قابلیتش باز کنند زیرا که چون حرارت شوق و طلب ایشان از
غلبهٔ برودت زمهریر دعوت آن مبطلان تسکین یافته آتش شوق طلب
او فرو نشیند و فسرده شود و در پیروی ایشان عمری بغفلت و کسالت
گذرانیده در باطن خود هرگز نور و صفایی نبیند و از نخل عمر شان
هرگز میوه نچیند لاجرم مذاق جان ایشان از آن تلخ کام گشته ذوق
و راحت طلب ایشان رو بتنزل نهاده قابلیت نقصان پذیرد و از بی
فتنه طالب مسکین بیکی از چند مهلکه مبتلا گشته بهلاکت رسد چه اگر
آن پیشوای وی از مبطلان و ملحدان و زنادقه باشد او را در عمق قابلیت
ضلالت و گمراهی عظیم از الحاد و کفر و زندقه اندازد نعوذ بالله من هذا
الحال و اگر مقتدای وی از شیخان مقلد ناقص باشد اگر چه از اهل اسلام
باشد و ظاهر شرع را کماهو حقه رعایت کند و آن طالب را نیز با وامر و نوا

شریعت منقاد سازد و لیکن چون از تعمیر باطن که آن تزکیهٔ نفس و تصفیهٔ دل
و تجلیهٔ سر و تخلیهٔ روح است بهره‌مند نگشته و تبدیل اخلاق ذمیمه
بحمیده نکرده و از حالات و تجلیات و مراتب و مقامات و درجات و ترقیات
سیر الی الله و سیر فی الله و سیر مع الله و سیر بالله خبری و حظی نیافته
باشد هر آینه طالب متدین بدین منوال بی ذوق و حال بغفلت گذرانیده
آخر الامر یکی از دو حال او را صورت بندد یا باعتقاد مرتبهٔ شیخی بخود در
ورطهٔ ضلالت افتد یا انکار باحوال مشایخ مبتلا گشته در بلای عداوت
اولیا افتد زیرا که اگر آن شیخ او از نااهلی او را مثل خود بتقلید شیخی مقید ساخته
رخصت ارشاد دهد آنکس بسبب اعتبار خلق و خوش آمد نفس و اعتقاد
شیخ کمال بآن اطمینان یافته بخود اعتقاد کند که من نیز ولی و شیخ حقیقیم
مثل اولیای سابق بلکه بعضی ابلهان خود را بهتر از ایشان دانند و بخیال آنکه
کمال همین است مردم را بابرام و تکلیف و زور مرید خود سازند و این ضلالتی
عجایب عظیم است زیرا که طلب او بهمان عقیده فرو نشیند و بخود اعتقاد
ناسد کند و این ضلال ابدا از این ورطه بیرون آوردن بغایت مشکلست
بلکه قریب بمحال است چنانکه در زمان ما در هر طرف گروه گروه مدعیان
مبتلا و [illegible] و سرگردان مانده اند العیاذ بالله من هذه الحال و اگر بعضی
از مریدان این طایفه که فی الجمله ادراک و فراستی دارند ایشان از پیر
رسیده رخصت ارشاد شود و بآن رتبه از آن متشیخان مامور گردد
چون در احوال مشایخ سابق البته شنیده باشد و یا در کتب دیده باشد
تامل نماید و خود را از آن حالات عاری یابد و بوسوسهٔ شیطان در باطن
انگیزد که حالا مثل شیخ ما در عالم نیست و اگر او را حالتی می‌بود ما را نیز بهره
محمد میبود و از این استدلال کند که در زمان ما مثل مشایخ و اولیای زمان سابق
نیستند و بآن سبب از طلب مرشد محروم مانده و یا گوید طایفهٔ اولیا و
اهل ارشاد در آن زمانها بوده و حالا اصلا نیستند و بخود قرار دهد آنکه
غایت [illegible] احوال مشایخ این زمان و زمان گذشته بزخرف و حکا

این
چند چیز نیست که اگر حال شایخ حقیقی پیداشت بیر ما را و ما را می بود این
نیز ضلالتی عظیم است و بسبب این عقیده در عقبهٔ انکار اهل الله از جهل فرو
مانده از طلب حقیقت و دریافت اهل حقیقت محروم و مهجور ماند هر آینه
چنین شیخان جاهل از خیل راه زنان دین و اخوان شیاطین اند پس طالب
صادق را واجب و لازم است که در ابتدای کار احتیاط بسیار نماید تا پا مال
طریق این جهال نشود و غریق گرداب تقلیدشان نگردد که چون از پی روی
ایشان هر ره کی و تیره کی و سرد سیری بید کشته حرارت و ندامت را ورد
نشاند قابلیت طالب نقصان پذیرفته ضایع گردد
پوشیده مرقعها از بی صفایی چند ۞ تا رفته ره صدق و صفا کاهی چند
بگرفته زطامات الف لامی چند ۞ بدنام کننده نکو نامی چند
الشیخ الکامل المکمل
کمیل بن زیاد النخعی قدس سره از کمل موحدین و صاحب سر امیر المؤمنین
علیه السلام بوده و آنحضرت راز نهانی بود که چون علوم و اسرار در باطن
فیض موطن او موج زدی و خواستی که گوهر عرفانی بیرون اندازد کمیل را
پیش خود نشاندی و بر وی جواهر اسرار فشاندی آورده اند که روزی آنحضرت
بر شتر نشسته کمیل را بر عقب خود سوار کرده بود و در آن اثنا کمیل
سوال نمود که یا امیر المؤمنین ما الحقیقة یعنی چیست حقیقت حقیقة
الحقایق و مراد بحقیقة الحقایق وجود حق است سبحانه بنا بر انکه او ثابت
و باقی است و باقی فانی یا بنا بر انکه ذات احدیت جامع جمیع حقایق است
و شارح گلشن راز قدس سره گوید حقیقت ظهورات حق است بی حجاب
تعینات و محو کثرات موهومه در اشعهٔ انوار ذات فقال علیه السلام ما لک
و الحقیقة یعنی ترا و حقیقت را [illegible] از مالکی طلب کن که در این با[illegible]
شیخ فاضل کامل عبد الرزاق کاشی رحمة الله علیه در شرح این کلام هدایت نظام
فرموده که چون کمیل از اصحاب قلوب بود و طالب مقام ولایت که مقام فنا در
ذات احدیت است میمون حال او اقتضای سوال از حقیقت نمود پس آنحضرت
جواب او بر وجهی ادا فرمود که مشعر بود بانکه آن مقام مقامی عالی است و صاحب

آنحضرت
قلب بآن سر الهی عشق او فزون شود مگر بزودی سوی او کامل و توفیق شامل و این کلام از
غریب است کمیل الکبیب کان در رغبت بیشتر در وصول بلاوی باعلی حال فقال
کمیل اولست صاحب سرک پس کمیل گفت آیا من صاحب سر تو نیستم قال
بلی و لکن یترشح علیک ما یطفح منی گفت صاحب سر من هستی ولیکن چون بیاید
بیشتر من چیزی آید آنچه از من بیرون ترا معلوم شود قال او مثلک یخیب
سائلا پس گفت آیا مانند تو کسی سائل را نومید و محروم گرداند فقال الحقیقة
کشف سبحات الجلال من غیر اشارة یعنی حقیقت آنست که انوار
جلال ذات الهی ظاهر و منکشف گردد بی کیف یعنی [illegible] بی تعینی مقید بود
بالحقیقة موهوم باشد آنگاه کمیل گفت زدنی بیانا یعنی روشنتر کن که فهم
نیافتم فقال محو الموهوم مع صحو المعلوم یعنی حقیقت آنست که کثرات که وجود
موهوم دارند در عین صحو معلوم یعنی در ظهور نور تجلی حق محو و متلاشی گردند
و بی هیچ نمانند حقیقت جامع این مقام است که مرتبه ولایت و قربست فقال
زدنی بیانا قال هتک الستر لغلبة السر فقال زدنی بیانا فقال نور یشرق من
صبح الازل فیلوح علی هیاکل التوحید آثاره فقال زدنی بیانا قال اطف السراج
فقد طلع الصبح اگر کسی را ذوق اطلاع بر شطری از حقایق و دقایق این کلام باشد
باید بشرح فاضل مذکور رجوع نماید قال غوث المتاخرین السید محمد النوربخش
نور الله مرقده ان کمیل بن زیاد قدس سره کان صاحب سر امیر المؤمنین و حقا
رضی الله عنه بلا واسطة فالصحبة الی شرح حاله فهو کامل مکمل و سلسلة خرقتنا
بالخرقة الثانیة تصل [illegible] استنادا الیه انتهی شیخ ابن حجر عسقلانی در کتاب اصابه
آورده که کمیل بن زیاد بن نهیک تابعی مشهور را شرف ادراک زمان حضرت
رسالت صلی الله علیه و آله دست داده و گفته که ابن خثیمه روایت نموده که او
در سال هجرت [illegible] پس از ایام حیات حضرت نبوی هژده سال ادراک نموده
و از ابن سعد نقل نموده که کمیل شریف و مطاع بود اما قلیل الحدیث است و ابن
معین و جماعتی او را توثیق نموده اند و از ابن عمار نقل نموده که او از روسای شیعه
بوده و آورده که حجاج از مغیره نقل نموده که حجاج در مقام آن شد که کمیل را

بدست آرد و او ملعون را فهمیده و گریزان شد پس حجاج عطایی که بقوم او ن
سپاهیان کوفه میداد منقطع ساخت و چون کمیل مشاهده این حال نمود
با خود گفت که مردی پیر ناتوان شده ام سزاوار نیست که در آخر عمر سبب انقطاع
معیشت قوم خود شوم آنگاه نزد حجاج آمد و چون آن ملعون را نظر بر او
افتاد گفت میخواستم که ترا آشکار او مواخذه کنم کمیل در جواب گفت که اندکی
از عمر من باقیست بکن هرچه میخواهی که بازگشت من و تو بخدای تعالی است
و حضرت امیرالمؤمنین علی ع بمن خبر داده که تو قاتل من خواهی بود حجاج گفت
بلی تو از جمله قاتلان عثمان بن عفان بودی پس حکم کرد تا سر او را از تن جدا ساختند و او در
کمیل بسبب تشیع در سنه هشتاد و سه از هجرت بحکم حجاج ملعون شرف
شهادت یافت [illegible]
آورده که جد نجم او عبدالله بر دست مبارک حضرت امیرالمؤمنین علی ع
اسلام آورد اگرچه اصل او از مرو است اما مولدش بغداد بود و او در اوایل
حال بملاهی و مناهی اشتغال مینمود پس خدای تعالی او را توفیق فرمود که توبه
بر دست حضرت امام همام موسی کاظم ع نمود در کتاب منهاج الکرامه مسطور
که آنحضرت از پیش خانه بشر میگذشت آواز غنا و سازی شنید و کنیزکی بر
در خانه دید پس سوال فرمود که ای کنیز صاحب تو آزاد است یا بنده کنیز گفت
آزاد است حضرت امام فرمود که راست گفتی اگر او بنده می بود بندگی میکرد
از خدای تعالی اندیشه مینمود پس آن کنیزک باندرون رفت و ماجرا را با بشر
تقریر نمود و بشر از آن کلام هدایت انجام متنبه شده پای برهنه از خانه
بیرون آمده در عقب امام شتافت و بآنحضرت رسیده خود را در قدم مبارک
او انداخت و بر دست همایون او رایت توبه و ندامت برافراخت و چون
پای برهنه می بود تا بعالم بقا رحلت فرمود بنابرین ملقب بحافی بود و
از ابو علی رودباری منقولست که گفت در بغداد در همسایگی ما جوانان
بودند که باتفاق مرتکب مناهی میشدند اتفاقا روزی یکی از همسایگان
فرستادند او بسیار توقف کرد ایشان خشم آلود شده بودند تا که آن

نزد ما آمد خندان و خربزه در دست و او را می بوسید و می بوسیدند حریفان با او
گفتند چنین پس بود که ما را انتظار بسیار فرمودی گفت الحال که آمده بر ما میخندی او
در جواب گفت که اگرچه دیر آمده ام اما فایده عظیم آورده ام که بشر حافی را دیدم بر دکان
دکانی دست بر خربزه نهاده بود پس در ایستادم تا مالک آن را راضی نمودم و بده
درم خریدم چون یاران او این سخن شنیدند هریک از ایشان بنوبت آن خربزه
از او میگرفتند و می بوسیدند و بر چشم و روی خود می مالیدند پس یکی از ایشان
گفت که بشر نیز مانند ما مردی پلید بود دیگری گفت بسبب تقوی و عمل
صالح بدین مقام رسید آن شخص مهتدی شده گفت خدا را گواه میگیرم بعد از آن
شما را گواه که تایب شدم و بتر الی الله تعالی از هر گناه و از هرچه مرضی آن درگاه نباشد
و انشاء الله سلوک طریقه بشر خواهم کرد پس هریک از ایشان گفتند که من نیز
توبه کردم و برین طریقه خود را قرار دادم و بالجمله همگی تایب شده بازگشت بخدای
تعالی نمودند و از آنجا بطرسوس بقصد غزا رفتند و در یک جا بشرف شهادت
رسیدند و ایضا منقولست که در وقت مرض الموت بشر جمعی از یاران او بر
بالین او جمع شدند و گفتند میخواهیم که قاروره ترا بطبیب بریم گفت من در نظر
طبیبم هرچه اراده او است با من میکند ایشان گفتند فلان طبیب نصرانی بغایت
حاذق است البته قاروره ترا باو می بریم بشر گفت بگذارید مرا که طبیب مرا
بیمار ساخته باز ایشان مبالغه بسیار در آن باب کردند آنگاه بشر بخواهر خود
گفت که قاروره مرا بایشان بده چون صبح شد و قاروره نزد طبیب نصرانی
بردند در آنجا نظری کرد و گفت آن را حرکت دهید حرکت دادند پس گفت آن را بر
زمین بنهید نهادند باز گفت حرکت دهید حرکت دادند پس گفت بنهید تا
سه مرتبه این کار کردند پس یکی از ایشان گفت که ما ترا صاحب دقت نظر
و بصیرت میدانستیم و حدس صایب میدانستیم و الحال می بینیم که تکرار نظر
تامل درین قاروره میکنی و این دلالت بر قلت معرفت میکند طبیب نصرانی
در جواب گفت والله که من در اول نظر تشخیص مرض او کرده بودم و از روی تعجب
تکرار نظر مینمودم بهرحال درین قاروره اگر آب نصرانیست ایمان می خواهد

بود که خون آنچه جگر او را پاره کرده باشد و اگر آب مسلمانی است آب بشر حافی
خواهد بود و آنرا نزد من دوائی نیست خود را باو برسانید که خواهد مرد
ایشان گفتند والله که این آب بشر حافی است و چون طبیب نصرانی این
معنی را شنید مقراض گرفت و قطع زنار نموده شهادتین ادا نموده
مسلمان شد از جماعت منقولست که چون طبیب نصرانی مسلمان شد لیکن بشر را
تمام متوجه خدمت بشر شدیم که این بشارت باو رسانیم چون چشم بشر بما
افتاد گفت طبیب مسلمان شد گفتیم بلی که شما را ازین معنی خبر داد گفت چون
شما از من جدا شدید حالتی میان خواب و بیداری مرا عارض شد در ان اثنا
شنیدم که کسی بمن میگوید که ای بشر بشارت باد ترا که ببرکت آب تو طبیب نصرانی
مسلمان شد و بعد ازین بیک ساعت بشر بدار الوصال انتقال نمود بعضی
گویند در بغداد از دنیا رفت و بعضی گویند در شوشتر فوت شد الحال مزار
او در قصبه ایلکشا که از اعمال شوشتر و از جمله اقطاع وسیورغال سادات رفیع
الدرجات آنجا و محل خیام طوایف ولحشام عقیلی است مشهورست و مردم
اعتقاد تمام بزیارت او بجای آرند و چون بشر بنابر ظهور انتساب او
با ائمه اهل البیت علیهم السلام نزد صاحب نفحات متهم برفض بوده در مقام
ذکر او تعصب بکار نبرده و لیکن چهار سطر از اخبار او اختصار نموده
و این بیچاره رغما لانفه وانفا امثاله در مقام بیان احوال و مقامات او
طریق اطناب پیمود هرچند منافی اسلوب این کتاب بود و کان تاریخ وفاته
یوم العاشورا من محرم الحرام لسنة سبع وعشرین ومائتین

الشیخ العاقل الواصل بهلول بن عمرو العاقل روح الله روحه

و او ابو وهیب بن عمرو از
کبار عقلای مجانین بوده و بعضی از ان او را دیوانه میخوانند مولد او کوفه
و چنانچه در تاریخ گزیده مسطورست از بنی اعمام هارون الرشید عباسی
بوده و تلمیذ خاص حضرت امام همام جعفر الصادق علیه السلام بوده و در زمره
متقیان عصر خود معدود بوده نقلست که هارون بواسطه حفظ
ملک عقیم همواره در مقام دفع امام واجب التعظیم بود و بهانها می

انگیخت

انگیخت که آنحضرت را بدرجه شهادت رساند و خاطر از ممر او جمع کرداند
در ان ایام حضرت امام را متهم بباعیه خروج نمود و از مفتیان زمان خود یکی
از انجمله بهلول بود استفتا در اباحت قتل امام معصوم نمود دیگران فتوی
دادند و بهلول بخدمت حضرت امام رفت و از صورت واقعه خبر داد و التماس نمود که او را در ان باب
ارشادی عطا یابد آنحضرت فرمودند که بهلول نفسک یعنی خود را دیوانه ساز مبارزه
بجنون تظاهر نمود بهلول بمقتضای اشارت واجب الاطاعة عمل نموده
و خود را از تکلیف هارون خلاص نمود بهلول را با ابوحنیفه کوفی مباحثات
بسیارست و اگر جمیع را ملزم ساخته آورده اند که روزی بهلول
بمدرسه ابوحنیفه گذر افتاد استماع نمود که با تلامذه خود میگوید امام جعفر
صادق علیه السلام چند چیز میگوید که من آنرا نمی پسندم اول آنکه میگوید که شیطان
با آتش معذب خواهد شد و چون تواند بود که شیطان که از آتش است با آتش
معذب گردد دیگر میگوید که خدای تعالی را نمیتوان دید و چون تواند بود که چیزی
موجود باشد و او را نتوان دید دیگر آنکه میگوید که بنده فاعل فعل خود است
و حال آنکه نصوص بر خلاف آن وارد است چون این سخن تمام شد بهلول
کلوخی از زمین برداشت و حواله ابوحنیفه کرد و بر جبهت اتفاقا آن
کلوخ بر پیشانی ابوحنیفه آمد و کوفته و آزرده شد ابوحنیفه با تلامذه
از عقب او دویدند و او را گرفتند و چون خویش خلیفه بود آنرا واسطه شنوا
نموده که حرم او را بخدمت خلیفه بردند و اظهار شکایات از او نمودند بهلول
با ابوحنیفه گفت که از من بتو چه ستم رسیده ابوحنیفه گفت که کلوخی
بر پیشانی من زدی و سرم درد میکند بهلول گفت درد را بمن بنمای اگر
نتوانی درد را چون توان دید بهلول گفت پس تو چرا اعتراض بر حضرت امام
جعفر میکردی و میگفتی که چه معنی دارد که خدای تعالی موجود باشد و او را
نتوان دید دیگر تو دعوی آن دردی از کلوخ کاذبی زیرا که آن کلوخ خاک
بود و تو را از خاکی باید که خاک از خاک متاثر نشود و معذب نگردد دیگر آنکه
اعتراض که تو بر امام میکردی که شیطان از آتش است چگونه از آتش

معذب شود دیگر ترا استبعاد قول امام می‌نمود که بنده فاعل فعل خود
گفته و حیرت کاه که بنده فاعل فعل خود باشد پس چرا او را پیش خلیفه
آورده و دعوی قصاص میکنی ابو حنیفه چون سخن معقول در برابر
نتوانست گفت شرمنده گشته از مجلس برخاست و شیخ اجل مشکل
محمد بن جریر بن رستم الطبری در کتاب ایضاح روایت کرده که بهلول
روزی در یکی از کوچهای بصره میرفت جماعتی را دید که پیشتر از وی
بشتاب میرفتند یکی از آن مردم گفت که این حیوانات بی شبان
کجا میروند آنکس از روی خوش طبعی گفت که بطلب آب و علف میروند
بهلول گفت که با وجود فلا نخشی و قوم علف کجا بهم میرسد والله که علف
بسیار بود اما آن را ادر ندیدند و اینها فی فراوان بود آتش دوان زدند
این ابیات انشا نمود شعر برئت الی الله من ظالم لسبط النبی ابی القاسم
ودنت الهی بحب الوصی وحب النبی ابی فاطم ومالشجر من الصابات
ومن كل متهم غاشم بها ارتجي الفوز يوم المعاد وآمن من نقمة الغاشم
و چون آن جماعت عثمان او را شنیدند برگردیده باتفاق نزد او آمدند و گفتند
که این جماعت بمجلس محمد بن سلیمان که پسر عم هارون الرشید و حاکم بصره است
میروند گفت از برای چه میروید گفتند که عمر بن عطای عدوی
که از اولاد عمر بن الخطاب و از علمای زمانست در مجلس او حاضر آمده
میخواهند که تحقیق حال و مبلغ فضل و کمال او نمایند و اگر تو نیز با ما موافقت
نمائی تا با او مناظره کنیم سزاوار خواهد بود بهلول گفت وای بر شما که
با عاصی موجب زیادتی جرأت او بر عصیان میشود و صاحبان بصیرت را
باشد که در شبهه اندازد و در خدای تعالی شکی نیست و در حق اشتباه
تا اگر شما از اهل معارف می‌بودید قناعت مینمودید با انچه از اهل عرفان
اخذ آن نموده اید و چون آن جماعت از بهلول نومید گردیده بمجلس محمد بن
سلیمان حاضر شدند قصه خود را با بهلول نزد او ظاهر ساختند آنگاه
او بخادمان خود امر نمود که او را حاضر سازند و چون بهلول نزدیک در خانه

محمد بن سلیمان رسید عمر بن عطاء عدوی برخاست و از محمد بن سلیمان التماس
رخصت مناظره با بهلول نمود محمد او را رخصت داد و چون بهلول بخانه درآمد گفت
السلام علی من اتبع الهدی وتجنب الضلالة والغوی عمر بن عطا گفت و علی السلام
السلام بمجلس با بهلول بهلول گفت وای بر تو که مرا امر میکنی بچیزی که ترا در آن
متقلی نیست و تقدیم میمانی در آن بر کسی که فضل او بر تو ظاهر نیست و مثل تو
با مثل کسی است که خود طفیلی خوان دیگری باشد و خواهد که از آن خوان بمردم
نفقه دهد و تفضل و احسان نماید پس عمر بن عطا در جواب او مبهوت
گشته محمد بن سلیمان بعمر بن عطا گفت که تو چرا ساکتی که با تو سخن گوید و چون
با تو در سخن آمد ساکت و مبهوت شدی بهلول گفت ای امیر نزد خدای تعالی او را
سؤالی نیست مگر آنکه این آیه را که فیهت الذی کفر والله لا یهدی القوم الظالمین
محمد بن سلیمان با بهلول گفت که شنیدن که مجلس ما نیست و من ترا اذن میدهم
بهلول او را دعا کرده گفت عافاك الله مجلسك واتبع نعمته عليك واوضح برهانك
على عدوك وأراك الحق حقا واعانك على اتباعه واراك الباطل باطلا واعانك على
اجتنابه پس عمر بن عطا گفت ای بهلول طریق جدال و تمام کن و از هزل دور باش
و سخن نیک بگو بهلول گفت وای بر تو بهتر از کلام الهی سخنی نمی‌باشد و خوبی در
او هست پس تو سخن خود را پاکیزه ساز و اشارت بعیب دیگران مکن و مثل آنکه
عیب خود را کالای دیگران نمائی عمر بن عطا گفت ای بهلول خود را از مشهوران زمان میدانی
و دعوی اطلاع بر معارف میدانی میخواهم که ترا از این سوال کنی یا من از تو بهلول گفت
دوست نمیدارم که سؤال یا من چیزی مسئول بود گفت چرا بهلول گفت زیرا که اگر آن
تو چیزی را سؤال کنی که ندانی جواب آن نتوانی و اگر تو از من سؤال کنی بجواب که آن
سؤال از طریق اهل لغت و عناد خواهی کرد و قصد آن خواهی کرد که حق را بباطل
ضایع سازی و امر الهی را بجدل خود پنهان کردانی و این هنگام ترا از خوف خدای
ترا اعلا است و عمر با ایشان نموده و آنجا که میفرماید و اذا رأیت الذین یخوضون
في آياتنا فاعرض عنهم حتى يخوضوا في حديث غيره واما ينسينك الشيطان
فلا تقعد بعد الذكرى مع القوم الظالمين پس عدوی با او گفت که آن از اعلا یا ای ...

که ایمان چیست بهلول گفت مولای ما صادق جعفر بن محمد علیه السلام فرموده است
الایمان عقد بالقلب و قول باللسان و عمل بالجوارح والارکان عدوی گفت از
صادق گفتی تو امام خود را چنان معلوم میشود که در زمان او صادق دیگر بود
بهلول گفت چنین است و با وجود این سخن تو جاری میشود چرا که بعد از تو
عمر ابابکر را صدیق نام کرد چه ما شنیده‌ایم که مکرر در زمان ابی بکر دیگر صدیقی
بود عدوی گفت بلی بود بهلول گفت این سخن تو روا است بر کتاب و سنت
اما کتاب زیرا که خدای تعالی هر کس را که ایمان بخدا و رسول آورده باشد صدیق
نامیده و فرموده والذین آمنوا بالله و رسله اولئک هم الصدیقون و اما سنت
زیرا که حضرت رسالت صلی الله علیه و آله بعضی از اصحاب خود فرموده انک اذا فعلت
[illegible] گفت صدیقا عدوی گفت بواسطه آن ابوبکر را صدیق نام کردند که او اول کسی بود
که تصدیق حضرت رسالت صلعم نمود بهلول گفت بالکه اولیة او ممنوع است
تخصیص او بآن خطاب در لغة مردود است بر مضمون آیتی که مذکور شد عدوی
از آن شاخ بشاخی دیگر پرواز نموده از بهلول پرسید که امام تو کیست بهلول گفت
امامی من سبح فی کفه الحصی و کلمه الذئب اذ دعوی و ردت له الشمس من [illegible]
الرسول صلعم علی الخلق له الولاء و [illegible] فیه المعجزات و [illegible] عن الخلائق الدنیا
فذلک امامی و امام البریات [illegible] عدوی گفت که وای بر تو مگر هارون الرشید را
امام خود نمیدانی که این صفات و محامد بر زبان میرانی بهلول گفت وای بر
چرا امیر المومنین را از این صفات مذکوره و محامد ماثوره خالی و عاری میدانی
والله که من بر تو گمان ندارم الا آنکه دشمن او باشی و خلافت او پنهان میداری
و خلاف او را اظهار میکنی و بخدا سوگند که اگر این خبر باو برسد ترا ادب
بلیغ خواهد نمود محمد بن سلیمان مضمون آن کلام لطافت مشحون را شنیده
بخنده در آمد با عمر بن عطا خطاب نموده گفت والله که بهلول ترا ضایع و ناچیز
گردانید و در ورطه فضیح شنیع که تو محض استی که او را [illegible]
و چه خوبست که آدمی خود را دور دارد از آنچه او را بکار نیاید و چه قبیح است
که خود را آراسته نماید باید زینت [illegible] آن هست آنگاه یکی از غلامان

حرکات امیر خود کرد دست عمر بن عطا را گرفته از مجلس اخراج نمود پس با بهلول خطاب
نموده گفت ما الفضل الا فیک و ما العقل الا من عندک و المجنون من سماک
مجنونا آنگاه بهلول [illegible] که علی بن ابی طالب افضل است یا ابی بکر بهلول گفت
اصلح الله الامیر ان علیا من النبی کالشیء من الشیء والضوء من الضوء وکالعضد
من الذراع وابوبکر لیس منه ولا یقاس به فی فضل الاشیاء [illegible] فاضل فاسئله
دیگر بار محمد از او پرسید که بگوی که اولاد علی بخلافت احق اند یا اولاد عباس
[illegible] پس بهلول از خوف محمد که عباسی بود ساکت شد محمد گفت چرا سخن
نمیگوئی بهلول گفت دیوانگان [illegible] تمیز و شر و سودای تحقیق این امور
[illegible] و چیزی چند [illegible] صلاح حال [illegible] باشد والحال
من [illegible] محمد بن سلیمان گفت [illegible] چیزی ترا مطلوب است بهلول
گفت آنچه سد باب جوع من [illegible] محمد فرمود که چند [illegible] طعام با چند نان پیش
حاضر ساختند و او را امر بخوردن نمود بهلول گفت اصلح الله الامیر [illegible]
المعفی ولا المحفی یعنی [illegible] طعام خوردن نیکو [illegible]
اگر ما اذن دهی که این طعام را [illegible] بر بعضی [illegible] شد محمد او را اذن
خروج [illegible] آنگاه بهلول آن طعام را بر کنار خود [illegible] بیرون
نهاد این ابیات بر زبان راند شعر ان کنت تهواهم حقا بلا کذب
فالزم جنونک فی جد وفی لعب ایاک من ان یقولوا عاقل فطن
فتبتلی بطویل الکد والنصب لولا العلم ما انظروا من خلق
لما [illegible] ان [illegible] بالکذب پس [illegible] آمدند و [illegible]
[illegible] بودند و آواز ایشان [illegible] که در آن نزدیکی بود [illegible]
[illegible] مسجد [illegible] بر پشت بام بر آمد و این آیه را بر ایشان [illegible]
[illegible] باب باطنه فیه الرحمة وظاهره من قبله العذاب [illegible] محمد بن سلیمان
ماجرای بهلول را با کودکان مشاهده نمود [illegible] در آمد [illegible]
[illegible] گفت لا اله الا الله لقد [illegible] الله علی بن ابی طالب [illegible]
خدای تعالی [illegible] صاحب [illegible] ولا [illegible] علی بن ابی طالب

نشنید
علیه السلام کرده اند نقل است که جمعی ستم ظریف که عقیده بهلول را میدانستند
باو گفتند که در اخبار واقع شده که ابو بکر و عمر را با سایر امت وزن کردند
وایشان بر امت راجح آمدند بهلول در بدیهه گفت اگر این خبر صحیح است
البته در میزان قصوری بوده آورده اند که بهلول بمجلسی جمعی رسید که علما
حدیث میکردند ودر آن اثنا از عایشه روایت کردند که میگفته لو ادرکت
لیلة القدر ما سالت ربی الا العفو والعافیه یعنی اگر ادراک شب قدر
کنم سوال نخواهم کرد از خدای خود الا عفو وعافیت را بهلول چون آن کلام
بشنید گفت نصف دیگر این دعا را کرا شده گفتند آن کدام است گفت
الظفر علی علی بن ابی طالب یعنی ظفر یافتن بر حضرت امیر المؤمنین مطلب
عایشه بوده پس در سوال او داخل خواهد بود بانکه گفته باشد وما سالته
الا العفو والعافیه والظفر علی علی بن ابی طالب ودر کتاب لطایف
الطوایف بجای والظفر علی علی بن ابی طالب والظفر علی الجمل مذکور است
یعنی در جنگ جمل مراد ظفر بوده ومآل هر دو روایت یکیست بهلول وقتی
در بصره بود اورا گفتند دیوانهای بصره را بشمار گفت آن خود از شمار بیرونست
اما اگر گویند عاقلان را بشمارم که ایشان معدودی چند بیشتر نیستند در تاریخ
گزیده مسطورست که روزی بهلول نزد هرون الرشید رفت هرون
در عمارتی که تجدید ساخته بود نشسته وچون بهلول را دید گفت
چیزی بر دیوار این عمارت بنویس بهلول پاره زغال برداشت ودر آنجا نوشت
رفعت الطین ووضعت الدین رفعت الجص ووضعت النص فان کان
من مالک فقد اسرفت والله لا یحب المسرفین وان کان من مال غیرک فقد
ظلمت والله لا یحب الظالمین نقلست که هرون الرشید روزی بهلول را
دید که بر اسبی سوار شده با کودکان میدوید پیش رفت وبر او سلام کرد
والتماس پندی از او نمود بهلول گفت هذه قصورهم وهذه قبورهم یعنی
مشاهده قصور الظالمین ماضیه وقبور ایشان پندی عظیم است هارون گفت
پندی دیگر ده بهلول گفت ای هرون هر کرا خدای تعالی مالی وجمالی داده

باشد ولیکن آن جمال عفت برضیر کار وشیوه خود سازد ومال خود مستقبل را
نوازد خدای تعالی نام او را در دیوان ابرار ثبت سازد هرون الرشید از بن تحسین
طالع خوشوقت گفت آمر کردیم که دین ترا بدهند بهلول گفت هر گز دین بدین ادا
نشود ورسمست نسبت دین مردم است بایشان باز ده وبر من منت منه هرون
گفت حاجتی دیگر داری بخواه بهلول گفت حاجت من آنست که نه تو مرا بینی ونه من
ترا بعد از آن بر اسب خود جهانیده در آمده گفت دور شوید که اسب من لگد میزند
نقلست از سری سقطی که گفت روزی از گورستانی میگذشتم بهلول را دیدم بر بالای
گوری نشسته وپایهای خود را فرو گذاشته بخاک بازی میکرد باو گفتم بسیار
در این گورستان بسر میبری گفت انا عند قوم لا یوذونی وان غبت عنهم لا یغتابونی
یعنی من نزد قومی میباشم که آزاری بمن نمیرسانند واگر از پیش ایشان غایب میشوم
مرا غیبت نمیکنند پس باو گفتم که نان بسیار گران شده دعایی از برای ما بکن
گفت لا ابالی ولو ان کل حبة بمثقال لانا اعبده وعلیه برزقی کما وعدنی
سبحانه وتعالی یعنی از گرانی نان باکی ندارم واگر چه یکدانه جو یا گندم بمثقال نقره
بطلا باشد بر من است که بندگی خدای تعالی کنم وبر دوست که
رزق مرا برساند چنانکه بمن وعده کرده روزی وزیر خلیفه بهلول را گفت
مژده که خلیفه ترا تربیت کرد وبر سر خوک وخر بی حاکم کردانید بهلول
گفت این زمان حاضر خود باش وقدم از فرمان من بیرون منه که رعیت منی
ظریفه واهل مجلس بخندیدند ووزیر منفعل شد نقلست که از بهلول پرسیدند
که شخصی مرده ووارث از او مادری ودختری وزوجه مانده واز مال چیزی
نگذاشته بهر یک چه میرسد در جواب گفت که دختر را یتیمی میرسد ومادر را
تیمی واضطراب وزوجه را خانه خراب وباقی نصیب عصبه والله اعلم بالصواب
شیخ العارفین ونبی السالکین ابو یزید البسطامی قدس سره نام او طیفور بن
عیسی بن آدم بن سروشان است از طبقه اولی واکابر ایشانست سید الطایفه
جنید بن علی الکامل قدس سره در کتاب جامع الانوار ذکر نموده که ابو یزید تلمیذ
امام جعفر صادق علیه السلام وسقا بود ومحرم اسرار ایشان بوده وقت

بُرقی

کی ازاهانتست که قایل تعجب
برات اند طریق استهزا

دانی در کتاب اربعین کلام نوشته است که افضل المشایخ و اعلام دقیقهم
هو ابو یزید البسطامی قدس سره وکان سقاء فی دار جعفر الصادق علیه السلام
و چنانچه سابقا در فواید این مجلس مذکور شده شیخ شهاب الدین ابو الفتوح
یحیی مقتول که خواهرزاده شیخ شهاب الدین عمر سهروردی بود در
کتاب تلویحات گوید ارسطو را بخواب دیدم که مدح و ثنای افلاطون
میگفت ازو پرسیدم که هیچکس از فلاسفه اسلام بمرتبه او رسید گفت
نه بمرتبه او رسیده و نه بجزوی از هزار جزو مرتبه او پس جمعی را که
شناختم میشمردم و او ملتفت نمی شد و چون ابو یزید بسطامی و ابو محمد سهل
ابن عبد الله تستری و امثال ایشان نام بردم خرم شد و گفت ایشان فلاسفه
و حکمای بحق اند و از علوم رسمیه گذشته اند و بعلم حضوری اتصالی شهودی
رسیده اند و مشغول نبودند بعلایق هیولی و جنبش ایشان از آنجاست
که جنبش ماست و سخن ایشان از آنجاست که سخن ماست قال المولی العارف
نور الدین جعفر البدخشی رحمه الله فی کتاب الاحباب ان السلطان طیفور
المعروف بابی یزید البسطامی قدس سره قد صحب کثیرا من المشایخ ثم جاء
الی حضرة الامام الصادق علیه السلام وصحبه واستفاض من الصادق وعرف
کمال الصادق فقال لو لم اصل الی الصادق لمت کافرا مع انه کان بین الاولیا
کجبرئیل بین الملائکة وکانت بدایته نهایة السالکین هکذا شهد له الشیخ
المرشد جنید البغدادی قدس سره العزیز و صاحب کتاب مقامات شیخ قدس
سره که از اولاد شیخ ابو الحسن خرقانی بوده آورده که همچنانکه حضرت رسالت
صلی الله علیه و آله وسلم پیش از نزول وحی الهام بخلوت شام قناعت نموده
سلطان بایزید نیز در اوایل ایام سعادت انجام باستفاده و استعلام
هر [illegible] و بخاتم اکتفا می‌نمود و از هر کس چیزی می پرسید و از هر معدنی نقدی
میگرفت نظم اندوست بهر رهگذری می پرسم * و ز هر که بچشم حضوری می پرسم
تا بایه قل لا اسالکم علیه اجرا الا المودة فی القربی رسید و صحبت انی تارک
فیکم الثقلین لن تضلوا ما ان تمسکتم بهما کتاب الله وعترتی اهل بیتی

شنیده ای که تمسک و اعتصام بعروة الوثقی متابعت اهل البیت علیهم السلام
زده و باعانت راحله شوق و بادیه پیمای متوجه کعبه آمال هر عاشق صادق امام
جعفر بن محمد صادق علیهم السلام شد و مدتی در مقام خدمت بایستاد و حق
آن بواجبی بگذارد نظم ای دل اگر بدر جانان بحدیث جان مکنی
صحبت سلطان گزیدی خدمت دربان مکن * تا روزی حضرت امام جعفر علیه السلام
با او گفت که بایزید آن کتاب را بیاور که بر طاق نهاده است شیخ گفت کدام طاق
امام گفت مدتی است که با ما صحبت میداری طاق نمیدانی شیخ گفت که من بنظر انداختن
در رواق نیامده ام مرا نظر بر قبله حق است یعنی دل شما نظم
مرا دیدی شد کردن تماشای * بسی بهتر که از مه تا بماهی نظم
بهر طرف که نگه میکنم ترا بینم * اما تو در نظرم عکسی فرآید * امام جعفر علیه السلام
در وی نظر کرد گفت من مجاهدتی و مساعدتی می بینم مجاهدت شیخ [illegible]
و مساعدت عنایت حق پس صاحب مجاهده بسیار باشد و صاحب عنایت طیار [illegible]
ابا یزید الطیار السیار العارف الطیار طر بجناح الارتیاح الی بسطام و ادع الخلق
سبیل الملک العلام یعنی در پرواز [illegible] باید ای بایزید تو بپر سیال شاد [illegible]
بسطام و خلق را دعوت کن براه ملک علام شیخ گفت خلعتی زمانی و رفیقی
امام جعفر علیه السلام بخشش [illegible] در وی پوشید و فرزند خود امام محمد را باو روان
کرد شیخ با این امام به بسطام آمد و هنوز شیخ در حیات بود که امام محمد را وفات
رسید شیخ او را در مقامی که امروز قبه است دفن کرد و پیوسته بزیارت
تربت او تقرب می جوئی و شیخ نور الدین ابو الفتوح [illegible] گفته که در علما
تاریخ صحت رسیده که فوت حضرت امام جعفر در صد و چهل و هشت بوده
فوت سلطان بایزید در دویست و شصت و یک و در هر دو تاریخ کسی [illegible]
نکرده و تفاوت میان هر دو تاریخ صد و سیزده سال باشد و عمر سلطان [illegible]
از هشتاد سال زیاده کسی ننوشته تواند بود که بایزید بملازمت امام علی بن
موسی [illegible] جعفر الصادق علیهم السلام رسیده باشد و کاتبان از روی سهو آن [illegible]
نام امام سابق را نوشته باشد و میر سید شریف در شرح مواقف در فصل

شریعت یعنی استفاده مسایل شریعت بوجهی مینمود که در مذهب حق جعفری
مقرر بود و این حکام میان توجیه میر و توجیه فقیر عموم و خصوص من وجه
بود و نهایة الامر جناب میر مدادای عبارت رعایت تقیید نموده و فقیر رعایت آن
ننموده ای توفیق میان مضمون تواریخ و نسبت سقائی دار بشیخ بزرگوار بغایت
مشکل و دشوار است و حل این اشکال بوجهی که این فقیر از کتاب معجم البلدان
استفاده نموده آنست که صاحب معجم در ترجمهٔ بسطام گفته که آن مدینهٔ است
کبیره من قم ابویزید طیفور بن عیسی بن سروشان زاهد بسطامی بلد ربیا
ان شهر بدکنار بازار دیدیم و الآن شهر است نیز ابویزید طیفور بن آدم بن
عیسی بن علی الزاهد البسطامی الاصغر است مضمون کلام صاحب معجم و از آن
ظاهر میشود که ابویزید زاهد بسطامی ملقب بطیفور دو کس بوده اند اکبر و اصغر
و نسبت بسطامی اشتراک ایشان در لقب و اتفاق در اسامی بعضی آبا و اجداد جهت
الکلام معجم نیز مثل آنی شد شیخ ابوالفتوح و امثال او گمان برده اند که ابویزید
زاهد بسطامی یکی است که تاریخ زمان او از زمان حضرت امام علیه السلام
متأخر است لاجرم توهم منافات مذکوره نموده اند و در توجیه آن ارتکاب تکلفات
بارده فرموده اند بنابر تحقیق صاحب معجم میتوان بود که ابویزید که معاصر حضرت
امام و سقای دار او بوده ابویزید اکبر باشد و آنکه تاریخ زمان او متأخر است
ابویزید اصغر باشد والله تعالی اعلم صاحب کتاب مقامات مذکور آورده که در اوایل
سنه سبعمایه پادشاه اسلام اولجایتو سلطان نور الله مرقده مرید شیخ رضی الدین
علاء الدین شیخ ابویزید بود شد و ارادت او بیشتر شد و بالتماس او بنیاد قبهٔ تربت
ابویزید بن جعفر الصادق علیه السلام نهاد و خانقاهی جهت درویشان سلطان
العارفین جهت زایران و مسافران بنا فرمود و ساباطی با طاق و ایوان در پیش
آن ترتیب فرموده با تمام رسانید و حضرت سلطان اولجایتو فرزند شیخ رضی الدین را
که شیخ شرف الدین بود بغایت تعظیم نمودی و در فرمانها او را قدوة الشیوخ و المحققین
نامید که ارادت و اختصاص آنچنان پادشاه شیعه خواه سنی گاه بشیخ ابویزید
و اولاد او دلیل صحیح نیست شیخ است بقدوهٔ سنیهٔ جعفریه و انتساب او به

قره باش و قزلباش
بر یکی را در راه گرفته

تا آخر زمان ابویزید از زمان حضرت امام موافقت با ابوالفتوح مذکور
نموده و توجیه مذکور برین وجه فرموده که چون ابویزید استفاضهٔ حقایق و
معارف از روحانیهٔ حضرت امام مینموده لاجرم انتساب او بآنحضرت
اشتهار یافته و این توجیه و نحو معارض اند باجماع جمهور و روایت مستفیض
مشهور که در کتاب مقامات شیخ مذکور است باآنکه قول ابوالفتوح که در بیت
صدور تاریخ کسی خلاف نکرده ممنوع است و چگونه چنین باشد و حال آنکه
صاحب نفحات نقل خلاف نموده و گفته که فوت بایزید در سنهٔ اربع و ستین
و مایتین نیز گفته اند بر تقدیر تسلیم اولی و اظهر در مقام توجیه آنست که گوییم
چون صاحب کتاب مقامات از شیخ قدس سره نقل نموده که اکثر کلام و حلیت
سیدنا امام او را باعث شد بر آنکه تمسک نموده و نفی محبت اهل البیت علیهم
زد شاید که مراد او از توجه بخدمت حضرت امام جعفر صادق علیه السلام
التزام مذهب حق جعفری و اعتصام بمحبت خاندان حیدری باشد که فی
الحقیقه رهنما و رهبر قویمی و وسیله و دستگیر همان تواند بود چنانکه
مولانا اهلی شیرازی فرموده نظم محبت یوان رهنما و پیر منست
بحشر دامن پاک تو دستگیر منست و ظاهرا مراد میر سید شریف قدس سره
از قول او که شیخ استفاضهٔ حقایق و معارف از روحانیهٔ حضرت امام
مینموده عام تر از استفاضهٔ حقایق طریقت باشد و از معارف ...
وخلقی عجیب داشت و ... آنجمله ... غالب ...
...
...
...
...
...
...
...

حق امامیه اثنا عشریه **الشیخ الصدیق ابراهیم البلخی قدس سره**
کنیت او ابو علی است و علو مرتبهٔ او مشهور و جلی صاحب جامع الانوار فرموده
که از تلامذهٔ امام همام موسی الکاظم است ع جامع علوم دینیهٔ شرعیه و معارف
کشفیهٔ ذوقیه بوده استاد حاتم اصم و مصاحب ابراهیم ادهم است در سنه
اربع وتسعین ومایه در ولایت ماوراء النهر بتهمت رفض شهید شد و او را
در ختلان است تفصیل مقامات و بیان کرامات او در کتب متداوله که
کلکا اعتبار ست و ایراد آن منافی شرط اختصار **سلطان ارباب العلم ابراهیم**
بن ادهم انار الله برهانه از طبقهٔ اولی و ابنای ملوک بلخ است
سلطان سلاطین ظاهر و باطن بوده و از خدمت حضرت امام همام محمد بن
ابن الباقر علیه السلام استفادهٔ حقایق و معارف نموده زمخشری در ربیع
الابرار آورده که ابراهیم بن ادهم از اهل بلخ خراسان بود و اصل او از بنی
عجل است روزی از قصر خود سر بیرون آورد مردی را دید که در سایهٔ قصر او
نان بیرون آورده خورد و آبی بر بالای آن آشامید و بعد از آن خوابید پس
ابراهیم با خود گفت که با این دنیا چه میکنم هر گاه نفس باین قدر که مشاهده شد
قناعت مینماید آنگاه از قصر بیرون آمد و طریق سیاحت پیش گرفت و غوث
المتاخرین سید محمد نوربخش در شجرهٔ خود آورده که او مجذوب سالک و
تارک دنیا بود و سلسلهٔ او در ولایت تا روزگار ما باقیست در جوانی توبه
کرد و سبب آن بود که روزی بشکار رفته بود هاتفی آواز داد که ای ابراهیم
ترا از برای این کار آفریده اند او را تنبیهی حاصل شد و ترک دنیا نمود
و دست تمسک در ذیل توبه و دامن طریقت زده طریق مکهٔ معظمه پیش گرفت
و در آنجا بخدمت حضرت امام هم رسید و فضیل عیاض و سفیان ثوری را
دید بعد از آن بشام رفت و در آنجا در سنهٔ احدی او اثنین او ست و ستین
و مایه بجوار رحمت ایزدی پیوست **یحیی بن معاذ الرازی قدس سره**
باهی شافعی او را شیخ عارف و بحر معارف و واعظ عصر و حکیم دهر خود گفته
شیخ عبد الجلیل رازی در کتاب نقض الفضایح گفته که یحیی معاذ بمذهب شیعی

مذهب و اصولی و معتقد بوده و در کتاب تذکرة الاولیا که بشیخ عطار انتسا
یافته مسطور است که یحیی بن معاذ لطیف روزگار بود و خلقی عجیب داشت و
بسطی با قبض آمیخته و رجای غالب که رجائیان پیش گرفته و او را زبان طریقت
و محبت بود و همتی عالی داشت و گستاخ درگاه بود و او را یحیی واعظ گفتندی
و در علم و عمل قدمی راسخ داشت و بلطایف حقایق مخصوص و بمجاهده و ریاضت
موصوف و صاحب تصنیف بود و سخنی موزون و نفسی گیرا داشت تا حدی
که مشایخ گفته اند که خدای را دو یحیی بود یکی از انبیا و یکی از اولیا یحیی بن زکریا
علیه السلام طریق خوف چنان سپرد که همه صدیقان بخوف او از فلاح خود نومید
شدند و یحیی بن معاذ طریق رجا چنان سپرد که دست همه مدعیان رجا در
خاک مالید و در تذکرهٔ ابن عراق ابن جنید کلمه از یحیی معاذ در طریق خوف
منقولست عملٌ کالسراب و قلبٌ من التقوی خراب و ذنوبٌ بعدد الحصا و
التراب ثم تطمع فی الکواعب الاتراب هیهات انت سکران بغیر شراب و در
کتاب نفحات مسطورست که او از طبقهٔ اولی است کنیت او ابو زکریا ست
و القبا او واعظ یوسف بن الحسین الرازی گفت بصد و بیست شهر رسیدم
بدیدار علما و مشایخ هیچکس ندیدم که قادر تر باشد بر سخن از یحیی معاذ رازی
روزی گفته انکسار العاصین احب الی من صولة المطیعین و روزی گفته
که حقیقت محبت آنست که ببر نیفزاید و بجفا نکاهد قال اهل التاریخ
خرج یحیی بن معاذ الی بلخ واقام بها مدة ثم رجع الی نیشابور و مات بها سنة
ثمان وخمسین ومایتین **ابو سری منصور بن عمار بن مشیعی قدس سره**
در تاریخ گزیده مسطور است که او در اوایل حال بر راه کاغذ پاره یافت بر آنجا
نوشته بسم الله الرحمن الرحیم جایی نیافت که از اینجا بخورد و ببرکت آن
درهای علم برو گشوده شد و در کتاب شیخ عبد الجلیل رازی مسطور است که
منصور از جملهٔ صوفیهٔ شیعه بود و در حکایت آمده است که همان شب که
بخاک سپردند یکی از مریدانش او را بخواب دید که در قصور جنات طواف میکرد
با زینت تمام پرسید که ای منصور قصور و حور و نور بچه یافتی قال بصلوة

المقیل و حبیبة علی بن ابی طالب و در کتاب نفحات مسطور است که او از طبقه اولیاست کنیت او ابو السری است از اهل مرو بوده و گفته اند از اهل بادرود
اهل پوشنک و بصره بوده و وی از حکمای مشایخ است و سخنان نیکو دارد
در معاملات پس از مرک وی را بخواب دیدند گفتند حال تو چیست گفت مرا
بنواختند و در آسمان هفتم منبر نهادند و گفت برد و واعظ از من میگفتی
اینجا با من میگوی و یاد و سان و فرشتگان من میگوی و قتی بزنایی برد
وی توبه کرده بود و توبه شکسته و از راه برگشته گفت توبه شکستی تراهیچ
سبب نداشم چرا که همراه اندک دیدی ملول شدی و خشک یافتی و برگشتی
مالک بن دینار یافعی شافعی گفته که مالک سیدی کبیر و ولیی شهیر صاحب
ایمان وثیق و ورع دقیق و مناقب جلیله بود رحمة علیه و فضایل سنیه
داشت چهل سال در بصره اقامت کرد و از زهد و ورع یکدانه از رطب و خرما
اینجا نخورد و وجه معیشت او از اجرة نوشتن مصاحف بود در کتاب شیخ
عبد الجلیل مذکورست که او از شیعیان خالص الاعتقاد بوده و ملا عبد الرحمن
جامی بسبب این گناه او را در کتاب نفحات مذکور نساخته با آنکه صاحب کتاب
کتاب تذکرة الاولیا بعد از سه کس او را نام برده و او را از کمّل اولیا شمرده و
که او صاحب حسن بصری و از بزرگان این طایفه است و ولادت او در حال
عبودیت پدر بود اگرچه بنده زاده بود اما او را کرامات مشهور و ریاضات
مذکورست بعضی گویند دینار نام پدرش بود و بعضی گویند مالک وقتی در
کشتی بود چون بمیان دریا رسیدند مزد کشتی از و طلب کردند گفت ندارم
چندانش بزدند که بیهوش شد چون بهوش باز آمد دیگر باره طلبیدند
گفت ندارم باز بزدند و گفتند پای ترا بگیریم و بدریا اندازیم ماهیان
دریا بیامدند و هر یکی دیناری در دهن مالک دست دراز کرد و از یکی
دیناری گرفت و بایشان داد چون ایشان چنان دیدند بپای وی افتادند
او پای از کشتی بیرون نهاد و بر آب برفت و ناپدید شد بدین سبب نام او مالک
دینار آمد و باقی حالات و مقامات مالک در کتاب مذکور مسطورست اگر

خواهند باخبار رجوع نمایند وفات مالک دینار بموجب تحقیق صاحب تاریخ
گزیده در سنه ثلاثین و مایة در عهد مروان حمار بود طاوس بن یمانی
از مشاهیر اولیاست و شیخ ابو الحسین عبد الجلیل رازی او را در سلک صوفیه شیعه
نام برده و ملا جامی او را در کتاب نفحات مذکور نیست و در تاریخ یافعی مسطور
که طاوس بن کیسان الیمانی از سادات اعلام است در علم و عمل از ابن عباس رضی الله
عنه روایت کرده و او فقیهی جلیل القدر منشرح الصدر بود عمرو بن دینار
گفته که هرگز کسی مانند طاوس ندیده ام و چون عمر بن عبد العزیز خلیفه شد
طاوس باو نوشت که ان اردت ان یکون عملک خیراً کله فاستعمل اهل الخیر
چون نوشته بعمر رسید گفت همین موعظه مرا بس است و در تاریخ مذکور
که در مکه منورة اندر تو هر یک روز وفات یافت و هشام بن عبد الملک که
خلیفه آن وقت بود بجهت حج کردن بمکه آمده بود برو نماز گذارد و نقل
که بواسطه کثرت مردم که بر جنازه او جمع شده بودند بیرون بردن جنازه
او میسر نشد تا آنکه امیر مکه جمعی کثیر از ملازمان خود را مقرر نمود که مردم
از جنازه دور ساختند و جنازه او را بیرون بردند و جمعی کثیر از سادات
و شرفا بمشایعت جنازه او بیرون شدند و عبد الله بن الحسن بن علی
ابن ابی طالب علیهم السلام سریر جنازه او را بر کتف خود نهاده بود و بواسطه
هجوم مردم کلاه از سر او افتاده و ردای او از عقب پاره شده بود وفات
طاوس در ذی الحجه سنه خمس و مایة بود الشیخ العارف معروف الکرخی
کنیت وی ابو محفوظ است و نام پدر وی فیروز و بعضی گفته اند ابن علی
الکرخی در بان حضرت امام همام علی بن موسی الرضا علیه السلام بوده و
استفاده علوم ظاهری و باطنی از آن حضرت نموده باجابت دعا معروف
و مشهورست و مرقد منورش بواسطه بر آمدن حاجات جمهور بتریاق
مجرب در السنه مذکور باسری سقطی که تلمیذ او بود میگفته که چون ترا
بدرگاه الله حاجتی باشد بمن سوگند ده و در مکاتیب مولانا قطب الدین انصاری
شیرازی مسطورست که کسی بوداع معروف کرخی آمد که بسفر حج میرفت معروف

باوی گفت که هرگاه که حاجتی داشته باشی بحرمت سرّ معروف کرخی آنرا
از خدای درخواه که مستجاب شود آنکس تعجب کرد که چگونه معروف تن
نفس خود میکند معروف گفت این برای آن میگویم که سالها این سر
آستانهٔ علی بن موسی الرضا نهاده ام وایضا بر السنهٔ جمهور معروف
ومشهور است که روزی تاجری بدرگاه حضرت امام همام امداد استدعا
آن داشت که آنحضرت در حق او دعایی فرمایند که ببرکت آن در سفر
دریا از غرق شدن ایمن باشد اتفاقا آنحضرت بعبادتی مشغول بودند
معروف صورت مشغولی آنحضرت را بآن شخص گفتند و دوات و قلم
گرفته بر رقعه چند کلمه نوشته بآن شخص دادند و گفتند که چون امواج
دریا متلاطم در آید آنچه در رقعه نوشته ام بر دریا بخوان که ساکن خواهد
گردید و بسلامت بساحل خواهی رسید آن شخص رقعه را گرفته روان شد
وچون در اثنای سفر دریا آثار طوفان ظاهر شد آن رقعه را بیرون
آورد و چنان میکرد که در آنجا دعایی مأثور از حضرت امام علیه السلام
خواهد بود دید که در آنجا این مضمون نوشته شده که ای دریا بحق معروف
کرخی که دربان علی بن موسی الرضاست که از جوش و خروش باز ایست
آن شخص از غایت اعراض واضطراب رقعه را بدریا انداخت و بمجرد وصول
آن رقعه بدریا جوش و خروش او برطرف شد و آن شخص و سایر رفقای او
شدند ودانستند که حق و حرمت معروف بیمن شرف دربانی حرم حضرت
امام همام علیه السلام آنقدر بوده که حق سبحانه وتعالی ببرکت او دریا را از
اضطراب بازدارد و از آن زمان تا الحال معمول جمیع مسافران بحار آنست
که چون آثار موج و طوفان ظاهر شود او را بحق معروف کرخی مقید بدو
دربانی حضرت امام سوگند میدهند که از اضطراب باز نشیند و تجربه
نموده اند که مفید می افتد شیخ ضیف الدین کازرونی در یکی از تصانیف
خود آورده که سری سقطی گفته معروف کرخی را بخواب دیدم در تحت عرش
در حالی که حضرت حق سبحانه و تعالی از ملایکه پرسید که این کیست ملایکه

گفتند

گفتند انت اعلم یا رب گفت این معروف کرخی است مست محبت ما صاحب
نفحات این واقعه را بشیخ علی موفق منسوب ساخته و فضیلتی را که دربان را
باهل حبل مناسب شناخته و جهة دفع تهمت تعصب بشر حافی را که یکی از
صوفیه شیعه است با او شریک ساخته و در کتاب سلسله خود بیان این واقعه
باین نظم نموده نظم شب علی موفق آن شد دین * وقت در خواب سوی خلد برین
صاحب کتاب تذکرة الاولیا در اثنای ذکر معروف کرخی علیه الرحمه آورده که
شیعه بر در امام رضا علیه السلام غلو کردند و پهلوی معروف شکسته شد
بیمار گردید سری سقطی گفت مرا وصیتی کن گفت مثل آنکه بمیرم پیرهن من
بصدقه ده خواهم که از دنیا برهنه بیرون روم چنانکه آمدم انتهی مولف
گوید اگر شیعیان چنانچه زعم فاسد سنیان است مردود و بدمذهب میبودند
چرا حضرت امام علیه السلام ایشان را چنان تمکین میداد و وقع می نهاد که بر
درگاه ملایک پناه او بآن مرتبه ازدحام و غلو نمایند که از هجوم ایشان
پهلوی معروف که دربان آنحضرت بود شکسته شود اما برای این عبارات
مصداقها براشارات در گوش دل معتقدان دقّ الاذناب و متعصبان مختوم
الالباب در دلت صریر باب * و طنین ذباب خواهد بود جنید بغدادی
که بصحبت شیخ مشهور واقعست که یا ابا القسم ان الله تعالی اخذ جلدک
علی البشر والشجر والثمر والمدر فما اجاب حبک عذب رطب و مالم یجب
خبیث و مر طایفه مخالف داعی محبت شاه ولایت پناه را اجابت نموده اند
و منازل آزال بخباثت ذات و مرارت صفات مخصوص بوده اند و ظاهر
که با کثافت ذاتی و خباثت اصلی سعی در اصلاح و تکمیل ایشان قبیل با شک
کیمیا خواهد بعمل نجاحه را برنجه لعل و یاقوت رساند یا بصیقل آهن را
برتبهٔ ذهب و فضه آورد و این خیال محال است نظم
جوهر جام جم از کان جهان دگر است * تو تمنا ز گِل کوزه گران میداری
وفات معروف در سنه احدی و ستین و مائتین بود و در سنه اربع و ثلثین
نیز گفته اند و قبر منور او در بغداد است رحمة الله علیه

الشیخ الکامل سری بن المغلس السقطی قدس سره کنیت او ابو الحسن است
خال جنید و استاد او و سایر صوفیه بغداد است و شاگرد معروف کرخی
آخر طبقه اولی است و آنها که از طبقه ثانیه اند اکثر نسبت بوی درست
کنند و نام او را از آنجا که در بازار بغداد سقط فروشی میکرده و بنابرین او را
سقطی گفته اند صاحب جامع الانوار معتقد او بوده و تصریح بصحت عقیده
او نموده از لطایف اوست که جمعی از کرام جانان بعیادت او رفتند و
چندان نشستند که سری آزرده و ملول شد بعد از آن از وی استدعای
دعا کردند سری دست برداشت و گفت اللهم علمنا کیف نعود المرضی و دیگری
دیگر آنست که از وی طلب نصیحتی نمودند او گفت نصیحت شما میکنم که چون بعیادت
بیماری روید زود برخیزید نظم اگر چه هست عیادت ز ناه دین سنت
ولی عذاب کسان نیست از مسلمانی * سبک بگوی دعائی و سوره برخوان
بر رفیقان گران سرش گران جانی * و از این باب است آنکه صاحب کشاف در کتاب
ربیع الابرار آورده که ابو حنیفه گوید روزی نزد اعمش که از فقهای زمان بود
رفتم مدتی دیر نشستم آخر چون آثار ثقل و ملال در صفحه رخسار اعمش
یافتم با او گفتم ظاهرا بر تو گران شدم اعمش گفت تو بر من گرانی در وقتی
که در منزل خودی پس حال چون باشد گاهی که در منزل من باشی و از این اطلاق
در بیزاری که اعمش با ابو حنیفه نموده مفهوم میشود که او را از نفاق ایمانی
نصیبی بوده نظم سعدیا آنکه سوز نیست بحیرت * آری هست که نبود از سر ان همه
ارتحال سری از این سرای شش دری بعالم فراغت کستری بامداد سه شنبه سیم
شهر رمضان سنه ثلث و خمسین و مائتین اتفاق افتاد و قبر منور او در
بغداد است و در دار المومنین شوشتر مزاری هست که مردم آنجا میگویند
که این مزار سری است و ظاهرا این محل سر سری است و اعتبار ندارد
شیخ العارف الهادی جنید البغدادی از طبقه ثانیه است کنیت او
ابو القاسم است اصل او از نهاوند و خواهرزاده سری سقطی است و مولد
و منشا او بغداد بوده از اجله سادات و اکابر این طایفه است و جد او نسبت

درست کند در درستی اعتقاد او اهل حق را شبهه نیست لیکن بنابر اشتداد
بلیه تقیه گاهی مذهب ابو ثور و گاهی مذهب ثوری و گاهی مذهب کوسا دیگر
از ائمه نار اظهار میفرمود صاحب جامع الانوار چند جا نام او برده و او را از
صوفیه حقه و فرقه ناجیه محقه شمرده قاضی میر حسین یزدی در شرح
دیوان حضرت امیر علیه السلام آورده که شیخ جنید میفرمود لو تفرغ علی
عن الحروب لنقل الینا من العلم ما لا یقوم له القلوب شیخ ابو الفتوح رازی
رحمه الله در تفسیر آیه فلما افاق قال سبحانک تبت الیک و انا اول المومنین
که در سوره اعراف مذکور است آورده که جنید را پرسیدند که چگونه گفت موسی
من اول مومنانم و پیش از او مومنان بودند گفت مراد وی آن بود که چون اول کسی
که سوال رویت کرد من بودم و پیش از من کس نکرده اول کسی که ایمان آورد بعد السوال
و سماع الجواب بانکه خدا را نتوان دید منم انتهی و ظاهر است که نفی رویت منافی
رای اهل سنت و جماعت است پس باقی ماند که حکم او بنفی رویت از اندوی تشیع
باشد اذ لا قایل بالفصل فافهم و مخفی نماند که در کلام بسیاری از صوفیه واقع است
که خدای تعالی را ببصر نتوان دید و مراد ایشان از بصر بصیرت است تا با صریح یعنی
خدای تعالی را بعین یقین و ایقان توان دید نه بعین جسم و اعیان فلیحفظ
هذا و فی تاریخ الیافعی انه مات سنه ثمان و تسعین و مائتین و قیل سنه سبع
و تسعین و الله اعلم تنبیه هر چند سابقا شرح بلیه تقیه مبینا
امور مناسبه بوجهی وجیه مذکور شده لیکن مناسب دید که در این مقام
دیگر متوجه بیان شدت آن گردد زیرا که بسیار باشد که جمهور اصحاب ما که درین
دیار تقیه وطن ساخته اند خصوصا گروهی که در زمان سلاطین صفویه
انار الله براهینهم الجلیه نشو و نما یافته و مانند کریم شدت عمل را نشناخته
اند دیار استبعاد کویند که جنید و امثال او از اکابر بوده و بوسیم بسیار از آنها
ارادت ایشان میفرمودند بر از کجا رسیده بود امر التقیه بر ایشان
الکی کیفیت شدت تقیه و محنت و بلیه شیعه علیه را در زمان فراغت
مانع که سابقا نمود از احوال ابن عباس از مجلس سیوم مذکور شد تصوف

شوره باشد یا انکر العیاذ بالله بولایت شام و ماوراء النهر و کابل و سند و هند
و امثال آن رسیده باشد و مردم آن دیار که اسلاف ایشان در زمان بنی
امیه مسلمان شده اند و سنت سیئهٔ نصب عداوت ذریهٔ طاهرهٔ نبویه را
از شجرهٔ ملعونهٔ امویه تعلیم گرفته اند و جمعه لعنت خود بمیراث گذاشته اند
تا ایشان نیز در ورطهٔ عصبیت جاهلیت و درک الاسفل تقلید اسلاف
مانده اند ملاقات کرده باشد هرگز این استبعاد نخواهد کرد چنانچه
رضی الدین علی لالا رضی الله عنه که از اکابر صوفیه حنفیه است و انشاء الله
تعالی احوال او بعد ازین مذکور خواهد شد در صدد کتاب موسوم به بیان
صراط المستقیم الی الرحمن الرحیم که تالیف آن در زمان استیلای کفار تتار
نموده آورده که چون فتنه و استیلای کافران که خدا ایشان را مسلمانی روزی کناد
با بخارا رسید که شاید در نواحی خراسان در هر جایی کسی باشد و اندکی که از
طریقت حظی داشتند هیچکس نماند خادم درویشان و دعاگوی مسلمانان
علی لالا را لازم شد این کتاب ساختن و شمه از طریقت باز نمودن تا
در این دیار بکلی این طریقه مندرس نگردد و اگرچه در همین فترات و پراکندگی
بود و هر لحظه نوعی بر آمدی که کافر آمد و مسلمانانی که مانده بودند چون آهوی
[illegible] کوه بدان کوه میدویدند و چون روباه ازین سوراخ بدان سوراخ
می خزیدند انتهی مولف گوید که بر همین قیاس باید کرد گرفتاری فرق حقه را
در زمان تقیه نسبت با اهل سنت و جماعت بلکه بدتر زیرا که بر وجهی که در
مقدمهٔ کتاب گذشت ایشان جماعت با کفار بار حقیقت شعار دیدند و ایشان
آنقدر ایشان ها [illegible] هرچند با خدای تعالی در مقام شرک و با پیغمبر در
صدد انکار بودند اما با شیعه بیچاره بگناه محبت حضرت امیر و تفضیل او بر
دیگر صحابه عداوت صبر با اظهار برائت از ایشان بنابر مفسده های کثیر
که از افعال و اعمال ایشان در کتب کلامی بجهت تقریر و تحریر یافته اند ناشی
و سوختن [illegible] و اکثر بعضی در ایام اشتداد تقیه شیوه تقیه ترک ورزیده اند و به
شهادت رسیده اند و غیرت دین بادران دیده اند چنانچه در قصهٔ عمار

یاسر مذکورست بنابر رخصتی است که از حضرت رسالت در آن باب واقع شده
و جمعی که التزام تقیه کنند مانند جنید اصل آن رخصت را متمسک [illegible]
و مقتضای آنکه بر خود را بدست خود در تهلکه نمی اندازند [illegible] و [illegible] با
تعلق بال و [illegible] ترتب بعضی از فواید [illegible] بوجه خود باعلم غلبه
محبت و [illegible] اظهار این [illegible] التزام تقیه و ترک آن مشغول باشد باز و بالجمله اعتقاد
مولف آنست که حاصل التزام تقیه و ترک آن در مقام موالات اهل البیت علیهم
السلام با خفای مطلق عشق و محبت و اظهار آن میشود و این خود ظاهرست که
سلطان عشق گاه مقتضی کتمان اسرار از اغیارست و در آن حال میگوید شعر
اتوق الی الغرب ان کانت منازلکم ٭ من جانب الشرق خوف القیل و القال
اقول بالخد خال حین اذکره ٭ خوف الرقیب و ما بالخد من خال نظم
چنان رشک [illegible] ٭ که می ندهم نظر از دیدهٔ و از دل بمحبت
و گاه مقتضی خلع عذار و کشف ستار است و در آن وقت میگوید شعر
الا فاسقنی خمرا و قل لی هی الخمر ٭ و لا تسقنی سرا اذا امکن الجهر
فبح باسم من تهوی و دعنی من الکنی ٭ فلا خیر فی اللذات من دونها ستر نظم
دوستان را [illegible] ٭ [illegible] که این عشق [illegible]
الشیخ المولی الولی الشبلی قدس سره العزیز از طبقه رابعه و تلمیذ
جنید و حسین بن منصورست نامش جعفر بن یونس است و بر قبر او در
بغداد همین نوشته اند کنیتش ابوبکر [illegible] آدم و او را خلیفه اول الدلف
مینامیم در کتاب انساب سمعانی مسطورست که شبلی نسبت او ست بقریه
از اعمال اسروشنه که از آنجا شبلیه میگویند و حال او امیر الامراء اسکندریه بوده و آخر
مجلس [illegible] حاجب شد و پدرش مقدم حجاب موفق عباسی و از جانب او حاکم
بوده [illegible] المولد و سامرا است و در بغداد نشو و نما یافته و در کتاب کامل
نهایی مسطورست که او رئیس بود از رؤسای ولایت دماوند و [illegible] عاقل بود
[illegible] او را برسالت نزد خلیفه فرستاد و چون ببغداد رسید و توبه
از [illegible] آن دیار برضای اعتقاد از آن [illegible] توبه کرد و از دنیا اعراض

نمود و آنچه در مجلس اول از عادت تهمت کردن شبلی علویه را در روز غدیر بسبق
و نکته بود از پای او و بعضی از مقومات تقیه و امامت و کرامت حضرت امیر
تقریر و تحریر یافته در تحقیق عقیده و صفای ضمیر او دلیلی بی نظیر و بیانی دلپذیر
با آنجا رجوع نمایند شبلی هشتاد و هفت سال عمر یافته و در سنه اربع و
ثلثین و ثلثمایه بروضه رضوان شتافته **الشیخ العارف الشیخ محمد**
السوار رحمه الله سوار ساعد کرامت و سوار مضمار استقامت بوده
از طبقه ثانیه و تلمیذ معروف کرخی است مولد و منشا و مدفن او در
المومنین شوشتر است اگرچه سخنان آشنای او را انکار کرده کوی آشنائی
از میان انداخته اند و صرف خود را در آن شناخته الی آمازیان حال ان
نزدیکوار معین این نظم شاهوار مترنم است **نظم** انکه کرد کوی آشنایست
دل انکه متاع ملکاتیست **قال** غوث المتاخرین السید محمد النوربخش فی
شجره ان محمد بن سوار قدس سره کان من اکابر الاولیاء و اعیان العلماء
محدثا مرشدا من اهل تستر انتهی و از این کلام و عبارت صاحب تذکره و صاحب
نفحات چنان مستفاد میشود که سوار نام پدر شیخ باشد و آنچه مشهور
و بر السنه اهل شوشتر مذکور است آنست که سوار بودن خدا
عبارت از نسبت شیخ با پدر او نیست بسوار مخفف که اگر بدست زمان
باشد و میگویند که ایشان بان صنعت اشتغال مینموده اند و الله اعلم
بحقایق الاحوال **الشیخ الملا الزاهد سهل بن عبدالله الشوشتری رضی الله عنه**
از طبقه ثانیه است کنیت او ابو محمد است از کبرای این قوم و فضلای ایشان
است چنانچه شطری از علو مقام او در اثنای ذکر احوال شیخ ابویزید بسطامی
سبق ذکر یافته تلمذ خال خود شیخ محمد سوار نموده و از اقران جنید بوده و
با ذوالنون مصری طریق مصاحبت پیموده عمر او هشتاد سال بوده و بعضی
از جنید در محرم سنه ثلث و ثمانین و مائتین در بصره آسوده هنوز خانها
سهل و مزار مادر او که شیخ کاه مقرر اهل شوشتر است بحال خود است و
شبهای جمعه مردم آن دیار بزیارت مزار آن عابده میآیند و

سهل صاحب مقامات عالیه و مستجاب الدعوه بوده و از صغر سن طفولیت بریاضت
و عبادت مبادرت مینموده چنانچه از و منقولست که گفت سه ساله بودم که
شب زنده میداشتم و در نماز کردن خال خود محمد سوار می نگریستم مرا میگفت ای سهل برو
و بخواب کن که دل مرا مشغول میداری روزی از وی التماس نمودم که مرا چیزی تعلیم
کند که با آن انس گیرم به معاصی ابی مائم فرمود تا که باین ذکر مداومت نما الله
معی الله ناظری الله شاهدی که هرگاه مستحضر معانی این الفاظ باشی چیره نفس
خود را بارتکاب معصیت نخواهی و از ماثر کرامت و استجابت دعای او آنست
که در ایام او عمرو لیث بیمار شد بنوعی که همه اطبا از معالجه او عاجز شدند گفتند
این کار کسی است که مستجاب الدعوه باشد که مگر بدعای او شفا حاصل شود
و گفتند سهل بن عبدالله شوشتری مستجاب الدعوه است او را طلب کردند
و از آن حال بگفتند سهل فرمود دعا در حق کسی مستجاب میشود که توبه کند و
مظالم باز کرده و ترا در زندان مظلومان در بندند ایشان را دعا باید کرد و توبه
باید نمود عمرو لیث گفت تا آن مظلومان را رها کردند و خود توبه کرد سهل گفت
خدایا چنانکه ذل معصیت او را نمودی عز طاعت بوی نمای و چنانکه باطنش
لباس انابت پوشانیدی ظاهرش را لباس عافیت در پوشان چون مناجات
تمام شد عمرو لیث در حال صحت یافت و مال بسیار بروی عرضه کرد هیچ
قبول نفرمود و بیرون آمد مریدی گفت اگر چیزی از آن قبول میفرمودی تا
بوجه قرضی که کرده ایم میدادیم بهتر بودی شیخ فرمود ترا زر می باید بنگر مرید
نگاه کرد همه صحرا زر شده بود گفت هر کرا با خدای تعالی چنین حال باشد
از مخلوق چرا چیزی قبول کند اگرچه سهل در احوال صاحب کمال بوده اما
بغایت کم سخن است و ظاهرا مراد صاحب نفحات از آنکه گفته که در سخن
ضعیف است همین خواهد بود که ما گفتیم و از جمله سخنان او که شیخ نورالدین
علی بن عراق مصری در تذکره خود آورده چند مقالات است در باب فضیلت
سلطان که از تامل معلوم میشود که مراد از آن سلطان ائمه اهل البیت تا
امام محمد مهدی صاحب الزمان علیهم السلام از آنجمله قوله السلطان هو القطب

لولا القطب ما دارت الرحی فاتقوا الله فی امامکم فان به قوام الدین
وظاهرست که قطب زمان آنحضرتست نه متغلبان بنی العباس وسایر
معاصران او از حکام جور و ظالمان دور از غور و شیخ محی الدین اعرابی
و غیر او از اکابر صوفیه تصریح کرده اند بانکه مهدی موعود قطب زمانست
وهمانا عبارت مذکوره مقتبس است از کلام بلاغت نظام حضرت امیر المؤمنین
علیه السلام که در خطبه شقشقیه فرموده والله لقد تقمصها فلان
وانه لیعلم ان محلی منها محل القطب من الرحی و از جمله اقوال او انست که
من لا یری السلطان فی الاصل فهو منافق ومن لم یحبهم فی الفرع فهو
زندیق و مراد از فرع اولاد سلطان است و ظاهرست که سلطانی که
محبت اولاد او جزو ایمان باشد و خلو از ان زندقه باشد سادات
و اولاد رسول و ذریه و عترت بتول اند نه اولاد ملوک بنی امیه و بنی
العباس و امثال ایشان و از جمله اقوال مذکوره آنست که صاحب فصل
الخطاب نیز از سهل نقل کرده که او گفته هذه الامة ثلث وسبعون
فرقه اثنان وسبعون هالکه کلهم یبغض السلطان والناجیه هذه
الواحدة التی مع السلطان انتهی مؤلف کتاب گوید ظاهرست که مراد
از سلطان خدا و رسول نیست زیراکه صدق امت برین فرقه دوستی
خدا و رسول است پس باید که مراد امام و خلیفه باشد و این هنگام
اگر حمل بر خلفای ثلثه کنیم کاذب میشود قول او که کلهم یبغض السلطان
زیراکه فرق اهل سنة و جماعة از سلف ارباب حدیث و اشاعره
و ماتریدیه و کرامیه و بعضی فرق معتزله بلکه اکثر فرق شیعه
زیدیه خلفای ثلاث را دشمن نمیدارند پس ناچار مراد سهل از سلطان
خلیفه برحق و امام مطلق اسد الله الغالب علی بن ابی طالب و باقی اولاد
طاهرین او از ائمه اثنی عشر علیهم السلام خواهد بود زیراکه ما عدای شیعه
از اهل سنت و غیرهم ایشان را دشمن میدارند چنانکه تحقیق آن در ضمن
بیان احوال سید المحدثین امیر جمال الدین عطاء الله و فرزند خلف او سید

نسیم الدین میرک شاه رحمهما الله تعالی سمت تحریر یافته اگر گویند بعضی از شیعه
امامیه که حضرت امیر و اولاد او را خلیفه برحق میدانند محبت ایشان
مجبول اند فرق متکثره اند و بعضی از فرق زیدیه نیز در حکم ایشانند پس
چگونه راست شود که از جمله هفتاد و سه فرقه یک فرقه با سلطان است و بس
امداد دشمن میدارد جواب اولا آنست که این ایراد مشترک الالزام است و ثانیا
آنکه ما عدای فرقه ناجیه اثنی عشریه از فرق امامیه و زیدیه در دعوی محبت
حضرت امیر و باقی ائمه معصومین کاذب اند زیراکه از ائمه اثنی عشر علیهم السلام
بصحت پیوسته که انکار یکی از ایشان در حکم انکار همه است و ایضا از ایشان
منقولست که الزیدیه اعداؤنا و اعداء شیعتنا و کلام سهل قدس سره باین
تقریر و توجیه منطبق میشود و حدیث ستفترق بر وجهی که از طرق شیعه
امامیه منقول گردیده و آن آنست که ستفترق امتی ثلثا وسبعین فرقه
کلها فی النار الا واحدة وهی التی تتبع وصیی علیا و فی بعض الروایات وهی التی
تتبع اهل بیتی و مؤید قول صلعم مثل اهل بیتی کمثل سفینة نوح من رکبها نجا
ومن تخلف عنها هلک و بر متأمل ذکی از کلام سهل و کلمات دیگر مشایخ طریقت
ظاهر خواهد بود که این طایفه چنانچه شیوه مقرره ایشانست در اکثر مقاصد
بکلمات مجمله و عبارات مرموزه محتمله ادای حقایق و معارف مینموده اند و از
غایت خوف و شدت تقیه باندازه گوش متفقهان ناهموار و متعصبان
عرفانی شعار سخنان سربسته میگفته اند نظم حدیث باتو باندازه تو باید گفت
که گر فزون کنم اندکی گران شنوی البحر المواج حسین بن منصور الحلاج
قدس سره سرور اهل اطلاق و سرشت جام اذواق حلاج اسرار و کشاف
استار بود و در [redacted] شوشتر نشو و نما یافته دو سال در انجا تلمذ
سهل بن عبد الله اشتغال نموده آنگاه در سن هجده سالگی از انجا ببغداد
رفت و با صوفیه آمیزش نموده مدتی در صحبت جنید و ابو الحسین نوری
بود و باز بشوشتر آمده که جدا شد و بعد از مدتی با جمعی از فقرا ببغداد رفت
و از انجا بمکه و از مکه ببغداد مراجعت نمود و بزیارت جنید رفت و از وی مسئله

برسید واو جواب نفرمود با او گفت که تو درین سوال مدعی ای حسین از
معنی آزرده شد و بتوشتر آمد و قریب یکسال اقامت کرد و درین مرتبه
اورا وقعی عظیم در دل مردم بهم رسید تا انکه اکثر ابنای زمان برو حسد
بردند انگاه پنج سال از تستر غایب شده بخراسان و ماوراء النهر رفت
وازانجا بسیستان وازانجا بفارس رفت وشروع در نصیحت خلق
ودعوت ایشان بجانب پروردگار نمود وجهة مردم انجا تصانیف نمود
ودر انجا اورا ابو عبد الله زاهد میگفتند انگاه از فارس باهواز رفت و
فرزند خود احمد نام را از تستر بانجا طلبید ودر مقام اظهار اشراف قلب
وکرامات شده از اسرار مردم وضمایر ایشان خبر میداد وبنابرین اورا
حلاج الاسرار میگفتند تا انکه ملقب بحلاج شد بعد ازان ببصره آمد و
اندک روزی انجا بود ودوباره بمکه رفت وجمعی کثیر با او همراه شدند
وابو یعقوب نهرجوری با او ملاقات کرد ودر مقام ایذای او شد انگاه ببصره
مراجعت نمود ویکماه در انجا توقف کرد وازانجا باز باهواز آمد وازاهواز
ببغداد واز بغداد باز بمکه رفت وبعد ازین سفر ببلاد شرک مانند هند
وچین وترکستان درآمد ومردم را باسلام دعوت نمود وبعد ازان باز
بمکه آمد وحج گذارد وازانجا ببغداد آمد وخانه وعقار بهم رسانید پس
جمعی از علمای ظاهر مانند محمد بن داود وامثال او برو متغیر شدند و
خلیفه را نیز برو متغیر ساختند تا انکه حامد بن عباس که وزیر بود قاضی
بغداد را که ابو عمر محمد بن یوسف بود با دیگر علما حاضر ساخت وعلمای
بی دیانت بمجرد امر وزیر باباحت خون حسین محضر نوشتند ومحضر
بعرض خلیفه رسانیدند وبعد از دو روز حکم شد که دو هزار تازیانه
برنند اگر بمیرد فیها المراد والا سرا ورا از بدن جدا سازند انگاه اورا بر
جسر بغداد بردند وهزار تازیانه زدند وحسین درهیچ مرتبه آهی
نکشید ومیمین احدا احدا میگفت پس دست اورا بریدند وبعد ازان پای
اورا وبعد ازان سر اورا جدا ساختند انگاه اورا صلب نمودند وسوختند

ولحز کلمه که بان متکلم شد این بود که حسب الواحد افراد الواحد له وانا بو اسحق رازی
نقل نموده که در وقتی که اورا صلب مینمودند تو داو ایستاده بودم شنیدم که
الهی اصبحت فی دار الرغایب انظر الی العجایب الهی انک تتودد الی من یوذیک
فکیف الی من یوذی فیک وبالجمله کلام جمعی از اکثر محققان آنست که بالفعل دراینجا
که حسین بن منصور نسبت افراط در طریق محبت ورو داده دعوی یکانکی انجا
واز آن راه سرنهاد وحجاب انانیت الذی اشاره صورت تقصیر حسین بن منصور
وعقدا او را در دعوی مذکور بوجهی بسیار در کتاب کاشف مسطور ساخته
وگفته که محبت چون در یگانگی نوعی دارد انبساطی اقتضا کند وانبساط بطرح
حشمت کشد ودر فروکذاشت ادب وآن مذموم باشد وغیب که صفت حبیب است
آنانجمه که حجت از شاهد جمال حبیب دور غیب از استیلای جلال او مجمع
باید کرد تا انبساط مذموم را دفع کند واعتدال مطلوب حاصل شود وانانجا
که مشایخ گفته اند هرکس که خدا را بمحبت تنها پرستد زندیقی باشد ملحد وهرکس
که خدا را بخوف تنها پرستد حشویه باشد جاهل وهرکس که خدا را بمجموع حب
وخوف پرستد محققی باشد موحد کمال قال بعضهم یعبدون ربهم خوفا وطمعا
وحسین بن منصور رحمه الله بر انجا که غلبه حکم محبت آن رغبت انبساط بر کرد
در بساط انبساط دعوی یکانکی آغاز کرد لاجرم سوط جلال در وی زد او بجنبانید
و بکیسر او آمدا کجه آمد هر چه ای خشنود باد ان محبی که محبت او را بطرح حشمت
نداردو و با آداب زیست با ملوک کفته اند هرچند ملوک مخصوص بخود تر دیکتر
کردانند باید که او احتشام ملوک را زیاده نگاه دارد واکرچه این کند از عین ملوک
ساقط کردد سقوطی که هرکز از ان برنخیزد واصل جفای ملوک عالم اندانیشا
بچنین رعایت احق اند وملک الملوک تعالی لمن الحق والحق والله یقول الحق
وهو یهدی السبیل و صاحب حبیب السیر آورده که سبب کشتن حسین آن
که سطری چند بخط او بدست افتاد مضمون انکه هرکرا آرزوی حج پیدا شود
ونداد ورا اصلان نداشته باشد اکر میسر کردد در سرای خود خانه مربع بسازد
وآنرا از نجاسات نگاه دارد وهیچکس را با انجا درنیارد وصدا با حج ازخانه

طواف کرده چنانچه معهود است که مناسک زیارت بیت الله بجای آورد بعد
بنی یتیم را بدانجا برده بهترین طعامی که دست رس داشته باشد ایتام را
ضیافت کند و بنفس خویش دستهای ایشان را بشوید و هر کدام ایشان را
پیراهنی پوشانیده هفت درم بخشد این عمل قایم مقام حج باشد و چون
حامد وزیر خلیفه این نوشته را دید فرمود تا علما و فقها و قضاة را حاضر
ساختند و آن صحیفه را بر ایشان خواند و قاضی از حلاج پرسید که این کتاب
از کجا نقل شده حلاج جواب داد که از کتاب اخلاص که مصنف حسن بصری است
و ابو عمر قاضی گفت ان کتابی که مؤلف ابو عمرو عثمان است و علی ای التقدیرین
ابو عمرو قاضی گفت که ای کشتنی ما کتاب را دیده ایم و این سخن در آنجا نیست
چون حامد این مقال از قاضی شنید باو خطاب کرد که آنچه گفتی بنویس قاضی
تعلل و اهمال کرد حامد گفت که اگر کشتنی نیست چرا گفتی و قاضی عاجز
شده نتوانست که مخالفت وزیر کند لاجرم باباحت خون حسین فتوی نوشت
و سایر علما متابعت قاضی نمودند و لنعم ما قیل نظم تا قلم در دست غداری بود
لاجرم منصور بر داری بود * و مخفی نماند که علمای شیعه حسین بن منصور را
شیعی مذهب میدانند اما بواسطه غلو و مانند آن که از او صادر شده
او را داخل در مذمومان داشته اند چنانکه علامه حلی در اواخر کتاب
خلاصه از شیخ طوسی نقل نموده و از فحوای کلام او نیز در این مقام ظاهر
میشود که حسین ادعای نایب بودن یا بابیت حضرت صاحب الزمان علیه السلام نموده و در
نسخه قدیم از کتاب انساب سمعانی بنظر مؤلف رسیده که در کتاب معتبر
سنجری که در زمان شمس المعالی بحث تالیف یافته مذکور است که حسین منصور
مردم را بامام محمد مهدی صاحب الزمان علیه السلام دعوت میکرد و بمردم
میگفت اینک عنقریب از طالقان دیلم بیرون خواهد آمد و بنابرین
او را گرفته بغداد بردند و مؤاخذه نمودند و از اینجا معلوم میشود که
حسین بن منصور منتسب بمذهب شیعه امامیه و اعتقاد بوجود مهدی
اهل البیت علیهم السلام و دعوت مردم بنصرت آنحضرت و شورانیدن

مردم

مردم بر خلفای عباسی بوده و کفر و زندقه را بهانه ساخته اند و ظن اصح آنکه در
کتاب انساب مذکور است شبلی و ابن عطای بغدادی و محمد بن خفیف شیرازی
و ابراهیم بن محمد نصرآبادی نیشابوری تصحیح حال و تدوین اقوال او نموده اند
و در وصف او عالم ربانی فرموده اند و در روضة الصفا مذکور است که بعضی
از مورخان گفته اند که شیخ جنید نوشت که حلاج بحسب ظاهر کشتنی است
خلاف واقع نماید زیرا که خواجه محمد پارسا و بسیاری از علمای اخیار نموده اند که
پیش از قتل حسین بن منصور بنوزده سال شیخ جنید فوت شد و از کلام صاحب
انساب نیز مفهوم شد که وزیر خلیفه قاضی را بر فتوی داد و حکم باباحت خون
او الجبار نمود والا مقرر است که اکثر از این طایفه در اوقات سکر و صحو الفنا
و انبساط از قول و فعل ایشان واقع میشود محققان علمای شریعت در حقیقت
آن میکوشند و پرده عفو و اغماض بر آن می پوشند نظم
بپوش دامن عفوی بزلت من مست * که آبروی شریعت بدین قدر نرود *
شیخ الاسلام کهف الانام احمد جام قدس سره کنیت وی ابو نصر
احمد بن الحسن است و از فرزندان جریر بن عبد الله البجلی است که از صحابه
پیغمبر صلی الله علیه و آله و خواص شیعه امیر المومنین علیه السلام بوده چنانچه
سابقا مذکور شد در بیست و دو سالگی جذبه از جذبات الهی که جذبة من
جذبات الحق توازی عمل الثقلین بوی رسید و جامی از خمخانه شراب محبت
کشید پدر و مادر و وطن را گذاشته از نامق که مولد او بود و آن موضعی است
از مواضع ترشیز بجانب کوه شتافت و در آنجا بخدمت حضرت خواجه خضر
علیه السلام رسیده و تلقین ذکر یافت هژده سال در کوه بریاضت و عبادت
مشغول بود و در سنه ثمانین و اربعمایه که عمر شریف او بچهل رسید بنا بر اشارت
غیبی از کوه متوجه ولایت جام شد و بارشاد خلایق مشغول گردید و شش صد هزار
مرد بکلام او توبه یافتند و بالجمله دیوان اشعار شیخ بزرگوار که مشتمل بر
مناقب ائمه اطهار است بنظر شریف پادشاه مغفور حضرت سلطان شاه
اسمعیل صفوی انار الله برهانه رسیده و بعیار اخلاص او تحقیق اعتبار آن

پادشاه ولایت آثار فاین کردیده وچون در وقت امتحان حال از دیوان کرامات
مآل او فال کرفته اند در اول صفحه این قطعه را دیده اند که مشتمل است
بر مناقب ائمه طاهرین و اعتراف بحقیقه مذهب جعفری و اختصاص بعلمای
سلسله سنیه حیدری **قطعه** ای ز مهر حیدرم هر لحظه در دل صد صفاست

از پی حیدر حسن ما را امام و رهنماست — همچو کلب افتاده ام بر خاک درکاه حسن
خاک نعلین حسین اندر دو چشمم توتیاست — عابدین تاج سر و باقر دو چشم روشنم
دین جعفر بر حق است و مذهب موسی بجاست — ای موالی وصف سلطان خراسان را شنو
ذره از خاک قبرش درد مندان را دواست — شیوای مومنان است ای مسلمانان تقی
کو نقی را دوست داری در همه مذهب رواست — عسکری نور دو چشم عالم و آدم بود
همچو مهدی یک سپهسالار در عالم کجاست — قلعه خیبر کرفت آن شهنشاه عجب
زانکه در بازوی حیدر و ... لا فتی است — شاعران از بهر سیم و زر سخنها کفته اند
احمد جامی غلام خاص شاه اولیاست

واین قطعه از زمان آن پادشاه مغفور
تا الحال در میان مردم مشهور و بر السنه صوفیان عظام سلسله علیه
صفویه در حلقه ذکر مذکور است واز جمله شواهد صحة اعتقاد او انکه جناب
بابا فغانی با آن اعتقاد که میدانی در مقطع بعضی از غزلهای خود در شان
ایشان فرموده **نظم** مستان اگر کنند فغانی مرو بر میل
پیری باعتقاد بر از شیخ جام نیست **الشیخ المؤید وارث الفیض والارشاد
زین الدین علی التایبادی قدس سره** نام شریفش همان نام
جد او شیخ فاضل مولانا زین الدین علی تایبادیست کنیت او ابو بکر
که مشهور و در نفحات مذکور است باو نداده زیرا که آن اسم و لقب را با این
کنیت در ضمن این ماده مخترعه بخاطر نمی آیم غوث المتاخرین سید محمد نور
بخش نور الله مرقده در شجره خود آورده که او از علمای اولیا و اجله عرفا بود در علوم
ظاهری کامل و در صفای باطن و کشف و شهود بحری بی ساحل بود همتی
عالی و هیبتی عظیم داشت مرید ابو طاهر خوارزمی بود و او مرید عبدالله
برزش آبادی و او مرید شیخ علاء الدوله سمنانیست جمعی کثیر از علمای ظاهر

مثل سید المحققین میر سید شریف علامه شیرازی و مولانا سعد الدین تفتازانی
معتقد جناب شیخ بوده اند و خواجه بهاء الدین نقشبند بخدمت او رسیده و کفته که او
مانند بحری بی قعر در معارف **ع** والفضل ما شهدت به الاعداء و در رساله بیان
احوال و مقامات شیخ که یکی از مریدان او نوشته مذکور است که جناب شیخ مدة
سی سال در تحت تربیت روحانیه شیخ الاسلام بود تا آخر الامر بابا او کفته که
هر معنی که مرا بود باتو همراه کردم الحال ترا بزیارت مشهد مقدس منور سلطان
الانس والجن علی بن موسی الرضا علیه الف تحیة وثنا باید رفت تا از آن حضرت
باتو فیضها همراه شود باشارت شیخ الاسلام متوجه زیارت آستان ملایک
آشیان حضرت شاه خراسان شد و چند کاه در آن بارکاه بعبادت و تلاوت
مشغول بود تا بفیضهای وافر رسید و مقصودهای کلی یافت و از جناب شیخ
نقل کرده که میفرموده اند روزی در مسجد پیش پیر خود نشسته بودم از
بچشم عنایت در من نظر کردند و کفتند که ای فرزند حرومند ترا عزیمت زیارت
مشهد سلطان علی بن موسی الرضا علیه السلام باید کرد و پیاده بطواف
آن بارکاه باید رفت و چون توفیق رفیق کرد و آن دولت دست دهد و بآن
سعادت مشرف شوی زود باشد که بتو فیضهای بزرک برسد و بعد از آن
مراجعت نمایی که انشاء الله ملاقات میسر شود شیخ کوید که امتثال امر او
نموده روانه شدم و بعد از چند روز بطواف بارکاه فلک فرسای سلطان
خراسان رسیدم و چند شبانه روز متوجه بودم و اقتباس انوار فیض مینمودم
واز سیاق این کلام مفهوم میشود که والد شیخ نیز از جمله مخلصان اهل البیت
علیهم السلام بوده آورده اند که جمعی از فضلای خراسان و ماوراء النهر که در مجلس
امیر تیمور کورکان حاضر میشدند در باب افتا و عدم افتای امیر المومنین عم
چون عثمان اختلاف داشتند آخر الامر باستصواب امیر تیمور که نسبت
بشیخ ارادتی داشت اتفاق بر آن نمودند که بخدمت شیخ که مرجع علمای ظاهر
نیز بود و ابواب مشکلات مسایل بمفتاح کشف و بیان میکشود رقعه
نویسند و استکشاف حقیقت حال نمایند و بهر چه او فرماید اتفاق نموده

باب اختلاف و نزاع با آن مسدود سازند چون رقعه بنظر شیخ رسید و بر مضمون
واقف گردید بر ظهر آن نوشت که وای بر آن عشق که علی مرتضی بچون ای
فتوی داده و زبان حقایق بیان باباحه قتل او گشاده باشد قطعه
فی ید است انکه تو چون دیزیش ۞ بی بدلست انکه تو آویزیش ۞ و این
رباعی را نیز بعضی بجناب شیخ منسوب میسازند رباعی
گر منظر افلاک شود منزل تو ۞ ور گوهر پاک گردد سرشته باشد گل تو
چون مهر علی نباشد اندر دل تو ۞ مسکین تو و سعیهای بیحاصل تو ۞ توفی
رحمه الله فی منتصف النهار من یوم الخمیس سلخ محرم الحرام سنة احدی و
تسعین و سبعمایه خواجه افضل الدین ترکه رابع خواجه صاین الدین علی ترکه
الاصفهانی قدس سره چون سایر اسلاف سلسله رفیعه خود متحلی بحلیه
فضل و حکمت بود ۞ و در مضمار توحید گوی تفرید از عرفای روزگار ربوده بود
در اکثر فنون علمی مؤلفات عربیه و فارسیه دارد شرح فصوص الحکم و کتاب
مفاحص و رساله اسرار الصلوة و شرح قصیده ابن فارض از انجمله است
و از اشعار شریف او این بیت عربی است که در مدح حضرت امیر المؤمنین ع
و در تم متقلب دوم و سیوم بطریق کنایه و الغاز واقع است شعر
و ختم عینیهما بحجة طالع العمی ۞ و فتح عینیک بالبصیرة یا علی ۞ در کتاب
قاضی میر حسین یزدی و غیر آن مسطور است که در وقتی که جناب خواجه
قاضی یزد بود بعضی از متعصبان آنجا بیت مذکور را وسیله مواخذه او
ساختند و چون او از روی تقیه منکر شد و اثبات صدور آن از و متعذر
بود شروع در تکفیر او نمودند و مستند بدو عبارت شدند که در رسایل
او مذکور است و سلطان شاهرخ او را بهرات برد و فتوی مضحکه بافت
سایر علمای هرات از روی عصبیت جاهلیه نوشتند که مضمون آن دو عبارت
کفرست مگر مولانا رکن الدین داود خوافی مشهور صاحب حاشیه شمسیه
که در آن باب توقف نمود و یکی از آن دو عبارت اینست که فهو العابد باعتبار
اطلاقا فاعلم ان الشهود الاتم الاکمل فی ان کل ما یسمی مرآة و مجلی و مظهراً

وعینا و نحو ذلک لیس سوی تعینات صور احوال الحق علی ما بینهما من التفاوت فی
الحکم والحق من حیث هو باطن هویته متجلی فی عین کل فرد فرد من احوال التعین
الی تعینت و ظهرت لدا متی و بالجمله این طایفه را عبارات و اشارات چند
که بجز ذوق سلیم در نیابد شعر عباراتنا شتی و حسنک واحد ۞
و کل الی ذاک الجمال یشیر ۞ و مولانا محمد شیرین مغربی گفته نظم
مجو معنی درین دیوان اشعار ۞ خرابات و خراباتی و خمار ۞
نظر را نغز کن تا نغز بینی ۞ گذر از پوست کن تا مغز بینی ۞ وفات خواجه
در دار السلطنه هرات در چهارم ذی حجه از شهور سنه هشتصد و سی اتفاق
افتاد قطب الاقطاب شیخ صفی الدین اسحق الاردبیلی قدس سره
که جد اعلی طبقه علیه سلاطین صفویه موسویه است شرح مقامات علیه و
کرامات جلیه آنحضرت زیاده از آنست که درین مختصرات گنجد و درین با
بعضی از ارباب اخلاص و اعتقاد چون ابن البزاز و غیره خوارق عادات ایشان
جداگانه بابی بسطی داده اند و آن تالیف نفیس را صفوة الصفا نام نهاده خلاصه
احوال فیض مآل آن صفوة آل آنست که حضرت ایشان از راه طریقت مرید
اسوة الاولیا شیخ زاهد جیلانی اند و او مرید سید جمال الدین تبریزی و او مرید
شیخ شهاب الدین اهری و سلسله ولایت و ارشاد ایشان منتهی بحضرت امیر
المؤمنین و قاید الغر المحجلین صلوات الله علیه و آله اجمعین میگردد و شیخ زاهد
علیه الرحمه در سوزنورد حوالی شروان مریض گشته محمد جیلا نام مریدی را
بطلب آنحضرت بگیلان فرستاده آنحضرت بر اسب چوبی خود سوار شده
آن مسافت هفت هشت روزه را بیک روز طی کرده نماز چاشت بملاقات حضرت
شیخ فایز گشته ایشان را نقل بگیلان فرمودند و خدمت شیخ در انجا بمهد
سبحانیه بعرفات جنان روان شده در موضع سیاورود مدفون شد و سند
ارشاد را بدان حضرت سپرد و آن سرور ارباب سداد بر ارشاد فرق عباد
اشتغال داشته اکثر مغولان را ارادت عظیم بدان حضرت پیدا شد و خلق
ببرکت انفاس قدسی ایشان از زمره آن طایفه مصون ماندند چنانکه

کراماتی که مشاهده آن طبقه شد یکی آنست که روزی امیر چوپان سلدوز
که امیر الامرای ایران بود بعزم شکار بکوهستان طارم رفته داشیمور را
که مقرب و اتباع او بود بر اسب تند سرکشی سوار کرد و او از خوی تکاور
چشمی از عقب شکار دوانیده دیگر عنانش را ضبط نتوانست کرد یکبار
هردو از قله کوه پریده امیر چوپان را اضطراب عظیمی دست داد بهر حالی
خود را بدان دره رسانیده اسب را پاره پاره و داشیمور را بسلامت دید
حیرتش دست داد از وی سبب آن سوال کرد وی گفت در حالتی که بعین
الیقین قطع امید کرده بودم حضرت شیخ را دیدم در هوا که گریبان مرا گرفته
آهسته بر زمین نهاد لاجرم جمهور ترکان بواسطه آن و دیگر امور غریبه
حلقه ارادت آن مهر سپهر سیادت را در گوش کشیده آوازه هدایت و
ولایت ایشان بشرق و غرب رسیده فوج فوج از ترک و تاجیک بدرگاه
خلایق پناهش شتافته دست انابت و استغفار در ذیل آن عالی مقدار
میزدند چنانچه یکبار امیر چوپان از آنحضرت سوال کرد که مریدان شما
بیشتر باشند یا لشکریان ما ایشان گفتند که کثرت مریدان ما در ایران
تنها بمثابه ایست که در برابر هر یک از اصحاب جلادت صد نفر از ارباب
ارادت هستند تا بدیگر بلاد چه رسد گویند که خصوصا در ولایت
تراکمه که از آنجا تا اردبیل سه روزه راهست جمع کثیر از مریدان ایشان
هستند زادهم الله تعالی تا آنکه در زمان پادشاهی ابوسعید خان بن
اولجایتو سلطان بعد از نماز صبح دوشنبه دوازدهم محرم سنه خمس و
ثلثین و سبعمایه شهباز روح مقدسش از آشیانه بدن پرواز نموده بر شاخسار
جنات فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر نشست قطب الاولیا سلطان
شیخ صدر الدین موسی قدس سره خلف صدق سلطان شیخ صفی است که
مذکور شد بعد از ارتحال آنحضرت بر قالیچه ارشاد مستقر گردید والده
مقدسه آن عالی مقدار بی بی فاطمه دختر شیخ تاج الدین زاهد قدس سره است
مشهور است که در روز عقد حضرت شیخ زاهد بطریق ذکر حالی شانی را تعظیم

کرده برخاست و نشست و خواص او باب اختصاص از سر آن استفسار نموده جواب
دادند که عنقریب از این هر دو بزرگوار عظیم القدری تولد خواهد نمود که سلاطین
ربع زمین با او در مقام بندگی باشند و چون مژده قدوم فیض لزوم او بحضرت
شیخ بزرگ رسید فرمودند که این آن کسی است که شیخ ما در مجلس عقد جهت او
قیام فرموده از جمله مریدان آنحضرت میر قاسم انوار است قدس سره که انشاء الله
تعالی شطری از حالات نفیسه او بعد از این مذکور خواهد شد و او بیتی چند در
مرثیه آنحضرت گفته نظم صدر ولایت که نقد شیخ صفی بود
قریب نود سال بود رهبر این راه ❁ جانش بوقت رحیل غلغله زد و گفت
یا ملک الموت قد وصلت الی الله ❁ حالت او را ملک چو دید عجب ماند
گفت که یا شیخ الف برحمة الله ❁ سوخته شد قاسمی ز فرقت خواجه
حسبک الله فراق صبرک الله ❁ و از آثار ایشان حظیره مقدسه و جلد خانه
دار الارشاد اردبیل است و سلاطین زمان مانند جانی بیک خان و بر
دی بیک خان ازبک و امیر تیمور گورکان بقدم نیاز متوجه بدرگاه فلک
اشتباه ایشان رسیده خدمات بتقدیم میرسانیده اند قال السید محمد النوربخش
فی مشجره انه قدس سره کان من اوتاد الاولیاء و فتیانهم و اعیان
الاصفیاء و الاتقیاء و هو سالک مجاهد مکاشف بدل صفات البشریة النفسانیة
بالملکیة الروحانیة و کان من اهل الفراسة و الکرامة و الاستقامة علی
الشریعة و الطریقة و کمال قوته و علو همته و اطعام الفقراء و المساکین
لقب بخلیل العجم عارف اسرار الهی میر قاسم انوار قدس سره قاسم انوار
هدایت و صارم آثار غوایت بوده نام اصلی او معین الدین علی بن نصر بن هارون
بن ابو القاسم التبریزی است و بر چند واسطه بامامزاده هارون بن امام موسی
الکاظم علیه السلام میرسد قدس سره سالکی ابواب علوم بر رو مفتوح گشته چنانچه
این دو بیت او از آن حال خبر میدهد نظم مرا علم الاله در سینه دادند ❁
عجب علمی که در سینه نهادند ❁ مرا سی ساله حالی گشت معلوم ❁ که شیخ جامه دادش نهادند
نجوید خواجه دید که قسمت انوار میکند و صورت واقعه را بعرض شیخ خود سلطان

شد
صدر الدين رسانيد بموجب اشارت كثير البشارة ايشان مسمی بقاسم انوار
نقلست كه چهار بار پياده بمكه معظمه و مدينه مكرمه شرفها الله تعالی
رفته و دو بار پای برهنه بوده و در خدمت شيخ خود رياضات شاقه كشيده
از جمله در يك اربعين بعين وقت تشهد نشسته و موی سر خود را بچوب
سقف خلوت بسته ديوان اشعار او مشتمل بر حقايق اسرار بيايست كه
انوار كشف و عرفان و آثار ذوق و وجدان از آن لايح است هر كه آنرا
مطالعه كند داند كه تحقيق كه در سلوك حضرت مير كرده اند صلاح حال او
نمی بوده و از سرچشمه گذر چنان زلال صافی نمی جوشد حضرت مير در
مجالس خود حقايق و معارف بسيار از حضرت امير عليه السلام كه سرچشمه
اذواق اهل عرفان است نقل مينموده و اكثر اوقات بواسطه شدت تقيه
تعبير از آنحضرت بصديق اكبر ميفرموده اند و هر بار كه صديق اكبر ميگفته
و از جفای اغيار نسبت بآن ولی ابرار ياد می آورده و ابتلای خود را بليه
تقيه تصور مينموده قطرات عبرات از ديده عم ديده ميريخته و مريدان
كول او از اهل سنت تصور ميكرده اند كه از صديق اكبر ابو بكر ميخواهد
در آن وقت با همديگر ميگفته اند كه جناب مير هر مقام ابو بكر نيست و اين
غايت حماقت و غرابت چه ابو بكر را كسی جز بنی اميه ملقب بصديق اكبر
نساخته و بعضی از شرذمه ضاله نقشبنديه كه در اثبات معرفت و مقامی
است
از برای او نكرده بلكه صديق اكبر و فاروق اعظم حضرت امير المؤمنين
عليه السلام كه بر سر منبر كوفه خود را بآن وصف می ستوده اند چنانچه در
بعضی از خطب كتاب مستطاب نهج البلاغه واقع است و صاحب كتاب
استيعاب كه از رؤسای ذوی الاذناب است در باب كنی باسناد خود از
ابو ليلی غفاری نقل نموده كه قال سمعت رسول الله صلی الله عليه و آله و سلم
يقول سيكون بعدی فتنة فاذا كان ذلك فالزموا علی بن ابی طالب فانه
اول من يرانی و اول من يصافحنی يوم القيامة و هو الصديق الاكبر و هو فاروق
هذه الامة يفرق بين الحق و الباطل و هو يعسوب المؤمنين الحديث

ابی

آدمی چون معاويه و اتباع او آن كلمات را از آنحضرت در بيان علو شان او
شنيده
و خود را لايق آن اوصاف نديدند چنان پنداشتند كه علی نعم آنحضرت در
برابر ما آيد و ابو بكر و عمر را بآن القاب ستايند و الآن وقت بود تا اهل
سنت اين اوصاف را در وصف ايشان می آرند و از نام او تنگی آنهايان دين
جاهل سهم نداده و از جمله فوايد و الطحه توجيه مذكور اين غزل حضرت ميرست
كه در مدح حضرت امير و اظهار نهايت نزديكی و سروری او واقعست غزل

نور ولايت توئی شاه سلام عليك	شمع هدايت توئی شاه سلام عليك
معدن احسان توئی بحر بر و ان توئی	كاشف قرآن توئی شاه سلام عليك
ابد محكم توئی اعلم و اكرم توئی	جام توئی جم توئی شاه سلام عليك
عيد توئی روز توئی طالع فيروز توئی	ماه دل افروز توئی شاه سلام عليك
با همه انبيا آمده در رجفا	ظاهر با مصطفی شاه سلام عليك
لحمك لحمی نبی گفت ترا ای ولی	سرور مردان علی شاه سلام عليك
درج ولا لا فتی برج مه هل اتی	انت ولی الوری شاه سلام عليك
قاسم مسكين تو بوده و بود ای تو	بنده غمگين تو شاه سلام عليك

بعضی تا مذكور شد بحم اشارتست بحديث مشهور كه بعث الله عليا مع كل
نبی سرا و معی جهرا و تحقيق معنی آن در كتاب جامع الاسرار مذكورست در
تاريخ حبيب السير مسطورست كه امير قاسم انوار بعد از تكميل كمالات صوری
و معنوی از آذربيجان كه مولد و منشا آن عالی مقام بوده بدار السلطنه هرات
تشريف برده بارشاد فرق عباد مشغولی نمود و با اندك زمانی اكثر اكابر و
اعيان خراسان در سلك مريدان آستان هدايت آشيانش انتظام يافتند
و در كاه قبله اشتباهش را مرجع و ملاذ خود دانسته صبح و شام باقدام نياز بملازمت
مبادرت ملاقات مينمود و از غايت كمال و علو شان چنانچه طبع ميدانست دانا
تعظيم و احترام تميز نمود از آن رهگذر غبار ملال بر حاشيه ضمير ميرزا شاهرخ
نشسته خاطر بر اخراج آنحضرت قرار داده كه سعی و اهتمام بر بيان چنان نسبت
اما فی الواقع كه پی بمسك بهانه مكنون ضمير خود را بظهور رسانيد و چون

شاهرخ ميرزا را از تعظيم و رعايت
استغنا

در انی لا احمل اضاقان سعید دامکار زد و بوضوح پیوست که منشا الیه کاشی
بملازمت آن مهر سپهر کرامت و دری برج امامت میرزا فته بایسنغر کیفیت
حال بعرض پدر رسانید و رخصت اخراج میر قاسم انوار حاصل کرد اینده ای نقول
بجزام عتبه علیه اش بمقام داد که لاجرم آنحضرت عزم سفر ماوراء النهر کرد
دران ایام غزلی در سلک نظم کشید که مطلعش اینست نظم
ای عاشقان ای عاشقان هنگام آن شد که جهان * مرغ دلم طیران کند بالای هفتم آسمان
و مقطعش اینست که نظم * قاسم سخن کوتاه کن برخیز و عزم راه کن
شکر بر طوطی فکن مردار پیش کرکسان * چون امیر قاسم انوار طی مسافت
نموده ببلده فاخره سمرقند نزدیک رسید امرا و صدور الغ بیک میرزا در
الوقت شد افتادند که جهة ملاقات پادشاه خجسته صفات اورا بپایگاه سلطنت
تشریف آورند تا الکامیرزا الغ بیک را بملازمت شیخ سفینه امامت بودند
دیدن اشا میرزا الغ بیک بی تکلف رفتند و باین جناب ملاقات نمودند و بدیدن
دیوار فایض الانوار آن مرجع اولاد سید ابرار علیه صلوات الله الملک الغفار
فایز گردیدند و از زبان گوهر بار آن سخنان در و شاهوار و کلمات محققانه شنیدند
در همان مجلس حلقه ارادت در گوش کشیده و غاشیه حسن عقیده بر دوش
فکنده چند سال امیر قاسم انوار در کمال جاه و اعتبار در آن دیار بسر برد
و در اواخر ایام حیات کرت دیگر بار خراسان را بنور حضور منور کردانید
و در شهور سنه سبع و ثلثین و ثمانمایه وفات یافت در خرجرد از ولایت
جام مدفون گردید از آثار قلم دُر نثار آنحضرت دیوان غزلیات مشتمل
بر اشعار حقایق شعار در میان فرق انام اشتهار تمام دارد و ایضا مثنوی
مختصر انیس العاشقین نام از جمله منظومات آن قدوه اولاد خیر الانام
علیه الرحمة و الرضوان من الله الرحیم المستعان ذکر مرشد الحقایق امیر نور الدین
نعمت الله کرمانی قدس سره سلطان ممالک طریقت و سیاح مسالک
حقیقتست گویند مرید ابو عبد الله یافعی بوده و صحبت صدر الدین شیرازی
مبادرت نموده آن جناب را مشرب عالی بوده و از نزد حکام و اهل دنیا همواره

عیش او عمرها و نقصها آمد و بستاران بجود و مستحقان مرهها بها آورده اند
که شاهرخ میرزا از آن حضرت سؤال کرده که میشنوم که شما الفضلی شهید را میر تاول
مبغوض میدارید حکمت آن چیست آنحضرت بیان فرمود ... بخدمت میرزا الغ بستان
کرده ... خون ... عالم ... ای محول الحول و الاحوال * شاهرخ میرزا
این سخن ملایم نیفتاد و از روی امتحان بعد از چند روز خوان سالار را فرمود که
بره از ... بستان ... و بیاورد و طعامی ترتیب کن خوان سالار
... شهر ... دید که ... بره ... برگرفته ... الحال
بشریف ... بره ... عدل بود و عطام رسانیده طعامی ترتیب کرده و
سلطان شاهرخ حضرت میرزا بدعوت حاضر ساخت و با تفاق آن طعام را
بکار میبردند چنان اثنا سلطان شاهرخ از حضرت میر سؤال نمود که ...
... الاحوال و حال ... این بره را من ... عاجز فرموده لم ناست ...
... تا باخر ... فرمودند که ای سلطان عالم پهناور
تحقیق حال فرمایید که شاید حق تعالی را در ضمن این مصلحتی بوده باشد سلطان
شاهرخ فرمود تا آن ضعیفه را حاضر ساختند و ازو پرسیدند که این بره را کجا
بحاصل و از کجا آوردی و از کجا بدست آورده بودی بیوه زن حکایت کرد که
من ... بیوه ام ... دارم که از ... رسیده بسری نادم
... که سفری ... بر حسن بوده ... ها ... اطلاع ...
... خبر رسید که میر نعمت الله الطرف کرمان رسیده ...
... نذر کردم که اگر فرزند من بسلامت آید بخدمت میر ...
... بسلامت آمد و من رسیدم ... بره را ... کردم
و قصد شهر کردم ... ازین ظلم گرفت و من ...
کردم ... رسید سلطان شاهرخ را معلوم شد که حق سبحانه و تعالی ...
... و ... ... و حضرت میر ... بوده ...
... ظاهر آمد حضرت میر بدار السلطنه هرات ...
بود که اهل کرمان بسبب عداوه دینی ... سلطان شاهرخ

درصدد دیوآخذه حضرت میر محی بودند قاضی میر حسین یزدی در رساله
منشآت خود بتقریبی ذکر کرده که علمای کرمان تکفیر شاه نور الدین
کردند واو فرمود یعرفون نعمة الله ثم ینکرونها واکثرهم الکافرون و
بیان صحت عقیده حضرت میر مستغنی از مؤنت شرح و بسط و انت
بنابر رعایت اختصار از اشعار اخلاص آثار آن بزرگوار که در مناقب اهل
بیت اطهار و شاید اعیان و غرر رواقع است ترجیعی و چند قطعه مذکور
نظم ای شیر خدا امام اعظم • سالار صحابه مکرم • آموخته علم من لدنی
از تو خضر و شعیب و آدم   از جمله مهاجران و انصار   وز جمله صحابه تو اعلم
آن جا که قنبر تو باشد   حقا که نداشت قیصر و جم   در غیرت باغ عالم غیب
بلبل بهوا نگفت آدم   تا هست ز امام عالمیت   در دست دو گوید الغیب
روشن به نام تو ز کشور آمد   اسرار نهان نما نمودند   از صیقل عشق شاه مردان
ذلک از دل ما همی زدودند   آنها که محبتی ندارند   با آل علی مگر یهودند
آن جمله سنیان جاهل   در دوزخ حقیقتی فرو شدند   دوشم گذری بدیر افتاد
القصه بما چنین نمودند
ما عاشق آل مصطفاییم   پیوسته گدای مرتضاییم   داریم وفا با آل حیدر
ناظر نیری که بیوفاییم   بیگانه شدیم از خوارج   با آل علی چو آشناییم
در میکده شو چو نعمت الله   ماست ز باده خداییم   انوار ازل چنین نمودند
مانیز بخلق مینماییم
وله ایضا قدس سره • گفتیم خدای هر دو عالم • گفتیم محمد و علی هم
گفتیم ولایت و نبوت   در ظاهر و باطنند همدم   آن بود انبیاست سید
وین بود اولیا مقدم   او صورت اسم اعظم حق   وین معنی خاص اسم اعظم
واو از علی طلب کن از نون   وز واو الف بجوی فافهم   در اول و آخرش نظر کن
تا دریابی تو سر خاتم   چشمی که ز روشنست از وی   آن دیده مباد خالی از نم
شعبان علیست نیک دریاب   دانی ز وجست ورد آدم   بی مهر محمد و علی کس
یک لحظه مباد شاد و خرم   باشد علم علی بدستم   تا هست ولایتم مسلم
در جام جهان نمای عینش   عینیست که آن بعین بینم   بر بلبل ما نشان آل است
ما دل شادیم و خصم در غم   او ساقی حوض کوثر و ما   نوشیم زلال او دمادم
بی حضرتش ار بهشت یابی   جایی باشد ولیک دوزخ   بیچاره ز زمزم اوست زمزم
خواهنده و نیم لوست حاتم   دستش باشارت سر تیغ   افکند دو پیش و سنادم
گم باد محب آل مروان   هر چند که گم اند کمتر از کم
نعمت تابع تا امان بلطفم   مائیم بعزتش معزز   مائیم بدولتش مکرم
بر عرش زدیم سنجق خویش   بر بسته ز لطف خود برخم   ای نور دو چشم نعمت الله
وی نور موالی معظم   بر دیده ما تر امقام است   بنشین جاودان خیر مقدم
در صحن علی نگاه میکن   می بین تو عیان جمله عالم   وله ایضا قدس سره
دم بدم دم از ولای مرتضی باید زدن   دست دل در دامن آل عبا باید زدن
نقش حب خاندان بر لوح جان باید نگاشت   مهر مهر حیدری بر دل چو ما باید زدن
دم مزن با هر که او بیگانه باشد با علی   گر نفس خواهی زدن با آشنا باید زدن
نعره بعد دوستان مرتضی باید نهاد   مرتضی را تیغ غیرت از قضا باید زدن
لا فتی الا علی لا سیف الا ذو الفقار   این سخن را سکه از صدق و صفا باید زدن
در دو عالم چهارده معصوم را باید گزید   پنج نوبت بر در دولت سرا باید زدن
پیشوایی بایدت جستن ز اولاد رسول   بر قدم مردانه در راه خدا باید زدن
گر طلا آیدت از عشق شهید کربلا   عاشقانه آن بلا را مرحبا باید زدن
هر درختی کو ندارد میوه حب علی   اصل و فرعش را قلم سر تا بپا باید زدن
دوستان خاندان را دوست باید داشتن   بعد از آن دم از ولای مصطفی باید زدن
شربتی در وی موالی سکه نام علی   بر رخ دینار دین چون پادشاه باید زدن
بود در شهر ولایت خانه باید گرفت   خیمه در دار السلام اولیا باید زدن
ما و اولیا از ولای آن ولی از اسم   طبل در زیر گلیم آخر چرا باید زدن
از زبان نعمت الله منقبت باید شنید   بر کف نعلین سید بوسها باید زدن
وفات حضرت میر در شهور سنه سبع و عشرین و ثمانمایه بوده و بروزگار سلطان
شاهرخ در دیه ماهان از اعمال کرمان مدفون شد و لنگر و خانقاه او تا الحال مقصد

آکابر و فقرا است سن شریف ایشان از هفتاد و پنج سال تجاوز کرده بود که
داعی حق را لبیک اجابت گفته ازین دار غرور بسرای سرور دار انتقال نمود
السید العارف الموحد قطب الدین حیدر التونی نسبش
بروجی که خود در بعضی از اشعار بنظم آورده با امامزاده عبد الله بن الامام
الهمام موسی الکاظم علیه السلام میرسد و نسبت سلوکش مستند بسید محمد
نجفی میشود و نسبت او بچند واسطه منتهی میشود بسید ابراهیم خوارزمی
که از جملهٔ تلامذهٔ حضرت امام همام مذکورست علیه السلام حضرت میر در غایت
علو همت و تجرید بوده اند و در مضمار ریاضت از اقران خود قصب السبق ربوده
و بسیاری از خوارق عادات ازو بظهور رسیده از آنجمله آنچه بر دست
مرتضوی نشان او معلوم کرده چنانکه سید المتألهین میر حیدر آملی بدان تصریح
نموده در آوردی از کتاب فصوص الحکم بآن تصریح نموده مشهورست که در وقتی
که بعزم زیارت آستانهٔ حضرت امیر المؤمنین علیه السلام از سر قدم ساخته
متوجه شد چون بآن آستان ملائک پاسبان رسید بر سنگی که در برابر
روضهٔ متبرکه بر دیوار منصوب بود تکیه داده بیک پای ایستاد و تا مدت
هفت روز اصلا حرکت نکرد و چیزی نخورد و نیاشامید و منتظر اشارت
رخصت زیارت می بود تا آنکه در نیمهٔ شب هشتم از روضهٔ متبرکه آوازی عالی
بیرون آمد که ساکنان نجف اشرف از خواب رمیده چنان خیال کردند
که صور یوم النشور دمیده اند و در ثانی الحال آواز چنان بگوش ایشان رسید
که فرزند من حیدر را دریابید چون اطراف روضه را تفحص کردند او را دیدند
از نام و نسب او پرسیدند در جواب گفت که مرا حضرت امیر او ست لاجرم همگی
بپای بوس او مشرف گردیدند و بشرف زیارت ضریح منورش رسانیدند
سطری از آثار شیخ او در احوال اهل تبریز از مجلس اول مسطورست
و چون در وقت این تألیف از رسایلی که در بیان احوال و مقامات علیه او
تألیف شده چیزی حاضر نبود در اختصار بایقدر معذور است مقام
قبر منورش در تبریز مشهورست سید افاضل المتألهین حیدر بن علی العبیدی

الشیخ الآملی قدس الله روحه از سادات رفیع الدرجات دار المؤمنین
آمل است از آنجا بعزم زیارت عتبات عالیات حضرت امیر المؤمنین و دیگر
مشاهد ائمهٔ معصومین بدار السلام بغداد آمد و در آن دیار رحل اقامت انداخت
و با شیخ محقق فخر الدین محمد بن مطهر الحلی و فاضل مدقق مولانا نصیر الدین کاشی
مشهور بعلی رحمهما الله و دیگر علما و عرفای شیعهٔ امامیه صحبت داشته بیان
سلسلهٔ خرقه و ارادت او در اول شرح فصوص مسمی بنص النصوص که از جملهٔ تصانیف
مصنفات اوست مذکورست شیخ فقیه فاضل محمد بن ابی جمهور در شرح بعضی از
رسایل کلامیه حضرت میر را بسید علامه متأخر صاحب الکشف الحقیقی الهی
نموده علو مرتبهٔ او در علوم ظاهری و باطنی ازین شرح و تفسیر تاویلات و کتاب
جامع الاسرار و منبع الانوار مانند نور بر شاهق طور در غایت ظهور است
عبارات فصیحه اش محتوی بر قواعد اشراق و اشارات ملیحه اش منطوی است
بر فواید اطلاق در کتب مطالب حقهٔ صوفیه خصوصا مطلب توحید را تحقیق
و تنقیح تمام نموده و با مصنف فصوص و شارحان کلام او در کتاب اول و سیوم
طریقهٔ مواخذه در بسیاری از مقاصد پیموده و بحسب عقل و نقل و کشف تحقیقا
و جدلا بیان خلاف آن نموده و گوی انی اعلم ما لا تعلمون و فوق کل ذی علم علیم
از میان ربوده و در کتاب جامع الاسرار فرموده که از عنفوان شباب بلکه از
ایام طفولیت تا امروز که ایام کهولت است عنایت الهی و حسن توفیق او رفیق
حال گردیده بتحصیل عقاید اجداد طاهرین خود که ائمهٔ معصومین اند علیهم السلام
و تحقیق طریقهٔ ایشان که بحسب ظاهر شریعت است مخصوص بشیعهٔ امامیه و
بحسب باطن حقیقت است مخصوص بطایفهٔ صوفیه اند از باب توحید و اهل الله
مشغول بوده ام قال قدس سره فوفقت التوفیق بین الطایفتین و مطابقة
کل واحد منهما بالاخری حتی تحققت حقیقة الطرفین و عرفت حقیقة القاعدة
وطابقت بینهما حذو النعل بالنعل و القذة بالقذة و صرت کما صرت جامعا
بین الشریعة و الحقیقة حاویا بین الظاهر و الباطن و اصلا مقام الاستقامة و
التمکین قائلا قول من کان مثلی من ارباب الیقین و اهل التحقیق الحمد لله الذی

هدانا لهذا وما کنا لنهتدی لولا ان هدانا الله **شعر**

کانت لقلبی اهواء مفرقة ٭ فاستجمعت مذ رأتک العین اهوائی
فصار یحسدنی من کنت احسده ٭ وصرت مولی الوری اذ صرت مولائی
ترکت للناس دنیاهم ودینهم ٭ شغلا بذکرک یا دینی ودنیائی

ولیس ذلک بدعوی ولا رعونة بل تحدثا بنعم الله تعالی والطافه لقوله
واما بنعمة ربک فحدث وتذکرا بکرم الله تعالی والطافه لقوله فذکر فان
الذکری تنفع المؤمنین ومع ذلک کلما احدث من هذا الاقسام فی هذا
الکتاب ومثل هذا الکتاب اضعافا مضاعفة بمرار متعددة لا یکون الا کذرة
من جبل وقطرة من بحر لان نعم الله تعالی غیر قابلة للاحصاء وان تعدوا
نعمة الله لا تحصوها انتهی و تفسیر تاویلات او از ان قبیل است که بعد از سه
تفسیر مشهور توفیق تالیف آن یافته و فرموده که نسبت تفسیر من بآن سه
نسبت قرآن مجید است بتوریت وانجیل وزبور که همچنانکه قرآن مجید ناسخ
آن سه کتابست تفسیری که من بتاویل آن نوشته ام ناسخ آن سه تفسیرست
واز جمله کتب ورسایل او کتاب جامع الحقایق است ورساله امثله توحید و
رساله اسامی ورساله … ورساله ارکان که مشتمل است بر بیان ارکان
خمسه یعنی صلوة وصوم وزکوة وحج وجهاد شریعة وطریقة وحقیقة وکتاب
الکشکول فی بیان ما جری علی آل الرسول ورساله رافعة الخلاف در بیان آنکه
توقف حضرت امیر المؤمنین ع در دفع متغلبان ثلثه از روی عجز بوده واین
رساله را در زمان شیخ صفی الدین مذکور و باشارة او نوشته وتلقی از لقاش
مؤلفات جناب میر حیدر چنانکه سابقا مذکور شد در مسئله وحدة وجود
با شیخ محیی الدین اعرابی اتفاق دارد وحقیقت توحید ذات وصفات وافعال
همان منوال بر لوح ضمیر وصفحه تحریر مینگارد واز لطایف کلام او که در مبحث توحید
افعال از کتاب جامع الاسرار وشرح فصوص افاده فرموده آنست که بعضی که توهم کرده اند که
که اشاعره نسبت جمیع افعال حسنه وقبیحه بخدای تعالی میکنند ولا فاعل الا هو
میکویند بعض اهل کشف وحال در توحید افعال نزدیکست وحال آنکه مذهب اشا

کفته

کفته اند خطای محض است چه مذهب اشاعره اکرچه بحسب ظاهر عبارة ومعنی
با مذهب صوفیه مشابهتی هست زیرا که هر یک از ایشان میکویند لا فاعل الا هو اما
معنی تفاوت بسیار است بنابر آنکه اشاعره در ظلمات حجاب محتجب ومشرک بشرک
خفی اند وهنوز از ورطه دوئیت وغیریت خلاص نکردیده اند وبمقام توحید وجودی که
مشاهده وجود حق است فی ما لاحظه وجود غیر نرسیده اند وارباب کشف و حال
بعد از فنا وخلاصی از دوئیت وغیریت بمقام مشکل شده اند و بر بین تفاوت حال
انکجاست تا بکجا ولنعم ما قیل **رباعی** قومی نه ز ظاهر نه ز باطن آکاه
وانکه ز جهات ضلالات کمراه ٭ مستغرق شرک اند و حقیقت کویند
لا فاعل اصلا ابدا غیر الله ٭ واز حکایات مناسب باین مقام آنست که در زمانی
که شاه اسمعیل ثانی رحمه الله اسلافه از زندان قلعه قهقهه خلاصی یافته بادشاه شد
وبواسطه اکثار در تناول افیون واستمرار عادت بجلیس و سکون از حرکت
کردن و سواری علیل و زبون شده بود وبنابر آن محتمل است که دفع منازعت
بادشاه روم و اوزبکان شوم باظهار موافقت در مذهب نماید تا او را در مذهب
ایشان حرکت بنا بر ای میرزای مخدوم شریفی وملا میرزا جان باغنوی عمری
وابو حامد پسر شیخ نصر البیان شیرازی کول خورده بودند واو را سنی کمان
برده بودند وبنابرین همواره با خواجه افضل الدین محمد ترکه اصفهانی که در آن عصر
از اذکیای فضلای امامیه وصاحب ذوق در مطالب صوفیه بود مناظره
مشاجره مینمودند وچون در مناظره او حریف ملزم ومبهوت و پا مال بودند
روزی اتفاق نمودند بر ایراد این سوال که دفع آن در نظر ایشان صعب محال
بود و بجناب خواجه کفتند که شما مقاصد صوفیه را حق میدانید وحال آنکه ایشان
در مسئله خلق اعمال عباد که از امهات مسایل علم کلام است با متکلمان مذهب
شما مخالفند وبا اشاعره واهل سنت موافق زیرا که هر یک از صوفیه واشاعره
افعال خود را بخدای تعالی نسبت میکنند ولا مؤثر فی الوجود غیر الله میکویند
جناب خواجه در بدیهه جواب داد که شما را در این باب اشتباهی واقع شده بلکه
صوفیه با شیعه امامیه در این مسئله موافقند زیرا که حاصل معنی هر یک از این

دو طایفه آنست که فعل ما از غیر ما و نسبتِ ما صادر نمیشود اما آنکه محقق
انیست بغایت ظاهر است و اما صوفیه بنا بر آنکه قایل اند بوحدهٔ وجود و ما
و غیر در نظر شهود ایشان مفقود است مولف گوید که از کتاب گلشن
و شرح آن مستفاد میشود که صوفیه قایل بجبر محض اند و با هیچ یک از
اشاعره و معتزله موافق نیستند و هر دو طایفه را قدری میگویند و کسب
اشعری را نیز نفی میکنند چنانکه در گلشن گفته **نظم**
هر آنکس را که مذهب غیر جبر است ❊ نبی فرمود کو مانند گبر است ❊ و در
سعادت نامه گفته **نظم** غصب منصب مکن بعلت کسب
فعل حق را تو نیست الا غصب ❊ و از نفایس کلمات حضرت میر که در شرح فصل
شعیبی واقع شده آنست که در مقامی که جناب شیخ مصنف اعتقاد معتزلی
در آنکه عاصی بی توبه معاقب است رد نموده حضرت میر بعد از نصرت مذهب
اعتزال و تقویت مقال ایشان بسخنان اهل کشف و ادلهٔ عقل و نقل
گفته و هذا من الشیخ الذی هو رئیس الموحدین عجیب لانه یدعی
مثل الاعتقادات کما سبق ذکره مرارا فکیف یتم لعمرو و زید فی اعتقاده
والفعال والحامد والحوالد و قد تکلم واثبت قبل هذا ان المقر والمنکر
فی جمیع الصور هو لا غیره سبحان من لا یسهو و جل من لا یغفل و
هذا المقام الا المقام الذی تقول له یداک اوکتا و فوک نفخ والحمد لله
الذی هدانا لهذا و فوق کل ذی علم علیم **السید الزاهد المظلوم الامیر**
محمد نور الله الحسینی از سادات اطهار مدینهٔ طیبه است
جدش امیر بهاء الدین بعزم زیارت حضرت امام الانس والجن علی بن موسی
الرضا علیهما التحیة والثنا بخراسان آمده در نیشابور متاهل شد و میر
معصوم در آنجا متولد گردید و بصحبت امیر قاسم انوار نور الله مرقده
در تصفیهٔ باطن کوشید و بکمالات صوری و معنوی آراسته گردید اهالی
خراسان بخدمتش اعتقاد تمام داشتند و اکثر میرزاهای چغتای
بصحبتش می شتافتند و در کتاب مجالس العشاق که از مصنفات سلطان

حسینی

حسینی میرزا بایقراست مسطور است که نوبتی مولانا جلال الدین رومی
از آنحضرت استفسار نمود که میشنویم که بعضی میرزادهای امیر محمد
می آیند و شما را تعلق خاطری بهم میرسد از کیفیت آن تفتیش مینماییم که
آیا عشق همان مرض سوداییست که اطبا بیان نموده اند یا ورای آن چیزیست
حضرت میر در جواب فرمودند **نظم** عشق سیمرغیست کو را دام نیست ❊
در دو عالم زو نشان و نام نیست ❊ عنقای عشق جز بقاف قلب مقربان
قلندر و خاطر در ویشان نشیند ❊ و همای همتش سایه جز بر سر اقبال آنکس
که از دو جهان بر چهار سو تجرید ببندد نیندازد ❊ تعریف حقیقی آنجا قدر آن بود
که مقدار استعداد خویش دل بر محبت ماه رخان عشق زند ❊ و هر فلانی که در مکتب
ادب با ایشان ما بیابد و در این بازار سودای محبوب در هم افتد حریف این کار
با کی باشد باید که درد او اول خود را در باخته و هیچ چیز دامن همتش را نگرفته
باشد **رباعی** زین کوه که سرگشته ❊ دردی تو نخستین دو جهان با
رندی باید و شهر جهان باخته ❊ بنیاد وجود خویش برانداخته ❊ آخر الامر
ارباب غرض او را تکفیر نموده بهر نموده میرزا شاهرخ روغن داغ کرده بر سرش
ریختند و مدتی در ولایت کابل بودن محبوس ساختند بعد از آن از قلم رو
اخراج نموده روانهٔ هرموز نمودند این چند بیت در منقبت شاه اولیا از نتایج
طبع لطیف اوست **نظم**

منزل آیات حکمت منبع سر وجود	شاه مردان شیر یزدان بحر احسان کان جود
مالک ملک ولایت کاشف اسرار غیب	مطلع دیوان فطرت مقصد بود و نبود
[illegible]	صورت معنی [illegible]
[illegible]	منکر [illegible]
[illegible]	[illegible]
معنی گر آن دانی چیست ای سر حلیم	[illegible] شاه مردان نیست [illegible]
گوهر حب علی در سینه و در یاد لال	[illegible]
[illegible]	[illegible]
راه اصل ایمان چیست مهر خاندان مصطفی	[illegible]

هر کرا هست این سعادت گوی دولت را ربود • جناب میر پیش از میر قاسم انوار نور الله مرقده بادولتشاه ساقی از این دار بجانب دار بقا توجه فرموده میر قاسم این غزل در وفات او گفته اند **غزل**

میر مخدوم سفر کرد و وداعی فرمود | همه دلهای عزیزان بفراقش فرسود
دل ما از همه عالم بهوای رخ اوست | علم الله که بجمله تو بودی مقصود
روز و بجهان تو گشتست همیشه بیا | آبحیوان که سکندر طلبش میفرمود
من چگویم که چه شد قوت زمین و آسما | سال الله راه خدا ساکن تنگنای وجود
رفت از این دار فنا جانب محبوب ازل | رو بدیدار خدا کرد که نعم المشهود
با الهی بکرم حافظ جانش می باش | میر مخدوم که شد صاحب شرب محمود
هر که او رو بخدا کرد مظفر گردد | آفتابی شو از طالع و بخت مسعود
بار مردان خدا باش که لذت یابی | همه جا جام سرور همه جا الذ عود
نور الطاف خداوند که پیش از پیش آ | هر چه از ما کنی دید برحمت از جود
میر مخدوم چه گویم که به بیگاه و بگاه | قاسم خسته روان میکند از دیده

الشیخ العارف الموحد ابن الفارض الحموی الاندلسی المغربی ثم المصری قدس سره کنیت واسم او کاری نداریم • واز ا مخصوص خلیفه نقل میکند از قبیله بنی سعد است که حلیمه مرضعه حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله از ایشان بوده • و پدر وی حسن بن علی بن رشید حموی بود اصل از اندلس مغرب بوده • و در دیار مصر نشو و نما نموده و در علم فرایض بحسب السبق از اقران می بوده • و گویا باین مناسبت جناب شیخ بابن الفارض اشتهار نموده • نه آنکه ابن تیمیه بمجرد اعتبار و فرض فارض بوده شرح سلوک شیخ و ریاضات او در کتب متداوله مذکورست او را دیوانیست مشتمل بعیون معارف و فنون لطایف که یکی از قصاید آن قصیده خمریه میمیه است و دیگر قصیده تائیه که قریب بهفتصد و پنجاه بیت است و درین قصیده بعد از ذکر اول و ثانی و ثالث در شان حضرت امیر المومنین گفته **شعر** ولو ضح بالتاویل ما کان مشکلا • علی بعلم ناله بالوصیة

ودرین بیت اشارتست بانکه علوم اهل البیت علیهم السلام از انجمله است که بکنه الهام الهی و وصایت حضرت رسالت پناهی میسر میشود و فحوای کلام دلالت بر آن دارد که آن علم مخصوص بانحضرت باشد فافهم واین دو قصیده در میان مشایخ صوفیه و غیرهم مشهورست و جمعی کثیر از فضلا و عرفا بران شروح نوشته اند و آخر سید المتالهین امیر سید علی همدانی قدس سره در شرح موسوم بمشارب الاذواق در حل بیت دوم از قصیده میمیه نوشته اند شاهدی عدلست بر تصحیح اعتقاد ابن فارض • و تنقیح سر او از شایبه عوارض • ابن کثیر شامی در تاریخ خود آورده که بسیاری از مشایخ و علمای ما بسبب قصیده تائیه نسبت او بالحاد نموده اند • مولف گوید که این قدح را تمام بایست کرد و گفت که و قصیده میمیه نسبت او برفض نموده اند • در تاریخ مذکور مسطورست که عمر شیخ ترد بخمود سال و پنجاه شش صد وی بود و متوفی گردید **الشیخ الموحد الشاه نعمت بن عبد الله المغربی** از اکابر سالکان روزگار • و افاضل فصحای بلاغت آثار است • کلبن رویتش از بحر اسرار الهی سیراب و کوکب درایت او از مطلع انوار نامتناهی نور یاب بود • از بعضی اشعار او چنان مستفاد میشود که صحیح بلاد علوی نژاد موطن منها دلبوده • و بواسطه معاونت مخالفان از اصل و اوطان با بلاد چار جلا نموده • و در شهر سواس بعدم اقامت فرموده • قصیده که بر وفق مشرب توحید در تتبع قصیده تائیه ابن فارض معروف مصری گفته بر کمال ذوق و حال و علو فضل مقال او شاهدی عدلست چه آن قصیده غریبه الابیات که متضمن حقایق اصول نفی و اثبات است بحر جلال بسته است زبان هر معارض • و چنانکه خود در تعریف او گفته بکر است فارض **قال** و بکرات لا فارض یدر علمها اذا ما بدی اخفی سمی الفارضیة • الحق قصیده ایست غرا که بنات عبارات اشعارش با بنات حسن پرورده اند • و خریده ایست زهرا که رضیعان ثدی اشارتش شیر تحقیق از پستان توحید خورده اند • فی الواقع از نخلستان بصره بغداد اهل توحید رطبی باین لطافت نرسیده • و باصره و ذایقه هیچ یک از اهل نظر و اصحاب ذوق مثلش ندیده و نچشیده • چه رطبیست از غایت حلاوت در دست

دعوی بیان مصری را بجوب بسته • واز نهایت اشراق واضاءت رونق
درست مغربی را شکسته • ودران قصیده توضیح حاصل قصیده فارضیه
نموده وآنچه از مقاصد ضرور بتر صوفیه از وفوت شده تلافی فرموده • و
تذییل آن ببیان معرفت ادوار واکوار وظهور صاحب وقت وعلامات
ظهور او علیه السلم وذکر سطری از معجزات انبیا علیهم السلم وبعضی از اخلاق
فاضله نموده وجهة تیمن بعدد ابیات اثنی عشر انوار ابدوا زده نور ترتیب
داده ونام آن ذات الانوار نهاده وچون آن قصیده غرا ما تقدم بتیمن ها
قبل الوجود است مناسب دیدکه آنرا باچند سطری که ناظم در بیان باعث
نظم آن تقریر نموده در سلک این تالیف منتظم سازد قال الشیخ بسم رب
البنیه العظمی والکلمة العلیا مظهر الاشیاء بحقایقها • وضابط احوال نظامها
بدقایقها • الواحد الکبیر • المطلق بلا نظیر • منبع الحیوة ومبدع الکمالات
له الثنا الاعلی • وله الاسما الحسنی • والصلوة الخالصات الدایمات • والتحیات
الزاکیات المبارکات • علی مظهره الاشرف • وجوهره الاصفی الالطف
مرآته التی رأی فیها حقیقته • والنفس التی اصطنعها لنفسه لیکون عنده فی ارضه
خلیفته • رئیس النوع فی کل زمان • ومرتب احوال اشخاصه عند کل اوان
بهذا الوقت المختوم • وعلی آله واصحابه الی الیوم المعلوم وبعد فانه لما رأی
الاخوان ایدهم الله بتوفیقه • واراهم الحق بتحقیقه • قصیدة الاخ العزیز
عن ربی لحمه ربها ابی حفص عمر بن الفارض الاندلسی المغربی التائیة فی علم
التوحید من النظم الرایق • والتجنیس الفایق • والمعانی الدقیقه • والالفاظ
المتینة الرشیقة • غیر ان معناها واحد ینطق علی وحدة صرفة ولیس
ذلک بحلول کما ظنه بعض المتوهمین وذلک لان الحلول یقتضی وجود شیئین
احدهما محل والثانی حال ولیس الامر کذلک عند محققی المتوحدین بل عندهم
ان الواحد المطلق من کل الوجوه لا یبقی سواه وهو ظاهر بالکل والکل له
من افراد کثرة الداخلة فی حقیقة وحدته نسب من عین تلک الوحدة ولا
خروج له عنها ولا انعدام بطروه علی شی منها الحیث شاهد الاخوان منه ذلک

وانه قد کرر معنی التوحید تکرارا مفرطا حتی اسهب به التمس منی المقرب لدیهم
والمعتبر عندی فیهم ترتیب قصیدة علی وزن تلک القصیدة وقد دونها توضح معنی
ما ذکره الاخ زیادة ایضاح واضافة ما فاته او لم یذکره من العلم بالروح والنفس
والمبداء والمعاد بکشف وضاح ثم انی اتبعت ذلک بتذییلات اخر عزیزة
مما یتعلق بمعرفة الادوار والاکوار وظهور صاحب الوقت وعلامته وعرضت
بذکر شی من المعجز للانبیاء علیهم السلام وبیان بعضها بایما خفی وذکر شی من
الاخلاق وذلک لما تحققوه من ذکی ذوقی من تجرد هذه الاسرار وتشقق درایتی
بمطالع هذه الانوار فاوجبت ملتمسهم بالانابة ولبیت دعوتهم بالاجابة و
نظمت هذه القصیدة الغریبة الابیات المتضمنة لحقایق اصول النفی والاثبات
مما یعود فایدته علی المستعد والله هو المبدء ورتبتها علی اثنی عشر نورا ولمعة
بیان کل نور منها علی معنی یخصها لیسهل تناول ذلک علی متاملها وسمیتها ذات
الانوار وانت ایها الرفیق الشفیق فان تجد عیبا فسد الخلل وبالله المستعان
عز وجل

النور الاول فی التوحید

تجلى لي المحبوب من كل وجهة ... فشاهدته في كل معنى وصورة
وخاطبني مني بكشف سرائري ... فقال عن الاغيار لطفا وجلت
فقال أتدري من انا قلت انت يا ... مناي انا اذ كنت انت حقيقة
فقال كذاك الامر لكنما اذا ... تعينت الاشياء بي كنت نسختي
فاوصلت ذاتي باتحادي بذاته ... بغير حلول بل بتخصيص نسبة
فصرت فناء في بقاء مؤبد ... لذات بديمومية سرمدية
اذا رمت اثباتا لانسي محا ... سواه وجودي محوة اي محوة
فيا خذني مني فاصبح سائلا ... لنفسي عن نفسي حضورا لغيبة
وانظر في مرآة ذاتي مشاهدا ... لذاتي بذاتي وهو غاية بغيتي
فاغدو وامري بين امرين واقف ... علومي تمحوني وهمي تثبتني
حبيب لدي جنة القلب مسكن ... ترفع عن ضد وند وعزة
عذابي عذب في رضاه وذلتي ... لديه اذا ما رامها عين عزتي

وتحقير قدري ان رآه تعظّمي ... وترفيه سري فيه حمل مشقتي
بديع جمال في دقايق حسنه ... رقايق جلّت ان ترى من لطافة
يعيد الدجى صبحًا بواضح غرة ... ويبدي الضحى ليلا بفاحم طرة
ويخجل تغريد الحمام بلهجة ... ويخجل بدر التم منه ببهجة
يزور بلا وعد ويخلف وعده ... ويمنع ان يدنو ويجفو بجفوة
وينعم لي بالوصل حينا وتارة ... يمنّ على طرفي المعنّى بنظرة
فمن مقلتي من بعده فيض دجلة ... وفي كبدي من منعه لذع جمرة
واحلى وصال الخل ان ذقت طعمه ... عذوبة اذا ما كان بعد قطيعة
ابيت بجفن من جفاه مسهد ... واغدو بشمل من نواه مشتت
فان اك قد اصبحت في العشق شهرة ... فيا حبذا اشكى بدا الدو شهرتي
لمن شرب العشاق كاسا من الهوى ... فما شربوا من كاسه كان شربي
وان قتل الوجد المحبين بالاسى ... فلا باس ان تقضي بذلك قتلتي
كتمت هواه برهة فوشى به ... عليّ نحولي واصفراري وعبرتي
خفيت نحولا عن عيون عوايدي ... فذلهم كربي عليّ وذلّتي
اقضي نهاري حسرة بعد حسرة ... واقطع ليلي انّة بعد انّة
اشرح حالي في هواه وحالتي ... لايضاحها فيه من الشرح لذتي
سارکب صعب الامر فيه ولم ابل ... اذ منيتي كانت برام منيتي
واحمل اثقال الصبابة صابرًا ... وان تلفت من شدة الحب مهجتي
وجود له ديمومة ابدية ... تدل بها منها على ازلية
فلله ما ابدى لنا من سراير ... واودعها في الصورة الالهية
سقاني محياه حميا جماله ... فرحت سليب العقل من ذوق نشوة
وناولني راحًا براحة كفه ... وكان بها النقاش دعوى وحق
بدا ظاهرا بالتجلي الكل بيننا ... تشاهده العينان في كل ذرة
واشرق منه مطلق قيد الورى ... عموما بوحدانية صمدية
هو الواحد الفرد الكبير بنفسه ... وليس سواه ان نظرت بدقة

به كل حي وهو حي بذاته ... فان شئت ان تحيى به فلا مت
له كل عين في الوجود ترى بها ... له كل اذن في البرايا واعية
له كل كف في الورى بطشها بها ... له كل علم من علوم الخليقة
لذلك ما قال الاله لآدم ... على صورتي كانت خلائق خلقتي
فكونه مخفية تحت وحدة ... كما انا فرد كثرتي تحت وحدتي
بقيت به لما فنيت له كما ... وجدت حياتي فيه من بعد موتتي
تنامى بحسنها الا هو في كل حالة ... بغير زيادات ولا بنقيصة
هو السامع الداني الينا بعينه ... هو الغايب المشهود في كل بقعة
هو العاشق المعشوق في كل صورة ... هو الناظر المنظور في كل لمحة
تخرم مثل الكل عن اجتنابه ... ولم يدركوا من نوره غير لمعة
ولولا هدت انواره لاهتدت بها ... ولكنها بالوهم عنها تعددت
وجهلته الفهم عن كنهه ... فرجع منها شاهدا خلف حجبة
ظهرت على الصورى بحسن وحدة ... بغير تبدل وتعلقت بكثرة
كثرت الاشيا والكل واحد ... صفات وذات ضمنا في هوية
توحدت ذات لها كل كثرة ... وحققت بها كل علة
تحجب عنّا واختفى بظهوره ... فضلّ فيه كل قوم بحجة
فسائر ذرات الوجود مظاهر ... له ان رآه ناظر ببصيرة
بها ممكنات الوهم منه بواجب ... حوى كثرة توحيدها بالضرورة
وذلك لان لا شيء يوجد غيرها ... وجملتها موجودة بالمعية
فلا شيء منها زايد بنقيصة ... ولا شيء منها ناقص لزيادة
ولا شيء منها سابق بظهوره ... ولا شيء منها لاحق بعد برهة
فقد صار عين الكل من ذا الذات ... وان دخلت افراده تحت عدة
وقيدت الاشياء منه بمطلق ... بغير انفكاك ان نظرت بعبرة
فلا عينه موجودة في مقيد ... ولا غير ذاك المقيد فانتبه
ولكنما الاعراض تبدو وتختفي ... على انها منه ومنه الجوهرية

ولا عدم يطرى على جوهر ولا ... على عرض فاسمع باذن حميعة
لانهما قد فوقنا في صحيفة الو ... جود ولا تحول لك الكبائر
وهذا اتفاق للشهود مطابق ... بربك خلا فاقه اطرف طرقه
أيا واحدا في كل شيء مشاهدا ... أغانيه في خلوتي ستر جلوتي
لك الكل يا من لا سواه فمن رأى ... سواك فرو ياذ الك من حوليه
اليك رحيلي ان رحلت فان اقم ... فعندك لا عندي تكون اقامتي
اراك بعين العقل والحس دايما ... خفيا جليا في رقادي في يقظتي
وكيف يرجي بعدك عنك فانه ... اليك وان اجهد فوجهك قبلتي
وان سرت يوما منك فيك رحلتي ... سواك تنا شوقي اليك اعنتي
وافرح في حالين حال تغيبي ... وحال فنائي فيك بالاحدية
فلا انت عيني لا ولا انت غيرها ... لذلك صارت حالتي فيك حيرتي
فانت انا لا بل انا انت وحده ... منزهة عن كل غير وشركة
عليك عياني واقف ابدا فان ... لفتت عياني كان نحوك لفتتي
فمالي يوما منك عنك تخلص ... لانك يا مولاي جملة جملتي
اليك مآلي في حياتي وموتي ... وانت رجائي في رخائي وشدتي
فلست اري شيا سواك محققا ... وهل يختفي عن غير مكفوف مقلة
تقدست عن غير تنزهت عن سوى ... تنزهت عن ند لصرف المحوضة
فيا خابطا في عشوة من ظنونه ... دع الظن واستمسك باوثق عروة
ويا طالبا للامر جد بنهضة ... فما نال امرا غير نفس مجيدة
وجرد له عزما كعزمي ماضيا ... ولا تك مشغولا بعيش ولذة
اذا ارمقت عين العلا عين همة ... فهيهات ان تلقى ثنائك نغصة
فدع قول من قد قال بالعجز واجتنب ... طريقه وحال كثير تعنت
بعيد عن الاضواء ما النور لم يزل ... لظلمته في عشوة بعد عشوة
كظمآن وافاه الهجير بقفرة ... يحوم على ماء لارواء غلة
فظن سرابا قد رآه بقيعة ... سرابا يروي برده حر غلة

فلما اتاه لم يجده كما رأى ... وخابت خطاه عند ذاك وزلت
وان انت لم تسمع مقالة واحد ... فانت بلا شك من الثنوية
وهل يستوي من كان بالنور ماشيا ... ومن مشبه في ظلمة مدلهمة
ومن لم يوحده الاله بنوره ... يضل ومن يرشد ففيه هداية
لك الملك ياذا العرم توتيه من تشا ... وتنزعه ممن تشاء بمشية
تجليت في هذا وذا الوهم فم ... بوالد وما هو افيك من فرط دهشة
وحيرت اهل العقل فيك فاوقعوا ... فالقيتهم بالوهم في كل شبهة
فلا انت مولود ولا انت والد ... لانك فرد الذات من غير قسمة
ولا انت منسوب الى جوهر ولا ... الى عرض يعزى الى عنصرية
ولا انت روحاني ذات بسيطة ... ولا انت جسم ذو مواد كثيفة
ولا انت علوي ولا انت سافل ... ولا انت محصور بحد وعرصة
ولا انت مخفي ولا انت ظاهر ... ولا انت مطبوع ولا بطبيعة
ولا انت عقل لا ولا نفس ولا ... هيولي ولا روح بذات لطيفة
ولا انت مشغول ولا انت فارغ ... ولا انت ذو كيف ولا بكمية
ولا انت ملزوم ولا انت لازم ... ومن قال نور كان كالما بونية
ولا انت ذو قيد ولا بمجرد ... ولا انت محسوس ولست بحاسة
ولا انت في شي من الكل داخل ... ولا خارج عنه وهذا عقيدتي
فانت اذا في ذلك الكل واحد ... ولا كل الا انت يا صفو صفوتي
كبحر زخار يفيض بموجه ... على الدهر لكن لا يفيض بقطرة
تعاليت ياذا الطول عن وصف واصف ... تنزهت ياذا المن عن مدح مدحة
فانت على ما انت قدرا وقدرة ... بنفسك ادرى من جميع البرية
فمن غاب يوما فيك نال سعادة ... ومن غاب يوما عنك آب بشقوة

النوع الثاني في معرفة الروح التي هي من السما وبانها المتعلق بالمواد العنصرية المسودة لها

عجبت لروحانية ملكية ... مجردة ما ان تشيب بشيبة

سماوية الانساب منبع ذاتها منير يدور الدهر دون المجرة

على دوحة من سدرة المنتهى غدت تغرد من شجرتها فوق ذروة

فجوهره من امر ربي تعلقت بجرم مزاج من لطايف مادة

تعلقه منها بالهام خالق مثالا لها في ظلمة خندسية

مزاج لها قد خص من دون غيرها بها لا يغيب الدهر عنها الجلالة

مقادير كيفياته وصواره معينة بالقسمة الازلية

يضمهما فيه اجتماع ونسبة قديمة عهد واتصال مودة

وبينهما عشق قديم وصحبة موكدة لا تنقضي بقضية

تهيم به من حسنه وجماله هيام جميل في جمال بثينة

وتعشقه عشقا عظيما مبرحا وتحرسه من كل سوء برافة

وليس لها عنه انفكاك بحادث وليس له عنها زوال بحيلة

ولست تراها منه في كل حالة وان خلعت منا البست بعزة

اذا ما نضت عنها المقادير كسوة تعوضها في الحال عنها بكسوة

وما هبطت الا لترقى بنفسها الى اوجها بالنطق من بعد صمة

وليست بجسم بل بجسم كانها يكون لها بالفعل من بعد قوة

وتظهر في شكلين شكل مشبح وشكل خفي مدمج ضمن مضغة

لها طي نشر عند بدء اتصالها به بعد نشر النشو من بعد طية

فتطوى كما يطوى السجل كتابه سماويها طيا لترتيب نشرة

وتنقص من اطرافها الارض برزخ لها عند قبض الموت بسطة

ولو كنت ذا علم بهاجين فارقت علمت يقينا ان تلك هي التي

لقد دق معناها غموضا لذاك ما مجاليها ازرت بكل عجيبة

هي الروح لا نفس كما ظن واهم تجلت لتحصيل الكمال بجلية

النور الثالث في معرفة النفس الناطقة التي هي عين الانسان

وذلك ان النفس عين لجملة وليست بذات مفرد في بساطة

فمن جمل الملحوظ من كل جامع بسيط بها من حق كل حقيقة

فعقلك سلطان واجناده القوى لاعضايه والنفس منه مدينة

كذلك قال النبي انا مدينة العلم فافهم ذا بحسن كياسة

وان عليا بابها فاعرفنه وهذا كلام مفصح بالخلافة

وضمنا الطور العقل فاعقل فضله عليها لها منها بكل خصوصية

فانت اذا النفس ومشتقها من النفس فاعرف سر حبي اذ فقد

النور الرابع في الهيولى والملك والعناصر وتنوع وجود العقول والافلاك

واما الهيولى فهي اصل وان ترى بعرفانها منذ اول وهلة

على اصطفا منها لطيف وخطها تكاثف منها بعد ذاك برتبة

سمت تسعة ازواجها وهي واحد طبيعية لا ميل فيها بفضلة

وحطت لاظهار الكمال بربعها ثلاثة افراد لاربع اخوة

وما دارت الافلاك الا بانجم مسخرة ازواجها ذو سذاجة

ولا حركت بالقسر او بطبيعة ولا هي ان حققتها بارادة

ولكن بروح سارح وطبيعة معا تقتضي تحريكها باستدارة

وذاك بكيفياتها الاول التي ترتبها في جرمها بعد الة

فللروح تحريك يفيد حياتها وللطبع تدوير وطول استدارة

ولا عقل ان دققت علما لها كما توهم ارباب العقول الضعيفة

ولكن عقل الكل عين لجملة العقول بقول شيع ذي الرصانة

واما صدور العقل عن واحد له يغايره بالحكم الفلسفية

ويتلوه عقل ثم عقل فانه زخارف قول ما له من اصالة

فدقق لما قد قلت فكرا بعد عن سوى ذاك وانظر في بعين حديدة

النور الخامس في ترتيب رموز المعجزات والعروج في المعراج

وذوقك فاقبس بالبيت اشعة لمصباح مشكاة بلطف بديهة

تكاد تضيء لكون انوار زيتها بلا مس نار من صفاء الزجاجة

فان كنت في تكميل نفسك راغبا فدونك فاسمع ما اقول وانصت

وتكتب عن التقييد والأمر جانبا ... متى شئت أن تحظى بنيل سعادة
فإني سأتلو من كتابي آية ... عليك تخذ من بحرها بعض غرفة
أنا الكوثر العذب الذي ماء علمه ... يبل غليل الجهل منه بشربة
ومنبع ذاك الماء عين حقيقة ... عليها مدار الأمر في كل مرة
هو القطب الفرد النفيس الذي به ... رأت كل نفس ما رأت مستعدة
وإني لمهد من علومي طرائقا ... لأتحف منها أصل ودّي بتحفة
وأبدي من استعداد ذاتي غرائبا ... كما يقتضيه حال نسبة رتبتي
وتأتي في التابوت مني سكينة ... عليها وقار ضمنه فيض رحمة
فأظهر من قعر البطون عجائبا ... مشاهدة بالعقل من غير حجبة
وأخلق من طيني بنفخي طائرا ... يطير بأسراري إلى كل دوحة
وأحيي كما أحيى ابن مريم أنفسا ... مطرحة الأبدان صرعى منية
على أنني منه استعدت ولسته ... ولكنه قد خصني بوصية
أردّ لها أرواحها بعد موتها ... وقد دثرت في تربها واضمحلت
فتصبح أحياء كما كنت أو لا ... بقدرة علام وسر نبوة
ولي القمر السيار شق فنصفه ... منير ونصف مظلم كالدجنة
فهل لكم عين تراه لعلها ... تروياه تمشي في تحير مشكة
وكم قد تجلى الرب لي متكلما ... بألسنة في كل دور فصيحة
وكم صعقة لي دهشة بجماله ... وكم دك طوري دكة عند صعقتي
وكم أوقد الأعيان نارا وجمعوا ... لها حطبا من كل صقع وقرية
وألقيت فيها صيّر الله حرها ... لدي ذاك بردا كان فيه سلامتي
وكم بلعتني حوت يونس بلعة ... ونقذني نحو العراء برمتي
ونموا من اليقطين فوق شجيرة ... على سائر الأشجار تنمو بسرعة
فأصبح أعلوا واحدا بعد واحد ... من الناس واعلم أن هاتيك ذكرتي
وشقت عصاي البحر لما ضربته ... بنصفين حتى جاوزته صحابتي
وأغرق فرعون الضلال وأهله ... لطغيانه في اليم أعظم غرقة

وكم حجر قاس ضربت بها غدت ... تفجر منه الماء من صول ضربتي
وألقيتها تسعى على الأرض حية ... تلقف إفك الساحرين بنفثتي
فخر لديها ساجدا كل ساحر ... وكانت لي العقبى بمعجزاتي
وأخرجت من ظلماء جيبي نقية ... يدي لهم بيضاء من صدق حكمتي
ولين لي بأس الحديد بقدرة الإ ... له وسالت عين القطر لأمري
فقدرت في السرد السوابغ دائبا ... بها عن حياتي كل لسعة حية
ولي صار إرثا ذو الفقار بحده ... أقد رقاب العاقرين لنا فتي
ولي ردت الشمس المنيرة إذ نأت ... فأشرقت الدنيا بها بعد غربة
وما سرت إلا والغمام مظللي ... إذا ما هجير الحر قارن وصلتي
ولما طغى عجلي وأبدى خواره ... وحاولت أن أحيي دعجت بتفرقي
ولو لم أبت نفسي بتزكي لم أكن ... لها محييا فاسمع أعاجيب قصتي
ولو نفخت من نشر ذوقي نفخة ... لعطرت الأكوان أنفاس نفختي
وحم عسق لما قرنتها ... بكهيعص استقاما بصحة
فأشرق من سريهما نور نير ... تضيء به الآفاق في كل ظلمة
بحرف لحرف إن فطنت لفهمه ... ملكت الورى طرا بلطف فطانة
رموز خفيات متى رمت حلها ... فزنها وبدل كل روح بجثة
كلام أتى من قبله ألف كما ... أتى بعده ميم لإظهار قدرة
تشير إلى عقل وروح ومظهر ... بركان في الأكوان سر الإمامة
وعقل وروح والهيولى وطبعها ... كلام وهاء بعد لام وهمزة
يدل على عين الوجود وجودها ... لذا عظمت تلك الحروف وعزت
وكل إشارات الحروف التي أتت ... مفاريد في القرآن من كل سورة
تشير إلى الأشياء توجد مثلها ... بأعيانها في الصورة البشرية
سرائر آيات تعالت بنورها ... فلم يبن منها غير نفس علية
لمن رفض الجمهور فرض حقوقها ... فرضي لذاك الرفض فرضي وسنتي
فإن شك فيها تلك قوم فإنهم ... أبينوا الناس عن حقنا بجلية

الفصل السادس في المبدأ والمعاد واعادة الاشياء كما في بدايتها وذكر القيامة الصغرى والكبرى

ولي صور في صورة العود ضبطها … رجوعي بعيني عند لبسي بردتي
فابدو بها في صورة بعد صورة … وآخرها يتلوه اول نشأتي
قيامتي الصغرى بخلعي وانما … قيامتي الكبرى بتتميم دورتي
فاختفي زمانا من ملاحظة الورى … وابدو كما قد كنت في حال بدأتي
وذاك معادي في قيامتي التي … اقوم لدى المعبود فيها بجثتي
وليس اذا حققت ذا تناسخ … تخالف الاعيان في كل عودة
ولكن افادة حقوق مراتب … معينة يقضى بها سر وحدة
فنسخي ومسخي مثل فسخي باطل … ورسخي لمنع فيه عودي بهيئتي
ثبوتي في محوي وقربي في النوى … وسكري في صحوي ورفعي بخفضتي
ومازال كوني قائما بحقيقتي … كما كان لي بالرتبة الازلية
فابدو كما تبدو البدور كواملا … واخفى كما يخفى سرار الاهلة
فما غاب من بعد الظهور فكامن … وما انهار عند الهدم فهو لبنية
ليظهر مني باطن بعد ما اختفى … ويبطن مني ظاهر بعد كمنة
فيخفى ظهوري في بطوني كما ترى … بطوني ظهوري عند تبديل حلتي
وارجع من بعد استتاري بارزا … اليه كما قد كنت في بدء نطفتي
فانهض حيا مثل ما كنت قائما … واعجب شيء ذاك من سر سيرتي
فلم تنعدم تلك النقوش وانما … تغيب وتبدو تارة بعد تارة

الفصل السابع في معاني رموز خفية في القرآن وتوضيح في بيانها

فهل فيكم يا معشر الاهل ناشر … مقالات اسرار طوتها صحيفتي
فيفهم ما معنى الوجود لذاته … باطلاقه من كل قيد وعلقة
ويعلم ما معنى المعاد وما الذي … يراد به من أوبة بعد سفرة
ويعلم ما حوا وكيف احتوارها … على مركز منه بدت للاحاطة
وهل كان بدء الخلق آدم وحده … من الطين ام قد كان من دفق نطفة

ويعلم ما الذنب الذي جوزيا به … هبوطا فبانت منهما كل سوءة
وما الورق الغض الذي عوقبا به … عوارهما حتى اختفت كل عورة
امن شجر قد كان ام من ملابس … الجنان ذهي بالحضرة القدسية
وكيف استواء الله من فوق عرشه … على الماء بل ذا الماء بالاولية
وهل معجزات الانبياء بظاهر … اتتام بالفاظ لها معنوية
وهل خرق العادات بالوحي نصه … معددة في كل تجديد دعوة
ام الكل نص بالتعين وحده … مسترة باسم ورسم وكنية
وهل كان معراج النبي بجسمه … الى القدس ام بالقوة الملكية
وكيف اتى وما ورقى ومكانه … كما كان في تجسيد بالحرارة
فلم اتيه الروح الامين وكذا التي … تجيء بالوحي صورة دحية
وجبريل شيء منه ام عنه خارج … كما ظنه الجمهور من غير خبرة
ولم خص تكوين السماء وارضها … بستة ايام تواليها سوية
ورتقهما هل كان ام هو كائن … لذا كل يوم فتقه بعد رتقة
وهل ذلك الرزق الذي عند مريم … باي ذكريا كان من لب حنطة
ام الوحي ذاك الرزق كان اتى … اليها ابتهاما عند اشرف حضرة
وهل كان لما كلم الناس مهده … هو الفهم بالتحقيق ام ضد عادة
ولم ليلة القدر التي جل قدرها … على الف شهر فضلت لمزية
ومريم لم صارت لهرون اخته … وبينهما في الدور اطول مدة
وما النفخ في عيسى بغير اب ابى … ولم لقب المختار امي مكة
وما ذلك النجم الذي قد هوى ربما … هو الطارق المنحط عشقا لرفعة
ولفقدة اهل الكهف في ظل كهفهم … ثلث مئين مع زيادة تسعة
اصل لنوم طبع كان بالعادة التي … جرت ام عناء نوم جهل وغفلة
وهل ذاك محجوب يبدى حجبتها … فمنعه او بالسنن القديمة
وهل تلك علم بالجدار وقتله … الغلام وما المعنى بخرق السفينة
وصحبة موسى عبدنا واعتقا … عليه بما ياتي بغير روية

وماهو ذو القرنين والسد والذي   عليهم غروب الشمس في عين حمأة
وما هو وادي النمل والنملة التي   تخاطبهم رمزا بلطف اشارة
تقول ادخلوا يا ايها النمل تسلموا   مساكنكم من حطم جند بشدة
وما هو ذاك الهدهد الطاير الذي   يجي سليمانا بكل شويرة
وبلقيس اذ جاؤا اليها بعرشها   وقد نكروه بعد نقش بنقشه
فقالوا اهاصل كان عرشك هكذا   فقالت نعم تحكيه من غير ريبة
وما ذلك العفريت والقايل الذي   لدى كتاب الله علم بدراية
وكيف اتى بالعرش قبل ارتداد طرف   وهو سر دق عن كل فطنة
وما ذلك الصرح الممرد اذ غدت   تكشف ساقيها لدى لجوشة
وما هو جري الريح شهر غدوها   وروحتها شهر ولله لا بوقفة
ولم كانت الاسباط مع ولد فاطم   واصحاب عيسى خمسة بعد سبعة
وما هي اطيار الخليل وجعلها   فويق جبال اربع من جبلة
فقلنا له ضرها اليك وناديها   يجئن مطيعات باسرع سعية
وما هي تلك النفس يا قومي التي   تدارء ام في قتلها من خديعة
فقلنا اضربوه كي يقوم ببعضها   كذلك يحيي ربنا كل ميتة
ولم كان اجزاء النبوة اربعين   بعد ثلاث اردفت بثلاثة
وذو النون اذ نادى وقد مر مغضبا   لظن بان لا وجود لرجعة
لدى ظلمات فاستجبنا دعاءه   بعفو ونجيناه من كرب غمة
حقايق لم ينكر دقايق سرها   من الناس الا كل نفس غبية
فتحت بعون الله اقفال رمزها   وغضت عليها كل ابصار جلة
وابرزتها من خدرها لذوي النهى   ليبردواها كل نفس سوية
نفوس تزكت واطمانت بعلمها   عليها من الرحمن ازكى تحية
ولم تر ملتذا بها غير كيس   لطيف طباع ذي سجايا حميدة

القول الثاني في تغير الزمان وانحراف المزاج وظهور فساد الارض

طغى الجور والطوفان فاض فهل لكم   نجا العزم في فكر لتحصيل آلة
لتبنوا قبيل الغرق منها سفينة   فتنجوا بها من مهلكات امواج فتنة
فكن عالما بالوقت ان كنت حاضرا   اخي بهذا وقتنا وقت فترة
تغيرت الاحوال عما عهدتها   وشب فساد الارض من بعد خمدة
وامست نفوس الخلق منكي بجفوة   لشقوتهم من بعد امن وترفة
واضرم نار الغل والحقد بينهم   تخالفهم من بعد اتقان الفة
وعادى لبعض بعضهم حسدا على   حطام طفيف من زخارف زينة
وباعوا بلادا بينهم لغرورهم   وجهلهم فاستوجبوا كل لعنة
قضاتهم في حكمها يقبل الرشا   فلا ترى من اخذها ما استحلت
وعدلهم خلا من الحق عادل   بغير محاباة وغير حمية
وعالمهم من جهله غير عامل   وفاضلهم من نقصه في غباوة
وشيخهم بالرقص للنقص قايل   اذا ما صفق الحادي يطير بخفة
رغبتهم في جذب جاه وزخرف   تنال منهم كل قوم ببدعة
لهم صور محمودة غير انها   ترآءت باخلاق قباح ذميمة
وان ضاقت الاخلاق منهم تداركوا   بتوسيع اكمام وتعظيم عمة
تجافوا عن القرآن واتبعوا الهوى   ومالوا الى الدنيا بحرص وشهوة
فمنهم رئيس بالتكلف مولع   يزع اشارات فصيح عبارة
تفوق تيها في المجالس معجبا   بوضع اصطلاحات له منطقية
وآخر منهم في الاصولين ناظر   تناظر من وهم بلج وجرأة
ومنهم بتقرير الخلاف مسقط   تغالط في الفاظه الجدلية
وآخر منهم قد رأى صرف عمره   بتصريف صيغات لفعل وفعلة
اضاف الى تصريفها النحو فابتدا   بالاخبار في بحث جر وجزمة
ومنهم اخو الطامات جلف تصوف   يمني تليسا بصمت وخلوة
يقول لقد نلنا بكشف سرايرا   لحالاتنا لا قال فيها بلفظة
اراذل خداعون زرقا بخرقة   وسجادة مرقوعة وبسبحة
ومنهم فقيه ليس يقصد ما الذي   يراد به من نسك حج وعمرة

يحاج فيما لا شعور لديه ... بكونه نة ممزوجة ببلادة
وآخر منهم بالقراآت قد بلي ... معنّى بقول الشاطبي وحمزة
يلوّي بها شدقيه عند امالة ... كأن به من مثلها ريح لقوة
وبالرمل والتنجيم والوفق فرقة ... مخرقة فيه بمكر وخدعة
وكلهم اسى فضيلا من النهى ... وان اصبحوا في ظاهر اهل ثروة
واكثرهم قد ضل عن سنن الهدى ... وباع الهدى والدين بالبخس صفقة
فان لم اقل حقا لهم كان باطلا ... وجوزيت من ربي باعظم خزية
وان انا قلت الحق لاقيت ما لقى ... بنو فاطم من جهل آل امية
اذا كان حال الخاص مع اهلهم كذا ... فكيف ترى جمهورهم مع سخافة
امو في تراهم ام نيام لغفلة ... فيا ذا العلى امنن عليهم بنهضة
لذلك ما حكى الاله عليهم ... عذابا مهينا من اليم عقوبة
واسلمهم من بعد عدل وقدرة ... الى القهر فانقادوا وابدلوا بكثرة
واوخلهم في سجن بجن مضيق ... واخرجهم من دار عز وصحة
وذلك عدل منه صرف لانه ... بما كسبت ايديهم من جريرة
وما في قوامس دينهم واقتدى كما ... اقتضاه هواه كل حزب بقدوة

النور التاسع في نعت صاحب الوقت و[illegible]

امام الهدى حتى متى انت غايب ... فمن علينا يا ابانا باوبة
تراءت لنا رايات جيشك قادما ... ففاحت لنا منها روائح [illegible]
وبشرت الدنيا بذلك فاغتدت ... مباسمها مفترة عن مسرة
مللنا وطال الانتظار فجد لنا ... برؤيتك يا قطب الوجود بلقية
تدارك لحال الوقت وارحم اهيله ... فقد اصبحوا في شقوة ومذلة
وعالج بلطف منك مزمن دائه ... فانت طبيب الحال في كل مرضة
وقوّم له بالعدل ظهرا قد انحنى ... وعدل مزاجا منه مال بعلّة
فانت لهذا الامر قدما معين ... لذلك قال الله انت خليفتي
ستدعوك ان امرضنا بانتصارنا ... ومثلك من يدعى لكل ملمة

بدت لنا في صورة العلم اولا ... فايقظت فيها كل نفس ذكية
واودعتنا اسرار كل حقيقة ... وعلمتنا اوضاع كل شريعة
وقلت لنا قولا وقولك صادق ... سآتيكم في صورة ملكية
فنجلي لنا حتى نراك فلذة ... المحب لقا محبوبه بعد غيبة
ذرعت بذور العلم في حرث تربة ... فجلت كما تهوى بايع خضرة
ونبع منها كل ما كان زاكيا ... وقد عطشت فامدد زولها بسقية
ولم يرو فيها الا الماء لك جدبه ... ولو شربت ماء الفرات ودجلة
فها انا في امواج بحرك سابح ... لادمى بشاطى ساحل او جزيرة
فان سلمت نفسي فقد ذرتها ... والا [illegible]

النور العاشر في تجلي النفس التي هي القطب الامامي اشارة عن اغماض نوع من الكلامات

لنا المركز المصدور عند محيطه ... ونعلم هذا كل نفس عليمة
لنا النقطة الا في بدور محيطها ... عليها ومنها كل خط ونقطة
لنا النقطة الاولى التي طلع شمسها ... بدت منه حوا وهي اصل الانوثة
وانت كبدر التم بالنور كامل ... يدور عليك النوع دارة هالة
نصف نفوس الامران حقق امره ... رجال ونصف حقق منه نسوة
ظهرت لنا في صورة عيسوية ... ومن بعدها في صورة احمدية
ختمت بها الاديان عند كمالها ... فدار زمان الدين دورة حلقة
فقدآن ان تبدو لنا الآن ظاهرا ... بلا مرية في صورة آدمية
نخاطبنا منها بافصح لهجة ... لا نفسنا انفاس لطف كبيئة
ونرفع هذا القهر باللطف رفعة ... تبدل بوس الدهر منها بنعمة

النور الحادي عشر في ذكر القيامة الكبرى وبيان [illegible]

يقيم بها دور الزمان قيامة ... تخص جميع النوع منها بقدرة
وينفخ اسرافيل في الصور نفخة ... فيصعق من في الارض منها بفزعة
ويفنى جميع الخلق طرا ووجهه ... المهيمن باق وحده بالالوهة

ويرجع عونا اثيل عند فنائهم بصورة كبش املح خير ذبحة
وينهي اخرى بعدها فقيامهم قياما كما كانوا بشا في نفخة
فذاك قيام الناس في يوم بعثهم باجمعهم من كل لحد وحفرة
حفاة عراة من جميع الخلق كما جاءنا في شرح يوم القيامة
عيونهم مع غويهم في رؤوسهم يرون بها المعبود اصدق رؤية
وينصب بين النار والنور عندها صراط له حد كحد شفرة
صراط له الميزان بالعدل قائم تجازى به الاعمال عن كل حبة
وتعرض اعمال العباد باسرها كبيرها مقرونة بالصغيرة
تقوم له نار تلظى وقودها وقوم لهم فوز بلذات جنة
هنالك ان قدمت خيرا تنا له وان يك شرا تبتلى ببلية

النوع الثاني في تهذيب الآداب وحسن الاخلاق والتمييز على
فضيلة الكمالات الانسانية

فمن يسد خيرا فهو مدخر له يجده ويفعل الخير خير ذخيرة
تخلق باخلاق الاله مقدسا لنفسك عن اوساخ كل رذيلة
تستفد فارغا من جملة الخلق راضيا تحلا باخلاق الاله الشريفة
وقم بحقوق الدين واحفظ حدوده وراع له شرعي بحق حرمة
ولا تزم ابناء الرجال وكن لهم حذورا ما امكنها تحفظ منهم بخدعة
وراع حقوق الاهل والجار والحذر الخيانة في سر وحفظ وديعة
وعف بتقوى واغض عن عورة وكن حليما رضيا ذا وقار وهيبة
وحدث بحق ان نطقت تفز به والا فلا تنطق بجهدك واصمت
واياك والسلطان والمجد طالبا لدنيا تنلها منهما بكفاية
تكن خائفا في حال امنك منهما وفي حال خوف مؤيسا من سلامة
ولا تك منقادا لطبعك طائعا فيلقيك يا مسكين في كل نكبة
ولا تركنن يوما الى الغيد واجتنب دهاهن في تدقيق كل مكيدة
واياك ان تمسي اسيرا لفتنة واياك ان تغدو صريعا لشهوة

لا مفقود ولو دار جمع لبيب

ولا تك

ولا تك جدا للمدام مداوما فيصرع منك العقل اية صرعة
وخذ باعتدال من لطائف ذوقها وان كنت ذا ذوق بذاتك فامقت
ولا تك بالشطرنج والنرد مغرما فترجع مغبونا باخسر صفقة
ولا كلفا بالصيد والخيل راعيا ولا غرقا في بحر لهو وعشرة
ولا تكثرن الهزل في كل مجلس ولا القول الا في امور مفيدة
ولا تنبسط في محفل متحضر ولا تمزحن في محضر بسفاهة
ولا تكثرن الجمع للمال مائلا اليه بحرص مفرط وخساسة
ولا تك مملاقا ولا ممسكا له فتصبح محقوقا باثر مقتة
ولا تك عبد البطن والفرج وارض سيبق بقليل نوم مع كثير رياضة
وصن منك عرضا وابذل المال دونه تعظم تعادي ان فعلت وتكبت
ولا تك في سفك الدماء مهورا فتقتل بقتل ان خلا من جناية
وحارب اذا حاربت والحرب خدعة بفكر ورأي واحتيال وحيلة
فكن مبديا للخصم منك بشاشة ولا تبدين يوما له وجه غلظة
وقابل بحلم منك الجهل واجتهد بان لا تقابل منه جهلا بجهلة
وجاهد النفس الذي خطأ دائما بنفس حتى في هوان وهفوة
فذلل رجال الله والله عزة وعز بني الدنيا مشوب بذلة
ولا ترهبن الموت بعد حلوله ولا تخش منه ان اتاك بغتة
فكل امرئ يوما وان طال لبثه له اجل ياتي لوقت موقت
فلا دافع عنه له ان اتى ولو تمنع منه بالحصون المنيعة
وعلم الرزايا في امور عظيمة كعلم الرزايا في امور حقيرة
وكن ناطقا بالحق ان شاء او ابى كلامك مقداما به ذا نباهة
ولا تخش الا الله في كل حالة يغنك وكن حرا قنوعا ببلغة
فذو الجهل لا يرضيه شيء ويرتجي يعيش بنفس حرة مطمئنة
وان تلف في نيل المعالي مشقة فان المعالي بالمكاره حفت
يصح انجبار النفس بعد انكسارها اذا قنعت في كسر بيت بكسرة
تجرد عن الاشياء نفسك واقتنع بايسر شيء من لباس وطعمة

ولا تحزنن يوما على فوت خرقة ... ولا تاسفن يوما على ذوق لقمة

وساعد اذا ما ساعد الدهر قبل ان ... يفوتك امكان بتضييع فرصة

ولا تمس شبعانا وجارك جائعا ... فتصبح موسوما بارذل خلة

وكن فطنا شهما لبيبا مهذبا ... اديبا كريما موثرا من خصاصة

وسامح اخاك الحر في فعله اذا ... اتى زلة واغفر له جرم هفوة

وكن ابدا خلا له متبسما ... ولا تك فحاشا ولا ذا عبوسة

يدم لك مهما عشت او عاش وده ... وتصبح معروفا بعهد وذمة

ولا تك بكارا اذا زرت صاحبا ... ولا قاذفا من غاب عنك بغيبة

ولا ذاكرا بالسوء من قد عرفته ... ولا ناسيا يوما العهد وصحبة

وسرك فاحفظ وكن كاتما له ... تعيش في امان من اذى ذي عداوة

وكن اخذا بالحزم في كل حالة ... تحاول تسلم من سهام ملامة

ولا تك حقادا اذا صاحب اسا ... اليك وابدى عذره ذا ضغينة

ولا حاسدا خلقا على فضل نعمة ... ولا ناسيا حقا لمسدي صنيعة

ولا ناقضا عهد الخل محافظ ... ولا قاطعا حبل الصاحب وصلة

ولا تك في حال الغنى طاغيا ولا ... اذا مسك فقر مظهرا الكآبة

وان يلك خطب حل فاثبت وداره ... بصبر جميل عند اول صدمة

وخذ من صريح العلم والفضل كلما ... يزينك في حالي مقام ورحلة

ولا تك ذا خبث ومكر منافقا ... فتبلى بذي مكر ونفس خبيثة

وعود بصدق القول ما دمت قائلا ... لسانك واحذر ان تفوه بكذبة

ولا تك سفسافا فالخوف من امرئ ... ولا طمع عن رغبة او لرهبة

ولا تك دخالا على الناس خارجا ... بصورة ابذاء وثقل نميمة

ولا تك جذا بالحرص تحالبا ... لاسباب دنيا من وجوه خسيسة

ولا تك كسلانا عن الكسب والعز ... من الذل للاخوان في نيل حاجة

وكن حاملا اثقال قومك رافعا ... بسعيك منهم هم كل مهمة

وكن راعيا عهد الخليل وان جفا ... اخوك فصن واحفظ حقوق الاخوة

ولا تك مغرورا بجاه ومثاله ... فتسلبه الايام اعجل سلبة

ولا تك جبارا اذا دولة اتت ... ولا تحقرا منها اذا هي ولت

وكن ابدا من صحبة الناس هاربا ... فعز الفتى في ان تراه بعزلة

ولا تله عن محو الرذائل واقتن ... الفضائل واجهد في اقتناء قنية

وكن شاكرا لله في كل حالة ... ولا تظهر الشكوى اذا النعل زلت

واني لمنقاد لخلي كما اشتهى ... عصي على خصمي الجذاب شكيمتي

وان ضن ذو بخل علي بماله ... سامنح مالي ونفسي برغبة

لاخوان قوم هم زبدة الورى ... وهم بقيا من كالخفض لن يرتقي

هم القوم لا يشقى الجليس بهم اذا ... دعاهم للجلا ويوم كريهة

لنا الشرف الاعلى الذي طود عزه ... تذلل له اعناق كل قبيلة

ونحن لاهل الشرق والغرب قبلة ... يصلي الينا مجدا كل ملة

واني يد للمجد مدت ولم يكن ... لنا خمسها يومي فخار ونجدة

وقد نزل الرحمن ماية لنا ... حوت كل شي من علوم لذي بدة

تعد غدا الا برا الموت بعده ... وهل فيكم من اكل بالاجنة

لقد شرفت نفسي جلالا ونعمة ... وناقت فدانت هالم كل مشقة

سموت على اوج العلا فبلغته ... ولكن بكد متعب ومشقة

وشاهدت اشياء الوجود بعينها ... كما هي في مرآة ذاتي الصقيلة

واثقلت مجدا دونه النجم شامخا ... دعائمه رصت باحكام مكنة

وقد شيدت لنا المجد المؤثل عزة ... اذا نعتها جملة مثل جمتي

علوت الى ان جاوزت نعلي العلا ... وطلت الى ان نلت كل طويلة

وضاق بها الاقليم من عظمي به ... فلم اشتري قدما لغاية قيمتي

فان اصبحت رجلا تمشي على الثرى ... ففوق الثريا مد اطناب خيمتي

ابيت خلي البال من ذوق كثرة ... بمال رخي البال من غم قلة

فلا بات يطغيني الغنى ان اعقه ... ولا بات يثنيني عن الجود فاقتي

وان قابلتني من جهول سفاهة ... يقابلها حلمي بعفو مروءتي

ولو في فم الضرغام أصبح مطلبي … هجمت عليه بالخميس من غير خشية
سيعرف من لم يعرف اليوم من أنا … مقامي غدا إن كان من أهل شقوتي
تخاطبني نفسي بأشياء في الكرى … إذا ما انتبهنا عين غيري تقرت
ومن خطب العليا يوما ولم يكن … صبورا على وقع الظبى والأسنة
فليس له في أن يروض نفسه … لها وليعش عنقا بأدنى معيشة
وما أنا منها ونفسي أبية … وعزمي ماض والليالي مهدق
وقد شملتني من إلهي عناية … وأيد فيها الزمان بسنة
سخاء وعلم راسخ وشجاعة … وحزم وإقدام وإرهاف عزمتي
ولي حالة أخرى ظفرت بعلمها … وإن عشت منها نلت ما بغيتي
أصد قليلا عنهما فتغرى بوصلتي … وإن أنا يوما جدت بالوصل صدت
فيا نفس جدي في طلابك واصبري … ولا تقنطي إن كنت نفسي ابن حرة
أأحبابنا إن الليالي بعدكم … رمت بسهام البين شملي فأصمت
تفتت مذ بنتم فؤادي بالنوى … وأي فؤاد بالنوى لم يفتت
لئن كنتم يوما أنستم بغيرنا … فعندي لكم والله أعظم حسرة
وإن نقضوا العهد الأخلاء أو نسوا … فحفظي لذاك العهد دأبي وشيمتي
أقمتم بأكناف العراق وصبكم … يبيت أسير مثقل من رزية
يجوب جبال الروم في طلبانه … يروم مرادا دونه كل صعبة
بعيد عن الأوطان فرد مشرد … طريد عن الأوطان في كل بلدة
فطورا أرى من فوق صهوة سابح … وطورا أرى من فوق كور نجيبة
وطورا تراني راجلا بين دجلة … وطورا تراني في فارس وسط
وطورا ترى الديباج ثوبي وتارة … تراني لفيفا في كساء وشملة
ولست أبالي إن أكلت لقيمة … وبت وراسي مسند فوق لبنة
ولا فرق عندي بين يابس كسرة … إذا ألفتها يوما وبين قلية
ولا بين نومي فوق خز مسردق … وبين منامي فوق صفحة تربة
فذلك دأبي دائما ومعادتي … وشوقي وعشقي للعلا ورتبتي

لساني قوسي والتفكر جعبتي … ولفظي سهامي والمعاني رميتي
وعقلي سلطاني ونطقي حاجبي … وجسمي تختي والملوك رعيتي
ونفسي نديمي والمباحث مطربي … وذهني كأسي والخفا بن خمرتي
مخيلتي تجلو علي عرائسا … بديعات حسن والتميز شمعتي
وصدق صديقي والعفاف مصاحبي … وبثي سميري والمعالي حبيبتي
وصبري معيني واعتمالي مسامري … وعلمي أنصاري وسلمى وسيلتي
وفقري غناي واشتغالي فراغتي … ومالي تجريدي وكنزي قناعتي
وحزمي وعزمي صاحباي ومركبي … جناني وتفويضي إلى الله جنتي
فلا تحملوا ضير محلي بعفوه … ولا شافع لي غير إخلاص نيتي
وما شبت من عد السنين وإنما … خطوب صروف الدهر شيبن لمتي
تولى لئن ولى الصبى أو أتى النهى … فقد أخذت مني الليالي وأعطت
تجرعت أحداث الزمان وذقتها … بطعم جناها حلوة بعد مرة
فلم أر في الدنيا أشد نكاية … بقلب محب من فراق أحبة
فدونكموها يا بني الفهم فاشربوا … مطاوي فحواها نكتة بعد نكتة
لعلكم أن تدركوا الفوز بالمنى … إذا ما فهمتم ما حوت من بديعة
وإن أخطأت طرق الضلال فإنكم … أضاء لكم مصباح نور طريقتي
خذوا درة منها تبين شأنها … تود الدراري حسنها لأشعة
أتتكم بأدواء لها لا طبيبة … مشرقة تطفي سنا المغربية
تبين لأعمى عين الذكي وتذهب … الغشاوة منها عليلا فذكلة
وكم ميت أحييت وتحيي بردها … عليه قوى روح له بعد فرقة
أتت تتهادى كأنها غادة … عراقية بصرية عامرية
لها أرج مسكي لصفحة نعتها … على أنها سلطان كل قصيدة
وبينات لا فارضية علها … إذا ما بدا أخفى سنى الفارضية
تخال أسماعنا منها خلال حروفها … كواكب تبدو في حنادس ليلة
كأن قوافيها ورصف بيوتها … وما ضمنته من شريف فضيلة

عقود لآلٍ رُصّعت بزبرجد ... كزهر نجوم او كازهار روضة
وليست اذا اعددتها بطويلة ... يمل به الراوي ولا بقصيرة
ولكنها ست ثم نظمها ... بيبواس في خلال التاريخ هجرة
خذوها هنيئا يا اخلاء واعلموا ... بما قلته فيها بصدق طوية
فكم لي بها فضل عليكم ومنة ... ولله كم فضل علي ومنة
سعيت بجد بالغ لذوي الحجى ... بكشف معان كم عيون قذا
فان كنت في سعيي مصيبا فبالحرى ... والا فهذا كان مقدار طاقتي

اوحد الموحدين محيي الدين محمد بن علي العربي الحاتمي الطائي الاندلسي قدس سره

ازعاظمان فضل وجود بوده ، و از حضيض تعلقات و قيود باوج اطلاق
و شهود صعود نموده ، و نسبت خرقه وي بيك واسطه بخضر عليه السلام
ميرسد و خضر بموجب تصريح مولانا قطب الدين انصاري صاحب مكاتيب
خليفه حضرت امام زين العابدين است عليه السلام و شيخ ابو الفتوح
رازي در تفسير اين آيه كه قال فانها محرمة عليهم اربعين سنة يتيهون في
الارض روايت نموده كه حضرت خضر عليه السلام با بعضي از نظر يا فتگان در
كفته كه من از موالیان علي ام و از جمله مركلان بر شيعه او يم و از بعضي دروشيان
سلسله نوربخشيه شنيده شد كه هر يك از مشايخ صوفيه كه اظهار ملاقات
خضر نمايد باخر قه خود را باو منسوب سازد في الحقيقه اخبار از التزام
مذهب شيعه نموده و اشعار بعقيده خود در باب امامت فرموده كلام شيخ
در كتاب فتوحات بر وجهي كه سابقا مذكور شده در اعتقاد او بامامت و
وصايت ايمه اثنا عشر نسبت بسيد بشر صلوات الله عليهم صريح است
و در عنوان فص هارون از كتاب فصوص ايماني دقيق بحديث منزلت
فرموده و در رساله عقيده مشهوره خود ذكر ايمان بامامت خلفا راطي
نموده و اشارتي لطيف بوجوب اعتقاد امور واقعه در روز غدير كه از اعظم
تعيين خلافت حضرت امير ست فرموده انجا كه گفته و وقف في حجة الوداع
على كل من حضر من اتباعه فخطب وذكر وخوف وحذر ووعد واوعد

تا آنجا كه گفته ثم قال صلى الله عليه واله وسلم هل بلغت فقالوا بلغت يا رسول الله
فقال صلعم اللهم اشهد و در باب سيصد و شصت و ششم از كتاب فتوحات
صفات حضرت مهدي صاحب الامر عليه السلام و علامات ظهور او را چنانچه
علماي اماميه در كتب خود ذكر نموده اند تقرير فرموده و گفته كه مذاهب مشهوره
از روي زمين محو خواهد نمود و اسعد ناس بآنحضرت شيعه گوفه خواهند بود
و عبارت او اينست ان لله خليفة يخرج من عترة رسول الله ولد فاطمة يواطي
اسمه اسم رسول الله جده الحسين بن علي بن ابي طالب يبايع بين الركن والمقام
يشبه رسول الله صلى الله عليه وآله في الخلق بفتح الخاء وينزل عنه في الخلق اسعد الناس به اهل الكوفة يقسم المال بالسوية ويعدل في الرعية يضع الجزية ويدعو الى الله بالسيف ويرفع
المذاهب من الارض فلا يبقى الا الدين الخالص اعداؤه مقلدة العلماء اهل الاجتهاد لما يرونه
من الحكم بخلاف ما ذهبت اليه ائمتهم فيدخلون كرها تحت حكمه خوفا من سيفه يفرح به
عامة المسلمين اكثر من خواصهم يبايعه العارفون من اهل الحقائق عن شهود وكشف
تعريف الهي له رجال الهيون يقيمون دعوته وينصرونه ولولا ان السيف بيده لافتى
الفقهاء بقتله ولكن الله يظهره بالسيف والكرم فيطيعون ويخافون ويقبلون حكمه
من غير ايمان بل يضمرون خلافه ويعتقدون فيه اذا حكم فيهم بغير مذهب ائمتهم انه على ضلالة
في ذلك الحكم لانهم يعتقدون ان اهل الاجتهاد وزمانه قد انقطع وما بقي مجتهد في العالم
وان الله لا يوجد بعد ائمتهم احدا له درجة الاجتهاد واما من يدعي التعريف الالهي بالاحكام
الشرعية فهو عندهم مجنون فاسد الخيال لا يلتفتون اليه انتهى و جناب سيادت مآب
شهيد المتاخرين سيد محمد نوربخش نور الله مرقده كه جامع علوم ظاهري و باطني
بوده عقيده شيخ بر وجه تمام نموده و در بعضي از مكاتيب مشهوره خود فرموده كه شيخ
محيي الدين در لخفاي محبت آدم اولياء علي مرتضى عليه الصلوة و السلام مقلد بوده
چرا كه ملك شام جاي متعصبان است و شيخ را دشمنان بسيار بوده اند كه قصد قتل
وي داشتند بواسطه معويه و يزيد و بني امية عليهم اللعنة و في همان اعتقاد كه اهل
شام داشتند و همان عبارت و القاب كه ايشان نام بكرد شام كرده باشد الا
آنها ما بين باشد در تقيه و مرغ حضرت چنين اظهار كرده ان جايز است والا

جناب شیخ که در مدایح آل طاها واقع شده این دو بیت در کتاب تحفة
الاحبا مسطور است شعر رایت ولائی آل طاها وسیلة
علی رغم اهل البعد تورثنی القربی فما طلب المبعوث اجرا علی الهدی
بتبلیغه الا المودة فی القربی حضرت شیخ قدس قائلان بوحدة وجود
و کجیه طایفان مشهد شهود است و شیخ علاء الدوله سمنانی با بیوت
فضاعی که میدانی در بسیاری از حواشی فتوحات بعز رکی شیخ اعتراف
نموده و نیکو در خطاب بوی نوشته که ایها الصدیق و ایها المقرب
و ایها الولی و ایها العارف للحقانی اما او را در این معنی که حضرت
حق را وجود مطلق گفته تخطیه کرده و لیس هذا اول قارورة کسرت
فی الاسلام چه بسیاری از علمای شام نیز تکفیر و تضلیل شیخ محیی الدین
کرده اند در قول بوحدت وجود و اینکه وجود خالق همان وجود مخلوق است
و دراینکه عبادت اصنام عبادت حق است بلکه هر که عبادت بت میکند
عبادت خدا کرده و دراینکه رسل استفاده معرفت از خاتم الاولیا میکنند
و دراینکه اهل نار تنعم و لذت دارند در نار و دراینکه عذاب کفار
منقطع خواهد شد و پوشیده نماند که ممکن است توجیه این سخنان
بوجوهی که ملایم شریعة مطهره باشد و بالجمله حکم باینکه وجود خالق
وجود مخلوق است مستلزم حکم باتحاد خالق و مخلوق نیست تا
کفر لازم آید زیرا که جمعی از متالهان ارباب حکمة و کلام بر آن رفته اند
که وجود حقیقة حضرت حق سبحانه است و وجود ممکنات عبارت
از انتساب ایشان است بانحضرت و میگویند که قولنا زید موجود
بمنزله قولنا ماء مشمس است چنانکه علامه دوانی در حاشیه ذوق
المتالهین از حاشیه قدیم بر تجرید بتحقیق آن نموده اند پس حاصل کلام
شیخ موحد حکم بوحدة وجود باشد چنانچه از متالهین اهل اشراق
بان گرویده نه حکم بوحدة موجود نیز چنانچه مودود فهمیده و میتوان گفت
که مقصود از قول شیخ که عابد صنم عابد خداست آن باشد که معبود مقصود

بعبادت

عبادت خداست و صنم بمنزله قبله است چنانکه بعضی از قدما بر آن رفته اند
که صنم خداست تعالی الله عن ذلک علوا کبیرا و دو رؤیت که عرض
اوا از اهل نار که ممتنع اند در نار و ملائکه موکل باشد نه اشخاص معذبین ایضا
بعضی از متاخرین تحقیق نموده اند که اشیا را دو جهت است یکی جهت وجودی
که قول خدای تعالی انما امره اذا اراد شیئا ان یقول له کن فیکون حکایت
آن جهت است و ایشان از آن جهت سامعیت وجودی مر خطاب کن را
بحسب آن سماع اهتزاز و طربی اما چنانچه از احوال بر جهت شعور و اشعار
نرسید و چنانکه جمیع حیوانات معانی از خود درنمی یابند و درنمی توانند یافت
و یکی جهت شعوری که اگر در آن جهت منسوب باشد اگر دانستن یا بالفعل
یا بالقوه شعور باشد و این از خود در یابند یا در توانند یافت شیخ محیی الدین
مکاشف گشته بنزولات کفار از جهت وجودی و ایشان از مهتز یافته بطرب
خطاب جهت وجودی و آن جهت را مرتبه تنعم و سرور و انقطاع عذاب
ایشان گفته و حاصل کلام شیخ در باب تفضیل جهت ولایت نبی بر جهة نبوت
او آنست که نبی بجهة ولایت استفاضه از حق تعالی مینماید و از جهتی
که با او متوجه جانب حق است افضل است از جهتی که بان متوجه جانب خلق
و تکفیر شیخ بسبب این سخن محل نظر است و ایضا میتواند بود که مراد شیخ
بولی افضل خاتم الولایت مطلقه و خاتم الولایت مقیده که حضرت امیر
المؤمنین و مهدی صاحب الزمان علیهما السلام باشد و مراد از نبی
مفضول ماعدای حضرت خاتم النبیین صلعم باشد و تفضیل ایشان
ولی بر ماعدای پیغمبر صلوات الله علیه و آله موافق مذهب بعضی از فرق
شیعه امامیه است و تحقیق و تفصیل از او وجوهی که ملایم ذوق صحیح و
عقل صریح است در بعضی از مؤلفات خود ذکر نموده ایم و خلاصه آن اینست
که هر یک از انبیا و اولیا بر ما سبق بهما سعد تقدم صوری بر مراتب کمالات
خود از فیض روحانیة پیغمبر ما صلی الله علیه و آله اقتباس مینموده اند
و از مشاهده مقامات شهودیه و احوال ملکیه حضرت ختمیه محجوب

بوده اند و اولیای آنحضرت بکمال جمعیت و اطلاع بر حقایق و کمالات شهودی
او نیز فایز گشته اند پس میگوید که افضل از ان انبیا باشند و بالجمله آن ولی
که مشاهدهٔ او اتم و جمعیة او اکمل و دایرهٔ او اوسع و اطلاع او اقوی باشد
باید که افضل از نبی محجوب از مشاهدات جمعیة باشد تا فایق گردد که یکی از ین
اولیا تواند بود که بواسطهٔ ملاحظهٔ احوال جمعیهٔ محمدیه حاوی مقامات
اولوا العزم باشد پس اکمل از اولوا العزم نیز باشد و ظاهر است که بواسطهٔ
تقیه تصریح بتخصیص و تقیید ولی ننموده و طریق اطلاق و اجمال پیموده
اگر گویند اطلاق مودی بتکفیر است و تقیید مقتضی برفض و تبدیع و لعن
از اول اولیاست گوییم این تقیه و خوف از اهل سنت است و ایشان از غایت
تعصب و ضلالت که از جزیی متظاهر بفسق را حامی و پشت و پناه اند و با شیعه
متقی باکشتن و سوختن همراه اند بغایتی که اگر در ولایت شام که محل هجوم ابنیه
شوم و تابعان رسوم ایشان بوده و هست و در ماوراء النهر که در زمان ان
فراعنه مفتوح گردیده و احکام مبتدعه و رسوم مخترعهٔ آن قوم با ایشان رسیده
اگر کافری گوید محمد رسول خدا است متعرض او نمیشوند و اگر مسلمانی گوید علی
ولی خدا است او را برفض منسوب میسازند و در معرض قتل و سوختن میاندازند
با آنکه خواجه بهاء الدین نقشبند را که شیخ ایشان است بجان نذر و بر وجود بسته ولی خدا
میگویند و استمداد برکات از باطن تیرهٔ او میجویند و موید این است آنکه
ابوبکر بیهقی در کتابی که در مناقب شافعی تالیف نموده آورده که امام شافعی
گفت که جماعتی صبر نمیکنند بر شنیدن منقبتی یا فضیلتی که ذکر میکنند
در شان اهل البیت و هرگاه شنیدند که کسی از ین مقوله چیزی ذکر میکند میگویند
تجاوز کنید از ین که این حدیث روافض است امام شافعی بدان وقت این ابیات
انشا نمود شعر اذا فی مجلس نذکر علیا ٭ و سبطیه و فاطمة الزکیة
یقال تجاوزوا یا قوم هذا ٭ فهذا من حدیث الرافضیة ٭ هربت الی المهیمن من اناس
یرون الرفض حب الفاطمیة ٭ و موید است نیز آنکه اگر کسی در بلاد ایشان بزنا که
بواسطهٔ آنکه در هیچ شریعتی حلال نبوده مبادرت نماید متعرض او نمیشوند و اگر اقدام

بنکاح متعه نماید که خدا و رسول او حلال کرده اند و عمر خلافاً علی الله و رسوله حکم
آن نموده بواسطهٔ آنکه فعل آن نزد ایشان علامت رفض و تابعیت خدا و رسول و اهل
البیت است در کشتن آنکس سعی مینمایند چنانکه شیخ محمد بن ابی جمهور در بعضی از مولفات
خود آورده که شخصی از سنیان در دمشق همسایهٔ زنی بیوه بود و مشاهده نمود که
مردی غریب همه روزه بخانهٔ آن زن آمد و شد میکند ازو پرسید که وجه آمدن تو بخانهٔ این زن
چیست گفت او را نکاح متعه کرده ام چون آن شخص سنی این سخن ازو شنید عرق عصبیهٔ او
بجوش آمده فی الحال او را بگرفت و بدکان بازار آورده و فریاد کرد که بیایید ای مسلمانان
که رافضی مستحل متعه را گرفته ام و از هر طرف جمعی کثیر از سنیان برو جمع شدند و آن
غریب بیچاره را گرفته پیش قاضی بردند قاضی پرسید که با این مرد غریب چکار دارید
گفتند میگوید که من زنی را که همسایهٔ فلانست بنکاح متعه کرده ام پس یکی از نایبان
قاضی که در باطن حال شیعی مذهب بود برخاست و بقاضی گفت که مرا اذن دهید
که در خلوت ازو اقرار بگیرم قاضی او را اذن داد و آنگاه نایب او را بخلوت برد و با او
گفت که اگر خلاص خود را میخواهی باید که پیش قاضی بگویی که زنا کرده ام و بعد از آن نزد قاضی
آمده گفت که این مرد غریب مظلوم است و آنچه او میگوید غیر آنست که این جماعت میگویند
پس قاضی صورت حال را از آن مرد پرسید و چون او بتعلیم نایب اعتراف بزنا نمود
قاضی او را رها کرد و آن جماعت که او را آورده بودند دست ازو برداشتند و اظهار
معذرت نمودند که ما ازو شنیده بودیم که میگفت متعه کرده ام و اگر میگفت زنا کرده ام
متعرض او نمیشدیم آنگاه آن جماعت متفرق شدند و آن مرد غریب بیچاره بواسطهٔ اعتراف
بزنا از شر ایشان خلاصی یافت و لله در القایل شعر زناکم تعفون عنها و تلین أ
الکم من المستمتعین تنقم ٭ و از بعضی ثقات شنیده که در مبادی سلطنت سلطان
جلال الدین محمد اکبر پادشاه غازی مخدوم الملک هندی که مخدوم گروه مروانیان
بود بکشتن بعضی از کرماء شیعه که در ملازمت آن پادشاه بود فتوی داد تا آنکه
میر حبشی تربتی و میرزا مقیم هروی را کشتند و ملا غزالی مشهدی از مشاهدهٔ
آن حالت خایف و مضطرب شده بخدمت ملا قاسم کاهی مشهور که صوفی سالکی
بود و طایفهٔ جغتای معتقد او بودند رفت و صورت حال را عرض نموده التماس

الناس تدبیر حجت خود از وی نمود ملا قاسم گفت تدبیر آنست که تو بتو باشد ...

شیوه الحادکی تا از ضرر این طایفه ایمن شوی و از جمله سخنانی که مناسب این

مقام است آنکه شیخ علاء الدوله در بعضی از تعلیقات خود گفته که در اثنای مطالعه

کتاب فتوحات و ملاحظه آن باین عبارت رسیدم که سبحان من اظهر الاشیاء

وهو عینها این نوشتم برکنار او ان الله لا یستحیی من الحق ایها الشیخ لو سمعت

احدا انه یقول فضلة الشیخ عین وجود الشیخ لا تسامحه البته بل تغضب علیه

فکیف یسوغ للعاقل ان ینسب هذا الهذیان الی الملک الدیان تب الی الله توبة

نصوحا لتنجو من هذه الورطة الوعرة التی یستنکف منها الدهریون و

الطبیعیون والیونانیون والسلام علی من اتبع الهدی و مخفی نماند که این شیخ

و تقبیح بوجوه متعدده مدخول و معلول است زیرا که محتمل است که لفظ

عینها بعین منقوط و یاء موحده بعد از یای مثناة بصیغه ماضی باشد

معنی این باشد که سبحان الذی اظهر الاشیاء وهو عینها و اخفاها ... و اکثر

تعالی انها ذاتا واقعا یعنی آن سکر و سوای وجه او چیزی نیست که کل شیء هالک الا وجهه

بر خفا اشیاء الباب ... باشد و از دیوار ... کردی ... و اگر تسلیم

داریم که عبارت بر وجهی است که ... تسلیم نمی‌داریم که مرجع ضمیر لفظ الله

باشد بلکه مرجع ظهوریست که از لفظ اظهر مفهوم می‌شود و مثل این عبارت در کلام

فصحا شایع است بلکه آیه کریمه اعدلوا هو اقرب للتقوی ... واقع است

و اگر تسلیم داریم که مرجع لفظ الله است میگوییم که لفظ عین را معانی بسیار است

و چرا نتواند بود که مراد از عین اینجا معنی دیگر باشد که مستلزم کفر نباشد

و بالجمله لفظ عین را اطلاق میکنند بر هفتاد ... از جمله ... یکی آنست ...

آن از معانی که اهل ... تفصیل آن نموده اند و هر گاه در این عبارت ...

را حمل بر معنی ... کنیم اشارت خواهد بود بمعنی که ساری در جمیع ذراری

باری است و اگر حمل بر معنی ... کنیم اشارت می‌شود بآنچه ... نفسنا ...

خلق جدید و این معنی است در غایت لطافت زیرا که مستغرات ... آیکه

آب ... و ... بسبب ... و ابدا ... ظاهره با ناصیه خدای

باقی اند و از مدد فیض بلکه لحظه از ایشان منقطع شود تمامی فانی میشوند ...

شد که منشاء ایراد عدم فهم مراد شیخ است که کمال صورت کلام شیخ بنظر ... رسید

و متوجه طریقه دیگر گردیده سوفا گر آن روی ... کنند بکفار ش ...

کان میخ خانست که ... کدام است • و ایضا سخن شیخ در روضه ... کشف

صحیح و ذوق صریح است نه دلیل عقلی یا مقدمات نقلی و حضرت میر سید شریف در

حاشی تجرید میفرماید ان قلت ماذا تقول فیمن یری ان الوجود مع کونه عین

الواجب غیر قابل للتجزی والانقسام قد انبسط علی هیاکل الموجودات یظهر

فیها فلا یخلو عنه شیء من الاشیاء بل هو حقیقتها و عینها و انما امتازت و

تعددت بتقییدات و تعینات اعتباریة و یمثل ذلک بالبحر و ظهوره فی صورة

الامواج المتکثرة مع انه لیس هناک الا حقیقة البحر فقط قلت هذا طور وراء

طور العقل لا یتوصل الیه الا بالمشاهدات الکشفیة دون المناظرات

العقلیة وکل میسر لما خلق له و اما آنچه شیخ علاء الدوله در آخر گفته اند که اگر کسی

گوید که فضله شیخ عین وجود شیخ است غضب خواهد فرمود و مسامحه نخواهد

نمود تمثیلی است بغایت نامستوی بفضله نادر ... زیرا که ارباب توحید

اگر معیت حق را با اشیاء چون معیت جسم بجسم دارند این فساد لازم آید اما

معیت بزعم ایشان چون معیت وجود است بماهیات و ... نیست

بخلاف معیت شخص بافضله که از قبیل معیت جسم است بجسم داو بان ...

میتوان نمود و ایضا نحو دنی وجودات ممکنات است که آثار وجود حق اند و

اثر شی فضله آن شی نمی‌باشد تا تمثیل و تنظیری که نموده اند درست باشد

لهذا اگر کسی شیخ علاء الدوله را نهی که کتاب نموده فضله نشست غضب خواهد

نمود و مسامحه و تجوز را تجویز نمی‌نمود و بالجمله امثال این کلمات بر ایشان نه

لایق بعلو شان ایشانست دیگر چه گوید و چه نویسد درویشی درویشانست

صاحب نفحات آورده که بعضی از اهالی عصر که سخنان هر دو شیخ را تتبع بسیار

کرده بود و بهر دو اعتقاد و اخلاص تمام داشت در بعضی از رسایل خود نوشته است

که در حقیقت توحید میان ایشان خلافی نیست و تخطیه و تکفیر شیخ علاء الدوله

شیخ را قدس سره راجع بآن معنی است که وی از کلام شیخ فهم کرده نه بآن معنی
که مراد شیخ است زیراکه وجود را سه اعتبار است یکی اعتبار وی بشرط شیء که
وجود مقید است و دوم بشرط لا شیء که وجود عام است و سیوم لا بشرط شیء
که وجود مطلق است و انکه شیخ قدس سره ذات حق را سبحانه وجود مطلق
گفته است بمعنی اخیر است و شیخ علاء الدوله آنرا بر وجود عام حمل کرده و در نفی
و انکار آن مبالغه نموده با وجود انکه خود باطلاق وجود بر ذات بمعنی اخیر اشارت
کرده است چنانچه در بعضی رسایل فرموده است که الحمد لله علی الایمان بوجوب
وجوده و نزاهته عن ان یکون مقیدا محدودا او مطلقا لا یکون بلا مقیدا
و وجود چون مقیدی محدود نباشد و مطلقی نباشد که وجود وی موقوف
باشد بر مقیدات ناچار مطلق خواهد بود لا بشرط شیء که هیچ یک از تقید و عموم
مشروط نباشد و قیود و تعینات شرط ظهور وی باشد در مراتب نه شرط وجود
او فی حد ذاته و نزاعی که میان شیخ علاء الدوله و شیخ عبد الرزاق کاشی واقع شده
آن نیز ازین قبیل تواند بود و اکثر طایفه صوفیه موحده چنانکه حکم بعینیه
اشیا میکنند و همه را وجود حق و هستی مطلق میگویند حکم بغیریت اشیا نیز
از ایشان واقع است و اشیا را غیر حق گفته اند که نه عین اوست و نه غیر او
چنانکه شیخ در فصوص اشارت باین عبارات و اطلاقات کرده و [illegible]
[illegible] مولانای رومی نیز فرموده نظم گاه کوه قاف و گه عنقا شوی
گاه خورشید و گهی دریا شوی * تو درین باشی نه آن در ذات خویش
ای برون از وهمها و بیش بیش * و چنین نیز میگویند که طریقه اعتدال در
توحید اینست نظم که جهان پرتویست از رخ دوست * جمله کاینات سایه اوست
نظم هر آن چیزی که در عالم عیانست * چو عکسی ز آفتاب آن جهانست
رباعیه ای جلوه گر از جمال جانان همه تو * مقصود دل و از روی جان همه تو
اعیان همه آینه و عکس رخ خویش * بنموده در آیینه اعیان همه تو و مراد
ازین اطلاقات باعتباریست از تشبیه و تنزیه و جمع و تفصیل و نظیر
بعضی از حیثیات بر بعضی حیثیات و لهذا در کلام ایشان تناقض ابیاد

کما لا یخفی علی المتتبع لکلامهم و المتفطن لمرامهم و از آن جمله است این نظم عربی
که بعضی از موحدان قال منسوبست نظم یا تجلی الظهور و الاشراق
کیست جز تو در انفس و آفاق * لیس فی الکائنات غیرک شیء
انت شمس الضحی و غیرک فی * دو جهان سایه است و نور تو یافت
سایه را ما بید ظهور تو فی * حرف ما و من از دو لب بیرون
محو کن غیر را و جمله تو باش * خود چه غیر و کدام غیر اینجا
هم تو سوی تست سیر اینجا * در بدایت [illegible] نیست رجال
در نهایت بسوی تست آمال * اللهم انت السلام و منک السلام و الیک یرجع
السلام یافعی در ارشاد گوید که شیخ عز الدین عبد السلام دمشقی گفتی شیخ
زندیقست روزی بعضی یاران او گفتند ما میخواهیم قطبی را ببینیم او اشارت بشیخ
کرد گفتند تو طعن در وی میکنی گفت آن برای محافظت ظاهر شرعست نظم
گر بر زنان مرشد مرشد چه تفاوت * در هیچ سری نیست که سری ز خدا نیست
در صومعه را صدقه ز خلوت صوفی * جز گوشه ابروی بتو محراب دعا نیست
ولادت شیخ محیی الدین در هفدهم رمضان سنه ستین و خمسمایه بوده و وفات
او شب جمعه بیست و دوم ربیع الآخر سنه ثمان و ثلثین و ستمایه و قبر او در ظاهر
دمشق در موضعی که آن را بصالحیه موسوم و مشهورست الشیخ العارف الکامل
صدر الدین القونوی قدس سره کنیت او ابو المعالی است جامع بوده میان
علوم ظاهری و باطنی عقلی و نقلی میان او و سلطان المحققین خواجه نصیر الدین
محمد طوسی رحمه الله [illegible] اسئله و اجوبه واقعست و مولانا قطب الدین علامه
شیرازی در حدیث شاگرد اوست و با شیخ سعد الدین حموی بسیار صحبت داشته
و از وی سؤالات کرده صاحب نفحات گوید او نقاد کلام شیخ است مقصود شیخ در مسئله
وحدت وجود بر وجهی که مطابق عقل و شرع باشد جز بر تتبع تحقیقات او و فهم آن
کما ینبغی میسر نشود و ویرا مصنفاتست چون تفسیر فاتحه و مفتاح الغیب و
نصوص و نفحات الهیه که بسیاری از واردات قدسیه خود را در آنجا درج کرده
و سید الناظمین حیدر بن علی الآملی در جامع الاسرار ذکر کرده که شیخ [illegible]

کتاب و رساله خود را حواله بمهدی صاحب الزمان علیه السلام نموده و این معنی
ناشی از آنست که دانسته که معدن ولایت ابا عن جد تا پیغمبر صلوات الله علیهم
آنحضرت علیه السلام است میان شیخ و مولانا جلال الدین رومی قدس سرهما
اختصاص و محبت و صحبت بسیار بوده است روزی مجلس عظیم بود و اکابر
قونیه جمع و شیخ صدر الدین بر صدر صفه بالای سجاده نشسته بود حضرت
مولوی در آمد شیخ سجاده خود را بوی گذاشت مولوی ننشست و گفت بقیامت
چه جواب گویم که بر سجاده شیخ نشستم شیخ فرمود که یک گوشه تو بنشین و یک
گوشه من بنشینم حضرت مولوی آنرا نیز ابا نمود شیخ فرمود که سجاده که ترا
نشاید ما را نیز نشاید سجاده را برداشت و دور انداخت مولوی پیش از او
وفات کرده و وصیت نماز خود باو کرده رحمه الله تعالی **الشیخ العارف الکامل [illegible]**
عبد الرزاق الکاشی قدس سره جامع بود میان علوم ظاهری و باطنی صاحب
جامع الاسرار قدس سره با آنکه در مواضعی که با شیخ محیی الدین مخالفت افتاده بعد از
استدلال بر اختلال کشف شیخ عقلا و نقلا و کشفا میفرماید که و فوق کل ذی
علم علیم در بسیاری از مواضع شیخ عبد الرزاق را ثنا کنند و اعتراف بصحت کشف
او نموده و از خدای تعالی درخواست وصول بمقام او نموده و او را مصنفات
بسیارست چون تفسیر تاویلات و کتاب اصطلاحات صوفیه و شرح فصوص
الحکم و غیر آن با شیخ علاء الدوله سمنانی معاصر بوده و میان ایشان در قول
بوحدت وجود مخالفات و مباحثات غایبانه واقع شده و در آن باب بیکدیگر
مکتوبات نوشته اند و صورت آن کتابات در کتاب نفحات جامی مسطورست
و شیخ علاء الدوله بحسب ظاهر در آن مطلب بغیر از تعرض بارد و تحکم غیر وارد
کاری نکرده از جمله تحکمات ظاهره او آنکه شیخ عبد الرزاق ۷ که آن برهان بر نهج
مستقیم و طریق برهان نیست و او در جواب درشت پیش آمده و گفته که چون
سخن مطابق واقع باشد و نفس بآن اطمینان یابد و شیطان را مجال اعتراض نماند
کرد ما را کافیست خواه برهان منطقی باشد خواه مباحثی است خلاصه
جواب او ظاهرست بر هر که ادنی شعوری دارد آنکه هر گاه تالیف برهان بر

۷ بر برهانی که شیخ علاء الدوله در نفی وحدت وجود در کتاب عروه ذکر کرده اعتراض نموده

نهج قویم میزان مستقیم نباشد عقیم بلکه سقیم خواهد بود و طفلان را بران اعتراض
میرسد چه جای شیطان و نه مطابق واقع خواهد بود و نه موجب اطمینان و امثال
این سخنان از فقهای جامد سر میزند که علم منطق را بجهت انتساب بحکما مخالف
شریعت میدانند و نظر در آن را حرام میدانند بلکه چنانکه شهرزوری در تاریخ الحکما
از حکیم ابو علی عیسی بن زرعه نقل نموده امثال این سخن صادر نمیشود الا از کسی که در
غایت [illegible] طعن بر شریعت باشد زیرا که آن الت منطق را اعمال آن در بحث و استدلال نهج — فایده
بآن میشود که شریعت بطریق بحث و تحقیق ثابت نمیشود و اگر کسی که عامل شریعت است
بمنزله کسی باشد که بجای آنکه درهمی که در دست اوست ناسره است از نقادان روزگار
و صرافان بازار اعتبار میگرفته باشد و آن درهم را بکسی بنموده باشد که او را
معرفتی از جید و ردی و صحیح و سقیم نباشد مگر آنکه گویند مراد شیخ علاء الدوله
از این سخنان آنست که هر گاه حقیقه مدعی بکشف معلوم باشد از دلیل عقل بآن
نحو باشد چه دلیل آوردن این طایفه از برای استیناس طالبانست نه از برای مدعی
برانست و اعتقاد مولف آنست که این سخنان ظاهر الفساد بالاقبال نامقبول
ناصبی که بجای از میزان و نا عقلان کلام اوست باو نسبت داده و الله اعلم بحقایق
الغیب و الشهاده **الشیخ الزاهد الفیض الربانی شهاب الدین السهروردی**
قدس سره اگر چه کنیتش ابو حفص و نام عمر است لیکن از اولاد ابی بکر است
و صورت سلسله نسب او بطریق بدین وجه است که شهاب الدین ابو حفص عمر
ابن محمد بن السهروردی بن النضر بن القاسم بن محمد بن عبد الله بن عبد الرحمن بن
القاسم بن محمد بن ابی بکر و انتساب او در تصوف بعم وی ابو النجیب سهروردی است
و بصحبت بسیاری از مشایخ رسیده و صحبت با بعضی از ابدال در جزیره عبادان نمود
و خضر را علیه السلام دریافته و در وقت خود شیخ الشیوخ بغداد بود و ارباب
طریقت از بلاد دور و نزدیک استیفای حقایق و معارف از او میکردند ابن کثیر
در تاریخ خود آورده که در میان خلفای عباسی و ملوک آن زمان بعضی اوقات
طریقه رسالت بجا می آورد و او را اموال بسیار جمع شد و آنرا بفقرا قسمت نمود
و در وقتی که عزیمت حج نمود جمیع المحصوران فقرا با او همراه شدند و باهم طی

مروت و اعانت بجا آورد و در تاریخ مذکور نیز مسطور است که جناب شیخ
روزی در بغداد وعظ میگفت و در اثنای وعظ این بیت خواند که شعر
مافی الصحاب اخو وجد نطارحه ٭ حدیث نجد و لا صب نجاوره ٭ و از ذوق
ذوقی که شیخ را از تصور کمال خود دست داده بود مکرر آن بیت را میخواند
در آن اثنا جوانی عارف مجرد از حاضران بشیخ فریاد کرد که ای شیخ تا چند
اظهار کمال خود و نقصان حاضران میکنی والله که درین میان بعضی باشند
که راضی بهمزبانی تو نیستند چرا این ابیات در عوض آن بیت نخوانی شعر
مافی الصحاب و قد سارت حمولهم ٭ الا محب له فی الرکب محبوب ٭ کانما یوسف
فی کل راحلة ٭ والحی فی کل بیت منه یعقوب ٭ پس شیخ صیحه زد و از منبر
فرود آمد تا آن جوان را دریابد و در مقام عذرخواهی شتابد ناگاه از نظر
او غایب شد و در جای او کوی پرخون دید که در وقتی که شیخ آن بیت را
تکرار میکرد از بس که از وی غضب پای خود را بر زمین زده بود آن صورت
ظهور نمود و در رساله اقبالیه از شیخ علاء الدوله سمنانی منقولست که از شیخ
سعد الدین حموی پرسیدند که شیخ محیی الدین عربی را چون یافتی گفت بحر مواج لا
نهایة له گفتند شیخ شهاب الدین سهروردی را چون یافتی گفت نور متابعة النبی
صلوات الله علیه و آله فی جبین السهروردی شیء آخر و او را تصانیف بسیار است
چون عوارف و رشف النصائح و اعلام التقی که در اکثر از وی تقیه سنی کرده
و در رساله اعلام الهدی چنانکه از پیش گذشت صادق مجمل از وی سرزده
متعصبان اهل سنت آنرا دلیل رفض شیخ ساخته اند بلکه بر وجهی که بعد ازین
مذکور خواهد شد جمعی از مشایخ صوفیه مثل شیخ جامی محمد خبوشانی با او
خواندن آن رساله و حل آن عبارت در بلای عظیم افتاده اند و بالجمله هر
منصف صاحب شعور که در عبارت مذکوره اندک تامل نماید حدسی باید که
حال بر وجهی است که مذکور شد و ازین قبیل است آنچه شیخ محیی الدین اعرابی
در مقام اخفای مذهب و احتراز از تعیین مذهبی از مذاهب مختلفه معتقده
میگوید که کن فی نفسک هیولی لصور جمیع المعتقدات و لا ...

که در معتقدات و مذاهب مختلفه نقایض بسیار است و محال بودن اعتقاد
حقیقت نقیضین ظاهر و آشکار است و تحقیق شیخ محیی الدین و حجة الاسلام
غزالی و شیخ رضی الدین علی لالا که در پیش نیز ایشان است در کتب خود از وی تقیه
و کردن اهل سنت و جماعت و دور از احتیاط ایشان از آنسر وقت خود و اشتغال
بانکه ما سنت حکمی بکنیم چه جای انکه نعی یا دعای بد کنیم میگویند که عارف حقیقی
بدعای بد حکمی نکند برای انکه مضرت و اذیت که باکسی میرسد بخدای رسیده
و عارف نپسندد که خدای متألم شود چنانچه مولانا قطب الدین صاحب مکاتیب
گفته که ما دانیم که هر کس که اوصاف ایشان سایه از خود باشد چنانکه الم برآورده
روایت بنابر آنکه غالب مطلق است و الم غیر مغلوب را ما شده و شواهد این
جناب شیخ شهاب الدین قدس سره نود و نه سال عمر داشت و در سنه اثنتین
و ثلثین و ستمایة وفات یافت الشیخ الکبیر و البحر الغزیر ابو الجناب نجم الدین
الکبری قدس سره نجم الکبراء ٭ نیر الاصحاب ٭ قطب العرفاء منبع الآداب ٭ قد قال
له رسولنا فی الرؤیا اذ شاهده انت ابو الجناب ٭ نام شریفش احمد است
لقبش کبری و صحیح آنست که بنابر آن ملقب باین لقب شد که در وقت تحصیل
با هر طالب علم که بحث میکرد بروی غالب می آمد و بدین سبب او را طامة الکبری
لقب دادند بعد از آن بسبب کثرت استعمال طامه را انداختند کبری گفتند
و شیخ ولی تراش نیز از القاب آنجناب است و بسبب آن این لقب بوی اطلاق
کردند که نظرش بهر که می افتاد بمرتبه ولایت میرسید ٭ سک هو شد منظور
نجم الدین سکان اسرور است ٭ و کنیت شیخ قدس سره ابو الجناب بود و عم زاده
ابو اقبال سیستانی در رساله که مشتمل است بر سخنان شیخ رکن الدین علاء الدوله
سمنانی قدس سره آورده است که شیخ نجم الدین در اوایل جوانی بجهت استماع حدیث
از خوارزم که مولد او بود بهمدان رفت و چون از علمای حضرت حدیث یافت و
باسکندریه نیز اجازت حاصل کرد در وقت مراجعت نبی حضرت رسالت را
صلوات الله علیه در خواب دید و از آنحضرت استدعای کنیتی کرد حضرت رسالت
صلعم فرمود که ابو الجناب شیخ پرسید که ابو الجناب مخففه حضرت فرمود که لا

و در رد ما قیل بعضی از شیخ ظاهر است

چون از خواب درآمد از معنی آن کیفیت چنان فهم کرد که از دنیا اجتناب می باید
نمود لاجرم عنان خود را از علایق دنیوی مجرد ساخته در طلب مرشدی که
دست ارادت بوی دهد آغاز مسافرت نمود و بخوزستان رسیده در خانقاه
شیخ اسمعیل قصری پهلو بر بستر ناتوانی نهاده بیمن توجه شیخ از مرض نجات
یافته مرید وی گشت و مدتی در خدمت او بسلوک مشغول بود شبی بخاطر
خطور نمود که علم ظاهری من از شیخ اسمعیل زیاده است و از علم باطنی حظی تمام
یافته ام این معنی بر شیخ اسمعیل ظاهر گشته بامداد آنجناب را طلبید و گفت
برخیز و سفر کن که ترا بخدمت شیخ عمار یاسر می باید رفت شیخ نجم الدین دانست
که شیخ اسمعیل بآنچه بر خاطرش خطور نموده اطلاع یافته هیچ نگفت و بملازمت
شیخ عمار شتافته مدتی آنجا بسلوک مشغول گردید و چندگاه آنجا بود شبی
همان حدیث بر خاطرش گذشت و صباح شیخ او را گفت که برخیز و بمصر در پیش
روزبهان تا این هستی را بضرب سیلی از سر تو بیرون برد در نفحات از شیخ
نجم الدین منقولست که چون بمصر رسیدم روزبهان را در بیرون خانقاه
او دیدم که باب اندک وضو میساخت و بخاطر گذشت که ظاهرا شیخ نمیداند
که باین قدر آب وضو جایز نیست و چون شیخ از وضو فارغ گشت دست بر
روی من افشاند و بسبب قطرات آب وضو که از شیخ بر روی من رسید بیخود
شدم شیخ بخانقاه درآمد من نیز رفتم و آنجناب بشکر وضو مشغول شده
من بر پای ایستادم و از خود غایب شده دیدم که قیامت قایم شده و مردم را
می گیرند و بآتش می اندازند و بر ممر آتش پشتی بر زبر پشته نشسته هر کس
که میگوید که تعلق بوی دارم او را میگذارند ناگاه مرا بگرفتند و بجانب
آتش کشیدند و چون گفتم من از متعلقان ایشانم رها کردند لاجرم
بران پشته بالا رفتم و بر پایش افتادم سیلی محکم بر قفایم زد چنانکه بروی
در افتادم و گفت بعد ازین اهل حق را انکار مکن بعد از آن از غیب باز
آمدم دیدم که شیخ از نماز فارغ شده پیش رفتم و شیخ در شهادت همچنان
سیلی بر قفای من زد و همان لفظ بر زبان راند و بدان سبب عجب از

طبیعت من زایل گشت دیگر بار شیخ روزبهان مرا بخدمت شیخ عمار یاسر باز
گردانید و بوی نوشت که هر چند مس داری بفرست تا من زر خالص ساخته
باز پیش تو فرستم شیخ نجم الدین مدتی دیگر در خدمت شیخ عمار یاسر بسر برده
چون بدرجه کمال رسید رخصت یافت و بخوارزم شتافته بنیاد ارشاد کرد
و چون پیران حقیقی او منحصر در دوازده امام علیهم السلام بودند لاجرم در جانب
مریدان نیز رعایت عدد پیران نموده و چنانکه در تاریخ گزیده مسطورست
در مدت عمر دوازده مرید بیش قبول نکرد و تمامی ایشان از کبار اولیا بودند
چون شیخ مجد الدین بغدادی و شیخ سعد الدین حموی و شیخ رضی الدین علی
لالا و شیخ نجم الدین دایه و شیخ سیف الدین باخرزی و شیخ جمال الدین
گیلی و مولانا جلال الدین بها و امثال ایشان و قاضی میبدی در شرح دیوان
مرتضوی آورده که شیخ الکبرا گوید غبت فابصرت النبی صلی الله علیه و آله و علی
معه فبادرت الی علی فاخذت بیده و صافحته و لقنت کانی سمعت هذا
عن النبی المختار انه قال من صافح علیا دخل الجنة فجعلت اسأل علیا عن
هذا الحدیث اصحیح هو فکان یقول نعم صدق رسول الله صلعم من صافحنی
دخل الجنة شعر سقتنی حمیا الحب راحة مقلتی * وکاسی محیا من عن الحسن جلت
فهم حال سکری حال شکری لفتیة * بهم تم لی کتم الهوی مع شهرتی *
ومن مذهبی فی الحب ما لی مذهب * وان ملت یوما عنه فارقت ملتی نقلست
که در زمانی که سپاه مغول بجانب خوارزم توجه نمودند چنگیز خان و اولادش بر
علو مرتبه شیخ وقوف یافته بودند چند نوبت کس نزد آنجناب فرستاده التماس
کردند که از خوارزم بیرون رود تا آسیبی بذات فایض البرکات او نرسد اما
شیخ آن ملتمس را اجابت ننموده گفت در وقت آسایش و فراغت با این مردم بسر
برده ام چگونه جایز باشد که در زمان نزول رنج و عنا و حلول محنت و بلا از ایشان
مفارقت اختیار کنیم و چون آن لشکر قیامت اثر نزدیک خوارزم رسید شیخ
نجم الدین اصحاب خود را مانند شیخ سعد الدین حموی و شیخ رضی الدین علی لالا و
شیخ سیف الدین باخرزی که زیاده از شصت نفر بودند رخصت داد که از آن

بیرون روند ایشان گفتند چه شود اگر حضرت شیخ دعا کند تا این بلا از
اهل اسلام مندفع شود شیخ گفت این قضائی است مبرم بدعا علاج
نمی پذیرد آنجماعت گفتند پس مناسب آنست که با ما درین سفر موافقت نما[ید]
جواب داد که هفتاد سال در زمان خوشی با خوارزمیان مصاحب بوده ام
در وقت ناخوشی از ایشان تخلف کردن بی مروتی باشد و بعضی گفته اند که
در جواب گفت که مرا اذن خروج نیست و هم اینجا شهید خواهم شد و اصحاب
آنجناب را وداع کرده بهر طرف رفتند و روزی که کفار بشهر در آمدند شیخ
نجم الدین جمعی را که در خدمتش باقی مانده بودند طلبیده گفت قوموا علی اسم الله
نقاتل فی سبیل الله آنگاه برخواسته خرقه خود را در بر افکند و میان محکم
بست و بغل پر سنگ ساخته نیزه بدست گرفت روی بجنگ مغولان
آورد و برایشان سنگ میزد سنگها که در بغل داشت تمام شد و لشکر
مغول آنجناب را تیرباران کردند یک تیر بر سینه مبارکش آمد و چون آن
تیر بیرون کشید مرغ روح مطهرش بریاض بهشت مأوا گزید گویند شیخ نجم الدین
در آن وقت پرچم کافری را گرفته بود پس از انکه از پای در افتاده هیچ کس نتوا[نست]
که پرچم کافر را از دستش خلاص سازد و عاقبت کاکل کافر را ببریدند و لنعم ما
قیل نظم بر ندارند ملح کند ما دارند * دراز دستی این کوته آستینان بین
و نظم این معنی مولانا جلال الدین رومی نیز گفته است نظم
ما از آن محتشمانیم که ساغر گیرند * نی از آن مفلسکان که بز لاغر گیرند
بیکی دست می خالص ایمان نوشند * بیکی دست دگر پرچم کافر گیرند
قال غوث المتأخرین السید محمد النوربخش فی شجرته ان الشیخ نجم الدین
الکبری الخیوقی قدس سره صحب عمار بن یاسر و روزبهان الفارسی الکبیر
المتوطن بمصر و لحجا الموصلی والقاضی الامام ابن العصر وکان یقول اخذت علم
الطریقة عن روزبهان و العشق عن القاضی الامام ابن العصر الدمشقی و علم
الخلوة و العزلة عن عمار بن یاسر و الخرقة عن اسمعیل القصری و کان اکمل الاقطاب
المرشدین فی زمانه و اعلم العلماء بین اقرانه و هو صاحب الاحوال الرفیعه و المقا[مات]

والمکاشفات والمشاهدات وتجلیات الذات والصفات والسیر فی الملکوت
والطیر فی الجبروت والفناء فی الله فی عالم اللاهوت و مشربها التوحید والحقائق
والتصرف فی الاطوار القلبیة و ایصال الافاضات الغیبیة الی المسترشدین تشعب
منه سلاسل ولایته کثیر من الاولیاء واصل الارشاد وهو مجتهد فی علوم الظاهر
والباطن وله فی الارشاد وتربیة السالکین شان مخصوص به وقد صنف فی الشریعة
والطریقة والحقیقة کتبا کثیرة قتل غازیا فی خوارزم فی صفر سنة ثمان عشرة
وستمایة وکانت ولادته سنة اربعین وخمسمایة **الشیخ العارف المکاشف سعد الدین
الحموی قدس سره العزیز** نام وی محمد بن المؤید بن الحسن بن محمد حمویه است
از اصحاب شیخ نجم الدین کبری است قدس سره در علوم ظاهری و باطنی کامل است
و مصنفات بسیار دارد مثل سجنجل الارواح و کتاب محبوب و غیر آن و لفظها
او و انچه تلمیذ او شیخ عزیز نسفی در رسایل خود از وی نقل نموده از صحت عقیده
او خبر میدهد و کتاب محبوب او کتابیست مشتمل بر علم حروف و اشارات عجیبه
در ضمن دوایر و غیر آن که حل آن محول است بحضرت امام محمد مهدی صاحب الزمان عم
نموده و در آنجا فرموده که اطلاق اسم ولی بعد از حضرت پیغمبر صلوات الله علیه
مطلقا و مقیدا بر کسی جایز نیست الا بر حضرت امیر المؤمنین و اولاد معصومین
او علیهم السلام و لقد احسن من قال فی تایید هذا المقال نظم
هست چون تسمیه خطا چون بر بتان نام خدا * بر کسی غیر از تو اطلاق امیر المؤمنین
وقال الشیخ ایضا فی وصیته التی اوصی بها المریدین اعلموا اخوانی ایدکم الله
انی جربت الامور و اختبرت الظلمة والنور فشرعت فی سماع الحدیث مدة و
من المشایخ جملة من اهل خراسان والعراق واهل خوارزم و دونت فیه اجزاء
کلها و حصلت منه جملة فما رایت فی نفسی الا زیادة اهتشاش بحطام الدنیا
و زخرفها فمنعنی الله عن ذلک و شرعت فی علم الفقه والخلاف واللغة والنحو
و حفظت منها مقدار حوصلة اهل الزمان فما رایت فی نفسی الا الاشتراک مع العامی
واللغوی فسلب الله ذلک منی بفضله و سافرت مقدار خمس وعشرین سنة و انا
الیوم ایضا فی السفر فما وجدت الا المیل والهوی فعزمت علی ترکه و الفاصل الی

ما وجدت شیئاً اقرب الی الله تعالی من محبة الرسول وآله صلوات الله علیهم و
التسلیم والرضا بموارد القضا والحلول وترک الفضول وادخال الجمل والفصو[ل]
وترک التدبیرات المناسبة من العقول والحمد لله رب العالمین والصلوة
علی رسوله سیدنا محمد وآله اجمعین وشیخ عزیز نسفی در رساله تحقیق نبوت
وولایت ووحی والهام ذکر نموده که شیخ سعد الدین حموی میفرماید که پیش از محمد
در ادیان پیشین ولی نبود واسم ولی هم نبود واگرچه در هر دینی یک صاحب
[دعوت] بیش نبود اما دیگران که خلق را بدین وی دعوت میکردند جمله را انبیا میگفتند
در دین آدم چندین پیغمبر بودند که خلق را بدین آدم دعوت میکردند ودر دین نوح
ودر دین عیسی ودر دین ابراهیم علیهم السلام همچنین چون کار به پیغمبر ما صلوات الله
علیه وآله رسید فرمود که بعد از من پیغمبری نخواهد بود تا خلق را بدین دعوت [کند]
بعد از این کسانی که پی رو من باشند نام ایشان اولیاست واین اولیا خلق [را]
بدین من دعوت کنند واسم ولی در دین من پیدا آمد وحق تعالی دوازده [کس]
از دین محمد نایبان محمد کرد اینه والعلماء ورثة الانبیاء در حق این دوازده
کس فرمود وعلماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل در حق ایشان نیز فرمود بنزدیک شیخ
ولی در امت محمد صلوات الله علیه وآله همین دوازده کس بیش نیست و ولی آخرین
که ولی دوازدهم باشد مهدی صاحب زمان است انتهی کلامه رحمه الله تعالی
واز جمله اشعار حقایق شعار شیخ بزرگوار یک رباعی که حل آن بر اکثر اهل ظاهر
دشوار مینماید مذکور میسازد وحل آن بقدر فهم قاصر می پردازد رباعی

کافر شوی ار زلف نگارم بینی ۞ مومن شوی ار عارض یارم بینی
در کفر سیاوید ودر ایمان منکر ۞ تا عزت یار وافتقارم بینی

مخفی نماند که مشایخ طریقت قدس الله اسرارهم از ممکن تعبیر بزلف مینمایند واز واجب
تعبیر بوجه وعارض میفرمایند واین تفسیر وتعبیر مبنی بر تشبیهی است که ایشان
کرده اند ووجه شبه ظاهر است چه همچنانکه زلف معشوق پریشان است
وغارتگر جمعیت درویشان کثرات اعیان ممکنه بسبب احتیاج بوجود وسایر کمالات
در غایت پریشانی ونهایت سرگردانی است وحاصل بیت دوم آنست که خود را از

غبار ظلمت لوازم امکان بفضای عالم شهود وعیان برسان وحق سبحانه وتعالی را
در عین جمع که شهود حق است بدون خلق ومرتبه بی نیازی او از کفر وایمان
مشاهده نمای تا عزت وغلبه حق را مشاهده نمائی وافتقار واضمحلال اقدار
امکانیه در پرتو آفتاب احدیت معاینه فرمائی اطفِ المصباح فقد طلع الصباح
عمر شریف شیخ شصت وسه سال بوده ودر روز عید اضحی سنه خمس وستمایه از دنیا
رحلت وقبر منور او در نجاباد خراسان است الشیخ العارف الکامل مجدود
بن آدم السنائی الغزنوی قدس سره از اشراف روزگار وکبرای شعرای صوفیه عالی
مقدار است بهمه زبانها ستوده ودر مشرب فقر از اصحاب سید حاجی خاص
مخصوص بوده اکابر صوفیه سخنان او را باستشهاد در مصنفات خود آورده اند
ودر لطافت وعذوبت بی نظیر شمرده اند مولانا جلال الدین رومی با وجود
کمال فضل خود را از متابعان شیخ سنائی میداند ومیگوید نظم

عطار بود شیخ وسنائی است پیش رو ۞ ما از پی سنائی وعطار آمدیم

ودر موضع دیگر میگوید

ترک جوشی کرده ام من نیم خام ۞ از حکیم غزنوی بشنو تمام

ومولانا شرف الدین مشهدی که از متأخران اهل حال است
در مدح او گوید نظم

کم بود آنکه زو کوفت کوس در غزنین
کبود آنکه علم برافراشت در غزنین ۞ محیط فقر سنائی که از حد بقا دلی
توان گرفت عروس از حجاب ... ۞ چه رازهاست در آن نامه حکیم متین
چه گنجهاست در آن دفتر کمال دفین ۞ ز ابتدای جهان تا بانقراض سپهر
ز صبح اول آفاق تا بشام پسین ۞ درین گروه چو او نیست هیچ خورده بزرگ
درکیانه ازو نیست هیچ در دهین

در طریقت مرید خواجه یوسف همدانی است
ودر محبت خاندان نبوت از فدائیان همدانی کتاب حدیقة الحقیقه ودیوان
قصاید ومقطعات از برکات او در مذهب حق جعفری ومشرب توحید وفقر
گشته دلیلی قاطع وبرهانی ساطع است علو همت واعراض او از دنیا وما فیها
تا حدی بود که سلطان بهرامشاه غزنوی میخواست که همشیره خود را بنکاح
شیخ درآرد ابا نمود وعزیمت حج کرده بخراسان آمد ودرین باب در عهد نقیبه

میگوید نظم من نه مردِ دُن و درو جاهم ٭ بخدا کر کنم و کر خواهم
کر تو تاجی دهی ز احسانم ٭ سر تو که تاج نستانم ٭ و در نفحات مسطور است
که یکی از ارباب جاه و جلال را عزیمت آن بوده که بملازمت و زیارت شیخ
رود شیخ مکتوبی بوی نوشته مشتمل بر لطایف ان اجمله انکه این
داعی را عقل و روح در پیش خدمتست و لیکن بنیه ضعیف دارد که طاقت
تفقد و قوت تعهد ندارد ان الملوك اذا دخلوا قرية افسدوها كلا تنه
منذر بی چه طاقت بارگاه جبّاران دارد و شیر زرد تا بر چه تاب پنجه شیران
دارد باری عز اسمه دامنکه هر بار که سرا پردهٔ حشمت ایشان در پی خطه
زدند حاجت آمده است این ضعیف منزوی را رخت عافیت بغربت
کشیدن بردن و بضاعت قناعت را بهراهان حضر و الیاس سپردن اکنون بزرگی
کن و الفضل الکبیر با آن بزرگ دین و دنیا کرده آنست که گوشهٔ گرفته را بتفقد
ستایش خود خراب نکند که جسم حقیر این بنده نه سزای چشم قریب خدا وندی
و بالجمله در صحت عقیده جناب شیخ اشتباهی نیست و جنانچه از حدیقه و
دیوان او معلوم میشود تصریح بتفضیل ائمه اهل البیت علیهم السلام نموده
و در طعن و قدح اعیار عدا بطریقه کنایت و تلمیح پیموده و هذا در اوایل حدیقه
اندوی تقیه خلفای ثلث را بحسب ذکر تقدیم نموده و در مدح ایشان
بقدر ضرورت و بستن زبان تعرض اهل سنة و جماعت اکتفا فرموده اما در
مرتبه مدح حضرت امیر المؤمنین بطریقه ابطال آن بوجهی لطیف پیموده انجا که گفته نظم
ای سنائی بقوت ایمان ٭ مدح حیدر بگو پس از عثمان ٭ با مدیحش مدایح مطلق
زهق الباطل است و جاء الحق ٭ و این کلام شیخ مبنا بر طریق حدیثیست که صاحب
تفسیر مدارك که سنی و سنی حنفی است در تفسیر آیه نجوی از سوره قد سمع الله
از حضرت امیر المؤمنین علیه السلام روایت نموده که قال سالت رسول الله صلی الله علیه
و آله و سلم عن عشرة مسائل الحدیث قال قلت و ما الحق قال الاسلام و القران
و الولایة اذا انتهت الیك انتهی و مفهوم الشرط حجة عند المحققین من ائمة
الاصول فیلزم ان یکون الامامة قبل الانتهاء الیه باطلا فیلزم بطلان خلا

گوشهٔ دل این جو

المشایخ الثلثة و بطلان مدایحهم ایضا و فقت و آخر جناب شیخ بآن اشارة نیز اکتفا
نموده بلکه در کتابت مشهور که به بهرامشاه بن مسعود نوشته تصریح به بیشیافته
ان ان تقدیم ذکری بیش نموده فرموده که من از تقدیم ایشان بحسب ذکر که طریقه
سلف صالح و شیوهٔ عاملان تقیه است پشیمانم و در ذکر علاج تلافی آن نیز اصلان
میگوید که توجه را تقدیم و تفضیل امیر المؤمنین بحسب معنی و شان بر ایشان کرده
و صورت اصل کتابت که جناب شیخ به بهرامشاه نوشته اینست بسم الله الرحمن الرحیم
و الحمد لله رب العالمین و الصلوة علی خیر خلقه محمد و آله اجمعین در بعضی آثارست
که چون بد در شهر پدید آید و عیب بار پدید بادان و نیستی در بختان بود یکی
نصرت مظلومان و دیگر قهر ظالمان و حجه بر این گفته آنست که پیغمبر صلوات الله
علیه فرموده بالعدل قامت السموات و الارض عقل بر مثال مرغیست که هر که
سایه افکند آنجا بر سعد دولت شود و هر کجا پر زند وی بدید آید آن
موضع بستان فردوس اعلی شود و انجا که خانه سازد قبله امید امت شود و جون
و ظلم مرغیست که هر کجا پر زند قحط سال شود و طوفان از آسمان بایستد و آب از
چشمها بنقصر زمین بار شود و حیات و حیا از میان خلق معدوم شود حق
و تعالی سلطان اسلام پادشاه عادل بهرامشاه بن مسعود را از جور و ظلم
نگاه دارد بالنبی محمد و آله الی کرم عالم جمع شوند تا بضاعت و مایهٔ شناختن دل
ایشان هر که و سلسله بغارت برند حق اندرو و در حق که مالك الملك آن را نشانده او
و در مشاهده اسرار غیوب شوو و نمایافته باشد جبرئیل و میکائیل از تصرف
کردن در ان درخت معزول بوده تا بکار شیاطین الانس و الجن چه رسد و چون
کرد دکل احوال عادل سعید است و جابر شقی و بدترین ظلم آنست که جماعتی از
حیری بیچا اندوهم نکنند و بدان مزور شوند و زبان طعن در عالمان حق نهند از
انجاست که پیغمبر صلوات الله علیه فرموده ارحموا ثلثا غنی قوم افتقر و عزیز قوم ذل
و عالما بین الجهال کتابی که بر زبان اهل معرفت کفته بود عارفان بیناد ل با ید
جیا کر بازید و شبلی که در ان کتاب تصرف کنند و ملا مت کرد ان جه ز نه ای
اما اندام ان که بوی معرفت نداند و در بن کتاب ایشان آنجا که هستند

بعضی مموه شده از سر حقد و نادانی و کوردلی دو جهانی و زبان دو سرای
ایشان بود که در ان کتاب طعن زنند و دلیل بر کوردلی ایشان انست که
میکویند آل مروان را نکوهیده است و خاندان مصطفی را ستایش از حد برده و
تفضیل امیر المومنین علی بر دیگر صحابه نهاده آن نمی بینند که او را فرود صدیق
و فاروق و ذو النورین عثمان بر نهاده است و طریق سلف صالح و آن سید
کاینات محمد مصطفی صلوات الله علیه و آله اخبار صحیح مرویست و مناقب صحابه
بر اند و مناقب آل رسول صلی الله علیه و آله و مثالب آل ابو سفیان اکر در
و کافر اس بر بیند عقل داند که چنین است و کلمه حق است بار خدایا آنرا
کردان عالم را بعالمانی که از تو ترسند یا از خلق شرم دارند و ما را ابتلای
بکانکانی کوی وقت مکردان بفضلک وجودک و کرمک یا ارحم الراحمین
و سلطان عصر را توفیق ده تا مفسدان را نا نواخته دارد که در نواختن
ایشان هلاکت دین است و توفیق ده تا مصلحان را و صلاح خواهان را نیکو
دارد که در نکو داشت مصلحان نظام دین و دولت است و بقای ملک و شاد
روان مصطفی صلوات الله علیه است و جمله انبیا و اولیا و اصفیا
صلوات الله علیهم اجمعین والحمد لله رب العالمین و چنین مشهور است که کتاب
مذکور را جناب شیخ وقتی نوشته بود که متعصبان اموی سیرت غزنوی
بعضی از ابیات کتاب حدیقه را که در نکوهش و ذم معویه و تفضیل حضرت
امیر بر دیگر صحابه واقع است موجب مواخذه شیخ ساخته در ان باب غلوی
بسیار بنیاد نهادند و فتوی بقتل شیخ دادند و چون مواخذه شیخ بزرگوار
کاری بزرگ و دشوار بود و والی آن دیار بهرامشاه اقدام بران نمی توانست
نمود فرمود تا صورت حال را نوشته بدار الخلافه بغداد که مجمع علمای اعتقاد
بود دفع نمایند و هر حکمی که از انجا درین باب صادر کردد بران عمل فرماید
و در انجا میان علما اختلاف واقع شد و باطن شریف شاه مردان مدد
فرموده یکی از ایشان که مسلم الزمان بود حکم بمنع مواخذه نمود و شیخ را از ان
ورطه خلاص فرمود تنبیه مخفی نماند که اهل سنت صد در قرب

کار معویه

کار معویه و سایر بنی امیه سر زده مثل سفک دماء مهاجر و انصار و سنت لعن
نهادن سب حضرت امیر و جمع کردن مردم بر متابعت سنن سیئه خود
تسمیه ایشان باهل سنت و جماعت الی غیر ذلک موجب قدح و نقص بنی امیه
نمی شمرند و حکم بخروج ایشان از دایره اسلام نمیکنند بلکه اگر کسی تناول یکی
از ان شجره ملعونه بلعن و نفرین نماید دست رد بر سینه او می نهند و
فتوی بکشتن او میدهند بنابر آنست که اگر نفی اسلام معویه و بنی امیه و سایر
ظلمه جور خود نمایند هدم اصل مذهب ایشان لازم می آید زیرا که اصل مذهب
ایشان انست که امامت ببیعت ثابت میشود بلکه یک کس از امت که بیعت
کرد بر دیگران واجبست که بیعت کنند و حال اکثر انکسان که بیعت
از معویه و یزید و مروان کردند پیش از ان بودند که با ابو بکر و عمر و عثمان بیعت
کردند پس اگر ایشان اسلام نباشند لازم آید که این سه کس نیز امام نباشند و اصلا
بر اصل ایشان اگر این قوم را امام و مقتدا ندانند لازم آید که در قرب صد
سال که ملک بنی امیه بود جمله عقود و نکاحها باطل بود و فرزندی که بالاولی
امده باشد حرام زاده بود مکر یزید و ابو حنیفه و مجتهدین لازم آید که نماز جمعه ایشان
که انعقاد آن از مشروط باذن امثال این جابران میدانند باطل باشد الی غیر
ذلک من المفاسد اللازمة علیهم علی اصولهم الفاسدة و پوشیده نماند که
جناب شیخ در حدیقة الحقیقة چند جا اظهار تفضیل اهل البیت علیهم السلام
و انکار عقیده و مذهب او مذهب شیعه اثبات نموده و چگونه عاقل را
در تفضیل حضرت امیر علیه السلام بر دیگران توقف نماید و حال آنکه مخالف
و موالف نقل کرده اند که در روز خندق چون حضرت امیر عمرو بن عبد ود
را ضربت زد حضرت رسالت صلی الله علیه و آله فرمود که لضربة علی یوم
الخندق افضل من عبادة الثقلین یعنی ضربت زدن امیر المومنین علی عمرو
ابن عبد ود را در روز خندق افضل از عمل جن و انس است تا روز قیامت چه
پوشیده نیست که اعمال بر دو قسم است ظاهره مثل نماز و حج و جهاد و زکوة و غیر
آن و باطنه مثل رضا و توکل و صبر و اهل سنت نقل کنند که حضرت رسالت

صلی الله علیه واله وسلم چون انصرفنی از غزوات که معظم حروب بود معاودت
نمود وفرمود که رجعنا من الجهاد الاصغر الی الجهاد الاکبر وچون جهاد امیر المومنین
علیه السلام که یکی از اعمال ظاهره آنحضرتست افضل از اعمال جمیع انس وجن با
جمیع اعمال ظاهره آنحضرت اکمل میشود چون اعمال ظاهره وی را با اعمال باطنه
جمع کنند ظاهرست که فوق اعمال جن وانس از مبدء خلقت تا انتهای عالم باشد
زیراکه مراتب امت محمد صلی الله علیه وآله خیر امم اند واعمال ایشان بهتر از اعمال
امم سالفه است مگر آنکه عنادی تازه پیش آرند وابوبکر وعمر را افضل انبیا
وجن بدارند وچون سابقا بعضی از اشعار شیخ که در حدیقه در مدح حضرت
امیر هم واقعست مذکور شده ذکر مستغنی از تتمه آن نیز مینماید وآن اینست
آن ز فضل آفت سرای فضول ۰ آن علم را بو علم دار رسول ۰ آن سرافیل فرقان از علم
ملک الموت دیو آز ز علم اگه در شرع تاج دین او بود والکه تاراج کفر وکین او بود
هر علو را که سرفکنده زپا نام برده حشر و زنده خدا هرگز از هیچ خشم سر نبرید
جز بفرمان حسام بر نکشید آواز سدره جبرئیل امین لا فتی کرده مرورا تلقین
ذوالفقاری که از بهشت خدا بفرستاده بود شرک زدای بدو تیغ او بدو ذوالفقار
کرده یکسر همه چو تیر جهان زان دو تیغ کشیده در عالم شرع را کرده همچو تیر علم
هم نبی را وصی وهم داماد چشم پیغمبر از جمالش شاد نایب مصطفی بروز غدیر
کرده در شرع خود مر او را امیر خوانده در دین وملک مختارش هم در علم وهم علمدارش
جان آزاد مردی وتن دین حرز سنت وتمامت دین اهل طاعات را بدش ولو
والکه یاسین امارتش داده راز دار خدای پیغمبر راز دار پیمبر حیدر
عقل را آب روی ناشته بها او گفته مصطفی بهر الله
کای خداوند وال من والاه کرد خدای زمانه چاکر او خواجه روزگار قنبر او
هر که بود متصل و زو دور انما لا اعوذ فی العلم او مرتضائی که کرد یزدانش
همره جان مصطفی جانش هر دو یک قبله و خردشان هر دو یک روح و کالبدشان
هر دو یک در ز یک صدف بود هر دو پیرایه شرف بودند
از جمالی بیاید دو عفیف سوره هل اتی و ذات تشریف

۲

سر توحید اندرین گلشن پیش جان عزیز او روشن عمرش سجده وجود نبود
کار اینجا بجود وجود نبود قوت سحر تن زقوت نماز چرخ را داشته ز گشتن باز
باز اندر دل علی هرسو عرش وکرسی چو نیم دانگی سو ز عزم لطف آب خامه آو
کعبه اصل اصل نامه او تا بنکشاد علم حیدر در ندهد سنت پیمبر بر
چرخ را از عطای علم او بو دهر را که عطای حلم او بو تاج عملش گذشته از پروین
تخت حلمش نهاده بر دردی حلم را کار نیست روز جدل عفو کردار عذر وطاق جدل
باز با خصم خویش در صفین با عدو کار نیست رای دگر در قیام وقعود عهد او کرد
در میان بجهد بجود او کرد خاتم ایجاد او بر در راز ملک را عاجز و بسته باز
نایب کرد کار حیدر بود صاحب ذوالفقار حیدر بود مهر و کینش ولیل میر و داد
حلم و خشمش نشان جنت و نار دل او عالم معانی بود لفظ او آب زندگانی بود
عقد او با بتول در سلوی بود در زیر سایه طوبی تنک از آن شد بر و جهان تنک
که جهان تنگ بود بر مرد بزرگ خوانده و گفت صد طلاق وچهار تکبیری
در صفت حرب جمل گفته
در جمل چون معاویه بگریخت ۰ چون ناحق پی بحیله برانگیخت
شد هزیمت بجانب بغداد دست بگشاد و برید و بداد سر اجرا حیدر کرار
سر فراز مهاجر وانصار چون مصاف معویه بشکست یافت بر لشکر معاویه دست
جمله آن ستیزه رایی کرد ترک و ساز معاویه می کرد ومخفی نماند که مراد جناب
شیخ از معویه طلحه و زبیر است چنانکه در ذیل همین قصه تصریح بآن نموده گفته
نظم با علی یکی بود محب دوست ۰ یکی زبیر عوام بابت اوست ۰ لیکن بر سبیل
دشنام تعبیر از ایشان بنام معویه نموده چنانکه در مجاری عرف عام تعبیر از
اهل ظلم بفرعون وشداد ونمرود ویزید وغیرهم ما سوا ایشان مینمایند وهو
که معویه یکی از فراعنه این امتست واین قبیل است هم آنکه جناب شیخ در
قصه شهادت عمار یاسر که بعد از این مذکور خواهد شد تعبیر از قاتل او بمروان
کرده وگفته نظم کرد جولان وگفت تکبیری ۰ سفله مروان بزد برو تیری
وایضا میتواند بود که چون طلحه وزبیر بزعم اهل سنة از جمله عشره مبشره اند
جناب شیخ جرات بر طعن ایشان صریحا ننموده باشد ولفظ معویه را بمعنی کنایه

که مأخوذ از عربی اصل است بر ایشان اطلاق کرده باشد و همانا از بیجاست آنکه
فرقه شیعه جماعت اهل سنت را که فی الحقیقه تابعان سنت معویه اند
سگ سنی بیجا نهاده‌اند و دور نیست که مراد شیخ از معویه همان پسر ابی سفیان
باشد و سبب ذکر او در حرب جمل و نسبت او بکرین و در آن رستخیز آن باشد که
چون بسیاری از مورخان مانند اعثم کوفی و غیره گفته‌اند که خروج طلحه و زبیر
باشارت معویه و استظهار او بوده لاجرم جناب شیخ گوید ایشان را بمنزله گرین
معویه که سر فتنه آن حرب بوده داشته و این چنین کنایات در عبارات اهل
فصحا شایع و مشهورست و باین توجیه و تقریر ظاهر شد فساد آنچه عزیزی
درین مقام افاده فرموده‌اند که بودن معویه در حرب جمل و کرعین او در آنجا
دروغی ظاهرست که وقوع آن از امثال این شیخ محقق فاضل بلکه هیچ عامی جاهل
باور نمی افتد پس ازینجا معلوم شود که یکی از شیعیان این داستان را بکلام
شیخ الحاق نموده و این هنگام راه تهمت در دیگر سخنان شیخ که یاد از تشیع او
میدهد مفتوح میکرده ایست حاصل کلام آن عزیز و بر اهل تمیز وجه فساد
آن با آنچه سابقا تقریر نمودیم بغایت ظاهرست با آنکه بطریقه معارضه نیز
میتوان گفت که همچنانکه مستبعد است که جناب شیخ رؤسای حرب جمل را از
حرب صفین نشناسد همچنین از کسی که تقویت مذهب شیعه را بوجود
شیخ بزرگوار مقصد خود سازد و اشعاری که مانند بشعر شیخ باشد نظم
نموده باشعار او الحاق نماید مستبعد است که آن دو گروه را نشناخته باشد
و آنکه افاده فرموده که راه تهمت در دیگر سخنان شیخ مفتوح میکرده مدفوع است
بآنکه موآخذه متعصبان غزنوی که معاصر جناب شیخ بوده‌اند مر او را در تفضیل
حضرت امیر و طعن معویه و الحاق مفتیان بغداد در کشتن و سوختن او
متواتر و مشهورست و از کتابی که در آن باب به بهرامشاه نوشته فساد
سخن آن عزیز در غایت وضوح و ظهورست ع ولن یصلح العطار ما افسد الدهر

در صفت حرب صفین و کشته شدن عمار یاسر و شکست معویه و عزم او گریز

روز صفین چو حرب در پیوست ه کرم شد کار و نار دست بدست
بود عمار یاسر آمد پیش ه که وفی کرد خواهم این سر خویش
آلت و ساز حرب پیش آرید ه بد شوم کشته زنده انگارید
از چه دین چو جان کنم ایثار ه روز محشر مگر نمانم خوار
سال او بود گذشته از صد و پنج ه تیغ را برکشیده زود و بسیج
چشم خود را عصابه بر بست ه بر نبی بیجا بر اسب نشست
در مصاف آمد و بگفت نسب ه که منم شیخ دین و پیر عرب
کرد جولان و گفت تکبیری ه سفله مروان ورا بزد تیری
سبک از اسب خود بزیر افتاد ه در زمان جان بداد و دین نه بداد
چون بدیدند مردم آن سان ه زود برخاست از میان فغان
که شنیده ما ز قول رسول ه که بگفت این سخن نبوی بتول
گفت عمار بن یاسر آن ه قاتل او بدانکه ملعون است
این زمان کشته شد چه چاره کنیم ه دل درین درد و رنج پاره کنیم
همه تیغ و سپر بیفکندند ه خود و مغفر ز سر بیفکندند
عمرو عاص این حدیث چون بشنید ه بجز از مکر هیچ چاره ندید
گفت قتل شما خطاست چنین ه این همه گفت و گو چراست چنین
آنکه صد ساله را بحرب آورد ه بی شکی بود کشته انگارد
پس علی بود قاتل عمار ه نیست جای ملامت و گفتار
جمله راضی شدند و بشنیدند ه رونق کار خود در آن دیدند
آن کرا منکرین غلط باشد ه مرد خوانی ورا غلط باشد
با چنین کس علی بیامیزد ه تا بیاید بعقل از و بپرهیزد
او چو خورشید بود و خصمش میغ ه میغ کوتاه گر کند ز پی تیغ
از خصمان سپر بیفکندی ه حلم را کار بست بکندی
خصم را دادی چند مهلت داد ه لاجرم خصم پا بدام نهاد
کرده خصمان او چه بنده چه حر ه مطلع اینجا و دوزخ آنجا پر
چه خطر دارد آل بوسفیان ه که بر آرند نامشان بزبان

آل مروان و آل سفله زیاد	کم نرفتند جز براه عناد
در ره دین کجی زیاد بدند	طاغیان همچو قوم عاد بدند
هر که باشد خوارج و ملعون	ولعجب آنست کش بری خون
مصطفی گاه رفتن از دنیی	چون بسیجید منزل عقبی
جمله اصحاب مر ورا گفتند	که چه بگذاشتی برآشفتند
گفت بگذاشتم کلام الله	عترتم را نکو کنید نگاه
زان از و خصم او فرو تر بود	که خرد را امام حیدر بود
مرو را چون زنش بود خورشید	سایه بیشی کند برو جاوید
از امامی چرا کزنید همی	سایه زان بیش او ورید همی
خال ما بو خصم او خالی	لیک خالی ز خیر ها خالی
خال مشکین بود بر خورشید	خال بر دیده بو دلیک سپید
آنکه مرد دغا و تلبیس است	آن نه خال و نه عم که ابلیس است
خال ما دار مهر دنیا را	زهر مر نور چشم زهرا را
هر کرا خال ازین شمار بود	مرورا با علی چکار بود
گر همی خال بایدت ناچار	پور بوبکر را بخال انگار
عایشه مهترست خواهر او	خال ما بر بود برادر او
حفصه و عایشه دگر زینب	آنکه او را کریم بود نسب
باز میمونه بود و ریحانه	که بد آراسته باو خانه
این همه جفت مصطفی بودند	جملگی مادران ما بودند
چون قبادی بدخت بوسفیان	که ازو گشت خاندان ویران
از چه مخصوص شد بخالی ما	ابن سفیان زیاد خالی ما
با علی کی بود محبت دوست	کی زبیر عوام بابت اوست
کرده خصمان او ز دیو زمر	مطبخ دوزخ از نهیب سقر
دور دوزند در جزا و سرشت	باغ یا نیز ز باغهای بهشت
نیست پروردن از حیلی نیست	نیست آزردن از علی نیست

که بود آنکس حکیم که او	دور کان دماغ شش پهلو
کذاز بهر لوت و باد بروت	سینه را همی قلعه الموت
از برای دو سیر دوغ گاو	معده چون آسیا گلو چون ناو
آنکه بر مرتضا برون آید	سوی عاقل حکیم چون آید
آنکه ز ابلیس حیله جوید و غدر	او مر ادریس را چه داند قدر
هر چه آن با علی است بین میدان	ور نه چون آب بار کین میدان
جانب هر که با علی نه نکوست	هر که گو باش من ندارم دوست

در مقتل حضرت امام حسین علیه السلام

دشمنان قصد جان او کردند	تا دمار از تنش بر آوردند
عمر عاص از فساد رائی زد	عقل را خیره گشت پائی زد
بر یزید پلید بیعت کرد	تا که از خاندان بر آورد گرد
شرم و آزرم جملگی برداشت	همی از دشمنان برو بگماشت
تا مر او را بشامد و بحیل	از مدینه کشند در منزل
کربلا چون مقام و منزل ساخت	زود آل زیاد بروی تاخت
راه آب فرات بر بستند	دل او از عنا و غم خستند
شمر و عبدالله زیاد لعین	روحشان جفت باد با نفرین
بر کشیدند تیغ بی آزرم	نز خدا ترس و نز رسول شرم
سر او از تن بر تیغ ببریدند	و ندران فعل سود میدیدند
بدمشق اندرون یزید پلید	منتظر بود تا سرش برسید
پیش بنهاد و شادمانی کرد	تکیه بر دنیی و امانی کرد
بیخ از قول خویش املا کرده	کین دین نبی بجست و انها کرد
دست شومش بران لب و دندان	زد قضیبا از نشاط و لب خندان
شهربانو و زینب گریان	مانده از فضل تا کسان حیران
همه برهنه بر اشتر و پالان	خاندان محمدی ویران
علی اصغر ایستاده بپای	و آن سگان ظلم را بداده رضای
اکنرا

عمرو عاص و یزید و ابن زیاد
همچو قوم ثمود و صالح و عاد

بر جفا کرده آن سگان اصرار
رفته از حقد بر ره انکار

عالمی بر جفا دلیر شده
روبه مرده شرزه شیر شده

کافرانی در اول پیکار
شده از زخم ذوالفقار فگار

همه را برد از علی صد داغ
شده یکسر و بن طالع و باغ

کین خود باز خواسته ز حسین
شده قانع بدین شماتت و شین

هیچ ناورده در ره بیداد
مصطفا را و مرتضا را یاد

یکسو انداخته مجامله را
زشت کرده ز رزم معامله را

کرده دوزخ برای خویش معاد
بو الحکم را گزیده بر احمد

راه آزرم و شرم بربسته
عهد و پیمان شرع بشکسته

آدمی چون بداد دست از صیت
هر چه خواهی بکن که فاصنع شیت

هر که راضی شود بکرده زشت
نزد آنکس چه دوزخ و چه بهشت

مرد عاقل بر آنکسی خندد
کز پی خویش نار بپسندد

دین بدنیا بخیره بفروشد
نکند نیک و در بدی کوشد

هر کرا این خبیث خال بود
مومنا را کی این خال بود

من از این ابن خال بیزارم
کز یزید نیز هم دل آزارم

پس تو گوئی یزید میر منست
عمرو عاص پلید پیر منست

هر کرا عمرو عاص باشد پیر
یا یزید پلید باشد میر

مستحق عذاب و نفرین است
بتره و بدفعال و بد دین است

لعنت دادگر بر آنکس باد
که مر او را کند بنیکی یاد

من نیم دوستدار شمر و یزید
زان قبیله منم بعید بعید

هر که راضی شود بد کردن
لعنتش عقده گشت در گردن

از سنائی بجان میر حسین
صد هزاران ثناست دایم دین

در خاتمه کتاب فرماید

این سخنها نجات من باشد
زانکه توحید ذوالمنن باشد

شادمان

شادمان مصطفی و یارانش
تا بکوشند دوستدارانش

چاریار گزیده اصل ثنا
بو تن و جان شان زنیده دعا

مرتضی و بتول و دو پسرش
انکه سوگند من بود بسرش

نخورم غم که آل بوسفیان
نشوند از حدیث من شادان

چون زمن شد خدای بی خشنود
مصطفی با روان زمن آسود

مالک دوزخ ار بود غضبان
غضب او مرا نکوهد زیان

مر مرا مدح مصطفاست غذی
جان من بنده جانش را بفدی

آل او را بجان خریدارم
وز بدی خواه آل بیزارم

گر بدلست این عقیده و مذهب
هم بدین بیندادیم یارب

من ز بهر خود این گزیدستم
کاندرین ره نجات جستستم

پوشیده نماند که مراد شیخ از چاریار در ان بیت ثانی فرموده که ع مرتضی و بتول و دو پسرش تفسیر و تفصیل آن چارست که اگر مراد از ان چار ابو بکر و عمر و عثمان و حضرت امیر باشد چنانچه در اول نظر بفهم قاصران میرسد لازم آید که در بیت ثانی که مشتمل بر تفصیل است تکرار ذکر حضرت امیر بلا فاصله کرده باشد و رکاکت آن بر ارباب شعور و سلیقه شعر مخفی نیست و بالجمله جناب شیخ تظاهر ان دوست را بلباس تقیه آراسته و آن معنی را که در بادی النظر می نمودند خواسته و فی الحقیقه در این اسلوب تتبع حکیم اسدی طوسی رحمه الله در کتاب گرشاسب نامه کرده که بعد از نعت حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله

ز یزدان و از ما هزاران درود ٭ مر او را و یارانش را بر فزود
کدام است یارانش ای نیکنام ٭ گزیده ز هر کس بدانش تمام
علی و بتول و حسین و حسن ٭ همی بگذرانیم از ایشان سخن
ندارم بادیگران هیچ کار ٭ بمهر علی بگذران روزگار

و ایضا پوشیده نخواهد بود که آنچه در کتاب حدیقه بحسب ظاهر در مدح خلفای ثلث آورده مراد او در آن مواضع از لفظ صدیق و فاروق و مانند آن حضرت امیرست و ماعدای این الفاظ است مضمون حدیثی چند موضوعست که در باطن بایراد آن

که فرموده ع چاریار گزیده اهل ثنا
مرتضی و بتول و دو فرزند از جمله
ایشانست ... در بیت ثانی

استهزا نموده بظاهر آنرا بر تقیه ساخته و در بعضی از آن اشعار ابیات
متعاقبهٔ متناقضه آورده که باعث بر اخراج کتاب تقیه نتواند بود از جمله
آنکه در بعضی از آن موضع خطاب برافضی کرده و گفته نظم
تو بدین ترهات و فضل فضول ٭ مر علی را همی کنی معزول ٭ و ظاهر است که مراد
او ازین رافضی سنی خواهد بود زیرا که شیعی آنحضرت و یازده کس از اولاد
امجاد او را امام منصوص من عند الله میدانند و عدم تصرف ایشان در امور
دین و دنیا موجب عزل ایشان از خلافت الهی نمیدانند چنانکه روایت کرده
که حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله در شان حضرت امام حسن و امام حسین
علیهما السلام فرموده اند که ابنای هذان امامان قاما او قعدا و ابوهما خیر منهما
و بعد از بیت مذکور در باب تاخر حضرت امیر در امر خلافت گفته نظم
که مداهن بود روا نبود ٭ بخلاف تنش سزا نبود ٭ ور بود عاجز و شجیر بود
پس منافق بود نه میر بود ٭ مصلحت بود آنچه کرد علی ٭ تو چرا ماه و سال بر جدلی
و بر متفطن لبیب ظاهر است که مراعات مصلحت بر وجهی که در بیت ثالث مذکور است
نه مداهنه است و نه نفاق پس حصر تاخر حضرت امیر از ابی بکر در نفاق و
مداهنه چنانکه دو بیت اول یاد از آن میدهد نقیض تحسین مصلحت بینی
آنحضرت و ارتکاب تقیهٔ او باشد و جناب شیخ در معاملهٔ او با معویه نیز [illegible]
پسندیده و گفته نظم از زخمهای سر شیخ کذری ٭ حلم را کاربست یکچند علی ٭
دیگر جا گوید هر که عمر عثمان است هر موی بر تن گوشها است وایضا در دیوان
اخلاص نشان او این قطعهٔ لطیف در بیان بطلان خلافت اغیار واقع شده

گوید چو پیغمبر ما رفت ز عالم ٭ میراث خلافت ببطلان داد و بر بهتان
هرگز ملکی ملک بر بیگانه نداده است ٭ رو دفتر شاهان همه بر خوان
با دختر و داماد و بنی عم و نبیره ٭ میراث بر بیگانه دهد هیچ مسلمان

و بنا بر صحیح دشمنانی سنی متعلم علیه خارجی در رسالهٔ که از الجام
العتاة و الزام الغلاة نام نهاده و مطابقهٔ اسم را با مسمی قرار نداده این
قطعه را برین وجه ذکر نموده که ٭ گوید که پیغمبر ما ملت و دین را

چون رفت ز دنیا ببطلان داد و بر ایمان ٭ با دختر و داماد و نبیره بجهان وقف
میراث بهمسایه دهد هیچ مسلمان ٭ و ظاهر است قطعه برین طریق شکسته از
زبان بیچ روستاییان دیر آباد رسیده با خود در آن تصرف کرده و ضرر در آن دیده
و بعد از ذکر قطعه اعتراضات یازده و ایرادات غیر وارده بر آن نموده و تصدی
انها با بن مصادره که ناشی از غایت مکابره است نموده که این قطعه مشتمل است
بر کنایه بطلان و بهتان و در بن تحقیری است که مودی بکفر میشود دیگر ایراد
نموده که انکار کنند که هیچ مسلمان کنایتی ناخوش است دیگر ایراد نموده که قول
او داماد و نبیره با وجود حیات عم لغو و سفاهت است آنگاه باز یاوهٔ مجنگ
نموده و گفته که اگر گویند از برای ضرورت شعر است میگوییم که ممکن بود که بگوید ٭
با دختر صلبیه و با عم بجهان دره ٭ دیگر ایراد نموده که لفظ دهد در قول او که میراث
بر بیگانه دهد لحن و خطاست زیرا که کسی که میراث از وی ماند او آن میراث را
بکسی نمیدهد بلکه آنچه او بکسی دهد آنرا میراث نمیگویند زیرا که استحقاق میراث
بعد از موت مورث است دیگر ایراد نموده که عجب است از بنی حمد انکه ایشان را اگر حضرت
پیغمبر صلوات الله علیه و آله و سلم مورث باشد عباس را از وی ترکه شمارند میگویند
که وارث او علی و فاطمه و حسن و حسین اند اینست مبلغ علم طایفه شیعه و رفضه
انتهی کلامه مولف گوید که دفع این ایرادات یازده بغایت ظاهر است چه در جواب
ایراد اول بر وجهی که اشارت نمودیم میگوییم که آن ایراد مصادره بر مطلوب و اول
بحث و نزاع است و جواب از ایراد دوم آنست که اگر مراد آنست که از کلام شیخ که
هیچ مسلمان حاشا کنایتی بحضرت رسالت پناه مستفاد میشود فساد آن بر هر
سلیقه پیش از فهم ادای عبارات داشته باشد ظاهر است و اگر مراد آنست که کنایه
ازین حیثیت است که مستلزم افاده این معنی است که چون هیچ مسلمان آن کار نکند
حضرت پیغمبر بطریق اولی نخواهد کرد و ازینجا بر عین می آید که خلافت ثلثه باطل است
حکم بناخوش بودن این کنایه نیز مصادره ظاهر است و جواب از ایراد سیوم
آنست که حکم بلغو بودن ذکر داماد و نبیره با وجود ذکر عم و بنت لغوست زیرا
داماد مذکور که حضرت امیر است مضمون حلیت علی است که عباس باشد چنانچه

بیان خواهیم نمود پس تکرار لغو نخواهد بود بلکه قضیه منعکس است
وجواب ایراد چهارم بر تقدیر تسلیم مقدمات آنست که لفظ دهد در بیت
اخیر در مقابل قول سنیان واقع است که در بیت اول مذکور شده که گویند
چو پیغمبر بارفت زعالم • میراث خلافت بفلان داد و بهمان • پس لفظ دهد
در قول محب شیعی در بیت اخیر بطریق مشاکله بالفظ داد در کلام قایل سنی
واقع شده باشد و این هنگام ایراد مذکور حقیقةً بر قایل سنی وارد میشود
مگر آنکه گوید که سنیان آن میگویند و این نحوی دیگر است وجواب از تعجب
عجیب که فرموده اند آنست که عباس بر وجهی که فخر الدین رازی در آخر فصل خامس
از مسئله سی و نهم از کتاب اربعین تصریح نموده عم پدری تمامست و حضرت
امیر پسر عم مادر پدری وعلما را خلافست در آنکه نزد اجماع این هر دو اولی بمیراث
اول است یا دوم جمهور اهل سنت بر اول اند و دیگران بر ثانی و ابن عباس
برین است و مذهب شیعه امامیه اینست و چنانکه در احوال هشام بن الحکم
از مجلس نجم گذشت بر وفق همین حکم کرد ابو بکر در میان عباس و حضرت
امیر المومنین در مقام نزاعی که داشتند بر سر شمشیر و بغله و دراعه حضرت
سید المرسلین علیه افضل صلوات المصلین و از جمله مبهمات وحشی شعر
این مطلب آنست که حضرت امیر بر تقدیر مذکور از دو جهة متقرب بحضرت
پیغمبر صلوات الله علیه و آله میشود و عباس از یک جهة و صاحب دو سبب
اقوی و اولی است بمیراث از صاحب یک سبب غایة الامر بواسطه عموم
دیگر الله اقرب بیک درجه را واگر چه از یک جهة باشد مانع ارث ابعد
داشته اند واگر چه از دو جهة باشد در غیر این مسئله که باجماع اهل بیت علیهم السلم
بر آنست و وجه تخصیص بر عارف بمزید محبة برادران مادری پدری مخفی
دیگر از آیه کریمه النبی اولی بالمومنین من انفسهم و ازواجه امهاتهم و اولو
الارحام بعضهم اولی ببعض فی کتاب الله من المهاجرین استدلال نموده اند
بر اولویة حضرت امیر المومنین ع در امور حضرت پیغمبر صلوات الله علیه
مطلقا خلافةً و وراثةً و وجه استدلال آنست که خدای تعالی بعد از بیان

احماع

و در جهت میراث ارکب قفه حالت و موالات مقرر شده

اولویة تصرف حضرت پیغمبر صلعم در امور مومنان فرمود که خویشان او بعضی اولی اند
بتصرف در امور بعضی آنگاه خویشان را بدو چیز وصف نمود بایمان و هجرت و چون
تامل نمودیم این ولایت و وراثت حضرت رسالت موقوف آمد بر سه چیز یکی
قرابت دوم ایمان سیوم هجرت و امت دعوی امامت در سه کس کرد نزد علی و ابو بکر
و احتمال وراثت در علی و عباس دارند لیکن ابو بکر بر تقدیر تسلیم آنکه مومن و مهاجر
بود قرابت نداشت و عباس اگر چه قرابت و ایمان داشت مهاجر نبود طلیق بود
پس نماند الا امیر المومنین علی علیه السلام که اولی بتصرف در امور حضرت پیغمبر
باشد صلوات الله علیه و آله و مخفی نماند که قاضی عضد در کتاب مواقف بر
شیعه امامیه باستدلال این آیه ایراد نموده که دلیل چیست بر آنکه مراد از اولی
بتصرف است بلکه جایز است که مراد از آن اولویة باشد در امری از امور چنانکه خدای
تعالی میفرماید که ان اولی الناس بابراهیم للذین اتبعوه یعنی بدرستی که اولیترین
مردمان بابراهیم آنکسانند که متابعت او کرده اند و این اولویة بابراهیم شاید از جهة
قرب یا از جهة اتباع و اختصاص بوی باشد نه اولی بتصرف انتهی مراد نیست و صحت
استفسار و صحت تقسیم دلیل ماست بر آنکه مراد از اولی اولویت است در امری از امور
اما استفسار چنانکه گویی زید در چه امر اولی است بعمرو در تصرف یا در محبت
یا در تصرف و اما تقسیم چنانکه گویی زید اولی است بعمرو و این اولویت یا در نصرت
یا در ضبط اموال او یا در تصرف در وی است و جواب آنست که دلیل ما بر آنکه مراد از
اولی درین مقام اولی بتصرف است ضمیمه من انفسهم است در قول باری تعالی اولی
بالمومنین من انفسهم چه باین قرینه و امثال آن متعین میشود که مراد از اولی درین
حیث جز اولی بتصرف نیست نه مراد اولویت است در امری از امور بنا بر آنکه
هیچ مردمان از مردمان اولی بودن بغیر از اولی بتصرف بودن هیچ معنی ندارد یعنی
اگر لفظ من انفسهم نبودی استشهاد قاضی عضد بآیه ان اولی الناس بابراهیم و استدلال
او بصحت استفسار و تقسیم راست بودی چه نظم این آیه مثلا اگر چنین بودی
که ان اولی الناس بابراهیم من نفسه للذین اتبعوه مراد ازین اولی اولی بتصرف
بودی و همچنین اگر گوئی زید اولی بعمرو من نفس عمرو استفسار و تقسیم سقیم باشد

وعباس م

اولی

چه مراد از الجنة جنت رفتن میشود لا عینها آنکه اعتراض مذکور جاری است در آیه وسیجنبها الاتقی
الذی یوتی ماله یتزکی که نزول او در شان ابی بکر گفته اند و از آن بر افضلیت ابی بکر دلالت
جسته اند چه حصر را بر آن میدهد که بگوید که بر تقدیر تسلیم شان نزول و تسلیم کلیت کبرای دلیل و حصول
این آیه افاده نمیکند که ابوبکر در همه چیز اتقی و بهتر کار باشد چه شاید استفاده
و تخصیص کردن که بهتر کار در آیات است از هر کس یا از بعضی و از جمیع وجوه یا از بعضی وجوه
و این آیه عمده و اصل دلایل ایشانست بر افضلیت ابی بکر بر ایشان استناد
و تسلیم اولیات و الحمد لله تعالی که مبلغ علم علمای سنی و فضلای سنی در بنیعام
حدیث و علوم دیگر ظاهر گردید که فصیح و شیبانی در تغطیه کرده اند مذکوره را
نموده بود و مخطی بوده و تعجب و تعرض کردن از سوء فهم او و نظر برسیدم او را
کردید شعر وکم من عایب قولا صحیحا • وآفته من الفهم السقیم • بلکه ربح حرف
با آن حضرت و سایر معصومین در حق سزای است که شعر علی نحت القوافی من
معادنها • فما علی اذا لم تفهم البقر • و مخفی نماند که ابتلای اهل سنت ببلیه خبط و
جهل در اکثر مطالب اصلیه و فرعیه بنا بر آن است که علم را از معدن خود که ائمه
اهل البیت علیهم السلام و تابعان آثار و احکام ایشان اند فرا گرفته اند بلکه اخذ
آن از سلف حشویه خود نموده اند و باحادیث موضوعه و سخنان
مجعول ایشان که بهوا خواهی آل مروان در هم بافته شده ایمان آورده اند
و از دعوی کسالت یا تعصب و تکبر مراجعت بکتب اهل حق که بامعان نظر
مر نفوسی اند ننموده اند و مع هذا سخنان سلف خود را بوجهی که مناسب فهم
ایشانست و رو میآورند و اگر اتفاقا حدیث صحیح در مخالفت بعضی از عقاید
ایشان صریح باشد بطریق تاویل جاهلین همت بر تخریب آن میگمارند
استفاده از خود کرده اند و آن فیض از چشمه خود یافته اند هیهات از چشمه که
ایشان جز باید الا آنچه بترشح باید مثل ایشان مثل آن شخص است که در بیابان
تشنه مانده بود خود را پیاشامید تشنگی او فزون گشت و هدایت الله شد
قضله طبع فضول تسکین عطش دل را نشاید آبی باید از چشمه و علمناه من لدنا
علما از دست تا این فایده توانند داد و من لم یجعل الله له نورا فما له من نور و در کتاب

جام جهان نما که بعجایب المخلوقات مشهور است در اثنای ذکر منامات و حالات ارواح
آورده که امام محمد یحیی در حق حکیم سنایی طعنه زدی و او را دهری و زندیق خواندی
شبی حضرت پیغمبر را صلوات الله علیه و آله در خواب دید که میگوید ای محمد مرده کان
چرا بدی میگویی خاصه سنایی را که مداح ما بود و این از مکافات مدح اوست محمد
یحیی از خواب در آمد پرسید که قبر سنایی کجاست گفتند بغزنین زیارت
و بغزنین رفت و بر سر گور او نشست و چهل روز عذر میخواست و تضرع میکرد
تا آنکه در شب خواب دید که گفت ای محمد یحیی در دل من را
ندیدم یاد دهری گفت توبه کردم گفت زبان از آنگاه نگاه دار برو دست و قلم
نگاه دار پس از خواب در آمد و یاد کرد چون محمد بخراسان آمد خود
گفت در بند کان ضوا طعنه چرا باید زدن تا این همه رنج باید کشید القصه در
اوقات غزان یاغی شدند و سلطان سنجر محمد یحیی را بخواند و گفت این ترکان
بر من خروج کرده اند چه فتوی میدهی محمد گفت خارجی گشتند و خون ایشان حلال
شد و بدین دعوی فتوی نوشت سلطان سنجر آن را از وی بگرفت و بحرب غزان رفت
و چون ایشان بر سلطان سنجر ظفر یافتند و سلطان را گرفتند غزان از سنجر
شناختند محمد بن یحیی را گرفته خاک در دهن وی کردند تا هلاک شد آورده اند
که سلطان سنجر بن ملکشاه بعد از فوت پدر نزد حکیم سنایی نوشته فرستاد
که مذهب اهل سنت حق است یا مذهب شیعه و خلفای ثلثه بر حق اند یا
ائمه اثنی عشر و کدام مذهب باطل است و کدام ملت برحق حکیم سنایی این
قصیده گفته بوی فرستاد قصیده

کار عاقل نیست در دل مهر دلبر داشتن
جان نگین مهر مهر شاهد بی بر داشتن
از پی سنگین دلی نامهربانی روز و شب
بر رخ چون زر نثار گنج گوهر داشتن
چون نگردی گرد معشوقی که روز وصل او
بر تو زیبد شمع مجلس مهر انور داشتن
هر که چون کرکس بمرداری فرو آورد سر
کی تواند همچو طوطی طعم شکر داشتن
رایت همت ز ساق عرش بر باید فراشت
تا توان افلاک زیر سایه پر داشتن
تا دل عیسی مریم باشد اندر بند تو
کی روا باشد دل اندر سم هر خر داشتن
یوسف مصری نشسته با تو اندر انجمن
زشت باشد چشم را در نقش آزر داشتن

احمد مرسل نشسته کی روا دارد خرد   دل اسیر صورت بوجهل کافر داشتن
ای بدریای ضلالت در گرفتار آمده   زین برادر یکسخن بایدت باور داشتن
بحر پر کشتی است لیکن جمله در گرداب خوف   بی سفینهٔ نوح نتوان چشم معبر داشتن
تا نجات دین و دل خواهی همی ناچیز ازین   خویشتن چون دایره بی پا و بی سر داشتن
من سلامت خانهٔ نوح نبی بنمایمت   تا توانی خویشتن را ایمن از شر داشتن
رو مدینهٔ علم را در جوی پس در وی خرام   تا کی آخر خویش را چون حلقه بر در داشتن
چون همی دانی که شهر علم را حیدر در است   خوب نبود غیر حیدر میر و مهتر داشتن
خضر فرخ پی دلیلی با بیابان بسته جو   جاهلی باشد ستور لنگ رهبر داشتن
کی روا باشد بناموس و حیل در راه دین   دیو را بر مسند قاضی اکبر داشتن
آفتاب اندر سما با صد هزاران تاب و نور   زهره را کی زهره باشد چهره انور داشتن
من چگویم چون تو دانی مختصر عقلی بود   قدر خاک افزون تر از گوگرد احمر داشتن
از تو خود چون می پسندد عقل نابینای تو   باد کین را قابل تسنیم و کوثر داشتن
مر مرا باری نکو ناید ز روی اعتقاد   حق زهرا بردن و دین پیمبر داشتن
آنکه او را بر علی مرتضی خوانی امیر   باالله ار میتواند کفش قنبر داشتن
تا سلیمان وار باشد حیدر اندر صدر ملک   زشت باشد دیو را بر تارک افسر داشتن
نعال
چون خلیفه دین بباغ شرع در حیدر نشاند   با عبا هی زشت باشد جز که حیدر داشتن
جز کتاب الله و عترت ز احمد مرسل نماند   یادگاری کو توان تا روز محشر داشتن
آنکه ثبت مصطفی مجتبی جز مرتضی   عالم دین را نیارد کس معمر داشتن
از پس سلطان ملکشه چون نمی داری روا   تاج و تخت پادشاهی جز که سنجر داشتن
از پس سلطان دین پس چون روا داری همی   جز علی و عترتش محراب و منبر داشتن
اندران صحرا که سنگ خاره خون گرید همی   واندران میدان که شوان بر اخگر داشتن
گر همی خواهی که چون مهرت بود مهر قبول   مهر حیدر بایدت با جان برابر داشتن
هفت زندان را ز باطن بر گشاید هفت در   از برای فاسق و مجرم مجاور داشتن
هشت بستان را کجا هرگز توانی یافتن   جز بحب حیدر و شبیر و شبر داشتن
گر همی مومن شماری خویشتن را بایدت   مهر زر جعفری و دین بوجعفر داشتن

کی مسلم باشدت اسلام تا کارت بود   طیلسان در گردن و در زیر خنجر داشتن
گر همی دین داری خواهی خویشتن را شرط هست   جسم و جان از کفر و دین زیر و زبر داشتن
بنده شو بی نیوش و علم دین طلب از بهر آنکه   چون ندانی خوب نبود زینت و زیور داشتن
علم دین را تا بیابی چشم دل عقل باید   تا نباید صحبت و روی مصور داشتن
تا ترا جاهل شمارد عقل سوءت کی کند   منصب سلمان و صدق و زهد بوذر داشتن
عاجزی بود تو دانستن حق از باطلی   نز کتاب ذوقی شیطان جمله را در داشتن
گر ترا حجت بود مکذب دین حق در زیر پا   نی چو گردان سلطان دست ساغر داشتن
گر ترا بگذارد دین حق طلب از بهر آنکه   خاک را نتوان بجای مشک اذفر داشتن
ای سنائی وارهان خود را که نازیبا بود   دایه را بر شیرخواره مهر مادر داشتن
از فراسانش بر خویشتن دشمن مخوا   تا کی آخر خویشتن حیران و مضطر داشتن
بنده کن آل کسی را بجان تا روز حشر   همچو ابلیس دیان نباید تنگی اصفر داشتن
زانکه بود دیوان خود ساز از مناقب را   چاره نبود تو هم سازا ز زیور داشتن

و این رباعی از دیوان لطافت نشان اوست

در باغ لطافت نبی چار بهاست   وان چار بهر لطیف در بار بهاست
آن بر که در اولست از آن چار بهاست   وان بر که در آخرست از آن چار بهاست

و اعجاز اعمال التضمین در این رباعی واقف بر متفطن لبیب مخفی نخواهد بود و در باب مطلوب است آنکه ملا نظام استرابادی در ترجیع بند مشهور خود که تکلیف بعضی از شیعیان متعصب کنعتی آن مضطر بوده در سلک نظم کشیده و گفته که
در خوبی شان نبرد شک مذهبی * زان چار یکی نباشد عیبی * مطاعنی که جناب شیخ بزرگوار در دیوان لطافت آثار معوبه غدار و قوم نجار ادوا نموده بغایت بسیار بنابر رعایت اختصار و ارغام انوف محبان آن اشرار اندکی از بسیار مذکور میسازیم و چون مطلب نیز کم این میکند بذکر باقی نمی پردازیم منها

پسر هند اگر چه آل منست   دوستی و هم بکار نیست
والد نیست او خطی بهر رسول   غطش نیز اعتباری نیست
در مقامی که شیر مردانند   از خط و خال اعتباری نیست

صاحب روضة الصفا بعد از ذکر قبایح معویه آورده که چون برادر حبیبه زوجهٔ
رسول بود چند روزی کاتب وحی و باعتقاد راقم حروف کاتب صدقات
بود شیخ سنائی غزنوی در شان او این قطعه گفته انتهی کلامه و مولف
گوید که باعتقاد سایر محققان ظاهر آنست که معویه کاتب وحی نبود بلکه کاتب
صدقات بود و کتابت وحی را اولیای او از حشویه ارباب حدیث از برای او
تراشیده اند زینها دوستار بر همه سگ را گفت که از وی وصه کسی از او بر عمر رسید

پدر او لب و دندان پیمبر بشکست ❊ مادر او جگر عم پیمبر بمکید
او بناحق حق داماد پیمبر بستد ❊ پسر او سر فرزند پیمبر ببرید
بر چنین قوم کسی لعنت و نفرین نکند ❊ لعن الله یزیدا و علی قوم یزید

و حافظ ابروی شافعی در تاریخ خود بعد از ذکر مثالب معویه و ایراد قطعهٔ
مذکور گوید که عجب تر از همه آنکه بعضی از مسلمانان او را در خلاف با امیر المومنین ع
مجتهد میدارند و این معنی از ایشان غایت تغافل و تجاهل است و مولف
گوید که چنانچه سابقا مذکور شد معویه و امثال او را رتبهٔ اجتهاد که استنباط
و استخراج فروع از اصول است نبوده و مقاتلهٔ ایشان نه از روی اجتهاد
بلکه از غایت مکابره و عناد بوده و بر تقدیر تسلیم اجتهاد و خطای در آن
میگوییم خطای ایشان نه تنها در فروع واقع شده بلکه در اصل ایشان نیز خطا
واقع است نظم هر سگی کز روبهی با شیر یزدان پنجه زد
گر چه آهو گیر باشد تا رست در اصلش خطاست تنبیه مخفی نماند که اکثر اهل سنت
در مقام اصلاح حال اهل جمل و صفین از حضرت امیر المومنین علیه السلم روایت
میکنند که فرمود که اخواننا بغوا علینا بر تقدیر تسلیم صحت روایت دلالت بر نجات
ایشان نمیکند زیرا که باری تعالی در قرآن بسیاری از کافران را برادر پیغمبر
خوانده است آنجا که گفت والی عاد اخاهم هودا والی ثمود اخاهم صالحا و اذکر
اخا عاد و ما شد این ظاهرست که کافر در دوزخ ابد بماند و اگر چه خدایش برادر
هود و صالح خواند و خارجی بدوزخ شود و اگر چه علیش برادر خواند و ان
الذین آمنوا را چندان منزلتی باشد که ثم کفروا از دنبال نباشد و بجنین

نیز مشعر بتعظیم و اجلال بودی اگر بغوا علینا از دنبال نبودی پس بمنزلهٔ آن آمد
که خدای تعالی گفت ان الذین آمنوا ثم کفروا در کتاب نفحات مذکورست که جناب شیخ را
ورای حدیقة الحقیقة چند کتاب مثنوی دیگرست هم بوزن حدیقه اما مختصر و تاریخ
تمامی حدیقه چنانچه خود بنظم آورده سنه خمس و عشرین و خمسمایة بوده و بعضی
تاریخ فوت او را همین نوشته اند والله اعلم بالصواب منبع الحقایق و الاسرار
الشیخ فرید الدین العطار قدس سره

جهان خریطه کش داروی فنا عطار ❊ که نظم اوست شفا بخش عاشقان حزین
مقابل عدد سورهٔ کلام نوشت ❊ سفینهای عزیز و کتابهای گزین
جنون زجذبهٔ او دیده در سلوک و غم ❊ خرد ز منطق او جسته در سخن تلقین

و او محمد بن ابراهیم العطار النیشابوری
مرتبهٔ او عالی و مشرب و مذهب او صافی بوده و سخن او را تازیانهٔ اهل
سلوک گفته اند در شریعت و طریقت یگانه بوده و در شوق و نیاز و سوز
و گداز شمع شبستان زمانه مستغرق بحر عرفان و غواص دریای ایقان است
اصل شیخ از قریهٔ کدکن از اعمال نیشابورست و خرقه از دست سلطان العلما
مجد الدین بغدادی پوشیده و در طفولیت نظر از قطب عالم قطب الدین حیدر
یافته و در کوکن مرید او بوده و حیدری نامه را در ایام شباب بنظم
آورده چون در ایام صبا بوده سخنهای شیخ ما نه تدیست اما تحقیق سخن شیخ آ
و بعضی میگویند که حیدریان آن نظم را بشیخ بسته اند و آن اعتقاد غلط است
جناب شیخ عمر دراز یافت صد و چهارده سال عمر داشت ولادت او در روزگار
سلطان سنجر بن ملکشاه بوده در شعبان المعظم سنه ثلث عشر و خمسمایه بوده است
و در سال ... نیشابور بوده و در شهر شادیاخ هشتاد و پنج سال و بعد از قتل شیخ
بسه سال شادیاخ خراب شد در سنه سبع و عشرین و ستمایه شربت شهادت
نوشید و بعضی سنه تسع و ثمانین و خمسمایه گفته اند و تفاوت راویان در اقوال
واقعست و قبر منور وی در نیشابورست رحمه الله تعالی در نفحات مذکورست
که مولانا جلال الدین رومی در وقت رفتن از بلخ و رسیدن بر نیشابور بصحبت وی
در حالی کبرسن رسیده است و کتاب اسرارنامه بوی داده و وی او را ازان بیاد خود

میباشند در بیان حقایق و معارف اقتدا بوی دارد چنانکه فرموده نظم
کرد عطار گشت مولانا * شربتا ز دست شمس بودش نوش * و چنانکه سابقا
در بیان احوال شیخ سنائی گذشت در موضع دیگر گفته نظم
عطار روح بود و سنائی دو چشم او * ما از پی سنائی و عطار آمدیم * و در
موضعی دیگر گفته نظم هفت شهر عشق را عطار گشت * ما هنوز اندر خم یک کوچه ایم *
جناب شیخ را مصنفات مشتمله بر اسرار توحید و حقایق اذواق و مواجید
بسیار است مانند کتاب منطق الطیر و الهی نامه و اسرار نامه و مظهر العجایب
و غیر آن و در اکثر آنها طریقه اظهار آشنایی و در زیله و شیوهٔ شیفتهٔ شیخ سنائی
گزیده و در اظهار مناقب اهل بیت اطهار و تعرض با عدای جفا کار ایشان کار
از غلوی عشق و محبت بی اختیار خلیع العذار است و گاهی از شدت تقیه و خوف
اغیار در مقام استتار و اصلاح آن اظهار * ولن یصلح العطار ما افسد الدهر
و از جمله اشعار الهی نامه این چند بیت است که متضمن بعضی از [illegible]
آثار شاه ولایت شعار است ابیات

زمشرق تا بمغرب گر امام است — امیر المؤمنین حیدر تمام است
گرفته این جهان وصف سنانش — گذشته زان جهان وصف سنانش
چو در سر عطا اخلاص او راست — سه نان را هفده آیت خاص او راست
سر قرصش چون دو قرص ماه و خورشید — دو عالم را بجان بنشاند جاوید
پیمبر گفت با آن نور دیده — زیک نوریم هر دو آفریده
علی چون با نبی باشد زیک نور — یکی باشد هر دو واز دویی دور
چنان در شهر دانش باب آمد — که جنت را بحق بوّاب آمد
چنان مطلق شد او در فقر و فاقه — که زر و نقره بودش سه طلاقه
اگرچه سیم و زر با حرمت آمد — ولی گوساله این امت آمد
کجا گوساله هرگز رنجه گردد — که با شیری چنین هم پنجه گردد
چنین گفت او که گر منبر نهندم — بدستوری حق داود دهندم
میان خلق عالم جاودانه — کنم حکم از کتاب چارگانه

چو هرچه او گفت از عین الیقین گفت — زبان بگشاد یک روز و چنین گفت
که لو کشف الغطاء دادست دستم — خدا را تا نه بینم کی پرستم
زهی چشم و زهی علم و زهی کار — زهی خورشید شرع و بحر اسرار
دم شیر خدا بیرفت تا چین — ز خلقش ناف آهو گشت مشکین
از این گفتند مرد اوج و دنیی — ز بهر علم جستن را بچین شو
اسد گو ناف خاک افتابست — از آن آهو دمش چون مشک نابست
خطا گفتم که از مشک خطا است — که او هم نافه شیر خدا است
اگر علمش نبودی بحر مسجور — در او یک قطره بودی بحر اخضر
چو هیچش طاقت بیشی نبودی — ز همت گشت خرد ور چاه بیوده
کسی گفتش چرا کردی بر آشفت — زبان بگشاد چون شمع و چنین گفت
لنقل الصخر من قلل الجبال — احب الی من منن الرجال
یقول الناس لی فی الکسب عار — فان العار فی ذل السؤال
و در کتاب اسرار نامه بعد از مدح سید ابرار شروع در مدح حضرت امیر کرده و گفته
ازین یک گو خدا را باش اصلا — دگر بیهوده هر چه گشتی بدوست
سوار دین نبیرهٔ عم پیمبر — شجاع شرع صاحب حوض کوثر
بتن رستم سوار رخش دلدل — بدل غواص دریای توکل
علی القطع افضل امام او بود — علی الحق حجة الاسلام او بود
منادی سلونی در جهان داد — یک رمز از دو عالم صد نشان داد
چنان شد در نماز از نور حق خوش — کزوی او برون کردند پیکانش
چنین باید نماز از اهل رازی — که تا بود نمازت بی نیازی
زجود شاه دریا بار تری بود — بچشمش عالم از زر جوی بود
زهی صدری که تا بنیاد دین بود — دلش اسرار دان و راه بین بود
ز طفلی تا که خود را پیر کردی — بدین دنیای دون تکبیر کردی
چو دنیا آتش و تو شیر بودی — ازین معنی ز دنیا سیر بودی
اگرچه کم نشیند گرسنه شیر — بخوردی نان دنیا یک شکم سیر

اناں جستی ز دنیا فقر و فاقه ... کہ دنیا بود پیشش سه طلاقه

ودر کتاب مصیبت نامه در منقبت حضرت امیر علیه السلام گوید نظم

رونقی کان دین پیغمبر گرفت ... از امیر المومنین حیدر گرفت
لا فتی الا علیش از مصطفاست ... وز خداوند جهانش هل اتی است
از دو دستش لا فتی آمد پدید ... وز سه قرصش هل اتی آمد پدید
آن سه قرص او چو بیرون شد ز راه ... سر نگون آمد دو قرص مهر و ماه
چون نبی موسی علی هرون بود ... گر برابرشان بگویی چون بود
هر دو هم جنس و هم دم آمده ... موسی و هارون همدم آمده

واین چند بیت نیز از اشعار شریف شیخ بزرگوار است

ای پسر توفیق شان از علی ... عین وکلام و پای بدا او از علی
از دم عیسی کسی کر زنده خواست ... او بدم دست بریده کرد راست
مصطفی گفتش توئی آدم بعلم ... نوح فهم آگاه ابراهیم حلم
همچو یحیی زهد و موسی بطش کیست ... کر بدانی شجاع دین علیست
پس محمد چون جمال دوست دید ... هر کمالی کان اوست دید
گفت با او سی هزار و شش هزار ... جمله اسرار سترش بیشمار
سی هزار اسرار گفتا این بگوی ... سی هزار دیگرش گفت این مگوی
بر علی نبی ذکر کن آشکار ... گو درین اسرار باقی پایدار
چون محمد باز جای خود رسید ... هر دو عالم در درون خویش دید
محو گشته فانی مطلق شده ... در بحار علم مستغرق شده
خویش را کل دید و کل را خویش دید ... هیچ جان کو بیش دید از پیش دید
سی هزار اسرار از سر کلام ... در میان آورد از بهر نظام
سی هزار اسرار با حیدر بگفت ... باز حیدر بدو قت و با محرم بگفت
صاحب زوج بتول و مرتضی است ... بر یقین او پیشوای اولیاست
در علی او بود مکنونات غیب ... زان برآورد او ید بیضا ز جیب
راز خود با هیچکس هرگز نگفت ... در شب از رونق یکی ساعت نخفت

موج میزد در دلش دریای راز ... بود او سرّ حقیقی بی مجاز
گر نه او بودی نبودی واصلی ... کار نابودی همه بی حاصلی
گر نه او بودی بگاه دربا فتی ... جوهر عطار کی در یافتی

واین دو بیت بر جناب شیخ منسوبست

کلام الله را بی جا نهادی ... میان عاقلان عرغا نهادی
کلام ... احمد هیچ کردی ... بقلاب هزاران نیچ کردی

وظاهر اسرار ازان اشارت بمضمون حدیث مشهور که ترکت فیکم الثقلین ما ان تمسکتم بهما لن تضلوا بعدی کتاب الله و عترتی اهل بیتی لن یفترقا حتی یردا علی الحوض چه حاصل حدیث آنست که عالمان بمضمون کتاب خدا اهل بیت پیغمبر اند پس احکام از ایشان باید شنید نه از جای دیگر و هر که از جای دیگر طلب آن نماید چنانست که کلام الله را در جای خود که خدا مقرر نموده ننهاده باشد و میتواند بود که مراد شیخ تعریض باشد بعثمان بن عفان که ترتیب کلام الله بر وجه دیگر نموده چنانکه مفسران اهل سنت و جماعت مانند سدی و غیر او تصریح باین معنی نموده اند و مؤید این احتمال ثانی است آنکه در کتاب اسرار نامه در مقام مدح ... عثمان گفته نظم

زبس کو خون قرآن خورد ز آغاز ... مگر زان خورد قرآن خون او باز فافهم والله تعالی اعلم ودر کتاب مختار نامه که جامع رباعیات شیخ بزرگوار است این رباعی در مدح قایل سلونی و صاحب منزلة رفیعة هارونی مذکور است رباعی

صدری که بحل طارم معنی او رفت ... در صدف قلزم معنی او سفت
لرزنده چو گوی سایلان در او ... او بود که از جمله سلونی او گفت اگر گویند

که شیخ عطار در چندین موضع از کتب خود ابیاتی که صریحست در اعتقاد حقیت خلافت خلفای ثلاثه آورده پس چگونه اورا از زمره صوفیه شیعه توان شمرد نهایت آنکه چون سخنان او درین باب متعارض و متناقض باشد متساقط قرار دهیم و تعیین و ترجیح هیچ طرف از محتملات اعتقاد او ننمائیم در جواب میگوییم که تخصیص شیخ عطار چیست که اکثر عالمان تقیه از آنهایی که باتفاق فریقین شیعه امامی بوده اند این کار کرده اند خصوصا در مقام اضطرار چنانکه مکرر از بعضی

گذشت اما سخن درین است که اگر کسی گاهی اظهار دوستی خلفای ثلثه کند و مدح
ایشان نماید و گاهی طریق عداوت و مذمت پیماید تو در عقل محمول بر آن میتواند
بود که صاحب آن اظهار عداوت و ذم شیعی بوده و اظهار دوستی و مدح را در
موضع دیگر از روی تقیه نموده اما شیعیان که تقیه را جایز میدانسته‌اند و همیشه
بواسطهٔ استیلای سلاطین سنی مذهب در عهد امن نبوده‌اند ایشان را با عشق
نیست بر آنکه گاهی اظهار دوستی و انشای مدح نمایند و گاهی طریق عداوت و ذم پیمایند
و لهذا ملا قطب الدین انصاری صاحب مکاتیب گفته که در باب سب صحابه
حکم خارجی و شیعی که شیعه بر وجه سرور ولی شده یا بر تشبه در عقاید ایشان را الا ابا
دست داده تا باید گوید و حکم دیگری که اظهار مذهب سنت نماید یکسان
نیست بلکه کسی جرأت بر سب و قدح در ایشان کند که نه از طوایف خوارج و روافض
باشد نشانهٔ خلاعت اوست از دین چه ایشان و دین امروز مثل اهل سنت را
کالمنکا از مین اند پس سنی که ایشان را دشمن دارد و بیاد ر اظهار تسنن کاذبست یاد
دشمن میدارد و الا چه ترک دارد و ایضا اگر جناب شیخ عطار از فضایل یار غار
و دیگر اخیار در کتب خود ذکر نموده از سه قسم بیرون نیست یا امری چند است
که اهل سنت آنرا از جملهٔ فضایل توهم نموده و شیعه آنها را داخل نقایص ایشان
داشته‌اند مانند مصاحبت غار یا مضمون حدیثی چند موضوع است که متفقا
اهل سنت بنا بر اعتراف بوضع آن نموده‌اند مانند حدیث ما صب الله فی صدری
شیئا الا و صببته فی صدر ابی بکر یا از جملهٔ اموری است که شیعه آنرا در
مطاعن و نقایص ایشان ذکر کرده‌اند و اهل سنت تکلف بسیار میکنند که
آنرا از مرتبهٔ طعن و نقص بسرحد اباحت رسانند و نتوانند چه جای آنکه
آنرا مدح سازند مانند آنکه ابوبکر بر سر منبر گفت اقیلونی فانی لست بخیرکم
و علی فیکم و مانند آنکه عثمان خویش و اقربای خود را مثل مروان و ولید را بر
مسلمانان حاکم ساخت و درهای بیت المال را زیاده از قدر استحقاق ایشان
داد تا آنکه اصرار او در ترویج ایشان موجب آن شد که مسلمانان بر وی خروج کردند
و او را هلاک ساختند و در کتاب تجرید اشاره باین معنی نموده و نموده رفی

عثمان

عثمان من ظلم فسبقه حتی احدثوا فی امر المسلمین ما احدثوا و آثر اهله و اقاربه بالاموال
العظیمة و هم آنکه جناب شیخ با براد این اقسام قصد تجهیز و استهزاء ایشان
نموده و در آن اسلوب تتبع قصیده ابن منیر طرابلسی که بعد از این مذکور خواهد
شد نموده و توضیح این مرام بر وجهی که غبار شبهه نماند آنست که جناب شیخ
در کتاب منطق الطیر در مدح ابوبکر گفته ✱ خواجهٔ اول که اول یار اوست
ثانی اثنین اذ هما فی الغار اوست ✱ هر چه حق از بارگاه کبریا
ریخت در صدر شریف مصطفی ✱ آن همه در سینهٔ صدیق ریخت
لاجرم تا بود از تحقیق ریخت ✱ و در کتاب مصیبت نامه در مدح او نیز گفته
یک تجلی خلق را تمام آمدست ✱ خاصه آن او ز انعام آمدست ✱
و حال آنکه شیعه مصاحبت ابوبکر را در غار محض عار و موجب انزار سید ابرار
میشمارند و میگویند که او با آنحضرت در رهگذر دوچار شد و آنحضرت از بیم
آنکه مبادا صورت فرار او را با کفار ظاهر سازد با خود یار ساخت و چون او از
حقیقت کار و فرار سید مختار بیخبر بود بناچار تا غار همراهی نمود و بعد از آنکه بر
کیفیت فرار آنحضرت از کفار و آمدن ایشان بر اثر آن بزرگوار رسید از مواقفت
آنحضرت بیزار و محزون و گریان و بیقرار گردید و نزدیک بود که آواز گریه و نالهٔ
او موجب گرفتاری آنحضرت در دست کفار گردد بلکه غرض او از آن ناله اطلاع
کفار بود و آنحضرت بتسلیهٔ او مبتلا ماند و هر لحظه آیهٔ لا تحزن بر وی میخواند
نظم پس که حدیث غار که عار است نزد عقل ✱ آن حزن و بیقراری شیخ معظم
و بلکه اکرا ابوبکر یار غار است. مار گزیده او نیز در اشعار است و لنعم ما قیل نظم
بیرون آن امام که زو ماش برده مار ✱ من این امام مار گزیده کجا برم ✱ و اگر
لفظ صاحب و یار باعث افتخار است اطلاق آن در قرآن و حدیث بر کفار نیز
بسیار است رباعی هر کو ادنی بر بهبود نداشت ✱ دیدن روی نبی سود نداشت
و اما ما تعدیت غار اشارت است باین حدیث مفتری که ما صب الله فی
صدری شیئا الا و صببته فی صدر ابی بکر و شیخ مجد الدین فیروزآبادی
شافعی که مصنف کتاب قاموس اللغة و از اعاظم متاخران ائمهٔ حدیث است

دربابِ فضایلِ ابی بکر از کتاب سِفرُ السعادة کفتهٔ اشهرُ المشهورات من
الموضوعات انّ الله یتجلّی للنّاس عامّةً ولابی بکرٍ خاصّةً وحدیث ما صبّ الله
فی صدری شیئاً الّا وصببته فی صدرِ ابی بکرٍ وحدیث انا وابو بکرٍ کفرسَی
رِهانٍ وحدیث انّ الله لمّا اختار الارواح اختار روح ابی بکرٍ وامثال هذا من المفتریات
المعلوم بطلانها ببدیهة العقل انتهی کلامه و دلیل بر وضع حدیث ما
صبّ الله فی صدری آنست که مؤالف و مخالف متفق اند بر آنکه ابو بکر بسیاری
از معانی قرآنی را ندانست مانند کلاله و ابّ وغیر آن ممّا لا یخفی علی من تتبّع چنانکه
شیخ جلال سیوطی در کتاب اتقان بآن تصریح نموده و کفته که اخرج ابو عبید
فی الفضایل عن ابراهیم التیمی ان ابا بکر الصدیق سُئل عن قوله تعالی وفاکهةً
وابّاً فقال ایّ سماءٍ تظلّنی وایّ ارضٍ تقلّنی ان انا قلتُ فی کتاب الله ما لا اعلم
انتهی و ظاهر است که معنی ابّ را خدای تعالی در صدور حضرت پیغمبر ریخته بود
پس اکر حدیث مذکور در شان ابو بکر صحیح بودی بایستی که او نیز معنی آن را دانستی
مکر آنکه کوید ابو بکر دانسته بود و فراموش کرد یا آنکه جهة حفظ شان ابو بکر
التزام نماید که حضرت پیغمبر نیز معنی ابّ را نمیدانست و مؤید این احتمال است
آنکه از کلام سیوطی معلوم شد که پیغمبر ابو بکر را تمعنی ابّ از جملهٔ فضایل او داشته اند
پس چیزی که در ابی بکر موجب فضیلت او باشد در حضرت پیغمبر سبب نقص نشود
و اکر شود جهت خاطر ابو بکر التزام آن توان نمود کما مرّ و بیت مصیبت نامه
اشارتست بمضمون حدیث انّ الله یتجلّی للنّاس عامّةً ولابی بکرٍ خاصّةً که شیخ
مجد الدین آنرا نیز داخل موضوعات شمرده چنانکه پیش ازین کذشت و آنچه قبل
ازین آنجه مذکور کتاب جز و کل در مدح ابو بکر کفته که — بی زبان کفت اکر ایمان صدق
بسنجد آنکه از ایمان تحقیق ٭ از ایمان خلایق بیش آمد ٭ پس او بهتر که اول پیش آمد
زیرا که این دو بیت مضمون حدیث موضوع دیکر است که حشویهٔ اهل حدیث
آنرا در ضمن باقته اند و از حضرت رسالت روایت نموده اند که کفت که ابو بکر
و عمر را با سایر امت وزن کردند و ایشان راجح آمدند و همانا چنانچه شیخ آن
سخن را شنیده باشد که سابقاً مذکور شده که کسی حدیث مذکور در پیش بهلول خواند

وبهلول کفت که اکر این حدیث صحیح است البته در میزان قصوری بوده و آنچه عطّار
آنچه در منطق الطیر در مدح عمر کفته که — شمع جنّت بود اندر جمله جمع
محکم را سایه نبود چون شمع ٭ شمع را چون سایه بود از جمع نور
چون کریخت از سایه او دیو دور ٭ چه بیت اول اشارتست بآن حدیث
موضوع که عمر سراج اهل الجنّة و بیت دوم اشارتست بحدیث مصنوع که انّ
الشیطان کان یهاب عمر و یهرب منه و یخاف من حسّه و فساد مضمون
هر یک ازین دو حدیث موضوع بر فاضل عارف بدقایق کلام سلطان علّام و سیّد انام
مخفی نخواهد بود زیرا که اکر مراد از سراج در حدیث اول تعلیم و هدایت و
ارشاد است سراج بودن او بآن معنی وجهی ندارد زیرا که در اهل جنّت جهلی
و بر ایشان تکلیفی نیست و حاجت بتعلیم و ارشاد ندارند و اکر محتاج باشند
انبیا و رسل بآن احقّ اند بآن از عمر و اکر چراغ حقیقی میخواهند مردود است
با آنکه در بهشت ظلمتی نیست تا محتاج بچراغ باشد و اکر نضارت بشره و حسن
وجه او را خواهند هم بی وجه است زیرا که عمر بغایت قبیح الوجه کریه منظر
بوده و مع هذا لازم می آید که عمر چراغ انبیا نیز باشد و فساد آن بغایت روشن
و بیان فساد حدیث ثانی آنست که لازم می آید که در زمان کفر و بت پرستی عمر
شیطان پیرامون او نکردیده باشد و در ارتکاب آن کفر و ضلالت شیطان را
اصلا مدخلی نباشد مکر آنکه کوید که در شیطنت از ابلیس نیز در پیش بوده چنانچه
حدیث مشهور که ما سلکتَ یا عمر فجّاً الّا وقد سلک الشیطان فجّاً غیر فجّک بآن
مشعر است و شاعر نیز بآن تصریح نموده و کفته شعر ان کان ابلیس اغوی آدم کلّهم
فانت یا عمر اغویت ابلیسا ٭ و ایضا اکر حدیث مذکور صحیح باشد تکذیب کلام
خدای تعالی لازم می آید زیرا که در روز بدر که ابو بکر و عمر و اکثر صحابه کریختند
و حضرت رسول را کذاشتند حضرت خدای تعالی فرموده انّ الّذین تولّوا
منکم یوم التقی الجمعان انّما استزلّهم الشیطان ببعض ما کسبوا یعنی آن
روز که شیطان ایشان را اغوا نمود و بکریز دلالت کرد چرا از هیبت عمر
نکریخت و از دیدن او نترسید تا او را با دیکران بنا بایستی کریخت

وآبروی خود را بر خاک مذلت بنایت ریخت و از مقوله قسم سیوم آنست
آنکه در الهی نامه در مدح ابو بکر گفته — نفس هر کو در افو فی تمیز داد
کو دم جز در اقیلونی نمیزد * چو هنگام وفات آمد فراز ش
بر پیش مصطفا بردند بازش * زیرا که شیعه قول اقیلونی و دفن در حجره حضرت
مصطفا را از مطاعن ابی بکر شمرده اند چنانکه در کتاب تجرید مذکورست
و وجه طعن ظاهرست اما اول زیرا که اگر در افضلیت علی و عدم افضلیت
خود صادق بود پس صلاحیت امامت نداشته باشد و اگر کاذب بود هم
صلاحیت امامت ندارد زیرا که عدالت بلکه عصمت شرطست و غایة آنچه اهل
سنت تکلف نموده گفته اند آنست که ابو بکر آن کلام را از روی تواضع و هضم
نفس گفته و مولف گوید که این تکلف در نهایت تعسف است زیرا که تواضع
و هضم نفس در امر دین که خلاف آن ظاهرست وجهی ندارد و از آن مقوله است
که کسی واجبی یا سنتی را ترک کند از روی تواضع و اشعار با آنکه من از غایت حقارت شعر
خود را اهل تکلفات نمیدانم چنانچه فاضل هندی در توجیه تلک تسمیه در رسالهٔ
کافیه گفته و دیگران از شارحان اهل سنت رد آن توجیه نموده اند دیگر آنکه
قول مذکور در وقتی از و واقع شد که مردم بر و اعتراض نموده میگفتند که با وجود
علی بن ابی طالب ابو بکر لایق امامت نیست و اگر غرض او هضم نفس بود بایستی که
که تخصیص خیر بعلی نکردی و چنین گفتی که اقیلونی فان کل واحد منکم خیر
منی چنانکه عمر گفت که کل الناس افقه من عمر حتی المخدرات فی البیوت و اگر چه
این سخن عمر نیز اعتراف بحق است نه تواضع چنانکه اولیای او توهم کرده اند اما
ثانی بنابر آنکه حق سبحانه و تعالی در نص کلام منع نموده از آنکه بی اذن و رخصت
حضرت رسالت در خانه او در آیند و فرموده که یا ایها الذین آمنوا لا تدخلوا
بیوت النبی الا ان یوذن لکم الآیة و استحقاق تقاضای تعالی حکم ... بعد
تا بعد از وفات آنحضرت و جواب گفته اند که حجره ملک عایشه بود و باذن
او در آنجا دفن شد و بطلان این جواب ظاهرست زیرا که اگر میگویند که
اصل آن خانه ملک عایشه بوده بطلان آن ظاهرست و اگر میگویند که بعد از حضرت

پیغمبر صلوات الله علیه بطریق میراث باو رسید این نیز باطلست بخبری که
ابو بکر در منع فاطمه از میراث حضرت پیغمبر صلوات الله علیه روایت نموده و
تفصیل این مسئله سابقا در بیان احوال فضال بن حسن کوفی مذکور شد
باینجا رجوع نمایند و از مقوله قسم سیوم است نیز آنچه در منطق الطیر در مدح
عثمان گفته —
خواجه سنت که نور مطلق اوست *
بلکه خداوند دو نور مطلق اوست * کار ذی القربی بجان پرداخته
جان خود در کار ایشان باخته * عمر بر یک لحظه که نا بنشسته بود
از رحم پیوسته رحم پیوسته بود * و آنچه اهل سنت در جواب تولیه خویشان
خود از بنی امیه و مال بسیار دادن بایشان گفته اند بغایت نامشروع است و جدا
مسلمانان او را در آن معذور نداشتند و او را بهمان گناه مواخذه نمودند
و برین قیاس باید کرد جمیع آنچه از امثال شیخ در مدح مشایخ ثلثه واقع شده
والله الهادی

الشیخ العارف الموحد الحبر القیومی مولانا جلال الدین
البلخی الرومی قدس سره

همان شراب کش باده خانه جبروت * همان همای بلند آشیان عرش نشین
رموز گوی ازل مولوی که داد نجات * مقیدان هوا را از بند این سجین *
رجالهای کلامش که مثنوی گرفت * جهات سته به پیرایه ابد تزیین
سخن ز مرتبه شعر او نه حد منست * که همچو عرش بلندست و همچو شرع متین
ولادت او در بلخ بوده در ششم ربیع الاول سنه اربع و ستمایه در پنج سالگی
او را الهام غیبی رسیده و از اشراقات شهود منور و بهره ور گردید و در
شش سالگی بهر سه چهار روز یکبار افطار میکرد آخر در فقر و مسکنت
و عرفان از اکابر اهل ذوق و وجدان گشته در علوم ظاهری و باطنی و حید
عصر و فرید دهر گردید مشهورست که قریب چهار صد طالب علم در حلقه
درس مولوی جمع میشدند و هر کدام بقدر استعداد خود استفاضه فیض
از وی نموده اند نظم یکی ابهره محموری و حسی یکی از دستان نشیند از وی
و در وقت توجه بزیارت مکه معظمه بصحبت شیخ فرید الدین عطار رسید

وشیخ کتاب اسرارنامه باو داد و او همیشه آنرا با خود میداشت و بنظر
تامل و تتبع در آن میگماشت در کتاب نفحات مسطور است که یکی از ابنای
دنیا در خدمت مولوی عذرخواهی میکرد که در خدمت مقصرم فرمود که حاجت
باعتذار نیست آنقدر که دیگران از آمدن تو منت دارند ما از نا آمدن تو
منت داریم روزی یکی از اصحاب را غمناک دید فرمود همه دلتنگی تو از دل
نهادن برین عالم است هر دمی که ازین جهان آزاد باشی و خود را غریب دانی
و هر رنگ که بنگری و هر مزه که بچشی دانی که با آن نمانی و جای دیگر روی هیچ
دلتنگ نباشی و از سخنان اوست که آزادمرد آنست که از رنجانیدن کسی
نرنجد و جوانمرد آنست که مستحق رنجانیدن را نرنجاند آورده اند که مولانا
سراج الدین قونیوی که یکی از اکابر علمای ظاهر بود منکر خدمت مولوی بود
روزی پیش وی تقریر کردند که مولوی گفته است که من با هفتاد و سه مذهب
یکیام چون قونیوی صاحب غرض بود خواست که مولوی را برنجاند و بی حرمت
سازد یکی از افاضل نزدیکان خود را فرستاد که در میان جمع از مولوی بپرس
که چنین گفته اگر اقرار کند او را دشنام بسیار بده و برنجان آنکس بیامد و
بر ملا از مولوی سوال کرد که شما چنین گفته اید که من با هفتاد و سه مذهب
یکیام گفت گفته ام آنکس زبان بگشاد و دشنام و سفاهت آغاز نهاد مولوی
بخندید و گفت که با این نیز که تو میگوئی هم یکیام آنکس خجل شد و بازگشت در
رساله اقبالیه مذکور است که از حضرت شیخ علاء الدوله پرسیدند که مولانای
روم چون کسی بوده است فرمود که خوش کسی بوده هرچند در سخنان او نشان
استقامت و تمکین نیست اما خوش ذوقی داشت و من هرگز سخن او نشنیده ام
که خوش وقت نشده ام و هم شیخ علاء الدوله فرمود که مرا این سخن از وی بسیار
خوش آمده که حضرت مولوی همواره از خادم سوال کردی که در خانه ما امروز چیزی
هست اگر گفتی که خیر ست هیچ نیست منبسط گشتی و شکرها کردی که الحمد لله
که خانه ما امروز بخانه حضرت پیغمبر و اهل البیت علیهم السلام میماند و اگر گفتی
اسباب مطبخ مهیاست منفعل گشتی و گفتی ازین خانه بوی فرعون میآید

و از سخنان

و از سخنان اوست که صحبت عزیز است لا تصحبوا غیر ابناء الجنس و گفته
که دین یعنی خدا او علم شمس الدین تبریزی قدس سره فرموده که علامت مرید قبول
یافته آنست که اصلا با مردم بیگانه صحبت نتواند داشتن و اگر ناگاه در صحبت بیگانه
افتد چنان نشیند که منافق در مسجد و کودک در مکتب و اسیر در زندان وفات
مولوی وقت غروب پنجم شهر جمادی الآخر سال ششصد و هفتاد و دو بوده در حسن
اعتقاد مولوی بشیخ او شمس الدین تبریزی ارباب تتبع را تردیدی نیست و از مزید
تشیع او آنکه او از اولاد خاوند جلال الدین بوده که پدر بر پدر او داعیان اسماعیلیه بوده اند
و جلال الدین از بعضی قبایح عقاید ایشان که بعضی از متاخرین آن طایفه در مذهب
اسماعیلیه احداث نموده بودند تبرا نموده باصل مذهب اهل البیت علیهم السلام
رجوع نمود و در شهرهای دیار ملاحده را بسوخت و شعار اهل ایمان ظاهر ساخت
و آنکه ملا عبدالرحمن جامی گفته که خطاب مولانا شمس الدین بجلال الدین مذکور غلط
غلط است و در دیوانهای قدیم مولوی قصاید مشتمل بر مناقب ائمه اطهار و مثالب اغیار
که در مقطع اکثر آنها جابجا بشیوه او بوده اسم شیخ خود را مذکور نموده بسیار است لیکن
کاتبان کتبا او از متصوفه اهل سنت اکثر آنها را از قلم انداخته اند و رعایت ناموس
متاکان خود را در آن شناخته اند و با وجود این همه اهتمام که در محو آن قسم کلام
داشته اند بعضی سخنان آشنا از حضرت مولوی در میانست که دلیل انتظام
او در سلک فرقه مومنانست شعر هر آنکس را که مهر اهل بیتست
مدار دولت برچنین است ۞ غلام حیدرست ملای رومی
چنین است و چنین است و چنین است ۞ و له ۞ آفتاب وجود اهل صفا
آن امام و ولی خدا ۞ آن امامی که قایم است بحق ۞ در زمین و زمان و ارض و سما
در شجاعت ولی الصفه ۞ او منزه ز کفر و شرک و ریا ۞ عالم وحدتست مسکن او
از برون از صفات ما و شما ۞ نه درون جهان و نه مطلق ۞ عارفان صاحب و علی گویا
ازو سعید مرسل ۞ در شب معراج در مقام دنا ۞ از علی بی شنید نطق نبی
منطق بر علی شود آنجا ۞ ما همه ذره ایم او خورشید ۞ ما همه قطره ایم او دریا
به ولای علی نجی خدا ۞ کرد در بهشت آدم را ۞ کرد بال و پر فرو دبیره

جبرئیل امین بحق خدا   مومنان جمله رو باو وارند   که امامت و هادی و مولا
بنده چاره زجان بی باک   تا برندت بجنت الماوا   شمس تبریز بنده از جان شد
جان فدا کرده بهر مولانا   **ومنها**   زهی دوزوره خلقان موالی ابی طالب

زهی ثنای ده موی ان علی بن ابی طالب   ده نهان از فهم و دور از عقل و برتر از خیال
که کفتی وصف او نتوان علی بن ابی طالب   قدیم المن والاحسان عظیم الشان والبرهان
قسیم الخلد والنیران علی بن ابی طالب   هو الاول هو الآخر هو الظاهر هو الباطن
هو الحنان هو المنان علی بن ابی طالب   زهی از وصفها بیرون زهی سلطان کان بود
ولی حضرت یکتا علی بن ابی طالب   شهادت او طهارت او نماز و روزه حج او
جهان جمله را میدان علی بن ابی طالب   وجود با بسم الله در توحید یزدانست
رحیم مطلق و رحمان علی بن ابی طالب   اگر چشم خرد داری ببین از دیده معنی
بوجه چهره خوبان علی بن ابی طالب   فرستاده است با توریت و با انجیل و با فرقان
بهر مرسل بهر فانی علی بن ابی طالب   خداوند احمد او خداوند ایمان بخش و دین

ومنها

بحق شاه با احسان علی بن ابی طالب   تا نقش زمین بود و زمان بود علی بود
تا صورت بیو دجهان بود علی بود   سلطان سخاوکرم وجود علی بود
شاهی که ولی بود و وصی بود علی بود   بر کنده یک حمله و بکشود علی بود
آن قلعه کشائی که در قلعه خیبر   در فوران جهان یجد نبا بود علی بود
آن شیر دلاور که ز بهر طمع نفس   والله که علی بود علی بود علی بود
هارون ولایت که بر از موسی عمران   تا کار نشد راست نیاسود علی بود
آن شاه سرافراز که اندر ره اسلام   کادم بجمالش نگران بود علی بود
فرزند خلف در صدف نکته توحید   شو عارف و دان عابد و معبود علی بود
صد بار نکه کردم و دیدم بحقیقت   بالله که مراد من و مقصود علی بود
زین یکدو سه بیتی که بکفتم ز حقیقت   تا هست علی باشد و تا بود علی بود
این کفر نباشد سخن کفر نه اینست   شمس الحق تبریز که بنمود علی بود
پیشرو در جهان جمله رسید از نهان

ومنها ایضا

... ان علیا منی بمنزلة هارون من موسی الا ... انه لا نبی بعدی ...

بیا که بیر منا از بعد مصطفی علیست   امام طه و یس و هل اتی علیست
امام متقیان و وصی و نفس رسول   شهی که هیچ نیامد از و خطا علیست
حلال زاده شناسد علی و آل نبیا   از آنکه نور دو چشم حلال زا علیست
کسی بکفت که تا حیدر از علی کویی   مکر که در دو ترا ای پیر دوا علیست
جواب دادم و کفتم سکر شیدا   دل شکسته مجروح را شفا علیست
جهانیان همه کر خصم شو سکیرانه   هر آنچه غم که مرا میر و پیشوا علیست

وایضا منها

هر که بدل ره بن یمبر کرفت   مر بنده از عرش فراتر کرفت   نور نبی جان مرا تازه کرد
دست دل دامن حیدر کرفت   حضرت شاهی که بیک ذوالفقار   باد کران از تن عنتر کرد
تیغ بحجر کوه و سنان بدر   نی علی از دست اهنکر کرفت   هر که بی مدحت حیدر کشید
نحو حضر از تو لقائی سر کرفت   هر کس خود طالب پیغمبر بود   شمس علا دامن حیدر کرفت

یعنی تا بدانکه مراد از تیغ علی که کوه و سندان ندیده ذوالفقار بود آنا که
ما عقد کردانا و ست که از آسمان بحضرت رسالت علیه السلام فرستاده
و آنحضرت از آن بحضرت امیرالمومنین علیه السلام دادند و اخبار و آثار در این
باب بسیار است و شیخ هذا بعضی از اهل سنت انکار آن نموده و در یکی از
تالیفات خود کفته که ذوالفقار نام تیغی است که از ان منبه بن الحجاج بود در
روز غزای بدر بدست حضرت سید علیه السلام افتاد و آنرا بعلی داد و آن
آنچه از آسمان جبرئیل آورد آن بود که چون حکم الهی بجهاد متعلق شد عمر
با تیغی حمایل کرده می آمد تا رسول بدانست که غزا میسر باید اما مقصود از نفی
نزول معجزات رسول خدا باشد مقصود شان آن باشد که دروغی بکویند تا
زیاد فضل علی را و افضلیت او بر رسول خدا ثابت کنند آمیت تمام کلام آن
معاند و شیخ اجل عبدالجلیل رازی رحمه الله تعالی بروجه لطیف ابطال آن نمود
و فرموده که در تیغ لاف آن طایفه باشند که خدا را ظالم کویند و رسول را غالب
و اما سخن دان ناصبیان بیچاره اند چنانکه در موضعش درست شده اما آنکه کو
که ذوالفقار علی را از آسمان آوردند و اخبار صحیح وارد شده و شیعه

و چنین شیوه هر معجزه را که در عهد رسول اثبات کنند آنرا معجز رسول گویند معجز
علی و ابو بکر که کرامات الاولیاء معجزات الانبیاء و از اینجا تفضیل علی بر ابو بکر لازم
نیاید و خواجه ناصحی را لطرفه باید داشتن که از آسمان تیغ بمصطفی آید بر او که
الرتبغ چنین جا آورده اند مانند قرآن مجید و تیغ بریان و میوه بهشت و طبع
جنت و تیغ سامان محکم باشد و چون میگویند ذو الفقار بود هر تیغ که خواجه
گیرد این تیغ نیست دانم که خواجه سنی انکار نکند که حامل تیغ علی بود نه غیر
علی و خبر لا فتی الا علی لا سیف الا ذو الفقار هیچکس از اثبات انکار نکرده
مگر این معاند و عجبست که خواجه از واعظان و مذکران نا منصف خود
نشنوده است که چون درّهٔ عمر را وصف کنند یکی میگوید از پوست نادر سیلی
بود و دیگری میگوید از جلد کبش ابراهیم بود و دیگری میگوید از کوسفند
شعیب و عصا دانم که آن پوست را دیر دو سه هزار سال که نگاه میداشت
اگر آن جایز و روا است این را نیز روا باید داشت که تیغ که مرتضی برای نصرت
شریعت مصطفی بدان حصنهای کفر و بدعت کشود و گردن کبرا بدان
و قواعد اسلام بدان ممهد کرد اید خدای تعالی از آسمان مصطفی فرستاد
یا دست از آن بداشتن یا انکار این نکردن اما غصهٔ جبر و کینهٔ نصب
اگرچه پنهان کنند عیان شد و دوستی پسر ابو طالب از محض ایمان باشد
والله الهادی در کتاب نفحات مذکورست که در وقتی که مولانا شمس الدین
تبریزی در صحبت بابا کمال جندی بود شیخ فخر الدین عراقی بموجب فرمود
شیخ بهاء الدین زکریا که اشغالی بوده است هر فتوحی و کشفی که شیخ فخر الدین
عراقی دا روی مینمود آنرا در لباس نظم و نثر اظهار میکرد و بنظر بابا کمال
میرسانید و شیخ شمس الدین از آن هیچ چیز را اظهار نمیکرد روزی بابا
کمال او را گفت فرزند شمس الدین از آن حقایق و اسرار که فرزند فخر الدین
عراقی اظهار میکند بر تو هیچ لایح نمیشود گفت بیش از آن مشاهده می
افتد اما بواسطه آنکه وی بعضی از مصطلحات شعر را ورزیده میتواند
که در لباس نیکو جلوه دهد و مرا آن قوت نیست بابا کمال فرمود حق سبحانه

و تعالی ترا مصاحبی روزی کند که معارف و حقایق اولین و آخرین را بنام تو اظهار
کند و ینابیع حکم از دل او بر زبانش جاری شود و بلباس حرف و صوت در آید
طراز آن لباس نام تو باشد و مراد بابا کمال از آن مصاحب جناب مولوی صاحب
دیوان و مثنوی معنوی بود که اکثر اشعار خود التزام ذکر نام شمس الدین
مینمود چنانکه در چند جا ازین غزل واقعست غزل

ایها الساقی ادر کاس الحیا اصف من	ان عشقی مثل حران جسمی مثل دن
مطربا نو ملك نو تا نو حبابا آيد	چون زنی بر نام شمس الدین تبریزی بزن
نام شمس الدین چو شمع و من چو پروانه بسوز	نام شمس الدین چو شمع و جان بنده چون لگن
تمش ها و تمش ها تا تمش ...	تا به پیش مرده کان رقصان شوند اندر کفن
مطربا کر چند عاشق ... ملول	عشق شمس الدین کند مرجان را خون یاسمن

آورده اند که چون خدمت مولانا شمس الدین تبریزی بقونیه رسید در مجلس مولوی
در آمد و خدمت مولوی در کنار حوض نشسته بود و کتابی چند در پیش خود نهاده
پرسید که این چه کتابهاست مولوی گفت که این را قیل و قال گویند ترا با این
چکار است خدمت مولانا شمس الدین دست فراز کرد همه کتابها را در آب
انداخت جناب مولوی بتأسف تمام گفت ای درویش چه کردی بعضی از آنها فوائد
والدین بود که دیگر یافت نیست مولانا شمس الدین دست در آب کرد و یکان
یکان کتابها را بیرون آورد و آب در هیچ یک اثر نکرده بود جناب مولوی گفت
این چه سر است شیخ شمس الدین گفت این ذوق و حالست ترا از این چه خبر
بعد از آن با یکدیگر بنیاد صحبت کردند و آخر در همان ایام مصاحبت حضرت
مولانا شمس الدین بتفصیلی که در نفحات مذکورست در شهور سنه خمس و اربعین
و ستمائه بر دست علاء الدین محمد که فرزند ناخلف مولوی بود و بداغ انه لیس
من اهلک موسوم بود بدرجه شهادت رسید و در جنب مولانا بهاء الدین
ولد مدفون گردید افصح العارفین و اعلم المتکلمین الشیخ مصلح الدین سعدی
شیرازی قدس سره
نظم سعدی آن بلبل شیراز چمن • در گلستان سخن بستان زن
جان مساز افطار کن نگهان سعدی • که کشته خاک کوچ خرابات عشق

همه نسیم گلستان او شمیم شهود * همه شقایق بستان او چراغ یقین
حکایتش همه نازک روایتش همه راست * کلامش همه دلکش عبارتش تمکین
درفضل وکمال وذوق وحال بی نظیر وبی مثال بوده، ودر شیوه سخن‌دانی گوی
ملاحت از فصحای شیرین مقال ربوده، تا آنکه دیوان او را نمکدان شعرا گفته‌اند
ودر تذکره دولتشاه مسطور است که عمر شریفش صد ودو سال بوده سی سال
بتحصیل علوم صرف نموده وسی سال بسیاحت اشتغال فرموده، وسی سال
دیگر بر سجاده طاعت نشسته، ودر ملاقات بروی ما اصلا نبسته، طرفی
شیخ در بعضی کار اتابک سعد بن زنگی والی فارس بوده وگویند که پدر شیخ
ملازم او بود وتخلص شیخ بسعدی از این جهت است ودر ابتدای حال در مدرسه
نظامیه بغداد در حلقه درس ابو الفرج بن جوزی بتحصیل مشغولی نموده
وبعد از آن بعلم باطن وسلوک توجه فرموده ودر آن اثنا چهارده حج
گذارده وبیشتر را پیاده بجای آورده ودر اطراف روم وهند اقامت مراسم
غزا ومجاهده نموده وباکثر بقاع ربع مسکون رسیده، وگرم وسرد روزگار
چشیده، وبا بسیاری از مردم طریق معاشرت ورزیده، ودرین باب
میفرماید نظم در اقصای عالم بگشتم بسی * بسر بردم ایام با هر کسی
تمتع زهر گوشه یافتم * زهر خرمنی خوشه یافتم ودر بعضی از رسایل منقول
از شاه قاسم انوار نور الله مرقده مذکور است که در وقتی که سلطان الاصفیا
شیخ صفی الدین اردبیلی قدس الله سره بشیراز رفت شیخ سعدی بخدمت
او رسید وباشارت او رسالات اهل سلوک در ... نمود ودر کتاب نفحات مسطور است
که جناب شیخ از افاضل صوفیه بوده واز مجاوران بقعه شریف شیخ عبد الله الخفیف
قدس الله تعالی روحه از علوم بهره تمام داشته واز آداب نصیب کامل سفر بسیار کرده
واقالیم را گشته وبارها بسفر حج پیاده رفته وبر بتخانه سومنات در آمده وبت
بزرگ آنرا شکسته واز مشایخ کبار بسیاری را دریافته وبصحبت شیخ شهاب الدین
رسیده وباوی در یک کشتی سفر دریا کرده چنانکه در کتاب بوستان بآن اشاره
نموده وگفته نظم مقالات مردان بمردی شنو * نه از سعدی از سهروردی شنو

مرا پیر دانای مرشد شهاب * دو اندرز فرمود بر روی آب
یکی آنکه بر خویشتن بین مباش * دگر آنکه بر غیر بدبین مباش وگفته‌اند
که وی در بیت المقدس وبلاد شام مدتی سقایی میکرد وآب بمردم میداد تا بخضر
علیه السلام رسید وویرا از زلال انعام وافضال خود سیراب گردانید وقتی ویرا
با یکی از اکابر سادات واشراف ... گفت وگوی واقع شد آن شریف حضرت رسالت
صلی الله علیه وآله بخواب دید که ویرا عتاب کرد چون بیدار شد پیش شیخ آمده عذرخواهی
واسترضای وی کرد ویکی از مشایخ منکر وی بود شبی در واقعه دید که درهای آسمان
گشاده شد وملایکه با طبقهای نور نازل شدند پرسید که این چیست گفتند
برای سعدی شیرازی است که بیتی گفته که قبول حضرت حق سبحانه وتعالی افتاده و
آن بیت اینست بیت برگ درختان سبز در نظر هوشیار
هر ورقی دفتریست معرفت کردگار * آن عزیز چون از واقعه برآمد در شب بدر
زاویه شیخ سعدی رفت که ویرا بشارت دهد دید که چراغی افروخته وبا خود زمزمه
میکند چون گوش کشید شنید که همین بیت میخواند وی در شب جمعه ماه شوال سنه
احدی وتسعین وستمایه از دنیا رفته رحمة الله علیه واز جمله اشعار شیخ بزرگوار
که دلالت بر صحت عقیده او دارد این دو بیتست که مولف در یکی از دیوانهای
کهنه او دیده نظم غیر از علی که لایق پیغمبری بدی * گر خواجه رسل نشدی ختم انبیا
از دامن کسی که تمسک نموده است * دست منست ودامن معصوم مرتضا
ودر بعضی از اشعار خود میفرماید نظم سعدی اگر عاشقی کنی وجوانی
عشق محمد بس است وآل محمد * ومن اشعار آبدار اوست نظم
سعدیا شور محبت ... * نیست بعد از مصطفی مولای ما الا علی
ومولانا نور الدین جعفر بدخشی که از افاضل تلامذه ومریدان سید علی همدانی
قدس سره العزیز در کتاب خلاصة المناقب قصیده که زیاده از پنجاه بیت است
از شیخ بزرگوار در مدح حضرت امیر وسایر اهل بیت اطهار نقل نموده وجهت
رعایت اختصار بعضی از آن درین مقام مسطور میگردد نظم
منم کز جان شدم مولای حیدر * امیر المومنین آن شاه صفدر

علی کو را خدا پیشک ولی خواند | بامر حق ولی کردش پیمبر
گهی از قوتش دین گشته فربه | گهی از ضربت او کفر لاغر
گهی در بسته دل در سینه عمرو | گهی لبریز ده خون از حلق عنتر
گهی بر دوش احمد بوده پایش | گهی بر کار کش از علم افسر
گهی ذو فلقه اسلام آباد | گهی برکنده در از حصن خیبر
گهی شاه و گهی دستور و گه میر | گهی قاضی گهی مفتی گهی در
بحق پادشاه هر دو عالم | خدای بی نیاز فرد اکبر
بحق آسمانها و ملایک | که آنجا هیچ جائی نیست بی فر
بچار ارکان تسع و هفت اقلیم | بنه چرخ و ده و دو برج دیگر
بکرسی و بعرش و لوح محفوظ | بحق جبرئیل آن خوب منظر
بمیکائیل و اسرافیل و صورش | بعزرائیل و هول گور و منکر
بتوریت و زبور و مصحف و انجیل | بحق حرمت هر چار دفتر
بحق آیة الکرسی و یاسین | بحق سوره طاها سراسر
بحق آدم و نوح ستوده | بحق هود و شیث و داد گستر
بداود و یحیی و درمان لقمان | بذی القرنین و لوط نیک محضر
بموسی و بکوه طور سینا | بعیسی کو بد از عصیان مطهر
به پنج اهل بیت و آه زهرا | بخون ناحق شبیر و شبر
بان روزی که وحی آمد نبی را | که از بالای اشتر ساخت منبر
که بعد از مصطفی در کل عالم | نباشد فاضلتر و بهتر ز حیدر
پس از احمد امام حق علی دان | که بنما و نص معصوم مطهر
مسلم شد سلونی گفتن او | که علم مصطفا را بود او در
یقین اندر سخا و علم و عصمت | ز پیغمبر نبود او هیچ کمتر
که بود اندر همه آفاق عالم | که خود با آن همه از برش نخاور
چگویم وصف آن شاهی که جبریل | گهی مداح بودش گاه چاکر
اگرچه مدح جو باشد بسیار | بطبع دوستان مدح تو خوشتر

ازان گفتم که تا خلقان بدانند | که سعدی زین سعادت نیست بی بهر
ایا سعدی تو نیکو اعتقادی | ز دین و اعتقاد خویش برخور

و مخفی نماند که بعضی از قاصران کوتاه نظر مواخذه جناب شیخ میکنند با آنکه در بعضی از حکایات کتاب بوستان اظهار اعتراف حضرت امیر علیه السلام بخطای خود نموده وگفته **نظم** کسی مشکلی برد پیش علی • که تا مشکلش را کند منجلی • امیر عدو بند کشور گشای • جوابش بگفتا ز سر علم و رای • شنیدم که شخصی در آن انجمن • بگفتا چنین نیست یا بوالحسن • نرنجید از و حیدر نامجوی • بگفتا تو دانی از این به بگو • بگفت آنچه دانست و شایسته گفت • بگل چشمه خور نشاید نهفت • پسندید از و شاه مردان جواب • که من بر خطا بودم او بر صواب • و جواب این مواخذه آنست که گاهی حال و مقام مقتضی اعتراف نبی و امام بزیاده از خطای خود در کلام است چنانکه حضرت موسی علیه السلام در مقام عتاب فرعون لعین که فعلت فعلتک التی فعلت وانت من الکافرین اظهار اعتراف بضلالت نموده گفت فعلتها اذا و انا من الضالین یعنی کردم چنان و من الجمله کهرا عام و علی هذا القیاس میتواند بود که اظهار اعتراف حضرت امیر نیز بخطای خود در آن کلام بنابر اقتضای وقت و مقام باشد و در کلام شیخ نیز اشعار باین معنی واقع است زیرا که در اول گفته که حضرت امیر جواب اشکال سایل از سر علم گفت و ظاهرست که هر گاه جواب از سر علم گفته شده تا هر آینه محض صواب و احتمال جهل و خطا در آن نا یاب خواهد بود والله اعلم بحقیقة المقصود **حافظ عارف شیرازی** قدس سره از اهل راز • و در حقایق و معارف ممتاز بوده • دیوان او لسان الغیب • و صحت ایمان او مبرا از عیب و ریب است • در نفحات مسطورست که با اسرار غیبیه و معانی حقیقیه که در کسوت صورت و لباس مجاز در آن اشعار و معارف شعار مندرج است در حبیب السیر مسطورست که روزی شاه شجاع بزبان اعتراض خواجه حافظ را مخاطب ساخته گفت ابیات هیچ یک از غزلیات شما از مطلع تا مقطع بر یک منوال واقع نشده بلکه از هر غزلی چهار بیت در تعریف شراب و دو سه بیت در صفت عشق و یکدو بیت در صفت محبوب و تلون دید

[illegible]

غزل خلاف طریقه بلغاست خواجه حافظ گفت آنچه بر زبان مبارکش
میگذرد عین صدق و محض صوابست اما مع ذلك شعر حافظ در اطراف
آفاق اشتهار تمام دارد و نظم حریفان دیگر پای از دروازهٔ شیراز بیرون
نمی نهد بنابرین کنایت شاه شجاع در مقام ایذاء خواجه حافظ شده
بحسب اتفاق در آن ایام انتخاب غزلی در سلك نظم کشید که مقطعش
اینست — گر مسلمانی ازین است که حافظ دارد * وای اگر از پی امروز بود فردائی
و شاه شجاع این بیت را شنیده گفت از مضمون این نظم چنان مفهوم میشود
که حافظ بقیام قیامت قایل نیست و بعضی از فقهای حسود قصد نمودند که
فتوی نویسند که شك در وقوع روز جزا کفرست و این بیت مستفاد
میگردد خواجه حافظ مضطرب گشته نزد مولانا زین الدین ابوبکر تایبادی
که در آن ایام عازم حجاز بود در شیراز تشریف داشت رفت و کیفیت حال
بدان عالی مقدار عرض نمود مولانا فرمود که مناسب آنست که بیت دیگر مقدم
برین مقطع درج کنی مشعر بدین معنی که فلانی چنین گفت تا بمقتضای
این مقدمه مشهوره که نقل کفر کفر نیست ازین تهمت نجات یابی بنابران
خواجه حافظ این بیت را گفته پیش از مقطع در آن غزل درج ساخت بیت
این حدیثم چه خوش آمد که سحرگه میگفت * بر در میکده با دف و نی ترسائی
و باین واسطه از آن ورطه نجات یافت و خواجه حافظ در سنهٔ اثنی و تسعین
و سبعمایه بریاض رضوان شتافت و ظاهر امراد خواجه از حریفان دیگر
نه مجرد شاه شجاع بود بلکه عماد فقیه کرمانی که شاه شجاع معتقد او بود
نیز مراد بوده چنانچه از بعضی غزلهای خواجه حافظ تعریض باو ظاهر میشود
و تفصیل کلام آنکه عماد فقیه مذکور شیخ و خانقاه دار بوده هرگاه نماز گذاردی
گربه او بشرط متابعت بجا آوردی و شاه شجاع این معنی را از کمال کرامات حمل
میفرمود و پیوسته بقدم اخلاص ملازمت آنجناب می نمود و خواجه حافظ
این غزل در آن باب گفته غزل
صوفی نهاد دام و سر حقه باز کرد * آغاز مکر با فلك حقه باز کرد

این مطرب از کجاست که راه عراق ساخت * و آهنگ بازگشت براه حجاز کرد
ساقی بیا که شاهد رعنای عاشقان * آمد دگر بجلوت و آهنگ ناز کرد
بازی چرخ بشکندش بیضه در کلاه * زیرا که عرض شعبده با اهل راز کرد
ای دل بیا که ما به پناه خدا رویم * زانچه آستین کوته و دست دراز کرد
فردا که پیشگاه حقیقت شود پدید * شرمنده رهروی که عمل بر مجاز کرد
صنعت مکن که هر که محبت نه راست باخت * عشقش بروی دل در معنی فراز کرد
ای کبك خوش خرام کجا میروی بایست * غره مشو که گربهٔ عابد نماز کرد
حافظ مکن ملامت رندان که در ازل * ما را خدا از زهد ریا بی نیاز کرد
و در وقتی که پادشاه غفران پناه شاه اسمعیل انار الله برهانه دار الملك
شیراز را از فر قدوم ظفر لزوم مشرف و منور گردانید ند همواره ببقاع و
مزارات اکابر سلف وارد میشد ند و از ناصیهٔ احوال هر کدام که نور محبت
شاه مردان مشاهده می نمود ند بقعه و مزارش را بیران ساخته آتش
قهر جهانسوز بیکرش با خاکستر برابر میساختند و چون بر سر مزار حافظ
تشریف آوردند دیوان او را از سر قهر برداشته تفألی در باب خلوص نیت
و صفای عقیده او فرمودند این غزل بنظر اشرف در آمد که غزل
جوزا سحر نهاد حمایل برابرم * یعنی غلام شاهم و سوگند میخورم
ساقی بیا که از مدد بخت کارساز * کامی که خواستم ز خدا شد میسرم
جامی بده که باز بشادی روی شاه * پیرانه سر هوای جوانیست در سرم
راهم مزن بوصف زلال خضر که من * از جام شاه جرعه کش حوض کوثرم
من جرعه نوش بزم تو بودم هزار سال * کی ترك آب خورد کند طبع خو گرم
ور باورت نمیکند از بنده این حدیث * از گفتهٔ کمال دلیلی بیاورم
گر بر کنم دل از تو و بردارم از تو مهر * آن مهر بر که افکنم آن دل کجا برم
نامم بمهر ست و علی جز زجان من * و این دو نام نیك براعدا مظفرم
عهد الست من همه با عهد شاه بود * وز شاه راه عشق بدین راه بگذرم
شاهین صفت چو طعمه چشیدم ز دست شاه * کی باشد التفات بصید کبوترم

ای شاه شیرگیر چه کم گردد ار شود / در سایهٔ تو ملک فراغت میسرم
بال و پری ندارم این طرفه ترکه نیست / غیر از هوای منزل سیمرغ در سرم
شکر خدا که باز درین اوج بارگاه / طاوس عرش میشنود صوت شهپرم
نامم زکارخانهٔ عشاق محو باد / گر جز محبت تو بود شغل دیگرم
ای عاشقان روی تو از ذره بیشتر / من کی رسم بوصل تو کز ذره کمترم
بنما بمن که منکر حسن رخ تو کیست / تا دیده اش بگزلک غیرت برآورم
حافظ بجان محب رسولست و آل او / حقا بدین گواست خداوند داورم

چون نقد اعتقاد شاه از محک امتحان بغش برون آمد بر تفتیش و ترویج مراد شاه زیادتی
زمان قضا جریان نافذ گشت حافظ از معتقدانست که او بادشاه در کتاب نفحات
مسطورست که وفات خواجه حافظ در سنهٔ اثنین و تسعین و سبعمائه بوده رحمه الله تعالی
الشیخ الموحد اوحد الدین المراغی قدس سره در تذکرهٔ دولتشاه
مسطورست که عارفی کرم رو بوده و با وجود کمال عرفان و سلوک در فضیلت ظاهری
یکی بوده و مرید شیخ الشیوخ اوحد الدین کرمانی که یکی از اکابر اولیاست بوده و مرید
شیخ الاسلام شهاب الدین سهروردی نیز بوده و کتاب جام جم از تالیفات اوست
و ترجیع او در میان موحدان شهرتی عظیم دارد و دیوان او ده هزار بیت بوده
باشد سخن را موحدانه میگوید و ده نامه بنام خواجه ضیاء الدین یوسف بن خواجه
اصیل الدین بن سلطان الحکما خواجه نصیر الدین طوسی علیهم الرحمه گفته بسیار نازک و لطیف
فرموده کتاب جام جم را در اصفهان نوشته و در قرب یکماه چهارصد سواد مستعدان
روزگار از آن برداشته اند و با وجود حجم آن کتاب را به بهای بسیار خریده
میکرده اند و آن کتاب در میان فضلا بسیار مکرم بوده است و درین روزگاران
نسخه متروک است والحق آن نسخه در آداب و طریق مستحسن تصنیفات و طور
شیخ اوحدی در روزگار ارغون خان بوده و وفات او در اصفهان بعهد سلطان
محمود غازان بوده در شهور سنهٔ سبع و سبعین و سبعمائه و قبر او در اصفهان
و مردم آن دیار را اعتقادی بآن مزار دارند بیت کلام دولتشاه و مولف گوید
که تاریخ وفات شیخ بابر و حی که ارقام نموده محل نظرست زیراکه جناب شیخ زمان

سلطان محمد خدابنده پادشاه شده در آنکه بوده و در کتاب جام جم در مدح او ضمن
گفته که دو بیت از آن اینست
در جهان تا که سایهٔ شاه است / جور مانند سایه در چاه است
دو جهان را صلای عید زدند / سکه بر نام بوسعید زدند
وایضا آنچه او در باب مولد و مدفن شیخ گفته مخالف
آن چیزیست که صاحب کتاب نفحات ایراد نموده و گفته که مولد شیخ اصفهانست
و مدفن او مراغه است و چون بمقتضای الفضل ما شهدت به الاعدا که او اولی
اوکد و اقوی است اگر تمام آنچه صاحب نفحات در بیان احوال شیخ صاحب حال آورده
مذکور سازد همانا معذور خواهد بود و آن اینست که چون بسبب انتساب که شیخ
اوحدی از جملهٔ اصحاب شیخ اوحدی کرمانیست قدس سره چنانکه این نسبت شیخ
از آنست و او را دیوان شعریست در غایت لطافت و عذوبت و ترجیعات مشتمل
بر حقایق و معارف و مثنوی بر وزن و اسلوب حدیقهٔ شیخ سنائی جام جم نام
نهاده در آنجا بسی لطائف درج کرده است و از آن مثنویست این ابیات

الابیات
اوحدی شصت سال سختی دید / تا شبی روی نیکبختی دید
سر گفتار ما مجازی نیست / بازگو دیده کین بازی نیست
سالها چون فلک بسر گشتم / تا فلک وار دیده ور گشتم
بر سر پای جهد داشته ام / چون ترا از بهر دل داشته ام
از برون در میان بازارم / وز درون خلوتیست با یارم
گر نه بیند جمال سلوت من / ره ندارد کسی بخلوت من
تا در این دوست پیشه بنشست / شور ها کرد تیز من بنشست
و در قصیده را شیخ حکیم سنائی را جوابی نیکو گفته و عدد ابیات آن صد و
شصت خواهد بود و مفتتح آن ابیات است **قصیده**
سهو نه چندمان ندارد یار / چون توانی شد بعجب برخوردار / کار ما با یکیست در دو
وان یکی نیز بنده هست دو کار / هر دو بیت تا بنام ذات
در حرم نمیر نیست آن معشوق / در حمام بصوت آن مزمار / و در تاریخ اتمام جام جم
قطعه
چون ز تاریخ بر گرفتم فال / هفتصد رفته بود و سی و سه سال
که من این نامهٔ همایون فر / عقد کردم بنام این سرور / چون بسالی تمام شد بدر
ختم کردم بلیلة القدرش / قبر وی در مراغه بمعروفست و تاریخ وفی بر نخاسته

ثمان وثلثین وسبعمایه نوشته دیگر مخفی نماند که همچنانکه کتاب جام جم در زمان
دولتشاه متروک بوده کتاب ده نامه نیز متروک است وظاهرا استغنای القاب
جمهور بانی دو کتاب مذکور آنست که جناب شیخ شیوه ارتباط با اولاد امجاد
حضرت خواجه نصیر الدین محمد طوسی علیه الرحمه می ورزیده و کتاب ده نامه
او بنام نبیره خواجه مزین گردیده چه عداوت جمهور بحضرت خواجه در غایت
ظهورست زیرا که خون خلیفه خود مستعصم عباسی و اولاد و عشایر او را بحکم
هلاکوخان کشته شده از او میخواهند و از ملاحظه کتاب تجرید او همیشه
در زاویه عجز و الفحام میباشند و یقین است که اعیان کتبی نزد جمهور
مطعون و تصنیف او مردود خواهد بود و میتواند بود که سبب متروک
بودن کتاب جام جم آن باشد که در فصلی از منقبت خاندان رسالت اشعار
دارد و در روزگار ما کان کتاب از ان شهرتی یافته سبب آنست که جمهور
اهل روزگار شعار بر طول از منه و اعصار از حقیقت عقیده جناب شیخ بی
خبر بوده و آن فصل را که دلالت بر حسن عقیده او دارد از اکثر نسخها اسقاط
نموده اند و این حذف و اسقاط همچنانکه میتواند بود که از مخالفان بر سبیل
عناد واقع شده باشد میتواند بود که از موافقان از روی تقیه صادر شده
باشد و منظور ایشان آن باشد که مبادا چون ارباب عناد آن کتاب را در دست
یکی از ایشان مشحون بآن فصل یابند در طریق تهمت حامل آن کتاب نیز شتابند
وآن فصل بر اصل اینست **نظم** ۞ اهل بیت نو سر بسر نورند

بر زمین حق و بر فلک حورند ۞ وارثانند علم دین باک
حارسان گشته مر یقین را ۞ هر که چیزی بیافت زایشان یافت ۞ کم شد آنکو بروی زایشان تافت
دیدم از چون آن نبی عرب ۞ متصل نسل گر بلا یکرب ۞ نشود جمع با چنان شاهی
مکر از چون یزید گمراهی ۞ بخت آنکس که سر بخواب کند ۞ تیغ بر روی آفتاب کشد
تیشه بر تخته وجود زند ۞ که کند بهر مهر بادیه ۞ گر نباشد از و هزار بچه
زده بر گردن عراق بر تیغ ۞ گر جهان کس بود عراق دریغ ۞ من نگویم تو نیز هم از کس زود
کاولین فتنه از معاویه بود ۞ تا که فرزند او ثبات یافت ۞ شاخ فرعی [illegible]

تا که برون بخیر مسئی جست ۞ زین که اصل نبی بدریدی و فتح ۞ کوش کن بر حدیث صلح شها
لحم و دم کی بود چو گفتش کاه ۞ خود نبودند بر نظاره ۞ که علی در کند از نباره
که هلا روز حمله غازی ۞ مطلع بار ناوک انداز ۞ با دم ذوالفقار در صف جنگ
بعد از آن کلوخ کفها است سنگ ۞ کی بمرد چراغ روشن روز ۞ [illegible]
اسد الله را چه غم ز حسد ۞ روح را کی زیان رسد ز جسد ۞ خود چه نقصان رسد [illegible]
بر زمین گر قلعه و در و قارون ۞ هر چراغی که حق برافروزد ۞ تا ابد ریش مدعی سوزد
گرچه بسیار داوری باشد ۞ در خلافت سخن بسی باشد ۞ بالحقیقت شد محاربی
گر محمود و فضل با زیکی ۞ [illegible] ۞ خود بخود روند خود زیان کرده

و در اثنای نعت حضرت پیغمبر صلعم اشارتی بحدیث انا مدینة العلم و علی بابها
نموده و فرموده **نظم** از در او توان بعلم رسید ۞ و گر از ان بهر دین [illegible]

الشیخ المحقق العارف نور الدین آذری نور الله مرقده

نام شریفش حمزه است و تخلص بشعر کاذری است اشتهار یافته دولتشاه سمرقندی
در تذکره خود آورده که عارف مجرد و محقق عالی همت بود بکار دنیا کم التفات نمودی
و علی الدوام طالب صحبت اهل الله بودی چهل سال بر سجاده طاعت بفقر و قناعت
روزگار گذرانیده و خاطر شریف را بر نیل آرزوی نفس نگذاشته در فضیلت علوم
ظاهر و باطن آراسته و در طریقت و مجاهده صادق دم و راسخ قدم بود و حمزة
بن علی ملک الطوسی ثم البیهقی و آذری از جمله سربداران بیهق بوده هنگام
بشاعری مشغول شد و شهرت یافت شاهرخ سلطان او را وعده حکم ملک الشعرا
داد در اثنای آن حال نسیم عالم تحقیق بر ریاض خاطر او وزیده قدم در کوی فقر
و فنا نهاد و اسم و رسم شعر و شاعری برباد داد و بصحبت شیخ محیی الدین طوسی غزالی
قدس سره رسیده و از و اخذ طریقت نمود و بعد از فوت شیخ محیی الدین بجوار سید
نعمت الله قدس سره نمود و مدتی در خدمت سید نسبا مشغول بود و از آن حضرت
اجازت و خرقه بزرگ دارد و دو نوبت پیاده حج گذارده و مدت یکسال مجاور بیت
الحرام شده بعد از آن بدیار هند افتاد و چندگاه در آن دیار بسر برد و گویند ملک
هند سلطان احمد شیخ را پنجاه هزار دینار فرمود که بعمارت ایشان برکات باشد

وشیخ را وجود ملک ... کرامات آن شیخ ملک سیر بر زمین نهد شیخ آن مال را قبول نکرد و
نخورد در این باب میکوید **قطعه** من ترک هند و جیفه جیبال کفته ام
باد بروت چون نم بیلت چو فیجرم ❊ و بعد از سیر هندبای قناعت در دامن همت کشید
و از سیاحت عالم ملک بتماشای عالم ملکوت منجذب تفکر فرو برد و بی سال
بر سجاده طاعت نشست که بر روی هیچکس از ارباب دولت نرفت هیچکدام از اصحاب دین
و دولت و ارباب ملک و ملت طالب صحبت او بود ندی و حواره بخدمت شیخ رفتی
التجا آوردندی دیوان شریف او در اقالیم مشهورست و غیر از دیوان شیخ را رسایل
نظم و نثر بسیارست و وفات شیخ در قصبه اسفراین در شهور سنه ست و ستین و
تمانمایه بوده و هشتاد و دو سال عمر یافته مرقد منور او در قصبه اسفراین است
وچون اکثر قصاید دیوان شیخ در مناقب اهل البیت علیهم الصلوة والسلام واقع است
از روی اختصار بذکر یک قصیده تمام و چند بیت از بعضی قصاید اقتصار میرود

منت خدای را که مطیع پیمبرم — فرمان بر قضای خدای اکبرم
حمد و سپاس کعبه ذات را که من — از تابعان صاحب محراب و منبرم
تا مسند شریعت غراست مسکنم — قاضی القضات محکمه هفت کشورم
ز انها نیم که حسن فروشم بمال و زر — تقوی نیست زینت من وز هد زیورم
بگذشته ام ز دایره ممکن الوجود — بر صدر کاینات ... مصدرم
تا یافت جان من خبر از مبدا وجود — دایم که از قبیله احبابت مصدرم
توحید بحر وای تن من همچو کشتی است — جان ناخدای کشتی و معرفت لنکرم
تا من عزیز مصر وجود خود آمدم — آمد در روم تاج و ولایت ز قیصرم
آفاق را بتیغ توکل کرفته ام — فی ... سپاه و زمحاج لشکرم
تا من بر بسته ام کمر فقر در میان — از تاج فقر طعنه زند تخت سنجرم
صفهای کاف قرم از آشیان فضل — از قاف تا بقاف جهان زیر شهپرم
غواص عقل را بکنهم نمی رسد — کز قعر بحر ذات و صفات کوهرم
آیینه خزاین غیب است خاطرم — پیداست این حدیث ز سیمای جوهرم
تا از سواد وجه شدم سرخ روی فقر — روشن شدست معنی کوکر و احمرم

تا یافت در طریق توکل نهاده ام — گشتند سرکشان دو عالم مسخرم
دریای معرفت زده ام موج میزند — بر دانشم گواست کلام معنبرم
اطراف عالم از نفس من معطر است — زیرا که آتش است درون چو مجمرم
ذرات کاینات نویسنده مستند — اوراق آسمان و زمین جمله دفترم
صد فصل ز آب چشمه نوشان برآورد — ارژنک چین ز رشک کتاب مصورم
— کرفی المثل چو کوه نهی تیغ بر سرم
افلاک را چو نقطه مرکز وسط نشسته — اقطاب را بمنزله خط محورم
با جنبش حادثات جهان را چه اعتبار — یا من که در شکوه چو سد سکندرم
درخورد همتم نبود از دخل روزکار — از باختر وظیفه بود تا بخاورم
معنی حل طلق حلول قناعت است — این نکته یاد کیر که من کیمیا گرم
این طاق که بشت این فلک در بسیط خاک — در مهرهای روز و شب اکنون شده درم
در بحر و بر زمانه افلاک هر شبی — بکشاده دیده بر قفای چو عبهرم
دریا نیست و خم سیم چرخ نیلکون — انجم چراغ مجلس و خورشید ساغرم
موسی صفت معاند کاو طبیعتم — چون سامری نه زرین کوساله زرم
خورشید اکر بنور دهد دستی مرا — هرگز نهم جانب خورشید ننکرم
برقفا بسایه چند انم ز روی — باز غرات از یکی دو چرخ اخضرم
من ترک هند و جیفه جیبال کرده ام — باد بروت چون نم بیلت چو فیجرم
دنیا چو جیفه طالبان و سکان او بند — لیکن من این کروه بسک نیز نشمرم
دوران چو سیمرغ و معنی او هیچ کفته اند — پس بر هیچ این همه ست چرا برم
از آفتاب همت من مرحبا بیت — کو ذره نیم نمی از ذره کمترم
آنجا که بحر همت من موج میزند — پیداست تا چه قدر بود بحر و ما ترم
محبوب زمین بصورت اکر مظلم ولی — چون آسمان بکوهر معنی توانکرم
بیت القصیده غزلم هیچ کنو رست — در کنج کنج تعبیه هفت پیکرم
انجم نشان کوی کریبان فنست بر تنم — افلاک همچو خرقه ترتوست در برم
هم بوی مشک و نم وهم نور میدهم — خوشبوی و نوربخش چو شمع معنبرم

ازموج حادثات جهان بادبان فضل — بیرون برد چو ساحل لطفت به بندرم
ازخسروان روی زمین ننگ آیدم — تا من گدای حضرت ساقی کوثرم
شاه نجف امیر ولایت علی که هست
بر سر فخر خاک ره او چو افسرم
تا سر بر آستانهٔ جاهش نهاده ام — مهر هست متکا و سپهر هست بسترم
من خود کیم که دعوی حب علی کنم — من از کمینه خیل غلامان قنبرم
بر تیغ خارجی ازآن حیله بکجا — از ملک و نام و سکه و صورت قلندرم
از منکر و نکیر نترسم که سوال — زیراکه در حمایت شبیر و شبرم
نسبت بخاندان علی و بال او — زان کرده ام درست که پاکت ز مادرم
آنرا که هست با علویان ارادتی — کراز نژاد ترک بود هست برادرم
آنرا که با ولایت او نیست نسبتی — خصم منست کو همه باشد برادرم
ای من غلام بازوی مردی که در مصاف — داده جواب خلق بیک زان عنترم
نشنیده مگر که زاهن دری چنان — چون در ربود روز وغا میر خیبرم
کز مهر بوتراب کسی در کمال و فضل — گوید هست بعد نبی پیغمبرم
در کام من ز مدحت حیدر حلاوتیست — کز ذوق آن حرام شده طعم شکرم
شاها منم غلام توان آذری که هست — در صورت ثنای تو معنی دستاورم
گر آذر و بتان وی این شعر بشنوند — مومن شوند ز معجز طبع سخنورم
نعمای آذری که بصورت نداشت جان — کردند زنده از نفس روح پرورم
هست از برای خصم تو ام در محاربه — دستی بسان تیغ و ز بازو چو خنجرم
از تیغ دست گردن دشمن برافکنم — وز خنجر زبان جگر خصم بردرم
پای ملخ ز مور سلیمان قبول کرد — پس رد مکن تو هم سخنان محقرم
با حب خاندان چو برآرم ز خاک سر — بر جمله خلق فخر بود روز محشرم
ساقی کوثری تو و من آذری تو — برسان بآب کوثر و برهان ز آذرم

وله قصیده دیگر هم بآن مثال

چنانکه هست فلک را دوازده تمثال — که آفتاب بران دوره میکند وبال

بر آسمان ولایت دوازده برج اند — چو آفتاب نبوت همه در اوج کمال
قضا چو آینه روح احمدی بسر نجت — بر بخت ز آینه او دوازده تمثال
شکل دوازده ماه و دوازده کوکب — با آفتاب نبوت نموده استقبال
ستارگان سپهر ولایت پیرفند — که ایمنند ز نقصان احتراق و وبال
سپهر فضل و شرف هر یکی باستغنا — جهان علم و عمل هر یکی باستقلال
مصدران ولایت که جبرئیل امین — بود بخدمتشان مفتخر بصفت نعال
شهان بی سپه و خسروان بی لشکر — ملوک بی حشم و اغنیای بی اموال
مجاوران صوامع نشین عالم قدس — مقربان سراپرده جمال و جلال
فرشتگان زمین اند از آنکه نگذشت — خطا و معصیت و کفر و طغیان بخیال
هر آنچه حکم کنند از اوامر ملکوت — ملایک از پی آن میروند باستعجال
نگین دولتشان مهر دست رزاق — مطیع رایتشان مهر لشکر اجلال
ز آفتاب نبوت صدور این انجم — مثال صورت تفصیل آمد از اجمال
ازین دوازده برج و دوازده خورشید — علیست مهر سپهر کمال مطلع آل
علیست آنکه بکنه حقیقتش نرسد — بغیر ذات خداوند ایزد متعال
بصورتی که بحر است او بگوهر فضل — ولیک هست در و بحرهای مالامال
فلک بسنجد قدر کمالات او بر جهان آید — فلک بشاهر کیل آید و ملک کیال
بگاه حکمت و دانش هزار چون لقمان — بگاه زور و شجاعت هزار رستم زال
لغت تقیه و تنزیه خطا فهم دهد را — نبرده دست بر کسی نکرده زر سوال
کند تصور مثلش خیال و گوید عقل — زهی تصور باطل زهی خیال محال
کمال و فضل علی اهل حاجت نقد — که هست یوسف ما را جمال او دلال

وله در بیت قصیده در مدح حضرت امام رضا علیه السلام گوید

هر آنچه عقل کل الا نعم او وا ماند — ز مشکلات ضمیر تو باشد حل حلال
و بال و بار عدوی تو حمل نتواند — اگر بگاو زمین باشد شرطی حمال
چو اشتران قطاری کشند رخ دو — مخالفان ترا در سلاسل و اغلال
ترا ز ولی که در بار طاعت تو کشند — ابو قبیس بسنجد در ویك مثقال

تبارک علت کو بیا مشابه بود — که در جهان علم عید کشته است جلال
جهان منورم از پرتو رضاک اگر — زکم زنند همه نور آیدا ز قیقال
حدیث معرفت او بمردم نااهل — همان حکایت آیست و قصه غزال
بهادیان هدا اقتدا کن آذریا — مباش پی رو آنها که میکشند ضلال
مرو ز راه یقین در قفای اهل گمان — زمام عقل دریغست در کف جهال
کلاغ مهره مکش در جواهر نبوی — که نیست پایه اشراف در خور ارذال
طریق خاص گزین و بورز صحبت علم — که صوم عیسی خوشتر ز دعوت دجال
چه سود با سخن عقل لاف صرآنیه — تراکه باز ندانی ز رطل از بال
تو در پاک ز دریا طلب از چشمه — نسیم مشک ز عطار جو نه از بقال
کجی پسند مرو استبرق بهشت ز صد — که صوف و اطلس با جنس شال بشمارد
با اهل بیت نبی اقتدا کن ار مردی — ز مفلسی مکن اندیشه و ز مال منال
که حال صاحب حال و منال مختلف است — همیشه در حرکت مختلف بود دو حال

وایضا در قصیده دیگر فرماید

هر ره که در طریقت اهل سلوک هست — غیر از طریق مرتضوی نیست جز ضلال
آنی که در امامت تو شک و شبهه نیست — در عالم یقین نبود جای احتمال
مداح اهل بیت نبی آذری منم — چون طوطی شکر شکن شکرین مقال
هر کس زنند دست ارادت بدامنی — ما ایم و دست و دامن پاک علی و آل

و در قصیده دیگر که مطلعش این بیت است

نهنگ صبح چو برکرد سر ز لجه نیل — کشیده دست سحر خلعت پلنگ از نیل

فرموده است

کرا است بنص و داماد ز انبیا چو علی — بعلم و فضل جلیل و باصل و نسل اصیل
اگرچه کرد خلافت نبی بقیل و بقال — ولی کمال علی را ز قال بود و ز قیل

وایضا در قصیده دیگر فرماید

مقتدای خلق بعد از انبیا پیداست کیست — سرور مردان و شاه اولیا پیداست کیست
صاحب تیغ و لوا و ناصر اسلام و دین — خویش و پیوند و وصی مصطفی پیداست کیست

ودر تشریف

و در تشریف از کلام الله یکی آیه دلیل — حله پوش هل اتی و انما پیداست کیست
رهروان راه جنت را الذین — کاروان سالار اقلیم بقا پیداست کیست
روز تمکین و وقار و جود میکوی علی — کو بحلم و موج دریای عطا پیداست کیست
در ذروه حضرت علم قدر دانی علی — واقف گنجینه سر قضا پیداست کیست
صاحب لا سیف بر ارباب نی بوسیده — قایل تشریف قول لافتی پیداست کیست
در حرم چون خلیل الله کشنده بت شکن — آنکه بر دوش نبی بنهاد پا پیداست کیست
در مقامی کانبیا و خلق در مانند بجود — روز محشر حامی جرم و خطا پیداست کیست
آنکه بعد از مصطفی کرد او خلاف اهل بیت — دشمن ذریت خیر النسا پیداست کیست
ترک طاعت با نبی بعهد کردن داوفا — بعد از و با اهل بیتش بی وفا پیداست
زور بهاند آنکه بر جیفه گرده اند — در میان دو جهان شیر خدا پیداست
جمله اهل بیت در بند سرای دیگر اند — آری الله بنده این محنت سرا پیداست
من بحب آل اعلام خلاف خارجی — والذی دین صادق قلبک دغا پیداست
مومنان را غیر از این عالم سرایی دیگر است — زاهل عالم بسته این تنگنا پیداست
گشت ممدوح تو کیمی کز عید اولیا — آفتاب دین علی مرتضی پیداست کیست
صد هزاران مرشد و هادی که بود — زین همه هادی و رهبر پیر ما پیداست
شهریاران انبیا و اولاد و تابع — در حریم شد دنیی بد هنر ما پیداست
گرد بود و اما بجابی سوی باطل — در شریعت قاضی روز جزا پیداست
با املاک ما شفاعت خواه تیم — حامی ما روز محشر جز شما پیداست کیست
دیگران مثل شما اید و شما بدر منیر — هر کجا بدر منیر آید شما پیداست کیست

و در مرثیه حضرت امام حسین علیه السلام فرماید

شور لئیم میشود دل ما چون تکلم حسین — هر جا که ذکر واقعه کربلا رود
گر خلق ابتدای بکبود باولیا — تو هم که این معامله با انبیا رود

بو سید شیخ آذری بود و ناظران این مقام که دولتشاه صاحب تذکره مذکور باینکه سمرقندی و ماوراالنهری است و تذکره را از ... امیر علیشیر مشهور نوشته در تعریف شیخ آذری آن فضل را اصل کسابقا مذکور شد

نوشته و عبدالرحمن جامی از غایت عصبیت جاهلیه و عداوت دینی که با
جناب شیخ داشته ◦ و نقش کدورتی که از ملاحظه محبت او با خاندان نبوی
بر لوح دل معاندت منزل می نگاشته ◦ نام او را در کتاب نفحات مذکور
نساخته و در کتاب بهارستان اخفا بعداوت خود نموده و گفته که از
شعرای خراسان آذری اسفراینی است و در اشعار وی طامات بسیار
و مخفی نیست بر کسیکه تتبع احوال و مقامات شیخ بزرگوار نموده و اشعار
حقایق آثار او را مطالعه فرموده آنکه پایه فضیلت و کرامت شیخ از آن بالا
که او را بطامات نسبت دهند ◦ با آنکه تدبر شعر او نمایند تا آنکه بسیاری
از اکابر فضلا را در ترجیح شعر ابن سینا علیه الرحمه که مسلم اهل عالم است
بر شعر شیخ تامل تمام بوده و مشهور است که بزرگی را از نسبت میان شعر
شیخ و امیر شاهی سوال نمودند و او بعد از تامل بسیار جرأت نکرد که از پیش
خود بیان نسبت میان ایشان نماید لاجرم هم از شعر شیخ آذری مصرعی
لطیف را که بادای نازک تعریف هر یک از ایشان مستفاد شود تضمین نموده
و در جواب سایل ادا فرموده شعر

ای که گفتی صفت آذری و شاهی کن ◦ حل این نکته برون نیست ز آگاهی ما
آذری مجمع اسرار کلام ازلست ◦ در نیارد سر اندیشه بهمراهی ما
لیک خود بر سر دیوان سخن میگوید ◦ چرخ بر دوش کشد غاشیه شاهی ما

و مصرع مذکور بر وجه که صاحب قطعه اشعار بآن نموده از غزل اول دیوان اوست که ◦ گر کند سقف لطیفه [illegible]
چرخ بر دوش کشد غاشیه شاهی ما ◦ دیگر این پیش بر متتبع کلام شیخ آذری
واضح است که در بعضی از غزلیات طامات متصوفانه که امثال شیخ عبدالقادر
گیلانی و پیر جام و سید نعمه [illegible] که نقشبند و جامی سر زده پیدا نشود
و از جمله طامات [illegible] شیخ عبدالقادر مذکور که جامی او را [illegible]
شرح دیوان کول او را جمع کرده اند و در شرح و اصلاح آن تاویلات فاسده
و توجیهات کاسده یافته اند آنست که صاحب عوارف از او نقل کرده
که در مدرسه خود میگفته که کل ولی علی قدم نبی و انا علی قدم جدی ما

رفع

انا القوام

رفع المصطفى قدما الا وضعت قدمي في الموضع الذي رفع منه الا اقداما من اقدام
النبوة فانه لا سبيل اليها لغير نبي و عجیب تر از و نقل کرده اند که میگفته انا
نار الله الموقدة انا سالب الاحوال بحر لا ساحل له انا المحفوظ يا صوام يا قوام يا اهل
الجبال دكت جبالكم يا اهل الصوامع هدمت صوامعكم اقبلوا الى امر من امر الله انا امر من الله
يا رجال يا اوتاد يا ابدال يا اطفال تعالوا و خذوا من البحر الذي لا ساحل له انا الناظر في
اللوح المحفوظ انا الغائص في بحار علم الله و مشاهداته انا حجة الله انا نائب رسول الله
و وارثه في الارض و قال ايضا انا افضل مشايخ الجن و الانس جميعا و بيني و بين الخلق
بعد كما بين السماء و الارض و قال سوت لي الارض شرقا و غربا سكني و غير
سكني برا و بحرا سهلا و جبلا و كلهم يخاطبوني بالقطبية و قال انا اسي وراء امور
الخلق و عقولهم رجالنا اقتفاهم اذا وصلوا الى القدر امسكوا الا انا و وصلت اليه دخلت
فيه فانزعت اقدار الحق بالحق و قال انا سياف انا قتال انا اعلم ما في بطنكم و
ظاهركم و انتم في نظري بين يدي كالقوارير و قال اعطيت الان سبعين ابوابا
من العلم اللدني سعة كل ما بين السماء و الارض و قال ما من ولي الا و يحضر في مجلسي
الاحياء بابدانهم و الاموات بارواحهم سبحان الله با وجود این همه طامات و شطحات
و تصلفات باهره شیخ عبدالقادر طاماتی نمیشود و نزد جامی و امثال او از سلسله
اکابر صوفیه بیرون نمیرود و در شیخ آذری بمجرد مدح اهل البیت ع میگوید کلام
او در نظم بیان حقایق و معارف از دعوی و رعونت عاریست باعتقاد جامی
طاماتی و از آن سلسله بیرون رفت و از آنجاست که بزرگان صاحب انصاف
چون امثال این مقام استشمام عداوة جامی نسبت باهل البیت علیهم السلم
نموده اند و همواره در مقام انکار او بوده اند تا آنکه قاضی میرحسین یزدی شافعی در
هجو او این قطعه نظم نموده ◦ آن امام بحق ولی خدا ◦ اسدالله غالبش نامی
دو کس او را ز جان بیازردند ◦ یکی از ابلهی یکی ز خامی ◦ هر دو را نام عبدالرحمن آ
آن یکی ملجم و دگر جامی
الشیخ المحقق الالهی رضی الدین علی لالا رضی الله تعالی عنه
خواجه اهل حال ◦ و لالای عترت و آل
[illegible] چون عم خود شیخ سنائی ◦ از دیار آشنائی و محبان خدائی است ◦ لاجرم

نقش نگین • بلکه جز نقش او این بیت اخلاص قرین بود که **بیت**

در بندگی تو اند کیانست • لالای علی علی لالاست • قال غوث المتاخرین

السید محمد النوربخش نور الله مرقده فی شجرته عند ذکر الشیخ وهو علی بن سعید

الجوینی قدس الله سره کان اوحد الاولیاء فی زمانه بکثرة المجاهدة والریاضة

وترک الدنیا وزینتها سافر کثیرا راجلا وصحب مایة وثلث عشر شیخا حتی

وصل الی صحبة ابی الجناب نجم الدین الکبری وصار سید المرشدین سکن اسفراین

وتوفی بها • وصاحب نفحات آورده که از صد و بیست و چهار شیخ کامل مکمل خرقه

داشته است و بعد از وفات او از آن جمله صد و سیزده خرقه باقی بوده و سفر

هندوستان کرده بود و صحبت ابو الرضا رتن رضی الله عنه دریافته و امانت

رسول صلی الله علیه وآله از وی گرفته چنانکه شیخ رکن الدین علاء الدوله از

صحیح رسیده و گفته اند که صحبت الشیخ رضی الدین علی لالا صاحب رسول الله علیه

الصلوة والسلام ابا الرضا رتن بن نصر رضی الله تعالی عنه فاعطاه مشطا من

امشاط رسول الله صلی الله علیه وآله و شیخ رکن الدین علاء الدوله آن شانه

در خرقه پیچیده و آن خرقه را در کاغذی نهاده و بخط مبارک خود بر آن کاغذ

نوشته هذا المشط من امشاط رسول الله صلی الله علیه وآله وصل الی هذا

الضعیف من صاحب رسول الله صلی الله علیه وآله وهذه الخرقة وصل الی صلی الله

علیه وآله وسلم من ابی الرضا رتن الی هذا الضعیف و هم شیخ رکن الدین

علاء الدوله بخط مبارک خود نوشته است چنانچه گویند که آن امانت بر این

شیخ رضی الدین علی لالا بود از حضرت رسول صلی الله علیه وآله وسلم و هذه

الرباعیة من انفاسه القدسیة منقولة من خطه • **رباعیة**

هم جان بهزار دل گرفتار تو است • هم دل بهزار جان خریدار تو است •

از در طلبت نه خواب باید نه قرار • هر کس که در آرزوی دیدار تو است •

توفی قدس الله تعالی روحه فی الثالث من ربیع الاول سنة اثنتین و اربعین

و ستمایة **تنبیه** پوشیده نماند که علمای اهل سنت و جماعة خصوصا

حشویه ارباب حدیث ایشان مانند ذهبی که غایت تعصب دارد و

سر دود بوده در ابو الرضای مذکور قدح موفور نموده اند تا آنکه ذهبی در کتاب

میزان نا مستقیم خود غایت تعصب بکار برده و او را کذاب و دجال شمرده و بنای

اصلی ایشان بر این قدح دو چیز است یکی آنکه ابو الرضا شیعی مذهب بوده و اکثر احادیث

مرویه او در فضایل اهل البیت علیهم السلام و مدح شیعه ایشانست دیگر

آنکه معاصران او از محدثان اهل سنت در حدیث او وسیله شان و اعتبار

و رجوع اهل روزگار ساخته بودند و او بازار ایشان را کاسد و کانی دارند که

پیش داشتند فاسد میساخت چه هر گاه محدثی صحابی پیدا شود که بی واسطه

از حضرت پیغمبر صلوات الله علیه وآله نقل حدیث نماید ظاهر آنست که بعضی

او که نقل حدیث بوسایط متعدده نمایند اهل روزگار رجوع کمتر نمایند

لعمرک ما بک منصب المعلا • الی کرم وفی الدنیا کریم

ولکن البلاد اذا اقشعرت • وصوّح نبتها رعی الهشیم

سلطان المحققین قدوة الشیخ الاوحد رکن الدین علاء الدوله احمد بن محمد البیابانکی قدس سره

از ملوک سمنانست بعد از آن سالها بخدمت سلطان غازان انار الله برهانه بسر میبرد و در یکی از حروب

که سلطان را با اعدا بود و برا جذبه رسید بعد از آن در شهور سنه سبع و

ثمانین و ستمایه در بغداد بشیخ نور الدین عبد الرحمن اسفراینی رسید و در وقت

مراجعت از حجاز در سنه تسع و ثمانین و ستمایه باذن ارشاد یافت بعد از

سنه عشرین و سبعمایه در خانقاه سکاکیه در مدت شانزده سال صد و

چهل اربعین بر آورده و گویند که در سایر اوقات صد و سی اربعین دیگر بر آورده و

فیض ارشاد او بجائی رسید که جامع جمیع سلاسل متاخرین گردید و گویند مضمون

این رباعی از زبان مبارک او شنیده **رباعی** هر بنده که در مصطبه مسکن دارد

نوری ز درون سوخته خرمن دارد • هر جا که سینه کلیم آشفته دلی است •

شاگرد منست و خرقه از من دارد • و چون عمر وی بهفتاد و هفت سال رسید

شب جمعه دوم رجب سنه ست و ثلثین و سبعمایه در برج احرار صوفی آباد

بجوار رحمت حق پیوست و در حظیره شیخ عماد الدین عبد الوهاب مدفون

کفت حضرت شیخ داد بایام انتظام در سلک امرای سلطان غازان با امیر
چوپان وامیر نوروز ضرورت آشنایی واقع شده بود وچون این دو امیر
امرای سلطان غازان سنی مذهب بودند شیخ علیه از صحبت ایشان کریزان
بود واز تحف وهدایای ایشان امتناع مینمود در نفحات مذکور است که روزی
امیر چوپان پیش شیخ خرکوشی فرستاد وسلام رسانید ونیازمندی نموده که این
کوشت صید است بخورید که حلال باشد شیخ کوید که مرا درین حالت حکایت امیر
نوروز یاد آمد که آن وقت که در خراسان بود ومن بزیارت مشهد طوس رفته بودم
واو شنید وبا پنجاه سوار از عقب من بیامد وکفت میخواهم که مادام که در
خراسان باشی با تو باشم چند روزی با وی مصاحبت افتاد یکروز آمد ودو سه
خرکوش آورد وکفت خود زده ام بخورید کفتم کوشت خرکوش است وهرکس را
من نخواهم خورد کفت چرا کفتم بقول حضرت امام جعفر الصادق علیه السلام حرام
الی آخر القصه صاحب کتاب احباب مولانا نور الدین جعفر بدخشی قدس سره که از
افاضل مریدان سید المتالهین امیر سید علی همدانی قدس سره العزیز است از وی نقل
کرده که میفرمودند شیخ محقق محمد اذکانی که شیخ حدیث من بود در اثنای درس
حدیث بمن کفت که چون در خدمت شیخ علاء الدوله سلوک را بکمال رسانیدم مرا
اجازه داده امر فرمودند که بوطن معاودت نمایم امتثالا لامره العالی بوطن
رفتم وپدر من شیخ شرف الدین محمد بن احمد اسفراینی وفات یافت پس بعضی از اصحاب
ومریدان او کفتند که یکی از اصحاب را خلیفه میسازیم وبعضی کفتند که از شیخ شنیده ایم
که میفرمود الحمد لله که از دنیا نرفتم تا فرزند خود را در مقام خود یافتم بلکه مقام او
اعلی از مقام خود شناختم آنکاه بعضی اول کفتند که مراد بزرکان این طایفه از
فرزند فرزند معنوی است پس اتفاق نموده مردی پیر با صفا را خلیفه پدر من
ساختند وچون من با وجود آن تصریح که از پدر در شان خود شنیدم این مخالفت
از اصحاب او دیدم بغایت آزرده کردیدم واز ایشان جدایی کزیدم پس جای
خود را بر درویشان انداختم وعزیمت صوفی آباد وحضرت شیخ علاء الدوله را بالخود
مصمم ساختم وچون بشرف حضرت شیخ رسیدم لطف بسیار در باره من فرمودند

وازکیفیت

واز کیفیت مصاحبت من با اصحاب پدر سوال نمودند صورت خلاف اصحاب پدر را
در استخلاف بعرض رسانیدم پس شیخ تبسم نموده کفتند که اصحاب پدر تو آن کردند که
اصحاب پیغمبر صلعم با علی بن ابی طالب علیه السلام واز صدور این کلام ابتداء ونقلا
ازین چهار بزرکوار وتقریر آن از وی بمرات دلیل قطعی بر تشیع ایشان قایم میشود کما
لا یخفی وشیخ علاء الدوله قدس سره خود در رساله موسومه بفرح مقاصد المخلصین
ومفخر علیه المدعین که از مشاهیر رسایل اوست آورده که امیر المومنین علیه السلام
خلیفه بحق بوده وقلبه کان علی قلبه ولذلک قال ابو بکر لابی عبیدة بن الجراح حین بعثه
الیه لاستحضاره یا ابا عبیدة انی ابعثک الی من هو الیوم فی مرتبة من فقدنا
بالامس الی آخر مقالاته وقال عمر لولا علی لهلک عمر وکفی بتصدیق ما ندعی قول
النبی صلی الله علیه وآله وسلم انت منی بمنزلة هارون من موسی ولکن لا نبی بعدی
وقوله فی غدیر خم علی ملاء من المهاجرین والانصار من کنت مولاه فعلی مولاه
اللهم وال من والاه وعاد من عاداه وهذا الحدیث اتفق البخاری ومسلم علی صحته
والنجه شیخ درین رساله مذکور ساخته که امام ابن الامام محمد بن الحسن العسکری
علیه وعلی آبائه الکرام درکذشته میبوده اند بود که از مقوله اغلاط در کشف
باشد چنانچه شیخ محیی الدین وبعضی از اکابر این طایفه را در دعوی مهدویت
وخاتم الولایه بودن واقع شده یا اغلاط در تشخیص محمد بن الحسن العسکری
باشد چنانچه در نفحات تلویحا ودر حاشیه آن تصریحا مثل این تخطیه
از ملا نظام الدین هروی در باب تشخیص خضر علیه السلام نسبت بصاحب شیخ
منقول است والحکایه چون شیخ رکن الدین علاء الدوله قدس سره مشهور بوده
بصحبت اری خضر علیه السلام ومولانا نظام الدین از وی احوال خضر معلوم
میکرده همانا که احوال بروجهی فرموده که مرضی مولانای مذکور نبوده ازین
جهت باو کفت که این حال خضر ترکمان است نه حال خضر ترجمان یعنی حال
خضر نامی است از تراکمه نه حال خضری که ترجمان وواسطه است میان حق
وخلق وحاصل کلام آنکه بر قیاس تخطیه ملا نظام الدین میتوان کفت که
آن محمد بن الحسن العسکری علیه [redacted] که در عسکر سامره بغداد متولد شد

محمد بن الحسن العسکری

بلکه محمد بن حسن دیگر بوده که در عسکر اقصی او از باعسکر مصر بوده و خدمت شیخ
لتخصیص حال تقریر نموده باانکه انچه درین رساله باو منسوبست معارض است بانچه
در فصل نبوات وما یضاف الیها از رساله بیان الاحسان لاهل العرفان مذکور
ساخته و فرموده که مهدی را علیه سلام الله وسلام جده خاتم النبیین از
هرچه تعلقه یعنی صلبی وقلبی وحقی نصیبی اکمل وحظی اوفر من حیث الاعتدال
لا غالیا ولا مغلوبا بود اگر در حیوتست و غایب بسبب غیبته او تکمیل این
صفات تا چنان شود که در تحت وسط افتد وازافراط وتفریط ابین گردد و
بر حق ثابت شود واگر هنوز در وجود نیامده است بیشک در وجود خواهد
آمد و بکمالی که شان مصطفی است علیه الصلوة والسلام خواهد رسید و دعوت
او شامل اهل عالم خواهد گشت و او قطب روزگار خود در مقام سلطنت خواهد بود
بعد از امیر المومنین علی علیه السلام انتهی وبالجمله هرچند صدق شرطیه
مستدعی صدق مقدم نیست اما احتمال دادن وجود و غیبت آنحضرت
وتقدیم این احتمال بر احتمال عدم ناظر در ترجیح اوست ولیکن که مرتبه انحنا
حکم جزم بوفات مهدی علیه السلام نموده باشد باین اسلوب سوق
کلام نمی نماید کما لا یخفی علی العارف باسالیب الکلام وبر تقدیر تسلیم میگوییم
انکار وجود محمد بن الحسن العسکری علیه السلام منافی تشیع شیخ نیست
چه بعضی از طوایف شیعه حتی بعضی از امامیه قایل بدوازده امام که یکی از
ایشان محمد بن الحسن العسکری است نیستند چه مناط تشیع بر اعتقاد
آنست که بعد از پیغمبر خلیفه بحق بلا فصل امیر المومنین علی بن ابی طالب
است علیه السلام چنانچه در صدر کتاب مذکور شده وانچه درین مقام
از روایت صاحب انجاب و عبارت رساله شیخ تحریر یافت نص صریح است
درین باب وما در موضوع این کتاب ذکر مطلق امامیه را منظور داشته
ومقصور بذکر امامیه اثنا عشریه نگذاشته ایم و علاوه نصوص سابقه
آنکه حضرت شیخ در فلاح میفرماید ان مروان طلاء اجهل من الحمار وشارع
الایمان وقد جعل الایمان وسیلة الوصول الی الامارة لا قربة الی الله

والی رسوله ومن یذهب مذهبه ومذهب مجوس شده ومذهب معویه وجروه
یحشرون معهم ولا نصیب لهم من شفاعة النبی صلعم وهم در فلاح میفرماید
ان المعویة الباغی والمروان الطاغی کلاهما مجعولان علی خلاف رسول الله صلعم
وجن ومعویه وجحوش مروان کذلک وتحقیق آنکه جرو سک بچه را میگویند
وچون اسم معویه مشتق از عوی الکلب است وحضرت شیخ مسمی را از اسکان حقیقه
مناسب اسم ومسمی را مرعی داشته ازو وبپسر او بسک وسک بچه تعبیر نموده
و تحقیق چون مروان بن محمد که آخر ملوک و فراعنه بنی امیه بود بنابر انکه ذکر
در تواریخ مسطورست ملقب بحمار بود حضرت شیخ مروان اول را که مروان
ابن الحکم است بنابر مجانست و مطابقه او با این مروان خر نامیده وازپسران او
بخر بچه تعبیر فرموده اگرچه جمیع این شجره ملعونه خر و سک وخوک وگاوند
واین خود ظاهرست که هیچ سک سنی تا ول معویه باین چنین دشنام نمی نماید
بلکه اورا امیر المومنین وخال المسلمین میگویند وبعضی از ایشان مروان
مردود مطرود را از صحابه کبار میشمارند و در لعن او بنزاع در می آیند
رباعی و بعضی بحضرت شیخ قدس سره منسوب می سازند رباعی
هرکو بره علی عمرانی شد چون خضر بر چشمه حیوانی شد از وسوسه غارت شیطان وا
ماند عطاء ولد رحمانی شد وبعضی از اخوان کوبانی رحمه الله که از جمله مشاهیر سنیان
ومریدان شیخ بوده منسوب داشته اند وبرهر تقدیر موید مطلوبست
الامیر الکبیر المحقق الربانی السید علی الهمدانی قدس الله سره السبحانی
نقد شاه همدان و صاحب عقیده همدان اند یعنی از ان [illegible]
صاحب نفحات بنابر علو شان حضرت میر واشتهار او در میان این طایفه و
استناد جمیع متاخرین صوفیه از اهل خراسان وعراق وغیرهم بآنحضرت
نتوانسته که از ذکر ایشان بالکلیه ساکت گردد وبنابر عداوه دینی که بآنحضرت
داشته بذکر اندکی از احوال ومقالات ایشان اقتصار نموده وگفته که او علی بن
شهاب بن محمد الهمدانی است جامع بوده میان علوم ظاهری وعلوم باطنی ویرا در
علوم اهل باطن مصنفات مشهوره است چون کتاب اسرار النقطه وشرح اسماء

و شرح فصوص الحکم و شرح قصیدهٔ خمریهٔ فارضیه و غیر آن و وی مرید شیخ شرف الدین
محمود بن عبدالله المزدقانی بود تا که طریقت بمن صاحبا لشریعتین الاقطاب
تقی الدین علی دوستی کرد و چون شیخ تقی الدین از دنیا برفت باز رجوع بشیخ
شرف الدین محمود کرد و گفت زمان چیست وی توجه کرد و گفت زمان آنست
که در اقصای بلاد عالم بگردی سه نوبت ربع مسکون را سیر کرد و صحبت هزار و
چهار صد ولی را دریافت و چهار صد را در یک مجلس دریافت سادس ذی الحجه
سنه ست و ثمانین و سبعمایه در ختلان ولایت کرو سواد فوت شد از آنجا
نعش [illegible] نقل کردند انتهی و مولانا نورالدین جعفر بدخشی که از افاضل
[illegible] حضرت میر است در کتاب خلاصة المناقب ذکر نموده که نسب شریف
حضرت میر قدس سره بدین وجه است که علی بن شهاب الدین بن محمد بن علی بن
یوسف بن محمد بن جعفر بن عبدالله بن محمد بن علی بن حسن بن
حسین بن علی زین العابدین بن حسین الشهید علیهم السلام و میفرموده اند
که از جانب والده هفده پشت بحضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله میرسد
و مرا خالی بود که او را سید علاء الدین خوارزمی و از اولیا بود بحسن تربیت
او در صغر سن مرا قرآن محفوظ گشت و در امور والد خود النفات نمی کردم
بدان سبب که حاکم همدان و ملتفت بسلاطین و اعوان ایشان بود و نیز فرموده اند
که خدای تعالی مرا توفیق محبت و متابعت آل طه و یس کرامت نمود و از صحبت
موافقت غیر ایشان نفر نموده قال صلی الله علیه و آله و سلم ان الله عز و جل جعل علی
و فاطمه و ذریتهما علی البریة فمن باذرهم بالاجابة جعل منهم الرسل و من
ابطا بعد ذلک جعل منهم الشیعة و من اجاب بعد ذلک جعل منهم الاولیاء صفوا
و الله جمعهم فی الجنة و قال صلی الله علیه من احب ان یحیی حیوتی و یموت
موتی و یدخل الجنة التی وعدنی ربی فلیتول لعلی بن ابی طالب و ذریته
الطاهرین ائمة الهدی و مصابیح الدجی من بعده فانهم لن یخرجوکم من باب
الهدی الی باب الضلالة و قال صلی الله علیه و آله لما عرج بی الی السماء رایت
علی باب الجنة مکتوبا لا اله الا الله محمد رسول الله و علی حبیب الله و الحسن

والحسین صفوة الله و فاطمة امة الله علی محبیهم رحمة الله و علی مبغضیهم لعنة الله
و قال صلعم ان الله جعل لاخی علی بن ابی طالب فضائل لا تحصی کثرة فمن ذکر فضیلة
من فضائله مقرا بها لم تزل الملائکة یستغفرون له ما بقی لتلک الکتابة رسم و من
استمع الی فضیلة من فضائله غفر الله له الذنوب التی اکتسبها بالنظر ثم قال النظر
الی علی بن ابی طالب عبادة و ذکره عبادة و لا یقبل الله ایمان عبد الا بمحبة اهل بیتی
و قال صلی الله علیه و آله والذی نفسی بیده لا تزول قدم عبد یوم القیمة حتی یسأله
الله عن حبنا اهل البیت فقال عمر ما آیة حبکم من بعدکم فوضع یده علی راس علی بن
ابی طالب و هو الی جانبه فقال حبی من بعدی حب هذا و قال صلی الله علیه و آله
اذا کان یوم القیمة یقعد علی بن ابی طالب علی الفردوس و هو جبل قد علی علی الجنة
و فوقه عرش رب العالمین و من سفحه تتفجر انهار الجنة و تتفرق فی الجنان و هو
جالس علی کرسی من نور یجری من بین یدیه التسنیم لا یجوز احد علی الصراط الا و معه
براءة بولایته و ولایة اهل بیته یشرف علی الجنة فیدخل محبیه الجنة و مبغضیه
النار و قال صلی الله علیه و آله لو اجتمع الخلائق علی حب علی بن ابی طالب لما خلق الله
النار و قال فضل علی بن ابی طالب علی جمیع الصحابة بسبعین مرة و قال صلعم لکل
نبی وصی و وارث و ان علیا وصیی و وارثی و قال صلعم لعلی تقاتل علی التأویل
کما قاتلت علی التنزیل این است بعضی از احادیث که درین مقام بر بیان استدلال
آن خلاصهٔ عترت و آل مذکور گردید و تفصیل آن با سایر مناقب و مقامات
علیه او در کتاب خلاصة المناقب مسطور است و این رباعی نیز که مضمون آن بر
طبق بعضی از احادیث گذشته واقع شده از اشعار آن بزرگوار است رباعی
گر حب علی و آل بتولت نبود * امید شفاعت رسولت نبود
گر طاعت جمله جهان آری تو * بی مهر علی هیچ قبولت نبود * و در شرح قصیدهٔ
میمیهٔ فارضیه که موسوم بمشارب الاذواق است در تحقیق معنی این بیت
ناظم قدس سره که شعر لها البدر کاس و هی شمس یدیرها * هلال و کم یبدو اذا مزجت نجم
فرموده اند که شاید که مراد ناظم از بدر معانی اعیان خارجی بوده و شاید که بدر
عبارت حقایق نفسی خواهد و بر تقدیر اول مراد از بدر روح محمدی بود که مظهر

آفتاب احدیت و وفای حقیقت محبت است و مراد از هلال علی باشد که ساقی کوثر
شراب محبت ذو الجلال و موصل مستعطشان فیافی آمال بمورد زلال وصال
اوست که انا مدینة العلم و علی بابها و چنانکه هلال غیر بدر نیست بلکه جزوی
ازوست سید اولیا را با مهتر انبیا همین حکم است که خلقت انا و علی من نور
واحد علی منی و انا منه و از امتزاج احکام شرایع مصطفوی و اعلام حقایق
مرتضوی نجوم مشارب اذواق اعیان اولیا ظاهر شده انکه سید انبیا در حق
مهتر اصفیا فرمود انا و انت ابوا هذه الامة اشارت بدین معنی است زیرا که منبع
اسرار معارف توحید و مطلع انوار معالم تحقیق اوست و حصول کمالات
اسرار جمیع اهل کشف و شهود از ینبوع هدایت او بود و صفت و خواهند
که انا المنذر و علی الهادی و بک یا علی یهتدی المهتدون چون این سر بر
تو مکشوف شود بدانی که طوالع انوار حقایق هر ولی مقتبس از مشکاة ولایت
علی است • و با وجود امام هادی متابعت غیری از کوته‌بینیست • و در یکی از سه
موضع متقارب از باب پنجم از کتاب ذخیرة الملوک کفته اند که چون ابوبکر
بخلافت نشاندند الی آخر الحکایة و در دیگری فرموده اند که چون عمر را بخلافت
بنشاندند الی آخر المقالة و در دیگری ذکر نموده اند که چون امیر المومنین علی
بخلافت بنشست الی آخر الروایة و بر صاحب هوش و خرد دلالت اسلوب کلام
درین سه مقام بر مقصود و مرام ذوی‌پوشی نیست هر کرا هوشی است هر موی
بدن او کوشی است • و از فواید انفاس قدسیه حضرت میر که در کتاب خلاصة
المناقب مذکورست آنست که چون ایشان خالی از غضب نبودند یکی از مریدان
یا بعضی از اکابر زمان از ایشان سوال نمود که شما از کمل اهل طریقه اید
غضوب چرا باشید آنحضرت تبسم نمود جواب فرمودند که اکر ما را غضبی
می باشد اما غضب ما رحمتست بر مغضوب علیه زیرا که در اوایل سلوک
ما را هر دو شبیه بخدمت مصطفی علیه الصلوة والسلام صحبت خاصه
می بود و از غضب خود ملالتی در خاطر می آمد لاجرم حضرت مصطفی صلی الله
علیه و آله فرمود که ملول مشو که غضب تو رحمتست صاحب خلاصة المناقب

آورده

آورده که در صحبت شریف آنحضرت محقق شد که غضب او سبب ترقی سالکان
می بود و سر آن سعادت آنست که آنحضرت مجلای جمال جلال ذات آمده بود و در ین
حدیث بان اشارتست قال صلی الله علیه و آله و سلم خیار امتی احداؤها الذین اذا غضبوا
رجعوا و در کتاب ذخیره که از مولفات آنحضرتست مذکورست که در بعضی اخبار
آمده که کان رسول الله صلی الله علیه و آله یغضب حتی تحمر عیناه و وجنتاه و کان یقول
اللهم انا بشر اغضب کما یغضب البشر فایما مسلم سببته او لعنته او ضربته
فاجعلها منی صلوة و رحمة و در ذخیره آورده که امام محقق سابق جعفر صادق
علیه و علی آبائه السلام کفتند ان فیک کل فضیلة الا انک متکبر قال لست
متکبرا و لکن کبریاء الحق قام مقام التکبر یعنی طایفه که اطلاق نفس ایشان در مقام
فنا در بازند و رضا کالمیت بین یدی الغسال بر نابود انانیت خود برآیند ایشان را بعد از
تجرع مرارت فنا [illegible] بقا بخشند و در بارکاه بقا بعضی را لباس حلم و حیا پوشانند
و جمعی را بخلعت تعزز و کبر بالخصوص کردانند پس چون در مقام محو آثار آن
صفات بادی وجوه عزیزان ایشان بظهور رسانند عوام کالانعام ایشان را
متکبر دانند اما عارف محقق میداند که آن تعزز بحق و تجلی سلطنت کبریا
مطلق است که در ابدان ناکید و اجسام طاهر ایشان بظهور میرسد نه آنکه ایشان را
از خود مقداری [illegible] باز دو قبول خلق آرایی و نزد دیگران صفات
اختیاری و از انفاس قدسیه آنحضرت است فقره چند که بر سبیل مناجات
با قاضی الحاجات در اول رساله واردات وارد کرده • ای مرهم جراحت
هر دلریشی • و ای مونس و راحت هر درویشی • ای [illegible] دستکیر هر بیچاره
و ای رحمت پای مرد هر آواره • ای خوان لطف عمیم [illegible] برقع [illegible]
از ملاحظه اسرار جمال تو بر دوخته • و ای عواطف رافت هزاران رنج
صفا [illegible] دل هر شکسته برافروخته • ای آثار نفحات لطفت سرمایه
هر فتوحی • و ای هبوب نسیمات فضلت راحت جان هر مجروحی • ای نسیم
صبح وصالت امیدگاه سوختگان آتش فراق • و ای زلال دریای افضالت
حیات بخش خستگان بادیه اشتیاق • ای سوابق الطاف عنایت دستکیر

هربی قدری • وای لطایف عفوی غایت عذر پذیر هر بی عذری • صاحب
خلاصة المناقب آورده که حضرت میر میفرموده اند که خازنان قضا چون
سفرهٔ عطا باز کردند لایق هر واردی نوالهٔ آن ساز کردند خرقانی ازان
دردی دید که بقای آن تا بقای خداست همدانی گنجی یافت که از انهام
عقول مبراست ظهور سطوات جلال حاجب کمال خرقانی شد و بروز لطائف
جمال و جلال الجبار کسر دریش همدانی شد و ایضا میفرموده اند که علی همدانی
نه تنها در زمین درویش است بلکه هر که درویش در زمین درویش است
در آسمان درویش است بلکه مبرا از همه چیز درویش است و ایضا در حال
غیرت فرموده اند که علاء الدین حصاری اگرچه خاطر صافی کرده است اما
هنوز از خود بیرون نیامده است بلکه در ردیف اطفال محتاجست صاحب
خلاصه میگوید که تقریر این نوع کلمات از اهل الله بطریق کبر و عجب نباشد بلکه
حامل بر این نوع کلمات غلبهٔ حالی و ظهور غیرتی و رعایت منزلتی و تحدث
نعمتی و تایید عقیدتی باشد چنانکه حضرت مصطفی صلی الله علیه و آله
فرمود انا سید ولد آدم ولا فخر و کنت نبیا و آدم بین الماء والطین وقال
ان الله تعالی اذا انعم علی عبد احب ان یری آثار نعمته علیه وقال الله تعالی
واما بنعمة ربک فحدث نظم باد لخود گفتم ای بسیار گوی
چند گوئی تو ز ن و اسرار جوی • گفت عشق آتشم جسم مکن
می بسوزم گر نگویم سخن • صاحب خلاصه آورده که آنحضرت میفرموده اند
که بسی ابتلا بما رسید در سفر و حضر بعضی ازان ابتلا بسبب فقها و علما
رسید و بعضی بسبب ملوک و امرا و بعضی شاید که بسبب شرور نفس ما باشد
و آن بلاها از حضرت حق تعالی بر ما محض عطا بود اگرچه بصورت بلا مود که قال
علیه السلام البلاء موکل علی الانبیاء ثم الاولیاء ثم الامثل فالامثل فتنه علما اگرچه
بسیارست اما یکی ازان فتنها آن بود که وقتی بما زهر دادند
حق تعالی از هلاک نگاه داشت ولیکن اثر آن در تن باقیست در سالی یکبار
دردی پیدا میشود و زرد آب میرود و باز خشک میشود و وقتیکه ملوک و امرا

نیز اگرچه بسیارست اما یکی ازان این بود که در بعضی دیار رسیدیم و سلطان آن دیار
طالب صحبت آمد و باکرام و اعظام تام نزدیک خود طلب نمود و من اجابت نکردم
و آن سلطان از غضب آمد فرمود تا اسبی از سنگ بشکنند و آنرا بر آتش نهادند تا
مثل آتش گشت و تهدید فرستادند که سید را بصحبت سلطان باید آمدن والا
بر آن اسب آتشین سوار سازند و تعیین تا چهل روز آن اسب را گرم میساختند
و باز خنک میشد و با وجود تهدید و وعید او من بصحبت سلطان نرفتم بعد
چهل روز آن سلطان بصحبت من آمد و بادب تمام قیام نمود و عذر ماضی خواست
صاحب خلاصه آورده که اما ابتلای شدید و بلای مدید آن بود که در دیار
ماوراء النهر با جناب رسید تا بحدی که بآن سبب جلای وطن و ترک خان و
مان برآن سیادت مآبی را اختیار کرده شد حضرت میر دوازده سال بوده اند
که بسلوک طریق توجه نموده اند و در سن هفتاد و سه از دار فنا بدار بقا رحلت
فرموده اند پس مدت توجه آن جناب بحضرت رب الارباب شصت و یک سال بوده
باشد و چون بنابر وصیت جنازهٔ مبارکش را بمحل وفات بختلان نقل میکردند
بنابر بعد مسافت و گرمی هوا مردم را گمان آن بود که بوی گیرد و چون تابوت را بر
داشتند تا مقصد بوی مشک بدماغ حاملان میرسید طیب الله مرقده
غوث المتاخرین و سند العارفین سید محمد نوربخش نور الله مرقده
کوکبی درخشنده بود نوربخش دیدهٔ مراقبان ملهمات غیبی و فروغ افزای بصیرت
راصدان مراصد واردات لاریبی • در لباس سیاه که سنت مشایخ ولایت دستگاه
آورده مصور بالنور فی السواد بارها • و آیات رطبات نمان
عنوان • انوار کمال عرفان و انواع همت و علو شان از وجنات حال و مقال او از غایت
ظهور • چون لمعات نور بر ساحت طور • مستغنی از ایراد درین سطور است
با هتاب چه حاجت شیخ ... نسب شریفش بهفت واسطه بحضرت امام موسی
کاظم میرسد مولد پدرش محمد بن عبدالله قطیف و مولد جدش لحصا است وهذا
در بعضی غزلها تخلص مییابد و در بعضی نوربخش بیان آن ایشان
میشد اختصاص داشته اند با آنکه در میان ایشان بعضی از اهل حال بوده

مجذوب با سالک و بدین سبب ترک وطن کرده تجرد و انقطاع پیش گرفته بعزم زیارت
حضرت امام الانس و الجن علی بن موسی الرضا علیهما السلام بخراسان توجه نموده
و بعد از ادراک شرف آستان بوسی آن روضه متبرکه در قصبه قاین توطن و تأهل
اختیار نمود و حضرت میر نورالله مرقده در شهور سنه خمس و تسعین و سبعمایه
در قاین متولد شده اند و در سن هفت سالگی قرآن را حفظ نموده باندک توصلی در
جمیع علوم متبحر گشتند و حضرت میر مرید خواجه اسحق ختلانی است که مرید امیر سید علی
همدانی بوده و خواجه بموجب خوابی که دیده بود حضرت میر را ملقب بنوربخش
نموده القصه چون بنا بر قابلیت و استعداد ذاتی کار میر باندک روزی
و سلوک تمام شد حضرت خواجه اسحق خرقه آخرین حضرت میر سید علی همدانی
بالوجه المذکور بدست خود بر وی پوشانید و بر مسند ارشاد نشاند و امور خانقاه
و جمیع سالکان را باو تفویض کرد و این مثل را بر ملا گفت که ما آرد بیختیم و آرد بیز
آویختیم و فرمودند که هر که داعیه سلوک است بخدمت میر رجوع نماید که اگرچه بظاهر
او مرید ماست اما بحقیقت پیر ماست و حضرت میر در بعضی از اشعار خود
باین معنی اشارت کرده و فرموده **نظم** پیر من و مرید خواجه اسحاق
آن شیخ شهید و قطب آفاق محمد بن صالح محمد سمرقندی که از مریدان حضرت میر بوده
در تذکره بیان احوال و مقامات آنحضرت نوشته که چون بر خواجه اسحق از روی
کشف صحت سیادت و علو مرتبه میر ظاهر شده است بیعت با او دادند و گفتند
بعد از این بیعت میکنیم با فرزند حضرت مصطفی محمد نوربخش و این آیه خواندند که ان الذین
یبایعونک انما یبایعون الله ید الله فوق ایدیهم فمن نکث فانما ینکث علی
نفسه و من اوفی بما عاهد علیه الله فسیؤتیه اجرا عظیما و دیگر این گفت که
پیر ماییم و مرید ما نیم و ظاهرا این بیت نیز در آن وقت از مطلع خاطر انور ایشان
سر زده **بیت** غلام آنچنان عشقم که از وی بوی خون آید ـ معاذ الله که این سودا
از سر بیرون آید و از مریدان شیخ در آن روز دوازده کس بیعت کردند و گفتند
که امروز بدین عدد تشریف کردیم شما چه میکنید هر چه حضرت خواجه اشارت فرماید
آخر همه بیعت کردند مگر سید عبدالله شهیدی که یکی از اصحاب خواجه بود و او با ما

آنکه میگیم آنگاه خواجه از خانقاه
بیرون آمد و با یاران و اصحاب و
مریدان گفت با بیعتم

بنود پس عزیمت خروج کردند نوربخش گفت حالیا استعداد این کار چنانکه میباید
نیست و با پادشاهی مثل شاهرخ میرزا که بر ایران و توران و هند و عرب و عجم
سلطانست بی استعداد تمام مقاومت نمیتوان کرد چون محقق شد که این امر از
مقدرات الهیست آخر چنانکه مناسب از خروج انبیا یاد باید آورد که ایشان را
در وقت خروج چه استعداد ظاهر بود القصه در جمعه چهاردهم سنه ست
و عشرین و ثمانمایه بکوه بتری که از قلاع ولایت ختلان است رفتند و خلق را
دعوت کردند و چون خبر بیعت کردن خواجه با میر نوربخش بسید عبدالله شهیدی
رسید منکر شد پرسید که خواجه با او بیعت کرد انکس گفت که بیعت کرد او گفت که اگر
خواجه با او بیعت کرد ما از خواجه بر گشتیم خواجه در کوه بتری همان لحظه این کلمات
سید عبدالله واقف شد و گفت درویشان عبدالله مرتد شد و این زمان خود
در صدد ارشاد میدارد و بیعت بد بست و باطل است الغرض بعضی از مفسدان
سلطان بایزید را که از جانب میرزا شاهرخ حاکم آن دیار بود از داعیه خواجه
و میر واقف ساختند و او را بیشتر از آنکه اتباع خواجه و میر جمع شوند بر سر ایشان
برفتند و ایشان را با جمعی از اعیان گرفته بجانب هراة روان کردند و صورت
حال را بمیرزا شاهرخ عرضه داشت کردند چون خبر بمیرزا رسید حکم کرد که
خواجه و برادر او و جناب میر را هم آنجا بقتل آرند چنین گویند که همان
میرزا را درد شکم بمرتبه پیدا شد که مولانا حکیم الدین که از مقربان او بود
و در علم طب نظیر نداشت از معالجه عاجز مانده بود و در این اثنا بعرض رسانیدند
که سیدی چنین که در عالم مثل خود ندارد در زهد و تقوی و علم و ریاضت
و کمالات صوری و معنوی حکم بکشتن او کرده اید این درد شما از تأثیر
آن حکم است فی الحال نشان نوشتند که میر نوربخش را مقید بهرات ارند
و باقی را آنجا فانی سازند و مقارن این حال درد شکم میرزا تسکین یافت و
او را تنبیهی عظیم حاصل شد و چون قاصد بلخ رسید خواجه و برادر و رفقای
ایشان را از نظر فتح رسانیده بودند هم آنجا خواجه و برادر او را شهید کردند
و میر نوربخش را مقید بهراة آوردند و چون از کیفیت حال پرسیدند

باشد ظهور خواهد آمد حوا احمد راغبی
در کفت این زمان و تمامست هم

کفت قصیده کوی کو سفت دهیچ مسلمانی نکرده ایم و تبری بروی هیچکس
نینداخته و با وجود ظهور این معنی مجلسی که مقید بحصار اختیار الدین
فرستادند و مدت پنجاه روز در چاه آن حصار بود بعد از پنجاه روز
از چاهش بیرون آوردند و همچنان مقید بشیراز روانه کردند و از متعلقان
خود جمعی بوی کماشتند که تا بسرحد خود برسانند چون از شیراز گذرانیدند
و به بهبهان که از مضافات خوزستان است رسانیدند او را آنجا بگذاشته
متفرق شدند و بعد از مدتی والی شیراز ابراهیم سلطان حکم کرد که بند از پای
او برداشتند و بگذارند که بهر جا خواهد رود و حضرت میر از آنجا بطرف
شوشتر و بصره روانه شدند و از بصره بحله رفتند و مردم آنجا حضرت
میر را وظایف خدمتکاری بجا آوردند و از آنجا ببغداد و زیارت مشاهد
متبرکه توجه نمودند پس از آن بکردستان فیلی و بختیاری آمدند و جماعت
طوایف بحسب خدمتکاری بجای آورده در بیعت و انابت در آمدند امرای
آنجا طریق انقیاد و اطاعت پیش گرفتند و مدتی سکه بنام او زدند و خطبه
بنام او خواندند دیگر از آنجا بگیلان آمدند و باز از آنجا بکردستان معاودت
نمودند و درین وقت میرزا شاهرخ در آذربیجان بود چون خبر وصول میر بکردستان
شنید بامرای آنحدود نوشت که حضرت میر و توابع او را پابند کرده روانه
اردوی میرزا سازند و باز حضرت میر را گرفته باردوی میرزا شاهرخ بردند
و میر را بمجلس طلبیده با او عتاب و تهدید بلیغ نمود و چون بر حضرت میر
منکشف شد که او عزم قتل میر نموده لاجرم بحکم الفرار مما لا یطاق من سنن
المرسلین تنها فرار نمود و سه شب در کوههای پر برف بسر می برد و ماکولی
نمی یافت و راه را با یاد آدمی نمی برد آخر الامر از آنجا بخلخال آمد و والی آنجا او را
گرفته باردوی میرزا شاهرخ فرستاد میرزا فرمود که او را در چاه کردند و بعد
از پنجاه و سه روز او را از حبس بیرون آورده همراه خود مقید بهراة
بردند و چون بهراة رسیدند میرزا شاهرخ بحضرت میر فرمود که روز جمعه
بر منبر باید رفت و از دعوی خلافت تبرا باید کرد و در آن مبالغه بسیار نمودند

حضرت

حضرت میر همچنان مقید بر منبر رفته گفتند که از ین فقیر سخنی میگویند اگر گفتیم
و اگر نگفتیم ربنا ظلمنا انفسنا و ان لم تغفر لنا و ترحمنا لنکونن من الخاسرین
و فاتحه خوانده فرود آمد پس از آن در جمادی الاول سنه اربعین و ثمانمایه بند از
پای او برداشتند و حکم کردند که من بعد درس علوم دینی گوید و کثرت جمهور راه
ندهد و دستار سیاه نه بندد و مدتی چنان بود باز میرزا شاهرخ از او متوهم شده
در پانزدهم رمضان حکم کرد که او را به تبریز برند تا والی آنجا او را بروم رساند
چون به تبریز رسید اینجا مکتوبی مشتاق بصحبت رسید یریدون لیطفؤا

بهراة فرستاده و در راه مکتوب بوده که ما با یحیی
رسیدیم قریب صد هزار مرد بیا زیند

نور الله بافواههم و الله متم نوره و لو کره المشرکون اینجا بند از پای او برداشتند و
چون بطرف روم رفتن را اشارتی و رخصتی غیبی نبود بطرف شروان رفتند و از آنجا
بگیلان و در آنجا مدتی بصحبت و صفا و عبادت حضرت حق تعالی مشغول شده بود
منتظر اشارت غیبی می بودند تا اینجا تلخیص آن چیزیست که در تذکره مرید میر قدس سره
مذکور بود و چنین از بعضی ثقات شنیده شد که حضرت میر بعد از فوت میرزا شاهرخ
بولایت ری شهریار تشریف قدوم بهجت آثار ارزانی فرمودند و در آنجا توطن اختیار
نموده قریه نفیسی که سولقان نام دارد احداث فرمودند و در آنجا بعبادت و ارشاد
اشتغال مینمودند تا در تاریخ سنه تسع و ستین و ثمانمایه بروضه رضوان خرامیدند
و در باغی که از مستحدثات ایشان در آن قریه بود مدفون گردیدند و بعضی از فضلا تاریخ
وفات و ایام حیات او را برین وجه بنظم آورده نظم

آفتاب اوج دانش نوربخش اهل دید ۔ نوربخش چشم و جان آن قهرمان ماء و طین
سال عمرش بود هفتاد و سه و سال وفات ۔ هشتصد و شصت و نه ماهش ربیع الاولین
چاردهم زان ماه رفت و پنجشنبه چاشتگه ۔ در گذشت از عالم فانی همام العالمین

مخفی نماند که جناب خواجه اسحق قدس سره که در اصل سید نبود همیشه ترویج مذهب
شیعه در خاطر او جلوه مینمود و از استیلای سلاطین اهل سنت خصوصا
میرزا شاهرخ بغایت ملول بود چون حضرت سید محمد نوربخش بخدمت او رسید
و آثار رشد و نجابت و انوار علم و همت و شجاعت در ناصیه احوال میر دید او را
داعیه دین و محبت خاندان سید المرسلین بر آن شد که بطریق بعضی از اکابر سلف

کہ متغلبان عباسی وغیرهم خروج کردند او نیز وسیلۂ آغازد که عالم را از لوث وجود متغلبان زمان پاك سازد لاجرم جهت ترغیب عوام سید محمد نوربخش مهدی وامام نام نهاد و در مقام تدبیر ظهور و بروز در ابستاد و چون تقدیر الهی برخلاف آن تدبیر رفته بود آن کار بجایی نرسید و حضرت میر بدعوی مهدویه و امثال آن که بنابر مصلحت وقت مذکور شده بود متهم گردید ولهذا چنانچه مشهورست اگر کسی از مریدان حضرت میر ان مقوله ان دعاوی چیزی ذکر مینموده خدمت شاه قاسم هم در حضور حضرت میر ایشانرا توبیخ میفرموده ومیگفته که شما میر مارا بدنام می سازید وبالجمله تشیع خدمت خواجه و حضرت میر و سلسلۂ رفیعهٔ ایشان الی یومنا هذا اظهر من الشمس وابین من الامس بلکه در صدد این مجلس وما بعد آن سخنان فیما را آشنا بکار برده ایم و تزکیۂ عقیده بعضی از اکابر را از تصریحات حضرت میر سند آورده ایم و از بعضی ثقات شنیده ایم که حضرت میر در دار المومنین حله بخدمت شیخ اجل احمد بن فهد الحلی که در زمان خود از اعاظم مجتهدان شیعه امامیه بوده رسیده و در حوزهٔ درس ایشان مدتی بقراءة فقه وحدیث اشتغال ورزیده و در رسالۂ عقیده که باو منسوبست منصوصیه وعصمت وعلم وتقوی وشجاعت وسخاوت را از جمله شرایط وارکان امامت شمرده و در مبحث جهاد از کتاب فقه احوط که باو منسوبست آورده که والجهاد یعنی الاکبر والا فلا بد فی کل منهما من امام ذکر حر بالغ عاقل مسلم عادل عالم شجاع سخی تقی قرشی بل هاشمی بل علوی بل فاطمی فالجهاد الاصغر یکفی هذا القدر فی صفات الامام والجهاد الاکبر ینبغی ان یکون الامام ولیا کاملا فی مقامات الولایة من الاطوار السبعة القلبیة والانوار المتنوعة الغیبیة والمکاشفات والمشاهدات آه و در مبحث نکاح مذکور کرده واما نکاح المتعة فهو نکاح موقت بمهر خاص صحیح سایغ شایع فی دین الاسلام ولا خلاف لاحد فی تحققه فی زمان رسول الله صلعم وقد نهی عمر ومن قال تغیره کان بالاجماع فقد اخطأ لان کثیرا من اکابر الامة انتشوه والاجماع حقیقة ما کان برأسی للخلاف فاذا الحکم حاکم ذو شوکة

از کتاب بم

بامر ولیه تقیدا لهد علی خلافه خوفا من القتل او الوحش لم یکن اجماعا وانما هو تبیع البدیع عن الشریعة المحمدیة واحیاء ما فی زمانه و در مبحث قرابض کفته العول لم یکن فی الکتاب والسنة بل یدخل النقص علی الاختین دون الزوج و در بعضی مکاتیب خود که بمولانا حسن نام نوشته از روی تعریض به سید عبد الله مشهدی فرموده که کسی که از اولاد علی باشد منسوب بامام حسن وامام حسین و بعضی خلفاء امیر المومنین علیه السلام متروك کرده وطریق امیر الفاسقین معاویه و یزید علیهما اللعنة مسلوك دارد امیرا مومنان کلی دینی در چنین حالا نجان که لایق حال مردم حقانی نیست عاقبت محمود باد بحرمت کمل اولیائه من الاقطاب والافراد والله اعلم بالصواب

ذکر عارف زاهد شاه قاسم فیض بخش قدس سره

خلف صدق سید محمد نوربخش و خلیفه ارجمند او ست بحلیه حلم وزهد وتقوی متحلی بوده اند و وضیع وشریف آن روزگار استمداد همت از باطن فیض بخش او مینموده اند مشهورست که سلطان حسین میرزا والی خراسان التماس رخصت آمدن شاه قاسم از سلطان یعقوب که والی عراق بود نمود که شاید ببرکت دم وقدم حضرت میر زاده مرضی که او را بدان ولا طاری شده بود شفا یابد و جهة تحصیل رخصت شاه قصبۂ سمنان را که از نفایس قصبات خراسان بود بسلطان یعقوب پیشکش نمود و چون شاه قاسم بصحبت سلطان حسین میرزا رسید و ببرکت قدوم او میرزا از آن مرض خلاص گردید او را و بحکم حرم او را ارادتی عظیم بخدمت شاه بهم رسید تا آنکه قصبۂ بیابانك را بسیور غال شاه تعیین نمودند و همواره در تعظیم و تکریم او بما یلیق به مبالغه میفرمودند و چون مشایخ وعلما ومتصوفه اهل سنت جماعت مانند شیخ الاسلام تفتازانی و ملا جامی مشاهدهٔ آن امور نمودند عرق حسد و حمیت جاهلیت ایشان بحرکت در آمده از روی عداوت دینی در ان مقام شدند که وسیله انگیزند و آبروی آنحضرت را برخاك مذلت ریزند بنابرین از خدمت میرزا التماس نمودند که چون خدمت شاه قاسم باین ولا

تشریف آورده اند مجموع اهالی که خاص و عام از برکات انفاس قدسیه ایشان
مستفیض گردند و روز جمعه بر منبر رفته موعظه فرمایند که یکی از فواید
فواید ایشان استفاده نمایند و غرض ایشان آن بود که چون حضرت شاه
در علوم رسمی دستگاه ندارد در مجلس وعظ از هر طرف او را امتحانات
کنند و سؤالات مشکله در میان اندازند تا شاید عجز او را ظاهر سازند
و چون سلطان حسین میرزا از تدبیر ایشان بیخبر بود التماس آن معنی از
حضرت شاه نمود و شاه نیز قبول فرمود القصه چون روز جمعه در آمد حضرت
شاه حسب الموعود بر منبر بر آمد بعد از حمد و ثنای الهی و درود حضرت رسالت
پناهی و آل ولایت جاهی شروع در بیان فضیلت ذکر لا اله الا الله نمود درین
المعانی عبد الرحمن جامی فرصت یافته خواست که اشکال مشهور را که از
کلمه طیبه وارد است القا نماید لاجرم متوجه جانب شاه شده گفت که در کلمه
لا اله الا الله بحثی دارم میخواهم که بر شما عرض نمایم حضرت شاه را روحانیت
حضرت شاه ولایت امداد نمود در بدیهه فرمودند که ما در عراق می‌شنیدیم که
تو در کلمه علی ولی الله بحث و نزاع داری آخر تو در کلمه لا اله الا الله هم بحث داشته
از استماع آن کلام لطافت نظام حاضران انام بر جامی خام خندیدند و حضرت میر
خاتم خواند مجلس وعظ را بهمان منتهی ساختند در تاریخ حبیب السیر
مسطور است که شاه قاسم در زمان فرخنده نشان خاقان مغفور سلطان حسین
میرزا از عراق بخراسان تشریف آورده آن پادشاه عالیشان در تکریم و تعظیم
خدام ذوی الاحترامش مبالغه فرمود و میرزا کیچک دست ارادت در دامن
متابعتش زده همواره از باطن سیادت میامنش اقتباس انوار سعادت مینمود
و بعد از آنکه میرزا کیچک داعی حق را لبیک اجابت گفته وفات یافت شاه
قاسم بر وفق حدیث حب الوطن من الایمان بصوب عراق شتافت و در ولایت
ری متمکن گشته پرتو لطف و احسانش بر وجنات ساکنان آن حدود تافت
و چون شاه دین پناه لوای کشورکشای را فراخت آنجناب را کما ینبغی مشمول
مراحم بیدریغ گردانیده و از سایر سادات عالم بمزید انعام و اکرام مستغنی

و ممتاز ساخت و شاه قاسم در ظلال دولت ابدی الاتصال در کمال فراغ بال اوقات
خجسته ساعات میگذرانید تا در شهور سنه نهصد و هشتاد یک ندای
یا ایتها النفس المطمئنه ارجعی بگوش هوش شنید و متوجه ریاض قدس گردید
الشیخ الافضل الموحد الکامل شمس الدین محمد بن یحیی بن علی الجیلانی اللاهیجی
النوربخشی قدس سره اعظم و افضل و اکمل خلفای حضرت سید محمد نوربخش است
از جمیع سلسله شریفه نوربخشیه بلکه تمام سلسله علیه همدانیه بلکه کافه سلاسل
صوفیه بوجود او افتخار کنند شیخ محمد در شرح بعضی از ابیات گلشن راز ذکر
سلسله شریفه خود نموده و گفته که چون سخن بر گرد دایره وجود کامل و هادی
زمانست سلسله او منحصر شد ذکر سلسلة الذهب نمودن که چون درشح از
مد غشیها پاک است و این فقیر حقیر بعنایت و هدایت الهی دست اعتصام در
زده با علی مراتب کمال که لایق استعداد خود بوده رسیده است مناسب نمود
تا تذکرة الالباب باشد بدانکه این فقیر محمد بن یحیی بن علی علاء جیلانی لاهیجی ام
مرید حضرت سید محمد نوربخشم و آنحضرت مرید حضرت خواجه اسحق ختلانی است
و آنحضرت مرید امیر سید علی همدانی است و آنحضرت مرید شیخ محمود مزدقانی
و آنحضرت مرید شیخ علاء الدوله سمنانی است و آنحضرت مرید شیخ نور الدین
عبد الرحمن اسفراینی است و آنحضرت مرید شیخ احمد ذاکر جوزقانی است و
آنحضرت مرید شیخ علی بن لالا است و آنحضرت مرید شیخ نجم الدین کبری است
و آنحضرت مرید شیخ عمار بن یاسر بدلیسی است و آنحضرت مرید شیخ ابو النجیب
سهروردی است و آنحضرت مرید شیخ احمد غزالی است و آنحضرت مرید شیخ
ابوبکر نساج است و آنحضرت مرید شیخ ابو القاسم گرگانی است و آنحضرت مرید شیخ ابو عثمان
مغربی است و آنحضرت مرید ابو علی کاتب است و آنحضرت مرید شیخ ابو علی رودباری است
و آنحضرت مرید حضرت شیخ جنید بغدادی است و آنحضرت مرید شیخ سری سقطی است
و آنحضرت مرید شیخ معروف کرخی است و آنحضرت مرید حضرت امام علی بن موسی الرضا است
و آنحضرت مرید حضرت امام موسی کاظم است و آنحضرت مرید حضرت امام جعفر صادق است
و آنحضرت مرید حضرت امام محمد باقر است و آنحضرت مرید حضرت امام زین العابدین

و آنحضرت مرید حضرت امام حسین شهید است و آنحضرت مرید حضرت امام ابو الحسن علی مرتضی است و آنحضرت مرید حضرت خاتم الانبیاء محمد مصطفی است صلوات الله و سلامه علیهم اجمعین بتواتر رسیده که حضرت سید سند میر صدر الدین محمد شیرازی و علامه دوانی در بعضی از مقامات رکاب ولایت انتساب شیخ را از روی تعظیم گرفته سوار ساخته‌اند و از بعضی ثقات شنیده شد که هرگاه علامه دوانی بزیارت جناب شیخ میرفت چون نعلین شیخ را بر آستان خانه میدید اول آنها را برداشته بچشم و روی خود میمالید و بعد از آن متوجه سلام شیخ میگردید و با آنجناب طریقه صحبت می‌ورزید و قاضی میر حسین یزدی در بعضی از کتابات که بخدمت شیخ نوشته تعریف او بدین وجه نموده که حضرت ارشاد پناه آیینه صفات الله گوهر درج ولایت اختر برج هدایت واقف حقایق ناسوت عارف دقایق لاهوت صاحب فناء الفناء نایب لواء البقاء مسافر مراحل جبروت مجاور منازل ملکوت ملا بنائی که ملای شاعر و شاعر ملایان بوده در مدح شیخ این قصیده لطیف در سلک نظم کشیده

ای بی کمال فقر تو براعیان داوری — هر خشت آستانه تو آیینه یقین
بر سمت اقتدار تو اقطاب راهبر — با ضمیمه جلال تو اوتاد همنشین
غوث زمانه شیخ محمد که ذات او — بیچون محمد آمده بهر امان امین
تا دیده ام چو مردم چشمت سیاه پوش — النور فی السواد یقینم شده مبین
انکو مجال داشت بشب نور آفتاب — در خلعت سیاه بیا گو تو اجر ببین
زهد نشان ز ملک ولایت جز انکه او — شد بدارادت تو سیه پوش چون
خصمت چو با فراز چه کند جامه را سفید — کامد سیاه دل ز خطا همچو
قصر جهان ز خوره علم تو با صفا — گوش فلک ز حلقه ذکر تو پر طنین
تصدیق نطق تو بحدی معین است — کز قول او حقایق اشیا شده یقین
نطقت معرفی که بود قول شارحش — قولت قضیه که بود صادقا یقین
ماه صبا و از سر خوان تو توشه خواه — و ز خرمن عطای تو خورشید خوشه چین
منکر نشد ز شکر نطق تو کام جوی — تلخ است در مذاق جعل شهد انگبین

گردون برای از تیسیت نجوم — در رشته شهاب کشد گوهر ثمین
پیش رخ تو صبح بود چون بود کسی — در روی خاور جبهه مجموع عابدین
سلطان تویی که ملکت فقرت مسخر است — خاقان تویی که ملک تو گردیده ملک دین
روز سفید چهره ترا چاکر مطیع — شد سیاه چرده ترا هندوی کمین
بر حاسدان چو کون زبان پشت دست — گاهی که در سماع برافشانی آستین
شعر تو در لباس خط انکس که دید گفت — آب حیات بین که بظلمت شده قرین
خلوت خانقاه تو که جلوه‌گاه علی — ان شاء ادخلوا بسلام آمنین
شد طرفه تر ز خلد برین خانقاه تو — وین طرفه تر که خلد برین است هم برین
رضوان برای رونق خاک درگهش — جاروب بسته است ز مژگان حور عین
در بوته که از مریدان که بوده اند — از آتش مجاهده ایام اربعین
زر سالکی چو یافته مس قلبشان — اینک دلیل و شمشان زر دین یقین
دیباچه دفتر شعر تو بطرح آورده‌ام — در حسب حال خود من محزون حزین
زین شعر گفتنم بود این وان غرض — من وندر مطلعم مقید بآن و این
خواهم که لا الشعار بمایم ازین دیار — زیرا که هست بر جگرم داغ آتشین
کارم او فتاده بجمعی که از خری — شعر از شعیر فهم نکرده‌اند ویلدین
یا داد ازین سبع صفتان کر که الحذر — بر میکنند همچو سگ از گوهر پوستین
تا یک بچشم شان شعر از عیب بر دمن — یارب که گنده باد ز سر چشم عیب بین
از کاینات هیچ ندانسته — و انکو یسار تفرقه ناکرده از یمین
بود از دم فرشته ملالم بملک خویش — اکنون بدیو و دد کارم سزاست این
تحدید فوق تا که کند سطح آسمان — تخفیف ثقل تا شده از مرکز زمین
بادا باختیار تو موقوف سیر آن — بادا باقتدار تو قایم ثبات این
چندان شمار سبحه عمرت که روزگار — در رشته شهور کشد مهره سنین

از جمله تصانیف او شرح کتاب گلشن راز است که بر علو شان و سمو مکان او شاهد بر عدالت ممتاز است و با آنکه بسیاری از فضلا مانند قاضی میر حسین و شاه تاج الدین داعی بر آن شرح نوشته اند اما شرح جناب شیخ را برانها

نسخه

ترجیح بغایت ظاهرست در وقتی که جناب شیخ باتمام آن شرح موفق شد
آن از برای ملا جامی بهرات فرستاده بود و ملا جامی این رباعی در صدد جواب
کتابت نوشته بخدمت شیخ ارسال نمود رباعی ای فقر تو نور بخش ارباب نیاز
خوم زبهار خاطرت گلشن راز * یکره نظری بر من بی قلب نما اندازه
باشد که برم ره بحقیقت ز مجاز * ومشهورست که چون حضرت شاه اسمعیل
انار الله برهانه تسخیر ولایت فارس و شیراز نمودند قصد زیارت جناب شیخ
فرمودند و بعد از ملاقات از شیخ سوال نمودند که چرا لباس سیاه را اختیار
نموده اید شیخ فرمودند که جهة تعزیت حضرت امام حسین علیه السلام
حضرت شاه فرمودند که تعزیت ایشان قرار یافته که در سالی ده روز بیش
نیست شیخ گفت مردم غلط کرده اند تعزیت آنحضرت تا دامن قیامت باقیست
و از شیخ ابو القاسم نصیر نبیره حضرت شیخ منقولست که حضرت شیخ چون
مرجع طوایف انام بود لاجرم هرگاه حنفی مذهبی در سلک مریدان و تلامذه
او در می آید و او را فتح روی نمیداد شیخ با او میگفت که مذهب شافعی اختیار
باید کرد تا ترا فتوحات حاصل شود و چون از مذهب حنفی بمذهب شافعی
انتقال مینمود و در آن حالت نیز ریاضت او فایده نمیداد او را از مذهب
شافعی بمذهب شیعه انتقال میفرمود با او میگفت که جماعتی از دو وینا
که در سلوک کمال یافته اند از این قبیل اند و بنا بر مصلحت حال ما ترا بیکبار
از مذهبی که داشتی باین مذهب انتقال نفرمودیم و اقوای اولیا این شیخ
بزرگوار نزد این خاکسار آنست که جد بزرگوارم نور الله مرقده در دار الملک
شیراز با او صحبت داشته و او را از اهل ایمان میدانسته و از کتابی
که میان ایشان دایر گشته حقیقت حال شیخ نیز بغایت ظهور دارد و در
مقام شرح این بیت از کتاب گلشن راز که بیت ز هر سایه که اول گشت حاصل
در آخر شد یکی دیگر مقابل * اظهار موالاة حضرت شاه ولایت بر وجه
اکمل نموده و گفته یعنی چنانچه از سیر و دور خورشید حقیقت حضرت
رسالت در انتقاب درجات ارتفاع از جانب مشرق نبوت از هر نقطه

سایه

سایه و یقین کاملی ظهور یافته بود تا بزمان آنحضرت که وقت استوا بود در سید
و سایه پنهان شد چون آن خورشید از استوا در گذشت و روی بجانب انحطاط
در مقابل هر شخصی از اشخاص انبیا علیهم السلام تعینی و تشخصی از اولیا واقع
تواند بود چه در دایره در مقابل و محاذی هر نقطه از نقاط شرقی نقطه از
نقاط غربی علی الجمله میباشد مثال آنکه نسبت با زمان حضرت رسالت صلی الله
علیه السلام در جانب نبوة که بمثابه مشرق تصویر نموده شد بهیچ نبی مرسل
آنحضرت عیسی علیه السلام اقرب نیست که انی اولی الناس بعیسی بن مریم فانه
لیس بینی و بینه نبی یعنی نبی که داعی خلق بحق باشد که عبارت از نبی مرسل است
و از جانب مغرب که جانب طرف ولایت تصویر نموده شد مبدأ ظهور سر ولایت
مرتضی علی گشت و حضرت رسالت علیه السلام فرمود که ان علیا منی و انا منه
وهو ولی کل مؤمن و ایضا انا اقاتل علی تنزیل القرآن و علی یقاتل علی تاویل
القرآن و ایضا قال علیه السلام لابی بکر یا ابا بکر کفی و کف علی سواء فی العدل
و ایضا انا مدینة العلم و علی بابها فمن اراد العلم فلیأت الباب و ایضا انا و علی
من شجرة واحدة و الناس من اشجار شتی و ایضا قسمت الحکمة علی عشرة اجزاء
فاعطی علی تسعة و الناس جزءا واحدا و ایضا اوصی من آمن بی و صدقنی بولایة
علی بن ابی طالب فمن تولاه فقد تولانی و من تولانی فقد تولی الله و ایضا
لما اسری بی فی لیلة المعراج فاجتمع علی الانبیاء فی السماء فاوحی الله تعالی
الیّ سلهم یا محمد بما ذا بعثتم فقالوا بعثنا علی شهادة ان لا اله الا الله و علی الاقرار
بنبوتک و الولایة لعلی بن ابی طالب و دلیل بر آنکه علی [redacted] مبدأ سر
ولایت است آنست که سلسله جمیع کاملان اولیاء الله بعلی [redacted] میرسد
و او از حضرت رسالت علیه السلام اتصال می یابد نظم

داری دلا هوای سلوک طریق حق * باید قدم نهی بره شاه لا فتی
شاهی که از بلندی قدرش جز او نبود * ابر دو مصلحای و بتاکید انما
بر تخت ملک فقر جو او شاه مطلق است * شاهان فقر جمله بدو کرده اقتدا
وصف کمال اوست سلوک ار تو کنی * کس را نبوده عرصه این بعد انبیا

پس هر آینه مرتضی علی در مقابل عیسی علیه السلام باشد و مصدق این معنی
که چنانچه درمیان انبیا عم بر الوهیت هیچ پیغمبر غیر عیسی علیه السلام قایل
نشده اند همچنین درمیان اولیا و اوصیا بر الوهیت غیر شاه اولیا قایل
نشده اند دیگر آنکه چنانچه در قران کریم مذکور است عیسی ع پیغمبر باید که
قوله تعالی وانبئکم بما تاکلون وما تدخرون فی بیوتکم از ثقات مرویست
که مرتضی نیز میفرماید که اگر نترسیدمی که شما بحضرت پیغمبر علیه السلام کافر شوید
اخبار شما میکردم بهرچه شما خورده اید و بهرچه در خانهای خود ذخیره
کرده اید و از بعضی قیاس سایر اولیا با باقی انبیا علیهم السلام میتوان مناسبه
بینهما تحقیق میکن و چون اجازه سیوم که جناب سید محمد نوربخش شیخ
بزرگوار داده مشتمل بر بیان مرتبه فضل و کمال آن خلاصه ارباب ذوق
وحال است لاجرم در تحت بذکر آن اشتغال نموده میگوید که حضرت شیخ
در ذیل بیان نسبت ارادت خود از شرح گلشن گفته که طریق اکابر طریقت
که مرشدان کاملند آنست که چون مرید باخلاص بخدمت و عزلت و خلوت
وصحبت که ارکان اربعه طریقتست تربیت فرموده و آن مرید بکمالی که لایق
و درخور استعداد فطری خود است رسید میخواهند که باشارت الهی او را
بدعوت خلق و ارشاد مشغول سازند البته باجازت ارشاد که لایق کمال او باشد
جهت وی می نویسند تا طالبان قابل بدانند که دعوت و ارشاد او باشارة
الهی و امر کاملی است نه آنکه مانند شیخان متصنع بر هوای نفس و حب جاه
میخواهند که خود را شیخ سازد و او را مریدان و تابعان باشند و این فقیر سالها در
سال در خدمت آنحضرت بودیم و بامر ایشان گاهی بخدمت و گاهی بخلوت و
عزلت اشتغال مینمودم و نسخه اجازت ارشاد بحسب تفاوت احوال معنوی
که دست میداد نسبه نوبت بجهة این فقیر نوشته اند سواد اجازه ارشادی
که در نوبت اخیره نوشته بودند جهت تیمن و تبرک بمناسب محل ایراد
کرده میشود و آن اینست بسم الله الرحمن الرحیم کمل اولیا و فحول علما
و مشاهیر محققان و عرفا و اعاظم سلاطین و امرا و طالبان و قابلان

و خواص و عوام و جمهور امت حضرت سید الانام اوصلهم الله تعالی الی سعادة
معرفة المرشدین و محبة الکاملین را بعد سلام اعلام میرود که حامل جناب
تجلی مآب قدوة المکاشفین عمدة الواصلین زبدة المحققین خلاصة العلما
الراسخین نقاوة الاولیاء المرشدین فخر الکاملین فرزند عالی شیخ محمد گیلانی
ادام الله برکات تجلیات وکمالاته در عنفوان شباب بعد از اکتساب علوم صوری
بسبب جاذبه الهیه بصحبت این فقیر رسید و بشرف توبه و انابت مشرف شد و تلقین
ذکر خفی گرفت و شرایط خدمت و عزلت و خلوت و صحبت چنانچه وظیفه ارباب
طریقت است مرعی داشته و نتایج شریفه این مقدمات مقبوله از اطوار سبعه
قلبیه و انوار متنوعه غیبیه و مکاشفات و مشاهدات و معاینات و تجلیات
آثاری و افعالی و صفاتی و ذاتی و سیران و طیران در عوالم لطیفه ملکوتی
و جبروتی نسبتین ربوبیة و الهیة و سرمدیة و سکر از شراب بحار شراب طهور
و عالم نور و فنا فی الله و بقا بالله و مظهریت کلیه و معرفة حقایق توحید
علمی و عیانی و اتصاف بجوامع اسما و صفات الهی مظهر و میسر شد از اعیان واصلان
کامل و مرشدان مکمل شد و در صحبت این فقیر بتربیت سالکان قیام نموده
و تعبیرات غریبه فرموده و کلانیت وی از اطوار و انوار و مکاشفات و تجلیات
بیانکان تعدی نمود چون حضرت الله تعالی این دولت عظمی و سعادت کبری
وی را کرامت فرمود باشارة الهی فرزند مشار الیه را اجازه فرمودیم که بندگان
خدا را بخدا دعوت و دلالت کند و توبه طالبان و بیعت قابلان قبول نماید
و تلقین ذکر خفی قوی بشرط شرایطی که در صحبت دیده و دانسته و در این بیان ست
متعدده خود بران مواظبت نموده بگوید و از بعضی بعض بشنیند و سالکان را باد
بنشانند و علوم شرعیه از فقه و حدیث و تفسیر و تصوف وغیره که نسبت خود را
در آن باین فقیر درست کرده است نقل کند سبیل همگنان آنکه و بر اندک کمالات
مذکوره واضح و متین دانسته صحبت شریفه وی را مغتنم دارند و انفاس متبرکه او
در جمیع ابواب دینی قبول نمایند و هر کسی از طالبان و قابلان که داعیه توبه
و بیعت داشته باشد دست او را دست این فقیر دانسته با او بیعت نمایند

کنند و ملازمت صحبت و خدمت و قبول نصیحت وی را اکبر بیت احمر و اکسیر اعظم
تصور نموده منبع خلاصی از مهالک معاصی و منشأ حصول کمالات نامتناهی و قرب
بسرادقات حضرت الٰهی دانند و طیفهٔ مشار الیه اکید دعوت و تربیت
و شفقت و نصیحت از بندگان حق دریغ نداده و پیوسته وظایف ریاضات
و مجاهدات وارد و اوقات موظف دارد و در جمیع اوقات و ابواب قواعد
شریعت و آداب طریقت چنانچه دیده است مرعی داشته در شیب و شباب
دقیقه از آن فرو نگذارد حضرت الله تعالی جمیع امت محمد را بواسطهٔ متابعت
و مبایعت کمل اولیا و محققان عرفا که وارثان حقیقی حضرت مصطفی
صلی الله علیه و آله و سلم و حضرت مرتضی علی علیه السلام اند از هواجس
نفسانی و وساوس شیطانی رهانیده بکمالات معنوی رسانا د و همه
کامل و کاملان مکمل و هادیان سبیل را بر جادهٔ شریعت و جادهٔ طریقت
راسخ و مستقیم دارد بحرمت کمل اولیا من الاقطاب و الافراد از ابتدا
بسم الله تا اینجا بی زیاده و کم سواد آن اجازت است جناب شیخ بعد از
وفات سید محمد نوربخش رحمه از بعضی اقامت انداخته بسیاری از اهل کشف از
دامن تربیتش برخاسته و خانقاه عالی موسوم بخانقاه نوربخش در اینجا ساخته و وظیفه‌ها
در آن ترتیب داده و چهل سال بالتفاق جمعی که دست ارادت و انابت باو داده بودند
بار بعینات قیام و اقدام میفرموده‌اند و دست اللهی زمان او رقبات نفیسه بر آن
وقف نموده تولیت آن را بجناب شیخ و اولاد و امجادش تفویض نموده اند قبر منور
شیخ هم در آن بقعه است و چنانچه از قصیدهٔ ملا بنائی نیز مفهوم شد جناب
شیخ گاهی فکر نظمی میفرموده اند و اسیری تخلص مینموده اند دیوان او مشهور
و شطری از اشعار او در اثنای شرح گلشن راز مذکور است وفات شیخ در

الشیخ المرشد العارف المعروف بمخدوم اعظم حاجی محمد خبوشانی قدس سره

نسبت ارادت او بچهار واسطه بحضرت امیر سید علی همدانی نور الله مرقده میرسد
چه جناب شیخ از خلفای شیخ شاه علی اسفراینی اند و شیخ شاه علی از خلفای شیخ

رشید الدین محمد و ایشان از خلفای امیر شهاب الدین عبد الله برزش آبادی مشهدی است
که مدتی خلافت خواجه اسحق ختلانی بوده که او خلیفهٔ سید علی همدانی است و الحال
مریدان سید عبد الله را در خراسان صوفیه میگویند و مریدان سید محمد نوربخش را که
باتفاق خلیفهٔ خواجه اسحق بود نوربخشیه میخوانند و میان مریدان این دو طایفه
در اثبات و نفی خلافت سید عبد الله مناقشهٔ بسیار است جناب مخدومی در
اوایل حال و قبل از رسیدن بدرجهٔ تکمیل و کمال چندگاه در هرات بتحصیل علوم رسمی
مجبور مانده و در آن ایام باصناف ریاضات و انواع عبادات اوقات خجسته
ساعات را مصروف میکردانیده تا آنکه بعد از چند سال شیخ شاه علی را در واقعه
دیده اند که آن واقعه مشعر بوده بتوجه او بجانب ایشان بنابر آن از مقام صدق
و شوق قدم ارادت بر گرفته عنان توجه بجانب اسفراین تافته و صحبت
و ملازمت شیخ شاه علی را دریافته و بالجمله جناب شیخ از اولیای کبار
موالیان اهل بیت اطهار است و روایت است که چون جناب شیخ همواره مجلس
شریف خود را بذکر مناقب حضرت امیر المؤمنین علیه السلام مزین میکرد
و از تهمت معاندان نمی اندیشیدند لاجرم جمعی از ناسپاسان فقهای خراسان
غایبانه شطری از معاوی با او می بافتند و فتوای قتل او را در خاطر خود مقرر
میساختند تا آنکه یکی از عوام کالانعام بکوش اضل انام که در هرات شیخ الاسلام
نام داشت خبر رسانید که شیخ حاجی محمد خبوشانی بنابر مذهبی که میدانی رسالهٔ
اعلام الهدی را که از تألیفات شیخ شهاب الدین سهروردی است در مجلس خود
میخواند و حل بعضی از کلمات آن بر وفق مقاصد شیعه مینماید و اضلال مردم میکند
بنابرین شیخ الاسلام حکم نمود تا اولیای والی خراسان او را از خبوشان بهرات
آورده او را بنظر شیخ الاسلام در آوردند و چون آن مدبر ناقبول بعداوت
اهل بیت رسول و محبان او لا رسول مفطور و مجبول بود آن شیخ بزرگوار را
اهانت و ایذای بسیار نموده گفت که چرا رسالهٔ اعلام الهدی را در مجلس خود
میخوانی و ترجمهٔ آن را بمردم می آموزانی و آیات آن را از طریق اهل سنت بر میگردانی
شیخ در جواب گفت هر گاه چنین تصنیفی از چنان بزرگی در عالم مشهور شده

باشد وهرگز کسی از علمای اهل سنت طعنی بر مصنف او نکرده باشند وبحکم بنو حق
وشستن آن رساله فرموده اند پس برخواننده آن چرا این همه مؤاخذه وتعزیر
متوجه شود شیخ الاسلام گفت شیخ شهاب الدین آن رساله را بعبارت عرفی
تألیف نموده وعوام حل آن نمیتوانند کرد وخواص بعضی از کلمات او را که بظاهر
مخالف مذهب اهل سنت است تأویل میکنند ورد آن چندان مفسده نیست
اما مفسده این بسیارست که تو ظاهر ترجمه از بر خاص وعام میخوانی ومردم
بسبب اعتقادی که با تو دارند آنرا باور میدارند وهمان طریق را حق میشمارند
القصه آخر میر محمد یوسف هروی رازی که از اکابر هرات وتلمیذ شیخ الاسلام
ومعتقد شیخ بزرگوار بود شفاعت شیخ نمود واورا بصد حیله از کشتن و
سوختن خلاص فرمود **نظم** قتل این بنده بشمشیر تو تقدیر نبود
ورنه هیچ از دل بیرحم تو تقصیر نبود آورده اند که چون جناب شیخ از شیخ الاسلام
مذکور آزرده خاطر شده از هرات بیرون آمد در ظاهر هرات یکی از درویشان
اینجا باو دوچار شد وپرسید که معامله تو با شیخ الاسلام بکجا رسید والحال
بکجا میروی جناب شیخ در جواب گفت که میرویم که ع من وساقی بهم سازیم وبنیاد
براندازیم وگویند که مراد شیخ از آن ساقی مظهر جلال الهی شاه اسمعیل بود انار الله
برهانه که بعد از اندک روزی شیخ الاسلام بنایره غضب جهانسوز
سوخته گردید وبجزای اعمال خود رسید وجناب شیخ در زمان ایالت عبیدالله خان
اوزبک در بلده خوارزم در ثمان وثلثین وتسعمایه وفات یافت الشیخ العابد
العارف الاوحدی عماد الدین فضل الله المشهدی قدس سره
شاه باز بلندپرواز آسمان استعداد وولایت وهمای فضای هدایت وارشاد
بود بعد از تحصیل علوم ظاهری در عنفوان ایام جوانی بخدمت مخدوم اعظم
شیخ حاجی محمد خبوشانی رسیده ودر اندک زمانی بمرتبه عالیه کمل اولیا
واصل گردیده بعضی از محققان این وادی او را قرین شیخ مجدالدین بغدادی
میدانند وبعضی از وافضل واکمل می انگارند واز لطایف اتفاقات آنکه در
سیاحتهای این دو عارف عالیمقام در احوال ظاهری نیز موافقت تمام است

انکه هریک از ایشان محبوب شیخ خود بوده اند وپیش از شیخ خود وفات نموده اند
وهریک از ایشان لباس اهل ظاهری پوشیده اند ودر مصاحبت ملوک وامرا
ونصیحت ایشان میکوشیده اند وهریک در ایام جوانی بحکم سلطانی شربت شهادت
وسعادت جاودانی نوشیده اند وچون مجملی از احوال ومقامات آن شاهباز
اوج شهود از اجازه که پیر او شیخ حاجی محمد جهت او نوشته ظاهر بود نقل آن
درین مقام مناسب نمود وصورت اجازه بعد از تقدیم حمد الهی ودرود حضرت
رسالت پناهی اینست پوشیده نماند که در هر زمانی حق را سبحانه در روی زمین
بنده کامل اند که بر افقت توفیق الهی بسیر صفت [illegible] انسانی بر پرتو
آفتاب محبت الهی و[illegible] ماه معرفت نامتناهی بعد [illegible] باغ آفرینش ونوبت
قلوب اهل دانش وبینش میشوند وباغبان صنع ایشانرا [illegible] عزت و[illegible]
عنایت گرفته بنظر نظارگیان جمال باکمال ملک علام جلوه میدهند ومقصود از
باغ ودرخت شهود وجود فایض الجود ایشانست وببرکت متابعت نبوی ایشان
نیز از نعت لولاک لما خلقت الافلاک حصه وبهره دارند چنانکه از حدیث نبوی
معلوم میشود که مادامی که یکی از ایشان باشد قوام عالم باشد واگر هیچکس از ایشان
نباشد قیامت قایم گردد ودرین عصر وزمان بتایید حضرت منان یکی از
آنان فرزند نعمت بلند والا پیوند سالک مسالک شریعت وطریقت وحقیقت
واقف مواقف اسرار حقیقت محظوظ خواطف عنایت مجذوب جواذب هذا
الموهبة من عند الله ابوالوقت الشیخ عماد الدین فضل الله متع الله المسلمین و
الطالبین بارشاده وبرکاته تقواه ابن الاجل المحترم خواجه علاء الدین علی بن
الصدر المکرم خواجه کمال الدین نعمت الله البروشی آبادی الطوسی است که در مدت
اندک بکمتر از یک سال بحلیه کمال محلی شده در ایام خلوت دوازده شب از
اطوار سبعه بترتیب وتفصیل طی کرده وچون ماه شب چهارده از افق ولایت
کبری طلوع نموده وبمخاصیات وتجلیات آثاریه وافعالیه وصفاتیه و
ذاتیه مشرف گشته **نظم** [illegible] عزم که نمود [illegible]
نظم از بسکه آن نگار رهی کرد شکار بگرفت بوی یار ورها کرد بوی طبق
بجز تجلیات ذات که در جد اول نعوت مجاری صفات جریان نمود وجد

تخلّق باخلاق واحوال وولایت وحقایق ونهایات ومقامات عالیات محقق
شد که اشرقت الارض بنور ربها ودر وسعت قلیل چون ملک جلیل اسفار از هم
دست داده وانقدر از اصناف شهودیات روی نموده که قل لو کان البحر
مدادا لکلمات ربی لنفد البحر قبل ان تنفد کلمات ربی ولو جئنا بمثله
مددا انطباق آفاق وانفس میسر گشته از آیه سنریهم آیاتنا فی الآفاق وفی
انفسهم حتی یتبین لهم انه الحق برخورداری یافته وبر رموز اسرار کنت کنزا
مخفیا بشرف عیان مشرف شده کوس دولت سرمدی بر دیده ولقبانه او مبین شد
وخطبه سعادت قرب حضرت عزت بر بام او میخوانند وذلک فضل الله یوتیه من
یشاء والله ذو الفضل العظیم در تاریخ اواسط ذی قعده الحرام سنه سبع وثما
که درویشان وایشان بزیارت آستانه ملک آشیانه حضرت سلطان طریقت
وبرهان حقیقت قطب الاقطاب والغوث الاعظم لاولی الالباب شاهباز
شبلک شیخ سلطان ابو سعید بن ابی الخیر قدسنا الله باسراره بعضیه مبارک
سرافراز شده بود بناز عالم غیب بی عیب تصریح وکتاب بشارت بعبارت و اشارت
وکتابت اجازت ارشاد این فرزند سربلند صاحب تکمیل بر سبیل تعجیل صادر
شد وکتابت آن بالفعل لما بلغ الکتاب اجله بالفاظ عربی شده بود بود و
بعضی از خادم لازم التکریم آن خانواده رفیع مرتبه عالی منقبه که امتثال
امر ایشان برین خادم درویشان لازم است استدعا فرمودند که اگر بفارسی
نیز مضمون این مکتوب مرقوم کرده مرغوب خواهد بود امتثال امر ایشان را
مرّة بعد اخری این معنی در سلک تقریر وحیّز تحریر برآمد
اعد ذکر نعمان لنا ان ذکره ۞ هو المسک ما کرّرته یتضوّع نظم
سلطان من نرح شوقش وادی ۞ کرکی بودی که باور داشتی ۞ اما هر چند تکرار خواهد
باقت از بوی الفاظ آن معانی بی‌معرفت او برحکت آن نخواهد یافت که اولیائی تحت
قبابی لا یعرفهم غیری غیرت خداوندی دست کشف عطا میدهد بلکه عبارت واشا
محرم دکاغذ وقلم محرم نیست نظم کاندرین ره کار ناوجام ۞ جای خصم است وسایه نامحرم
اما ارباب معانی در خلوت سرای جانی از زبان بی زبانی بسمع روحانی ادراک این

رمز نهانی میکند ای یاران با تمیز وای دوستان خوش تمیز از همه چیز این نکوده
بستان غیب را گرامی دارید ودولت کثیر البرکة اورا غنیمت عظیم شمارید
وحکم دل وجان خود را بمحبت او سپارید ودست دعا ونیاز بحضرت دولم این
کرامت برارید نظم طایر ایوان لاهوتی ویست ۞ بلبل گلزار ناسوتی ویست

ماورای جسم وجانش آشیانت	او ز مرغان باغ لا مکانست
شاهبازان جهان صید ویند	پاکبازان جمله در قید ویند
ای خوشا آن مرغ کز پرواز او	فهم کرد از نیکبختی راز او
ماه کشته با کمان بروی تند	قاصدا از زیر آید از چرخ بلند
در وی آویزند تا یاران شوند	گر چه جغدانند شهبازان شوند
یاد را محرم نه از وی کو کسی	ای دریغا غافلند از وی بسی
وصف او کردم که شاید پی برند	پیش از آن کز فوت او حسرت خورند

بعد الاستخاره من الله والاستخارة من ارواح اولیاء الله وامتثال امر شیخی
این خادم حقیر فقیر نیز بموافقت اولیا ومتابعت اصفیا فرزند ارجمند مشار الیه
اجازت کرده بقبول توبه طالبان وتلقین ذکر راغبان وجلوس واجلاس صادقان
وحل مشکلات وتعبیر واقعات عاشقان وتربیت مریدان ومشتاقان خرقه
طریقت پوشانیده شد واولایق ترین مردمان است بخرقه وتکمیل واجازت
کرده شد بالباس خرقهای طریقت هر کس که در او اهلیت باشد خرقه تفریق کند
وداده شد عمامه وطاقیه ومصلی ومسواک واذن کرده شد باذن مقراض
بعد از قطع قلان قابل طریقت یعنی شان کردن موی ایشان وتفویض کرده شد
بدو جمیع اموری که در طریقت مشایخ سلسله شریفه تعلق دارد من القلیل و
الکثیر والنقیر والقطمیر اجازة تامة عامة کاملة من غیر تقیید ومن الله
التایید ووصیت کرده شد بالتعظیم لامر الله والشفقة علی خلق الله وبکثرت
صلوات بروح مطهر حضرت رسالت وجمیع انبیا واولیا علیهم السلام در اوقات
ودعا برای ارواح مشایخ وعلما ومقتدایان سلسله وخصوصا بتقوی الله ورضا
فی السراء والضراء ورعایت آداب المشایخ وطریقتهم امید وارم بکرم باری حکم

اولا در مقام قطبیت ثابت کرده‌اند و همگنان را برخورداری از فیض عام و خاص
او ارزانی دارد و برکت سلسله او را مؤبد و مخلد گرداناد اللهم ثبتنا علی نهج
الاستقامة واعذنا من موجبات الندامة یوم القیامة و صلی الله علی محمد و
آله اجمعین جناب شیخ بزرگوار باوجود مصاحبت ارباب ذوق کار و مزاولت صید
شکار کاهی غزال خیالی را در قید شعر درمی آوردند و تالیف بعضی از رسایل
التفات می نمودند و از جمله تالیفات شریفه ایشان شرحی است بغایت نفیس
و گرامی بر رساله لوایح عبدالرحمن جامی که در آن شرح طریقه مصنف را تتبع
نموده و بعد از شرح هر رباعی لوایح رباعی بر آن منوال از نتایج طبع وقاد خود ایراد
نموده و از آن جمله این رباعی مذکور میشود **رباعیه** بردرگه دوست تحفه خرجان باید
خدمت چو رهند نام قربان باید ✱ بی دردی درد و عشق ملال کشتی
خاموش که عرض درد مندان باید ✱ شهادت شیخ بزرگوار در شهور سنه اربع عشر
و تسعمایه در مشهد مقدس بنابر نسبت تشیع بحکم عبدالله خان شیبانی
واقع شد و در محله سرآب مشهد مقدس مدفون گردید و در زمانی که شیبانیان
سر در سر آن کار نهاد و بر تیغ بیدریغ شاه اسمعیل صفوی انارالله برهانه جان داد
خاتم سند طریق الهدای الشیخ کمال الدین حسین الخوارزمی قدس سره
از متاخران سلسله علیه همدانیه بوده و ظاهرا ابدال و یکی از این طایفه کرام بمقام
عالی او ترقی نموده و والد او شیخ شهاب الدین حسین از اولاد شیخ بزرگوار برهان الدین
قلیچ است که در آن خاندان آسوده و ایشان در زمان جوانی بیرون اخوارزم رفته و در
ملازمت و جناب شیخ رابطه استفاده کرده‌اند بمرادات ایشان مخدوم معظم شیخ
حاجی محمد خبوشانی و مرید منظور شیخ عماد الدین فضل الله مشهدی بوده که هر دو از مشایخ
صوفیه امامیه بوده‌اند چنانکه از پیش گذشت محمود مجدد و آن در کتاب مقامات شیخ
کمال الدین حسین قدس سره نقل کرده که شیخ میفرموده‌اند که در آن وقت که از عرور
و شر و رعنایی توسن نفس بغایت سرکش بود و رسیدن بهوای و هوس مراد خویش بی
تاختم و چیزی از شر باز نمی شناختم و بهر وادی که قدم می‌ماندم تنها نفس میرساندم چون
آخر فی بقائی و فی تباتی حاصل و نتیجه آن بر من معلوم شد دست شغل از

برافشاندم تا بر وقت مردی دانشمند رسیدم که از اقاویل علوم دفاتر در خاطر داشت
و او مرا بتعریف و تحسین قابلیت و شرف علم و عالم بر عالم و عالمیان بتحصیل علم
مایل گردانید و مختصری از قواعد مباحث قالی باعث شغل خاطر من گردانید که مدتی
بر حفظ و ضبط آن اهتمام و سعی تمام می نمودم و لیکن هرچند روز در احوال و اعمال
این استاد عالم تفحص و تجسس کرده می شد او را از علم خالی و از آثار و نتایج عاری
یافته می شد خاطر مرا از این شیوه و شعار نفرتی و دل را از این ثمره انکار عبرتی
پدید گشته با استاد گفتم که اگر تحصیل علم را فایده نیست که شمارش آن نتیجه
الجاهلین است که در نار خمار است از و بیماری بودن بهتر است زیرا که اجتناب از علم ما آ
دانستن باصد عوض که سبب ماده فاسده چندین هزار مرض است در باطن که
آن نفس جهلا است چون مرا معلوم شد که نتیجه علم اعمال است و نتیجه اعمال قرب
وصال حضرت ذوالجلال است چراطریق عباد و روش پاکان و پیشه پاکبازان
قدم بلند بود آن پیش گیرم و هجرت بسوی خدا و رسول خدا کنم و مطالب
حق را بر منازل و بیابانها و محاصل و صحراها کرده من بعد استفاضه علم لدنی
از مطلب و ریاضات کنم که ومن یخرج من بیته مهاجرا الی الله و رسوله ثم یدرکه الموت مرا فرو برد فقد
وقع اجره علی الله منشورشان میکرد و اگر هیچ لطف باصحابنا تمام انداز فقد فاز
فوزا عظیما نشان من گردد و چون آتش محبت در ضمیر شرر انگیخت و از حقایق طلب
در باطنم نوری ریخت هادی توفیق رفیق راه من شد جمیع اساس هیل و خیل خیالی را
بالکلیه محبت حال سوخته اوراق دفاتر قال را ادهم نور دیده بر کار صفت چندگاه
گرد دل و پیش خویش بسیار گردیدم و بگوش هوش الهامات ناشنیده می شنیدم و بچشم
صد غرایب نادیده را باشارة انظر الی آثار رحمة الله میدیدم و بمشام جان نفحات
گلستان فرح در جهان و جنة نعیم می شنیدم و استاد علم قال از لذات این حال
بی خبر و از اعمال و صفای باطن بی اثر بود هر لحظه بکمان شفقت زبان بکلام صحیح
امیز میراند و بدلایل مرغبات معقوله و منقوله مرا بافسون و وسوسه بر نقد
جواهر عقلی و نقلی میخواند چون دل شیدا بجای دیگر مایل بود و سواس جن و ناس
در و تاثیری بنود **نظم** دلی که مایل دلدار باشد ✱ غریق لجه دیدار باشد

برافشا

در آن

چنان از غیر او قطع نظر کرد • که خود هم در میان اغیار باشد • نصیحت را
عاشق چه تاثیر • که مجنون در خیال یار باشد • و بالجمله آخر درد طلب
در دل آشفته ام در تزاید و تضاعف گشت و بنمازهای فرایض و
نوافل اقدام مینمودم و در گوشهای مسجد زمانی منزوی می بودم ولیکن
بسبب ایتام و مناسبت بشریت بیاران سابق گاه گاه لاحق میگشتم و
بمجالس ایشان انس گرفته می نشستم که روزی در بزم ایشان جوانی از
ولایت خراسان آمده بود و از هر طرف حکایتی میگفت و در لطایف با کمال
فصاحت و بلاغت می سفت ناگاه از اراده رب العباد زبان بیان نشر را باین
حکایت برگشاده گفتن آغاز کرد که بولایت ابیورد عبور کردم جوانی
جوان بخت ملک شعاری دیدم که آثار ولایت در وی پیدا بود و نور ارشاد
و هدایت از جبین او هویدا او را همچون پادشاهان در مملکت جان جهان
آدمیان تسلط و تصرف تمام است اگرچه بسال خورد است بغلوشان بنزد
و او را بنام شیخ عماد الدین فضل الله میخوانند و این دولت ولایت و ارشاد
او را از نظر پیر مرشد بعد دوازده شبانه روز میسر شده است شیخ فرمودند که
این سخن ابر هادی بود از غیب و هاتفی بلاریب که از بلاهای جاده ثم
پناه آورد و از سرگشتگیها مرا براه آورد گویا رواح نفس نسیمی بود جان
سوز که بر آتش نهانم وزید و یکبارگی زنار محبت را برافروخت و خس و خاشاک
علایق و عوایق را بیک شعله بسوخت نظم
آمد از سوی تو نسیمی آتش دل برفروخت • برقی از کوی تو جست و عالم جان را بسوخت
از تاثیر این حکایت نعره مستانه بی اختیار از نهادم برآمد و دود آه از ناله
جانسوز بر سر آمد و از شوق جانان با دل سوزان و چشم گریان این مضمون
بر زبان آمد نظم جانا زغم تو ترک جان خواهم کرد • از بود وجود خود کنار خواهم کرد
از هستی خود قطع نظر خواهم کرد • آنگه سوی نیستی سفر خواهم کرد • آن شب
تا دم صبح سینه پرغم بناخن حسرت مجروح خراشیدم • و خاک خسران بر سر
می پاشیدم • رسوم ننگ و نام را ویران کرده • و تعلقات صوری را بخاک

یکسان

یکسان کرده رو بمطلوب حقیقی آوردم • و قدم همت در وادی طلب و دیا
ماندم • و از ملاقات احباب و اصحاب ظاهری چشم حیرت پوشانیده و از بود
و نابود و گفت و شنود همه خلق دست نفرت افشاندم • و توسن نفس سرکش
بلجام ریاضت در میدان مجاهده میراندم • و از احوال و ریاضات مشایخ
سابق هرچه می شنیدم • و در کتب از نقل حضرت آنچه میدیدم • بخود الزام
میکردم و مرکب همت را در آن میدان می تاختم • و هیچ کار خویش را در موافقت
ریاضات آن پاکبازان نمی شناختم • و وجود معشوق را در بوته مجاهده با آتش
مخالفات نفس میگداختم • و سینه الم کشیده را هدف ناوک محنت و بلا ساختم
رباعیه انها که بمیدان طلب تاخته اند • سینه هدف تیر بلا ساخته اند
هر لحظه هزار بار از شعله شوق • در بوته عشق یار بگداخته اند • و چون
دل از ما سوی برکنده همگی رو بحق آوردم و لطف خداوندی چنانکه باطنم
بجانب خویش گردانیده بود ظاهرم را نیز از نظر غیر پوشانید و از دیده
کوته نظران بالکلیه محجوب و مستور گردانید لاجرم همواره بهوای طلب پیر
مرشد بهر جانب میگشتم و از آینده و رونده هر دیار از مشایخ کبار استفسار
میکردم تا شنیدم که در ولایت بخارا شیخ جمال الدین نام عزیزیست
که بارشاد خلق مشغولست از خوارزم بی توقف بعزم صحیح بی ذخیره
و زاد و راحله متوجه سفر بخارا شدم و حسب الالتماس بعضی از مریدان مو
که در آن راه دچار شده بودند بمنزل ایشان رفته از طعام ایشان بقدر
احتیاج تناول میکردم تا آن زمان که بخارا رسیدم و چون دریافت خدمت شیخ
مذکور شتافتم و خود را در تخته راده و فرمان او محو ساختم و از او اجازت
عشقی یافتم و بهمین طریق در ولایت ماوراء النهر هرجا که نام شیخی و گوشه
نشینی و صالحی را می شنیدم بی توقف بصحبت او میرسیدم و از هر فریق در
هر طریق که بود نوازشی و حظی را دریافتم اگرچه خود را بزیب و زینت
اهل الله آراسته میداشتند و خود را بزعم خود از مقربان و اهل حقیقت
می پنداشتند و ظاهر ایشان نیز پسندیده ظاهربینان بود ولیکن چون

بنظر بصیرت تتبع احوال ایشان میکردم باطن ایشانرا از لباس طریقت و حقیقت
عریان … و از راه سالک طریقت نبود و از حالات حقیقت
بی بهره بودن اسرار مخفی بر من از مکاشفات اسرار و ورود واردات … که آن
و مواهب حضرت بود واقع میگشت چون از این رهگذر بر حقیقت احوال ایشان
اطلاع می یافتم از صحبت شان بسرعت تمام فرار اختیار میکردم و بعد از ملازمت
مشایخ ماوراء النهر و معرفت احوال ایشان چون مشکلات طریق از ایشان بمن
منکشف و منحل نگشت باز بوطن خود که آن خوارزم است آمده اکثر اوقات در کنج
مسجد و صوامع و مراقد مشایخ منزوی بودم و منتظر بشارت غیبی بودم و شبی
متوجه عالم معنی گشته دست نیاز بر خاک میسودم که ناگاه قاصدی غیبی آمده گفت
که ترا می طلبند و من بالفصل انقیاد امر او کرده همراه او روان گشتم بجائی رسیدم
که مردی بنماز مشغول بود این کس که برسالت آمده بود مرا در آنجا باز داشت تا
آن مرد از نماز فارغ شد آنگاه مرا پیش برد و گفت که آنکس که می طلبید این کس است
که آوردم بعد از آن مرا معلوم شد که این مرد حضرت امام المتقین پیشوای ائمه معصومین
امیر المومنین علی الله علیه السلام و حضرت امیر المومنین از این کمینه پرسیدند که مرید
ما میشوی و من جواب آنحضرت را باین مضمون گفتم نظم مرید توام زانکه جانم اسیر تست
علیک اعتمادی الیک استنادی آنگاه حضرت امیر دست مرا گرفته بیعتم را قبول کردند و
انابت فرمودند چون از آن واقعه بافاقه آمدم در خود نوری و حضوری و وجدی و سروری
یافتم سوز اشتیاق و درد فراق در وجدان خود بعد یافتم و بیشتر از پیشتر بریاضات
و مجاهدات می شتافتم از روی دردمندی در گوشه مسجدی متفکر و متوجه نشسته
بودم که وقت تهجد بود دو کس پیدا شدند یکی پیر و یکی جوان دست مرا گرفته سخت بجنبانیدند
چنانکه از تاثیر آن بخود حاضر گشتم و ایشان گفتند که برخیز و تجدید وضو کرده
بیا با آنکه وضو داشتم بامر ایشان رفتم تجدید وضو کرده بآن گوشه باز آمدم و چون
بجای خود نشستم باز همان دو کس حاضر شده مرا مربع بنشانیده ذکر لا اله الا الله را
بچهار ضرب تعلیم و تلقین کردند و گفتند که خود را بما برسان و لیکن مشخص
نگفتند که چه کسانیم و کجا میباشیم مارا کجا می یابی چون بخود باز آمدم … تجدید

اضطرابی عجب داشتم از حیرانی و آشفتگی و سرگشتگی و بیطاقتی دست داد و غرق
و جویان آن اشارت مبهم بوده شبی در گوشه مزاری بانتظار این سعادت استقبال
برده متحیر نشسته بودم مرا غیبتی دست داده دیدم که در وادیی در سفرم و در آن
وادی در نظرم مناری بغایت عالی پیدا شد و دو کس در بالای این منار ایستاده
بمن ندا میکنند که بنزد ما بیا و من متردد شدم از آنکه در این منار هیچ راه و زینه نیست
چون توانم پیش ایشان رفت چون بنزدیک آن منار رسیدم ایشان دستهارا
دراز کرده بجانب من مایل گشتند و منار نیز بمتابعت ایشان مایل شده دست مرا
گرفته پیش خود بردند اما این منار بهر جانب متحرک گشته یکجا قرار نگیرد و مرا از ایشان
پرسیدم که این منار چرا در حرکت و سکون او بچه چیز خواهد بود فرمودند که الا
بذکر الله تطمئن القلوب ذکر لا اله الا الله را بچهار ضرب مضبوط محکم بگوی تا این
منار بجای خود قرار گیرد بعد از آن مرا معلوم شد که این دو کس یکی حضرت خواجه
خضرست علیه السلام و یکی حضرت مخدوم اعظم الله قدس الله سره العزیز
و حضرت خواجه خضر ذکر لا اله الا الله را بچهار ضرب مرا تلقین کرده فرمودند که
این ذکر را محکم بگوی تا منار قرار گیرد و من بگفتن این ذکر چون مشغول شدم و مدت تمام
مشغول شدم منار بر جای متمکن گشت قرار گرفت و بعد از آنکه از این حال و واقعه حاضر
گشتم در ضمیرم این عقده پیدا شد که بطوف مرقد منور و مشهد معظم و روضه مکرم
حضرت سلطان الائمه علی بن موسی رضا علیه السلام بروم و بمشایخ ولایت خراسان
نیز التجا نمایم شاید که عقدهای مشکلاتم از آنجا گشاید و از دفتر طبیبان طریقت
آنجا فی بود مرا دوائی باید با این عزیمت متوجه روضه امام الهدی آن نقد و
مصطفی و مرتضی امام علی بن موسی الرضا علیه السلام شدم در سفر دیوانه مجذوب با
این سرگشته همراه شد و در زمانی که از جیحون میگذشتیم مردم بیم آن شد که
کشتی غرق خواهد شد کشتی بانان گفتند که هر کس چیزی داشته باشد از کشتی
بیرون اندازد تا کشتی سبک شود و من هرچند در خود ملاحظه کردم هیچ چیز نیافتم
که بدریا اندازم بغیر از آرزو دیگ یک کار دیگر میکردم یاد و دیدم که او زنبیلها بمن
از خود جدا کرده در دریا انداختم و نقدها را برکف دست گرفته آنها را طلب

مهیا ساختم چون سبکبار از علایق اغیار گشتم با دو شرط کشتی ها را به ساحل نجات رسانید چون رو به بادیه نهاده سر و پا برهنه طی منازل میکردم ناگاه هر دو پای من مجروح شده شد که خون میرفت و در وقت وضو اول در جویی آب میبردم که چندان خون از پای من میرفت که رنگ آب جوی از کثرت خون برنگ خونابه میشد و بعد از تسکین یافتن وضو ساختمی بهمان مشغول میشدم و آخر سودگی پای و جراحت آن بمرتبه رسید که در هر جا که قدم می ماندم نشان قدم غرق خون میشد و در صحرای دشت خاوران که میرفتم یکبار بعقب نظر کردم با چشم میدیدم که بر زمین نهاده بودم نشان همه غرق خون شده بود و بان همراه خود خبر کردم که با رایت ولالهزار عشق را ساعتی تماشا کن و دل غمدیده را درین گلزار محبت غنچه سان از نسیم شوق واکن که شکوفه این گلستان از نشاط نوبهار طلب است و خار عشقش از خار خار شوق و محبت هر شیفته که در دشت خاوران عشق بتماشا در سیر است حسب حالش مضمون مقال شیخ ابو سعید بن ابی الخیر است

رباعی اندر همه دشت خاوران سنگی نیست ٭ کز خون دل و دیده در او رنگی نیست
در هیچ زمین و هیچ فرسنگی نیست ٭ کز دست غمش نشسته دلتنگی نیست

و سیر نمودند که با جان بیقرار باین حال چندانکه ممکن بود به پهلوی پای راه بادیه طی میکردم چون بروضه حضرت امام چهار فرسنگ راه ماند پهلوی قدم نیز مجروح گشت و ایام وقفه قربان سه روز بیش نمانده بود و من شکسته حال بی سر و پا آشفته و فرومانده بی نوا درین وادی مضطر و متحیر باز مانده و اشتیاق طواف روضه علیه امام الهدی و بدر الدجی نقد المصطفی والمرتضی امام علی بن موسی الرضا علیه السلام که بموجب حدیث صحیح حضرت رسول صلی الله علیه و آله مقارن بهفتاد حج مقبول است

نظم بشه طواف در شاه از قول رسول ٭ قدر حج
تا بهفتاد حج نافله یکسان آمد ٭ آخر بخود اندیشه کردم که رابعه عدویه عورتی بوده که بهمت مردانه راه کعبه را بر پهلو پیموده است همت مردان راه و رهروان آگاه از زنی کم نبوده است بلکه در درجه اعلی و مرتبه قصوی بوده است هر کس را تقدیر الهی مطلوب رو نموده است اگرچه مرا قدمها سوده است ولیکن جان در بدن

تن ناتوان هنوز بجواب اجل نغنوده است چه جای خلل و محل اخلال در مقصود است ٭ مرگ بود که زنی کم بود ٭ چه حقیقت بود که درین راه بجد و جهد و وسایل وجود را بحیله و بهانه از آن دولت محروم کردانم احرام صحیح بسته بخود قرار دادم که بقیه این راه را بزانو روم و اگر زانو سوده شود بپهلو راه بپیمایم تا در سلک زایران آن بارگاه و ملتجیان این درگاه درآیم

نظم بیماری جدید خواهم بطواف کویت آید ٭ که بسوده تا بزانو قدمم بجست و جویت

بجهان قرار بقیه راه را بتوفیق الله بزانو رفتم روز وقفه خود را بزایران روضه امام پیوستم و بعد از دریافت شرف زیارت و فراغ وقفه شبی در گوشه آن روضه بلند و بیشه خود اشتغال نموده متوجه بودم که رسول غیبی رسید و پیغام حضرت امام علیه السلام رسانید و گفت که حضرت امام ترا میطلبند و مرا همراه خود برد تا بجائی رسیدم که در آنجا مجمعی بود و شوکتی دیدم که بسی سالار از جهان در حسب آن مانند قطره بود بدریای محیط چون بدان مجمع رسیدم و آن شوکت و عظمت را دیدم هیبت آن مرا در ربود و حیرانم رو نمود آنکس که مرا با آنجا برده بود پیش رفت حضرت امام از او پرسید که آنکس را که ما میخواستیم چه کردی گفت بدرگاه آمده است آوردند که او را پیش ما بیار چون آن رسول مرا بنزدیک آن امام الهدی برد آنحضرت از روی بنده نوازی مرا نوازشها کرده از اهل آن مجمع این کمینه را امتیاز داد و مرا سرافراز ساختند در حضور ایشان طبقی پرنور بود با ین خاکسار کرم فرمودند و شمشیرها از میان خود وا کرده بر میان من بستند و در هیچ سهم با شارتها و انعامها و عنایات بی غایات بشارتها دادند چون از آن حال با افاقت باز آمدم از سر بلندی آن واقعه دو نشاط خود هستی یافتم و از کاسات جذبات و شمیم انفاس اشواق خود را مست یافتم از نتیجه شمهای آن عنایات از اندیشه دنیا و بیم و امید عقبی الجمله وارسته گشته بودم و فرموده الدنیا حرام علی اهل الآخرة والآخرة حرام علی اهل الدنیا و هما حرامان علی اهل الله مصدوقه دل وارسته و خاطر خسته ام شده بود چنان شیفته حال گشته بودم که هر نفس میخواستم که سر بعالم زنم بلکه عالم برهم زنم چندگاه که در مشهد مقدس ساکن بودم هر شب در روضه متبرکه احیا میکردم و از نتیجه برفتوح حضرت امام علیه السلام فواید بسیار بدست می بردم اتفاقا شبی

که دران روضه باحیا مشغول بودم نور حضور از فیوض موفور ان امام الانس والجن
این مهجور را چنان احاطه کرد که مرغ روح از قفس بدن بی علاقه گشته هر نفس
آهنگ پرواز میکرد و فیضی که از مبدأ فیاض بروح آن پیشوای هر دو جهان تا بعین
میگشت چنان مشاهده شد که مثال بحریست که منبع روضه است که در و مجاری را
طغیان خواص و عوام بقدر مناسبت و قابلیت از ان بهره ایست واین خاکسار
طغیان امواج بحر فیض چنان مستغرق گردانیده بود که نا دم صبح مجال بخود در حضر
کشتن نبود و بر سر روضه در گوشه فرو رفته بودم و کیفیت حال آنجنان بود که
اگر دران وقت دستی بر من رسیدی روح از بدن پرواز میکرد و نزدیک وقت نماز
چندانی توانستم حاضر شد که نماز صبح را بجماعت گزاردم و از میان کثرت خواستم
که بکناره روم از جا برخاسته برحمت تمام بجانب مسجد جمعه دویدم چون بمیان
مسجد جمعه رسیدم از استیلای غلبه فیض الهی باز مرا مغلوب سطوت بیخودی
گردانیده بی شعور از ین عالم در میان مسجد جمعه افتادم و تا نیم روز باین کیفیت
افتاده بودم چون بخود حاضر گشتم دیدم که پای من بجانب روضه امام علیه السلم
دران حال دراز شده بوده است چون بی شعور بودم درین سوء ادب معذور
بودم و روح مقدس آن پیشوا عذر مرا مقبول داشته از آفات خلل و فرض خلق
ظاهرم را محفوظ داشته بود باز مجدداً از الطاف بیکران و عنایات بی نهایت آن
امام الانس والجان در دل شیفته ام شوری تازه و سروری بی اندازه پدید گشته
جان از امتلوی شوق و محبت در یافتم و هم عالم را عالیان را سوخته آتش عشق یافتم یقین
یقین دانستم که زمین وجود هر موجود و خاک تسلیم و رضاست و تخمی که دران مزروع
محبت و ولاست و عرق آن صدق و صفاست و سیرابی آن مزرع از باران سحاب
فقر و فناست و شجره او عشق و مشقت و ثمره آن درد و محنت است و لذت
آن از خود رهائیست و ترک آن بی نوائیست و بقای آن در فناست هر که درین
المهای عشقش صید و رواست این بساط منبسط بحکم پادشاهیست که هیچکس
بر گرد او راه جوید و چرا نیست رباعی معشوق چو پادشاست و رانش رواست
بنگر تا او چون و چرا نیست گاه ٭ گر سر ببرد دوست بس است و گاه ٭ ور بند نهد بجست شود یاد ما
چون گرداب طوفان عشق خس وجود مرا در گردش دوران سرگردان میداشت و شور
سودا زده مرا در هوای طلب بی صبر و سامان و دل پر ملال را از کشاکش تقاضای عشق
بهر صورت حیران نه در وطن آرامی و قراری و نه در سفرم سامان و اختیار رباعی
در وادی عشق دلبر جانانم ٭ سرگشته و بیقرارم و دیوانم ٭ از شیفتگی و بیخودیهای عشق
مجنون صفتم میان خلق افسانم ٭ درین سرگشتگی و بی سر و سامانی بهر سو میدویدم
که ناگاه از کوچه ملامت بر سر کوی بلا بمکتبی رسیدم و در انجا منظر عجبی دیدم یا که
مرغ دل در دام تصرفش افتاد و عقل دور اندیش از حیرت تماشایش بحر افتاد نظم
بحیرانی افتاد دلم در بلا ٭ برد دل شیفته را دلربا ٭ نی سر و سامان و نه آرام ماند
از تن و جانی اثر و نام ماند ٭ حاصل عمرم همه بر باد رفت ٭ عمر خیالیش همه از یاد رفت
چون از ان بحر غرور بساحل شعور آمدم باز دلبری دیدم که هزاران مرغ دل اهل
نیاز را بر فتراک باز بسته و رفته گرگی دیدم که هیچ صیدی از چنگ شهباز
تصرفش رستن نتواستی اهل نظر را بیک نظاره صیاد نظر شد صید میکرد و از سکان
زمان را در سلسله عشق بزنجیر زلفش قید مینمود عقل ذو فنون را بیک فسون مجنون
رسوا میکرد و اهل ساما را بیک عشوه بی سر و سامان میساخت مرد مان
جنسش بخبر تا زیقصد جنون در بیابان اهل نیاز کشیده و کلاه حسنش از راه آتش انگیز عشق
شعله میشود ندیده این فتنه مرا دوری نمود و این حادثه بر من بر قم کشور شاهین
عشقش مرغ دل مرا چنان از آشیان صبر دور بود که کوفی هرگز نبود و هیچ وجه ترا
نقل قرار و تن را قوت هم از ان عیار نماند القصه استاد عشقم دوان مکتب
روزی چند ابجد عشق می آموخت و همیشه بود وجود مرا آتش دوری بر آتش
صبوری میسوخت شدی چون طفلان نادان بران آستان لوح محبت بر کنار میگردم
و در طریق استقامت در وادی ملامت تا قدم سرمست عشق راه دوری میکردم
در کوی وفا ملا قایم بان استاد قرآن و معلم طفلان صورت پذیرفت و صحبت
مینمود نشیمان آن که درو محرمان آن نور در گرفت و از نسبت صفت محبت
و اختصاص وفا چنان شد که مرا در سبق با ان آفت جان بی تفرقه نفاق اتفاق
شرکت افتاد و از ین راه که در ملاقات و مواصلت آن بر شور مفتاح الطاف

چهاب بر روی دل من برگشاد تا آخر الامر آن اتش خاطر مستمندان ساقی بزم بیدلان گشته تغییر حال من چنان شد که هرگاه آن آفت جان بنظر لطف بجانب من میدید عنان اختیار از دستم رفته کارم به بیهوشی میرسید روزی در وقت صبح اشارت کرد ملک سامان مرا وا ساقی عقلم را بجان غارت کرد که بیک کرشمه از دست شدم واز جرعه جام لطفش بهر سو مست ولال گشته این مضمون موزون بحسب حال گشته بآن مترنم بودم **نظم**

بیک کرشمه که بر جان زدی ز دست شدم * ز کر شراب مژه ساقیا که مست شدم

چون از آن مدهوشی بهوش باز آمدم بفحوای این مضمون بسیار دلپذیر بهرهان آمدم و بترنم این ابیات هم آواز آمدم **نظم**

یک نظر در رخ آن ماه منور دیدم * خویش را از غم او واله و ابتر دیدم
گرچه خوبان جهان فتنه اهل نظرند * من از آن فتنه جان آفت دیگر دیدم

در حین این گرفتاری دور از کار خویش مرا شرمساری و بیداری از خواب غفلت روی داد از عنایت حضرت ذو الجلال هاتف لطف و جمال جد همیم ندائی در دادا و در خاطرم فکر مقدمات این اندیشه افتاد که اکابر دین گفته اند که ناگاه با دریاه ورود در عقبات شیطانی و نفسانی خطرا میکرد و سالکان بحجابهای نورانی و ظلمانی با بعد قرب درگاه میکرد دل پدید [illegible] چندین هزار مرتبه و در هر یک چندین [illegible] هزار [illegible] هزار رقیب و فراز میش بیش آید که آن موقف مخاوف و مهالک روندگان را داسته اگر طالبان طریق حق در بند و ربطها و عقبات نفسانی و مکرهای شیطانی مقید شده باز مانند مردودی [illegible] و هلاکت ایشان در آن [illegible] واز مهالک مسالک که ذکر نمودند [illegible] و بطر گرداب عشق مجاز که مرا پیش آمده است از آن مهالک است که محققین گفته اند اکثر از این مظهر نظرم بر حقیقی دیگر بود و هر مظهر را از [illegible] حالتی روی مینمود که در تعین [illegible] بر روی دل مجددا میکشود چون نیک تامل کردم [illegible] و نصیحت آن [illegible] صدق نظر کردم و یقین دیدم و دانستم که این جمله از جمله حیلات شیطانی و [illegible] نفسانی است که محل و مدخل اغوای شیطانی است و این تیمه در نفس انسانی از حظوظ شرک خفی خالی نیست چون این اندیشه بعنایت ازلی در خاطر افتاد حضرت شیخ [illegible]

شیخ

مفتاح توفیق قفل گران که از زین فتنه بر دلم نهاده بود برگشاد و مقلب القلوب والابصار دل مرا از این قید خلاصی داد و دیدهٔ باطنم را بنور بصیرت روشنائی داد و پنبه غفلت از سمع سرم برکشاد و هاتف غیب در گوشم این ندا در داد **رباعی**

هر صورت دلکش که ترا روی نمود * خواهد فلک از دیدهٔ تو باز ربود
رو دل بکسی ده که در اطوار وجود * بوده ست همیشه با تو و خواهد بود

چون توفیق الهی رفیق طریقم گشت از انجا توبه و استغفار کرده راه فرار از آن دیار اختیار کردم طی منازل و مراحل و قطع صحرا و بادیه میکردم تا باز بوطن اصلی خود که قبة الاسلام خوارزم بود رسیدم و لوح ضمیر را باب اشک ندامت می شستم و بصیقل استغفار زنگ کدورات اغیار را از مرآت دل میزدودم باز در گوشه خانه جای خراب و دل کباب می بودم و رخسار غرامت بر خاک ندامت میسودم و دست دعا بدرگاه بی نیاز بر داشته طلب عفو مینمودم و چون حضرت معبود بفضل و جود دعوتم را قبول کرده و عذر مرا بپذیرفت و صاحبم را بکرم و رحمت خویش بر آورد مجددا هادی توفیق مرا رفیق طریق گشته عزیمت مرا باز بولایت خراسان کرد اینده دیگر باره هوای آن سفر مراد بسر افتاد و آتش شوق بیرون شد طلبیدن این نوبت برجانم بر شرها فتاد و اشتیاق دریافت صحبت و شرف ملازمت آن عارف آگاه آن همای [illegible] معرفة الله شیخ نظام الدین خاموش قدس الله سره از حد درگذشت روزی بقضاء الله کاروانی عزم ولایت ابیورد شد بهمراهی آن مسافران احرام بسته متوجه طواف آستان آن شهباز بلند پرواز شدم و بعد از طی منازل و مراحل خود را بشرف ملازمت او رسانیدم چون بصحبت آن بزرگوار دین باز یافته بمجلس ایشان در آمدم ایشان به بشاشت و تحیت تمام تبسم کرده برخاسته نوازش و شفقت [illegible] کرده فرمودند که خوش آوردیم و در مجلس هر بار که از این ضعیف سخن تحقیق میکردند و من جوابی میگفتم حضرت شیخ صحبة میکردند در آن مجلس فرمودند که این جوان چون از در در آمد در دل من جائی گرفت و مرا بی اختیار بار محبتی پیدا شد چون از آتش شوق و محبت ظاهر [illegible] سوخته و از شمع ارادتش باطنم را افروخته دیدند جهت تفحص احوال آشفته ام آنحضرت در همان مجلس مراقب شدند و مرا نیز امواج مکاشفه از خود در ربوده بود و بکرد [illegible]

مراقبه فرو برده بودند درین وقت دیده میشود که عالمیست بغایت روشن ومنور چنانکه
آفتاب در وقت چاشت می تابد و این محیط جمیع عالم و عالمیانم چنانکه هیچ چیز
درین عالم از نظر نمی‌بودم غایب ومختفی نیست درین حال دیده شد که بی‌سر ازو
من چراغی روشن کرده اند که از آن اندک روشنی میدهد مثل چراغی که اکثر فتیله
او در درون چراغ می سوخته باشد و حضرت شیخ در معنی میفرمایند که این چراغ را
روشنتر سازید این اشعه نیز درین معنی میگوید که غرض از چراغ روشنایست
والا نور آفتاب همه عالم روشنست سراج الحاج بروشنائی این چراغ نیست که او را
روشن سازم بعد ازین کالمه معنوی حضرت شیخ قدس سره متبسم شده سر از جیب
مراقبه بیرون کرده فرمودند که حالا تربیت ومناسبة تو بحضرت شیخ ماست آنگاه
مکتوب سپارش نوشتند وافتتاح آن باین رباعی کردند که رباعی

بیحشمت صبح وگریه شام مباش * بی معنی خاص وصورت عام مباش
گر عاشق صادقی تو در دام مباش * بیکونامی بجوی وبد نام مباش

بعد از آن نوشته بودند که وظیفه طالب راغب آنکه طلب باطن خدمات ... دیده ظاهر
گریان وآشفته وحیران بصحبت درویشان رسید چون مستعد قبول اخلاص حضرت
ایشان بود او را بآن آستان ملاستان عالیشان فرستاده شد که اگر منظور نظر
وشرف قبول پذیر دانید که هیچ اعلی شامل احوال شکسته او کرد اند سلام الله تعالی
علیکم اولا وآخرا وظاهرا وباطنا و چون بامر پیر منظور خود جهت نیل سعادت خدمت
شیخ عبد گوار متوجه مشهد مقدس گشته بزیارت روضه متبرکه امام الانس والجان
علیه السلام فایز گردیدم مردم آنجا گفتند که جناب شیخ درین دو روز بولایت ختلو
رفته اند از عقب ایشان بخبوشان شتافتم وبشرف ملازمت وسعادت خدمت
آن مقتدای مالیعتقدا در رسیدم ... از خود حضور وسرور دو اطمینان دریدم
از الم عمهای دیرینه امان یافته سپاس فاتح النعم بوفق کلام الحمد لله الذی اذهب
عنا الحزن گفتم زیرا که مقتدائی که عمری سودای ملازمتش می ورزیدم دیدم
وبتوجه خاطر هدایت مآثر او مشرف گردیدم آنگاه بتعلیم وتلقین ذکر لا اله الا
مبادرت ورزیدیم و بعد از آن ریاضی بسعادت انابت نیز رسیدم و ما

علی

کلمات حدیقه معرفت او چیدیم آنچه چیدم صاحب کتاب مقامات شیخ آورده که چون
در مجالس شریف خدمت ارشاد پناه علما وفضلا حاضر می بوده اند وروی اخلاص
بآن آستان میسوده اند که گاه از مباحث علمی سخنان درمیان می آمد وگاه از اسرار
توحید نکتها مذکور میشد ملا احمد جندی که از فضلای اهل سنت وجماعت بود حلقه
ارادت ایشان در گوش میکشید وپیاده در رکاب ایشان میدوید و الفضل ما شهدت به
الاعداء * وایضا در مجلس اول از کتاب مقامات تالیف مرید جناب شیخ قدس سره
مذکور است که در زمانی که آن حضرت مد ظله العالی ببلده محفوظه سمرقند تشریف
آورده آثار تأثیرات حالات وکیفیات وتصرفات ایشان خواص وعام را از رسیده بود
وجمیع سلاسل واصل آنجا از این غیرت وحسد مستاصل شده بودند وهمه در گوشها رو
رفته متوجه بودند که شاید از راه توجه دستبردی یابند در سلسله نقشبندیه
مرد ... بچه که از سلسلای بطول بخالی بوده همه با او رجوع کردند که او متوجه باشد
با آن درویش چون متوجه شده دیده است که حضرت امیر المومنین وامام المتقین
اسد الله الغالب علی بن ابی طالب علیه السلام در میان چهار سوی سمرقند سوار اسپ
ونشانی در دست دارند ومیگویند که مضمون این نشان اینست که تا غایت درین
ولایت خلیفه ابوبکر منصوب بود واین زمان بحکم این منشور خلیفه ما منصوب
شد ومیفرمایند که درین شهر وولایت برطبق این نشان منادی کنند تا همه بشنوند
وبدانند بعد ازین توجه باعزه سمرقند صورت واقعه خود را گفت وهمه را تنبیه
نمود که این کسی نیست که توجه کسی با او در تا ثیر باشد خاطر خود را رنجه مدارید که
اینکس از پیشگاه آگاه گشته بارشاد عالمیان منصوب گشته است صاحب
مذکور چون بعضی از امور سابقه را که دلالت تمام بر تشیع دارد وسایر فضایل اشتهار
داد نموده از روی تعصب مذهب خواسته که تلافی آن بذکر نقایض آن امور نماید
لاجرم بعضی از سخنان را که فهم سقیم او مستقیم گمان برده یا آنرا موافق مذهب اهل
سنت وجماعت شمرده بجناب شیخ قدس سره منسوب ساخته وباین تامل ظاهر
میکرد که مانند آن سخنان سست دور از کار از امثال شیخ بزرگوار بلکه از اوساط
اهل روزگار صحت صدوری نیابد اولا آنکه در مقصود صدر هم در مقام تعمیر را دروغ یا

ازجناب شیخ قدس سره نقل نموده که اعتقاد حصر ولایت را در ائمه اثنا عشر
اعتقاد فاسد گفته اند و حال آنکه این منافی آن حصر نیست که سابقا از جناب
شیخ معظم سعد الدین حموی قدس سره منقول شد که در کتاب محبوب فرموده اند
که اطلاق اسم ولی بعد از حضرت پیغمبر صلعم مطلقا و مقیدا جایز نیست الا بر
حضرت امیر المومنین و اولاد معصومین او علیهم افضل صلوات المصلین
و دیگر آنکه در مقوله سیم آورده که فاضلی از حضرت شیخ سوال کرد که قرآن قدیم است
و آنچه ناطق است از حکایات و قصص آن همه حادث است اطلاق قدیمی برا
چه وجه توان کرد آنحضرت فرمودند که ظهور و وقوع قصص حادث است
و آنچه متعلق بعلم الله است ازلیست و قدیمست و قرآن را نیز باین اعتبار
که ثبوت ازلی است در علم الله قدیم گفته اند نه باعتبار تعبیرات الفاظ و عبارات
انتهی بر متفطن خبیر مخفی نیست که انچه جناب شیخ قدس سره در مقام جواب
افاده فرموده اند راجع بانست که شیعه امامیه ایدهم الله تعالی گفته اند که
کلام لفظی بوجوده و انقضا حادث است و کلام نفسی راجع بعلم میشود
و صفتی علیحده نمیشود و اراده معنی غیر علم معقول نیست و قول بان ناشی
از نفسانیة و عصبیة جاهلیة است دیگر آنکه در مقوله سیوم آورده که
جناب شیخ مد ظله العالی میفرمودند که وقتی که در سیر و سلوک بودم
در مشهد مقدس بروضه امام الهدی امام علی بن موسی الرضا ع رسیدم
در مسجدی که بر سر روضه امام است نماز گزاردم شخصی را دیدم که روی
خود را بگوشه مسجد که میان مغرب و جنوب است کرده نشسته است بعد از آنکه
که من نماز گزاردم مرا بپیش خود طلبیده گفت که از کجایی گفتم که از خوارزم
دیگر پرسید که چه مذهب داری گفتم که مذهب امام اعظم ابو حنیفه کوفی
گفت چرا مذهب این امام الهدی را اختیار نمیکنی که این مذهب را اختیار
کرده پرسیدم که مذهب امام را چه اعتقاد داری گفت امام شیعی مذهب
بوده اند گفتم که تو غلط کرده مذهب امام همین است که من دارم و باو گفتم که
قطع نظر از دلایل و سندهای دیگر بتو سندی ظاهر بگویم که خاطر نشان

نوکرد

تو کرد این که از آن زمان که حضرت امام نقل کرده اند تا این زمان هیچکس را در این
قبله اختلاف نیست و تو دعوی میکنی که من مذهب امام دارم و الآن روی خود را
از قبله امام گردانیده که اگر امام باین مذهب که تو اعتقاد داری می بود هر اینه
قبله مسجد روضه ایشان بدستور اعتقاد تو راست می بایست کرد از همین
بدان که تو مذهب امام نداری چون بخاطرش این سخن معقول افتاد ساکت گشت
باز باو گفتم که تو کعبه را معتقد هستی که بیت الله است و نیز اعتقاد داری که
که قبله جهت کعبه است گفت در این چه تردد است که من بمله اسلام و لیکن مذهب
شیعه را بعضی بمن خاطر نشان کرده اند که مذهب حق اینست از ان سبب این
مذهب اختیار کردم پس باو گفتم که چون کعبه قبله اهل اسلام است در آن بیت الله
مقام و قبله حنفی هست و مقام شافعی و مقام حنبلی و مقام مالکی هست هرگز شنیده
که مقام و محراب شیعی در آنجا بوده باشد از این استدلال بکن که این مذهب حق
نیست که اگر حق بودی این مذهب را در خانه حق مقامی خواستی بود از این سخنان
شیعی متاثر شده از اعتقاد آن مذهب برگشته مذهب اهل سنت و جماعت
اختیار کرد انتهی مولف گوید که آغاز و انجام این کلام بی انتظام منهج الملام که
مضحکه عوام تواند بود گواهی میدهد بر آنکه افترا بر جناب شیخ عالیمقام جهت ترویج
مرام خود بسته اند و از غایت حماقت و قصور فهم مفاسد ظاهره آن را از ادای آن
اما فساد آنچه اولا در مقام سوال و جواب مذکور شده از چند وجه است اول
آنکه حنفی مذهب بودن جناب شیخ خلاف واقع و منافی احوال سایر مشایخ صوفیه
خصوصا سلسله علیه عنایتیه است بحکم آنکه مسئله قبله از مسائل اجتهادیه است
چنانچه در مقام خود مبین شده و بنا بر آنکه در بعضی علامات که از صاحب شرع
منقول است جهت دفع حرج مسامحات واقع است و دلایل رصدی مثل
هندسی و ریاضی در آن بتحقیق نمی رساند و در طول و عرض بلدان نیز تفاوت بسیار
بهم میرسد لاجرم بمقدار مراتب قوت استنباط هر مجتهدی از آن علامات
و دلایل تفاوتی در تعیین قبله یمینا و شمالا ظاهر میشود بلکه در مذهب
حنفی توسعت بسیار واقع شده تا آنکه گفته اند ما بین المشرق والمغرب قبلة

پس چگونه شیخ حنفی مذهب گوید که در قبله اختلاف نبوده یا گوید که تیامن
از قبله مسجد امام بجانب جنوب علی الاطلاق باطل است و چگونه مجرد
این قول آن شخص که سوق کلام دلالت بر فضل و اعتبار او میکند بیکبار
ساکت کرده دیگر آنکه در تواریخ مسطور و بر السنه و افواه جمهور خواص
اهل خراسان مذکور است که تا قریب چهارصد سال بر سر قبر حضرت امام
عمارتی لایق نبوده و آنرا اساسی که بوده از محدثات حمید بن قحطبه
طائی بود که در زمان هرون الرشید حاکم طوس بود و چون هرون الرشید
وفات نمود او را در خانه حمید مذکور دفن نمودند و بعد از آن حضرت امام را
در همانجا مدفون ساختند و این عمارت عالی که الحال بر سر ضریح مطهر
حضرت امام علیه السلام موجود است از آثار شرف الدین ابو طاهر قمی
که وزیر سلطان سنجر بوده و بنا بر اشارت غیبی که تفصیل آن بر سر زبانها
اهل زمان است بنای آن نموده و تعیین محراب مسجد که بر بالا سر روضه است
نه باشارت آنحضرت و نه بتعلیم علمای شیعه بوده و صورت قبر منور و صندوق
معطر آنحضرت مکرر تغییر یافته و از صلاحیت مقابله محاریب و قبله
باز دور افتاده پس چگونه جناب شیخ محراب مسجد مذکور را از مقررات آنحضرت
شمارد و سند صحت قبله و محراب آن مسجد پندارد و چگونه آن شخص شیعی
مجاور مشهد مقدس صورت حال آن عمارت را بخاطر نرساند تا بلطف کلام
خام جهالت نظام او را بسر حد الزام و افحام کشاند دیگر آنکه بعد از ظهور خطای
آن شخص در امر قبله و بنا سر او از محراب روضه متبرکه بجانب جنوب چگونه
جناب شیخ میکرد و میگفت که درین قبله همکس را اختلاف نیست و با اعتقاد آن
شخص در آن مخالفت مجتهد بود یا مقلد اگر مجتهد بودی بایست که بدلایل
معرفت قبله اول مرتبه دو سه مقدمه با شیخ گفت و شنید میشود تا آنکه
اگر شیخ غالب می آمد ملزم میشد و اگر مقلد بود این قدر میگفت که عدم اختلاف
مسلم نیست بلکه علمای شیعه اختلاف کرده اند چنانکه او بعد از این نقل کرده
که گفت که مذهب شیعه را بعضی بخاطر نشان کرده که مذهب حق است

شیخ با او خطابه

واما فساد آنچه ثانیا بر جناب شیخ قدس سره افترا نموده ایضا از چند وجه است
اول آنکه ذکر این مقدمه را که قبله جهت کعبه است درین مقام وجهی ظاهر نیست
زیرا که عدم ارتباط او بمقدمات آتیه بغایت ظاهر است و عدم تایید او مقدمات
سابقه را نیز مخفی نیست چه این مقدمه را در اثبات بطلان انحراف آن شخص
از قبله مسجد مذکور وجه تخصیصی ظاهر نمیشود بلکه اگر تمام شود بر تقدیر قبله بودن
عین کعبه نیز جاری است پس ذکر مقدمه مذکور لغو صرف و مستدرک محض
باشد دیگر آنکه آن شخص مایل اگر عامی مقلد بود چگونه گفت که در قبله بودن جهت
تردد نیست با آنکه اختلاف و تردد از فقهای شیعی و سنی در آن واقعست
و بسیاری برین رفته اند که قبله عین کعبه است و اگر فاضل و مجتهد در
مسئله قبله بود بر وجهی که از نوعی ادله قویه تردد او در جهت بودن قبله
بطرف شده بود پس چگونه باین مقدمات واهیه ساکت گردید و ایضا
تعلیل عدم تردد او در قبله بودن جهت بآنکه او بر ملت اسلام است مشعر است
بآنکه تردد درین معنی موجب کفر باشد و این مودی بتکفیر بسیاری از فقهای
کبار میشود و بطلان آن ظاهر است دیگر آنکه فرقه شیعه تخصیص نماز خود را
برکنی مخصوص از ارکان کعبه واجب یا مستحب نمیدانند و بنابرین بهر یک از
ارکان که اتفاق افتد توجه مینمایند و در عبادت خود بر مصطفی و مرتضی
تمایز نمایند و چگونه تخصیص رکنی مخصوص نمایند و حال آنکه شرف ولادت
مقتدای ایشان در وسط کعبه بجمیع ارکان رسیده و پرتو نور وجود با
جود او بر در و دیوار آن مکان شریف منبسط گردیده دیگر ظاهر است که تقسیم
ارکان اربعه بر فقهای اربعه از جانب حضرت پیغمبر صلوات الله علیه واقع
نشده و نه از جانب خلفای ثلثه و نه از جانب امیر المومنین و ائمه اهل
البیت علیهم السلام و نه از جانب ملوک طاغیه بنی امیه بلکه بعد از سیصد سال
از وفات حضرت پیغمبر صلوات الله علیه در زمان خلفای بنی عباس که علی رغم
ائمه اهل البیت و شیعه ایشان در ترویج مذهب اهل سنت و جماعت
شدند این تقسیم سقیم اتفاق افتاده و بعضی از ایامی که خلفای فاطمیه

اسماعیلیه بر مغرب و مصر و شام و حلب و حجاز و دیگر ممالک عباسیه مستولی شدند
مدتی مدید همچنین ناصر شد و جماعت آنجا را ابکه معظم و مدینه مشرفه بی نوا
رفت چه جای آنکه در آنجا نام مقام خود بر زبان آورند یا نمازی باسلوب نامرغوب خود
گذارند و هیچ صاحب شعوری را درین تردد نیست که اگر انشاء الله تعالی حرمین شریفین
زادهما الله شرفا در تحت تصرف اولیای دولت علیه شاهیه صفویه موسویه در آید
و ساحت آن دیار را بعابق الانوار از لوث وجود نامحمود متغلبان سلاطین رومیه
عثمانیه پرداخته آید هر آینه جمیع ارکان کعبه معظمه در تصرف شیعه ابد الآبدین
خواهد بود و از اهل سنت و جماعت در آنجا کسی ظاهر نخواهد شد الغصه
مقدمات واهیه که صاحب مقامات بشیخ عالی مقام منسوب ساخته بحثان اصل
بی مغز است که هیچ بسر انگشت تعصب درهم بافته و دلالت است که بر خبث باطن
آن ياران بيشتر کند و شهید را آنجا اثر باشد که حجت نباشد و هر که آنجا ترشح باشد که
آب بدست بیابد تا از جمله اشعار شیخ بزرگوار قصیده ابیت بلاغت آثار در مدح
ائمه اطهار که دلالت واضحه بر تشیع او دارد بلکه نور ایمان از هر حرف او می
بارد و خواجه عبد اللطیف نقش بندی هم از او سیله قدح در شیخ نموده او را همیشه
برفض منسوب میساخت تا آنکه بعضی از حکام ماوراء النهر انار الله برهانه که
طریقه ارادت بشیخ بزرگوار داشت بلکه بخلاف مقتضای آب و هوای آن دیار
نقم ایمان بر صفحه ضمیر می نگاشت انتقام ایذای شیخ از و کشیده او را زبان
بریده و سر تراشید و القصیده هذه

امیر جمله مردان و صاحب ناموس … ولی شیر خدا کار ساز روز عبوس
شهی که در نظر همتش حقیر بود … هزار ملک سلیمان و گنج دقیانوس
چو ذو الفقار گرفتی بکف بروز مصاف … بجانب تو ملک میکند هزار افسوس
چنان نبارك بهنگام تیغ قهر براند … که شد نوق سر او و جسم نا قربوس
نماز و روزه و حج و زکوة بی مهر ش … بروز حشر همه زرق باشد و سالوس
کلاغ جلوه طاوس را از آن چه زیان … که ابلهی بکرزید غراب بر طاوس
اگر بغیر علی آن علی نشوی دادم … که روز حشر بیابی امان ز ضرب دبوس

رسول در شب اسری برون ز کون و مکان … طلوع نور علی دید در مکان جلوس
ثنا و مدحت او گفت در همه قرآن … هزار جای فزون تر ز حق القدوس
کسی که مهر علی را بجان و دل بخرد … یقین که نسل یزید است و نطفه جاموس
هزار لعنت حق بر یزید شوم پلید … که دین ز دست بداد از برای فلوس
برای منصب دنیا بر اهل بیت رسول … کشید تیغ یزید لعین و شمر نحوس
بهشت و حور برای موالیان علی است … حرام باد بر اعدا ش عمر و مال و عروس
هزار سد که بر تیغ محبت حیدر … بر آورم همه مغز لعینان چو جبوس
بیان جمله محبان آل پیغمبر … بمدحت اسد الله می نوازم کوس
مراست دین درست و تراست جهل و نفاق … که خود را تو هستند زهیمه شکوس
لعبد احمد و حیدر امام دلی گیست … حسن بود بحقیقت حسین شاه نفوس
ثنای آدم آل عبا بجان کریم … نه از برای زر و سیم این سرای فسوس
مکان علم و هنر باقر آنکه در ره دین … ضمیر روشن او بود شرع را فانوس
امام جمله آفاق جعفر صادق … که کشته از همه دشمنان او مایوس
ثنای مدحت کاظم بجان و دل گویم … نه مدح شاه و سلاطین ز راه زرق مجوس
دلا خرام بدان سر بوستان رضا … شهید دانه انگور در منازل طوس
حدیث آن تقی متقی شنید سنی … که او بحیله حوادث چگونه بد محبوس
ز بعد او نقی الحق که او دل و جان … که روز حشر بکردی ذلیل و خوار عبوس
فرین روضه پر نور عسکری باشد … هزار روز دعا کرد آید بسجده رو نفوس
شوند غاشیه کش پیش مهدی هادی … هزار شاه جهان دار چون جم و کاوس
ترا ز دوستی آل مرتضی پرسند … بروز حشر نه از بکر و عمر و حزب نحوس
تو بی محبت اولاد مصطفی و دل … مرو بعقل بر آن تاج و تخت کیکاوس
ثنای آل علی از حسین خوارزمی … بگوش جان شنو و یاد کرد و سعتش تو
مهیمنا تو بلطفت بحق آل علی … بروز حشر مرا از علی مکن مایوس

تمام رفت دیوان من مدح علی
مرا آنست تراز مدح هر مخزون نفوس

مجلس هفتم

در ذکر مشاهیر حکماء اسلام و متکلمان اعلام که اکثر ایشان عالم بفروع و اصول
شریعت حضرت رسول نیز بوده اند لیکن بسبب کثرت ممارست مطالب
حکمت و دقایق عقلیه بآن عنوان اشتهار نموده اند و ایشان اگرچه
از اهل ظاهر اند لیکن از مرتبه تقلید گذشته و بپای مردی فکر و نظر
بسر حد تحقیق و یقین راه برده اند زیرا که همچنانکه سیاحان جهان معنی
از خوان لطایف الهی مرحله نوالی باکمال می یابند محصوران شهرستان
صورت بی نصیب نمی مانند و اگرچه دریاکشان خرابات تحقیق هم از
خمخانه فیض سیراب لطایف جمال میگردند جرعه نوشان جوامع تقلید هم
از رشحات جام کمال انجامش سرمستیها میکنند

نظم

ای ترا با هر دلی کاری دگر ۰ بر سر هر کوی بازاری دگر
چه هر آفرینه بقدر حوصله خویش و قوت استعداد اصلیش از خوان بخشش عام او نوالی
و از رحمت بی امتنانش نصیب کمالی دارد

نظم

اگر جامی بدست آری نجم جامی بری بری ۰ و گر پیمانه داری تو بپیمانه بپیمایند

الحکیم الربانی والمعلم الثانی ابو نصر محمد بن طرخان الفارابی قدس سره

معلم مقالات اهل یونان متمم کمالات نوع انسان طایر بلند پرواز عالم نفوس
و عقول سایر منازل عروج و مراحل وصول فیاض معارف و علوم مسلم
فارس و روم مرتب صحایف لیل و نهار مبین حقایق هفت و چهار منکر
آثار تخلف و تصلف مظهر انوار اشراق و تصوف بود اول حکیمی است از
فلاسفه اسلام که بر مسند ترجمانی نشسته علم حکمت را از زبان یونانی
بزبان عربی نقل نمود و ملقب بمعلم ثانی شد صاحب تاریخ الحکماء گفته
که پدر او صاحب خیل و حشم بود و در اصل از فاریاب است ابن خلکان گفته
که او اکبر فلاسفه اسلام است و هیچکس از ایشان بمرتبه او نرسید تا آنکه
شیخ رئیس ابو علی سینا با آن جلالت قدر و انشراح صدر از کتب او استفاده
نموده مولد او فاریاب ترکستان است از آنجا بجانب ایران توجه نموده بعد از

طی منازل بدار السلام بغداد که مجمع فضلای امجاد بود رسید و زبان عربی را
یاد گرفته در خدمت ابوبشر متی بن یونس که از حکمای زمان خود بود بتحصیل علم حکمت
اشتغال نمود و بعد از مدتی بمدینه حران رفته نزد یوحنا بن حیلان که از حکمای
نصاری بود پاره از علم منطق استفاده نمود و باز ببغداد رجوع نموده بمدرس کتب
حکمت اشتغال ورزید و در اقسام حکمت سرآمد اهل زمان خود گردید آنگاه از آنجا بمصر
رفت و از مصر بدمشق آمد و صحبت والی آنجا سلطان سیف الدوله ابن حمدان را که از
سلاطین شیعه امامیه است اختیار نمود و بقیه العمر در ملازمت او می بود و بعضی
از مورخان آورده که ابو نصر اکثر اوقات از مردم کناره میگرفت و در کنار سبزه و آب
روان ماوا میساخت و تحریر فواید و درس آن می پرداخت و اکثر افادات خود را
در رقعهای نوشت و در کراس و جزوهای معروف کمتر کتابت می نمود و لهذا اکثر
تصانیف او فصول و تعلیقات است و ایضا ذکر نموده که او از زهاد زمان بوده
هرگز بفکر معاش و مسکن خود التفات نمی نمود و چون اندکی زهد و قناعت
زیاده از وجه کفاف قبول نمی نمود لاجرم سیف الدوله هر روز چهار درهم از بیت المال
جهت او مقرر ساخته بود و بر این وجه روزگار میگذرانید تا آنکه در سنه تسع و
ثلثین و ثلثمائه در دمشق وفات یافت و سیف الدوله با چهار کس از خواص خود که از زمره
ایشان بود بروی نماز گزارد و در ظاهر دمشق مدفون ساختند مخفی نماند
که علمای اهل سنت و جماعت حتی حجة الاسلام غزالی مثل آنکه نقل بمذهب حق
امامیه نمایند ابو نصر را تکفیر نموده اند و ظاهر این تکفیر او بجهت آنست که در کتب
او که غالب آن ترجمان کلام حکمای یونانست ذکر قدم عالم و انکار معاد جسمانی و امثال
آن دیده اند و ندانسته اند که در آن تصانیف مقصد او چه بوده و گمان برده اند که
امثال آن کلمات را از روی اعتقاد ذکر نموده با آنکه رساله فصوص که باو نسبت میدهند
ظاهر در خلاف آنست و بالجمله هرچند از آن حکیم عظیم تصنیفی در میان نیست که
عقیده او در باب امامت از آن ظاهر شود اما انقطاع و بازگشت او از میان سایر
خلفا و سلاطین زمان بسلطان مذکور و بلوغ فهم و حکمت او دلیل است بر آنکه شیعه اهل
البیت علیهم السلام بوده و ایضا بادنی تاملی ظاهر میشود که جایی که سفهاء ولایت

خصوصاً شام بر جنازه چنان حکیمی مشهور حاضر شود بغایت دور است که چنانکه ابن خلکان
نقل نموده از اهل فضل و مروی است که نماز بر میت گزارند زیاده از چهار کس نباشد و از اینجا
متفطن عالم بمواضع تقیه و تعصبات اهل شام از تبعه بنی امیه استنباط می‌نماید که
سیف الدوله نخواسته که جنازه حکیم را در میان جمهور در آرند تا از روی تقیه حکم
بطریق اهل سنت بر او نماز گزارند لاجرم خلوت نموده با مخصوصان خود که بمذهب
حق امامیه اختصاص داشته‌اند بطریقی که در آن مذهب مقرر است بر آن حکیم نماز
گزارده‌اند بلکه ظاهر آنست که ابونصر وصیت ایشان بآن نموده باشد والله اعلم
بسرایر الامور. **شیخ الرئیس ابوعلی بن عبدالله بن سینا قدس سره**
طور سینای حکمت و عرفان و او ورده بنای حکمای جهان که در آن افلاطون نیز
بار مشتاق و رونق ارسطو از مشائیان رکاب حکمت اوست. از اکابر حکمای اسلام
و اعاظم فلاسفه اعلام است. تفصیل اصل و نسب و بیان شطری از کمالات و
خصائل او بر وجهی که تلمیذ او ابوعبید جوزجانی در رساله علیحده ذکر نموده
آنست که پدر شیخ مردی دانشمند و حکیم از اهل بلخ و از اعیان شیعه اسماعیلیه بوده در
ایام امیر نوح بن منصور سامانی از آنجا ببخارا آمد و ملازم امیر مذکور شد و ابو
علی در آن دیار بوجود آمد و در ده سالگی حفظ قرآن و ضبط بسیاری از علوم دینیه
و فنون ادبیه نمود و بعد از آن ظواهر منطق را بر ابوعبدالله ناتلی که یکی از
فضلای آن زمان بود خواند و باندک زمانی از او مستغنی شده بخودی خود مطالعه کتب
منطق و حکمت می‌نمود و در هژده سالگی از تحصیل جمیع علوم فارغ گردید چنانکه خود
در الشفای مذکور است که او در دوازده سالگی با علمای بخارا مناظره می‌کرد و ایشان را
ملزم ساختی و در کتاب تاریخ الحکما و غیره مسطور است که در آن وقت که شیخ در
بخارا بمطالعه اشتغال داشت امیر نوح را مرضی صعب روی نمود و جمیع اطبا
بخارا از معالجه عاجز گشتند چون از شیخ استعلاج کردند باندک زمانی امیر نوح
شفا یافت و ابوعلی را ملازم گردانید و شیخ در آن باب ملازمت از جناب پادشاه
مرخص گشته بکتابخانه بخارا که در آن زمان کتب اولین و آخرین در آنجا جمع بود رفت
و مجموع آن کتب نفیسه غریبه را بنظر آورده دقایق و حقایق آنرا بر صفحه خاطر

نگاشت

نگاشت اتفاقاً در آن اوان آتشی در آن کتابخانه افتاد و جمعی از خصمای ابوعلی گفتند
که شیخ عمداً آتش در آن کتب زد تا آن علوم را بخود نسبت نماید بعد از آن ابوعلی به
تصنیف مشغول گشت چون سن شیخ به بیست و دو سال رسید پدرش وفات
یافت و پریشانی تمام بامور دولت سامانیه رسید ابوعلی بخوارزم آمد و چون
سلطان محمود غزنوی را گفته بودند که شیخ ابوعلی بد مذهب است و او از غایت تعصب
در جست و جوی شیخ بود و بعضی از ملازمان خود را نزد حاکم خوارزم بطلب شیخ فرستاده
بود شیخ از آن مضمون آگاه شده بتعجیل از خوارزم بیرون آمده فرار نمود و در بیابانها
که میان خوارزم و ابیورد است سرگردانی بسیار کشید و بعد از زحمت و مشقت
بی‌نهایت به ابیورد افتاد و از آنجا بیرون آمده ملازمت امیر قابوس بن وشمگیر را
که از سلاطین شیعه و والی جرجان و نواحی آن بود مقصد خود ساخت و چون
در جرجان بخدمت قابوس رسید از روی تعظیم برپای خاسته شیخ را بالای دست
با خود نشاند و در رعایت و مراقبتش دقیقه نامرعی نگذاشت و در آنجا از شیخ بعضی
از معالجات غریبه ظاهر شد و چون بعد از اندک روزی بواسطه گرفتاری
قابوس در ممالک استرآباد فترت دست داد ابوعلی از آنجا بدار المومنین ری
متوجه گردید و بخدمت ملکة الزمان سیده زوجه فخرالدوله بن بویه و پسرش
مجدالدوله که اباً عن جد از سلاطین شیعه بوده‌اند رسید و در آن ایام مجدالدوله را
مرض ماخولیا پیدا شده و شیخ در معالجه‌اش ید بیضا نموده مجدالدوله شفا یافت و
کتاب معاد را در آنجا بنام مجدالدوله نوشت و از ایشان رعایت بسیار دید و چون
بواسطه خبر توجه سلطان محمود بآن دیار در ملک مجدالدوله فتور ظاهر شد
رعب و هراس شیخ از سلطان محمود هر ساعت بود از ری بقزوین آمد و از آنجا بخدمت
شمس الدوله برادر مجدالدوله که والی همدان و توابع آن بود پیوست و وزارت
او بشیخ مفوض گردید و بعضی اوقات بسبب آنکه در خزانه چیزی نبود خوف شیخ
از لشکریان آزار بسیار کشید و آخر الامر استعفا نمود و بعد از وفات شمس الدوله
چون پسر او تاج الدوله بجای او نشست تکلیف وزارت خود بجناب شیخ نمود و در حیز
قبول نیافت و چون بعضی از اعیان ملک و ارکان دولت تاج الدوله با او شیوه

حسد و عداوت می ورزیدند از صحبت ایشان ملول شده کتابی بمهمانی نوشت بامیر علاء الدوله
والی اصفهان که از آل کاکویه بود و پیر خاله سیده والده مجد الدوله بود و در آن کتاب
اظهار قصد خود بآن صوب نمود و بنابرین در خانه یکی از اعیان همدان متواری
شد و باتمام کتاب شفا اشتغال میفرمود و هر روز پنجاه ورق بی رجوع باصلی
و کتابی می نوشت تا جمیع طبیعیات و الهیات آن کتاب نوشته شد و چون
تاج الدوله خبر مکاتبت شیخ را بعلاء الدوله شنید بغایت آزرده گردید و در
جست و جوی او اهتمام ورزید و آخر بعضی از اعدای شیخ مقام اختفای شیخ را باو
نشان دادند و شیخ را گرفته بیکی از قلعهای همدان محبوس ساخت و مدت شیخ
در آنجا قصیده که یک بیت از آن اینست گفت شعر دخولی فی الیقین کما تراه
وکل الشک فی امر الخروج و چهار ماه جناب شیخ در قلعه محبوس بود و کتاب هدایه
و رساله حی بن یقظان و کتاب قولنج را در آنجا تالیف نمود تا آنکه علاء الدوله
قصد همدان کرد و تاج الدوله بهزیمت رفت و بهمان قلعه که شیخ در آن محبوس
بود متحصن شد و چون علاء الدوله باصفهان مراجعت کرد تاج الدوله بهمدان
آمد و شیخ را با خود همراه آورد و او در خانه یکی از سادات علوی نزول نموده به
تصنیف منطق شفا مشغول شد بعد از آن بتوجه اصفهان عازم شد و با برادر
خود محمود و بعضی از شاگردان و غلامان متنکروار در زی صوفیه بیرون آمد
و چون بنزدیک اصفهان رسیدند دوستان شیخ و ارکان دولت امیر علاء الدوله
استقبال نمودند و خلعتهای فاخر و مرکوبهای لایق آوردند و شیخ و اصحاب او را
اندرونی تعظیم برداشته در خانه یکی از اعیان آنجا فرود آوردند و از آلات و
فرش و ما یحتاج خانه آنچه مناسب بود ترتیب دادند و چون بمجلس امیر علاء الدوله
در آمد بروجهی که لایق شان جناب شیخ عالی مقام بود او را اعزاز و اکرام نمود
و مقرر شد که هر شب جمعه شیخ و علمای اصفهان بمجلس خاص حاضر آیند و مباحثات
علمی مذکور شود و شیخ در آنجا باتمام کتاب شفا مشغول گردید و در آن اثنا
کتاب حکمت علائی را بنام امیر علاء الدوله نوشت و اختصاص تمام با امیر مذکور
داشت و رعایت بسیار از وی یافت آورده اند که شیخ در لیالی جمعه مجلس

علاء الدوله حاضر گشتی و آن محفل مشحون بوجوه علمای ایام بودی و چون شیخ بحکم
درآمدی همه استفاده کردندی و تتمیم کتاب شفا در آن ولا بوقوع انجامید و
در سنه عشرین و اربعمایه که سلطان محمود غزنوی و پسرش سلطان مسعود ببلاد عراق
درآمدند شیخ ابو علی بوزارت علاء الدوله اشتغال می نمود و پادشاه و وزیر
از صولت سلطان متوهم شده بجانب شاپور شتافتند و چون سلطان محمود
مراجعت نموده ایالت آن ولایت را بسلطان مسعود گذاشت علاء الدوله برادر خود را
با تحف و هدایا نزد سلطان مسعود فرستاد و این معنی موافق مزاج مسعود افتاده
حکومت اصفهان را بدستور معهود باو داد و بعد از چندگاه که علاء الدوله بنیابت
سلطان مسعود در اصفهان حکومت نمود داعیه استقلال پیدا کرده در امتثال
اوامر سلطان اهمال سلوک داشت سلطان مسعود چون بر آن معنی اطلاع
یافت با سپاه بسیار بجانب اصفهان شتافت و علاء الدوله راه فرار اختیار
کرده خواهرش بدست سلطان مسعود افتاد شیخ ابو علی بملاحظه ناموس
علاء الدوله عریضه بسلطان مسعود نوشت که خواهر علاء الدوله کفو تست
اگر او را بحباله نکاح خود در آوری ولایت اصفهان را بتو گذارد سلطان مسعود
سخن شیخ را بر کمال اخلاص حمل فرموده آن ضعیفه را عقد کرد بعد از آن شنید که
علاء الدوله تهیه اسباب مقاتله اشتغال دارد و بنابر غضب او از استماع این
خبر اشتعال یافته بعلاء الدوله پیغام فرستاد که خواهرت را بر تو بود و او را بلشکر
خواهم داد علاء الدوله شیخ را فرمود که جواب این سخن بنویس شیخ بسلطان مسعود
نوشت که این عورت خواهر علاء الدوله و زوجه مدخوله تست اگر طلاق دهی مطلقه
تو باشد و غیرت ضعفا بر او واجب نیست برادر خوان و این جواب مؤثر افتاده سلطان
مسعود خواهر علاء الدوله را در مهد عزت و حرمت نزد برادر فرستاد و بعد از
فوت سلطان محمود سلطان مسعود بجانب خراسان معاودت نمود و ابو سهل
حمدوی را بضبط عراق نامزد کرد و میان علاء الدوله و او محاربه اتفاق افتاده علاء الدوله منهزم
گشت و ابو سهل باصفهان در آمده استیلا یافت و کتب شیخ بغارت رفت اما نوبت دیگر
علاء الدوله باصفهان معاودت کرد و آن مملکت را در حیز تسخیر در آورد و آخر

چون جناب شیخ را بمباشرت رغبتی تمام بود و باعتماد قوت مزاج خود در آن باب
اکثار مینمود از آن رهگذر در مزاج او فتوری بهم رسید و در وقتی که علاء الدوله
بمحاربه یکی از قاصدان مملکت خود اشتغال داشت شیخ را قولنجی عارض شد و جهت
حرص بر صحت و توهم احتیاج بهزیمت و عدم امکان حرکت تعجیل نموده در یک روز
خود را هشت مرتبه حقنه نمود و بسبب آن بعضی از امعاء او مجروح شد و شیخ را سحج
بهم رسید و با این حالت از روی سرعت با علاء الدوله روان شد و در آنجا مرض
صرع که گاهی تابع قولنج میباشد او را عارض شد و در اثنای معالجات بعضی از
غلامان او که در خزانه تصرف و او خیانت بسیار کرده بودند در حقنه مثرودیطوس
که شیخ جهت صرع تناول مینمود قدری افیون انداختند و شیخ را از خوردن آن
حال متغیر شد و او را باصفهان آوردند و بتدبیر خود مشغول شد و با آنکه حال
او از ضعف بجائی رسیده بود که قدرت بر قیام نداشت چنان کرد که قدرت بر
مشی او را حاصل شد و بمجلس امیر علاء الدوله درآمد هنوز از مرض بالکلیه فارغ نشده
بود اتفاقا در آن ایام علاء الدوله قصد همدان کرد و شیخ را بمصاحبت خود تکلیف
نمود و در راه مرض عود نمود و چون بهمدان رسید دید که قوت ساقط شده و
معالجه نفع نمیرساند دست از مداوای خود باز گرفت و بر آن حال چند روز
باقی بود تا بجوار رحمت حق انتقال نمود و بهمدان مدفون گردید و مخفی نماند
که اکثر فقهای اهل سنت و جماعت حضرت شیخ را تکفیر کرده‌اند و شیخ در آن باب
فرموده رباعی کفر چو منی گزاف و آسان نبود ❊ محکم‌تر از ایمان من ایمان نبود
در دهر چو من یکی و آن هم کافر ❊ پس در همه دهر یک مسلمان نبود ❊ و ظاهرا باعث
بر تکفیر شیخ کلماتیست که در کتاب شفا ذکر نموده مانند قدم عالم و نفی معاد جسمانی
و غیر ذلک و این تکفیر بر شیخ اصلا متوجه نیست و توجیه آن بر وجهی که از بعضی
استادان خود رحمهم الله تعالی استفاده نموده آنست که مقصد اصلی شیخ در کتاب
شفا و نظایر آن تقریر قواعد حکمای متقدمین است و محل اجتهادات و تحقیقات
او کتاب اشارات و دیگر رسایل اوست و ایماء از امثال آن کلمات خالی است بلکه
صریح در خلاف آنست پس تکفیر شیخ بی وجه باشد و این توجیه نظیر آنست که

طیبی

طیبی در حاشیه کشاف گفته که اختلاف میان مسایل کتاب مفصل و مسایل نحو که
در کتاب کشاف مذکورست بنابر آنست که غرض زمخشری از تالیف کتاب مفصل
مجرد اختصار کتاب سیبویه بود و کشاف محل اجتهادات اوست و بالجمله تولد شیخ
در مظنه تشیع و انقطاع و بازگشت او از میان جمیع سلاطین عصر بسلاطین شیعه
واحدا بعد واحد و اشتراط او اعصمت و نص و اجماع را در شان خلیفه پیغمبر چنانکه
در مبحث نبوات از الهیات شفا بآن تصریح نموده دلیل قویست بر انکار اهل بیان
بعده و ایضا در همین مبحث گفته که و من اجتمعت له الحکمة النظریة و فاز مع ذلک
بالخواص النبویة کاد ان یصیر ربا انسانیا فکاد ان یحل عبادته بعد الله و هو سلطان
العالم الارضی و خلیفة الله فیه و شک نیست که این اوصاف صادق نیست الا بر امیر
المومنین علیه السلام که باتفاق جامع جمیع اقسام حکمت نظری و عملی کشفا و شهودا
بود و صدور معجزات ظاهره و کرامات باهره او متواتر و مشهور است و آنکه در
آخر این مبحث از کتاب مذکور گفته که می تواند بود که خلیفه حاصل باشد در احکام
شرعیه رجوع بجاهلی نماید چنانکه در زمان عمر و علی معمول بود مراد از آن خلافت مجازی
که نظام ظاهری بآن انتظام می یابد نه خلافت حقیقی چنانچه بعضی از اعاظم تصریح نموده
زیرا که از سیاق کلام او موهم اراده خلافت حقیقی است اما بعد از تامل در الفاظ
کلام ظاهر میشود که شیخ بود و تحریر این مرام در مقام تمویه و فریب متعصبان زمان او
از اهل سنت و جماعت بوده لاجرم چنانکه رسم مغالطانست که از استعمال لفظ در
معنی حقیقی نکاه در معنی مجازی نموده و موهم اراده خلاف مجازی است اکثر مراد
ایشان بوده اولی چنان نموده که تمثیل بحال ابوبکر فرموده که نزد اهل سنت او اعلم
و افضل و اکبر بوده و اکثر احکام استعانت برای خود و عمر و صحابه دیگر مینمود و التماس
از فرضیت و استفتا از ایشان میکرد لیکن تمثیل بحال ابی بکر نموده بنابر آنکه
انتظام امور ظاهری که شیخ قصد تمثیل بآن نموده در زمان خلافت او متحقق نشد
چه بسی کثیر از بعضی اعراب تخلف نمودند و اکثر قبایل عرب در زمان او مرتد شدند که فتنهای
عظیم در زمان قصیر خلافت او ظاهر گشت و همچنین در ایام خلافت عثمان انتظام امور
دینی در تزلزل داشت تا آنکه مسلمانان از ظلم او و خویشان او بتنگ آمده بر او خروج

نمودند او را بقتل رسانیدند بخلاف عمر که همیشه خلافت او در میان قوم منتظم
بود و مخفی نماند که نزاع در آن نیست که انتظام ظاهری که مشتمل بر دفع هرج و
مرج و دفع تطاول بعضی از آحاد الناس بر بعضی باشد بوجود خلفای مجازی
و ملوک جابر بلکه کوتوال و عسس هر شهر حاصل میشود تا آنکه حضرت زین
المجتهدین رحمه الله تعالی در رساله نماز جمعه گفته که بسیار باشد که این قسم
انتظام بوجود خلیفه حقیقی منتظم نگردد و بوجود ملوک جابر انتظام یابد
چه ایشان بموجب سیاست عرفی که بجای یک کس صد کس را مثله کنند
و امثال آن از قوانین جور دفع تطاول آحاد الناس از همدیگر میکنند اما
خون اولیای دولت ایشان باید کان خدا هر جور و ستم که میخواهند بفعل می
آرند اگر خللی در احکام دین واقع شود استعداد اصلاح و راست کردن آن ندارند
چنانکه عبدالله بن الحر در این چند بیت بآن اشارت نموده و گفته

تبیت النشاوی من امیة نوّما ٭ وبالطف قتلی ما ینام حمیمها
وما ضیّع الاسلام الا قبیلة ٭ تأمّر نوکاها ودام نعیمها
واضحت قناة الدین فی کف ظالم ٭ اذا اعوج منها جانب لا یقیمها

و حکم بحضرت شیخ خلافت عمر حاصل را خلافت حقیقی داند و حال آنکه باقی
کلام او مساعد این معنی نیست از دو وجه اول آنکه شرط نموده که خلیفه منصوص
باشد از جانب پیغمبر یا باجماع جمیع اهل حل و عقد بر خلافت او واقع شده با
بلکه در آخر حکم برجحان و وجوب طریق تنصیص نموده چنانکه موافق مذهب
امامیه است و گفته که والاستخلاف بالنص اصوب فان ذلک لا یؤدی
الی الشغب والتشاغب والاختلاف و بر هر تقدیر ظاهر است که محققان
اهل سنت و جماعت دعوی وقوع هیچ یک از این دو امر درباره هیچ یک از خلفا
نمیکنند و لهذا در تفسیر الهادین قاضی عضد ایجی مضطر شده بالتزام آنکه در
صحت خلافت اختیار یک شخص کافی است چنانکه خلافت ابوبکر به بیعت
عمر ثابت شد و بالجمله بعد از تمهید شرط مذکور چون تواند بود که حکم به اما
مت شیخ خلافت عمر را بآن خلافت حقیقی داند مگر آنکه گوید که مناقشه

قال الشارح

قال الشارح ما آنکه شیخ حسین بن عبدالصمد حارثی رحمه الله در رساله اشواق اورده
که شیخ رئیس تصریح نموده و فرموده که اگر نفی در شان حضرت امیر نبود و مع هذا تقدیم
او بسبب مزایا و فضایل واجب می بود دیگر آنکه شرط نموده که خلیفه می باید که
عاقل و عارف شریعت باشد بحیثیتی که اعرف از او نباشد و صاحب اخلاق
شریفه مانند شجاعت و عفت و حسن تدبیر باشد و باتفاق ارباب سیر عمر فظ
غلیظ بود و جاهل بوده که در غزوات حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله ما را
نبرد و جبن همیشه طریق فرار از زحف مینموده و در هفتاد مسئله بر او لا علی
لهلک عمر حکم نموده اگر گویند که شیخ در همین بحث گفته که معول اعظم عقل
و حسن ایالت است و چون عمر متصف بعقل و حسن ایالت بود اگر متصف بعلم
و شجاعت و نظایر آن نباشد قدحی در خلافت او نمیرساند گوئیم که شیخ متصل باین
کلام گفته آنچه مضمونش اینست که کسی که معول کمال عقل و حسن ایالت است
که صاحب آنها در فضایل باقیه غریب و بیگانه نباشد یعنی آنکسی که از علم غریب
و بیجمیل قریب باشد با آنکه مایه حسن ایالت و قانون عدالت باشد لایق
خلافت نیست و آنکسی که اعرف بسیاست باشد که هم از اعلم اولیاست که اعلم
مثل او نباشد در عدالت و ایالت نبی بر تقدیری که عمر اعرف بسیاست باشد
او بعنه واحد بود از حضرت امیر علیه السلام زیرا که آنحضرت صاحب مرتبه تام
از عدالت و ایالت بوده چنانکه خصم نیز بآن اعتراف نموده و بتواتر رسیده
که عمر در مسائل بسیار از خطاهای رسوا نموده چند بار لولا علی لهلک عمر
گفته و بزبان مضمون کل الناس افقه من عمر حتی المخدرات فی الحجال گویا نموده
و عمر را ماده شعلان فرار از زحف نموده و ظاهر است که چنین کسی را
نهایت بیگانگی از علم و شجاعت بوده با آنکه اتصاف او بعقل نیز محل بحث است
بلی مکر و حیله او مسلم است و آنچه در تدبیر فتح امصار در زمان او واقع شد
هم باشارت و رای منیر حضرت امیر واقع بود چنانکه در کتب سیر مسطور است
و ایضا این کلام بتقدیر تسلیم ایهام و ایهام معارض است با کلام شیخ قدس الله
روحه در جواب مسایل ابوالحسن عامری در شفا او تصریح بآن فرموده چه

بعد از ذکر دلیل بر وجوب نصب خلیفه کفته که واما الشروط المختصة بها
فهو ان یعلم انه لما لم یصلح ان یکون سایس البهایم واحدا من البهایم بل وجب
ان یکون افضل من البهایم ولم یجز ان یکون سایس الصبیة واحدا من الصبیة
بل یجب ان یکون اعقل من الصبیة ولم یجز ان یکون سایس الفساق
واحدا من الفساق فکذا لا یجوز ان یکون سایس الدهماء واحدا من عرض الدهماء
ثم القول فی تعیین واحد واحد لهذه الرتبة السنیة امر قد اکثر فیه
المتکلمون والله الموفق للرشاد و همچنین از شیخ منقولست که علی بن ابی طالب
در میان خلایق چون معقولست در میان محسوس یعنی چنانکه معقول بنا
بر تجرد از ماده اشرف از محسوساتست که مقارن بکثافت ماده است حضرت
اشرف و افضل است از دیکر مردم و میتواند بود که مراد آن باشد که حضرت
ما شد معقولست که حکما و عقلا بحث نمیکنند الا از حال او و دیکران
محسوسات جزئیه اند که از بحث خارجند چون حکما در وجه اعتبار فن
بحث از احوال معقولات ■ کفته اند که غرض از علوم حکمیه اینست که
انسانی را کمالی حاصل شود که بیقای نفس باقی ماند و جزئیات محسوسه
بنا بر تغیر و تبدل از آن قبیل نیستند پس آن کلمه جامعه شیخ اشارت میشود
بانکه مجرد معرفت حضرت امیر علیه السلام تحصیل کمال و سرمایه حصول امانی
و آمال است و این دو رباعی لطافت آثار که نسیم محبت از آن بمشام ارباب
احباب میرسد از اشعار بلاغت شعار شیخ بزرکوار است رباعی
بر صفحه چهره خط لم یزلی ٭ معکوس نوشته است نام دو علی
یک لام و دو عین با دو یای معکوس ٭ از حاجب و عین و انف با خط جلی
تا باده عشق در قدح ریخته اند ٭ و اندر پی عشق عاشق انگیخته اند
در جان و روان بو علی مهر علی ٭ چون شیر و شکر بهم در آمیخته اند و در مکاتیب
مولانا قطب الدین شیرازی مذکورست که خواجه عین القضاة همدانی در مدح
شیخ ابو علی اطوار مبالغه بسیار نموده و در کتاب فصل الخطاب مسطورست
که شیخ در آخر عمر توبه فرموده و مال بسیار بفقرا تصدق کرد و در مطالع بعضی

و در هر سه روز یکبار قرآن را ختم مینمود تا در جمعه اول رمضان سنه ثمان و عشرین
واربعمایه وفات یافت و در همدان مدفون کردید و در تاریخ یافعی بنوعی خاتمه
شیخ مذکورست حیث قال وقد ذکر انه تاب واشتغل بالتنسک واورکه الله
تعالی بسابق عنایته وواسع رحمته رحمه الله تاریخ وفات شیخ بروجهی است که
از کتاب فصل الخطاب منقول شده و ولادت او در سال سیصد و هفتاد بود
و تمام عمر او پنجاه و هشت سال بود الحکیم ابو علی احمد بن محمد بن یعقوب بن
مسکویه الخازن الرازی رحمة الله علیه از نوادر حکمای روزکار بوده و در
تحلی باخلاق فاضله و آداب کامله قصب السبق از اقران خود در ربوده و در ایام
جوانی در ظل تربیت دستور معظم ابو محمد مهلبی وزیر ملک معز الدوله نشو و نما
یافته و رایت علم و حکمت بر افراخته بعد از آن بخدمت ملک عضد الدوله رسید
و از جمله مقربان او کردید و بعد از آن بصاحب معظم ابن عمید و بهاء الدوله و
و ملک صمصام الدوله که ملوک و وزرای شیعه بودند اختصاص ورزید
و از ایشان رعایت بسیار دید کتاب اخلاق ناصری که از تالیفات سلطان
الحکماء والمتکلمین خواجه نصیر الدین محمد طوسی است ترجمه کتاب اخلاق ابو علی
مذکورست چنانکه حضرت خواجه در دیباچه کتاب خود اشعار بآن فرموده و در
اثنای بیان اظهار حکمت و فضل ابو علی نموده و کفته که در خدمت حاکم قهستان
ذکر میرفت از کتاب الطهارة که استاد فاضل و حکیم کامل ابو علی احمد بن محمد بن
یعقوب بن مسکویه خازن رازی سقی الله ثراه و رضی عنه وارضاه در تهذیب
اخلاق ساخته است و سیاقت آن بایراد بلیغ ترین اشارتی در فصیح ترین عبارتی
پرداخته چنانکه این سه چهار بیت که بستی ادیب در قطعه کفته آمده است
بوصف آن کتاب ناطق است شعر

بنفسی کتاب حاز کل فضیلة	وصار لتکمیل البریة ضامنا
مؤلفه قد ابرز الحق خالصا	بتألیفه من بعد ما کان کامنا
ووسمه باسم الطهارة قاضیا	بحق معناه ولم یک مائنا
لقد بذل المجهود لله دره	فما کان فی نصح الخلائق خائنا

و شمس الدین شهرزوری در تاریخ الحکما

آورده که ابو علی مذکور بغایت فصیح و بلیغ بوده و حفظ نیکو داشته و او را
در فنون علم حکمت تصانیف بسیارست و آن تصانیف او که تا حال در میان
خود مشهورست و ایضا روایت نموده که شیخ ابی علی سینا بمجلس درس ابو علی
ابن مسکویه درآمد و تلامذه را در حوالی او نشسته دید و چون شیوه او
امتحان فضلا و اظهار رفعت خود بااکابر علما بود لاجرم جوزی را با ابو علی مسکویه
انداخت و گفت بیان کن مساحت این جوز را بشعیرات ابن مسکویه جزوی را
که در علم اخلاق بود باو انداخت و گفت که تو اول اصلاح اخلاق خود بکن تا من
استخراج مساحت جوزه نمایم و در کتاب طبقات الاطبا مسطورست
که کان ابو علی مسکویه فاضلا فی العلوم الحکمیة متمیزا فیها جید الصناعة
الطب جیدا فی اصولها و فروعها وله من الکتب کتاب الاشربة کتاب
الطبخ کتاب فی تهذیب الاخلاق بقراط الدهر جالینوس العصر ابو الحسن احمد
بن محمد الطبری فیلسوف شاهر و طبیب ماهرست تلمیذ ابی ماهر موسی بن
سیار و طبیب ملک رکن الدوله دیلمی و برادرش ملک معز الدوله بوده چنانچه
درباب سی و یکم از مقاله سیوم از کتاب معالجات بقراطیه اشارت بان
نموده والحق مقدمات کتاب مذکور صیت تبحر او را در حکمت طبیعی و الهی بسبب
طبع و اتقان مواقف شفا و نجات رسانیده و مقاصد آن بعض حرکات
انظار او را در حکمت طبی بمقادیر استقامت سنجیده و در کتاب طبقات
الاطبا مذکورست که ابو الحسن احمد بن محمد الطبری من اهل طبرستان فاضل عالم
بصناعة الطب وکان طبیب الامیر رکن الدوله وله من الکتب الکتاب المعروف
بالمعالجات البقراطیة وهو من اجل الکتب وانفعها وقد استقصی فیه ذکر
الامراض ومداواتها علی اتم ما یکون وهو یحتوی علی مقالات کثیرة انتهی
ابو المحارب حسن بن محمد بن محارب القمی رحمه الله از اعاظم حکمای
شیعه امامیه است در ایام دولت دیالمه نشو و نما یافته و پرتو انوار
حکمت بر صفحات حال او تافته در تاریخ الحکما مسطورست که صاحب اعظم
سعید ابن الحمید که استاد فضلا و عمید وزرای روزگار بود بوجود او افتخار

بوجود

مینمود و میگفت که اگر از شهر ما همین او بیرون آمده باشد مارا کافیست
وایضا در کتاب مذکور مسطورست که او عالم بقوانین سیاست بود و مروت
و عفاف در وی غالب بود و بسیاری از نوادر حکمت اهل یونان و سیر و احوال
ایشان را حفظ کرده بود و میگفت که اینها پارهای زرند و همچنین جمیع فقرات
ارسطو را که در سیاست نوشته و باسکندر فرستاده [illegible]
بحفظ داشت و میگفت که کار زمانه منتهی شده بقوانین و رسومی که خارج
از لغه آن حکیم چنانکه آن پادشاه رسم کرده بود و این بنا بر آنست که مردم خلع
ربقه دین که جامع خیرات عاجل و آجل است نموده اند و عهد عقل را که ناظم
صلاح خاص و عام است در پس پشت انداخته اند و رشته حیا را که مانع از
گمراهی و مسارعت بفساد و تباهی است گسسته اند و ظاهرست که زمانی که
اهل او از شعار دین و حلیه عقل و علاقه حیا منسلخ باشند در غایت فساد
خواهد بود اصلاح آن بجز شمشیر تیز نتواند کرد و حسن مذکور محب حکمت
و اهل حکمت و کثیر الفضایل و همیشه با اهل فضل و حکمت و فضل بسر می برد و با
ایشان طریقه احسان سلوک میداشت و صاحب اخلاق شریف و همت عالی بود
حجة الاسلام محمد بن محمد الغزالی الطوسی رحمه الله کنیت او ابو حامد است
در سنه خمسین و اربعمایه در طوس متولد شد و در اوایل حال در آنجا و در نیشابور
نزد ابو المعالی جوینی که بامام الحرمین مشهورست بتحصیل علوم اشتغال نمود
و بعد از آن با نظام الملک وزیر ملاقات نموده از او رعایت و قبول تمام یافت و با
جمعی از افاضل که در خدمت نظام الملک بودند در مجالس متعدده مناظره و مباحثه
کرد و بر ایشان غالب آمد و بعد از آن تدریس نظامیه بغداد را باوی تفویض کردند
در سنه اربع و ثمانین ببغداد رفت و جمیع اهل عراق شیفته و فریفته او شدند
و مدت ده سال آنجا بود آنگاه بوطن بازگشت و بحال خود مشغول گردید و از
خلق خلوت گزید و کتب معتبره چون کتاب احیاء العلوم و غیر آن تصنیف
کرد و بعد از آن بعهده نیشابور آمده در نظامیه نیشابور درس گفت و بعد از چند
گاه ترک آن کرده بوطن بازگشت و از برای صوفیه بنای خانقاهی کرده و از برای

طلبه بنای مدرسه و اوقات خود را بر وظایف خیرات ختم قرآن و صحبت ارباب
قلوب و تدریس علوم توزیع کرد و در تضاعیف این احوال چون تعصب بسیار
در تخطیه و تجهیل ابوحنیفه مینمود متعصبان حنفی که در زمان سلطان محمود
بودند بقتل او فتوی دادند اما ضرری باو نرسید تا در صباح روز شنبه
چهاردهم ماه جمادی الآخر سنه خمس و خمسمایه بجوار رحمت حق پیوست
صاحب تاریخ استظهاری آورده که مؤید الملک وزیر امام محمد غزالی را
در ایام عزلت او بجهت تدریس بغداد طلب کرد وی در جواب نوشت الحمد لله
رب العالمین والصلوة والسلام علی محمد و آله اجمعین اما بعد حضرت
خواجه ملجا جهانیان متع الله المسلمین بطول بقائه این ضعیف را از
حضیض خرابه طوس باوج دار السلام بغداد عمره الله کرم و بزرگی می
نماید بدین حقیر واجبست که خواجه را از حضیض بشری باوج مراتب
ملکی دعوت نماید ای عزیز از طوس و بغداد راه بخداوند یکسان است
اما از اوج انسانی تا حضیض حیوانی مسافت فراوان است والتماس
حضور این فقیر که کرده اند لاشک این فقیر را وقت فراقت نه وقت سفر
عراق ای عزیز فرض کن که غزالی ببغداد رسید و بتعاقب فرمان در در
فکر مدرسی باید کرد امروز راهمان روز انگار و دست ازین بیچاره بدار
والسلام علی من اتبع الهدی ابیت شطری از لآلی فضایل و معالی محمد
غزالی و مجمل عقیده او چنانچه تفصیل خواهد یافت آنست که در مبادی
حال بواسطه مصاحبت رؤسای اهل ضلال از نور ایمان خالی بوده و آخر
مؤمن موالی بلکه شیعه غالی گردیده مولانا اسمعیل همدانی در بعضی از رسایل
خود که در بیان احوال و مقامات اهل سلوک نوشته در اثنای ذکر ابو
احمد غزالی گفته که محققان اهل ایمان را در اعتقاد برادر شیخ و غلبات محبت
اهل البیت شکی نیست و بعضی نسبت مشایخ شیعه الغزالیه میکنند او هم
و سیطش که در فقه شافعی نوشته با وجه طعن بر عمر شنیده الله و در
عول از ابن عباس نقل کرده که او میگفت که هر که در عول نزاع دارد با او مباهله

میکنم

میکنم گفتند در زمان عمر چرا نگفتی گفت کان رجلا مهیبا فهبته و محمد بن ابی القاسم
طوسی که از تلامذه غزالیست در رساله محاکات آورده که غزالی در راه
حج بخدمت حضرت سید شریف مرتضی رسید و جهت تحقیق مذهب حق
بعضی از مشکلات مذهب را باحضرت میر مطارحه نمود و حضرت میر اصول
عقاید امامیه را بدلایل قاطعه و براهین ساطعه برو تمام کردانید و غزالی
از مذهب اهل سنت و جماعت برگردیده بمذهب حق امامیه گروید و چون غزالی
از مکه معظمه مراجعت نمود برادر او احمد غزالی متصوف با او ملاقات نمود
و گفت شنیده ام که باشریف مرتضی صحبت داشته و بقول او مذهب شیعه
اختیار کرده این معنی از نوادر عجایب است محمد در جواب گفت اگر در مدت
اختیار مذهبی بکر نموده بودم از من عجیب بود و این بیت برو خواند بیت
دوست با ما عرض ایمان کرد و رفت * پیر گبری را مسلمان کرد و رفت
آنگاه در میان برادران مباحثه منعقد شد و تا دو روز امتداد یافت و احمد
روز سیوم بمراسم مناجات مرده و جان بقابض ارواح سپرد و از شیخ محقق
شهید ابوعبدالله بن مکی قدس الله روحه که از اعاظم متأخرین مجتهدان
امامیه است منقولست که ایشان حکم بکذب ملاقات غزالی با حضرت میر
مرتضی علم الهدی می نمودند چنانکه کتب تواریخ نیز باین معنی ناطق اند زیرا که وفات
حضرت میر مرتضی رضی الله عنه در سنه ست و ثلثین و اربعمایه بود و تولد
غزالی در سنه خمسین و اربعمایه مؤلف گوید میتواند بود که ملاقات حجة
الاسلام باشریف ابواحمد نبیره میر رضی الدین واقع شده باشد که بعد از عم خود
میر مرتضی قدس سره شریف و نقیب علویه بود و چون اکابر آن سلسله را همه
شریف و نقیب میخوانده اند و مع هذا عهد میر مرتضی نیز نزدیک بود صاحب
رساله محاکات را از استماع بعضی از آن القاب شریف اشتباه بیان عم و برادر
واقع شده باشد والله تعالی اعلم و مؤید روایت رجوع و انتقال او ست
بمذهب حق آنکه استاد البشر امیر غیاث الدین منصور شیرازی قدس سره
در جزو تاسع از کتاب حجة الکلام ذکر کرده که قال حجة الاسلام فی بعض رسالاته

اني كنت مدة على اقوال السوفسطائية وبرهة على اقوال المتكلمين
والفلاسفة متمسكا بالدلائل ثم ظهر لي انه لا يفيد شيئا من هذه
فقذف الله تعالى في قلبي نورا وصرت به مطمئنا في العقايد الاسلامية
من غير شك انتهى واين عبارت هما نا مقتبس است از كلام حضرت
امام همام جعفر بن محمد الصادق عليهما السلام كه در جواب سؤال عنوان
بصري فرموده اند حيث قال عليه السلام العلم النافع ليس بكسب
ولا بجد بل هو نور يقذفه الله في قلوب اوليائه اذا اراد بهم خيرا
و قريب است باين بعد از اين از مولاي فاضل مدقق نصير الملة والدين
القاشي منقول خواهد شد و محتمل بودن در كلام حجة الاسلام بلكه شهود
حق كه مقام اهل كشف است چنانچه بعضي از كلام او و تمهيده انعكاسيه
متصور باشد كه حجة الاسلام از زمره واصلان آن مقام باشد و سيد
الموحدين حيدر بن علي الآملي قدس الله سره در كتاب جامع الاسرار بجلا
آن تصريح نموده و فرموده كه او از موحدان قولي است نه فعلي و ايضا مؤيد
صحت اعتقاد اوست انچه در عنوان مسئله امامت از كتاب اقتصاد گفته
كه اظهار منهج حق و صواب در اين باب نميتوان نمود و از انچه مسالك معتاده
جمهور است بيرون نمي توان رفت حيث قال ان هذه المسئلة مثار
التعصبات والمعرض عن الخوض فيها اسلم من الخائض فيها وان اصاب فكيف
اذا اخطأ لكن اذا جرى الرسم باختتام المعتقدات بها اردنا ان نسلك
المنهج المعتاد فان القلوب عن المنهج المخالف شديدة النفار انتهى و همچنين
مؤيد موافقت اوست با اصول اهل حق انكه در كتاب قسطاس مستقيم حكم
ببطلان قياس نموده و آنرا ميزان شيطان نام كرده حيث قال اما ميزان الراي
والقياس فحاش لله ان اعتصم به فذلك ميزان الشيطان ومن زعم من اصحابي
ان ذلك ميزان المعرفة فاسأل الله ان يكفيني شره عن الدين فانه صديق با
وهو شر من عدو عاقل انتهى و در كتاب منهاج العابدين اختيار و تفويض
كه مدار اهل سنت در اثبات خلافت ابي بكر است ابطال نموده و گفته واما

التفويض فتأمل فيه اصلين احدهما انك تعلم ان الاختيار لا يصلح الا لمن كان عالما
بالامور بجميع جهاتها باطنها وظاهرها حالها وعاقبتها والا فلا يأمن ان يختار
الفساد والهلاك على ما فيه الخير والصلاح الا ترى انك لو قلت لبدوي او قروي
انتقد لي هذه الدراهم وميز بين جيدها ورديها فانه لا يهتدي لذلك ولو
قلت لسوقي غير بصير في ذلك بعينه ايضا فلا تأمن الا بان تعرضهما على الصيرفي
الخبير بالذهب والفضة وبآفاتهما من الغش والاسرار وهذا العلم المحيط
بجميع الامور من جميع الوجوه لا يصلح الا لله رب العالمين وحده لا شريك له فلذلك
قال تعالى وربك يخلق ما يشاء ويختار وما كان لهم الخيرة انتهى كلام
غزالي وان موافق مذهب امامية است در انكه ميگويند اختيار ائمه و خلفا
بخداي تعالى است و بابطال اهل سنت ميگويند كه حضرت رسالت ترك وصيت
نمود و تعيين ننمود كسي را كه بعد از ان قايم مقام او باشد تا صحابه امت
قايم مقام او باشد تا اصحاب امت اختيار چنان كه نمايند و شيعه امامية گويند
كه حكم اختيار احاد امت را در باب امامت اعتبار نتوان نمود و در دين خود تجويز
آن نتوان كرد با انكه كتاب اخبار ناطق اند بانكه جمعي از انبيا كه ناظر بنور نبوة
و بصيرت رسالت و مؤيد بكاشفه لطيفه و محافظت ملائكه بوده اند اختيار وصي
از قوم خود بعد از اختبار و تجربه و تصفيه نموده اند و آخر ضرر آن اختيار ظاهر
شده و بوضوح پيوسته كه صواب خلاف آن بوده از آن جمله انكه يعقوب
عليه السلم اولاد خود را جهة حفظ فرزند خود يوسف
عليه السلام اختيار نمود و ضرر آن اختيار ظاهر شد و همچنين موسى ع
از قوم خود كه چندين هزار كس بودند هفتاد كس را جهت ميقات پروردگار
خود اختيار نمود و چون در ان مقام با او حاضر شدند گفتند ارنا الله جهرة
فاخذتهم الصاعقة و كار ايشان بجائي رسيد كه بحضرت موسى عليه السلام
ظاهر شد كه ايشان سفيهان بوده اند فقال موسى اتهلكنا بما فعل السفهاء
منا و در كتب اهل سنت مذكور است كه پيغمبر صلوات الله عليه و آله اختيار
خالد بن الوليد نمود و او را جهت اصلاح حال بني خزيمه بسوي ايشان فرستاد
و او بسبب كينه و كدورتي كه در ايام جاهليه با ايشان داشت جمعي كثير را

المؤمنین

از ایشان کشته و اسیر ساخت تا آنکه حضرت رسالت صلوات الله علیه امیر
علیه السلام از عقب او فرستاد تا باز یافت بنی خزیمه نمود و ایشان را تسلی
داد و حضرت رسالت در آن مقام فرمودند که اللهم انی ابرء الیک مما فعله
خالد در کتاب جمع بین الصحیحین از عبدالله عمر نقل کرده که چون خالد
بقتل و اسر بنی جذیمه بکشتا اسیر هر کس را با او سپرد بعد از آن ما را
امر کرد که اسیران خود را بکشیم پس من سوگند خوردم که اسیر خود را نمی
کشم و نیز هیچ یک از اصحاب من اسیر خود را نخواهد کشت تا آنکه بخدمت حضرت
رسالت آمدیم و صورت واقعه را عرض نمودیم پس آنحضرت دست خود را
برداشت و دو مرتبه فرمود که اللهم انی ابرء الیک مما صنع خالد و مخفی
نماند که اگر خالد را آنچه کرد مقصود نمی بود حضرت پیغمبر اظهار برائة
از کرده او نمیفرمود و اشعار بآنکه صواب ترک اختیار ولایت او و دادن کار
بود نمی فرمود و همچنین در کتب قوم مذکور است که حضرت رسالت صلعم
لشکر را به ابی بکر نمود و او را بخیبر فرستاد و او فرار بر قرار اختیار نمود و
در روایتی دیگر واقع است که بعد از فرار ابی بکر اختیار بعمر نمود و او نیز فرار نمود
و فتح خیبر بر دست ایشان میسر نشد تا آنکه فتح بر دست حضرت امیر
المومنین عم ظاهر گشت نظم اگر نه بعد از دو کرّ پای بخیبر چو نهاد
آسمان طبل فرو کوفت که النصرة لك • و بر عاقل منصف مخفی نیست که هرگاه
انبیا با کمال عصمت و فضل و تأیید الهی ضرر اختیار ایشان در بسیاری از
رجال ظاهر شده پس چگونه اعتماد بر اختیار بعضی از صحابه کند چنانکه محققان
علمای اهل سنت مثل قاضی عضد بعد از عجز از اثبات اجماع بر آن قرار
داده اند و حال آنکه توانند بود که در وقت اختیار در باطن حال صالح و
مأمون نباشد و چگونه تفضیل توان داد اختیار بعضی از صحابه را که معصوم
نباشند بر اختیار انبیاء معصومین علیهم السلام و خدای تعالی خشنود باد
از بنده که امور را بهم خلط نکند و هر چیزی را با اصل خود جمع دارد و در جای
خود بیند و تعصب و تکلف بخود راه ندهد و متخلق بخلق نیت گذاری

فضل

فضل فضلا شده بقوت تمیز هر کس را بفضیلتی و مزیتی که خدای عزوجل او را
داده بشناسد و از گیسوی حور پای بند سود نسازد و بر ظلمت شب دیجور
تهمت بارقه نور نیندازد اما تمیز کار اهل استبصار است نه کار هر مقلد کور
بیکار نظم سلوک عشق را راهی برون از کفر و دین باید • بلا بر دوش و چشمی بغایت دور باید
بین • و نازکی نه نهادی تا خود را نرنجانی • که این ره را دل سنگین و جان آهنین باید
و در کتاب سر العالمین که از آثار مکنون بغزالی گویند و آن از جمله کتبی است که غزالی
در اواخر عمر نوشته انشای سر خود نموده و تصریح بارتداد خلفای ثلثه و
تابعان ایشان فرموده و در بعضی از مقالات آن کتاب بعد از امر خلافت و
اختلاف در آن گفته که لکن اسفرت الحجة وجهها و اجمع الجماهیر علی متن الحدیث
من خطبته علیه السلام فی یوم غدیر باتفاق الجمیع و هو یقول من کنت مولاه
فعلی مولاه فقال عمر بخ بخ یا ابا الحسن لقد اصبحت مولای و مولی کل مومن و
مومنة فهذا تسلیم و رضاء و تحکیم ثم بعد هذا غلب الهوی لحب الریاسة و حمل
عمود الخلافة و عقود البنود و خفقان الهوی فی قعقعة الرایات و اشتباك
ازدحام الخیول و فتح الامصار سقاهم کأس الهوی فعادوا الی الخلاف الاول
فنبذوه وراء ظهورهم و اشتروا به ثمنا قلیلا فبئس ما یشترون و حاصل
کلام او آنست که اصحاب در روز غدیر بزبان پروردگار قدیر و حکم رسول
بشیر و نذیر اعتراف بخلافت و امامت حضرت امیر کردند و چون رسول الله
از دنیا مفارقت کرد و متوجه سرای آخرت شد اکثر ایشان بحکم تصدیق افان
مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم و قوله تعالی یا ایها الذین آمنوا من یرتد
عن دینکم بالقهقری و ارتداد بکفر اصلی رجوع نمودند و چون بنفاق اظهار وفاق
کرده بودند و با توحید حق تعالی آشنایی نگرفته بودند بر حضرت امیر که منصوص
خدا و منصوب رسول و معصوم از خطا بود تقدم کردند و باغوای شیطان
و دواعی هوای ایشان سعی میکردند تا آنحضرت را مخذول و مقهور و از منصب خلافت
معزول و دور ساختند و در اذهان عامه عالمیان که در آن زود بیگانه تغافل
بیرون آمده بودند و قوت دفع شبهات نداشتند القای شبهات کردند

واز روی حیله ومکر مردم را با خود متفق ساختند ودر شان خود از زبان
حضرت رسالت احادیث افترا کردند وبرطبق آن برهان قسمی پیش آورده کنند
خوردند چنانکه ابلیس بلعنه سوکند خورده که من شما خیر میخواهم واکر این کندم
بخورید هرکز از جنت بیرون نروید وآنجماعت بنابر حسن ظن بآن سخنان
مغرور شدند وباهل بیت علیهم السلام التفات نکردند تا آنکه چون سالها کذشت
جمعی از تقلید آن کروه پشیمان شدند وجمعی از آن قبیل بودند که به تقیه بسر
می بردند واظهار حق نمیکردند ومعویه وسایر بنی امیه وبنی العباس و
تابعان ایشان آن ضلالت را تربیت میکردند تا آنکه در مدت ششصد سال
کار بجایی رسید که شبهه بکثرت استعمال چون حجت شد وحجت بقلت
استعمال واختفای اهل دولت کار چون شبهه شد مانند لفظ غایط که معنی
حقیقی او نظر بوضع دوم مجاز شده وبمرتبه رسیده که بی قرینه هرکز مفهوم
نمیشود لیکن چون خدای تعالی وعده داده که این دین را بر سایر ادیان
غلبه دهد حیث قال لیظهره علی الدین کله ولو کره المشرکون احادیث
بروفق مقاصد خود وضع نموده بودند پوشیده نماند وباندک روزی فساد
وضع آن ظاهر شد واز جمله کشف استار واظهار عوار ایشان آنست
که کویند روزی عایشه بر غرفه نشسته بود ابوهریره را دید که بر استری
قیصی بر اهوار بکذشت عایشه کفت ابوهریره که باشد که بدین عظمت
رود ابوهریره چون کلام عایشه بشنید روی خود بجانب او کرد وکفت
ای بی بی خاموش باش که چهارصد حدیث بدروغ برای بدعت بستم تا
امروز چنین میروم عایشه چون این سخن بشنید خاموش شد وکویند
نیز که روزی عمر با ابوبکر کفت که بحسن تدبیری که نمودیم زبان عامه را
از خود کوتاه ساختیم وبعلت کرفتن فدک از بنی هاشم ایشان را بقوت روز
محتاج ساختیم وما را امکان آن نبود که علی بن ابی طالب چنین منکوب و
محجوب کردد امروز خلایق از اقصای ملک می آیند ومشاهده عبادات
وتلقین اعتقادات میکنند اکر ما نیز چنان کنیم وکوئیم که او میکند ومیکوید

هرآینه

هرآینه چون او بعلم از ما بیشتر است مردم تصور خواهند نمود که در این باب متابعت
او میکنیم صلاح در آنست که تا ممکن باشد در عبادات وارکان دین مخالفت
نمایم وبنا بر این بسیاری از واجبات وسنن وآثار سید مختار را محو کردند
واهل امصار بطریقی که ایشان تعلیم میفرمودند مسایل شرعیه را از ایشان
فرا میکرفتند تا آنکه مدتی بدین بر آمد صحابه تامل در حقیقة حال ومآل خود نمودند
از آنچه کرده بودند نادم وپشیمان شدند وروز بروز با حضرت امیر میکرویدند
وعذر میخواستند واستغفار میکردند وخلق را تنبیه میکردند ومیکفتند
که حال ایشان در ایام کذشته چه بود وچه جمله در دام غرور افتاده بودند
تا آنکه بحکم یدخلون فی دین الله افواجا در دین می آمدند ومطیع اهل البیت علیهم
السلام میشدند وبحکم لیظهره علی الدین کله هفده تن از صحابه که از اول امر
مخلص ومعتقد اهل البیت علیهم السلام بودند هفتاد هزار تن شدند ورجعت
بحضرت امیر المومنین علیه السلام رسید وآنچه بعضی از بیچاره کان اهل سنت
کفته اند که کتاب سر مکنون وکتاب مضنون علی غیر اهله تصنیف غزالی
نیست ومردم آن را بر او بسته اند میتوان کفت که از جمله محالات عادی شد با
ور تقدیر تسلیم میکوییم اینکه از میان جمیع علمای اهل سنت وجماعت مثل امام
الحرمین وقاضی ابوبکر باقلانی وابن حاجب وفخر رازی وابو حنیفه ومشایخ
ونظایر ایشان امام محمد غزالی را اختیار نموده کتب مذکوره را بر او بسته اند
بنا بر آن خواهد بود که ماده قابل بوده واین قدر در مطلب ما کافی است
کسی نکوید که چون حکم بتشیع غزالی ومانند او که بمذهب اهل سنت اشتهار
دارند نمودید پس باید که سخنان ایشان که در کتب کلامیه وغیر آن مسطور
بر اهل سنت حجت نشاید زیرا که میکوییم که حکم ما بتشیع غزالی وامثال او
نظر بباطن حال ایشان است وشک نیست که ظاهر حال ایشان موافق اهل
سنت بوده وتصانیف ایشان برطبق عقاید جماعت واقع شده وچون ایشان بعضی
آن تصانیف کرده اند وآنچه در آنجا مسطور است بقبول تلقی نموده اند وآن را
مخالف روایات ودرایات خود ندانسته اند پس فی الحقیقه احتجاج ما

باعث در تصانیف امثال غزالی احتیاج بتصانیف که اهل سنت آنرا
اعتبار کرده اند بلکه افتخار بآن نموده اند هرچند مصنف آن شیعی با
باطنا یا ظاهرا و باطنا و از لطایف این مقام آنکه عبد الرحمن جامی در
کتاب نفحات نقل نموده که یکی از اکابر اهل سنت در باب کرامت حجة
الاسلام ذکر کرده که در خواب دیدم که حضرت پیغمبر صلوات الله علیه در جای
نشسته اند و فقهای اربعه عرض مذاهب خود برو مینمایند و آنحضرت
استماع میفرمود و هیچ تمیز بود تا آنکه یکی از روافض آمد و جزوی چند جلد
ناکرده که مشتمل بر عقاید ایشان بود در دست داشت و خواست که در آن
مجلس در آید و آنرا برسول خواند یکی از آنان که پیش رسول بود او را منع و
زجر کرده جزوها از دست او بگرفت و بینداخت و او را براند و من قواعد
العقاید غزالی را که متضمن عقاید اهل سنة است بآنحضرت عرض کرده
قراءة نمودم تا بآنجا رسید که غزالی میگوید والله تعالی بعث النبی الامی القرشی
محمدا صلعم الی کافة العرب والعجم والجن والانس چون بآنجا رسیدم اثر
بشاشت و تبسم در روی مبارک وی ظاهر شد انتهی و مولف کتاب
گوید که مطلق رؤیا نزد متکلمان اهل سنت خیالی باطل است چنانکه رئیس
ایشان قاضی عضد در کتاب مواقف تصریح بآن نموده و گفته و اما الرؤیا
فخیال باطل عند المتکلمین و بعد از تصریح ترویج و تصحیح آن نموده پس
رؤیا را که خود خیال باطل دانند چگونه بر خصم شیعی حجت میسازند و
بر تقدیر حجیت خصم را میرسد که بگوید من در اثنای بیداری دیده ام
انها تقی خفی شنیده ام که خواب مذکور از جمله اضغاث احلام و ناشی است
از سوء مزاج دماغ و اشتغال نفس بعداوت شیعه و بغض خاندان کرام بلکه
اظهر ابو سعید انام است و ظاهرا مقصود صاحب خواب از آنکه رد بر حضرت
رسالت را جزو محیلات خواب خود ساخته آنست که چون در کتب حدیث
اهل سنت دیده که از آنحضرت روایت کرده اند که من رآنی فی المنام فقد رآنی
فان الشیطان لا یتمثل بی و این مقدمه را نیز شنیده که میگویند خواب

نهی راست و هیچ دروغ نمی باشد خواسته که بضم این دو مقدمه اشعار بصحت
خواب خود کند و ندانسته که او را در اصل آن خواب تکذیب خواهند نمود یا از
روی هزل خواهند گفت که این معنی را جز بخواب نتوان دید چنانکه شاعر گفته
نظم بخواب دوش چنان دیدمی که صد جها مرا بخواند یکی و تشریف داد و در بخشید
شدم بنزد معبر بگفتم این معنی * جواب داد که این جز بخواب نتوان دید
با آنکه معنی حدیث مذکور بر وجهی که در شرح دیوان مرتضوی مسطور شده است
که هر که حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله بصورتی که در دنیا بوده بر بیند پیغمبر را
دیده و شیطان بآن صورت ظاهر نمیتواند شد و این هنگام چرا نتواند بود که
شیطان لطیفه بکار برده خود را بصورت ابو بکر یا عمر بر آن شخص سنی ظاهر کرده
باشد و جهت اضلال و تلبیس او در خیال فاسد او انداخته باشد که حاشا این
صورت حضرت پیغمبر صلوات الله علیه لاجرم آن چنان مزخرفات در نظر
او متجسد شده و بر تقدیر تسلیم تعبیر این خواب پریشان سقیم آنست که آنکه
آنحضرت ترد عرض مذاهب فقهای اربعه هیچ نفرمودند دلیل انکار است
غایة الامر استنکار میکشیده اند که آن طامات و کفریات ایشان تمام شود تا
یکبار حکم بمواخذه آن چهار عنادا نمایند و آن رافضی در میان حایل گردید و
مع الجا ایشان در آن شب بایشان نرسید و آنکسی که آن جزوها از دست آن رافضی
گرفت ظاهرا همان کس بوده که در وقت احتضار حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله
وسلم رد قول او نموده و از احضار دوات و کاغذ منع نموده و او همان کس است
که کاغذ رد فدک را که ابو بکر بجهت حضرت فاطمه علیها السلام نوشته بود از
دست آنحضرت ربوده و پاره نموده و رد دشمن دلیل قبول دوست است و اگر
لعیا الخوالی دیگر بسند و گویند که البته آنکسی که جزوها گرفت و انداخت حضرت
امیر بود گوییم این هنگام گرفتن اجزا و انداختن آن از روی اغراض مثل انداختن
حضرت موسی والقی الالواح خواهد بود که فی الحقیقه راجع با غراض از غالفا
میشد نه از حضرت هارون که دوست و برادر او بود و باعث بر اعراض حضرت
امیر نسبت بآن شیعی این باشد که جزا او در میان حکم سید او را بر مواخذه آن

چهار رفعار حایل کردید و قواعد العقایدی کخواندن آن موجب سرور حضرت
پیغمبر شده عبارت از کتاب سرّ العالمین غزالی بوده چه قواعد عقاید حقه
او را در اینجا مذکور است اگرچه نام آن قواعد العقاید نیست ومناقشه در
لفظ سهل است و این قدر اشتباه در خواب دور نیست وانصاف آنست که
شیعیان را برسم شکرانه تصدق بسیار بفقرا باید داد که صاحب آن خواب
ناصواب نگفت که حضرت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم مذاهب فقهای اربعه
پسندید بلکه گفت که آن حضرت ساکت بود وهمچنین شکر و سپاس این نیز
بجا باید آورد که نگفت که چون باینجا رسید که والامام الحق بعد رسول الله صلعم
ابوبکر ثم عمر ثم عثمان ثم علی پیغمبر شادمانی ها نمود والا شیعیان را سکوت
عجبا الزامی می بود وظاهرا صاحب خواب از آن سکوت حضرت رسالت صلعم
آثار غضب فهمیده واز هول آن زود از خواب بیدار گردیده والا فقهای
اربعه را در آن شب تا بردار غضب سید مختار مصلوب ومنکوب وخوار
وزار خواستی دید اری این اشکال عظیم باقی می ماند که تقیید جز وصاحب
عقاید رافضیان بانکه جلد نا کرده بود خالی از استحقاق نیست واحتمال اینکه
قید مذکور از اضافات ضاحت آیات صاحب نفحات باشد از دیانت او
دور است مگر هم روح صاحب نفحات در مرتبهٔ حل کل نقضی ازین اشکال
تواند نمود والتوفیق من الصمد المعبود وگرنه بیچاره جامی که باین خواب
پریشان گرویده آن مضمون را از مردم بیدار نشنیده که هر کس در خواب
در آب دید چون بیدار گردید سر وجامه وریش خود را پلید دید وامید است
که مریدان او تمیز فرمایند که آن خواب بهتر است یا این بیداری والتوفیق
من الله الباری سلطان الحکماء والمتکلمین الحکیم المحقق الخبیر نصیر الملة والدین الطوسی قدس الله روحه
علیه الله شهد حکیمی که رای قویم او صورت شریعت را بمثابه هیولی است
علمی که نظر صایب او در جمیع احوال بر علت اولی است امامی که ائمه دین بفضل
وتقدیم او معترفند علامهٔ که اهل یقین از بحر دانش او مغترفند فیلسوفی
که روان افلاطون وارسطو بوجود او مفاخرت ومباهات جوید وزبان

حال ابوعلی سینا شکر مساعی جمیله او گوید عقل فعال در اشراق عقل او ماه و مشکوات
ارباب کمال موقوف یک نگاه اوست نظم اگرچه شواری نفشند در طریق جمهور
کز بیان او سنان دشوار آسان آمده • در مصابیح بیانش در شبستان علوم
صد هزاران شمع کافوریست تا بان آمده • تا طلسم سحرهای شبهه را باطل کند
از عصای کلک او آثار ثعبان آمده • معالم تحقیقات ابوعلی را که بتصادم شبهات
ابوالبرکات یهودی وتشکیکات فخر الدین رازی نزدیک باندراس رسیده بود
از نتایج علو حکمت وکمال ادراک خود استدراک نمود وبعض ایرادات ایشان را
که از روی فهم ظواهر وقصد خودنمایی بی هر قاصر بود بر بادی وصاصر ظلم فرمود
اگر ابوالبرکات یهودی آن اظهار حکمت مشاهده میفمود فی دینک ایمان می آورد
بالجزیه عفو وغفران بر وجه میشمرد واگر فخر رازی از تحریر است او نش میبود در ذیل آن
سوابق نکته طرازیهای او مواهب حکمت پردازی نقود تحقیقات او را برسم نثار
میداد حکیم فاضل مهندس مولانا غیاث الدین جمشید کاشی رصدی که زیج جدید
فی الحقیقه از ما ثر طبع حدید اوست در خطبه زیج خاقانی که از مستظرفات او
وبنام میرزا الغ بیک نوشته شطری چند مشتمل بر مدح حضرت خواجه
نوشته که کمال فضل او از آنجا ظاهر میشود وآن اینست که چون خسوفات
وکسوفات بالجمله از زیجات مستعمل حاصل میشد موافق نبود وهمچنین در مقادیر
بعضی کواکب تقدیم وتاخیری بود بعد رصد بعضی خسوفات را رصد کردیم و
از آن اوساط وتعدیلات قمر را تصحیح کردیم واوساط باقی کواکب بحسب رصد
حضرت فیلسوف محقق حکیم مطلق المولی الاعظم والحبر الاعلم مظهر الحقایق
مبدع الدقایق استاد البشر واعلم اهل البدو والحضر متمم علوم الاوایل والاواخر
کاشف معضلات المسایل بالمآثر سید الحکماء افضل العلماء سلطان المحققین
برهان المدققین ینبوع الحکمة نصیر الملة والدین محمد بن محمد الطوسی قدس الله نفسه
وتلاه فی حضایر القدس انسه فرموده است وضع کردیم اما تعدیلات را بیوی
استخراج کردیم بتدقیق واستقصاء بحسب آن رصد هرچند که استعمال مقادیر
اوساط وتعدیلات وتقاویم وعروض کواکب وغیر ذلک از امور سماویات

التحقیق نوع بشر را ممکن نیست اما استقصا و عمل آن از روی جایز است که او
مسامحه در حساب تفاوتی دیگر نوعی ما لا یدرک لازم یتابعه اهمال کسور حسابی
در بعضی مواضع موجب تفاوت بسیاری می باشد و غرض ازین تعرضات چه
یقین است که حضرت جنت حضرت نصیری را جمیع علوم بکمال بوده بتخصیص
فی ریاضیات بلکه متمم و مکمل این فن تحریر بلکه اگر از سر انصاف نظر فرمایند
جای آنست که خلاق علومش خوانند و از مصنفات آنحضرت مدنی فی شرح
یکی تحریر مجسطی است که اضعاف امثال مشکلات و غوامض آن در هر فصلی از آن
مندرج است چنانکه گفته اند کل الصید فی جوف الفرا تحقیق است که امثال این
مسایل بر وی پوشیده نبوده است نظم او آفتاب اوج کمال هیچ در ریب نیست
ما دره ایم الغلط ازو ذره کمتریم حضرت خواجه در اصل از موضع جهرود ساوه
اما در طوس متولد شده و از انوار آن بقعه متبرکه پرتو کمال بر صفحات احوال
او تافته و بدین سبب بطوسی اشتهار یافته در معارف عقلیه تلمیذ خود به الدین
داماد است و او شاگرد سید صدر الدین سرخسی و او شاگرد افضل الدین غیلانی
و او شاگرد ابو العباس و او شاگرد بهمنیار و بهمنیار شاگرد شیخ الرئیس ابو
سینا و در شرعیات بر وجهی که از رساله اصل حدیث شیخ شهید علیه الرحمه
مستفاد میشود تلمیذ والد بزرگوار خود بوده و او تلمیذ امام فضل الله راوندی
و او تلمیذ میر مرتضی علم الهدی ذو المجد و در اوایل حال که داعیه ترویج مذهب اهل
البیت علیهم السلام او را در خاطر افتاد چون ملاحظه فرمود که مؤید الدین
علقمی قمی که وزیر باستقلال مستعصم خلیفه عباسی بود از اکابر فضلای
شیعه امامیه است مناسب چنان دید که دار السلام بغداد را مقصد ساخته
بیمن امداد و تایید مؤید الدین خلیفه را مهتدی سازد و رایات ظهور
مذهب حق را باوج قبه ماه برافرازد لاجرم در آن باب کتابی بجانب مؤید الدین
با قصیده عربی که در مدح خلیفه نظم کرده بود ارسال نمود و بنابر آنکه مؤید الدین
بسبب فضایل و کمالات نفسانی و ماثر رشد و کاردانی خواجه را شنیده بود
تقرب او را بخلیفه مصلحت ندید و ملتفت جواب کتاب او نگردید و چون

آن نسیم

آن نسیم نومیدی بمشام خواجه وزید و دید که توقف در بلاد عراق و خراسان
که از شیوع تعصب انگیزی و بیم فتنه و خون ریزی قوم تتار و چنگیز متعسر
بلکه متعذر است همواره متفکر و در اندیشه گوشه و کنار روزگاری میگذرانید
تا آنکه رئیس ناصر الدین محتشم که از افاضل زمان و از اعیان امرای علاء الدین محمد
ابن جلال الدین حسن پادشاه اسماعیلیان الموت و قهستان بود خواجه را
بلطایف الحیل نزد خود برد و صحبت او را مغتنم شمرده در رعایت خاطر او اقصی
مراتب کوشید و از فواید افادات خواجه بزیور علم و حکمت پوشید و حضرت
خواجه کتاب مستطاب اخلاق ناصری را بنام او در رشته نظم و تالیف کشید
و چون خبر ورود خواجه بقلعه رودبار و اقتباس حاکمان دیار از انوار
بزرگوار بگوش هوش علاء الدین محمد رسید بر آن سعادت رشک برد و
خواجه را از خود طلبید و قدوم فیض لزوم او را موجب زیب و زینت بزم
نظام خود دانسته در اعزاز و اکرام او اهتمام تمام نمود و حضرت خواجه چون دید
که فضای دلاویز ایران بواسطه ترکتاز اولاد چنگیز از فتنه و آشوب لب
بریز است و مع هذا جماعت اسماعیلیه در اصل مذهب تشیع با او شریک بودند
اسباب فراغت و مطالعه او را باحسن وجه مهیا میساختند لاجرم عمری بعذاب
صحبت ایشان گرفتار بود تا زمانی که ایلخان یعنی هلاکو خان بقلاع اسماعیلیه
نزدیک گردید و خورشاه بن علاء الدین محمد بصوابدید خواجه بملازمت هلاکو خان
رسید و هلاکو از حضرت خواجه منت عظیم پذیرفته در تکریم و تعظیم او مراسم
بمبالغه رسانید و انتظام کلیات امور خود را باقتضای رای حکمت آرای او مفوض
گردانید و بعد از تسخیر عراق عرب رصد مراغه تبریز را بنیاد و بالجمع فرموده
شعار و اجتماع اسباب و مصالح آن را بر وجهی که کافی بود از خزانه عمال تسلیم نمودن
و بموجب فرمان مؤید الدین عرضی و نجم الدین کاتبی را از قزوین و فخر الدین مراغی را از
موصل و محیی الدین اخلاطی را از تفلیس حاضر کردند تا در خدمت خواجه سر رشته
بعضی از دقایق حسابی و نجومی آن را نگاه دارند و مولانا قطب الدین علامه شیرازی نیز
که از اعاظم تلامذه خواجه بود با این جماعت مشارکت مینمود بلکه شریک غالب

بود اگرچه حضرت خواجه بواسطهٔ رعایت مرتبهٔ استاد شاگردی نام او را با آن
جماعت در خطبهٔ کتاب زیج ذکر نموده و تند رسیدن اجل سو عمود اصلاح بعضی
خللها را که در زیج مانده بود بآن جماعت که از اصلاح آن قاصر بود نحواله نموده
و این معنی باعث کدورت ملا قطب الدین شده با آنکه قدرت بر اصلاح آن خللها
داشت از روی طرح و اعراض با آن جماعت واگذاشت و در کتاب حبیب السیر کیفیت
افتادن خواجه بقلاع اسماعیلیه و رسیدن او از آنجا بخدمت هلاکو خان بر
وجه مسطور است که در زمان مستعصم خلیفه جناب خواجه روزی چند در
ولایت قهستان ساکن شد و حاکم آن خطه ناصر الدین محتشم ابواب لطف و
کرم بر وی بگشاد و آن علامهٔ عالی مقدار بنام آن جناب در آن ایام کتاب اخلاق
ناصری را بنام او تالیف نمود و قصیدهٔ عربیه در مدح مستعصم خلیفه در سلک
نظم کشیده ببغداد فرستاد و ابن علقمی را این صورت موافق مزاج نیامد کیفیت
بر پشت آن قصیده بناصر الدین محتشم نوشت که مولانا نصیر الدین بخلیفه
روی زمین آغاز مکاتبات و مراسلات نهاده و از این اندیشه غافل نباید بود و آن
بزرگ را خورد نباید شمرد و چون آن نوشته بنظر ناصر الدین رسید خواجه را
حبس فرمود و در وقتی که نزد علاء الدین محمد بقلعهٔ الموت یا میمون دز میرفت
آنجناب را همراه برده باو سپرد بنابر آن علامه زمان چندگاه بحسب ضرورة
در میان ملاحده اقامت نمود و چون اساس دولت آن طبقه بصدمهٔ سپاه
مغول در هم شکست خواجه از میمون دز بیرون آمده بحضرت ایلخان پیوست
و باصناف الطاف اختصاص یافته در سلک خواص مقربان منتظم شد و چنانچه
بر ذکر وفور تعصب مستعصم نزد خواجه نصیر الدین ظاهر بود هلاکو را بر آن داشت
که بصوب بغداد لشکر کشید تا مهم بغداد بآنجا انجامید که سابقا مذکور شد
و از بعضی فضلا استماع افتاد که چون حضرت خواجه در خدمت هلاکو خان بدار
السلام بغداد شتافتند و از استیصال خلیفه عباسی و سایر اعداء اهل البیت
علیهم السلام فراغت یافتند بعد از زیارت عتبات عالیات ائمه معصومین صلوات الله
علیهم اجمعین بجهت زیارت جناب عمدة المجتهدین و وارث علوم سید المرسلین

وخیر الوصیین علیهم افضل صلوات المصلین یعنی شیخ المحققین نجم الدین ابوالقاسم
جعفر بن حسن بن سعید الحلی که در آن زمان افضل و اصدق و اکمل مجتهدان
شیعه امامیه بود بجانب دار المومنین حله که محل فقهای مذهب امامیه
بود و از ترکتاز عساکر تتار محفوظ مانده بود توجه نمود و چون خبر توجه
خواجه بجناب شیخ بزرگوار و سایر علمای آن دیار رسید عزم آن نمودند که با سایر
مومنان باستقلال استقبال نمایند اتفاقا این معنی را کسی بحضرت خواجه
رسانید و او را از ارادهٔ حضرت شیخ واقف گردانید حضرت خواجه از روی تعظیم و اکرام
شیخ عالی مقام کسی را بتعجیل فرستاده پیغام داد که من خود را لایق آن نمیدانم
که حضرت شیخ استقبال من نماید التماس دارم که حضرت شیخ بطور خود مشغول
باشند که من ایشان را در مجلس رفیع ایشان زیارت خواهم نمود اگرچه شیخ فسخ
عزیمت استقبال نموده مترصد قدوم مسرت لزوم خواجه میبودند تا یکبار خواجه
بمنزل شیخ نزول فرمودند و در اثنای درس کتاب شرایع الاسلام که از مصنفات شیخ است
با او ملاقات نمودند و چون طرفین از اظهار شوق و غرام فارغ شدند حضرت خواجه
از حضرت شیخ التماس نمودند که بافادهٔ کتابی که در میان داشتند مشغول شوند حضرت
شیخ حسب الاشارت بافاده مشغول شدند اتفاقا مبحث قبله در میان بود و وقتی که
در بیان عبارت رسیدند که ندب تیاسر قبلهٔ اهل عراق واقع است خواجه مذکور و بمبحث تیاسر
حضرت خواجه در بدیهه عرض نمودند که مراد در تیاسر از قبله است یا بسوی قبله
اول حرام و ثانی واجب است پس استحباب تیاسر چه معنی دارد حضرت شیخ نیز
فی الفور جوابی مذکور ساختند که مستحسن طبع خواجه افتاد و بعد از مراجعت
خواجه بجانب بغداد رساله در آن باب مشتمل بر اجوبهٔ متعدده ترتیب داده
بخدمت خواجه فرستاد و آن رساله در میان فضلای این طایفه مشهور و در بعضی
حاشیهٔ ارشاد صفوة الفقهاء المتاخرین شیخ ابراهیم بن سلیمان قطیفی رحمه الله
تعالی مذکور است و حضرت شیخ علامه جمال الدین حسن بن یوسف المطهر الحلی
احله الله دار المقامه در اثنای اجازت نامه که جهت سید اجل ابن زهره حلبی
و اولاد او نوشته آورده که در آن روز که حضرت خواجه بمجلس شیخ نجم الدین

بودند
[illegible] م کثیره [illegible] دین وعلمای امامیه در مجلس درس شیخ حاضر
[illegible] سیده [illegible] این جماعت کدام است شیخ چون ملاحظه فرمود
که اظهار افضلیة بعضی علی الاطلاق موجب آزار خاطر بعضی دیگرست لاجرم
درجواب فرمودند که اگر یکی از ایشان در علمی ممتاز است دیگری در علمی دیگر
ممتازست بعد از آن خواجه استفسار نمودند که کدام در علم اصول فقه وکلام
اعلمند شیخ بجانب والد من سدید الدین یوسف حلی وبجانب شیخ مفید الدین
میثم بحرانی که از حکمای فضلا بود اشاره نمود و آورده اند که در مرتبهٔ دیگر
که حضرت خواجه ببغداد توجه نمودند چون مرض الموت ایشان طاری
شد ودر باب تجهیز وتکفین وغسل ودفن خود بفضلای مؤمنین
وصیت میفرمودند یکی از حاضران مذکور ساخت که نعش خواجه را مناسب
آنست که بمشهد مقدس حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام نقل نمایند
خواجه از کمال انصاف فرمودند که مرا شرم می آید که در جوار فایض الانوار حضرت
امام همام موسی الکاظم علیه السلام مرده باشم و از آستان او بجای دیگر جهت
افضل واشرف باشد تجاوز نمایم آخر حسب الوصیة او را در عتبهٔ علیه
کاظمیه علیه الف سلام وتحیه دفن فرمودند ودر قاعدهٔ آن آستان که قایم
مقام لوح مزار خواجه واقع شده بود این آیه کریمه را رقم نمودند که کلبهم باسط
ذراعیه بالوصید حضرت خواجه در تاریخی که از این قطعه مستفاد میشود
بفرادین چنان شتافتند نظم نصیر ملت و دین پادشاه کشور فضل
یگانهٔ که چو او مادر زمانه نزاد * بسال ششصد و هفتاد و دو بذی الحجه
بروز هژدهم اندر گذشت در بغداد * در جامع التواریخ خواجه رشید مذکور
که بنابر وصیت خواجه راضی شدند که در جوار مشهد مقدس موسی کاظمیه
علی مشرفها الثنا والتحیة مدفون سازند لاجرم در حوالی آن ارض مقدس محلی
اختیار نموده آغاز کندن کردند بیکبار سردابه مرتب مزین بکاشی ظاهر شد
بعد که تفحص نمودند معلوم شد که ناصر عباسی جهت خوابگاه خود مرتب ساخته
بود و او را از آن سعادت نصیب نشده در رصافه مدفون گردیده و چون علا
سعید

سعیده باسیاقی درگاه عرش اشتباه آل عبا انگشت نما بود [illegible] کلبهم
باسط ذراعیه بالوصید دران مکان کثیر الفیضان [illegible] کمال
قبول یافت القصه مرحله مذکوره در روز شنبه یازدهم جمادی الاول سنه سبع و سبعین
وخمسمائه باتمام رسیده در همان روز آنجناب رخت ولادت بعالم شهادت
کشید چنانکه عمر شریفش هفتاد و پنج سال و هفت ماه و هفت روز بوده باشد
و این قطعه بی نظیر از اشعار دلپذیر آن محقق نحریر در منقبت حضرت امیر
شعر
لو ان عبدا اتی بالصالحات غدا * وود کل نبی مرسل وولی
وصام ما صام صواما بلا ملل * وقام ما قام قواما بلا کسل
وعاش فی الناس آلافا مؤلفة * عار من الذنب معصوما من الزلل
فلیس فی الحشر یوم البعث ینفعه * الا بحب امیر المؤمنین علی
وتصانیف علیهٔ حضرت خواجه در علوم حکمیه وکلامیه وفقهیه در مذهب شیعه امامیه
بسیارست از انجمله کتاب تجرید در کلام وکتاب تجرید در منطق وکتاب
اساس الاقتباس در منطق وشرح اشارات وتحریر اقلیدس وتحریر مجسطی
وتحریر متوسطات وکتاب زیج ایلخانی وکتاب تذکره در هیئات ورساله
زبده ورسالهٔ معینیه هر دو در هیئات ورساله سی فصل نجوم ورساله
بیست باب اسطرلاب وکتاب جامع الحساب بالتخت والتراب وکتاب
قواعد العقاید وشرح محصل ورساله در جبر وقدر ورساله اجوبه سؤالات
شیخ صدر الدین قونوی ورساله رد ایراد کاتبی بر دلیل حکما در اثبات واجب
تعالی ورساله در بحث امامت وترجمه کتاب زبدة الحقایق عین القضاة
همدانی وشرح مواضع مشکله آن بالتماس وتکلیف امیر ناصر الدین محتشم که از
داعیان طایفه اسماعیلیه بود وکتاب اخلاق ناصری باسم امیر ناصر الدین مذکور
ورساله در فقه مواریث ورساله در تحقیق نفس الامر ورساله در تحقیق
جنبهٔ علم ورساله فصول در کلام ورساله اوصاف الاشراف واز این رساله
بعضی از مواضع رساله فصول وشرح قصیده سلامان وابسال که خاتمه کتاب
اشارات است معلوم میشود که حضرت خواجه از متألهان ارباب تصوف

واشراق ونفس قدسي او از لذات دنيوي فارغ وصاحب اطلاق بود چنانكه
اين قطعه از اشعار لطايف آثار او نيز بران دلالت دارد **قطعه**
لذات دنيوي همه هيچ است نزد من ٭ در خاطر از تغير آن هيچ ترس نيست
روز تنعم وشب عيش وطرب مرا ٭ غير از شب مطالعه وروز درس نيست
واجل مصنفات او رساله ايست مختصر كثير الفوايد در بيان مجملي از عقايد
كه اثر ابا القاس يكي از نزديكان عصر در سلك تاليف كشيده وآن بعباره نزديك
كتاب خود استضمين آن لايق ديده وصورت آن رساله اينست اعلم ايها
الاخ الصالح العزيز ان اقل ما يجب اعتقاده على المكلف هو ما ترجمته قول
لا اله الا الله محمد رسول الله ثم اذا صدق الرسول فينبغي ان يصدقه
في صفات الله تعالى واليوم الآخر وتعيين الامام المعصوم فكل ذلك بما
يشتمل عليه القرآن من غير مزيد وبرهان اما بالآخرة فبالايمان بالجنة
والنار والحساب وغيره واما في صفات الله تعالى فانه حي قادر عالم مريد
كاره متكلم ليس كمثله شي وهو السميع البصير وليس عليه بحث عن حقيقة هذه
الصفات وان الكلام والعلم وغيرهما قديم او حادث بل لو لم يخطر الحقيقه
هذه المسئلة حتى مات مات مومنا وليس عليه بحث عن تعلم الادلة التي
حررها المتكلمون بل متى خطر في قلبه التصديق بالحق بمجرد الايمان من غير
دليل وبرهان فهو مومن ولم يكلف الرسول العرب اكثر من ذلك وعلى هذا
الاعتقاد المجمل استمر العرب وعوام الخلق الا من وقع في بلدة تقرع سمعه
فيها هذه المسايل كقدم الكلام وحدوثه ومعنى الاستواء والنزول وغيره
فان لم ياخذ ذلك بقلبه وبقي مشغولا بعبادته وعمله فلا حرج عليه وان
اخذ ذلك بقلبه فاقل الواجبات عليه ما اعتقده السلف يعتقد في
القرآن الحدوث كما قال السلف القرآن كلام الله مخلوق ويعتقد ان
الاستواء حق والايمان به واجب والسوال عنه مع الاستغناء عنه بدعة
والكيفية فيه مجهوله ويومن بجميع ما جاء به الشرع ايمانا مجملا من غير بحث عن
الحقيقه والكيفيه فان لم ينفعه ذلك وغلب على قلبه الشك والاشكال

فان امكن

المتكلمين
فان امكن ازالة شكه واشكاله بكلام قريب من الافهام اذيل وان لم يكن قويا عند
ولا مرضيا فذلك كاف ولا حاجة الى تحقيق الدليل فان الدليل لا يتم الا
بذكر الشبهة والجواب عنها ومهما ذكرت الشبهة لا يومن ان يتشبث بالخاطر
والقلب فيضل فهمه عن ذكر جواب الشبهة اذا الشبهة قد يكون جلية والجواب
عنها دقيقا لا يحتمله عقله ولهذا زجر السلف عن البحث والتفتيش وعن الكلام
فيه وانما زجروا عنه ضعفاء العوام واما ائمة الدين فلهم الخوض في غمرة
الاشكالات ومنع العوام من الكلام يجري مجرى منع الصبيان عن شاطي الدجلة
خوفا من الغرق ورخصة الاقوياء فيه يضاهي رخصة الماهر في صنعة السباحة
الا ان هنا موضع غرور ومزلة القدم وهو ان كل ضعيف في عقله راض من الله
في كمال عقله ويظن نفسه ان يقدر بالقصور عن ادراك الحقايق كلها واما الاقوياء
فربما يخوضون ويغرقون في بحر الجهالات من حيث لا يشعرون فالصواب
منع الخلق كلهم الا الشواذ الذين لا تسمح الاعصار الا بواحد منهم او اثنين من
تجاوز سلوك مسالك السلف في الايمان المرسل والتصديق المجمل بكل ما انزل الله
واخبر به رسوله من غير بحث وتفتيش والاشتغال بالتقوى فيه فقد اوقع
نفسه في شغل شاغل اذ قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم حيث راى
اصحابه يخوضون بعد ان غضب حتى احمرت وجنتاه ابهذا امرتم تضربون
كتاب الله بعضه ببعض انظروا الى ما امركم الله به فافعلوا وما نهاكم عنه
فانتهوا فهذا تنبيه على منهج الحق واستيفاء ذلك شرحنا في كتاب قواعد
العقايد فاطلبه منه. **استدراك** محقق نماند كه نسبت عنان فخر
رازي بتشكيك چنانكه سابقا قلم را بآن تحريك نموده اگرچه در كوش معتقدان او
ركيك است اما حكيم شهرزوري وجمعي از اذكيا با اين ضعيف شريك اند شهرزوري
در تاريخ الحكما او را بتعرضات ركيكي كه از وي تناول نموده نيز اكه اولا او را از
زمره محققان حكما خارج ساخته وان فهم مقاصد حكماي اوايل بمجامل شناخته
وثانيا گفته كه مدار تصانيف او بر جمع اقاويل مردم وتفريع وتهذيب وايضا
آن بوده وكاهي ايجاز آنهاي نموده وكاهي طريق بسط آن مي پيموده ونصرت

دنانها باختلاف تعبیر و تغییر از ورق بورقی و از مسوده بمسوده میبرده
و ثانیاً آنکه گفته که اشتهار قدرت او بر بحث و جدال و غلبه در قیل و قال بیار آن
بوده که از غایت بدخلقی اهل فضل را در وقت مباحثه و مناظره دشنام
میداده و آزار میکرده و بواسطهٔ علو جاه و تقرب پادشاه کسی با او در آن
معنی یارای مقابله نبوده بلکه گفته که بعضی اوقات با سلطان محمد خوارزمشاه
که شاگرد او بود خطابهای درشت ناهموار میکرده و سلطان تحمل مینموده
و را بعلمانتا و بسبب تقلید و متابعت ابو الحسن اشعری نموده و گفته
که اشعری مردی بی شعور بوده که نمیدانسته که کدام یک از دو طرف ان
اطول است و از ادراک مقدمات بحثی و دقیق عاطل بوده و ترتیب حدی و
اقامت برهانی باطل بوده بلکه مردی مسکین بوده که در مذاهب جاهلیه خود
متحیر مانده بود و در ابحا خطهای رسوا میکرده و بالجمله بواسطهٔ تقلید بلید
اشعری او را از دایرهٔ محققان حکما بیرون کرده و گفته که آن تشکیکات را نیز
از ابو البرکات یهودی انتحال نموده و نیز گفته که عجبست از این مرد که در بسیاری
از علوم که از معرفت آن عاری بوده تصنیف نموده و ظهور این معنی را حواله
بنظر در کتاب سر مکتوم او فرموده الشیخ الحکیم المتکلم العارف الفقیه
الادیب کمال الدین میثم البحرانی قدس سره غواص بحر معارف و در جمیع علوم
ماهر و عارف بود محقق طوسی او را حکیم گفته و گوهر ملح او بیان آن
بیان سفته و میر صدر الدین محمد شیرازی در حاشیهٔ تجرید خصوصا
در مبحث جواهر از زواهر افادات او که در کتاب معراج سماوی و غیر
آن از مصنفات او مذکورست استفاده نموده و بمواقع تحقیقات آن
حکیم محقق استناد جسته و سید المحققین قدس سره الشریف در اوایل
فن بیان از شرح مفتاح نزد نقل بعضی تحقیقات که از او نموده تعبیر از او
به بعض مشایخنا فرموده و الحق شرح نهج البلاغه که بنام خواجه عطاملک
جوینی نوشته در علو شان او در حکمت و تصوف و کلام و سایر علوم اهل
اسلام دلیلی تمام است و از جمله لطایف اعلام که مشعر از لطافت طبع و نفاست

عمر آن

عمر آن قدوهٔ علمای اعلام است آنکه چون او در اوایل در دار ولایت و خمول
معتکف بود فضلای عراق باو نوشتند که عجب است که تو با مهارت در فنون علوم
در میان علما اقتدا و اعتباری بهم نرسید یا آن در جواب ایشان این اشعار
نظم نموده فرستاده شعر طلبت فنون العلم ابغی بها العلا • فقصر بی عما سموت به القل
تبین لی ان المحاسن کلها • فروع و ان المال فیها هو الاصل م و بعد تجربه بر روش بی شدانی
که قدم بر تعلم است و قدم علم بمال • و چون آن اشعار بنظر اهل عراق رسید او
نوشتند که تو در این اشعار خود را در شعر خطا انداخته و در حکم باصالت مال
نسبت را منعکس ساخته انتهی او در تصدیق حکم خود این اشعار شاعر قدیم
نوشته بایشان فرستاد شعر قد قال قوم بغیر علم • ما المرء الا باکبریه
فقلت قول امرء حکیم • ما المرء الا بدرهمیه • من لم یکن درهم لدیه
لم یلتفت عرسه الیه • و چون دانست که مجرد آن اشعار نیز موجب دفع شبهه
ایشان نمیشود متوجه عراق شد و جامهای کهنه پوشیده در بعضی مدارس عراق
که مشحون بعلما بود در آمد و سلام کرد و در صف نعال بنشست جماعت جواب سلام
او بتکلف گفتند و ملتفت اکرام و پرسش حال او نشدند و در اثنای مذاکره
ایشان از مسئله دقیق که جای غرض در آن بود سوال نمود و ایشان در بدیهه
صفت جواب آن ابا کردند و بعضی از ایشان بطریق استهزا با او گفت یا علیک
طالب علم است بعد از آن طعام حاضر شد و در ظروف سفالی چند چند و جدا کرده
پیش او فرستادند و خود با همدیگر تناول نمودند و چون مجلس منقضی شد او نیز
از مدرسه بیرون رفت و روز دیگر البسهٔ نفیسه مشتمل بر نشیمهای فاخر
پوشیده و عمامهٔ بزرگ بر سر نهاده بمدرسهٔ ایشان در آمد و چون او را از دور
دیدند جهت تعظیم او برخاستند و او را در صدر مجلس جا دادند و چون شروع
در مذاکره و مباحثه نمودند از ایشان مسئله پرسید که در عقل و شرع وجهی
و صحتی نداشت و ایشان آن را از او مسلم داشتند و تحسین نمودند بعد از آن
چون طعام پیش آوردند شیخ آستین خود را در میان ظروف طعام نهاد
و گفت کل یا کمی یعنی بخور ای آستین من ایشان چون آن حالت او دیدند

استغفار و انکار نمودند و گفتند آستین خود را بود ار که آستین چیزی نمی خورد شیخ در جواب گفت شما این طعام را بغیر آستین من داده اید و الا من دی روز در زیّ عالی فقیر پیش شما آمدم و امروز بشیوه جاهلی غنی آمدم و تفضیل داده اید غنا و جهل مرا بر علم و فقر من و منم صاحب ابیاتی که در باب اصالت غنا و مال بشما انشاد نمودم و شما غلطیده من در ان باب گردیدید پس جماعت اعتراف بخطای خود کردند و از و عذر خواهی نمودند **المولی المحقق العلامه قطب الدین محمد بن محمد البویهی الرازی قدس سره** آنکه چرخ اعلم زمانش خواند

دهر علامه جهانش خواند ❊ هر چه در دهر نقش و انجمنیست ❊ در اوراق او ران تو انا است

عقلیش از قیاس عقل برون ❊ نقلیش از اساس نقل فزون ❊ او جواهر کرم بفرق جهان

زیر کان چون صدف گشاده دهان ❊ چون خورشید فضیلتش از مطلع

شرح مطالع طالع و محکمات حکمتش از افق کتاب محاکمات ساطع است

عظیم شان او احتیاج بتعریف و بیان ندارد نسب شریفش بدو جهی که

عمدة المجتهدین شیخ علی بن العالی قدس سره در اجازه که جهت جد بزرگوار

این خاکسار نوشته بان اشعار نموده بسلسله شریفه سلاطین آل بویه

منتهی میشود مولد و منشأ او دار المؤمنین ری است بعد از تلمذ جمعی از علماء

روزگار و اعلام استمداد بشرف تلمذ علامه ادوار شیخ جمال الدین حسن

ابن مطهر حلی قدس سره فایز گردیده کتاب قواعد الاحکام را که از معظمات

تصانیف فقهیه شیخ است بخط خود نوشته برو خوانده و بر ظهر نسخه او که

الحال در ولایت شام نزد بعضی از فضلا موجود است صورت اجازه که حضرت علامه داده

بخط شیخ برین وجه مسطور است که قرأ علی اکثر هذا الکتاب الشیخ الفقیه العالم الفاضل المحقق المدقق

زبدة العلماء و الاماثل قطب الملة و الدین محمد بن محمد الرازی ادام الله ایامه قراءة بحث و تدقیق

و تحریر و تحقیق و استفسار من مشکلاته و استیضاح معضلاته فبیّنت ذلک بیانا شافیا و قد

اجزت له روایة هذا الکتاب باجمعه و روایة جمیع مصنفاتی و روایاتی و ما اجیز لی روایته

و جمیع کتب اصحابنا السابقین رضوان الله علیهم اجمعین بالطرق المتصلة منی الیهم فلیرو

ذلک لمن شاء و احب علی الشروط المعتبرة فی الاجازة فهو اهل لذلک احسن الله عاقبته

دکر

وکتب العبد الفقیر الی الله تعالی حسن بن یوسف بن مطهر الحلی مصنف الکتاب فی ثالث شعبان

المبارک من سنة ثلث عشر و سبعمایة بناحیة ورامین و الحمد لله وحده

و صلی الله علی سیدنا محمد النبی و آله الطاهرین حضرت علامی بعد از وفات

سلطان ابو سعید انار الله برهانه و شهادت وزیر او خواجه غیاث الدین محمد

که مربی اهل فضل بود بجانب شام شتافت و بوجهی که صاحب طبقات الفقها

بان اشاره نموده شیخ تقی الدین سبکی که از ارکان جانان فقهای شافعیه است

با او در مقام معارضه و برابری درآمد و در توجیه بعضی از احادیث مباحثه

میان ایشان منعقد گردید و چون سبکی عیار سبک طبع خود را در میزان

مناظره او سنجیده دید که در میان اهل شام سبک خواهد گردید بالضروره

طریق بیحیائی و مکابره پیمود و حضرت علامی را بعدم لزوم مقاصد شرع و وقوف

بر ظواهر منطق نسبت نمود لاجرم حضرت علامی بمقتضای آنکه **نظم**

این نکته با فقیه حکیم که بهره نیست ❊ بوجهل را ز مشرب عذب محمدی

خود را از مناظره او باز داشت و انتقام او را بجهل او واگذاشت آری سنّت

سنیّة الهی بران رفته که لا یزال طایفه از جهال بمرا و جدال تکدر مشرع خاطر

صفا گستر دانایان آگاه کنند و خود را در صورت اهل کمال بقاصر نظران نما

و بمعاوی بلد که ایشان را از معنی آن خبر نباشد استجلاب قلوب عوام کنند و

ایشان را از توجه بدانایان و استفاضه از دل دانای ایشان محروم گردانند

و شان مستعد فاضل آنست که اصلا این طایفه و ترهات ایشان ملحوظ نظر

اعتبار او نباشد و بمزخرفات ایشان خاطر نرنجاند **نظم**

نرگس الالف زد از شیوه چشم تو مرنج ❊ نروند اهل نظر از پی نابینایی

و در ظهر قواعد شیخ شهید محمد بن مکی اعلی الله درجته بخط شریف او مذکور است که در

دمشق بخدمت علامی رسیدم و او را بخوبی پایان دیدم و اجازه اخذ او را

روایت آن جایز بود بمن لطف نمود و یقین شیعه امامی مذهب بود و تصریح بان

میفرمود و انقطاع و باز گشت او بشیخ جمال الدین مطهر که فقیه اهل البیت علیهم السلام

بوده معلوم است در دوازدهم ذی قعده سنه ست و ستین و سبعمایه.

در دمشق وفات یافت و بروضهٔ رضوان شتافت و در فضای قلعه رو بنمازش
گذاردند و بسیاری از اعیان دمشق جهت نماز او حاضر شدند و در صالحیه
او را دفن کردند و بعد از آن او را از آنجا بموضعی دیگر نقل نمودند رحمه الله
و از تصانیف او شرح شمسیه است و شرح مطالع که هر دو را بنام وزیر
سلطان ابو سعید خواجه غیاث الدین محمد بن خواجه رشید و بیرازی
نوشته و کتاب محاکمات میان شارحان اشارات و دو حاشیه بر کشاف
یکی اصغر موسوم بتحفة الاصداف و دیگری اکبر مسمی بتحفة الاشراف و
رساله تحقیق کلیات و رساله در تحقیق مباحث تصور و تصدیق و حاشیه
کتاب قواعد الاحکام که سابقا مذکور شد و آنرا بعضی از فقهای
امامیه در شام مدوّن ساخته و بحواشی قطبیه مشهور است

المولی المحقق شمس الملة والدین محمد الاسفرایینی رحمه الله تعالی

اظهار عرض و طول فضل او در معقول و منقول طولی دارد در زمان
الجایتو سلطان محمد خدابنده انار الله برهانه مدرس سلطانیه بود و با قاضی
عضد ایجی همواره طریق مناظره و مجادله می پیمود از جمله مصنفات او شرح
کلیات کتاب قانون شیخ ابو علی است و شرح کلیات کتاب طب سید شرف الدین
ایلاقی و شرح مختصر اصول ابن حاجب که در اینجا متصدی دفع سخنان شارح عضد
شده و کتاب نفایس الفنون و در خطبه شرح ایلاقی علی رغم اهل سنت
و جماعت که جهت حفظ ناموس ابوبکر و عمر نافی عصمت انبیاءاند بعد از
عصمت حضرت پیغمبر بنام اصحاب رطب اللسان نموده و در مقام صلوة بر آل ایشانرا
بعصمت از زلل توصیف فرموده و در مبحث امامت از کتاب نفایس الفنون
بعد از بیان اختلافی که در میان سنی و شیعی در خلافت صحابه ثلثه و ائمه
اهل البیت واقعست گفته که اگر در دلایل و تمسکات شکوک و معارضات
هر یک از ایشان و تحقیق قول در آن شروع رود بتطویل انجامد عصمنا الله
عن زیغ الضالین و وفقنا علی اتباع الائمة الهادین المهدیین اثر حیرت موفق
معنی آیست کلام او درین مقام و صورت عقیدهٔ او از دو فقرهٔ دعای او

برازکیای

براذ کیای ایام ظهور تمام دارد هر گاه اهو شیخا است هر موی بر تن او گوشیست
و در مبحث مبادی اللغه از شرح مختصر اصول او با قاضی عضد مناقشهٔ است
شریف و مؤاخذهٔ لطیف هرچند ذکر آن چندان مناسبتی بمطلوب اصلی
ندارد اما چون بر حماقت قاضی مذکور که از معاندان اهل البیت علیهم السلام بوده
و در زمان خود در زمرهٔ اولاد زنا معدود بوده دلالت صریح دارد صورت
تقریر آنرا بر لوح تحریر می نگارد حاصل کلام آنکه در مقام بیان اختلافی که اصولیان
دارند در آنکه واو عطف از برای جمع مطلق است یا ترتیب بحسب زمان شارح
عضد از جانب قایل بترتیب این دلیل ذکر نموده که شخصی نزد پیغمبر صلوات الله علیه
خطابه میکرد و در اثنای خطبه گفت من اطاع الله و رسوله فقد اهتدی و من عصاهما
فقد غوی پس آنحضرت با او عتاب نموده خطاب فرمودند که بئس خطیب القوم انت
قل و من عصی الله و رسوله و اگر واو از برای ترتیب نمی بود با یستی که میان آن دو
عبارت فرق نبودی و رد و تلقین حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم بی وجه بودی
و جواب از دلیل بدین وجه گفته که مسلم نمیداریم که بدین تقدیر فرق نباشد زیرا که
در جدا ذکر کردن خدای تعالی تعظیمی هست که در ضم او با غیر بطریق تثنیه آن تعظیم
نیست و میتواند بود که رد پیغمبر صلی الله علیه و آله بر آن خطیب از برای آن باشد
که تعظیمی را که بجدا ذکر کردن حاصل میشد ترک نموده و قاضی عضد خود باز بعد از
ذکر این جواب در مقام تقویت آن گفته که و یدل علیه ان معصیتهما لا ترتیب
فیهما لان کلا امر بطاعة الآخر فمعصیة احدهما معصیة لهما او لانهما تطابقا
فلا او امرا ط انتهی و فاضل ایلی بر قاضی مواخذه نموده که با آنکه خود در دو سه
کلمه پیشتر از این گفته که ذکر خدا و رسول بصیغهٔ تثنیه منافی تعظیم و مردود کرده
گفته است در مرتبهٔ تقویت جواب بلا فاصله مخالفت امر رسول در صیغهٔ تثنیه و
چنانکه ناظر در عبارت او را مشاهده و محسوس میشود و این معنی با آنکه عصیان
با خدا و رسول مشعر است بسوء ادب و حماقت و فضول اینست تمام کلام محقق
ایلی و چون ایجه در شان قاضی مذکور از قطور و فتور مسطور شد مظنه آنست
که جمعی از مقلدان شهرت پرست که قاضی عضد را از نوادر روزگار میشمارند

ومواقف وشرح مختصر او با دلیل کمال او میدانند استبعاد از حماقت او نما
و قایل بحماقت او را متعجب یا بجاهل او جاهل تصوّر فرمایند لاجرم تحقیق
حال و بیان مبلغ فهم و کمال آن قدوه ارباب ضلال را ضروری دانسته
ضمیر اهل انصاف میگرداند که همچنانکه فضل وجود نامحمود او بشهرت و شان
جمی معدود بعالم شهود شتافته همچنین نسخ مصنّفات او نیز بمعاضدت
مشارکت قوّتی موهوم صورت تالیف یافته وحضرت ملا عصام الدین اسفراینی
که بر شهادت او در حق قاضی عضد که چنین متوجّه نبوده در حاشیه شرح آداب
عضدی تصریح باین معنی نموده وگفته که دوازده کس از فضلای عصر که بواسطه
رفعت جاه در مجلس او حاضر میشده اند و در تصانیف با او شریک بوده اند
وانا بحمد الله خود عربشاه اسفراینی و سیف الدین ابهری را شمرده وایضا
پیر ملا فخر الدین جاربردی در مقام سوالی که قاضی عضد در آیه کریمه فاتوا
بسورة من مثله ذکر نموده و جاربردی از آن جواب گفته قاضی را بقلّت فهم
واعوجاج در مناظره و نظیر آن نسبت نموده و از این کلمات ظاهر میشود که
فضیلت قاضی مذکور چندانی نبوده وفضیلت دیگران را بخود میستوده وظاهرا
سبب شهرت کاذبه او بر وجهی که در حبیب السیر مسطور گشته آنست که خواجه
رشید وزیر که شافعی مذهب بود او را تعظیم بسیار مینمود و عطایای
حوالة میفرموده و آشنایی او در تقرب وزیر وسیله عظیم بود لاجرم اهل
فضل جهت تحصیل مناصب و وظایف باو رجوع مینمودند و اعانت او
میکردند و خوش آمد او میگفتند و ملائی او را قبول میکردند و میپرورند
واما حرفی که در باب حلال زادگی قاضی مذکور شد بغایت مشهور است و مؤ
این آنکه فخر الدین علی پسر ملا حسین کاشفی در کتاب لطایف الطوایف نقل
کرده که قاضی عضد بسیار عظیم و ضخیم و فربه و جسیم بوده است روزی یکی
از علمای شیراز که مولانا پادشاه نام داشت و از دانشمندان مقرر شیراز
بوده و بغایت حقیر جثّه وضعیف ولاغر بوده مباحثه در میان داشته
و بحث ایشان بغلظت و خشونت انجامیده اتفاقا در پیش مدی مولانا باد

دوان

دوانی قلمی بوده است قاضی بر سبیل تعرّض گفته که از پس آن دوات آوازی می‌آید
بر بینید که چه چیز است و از این کنایت مولانا را نسبت بحقارت جثّه نمود
مولانا در جواب قاضی گفت ان الله لیک نطفة پیش از نی متکون نمیشود قاضی از آن
جواب خجل و از گفته خود نادم و منفعل گردید ولنعم ما قیل **نظم**
عجبت شد مردمان بخود ذنبی بردی ✻ که دست غیر گرفت بپایمردی
المولی المدقق العلامه نصیر الملة والدین علی القاشی المشهور بالحلی رحمه الله تعالی مولد شریفش دار الایمان کاشانست و در دار المؤمنین حله
نشو و نما یافته با ملا قطب الدین محمد رازی معاصر بوده و بدقت طبع و
حدت فهم قوی مسابقت از حکمای عصر و فقهای دهر بوده و همواره
در حله و بغداد بافاده علوم دینی و معارف یقینی اشتغال مینموده از جمله
مصنفات او حاشیه شرح تجرید اصفهانی است که مشتمل بر اعلی مراتب
تدقیق است وفی الحقیقة مادّه حاشیه که میر سید شریف بعد از آن
بر آن شرح نوشته همانست آنا خذت من لوی حاشیه خود را بتجاوز
بحث امامت ساخته و در آنجا بدفع ایرادات شارح معاند پرداخته
و چون شارح فاضل قوشچی قدرت بر ردّ سخنان آن مدقق نداشته لاجرم
در آن بحث از نقل جوابهای مدقق اصفهانی عدول نموده وجهة سخنان شارح
مقاصد را کافی الی آخره بوتی نیست ذکر فرموده و یکی دیگر از مصنفات
شریف آن نحریر مدقق شرح طوالع قاضی بیضاوی است و در آنجا سخنان
برتبه دارد و دیگری حاشیه شرح شمسیه است که مجرد اعتراضات و
تدقیقاتست و سید المحققین قدس سره الشریف در حاشیه خود متصدی
دفع بعضی از آن گردیده و حواشی کار کتابی بر شرح اشارات نیز دارد و
رساله لطیفه مشتمل بر بیست اعتراض که بر تعریف طهارت از کتاب قواعد
الاحکام نموده متداول و مشهور است سید الموحدین حیدر بن علی الاملی در
کتاب منبع الانوار در مقام نقل اعتراضات ارباب استدلال بعجز خود از وصول
بمرتبه تحقیق حال ذکر نموده که این سخن را مکرر از امام عالم و حکیم فاضل نصیر الدین

کاشی شنیدم که میگفت نهایة الجهد در مدت هشتاد سال دانستم که این
مصنوع محتاج بصانعی است و بار خدایی یقین بجایز کرد از یقین من بیشتر
پس بر شماست که اعمال صالحه بجا آرید و طریقه ائمه معصومین را از دست نگذارید
نگذارید که هر چه غیر از اینست هوایی و شیطانی است و مآل آن حسرت و ندامت
خواهد بود. والتوفیق من الصمد المعبود. السید المحقق العلامه علی بن محمد بن علی
الحسینی الجرجانی الشهیر بالسید الشریف قدس سره بفطرت صحیحه اهل جرجان زاده الله
وسید محمد نوربخش و شیخ محمد بن ابی جمهور بتشیع او گواهی داده اند سالها در خدمت
تربیت علامه رازی بوده و از آن محقق امامی مذهب استفاده نموده ذات شریف
از غایت اشتهار بفضل و کمال مستغنی از تعریف است ع ماهتاب چه حاجت شب
تجلی را جمیع اهل فضل که بعد از وی قدم در وادی تحصیل کمال نهاده اند عیال
مصنفات شریفه او بوده اند و از زمان شریف ایشان تا غایت غالبا هیچ حلقه
درسی از موائد فوائد شروح و حواشی آن کاشف غواشی خالی نبوده در سنه
اربعین و سبعمایه در دار المؤمنین جرجان از کتم عدم قدم بعالم وجود نهاد
و فضای جرجان بلکه تمام جهان را بیمن مقدم شریف خود تشریف داد و بعد
از ترقی بسن رشد و تمیز آغاز تحصیل علوم دینی و معارف یقینی نموده بیمن
تربیت قطب المحققین علامه رازی سرآمد محققان انام و مقتدای علمای
اعلام گردید در روضة الصفا مسطور است که در سنه ۷۷۹ که شاه شجاع بن
مظفر در قصر زرد منزل داشت امیر سید شریف باردو رسیده خواست
که بپایه شاه ملاقات نماید و اوراق واسطه حال خویش را نا گردانید تا
مولانا سعد الدین انسی صدد رادید که بخدمت شاه شجاع میرود خود را در
لباس لشکریان بوی نموده گفت که مردی غریب تیر اندازم و از ولایت
ماوراء النهر بدین داعیه آمده ام که در نظر پادشاه سپهر جوهر تیر اندازم امید
از الطاف عام ومت ملتمس مرا بعرض رساند و در رکاب مولانا سعد الدین
تا در بارگاه بیامد مولانا گفت تو در همین موضع توقف نمای تا رخصت
دخول حاصل کنم و چون مولانا بشرف ملاقات پادشاه فایز شد و بحث

تیرانداز غریب را بعرض رسانید فی الحال او را طلبید و امیر سید شریف بپارگاه
در آمد چون از کیفیت تیراندازی پرسید بدرجوی که از نتایج طبع شریف او
مشتمل بر اعتراضات بر اصحاب تصانیف بود از بغل بیرون آورد و بدست
شاه داد شاه شجاع از مطالعه آن صحیفه بحال امیر سید شریف دانا شده مراسم
تعظیم و تکریم بتقدیم رسانید و نقد و جنس بسیار انعام فرموده آنجناب را همراه خود
بشیراز برد و منصب تدریس دار الشفای خود را بآن سید فضیلت انتما تفویض
کرد و سید شریف ده سال در فارس بافاده اهل فضل و کمال پرداخته در سنه ۷۸۹
که امیر تیمور گورکان شیراز را فتح کرد حکم فرمود که آنجناب بسمرقند تشریف برد
جناب میر بموجب فرمان بآن بلده شتافته تا زمان فوت امیر تیمور بعذاب
صحبت اشرار آن دیار گرفتار بود و در آن اوقات میان آنجناب و مولانا سعد الدین
تفتازانی مباحثات روی نموده در هر مرتبه امیر سید شریف بسبب حدت
طبع و جودت ذهن بر جناب مولوی در بحث غلبه کرد و فایق آمد و فوق کل ذی
علم علیم نظم خدایی که بالا و پست آفرید ⁂ زبردست هر دست دست آفرید
و چون امیر تیمور گورکان بجهان جاودان انتقال فرمود نوبت دیگر آن قدوة
اولاد خیر البشر و مقتدای علمای دانشور خود را از معشر اهل شر خلاص ساخت
و از ماوراء النهر بشیراز شتافت و در تاریخی که از این قطعه مستفاد میگردد
وفات یافت قطعه استاد بشر حیات عالم ⁂ سلطان جهان شریف ملت
اندر ششم ربیع ثانی ⁂ در هشتصد و شانزده ز هجرت ⁂ زین دار فنا بچار شنبه
فرمود بدار خلد رحلت ⁂ تفصیل حال ظاهر در اختلال آن قدوة ارباب کمال
انکار او در باطن تصریح شیخ محمد بن ابی جمهور در مجلس ثالث از رساله مناظره او
با فاضل سنی هروی بمقتضای تخصیص تلمیذ او محمد بن سید محمد
نوربخش و دیگر دلایل و امارات از قرائن جلیه امامیه بوده لیکن بر وجهی که
مشهور و در السنه شایع است فارس مذکور است امیر تیمور گورکان حضرت میر را
تکلیف نمود که بترجیح یکی از دو مذهب شافعی و حنفی که در فارس و خراسان و
ماوراء النهر شایع بود حکم نماید و حضرت میر دنیاداری بکار برده چند روز مهلت

طلبید تا خبر بتابعان شافعی و مقلّدان حنفی رسید و در خفیه بخدمت میر
دویدند و زرهای بسیار بر زخ میر کشیدند و در آن سه روز کار بر فریقین در
مقام تزاید بودند و میر را جهت ترجیح مذهب خود تطمیع مینمودند و لیکن چون
اکثر حنفیه امرا و مقربان پادشاه بودند و زر و زور ایشان بیشتر بود برهان
برهان قاطعی که ملاحده بر فخر رازی اقامت نمودند ایشان نیز بر حضرت میر تمام
آمدند و چون حضرت میر در توجّه خاطر امرا و لشکری که در مذهب حنفی نشو و
یافته بودند تامّل نمودند و زرها از حنفیه زیاده بمخالفت و برابر کرد بیم ملا
سعد الدین تفتازانی را که شافعی مذهب بود بر آن دواعی افزودند و حکم بترجیح
مذهب حنفی فرمودند و بنا بر آن اهل روزگار او را حنفی مذهب تصور مینمودند
و از مؤیدات آنکه حضرت میر همیشه مبتلای حرص جاه و مال و تقرّب ملوک و
اقبال بوده اند آنست که شیخ فاضل حسن بن محمد بن الحسن الاسترابادی النجفی
تفسیر آیه و لا تؤتوا السفهاء اموالکم از کتاب تفسیر آیات احکام کفته که حکایت
کرد مرا پدر من که اسکندر استرابادی عالی متبحّر بود که از غایت همت و استغنا
از خلق اوقات بتجارت میگذرانید روزی بر سید شریف جرجانی او را در
دید که بیاض لحیه اش از غبار نیل کرد در وقت فرو رفتن آن بلحیه او رسیده و
نیلکون شده بی او را ملامت کرد سکندر از روی تعریض بخدمت میر کفت که
این پیش من بهتر از آنست که غبار درگاه ملوک بر آن نشیند و بسبب طمع
صلات و عطای ایشان معتکف درگاه ایشان باشم و هر تصنیفی که کرده ام در آن
بغرض رضای سلاطین ساخته ام و کمان چنانست که در آن معاتب بلکه معاقب باشم
و همچنین بنا بر حب جاه و مال یا دفع تهمت رفض و اعتزال که همیشه این طایفه
خصوصا سادات بآن مبتلا بوده اند بالتماس فضلا و اعیان فارس کتاب
مواقف را که منسوب بعضد ایجی شافعی است شرح نموده و بمقتضای اشتهار
ایجاعت طریق متابعت متن پیموده و تحفّظا از روی احتیاط اندکی از غلوّ
توضیح و تصویر بر آن افزوده بلکه همان شرح غیر ممزوج سیف الدین ابهری را
ممزوج نموده و در کلفت خدمت میر از آمیزش اهل سنت و جماعت خطبه شیخ

مفتاح

مفتاح او بیانی کافی و برهانی وافی است زیرا که در اینجا ارمغان خود را بما وراء النهر
از جمله بلاهای روزگار شمرده و بآن قدر التفات ننموده اقتدا بسید مرتضی علم
الهدی فرموده و در مقام خطاب با اهل آن دیار که از معتقدان یار غارند
ابی بکر در شان کفار نازلست اقتباس نموده و بعد از آن مبالغه در تقریر جهل و
بی حاصلی ایشان از دین نموده و ظاهرا درین معنی اشاره نموده بآنکه چون ایما
از ایمان و محبت علی بن ابی طالب علیهم السلام که بموجب نص آیه ذوی القربی و
غیر آن واجبست عاری و بیگانه اند و در اشتراط عداوت آنحضرت بقدر
جوی بلکه ادنی ذرّه متنفر و بیگانه پس بحقیقت ایمان بخدا و رسول ایشان را نفعی
ندارد چنانکه اخبار و روایات صحیحه بر آن دلالت دارد و حضرت شیخ
زین الدین تایبادی مضمون آن اخبار در رباعی اشعار نموده و فرموده
رباعی کر منتظر افلاک شود منزل تو * ور کوثر اکر سرشته کردد کل تو
چون مهر علی نباشد اندر دل تو * مسکین تو و سعیهای بیحاصل تو
و بعد از تصریح حضرت میر بتجهیل و تکفیر و حرمان آن قوم ضلالت مصیر
از تحصیل جلیل و حقیر حکم بدخول ایشان در حزب شیطان فرموده و این
نیز ظاهرا اشاره خواهد بود بآنکه از احزاب عمر بن الخطاب اند که بخاری
محدث در باب کمال شیطنت او این حدیث صحیح که ما سلک عمر فجا الا و
سلک الشیطان فجا غیره روایت نموده و شیعه معنی آنرا بر مضمون این
بیت که بعضی از قدما در شان عمر کفته اند درج نموده اند شعر
ان کان ابلیس اغوی الناس کلهم * فانت یا عمر اغویت ابلیسا
و بالجمله هرکه بر تعصبات ارباب مذاهب و تعریضات ایشان در مخاطبات
و تالیفات اطلاع وارد سلیقه او حاکم است بآنکه حضرت میر در آن خطبه
دلپذیر را بجز از تعرض و تکفیر تعریض نموده ترخیص نمیکند الا از سیدی شیعی
استرابادی نسبت بسنی عادی یا خارجی مرادی القصه تعصبات اهل استراباد
و جرجان در مذهب شیعه مستغنی از بیان است و چنانچه در مجلس اول
از این کتاب مذکور شد اهل سنت و جماعت اهل استراباد و جرجان با شیعه

میدانسته‌اند و بنابر تعصب تکفیر ایشان میکرده اند اکر میر سید شریف باین
حزب خودرا نسبت دهد بی مصلحتی نخواهد بود السید الفاضل امیر شمس الدین محمد بن
السید الشریف العلامة الجرجانی رحمهما الله بحلیه فیض فضل میر سیدی و زیور
خلق عظیم محمدی آراسته بود مولانا خضر حبلرودی رازی که از جمله
تلامذه اوست در خطبه شرح کتاب نهج المسترشدین بصحت عقیده میر
اشعار نموده و بالجمله چون حضرت میر از حب جاه عاری و منکر طریقه دنیا
داری بود در اظهار مذهب آبا واجداد خود داری نمی نمود و همواره مذهب
شیعه را نصرت و یاری میفرمود و اقل آنچه از او درین باب ترشح نموده
آنست که از برای تجرید ذکر اعتراضی که مذکور خواهد شد در خطبه شرح
شرح کافیه که بنابر وضوح عبارت مستغنی از شرح است شرحی نوشته
و چون در بعضی از فقرات آن خطبه جهت رعایت سجع تقدیم صحب بر آل
بعد از تقدیم حرام بر حلال واقع شده حضرت میر نوشته اند که تقدیم
صحب بر آل همچون تقدیم حرام است بر حلال و از جمله مصنفات او شرح
خطبه مذکورست و شرح هدایه حکمت و شرح ارشاد نحو و شرح فواید
غیاثیه و حاشیه طوالع و حسب الاشارة والد بزرگوار دو رساله
فارسی منطق اند که مشهورند بصغری و کبری در صغر سن تعریب نموده
و بغره و درة موسوم ساخته در شهور سنه ثمان و ثلثین بجنات عدن
انتقال نمود قدس الله روحه العزیز المولی المحقق العلامة جلال الدین محمد
الدوانی قدس سره الصمدانی نسب شریفش منتهی میشود بمحمد بن ابی بکر که
قاتل عثمان بوده و در حجر تربیت صدیق اکبر امیر المومنین حیدر نشو و
نما نموده و همواره طریق انکار خلافت پدر و خلافت عمر میپیموده و در
افتخار حضرت علامی بنسبت دادن خود بصدیق رمزیست دقیق که بر فقه
شناسان طریق تحقیق مخفی نیست در مبادی حال نزد والد خود ملا سعد الدین
مطالعه بعضی از مقدمات نموده و بعد از آن بشیراز آمده در خدمت محیی الدین
انصاری که از اولاد سعد بن عباده صحابی و افاضل تلامذه سید المحققین

قدس سره الشریف بود بتحصیل سایر علوم دینیه و معارف یقینیه اشتغال
نمود و چون در آن غربت قدرت بر بهای روغن چراغ نداشت کاهی از غایت
جد و اجتهاد در برابر چراغی که شبها در دهلیز مسجد عتیق شیراز میافروختند
خدمت علامی بر پا استاده مطالعه نموده و بیاض میفرمودند و لهذا الامر کار او بجای
رسید که اکابر زمان غاشیه مطاوعتش بر دوش و علمای اوان حلقه بندکیش در
کوش کشیدند صیت فضایلش باعالی و ادانی رسید و جمعیت و سامانی پیدا
کردید لیکن حضرت علامی با وجود آن جامعیت و جمعیت همیشه در جمع مال که
از اسباب ترویج علم و تزیین فضل و کمال خیال میفرمود حریص بوده چنانکه
در بعضی از اشعار خود فرموده نظم مرا بتجربه روشن شد این در آخر حال
که قدر مرد بعلم است و قدر علم بمال آورده اند که چون صیت فضایل آن علامه
نحریر عالم کیر شد والی عراق و فارس و آذربیجان سلطان یعقوب بایندری
ترکمان اورا از شیراز بدار السلطنة تبریز طلب نمود و بالطاف خسروانه
نوازش فرموده قاضی القضاتی ولایت فارس را باو تفویض فرمود اتفاقا روزی
در مجلس پادشاه مذکور حضرت علامی را با مولانا شیخ ابو اسحق تبریزی که از
اذکیای فضلای زمان بود مباحثه علمی واقع شد و با آنکه حضرت علامی در تبحر
علوم با او نسبتی نداشت ومع هذا در آن بحث مانع واقع شده بود و منعهای
موجه متوجه ادله او میساخت لیکن چون فاضل تبریزی در زبان آوری تمام
بود و قدم از دایره آداب بیرون نهاده طریق شطاحی می پیمود نزدیک آن
رسیده بود که حضرت علامی را در هم آرد و ناموس دانشوری او را بخاک مذلت
سپارد لاجرم قاضی میر حسین یزدی که یکی از افاضل تلامذه حضرت علامی بود
و در صف نعال آن مجلس عالی نشسته بود چون حال را بدان منوال دید از غایت
حمیت بی طاقت شد و بخاست و متوجه سلطان شده کفت که من یکی از خدمه
علامی ام سلطان اکر رعایت شان ایشان نکاه دارید و مباحثه شیخ ابو اسحق را
بمن کذارید اکر او مرا الزام نماید حکمی او را مسلم دارم سلطان التماس مبذول داشت
و قاضی میر حسین تمهید رعایت آداب مناظره نموده شروع در مباحثه نمود و حجتهای

شیخ ابراهیم خواست کان قانون آداب بجا آورده از شاخی بیجا ز نهایت قا
راه بر وی بسته بمساعدت توفیق غالب آمد و بر ممکنان زجهان او ظاهر گشته
زبان بتحسین کشودند و قاضی صفی الدین عیسی تبریزی مشهور که صدر سلطان
بود از مولد قاضی میر حسین استفسار نمود علامه دوانی فرمودند که از بندر لنه
زادهای یزد است و آخر از حضرت سلطان استدعا آن نمودند که قضای دار
العباده یزد و توابع آن را باشدی موقوفات آنجا باو تفویض فرمودند و سیورغال
و تشریفات شاهانه شفقت نموده روانه دار العباده یزد کردانیدند و جمعی
اهل تحقیق را در تشیع علامه دوانی تردیدی نیست و از جمله مویدات آنکه از حضرت
غفران پناه امیر شمس الدین اسد الله صدر شوشتری که معاصر حضرت علامی بود
منقولست که میفرموده اند که در وقتی که بواسطه فترات خوزستان در شیراز
توطن داشتیم بیدی صالحه سبزواری در شیراز بود که بخانه ما و خانه علامی
تردد میفرمود روزی حکایت کرد که چون من از شیعه سبزوار بودم و با اهل بیت
علامی آشنایی میبودم در ان مقام شدم که تحقیق عقیده او نمایم که جرم عقیده
یقین میبودم و مترصد مشاهده اعمال طهارت و نماز وی بودم تا آنکه روزی
دیدم که آب وضو برداشت بیکی از حجرهای خانه خود درآمد و در را بر روی
خود بست من از سوراخی که بآن حجره ناظر بود مشاهده نمودم که وضو ساخته
پایها را مسح نمود و از بعضی تلامذه او منقولست که گفته مدتی در تحقیق عقیده
علامی اهتمام داشتم و آخر روزی مشاهده نمودم که نقطه سیاهی که بناخن پای
ایشان واقع شده بود تا دو سه روز باقی بود و آنرا بجا استدلال برآن
نمودم که مسح میکشیده که اگر غسل میکرد بایستی که آن نقطه سیاه در اول
روز بناهی میشد و ایضا منقولست که از علامی پرسیدند که امام زمان
کیست در جواب فرمودند که اگر از شیعه می پرسید میگویند محمد بن الحسن
فرزند بجعفر آخر الزمان و اگر از اهل سنت و جماعت سوال میکنید میگویند
سلطان یعقوب بن حسن بیک ترکمان و سوق این کلام خالی از استخفافی
بعقیده اهل سنت و جماعت نیست و اشعار علامی نیز که بعضی از آن مذکور

خواهد شد اشعار تمام بر صحت عقیده او بیان او دارد و همچنین تعریضی که در حاشیه
جدید خود بر شرح تجرید نسبت بسید المدققین میر صدر الدین محمد شیرازی نموده
وارد ابطال التزام تفضیل ابو بکر بر حضرت امیر المؤمنین و تغییر نموده بر تصحیح
اعتقاد او دلالت صریح دارد بلکه آثار تشیع از الفاظ و معنی آن می بارد حیث قال
والعجب من دعوی کیف یدعی انطباق اهل السنة علی ان جمیع الفضائل التی لجماعة
الا تخفی الی دون الانام آری این قدر هست که حضرت علامی عقاید خود را در
بلد جورت بالتماس بعضی از اعیان اهل سنت و جماعت شرح نوشته و چون
با وجود زمان تقیه رعایت بسیار از ان تصنیف در نظر بوده بر طبق
متن و وفق التماس سایل تقریر مسایل نموده و بنا بر آنکه حضرت استاذ البشر
میر غیاث الدین منصور شیرازی قدس الله سره مسامحات او را در ان تالیف
و تقریر که فی الحقیقه دام تزویر و تحصیل دراهم و دنانیر بوده محض تقصیر
و غلط و فرع در نار سعیر دانسته و رخطبه محاکمات خود در شان آن
علامه تحریر کنند و کان فی الناس یجرون ولا رسکبا علی جمع المال و جمع
ما ینفعه فی المآل سیما فی تقریر الحال و مخفی نماند که تماشا و ساعات
با ظالم سنی که هست که بنا بر التزام رعایت موافقت است بسبب آن
اسباب چنانکه حضرت خواجه نصیر الدین محمد طوسی قدس سره در شرح اشارات
سلوک فرموده با آنکه در دیگر مصنفات خود رد بسیاری از معتقدات
حکما نموده و موید این است آنکه قاضی میر حسین که سابقا شطری از احوال
او بر سبیل استطراد مذکور شد در رساله منشات خود آورده که
قایل بترکب جسم از هیولی و صورت نیستم و در این مسئله مذهب اشراقیان
دارم و خواجه نصیر الدین محمد طوسی قدس سره نیز بر این است و اگر چه
در شرح اشارات با شیخ در این مسئله تماشا نموده اند اما آن مبنی بر
شرط موافقت است که در اول کتاب تصریح بآن نموده و در متن تجرید
که مذهب خاص اوست طریق اشراقیان سلوک داشته و حضرت غوث
المتالهین سید محمد نوربخش در رساله معراجیه آورده که حکمای طبیعی

جماعت مذکور که مع زیادتی رسالة
جعلها الله تعالی علیه السلام

متصوفه لفظی را نرسد در احوال انبیا و اولیا مانند معراج و غیره خوض نمودن
و اگر رعونت نفس و خود نمائی باعث شود و خوض نماید رجما بالغیب باشد
مگر حضرت سیادت پناه معتقد اهل الله افضل العلماء المتاخرین اکمل
الحکماء المتبحرین امیر سید شریف شیرازی سَوّی الله مضجعه و رحمة الله علیه رحمه
واسعة که بر سبیل روایت از حکما و فقها ست انچه فرموده است و شاید
که بنابر ملتمس کسی بوده است بتفسید در ان باب خوضی نموده و تعیین
آن نفرموده اگر فرمودی رجما بالغیب بودی حال آنکه اخلاص و حقانیت
انصاف و دیانت وی مقتضی آن بنود که بغیر علم یقینی در امری شروع نماید
از این جهت بروایت اکتفا نمود انتهی و ایضا مؤید توجیه مذکورست آنکه
هرگاه ملا حسین کاشفی که از سنّیان و اردو مضار دلیل بر صحت عقیده خود
دارد بحسب الامر میر علیشیر تفسیر کلام الهی بر طبق مفسران اهل سنت
و جماعت نماید و بواسطه تقرب آن ناصبی اینچنان تقیه با ردی سرا باید
تجویز آن از علامه دوانی و امثال او بطریق اولی می شاید و همچنین نو
علامی بجانب بغداد جهت محض زیارت آستان ملایک پاسبان حضرت
امیر المومنین و عتبات عالیات سایر ائمه معصومین علیهم افضل صلوات
المصلین والحصلین و دیدن اورد بخشا شرف بانشیخ شرف الدین حسین
قتال خادم روضه علیه مرتضویه که از افاضل فقهای شیعه امامیه بوده و
درس گفتن حکمت اشراق و تالیف حاشیه زوراحسب الالتماس مشار الیه
از جمله مؤیدات و از جمله اشعار حقایق شعار علامی در مدح آن شاه کرامی این
سه رباعی نامی است **رباعی** روز رخت طلب بساق کوثر کش
وز کوثر کثرت می وحدت در کش * لا یطفأ اصلا ابدا شاد بها
رمزیست درین می از توانی درکش **اخری** در ملک حقیقت آن شاه مدام
دست طلب از دامن آن شاه مدار * ارباب مدینه علو مست دراز
آن در کرد سی رود بمسند کرباد **اخری** خورشید کمالست نبی ماه ولی
اسلام محمدست و ایمانست علی * گر بینه درین سخن سهل علی

بنگر که زبینات اسماست جلی * و ناظم علامه در شرح رباعی ثالث بعد از توضیح
معنی بینات و تحقیق آنکه ایمان نسبت باسلام بمنزله باطن است بجهت آنکه
ولایت باطن نبوتست فرموده که این شمه ایست از قوایح انوار اسرار که در
مطاوی این دو اسم عالی منطوی است و همانا نکته دان صاحب فطنت
که از اسلوب رمز و ایما که زبان مرغان چمن قدسست باخبر باشد بسی حکم و
لطایف از خبایای این دو اسم استخراج تواند نمود لیکن این مرتبه ایست
عالی و وصول بآن مترجمان خیال پرست را میسر نیست **نظم**
بسر قصه سیمرغ و غصه هدهد * کسی رسد که شناسای منطق الطیرست *
توجه دانی زبان مرغان را * که ندیدی دمی سلیمان را * مدت حیات علامی زرقی
که صاحب حبیب السیر ذکر نموده زیاده از هفتاد بوده و از خطبه محاکمات
استاد البشر غیاث الدین منصور چنان ظاهر میشود که زیاده بوده باشد
باشد و وفات او در یوم الثلثاء تاسع شهر ربیع الثانی از سال نهصد و
هشت در نادروی سلطان ابوالفتح بایزید روی نمود و چون آن موضع
بقره میدوان نزدیک بود نعش او را با نجا برده دفن نمودند و چون تفصیل
مصنفات حضرت علامی و خصوصیات آن بر اکثر اهل زمان ظاهر نیست
و در دیوان ارباب سیر آن اثری پیدا نه ایراد انرا با آنکه مناسب
مقام نیست لایق دیدم اول رساله قدیم بر شرح جدید تجرید که در اواسط
حال آنرا بنام سلطان خلیل بایندری تالیف نموده و تا اثنای مباحث
اجسام فلکیه رسیده دیگر حاشیه جدید برهمان شرح که ابتدای تالیف
آن در شهور سنه هشتصد و نود و شش بوده و چند سال در اوان درس
و افاده بر کرد آن میگردیده و آن حاشیه تا اثنای مبحث ماهیه رسیده
دیگر حاشیه اجد که تا مبحث وجود ذهنی رسیده دیگر شرح هیاکل که آنرا بکیاء
بنام بعضی از ملوک هند که ملک التجار اشتهار داشتند معنون ساخته و
مرتبه دیگر افتتاح آن بنام یکی از سلاطین ایران نموده دیگر حاشیه تهذیب
منطق تا آخر بحث موجهات دیگر حاشیه قدیم بر شرح مطالع و حواشی تهذیب فقه

مزمیهان
مزاره

در اثبات واجب تعالی که در اوایل حال در سنه
هشتصد و نود و هفت بنام یکی از سلاطین
نوشته دیگر رساله جدید در اثبات واجب
تعالی که آنرا در اواخر عمر در خطه لار
تالیف نموده دیگر حاشیه قدیم

که قریب بمبحث موضوع رسیده دیگر حاشیه جدید بر آن شرح وحواشی که
انرا قبل از حاشیه جدیده شرح تجرید نوشته و این حاشیه تا اواخر بحث
موضوع رسیده دیگر حاشیه قدیمه شرح تجرید که تألیف آن در سنه سبع وتسعین و
ثمانمایه نموده و این ضعیف در سنوات مطالعه آن فایز گردیده دیگر حاشیه
بر اوایل شرح عضدی بر مختصر اصول ابن حاجب وحواشی شرافیه شریفیه
که در اینجا متصدی دفع اعتراضات فاضل مدقق ملا علی عربان طوسی از سید
المحققین قدس سره الشریف شده دیگر حاشیه بر اوایل کتاب محاکمات
دیگر حاشیه شرح حکمة العین و این بیچاره بروایت آن مشرف شده دیگر
رساله انموذج العلوم مشتمل بر تحقیق ده مسئله از مطالب اصلیه وفرعیه
که آنرا بنام سلطان محمود گجراتی نوشته و در صحبت میر شمس الدین محمد ابن
السید جعفر بن السید العالم الفاضل میر شمس الدین محمد بن سید المحققین العالم
قدس سره الشریف که از افاضل تلامذه او بود آنرا بسلطان مذکور فرستاد
و سلطان صد هزار درهم جهت خدمت علامی ارسال نمود و آن جایزه در
دریا غرق گردید و چیزی معتد به از آنجا بایشان نرسید پس حضرت
علامی رساله دیگر در تحقیق عدالت بنام سلطان نوشته فرستاد و در
دیباچه اشارتی لطیف بحال آن جایزه نمود و سلطان در این مرتبه
نیز صد هزار درهم با دیگر تحف وهدایا بخدمت علامی فرستاد و در
رساله انموذج العلوم مسئله حدوث عالم که اصلی اصیل است از علوم
دینیه ومسایل یقینیه وضوح تمام یافته دیگر رساله زورا که بعضی
دخلها است و آنرا در تحفه شرف بشکرانه اتفاقی که در بعضی از زوایای
صالحه از حضرت امیر المؤمنین علیه السلام دیده در سلک نظم و نثر
کشیده و در آن رساله جمع میان حکمت بحثی و ذوقی نموده دیگر حاشیه
زورا که آنرا نیز در آن آستان ملایک پاسبان بالتماس شیخ شرف الدین حسن
قتال که سابقا مذکور شد نوشته اند دیگر حاشیه صغیر که آنرا بجهت دفع
طعن ملا قطب الدین محیوی انصاری بر عبارتی که در خطبه زورا واقع است

نوشته

نوشته اند دیگر رساله در تحقیق تعریف علم کلام که در کتاب مواقف مذکور است
وآنرا بنام میر محب الله که پسرزاده امیر نعیم الدین نعمة الله ماهانی بوده نوشته به
هند نزد او فرستاده و در آن رساله متصدی دفع اعتراضات ملا علی عربان طوسی
از شارح آن کتاب سید المحققین قدس سره الشریف شده دیگر حاشیه بر
اوایل شرح چغمینی قاضی زاده رومی وظاهرا آن حاشیه بکنار کتابی است
ترتیب نیافته واکثر آنرا غیاث الحکما امیر غیاث الدین منصور شیرازی در شفا
خود نقل نموده و دفع فرموده دیگر رساله در خلق اعمال که آنرا بالتماس یکی از
طلبه در کاشان نوشته دیگر حاشیه بر اوایل شرح شمسیه وحواشی قدیمه
شریفیه که تا اثنای مبحث تقسیم علم ببدیهی ونظری رسیده دیگر شرح خطبه
طوالع دیگر تفسیر آیه یا بنی آدم خذوا زینتکم عند کل مسجد وکلوا واشربوا ولا
تسرفوا که بنام ملا شمس الدین محمد بدخشی صدر سلطان بایسنغر بن سلطان
شاهرخ نوشته دیگر تفسیر سوره قل یا ایها الکافرون دیگر تفسیر سوره اخلاص
که آنرا بنام سلطان ابو الفتح بایندری نوشته دیگر شرح عقاید عضدیه که
آنرا در جزیره جرون یعنی هرموز بالتماس یکی از معاندان صاحب جاه نوشته
دیگر رساله در حل مغلطه مشهوره بجذر اصم دیگر حاشیه انوار فقه شافعی
دیگر شرح اربعین حدیث نبوی دیگر شرح رساله نصیریه در تحقیق معنی نفس الامر
دیگر رساله قلبیه که آنرا بنام یکی از سلاطین تالیف نموده و در انجا عجایب بسیاری
از فنون بلاغت وانواع تشبیهات بلیغه فرموده این بود آنچه از کتب ورسایل
عربیه خدمت علامی دیده یا شنیده واما فارسیات یکی از آنها کتاب اخلاق است
که آنرا بنام سلطان خلیل بایندری وپدر او حسن بیک معنون ساخته دیگر
رساله تهلیلیه در شرح کلمه توحید که بنام سلطان مذکور نوشته دیگر رساله
که در عرض لشکر سلطان مذکور در حوالی بند امیر شیراز نوشته ودر انجا رعایت
حسن عبارت بجا آورده دیگر رساله در عدالت که بنام بعضی از سلاطین عراق
نوشته وبصحوب میر شمس الدین محمد که سابقا مذکور شد بخدمت او فرستاده دیگر
رساله در تحقیق مسئله جبر واختیار که آنرا بنام میر میران ماهانی اصفهانی نوشته

نوشته بعضی ازین رساله بنظر فقیر رسیده امید که بمطالعه تمام آن فایز گردد
دیگر رساله خواص حروف که آنرا بنام سلطان غیاث الدین غیاث شاه مندوی
نوشته وانرا مصحوب سید جمال الدین نصرالله برادر سید شاه میرسیلانی کازرونی
کاز اولاد سید شمس الدین عزیزی بزدی بوده اند بخدمت سلطان مذکور ارسال
نموده دیگر رساله در شرح غزل حافظ شیراز که مطلعش اینست **نظم**
در عهد پیر مغان نیست چو من شیدائی • خرقه جائی گرو و باده و دفتر جائی •
دیگر رساله در شرح این بیت خواجه حافظ **بیت** پیر ما گفت خطا بر قلم صنع نرفت •
آفرین بر نظر پاک خطا پوشش باد • دیگر رساله در شرح بیتی از ابیات شیخ محمود
جبستری قدس سره ودیگر [redacted] شرح رباعیاتی که از اشعار حقایق شعار اوست
وانرا بنام قیصر روم نوشته دیگر رساله در دیوان مظالم که آنرا در خطه لار بنام
والی آنجا ملک علاء الملک نوشته دیگر رساله موسوم به صحیفه و صد البته
مجموع آنچه از ماثر اقلام خدمت علامی بنظر این مستهام رسیده یا از استاد
خود که تلمذ ایشان بیک واسطه باو منتهی میشود شنیده و از لطایف انیقه
و منشآت رشیقه و اشعار بلیغه هست و از جمله آن اشعار آنچه دریا وقت
حاضر بود مذکور میگردد **نظم**

صیقلی زن که مرا آیینه زنگار گرفت • روی بنما که جهان ظلمت انکار گرفت
ملک جان و دل و دین جمله بیکبار گرفت • تو پی آن شاه که از کشور حسنت خطی
همه ذرات جهان لمعه انوار گرفت • آفتاب ازل از مشرق رویت چو دمید
منکر از کور دلی شیوه انکار گرفت • صبح روی تو از نور جبینت پیداست
هر که جامی ز کف ساقی ابرار گرفت • چون دوانی نخورد درد غم از کاسه هیچ

وله ایضا

عارفان قد ترا مقصد اعلی خوانند • طاق ابروی ترا مسجد اقصی خوانند
تیر پیشان جهان خاک سر کوی ترا • تو تیای نظر مردم بینا خوانند
قامت دلکش و رخسار دل افروز ترا • اهل عرفان شجر و آتش موسی خوانند

سخن از قدر تو گفتم چه دوانی زانرو
سخنانم همه در عالم بالا خوانند

وله

نبود ظرف خود بیم ز دریای عشق • چراغ خاطر دونهمتان چه نور دهد
اگرچه فیض خدا شامل است یکسان **بیت** • نه هر حجر که تو بینی صدا چو طور دهد

سید الحکماء المدققین امیر صدر الدین محمد الشیرازی اسکنه الله تعالی فی صدر الجنات کنیت عالیش ابو المعالی و لقب شریفش بلسان ارباب
فضل و کمال صدر العلماء و صدر المحققین است وچنانکه سابقا در احوال سید جلیل
محدث میر اصیل الدین که از بنی اعمام اوست مذکور است آبا و اجداد اعمام او تا حضرات
ائمه معصومین صلوات الله علیهم اجمعین همگی حافظ احادیث و حامل علوم دینیه
بوده اند اکثر بواسطه حوادث که بجهت ایشان روی داده مطالب کتب حدیث که سنت رسول
بوده بخط ایشان در صدور کتب مذکوره که از روی تقیه استمرار یافته بود و فوت یافته
ذات ملکی از ایشان که از مطالعه کتب حدیث و استفاده شد و متوجه مطالعه علوم
عقلیه دینیه گردید و بحقیقه اعاظم حکما رسید حضرت میر بود و خدمت میر استفاده
کلیه کاذ شرعیات از پدر خود میر غیاث الدین منصور و پسر عم خود میر نظام الدین
احمد نموده و شطری از علوم عربیه و فنون ادبیه را از پدر عم خود میر
حبیب الله که وحید زمان خود بود قرائه نموده و سایر ادبیات و عقلیات را
از حکما و کلام از سید فاضل مسلم فارسی رجوع بکرامات نموده که سلسله تلمذ
بعضی از ایشان تا رئیس الحکما ابی علی سینا منتظم میشود مثل ملا قطب الدین
علامه شیرازی و سلطان المحققین خواجه نصیر الدین محمد طوسی و سلسله بعضی
دیگر منتهی میشود به بعضی از ارباب کلام مانند حجة الاسلام غزالی و فخر الدین
رازی و شیخ علامه جمال الدین حسن بن المطهر الحلی و حضرت میر را اصلا قوام
الدین کرمانی که از اعاظم تلامذه سید المحققین قدس سره الشریف است مباحثات
و مناظرات بوده و در بسیاری از مسایل رد بر سخنان استاد او را برو علم نموده
و از ماثر اقتدار نفس قدسی شعار آن بزرگوار آنکه جمع نموده بود میان مباحثه و
افاده و عمارت و زراعت و نظم مهام دنیوی و مصالح اخروی و کثیر التصرف و
سلطنت صاحب و هم ثاقب بود هر که هم صحبت آن او قات او را الزام نداده بلکه
بر همگی در مناظره فایق افتاده و اگرچه علامه دوانی در بحث عجلی خود الحریف

میر تمهید یده امادرا اکثر تصانیف خود متوجه دفع تعرضات میر گردیده و تعرضات از جانبین
بتطویل انجامیده چنانکه از حواشی تجرید و حواشی مطالع ایشان ظاهر میگردد حضرت
غیاث الحکما امیر غیاث الدین منصور در شرحی که بر رساله اثبات واجب آن صدر
عالیقدر نوشته ذکر نموده که مولد شریفش صباح سه شنبه دوم شعبان سنه
ثمان وعشرین وثمانمایه بوده و در صباح جمعه دوازدهم شهر رمضان سنه ثلث
وتسعمایه در دست فسقه فجره کفره ظلمه از اعوان معاویه و یزید یعنی طایفه
ترکمان بایندریه که در اصل سکنه دیار بکر بوده اند شهید گردید و در صدر جنا
نزول کرد از جمله آثار او مدرسه رفیعه منصوریه است در شیراز و حواشی
قدیم و جدید و شرح جدید تجرید و این دو حاشیه تا اثنای مبحث اعراض
رسیده اند دیگر حاشیه قدیم و جدید بر شرح مطالع و حواشی شریفه
و این دو حاشیه قدیم او بر تجرید و شرح مطالع مقدم است بر تالیف حواشی
قدیمه علامه دوانی دیگر حاشیه شرح شمسیه و حواشی شریفه شریفیه
که تا آخر موجهات رسیده دیگر حاشیه بر اوایل شرح مختصر اصول ابن حاجب
و حواشی شرایف شریفیه که در آنجا متصدی دفع اعتراضات ملا علی عمران
از حواشی سید المحققین قدس سره الشریف شده دیگر حاشیه بر کشاف و
حواشی آن دیگر رساله در مبحث قیاس شرح مطالع دیگر رساله در حل مغالطه
مشهور بجذر اصم دیگر رساله ~~در مبحث قیاس شرح مطالع~~ دیگر رساله در علم
فلاحت دیگر رساله فارسی در معرفت قوس و قزح که آنرا بفارسی کمان رستم
نیز گویند دیگر تعلیقات بر تنبیه فقه شافعی و از حضرت میر شعری مشهور
نیست ظاهرا اوقات شریفش از آن مبرا دانسته اند که صرف شعر کرده

خاتم الحکما و قدوة العلما الامیر غیاث الدین منصور الشیرازی قدس سره

افکار ارسطو و افلاطون بلکه حکمای دهور و قرون اگر در زمان آن قبله اهل
ایقان بودندی مناظرت و مباحثات با غراط در سلک مستفیدان و ملازمان
مجلس عالیش نمودندی جذر اصم آوازه فضایل او شنیده و فلک با هزار دیده
نظیر او ندیده ولادت شریفش در سنه ... بود و در خدمت پدر بزرگوار خود

۲

امیر صدر الدین محمد تحصیل علوم دینی و معارف یقینی نموده و در بیست سالگی از
ضبط جمیع علوم فارغ گردیده و در چهارده سالگی داعیه مناظره با علامه دوانی
خود می یافته و وسایل برای انتظام آن میساخته مدتی منصب عالی صدارت
پادشاه مغفور باو متعلق بود و در غایت عظمت و استقلال اشتغال
مینمود و در مرتبه ثانی که جناب مجتهد الزمانی شیخ علی بن عبد العالی روح الله
روحه از عراق عرب متوجه پایه سریر خلافت مصیر گشت حکایات که در باب عدم
تقیید حضرت میر باحکام شرع اقدس مذکور میشد وسیله نقار خاطر شریف
جناب شیخ بزرگوار شده بعضی از مفسدان در مقام افساد در آمده مبانی نزاع
استحکام تمام یافت تا آنکه روزی در مجلس بهشت آیین مباحثه علمی در میان
آمده و آن بحث بخشونت و نزاع انجامید و شاه دین پناه حمایت مجتهد الزمانی
نموده حضرت میر رنجیده شد و بعد از روزی چند از منصب صدارت استعفا
نموده بجانب شیراز روان شد و در سنه ثمان واربعین وتسعمایه وفات
یافت از مصنفات شریفه ایشان اولا آنچه این فقیر بشرف مطالعه آن رسیده
در این مقام مذکور میشود کتاب حجة الکلام قسم مبحث معاد از نظر فقیر
رسیده و در آنجا متصدی رد اقاویل حجة الاسلام غزالی شده و تشنیع بسیار
نموده و آن بحث قریب به پنج هزار بیت است و از آنجا معلوم میشود که آن
کتاب مبسوط خواهد بود دیگر کتاب محاکمات میان تحریرات علامتین یعنی والد
خود میر صدر الدین و ملا جلال الدین محمد دوانی در حواشی ایشان بر شرح تجرید
دیگر محاکمات میان تحریرات علامتین در حواشی ایشان بر شرح مطالع دیگر محاکمات
میان ایشان در حواشی اوایل شرح مختصر اصول عضدی دیگر شرح بر کتاب
هیاکل الانوار دیگر شرح بر رساله اثبات واجب پدر خود دیگر کتاب تعدیل
المیزان در منطق که خلاصه منطق شفا است با سوانح طبع نقاد ایشان
دیگر کتاب معیار الافکار که خلاصه تعدیل المیزان است دیگر کتاب لوامع و معار
در هیئت در مخدا دیگر کتاب تحفه شاهی ~~[illegible]~~ دیگر کتاب [illegible] در حکمت
که جمیع مسایل حکمت طبیعی و الهی را بعبارات موجز طبع مجرد از دلایل ذکر نموده

و آنرا جا بجا در حاشیه کتاب مذکور ثبت
در هفتاد سالگی نوشته ام

دیگر رساله در معرفت قبله دیگر کتاب معالم الشفا در طب دیگر مختصر آن
که مسمی بشافیه است و فقیر در مبادی تحصیل علم طب آنرا نزد حکیم فاضل
حاذق مولانا عماد الدین محمود طبیب شیرازی خوانده دیگر کتاب سفر در
هیئت دیگر حاشیه بر الهیات شفا دیگر حاشیه بر شرح اشارات دیگر
حاشیه بر شرح حکمة العین دیگر رساله در باب خلافت فرزندارشد خود
میر صدر الدین محمد دیگر خلاصة التلخیص که اختصار کتاب تلخیص معانی
و بیان است دیگر رد بر حاشیه شمسیه علامه دوانی دیگر رد بر حاشیه
تهذیب مشار الیه دیگر رد بر انموذج العلوم مشار الیه دیگر رد بر رساله
زوراء مشار الیه دیگر رساله در تحقیق جهات رساله مشارق در اثبات
واجب کتاب اخلاق منصوری حاشیه بر اوایل کشاف تفسیر سوره الا
کتاب مقامات العارفین کتاب در تصوف و اخلاق که باسم فرزند ارجمند
خود میر شرف الدین علی نوشته رساله قانون السلطنة ایست لیکن
از تصانیف حضرت میر بنظر فقیر رسیده و دیگر تصانیف دارند که بنظر
فقیر نرسیده و اسامی آن در کتب ایشان بتقریبی مذکور شده و بعضی از
فضلای معاصر لعنهم الله از روی آن نموده اند مانند کتاب ریاض الرضوان
و کتاب اساس در علم هندسه و غیر آن و غرض از تفصیل تصانیف حضرت
میر و قلت ولشرف بمطالعه اکثر آن نزد کلام بعضی از افاضل عصر است مثل
ملا ابوالحسن کاشی و ملا امیرزاجان شیرازی که مصنفات حضرت میر
که اکثر بواسطه نفاست متداول نشده بود و بدست هرکه می افتاد پنهان
ضنت میکرد ایشان بدست آورده سخنان خوب را از انجا میدزدیدند
و جهت بی غلط کردن میگفتند که از تصانیف میر غیاث الدین منصور
بعضی نامی نیست و بعضی کتب که در مصنفات متداوله خود نام آنرا مذکور
ساخته وجود خارجی نیافته و اکثر آنجا را یکی از آن کتب بدست طالب علمی
افتاد و بر دزدی ایشان مطلع شد دعوی توارد میکنند و از حضرت
استاد محقق نحریر روح الله روحه شنیده که میفرمودند که ملا ابوالحسن

نسخ و لیلی از جمله آنکه در رساله اثبات واجب ذکر کرده و آنرا از خواص نکر خود
شمرده از شرح هیاکل حضرت میر انتحال نموده بود و در ایامی که بالتماس بعضی از
اعزه دزدی بر رساله او می نوشتم اظهار سرقه و انتحال او کردم آن رساله را تتره
ساخته رساله دیگر تالیف نمود از جهت آن نیز خالی از سرقه و انتحال نیست و
از ماثر و مهارت حضرت میر در فنون ادعیه و طلسمات قتل ذو الفقار حاکم
بغداد است که بپادشاه دین پناه بغی می ورزید و تفصیل آن بر السنه جمهور
مشهور و مجملی از آن در رساله قانون السلطنه مذکور است حضرت میر را دو
خلف ارجمند بود یکی میر شرف الدین علی که اکبر و اورع و اتقی بود و دیگری میر
صدر الدین محمد که اصغر و اذکی و افهم و افضل بود و بنابرین التفات حضرت
میر باو بیشتر بود و چون میر شرف الدین علی باردوی معلی رفت بسبب صلاح
و تقوی الی که داشت پادشاه دین پناه او را نوازش بسیار فرمودند و از مقربان
مجلس بهشت آیین ساختند و روزی یکی از مقربان بخدمت حضرت میر عرض
ترقیات میر شرف الدین علی و عنایت حضرت پادشاه نمود حضرت میر در جواب
فرمودند که او بسیار غرت بیش از این هم ترقی خواهد کرد نظم
هیچکاری صرفه ست بدوی بخشند ۞ بیشتر را نکه زایام تمنا دارد ۞ و از جمله
لطایف حضرت میر آنکه بعد از میر شرف الدین علی مذکور بخدمت میر رفت و از برادر
خود میر صدر الدین محمد غیبت کرد که او خم شراب بر سر قبر مرحوم جد خود میر صدر الدین
محمد نهاده و از آن فیض در حضرت میر را چون معطنه آن شد که او آن سخن را
از روی حسدی که با برادر دارد میگوید با او گفت که نوحم بخود بعد از آن میر
صدر الدین محمد را بخلوت طلبیده از روی نصیحت با او گفت که ای فرزند مردم بر سر
قبر پدر را خود مصحف می نهند تو خم شراب می نهی و ایضا از جمله لطایف او سانحه
در جواب بعضی از مسایل قیصر روم نوشته و تفصیل آن اینست که قیصر روم کتابی
بپادشاه مغفور فرستاده و در انجا اعتراض کرده بود که چرا خلفای ثلث را لعن
و دشنام میکنند و چرا مردم شما را سجده میکنند و حال آنکه سجده غیر خدا ایجه
کفر است و چون حضرت پادشاه بجناب میر اشارت فرمودند که جواب آن

مختصر و نامرا زنویسند در جواب مسئله اول نوشت که خلفای ثلث ان
جمله خادمان درگاه جد بزرگوار ما اند شما را با این وکالت فضولی چه کار ا
ودر جواب مسئله دوم نوشت که مردم سجده ما نمیکنند بلکه در وقت
ملاقات ما از غایت مسرت سجده شکر خدای تعالی کرده میگویند شکر
مرحبا بر آنکه این چنین پادشاه شیعی نواز سنی گداز را حامی و پشت و پنا
ما ساخته وفات حضرت میر در شهور سنه ثمان واربعین وتسعمایه
بوده ودر جوار والد بزرگوار خود آسوده **المولی الحکیم الالهی شمس الدین محمد**
الخفری رحمه الله تعالی از اعاظم تلامذه صدر الحکماء
میر صدر الدین محمد شیرازی و در غایت علو فطرت و بلندی معانی ا
جامع اقسام حکمت بحثی و ذوقی بود و با نوح افلاطون و ارسطو خطاب
انی اعلم ما لا تعلمون میفرمود ماش فکر و تیشش مؤید احکام نقلی و نتایج
عقل مستقیمش مشید قاعده حسن و قبح عقلی بود نهال فطرت
سلیمه وی با آفتاب مهر و شمیم محبت خاندان نبوت پرورده و
گلشن عقیده صحیحه اش از کوثر ارادت و سلسبیل اخلاص بود ما
ولایت آب خورده نقلست که در اوایل زمان سلطان شاه اسمعیل
انار الله برهانه که مشایخ و محتسبان در هر شهر مردم را تعلیم احکام
شرعیه بر طبق مذهب حقه امامیه میفرمودند و هر کرا از مخالفان
میدانستند تکلیف لعن و براءة نسبت بصحابه ثلثه که غاصبان حق
اهل البیت اند میفرمودند روزی داماد مولانای مذکور مضطرب حال
در در آمد و بحضرت مولانا عرض نمود که این جماعت مردم را تکلیف لعن خلفاء
ثلث میکنند چه کار کنم مولانا فرمودند که برو لعن بکن که دو سه عرب
عاجی جلف بوده اند و از بعضی افاضل رحمهم الله تعالی شنیده که چون پرتو
دولت پادشاه مذکور در اقصای شیروان و آذربیجان ظهور یافت اکابر و
افاضل اهل سنت که در بلاد عراق بودند جلا میشدند و از صولت او از شهری
بشهری فرار مینمودند تا آنکه مردم کاشان از قاضی و مفتی سنی خالی مانده

بالضرورة اهل کاشان در مدت دو سال و نیم در تحقیق مسائل شرعیه خود بمولانای
مذکور رجوع مینمودند و با آنکه او را در علم فقه مهارتی نبود و از کتب شیعه
کتابی مبسوط نداشت بمقتضای عقل سلیم آنچه بخاطر او میرسید در جواب
استفتای ایشان می نوشت و چون شیخ اجل شیخ علی بن عبد العالی بکاشان
آمد و با مولانای مذکور ملاقات واقع شد و مضمون افتای مولانا را بر وجه
مذکور شنید حکم فرمودند تا جمیع نوشتهای ایشان را جمع کردند و بعد از تامل و
مطالعه ظاهر شد که آن فتاوی یا موافق قول معمول مفتی به فقهای امامیه است
یا مطابق ادله قویه فتاوی ایشان است و فرمودند که این موافقت و مطابقت
دلیل صحت قاعده حسن و قبح عقلی است که طایفه امامیه و معتزله بر آن
رفته اند و از جمله تصانیف مولانای مذکور رساله اثبات واجبست که
در بعضی از مواضع آن اشارت بشناسائی و معرفت نور ذات و علو صفات
حضرت امیر المومنین علیه السلام نموده دیگر کتاب منتهی الادراک در هیئت
که آنرا در برابر نهایة الادراک علامه شیرازی نوشته دیگر شرح تذکره مسمی
بتکمله دیگر رساله در تحقیق ما لا یتصل دیگر حاشیه بر اوایل شرح تجرید تا آخر
بحث وجود ذهنی دیگر حاشیه بر الهیات شرح تجرید دیگر حاشیه بر اوایل شرح حکمة
العین مسمی بسواد العین

السید الاجل الوزیر الماهر شاه طاهر بن رضی الدین اسمعیل الحسینی الانجدانی
از اولاد بعضی از خلفای علویه اسماعیلیه است که در زمان دعوت حسن صباح
و ما بعد آن از مصر بعراق عجم آمدند و بخواندیه اشتهار یافتند و احوال خلفاء
مذکور و تحقیق اختلافی که در نسب و نسبت ایشان باسمعیل بن الامام جعفر
الصادق علیه السلام واقع شده در مجلد ششم از مجلس نهم انشاء الله تعالی مذکور

خواهد شد و بالجمله شاه طاهر را در اوایل حال متوطن کاشان بود
و اکثر کتب معتبره از حکمت و کلام را از علامه نحریر مولانا شمس الدین محمد
خفری استفاده نموده و بواسطه بدنامی نسبتی که بخواند بر داشت
و رقم حسدی که سید اجل فاضل میر جمال الدین صدر استرآبادی از او
در لوح خاطر میکاشت و بنابر آن همت بر دفع او میگماشت از قهر سلطان
ولایت ایران اعلی الله برهانه خایف شده متوجه هند دکن شد و در آنجا
بواسطه فضل و کمال ترقی تمام کرد و بعد از وکالت پادشاه عالیجاه برهان
نظامشاه انار الله برهانه کار او بجایی رسید که نظام شاه و سایر
سلاطین دکن ملازمت او میکردند و او را بجا بجا انها اعتقادی که
اهل ایران با او داشتند علم مذهب اثنی عشری برافراخت و سلاطین
دکن و جمهور اتباع ایشان را از جمله شیعه اهل بیت گردانید و مصداق
این بیت متنبی که در مدح طاهر بن الحسن العلوی گفته گردید بیت
اذا علوی لم یکن مثل طاهر * فما هو الا حجة للنواصب * وهذا احد
الفقهاء شیخ ابراهیم که مجتهد شیعه و معاصر او بود بیت مذکور را
در صدر یکی از کتابات خود باو نوشته و تفصیل بیان اسباب ترقی او
در هند دکن بر وجهی که از بعضی از اجله سادات عالی درجات خصوصا
الله جمال سیادت عن عین الکمال استماع رفته آنست که در اوایل حال که شاه
طاهر بدکن آمد بواسطه استیلای معاندان او را در خدمت نظام شاه
چندان ترقی حاصل نشد تا آنکه بعد از مدتی عبد القادر پسر نظام شاه
که محبوب پدر بود بیمار شد و بیماری او امتداد و شدت تمام یافت و اهتمام نظام
شاه در صحت او بمرتبه بود که روزی روی خود را برپای قاسم بیک حکیم نهاد
گفت که اگر بر تو ظاهر شود که پاره از جگر من در علاج عبد القادر در کار است
بگو تا من سینه خود را شکافته پاره از آن بیرون آرم و در آن اثنا نذر
بسیار کرد و صدقات فراوان بفقرای مسلمان و کافر میداد چون شاه
طاهر دید که او بفقرای کفار مثل برهمنان و زناردار ان نیز نذر

میرسند

میرسند جرأت نموده گفت که شما چرا نذر دوازده امام نکنید که ان شاء الله تعالی
فرزند شما شفا خواهد یافت و در نیت خود این مضمون را بگذرانید که اگر
بمجرد آن نذر فرزند ما صحت شفا یابد بعد از آنکه من در باب اعتقاد با علمای
این دیار موجه ساختم شما آنرا اختیار نمایید نظام شاه گفت دوازده امام
کیستند شاه طاهر گفت اول ایشان حضرت امیر المؤمنین علی است که یکی از
چهار یار است که اهل سنت ایشانرا بترتیب خاص خلیفه حضرت پیغمبر میدانند
و بعد از آن حضرت امام حسن و امام حسین و باقی دوازده امام را مذکور ساخت
نظام شاه مضمون مذکور نذر نمود و چون شب در آمد بخواب رفت و چون
شاه طاهر از خدمت نظام شاه بخانه خود مراجعت نمود از جرأت اظهار آن معنی
پشیمان شده ترسید که مبادا اگر نظام شاه مقبول درگاه الهی نگردد و پسر
او بمیرد و او را از آن رهگذر مضرت رسد لاجرم اسب خود را زین کرده مترصد
آن بود که هرگاه خبر فوت آن پسر را بشنود بطرفی بگریزد و چون صبح طلوع نمود
متعاقب خادمان نظام شاه بطلب شاه طاهر رسیدند و هر چند شاه تعلل
مینمود تا در آن اثنا حقیقت حال بیمار را معلوم نماید مفید نیامد و او را بخدمت
نظام شاه بردند چون نظر نظام شاه از دور بر وی افتاد استقبال نموده گفت
آنچه میخواستی که بعد از بحث با علمای این دیار بفعل آرم ظاهر سازی الحال بجا
میآرم آنگاه نظام شاه شروع در بیان احوالی که در آن شب بر او وارد شده
بود نمود و گفت در اثنای شب که مرض عبد القادر اشتداد یافته بود و حال او
از غایت اضطراب از روی خود انداخته غش کرده بود چون مشاهده حال
کثیر الاختلال او نمودم از غایت حزن و ملال بخواب فرو رفتم و در اثنای خواب
حضرت امیر المؤمنین علی را علیه السلام دیدم که با من میگوید که نظام مادام
که پسر تو عبد القادر صحت نیابد با ما ایمان نمی آوری اینک لحاف را از سر او
کشیدم و همین زمان بعنایت الهی عرق کرده صحت کامل یابد اما باید که
که تو نیز از نیتی که داری برنگردی و چون از خواب بیدار شدم دیدم
که لحاف بر سر عبد القادر گسترده اند و عرق بسیار کرده و بعد از لحظه که

او خشك شد بیدار شده بنشست و آثار صحت بر و ظاهر شده از روی
اشتهای صادق طعام طلبید شاه طاهر گفت اکنون بموجب عهد خود
وفا نموده اعتقاد بکنید که [redacted] بعد از حضرت رسالت صلوات الله علیه
و آله خلیفه بلا فصل علی بن ابی طالب است و بعد از و بترتیب یازده فرزند
او امام اند و دیگران که برو تقدم نموده اند غاصب خلافت بوده اند و باطل اند
لیکن الحال مصلحت در اظهار این مذهب نیست زیرا که امرای شما همگی اهل
سنت اند و مبادا که جمعی از سپاهیان شیعه درین دیار بهم نرسد کاری
از پیش نتوان برد و آخر نظام شاه صبر بر تقیه نتوانست نمود و در یکی از روزهای
عید بعیدگاه رفته بی وقوف شاه طاهر طالب علمی از اهل عراق را طلبیده
فرمود که بر بالای منبر عیدگاه رفته و خطبه دوازده امام علیهم السلام
خواند و نام ابو بکر و عمر و عثمان را از خطبه انداخت چون امرای او
خصوصا نصیر الملک که قدمت خدمت و استقلال تمام داشت آن حالت را
مشاهده نمودند یکبار از حوالی نظام شاه دور شدند و در گوشه‌ای [illegible]
خود ایستاده در مقام دفع آن حادثه شدند و پیش نظام شاه بغیر از اندکی
از غلامان و خواص نماند و چون نظام شاه دانست که سر فتنه این جماعت
نصیر الملک است او را استمالت داده نزد خود طلبید و چون او بمجلس
رسید با او عتاب نموده گفت که کار تو بجایی رسید که با من اظهار مخالفت
میکنی و فی الحال امر کرد که چشمهای او را کنده بر کف دستش نهادند و بیرون
برده در میان اتباع او سر دادند تا کور شود هر آنکه نتواند دید
چون باقی امرا آن حالت را دیدند خایف شده هر یک بجای خود آرمیدند
و بعد از آن شاه طاهر با علمای آن دیار بحث نموده هم از احادیثی که در صحاح
سته ایشان مسطور است حقیت خلافت حضرت امیر و بطلان خلافت
ثلثه و تقدم ایشان را بر حضرت امیر تقریری دلپذیر با ایشان موجه ساخت
و بیاری شاه طاهر که سابقا ملازم یا مصاحب نظام شاه بود مذهب شیعه اما
او شد و شعار قبح عادلشاه و قطب شاه نیز دست توسل بدامان ارشاد آن

خاندان طهارت و رشاد زده همگی مذهب امامیه اختیار نمودند و بعنایت حضرت
الله و مساعی جمیله آن سید هدایت دستگاه مذهب شریف اهل البیت علیهم
السلام در تمام ولایت دکن رواج و رونق یافت و او را در فنون علم تصانیف
شریفه است از آنجمله حاشیه بر الهیات شفا و شرح بر تهذیب اصول و
شرح باب حادی عشر در کلام و شرح رساله جعفریه در فقه و حاشیه
بر تفسیر قاضی بیضاوی و رساله فارسی در احوال معاد و رساله انموذج العلوم
و رساله در انشا و غیر آن در جمیع اصناف شعر اشعار لطافت آثار دارد و
قصاید او در میان اهل روزگار در اشتهار کالشمس فی نصف النهار است
و از آنجمله یک قصیده که در مناقب ائمه و تعریض باغیار غوایت مصیر واقع است
مذکور میشود

شعر

آن وقت که بر طبق تقاضای فلک … افکند بر سر ایوان چمن گل تتق
ابریسان بر حضیض آورده برق … حرف برف از ورق روی زمین سازد حك
بو سر لشکر دی صبح شبیخون آرند … تنك چشمان شکوفه چو سپاه ازبك
هیأت غنچه و گل بطرف شاخ نکو … ظل بحر و طرز مین غنچه و گل بر فلك
مجلس آنگشن گل تا بنود مضطرب … کشته بلبل همگی شاخ گل و غنچه محك
زشد و مجلس‌ها از نوا و یدن ابر … کوه از سبزه بروش ارغنکده یک یک
ساحتی مجلس معمور فلك را دیران … بر سر فیل سحاب از نزدی برق کجك
گر شود لاله جو پیمانه دل پر خون نیست … زیر لب خنده زند غنچه و نرگس چشمك
باغ شد مایه عیشی و در وی شبنم … جا بجا بر سر آن مایه باشیده نمك
تا بگیرند زنا محرم در دست حسن … در بغل صیرفی لاله نهان کرده محك
هر گلی که نه امین بود از نقص زوال … باشد آن در نظر همت دانا اندك
شاهد باغ جمیلست و لیکن خوش بود … گر نکشی ز روی این حسن و لطافت سبك
مختصر بیت که چون تو را باغ از آن … میخند پرده ز دروازه گلشن چو ملك
آه از آن ندیم که باغ و ای هوا لشکر دی … کشته باشند بتاراج گلستان شیرك
باد اندلختنه تاج از سر بستان افروز … کشته با عارض گلها معارض سیرك

باغ گیرد هم از بلبل شوریده کلاغ … برگ پژمرده کند باگل صد برگ جنگ
پی آن صرح که دی طرح فکند دست بباغ … هر طرف ریخته خشت از یخ و از برف اطلاق
زود باشد که زبیم کلنگ شحنه دی … بکریزند رعایای ریاحین یکبار
بهر بهبان ستم دیدهٔ ایام خزان … سازد از شوشهٔ یخ شیشهٔ گردون عینک
لایق آن به که کند عزم طواف چمنی … که با بحاسوان بردخزان اینکک
آن چمن گلشن مدح شه عالی قدرست … که فلک بهر طواف درش آید ملک

مرتضی پادشه صورت و معنی که از وست
منشا رابطهٔ صورت و معنی بیشک

آنکه از صولت سر پنجهٔ شاهین عتاب … بال نسرین فلک راشکند چون اردک
پادشاهی است که در خیل غلامان درش … نام برجیس بود سعد و عطارد زیرک
تو شمان فلک از مهر سر سفرهٔ او … از ثریا بکف آوردهٔ نمکدان و نمک
شد قمر مجمرهٔ بزم وی و مجمر قمر … دود عود است کز آن مجمره گردد مه ملک
از پی آیینهٔ چرخ بآیین قضا … نورهٔ او گشت همان کف قضا چون کفک
عرصهٔ همت عالیش جهانیست بزرگ … کین جهان هست در آن عرصه یکی
آنچه از سندس و استبرق خلد برهاست … کی شود همت او مایل سیفور و فدک
طبعش از میل بلذات طبیعی فارغ … ذاتش از منقصهٔ ذاتی انسان منفک
بیوه دهر چو اهلیت تزویج نداشت … یا بنا منعقدا طلقها ثم ترک
دیگری گشت که در سلک و پیرا نداد او … قدر فیروزهٔ نه خرمهره شناسد
او با غیار جفا پیشه ندارد نسبت … می شناسیم حریفان دگر را بیشک
عدل تقدیری و تقدیر عدالت عبث است … زانکه تحقیق شد این مسئله در باب
دلدلش را چو گران کشته ترا زوی رکاب … گر زوان جنبش سبک سیر فلک برود
ذوالفقارش و زبان داشت بهنگام جدل … بود بر خصم دغل حجت قاطع صریک
ای حکیمی که بود پیش تو دانش … حکمت فلسفه بازی و ارسطو کودک
رق منشور قضا نسخهٔ تقدیر قدر … پی تحمل تو مزّ ومد بود و سند
فلک شان ترا نقطهٔ عصمت مرکز … خیمهٔ جاه ترا محور دانش بیرک

ثنا قدر ترا نور نبوت مدرک … سرّ مکتوم ترا علم لدنی مدرک
کعبهٔ کوی ترا سرّ و عرفان مسعی … حالک طور ترا طور تجلی مسلک
روشن از شعشعهٔ مهر توایوان … بردم از گوهر تیغ تو همیان سمک
گر نه توصیف نسر خوان تو بردی خورشید … کی بتعظیم نهادی فلکش بر تارک
هست در بزم شیطان هو اجرام شهب … پی نفاذ تو چو تیری که ندارد بیلک
در جوار تو چو خورشید جهاوند صد … در سپاه تو چو مریخ میان صد لک
بقبضهٔ تیغ تو باشد همه روز … همچو دستی که برون آمده باشد ز ملک
لیلک ز بیتی که در آیینهٔ ادراک سلیم … سر مستور ید الله شود زو مدرک
تا شود تا و بر چرخ مقرنس مرتب … روشن از نور محیط تو باجرام فلک
سقف مینای ز را نشود فلک را … قدر انها ز قضا کرده مشبک
هر که دست از نهار تو شد ساق دوق … نقل نقلش بجهنم دهد از بهر کوزک
هست در بحر ز رکسکنش اما حیف … که ملوث شود از جیفهٔ او بحر درک
هر کسی را بکسی دست توسل محکم … لیس والله سوی حبلک لی مستمسک
طاهر از زلت عصیان بتو آورده … تکرار و گر نکنی کان من الذل هلک
دست گیرش زسر لطف که در روز جزا … در لگدکوب معاصی نشود مستهلک
تا ز ایوان فلک شمع فروزد خورشید … گرد خورشید چو پروانه زند چرخ فلک
باد افروخته در قصر ز رانده سپهر … تیغ مهر تو و پروانهٔ آن شمع فلک

حضرت میرمدة العمر بعزت و اقبال و کامرانی و اقضال روزگار که از انید و همواره مستجمع کرام اخلاق از عدالت و شجاعت و سخاوت و تقوی و عفت و مروت بود و در شهور سنه اثنی و خمسین و تسعمایه توجه بجانب عالم عقبی

مجلس هشتم

در ذکر ملوک نامدار و سلاطین کامکار از فرقهٔ ناجیه اولی البصایر والابصار
و آن مشتمل بر مقدمه ایست و چند جند وَإِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ مقدمه
در ذکر ملوک عرب که بعد از واقعهٔ کربلا بجهت انتقام خون شهدا
لعنهم الله تعالی خروج کردند و تذییل آن بذکر معویه بن یزید الراجع الی
و بعضی از اکابر سادات و اشراف شجاعت و معالی دستگاه که با امویه و
عباسیه مقاتله نمودند سلیمان بن صرد الخزاعی صاحب استیعاب
آورده که او خیّر و فاضل و عابد بود و نام او در جاهلیت یسار بود و حضرت
پیغمبر صلی الله علیه و آله او را سلیمان نام نهاد و در اوایل فتح کوفه در کوفه
وطن گرفت و خانه در آنجا ساخت و با حضرت امیر المومنین علی علیه السلام
در حرب صفین شرایط مجاهده بجا آورد صاحب روضة الصفا آورده که
منشاء خروج او بر بنی امیه آن بود که طایفهٔ از کوفیان با مسلم بن عقیل رضی الله عنه
عهد و بیعت کرده بودند و نقض عهد کرده امیر المومنین حسین را علیه
السلام نصرت ننمودند تا با اهل بیت و اصحاب خود بدرجهٔ شهادت رسید بعد از
چند گاه متنبه شده انگشت حیرت بدندان گرفته بر خود نفرین میکردند
که خسران دنیا و آخرت نصیب ما شد که بعد از آنکه امیر المومنین حسین
طلب داشتیم تیغ در روی او کشیدیم تا از بیوفائی ما رسید باو آنچه
رسید و رؤسای این جماعت پنج نفر بودند سلیمان بن صرد الخزاعی و مسیب
ابن نجبة الفزاری و عبد الله بن سعد الازدی و عبد الله بن وال التیمی
و رفاعة بن شداد و این پنج کس از معارف اصحاب امیر المومنین علی علیه السلام بودند
و چون عزیمت ایشان بطلب خون امام حسین علیه السلام تصمیم یافت جمعی
کثیر در سرای سلیمان بن صرد جمع آمدند و مسیب بن نجبه که مصحوب
نحس کربلا رفته بود آغاز سخن کرده گفت خدای تعالی ما را بطول عمر مبتلا
گردانید تا در انواع فتنها افتادیم و بامور ناشایست متهم گشتیم اکنون از
اعمال سیئهٔ خویش نادم گشته میخواهیم که دست در دامن توبه و انابه زنیم

شاید

شاید که خداوند عز و علا توبهٔ ما قبول کرده بر ما رحمت کند و هر کس از جماعت
که بکربلا رفته بودند عذری میگفتند سلیمان بن صرد گفت هیچ چاره نمیدانم
جز آنکه خود را در معرض تیغ آوریم چنانچه [illegible] بنی اسرائیل تیغ در یکدیگر
نهادند قال الله تعالی انکم ظلمتم انفسکم باتخاذکم العجل فتوبوا الی بارئکم
فاقتلوا انفسکم و مجموع شیعه بزانوی استغفار در آمده گفتند مصلحت
آنست که شمشیرها از نیام بیرون کرده سینها بر سنان راست کنیم و جهانرا
از لوث دشمنان آل محمد صلوات الله علیه پاک گردانیم بر این معنی بیعت کردند
که قاتلان امیر المومنین حسین علیه السلام را و هر که در قتل او سعی نموده
و آنکس که این معنی پسندیده او آمده را بکشند تا توبهٔ ایشان درجهٔ قبول
یابد و چون همه برین وجه قرار یافت گفتند ما را امیری باید که هیچکس از
امر او تجاوز جایز ندارد آنگاه اتفاق نموده بامارت سلیمان بن صرد رضا دادند
او را امیر التوابین ملقب ساختند و با یکدیگر مقرر کردند که بعد از فتح و ظفر
علی بن الحسین را علیهما السلام بر سریر خلافت نشانند و درین باب باطراف و
رسولان فرستاده نامها نوشتند مضمون آنکه جفا اکثر بر آل محمد صلوات الله علیه
ظالمان چنان رفته که جهانرا معلوم است اکنون متوقع از دوستان خاندان نبوت
چنانست که سازِ اسباب جنگ را آماده ساخته در فلان وقت بکوفه آیند
تا با انتقام اهل بیت از سر بصیرت و یقین خروج نمایند و اتفاق این جماعت
در سنهٔ احدی و ستین که سال قتل امیر المومنین حسین علیه السلام بود در کوفه
بود و تا یزید پلید در حیات بود هیچ از آنچه با خود تخمیر کرده بودند ظاهر
نساختند اما مال زکوة را از شیعه ستانیده عبد الله بن وال التیمی او را
جمع میکرد و بفرموده سلیمان ضبط مینمود تا بوقت خروج در مصالح لشکر
خرج کنند و چون یزید پلید بدرک الاسفل رفت و ابن زیاد از عراق متوجه شام
گشت معروض سلیمان گردانیدند که درین اوان که عراق از حکام بنی
امیه خالی شد خروج میتوان کرد سلیمان گفت هنوز وقت خروج نیست
زیرا که میخواهیم که اکثر معارف کوفه را از میان برداریم و ایشان بالضروره

با ما مقاتله خواهند کرد وحالا با ما آن مقدار سپاه نیست که بمدد ایشان با
ایشان مقاومت توانیم کرد اکنون که یزید بدوزخ رفت مردم بیشتر از پیشتر
بجوزه جماعت ومتابعت ما در خواهند آمد وبعد از آن سلیمان باطراف
وجوانب اعیان فرستاد تا بتجدید مبایعت پرداختند وخلقی نامعدود
در صدد متابعت سلیمان در آمدند ودران وقت عبدالله بن یزید از
جانب والی شام بکوفه رسید تا بضبط شهر قیام نماید ودر رمضان
این سال اعنی سنه اربع وستین مختار بن ابی عبید که احوال او تفصیل
عنقریب مذکور خواهد شد بکوفه در آمده مردم را بطلب خون امیر
المومنین حسین علیه السلام دعوت کرد وشیعه با او گفتند که سلیما
برخود امیر ساخته ایم ودران مقام آمده که انتقام خون امام حسین ع
از اعدا بکشیم مختار با سلیمان ملاقات کرده گفت هرگز فرصتی به ازین
نخواهیم یافت که یزید مرده است ومعاویه ترک حکومت کرده هیچکس
هنوز بر سریر حکومت ننشسته است لهذا اظهار باید شد ومهم
خود را تمشیت باید داد سلیمان گفت هنوز وقت نیست ومختار
از پیش سلیمان بیرون آمد وگفت این مرد خرف ونوبت شده وحرب
کار او نیست چه فرصتی چنین از دست میدهد ودر خروج اهمال مینماید
ونامه مزور از محمد بن حنیفه رضی الله عنه بمردم نموده گفت که امام و
اوست نه علی بن الحسین زیرا که محمد بعلم زیاده است وبعلی بن ابی طالب
اقرب وبکتاب خدا وسنت رسول اعلم ووصی پیغمبر اوست نه علی بن
الحسین وآن نامه را بر خلق خواند وجمع کثیر با او بیعت کردند ومضمون
آن مکتوب این بود که سلیمان تقصیر میکند که در خروج تاخیر مینماید
ای مختار تو از مکه بکوفه برو وشیعه ما را بگوی تا بیرون آمده خون
حسین بن علی را علیهما السلام طلب کنند وبیعت مرا از کوفیان بستان
گویند بعد از اظهار مختار نامه محمد حنفیه را اکثر مردم کوفه از سلیمان
دور گردان شده مختار با شیعه گفت که اگر سلیمان خروج کرده شهرها

عودی هرگز ابن زبیر را مجال آن نبودی که عمال خویش بکوفه فرستادی
وگویند مختار محمد حنفیه را رضی الله عنه مهدی خواندی ومردمان را گفتی که
سلیمان این کار را تباه کرد اکنون من نامه بمهدی می نویسم تا چه فرماید چون
سلیمان شنید که مختار در مقام مخالفت است ومروان حکم حاکم شده ابن
زیاد را از شام بکوفه خواهد فرستاد اندیشناک شد وشیعه وتبع خود را
جمع کرده گفت اگر مختار میخواهد که از قبل محمد بن حنفیه بیرون آید مضایقه
نیست اما امام من علی بن حسین است علیهما السلام وتا زمانی که من با مردم مقرر
کرده ام که در آن زمان خروج کنیم نرسد بیرون نخواهم آمد وبعد از لیالی والیالی هلال
محرم سنه خمس وستین تبع خود سلیمان بن صرد از کوفه بیرون آمده نخیله را
لشکرگاه ساخت ورسولان باطراف فرستاده وسایر اهل بیعت را طلب داشت
واز صد هزار کس که با او بیعت کرده بودند ده هزار کس بیشتر نیافت وسلیمان
ازین معنی متاثر شده بهر حال با اصحاب رأی مشورت کرد که نخست بکجا میرویم
وبا که محاربه میکنیم بعضی گفتند عمر سعد ومجموع قتله حسین علیه السلام در کوفه
الا ابن زیاد ما ابتدا از ایشان کنیم وبرخی صلاح چنان دیدند که بشام رویم واول
بقلع وقمع ماده فتنه وفساد عبیدالله زیاد پردازیم وسلیمان بن صرد ثانی
مستحسن نموده روی توجه بجانب شام بجهت کشتند واز نخیله کوچ کرده چون
قریب بقبر امیر المومنین حسین ع رسیدند باهم گفتند بیا زیارت کنیم تا
بزیارت امام حسین ع رویم ودست در دامن توبه وانابت زنیم وانگه از
عقد خواهیم آنگاه متوجه مقصد شویم این سخن گفته متوجه تربت مقدس
آنجناب گشتند وچون چشم ایشان بر مرقد منور امام حسین ع افتاد از
اسبان فرو آمدند واضطراب وبیقراری آغاز کردند وفغان وزاری بافلاک
آسمان رسانیدند وچون از مراسم زیارت فارغ گشتند بر مراکب خود سوار شده
روی براه آوردند وبعد از قطع منازل بر عین الورده که شهریست نزدیک از بلاد جزیره
رسیده بیاسودند که والی شام عبدالملک بن مروان که بعد از پدر بر سریر حکومت نشسته
بود خبر ایشان را شنیده عبیدالله زیاد را با پنج امیر دیگر از امرای عالی مقدار نامزد

حرب ایشان کرده بآن حوالی رسیده اند سلیمان خطبه گفت و مردم خود را
بجدّ بسیار داد و فرمود که اگر من کشته شوم مسیّب بن نجبه خلیفه منست و بعد
از وی عبدالله بن سعد و بعد از وی عبدالله بن وال و بعد از وی رفاعة بن
شدّاد و بعد از فراغ وصیت با مسیّب گفت که لشکر شام بسیار اند برسم
شبیخون متوجه آن جماعت شو که قریب بما فرود آمده اند مسیّب چهارصد سوار
اختیار کرده بموجب فرمان روان شد و در صحرا آواز اعرابی شنید که بیتی میخواند
که مشتمل بر کلمهٔ البُشری بود مسیّب فرمود که بشارت آمد آنگاه فرمود تا اعرابی نزد وی
آمد و از اعرابی پرسید که چه نام داری گفت حمید مسیّب گفت عاقبت محمود خواهد
بود ان شاء الله بار دیگر استفسار نمود که از کدام قبیله گفت از بنی تغلب مسیّب گفت
ما غالب خواهیم شد اگر اراده حق تعالی باشد بعد از آن پرسید که از سپاه شام
چه خبر داری گفت ایشان پنج امیرند با پنج گروه از همه نزدیکتر بشما شرحبیل بن ذی
الکلاع است که از اینجا تا لشکرگاه او قریب یک میل باشد مسیّب اعرابی را گفت
که تو بسلامت بمقصد خویش بشتاب و مسیّب مردم خود را چهار قسم کرده روان
شد و در معرکه از چهار جانب لشکر شرحبیل در آمده شمشیر در آن جماعت نهاده
و بعضی را کشتند بقیة السیف منهزم گشتند و هرچه داشتند هم آنجا بگذاشتند
و سپاه عراق با سپاه شامیان سوار شده مرکب خود را در کوتل کردند و پیش
از طلوع آفتاب مراجعت نموده وقت غروب بیاران خود ملحق شدند و چون
خبر این واقعه بسمع ابن زیاد لعین رسید حصین بن نمیر را با دوازده هزار سوار
بحرب سلیمان فرستاد و در عین الورده تلاقی فریقین دست داده در روز اول
از جانبین کشش و کوشش بسیار کردند و در روز دیگر ادهم بن محرز الباهلی
با ده هزار مرد از شام بمدد حصین بن نمیر رسید و بار دیگر دلیران هر دو سپاه
در صف هیجا اغبار رفته و گرد بلا برانگیختند و چون حصین بن نمیر ثبات قدم
و تجلّد لشکر عراق را مشاهده کرد تیر خود را بفرمود تا از تیرانداز پیاده فرستاد
تا بر آن جماعت تیرباران کردند و در اثنای این حال تیری بر مقتل سلیمان بن
صرد آمده کوفیان مجروح خاطر و دل شکسته شدند بعد از آن مسیّب رایت برگرفت

چندان

چندان حرب کرد که او نیز ناچیز شد آنگاه رایت را عبدالله بن سعد گرفته بعد از
مجاهده بسیار شربت شهادت چشید و بعد از آن رایت را عبدالله بن وال برگرفت
و ادهم بن محرز با سپاه شام حمله آورده او را بقتل رسانیدند و رفاعة بن شداد آنجا
علم گشت و آفتاب غروب نمود و رفاعه قدمی چند باز پس نهاده با یاران گفت
مردم ما اکثر کشته شده اند و اگر ما درین معرکه ثبات قدم نماییم آنچه مانده اند
بقتل رسانند و این مذهب از جهان برافتد ما را اله کوه بیش باید کرد عبدالله بن
عوف گفت اگر تو درین زمان متوجه کوفه شوی دشمنان تعاقب نمایند و بقیة السیف
نیز در معرضه تیغ آیند صواب آنست که لشکر فرود آیند و چون شب تاریک شود
بمقصد شتابیم و ما را و بجهود اعدا را از رفتن ما آگاهی نباشد رفاعه حسب
صواب دید ابن عوف دست از جنگ باز داشته نزول کرد و لشکر شام نیز فرود آمد
و در جوف لیل رفاعه از رود گذشته پل را خراب کرد و چون روز شد حصین بن نمیر
جمعی را از عقب ایشان فرستاد و عسکر را نیافتند **مختار ابن ابی عبید
الثقفی رحمه الله تعالی** علامهٔ حلی قدس سره او را از جملهٔ مقبولان شمرده
در حسن عقیدهٔ او شبهه را هیچ نیست غایة الامر چون در بعضی از اعمال او اعتراضات
داشته اند او را بانتم و ستم تناول می‌نموده اند و حضرت امام محمد باقر علیه السلام
بر آن معنی اطلاع یافته شیعه را از تعرض مختار منع نموده و فرموده که او کشنده
ما را کشت و زنان بیوهٔ شیعهٔ ما را تجهیز کرده بشوهر داد و در ایام عسرت مال
بسیار که در تصرف او بود مبلغها علی‌کلی بسلسلهٔ ما فرستاده و منقولست که
حضرت امام جعفر صادق علیه السلام بر وی رحمت فرستاده و شیخ ابوعمرو کشی در
کتاب رجال آورده که هرگاه خبر مختار میرسید که یکی از اعدای حضرت امام حسین
در خانه خود یا مقام دیگرست بر سر او میرفت و او را میکشت و خانه و مقام
او را ویران میساخت و هر خانه که در کوفه خراب شده بود خراب کرده او بود و کار
خرابی اهل کوفه از وی بجایی رسید که اهل کوفه حال او را ضرب المثل ساختند هر کس
که فقیر و پریشان حال میشد میگفتند که مگر مختار بخانهٔ تو درآمده صاحب روضة
الصفا آورده که پدر مختار در زمان عمر بن الخطاب سپهسالار لشکر عراق شده

ودر واقعه جسر در زیر پای پیل کشته گشت وچون مداین در تحت تسخیر اهل
اسلام آمد عمر امارت آن دیار بسعد بن مسعود که عم مختار بود ارزانی داشت
و سعد در ایام خلافت عثمان و حضرت امیر المومنین علی علیه السلام بدستور سابق
در مداین حاکم بود وچون امیر المومنین حسن را علیه السلام در نواحی مداین زخم
زدند واو در قصر ابیض فرود آمد مختار که بعد از قتل پدر ملازمت عم خویش سعد
ابن مسعود میکرد باوی گفت که صلاح آنست که امام حسن را گرفته بمعویه
سپاری عم او گفت لعنت بر تو باد که مرا ترغیب میکنی که فرزند رسول آخر الزمانرا
بدست دشمنان سپارم وچون شیعه زخم امیر المومنین حسن را بتیر با تکبیر
مختار رسیدانستند که اورا بکشند ومختار از بیم جان گریخته بکوفه رفت و شیعه
عقب هر نمازی بروی لعنت میکردند وچون مسلم بن عقیل رضی الله عنهما
بجهت اخذ بیعت امیر المومنین حسین علیه السلم بکوفه آمد مختار اورا بمنزل خود
فرود آورده بوظایف خدمتکاری قیام مینمود تا آن بدنامی بروی نماند و شیعه
از ین معنی وقوف یافته بعذر خواهی او مشغول گشتند گفتند که ظن ما در باره
تو خطا بود وشیخ اجل عبد الجلیل قزوینی رازی رحمه الله در کتاب نقض الفضایح
فرموده که آن سخن را که صاحب روضة الصفا در باب مختار نقل کرده ناقلان
آثار خوب نفهمیده اند وچگونه نسبت چنین امری بمختار کنند که امیر المومنین
علیه السلام در روزگار طفولیت او را دعا کرده باشد و شاکفته و نضرة
وتعدو داده وبصحة قول آن معصوم صدهزار خارجی و باغی را از اعدای آل
مصطفی کشته باشد وریحت سعادت بجنت باقی برده بلکه قصه مختار با عم خود
در باب حضرت امیر المومنین حسن علیه السلام چنان بود که چون آن امام معصوم
بزخم یک سعد که عم مختار و از قبل معویه والی موصل بود بموصل آمد مختار از
صفای عقیده و نور مودت بر حضرت امام حسن علیه السلام بترسید که مبادا
عم من جهت خاطر معویه آسیبی باو رساند لاجرم گریان و غمناک پیش عم خود
حارث شیعی آمد وگفت که می ترسم که عم من بدین امام بزرگوار که قبله متقیانست
وامام مومنان ووارث علم انبیا و اوصیاست آسیبی رساند رای تو درین

خواستندم

اندیشه

اندیشه چیست حارث اعور رحمه الله از عقلای روزگار و زیرکان دنیا و دانشمندان
جهان بود گفت ای فرزند رای من درین کار آنست که تنها در خلوت پیش عم روی و گوی
اگر امام حسن را هلاک کنیم ما را پیش معویه سبب قدر وجاه خواهد بود و در تسلط مملکت
ما خواهد افزود اگر عم تو با او غدری در دل دارد و از بیم تو که اعتقاد ترا در حق آل علی
میداند اظهار نمیتواند کرد ظاهر خواهد ساخت آنگاه چون جنایت او ما را معلوم شود
چاره بسازیم و آنحضرت را بطرفی بیرون بریم مختار رحمة الله علیه پیش عم رفت و آن سخن
در سر با عم گفت عم نیز چون معتقد خاندان نبوت بود جواب چنان داد که مورخان
نقل کرده اند و مختار ایمن گشت و مطمئن القلب شد و از ین معنی بر مختار عیبی
و عاری نبود بلکه آنچه او در ان باب با عم خود گفت از غایت حمیت و فرط اخلاص
وصفای اعتقاد بود و در بعضی از کتب اصحاب مذکور است که چون ابو الحکم پسر
مختار بخدمت حضرت امام محمد باقر علیه السلام آمد اورا اکرام تمام نمود و بمرتبه
نزدیک بخود ساخت که در حکم آن بود که در کنار آنحضرت باشد پس از حال پدر خود
سوال نمود وگفت مردم سخن بسیار در حق پدر من میگویند و سخن شما
میخواهم که حقیقت حال او را از خدمت شما تحقیق نمایم آنحضرت مختار را
ستایش کردند و رحمت بر او فرستادند و فرمودند که سبحان الله مرا خبر داد پدر من
که مهر مادر من از آن مالی بود که مختار باو فرستاده بود و بعد از آن مکرر رحمت
بر مختار فرستادند و گفتند که مختار هیچ حقی از ما را نزد دشمنان ما نگذاشت
کشندگان ما را کشت و طلب خون ما از ایشان نمود و از حضرت امام جعفر صادق
علیه السلام مرویست که فرمودند که مخدرات اهل بیت ما موی خود را شانه و
خضاب ننهادند تا مختار سرهای قاتلان حضرت امام حسین را علیه السلم
بما فرستاد و نیز مرویست که چون مختار سر عبید الله بن زیاد را بخدمت
حضرت امام زین العابدین علیه السلام فرستاد آنحضرت بسجده افتادند
مختار را بنیکی جزای خیر دعا نمودند و ایضا در روضة الصفا مذکور است
که در ان زمانی که مسلم بن عقیل از خانه مختار بیرون آمد بخانه هانی بن عروه
رفت واز انجا خروج کرده شهید شد مختار بقریه ای از قرای کوفه رفته بود و

بعد از آن واقعه بجرم محبت اهل بیت علیهم السلام در زندان ابن زیاد محبوس
گشت و بعد از مدتی بسعی یکی از موالی شیعه که معلم اولاد یزید بود و التماس
عبد الله بن عمر الخطاب که داماد مختار بود از زندان خلاصی یافت و سوگند
خورد که چندان از دوستان معویه و یزید بخون امام حسین ع بکشم که عدد
ایشان بعدد مقتولان خون یحیی بن زکریا علیهما السلام رسد گویند سبب
عزم مختار با انتقام خون شهیدان کربلا و تصمیم عزیمت او بر محاربه و قتل
اهل ظلم و ضلال وصول کتابت حضرت رسول صلوات الله علیه بود در این
باب باو از و منقولست که گفت روزی نشسته بودم ناگاه شخصی بر صفات
مسافران درآمد و سلام کرد آنگاه مکتوبی سربمهر بیرون آورد و گفت امانتی است
از امیر المومنین علی علیه السلام که بمن سپرده و فرموده که بمختار رسانی مختار
گفت ترا بخدای که جز او خدای نیست سوگند میدهم که آنچه گفتی مطابق واقع
و راستست آن شخص بر صدق قول خود سوگند خورده مختار مهر از کاغذ
برداشته مضمون کتابت را بر این نهج دید که بسم الله الرحمن الرحیم علیک السلام
اما بعد بدان ای مختار که پس از سی سال که در بادیه ضلالت و غوایت سیر کرده
باشی خدای تعالی محبت ما و اهل بیت را در دل تو خواهد افکند و تو خون ما از
اهل بغی و طغیان و ارباب تمرد و عصیان طلب خواهی داشت باید که خاطر
جمع داری و هیچ گونه پریشانی در ضمیر خود راه ندهی و مختار بعد از اطلاع بر
مضمون این مکتوب مستظهر و قوی دل شده در قتل دشمنان خاندان مصطفی
جمیل مبذول داشت چنانکه ابو المؤید خوارزمی گوید که عدد کشتگان مختار
چهل و هشت هزار و پانصد و شصت کس رسیده و بالجمله مختار در این امر
مددی می طلبید و چون شنید که عبد الله بن زبیر در مکه اظهار عداوت یزید
میکند و مردم را در خفیه بر بیعت خویش دعوت میکند از کوفه بمکه آمده
با عبد الله بن زبیر بعد از تردد و تامل بسیار بیعت نمود و در ترویج امر او
که آنرا مقدمه حصول مطلوب خود گمان داشت کوشش بسیار کرد تا آنکه
چون بعد از فوت یزید و مراجعت لشکر شام از محاربه ایشان دولت ابن ز

بالا گرفت حجاز و بصره و کوفه در تحت تصرف او درآمد با مختار بی التفاتی
آغاز نهاده پیرامون مواعید خود نگشت و مختار با ابن زبیر دل بد کرده با خود
قرار داد که بروی خروج کند و در این اثنا هانی بن عروة الهمدانی از کوفه بمکه رسید
تا عمره گذارد مختار از وی پرسید که سلیمان بن صرد و شیعه امام حسین علیه السلام
خروج کرده اند هانی جواب داد که داعیه آن داشتند که چون لشکر جمع شود طلب
خون امام شهید قیام نمایند مختار بعد از استماع این خبر بجوف لیل از مکه بیرون
آمد روی براه آورد و در اثنای سیر شخصی را دید از اهل کوفه که او را سلمة بن کریب(?)
میگفتند مختار از وی پرسید که احوال کوفه را بر چه شان گذاشتی سلمه گفت
چون رمه گوسفندی بی شبان دیدم مختار تبسم نموده گفت من راعی ایشانم چنانچه
باید رعایت نسبت بایشان بجای خواهم آورد و سلمه را وداع کرده روز و شب
رفتن بی آسود تا بقادسیه که از توابع کوفه است رسید و از راه عدول نموده
بکربلا رفت و بر قبر منور امیر المؤمنین حسین سلام کرد و آنرا بوسیده و بگریه
بگریست و گفت یا سیدی بحق جد و پدر و مادر و برادر تو و بحق شیعه و اهل بیت
تو که طعام طیب نخورم و آب خوشگوار ننوشم و بر بستر نرم تکیه نکنم تا انتقام تو
نکشم یا کشته شوم آنگاه قبر را وداع کرده سوار شد و بعد از طی مسافت در ظلمت
لیل بکوفه درآمد و مکتوبات مزوره که بنام مصطفی(?) از زبان حضرت امام
محمد الحنفیه رضی الله عنه نوشته بود بخفیه با اهالی آنجا رسانید و در آن اوان
سلیمان بن صرد بتهیه اسباب خروج اشتغال داشت و چون مختار در کوفه
بالحاح بیعت مشغول شد عمر بن سعد بن ابی وقاص والی آن ولایت را که تا(?)
مروان بود از آن معنی خبر داد تا او را با جمعی از رؤسای کوفه در زندان کردند
بسعی ادیب شیعی مذکور و التماس عبد الله بن عمر بن الخطاب خلاص شد و او
سوگند داد و نذر نمود که اگر در مدت حکومت بنی امیه از وقت بنوع(?)
کرد ده هزار شتر بدنه نحر کند و جمیع غلامان و کنیزکان او آزاد باشند
و بعد از قسم مختار بمنزل خود آمد و با نزدیکان و مخصوصان خویش گفت که این
جماعت گمان می برند که من بقول خود وفا خواهم نمود والله که من بر ایشان خروج

کرده که آن سوگند وندر خود خواهم داد و من دوست میدارم که هم
تمشیت پذیرد و مراهم مملوکی نباشد بخدا سوگند که تو زمین دهم از شما
قربان بهتر است از طلب ناکردن خون امام حسین علیه السلام و لیکن چند
توقف میکنم که ببینم که مهم سلیمان بن صرد بکجا منجر خواهد شد بعد از آن
مختار پای در دامن وقار کشید تا سلیمان شهادت یافت و عبدالله بن
مطیع العدوی از قبل عبدالله بن زبیر والی کوفه گشت مختار در وی من شبه
اختیار خروج نموده میان او و عبدالله بن مطیع محاربات بسیار واقع
شد و آخر عبدالله بن مطیع و اصحاب او در دار الاماره محصور شدند
و بعد از سه روز از قلت طعام تنگ آمده از مختار امان طلبید ملتمس
ایشان باجابت مقرون گشت و مختار بدار الاماره نزول کرده نه دواز
هزار درم که در بیت المال یافت بر یاران و هواداران قسمت کرد و کافه
کوفیان بخدمت مختار مبادرت نمودند به کتاب خدای و سنت رسول خدا
و طاعت مهدی یعنی محمد بن حنفیه رضی الله عنه در طلب خون امام حسین
با وی بیعت کردند و مختار بضبط کوفه اشتغال نموده عبدالله بن کامل را
شهر موسوم کردانید و چون کوفه در تحت تصرف مختار آمد عبدالرحمن بن قیس
بضبط موصل فرستاد و عبدالله بن حارث را بایالت ارمینیه نامزد کرد و محمد
عمر بن عطارد بن حاجب را بامارت آذربایجان موسوم کردانید و سعد بن
حذیفه را بر حلوان کذاشت و محمد بن زمام حل و عقد ولایت و ممالک دیگر را
که میدانست که بسهولت مسخر خواهد شد در قبضه اقتدار مردم خود نهاد
نهاد و امرا بموجب فرموده عمل نموده بر سر مهمات خود رفتند و از خلق بلاد
و امصار بیعت مختار ستانده بسلطنت و دولت ممهد کردانیدند و مختار بنوده
کوفه بتاسیس قواعد عدل و داد پرداخته رسوم ظلم و بیداد برانداخت و
شریح را فرمود تا بقضای آن ولایت قیام نماید و چون شریح را بحجت عثمان
متهم میداشتند تمارض نموده خود را از آن امر معاف میداشت لاجرم آن منصب
بیکی از فقهای شیعه مفوض کردانید و بنفس خویش در دیوان مظالم عود

نشسته

نشسته اهل ظلم را بجزا گوشمال میداد رحمه الله علیه و بعد از وقوع این امور
مروان حکم عبیدالله زیاد را بتسخیر عراق عرب و محاربه مختار فرستاده و در حوالی
موصل تلاقی فریقین واقع شده از طلوع خورشید تا قریب بشام از دو جانب
کوشش نمودند و سپاه شام در وقت استواء شمس چاره خود را منحصر در انهزام
دانسته فرار بر قرار اختیار کردند و تیغ یمانی عراقیان سرافشانی آغاز نموده
ابن زیاد لعین با هفتاد هزار کس از مخالفان بقتل آمد و چون ابراهیم بن مالک
اشتر که سپهسالار لشکر کوفه بود بر اعدا ظفر یافت سر ابن زیاد و حصین بن نمیر و
شرحبیل بن ذی الکلاع و ربیعه بن مخارق و سایر رؤسای شام را بکوفه نزد مختار
فرستاد و شیعه از این صورت مستبشر و مسرور گشته بر اسم شکر باری تعالی قیام
نمودند و بعد باستحقاق رسانیدند تا ابو المؤید محمد که مختار سرها با امرای
با نامه و سی هزار دینار بمکه نزد محمد بن حنفیه فرستاد و او بشکر آن موهبت
دو رکعت نماز گذارد و امر کرد تا رؤس شامیان بیاویختند و ابن زبیر و اولاد آن مانع
آمدند تا آنها را دفن کردند و تسلط و غلبه مختار بر مزاج ابن زبیر و اولاد آن مانع
آمدند تا آنها را دفن کردند و تسلط و غلبه مختار بر مزاج ابن زبیر دشوار افتاده جهان
گشاده بر روی تنگ گشت و چون ابراهیم بن مالک بعد از فتح اختصاص یافت خراج
جزیره ستانده بعضی از آن را بر اصحاب خود قسمت کرد و برخی را نزد مختار فرستاد
و تمامت ولایت کوفه تا مداین و دیار ربیعه و مضر در تحت تصرف مختار و حکم
او آمد و عبدالملک بن مروان بر مملکت مصر تا زمین مغرب استیلا یافت و حکومت
حجاز و بلاد یمن بر عبدالله زبیر قرار گرفت و چون مختار بن ابی عبید بر ولایت کوفه
گشت فرمان روا شد کار بیش بقتل کشندگان امیر المومنین حسین عم بیرون لخت
محمد حنفیه و طایفه شیعه زبان طعن بروی دراز کرده گفتند که این مرد دعوی
دوستی خاندان طیبین و طاهرین میکند در قول خود صادق نیست چه اکثر اعدا
در کوفه آسوده خاطر نشسته اند و او تغافل و تساهل را شعار و دثار خود ساخته
و این سخن بسمع مختار رسیده بتقصیر خود اعتراف نمود و فرمود تا عبدالله کامل اسامی
حاضران دشت کربلا را مفصلا بجریده کرده بعرض او رسانید و مختار هر یک از ایشان

ملاعین را بنوعی کشت که خیره ماند دیدهٔ اولو الابصار در کتاب کشف
الغمه از منهال بن عمرو کوفی روایت نموده که بعد از واقعه هایله کربلا بحج رفتم و
بخدمت حضرت امام زین العابدین علیه السلام رسیدم آنحضرت پرسیدند
که ای منهال چه شد حال حرملة بن کاهل اسدی گفتم که او را در کوفه زنده گذاشتم
پس آنحضرت دست مبارک برداشتند و دعا کردند که اللهم اذقه حر الحدید
اللهم اذقه حر النار و چون بکوفه مراجعت نمودم مختار خروج کرده بود و با
او دوست قدیم من بود سوار شدم و بدیدن او رفتم چون فرود آمدم
بر او سلام کردم دیدم که اسب طلبید میخواهد که سوار شود و چون سوار
شد من نیز همراه او سوار شدم و با او میرفتم تا بموضع کناسه رسیدیم مختار
در آنجا توقف نمود چنان توقفی که از برای انتظار آمدن کسی باشد و آخر ظاهر
شد که از این کسی بطلب حرملة بن کاهل فرستاده بود و چون آن لعین را گرفته
نزد مختار آوردند گفت الحمد لله که مرا بر تو قدرت داد آنگاه جزار را طلبید و امر
کرد تا دستهای او را برید بعد از آن فرمان داد تا پایهای او را برید آنگاه فرمود
که النار النار یعنی آتش بیارید پشته نی آوردند و حرمله را در میان آن
نهادند و آتش در آن زدند تا بسوخت منهال گوید که چون من آن حال مشاهده
کردم گفتم سبحان الله سبحان الله پس مختار بجانب من التفات نمود و گفت سبب
تسبیح گفتن تو چه بود گفتم در سالی که گذشته بخدمت حضرت امام زین العابدین علیه السلام
رسیدم و آنحضرت از حال ابن حرمله سوال نمودند و من او را خبر دادم که در کوفه
زنده است و آنحضرت دست مبارک بنفرین او برداشته گفتند اللهم اذقه
حر الحدید اللهم اذقه حر النار مختار از جا در آمده گفت الله الله آیا تو
شنیدی از علی بن الحسین که این نفرین در حق آن لعین میکرد گفتم والله که
شنیدم پس مختار باختیار خود را از بالای مرکب بزیر انداخت و دو رکعت
نماز گذارد و سر بسجدهٔ شکر نهاد و در آن سجده دیر بماند و دیگر باره بسجده رفت
و دیر بماند آنگاه سر برداشت و روان شد و با او همراه بودیم تا بدر سرای من
رسید و من او را التماس نمودم که کرم نموده فرود آید و در خانه من چاشت کند مختار

گفت ای منهال تو خود مرا خبر دادی که علی بن الحسین از خدای تعالی چند چیز طلبید
که آنها را دوست من بوقوع آمد و با وجود این از من سوال میکنی که پیش تو چیزی بخورم
و نمیدانی که بشکرانه این توفیق امروز مرا روزه باید داشت صاحب روضة الصفا
تفصیل کشتن رؤسای کوفه را که قاتلان حضرت امام حسین علیه السلام بودند تقریر
نموده مثل شمر ذی الجوشن کلابی و عمر بن سعد وقاص با فرزندانش و خولی بن یزید
الاصبحی و عمرو بن الحجاج و قیس بن اشعث و حکیم بن الطفیل الطائی و ابن سلیم و
یزید بن مالک و عمران بن خالد و عبد الله البجلی و عبد الله بن قیس الخولانی و کفته
که القصه بطول ظاهر گرا آن ظلمه یافت بکشت و بسوخت و در خانهاء ایشان زمره که
فرار نموده ببصره رفتند آتش کین و بغض بر افروخت و اگر قلم مشکین رقم بتفصیل
کوید و کشتن آن مخاذیل بپردازد بیکی که از مقصد باز ماند و ظاهرا بر وجهی که
قاضی میبدی در شرح دیوان مرتضوی از تفسیر حضرت امام حسن عسکری روایت
نموده عدد جماعت که در دست مختار کشته شدند هشتاد هزار و سیصد و
[illegible] رسیده باشد و در روایت آنست که حضرت امیر المومنین علیه السلام فرموده
قد قتل ولدی الحسین و سیخرج غلام من ثقیف و یقتل من الذین ظلموا ثلثمائة و ثلثة
و ثمانین الف رجل گفتند من هو گفت هو المختار بن ابی عبیدة الثقفی مختار
مدت شش سال تمام از کوفه و بصره تا حد دجله و خراسان و نهاوند و حدود
اصفهان و حدود آذربیجان خطبه و سکه بنام او بود و ولات و عمال از
او در بلاد اسلام متمکن بودند و آخر در محاربه مصعب بن زبیر بدرجه شهادت
رسید رحمة الله علیه **معویة بن یزید بن معویة الاموی**
که ملقب بر الراجع الی الله است بمقتضای کلام معجز نظام یخرج الحی من المیت
نیکو سیرت و دین دار و محب خاندان سید ابرار بود سه ماه خلافت کرد و بعضی
گویند چهل روز و چون مانند مومن آل فرعون بالهام ربانی و فطرت صحیحة
المبانی دانسته بود که خلافت حق اهل البیت است بعد از انقضای مدت مذکور
روز جمعه بر سر منبر شد و بعد از حمد الهی و درود حضرت رسالت پناه گفت ای
قوم بدانید که من شخص عاجزم و کار خلافت لایق من نیست و با کار خلافت برنمی

آیم واگر حق بود واگر باطل آن کار در ابنی امیه کردند و در دست اضافت نمی
بینهم شما را که کی وارث باستحقاق خلافت و اوصی را در رجال علی
نیست علی بن الحسین است بروید و با او بیعت نمایید اگرچه میدانم که او
قبول این معنی نخواهد نمود و بعد از اتمام این خطبه از منبر فرود آمد و بمنزل خویش
رفت و ابواب اختلاط مسدود کرد و دیگر از آنجا بیرون نیامد تا وقتی که وفات
یافت در کتاب کامل بهائی مذکورست که چون معویه بن یزید را بر مسند خلافت
نشاندند بر منبر رفت و لعنت بر یزید و جد خود یزید و معویه نمود و از افعال ایشان
تبرا کرد مادر او از استماع آن بر آشفت و با او از روی عتاب گفت که یا بنی لیتک
کنت حیضة فی خرقة معویه گفت وددت ذلک یا اماه آخر او را زهر کشتند
و ادیب او را که یکی از علمای شیعه بود زنده در گور کردند و این دو بیت از اشعار
معویه بن یزیدست که در باره پدر خود انشا نموده

یا لیت لی بیزید حین انتسب ٭ ابا سواه وان ازری به النسب
برئت من فعله والله یشهد لی ٭ انی برئت وذا بالله قد یجب

زید بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب علیهم السلام ظهور کمالات نفسانی و مجاهدات
او بمرتبه ای مستغنی از بیان است صیت فضل و شجاعت او مشهور و مآثر
سیف و سنان او بر السنه مذکور و این چند بیت که حسن بن کنانی در وصف
فضل و شجاعت او گفته در کتاب ربیع الابرار مسطورست

فلما تردی بالحمایل وانتهی ٭ یصول باطراف القنا الذوابل
تبینت الاعداء ان سنانه ٭ یطیل حنین الامهات الثواکل
تبین فیه میسم العز والتقی ٭ ولیدا یفدی بین ایدی القوابل

زید رضی الله عنه از پدر خود امام علی زین العابدین و برادر خود امام محمد باقر و از
امام جعفر صادق علیهم السلام روایت نموده در سال صد و بیست و یک از هجرت
شهید شد حضرت امام جعفر اکرام و وفای اولاد و برادر او رحمت فرستاد ابن حجر
متاخر در کتاب صواعق محرقه خود آورده که زید امامی جلیل القدر بود و در صفر
سنه احدی و عشرین و مایه بدرجه شهادت رسید و چون او را برهنه صلب کردند
عنکبوت بفرمان ایزدی بر عورت او تارها تنید تا از نظر مردم مستور گردید

دروقتی

در وقتی که خروج کرد خلقی کثیر از اهل کوفه تابع او شدند و جمعی غفیر از شیعه نزد او
آمدند و در آن اثنا با او گفتند که تبرا از شیخین بکن تا ما با تو بیعت کنیم و چون
او از آن امتناع نمود او را گفتند که ترا رفض میکنیم یعنی ترک متابعت و معاونت تو
میکنیم او گفت بروید که شما رافضه اید و از آن زمان نام آن جماعت رافضه شد و نام شیعه
او زیدیه شد اینست کلام ابن حجر که جاهلان قوم آنرا دستور دانند بلکه بسبب
خذلان زید رضی الله عنه بود چنانکه در کتاب حبیب السیر اشارتی لطیف بان واقع
آن بوده که چون خواست که خروج کند قومی از شیعه بروی جمع شدند و ظن ایشان
چنان بود که خروج زید باجازه حضرت امام جعفر صادق علیه السلام است چون
ایشان را معلوم شد که حضرت امام او را از خروج منع فرموده از وی برگردیدند
زید گفت رفضونی یعنی مرا ترک کردند و آن قوم که با زید بماندند این قوم را رافضه
نام نهادند و ایضا نقیض روایت ابن حجر در کتب اصحاب ما مذکورست چنانکه
عبد الرحمن جامی در کتاب الفلاة از اصحاب تواریخ نقل نموده که چون زید بن علی
تیر زدند و از پشت اسب جدا شد گفت این سایلی من ابوبکر و عمر ها اقاما فی
هذا المقام مگر کسی پیش از این پرسیده بود که چگونه در حق شیخین لاجرم در حالی
که تیر بوی رسید این گفت و معنیش آنست که کجا شد آنکه حال ابوبکر و عمر از من
پرسید ایشان مرا بدین جایگاه رسانیدند و از اینجاست مضمون کلام بعضی
از سادات که چون بعضی از وی پرسید که حضرت امام حسین را در کربلا که شهید کرد
در جواب گفت که او را در سقیفه بنی ساعده در روزی که ابوبکر را خلیفه ساختند
شهید کردند و ظاهرا اهل سنت از کلام زید این معنی فهمیده اند که کجا شد آنکه
از حال ابوبکر و عمر می پرسید تا بداند که بسبب آنکه عمر و ابوبکر را دوست داشتم
و سب ایشان نکردم کار من باینجا رسید که گروه شیعه رفض و ترک من نمودند فی
ما فیه و در کتاب تاریخ الملوک مسطورست که سبب خروج او آن بود که روزی
بمجلس هشام بن عبد الملک در آمد و چون سلام کرد هشام گفت لا سلم الله علیک
زید گفت اتق الله یعنی از خدای تعالی بترس هشام گفت مثل تو کسی مرا امر میکند
بتقوای خدای تعالی زید گفت هیچکس بزرگتر نیست از آنکه کسی او را امر کند بتقوی

خداوند کسی بهتر از آنکه امر کند بتقوای خدا هشام گفت توئی که در خاطر خود
خیال خلافت داری و حال آنکه مادر تو کنیزی است زید گفت پستی رتبهٔ مادران
اسمعیل علیه السلام موجب پستی قدر اسمعیل نشد و حق تعالی او را پیغمبر ساخت و مانند
سید اولین و آخرین را از نسل او بیافرید هشام گفت تو بر زعم من باش جدل
مینمائی آنگاه فرمود تا زید را از مجلس اخراج نمودند و چون زید بیرون رفت
شنیده شد که با خود میگفت ما احب الحیاة احد الا ذل و بعد از آنجا بکوفه آمد و شیعه
آنجا را با خود متفق ساخته خروج نمود و در حبیب السیر مسطور است که چهل هزار
نفر از اهل کوفه با زید رضی الله عنه بیعت نمودند و زید داعیه خروج فرموده
در خلال آن احوال طایفه از معارف کوفه که دست بیعت بدان جناب داده
بودند بسببی که در تواریخ مشهور و مسطور است از قبول امامتش برگشته
و بیعتش را شکسته گفتند امام بر حق جعفر الصادق است علیه السلام و زید رضی الله
عنه آن طایفه را مخاطب گردانیده گفت یا قوم رفضتمونی یعنی ای قوم ترک
بیعت من نموده از راه یک طرف افتادید و بنابراین سخن اسم رافضی بر شیعه
اطلاق یافت و آخر زید در شب اول صفر سنه اثنی و عشرین و مائه خروج
کرد و بعضی از شیعیان بموکب شریفش پیوستند اما عدد ایشان بجماعت از پانصد
تجاوز نشد و از این جهت غبار ملال بر حاشیه خاطر عاطر زید رضی الله عنه
و از بیوفائی کوفیان نقش نمود و یوسف بن عمر الثقفی که از جانب هشام
ابن عبد الملک حاکم عراق عرب بود در اول صباح دوم صفر بر سر ایشان
فوج سپاه را متعاقب یکدیگر بحرب زید رضی الله عنه میفرستاد و آنجناب
بمقابله پرداخته لشکرش را منهزم میساخت اما چون مخالفان در غایت
کثرت بودند و موافقان در نهایت قلت عاقبت یوسف غالب شد و زید بن
خزیمه و معویه بن اسحق و زیاد بن عبد الرحمن که از جمله روسای اصحاب زید
بودند با شصت و هفت نفر شهادت یافتند و روس ایشان را پیش یوسف بن
عمر بردند و زید رضی الله عنه پای ثبات افشرده همچنان جنگ میکرد
در اثنا تیری بر پیشانی مبارکش رسید و از اسب دور گردید و خادمی

آنجناب را

آنجناب را بدوش گرفته بخانهٔ یکی از شیعه برد و طبیبی آورد که بمعالجه قیام
نماید اما چون اوقات حیات زید رضی الله عنه بنهایت انجامیده بود کار طبیب
از پیش نرفت و روح مروحش بریاض قدس منزل گزید ملازمان پوشیده
پنهان قبری حفر کردند و جسد مطهرش را بخاک سپردند و یوسف چند روز
سعی موفور نموده از مدفنش نشان نیافت و بالآخره یکی از غلامان زید را بقتل
شدید تهدید میکرد آن غلام از خوف جان او را نشان داد و یوسف جسد
آنجناب را از گور بیرون آورده فرمود تا بشام نزد هشام بردند و جسد او را
بر دار کردند مدت عمر زید رضی الله عنه چهل و دو سال بود نقل است که
چون خبر شهادت زید و صلب او بشام رسید حکم بن عباس کلبی این دو بیت منظوم
گردانید شعر صلبنا لکم زیدا علی جذع نخلة * ولم ار مهدیا علی الجذع یصلب
وقستم بعثمان علیا سفاهة * وعثمان خیر من علی واطیب * و این دو بیت را
چون حضرت امام جعفر صادق علیه السلام شنید فرمود که اللهم ان کان
کاذبا فسلط علیه کلبک و در همان ایام حکم کلبی متوجه کوفه گشت و شیری او را
بدرید و صادق علیه السلام از این خبر یافته گفت الحمد لله الذی انجز لنا ما وعدنا
و مؤلف گوید تحقیق آنست که زید بن علی علیهما السلام مدعی خلافت نبود بلکه یقین
میدانست که مستحق خلافت حقیقی در زمان او حضرت امام جعفر صادق است علیه السلام
بلکه مقصود او از خروج بر متغلبان زمان انتقام کشیدن از ثارات اهل البیت علیهم السلام
بود و بهمین طریق میخواست مردم را بر خود جمع سازد تا بدفع دشمنان خاندان خود
پردازد و در دوران اوقات هر کسی که از شرور و فجور بنی امیه نفور بود خواه سنی و خواه
معتزلی با او همراهی میشود و شیعیان که با او در مقام همراهی بودند بعضی از ایشان
بسببی که سابقا مذکور شد قبل از انجام حرب جدا شدند و بعضی که اطلاع بر آن سبب
نداشتند یا احتمال آن سبب را جایز نمیدانستند و همت بر حرب اعدا گماشتند چون
فرقهٔ مختلفهٔ مخالفین را نیز با او همراه دیدند دو طایفه شدند بعضی که حسن ظن بیشتر
معرفت بحال زید رضی الله عنه داشتند ایشان را در اعتقاد او شبهه واقع نشد
و الفت او را با مخالفان موجب قدح در اعتقاد او نداشتند بلکه ایشان از قبیل

مؤلفة القلوب انجاشتند وعلم هواداري زيد در مضمار انتقام اعداي ايمة اطهار
برافراشتند وبعضي كه ايشان از زيادتي معرفتي بحال زيد بجود بادر تشيع خالي
بودند موافق بودن او را باخالف دليل اختلال اعتقاد او خيال نمودند و
در مقام امتحان او بودند تا انكه او را علي رؤس الاشهاد تكليف براءة و سب
شيخين نمودند وچون زيد رضي الله عنه بنابر رعايت مصلحت وقت واستمالت
قلوب جمهور شيوع تقيه وسعادات فرزندي لاجرم از اظهار تبرا امتناع نمود
وآن جماعت معامله ناشناس او را ازان باب معذور نداشتند ودر دست
اعدا مخذول كذاشتند ومؤيد اينست انچه سيد اجل مقتدي مرتضي علم
الهدي قدس سره دركتاب منتقي از بعضي از اعيان شيعه نقل نموده كه كفت با
زيد بن علي عليهما السلام در واسط بودم پس در مجلس او جماعتي ذكر ابابكر وعمر
وعلي كردند وتقديم وتفضيل دادند ابو بكر وعمر را بران حضرت وچون انجما
از مجلس بيرون رفتند زيد رضي الله عنه با من كفت كه شنيدي سخن اين جماعت را
واينك من در برابر سخنان ايشان بيتي چند كفته ام بايد كه آنرا بايشان برساني
وآن ابيات اينست شعر ومن شرف الاقوام يوما براية
فان عليا شرفته المناقب * وقول رسول الله والحق قوله * وان رغمت منهم انوف كواذب
بانك مني يا علي معالنا * كهرون من موسى اخ لي وصاحب * دعاه ببدر فاستجاب لامره
وطاعن في ذات الاله يضارب * فما زال يعلوهم به وكانه * شهاب تلقاه القوابس ثاقب
وقريب است بمضمون تحقيق مذكور انكه شيخ فاضل ابن خزاز قمي در اواخر رسالة كفاية
الاثر في النصوص على الايمة الاثني عشر ذكر نموده وبعد از نقل بعضي از احاديث
دالة بر امامة ايمه اثني عشر از زيد بن علي عليهما السلام كفته فان قال قايل فزيد بن
علي عليه السلام اذا سمع هذا الحديث من الثقات المعصومين وآمن به واعتقده
فلم خرج بالسيف وادعى الامامة لنفسه واظهر الخلاف على جعفر بن محمد وهو
بالمحل الشريف الجليل المعروف بالستر والصلاح مشهور عند الخاص والعام بالعلم
والزهد وهذا ما لا يفعله الا معاند او جاحد وحاشا زيد بن علي ان يكون بهذا
المحل فاقول في ذلك وبالله التوفيق ان زيد بن علي عليه السلام انما خرج على سبيل

الامر بالمعروف والنهي عن المنكر لا على سبيل المخالفة لابن اخيه جعفر بن محمد
علي عليهم السلام وانما وقع الخلاف من جهة الناس وذلك ان زيد بن علي عليه السلام
لما خرج ولم يخرج جعفر بن محمد عم توهم قوم من الشيعة ان امتناع جعفر كان للمخالفة
وانما كان لضرب من التدبير فلما راى الذين صاروا للزيدية سابقا ذلك قالوا
ليس الامام من جلس في بيته واغلق بابه وارخى ستره وانما الامام من خرج بالسيف يأمر بالمعروف
وينهى عن المنكر فهذا كان سبب وقوع الخلاف بين الشيعة واما جعفر وزيد فما كان
بينهما اختلاف والدليل على صحة قولنا قول زيد بن علي عم من اراد الجهاد فالي ومن
اراد العلم فالي ابن اخي جعفر ولو ادعى الامامة لنفسه لم ينف كمال العلم عن نفسه
لان الامام يجب ان يكون اعلم من رعيته ومن مشهور قول جعفر بن محمد عم رحم الله
عمي زيدا لو ظفر لوفى وانما دعى الى الرضا من آل محمد وانا الرضا وتصديق ذلك ما حدثنا
علي بن الحسين قال حدثنا عباس بن عيسى عن ابي عامر السيرافي بمكة في ذي الحجة
سنة اربعمائة وثمانين وثلثمائة قال حدثني ابو محمد الحسن بن محمد بن يحيى بن الحسن بن
جعفر بن عبد الله بن الحسين بن علي بن ابي طالب قال حدثنا محمد بن مطهر قال
حدثنا ابي قال حدثنا عمير بن المتوكل بن هرون البلخي عن ابيه المتوكل بن هرون
قال لقيت يحيى بن زيد بعد قتل ابيه وهو متوجه الى خراسان فما رايت رجلا في
عقله وفضله فسألته عن ابيه عليه السلام فقال انه قتل وصلب بالكناسة
ثم بكى وبكيت حتى غشي عليه فلما سكن قلت يا ابن رسول الله وما الذي اخرجه
الى قتال هذا الطاغي وقد علم من اهل الكوفة ما علم قال نعم لقد سألته عن
ذلك فقال سمعت ابي عليه السلام يحدث عن ابيه الحسين بن علي عم قال
وضع رسول الله يده على صلبي فقال يا حسين يخرج من صلبك رجل يقال له
زيد يقتل شهيدا اذا كان يوم القيامة يتخطى هو واصحابه رقاب الناس ويدخل
الجنة فاحببت ان اكون كما وصفني رسول الله صلعم قال رحم الله ابي زيدا كان
والله احد المتعبدين قائم ليله صائم نهاره يجاهد في سبيل الله حق جهاده فقلت
يا ابن رسول الله هكذا يكون الامام بهذه الصفة فقال يا عبد الله ان ابي لم
يكن بامام ولكن كان من السادات الكرام وزهادهم وكان من المجاهدين

فی سبیل الله فقلت له یا ابن رسول الله اما ان اباک قد ادعی الامامة وخرج مجاهدا
فی سبیل الله وقد جاء عن رسول الله صلی الله علیه وآله فیمن ادعی کاذبا فقال یا عبد الله
ان ابی علیه السلام کان اعقل من ان یدعی ما لیس له بحق انما قال علیه السلم
ادعوکم الی الرضا من آل محمد عنی بذلک عمی جعفرا قلت فهو الیوم صاحب الامر
قال نعم هو افقه بنی هاشم انتهی کلامه و ابو جعفر محمد بن یعقوب
الکلینی در کتاب جامع کافی در باب اضطرار الی الحجة از مناظره ابو جعفر
مؤمن الطاق با زید رضی الله عنه روایت نموده اگرچه اول آن دلالت میکند
بر آنکه زید جاهل یا متجاهل بوده است از استحقاق حضرت امام جعفر رضی
علیه السلام امر خلافت را و عدم استحقاق خود مر آن امر را لیکن از آخر کلام
ظاهر میشود که غرض زید از آن تجاهل و تغافل با دال آن بود که مؤمن الطاق را
در معاونت خود تحریص سازد و چون در آخر دید که مؤمن الطاق در دین خود
صاحب بصیرة است و بعقیدت خطا بیم تابعیت نمیکند و ایمان باستحقاق
او در امر امامت نمیآرد او را معذور داشت و اظهار [illegible] خود [illegible]
حضرت امام جعفر رضی نمود تا آنکه گفت که آنحضرت مرا خبر داده است که کشته
خواهی شد و در کناسه مصلوب خواهی گردید و اظهار کرد که [illegible] آنحضرت [illegible]
که در اینجا قصه قتل و صلب من نوشته است و تفصیل مناظره ابو جعفر مؤمن
الطاق با زید بن علی علیهما السلام سابقا در ترجمه ابو جعفر مذکور و مسطور شده
با تجدید رجوع نمایند **یحیی بن زید رضی الله تعالی عنهما** در مبادی زمان
حکومت ولید بن یزید بلید یحیی بن مذکور رضی الله عنهما که علیه فضل و
شجاعت اتصاف داشت و بعد از شهادت پدر بزرگوار خود بجانب خراسان
تشریف برده بود باعتضاد نفر خروج نمود و در نواحی جوزجانان باهتمام
سلم بن احوز المازنی که بفرمان نصر بن سیار بجنگ آنجناب رفته بود
بعز شهادت رسید و این چند بیت از اشعار اوست که در وقت اراده خروج
گفته **شعر** خلیلی عنی بالمدینة بلغا ⁂ بنی هاشم منها النهی والتجارب
لعل قتیل معشر یطلبونه ⁂ ولیس لیسوی بد بالعراقین طالب

سابقی بحد السیف ما قد کنتم ⁂ وضیعتم ما دام السیف ضاربی **عبد الله بن معویة
بن عبد الله بن جعفر الطیار رضی الله تعالی عنهم** در کتاب حبیب السیر
مسطور است که عبد الله در سال سبع و عشرین و مایه که اوایل ایام حکومت یزید بن
ولید بود بکوفه تشریف برد و حاکم آن ولایت عبد الله بن عمر بن عبد العزیز آنجناب را
تعظیم نموده هر روز جهت اخراجات سیصد درهم تعیین فرمود و چون یزید فوت شد
ابراهیم قایم مقام گشت اسمعیل بن عبد الله القسری نفاق ورزیده از زبان ابراهیم
باب ایالت خویش بکوفه آورد و عبد الله بن عمر بعدم مطاوعت پیش آمد اسمعیل ترسید
که تزویر او ظاهر شود لاجرم اظهار کرد که من [illegible] و از سر
حکومت درگذشتم آنگاه اسمعیل عبد الله بن معویة را [illegible] تا بعضی از
رؤسای قبایل را با انعامات وافر اختصاص داد و طایفه را مشمول لطف خود
ساخت و حوشب بن رؤیم و عثمان بن خیبری و جعفر بن نافع که با ایشان خبری
نرسیده بود از عبد الله بن عمر که در آن اوان در بصره اقامت داشت روی گردان
شده بکوفه رفتند و اظهار مخالفت کرده جمعی کثیر با ایشان موافقت نمودند و عبد الله
ابن عمر برادر خود عاصم را باستیصال مخالفان مأمور ساخته عاصم بکوفه شتافت
و هر یک از نام بردگان را صد هزار درم داد و شیعه ابن عطیه را بر [illegible]
عبد الله بن عمر حبس کرده عبد الله بن معویه را از زندان خلاص کرده بیعت او کردند
و باتفاق اسمعیل بن عبد الله القسری و منصور بن جمهور او را بخلافت برداشته
با مراسم بیعت پرداختند و عبد الله عاصم را از کوفه اخراج نموده اسباب مقاتله
و مقاتله بهم رسانید و با سپاه خیری نزاد و متوجه شده بین الجانبین قتالی
شدید بوقوع انجامید و عبد الله بن معویه شکست یافته با ذکر [illegible] شیعه ابن
زید آنجناب طی کشته از آنجا بمداین شتافت و از مداین لشکر بحلوان کشید
و حلوان و جبال اصفهان و همدان و ری را مسخر گردانید و در شهور سنه تسع
عشرین و مایه ولایات فارس و عراق عجم تا حدود دامغان بسعی محارب بن موسی
عبد الله بن معویه را مسخر گشت و خلقی بسیار از بنی هاشم و غیر ایشان از اصاغر
و اعاظم در ظل رایت فتح رایتش مجتمع شدند و عبد الله در اصطخر فارس رحل

اقامت اندلخته امارت جبال را ببرادر خویش حسن مفوض ساخت و عمال
بولایات ارسال داشته بدر هر بلدی از قلم رو خود حاکم نصب فرمود چون یزید
ابن عمرو بن هبیره که از قبل یزید والی عراقین بود از استیلای عبدالله
خبر یافت عامر بن ضبارة و معن بن زاید را با جنود بلا انتها فرمود که
از دو جانب متوجه مقاتله عبدالله گردند و آن هر دو سردار بموجب فرموده
عمل نموده بعد از تقارب فریقین سپاه عبدالله متفرق گشتند و آنجناب
بحسب اضطرار فرار بر قرار اختیار کرده باسید آنکه ابو مسلم مردم را برضا
آل محمد دعوت میکند بصوب خراسان شتافت و بعد از وصول ببلده هرات
مالک بن هیثم خزاعی که در آن زمان از قبل ابو مسلم والی آن ولایت بود
عبدالله را با برادرانش حسین و یزید نگاه داشته قاصدی نزد ابو مسلم
فرستاد و اورا از رسیدن ایشان آگاهی داد و ابو مسلم حکم کرد که مالک
عبدالله را بقتل رساند و برادرانش را مطلق العنان کرداند صاحب تاریخ
الملوک آورده که سبب قتل عبدالله آن بود که ابو مسلم جاسوسی چند دران
حبس با ایشان مقرر نموده بود تا ما فی الضمیر ایشان را نسبت با ابو مسلم
معلوم نماید و عبدالله و اصحاب او چون از آن معنی خبر نداشتند آنچه
در دل داشتند بر زبان می آوردند و میگفتند که ابو مسلم کذاب است
و اورا لعن میکردند نقلست که قبل از معاودت قاصد نزدیک مالک از
عبدالله پرسید که عبدالله و جعفر از جمله اسامی اهل بیت پیغمبرند بخلاف
معویه سبب چیست که پدرت را این نام نهاده اند عبدالله رضی الله عنه
جواب داد که روزی جد من در مجلس معویة بن ابی سفیان بود که باو خبر
آوردند که بخشنده پسری ترا کرامت فرمود و معویه از جد من التماس
کرده که صد هزار درم بگیر و این پسر خود را موسوم باسم من کردان بنابران پدرم
بمعویه مسمی شد مالک بن هیثم گفت [illegible] برشوت گرفته و نام [illegible]
حاصل کردید القصه چون فرمان ابو مسلم بمالک رسید فرمان داد تا مفرشی
بر دهان عبدالله رضی الله عنه نهاده نفس او منقطع ساختند مدفن

آنجناب

آنجناب مدفن هرات است و بمزار سادات اشتهار دارد محمد بن ابراهیم بن عبدالله
المحض بن الحسن بن الحسن بن علی المرتضی علیهم السلام محمد بن عبدالله
مذکور از عظمای بنی هاشم بود و جمعی باو مستظهر بودند و اکابر زمان اورا المهدی
میگفتند و بعد از شهادت اورا نفس زکیه میخواندند بنابر آنکه اورا احجار
الزیت که بیرون مدینه طیبه است شهید شد و در حدیث واقع شده کان
فلان من نفس زکیه در احجار الزیت کشته خواهد شد و در لطایف نسابه الحجه
نقل کرده که او چهار سال در شکم مادر بوده و چون متولد شد در میان دو کتف او
خال سیاهی برابر بیضه بر آمده بود بنابر آن چون ابو جعفر منصور عباسی در زمان حکومت
خود نسبت بذریه اطهار و سادات عالی تبار حیف و تعدی بسیار میفرمود
و بحبس تا آنکه توهینی بحبس و قید آن گروه واجب التعظیم اشارت میفرمود
بنابران محمد بن عبدالله مذکور در سلک اکابر اهل بیت انتظام داشت در ماه
جمادی الآخر سنه خمس و اربعین و مأیه در مدینه رایت مخالفت منصور
بر افراشت و عامل منصور را بقتل رساند و دیار حجاز را بتصرف در آورد
و اکثر معارف و اعیان سادات خلافت محمد را پذیرفتند و جمله متوطنان مکه
و مدینه غاشیه متابعتش بر دوش گرفتند و مالک بن انس که فقیه مدینه بود
فتوی میداد مردمان را که باوی خروج کنید و یاری و مددکاری و هواداری
اورا فرو نگذارید و چون این خبر بگوش ابو جعفر رسید عیسی بن موسی بن محمد
ابن عبدالله بن عباس را با لشکر فراوان بدفع محمد نامزد فرمود و عیسی بظاهر
مدینه طیبه رفته با محمد آغاز مقاتله نمود و جمعی کثیر از جانبین بقتل آمدند
ابن کثیر شامی آورده که سیصد کس با محمد بود و آنچه در دست او تنها از لشکر مخالف
کشته شد هفتاد کس بود و بالاخره اصحاب محمد گریختند آنجناب در چهاردهم ماه رمضان
سال مذکور شهید گشت و در بعضی از تواریخ مسطور است که در زمان بنی امیه طلب
خلافت مینمود و اعلام خروج داشت و مدتی در کوهستان طی پنهان بسر میبرد و در کها
شبانی میکرد و گاهی مزدوری میکرد و شیعه او در جهان گرفتن مردم را باو دعوت
مینمودند تا آنکه در زمان منصور کار شیعه او شهرت یافت و منصور او را از پدر او

برادران و خویشان را طلب نمود ایشان در جواب گفتند که مدتها شد که او غایب شده
و ما از وی خبر نداریم پس منصور پدر و برادران و خویشان او را از حجاز بعراق آورد و حبس
ساخت و محمد مقارن الحال در مدینه ظهور نمود و منصور مضطرب گشته عیسی بن
موسی را که برادرزاده و ولی عهد او بود با لشکری آراسته بحرب ایشان محمد فرستاد
و محمد در مدینه حصاری شد و چون مدت حصار بدور و دراز کشید و محمد دید که مدد
از هیچ جا نمیرسد بخانه خود رفت و کتابها که امرای اطراف و شیعه اکناف باو نوشته
بودند از صندوق بیرون آورد و با تش انداخت و گفت الحال مرگ بر من آسان شد
زیرا که این کتابها از جماعتی بود که با ما سوگند خورده بودند بصدق و وفا و میترسیدم
که بدست منصور افتد و ایشان را هلاک سازد پس آنگاه شمشیر از نیام بیرون آورده
بمحاربه مشغول گردید تا بدرجه شهادت رسید و چون سر محمد را نزد منصور آوردند
آنرا نزد پدر او عبدالله فرستادند و چون نظر پدر بران افتاد گفت رحمک الله
یرحمک الله لقد قتلوک صواما قواما و این بیت بنی بر خواند بیت
فتی کان یحمیه من السیف دینه ۞ ویکفیه سوآت الامور اجتنابها ۞ پس آن
شخص که سر محمد را آورده بود گفت قل لصاحبک قد مضی شطر من عمرنا فی النعیم وبقی
شطر البؤس وقد مضی لنا شطر البؤس وبقی شطر النعیم و در عشر ذی الحجه ماه برادر محمد
ابراهیم بن عبدالله رضی الله عنهم بامداد بعضی از شیعه در بصره خروج کرد و از
اکابر علمای زمان خود بود و در وقت او آنچه نقل کرده اند که مردم اشتر
بگرفتی و بجای او شیر و گاو بودی که شتر برفتی و شیر او و در دست ابراهیم بماندی
و چون خروج کرد بسیاری از اکابر چون امام اعمش و عباد بن منصور با او بیعت
کردند و بصحت رسیده که ابوحنیفه کوفی نیز در بیعت او بود و بخروج با وی او را
نصرت و معاونت وی میشد او و پسر خود حماد را با چهار هزار درهم نزد وی فرستاد
و نامه نوشت و در آنجا یاد کرد که حفظ امانات و ودایع مردم که نزد منست
مرا مانع میکرد و الا بتو ملحق میشدم و تقویت تو میکردم و آن نامه بدست
منصور افتاد و بر ابوحنیفه متغیر شد و قایلان ایماء کرد که سبب
وی کشته باو رده اند که عجوزه نزد ابوحنیفه آمد و گفت تو فتوی دادی پسرم

مرا خروج با ابراهیم واو رفت و کشته شد ابوحنیفه گفت کاشکی که بجای فرزند تو من
بودمی القصه چون ابراهیم در بصره خروج نمود سفیان بن معویه که از قبل ابوجعفر منصور
دوانیقی حاکم آن ولایت بود در دار الاماره متحصن نمود و آخر الامر بامان بیرون آمد و کار
ابراهیم بالا گرفت چنانچه زیاده از صد هزار کس در ظل رایتش مجتمع گشتند و ابوجعفر
از شنیدن این خبر در بحر حیرت افتاد چه در آن زمان لشکر پادشاهی در اطراف بلاد
متفرق بودند و در بیست و هفتم شهر مذکور واقعه محمد بن عبدالله رضی الله عنه بسمع
ابراهیم رسید و شوکتش کمتر شد و بعد از تقدیم مشورت بجانب کوفه که در آن زمان
مسکن منصور بود توجه فرمود و اضطراب ابوجعفر بیشتر از بیشتر گشته در بین
اثنا عیسی بن موسی و حمید بن قحطبه از حجاز باز آمدند و منصور ایشانرا با ابراهیم
فرستاد پس از تلاقی فریقین سپاه منصور طریق انهزام پیش گرفتند و لشکر ابراهیم
دست بقتل و غارت برآورده درین وقت جعفر و محمد پسران سلیمان بن علی بن عبدالله
ابن عباس از عقب سپاه ابراهیم رضی الله عنه در آمدند و این حرکت سبب هزیمت
جیش ابراهیم و موجب نصرت لشکر ابوجعفر گشت و در اثنای گیر و دار تیری بحلق ابراهیم
رسیده شهید شد و در دیه باخمری از توابع کوفه مدفون گردید مدت حیات
ابراهیم چهل و هشت سال بود و در کتاب ربیع الابرار از مخشری مسطور است که
در وقتی که خبر شهادت محمد بابراهیم رسید این چند بیت را انشاد نمود شعر
سأبکیک بالبیض الرقاق وبالقنا ۞ فان بها ما یدرک الطالب الوترا
وانا اناس لا تفیض دموعنا ۞ علی هالک منا وان قصم الظهرا
ولست کمن یبکی اخاه بعبرة ۞ یعصرها من جفن مقلته عصرا
ولکننی اشفی فؤادی بغارة ۞ تلهب فی قطریها کنایبها الجمرا

فصل اول

آل عباس که ایشانرا خلفای بنی عباس خوانند عدد ایشان سی و هفت نفر مدت ملک
ایشان از روز جمعه ربیع الاول سنه اثنی وثلثین ومایه تا سه چهار شنبه دهم
صفر سنه ست وخمسین وستمایه پانصد و بیست و شش سال قمری و ضلالت
ایشان مبنی بوده اند و خلیفه و امام بحق بعد از حضرت پیغمبر صلوات الله علیه بلا فصل

حضرت امیر المؤمنین را علیه السلام میدانستند اما بواسطه آنکه در زمان ظهور از ایشان یکی از ائمه اهل البیت علیهم السلام که مستحق خلافت فی الحقیقه ایشانند بوده و مع هذا چنانکه در مقدمه مذکور شد اکثر علویه با ایشان در مقام منازعه و مقاتله بوده اند حفظ ملک عقیم نموده در غالب اوقات اظهار عقاید اهل سنت و جماعت نموده اند تا از هجوم شیعه و دعوی سلطنت ائمه طاهرین ایمن توانند بود و بعضی از ایشان با این اکتفا ننموده مرتکب حبس و قتل بعضی از ائمه طاهرین و ذریه سید المرسلین که معاصر او بوده شده اند و ابتدای این اظهار و افتتاح تا انجام از منصور ظاهر شد چنانکه در شرح حال او مذکور خواهد شد در تاریخ یافعی مسطور است که سبب انتقال خلافت به بنی العباس آن بود که بسیاری از شیعه معتقد امامت محمد بن حنفیه بودند بعد از برادر او امام حسین علیه السلام و چون محمد بن حنفیه وفات یافت شیعه او اعتقاد امامت پسرش هاشم داشتند و او عظیم القدر بود و شیعه او را تابع بودند و چون هاشم را در شام وفات نزدیک شد و عقب نداشت وصیت خلافت خود به محمد بن علی بن عباس کرد و با او گفت که خلافت در اولاد تو خواهد بود آنگاه کتب خود را با او سپرد و شیعه را بمتابعت او امر فرمود و چون محمد را وفات رسید پسر خود ابراهیم مشهور بامام را وصی خود ساخت و چون مروان بن محمد که آخر ملوک بنی امیه بود ابراهیم را بگرفت و ابراهیم یقین دانست که مروان او را خواهد کشت برادر خود عبد الله سفاح را وصی خود ساخت و او اول کسی است که متولی خلافت شد از اولاد عباس اینست کلام یافعی و مخفی نماند که علی رغم انف ملا سعد الدین تفتازانی صریح است در آنکه شیعه را در زمان ملوک بنی امیه شیوع و کثرتی تمام بوده و در میان ایشان کتب شیعه بوده و از محمد بن حنفیه تا زمان خلافت بنی العباس منتظر خروج بر متغلبان بنی امیه بوده اند با آنکه آن جماعت شیعه که قایل بامامت محمد بن حنفیه بوده اند که ایشان را کیسانیه میگویند و دیگر فرق امامیه که حق ایشان اثنی عشریه اند در تحت متابعت محمد بن حنفیه و بنی العباس داخل شده اند بلکه در اکثر اوقات با یکی از

علویه

علویه اتفاق کرده بر بنی العباس خروج کرده اند چنانکه سابقا مذکور شد

عبد الله بن محمد بن علی بن عباس بن عبد المطلب رضی الله تعالی عنهم

کنیتش ابو العباس لقبش سفاح ولادتش سنه خمس و مایه اول خلفای آل عباس است بیعتش بسعی حسن بن قحطبه طائی و نصرت ابو مسلم مروزی در آدینه چهاردهم شهر ربیع الاول سنه اثنی و ثلثین و مایه صاحب روضة الصفا آورده که صباح جمعه ابو العباس با اتباع خود سوار شده بدار الاماره مروان فرود آمده از آنجا بمسجد جامع رفت و بر منبر بر آمده بر پای خطبه خواند بخلاف بنی امیه که ایشان نشسته میخواندند و بنا بر آنکه در آن روز ضعفی داشت بر بالای منبر بنشست و عمش داود بن علی از وی یک درجه پایان تر ایستاده خطبه را تمام کرد و آخر این کلام داود با اهل کوفه این بود که میان شما و پیغمبر شما هیچ خلیفه بپای اقتدا بر منبر نهاد مگر علی بن ابی طالب علیه السلام و این امام که بر منبر است یعنی عبد الله بن محمد و بدانید که این امر با شما متعلق شد و از میان ما بیرون نرود تا آن زمان که عیسی از آسمان فرود آید بعد از آن سفاح و داود از منبر فرود آمده بدار الاماره رفتند و ابو جعفر منصور تا نماز دیگر باخذ بیعت مشغول بود و چون بیعت تمام شد و بر مسند استقلال نشست در استیصال بنی امیه مبالغه تمام نمود چنانکه در احوال اهل دمشق از مجلس اول مذکور شد نقلست که چون خلافت بر سفاح راست شد بعضی از اولاد خلفای بنی امیه بروی جمع شدند و او ایشان را گرامی میداشت تا آنکه یک روز سفاح نشسته بود و جمعی از اولاد آن ملاعین در حضرت او بر کرسیهای زر نشسته و سفاح با ایشان سخن میگفت در آن اثنا سدیف شاعر که مداح خاندان بود از در در آمد و این ابیات بر خواند شعر

اصبح الملک ثابت الاساس • بالبهالیل من بنی العباس
طلبوا وتر هاشم فشفوها • بعد میل من الزمان و یاس
لا تقیلن عبد شمس عثارا • واقطعن کل رقلة وغراس
ولقد ساءنی وساء سوائی • قربهم من نمارق وکراسی
انزلوهم بحیث انزلها الله • بدار الهوان والاتعاس
واذکروا مصرع الحسین وزید • وقتیلا بجانب المهراس

سفاح چون ابیات بشنید درهم شد و حاجب را گفت

سنین
فرمود دیوان عطا بگشایی و چون این قوم حاضر شوند باواز بلند بگویی که امیر المؤ
امروز عطا خواهد داد بر آن ترتیب که پیغمبر صلعم میداد و سوال کن که اول کرا میداد و
مقدم کرا میداشت در عطا و یک یک را از اهل بیت برمیشمار و قاتلان ایشان را
مذکور ساز حاجب روز دیگر بنی هاشم و بنی امیه را جمع کرد و بنوعی چنانکه
سفاح گفته بود و او را تعلیم داده و گفت کجاست حسن بن علی و حسین بن علی کشتند
بنی امیه ایشان را شهید کردند گفت کجا اند فرزندان حسن و حسین گفتند بنی امیه
ایشان را شهید کردند گفت کجاست زید بن علی بن الحسین گفتند بنی امیه او را
بکشتند و بسوزانیدند و خاکسترش در چاه ریختند و همچنین یک یک را از
بنی هاشم که بنی امیه کشته بودند یاد میکرد و میگفتند که بنی امیه او را هلاک کرده
سفاح گفت بنی امیه چه کسان بودند گفتند بدان این جماعت که پیش تو بر کرسیها
زرین نشسته اند بفرمود تا شمشیرها برکشیدند و بران جماعت نهادند و همه را بحضور
او بکشتند و نطعها بر سر ایشان افکندند و سفاح با اتباع خود بران نطعها نشستند
و خوان بکشیدند و طعام خوردند و نیم کشتگان در زیر ایشان می نالیدند و از ایشان
نطعها برخاستند تا جمله بمردند و از جمله اشعار عبدالله سفاح که در باب انتقام کشیدن
خون از بنی امیه گفته این دو بیت است شعر تناولت ثاری من امیة عنوة
وحزت تراثی الیوم عن سلفی قسرا * والقیت ذلا من مفارق هاشم
والبستها عزا واعلیتها قدرا * وفات سفاح در ذی حجه سنه ست و ثلثین و مایه
از انبار و مدت [illegible] منصور بن محمد برادر بود کنیتش
کنیت وی ابو جعفر لقبش منصور و چون بنابر خست تا دانگی مضایقه میکرد بدوانقی
اشتهار یافت و چون در اوایل خلافت او علویه با او در مقام خلاف بودند و شیعه را
از متابعت او منع نموده میگفتند که خلافت حق آل علی است ابو جعفر مضطر گردیده
تدبیر حال خود دران دید که با اهل سنت و جماعت اظهار موافقت نماید و بامداد ایشان
جمیع علویه را از خود دفع نماید لاجرم در یکی از مجالس از روی خشم قسم یاد کرد و گفت
والله لارغمن انفی وانفهم وارفع علیهم بنی تیم و عدی یعنی بینی خود و بینی علویه را بر خاک
خواهم مالید و علی رغم ایشان بنی تیم و بنی عدی را که عبارت از ابو بکر و عمر باشد بر

حضرت

حضرت امیر المومنین علی علیه السلام تقدیم خواهم نمود و اظهار مذهب اهل سنت
و جماعت خواهم کرد و آن جماعت را انصار و اعوان خود ساخته دفع استیلای علویه
خواهم نمود پس بمقتضای قسم خود عمل نموده در خطبه ذکر خلفای ثلث را بر ذکر حضرت
امیر المومنین علیه السلام تقدیم نمود و دشمنی آل علی را علم آشکارا کرد و بسیاری کس از سادات
و علویان بکشت و در دیوار جامع منصور که در بغداد است بسیاری از بنی فاطمه را
زنده دفن کرد و محمد و ابراهیم ابناء عبدالله بن الحسن بن علی بن ابی طالب علیه السلام بروی
خروج کردند و لشکر فرستاد تا ایشان را بقتل آوردند و اصوب آن بود که نظر بان
اعمال عقوبت مآل که بر شیعه طریق عفو و شفاعت حضرت پیغمبر و آل او را بر وی مسدود
ساخته ذکر او را درین کتاب ننمایم و او و امثال او را با اهل سنت از ایشان داریم
اما چون مبنای کتاب بر رعایت جانب اعتقاد بود و مع هذا منصور مذکور در
مقامی که او را خوف زوال ملک نبود اظهار تشیع قولا و فعلا مینمود و جماعتی که
بعد از این مذکور خواهد شد سید اسمعیل حمیری و مانند او از مادحان اهل بیت
رعایت و حمایت مینمود بمحافظت شرط کتاب را ذکر بریدیم و او را بتخفیف نخواندیم
وفات منصور در شنبه ششم ذی حجه سنه ثمان و خمسین و مایه در مکه از آثار
او شهر بغداد است محمد بن منصور لقبش مهدی است مردی عاقل
کریم بود و در اوایل بمقتضای کرم عام بسایر طوایف قریش حتی اولاد تیم و عدی
عطایا میداد اما در آخر سید اسمعیل حمیری که مداح اهل بیت بود او را تخطئه
داد بنی تیم و عدی سرزنش نموده از کرده نادم گردید صاحب طرایف از کتاب
اغانی که تالیف ابو الفرج اصفهانی است نقل کرده که روزی مهدی صلای عام
داد و صلات و عطایا بعامه خلایق میداد و ابتدا از بنی هاشم نموده بعد از آن
بسایر طوایف قریش زر میداد در آن اثنا سید حمیری در آمد و رقعه بدست
ربیع وزیر بدر مهدی داد و گفت درین رقعه نصیحتی است مر امیر را میخواهم
که باو برسانی و در آن رقعه این نوشته بود شعر قل لابن عباس سمی محمد *
لا تعطین بنی عدی درهما * واحرم بنی تیم بن مرة انهم * شر البریة آخرا و مقدما *
ان تعطهم لا یشکروا لک نعمة * ویکافئوک بان تذم و تشتما * وان ائتمنتهم او استخلفتهم

حاذوك واتخذوا لخوانك مغنما · منعوا تراث محمد اعمامه · وبنيه وابنته عديلة مريما
وتأمروا من غيران يستخلفوا · وكفى بما فعلوا هنالك مغرما · لم يشكروا لمحمد انعا
والله من عليهم بمحمد · فهداهم وكفى الجلود وأطعما · ثم ابتدوا لوصيه ولبيته
بالمنكرات فجرعوه العلقما · ابن حمدی گفته که این قصیده بغایت طویل است
بواسطه قبح تعریضات که دران واقع است باقی قصیده را ذکر نکرده ام و با جمله چون
رقعه بنظر مهدی رسید فرمود که سید آن رقعه را برابو عبد الله وزیر منصور
بر سانند و بگو بید که عطایای من نیم و عدی را قطع نماید و خدمت سید رقعه را
رسانیده باز بمجلس مهدی آمد پس چون نظر مهدی بروافتاد خندان شده گفت
کای اسمعیل نصیحت ترا قبول کردیم و من بعد با جماعت چیزی نخواهیم داد
هارون الرشید بن محمد الملقب بالمهدی از افاضل آل عباس بود در اوایل
دولت او بسیاری از اکابر حجاز را که با علویه متفق بودند ببغداد آوردند و از آن زمره
یکی محمد بن ادریس الشافعی بود و در زمان او یحیی بن عبد الله بن حسن بطبرستان خروج
کرد و او را شوکتی و عدتی تمام بود رشید فضل بن یحیی برمکی را با پنجاه هزار سوار
بطبرستان فرستاد و فضل چون باخا رسید با یحیی بن عبد الله لطف کرد و کار بجایی
رسانید که امان نامه بخط خود سوی یحیی فرستاد و یحیی با فضل بخدمت هرون الرشید
رفتند و اول او را اکرام کرد و بعد از آن نقض عهد نموده او را بکشت و یحیی
از حضرت امام موسی بن جعفر الکاظم را علیهما السلام بهرون عرضه داشتند و
گفتند که مردم خمس اموال بسوی او میفرستند و او را خلیفه بحق میدانند و او
بقصد خروج دارد و هرون الرشید بر حضرت امام عم متغیر شد و در آن سال
بعزم حج بمدینه رفت آنحضرت را گرفته بوشیده ببصره فرستاد و از آنجا ببغداد
آوردند و هرون از رقه یحیی بن خالد را بفرستاد تا او را بکشد یحیی ببغداد
آمد و چنان نمود که بمصالح بغداد آمده است و حضرت امام در خانه سندی بن
شاهک داروغه بغداد محبوس بود و چنان نمودند که وفات یافت و بعد از آن
عدولی از کرخ بیاوردند تا امام موسی علیه السلام را مرده ببینند و مقصود
ایشان آن بود که مردم گمان نبرند که او را زهر داده اند و کشته اند هارون با لی

اعمال

اعمال وخامت مآل که بواسطه حب جاه از وی سرزده در عقیده تشیع راسخ بود واز
نصرت آن مذهب متردد نمی بود لاجرم برو حیی که در مجلس یحیی گذشت هشام را
ابن الحکم را که یکی از تلامذه حضرت امام جعفر الصادق علیه السلام بود وصاحب
نفس قدسی و جامع کمالات انسی بود با علمای اهل خلاف در مباحثه مذهب امامیه
وایشان را در شکنجه مناظره او ماللهٔ و ملزم ساختی و بآن مستحضر و مسرور بودی
وهشام را بجوایز و عطایا ممتاز فرمودی صاحب طرایف آورده که هرون
الرشید از تاریخ نیشابور که تالیف حاکم ابی عبد الله نیشابوری است مسطور است
که روزی ذکر آل ابی طالب نزد رشید میکذشت رشید گفت عوام توهم کرده اند که
من علی و اولاد او را دشمن میدارم والله چنین نیست که ایشان گمان کرده اند و خدا
میداند شدت محبت مرا نسبت بعلی و حسن و حسین علیهم السلام و معرفتی که مرا
بفضل ایشان حاصل است لیکن چون ما طلب خون ایشان از بنی امیه نمودیم
و خدای تعالی ما را سلطنت روی زمین داد و علویه را بخود نزدیک ساختیم
و با ایشان مخالطه نمودیم بر ما حسد بردند و از هر طرف بر ما خروج کردند
خواستند که سلطنت را از دست ما بیرون برند و سعی بسیار در فساد نمودند
و در کتاب احتجاج از مامون نقل کرده که روزی در مدینه امام موسی کاظم
علیه السلام نزد رشید آمد رشید برخاست و او را استقبال کرد و در صدر مجلس نشاند
و در برابر او بنشست پس امام موسی علیه السلام بر پدرمن هارون نصیحت
نمود که متوجه حال فقرای امت شود و با ایشان احسان نماید و پدرم قبول
آن معنی نمود بعد از آن حضرت امام برخاستند و رشید نیز بجهت تعظیم او
خاست آنگاه مرا و برادرم امین را امر فرمود که در خدمت عم خود و سید خود
بروید و رکاب او گرفته سوار کنید و لباس او را در بر او راست سازید و
مشایعت او تا منزل نمایید پس حضرت امام موسی علیه السلام در اثنا
راه مرا بشارت خلافت بمن داد و گفت هرگاه مالک این امر شوی بفرزند
من احسان کنی چون او را بمنزل رسانیدیم بخدمت رشید مراجعت نمودیم و
خلوت شد بنا بر جرأتی که مرا حاصل بود گستاخی کرده از پدر خود سوال کردم

که یا امیر المومنین که بود این مرد که این همه اکرام و تعظیم او بجای آوردی
و از برای او برخاستی و استقبال او نموده در مجلس نشاندی و در برابر او
بادب نشستی و بعد از آن ما را برکاب گرفتن و مشایعه او مامور ساختی
در جواب گفت که هذا امام الناس وحجة الله علی خلقه و خلیفته علی
عباده پس گفتم یا امیر المومنین آیا این همه صفات مخصوص تو نیست در
جواب گفت که من امام جامع بحسب ظاهر و بسبب غلبه و قهر و موسی بن جعفر
امام حق است والله ای پسر که او الحق است بمقام پیغمبر خدا از من و از جمیع
خلایق اما بخدا سوگند که با وجود این اگر با من در خلافت نزاع کند چشمهای
او را میکنم لان الملک عقیم و هم از مامون نقل کرده که چون رشید خواست
که از مدینه بمکه رود و بفضل وزیر خود امر کرد که بدره مشتمل بر دویست دینار
بردارد و بخدمت امام موسی ع ببرد و بگوید که امیر المومنین میفرماید که وقت
ما تنگ بود و گنجایش بیش از این نداشت بعد از این تلافی خواهد شد چون این حال
مشاهده کردم برخاستم و روی بپدر خود کردم که یا امیر المومنین تو مهربانی اولاد
اولاد مهاجر و انصار و سایر قریش و آن کسانی که حسب و نسب ایشانرا
نمیدانی پنج هزار دینار و بیشتر داده و با امام موسی که او را می شناسی و تا آن
مرتبه تعظیم و تکریم او نمودی دویست دینار میفرستی این عطیه بغایت اندک
و لایق علو شان شما و ایشان نیست پس هارون بمن گفت خاموش باش که
اگر من عطیه بسیار باو دهم که ضامن او میشود که فردا بصد هزار شمشیر از
شیعه و موالی خود بروی من نزند بدان ای پسر که فقر او و اهل بیت او اسلم
برای من و شما از بسط ایدی ایشان مدت خلافت هارون بیست سال بود
و وفاتش در طوس در شهر جمادی الاولی سنه ثلاث و تسعین و مایه
مامون بن هارون الرشید از افاضل آل عباس بود و علم و حکمت
و فصاحت و سخاوت و شجاعت داشت بفرمود تا حکمتها از زبان یونانی
بزبان عربی کردند ابن کثیر شامی در تاریخ خود تصریح بتشیع مامون نموده
و از روی تعصب گفته که مامون در سال دویست و دوازده دو بدعت

اشهارا

اشهارا کرد که یکی از هر یکی اعظم بود و آن قول بخلق قرآن بود و تفضیل علی بن ابی طالب
بعد از حضرت رسول علیه السلام و در بعضی از مواضع گفته که او را بصیرة بعلوم
متعدده از فقه و طب و کلام و فرایض و نحو و عربیه و شعر و علم نجوم و سایر
اقسام ریاضی بود و زیج مأمونی باو منسوب است و مقدار دو بحر از صحرای سنجار
مساحت نموده عمل او از عمل قدمای حکما اصوب ظاهر شد اما در اینجا که مبالغه او را
در تشیع و تکلیف باعتقاد خلق قرآن ذکر نموده از روی تعصب و عناد گفته که او را
بصیرة نافذه نبود و دیگر باره در مقام ذکر حل بعضی از مسایل مشکله میراث که باو نسبت
داده گفته که مردم از فطنت و سرعت جواب او تعجب نمودند و نیز ابن کثیر گفته
که احمد بن حنبل و دیگران از فضلای اهل سنت مدتها بواسطه امتناع از قول بخلق قرآن
در حبس مامون بودند و در زمان معتصم حبس و ضرب احمد زیاده شد و مامون تا
آخر عمر از آن عقیده بر نگردید و در وقت وفات برادر خود معتصم را وصیت بتقوی
و ترس خدا و رفق و مدارا با رعایا نمود و آنکه بهمان اعتقاد او باشد و با بنی عم خود
علویین احسان و از زلات ایشان تجاوز نماید و صلاتی که جهت ایشان مقرر ساخته
بود بایشان رساند و در کتاب مصابیح ذکر نموده که روزی مامون با اصحاب خود گفت
که میدانید که مذهب شیعه را از که آموخته ام گفتند نمیدانیم گفت از پدرم هارون
الرشید آموخته ام گفتند این چون تواند بود و حال آنکه او اهل البیت را میکشت
گفت ایشانرا بسبب ملک میکشت لان الملک عقیم پس آن حکایت را که سابقا در
حال رشید مذکور شد با شنیدن جهت اصحاب خود نقل نمود و در کتاب عیون اخبار الرضا
و کتاب طرایف بتفصیل و اجمال از ارباب سیر نقل افتاده که مامون چهل کس از اکابر
علمای مخالفین را جمع کرد و بایشان گفت که میخواهم که با شما از روی انصاف و عدل
در باب تحقیق خلیفه بحق بعد از پیغمبر صلعم مناظره کنم تا حق ظاهر گردد و بعد از آن
شروع در مباحثه و مناظره نموده برهان قایم ساخت بر آنکه حضرت امیر المومنین علی
علیه السلام وصی پیغمبر صلعم و خلیفه باستحقاق اوست و دیگران غاصب بوده اند و آن
چهل کس ترک مکابره کرده اعتراف بآن نمودند و مامون را درین باب اشعار بسیار است
از آنجمله این دو بیت شعر الام علی شکر الوصی ابی الحسن • وذلک عندی من عجایب ذا الزمن

خلیفةَ خیرِ الخلقِ والاوّلُ الذي ۞ اعانَ رسولَ اللهِ في السّرِّ والعلنِ ۞ و بالجمله
چون مامون را بعد از ظفر در دلایل ظاهر شد که امامت و خلافت حق اهل بیت پیغمبر
صلوات الله علیهم بوده و در زمان او امام بحق و خلیفهٔ مطلق امام الجن والانس علی بن
موسی الرضاست علیهما السلام و تجاهل و اغماض از حق او نمودن عین جهل و منافی عقل
و فهم و فضل است لاجرم در مقام آن شد که خلافت را با آنحضرت تسلیم نماید در کتاب
عیون الرضا و کتاب کشف الغمه و کتاب فصل الخطاب خواجه پارسا و غیرها ذکر کرده‌اند
که مامون مکرر کتابات در باب طلب آنحضرت از خراسان بمدینه مشرفه فرستاد و
آنحضرت تعلل نموده عذرها اظهار میفرمود تا آنکه مبالغهٔ مامون بحدی رسید
که آنحضرت دانستند که مامون دست از طلب نخواهد داشت پس باتفاق فرستادهای
مامون از راه بصره و اهواز و فارس متوجه مرو شدند و چون بمرو رسیدند
مامون اصناف تعظیم و تبجیل بجا آورده یکی از خواص خود را بخدمت حضرت
امام فرستاده و پیغام داد که میخواهم که امر خلافت را بشما واگذارم پس
آنحضرت امتناع نمودند و در آن باب مبالغه بسیار فرمودند و تا دو ماه این
گفت و شنید ممتد گردید آنگاه مامون آنحضرت را در خلوت نزد خود طلبید و بعد
از تقدیم بعضی سخنان که مشعر بتخویف و تهدید بود با او گفت که چون در امتناع
از تقلد خلافت مبالغه و الحاح بسیار کردی ترا معذور داشتم اما طوعاً و کرهاً
ترا ولایت عهد از من قبول باید کرد و آنحضرت درین مرتبه نیز طلب عفو نمودند
و مفید نیامد پس آنحضرت بنابر اضطرار ولایت عهد او را قبول نمود بشرط آنکه او را
در ایام خلافت مامون تکلیف نکند باقامت امر و نهی و قضا و عزل و نصب حکام
و تغییر اموری که از صدر خلافت و اعداء این امت تا آن زمان استمرار یافته بود و
مامون آن شروط را از آنحضرت قبول نموده امر فرمود تا اولاد عباس و سرداران
لشکر او با آنحضرت بیعت نمایند و بسیاری از ایشان برین معنی اقدام نمی‌نمودند
پس مامون در خزانه گشاد و مال بسیار باولاد عباس و سرداران لشکر بداد تا راضی
شدند و بیعت با آنحضرت نمودند و دو سه کس که از آن بیعت تخلف نمودند مامون
ایشان را محبوس ساخت و بعد از اتمام بیعت امر فرمود تا تمام سپاه لباس سیاه که شعار

عباسیان

عباسیان بود از خود دور کردند و لباس سبز پوشیدند و مضمون ولایت عهد آنحضرت را
نوشته باطراف ممالک خود فرستادند و در درهم و دنانیر نام نامی حضرت امام رضا
زدند و در منابر خطبه باسم سامی او خواندند و چون روز عید نزدیک شد مامون
بحضرت امام پیغام فرستاد که شما را فردا بعیدگاه باید رفت و در نماز عید امامت مردم
بجا آورد و خطبه خواند پس آنحضرت جواب فرستاد که من با شما در وقت قبول ولایت
عهد شرطی چند کرده بودم که عدم تکلیف باقامت اینگونه امور از آنجمله است و الحال التماس
ملتمس چنانست که مرا از اقامت این امور عفو فرمایید پس مامون پیغام فرستاد که اما
نماز داخل امر و نهی نیست و مع هذا غرض آنست که در ایام حیات من مردم ثبات
فضایل و کمالات تو بر مردم ظاهر شود و چند مرتبه رسل و رسایل در میان ایشان
دایر شد تا چون الحاح مامون از حد گذشت آنحضرت باو اعلام نمودند که اگر مرا
ازین امر عفو نمایی بر من خوشتر است و اگر عفو نمیکنی پس رخصت بده که بدستوری
که جد من پیغمبر صلوات الله علیه متوجه نماز عید میشده من متوجه شوم مامون جواب
فرستاد که بهر طریق که خاطر شما خواهد متوجه نماز شوید آنگاه مامون امر کرد تا وقت
صبح جمیع لشکریان و سرداران ایشان بر در خانه آنحضرت حاضر شوند و خواص
و عام شهر مرو در راهها و کوچها و بر بامها ایستادند و زنان و کودکان نیز منتظر
ایستادند و چون طلوع آفتاب شد آنحضرت غسل نمودند و جامه پوشیدند
و عمامهٔ سفید بر سر بستند و یک طرف او را بر سینهٔ سکینه فرو گذاشتند
و طرف دیگر را در میان دو کتف مبارک خود آویختند و استعمال بوی خوش کرده
عصا بدست مبارک گرفتند و بموالی و اصحاب خود امر فرمودند که بدستور آنحضرت
عمل نموده حاضر شوند آنگاه آنحضرت پای مبارک برهنه ساخته پاسراویل که تا
نصف ساق بود و جامه‌های دامن بالا کشیده از اندرون خانه بساحت خانه
آمدند و سر بجانب آسمان برداشته تکبیر گفتند ~~و موالی آنحضرت نیز بالتکبیر~~
~~گفتند~~ و موالی آنحضرت نیز تکبیر بجا آوردند پس آناً فاناً تا آخر در خانه خود که
امرا و سلاطین بر حوالی درگاه آن مجتمع شده بر اسبان خود سواره ایستاده منتظر
مقدم شریف آنحضرت بودند حرکت فرمودند و چون نظر جماعت بر حضرت امام

افتاده و بیکبار خود را از اسپان بزیر انداختند و اکثر مردم از غایت اضطراب
و شوق بند نعلین و موزه خود را بکارد و خنجر قطع نموده دور کردند و بتوا
آنحضرت پا برهنه براه افتادند ندیمی گوید که چون در این مرتبه آنحضرت
تکبیر گفتند در خیال مردم چنان نمود که آسمان و زمین و در و دیوار نیز کار جواب
تکبیر او میگویند و با او در آن ذکر موافقت میجویند و اهل مرو تکبیر و فریاد در
آمدند و بعضی صورت حال را بمامون رسانیدند و فضل بن سهل در این وقت
بمامون گفت که اگر حضرت امام رضا باین طریق بمصلی خواهد رسید تمام مردم فریفته
او خواهند شد و ما در معرض خطر خواهیم بود و می ترسیم که مبادا خون ما بریزند
آنگاه مامون از این معنی اندیشه نموده فی الحال مصحوب یکی از خواص خود بحضرت
امام پیغام داد که ما از دوری ابتدا ترا بامر نماز عید تکلیف نمودیم و تعب و مشقت
فرمودیم و ما نمیخواهیم که تو آزار یابی و این همه راه پیاده و پا برهنه بشتابی باید
که بمنزل خود رجوع کنید تا دیگری امامت نماز عید نماید پس آنحضرت موزهای
خود را طلبیده برپا کشیدند و سوار شدند و چندان هرج و مرج در میان مردم
ظاهر شد که امر نماز عید در آن روز منتظم نگردید و در بعضی از تواریخ بنظر رسید
که چون خبر ولایت عهد حضرت امام رضا علیه السلام ببغداد رسید عباسیان از این
اندوهناک شدند و بهم برآمدند و بر خلع مامون اتفاق کردند و بر عم مامون
ابراهیم بن مهدی بیعت کردند و از بیم فضل کسی این حال بمامون نیارست گفت
روزی حضرت امام هم بنزدیک مامون رفت و گفت مردم بغداد بهم برآمده اند
و بسبب تفویض ولی عهدی بمن ترا از خلافت خلع کردند و بیعت بعم تو تمام شد
مامون متحیر گردید حضرت امام علیه السلام فرمود که مردم بسبب من و فضل بن
سهل با تو دل بد کردند ما هر دو را از خود دور کن تا این فتنه بنشیند مامون
بعد از آن مدتی جماعتی را برگماشت تا فضل بن سهل را در گرمابه کشتند و
حضرت امام علیه السلام را زهر داد آنگاه بتعجیل ببغداد آمد و ابراهیم بن مهدی
بگریخت و زینب دختر سلیمان بن علی بن عبدالله که نزد ایشان بزرگ بود و خلیفه و عباسیان
او را احترام تمام میکردند پیش مامون آمد و گفت ترا چه باعث شد که خلافت از

خاندان

خاندان خود بخاندان علی میخواستی نقل کنی گفت ای عمه امیر المؤمنین علی چون خلیفه شد
با آل عباس مشفقانه نمود و هر یکی را بعملی جلیل و شغلی خطیر تربیت کرد عبدالله را
ببصره فرستاد و عبیدالله را بیمن و قثم را بسمرقند و از آل عباس هیچکس آن نیکوئی را
مکافات نکرد من خواستم که با ایشان نیکوئی کنم گفت تا تو دانی باشد بهتر این نکنی که
کردی و بالجمله اکثر علمای شیعه مانند شیخ ابن بابویه و شیخ مفید رحمهما الله بر آنند
که مامون حضرت امام رضا را زهر داد و چنانکه سابقا ایراد افتاد صاحب
کتاب کشف الغمه روایت نموده که سید فاضل بحر رضی الدین علی بن طاوس قدس سره
که در فن اخبار و آثار تحقیق حال ایشان نموده بطالعه ایشان است و اعتقاد نداشت که
مامون زهر داده حضرت امام اقدام نموده باشد و گفته که آنچه از آثار مهربانی در
ایام مامون با حضرت امام و اخبار او از بیان تمام اقوام و مقابلات والزام عباسیان
بمشام اهل تحقیق السکاره فی قدیم الزمان و ما تبران و اظهار فضل و شرف آنحضرت
در مجالس و محافل و اقتدا با وجود فرایض و نوافل از اول و لا ابا است باز که مامون بقتل
آنحضرت مایل بوده و بآن حکم نفرموده و از مؤیدات کلام ابن بابویه آنست که در کتاب
عیون الرضا روایت نموده از تمیم بن عبدالله قرشی که گفت خبر داد مرا پدر من از احمد
علی انصاری که او گفت پرسیدم از ابو الصلت هروی که چگونه دل مامون مایل شد
بقتل حضرت امام رضا علیه السلام با آن همه اکرام و محبت و ولایت عهد که در باره
او ظاهر میساخت گفت مامون آنچه از اکرام و محبت و ولی عهدی نسبت بآنحضرت ظاهر
میساخت جهت آن بود که بمردم ظاهر سازد که او راغب دنیاست و اعتقاد مردم بدو
نسبت باو فاسد سازد و وقع او در خاطر ایشان نماند پس چون دید که آنحضرت از آن
محبت و اکرام و ولایت عهد او از جای در نمی آید بلکه موجب زیادتی اعتقاد مردم بفضل
آنحضرت میشود حکم کرد تا علمای اطراف را آوردند تا با او در بحث انداخت تا شاید
در مناظره یکی از ایشان ملزم و عاجز و منقطع گردد و بحیل و منزلت او کردد نقصانی
و نقص بحال و مجد او در میان عامه مشهور شود و در این حیله نیز مقصود او حاصل
نشد بلکه هیچکس از مخالفان او از علمای اسلام و یهود و نصاری و صابیه و مجوس
و براهمه و ملاحده و دهریه با آنحضرت مناظره نمود که ازو عاجز و ملزم نشد و حجت

برو تمام شد و چون مردم ظهور معجزه و فضایل او را بارها مشاهده میکردند باعث ترک
بیکانکی و واقفند که او اولی است بخلافت از مامون و خواص مامون حضان مردم را در شان حضرت
امام با وجیه جانبند و او از ان در خشم و غضب میشد و حسد او بحضرت امام زیاده میکردید
و مع هذا در اکثر احوال آنحضرت طریقه صحبت با مامون و مصاحبان او نمی ورزید و این نیز باعث
زیادتی عداوت او میشد لیکن بنابر مصلحت اظهار آن نمیکرد و آخر چون او را حیله در استعمال
محل منزلت آنحضرت از قلوب مردم نماند چاره دفع آن امام همام بشهادت او نمی دید و از
مویدات کلام ابن طاوس آنست که صاحب کشف الغمه روایت نموده که محمد بن امام جعفر صادق
علیه السلام در سال نود و نه در مکه بر مامون خروج کرد و در مدینه و حجاز و دیگر مواضع شد
و مامون عیسی جلودی را که از امرای او بود فرستاد با جمعیت محمد منهزم شد و ما بین ایشان صلح
واقع شد و امان گرفته بنزد مامون فرستاد و چون محمد بیامد مامون او را اکرام نمود و در مجلس
نزدیک خود جای داد و جوایز و عطایا فرستاد و هرگاه محمد قصد مجلس مامون میکرد
با گروهی انبوه از غلامان خود سوار شده میرفت و با او اظهار تکبر مینمود و تحمل میکرد
زید بن موسی الکاظم علیه السلام که بزید النار مشهور است در بصره بر مامون خروج
کرد و مردم را بخلافت خود دعوت کرد و خانه بسیار از بصره بسوخت و غارت کرد و چون
مامون برو ظفر یافت و او را گرفته پیش مامون بردند تقصیر او را عفو نمود و
با او احسان کرد پس هرگاه مامون با محمد و زید که بر وی خروج کردند و دعوی خلافت
مینمودند و انواع خرابی و فساد در بلاد او کردند عفو و احسان نماید چه گنجایش
دارد که با حضرت امام رضا علیه السلام که اصلا تقصیری از و ظاهر نشده بود و مامون یقین
میدانست که آنحضرت داعیه خروج بر او ندارد و بقبول ولایت عهد او راضی نبود
نمیکرد غدر و قتل را بر وی جایز شمارد با آنکه از آنحضرت بمامون مددهای کلی
میرسید و از ورطهای شدید خلاصی میدید مانند آنکه چون اهل مرو بر مامون هجوم
نمودند و هیزم و آتش جمع کردند که خانه او را بسوزانند و مامون بجناب آنحضرت
پناه برد بشفاعت او خلاصی یافت و مانند آنکه چون آنحضرت بالهام ربانی دانست
که جمعی از اعادی قصد آن دارند که مامون و فضل وزیر او را در حمام بقتل رسانند
هر دو را از دخول حمام منع فرمود و مامون بواسطه متابعت آنحضرت سالم

و مامون تحمل مینموده

ماند

ماند و فضل بسبب مخالفت بقتل رسید والله اعلم بحقایق الامور **استدراک و تنبیه**
یافعی شافعی در ترجمه یحیی بن اکثم قاضی از محمد بن منصور روایت نموده که گفت در راه
شام با مامون بودیم در ان اثنا امر فرمود که ندا کردند بتحلیل نکاح متعه و چون یحیی بن
اکثم آن مضمون را شنید مرا و ابو العینا را گفت که صباح بگاه نزد مامون بروید و اگر
راه سخن پیدا شود در باب تحریم متعه با او سخن بگویید و الا خاموش باشید تا من بیایم
محمد بن منصور گوید که صباح باتفاق ابو العینا بخدمت مامون رفتیم و دیدیم که او مسواک
میکند و از روی خشم و غضب میگوید متعتان کانتا علی عهد رسول الله و علی عهد ابی بکر
و انا انهی عنهما کیستی تو ای جعل که نهی کنی از چیزی که حضرت پیغمبر صلوات الله علیه
بآن امر کرده است آنگاه ابو العینا بسوی من اشارت کرد که هرگاه او این سخن در باب
عمر بن الخطاب میگوید چگونه با او سخن در باب تحریم متعه توان گفت پس ساکت شدیم
تا یحیی بن اکثم آمد و نشست و ما نیز نشستیم مامون یحیی را گفت که چرا تو متغیری یحیی
گفت مرا غمی است بسبب آنچه در اسلام حادث شده مامون گفت چه چیز در اسلام
حادث شده گفت آنکه شما امر بندا در تحلیل زنا کرده اید مامون گفت من ندا
بتحلیل زنا فرموده ام گفت بلی متعه زناست مامون گفت از کجا میگویی این را
گفت از کتاب خدا و حدیث پیغمبر او زیرا که خدای تعالی فرموده که قد افلح المومنون
تا آنجا که فرموده والذین هم لفروجهم حافظون الا علی ازواجهم او ما ملکت ایمانهم فانهم
غیر ملومین فمن ابتغی وراء ذلک فاولئک هم العادون یا امیر المومنین زوجه
متعه ملک یمین است مامون گفت نه یحیی گفت پس زوجه ایست که عندالله میراث
میبرد و میراث میگذارد و فرزند باو ملحق میشود و جمیع شرایط زوجیت در او
میشود مامون گفت نه یحیی گفت پس هر کس که از زوجه جامع شرایط و ملک یمین
بمتعه تجاوز کند در زمره عادون معدود خواهد بود و اینک زهری از عبدالله
و حسن پسران محمد بن حنفیه از پدر خود از جد خود علی بن ابی طالب روایت میکند
که گفت حضرت پیغمبر مرا امر کرد که ندا کنم بنهی از متعه و تحریم آن بعد از آنکه امر بتحلیل
آن نموده بود پس مامون بجانب ما التفات نمود و گفت این حدیث را شما از زهری
شنیده اید گفتیم بلی یا امیر المومنین روایت آن کرده اند جماعتی که از ایشان است

مالک بن انس آنگاه مامون استغفار کرد و امر بتحریم متعه نمود اینست ترجمهٔ
کلام یافعی در تاریخ او و بر واقفان مواقف تدقیق و ناظران مناظر تحقیق پوشیده نیست
که اکثر مقدماتی که تقریر نموده ممنوع و استدلالات و بیاناتی که بآن تمسک
شده مقدوح و مدفوعست و ظاهرست که ظاهر آیات منقول ظاهرست
در خلاف آنچه تقریر نموده الا بتکلفات ظاهره و بر هر که ادنی اطلاعی بر فضیلت
و فهم مامون دارد و یا بر شمهٔ از اوصاف کمال او که سابقا از تاریخ ابن کثیر نقل
نظر تامل گمارد یقینیست که گمان قناعت و رکون او بآن مقدمات شبهت (?)
نبودن ندارد و باور نمیکند که مامون با وجود مهارت در سایر فنون و تحقیق
مسئلهٔ متعه از علمای شیعه بدلایل گوناگون و مبالغهٔ او در استحلال آن بمجرد
استماع آن سخنان سست بنیان یحیی بن اکثم دون که در غایت مختی مطعون
بوده از آن پشیمانی با استغفار از آن کند بحقیقه مشعور خود گشاید ازو (?)
میتواند بود که بسبب مصلحتی ملکی ما شد تالیف قلوب اهل سنت از آن پشیمان
شده باشد چنانکه در احوال معتضد نظیر آن خواهد آمد و اگر چه موارد ایراد
در کلامی که منقول گشته از حد عد بیرونست اما چون دام تضلیل و غرور
بسیاری از جمهور ما شد باقی گردید جهت تنبیه ناظران بعضی از آن را در
سلک بیان منتظم ساخته میگوییم که نزاعی نیست در میان اهل اسلام در
مشروعیت متعه در صدر اسلام و نزاع در نسخ و عدم نسخ آنست سنی
میگوید که متعه در صدر اسلام مشروع بود اما بعد از آن منسوخ شد و سند
ایشان آنست که عمر در ایام خلافت خود بر بالای منبر رفت و گفت متعتان
کانتا علی عهد رسول الله الحدیث یعنی دو متعه است که در عهد حضرت پیغمبر
علیه الصلوة والسلام حلال و مشروع بود و مردم آنها را بجا می آوردند بحکم
خدا و رسول اما من در این زمان آنها را حرام میگردانم و منع میکنم مردم را
از آنها و عقاب و ایذا میکنم هر که آنها را ارتکاب کند یکی متعهٔ زنانست
و دوم متعهٔ حج و حاصل سند ایشان آنست که عمر از حضرت رسالت شنیده
که متعه منسوخ شد و بنابر آن بر بالای منبر آن سخنان گفت و اگر از حضرت

پیغمبر در نسخ متعه چیزی نمی شنید آن سخنان نمیگفت و شیعه میگویند مشروعیت
نکاح متعه باقی و مستمرست چنانکه در صدر اسلام بود و اصلا منسوخ نشد
و هیچکس از حضرت رسالت پناه در باب نسخ متعه چیزی نشنید و آنچه عمر بالای
منبر گفت از پیش خود گفته چنانکه صریح عبارت او بران دلالت دارد و اگر حضرت
پیغمبر صلوات الله علیه و آله در وقتی از اوقات نهی از آن کرده بودی اسناد آن
بآنحضرت اولی و ادخل در زجر و منع خواستی بود و حال آنکه او اسناد نهی و منع
بخود کرد و ایضا اگر در باب نسخ متعه از حضرت پیغمبر چیزی می شنید پیش از زمان
خلافت خود اظهار آن میکرد چنانکه در زمان خود کرد و حال آنکه او نه در زمان
پیغمبر صلوات الله علیه و نه در زمان خلافت ابوبکر چیزی از آن مقوله نگفت و ساکت
بود و پیش از آنکه او منع کند و آن سخنان گوید متعه در میان مسلمانان معمول بود
و کسی از آن منع نمیکرد پس چون عمر آن سخنان را در زمان خلافت خود بابتدا
عبارت ادا کرد و در زمان پیغمبر صلوات الله علیه و در زمان خلافت ابوبکر نگفت
معلوم شد که از حضرت پیغمبر صلوات الله علیه چیزی نشنیده بود بلکه از پیش خود
گفت و لهذا چنانکه در کتب حدیث و سیر اهل سنت نیز مسطورست عبد الله بن
عباس و عبد الله بن مسعود و جابر بن عبد الله و ابو سعید خدری و سلمة بن اکوع
و مغیرة بن شعبه و اسماء بنت ابی بکر و جمعی دیگر از فضلای صحابه و تابعین بسخن
عمر التفات نکردند و باباحهٔ متعه فتوی میدادند و بران عمل میکردند و میگفتند
که چیزی که از حضرت پیغمبر صلعم شنیدیم آن بود که متعه را حلال کرد ما بقول عمر
از آن باز نگردیم و بر سبیل اعتقاد و عمل بودند تا از دنیا رفتند و ثعلبی در تفسیر
خود روایت کرده از راویان طریق خود که آیهٔ فما استمتعتم به منهن در مصحف ابن
عباس چنین بود که فما استمتعتم به منهن الی اجل مسمی و ایضا لفظ شرعی را حمل بر حقیقت
شرعیه باید کرد چنانچه در اصول فقه مقرر شده و خلافی نیست در آنکه نکاح مشروط
باجل و مهر را متعه میگویند و فاعل آنرا متمتع میگویند چنانکه کلام جوهری
در صحاح اللغه و عبارة صدر الشریعه در اول کتاب مختصر وقایه بران دلالت دارد
و حمل بر تمتع دوام مجوز یا اشتراک خلاف اصل است و بر تقدیر اشتراک افاده یکی

ازبناد علي النّصيين نخواهد كرد وايضا ثعلبي در تفسير خود وغيره در تفسير آن روايت كرده‌اند از حضرت امير المومنين عليه السلم كه فرمودند لولا نهي عمر المتعة ما زني الا شقي يعني اگر نهي نمي كرد عمر متعه را هرگز زنا واقع نمي شد مگر از بدترين مردم و سرآمد كر يميرك يحيي بن اكثم باب استدلال نموده پس اولا بدانكه اين يحيي همان يحيي فقيه جاهل بدين است كه يافعي در تاريخ خود گفته كه او بهنات يعني بافعال قبيح منسوب بود و در احوال سنه تسع ومائتين وثلاث گفته كه او را از قضا عزل نمودند و مصادره و مواخذه بهزار دينار كردند و در تذكره عبد الله بن معتز ابن هجو او مذكور است شعر قاض يري الحد في الزنا ٭ ولا يري علي من يلوط باس ٭ قاضينا يرتشي ويحكمنا يلوط ٭ والراس شر ما راس ٭ لا احسب الجور ينقضي وعلي الامة وال من آل العباس ٭ پس ميگوييم كه آيه اصلا دلالت بر مدعاي آن جاهل وغبي ندارد زيرا كه متعه در زوجه داخل است و انتفاء بعضي از احكام مانند ارث نزد بعضي و قسمت تقاضاي خروج او از مسماي زوجه نميكند نزد لغة وشرعا چنانكه در زوجات مانند قاتله و كتابيه و ناشزه و مانند آن تقاضاي خروج از مسماي زوجه نميكند و مويد اينست آنكه در كشاف گفته فان قلت هل فيه دليل علي تحريم المتعة قلت لا لان المنكوحة نكاح المتعة من جملة الازواج اذا صح النكاح انتهي و بالجمله ان لحوق نابجا لوازم زوجه است من حيث انها زوجة بلكه ناشي صفات است كه زايد بر زوجيه چون عدم مصونه بودن وعدم اختلاف دين وعدم مخالفت حكم شوهر مثلا قاتله و كتابيه و ناشزه و مانند ايشان ميراث نمي برند واما حديثي كه يحيي از زهري نقل كرده با آنكه علماي شيعه صحت او را منع ميدانند و زهري را بكذب وحسن بن محمد را با آراي قبيحه مانند ارجا معروف ميدانند معارض است با حاديثي ديگر كه مخالف بن روايت آن نموده زيرا كه عمر روايت نموده در صحيح خود از آن عمر كه مردي شامي از متعه نسا از و سوال نمود او گفت حلال است شامي گفت پدرت از آن نهي كرده ابن عمر گفت اگر پدر من از آن نهي كرده باشد و پيغمبر بآن عمل كرده باشد ترك سنت او نخواهم كرد و عمل بقول پدر خود نخواهم نمود و حميدي در جمع بين الصحيحين در مسند عبد الله بن عباس ذكر نموده

كه قال قال ابو نضره كان ابن عباس يامر بالمتعة وابن الزبير ينهي عنها الحديث و در سيره ابن سعيد الحنفي از ابن شهاب نقل كرده كه قال اخبرني عروة بن الزبير ان عبد الله ابن الزبير قام بمكة فقال ان ناسا اعمي الله قلوبهم كما اعمي ابصارهم يفتون بالمتعة يعرض برجل فناداه انك لجلف جاف ولعمري لقد كانت المتعة يفعل في عهد امام المتقين يريد رسول الله صلوات الله عليه فقال له ابن الزبير فجرب نفسك فوالله ان فعلتها لارجمنك باحجارك و مخفي نخواهد بود كه مراد او برجل عبد الله عباس كه در آخر عمر نابينا شده بود و در بعضي از تواريخ مسطور است كه چون عبد الله زبير آن سخنان كنايه آميز گفت ابن عباس در مقام جواب شد گفت اما العمي فان الله عز وجل يقول فانها لا تعمي الابصار ولكن تعمي القلوب التي في الصدور واما المتعة فسل امك عن بردي عوسجة وچون ابن زبير نزد مادر خود رفت وازوي برد عوسجه سوال نمود مادرش خجل شده گفت نمي ترا از معارضه ابن عباس و بني هاشم نهي كرده ام و گفته ام كه ايشان جوابهاي حاضر گلوگير دارند پس عبد الله از مادر متعه خواهي مخالفت معني ادعا نموده آن جواب در گلوي با غيض ماند واما آنكه محمد بن منصور از مالك بن انس روايت نموده معارض است با آنكه شارح مقاصد و صاحب كتاب هدايه حنفي و مولف سفر العباد نقل كرده اند كه مذهب مالك تحليل متعه است و تفصيل و تحقيق اين مسئله موكول بكتب مبسوط شيعه اماميه است ازاحسن وهم و امارة فهم تقرير وهم آنست كه بعضي از ناصبيان كج فهم در بعضي از مواضع خود ايراد نموده و گفته كه امام رضا قبول ولايت عهد كرد از مامون و در عهد نامه كه بخط مامون و خط رضاست مامون را امير المومنين نوشته و گفته رضي الله عنك و رضي الله عنهم و بعضي و قايلت من كل سوء و ادام عطاياه وارزاق ميكرد چنانچه بدان اولين خلفاي ثلث و بني اميه و بني العباس حال بر اين منوال بود پس اگر خلافت و امامت ايشان را بر حق اين همه مداهنه و تنزل و مجامله باطل نمي نمودند و بخلافت ايشان اقرار ميكردند و امير المومنين هم اقرار نكرد يا نه گفت كه خلافت حق ماست و بيعت نكردي و ولايت عهد قبول نمودي و اگر ايشان بكشتندي شهيد بودندي مانند زكريا كه در درختي بريدند و جرجيس كه بدان

زاید عذاب کردند و یحیی که بدان خواری کشته شد و هیچکس از ایشان حق را یاری ننمود
و بعضی از اصل هم و اجله صحابه سم درانا لله ان وهم فرموده اند که استبعاد
مدار او و تنزل ایشان از متغلبان زمان معارض است به سنت الهی در تاخیر
اهلاک فرعون و نمرود و امثال ایشان که سالها دعوی خدایی نمودند و پیغمبران
و اولیای او را ایذا و اهانت کردند و همچنین معارض است بحال پیغمبران او که
مجامله و رفق و نرمی با اشرار نمودند و توقف در مجاهده فراعنه و کفار نمودند
و از خوف فرار نموده در مطاوی قری و بطون غار مختفی گردیدند و از کلمات
سابقه ظاهر شد که حضرت امام رضا علیه السلام قبول ولایت عهد مامون
بعد از اکراه و اجبار نمود و آن خود اسهل است از آنکه یوسف پیغمبر ولایت عهد
از عزیز مصر که کافر بود طلب نمود و مع هذا مامون در آن مقام انواع تعظیم و
تکریم در حق امام رضا ظاهر ساخت و باحقیت و اولویت او اعتراف نموده را اما
اعتراف نمود پس اگر آنحضرت نیز با او تواضع کند تا بحدی که خود رسد از عقل و
عرف دور نباشد و از بزرگی و فضل او بدیع نتواند بود و بالجمله اگر رضا علیهم
بطریق تواضع و کرم در مقابل تعظیم و تکریم مامون آن کلمات کفته باشد نقصان
مرتبه رضا باشد و منزلت یاری درجه مامون و همچنین اگر صادق هم با تعظیم
چندین هزار سید فاطمی را زنده در دیوار گرفته باشد و با ابو حنیفه که امام اعظم
خوانده سنی است آنچه او میدانما از ضرب و قتل بجا آورده باشد یحیی برم از روی
مصلحت گوید ما را تشبه بموسی و هرون جسته باشد در مجامله و نرمی ایشان
با فرعون و اقتدا بقول خدای تعالی کرده باشد که و قولا له قولا لینا بلکه موسی
در مقامی که فرعون عتاب و خطاب او میفرمود فعلت فعلتک التی فعلت و
انت من الکافرین میشود او از روی تنزل و نرمی گفت فعلتها اذا و انا من الضالین کرم
چنین و من آنجمله گر اصلا و این جواب بمراتب زبون تر و نرم تر است از آنچه
از صادق علیه السلام در جواب منصور دوانقی یا هرون بخواجه سنی رسیده
و نعوذ بالله اگر صادق مانند این گفته بودی که خواجه سنی مدبر افراد...
کردی و غوغا بر سر شیعیان آوردی و آنکه آنحضرت او را امیر المؤمنین

خوانده است موجب نقصان درجه او نیست چه حق سبحانه باری تعالی در قرآن مجید
تبارک الله احسن الخالقین و آلهه خوانده چنانکه در اول سوره قد افلح گفت یجعلون مع الله الها
آخر و همچنین در حکایت حضرت ابراهیم علیه السلام گفت فراغ الی آلهتهم اگر خدا را
روا باشد که تبارک الله خواند رضا را روا باشد که مامون را امیر المؤمنین خواند و
نقصان امامت او نباشد و امیر المؤمنین آن باشد که باشد نه آنکه خوانند نه چنانکه
خدا آن باشد نه آنکه خوانندش و مولف را جوابی دیگر از این شبهه در خلال
احوال هشام بن الحکم سبق ذکر یافته بیاد آورند که خالی از لطفی نیست و اما آنکه
گفته است که بایست انکار کند با ایشان اگر کشته شوند شهید باشند چون زکریا
و جرجیس و یحیی عجبست که این ناصبی اظهار اطلاع بر تاریخ و اخبار انبیای سلف
میکند و این قصه نشنیده است که حضرت پیغمبر صلوات الله علیه در روز دیگر
سیصد و سیزده نفر از مسلمانان همراه داشت و اکثر پیاده و بی سلاح بودند
با کفار بسیار مقاتله و کارزار نمود و در عام حدیبیه که با آنحضرت سه هزار و
ششصد مرد آراسته از مسلمانان همراه بود چون سهیل بن عمرو و سایر مشرکان
راه بر آنحضرت گرفتند و او را از دخول مکه مانع آمدند و تکلیف نمودند که عمره خود
تمام کند با ایشان جنگ نکرد و راضی بصلح شد و در آن صلح آنچه از و خواستند قبول
کرد با آنکه در قبول بعضی از آن مشقت عظیم و مخالفت ظاهر شرع کریم بود مانند
آنکه ثلث حاصل مدینه با مشرکان دهد و هر که جهت اسلام پیش آنحضرت آید او
تسلیم ایشان نماید و آخر چون خواستند که صلح نامه نویسند و حضرت رسول
صلوات الله علیه بجانب امیر علیه السلام اشارت فرمود که صلح نامه نویسد و
حضرت امیر علیه السلام نوشت که بسم الله الرحمن الرحیم هذا ما صالح علیه محمد رسول الله
سهیل بن عمرو گفت بدین راضی نیستم و اگر ما اقرار بخدای رحمن رحیم و اعتراف
رسالت تو کنیم هر آینه دین ترا قبول کرده باشیم و ما را با تو خلافی نماند باید که بجای
آن بنویسند که باسمک اللهم هذا ما صالح علیه محمد بن عبد الله حضرت رسالت بنا
بر مصلحت وقت فرمودند که یا علی آن را بسترد و این را بنویس که او میگوید امیر المؤمنین
از ستردن آن تشرم نموده توقف فرمود تا رسول خود آنرا بسترد و آنچه مطلوب

سهل بود نوشتند پس بوفق قول خواجه ناصبی می بایست که رسول صلوات الله
علیه با آن قوة و شوکت که دران روز داشت و مانند علی شجاعی با او همراه بود
از کفار مکه تنزل ننمودی و متصدی حرب ایشان شده مظفر و منصور
توجه فرمودی و نام خدا از خدا محو نکردی و نام خود از رسالت نستردی تا اگر
کشته شدی شهید بودی و تشبه بزکریا و جرجیس و یحیی نمودی و تامل
نماید در قیاس این قصه با واقعه امام رضا علیه السلام و انصاف دهد که
امیر المومنین خواندن مامون سهل ترست یا نام خدا و رسول دور نمودن
پس اگر رسول را علیه السلام روا است که بنابر مصلحتی در صلح کافران نام خدا
از خدا محو کند و نام رسالت از خود دور نماید رضا را روا باشد که در عهد نامه
او را امیر المومنین خواند و نویسد و هیچ نقصانی نباشد اگر آن تنزل و تقیه
و مداهنه است این نیز تنزل و تقیه و مداهنه است اگر آن مصلحت بوده
این نیز مصلحت است و اگر نعوذ بالله خطائی باشد نه تنها از مصطفی رسول برحق با
نه ایشان و امیر المومنین رضا باشد نه دیگران و عجب آنست که اگر یکی از پیغمبران
با بعضی از اولاد و اصحاب خود در کربلا کشته آید و درجه شهادت یابد خواجه سنی
گوید که تعزیه کرد و خود را در تهلکه انداخت و او را با قتل جرجیس و یحیی قیاس کند
و امر بقتل را ثابت نماید و قاتل را مسلمان خواند و اگر دیگری از ایشان یعنی
رضا علیه السلام بجهت مصلحت امت و رعیت و مانند آن با دشمنی مدارا و مصالحه
کند مداهنه دینی و ناحقی منسوب سازد آخر ایشان را از دست توجه باید کرد
اگر کور نه بیا و ببین که حسین علیه السلام ان کرد که جرجیس و یحیی و زکریا علیهم
کردند و حسن بن علی و صادق و کاظم و رضا همان کردند که لوط و شعیب و انبیا
تا آخر علیه السلام آن میکنند که مصطفی صلوات الله علیه کرد در غار و یونس علیه السلام
در بحار و همه اقتدا با انبیا کردند و حق ایشان را بود و رضا علیه السلام با بنی
العباس عطایا و ارزاق میگرفت جواب آنست که ایشان را عطایا و ارزاق نمیدادند
بلکه حق ایشان بود که دیگران غصب کرده بودند و بهر طریق که ممکن باشد ایشان
و بجهة صلات یافت ناحجة بلیغ تر باشد و اما آنکه گفته که از بنی العباس وی

در کتابت نام خدا و رسول

اخذ آن جایز و دران نقصان عصمت و امامت نباشد والحمد لله رب العالمین
هارون بن المعتصم لقبش واثق مردی مردانه بود و در ایام خلافت خود
با آل علی علیه السلام نیکوئیها بسیار کرد بخلاف پدر او متوکل که بمقتضای کلام
معجز نظام یخرج المیت من الحی ناصبی و معلن عداوة اهل البیت بود و ابن کثیر
شامی در تاریخ خود گفته که واثق آن قدر احسان با آل ابی طالب نمود که در وقت مرگ
او هیچکس از ایشان نمانده بود که فقیر باشد و چون موت او نزدیک شد فرمود تا
فراش را از زیر پای او برداشتند آنگاه روی خود را بر زمین نهاد و گفت یا من لا یزول
ملکه ارحم من یزول ملکه **احمد بن الموفق** کنیت او ابو العباس و لقب او معتضد
بغایت زیرک و فاضل بود چون نوبت باو رسید عالم را روی در خرابی نهاده و ثغور
مهمل مانده و خزاین را خالی شده دید لاجرم سعیها نمود تا ثغور محکم شد و طمع لشکر
از رعیت منقطع کرد و دست طامعان و متمردان از رعیت و مظلومان کوتاه کرد
و با آل علی علیه السلام نیکو بود و خواست تا بر منابر لعن معویه کنند و صحیفه که مشتمل
از مناقب اهل بیت علیهم السلام و مثالب اعدای ایشان تحریر نمایند میسر نشد بنابر هجوم
اهل خلاف و اجرای آن حق توفیق نیافت و آن معتضد رضا طلب او کرده شده در سنه
تسع و ثمانین و مایتین وفات یافت در تاریخ یافعی مذکور است که قاضی یوسف بن یعقوب
بمعتضد گفت که میترسم که در سماع این صحیفه فتنه بر پا شود معتضد گفت اگر عامه
حرکت کنند شمشیر در ایشان خواهم نهاد یوسف گفت آنگاه با علویه که از هر ناحیه
بتو خروج کنند چه خواهی کرد بنابر این معتضد دران باب توقف نمود **احمد بن**
المستکفی کنیت او نیز ابو العباس بود و لقب او ناصر و او از افاضل خلفا بود
و خاطری وقاد داشت و در علوم متبحر بود و در شجاعت یگانه روزگار بود و شیعه او
شایع و احکام ائمه اهل البیت را چون تمام خود معتقد طایع بود مبارک بن اسمعیل
ابن احمد عباسی بغدادی متطبب معروف بابن الکیتی در کتاب نوادر و اشعار ملوک
آورده که بعضی از معاصران ناصر بر او طعنه زدند که شیعی است و او در جواب این ابیات
گفت **شعر** نظم النبی لحب علی ✽ صدقوا کلهم لذی علی ✽ کل من صاحب النبی ولو طرفة
عین فضله مرعی ✽ فلقد قل عقل کل غبی ✽ هو عن شیعة النبی علی ✽ وایضا

حکایت کرده که ابن عبید الله که نقیب طالبیان بود در مدینهٔ موصل کتابتی نوشت
بناصر و مضمون آن اینکه بما خبر رسیده که عدول نموده از مذهب تشیع بمذهب
تسنن اگر نموده راست باشد توقع چنانست که سبب آنرا اعلام فرمایند چون نوشته
سید مذکور بناصر رسید در جواب او این ابیات گفته فرستاد نظم

نجینا بقوم او نجوا منهج الهدی ۞ وصاموا وصلوا والانام نیام ۞ اصابهم نوحا ونوحا بهم نجا
وناجی بهم موسی واعقب مسلم ۞ لقد کذب الواشون فیما تخرصوا
وحاشی الضحیان یعتریه ظلام ۞

از جملهٔ کلام بحث عقیدهٔ او آنست که چون علی بن
صلاح الدین یوسف که از ملوک آل ایوب بود کتابتی باو نوشت و قطعه گفته درانجا
ثبت نمود که مشتمل بود بر شکایت از آنکه ابوبکر و عثمان که عم و برادر او بودند سلالت
توروقی او را گرفته اند چنانکه سابقا صاحبان این دو نام خلافت را از علی بن ابی طالب
غصب کرفته بودند ناصر در جواب این قطعه را نوشت نظم

وافی کتابک یا ابن یوسف ناطقا ۞ بالصدق یخبر ان اصلک طاهر
غصبوا علیا حقه اذ لم یکن ۞ بعد النبی له بیثرب ناصر
فاصبر فان غدا علیه حسابهم ۞ وابشر فناصرک الامام الناصر ۞

و تفصیل این
سوال و جواب با قطعهٔ شعر علی بن یوسف در ذیل چند بخش مذکور خواهد شد
ولادت ناصر شنبه دهم رجب سنه ثلث و خمسین و خمسمایه و وفاتش شب
یکشنبه سلخ رمضان سنه اثنی و عشرین و ستمایه فرع در بیان
حال ابومسلم فخر الدین رازی در کتاب حقایق الانوار آورده که ابومسلم عبدالرحمن
بن مسلم بعضی گفته اند که مروزی بود و بعضی گفته اند اصفهانی و او در سرای
عیسی بن معقل بن عمیر پرورده شد و با فرزندان او علم بیاموخت و عیسی از
روسای شیعه بود پس ابومسلم بواسطهٔ خدمت عیسی با براهیم امام رسید
و دعوت وی قبول کرد پس ابراهیم او را بخراسان فرستاد و او را امیر شیعه کرد
و او دعوت برای رضای آل محمد نشر کرد و در آن وقت امیر خراسان نصر سیار بود
و میان او و میان جدیع بن علی الکرمانی خصومت بود و جدیع در آن واقعه کشته
شد ابومسلم فرصت نگاه میداشت و در دیهای نزدیک مرو دعوت ظاهر کرد

وآن درشب

و آن در شب بیست و هفتم ماه رمضان سال صد و بیست و نه از هجرت بود و خلقی بسیار
باوی جمع شد و ابومسلم به پسر جدیع استعانت کرد و قصد نصر سیار نموده نصر بگریخت
و قصد نیشابور کرد ابومسلم قحطبه را از پی او بفرستاد قحطبه بطوس تمیم بن نصر سیار
دریافت او را بکشت و لشکر او را غارت کرد و نصر بجانب عراق آمد و بساوه بمرد
و ابومسلم بر خراسان مستولی شد پس نباته بن حنظلهٔ کلابی با لشکر مروان
با پنجاه هزار مرد شامی در جرجان بود ابومسلم باوی مصاف کرد و او را و فرزندان او را
بکشت و از آن لشکر جز اندکی خلاص نیافتند و بعد از آن بعراق رفت و مروان حمار
معلوم کرد که ابومسلم دعوت از برای ابراهیم میکند ابراهیم را بگرفت و محبوس کرد چون
ابومسلم بشنید ترسید که مروان او را بکشد حیله ساخت و مردی بازرگان را پیش مروان
فرستاد و آن مرد مروان را گفت که یا امیرالمومنین من مردی تاجرم و مالی که داشتم با براهیم
دادم و تو او را محبوس کردی اینک مال من ضایع خواهد شد مرا می باید که او را ببینم تا مال من
بر که حواله میکند مروان آن مرد را پیش ابراهیم فرستاد چون ابراهیم را دید گفت ای بندهٔ
خدای مال مرا بر که حواله میکنی و مال مرا بکه تسلیم میکنی وا گفت به پسر حارثیه یعنی ابو العباس
سفاح و او برادر او بود و مادر سفاح ریطه بنت عبدالله بن عبید بن عبدالملک
الحارثی بود و بعد از آن ابومسلم لشکر فرستاد بقحطبه تا هفتاد هزار مرد بر وی جمع
شدند قحطبه از نیشابور باصفهان رفت و از آنجا بنهاوند رسید و بزرگان خراسان
که متعلق نصر سیار بودند همه را بکشت پس قحطبه قصد عراق کرد و از فرات بگذشت
و لشکر او هم عبور کردند و آن شب جنگ شد و یزید بن هبیره که از لشکر مروان
بود بگریخت و چون روز گشت آن قحطبه ندیدند چون از بشنید گفت هیچ سبب
این کار ندارد الا آنکه هرگز مرده زنده را هزیمت نکرده است و در آن وقت که
ابراهیم امام را حبس کرده بود ابو العباس سفاح بکریخته با خویشاوندان خود بکوفه
آمده پنهان بود بعد از آن ابومسلم سرور شد که خلافت را بکه تسلیم کند گاه میل او
با جعفر بن محمد بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب علیهم السلام بود و گاه بعبدالله بن الحسن
بن علی بن ابی طالب علیه السلام و گاه با ابو العباس سفاح و جعفر از آن انسب بود که
آن کار برو راست نشود پس بدان التفات نکرد و عاقبت بر سفاح بیعت کرد بعد از آن

عبد الله علی که عم سفاح بود لشکر جمع کرد و قصد مروان نمود و مروان از وی هزیمت
شد و بیشتر از اکابر ایشان کشته شدند و بعد از آن مروان را طلبیدند و در
دیهی از دیههای مصر یافتند و کشتند و چون خلافت بر عباسیان مقرر شد
ابو مسلم هم بر قاعده اول دلیری میکرد و بی دستوری خلیفه کارها میکرد و
ابو جعفر منصور که برادر ابو العباس بود بر آن منکر بود ولیکن ابو العباس میگفت
من قصد کشتن او ندارم زیرا که مردم ما را بدان سبب ملامت کنند و چون سفاح
و منصور بخلافت بنشست خواست که ابو مسلم را بکشد و وقتی ابو مسلم گفته بود که
حال من با عباسیان چنان است که مردی از صالحان استخوانهای شیر دید جافی
افتاده دعا کرد تا خدای تعالی او را زنده کرد چون شیر زنده شد گفت ترا بر من حقی
عظیم است لیکن مصلحت من آنست که ترا بکشم زیرا که تو مردی مستجاب الدعوة شاید
که تو باری دیگر دعا کنی تا خدای تعالی مرا بمیراند یا شیری دیگر آفریند از من قوی تر
و آن سبب مضرت من شود پس مصلحت من در آنست که ترا بکشم پس عباسیان
چون قوت از من یافتند مصلحت ایشان در کشتن من باشد عاقبت ابو جعفر منصور
ابو مسلم را بکشت و خلافت بر عباسیان مقرر شد و زمخشری در کتاب ربیع الابرار
آورده که کان ابو مسلم یقول بعرفات اللهم انی تائب الیک مما لا اظنک تغفر لی
فقیل له ایعظم علی الله غفران ذنب فقال انی نسجت ثوب ظلم ما دامت الدولة
لبنی العباس فکم من صارخة تلعننی عند تفاقم الظلم فکیف یغفر لمن هذا الخلق
خصماؤه و قیل له مرة لقد قمت بامر لا یقصر بک عن الجنة فقال خوفی من
النار اولی من الطمع فی الجنة انی اطفات من بنی امیة جمرة و الهبت من بنی
العباس نیرانا فان افرح بالاطفاء فواحزناه من الالهاب [illegible] ادارسه
در مقدمه مبین از حضرات سادات ولایت و ولایات که سلاطین اندلس بوده اند
ادریس بن عبد الله المحض بن الحسن مثنی بن حسن مجتبی بن علی
المرتضی علیهما التحیة و الثنا کنیتش ابو عبد الله در واقعه فخ در سنه تسع و
مایة فرار نموده بمصر رفت و چون واضح مولی صالح بن منصور برید انجا رفت از
هاداری عباسی شیعه مخلص بود او را مدد کرده باندلس روان داشت و او در اقصای

مغرب در اراضی طنجه در مدینه ولیله آغاز دعوت کرده جمعی از قوم بربر با او گرد
آمدند پادشاه شد هارون ازین خبر مضطرب گشته داود نام شخصی که بشماخ اشتهار داشت
بدانجا فرستاد و او بخدمت ادریس رسید و از وی مکر و تلبیس در سلک محرمان
او در آمده تا آنکه او روزی از درد دندان شکایت کرد وی حبوبی باو داد که داروی
دندان است و ادریس در بعضی آنرا بکار برده بدان در گذشت و بر آن جاریه حامله
بود اولیای دولت تاج خلافت بر شکم او نهادند و او پس چهار ماه پسری آورد
و او را ادریس نام نهادند و در اسلام بغیر از وی کسی دیگر را در شکم مادر بسلطنت
موسوم نکرده اند حضرت پیغمبر صلوات الله علیه در حق او فرموده اند علیکم
بادریس بن ادریس فانه نجیب اهل البیت و نجاعهم در تاریخ الملوک تالیف
مبارک بن اسمعیل عباسی کیتی بغدادی از صولی روایت کرده که گفت از ابی خاتم
داود که یکی از ارکان دولت ادریس بود شنیدم که گفت روزی ادریس مرا همراه
خود بساحل دریا برد که در آنجا بنماز اشتغال نماید و چون او بنماز مشغول
شد من در گوشه نشستم که ناگاه جماعتی از دور پیدا شده متوجه ما شدند و
چون ادریس ایشانرا دید با من گفت ای داود این جماعت خارجی اند و قصد
قتل ما آمده اند داود گوید با او گفتم که پس رخصت من بده که بر ایشان حمله کنم
گفت تو بجای خود باش آنگاه شمشیر و سپر برداشته بر ایشان حمله کرد و هفت
کس را از ایشان بکشت و باقی بهزیمت رفتند و چون برگشت شمشیر خود را بمن
داد و این اشعار خواند شعر الیس ابونا هاشم شد ازره ، و اوصی بنیه بالطعان و بالضرب
فلسنا نمل الحرب حتی تملنا ، ولا نشتکی مما یلاقی من النکب ، و حصلت لادریس
مملکة سبتة و استبد و خطب لنفسه بالخلافة و کان فصیحا شاعرا
عمر بن ادریس در مدینه زیتون و توابع آن والی بود پس از ادریس
بن علی قایم مقام گردید بعد از آن علی بن ادریس حاکم گشته دیگر
در مدینه موسوم بحل الکواکب ساخت و پس سلطنت انجا از سلف بخلف
میرسید تا یحیی بن الحسن المشهور بحمود بن ابو العیش میمون بن احمد بن علی بن
عبید الله بن عمر در انجا خرسند است و از بعضی در دره قرشکی قرطبه با سلیمان

مروان جنك كرده اورا بكرفت پس از آن او و برادرش وابو الحكم سليمان بن
عبد الرحمن ناصر را بكشت ودر سنه سبع واربعمايه در قرطبه بسلطنت
نشست وملقب بناصر لدين الله كرديد ودر بيست وهشتم ذي قعده سنه
واربعمايه بحمام رفته بردست غلامان مقتول شد قاسم بن حمود
پس از واقعه برادر در قرطبه برو بيعت كردند وملقب بمامون شد آخر يحيى
وادريس برادرزادها با او تنازع نموده وي در سنه اربع عشر واربعمايه
بردست يحيى اسير شده محبوس بود تا در سنه احدى وثلثين واربعمايه كشته شد
يحيى بن علي بن حمود كه قاسم از قرطبه به اشبيليه رفته بود در سنه اثنى
عشر واربعمايه از مالقه الغار كرده در قرطبه در مستهل جمادي الاولى بتخت
نشست وخود را ملقب بمعتلي كردانيد ودر خلال آن احوال داعيان امويه بار
ديكر خطبه بنام ايشان خواندند وچون برادرهاش دولت يحيى چند كرت ايشان
هلاك شدند مجددا خطبه بنام يحيى خواندند واو در وقت محاصره اشبيليه
در محرم سنه سبع وعشرين واربعمايه بردست اهالي آنجا كشته شد ادريس
ابن علي بن حمود در واقعه برادر در طنجه بود امراى علويه اورا طلبيده پادشاه
برداشتند وملقب بمتايد بالله شد ودر سنه اربع وثلثين واربعمايه هلاك
كشت ادريس بن يحيى بعد از برادر اورا از زندان بيرون آوردند
بحكومت نشسته ملقب بعالي كرديد اما تدبير نداشت ودولتش متزلزل
بود در سنه ثمان وثلثين سلطنت را به بني اعمام كذاشته بحكم ايشان در يكي
از قلاع محبوس شد ونوبتي ديكر اورا بيرون آورده حاكم ساختند در سنه
ست واربعين واربعمايه فوت شد محمد بن ادريس بن علي بسلطنت
رسيده لقب مهدي يافت وبرادر خود حسن را ولي عهد ساخته ملقب بسامي
كردانيد وپس از چندگاه اورا از پيش خود رانده وي بجبال غماره رفته با اتفاق
نمودند واهالي جزيره خضرا محمد بن قاسم بن حمود را بخلافت برداشته ملقب
بمهدي ساختند ودران وقت چهار تن از علويه بامر خلافت موسوم بودند
ومحمد بن ادريس در سنه خمس واربعين واربعمايه وفات يافت بعقيده صاحب

عمدة الطالب تا زمان او سلطنت در آن دودمان بود وفات صاحب عمده جمال الدين
احمد معروف بابن عنبه در هفتم صفر سنه ثمان وعشرين وثمانمايه
جنس سيوم در سادات رفيع الدرجات كه
سلاطين يمن بوده اند يحيى بن حسين مادرش ام حسن بنت سيد محمد بن حسن
مثنى الملقب بعبد الله بن قاسم رسي بن ابراهيم طباطبا بن اسمعيل ديباج بن ابراهيم
غمر بن حسن مثنى در زمان معتضد در سنه ثمانين ومايتين در يمن ظهور كرده
ملقب بهادي كرديد آخر در ذي حجه سنه ثمان وتسعين ومايتين در هفتاد و
هشت سالكي وفات يافت واورا كتابيست در فقه زيديه موسوم باحكام قريب
هشت سال در مكه معظمه خطبه بنام او ميخواندند در تاريخ الملوك مسطور است
كه يحيى را شوكتي بوده كه بر وفور فضيلت وعلو حسب او دلالت دارد ولذا بجهة اين
اشعار است كه بعضي از اصحاب وخويشان خود نوشته وعتاب نموده بايشان ذكر
با او در موضع موافقت در خروج نموده وآخر تخلف ازان نموده بودند شعر
مالم الحق وبايع الدين في تعب قضت عليه ولاة الشر بالعجب وانا برئ فقلد عما
الا رسول فقلد غير مكتئب حتى انفت لدين الله محتسبا وانه يبعثني جزيا الى محتسب
اذ لا ارى ناصرا للدين ينصره ولا اطيق على اهل الدين ذا غضب كيف الجواد وقد صارت معالم
سنن الرسول كربع دارس خرب ام كيف يرضى بهون النفس ذو كرم من لم يحب ترحيبا بلاد
يا ايها الراكب المزجي مطيته نحو الحجاز على الجرية النجب ابلغ بني الحسن الاخيار ما اذكر
من ناصح لهم ذي منطق ذرب عن الخليل الذي لم تخش نبوته يوما ولم يرم بالتحيز في القرب
لكن ابوهم للقرب بينهم وان بعدت فالقلب لم يغب اهل النبوة ما شاني وشانكم
وكيف انتم اوصي بلا نسب لما انتدب ادعوا بالكتاب الى امر النبي وقد امعنت في الطلب
فانتم للحفظ في الاذات مرتب وانتم والحق في ساحة التعب يا قوم هذا كتاب الله وابو ما
اهل الكتاب تراخوا من ادى النصب لعبتم وقعدتم على حنق فقمت اسعى بجد غير ذي لعب
غموا فلا تنصفوا الى احد ولا تقدوا فانتم اكرم العصب واستجمعوا امركم جمعا ومعتقد والنسب
وانتم شعث في ساعة الشعب ما بعد امر عليكم عذرا فلا تهنوا واستنجدوا بالسيوف البيض
فقد سمعتم حبيبا قال منشدها السيف اصدق انباء من الكتب ول

اما اذا ما اهمي جوادي ونجو المقام من الادهى ولا يحموا صواتي الى غبائه
ولا ابغي الجوارح لاقتناص غضبت لحالي صرفت سيفي والجاهل المناع والمعاني
ولــه بني حسن اني نهضت بثاركم وثار كتاب الله والحق والسنن
وصيرت نفسي للحوادث عرضة وغبت من الاخوان والاهل والوطن
لادرك ثارا او لاقيع ظالما اشد على الاسلام من عابد الوثن
بحل دقيق الحد ابيض صارم وكل ردينى اذا اهتز كالشطن
فان يك خيرا فهو خير لكلكم وان يكن الاخرى فانا ذو ومحن
محمد بن یحیی کنیت او ابو القاسم و لقبش مرتضی بود از پدر والی شد و او
فقیه و عالم بوده باصول و فروع و او را تصانیف بسیارست و ولادتش در سنه ثمان
و تسعین و مائتین و وفاتش در سنه خمس عشرین ثلثمایة آورده اند که یحیی جامع اعتقاد
مذهب حق دعوه میمود و ایشان از آن ابا مینمودند تا کار بقتال انجامید و چون
صفوف قتال راست شد محمد در معرکه درآمد و این ابیات را باواز بلند بر مخالفان
میخواند و کارزار میکرد شعر کذا انورد علینا والصدر فهل من بذل حقا و نکر
ایها الامة عودی الهدی ودعی عنک احادیث السمر واقبلی ما قال یحیی لکم
ابن بنت المصطفی خیر البشر عد منی البغی والشر معا وتبدلت دقادی لبس
لاتجرد على اعدائنا نار حرب بصرام تستعر احمد بن یحیی که ملقب بناصر
لدین الله بود قایم مقام گشت و در سنه اربع و عشرین و ثلثمایه فوت شد
حسن بن احمد ناصر الملقب به منتخب والی شد یحیی بن احمد ناصر بعد از
قتل برادر بحکومت رسید منصور لقب یافت و او معاصر معز الدوله بن بویه
یوسف بن یحیی بعد از وی پسرش ابو محمد داعی امیر صنعا گردید مد ابو محمد
عبد الله بن محمد بن قاسم بجای او نشست در تاریخ الملوک مذکورست که مولانا
مردی شهم صاحب حزم عظیم المنه موسی بود و اهل یمن او را بسیار دوست میداشتند
و او چون دانسته بود که اهل طبرستان از موالیان اهل بیت رسالت اند همیشه
مراسلات و هدایا بجانب ایشان میفرستاد و ایشانرا بمتابعت خود دلالت میکرد
تا اکثر و بعضی از آن دیار خطبه بنام او خواندند و اکثر بعضی از داعیان او در آنجا
غلبه نمودند و خطبه او در جمیع آن بلاد خوانده شد و خود در یمن بر سریر سلطنت

متمکن بود و از جمله اشعار او که مشهورست یا کمر و عوت او از عراق گذشته و بولایت
گیلان رسیده این دو بیتست شعر قل لبنی العباس بالکم لا تحفظوا لحظ ربحا
وقد تحفظتکم لنا دعوة جالت على اقطار جیلان و ناصر عباسی که معاصر او بود تا
بسیار بطوایف عرب بمن فرستاد و ایشانرا تحریص بر قتل او نمود و وعدهای خوب
داد و بسبب آنکه او در کار خود غفلت نمی ورزید و از احبا و اطراف تفتیش مینمود
کسی بر او ظفر نبود و بعد از وفات او پسر او راحید نعمت قایم مقام او ساختند
و چون دیدند که جاهل و قاصر بود از رتبه امامت خطبه بنام او نخواندند و احمد بن
الحسین را که از بنی اعمام عبد الله مذکور بود طلبیده امام خود ساختند و نسل او
امروز در میان مردم مشهورست و در کمال علم و زهد و عبادة است و هرگز در جمیع
قلعه قرار نمیگیرد و همیشه در بیابانها و کوهستان بسر میبرد والله تعالى اعلم
جنـــد چهارم در شرفا و حکام مکه معظمه جعفـــر
المکنی با ابو محمد بن محمد الامیر بن حسن الامیر بن محمد الاکبر بن موسی بن عبد الله بن
موسی الجون بن عبد الله محض بن حسن مثنی بن امام حسن علیه السلام در عهد
مطیع عباسی باتحو ترکی که اشنه عزیزا سمعیل پادشاه مصر در سنه ستین
و ثلثمایه استیلا یافته بعد از قتل او فوجها از نسبت و طلحه دیگر بحکومت
و دو ذی الحجة سنه سبعین و ثلثمایه ارتحال نمود علی بن جعفر بعد از پدر
قایم مقام گردید حسن مکنی با ابو الفتوح بن جعفر بعد از برادر والی گشته وزیر
ابو القاسم مغربی که از اکابر فضلای شیعه اثنا عشریه بود از مصریان گریخته
پیش او آمد او را باغلاق اجحا تحریص نمود وی نیز در ذی قعده سنه احدی
و اربعمایه لشکر بر اجحا کشید اعراب بنی طی با او خود متفق ساخت و حاکم مصر
مال بسیار بقبایل عرب ایثار کرد ابو الفتوح متوهم آنکه مباد ا او را حاکم سیاست
فی نیل مقصود بر گشت و وزیر مغربی روی گردان شده ببغداد رفت و حسن
بحکومت حجاز فارغ شده در سنه اربع و ستین و اربعمایه وفات یافت
ابو هاشم تاج المعالی شکر بن حسن قایم مقام پدر گشت بغایت کریم بود و حکایات
غریب در کرم از وی در کتاب نگارستان مسطور شده آنجا رجوع نماید

وفاتش بود در سنه اربع وستین واربعمایه و آن طبقه بمکه نسب آن حکام بدو منتهی
شده حمزه بن وهاس بن داود بن عبد الرحمن بن ابو العاتك عبد الله بن
داود بن سلیمان بن عبد الله بن موسی الجون بتغلب بر انجا دست یافت و میانه
بنی موسی و بنی سلیمان قتال بسیاری دست داد و قریب هفت سال حکومت کرد
و از بنی سلیمان بغیر او کسی حکومت نکرد و زمخشری کتاب کشاف را در مکه در
چاشت دوشنبه بیست وسیوم ربیع الاخر سنه ثمان عشر و خمسمایه بنام
او علی بن عیسی بن علی بضم العین وفتح اللام حمزه که بغایت فاضل و شاعر و جواد
بود تصنیف نمود امیر محمد الملقب بتاج المعالی بن جعفر ابو الهاشم محمد بن
عبد الله بن ابو هاشم بن حسن الامیر بن محمد الاکبر جد اعلی جعفر اولین حاکم که
مذکور شد بمهلت موفقی رسید چه پدر وجدش قبل از ابو المعالی بشکر حکومت
کرده بودند و آورده اند در ابتدا حال خطبه بنام اسمعیلیه خواند پس از ان حسب الاستدعا
قایم عباسی بنام او کرد و الواحی که در حوالی کعبه و حجر و زمزم مکتب بالقاب مصریه
بود بشکست و ببغداد فرستاد و در سنه اثنی وستین واربعمایه رسولی او نزد
سلطان الب ارسلان سلجوقی آمده چون خبر تغییر خطبه اسمعیلیه و تعیین
خطبه بنام سلطان رسانید الب ارسلان سی هزار دینار و خلع نفیس جهت او
روان داشت وفاتش در سنه سبع وثمانین واربعمایه و مدتی از حکومتش سی
بود ابو فلیته قاسم بن تاج المعالی محمد پس از پدر والی شد و اصبهبد بن سارتکین
بمکه در سنه سبع وثمانین واربعمایه مکه را ازو انتزاع نموده و یکی در شوال
این سال بلحجی بر سر او آمده برو غالب شد و اصبهبد بنام گریخت ابو فلیته
بن ابو فلیته قاسم بن تاج المعالی محمد بعد از پدر بحکومت نشست در عشر
اواسط صفر سنه سبع عشر و خمسمایه وفات یافت تاج المعالی
عمدة الدین هاشم بن امیر فلیته دیگر اخوان را تمکین نداده بحکومت نشست
و در سنه سبع و عشرین وفات یافت قاسم بن هاشم بن فلیته بعد از
پدر پادشاه شد امیر ارغش امیر حاج بغداد او را در سنه خمس وخمسین و
خمسمایه اخراج نموده عم او عیسی را حاکم ساختند و او از بادیه بر سر عم آمد

وبرا اخراج نمود باز عیسی لشکر بر سر او آورده وبرادر رمضان سنه ست وخمسین
وخمسمایه بکشت مدت حکومتش بیست و نه سال امیر قطب الدین عیسی بن
امیر فلیته پس از برادر زاده پادشاه شد امیر مکثر بن عیسی پس از پدر والی
گشت و در سنه احدی وسبعین وخمسمایه از لشکر مستضی عباسی گریخته برادرش
داود بن عیسی بجای او منصوب شد اما حکومت مکثر تا سنه ثلث وتسعین
وخمسمایه مستمر بود بعد از ان منصور برادر داود بن عیسی حاکم شد قتاده
بن ادریس بن مطاعن بن عبد الکریم بن عیسی بن حسین بن سلیمان بن علی بن سلیمه
بن عبد الله بن محمد ثعلب بن عبد الله الاکبر بن محمد الثایر بن موسی الجون امیر مکه بروایتی
بعضی در سنه سبع وتسعین وخمسمایه بر مکثر بن عیسی غالب آمده حکومت یافت
و او بغایت شجاع و متجبر و سخت دل بود در تاریخ مصر قاهره مذکورست که قتاده
امیری عارف و منصف بود و غلامانی را که در مکه فساد میکردند سیاست نمود
و در زمان حکومت او اموال و نفوس تجار در حیطه امان بود و او بقاعده شیعه
سب صحابه میکرد و فرموده بود که در حرم حی علی خیر العمل اذان میگفتند و التفات
بهیچکس از پادشاهان زمان نمینمود و بخلیفه بغداد و غیر او رجوع نمی کرد بلکه هر ساله
از خلیفه بغداد اموال بسیار جهت او می آوردند و او میگفت که من بخلافت سزاوار
تر از دیگرانم و چنین مشهورست که در مدت عمر از و گناه کبیره صادر نشده بود
و در تاریخ جهان آرا و غیر آن مذکورست که آخر ناصر عباسی او را فریب داده بعراق
طلبید و چون بحوالی کوفه رسید اکابر و اصاغر حتی شیرها نان با شیر صادر قلاده
باستقبال او رفتند چون ویرا چشم بران افتاد گفت بلاد تذل بها الذین اسد
لا ادخلها و از انجا بر گشت حسن بن قتاده بعد از پدر قایم مقام شد راجح
بن قتاده بعد از برادر حاکم گردید و در زمان او ملک مسعود بن ملک کامل از آل
ایوب چند وقتی استیلا پیدا کرده باز راجح فایق آمد ابو سعید حسن بن
علی بن قتاده با عم در ان امر شریک شد امیر نجم الدین محمد ابو نمی بن
ابو سعد حسن بحکومت رسید و بغایت معمر شد پسر داشت از انجمله سید عبد الله
ملتی سلطان غازان آمده رقبات بسیار در جمله بود و داد ابو الغیث بن ابو نمی

والی شده بود ست برادرش حمیضه بقتل آمد رمیثه ابن ابو نمی برادران
باتفاق او را گرفته بمصر فرستادند و از آنجا فرار کرده پیش سلطان محمد الجایتو
آمده و مدد گرفته چون ببصره رسید خبر فوت سلطان شنید بنا بر این
لشکر آن وجه راشده وی بسرحد حجاز رفت و همواره بران دیار تاخت میکرد
تا آنکه بقصد ملک ناصر پادشاه مصر کشته شد سید ابو عراره
رمیثه بن ابو نمی حاکم گردید و از اولاد او شهاب الدین احمد نزد سلطان ابو سعید
آمد و محل سلطان را بکمر بوده مقدم بر مجاور دیگر سلاطین داشت و روزی که
باسم سلطان بود دران دیار جاری ساخت بنا بر این از عود سلطان پیش از آن
پیش در تعظیم و اجلال او کوشیده امارت اعراب عراق بدو داد و بعد از آن
سلطان برحلت استیلا یافت امیر شیخ حسن نویان او را محاصره کرده بعد از آن
تیغ برکشت و در این مدت پدرش در حیات بود سید عز الدین
ابن عجلان ابن رمیثه حاکم حجاز شد و میان او و اخوان مخالفتی رفت
سید شهاب الدین بن سید عز الدین والی گشت و عادل و سایس بود
بعد از و احوال آنجا مضطرب گردید سید بدر الدین بن عجلان از اولاد رمیثه
که در تنازع حکومت میکردند والی گردید آخر برادرزاده اش رمیثه بن محمد بن
عجلان با عم تنازع چند کرده آخر بر و قرار گرفت حسن
دو ذکر بنی فاطمه علیها السلام که در دیار مغرب و مصر خلیفه شدند و ایشان را اسمعیلیه
و عبیدیه نیز گویند در زمان دولت بنی عباس دویست و هفتاد و چهار سال پادشاهی
کردند عدد ایشان چهارده تن ابتدای ملکشان از سنه ست و تسعین و مائتین
تا سنه ست و ستین و خمسمایه از فرزندان اسمعیل بن الامام جعفر الصادق ع
بودند و اسمعیل فرزند بزرگتر امام جعفر صادق علیه السلام بود و اکثر مردم را
گمان آن بود که بعد از پدر او امام خواهد بود و جماعتی میگفتند که او صاحب الزمان
است و او در زمان پدر وفات یافت و امام جعفر ع بر جنازه او حجتها کرد
چند نوبت جنازه او را از وقوف و کفن او بگشود و او را بمردم نمود تا ببینند
که او مرده است و برگمان فاسد خود باقی نماند و اما اسمعیلیان طایفه اند

که ایشان را اعتقاد آنست که اسمعیل بن جعفر زنده است و او صاحب الزمان خواهد
بود و در بعضی از تواریخ مسطور است که اسمعیل را پسری بود محمد نام و محمد را پسری
آمد نام او جعفر ولادت او در مدینه و از وی در وجود آمد محمد بن جعفر الحبیب و
او را حبیب بدان خواندند که مردمان محمد او را دوست میداشتند و فرزندان
او در طرف دیار مغرب افتادند و اول کسی از ایشان که بتقویت ابو عبدالله صوفی در
سلطنت مغرب بخلافت موسوم شد عبید الله بن محمد المهدی بالله بود
نسب او بر وجهی که حضرت سلطان المحققین خواجه نصیر الدین محمد طوسی طیب الله مشهده
در فاتحه التقوی که آنرا بنام علاء الدین محمد اسمعیل حاکم قهستان تالیف نموده برین
وجه است محمد بن المهدی بن عبدالله بن احمد بن محمد بن اسمعیل بن جعفر الصادق علیه السلام
و بروایت بعضی نسب او برین وجه است عبیدالله بن محمد بن عبدالله بن میمون بن
محمد بن اسمعیل بن الامام جعفر الصادق علیه السلام ولادت او در قریه سلمیه
حمص در سنه ست و ستین و مائتین و مدت خلافت او بیست و چهار سال بود
وفاتش در سنه اثنین و عشرین و ثلثمایه و مدت عمر او شصت و دو سال بود خروج
او در روز یکشنبه هفتم ذی الحجه سنه ست و تسعین و مائتین اما روز پنجشنبه
ربیع الآخر سنه سبع بروی بخلافت سلام کردند زعم اسمعیلیه آنست که مهدی
موعود که در اخبار واقع شده عبارت از وست و بعضی از هواخواهان مهدی روا
کرده اند که حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم فرموده که علی رأس ثلثمایه یطلع الشمس
من مغربها و گفته اند که مراد از لفظ شمس که در حدیث واقع شده مهدیست و او با
محاربه نمود منصور و مظفر گشت صاحب روضه الصفا آورده که در حدود
قیروان قلعه در غایت رصانت و رزانت بنیاد نهاده آنرا مهدیه موسوم کرد
و در سنه تسع و تسعین و مائتین اهالی بعضی از دیار مغرب دم از عصیان میزدند
و مهدی پسر خود را بدفع ایشان نامزد فرمود و او با جماعت را محاصره نمود و مدتی در
بر در شهر بنشست تا قوت محصوران باتمام رسید و عاقبت بانواع و کفن برون آمدند
دست در دامن استیمان زدند و ولد مهدی سایه عاطفت و احسان بر سر ضعیفا
افکنده همه را از کشتن امان داد و بمواخذه قلیلی از اموال قناعت نمود و مهدی

در ایام خلافت خویش باطراف و اکناف ولایت مغرب لشکرها فرستاد و مجموع را در
حیطه تصرف آورد و خانهای قدیم را بر انداخت و چون از ضبط آنها فارغ شد
بطرف بلاد ایشان آن فراغت یافت بر خویش قایم را به تعجیل با بعضی از لشکری
روان کرد و مقتدر عباسی مونس خادم را با سپاهی جرار در برابر فرستاده
میان ایشان محاربه روی نمود و مونس در آن معارک مردانگی بجا آورده از دار
الخلافه بمظفر ملقب گشت و در بعضی از تواریخ بنظر رسیده که مونس دو نوبت
با قایم حرب کرده آخر روی بفرار نهاد و دیار مصر و صعید خلفای علویه را مستخلص
گشت و چون مدت بیست پنج سال از خلافت مهدی بگذشت در حصار مهدیه
روی بعالم آخرت آورد و در تاریخ روضة الصفا آورده که عباسیه در نسب مهدی
طعن کرده محضری نوشتند و خواستند که امر فرمایند تا خطبا آنرا بر منابر
بخوانند وزیر مقتدر گفت که اگر چنین کنند علویان نیز نسبت بعباسیان
زبان قدح دراز کرده در آن باب محضری نویسند و امر کنند تا بر روس منابر ولا
مغرب بخوانند و هیچ یک از دو طایفه شمار در میان امت قدر و قیمت نماند لاجرم
مقتدر با ذکر آن قضیه درگذشت و در تاریخ ابن کثیر شامی مسطور است که آن
محضر نوشته شد و سایر سادات و اشراف و قضاة و علمای دار الخلافه مهر برآن
نهادند و از جمله ایشان ابن الفرج بن جوزی در آن محضر نوشت که دلیل بر آنکه این
جماعت ادعیا اند و از اولاد علی و فاطمه نیستند کلام عبدالله بن عمر است که در
وقتی که حضرت امام حسین بواسطه وصول مکاتبات اهل عراق متوجه آن دیار
شد با آنحضرت گفت که لا تذهب الیهم فانی اخاف علیک ان تقتل و ان جدک
قد خیر بین الدنیا والآخرة فاختار الآخرة علی الدنیا و انت بضعة منه و الله
لا ینالها انت ولا احد من اهل بیتک چه این کلام دلالت میکند بر آنکه
خلافت بهیچ یک از اهل بیت نمیرسد مگر بمحمد بن عبدالله مهدی که در آخر زمان
خواهد بود و معلوم است که این جماعت پیش از ظهور علامات آخر الزمان مدتی
طویل مالک دیار مغرب و مصر و غیر آن شدند پس باید که بنابر خبر عبدالله
غیر از اهل بیت نبوة باشند چنانکه سادات و قضاة و فقها و کبرا در بیع

محضر

محضر بر آن رفته اند اینست حاصل استدلال ابن جوزی و مؤلف را در آن تامل
از چند وجه اول آنکه کلام ابن عمر چگونه درین مقام حجت شود و عجب است که اگر یکی
از سادات اهل بیت از احوال آینده خبری دهد بآن التفات نمینمایند و میگویند
که علم غیب مخصوص بخدای تعالی است و درین مقام که قدح در نسب بعضی از سادات
اهل البیت میکنند عبدالله بن عمر را در اخبار از غیب عیب نمیکنند و آنرا حجت
میسازند دیگر آنکه بر تقدیر تسلیم صحت کلام ابن عمر میتواند بود که مرادش در قول
او لا ینالها الخ باشد بخلافت حقه که از جانب حضرت پیغمبر صلوات الله علیه بود
نه بر خلافت فاسده و سلطنت مغصوبه که باعتقاد اهل سنت در ما بعد سی سال از
آنحضرت غیر ازان نمیتوانند بود پس حاصل کلام ابن عمر چنین شود که خلافت حقه حقیقیه
بمنصب نبوت هیچ یک از اهل بیت تو نخواهد رسید و این معنی موجب آن نیست که
سلطنت مغصوبه و خلافت ظاهری که ابن جوزی و اصحاب او آنرا به بنی امیه و بنی عباس
روا داشته اند بهیچ یک از اولاد و اهل بیت حضرت امام حسین علیه السلام نرسد
دیگر آنکه قول او که و ان جدک خیر بین الدنیا والآخرة الی آخر دلالت بر وضع دارد
میکند زیرا که این عبارت مشعر است بر آنکه حضرت امام حسین علیه السلام در توجه
بعراق طالب دنیا بود و حاشا که ابن عمر درباره حضرت امام حسین علیه السلام این کلمات
داشته باشد دیگر آنکه آنحضرت طالب خلافت الهی بود که بموجب حدیث صحیح لا یزال
الاسلام عزیزا الی اثنی عشر خلیفة کلهم من قریش و غیر آن از احادیث که در فاتحه این
کتاب مذکور شده مستحق آن گشته بود دیگر آنکه اطلاق عبارات ابن عمر بوجهی که
دلالت بر نفی خلافت از مهدی اهل البیت نیز دارد قرینه وضع روایت و از جمله
غرایب آنکه شیخ جلال الدین سیوطی شافعی در کتاب تاریخ الخلفا استدلال نموده بر بطلان
خلافت خلفای اسمعیلیه باحادیثی که اهل سنت روایت کرده اند در باب استمرار
خلافت عباسیه تا زمان ظهور مهدی آخر الزمان و مخفی نخواهد بود که اقدام مامون بعهد
ولایت عهد ساختن حضرت امام رضا علیه السلام دلیل صریح است بر آنکه آن احادیث
بعد از انقضای ایام مامون وضع شده که اگر آن احادیث ثابت می بود و بمامون میرسید
که حضرت پیغمبر صلوات الله علیه فرموده که خلافت در اولاد عباس تا قیامت باقی خواهد

اقدام بر نقل خلاف از خاندان خود بحضرت امام رضا علیه السلام نمی نمود
زیرا که ارتکاب آن بعد از وقوع احادیث مذکوره متضمن منافقه با قضای الهی
معارضه با نص حضرت رسالت پناهی و بر جهل و ضلالت خود گواهی است
و ایضاً بر اهل بصیرت پوشیده نیست که تا الحال سالهای بسیار شده که خلافت
از آل عباس بیرون رفته بلکه از نسب ایشان در صفحه روزگار اثری نمانده
و الحمد لله که روزگار آن متغلبان بسر آمد و وضع واقع ایام از وضع آن احادیث
که اهل سنت جهت خوش آمد آن طایفه بر هم بافته بودند کاشف گردید و وجه ثبت
قیاسی است اکثر احادیثی که در کتب ایشان مذکور و صحت آن معروف دانند و ایضاً
ابن کثیر در موضع دیگر از تاریخ خود تکذیب آن محضر نموده و گفته که در اول
که اکابر و علما با سندهای خلیفه قادر بالله عباسی خط و مهر بر آن محضر نهادند
سید رضی الدین موسوی بنا بر الحاح و اکراه خط بر آن محضر نهاد و چون از مجلس
خلیفه بیرون رفت جهت اشعار بطلان آن محضر و اظهار آنکه آنچه در آنجا نوشته
شده از روی اکراه بود قطعه شعری گفت که دلالت بر صحت نسب خلفای
اسماعیلیه داشت و یک بیت از آن این است شعر الیس الذل فی بلاد الاعادی
و بمصر الخلیفة العلوی و خلیفه عباسی چون آن قطعه را شنید برآشفت
شریف طاهر پدر سید رضی الدین و برادر او میر مرتضی علم الهدی را طلبید
ایشان را آغاز کرد ایشان چون با سید رضی الدین در آن باب سخن گفتند گفت
من آن قطعه را نگفته‌ام خلیفه گفت اگر او آن قطعه را نگفته باید که قطعه دیگر
مشتمل بر قدح نسب اسماعیلیه بگوید و در این باب مکرر کس نزد میر رضی الدین
فرستاد و او قبول نکرد و چون سید رضی الدین و خاندان او در عراق عرب
صاحب شوکت و فضل بودند و خلیفه قدرت بر اهانت ایشان نداشت لاجرم
بان راضی شد که سید رضی الله سوگند بخورد که آن قطعه را نگفته آنگاه شیخ ابو حامد
اسفراینی و قاضی ابو بکر باقلانی را که از علمای اهل سنت بودند بجانب او فرستاد
تا او را سوگند دادند والله اعلم بحقیقة الحال و بر متتبع احوال و آثار مخفی
نخواهد بود که گواهی دروغ و روایت احادیث موضوعه بسیار شایع نزد علمای

اهل

اهل سنت بغایت آسان است چه اکثر ایشان نصرت مذهب خود را بسبب کذب میدانسته اند
لطفاً صاحب کتاب ترغیب و ترهیب که از اکابر محدثان اهل سنت است در خاتمه
کتاب مذکور بسیاری از علمای اهل سنت را نام برده و گفته که ایشان وضع حدیث
از برای نصرت مذهب میکرده اند و آنرا اصلاح میدانسته اند و صاحب روضة الصفا
در ذیل احوال عبدالله بن طاهر ذوالیمینین که از جانب مامون حاکم خراسان بود
آورده که در ایام حکومت او جمعی از مجوس در هرات مقارن مسجدی آتشکده را ساختند
و چنانچه در شرع شریف مقرر است جزیه میدادند و هیچکس متعرض ایشان نمیشد
روزی یکی از واعظان که در قرب مالان وعظ میگفت در اثنای سخن نمود که دین
شهر مسلمانان ضعیف است و نمود این مقال آنکه مسجد و آتشکده متصل یکدیگر
واقع شده و اهل اسلام در دفع این صورت اهمال و تغافل مینمایند از این کلمات
عرق عصبیت مسلمانان در حرکت آمده خلقی کثیر اتفاق کردند و چون شب شد
در تخریب مسجد و آتشکده سعی نمودند و از عمارت آن دو موضع اثر نگذاشتند و در همان شب
مسجد جدید بجای آن مسجد و آتشکده طرح انداختند مجوس چون صباح از خواب
غفلت سر برآوردند و از مسجد قدیم و آتشکده خویش نشانی ندیدند دود حیرت
بدماغ ایشان راه یافته متفحص آن قضیه گشتند و چون بر حقیقت حال اطلاع
یافتند از هرات به نیشابور رفته بعرض عبدالله بن طاهر رسانیدند که در ایام
دولت تو چنین حیفی واقع شده اکنون متظلم آمده ایم و امید میداریم که داد ما
بستانی عبدالله بن طاهر فرمان داد که از حقیقت آن مهم استعلام نمایند چون
امناء در مقام تفتیش و استفسار آمدند چهار هزار پیر معمر از معمورات و قرای
آن بلده مجتمع گشته گواهی دادند که ما مدة الحیوة این مسجد را بهمین کیفیت که حالا
واقع است دیده ایم و قبل از این در این موضع نه آتشکده و نه مسجد دیگر بوده و در ادای
این شهادت ثواب طمع داشتند و تفصیل خروج مهدی مذکور و کیفیت مذهب
اسماعیلیه در تواریخ مشهوره مسطور و در کتاب ملل و نحل محمد شهرستانی مذکور
مهدی المنتظر القائم بامر الله پدر مهدی در ایام خلافت خویش از مردم مغرب
و بربر بعضا از برای او ستانده بود و چون مهدی وفات یافت و قائم در سنه

خمس وعشرین وثلثمایه قایم مقام شد اهل صقلیه بواسطه سوء اعمال عامل او
سالم بن راشد از طاعت او سر باز زدند تا قایم سالم را عزل کرده دیگری را بجای
او نصب فرمود واز کلیات وقایع زمان قایم یکی آن بود که ابو یزید که بتعلیم صبیان
اشتغال داشت بروی خروج کرد وجمعی کثیر وجمی غفیر در تحت رایت او مجتمع
گشتند ومیان او وقایم محاربات دست داد آخر الامر قایم از وی منهزم
گشت وابو یزید قایم را تعاقب نموده در مهدیه قایم محصور گشت واسمعیل
ابو یزید را دجال نام کرده حدیثی روایت کرد بمضمون اکبر دجال بر مهدی
با قایم خروج کند ودر حین محاصره قایم مریض گشته درگذشت ولیپرش
اسمعیل بجای او نشست مدت خلافت قایم دوازده سال وهفت ماه بود
اسمعیل لقبش المنصور بالله چون قایم از پای در آمد اشراف حصار مهدیه
بر منصور بیعت کردند واو بغایت شجاع ومردانه وعاقل وفرزانه بود وچون
در حین فوت پدرش ابو یزید خارجی با لشکری سنگین بر در حصار بود مرگ
قایم را پنهان داشت وبحسن تدبیر وکمال دلاوری او ابو یزید از ظاهر مهدیه
کوچ کرده گریزان شد ومنصور او را تعاقب نموده بجایی رسید که از صعوبت
مسالک وبکر شوانست رفت وابو یزید گریخته بیلاد سودان فرود آمد واین خبر
مسموع منصور گشته جمعی از اهل جلادت را بدفع او نامزد فرمود وایشان بحوب
فرموده از عقب ابو یزید شتافتند وبعد از کشش وکوشش او را دستگیر
منصور آوردند واز موقف خلافت حکم صادر شد که ابو یزید را در قفصی آهنین
باحمدونه قرین ومحبوس گردانیدند وبعد از چندگاه بنا بر فرمان ابو یزید را پوست
کنده وآنرا پرکاه ساخته گرد تمام ولایت بر آوردند وفتح نامها باطراف ولایت
اسلام فرستاده افعال ناشایست او را که در ایام خروج از قتل وغارت وغیر
آن واقع شده بود باز نمودند ومنصور در ایام دولت خویش حسن بن علی بن
ابی الحسین کلبی را که یکی از عظمای ملت بود وبداد ودهش آراسته بحکومت
صقلیه فرستاد وحسن بحسن معاشرت حسن محبت او در دلها قرار گرفته
بضبط وربط امور مشغول شد ودر خلال این احوال رومیان متوجه

محاربه او گشتند وچون فریقین متقارب شدند آتش محاربه زبانه بفلک اثیر کشید
وحسن منهزم شد ومقارن این حال فرج غلام منصور با طایفه از شجعان بمدد
حسن رسیده باتفاق روی بلشکر رومیان نهاده جنگ در پیوستند واهل
روم شکست بسیار یافته بقیة السیف بهزار حیله بقسطنطنیه ملحق شدند وابو
جعفر مروروذی بیتی چند در تهنیت این فتح مبین انشا کرده معروض منصور کردانید
مخبر بر انکه امید میدارم که باسم همایون قرة العین خلیفه المعز لدین الله که ولی
عهد است در مکه ومدینه نقوش منابر ووجوه دنانیر بنام ولقب آن در درج
خلافت وبدر برج امامت مزین ومحلی کردد وعاقبت الحال بر زبان ابو جعفر که
بود بوقوع انجامید وچون هفت سال از خلافت منصور منقضی شد عالم فانی را وداع
نمود مدت حیاتش سی وهفت سال بود معد بن اسمعیل لقبش المعز لدین الله
پادشاهی صاحب رای وشجاع بود دقایق امور ملک وقوانین ملت نیکو دانستی
وکما ینبغی مراسم سیادت وحکومت بجای آوردی وپیوسته گفتی که کان مظهر التشیع
معظم الحرمة الاسلام حلیما کریما وقورا حازما سریا یرجع الی انصاف ویجری الامور
علی احسن احکامها ودر روز وفات پدرش که سلخ شوال سنه احدی واربعین
وثلثمایه بود بروی بیعت کردند ودر سنه سبع واربعین بندهٔ خود جوهر خادم را
بانواع عواطف پادشاهانه اختصاص داده با لشکر گران باقصای بلاد مغرب
فرستاد واو تا ساحل بحر اوقیانوس وجزایر خالدات رفته ماهی که بآن بحر
منتسب بود ودر آن ملک معروف صید کرده بپایهٔ سریر خلافت مصیر فرستاد
والمعز لدین الله در ایام حکومت خویش سلطنایه لشکر کشیده آن دیار را فتح
فرمود وولایتی آن مملکت را که متعلق بود وخود را شکر الله نام نهاده فرموده بود
که او را امیر المومنین گویند اسیر ودستگیر کرد وبعد از این فتح لشکر عظیم بجزایر
روم ارسال نموده میان او وسپاه رومیان حربهای عظیم واقع شد ومعز
بر مخالفان غالب آمده غنایم فراوان گرفتند ودر خلال این احوال خبر وفات
کافور اخشیدی که از قبل خلفای عباسیه بحکومت مصر اشتغال می نمود بسمع
معز رسید وبواسطه قحط وغلا مصریان عاجز ومضطر گشته اشراف

و اعیان مملکت رسولان و نامها فرستاده از معز التماس نمودند که بنفس خویش
حرکت فرماید یا از امرای دولت شخصی را که شایستهٔ ریاست باشد بآن ولا-
فرستد و چون معز برین قضیه اطلاع یافت همت بر تسخیر مصر مقصور گردانید
جوهر را با جمعی از ارباب سلاح و کشتیهای مشحون بانواع اطعمه و اصناف اقمشه
که بر اهالی آن مملکت صدقه کند ارسال نمود و جوهر در سنهٔ سبع و خمسین
و ثلثمایه با لشکری هرچه تمامتر بعد از قطع مفاوز و مسالک بمصر رسید و چشم
اهالی آن دیار بدیدار او روشن شد و صورت جوع ایشان بصدقات المعز
لدین الله قرار یافت جوهر به بستان اخشیدی نزول کرده بموجب فرموده میان
فسطاط و مصر و عین الشمس بنای مسجدی که بقاهرهٔ معزیه اشتهار یافته
مشغول شد و در تسخیر جوهر مصر و اسکندریه و دیار صعید و دمیاط و مکه و مدینه
از تصرف عباسیان بیرون رفته در تسخیر علویه در آمد و در اثنا جوهر یکی
از قایدان را با لشکری گران بجانب فلسطین فرستاد و آن قاید فلسطین را
فتح نموده عزم دمشق نمود و بر دمشق نیز مستولی شده سایر مملکت شام را
بحیز تصرف در آورد صاحب روضة الصفا آورده که بعضی از قرامطه را که افعال ناشایست
از ایشان در وجود آمده مثل قلع حجر الاسود و غیر ذلک جوهر در مصر بسیاست
رسانید و بقایای آن جماعت گریخته در ولایت شام متواری شدند و از سیاق این کلام
بوضوح می پیوندد که قرامطه فدائی اسماعیلیه طایفهٔ دیگر اند عباسیان و هواخواهان
ایشان از کمال بغض و عداوت قرامطه را داخل اسماعیلیان ساخته اند و مؤید
اینست که چون عبدالله بن معتز عباسی در بعضی از قصاید خود که طعن و تعرض
بآل ابوطالب علیهم السلام نموده و تعرض بخلفای علویهٔ مذکوره نیز نموده با آنکه ایشان
از منتمی اند و قرامطه از ایشان اند لاجرم بعضی از اکابر ایشان در جواب آن ناصبی
قصیده گفته و دفع نسبت قرامطه از خود باین بیت نموده شعر
و تنسب افعال القرامطة کاذبا ✱ الی عترة الهادی الکرام الاطائب ✱ و این قصیده
با یک بیت از قصیدهٔ عبدالله معتز در حاشیه احوال امیر ابوفراس حمدانی در مجلس
اول مذکور خواهد شد و در شوال سنه احدی و ستین و ثلثمایه المعز لدین الله

عزیمت

بعزیمت مصر از مغرب حرکت نمود و اولاد و حرمها با خود همراه گردانید و اموال که مصحوب داشت
از حیز تعداد بیرون بود در بعضی از تواریخ بنظر رسیده که در آن سفر بار و بنه هر شتر
از مسکوکات از سرخ و سفید میکشیدند و اعیان و اشراف مصر تا اسکندریه باستقبال
المعز لدین الله شتافته در آن سرزمین بلقای او مشرف شدند و شرح شدهٔ فراق
و تفصیل آلام اشتیاق خویش معروض داشته نوازش و استمالت اختصاص یافتند
و خلیفهٔ علوی چون بمصر رسید معز متوجه بنای آبادی اساس عدل و انصاف چنان اشتغال
نمود که من بعدی بدان منصور بود گویند که چند صندوق پر زر در پیش بارگاه او نهاده
بودند و رخصت داده تا هر روز محتاجان بیایند و دو دست پر کنند آنچه گنجد از آن نقود
بردارند و اکنون صنادیق بر جای است ولیکن از آن کرم نشانی نمانده و چون امور مملکت
استقامت یافت در روز جمعه یازدهم ربیع الآخر سنه خمس و ستین و ثلثمایه بنقد حیات
بقا بعالم ارواح سپرد مدت عمرش چهل و پنج سال بود و زمان خلافتش بیست و پنج سال
و چند ماه نزار لقبش العزیز بالله پدرش معد ولادتش در محرم سنه ۳۴۴
بیعتش در جمعه نوزدهم ربیع الاخر سنه خمس و ستین و ثلثمایه مولف تاریخ مصر
قاهره گفته که عزیز کریم و شجاع و صاحب سیاست بود و با رعیت برفق و احسان سلوک
می نمود و از مسبحی نقل کرده که عزیز ادیب و فاضل و حسن الخلق و الخلق بود و بجهت بزرگی
مایل بود و بصید کردن جانوران رغبت بسیار داشت و ابو منصور ثعالبی در کتاب
یتیمة الدهر آورده که یکی از پسران عزیز در روز عید وفات یافت و عزیز در آن باب
این چند بیت گفته شعر نحن بنو المصطفی ذوو محن ✱ یجرعها فی الحیوة کاظمنا
عجیبة فی الانام محنتنا ✱ اولنا مبتلی و آخرنا ✱ یفرح هذا الوری بعیدهم
طرا و اعیادنا ماتمنا ✱ و ایضا ثعالبی گفته که عزیز بعبارت فصیح بود و کتابتی که بعضد الدوله
نوشته و در مجلس طایع خلیفهٔ عباسی خوانده شده دلالت بر غایت فضل و قوت و شوکت
او دارد و صورت آن کتاب اینست که بعد از بسمله نوشته بود که من عبدالله و ولیه
نزار بن ابی المنصور الامام العزیز بالله امیر المؤمنین الی عضد الدوله نصیر ملة الاسلام
ابی شجاع بن ابی علی سلام علیک فان امیر المؤمنین یحمد الیک الله الذی لا اله الا هو و یسأله
الصلوة علی جده محمد رسول رب العالمین و حجة الله علی الخلق اجمعین صلوة تامة متصلة

وابائه جدته الهادیه وجدتیه الطیبة الطاهرة وتعدد ان رسولک وصل الی حضرت
امیر المومنین مع الرسول المنفذ الیک فاذا ما یحل من اخلاصک فی ولاء امیر المومنین
وموالاته ومعرفتک بحق امامته ومحبتک لابائه الطاهرین الهادین المهدیین فسر
امیر المومنین بما تجدد عنک ووافق ما کان یتوسمه منک وانک لا تعدل عن الحق
وذکر کلاما کثیرا فی هذا المعنی الی ان قال وقد علمت ما جری علی ثغور المسلمین من
المشرکین وخراب الشام وضعف اهله وغلاء الاسعار ولولا ذلک لتوجه امیر المومنین
بنفسه الی الثغور وسوف یقدم الی الحیرة وکتابه یقدم علیک عن قریب فاهب
الی الجهاد فی سبیل الله ودر اخر مکتوب نوشته بود که یعقوب بن یوسف
کلس عند مولانا امیر المومنین بن عضد الدوله در جواب او کتابتی نوشت و در ان
اعتراف نمود بفضل اهل البیت علیهم السلام واقرار نمود که عزیز از اولاد ایشانست و او را حضرت
شریفه مخاطب ساخت و ان زیرا او یعقوب مذکور منقولست که عزیز روزی با هم عمو
حیدر میگفت تخواهم که مردم با هم نیز بینم که هیچکس مستعمل نرد و سیم و جواهر و خیل و لباس
ضیاع و عقار و غیر آن از اقسام نعم باشند و جمیع آن نعمتها از پیش من باشد و فوتش
بیست و هشتم رمضان سنه ست وثمانین وثلثمایه منصور لقبش الحاکم بامر الله
پدرش عزیز ولادتش بقاهره پنجشنبه نهم ربیع الاول سنه خمس وسبعین وثلثمایه
بعد از فوت پدرش در عهد او در سدای و ابناد و قصران خطبه بنام او خواندند
صاحب تاریخ گزیده آورده که حاکم جمعی را از مصر بفرستاد و علوی مدنی را امر فرمود تا در
خانه او نقب میزد ند تا روضه رسول صلوات الله علیه و میخواستند که ابوبکر
و عمر را از جوار حضرت رسالت بیرون آرند و آخر آن معنی بر والی مدینه ظاهر شد
و جماعت را بگرفت و سیاست کرد و گفتند که این از کرامات ابوبکر و عمر بود و مولف
کتاب گوید اگر خلفای اسمعیلیه را این اراده می بود در ایامی که حرمین شریفین در
تصرف ایشان بود چنان کار میکردند لیکن چون استعمال کلند و بیل در جوار
حضرت سید ابرار جهت اخراج آن دو غدار در نظر ارباب اعتبار از اصل دور بود این
اقبح میشمرد مرتکب آن نشدند و بر تقدیر تسلیم اگر حاکم مذکور متصدی آن امر
شده باشد مسلم نمیداریم که کاشتهای او از آن امر ممنوع گشتند چرا این قسم

انکار باطل و مکابره بحاصل از اهل سنت بسیار واقع شده تا آنکه ابن کثیر شامی و غیره از
ارباب سیر آورده اند که آل عباس در مبادی استیلای خود جمیع قبور ملوک بنی امیه را شکافتند
و سوختند و خراب کردند و بعد از چندین قرن که دولت عباسیان خلل یافت جمعی از اهل
سنت که هوا خواه جماعت بودند بر مواضع قبور ایشان عمارتها ساختند و بزیارت
آن اقدام مینمایند و همچنین بر جمیع عالمیان ظاهر است که حضرت سلطان شاه اسمعیل
انار الله برهانه قبر ابو حنیفه کوفی را که در بغداد بود بکند و عظام او را سوخت و سگی را
در آن دفن نمود و موضع آن را مزبله اهل بغداد ساخت و چندین سال برین منوال گذشت آخر که
سلطان روم بر بغداد مستولی شد خانهای مزبله را خراب کرد و بجای آن عمارتی کرد
و در اندرون آن صندوقی نهاد و مردم را بزیارت آن فرمان داد و تا این زمان اهل
سنت و جماعت زیارت آن مزبله می نمایند و تعظیم آن بجای آرند و بر تقدیر تسلیم صحت
آن انکار میکنیم که چون قبر ابوبکر و عمر بغایت نزدیک بمرقد مطهر پیغمبر صلوات الله
علیه بود و بنا برین محتمل بود که نقبها بجماعت خصوصا که در شب باشد مودی بر نبش
قبر آنحضرت شود لاجرم باقتضای مشیت الهی اتمام آن امر ممنوع گشتند و اگر ابوبکر
و عمر را کرامتی می بود از گزیدن مار غار و عار فرار و غیر آن از نقص دعوای سالم
می ماندند و صاعقه غضب الهی که در سنه جهت عصی احراق ایشان بمدینه سکینه
نازل شد ایشان را نمی سوخت و قصه نزول صاعقه در مسجد مدینه در تاریخ الخلفا
از تالیفات جلال الدین سیوطی و غیر آن مذکور است حاکم مدت بیست و پنج سال
بامر خلافت کرد و غایب شد و پیدا نیامد و کسی ندانست که بر وجه رفت و فقدان
او در شب بیست و هفتم شوال سنه احدی عشر واربعمایه بود علی لقبش قائم لامر
دین الله و بعضی گفته الظاهر با مر الله پدرش منصور ولادتش در مصر دوشنبه
دهم رمضان سنه خمس وتسعین وثلثمایه بیعتش بعد از پدرش بچهل و سه روز
در شب دوشنبه عید الضحی و فاتش در منتصف شعبان سنه سبع وعشرین واربعمایه
معد لقبش المستنصر بالله پدرش قائم یا ظاهر مولودش در صبح سه شنبه
سیزدهم جمادی الاخر سنه عشرین واربعمایه بیعتش بروز واقعه پدرش وفاتش
هجدهم ذی الحجه سنه سبع وثمانین واربعمایه احمد لقبش المستعلی بالله پدرش

انکار باطل

مستنصر ولادتش در بیستم محرم سنه سبع وستین واربعمایه مدتش بعد از عهد عم سنه
سبع وثمانین واربعمایه وفاتش در سه شنبه هفدهم صفر سنه خمس وتسعین واربعمایه

منصور لقبش الآمر باحکام الله پدرش مستعلی ولادتش سیزدهم محرم سنه تسعین
واربعمایه مدتش روز واقعه پدرش وفاتش شب یکشنبه پنجم جمادی الاخر سنه اربع
وعشر وخمسمایه

عبد المجید لقبش الحافظ لامر الله پدرش محمد بن مستنصر پاین
محمد در زمان جد سفر کرده بطرف عسقلان و فرزند او عبد المجید در عسقلان بزاد
ولادتش در بیست وسیوم رمضان سنه ثمان وتسعین واربعمایه در عسقلان
مدتش در شب واقعه آمر وفاتش در جمادی الاخر سنه ثلث واربعین وخمسمایه

اسمعیل لقبش الظافر بامر الله پدرش حافظ مولدش پنجم ربیع الاخر سنه
اربع واربعین وخمسمایه وفاتش در شب پنجشنبه سلخ محرم سنه تسع واربعین
وخمسمایه

یحیی لقبش الفایز بنصر الله پدرش ظافر مولدش سنه اربع واربعین
وخمسمایه مدتش در محرم سنه تسع واربعین وخمسمایه وفاتش در جمعه هفدهم رجب
سنه خمس وخمسین وخمسمایه

عبد الله لقبش العاضد لدین الله پدرش ابو
الحجاج یوسف بن عبد المجید ولادتش شنبه بیستم محرم سنه ست واربعین و
خمسمایه مدتش در روز فوت فایز واو در آن وقت شانزده ساله بود و در ایام او
اسد الدین شیرکوه بمصر آمد ومصر بدست فرو گرفت اما زود در گذشت و صلاح الدین
یوسف که از اکابر اصحاب اسد الدین بود بر ملک مستولی شد وعاضد او را
وزارت داد و بسبب اختلاف آرای عاضد در کار ملک شروع کرده دست جهد
کوتاه گردانید و باستقلال حکم میکرد قضا را در این میان عاضد رنجور شد و در عاشوراء
محرم سنه سبع وستین وخمسمایه از دنیا گذشت واصول آن طبقه بدو منقرض شد
ودر خزانه اسماعیلیه از نفایس غریبه واشیاء نفیسه چیزی چند بود که دیده
روزگار ندیده آنها ندیده بود از جمله کتب نفیسه معدوم المثل خارج از حد شماره
واز جمله جواهر یکدانه یاقوت موسوم بجبل هفده مثقال ویک زمرد طولش چهار
انگشت ابهام

فرع در حجیت که ایشان الموتیه نیز گویند ملکشان
از ثلث وثمانین واربعمایه تا سنه اربع وخمسین وستمایه اول ایشان حسن

ابن علی بن جعفر بن حسین بن محمد صباح حمیری مولف تاریخ گزیده گفته که
حسن صباح از اولاد یوسف حمیری پادشاه یمن شیعی اثنا عشری بود و بعد از آن
شیعی اسماعیلی شد در سنه ثلث وثمانین واربعمایه بر قلعه الموت استیلا یافت
ودعوت بنام مستنصر اسمعیلی کرد وچند نفر از دعاة او بسیاری از مواضع را که ذکر
خواهد شد بدست آوردند خلاصه آنچه مولف کتاب در تحقیق حال خلفای اسماعیلیه
وفروع ایشان که حجیه الموتیه اند از کتاب روضة الصفا وغیره استنباط نموده آنست که
خلفای اسماعیلیه که احوال ایشان سابقا ثبت ذکر یافته در اصول شیعی امامی بوده اند
لیکن اسماعیلی نه اثنا عشری ودر فروع نیز بمذهب شیعه عمل میکرده اند وانچه (؟)
وبعضی از ملاحده الموتیه نسبت میکنند ایشان از آن بحسب ظاهر وباطن مبرّا اند
واز کتاب روضة الصفا سابقا منقول شد که قرامطه ورای اسمعیلیه طایفه دیگر اند
وعباسیان و غرض اصحاب ایشان از کمال بغض وعداوت قرامطه را داخل اسماعیلیه
ساخته اند وایضا صاحب روضة الصفا آورده که در زمان الحاکم بامر الله امر معروف
ونهی منکر بجایی رسید که حکم شد تا هیچکس بیع وشرای خمر وسایر منکرات اقدام
ننماید واوانی وظروف خماران شکسته وشرابها ریختند گشت ومصطبه وسایر
مواضع فسق وفجور معطل ماند وگشادن روی دریچه خانها (؟) بر زنان ممنوع
گشت ودر بعضی از تواریخ مسطور است که چون مردم از شراب خوردن منزجر نمی شدند
حکم کرد تا اکثر باغات را خراب ساختند وفرمان داد تا جهت زنان موزه ندوزند تا
ایشان قطعا از خانه بیرون نیایند وایضا حکم کرد که یهود ونصاری بر اسب سوار
نشوند واگر بر حمار یا استر سوار شوند از رکاب آهنین اجتناب نمایند وفرمود تا
مدارس بنا کردند وعلما وفقها را منصوب ساختند اسباب واملاک فراوان بر آنها
وقف فرمود واما حسن صباح که از جمله اعیان ایشان است در اصل شیعه امیر
المومنین علی علیه السلام بود ودر سلک شیعه اثنا عشریه انتظام داشت وآخر
از خراسان وایران متوجه دار الخلافه اسماعیلیه گردید وبخدمت مستنصر بالله
که از اعاظم خلفای اسماعیلیه بود فایز شد واز مذهب شیعه اثنا عشریه بمذهب
شیعه اسماعیلیه انتقال نمود وبعد از تقرب تمام که او را نسبت بآن امام

ونزار کودکی از فرزندان خود بود داد و حسن صباح آن کودک را بایران آورده پرورش کرده وهم

رسید امرای لشکر بر وی حسد بردند وچنان کردند که او دران دیار نتوانست بود لاجرم
حسن بجبل رفت وبد انجا چند گاه اقامت نموده عازم بغداد شد واز انجا بخوزستان
رفت واز خوزستان باصفهان آمد واز ان دیار بطرف یزد وکرمان توجه نمود
بدعوت اشتغال نمود وبار دیگر بجانب اصفهان متوجه شده چهار ماه دران
دیار مقیم گشت باز بخوزستان رفته دران ولایت رحل اقامت انداخته بعد از
مدت انقضای سه ماه از انجا ارتحال کرده بدامغان رفت ودر دامغان وحدود
آن مدت سه سال بسر برده جمعی کثیر دعوت او را پذیرفتند وبعد از تمشیت مهم
بجرجان رفت واز انجا بساری توجه نمود واز ان ولایت بدماوند رفت واز انجا
براه قزوین متوجه دیلمان شد واز انجا بقصبه که قریب بالموت بود رفته دران
قصبه بزهد وتعبد مشغول گشت وبعد از ان بحسن تدبیر بلکه باراده ملک
قدیر بر قلعه الموت صعود نموده بر معارج سروری ارتقا یافت از جمله مآثر عدل
وسداد او آنکه یک پسر خود را بتهمت قتل یکی از اهل زمان بقصاص رسانید ودیگری
بتهمت شرب خمر بقتل آورد وناانصافان اهل سنت وجماعت میگویند که غرض
او ازین آن بود که بر جهانیان روشن شود که مقصود او از دعوت این صورت نبود
که پسرانش بعد از وی حکومت کنند ودر آن مقام که میگویند عمر در ایام خلافت
پسر خود را چنان حد زد که هلاک شد مانند این احتمال را راه نمیدهند صاحب
روضة الصفا آورده که حسن صباح در مدت سی وپنج سال که در الموت اقامت داشت
بیش از دو نوبت از خانه ببام بالا نرفت وهرگز از قلعه بیرون نیامد چه پیوسته
بتدبیر امور مملکت وتلفیق مسایل اعتقادیه که موافق مذهب او بود اشتغال مینمود و
مبالغه او در رونق شریعت غرا بحسب ظاهر بدان مرتبه بود که شخصی را که در الموت
نی نواخته بود از قلعه بیرون کرد واو هر چند شفیعان برانگیخت دیگر به قلعه راه
نداد ودر زمان دولت او بسیاری از رؤسای اهل سنت وجماعت که با اسماعیلیه
وسایر فرق شیعه در مقام منازعت بودند بزخم فداییان کشته شدند ودر ایام
کیا بزرگ امید که یکی از رؤسای اسماعیلیه است فداییان جمعی دیگر از اعیان اهل سنت
کشتند یکی از قهستان قاضی القضاة ابو سعید هروی است ودیگری ولشاه

رئیس

رئیس اصفهان وآقسنقور حاکم مراغه ومسترشد خلیفه عباسی ورئیس تبریز وحسن
ابی القاسم مفتی قزوین وچنین جمعی کثیر از اعیان قوم بر دست فداییان کشته شدند
ودر زمان کیا محمد پسر کیا بزرگ امید راشد عباسی بر دست فداییان مقتول گردید
وبسیاری از اعیان وامرا وقضاة وعلمای اهل سنت وجماعت بقتل رسانیدند
واسامی مقتولان بتفصیل در بعضی از تواریخ مسطور است مولف گوید که صدور
این امور باعث شده جمهور اهل سنت وجماعت را برانکه نسبت الحاد وکفر وزندقه
باین جماعت نمایند وچون انتقام خون اکابر واعیان مذهب خود نتوانستند کشید
لاجرم تسلی خاطر خود را در ان دیدند که زبان بدشنام وتکفیر والحاد ایشان
گشایند موید این مقال آنکه صاحب روضة الصفا در بیان احوال کیا محمد
مذکور ساخته که او نسبت بپدر خویش وحسن صباح در اقامت رسوم اسلام
واحیای سنن محمد مصطفی علیه الصلوة والسلام بحسب ظاهر سعی ومبالغه
تمام مینمود ودر اوان تسلط کیا محمد سلطان سنجر نوبتی بولایت ری رسیده
رسولان بالموت فرستاد تا از کیفیت معتقد ومذهب ایشان استفسار نماید
انجماعت در جواب گفتند که عقیده ما آنست که خدا را عز وجل بیگانگی باید
شناخت وبباید دانست که خرد ومنظور درست آن باشد که موافق قول وحکم
الله ومطابق فرموده رسول وی بود ورعایة احکام شریعت غرا بر وجهی که کتاب
خداوند تعالی بان ناطق است بجای باید آورد وبانچه خدای در قرآن مجید فرموده
ورسول او جزئیات آن را از مبدا ومعاد وثواب وعقاب وحشر ونشر بیان آورده از
واجبات است وهیچکس را نرسد که در حکمی از احکام الهی برای خود تصرف کند وحرفی
از ان را تغییر دهد القصه جمیع معتقدات خود را بیان کرده گفتند که اصول وفروع
مذهب ما اینست اگر پسندیده سلطان باشد فبها والا یکی از دانشمندان ملک را
فرستد تا درین باب باوی مناظره کنیم چون رسولان مراجعت نموده این سخنان
بسلطان رسانیدند بهانه پیدا شده دست از تعرض آن طایفه کوتاه گردانید
انتهی تمام کلام صاحب روضة وبالجمله هرگاه که فساق بنی امیة بنابر عداوة
دینی ودنیوی که با حضرت علی مرتضی علیه السلام داشتند از برای اغراض

که آسمان و زمین بر فضل او گواهی میداد سخنان مزور شدند وافترا ها نما
تا آنکه معویه واصحاب او سمرة بن جندب را که یکی از صحابه بود بر زر فریفتند
که روایت نماید که این آیه که ومن الناس من یعجبك قوله فی الحیوة الدنیا ویشهد الله
علی ما فی قلبه وهو الد الخصام در شان حضرت امیر المومنین علی علیه السلام
نازل شده وآیه دیگر که ومن الناس من یشری نفسه ابتغاء مرضات الله در شان
قاتل او ابن ملجم وارد گشته تعجب نمی نماید که دشمنی قوی مطاع مثل خواجه نظام
الملك طوسی که عداوة دینی و دنیوی با حسن صباح داشته بر وجهی که تفصیل
آن در کتب متداوله مسطور است و بر السنه جمهور مذکور حسن صباح را که
مردی مجهول الحال بود مشهور بالحاد و زندقه سازد و او را بر بدی در زبان عا
اهل ایمان اندازد وایضا موید همین معنی است آنکه چون نوبت ریاست ایشان
بصباحیه جلال الدین نام که از متاخرین آن قوم بود رسید در تمهید و تشیید
قواعد شریعه کما ینبغی سعی واهتمام بجای آورده از رسوم الحاد استبعادی تمام نمود و
اسماعیلیه را از ارتکاب منهیات ومحرمات که در میان ایشان احداث یافته بود
منع وزجر کرد وفرمان داد تا در قریها از قری وولایت رودبار مساجد وجوامع
ورسم اذان واقامت نماز جمعه وجماعات تازه کردانیدند وعلمای اهل سنت ودین
چون بر اواخر رواج نظام الملکی بنود در باب صحت اعتقاد او فتوی نوشتند
در تضاعیف سلسله اسماعیلیه صباحیه بعضی بوده اند که هوا وهوس بر ایشان
غالب بوده مانند حسن بن محمد که او را علی ذکره السلام گویند ودعاة او را بلفظ
خداوند که بکثرت استعمال خند شده خطاب کردند واین جماعت بدو منسوب
کشته بخندیه موسوم گشتند ومحمد پسر لعین او محمد بن حسن مخالفت حسن
صباح وسایر اسلاف خود نموده طریقه اباحت والحاد پیش گرفته اند صاحب روضة
الصفا آورده که در سنه تسع وخمسین وخمسمایه بموجب فرموده حسن مردم ولایت
رودبار بالموت آمدند وبعد از آن فرمان داد تا در مصلی که در پای قلعه الموت
واقع بود منبری رو بقبله نصب کردند وچهار رایت بزرگ ملون بچهار رنگ که
عبارت از سرخ وسفید وزرد وسبز باشد بر چهار طرف منبر منصوب ساختند

وبعد

وبعد از اجتماع مردم حسن بر منبر رفته سامعان را در ضلالت وغوایت افکند که ازامام
در خطبه مثل او قاصدی آمده است وبعبارت ایشان نوشته آورده است که سعی ما
از تمهید وتوکید قواعد مذهب جماعت و مستشعر است با آنکه ابواب رحمت ورافت
بر متابعان ومطاوعان خویش گشوده است واین طبقه را بندگان گزیده خویش خوانده
وازتکالیف شرعی ایشان را معاف ومعذور داشته وخطر عباد خوانی خود در الازل
ولا تفعل مطلق وآسوده گردانیده است وبعد از القای این نوع مزخرفات وهذیانات
از منبر فرود آمده دو رکعت نماز گذارده مایده نهاد وفرمود تا اصحاب مناهی وارباب
ملاهی بدستور اعیاد بطرب وسرور وفرح وحضور مشغول شدند وایضا صاحب روضة
الصفا آورده که بتوسط ثقات چنین شنیده ام که برکتابخانه قلعه الموت این
بیت نوشته بود نظم برداشت غل شرع بتایید ایزدی از کردن زمانه علی ذکره السلام
ونیز چون این عمل شنیع وحرکت قبیح از این حسن صادر شد در ولایت رودبار
تمام الحاد آشکارا گشت ولفظ ملاحده بر اسماعیلیه اطلاق یافت واحکام سابق پیشتر
شریعت کما ینبغی بجای آورده بد نام شدند مولف گوید که از این کلام صاحب روضة ظاهر
شد که بادی امر الحاد واباحه حسن بن محمد بوده نه حسن صباح واین نیز ظاهر شد که تمام
سابق مراسم شریعت کما ینبغی بجای می آوردند پس آنکه اطلاق لفظ ملحد بر حسن صباح
کنند یا لفظ ملاحده را بر جمیع داعیان الموتیه اطلاق نمایند بنا بر اشتراک اسمی خواهد
بود میان این حسن وآن حسن یا بنا بر محض عصبیتی که اهل سنت وجماعت را با طوایف شیعه
می باشد ولا بر محض حکمی مخفی نیست که در میان سلسله بنی امیه که از سلاطین اهل سنت وجماعت
مثل یزید علیه من اللعن ما هو اهله ویزید که با قطع نظر از سفك دماء وقتل شهیدان کربلا
مباشرت شرب خمر را بر خود مباح نموده ودر قصیده مشهوره که از منظومات اوست
این بیت را اظهار نموده که شعر فان حرمت یوما علی دین احمد فخذها علی دین المسیح بن مریم
در تحلیل خمر
ومثل ولید بلید که مصحف مجید را هدف تیر ساخته واو را توعید وتهدید مینمود ولیکن
اهل مذهب اهل سنت وجماعت میشوده اند لفظ ملحد وزندیق را بر یزید وولید اطلاق
نمایند چنانکه لفظ ملاحده را بر مجموع آل مجوره ملعونه جاری سازند واگر احیانا کسی گوید
که لعنت بر بنی امیه باد بتوهم لفظ ضرب وقتل قایل می پردازند با آنکه آن طایفه ضد

العتیق سوی معویه بن یزید و عمر بن عبد العزیز ملحد فی دین و بی نماز ند و چون
مکتوبی که حسن صباح در جواب رقعه سلطان ملکشاه سلجوقی نوشته مجرا بجمل
اعتقاد و اتصاف او بکمال فضل و استعداد است با رقعه سلطانی درین مقام مذکور
میشود رقعه اینست تو که حسن صباحی دین و ملتی نو پیدا کرده
و مردم را میفریبی و بعوالی روزگار بیرون می‌آوری و بعضی مردم جهال جبال را
بر خود جمع کرده و سخنان ملایم طبع ایشان میگویی تا ایشان میروند و بی محابا
مردم بکارد میزنند و بر خلفای عباسی که خلفای اسلام اند و قوام ملک و ملت و
نظام دین و دولت بدیشان مستحکم است طعن میکنی باید که ازین ضلالت بگذری
مسلمان شوی و الا لشکرها تعیین فرموده ایم موقوف بآمدن تو یا جواب خواهیم
بود زنهار زنهار که بر جان خود و متابعان خود رحم کنید و خود را و متابعان
خود را در ورطه بلا نیفکنید و باستحکام قلاع مغرور نشوید و حقیقت دانید که اگر
قلعه الموت برجی از بروج آسمان باشد بعنایت ایزد سبحانه و تعالی با خاک
یکسان کنم و جواب حسن اینست چون صدر کبیر ضیاء الدین خاقان
بدین گوشه رسید و مثال سلطانی را رسانید مورد آنرا عزیز داشتم و مثال سلطانی
بر سر و چشم نهادم و بدانکه سلطان این بنده را یاد فرموده بود سر بمفاخرت باوج
کیوان رسانیدم اکنون شرحی از احوال و اعتقاد خود باز مینمایم و امید میدارم
که احوال من بندگان درگاه سلطان اصغا فرمایند و در آن باب فکری کنند و
در کار من بارکان دولت که خصمی ایشان با من سلطان را معلوم تخصیص با نظام
الملک مشورت نفرمایند بعد از آن هر چه رای جهان آرای سلطان را استحسان
من در دل قرار گیرد و بتحقیق بپیوندد بدان منزجر و از آن گریزی نباشد و اگر من
که حسنم از آن بگردم از دین مسلمانی برگشته باشم و خدای تعالی و بغیر حق عاصی
شوم قاما اگر سلطان با من و در کار من بعض خصمان بی عنایت شود مرا باید مرا
نیز اندیشه کار خویش باید کردن مرا که خصم قوی در برابر است که حق را در محل
باطل قرار داده اند و باطل را بموضع حق نوانده اند و اینچنین بسیار کرده اند
و در حق بنده نیز این حال واقع شده و شاید که بر رای سلطان پوشیده نمانده باشد

اکنون اول حال بنده آنست که پدرم مردی بود مسلمان در مذهب امام شافعی مطلبی چون
سن من بچهار سالگی رسید مرا بمکتب فرستاد و بتحصیل علوم مشغول کرد ایدون من از آن
چهار سالگی تا عنفوان چارده سالگی در انواع علوم ماهر شدم خاصه در علم قرآن و حدیث
بعد از آن مرا ذوقی درین پیدا آمد و در کتب شافعی در فضیلت فرزندان پیغمبر صلوات الله
علیه و علیهم و امامت ایشان روایت بسیار یافتم زمام خاطر من بدان میل تمام داد و دائم
جست و جوی امام وقت بودم تا کار من بواسطه تکلیف حکام روزگار بدان رسید
که در میان کارهای دنیا که خلایق آنرا بزرگ میشمرند افتادم و از آن جد و جوی مرا
فراموش گشت و تمام دل بر کار دنیا و خدمت مخلوق نهادم و کار خالق را پس پشت
انداختم حق تعالی آن کار را از من نپسندید خصمان بر من گماشت تا مرا باضطرار
از آن کار بیرون انداختند و من گریزان شدم و در شهرها و بیابانها میگشتم
و خلاقت و زحمت بسیار بر من رسید چنانچه بر رای سلطان پوشیده
نمانده باشد احوال من و نظام الملک چون حق تعالی مرا از آن ورطه بیرون بسلامت
بیاورد دانستم که دل بر کار مخلوق نهادن و کار خالق را پس پشت انداختن جز این
ثمره ندهد مرا از کار دنیا و طلب آخرت برخاستم و از ری ببغداد شدم و
مدتی آنجا مقام داشتم و احوال و اوضاع آنجا باز دانستم تفحص حال خلفا کردم و
پیشوایان دین مسلمانان خلفای عباسی را از مرتبه مروت و فتوت و مسلمانی
بیرون یافتم چنانچه دانستم که اگر بنیاد مسلمانی و دین داری بر امامت و خلافت
ایشانست کفر و زندقه از آن دین بهتر باشد و از بغداد بمصر شدم خلیفه بحق امام
مستنصر آنجا بود و تفتیش حال او کردم خلافت او از خلافت عباسیان و امامت
او از امامت ایشان بر حق دانستم بدو اقرار آوردم و از خلافت عباسیان بکلی
بیزار شدم و خلفای عباسی از احوال من واقف شدند و در طلب من بندیکی فرستادند
تا مرا در راه بگیرند حق تعالی مرا از آن ورطه خلاصی داد و بسلامت بمصر رسیدم و
بعد از آن خلفای عباسی سه صد هزار زر بامیر الجیوش که امیر عساکر مصر بود فرستادند
و دعاهای بسیار فرستادند که حسن صباح را یا سر او را بفرستد چون عنایت المستنصر
که خلیفه بحق و امام مستقر است شامل احوال بنده بود از آن ورطه خلاصی یافتم چون

خلفای عباسی امیر الجیوش بدر بن آغالیذه بودند مرا نامه کرده بودم تا کفار فرنگ را
دعوت کنم آن احوال بسمع مبارک آن امام رسید مرا مدد و پناه خویش گرفت و بعد از آن
منشور داده فرمودند که بر آنچه دائم و توانم مسلمانان را با راه راست آرم و از امامت
خلفای مصر و حقیقت ایشان بیاگاهانم و اگر سلطان را سعادت اطیعوا الله و
اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم در طالع باشد هر آینه از سخن من نگذرد و جهد کند
سلطان محمود غازی بن سبکتکین بدفع و قمع ایشان برخواست برخیزد و شر ایشان
از میان مسلمانان کفایت کند والا روزگار رها آید که کسی این کار کند و آن ثواب
ذخیره نهند بگر آنچه فرموده اند که دین و ملت نو پیدا کرده نعوذ بالله که من که
دین و ملت نو پیدا کنم و این دین که من دارم در وقت رسول علیه السلام صحابه
همین دین و مذهب بوده تا قیامت مذهب راست اینست و این خواهد بود اکنون
دین من دین مسلمانیست اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا رسول الله مرا با
کار او هیچ اتفاق نیست این کار که میکنم و این گفت و گوی که میگویم خالصا
مخلصا از برای دین حق میکنم و اعتقاد من آنست که فرزندان پیغمبر علیه السلام
بخلافت پدر خود از فرزندان عباس مستحق تر باشند بعد ما که فرزندان عباس
بر مردمان نیکو میکنند کافی باشند لا بهتر و بر حق تر و اگر تو که سلطان ملکشاهی
روا داری که بعد از ین زحمت و مشقت که بتو رسیده است و سه کرت از اقصای
مشرق تا با اقصای مغرب و از مجاری قطب شمال تا با اقصای هندوستان لشکر
کشیده و مملکت بدست آورده و امروز این مملکت در دست پسران هارون
باشد و پسران تو گرد جهان هر یکی از ایشان خیره یا بقتل رسانند خلافت ایشان
نیز روا باشد بگیف که فرزندان عباس کسانی اند که من آنچه از فساد ایشان بیان
کرده ام شمه خواهم گفت که در هیچ دین و ملت هرگز هیچکس روا نداشته است و
روا ندارد و اگر کسانی باشند که از حال ایشان واقف نباشند و بر ایشان اعتقاد
کنند و خلافت ایشان حق دانند من که از کار و حال ایشان واقف شده ام چگونه
روا دارم و ایشان را بحق دانم اگر حضرت سلطان بعد از ین که برین حال واقف شود
بقصد و دفع ایشان برخیزد و شر ایشان از میان مسلمانان کفایت نکند نیز ما

تا در قیامت در وقت سوال چگونه جواب دهد و نجات چگونه باشد تا بوده ام دین من
این بوده و تا باشم خواهد بود و انکار این کار نداشته ام و ندارم خلفای اربعه و عشره
مبشره را بلکه دوستی ایشان در دل من بیک شتاب بوده است و هست و خواهد
بودن و هیچ دین نو پیدا نکرده ام که نداشته ام و هیچ مذهبی ننهاده ام که پیش از من
نبوده است این مذهب که من دارم در وقت رسول علیه السلام صحابه را همین دین
و مذهب بوده است و تا قیامت راه راست همین است و همین خواهد بود آمدیم
بر این سخن که من و اتباع من بر بنی عباس طعن کرده ایم هر کسی که مسلمان باشد و از دین
و دیانت آگاه باشد چگونه طعن و تشنیع نکند بر قومی که بدایت و نهایت ایشان
بر تزویر و تلبیس و فسق و فجور و فساد بود و هست و خواهد بود هر چند
واقعات و احوال ایشان بر همه جهان روشن است اما بر سبیل اجمال میگویم تا مرا
بر حضرت سلطان حجت باشد اول از کار ابو مسلم در آیم که آنچنان مردی چندان کوشش
نمود و زحمت اختیار کرد تا دست استیلای ظلمه بنی مروان از هرق دما و اخذ اموال
مسلمانان کوتاه گردانید و لعنت که لایق حال ایشان بود بر خاندان پاک پیغمبر را
میکردند بر انداخت جهان را بعدل و انصاف بیاراست با او چگونه غدری کردند
خون او بریختند و چندین هزار از اولاد پاک پیغمبر علیه السلام در اطراف و اکناف
عالم شهید کردند و جمعی مستوری که در گوشها و ویرانها بمانده بودند خود را از
لباس سیادت بیرون کشیدند تا جان با کنار امان انداختند و گفتند و نبشتند
که ما بشرب مدام و زنا و اغلام مشغول بودند و بدین روزگار فساد ایشان بجائی
رسید که هارون را که افضل و اعلم ایشان بود و خواهر بود یکی را در مجلس شراب با
خود حاضر میکرد و ندمای خود را از دخول در آن مجلس منع میکرد تا جعفر یحیی که
یکی از مقیمان مجلس او بود با خواهر او فساد کرد و او را از و پسری شد و پسر را از
هارون پنهان کردند تا آن سال که هارون بحج شد پسر را آنجا بدید جعفر را آنجا
بکشت و خواهر دیگر عباسه نام خورد تر بود و در حسن و جمال بکمال هارون او را
بخود نزدیک کرد و میان ایشان فساد واقع شد و لطیفه مشهور است که بعد از وفات
هارون امین که پسر او بود این محسنه را که عمه او بود با او فساد کرد و تصور امین

این بود که این محتسبه بکر باشد نبود امین پرسید که با عهد تو بکر بود یا چه
حالست محتسبه در جواب امین گفت پدرت در بغداد کرا دختر گذاشت که
مسلمانی
مرا خواست گذاشت دیگر بزرگی چون ابوحنیفه کوفی رکنی بود در ارکان
بفرمود تا صد تازیانه زدند وچون منصور حلاج مقتدای را بردار کشیدند
واگر از کردار واعمال ایشان برشمارند عمر آدمی بدان نرسد ایشان خلفای
راشدین بایشان ارکان مسلمانی که قوام ملک وملت ونظام دین ودولت
بدیشانست اگر من یا غیری درحق ایشان طعن کنیم باید ایشان عاصی شویم
انصاف باید داد که محق باشد یا مبطل رسید کار با نکه جهان را وفقه ام تاید
قصد کسان میشوند این معنی برارباب بصیرت روشن است که هیچ چیز از جان
شریفتر نیست وهرکسی از سر جان نیز برنخیزد خاصه بحقی چون من که بضاعتی
وکی تواند که من متصدی چنین کاری شوم از حدود خراسان جمعی از غلامان
سلطانی وگماشتگان نظامی وارباب معاملات از طریقی که بیشتر ازین در
مسلمانان رسم وعرف بوده منحرف گشته اند وبعضی بعورات مسلمانان وحرم
زهاد وعباد دست درازی میکنند وبی محابا زنان را در حضور شوهران
میکشند وبعضی درباب معاملات دیوانی بی انصافی میکنند وهرچند که مردم
صاحب واقعه مستغاث بارکان دولت میشوند هیچکس بفریاد نمیرسد بلکه
بلا بر داد خواه می آید نظام الملک کدخدای مملکت خواجه چون ابونصر کندری
که در هیچ عهد در پیش هیچ پادشاه در هیچ ملک چنان کدخدایی پای درمیان کار
ننهاده بود بتزویر انکه در مال سلطان تصرف میکند شهید کرد واز میان بر
داشت امروز ظلم وعوانان را باخود همکار کرده از جهت انکه در وقت خواجه ابونصر
ده درم میگرفت وبخزانه میرساند واو پنجاه درم میگیرد ویک درم بوجه کار
سلطان نمیکند وحقیری بعوانان که همکاران او یند میگذارد وباقی بخرج
دختران وپسران ودامادان خود میکند وآنچه بعمارت خشت وگل بر اطراف
مملکت ضایع میکند اظهر من الشمس است بجای ابونصر خواجه ابونصر با پسر ودختر
کدام روز یکدینار صرف کرد بچوب وگل مردم روزگار را در حیرتی عجیب

فرو ماندگی

فرو ماندگی بهیچ باب امید نجات نیست اگر بعضی از سر اضطرار وعار ترک جان خود
بگویند ودفع جور بکی باد وازین ظلم کنند دور نباشد واگر کشند معذور باشند
نظم
وقت ضرورت چو نماند گریز دست بگیرد سر شمشیر تیز [illegible]
بدین قضایا چه مدخل وچه احتیاج که کسی فریبد وکدام کار خود در دنیا بوقوع
پیوندد که نه تقدیر آسمانی بدان ملحق گشته باشد فاما انکه فرموده اند که اگر ترک
این نوع کنند الا انحرافی او اشارت فرمایم نعوذ بالله که از من که خصم کاری صادر شود
که خلاف رای بندگان سلطان باشد فاما چون قومی هستند ودر طلب من بنده همه با
کوشش میکنند بحیله ای که شده بدست آورده ام وپناه خود ساخته تا بسا کی
حال خود انهای درگاه سلطان کنم وبعد از انکه از کار خصمان حاصل آید دی بندگان
سلطان آوردم ودر سلک باقی بندگان منخرط کردم آنچه از دست من بر آید در بهبود
کار دنیا وپس افتاد کار دولت سلطان را بکوشم والا کار از من بخلاف این صادر شود
ومتابعت امر سلطان نکنم مرا در دنیا سرزنش بود واز دور ونزدیک خلایق را
بر من طعن رسد وگویند خلاف ولی خود کرد واز سعادت اطیعوا الله واطیعوا الرسول
واولی الامر منکم بی بهره ماند وخصمان مرا بدرگاه سلطان آبرو وحرمت افزاید
ودر حق من چیزها افترا کنند که من ازان بی علم باشم وهر نیکویی که از من در دین
دعوت صادر کرده ببدی در میان مردم شهرت دهند ونام نیک مرا بر کنند واگر
من با وجود خصمی نظام الملک واکثر در حق من بسیار جور کرده و میکنند جهد سکاری
سلطان پیش ایم وبالا کار نظام الملک فارغ دارم چون متابعت عباسیان سلطان
می باید کرد واز زمان ایشان کوزه میسر نمیشود ومنازعت ایشان سلطان را معلوم است
وانکه در طلب من چه سعی میکرد تا ندانم وقت که من بمصر رفتم مرا بدست آورند
بعد از ان در راه بر من دست نیافتند ودر عقب من فراوان مال بمصر فرستادند
تا امیر الجیوش را خدمت یا ارد تا او قصد من کرد واگر نه عنایت المستنصر بالله بودی
که خلیفه بحق است دران ورطه زور رفتی وآخر بدان رسید که امیر الجیوش را باز کشتی
بدان در دریا نامرد فرنگ کرد که آنجا دو کفار فرنگ را دعوت کن بفضل خدای تعالی
از ان ورطه خلاص یافتم بعد از زحمت ومشقت بسیار که در چند سال بمن رسید

این بود که این محسنه بکر باشد بنود امین پرسید که یا عمه تو بکر بودی چه
حالست محسنه در جواب امین گفت پدرت در بغداد کرا دختر گذاشت که
مرا خواست گذاشت دیگر بزرگی چون ابوحنیفه کوفی رکنی بود در ارکان سلطانی
بفرمود تا صد تازیانه زدند وچون منصور حلاج مقتدائی را بردار کشیدند
واگر از کردار واعمال ایشان برشمارند عمر آدمی بدان نرسد ایشان خلفای
راشدین واینشان ارکان مسلمانی که قوام ملک وملت ونظام دین ودولت
بدیشانست اگر من یا غیری درحق ایشان طعن کنیم باید ایشان عاصی شویم
انصاف باید داد که محق باشد یا مبطل رسید کار باکه جهال را فریفته ام تا د
قصد کسان میشوند این معنی بر ارباب بصیرت روشن است که هیچ چیز از جاه
شریفتر نیست وهرکسی از سر جان بر نخیزد خاصه بیخوی چون منکم بضاعتی
وکی توانم که من مقصدی چنین کاری شوم از حدود خراسان جمعی از غلامان
سلطانی وگماشتگان نظامی وارباب معاملات از طریقی که بیشتر ازین در میان
مسلمانان رسم وعرف بوده منحرف گشته اند وبعضی بعورات مسلمانان وحرم
زهاد وعباد دست درازی میکنند وبی محابا ایشان را در حضور شوهران
میکشند وبعضی درباب معاملات دیوانی بی انصافی میکنند وهرچند که شرح
صاحب واقعه مستغاث بارکان دولت میشوند هیچکس بغور نمیرسد بلکه
بلا بر دادخواه می آید نظام الملک کدخدای مملکت خولیه چون ابونصر کیدری
که در هیچ عهد در پیش هیچ پادشاه در هیچ ملک چنان کدخدای پای در میان کار
ننهاده بود بتر و برانکه در مال سلطان تصرف میکند خمید کرد واز میان بر
داشت امروز ظلم وعوانان را باخود همکار کرده از جهت آنکه در وقت خولیه ابونصر
ده درم میگرفت وبخزانه میرسانید واو پنجاه درم میگیرد ودرم درم بوجه کار
سلطان نمیکند ومحقری بعوانان که همکاران اویند میگذارد وباقی بجهیز
دختران وپسران ودامادان خود میکند وآنچه بعمارت خشت وگل بر اطراف
مملکت ضایع میکند اظهر من الشمس است بکجا بود خولیه ابونصر را پسر ودختر
کدام روز یکدینار صرف کرد بچوب وگل مردم بفرمود کار را در چنین عجزی

فرو ماند که بهیچ باب امید نجات نیست اگر بعضی از سر اضطرار وعار بنده جان خود
بگویند ودفع جور یکی یا دو از ین ظلمه کنند دور نباشد واگر کشند معذور باشند
نظم وقت ضرورت چو نماند گریز دست بگیرد سر شمشیر تیز حسن صباح
بدین قضایا چه مدخل وچه احتیاج که کسی فرستد وکدام کار خود در دنیا بوقوع
پیوندد که بی تقدیر آسمانی بران متعلق گشته باشد فاما آنکه فرموده اند که اگر ترک
این نوع کنند الا بجزای او اشارت فرماییم نعوذ بالله که از من که [illegible] صادر شود
که خلاف رای بندگان سلطان باشد فاما چون قوم [illegible] در طلب من [illegible] همه
کوشش میکنند حیله این گوشه بدست آورده ام و پناه خود ساخته تا بساکنی
حال خود انهای درگاه سلطان کنم وبعد از آنکه [illegible] خصمان حاضر آیند بندگی
سلطان آورده ودر سلک باقی بندگان منخرط کردم آنچه از دست من برآید در مهم
کار دنیا وپس افتاده کار آخرت سلطان را بگویم والا که از من بخلاف این صادر شود
ومتابعت امر سلطان نکنم مرا در دنیا سرزنش بود واز دور ونزدیک خلایق را
بر من طعن رسد وگویند خلاف رای خود کرد واز سعادت اطیعوا الله واطیعوا الرسول
واولی الامر منکم بی بهره ماند وخصمان مرا بدنام کاه سلطان [illegible] وحرمت [illegible]
ودرحق من چیزها افترا کنند که من از آن بی علم باشم وهر شکوی که از من در دین
دعوت صادر کرده بیدی در میان مردم شهرت دهند نام نیک مرا بد کنند واگر
من باوجود حسن ظن نظام الملک واگر در حق من بسیار جور کرده ومیکند بخدمت
سلطان میشتافتم ولیکن از نظام الملک فایده دارم چون متابعت شما آسیاب سلطان
میباید کرد واز دوستان ایشان [illegible] نمیشود ومنازعت ایشان سلطان را معلوم
باانکه در طلب من چه سعی میکردند تا در آن وقت که من بمصر رفتم مرا بدست آورند
تعیرا زان در راه برمن دست نیافتند ودر عقب من فرا آن مال مصر فرستادند
تا امیر الجیوش را اعلام کردند تا او قصد من کرد واگر نه عنایت المستنصر بالله بودی
که خلیفه مصر است [illegible] رسید که امیر الجیوش [illegible]
بر راه دریا نامزد [illegible] کرد که آنجا [illegible]
ازان ورطه خلاص یافتم بعد از زحمت ومشقت بسیار که در چند سال بمن رسید

مقام
بعراق اقدام وایشان در طلب من همچنان سعی مینمودند امروز که من بدین
رسیدم ودعوت خلفای علوی ظاهر کردم وچند دستگاه در طبرستان
وقهستان وجبال بدست آوردم ومردم بسیار از رفیقان ومومنان
وشیعه علویان بر من جمع شدند وعباسیان بهمه نوع از من خایف وبر
هر آینه مزاج مبارک سلطان بر من متغیر کرداشد ودر قصد ونقصان
من بکوشند وممکن که مرا از سلطان طلب دارند آن حکام معلوم نیست
که کار چگونه دست دهد وبهر کار که دست دهد از شغلی خالی نباشد اگر
سلطان اجابت ایشان کند بر زینهار ایفا نکرده باشد ودر مذهب مروت
معذور نباشد واگر اجابت التماس ایشان نکند بعضی از جهال که بخلافت ایشان
میگویند زبان تشنیع بسلطان دراز کنند که غاشیه بر دوش انداختن و
در رکاب پیاده رفتن چه بود وناداد ن حسن صباح چه وتحمل که میان
جانبین بمکاوحت ومقاومت انجامد وبتوان دانست تا آخر حالها چه آید
اما حدیث این سرسنک را که فرموده اند که اگر بر جایی از بروج آسمان باشد به
زمین آوردم درین معنی مقیمان این سرسنک را از سخن محقق روزگار وثوق
هست که بمدتهای دراز از دست ایشان بر نخواهد شد کارها ان تعلق بعنایت
الله دارد وحالا من که درین گوشه نشسته ام وآنچه بر من فرض وسنت کرده اند
بجا می آوردم واز خدا وپیغمبر میخواهم تا سلطان وارکان دولت براه راست
آیند ورضای ایشان از دین حق روزی کرداند وفساد وفسق عباسیان از
میان خلق بر دارد واگر سلطان را سعادت دین ودنیا همراه بود چنانکه سلطان
اسلام محمود غازی رحمه الله را این کار آمده بود وبدفع شر ایشان برخواست
وانچه مدتی سید علاء الملک خداوند زاده را باورد وبخلافت بنشاند سلطان
نیز باین کار برخیزد واین کار بزرگ بدست او کفایت شود وشر ایشان از
میان بندگان خدای تبارک وتعالی کم کرداند والا روزکار باشد که پادشاه
عادل با روی کار آید واین کار بکند وجهانرا از جور برهاند والسلام
علی من اتبع الهدی **ذکر** آل ایوب مخفی نماند که نجم الدین

ایوب واسد الدین شیرکوه پسران شادی بن مروان از اکراد آذربایجان بوده اند
وبعراق رفته بعد از ملازمت بهروز شحنه عراق واشتغال از ملازمت اولاد
عماد الدین زنکی صاحب موصل اسد الدین بوزارت عاضد اسمعیل رسیده و
صاحب اختیار شد وبعد از فوت اسد الدین صلاح الدین یوسف بن نجم الدین
ایوب قایم مقام عم خود کردید وچنانکه سابقا مذکور شد بعد از فوت عاضد حکومت
یافت وبنا بر ضرورت خطبه وسکه بنام مستضی عباسی کرد ودر ایام حیوة خود پسر
بزرکتر ملک افضل نور الدین علی را ولی عهد خود ساخت وآن برادر خود ابو بکر بن
نجم الدین ایوب وپسر دیکر خود عثمان بن صلاح الدین بعد از او کرفت وعثمان بعد
از فوت پدر باهتمام عم خود ابو بکر نور الدین علی را از مصر وشام اخراج نموده
در صحیصات بسر می برد ونور الدین علی بطلاقت لسان وفصاحت بیان بین الاقران
امتیاز داشت از جمله قطعه ابداری که دلالت بر منطق فصیح واعتقاد صحیح او
میکند در باب شکایت عم خود ابو بکر وبرادرش عثمان بناصر عباسی نوشته وآن
قطعه اینست **شعر** مولای ان ابا بکر وصاحبه عثمان قد غصبا بالسیف حق علی
وهو الذی کان قد ولاه والده علیهما فاستقام الامر حین ولی
فخالفاه وحلا عقد بیعته والامر بینهما والنص فیه جلی
فانظر الی حظ هذا الاسم کیف لقی من الاواخر ما لاقی من الاول
یافعی در تاریخ مرآت الجنان وقاضی صاعد اندلسی در کتاب طبقات الامم آورده که
چون این قطعه بنظر ناصر عباسی رسید در جواب این قطعه نوشت **شعر**
وافی کتابک یا ابن یوسف ناطقا بالصدق یخبر ان اصلک طاهر
غصبوا علیا حقه اذ لم یکن بعد النبی له بیثرب ناصر
فاصبر فان غدا علیه حسابهم وابشر فناصرک الامام الناصر
حاصل مرام درین مقام وتحقیق بحسب فطرت یا آثار مصطفی اظهار مذهب باطل اهل
خلاف میشوده اند وتفصیل باقی احوال افراد این سلسله در تواریخ سند اول مذکور است
ورعایت اختصار بهمین مقدار اقتصار میرود **حسنیه شمسیه**
در قرمای سادات صاحب سعادات که سلطنت کیلان ومازندران یافته اند
حسن بن زید بن محمد بن اسمعیل جالب الحجارة بن حسن بن زید بن حسن مجتبی
علیه السلام چون اهالی طبرستان از سلوک کماشتکان طاهریه سیما محمد بن اوس

اکثر بعضی از آل ایوب چون نور الدین علی بیقین مشغول محبت امیر المومنین علی علیه السلام بوده اند

بسیار منزجر بودند کسی پهلوی فرستاده سید را بسلطنت آنجا دعوت کردند
در سه شنبه بیست و پنجم رمضان سنه خمس و مائتین با او بیعت نمودند و
او را ملقب بداعی الخلق الی الحق گردانیدند و آورده‌اند که مدت شعایر تشیع شایع ساخته
بامر معروف و نهی منکر پرداخت ابن کثیر شامی در تاریخ گفته که حسن بن زید
کریم جواد ممدوح بود و بفقه و عربیه عارف بود روزی شاعری در مدح او
قصیده گفت که یک مصرعش این بود الله فرد و ابن زید فرد حسن چون آن
مصرع را شنید بر و متغیر گردید و گفت چرا نگفتی که الله فرد و ابن زید عبد بعد از آن
از سریر فرود آمد و سر بسجده نهاد و رخساره خود را بخاک مالید و آن
شاعر را چیزی نداد و دیگری از شعرا در مدح او قصیده گفت که اولش اینست
شعر لا تقل بشری و لکن بشریان • غرة الداعی و عید المهرجان • حسن
گفت که اگر مصرع ثانی را بر اول تقدیم میشود بهتر خواستی بود و باید که دیگر
اول شعر خود حرف لا نیاوری آن شاعر عرض کرد که چگونه ابتدا بحرف لا نکنم
باشد و حال آنکه بزرگترین کلمه قول لا اله الا الله است چون حسن آن سخن شنید
او را مستحسن افتاد و جایزه خوب باو داد پس از آنکه نوزده سال و هشت ماه
و شش روز فرمان فرما بود در دوشنبه بیست و سیوم رجب سنه سبعین و
مائتین از جهان رفت محمد بن زید برادر بحکومت نشست و اول کسی که
قبه بر سر مرقد منور حضرت امیر المومنین علیه السلام ساخت او بود هر ساله
مبلغ سی و دو هزار دینار پنهان بغداد پیش محمد بن ورد عطار که یکی از امنای
شیعه بود میفرستاد تا در وجه سادات انفاق کند در سنه اثنی و ثمانین و
مائتین نمامه بغداد آنرا گرفته نزد معتضد عباسی برده کفایت مقصود نمود اما
معتضد او را نصیب داده حکم کرد که آنرا بفرموده محمد در میان علویه قسمت
نمایند در تاریخ ابن کثیر مسطور است که محمد بن زید فاضل و دیندار و نیکو سیرت بود
و مذهب شیعه داشت روزی دو کس پیش او بمخاصمه رفتند که یکی را نام معویه
بود و دیگری را نام علی محمد چون نام ایشان را شنید گفت حکم میان شما ظاهر است
پس آنکه معویه نام داشت گفت ایها الامیر بنام ما مغرور مشو که پدرم از اکابر

بشو

شیعه بود و بواسطه آنکه در بلاد اهل سنت می بود از روی تقیه نام من معویه
نهاده بود و این مرد را پدر او از کبار نواصب بود و از ترس شما نام پسر خود علی
نهاده پس محمد تبسم نموده با او احسان فرمود و چون محمد همواره همت بر انتزاع ملک
داشت چون خبر اسر عمرو لیث بدو رسید متوجه تسخیر خراسان شده میر اسمعیل
سامانی محمد هارون سرخسی را بدفع او روان داشت و بین ایشان در ظاهر استراباد
در شوال سنه سبع و ثمانین و مائتین جنگ شده قتل سید و پسرش زید در دار
اسیر بخارا برده در حبس و قریب دو سال مقید بود پس از آن خلاص شد و نزد
اسمعیل بن احمد سامانی معزز و مکرم روزگار میگذرانید و مکتفی عباسی او را از
آزار امتناع نمود و چون که از اعیان ملک بود دختر خود را به او داد و نسب سادات
رفیع الدرجات شریفه شیراز بزید مذکور منتهی میشود و این جد بنت الناصر
زید مذکور در کتاب تاریخ الملوک مسطور است شعر و لقد نقول عصابة معویة
عوقد ما خلقوا الوجههم • من لم یکن بنی النبی محمد • یری قاتلهم فلیس بمسلم
عجبا لامة جد نا یخفوننا • و یحبسنا منهم رجال الدیلم حسن بن قاسم بن حسن بن
علی بن عبد الرحمن الشجری بن قاسم بن حسن بن زید بن امام حسن علیه السلام در سنه
اربع و ثلثمایه فرمان ده شد و ملقب بداعی صغیر گشت چنانکه صاحب تاریخ جهان آرا
بآن تصریح نموده و این تصریح و آنچه در لقب محمد بن زید و حسن بن زید سابقا از
وی منقول شده مخالف آنست که خاتم النسابین میر محمد قاسم سبزواری صحح الله
دو سالا اسبقیه که باسم مرحوم سیادت و صدارت پناه امیر اسد الله شوشتری نو
تقریر نموده زیرا که او از حسن بن زید بداعی کبیر تعبیر نموده و از محمد بن زید بداعی
صغیر تعبیر کرده و عبارت او اینست که عقب محمد بن اسمعیل مذکور منتهی میشود بداعی
الکبیر محمد بن زید بن محمد مذکور و برادر او داعی الصغیر حسن و عقب داعی الکبیر
منقرض شده و داعی الصغیر را نسل بوده از ایشان سیدین الفاضلین الحسیبین
النسیبین امیر مرتضی و امیر سید شریف اولاد امجاد السید العالم الفاضل امیر سید
شریف صدر شیراز بن تاج الدین علی بن جلال الدین مرتضی بن عبد الله بن حسین بن
حسن بن عبد الله بن طاهر بن هاشم بن عربشاه بن ناصر بن زید بن عبد الله بن علی

حسن بن زيد بن حسن وهو الداعي الصغير المذكور آنفاً وعلى اى حال حسن بن داعی
كه باعتقاد صاحب تاريخ جهان آرا ملقب بداعى صغير بوده در سه شنبه چهاردهم
رمضان سنه ست عشر وثلثمايه بآمل آمده در وقت عصر سه شنبه بيست و هفتم
ماه مذكور در ظاهر آمل ميانه او و اسفار شيرويه قتال دست داده بر دست مرداويج
ابن زيار كشته شد **محمد** بن حسن كه در اصول و فروع متقى بود و ساكن بغداد
از بيم معز الدوله بيرون نمى توانست آمد چون وى بواسطه رفق ستكر وارد بديلم
رفته بحكومت رسيد و ملقب بمهدى بالله شد و وفاتش در شهور سنه تسع
و ستين و ثلثمايه و ولادتش سنه اربع و ثلثمايه **حسين** بن احمد بن اسمعيل
محمد بن اسمعيل الارقط بن محمد بن امام زين العابدين عليه السلام المشهور بكوكبى
در شهور سنه احدى و ستين خروج نموده قزوين و ابهر و زنجان را از دست
كماشتگان عباسيه بيرون برد و ملقب بداعى الى الحق گرديد و در سنه ثلث و
خمسين در حوالى قزوين ميان او و موسى بن بوغا جنگ شده وى منهزم بديلمان
رفت و التجا بحسن رسانيد و در حضت الحكم او در بركه ابى غرق شده شعله
حياتش فرونشست **حسن** الاطروش بن على بن حسن بن على بن عمر الاشرف
ابن الامام زين العابدين عليه السلام در خدمت محمد بن زيد بوده و در واقعه او
ضربتى بر سر خورده كر شد و باطروش اشتهار يافت و در شهور سنه احدى و ثمانين
در ديلمان خروج نموده اكثر طبرستان بحوزه تصرف او در آمد و ملقب بناصر الحق
گرديد و اكثر اهالى آنجا كه آن وقت بسعادت اسلام فايز نشده بودند بدولت
او شرف اسلام يافتند و چون ناصر الحق در فقه زيديه تبحر تمام داشت در آن
فن تصانيف نموده جمهور مردم گيلان بدان مذهب گرويدند تا درين ايام سعادت
انجام بيمن توجه و شرع پرورى پادشاه عاليجاه آنجا وضيع و شريف آن ولايت
مهتدى گرديده شيعه اثنا عشرى شدند شيخ نجاشى در كتاب رجال گفته كه
حسن اطروشى در مسئله امامت كتاب صغير و كتاب كبير تصنيف نموده و
از جمله تصانيف او كتابى است در احوال فدك و كتاب خمس و كتاب فضايل
ابى طالب و كتاب معادن بنى هاشم را نيز بايشان نسبت كرده اند و كتاب

بحسن بن زيد برد و شايد حسن
بن عرقه كه از او هم

انساب

انساب ائمه و مواليد ايشان تا صاحب الامر عليهم السلام و كتاب التمهيد در فضل اهل
فضل از ايشان و كتاب در طلاق آخر ناصر الحق در بيست و پنجم شعبان سنه
اربع و ثلثمايه در آمل بحق واصل شد **ابوالحسن** احمد و **ابوالقاسم** جعفر اولاد
ناصر الحق باتفاق والى ولايت طبرستان بوده اهالى آنجا از ايشان تعبير بناصران
كردند و ميانه ايشان و داعى صغير كه برخى داماد ابوالحسين است بعضى ايام
تنازع بود تا آنكه احمد در آمل رحل اقامت انداخته در رجب سنه احدى عشر و ثلثمايه
ارتحال نمود و ابوالقاسم نيز در سنه اثنى عشر و ثلثمايه بعالم آخرت انتقال نمود
محمد بن ابوالحسين احمد المكنى بابو على بعد از پدر در آمل والى شد و ماكان
بن كاكى كه از اعاظم امراى اطروش بود و دختر زاده خود اسمعيل بن ابوالقاسم
جعفر بن اطروش را بسلطنت برداشته بمعبر در آمل [illegible] تاخت و او را مقيد
ساخته پيش برادر زاده خود على بن حسين بن كاكى بجرجان فرستاد و در [illegible] شهيد
على [illegible] شاه خواست تا قصد [illegible] عسكر [illegible] داده [illegible] شد و
محمد را بسلطنت برداشته على بن خورشيد را بسپهسالارى مقرر گردانيد و بامداد
اسفار بن شيرويه با ماكان جنگ كرده طبرستان را از و انتزاع نمود و در سنه خمس
عشر و ثلثمايه در ميدان گوى بازى از اسب خطا شده وفات يافت و على بن خورشيد
نيز فوت شده ماكان عود نموده طبرستان را از اسفار بگرفت **حسن** بن
ابوالحسين احمد الملقب بابو جعفر صاحب قلنسوه پس از برادر بحكومت نشسته
در موضع دلاره زود لارجان ميان او و ماكان ابن كاكى قتال بقتل آمد
ابن القاسم جعفر بن اطروش دختر زاده ماكان بتخت نشسته مدار
بر ماكان بود تا مادر ابو جعفر قلنسوه كنيز انش را فريفت كه او را در طعام
زهر داده هلاك ساخت و آن طبقه بدو ختم شد اما آل بويه آن دولت زيدى
بر تبه بلند حكومت رسيد مانند آل بويه كه بتفصيل احوال ايشان مذكور
خواهد شد ان شاء الله تعالى و آل زيار كه مقدم ايشان **مرداويج** بن زيار بن
[illegible] ارغش كه در عهد كيخسرو والى گيلان بود و ابن مرداويج [illegible]
ملازمت ماكان ميكرد و آخر ماكان و اسفار بن شيرويه [illegible] شهر رى و

بگمانم

آل زيار

نواحی آن مستولی شده بود در جنگ مرداویج کشته شدند و او از قزوین بری
آمد و برادرش وشمگیر را از گیلان بری آورد و سلطنت او قوت تمام یافت
و مرداویج همان است که مردم همدان را بکینهٔ جمعی از دیلمیان بکشت و بچاه خروار
انگشت کهین از همدان بری برد و این رسم که دامادان را از دو هند از ان
وقت او ز نان همدان پیدا آمد که مرد ازلک بود و زنان بسیار و بعد از او **وشمگیر**
ابن زیار بحکومت رسیده معاصر و منازع رکن الدوله بن بویه و بعد از او
بیستون بن وشمگیر با رکن الدوله موافقت نموده با مراد او قایم مقام
پدر شد و بعد از ان **قابوس** بن وشمگیر الملقب بشمس المعالی بر مسند
حکومت جرجان و توابع آن نشست در کتاب خلاصة الاخبار مسطورست
که قابوس پادشاهی بود بمکارم ذات و محامد نفس و شرف نفس و زیور عقل از
امثال و اقران ممتاز و از اقوال ناشایست و افعال ناپایست و ارتکاب مناهی
منزه و مبرا صورت خطش خط نسخ بر اوراق خوش نویسان آفاق کشیده
و کمال فصاحت و بلاغتش در اطراف و آکناف مشهور گردیده هرگاه چشم
صاحب ابن عباد بر سطری از خط او افتادی گفتی هذا خط قابوس ام جناح
طاووس و در کتاب تاریخ الملوک مسطورست که قابوس جبار غشوم شدید
الرفض بود خال فخر الدوله بن رکن الدوله در خانهٔ او بود و دختر قابوس
در خانهٔ فخر الدوله بنا برین ارتباط وی در حین قصد برادران پناه بدو برد
و قابوس در حمایت او اصلا تقصیری نکرد آخر بواسطهٔ تند خویی که داشت
طبقات حشم از و متنفر شدند و وی را گرفته در یکی از قلاع محبوس ساختند
و او را در شهور سنهٔ ثلث و اربعمایه بکشتند قابوس بهره وافر از شعر
میگفت از اشعار عربی او بجهت اختصار باین دو بیت اکتفا مینماید **شعر**
خطرات ذکرک تستثیر مودتی ٭ فاحس منها فی الفواد دبیبا
لا عضو لی الا و فیه صبابة ٭ فکان اعضای خلقن قلوبا ٭ و این رباعی از اشعار
فارسی اوست **رباعی** گل شاه نشاط آمد و می میر طرب ٭ زان [illegible]
خواهی که بدانی ای ماه سبب ٭ گل رنگ رخت آمد و می طعم دو لب

منوچهر بن قابوس ملقب بفلك المعالی از واقعهٔ پدر بسیار متاثر شد چون
آرای اهل حل و عقد در ایالت او متفق بود علاجی نداشت لاجرم دو زبان چون
و بعد از فوت او حکومت یافته معاصر سلطان محمود غزنوی بود و بنا بر مصلحت با
او اظهار اخلاص مینمود بعد از او **ابو کالیجار** نوشروان بن منوچهر
ملقب بشرف المعالی قایم مقام شد بعد از او **کاووس** بن اسکندر بن قابوس
استیلا یافته کاووس نامه از مولفات اوست آخرین این طبقه است و در سنه
سبعین و اربعمایه رحلت کرده قلاع او عنقریب بتصرف حسن صباح آمد
جنس هفتم در آل بویه که ایشان از دیالمه نیز خوانند
بنا بر تحقیق بعضی از مورخان از نسل بهرام گورند و ابو علی مسکویه در تجارب الامم
آورده که زعم ملوك دیالمه آنست که از اولاد یزدجرد بن شهریار که آخر ملوك عجم
بوده و در بدایت ظهور اسلام بعضی از اولاد یزدجرد که ایشان نسب خود با جماعت
میرسانند که بجنگ بگیلان رفتند و آل بویه را دیالمه جهت آن گفتند که مدتها
مدید در بلاد گیلان اقامت نموده بودند صاحب تاریخ جهان آرا آورده که بویه
ابن فناخسرو در قریهٔ کلیس دیلمان بود و در کمال بی معاشی میبود اما سه پسر
داشت **عماد الدوله** علی در بدو حال در خیل مرداویج بودی [illegible]
و چند نفر دیگر از سرهنگان ولایت تفویض کرده بود چون علی بری نزد وشمگیر
رفت استر سرخی داشت بنا بر ضرورت در معرض بیع در آورد و حسین بن عمید
وزیر وشمگیر پدر ابو الفضل بن العمید آن را بدویست دینار خریداری نموده قیمت
بوی فرستاد و او از ان ده دینار برگرفته بقیه را با تحفه لایق بحسین داد
داشت و قضا را مرداویج از تفویض عمل علی و دیگران پشیمان شده و کلمه
بتوقیف ایشان ببرادر نوشت و مکان نامهٔ آن نوشته بنظر حسین رسید
کس نزد علی فرستاد و او را از ان خبر آگاه ساخت و در باب رفتن او مبالغه
نمود صباح که وشمگیر مطالعهٔ حکم برادر کرد رفقای علی را نگاه داشته خواست تا
کس از عقب او فرستد حسین مانع آمد علی چون بمقصد رسید حسن سلوک
پیش گرفته اقارب و عشایر را تسخیر نمود و آن ابتدا در سنهٔ اثنی و عشرین و ثلثمایه

قاصد اصفهان گردید مظفر بن یاقوت که غلام‌زادهٔ عباسیان بود با ده هزار کس با
او مقابله کرده وی با نهصد کس بر وی ظفر یافته اصفهان را تصرف نمود و این خبر
بمرداویج رسیده از وی بغایت در حساب شد و قصد اصفهان کرد علی تاب مقاومت
نیاورده باستصواب ابوطالب زید بن علی نوبندجانی بفارس نهضت نموده
بارجان رفت و از آنجا بشیراز و در عهد حال خود را از شر مرداویج نگاه میداشت
تا در سنه ثلث و عشرین و ثلثمایه چون خبر واقعه او را شنید لشکر بشیراز
کشید و بعد از حرب و قتال آن دیار را از یاقوت نایب خلیفهٔ بغداد بگرفت
و خلق کثیر را از لشکر او بکشت و جمعی را اسیر و دستگیر کرده در بند نگاه میداشت
و چون بر مسند سلطنت فارس متمکن شد آن اسیران را از بند خلاص ساخته
با ایشان احسان نمود و خلعت داد و این لطف از غایت جود و کرم که طبیعی او
بود اموال بسیاری را که از اصفهان بدست آورده بود در اندک روزی بر لشکر
تقسیم نمود چون روزی چند بگذشت لشکریان طلب وظیفه نمودند و عماد
الدوله دید که در خزانه چیزی نیست و امور سلطنت او اختلال می یابد ملازم
خاطر ملول گردید و روزی از غایت پریشانی بر قفا افتاده در کار خود متفکر
بود و بسقف خانه نظر میکرد که ناگاه ماری از سقف آنخانه بیرون آمد و
بجای دیگر رفت پس امر کرد که آن خانه را بشکافند و مار را بیرون آورده بکشند
در اثنای شکافتن خانه مال بسیاری که قریب به پانصد هزار دینار زر سرخ بود
ظاهر شد عماد الدوله لوازم شکر الهی بجا آورده بعضی از آن مال را بلشکر داد
و باقی را در خزانه نگاه داشت و در آن ایام نیز روزی بطریق سیر سوار شده
بهر طرف نگاه میکرد و تماشای عمارات سلاطین ماضیه نموده از احوال ایشان
پند و عبرت میگرفت که ناگاه دست اسب او در زمین فرو رفت و او امر بحفر
آن موضع نموده مال بسیار از آنجا بیرون آمد و از جمله تاییدات او آنست
که قماشی چند از سرکار او بیکی از خیاطان شیراز داده بودند و خیاط در دوختن
تاخیر میشود پس او را حاضر ساختند و وعید و تهدید و بیم دادند اتفاقا آن مرد کر بود
گوش او خوب نمی شنید خیال کرد که مگر آن تهدید جهت طلب مال یاقوت

حاکم سابق شیراز است که نزد او برسم امانت مانده بود فی الحال از بیم جان سخن
بر زبان آورد و گفت والله ای ملک که از مال یاقوت زیاده از دوازده صندوق
نزد من نیست و هنوز ندانسته ام که در اینها چه چیز است پس عماد الدوله امر کرد تا
آن صندوقها را حاضر ساختند و سیصد هزار دینار از نقد و جنس بیرون آمد
و بعد از این لطایف غیبی خزاین و دفاین یعقوب لیث و برادرش عمرو لیث که پادشاهان
فارس و عراق و خراسان بودند و مقدار آن از حد و حصر فزون بود بدست او افتاد
و کار او قوت تمام گرفته یکبارگی بلوازم سلطنت قیام نمود و حسین و علی برادران
خود را بجهانگیری روان داشت و خود شیراز را دار الملک ساخت و در اواخر ایام راضی
خلیفهٔ بغداد مال و معاملهٔ عراق عرب در تصرف او درآمد و نام او در خطبهٔ
بغداد با دعای خلیفه مقرون ساختند و این بدان سبب بود که خلفا از دست
غلامان ترک عاجز بوده اند و اتراک بر خلفا مسلط گشته بودند و هر کرا میخواستند
بکار گرفتند یا میکشتند یا معزول میکردند و در آن وقت راضی بالله بسیار عاجز
و زبون شده بود چون استیلای عماد الدوله بر ملک فارس و خوزستان بدید
او را بمدد خود طلبیده تا بجاه او از تسلط ترکان خلاص گردد لاجرم عماد الدوله برادر
خود معز الدوله را جهت دفع ترکان ببغداد فرستاد و او را امیر الامرایی آنجا
ساخت ابن کثیر شامی گفته که عماد الدوله از خیار ملوک بود و همواره از اقران
خود قصب السبق می ربود و فی الحقیقه امیر الامرای زمان او بود و خلفای
بغداد باین لقب نام او می بردند و معز الدوله بنیابت او در بغداد امیر الامرای
خلیفه بود و در سال سیصد و سی و شش که معز الدوله باتفاق مطیع خلیفه از بغداد
ببصره رفت چون از مهمات بصره فارغ شد از خلیفه اذن طلبیده بحضرت عماد الدوله
که در آن وقت در اهواز بود توجه نمود و چون بمجلس عماد الدوله در آمد زمین بوسید
و آنگاه در برابر او بقدم خدمت بایستاد و هر چند عماد الدوله او را امر کرد که
بنشیند رعایت ادب نموده ننشست و ایضا گفته که در سال سیصد و چهل و
جمعی از اهل قم باصفهان رفتند و سب صحابه آشکارا کردند و اهل اصفهان از
روی تعصب هجوم نموده بعضی از مردم قم را کشتند و چون این خبر بسمع رکن الدوله

رسید بنابر تشیعی که داشت انتقام اهل قم را از اهل اصفهان کشید و بعضی از
ایشان بمال بسیار نمود تا آنکه در جمادی الاخر سنه ثمان و ثلثین و ثلثمایه در شیراز
فرمان یافت چون فرزندی نداشت عضد الدوله پسر رکن الدوله حسن را
ولیعهد خود ساخت حسن الملقب برکن الدوله بن بویه بر اصفهان و قم
و کاشان استیلا یافته و تمکین همواره با او منازعه داشت تا آنکه در آخر عمر
لشکری عظیم بهم آورده رکن الدوله اندیشه مند بود یکبار اسب وشمکیر
از گرازی رمیده او را بر زمین زده بکشت و ابن العمید وزیر رکن الدوله
که سرآمد فضلای دهر بود در صدد فتح نامه این عبارت نوشت الحمد لله الذی
کفی بالوحوش عن الجیوش معاصر او از مجتهدان شیعه اثنا عشریه شیخ اجل افضل
ابو جعفر محمد بن علی بابویه القمی بوده و رکن الدوله جهت ترویج مذهب حق التماس
قدوم شیخ بدار السلطنت نموده حضرت شیخ اجابت فرمود و سلطان در مجلس اول
سوالی چند که در تحقیق مذهب حق بخاطر داشت بر شیخ عرض نمود چنانچه سابقا در
احوال شیخ تفصیل یافته و جواب صواب استفاده فرموده شیخ را تعظیم و تکریم تمام نمود
و جوایز و اقطاع مقرر فرمود و از آنجا غایت فهم و ذکای سلطان و حقیت مذهب
اهل البیت علیهم السلام ظاهر میشود و آخر در محرم سنه ست و ستین و ثلثمایه فرمان
یافت و برآسود پسرش عضد الدوله و موید الدوله و فخر الدوله احمد الملقب بمعز
الدوله بن بویه در زمان برادر تسخیر کرمان و خوزستان کرده به بغداد رفت و منصب
امیر الامرایی یافته پادشاه ایشان گردید مستکفی عباسی را از خلافت عزل و خلع کرده مطیع را
بجای او نشانید و چون بر مسند اقتدار متمکن شد فرمود که بنیوده مجهول آبا و اجداد خود
نموده در مقام ترویج مذهب حق ائمه اثنا عشر علیهم السلام در آمد و امر فرمود تا بر درهای
مساجد دار السلام و سایر عمارات آنجا بنوشتند که لعن الله معویة بن ابی سفیان و
من غصب فدکا و لعن من منع ان یدفن الحسن عند قبر جده علیه السلام و من نفی ابا ذر
الغفاری و من اخرج العباس عن الشوری و چون خلیفه مطیع امر معز الدوله بود
و مع هذا مخمر ضمیر او نیز همین عقیده بود چنانکه سابقا گذشت شوافت که منع این
صورت نماید و شور عظیم در سنیان بغداد پیدا شد و چون شیعه شد بعضی از ان

کلمات را که بر دیوار رقم شده بود تراشیدند چون این حکایت بمعز الدوله رسید و خواست که بار دیگر نقش کنند
و این فتنه بجای رسید که معز الدوله بر قتل عام اهل دار السلام عازم گردید تا وزیر
محمد بن المهلبی از خدمت او التماس نمود که در لعن جز معاویه بر کسی تصریح نکنند و بجای
آن کلمات این چند کلمه نوشتند که لعن الله الظالمین لآل رسول الله صلی الله علیه
و آله و سلم تا آن فتنه و آشوب بدید و زیر آن عز و تمکین یافت معز الدوله بیست و یکسال در بغداد
امیر الامرا بلکه خلیفة الخلفا بود و صاحب طبقات ناصری از تاریخ طبری نقل نموده
که معز الدوله بر جمیع امور خلافت استیلا گرفت چنانچه مطیع لله را هیچ خود
و ملک او میر اندو فرمان وی میکرد و حل و عقد امور خلافت بدست او بود و او
رسوم نیکو نهاد و دجله و ویرانهای بغداد را معمور گردانید و رسوم مذموم که در
بغداد بهر محله ای بود بر انداخت و موصل را به پسر خود ابو تغلب داد و عمان و بطایحه داد
و برادر خود علی بن بویه را عماد الدوله لقب کرد و دیگر برادر خود حسن را رکن الدوله
لقب کرد و تاسیس بنیاد پادشاهی آل بویه بالاتفاق از و بود و ایام برادر خود رکن الدوله
در سیزدهم ربیع الاخر سنه ست و خمسین و ثلثمایه وفات یافت و در اوان مرض
تصدقات لا تعد و لا تحصی کرده ممالیک خود را آزاد کرد و ابو منصور بختیار ابن معز
الدوله الملقب بعز الدوله در تاریخ مصر و قاهره مسطور است که او جوانی شجاع و کریم
بود تا آنکه کاری عظیم را شناختی او بر حسب حرکت میکرد که حرکت مینوانست آن مرتبه
بجا آورده که ابو الفضل شیرازی که در مبادی حال وزیر او بود سنی متعصب بود
و چون در بعضی از حروب که میان شیعه بغداد و سنیان آنجا واقع میشد سنیان
غالب آمدند و این خبر به عز الدوله رسید که فعل ایشان بتحریک و امداد وزیر مذکور
بوده او را عزل نمود و محمد بن بقیه را وزیر خود ساخت عز الدوله را با عضد الدوله
منازعات واقع شد و آخر در شوال سنه ست و ستین و ثلثمایه در جنگ او اسیر شده
بقتل آمد و آن دولت از آل بویه بر و منتهی شد عضد الدوله ابو شجاع فنا
خسرو بن حسن عضد الیمین و ساعد سعادت آل بویه بود و بختیار کسی است
که او را شهنشاه گفتند و بعلت فاضل و فضیلت پرور و صاحب توفیق بود و بجهت
ملوک جهان در علم ... او نسبتی نداشت و ذره کو مآثر و مناقب و مجلات

پرداخته‌اند ویافعی گفته که او اول شهریاریست که بشهنشاه ملقب شد واو
کسی است که بر منابر بغداد بعد از خلیفه نام او مذکور گردید وشیعی غالی صاحب
شهامت مطاع حازم ذکی جواد مهیب خونریز بود وجاسوسان بسیار داشت
که از بلاد دور واخبار سلاطین روزگار را باو می رسانیدند ودر میان عم زادهای
او کسی مانند او نبود وصاحب روضة الصفا گفته که عضد الدوله نقاوه وخلاصه سلاطین
دیلم بود ودر ذکر ماثر ومناقب او مجلدات پرداخته‌اند شیخ جلال سیوطی که از
اعاظم متاخرین شافعیه است او را در کتاب طبقات النحاة ذکر کرده وگفته که او
یکی از علمای عربیه وادب بوده وفاضل نحوی وشیعی بوده ودر بسیاری از
فنون علم دست داشته ودر فن عربیه ابحاث خوب واقوال مرغوب داده
او گفته که ابن هشام خضراوی در کتاب افصاح از ابو عثمان عالی رتبه نقل نموده
وگفته که او کامل العقل غزیر الفضل حسن السیاسة شدید الهیبة بعید الهمة
وصاحب رای ثاقب ومحب فضایل وتارک رذایل بوده ودر باب ذکر ابو علی آورده
آورده که چون او کتاب ایضاح نحو را تصنیف نموده بنظر عضد الدوله رسانید
عضد الدوله آنرا مستقصر دید وگفت این از برای تعلیم کودکان خوبست ودر آن
چیزی زیاده بر معلومات من که در وقت حیاکت کرده ام نیست پس ابو علی
کتاب تکمله را تصنیف نموده بخدمت او برد چون عضد الدوله مطالعه آن نمود
فرمود که ابو علی از ان غضب ما کرده در باب کتاب ایضاح او گفته بودیم بتقلید
افاده همان مسایل را در لباس الفاظ آورده که نه ما آنرا می فهمیم ونه خودش
می فهمد ونیز شیخ سیوطی آورده که روزی عضد الدوله در میدان سواری از
ابو علی پرسید که نصب مستثنی بچه چیز است گفت بتقدیر استثنی پس عضد الدوله
گفت سبب تقدیر استثنی چیست وچرا تقدیر امتنع نکنند تا رفع شود
ابو علی عاجز شده گفت این جواب میدانی بود که گفتم بعد از رجوع تامل نموده
جواب منقح بعرض رسانم سمعه از ماثر عربیه دانی او در مسئله اول ما اقول
انی احمد الله از شرح لباب فالی مذکورست ومعاصر او از علمای شیعه اثنا عشریه
شیخ الطایفه الحقه محمد بن نعمان الملقب بمفید بود واو شیخ را انواع تعظیم

وتکریم ورعایت می‌نمود چنانچه سابقا ایراد یافته در مناظره که میان شیخ وقاضی
عبد الجبار معتزلی در مبحث امامت واقع شد وشیخ او را الزام نمود عضد الدوله
اسب اعلا با قلاده زرین وخلعتهای نفیس بشیخ فرستاد وچند دیه از حوالی بغداد
بسیورغال شیخ داد ودر تاریخ ابن کثیر وغیر آن مسطور یافته که [redacted] عضد الدوله
در بغداد در سال سیصد وهفتاد وسه در سن چهل وهشت سالگی وفات یافت و
بموجب وصیت جنازه او را بمشهد نجف بردند ودر جوار روضه منوره دفن کردند
ودر قبر او نوشته بود هذا قبر عضد الدولة وتاج الملة ابی شجاع بن رکن الدولة احب
مجاورة هذا الامام المعصوم لطمعه فی الخلاص یوم تأتی کل نفس تجادل عن نفسها
وصلواته علی محمد وعترته الطاهرة واز جمله آثار او تجدید عمارت مشهد مقدس
حضرت امیر المومنین است علیه السلام ودار الشفای بغداد وقنطره بنا امیر که
شرح وتصور عظمت آن بیرون از حیز تقریر است علامه دوانی در رساله عرض
لشکر سلطان خلیل بایندری والی شیراز که در ان نواحی واقع شده بود گفته که
لعل این موضع از اعجوبه جهان ونادره دوران است چه بجمیع صنعت کوهی در میان
دریاچه تعبیه کرده اند وبر ان کوه اساس حصنی حصین چون بنای تن محکم رصین
نهاده وبر مثال ربع مسکون که از جهات اربع محاط آبست جزیره در میان بحری
ترتیب نموده اند وبکردار قلعه گردون شکوه رفیع بر آن محیط گردانیده وچنین
متواترست که این عمارت بدیع از آثار دولت پادشاه دین پناه عضد الدوله دیلمی
که در عهد خویش غره سلاطین کامکار وعروه اساطین نامدار بوده ودر تقویت دین
سید انبیا وتعظیم وترحیب سادات وعلما قصب السبق از اقران ربوده صحایف
بنقوش مناقب ومدایح او مرقوم وصفایح زمین بر آثار ماثر مکارم او موسوم بسی خیرات
جلیله ومبرات نبیله از آثار آن پادشاه دین پناه بر روی روزگار مانده وفعل تواریخ
ودر جا ماده نوشته اند که کوهی در میان تبریز ودیلمی در میان کوهی از آثار عضد
او ظاهرست وبنای ایشان قلعه سر بلند امیر ونیز قلعه اصطخر است که هر دو
بلوایح عالم اند مؤید الدوله بویه بن حسن در ایام پدر در اصفهان می بود وچون
پدر او درگذشت بری آمد واعیان ری بر دی بودند وفرمود برادر بزرگ عضد الدوله

قصد الجای فخر الدوله کرده او پناه بقابوس برد مؤید الدوله جرجان از ایشان
گرفت دار السلطنت ساخت آخر در سیزدهم شعبان سنه ثلث وسبعین وثلثمایه
بمرض خناق در ان جا فوت شد **علی** الملقب بفخر الدوله حسن بموجب وصیت
باصفهان می بود و چون مؤید الدوله بمعاضده عضد الدوله اورا اخراج کرده
در نیشابور بسر می برد چون صاحب ابن عباد بعد از مؤید الدوله دیگری را لایق
آن مهم نمی دید سرعی به نیشابور فرستاده در سیوم رمضان اورا بجرجان آورد
و بر تخت نشاند آخر در قلعه طبرک ری در شعبان سنه سبع وثمانین وثلثمایه
وفات یافت و از وی سه پسر ماند مجد الدوله ابو طالب رستم و شمس الدوله ابو طاهر
و علا الدوله ابو شجاع **مرزبان** بن عضد الدوله الملقب صمصام الدوله
در بغداد بود که پدرش فوت شد اورا بسلطنت بر داشتند و بعد از چهار سال و شش
ماه برادرش شرف الدوله والی کرمان لشکر ببغداد کشیده اورا بگرفت و در قلعه بند
کرد بعد از ان خلاص شده نه ماه و شش روز حکومت فارس کرده در ذی حجه سنه
ثمان وثمانین وثلثمایه در دروازه دودمان شیراز گرفتار شده بر دست ابو النصر بن عز الدوله
بختیار بقتل آمد **شیرذیل** بن عضد الدوله مشهور بشرف الدوله ابو الفوارس
در زمان پدر والی کرمان بود بعد از ان طمع در بغداد کرده در سنه ست وسبعین
وثلثمایه چون بحوالی بغداد رسید صمصام الدوله باستقبال آمده گرفتار شد و او
بحکومت نشست ابن کثیر ثنای کند که او محب خیر بود و امر فرمود تا مصادرات را
که در بغداد حادث شده بر طرف کردند و مدت ملک او دو سال و هشت ماه بود و
در شب جمعه دوم جمادی الاخر سنه تسع وسبعین وثلثمایه بمرض استسقا فوت شد
و اورا بمشهد نجف بردند و در پهلوی پدرش عضد الدوله مدفون ساختند **خره
فیروز** ابن عضد الدوله مشهور بابو النصر بهاء الدوله بعد از برادر در بغداد
فرمان فرما شد قادر عباسی اورا بشهنشاه قوام الدین تشریف فرمود و در تاریخ
گزیده مسطور است که او با سلطان محمود غزنوی صلح کرد و از او دختر خواست
در پنجم جمادی الاخر سنه ثلث واربعمایه در ارجان بمرض صرع درگذشت جسد
بنجف اشرف برده دفن کردند مدت ملکش بیست وچهار سال عمرش چهل و دو سال

و نه ماه و نیم **مجد الدوله** ابو طالب رستم ابن فخر الدوله بعد از پدر پادشاه شد
و برادر خود شمس الدوله را حکومت همدان داد اما مادرش سیده دختر شروین مرزبان
والی مازندران صاحب اختیار بود در کار ملک شرایط معدلت بتقدیم میرسانید
و قواعد جهانداری ممهد میگردانید روزی بار در پرده رقعه نوشتی و با وزیر و عارض
سخن گفتی سپاهی و رعیت را حضرت ملک محافظت نمودی و چون رسل از اطراف آمدندی
بی تلقین کسی جواب نیز گفتی آنجمله سلطان محمود غزنوی پیغام بدو فرستاد که باید
که سکه و خطبه بنام من کنی و خراج فرستی والا جنگ را آماده باش او جواب داد که تا
شوهرم فخر الدوله در حیات بود من ازین معنی اندیشناک بودم که اگر سلطان محمود
فرماید تدبیر چه باشد اما اکنون از ان فارغم جهت آنکه سلطان محمود پادشاه عاقل
داناست که بحرب زنی در غیب است اگر جنگ من آید و مرا قهر کند ننگی باشد که بر زنی پیروز
قادر شود و اگر از من شکست یابد این ننگ تا قیامت از وی دور نشود **نظم**
چو از راستی بگذری خم بود ٭ چه مردی بود کز زنی کم بود ٭ میدانم که بدین سبب سلطان
بچنین مختصر ولایت ملتفت نشود و باین جواب مسکت پادشاهی چنان از جنگ باز
داشت چون او در سنه تسع عشر واربعمایه فوت شد و مجد الدوله را دماغ پریشان
بود هرج و مرج بحال او راه یافته امرا فرمان او نمی بردند بنابرین کس باستدعای
سلطان محمود غزنوی فرستاده آورد در صباح دوشنبه دوازدهم جمادی الاول
سنه عشرین واربعمایه در ری نزول نموده و عداوة دینی را بحجت نقض عهد
اورا با پسرش ابو دلف گرفته بخراسان فرستاد و کسی از ایشان اثری ندید و آن شعبه
از آل بویه بدو منتهی شد شیخ عبد الجلیل رازی در کتاب خود ذکر نموده که بعضی از
مخالفان معاند از روی طعن و شماتت میگویند که گرفتاری ملوک دیالمه در دست
سلطان محمود از شومی رافضی گری بود و این طعن از ایشان بغایت عجب است زیرا که
اگر معتقد و خلیفه ایشان در دست بساسیری شیعی گرفتار شود نقصان نداند
و چون ملکی از ملوک شیعه را سلطان محمود بگیرد قدح در مذهب شیعه کنند
و اگر معتمد را ملاحده بکشند عاری و عیبی ندارند اما چون زید بن علی را سنیان
بکشند تاوان و نقصان آنرا از رافضیان گیرند مدام که سنیان چرا تقصیر کردند

تا معتمد دگر فرقه و کشته آمد و چرا خلیفه گرفته محبوس خلافت را شاید و امام تمام
غیر محبوس امامت را نشاید و طغرل که معتمد را از حبس بساسیری خلاص کرد
مستحق دعا و ثنا شمرده اند اما سلطان محمد را که محاصره خلیفه بغداد کرده در حق
وی زبان دراز کنند و عجب مانده است این حکایت با آنکه معویه را بسبب
خواهرش ام حبیبه خال المومنین خوانند برای آنکه خصم علی است و محمد بن ابی
هرگز خال المومنین نخوانند اگرچه برادر عایشه است برای آنکه دوستدار امیر
المومنین است و رافضیان کافر و ملحد باشند که انکار امامت ابوبکر و عمر کنند
اما معاویه مومن و مسلمان باشد اگرچه در بیت و صفت مصاف تیغ در روی علی
ابن ابی طالب کشیده باشد و رافضیان که ابوبکر و عمر را دوست ندارند هرگز
توبه ایشان مقبول نباشد اما یزید که حسین بن علی را فرماید کشتن بیند توبه
مقبول باشد و او شاب تائب باشد و حجاج را که گویند توبه منکران خدا و
رسول مقبول است و توبه دشمنان ابوبکر و عمر مقبول نیست تا صحابه بهتر از خدا
و رسول باشند و حالت عداوت اهل بیت مصطفی بر سر و دل خویش باشند نعوذ
بالله من شر الضلال و سوء المقال اری در سینه که بغض علی بن ابی طالب جای گرفت
عجب نباید داشتن که توفیق و هدایت و سعادت و اقبال و شریعت و کمال و بصیرت
ضیای انصاف مهجور گردد تا هرچه گوید و کند همه خطا و ریا باشد خسر الدنیا
والآخرة ذلك هو الخسران المبین صاحب روضة الصفا آورده که چون سلطان
محمود مجد الدوله را اسیر نمود مکتوبی بخلیفه عباسی فرستاد و در آن نامه قلمی کرده
که بری آمدیم و مجد الدوله را گرفتیم و در سرای او پنجاه زن آزاد را یافتیم از نکاح
کسی که مادر فرزند شده بودند از وی سوال کردیم که این زنان را بکدام مذهب نگاه
میداشتی جواب گفت که مذهب اسلاف ما چنین بوده مولف کتاب گوید مخفی نیست
که مراد مجد الدوله از مذهب اسلاف مذهب حق ائمه اثنی عشریه علیهم السلام که نکاح
متعه را بنص کتاب و حدیث نبوی صلعم حلال میدانند و در آن جمع میان چهار زیاده
جایز است و چون سلطان محمود سنی ملک ناصبی و از جمله شاگردان عمر بوده و عمر متعه
را نهی نموده بود لاجرم از فعل مجد الدوله استبعاد مینمود و گویا مذهبش بود آنکه صا

هدا

هدایه فقه حنفی جواز نکاح متعه را بمالک که یکی از اعاظم سالکان طریقه اهل سنت
و جماعت نسبت داده و نشنیده بود آنچه صاحب استیعاب از ابن عباس نقل کرده
که میگفت اگر نه متعه رحمتی بود از رحمتهای خدای بر بندگان او اگر عمر منع آن
نمیکرد زنا نخواستی کرد الا اشقی که شقی در بخت باشد و هرکه اراده اطلاع بر تفصیل
دلایل شیعه بر حلیت نکاح متعه نماید در وقوف بر ابطال مزخرفات اهل سنت با
رجحت قصه خود ساز باید که عطا الهدای بحث المتعات علمای شیعه و دلا
آنکه صاحبان اوراد حلیت متعه شیعه باقی مانده از عدول خود بمذهب حق
توسل جویند و قدری خوب برای بسته طریق مباشرت مادر و خواهر و بنت بعد القاع
عقد بر ایشان نماید و فیه تشنیع بر لف حنفی و هم حضرت نعمت در عقل آید و ما نقل از
کلمات شیعه که در این بحث از روی استدلال و بحث ذکر کرده المه ازوا بیش
که از ما نرخ خاطر فاتر است سابقا در احوال مامون عباسیه ذکر کرده ایم هر که صاحب
فهم و انصاف داد همان قدر کافی است والله کاشف الغواشی **سلطان الدوله**
ابو شجاع بن بهاء الدوله بعد از پدر پادشاه شد برادرش ابو الفوارس را در کرمان
و برادر دیگرش جلال الدوله را ببصره بحکومت فرستاد و آخر در شوال سنه خمس
عشر و اربعمایه در گذشت در شیراز و عمرش بیست و دو سال و نه ماه بود **ابو علی**
حسن بن بهاء الدوله مشهور بمشرف الدوله در بغداد استیلا یافت پنج سال و
پنج روز حکومت کرد و در ربیع الاول سنه ست عشر و اربعمایه در گذشت عمرش بیست و
سه سال و سه ماه ولادتش در ذی الحجه سنه ثلث و تسعین و ثلثمایه **ابو الفوارس**
ابن بهاء الدوله مشهور بقوام الدوله طمع در فارس کرده میان او و برادرزاده اش ابو
کالیجار تنازع بود تا اکبر در ذی قعده سنه تسع عشر و اربعمایه فوت شد **ابو طاهر**
ابن بهاء الدوله الملقب بجلال الدوله بعد از برادرش مشرف الدوله در بغداد حکومت
یافت صاحب تاریخ مصر گفته که جلال الدوله پادشاهی رعیت دوست نیکو سیرت بود
صلحا را دوست میداشت تا او بجزیه آن گویند بود اکرام سادات ایشان را مرعی میبود و در
ابن کثیر مسطور است که جلال الدوله در سال چهار صد و بیست از بغداد متوجه زیارت
مشهد نجف و مشهد کربلا شد و اکثر راه را از روی اخلاص پای برهنه رفت در سنه

تسع وعشرین واربعمایه وفات یافت **مرزبان** بن سلطان الدوله لقبش
محیی الملوک وپادشاه عماد الدوله گفتند اما کنیتش ابو کالیجار در واقعه پدر در بصره بود
اکثر اوقات بر عمش ابو الفوارس غالب آمده فارس را بحوزه تصرف در آورد و بعد
از عم کرمان را نیز ضمیمه ملک خود ساخت پس از عم دیگر جلال الدوله حکومت
بغداد نیز اضافه کار و بار او شد آخر در چهاردهم جمادی الاول سنه اربعین
واربعمایه در مدینه جناب کرمان درگذشت عمرش چهل سال و چند ماه ملکش
در بغداد چهار سال و کسری بود **ابومنصور** فولادستون بن ابو کالیجار بعد
از پدر در فارس میانه او و برادران سیما ملک الرحیم مخالفت بود و اکثر اوقات
مغلوب بود و چون عادل بن ماهد را که وزیر پدرش بود بکشت فضلویه شبانکاره
که دوست عادل بود بمعادات برخاسته او را در ثمان واربعین واربعمایه گرفته
در یکی از قلاع محبوس ساخت و فارس بتصرف شبانکاره در آمد **خسرو فیروز**
بن ابو کالیجار که ملک الرحیم اشتهار داشت پدر او را در حیات خود بنیابت در
بغداد امارت داده بعد از پدر استقلال یافت و فارس و خوزستان و بصره بحیطه
تصرف در آورد آخر در بیست ودوم رمضان سنه سبع واربعین واربعمایه بدست
سلطان طغرل بیک سلجوقی گرفتار شده او را بر قلعه طبرک بردند و حکومت
آل بویه بر وی ختم شد برادرش ابوعلی کیخسرو باطاعت سلاجقه نموده تردد ایشان
موفق بود و نوبندجان فارس بدو وجه اقطاع او مقرر بود که او بنزدیک سلطان
الب ارسلان سلجوقی آمدی او را بر پهلوی خود نشاندی وتکریم او نمودی آخر
او در سنه سبع وثمانین واربعمایه وملک الرحیم در خمسین واربعمایه فوت شده
نام آن طبقه بالکلیه برافتاد وتلک الایام نداولها بین الناس **فرع**
در کاکویه اگرچه در نسب شریک آل بویه نیستند اما بواسطه قرب قرابت ازان
جمله معدودانند **محمد بن** ... لقبش حسام الدین علاء الدوله کنیتش ابوجعفر
کاکویه است وجه او پسرخال سیده والده مجد الدوله بن فخر الدوله بود و خال
بلغت دیلمه کاکویه است بنا علیه بدان اشتهار یافت و ابوجعفر در سنه ثمان
وتسعین وثلثمایه نزد سیده آمده تعظیم یافت و اصفهان در وجه اقطاع او مقرر

شد سالها انجا مقر او بود و ابوجعفر فاضل و فضیلت دوست وعادل و سایس بود
از جمله شیخ الرئیس ابوعلی سینا بواسطه مناسبت مذهب وفضیلت بدو پیوسته
اجلال یافت و بحسب الامر او توجهی در باب آب وادی ... در
رمضان سنه اثنی وعشرین واربعمایه مؤکد بلعنت نامه مرقوم کشته که تا ابد
قرار و برپا است سلطان مسعود غزنوی خواهر او را خواست چند مرتبه میان
او و علاء الدوله مخالفه افتاد آخر در محرم سنه ثلث وثلثین واربعمایه باجل طبیعی
گذشت **ظهیر الدین** ابومنصور فرامرز که اسن اولاد بود قایم مقام شد اما
برادرش گرشاسف نهاوند و توابع را صاحبی کرده برادر دیگرش ابوحرب با ابو
منصور همراه بود در حینی که برسر قلعه نظر رفت که جهات پدرش بدست آرد ابوحرب
خود را بقلعه انداخته اظهار عصیان نمود و گاهی بسلاجقه که در ری بودند ملتجی
میشد و نوبتی دیگر ابوحرب پناه با ابوکالیجار صاحب شیراز برده او را باصفهان
آورد آخر میان اخوان صلح شد ... طغرل بک فرستاده اظهار ایلی
میکرد و در باطن با ملک الرحیم در خلاف او متفق بود و این معنی بر طغرل بک ظاهر
شده در سنه اثنی واربعین اصفهان را محاصره کرده کار بر محصوران تنگ ساخت
تا آنکه محرم ثلث واربعین واربعمایه در عوض ... یزد و ابرقوه را بوی داده وی
بیزد انتقال نمود **ابوکالیجار** گرشاسف بن علاء الدوله در زمان پدر صاحب
همدان و توابع بود تا آنکه در سنه سبع وثلثین واربعمایه سلاجقه آن ملک را از وی گرفته
وی بپیش فولادستون بشیراز رفت و او گرشاسف را بحکومت اهواز فرستاده در انجا
در سنه ثلث واربعین واربعمایه وفات یافت **امیر علاء الدوله** بن امیر فرامرز
بن علاء الدوله بعد از پدر بحکومت یزد و توابع اشتغال داشت و در سنه تسع و
ستین واربعمایه ارسلان خاتون دختر چغربیک عمه سلطان ملکشاه را که سابقا
در حباله قایم بامر الله عباسی بود بخواست و خاتون مذکور کار وی که ...
محفوظ از احداث کرده آخر امیر علاء الدوله در جنگی که در سنه ثمان وثمانین واربعمایه میان
تتش و برکیارق واقع شده بود بر دست تتش کشته آمد ... وامیر
ابوعلی والده او ارسلان خاتون مذکور بغایت فاضل و فیلسوف بوده و او را

سلاطین سلجوقی بتخصیص سلطان سنجر قرب و منزلتی تمام بوده همراه سنجر در جنگ
قراخطای بود و دران معرکه در سنه ست و ثلثین و خمسمایه کشته شد و آن اتابک
او سور مشهد مقدس منوره رضویه علی ساکنها افضل السلام والتحیات که در سنه
خمس عشر و خمسمایه ساخت و آن و دو خصوصا ماند و سلطان سنجر نظر بر مکافات
خدمت و ملاحظه قرابت پدر را بدستور در وجه اقطاع ایشان مجری داشت و
اما یکی ایشان بسام بن دردان و برادرش عزالدین کان ملازمان کاکویه بوده
رجوع نمود و آیشان بنیابت بنات مذکوره حکومت یزد میفرمودند و آخر از سلسله
ایشان جمعی کثیر بحکومت رسیدند و تفصیل آن در تاریخ جهان آرا و غیره مذکور است

جـــنـــد هشتم در احوال آل حمدان و نسب ایشان بر
موجب است **ابو الهیجاء عبدالله** بن حمدان بن سرقه بن حمدان بن حارث بن لقمان
ابن راشد بن مسعود بن دلم بن عطیف بن سراقه بن حارث بن مخزومه بن مالک بن
وعید بن حبیب بن عدی بن اسامة بن مالک بن بکر بن حبیب بن عمرو بن ثعلبه
ابن وایل بن قاسط بن دب بن قصی از بنی ربیعه و در ایام مکتفی عباسی در سنه اثنی
وتسعین و مائتین ایالت موصل داده بدفع فساد اکراد یزیدی مامور ساخت و در
سنه ثمان و ... در ادای مال از آل حمدان واقع شد مونس خادم بجنگ ایشان رفته در
ثلث وثلثمایه ابو الهیجاء و برادران را مقید ساخته ببغداد فرستاد و ایشان را
در دار الخلافت محبوس ساختند و در سنه خمس و ثلثمایه خلاص شده در سنه ثمان
حاکم طریق خراسان و دینور کرد بآخر در غوغای خلع مقتدر در سنه سبع عشر و
ثلثمایه کشته شد **حسن** بن عبدالله لقبش ناصر الدوله و کنیتش ابو محمد تشیع او و
جمیع سلسله او مستغنی از بیان است همواره از خدمت شیخ اجل محمد بن محمد
النعمان المفید استفاده اصول و فروع میفرمود و در اعزاز و اکرام او می افزود و
جناب شیخ را در مبحث امامت رسالهایست که بنام ناصر الدوله نوشته چنانکه در
مجلس سیوم در تفصیل کتب شیخ مذکور شده و شطری عائد ... اولاد و اجداد او
او در احوال دار المؤمنین قم سابقا مذکور گردید و چون در محرم سنه ثمان عشر ایالت
دیار ربیعه یافته اقتدار تمام پیدا کرد سیاق او و معز الدوله دیلمی ...

بغداد اکثر اوقات فتنه و فساد دست میداد و چون نسبت باولاد عمش کبر و بدخلقی
بود بتعهد اخر برادرش سیف الدوله که بوی رسید از کمال حزن و ملال مختلط گردید
لاجرم پسرش ابو تغلب او را در یکی از قلاع نشاند و جمیع مایحتاج او را آماده و مهیا ساخت
اخر در ربیع الاول سنه ثمان و خمسین و ثلثمایه بر فرمان یافت **غضنفر** بن ناصر
الدوله کنیتش ابو تغلب و لقبش عدة الدوله بود و پدر در شب شنبه بیست و چهارم
جمادی الاول سنه ست و خمسین و ثلثمایه گرفته والی ولایت گردید و دختر عز الدوله
بختیار دیلمی با صد هزار دینار بخواست و چون عضد الدوله قصد بختیار نمود بوقت
بجهت آن وصلت او بختیار را مدد نمود عضد الدوله قصد او کرده ابو تغلب از بیم
وی پناه بمصریان برد در اثنای راه در سنه تسع و ستین و ثلثمایه بدست مفرج بن
دغفل کشته شد **علی** بن عبدالله کنیتش ابو الحسن لقبش سیف الدوله پادشاه
حلب شد و بعد از واقعه اخشید بر دمشق و حلب استیلا یافته اکثر اوقات بغزای
روم مشغول بود و بغایت فاضل و فضیلت دوست بود لاجرم افاضل عالم تردد او و
مراعات یافته از جمله حکیم ابونصر فارابی که او را معلم ثانی میگفتند روزی بمجلس
او شخصی بفضلا بود بصورت مجهول بدانجا در آمده در میان ... که در خدمت او میکرد
تصرفات غریب نمود و چون کیفیت حالش بر سیف الدوله ظاهر گشت وی را بخود بر
نشانده در تعظیم و اجلال او مبالغه نمود و ابو عبدالله ابن خالویه نحوی و ابو الفرج اصفهانی
صاحب کتاب اغانی است که بنده سیف الدوله بیشتر کتاب در سفرها همراه داشتی
چون کتاب اغانی ابو الفرج اصفهانی را بدید بدان قناعت کرده از حمل آنها مستغنی
شد متنبی از جمله شعرا ندمای اوست و قصاید غرا در مدح او دارد و وفاتش در صفر سنه
ست و خمسین و ثلثمایه و لکن تبنی در ذی حجه سنه ثلث و ثلثمایه در تاریخ الملوک
مسطور است که چون سیف الدوله با او گفت که اینک ولایت شام بی صاحب
مانده است لشکری بر داد و آن ولایت بدست آر اتفاقا در آن ولا عثمان بن
سعید کلابی از جانب اخشید کافوری بر حلب و انطاکیه حاکم شده بود و چون
خویشان عثمان با او حسد می بردند لاجرم کتابی بسیف الدوله نوشتند که هرگاه
تو متوجه این صوب خواهی شد ما ولایت حلب را بآسانی در تحت تصرف تو آریم

از برادر خود ناصر الدوله طلب یاری
کمک نمود ناصر الدوله

سیف الدوله چون اختلاف بنی کلاب وضعف عثمان مذکور را یقین نمود لشکر
بحلب کشید وچون بکنار فرات رسید جمیع برادران عثمان باستقبال سیف
الدوله آمدند وچون عثمان دید که مغلوبست وکاری نمیتواند ساخت او نیز
بخدمت سیف الدوله آمد وچون از فرات بگذشتند بهر قریه که میرسیدند
سیف الدوله نام آنرا از عثمان مذکور می پرسید وعثمان نام آنرا میگفت تا
آنکه عبور ایشان بدیهی واقع شد که نام آن ابرم بود سیف الدوله پرسید که
این دیه چه نام دارد عثمان گفت ابرم سیف الدوله چون تکرار اسامی
آن دیهها پرسیده بود ودران باب ابرام نموده از استماع ان نام کنایتی
فهم نمود ودیگر از نام دیهها سوال نکرد وچون عثمان مشاهده کرد که بچند
دیه دیگر عبور واقع شد وسیف الدوله از نام آنها نپرسید متفطن شد که
از لفظ ابرم کنایتی فهمیده لاجرم در مقام رفع مظنه سیف الدوله شده
گفت یا سیدی یا سیف الدوله بسر تو سوگند که آن قریه که پیش ازین بران عبور
واقع شد نام آن ابرم بود وازهر که خواهید بپرسید تا صدق من ظاهر شود
سیف الدوله از ذکا وفطنت او تعجب نمود وچون بحلب رسید او را باخود
بر سریر نشاند ودر تاریخ ابن کثیر شامی مسطورست که چون معز الدوله بن
بویه که امیر الامرای خلیفه بغداد بود امر نموده که لعن معویه واصحاب ولعن
دیگر اعدای اهل بیت را کتابت بر ابواب بغداد نویسند سیف الدوله نیز
بواسطه تشیع که داشت امر فرموده که در حلب نیز آن کار کردند رحمه الله
ابو المعالی شریف بن سیف الدوله قایم مقام پدر شد ملقب بسعد
الدوله وقرعویه مملوک پدرش در سنه ثمان وخمسین بروی خروج نموده
حلب را ازو انتزاع نمود آخر در میانه ایشان در سنه تسع وخمسین صلح شده
بدستور خطبه باسم ابو المعالی خواندند ووفاتش در رمضان سنه احدی و
ثمانین وثلثمایه **ابو الفضل** الملقب بسعید الدوله بن سعد الدوله
قایم مقام پدر گشته چون کودک بود پدر او را بغلام خود لولو حاجب سپارش
نمود عزیز اسمعیلی طمع در آن ملک کرده لشکر بر سر او فرستاد و لولو

متوسل برومیه شده قیصر خود متوجه شده منجوتکین قاید لشکر مصر هزیمت رفت
این خبر که بعزیز رسید خود نهضت نموده ممالک مساعدت آخر ابو الفضل در
منتصف صفر سنه احدی وتسعین وثلثمایه مسموم گشت اولادش ابو الحسن
علی وابو المعالی شریف را لولو چند روزی بسلطنت موسوم ساخته عاقبت
اخراج نموده بمصر رفتند وآن قوم بدیشان منتهی شدند در تاریخ ابن خلکان
مسطورست که وجیه الدوله ابو المطاع ذو القرنین بن ابی المظفر بن حمدان بن
ناصر الدوله که جوان ظریف شاعر بود در ایام ظاهر بن حاکم اسمعیلی بمصر رفت
وظاهر حکومت ولایت اسکندریه را باو تفویض نمود واو مدت یکسال در آنجا
بود وآخر بشام آمد **فرع** آل حمدان **اتابک لولو** دختر
در حباله سعد الدوله بود وبرادر او سعی بسم نموده مع هذا قصد او کرده دخترش بجاریه
زهری نوعی داده او را بکشت وپس از آنکه مدتی اولادش را اخراج نموده خود
استقلال یافت تا آنکه در ذی حجه سنه تسع وتسعین وثلثمایه وفات کرد **ابو نصر**
منصور ولد لولو بحکومت نشسته لقب خود را مرتضی الدوله نهاد ودر سنه
خمس واربعمایه بجنگ بنی کلاب رفت فتح نام غلام پدرش را به نیابت در حلب
گذاشت ودران معرکه بدست بنی کلاب گرفتار شد وخود را هم بمال خود وا خرید
وچون بحلب آمد فتح او را راه نداد وبروم رفت وممالک برا اسمعیلیه افتاد بعد از
آنکه وقتی بنی کلاب متصرف شدند **خبر نیمروز**
صفاریه ایشان چنانکه صاحب گزیده در اثنای بیان احوال سلاجقه گفته
همگی شیعی بوده اند مدت ملک ایشان پنجاه وشش سال بود وعدد ایشان
هفت نفر چنانکه در کتب تواریخ تفصیل یافته اول ایشان **یعقوب بن لیث**
السیستانیست مؤلف حبیب السیر گفته که در هیچ یک از کتب متداوله دیده
نسب لیث صفار در آیین صحیح بنظر این ذره احقر رسیده اما از قوی از شهریار
مغفرت انتما ملک شاه یحیی که در زمان دولت میرزا سلطان ابو سعید
ودر ایام سلطنت پادشاه عالیجاه سلطان حسین میرزا سالها والی
سیستان بود استماع افتاده که میگفت نسب من بلیث صفار می پیوندد

ونسب لیث با نوشیروان عادل ملحق میگردد و از مؤیدات علو نسب
یعقوب آنست که در آغاز تنسم نسیم صبای صبی و مبادی احوال نشو
نما که بی یار و تبار و پایمال حوادث روزگار بود همیشه بقلم اندیشه نقش
جهانگیری بر لوح خاطر می نگاشت و همواره در صغر سن همت عالی بر اعلای
لوای جهانبانی میگماشت روایت کنند که وقتی جمعی از جوانان سیستان نشسته
بودند و از لطایف لطایف چیزها میگفتند و یعقوب در آنجا بود و هنوز طلب
ملک نپرداخته بود و رایت مردی و مردانگی بنفراخته یکی گفت لطیفترین
لباسها اطلس خطایی است دیگری فرمود لطیفترین تاجها طاقیه بدمیات
دیگری ادا نمود که از منازل بوستانهای پر گل و ریحان بهتر است دیگری بتقریب
نمود که از مشروبات خمرها موافقتر است دیگری چنین اظهار نمود که سایه
بید سازگارتر دیگری چنین فرمود که از نغمات و سازها آواز عود ملایمتر
دیگری بیان نمود که برای ندیمی محافل جوانان خوب صورت نیک سیرت لایقتر
چون نوبت بر یعقوب رسید گفتند تو هم چیزی بگوی گفت خوبترین لباسها
زره است و بهترین تاجها خود و خوشترین منزلها معرکه حرب و زیباترین شرابی
خون دشمنان و لطیفترین سایهها سایه نیزه و گرامیترین ندیمان مردان کاری
و مبارزان کارزاری و در کتاب لطایف الطوایف مسطور است که یعقوب
ابن لیث پیش از آنکه پادشاه شود روزی با جوانان قبیله خود جای نشسته
بود پیری از اقربای وی آنجا رسید گفت ای یعقوب جوانی خوب روی رشید
رسیده دست تهی ای فلانی سامان کن تا عروسی جمیله از اعیان قبیله برای تو
خواستگاری کنم گفت ای پدر عروسی که میخواهم دستپیمان او مهیا کرده ام گفت
کدام است یعقوب شمشیر از غلاف برکشید و گفت من عروس ممالک شرق
و غرب را خطبه کرده ام و دستپیمان او این تیغ آبدار و این شهپر خونریز بدو
گذارست نظم عروس ملک کسی در کنار گیرد چست ¤ که بوسه بر لب شمشیر آبدار زند
و ابتدای یعقوب از آنجا شد که او با برادرش عمرو بن اللیث در خدمت درهم
ابن نصر بودند در بلاد سیستان و درهم پیوسته بغزای خوارج مشغول

بود و از آن قبل عوام تمام متابع او بودند پس درهم بن نصر لشکری جمع کرده به یعقوب
داد تا بقتال عمار یاسر که علم شراة بود بنزد یعقوب رفت و بروی غلبه کرد و آن
اعمال بدست فرو گرفت و آنجا توقف ساخت و مردم درهم را میفریفت تا جمله
متابع او شدند و لا یزال راه میزد و در آن امر رعایت انصاف میبود تا مالی عظیم
حاصل کرد و اوباش بسیار برو جمع شدند و تمکن یافت و جامه دو سیستان را فرو
گرفت و بسبب عجز خلفای بنی عباس و تسلط اتراک بر خلفا و انقطاع عبدالله
ابن طاهر از خراسان او طمع کرد و خراسان را از بنی مستخلص کردانید و در آن وقت
امیر خراسان محمد بن عبدالله بن طاهر بود از قبل خلیفه المعتمد علی الله و محمد بن
عبدالله الطاهری بارها حال استیلا و تسلط یعقوب بن لیث را در ملک
خراسان بدار الخلافه عرضه نمود و جواب نرسید تا آنکه خود بدار الخلافه رفت
و احوال را عرضه داشت و خلیفه از اشتغال بلهو و لعب و قیان و مخانیث
بهیچ چیز نپرداخت و التفات نکرد چون امیر محمد بن عبدالله مذکور در آنجا
بماند و اجازت نمی یافت با یکی از خواص خلیفه حال خود باز گفت او گفت ترا پیش
شاذان مخنث باید رفت و او را خدمتی نیک کرد تا او کار ترا بسازد و محمد بن عبدالله
مذکور چنان کرد روزی دیگر از برای اجازه مراجعت رسید چون بخراسان
مراجعت نمود یعقوب لیث محاربه کرد و بر دست یعقوب اسیر شد و کار
یعقوب بالا گرفت و اطراف خراسان گرفت و جمله را از آن خود کرد و بنیاد عمارتها
ساخت و آنجا می بود و در سنه ۲۶۵ وفات یافت و از جمله دلایل تشیع او که در تاریخ
ابن کثیر شامی و در کتاب معجم البلدان و تاریخ روضة الصفا مذکور است
که بسمع او رسانیدند که ابو یوسف یعقوب بن سفیان بن معقل اموی در عثمان
ابن عفان طعن میکند یعقوب لیث فرمود که ابو یوسف را حاضر آوردند تا سیاست
کند وزیر گفت ایها الامیر او در عثمان بن عفان سخنی که نسبت طعن نمیکند
بلکه در عثمان بن عفان صحابی سخنی میگوید یعقوب گفت او را رها کنید که مرا
با صحابی کاری نیست کان من آن بود که در عثمان بن عفان شیخ ما سخنی میگوید
و از آثار او ترجمه تاریخ ملوک عجم است که دهقان فرمود که جوانی بود پهلوان

دهقان نژاد از اکابر مداین و بحکمت معروف و بدانش موصوف بود آنرا از تواریخ متفرقهٔ پیشینیان جمع آورده و احوال هرمز بن نوشیروان را تا انجام سلطنت خسرو پرویز بترتیب نوشته و بیان الحاق نموده چنانکه فردوسی در آن باب گوید **نظم** یکی نامه بود از گه باستان ، فراوان بدو اندرون داستان

پراکنده بر دست هر موبدی ، ازو بهره نزدیک هر بخردی
یکی پهلوان بود دهقان نژاد ، دلیر و بزرگ و خردمند و راد
پژوهنده روزگار نخست ، گذشته سخنها همه باز جست
ز هر کشوری موبدی سالخورد ، بیاورد وین نامه را یاد کرد
بپرسیدشان از کیان جهان ، از آن نامداران و فرخ مهان
که گیتی بآغاز چون داشتند ، که ایدون بما خوار بگذاشتند
چگونه سر آمد بنیک اختری ، بدیشان چنان روز کند آوری
بگفتند پیشش یکایک مهان ، سخنهای شاهان و گشت جهان
چو بشنید ازیشان سپهبد سخن ، یکی نامور نامه افکند بن
چنین یادگاری شد اندر جهان ، برو آفرین از کهان و مهان

و چون آن کتاب از خزانه یزدجرد که آخر ملوک عجم بود بدست لشکر اسلام افتاد و در وقتی که قسمت غنایم بر لشکریان میشود بحصهٔ اهل حبشه افتاد حبشیان آنرا بجهت ملک حبشه بهدیه بردند و ملک حبشه فرمود تا آنرا ترجمه کردند و بمطالعه و شنیدن حکایت آن انس تمام گرفت و در اکثر بلاد حبشه متداول شد و از آنجا بدکن و سایر ممالک هندوستان رسید و در ایام سامانیان نیز متداول شد تا در خراسان چون دولت بیعقوب لیث رسید کس بهند فرستاد و آن نسخه را بیاورد و ابو منصور عبد الرزاق بن عبد الله فرخ را که معتمد الملک بود بفرمود تا آنچه دانشور دهقان بزبان پهلوی ذکر کرده بود بپارسی نقل کند و از آخر زمان خسرو پرویز تا ختم کار یزدجرد شهریار هرچه واقع شده بود بدان الحاق نماید پس ابو منصور عبد الرزاق مذکور او کلیدار سعید بن منصور المعری را بفرمود تا آن نسخه را باتفاق چهار کس دیگر یکی تاج بن خراسانی از هرات

دوم یزدان داد بن شاپور از سیستان سیوم ماهوی بن خورشید از نشابور چهارم سلیمان بن بزرین بن ارطوس در تاریخ سال سیصد و شصت هجری تمام کردند و در خراسان و عراق نسخها از آن برگرفتند و چون دولت از آل یعقوب بآل سامان رسید ایشان نیز بمطالعه آن اهتمام تمام نمودند چنانکه امیر اسمعیل بن احمد سامانی دقیقی شاعر را فرمود که آنرا نظم کند و دقیقی یکهزار بیت از اول پادشاهی گشتاسب و جنگ او با ارجاسب بگفت و توفیق اتمام نیافت در دست غلام خود کشته گردید تا زمانی که دولت سامانیان سپری شد و سلطان محمود سبکتگین بر بالش سلطنت تکیه زد و چون در دولت سامانیان و ملازمت و بندگی ایشان نشو و نما یافته بود و طریقهٔ ایشان مرضی و پسندیده او بود لاجرم در جمیع امور اقتدا با ثار حسنهٔ ایشان میفرمود و از آنجمله بمطالعه تاریخ ملوک عجم میل تمام داشت و خواست که در آن تاریخ الحاق نماید و یادگاری گذارد که هیچکس از لیثیان و سامانیان نکرده باشند و حکایت دقیقی شاعر و اراده نظم این کتاب و کشته شدن او و نا تمام ماندن آن برخاطر شریفش وضوح تمام داشت لاجرم مدتی آرزوی تالیف آن درر غرر منثوره در سلک نظم داشت و رقم این حکم بر صحیفه حال ملک الکلام عنصری می نگاشت و وی نیز داستان رستم و سهراب را بنظم آورده بود و آخر چنانچه در احوال فردوسی مذکور خواهد شد آن کار بدست او تمام شد

عمرو بن لیث چون برادرش درگذشت بجای وی بنشست و تمامت ممالک خراسان در تصرف خود در آورد و تا حدی مستولی شد که در بغداد بنام او خطبه کردند و پیش از آن جز خلیفه را در خطبه دعا نکردندی و در منتصف ربیع الاول لاثنین و ثمانین و مائتین بقصد استیصال عباسیه متوجه عراق عرب شد و با لشکر جرار روی ببغداد نهاد و چون معتضد که خلیفه بغداد بود از آن حال خبردار شد باشارت وزیر خود عبد الله بن وهب در دفع شر عمرو مکیدتی بکار برد که در کتب تواریخ مشهور است و بالجمله عمرو در آن نهضت شکست یافته روی بخراسان نهاد و در حوالی بلخ میان او و امیر اسمعیل سامانی که سپهسالار ماوراء النهر بود محاربه واقع شد و عمرو در آن واقعه اسیر شد و او را ببغداد نزد خلیفه فرستاد

و در حبس وفات یافت و از آثار عمرو مسجد جامع شیراز است آورده اند که
عمرو لیث قاعده داشت که هر امیری از امرای او هرگاه هزار سوار مکمل بودی عرض
کردی گرز زرین بوی دادی روزی مجموع لشکر او عرض کردند صد و بیست امیر
با گرز زرین بوی دادی روزی مجموع لشکر او عرض کردند در دفتر وی نوشته
شد که هر یک هزار مرد مکمل داشتند چون این صورت بعرض رسید عمرو بن
لیث گریان خود را از اسب در انداخت و روی بخاک نهاده بسیار وقت با
ناله و زاری پرداخت و بعد از زمانی که بحال خود آمد ندیمی که با وی بسیار گستاخ
بود سؤال کرد که ای ملک نظم این چه وقت گریه و زاری است
وقت شادی و مبارک باد است ❊ ملکی داری وسیع و امرا و وزیر مطیع کارها
ساخته مهمات پرداخته صد و بیست هزار سوار آراسته و نهال اختیار در
بوستان اقتدار پیراسته سبب گریه چه بود عمرو گفت چون لشکر خود را
مکمل و مسلح دیدم و حشم و خدم خود را کاردی و کارزاری مشاهده کردم واقعه
کربلا پیش خاطر آمد و آرزو بردم که چرا آن روز با این لشکر در آن صحرای پر غوغا
نبودم که بوقتی که شاهزاده امام حسین علیه السلام در میان لشکر دشمن درمانده
بود من با این جماعت حاضر شدمی و دمار از دشمنان اهل بیت بر آوردمی تا
جان فدا کردمی یا رایت فتح و ظفر بپایان بردمی القصه او را بعد از وفات
بخواب دیدند که تاجی مکلل بر سر داشت و تاجی مرصع در بر کرده آراسته بحلی
بر میان بسته بر مرکبی از مراکب بهشت نشسته غلمان نازک بدن بیشمار
در جلو او دوان و ولدان سیمین تن در جنب و رکاب وی دوان گفتند ای امیر حال
تو بعد از وفات چگونه گذشت گفت حق سبحانه و تعالی مرا بیامرزید و بخشید
بخشود و کرامت فرمود بسبب نیتی که روز عرض لشکر کردم و معاونت شاه
کربلا بخاطر آوردم و دریغی که بجهت شهدا از من صادر گشت و آنچه در باره
آن مظلومان بر دل من گذشت صاحب روضة الشهدا علیه الرحمه فرموده که
ازین سخن نکته معلوم میشود که بمجرد نیتی که جهت نصرت امام حسین عم در دل
کسی گذرد موجب نجات است پس ثواب شهید جزای آن شهیدان در وقت غزا

و علو

و علو درجات خواهد بود نظم شهیدان را بچشم کم مبین کایشان بهر جایی
کجا یابند آنجا ز رحمت مرهمی دارند ❊ و بعد از آن اسپهبد عمرو طاهر بن محمد بن
عمرو بکر بخت و بسیستان آمد و چند گاهی آنجا بود و چند کس دیگر از ایشان در سیستان
و بعضی خراسان مملکت داشتند و با ذلک روزی بحالی هلاک شدند و دولت
صفاریان درگذشت جند دهم در حکام بنی عقیل
حسام الدوله مقلد بن مسیب بن جعفر بن عمرو بن مهنا که او را ابو حسان
گفتندی معاصر قادر عباسی بود و لقب او دیافه بود و سوی طایفه بنی عقیل که طایفه
عرب خفاجه سه هزار کس از ترک و دیلم و سپاه لشکر استعداد داشت مدتها
حاکم موصل و بعضی از الکای عرب بوده صاحب تاریخ مصر گفته که او را شعر نیکو
و رفض فاحش بود تا آنکه از وی نقل است که یکی از صلحیان وصیت نموده بود که چون
بمدینه طیبه برسی سلام بحضرت رسول صلوات الله علیه برسان و بگوی که اگر
عمر و ابوبکر در جوار تو مدفون نمی بودند هر آینه بسر و چشم بزیارت تو می آمدم ایکی
❊ همسایه بعباد کرد ز را در سنه احدی و تسعین و ثلثمایه بر دست یکی از
غلامان ترک کشته گشت و در تاریخ یافعی مسطور است که سید رضی الدین رضی الله عنه
جهت او مرثیه نظم فرمودند معتمد الدوله ابو المنیع قرواش بن مقلد
قایم مقام شد و او چنانچه در تاریخ ابن خلکان مذکور است جوانی ادیب ظریف
شاعر کریم ثابت و هاب بود در سنه احدی و اربعمایه در دعوت اسمعیلیه در آمده
در ولایت خود چون موصل و انبار و مداین و کوفه و غیر ذلک خطبه بنام حاکم
بدین الله اسمعیلی مصدر باین عبارت خواند که الحمد لله الذی انجلت بنوره
غمرات الغضب و انهدمت بقدرته ارکان النصب و اطلع بنوره شمس الحق من الغرب
و فقره اولی ناظر است بانکه خلافت حق علویان است و بنی عباس غاصب الخلافه
فقره دوم اشارتست بانکه بسبب ثبوت خلفای اسمعیلیه و من کان تابع الاسلام ارکان
نصب و عداوت اهل البیت علیهم السلام که اساس مذهب اهل سنت و جماعت است
منهدم و ویران شد و فقره سیوم اشارتست بتعریف خلفای اسمعیلیه که
سلطان مغرب بوده اند و انکار ایشان آفتابی اند که از جانب مغرب طلوع نموده اند

آخر بواسطه غلبه اهل سنت وجماعت واستدعای قادر عباسی تغییر آن داد
واو مدت پنجاه سال حکومت کرد بعد از آن برادرش زعیم الدوله اورا گرفته
در قلعه جراحیه موصل مقید بود تا در مستهل رجب سنه اربع واربعین
واربعمایه فوت شد **زعیم الدولة** ابو کامل برکة ابن مقلد در سنه
اربعین واربعمایه میان او وبرادرش قرواش نزاع شده در سنه احدی صلح
تبدیل یافت اما بار دیگر خلاف روی نموده در سنه اثنی اورا بگرفت ودر
رمضان سنه ثلث واربعین واربعمایه خودش وفات یافت **بدران**
ابن مقلد مدتی متقلد امر حکومت بود در سنه احدی وعشرین واربعمایه
نصیبین را بحوزه تصرف درآورد **علم الدین قریش** بن بدران بعد از
عمش زعیم الدوله حکومت یافته در واقعه بساسیری وگرفتن قایم عباسی و
نهب دار الخلافت همراه بود ورئیس الرؤسا وزیر قایم عباسی بدو پناه برد
وچون او میدانست که وزیر سنی متعصب است وبا شیعه بغداد آزار بسیار
رسانیده بود التفات باو ننمود تا با قبح وجهی کشته شد وآخر قریش در
نصیبین وفات یافت **شرف الدولة مسلم** بن قریش بجای پدر حکومت
یافته در سنه ثمان وخمسین بر شام وحلب وموصل وانبار مستولی گردید
ودر سنه اثنی وستین واربعمایه خواهر سلطان الب ارسلان را صفیه نام
بخواست ودر سنه ثلث وسبعین حلب را از دست بنی مرداس بیرون آورد
ولشکر بشام کشید ومدتی محاصره دمشق کرد وچون فتح آن نزدیک شد خبر
عصیان اهل حران باو رسید دفع ایشان از ابغار خواست وبعد از آن
بعضی از ولایت روم را نیز در تصرف آورد وطمع در بغداد کرد ابن خلکان
گفته که در طایفه بنی عقیل کسی با ماثت او ملک وسلطنت میسر نشده است
او ان اقدر ایسر بود ودر جمیع قلم رو او امنها امن بود وآخر در جنگ
سلیمان بن قتلمش سلجوقی که حاکم روم بود در جمعه بیست وچهارم صفر سنه
ثمان وسبعین واربعمایه بقتل رسید وبعضی گفته اند که چون سلیمان از هزیمت
او عاجز آمد یکی از خواص اورا بفریفت تا در حمام اورا بکشت ودر کتاب تاریخ

الملوك

الملوك مسطور است که شرف الدوله ملکی کریم فاضل حلیم شاعر بود وعماد
کاتب اورا در کتاب خریده ذکر نموده وگفته که کان لقبه مجد الدین سلطان
الامراء سیف امیر المومنین بود واو بلاد شام را بصلح وقهر بگشود وابواب
عدل وانصاف بر روی اهالی آن دیار بگشاد وکرم او تا بمرتبه بود که بیک
قصیده که ابن حیوس در مدح او گفته شهر موصل را باو بطریق اقطاع داد
لیکن ابن حیوس بعد از آن شش ماه زنده ماند وچون وفات یافت مال و
وغلام وچهارپایان بسیار بگذاشت وبعضی از ارکان دولت صورت اموال
ابن حیوس را بعرض شرف الدوله رسانیده اظهار کرد که آن اموال را بخزانه
سلطان باید آورد شرف الدوله از استماع آن سخن در غضب شد تا انکه
آن شخص را خواست که بکشد وبا او گفت وای بر تو معیوا که من طمع در لقا
کنم که نفوس مردم بآن مسامحت نموده وکف کریمان بآن بخشش فرموده ووصیت
که از فضلات عطایای ایشان جمع شده من در خزانه خود داخل سازم البته از
خدمت دور شو که این عجب من شیء بعد از آن امر نمود که آن مال را در موضعی
علیحده ضبط کردند تا از وارثان ابن حیوس کسی پیدا شود وآن مال مدتی
بسیار ماند وکسی پیدا نشد آخر گفتند که دختر خواهرزاده او در مدینه حران هست
اگر فرمایند باو برهیم وحکم شد که تمام آن مال را باو دادند آورده اند که چون
ابن حیوس قصد خدمت شرف الدوله نمود بعضی از ندمای او رخصت دخول
او در مجلس عالی طلبیدند وگفتند که او شاعری متکبر است وخود را امیر میخواند
ومدح ملوك را همیشه نشسته خوانده وشان سلطان ارفع از آنست که او
بدستور سایر ملوك درین آستان سلوك نماید بس تدبیر آنست که مدح خواندن
اورا در مقامی قرار دهند که آنجا فرش نینداخته باشد بغیر یك کرسی که سلطان خود
بر آنجا نشسته باشد وچون او جای نشستن نه بیند بالضرورة مدح را ایستاده
خواهد خواند وآخر چنان کردند وچون ابن حیوس بمجلس در آمد وجای نشستن
ندید ایستاده شروع در خواندن مدح نمود واین قصیده را خواند که اول این است
شعر ما ادرك الغرمات مثل مصمم ❀ ان اقدمت اعداؤه لم يحجم

وچون باین بیت القصیده رسید که بیت اَنْتَ الَّذِي نَفَقَ الثَّنَاءُ بِسُوقِهِ
وجَرَى الَّذِي بَحْرٌ وقَدْ قَبْلَ الدَّمِ · شرف الدوله ازجا در آمد و امر کرد تا فرش
آوردند و با وکفت که امیر بنشیند پس بنشست وتتمهٔ قصیده را بخواند
وچنانکه گذشت موصل را باو بخشید و از جملهٔ حسن عهد او آنکه روزی
یکی از بحاجتی خواست و در رکاب او سوار شده تا مستقر جلال او همراه آمد
وچون شرف الدوله خواست که بخلوت انس در آید آن شخص گفت اَیُّهَا الأَمِیر
لا تَنْسَ حاجَتِي یعنی فراموش مکن حاجت مرا شرف الدوله گفت اِذَا قَضَیْتُهَا
نَسِیتُهَا یعنی هرگاه حاجت ترا برآوردم آنرا فراموش خواهم کرد و از جمله
مکارم او آنکه در وقتی که ابن منقذ را در قلعهٔ سیرز محاصره نمود وکار بر اهل
قلعه تنگ شد زنان ابن منقذ از قلعه بیرون آمدند وخود را بحرم شرف
الدوله رسانیده دست شفاعت در دامن زوجهٔ شرف الدوله زدند و
جار عربی بر زبان آوردند والتماس کردند که شرف الدوله از ایشان درگذرد
شرف الدوله از غایت حلم وشرم ورحم بر آن زنان قبول التماس ایشان نمود
و با وجود آنکه قدرت بر گرفتن آن قلعه داشت وبمدت حصار دشنام
بسیار از اهل قلعه نسبت بخود واهل حرم خود شنیده و آزرده شده بود عفو
واغماض نمود ابراهیم بن قریش اعیان بنی عقیل او را از زندان بیرون
آورده بر مسند حکومت نشانیدند اما از بس که در زندان نشسته بود
قدرت بر رفتار نداشت اما صفیه خاتون بنت جغربیک زوجهٔ برادرش را
خواسته کارش استقامتی پیدا کرد تا در سنه اثنی وثمانین سلطان
ملکشاه او را بجهت تنقیح محاسبه بدیوان طلبیده مقید ساخت و بعد
فوت سلطان بود بعد از سلطان ترکان خاتون او را رها کرد و
او بموصل رفته بحکومت نشست تا آنکه تتش بن الب ارسلان قصد عراق
کرده اول آهنگ موصل کرد و بینهما در ربیع الاول سنه ست وثمانین در
موضع مصنع جنگ شد ابراهیم کشته شد محمد بن شرف الدوله ٢
سلطان ملکشاه او را تربیت نموده در سنه تسع وسبعین خواهر خود زلیخا

بجبال

بجبال او در آورده اکثر دیار ربیعه که پدرش داشت بدو حکومت کرد و او برادری
علی نام داشت پسر صفیه خاتون مذکور بعد از سلطان میان برادران جنگ
شده علی غالب آمد وچون ابراهیم عمش از قید خلاص شد علی مملکت را بعم تسلیم
نمود آخر محمد در جنگ کربوقا در سنه تسع وثمانین واربعمایه کشته شد
علی بن شرف الدوله بعد از عمش بتفویض پسر خالش تتش والی موصل
گردید تا آنکه کربوقا بعد از محاصره نه ماه در ذی قعده سنه تسع وثمانین
واربعمایه در حوالی
بردست اعراب بنی نمیر کشته گردید و آن
قوم بدو منتهی شد جسد یازدهم دبنی اسد که
ایشانرا مزیدی نیز خوانند واین طایفه از قدیم الایام شیعهٔ امیر المؤمنین
بوده اند و با آنکه الحال ایشانرا شوکتی نمانده ودر میان اعراب عراق عرب
وخوزستان متفرق شده اند وکروهی از ایشان بجمعی از اعراب بنی لام که مالکی
مذهب اند پناه برده اند بر عقیدهٔ تشیع راسخ‌اند واظهار تولا و تبرا بی تقیه
میکنند والتفات آل بویه بحال ایشان نیز مؤید این مقال است ابو الحسن
علی بن مزید اسدی در سنه ثلث واربعمایه سلطان الدوله دیلمی او را
خلعت داده امارت آن قوم بدو تفویض نموده او در ذی قعده سنه ثمان
واربعمایه فوت شد دبیس بن علی ملقب به نور الدوله قایم مقام پدر
گردید و مقلد برادرش با او در مقام خلاف شده دبیس غالب آمد ودر تاریخ
مصر مذکورست که او جواد ممدح ومحط رحال رافضه بود و در تاریخ ابن کثیر
مسطورست که در زمان قایم بامر الله خلیفه بغداد یکی از عمال شهر با
بوشیعه باب ذکیه مسلط ساختند تا ایشانرا آسیب رسد و میگفت وچون این خبر
بامیر دبیس رسید بواسطهٔ آنکه رافضی بود در خشم شد وخطبهٔ خلیفه از
بلاد خود قطع نمود تا آنکه بعد از رضا جوئی او اعادهٔ خطبه نمود و بعد از
امارت شصت وهفت سال یا پنجاه وهفت سال در سنه هشتاد در شوال سنه
اربع وسبعین واربعمایه در مطار آباد وفات یافت ابو کامل منصور بن
دبیس الملقب بهاء الدوله در ذی قعدهٔ سنهٔ مذکوره بخدمت سلطان

ملکشاه دفعۀ منصب پدر بدو متعلق گشت واو فاضل وشاعر بوده آن طبقه
از ویراعات می یافتند سلطنت وهفت سال امارت عرب عراق کرد آخر
در ربیع الاول سنه تسع وسبعین واربعمایه درگذشت ودر کتاب تاریخ الملوک
این ابیات از اشعار او مذکورست شعر

أولئك قومي إن أعدّ الذي لهم   أكرم وإن أفخر بهم لا أكذب
هم ملجأ الجاني إذا كان خائفا   ومأوى الصعاليك والفقير المعصّب
بطاء عن الفحشاء لا يحضرونها   سراع إلى داعي الصياح المثوّب
مناعيش للمولى مسامح بالقرى   مصاليت تحت العارض المتلهّب
وجدت أبي فيهم وخالي كليهما   يطاع ويؤتى أمره وهو يحتبي
فلم أتعمّل للسيادة فيهم   ولكن أتتني وادعا غير متعب

وله

فإن أنا لم أحمل عظيما ولم أقد   لهاما ولم أصبر على فعل معظم
ولم أجر الجاني وأمنع جوره   فلا نادي للفخار فأنتمي

وله

ما لامني فيك أحبابي وعذّالي   إلا لغفلتهم عنّي وعن حالي
لا طيّب الله لي عيشا أعيش به   إن غبت شكرا للتسلّي عنك في بالي

سیف الدوله
صدقة بن منصور بحکومت نشسته منزل او دار الامان خایفین بود وقبـ[illegible]
حلّه را کار وقت بنا تا الحال دار المومنین وموطن ومولد افاضل ومجتهدین
شیعه است در محرم سنه خمس وتسعین واربعمایه بساخت وبلقب [illegible]
سیفیه اشتهار یافت واو را ملک عرب میگفتند بغایت [illegible]
وصاحب باس وهیبت وسطوت بوده در تاریخ مصر سطور [illegible] که سیف
الدوله کریم وعفیف بود وخانه او در بغداد محل امان خایفین [illegible] در مدت
عمر غیر از یک زن نکرد وتسری نکرد وسیرت او مشکور [illegible] محمود
اگر سالم مانده باشد از مذهب اهل حله و پدر خود که از کبار [illegible] بود در
تاریخ یافعی مذکورست که سیف الدوله مذکور شیعی بود [illegible] علاق
وعلو همت وجود وحلم آراسته بعد از پدر بیست ودو سال [illegible] کرده
وصاحب باس وسطوت وهیبت بود وصاحب تاریخ [illegible]

کرم

کرم خطاب بن کیخسرو والی صاحب آوه در خدمت سلطان محمد ملکشاه کار کرده
بنابر مشارکت در تشیع پناه بدو آورده هر چند سلطان او را طلبید داشت وی نداد
مهم بقتال رسید وصدقه با بیست هزار سوار وپیاده در برابر آمده در نهم رجب سنه
احدی وخمسمایه در آن معرکه کشته گردید واز جمله اشعار او این چند بیت نظم یافته شعر

حسبي كما زعم الواشون لا تدعوا   إذ ثبت حاشاي مذنبك في القدم
وصلك ضاق عليك العفو عن جرم   لم أجنه ليضيق العفو والكرم
ما أنصفتني في حكم الهوى أذن   تصغي لواش وعن عذري بها صمم

دبیس
بن صدقه ملقب بنور الدوله قایم مقام پدر شد قاضی ابن خلکان گفته که وی
جواد کریم واز علم ادب وشعر نصیبی تمام داشت وحریری در بعضی از مقامات خود
نام او برده وبذکر او تقرب باو جسته وچون او با سلطان مسعود بن محمد بن
ملکشاه سلجوقی طریق موافقت ورزید مسترشد عباسی از وی رنجیده میان ایشان
بکدورت عظیم رسیده مکرر بقتال انجامید آخر وی مسترشد را بکام خود [illegible]
هم در آن ایام بحکم سلطان مسعود سلجوقی در دست ویکم ذی حجه سنه تسع
وعشرین وخمسمایه در ظاهر خوی بواسطه [illegible] کشته شد صدقه
بن دبیس را آن طبقه بجای پدر نشانده در سنه احدی وثلثین که سلطان
مسعود به بغداد رفت وی بخدمت آمده در سنه اثنی بعداوت سلطان داود
ابن محمود اتفاق نموده در شعبان سنه مذکوره در آن مصاف کشته شد
محمد ابن دبیس بعد از برادر سرور آن قوم گشته آخر در اسدآباد همدان
در شهور سنه خمس واربعین وخمسمایه وفات یافت صاحب تاریخ مصر گفته
که علی بن دبیس صاحب حله مردی شجاع وکریم بود اما بر عادت اهل حله رافضی
خبیث بود اصحاب محمد بن صالح را بقصد او متهم ساختند واو از سم فوت شد
طبقه بدو بانتها رسید جند دوازدهم در ایلخانیه که
صاحب ایران وروم بوده اند هلاکو خان بن تولی خان بن چنگیز خان
در ربیع الاول سنه احدی وخمسین وستمایه بحکم برادر منکو قاآن متوجه
ضبط ایران شده در سنه ثلث وخمسین در کانکل سمرقند توقف نموده ودر شوال

آن سال از جیحون بگذشت وبنابر ارادهٔ رب قدیر وحسن تدبیر بحر بی عدیم النظیر
خواجه نصیر الدین محمد طوسی طیب الله مضجعه که بنابر اضطرار در قلعهٔ میمون دز
از قلاع [redacted] لیرمی بود واو پادشاه را توجه هلاکو خان برسم رسالت نزد
خان فرستاده بودند تخریب قلاع [redacted] میسر گشته [redacted] بقتل رسیدند
ودر سلخ شوال سنه اربع وخمسین وستمایه خورشاه پادشاه اسماعیلیه را
بجنگ آورده طایفهٔ ضدیه را برانداخت اتفاقا لفظ ضد موافق تاریخ
ودر اثنای این نهضت تقرب حضرت خواجه قدس سره بجایی رسید که در زمرهٔ
محرم ایلخان محرم گردید وبیکم را در تحلیف اسلام ایلخان باخود متفق
ساخته ایلخان بیکم را بیمان از اعیان لشکر بشرف اسلام فایز گردانید
وچنانچه مشهورست ایشان اخته ساخت وانکه بعضی از قاصران اسمعیل
اسلام او میکنند از قبیل تخایل اوهام است ولیس هذا اول قارورة کسرت
فی الاسلام چه بعضی از قدمای این خانواده نیز بشرف اسلام فایز شده اند
چنانکه صاحب حبیب السیر بآن تصریح نموده وگفته که مغول نام اول پادشاهی
که طایفهٔ مغول باو منسوبست والغوزخان بن قراخان که پسر زادهٔ اوست
مسلمان شده ودر روضة الصفا آورده که اوکتای قاآن بن چنگیز خان
مسلمانی را بر دیگر ادیان ترجیح داشتی وحکم محبت پیغمبر آخر الزمان در فضای
کاشی وتحقیق در احوال منکو قاآن که برادر بزرگ هلاکو خانست آورده
که او با آنکه تابع ملت عیسی علیه السلام بود در اظهار شرع مصطفوی کوشید
وانعامات درباره اعدا اسلام ومشایخ عظام مبذول داشتی والحق حضرت
خواجه بعد از تشیید اسلام ایلخان متکفل تدبیر امور او گردید وچون مؤید الدین
محمد علقمی که وزیر مستعصم عباسی بود شنید که خدمت خواجه در صحبت
ایلخان مملکت مدار اند کتابات بخدمت ایلخان وخدمت خواجه نوشته ایشانرا
بتسخیر دار السلام واستقصاء جهات عباسیه نسبت بعترت سید انام علیهم الصلوة
والسلام ترغیب نمود وایلخان باستصواب خواجه عزیمت آن صوب نموده فرمان
داد لشکریان اسباب یورش بغداد را مهیا سازند وبعد از طی منازل قرار سال

دسایل

دسایل وقوع غوایل که تفصیل آن در کتب اوایل مرقوم است روز یکشنبه چهارم
صفر سنه ست وخمسین وستمایه خلیفه با امرا وپسران خود ابوبکر وعبد الرحمن
وطایفهٔ کثیر از علویان ودانشمندان وخواص ونجبا از شاهراه شهرستان
علم یعنی درب بغداد بیرون آمدند وحکم شد که خلیفه را برپای تخت ایلخان
تا سه روز نبستند بعد از آن ایلخان در افنا واعدام خلیفه با خواجه نصیر الدین
مشورت نموده خدمت خواجه فرمودند که اهل سنت که سواد اعظم اهل اسلام
او را خلیفه بحق وامام مطلق میدانند وبر نفوس واموال خویش حاکم وفرمان روا
میشناسند اگر از وی در ظاهر خود ممکن که از اطراف لشکرها باو پیوندند واستعداد
حرب از سر گیرد وبار دیگر تجشم رکاب گردون سای وتکلیف سفر احتیاج افتد مرد
عاقل فرصت فایت نکرده اند وسر رشتهٔ اختیار نباید که باز بچنگ آید از دست
دشمن را محبس بهتر از مطمور عدم تصور نتوان کرد نظم رخنه که ملک را افکنده بد
لشکر بدعهد پراکنده به ایلخان چون دانست که نصیحت خواجه از اغراض فاسد مبرا
بقتل خلیفه فرمان داد ودر اثنا حسام الدین منجم که در باطن از هواخواهان
بنی العباس بود این خبر شنیده بعرض پادشاه رسانید که اگر خلیفه کشته گردد عالم
سیاه وتاریک شود وامارات وعلامات قیامت مشاهده رود واز این نوع کلمات
امیر حسان گفت که ایلخان متوهم شده ودر این امر بخواجه نصیر الدین رجوع نمود
خواجه در جواب فرمودند که زکریا ویحیی معصوم علیهما السلام را قتل آوردند
هیچ یک از این حالات بظهور نیامد اگر حسام الدین میگوید که این قول در قتل
عباسی مترتب میشود مقبول نیست زیرا که جدی از ایشان را فداییان اسماعیلیه
وغیرهم کشتند وفلک دوار دور دوار وکار بایلخان بر قرار بود نه آفتاب منکسف
شد ونه قمر منخسف وایلخان از حسام الدین دلایل عجیبه خواست ولی بعضی
گویند که از غایت غضب جهان ایلخان باشارهٔ خواجه نصیر الدین در قتل
خلیفه جازم شد وچون یرلیغ بیاسای خلیفه صادر شد طایفه مرد مرده کشته
که چون حسام الدین آن دعوی نمود احتیاط آنست که شمشیر بر حلق خلیفه
نسازند ویکبار او را زیر پای نمد انداخته یعنی مرده افتاده بعد از خدمت خواجه

امر فرمودند تا او را در نمد پیچیده بر شیوهٔ آنکه نمد مالند اعضا و اجزای آخرین خلفا

بنی عباس را بتدریج چنان ساختند که از حس و حرکت بیفتاد و پسران مستعصم

بالجمیع آل عباس که فی الحال از ایشان حسابی بود از میان برگرفته بمهلکهٔ عذاب

مخلد فرستاد و در شب پنجشنبه هشتم محرم سنه ستین وستمایه حسام الدین

منجم را بجهت تحکمی که در بغداد داده بود که اگر خلیفه را بکشند عالم سیاه گردد

بقتل آوردند و از جمله مؤیدات ایمان هلاکو آنست که قدوة المجتهدین شیخ جمال الدین

رحمه الله در کتاب کشف الحق آورده که چون حضرت امیر المؤمنین علیه السلام خبر

داده بود از استیلای مغول و تتار و انقراض ملک بنی العباس و کشته شدن ایشان

بر دست هلاکو لاجرم وقتی که هلاکو بحوالی بغداد رسید پدر من شیخ سدید الدین و

سید ابن طاوس و جمعی دیگر از اکابر و افاضل مشهد نجف و کوفه و حله کتابتی

بهلاکو نوشتند و طلب امان از و نمودند پس هلاکو ایشان را نزد خود طلبید و چون

ایشان ترسیدند که بی امان نزد او روند پدر من تنها بخدمت هلاکو رفت آنگاه هلاکو

از و پرسید که سبب چه بود که پیش از آنکه ظفر من بر بغداد کتابت نوشتید و طلب

امان از من نمودید گفت سببش آنست که حضرت امیر المؤمنین عم ما را از ظهور تو

خبر داده فرموده که ترک در آخر خلفای بنی العباس وارد خواهد شد و پادشاه

ایشان مردی جهوری صاحب اقبال خواهد بود که بهیچ قلعه و شهری نگذرد

که آنرا فتح نکند و هیچ رایتی در مقابل او برپا نشود که نگونسار نگردد و وای بر کسی که با

او شیوهٔ مخالفت و معادات ورزد و چون از نقل خبر کرامت اثر فارغ شد هلاکو

با او طریقهٔ تعظیم و لطف مسلوک داشته خط امان اهل مشهد و کوفه و حله

باو عنایت نمود و آن بقعهٔ مبارکه از ترکتاز مغول و تتار علی رغم انف حسن

سفیان منافق سالم ماند و وجه تأیید آنست که اگر اهل آن دیار را علم بایمان هلاکو

نبودی کی جرأت بر مکاتبت و ملاقات او مینمودند و چگونه بر کلام حضرت امیر

بر وجهت میساختند و از جهان بلای ناگهان خط امان میگرفتند و همانا

اشارت باین معنی است آنکه قاضی نظام الدین اصفهانی در بعضی از قصاید که سابقا

در احوال مذکور شده و آنرا مصدر بمدح اهل البیت علیهم السلم و مذیل بتعریض

خواجه بهاء الدین محمد جوینی ساخته گفته شعر قل للنواصب کفوا لا ابا لکم

لشیعة الحق یأبی الله تهوینا ٭ اماد عهد ملوک الترک دونهم

ولادهم بهاء الدین تمکینا ٭ اذ اثار هلاکو رصد مراغه است که بتوجه بحر و عدم

النظیر خواجه نصیر الدین محمد طوسی طیب الله مشهده صورتی پیدا کرده بزیج خاقانی

موسوم شد آخر هلاکو در ظهر ربیع الاخر سنه ثلث وستین وفات یافت دوران

السلطنت اش نه برین بود سلطان احمد دراصل نامش تکودار بود و بجهت

مساعی جمیلهٔ صاحب اعظم خواجه شمس الدین محمد جوینی مسلمان شد نامش را سلطان

احمد کردند و او پادشاهی نیکو اخلاق و خوب سیرت بود و میان او و ارغون خان

ابن اباقا خان که برادرزادهٔ او بود نزاع بهم رسید و او در خراسان بود و پادشاهی

عم خود را راضی نبود و میگفت ولیعهد پدرم و بعد از دو سال لشکر کرد و بجانب

خراسان رفت و بارها لشکر ایشان را برهم زد و ارغون خان متحصن شده بود

سلطان احمد مدتی آنرا حصار کرد و بعد از آن جمعی درمیان افتادند و صلح دادند

و ارغون خان از قلعه بزیر آمده پیش سلطان احمد آمد و از کردهٔ خود عذرها

خواست سلطان احمد را شفقت عمومیت درکار آمده جمیع اسباب او را بار داد

و او را نوازش کرد و پادشاهی خراسان و لشکر خراسان را بحکم او کرده متوجه اردو

شد دیگر باره جمعی از نفسدان مغول که از اسلام سلطان احمد ملول بودند

ارغون را بر مخالفت سلطان احمد ترغیب کردند و در این مرتبه نیز سلطان احمد

ارغون خان را بگرفت و بدست جمعی از لشکریان سپرد و خود مراجعت کرد و فریق

که ارغون را در عقب او بیاد بند بودند امرا اتفاق کرده ارغون را از بند خلاص ساخته

و با او بیعت کردند و در عقب سلطان احمد رفتند و چون سلطان احمد از غلبهٔ

ایشان آگاه شد بتعجیل نزدیک مادر خود بجانب آذربایجان رفت پس لشکر

او را آنجا باز داشتند تا رایت ارغون برسید و او را بقتل آورد و پادشاهی او آخر شد و این

واقعه در سنه ششصد و هشتاد بود سلطان غازان بن ارغون خان

ابن اباقا خان بن هلاکو خان در سن بیست و پنج سالگی در سلخ ذی حجه سنه اربع و

تسعین وستمایه بر تخت سلطنت جلوس نمود و قتل الپی در شعبان این سال واقع

ابن هلاکو خان

شیخ ابراهیم حموی اسلام آورده قریب هشتاد هزار نفس از صغیر و کبیر مغول بر تبعیت
او بدان سعادت رسیدند و غازان مسمّی به محمود و برادرش خدابنده مسمّی بمحمد شدند
و بروجهی که حافظ ابرو در تاریخ خود تصریح بآن نموده در سنه اثنین و سبعمایه
از مذهب باطل اهل سنت و جماعت تنفر یافته بمذهب حق امامیه اثنی عشریه
انتقال نمود و خواجه رشید مشهور که وزیر سلطان غازان بوده در تاریخ غازانی که
تالیف اوست آورده که سبب دوستی پادشاه اسلام خلد سلطانه نسبت بخاندان
رسول صلوات الله علیه و آله و اعزاز سادات رفیع الدرجات آن بود که دو نوبت جمال
خواجه کاینات را علیه افضل الصلوات بخواب دید و پیغمبر صلعم او را بمواعید خوب
مستظهر گردانید و بحضرت امیر المومنین علی و امام حسن و امام حسین علیهم السلام
او را تعریف نموده ایشان را با همدیگر معانقه و عقد مواخاة فرمود و از آن وقت
سلطان را فتوح و گشایشها دست داد و از آن جمله معتبرترین آن بود که این همه
خیرات و ضبط و ترتیب عدل و سیاست در عالم شایع گردانید و او را توفیق
حصول نیکنامی دست داد و از بهر خویشتن ذخیره چندین دهای خیر اندوخت
و بزرگترین سعادتی و موجبی چه تواند بود و از آن سال باز دوستی او با اهل
بیت نبوت علیهم السلام زیاده شد و همواره جهت سبیل الحاج مدد میفرماید و مولانا
خانان را زیارت میکند و نذر فرستد و وکیل فرستد و سادات را عزیز و محترم
دارد و ادرارات در حق ایشان فرماید و چون خانقاه و مدارس و مساجد و دیگر
ابواب البر در هر موضع میساخت و اوقاف معین میفرمود و وظایف و مشاهر
هر طایفه در نظر آورد فرمود که چگونه است که از آن فقها و متصوفه و دیگر طوایف
هست و از آن سادات نیست بنابر مزید تا در معظم ولایت و بلاد معتبره چون
اصفهان و شیراز و بغداد و امثالها دار السیادات بسازند تا سادات آنجا
فرود آیند و جهت مصالح ایشان وجهی که مصلحت دید بوجهی که وقف نامها
بذکر آن ناطق است معین فرمود تا ایشان نیز از آن خیرات بابهره باشند و خواجه
در عبارت آورده فرماید که من منکر هیچ کس نیستم و بزرگی صحابه معترفم لیکن
چون رسول را صلعم در خواب دیدم و میان فرزندان خود و من برادری و دوستی

داده هر آینه با اهل بیت علیهم السلام دوستی ورزم و حاشا که منکر صحابه شوم و قوت
تا جهت مشهد متبرکه امیر المومنین حسین علیه السلام نهری جاری باز کردانید شد
و همواره تعریف خاندان فرماید بی تعصب چه بحمد الله و المنه حکیم و کامل است انتهی
کلام خواجه رشید و بر صاحبان هوش پوشیده نخواهد بود که خواجه رشید از آنجا
که شیوه کفایت مآبی وزراست خواسته که اصلاح حال سلطان در نظر سنیان
نماید و لهذا در تقریر عقیده سلطان زبان بادر پیچ نهان گرفته حرف زده و قول
او که بی تعصب تعریف خاندان مینماید چه بحمد الله و المنه حکیم و کامل است با جمله
کفیتم اشعار تمام دارد هر که او هوشیار است هر موی بر تن او گوشی است آخر سلطان
در عصر یکشنبه یازدهم شوال سنه ثلث و سبعمایه وفات یافت و ولادتش در عهد
جد سیوم بیع الاول سنه سبعین و ستمایه در حدود مازندران واقع بود و تاریخ
وفات او این قطعه ثمین گفته **نظم** بسال هفتصد و سه ز هجرت از شوال
بعهد یازدهم وقت عصر یکشنبه • شد از نواحی قبرز رونق جهان غازان
بسوی خلد که با داد خدا از رفتن **سلطان محمد** خدابنده الملقب به
الجایتو یعنی فرخنده بموجب ولی العهدی برادرش سلطان غازان از خراسان
آمده در روز شنبه دوم ذی حجه در اوجان بر اردو رسید و در روز شنبه
شانزدهم جلوس نمود و در سنه خمس و سبعمایه طرح شهر و قلعه سلطانیه انداخت
و در سنه سبع میان صدر جهان بخاری حنفی و خواجه عبد الملک شافعی قاضی
القضاة ممالک سلطان در باب مذهب مباحثه دست داده تفضیح یکدیگر
کردند و کار بجائی رسید که مدتی شعایر اسلام از ظاهر مرتفع بود تا آنکه در زمستان
در قشلاق بغداد سلطان بطواف نجف اقدس رفته خوابی دید و بسعی
امیر طرمطاز رحمه الله و برکت صحبت شیخ علامه آیة الله علی الخاصة والعامة
جمال الملة والدین حسن بن المطهر الحلی اعلی الله درجاته در المقامه مذهب حق
امامیه اختیار کرده درین باب بجمیع ممالک احکام اصدار یافت و خطبه
و سکه بر اسامی سامی حضرات ائمه هدی علیهم السلام زیب و زینت یافت
چنانکه بر رخسار دنانیر کلمه طیبه لا اله الا الله و محمد رسول الله و علی ولی الله

عشر

در سه سطر متوازی ابعاض متحاذی لجزانقش کردند و اسامی ائمه اثنی عشر
صلوات الله علیهم بترتیب واقع پیرامن دایره مخمس اضلاع مرقوم گردانید
تفصیل این اجمال و سبب انتقال سلطان غازان و سلطان الجایتو
بمذهب حق اهل البیت علیهم السلام بروجهی که حافظ ابرو شافعی همدانی در
تاریخ خود آورده آنست که در تاریخ سنه اثنین و سبعمایه که پادشاه غازان
در بغداد بود روزی علوی در مسجد جامع بغداد از ادای نماز جمعه فرض را
باز گزارد و دعوی او این بود که نماز در عقب این امامان درست نیست
جمعی از عوام برو غلو کرده بودند و آن علوی در میانه کشته شد اقربا و اصحاب
علوی مقتول باستغاثه پیش پادشاه غازان رفته این حال عرضه نمودند
و صورت قضیه تقریر کردند پادشاه ازان بغایت رنجیده فرمود که بجهت
اعاده نماز چون یکی را توان کشتن خصوصاً علوی را و ازانجا حرکت فرموده
براه همدان و صدیقه روان شد بر عزیمت شام و پیوسته متفحص احوال دین
و ملت می بود و از ائمه استفسار میفرمود جمعی امرای ایغاق که میل بمذهب
شیعه داشتند از انجمله یکی طرمطاز بود پسر ایجو بخشی که از کودکی باز در خدمت
حضرت سلطان غازان بزرگ شده و گستاخ بوده و در ولایت ری در میان
شیعه نشو و نما یافته پیوسته در حضرت پادشاه غازان تقویت آن مذهب
میکرد و چون خاطر پادشاه ازان غوغای عام متغیر شده بود سخنان امیر طرمطاز
اکثر در محل قبول می افتاد و حکم رفت که چند عدد دار السیاده در شهرهای
بزرگ چون اصفهان و کاشان و سیواس روم و غیر آن بنیاد نهادند و املاک
بسیار بران وقف فرمود و در مشهد امیر المومنین علی صلوات الله علیه و در
تبریز و غیره چنانکه هنوز بعضی ازانها باقی است و پادشاه غازان را میل
تمام بدان طایفه بود اما هرگز از غایت کفایت اظهار نکردی و رعایت مصلحت
عام فرمودی و کسی را زهره آنکه اظهار کند نبودی تا غازان خان را واقعه رسید
و چون سلطان سعید الجایتو بر سریر سلطنت متمکن شد جمعی از ائمه حنفی
بوقتی که در خراسان بوده ملازم بوده اند و خاطر سلطان را بدان مذهب

مایل کرده اند و چون سلطان از خراسان بیامد تقویت مذهب ابوحنیفه میفرمود
و آن طایفه را اعزاز و اکرام کردی و عظیم مایل بودی بمذهب اهل سنت و جماعت
چنانکه امام خلفاء اربعه بود و نقره فرمود نهادند و حنفیان عظیم مبالغت کردندی
در تعصبات چنانکه اکابر و وزرا ازان رنجیده ندی و خواجه رشید الدین مذهب
شافعی داشت و بحث مایل بودی بائمه شافعیه و مجالست و مباحثه او با این
طایفه بودی و از تعصبات حنفیه ملول بودی اما بجهت خاطر پادشاه اظهار نکردی
و مولانا قاضی القضاة نظام الدین عبد الملک مراغه که در علوم معقول و منقول
یگانه جهان و سر آمد دوران بود و بوفور علم و فضیلت و مباحثه و مناظره از اهل
عصر فایق خواجه رشید پیش پادشاه تعریف او کرد و او را طلب داشته ملازم سلطان
گردانید و قضاء ممالک ایران بدو مفوض شد و منظور نظر سلطان گشت و او شافعی
مذهب بود بکرات با ائمه حنفیه در حضور سلطان مباحثه کرده ایشان را الزام
میفرمود و آن طایفه از مناظره او عاجز بودند و سلطان را تقریر و بحث او خوش
آمد و از فحاوی مباحثات او حقیت مذهب امام شافعی فهم میفرمود و آن حکایت
مشهور است که از مولانا قطب الدین شیرازی پرسیدند که اگر حنفی خواهد که شافعی
شود چه کند مولانا در جواب گفت سهل باشد بگوید لا اله الا الله محمد رسول الله
فی الجمله سلطان مولانا نظام الدین را بانواع سیورغامشی مخصوص فرمود از یرلیغ و پایزه
و خلعت و دیگر عواطف پادشاهانه و ملازم شد تا در سنه تسع و سبعمایه
صدر جهان از بخارا بحضرت سلطان آمد حنفیه شکایت مولانا نظام الدین با او
تقریر کردند که ما را در نظر پادشاه خوار گردانیده است و باهانت و استخفاف
مشهور گردانیده او ایشان را استمالت داد و در روز جمعه بحضور سلطان روی
بمولانا نظام الدین کرد و بر سبیل افسوس و استهزا مسئله نکاح مخلوقه من
ماء الزنا القا کرد و سوال نمود و مولانا در جواب بی فکر و تردد گفت این مسئله
در مذهب امام شافعی بین و صریح نیست که تقریر میفرمایید و مع هذا معارض است
بمسئله نکاح مادر و خواهر و میان فریقین نزاع متمادی شد ایشان منکر شدند
که در مذهب حنفی این مسئله نیست و مولانا نظام الدین از کتاب منظومه که مخصوص

کتب فقه حنفیه است این بیت برخواندند ولیس فی لواطة من حد
ولا بوطی الاخت بعد العقد ایشان فرو ماندند و از آن مباحثات بی وجه سلطان
و امرا و وزرا برنجیدند و زمانی خاموش شدند و یکدیگر را می نگریستند قتلغ
از سر غضب از آن مجلس برخاست قتلغشاه با دیگر امرا گفت این چه کار بود که
ما کردیم و یاسا و یوسون چنگیزخان و پدران خود بگذاشتیم و بدین عرب در آمدیم
که بچندین قسم منقسم است و این رسوائی میان ایشان قایم که با مادر و خواهر
و دختر خود حرکت میکنند ما با دین اسلاف خود میرویم و باز میآییم تمامت امرا و
خواتین و اصحاب اردوها این خبر شایع شد و منتشر شدند و حرکات اصحاب
عمایم سید شدند طنز و افسوس میکردند و طباع تمامت اتراک از این قضیه نفرت
گرفت و اتفاقا هم در آن ایام بوقت مراجعت از اران بگلستان رسیدند و
کوشکی که غازان خان در آن حوالی عمارت فرموده بود بعشرت مشغول شدند
رعد و برق و باران عظیم پدید آمد و چند کس از نزدیکان سلطان بصاعقه هلاک
شدند و سلطان از آن حالت مستشعر و مخوف شدند و بر فور کوچ فرموده به
عزیمت سلطانیه متوجه شدند بعضی از امرا عرضه داشتند که موجب قواعد
مغول و یاسای چنگیزخان سلطان را بر آتش می باید گذشت و بخشیان که
صاحب آن فن بودند حاضر کردند بخشیان عرضه داشتند که این واقعه از
شومی مسلمانیست اگر پادشاه ترک آن بکند از آتش گذشتن محتاج نیست مدت
سه ماه در نفور و تذبذب می بودند و سلطان در این فکر و تردد می بود و با
ایناقان و ندما میگفت که مدتی است که در دین اسلام و ادای طاعات و
عبادات کلفتی بسیار کشیده ایم ترک اسلام [illegible] توان کرد در اثنای آن
نقیب امیر طرمطاز عرضه داشت که غازان خان که اعقل و اکمل جهانیان بود
بسبب قبح این اعتقادات میل بمذهب شیعه فرمود سلطان را همان اختیار
باید کرد سلطان فرمود که مذهب شیعه کدام است طرمطاز گفت آنکه برفض
مشهور است سلطان بانگ بروی زد که ای بدبخت میخواهی که مرا رافضی سازی
طرمطاز بتمهید عذری چند مشغول شد و مذهب شیعه را در نظر سلطان تزیین

داد و او بردی فصیح و جمیل بود بتقریری تمام تزییف مذهب اهل سنت و جماعت
میکرد و با سلطان گفت شیعه آنست که میگوید که پادشاهی بعد از چنگیزخان از آن
اروغ او باشد و سنی آنست که گوید پادشاهی بعد از چنگیزخان از آن امرای قراچو
باشد که نوکران چنگیزخان بودند از این جنس مزخرفاتی چند تقریر کرد و سلطان
از غایت نیکو اعتقادی و میل طبیعت بدین اسلام و متابعت و محبت محمد رسول الله
صلعم میل بدان طرف ظاهر شد و در اثنای آن حالت سید تاج الدین آوجی بعضی
از ائمه شیعه بحضرت آمدند و زبان وقیعت در مذهب اهل سنت و جماعت
کشیدند و دایما پادشاه را بمذهب شیعه تحریض میکردند و مولانا نظام الدین عبد
الملک با ایشان بحث و مجادله و مناظره برخاست و با ائمه شیعه دایما بحث کرده
قواعد ایشان را مزیف در نظر پادشاه آوردی و بجمع سلطان کذب ایشان
و شیعیان را مالیده داشتی و ایشان را با او مجال معارضه و قوت مناظره نبودی
اتفاقا در آن زمستان بسبب کار اوقاف آذربایجان از حضرت غایب شد
و پادشاه در این سال سنه تسع و سبعمایه عزیمت بغداد فرمود و از آنجا بزیارت
مشهد امیرالمومنین علی علیه الصلوة والسلام رفت اتفاقا آنجا خوابی دید که
دلالت میکرد بر تقویت دین مسلمانی چون صورت واقعه با امرا باز گفت
امرای متشیع که میل بدان طریقت داشتند سلطان را تحریض تمام کردند به
اختیار مذهب شیعه و سلطان مذهب شیعه اختیار فرمود و علمای عظیم
در آن باب میکردند چنانکه سلطان با امرا و ایناقان خود مبالغه میکرد که
تمامی این مذهب اختیار کنند بعضی رعایت خاطر سلطان را و بعضی از کمال اعتقاد
و بعضی بطمع خود [illegible] آن مذهب اختیار کردند و شیعیان را
کار بالا گرفت و از امرا سعید چوپان و ایسن قتلغ در مذهب اهل سنت
صلب بودند و هرگز در اعتقاد ایشان قصوری ظاهر نشد تا حدی که امرای
دیگر که میل بمذهب شیعه کرده بودند بحضور ایشان در آن معنی مجال سخن
نداشتندی بلکه جماعت سادات و اهل شیعه که ملازم بندگی حضرت بودندی
از ایشان عظیم خایف بودندی و بلطایف تدبیر و حیل چند اکثر

کو ایشانرا ایلی بدان طرف باز دید کنند بیشتر شان شد و حکم رفت که در تمامت
ممالک ایران زمین تغییر خطبه کنند و نام صحابه سه گانه از خطبه بیندازند
و بر نام امیر المومنین علی و امام حسن و امام حسین علیهم السلام اختصار
نمایند و در سنه تسع وسبعمایه تغییر سکه کردند و از نام صحابه بنام امیر المومنین
علی و هم اختصار نمودند و حی علی خیر العمل در اذان اظهار کردند و در تمامت
ممالک الجایتو سلطان این معنی منتشر شد الا در قزوین و مذهب شیعه بوجود
رونقی و رواجی تمام گرفت و ائمه این طایفه را از اطراف طلب داشتند شیخ
جمال الدین حسن ابن المطهر حلی بحضور آمد و او مردی دانشمند متبحر بود
از تلامذه خواجه نصیر الدین طوسی و در علوم منقول و معقول مشهور و یگانه
جهان و تصانیف بسیار داشت و چون بحضرت آمد دو نسخه بنام پادشاه
تصنیف کرده برسم تحفه آورد یکی کتاب نهج الحق و کشف الصدق در علم
کلام دیگری منهاج الکرامة فی باب الامامة در مذهب شیعه و چون بحضرت
سلطان رسید او را و پسرش را مولانا فخر الدین که جوانی بود دانشمند بود لیکن
مستعد نیکو اخلاق پسندیده خصال ملازم گردانیده و دیگر ائمه مانند
جمال الدین دراسینی و کمال الدین سنجاری و غیرهم اجازت فرمود که بوطن
خود رفتند و میان شیخ جمال الدین ابن مطهر و مولانا نظام الدین عبد الملک
مناظرات بسیار واقع شد و مولانا نظام الدین احترام او و تعظیم کردی و در
تعظیم او مبالغه نمودی و مباحثات ایشان از افاده و استفاده بودی
نه بر طریق جدل و لجاج و عناد و شیخ جمال الدین بن المطهر هرگز بر طریق
تعصب بحث نکردی و در تعظیم و توقیر صحابه رضی مبالغه فرمودی و
اگر کسی در حق صحابه کلمه بد بگفتی منع تمام فرمودی و ترحیش کردی و با سلطان
سعید خلوت داشتی و پسرش نیز در مجالس حاضر شدی و سلطانرا بر
محبت صحابه و تعظیم ایشان تحریص فرمودی و کسانی را که شیعیان
متعصب گویند بغایت منکر بودی و منع کردی و بانواع عاطفت و مرحمت
و ادرارات و مرسومات و مسامحات در ولایت حله مخصوص شد و تا تاریخ

سنه اربع وعشرین وسبعمایه در قید حیوة بود و سید بدر الدین نقیب مشهد
طوس با جمعی سادات ملازم سلطان شد و هر چند از سادات بزرگوار حسینی که
لایق منصب و شرف ایشان باشد صادر نشد اما جمعی از فتانان اثارت
نایره فتنه میکردند و ملانا را در شهرها زحمت میدادند و اهل سنت
و جماعت نیز از این منفعل شدند و در اعتقاد پاک و محبت صحابه مصطفی
و مودت اهل بیت و تعظیم امیر المومنین علی و فرزندان او راسخ می بودند
و هر چند از طرفین تعصبها قایم شد و بمباهاة و محاکاة و غیره رسید اما
بجایی نرسید و سلطان سعید از غایت محبت دین اسلام و دوستی محمد
رسول الله و اهل بیت او دایما با علما در مناظره و مباحثه می بود و اهل علم
رونقی تمام شد و چنان علم دوست بود که بفرمود تا مدرسه سیاره از خیمها
کرباس بساختند و دایما با اردو میگردانیدند و در آنجا مدرسان تعیین
فرمود چون شیخ جمال الدین بن المطهر و مولانا نظام الدین عبد الملک و مولانا
بدر الدین شوشتری و مولانا عضد الدین ایجی و سید برهان الدین عبری و
قریب صد طالب علم در آنجا اثبات کردند و ترتیب ماکول و ملبوس و [illegible] و ما
یحتاج ایشان مهیا فرمود تا دایم در بندگی حضرت باشند و در سلطانیه
در ابواب البر مبارک مدرسه انشا فرمود و شانزده مدرس و معید و دویست
طالب علم را اثبات فرمود تا چنان شد که در زمان دولت او بغداد بازار علم
و فضل رواجی تمام یافت و تمامت این معانی بمساعی جمیله خواجه سعید
رشید الدین بود که سلطانرا بر این امور تحریص میفرمود و [illegible]
حافظ شافعی از روی صرفه در تاریخ خود ایراد نموده و ابن هلال در تاریخ
خود که بنام شاه شجاع نوشته ذکر نموده که اولجایتو سلطان محمد خدا بنده
روز دوشنبه منتصف ذی الحجه سنه ثلث وسبعمایه بر سریر پادشاهی نشست
قدم بعتبات مبارک داشت چنانکه در وقت ولادت نیز آثار آن ظاهر شد
و آن چنان بود که پدرش ارغون خان در میان مرو و سرخس در بیابانی بی آب
فرود آمده بود و مردم از بی آبی در زحمت بودند و طلب آب بهر جانب

میکشتند در حالی که او در وجود آمد بارانی عظیم بیامد و صحرا همه پر آب شد
و ایشان هفت روز آنجا مقام کردند و بدان سبب نام او اولجا بوقا نهادند
و بعد از آن مدتی بنا بر آنکه عادت مغول چنانست که فرزندانی که غیر ترکی باشند
جهت دفع عین الکمال نام بگردانند او را تمودر نام نهادند و بعد از مدتی خربنده
نام کردند و بدین نام شهرت گرفت و چون بر سریر سلطنت متمکن شد
امرا و ارکان دولت و اعیان مملکت الجایتو سلطان محمد خدابنده نام کردند
و در ایام دولت او تمامت ممالک ایران معمور و رعایا مرفه و مشعوف بودند
و تمامت قبایل جیل و دیلم و امرا ایشان مطیع و منقاد شدند و عرب و عجم
کمر مطاوعت او بر میان بستند و آثار او در جهان از شهرها و قلاع و ابواب
خیر و مساجد و مدارس و عمارت عالی بسیار است و سادات را بسیار دوست
داشتی و با خاندان محمد صلوات الله علیه و آله آشنائی تمامش بودی
چنانچه مذهب ایشان اختیار نمود و خطبه و سکه بنام ایشان فرمود و
بیشتر اوقات با شواغل جهانداری و صوانع شهریاری بمباحثات علمی
مشغول بودی و پیوسته صحبت با علما و صلحا داشتی و مسایل نیک مشکل
پرسیدی و از خود نیز فکرهای نیک کردی و آنچه او را در خاطر آمدی بر
علما عرض کردی از آن جمله روزی در جامع سلطانیه در مجلس وعظ
نشسته بود و واعظ در فضیلت صلوات کلمات میراند سلطان پرسید
که چرا با هر یک از انبیا آل او را ذکر نمیکنند و در صلوات
بر ختم الانبیا اللهم صل علی محمد و آل محمد میگویند و در ذکر آل صلوات می
فرستند واعظ در جواب فرو ماند سلطان فرمود که مرا در جواب این مسئله
دو وجه بخاطر رسیده بر شما عرض کنم اگر پسندیده باشد از شما انصاف
بستانم والا اعتراض بکنم وجه اول آنکه چون دشمنان او را ابتر خواندند
ایزد تعالی ابتریت را بر دشمنان او انداخت که نسل ایشان منقطع شد
و اگر نیز باشد کسی ایشان را نشناسد و نام نبرد و ذکر نکند بخلاف نسل
پیغمبر که روز بروز زیاده میشود و هرگز ذکر پیغمبر بی ایشان نکند وجه

دوم آنکه ادیان انبیا و ملل و رسل ما تقدم چون در معرض نسخ و زوال
و انتقال بودند امضای احکام آن علی الدوام بر وارث و عترت لازم نبود
بخلاف دین محمد صلی الله علیه و آله که چون تا دامن قیامت بتغییر دول و تقلب
دوران تغییر در آن صورت نمی‌بندد و بر متابعان او لازم است که حفظ
احکام آن از فرزندان او کنند لاجرم در صلوات ذکر ایشان بذکر او صلی الله
علیه و آله مقرون شد تا امت را معلوم شود که حافظان شرع محمدی ایشانند
و متابعت و حرمت ایشان از جمله فرایض دانند سلطان چون از تقریر جواب
فارغ شد فضلای مجلس زبان بتحسین و ثنا گشودند و از حسن درایت و
تقریر او تعجب نمودند و ایضا ابن هلال آورده که سلطان در خدا ترسی تمیز
بود که روزی در حضور او بازگو میکرد درویشی صاحب دل رسید آن درویش چنانچه
وظیفه او بود بخدمت قیام نمود و تحفه و تبرکی پیش سلطان آورد سلطان
میخواست که در حق او انعامی فرماید درویش چنانچه طریقه او بود ابا نمود
چون سلطان مبالغه فرمود گفت مرا بزر و سیم و رخت و لباس احتیاجی
اما چون پادشاه مبالغه میفرماید اشارت فرماید که اگر درویشان جهت نفقه
جاهی فرو برند بسبب متوجهات دیوانی متعرض نشوند بفرمود تا حکم بنویسند
و با او دست برادری گرفت و گفت مرا فراموش مکن آن درویش بنا بر عهد مواخات
و مراعات دوستی هر سال برای او تحفه میفرستادی و سلطان آن را یکی از مقربان
خود قراجه نام سپردی تا [illegible] که روز وفات در مصالح تجهیز و
کفن او صرف کند و تحفه روزی در ایوان سلطانیه تخت زده بودند و آنرا
بانواع جواهر و لآلی آراسته و باصناف حلی و حلل پیراسته و تمامت خوانین
و شاهزادگان و امرا و ملوک جهان به تهنیت حاضر شده سلطان بر بالای
تخت رفت و چون در آن زیب و زینت و آیین پادشاهی و عظمت تامل کرد از
تخت بزیر آمد و خدا را تعالی و تقدس سجده کرد و گفت خداوندا عظمت و پادشاهی
و سلطنت و مملکت تراست و خربنده کمترین بندگان تو کمترین اما چون تو کلاه
عزت بر سر او نهادی و قبای سلطنت در روی پوشیدی او که باشد که بدان

التفات نکند و شکر نعمت تو بجای نیاورده از فواید او رساله ترتیب داده اند
و این چند کلمه از انجاست پادشاهی کسی را سزد که آزاد مرد را بنده و بندکان را
بکرم آزاد تواند کرد جامه که هرکز کهنه نشود نام نیک است. آرایشی که مرد و
زن را نیک آید راستی است. شرمی که هر که بپاشامد هرکز عیر خداشناسی
و خودشناسی و علم است. عالمترین مردمان آنست که علم او را از ناکردنی
باز دارد. و عاقلترین آنکه بر قهر شهوت و غضب قادر باشد. شهوت شرابی
خوشست اما هر که بسیار خورد زود هلاک شود. عشق بلا و زحمتیست که
مردم از آن نکریزند و بخود در آن آویزند. علم توانکریست که خداوند
آن هیچ حال درویش نکردد و هیچ جای غریب نباشد. و جهل درویشی است که
صاحب آن و اگر چه مال بسیار دارد درویش بود و در شهر خود غریب. غرض
از نماز یاد کردن خدای عز و جل است. و غرض از روزه قهر کردن قوت
و شهوت و غرض از زکوة آنکه دوستی مال از دل بیرون کند و درویشان
ماندم را بنوازند و فایده سفر حج آنکه در آن سفر یاد سفر آخرت کند و از دیدن
غرایب و عجایب بسیار قدرت آفریدکار تعالی و تقدس بداند و با اهل
علم و معرفت صحبت دارند و مکارم اخلاق و آداب پسندیده کسب کند و
در مناسک و اعمال حج تمامت احوال قیامت و عقاب آخرت معلوم نماید
پس هر که پیوسته با یاد حق باشد یعنی پیوسته با نماز باشد و هر که شهوة و
غضب مقهور او ست یعنی پیوسته روزه دار است و هر که محبت مال از
دل بیرون کند و درویشان را بنوازد و حاجت مردم برآرد یعنی پیوسته
در زکوة دادن است و هر که بیشتر اوقات یاد سفر آخرت کند و تهیه آن
سازد و در عجایب آسمان و زمین فکر کند و در کمال قدرت او تأمل نماید
و با اهل علم و معرفت صحبت دارد و اکتساب آداب و مکارم اخلاق کند
یعنی پیوسته در حج کذاردن است آخر سلطان در شب عید فطر سنه
ست و عشر و سبعمایه بجوار رحمت ایزدی پیوست مدت دوازده سال بعدل
و راستی پادشاهی کرد و عمر شریفش سی و چهار سال و نه ماه و چهل روز بود

ولادتش

ولادتش در بیابان مرو و سرخس در دوازدهم محرم سنه ثمانین و ستمایه طالع
جوزا **سلطان ابوسعید** ابن سلطان محمد خدابنده بموجب ولی عهدی از خراسان
آمده در اوایل صفر در سن دوازده سالکی در سلطانیه جلوس نمود و مدار
ملک و مال در دست امیر چوپان بود و سلطان همین اسم سلطنت داشت
و در آن حال مدتی صبر کرد و چون در ربیع الآخر سنه تسع و عشر و سبعمایه
بعضی امرا چون قورمشی و غیره به قصد امیر چوپان و در برابر سلطان آمده غا
جنک کردند خواجه تاج الدین علیشاه که وزیر سلطان بود و او ایران داشت که
جانب امیر چوپان را رعایت نموده خود در آن معرکه مباشر قتال شد و به
بهادرخان ملقب کردید آخر سلطان از استیلای سلک سنیان چوپانی
رنجیده بفرمود تا امیر چوپان را و اولاد او را هلاک کردند و خاندان او و اولاد
و متعلقان و نوکران و ارکان دولت او را تاراج کردند از هر خانه خزانه مال
بیرون آوردند و حکم کرد که در مجموع ولایتها چوپانیان را بکشند و مال ایشان
بستانند و چون پادشاه ابوسعید باستقلال رسید وزارت بخواجه غیاث الدین
ابن خواجه رشید الدین داد روزکاری بعیش کذرانید و بساط داد کسترده تیغ
کین در نیام و جهانی در بستر راحت بنام چنانکه اوحدی که از موحدان زمان
آن پادشاه جم جاه بوده در کتاب جام جم ستایش عدل و احسان و تعریف
رفاهیت و ایمنی زمان او نموده و گفته **نظم** در جهان تا که سایه شاهست
جهد مانند سایه در راهست ۰ در جهان از صدای عید زدند ۰ سکه بر نام بوسعید زدند
شاه کشور طراز والا طرف   شاه دانا نواز دانش ورز   آنکه دین شاه دوره ای بقا
هر کجا رخ نهاد جای یافت   نقد را که او نجات تربیت   کر کرامات نیست این چیست
بر جبینش ز عصمت مهدی   کشته پیدا ظهور مهدی   از دلش جلوه داده دین زاهد
ملک را خود ملک چنین باید   در چمن کفته بلبل و قمری   مدح این کلبن اولو الامری
جاودان باد برخوردار ز بخت   شاه ایران سریر کسری تخت   ایمنی بالقدم زایاس
بر اهی حق با امنی کامش   کرچه زان دولتم نصیب نبود   بر عادل این نصیب نبود
ملکی کو بعدل فاش بود   در دو دولت در دعا شی بود   وجه روزکار معدلتی

بکام دل رسید این نیز از دست ساقی اجل قدح کل نفس ذائقة الموت درکشید و شربت
کأس من علیها فان چشید بالجمله در سیزدهم ربیع الآخر سنه ست وثلثین وسبعمایه
در بیلقان فرمان یافت واورا به سلطانیه آورده در مرتبه اول در گنبد قورقه
در تالی الحال که آن عمارت را امیر میرانشاه بن امیر تیمور گورکان ویران کرده
در گنبد ابواب البر بپهلوی پدرش دفن کردند ولادتش در اوجان در چهارم
شب دوشنبه هشتم ذی قعده سنه اربع وسبعمایه بطالع حوت بعد از دو عهد
رفاهیت سرآمد و منقطع ظاهر شد **فرع** در ملوک سربداران **امیر عبد الرزاق**
ابن امیر فضل الله باشتینی واو بواسطه وجاهت وشجاعت ملازم سلطان
ابو سعید شده در اواخر او را بتحصیل کرمان فرستاده و بعد چون عیاش ولاابالی
مشرب بود اکثر آن وجه را صرف نموده متوجه سبزوار شد تا املاک موروث
فروخته تحصیل آن وجه نماید در اثنای راه خبر واقعه سلطان ابو سعید شنیده
چون به باشتین رسید قومی از مشهوران گرد او درآمده تحصیلان خواجه
علاء الدین فرومدی را که در آن ده تشدد نموده طلب می وشاهد میکردند
بقتل آورده لشکر بر سر خواجه علاء الدین به فرومد برده او از وی گریخته
در اثنای فرار بدو دوچار شده در سنه سبع عشر وسبعمایه خواجه را
بکشت وکتیبه بنیاد بدست آورده چون بسبزوار آمد اصحابش خود را
سربدار نام نهادند کار ایشان بالا گرفت آخر بدست برادرش وجیه الدین
مسعود در ذی حجه سنه ثمان وثلثین کشته شد **امیر وجیه الدین مسعود**
بجای برادر سرور آن قوم شده صاحب قران آن طبقه است و بسیاری از
خراسان چون طوس ونشابور با دو سه هزار کس بیک دفعه بر هفتاد هزار
سوار وپیاده جانی قربانی فایق آمد وازان بلند آوازه شد آخر طمع در ...
کرده در آنجا در اواخر ربیع الآخر سنه خمس واربعین وسبعمایه کشته شد
آقا محمد آیتمور که از جمله خدام امیر وجیه الدین مسعود بود رشد
نموده برتبه حکومت رسید و در سنه سبع واربعین بر دست خواجه علی
شمس الدین بقتل آمد **کلو اسفندیار** پس از وی حاکم شده در چهاردهم

ونسا وابیورد را از تصرف طایفه
جانی قربانی بیرون برده دریک دور
درختیا بوده

جمادی الآخر سنه تسع واربعین وسبعمایه مقتول گردید **امیر شمس الدین فضل الله**
برادر امیر مسعود بنیابت امیرزاده لطف الله برادرزاده هفت ماه حکومت کرده
بعد از آن چند خروار ابریشم از خزانه برداشته در ذی حجه سنه تسع واربعین
خود را خلع کرد **خواجه علی شمس الدین** که بر طبق مثل مشهور که چه خواجه علی چه علی
خواجه بجای خواجه شمس الدین علی استقلال یافته دانا و فرزانه بود و باطغا تیمور خان
طرح مصالحه انداخت و چهارده هزار مرد را مواجب داد و در امر معروف ونهی منکر
اصرار داشت آخر در قلعه سبزوار بعد شهور سنه ثلث وخمسین وسبعمایه بدست
حیدر قصاب درگذشت **خواجه یحیی** کرابی زمام امور را بحیطه آورده
طوس را از تصرف جانی قربانی بدر برد و با معدودی چند باردوی طغا تیمور خان
رفته چون درخانه را خالی دید تیمور قدزیه خان را بکشت وکار بزرگی چنان
از پیش برد آخر علاء الدوله برادر زنش در سنه تسع وخمسین قصد او کرده
در وقتی که خواجه سواره بدهلیز خانه رسید او بکفل بر کنش نشسته خنجر برو زد
وخواجه نیز ضربتی برو زده هر دو خواجه وار بر زمین افتادند وجان بدادند **خواجه
ظهیر** برادرش قایم مقام گشته چون لهو مشرب وکم آزار بود در عهد او کار
وبار آن طبقه تنزل کرده وی در سیزدهم رجب سنه ستین وسبعمایه از آن
منصب معزول شد **حیدر قصاب** پس از وی بحکومت رسیده لطف الله باشتینی
در اسفراین با او عصیان ورزید حیدر با پنج هزار کس بمحاصره او رفته
سربداران در آنجا او را در ربیع الثانی سنه احدی وستین بکشتند **امیر
لطف الله** ابن خواجه مسعود مشهور بمیرزا بسعی خواجه حسن دامغانی ونقرا
باشتینی بر مسند موروثی نشسته روزی حسن مذکور را دشنام داد واو
کینه در دل گرفته شب بر سرش رفت واو را گرفته بقلعه دستجردان فرستاد
و در آخر رجب سنه اثنی وستین او را قصد نمود **پهلوان حسن** دامغانی
با شش هزار سوار بجنگ امیر ولی رفته شکست یافت و در آن اثنا خواجه علی
مؤید با او باغی شده با هزار سوار بسبزوار رسید وچون متعلقان ملازمان
خواجه حسن همه در سبزوار بودند از آن جهت سر او را بریده پیش خواجه علی

مؤید فرستاده‌اند **سلطان علی مؤید** بسلطنت نشسته اقتدار تمام یافت
و بغایت کریم و متقی و پرهیزکار و مروج مذهب حق ائمه اثنی عشر علیهم السلام
بود میانه او و شیخ شهید قدس سره که از اعاظم مجتهدان شیعه است
و در شام می‌بود مکاتبه و مراسله بود تا آنکه میر شمس الدین محمد را که یکی از
اعیان ملک بود با تحفهای لایق و کتابت مشتمل بر اظهار نیازمندی خود
و جمیع شیعه خراسان بطلب حضرت شیخ بشام فرستاد و در آن کتابت
بحضرت شیخ گفته اظهار آن نمود که در خراسان کسی نیست که مردم در احکام
شریعت بفتوای او عمل نمایند بر شما واجبست که متوجه این دیار شوید و اهل
این دیار را ارشاد فرمایید و الا فردای قیامت من و جمیع شیعه خراسان
در حضرت حضرت پیغمبر و ائمه هدی صلوات الله علیهم از تو شکایت خواهیم
نمود چون حضرت شیخ بر مضمون کتابت مطلع شد بر توجه جانب خراسان
اقبال ننمود اما کتاب لمعه دمشقیه را باسم سلطان تالیف نموده مصحوب
میر شمس الدین محمد بخراسان فرستاد و در جواب احتجاج سلطان نوشت
که از همین کتاب که مشتمل بر فتاوای منست اعمال شرعیه شیعه انتظام می
یابد و وجوب توجه من بآن جانب ساقط میشود معذور خواهند داشت
در کتاب حبیب السیر مسطور است که چون سلطان علی مؤید بتایید الهی
در سبزوار بر مسند شهریاری نشست در اظهار شعار مذهب علیه امامیه
مبالغه نموده باقصی الغایه در تعظیم سادات عظام کوشید و بامید ظهور
صاحب الزمان هر صباح اسب می‌کشید لطف و کرم او را نهایت نبود و
جهت رعایت شرع شریف هرگز بر بنگ و شراب اقدام نمی‌فرمود و چون امیر
تیمور در شهور سنه اثنی و ثمانین بخراسان آمد سلطان بقدم اخلاص
پیش او رفت و میر تمامی الکای سربدار را بدستور بدو گذاشت و در تمامی
یورشها همراه بود تا در سنه ثمان و ثمانین در خرم آباد لرستان زخمی
خورده بدان درگذشت و آن فرقه منتهی شدند رحمهم الله تعالی

ذیل در ذکر بعضی از سلاطین ترکمان قراقوینلو

مخفی نماند که جمیع سلاطین این طایفه علیه مثل اکثر سایر متعلقات ایشان شیعه خلص بوده‌اند
چنانکه نقش نگین آرایش بیگم و ارزوق سلطان دختران اسکندر بن قرا یوسف دلالت بر آن دارد
چه نقش نگین یکی اینکه **نظم** در مشغله دنیا و در معرکه محشر • از آل علی گوید آرایش اسکندر
و نقش نگین دیگری این بوده که **نظم** بود از جان مرید آل حیدر • ارزوق سلطان بنت اسکندر
و نقش نگین میر بوداغ پسر جهانشاه این بوده که **نظم** نام بوداغ و بنده داغ حیدر
هر جا شنوی است در همه عالم علم ماست • اما چون فتوحات ایشان بسبب کثرت
اشتغال بحرب مخالفان مجال آن نیافتند که در ترویج مذهب حق آثاری ظاهر سازند
لاجرم بذکر احوال میرزا اسپند که صاحب آثار بوده اقتصار میرود
میرزا اسپند بن قرا یوسف بن قرا محمد **نظم** شاهیست سزاوار که کیخسرو و جمشید آن
در ریختن جلال ترا خون گوسفند • تا کی بود در این زمن از روز مستمند
بر تخم جهنم از اعدای او سپند • باید که وزد کمال از بجای رسیده که مجمره
گرداند آسمان بر بساط جلال او سپند هموار اند و اهل زمین در وقت دعای او
ان یکاد میخوانند قرا محمد که جد اوست از امرای سلطان احمد جلایر بود و دختر
در خانه سلطان بود او ملازم سلطان اویس ایلکانی شد و بعد از واقعه او مقدم
اویماق خود شده دیگر اقوام بواسطه حمایت در ظل او در آمده خود را باو بست
کردند و بر الکای سنجار و موصل و ارجیش استیلا یافت و نشو و نمای آن فرقه
از او است اما قرا یوسف بغایت دلیر و مردانه و بهادر و فرزانه بوده چنانچه با امیر
تیمور مکرر مخالفت نمود و باتفاق سلطان احمد جلایر بروم رفت و از آنجا
بشام آمدند و پادشاه آنجا ملک اشرف بنا بر تدارک خاطر امیر تیمور هر دو را
بند کرد و قرا یوسف بعد از واقعه تیمور از قید خلاص شد و هزار سوار که با او
بر آن ولایت آمده بودند و پراکنده شده مجتمع شدند و از آنجا فرار کرده تا
کنار آب فرات یکصد و هشتاد جنگ با سرحد نشینان و مستحفظان
کرد و همه وقت غالب آمد و در غره جمادی الاول سنه تسع و ثمانمایه در حوالی
نخجوان با میرزا ابابکر بن امیر تیمور جنگ کرده ظفر یافت و چون نوبتی دیگر
با او مصاف داده میرزا میرانشاه را بکشت و بالکلیه بآذربیجان و

وعراق عرب و بعضی از عراق عجم استیلا یافت میرزا شاهرخ با دویست
هزار سوار بعزم دفع او متوجه شده و حفاظ قرآن که با میرزا شاهرخ همراه
بودند بجهت استیصال خصم دوازده هزار نوبت سوره انا فتحنا ختم کردند
تا آنکه قرا یوسف بیمار شد و با شدت مرض از کمال غیرت از تبریز بر او جان
آمد و آنجا در روز پنجشنبه هفتم ذی قعده سنه ثلث و عشرین و ثمانمایه
وفات یافت و بعد از او قرا اسکندر بن قرا یوسف که در غایت شجاعت و
نهایت بد دلی بود پس از واقعه پدر بسلطنت نشست و در روز دوشنبه
بیست و هفتم رجب سنه اربع و عشرین و ثمانمایه در موضع بخشی با میرزا
شاهرخ دو شبانه روز مصاف داده کمال جلادت و بهادری بجا آورد آخر
بواسطه حیله که یکی از امرای شاهرخی بکار برده شکست یافته بروم رفت
و بعد از مراجعت میرزا بآذربایجان آمده بر سریر سلطنت نشست و یکی
از ظرفا در آن باب املا نموده **نظم** سکندر خود شه بیار آزرد و جست
شه ما مملکت بگرفت و بگریخت ، و کرت دیگر میرزا لشکر کشیده در روز
شنبه هفدهم ذی حجه سنه اثنی و ثلثین و ثمانمایه در ظاهر سلماس قتال شد اسکندر
دو روز کوشش بهادرانه نمود و چون بخت مساعد نبود باز شکست یافته
متوجه روم شد و در غیبت میرزا بآذربایجان استیلا یافت و در سنه
تسع و ثلثین که میرزا بعد از دفع او برگشت میرزا جهانشاه بن قرا یوسف بخدمت
رسیده منظور نظر تربیت گردید و دفع شر اسکندر را باو حواله کرده برگشت
بدست را بعزه سابق حواله کن ، و چون جهانشاه مذکور بتفویض میرزا
شاهرخ والی آذربایجان گشت برادرش اسکندر از روم برگشته تبریز را متصرف شد
و جهانشاه که در قشلاق قول آغاج طالش نزول نموده بود بعد از واقعه شتافته بین
الاخوین در اوایل سنه اربعین و ثمانمایه در صوفی آباد تبریز جنگ شده
اسکندر منهزم بقلعه النجق رفته بدست پسرش قباد کشته گشت و عم
برادر زاده را قصاص کرده در تمام آذربایجان او را مخالفی نماند اما عراق عرب
در دست برادرش میرزا اسپند مذکور بود و بعد از او بتصرف برادر زاده

الوند بن اسکندر بود و میان او و ایشان محاربات بسیار واقع شد چنانکه در کتب متداوله
اصل تاریخ مسطور است و بالجمله میرزا اسپند که برادر مادری پدر اسکندر بود بعد از
واقعه برادر در حکومت عراق عرب متمکن شد و او بخلاف سلاطین سلسله خود بغایت
عفیف بود و در مدت عمر بشرب [illegible] نموده بود و منکر بود کسانی را که بسیار
مباشرت کنند و بسیار خوردند و آثار بهادریهای میرزا اسپند و نبرد آزماییهای
آن یل ارجمند **بشمشیر و خنجر بگرز و کمند** ، [illegible] چون و چند
از جمله آنکه در وقتی که میرزا شاهرخ جهت دفع اسکندر لشکر بآذربایجان کشیده در
اواخر رجب سنه اربع و عشرین و ثمانمایه تقارب و تلاقی بتلاقی انجامید و تمامه
روز آن دو لشکر قیامت اثر کوشش مینمودند میرزا اسپند حملهای متواتر نموده
چند مرتبه خود را بصف میرزا شاهرخ رسانیده جمعی کثیر را از اعیان بهادران
شاهرخی بتیغ بیدریغ گذرانید و چون ذوالفقار [illegible] را بر خصم زده نزدیک بود
که از حسام خون آشام اسپند چشم زخمی بملازمان شاهرخ میرزا رسد بنا بر آن
امرای شاهرخی مضطر گشته بمقتضای الحرب خدعة در مقام تدبیر و چاره سازی
بودند تا آنکه در اثنای دار و گیر و استعمال تیر و شمشیر میر شاه ملک که از اعاظم امرای
میرزا شاهرخ بود و گفتند لشکر خود را از حملهای میرزا اسپند [illegible]
تدبیری بخاطر رسید و فرمود تا نقاره شادیانه و کوس بشارت کوفتند و آوازه
در انداختند که میرزا اسپند در بند افتاد و اسکندر از شنیدن آن خبر متحیر
گشته عنان از صف ستیز بوادی گریز گردانید و میرزا اسپند دوازده سال
حکومت بغداد و نواحی آن باستقلال نمود و در سال هشتصد و چهل هجری
شیخ احمد بن فهد حلی و باقی علمای شیعه را از حله و دیگر مواضع طلبید و با علمای سنی بغداد بمناظره انداخت چون
علمای شیعه در مناظره غالب آمدند و اثبات حقیقت مذهب اهل البیت
علیهم السلام نمودند اسپند میرزا ترویج آن مذهب نموده امر کرد تا خطبه و
سکه بنام نامی دوازده امام علیهم السلام کردند و در همین سال سید محمد بن فلاح
موسوی که اول سلاطین مشعشع است ظهور نمود و میرزا اسپند در ایام
حکومت بغداد با برادران و برادر زادها و بعضی از امرای آق قوینلو کردا

مرهم بودند محال بر وشان بعد بسیار واقع شد و در اکثر ظفر او را بود تا آنکه جهان شاه
برادر او که والی آذربیجان بود با آن همه عظمت از عهده او بیرون نمی آمد و در
بعضی اوقات که او بر طایف بود کتابتی بجانب شاهرخ میرزا نوشت مشتمل بر
استغاثه و طلب اعانت از مقاومت اسپند میرزا و در آن کتابت این بیت را
که یکی از شعرای ندیم او گفته بود نوشت بیت گویی بحلت لسوی بغداد باید کوفتن
مهر دیگر در سر اسپند باید سوختن • آخر در یوم الثلثا آخر شهر صفر از سال
هشتصد و چهل و هشت بمرض قولنج وفات یافت و از غرایب آنکه از آن زمان
که بغداد را بنا کرده اند تا زمان وفات اسپند میرزا هیچ خلیفه و سلطان
سوای اسپند میرزا در آنجا وفات نیافته و او را در ماه شهر رجب و دفن
در باغ عیش آباد در گنبدی که خود در ایام حیات مرتب ساخته بود دفن نمو

جشند تن خود ر

جنس سیزدهم در متاخرین سلاطین علویه کیلان

غفر الله اسلافهم و ابد اخلافهم که ایشان را بلسان تعظیم کار کیا خوانند سید علی
که نسب شریفش بدین منوال بدوحه طیبه علیه علویه انتهامی یابد علی کیا
ابن امیر کیا و او را داعیه سلطنت شد حکام کیلان در صدد قصد وی بودند
بنابرین وی با اهل بیت بر سعید اور رفته و در شهور سنه ثلث و ستین و سبعمائه
در آنجا وفات یافت بن حسن کیا بن سید علی و او از قریه قشام کودم
بقریه ملاط نقل نموده ساکن گردید بن سید احمد بن سید علی الغزنوی و
او بنابر آنکه چندگاه در مدرسه مولانا عبد الوهاب غزنوی بتحصیل اشتغال
داشت بدین لقب موسوم گردید بن محمد بن ابو زید که از آبهر بکیلان نقل
نموده در قریه قشام کودم رحل اقامت انداخت بن ابو محمد حسن بن احمد
الاکبر المشهور به عقیقی کوکبی بن عیسی الکوفی که بغایت فاضل و عفیف بود
و او کوفه بواسطه خوف عباسیه بر ابهر آمده آنجا را مسکن ساخت بن
علی بن حسن الاصغر بن الامام الهمام علی زین العابدین علیه السلام با تفاق
اخوان بعد از وی بما زندران رفته بصحبت سید قوام الدین و الیا اعان سید
اعزاز تمام یافت آخر در زمان امیر تیمور کورکان حسب الاسند علی اهالی

کیلان

کیلان بر سریر سلطنت نشستند و لشکر کیلان بیعت کشیده باتفاق برادر خود
مهدی کیا رشت را بگرفت و در وقت نماز جمعه سنه تسع و تسعین و سبعمائه
و برادرش شهادت یافتند و تمامی کیلان سوی تنکابن از تصرف ایشان بدر رفت
و در زمان حکومت او انکو برادرش مهدی کیا متعلق بود و بحلیه سید علی کیا بحلیه
فضل و فصاحت و علو همت و شجاعت آراسته بود و چون کتابت مشهور که او در
جواب مکتوب امیر تیمور کورکان نوشته از دلایل فضل و بزرگواری و علو همت وی
دار بخاوست مناسب نمود که آن دو کتابت را درین مقام نقل نماید صورت
کتابت امیر تیمور سید علی کیا تحیات و رافت فراوان مخصوص بوده بحکی همت
همایون بر تمهید قواعد اشتیاق و سلوک اوضاع بر نهج وفاق مقصور شناسد
اما بعد معلوم دانند که چون ارسال رسل و رسایل هم در زمان موافقت و هم در زمان
مخالفت سنت حضرت عزت جل و علاست که جهت تحصیل قبول طاعت و الزام
حجت وارد میشود بنابر متابعت سنت الهی بدو کیفیتی نوشته میشود و چون
از بدایت حال طریقه مطاوعت و متابعت مسلوک میداشت حضرت ما را در باره
او نظر عنایت و شفقت باعلا مدارج کمال حاصل بود تا توجهی درین روزها بنیان
انقیاد و امتثال او امر آثار مخالفت بظهور رسانیده و سببی که باعث برین معنی
تواند بود معلوم نشد استماع افتاده باشد که نوبت آخر چون رایات همایون
بصوب ممالک ایران نهضت نموده در آن عزیمت بیامن عنایت الهی تبارک
حال جماعت معاندان و متمردان بچه صورت دست داد احوال ملک عز الدین
لر و پادشاه احمد و دیگر ملوک کردستان و امرای شروان و شکی و ملک عز
و تفلیس که هر یک طریقه مخالفت ورزیدند و خلاف فرمان جهان مطاع حضرت
پادشاه اسلام خلد الله ملکه و سلطانه بخاطر آورده از جاده مطاوعت انحراف
نمودند بچه نوع تادیب یافتند چون رایات همایون بمبارکی بجانب لر و جلت
نهضت کرد ولایت و نواحی ملک عز الدین بکلی خراب و مستاصل گشت و او و اولاد
او مقید و محبوس شدند و ملوک کردستان هر یک از ایشان که عصیان نمودند
مخذول و منکوب گشتند و آخر باآنکه او را بنصایح و مواعظ بکرات تنبیه

کردیم مفید و نافع نیامد و بآخر هزیمت نمود و اختلال تمام باحوال او راه یافت
و امرای شیروان و ولایت شکی جمعی که تمرد نمودند مقهور گشتند و آنها که
التجا بدرگاه عالمپناه آوردند ولایت و نواحی بدیشان مسلم شد و بر انواع
اصطناع و عنایات اختصاص یافتند ملک بقراط و تفلیس که مدت
مدید باستقلال و مکنت هرچه تمامتر سلطنت دیار تفلیس و ابخاز و ممالک
گرجستان کرده بود و عظمت و بسطت و شوکت او شهرتی داشت او را باسلام
و اطاعت دعوت کرده شد تقاعد و تمانع نمود لشکرهای منصور جهت دفع
و تدارک حال وی بصوب تفلیس در حرکت آورده بعنایت الهی باندک زمانی
استخلاص قلاع و حصون ولایت او کرده او را گرفته بدرگاه عالمپناه آوردند
و با وجود عدم قبول اسلام و اظهار مخالفت و وقوع محاربت او را امان داده
شد و بعد از ان چون قبول دین محمدی صلعم کرد و شرایط امتثال و اذعان
نموده تربیت و تمشیت کرد و بر سریر ممالک خودش فرستاده شد و بر قرار
همان دیار بدو مسلم داشته آمد غرض آنکه اینجماعت که ذکر رفت مواضع و
ولایت و نواحی و قلاع ایشان از حدود جیلان و اماکن و مساکن تو بهمه
انواع مستحکمتر و صعب المرام تر بود چون ایشان بشرایط اطاعت قیام
نمودند و فرمان بندگی پادشاه اسلام خلد الله تعالی ملکه و سلطانه بجای
بیاوردند بیامن عنایت الهی عز شانه و عم احسانه دفع و تدارک ایشان
باحسن الوجوه شد عجب از وی که از احوال و اوضاع این جماعت بتخصیص
همسایگان خود عبرت نمی گیرد و لیتذکر اولوا الالباب کسانی که اطاعت تقبل
نمودند چون سادات مازندران و کوهستان برقرار بر سریر ممالک خود
و شفقت و عنایت درباره ایشان روز بروز زیادت و والی استراباد
و ملوک رستمدار که مخالفت کردند و عصیان نمودند بچه صورت عواقب
کار ایشان بوخامت انجامید این همه قضایا نسبت باکسان دیگر موجب
انتباه و اعتبار او نمیشود و احوال ولایت خوارزم و خراسان و تبریز تو شنوده
بباشد که بچه نوع طریقه خلاف و نفاق ورزیدند و نصیحت قبول نکردند

عاقبت

عاقبت الامر مخذول و مقهور شدند جزاء بما کانوا یعملون مقصود از تفهیم این
معانی و استقصا در تمهید این مبانی آنست که چون روایت الفتنة نائمة
لعن الله من ایقظها از حضرت رسالت صلعم صحت تمام دارد و اهمال قاعده
عقل و نقل کردن و بشرایط فرمان برداری که موجب انتظام امور است قیام
نمودن و فتنه و خرابی که واسطه استیصال کلی تواند بود جستن و طریق
معاندت و مخاصمت که عاقبت آن از انواع وخامت چنانچه در باب جمعی که
ذکر رفت واقع و صادر شد خالی نتواند بود مفتوح داشتن نوعی از عجب است
که شرعا و عقلا و عرفا نامحمود است اکنون اگر چنانچه نظام و استقامت
احوال خود میخواهی می باید که بنهضت فیاض پادشاهانه و عنایات الطاف
خسروانه حضرت ما نیکو امیدوار بوده مستظهر بالا بجانب بدرگاه عالمپناه
متوجه شود یا یکی از فرزندان را روانه گرداند و قبول فرمان پادشاه اسلام
در ولایت جاری و شایع گرداند تا بسبب نسبت سیادت او قلم عفو و اغماض
بر جریده جرایم او کشیده شود و بموجب والکاظمین الغیظ والعافین عن
الناس از افعال و حرکات او در گذشته ولایت و مواضع بر وی مسلم داشته شود
و اگر خلاف متعالی بجای آورد و نصیحت قبول نکند و از احوال دیگران متنبه
نشود می باید که جنگ را آماده و مهیا گردد که متعاقب بعداد قضای ملک علام
متوجه ولایت او خواهد شد تا آنچه مطلوب صحیفه تقدیر باشد بر لوح سعی
سمت ظهور یابد و چون بیشتر مواعظ و نصایح و ملاطفت قبول نکرده باشد
و فتنه و جنگ خواسته هر آینه آنچه واقع شود از خون ریزی و خرابی و اسر
و غارت گناه تمامی بدو عاید گردد و او بزه و آثم باشد والسلام
سواد جواب مکتوب امیر تیمور که بسید علی کیا نوشته الواثق بالملک الغنی علی
امیر الحسینی برادباب ملت و ریاست و اصحاب عقل و فراست معین و مبرهن است
که ایزد جلت کبریاؤه و تقدست اسماؤه بکمال قدرت خویشتن طوایف انسان را
از اداء بشریت و خلعت بر یک صفت و صورت آفریده است ولی با سوالی
و اعلا باد فی در بکمیزان و تفاوت و تمایزی که حاصلست جز عطیه فضل

رب الارباب وهدیه لطف مسبب الاسباب که یرزق من یشاء بغیر حساب
غنا و ثروت و فقر و فاقه عطیه و عنایت از عوارضات اند جهت ابتلا و امتحان
و محک عیار ممکنان در میان ایشان بدید آورده تا هر یک در حالتی که باشند
قدم بر جاده عبودیت نهاده و استوار دارند و اوامر و نواهی او را امتثال نمایند
فقیر از شدت و غنی از مکنت نلغزیده وظایف شکر و سپاس بتقدیم رسانند
و عین فرض عباد آنکه نقد دولت و نعمت را از حضرت واهب العطایا دانسته
در مقام تذلل و تخشع فرود آیند و از اشارت و لو بسط الله الرزق لعباده
لبغوا فی الارض با حذر بوده قدم در دایره طغیان و عصیان ننهند و وجود
بندکان خدای تعالی بنظر حقارت ننگرند و چون بر خزاین اسرار ربانی واقف
باشند هیچ آفریده را کم از خود نه بینند و بر قوت و سطوت جسمانیه که مدار
آن بر جز بر یک نفس جز نیست اعتماد ننمایند و از آزار مسلمانان که برادران
دینی اند که انما المومنون اخوة اجتناب و احتراز واجب دانسته تا در یابند
اعمال جز جزو نیکنامی نه بینند و از دو صد اقبال جز بی سوء کامرانی بخشند
این مقدمات مبنی است بر جواب مکتوبی که امیر تیمور نوشته و آن مبنی بود
از سفاهت بسیار و نخوت بیشمار و کلمات ناپسندیده و عبارات نالایق
مطلقا دعوی ربوبیت کرده هر شخص که بصفات اوله نطفه و آخره جیفه
موصوف باشد و هر روز دو بار باکل و شرب محتاج باشد و بالضروره احتیاج
دارد چگونه خطاب و ما کنا معذبین حتی نبعث رسولا بر زبان آرد و از اهل
مغفرت و احسان و عفو و رضوان با نفس ضعیف خود که محل فنا و نسیان
و قابل فنا و نقصان است کرده بجای انا کذلک نجزی المحسنین دهد و آن
جناب ما و حضرت ما و مستقر عز و جلال ما بحق گوید و از قسم نسیان بر اثار
خلق الانسان ضعیفا و انه کان ظلوما جهولا کشد حیا نکرده درین باب تاملی
رفته بجز حماقت کاتب سودای دوری نمود و چون رعایت ادب کردن و کافه
انام از خواص و عوام واجب و لازم است و اگر چه با یکی از فرو دستان و دیگر
خریدکان باشد بحق سفیهان و جز آن نباید گفت تا از طعن و طنز خالی

مانند صورتی که خدمتش بزبان قلم رانده است و تحکم و تکبری که نموده با رب عباد
که قلم عفو و مغفرت بر جرایم او کشیده شود باید که اگر یکی از سایسان
و اختلجیان که از قبل او حاکم موضعی باشد و با انعام و اکرام او مخصوص گشته
و از و تمردی واقع شود این خطاب توان کرد و تا این غایت عتاب توان نوشت
بالجمله او نیز درین مدت معذور است که از دماغی که چندین نیم بیرون آمده باشد
یقین که از عقل بی بهره بود حقا که اگر او را بدقایق این معنی ادراک شعوری بودی
بحضرت کاتب ندادی و نسبت انکه موذی بمحض کفر و شرک مطلق است جایز نشمردی
بلکه آیه کریمه قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی را نصب العین داشته
در توقیر و احترام اولاد حضرت رسول که احفاد منتسب لند که سیدی و بنا بر حدیث
صریح صحیح حضرت رسول که انی تارک فیکم الثقلین کتاب الله و عترتی قصد
ایذا و آزار سادات که ودیعت وی اند نکردی و بموجب من اکرم اولادی فقد
اکرمنی و من اهانهم فقد اهاننی ترک اکرام ایشان نکردی و باهانت ایشان قیام
و اقدام ننمودی و با ایشان مقالات و کلمات بدین نوع نراندی و کدورات بر خاطر
ایشان ننشاندی معنی هذا الجد در مکتوب از وعد و وعید و تخویف و تهدید
و صورت فتحی که درین مدت شد و مواعظی و تنبیهی که ذکر رفته علی التفصیل
معلوم شد چون قبل ازین یکدو نوبت سببی که موجب تباعد و تجانب گشته
نموده شد و در صحبت خواجه شمس الدین محمد کتابت مشتمل بر کیفیات از آمدن
والی دستمدار که مقدمه مکاتبات و مراسلات از آن بود و باز گردانیدن بیلک
بوقا ازین دیار که سبب مخالفت و مخاصمت آن شد یکبار نموده آمد حاجت بتکرار
نیست کار ندید این معنی بر عالمیان اظهر من الشمس و ابین من الامس است و نفو
نزدیک و دور ترک و تاجیک برچگونگی این واقف و مطلع اند با وجود اعتقاد
در حالت دوستی دشمنی سگالند و قصد ولایت دوستان کرده دشمنان را
با خود نزدیک گردانیده از جانب موافقت و مناسبت طلبید و آب تعرا
رجال بنا حق کند است قبول دعوی که سیمر ماند و امر بطاعت و انقیاد کند
که مینماید از دو وجه خالی نتواند بود یا از جهت مصلحت دین باشد یا فواید

دیوی اتفاقی که با مسلمانان اطراف روا داشته وصورتی که با بندگان خدای
تعالی بظهور آورده است از قتل وغارت وسوختن وتاختن واسر وغیرها
معلوم شد که این معنی علامت دین ودیانت نیست چه بر کفار که غیر ملت
باشند مثل این حرکات جایز نیست وانبیا واولیا رخصت نداده اند که با کفار
این را بعمل آورند تخصیص با مسلمانان که اهل قبله باشند ودر دایرهٔ دین
محمدی علیه افضل الصلوات در آمده ودر بلاد اهل اسلام ساکن باشند ودر
فطرت اسلام زاییده ومطیع ومنقاد شرع بوده تخلف از امر شرع نکرده واز
ایشان صادر نگشته که مستحق قتل وغارت واستیصال باشند واگر غرض
فواید دنیویست قصهٔ عادل خطایی که با او بعد از خدمت وملازمت ووفا
ومطاوعت رفته است ممکنا از برای اعتبار کافیست فاعتبروا یا اولی
الابصار پس تکلیف مالایطاق نمودن وسادات واهل بیت حضرت رسالت
ملامت فرمودن وتهدید وتخویف نمودن مناسب عقول ارباب دین ودنیا
وخداوندان ملک وملت نیست واز علامات وهن دین وامارات ضعف
یقین است از عنفوان شباب الی یومنا هذا بحکم هیچ هاکی کفته نقیه
کار عمرها فی ماندهٔ است خود را در مقام مذلت داشتن وامتثال اوامر ظلمه و
نمودن از مستحیلات واشد النار ولا العار والمنیة لا الدنیة وانا بحکم حمیت
علویه وعصبیت هاشمیه است برای مهلت چند روزه در جهان فانی که نکث
او عین سرعت واقات او مقدمهٔ رحلت بدین مذلت رضا دادن از خلل
شمرد ولیس للمؤمن ان یذل نفسه چند روزی که از بارگاه مهیمن متعال تعالی
شانه وتوالی احسانه منشور تعز من تشاء وتوقیع تؤتی الملک من تشاء ارزانی
شد واعنهٔ اختیار وحجاز بندگان پروردگار بقبضهٔ اقتدار این ضعیف رد
داد بقدر حسب قدرت وامکان در اعلای اعلام دین وامضای احکام شرع مبین
واتباع امر سید المرسلین صلعم کوشید واستقامت احوال رعایا وزیر دستان
وتیمور زدگان وغارت رسیدگان را خالصا مخلصا لوجه الله تعالی بدان غایه
مقدور وممکن بود تقدیم رسانیدیم وتا رمقی باقی باشد خواهیم کوشید وانما

بحول وقوت حضرت عزت کرده بحکم نص کم من فئة قلیلة غلبت فئة کثیرة
باذن الله والله مع الصابرین از کثرت وازدحام ایشان باک نداریم که کثرة الغنم
لا یهول القصاب اعتبار بر قضیهٔ وارده خوارزم وهرات وسیستان وخراسان
وعراق وشروان ووان ونواحی آن نکنند وآنرا از کرامات ونصرت تصور
نمایند بلکه چون فسق وفجور ونهی منکر را ترک داده اند ومقید بشرع شریف نبودند
بر خود ای وکذلک نولی بعض الظالمین بعضا بما کانوا یکسبون او یلبسکم شیعا
ویذیق بعضکم بأس بعض او را سبب هلاک واستیصال ایشان ساخته چنانچه
قبل از این چنگیز جد او را با اکثر کافر بود جهت دفع بعضی انحجار برانگیخته برای
استیلای او را بر او اختند ونیز امثال این قضایا بسیار اتفاق افتاده که بسی از
متکبران وجباران وخاقان وفاسقان با مال ومکنت وعزت وابهت وشوکت
بر دست محبان وموالیان آل رسول مستاصل گشتند واکنون نیز هاتف غیبی
در باب توجه مخالفان ومعاندان که بدین جانب متوجه اند وبی استحقاق قصد
آزار وایذای صلحا واتقیا وعلما وفقها وفقرای این دیار دارند دکونه جای
میکوید که قاتلوهم یعذبهم الله بایدیکم ویخزهم وینصرکم علیهم ویشف صدور
قوم مؤمنین بدین مژده محترم ومستظهر گشته ومقبول ومن یتوکل علی الله فهو
حسبه را کار بسته مستعد وآماده ایم وجنگ وجهاد را ساخته ایستاده ایم
وبحمد الله مقامهای استوار وسیار زنان نیزه گذار داریم وتاجان در بدن وسر
در گردن باشد خواهیم کوشید وحق جاهدوا فی الله حق جهاده که میراث آبا و
اجداد ماست بجای خواهیم آورد ومضمون ولنبلونکم حتی نعلم المجاهدین
منکم والصابرین را کار بند خواهیم شد والله یؤید بنصره من یشاء وما النصر الا
من عند الله ومن کثر فکره فی العواقب لم یشجع هر آینه آنچه بر لوح محفوظ
بقلم تقدیر مسطور شده از قوت بفعل آید واز خفا بظهور پیوندد وما شاء
الله کان ومالم یشاء لم یکن ذکری که در اواخر مکتوب رفته بود که چون متابعت
نکنند ومطاوعت ننمایند بدین سبب لشکرها متوجه کردند وفتنه وخرابی
وقتل وغارت واسر که واقع شود آثم باشد از علما که ملازم اند چه بر قد

استفسار نماید که درین قضیه بورز و وبال و عقاب و نکال که اخروی ایست
وکرسنا و ارلعن و عذاب حق تعالی است با امثال مخنان چنین تهدید
نفرماید که عالم الاسرار بر افعال و اقوال همگنان مطلع است و گناه دیگری
عمرو را مواخذه نخواهد کرد و لا تزر وازرة وزر اخری **کارکیا رضا کیا**
ابن علی کیا بعد از پدر بسلطنت رسیده الکائی که مردم زشت کرفته بودند
باز کرفت آخر در روز دوشنبه غره جمادی الاخر سنه تسع وعشرین و
ثمانمایه موافق روز نوروز وفات یافت چون اورا عقبی نبود امر سلطنت
به پسر عمش قرار یافت **کارکیا سید محمد** مشهور بمیر سید بن مهدی
کیا برادر زاده سید علی کیا وارث ملک شده وی الکای تنث که رکیلان
نوعی دیگر بدست آورد تا آنکه پسر امیر احمد و نبیره اش امیر کیا بن رکاب
باتفاق اورا کرفته در قلعه الموت بی اختیار کردانیدند و وفاتش در جمعه
سیوم جمادی الاول سنه سبع وثلثین وثمانمایه در الموت واورا بملاط نقل
کردند **کارکیا ناصرکیا** ابن امیر سید پس از پدر بسلطنت نشسته
جهانشاه میرزا الکای طالقان را بنز بدو داد و چهارده سال سلطنت کرد
وفاتش در عصر جمعه دوازدهم ذی قعده سنه احدی وخمسین وثمانمایه
کارکیا سلطان محمد بن کارکیا ناصر پس از پدر بر مسند حکومت
نشسته بعد از واقعه سلطان ابو سعید چهار سال باتفاق امیر عضد
قزوین را ضبط نموده کنز اللغه باسم شریف او موشح است وولادتش در قلعه
دوده بار در سنه خمس وعشرین وثمانمایه ووفاتش در سلخ ربیع الاول
سنه ثلث وثمانین وثمانمایه **کارکیا میرزا علی** بن سلطان
محمد بغایت فاضل ومتقی و عادل و سادات و موالی از فواضل احسان
او بهره مند بوده اند و حسن اخلاص وعقیدت او نسبت بحضرت شاه غفران
پناه شاه اسمعیل انار الله برهانه بر عالمیان ظاهرست واحتیاج بایراد ندارد
کارکیا سلطان حسین بن کارکیا سلطان محمد در سنه هشتصد
وتسعمایه در نواحی دیلمان با برادرش آغاز خلاف نموده کیا فریدون امیرالامرا

اورا در سفیدرود دیلمان بکشت کارکیا میرزا علی امر حکومت را بدو کذاشت و
بعزلت وعبادت مشغول شد و سلطان حسین استقلال یافته فوجی از شیاطین
انس و سوسه کارکیا کرده اورا بر آنکه برسر برادر رود تحریص نموده خواب پریشان او
ربخته قتلش نمودند و در همین شب پنجشنبه پنجم رمضان سنه احدی عشر
وتسعمایه که آن سید عالیشان بقصد دشمنان متوجه روضه رضوان کردید
امرای سلطان حسین از آن حادثه واقف شده از لاهیجان ایلغار بر انکور
آورده پادشاه مرحوم کارکیا را در رانکو در روز پنجشنبه پنجم رمضان مذکور
قصد کردند وولادتش جمعه نوزدهم رمضان سنه سبع واربعین وثمانمایه
در رانکو واز وی عقب نماند مدت حکومت سلطان حسین یکسال و نیم
کارکیا سلطان احمد بن کارکیا سلطان حسین بعد از واقعه پدر و عم
بسلطنت نشسته از مذهب شیعه زیدیه جارودیه که مذهب قدیم اهل
کیلان بود بمذهب امامیه اثنا عشریه انتقال نمود لاجرم ببیامن امداد بواطن
حضرات ائمه اثنی عشر و یمن توجه حضرت شاه غفران پناه اقتدار تمام یافت و در
سنه ست وثلثین مغضوب ساخته او و اولادش را بقتل رسانید آخر
خان در روز دوشنبه شعبان سنه اربعین وتسعمایه بعالم جاودان شتافت
وولادت باسعادتش در شهور سنه اربع وتسعین وثمانمایه سلطنتش
بیست سال و دو ماه **کارکیا سید علی کیا** بن کارکیا خان احمد بغایت
سلیم القلب عافیت دوست بود بنابرین طبقات لشکر از وی برکشته بعم
برادر کوچکتر کارکیا سلطان حسن که در سپاهیکری وبهادری مثل او در آن
طبقه پیدا نشده بود پیوستند و آن دو برادر در مقام خلاف شده مهم از قیل
وقال بقتال رسید و در اوایل سنه احدی واربعین وتسعمایه سید علی کیا
وچند برادر دیگر بدست افتاده در مقام سمام متوجه دار السلام کردیدند
کارکیا سلطان حسن بعد از برادر بحکومت نشسته از کمال شجاعت بر
کیلان بیه پس نیز استیلا یافته امیره دباج حاکم آنجا را آواره ساخت آخر
در شب جمعه پنجم جمادی الاخر سنه ثلث واربعین وتسعمایه بمرض طاعون

[illegible]

مجلد برین شتافت **کارکیا خان احمد** بن سلطان حسن که کارکیا
آن طبقه علیه و افضل و اکرم آن دوحه سامیه است [redacted] زبان
افتخار بخواند کار استظهار یافته فرمان ده ملک موروثی شد بیمن
اقبال و بخت از بسیاری ورطات نجات یافته صاحب تخت و تاج
گردید و در رواج مذهب حق ائمه هدی علیهم التحیة والثنا اهتمام تمام
بتقدیم رسانید این بیت که از نتایج طبع وقاد اوست نقش نگین آن
سهور ارباب سداد است **نظم** تا شد سعادت ابدی راهبر مرا
شد رهنمون بمذهب اثناعشر مرا و یکی از شعرا در وصف این بیت گوید **نظم**
تا شد این بیت ترا نقش نگین خاتم دین ٭ گشت معمور از این بیت چو بیت المعمور
قطعه و این قطعه نیز از مآثر خاطر عاطر خان عالی شان است
مرا رسید ز فقر رسول میراثی ٭ چنانکه هست حقیقت ز هیچکس پنهان
از آنکه داده ز زر و مال دهر را سه طلاق ٭ علی که حامی دین بود و هادی ایمان
بطور شرع نبی این نمیشود که شود ٭ طلاق داده والا حلال فرزندان
و تمامی الکای بیه پس و کسکر و تومن که همواره مستقر سلاطین صاحب تاج
نگین کا ایشان را حق آوند و امیره دباج خواندندی و مولانا قطب الدین علامه
شیرازی کتاب درة التاج باسم یکی از ایشان نوشته بمحض موافقت دینی
و دنیوی با خاندان ابدی نشان علیه صفویه بحوزه تصرف ایشان در آمد
و امیره مشهور بمظفر سلطان بشامت کفران نعمت و خلاف دین و دولت
این دودمان خلود ارکان خاندان قدیم خود را بباد فنا داده مصدوقه
قطع دابر القوم الذین ظلموا والحمد لله رب العالمین گردید و در برابر آن همه
الطاف کارکیا این دولت پی آستقبال شامل حال او شده بود و بر عالمیان
ظاهر است که از کجا بکجا رسید با مخالفان دین و دولت همداستان شده بود
آنچه دید **خلاصه** حال کثیر الاختلال اوکه حسب الفرمان قضا جریان
حضرت کارکیا سلطان حسن و دیگر ولاة از اطراف بر الکای او هجوم نموده وی
در کشتی نشسته مدتی در روی دریا آواره و سرگردان بود آخر سفینه

دولتش در حوالی بادکوبه در گرداب ادبار افتاده سلطان خلیل والی شروان
که عم زاده بعزّ مصاهرت همایون سرافراز بودند وی را بشماخی نزد خود برده در صدد
اصلاح کار و بار وی بود سلطان خلیل بشومی قدم او هم در آن چند روز
بمرض صعب گرفتار شده وفات یافت و آن بدسگال بدست فرستادگان
پادشاه والی گرفتار شده در جمعه هجدهم شعبان اثنی و اربعین و تسعمایه در
میدان صاحب آباد تبریز با تن خشک شمعسای سوخته منشاء عبرت دیگران
گردید [redacted] تمامی گیلانات بیه پس و بیه پیش مستقر اقبال آن سلطان کثیر الافضال
[redacted]
جنس چهارم
در سلاطین ملوک قوامیه مرعشیه مازندران **میر قوام الدین** المشهور
بمیر بزرگ از سادات سامیات مرعشیه است بدین موجب سید قوام الدین
ابن سید صادق بن سید عبدالله بن سید محمد بن سید ابوهاشم بن سید علی
ابن سید حسن بن سید علی المرعشی بن سید عبدالله بن سید محمد الاکبر بن حسن
ابن حسین الاصغر بن الامام زین العابدین علیه السلام در مشهد بخراسان رفته
مرید سید عز الدین سوغندی شد و مدتی در آنجا بسلوک مشغول بوده بعد از آن
بوطن اصلی که مازندرانست مراجعت نموده در سنه ستین و سبعمایه بموجبی
که در احوال افراسیاب چلاوی مذکور خواهد شد فرمان ده مازندران گردید
و قریب بیست سال بدان امر خطیر پرداخت [redacted] در محرم سنه احدی و ثمانین
و سبعمایه وفات یافت و در آمل مدفون گشت و او را چند پسر والاگهر بود از آنجمله
سید رضی الدین والی آمل و سید فخرالدین سردار رستمدار و سید کمال الدین
فرمان فرمای ساری **سید کمال الدین** بموجب وصیت ولی العهد گردیده در شهور
سنه اربع و تسعین و سبعمایه امیر تیمور گورکان متوجه تسخیر مازندران شد و
سادات بقلعه ماهانه سر متحصن گشتند و بعد از محاصره دو ماه دوازده روز در
هشتم ذی حجه نزد امیر تیمور آمده امیر تیمور با سید کمال الدین با سادات مذهب
خطاب نموده و جوابهای نیکو داد و با همه که در مجلس بودند محمد شاد لیزد کرد
آخر سادات را بیرون برده اسکندر شیخی را که زاده قصاص خونی پدر خواست

میر گفت تنها تو نیستی ملک سعد الدوله دستداری بنزد قوی خون میکند
واو را مجلس طلبیده ملک گفت خونی من اینها نیستند چه برادر من در جنگ جدا
کشته شده و قاتل معلوم نیست و هر که در خون سادات سعی نماید فردا روز
ایشان مواخذ خواهد بود میر را ان سخن خوش افتاده سادات را در کشتی نشانده
بخوارزم و از آنجا با قاضی ترکستان روان داشت و سید کمال الدین و اخوان
واقوام در ان غربت فرو رفتند و امیر تیمور ساری را بجمشید قارن و آمل را
باسکندر شیخی و رستمدار را بملک سعد الدوله داد **سید علی** بن سید
کمال الدین چون در واقعه عصیان اسکندر شیخی در خدمت میر تیمور بود و
مساعی جمیله بظهور رسانید حکومت آمل بدو مرجوع شده ساری همچنان در
تصرف جمشید بود جمشید در سنه خمس و ثمانمایه فوت شد شمس الدین غوری
قایم مقام او گردید و بقیه سادات از ترکستان بحکم میرزا شاهرخ بمازندران
آمده پیش از ان عوام شمس الدین غوری را کشته بودند و سید علی در ساری والی
شده دیگر الکارا بر سادات قسمت فرمود اما اقوام با او منازعت بسیار کردند
تا آنکه در اواخر سنه عشرین و ثمانمایه بمرض نقرس وفات یافت **سید مرتضی**
ابن سید علی بموجب ولی العهدی قایم مقام گشته از طایفه روزافزون بنده
مازندران اسکندر نامی را جملة الملک ساخته و مدار خود بدو نهاد بنا
برین اقوام از وی رنجیده در صدد خلاف شدند ~~وسید مرتضی را ولی~~
وسید مرتضی در چهارم صفر سنه سبع و ثلثین و ثمانمایه وفات یافت تعین
سید محمد بن سید مرتضی چون از پدر بغیر از و فرزندی نبود بنا بر
زیج عبدالقادری در روز سه شنبه هفدهم ربیع الاول سنه مذکوره
جلوس نموده اهالی ساری با او بیعت کردند وی عادل و صاحب اخلاق
بود و میرزا بابر طمع در ساری کرده لشکر بر آنجا کشید اگرچه لشکر بکرات
شکست یافت اما ساری را گرفته آخر حیی وسیله شده دختر سید محمد را
جهت میرزا خواستگاری نمودند میرزا در سنه احدی و خمسین آنجا را بدو
باز گذاشت و در عهد او بهرام ابن اسکندر اقتدار تمام یافت آخر سید محمد

در سنه

در سنه ست و خمسین و ثمانمایه باجل طبیعی در گذشت **سید عبدالکریم**
ابن سید محمد در واقعه پدر در اردوی جهانشاه پادشاه بود آن خبر شنیده
بر جناح استعجال بساری آمده قایم مقام گردید در عهد او بهرام روزافزون
بواسطه خصومت سادات با بلکان بقتل آمد آخر سید عبدالکریم در روز چهار
شنبه پنجم ربیع الآخر موافق دوم خرداد ماه قدیم سنه خمس و ستین و
ثمانمایه وفات یافت **سید عبدالله** بن سید عبدالکریم بجای پدر
نشست و در سرکار او علی بن بهروز روزافزون رشد تمام کرده محسود اقران
گردید و بتحریک سید شمس الدین بابلکانی راه سمرد بوان بقتل رسانید بنا
برین در نیم فرسنگی ساری بر دست سادات بابلکان کشته شد و از آن
شکست تمام بر سید عبدالله راه یافته با وجود آن اصلا خود را از شراب
باز نمیداشت لاجرم سید زین العابدین بن سید کمال الدین بن سید محمد
کربندی را سید عبدالله به تنقان کرده در آنجا وفات یافته بود در پنجم
ربیع الاول سنه اثنی و سبعین و ثمانمایه فرصت یافته و برادر حمام بقتل
آوردند **امیر زین العابدین** بتغلب حکومت یافته مال آن الکارا از
دیوان حسن بیک بصد و بیست خروار ابریشم مقطع نموده اما همیشه
میان او و میر عبدالکریم منازعت بود گاهی او وی و احیانا این برو غالب
میشد تا آنکه در شهور سنه وفات یافت **میر شمس الدین** برادر سید زین العابدین
پس از و بحکومت رسیده میر عبدالکریم او را اخراج نموده و او پیش سلطان
یعقوب آمده از کارکیا میرزا علی که ممد میر عبدالکریم بود شکایت کرد بنا بر
لشکر سپهداری بکر بیک موصلو صاحب رای ممد او مقرر شده پس از عود
وی نوبتی دیگر میر عبدالکریم بمدد کارکیا او را بیرون کرد و سید شمس الدین
مجددا شکایت کیلانیان به یعقوب بیک نوشت و او سلیمان بیک بیژن
با لشکری بتاخت رودبار و طالقان مقرر کرده از ان جهت تشویش بسیار
بدیشان رسید و در سرکار سید شمس الدین آقا رستم روزافزون از حضیض
مذلت باوج ایالت رسید آخر سید او را گرفته در قلعه محبوس ساخته آخر سید

در شهور سنه وفات یافت میر کمال الدین بن سید شمس الدین قایم
مقام شده در سنه جهد ست آقا رستم کشته شد آقا رستم برالحاکم او مستوفی
گردید میر عبد الکریم بن سید عبد الله در واقعه پدر چهار ساله
بود در اردوی سلطان ابو سعید بود کارکیا سلطان محمد او را از آنجا
طلب داشته با لشکری بمازندران فرستاد و چندین کرت میانه او و
سید زین العابدین زد و بدل شده آخر در سنه ثمانین و ثمانمایه آن
الکا بر او قرار گرفت و سید زین العابدین بهزار جریب رفته در آنجا
ساکن گردید آخر میانه او و سید شمس الدین آن ولایت بحصه اشتراک
پیدا کرد وفات میر عبد الکریم در سنه اثنی و ثلثین و تسعمایه بوده
میر شاهی بن عبد الکریم در الکای مذکور بعد بحکومت رسید آقا
محمد روزافزون او را اخراج نموده و او بدرگاه عالمپناه رفته با احکام حکومت
معاودت نمود و در دماوند بدست مظفر بیک ترکمان ملازم آقا محمد
در سنه تسع و ثلثین و تسعمایه بقتل رسید میر عبد الله بن میر سلطان
محمود بن میر عبد الکریم از پرتو دولت روزافزون بحصه خانی یافته
والی آنجا گشت و بعد از فوت آقا محمد استقلال تمام پیدا کرد و چون
سفاک بود از دیوان اعلی او را معزول گردانیدند سلطان مراد خان
ابن میر شاهی که بشیوه رضیه اخلاق و انصاف آراسته بود و بعمو اولی
پس از میر بزرگ قدس سره در آن دودمان کثیر الاحسان پیدا شد
بجای او منصوب کشتند این خبر که بوی رسید در شنبه یازدهم جمادی
الاولی سنه تسع و ستین و تسعمایه خود را بدرگاه جهان پناه رسانیده
مبلغ کلی از بقایای آنجا تعهد نمود که وجوه دهد بنا بر تحصیل وجه
مذکور بعلیجان بیک نبیره نوروزی سلطان تکلو مرجوع شده میر عبد الله
در رودخانه جاجرود از وی فرار نموده باز گرفتار شد بالضرورت او را در خود
قلعه اولا کلس مقید ساختند در آن اثنا جمعی بقصاص خون خویشان
او را بقتل آوردند و سلطان مراد در آنجا بدولت ابدی الاتصال استقلا

تمام یافت میر عبد الکریم بن میر عبد الله خان با میر مراد خان حسب الحکم
همایون شریک شده چون اعمال او نه بر وجه صواب بود معزول کشته او را
بقزوین آوردند یکبار تریاک خورده در شب جمعه شوال سنه اثنین و
سبعین و تسعمایه وفات یافت جنشد یازدهم
در ذکر ملوک طبرستان و رستمدار منحصر در دو طایفه طایفه اولی
ملوک مازندران که ایشان را باوند میخوانند و منقرض شده فرقه
اوسط چهارده نفر مفصله کیوس بن کیقباد برادر بزرگتر انوشیروان
که بحکم پدر پادشاه عجم بود والی مازندران شد بعد از حکومت هفت ساله
با برادر خلاف کرده بر دست او بقتل رسید و چون از کیوس تا قارن بن
شهریار جمعی که حکومت داشته اند کافر بوده اند لاجرم ذکر ایشان را طی
نموده بذکر جمعی که مسلمان و مؤمن بوده اند می پردازد قارن بن شهریار
سی سال باقبال گذرانید و او نخستین مسلمان شیعی است از آن طبقه
چنانکه شیخ عبد الجلیل رازی در کتاب نقض بآن تصریح نموده و او را دو پسر
بود سرخاب و مازیار رستم بن سرخاب بن قارن پس از جد بیست و
نه سال حاکم بوده در زمان او رافع بن هرثمه با استصواب او لشکر بمازندران
آورده در آن اثنا او را بر سر خوان گرفته بیکی از قلاع فرستاد و در آنجا در
رمضان سنه اثنی و ثمانین و مایتین وفات یافت شروین بن رستم
بعد از قید پدر بامداد سامانیان والی مازندران شده پس از سی و پنج
سال حکومت فوت شد شیخ ابوریحان بیرونی با او صحبت داشته و در آثار
الباقیه از او روایات نقل میکند و در معجم یاقوت حموی مذکورست که
عروج تمام کرده بر تمامی طبرستان و دیلمان و قومس استیلا یافت و در
زمان او امیر نصر بن احمد سامانی بقصد ری توجه نموده بهزار جریب رسید
و خواست تا آنجا از او مستخلص کند اصبهبد طریق را بر او بسته تا سی
هزار دینار بدو نداد راه نیافت اصبهبد شهریار بن شروین معاصر
رکن الدوله بویه سی و هفت سال حکومت کرد در عصر فخر الدوله نصر

ابن مرزبان بن رستم بن شیروین که مرزبان نامه از تالیفات جدش
مرزبان مذکورست از بنی اعمام اوست **دارا** بن رستم والی شد بعد
هشت سال ارتحال نمود **اصپهبد شهریار** بن دارا سی و پنج سال حکم راند
قابوس بن وشمگیر به امداد او بملک خود رسید آخر بینهما خلاف شد
و قابوس استیلا یافت گویند حکیم فردوسی رحمه الله شاه نامه را خواست
تا به اسم او کند بنا بر این بمازندران رفته ابیات هجو سلطان بر و خواند
و چنانکه در جلد دوازدهم خواهد آمد اصپهبد تجویز آن نکرده فردوسی را
رعایت نموده ساکن ساخت **رستم** بن شهریار در سنه ثمان عشر و اربعمایه
با علاء الدوله جنگ کرده گرفتار شد و در رجب تسع عشر در زندان وفات
یافت و آن فرقه بدو منقرض شد **فرقه ثانیه** از باوندیه هشت
نفر **اصپهبد حسام الدوله** شهریار بن قارن بن سرخاب بن شهریار
ابن دارا پدرش قارن بواسطه استیلای آل زیار بد حال بود و در اوایل
بر بعضی قلاع دست یافته گاهی تاخت به الکای دشمنان می برد تا آنکه در سنه
ست و ثمانین و اربعمایه برد اما خودش در اوایل زمان سلطان ملکشاه در
شهور سنه ست و ثمانین و اربعمایه خروج نموده ملک موروثی را بدست
آورد و بعد از واقعه آن پادشاه عالیجاه شده سلطان محمد ملکشاه سنقر
بخاری را با پنجهزار سوار بجنگ او فرستاد شکست بر سلاجقه افتاد
سلطان محمد با او در صدد اصلاح شده دختر خود را به نجم الدوله قارن که
ولی عهد پدر بود داد و اصپهبد پس از سی و هفت سال حکومت و هشتاد
حیات وفات یافت **نجم الدوله** قارن بن شهریار بموجب ولیعهدی
بحکومت رسیده بعد از هشت ساله درگذشت **رستم** بن قارن بعد
پدر قایم مقام شده میانه او و عمش علاء الدوله علی که در زمان پدر از
برادر بر سلطان سنجر پناه برده از آنجا بخدمت سلطان محمد آمده کد
گرفته بود قتال شده علاء الدوله غالب آمد و رستم بر دست دختر سلطان
محمد زوجه پدرش مسموم کرد به مدت ملکش چهار سال **علاء الدوله**

علی بن شهریار مذکور برادرخواسته در شهور سنه اثنی عشر و خمسمایه بحکم
سلطان محمود بن محمد بمازندران رفته ممالک موروث شد و بیست
و یکسال حکم راند آخر بواسطه استیلای نفرس ترک حکومت نموده بعبادت
مشغول گردید **شاه غازی** رستم بن علی بحکم ارث والی آنجا گشته
و در شهور سنه اثنی و خمسین با لشکری بی شمار بر الکای الموت تاخته ملاحده
قتل و غارت کرده اولاد ایشانرا بر بندگی بفروخت و چندان خرابی کرد که بر سالها
تلافی نتوانستند کرد شیخ عبدالجلیل رازی معاصر او بوده و در کتاب نقض
تعبیر از او بشاه شاهان نموده و گفته که شاه شاهان شرف الملوک رستم بن
علی و پدرش ملک مازندران و اسلاف ایشان همه تا پیام مهدی اند و بیست
و هفت هزار ملحد در عدد آمده که ایشان هلاک کرده اند و خطبه و سکه بنام مهدی
صاحب الزمان میکنند و هم در ان اوقات ایبا ینانج بعد سنجر پناه بمازندران
برده علی برادر شاه غازی که همواره با برادر خلاف و تدبیری بدست او
افتاده بکشت و سرش بدو فرستاد و آن حرکت بر شاه غازی بغایت شاق افتاد
اما در سنه خمس و خمسین بواسطه حمایت ایبا ینانج با غزان جنگ کرده پنج
نوبت بر ایشان غالب آمد تا بعد آخر ایناج بموجب الفرار مما لا یطاق چون
نطاق فرار بر میان بست شکست بروی افتاده قریب بهفت هزار کس از شاه
غازی کشته شدند پس از بیست و چهار سال دولت و شصت سال حیات در سنه
ثمان و خمسین و خمسمایه وفات یافت اما در تاریخ کامل وفاتش در رمضان ربیع
الاول سنه ستین مذکورست علی ای حال این دو بیت در مرثیه او گفته اند **نظم**
ای برده دار برده و وصل که بار نیست ✱ برخت رستم بن علی شهریار نیست
بیو سفید سر بلند ماوند کن برون ✱ کاندر زمانه رستم مازندران نماند **علاء الدین حسن**
ابن رستم قایم مقام پدر شده جبار و سفاک بود و سیصد چهار صد غلام جمیل
داشت هر کدام بگوشه چشم بدیگری نگریستی سر بباد دادی آخر پس از نه سال
حکومت در قلعه سرزم در وقت مستی بر دست غلامان کشته شد **شاه اردشیر**
بن حسن معاش پسندیده داشت و قاتلان پدر را بلطایف الحیل بکشت و

پس از وی چهار سال و هشت ماه حکومت در سنه اثنی وستمایه نماند با
برشبی باصفهان رسیده کمال اسمعیل در مدح او گوید نظم
سپاهها را بهریک جدّ و لمها جوان کرد • هوایش جبر افشاند زمینش گلستان کرد
بکریم گزیده چیچ خیزد سپاها ز احبنی دولت • از انکار امکان تخت شاه نوجوان کرد
ملک اصپهبد عادل که هرجایی کند آورد • سعادت هم رکاب او دو اسپه دوید
و ظاهر ظهیر را پای بدر کرده بدین بیت شاید که بعد خدمت صد ساله در بیر
نانم هنوز خسرو مازندران دهد • و هم از کلام ظهیر کمال التشبیع شاه اردشیر
توضیح پذیرست نظم عزم آن کرده ام که برنام • سوی مازندران عنان بعنف
که بوجه معاش نشیند • مهر بوبکر و دوستی عمر شمس الملوک بن شاه
اردشیر بحکم پدر در قلعه دارا دربند بود بعد از واقعه پدر باتفاق ارکان دولت
بحکومت نشسته بعد از چهار سال در شوال سنه ست وستمایه بفرمود
سید ابو رضا حسین بن محمد بن ابو رضا الماطری العلوی کشته شد وارث
و زن نماند فرقه سیوم از ماوندیر هفت نفر حسام الدوله
اردشیر که او را ابو الملوک گفتندی بدین موجب بحکام سابق می پیوندد
اردشیر کنذخوار بن شهریار بن کنذخوار بن رستم دارا بن شهریار بن قارن بن
بن سرخاب که بنی عم و خواهرزاده شمس الملوک بود در شهور سنه خمس و ثلثین
وستمایه در مازندران خروج نموده آمل را پای تخت ساخت و خرابی که
از ترکان تتار واقع شده بود تلافی کرد و در سنه سبع و اربعین وستمایه فوت
شد شمس الملوک محمد بن حسام الدوله بعد از پدر والی گشته در
زمانی که هلاکوخان به ایران آمد او و شهراکیم حاکم رستمدار بالمحاصره کرد
کوه بازگذاشت و ایشان فتح ناکرده بی رخصت الا بخارا برخاسته به الکا
رفتند بنابرین مغضوب شده در سنه خمس وستین وستمایه بحکم ابقاخان
کشته شد علاء الدوله علی بن حسام الدوله اردشیر بعد از برادر باتفاق
امرای مغول بحکومت رسیده در سنه خمس وسبعین وستمایه وفات
یافت تاج الدوله یزدجرد بن شهریار بن اردشیر قایم مقام عم شده

مازندران در زمان او چنان آبادان گشت که هفتاد مدرسه در آمل معمور
گردید و فاتش در سنه ثمان و تسعین وستمایه نصیر الدوله شهریار
ابن یزدجرد والی گشته وفاتش در سنه اربع عشر وسبعمایه در زمان الجایتو
شد ابنه رکن الدوله شاه کیخسرو بن تاج الدوله قایم مقام گشته در سنه
ثمان وعشرین وسبعمایه فوت شد شرف الملوک بن رکن الدوله بحکومت
رسیده در سنه اربع وثلثین وسبعمایه درگذشت فخر الدوله حسن بن
رکن الدوله والی شد و با تعدیه وجیه الدین مسعود سربدار در ایام او و
نمود و در زمان او طاعون در آن مملکت شده اکثر آل باو بهلاک شدند و
بغیر از او و بعضی اطفال کسی دیگر نماند و او خواهر افراسیاب چلاوی را خواسته
بود لاجرم افراسیاب در مملکت و مال استیلا یافته طمع در سلطنت کرد و
خواهر او را دختری از شوهر دیگر بود افراسیاب باتفاق خواهر فخر الدوله را
بدان دختر که بروی حرام شده بود متهم ساخت از غایت تهور چون او حامل
کرده بود در شنبه بیست و هفتم محرم سنه خمسین وسبعمایه فخر الدوله
بحمام رفته چون بیرون آمد کیا علی و کیا محمد پسران افراسیاب را
که دو جوان خوش آواز بوده اند در مسلخ طلبیده ایشان شاه نامه باذکر
باواز میخواندند و فخر الدوله خنجر خود را بر بالای کتاب نهاده بود و یکی
از ایشان خنجر را برداشته بر عزیمت الکه فدقی میگرداند بر شکم فخر الدوله
زد که فی الفور تسلیم شد و آن دودمان قدیم بدو منقرض گردید فرع
در طایفه چلاویه افراسیاب بن — چلاوی بعد از فخر الدوله
بحکومت نشسته دیگر خاندانهای قدیم را برانداخت و فسق و فجور پیشه
گرفت در آن اثنا کیا حسن ضیا ندارکه از جانب فخر الدوله کوتوال قلعه
لارجان و شوهر خواهر افراسیاب بود او را از آن قبایح سرزنش کرده
بنابر انتباه باشید و رزق بخدمت سید قوام الدین مرعشی که در آن وقت
بر مسند ارشاد نشسته بود بفقه مرید شد و چندان در آن باب غلو کرده
که بشیخی موسوم گردید و آخر الامر از قید برده سید را بدست فقهای آنجا

آزاد کرده محبوس ساخت اتفاقا در همان شب پسرش کیا سیف الدین بقولی
در گذشته سید را رها کرده و این معنی موجب زیادتی اعتقاد مردم شده
جمعی کثیر بحلقهٔ ارادت سید در آمدند و افراسیاب بغیر از دفع وی علاج
ندیده با فوجی بر سر صومعهٔ او که در قریهٔ دابو بود رفت و از طرفین
جنگ شده تیری بر مقتل افراسیاب آمد از پای در آمد **کیا فخر الدین**
جلاوی مدتها حاکم ساری بود بجهت قصد عبدالله پسر بدلک بر سید قوام الدین
کرد زهد و گوشه گیری نظیر خود نداشت کرده عنقریب او و جماعه پسران در جنگ
میر قوام الدین بقصاص رسیدند **کیا وشتاسف** که بجواهر داماد
فخر الدوله حسن حاکم مازندران بود در خون سید عبدالله اتفاق کرده
آخر در قلعه لوجی با هفت پسر بقتل رسید **اسکندر شیخی** بن افراسیاب
در واقعهٔ پدر جان بدر برده مدتی ملازم ملک هرات بود بعد از آن خدمت
امیر تیمور را اختیار کرده صاحب امل و ناحیه جلاو شده در سنهٔ ست
و ثمانمایه بر امیر تیمور اظهار عصیان نموده میر تیمور لشکر بدانجا کشیده او را بقتل
بن امیر علی که جد اعلی او لهراسف پسر افراسیاب **پیر حسین کیا**
جلاوی است در اواخر دولت ترکان طغیان تمام کرده با بندگان حضرت
شاه غفران پناه عصیان ورزید در سنهٔ تسع و تسعمایه بعد از فتح قصبه
استا بدست افتاده بر افواه و حیوة کشته شد و آن طایفه بدو منقرض شدند
طایفهٔ ثانیه در ملوک رستمدار که بملوک کاوباره
اشتهار دارند اول ایشان فیروز عم انوشیروان است و رعایهً للاختصار
بذکر بعضی از مسلمانان مومنین ایشان اقتصار میرود **شهریوش** بن
هزاراسب بن فخر الدوله و او عاقل و عادل و عالی همت بود و خواهر شاه
غازی رستم والی مازندران در نکاح داشت و میان ایشان در کمال اتحاد و بدین
جهت هرج و مرج مملکت صفت مشارکت گرفته طبرستان بکمال معموری رسید
و مظفری شاعر در حق او گفته **نظم** خجسته عدلت که فی کشور مازندران
در حریم حرمت اصفهبد اصفهبدان ملکش سیزده سال **اسپهدار** کیکاوس

ابن هزاراسب پس از برادر والی شده میانهٔ او و شاه غازی مخالفت بود و ابن عم
خود حسان نام را ولیعهد ساخته در زمان پدر فوت گشت از او پسری بکیا
زرین کمر نام ماند و کیکاوس در سنهٔ ستین و خمسمایه وفات یافت و سی و هفت
سال حکومت راند **اسپهدار** هزاراسب بن شهریوش بن هزاراسب بعد
از عم حاکم شده میان او و شاه اردشیر والی مازندران جنگ و جدال بتطویل انجامید
آخر از روی تنزل نزد اردشیر رفت و بجهتی خیال فرار کرده بدست عز الدین
خورشید یکی از اعمام او کشته شد مدت ملکش بیست و شش سال **زرین کمر**
ابن حسان بن کیکاوس چون اردشیر بعد از قتل هزاراسب پاشا علی نامی را بحکومت
رستمدار فرستاده بود و چون شنید که زرین کمر بسن رشد رسیده خواست
تا دختر خود بدو داده او را والی سازد و اهالی رستمدار از آن سرباز زده بیستون
نامی را والی ساختند و علی پادشاه را بکشتند و زرین کمر متواری گشته اردشیر
لشکر بدانجا کشید و بیستون به قلاع رودبار گریخت و اردشیر زرین کمر را
حاکم مملکت ساخت حکومتش بیست و چهار سال در کشید و در سنهٔ عشر و ستمایه در
گذشت **بیستون** ابن زرین کمر پس از پدر قائم مقام شده کمر سروری بر
میان بست بعد از ده سال در سنهٔ عشرین و ستمایه وفات یافت **فخر الدوله**
نامور بن بیستون بر تخت مرزوقی نشست و بعد از حکومت بیست سال ارتحال
نمود **حسام الدوله** اردشیر بن بیستون در حدود گیلان حکومت
میکرد و برادر کوچکترش **اسکندر** که از طرف مادر خوارزم شاهی بود در
ناقل والی بود **اسپهدار** شهراکیم برادر دیگر اردشیر پس از واقعه او قائم
مقام شده در سال یازدهم از حکومتش منکو قاآن بر تخت سلطنت نشست
و شهراکیم در سنهٔ احدی و سبعین و ستمایه فوت شد **ملک اسپندار**
فخر الدوله نام آور بن شهراکیم الملقب بشاه غازی و او عادل و شجاع پرور و
مرحمت گستر بود و پیوسته مردم را بادای طاعات و عبادات ترغیب و تحریص
مینمود بمرتبه که اشارت فرمود تا در دار الملکش منادی کردند که در وقت اذان بمقتضای
آیهٔ کریمهٔ یا ایها الذین آمنوا اذا نودی للصلوة من یوم الجمعة فاسعوا الی ذکر الله

وذروا البیع عمل نموده در وقت نماز جمعه هیچ آفریده بر بیع و شرا و سایر مهمات
دنیوی نپردازد و همه کس بمسجد جامع رفته بگذاردن نماز و عرض نیاز قیام نمایند
و جمعی از ضعفای صناع و محترفه بدرگاه پادشاه شتافته معروض داشتند
که بجهت کثرت عیال و اطفال ما را در تمام روز بمهم خود مشغولی می باید نمود
تا وجه معیشت بهم رسد و اگر حسب الحکم بمسجد حاضر میشویم از خدام آستان
سلطنت آشیان ایذا می یابیم حکم چیست شاه غازی فرمود که جهت مردم
ضعیف شهر و بازار وظیفه معین سازند تا هر ساله از دیوان اعلی بگیرند و
جهت کسب نفقه عیال از ادای نماز بازماند نبودند دیوانیان حسب الفرموده
بتقدیم رسانیدند بعد از آن محتسبی را معلوم شد که شخصی بی وضو نماز میگذارد
و بتادیب او مشغول گردید آن شخص گفت آنچه ملک بمن عنایت فرموده
اجرت گذاردن نماز است و اگر شما میخواهید که وضو سازم چیزی دیگر برای مزد
آن کار مقرر نمایید تا این قیل و قال بسمع شاه غازی رسیده فرمود تا ثلث آنچه
جهت گذاردن نماز برای آن شخص معین ساخته بودند در وظیفه او افزودند
بعد از سی سال حکومت در سنه احدی و سبعمایه وفات یافت **ملک کیخسرو**
ابن شهراکیم بعد از برادر یازده سال حکومت کرده در سنه سبع عشر و سبعمایه
درگذشت **نصیر الدوله** شهریار بن کیخسرو بعد از برادر حاکم شده در سنه تسع
و عشرین بر دست اسکندر برادرزاده کشته شد **تاج الدوله** زیار بن
کیخسرو بعد از برادر حکومت یافته در سنه اربع و ثلثین و سبعمایه در موضع
کور فوت شد **جلال الدوله** اسکندر بن تاج الدوله زیار بن کیخسرو
بعد از پدر حاکم گشته در ایام امیر مسعود سربدار در آن دیار کشته شد
مردم آنجا که تا غایت سرهی تراشیدند سر تراشیدند و دستار بر سر بستند
و جلال الدوله صباح شنبه بیست و یکم ذی حجه سنه ست و اربعین و
سبعمایه قلعه کجور را طرح انداخته بساخت و بعد از بیست و هفت سال
حکومت در سنه احدی و ستین و سبعمایه کشته شد صورت حال آنکه او
ندیمی بود قزوینی و شبی در اثنای صحبت میانه ندیم و یکی از اهل مجلس نزاع

[illegible] حکومت کرده
شمس الملوک محمد بن کیخسرو [illegible]
[illegible] در سنه سبع عشر و سبعمایه
درگذشت

شده ندیم کارد بر آنکس کشید صحبت از هم برآمد و چراغ فرو نشست ملک خواست
تا بیرون رود سر کارد بدستش رسید و این معنی بر یکی ظاهر شده فریاد کرد که
ملک را زخم زدند و مقارن آن شر بیرون کرده یساولی بتصور آنکه وی ضارب
ملک است خنجری بر پهلوی وی فرو برده بهمان از پای درآمد **فخر الدوله**
شاه غازی بن زیار بعد از برادر بحکومت رسیده در سنه ثمانین و سبعمایه
وفات یافت **سعد الدوله** طوس بن تاج الدوله زیار بعد از قتل قباد حاکم
شده در مازندران بخدمت امیر تیمور رسید **ملک کیومرث** بن بیستون
ابن گستهم بن تاج الدوله زیار پدرش ملک بیستون در سنه سبع و ثمانین
در طالقان بر دست ملاحده کشته شد و خود بحکم امیر تیمور کوتوال قلعه نور
بود و چون او با اسکندر شیخی عداوتی داشت در واقعه عصیان اسکندر امیرزاده
رستم بن عمر شیخ ملک را گرفته نزد وی فرستاد و اسکندر او را اسب و خرجی داده
گفت هر جا خواهی برو و او بشیراز نزد پیر محمد عمر شیخ رفته مدتی در آنجا در بند
بود آخر خلاص شده در زی قلندران برستمدار آمده از دزدی تیمور بر قلعه نور دست
یافت و ملک در زندان شیراز عهد کرده بود که اگر بار دیگر بحکومت رسد در
رواج مذهب حق ائمه اثنی عشر علیهم السلام سعی نماید لاجرم اهالی رستمدار که اکثر
ایشان تا آن وقت سنی بودند بمذهب حق دعوت نموده از آن زمان تشیع
در آن دیار رواج یافته و ملک در ماه رجب سنه سبع و خمسین و ثمانمایه
وفات یافت بعد از وی ملک در میان ذکور پسران وی منقسم شده [illegible]
[illegible]
[illegible] یک حصه قلعه نور و
توابع است و یک بخش قلعه کجور و مضافات **ملک نور** و از ایشان هشت
نفر تا غایت بر مسند سروری نشسته اند **ملک کاوس** بن ملک کیومرث
قایم مقام پدر و وصی او بود و بحکم پدر برادران که هفت نفر دیگر بودند محکوم
او اما بواسطه سفک دما و سوء خلق اخوان از وی تنفر نموده بملک اسکندر
برادرش پیوستند و وفاتش در سنه احدی و سبعین و ثمانمایه **ملک جهانگیر**
ابن ملک کاوس در قلعه نور بجای پدر مغفور نشسته میانه او و عمش اسکندر

نزاعی بود و کارکیا سلطان محمد طاب ثراه در سنه احدی و ثمانین و ثمانمائه
بیکمرتبه اصلاح فرمودند آخر در شهور سنه اربع و تسعمایه وفات یافت
ملک کاوس ابن جهانگیر بموجب ولی العهدی قایم مقام شده آخر
در جنگ برادرش بیستون کشته شد **ملک کیومرث** بن جهانگیر
بعد از چهار ماه برادر در قلعه نور اضبط نموده برادرش ملک بیستون را دو
انجا راه نداد آخر میان او و بیستون جنگ شده بر دست او کشته گردید
ملک بیستون بن جهانگیر بعد از قتل برادر و اعمام بحکومت رسیده
خواست تا تمامی رستمدار را بتصرف درآورد بنا برین در سنه عشر و
تسعمایه لشکر بر سر کجور برده بغیر از قلعه تمامی آن ولایات را مسخر گردانید
آخر در بیست و ششم صفر سنه ثلث و عشر و تسعمایه در وقت مشی بر
دست صوفی که قهمای او بود و اقوامش بر دست ملک کشته شده بودند
بقتل رسید **ملک بهمن** بعد از پدر وارث ملک موروثی شده
با حکام اطراف سلوک پسندیده نمود و خواهر پادشاه عالیجاه سلطان
احمد خان و همشیره میر عبد الکریم والی مازندران را بنکاح درآورد و چهل
و سه سال حکومت کرده در شهور سنه سبع و خمسین و تسعمایه وفات کرد
این مصرع موافق تاریخ است ع مؤید بقای کیومرث باد **ملک کیومرث**
ابن بهمن بجای پدر حاکم شده مکرر بدرگاه عالم پناه آمد و مشمول مواطف
پادشاه گردید [redacted] والی نور است و از جانب مادر خواهرزاده میر عبد
الکریم **ملک اویس** بن ملک کستهم بن ملک بیستون که در کلف
در شاهوار اصداف ملوک کاو باره رستمدار است اکنون در بعضی از ولایت
انجا برز بلوچه دارایی متمکن است **ملک کجور** از ایشان شش نفر
تا حال بحکومت رسیده اند **ملک اسکندر** بن ملک کیومرث بود
برادرش ملک کاوس گرفتار شده بسلامت خلاص شد و بعد از چند گاه
وفات یافت **ملک تاج الدوله** بن اسکندر قایم مقام شده مدتی
انجا بحکومت مستقل بود **ملک اشرف** بن تاج الدوله پیش از

پدر بحکومت رسیده در حینی که ملک بیستون لشکر به انجای او کشید چون
در خود قوت مقاومت ندید به پیرار شد خود ملک کاوس برادر در قلعه گذاشته
خود بگیلان رفت و بعد از واقعه ملک بیستون عود نموده ملک کاوس او را
تمکین نداده او نیز با پسر مضایقه نکرد آخر در شهور سنه احدی و عشرین و
تسعمایه وفات یافت بن ملک اشرف از روی فهم و ادراک
و اطلاع بر احوال سلاطین وقت و مراعات اهل فضل نسبتی بدیگران نداشت
و در زمان خود بیستون دار المرز بود آخر در شهور سنه خمس و تسعمایه
بقصد ملک جهانگیر پسرش ارتحال نمود و چون ملک اسکندر [illegible]
برادر خود را که دختر زاده سلطان احمد خان بود در زمان پدر قصد کرده بود
اهالی آن دیار بالکلیه از او رمیده ملک کیومرث را بحکومت برداشتند
بن ملک کاوس قریب بهجده سال بفرموده پدر در رستمدار بود
آخر بامداد آقا محمد روز افزون وارث ملک پدر شد آخر در شهور
قعده سنه ثلث و ستین و تسعمایه فوت شد بن ملک
کاوس بعد از برادر بحکومت رسیده بزیارت روضه رضا علیه التحیة و الثنا
مشرف گشته [redacted] حاکم کجور او شد و ملک بهمن بن کیومرث حاکم لارجان گردید
جدول شانزدهم در سادات مشعشع والی خوزستان
سید محمد بن فلاح بن هبة الله بن حسن بن علی المرتضی بن سید عبد
الحمید نسابه بن ابو علی فخار بن احمد بن ابو الغنایم بن ابو عبد الله الحسین بن
محمد بن ابراهیم المجاب بن محمد صالح بن امام موسی کاظم علیه السلام است که
مسقط الراس او واسط و در سلک تلامذه شیخ احمد بن فهد که از اکابر صوفیه
و اعاظم مجتهدان شیعه اثنا عشریه است منخرط بود و جناب شیخ کتابی در
علوم غریبه داشت و در حین الحضار آنرا بیکی از خدمه داد که در فرات
اندازد و سید بحیله آنرا از او گرفته از حکمت امور غریبه اعراب حدود
خوزستان را مرید خود ساخته و ایشان را ذکری مشتمل بر اسم علی تعلیم نمود که چون
خوانند آن کیفیت تشعشع دست داده بدن ایشان متحجر میشد و مرتکب

امور خطیر چون شمشیر تیز بر شکم نهادن و آن را خم کردن و دیگر اشیای عجیبه
میشدند و روز بروز کار او بالا گرفته خود را ملقب بمهدی ساخت و در
سنه هشتصد و بیست و هشت ظهور کرد و بر تمامی خوزستان چون
شوشتر و دزفول و حویزه استیلا یافت و تفصیل احوال سید محمد
فلاح بر وجهی که بعضی از متاخرین اهالی عراق عرب در تاریخ غیاثی
آورده آنست که سید محمد در سال هشتصد و بیست از هجرت ظهور نمود
و دعوی مهدویت کرد و قرانی که در آن واقع شده بود دلالت بر ظهور او
مینمود و عجب اینست که از تاثیر قران آن سال بود اینکه اسپند میرزای بن
قرا یوسف ترکمان که والی عراق بود فقهای شیعه را طلبیده با فقهای
بغداد بمباحثه و مناظره انداخت و چون فقهای شیعه در بحث غالب
آمدند میرزای مذکور اختیار مذهب شیعه نمود و سکه بنام دوازده امام
زد و او از اولاد عبد الله بن موسی بن جعفر بن محمد بن علی بن الحسین بن
امیر المومنین علیهم الصلوة و السلام است و در مبادی حال بطلب علوم
اشتغال داشت و در مدرسه حله بخدمت شیخ احمد بن فهد حلی که مجتهد
شیعه بود استفاده مینمود و در آن اوقات احیانا بر زبان سید محمد
جاری میشد که من ظهور خواهم کرد و مهدی موعود من خواهم بود تا
آنکه آن سخنان بشیخ مذکور رسید و او بر سید محمد انکار کرد و از اظهار آن منع
و زجر فرمود و دیگر اگر آن سخن مخالف عقیده شیعه اثنا عشریه است و سید
مذکور جامع معقول و منقول بود و صوفی و صاحب ریاضة و مکاشفه بود
و آنچه از ظهور خود خبر میداد از روی مکاشفه بود و از جمله ریاضات او
آنست که مدت یکسال در جامع کوفه معتکف شد و قوت او در طول آن
مدت بجز اندکی از آرد جو نبود و بسیار میگریست و چون کسی از سبب
گریه او می پرسید میگفت بر حال جماعتی میگریم که بر دست من کشته خواهند
شد و وطن اصلی و دار اقامت او واسط است و در حله اندک زمانی
مقیم بود چنانکه در بعضی از قصاید طویله که شرح حال و سرگذشت خود

در آن بیان نموده گفته شعر اقامتنا بارض العراق بواسط و مدینة اهل العلم و الجبل و البر
و مصاحب امرای آن نواحی بود و هرگاه ایشان تیراندازی مینمودند و او را
تکلیف بآن مینمودند در جواب میگفت که من تیراندازی خواهم کرد که چند
کس پیش من تیر من میدیده باشند و چون در میان اهل و عشیرت خود
می نشست بایشان میگفت که من تسخیر عالم خواهم کرد و مهدی موعود منم و
تقسیم بلاد و قری بر عشیره و اصحاب خود مینمود و چون آن سخنان او دیگر بار
بشیخ احمد بن فهد رسید بقتل او فتوی داد و با امیر منصور بن قبان ابن ادریس
عبادی در استعجال قتل او حیری نوشت و چون کتابت با میر منصور رسید
و سید محمد را گرفته خواست که بکشد گفت که من سید سنی صوفی ام جهت آنکه
شیعیان مرا دشمن میدارند و قصد کشتن من میکنند و مصحف مجید بیرون
آورد و بر طبق آن سوگند خورد و دیگر سخنان گفت تا امیر منصور او را رها
کرد و چون از آن بند خلاصی یافت بموضع کسید مراجعت نمود و از طایفه
معدان که در آن نواحی بودند او را جماعتی که با او گرویدند فرقه بنی سلامه بود و از
آنرا فال نیک و دلیل سلامتی عاقبت خود دانست و بعد از آن دیگر طوایف عرب
از زرنان و سودان بنی طی که در ساحل بثق و نازور و غاضری که انهار دجله
بغداد است نازل بودند برو جمع شدند و او بایشان گفت که من قدیم و خوارق
عادات در میان ایشان ظاهر کرد و چون از آن مواضع کوچ نمود بموضع
شوقه که از قرای حصان است رفتند حاکم آن نواحی را ایشان بیرون
آمد و خلق بسیار از ایشان کشت و اسیر ساخت و آن واقعه در اوایل سال
هشتصد و چهل و چهار بود و چون این شکست بر ایشان واقع شد بمقام
قدیم خود که بثق و نازور و غاضری بود مراجعت نمود و بعد از مدتی بموضع
ذوب که محل نزول طایفه معاوی بود و واقع است در میان نهر دجله و جزیره
ارتحال نمود و چون در آنجا قرار گرفت پسر خود سید علی را بطلب اصحاب خود
که در بثق و نازور و غاضری بودند فرستاد و چون سید علی الجماعت را برداشته
روانه حضرت پدر شد قافله عظیم را که در راه با او دوچار شد غارت نمود

با مال و رجال بسیار نزد پدر رفت آنگاه طایفهٔ معاوی را که مشهور بایم
نیس بودند امر کرد تا کاو و جاموس خود را فروختند و اسلحهٔ جنگ خریدند
و ایشان هر کاو و میش خود را بشمشیری و ده درهم فروختند و چون اسلحه
جنگ ایشان تمام شد بجانب ابوالشول که قریه‌ایست از قرای حویزه حرکت
کرد و صباح روز جمعه هفتم شهر رمضان سنه هشتصد و چهل و چهار
بآنجا رسید و در آن روز از اهل جزایر و حویزه خلق بسیار کشته شد
زیرا که امیر فضل بن علیان شیخ طایی که حاکم جزایر بود در آن ایام بواسطه
کدورتی که میان او و برادران واقع شده بود از جزایر بحویزه آمده بود و
در ناحیهٔ ابوالشول نزول کرده بود لاجرم از مردم او نیز که اهل جزایر
بودند جمعی کثیر در معاونت اهل حویزه کشته شدند و سید محمد در توقف
مصلحت ندیده بدزوب مراجعت نمود و بعد از مدتی چون در میان خیل
و حشم سید محمد قحط و تنگی پیدا شد لشکری ساز کرده بجانب واسط
رفت و میان او و بعضی از امرای مغل که در واسط و نواحی آن بودند جنگ
شد و چهل کس از مغلان کشته شد و بالاخره هزیمت نمودند و سید محمد
و اصحاب او بخانهای صحرانشینان آنجا در آمدند و غلات و اموال ایشانرا
بجاروب غارت روفتند و دفع جوع و اضطرار خود نمودند و آن قضیه در
سیزدهم شهر شوال از سال مذکور بود و بعد از اندک روزی از ین را
سید محمد لشکر بجزایر کشید و چون در آن زمان مخالفت میان رؤسای
جزایر واقع بود شخصی نحل نام که از رؤسای جزایر بود با اصحاب خود
بخدمت سید محمد آمده و او را بجزایر در آورده حاکم ساختند و سید
محمد هر روز سوار شده بر سر جمعی از مخالفان میرفت و ایشانرا میکشت
تا آنکه از اهل جزایر غیر از جماعتی که با او موافق شده بودند و او را بجزایر
آورده بودند نماندند و آخر ایشانرا نیز بکشت و مستاصل ساخت آنگاه
سه هزار کس تاخت واسط فرستاد و حاکم آنجا بعد از شکست ظفر
یافته هشتصد کس از مشعشعیان بکشت و در راه جمعی کثیر از ایشان

هلاک

هلاک شد و چون این خبر بسید محمد رسید از جزایر بیرون رفته بحویزه
آمد و قرای آنجا را خراب کرد و هر کرا دید کشت و این واقعه در اول رمضان
سال هشتصد و چهل و پنج بود و حاکم آنجا از قبل عبدالله سلطان بن میرزا
ابراهیم بن میرزا شاهرخ شیخ جلال الدین بن شیخ ابوالخیر بن شیخ محمد
جزری بود شیخ جلال کتابتی در آن باب نوشت بپدر خود که در شیراز بود و
او صورت واقعه بعرض سلطان عبدالله رسانید تا اکثر سلطان مذکور امیر
خداقلی برلاس را بحویزه فرستاد و شیخ ابوالخیر نیز متعاقب رسید و جمعی کثیر
از لشکرهای شوشتر و دزفول و دورق جمع نمود و ایشان یکماه در حویزه
اقامت نمودند و سید محمد در موضع ابی الشول المقام داشت و چون در آن
اثنا شیخ ابوالخیر بعضی از رؤسای آنجا و در ابیکناه کشته بود و دلهای
مردم از او متنفر شده بسیاری از ایشان متفرق شده بودند سید محمد
فرصت یافته چون اندکی از مردان با او بودند امر کرد تا زنان عمامه بر سر
نهاده کاو و میشها را از عقب مردان برانند و مردان پیش پیش ایشان
با شمشیرهای کشیده متوجه شدند و چون اصحاب شیخ ابوالخیر آن کثرت را
دیدند بهزیمت افتادند و بعد از آن باتفاق میر خداقلی و اصحاب خود
و بسیاری از اهل حویزه بیرون آمده گریختند و چون سید محمد از فرار
ایشان اطلاع یافت از عقب ایشان رفت و تا نزدیک بولایت شوشتر هر کرا
از ایشان یافت کشت و بعد از آن بحویزه مراجعت نمود و بمحاصرهٔ آن
مشغول شد و چون خبر محاصرهٔ حویزه شد و چون بواسط رسید امرای
حویزه که یکی از ایشان امیر طایفهٔ منزعه بود و دیگر امیر بنی معین بود بمدد
او رسیدند و درخواست نمودند که ایشانرا امداد نماید و اهل قلعهٔ حویزه را
از دست مشعشع خلاص سازد پس اسپند میرزا بعضی از امرای خود را با ایشان
همراه کرده پیشتر از خود بحویزه فرستاد و گفت که من خود نیز در عقب میرسم
و در آن اوقات شیخ ابوالخیر لشکری جمع کرده بود و میخواست ~~که بسر حویزه~~
که بر سر حویزه بیاید و چون خبر میرزا اسپند بشوشتر مراجعت کرد

حویزه با سپند میرزای بن قرایوسف
حاکم بغداد رسید لشکر خود را جمع
نموده متوجه م

بشنید

ولشکر اسپند میرزا چون بحوالی حویزه رسیدند ایشان را باطلاع لشکر
سید محمد جنگ واقع شد و شکست بر مردم سید محمد افتاد و چون خبر
شکست ایشان بسید محمد رسید از حوالی حویزه کوچ نموده بموضعی که آنرا
طویله کویند نزول نمود و میرزا اسپند بقلعه حویزه در آمد و لشکریان
بشهر نزول نمودند و مال بسیار از اهل حویزه کرفت آنگاه بناحیه طویله
حرکت کرد و جمعی کثیر را از مشعشعیان بقتل آورد و سید محمد ایلچی با
تحف و هدایا و اموالی که از شیخ ابو الخیر کرفته بود بخدمت میرزا اسپند
فرستاد و معذرت طلبید و سخنی چند باو پیغام داد که او خشنود کشت و
میرزا اسپند ترکشی با کمان و کشتیهای برنج جهت سید محمد فرستاد و
اکثر اهالی حویزه را کوچانیده از راه شلوه بجانب بصره رفت و بعد از آن
میرزا اسپند سید محمد بحویزه آمد و جماعتی را که از میرزا اسپند تخلف نموده
بودند غارت کرد و بعد از آن مشعشعیان کشتیهای میرزا اسپند که از
رخوت و انواع ماکولات مملو ساخته از بصره بواسط میفرستاد کرفتند
و هر کس را که در آن کشتیها بود کشتند و چون اسپند میرزا از آن خبر شنید
از بصره ببغداد آمد و در آن اثنا سید محمد بناحیه واسط لشکر کشید
و سه روز قلعه بند واسط را که از جمله محدثات میرزا اسپند بود محاصره
نمود و کاری نساخته بر کردید و آخر اکثر اعراب آن نواحی از طایفه عباده
و بنی لیث و بنی حطیط و بنی سعد و بنی اسد باو پیوستند و شوکت و
قوت سید محمد زیاده شد تا آنکه لشکر بر سر بصره کشید و کاری نساخت و ناحیه
در تصرف خود در آورد و قلعه در آنجا بنا نمود و چون پیر بوداغ از بغداد
[redacted] بجانب شیراز رفت و دیار عراق عرب از سلاطین مغول خالی ماند
[redacted] مولی علی پسر سید محمد بجانب واسط حرکت نمود و آنجا را محاصره نمود و تمام
نخلستان آنجا را قطع نمود و در آن محاصره اکثر مردم بکرسنکی مردند تا
آنکه اهل واسط با امیر قیدی که از جانب پیر بداغ حاکم بود اتفاق نموده
[redacted] از واسط ببصره رفتند و واسط را خراب کذاشتند
مولی علی

نجف اشرف

ابن دقماق نامی را در آنجا حاکم ساخت و این واقعه در سال هشتصد و پنجاه
و هشت بود و بعد از آن [redacted] مولی علی بمشهد [redacted] رفت و قافله را
غارت نموده همکی را بکشت و از آنجا بحوالی بغداد رفت و نه روز اقامت نموده
و نهب و قتل و اسر نمود و در همان ایام لشکری که جهانشاه میرزا بمدد
اهل بغداد فرستاده بود رسید و مولی علی بحویزه مراجعت نمود و از آنجا
لشکر بولایت کوه کیلویه کشید و محاصره قلعه بهبهان نمود و در آن اثنا
تیری از قلعه بمولی علی رسید بهمان وفات یافت و این واقعه در سال هشتصد
و شصت و یک بود و بعد از وفات مولی علی امیر ناصر بن فرج الله العبادی
ببغداد آمد و لشکر بغداد را با عرب بسیار که بر وجه شده بودند برداشته
بجنگ سید محمد برد و سید محمد تا واسط ایشان را استقبال کرده در میان
ایشان جنگ در پیوست و سید محمد غالب آمده همکی جماعت در جنگ
او کشته شدند و احدی از ایشان بیرون نرفت و این واقعه در اواخر سال مذکور
بود و سید محمد در چهارشنبه سال هشتصد و هفتاد وفات یافت مولی
علی در اواخر ایام پدر بر او استیلا یافته زمام اختیار از دست او بیرون
برده سرور آن قوم شد و آنها را برین عقیده داشت که روح مطهر حضرت امیر
المومنین علیه السلام در وی حلول کرده آنحضرت در حیاتست و هذا تاخت
بعراق عرب برده مشاهد مقدسه را غارت کرد و در آن عتبات عالیات
نهایت بی ادبی بجا آورد و پدر در اصلاح او عاجز مانده مورد عتاب و
خطاب سلاطین اطراف کردید و او در جواب ایشان اظهار عجز نمودی تا آنکه
میان او و حکام عراق در این باب قیل شده در بعضی از مولفات او که در بیان
آن قوم بکلام مهدی موسوم کشته مذکورست و این نیز منقولست که مولی علی
مذکور بآن دعوی اکتفا نموده دعوی خدائی نیز کرد و مطایبه که میان سید
ادریس مشعشعی و سید قاسم نوربخش در مجلس سلطان حسین میرزا در هرات
واقع شده و سابقا در اواخر مجلس پنجم مذکور شده یاد از آن سید هادی کرده در
حوالی کوه کیلویه در مقابل پیر بداغ بن جهانشاه پادشاه لشکر کشیده

پیر براغ چون صرفه در جنگ او ندید یکی از تیراندازان کوه گیلویه را ...
نموده بران داشت تا در وقتی که مولا علی بطریقه معهود خود در رودخانه
کردستان درآمده غسل نماید او را به تیر بزند اتفاقا تیر این تدبیر برضا
آمده در آن موضع بقتل رسید و پدر پیر او از تغیّر و سرزنش مردم خلاص
گردید سلطان محسن بن سید محمد بعد از پدر و برادر سلطنت کرده
کاران طبقه بالا کرفت و ولایت جزایر و اکثر نواحی بغداد در تصرف او
درآمد و امرای لحشام کرد بختیاری و فیلی در مقام متابعت او درآمدند
و چون او کریم و فضیلت دوست بود علمای شیعه کتب و رسایل بنام او
نوشته از اطراف فرستادند مولانا شمس الدین محمد استرابادی که معاصر
میر صدرالدین محمد شیرازی و مولانا جلال الدین محمد دوانی بوده چون دید
که میر حاشیه جدید خود را بنام سلطان ایلدرم بایزید رومی کرده و ملا
حاشیه قدیم خود را بنام سلطان یعقوب بایندری نموده او حاشیه
خود را که متضمن دفع سخنان ملاست بنام سلطان محسن کرده سلطان
مبلغ کلی برسم هدیه جهت ملا شمس الدین محمد فرستاد و ایضا از مآثر کرم
او منقول است که روزی یکی از افاضل سادات فارس که ندیم سلطان
بود و بطریقه سادات متشرع جامه های آستین فراخ در بر میپوشید
در مجلس سلطان حاضر بود در آن اثنا یکی طبق بزرگ پر از نارنج برسم
تحفه بخدمت سلطان آورد سلطان از روی ظرافت آن نارنجها را یکی
یکی در آستین جامه سید مذکور انداخت تا تمام نارنجها در آن گنجید
و ضیاقی عجیب و ثقلی غریب سید را بهم رسید آنگاه سید را امر نمود
که برخیزد سید چون دانست که حمل آن نارنجها نمیتواند نمود و مع هذا
طمع در اسب و زین مرصع که همیشه در برابر دیوان سلطان مهیا
بود نموده فی الفور مثل مشهور را که لا یحمل عطایاکم الا مطایاکم بر
زبان راند و سلطان را آن جواب خوش آمده آن اسب را با زین مرصع
بدو بخشید و امر فرمود که آن نارنجها را بر اسب محمول ساخته بمنزل

سید

سید مذکور رسانند سید علی و سید ایوب اولاد سلطان محسن سروران قوم
شده بیمامن ارشاد سید بزرگوار سید نورالله مرعشی که سابقا شمه از مآثر
فضل و بزرگی او مذکور شده مراسم شریعت مصطفویه و مآثر طریقت
مرتضویه در زمان ایشان رواجی عظیم داشت و صدر ایشان چنانکه
سابقا نیز مذکور شده قاضی عبدالله شوشتری بود که بجمال عقل و وفور
فضل آراسته بود و وکیل السلطنت ایشان برادر او صاحب اعظم شیخ
محمد بود که از آثار او در شوشتر طاق سنگی است که در برابر در روضه امام
زاده واجب التعظیم واقع است و برکتابه او این بیت نوشته شد بیت
تمام گشت بحمدالله این بنای شریف ٭ بسعی صاحب اعظم محمد بن حسین ٭
و بنا بر وفور شجاعت که برادر کهتر ایشان شیخ حسن داشت سپهسالاری
لشکر باو متعلق بود و الحق هر یک از آن سه برادر در کار خود بی نظیر
بودند و اهل شوشتر بوجود ایشان افتخار مینمودند و چون آفتاب
دولت عظمی و نیر سلطنت کبری از مشرق دودمان سلسله علیه صفویه
ظهور نمود و بعضی از ارباب غرض بمسامع جاه و جلال حضرت شاه غفران
پناه رسانیدند که ایشان مانند عم خود غالی اند در وقت یورش بغداد
بتحریک میر حاجی محمد و شیخ محمد رضائی که معلم زاده اولاد سید محمد
بودند بدان صوب نهضت نمودند و سید علی با استظهار مشارکت
در تشیع بخدمت پیوست و چون غلو و الحاد آن طایفه در خاطر اشرف
قرار یافته بود هر دو برادر با اعیان آن طایفه در سنه عشر و تسعمایه
مقتول شدند و حویزه و شوشتر و سایر الکای خوزستان بحیز تسخیر
اولیای دولت درآمد سید فلاح بن سید محسن قایم مقام شده
بعد از نهضت شاه غفران پناه از شوشتر بجانب فارس خروج نموده حو
در تحت تصرف درآورده تحفهای لایق بدرگاه جهان پناه فرستاد و ولا
حویزه را باو مفوض داشتند سید بدران بن سید فلاح در شجاعت
و کرم یگانه روزگار بود پس از پدر قایم مقام گردید و اوامر و نواهی درگاه

شاهی را مطیع و منقاد بود **مولی بختاد** بن بدران [illegible] حاکم حویزه و سایر عربستان است و از مخالفت و ما ن هایون بغایت هراسان و لیکن مردمش بنهانه از آل سلاطین که تابع والی روم اند حوالی شوشتر و دزفول را بجاروب غارت روفته ضعف انچه بدیوان اعلی میفرستند از عجزه آنجایی برند ~~[illegible]~~

مجلس نهم

در ذکر امرای نامدار و سپه سالاران عالی تبار که کریبان روزکار و شاهسواران مضمار کارزار بوده اند **الامیر الشجاع المظفر واللیث بن الغضنفر ابراهیم بن مالک الاشتر رضی الله عنهما** مانند پدر نامور شجاعت رستم با زهادت ابراهیم ادهم منضم داشت • و مجاهدات جلیله و تدبیرات جمیله او در دفع اعدای خاندان اطهار بموافقت مختار از غایت اشتهار مستغنی از اظهار است • و چنانکه در کتاب مختارنامه مسطور است اعادی عاد عنادی که رو بنهاد فرعون نژاد که تابعان یزید پلید و عبید الله زیاد بودند بضرب تیغ ذو الفقار آثار او از هم فرو ریختند • و در بوادی خسار تواری بوادی که بختند بتعاقب حملهای کران و شق سنان و رشق سهام و ضرب حسام خون آشام • سر و سینه طاغیان شام را میشکافت • و سرهای شوم ایشان را در فضای هیجا می انداخت • تا بعون عنایت ربانی تمامی آن فریق بی توفیق را طعمه تیر و تمشیر و ضجیع تراب و آکل غراب ساخت و بر وفق آیه کریمه رب لا تذر علی الارض من الکافرین دیارا ساحت دیار عراق را از لوث وجود آن قوم نابکار برداخت • و صدای بهدای شادی فزای و سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون در کوش زمانه هوش انداخت • فقطع دابر القوم الذین ظلموا والحمد لله رب العالمین و از جمله حسن تدبیر او که در مقاتله طاغیان شام لشکر اسلام را باظهار مظاهرت اجناد و انزل جنودا لم تروها آراسته • و یمین و یسار عساکر اهل استیصاد را بنمودار معاضدت و امداد یمددکم بخمسة آلاف من

الملائکه

الملائکه مسومین پیراسته آنست که صاحب کتاب لطایف الطوایف آورده که چون ابراهیم بن مالک اشتر بحرب ابن زیاد ملعون میرفت در خلوتی چند کبوتر سفید دست آموز بمحرمی که بروا اعتماد کلی داشت سپرد و کفت چون ببینی که لشکر من روی بضعف نهاد و لشکر خصم غلبه کرد این کبوتران را در لشکرکاه سرده چنانچه هیچ احدی بران مطلع نشود پس بلشکریان خود کفت که در کتب آسمانی خوانده ام که درین محاربه ما را ملائکه عصاب مدد خواهند نمود و در صورت کبوتران سفید از آسمان بنصرت ما نزول خواهند فرمود و اهل لشکر بآن بشارت قوی دل بودند و خوشدلی مینمودند تا وقتی که تنور حرب تافت و ضعف بلشکر ابراهیم راه یافت و نزدیک شد که شکست بمردم ابراهیم افتد و لشکر روی بکریز نهد آن محرم چون حال چنین دید کبوتران را بهوا سر داد و ایشان بالای سران لشکر به پرواز در آمدند چون لشکر ابراهیم آن صورت مشاهده کردند بیکبار تکبیر کفتند و با دل قوی حمله آوردند و ابراهیم کفت های یاران بکوشید که مدد ملائکه عصاب رسید و در آن حمله اول همتها بر کماشتند و لشکر خصم را بشکستند و سر ابن زیاد ملعون را بر داشتند

ابو السرایا سری بن منصور الشیبانی در هدم قواعد مخالفان ضلالت مبانی قهر آسمانی و بلای ناکهانی بود • در سال نود و هشت اهل کوفه را با خود متفق ساخت و محمد بن اسمعیل بن ابراهیم بن الامام حسن علیه السلام را پیشوای قوم ساخته خروج نمودند و مردم را بامامت حضرت امام رضا و عمل بکتاب و حدیث دعوت کردند و اعراب نیز که در نواحی کوفه بودند با ایشان موافقت نمودند و در آن وقت حاکم کوفه از جانب حسن بن سهل سلیمان پسر منصور دوانیقی بود و چون آن خبر بحسن بن سهل که از جانب مامون عباسی در بغداد بود رسید کتابتی بسلیمان نوشت و او را ملامت و سرزنش بسیار نمود و ده هزار کس بزاهر بن زهیر بن المسیب داده او را بجنگ ابو السرایا فرستاد در خارج کوفه میان فریقین قتال دست داد زاهر و لشکر او فرار نمودند و اموال ایشان بدست کوفیان افتاد و

روزی دیگر بعد از این واقعه محمد مذکور که مشهور با بن طباطبا بود بمرگ
مفاجات بمرد و ابو السرایا جوانی را که مشابه محمد بود بجای او بنشاند
دیگربار حسن بن سهل عبدوس بن محمد را با چهار هزار کس بجنگ او فرستاد
و ابو السرایا ایشان را منهزم ساخت و تمام لشکریان عبدوس کشته شدند
و در این اثنا علویه بجهت نصرت ابو السرایا از اطراف عراق جمع شدند
و او در کوفه درهم و دینار بنام حضرت امام رضا ع زد آنگاه لشکرها
ببصره و مداین فرستاد و نایبان خلیفه که در آنجا بودند بگریختند و آن
ولایات بدست فرستادگان ابو السرایا افتاد و شوکت او بسیار شد
و علویه خانهای عباسیان را که در کوفه بود غارت کردند و ضیاع ایشان را
ضایع و خراب ساختند و بسیاری از باز ماندگان ایشان را کشتند
و زید بن موسی بن جعفر بن علی بن الامام الحسین عم که ببصره در دست او
بود آنقدر از خانهای عباسیان و اهل بصره را بسوخت که او را زید النار
نام نهادند پس از آن چون موسم حج رسید ابو السرایا حسین بن حسن
افطس بن علی بن الامام الحسین را علیه السلام با اهل مکه فرستاد که اقامت
مراسم حج جهت ایشان نماید و چون داود بن عیسی بن موسی بن محمد بن علی بن
عبد الله بن عباس که از جانب مامون امیر مکه بود خبر آمدن او را شنید
از مکه بگریخت متوجه جانب عراق شد و حسین بن الحسن الافطس بمکه
آمده مناسک حج بجا آورد و بعد از آن در خلف مقام نشسته امر فرمود
که جامهای که بنی العباس بر کعبه پوشیده بودند دور نمودند و دو جامه
زرد که اسم ابو السرایا بر آن نوشته بود بر کعبه پوشانیدند و خزانه
کعبه را با اموال بنی العباس و اتباع ایشان که در مکه می بودند بدست
آورده بر لشکریان قسمت نمود و چون خبر کشته شدن ابو السرایا در
جنگ حسن بن سهل باو رسید از مکه فرار نمود **الامیر [illegible]**
و العجلی ابو دلف القاسم بن عیسی العجلی از خاندان جود و کرم و اعاظم
امرای مامون و معتصم بود خلفای زمان و سلاطین جهان رسوم سلطنت

و جهانداری از رای جهان آرایش اقتباس می‌نمودند و اساطین فضلای
ذوی الابصار و فصحای نکته گذار حقایق امور حکمت از اشارات طبع
عقده گشایش استیناس می‌فرمودند با وجود انتظام اسباب عیش و
کامکاری صحبت اذکیای انام را از اهم مهام خود می‌شمرد و با وفور عوایق
سلطنت و سپهسالاری از صحبت درویشان و فیض دل ایشان بهره تمام
می‌برد زبان سنان صاعقه آثارش مفسر آیات فتح و ظفر و بنان دست
گوهربارش محرک اقلام فضلای دانشور و شعرای مدح گستر بود انعام
و افضال او از وجوه حلال بودی نه از مال مظلومان پریشان حال چنانچه
عادت زرگزاران اهل روزگار است که دودی از مطبخ ایشان اگر بر آید که آتش
در خرمن صد مسکین زند و نانی بر سفره خویش اگر نهند که آب دیده
خانه صد بیگناه بر دهند مثنوی ملک بدیشان گاهی رسد که خرواری برنج
در رنجی افشانند و چون همه باتش دل ایشان اگر در آید که صد چوب دستی
در پهلوی درویشی کوبند آثار شجاعت او مشهور و اخبار کرم و جود او بر
السنه مذکور و در کتب جمهور مسطور است ادیب فاضل و موسیقی دان
کامل و از مصنفات او کتابیست در معرفت باز و صید و کتابی در دقایق
سیاست ملوک و غیر آن و اکابر شعرای زمان مانند ابو تمام طایی و
ابو بکر بن نطاح و علی بن جبله مداح او بودند و این دو بیت از ابو بکر در مدح
جود او واقع است **شعر** یا طالب الکیمیا و علمه • مدح ابن عیسی الکیمیا الاعظم
لو لم یکن فی الارض الا درهم • و مدحته لاتاك ذاك الدرهم • ابن خلکان
روایت نموده که ابو دلف برسم صله این دو بیت ده هزار درهم با بو بکر داد
و او بآن درهم دیهی از نواحی نهر ابله خرید و بعد از آن روزی نزد
ابو دلف آمد و این دو بیت برو خواند **شعر** بك ابتعت فی نهر الابلة ضیعة
علیها قصیر بالرخام مشید • الی جنبها اخت لها یعرضونها • و عندك مال للهبات عتید
ابو دلف از وی پرسید که بهای آن دیه که اخت دیه تست چند است گفت ده
هزار درهم ابو دلف ده هزار درهم باو داد و گفت بدان ای ابو بکر که نهر الابله

نهری عظیم است در اتحاد بعضهای بسیارست وهرده اُخت وخواهر
دیهی است که در پهلوی او واقع است ونهار که دیگر فتح این باب مکن که
نهایت نخواهد داشت ابوبکر تبسم نموده آن زرها را بگرفت و بکار
خود رفت و از مآثر شجاعت او آنست که جمعی از بهادران کرد را کرد در
ولایت او قطع طریق میمودند در وقتی که از عقب صید در صحرای تنها
می تاخت دوچار شد و بر ایشان حمله نموده یکی از ایشان را بنیزه زد و
سنان نیزه از سینه او بیرون آمده در پشت دیگری که پیش او میرفت
جا گرفت و هر دو از اسب بزیر افتادند و ابوبکر شاعر مذکور در آن با
گوید شعر قالوا ویَنظم فارسَینِ بطعنةٍ * یومَ الهیاج وما تراه کلیلا
لا تعجبوا لو انّ طولَ قناته * میلاً اذاً نظم الفوارس میلا * در تاریخ
یافعی مسطور است که احمد بن ابی صلح که یکی از موالی بنی هاشم بود با وجود
کراهت منظر مبتلای فقر گرفتار شد لاجرم بموجب این مصرع که ع
با وجود دُوی بدا اصلا طعام * زوجه اش از صحبت او دلگیر شد و روزی
با او گفت که فضل و ادب را قدری نمانده شمشیر و نیزه خود را بردار و
بر اسب سوار شو و همراه مردم بغزا برو شاید خدای تعالی از غنیمت
چیزی بتو روزی کند پس احمد این ابیات در جواب او انشا کرد شعر
مالی ومالک قد کلّفتنی شططا * حمل السلاح وقول الدارعین قف
أمِن رجال المنا یا خلتنی رجلا	أمسی واصبح مشتاقا الی التلف
تمشی المنا یا الی غیری فاکرهها	فکیف امشی الیها بارز الکتف
ظننتَ انّ نزال القِرنِ من خلقی	او انّ قلبی فی جنبی ابی دلف
وچون این اشعار و ماجرای او با خاتون وفادار با بودلف رسید هزار
دینار باو فرستاد نقلست که ابودلف را بسبب عطای بیشمار قرض
بسیار بهم رسید و کثرت قرض او مشهور شد در آن ایام یکی از شعرا
نزد او رفت و این ابیات برخواند شعر ایا ربّ المنایح والعطایا
ویا طلق المحیا والیدین * لقد خبّرت ان علیک دَینا * فزد فی رقم دَینک واقضِ

ابودلف از غایت جود قرض نمود و دین او را ادا فرمود و شاعر دیگر نزد او رفت
و این ابیات برخواند شعر اجدّ اجری من الارزاق اکثرها
علی یدیک تعلم یا ابادلف * ملخطا لا کاتبا فی صحیفته * کاخط لا فی سایر الصحف
باری الریاح فاعطی وهی جاریة * حتی اذا وقفت اعطی وما یقف * نقلست که روزی
ابودلف بخدمت مامون صلوات الله علیه بار گفت که توئی که شاعر در حق تو گفته شعر
انما الدنیا ابودلف * بین بادیه ومحتضره * فاذا ولّی ابو دلف
ولّت الدنیا علی اثره * ابودلف گفت من این شعر را یاد ندارم ای امیرالمؤمنین
یکن میدانم که من همانم که علی بن جبله در شان من گفته شعر
ابادلف یا اکذب الناس کلهم * سوای فانی فی مدیحک اکذب * مامون را
حسن ادای او خوش آمد و از جودت فهم و ذکای او تعجب نمود و از مآثر بحر سخا
و معدن بزرگی او آنست که روزی ابوتمام بخدمت ابودلف رفت با و گفت که
در مرثیه محمد بن حمید بن قحطبه طائی که در حین ... ابوتمام شروع در تصحیح
آن نمود و چون باین ابیات رسید که شعر توفیت الآمال بعد محمد
واصبح فی شغل عن السفر السفر * وما کان الا مال من قلّ ماله * وذخرا لمن امسی ولیس له ذخر
تردی ثیاب الموت حمرا فما اتی * لها اللیل الا وهی من سندس خضر
کان بنی نبهان یوم وفاته * نجوم سماء خرّ من بینها البدر * ابودلف بگریه در آمد
و گفت دوست میداشتم که این ابیات در مرثیه من بودی ابوتمام گفت خدای تعالی
امیر را زنده دارد و عمر او را دراز سازد ابودلف گفت هر که او در مرثیه او
این چنین ابیات گفته باشد او نمرده است نقلست که ابن معتز از علی بن جبله
که یکی از ارباب ادب بود منقولست که گفت چند بار بزیارت ابودلف رفتم
و هرگاه بمجلس او در آمدم بشگفتگی و بشاشت پیشانی ملاقات نمود و هرگاه
از مجلس او بیرون آمدم خجل از عقب می فرستاد و چون آن احسان او
در حق من بسیار شد از غایت شرم دیگر تا چند روز پیش او نرفتم پس برادر خود
معقل نام را پیش من فرستاد و او گفت که امیر میگوید که چرا ترک صحبت ما نمودی
و از آشنایی ما تقاعد فرمودی اگر تقصیری واقع شده باشد ما را معذور

و ابودلف را و ثنی مبلغی کلی اداء

دارد که بعد از این تلافی آن خواهیم نمود و در برّ و احسان تو خواهیم افزود پس
این ابیات در جواب او نوشتم **شعر** هجرتك لم اهجرك من كفر نعمة
وهل يرتجي نيل الزيادة بالكفر • فأفرطت في برّي عجزت عن الشكر
فالآن لا آتيك الا مسلّما • ازورك في الشهرين يوماً وفي الشهر
فان زدتني برّاً تزيّدت جفوة • فلا نلتقي طول الحياة الى الحشر
وچون معقل که ادیب و شاعر بود و در علوم ادبیه از ابی دلف بهتر بود نظر
بر آن ابیات انداخت گفت بسیار خوب گفته این ابیات را و خدمت امیر
معانی آن عجب خواهد آورد و چون این ابیات را با بودلف رسانید
بسیار پسندید و این ابیات را نوشته بمن فرستاد **شعر**
الا ربّ ضيف طارق قد بسطته • وآنسته قبل القرى هذا بالبشر
اتاني يرجّيني فما حال دونه • ودون القرى والعرف من نائل ستري • رأيت له فضلاً عليّ
اليّ وبرّاً لا يعاد لذكرى • فلم اعد ان ادنيته وابتدأته • ببشر واكرام وبرّ على برّ
وزوّدته مالاً يقلّ نفاده • وزوّدني مدحاً يقيم على الدهر • و مقصود از
ابیات غلامی باحضار دینار بمن فرستاد آنگاه آن قصیده غرّا که در عرب
و عجم مشهور شده و دو بیت آن اینست در مدح او گفتم **شعر**
انما الدنيا ابو دلف • بين مغزاه ومحتضره • فاذا ولّى ابو دلف
ولّت الدنيا على اثره • نقلست که چون بمامون رسید که علی بن جبله ابیات
اشعار از همان قصیده در مدح ابو دلف گفته کل من فی الارض من عرب
بين باديه الى حضره • مستعير منك مكرمة • يكتسبها يوم مفتخره
مامون برآشفت و در خشم شد و گفت وای بر تو پیش ما آئید که گمان او این است
که ما را مکرمتی نیست الا آنکه مستعار از ابی دلف است آنگاه امر باحضار
علی بن جبله نمود علی بن جبله صورت واقعه را فهمیده بجانب جزیره
گریخت مامون فرمان نوشت تا او را گرفته آوردند و چون او را در برابر
مامون حاضر ساختند او را دشنام داد و گفت توئی که در مدح ابو دلف
چنین و چنین گفته و ما را از مستعیران مکارم او دانسته علی بن جبله

گفت ای امیر المومنین روی سخن من در آن ابیات با امثال و اشکال ابو دلف است
و شما را خدای تعالی بواسطه فضل و شرف و اختصاص بخاندان نبوت و کمال
و حکمت و پادشاهی از سایر بندگان خود ممتاز ساخته و از این مقوله سخنان
بیاز منداند بسیار گفت تا مامون بر سر لطف درآمد و او را عفو نمود و بعضی
از ناقلان آثار گفته اند که مامون با او گفت ترا بسبب این شعر نکشم اما
بسبب آنکه تو کافر شده و بر خدای تعالی جرأت کرده و در شعر دیگر که هم در مدح ابو دلف
نظم کرده گفته **شعر** انت الذي تنزل الايام منزلها • وتنقل الدهر من حال الى حال
وما مددت مدى طرف الى احد • الا قضيت بارزاق وآجال • پس او را
زبان او را از قفا بیرون آوردند و بعد از آن کشتند عبد الله معتز گوید
که روایت اول نزد ما اصح است و علی بن جبله بموت طبیعی مرد و کشته نشد و از
ما ثر شجاعت ابو دلف که در تذکره ابن معتز مسطور است یکی آنست که وقتی
جوانی بهادر بیجا بود که در اصفهان و ولایتی که در تحت حکومت ابو دلف بود قطع
طریق میکرد و یکمرتبه مال عظیم را که بخزانه ابو دلف میبرد و او ربود
ارد میسر نمیشد بواسطه آنکه او هرگز در یک جا قرار نمیگرفت تا کسی از مقام
او خبر تواند یافت و بر سر او تواند رفت بلکه شام در جائی و صباح در جائی دیگر
می بود و غالب حال او آن بود که تنها با دو غلام راه میزد و بکسی اعتماد نداشت
و بنابرین ابو دلف در کار او عاجز و حیران مانده بود تا آنکه روزی ابو دلف
بشکار رفت و در عقب جانوری دوانیده از لشکریان خود دور ماند و چون
دوان اثنا بدامن کوهی رسید ناگاه قزاق مذکور چون بلای ناگهان بر اسپی ابلق
عنان از دور پیدا شد و چون ابو دلف او را دید در اول مرتبه بیندیشید
زیرا که او تنها بود و قزاق را با چندین سوار میدانست ابو دلف برابر او ایستاده
لیکن چون ابو دلف دانست که اگر از قزاق روی بگرداند کشته خواهد شد
ناچار بر قزاق حمله کرد و فریاد برآورد که ای جوانان کمین از عقب بیرون
آیید قزاق چون گمان وجود سواران کمین کرد ترسید و دویدن بر پشت نهاد ابو
دلیرانه از عقب او دوید و شتابید تا باو رسید و نیزه را چنان زد که او

می برد و ذکر رفته بود و جوان از بساهیان ابو دلف
که همراه آن مال بود دو کشته بود و هم چنین
ابو دلف

که از سینه اش بیرون آمد آنگاه سر او را از بدن جدا ساخته و بر سر نیزه کرد
شهر کرج که از اعمال او بود در آورد و علی بن جبله آن قصیده هائیه که بقا
بعضی از ابیات آن مذکور شد در مدح ابو دلف گفت و بعضی از ابیات
آن اشعار بکلثن قرقور نیز نموده و ابو دلف بجایزه آن قصیده مال بسیار
باو داد و از مآثر جود و بلند گیری طبع ابو دلف آنست که در تذکره ابن
معتز آورده که چون ابو بکر بن نطاح که او را ابو وایل میگفتند نزد ابو دلف
رفت و قصیده که در مدح او گفته بود بر وی خواند و بآن ابیاتی که متضمن
حسن طلب بود رسید ابو دلف گفت ای ابو وایل این شیوه طلب و سؤال
منافات دارد با آنچه پیش از این گفته که شعر ومن یفتقر منا یعش بحسامه
ومن یفتقر من سایر الناس یسئل ابو بکر خجل شد و یکساعت سر در پیش
افکند آنگاه سر بر آورد و گفت اگر از اسپان تو یکی در زیر ران من می بود
و از نیزه های تو نیزه در دست میداشتم و شمشیری در کمر می بود هر آینه
صدق آن سخن من بر تو ظاهر میشود پس ابو دلف فرمود که تمام آنچه از اسپ
و اسلحه نام برده بود با همیانی مملو از پانصد دینار باو دادند آنگاه باو
گفت برو بهر جا که میخواهی و بهر که میخواهی اظهار افتخار خود بنمای ابو بکر از
مجلس ابو دلف بیرون آمد و در راه جماعتی پیش گرفتند بجانب خویش مصروف
در راه دید که مالی عظیم می آرند و آنرا بخزانه ابو دلف می برند و جمعی از
سواران با آن مال همراه اند بر آن جماعت حمله کرد و بعضی را کشت و بعضی را
بهزیمت فرستاد و آن مال را برد و چون خبر او با بو دلف رسید بخندید
و گفت در این باب خود را ملامت باید کرد که ما او را بر سر آن چنان کار
داشتیم و از جمله ابیات خوب که ابو بکر در مدح ابو دلف گفته این بیت است
شعر فکفک قوس والندی وترلها . وسهمک فیها الیسر فارم به عسری
و این دو بیت نیز ولقد ضربنا فی البلاد فلم نجد . احدا سواک الی المکارم ینسب
فاصبر لعادتنا التی عودتنا . اولا فارشدنا الی من نذهب . و از جمله
اشعار او در مدح ابو دلف این چند بیت است شعر

یطأ بصدر حسامه وسنانه . رجلان من ضدد ومن ارداد . وورثت المکارم واقتناها
بصفائح واسنة وجیاد . یا عصمة العرب التی لو لم تکن . حیا اذا کانت بغیر عماد
ان العیون اذا رأتک حدادها . رجعت من الاجلال غیر حداد
واذا رمیت الثغر منک بعزمة . فتحت منه مواضع الاسداد
فکأن رمحک منقع فی عصفر . وکأن سیفک سل من فرصاد
لو صال من غضب ابو دلف علی . بیض السیوف لذبن فی الاغماد
اذکی وانور للعداوة والقری . نارین نار وغی ونار رماد
و از نفایس قصاید ابو بکر که در مدح ابو دلف گفته چند قصیده در تذکره
عبد الله بن معتز مذکور است اگر از آنها اینجا مذکور شد ناظران را ملال
نشده باشد با ایجاز رجوع فرمایند و از مآثر خلق کریم او آنست که در وقتی که
از کرج ببغداد آمد روزی علی بن عیسی بن ماهان که از اعاظم امرای بغداد
بود او را بمهمانی تکلیف نمود و جمعی کثیر از اعیان انجا را بطفیل او طلبید
اتفاقا قادران اثنا که ابو دلف بدر خانه علی بن عیسی رسید شاعری پیش
در ایستاده بود و میخواست که بمجلس در آید و حاجب او را مانع بود ابو دلف
از آن مضایقه آزرده شده گفت طعامی که درویشان از آن ممنوع باشند مر
من حرام است پس سوگند خورد که بخانه علی بن عیسی در نیاید و آن طعام او
نخورد و از پیش در خانه برگردید و از مآثر غلو او در تشیع آنست که روزی
در مجلس خود میگفت که هر که در تشیع غلو ندارد ولد الزناست پسر ابو دلف گفت
که من غلو ندارم ابو دلف گفت وقتی که مادرت را خریدم استبرا ناکرده با او
مباشرت نمودم این حرام زادگی تو از آنست و ابن کثیر شامی در تاریخ خود
گفته که ابو نصر بن ماکولا صاحب کتاب اکمال از اولاد ابو دلف بود و قاضی
جلال الدین قزوینی خطیب دمشق را گمان آن بود که از اولاد اوست مولف
گوید ظاهرا ابن کثیر بنا بر ماجرای ابو دلف و پسر وی که در باب شرایط حلال
زادگی گذشت ارتکاب خطابت دار النواصب دمشق را دلیل حرامزادگی
قاضی جلال الدین مذکور دانسته و بمقتضای مذهب ابو دلف جزم بصحة

نسب قاضی نکرده بلکه گفته که گمان قاضی چنان بود و ایضا ابن خلکان و غیره
او روایت کرده اند که در وقتی که ابودلف را مرض الموت عارض شده بود ده
کس از سادات خراسان که بقصد ملاقات او از وطن بیرون آمده بودند
رسیدند و چند روز در جوار او آرمیدند و بواسطه بیماریی که او را بود راهی
بملاقات او ندیدند و چون در آن اثنا خبر قدوم ایشان با بودلف رسید
بر فراش خود نشسته ایشان را نزد خود طلبید و چون بجانب او در آمدند با
ایشان طریقه تعظیم و محبت و تکریم بجا آورد و از دیار و احوال و سبب
قدوم ایشان پرسید گفتند که چون بواسطه حوادث روزگار حال ما پریشان
و درهم شده بود و صیت فضل و کرم و آوازه اخلاص ترا با اهل بیت
مطهر مکرم شنیده بودیم قصد ملاقات تو نمودیم پس یکی از کنیزان خود
امر نمود تا صندوقچی بیرون آورد که در میان آن بیست کیسه بود و در
هر کیسه هزار دینار و بهر یک از آن سادات صاحب سعادات دو کیسه
از آن داد و بعد از آن هر یک را بقدر خرج راه مبلغی دیگر داد و بایشان گفت
که در آن زرها که در کیسه هاست تصرف مکنید تا وقتی که با اهل و عیال خود
بسلامت برسید و این مبلغ را بمصالح راه خود سازید آنگاه بایشان گفت
التماس دارم که هر یک از شما بخط خود بنویسید که او فلان بن فلان است
تا بحضرت امیرالمومنین علی بن ابی طالب علیه السلام و ذکر جده خود طاهره
بنت رسول الله صلی الله علیه و آله تعیین نماید و در ذیل آن بنویسد که یا رسول
الله مرا ضیق معاش و پریشانی حال در دیار خود رسید و قصد ملاقات
ابودلف عجلی نمودم و او بواسطه کرامت تو و طلب رضای تو و امید شفاعت
تو دو هزار دینار بمن داد پس هر یک از ایشان بموجب التماس آن مضمون را
بر رقعها نوشتند و بدست ابودلف دادند و او با اولیای خود وصیت
نمود که هرگاه بمیرد آن رقعها را در کفن او نهند تا آنگه چون با حضرت رسالت
ملاقات نماید آن رقعها را بعرض ایشان رساند وفات ابودلف
در عهد او در سال دویست و بیست و شش اتفاق افتاد

الامیر الاعظم ابوفراس الحارث بن العلا سعید بن حمدان التغلبی

فارس میدان عقل و فراست و مبارز مضمار شجاعت و ریاست بود سلطان
سیف الدوله حمدانی را ابن عم زاده بود و شایع محاسن آل حمدان را قلاده بود ثعالبی
در وصف او گفته کان فرید دهره و شمس عصره ادبا و فضلا و کرما و مدحا
و بلاغة و براعة و فروسیة و شجاعة و شعرا او در حسن و جودت و
سهولت و جزالت و عذوبت و فخامت و طلاوت یگانه و در دقت حکیمانه و
عزت ملکانه مشهور زمانه است وجوه معانیش چون عارض بتان مهوش
دلربا و رموز الفاظ لطافت مبانیش چون گوشه معشوقان جانفزا
و این اوصاف بیش از او در شعر کسی غیر عبدالله بن معتز عباسی پیدا نشده
اما ناقدان شعر ابوفراس را اشعر از او میدانستند و صاحب ابن عباد گفته
که ابتدای شعر از ملکی شد و اختتام آن بملکی شد و مراد از ملک اول امرء
القیس است و از ملک دوم امیر ابوفراس مذکور و متنبی با آن فضل و کمال
و اشعار چون سحر حلال بتقدم او در فن شعر معترف بوده و جرات بر دعوی
برابری او نمی نموده و بنابر غایت مهابت و اجلال که از ابوفراس در خاطر متنبی
قرار گرفته بود جرات بر مدح او نمی کاشت و شعر خود را لایق مدح او نمیدانست
و با آنکه جمعی از آل حمدان را که رتبه ابوفراس نداشتند مدح نموده و در بسیاری
از قصاید خود ایشان را ستوده و سیف الدوله نیز بوفور فضایل و حسن
شمایل و علو همت و بلندی فطرت ابوفراس معترف بود و او را بر سایر
خویشان تقدیم مینمود و در غزوات خود همراه می برد و در حکومت
بعضی از بلاد او را خلیفه خود میشمرد و از جمله اشعار لطافت شعار ابوفراس
که دلالت بر علو همت او و بزرگی خاندان او میکند این دو بیت است شعر

ونحن اناس لا توسط عندنا	لنا الصدر دون العالمین او القبر
تهون علینا فی المعالی نفوسنا	ومن یخطب الحسناء لم یغلها المهر

ابوفراس دو مرتبه در غزای کفار گرفتار گردید و یک مرتبه سیف الدوله او را
بمال خرید و نوبت دیگر بر اسب خود سوار شده او را بحرکت در آورد و از

بالای قلعه که در اینجا محبوس بود خود را اسواره برود خانه که در زیر قلعه جاری
بود انداخت و نجات یافت از ابن خالویه روایت کرده اند که چون سیف
الدوله وفات یافت ابو فراس طمع در ولایت حمص کرد و چون حمص او با ابو
المعالی بن سیف الدوله رسید حجی باجت تسکین فتنه او روانه جانب
حمص ساخت و ایشان بعد از استعمال طعن و ضرب او را گرفته می آوردند
و بهمان طعنها در راه از هم گذشت و ابو المعالی از کشته شدن او بغایت آزرده
شد و سودی نداشت و واقعه او در سال سیصد و بیست بود ابو فراس را
در مناقب اهل البیت علیهم السلام و مثالب اعدای ایشان قصاید بسیار است
و از انجمله قصیده میمیه مسمی بشافیه است که در آن تشفی خاطر خود و سایر
مومنان نموده و قصیده شر العباد عبد الله بن معتز عباسی را که در قدح سادات
آل ابی طالب رضی الله عنهم گفته جواب نیکو داده و سزای آن ناصبی ملعون را
در کنار او نهاده و قصیده اینست **قصیده**

الحق مهتضم والدين مخترم ... وفيء آل رسول الله مقتسم
والناس عندك لا ناس فيحفظهم ... سوم الرعاة ولا شاء ولا نعم
اني ابيت قليل النوم ارقني ... قلب تصارع فيه الهم والهمم
وعزمة لا ينام الليل صاحبها ... الا على ظفر في طيه كرم
يصان مهري لامر لا ابوح به ... والدرع والرمح والصمصامة الخذم
وكل مائرة الضبعين مسرحها ... رمث الجزيرة والخذراف والعنم
وفتية قلبهم قلب اذا ركبوا ... يوما ورأيهم رأي اذا عزموا
ويا للرجال اما لله منتصر ... من الطغاة وما للدين منتقم
بنو علي رعايا في ديارهم ... والامر تملكه النسوان والخدم
محلئون فاصفى شربهم وشل ... عند الورود واوفى ودهم لمم
فالارض الا على ملاكها سعة ... والمال الا على اربابه ديم
وما السعيد بها الا الذي ظلموا ... وما الشقي بها الا الذي ظلموا
للمتقين من الدنيا عواقبها ... وان تعجل فيها الظالم الاثم
لا يطغين بني العباس ملكهم ... بنو علي مواليهم وان زعموا
اتفخرون عليهم لا ابا لكم ... حتى كأن رسول الله جدكم

وما

وما توازن يوما بينكم شرف ... ولا تساوت بكم في موطن قدم
ولا لجدكم معشار جدهم ... ولا نثيلتكم من امهم امم
قام النبي بها يوم الغدير لهم ... والله يشهد والاملاك والامم
حتى اذا اصبحت في غير صاحبها ... باتت تنازعها الذؤبان والرخم
وصيرت بينهم شورى كانهم ... لا يعرفون ولاة الامر اين هم
تالله ما جهل الاقوام موضعها ... لكنهم ستروا وجه الذي علموا
ثم ادعوها بنو العباس ملكهم ... وما لهم قدم فيها ولا قدم
لا يذكرون اذا ما معشر ذكروا ... ولا يحكم في امر لهم حكموا
ولا رآهم ابو بكر وصاحبه ... اهلا لما طلبوا منها وما زعموا
فهل هم مدعوها غير واجبة ... ام هل ائمتهم في اخذها ظلموا
اما علي فقد ادنى قرابتكم ... عند الولاية ان لم تكفروا النعم
هل ينكر الحبر عبد الله نعمته ... ابوكم ام عبيد الله ام قثم
بئس الجزاء جزيتم في بني حسن ... ابوهم العلم الهادي وامهم
لا بيعة ردعتكم عن دمائهم ... ولا يمين ولا قربى ولا ذمم
هلا صفحتم عن الاسرى بلا سبب ... كالصافحين ببدر عن اسيركم
هلا كففتم عن الديباج السنكم ... وعن بنات رسول الله شتمكم
ما نزهت لرسول الله مهجته ... عن السياط فهلا نزه الحرم
ما نال منهم بنو حرب وان عظمت ... تلك الجرائم الا دون نيلكم
كم غدرة لكم في الدين واضحة ... وكم دم لرسول الله عندكم
اانتم آله فيما ترون وفي ... اظفاركم من بنيه الطاهرين دم
هيهات لا قربت قربى ولا رحم ... يوما اذا اقصت الاخلاق والشيم
كانت مودة سلمان له رحما ... ولم يكن بين نوح وابنه رحم
يا جاهدا في مساويهم يكتمها ... غدر الرشيد بيحيى كيف ينكتم
ليس الرشيد كموسى في القياس ولا ... مأمونكم كالرضا ان انصف الحكم
ذاق الزبيري غب الحنث وانكشفت ... عن ابن فاطمة الاقوال والتهم

باؤوا بقتل الرضا من بعد بيعته … وابصروا بعضهم يوم رشدهم وعموا
يا عصبة شقيت من بعد ما سعدت … ومعشرا هلكوا من بعد ما سلموا
لبئسما لقيت منهم وان بليت … بجانب الطف تلك الاعظم الرمم
لا عن ابي مسلم في نصحه صفحوا … ولا الهبيري نجا الحلف والقسم
ولا الامان لازد الموصل اعتمدوا … فيه الوفاء ولا عن عمهم حلموا
ابلغ لديك بني العباس مألكة … لا تدعوا ملكها ملاكها العجم
اي المفاخر امست في منابركم … وغيركم آمر فيها ومحتكم
وهل يزيدكم من مفخر علم … وبالخلاف عليكم يخفق العلم
يا باعة الخمر كفوا عن مفاخركم … لمعشر بيعهم يوم الهياج دم
خلوا الفخار لعلامين ان سئلوا … يوم السؤال وعمالين ان علموا
لا يغضبون لغير الله ان غضبوا … ولا يضيعون حق الله ان حكموا
تنشى التلاوة في ابياتهم ابدا … وفي بيوتكم الاوتار والنغم
منكم علية ام منهم وكان لكم … شيخ المغنين ابراهيم ام لهم
امن تشاد له الالحان سائرة … عليهم ذو المعالي ام عليكم
اذا تلوا سورة غنى امامكم … قف بالديار التي لم يعفها القدم
ما في ديارهم للخمر معتصر … ولا بيوتهم للسوء معتصم
ولا تبيت لهم خنثى تنادمهم … ولا يرى لهم قرد ولا حشم
الركن والبيت والاستار منزلهم … وزمزم والصفا والخيف والحرم
صلى الاله عليهم كلما سجعت … ورق فهم للورى كهف ومعتصم

و از جمله لطایف اشعار ابو فراس که افاضل ناس و نکته سنجان سخن شناس باستشهاد واقع است این دو بیت بلاغت اساس است شعر

على لربع العامرية وقفة … يملي على الشوق والدمع كاتب
ومن مذهبي حب الديار لاهلها … وللناس فيما يعشقون مذاهب

القايد ابو الحسن جوهر بن عبد الله المعروف بالكاتب الرومي

جوهری بود نفیس عزیز و عزیز مصر خلافت را غلامی صاحب عقل و تمیز

معز

معزّ اسمعیلی را قایدی بی نظیر و سپهسالاری با رای و تدبیر بود در تاریخ یافعی مذکورست که چون کافور اخشیدی والی مصر را وفات رسید و بواسطهٔ قحط سال و فقد اموال کار لشکریان باضطراب و اختلال کشید جمعی از رؤسای ایشان کتابتی بمعزّ لدین الله خلیفهٔ اسمعیلی که در افریقیهٔ مغرب بر مسند خلافت متمکّن بود نوشتند و التماس نمودند که یکی از امرای خود را بفرستد تا دیار مصر را باو تسلیم نمایند پس معزّ جوهر مذکور را امر فرمود که لشکری آراسته ساخته متوجّه مصر شود و بوزرا امر کرد که مصالح آن لشکر را از مال و سلاح و رجال باو دهند جوهر حسب الفرمان با زیاده از صد هزار سوار و بیشتر از هزار صندوق درهم و دینار بیرون رفت و معزّ لدین الله جهت وداع او از شهر بیرون رفت و اولاد خود را امر کرد که جهت وداع جوهر از اسب فرود آیند و بمتابعت ایشان جمیع ارکان دولت و امرا از اسب فرود آمدند و معزّ در آن وقت بر بالای اسب خود از مفارقت جوهر میگریست و جوهر پیش روی او بقدم خدمت ایستاده بود پس معزّ او را گفت که سوار شو جوهر حسب الامر سوار شد و صاحب خود را دعا گفته با لشکر روانه شد و چون معزّ بقصر خود مراجعت نمود لباسی که در بر داشت و اسبی که در زیر رکاب او بود با آنچه در سر و بر داشت سوای انگشتری و سراویل همه را بجوهر فرستاد و کتابتی نوشت بغلام خود افلح که حاکم برقه بود تا قاید جوهر را استقبال نماید و در وقت ملاقات دست او را ببوسد افلح بسبب تکبّر و نخوتی که در سر داشت صد هزار دینار به معزّ قبول نمود که او را از دستبوس جوهر معاف دارد قبول ننمود و در وقت ملاقات جوهر دستبوس کرد و چون خبر آمدن جوهر باهل مصر رسید لشکر اخشید مضطرب شدند و از جعفر بن فرات وزیر مصر التماس کردند که کتابتی بجوهر نویسد و طلب امان جهت ایشان نماید و از سید اجل ابو جعفر مسلم بن عبد الله الحسینی نیز التماس نمودند که در میانه رسول باشد سید مذکور برسم رسالت روانه شد و در

حوالی اسکندریه باردوی جوهر رسید و ادای رسالت نمود جوهر سید را
تعظیم و تکریم نموده ملتمسات ایشانرا بقبول تلقی نمود و عهدنامه جهت
ایشان نوشته مصحوب سید فرستاد و چون جوهر بمصر نزدیک رسید
امرای اخشید ترسیدند و از عهد و پیمان برگردیدند و بعزم قتال و
لشکر بر کنار نیل کشیدند لاجرم جوهر نیز آماده قتال ایشان شد و چون
بحوالی جسر رسید دید که لشکر اخشید علمها برافراخته و صلاح حال
خود را در محافظت جسر شناخته اند و راه عبور مسدود ساخته اند
جمعی از بهادران را بتهیب داد که بر ایشان حمله کردند و چند کس را
کشتند و چند کس دیگر را اسیر کردند و بعد از آن چون دید که عبور لشکر
از جسر متعذر است بجعفر بن فلاح که یکی از اعاظم امرای معز و بهادران
قوم بود خطاب کرد که معز ترا از برای اینچنین روزی تربیت کرده
باید که چون نهنگ از آب نیل بگذری و بر خیل اعدا حمله آوری لاجرم
جعفر که او نیز چون سفینه سینه را از جواهر اخلاص پر ساخته و
لنگر کشتی دولتخواهی در قعر بحر اختصاص انداخته بود با لشکری چون
ابر متراکم و قلزم متلاطم بحرکت در آمد و مانند نهنگ بحر آشام
برهنه با اسب و نیزه و حسام بر عبور دریای نیل اقدام نمود و از آب
گذشته نایره بغی و فساد آن فرقه فرعون نژاد آتش نهاد را بر حسب
مصداق کلما اوقدوا نارا للحرب اطفاها الله بآب تیغ و حسام و تیر
باران سهام بنوعی اطفا نمودند که از موج خیز بحر خون کوس روس ایشان
چون کاسه حباب بر سر آب سیوف افتاد و چون شب در رسید
کالسیل باللیل لا یبقی و لا یذر سلسله اجتماع آن بی دولتان کالجراد
المنتشر رو با فتراق نهاد و در آن شب هزیمت نموده بمصر در آمدند
و اهل و عیال و بعضی از اموال خود را برداشته آهنگ راه عراق نمودند
روز دیگر شریف ابوجعفر با وزیر و جمعی از اشراف و علما و اکابر مصر
باستقبال جوهر بیرون آمدند و چون نزدیک رسیدند منادی جوهر
ندا کرد که سوای شریف و وزیر هر که باشد از اسب فرود آیند حسب الفرموده

از اسب

از اسب بزیر آمدند و یکی بعد از دیگری سلام کردند و جوهر سواره بینهما
و شریف از یمین و وزیر از شمال او میرفتند و چون وقت زوال بکنار
شهر مصر رسیدند جوهر بشهر در نیامد و اعیان مصر را رخصت مراجعت
داده خود با لشکر در موضعی که الحال بقاهره مشهورست نزول نمود و در
همان شب چهار دیوار قاهره را با بعضی از خانها مهیا ساخت و چون اهل مصر
روز دیگر جهت تهنیت بخدمت جوهر آمدند از آن معنی تعجب نمودند
و جوهر بعد از تاسیس قواعد فتح و فیروزی و نصرت و بهروزی فتحنامه
مصر را با سرهای کشتگان بمولای خود فرستاد و خطبه و نام خلفای
عباسی را از منابر مصر و وجوه سکه درهم و دینار برانداخت و خطبه و
سکه را بنام مولای خود مزین ساخت و لباس سیاه را مردود گردانید
و جامهای سفید بر خطبا پوشانید و چون روز جمعه رسید امر کرد که
در عقب حمد الهی بگویند اللهم صل علی محمد المصطفی و علی علی المرتضی
و علی فاطمة البتول و علی الحسن و الحسین سبطی الرسول الذین اذهب
عنهم الرجس و طهرهم تطهیرا اللهم صل علی الائمة الطاهرین آباء امیر
المؤمنین و در جمعه دیگر امر کرد تا حی علی خیر العمل در اذان بگویند الحاصل
در عمارت مسجد جامع قاهره مصر شروع نمود و چهار سال باستقلال والی
ولایت مصر بود تا آنکه مولای او معز از مغرب بمصر توجه نمود و او را بجهت تسخیر
فرستاد و جوهر ولایت شام و حلب و حرمین شریفین و اکثر عراق عرب را
تسخیر نموده و بانبار که قصبه ایست از مضافات آمد و خطبه معز را خواند
و اراده داشت که ببغداد آید و خلیفه را محاصره نماید در آن اثنا
مصلحتی دیگر روی نمود و از آنجا مراجعت فرمود وفات او در سال
سیصد و هشتاد بود **الامیر جعفر بن فلاح الکتامی** از اعاظم
امرای معز لدین الله خلیفه فاطمی بود و بر وجهی که سابقا در احوال جوهر
مذکور شد چون ولایت مصر بحسن اهتمام جوهر و جعفر در تحت تصرف
معز در آمد و معز از مغرب بمصر توجه نمود جعفر را بتسخیر ولایت شام فرستاد

ودر تاریخ مصر و قاهره مسطور است که جعفر بن فلاح جوانی ادیب شاعر
صحیح بود و فرموده که مؤذنان در اذان حی علی خیر العمل بگویند و هیچکس
بر مخالفت او جرأت نتوانست کرد ابن خلکان گفته که جعفر اول بار
رمله را مسخر ساخت و بعد از چند روز محاصره دمشق را بگرفت و در
ایامی که جعفر مریض شده بود قرامطه بدمشق آمدند و دمشق را گرفته
جعفر را اسیر ساختند و بعد از آن کشتند و شعرای زمان محمد بن هانی
اندلسی وغیر او را در مدایح جعفر قصاید بسیار است و واقعه او در سال سیصد و
شصت بود **الامیر ابو محمد سنان بن سلمان بن محمد الملقب**
براشد الدین امیری جلیل فاضل و در خیلی شجاع باذل بود و قلعهای
خلفای اسمعیلیه در دست او بود در تاریخ الملوک مسطور است که سنان
مذکور مردی عظیم بعید الهمة خفی الکید بود و اصل او از قریه ایست از
قریهای بصره که از اعقاب السدن میگفتند و مدتی خدمت رؤسای اسمعیلیه
در الموت کرده بود و کتب جدل و مغالطه و رسایل اخوان الصفا را خوانده
و چندین حصن حصین در ولایت شام ساخته بود و ملوک زمان را
از و خوف بسیار بود و چون صلاح الدین ایوب مستقل ملک حرامی کرد
بر قلع نعت خود عقد کرد و عاضد اسمعیلی را در بیماری اسیر و
محبوس ساخت و بسلطنت ملک مصر پرداخت سنان مذکور اطاعت
فرمان او ننمود لاجرم کار بوعید و تهدید تیغ و سنان کشید و سنان
در جواب یکی از مراسلات صلاح الدین این کلام فصاحت نظام را انشا
ساخته باو فرستاد که فاذا وقفت علی کتابنا هذا فکن لامرنا
بالمرصاد ومن حالات علی اقتصاد فاقرء اول النحل وآخر ص و در
جواب کتابی که نور الدین محمود بن عماد الدین زنگی باو نوشته بود
و او را تهدید و وعید نموده این اشعار لطافت آثار و فقرات بلاغت
آیات نوشت شعر یا ذا الذی بقراع السیف هددنی ٭ لا قام مصرع جنبی حین تصرعه
قام الحمام الی البازی یهدده ٭ واستیقظت لاسود البر اضبعه

اضحی یسدّ فم الافعی باصبعه ٭ یکفیه ما قد تلاقی منه اصبعه
وقفنا علی تفصیله وجمله وعلمنا ما هددنا به من قوله وعمله فیا لله العجب
من ذبابة تطنّ فی اذن الفیل وبعوضة تعدّ فی التماثیل ولقد قالها
من قبلک قوم آخرون فدمّرنا علیهم وما کان لهم من ناصرین او للحق
تدحضون وللباطل تنصرون وسیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون
وانا ما صدر من قولک من قطع راسی وقلعک لقلاعی من الجبال الرواسی
فتلک امانی کاذبة وخیالات غیر صایبة فان الجواهر لا تزول بالاعراض
کما ان الارواح لا تضمحل بالامراض کم من قوی وضعیف ودنی وشریف
فان عدنا الی الظواهر والمحسوسات وعدلنا عن البواطن والمعقولات
فلنا اسوة برسول الله صلعم فی قوله ما اوذی نبی مثل ما اوذیت وقد
رأیتم ما جری علی عترته واهل بیته وشیعته والحال ما حال والامر
ما زال ولله الحمد فی الآخرة والاولی اذ نحن مظلومون لا ظالمون ومغصوبون
لا غاصبون واذا جاء الحق زهق الباطل ان الباطل کان زهوقا وقد
علمتم ظاهر حالنا وکیفیة رجالنا وما یتمنّونه من الفوت ویتقربون
به الی حیاض الموت قل فتمنوا الموت ان کنتم صادقین ولا یتمنونه
ابدا بما قدمت ایدیهم والله علیم بالظالمین وفی امثال العامة السائرة
او للبط تهددون بالشط فهیّئ للبلاء جلبابا وتدرّع للرزایا اثوابا
فلاظهرن علیک منک ولاعیبهم فیک منک فتکون کالباحث عن
حتفه بظلفه والجادع مارن انفه بکفه وما ذلک علی الله بعزیز
وفی روایة فاذا وقفت علی کتابنا هذا فکن لامرنا بالمرصاد ومن حالک
علی اقتصاد فاقرء اول النحل وآخر ص والصحیح آن که این لفظ
با صلاح الدین بن ایوب صاحب تاریخ الملوک گفته که سنان در محرم سنه
تسع وثمانین وخمسمایه در کهف وفات نمود و او را نثر نیکو و شعر خوب
است و از جمله اشعار او این چند بیت است شعر
لو کنت تعلم کل ما علم الوری ٭ طرّا لکنت صدیق کل العالم

لکن جهلت فصرت تحسب ان من ‖ یهوی بخلاف هواک لیس بعالم
فاستحی ان الحق اصبح ظاهرا ‖ عما تقول وانت شبه النائم

و مخفی نماند که بر وجهی که سابقا در احوال خلیل بن احمد نحوی مذکور شد
بعضی از فضلا دو بیت اول از قطعهٔ مذکوره را باو نسبت داده اند
والله اعلم بحقایق الامور **الامیر ابو الحارث ارسلان الترکی البساسیری**
در انساب سمعانی مسطور است که چون خواجه او از اهالی بسای شیراز
بود بآن نسبت مشهور گردید و مؤلف گوید ظاهرا الحاق لفظ سین
برانست که بسا از اعمال کرم سیر شیراز است و جهت اختصار لفظ کرم
حذف کرده بساسیری گفته اند و سوق کلام حبیب السیر مشعر بانکه لفظ
مذکور بساسیری باشد چه اگر حرف یا در سین دوم در آن باشد و ظاهرا آن
غلط است و در روضة الصفا مسطور است که بساسیری غلام بهاء الدوله
دیلمی بود موسوم بارسلان و مکنی بابو الحارث و بنا برآنکه در اصل از
رؤسای بسای شیراز بود او را بساسیری میگفتند و در حبیب السیر
و غیر آن مذکور است که بساسیری در سلک امرای دیلم انتظام داشت و
میان او و رئیس الرؤسا که رئیس ذوی الالقاب و وزیر قایم خلیفه بود
بواسطهٔ مخالفت مذهب و مباینت مطلب غبار نفار ارتفاع یافته بساسیری
از بغداد بیرون رفت و دست بغارت و تاراج برآورده از حاکم مصر
مستنصر علوی طلب نصرت نمود و مستنصر چون تشیع او را میدانست
ملتمس او را مبذول داشته او را از رهگذر اختلال و پریشانی احوال نجات
راه یافت و چون این خبر بسمع طغرل بیک سلجوقی که در آن اوان در ممالک
خراسان و عراق عجم و آذربیجان فرمان فرما بود رسید عازم دار الخلافه
گشت و بعد از ملازمت خلیفه بجانب بساسیری که در موصل بحکومت
اشتغال داشت حرکت نمود و او را منهزم ساخت و در همین سال چون
برادر مادری سلطان طغرل ابراهیم ینال در مقام عصیان آمده علم
بغی و تصرف برافراشت طغرل بیک متوجه دفع او گشت و چون بساسیری

این خبر شنید بر سبیل تعجیل بجانب بغداد شتافت و قایم خلیفه را حبس
کرد و رئیس الرؤسا را که شیعی متعصب بود با جمعی از مخصوصان خلیفه بر شتران
نشانده در کوچه و بازارها گردانید آنگاه همه را کشتند خلیفه را بحدیثه عانه فرستاد
و خطبه بنام مستنصر علوی خواندند و قایم از محبس رقعه مصحوب معتمدی نزد
طغرل بیک روان کرده او را بمدد خود طلبید طغرل بیک صفی الدین ابو العلا
منشی را گفت که سطری چند مشتمل بر قبول ملتمس خلیفه بر ظهر همین مکتوب
قلمی کن منشی نوشت ارجع الیهم فلنأتینهم بجنود لا قبل لهم بها و لنخرجنهم منها اذلة
وهم صاغرون و سلطان چشم بر آن نوشته انداخته منشی را تحسین
کرد و گفت ابتدا است که مضمون آیه ظاهر کرد و بعد از آنکه خاطر سلطان طغرل
از جانب ابراهیم ینال جمع شد عنان عزیمت بصوب بغداد انعطاف داده
بساسیری سراسیمه فرار بر قرار اختیار کرد و مهارش محلی قایم خلیفه را
باستقبال طغرل بیک برده سلطان پیش خلیفه شرط زمین بوس بجا
آورد و پیاده در رکابش روان شد خلیفه گفت ارکب یا رکن الدین و
منشیان بعد از آن لفظ رکن الدین را اضافهٔ القاب طغرل بیک کردند
و در اواخر ذی قعده سنه احدی و خمسین و اربعمایه خلیفه و طغرل بیک ببغداد
در آمده طغرل در همان سال متوجه بساسیری گشت و مقدمهٔ لشکرش در
کوفه ببساسیری رسیده او را گرفتند و سرش از تن جدا کردند و در تاریخ ابن
کثیر مسطور است که چون خبر آمدن بساسیری ببغداد رسید اعیان مملکت
صلاح در آن دیدند که چون لشکر بغداد اندک است خلیفه از بغداد بیرون رفته
بمامنی پناه برد رئیس الرؤسا که وزیر بود آن مصلحت را نپسندید و در
سپاهی ساختن جمعی از عوام شروع کرد و با جماعت سلاح و وظیفه داد و مهیای
جنگ شد تا آنکه در هشتم ذی قعده سال چهار صد و پنجاه بساسیری ببغداد
در آمد و با او رایات سفید خلفای علوی مصر همراه بود و بر آنها نوشته بود
الامام المستنصر بالله ابو تمیم معد امیر المؤمنین و شیعهٔ او باب الکرخ استقبال
او نموده التماس کردند که در حوالی ایشان فرود آید لاجرم بساسیری علم

ایشانرا قبول نموده بکرخ درآمد و قضای دلکشای کرخ مخیّم خیام عساکر ظفر لوای
او شد و قریش بن بدران که با او همراه بود با اصحاب خود در باب البصره نزول
نمود و بساسیری مردم را بر نهب و غارت دار الخلافه ترغیب نمود و شیعه
کرخ خانهای اهل سنّت را که در باب البصره بود غارت کردند و خانه قاضی القضاة
دامغانی را که قاضی بغداد بود غارت کردند و سجلات و کتب علمی که در خانه او بود
بردند و بعطاران فروختند و همچنین خانهای خادمان خلیفه و متعلقان
ایشانرا غارت کردند و در سایر مساجد بغداد در جماعات و جمعات حیّ علی خیر العمل
اذان کردند و خطبه خلیفه مستنصر علوی بر منابر بغداد و نواحی آن خواندند
و سکّه بنام او زدند بعد از آن متوجه محاصره دار الخلافه شده وزیر ابو القاسم ملقب
برئیس الرؤساء مذکور با جمعی که ایشانرا بتحلیف سپاهی ساخته بود کوشش
نمود مفید نیامد و خلیفه از روی اضطرار سوار شده با جمعی از آل عباس و حرم
زینهار بیرون آمد مصاحف بر سر نیزها کرده کنیزان سرها برهنه کرده موها
پریشان ساخته متوجه جانب بساسیری شدند و در اول بار خلیفه با امیر
عرب قریش بن بدران دوچار شد و از وی جهت خود و پسران خود و وزیر امان
طلبید و قریش او را امان داده بخیمه خود فرود آورد و چون بساسیری بر آن
مضمون اطلاع یافت قریش را ملامت کرد اما بواسطه مصلحت در آن باب
مبالغه ننمود و وزیر را حاضر ساخته با او عتاب آغاز کرد و تفصیلات او را برو
شمرد آنگاه فرمود تا او را بسیار زدند و زنجیر بر پای او نهادند و امر کرد تا دار
الخلافه را غارت کردند و از جواهر و نفایس و اقمشه و غیر آن هرچه بود بتاراج
بردند و بعد از آن رای بساسیری و قریش بن بدران بر آن قرار گرفت که خلیفه
را بمهارش بن مجلی که امیر حدیثه بود سپارند تا از بغداد بحدیثه برد و خلیفه
یکسال تمام پیش مهارش بود و چون عید اضحی رسید بساسیری سوار شده خطبا
و مؤذنان را لباس سفید پوشانید و خود و اصحاب نیز لباس سفید پوشیدند
و بر بالای سر او رایات مستنصریه و چترهای مصریه بر پا کردند و خطبه خلیفه
مستنصر فاطمی صاحب مصر خواندند و در آن روز شیعه بغداد غایت شادمانی

و سرور اظهار نمودند بعد از آن بساسیری در مقام انتقام از اعیان اهل بغداد شد
و خلقی کثیر را از دشمنان خود در دجله غرق ساخت و اظهار عدل و احسان
نموده دیگرانرا عطایا داد و در روز بیست و هشتم شهر ذی الحجه امر کرد تا آن
رئیس ذوی الاذناب یعنی وزیر خلیفه را که داغ جبینش انّ اشدّ العذاب
و تمغای سیر تیش انّ شرّ الدوابّ بود تخته کلاه نموده بر شتری سوار کردند
و در شهر بغداد گردانیدند و پاره چرم بدست یکی از اوباش داده در عقب او
سوار کردند تا آن چرم را بر قفای او میزده باشد و چون گذار وزیر بباب
الکرخ واقع شد شیعه آنجا کفشهای کهنه و ماشتان برو زدند و قاذورات
برو نثار کردند و آب دهن در روی او انداختند و لعن و دشنام او کردند
بعد از آن که او را در تمام شهر بغداد گردانیدند باز بلشکرگاه بساسیری بردند
و پوست گاوی را با شاخهای او بر او پوشانیدند و زنده او را بر چوب کردند
و او تا آخر روز اضطراب میکرد و آخر بمرد و بساسیری در صفر سنه احدی
و خمسین و اربعمایه قاضی القضاة دامغانی و جمعی از وجوه علویه و عباسیه را بخلع
سلطنت و بیعت مستنصر بالله فاطمی از ایشان بدار الخلافه در آمد و بعد از فراغ — گرفت و باتفاق ایشان بر
از مهمات ملکی متوجه زیارت مشهد حضرت امیر المؤمنین ع شد و از آنجا
بزیارت کربلا رفت و بموجب نذری که کرده بود حکم کرد که جوی نهری کنند
تا از فرات آب را بمشهد کربلا آرند و چون سلطان طغرل از مهم برادر خود
ابراهیم ینال فارغ شد کتابتی بقریش بن بدران نوشت و او را امر کرد که
خلیفه را ببغداد فرستد و در نزول آن با او تهدید و وعید شدید نمود و
قریش از آن ترسیده کتابتی از روی عجز و انکسار بسلطان طغرل نوشت
و در آنجا اظهار کرد که هرگاه سلطان عنان عزیمت باین صوب منعطف سازد
اینجانب مقدور است در دفع بساسیری بجا خواهم آورد و لیکن توقع که در تعجیل
صورتی روی نماید که موجب ضرر خلیفه باشد آخر چون بساسیری شنید که
سلطان طغرل نزدیک رسید و نفاق قریش نیز برو ظاهر گردید مصلحت در
توقف بغداد ندید و از آنجا بواسط رفت که استعداد حرب نماید قریش

نوبت یافته خلیفه با اخذ شد ببغداد آورد و باتفاق سلطان و
بساسیری رفتند و بساسیری در جنگ ایشان کشته شد و در کتاب سیر
علاء الدین بکجری ترک مصری مسطور است که بساسیری چون بر بغداد
استیلا یافت حتی علی خیر العمل را در اذان زیاده کرد و خانه خلیفه را غارت
کرده قضا و عمامه و ردای خلیفه را بخلیفه فاطمی اسمعیلی که در مصر بود فرستاد
و خلیفه را الزام نمود تا بخط خود نوشت که با وجود بنی فاطمه او را در امر خلافت
حقی نیست و در احوال سنه تسع و ثلثین و سبعمایه از تاریخ ابن کثیر مذکور
مسطور است که بساسیری در همان ایام که بر بغداد استیلا یافت عمارتی
عالی بر قبر منور امامین همامین امام علی هادی و امام حسن علی در سامرا
بنا نهاد رحمه الله تعالی **امیر تورون دیلمی** از امرای ان طایفه
بود و در زمان خلیفه متقی بالله عباسی کار او بالا گرفت تا آنکه بر خلیفه
استیلا یافت و خلیفه از بغداد بگریخت و بموصل رفت و در بغداد فتنها
برخاست و دار الخلافه را غارت کردند و تورون کس فرستاد بطلب
خلیفه و سوگند خورد که آسیبی باو نرساند خلیفه بسخن او فریفته شد و
مراجعت کرد و چون بنزدیک بغداد رسید تورون استقبال کرد و دست
بوسید و در سر با جمعی گفته بود که او را بگیرند و میل کشند و چنان
کردند و ابن کثیر شامی در تاریخ خود گفته که تورون دیلمی از اکابر امرای
بغداد بود و در آن دولت تحکمات میفرمود و رافضی متعصب بود و رافضیان
در ظل حمایت او بودند تا در سال پانصد و شصت و هشت وفات یافت
و او را در خانه او دفن کردند و بعد از آن بمقابر قریش او را نقل نمودند
و در وقت وفات او اهل سنت اظهار شادی نمودند و شیعیان از
مشاهده آن خشمناک شدند و بسبب آن فتنه عظیم میان فریقین ظاهر
شد **الامیر سبکتکین الحاجب** از امرای خلیفه بغداد و شیعه
راسخ الاعتقاد بود ابن کثیر آورده که در سال سیصد و پنجاه و هفت
در بغداد و غیر آن از بلاد خبر شایع گشت که مردی در مصر ظهور نموده و

میگوید که نام او محمد بن عبد الله و لقب من مهدی است و زعم او آنست که مهدی
موعود باشد و مردم را دعوت بخیر میکند و از شر نهی میفرماید و جمعی کثیر
از اهل بغداد بر بیعت او در آمدند و هر کرا اهتمامی میدانست باو میگفت که از
اولاد عباسم و با جمعی که ایشان را شیعی میدانست میگفت که من علوی ام و
سبکتکین مذکور چون شیعی بود گمان کرده بود که او علوی است کتابتی
باو فرستاد و در آن کتابت اظهار نمود که هرگاه او ببغداد آید سبکتکین
در اخذ بلاد او را اعانت و امداد نماید پس آن مدعی از مصر متوجه بغداد
و سبکتکین چون خبر مقدم او را شنید تا نزدیک انبار باستقبال او رفت
و چون او را دید و شناخت که او محمد بن مستکفی بالله عباسی است و علوی
نیست التفات بحال او ننمود و ببغداد مراجعت فرمود و بنا برین حال آن
مدعی پریشان شد و جمعی که با او گرویده بودند متفرق شدند تا آنکه مردم
ان نواحی او را گرفته نزد معز الدوله آوردند و معز الدوله او را بدست
مطیع لله که خلیفه بود داد و مطیع فرمود که بینی او را بریدند و دیگر حال او
ظاهر نشد **الامیر مجیر الدین طاشتکین المستنجدی** ابن کثیر شامی
گفته که او امیر حج و حاکم خوزستان و شیخ خیراندیش نیکو سیرت بسیار
عبادت جواد شجاع غالی در تشیع بود در شوشتر وفات یافت و تابوت او را
بموجب وصیت بکوفه آوردند و در مشهد نجف مدفون ساختند و او بسیار
حلیم و کم آزار و کم سخن بود تا آنکه بسیار بود که در یک هفته تکلم نمی نمود
و روزی یکی از خادمان او از ستم خادمی دیگر پیش او استغاثه نمود او
در جواب هیچ نگفت مستغیث بی طاقت شده گفت انت جماد یعنی مگر تو
جمادی او در جواب گفت لا و یکی از شعرا در باب کثرت سکوت او گفته شعر
وامیر علی البلاد مولی ؛ لا یجیب الشاکی بغیر السکوت ؛ کلما زاد رفعة حطنا
نقصه الی البهموت ؛ و نیز آورده اند که روزی یکی از فراشان او حصری
قیمتی از اسباب او را چنان دزدید که امیر میدید و مع هذا در منع او کلمه
بر زبان نیاورد بعد از آن اصحاب او آن فراش را گرفته میزدند و آن حصیر

در دیده او در میطلبیدند طاسکین از غایت مروت بیجن درآمد
کفت هیچکس را آزار مکنید که کسی او را برده که باز پس نخواهد داد و کسی او را
دیده که برده او را نخواهد دید و حال او را با کس نخواهد کفت وفات او
در سال ششصد ودو بود والله اعلم الامیر ابو علی عمید الجیوش
حسین بن جعفر الاربلی در تاریخ مصر و قاهره مسطورست که پدر او
از حاجبان عضد الدوله و بهاء الدوله بود و بهاء الدوله او را حاکم عراق
ساخته بود بعد خلیفه فرستاده و عمید در وقتی رسید که فتنه بسیار قایم
بود اهتمام تمام نموده بعضی از مفسدان را بحسن تدبیر بکشت و بعضی را
صلب نمود و بعضی را در دجله غرق کرد و مهابت او بجایی رسید که روزی
یکی از غلامان را طبقی پر زر داد و کفت که این را بر سر خود بنه و از موضع
نجمی تا ماصرا علی برو و اکر کسی ترا پیش آید و آنرا از تو خواهد باو بده و آن
موضع را نشان کن و پیش من بیا آن غلام برفت و نصف شب مراجعت نمود
وکفت که تا آنجا که اشارت شده بود رفتم و هیچکس مرا پیش نیامد وفات او
در سال سیصد و نود و هشت بود والله اعلم الامیر اصیفر الاعرابی
در تاریخ مصر و قاهره مذکورست که در سال سیصد و نود و چهار که ابو الحرث
محمد بن محمد علوی امیر قافله عراق بود اصیفر مذکور پیش راه قافله آمد و عزم
آن داشت که قافله را غارت نماید اهل قافله مصلحت در آن دیدند که دو کس
از قاریان شیعه را برسم شفاعت پیش او فرستند چون آن دو کس بعد
او رفتند و آیتی چند از قرآن برو خواندند پرسید که اوقات شما در بغداد
چکونه میکذرد قاریان کفتند که بسیار خوب میکذرد و هر سال خلعتها
وصلها بما دهند اصیفر پرسید که هرکز بوده که هزار هزار دینار بیکبار
بشما بدهند کفتند که نه بلکه هزار دینار یکبار هم نمیدهند کفت من
این قافله و اموال ایشانرا بشما بخشیدم ایشان او را دعا کردند و برکردید
واصل قافله ببرکت آن دو شیعی از شر او خلاصی یافتند الامیر جمال الدین
در تاریخ مصر و قاهره مسطورست که او امیر الجیوش مصر و فاتک و جبار بود

وخلقی کثیر از علما و اکابر اهل سنت را بکشت و حی علی خیر العمل را در اذان
و تکبیرات خمس را در جنایز شایع ساخت و لعن صحابه ثلاثه را اشارا
بر در و دیوار خانهای مصر نوشت و اکثر اهل مصر در آن زمان بواسطه
والیان مصر رافضی بودند و اندکی از ایشان بر مذهب اهل سنت باقی بودند
الامیر عبد الله النجاشی در کتاب کشی از حکایتی روایت شده
که دلالت بر آن دارد که در اول حال مذهب زیدیه داشت و آخر بخدمت حضرت
امام همام جعفر صادق علیه السلام رسید و از آن مذهب برکردید و بمذهب حق
جعفری کردید و در کتاب رجال شیخ ابو العباس احمد بن علی النجاشی که از اولاد عبد الله
مذکورست مسطورست که عبد الله از جانب منصور عباسی والی اهواز بود
و در ایام حکومت خود کتابتی بخدمت حضرت امام علیه السلام نوشت و از
آنحضرت دستور العملی که متضمن نجات باشد التماس نمود و آنحضرت رساله
که برو رساله نجاشی مشهورست نوشته جهت او فرستاد الامیر ابو محمد
جعفر بن محمد الاعرابی در یکی از کتب بنظر رسیده که او از امرای سیف
الدوله بود و در کتاب رجال نجاشی مسطورست که او امیر بنی شیبان بود در
عراق نزد سلطان قدر و منزلت بسیار داشت و صحیح المذهب بود و او را کتابی است
در امامت امیر المؤمنین و تفضیل او و اهل البیت علیهم السلام بر سایر امت محمدی
علیه السلام و آن کتاب را الحقایق التفضیل فی تاویل التنزیل نام نهاده و
در کتاب کشی مذکورست که

الامیر حسام الدوله ابو حرب بن ساره الاعظم امرای شیعه
امامیه و غلامان عتبه علیه مرتضی برات فارس میاد بن عبد الله و دی

پروری و ممارس اخلاص خانزان حیدری بود در کتاب دمیة القصر مسطور است
که در ایامی که بواسطه موانع روزکار و مزاحمت اغیار از شرف زیارت تحفه
اشرف محروم مانده بود و شوق او بخاکبوسی آن آستان ملایک پاسبان
در تزاید و طغیان بود و میخواست که عرض حال خود را نوشته مصحوب
یکی از اصحاب خود فرستد که در بار صریح معدلت بخواند با بو طالب
قمی که از فصحای ندمای او بود اشارتی نمود که در آن باب بیتی چند نظم
کند بان آستان عرش نشان فرستاد و آن ابیات در احوال ابو طالب
مذکور از مجلس شعرا مسطور خواهد شد الامیر ... ...
شهباز فضای فضل و کمال و شاهین تیز پرواز هوای محبت علی و آل بود
از اعاظم امرای سلطان غازان و سلطان محمد خدابنده است رحمهم الله
و چنانچه سابقا در احوال سلطان محمد از تاریخ حافظ ابرو منقول شد امیر
مذکور حامی اهل ایمان و ماحی رسوم اهل کفر و طغیان بود در میان شیعه
دین نشو و نما یافته و بر توهمات الانوار ضمایر حقیقت ناظر ایشان بحسن
احوال او تافته و باعث بر تشیع سلطان مذکور و طلب علمای شیعه از
نواحی و در وجهت تحقیق مذهب حق منصور و مناظره فرمودن ایشان
با علمای جمهور او بوده کثر الله فی المومنین امثاله و لحسن عاقبته و مآله
الامیر الاعظم محمد ... ملقب بخان خانان بن سیف
علی بیک بن بیرک بیک بن پیر علی بیک بن علی شکر بیک بن پیرم
قرا بیک از کلستان دولت بهارلو از جمله طوایف ترکمان قراقوینلو
بوده اند که سابقا شمه از احوال پادشاهان ایشان در ذیل چند معدود
از مجلس نهم مذکور شده و خان مغفور از اسباط میرزا اسکندر است
که از اعاظم پادشاهان آن سلسله بوده و چون میرزا جهانشاه برادر
او بر وجهی که در تواریخ مسطور است بدست حسن بیک بایندری که امیر
اولوس ترکمان آق قوینلو بود کشته شد و اکثر ولایات او بتصرف حسن بیک
در آمد و طایفه قراقوینلو او را متابعت نمودند پیر علی خان مغفور

باتفاق

باتفاق سلطان محمود میرزا ابن سلطان ابو سعید میرزا بجانب فارس
و کرمان رفتند و بر وجهی که از تذکره دولتشاه سمرقندی در ضمن بیان
احوال سلطان حسین میرزای والی خراسان ظاهر میشود در وقتی که
میرزا ابو بکر بن سلطان ابو سعید مذکور از خدمت سلطان حسین میرزا
فرار نموده بکابل رفت و از کابل بسند و از آنجا بکچ و مکران و کرمان توجه
نمود پیر علی بیک با خیل و حشم خود بدو ملحق شد و او را در تسخیر ممالک عراق
تحریص میکرد و آخر چون بسبب استقلال سلطان یعقوب بایندری
که در آن زمان والی عراق و فارس و کرمان و آذربیجان بود کاری از پیش
نرفت باتفاق عزیمت خراسان نمودند و چون در محاربه که میرزا ابو بکر را
با سلطان حسین میرزا در نواحی استرآباد واقع شد پیر علی بیک کشته
کشت اولاد و اصحاب او به بدخشان رفتند و خان مغفور در ولایت
بدخشان تولد فرمودند و در شانزده سالکی بخدمت پادشاه مبرور غازی
همیون پادشاه رسیدند و در سلک مقربان حضرت او منتظم کردیدند
و در وقتی که پادشاه مذکور بنابر قوتی که از استیلای اعدا بار کان
سلطنت او رسیده بود استمداد از دولت علیه صفویه نموده از ولایت
هند توجه بایران فرمود و در دار السلطنت تبریز با پادشاه علیین آشیان
شاه طهماسب انار الله برهانه ملاقات نمود خان مغفور با ایشان
همراه بود و چون پادشاه علیین آشیان خان مذکور را دید و بر نجابت
و استعداد و اصالت شجره آبا و اجداد او آگاه کردید در مقام آن شد که
او را از خدمت همیون پادشاه باز دارد و امیر الامرای طوایف ترکمان
که در این مرتبه در ظل رافت و عاطفت آن دولت علیه آرمیده بودند
باو سپارد و خان مذکور حقیقت وفا و وجه اعتذار و استعفا نمود
و از صاحب خود تجویز جدائی نفرمود شعر وفا بجمله متابعت روزگار نکرد
جدا شو از همه کس بیشتر نداشته باشی و این معنی باعث ازدیاد حسن اعتقاد
پادشاه علیین آشیان شده او را بهمیون پادشاه سفارش بسیار نمودند

ولقب خانی با تشریفات شاهانه وطبل وعلم باو کرم فرمودند چنانکه خان مغفور
در بعضی از اشعار خود اشعار بآن نموده اند القصه چون بیامن الطاف
ملك علام مقتضی المرام اعلام معاودت افراختند وملك هند را از دست
اعدا خلاص ساختند جمیع امور ملك وسپاه بخان مغفرت دستگاه مفوض
کردید واز مقتضای رای ملك آرای اوهیچ احدی تخلف نمی ورزید ای بود
مجملی از بیان رفعت دودمان خان عالیشان وبعضی از مناقب صوری بحره
طیبه ایشان اما در فضایل نفسانی وشمایل روحانی جناب جنت مآب
خانی لوح محفوظ کمالات انسانی ونسخه جامعه کرامات سبحانی بوده اند
اکرچه بحسب ظاهر افسر سلطنت بر سر می نهاد ولوای حشمت وعظمت ترتیب
میداد اما در باطن ردای فقر بردوش وحلقه سلوك درکوش داشت رافع
رایات ملت نبوی وناصب آیات منهاج مرتضوی بود از قلم محبت آل عبا
بحکم قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی چون نقش بر نکین خاتم ادراك
منطبع وغبار تودد اغیار بر طبق من احب الله وابغض الله از دامن فطرت
پاکش مرتفع بود از علوم رسمیه انقدر اکه زیب وزینت حال ارباب عظمت
واجلال کرد تحصیل نموده ودر دقایق شعر ونکته دانی قصب السبق از اقران
ربوده تا خورشید طلعتش از مطلع صبح سعادت طالع وکوکب اقبالش از
افق آبهت لامع کشته بود همواره زوایای قلوب علما بشمع محبتش منور
وسرایای نفوس حکما بنقوش دلفریب مودتش مصور بود احسان وجود او
لازم فیض وجود نه آنکه چون شیوه مردود ابنا زمان بتکلف وتقلید او
رای منیرش موافق احکام قضا وقدر وشمشیر جهانگیرش مروج محراب ومنبر
شعر از تیغ او بجای صلیب وکلیسیا : در ملك هند مسجد ومحراب منبرست
انجا که بود نعره وفریاد مشرکان : اکنون خروش ونعرهٔ الله اکبرست خلق
کریمش اخلاق محمدی را نشانه بودی وتواضع او با اهل فضل از غایت خضوع
مستانه بودی شعر تواضع کند باکدا وجنان : که اندر تمنی او دیکران
در زمان خان مغفور هرکاه یکی از ارباب فضل واستحقاق وآدمی زادها

خراسان وعراق بهند می آمد بی منت وسایط ودلایل رخت توسل بوسایل
بخدمت ایشان میرسید واز خوان فواضل واحسان او بحظ وافر ونصیبی کامل
محفوظ وبهره ور میکردید ودرین روزکار که ورت آثار که متاع فضل کاسد
ومناع زمان فاسد کشته اکر احیانا یکی از ارباب فضل واستعداد راهوای
هند در سر افتاده وبانصوب رونهاده بنا بر آنست که از غایت تازکی ذکر
جمیل این خان جلیل وجود فایض الجود اورا باقی کمان برده وفوت اورا دق
از کار شمرده وبا آنکه بعد از وصول بهند بغیر از تجرع جام ناکامی وتضییع
اوقات کرامی حاصلی ندارد لیکن چون می بیند که ذکر مآثر واحسان خان مغفور
در میان جمهور اهل هند نیز بغایت تازه است قصور میماید که اوهم در معرض
آن احسانها بی اندازه است لاجرم باغایت پریشانی ونهایت ملالت و
حیرانی توقف جایز میدارد ودل از سواد هند بر نمیدارد بلکه خود را در بزم
آن خلاصه اهل راز در عین نعمت وناز می پندارد شعر بیت
بیاد بزم دوشین دارم امشب انجنان ذوقی : که پندارم همان یار وهمان بزم وهمان دوش است
وبالجمله ایزد تعالی خان مغفور را باصناف الطاف وانواع مکرمت واعطاف
خود مخصوص ساخت وانرخانه وذلك فضل الله یؤتیه من یشاء بنعم ظاهر
وباطن ممتاز کردانید چنانکه هیچکس یاد ندارد که مثل او بمزایای فضل وافضال و
استعداد واستقلال بجهات کمال هیچ شبهه نماند وآخر الامر بحسن خاتمه نیز
فایز کردید واز علایق صوری پیوند برید ودر اثنای توجه بزیارت حرمین و
شریفین زادهما الله تعالی شرفا برکنکرهٔ عرش نشست وباوج درجات اعلی
علیین پیوست وفاتحه این سعادت وختم آن بقبیل درجات ناشی از آن بود
که جز دین مبین وحبل متین ومنهج قویم وصراط مستقیم اخیار نفرموده و تابع
مذهب حق ائمه اثنی عشر وغلام باخلاص امیر المؤمنین حیدر علیهم صلوات
الملك الاکبر بود چنانکه بسیاری از اشعار ابدار ایشان بآن اشعار دار
وبنا بر رعایت اختصار چند بیت از یك قصیدهٔ ایشان که در منقبت حضرت
امیر المؤمنین واقع است وحسب الوصیت در لوح قبر مبارك ایشان مرقوم

گزیده مذکور میگردد — شعر — شهی که بگذرد از نه سپهر افسر او
اگر غلام علی نیست خاک بر سر او ٭ علی عالی والا امیر عرش جناب
که هست خسرو خاور کمینه چاکر او ٭ در مدینهٔ علم آنکه از کمال و شرف
فتاده اند سران همچو خاک بر در او ٭ ز تیغ خسروی هر دو کون آزادا
کسی که از دل و جان شد غلام قنبر او ٭ محبت شه مردان بجو ز بی پدری
که دست غیر گرفتست پای مادر او ٭ شها غلام تو بیرم کز محبت تو
شدست سلطنت ظاهری میسر او ٭ ولی بجانب درت چون رخ نیاز آورد
از آن چه سود که بر چرخ سود افسر او ٭ القصه چون خان مغفور در شهور

سنهٔ ۹۶۷ که متوجه زیارت حرمین شریفین بود نزدیک نواحی گجرات بمرتبهٔ شهادت و علو درجات رسید و این عبارت که محمد بیرم شهید شد موافق تاریخ است و در سنهٔ ۹۷۱ حسب الوصیت نعش خان شهید را بمشهد مقدس بردند و در باغ پایین پای عرش فرسای حضرت امام همام علی بن موسی الرضا علیهما السلام مدفون ساختند و صفه ایوان عالی که الحال نزهتگاه اهالی و موالی آن مشهد متعالی است در آن مقام پرداختند و سید محمد رضوی تاریخی تاریخ بنای از ابیات خوب یافته و در ضمن این مصرع که بر کتابهٔ آن نوشته اند مندرج ساخته ٭ سال تاریخش قضا ایوان بیرم خان

امیر الشجاع الکریم الغریب الفهیم محمد قلی خان الشهیر بخان زمان

خلف ارجمند حیدر سلطان شیبانی است که در حضرت پادشاه علیین آشیان شاه طهماسب انار الله برهانه می بود و او حسب الفرمان با فرزندان خود علی قلی خان مذکور و بهادر خان همراه پادشاه مبرور همیون پادشاه شده بود و این پادشاه هوشمند مبرور آن دو برادر ارجمند را فرزند دلبند خوانده بودند و در تربیت ایشان مبالغه تمام میفرمودند تا بمراتب عالیه سلطنت و خانی ترقی نمودند و فهرست آن سعادات و عنوان آن درجات آن بود که جز دین مبین و حبل متین و منهج قویم و صراط مستقیم که مذهب ائمه اثنا عشریست صلوات الله علیهم اختیار نکرد و بالجمله خان مذکور را اسم باسمی دا

و همواره ارقام محبت آن عبا بر لوح خاطر عاطر می نگاشت ناصب لوای عترت سید المرسلین و خاک جناب ولای ائمه معصومین صلوات الله علیهم اجمعین بود مجلس شریفش مجمع فضلای مذهب حق جعفری و محط رحال فصحای شعرای اثنا عشری بود حمیده اوصاف حمیدهٔ او را لا انتها بود مکرر احسان که سعدی داشتی و همه اخلاق پسندیده او را خاص بود مکرر کرم که عام ورزیدی خلق کریمش نافه گشای مشک ختن و فیض عمیمش غیرت افزای در عدن دست و دل مجمع البحرین تیغ و قلمش قابل نصرت بار عجب مسیره ظهیری — شعر

محیطی چو کوهی چو بارنده میغ ٭ بیک دست گوهر بیک دست تیغ
بگوهر جهان را بیاراستند ٭ بر تیغ از عدو داد و دین خواستند

چون مطلب عالی شرح اوصاف و معالی او نه از آن جواهر و لالی است که صدف بیانش در غدیر حقیر تقریر این فقیر پابند لاجرم حوالهٔ طلب بعضی از آن لالی بحر مثنوی که ملا غزالی در آن غواصی نموده میسازد — مثنوی

سر بزد از بحر سخن گوهری ٭ کس نپسندید بلند اختری
گوهر من یافت درین کارگاه ٭ حسن قبول از دو ولایت پناه
هر دو برادر که ولایت مدار ٭ هر دو وطن هر دو ولایت ده اند
آن بخراسان شده بارنده میغ ٭ وین ز پی دین زده در هند تیغ
آن شده در ملک عجم داستان ٭ وین بجهان شهرهٔ هندوستان
آن ز مروت بشهان داده تاج ٭ وین بشکوه از ملکان خورده باج
آن سر شاهان قوی کرده پست ٭ وین دل شیران نهنگ افکن است
گفتم از آن کوه شکوه گزین ٭ نوبت آنست که گویم از این
ابر حیا کان کرم بحر جود ٭ تازه گل گلشن چرخ کبود
خان زمان ضامن امن و امان ٭ بشره و صدق احمر زمان
آنکه خرد یافته منشور از او ٭ چشمهٔ خورشید سخن نور از او
دولت از او نوبت شاهی زده ٭ او بسخن کوس الهی زده
کشته لب سکه از او خنده ناک ٭ او بسخن سکهٔ مردان پاک

تیغ وی اقلیم‌کشا همچو تیر — او بسخن خسرو اقلیم گیر
بحر جهان لشکر که سخن موج اوست — عرش چه بیتست که بر اوج اوست
تا نکنی روی بتنسو کهی — بر تو ز معنی نکشاید رهی
آنچه درین غنچه مثنوی اوست — عرش دل و کرسی زانوی اوست
کرسی او را همه جاه و نشان — عرش صفت آمده زانو زنان
نی بسخن از همه کس بیشتر — در همه فن از همه کس بیشتر
داد کرا عیش تو جاوید باد — ظلّ تو همپایهٔ خورشید باد
بس که شد تنها ز تو ضعیفان دلیر — کشت صف مور چه زنجیر شیر
عقل که او نکته جاوید کفت — تاج ترا افسر خورشید کفت
بخت که القاب تو بر زر نوشت — تیغ ترا سد سکندر نوشت
کشت ز تیغ تو درین بوستان — نور هدی ظلمت هندوستان
کشت زسعی تو درین عقد و حل — صورت بتخانه مسجد بدل
بحر کهربخش تو سیلی میغ هم — چرخ ترا داده قلم تیغ هم
زان کهرافشان شدی و نوربخش — کان قلم و تیغ شد ابر و درخش
بنده عزالی که برآیین تست — در ره اندیشه کهرچین تست
کر کهری ساخت نثار سرت — یافت ز فیض لب جان پرورت
ابر که او برد بدریا نیاز — هرچه باو داد باو بخت باز
زین همه شاهان فریدون کلاه — بخت بسوی تو مرا داده راه
زین همه جاه و سخنان در سخن — طبع ترا یافتم استاد فن
تا قلم تیز و زبان تیز هست — بر تو مرا سیل کهر ریز هست
دو نیم اهم شدا زین خانه در — تا شبه در مدح تو سادم کهر
بیر شوی کز تو مراهست امید — ور چه شود موی سیاهم سپید
کرچه بخوبی عالم امد سخن — عرض کنم کرچه کهر آمد سخن
طبع بفکرد کرا هنگ داشت — عرصهٔ میدان سخن تنگ داشت
کرچه سخن جای دکر میکذشت — آنهم ازین فضل و هنر میکذشت

تاسخن

تاسخن آوازه ده مرد ماست — بر سر مردم فلک و انجم است
انجم بخت فلک آوازه باد — نام تو و نامهٔ من تازه باد

گروهی که امروز آن مراتب بلند و مناصب ارجمند دارند بزرکی را منحصر در شرف آبا و اجداد دانند و در مروت و مردی از امهات الاولاد نمانند اگرچه در ضوغای خیل و سپاه و طمطراق خیمه و خرگاه با اسلاف کرام مشابهت تمام دارند و خود را بتکلف در مقام سخاوت و شجاعت می آرند اما از خواص و مزایای ایشان بغایت عاری و بیکانه شمارند شعر

اما الخیام فانها کخیامهم — واری نساء الحی غیر نسائها

مولانا قطب الدین انصاری شیرازی در یکی از مکاتیب خود آورده که متکلف بجوهر مباین آن باشد که تکلف آن میکند اکر اجر متشجع در خود باز دید میکند حقیقت شجاعت بودی آنکس شجاع بودی نه متشجع برای آنکه معنی شجاع نیست الا من قام به الشجاعة اما او چنان نیست بلکه چیزیست که شجاعت میماند و نه شجاعتست همچون مروارید عملی که نه مروارید است و جوهر او نه جوهر مروارید حقیقی بلکه جوهری دیکر که بمروارید می ماند اکر صورت نخلی در کاغذ نکارند آن نه نخل باشد و نخلی که از موم سازند انکور و نارنج آن نه انکور و نارنج باشد طلسم جانور نه جانور باشد چون خاطر از رکاکت اوضاع متکلفان زمان پر بود بی اختیار این چند کلمه ترشح نمود امید که معذور باشد

در ذکر وزرای عظام و کتاب کرام مقدمه مخفی نماند که از ابتدای خلافت عباسیان تا انقراض دولت ایشان هیچ خلیفه نبود که وزیری یا وکیلی یا حاجبی یا ساقی یا ماشد آن از اهل ایمان با و اختصاص نداشت و همچنین حکم سلطانان سلاطین خوارزم و سلاجقه که اکثر وزرای ایشان از قم و کاشان بود و خواجکان خراسان اکثر شیعی و مومن بودند چنانکه بعد ازین تفصیل آن خواهد آمد و باجملهٔ هیچ بتعد نباشد در بلاد اسلام الا که اینجا مومنی مکرم و محترم باشد که با ظهور اعتقاد یا بتقیه تقویت مومنان کند

چنانکه ابوطالب عم حضرت رسول علیه السلام ایمان خود را پنهان میداشت
وظاهر باطنا دید واکابر قریش میساخت وبدان موافقت مدد حضرت
رسول واصحاب او میکرد ونصرت ایشان مینمود تا او زنده بود رسول صلی الله
واصحاب باو مستظهر بودند وچون او وفات یافت جبرئیل آمد وگفت یا رسول
ترا اینجا ناصری نماند هجرت فرمای تا آنکه آنحضرت چنانکه مشهور است از
مکه بمدینه هجرت نمود ومویدای مقدم است آنچه سابقا از مختار کتاب
کشی نقل افتاده که چون حضرت امام موسی علیه السلام بعراق آمدند علی بن
یقطین که از جمله محبان خاندان بود ودر سلک وزرا ومقربان خلفای
عباسی انتظام داشت بخدمت آنحضرت رفتند واظهار ملالت از کوفت
در خدمت بنی العباس نمودند پس آنحضرت در جواب او فرمودند که یا علی
ان الله تعالی اولیاء مع اولیاء الظلمة لیدفع بهم عن اولیائنا وانت منهم
یا علی وایضا در اخبار واقع شده که روزی یکی از موالیان اهل البیت بخدمت
حضرت امام همام مهبط وحی والهام جعفر بن محمد الصادق علیه السلام آمد
وگفت یا ابن رسول الله مرا مهمی است پیش سلطان وقت ووسیله در آن درگاه
ندارم بخدمت تو آمدم تا تدبیری در آن باب فرمائی حضرت امام فرمود بفلان شخص
ودر درگاه سلطان رو وفرصت نگاهدار تا مردی چنین وچنین ببینی که آن
جمله حجاب خاص سلطان است رسمی کن تا در خلوت خود را باو رسانی آنگاه
باو بگوی که امام جعفر مرا نزد تو فرستاد ونشان بتو داد تا کاری که در پیش
دارم بسازی وچون آن شخص خود را بحاجب رسانید وپیغام حضرت امام را
ادا نمود آن حاجب امتثال اشاره علیه نموده در انجام آن مرام اهتمام
تمام بجای آورد وچون آن شخص مقضی المرام بخدمت حضرت امام مراجعت
نمود گفت یا ابن رسول الله آن حاجبی که تو مرا پیش او فرستادی چون نام
ترا شنید از فرح ونشاط نزدیک بود که بیهوش شود ودر حال پیش آن جیاد
رفت وکار مرا بساخت وچنانکه مطلوب من بود مثال حاصل کرد دوستی چنان
بر درگاه دشمنان شما چه کار دارد حضرت امام علیه السلام گفت حق تعالی

ما را این کرامت فرموده که هیچ سلطانی وحاکمی نباشد الا که بعضی از موالیان
ما بدرگاه او ملازم ومقرب باشند تا چون بعضی دیگر از موالیان ما را الجا
مصلحتی مایل حادث شود بتمشیت آن قیام نمایند ابو سلمه بن سلیمان
الخلال الهمدانی طایفه همدان را خلقی بی نظیر وآل محمد را وزیری روشن
ضمیر بود بلکه خادمی غاشیه بردوش وغلامی حلقه بگوش وهمواره از می
محبت ایشان چون خم در جوش وخروش بود ولقب او خلال نه از آنست که سرکه
فروش بود بلکه محله سرکه فروشان محل نزول آن مایه نوش بود وچگونه سرکه
فروش باشد که نوشداروی اهل هوش وانگبین کام ناکام محتاجان که اهل
کوش بود سرکه که بخیلان بهنگام نزول مهمان در پیشانی آرند او در انای
سکبای خوان داشتی وآن گروه که سلفگان بوقت سوال سایلان در ابرو
دارند او بر جبین درهم وپیشانی دینار نگاشتی صفرای تلخکامان تا وید
فقر بسکنجبین لطف او شکستی واطفای سورت جرم ایشان بو شمات جود
او صورت بستی باتفاق علمای اخبار ابو سلمه خلال در سلک اکابر زمان خود
انتظام داشت وپیوسته رقم محبت اهل بیت حضرت رسالت صلعم بر لوح
دل میگاشت ودر آن زمانی که ابو مسلم مروزی اظهار تشیع ناقص خود را
وسیله خروج بر مروانیان ساخت وبعضی از امرای خراسان را بتسخیر ممالک
عراق نامزد کرد مکتوبی بابو سلمه نوشت ودر آن کتابت از وی بوزیر آل
محمد تعبیر نمود وچون امرای او ولایات عراقین را در حوزه تصرف آورده با
بکوفه رسیدند حسن قحطبه که امارت لشکر ابو مسلم باو متعلق بود با ابو
سلمه ملاقات کرده نامه ابو مسلم را ظاهر ساخت وابو سلمه اکابر واشراف
کوفه را در مسجد جامع مجتمع گردانید وآن نوشته را بر مردم خواند وعمال
باطراف ولایات فرستاده متصدی اشتغال وزارت شد ودر این اثنا
ابو العباس سفاح وبرادرش ابو جعفر منصور که تا آن زمان از وهم مروانیان
پوشیده وپنهان بسر میبردند بکوفه رسیدند وابو سلمه آن جماعت را بگوشه
نشاند وصول ایشان را با امرای خراسان در میان ننهاد ومیاکرد او کلام

علی بن ابی طالب را علیه السلام داعیه داشت که بخلافت تعیین نماید
بنا برین سه مکتوب نوشته و التماس قبول خلافت کرده نزد سه تن
از اهل البیت فرستاد اول امام جعفر صادق بن محمد الباقر بن علی بن العابدین
ابن امیر المومنین حسین علیهم السلام دوم عبد الله بن حسن بن حسن بن
علی بن ابی طالب علیهم السلام سیوم عمر بن زین العابدین اما هیچ یك
ازین بزرگوار مسئول ابو سلمه را قبول نفرمودند بلکه امام جعفر صادق
نامه اورا ناخوانده بسوخت و از غرایب آنکه قبل از معاودت قاصد ابو
سلمه امرای خراسان بنی عباس را بمنزل عباسیان برده ایشان را از کنج اختفا بیرون
آورده ابو العباس سفاح را بر سریر خلافت نشانند و چون زمام مهام
اهل اسلام در کف کفایت ابو العباس قرار یافت بنا بر میل خاطر ابو سلمه
خلال باولاد امجاد علی مرتضی و تعویقی که در بیعتش افکنده بود قصد
قتل او نمود اما بی مشورت ابو مسلم نتوانست که بر آن امر اقدام نماید لاجرم
برادر خود منصور را جهت رخصت قتل وزیر آل محمد بخراسان فرستاد ابو جعفر
منصور چون بمرو نزدیك رسید ابو مسلم شرط استقبال بجا آورده بمراسم
پیشکش قیام نمود و ابو جعفر روزی چند آنجا بسر برد و کیفیت حال را در
خلوتی بسمع ابو مسلم رسانیده برین نهج جواب یافت که من و ابو سلمه از جمله
غلامان امیر المومنینیم اگر پای از حد خود بیرون نهیم قتل ما واجبست و
ابو جعفر مقضی المرام از خراسان باز گشته چون بکوفه رسید ابو سلمه
متوجه عالم آخرت گردیده بود و بعضی گویند قبل از وصول ابو جعفر سفاح
اورا بقتل رسانیده بود والعلم عند الله الغفور الودود یعقوب بن
داود بن طهمان در کتاب حبیب السیر رقم مسطور است
که داود و برادران در سلك دبیران نصر سیار انتظام داشت و ضمنا نسبت با
یحیی بن زید علوی بلکه اکثر سادات حسنی و حسینی در طریق محبت و اخلاص
سلوك میکرد و چون امام یحیی از دست اتباع نصر سیار شربت شهادت
چشید و ابو مسلم خروج کرده قاتلان آنجناب را مواخذه فرمود داود بعد

صاحب

صاحب الدعوت شتافت اما چندان التفاتی نیافت و بعد از فوت داود
ارشد پسران او که یعقوب بود در وقتی که ابراهیم بن عبد الله بن حسن
ابن حسن رضی الله عنهم بر ابو جعفر دوانیقی خروج کرد یعقوب در ملازمتش بود
و بعد از شهادت ابراهیم یعقوب بدست ابو جعفر منصور گرفتار گشته
محبوس شد و چون مهدی بن منصور بکفالت جمهور اقدام نموده بر مسند
خلافت نشست او را از حبس بیرون آورده در سلك ملازمان خاصه
انتظام داد و بنا بر آنکه یعقوب مرد ندیم شیوه شیرین سخن بود باندك
زمانی صاحب دیوان گشته از غایت تقرب محسود اماثل و اقران شد
آخر بواسطه آنکه مهدی یکی از علویان را باو داد که بکشد و او علوی را
متعرض نشده رها کرد و این معنی بر مهدی ظهور یافت یعقوب را در چاه
زندان کرد و سیزده سال در زندان ماند تا چون نوبت بهارون الرشید
رسید او را از چاه بیرون آورد و یعقوب را چون در آن موضع قوت
باصره نقصان پذیرفته بود در وقتی که پیش هارون آوردند گفتند
بر امیر المومنین سلام کن چون سلام کرد پرسیدند که بر کدام امیر المومنین
سلام کردی گفت بر مهدی گفتند او برحمت حق پیوست گفت بر هادی
گفتند او نیز بعالم دیگر شتافت گفت بر هارون الرشید گفتند بلی
بعد از آن هارون بیعقوب گفت حاجتی بخواه یعقوب گفت میخواهم
که در مکه ساکن باشم هارون گفت این حاجت روا باشد دیگر چه میخواهی
یعقوب جواب داد که کار من از آن گذشته است که چیزی دیگر خواهم
آنگاه اورا بحریم حرم فرستادند و چون بمکه رسید بعد از اندك فرصتی از
عالم انتقال نمود و در تذکره عبد الله بن معتز مسطورست که بشار بن
اعمی که از محدثان اهل سنت است این قطعه را که مشعر نهایت شوکت
و استقلال یعقوب بن داود است از روی حسد در شان او گفته
بنی امیة هبوا طال نومکم ۞ ان الخلیفة یعقوب بن داود
ضاعت خلافتکم یا قوم فالتمسوا ۞ خلیفة الله بین الزق والعود ۞ و چون

ان ابیات بمهدی رسید وانرا مشتمل بر هجو خود دید حکم بقتل او
فرمود ابوالحسن علی بن محمد الفرات بمقتضای کلام ملك علام که هذا
عذب فرات وهذا ملح اجاج مدتی مدید بعذاب صحبت وزارت مقتدر
عباسی گرفتار بود واو از اکابر وزرای عرب وجامع اقسام فضل وادب
بوده وبحتری که از افاضل شعراست مداح او میبوده در تاریخ الوزرا
مسطور است که مقتدر بعد از کشته شدن عباس بن حسین وزارت را
بابوالحسن بن فرات تفویض نمود ودر سنه تسع وتسعین ومائتین رقم
عزل بر صحیفه حالش کشیده ابوعلی محمد بن عبدالله بن یحیی بن خاقان را وزیر
کردانید وصاحب کتاب فضایح الروافض در مقام طعن بعضی از اکابر شیعه
کفته که چون مقتدر را در سیزده سالکی خلیفه کردند مادرش سیده حکم میراند
وابوالحسن فرات وزیر بود واز سنه خمس وثلثمایه تا سنه ثلث وعشرین
وثلثمایه که مقتدر را کشتند وزارت کرد واو چنان رافضی شریر بود که
بالحاد منسوبش کردند واورا مصادره کرده دوازده بار هزار هزار دینار
ازو استدند سوای آنچه از خانه او غارت کردند تا آنکه کفته اند که هزار
رطل کافور ریاحی وهفت هزار نافه مشك وچندین زرینه وسیمینه
وفرش بیرون آمد وچهارپای راخود نهایت نبود ودران چند سال که او
وزیر بود سه بار اورا بعجیبی مصادره کردند وسرایش بغارت بردند
وباز خلعتش میدادند وبسر کارش میفرستادند واو در عهد وزارت بهمه
بد دیلمیان میفرستاد وایشانرا بر ملك تحریض میکرد وازان جهت نکبتها
بمسلمانان می رسید وشیخ عبدالجلیل رازی در دفع آن فرموده که اولا آنچه
درباب خلافت مقتدر وحکم کردن مادرش کفته راجع بطعن معتقدان
خلافت او از اهل سنت میشود زیراکه باجماع عقلا خاصه بمذهب اهل سنت
سه ساله خلافت را نشاید ومحالست که اجماع بر سه ساله منعقد شود
که او را نه عقل باشد ونه علم ونه رای ونه اجتهاد وچون وزیرش ابوالحسن
فرات باشد ومیکویند که او رافضی وملحد بود حل وعقد او نیز درست

ومرضی ومعقول نباشد وباجماع مسلمانان زن ناقص عقل وبی علم خود خلافت
وامامت را نشاید پس بقول این طاعن لازم آید که از سه سالکی مقتدر تا وقت
بلوغ وکمال عقل او جهان بی خلیفه باشد واتفاق است برانکه در عهد مقتدر
درجای دیکر خلیفه ظاهر نبود پس اکر بدین الزام روا باشد که ده سال عالم بی
خلیفه باشد وبفتصان نکند حکم صد ودویست سال همان باشد وتشنیع
که این طاعن ناصبی در چند موضع از کتاب خود زده است که مهدی کجاست
وعالم چکونه بی خلیفه باشد ساقط کرد واکنا ابوالحسن را نسبت بالحاد بوده
بر عالمیان ظاهر خواهد بود که ناشی از عناد است واما آن کثرت مال که نعت
و حکایت کرده وشرح داده خالی از آن نیست که مال حلال بود یا حرام اکر مالی
حلال بوده است بروی وبالی ونکالی نباشد وچون ازو بستانند او معوض
باشد مستحق ثواب وعوض کردد واکر مال حرام بود که در مدت دوازده سال
خلافت بظلم وقهر بستد وزر و وبال ونکال آن بیشتر بر کردن خلیفه سنیان
باشد که ظالم مستحل را بر سر مسلمانان کذارد وتمکینش دهد تا مال اهل
مسلمانان بناحق بستاند وجمع کند یا کردن از جماعت که اجماع بر خلیفه سه
ساله بی عقل وحکومت زنی ناقص عقل ووزارت چنان وزیری ظالم کنند
وبنابرین باید که اکر جماعتی کویند که امام باید که منصوص از نزد خدای تعالی
وعادل ومعصوم از خطا وزلت وعالم وشجاع باشد وتمکین ظالمان
وعاصیان نکند خوارج طاعن تشنیع نزنند ونکویند که این مذهب اعتقادات
وخلاف اجماع مسلمانان وخصومت صد ونود سواد اعظم است اکنون
یا باخذ ابوالحسن فرات کرد راضی باید بود یا قایل باید شد بانکه خلیفه که
ایشان کنند ومجرم ومخلی کردد امامت را نشاید وامام منصوص معصوم باید
تا نقص بر طرف شود دیکر آنکه چون خلیفه دیکر باره ابوالحسن فرات
بعد از عزل ومصادره خلعت دهد وباسر عمل آورد بنام این نقصان
بنزدیك عاقلان بخلیفه وحاکم عاید باشد که ظالمی ملحد را این تمکین
میکنند یا ضم برو عاید باشد وبالجمله آنکه کفته که وزیر خلیفه مبتدع

بوده است بنقصان سنیان وخلیفه ایشان بیشتر عاید است که
بنقصان رافضیان قم وکاشان زیراکه از چند قسم خالی نبود یا خلیفه خود
اعتقاد وزیر ندانسته باشد واین متعصب طاعن غایب عالم تر باشد
که خلیفه حاضر یاد انسته باشد واز خوف وتقیه مداهنه کرده باشد
و بمذهب خواجه عوام را جایز نباشد که تقیه کنند پس چگونه خلیفه روزگار
تقیه ومداهنه کند وقسم آخر آنست که دانسته باشد که وزیر شیعی
مذهب است واورا قبول کرده وروا داشته باشد وهرگاه خلیفه او با تمامت
اصل وجزالت فضل بدان وزیر راضی راضی بوده است انکار کردن او
آنرا از احمقی وجاهلی باشد هبة الله المشهور بالمعروف بابن المطلب
بعد از فوت مجیر الدوله بزمان المستظهر بالله کسوت وزارت در پوشید
وخلیفه اورا ملقب بولی الدوله گردانید در جامع التواریخ مذکورست
که ولی الدوله بمذهب تشیع ورفض متهم بوده بنابران سلطان محمد بن ملکشاه
بوزارت او رضا نداد ورسل ورسایل متواتر بدار الخلافت فرستاده
پیغام فرمود که چگونه تواند بود که وزیر خلیفه وقت راضی باشد لاجرم
مستظهر رقم عزل بر صحیفه حال هبة الله کشید واو بخدمت سلطان
شتافته بوسیله سعد الملک آوجی که وزیر سلطان بود خاطر خطیر
سلطان را استرضا فرمود وسلطان نوبت دیگر وزارت خلیفه
بدو تفویض کرد بشرط آنکه از مقتضای مذهب اهل سنت وجماعة
مطلقا عدول ننماید واز ارتکاب ظلم وتعدی اجتناب واحتراز
نموده اهل ذمت را از یهود ونصاری در دیوان عمل نفرماید وهبة الله
از اصفهان ببغداد رفته ورعایت شروط مذکوره بجا آورده چندگاه
بلوازم امر وزارت مشغولی نمود بالاخره مزاج خلیفه نسبت باو
متغیر شد هبة الله این معنی را فهم کرده از بغداد باصفهان گریخته
وتا آخر ایام حیات در دیوان خاص سلطان محمد ملکشاه اوقات
گذرانید ذکر اسناد الدین انوشروان بن خالد بن محمد القاشانی القمی

ابن کثیر شامی گفته او وزیر خلیفه مسترشد ووزیر سلطان محمود غزنوی
نیز بود واو مردی عاقل مهیب عظیم الخلقة کریم شیعی مذهب بود وحریری
کتاب مقامات را باشارت او نوشته ودر مدح او قصاید دارد در سال
پانصد وسی ویک وفات یافت ودر کتاب تاریخ الوزرا مسطورست که
شرف الدین مذکور در اقسام فضل وادب ونحو در لغات عربیه نادر روزگار
بود وبسیاری از اوقات شریف را در مطالعه علوم معقول ومنقول
صرف نموده بر جاده تقوی وامانت مدة العمر ثبات قدم ورزیده وبا وجود
علو شان هرگز پیرامن عجب ونخوت نگردید چندگاه بوزارت سلطان محمود
ومسترشد عباسی اشتغال داشت وبعد از شهادت مسترشد بخدمت
سلطان مسعود بن محمد بن ملکشاه رفته مدت ساله دیگر علم وزارت بر
افراشت اما بواسطه بخل وخست وکثرت تواضع وفروتنی ریاض جاه
ومنصبش هرگز برشحات شوکت وابهت طراوت ونضارت نپذیرفت
ووفور خفت وعدم تمکینش بمثابه بود که در صدور دیوان ومسند وزارت
از برای هر کس بی تحاشی قیام مینمود بنابران در زمان یکی از فضلا این
دو بیت انشا کرد شعر مرا بیزیست بی شرم ومعاند ولی را با زنشناسد حاسد
برای هرکسی بر پای خیزد تو گوئی هست نوشروان خالد روزی
جمعی با او سفاهت بی نهایت نمودند واو از کمال تواضع وسلامت نفس
چنانچه باید جوابی نداد نواب درگاه وزارت گفتند که ما را دیگر طاقت
این همه بی حمیتی نیست جواب داد که چهل سالست که من در پناه بی حمیتی رسید
بسر میبرم شعر چون خاک باش در همه احوال بردبار تا چون هوا بر همه کس قادری
چون آب نفع خویش بهر کس همی رسان تا همچو آتشت بجهان برتری رسد
بالجمله انوشروان تا آخر ایام حیات بفراغت روزگار گذرانید ودر عین
نیکنامی متوجه عالم باقی گردید وکتاب نفثة الصدور از جمله مصنفات
اوست وامام ابو القاسم حریری کتاب مقامات بنام نامی او تصنیف نموده
مؤید الدوله [illegible] محمد [illegible] القمی
ابن کثیر شامی گفته که

او وزیر خلیفه مستنصر بود وآخرا ورا با برادرش حسن وپسرش فخر الدین
احمد بن محمد و سایر اصحابش کرفت وحبس نمود وابو الازهر احمد بن محمد بن ناقد
بجای او منصوب ساخت در تاریخ الوزرا مسطورست که موید الدین
محمد قمی بعد از فوت موید الدین قصاب متقلد قلاده وزارت شد و
چون ناصر خلیفه ازین مرحله فانی درکذشت و الظاهر بالله بر مسند
خلافت نشست بدستور زمان پدران منصب را بموید الدین مسلم
داشت وموید در زمان المستنصر بالله نیز روزی چند رایت وزارت
برافراشت موید الدین ابو طالب محمد بن احمد بن علی بن محمد العلقمی از اکابر
وزرا واعاظم فضلا واسخیا بوده علمای اسلام بنام او کتب نفیسه تالیف
نموده اند وشعرا در مدح او قصاید لطیفه نظم فرموده ابن ابی الحدید
معتزلی شرح نهج البلاغه را در بیست مجلد بنام نامی او نوشته وهزار دینار
زر سرخ باخلعت لایق واسب وزین فایق صله آن یافته وشیخ ابو الحسن
صغانی که از علمای اهل سنت است کتاب عباب زاخر ولباب فاخر را بنام
او نوشته ودر خطبه آن فصلی که متضمن شطری از بزرکی وفضیلت و
فضیلت پروری آن وزیر نحریرست ذکر نموده وکفته ولما کان مولانا
المالک الوزیر الاعظم الصاحب الکبیر المعظم العالم العادل الموید
المظفر المنصور المجاهد سید صدور العالم موید الدنیا والدین عماد الاسلام
والمسلمین عضد الدولة تاج الملة رکن الملک ظهیر الخلافة المعظمة صفی
الامامة المکرمة ملک وزراء الشرق والغرب غیاث الوری ابو طالب محمد
ابن السعید المرحوم کمال الدین ابی العباس احمد بن محمد بن علی بن العلقمی
نصیر امیر المومنین ذو القضایا المشهورة والفواضل المشکورة
والمناقح المبرورة والمآثر المأثورة الواقف علی مصالح العباد جهده
وطاقه الباذل فی حراسة نفایسهم ونفوسهم اقصی جهده ومنتهاه
الذی منحت الوزارة منه قطب الامة وحبرها واسدها وزهیت
وسادتها طلما بانه اعلم من وطیها واکرم من توسدها

ان الوزارة لم یکن کفاها الا الوزیر محمد بن العلقمی فلذا
الذی اخصب به ربع الفضایل وکان دارساً ووضح بسعیه معلم العلوم بعد
ان کان دارساً وحیت بسیاسته المرضیة ثغور الاسلام واصبحت بقواض
مکارمه جوامع الامال واصبحت نواقض الفقه مالوفة وافاض علی حفدة الادب
بحار مواهبه الغامرة وحببه الیهم بما انالهم من مجده السابغ فاصبحت ربا
بعد الدروس عامرة فتنبهت هم اولی العلوم وکانت راقدة وفاضت شعاب
الفواید بفیض ایادیه الغزار وکانت تلک الشعاب جامدة
کما قیل قد تناهی ایاما کرما ما اهتدت الیه الکرام لا زال الاسلام محروسا
بعوالی همه والایمان محمی الجناب بماضی سیفه وقلمه والرعایا فی ظل
رعایته وادعین وملوک الممالک تطاطی اعناقهم له خاضعین نفق
بضاعتی من العلم بعد ان کانت کاسدة واصلح حسن نظره لی طول الدهر وکنت
اعهدها فاسدة وشرفنی بمطالعة مصنفاتی وارتضاء مولفاتی
ولقد اسفت علی کل ساعة قضیتها فی غیر طاعته وکلا عرضتها علی غیر حضرته
ووددت ان تلک الساعة لم تسعنی وعلمت ان تلک الکلمة کانت تقول ویحی
ولمنافستی فی هذا الشرف ان ینقرض فیه ذکری بعد انقضاء عمری لم ازل
افکر فیما یخلد لی مزیة الانتماء الی مکرم جنابه ویجعل لوجودی خلفا
یقوم فی الخدمة باحسان منابه الی ان اوعز الی انفذ الله تعالی فی الآفاق
عالی امره وعضد الاسلام واهله بافاضة البرکة علی عمره بان اولف
فی لغة العرب کتابا یکون ان شاء الله تعالی بیمن نقیبته وفی الادب
جامعا شتاتها وشواردها حاویا مشاهیر لغاتها واوابدها یشتمل علی
امهات التراکیب واقاصیها ولا یغادر سوی المهملة صغیرة ولا کبیرة الا وهو
یحصیها فبعثنی مرسومه الشریف علی ما کنت ارتاده وجربت فی طاعته
وتوخی کریم رضاه علی ما انا معتاده وزففت هذه الخریدة الغیداء
والفریدة العذراء الی اکرم کفو وخطیب واعلم کل ذی نهیة ولب
فائز فی استحقاق زفافها من بنات العقول الیه خطیبه وفی المثل السایر

وافق شد خلیفه را نیست آنچه از کلام صفانی در اظهار شطری از فضایل
آن وزیر رفعت مآب نقل افتاد وبالجمله بر هیچ یک از ناقلان آثار و متتبعان
اخبار مخفی نیست که مؤید الدین انواع فضایل فطری و کمالات کسبی داشت
و همواره رقم محبت اهل البیت بر لوح ضمیر و صفحهٔ خاطر می نگاشت و چون
مستعصم خلیفه با آنکه خود را امام بحق و خلیفهٔ مطلق میدانست همواره
ملاهی و مناهی را ورد شام و عبادت صبحگاهی میساخت و از ضلالت و
ارتکاب بدعت بیکباره نمی پرداخت مؤید الدین از مشاهدهٔ آن آزرده
خاطر می بود و در اصلاح حال او تأمل بسیار میفرمود تا آنکه در سنهٔ خمس
و ستمایه میان سنیان و شیعیان بغداد تعصب افتاده آتش نزاع بالا
گرفت و پسر مستعصم ابوبکر با فوجی از سپاه بحمایت اهل سنت و جماعت کرخ
بغداد را که ساکنانش شیعه مذهب بودند غارت نمود و بسیاری از سادات را
اسیر ساخته بجواری حرم تمامتر محبوس گردانید و وزیر قوی الاصل بود در
مذهب تشیع و محبت اهل البیت و شیعه ایشان غلو میفرمود از مشاهدهٔ
این حرکت عنان ارادت از سلوک طریق دولتخواهی برتافت و در سنهٔ
اربع و خمسین و ستمایه که هلاکوخان از ممالک شرقی بقصد تسخیر ولایت
غربی نهضت نمود و خاطر از مهم ملاحده فارغ ساخته رایت عزیمت بجانب
دار السلام بغداد برافراخت و خواجه نصیر الدین محمد طوسی در آن حین از حبس
ملاحده نجات یافته و از هلاکوخان انواع تعظیم و اکرام دیده همراه بود
ابن علقمی فرصت غنیمت دانسته قاصدان بخدمت خواجه و بارگاه خان
فرستاد و ایشان را بر توجه بجانب بغداد ترغیب نمود و اظهار کرد که جمیع امرا
و لشکریان خلیفه را بحسن تدبیر از حوالی خلیفه دور ساخته ام هرچند
زودتر رکاب ظفر انتساب متوجه آن صوب گردانید که بآسانی این ملک
بدست خواهد آمد هلاکوخان شرح احوال بتفصیل و اجمال دانسته با لشکر
گردون احتشام و سپاه بهرام انتقام روی بسوی دار السلام بغداد نهاد
وبعد اللتیا والتی روز یکشنبه چهارم صفر سنهٔ ست مستعصم مضطر

گردید

گردید با هر دو پسر ابوبکر و عبد الرحمن و بسیاری از علویان و دانشمندان
عزیمت ملاقات هلاکوخان کرد و طرقو گویان از دروازهٔ دار السلام بیرون
رفته روی بدرگاه خان آورد چون بکریاس گردون اساس رسید خلیفه
و پسرانرا با دو سه خادم بار داده باقی موقوف گردیدند و هلاکوخان در
باب افنا و ابقاء خلیفهٔ مذکور با حضرت خواجه نصیر الدین محمد و دیگران طریق
مشورت مسلوک داشته همه بر قتل خلیفه متفق گردیدند و مستعصم
در نمد پیچیده بر زمین مالیده بشدت و صدمت بندهای اعضای او را
از یکدیگر جدا گردانیدند و شیعه امیر المؤمنین با انتقام خون ائمه معصومین
مسرور گشتند در کتاب تحفة الابرار مسطورست که سبب انقراض دولت
مستعصم عباسی و قتل او و اولاد او آن بود که امیر ابوبکر بن مستعصم
شبی در محلهٔ کرخ که مسکن شیعیان بود میگذشت وقت سحری شنید که
در نماز وتر یکی دعائی میخواند که بر مزاج عصبیت امتزاج او ناخوش آمد و بنا
برین لشکر برنشاند و محلهٔ کرخ را غارت کرد و قریب هزار دختر از علویه و
غیر ایشانرا بغارت بردند و اسیر کردند و وزیر دار الخلافه محمد بن العلقمی که
شیعی بود چون این حال مشاهده نمود برآشفت و سوگند خورد که قرار
نگیرم تا آل عباس را بدست مغول باز ندهم و در حال چهار طبق کاغذ را وصل
کرد و صورت بغداد را دران بجا نقش نمود و بمهمانی بقاصد که امین داد و
بپادشاه جهانگیر و خان اعظم عادل هلاکوخان بن تولی خان بن چنگیزخان
فرستاد و در وقتی که هلاکو از جیحون گذشته بود کاغذ بوی رسید و از
تخریب لشکر عرب مشغول بود و تقویت لشکر مغول میکرد تا خلیفه و اولاد
او را بدست پادشاه جهانگیر داد تا بکشت و بمقصد رسید دانشمند
از اهل سنت که فتوی بقتل و غارت اهل کرخ داده بودند بیاسا رسانید تا
بعوام ایشان چه رسیده باشد فقطع دابر القوم الذین ظلموا والحمد لله رب العالمین

ایراد السلسلة العلیه [illegible] آل مظفر

شیخ نجابتی کنند که او از اولاد بلاس بن بهرام گورست و مادر او فاطمه دختر

ابو عبدالله محمد ابن ابراهیم بن جعفر النعمانی است که شیخ ما صاحب کتاب
غیبت بود و حسین را مصنفات بسیار است از انجمله کتاب خصایص در علم قرآن
و کتاب اختصار اصلاح المنطق و کتاب اختصار غریب المصنف و رساله در
معرفت قاضی و حاکم و کتاب الالحاق بالاشتقاق و کتاب اختیار شعر ابی تمام
و اختیار شعر بحتری و اختیار شعر متنبی و وطن بود در منتصف شهر رمضان
سال چهار صد و هشتده وفات یافت و قاضی ابن خلکان نسب او را از جانب
پدر و مادر بهمین طریق ذکر نموده و گفته که خال او هرون بن عبد العزیز
اوراجی است که از محمد و جان متنبی بوده و ایضا تصانیف مذکوره را با دو
دیگر که یکی ابناس نام دارد و دیگری ادب الخواص باو نسبت داده و گفته که
بغایت خوش نویس بود و ابتدای تحصیل فضایل و تصنیف کتب و رسایل پیش
از بلوغ بیست و چهار سالگی او را میسر شده بود و نیز در تاریخ ابن خلکان مسطور مصر و تاریخ م
که حسین مذکور فاضل و عاقل و شاعر و شهم و شجاع و کافی بود در فن وزارت
تا آنکه گفته اند هیچ یک از خلفا و ملوک را وزیری چنان نبوده و این ابیات
مهیار بن مرزویه دیلمی که از شعرای شیعه است در مدح وزیر گفته شعر
جاء بلنا الله علی فترة ؛ بایة من ربها یعجب ؛ لم نرها الا بصار من قبلها
ان تطلع الشمس من المغرب ؛ و همچنین در تواریخ مذکوره مسطور است که
چون حاکم اسمعیل صاحب مصر پدر و عم و برادران او را کشت وزیر گریخته
بدیار رمله آمد و از آنجا بحجاز و از حجاز بعراق آمد و بعضی اوقات در
خدمت آل بویه می بود و بعضی اوقات در دیار بکر و زیر احمد بن مروان
که امیر آنجا بود شد و در آنجا اقامت نمود تا در سیزدهم ماه رمضان سال
چهار صد و هشتده در میان فارقین وفات یافت و او را بموجب وصیت
بمشهد اشرف نجف نقل نمودند ابو الفضل محمد بن الحسین العمید المشتهر
باستاد ابن العمید القمی وزیری بحر بیجوان و مشتری در هر فن استاد
بود صاحب بن عباد از زمره اصحاب و عبید او و عبد الحمید کاتب مکاتب
ذرحریر او ست در حقایق علوم عربیه ماهر و دقایق حکم و فنون عقلیه بر

طمع نکنند و اثر ظاهر بود در تاریخ یافعی مسطور است که او وزیر رکن الدوله
ابن بویه بود و در علوم فلسفی و نجوم مهارت و تتبع تمام داشت و در علوم
ادبیه و ترسل در زمان خود بی نظیر بود و کامل الریاسة و جلیل المقدار
بود و یکی از اتباع او صاحب بن عباد است که بواسطه شرف صحبت او
بصاحب ملقب شده و چون در کتابت و انشا ید بیضا داشت در شان او گفته اند
بدئت الکتابة بعبد الحمید و ختمت بابن العمید و جمعی کثیر از شعرا قصد خدمت
او نمودند و مدایح بر و خواندند و صلات گرانمایه از او یافتند از انجمله متنبی در
ارجان بخدمت او رسید و او را مدح کرد بقصیده که اولش اینست شعر
بادهواک صبرت ام لم تصبرا ؛ و بکاک ان لم یجر دمعک او جری ؛ و سه هزار دینار
زر سرخ باو داد مولف تاریخ مصر و قاهره آورده که چون صاحب ابن عباد
ببغداد رفت و مراجعت نمود استاد از و پرسید که بغداد را چون دیدی صاحب
ابن عباد گفت بغداد فی البلاد کالاستاد فی العباد و ایضا روایت نموده که روزی
صاحب ابن عباد بعد از وفات ابن عمید از در سرای او میگذشت در بیرون آن
سرا هیچکس را ندید مگر چند نفر از خدمتکاران نوبه بس این ابیات از روی غیرت
بر زبان راند شعر ایها الرکب لم علا کالکتاب ؛ این تلک الحجاب والحجاب
این من کان الدهر یفزع منه ؛ هو الیوم فی التراب تراب ؛ و از علی بن سلیمان
روایت نموده که گفت در شهر ری خانه خراب دیدم که سوی درگاه آن خانه بر جا
نمانده بود چون تامل نمودم دانستم که دار ابن عمید است و بر آنجا این چند
بیت نوشته دیدم شعر العجب لصرف الدهر معتبرا ؛ فهذه الدار من مجانبها
عهدی بها بالملوک راضیة ؛ قد سطع النور فی جوانبها ؛ تبدلت وحشة بعد سا
ما اوحش الدار بعد ساکنها ؛ و در بعضی از تواریخ مذکور است که ابو الفضل
عمید در عهد سلطنت رکن الدوله بمرتبه وزارت رسید و ترقی تمام او را
دست داده بغایت معتبر گردید بنابر آن در آن ایام که رکن الدوله از ولد ارشد
خود عضد الدوله رنجیده بود و پهلو بر بستر ناتوانی نهاده عضد الدوله
از او بیشتر که مبادا پدر از وی ناراضی بروضه رضوان شتابد بی رخصت

ستاد

نمیتوانست که متوجه ملازمت گردد و بعد از تامل قاصدی نزد ابو الفضل فر
پیغام داد که کدورت میان خاطر رکن الدوله بیرون برده چنان کن که مرا
طلب دارد ابو الفضل انگشت قبول بر دیده نهاده دران باب سعی موفور
بتقدیم رسانید وجهت احضار عضد الدوله مسرعی بشیراز ارسال داشت
وچون عضد الدوله در بلدهٔ اصفهان بملازمت پدر بزرگوار رسید رکن
الدوله باقی فرزندان را نیز حاضر ساخت ابو الفضل جشنی عظیم ترتیب نمود
ورکن الدوله و اولاد امجاد بخانه وزیر تشریف برده رکن الدوله دران ولد را
مجلس ممالک خود را میان پسران منقسم گردانید و فخر الدوله و موید الدوله
باطاعت و فرمان برداری عضد الدوله مامور ساخت ابو الفتح
طاهر بن محمد بن العمید بعد از وفات پدر وزیر شد و ذو الکفایتین لقب
یافت و در تاریخ گزیده مسطورست که ابو الفتح علی بن محمد بن حسین وزیر
رکن الدوله حسن بن بویه بود و بیندگی او بمرتبه رسید که صاحب بن عباد
با وجود اجلال خود مدح او گفتی و بسیار برخواستی و برو خواندی ثعالبی
در حق او گفته عین الشرف ولسانه وسیف الملک وسنانه اشعار خوب
و رسایل بی نظیر دارد ابن خلکان گفته که ابو الفتح مذکور جوانی جلیل نبیل
سری صاحب فضایل بود و ستنبی چند بعضی از قصاید دالیه خود را شعار مدح
او نموده و او بوزارت رکن الدوله همواره از روی استقلال اشتغال مینمود
وچون رکن الدوله وفات یافت و پسرش موید الدوله بر سریر سلطنت
نشست ابو الفتح مذکور مدتی مدید بدستور وزیر بود تا آنکه میان او
و صاحب بن عباد کلفت و نزاع بهم رسید و صاحب خاطر موید الدوله را
برو متغیر گردانید و در شهور سنه ست وستین وثلثمایه او را موافذه
و مصادره و تعذیب بسیار نمودند و حبس کردند و چون از خود نا امید
شد و دانست که او را خلاصی نیست و اگرچه جمیع اموال و اسباب خود را
تسلیم نماید تذکره را که جمیع ذخایر و اموال او و پدر او در آنجا بود طلبید
و در آتش انداخت وچون آن تذکره سوخته شد شخصی که برو موکل بود

گفت

من

گفت هرچه میخواهی بعد از این با من بکن که بخدا سوگند که بصاحب تو از مال
یک دینار نخواهد واصل شد و او بهمان در شکنجه عذاب گرفتار بود تا هلاک
شد و در باب خرابی آن خانواده بعضی از شعرای اصحاب ادب این دو بیت گفته
شعر
آل العمید وآل برمک مالکم ⁂ قل المعین لکم وذال الناصر
کان الزمان یحبکم فبدا له ⁂ ان الزمان هو المحب الغادر ⁂ و ابو الفتح چند
مدت پیش از آنکه کشته شود این ابیات بر زبان میراند شعر
دخل الدنیا اناس قبلنا ⁂ رحلوا عنها وخلوها لنا ⁂ ونزلناها کما قد نزلوا
ونخلیها لقوم بعدنا ⁂ الصاحب الجلیل کافی الکفاة ابو القاسم
اسمعیل بن ابی الحسن عباد رحمة الله علیه [illegible] صاحب دولتی که
خلعت نسب عالی را بطراز فضایل و معالی آراسته و طبع وقاد فی دد یاض
علوم انار ازهار اصول و فروع آن دامن دامن و اکثار بوده و فکر مجهز
نمایش در نظم مصالح جمهور ید بیضا نموده لاجرم زمانه معظمات امور
بلاد بکف کفایت او داده و اعنه حل و عقد و ازمه قبض و بسط مصالح عباد
در قبضه اختیار او نهاده در تاریخ یافعی مسطورست که صاحب بن عباد
در فضایل و مکارم نادره عصر و اعجوبه دهر بود تحصیل علوم ادبیه از
ابن عمید و ابو الحسین احمد بن فارس لغوی صاحب کتاب مجمل اللغة و غیر
ایشان نموده بود و ابو منصور ثعالبی در کتاب یتیمة الدهر در حق او گفته
که عبارتی مرا میسر نیست که آن را جهت افصاح از علو محل او در علم و ادب و
جلالت او در جود و کرم و تفرد او بغایات محاسن و جمع اسباب مفاخر
لایق دانم بلکه جهت کمترین فروتر است از رسیدن باوج مرتبه فضل
و معالی او و جهد و طاقت وصف من قاصر است از بیان اندکی از فضایل
و مساعی او و بعد از آن شروع کرده و شرح بعضی از محاسن و شطری از احوال او
کرده و ابو بکر خوارزمی در حق صاحب گفته نشأ من الوزارة فی حجرها و دب و
درج من وکرها و رضع افاویق درها و ورثها من آبائه کما قال ابو سعید الرستمی
فی حقه شعر ورث الوزارة کابرا عن کابر ⁂ موصولة الاسناد بالاسناد

روی عن العباد بن عباد ، وتاره روا سمعیل عن عباد وگفته اند که هیچکس
آنچنان عزت که در حیات داشت بعد از وفات نیافت مگر صاحب ابن عباد
که چون او را وفات رسید درهای شهر ری را بستند و تمام مردم از پادشاه
که فخر الدوله و امرا و لشکریان و سادات و فضلا و عامه اهل شهر بر در قصر
او حاضر شدند و انتظار جنازه او میکشیدند و پادشاه و ارکان دولت
همگی در عزای او تغییر لباس نموده بودند و چون نعش او را بیرون آوردند
فریاد از نهاد جمیع حاضران برخاست و بی اختیار سر بر زمین نهاده زمین
بوسیدند و فخر الدوله پیش پیش جنازه با دیگر مردم میرفت و چند روز بعزای
او اشتغال نمود لطایف و منشآت و رسایل صاحب بسیار است از جمله آنکه
یکی از افاضل زمان باو مکتوبی نوشت در غایت عذوبت و لطافت و لیکن آثار
فصاحت و بلاغت از آن ظاهر بود و چون صاحب ابن عباد آن را مطالعه کرد دید
که اکثر منشیات خاصه اوست که آن فاضل در مکتوب درج کرده در جواب
او این آیه نوشت که هذه بضاعتنا ردت الینا یعنی این کالای ماست که
بسوی ما باز گردانیده شده در تاریخ الوزرا مذکور است که صاحب کافی اسمعیل
ابن عباد در علم و فضیلت و فهم و فطانت وحید عصر و یگانه روزگار بود
و در اصابت رای و تدبیر و اضاءه خاطر و صفای ضمیر سرآمد وزرای کفات
آثار شعر خجسته رایا وزیر ملک پناه قبله پرستی ، مبارکند دو دست تو در خلق راه فتح
سعادت چشم گشادی که تا دو تیغ گشایند ، زمانه گوش نهادی که تا از ابر چه فرود آید
و آنجناب در ایام دولت موید الدوله حکومت بعضی از ممالک عراق تعلق
بوی میداشت رایت وزارت برافراشت و چون موید الدوله وفات یافت
ارکان دولت و اعیان حضرت با یکدیگر مشورت کردند که کدام از اولاد بویه
قائم مقام گردانند صاحب کافی گفت که هیچ یک از ملوک دیلم را استحقاق
سلطنت برابر فخر الدوله نیست او را از خراسان طلب می باید کرد تا به
تنظیم امور مملکت پردازد و رای امرا برین معنی قرار گرفته کس بنیشابور
فرستادند و فخر الدوله را که در پناه حسام الدوله ابو العباس تاش بود

برد

برد بپادشاهی نوید دادند و فخر الدوله از برق و باد سرعت سیر استعجال
کرده روی بعراق آورد و در ماه رمضان سنه ثلث و سبعین و ثلثمایه
بملک ری رسیده بر تخت سلطنت متمکن گشت و منصب وزارت را
بصاحب عباد مفوض گردانید و جناب صاحبی بواسطه خصال حمیده
و افعال پسندیده و وفور درایت و کثرت کفایت باندک زمانی تقرب
تمام یافته صاحب اختیار ملک و مال شد و در سنه سبع و سبعین و
ثلثمایه صاحب عباد بموجب حکم فخر الدوله بجانب طبرستان رفت و کما ینبغی
در ضبط اموال آن ولایات کوشیده جماعت متغلبه را مغلوب و مقهور
گردانید و بفتح چند قلعه معتبر قیام نموده در سنه مذکوره مراجعت نمود
و در سنه سبع و ثمانین و ثلثمایه آن وزیر صاحب تدبیر فرمان داد تا در
جرجان چند سکه زدند هر سکه بوزن هزار مثقال طلا و بر یک جانب هر سکه
هفت بیت نقش کرده بودند که یکی از آن ابیات اینست شعر
واحمر یحکی الشمس شکلا و صورة ، فاوصافه مشتقة من صفاتها ، و بر جانب
دیگر کلمات سوره اخلاص و لقب فخر الدوله و لفظ جرجان مثبت بود و در سنه
خمس و ثمانین و ثلثمایه جناب صاحبی بمرض موت گرفتار گشته پهلو بر بستر
ناتوانی نهاد و فخر الدوله بعیادت رفته صاحب معروض داشت که من در
ایام وزارت بقدر طاقت در رواج دولت این خاندان کوشیدم و نام نیکوی
پادشاه را در اقطار آفاق بعدالت مشهور گردانیده اکنون متوجه عالم باقی
شده ام اگر پادشاه بدستور معهود سلوک فرماید برکات مساعی مشکوره من
بروزگار خجسته آثار عاید گردد و مرا نامی باشد و من بدین معنی رضا داده ام که
خامل الذکر باشم و پادشاه بنیک نامی اشتهار یابد اگر از بندگان حضرت
امری بخلاف آنچه عرض کردم ظاهر گردد نزد عالمیان بوضوح پیوندد که این
قواعد پسندیده ساخته و پرداخته من بوده و این صورت اساس دولت را
زیان دارد و از آن خللها تولد کند و امید میدارم که پادشاه بقول اصحاب
اغراض و مردم مفتن عمل ننماید و عنان اختیار از صوب صواب منحرف نگرداند

فخر الدوله این نصایح را بحسب ظاهر قبول فرمود اما بعد از فوت جناب صاحبی متعلقات او را صلحی نموده اولاد وی را محروم ساخت و متعلقان وزیر را مصادره کرده اموال فراوان از ایشان حاصل گردانید و در روضة الصفا مسطورست که چون صاحب عباد را بنماز گاه بردند از غایت جلالتی که داشت اعیان دیلم پیش نعش او زمین بوس کردند و تابوت را از سقف خانه آویخته بعد از مدتی باصفهان بردند و بخاک سپردند صاحب مدت هژده سال بامر خطیر وزارت قیام نمود و آن مقدار از نفایس کتب که او جمع کرده هرگز هیچ وزیر ملکی صاحب تاج و سریر جمع نکرده بود چنانچه در سفری از اسفار چهارصد شتر بار بردار کتب او را میکشیدند و صاحب را تصانیف بسیارست از آنجمله کتاب محیط در لغة و آن هفت مجلدست و کتاب اسماء الله وصفاته و کتاب در علم کلام که در مبحث امامت آن این چند فقره را در مدح حضرت امیر علیه السلام آورده صنوه الذی اخاه واجابه حین دعاه وصدقه قبل الناس ولباه وساعده وواساه وشید الدین وبناه وهزم الشرك واخزاه وبنفسه على الفراش فداه ومانع عنه وحماه وارغم من عانده وقلاه وغسله وواراه وادی دینه وقضاه وقام بجمیع ما اوصاه ذلك امیر المومنین لاسواه شیخ ابو الفتوح رازی در کتاب کامل بهائی گفته که نقش نگین صاحب این کلمات بود علی الله توکلت وبالخمس توسلت ونقش نگین دیگر او این بود شفیعی اسمعیل فی الآخرة محمد والعترة الطاهرة وفاضل طبرسی در کتاب کامل بهائی گفته که صاحب کافی را ده هزار بیت در منقبت و تبرا از اعادی ایشان بود و از جمله اشعار او که در مدح حضرت امیر المومنین علیه السلام واقع شده این ابیات است شعر

كان النبي مدينة العلم الذي ؛ حوت الكمال وكنت افضل باب
ردت عليك الشمس وهي فضيلة ؛ ظهرت فلم تستر بلف نقاب
لم احك الامار وفيه نواصب ؛ عانتك وهي مباحة الاسباب

و از لطایف نظم که در بیان خلوص محبت خود بآنحضرت گفته این دو بیت است که شیخ ابو الفتوح رازی در تفسیر خود آنرا باو منسوب ساخته شعر

الحسن

الحسن لو كان حبك مدخلي ؛ جهنم كان الفوز عندي جحيمها
وكيف يخاف النار من كان موقنا ؛ بان امير المومنين قسيمها وله ایضا
يحب على تزول الشكوك ؛ وتزكو النفوس وتصفو النجار
ومهما رايت محبا له ؛ فثم الذكاء وثم الفخار
ومهما رايت عدوا له ؛ ففي اصله نسب مستعار
فلا تعذلوه على فعله ؛ فحيطان دار ابيه قصار وله ایضا كتب
انا وجميع من فوق التراب ؛ فداء تراب نعل ابي تراب
من وهر کس که بربالای خاك ؛ فدای خاك نعل بو تراب
وله ایضا یا امیر المومنین المرتضى ؛ ان قلبي عندكم قد وقفا
كلما جددت مدحي فيكم ؛ قال ذو النصب نسيت السلفا
من كمولاي علي زاهد ؛ طلق الدنيا ثلثا ووفا
من دعى للطير اذ يأكله ؛ ولنا في بعض هذا مكتفى
من نبى المصطفى عندكم ؛ ووصى المصطفى من يصطفى
و از جمله مدایح او این قصیده است که در باب شوق خود بزیارت حضرت امام رضا علیه السلام گفته و شیخ جلیل ابن بابویه در صدر کتاب عیون الرضا که تالیف آن برسم تحفه صاحب نموده آنرا آورده شعر

یا سایرا زائرا الی طوس ؛ مشهد طهر وارض تقديس
ابلغ سلامي الرضا وحط على ؛ اكرم رمس لخير مرموس
والله والله حلفة صدرت ؛ من مخلص في الولاء مغموس
اني لو كنت مالكا ارب ؛ كان بطوس الفناء تعريسي
وكنت امضي العزيم مرتحلا ؛ منتسفا فيه نوق العيس
لمشهد بالزكاء ملتحف ؛ وبالسنا والسناء مانوس
يا سيدي وابن سادتي ووجوه ؛ دهري بعيد تعبيس
لما رايت النواصب انتكست ؛ راياتها في خمان تنكيس
صدعت بالحق في ولايتكم ؛ والحق مذ كان غير محبوس
يا ابن النبي الذي به قمع ؛ الله ظهور الجبابرة الشوس
وابن الوصي الذي تقدم في ؛ الفضل على البازل القناعيس
وحائز الفخر غير منتقص ؛ ولابس المجد غير تلبيس
ان بني النصب كاليهود وقد ؛ يخلط تمويههم بتدليس
كم دفنوا في القبور من نجس ؛ اولى به الطرح في النواويس
عالمهم عند ما اباحثه ؛ في جلد ثور ومسك جاموس
اذا تاملت شوم جبهته ؛ عرفت فيها اشتراك ابليس
لم يعلموا والاذان يرفعكم ؛ صوت اذان ام قرع ناقوس
انتم حبال اليقين اعلقها ؛ ما وصل المرء حبل تقييس
كم فرقة فيكم تكفر في

ذلت هاماتها بعطيس   فعممتها بالحلوج فانخزلت   تجول على بطير منحوس
انا ابن عباد استجاريكم   فلا يخاف الليوث في الخيس   كونوا يا سادتي وسيلته
يفسح له الله في الفراديس   كم مدحة فيكم يحبرها   كانها حلة الطواويس
وهذه كم تقول قايلها   قد نثر الدر في القراطيس   يملك رق القريض قايلها
ملك سليمان عرش بلقيس   بلغه الله ما يؤمله   حتى يزور الامام في طوس

واين قطعه نيز از وى در آن باب است

يا زايرا قد نهضا مبتدرا قد ركضا   وقد مضى كانه البرق اذا ما ومضا
ابلغ سلامي زاكيا بطوس مولاي الرضا   سبط النبي المصطفى وابن الوصي المرتضى
من حاز عزا اقعسا وساد مجدا ابيضا   وقل له من مخلص يرى الولا مفترضا
في الصدر لفح حرقة يترك قلبي حرضا   من ناصبين غادروا قلب الموالي ممرضا
صرحت عنهم معرضا ولم اكن معرضا   نابذتهم ولم ابل ان قيل قد ترفضا
يا جنداً لفظي لمن نابذكم وابغضا   ولو قدرت زدته ولو على جمر الغضا
لكنني معتقل بقيد خطب عرضا   جعلت مدحي بدلا من قصده وعوضا
اما نه موردة على الرضا لترتضي   رام ابن عباد بها شفاعة لن تدحضا

و از جمله اشعار او كه در تبرا اعداي اهل البيت عم واقع شده اين چند بيت است

شعر قالت تحب معاويه   قلت اسكتي يا زانيه   قالت اساءت جوابنا
فاعدت قولي ثانيه   يا زانيه يا بنت الف زانيه   اأحب من شتم الوصي علانيه
فعلى يزيد لعنة   وعلى ابيه ثمانيه   و بالجمله تشيع صاحب ابن عباد
و اهتمام او در ترويج مذهب عدل و توحيد غايت اشتهار دارد تا آنكه اهل
اصفهان مذهب تشيع را باو نسبت ميداده اند چنانكه مرويست كه در ايام
حكومت صاحب ابن عباد در اصفهان و اهتمام ترويج مذهب خود در ميان
ايشان روزي شيخي از اهل اصفهان مردي را ديد كه با خاتون خانه او مباشرت
مي نمايد تازيانه بگرفت و خاتون را تاديب مينمود و خاتون چون سنيه بود
لاجرم در اثناي تازيانه خوردن ميگفت القضاء والقدر يعني زنا كه از من
نيست بقضا و قدر خداست پس شيخ با او خطاب كرد كه اي دشمن خدا زنا

ميكني

ميكني و اينچنين عذر نامو جه ميگوئي خاتون چون آن سخن از او شنيد از روي
درد دين فرياد بر آورد و گفت آه كه آخر تو ترك سنت كردي و مذهب ابن عباد
اختيار نمودي شيخ از آن سخن متنبه شده تازيانه از دست بينداخت و عذر
خواهي او نمود و گفته اند سنه خمس و ثمانين حساب و تاريخ يافعي مسطور است كه وفات صاحب
ابن عباد در شب جمعه بيست و چهارم شهر صفر از سال سيصد و هشتاد و
پنج در ولايت ري اتفاق افتاد و بعد از آن او را باصفهان نقل كردند
و در محله كه معروفست بباب دربه او را دفن كردند و از ابو القاسم بن
ابي العلاق شاعر اصبهاني نقلست كه گفت در خواب ديدم شخصي را كه
با من ميگويد كه چرا با ابي محمد فضل و قدرتت كه شعر داري صاحب را مرثيه
نگفتي در جواب گفتم كه كثرت محاسن او مرا از آن باز داشت زيرا كه
ندانستم كه بكدام يك از محاسن و قضايا او ابتدا كنم و ترسيدم كه تقصير
و كوتاهي از من واقع شود و مردم خيال كنند كه مكر من استيفاي فضايل
او كرده ام پس آن شخص گفت بشنو و حفظ كن آنچه من در باب او ميگويم
گفتم بگوي گفت شعر ثوي الجود والكافي معا في حفيرة
فقلت ليأنس كل منهما باخيه   فقال هما اصطحبا حيين ثم تعانقا
فقلت ضجيعين في الحدباب دربه   فقال اذا ارتحل الثاوون عن مستقرهم
فقلت اقاما الى يوم التقيه   و از جمله اشعاري كه در مرثيه صاحب گفته اند
اين دو بيت از ابو سعيد رستمي است شعر ابعد ابن عباد يهش الى السرى
اخو امل او يستماح جواد   ابى الله الا ان يموتا بموته   فما لهما حتى المعاد معاد

ابو الحسين المعروف ابن ... ابو الحسين ... عبد الله ...
... قبيصاء ابن ... في ... الازدي ... وزير با استقلال
معز الدوله بن بويه بود ابن خلكان گويد كه ارتفاع قدر و علو همت و كثرت
فيض وجود او مشهورست علم و ادب و اهل آن بغايت دوست داشتي و بحسب
همت عالي همت بر احراز موجبات ذكر جميل گماشتي و پيش از آنكه بخدمت معز الدوله
رسد احوال او بسيار پريشان بود تا آنكه در يكي از اسفار او راميل بخوردن

گوشت شد و قدرت بر بهای یک سیر گوشت نداشت و از غایت شدت
محنت خود این ابیات نظم نمود شعر الا موتٌ يباع فاشتريه
فهذا العيش ما لا خير فيه ، الا موت لذيذ الطعم فيه ، يخلصني من الموت الكريه
اذا ابصرتُ قبراً من بعيد ، وددت بانني مما يليه ، الا رحم المهيمن نفس حرّ
تصدق بالوفاة على اخيه ، و بعد از تقلب احوال بوزارت معز الدوله رسید
و اعتبار و اختیار تمام پیدا کرد و ولادت او در بصره در محرم سنه احدی و
تسعین و مائتین بود و وفات او در سال سیصد و پنجاه و دو در راه
واسط اتفاق افتاد و او را از آنجا ببغداد آوردند و در مقابر قریش
در مقبره نوبختیه که خانواده اهل فضل و صلاح از شیعه امامیه اند
او را دفن کردند و ابن ابی الحجاج بغدادی که یکی از فضلای شعرای امامیه است
و ذکر او در مجلس شعرای عرب خواهد آمد در مرثیه وزیر این ابیات گفت

شعر
یا معشر الشعراء دعوة موجع ، لا يرتجى فرج السلو لديه
عزّوا القوافي بالوزير فانها ، تبكي و ما بعد الدموع عليه
مات الذي امسى الثناء وراءه ، والعفو عفو الله بين يديه
عدم الزمان ابو محمد الذي ، كنا نفر من الزمان اليه
فليعلمن بنو بويه انه ، فجعت به الايام آل بويه

ابو طاهر محمد بن محمد بن بقیه
در تاریخ ابن کثیر شامی مسطور است که ابن بقیه در
اوایل پریشان حال بود و اول منصبی که یافت آن بود که در ایام حیوة معز الدوله
باورچی شد و بعد از آن ترقی بدیگر خدمات نمود و چون معز الدوله وفات
یافت و عز الدوله در امر سلطنت استقلال یافت او را رعایت و تربیت کرد
تا آنکه چون بر عز الدوله ظاهر شد که وزیر او ابو الفضل شیرازی مذهب اهل
سنت دارد و در یکی از وقایع که میان شیعه بغداد و سنیان آنجا واقع شده
بود حمایت اهل سنت نموده او را عزل نمود و محمد بن بقیه را بجای او نصب
فرمود و علو جاه و وسعت دستگاه او بجائی رسید که هر شب هزار شمع در کارخانه
او میسوختند تا باقی تجملات و مخلفات او چه باشد و بدین قیاس وابسته سرکار

صاحب او و در هر باب باید نمود در اول که میان عز الدوله و عضد الدوله در امر
امیر الامرائی بغداد نزاع بود عضد الدوله کتابی بابن بقیه نوشت و خواست
که او را از ولی نعمت منحرف سازد ابن بقیه بنوشته او اقبال ننمود و در جواب
نوشت که خیانت و غدر از اخلاق رجال نیست و مع هذا بخویش آمد ولی نعمت
خود که این سخنان رکیک در باب عضد الدوله میگفت لاجرم چون عضد الدوله
متوجه بغداد شد و عز الدوله در جنگ کشته شد در مقام طلب ابن بقیه
شد و او را بدست آورده تشهیر نمود و بعد از آن در پای فیل انداخت تا فیل
او را هلاک ساخت آنگاه او را در بیمارستان صلب نمود و ابو الحسن محمد بن
عمر بن یعقوب انباری که مصاحب و ندیم ابن بقیه بود او را باین ابیات
لطایف سمات مرثیه گفت

شعر
علوٌّ في الحياة وفي الممات ، لحقٌّ انت احدى المعجزات
كأن الناس حولك حين قاموا ، وفود نداك ايام الصلات
كأنك قائم فيهم خطيبا ، وكلّهم قيام للصلاة
مددت يديك نحوهم احتفاءً ، كمدهما اليهم بالهبات
ولما ضاق بطن الارض عن ان ، يضم علاك من بعد الممات
اصاروا الجو قبرك واستنابوا ، عن الاكفان ثوب السافيات
لعظمك في النفوس تبيت ترعى ، بحفاظ وحراس ثقات
وتشعل عندك النيران ليلاً ، كذلك كنت ايام الحياة
ركبت مطية من قبل زيد ، علاها في السنين الماضيات
وتلك فضيلة فيها تأسٍّ ، تباعد عنك تعيير العداة
ولم ار قبل جذعك قط جذعا ، تمكن من عناق المكرمات
اسأت الى النوائب فاستثارت ، فانت قتيل ثار النائبات
وكنت تجير من صرف الليالي ، فعاد مطالباً لك بالترات
وصيّر دهرك الاحسان فيه ، الينا من عظيم السيئات
وكنت لمعشر سعداً فلما ، مضيت تفرقوا بالمنحسات
غليل باطن لك في فؤادي ، يخفف بالدموع الجاريات
ولو اني قدرت على قيام ، لفرضك والحقوق الواجبات
ملأت الارض من نظم القوافي ، ونحت بها خلاف النائحات
ولكني اصبّر عنك نفسي ، مخافة ان اعدّ من الجناة
وما لك تربة فاقول تسقى ، لانك نصب هطل الهاطلات
عليك تحية الرحمن تترى ، برحمات غواد رائحات

ابن عساکر در تاریخ دمشق آورده که چون ابو الحسن

آن مرثیه را نظم نمود بر کاغذها نوشته در کوچهای بغداد انداخت وچون
مردم آنرا گرفته از غایت لطافت دست بدست میکردند خبر بعضد الدوله
رسید وچون این ابیات بر وخواندند از غایت لطافت آن ابیات آرزو کرد
که ای کاش آن مصلوب خودش می بود پس بملازمان امر کرد که ناظم این
ابیات را پیدا سازند ویکسال در جست وجوی او بودند وپیدا نمیشد تا آنکه
آن خبر در ولایت ری بصاحب بن عباد رسید واو جهت ناظم امان نامه
نوشت چون ابو الحسن مذکور خبر امان صاحب را شنید اعتماد نموده بخدمت
او آمد وچون صاحب او را بدید گفت توئی قایل ابیات مرثیه ابن بقیه
گفت آری صاحب گفت بخوان آنرا بر من ابو الحسن شروع در خواندن نمود
وچون باین بیت رسید شعر ولم ار قبل جذعك قط جذعا ⁘ تمكن من عناق
المكرمات ⁘ صاحب برخاست واو را معانقه کرد ودهن او را بوسید و
اسباب سفر او را مهیا ساخته روانه خدمت عضد الدوله ساخت وچون
بمجلس عضد الدوله او را در آوردند با او خطاب کرد که چه چیز ترا بران
داشت که از برای دشمن من مرثیه گفتی گفت سابقه حقوق ونعمتهای
که بر من داشت خاطر مرا از فوت او غمگین گردانید ودل مرا مضطرب ساخت
ومرا از جا بیرون آورد وآخر عضد الدوله او را نوازش نموده خلعت
وزر واسب انعام نمود ابن خلکان گوید که اتفاق علمای فن شعر است
بر آنکه مانند این مرثیه کسی نگفته وابن بقیه تا وفات عضد الدوله مصلوب
بود **[illegible]** شیخ عبد الجلیل رازی گفته که او وزیر
عضد الدوله وشیعی صحیح الاعتقاد بود وقصیده در مدح اهل البیت علیهم
السلام دارد که آخر آن این بیت است شعر سیشفع لابن بطة یوم تبلی
محاسنه الترابا بو تراب **ابو غالب فخر الملک [illegible]**
ابن کثیر شامی گوید که پدر او مردی صیرفی بود وآخر کار او وزیر بهاء الدوله
بن عضد الدوله شد واموال بسیار بهم رسانید وعمارتی عالی در بغداد بنا کرد
وآنرا بفخریه موسوم ساخت واو بغایت کریم وجواد وباذل ونیکونهاد

وکثیر الصلوة والصدقات بود تا آنکه هر روز هزار فقیر را جامه میپوشانید واو
اول کسی است که در شب نصف شعبان قسمت حلوا بفقرا نمود واو مایل بتشیع
بود ودر سال چهارصد وهفت سلطان الدوله او را در اهواز کشت واز اموال
او مبلغ ششصد هزار دینار ضبط شد سوای املاک واثاث ومتاع وعمر او
در آن وقت به پنجاه سال وچند ماه رسیده بود ودر کتاب تاریخ الوزرا
مسطور است که ابو غالب وزیر مشرف الدوله بود وچون مشرف الدوله در بغداد
خطبه بنام خود خواند جمعی از دیالمه که محبت سلطان الدوله در دل داشتند
از مشرف الدوله رخصت طلبیدند که باهواز روند متعلقان خود را ببغداد
آورند ومشرف الدوله دستوری داده ابو غالب را مصاحب ایشان گردانید
تا خلف وعده نکنند وچون دیالمه باهواز رسیدند مخالفت مشرف الدوله
ظاهر ساخته بقتل ابو غالب مبادرت نمودند **[illegible]**
[illegible] در تاریخ ابن کثیر شامی مسطور است که او وزیر
سلطان الدوله بود واوست که سور حایر شریف حضرت امام حسین را
علیه السلام بنا نهاد ودر سال چهارصد ونه شهادت یافت ودر کتاب تاریخ
الوزرا مسطور است که ابن سهلان در سلک وزرای ملوک دیلم انتظام
داشت واز دقایق مکر وتزویر دقیقه مهمل ونامرعی نگذاشت چند وقت
بسبب او میان سلطان الدوله بن بهاء الدوله وبرادرش مشرف الدوله
جنگ ونزاع قایم شد آخر الامر با یکدیگر صلح کرده قرار بران دادند که
هیچکس ابن سهلان را وزارت نفرماید ومشرف الدوله بنیابت برادر
در عراق عرب امارت فرماید ومملکت فارس واهواز مخصوص بسلطان
الدوله باشد وبدین قرار سلطان الدوله از عراق عرب متوجه اهواز
گشته چون بتستر رسید بخلاف مقرر ابن سهلان را وزیر گردانید و
لشکری تابع او کرده بحرب مشرف الدوله فرستاد ومشرف الدوله بعزم
قتال جناب وزارت مآب را استقبال کرده بعد از وقوع ابن سهلان
منهزم بواسط رفت ومشرف الدوله او را محاصره فرموده قحطی عظیم در

حصار روی نمود چنانچه از سلک و کوبر نشان نماند بنا بران ابن سهلان
از قلعه بیرون آمده بشرف دستبوس مشرف الدوله مشرف شد و در سنه احدی عشر
شرف الدوله نام سلطان الدوله را از خطبه افکنده باستقلال متصدی
امر پادشاهی گشت و در سنه اثنی عشر برادر دیگرش جلال الدوله که حاکم بصره
بود در خلاف سلطان الدوله با او موافقت نمود آنگاه اخوین باتفاق
ابن سهلان را گرفته میل کشیدند عمید الملک ابو نصر کندری
ابن کثیر شامی گفته که عمید الملک وزیر طغرل بیک و رافضی مذهب بود و
شر و اذیت رئیس الرؤسا که وزیر خلیفه و سنی متعصب بود از شیعه بغداد
دفع میفرمود و در تاریخ الوزرا مسطور است که عمید الملک بوفور عقل و ذکاوت
و صنوف فضل و کیاست موصوف و معروف بود و در صنعت انشا و فصاحت
و فن استیفا و سیاقت ید بیضا مینمود و در احیاء مراسم جود و سخا سعی موفور
و جهد غیر محصور مبذول میداشت و در ایام اختیار و اعتبار اعلام
عدل و انصاف برافراشت در زمان سلطنت سلطان طغرل بیک مدت بیست
سال در کمال استقلال بانتظام مهام وزارت پرداخت و چون زمام
امور پادشاهی در قبضه درایت سلطان الب ارسلان قرار گرفت آن وزیر
صایب تدبیر را مقید و معزول ساخت خواجه نظام الملک طوسی که از کمال
کیاست و دوربینی عمید الملک خایف بود باتفاق بعضی از امرا در
قتل او شرایط اهتمام بتقدیم رسانیدند و هر نوع سخنان پریشان
معروض داشته رخصت کشتن عمید الملک حاصل کردند نقلست که او
در وقتی که تن بتقدیر ایزدی داده بود سیاف را مخاطب ساخته گفت
چون ازین مهم فارغ شوی از زبان من بعرض سلطان الب ارسلان رسان
که بسبب عنایت عمت طغرل بیک بمرتبه دولت این جهانی و حکومت
عالم فانی رسیدم و بجهة عدم مرحمت تو بدرجه شهادت و نعمت
بهشت جاودانی واصل گردیدم پس مرا بواسطه شما سعادت دینی
و اخروی و مرادات صوری و معنوی حاصل شده باشد و با وزیر

صاحب

صایب تدبیر بگوی که در دودمان سلجوقیان بد بدعتی و زشت سنتی
پیدا کردی نبود باشد که هر چه درباره من اندیشیدی در حق اعقاب
و اخلاف تو بوقوع انجامد و آخر الامر آنچه بر زبان عمید الملک گذشت
نسبت باولاد و احفاد خواجه نظام الملک واقع گشت شعر
ای دوست بر جنازه دشمن چو بگذری ∴ شادی مکن که بر تو همین ماجرا رود
سعد الملک آبی اصل او از آوه بوده و لهذا بعضی او را آوجی
نوشته اند و این خود سهوی است که از آوه تا آوجی اندک راه است
قبل از آنکه سلطان محمد سلجوقی بمرتبه بلند جهانبانی رسد نایب و کار
پرداز امور او بود و چون سلطان تاج شاهی بر سر نهاد منصب وزارت را
بسعد الملک تفویض فرمود و او تخلق و تواضع موفور داشت و از
روی آزرم و تمکین بسرانجام مهام وزارت میپرداخت شیخ عبد الجلیل
رازی در کتاب نقض در جواب طعن بعضی از طاعنان سعد الملک آورده
که او شیعی امامی اصولی صحیح الاعتقاد بود و چون خواجگان دولت
سلطان محمد سلجوقی بر وی حسد بردند تقریرش کردند و سلطان را بر وی
متغیر ساختند تا حکم بصلب او نمود و همان روز از آن پشیمان شده
تا سه روز بار نداد و در روز چهارم که بر تخت نشست همه قاصدان
سعد الملک خایف و هراسان بودند و شمس رازی شاعر در حضرت شد
و بایستاد و بآواز بلند این قطعه برخواند
ترا سعد و بوسعد بودند یار ∴ چو تاج از بر سر در آویختی
در آویخت بایست بدخواهشان ∴ تو آن هر دو را بر در آویختی
از سعد سعد الملک خواست و از ابو سعد زین الملک برادر او و سلطان
بگریست و شاعر را سیم و خلعت فرمود و امر کرد تا سعد الملک را بحرمت
تمام دفن کردند پس هر عاقلی داند که اگر سعد الملک و زین الملک ملحد
بودندی چنانکه بعضی از اهل عناد توهم کرده اند چنان شاعر معروف
در حضرت چنان سلطان سایس مهیب چنین قطعه نیارست گفتن

وسلطان قبول نکردی وبران صله وخلعت نفرمودی وازین سخنان که
شیخ عبد الجلیل مذکور ساخته ظاهر شد که آنچه صاحب جامع التواریخ
از الحاد وغدر سعد الملک مذکور ساخته وصاحب تاریخ الوزرا نیز
بنقل آن اقبال نموده از محض عناد والحاد است وچون صاحب جامع
التواریخ که از غلاة شافعیه است در شان شیعه امامیه مسموع نیست
وصاحب تاریخ الوزرا اگرچه در زمان خود محتاج بتقیه وازگونه شده
بود وبنابرین اخفای تعصب خود در تسنن مینماید اما گاهی بی اختیار
ازو ترشح میکند چنانکه در احوال وزیر معین الدین ابو نصر احمد کاشانی
مبین خواهد شد وتحقیق آنست که همان صدر الدین خجندی قاضی اصفهان
وابو سعید هندی وشمس الدین عثمان پسر نظام الملک که صاحب جامع
التواریخ گفته که در خلاف سعد الملک اتفاق نموده بودند از روی عقیده
دینی نسبت الحاد بان وزیر صحیح الاعتقاد نمودند ومع هذا نظر در مناصب
او داشتند وهمیشه نقش تدبیر عزل او در خاطر می نگاشتند

مجد الملک ابو الفضل اسعد بن محمد بن موسی البراوستانی القمی

صاحب معجم البلدان گفته که براوستان دیهیست از قم وازانجاست
وزیر مجد الملک ابو الفضل اسعد بن محمد براوستانی که وزیر سلطان
برکیارق بن ملکشاه بود وبر وی غالب بود ولشکریان اورا متهم ساختند
بانکه با ایشان سلوک خوب نمی نماید وبر وی خروج کردند واز سلطان
اورا طلبیدند وسلطان از روی ضرورت اورا تسلیم ایشان نمود
وبا ایشان شرط کرد که قصد جان او نکنند اما ایشان اطاعت نکردند
واورا شهید ساختند وتفصیل این قصه بر وجهی که در حبیب السیر
مسطور شده آنست که سلطان ملکشاه در اواخر ایام حیات خواجه
نظام الملک را عزل کرده منصب وزارت اورا بتاج ابو الغنایم قمی
عنایت فرموده شرف الملک ابو سعید کاتب را بمجد الملک ابو الفضل
قمی بدل نمود ودر ان اوان که برکیارق در خراسان اقامت دا

چون موید الملک را از وزارت معزول ساخته بود لاجرم در مقام هیجان غبار
فتنه گشت وآخر بگنجه رفته سلطان محمد بن ملکشاه را که والی آن خطه بود او را
منظور نظر عنایت گردانید وموید الملک سلطان محمد را بر مخالفت برادر
دلیر ساخت تا لشکر فراهم آورده در شوال سنه اثنی وتسعین واربعمائة
از گنجه بجنگ قتال بیرون آمد وبرکیارق نیز متوجه برادر گشته در اثنای
راه اعاظم امرای او قصد مجد الملک که منصب استیفا داشت نمودند بسبب
آنکه مجد الملک در صدد کفایت اموال دیوان شده ابواب منافع مقربان درگاه را
مسدود گردانیده بود ومجد الملک چون سیل بلا را متوجه خود دید بکنج
عاطفت برکیارق پناه برد وازامرا گریخته خود را در دولتخانه پادشاه
انداخت وامرا اورا تعاقب نموده در حوالی سراپرده عالی صف زدند وکس نزد
برکیارق فرستاده مجد الملک را طلبیدند واو دست رد بر سینه ملتمس
ایشان نهاده امرا لوای بیحرمتی برافراختند وبمنزل پادشاه درآمده
مجد الملک را پاره پاره کردند وبرکیارق ازین جهت هراس بسیار بخود راه داده
دامن خیمه برداشت واز راه قهستان بدار الملک ری شتافت شیخ عبد الجلیل
رازی آورده که جناب خواجه شیعه معتقد مستبصر عالم عادل بود وآثار خیرات او
در حرمین مکه ومدینه ظاهر است ودر مشاهد ائمه طاهرین وسادات
قطعی احسانهای او متواتر است واحسان او تا آن مرتبه بود که بیک قصیده
باید که امیر معزی بر وی خواند هزار دینار زر سرخ بخشید واز سید سعید
فخر الدین شمس الاسلام الحسنی روایت نموده که گفت روزی در پیش مجد الملک
بودم دو بازرگان غریب درآمدند یکی حلبی شیعی علی نام بود ودیگری ماورا النهری
حنفی عمر نام وهر دو بر سلطان مبلغی قرض داشتند مجد الملک بفرمود که تا
ماوراء النهری را که عمر نام بود از خزانه زر نقد بدادند وعلی حلبی را حواله
بیکی از شهرها ساختند مردی فراش حاضر بود گفت ای خداوند این عجب است
که عمر را نقد میدهید وعلی را نسیه گفت میدانم اما این کار جهت آن کردم
که جهانیان بدانند که در پادشاهی ومعامله تعصب روا نباشد وهذا

رعایت و سیاست اشتغال بود و ایشان بتربیت سادات و مراعات کردی و تمکین
فرمودی و ملحق طایفه علیه شیعه و سادات ایشان را بجایگاهی باشد بهره
اوفر و نصیبی بزرگ‌تر از آن کافه است را باشد و در شفقت میان خود و دیگران
فرق نهند بلکه جهد را بعد از استطاعت بجنبند و دهند چنانکه این شیوه
مرضیه ایشان بمرور اعصار معلوم اهل روزگار شده و از دیگران اگر آن
آثار ظاهر شده بر سیرت و سنت طریقت ایشان نعوذ بالله و از بیجا ظاهر
شد فساد انجامد صاحب کتاب فضایح الروافض گفته که چون ابو الفضل
براوستانی در عهد برکیارق و سلطان محمد بر مسند وزارت استیلا
یافت روزی کاردی را در عدی بحوالی بگرفتند و نام کارد ابوبکر بود
اما را فضی بود و چون او را پیش مجد الملک بردند گفت ببرید او را بیاویزید
حاضران گفتند ای صدا او نیز مردی مومن است گفت شما گفتید ابوبکر
نام دارد و چرا نبید ابوبکر کشتنی باشد و چه فساد آنست که هیچ پادشاهی
ملک مشرق و مغرب بجا صلی نادان فساد دکه بیگناهی را بجرم آنکه
ابوبکر نام داشته باشد هلاک سازد و این سخن چه صورت دارد که
در حواشی و خدم او هزاران ابوبکر و عمر و عثمان سنی و شیعی موجود بود
و مقصد غلام ترک داشت که اکثر حنفی و سنی بودند و از آثار مجد الملک دری
قبه حسن بن علی است در بقیع که علی زین العابدین و محمد باقر و جعفر صادق
و عباس بن عبد المطلب علیهم السلام در آنجا آسوده اند و چهار طاق عثمان
ابن مظعون که اعلست چنان پندارند که مقام عثمان بن عفان است او
بنا کرده و امام موسی کاظم و امام محمد تقی در مقابر قریش در بغداد هم او نموده
و مشهد سید عبد العظیم حسنی در شهر ری و غیران از مشاهد سادات
علوی و اشراف فاطمی علیهم السلام از آثار اوست و از جمله آثار حسن
خاتمه اوست آنکه بعد از فوز بدرجه شهادت در جوار مرقد فایض الانوار
حضرت امام حسین علیه السلام شرف قرار یافته رحمة الله تعالی **استاد**
ابو منصور بن آوی شیخ عبد الجلیل رازی گوید که استاد ابو منصور

و برادرش ابو سعد وزیران محترم صاحب جاه و مکنت بودند و نعمت
ایشان از آفتاب ظاهرتر است و اعتقاد اهل ری معلوم است که جز شیعی
نباشند پندار رازی را در مدح آن دو برادر بیست و هفت قصیده غرا است
صاحب جامع الحکایات گفته که استاد ابو منصور در سلک ندمای سلطان طغرل
منتظم بود و پیوسته باداء وظایف طاعات و رواتب عبادات قیام مینمود هر
صباح بعد از گذاردن فریضه بامداد بر سر سجاده نشستی تا وقت طلوع آفتاب
اوراد خواندی بعد از آن سوار شدی و خود را بملازمت سلطان رسانیدی روزی
پادشاه را مهمی روی نموده بگاه ترکی بطلب وزیر فرستاد و ابو منصور بدستور
بقراءت اوراد مشغول بود فرستاده را جوابی نداد و چون اضطرار شهریار صاحب
اختیار از حد اعتدال تجاوز نمود جمعی از اهل غمز و سعایت زبان بغیبت وزیر
منقبت گشاده بعرض رسانیدند که ابو منصور بنا بر خود رائی و بی‌پروائی
بحکم حضرت کشورگشایی التفات نمی‌نماید و سرانجام مهام را در عهده تعویق و تأخیر
گذاشته دیر بدیوان حاضر میگردد از استماع این سخن سلطان بغضب رفته
چون وزیر بپایه سریر سلطنت مصیر رسید بانگ بروی زد که چرا دیر بدرگاه
عالم پناه آمدی ابو منصور جواب داد که من بنده پروردگار عالمیانم و چاکر شهریار
جهانبان و با خود نذر کرده ام که تا هر صباح از عرض بندگی و نیاز بدرگاه کریم
کارساز باز نپردازم خود را در سلک ایستادگان درگاه پادشاه منتظم
نسازم نایره غضب پادشاهی از استماع این کلمات آبدار تسکین یافت و بر توقعات
بحال ابو منصور بیافت **شعر** ای خوش آن دانا که پیش شاه دم
گاه قهر از نکته‌ای خوش میزند نکته چون آب می‌آرد لطیفه شاه را آبی بر آتش میزند
تاج الملک ابو الغنایم قمی در تاریخ الوزرا مسطور است که صاحب
سلطان ملکشاه در اواخر ایام حیوة نسبت بخواجه نظام الملک تغیر پذیر
و چون سبب آن تغیر بخشش منکوحه سلطان ترکان خاتون بود لاجرم فرمان
شد که تاج الملک قمی که دیوان خاتون مذکور و وزیری صاحب تدبیر بود با خواجه
در طریق عداوت سلوک مینمود بتحقیق مهمات دیوانی اشتغال نماید و بعد از

الملك را

اندك روزی ابوطاهر اوانی که از فدائیان حسن صباح بود خواجه نظام
باشارت تاج الملك بکاردی عمر فرسای از هم گذرانید و تاج الملك وزیر
باستقلال شد **شرف الدین ابوطاهر بن سعد القمی**
در اوایل ایام شباب از بلده قم که مولد او بود طریق مسافرت اختیار کرده
ببغداد شتافت و در سلك ملازمان عارض سپاه سلطان ملکشاه انتظام
یافت و در سنه احدی و ثمانین و اربعمایه که رعایای مرو از عامل خویش شکایت
بدرگاه عالم پناه بردند خواجه نظام الملك آن شغل را در عهده شرف الدین کرد
و در منشور عاملی مرو فرمود تا نام او را وجیه الملك نوشتند و او قریب
چهل سال در بلده مرو بدان مهم اشتغال داشت بعد از آن دیوان والده
سنجر گشت و چون شهاب الاسلام وفات یافت کوکب اقبال شرف الدین باوج
شرف و دولت انتقال کرده بمنصب وزارت سلطان رسید و او بغایت
متدین و متشرع بود و در کمال حلم و وقار بامر وزارت مشغولی نمود اما بیش از آنکه
مدت سه ماه بدان کار نپرداخت نداء یا ایتها النفس المطمئنة ارجعی الی
ربك راضیة مرضیة بگوش جانش رسیده بریاض جنان منزل ساخت شعر

چنین خود دارد این چرخ جفاکوش | که بی نیشی نبخشد شربت نوش
نماید تشنگان را شربت جام | ولیکن دهد اندر دگر گاه آشام

صاحب جامع التواریخ گوید که مرقد شرف الدین در جوار روضه طیبه امام معصوم علی بن موسی
الرضا رضی الله عنهما واقعست و در نواحی مشهد مقدسه قریه وقف مزار
آن وزیر بزرگوارست **ابوالحسن جعفر بن محمد بن فطیر**
ابن کثیر شامی گفته که او یکی از وزرا و منشیان عراق و شیعه صلب رشید
الطاق بود و چون تشیع او شایع بود روزی یکی پیش او آمد و گفت که دی شب
حضرت امیرالمؤمنین را علیه السلام بخواب دیدم و مرا فرمود که نزد ابن فطیر رو
و با او بگوی که ده دینار بتو بدهد پس ابن فطیر اندیشه نمود که مبادا آن شخص
آن خواب را جهت گول زدن او بدروغ بسته باشد لاجرم جهت تحقیق حال
از او پرسید که این خواب را در چه وقت از شب دیدی گفت در اول شب

ابوالحسن

ابوالحسن گفت من آن حضرت را در آخر شب بخواب دیدم و مرا گفت که هرگاه
مردی بچنین و چنان صفات نزد تو آید و از تو چیزی طلب نماید او را چیزی
مده پس آن مرد دیگر ابرام ننمود و روی به اضطراب خود نهاد وزیر را چون از
تانی و آرام و ترك الحاح و ابرام رایحه صدق بمشام رسید او را طلبید و نوازش
نمود و از اشعار او این چند بیت مذکور میشود شعر

لما سبرت الناس اطلب منهم | اخا ثقة عند اعتراض الشدائد
و فکرت فی یومی سروری و شدتی | و نادیت فی الاحیاء هل من مساعد
فلم ار فیما ساءنی غیر شامت | و لم ار فیما سرنی غیر حاسد

معین الدین ابونصر احمد الکاشانی شیخ عبدالجلیل رازی
در کتاب نقض الفضایح او را از وزرای شیعه شمرده و گفته که آثار
خیرات او و برادرش بهاء الدین و مجد الدین از مدارس و مساجد و پلها و رباطها
و مشاهد و رد مظالم و صلات و انعامات این کتاب احتمال آن نکند
و آخر معین الدین بر تیغ ملاحده شهید شد و در کتاب تاریخ الوزرا مذکور
مسطور است که معین الدین ابونصر کاشانی بزیور انواع فضایل نفسانی
و اصناف کمالات انسانی محلی بوده و از انفعال ردیه و اوصاف دنیه مانند
عجب و نخوت و کبر و رعونت مخلی خال و تاج الملوك عزیز الحضرت ابوطاهر
اسمعیل که در سلك اکابر مشاهیر کاشان انتظام داشت بسبب وفور جود و
سخاوت و کثرت عطا و مروت تخم مهر و محبت در اراضی دل اصحاب دولت
کاشت و در ایام سلطنت سلطان ملکشاه خواجه نظام الملك نیابت امیر
قماج را که از جمله اعیان مملکت بود بدو تفویض فرمود و روز بروز کار خواجه
الحضرت از درجه بدرجه ترقی مینمود تا بمرتبه اعلا انجامید که ولایت کاشان
بتمام سورغال او کرد بدو او چهار سال خراج برعیت بخشید و اصحاب بیوتات
قدیمه را بصلات گرانمایه و تفقدات کریمانه بنواخت و رسوم ظلم را
ادا کرده در کاشان و ابهر و زنجان و کجه دار الشفا و مدرسه ساخت
و چون سلطان ملکشاه رخت هستی بباد داد و سلطان برکیارق تاج سلطنت

بر سر نهاد امیر یارکز از جمیع ارکان دولت بمزید تقرب امتیاز داشت بطمع
اموال کاشان عزیز الحضرت را بخوار حضرت عزت فرستاد و با وجود آنکه والد
معین الدین ابونصر اکثر اوقات عزیز باصناف طاعات و عبادات صرف
میفرمود و همواره اولاد را از تکفل امور دیوانی و ملازمت درکاه سلاطین
منع میفرمود معین الدین بمقتضای کلمهٔ الولد یشبه الخال بملازمت سلاطین
مشغولی کرده در زمان سلطان محمود بن محمد بن ملکشاه منشی و مستوفی
ممالک شد و روز بروز قرب او ازدیاد پذیرفته در آن اوقات که سلطان
سنجر از مملکت عراق بجانب خراسان بازگشت حکومت بلدهٔ ری تعلق
بمعین الدین گرفت و چون او بشیوهٔ کفایت و استخراج اموال دیوانی از
وقوفی تمام داشت متعاقب و متواتر نقود نامعدود و اجناس بی قیاس
بخزانهٔ سلطان میفرستاد و بارسال تحف و هدایا جذب خواطر خواتین
میکرد و چون سلطان رقم عزل بر صحیفهٔ حال محمد بن سلیمان کشید فخر الدین
طغان بیک را با ستحضار معین الدین نامزد کردانید و فخر الدین بمملکت
ری رفته معین الدین را بوفور مراحم سلطانی و صنوف عواطف خاقانی
مستظهر و امیدوار ساخت و معین الدین حسب الحکم متوجه خراسان کشته
بهر ولایت که رسید اهالی آنجا را مغمور بحر عواطف و احسان کردانید و بعد
وصول بمرو شاهجان سلطان با او خلوت کرده در باب بعضی از مهمات و
مصالح مملکت طریق مشورت مسلوک داشت و معین الدین بکمال کیاست و ذکا
بر نهج صواب جواب کفت و این معنی موجب ازدیاد عقیدهٔ سلطان شد

جانا چو زدی خنده و لب بکشودی   مهری دگرم بر سر مهر افزودی

و در روز سیوم حکم همایون صادر کشت که معین الدین در منصب وزارت
دخل نماید معین الدین از تکفل آن امر خطیر استعفا نمود سلطان نظام الدین
محمود بن بر انقوش و مقرب الدین جوهر خادم را نزد او فرستاد و پیغام
داد که ظاهرا ترا از منصب وزارت بدان سبب استعفا است که من بعضی
از وزرای سابق را مغضوب کردانیده‌ام صورت حال آنست که من اول

ایام سلطنت این منصب بافخر الملک ابن نظام الملک دادم و زمام امور مهام ممالک
و مال در کف کفایت او نهادم فخر الملک بحسب تقدیر ایزدی بدست فدایی فی
ایمان شهید شده بجهان جاودان شتافت و من بر فوت او تاسف خورده پسر
صدر الدین محمد را قایم مقام کردم و مدت یازده سال از روی استقلال آن مهم را
بوی کذاشتم و چون از وخیانتها خصوصا در خزاین آل سبکتکین بحیز ظهور
آمد دست قضا او را بعالم عقبی فرستاد آنکاه هم از اقربای خواجه نظام الملک
شهاب الاسلام عبد الرزاق طوسی را صاحب عهدهٔ آن امر ساختم و او با وجود
تحلی باصناف علم و فضیلت در ایام وزارت برکاری چند اقدام نمود که هرکز هیچکس
از اسلاف عوام برامثال آن مهام قیام ننماید مع ذلک طریق عفو و اغماض شعار
خود ساختم تا عبد الرزاق وفات یافت پس شرف الدین ابو طاهر که بصفت امانت
و دیانت مشهور و معروف بود این مهم را تقبل نمود او هم در عنفوان اوان وزارت
درکذشت و تغاربیک محمد بن سلیمان وزیر کشت چون عدم قابلیت و استحقاق
او بر عالمیان وضوح تمام یافت عزلش بر ذمهٔ همت پادشاهانه واجب نمود الحال
بحمد الله سبحانه و تعالی که ترا اهلیت این کار بسیار است و صبر و وفور امانت و
دیانت و صنوف کفایت و درایت ترا اعتماد بیشمار باید که بعنایت بی غایت
و مرحمت بی نهایت ما مستظهر و امیدوار باشی و هیچ نوع دغدغه بخاطر خود
راه ندهی شعر بنگر که بخت کی که بوسه برین آستان دهد   زودش سپهر بدولت نشان دهد
معین الدین چون این سخنان عدالت آیین را استماع نمود انکشت قبول بر دیده
نهاد و روز دیکر خلعت وزارت در بر افکند و سلطان او را بانعام دوات
زرین و طبل و علم مفتخر و مباهی ساخت و معین الدین بر تنظیم امور ملک
و مال بر سبیل استقلال پرداخته بارتفاع اعلام عدل و انصاف و انخفاض
رایت ظلم و اعتساف هما امکن قیام نمود در اقطار و اطراف جهان مدارس
و خوانق و بقاع بقاع بسیار بنا فرمود و قرای معمور و مستغلات موفور از
خالص مال خویش خریده وقف کردانید و او در اواخر ایام حیوة فرمود تا در اکناف
ممالک و امصار منادی کردند که هر کس بمعین الدین وزیر بسبیل رشوت و

خدمت وهرجهت نقدیت یاجنسی داده باشد بوکلاء او رجوع نموده عوض ستانند
وقضاة واکابر ولایات راطلبیده ازایشان التماس فرمود که درین باب مساعی
مشکوره بتقدیم رسانند وچون آن وزیر صایب تدبیر در آیین دین داری
راسخ دم وثابت قدم بود پیوسته سلطان را برقمع وقلع ملاحده ترغیب و
تحریص مینمود واسمعیلیه از صولت سلطان وتدبیر وزیر متهم گشته دو فدائی
بطویله معین الدین فرستادند تا بخدمت ستوربان آن دستور معظم اشتغال
قیام نمایند وبوقت فرصت اورا بعز شهادت رسانند وآن دو فدائی چندگاه
در اصطبل جناب وزارت پناه بسر می بردند تا ملازمان آن آستانه را
برایشان اعتقاد پیدا شد ودر روز نوروز که وزیر جهت پیشکش سلطان
تحف وتبرکات ترتیب میمود اختاجیان را فرمود که اسپان خاصه را بنظر
آورند تا هر کدام که مناسب داند بطویله سلطان فرستد آن دو فدائی دو اسب
ایغر تند پیش آوردند وآن اسپان بایکدیگر آغاز جنگ کرده چون خلا
وزیر بجدا کردن آنها مشغول شدند فدائیان بیک ضرب کار آن
خواجه نصفت نهاد را بدرجه بلند شهادت رسانیدند مشعر

فلک کو دیر معمور زود کین است	درین حرمان سرا کار وی این است
بهر اختر که روشن چراغیست	نهاده بر دلی آزاده داغیست
هزاران داغ هست ومرهمی نیست	وزین بهتر هیچ جنس غمی نیست
زسوزش کس دمی بی غم نیفتاد	کز آن در عمر ما ماتم نیفتاد

مخفی نماند که صاحب تاریخ الوزرا اهتمام خواجه معین مذکور را در قلع
وقمع ملاحده مبنی بر رسوخ او در مذهب اهل سنت وجماعت داشته وگفته
که چون آن وزیر صایب تدبیر در مذهب اهل سنت وجماعت راسخ بود
پیوسته سلطان را بر قمع وقلع ملاحده ترغیب وتحریص مینمود مولف
گوید که این سخن او در حق آن خواجه مؤمن کاشی ناشی از آنست که اهل هرات
که صاحب تاریخ الوزراء ازیشان است از شیعیان خود بسنیان
تعبیر میکنند وچون آن تعبیر محال بکثرت استعمال در خاطر او رفته

استقرار یافته که گویا غیر از اهل سنت در امت محمدی مسلمان نیست لاجرم
خیال کرده که هرکه در صدد قمع وقلع ملاحده شود باید که سنی مذهب باشد
وبنابرین تنها خیال کرده که خواجه مذکور از اهل سنت است ونه دانسته که
هرکاشی از اشنای اخیار مخالفی بلکه در مقام تبرا باشی است والله کاشف
ذکر الوزیر طاهر بن الوزیر ... الوزیر ... اول در ایام
سلطان ارسلان بن طغرل بن محمد بن ملکشاه بر مسند وزارت نشسته
بسرانجام مهام فرق انام قیام واقدام نمود وامور مملکت را در سلک انتظام
انتظام داده در بسط بساط عدالت اهتمام تمام نمود ودران ایام حاکم ولایت
ری امیر علی یار ومعین الدین الساوجی المستوفی بملازمت سلطان رسیده
نسبت با اتابک شمس الدین ایلدگز که پدر سببی سلطان پادشاه نشان بود
وبافخر الدین طاهر در مقام عناد آمدند وفخر الدین بر کمالیت بد ایشان اطلاع
یافته در خلوتی کیفیت قصد معاندان وحقیقت حسد وغیرت ایشان را
بر طبق عرض نهاد وسلطان عنان وزیر صایب تدبیر را بسمع رضا اصغا نموده
حکم فرمود تا امیر را بقلعه جیحون بردند ومعین الدین ساوجی را مواضع بسیار
ساخته انجه در حوزه تملک داشت ازوی بستدند وبدین سبب مرتبه جناب
وزارت مآب سمت ازدیاد یافت وفی روزی چند در کمال استقلال بدولت
واقبال بگذرانید اما در عنفوان جوانی وعلو قدر ونافذ فرمانی بواسطه
اصابت عین الکمال جهان فانی را وداع کرده رخت بریاض جاودانی کشید
شعر
درین بستان که جای بیغمی نیست کیاهی در بقا تر ز آدمی نیست
... الدین بن الوزیر فخر الدین بصفت وقوف وکاردانی ومهارت
در سرانجام مهام دیوانی موصوف ومعروف بود ودرا وایل ایام وزارت
او دولت آل سلجوق بنهایت انجامید وسلطان تکش خوارزمشاه بر عراق
استیلا یافته سلطان طغرل در معرکه قتال بعز شهادت رسید وتلک الایام
نداولها بین الناس ... الاعظم ... المعتقد
... الدیوان شمس آسمان رفعت وامارت وبیت القصیده دیوان

حشمت و وزارت بود چنانکه قاضی القضاة نظام الدین اصفهانی در مدح او
گفته شعر ما الناس الا کالقراض وانما ؛ بیت القصیده صاحب الدیوان
شمس الممالک تزدهی بعلاه ها ؛ وبهاء دست الملک والایوان ؛ جناب
صاحبی از اولاد امجاد ابو المعالی جوینی است که امام طایفه شافعیه بود
وحق سبحانه وتعالی خواجه مذکور را مظهر آیه یخرج الحی من المیت نموده
و بمذهب امامیه هدایت فرموده و پدران او تا ابو المعالی همگی متقلد
مناصب بلند ومراتب ارجمند بوده اند جد نامدارش خواجه شمس الدین محمد
باستیفای دیوان سلطان محمد خوارزمشاه اشتغال داشت ودر
زمان سلطنت سلطان جلال الدین نیز بهمان منصب منسوب شده
رایت نیکنامی برافراشت وبعد بزرگوارش جمشید کشور عز وجلال
وخورشید سپهر فضل وافضال خواجه بهاء الدین محمد سر در قدم کار او
آمد ودر ملازمت سلاطین مغول بهمان منصب بلند مشغول گردیده مشکور
المسعی والاثر گشت وچون هلاکوخان از جیحون عبور نموده ممالک ایران را
تا سرحد مصر در حوزه تصرف آورد منصب وزارت را من حیث الاستقلال
بمهر سپهر فضل وکمال خواجه شمس الدین محمد تفویض فرمود والحق جمال حال آن
خواجه پسندیده خصال بحلیه انواع مکارم اخلاق واوصاف محاسن شیم
مانند وفور کرم وسخاوت وکثرت فطنت وفصاحت واصابت رای وتدبیر
وانشراح صدر وانفتاح ضمیر محلی وآراسته بود ودر تمشیت مهم وزارت
ورواج ورونق درگاه سلطنت چون آصف برخیا آثار ید بیضا نمود شعر
آصف از آن ملک راضبط آنچنان کردی که او ؛ کم کجا کردی سلیمان مدتی
ودر زمان هلاکوخان که ابتدای استیلای مغولان بر ممالک ایران بوقوع
پیوست در محافظت دین مبین وتقویت شرع سید المرسلین کرسعی و
اجتهاد بر میان جان بست شعر کشت پشت شریعت نبوی
بتوکل مساعد تو قوی ؛ وچون هلاکوخان فوت شد وسریر خانی
بوجود اباقاخان از دیاد مواد استسعاد یافت عنایت وسیورغال

بیشتر از پیشتر دربارهٔ وزیر عالی گهر مبذول فرموده آفتاب سعادت واقبال بر
احوال او می تافت امضای حسام بهرام انتقام والجولی علم عطارد انتظام
بدستور سوابق ایام بحسن اهتمام او مقرر داشت واختیار مهام وممالک
تمامت احوال برای صواب نما وفکر مشکل گشای باذکا است والحق با وجود
جلالت قدر ونفاذ حکم نسبت بارباب علم وفضیلت در غایت تواضع وتملق
ودر تعظیم واجلال اصحاب دین وکمال بسیار مبالغه میفرمود واز سحاب
سحاب انعامش غنچه آمال این طایفه در چمن اقبال بشکفت واز زلال انعام
افضال نهال امانی این طبقه در گلزار روزگار نشو ونما پذیرفت اساس
افاضل از اراذل ورجا ثا از جاهل در زمان وزارتش پیدا وظاهر گشت وبمیمن
اعتنا وحسن اهتمامش سپهر مهر ان سرابخای فضلا وقصد جفای علما بیکبار
درگذشت شعر نهال باغ دولت در بر آمد ؛ جفای خار محنت بر سر آمد
در تمامت ممالک ایلخانی جهت ضبط اموال ومتوجهات دیوانی نواب کافی
تعیین نمود وایشان را بانفتاح ابواب صلات وصدقات بر ارباب استحقاق
واصحاب حاجات امر فرمود لاجرم درگاه عالم پناه او ملاذ امرا وحکام ایام
واعیان خراسان وعراقین وآذربیجان وشام وروم ملاذ وملجا ساکنان
ربع مسکون آستان اقبال آشیان او را مقصد حاجات وکعبه مرادات و
سازاهل راز وقبله امر صاحب نیاز شناختند شعر جنابش روضات الجنات
ومسند نیل غایات الامانی ؛ از سرافرازان جهان وگردن کشان دوران هرکس
که با او دم مخالفت زد وقدم از شارع موافقت بیرون نهاد قوت دولت صاحبی
او را غرق دریای حیرت ساخته روزگار پاداش کردارش را کوشمال بسزا داد
شعر چون بترسم که با تو شد دانست ؛ خود را زتیر توچو صدف خاکسار یافت
آورده اند که تا خواجه بهاء الدین که قوة الظهر وعضد الیمین صاحب دیوان
بود لباس حیات بود جناب صاحبی با استقلال روزگار میگذرانید وچون
خواجه بهاء الدین از این دار ملال انتقال نمود مهم صاحب دیوان روی در
تراجع نهاد وروزگار جفاکار ابواب پریشانی وعذاب بر روی آن جناب

برادرش صاحب علاء الدین عطاملک بگشاد سر بر جویبار روضهٔ امید تا تمام
سرو بستن و تازه صبح نهالی نیافتم ‹› مهر منیر را که مه مستنیر را
بی وصمت محاق و زوالی نیافتم ، کیفیت آن واقعه چنان بود که مجد الملک
یزدی ولد صفی الملک ابو المکارم که در سلک وزیرزادگان اتابکان یزد
انتظام داشت بسببی از اسباب از اتابک یوسف شاه یزدی رنجیده
باصفهان شتافت و ملازمت خواجه بهاء الدین محمد اختیار کرده چون او را
بغایت نازک مزاج و تندخوی یافت بخدمت خواجه شمس الدین مبادرت
نمود و صاحب سعید بعضی از اعمال و اشغال دیوانی در عهدهٔ او کرده
مجد الملک چنانچه می باید بسر انجام آن مهام اشتغال نمود بالاخره جناب
صاحبی امارات نفاق در ناصیهٔ احوال او مشاهده فرموده و سعایت
حساد مرد علت شده عیار اعتماد و خلوص اعتقاد و دین نیکونهاد نسبت
با او تغییر یافت مجد الملک هرچند شفعا انگیخته عرضه داشتهای نیازمندانه
فرستاد بجائی نرسید و دیگر منظور نظر التفات جناب صاحبی نگردید
قطعه مردم فتنه جوی را هرگز ‹› همدم و همنشین نباید ساخت
مردم چشم را که فتنه کنند ‹› فی المثل از نظر توان انداخت ، بالجمله مجد الملک
قرین یاس و حرمان شبی بروز و روزی بشب میرسانید و تردد امرا
آمد و شد نموده اساس معرفت مستحکم میگردانید و پیوسته احوال ملک
و مال معلوم میکرد و شرح تفصیل آن از لوح خیال در قلم می آورد در اثنای
آن اوقات روزی مجد الدین اثیر که نایب خواجه علاء الدین عطاملک
بود بتقریبی شمهٔ از عظمت پادشاه مصر و کثرت لشکر آن دیار تقریر نمود
مجد الملک ازآنجا خباثت یافته بوسیلهٔ یکی از معتبران بعرض اباقاخان رسانید
که مجد الدین اثیر که از جملهٔ مخصوصان برادر صاحب دیوان است بنابر ارشاد
و استصواب اخوین با مصریان زبان یکی دارد و پیوسته در مجلس زبان
بمدح مصریی گشاید از استماع این حدیث نایرهٔ خشم شهریار اشتعال
یافته فرمان داد که تا مجد الدین اثیر را گرفته در شکنجه کشیدند و بعد از آنکه

هرچند

هرچند که او را ایذا نمودند بمدعای مجد الملک مقر نیامد او را تسلیم صاحب
سعید کردند جناب صاحبی چون عناد مجد الملک را بدین مثابت مشاهده
فرمود او را نامزد ضبط اموال سیواس کرده سیلقی که امسد در بارهٔ او انعام
فرمود مجد الملک بنابرآنکه مباشر آن حرکت شنیع شده بود بجود این استمالت
بر جانب صاحب اعتماد نکرد و همچنان که مقدمات مکر و حیل بر آمده انتظار
فرصت میکشید و با اعدای صاحب سعید محبت و مودت می ورزید تا
در زمانی که اباقاخان متوجه خراسان گشته بقزوین نزول فرمود و شاهزاده
ارغون خان بعز بساط بوسی پدر فایز شد مجد الملک بوساطت جماعه که
در سلک نواب شاهزاده انتظام داشت در مجلس ارغون خان راه یافته
بعرض رسانید که هرسال آن مقدار مال که از مجموع ممالک محروسه بخزاین
عامره میرسد حاصل املاک خاصهٔ صاحب دیوان است که بر سبیل خیانت
از اموال پادشاه خریده و مع ذلک دو کرور نقد کو شیره با سلاطین
مصر و شام طریق محبت و اخلاص سلوک میدارد و برادرش علاء الدین
عطاملک ملک بغداد و عراق عرب را ملک خود تصور کرده و بدستور ملوک
ذوی الاقتدار تاج مرصع جهت خویش ترتیب داده و اگر خان گیتی ستان مرا
بر تربیت سرافراز گرداند بر صاحب دیوان ثابت میسازم که قریب چهار
هزار تومان از اموال پادشاهی املاک بنام خود خریده و از نقود و جواهر
و کلاوویسه قریب هزار تومان دیگر در تحت تصرف دارد و بنابر آنکه معلوم
نموده که من بر معایب او اطلاع دارم اینک منشور ضبط و حکومت سیواس
بنام من نوشته و سیلقی که امسد بر سبیل رشوت فرستاده شهزاده ارغون
این سخنان پریشان را بسمع رضا اصغا نموده در خلوتی شمهٔ از این معنی
بعرض پدر رسانید اباقاخان بر زبان آورد که باقتضای این سر مبادرت
ممنای تا بر سبیل تدریج و تانی درین مهم شروع کرده شود مثنوی
مکن در مهمی که داری شتاب ‹› ز راه تانی عنان بر متاب
که اندر تانی زیان کس ندید ‹› بتعجیل بسیار زحمت کشید و بعد از ذلك

زمانی از وقوع این قیل وقال مجد الملک در مجلس پادشاه باستقلال راه
یافته بی واسطه کلمات مذکوره را بعرض رسانید و تقریر مجد الملک در ضمیر
پادشاه جایگیر شده مزاج همایون نسبت بصاحب سعید تغییر پذیرفت و مجد الملک
منظور نظر کیمیا اثر گشته اباقاخان هم دران مجلس او را بدست دریا عطا
کاسه داشت و از احوال تمام ممالک و خرابی و آبادانی هر بلاد و دیار استفسار
نمود و او بعبارت روشن کیفیت آن حالات را خاطرنشان خان گیتی ستان
کرده یرلیغ نافذ شد که مجد الملک مشرف جمع و خرج ممالک محروسه بوده معاملات
چند ساله مفروغ دارد و از شاهزادگان و امرا و مقربان هیچکس در مهم او
دخل ننماید و علاوه این احکام پیش ازین هیچ یک از سلاطین ننهاده بود و خا
فرمود القصه مهم مجد الملک در یک لحظه که برق عاطفت ایلخانی بروی افتا
شبنم صفت از حضیض انحطاط روی باوج ارتفاع نهاد غلامان برکاو
باجامهای زرکش براسبان تازی و بادپایان شامی و بخاری سوار ساخت
و خرگاه چهل سری و بارگاه اطلس ششتری تا ذروه آسمان و ایوان کیوان
برافراخت **شعر** ز روزگار همین حالتم پسند آمد
که خوب و زشت و بد و نیک در گذر دیدم ٭ برین محیط مینا بجامه خورشید
نگاشته نقش خوش باب زر دیدم ٭ گدای بدولت ده روزه گشته مستظهر
بیان غره کاز نو بزر گشت دیدم ٭ جهت استحضار و کلا و نواب صاحب
دیوان که در تبریز بودند ایلچیان هم عنان برق و باد شتافتند و صاحب
سعید و دولتخواهان او از تیر مکر و کید دشمنان که بر هدف مراد ایشان
آمده بود خبر یافتند لاجرم گرد اندوه بر خاطر گردون شکوه جناب صاحب
استیلا یافت و روی از تدبیر امور دیوانی و سرانجام مهام سلطانی یکبارگی
برتافته دران اوقات بمجد الملک این رباعی گفته نزد آن جناب فرستاد **رباعی**
در بحر غم تو غوطه خواهم خوردن ٭ یا غرقه شدن یا گهری آوردن
خصمی تو بس قوی است خواهم کردن ٭ یا سرخ کنم روی بدان یا گردن
صاحب دیوان چون آن رقعه مطالعه نمود در جواب این رباعی در سلک نظم

انتظام

انتظام داد **رباعیه** بر غور بر شاه چون نشاید بردن
پس غصه روزگار باید خوردن ٭ این کار که پای در میانش داری
هم سرخ کنی روی بدان هم گردن ٭ القصه چون صاحب دیوان قرین حشمت و
دهشت بنظر اباقاخان رسید پادشاه زبان عتاب گشاده گفت که سالها
کمر خدمت بر میان بسته پدر ما را کوچ دادی و منظور نظر عنایت گشتی و چون
تخت سلطنت بوجود ما تزیین یافت بیشتر از پیشتر درباره تو عاطفت
بحیز ظهور رسانیده ضبط اموال جمیع ممالک محروسه را برای و درایت تو
مفوض گردانیدم و امروز مجد الملک تقریر میکند که تصرف و تقصیر تو
بسیار است و خرابی مملکت حالی و تضییع اموال سلطانی بیشمار صاحب
دیوان که جام جهان نمای اقبال بود از خشونت مقال بر صعوبت احوال
هدایت فصیح جنان و فصیح بیان زبان برگشاد که سر و مال و تن و جان و خان و
ومان فدای جان خان باد وفور نعم و ایادی پادشاهی را چسان پنهان
توان داشت و انوار ذره پرور خورشید ضیا گستر را بود که توان انکار
هر آینه دولت ابد پیوند من و برادر و فرزندان ستدیم و دادیم و بردیم
و نهادیم و خوردیم و بردیم و چیزی در خدمت درگاه سلطنت و چیزی
جهت صدقات ثبات دولت صرف کردیم و آنچه امروز در تحت تصرف است
از ضیاع و عقار و املاک و اسباب و نقود و دواب و عبید و غلمان
خزانه انعام پادشاه است و هر چه خاطر خواه بندگان درگاه عالمپناه باشد
بنده عن صمیم القلب بان همراه است **شعر** خواه صلای خوف ده خواه لطف امان
هر چه مراد تو بود هست مراد من همان ٭ هرگاه فرمان شود و هر وقت که معطی
باشد بهر که اشارت نافذ گردد تسلیم رود و بهیچ وجه در هیچ حال توقف را مجال نیا
و تا از زلال حیات قطره در جام زندگانی باقی باشد بیک قبا میان بخدمت
بسته زبان دعا گشایم **شعر** تا جام اجل در ندهد ساقی عمر
دست من و دامان تو و باقی عمر ٭ اباقاخان سخن دان چون این سخنان دل
نشان استماع نمود نسیم عنایت از گلشن مرحمت وزیدن و غبار نقار از خاطر

دریا آثار محو نمود و اصناف الطاف خسروانه درباره خواجه شمس الدین محمد تازه
کردانید و منصب وزارت بدستور معهود بدو مفوض داشت نوبت دیگر
جناب صاحبی بدرجه اعتبار رسید و صاحب سعید سجدات شکر بجای آورد
بایفای نذور و صدقات قیام نمود و رسولان باطراف و جوانب فرستاد
از تجدید عنایت اباقاخان اعلام فرمود از جمله رقعه که برادر عالی گهر
خود خواجه علاء الدین عطاملک نوشته مصدر بدین آیه ساخت که قوله تعالی
یا لیت قومی یعلمون بما غفر لی ربی وجعلنی من المکرمین و ابیات
ردیف آیه کرده که شعر امروز بحمد الله فارغ دلم از دشمن
کاندر دل تنگ من جز دوست نمیگنجد القصه چون مجد الملک دید که سعایت
او در شان صاحب آصف نشان چندان تاثیری نکرد در عزم و سعایت
برادرش علاء الدین عطاملک سعی نمودن گرفت و نایب او مجد الدین اثیر را
بتفریقت تا در برابر صاحب علاء الدین [illegible] کرد و فرمان اباقاخان با خذ
و قید عطاملک صادر گشت و چون خواجه شمس الدین محمد تا زکی آن مهم مشاهده
نمود ببرادر پیغام داد که هرچه مقربان گویند قبول کن و هیچ وجه سخنان
ایشان انکار مشمای و بعد از گفت و گوی بسیار صاحب علاء الدین محمد مبلغ
سیصد تومان قبول فرمود و مع ذلک معاندان خرسند نگشتند و مهم بجای
رسید که محصلان او را بسلاسل و اغلال کرده ببغداد بردند و آوردند و شکنجه
و عذاب معذب میداشتند تا هرچه داشت و قایمات خود ساخته بفروخت
و بها تسلیم نمود و معاندان بمجرد مطالبه اکتفا نکرده صاحب را بمصادقت
و موافقت حکام مصر و شام متهم گردانیدند و بیکباری آن عزیز مصر خوف
خواری افتاد در آن اوان اباقاخان بهمدان شتافته مجد الملک از غایت
اعتبار و اختیار کس ببغداد فرستاد تا صاحب علاء الدین را باردو آورند
و محصلان او را با بندگران همراه داشته متوجه گشتند در آن اثنا در
ذی حجه سنه ثمانین و ستمایه اباقاخان وفات یافت و در ربیع الاول سنه احدی
و ثمانین تکودار بن هلاکو خان که ملقب بسلطان احمد بود بر تخت خانیت نشست

اولاد

اقوام عمالقه بر وجنات اهل اسلام تافت و اول حکمی که فرمود آن بود که ایلچیان
بهمدان فرستاد تا خواجه علاء الدین عطاملک را از قید خلاص داده باردو آوردند
و زمام امور ملک و مال را من حیث الاستقلال در کف کفایت صاحب سعید
خواجه شمس الدین محمد نهاد و او را بیشتر از پیشتر بعواطف خسروانه و عوارف پادشاهانه
نوازش نمود و کرت دیگر نایره بغض و حسد در کانون درون مجد الملک اشتعال
یافته با ارغون خان عرضه داشت کرد که صاحب دیوان پدر بندگان شاهزاده
را زهر هلاک ساخت و چون میدانم که من بیان سر وقوف یافته ام اکنون قصد
سر من دارد سعد الدین برادرزاده مجد الملک بر مضمون این عریضه مطلع گشت
و بنا بر آنکه از عم خود رنجیده بود بخدمت خواجه شمس الدین محمد آمده صورت
مکاتبه را بیان نمود و این حدیث بعرض سلطان احمد رسیده حکم فرمود که مجد الملک
مقید و مغلول گردانیدند و ایضا بر لیغ نافذ گشت که آنچه در زمان اباقاخان
بزجر از علاء الدین عطاملک گرفته بودند باز داده خواجه علاء الدین بسمع اشرف
اعلی رسانید که هر نعمتی که ما و برادران در مدت ملازمت یافته ایم از فواضل
صدقات حضرت سلطانیست و حالا من بنده هدیه ادین تو تلیبای ایشان میکنم
و اشارت کرد تا آن اموال بیقیاس که باردو آورده بودند حضار درگاه پادشاه
از یکدیگر بربودند آنگاه از موقف جلال حکم لازم الامتثال صدور یافت که امرای
عظام بپرسش مهم مجد الملک اشتغال نمایند و ایشان بموجب فرموده عمل نمودند
در آن اثنا در میان امتعه و اقمشه مجد الملک مقداری از پوست شیر بیرون
آمد که بزعفران و شنجرف سطری چند نامفهوم بران نوشته بودند و چون از آن
مکتوب سحری باشند آن نوشته خایف گشته در آن باب قیل و قال بسیار واقع
شد آخر الامر باستصواب قامان و بخشیان بران مقرر گشت که تعویذ را بآب
آغشته عصاره آن را بمجد الملک بیاشامند تا نتیجه سحر بروعاید گردد مجد الملک
از قبول این معنی ابا و امتناع نمود چه گمان بود که آن نوشته را شیخ عبد الرحمن
دوست صاحب دیوان در میان متاع او پنهان کرده و در ضمن آن کیدی است
القصه گناه مجد الملک ثابت گشت اما سونجاق بهلویان بقتل او رضا نداد

و مقارن این حال سوغونجاق نوین پهلو بر بستر ناتوانی نهاده شیخ عبدالرحمن بعیادت
او رفت و مبالغها نمود تا سوغونجاق بکشتن مجدالملک راضی شد آنگاه اورا
بملازمان خواجه علاء الدین سپردند خواجه علاء الدین محمد از غایت سلامت
نفس و حسن خلق میخواست که بموجب کلام العفو عند الاقتدار من علو
الاقدار عمل نموده در زمان قدرت قامت مجدالملک را بخلعت عفو بیاراید
شعر چون ملک خاک تو را داد بخش : از کرم و لطف تو را داد بخش
پیش تو هر کس که کند کار زشت : عفو گناه از تو سزاوارتر : اما چون از مخلصان
حقیقی و انصار و اعوان صاحبی گفتند بر همگنان روشن است که این مدت
در ایام اختیار هیچ دقیقه از ایذا و آزار فرو نگذاشت و در روزگار ابتلا
مطلقا جانب حق و خلق را مرعی نداشت و در روزگار اعتبار مطلقا جانب
حق و خلق را مرعی نداشت امروز اگر مخلص یا صورت بند دهر آینه باز غائله
در سر مجدد ظلم و شکنجه جور گرفتار کند فرصت فوت نباید ساخت و اصل
دشمن را از بنیاد باید برانداخت شعر سنگ در دست و مار بر سر سنگ
نه ز دانش بود فسوس و درنگ ناگاه اعوان صاحبی مجدالملک یزدی را از
مجلس بیرون آوردند و بیک طرفة العین بزخم شمشیر و خنجر اورا پاره پاره
کردند و هر عضوی از اعضای اورا بمملکتی فرستادند و قلوب رعایا
و عجزه که از دست ظلم او بجان آمده بودند تسلی دادند سرش ببغداد [illegible]
مدتی بر دار اعتبار بود و پای آن شوم قدم را بشیراز و دستش را بعراق
برده یکی از فضلا این بیت نظم نمود شعر میخواست که او دست رساند بعراق
دستش برسید لیک دستش برسید . نقلست که شخصی زبان مجدالملک را
بصد دینار خریده و بتبریز برد و این را یکی از اهل طبع در قضیه او بسلک
نظم در آورد رباعی روزی دو سه سرور تو بر شدی : جوینده ملک و مال [illegible]
شدی : اعضای تو هر یکی گرفت اقلیمی : فی الجمله بیک هفته جهانگیر شدی
مرد عاقل آنست که بسبب جاه و حشمت و نیل چند روزه کامرانی و دولت
خود را در ورطه هلاکت نیندازد و در دار دنیا نفس نفیس را هدف تیر ملامت

ودر سرای

و در سرای عقبی بدن عزیز را مستحق عذاب و عقوبت نسازد شعر
گر گفت که رسیدی بدانچه میطلبی : بگو گفت که شدی آنچنانکه می بافی
ز هر چه یافت کمال از پیش بود نقصان : ز هر چه ماه ستد باز [illegible]
القصه چون مجدالملک رخت هستی بباد فنا داد سلطان احمد نوبت دیگر صاحب
علاء الدین را بحکومت بغداد فرستاد و خواجه عطاملک هرچند با خود قرار داد
که بقیه عمر در گوشه منزوی بوده پیرامن امور سلطنت نگردد و بعد از ایام گذشته
و تدارک عمر ضایع گشته بجای آورد شعر چند روزی که درین مرحله مهلت داری
خوش برآسای زمانی که زمان این همه نیست . اما چون عواطف پادشاهانه و عواطف
خسروانه اورا از دو عقاب یکی شماتت اعدا و دیگری هلاکت نفس بی محابا
داد و خلاص ساخت و خصم حاسد و دشمن معاند را با هرچه از اموال او گرفته بود
و آنچه در مدت حکومت حاصل کرده با و عنایت فرموده از دنیا برانداخت طریقه
در مذهب شریعت و مروت و فتوت رد فرموده و وضع آنجا نمود بنابران
از اعتنای آن امر خطیر و خطب کبیر احتراز و اجتناب نتوانست نمود بالجمله
خواجه شمس الدین محمد صاحب دیوان و برادرش بار دیگر از روی تمکن و استقلال
زمام امور ملک و مال را بدست آوردند و در تقویت دین مبین و تمشیت مهام
علماء شریعت سید المرسلین سعی و اجتهاد موفور کردند نسبت باهل فضل و هنر
لطف و مکرمت بی نهایت ظاهر نمودند و عجزه و رعایا بوجود عدل و احسان
خویش دل و شادمان گشته در مهاد امن و امان غنودند شعر
آرام یافت در کنف عدل هر که بود : و آسوده گشت در حرم امن [illegible]
در خلال این احوال شاهزاده ارغون خان جوشی را بدرگاه سلطان احمد فرستاد
و قصد تغیر بر مجدالملک و اشتعال نایره غضب اباقا خان و رجعت دولت
صاحب دیوان داد و تعلق سخن آنکه خواجه شمس الدین محمد مجلس داده که از
رخوت و ضیاع و عقار هرچه در قبضه ملک و اقتدار او است همه تعلق بایلخان
دارد هر وقت فرمان شود هرگاه که مصلحت باشد بهر که اشارت نافذ گردد
تعجیل تسلیم نماید اما حال سیاره اکنون التماس از مخصوصان که پاس پادشاهی آنست که

صاحب را مصاحب جوشی بدین جانب فرستند تا آن سخن پوسیده وسلاح
و یراق آن دیده بتکچیان از حقیقت حال بواجبی استفسار نماید سلطان
از استماع این سخنان دانست که غرض ارغون خان مال صاحب دیوان نیست
بلکه قصد جان او دارد در جواب فرمود که امهات مهمات مملکت را حسن
تدبیر خطیر و زیور در حیطه کفایت میدارد اگر او از درگاه عالم پناه غیبت نماید
مصالح ملک و مال در محل اهمال و صدد اختلال می آید و برسول نامه مطلقا
التفات نفرمود و جوشی قرین یاس و حرمان باستان ارغون خان مراجعت
نموده این حکایت موجب شکایت گشت و صورت عداوت ارغون با برادر
بوشی در گذشت و نشانها باطراف ممالک فرستاد که اسباب صاحب را
متصرف نواب جانب گذارند و گماشتگان او را از شروع در مهمات و معاملات
آن ممالک باز دارند و چون شاهزاده عالیجناب در حوالی عراق اقامت داشت
عراقیان خراسان گشته هر کس از وکلای صاحب آنچه در قبضه اختیار داشت
بتصرف گماشته ارغون خان باز گذاشت و شاهزاده بنفس نفیس بجانب
مدینة السلام بغداد خرامید و عمال و متصرفان اموال آن دیار را از جانبی
انتقام جرعه جرعه چشانید و در اوایل سنه اثنی و ثمانین و ستمایه بالشکر قاهره
عازم بلاد شرقی گشت بسرعت تندباد بداعیه فتنه و فساد برای ملاقات
گذشت هر وقت در این اندیشه که سریر سلطنت پایدار از قبضه اقتدار
عم نامدار بچه تدبیر بیرون آرد و شب و روز در این فکرت جانسوز مقام
که سلطان احمد را چسان از میان بردارد و چون بر توالی معالی بهجیر
اوروز سلطانی افتاد در اواخر سنه مذکور جهت اخذ و قید کسان ارغون
ایلچیان به بغداد فرستاد صاحب دیوان بکارسازی جنود نصرت نشان
مشغولی فرمود و بسیاری از اسباب و ادوات جنگ و حرب و آلات
ایام طعن و ضرب ترتیب نمود و شاهزاده ارغون در غره صفر سنه ثلث
و ثمانین و ستمایه متوجه آذربیجان گشته در صحرای آق خواجه میان او
و الیناق که مقدمه سپاه سلطان بود مقابله و مقاتله افتاد و لشکر

ارغون خان

ارغون خان شکست یافته شاهزاده شجاعت شعار عنان فرار بصوب قلعه
کلاه انصراف داد الیناق متعاقب بدان نواحی رسیده و شاهزاده را که از
قلعه بپایان آمده بود دیده اسب خنک بطریق پیشکش گذرانید و باتفاق
بقلعه رفته بایکدیگر سخنان گفته الیناق بانواع نصیحت ارغون خان را از جانب
سلطان ایمن گردانید چون شاهزاده بغیر از تسلیم راهی و بیرون از توکل چاره
نیافت مصحوب الیناق بطرف اردو شتافت و در غرجیان باستان سلطنت
آشیان رسیده سلطان بعد از انتظار بسیار شاهزاده را بار داد و او را در آغوش
مهربانی کشیده روی بر روی او نهاد و بحکومت مملکت خراسان امیدوار
ساخته جهت سکون برادرزاده خرگاهی تعیین فرمود و او دوق برادر بوقا
با چهار هزار سوار بمحافظت آن خرگاه امر نمود روز دیگر سلطان مایل
بصحبت حرم محترم گشته رایت عزیمت برافراخت و الیناق را جهت کوچ
دادن اردوی حیات شاهزاده ارغون خان بصوب ممات معین گردانید
شعر: بیخبر زانکه نقش بند قضا • در پس پرده نقشها دارد • بعد از
رفتن سلطان بوقا بقوت برادر خود که رتبه قوت داشت بر صفحه ضمیر
شاهزادگان و امرا نگاشت که احمد اروغ چنگیزخان را ویران ساخته
از بنیاد برانداخت و رایت عزت سلطانان را بتعلیم صاحب دیوان تا ایوان
کیوان برافراخته مصلحت آنست که بالیعو را اجاق واحد را از سریر سلطنت
بردارند و این مهم وقتی تمشیت یابد که ارغون را از حبس چون دُر از صدف
بیرون آرند همه با این رای صواب نموده مقرر شد که چون زمانه شب
دل محبوسان تاریک گردد این اندیشه از حیز قوت بفعل رسد بیت: تا
چو چرخ بلند از شب تاج کرد • بوقا نزدیک خوابگاه ارغون خان
رفته دامن خرگاه را چون حجاب شرم و آزرم برداشت ارغون از بستر
استراحت با اضطراب بی نهایت برجست چه تصور نمود که موسم
وداع حیات در نزدیکی است و بوقا دست او را گرفته از خرگاه بیرون
آورد و قصه مواضعه را بوجهی مسطور بشرف عرض رسانید و هم آن

لحظه موافقان ایشان جمع آمده بر باد پایان برق رفتار سوار گشتند و بجانب
اردوی ایناق تاختند و او را در خیمهٔ خانه یافته پاره پاره کردند و افغان شب
محشر و فزع روز اکبر آن شب مشاهده افتاده اکثر خواص و مقربان سلطان
احمد کشته گشتند یکی از جماعت بر مرکب فرار سوار شد و از عقب سلطان
شتافته در وقتی که چهار فرسخ از اسفراین گذشته بود بدو رسید و از خروج
ارغون و حادثهٔ شبیخون و انقلاب روزگار و قتل اعوان و انصار دمه
بیان نمود سلطان از این خبر موحش مضطرب و مشوش شده روی بجانب
اردوی مادر خود قوتی خاتون که در سراب بود نهاد و در عرض منزلی تو
از امرا و سرداران از حضرتش تخلف جسته بجانب دیگری شتافتند شعر
بهر کامی زکامی دور میماند ◦ زمحنت آیتی مسطور میخواند ◦ و صاحب دیوان را
بر خاطر گذشت که از اصفهان بشیراز رود و از شیراز متوجه هرموز
شده براه دریا یار خود را به یار هند رساند و روزی چند که از حیات
باقی باشد در آن مملکت بعزلت بگذراند تا از صولت قهر مغول اندیشه
بر خاطر گذراند که اگر نفس خود را از این غرقاب فنا بساحل نجات توان
انداخت فرزندان و متعلقان و نواب و گماشتگان را در دائرهٔ خطاب
و توبیخ ایذا و عذاب نتوان گذاشت مدت سی سال در کمال عظمت و
استقلال گذرانیده و صبح نشاط ایام شباب بشام غم انجام شیب
رسانیده اگر حج بد عهد بموجب عادت خویش آغاز بیوفائی و میل
جفاکاری نماید پیداست که از متانت تدبیر و فروغ رای منیر چه شود
وجه گشاید انسب آنست که دست امید در دامن توکل استوار داشته
بر کرم پادشاه اعتقاد تمام و التجا بدرگاه عالم پناه برده از اندیشه انواع
اذیت و ملال و نزول و ارتحال باز آیم اگر نسیم عنایت از مهب الطاف
پادشاهانه وزیدن گیرد و ارغون خان از سر جریمه تغافل کرده من در گذرد
شعر زشک توی وزخورشید نیست نور دریغ ◦ والا بادی چند کسی را
محنت شکنجه و تعذیب خلاص داده باشم آنگاه کلمهٔ شریفه و افوض امری الی الله

برزبان

برزبان گذرانید و بصوب اردوی ارغون خان روان گشت در اثناء راه
امیر خاری و اتابک یوسف شاه و ملک امام الدین قزوینی که ارغون خان
بجهت استمالت صاحب دیوان ارسال داشته بود بدان جناب رسیدند
و گفتند پادشاه جهانیان میگوید که چون حضرای جاویدم را بر دشمنان
ظفر داد و تاج خانی و افسر جهانبانی بر فرق مبارک من نهاد گناه جمیع ارباب
جرائم را بخشیده و رقم عفو و اغماض بر جراید خطایای ممکنان کشیده
اگر صاحب دیوان بخدمت آید هر آینه بالطاف اختصاص یابد و نشانی
مشتمل بر امثال این سخنان ظاهر گردانیدند و خاطر شریف صاحبی از
استماع این کلمات اطمینان یافته بسرعت برق و باد قطع مسافت مینمود
تا در جمعه دهم رجب سنه ثلث و ثمانین و ستمایه باردو رسیده در
وثاق بوقا نزول فرمود روز دیگر بوقا او را بپایه سریر اعلی برده ارغون
خان صاحب سعید را بنواخت و بتفویض منصب وزارت امیدوار
ساخت و صاحب زمین خدمت بوسیده و دعای دوام دولت پادشا
رسانیده بمنزل خود بازگشت چون روزی چند برین قضیه گذشت
و نزد همگنان بوضوح انجامید که خواجه شمس الدین محمد بدستور معهود
مباشر سرانجام مهام وزارت خواهد بود فخر الدین مستوفی و حسام الدین
حاجب از غایت بغض و عداوت با بوقا گفتند که با وجود دخل صاحب
دیوان در امور ملک و مال حکومت تو رواج و رونق نخواهد گرفت و اگر چه
خواجه روزی چند تملق نماید هرگاه که متمکن گردد ترا بی مثل سایر امرا
بی اختیار خواهد ساخت شعر دشمن چو بدست آمد و دوست دار
زنهار که از دست خودش نگذاری ◦ ور بگذاری ز دست باید بر تو
سودی نکند ندامت غمخواری ◦ لاجرم در خلوتی بوقا زبان ملامت بر
ارغون خان دراز کرده گفت کسی که درباره پدر پادشاه بداندیشی و کفران
نعمت اقدام نموده او را از مهر و هدایا و نیکو خدمتی چگونه توقع توان داشت
ثبات دولت پادشاه و فنای وزیر بدخواه قرین یکدیگرست او را از نده

نمی باید گذاشت **شعر** چو فرصت یافتی بر خصم غدار ٭ مکن تقصیر و مغز از تن برآر
بنا بر آن ارغون خان حکم فرمود که صاحب دیوان را بموقف برغو آورند و امرا
همت بر تحقیق آن مهم گمارند آنگاه جناب صاحبی را بموجب فرموده دستها
بسته بدیوان حاضر گردانیدند و جهانیان فریاد و فغان باوج آسمان
رسانیدند که در ارزاق خلایق چرا بسته اند و خاطر بی نوایان و مسکینان را
چون دل هنرمندان بچه جهت شکسته اند خواجه شمس الدین محمد در جواب
اهل بغض و حسد گفت تقصیرات و تصرفات بنده که اصحاب غرض بعرض
رسانیده اند یکی را صد اعتراف می آرم اما از تهمت اندیشه غدر و خیانت
نسبت بحضرت ولی نعمت مطلقا علم و خبر ندارم **شعر**
نه بر زبان گذرانیده ام نه بر خاطر ٭ نه از عقیده من بنده هرگز آن بود
طلاقت لسان و فصاحت بیان هیچ فایده نداد **بیت** با حکم خداوند هیچی چکند
و حکم شد که بنیاد فضایل و معالی را خراب کنند و سرچشمه جود و احسان را
سراب گردانند خواجه چون دانست که خلاصی ممکن نیست غسلی بجای آورده
دوگانه از بهر یگانه حقیقی بگذارد و مصحفی که همراه داشت برسم تفال
بگشاد و این آیه برآمد که ان الذین قالوا ربنا الله ثم استقاموا تتنزل
الملائکة الا تخافوا ولا تحزنوا وابشروا بالجنة التی کنتم توعدون لاجرم
خاطر از علایق فارغ ساخته در مقام تسلیم گفت ٭ هر چه آید از تو خوش
خواهی شفا خواهی الم ٭ و نماز دیگر دوشنبه چهارم شعبان سنه مذکوره
در موضع اهر از سر تیغ جلاد قهر شربت شهادت چشید و محنت سرای
دنیا را وداع کرده رخت بجنت اعلی کشید **شعر**
تیغ کشیده بر همه این چرخ کوژپشت ٭ کو صد هزار شاه و گدا را بقهر کشت
چون عاقبت فناست جهان دو رنگ را ٭ سهلست خوب و زشت اگر نرم یا درشت
آورده اند که مجد همگر که فاضل و دانشمند و بی نظیر وقت خود و ملک الشعرای
عراق و فارس و معاصر شیخ مصلح الدین سعدی شیرازی بود در مرثیه آن
وزیر صاحب سعادت این رباعی انشا کرد و شیخ سعدی آنرا شنیده

گریسته و مجد را بران شعر تحسین و تعریف کرده و آن اینست **رباعیه**
از رفتن شمس از شفق خون بچکید ٭ مه روی بکند و زهره گیسو ببرید
شب جامه سیه کرد دران ماتم و صبح ٭ برزد نفس سرد و گریبان بدرید
و دیگر این قطعه در سلک نظم کشید ٭ خدایگان زمین و زمان بکام دهر
کریم عهد مرحوم خواجه دوران ٭ جهان پناه سکندر نژاد عالی قدر
پناه قوت اسلام و صاحب دیوان ٭ بعهد دولت او روزگار کرد بیاد
نداد دادن محمود و عدل نوشروان ٭ بسال ششصد و هشتاد و سه بخط اهر
شهید گشت دوشنبه چهارم شعبان ٭ ندید دیده افلاک مثل او هرگز
بجود و همت و فضل و سخاوت و احسان ٭ فغان ز گردش چرخ و زمانه غدار
که گرد چشمه خورشید زیر خاک نهان ٭ بحق ذات تو ای کردگار بیچون و چون
که باد مسکن و ماوای جنت رضوان

الصاحب الفاضل العادل علاء الدین خواجه عطا ملک الجوینی

برادر خواجه شمس الدین محمد صاحب دیوان است و در جود و علا و فضل و عطا بعد از اوست
بحکم ابقاخان در خطه بغداد رایت حکومت برافراخت و آن بلده که بعد از
قتل مستعصم چنان خراب و ویران شده بود که قلم و زبان بهیچ وجه از کیفیت
آن تعبیر نمی توانند نمود باندک زمانی معمور و آبادان ساخت **شعر**
ز یمن مقدم او شهر بغداد ٭ باندک روزگاری گشت آباد ٭ و از جمله عمارتهای
او آنکه در زمین نجف نهری حفر کرد و زیاده از صد هزار دینار سرخ در آن
صرف نمود و آب فرات را بجانب مشهد نجف اشرف جاری فرمود و از جمله
اشعار او که مشعر بصحت عقیده اوست این رباعی است **رباعیه**
یا نفس اقل فقد بعد الفسق ٭ والفجر بدا و لاح منه الشفق
ولو کنت بحب حیدر تتعلق ٭ ما کنت بحر نارها تحترق
و از جمله مولفات او تاریخ جهانگشا است که مشهور جهان و منظور نظر
جهانیان است و شیخ فاضل کامل کمال الدین میثم بحرانی که از محققان علمای
امامیه است کتاب شرح نهج البلاغه را بنام نامی او نوشته و قاضی القضاة

نظام الدین اصفهانی دیوان رباعیات خود را باسم سامی او موشح ساخته
درایامی که ارغون خان کمر عداوت خواجه شمس الدین محمد بر میان جان بسته
بود و میخواست که او را بدست آرد یا سلطان احمد را برو متغیر سازد خواجه
فاضل عادل علاء الدین عطاملک از محنت سرای دنیا بجنت علا خرامید
واین واقعه در شب شنبه چهارم ذی قعده سنه احدی و ثمانین و ستمایه
روی نمود و خواجه شمس الدین محمد از مسند وزارت برخاسته بر پلای تعزیت
نشست و سلطان احمد مراسم پرسش بجا آورده صاحب دیوان را خلعت خاص
عنایت نمود و باصناف رعایت و الطاف خاطر او را تسلی و تسکین فرمود
الصاحب الامیر الشهید بهاء الدین محمد بن صاحب الدیوان دری بهای
آسمان رفعت و شان و بیت القصیده مکارم صاحب دیوان است در میانه
وزرای نامدار بکمال کفایت و شجاعت و مهابت مشهور و در السنه فضلای
روزگار با صاحب ابن عباد مذکورست در غمرات بحر احسان او صد بیت
کم و طوق و زیب خوان او با الوان نعم ظلال و ثبات در اشتمالست ابن سهل
در نظر بذل کیش سهل و ذو الریاستین در جنب ریاستش بغایت نا اهل
میشود مجلس شریفش مجمع فضلای مذهب حق جعفری و محط رحال ادبا و فصحا
اثنا عشری بود مولانای فاضل حسن بن علی الطبری که از جمله فضلای امامیه
و از افاضل مجلس شریف خواجه بهاء الدین محمد بوده در خطبه کتاب کامل بهائی
گفته که مخدوم مطلق حجة الحق علی الخلق اعدل سلاطین الاولین و الاخرین
بهاء الاسلام و المسلمین ببرکت حسن سیرت و بسط عدل و اعتقاد سادات
بخاندان پیغمبر صلوات الله علیهم و براوت از اعادی خاندان و تربیت
سادات و علمای اهل البیت علیهم السلم حق سبحانه و تعالی رایت دولت او را
بر اقاصی عالم بر کشید و سلاطین ربع مسکون بمضمون تعز من تشاء و تذل
من تشاء کمر عبودیت بر میان جان بسته معتکف عتبه جلال او شدند
و از اعادی این اقبال طایفه بمجاه ابد لخسفنا به و بداره الارض فرو شدند
و بعضی بدر بای هلاکت فاغرقناه و من معه جمیعا ناچیز گشته تقیه

٤ابر

که بسبب قلت اعوان و انصار و کثرت اعدای جفاکار بر شیعه ائمه اطهار
واجب شده بود امروز بظهور این دولت حرام شد بلکه اکثر شیعیان از خوف
این دولت اظهار تشیع میکنند و محبان و موالیان از علمای اهل البیت از دولت
او محفوظ شدند و کتب شریفه بنام او تالیف نمودند و این معنی است که ارکان
شیعه شکرانه آن و خدمتی است و جناب الصدری قاضی نظام الدین اصفهانی در
آخر بعضی از قصاید خود که افتتاح آن بمدح اهل البیت علیهم السلام نموده اشارت
بمدح خواجه بهاء الدین و عقیده او نموده و گفته شعر قل للنواصب کفوا الا ان لکم
لشیعة الحق یا جاه الله تهوینا اعاد عهد ملوکنا الترک دونکم وزاد مع بهاء الدین
هذا ابن صاحب دیوان الممالک قد اوفی قواکم و ما یال نوعینا
جم المناقب فی قمع النواصب قد امسی عن بنیه یخزی اعادینا
عن المنابر نحی المبغضین لهم یرد لاعنیهم بالمنع تحنینا یری علیا ولی الله
للحشر الاخره الفرالمیامینا و در کتاب تاریخ الوزرا مسطورست که خواجه بهاء الدین
محمد در ابتدای نشو و نما بحکم یرلیغ جهان کشا بحکومت اصفهان و یزد متفرد گشت
و در یو سود ضبط و سیاست و اظهار قدرت و سطوت رایت رفعت و تجمل
او از ذروه تعقل در گذشت ابواب عفو و اغماض بر روی ارباب آن ولایت
بکلی بربست و پشت بر مسند غلظت نهاده دلهای مظلومان را بتعجیل بادکرانه
بشکست اگر شخصی بر وفق مزاج او نبودی حکم بقتل کردی تا بحر بید صغیر و کبیر
چه رسد و اکثر چیزی سرد وفق مرام طبع او نسیدی خاطرها بریاد داده تا
وجان مسلمانان را هبا منثورا کردی ایدی ارکان دولت و نواب دیوان و
سایر اعیان اصفهان اگر شب یک لحظه بر نسیم استراحت می غنودند هنگام
و ردیدن نسیم سحر مانند برگ بید از باد صرصر بر سر و جان خود ترسان و لرزان
بودندی که آیا امروز از چنبو قهر او بچه تدبیر نجات توان یافت و نار شرار خشم
آتش بارش بکدام خاکسار از اهالی این دیار خواهد تافت از بیم سیاستش
شیر ژیان قایم بر بازی دوران داده گردن کشان عراق و اصفهان از
رهم خضوع نقیاد نشان او سر بر خط فرمان نهاده شعر

از بیم سیاستش جهان میلرزد ٭ وز فرط مهابتش زمان میلرزد ٭ از حد
تیغ آبدارش خورشید ٭ چون برگ ز صرصر خزان میلرزد ٭ صاحب دیوان
چندانکه از روی دلسوزی و شفقت ابوت ولد امجد را از فرط سیاسات
و کثرت سفك دما منع میفرمود و وخامت عاقبت آن حرکات نالایق را بعیان
مختلف باز مینمود خواجه بهاء الدین اصلا متنبه نمی گشت و مطلقا از سر
خون ریختن و مثله کردن و سوختن در نمی گذشت ٭ پند پدر مانع نشد بود
مادر زاد را عاقبت نقد کار در استرداد مواهب خویش طریقه سعی دریبو
و امراض مختلفه و اسقام متضاده صورت قوت غضبی خواجه را بشکست
و هنوز سنین اوقات حیاتش بعقد ثلاثین نکرسیده بود که از عالم فانی بجهان
جاودانی انتقال فرمود ٭ شعر ٭ فغان ز آفت این دیر سالخورده سوف
فغان ز گردش این روزگار جور پرست ٭ که صورتی که بعمری نگاشت خود بشکست
که گوهری که بسی سال سفت خود بشکست ٭ در روضة الصفا مسطور است که
خواجه بهاء الدین محمد هرچند در شیوه سیاست و انتقام سعی تام و مبالغه
مالاکلام داشت باصناف آن در طریقه جود و سخاوت اهتمام فرموده هرگز
در باب تعظیم فضلا و علما دقیقه مهمل و نامرعی نمیگذاشت اوقات خود را
مقسوم کردانیده از صباح تا چاشتگاه در صفه بار بنشسته با طایفه
از اصدقا و اخوان الصفا بساط صحبت و ملاطفت مبسوط داشتی و بعد از
آن تا پیشین ساعتی با افاضل و ندما بتجرع کاسات می ارغوانی مشغول بودی
و باقی اوقات را بسر انجام مهمات ملك و استکشاف احوال طبقات مردم صرف
نمودی بالجمله چون خبر فوت خواجه بهاء الدین محمد بسمع صاحب دیوان رسید
این رباعی در مرثیه قرة العین در سلك نظم کشید ٭ رباعیه ٭
فرزند محمد ای فلك همه دو بیت ٭ باز از زمانه را بها یاد موت
تو بیت پدر بودی از آن لیت چند ٭ خم گشت چو ابروی بتان بی دوست
و افاضل شعرای زمانه در مرثیه آن بزرگ یگانه قصاید خوب گفتند از
از آنجمله این مرثیه است که جناب قاضی نظام الدین اصفهانی گفته و الحق سفته

قصیده

ما للظلام یغطی وجهة الافق ٭ ما للرواسی اضطربن الیوم من قلق
ما للخطوط توفی القوم اظهرها ٭ ما للنوایب تبدو صحیفة العنق
بکی السماء وضج الارض واکدرت ٭ زهر النجوم وطاشت النفس للفرق
الیوم یوم لعمری کاسمه فعلت ٭ بالعلی ما للنهی فانه للحدق
مولی الانام بهاء الدین صاحبنا ٭ مضی فبدل صفو العیش بالرنق
مضی لقطع اسباب الرجاء لنا ٭ من کان منه فؤاد الدهر ذا افق
عین المکارم والعلیاء باکیة ٭ فی ذا المصاب وقلب الدهر ذو حرق
جاشت لعمری بحور الهم زاخرة ٭ وادنت سفن الامال بالغرق
انسان عین العلی ماذا اصابکم ٭ عین علیك تموج الیوم فی علق
من صبح وجهك عین قرناطرها ٭ اسالت الدم تبدی صبغة الشفق
انحو علی غصنك الریان کاسره ٭ غضا بماء شبابی ناضر الورق
بعد ارتقائك فی اوج السماء علی ٭ شدا کتائلك تحت الارض فی نفق
ادمی القلوب صباح قد نعیت به ٭ بصارم من اوتی اللیل منفلق
نامت جدود الاولیاء بعدك ارهم ٭ وبات طرف ملوك الارض ذا ارق
ابصر حسودك قد جروا ادوا بهم ٭ وآثروا الترب مفروشا علی الطرق
ابصر صنایع ذات الباب قد جعلوا ٭ ینکرون بعدك امرا غیر متسق
ابصر [illegible] قد شید منها الکتابت ٭ تحیی القلوب بذاك المنطق الانق
ان تفقئ العین لم تبصر سوی قلق ٭ یشکو الاساد الاسی فی هذه الحلق
هذا الذی علت مولی الخافقین الی ٭ تلك المعالی حث الخیل بالعنق
ماذا علیك لو استقبلت موکبه ٭ فقد دنا منك واب الحازم اللبق
هلا ابتدرت الی تقبیل راحته ٭ هلا تمیمت الی ضم و معتنق
اریته لا ترای شوه اولا سمع ٭ المکروه وجه نهارك بالغسق
یبکیك صنوك یحیی لا قرار له ٭ اوعی قری عز منه ما فی نوال التقی
لو استطاع فدی بالروح نفسك من ٭ صدق من الود لا کذب ولا ملق

هرون خير كموسى للاسى صعقا … من حيرة غشيته بعد لم يفق
ابوك صاحب ديوان الممالك في … ذاك العزاء على الاقدار في حنق
هلا تماسكت في تلقاه ثابتة … ويستضيء بوجه منك مؤتلق
يا ايها القمر الارضي مالك في … طي السرار بضوء منك مفترق
بالشمس لم تقترن اعني اباك فلم … اخفي وواك عنا وشك ممحق
قبل استدارة بدر التم لم يكن … للخسوف فيما سمعناه بمتفق
بعدا رحلك عن تلك الديار ادى … رواح الخير لا ترجى لمنتشق
خانتك زهر الدراري اسود وجهها … من راح جالب شرا ومحترق
لا كان في روضة الخضراء بعدك من … نور لها يونق الابصار منفتق
لا اشرق الرابع العلوي صعدته … لا البدر تاه بفضل من الدرق
لا يتسق شمل الثريا بعد منتظما … لا يبد جوزا ومنطق ذي منتطق
تبرج الجدي في حلي وفي حلل … بعد استتارك تحت الترب لم تطق
نعم مطارد ضوء الصبح لو صبغت … سود الحمى لدى كل ذي الحرق
في صحن دودك بل في الافق اجمعه … يرى البواكي جرين اليوم في طلق
تبكي الجواد خضيبا كفها بدم … بالنحر في سود اثواب لها مزق
ينشر منك خصال الخير مفضية … الى المصالح للاشراف والسوق
يحكين عن عزمات منك ما قصرت … عن دفع معضلة او كشف منغلق
سقت الاسود ثوابا الصبح جدة … لو رامها طامح في الس لم يسق
لو سلت عن قرناء السوء مثلات ما … ساموا البرية ذو حكم ولم يفق
لكن تبعت هوى قوم حسبتهم … عين الحطار فكانوا فائقا الورق
وكل ما ساء من شيء اتى عرضا … اذ لا سواد له من اصل ذي الحلق
لو سليمان لم يكفر وماله الى الكفر … الشياطين ارصادا على الطرق
اقول للواجد المكروب اوحشه … غاب بلا اسد مذ ارتحلت بني
عول على شبله المحمود عاقبة … مثل اسمه وعلي قدرا العلى ذو لق
دنان من صدف يبقى بمثلها عقد … الممالك طول الدهر ذو النسق

كلا العزي عن الماتي بري عوضا له … لا تزجروا اشفاعك بعد الورد بالعرق
لولا المنتهض من اصفهان الى … مخيم الملك يطوي كل مخترق
ان جيت والده والدمع منتهض … من كل باك هنا بالترب ملتصق
وخبر وابو نوع للخطب سارق … ذرعا وساء صباحا كل ذي رمق
تعزه عن اخي باساء مصطفى … داع له اليوم في بحر الاسى غرق
عن ذي لسان بشكر المكرمات له … وبالثناء عليه الدهر منطلق
عن ذي فؤاد على الاحزان مشتمل … وجفن عين على الاقذاء منطبق
حيران ضاقت عليه الارض من سعة … كانه اليوم في انشوطة الوهق
فاذكر ورا ثر عمر لا انتهاء له … للخلق منه يرجى خير مرتفق
وقل له عن لسان الجمع كلهم … اما وجدت مجال القول لم يضق
يفديه اهل العلى والمجد انهم … ذاقوا المنون وطعم الثكل لم يذق
لارضه بقضاء الله نفرده … كيما يثاب بلا شك ومختلق
ودايم فوق اراء الانام ترى … يهدي لوامع انوار الى الفلق
يحيط علما بما في الدهر من خبر … يراع مجتمع فيه بمفترق
لصبره وعلاه صاد من موارده … صفو بلا كدر عذب بلا شرق
وشبله وهو وجود المثل ممتنع … ارضى الاله ولم يسخط كذي خرق
يرعى التثبت اولى في مقام رضى … رب العباد فلا يوفى من الترق
وسله باخيه والاعزة كي … يسل من قيدهم بالحشا علق
معطي ملوك بني الايام قاطبة … علاه دين الهدى الفتاح للغلق
من شاد قصر معاليه الخورنق … من شابه الاصل فالاطلاق للخلق
هما ولا تدرك الاوهام شاويهما … حتفا العدو وامن الخائف الفرق
كل يري لكنوز البر مدخرا … عند اعتناق امور الملك لم يعق
لولاه لم يرم نجم العلم في درج … لولاه ما فاح روض الفضل من عبق
سال السيول بنائلا وجودهما … وساح اقدام اهل العز في الشق
اعدى على نوب الايام لطفهما … وقل نا با الصرف الدهر ذا ورق

راست بنقیضها الامال والثقة ✽ وتوق بنا الرقیة العارض الغدق

ما انساق دمعهم جنون الیین تبعها ✽ شهباء خیل نهارجرها مستبق

الصاحب الفاضل شرف الدین هرون بن صاحب الدیوان جوانی فاضل

هنرور قوت الظهر پدر و عضد الیمین برادر بود و در وادی فضیلت از

برادر خود بهاء الدین محمد پیش بلکه در جمیع علوم حتی موسیقی یگانه زمان خویش

بود استاد صفی الدین عبد المومن موسیقی دان مدتی در خدمت او بوده

و رساله شرفیه را بنام شریف او تالیف نموده و در تاریخ غیاثی مسطورست

که خواجه عطا ملک و صاحب دیوان و پسرش هارون در عهد اباقاخان

که بوزارت و امارت عراق اشتغال داشتند نوبتی بزیارت مشهد اثر

نجف آمدند و خلقی کثیر از اکابر ائمه فریقین با ایشان همراه بودند و بعد

از فراغ از مراسم زیارت سخن بذکر امامت کشید و آخر هرون گفت که ما

ازین مصحفی که بر سر ضریح مطهر حضرت امیر المومنین ع نهاده است تفالی

مینمائیم و بانچه اشارت رود قرار میدهیم چون نیت کرده مصحف را بگشودند

در اول صفحه این آیه برآمد که یا هارون ما منعک اذ رایتهم ضلوا الا

تتبعنی افعصیت امری و بعد از آن همگی ایشان اظهار مذهب شیعه

نمودند وفات هرون در

خواجه سعد الدین محمد آوجی

وزیر سعادتمند و دبیری فاضل و دانشمند بود در تعظیم ذریه خیر

البریه و ترویج مذهب امامیه و رعایت علمای آن طایفه علیه مساعی

جمیله بظهور رسانیده و شیخ علامه جمال الدین بن مطهر حلی رساله سعدیه را

بنام نامی او نوشته و از وی غایت تعظیم و تکریم یافته و مولانا نظام الدین

اعرج نیشابوری شرح مجسطی را باسم سامی او مزین ساخته و در تاریخ

الوند امسطورست که خواجه سعد الدین محمد وزیری هنرور و هنرپرور و

افاضل نواز بود و بخبرت در علم استیفا و سیاقت و متانت در انشا

دکابت

دکابت بی شبه و نظیر مشهور بعد از شهادت خواجه صدر الدین احمد خالدی

بموجب حکم و فرمان غازانی صاحب دیوانی و رتبه نیابت امور جهانبانی

بشرکت خواجه رشید الدین طبیب برو قرار گرفت و از نفحات عدل و

احسان و افاضت بر و امتنان ایشان گشت زار امید عالم و عالمیان

گرفت دیگر جهت طراوت و نضارت پذیرفت پس از روزی چند جمعی از

ارباب حسد مثل قاضی صدر الدین سمنانی و شیخ المشایخ محمود و سید

قطب و معین الدین غالی خواجه را به تقریر قرار داده جمعیتی ساختند و اساس

موافقت بر مخالفت وزرا بنا نهاده قرعه مشورت درمیان انداختند

چون کیفیت این کفایت بعرض سلطان غازان خان رسید به اشفقه اکثر

مقربان را معروض تیغ یاسا کردانید **شعر** چو شمشیر عدالت را علم کرد

بیک دست قلم دین را قلم کرد و در یازدهم شوال سنه اثنین و سبعمایه

غازان خان وفات یافته در ذی حجه مذکور الجایتو سلطان که بسلطان

محمد خدابنده مشهور گشته تاج سلطنت بر سر نهاده و بدستور زمان برادر

بزرگوار خویش زمام امور وزارت و مهام سپاه و رعیت بکف کفایت و

قبضه درایت وزرای عظام خواجه رشید الدین و خواجه سعد الدین داد و

تا آن زمان که خواجه نسبت بخواجه رشید الدین در مقام موافقت و اتحاد

بود آفتاب دولت و اقبالش از شائبه منقصت و زوال محروس و مصون

میبود **شعر** تا کار نشکست عهد کرار ✽ نشکست زمانه در دلش خار

و چون آن موافقت بمخالفت مبدل گشت خواجه سعد الدین سید تاج الدین

آوجی و بعضی دیگر از نواب خود را بران داشت که نسبت بخواجه رشید الدین

در مقام تقریر آمده پانصد تومان کفایت قبول کردند سلطان محمد خواجه

سعد الدین را با جماعت را در موقف بر عرض حاضر ساخت و بعد از ثبوت

جرایم بنیاد حیات خواجه سعد الدین و متوسلان آن را به تیغ سیاست برانداخت

مبلغ پانصد تومان که قبول نموده بودند از جهات و متملکات ایشان

بحصول پیوست و حمن سیاست سلطانی غبار فتنه و تقریر یکبارگی

فرونشست والله اعلم علی بن هلال الکاتب المشهور بابن بواب
از غلامان ملک بهاء الدولة بن بویه است ابن مقله سواد نقوش حروف
شعارش را بجای سواد العین بر بیاض بصر نگارد وطومار خط لطائف
آثارش را که درج یاقوت بلکه درج یاقوت را در غیرت ورشک دارد جیب
در بهای آن نقد جان بدهان سپارد وبعضی از فضلای شعرا این
دو بیت در مدح اوست شعر یا ابن هلال کم حویت فضیلة
عنوت بها بین البریة اوحدا ٭ ونحن عهدنا الدر ابیض ناصعا
وانت جعلت الدر الفخم اسودا ٭ یاقوت گفته که در کتابت مثل او وقرینه
با وکسی پیدا نشده واگرچه ابو علی بن مقله اول کسی است که نقل این خط
از خط کوفی نموده وابراز باین صورت نموده وخط او نیز خوب بود
اما ابن بواب تهذیب وتنقیح طریقه او نموده وجامه حلاوت وبهجت
بدان پوشانیده وجمیع خوش نویسان بر منوال دیبای خط زیبای او
می بافند واستادی او را در مقام اعترافند ودر تاریخ مصر وقاهره
احوال او برین وجه مسطور است که علی بن هلال الامام الاستاد ابو الحسن
صاحب الخط المنسوب الفائق المعروف بابن البواب کان ابوه بوابا
لبنی بویه وقرأ القران وتفقه وفاق اهل عصره فی الخط المنسوب حتی
شاع ذکره شرقا وغربا وکان حوضاد ما لفخر الدوله در سال چهارصد و
بیست وسه وفات یافت واین ابیات در مرثیه او گفته اند شعر
استشعر الکتاب فقدک سالفا ٭ وقضیت بصحة ذلک الایام
فلذلک سودت الدوی کانه ٭ اسفا علیک وشقت الاقلام
وبعضی گفته اند که وفات او در جمادی الاولی از سال چهارصد وسیزده
بود ودر بغداد مدفون گردید خواجه میر علی تبریزی
واضع اصل خط نستعلیق ومومنی فاضل صاحب توفیق بوده ومولانا
سلطان علی که شاگرد بواسطه اوست در رساله منظومه مشهوره خود
خود اشارت بشطری از احوال او نموده وگفته مثنوی

نسخ تعلیق اگر خفی وجلیست ٭ واضع اصل خواجه میر علیست
حبیش بوده با علی الله ٭ نیست ونیز نبود بعد علی ٭ تا که بوده است عالم وآدم
هرگز این خط نبوده در عالم ٭ وضع فرمود او ز ذهن دقیق ٭ از خط نسخ واز خط تعلیق
نی کلکش از آن شکر ریزاست ٭ که اصلش از خاک پاک تبریز است ٭ نکنی نفی او ز نادانی
پی ولایت نبوده نادانی ٭ کاتبانی که هند ونویسند ٭ خوشه چینان خرمن اویند
در جمیع خطوط بوده شگرف ٭ ز استادان شنیده ام این حرف ٭ خط باکری جو شعر او نبود
هست تعریف او ز حد بیرون ٭ بر معاصر مجمع الافضال ٭ شیخ شیرین مقال شیخ کمال
اگر شعر چو میوه های خجند ٭ هست شیرین تر از نبات وز قند
همه رفتند از این جهان خراب ٭ رخ نهفتند در نقاب تراب
بهرشان زانچه خوانم ودانم ٭ روح الله روحهم خوانم
مولانا سلطان علی مشهدی در خط نستعلیق مشهور تر از آنست که
احتیاج بنوشتن تعریف باشد اگرچه در تحصیل آن صنعت چندروزی بخدمت
استادان شتافته اما فی الحقیقة آن رتبه عالی را از نظر حضرت امیر
المومنین علیه السلام یافته چنانکه در رساله منظومه خود بدان اشارت نموده
وگفته مثنوی از جوانی بخط بدی میلم ٭ عشق خط راندی از مژه سیلم
بر سر کوی کم قدم زدمی ٭ تا توانستمی قلم زدمی ٭ که ز انگشتها قلم کردی
بخیال خطی رقم کردی ٭ از قضا پیر مقبلی روزی ٭ پیش آمد بسان دلسوزی
قلم وکاغذ ودوات بجست ٭ بیت ونه حرف را ز حرف نخست ٭ بنوشت وروان به دستم داد داد
شدم از التفات او دلشاد ٭ زانکه ابدال بود وصاحب حال ٭ حق تعالی بدل الاحوال
زین سبب عشق خط زیاده شدم ٭ دل گرفتار مرد ساده شدم ٭ بعد از آن مدتی برین بگذشت
محو خط از آن وآن بگذشت ٭ نیت روزه علی کردم ٭ قلم مشق را جلی کردم
در خیال این که کار بگشاید ٭ شد بخواب جمال بنماید ٭ تا شبی خواب دیدم از ده وده
که مغطم دید وجامه ام بخشید ٭ خواب را مختصر نمودم باد ٭ قصه خواب هست دور ودراز
بشنو از من زین غلط بیارم گفت ٭ که ندارم مجال گفت وشنفت
بنده سلطان علی عالم علیست ٭ شهرت خط او ز نام علیست

روز و شب کوید از بنی و ولی ٭ ذکرش اینست از خفی و جلی
مولف حبیب السیر گفته که حضرت مولوی بوجاهت صورت و محاسن
سیرت بود و در خط نسخ تعلیق آن مقدار مهارت حاصل نمود که خطوط
استادان متقدمین و متاخرین را منسوخ ساخت و در زمان سلطان حسین
میرزا باشارت آنحضرت والتماس میر علیشیر بکتابت نسخ شریفه می پرداخت
و گاهی بنظم اشعار نیز زبان میکشاد و با وجود آنکه سن شریفش از شصت
سال تجاوز شده بود خط را خوب می نوشت چنانچه از این دو بیت مثنوی او
نیز معلوم میشود ٭ مرا عمر شصت و سه شد بیش و کم ٭ هنوزم جوانست مشکین قلم
توانم هنوز از خفی و جلی ٭ نوشتن که العبد سلطان علی ٭ در سنه تسع عشر
و تسعمایه در مشهد مقدس بروضه جنان شتافت و در جوار دیوار کتابخانه
سرکار فیض آثار قرار یافت ٭ مولانا میر علی مشهدی ٭ نزد ملا زین الدین
محمود کاتب و ملا سلطان علی مشق میکرد و چون خط او بکمال رسید با مولانا
سلطان علی در مقام دعوی شد و اهل عصر جانب مولانا گرفتند و گفتند او
قطعه از مولانا سلطان علی گرفته تقلید کرد و با قطعهای مولانا پیش او
برد مولانا متحیر شد که آیا خط او کدام است و بعد از تامل بسیار خط ملا
میر علی را بر داشت ملا میر علی را عبید خان اوزبک با اکثر فضلای هرات
قهرا و جبرا بخارا برد و او تا آخر عمر در آنجا بعذاب صحبت ... اولاد فاقد
الاعتقاد او گرفتار بود و هر چند رعایت بسیار از ایشان می یافت
بمقتضای فطرت اصلی شکایت از توطن آنجا میکرد و این قطعه در آن
باب گفته ٭ شعر ٭ عمری از مشق دو تا بود قدم همچون چنگ ٭ تا که خط من بیچاره بدین قانون شد
سوخت از غصه درونم چکنم چون سازم ٭ که مرا نیست ازین شهر برون
طالب من همه شاهان جهانند و مرا ٭ در بخارا جگر از بهر معیشت خون شد
این بلا بر سرم از حسن خط آمد امروز ٭ وه که خط سلسله پای من مجنون شد
از جمله شاگردان او میر سید احمد مشهدی و خواجه محمود سیاوشانی است
و خواجه محمود از عنفوان جوانی و ساده روئی در خدمت ملا میر علی بود

وقتی

وقتی ملا از و رنجیده این قطعه را گفت ٭ خواجه محمود اگر چه یکچندی
بود شاگرد این فقیر حقیر ٭ بود تعلیم او دم بدم شد ٭ تا خطش یافت صورت تحریر
در حق او نرفت تقصیری ٭ لیکن او هم نمیکند تقصیر ٭ هر چه خود می نویسد از بد و نیک
جمله را میکند بنام فقیر ٭ قبر ملا در فتح آباد بخارا در جوار مزار شیخ سیف الدین
باخرزی که او را شیخ العالم گویند واقع است و ملا را فرزندان هستند که در
بخارا نشو و نما یافته و الحق بسیار افتاده و بمکر و عقیده فاسده اهل بخارا دارند

فاعتبروا یا اولی الابصار

جمله یازدهم

در ذکر شعرای عرب که سند ارباب ادب اند ٭ کعب بن زهیر بن
ابی سلمی ربیعه بن رباح المزنی از صحابه حضرت سید المرسلین و شیعه امیر
المومنین علیهم افضل صلوات المصلین بوده علو کعب او در فصاحت و
بزرگی بر جمهور عقول وصعب ظاهر و هویداست نقله آثار روایت کرده اند که
کعب قبل از آنکه بشرف اسلام فایز گردد زبان بهجو بعضی از خدام عتبه علیه رسالت
وعاکفان کعبه جلالت ملوث کرده بود و حضرت رسالت پناه خون او را
مهدر ساخته بود و چون کعب از این معنی خبر یافت دانست که از آسیب قهر
آنحضرت جز بظل رحمت بدیع او که بحکم و ما ارسلناک الا رحمة للعالمین
ذرات دو عالم را شامل است پناه نتوان آورد قصیده غرا که بر بود نعت
کمال حضرت خلقت شعار معلی است ترتیب نمود و بر هم عرب بر شتری تیز
رو سوار شده طی مراحل کرد و خود را باستان ملایک آشیان رسانید
بعد از سلام ابتدا بانشاد قصیده نمود و در آن اثنا تمهید معذرت و استعفا
مندرج بود و چون حضرت استماع فرمود رقم عفو بر جریده عفو او کشیده
برد یمانی که بیمن آن استنجاح امانی توان نمود از تن برد و جسد
مطهر بیرون کرده باو حواله فرمود و او را در سلک بندگان مقبل منخرط
گردانید شیخ ابن حجر عسقلانی در کتاب اصابه آورده که کعب روی خود را
بسته بود که کسی در راه او را نشناسد و بهمین وضع نزد حضرت رسالت آمده

گفت میخواهم که با شما بیعت کنم پس آنحضرت دست مبارک خود بجانب او
کشید و کعب دست پیش برده بیعت کرد و بعد از آن روی خود را گشود
و در خواندن قصیده شروع نمود و نیز آورده که آن بُرد یمانی که حضرت رسالت
باو ارزانی داشت معویه آنرا از اولاد کعب بچهار هزار درم ابتیاع نمود و
همان بُرد است که خلفای بنی امیه و بنی العباس در ایام عید می پوشیده اند
و چون اختصار مطلوب بود باین چند بیت از قصیدهٔ مذکوره اقتصار
نمود شعر وقال کل خلیل کنت آمله ٭ لا الهینک انی عنک مشغول
فقلت خلوا سبیلی لا ابا لکم ٭ فکل ما قدر الرحمن مفعول
انبئت ان رسول الله اوعدنی ٭ والعفو عند رسول الله مامول
لا تاخذنی باقوال الوشاة ولم ٭ اذنب وان کثرت فی الاقاویل
ان الرسول لسیف یستضاء به ٭ مهند من سیوف الله مسلول
و این دو بیت را سید مقتدی میر مرتضی علم الهدی در کتاب مستقی از کعب
در مدح امام الوری نقل نموده شعر صهر النبی وخیر الناس کلهم
فکل من رامه بالفخر مفخور ٭ صلی الصلوة مع الامی اولهم
قبل العباد ورب الناس مکفور فرزدق بن غالب بن صعصعة التمیمی
المجاشعی رحمه الله اسم او همام و کنیت او ابو فراس است و فرزدق لقب اوست
چنانکه سید اجل مجتبی میر مرتضی علم الهدی در کتاب غرر الفواید و درر القلائد
بآن تصریح نموده و او از اعیان شیعه امیر المؤمنین و مداح خاندان طیبین
و طاهرین بوده و بعضی بر آنند که بصحبت حضرت سید المرسلین فایز گردید
و آیه کریمه من یعمل مثقال ذرة خیرا یره و من یعمل مثقال ذرة شرا یره از
زبان مبارک آنحضرت شنیده و گفته که همین آیه وافی هدایت مرا کفایت
و صاحب اصابه این روایت را دور از کار شمرده با آنکه خود ذکر نموده که عمر
فرزدق بروایتی صد سال و بروایتی یکصد و سی سال بوده و در سنه عشرین
و مایة وفات نموده و ابطال روایت یکصد و سی سالی نموده و در کتاب
غرر مذکور است که فرزدق با وجود تقدم در شعر و بلوغ او در آن فی نهایة

علیا

علیا و غایت قصوی از خاندان بزرگ بوده و پدران او را مآثر ظاهره
و مفاخر باهره است و در کتاب اصابه مسطور است که غالب پدر فرزدق از
کریمان روزگار و صاحب شتران بسیار بوده و چون در بصره بخدمت حضرت
امیر رسید فرزدق را همراه آورده بپای بوس آنحضرت مشرف کرد و عرض
نمود که شعر را خوب میگوید و روای نظم را بجا می آورد حضرت امیر
فرمود که تعلم قرآن او را بهتر از شعر و انشا و انسب پس فرزدق با خود عهد
کرد که من بعد بنظم سخن نپردازد تا قرآن را محفوظ خود نسازد نقلست آثار
روایت نموده اند که هشام بن عبد الملک در ایام حکومت خود بحج رفت و
در وقت طواف هر چند خواست که حجر الاسود را استلام کند بواسطه
ازدحام طایفان میسر نشد بجائی نشست و مردم را نظاره میکرد ناگاه
حضرت امام همام علی بن الحسین زین العابدین علیهما السلام حاضر شد
و بطواف خانه اشتغال نمود چون بحجر الاسود رسید همه مردمان از هیبت
آنحضرت یکطرف شدند تا تقبیل حجر الاسود کرد یکی از اعیان شام
که همراه هشام بود پرسید که این چه کسی است که مردم از مهابت او دور شدند
هشام گفت نمی شناسم از ترس آنکه مبادا اهل شام بوی رغبت نمایند
فرزدق آنجا حاضر بود چون تجاهل هشام را ملاحظه نمود
گفت من میشناسمش نیکو ز وی چه می پرسی من کن رو و در جواب قصیدهٔ
غرا در تعریف و تمدیح حضرت امام علیه السلام انشا نمود و آن اینست شعر
هذا الذی یعرف البطحاء وطأته ٭ والبیت یعرفه والحل والحرم
هذا ابن خیر عباد الله کلهم ٭ هذا التقی النقی الطاهر العلم
هذا علی رسول الله والده ٭ امست بنور هداه تهتدی الظلم
اذا رأته قریش قال قائلهم ٭ الی مکارم هذا ینتهی الکرم
ینمی الی ذروة العز التی قصرت ٭ عن نیلها عرب الاسلام والعجم
یکاد یمسکه عرفان راحته ٭ رکن الحطیم اذا ما جاء یستلم
ای القبایل لیست فی رقابهم ٭ لاولیة هذا او له نعم

يغضي حياء و يغضى من مهابته | فلا يكلم الا حين يبتسم
في كفه خيزران ريحه عبق | من كف اروع في عرنينه شمم
ينشق نور الهدى من نور طلعته | كالشمس ينجاب عن اشراقها الظلم
مشتقة من رسول الله نبعته | طابت عناصره والخيم والشيم
من جده دان فضل الانبياء له | وفضل امته دانت له الامم
هذا ابن فاطمة ان كنت جاهله | بجده انبياء الله قد ختموا
الله شرفه قدما وعظمه | جرى بذاك له في لوحه القلم
كلتا يديه غياث عم نفعهما | يستوكفان ولا يعروهما العدم
سهل الخليقة لا تخشى بوادره | يزينه اثنان حسن الخلق والشيم
الملك اهون منه حين نقضيه | والموت ايسر منه حين يشتم
حمال اثقال اقوام اذا فدحوا | حلو الشمائل تحلو عنده نعم
لا يخلف الوعد ميمون نقيبته | رحب الفناء اريب حين يعتزم
ما قال لا قط الا في تشهده | لولا التشهد كانت لاءه نعم
عم البرية بالاحسان فانقشعت | عنها العباوة والاملاق والعدم
من معشر حبهم دين و بغضهم | كفر وقربهم منجى ومعتصم
ان عد اهل التقى كانوا ائمتهم | او قيل من خير خلق الله قيل هم
لا يستطيع جواد بعد غايتهم | ولا يدانيهم قوم وان كرموا
هم الغيوث اذا ما ازمة ازمت | والاسد اسد الشرى والباس محتدم
لا ينقص العسر بسطا من اكفهم | سيان ذلك ان اثروا وان عدموا
مقدم بعد ذكر الله ذكرهم | في كل بدء ومختوم به الكلم
يابى لهم ان يحل الذم ساحتهم | خيم كريم وايد بالندى هضم
يستدفع السوء والبلوى بحبهم | ويستقيم به الاحسان والنعم
فليس قولك من هذا بضائره | العرب تعرف من انكرت والعجم
من يعرف الله يعرف اولية ذا | فالدين من بيت هذا ناله الامم

ملا عبد الرحمن جامی در کتاب سلسلة الذهب آورده که مثنوی

چون هشام آن قصیده غرا | که فرزدق همی نمود انشا
کرد آغاز تا بآخر گوش | خونش اندر رگ از غضب زد جوش
بر فرزدق گرفت حالی دق | کرد بر صیغ خویش نوا عتق
ساخت در حبس شایان خوارش | حبس فرمود بهر آن کارش
اگرش چشم راست بین بودی | راست کردار و راست دین بودی
دست بیداد و ظلم نگشادی | جای آن حبس خلعتش دادی
وایضا در سلسله مذکورست شعر | قصه مدح بوفراس رشید
چون بدان شاه حق شناس رسید | از درم بهر آن نکو گفتار
کرد ضابطی دوان ده و دو هزار | بو فراس آن درم نکرد قبول
گفت مقصودم از خدا و رسول | بود از آن مدح نی نوال و عطا
زانکه عمر شریف را ز خطا | همه جا از برای هجو تهی
کرده ام صرف در مدیح و هجی | تا فتد سوی این مدیح عنان
بهر کفارت چنان عصیان | قلته خالصا لوجه الله
لا لان استعیض ما اعطاه | قال ذی العباد و العباد
ما نویدیه عوض لا نزداد | زانکه ما اهل بیت احسانیم
هر چه دادیم باز نستانیم | ابر جودیم بر نشیب و فراز
قطره از ما بما نگردد باز | آفتابیم بر سپهر علا
نفتد عکس ماه کز سوی ما | چون فرزدق مآل وفا بکرم
گشت بینا قبول کرد درم | از برای خدای بود و رسول
هر چه آمد از وجه رد چه قبول | صادقی از مشایخ حرمین
چون شنید این قصیده دور از شین | گفت بیشک مراضی حق را
بس بود این عمل فرزدق را | مستعد شد رضای رحمان را
مستحق شد ریاض رضوان را | زانکه نزدیک حاکم جابر
کرد حق را برای حق ظاهر | آورده اند که فرزدق در آن حبس شروع در
هجو هشام نمود و قبل از اتمام مضمون این بیت را با او اعلام کرده که شعر

کس خر نام برده ام لیکن * می نکویم که در کجاست هنوز * چون هشام را بر
مضمون پیغام اطلاع افتاد او را از حبس خلاص داد و بجایزه کرفرستاد
و در کتاب غرر مذکورست که فرزدق بمجلس سلیمان بن عبد الملک درآمد و
نصیب شاعر با وی همراه بود پس سلیمان فرزدق را کفت که از شعر خود بخوا
و او را کمان آن بود که شعری در مدح او بر میخواند و فرزدق چون از روی علو
همت و عداوت دینی او را قابل مدح خود نمیدانست شعری از غزلیات
خود بر وی خواند و سلیمان ازان معنی بغایت آزرده شد و آثار کدورت بر
ناصیه اش ظاهر شد و نصیب چون آن معنی را فهمید شعری از خود در مدح
او خواند و از وی صله خوب یافت * و ایضا در کتاب غرر از دلایل تشیع او
مسطورست که کمیت نزد فرزدق آمد و کفت که قصیده کفته ام و میخواهم
که آنرا بر تو عرض نمایم فرزدق کفت بخوان کمیت شروع نموده چون این مصرع
خواند که ع طربت وما شوقا الی البیض اطرب * فرزدق کفت ما در بمراد
تو نشینا د طرب تو بسوی کیست کمیت مصرع دوم را با بیت دیکر خواند
ع ولا لعبا منی وذو الشیب یلعب * ولا یلهنی دار ولا رسم منزل
ولم یتطربنی بنان مخضب * دیکر باره فرزدق کفت که طرب تو از کیست
کمیت این ابیات خواند شعر ولا انا ممن یزجر الطیر همه
اصاح غراب ام تعرض ثعلب * ولا السانحات البارحات عشیة
امر سلیم القرن ام مر اعضب * ولکن الی اهل الفضایل والنهی
وخیر بنی حواء والخیر یطلب * فرزدق کفت آیا آن جماعت بنی دارم خوا
کمیت این بیت را خواند که شعر الی النفر البیض الذین بحبهم
الی الله فیما نابنی اتقرب * فرزدق چون این بیت شنید کفت ایشان
هاشم اند پس کمیت این بیت خواند که شعر بنی هاشم رهط النبی فاننی
بهم ولهم ارضی مرارا واغضب * آنکاه فرزدق کفت والله که اکر بغیر ایشان
میل میداشتی مدح خود را ضایع میساختی و در کتاب غرر نیز مذکورست
که فرزدق روزی بمجلس سعید بن العاص اموی علیه اللعنه درآمد و حطیه

شاعر

شاعر نزد او بود چون فرزدق نزدیک رسید این شعر بر سعید میخواند
شعر الیک فررت منک ومن زیاد * ولم احسب دمی لکما حلالا
فان یکن الهجاء احل قتلی * فقد قلنا لشاعرکم وقالا
تری الغر الجحاجح من قریش * اذا ما الامر فی الحدثان غالا
قیاما ینظرون الی سعید * کانهم یرون به هلالا * پس حطیه با سعید
کفت والله ای امیر که اینست شعر نزا آنکه ما تا امروز بتکلف میکفته ایم
آنکاه بفرزدق کفت که ای جوان ایا مادر تو هرکز بحجاز آمده فرزدق کفت
نه لیکن پدر من بحجاز رسیده و غرض حطیه ازان سخن آن بود که اکر مادر فرزدق
بحجاز آمده پس من برو واقع شده ام و فرزدق از منست و مراد فرزدق از
جواب آنست که پدر من بحجاز آمده و بر مادر حطیه واقع شده و حطیه از پدر
منست و ایضا در غرر مذکورست که فرزدق در آخر عمر از قذف و فسق تایب
شد با آنکه در ایام شاعری و اثنای غزل سرایی و هجاکوئی یکباره منسلخ از
دین بود و بالکلیه اهمال مراسم آن می نمود تا آنکه از بعضی ثقات مرویست که
کفت روزی بخدمت فرزدق رفتم و در اثنای همزبانی آواز زنجیر شنیدم که
او شنیدم و بعد از تامل پای او را در زنجیر دیدم و چون از سبب آن پرسیدم
کفت که با خدای تعالی عهد نموده ام که قید از پای خود بر ندارم تا قرآن را حفظ
نمایم و در روایتست که فرزدق دست در استار کعبه زده عهد نمود که بقیة العمر
ترک هجا و قذف نماید و این ابیات بر زبان راند شعر الم ترنی عاهدت ربی وانی
لبین رتاج قایما ومقام * علی حلفة لا اشتم الدهر مسلما
ولا خارجا من فی زور کلام * اطعتک یا ابلیس سبعین حجة
فلما انقضی عمری وتم تمامی * فزعت الی ربی وایقنت انی
ملاق لایام المنون حمامی * و ایضا در عیون اخبار ادریس بن عمران که از اعیان
روزکار خود بوده منقولست که کفت روزی فرزدق بخانه من می آمد و جمعی از
اهل فضل حاضر بودند و سخن از رحمت خدای تعالی و سعت کرم او میکذشت
و چنان ظاهر شد که فرزدق را امیدواری رحمت الهی بیش از جمیع حاضران بود

پس یکی از حاضران با او گفت که هرگاه ترا این چنین مذهب در
رجا و امید واری هست چرا قذف محصنات می نمائی و طریق هجا
و لوازم آنرا می پیمائی فرزدق گفت آیا پدر و مادر مرا بواسطه
دشنامی با مصاحبت بدنامی دشمن میدارند و خاطر خود را
بان خوش میسازند حاضران گفتند نه بلکه ترحم بر تو خواهند کرد
فرزدق گفت والله مرا امید واری برحمت خدای تعالی بیشتر است
از رحمت پدر و مادر و ایضا در غرر مسطورست که حسن بصری
در عزای زن فرزدق حاضر شد و در وقتی که فرزدق نزدیک قبر
نشسته بود با او گفت که ای فرزدق چه چیز از برای قبر خود مهیا
و آماده ساخته فرزدق گفت هشتاد سال است که شهادة لا اله
الا الله را مهیا ساخته ام حسن گفت این ستون خیمه است
طنابهای او کجاست فرزدق فی الحال این ابیات بر وخواند شعر
اخاف وراء القبر ان لم یعافنی ۞ اشد من الموت التهابا و اضیقا
اذا جاء فی یوم القیمة قاید ۞ عنیف و سواق یسوق الفرزدقا
لقد خاب من اولاد آدم من مشی ۞ الی النار مغلول القلادة ازرقا
یقاد الی نار الجحیم مسربلا ۞ سرابیل قطران لباسا محرقا
آنگاه حسن بصری در خود بجنبید و گفت حسبک یعنی این اعتقاد ترا
بس است و در غرر نیز مسطورست که شخصی فرزدق را بعد از وفات او
در خواب دید از و پرسید که خدای تعالی با تو چه قسم معامله نمود گفت
که ببرکت این ابیات مرا عفو فرمود کمیت بن زید الاسدی
از اکابر شیعه اثنا عشریه است با حضرت امامین محمد بن علی الباقر
و جعفر بن محمد الصادق معاصر بوده و در مدح ایشان و سایر اهل البیت
علیهم السلام قصاید غرا نظم نموده علامه حلی قدس سره در کتاب
خلاصة الاقوال او را از مقبولان شمرده و در وصف او لفظ مشکور آورده
و شیخ حسن بن داود این معنی روایت نموده که حضرت امام محمد باقر ع

این دعا که لا تزال مؤیدا بروح القدس ما دمت تقول فینا در باره او فرمود
آورده اند که روزی کمیت در خدمت امام محمد باقر علیه السلام رفته
بود دید که آنحضرت باین بیت ترنم میفرمود که شعر ذهب الذین یعاش فی
اکنافهم ۞ لم یبق الا شامت او حاسد ۞ پس کمیت در بدیهه این بیت
ادا نمود که شعر و بقی علی ظهر البسیط واحد ۞ فهو المراد و انت ذاک الواحد
و ایضا از و منقولست که روزی از حضرت امام التماس نمودم که مرا از
حال شیخین خبر دهید پس آنحضرت فرمودند که ما اهریقت محجمة من
دم و لا اخذ مال بغیر حقه و لا حکم بظلم الا و هو فی اعناقهما الی یوم
یقوم قائمنا یعنی فرمودند که بقدر ظرف حجامت خونی نریختند و ابطال حقی
بناحق نشده و حکمی از روی ظلم جاری نکردیده الا آنکه وبال آن در گردن ایشان
خواهد بود تا روزی که قائم ما یعنی محمد بن الحسن العسکری علیهما السلام در
خلافت روی زمین قائم و ظاهر گردد و در بعضی از روایات این زیادتی هست
که و نحن معاشر بنی هاشم نامر کبارنا و صغارنا بسبهما و البراءة منهما یعنی
چون شیخین اهل ضلال و آل و عترة رسول متعال اجرات تقدم کردند و حقوق
ایشان را از خلافت و غیره غصب نمودند فساق و کفار را این معنی در نظر
سهل و آسان افتاد و عرصه بر منافقان فراخ شد و شبهه در میان خلق
بماند و ضعف در اسلام گفتند اگر این نوع جایز نبودی صحابه که صدر اول
بودند از مهاجر و انصار و مصاحبان سید مختار و مستمعان تنزیل و
اخبار باین فعل ابتدا نکردندی و ایشان قوت دفع شبهه نداشتند و
همت بتحقیق معانی قرآن و حدیث نه کما ینبغی داشتند و الا متنبه میشدند
بانکه تامل در تفاصیل ظلمی که از اولاد انبیا و غیر ایشان بر انبیا و اولیا
واقع شده چنانکه قابیل بن آدم علیه السلام برادر اعیانی خود هابیل را بنا
بر حسدی که با وی داشت بکشت و اولاد یعقوب علیه السلام یوسف را
در غیابة الجب انداختند و مرة ثانیه بدراهم معدوده بعز و ختند و
سایر بنی اسرائیل و طریق وادی ارتداد می پیمودند و اطاعت گوساله سامری

برمتابعت موسی وهرون علیهما السلام اختیار نمودند وبالجمله باد نی توجهی
بوضوح می انجامد که صدور ظلم وعدوی که بر اهل بیت واقع شد از اولاد
مشرکان که سالها روزگار ایشان بانکار ربوبیت حق عزوجل وطاعت
لات وعزی وهبل گذشته بود وشرك وکفر ایشان را عادت وجبلت
شده بود امکن واجوز خواهد بود خاصه که اظهار اسلام برای رهبت
شمشیر حضرت امیر یا رغبت بخلافت وتاج وسریر مینمودند چنانکه بمقصود
رسیدند ودران ضمن انتقام خون یاران خود که در بدر وحنین کشته شدند
از اهل البیت کشیدند ومورخان وجمعی که با ایشان مخالطت داشتند این
باب نیکو دانسته لیکن جماعتی که در تیه ضلال نشو ونما یافته اند ودر غبار تعصب
لجاج حب طریقه آبا که انا وجدنا آباءنا علی امة خود را انداخته اند با
تتبع سواد اعظم را که بموجب آیه کریمه ولو اعجبك کثرة الخبیث وآیه ولکن
اکثرهم للحق کارهون علامت خذلان الهی وضلالت نصب العین خاطر
ساخته اند ترك استعمال عقل نموده لوای تمکین حکام جابر وملوك فاجر را
مثل بنی امیه وبنی العباس وغیرهم برافراخته اند ودر ترویج آن احادیث
موضوعه بافته اند لاجرم خونهای ناحق ریختند ومی ریزند وخاك
محنت وبلا وظلم وابتلا بر مفارق بندگان خدا بیختند ومی بیزند
از اینجاست آن حکایت مشهور که یکی از ملوك مازندران از علوی پرسید
که ای سید امام حسین را علیه السلام در کربلا شهید کردند سید در جواب
گفت ای ملك امام حسین را روز سقیفه بنی ساعده که با ابوبکر بیعت
کردند دراینجا شهید کردند واز اینجاست نیز که شاعر رحمه الله گفته شعر

بر عمر لعنت که آیین جفا از پیش اوست ∴ قتل مظلومان دشت کربلا از پیش اوست

هرچند این کلام را باحوال کمیت وبعض تمام نبود اما چون خاطر فاتر از جولان
اغیار عذار لغات آزرده وفکار است باختیار امثال این معانی ترویح
مینماید وکمیت خوش خرام قلم طریق اظهار آن می پیماید ویقین است
که مخلصان اهل البیت را خوش می آید ومع هذا الیهم انکم مبادا بعضی از

ازهان

ازهان لطیفه را ملالت افزاید از اشعار کمیت باین چند بیت که دلالت
اظهار تظلم اهل البیت واحقیت ایشان بمقام سیادت امام از دیگران واقع
شده ودر تفسیر رئیس المفسرین شیخ ابوالفتوح خزاعی رحمه الله وکتاب منتقی
مذکور است اکتفا مینماید شعر ویوم الدوح دوح غدیر خم
ابان له الولایة لو اطیعا ∴ ولکن الرجال تبایعوها
فلم ار مثلها خطرا مبیعا ∴ شیخ ابوالفتوح آورده که کمیت گفت چون
این قصیده بگفتم شبی امیرالمؤمنین را در خواب دیدم مرا گفت ان قصیده
عینیه برخوان من میخواندم چون باخر رسیدم گفت راست گفتی وانگه
بعقب آن بیت گفت شعر ولم ار مثل ذاك الیوم یوما ∴ ولم ار مثله حقا اضیعا
واین قطعه را که مشتمل است بر جوابی لطیف از سؤال مشهور که جمهور آن
مقرورند در بعضی از مجموعات بکمیت منسوب دیده شعر

قالوا فلم لم یقیا تالهم هناك علی ∴ حتی لیدفع عنه الضیم مرهفه
ام کیف اسهل من لو شاء صار له ∴ فی وجهه رایات الطیر یخطفه
فقلت من تثبت فی العقل حکمته ∴ فلا اعتراض علیه حین تنصفه
لم عمر الله ابلیسا وسلطه ∴ علی ابن آدم فی الآفاق یقذفه
لم امهل الله فرعونا یقول لهم ∴ انی انا الله محیی الخلق متلفه
فی مجلس لو اراد الله کان به ∴ وبالذی نصروه کان یخسفه
املی لهم فتمادوا فی غوایتهم ∴ ان الغوی کذا الدنیا تسوقه
وصل هذا بحجة لله ویحك من ∴ جبار سوء علی الباساء یعطفه

ودر کتاب منتقی از شعر کمیت این قطعه منقول است شعر

یقولون لم یورث ولولا تراثه ∴ لقد شرکت فیه بکیل وارحب
وغسان ولخم والسکون وحمیر ∴ وکندة والحیان بکر وتغلب
ولا انتشلت عضوین منها یحابر ∴ وکان لعبد القیس عضو مؤرب
ولا انتقلت من خندف فی سواهم ∴ ولا اقتدحت قیس بها ثم اثقبوا
وما کانت الانصار فیها اذلة ∴ ولا غیبا عنها اذ الناس غیب

هم شهدوا بدرا وخيبر بعده ❊ ويوم حنين والدماء تصبب
وهم رئموها غير ظار واشبلوا ❊ عليها باطراف القنا وتحدبوا
فان هي لم تصلح لحي سواهم ❊ فان ذوي القربى احق واقرب

ودر کتاب شیخ ابو عمرو کشی مسطور است که یکی از صلحا و معاصران کمیت اشعار هاشمیات او را که در مدح اهل البیت علیهم السلام و طعن اعدای ایشان واقع است از کمیت استماع مینمود و یاد میگرفت و مدتی مدید در خواندن آنها جدی تمام داشت آخر او را احتیاطی در ترک آن متوهم شد و بیست و چ سال از خواندن آنها متوقف شد تا آنکه در خواب دید که گویا قیامت قایم شده و او در میان آن محشر است و صحیفه بدست او میدهند و چون آن صحیفه را بکشود دید که در انجا نوشته بود بسم الله الرحمن الرحیم اسماء من یدخل الجنة من محبی علی بن ابی طالب و چون نظر در سطر اول کرد نامهای گروهی را دید که ایشانرا می شناخت و نظر در سطر دوم نیز کرد نام آشنایی ندید و در سطر سیوم یا چهارم نام کمیت را نوشته دید پس از آن احتیاط که توهم کرده بود بر گردید و در روایت شعر کمیت بیش از پیش مبالغه می ورزید و بعضی از علمای شافعیه در شرح کتاب شفای قاضی عیاض مالکی بتقریب ذکر سید حمیری و امثال او از غلاة شیعه بوده و تکفیر خلفای ثلاثه مینموده گفته که کمیت صحابه را تکفیر نمیکرد و این صریحست در انکه او نیز کمیت را از شیعه امیر المومنین میدانسته زیرا که گفتن اینکه فلان سنی در زبان تکفیر صحابه نمی کند باید در آن رنگست که گویند فلان جلب کاذمی نماید مولف کتاب خرایج الجرایح در مقام بیان اکثر ائمه معصومین را علیهم السلام جمیع سباع و مایع احکام الله روایت نموده که چون جمعی از دشمنان خاندان نبوت و خواستند که کمیت را بسبب محبت او با خاندان بکشند و بنا و انکه او پنهان شده بود مردم را بر سر راهها داشته بود تا که او را بگیرند حضرت امام محمد باقر و با او اشارت نمود که در شب بیرون رو که آسیبی از ایشان باو نخواهد رسید چون کمیت از خانه بیرون آمد و خواست که یکی از راهها رود شتری پیش آمد

و او را از سلوک آن راه منع کرد پس کمیت متوجه راه دیگر شد باز آن شتر پیش آمد و او را از آن منع کرد و حرکتی چند نمود که کمیت از آن اشارتی فهمید بانکه او را از عقب شتر باید براه رفت آخر چنان کرد و شتر پیش افتاد و کمیت در عقب او میرفت تا بمقامی رسید و از اعدا خلاصی یافت و نظیر این کرامت بدعای حضرت امام جعفر صادق علیه السلام درباره سید اسمعیل حمیری واقع شده در وقتی که سید از پدر و مادر میگریخت که سلطان وقت در ارتداد او داشته بودند والله اعلم السید ابوهاشم اسمعیل بن محمد بن یزید بن ربیعه الحمیری رحمه الله تعالی سیادت او یعنی علویت او انکه ولای با علویت خدمت سید از اکابر شعرای زمان خود بوده و در مضمار فصاحت و بلاغت قصب السبق از اقران ربوده آورده اند که دفاتر اشعار مجیده او یک شتر بار بوده و در بعضی از اسفار مکاری این دفاتر از روی تعظیم از او رسید مینموده و هر که از وی پرسیده که شتر تو چه بار دارد میگفت که مجیبات سید بر میبارد و در تذکره ابن معتز مذکور است که سید را چهار دختر بوده که هر یک از ایشان چهار صد قصیده او از بر داشته اند و از کلام شیخ ابو عمرو کشی مستفاد میشود که سید جز واسی است که پدر و مادر او اکره او را نیز روایت نموده که چون حضرت امام جعفر صادق ع سید مذکور را دید ندبا او التفات نموده فرمود که سمتک امک سیدا و وفقت فی ذلک فانت سید الشعراء و سید در مقام افتخار باین کلام حضرت امام ع میگوید شعر

ولقد عجبت لقائل لی مرة ❊ علامة فهم من الفهماء
سماک قومک سیدا صدقوا به ❊ انت الموفق سید الشعراء
ما انت حین تخص آل محمد ❊ بالمدح منک وشاعر بسواء
مدح الملوک ذوی الغنی لعطائهم ❊ والمدح منک لهم لغیر عطاء
فابشر فانک فائز فی حبهم ❊ لو قد عدوت علیهم بجزاء
ما تعدل الدنیا جمیعا کلها ❊ من حوض احمد شربة من ماء

و عبدالله بن معتز عباسی در تذکره خود آورده که سید حمیری شاعری بود

جسیم مطبوع خوش اسلوب محکم شعر بود و با این حال حاذق فنون و
ماهرترین مردم بود بسوق اخبار و احادیث و مناقب و از فضایل حضرت
امیر المومنین علیه السلام هرچه یافته آن را در اشعار خود مذکور ساخته
اگرچه فضایل آنحضرت از عرصهٔ احاطهٔ نظم و نثر بیرون تاخته و در تذکره
مذکور و غیر آن مسطور است که پدر و مادر سید حمیری هر دو ناصبی
بودند و او در بعضی از اشعار خود ایشان را از عقیدهٔ باطله نصیحت و منع
و زجر نموده و آورده اند که از سید پرسیدند که چگونه شیعی شدی حال
آنکه از شهر شام و طایفهٔ حمیری سید فی الحاله در جواب گفت که صُبّت
علیّ الرحمة صبّاً فکنت کمومن آل فرعون یعنی بطریق مومن آل فرعون
یکبار رحمت پروردگار بر من ریخته شد و در این کلام سید اشعار
بمومنیة معویه زیرا که طایفهٔ حمیر از اتباع و انصار او بوده اند و
حمیریه در حرب صفین سپهسالار لشکر او بود و عداوت او نسبت باهل
البیت علیهم السلام در تواریخ و سیر مذکور است و در بعضی از
کتاب مسطور شده ابن کثیر شامی در تاریخ خود ذکر نموده که اصمعی در
باب سید اسمعیل میگفت لولا انه یسبّ الصحابة فی شعره ما قدمت
علیه احداً فی طبقته یعنی اگر این نمی بود که او در اشعار خود سبّ
بعضی از صحابه مینمود هیچ شاعر معاصر او را بر وی مقدم نمیداشتم مولف
گوید فساد این سخن اصمعی بر احدی مخفی نیست چه صحت و فساد عقیده را
در جودت و رداءت شعر و تقدم و تاخر در آن مدخلی نیست لیکن چون
اصمعی ناصبی معلن بعداوت خاندان رسالت بوده لاجرم بموجب مثل
مشهور که کل اناء یترشح بما فیه آن تعصب در باب سید که مداح خاندان
بود از وی ترشح و عداوت اصمعی نسبت بخاندان رسالت مشهور است
و از این قطعه نیز معلوم میشود که شیخ نور الدین علی بن عراق مصری
در تذکرهٔ خود نقل کرده و گفته که ابو العینا گفته که ابو قلابه جرمی را
دیدم که در جنازهٔ اصمعی میگفت   قبح الله اعظما حملوها

نحو

نحو دار البلا علی خشبات   اعظم ببغض النبی و اهل
البیت الطیبین و الطاهرات   و بالجمله سید مشار الیه در اصل کیسانی
مذهب بود و ترویج امامت محمد بن الحنفیه رضی الله عنه مینمود و در طی
آن اشعار از و واقع میگردید و تناول خمر مینمود آخر چون بشرف ملازمت
حضرت امام بحق ناطق جعفر بن محمد الصادق علیهما السلام رسید از
مذهب کیسانیه برگردید و بمذهب حق جعفری گروید در کتاب کشی
از محمد بن النعمان روایت نموده که سید حمیری در ایامی که خمر مینمود و مذهب
کیسانی داشت بیمار شد و من بعیادت او رفتم دیدم که روی او سیاه
شده و چشمهای او فرو رفته و تشنه جگر و پریشان حال است نزد
حضرت امام جعفر صادق که در آن وقت از پیش منصور دوانیقی بکوفه
بودند رفتم و حال کثیر الاختلال او را با آنحضرت عرض نمودم آنحضرت
فرمودند که حمار مرا زین کنید آنگاه زین کردند و آنحضرت سوار شده
متوجه عیادت سید شدند و من همراه شدم تا آنکه نزد سید آمدیم و
جمعی باطراف او نشسته بودند آنحضرت بربالین او نشست و گفت
یا سید پس سید چشم باز کشاد و بجانب آنحضرت میدید و چون زبان
او یارای سخن کردن نداشت بسیار بگریست آنحضرت فهمیدند که او میل
سخن کردن دارد و در زیر لبان دعائی کردند و او فی الحال بسخن در آمد
و با آنحضرت گفت جعلنی الله فداک با اولیائک یفعل هذا یعنی جان من
فدای تو باد آیا با اولیاء شما چنین میکنند که در وقت بیماری روی ایشان
سیاه میسازند آنحضرت فرمود که قل بالحق یکشف الله ما بک و یرحمک
و یدخلک الجنة التی وعد اولیاءه پس سید حمیری از مذهب کیسانی بمذهب
حق جعفری رجوع نمود و هنوز آنحضرت از پیش او دور نشده بود که مرض
او تخفیف یافته برخاست و بنشست و این معنی در تذکرهٔ خود از
سید اسمعیل روایت نموده که چون سلیمان ابن حبیب بن مهلب را که از
روسای شیعه بود و از دوستان قدیم سید بود والی اهواز ساختند سید از

که تو اسمعیل بن محمد معروف بسید بیستی اسمعیل گفت بلی پس سوار گفت
چگونه شهادت ترا قبول نمایم و حال آنکه میدانم که اکابر سلف را دشمن میداری
اسمعیل گفت خدای تعالی مرا نگاه دارد از آنکه با اولیای او دشمنی نمایم آنگاه
سوار در خشم شد و گفت برخیز ای رافضی بخدا سوگند که شهادت تو روا
نیست پس اسمعیل از مجلس قضا برخاست و در بدیهه این دو بیت را گفته
با رفیقان خود انشا نمود   شعر   ابوك ابن سارق عنز النبي
وامك بنت ابي جحدر   ونحن على رغمك الرافضون   لاهل الضلالة والمنكر
و بعد از آن سوار را هجوی لایق نمود و آنرا در رقعه نوشته بیکی از نایبان
دار القضا داد تا آنرا در میان صکوک و سجلات نهاده بنظر سوار رسانید
و عبد الله بن معتز در تذکره خود این قصه را برین وجه روایت نموده که
شخصی بر دیگری دعوی مالی کرد نزد سوار بن عبد الله قاضی و سوار از وی
گواه طلبید و او گواهی غیر از سید حمیری و مرد دیگر نداشت لاجرم ایشانرا
حاضر ساخت تا گواهی دادند پس سوار گفت ما شهادت سید را قبول کردیم
لیکن در شهود باید افزود و سید چنان گمان کرد که مگر سوار رد شهادت
آن مرد دیگر نموده چون از مجلس بیرون رفتند آن مرد با سید گفت که
سوار رد نکرده مگر گواهی ترا و از خوف زبان تو تصریح بان نکرد و خاطر
نشان سید کرد که حال برین منوال است پس سید در غضب شد بر سوار
و او را آن هجو نمود و این روایت بزعم فقیر بصحت اقربست زیرا که خوف اهل
زمان از دست و زبان سید حمیری زیاده بران بود که مثل سوار شهادت
او را باشکارا رد تواند کرد روایت کرده اند که چون سوار بران هجو وقوف
یافت بی تاب شده فی الحال شکایت سید اسمعیل متوجه خدمت منصور شد
اتفاقا اسمعیل مضمون را فهمیده بر سوار سبقت گرفته بخدمت منصور
رفته بود و سوار وقتی رسید که اسمعیل بر بساط قرب نشسته این ابیات
بر منصور میخواند   یا امین الله یا منصور یا خیر الولاة   ان سوار بن عبد الله من شر القضاة
نعثلي جملي لكم غير موات   جده سارق عنز فجرة من فجرات

والذي كان ينادي من وراء الحجرات   يا هناه اخرج الينا انت اهل الهنات
فاكفنيه لا كفاه الله شر الطارقات   سن فيها سنة كانت مواريث الطغات
اطعم اموال اليتامى قوم الصدقات
هرچند منصور از هجو مذکور مسرور بود اما چون دید که سوار کدورت را
بسیار اظهار میکند میان ایشان مصلحه بان نمود که اسمعیل بیتی چند
در مدح سوار برآید تا تلافی هجو نماید آخر حسب الحکم اسمعیل بیتی چند
محتمل الضدین از برای سوار انشا نمود و عداوت او را با خود افزود
و در تذکره ابن معتز مذکور است که قصه مذکوره در بصره وارد شده
بود و سوار ابیاتی را که سید در هجو او گفته بود از انجا بمنصور فرستاد
و در ذیل آن نوشت که یا امیر المومنین سید رافضی است و قایل برجعت
و اباحت نکاح متعه است پس منصور در جواب او نوشت که ما ترا قاضی
ساخته ایم نه غماز و ساعی و سوار را از قضای بصره عزل نمود و علی الغراق
٤ مزرعه از اراضی بصره جهت وجه معیشت سید تعیین فرمود باقی مهاجات
اسمعیل با سوار در کتاب مذکور مسطورست و بعضی از مناقشات او
با اولاد تیم و عدی در شرح احوال مهدی عباسی ازین کتاب مذکور و مسطور
چنانکه علامه حلی اعلی الله فی ریاض الجنان در کتاب خلاصة الاقوال بان
اشاره نموده جلالت شان و علو مکان سید اسمعیل بیشتر از انست که
بوسیله تحریر این فقیر تقریر قلیلی از کثیران صورت پذیر باشد و صالح بن
محمد که یکی از روات اخبار اهل البیت است علیهم السلام در بیان حالات و
مقالات او کتابی تالیف نموده و شیخ نجاشی در کتاب رجال خود بان
اشارت فرموده شاید اگر آن کتاب بدست آید شطری از احوال خجسته
مآل او جلوه نماید والله الموفق شیخ ابو عمرو کشی قدس سره که از مجتهدان
شیعه امامیه است در کتاب رجال از سهل بن ذبیان روایت نموده
که او گفته روزی بخدمت حضرت امام علی بن موسی الرضا علیهما السلام
رفتم پیش از انکه دیگری از شیعه او حاضر شود پس دیدم که آنحضرت متفکر   وار

سر مبارک پیش انداخته نکت ارض مینمود پس آنحضرت مرا دیدند
فرمودند که مرحبا ای ابن ذبیان همین ساعت رسول من بطلب تو
می آمد من گفتم که چه خدمت بود یا ابن رسول الله فرمودند که خوابی عجب
دیده ام که مرا در اضطراب و سوز و گداز دارد آنگاه فرمودند که دیدم
که گویا نردبانی صد پایه از برای من بر جائی نصب کرده اند و من بر بالای
آن رفته ام تا بجا بگنبدی سبز در آمدم که از غایت لطافت بیرون
او از اندرون ظاهر است پس دیدم که حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و
آله نشسته و از جانب راست او جوانی خوب روی بر سر زانوی مردی
پیر نشسته که از غایت پیری موی ابروی او حاجب باصره او شده
بود و اتفاقا او اسمعیل بن محمد حمیری بود پس حضرت رسالت بمن گفتند
که سلام کن بر پدر خود علی بن ابی طالب امیر المومنین علیه السلام پس
سلام کردم دیگر امر فرمودند که سلام کن بر پدران خود حسن و حسین
پس سلام کردم دیگر فرمودند که سلام کن بر شاعر ما و صاحب ما و ندیم ما
در دنیا و آخرت اسمعیل بن محمد حمیری پس سلام کردم آنگاه آنحضرت بان
مرد پیر که اسمعیل بود متوجه شده فرمودند که اعاده نمای آن چیزی که
بان مشغول بودیم پس اسمعیل این قصیده را انشاد نمود شعر

لأم عمیري باللوی مربع ٭ طامسة اعلامه بلقع ٭ و چون باین بیت رسید

شعر قالوا له لو شئت اعلمتنا ٭ الی من الغایة والمفزع ٭ حضرت رسالت

فرمود که توقف کن ای اسمعیل آنگاه دست مبارک خود بجانب آسمان
برداشتند و گفتند الهی و سیدی انت الشاهد علیهم وعلی انی قد
اعلمتهم ان الغایة والمفزع الیه واومأ بیده الی امیر المومنین علیه السلام
وقال یا علی احفظ هذه القصیدة ومر شیعتنا بحفظها فمن حفظها
ضمنت له علی الله الجنة قال الرضا علیه السلام ولم یزل جدی علیه السلام یکررها
علی و یرددها حتی حفظتها وهی هذه شعر

لام عمیرا باللوی مربع ٭ طامسة اعلامه بلقع ٭ تروح عنها الطیر وحشیة

والوحش

والوحش من خیفتها تفزع ٭ رقشا یخاف الموت من نفثها ٭ والسم فی انیابها منقع
برسم دار ما بها مونس ٭ الا صلال فی الثری وقع ٭ لما وقفت العیس فی رسمها
والعین من عرفانه تدمع ٭ ذکرت من قد کنت الهو به ٭ فبت والقلب شجی موجع
کان بالنار لما شفنی ٭ من حب اروی کبدی تلذع ٭ عجبت من قوم اتوا احمدا
بخطة لیس لها موضع ٭ قالوا له لو شئت اعلمتنا ٭ الی من الغایة والمفزع
اذا توفیت وفارقتنا ٭ وفیهم فی الملک من یطمع ٭ فقال لو اعلمتکم مفزعا
کنتم عسیتم فیه ان تصنعوا ٭ صنیع اهل العجل اذ فارقوا ٭ هرون والترک له اودع
وفی الذی قال بیان لمن ٭ کان اذا یعقل او یسمعوا ٭ ثم اتته بعد ذا عزمة
من ربه لیس لها مدفع ٭ ابلغ والا لم تکن مبلغا ٭ والله منهم عاصم یمنع
فعندها قام النبی الذی ٭ کان بما یامره یصدع ٭ یخطب مأمورا وفی کفه
کف علی ظاهرا یلمع ٭ رافعها اکرم بکف الذی ٭ یرفع والکف الذی یرفع
من کنت مولاه فهذا له ٭ مولی فلم یرضوا ولم یقنعوا ٭ وظل قوم غاظهم فعله
کانما آنافهم تجدع ٭ حتی اذا واروه فی لحده ٭ وانصرفوا عن دفنه ضیعوا
ما قال بالامس واوصی به ٭ واشتروا الضر بما ینفع ٭ وقطعوا ارحامه بعده
فسوف یجزون بما قطعوا ٭ وازمعوا غدرا بمولاهم ٭ تبا لما کانوا به ازمعوا
لاهم علیه یردوا حوضه ٭ غدا ولا هو فیهم یشفع ٭ حوض له ما بین صنعا الی
ایلة والارض به اوسع ٭ ینصب فیهم علم للهدی ٭ والحوض من ماء له مترع
یفیض من رحمته کوثر ٭ ابیض کالفضة او انصع ٭ حصاه یاقوت ومرجانة
ولؤلؤ لم تجنه اصبع ٭ بطحاؤه مسک وحافاته ٭ یهتز منها مونق مربع
اخضر ما دون الوری ناضر ٭ وفاقع اصفر او انصع ٭ فیه اباریق وقدحانه
یذب عنها الرجل الاصلع ٭ یذب عنها ابن ابی طالب ٭ ذب بجو بالابل شرع
والعطر والریحان انواعه ٭ ذاک وقد هبت به زعزع ٭ ریح من الجنة مأمورة
ذاهبة لیس لها مرجع ٭ اذا دنوا منه لکی یشربوا ٭ قیل لهم تبا لکم فارجعوا
دونکم فالتمسوا منهلا ٭ یرویکم او مطعما یشبع ٭ هذا لمن والی بنی احمد
ولم یکن غیرهم یتبع ٭ فالفوز للشارب من حوضه ٭ فالویل والذل لمن یمنع

والناس يوم الحشر راياتهم ٭ خمس فمنها هالك اربع ٭ فراية العجل وفرعونها
وسامري الامة المشنع ٭ وراية يقدمها ابكم ٭ عبد لئيم لكع اكوع
وراية يقدمها نعثل ٭ لا برّد الله له مضجع ٭ وراية يقدمها حيدر
كانها الشمس اذا تطلع ٭ امام صدق وله شيعة ٭ يرووا من الحوض ولم يمنعوا
هذا لمن والى بني احمد ٭ والحب في غيرهم ينفع ٭ بذاك جاء الوحي من ربنا
يا شيعة الحق فلا تجزعوا ٭ الحميري مادحكم لم يزل ٭ ولو تقطع اصبع اصبع
واز روايع اشعار سيد قصيده ايست كه او را از غايت نفاست مذهبه
ميگويند واين چند بيت از انست شعر
اين التطرب بالولاء وبالهوى ٭ الى الكواذب من بروق الخلب
أالى امية ام الى شيع التي ٭ جاءت على الجمل الخدب الشوقب
تهوى من البلد الحرام فنبهت ٭ بعد الهدو كلاب اهل الحوءب
يحدو زبيرها وطلحة معشرا ٭ يا للرجال لراى ام مشغب
يا للرجال لراي أم قادها ٭ ذيبان يكتنفانها في اذوب
ذيبان قادهما الشقاء وقادها ٭ للحين فاقتحما بها في منشب
ولقد سري فيما يسير بليلة ٭ بعد العشاء بكربلا في موكب
حتى اتى متبتلا في قايم ٭ القى قواعده بقاع مجدب
ياتوا فليس بحيث يلقى عامرا ٭ غير الوحوش وغير اصلع اشيب
في مدمج زلق اشم كانه ٭ حلقوم ابيض ضيق مستصعب
فدنا فصاح به واشرف ماثلا ٭ كالنسر فوق شظية من مرقب
هل قرب قايمك الذي بويته ٭ ماء يصاب فقال ما من مشرب
الا بغاية فرسخين ومن لنا ٭ بالماء بين نقا وفي سبسب
فثنى الاعنة نحو وعث فاجتلى ٭ ملسا يبرق كاللجين المذهب
قال اقلبوها انكم ان تقلبوا ٭ ترووا ولا تروون ان لم تقلب
فاعصوصبوا في قلبها فتمنعت ٭ منهم تمنع صعبة لم تركب
حتى اذا اعيتهم اهوى لها ٭ كفا متى ترم المغالب تغلب

فكانها

فكانها كرة بكف حزور ٭ عبل الذراع دحا بها في ملعب
فسقاهم من تحتها متسلسلا ٭ عذبا يزيد على الالذ الاعذب
حتى اذا شربوا جميعا ردها ٭ ومضى فخلت مكانها لم تقرب
اعني ابن فاطمة الوصي ومن يقل ٭ في فضله وفعاله لا يكذب
ابن معتز گفته كه اين قصيده چون مشهور است همين چند بيت از ان
اقتصار نموديم واز اشعار بسنديده او نيز اين چند بيت است شعر
الى حسنا والحسين النبي ٭ وقد برزا ضحوة يلعبان
فضمهما وتفداهما ٭ وكانا لديه بذاك المكان
وطاطا تحتهما عاتقيه ٭ فنعم المطية والراكبان
ابن معتز گفته كه چون قصيده نيز مشهور بود بذكر اين چند اقتصار
واقع شد واز اشعار مليحه او نيز اين ابيات است شعر
امسي بعزة هذا القلب محزونا ٭ مستودعا سقما في اللب مكنونا
يا عز ان تعرضي عنا وتستمعي ٭ قول الوشاة ومن يلحاكم فينا
وتصرمي الحبل من صب بكم ٭ كلف والصرم يخلق اهواء المحبينا
تترك زيارتكم من غير مقلية ٭ انا كانا في تركها اعتب قليلا
اقول لما رايت الناس قد ذهبوا ٭ في كل فن بلا علم يتيهونا
من ناكثين ومراق وقاسطة ٭ دانوا بدين ابي موسى ودحينا
اني ادين بما دان الوصي به ٭ يوم الخريبة من قتل المحلينا
وما به دان يوم النهروان به ٭ وشاركت كفه كفي بصفينا
في سفك ما سفكت يوما اذ احضرت ٭ وابرز الله للقسط الموازينا
تلك الدماء معا يا رب في عنقي ٭ ثم اسقني بعدها آمين آمينا
ابن معتز بعد از ذكر اين ابيات گفته كه هيچ حيز در غذوبت جار
اين ابيات نيست هيهات لقد تقطعت دونها الشعراء اين قطعه نيز
در بيان كرامت حضرت امير در رد شمس از اشعار سيد است شعر
ردت عليه الشمس لما فاته ٭ وقت الصلوة وقد دنت للمغرب

حيى بسط لوزها في وقتها ٭ للعصر ثم هوت هوي الكوكب
وعليه قد ردت ببابل مرة ٭ اخرى وما ردت لخلق معرب
الا ليوشع او لـه من بعده ٭ ولردها تاويل امر معجب

واين چند بيت نيز از او در كتاب كشف الغمه مسطورست **شعر**

يا بايع الدين بدنياه ٭ ليس بهذا امر الله
من اين ابغضت على الرضا ٭ واحمد قد كان يرضاه
من الذى احمد من بينهم يوم الغدير للخم ناداه ٭
اقامه من بين اصحابه وهم حواليه فسماه ٭
هذا على بن ابي طالب مولى لمن قد كنت مولاه ٭
فوال من والاه يا ذا العلى وعاد من قد كان عاداه ٭

وله ايضا ان امرا خصمه ابوحسن ٭ لكاذب الراى داحض الحجج
لا يقبل الله منه معذرة ٭ ولا يلقنه حجة الفلج ٭ واين چند بيت از اشعار
سيد بزرگوار در كتاب ربيع الابرار مسطورست **شعر**

اني امرؤ حميري حين تنسبني ٭ رعين واخوالي ذوي يزن
ثم الولاء الذى ارجوا النجاة به ٭ يوم القيمة للهادي ابي الحسن

وله واذا الرجال توسلوا بوسيلة ٭ فوسيلتي حبي آل محمد

وله مه لا تلومن في ابي حسن ٭ قلت من حبه بمشتغل
وصت له بين اضلعي مقه ٭ لو زالت الراسيات لم تزل

وله اذا ابدلت بعده بدلا ٭ فلا تهنات ذاك من بدل
ايا رب انى لم ارد بالذى به ٭ مدحت عليا غير وجهك فارحم در كتاب
كشى مسطورست كه روزي در خدمت حضرت امام جعفر صادق عليه السلام
ذكر سيد اسمعيل ميگذشت آنحضرت فرمود كه رحمه الله ما مكس توهم كرد
كه رحمت فرستادن آنحضرت بر او در مرتبه دعم بنابران خواهد بود كه او
نبيذ نبيذ حلالى خورده او عرض نمود كه مراد من از نبيذ خمر حرام بود
باز آنحضرت فرمود كه رحمه الله ما ذاك على الله ان يغفر لمحب على عليه السلام

بعض آن قسم گناه در جنب محبت امير المومنين عليه السلام چه قدر دارد
خداى تعالى او را بيامرزد مولف گويد نظرا بنيست آنچه صاحب كتاب
استيعاب كه از علماى اهل سنت است روايت كرده كه نعيمان بن عمرو
انصارى كه از قدماى صحابه است در مبادى اسلام روزي چند بشرب خمر
مبتلا شده بود وقتي او را مست پيش پيغمبر صلى الله عليه وآله وسلم آوردند
آنحضرت او را تازيانه زد چهار نوبت از وا اين فعل صادر شد يكى
از صحابه او را لعنت كرد حضرت رسالت بر آن صحابى غضب نمود و او را
از لعن نعيمان منع فرمود وگفت چنين مگوى كه او خدا و رسول را
دوست ميدارد و سابقا در ترجمه ابو بكر حضرمي وصفوان ابن
مهران كوفى از مجالس نجم الخبار و آثار كه بر نجات محبان حضرت
پيغمبر و ائمه اطهار از عذاب نار اشعار دارد بار فع شطرى از
سوانح اوهام و انظار مذكور شده اگر شبهه بخاطر رسد بانجا رجوع نما
شيخ نحرير ابو جعفر طوسى رحمه الله در امالى خود آورده كه سيد حميرى را
در مرض الموت پيش از وفات بيكساعت بيهوشي دست داد و در آن بيهوشي
رنگ روى او سياه گرديد بعد از آن بهوش آمد و رنگ او بغايت سفيد
و نورانى گرديد و مضمون قول خداى تعالى كه واما الذين ابيضت وجوههم
ففى رحمة الله هم فيها خالدون بوضوح انجاميد و در بعضى از كتب اصحاب
ابقيهم الله تعالى مذكورست كه آن روسياهى انتقام الهى بود از وى
دنيا در برابر آنكه او تناول خمر مينمود وايضا ذكر نموده اند كه چون روى
سيد اسمعيل در وقت مرض موت سياه شد و دوستان حاضر غمگين
شدند و ناصبيان شادى كردند و شماتت ميكردند در آن حال حضرت
امير المومنين عليه السلام بوجب فرموده خود كه **شعر**
يا حار همدان من يمت يرنى ٭ من مومن او منافق قبلا ٭ بر سيد ظاهر شد و
روى سيد را بدمار مبارك آنحضرت در غقل آمد از غايت اضطراب گفت
هكذا يفعل باولياكم يا امير المومنين بعد از آن روى او نورانى شد و در آن

حیثم کشود واین ابیات بر زبان راند شعر احب الذی من مات من اهل ودّه
تلقاه بالبشری لدی الموت یضحک ٭ ومن مات یهوی غیره من عدوّه
فلیس له الا الی النار مسلک ٭ اباحسن افدیک نفسی واسرتی
ومالی وما اصبحت فی الارض املک ٭ اباحسن انی بفضلک عارف
وانی بحبل من هواک لممسک ٭ وانت وصی المصطفی وابن عمه
وانا نعادی مبغضیک ونترک ٭ موالیک ناج مؤمن بین الهدی
وقالیک معروف الضلالة مشرک ٭ ولاح بحاقی فی علی وحق به
فقلت بحاک الله انک اعفک وبعضی این ابیات را از وی داند جا
روایت نموده اند شعر کذب الزاعمون ان علیاً ٭ لا ینجی محبه من هنات
قد وربی دخلت جنة عدن ٭ وعفا لی الاله عن سیآتی
فابشروا الیوم اولیاء علی ٭ وتولوا علی حتی الممات ٭ ثم بعده تولوا بنیه
واحدا بعد واحد بالصفات ٭ یعنی دروغ پنداشتند زعم کنندگان که علی
علیه السلام نجات نخواهد داد دوست ومحب خود را از آن عیب و شین
وبخدا سوگند که در رفتم بهشت عدن وعفو فرمود حضرت معبود از
گناهان وسیأتی که مرا بود پس بشارت دهید امروز دوستان علی را
که تولا کنند بعلی تا بوقت وفات وباز بعد از و تولا نمایند بپسران
مالیقدار ویکی بعد از یکی هر کدام که بدان صفات وشیمه باشند
آنگاه کلمهٔ شهادت عرض کرد وجان بحق تسلیم نمود ومخفی نماند که اشعار
سید مجرد آثار قلندر اطوار را باز از خاطر خود از سیاهی بحساب
در حال احتضار بنا بر توهم شماتت اعدای سیاه دل کوتاه انظار بود
وانکه مبادا ایشان آن خال جمال را علامت تباهی حال خواهند دانست
از مآثر بواطن تیره ابو بکر وعمر داشته چنانکه از مولانا نصیر الدین مروی
مرویست که وقتی بعضی از تقصیرات او را بعرض پادشاه صاحب قران
مغفور رسانیدند وچون او را بمجلس بهشت آیین حاضر ساختند از
قرائن دانست که عتابی متوجه او خواهد شد بی تاب گشته پیش از توجه

عتاب

عتاب ابتدا بخطاب پادشاه ولایت انتساب نموده گفت ای پادشاه با من عتاب
مکنی که سنیان شهر قزوین خواهند گفت که باطن عمر جیرقی دارد وبنابرین
پادشاه مغفور تقصیرات او را عفو فرمود وچگونه باعث سید مذکور
بر اظهار آثار مزبور توهم شماتت جمهور باشد وحال آنکه او را با توسل
بخاندان حیدری وکمال وثوق بنیل شفاعت پیغمبری خاطر جمع بود از آنکه
آن سیاهی جمال مانع سفیدی نامهٔ اعمال او باشد وچهرهٔ آمال او را بناخن
لخت الخراشد چنانکه عین القضاة همدانی در کتاب زبدهٔ ربانی که متضمن جلوه
مبالات قلندرانکی عرفان ونجمان فرایق خاندان بسیاه وسفید این حمد
از شیخ یوسف عامری نقل نموده وهی هذه رباعی در کوی خرابات چه درویش چه شاه
در راه یگانگی چه طاعت چه گناه ٭ بر کنگرهٔ عرش چه خورشید چه ماه
رخسار قلندر چه روشن چه سیاه ٭ وایضا در امالی شیخ ابو جعفر طوسی از
امام همام محمد باقر علیه السلام مرویست که فرموده ما ثبّت الله تعالی
حب علی بن ابی طالب فی قلب احد فزلّت له قدم الا ثبتت له قدم اخری یعنی
خاصیت محبت علی بن ابی طالب آنست که هر کرا خدای تعالی آنرا در دل او
جای داد اگر یک قدم او بلغزد قدم دیگر او بر جای خود ثابت بماند پس اگر
پای عمل سید حیدری بسبب تناول خمر زللی یافت در تمکین پای اعتقاد
او بکسر موضلی نبود ومدار دخول در دین محمدی ومناط فوز ونجات ابدی
بر معرفت خدا ورسول وامام می باشد ومطلق عمل را در جنب اعتقاد صحیح
ومذهب درست قدری ووزنی نباشد چنانکه گفته اند شعر
چو مذهب درست نیست نماز تو درست نیست ٭ زاهد اگر ز چشمهٔ حیوان وضو کند
ونیز گفته اند ٭ مخالفان همه را نماز نیست درست ٭ اگر چه سینه را اشتر کنند بیشانی
واز لطایف متعلقه باین مقام آنست که روزی یکی از مدعیان باطل بعزیزی
از اهل حق گفت که سبب چیست که طایفهٔ شیعه با آنکه خود را از اهل حق میگویند
در طریق عبادات کمتر می پویند واهل سنت را که باطل میشمارند تو

بیشتر دارند و دیدادای سنن و مستحبات مبالغه تمام بجای آورند آن عزیز
در جواب گفت که چون اصل سست اصل اعتقاد خود را که بنیاد کار است
باخته اند شیطان را ازمونه تعرض خود خاطر جمع ساخته اند لاجرم
شیطان بعبادت بیحاصل ایشان کاری ندارد وهمت بر وسوسه ایشان
دران نمی گمارد و چون در عقیده شیعه خلل نمی تواند انداخت و درانجا
کاری نمی تواند ساخت بالضرورة رخنه در عبادت ایشان می اندازد
ونحو آن قدر شیطنت خود را تسلی میسازد و نمی شاید مبالغه و مجادله
آنچه در دیوان کریم کار ساز مایه فخر و ناز تواند بود اعتقاد درست است
بهشت طراز دوزخ گداز است نه توفیق زیادت عبادت روزه و نماز
چنانچه فاضل شعرای اهل راز ظهوری سخن پرداز گفته شعر
بیت
مدعی باز که توفیق عبادت یافته است * خاک عصیان بسر توفیق جای دیگر است
وبالله التوفیق در سال یکصد و هفتاد و نه از هجرت در بغداد بجوار رحمت
ایزدی انتقال نمود واکابر و شرفای شیعه که در کوفه بودند هفتاد کفن
فرستادند وهرون الرشید از مال خود او را کفن کرد و کفنها که اهل
کوفه فرستاده بودند باز پس فرستاد و مهدی عباسی برو نماز گذارد و
چنانچه طریقه شیعه امامیه است پنج تکبیر بجا آورد و بخط شیخ کفعمی
در حاشیه کتاب کشف الغمه بنظر رسیده که مولد سید در سال یکصد و
پنج بود و وفات او در سال یکصد و هفتاد و سه والله اعلم تفصیل احوال
و اشعار او که در مطاعن خلفای ثلثه گفته در تاریخ ابن جوزی مذکور است
بانجا رجوع نماید دعبل بن علی الخزاعی رحمه الله تعالی احوال خجسته
مآل او بتفصیل و اجمال در کتاب کشف الغمه و کتاب عیون اخبار الرضا و
سایر کتب رجال شیعه امامیه مذکورست و دولتشاه سمرقندی در تذکره
خود بیان احوال او برین وجه نموده که دعبل بن علی الخزاعی فضل و بلاغت
زیاده از وصف داشته و متکلم و ادیب و شاعر و عالم بوده و در روزگار

هرون

هرون الرشید از دیار عرب ببغداد آمد و هرون او را محرم واشی و همراه
حضرت امام الانس والجن علی بن موسی الرضا علیه التحیة والثنا بخراسان آمد
حضرت امام را شیخ محمد بن اسلم طوسی و یحیاوه انیس بودند و اسحق بن راهویه
الحنظلی مهار شتر میکشید و دران سفر دعبل او را ابنواد و اشعار و اشعار
منسلی میکرد اینک دعبل با مرثیه ایست در حق امام موسی کاظم علیه السلام
شنیدم آن مرثیه را پیش امام رضا علیه السلام میخواند چون بدین بیت رسید
شعر قبر ببغداد لنفس زکیة * تضمنها الرحمن للغرفات * امام گفت یک
بیت دیگر من بگویم بدین قصیده الحاق کن تا قصیده تو درست شود و
ان بیت که امام فرموده اینست شعر وقبر بطوس یا لها من مصیبة
توقدت الاحشاء من حرقات * دعبل گفت یا امام این بیت بغایت حسرت
انگیزست واین قبر که خواهد بود فرمود که این قبر منست و دیر نباشد که در
طوس قبر من مقصد شیعه احباء و عظام من شود و دعبل بگریست حضرت
حضرت امام نیز در گریه شد دعبل صاحب دیوانی است مشتمل بر لطایف
و قصاید و دیوان او مشهور است و خواجه حمدالله مستوفی قزوینی که
صاحب تاریخ گزیده است اشعار او را در تاریخ خود بایراد می آورد انتهی
تمام کلام دولتشاه لیکن مخفی نماند که اینکه گفته که دعبل در سفر خراسان
همراه حضرت امام بود مخالف آن چیزی است که در کتب مذکوره مسطور است
از جمله در کتاب کشف الغمه از دعبل نقل نموده که چون قصیده موسومه
بمدارس آیات را نظم نمودم قصد آن کردم که بخدمت حضرت امام ابو الحسن
علی بن موسی الرضا علیهما السلام بخراسان روم و آن قصیده را بعرض
بعضی ایشان رسانم پس چون بخراسان رفتم و بخدمت آنحضرت مشرف
گشتم و قصیده برایشان خواندم تحسین بسیار نمودند و فرمودند که تا
من ترا امر نکنم این قصیده را بکسی مخوان تا انکه خبر آمدن من بمامون رسید
و مرا نزد خود طلبید و خبرها پرسید آنگاه گفت که قصیده مدارس آیات را
برمن بخوان من انکار معرفت ان قصیده کردم پس یکی از خادمان خود گفت

که حضرت امام رضا را علیه السلام طلب نماید و بعد از ساعتی آنحضرت تشریف
آوردند پس مامون با نحضرت گفتند که از دعبل استدعا نمودیم که قصیده
مدارس آیات را بر ما بخواند آنجا و معرفت آن نمود آنحضرت بمن امر فرمودند
که ای دعبل این قصیده را بخوان پس بخواندم آنرا و مامون تحسین بسیار نمود
و پنجاه هزار درم کرم نمود و حضرت امام رضا علیه السلام نیز بان مبلغ القا
فرمود پس من بان حضرت گفتم که توقع آن داشتم که از جامهای بدن مبارک
خود جامه بمن کرم نمائی تا در وقت مردن کفن خود سازم فرمودند که چنین
کنم و بمن جامه بخشیدند که خود آنرا استعمال نموده بودند و منشفه
لطیفه نیز شفقت فرمودند و فرمودند که این را نگاه دار که ببرکت آن محفوظ
و مصون خواهی بود و بعد از ان فضل بن سهل ذو الریاستین که وزیر مامون
بود صلهٔ نیکو بمن داده و اسب ترکی راهوار بازینی و براق بمن فرستاده
چون مدتی بر آمد معاودت عراق در ضمیر جلوه گر آمد و در اثنای راه بعضی
از قطاع الطریق بر ما بیرون آمدند و مرا و رفیقان مرا بتمامی غارت کردند
چنانکه بر بدن من بغیر پیراهن چیزی نگذاشتند و من تاسف بر هیچ چیز از
اسباب خود نمی خوردم الا بر آن جامه و منشفه را حفظ کن که ببرکت
آن محفوظ خواهی ماند که ناگاه یکی از آن گروه حرامی بر همان اسبی که
فضل بن سهل بمن داده بود سوار شده نزدیک من آمد و بایستاد و این
مصرع شعر مرا بخواند که • مدارس آیات خلت من تلاوة • و بگریه افتاد
چون من این حالت از و مشاهده کردم تعجب نمودم که در ان میان شخصی
شیعی دیدم و بنا بر این طمع در استرداد جامه و منشفه حضرت امام
کرده با آن شخص گفتم که ای مخدوم این قصیده از کیست گفت ترا با این
چکار است گفتم این پرسش من سببی دارد که ترا از ان آگاه خواهم کرد گفت
این قصیده را شهرت نسبت او بصاحبش بیشتر از انست که مخفی ماند گفتم
او کیست گفت دعبل بن علی شاعر آل محمد جزاه الله خیرا پس گفتم والله که
دعبل منم و این قصیده از منست آن شخص از جای در آمد و گفت ای

که حضرت امام بمن انعام فرموده بود و انقدر تاسف بسیار داشتم در ان محل که بمن گفته بود که آن جامه و منشفه را حفظ کن

چه سخن دور از کار است که میگویی گفتم از اهل قافله تحقیق نمائید
پس بفرستاد و جمعی از اهل قافله را حاضر ساخت و از ایشان سؤال نمود
همگی گفتند که این دعبل بن علی الخزاعی است چون مرا بیقین دانست
گفت جمیع مال اهل قافله را بجهت خاطر تو بخشیدم آنگاه منادی کرد
در میان اصحاب خود تا جمیع اموال ما را دادند و ما را بعد از ان بمحل
امن رسانیدند و سر آنچه حضرت امام علیه السلام از ان خبر داده بود
و جمیع اهل قافله ببرکت جامه و منشفه آنحضرت مامون ماندیم و در
کتاب عیون الرضا مذکورست که چون دعبل ازین ورطه خلاصی یافت
و بشهر قم رسید شیعه قم بخدمت او آمدند و ازو التماس خواندن قصیده
مذکوره نمودند دعبل ایشان را امر فرمود بمسجد جامع بردند و بر منبر رفت و
قصیده را بر ایشان خواند و اهل قم مال و خلعت بسیار بر و نثار کردند
آنگاه چون خبر جبه مبارک آنحضرت که بدعبل داده بود بگوش اهل قم رسید
ازو التماس نمودند که بهزار دینار آنرا بایشان بفروشد دعبل از ان امتناع
نمود دیگر باره التماس نمودند که پاره از ان را بهزار دینار بایشان بفروشد
آن نیز درجه قبول نیافت و چون دعبل از قم بیرون رفت بعضی از جوانان
خود رای که در ان نواحی بودند خود را باو رسانیدند و جبه را ازو بزور
گرفتند پس دعبل بقم بازگردید و از اهل آنجا التماس نمود که جبه را باو
برهند آن جوانان از ان امتناع نمودند و امتثال امر مشایخ و اکابر خود
نکردند لاجرم دعبل را گفتند که جبه بدست تو نمی آید همان هزار دینار را
بگیر دعبل قبول نکرد و آخر چون از ان نومید گردید التماس کرد که پاره از ان
جبه نیز باو بدهند آنجماعت قبول این معنی نموده پاره از جبه را با هزار دینار
باو دادند و دعبل بوطن خود معاودت نمود و چون بوطن رسید دید که
دزدان خانه او را بجمیع غارت کرده اند و چون در وقت مفارقت حضرت
امام علیه السلام آنحضرت صره مشتمل بر صد دینار نیز باو داده بودند
که این را نگاه دار که بان محتاج خواهی شد دعبل آنرا بشیعه عراق هدیه

نمود و در عوض هر دینار صد دینار باو دادند چنانچه از ان صرّه هزار دینار
زر بدست او آمد و مقارن حال چشم جاریهٔ دعبل که باو محبتی عظیم داشت
رمد عظیم پیدا کرد و طبیبان را بر سر او حاضر ساختند چون در چشم او
نظر کردند گفتند که چشم راست او معیوب شده است و ما علاج آن
نمیتوانیم نمود و چشم چپ او را معالجه میکنیم و امید داریم که خوب شود
دعبل ازین سخن غمناک شد و کلفت بسیار یافت تا آنکه پارهٔ جبهٔ
حضرت امام علیه السلام که همراه داشت او را بیاد آمد آنگاه آن را بر
چشم جاریه مالید و چشم او را از اول شب بعصابهٔ از ان بست و چون
صباح شد ببرکت آن چشمهای او بهتر از ایام سابق شد و قصیده مذکور

اینست ∴ شعر

تجاوبن بالارنان والزفرات	نوائح عجم اللفظ والنطقات
يخبرن بالانفاس عن سر انفس	اسارى هوى ماض واخر آت
فاسعدن اذا اسعفن حتى تقوضت	صفوف الدجى بالفجر منهزمات
على العرصات الخاليات من المها	سلام شج صب على العرصات
فعهدي بها خضر المعاهد مالفا	من العطرات البيض والخفرات
ليالي يعدين الوصال على القلى	ويعدي تدانينا على الغربات
واذ هن يلحظن العيون سوافرا	ويسترن بالايدي على الوجنات
واذ كل يوم لي بلحظي نشوة	يبيت بها قلبي على نشوات
فكم حسرات هاجها بمحسر	وقوفي يوم الجمع من عرفات
الم تر للايام ما جر جورها	على الناس من نقض وطول شتات
ومن دول المستهترين ومن غدا	بهم طالبا للنور في الظلمات
فكيف ومن انى بطالب زلفة	الى الله بعد الصوم والصلوات
سوى حب ابناء النبي ورهطه	وبغض بني الزرقاء والعبلات
وهند وما ادت سمية وابنها	اولي الكفر في الاسلام والفجرات
هم نقضوا اهل الكتاب وفرضه	ومحكمه بالزور والشبهات

ولم تك الا محنة كشفتهم	بدعوى ضلال من هن وهنات
تراث بلا قربى وملك بلا هدى	وحكم بلا شورى بغير هداة
رزايا ارتنا خضرة الافق حمرة	وردت اجاجا طعم كل فرات
وما سهلت تلك المذاهب فيهم	على الناس الا بيعة الفلتات
وما قيل اصحاب السقيفة جهرة	بدعوى تراث في الضلال نبات
ولو قلدوا الموصى اليه امورها	لزمت بمامون على العثرات
اخي خاتم الرسل المصفى من القذى	ومفترس الابطال في الغمرات
فان جحدوا كان الغدير شهيده	وبدر واحد شامخ الهضبات
وآي من القرآن تتلى بفضله	وايثاره بالقوت في اللزبات
وعز خلال ادركته بسبقها	مناقب كانت فيه مؤتنفات
مناقب لم تدرك بكيد ولم تنل	بشيء سوى حد القنا الذربات
نجي لجبريل الامين وانتم	عكوف على العزى معا ومنات
بكيت لرسم الدار من عرفات	واسربت دمع العين من عبرات
وبان عرا صبري وهاجت صبابتي	رسوم ديار قد عفت وعرات
مدارس آيات خلت من تلاوة	ومنزل وحي مقفر العرصات
لآل رسول الله بالخيف من منى	وبالبيت والتعريف والجمرات
ديار لعبد الله بالخيف من منى	وللسيد الداعي الى الصلوات
ديار علي والحسين وجعفر	وحمزة والسجاد ذي الثفنات
ديار لعبد الله والفضل صنوه	نجي رسول الله في الخلوات
وسبطي رسول الله وابني وصيه	ووارث علم الله والحسنات
منازل وحي الله ينزل بينها	على احمد المذكور في السورات
منازل قوم يهتدى بهداهم	فتؤمن منهم زلة العثرات
منازل كانت للصلوة وللتقى	وللصوم والتطهير والحسنات
منازل لا تيم يحل بربعها	ولا ابن صهاك هاتك الحرمات
ديار عفاها جور كل منابذ	ولم تعف للايام والسنوات

قفا نسال الدار التي خف اهلها   متى عهدها بالصوم والصلوات
واين الاولى شطت بهم غربة النوى   افانين في الاطراف مفترقات
هم اهل ميراث النبي اذا اعتزوا   وهم خير سادات وخير حماة
اذا لم نناج الله في صلواتنا   بذكرهم لم يقبل الصلوات
مطاعيم في الاقتار في كل مشهد   لقد شرفوا بالفضل والبركات
واما الناس الا غاصب ومكذب   ومضطغن ذو احنة وترات
اذا ذكروا قتلى ببدر وخيبر   ويوم حنين اسبلوا العبرات
وكيف يحبون النبي ورهطه   وهم تركوا احشاءهم وغرات
لقد لاينوه في المقال واضمروا   قلوبا على الاحقاد منطويات
فان لم تكن الا بقربى محمد   فهاشم اولى من هن وهنات
سقى الله قبرا بالمدينة غيثه   فقد حل فيه الامن بالبركات
نبي الهدى صلى عليه المليكه   وبلغ عنا روحه التحفات
وصلى عليه الله ما ذر شارق   ولاحت نجوم الليل مبتدرات
افاطم لو خلت الحسين مجدلا   وقد مات عطشانا بشط فرات
اذا للطمت الخد فاطم عنده   واجريت دمع العين في الوجنات
افاطم قومي يا ابنة الخير واندبي   نجوم سموات بارض فلات
قبور بكوفان واخرى بطيبة   واخرى بفخ نالها صلوات
واخرى بارض الجوزجان محلها   وقبر بباخمرى لدى الغربات
وقبر ببغداد لنفس زكية   تضمنها الرحمن في الغرفات
وقبر بطوس يا لها من مصيبة   الحت على الاحشاء بالزفرات
الى الحشر حتى يبعث الله قايما   يفرج عنا الغم والكربات
علي بن موسى ارشد الله امره   وصلى عليه افضل الصلوات
فاما المحضات التي لست بالغا   مبالغها مني بكنه صفات
قبور بجنبي النهر من ارض كربلا   معرسهم منها بشط فرات
توفوا عطاشا بالفرات فليتني   توفيت فيهم قبل حين وفاتي

الى الله اشكو لوعة عند ذكرهم   سقتني بكاس الذل والفظعات
اخاف بان ازدارهم فتشوقني   مصارعهم بالجزع فالنخلات
تقسمهم ريب المنون فما ترى   لهم عقوة مغشية الحجرات
خلا ان فيهم بالمدينة عصبة   مدى الدهر انضاء من اللزبات
قليلة زوار سوى ان زورا   من الضبع والعقبان والرخمات
لهم كل يوم تربة بمضاجع   ثوت في نواحي الارض مفترقات
تنكب لاواء السنين جوارهم   ولا تصطليهم جمرة الجمرات
وقد كان منهم بالحجاز وارضها   مغاوير نحارون في الازمات
حمى لم تزره المذنبات واوجه   تضيء لدى الاستار في الظلمات
اذا اوردوا خيلا تسعر بالقنا   مساعير حرب اقحموا الغمرات
فان فخروا يوما اتوا بمحمد   وجبريل والفرقان والسورات
وعدوا عليا ذا المناقب والعلى   وفاطمة الزهراء خير بنات
وحمزة والعباس ذا العدل والتقى   وجعفرا الطيار في الحجرات
اولئك لا منتوج هند وحزبها   سمية من نوكي ومن قذرات
ستسال تيم عنهم وعديها   وبيعتهم من افجر الفجرات
هم منعوا الاباء عن اخذ حقهم   وهم تركوا الابناء رهن شتات
وهم عدلوها عن وصي محمد   فبيعتهم جاءت على الغدرات
ملامك في آل النبي فانهم   احباي ما داموا واهل ثقات
تخيرتهم رشدا لنفسي انهم   على كل حال خيرة الخيرات
نبذت اليهم بالمودة صادقا   وسلمت نفسي طايعا لولاة
فيارب زدني في هواي بصيرة   وزد حبهم يارب في حسنات
سابكيهم ما حج لله راكب   وما ناح قمري على الشجرات
واني لمولاهم وقال عدوهم   واني لمحزون بطول حياتي
بنفسي انتم من كهول وفتية   لفك عناة او لحمل ديات
وللخيل لما قيد الموت خطوها   فاطلقتم منهن بالذربات

احب قصي الرحم من اجل حبكم … واهجر فيكم زوجتي وبناتي
واكتم حبيكم مخافة كاشح … عنيد لاهل الحق غير مواتي
فيا عين بكيهم وجودي بعبرة … فقد آن للتسكاب والهملات
لقد خفت الدنيا وايام سعيها … واني لارجو الامن عند وفاتي
الم تر اني مذ ثلثون حجة … اروح واغدو دايم الحسرات
ارى فيئهم في غيرهم متقسما … وايديهم من فيئهم صفرات
وكيف اداوي من جوى بي والجوى … امية اهل الكفر واللعنات
وآل زياد في الحرير مصونة … وآل رسول الله منهتكات
سابكيهم ما ذر في الارض شارق … ونادى منادي الخير بالصلوات
وما طلعت شمس وحان غروبها … وبالليل ابكيهم وبالغدوات
ديار رسول الله اصبحن بلقعا … ودار زياد اصبحت عمرات
وآل رسول الله تدمى نحورهم … وآل زياد زينوا الحجلات
وآل رسول الله تسبى حريمهم … وآل زياد آمنوا السربات
وآل رسول الله صلب رقابهم … وآل زياد غلظ القصرات
اذا وتروا مدوا الى واتريهم … اكفا عن الاوتار منقبضات
فلولا الذي ارجوه في اليوم او غد … تقطع نفسي اثرهم حسرات
خروج امام لا محالة خارج … يقوم على اسم الله والبركات
تميز فينا كل حق وباطل … ويجزي على النعماء والنقمات
فيا نفس طيبي ثم يا نفس فابشري … فغير بعيد كلما هو آت
ولا تجزعي من مدة الجور انني … ارى قوتي قد آذنت ببليات
فان قرب الرحمن من تلك مدتي … واخر من عمري ووقت وفاتي
شفيت ولم اترك لنفسي غصة … ورويت منهم منصلي وقناتي
فاني من الرحمن ارجو بحبهم … حيوة لدى الفردوس غير بتات
عسى الله ان يرتاح للخلق انه … الى كل قوم دايم اللحظات
فان قلت عرفا انكروه بمنكر … وغطوا على التحقيق بالشبهات

تقاصر نفسي دايما عن جدالهم … كفاني ما القى من العبرات
احاول نقل الصم عن مستقرها … واسماع احجار من الصلدات
فحسبي منهم ان ابوء بغصة … تردد في نفسي وفي لهوات
فمن عارف لم ينتفع ومعاند … تميل به الاهواء للشهوات
كانك بالاضلاع قد ضاق ذرعها … لما حملت من شدة الزفرات

وشيخ اجل ابو جعفر طوسي در كتاب امالي از يحيى بن اكثم قاضي روايت نموده كه گفت بعد از وفات حضرت امام رضا عليه السلام مامون دعبل طلبيد واورا امان داد ومن در خدمت مامون نشسته بودم كه دعبل آمد وچون نزديك بايستاد مامون اورا گفت كه بخوان چيزي من قصيده كبيره را بيت خود پاد دعبل انكار معرفت ان كرد وگفت اينچنين قصيده نگفته ام پس مامون اورا برخواندن ان امان داد انگاه دعبل بخواند شعر

تاسفت جارتي لما رات زوري … وعدت الحلم دينا غير مغتفر
ترجو الصبي بعد ما شابت ذوائبها … وقد جرت طلقا في حلبة الكبر
اجارتي ان شيب الراس نغصني … ذكر المعاد وارضاني عن القدر
لو كنت اركن للدنيا وزينتها … اذا بكيت على الماضين من نفر
اخنى الزمان على اهلي فصدعهم … تصدع الشعب لاقى صدمة الحجر
بعض اقام وبعض قد اصاب به … داعي المنية والباقي على الاثر
اما المقيم فاخشى ان يفارقني … ولست اوبة من ولى بمنتظر
اصبحت اخبر عن اهلي وعن ولدي … كحالم قص رؤيا بعد مدكر
لولا تشاغل عيني بالاولى سلفوا … من اهل بيت رسول الله لم اقر
وفي مواليك للحرين مشغلة … من ان تبيت لمفقود على اثر
كم من ذراع لهم بالطف بائنة … وعارض بصعيد الترب منعفر
امسى الحسين ومسراهم لمقتله … وهم يقولون هذا سيد البشر
يا امة السوء ما جازيت احمد عن … حسن البلاء على التنزيل والسور
خلفتموه على الابناء حين مضى … خلافة الذيب في انقاد ذي بقر

يحيى بن اكثم روايت كرده كه چون انشاد دعبل باين مقام رسيد مامون سرا
بهيى فرستاد وچون بازگشتم دعبل باين ابيات رسيده بود كه شعر

لم يبق حي من الاحياء نعلمه ؛ من ذي يمان ولا بكر ولا مضر
الا وهم شركاء في دمائهم ؛ كما تشارك ايسار على جزر
قتلا واسرا وتحريقا ومنهبة ؛ فعل الغزاة بارض الروم والخزر
اري امية معذورين ان قتلوا ؛ ولا اري لبني العباس من عذر
قوم قتلتم على الاسلام اولهم ؛ حتى اذا استمسكوا جازوا على الكفر
ابناء حرب ومروان واسرتهم ؛ بنو معيط ولاة الحقد والوغر
اربع بطوس على قبر الزكي بها ؛ ان كنت تربع من دين على وطر
ما ينفع الرجس من قرب الزكي ولا ؛ على الزكي بقرب الرجس من ضرر
هيهات كل امرء رهن بما كسبت ؛ يداه فخذ ما شئت او فذر

وچون قصيده تمام شد مامون عمامه خود را بر زمين زد و گفت صدقت
والله يا دعبل وشيخ اجل ابو الفتوح رازي خزاعي در تفسير آيه شهد الله انه
لا اله الا هو الاية آورده كه چون دعبل در مرض الموت اين ابيات گفت

شعر اعد لله يوم يلقاه ؛ دعبل ان لا اله الا هو ؛ يقولها مخلصا عساه بها
يرحمه في القيامة الله ؛ الله مولاه والنبي ومن ؛ بعدهما الوصي مولاه

ووصيت كرد كه با او در كفن بنهند چنان كردند وچون او را دفن كردند
كسي او را در شب بخواب ديد از وي پرسيد كه ما فعل الله بك خداي با تو چه
كرد گفت رحمني بتلك الابيات بان ابيات بر من رحمت كرد رحمه الله عليه
ودر آخر كتاب روضة الشهداء از كتاب عيون الرضا نقل نموده كه پسر
دعبل خزاعي روايت كرده كه چون پدرم را وفات رسيد زبانش بسته
شد وروي سياه گشت من از ين واقعه بترسيدم واين صورت را از مردم
پوشيدم گفتم تا پنهاني او را بشستند ودفن كردند واز جهت وي بسيار
ملول بودم شبانه وي را بخواب ديدم كه با روي روشن وجامه سفيد بود
گفتم اي پدر در وقت مرگ علامات عجب بر تو ظاهر شد گفت آري

سياهي

سياهي روي من وگرفتگي زبان من از ان بود كه خمر ميخوردم چون بمردم ومرا در قبر
نهادند ديدم كه رسول خداي صلوات الله عليه وسلامه بيامد وگفت
دعبل تويي گفتم بلي يا رسول الله فرمود كه بخوان مرثيه كه در حق شهداء آل
اهل بيت من گفته برخواندم شعر لا اضحك الله سن الدهر ان ضحكت
وآل احمد مظهورون قد قهروا : تا آخر قصيده ميخواندم وحضرت رسالت
ميگريست وچون تمام شد فرمود كه خوب گفته ومرا شفاعت كرد تا بخشيده شد
واين جامه رسول خداست كه در بر دارم رحمه الله تعالى ابو الطيب
احمد بن الحسين بن الحسن بن عبد الصمد الجعفي الملقب بالمتنبي پيغمبر شعراي عرب
وامام ايمه علم ادبست پدر او بر وجهي كه در كتاب انساب سمعاني مذكورست
سقاي ابو الحسن محمد بن يحيى العلوي وتوابع او بوده ودر كوفه بر پشت شتر
بان خدمت اشتغال مينموده ومادر او از طايفه جليله همدان است
كه همگي شيعه باخلاص امير المومنين عليه السلام بوده اند چنانكه در مقدمات
اين كتاب مذكور شد ودر تاريخ ابن كثير شامي مسطورست كه متنبي در سنه
ست وثلثمايه در كوفه متولد شد ودر نواحي شام نشو ونما يافت ودر انجا
بتحصيل علوم ادب نموده باندك روزي بر اهل زمان خود فايق آمد ودر كتاب
انساب سمعاني مذكورست كه قوت حافظه او بمرتبه بود كه بيك نظر آنچه
در سي ورق نوشته بودي حفظ نمودي ودر تاريخ ابن خلكان مذكورست
كه اطلاع واستحضار او در علوم عربيه بمرتبه رسيد كه هر لغتي را كه از او
مي پرسيدند شاهد آنرا في البديهه از كلام عرب بنظم يا نثر ذكر مينمود
ايضا آورده كه ابو علي فارسي رحمه الله كه از مشاهير ايمه نحو است روزي
از متنبي پرسيد كه چند جمع بر وزن فعلى در لغه عرب هست متنبي در حال
گفت حجلي وظربي واول جمع حجل است وان مرغي است كه بزبان فارسي او را كبك
گويند ودوم جمع ظربان وان نام جانوري است بد بوي وابو علي نقل
نموده كه بعد از ان سه شب مطالعه كتب لغت نمودم كه شايد كه يك كلمه ديگر
بيابم نيافتم وچنانكه ابن خلكان گفته همين فضيلت متنبي را كافي است

ابو علی که امام ارباب عربیة است و در شان او چنین گوید در تذکره دولتشاه
سمرقندی مسطور است که رشید وطواط در حق متنبی تمیز نموده که در اقبال
معارف و دقایق و متانت سخن جمیع شعرای اسلامیه عیال متنبی اند و
دیوان او در عرب و عجم مشهور گشته اکابر و فضلا ان را عزیز میدارند و
بسیاری از اکابر مثل امام ابن جنی نحوی شرح بران نوشته و اکثر آن در
مدایح آل حمدان است که از سلاطین شیعه امامیه بوده اند ابن کثیر آورده
که متنبی بعد از استماع مواد استعداد در نواحی شام دعوی انتساب
بنسبت سیادت و علویه نمود و بان نیز اکتفا ننموده بدعوی نبوة متهم
گردید و جمعی از جهال ان محال باو گرویدند تا انکه لؤلؤ که از جانب کافور
اخشیدی حاکم حمص بود بر سر او رفت و او را بدست آورده حبس نمود
و مدتی در حبس بود آخر او را توبه فرموده خلاص نمود و بعد ازین واقعه
متنبی از غایت شرمندگی انکار ان دعوی میکرد و از تاریخ یافعی مستفاد
میگردد که در نسبت و عدم نسبت دعوی نبوت بمتنبی مورخان را اختلاف
غایت الامر انکه روایت وقوع دعوی مذکور را ترجیح نموده و حکم بصحت آن
فرموده و تلقیب او را بمتنبی از جمله مویدات داشته و مولف را در عدم
ان ترجیح و تایید او نظر است و آنچه از سیاق حال و مذهب و مقالات
متنبی ظاهر میشود و بعضی از اشارات عبارات او بان ناظر است آنست
که چون متنبی از استیلای متغلبان عباسی و امثال ایشان آزرده خاطر
بود خواسته که بران متغلبان خروج نماید لاجرم بنابر مصلحت
خود را علوی ظاهر ساخته تا چنانکه گروه شیعه بر ابراهیم امام و دیگر
علویه که بر بنی العباس خروج نمودند جمع شدند بر وی نیز جمع شوند و بمدد ایشان
کار وی از پیش برد و اگر چنین بودی هر آینه موجب دعوی نبوت مرتد
فطری بودی و اهل زمانه را تهمت دادن او بآن وجهی نبودی و انکار متنبی
نیز چنانکه مذکور شده با آنچه گفتیم اشعار تمام دارد و ظاهرا دعوی نبوت
در ابداع لطایف اشعار و اختراع معانی ابکار نموده چنانکه یکی از فضلا آن

در مدح او فرموده شعر ما رای الناس ثانی المتنبی ۰ ای ثان یری لبکر الزمان
هو فی شعره تنبا ولکن ۰ ظهرت معجزاته فی المعانی ۰ و بعد اللتیا و التی
چون متنبی از حبس خلاصی یافت بملازمت سیف الدوله که از آل حمدان بود
شتافت و از جوایز و صلات گرامایه یافت اتفاقا روزی در مجلس
سیف الدوله او را با ابن خالویه که از اکابر فضلای شیعه و مطاع
سیف الدوله بود مباحثه واقع شود و ابن خالویه دستی بجانب او
انداخت و چون او را قدرت مقابله با ابن خالویه نبود آزرده شده از مجلس
برخاست و بقصد تقرب کافور اخشیدی والی مصر بمصر رفت و وضع خود را
با او چنان قرار داد که همیشه کمر شمشیر بر میان و غلامان سپاهی همراه در
مجلس او حاضر میشد و بالاخره کافور اخشیدی از و متوهم شده در مقام
قصد او شد متنبی این معنی را فهمیده هجو او کرد و از مصر بیرون آمد
منقولست که چون بعضی از اکابر مصر کافور را سرزنش کردند که متنبی مردی
شاعر بود چرا از و توهم بایست نمود در جواب گفت که توهم من از دعوی او که
بنبوت چه مردی که از غایت علو نفس وقتی دعوی پیغمبری میکرد از وی می آید
که قصد استخلاص مصر از کافور کند القصه چون متنبی از مصر مراجعت
نمود بکوفه آمد و عبید الله ثالث را که از اعاظم نقبای کوفه بود بقصیده
که در اول دیوان او واقع است مدح نمود و ابی القاسم طاهر بن الحسین
ابن طاهر علوی را که از اشراف زمان بود بقصیده مدح نمود که چند بیت از آن
اینست شعر نضرت علیا یا ابنه بقواتر ۰ من الفعل لا فلّ لها فی المضارب

و ابهر آیات التهامی آیة ۰ ابوک و اجدی ما لکم من مناقب
اذا لم تکن نفس النسیب کاصله ۰ فماذا الذی تغنی کرام المناصب
اذا علوی لم یکن مثل طاهر ۰ فما هو الا حجة للنواصب
هو ابن رسول الله وابن وصیه ۰ و شبههما شبهت بعد التجارب
الا ایها المال الذی قد اباده ۰ تعز فهذا فعله بالکتائب
لعلک فی وقت شغلت فؤاده ۰ عن الجود او کثرت جیش محارب

حملت الیه من لسانی حدیقة ٭ سقاها الحجی سقی الریاض السحائب
فحییت خیر ابن لخیر اب بها ٭ لاشرف بیت من لوی بن غالب

و دیگر آنکه نیز ابن عمید وزیر را که از اکابر فضلای شیعه است مدح نموده بروایت ابن کثیر سی هزار دینار صله ازو یافت آنگاه بقصد ملازمت سلطان عضد الدوله دیلمی متوجه فارس شد و او را نیز مدح نمود و سی هزار دینار نیز رعایت یافت و مخفی نماند که عذر متنبی در آنکه عنان خامه را در مضمار نعت سید ابرار و منقبت آل اطهار او کشیده داشته و نادری از نقوش مدایح ایشان بر صحیفه ظهور نگاشته آنست که او مدح خود را لایق ساحت عزت حضرت نبوی و عترت علیه او نشناخته چنانکه در بعضی از اشعار خود بآن اشعار نموده و گفته شعر فواعجبا منی احاول نعته ٭ وقد فنیت فیه القراطیس والصحف ٭ و در قطعه دیگر که شیخ ابو الفتوح کراجکی در کنز الفوائد ازو نقل نموده گفته شعر وترکت مدحی للوصی تعمدا ٭ اذ کان نورا مستقلا کاملا ٭ واذا استقل الشیء قام بنفسه ٭ وادی صفات الشمس تذهب باطلا ٭ و در قطعه دیگر که سید المتألهین حیدر بن علی الآملی در کتاب جامع الانوار باو نسبت نموده گفته شعر

قیل لی قل فی علی مدحا ٭ ینتضی یطفی نارا موصده
قلت هل امدح من فی فضله ٭ صار ذو اللب الی ان عبده
والنبی المصطفی قال لنا ٭ لیلة المعراج لما صعده
وضع الله علی ظهری یدا ٭ فاباق القلب ان قد برده
وعلی واضع رجلیه لی ٭ بمکان وضع الله یده ٭

و دیگر اینست نیز آنکه یافعی و ابن کثیر نقل کرده اند که بعضی اقران متنبی باو گفتند که سبب چیست که جمیع سلاطین آل حمدان را مدح گفته و ابو فراس عم سیف الدوله را که بحلیه فضل و براعت و زیور عقل و ریاست آراسته است مدح نگفته در جواب گفت که من شان او را در بزرگی و فضل زیاده از آن اعتقاد دارم که شعر خود را لایق مدح او شمارم و بدیهه عقل حاکم است باآنکه هرگاه

متنبی نسبت بابی فراس که یکی از اکابر شیعه امامیه بلکه غلامی از غلامان سراه نبوی و عترت علیه مرتضویه است درین مقام باشد مقام الحضرات بامراء بسیار اجل و اعلی از آن خواهد شمرد بلکه نام نامی ایشان را بعد از تقدیم مراسم تعظیم با هزار خجلت و بیم بزبان خواهد برد شعر هزار بار بشویم دهان بمشک و گلاب ٭ هنوز نام تو بردن مرا نمی شاید ٭ شیخ اجل عبد الجلیل رازی در کتاب نقض الفضایح این قطعه را که مشعر از صفای ضمیر اوست در مدح حضرت امیر علیه السلام و اهل بیت نقل نموده شعر ابا حسن لو کان حبک مدخلی ٭ جهنم کان الفوز عندی جحیمها ٭ وکیف یخاف النار من کان موقنا ٭ بان امیر المؤمنین قسیمها ٭ و در کتاب کشف الغمه بزیادتی یک بیت در اول و تغییر یسیر باقی ابیات مذکورست شعر رضیت بان القی القیامة فایضا ٭ دما نفوس حار بتلک جسومها ٭ ابا حسن ان کان حبک مدخلی ٭ جحیما فان الفوز عندی جحیمها ٭ وکیف یخاف النار من بات موقنا ٭ بانک مولاه و انت قسیمها ٭ و مخفی نماند که متنبی هنوز آنکه در صحیح دیوان خود با داور اشمیه ساختند و بعد از وجهی از اعیان بنظم و نسق آن پرداختند و آنچه موافق مشرب و مذهب ایشان نبود آنرا انداختند و لهذا در نسخهای دیوان او چون نسخهای دیوان خواجه حافظ اختلاف بزیاده و نقصان بسیارست و در تاریخ یافعی مذکورست که چون متنبی از فارس برگردید و بنواحی بغداد رسید جمعی قطاع الطریق از اعراب برو بیرون آمدند و قصد او نمودند و او نیز با پسر خود محسن نام و جمعی از غلامان که همراه با او بودند در مقام مدافعه شد و چون گروه اعدا بسیار بودند و پسر او را با بعضی از غلامان هلاک نمودند و او در مقام هزیمت شد در آن اثنا یکی از غلامان بانگ بر وزد که بجا میروی و حال آنکه تویی صاحب این بیت شعر الخیل واللیل والبیداء تعرفنی ٭ والحرب والضرب والقرطاس والقلم ٭ متنبی چون آن بیت را شنید ابطال دعوی شجاعت خود را نپسندید و برگروه اعدا حمله نموده رئیس ایشان را بیک طعن نیز بر خاک هلاک انداخت

وآخر آن گروه هجوم نموده او را از پای درآوردند و بخاک فنا سپردند

و ابن کثیر آورده که چون عضد الدوله از رعایت و انعام نسبت بمتنبی بجا آورد شخصی را که با متنبی اختصاصی و وثوقی بوی داشت که در خلوت از وی سوال نماید که صلات سیف الدوله بهتر بود یا عطایای عضد الدوله وچون آن شخص این سوال از متنبی نمود او در جواب گفت که عطایای عضد الدوله بیشتر است اما در آن تکلفی هست و عطایای سیف الدوله اگرچه قلیل بود اما از روی اقبال طبع و عدم تکلف بود و چون این معنی بسمع عضد الدوله رسید آزرده گردید و آن طایفه اعراب را بر آن داشت که او را هلاک سازند مولف گوید که هرکه بر علو شان و کثرت فضل و احسان عضد الدوله اندک اطلاعی دارد میداند که این سخن واهی و مصنوع متعصبان طریق ضلالت و گمراهی است و چه گنجایش دارد که عضد الدوله یکی از بزرگان اهل مذهب خود را که او و استاد او ابو علی فارسی باو افتخار میکرده اند جهت این قدر سخن تا کشتن همراه باشد شعر دوست را گر بهر این قدر نفرت

بهر کیکی گلیم نتوان سوخت تنبیه پوشیده نخواهد بود که کلامی که ابن کثیر در مقام نسبت بیان عطایای سیف الدوله و عضد الدوله از متنبی نقل نموده مشتمل بر مبالغه ایست در مذمت تکلف که بر متصفان زمان بنور مخفی نخواهد بود چه هرگاه شاعر که ابتدا از تملقی که در وزیاد رعایت او نماید آزرده باشد ظاهر است که اهل استغنا را ملاحظه آن تا چه مرتبه خاطر مکدر باشد ابو الحسین مهیار بن مرزویه الکاتب الدیلمی الفارسی شیخ عبد الجلیل رازی و ابن کثیر شامی و یافعی آورده اند که او در اصل مجوسی و از اولاد انوشروان عادل بود و بر دست سید رضی الدین رضی الله عنه که شریف و نقیب کوفه و بغداد بود مسلمان شد و شعر متین نیکو بر طبق مذهب شیعه مشتمل بر طعن و قدح در خلفای ثلثه و اتباع ایشان از وی سر میزد تا آنکه ابو القاسم بن برهان که یکی از اهل سنت بود روزی با او گفت که ای مهیار انتقال کردی از گوشه ای بگوشه ای دیگر از آن آمده

بوذکر

زیرا که مجوسی بودی و الحال که مسلمان شده سب صحابه میکنی و مهیار در جواب گفت آری احتمال دارد که جهت مشاهده حال خسران مال دشمنان عترت و آل که مقتدایان تو اند بدوزخ درآیم و آتش اظهار مرتبه خود را علاوه سوز و گداز ایشان نمایم و ببرکت محبت اهل البیت علیهم السلام آتش دوزخ بر من برد و سلام گشته بیرون آیم و بخلد آباد بهشت توجه نمایم و مضمون جواب مهیار است این قطعه که از استاد کوزه کر منقولست

شعر

اسألوني عن الجحيم فاني ۞ كنت من اهلها ومن ساكنيها

ما وجدت العذاب الا على من ۞ منع الطهر ارثها من ابيها

و او را دیوان شعر و چهار مجلد است و صاحب کتاب دمیة القصر گفته که در بحث هرگاه اشعار مهیار شاعری معنویست الغرایب ابکار و ابن جوزی در تاریخ خود بعضی از اشعار او ذکر نموده و گفته که چون همه اشعار او خوب بود بهمین قدر اقتصار واقع شد و چون اشعار مهیار که در مناقب اهل بیت اطهار و مثالب اغیار غدار واقع شده در وقت تحریر نزد مولف حاضر نبود لاجرم چیزی از آن بجز این قطعه که قصیده لامیه او در کتاب کشف الغمه منقولست مذکور نگردید شعر

حقدها

ما القرابة ما رقت عهدها ۞ ورأت محبتك وودها على دخل ۞ وطالبتك بقديم

بعد اخيك بالتراب والدخل ۞ وكيف ضموا امرهم واجتمعوا

واستوروا الرأي وانت منعزل ۞ وليس منهم قادح بريبة قبل

ولا قاض عليك بوهل یعنی چه پیش آمد قریش را که عهد خود را آلوده ساختند و دوستی که ظاهر میمودند بکینه تبدیل نمودند و بعد از آنکه مادر تو که دختر پیغمبر باشد صلوات الله علیه مطالبه تو کینه قدیم نمودند و چگونه اجماع و مشورت ایشان در ماده خلافت درست باشد در حالی که تو از میان ایشان دور بودی و بتجهیز و تکفین حضرت رسالت اشتغال مینمودی و حال آنکه هیچ یک از ایشان پیش از وفات حضرت رسالت صلعم شک و ریبی در شان تو نداشتند و غلط و سهو و نقصان درباره

تو محالی بی‌انها نشتند وظاهرا همین قصیده لامیه است که شیخ حسن بن
داود گفته که سید جمال الدین احمد بن موسی بن طاوس علوی حسنی صاحب
کتاب بشری شرح بران نوشته واز کتاب الانصاف فی شرح لامیه مهیار
موسوم ساخته در سال چهار صد و بیست و هشت مهیار بجوار رحمت
پروردگار رسید ابوالحسن علی بن محمد بن منصور بن نصر بن بسام البسامی
رحمه الله ماثر فصاحت و بلاغت او مشهور و در صحایف سیر مسطورست
ابن کثیر آورده که او هجو بسیار میگفت و هیچکس در زمان او نبود که هجو او
ننمود تا آنکه پدر و مادر خود را نیز هجو نمود و چون متوکل عباسی علیه اللعنه
امر بهدم قبر منور حضرت امام حسین علیه السلام نمود و فرمود تا جمیع منازل
که در جوار آن آستان ملایک پاسبان بود خراب کردند و آن سرزمین را
شخم زده مزروع ساختند ابن بسام این قطعه را در هجو آن ناصبی تیره
انجام گفت شعر تالله ان کانت امیة قد اتت * قتل ابن بنت نبیها مظلوما

فلقد اتاه بنو ابیه بمثلها * هذا لعمری قبره مهدوما
اسفوا علی ان لا یکونوا شارکوا * فی قتله فتتبعوه رمیما

در سال سیصد و سه وفات یافت عبدالله بن ابی طالب الشعبی
رحمه الله از فضلای شعرای فرقه ناجیه و در اشتعال طبع نار صفت
بوده مصابیح کلام او در مشکات اشعار از کوکب کبار مصد و قتر بکاد زیتها
ولو لم تمسسه نار و عروس معانی او در شکل و دلال مشاکل سحر حلال صاحب
کتاب دمیة القصر آورده که نقش نگین خاتم او این بیت اخلاص قرین بود که شعر
اعد للبعث ابوطالب * حب علی بن ابی طالب * و ابن قطعه نیز از اشعار
بلاغت آثار اوست شعر ما شک فی فضل آل فاطمة * الا امرء ما لامه یعقل
نعل اذا الخطاب مولده * وکیف یهدی ذو الهدی نعل حذوا لا قدم آل فاطمه
اذا تخطوا علی الثری نعل * و در ایامی که امیر حسام الدوله فارس بن عنان
که از امرای شیعه امامیه است بواسطه موانع روزگار و منع محنت ادبار از شرف
زیارت نجف اشرف محروم مانده بود و شوق او بخاکبوسی آن آستان ملایک

پاسبان

پاسبان در تزاید بود و صحیح است که بزبان حال او بیتی چند گفته شود تا
آنرا مصحوب یکی از اصحاب فرستاده در برابر ضریح مقدس بخوانند ابو طالب
مذکور چون مصاحب و ندیم امیر مذکور بود حسب الاستدعای او بگفتن این
ابیات مبادرت نمود شعر بمحمد و حب آل محمد * علقت وسایل فارس بن محمد
یا آل احمد یا مصابیح الدجی * ومنار منهاج السبیل الاقصد لکم الحطیم وزمزم ولکم بکم
وبکم الی سبل الهدایة نهتدی * انی بکم متوسل وبحبکم * متمسک لا ینثنی عنه ید
وبفضل حبکم رقاب الحق * ان ابن عنان بکم کنت الوری * ولئن تأخر جسمه عن
فالقلب منه مخیم بالمشهد * یا زایرا الحق الغری مسددا * سلم سلمت علی الامام السید
علی امیرالمومنین تحیتی * واذکر حنینی وصدق تو ددی * وزر الحسین بکربلا وقل

یا ابن الوصی و یا سلالة احمد * قاموک وانتهکوا حریمک عنوة
ورموک بالامر الفظیع الانکد * ولو اننی شاهدت نصرک اولا
لردیت منهم ذا ابلی ومهندی * منی السلام علیک یا ابن المصطفی
ابدا تروح مع الزمان وتغتدی * وعلی ابیک وجدک المختار
والنا ومن منهم فی بقیع الغرقد * وبارض بغداد علی موسی وفی
طوس علی ذاک الرضا المتفرد * وبسر من رای فالسلام علی الصفی
وعلی التقی وعلی النقی السید * وبالعسکرین اعتصامی من لظی
وبقایم بالحق یصدع فی غد * یجلو الظلام بنوره ویعیدها
طلو تر فینا بامر مرصد * انی سعدت بحبکم ابدا ومن
یحببکم یا آل احمد یسعد * مستبصرا والله عون بصیرتی

ما دامت الامن طهارة مولدی ناشری العبدی رحمه الله مطرافی
روس ذوی الاذناب ومسمار ابصار مخالفان مخزوم الالباب بود و فحل
شاعر نامی و در مذهب شیعه امامی است راغب در باب اجتناب تقسیم
بالکشتری از کتاب محاضرات ابن قطعه را که مشتمل است بر رد اهل
ادراکار تختم بیمین از او نقل نموده شعر قالوا تختم فی الیمین وانما
مارست ذالک تشبها بالصادق * وتقربا منی لآل محمد

وتباعدا منى لحق ساق . الماعنين فوجهم بجانم . اسم النبى بين والخالق
ومراد بصادق در قطعه مذکوره حضرت امام جعفر صادق است علیه السلم
که فرموده اند علامات شیعتنا خمس تعفیر الجبین والتختم بالیمین و
زیارة الاربعین وصلوة احدی وخمسین والجهر ببسم الله الرحمن الرحیم
یعنی علامت شیعیان ما پنج است آنکه پیشانی برهنه دارند در سجده و
وانگشتری بدست راست دارند و بیستم صفر زیارت حسین و شهیدا
کربلا دریابند و پنجاه و یک رکعت نماز در شبانروزی از فریضه و سنت
بجای آرند و در نماز بسم الله بلند گویند اگرچه قراءت آهسته کنند در بعضی
که آهسته باید خواندن و مخفی نماند که بر وجهی که راغب در کتاب مذکور و
زمخشری در کتاب ربیع الابرار ذکر نموده حضرت رسالت و آل و اصحاب
او تختم بیمین مینموده اند و اول کسی که تختم بیسار نمود معویه بود و
اهل سنت وجماعت که فی الحقیقة اهل سنت معویه وجماعت یزید اند
از سنت نبوی اعراض نموده بسنت معویه گرویده اند وصاحب کتاب
هدایه در فقه حنفی اعتراف باستحباب تختم بیمین نموده و از روی تعصب
جاهلیة گفته که هرچند مشروع تختم بیمین است اما چون رفضه آن
سنت را عادت خود ساخته اند ما تختم بیسار را شعار خود ساختیم
وعجب آنکه با وجود اقدام ایشان بر رفض سنت حضرت رسالت واتیان
ببدعة اهل ضلالت خود را اهل سنت و شیعیان را اهل بدعت می نامند
سعت میدان ضلالت و رفعت بنیان غوایت بین که چه غایتست و
از عجایب آنکه اهل سنت روی خود را در وضو بهر دو دست شویند
و شیعه بدست راست تنها شویند و مع هذا بعضی از غلاة اهل سنت در
بعضی از مولفات خود آنرا بدعت شمرده و تشبیه بنعل کبر کرده که روی
بیک دست میشوید و شیخ اجل عبد الجلیل رازی در نقض آن فرموده که هرگاه
خواجه سلطانی ناروا باشد که بحصول عین نجاست استنجا بیک دست کند
اگر شیعه جهت اقتدا برسول و ائمه روی بیک دست شوید شاید در وضو

ایشان نقصانی نباشد و چون حق تعالی در بعض کلام گفت یا ایها الذین آمنوا
اذا قمتم الی الصلوة فاغسلوا وجوهکم وایدیکم الی آخر الایه و از ظاهر آیه
معلوم و مفهوم نیست که بیک دست یا بدو دست شویند اگر بعضی فقها را
رسد که بنا بر بصری و لحد ایه کنند بدو دست باقر و صادق را رسد
که حمل کنند بر یک دست باخبار متواتر و نیز آنکه شیعه را کراهت می آید
که بدستی که کون شویند همان دست روی شویند اما مشابهة بکبر
اگر کور نیست بایستی که فعل کبر را در وضو تمام بدیدی که اگرچه کبر روی
بیک دست شوید لیکن بعد از آن سه کرت افساد با سر کند و با فراز گوش
آرد پس کبر یک نیمه رافضی و یک نیمه سنی بی مذهب که کبر در وضو کیست
بیک دست شوید چون رافضیان و افساد باز کند چون ناصبیان و اگر
به نیمه ناصبیش معاف دارم خواهم باید که به نیمه رافضیش معاف دارد تا
در این یک شیمه مرحبا با وفاق راست آید که همه جا طاق خوش باشد
و آخر رافضی در وضو اقتدا بکریم کرده است که ستوده مصطفی و پاکیزه
و ناصبی سگ سنی در وضو اقتدا بیک مگس نجس کرده است که او بدو دست
شوید تا چون آن دانند از این جواب نباشد والحمد لله رب العالمین مولف
گوید که از جمله فضایح اهل سنت که از سنت تختم بیسار بیان کرده
ترست آنکه اگر در بلاد ایشان مانند شام و ماوراء النهر کسی را ببینند
که جهت استبرا و استنجا ابریقی در دست گرفته باشد آغاز تشنیع کنند
و او را برفض و بدعت منسوب سازند و عجب آنست که ایشان بول و
غایط را نشویند و چون حمار خود را بدیوار مالند و سنی پاکیزه اعتقاد
باشند و هیچ که بحکم و انزلنا من السماء ماء طهورا لیطهرکم به خود را
بشویند و در طریقه متابعت قرآن و سنت بویند رافضی مبتدع باشند
نقلست که در زمان سلطان حسین میرزای گورکان مردی قصاری که
بعد از آنکه هفتاد سال عمر خود را بمذهب حنفی گذرانیده بود بمذهب شیعه

انتقال نمود و چون مردم را بر حال او اطلاع حاصل شد در مقام مواخذه
او شدند و بخدمت سلطان گفتند که این مرد کافر رافضی شده و بموجب
فتوای علمای حنفی واجب القتل گشته سلطان را از حمیت بخاطر رسید که
خواست که در کار او تاخیری واقع شود او را پرسید که بکدام حجت
و دلیل از مذهب حنفیه بمذهب رفضه انتقال نموده مرد کازر
عرض نمود که بدان که درین روزگار درازی که بعمل کازری مشغول بودم همیشه
شلوار حنفیان را که جهت شستن بمن میدادند آلوده میدیدم و ازار
شیعیان از آلودگی دور دیدم از اینجا دانستم که حنفیان پلید مذهبی
داشته اند ابوالحسین الرفاء احمد بن منیر الطرابلسی رحمه الله تعالی
یافعی آورده که او شاعری مشهور صاحب دیوان است و رافضی هجوگوی
بود و میان او و ابن قیسرانی شاعر که خود را نسبت بخالد بن ولید مخزومی
مینمود و از شعرای مشهور نیز بوده معارضه و مهاجات و مکاتبات بنحوی
که میان فرزدق و جریر بوده واقع بود و هر دو در حلب مقیم بودند و در
تاریخ قاضی ابن خلکان مذکور است که احمد بن منیر طرابلسی که لقب او مهذب
الملك و عین زمان بود شاعری است مشهور و دیوان شعری دارد و متولد
در میان جمهور و او در مبادی طلب حفظ قرآن و کسب علوم لغه و ادب نمود
آنگاه بگفتن شعر میل فرمود و از طرابلس بدمشق آمده ساکن شد و او
رافضی بسیار هجو بدزبان بود و چون ابن قیسرانی را که معاصر او بود هجو
نمود ابن قیسرانی در مقابل هجو او این قطعه گفت **شعر** بالعنایة
هجوت منی خیرا افاد الوری صوابه * ولم یصدق عند ذاك صدی فان لی اسوة
و در تذکره ابن عراق مسطور است که سید ابو الرضا که نقیب اشراف و
مرجع شیعه اطراف بود غلامی تتر نام را که مملوك احمد بن منیر بود بتقریبی
نزد خود نگاه داشته بود و باو نمیداد پس او قصیده نظم نمود و در آنجا
تخویف سید مذکور نموده باینکه اگر غلام او را رد ننماید از مذهب تشیع بمذهب

اهل سنت انتقال خواهد نمود و چون این قصیده بسید مذکور رسید او
خود گفت که غلام او را باو برسانید که مبادا از اسلام بکفر انتقال نماید و قصیده
اینست **شعر**

ودعی فداء الشادن اناس هواه علی خطر * هو کالهلال ملثما والبدر حسنا ان سفر
وبلاه ما احلاه فی قلبی السقی وما امر * نور المحرم بعده وربیع لذا فی صفر
بالمشعرین وبالصفا والرکن اقسم والحجر * وبحرمة البیت الحرام ومن بناه واعتمر
لان الشریف الموسوی ابو الرضا بن مضر * ابدا الجحود فلم یرد علی مملوکی تتر
والیت آل امیة الطهر المیامین الغرر * وجحدت بیعة حیدر وعدلت عنه الی عمر
واکذبنا الراوی والطعن فی ظهور المنتظر * واذا اراوا خبر الغدیر قول ما صح الخبر
واذا جری ذکر الصحابة بین قوم واشتجر * قلت المقدم شیخ تیم ثم صاحبه عمر
واقول لم یغدر معاویة ولا عمرو غدر * بطل سوء تدبیرهما لا بصائر الذکر
واقول ما نحوا المصاحف فوق ذوق [illegible] * ولا اشعری بما اول الیدا امرها اشعر
قال الضلول [illegible] وانا البری من الخطر * [illegible] وقال ضعف صاحبکم [illegible]
واقول ان اخطا معویة فما اخطا القدر * واقول ذنب الخارجین علی علی مغتفر
واقول ام المؤمنین عقوقها احد الکبر * رکبت علی جمل لتصلح بین بنیها فی نفر
واتت لتصلح بین جیش المسلمین علی غرر * فابی ابو حسن وسل حسامه وسطا
واذاق اخوته الردی وبعقر امهم عقره * ما ضره لو کان کف وعف اذا قدر
واقول ان یزید ما شرب الخمور ولا فجر * ولجیشه بالکف عن اولاد فاطمة امر
[illegible] کان المدینة ما الخابث ولا فجر * وعفی وما اعتاب الحرم [illegible]
وابا حمار الغزاة وما جاءوا ولا حظر * وحلقت فی عشر المحرم ما استطال من الشعر
وسهرت فی طبخ الحبوب من العشاء الی السحر * ونویت صوم نهاره مع صوم ایام اخر
ولبست فیه اجل ثوب للملابس مدخر * وغدوت مکتحلا اصافح من لقیت من البشر
ووقفت فی وسط الطریق اقص شارب من شجر * وبکیت عثمان الشهید بکاء نسوان الحضر
وترحمت [illegible] عبادة رحم الظلام اذا اعتکر * وقرات من اوراق مصحفه براءة والزمر
ورثیت طلحة والزبیر بکل شعر مبتکر * وازور قبرهما وازجر من تحامی او زجر

وجنيت من ثمر النواصب ما ثمر واخمر • واعنت ضلال الشام على الضلال المشتهر
وسكت حلو واقتديت بهم وان كانوا بقر • وما تداي حكايت است
تحويف بانتقال از مذهب شيعه بمذهب اهل سنت اگر در بيان تذكره
مذكورست كه شريف حسن بن زيد شهيد رضي الله عنهما وزير خود را بنا بر
تقصيري كه ازو واقع شده بود اموال او را گرفته او را حبس نمود و او اين
ابيات را از حبس نوشته بخدمت شريف فرستاد شعر اشكو اليك الله ما نابت
احببت قوما بهم بليت • لا اشتم الصالحين جهرا • ولا تشيعت ما بقيت
امسح خفي ببطن كفي • ولو على جيفة وطيت • از اشعار ابن منير جوزي
كه متضمن مناقب و مثالب باشد سوي ابيات مذكوره بنظر رسيده و
بعضي از اشعار عاشقانه او در تاريخ ابن خلكان مذكورست ولادت
ابن منير نور الله قبره در سال چهارصد و هفتاد و سه بود در طرابلس
و در سال پانصد و چهل و هشت در حلب و بروايتي در دمشق وفات
يافت والله تعالى اعلم كثير الخزاعي رضي الله عنه او را كثير عزت
نيز گويند اضافه بزنيكه عزه نام داشت در تاريخ يافعي مسطورست كه
نام او عبد الرحمن ولقب او كثير است بصيغه تصغير و او شيعي غالي قايل
برجعت بود و از مشاهير عشاق عرب است كه با عزه دختر جميل بن حفصه
كه يكي از بني حاجب بن غفار بود عشق مي ورزيد و او را با عزه حكايات و
نوادر مشهوره واقعست و اكثر شعر كثير در باب اوست و چون كثير
التعصب بود از براي آل ابي طالب و عبد الملك مروان عقيده او را
ميدانست هر گاه ازو خبري مي پرسيد يا شعري ميطلبيد باو ميگفت
كه بحق علي بن ابي طالب كه از فلان چيز مرا خبر ده يا فلان شعر را بر من بخوان
وصاحب حبيب السير گفته كه كثير باتفاق مورخان عرب شيعي مذهب
بود و مع ذلك بر بني اميه مصاحبت مينمود و ايشان بسبب حسن طبع وي
دعوي كه داشت متعرض او نمي گشتند مولف گويد متبادر از كلام يافعي و صاحب
حبيب السير آنست كه كثير عزة شيعي امامي اثنا عشري بوده اما چنين ا

بلكه بر وجهي كه در كتاب مستقى از تاليف سيد مرتضى علم الهدى مذكورست
احوال محمد بن حنفيه از تاريخ ابن خلكان سابقا منقول شده كيسانيه بوده
و تا وقت مردن اعتقاد بامامت و مهدويت محمد بن حنفيه داشته و او را
تا وقت ظهور دين بر تمام روي زمين زنده انگاشته و اين اشعار در مذهب
كيسانيه ازوست شعر الا ان الايمة من قريش • ولاة الحق اربعة سواء
علي والثلاثة من بنيه • هم الاسباط ليس بهم خفاء • فسبط سبط ايمان و بر
وسبط غيبته كربلاء • وسبط لا يذوق الموت حتى • يقود الخيل يقدمها اللواء
تغيب لا يرى فيهم زمانا • برضوى عنده عسل وماء • وشيخ عبد الجليل رازي
قزويني در كتاب نقض فرموده كه از جمله محبان و مداحان اهل البيت عليهم السلام
بوده و روايتست كه وقتي بحسب ضرورت عبد الملك مروان را مدح گفته بود
و چون حضرت امام محمد باقر عليه السلام از وي استبعاد باو گفتند كه اي
كثير چگونه طبع تو اقبال نمود باينكه دشمن ما را مدح گويي در جواب گفت اي
مولاي من او را در آن مدح امام الهدي نگفته ام بلكه او را شجاع گفته ام
و شجاع نام مار نيز آمده است و اسد گفته ام و اسد كلب است پس آنحضرت
تبسم فرمودند و ايضا روايت نموده اند كه روزي كثير سواره براهي
ميگذشت و حضرت امام محمد باقر پياده مي آمد و كثير آنحضرت را ديد
باو عدم رعايت و پياده شدن تقيه مي ورزيد و دان اشخاصي باو گفت
كه آيا تو سواره ميروي و حضرت امام پياده ميرود كثير در جواب گفت كه
آنحضرت مرا بسواري امر كرده و حال من بسبب طاعت و فرمان برداري
او در سواري افضل است از حال مخالفت اما او در پيادگي و اين جوابرا
سيد اجل مجتبي مرتضى علم الهدي قدس سره در سلك جوابات حاضره انتظام
ساخته و وفات كثير در سنه صد و پنج بود رحمه الله ابو تمام الطائي
نام او حبيب بن اوس است در كتاب نجاشي و كتاب خلاصه مذكورست
كه ابو تمام امامي مذهب و اشعار بسيار در مدح اهل بيت اطهار دارد و از آن
جمله قصيده ايست كه در ابتداي آن ذكر ائمه اهل البيت تا امام ابو جعفر محمد جواد

علیهم السلام نموده زیرا که او در ایام حیات آنحضرت وفات یافت و
جاحظ در کتاب حیوان گفته که ابو تمام طایی از رؤسای رافضه بود
بود واز تالیفات اوست کتاب حماسه و کتاب مختار شعر قبایل و
عبد الله بن معتز در تذکره خود بعضی از اوایل قصاید او را ذکر نموده
و گفته که اگر تمام اوایل قصاید خوب ابی تمام را ذکر کنیم یک بخش از کتاب
خود را بآن مشغول باید ساخت واگرچه یک مصرع از اوایل آنها اکتفا
کنیم و نیز گفته که اشعار او ششصد قصیده وهشتصد قطعه است
واکثر آنها خوبست و شعر بد ندارد مگر آنکه در بعضی از آنها الفاظ
مغلق باشد اما آنکه در شعر او چیزی باشد که از معانی لطیفه و محاسن
و بدایع خالی باشد حتی احد بود و نیز گفته که چه خوب انصاف داده بحتری
چون سوال از شعر ابی تمام و شعر او نمودند در آنکه گفت که شعر خوب او
بهتر از شعر خوب منست و شعر بد من بد از شعر بد اوست و در تذکره
مذکور مسطورست که یکی از آشنایان ابی تمام در وقتی که بقزوین بود
رفتم و در حوالی او از دفاتر آنقدر مرتب دیدم که او در میان آنها
ناپیدا بود و کسی را نمیدید پس ساعتی توقف کردم و او بواسطه استغراق
در میان آن کتب و اشتغال بمطالعه آنها از آمدن من خبردار نشده
بود بعد از ساعتی سر برداشت و چون مرا دید سلام کرد پس من گفتم که ای
ابا تمام زحمت بسیار در مطالعه میکشی و صبر و طاقت بسیار در این محنت
بکار میبری گفت بخدا سوگند که مرا بغیر کتب الفتی نیست و لذتی از غیر
آن حاصل نمیشود و نزدیکست که اگر یکساعت بی مطالعه بنشینم دیوانه
شوم گفتم که از این کتب که در اطراف تو چیده شد الحال بکدام عنایت و
اهتمام داری گفت این کتب که در یمین منست هاروت است و آنچه در
یسار منست ماروت است و من از ایشان سحری می‌آموزم پس من نگاه کردم
که آنچه در یمین او بود شعر مسلم بن ولید صریع الغوانی بود و آنچه در یسار او
بود شعر ابی نواس بود و در تاریخ ابن خلکان مذکورست که ابو تمام اوحد

عصر خود بود در لطافت لفظ و نصاعت شعر و حسن اسلوب و از تالیفات
او کتاب حماسه است که دلالت میکند بر دقت فهم و اتقان معرفت او
در حسن اختیار شعر و او راست کتابی دیگر که آنرا فحول شعرا نام کرده و
در آنجا جمع کرده میان طوایف بسیار از شعرای جاهلیت و مخضرمین و اسلام
و از مولفات اوست کتاب اختیارات شعر شعرا و آنقدر شعر که او حفظ
داشت هیچکس نداشته تا آنکه میگویند که چهارده هزار ارجوزه از
شعر عرب یاد داشته سوی قصاید و قطعها و ابو تمام مدح خلفا و
امرای زمان خود نیز نموده و از ایشان جوایز و صلات یافت از آنجمله
قصیده بایه را در مدح امیر ابودلف عجلی املا کرد و ابودلف را مستحسن
افتاده پنجاه هزار درهم باو داد و از او معذرت طلبیده گفت والله که این
مبلغ محقرست در جنب قدر شعر تست بعد از آن باو گفت که آنچه در این قصیده
گفته مانند بخود ندارد مگر هم آنچه تو گفته در مرثیه محمد بن حمید طوسی
ابو تمام پرسید که کدام مرثیه است که بسند خاطر امیر واقع شده گفت
قصیده رائیه تو که در اول آن گفته شعر کذا فلیجل الخطب ولیفدح الامر
فلیس لعین لم یفض ماؤها عذر ؛ و متارت این گفت که من آرزو دارم که
آن مرثیه در وفات من گفته شده بودی ابو تمام در مقام نیازمندی
شده گفت من و اهل من فدای امیر باد و خدای تعالی مرا پیش از و میراند
ابودلف گفت کسی که در مرثیه او چنان شعری مذکور شده باشد مرده
نیست و علما گفته‌اند که از قبیله طی سه کس بیرون آمدند که هر کدام در
باب خود منفرد بودند حاتم طایی در جود و داود طایی در زهد و ابو تمام در
شعر و شعر ابی تمام بعد از وفات او مدون و مرتب نبود تا آنکه ابوبکر صولی آنرا
جمع نمود و ولادت ابی تمام در سال یکصد و نود بود و بروایتی در سال یکصد و
دو و بروایتی در سال یکصد و نود و دو بود در بلد جیدر و از اعمال دمشق
و در دمشق نشو و نما یافت و در سال دویست و سی و یک در موصل وفات یافت
و ابو نهشل بن حمید طوسی بر سر او گنبدی بنا نموده آورده‌اند که سبب جمع ابی تمام

کتاب حماسه را آن بود که چون او در وقت توجه از نیشابور بعراق عرب بولایت همدان رسید زمستان شد و برف راه را مسدود ساخت در آن اثنا ابو الوفا محمد بن عبد العزیز که ادیبی بود از اولاد رؤسا و شعر نیز میگفت ابو تمام را بجای خود برده و بخدمت او مشغول شد و چون مدت توقف ابو تمام بواسطه زمستان امتدادی داشت کتب خود را نزد ابو تمام آورد و ابو تمام از آنجا اختیار ابیات حماسه نمود و نسخه نزد ابو الوفا ماند تا آنکه کتب ابو الوفا بدست شخصی از اهل دینور افتاد که او را ابو العواذل دینوری میگفتند و او در ایامی که از هجرت نبوی دویست و هفتاد و کسری گذشته بود نقلی سقیم مصحف از آن برداشته باصفهان برد و بعضی از مشایخ اصفهان با آن خلل و قصور که در آن نسخه بود نقل برداشت و در سال سیصد هجری ابو مسلم محمد بن بحر صرف عنایت خود در تصحیح آن نمود و مردم را بر تناول آن رغبت فرمود و ابو بکر خیاط را جهت تفحص اشعاری که ماخذ کتاب حماسه بود باطراف بلاد فرستاد و همیشه در مقام اصلاح آن بود تا چنان شد که مردم از مطالعه آن بهره یافتند و مخفی نماند که حال مولف این کتاب در نقل اکثری از اشعار شعرای عرب بر منوال حال شیخ اصفهان است در نقل کتاب حماسه از آن نسخه سقیم غیر مستقیم و امیدوار است که توفیق تصحیح و تحقیق آن روزی گردد والله الموفق

ابو عبادة الولید بن عبید بن یحیی البحتری الطائی رحمه الله

سمعانی گفته که بحتر طایفه است از طی و بحتری معاصر متوکل بود و در منبج شام مقام داشت و در تاریخ یافعی مسطور است که بحتری امیر شعرای عصر و در جنس فصحای دهر بود و شعر او را سلسلة الذهب گفته اند و در طبقه علیاست تولد بحتری در منبج شام بود و در آنجا نشو و نما یافت و بعد از آن بجانب عراق رفت و مدح متوکل عباسی و جمعی دیگر از خلفا و اکابر و رؤسای بغداد کرد و در آنجا مدت بسیار اقامت نمود بعد از آن بشام مراجعت کرد و از او نقل کرده اند که گفت اول ترقی من از آنجا شد که چون ابو تمام بحمص آمد بخدمت او رفتم و شعر خود را برو عرض کردم و مقرب چنان

بود

بود که او در موضعی می نشست و جمیع شعرای آن نواحی بخدمت او می آمدند و هر یک شعر بر او میخواندند و چون شعر مرا شنید بجانب من التفات نمود و بدیگران التفات نفرمود بعد از آنکه جماعت از مجلس او برخاستند متوجه شده گفت که شعر تو از شعر این جماعت بهتر است آنگاه از حال من پرسید و من شکایت عسر حال خود نمودم پس کتابتی مشتمل بر سفارش من باهل معره نعمان نوشت و در آنجا صدق مراد در شعر اظهار کرد و از ایشان التماس نمود که رعایت حال من نمایند کتابت را گرفته بمعره رفتم و اهالی آنجا چون بر مضمون کتابت اطلاع یافتند مرا تعظیم و اکرام نمودند و چهار هزار درهم بمن دادند و آن اول مالی بود که بدست من آمد و هم از او منقولست که گفت در اول بار که شعر خود را بر ابی تمام خواندم او این بیت اوس ابن حجر را بر من خواند که **شعر** اذا مقرم منا ذرا حد نابه تخمط فینا ناب آخر مقرم و بعد از آنکه خواند گفت که خبر مرگ من بمن رسید گفتم خدا پناه میدهم از این سخن بر مثالی که بر زبان می آوری گفت میدانم که هرگاه مانند تو شاعری فصیح در طایفه طی نشو و نما یافت عمر من دراز نخواهد شد مگر نشنیده که خالد بن صفوان منقری چون شبیب بن شیبه را که از طایفه او بود دید و فصاحت او را پسندید گفت ای فرزند این کلام فصیح پسندیده تو خبر مرگ مرا بمن میرساند زیرا که ما از آن خانواده ایم که هرگاه خطیبی بلیغ از ایشان نشو و نما یافت آنکه قبل از او بوده نمی ماند و آخر ابو تمام بعد از یکسال وفات یافت نقلست که ابو العلا معری را پرسیدند که کدام یک از ابی تمام و متنبی و بحتری اشعرند گفت ابو تمام و متنبی حکیمان بودند و شاعر بحتری است و شعر بحتری بی ترتیب ساده تا آنکه ابو بکر صولی آنرا بترتیب حروف مرتب ساخت ولادت او در سال دویست و شش بود و بعضی گفته اند در سال دویست و پنج و ابن جوزی گفته که عمر او بهشتاد سال کشید و ذهبی گفته که بهشتاد نرسید و وفات او در سنه ست و ثمانین بود والله تعالی اعلم شیخ اجل عبد الجلیل رازی او را در سلک شعرای شیعه مذکور ساخته و چون از اشعار او که دلالت بر صحت عقیده او کند در وقت تالیف

چیزی حاضر شود لاجرم بهمین قدر از احوال او اقتصار نمود ابو القاسم علی بن
اسحق بن خلف البغدادی رحمه الله ابن خلکان آورده که او بزاهی معروف بود
و وصاف شیرین سخن بود و در تشبیهات قدرتی تمام داشت و عبید الله
ابو سعد عبد الرحیم او را در طبقات شعرا ذکر نموده و گفته تولد او در
بیستم شهر صفر از سال سیصد و ده بود و وفات او در بغداد در روز چهارم
شنبه بیستم صفر از سال سیصد و نود و دو بود و در مقابر قریش او را دفن
کردند و اکثر شعر او در مدح اهل البیت علیهم السلام و مدح سیف الدوله
و وزیر مهلبی و غیر ایشان از سلاطین و وزرا و اعیان شیعه امامیه بود
و در جمیع فنون سخن شعر دارد و بعضی از اشعار عاشقانه او در تاریخ ابن خلکان
مسطور است الادیب الظریف الخلیع اللطیف ابو عبد الله الحسین بن احمد بن
محمد بن جعفر بن ابی الحجاج البغدادی رحمه الله تعالی ابن خلکان گفته که
ابن ابی الحجاج همان شاعر مشهور صاحب مجون و خلاعة و سخف است
در شعر او و دران فن متفرد است و کسی پیش از او آن طریقه را با عذوبت
لفظ و سلامت از تکلف مانند او بنظم نموده و دیوان او ده مجلد است و
غالب در اشعار او هزل است و در جد نیز سخنان خوب دارد و بعضی او را
محتسب بغداد بود و او را در شعر مرتبه امری القیس نهاده اند و گفته اند
که در میان ایشان مانند ایشان کسی پیدا نشده زیرا که هر یک از ایشان
مخترع طریقی خاص اند که با ایشان اختصاص دارد در روز سه شنبه بیست و
نهم جمادی الاخر از سال سیصد و نود و یک در نیل که موضعی است میان
کوفه و بغداد وفات یافت و جنازه او را از آنجا ببغداد آوردند و وصیت کرده
بود که او را در پایین پای حضرت امام موسی علیه السلام دفن کنند و بر قبر او
نویسند که کلبهم باسط ذراعیه بالوصید و نیز ابن خلکان گفته که او از کبار
شیعه بود و سید اجل شریف امیر رضی الدین موسوی علیه الرحمه او را مرثیه
گفت و در بعضی از کتب بنظر مولف رسیده که سبب اختیار ابن ابی الحجاج
آن فن مهجور را در شعر آنست که میگفته که پدر مرا دکانها و مستغلات

بود متصل بخانه ما که مردم غریب و سفله در وی ساکن میبودند و من
می شنیدم آنچه در شبهای سرد ایشان از سخف و دشنام و غیر آن در میان
ایشان میگذشت و آنها را می نوشتم و چون بی چیدم از قبال آنها معنی
آنرا می پرسیدم و مدتی از ایام کودکی خود را صرف آن کردم تا لغات ایشان
آموختم و اصطلاح آن یاد گرفتم و از انجاست این نظم شعر من که می شنوید
و اکثر اشعار او در مناقب اهل البیت علیهم السلام و مثالب اعدای ایشان
و در مدایح شرفای بغداد و سلاطین آل بویه و وزرای ایشان واقع است و چون
از قصاید او که در مناقب اهل بیت اظهار واقع است نزد تالیف این کتاب
چیزی حاضر نبود لاجرم بذکر قطعه که در مثالب یکی از اعدای جفاکار و بیان
حال نا دلپذیر آن نابکار گفته اقتصار مینماید شعر من جدّه خاله و والده
وأمّه اخته وعمّته ٭ اجدر ان یبغض الوصی وان ٭ یجحد یوم الغدیر بیعته
و حاصل آن بروجهی که محمد بن شهرآشوب مازندرانی و غیر او از علمای انساب
و سیر بیان نموده اند آنست که صهاک کنیز حبشی بود از عبد المطلب که
بعضی از شتران او را میچرانید روزی نفیل بچراگاه شتران رفت او را دید
و عاشق گردید و آخر با او نزدیکی نموده خطاب متولد گردید و چون او بالغ شد
و نظرش بر صهاک مادر افتاد با او در افتاد و آخر مادر را بنهاد و چون
او آبستن شد دختری که مسماه بحنتمه شد از وی متولد گردید از ترس
موالی خود آنرا در صوفی پیچید و در نیستان حوالی مکه انداخت
اتفاقا هشام بن مغیرة بن الولید بانجا رسید و چون آن دختر را دید
برداشت و بخانه برد و با اهل بیت خود سپرد که او را تربیت نمایند و نام او
حنتمه کرد و چون آن دختر بحد بلوغ رسید خطاب او را دید و در غیبی
در خاطرش ظاهر گردید و از هشام او را بنکاح طلبید و چون بعقد او در
آمد و مدتی از حمل او بر آمد عمر جلوه گر آمد و بنابرین نسب طاهر لازم می
آید که خطاب پدر و جد و خال و حنتمه مادر و خاهر و عمه آن ولد الحلال
باشد و در روایتی است که عبد المطلب خطاب را گرفت و عقیب او را تا

حوالی کوش داغ کرد ومیان هر دو چشم او را داغ جبینی کرد وصمنایک از مکه اخراج
نمود واو در طایف بمرد والحق آخر الامر عمر حلال زادکی خود را بظهور رسانید
ودر انتقام داغ کردن پدر خود اولاد عبد المطلب را در باغ فقر ونکال بر بنیاد
واختلال مبتلا کردانید واز جمله اخبار مناسب این مقام قصه ضلال زادکی
معویه لعین وعمر عاص بی دین است که صاحب کشاف در کتاب ربیع الابرار
مذکور ساخته وگفته که کانت النابغة ام عمرو بن العاص امة رجل من عنزة
فسبیت فاشتراها عبد الله بن جدعان فکانت بغیا ثم عتقت ووقع علیها
ابو لهب وامیة ابن خلف وهشام بن المغیرة وابو سفیان بن حرب والعاص
بن وایل فی طهر واحد فولدت عمروا فادعاه کلهم فحکمت فیه امه فقالت
هو العاص لان العاص کان ینفق علیها وقالوا کان اشبه بابی سفیان
وفی ذلک یقول ابو سفیان بن الحرث بن عبد المطلب شعر
ابوک ابو سفیان لا شک قد بدت * لنا فیک منه بینات الشمایل
وکان معویة یعزی الی اربعة الی ابی عمرو بن مسافر والی ابی عمارة بن
الولید والی العباس بن عبد المطلب والی الصباح مغنی اسود کان لعمارة
قالوا کان ابو سفیان دمیما قصیرا وکان الصباح عسیفا لابی سفیان شابا
وسیما فدعته هند الی نفسها وقالوا ان عتبة بن ابی سفیان من الصباح
ایضا وانها کرهت ان تضعه فی منزلها فخرجت الی اجیاد فوضعته هناک
وفی ذلک قال حسان شعر لمن الصبی بجانب البطحاء ملقی غیر ذی مهد
نجلت به بیضاء آنسة من عبد شمس صلبة الخد * انتهی کلامه ومخفی نماند
که امیه که بنی امیه باو منسوبند از صلب عبد شمس بن عبد مناف نبود بلکه
او غلامی بود از روم وچون حلیف عبد شمس بود باو منسوب کردید چنانکه
عوام پدر زبیر پسر خویلد نبود بلکه غلام خویلد بود وچون او را پسر خوانده
بود باو منسوب کردید ودلیل برین که بنی امیه از صلب قریش نیستند بلکه
ملحق اند آنست که چون معویه در بعضی از کتابات خود بحضرت امیر علیه السلام
نوشته بود که انما نحن وانتم بنو عبد مناف آنحضرت باو نوشت که لیس

المهاجر

نسب زبیر

نسب طلحه

المهاجر کالطلیق ولیس الصریح کاللصیق ومعاویه آنرا نتوانست کرد ونسب
شریف زبیر بن عوام در احوال عدی بن حاتم طایی از مجلس سیوم سبق ذکر یافته
واما نسب طلحة بن عبید الله که یکی دیگر از مقتدایان اهل سنت وجماعت است
بوجهی که هشام بن محمد سایب کلبی در کتاب مثالب ذکر نموده آنست که صعبه
دختر حضرمی که مادر طلحه بود از جمله بغایا وفواحش بود که از غایت شهرت
ورغبت فساق بمباشرت او رایتی بر در خانه خود بر پا کرده بود ودران اثنا
ابو سفیان بر او واقع شد ومقارن آن عبید الله بن عثمان تیمی او را
تزویج نمود وبعد از شش ماه از تزویج عبید الله طلحه متولد شد وبنا
برین ابو سفیان وعبید الله بر سر آن فرزند لبند منازعت نمودند وآخر
صعبه را که مادر او بود درمیانه حکم ساختند واو طلحه را ملحق بعبید الله
ساخت وچون مردم بصعبه عتاب نمودند وگفتند که باظهور نسب طلحه
با ابو سفیان چگونه او را ملحق بعبید الله ساختی گفت عبید الله کریم است و
ابو سفیان بخیل نخواستم که با او باشم ونسب یزید بن معاویه علیهما اللعنه
برین وجه است که مادر او که دختر بحدل کلبی بود با غلام پدر در افتاد ویزید
از نطفه او بهم رسید ونسابه بکری از علمای اهل السنت این شعر را در مقام
بیان نسب او ذکر نموده شعر فان یکن الزمان ابی علینا
بقتل الترک والموت الوحی * فقد قتل الدعی وعبد کلب
بارض الطف اولاد النبی * ومراد بدعی عبید الله بن زیاد است که مادر ابن زیاد
که سمیه نام داشت مشهور بزنا بود ودر فراش ابو عبید عبد بنی علاج از طایفه
ثقیف متولد شد پس معویه دعوی کرد که زیاد از زنای ابو سفیان با مادر او
متولد شده وبرادری او را با خود مقرر ساخت وعایشه حیله تعبیر از
زیاد بابن ابیه مینمود زیرا که او را پدری معروف نبود ومراد شاعر بعبد کلب
یزید بن معویه است که از صلب عبد بحدل کلبی بود ونسب عمر بن سعد وقاص
که در مقاتله حضرت امام حسین علیه السلام با آن دو حرامزاده شریک شد
برین وجه است که نسبت سعد پدر او بابو وقاص در ریب است بلکه او از نطفه یکی

ادبی عذره است که صدیق و دوست امیه بود و دلیل برین آنست که در
وقتی که سعد بمعویه گفت که من از تو سزاوارترم بخلافت معویه با او گفت
که بنو عذره این دعوی را از تو قبول نیکنند و مقارن آن جهت استهزا
برو کوزی رها کرد و سید اسمعیل حمیری نیز اشعار باین مضمون دارد
و گفته شعر قوم تمنعوا ازنعماتم سادیهم ✽ لولا الخول بنی سعد لما سادوا
ولنعم ما قیل فی شان هولاء واشباههم من اعداء مولانا امیر المومنین علیه السلام
شعر محنت شده مردان مجوز بیدینی ✽ کز دست غم کوفتست پای مادر او
و از جمله اشعار لطیفه او که صاحب کتاب طرایف در باب رد مجبره نقل
نموده اینست شعر المجبرون یجادلون بباطل ✽ وخلاف ما یجدون فی القرآن
کل مقالته الا له اضلنی ✽ واراد بی ما کان عنه نهانی
ایقول ربک للخلایق آمنوا ✽ جهرا ویجبرهم علی العصیان
ان صح ذا فتعوذوا من ربکم ✽ وذروا تعوذکم من الشیطان
مخفی نماند که مشرکان قریش جمله جبری بودند و قرآن کریم آن مذهب را از
میان برداشته بود چنانکه مشهورست که العدل والتوحید علویان و
الجبر والتشبیه امویان و معویه و یزید علیهما ما یستحقانه در عهد خویش
احیای آن کردند و اهل زمان ایشان تابع ایشان شدند و غرض اصلی ایشان
از آنکه میگویند شقاوت جمله اشقیا بارادت الله تعالی است آنست
که چون دیدند که بعضی از صحابه و تابعین برخاندان مصطفی صلوات الله
علیه و سلامه ظلم کردند و حق ایشان باز ستدند و بظلم و طغیان فتوی
بجون اهل بیت دادند و عامه را جرات بر استخفاف ایشان قوی شد
و عقلا برین افعال ملامت ایشان میکردند برای دفع ملامت این مذهب
رواج دادند که بنده را فعلی نیست و جمله فعل خداست و او چنین خواسته
و تقدیر چنین رفت که چنین باشد تا مردم زبان لعنت از ایشان کوتاه
کنند و اقوای شبه ایشان آنست که در عبارات شایع دیده اند که خدا
خالق خیر و شر است و ندانسته اند که مراد از شر فعل قبیح نیست بلکه

چیزی است که بحسب ظاهر مشتمل بر مضرتی بود مثل سباع و حشرات
و مثل قحط و وبا هرچند متضمن حکمت و مصلحت باشد ابراهیم بن علی بن سلمه
ابن هرمة القرشی رحمه الله در تذکره ابن معتز مذکورست که حجازی
و ساکن مدینه طیبه بود و او را در مدایح منصور عباسی و مناقب عبد الله
ابن حسن بن حسن بن علی بن ابی طالب علیهم السلام و یزید بن حسن قدم
قصاید بسیارست روزی در ایام خلافت منصور که ایام تقیه ابراهیم
بود کسی از دوی تعرض با او کرد و گفت که آیا تو قایل این ابیات که شعر
ومهما الام علی حبهم ✽ فانی احب بنی فاطمه ✽ بنی بنت من جاء بالمحکمات
وبالدین والسنة القایمة ✽ او گفت که قایل آن کسی است که مس بطن
مادر خود کرده باشد پس پسر او با او گفت که ای پدر نه تو این ابیات را در
فلان روز گفتی گفت ای فرزند مس بطن مادر بهترست یا کشته شدن
در دست حمید بن قحطبه که از سرهنگان عباسی است و ایضا در تذکره
مذکورست که او مداح حکم بن عبد المطلب بود و حکم از اسخیای زمان
خود بعد از وفات حکم روزی یکی او را گفت که شعر تو پیر شده در جواب
گفت که شعر من پیر نشده بلکه بعد از حکم مکارم اخلاق پیر شده سدیف
ابن میمون الکوفی القرشی عبد الله بن معتز گفته که او شاعر
تیز زبان و ادیب براعت نشان و خطیب فصیح البیان بود و از جمله موالی
بنی هاشم بود و همیشه با ایشان استناد میجسته و در ایام دولت بنی امیه
همیشه بدعای فنای ایشان اشتغال داشت و چون دولت ایشان سپری
شد و خلافت بابو العباس سفاح عباسی رسید بواسطه آشنایی که با او
داشت از مکه متوجه خدمت او شد و این قصیده را که در تهنیه خلافت
او گفته بود و در ضمن آن تحریض او بر اهلاک بقیه بنی امیه نموده بود بر او
خواند و بعضی از ابیات آن قصیده اینست شعر اصبح الملک ثابت الاساس
بالبهالیل من بنی العباس ✽ فاذکروا مصرع الحسین وزید ✽ وقتیلا بجانب المهراس
والقتیل الذی بحران امسی ✽ ثاویا بین غربة وتناسی ✽ ذلها اظهر التودد منها

وطهاتکم کحز المواسی ✤ اثرثوها بحیث انزلها الله ✤ بدار الاتعاس والانحاس
ودر مجلسی دیگر که مشحون با خلافت بنی امیه بود این ابیات بر ابو العباس
خواند که شعر لا یغرنك ما تری من رجال ✤ ان تحت الضلوع داء دویا
فخذ السیف واطرح السوط حتی ✤ لا تری فوق ظهرها امویا
تا آنکه در اثنای خواندن آن قصیده یکی از اکابر بنی امیه که در مجلس
خلیفه حاضر بود با سدیف دشنام داد و خلیفه از آن در غضب
شد و فرمود تا آن جماعت را بروجهی که سابقا در احوال سفاح تفصیل
یافته کشتند و فرش بر بالای آن کشتگان انداخته با اتباع خود
بطعام چاشت اشتغال نمود آورده اند که سفاح در میان طعام خوردن
سدیف مذکور را دید که بدستی نان میخورد و دستی دیگر در پس پشت
خود بر زمین میمالید سفاح گفت یا سدیف چه میکنی گفت ازین ملعون را
یکی نیم کشته بود که گلوی او را میافشارم تا بمیرد سفاح بخندید و او را
نوازش فرمود و چون نوبت خلافت بمنصور رسید و ابراهیم بن عبد الله
ابن الحسن در بصره بر وی خروج کرد سدیف از منصور گریخته نزد او
رفت و عداوت بنی العباس آشکارا کرد و چون روز جمعه ابراهیم بر منبر
رفت که خطبه بخواند سدیف در برابر او ایستاده این ابیات باواز بلند
بخواند شعر ایها ابا اسحق مستملا ✤ فی صحة منك وعمر طویل
اذکر هداك الله ذحل الاولی ✤ سری بهم فی مصمتات الکبول وبعد از
کشته شدن ابراهیم سدیف بگریخت و مدتها پنهان بود آخر پیدا شد
و بفرموده منصور بدست عم او کشته شد و بعضی گفته اند که او را
نزد منصور فرستاد و منصور فرمود تا او را زنده در گور نهادند
منصور بن سلمة بن الزبرقان النمری رحمه الله تعالی در تذکره ابن
معتز مذکور است که از اهل راس العین است و کنیت او ابو الفضل بود
اگرچه بحسب ظاهر مدتی بعذاب صحبت هارون الرشید گرفتار بود
اما در باطن از محبان اهل بیت اطهار بود ابن معتز آورده که میان

نمری

نمری و عتابی که یکی از شعرای عصر او بود نزاعی بهم رسید و آن نزاع بعداوت
کشید تا آنکه در وقتی که نمری از مجلس هارون الرشید غایب شده بجانب رقه
رفت عتابی فرصت یافته در اثنای منادمت رشید سخن را بذکر شیعه کشانید
و در آن اثنا قصیده نمری را که در مدح اهل البیت علیهم السلام و ذم اعدای
ایشان گفته بود بر وی خواند و این چند بیت از آن قصیده است شعر
شاء من الناس راتع هامل ✤ یعللون النفوس بالباطل
تقتل ذریة النبی ویرجون ✤ خلود الجنان للقاتل
ویلك یا قاتل الحسین لقد ✤ جئت بحمل ینوء بالحامل ✤ ای حباء حبوت احمد فی حفرته
من حرارة الثاکل ✤ بای وجه تلقی النبی ✤ وقد دخلت فی قتله مع الداخل
هلم فاطلب غدا شفاعته ✤ او لا فرد حوضه مع الناهل ✤ ما الشك عندی فی حال قاتله
لکننی قد اشك فی الخاذل ✤ نفسی فداء الحسین یوم غدا ✤ الی المنایا غدو لا قافل
ذاك یوم انحی بشفرته ✤ علی سنام الاسلام والکاهل ✤ حتی متی انت تعجبین ای نزل
بالقوم نقمة العاجل ✤ لا یعجل الله ان عجلت وما ✤ ربك عما ترین بالغافل
اعاذلی اننی احب بنی احمد ✤ والترب فی فم العاذل ✤ قد دنت ما دینکم علیه فما
رجعت من دینکم الی طائل ✤ دینکم جفوة النبی وما ✤ الجافی لآل النبی کالواصل
و چون باین بیت رسید که مضمون او آنست که ابو بکر و عمر ظلم کرده اند
بفاطمه علیها السلام در غصب فدك و بیت اینست که شعر
مظلومة والنبی ناصرها ✤ تدیر ارحاء مقلة حافل ✤ هارون الرشید برآشفت
که ای عتابی این شعر کیست عتابی گفت که ای امیر المؤمنین این شعر دو
ست منصور نمری که ترا گمان آنست که او ولی تست بعد از آن تتمه
ابیات قصیده را خواند تا بجایی رسید که مشتمل بر بیان تغلب عباسیه
و ترغیب مردم بر دفع ایشان بود آنگاه رشید دست بهم زد و گفت
وای برین زانیه که مردم را در خروج بر من ترغیب میکند و موالات مرا
ظاهر میسازد و عداوت مرا پنهان میدارد و حال آنکه مال بسیار از من
انعام یافته و منزلت و مقدار او پیش من زیاده از اقران و امثال او بود

ابن معتز گوید که حقیقت حال نمری آنست که او در سر متدین بدین امامیه
ومدح آل رسول علیهم السلام میگفت ودر شعر خود متعرض صحابه وسلف
میشد ورشید از حقیقت حال او آگاه نبود تا آن شب که عتابی آن قصیده را
بروخواند وهمچنان از اشعار دیگر که نمری در حق آل ابی طالب گفته
بود برهرون میخواند تا هرون بی طاقت شد وابو عصمت را که یکی از
سرهنگان دولت او بود پیش خواند وبا او گفت للحال بجانب رقه برو ومنصور
نمری را بگیر وزبان او را از قفا بیرون آر وبعد از قطع دست وپا گردن
او را بزن وسر او را پیش من فرست وبدن او را در آنجا بدار بیاویز پس
ابو عصمت بیرون آمد وچون بدروازه رقه رسید جنازه نمری را دید که
بیرون می آوردند لاجرم معاودت نموده نزد هرون آمد واو را از وفات
نمری واقف گردانید وآن محب فدائی ببرکات محبت اهل البیت علیهم السلم
از عذاب ونکال هرون خلاصی یافت وبدار الوصال خلد شتافت وحضرت
سید اجل مرتضی علم الهدی قدس الله روحه الشریف در کتاب غرر ودرر
باسناد خود از جاحظ روایت نموده که گفت منصور نمری با هرون الرشید
نفاق می ورزید ونام هرون را در شعر خود ذکر میکرد ومراد او از آن
صاحب منزلت هارونی یعنی حضرت امیر المؤمنین بود تا آنکه
عتابی شاعر که از اعدای نمری بود فرصت یافته حقیقت نفاق او را بهرون
عرضه نمود واشعار او را که در مدایح آل علی ومثالب آل عباس گفته بود
بروخواند وهرون کسی را بران داشت که نمری را بکشد واو دو سه
روز پیش از آن باجل طبیعی درگذشت وببرکت محبت خاندان نبوت
مضرت هرون الرشید باو نرسید واز جمله ابیاتی که در آن ذکر هرون
کرده واراده صاحب منزلت هارونی علیه السلم نموده این دو بیت است

شعر

آل الرسول خیار الناس کلهم ∴ وخیر آل رسول الله هرون
رضیت حکمک لا ابغی به بدلا ∴ لان حکمک بالتوفیق مقرون

∴ واز جمله اشعار او که در شان آل پیغمبر صلوات الله علیهم واقع شده این ابیات است

آل النبي ومن يحبهم ∴ يتطامنون مخافة القتل ∴ امن النصارى واليهود وهم
من امة التوحيد في ازل ∴

ابن معتز گفته که اشعار او در مدح آل رسول بسیار
وآن همه از جمله مدایح خوبست که در شان ایشان گفته اند واز جمله ابیاتی
که از روی خوف وتقیه در شان بنی العباس گفته این چند بیت است شعر

یا ابن الائمة من بعد النبي ویا ابن ∴ الاوصیاء اقر الناس او دفعوا
ان الخلافة کانت ارث والدکم ∴ من دون تیم وعفو الله متسع
لولا عدي وتیم لم تکن وصلت ∴ الی امیة تمریها وترتضع
وما لآل علي في ولایتکم ∴ حق ولا لهم في ارثکم طمع
یا ایها الناس لا تعزب عقولکم ∴ ولا یضعکم الی اکنافها البدع
العم اولی من ابن العم فاستمعوا ∴ قول النصیح فان الحق یستمع

ومخفی نماند که اگر گفته که ما لآل علي في ولایتکم حق حقست زیرا که
ولایت باطله بنی العباس حق وسزاوار ایشانست نه حق اهل البیت
علیهم السلم وقول او که ولا لهم في ارثکم طمع قضیه ایست سالبه که صدق
او از رهگذر فقد وجود موضوعست زیرا که آل عباس از آنحضرت پیغمبر
میراث نمی رسد چنانکه بیان آن خواهیم نمود واما انکه گفته که عم اولی است
از ابن عم مسئله ایست که فقهای دولت عباسیه جهت خوش آمد ایشان
آنرا اختراع کرده اند وعلمای امامیه علی الاطلاق آنرا قبول ننموده اند واز جمله
بدع وخرافات میدانند وظاهرا نمری در باطن استهزای عباسیه بان
می نماید وتحقیق این مسئله وانکه ابن عم پدر ومادری مانند حضرت امیر
علیه السلم اولیست در میراث از عم پدری تنها مانند عباس در ترجمه
شیخ سنانی علیه الرحمه سمت تفصیل یافته بانجا رجوع اولیست بالجمله
سخن در خلافت است ومذهب شیعه امامیه آنست که امامت وخلافت
بعلم وعصمت ونص است دون نسب ومیراث که اگر شیعه در امامت
نسب قایل بودندی بایستی که در اولاد امام حسن که پسر بزرگتر امیر المؤمنین
علی وفاطمه است علیهم السلام قایل بامامت شدندی وظاهرست که

هیچکس دعوی امامت در ایشان نکرده و از فرزندان امام زین العابدین
در غیر امام محمد باقر دعوی امامت نکنند و زید پسر امام زین العابدین را
بواسطه فقد نص و عصمت بامامتش قبول نکنند و باین تقریر ظاهر شد
که آن مدح از مزی صحیح است ظاهری که از روی تقیه جهت توبیخ عباسیه
درهم یافته و از شر ایشان خلاصی یافته ابو الحسن محمد بن عبد الله بن
وصیف الناشی رحمه الله در کتاب انساب سمعانی مسطور است
که ناشی بفتح نون است و در آخر شین معجمه و ناشی کسی را گویند که در
فنی از فنون شعر نشو و نما یافته باشد و مشهور باین نسبت علی بن
عبد الله شاعر مشهور است که در زمان معتمد و مقتدر و قادر و راضی و غیر ایشان
بود و او در اصل بغدادی است و در مصر ساکن شد و در کتاب رجال نجاشی
مذکور است که او متکلم و شاعر بوده و در باب امامت کتابی تالیف نموده و
ابن کثیر شامی گفته که او متکلمی بارع از کبار شیعه بود و او را تصانیف عدیده
و اشعار حمیده هست و ابن خلکان گفته که او شاعر مشهور معروف
بناشی اصغر و از شعرای پسندیده عصر است و در مدایح اهل البیت
قصاید بسیار دارد و متکلم بارع بود و در علم کلام تلمیذ ابی سهل اسمعیل بن
علی بن نوبخت متکلم است که از اکابر شیعه بود و او را تصانیف بسیار است
و در سال سیصد و بیست و نه بکوفه رفت و در جامع کوفه املای شعر نمود
و در ایام صبی در جامع کوفه بمجلس متنبی میرسید و از اشعار او چیزی
می نوشت و بعد از آن بحضرت سلطان سیف الدوله بن حمدان بحلب
رفت و از او رعایت بسیار یافت و در شعر او مقاصد نیکو بسیار است
در سال سیصد و شصت و شش در بغداد بعالم بقا روی نهاد

ابو تمام حبیب بن اوس الطائی

ابو تمام طائی شعر او را از غایت نفاست در کتاب حماسه ذکر نموده و در
کتاب غرر و درر مسطور است که او از شعرای قریش بود و از شعرای
اخلاص آثار او که در مرثیه حضرت امام حسین علیه السلام گفته این چند
بیت است شعر تبیت النشاوی من امیة نوما • و بالطف قتلی ما ینام حمیمها
و ما ضیع الاسلام الا عصابة • تامر نوکاها و دام نعیمها
و صارت قناة الدین فی کف ظالم • اذا مال منها جانب لا یقیمها
و از غزلیات او این چند بیت مشهور است که بعضی آنرا بمجنون عامری
منسوب میسازند شعر الا ترک لیلی لیس بینی و بینها • سوی لیلة انی اذا لصبور
هبونی امرأ منکم اضل بعیره • له ذمة ان الذمام کبیر • و للصاحب المتروک اعظم حرمة
علی صاحب من ان یضل بعیر • عفا الله عن لیلی الغداة فانها
اذا ولیت حکما علی تجور عبد الله بن محمد السرو رحمه الله صاحب کشاف
در کتاب ربیع الابرار آورده که او موی شیعی بود و از اشعار او که در مدح
اهل بیت علیهم السلام واقع شده این چند بیت را ذکر نموده شعر
یا بنی هاشم بن عبد مناف • انی منکم بکل مکان • انتم صفوة الاله و منکم
جعفر ذو الجناح و الطیران • و علی و حمزة اسد الله • و بنت النبی و الحسنان
فلئن کنت من امیة انی • لبری منهما الی الرحمان عبد الله بن غالب الاسدی
رحمه الله علیه در خلاصه مذکور است که او از اصحاب حضرت امام محمد باقر
و کنیتش ابو علی است و از حضرت امام محمد باقر و امام جعفر صادق و امام
موسی کاظم علیهم السلام روایت حدیث نموده و ثقه ثقه است و اختصاص بدین
خاندان داشت و حضرت امام جعفر صادق علیه السلام در شأن او فرموده انه
کان ملکا یلقی الشعر علیه و انی لاعرف ذلک الملک یعنی که از ملایک
القای شعر باو میکند و من آن ملک را می شناسم و ظاهرا مراد بآن ملک روح
القدس است چنانکه از حدیث حضرت رسول در باره مداحی حسان مفهوم

میشود که لا زلت یا حسان مؤیدا بروح القدس ما نصرتنا بلسانک و مولانا
حسن کاشی در بعضی از مدایح خود باین معنی نیز اشعار نموده و فرموده **شعر**
انتظار از بهر معنی بکی کشم چون میکند ٭ مدح آن خورشید دین روح الامین املای من
تنبیه مخفی نماند که حضرت رسالت صلوات الله علیه دعای حسان را
بنا بران مشروط ساخت که سوء عاقبت او را در مخالفت امیر المؤمنین علی
میدانست چنانکه تفصیل آن در طی احوال قیس بن سعد بن عبادة الانصاری
گذشت و اگر نه این بودی آنحضرت دعای او بر سبیل اطلاق نمودی و نظیر
این است آنکه خدای تعالی در قرآن مجید مدح ازواج حضرت پیغمبر را مشروط
ساخته بواسطه علم بتغیر حال و بعضی از ایشان بعد از انصلاح احوال را بخا
که فرموده یا نساء النبی لستن کاحد من النساء ان اتقیتن الآیه و در مقام
مدح اهل البیت علیهم السلام و اکرام ایشان در ایثار ایشان مسکین و یتیم
و اسیر را بر خود قطع بجزاء ایشان فرموده و بنابر علم الهی باستقامت احوال
ایشان آنرا مشروط بشرطی و وقتی نموده چنانکه میفرماید و یطعمون الطعام
علی حبه مسکینا و یتیما و اسیرا انما نطعمکم لوجه الله لا نرید منکم جزاء
و لا شکورا انا نخاف من ربنا یوما عبوسا قمطریرا فوقیهم الله شر ذلک
الیوم و لقاهم نضرة و سرورا و جزاهم بما صبروا جنة و حریرا
سلیمان بن قتة الخزاعی رحمه الله علیه از طایفه دعبل مداح امام
رضاست علیه السلام و این چند بیت در مرثیه امام حسین علیه السلام از اوست **شعر**
مررت علی ابیات آل محمد ٭ فلم ارها امثالها یوم حلت ٭ فلا یبعد الله الدیار و اهلها
و ان اصبحت منهم برغمی تخلت ٭ الا ان قتلی الطف من آل هاشم
اذلت رقاب المسلمین فذلت ٭ و کانوا غیاثا ثم اضحت رزیة
لقد عظمت تلک الرزایا و جلت **جمال الدین خلیل الموصلی رحمه الله**
تعالی پدر او حاکم موصل و ناصبی و دشمن خاندان نبوت بود
و چون مادر او را که ایضا ناصبیه بود پسر متولد نمیشد بمقتضای
عقیده شوم خود نذر کرده بود که اگر خدای تعالی او را پسری روزی کند

بشکرانه آن او را بران دارد که همیشه زایران حضرت امام حسین را که از
ولایت شام و جبل عامل می آمدند و عبور ایشان بر موصل واقع میشد قتل نماید
و چون لطف نامتناهی الهی متعلق بهدایت او گردیده بود بعد از اندک مدتی
جمال الدین متولد شد و چون بمرتبه رجال رسید مادر او را از مضمون نذر خود
آگاه ساخته لاجرم او بفرموده مادر در عقب جماعتی از زوار کربلا که در آن ولا
از موصل عبور نموده بودند رفت و چون بمسیب که موضعی است نزدیک بکربلا
رسید و غبار آن سرزمین بچشم او در آمد و دید که زوار از آب فرات عبور
نموده اند همانجا توقف کرد تا در وقت معاودت زوار ایشان را بکشد در آنجا
بی برکت وصول غبار آن خاک پاک در خواب دید که قیامت قایم شده و او را
بدوزخ می برند و چون بدوزخ بردند آتش دوزخ در تصرف او متوقف شد
و مالک دوزخ با آتش خطاب کرد که چرا در مواخذه او توقف میکنی او جواب
گفت که غبار کربلا بر او نشسته و در او فرو رفته او را گرده اگر او را بگذارید
من در وی تصرف تمام کنم لاجرم بشستن او مبادرت نمودند و باراده الهی آن
غبار بتمامی از او دور نشد در این مرتبه نیز چون آتش در وی تصرف نمود دیگر
بار مالک با آتش خطاب و عتاب کرد و او همان جواب سابق گفت آخر جمال الدین
در آن اثنا از هول عتاب مالک از خواب بیدار شد و از عقیده ناصبی
و بغض خاندان برگشت و مؤمن گردید و خلع لباس اهل ظاهر نموده مجاور
آستان ملایک پاسبان حضرت امام حسین علیه السلام شد و چون طبع
او قدرت تمام در شعر داشت بمدایح اهل بیت علیهم السلام اشتغال مینمود
و از جمله قصاید او که در مدح حضرت امیر المؤمنین علیه السلام گفته این است **قصیده**

سارت باقوار عملک السیر	و حدیث عن علاک السور
و الماد حون المکثرون علوا	و بالغوا فی ثناک و اعتذروا
و عظمتک التوریة و الصحف الا	ولی و اثنی الانجیل و الزبر
و احکم الله فی امامتک الآیات	و استبشرت بک العصر
و الانبیاء المکرمون وقوا	فیک بما عاهدوا و ما عذروا

وذکر المصطفی فاسمع من ٭ القی له السمع وهو مدکر ٭ وجد فی نصحهم فما قبلوا
ولا استقاموا له کما امروا ٭ واستانسوا وحشة الضلال فما ٭ اشرقت بیعة الهدی نفروا
واختلفوا فیك ایها النبأ الا ٭ عظم الا من دله النظر ٭ فعشر آمنوا فزادهم الله
بیانا وعشر کفروا ٭ واکنوا الغل فی صدورهم ٭ واطیبوا فی العناد واشتوروا
وابتدعوا ظلم فاطم وروی ٭ فی منعها الارث ذلك الخبر
اسماؤك المشرقات فی اوجه ٭ القرآن فی کل سورة غرر
سماك رب العباد قسورة ٭ من حیث فروا کانهم حمر ٭ والعین والجنب والوجه العباد
والهاد لیل الضلال معتکر ٭ یا صاحب الامر فی الغدیر و ٭ قد نحن لما اولیته عمر
لو شئت مامد حبتر یده ٭ لها و لا نال حکمها زفر ٭ لکن تانیت فی الامور ولم
تعجل علیهم وانت مقتدر ٭ طویت فی ذلك حکمة ولك الحکمة ٭ تطوی طورا و تنتشر
راقبت قوما من اولیائك فی الظهور ٭ علما بهم وما ظهروا ٭ لولم تغث نوح عند شدته
ملحمة الاولین والدسر ٭ ولا بمك لا مظم اخمدت نار ٭ ابراهیم بردا وورد منهما خض
ولو عدا کل الکلیم مبتهلا ٭ ما تلقف عصاه ما سحروا ٭ وفیك ورثها المسیح میتین مادها
یا قبلاه عظمها الخضر ٭ یا صاحب الکرة المنورة الغرا ٭ جار لحکمك القدر
وصاحب الزوجة المطهرة الزهرا ٭ منها الحسود ینفطر ٭ یا راکبا ظهر سلعد اجد
لا یعتریها این ولا نصر ٭ یطیر عن شدقها اللغام باجواز ٭ الفیافی کانه شرر
ولتزها الخیر والعیون لها ٭ تغیر ثم الهشیم محتظر ٭ یحثها قاصدا امرا دفتی
برت الی الهداة والظفر ٭ بلغه من عبده السلام وقل ٭ والدمع من مقلتیك منهمر
یا حاضرا لا یغیب عن نظره ٭ وغائبا عنه یحتا البصر ٭ لو ادرکوا کنه ما لصغت
قلت لك المعجزات والقدر ٭ آن بان تبتش القبور وان ٭ یظهر من کان عنك یستتر
والارض قد اذنت بان تخرج ٭ الاثقال واستکرهتهم المعقد
واقتربت ساعة انتقامك من ٭ شانیك وانشق طوعك القمر
ابو الحسن علی بن عبید الله بن حماد العدوی البصری رحمه الله تعالی
شاعر ادیب فاضل بوده وشیخ نجاشی در کتاب رجال در ترجمه ابی احمد عبد العزیز
ابن یحیی بن احمد بن عیسی الجلودی الازدی البصری که از او روایت حدیث نموده
ذکر علی بن حماد نموده وگفته که بعضی از استادان من اجازه کتب جلودی از
علی بن حماد شاعر داشت وشیخ ابو الفتوح رازی در تفسیر خود چند جا شعر او را
باستشهاد آورده واز جمله اشعار اعلای شعار او این قطعه است شعر
اغرك امهال الامام لمن بغی ٭ علیه ومن شان الامام التمهل
ولو شاء ارسال العذاب علیهم ٭ لما صده عن ذاك خیل ولا رجل
ولکنه ابقی علیهم لعلة ٭ ولو قتل الاباء لانقطع النسل ٭ وحاصل کلام
درین ابیات بیان آنست که حضرت امیر علیه السلام با آنکه توانا بود ترك جهاد با غاصبان
خلافت نمود تا نطفهای صالح که در اصلاب آن مفسدان و اشباع ایشان قرار
یافته بود در قتال آنحضرت ضایع نشود پس بنا بر استخلاص آن نطفهای صالح
وذریه مومنین ایشان که از انصار حق خواستند بود آنحضرت ترك جهاد ایشان
نمود وصبر بر آزار ایشان فرمود واز طلب حق خود تقاعد ورزید نظیر سکوت
آنچه از حضرت امام حسین علیه السلام در واقعه کربلا مشاهده نموده اند که عمر
بن سعد وابن زیاد علیهم اللعنه حمله میکرد وبعضی را میکشت وبعضی را میگذاشت
با آنکه قدرت بر کشتن آنها نموده است وچون بعضی از اصحاب آنحضرت سبب
آن معنی را از او پرسیدند در جواب فرمود که حجاب از پیش نظر من برداشتند
تا چون در صلب بعضی نطفه مومنی دیدم جهت استخلاص ذریه او را
گذاشتم ودر صلب هر کدام که نطفه مومنی نبود او را هلاك ساختم واصل کلام
ابن حماد علیه الرحمه ماخوذ است از آنچه علی بن ابراهیم رحمه الله در تفسیر خود
روایت نموده که مردی سوال کرد از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام
که چون حضرت امیر المومنین را قوت ربانی و تیغ آسمانی بود چرا دفع مخالفت
دشمنان خود نکرد وکار خود را از پیش نبرد حضرت امام در جواب فرمود که
مانع آنحضرت آیتی بود از کلام الهی گفت کدام آیتست گفت لو تزیلوا لعذبنا الذین
کفروا عذابا الیما و مخفی نماند که این آیه در سوره فتح واقع است اول آن ایه حق
تعالی میفرماید هم الذین کفروا وصدوکم عن المسجد الحرام والهدی معکوفا
ان یبلغ محله ولولا رجال مومنون ونساء مومنات لم تعلموهم ان تطوهم

نصیبکم منهم معرة بغیر علم لیدخل الله فی رحمته من یشاء لو تزیلوا
لعذبنا الذین کفروا الایة وخلاصه معنی آنست که کفار مکه بسبب آنکه شما را
از عمره منع کردند و قربان را نگذاشتند که بمحل خود برسد مستحق قتال واستیصال
هستند ولیکن ما شما را درین سال از قتال ایشان باز میداریم جهت رعایت
حال گروهی که در مکه هستند و اگر نبودندی مردان گرویده و زنان ایمان
آورده در مکه که شما بواسطه اختلاط که با کفار دارند ایشان را باعیان ایشان
نمیدانید و متصور بود که شما ایشان را در اثنای قتال بی تمیز وطا کنید
یعنی بکوبید و هلاک سازید پس برسیدی شما را از جهت هلاک ایشان
از روی نادانستگی مکروهی از غم و اندوه بقتل مومنان یا زیانی چون
کفارت و دیه هر آینه ما دست شما را از ایشان کوتاه میکردیم لیکن منع
کردیم شما را از قتل اهل مکه جهت نگاه داشت آن مومنان و مومنات و این
برای آنست تا داخل کرداند خدای تعالی در رحمت خود یعنی توفیق زیادتی خیر
یا دین اسلام هر کرا خواهد اگر جدا شدندی آن مومنان از کافران و در مکه
نبودندی هر آینه عذاب میکردیم آنان را که کافر شدند از اهل مکه عذابی مولم
موجع در دنیا بقتل و سبی و علی هذا حاصل جواب حضرت امام علیه السلام
آنست که حق سبحانه و تعالی ودایع نهاده مومنان را در اصلاب کافران و
منافقان پس امیر المومنین علیه السلام خدا و اهل ضلال آن جماعت را نکشت تا
بیرون آیند آن ودایع از ایشان و ازین جهت نیز قایم آل محمد علیهم السلام
ظاهر نمیشود تا ودایع تمام بخروج نشود و چون چنین شود ظاهر گردد
و منافقان را بقتل آورد اللهم عجل فرجه و سهل مخرجه بحق نبیک محمد و آله
الطاهرین و چندین از اشعاری که شیخ ابو الفتوح رازی برای ابو الحسن علی بن حماد
ابن عبید البصری نسبت داده این چند بیت است که در منقبت حضرت امیر
واقع است شعر وردت لنا الشمس فی بابل ۞ فسامیت یوشع لما سما
و یعقوب ما کان اسباطه ۞ کنجلیک سبطی نبی الهدی ۞ و زعم مولفان آنست
که این علی بن حماد غیر علی بن حماد بصری مشهور است که از متاخرین بوده چنانچه

از عنوانات

از عنوانات یعنی از اشعار او که در بعضی از مجموعها بنظر قاصر رسیده است
که او ازدی بصری بوده بهمه حال چون در وقت تالیف مجال تحقیق حال نبود
و بر تقدیر بودن از مخلصان و مداحان آل رسول متعال بوده اند آنچه در بعضی
از مجموعهای اشعار منسوب بعلی بن حماد بنظر قاصر رسید در سلک
ایراد کشید و از انجمله این قصیده است که آنرا منسوب بعلی بن حماد الازدی
البصری دیده قصیده ۞ الدهر فیه طرایف وعجایب ۞ تتری وفیه فواید ومصایب
تاتی الحوادث ثم تمضی فاصطبر ۞ حتی تزول وکل آت ذاهب
فسد القیاس علی العقول فاصطلت ۞ عاداتها اوتب
زمن تسوء زواله صاداتر ۞ فیه وتقتریر الاسود ثعالب
ویقال یا ذا الحق حقک باطل ۞ ویقال یا ذا الصدق قولک کاذب
هذا بعصر ننا واما غیرها ۞ فالامر فیما بینهم متقارب
للناس فی کل الامور مآرب ۞ ولهم علی کل الوجوه مذاهب
فاهرب من البلد المشوم فمن بنی ۞ فیه مکانا فهو منه ذاهب
فی ای ارض شئتما الک منزل ۞ وبای قوم حللت فیهم صاحب
بلد بهنا ان تقیم به ومن ۞ یعصی الامام تخوما سیعاقب
فکانما اصلوه حیات علی ۞ آل النبی عضو به وعقارب
وتجیع من تلقاه حین تودهم ۞ وتحبهم بلقاک وهو مغاضب
بابی وامی بلدة لا یجتری ۞ فیها علی اهل التشیع ناصب
حرم لربک آمن من حله ۞ ظفرت یداه بکل ما هو طالب
واذا بدت لک قبة النجف التی ۞ فیها لکل المومنین رغایب
فاضرع لربک وادع دعوة شاکر ۞ عما لک الرحمن منه واهب
واعلم بان ولاء آل محمد ۞ نعق لنا من ربنا ومواهب
سبقت لنا من ربنا الحسنی بهم ۞ افلا نواصل شکرنا ونواظب
وعلی الصراط المستقیم اقامنا ۞ والخلق عنه ماسوانا ناکب
فلذلک ان ذکروا انهن قلوبنا ۞ وهواهم فینا مقیم لازب

وترى النواصب حين يجزي ذكرهم * تعلو وجوههم سواد راكب
طابت موالدنا بحب ايمة * هم طاهرون من العيوب اطائب
وموالد النصاب قد خبثت فتى * ما شيمة معروفة وشوايب
ابليس يشرك فيهم اباءهم * فالخبث فيهم لا محالة لازب
واذا اتيت الى الغري معاودا * في كل عام زائرا متواصب
طف حول مشهده وعفر فوقه * خديك والثمه ودمعك ساكب
وقل السلام عليك يا من حبه * فرض على كل البرية واجب
يا من يرى زواره ويجيبهم * باللطف لم يحجبه عنهم حاجب
والله ما لك في الفضائل مشبه * كلا ولا في المكرمات مقارب
يا عالما ما كان او هو كائن * ما عنك شي في الحقيقه غائب
ما هبت مخلوقا ولست بهائب * لكن لباسك كل شي ذائب
ما زلت تغلب في الحروب مظفرا * فيها وما لاقت قط فيها غالب
شيدت دين محمد فاساسه * مثل الاساس اسنته وقواضب
يا سيف رب العرش سيفك قا * طع في كل معركه وسهمك صائب
للبيض في كلتي يديك مشارق * ومن الغوارب في الحروب مغارب
زوجت فاطمة لانك كفوها * والنور للنور المضي مناسب
والله كان وليها في عرشه * والروح جبريل الامين الخاطب
فالبدر والشمس المنيرة انتما * وبنوكما للعالمين كواكب
ان الذي يرجو مكانك في العلى * لسواك في كل البرية خائب
بهرت دلايلنا العقول فما لها * جحد وهل للرمل يوما حاسب
ردت عليك الشمس بعد مغيبها * وهوت كما يهوي الشهاب الثاقب
والعيس اذ نطقتها في صحصح * نقش حمار لما رآه الراهب
ودعوت ميتا في ثراه بصرصر * وحديث دعوته عجيب عاجب
وببابل ناجيت جمجمة فما * زالت تجيبك طاعة وتخاطب
وضربت بالعود الفرات وقد * طما وانا بذاك الماء فيه تايب

اعطيت يا مولى الانام فضايلا * ومناقبا ما مثلهن مناقب
تركت مناقبك المناقب كلها * ان عورضت مجدا وهن مثالب
ويل النواصب يخطبون على الذي * والوه وهو غدا عليهم خاطب
ظنوا وغرهم سراب لامع * فغدت ظنونهم وهن كواذب
ومناصح في ذمه لي مشفق * امسى علي يلومني ويعاتب
تب من ولاكما الصحابة قلت لا * انا من سماعي للنصيحة تايب
يا حسن افي حاضر لطريقة * فيها النجاة وانت عنها غايب
هيهات ان يهدي لموضع رشده * اعمى عن الحق المبين موارب
والله لا يلقى شفاعة احمد * احد لفاطمة البتولة غاصب
يا اهل بيت محمد انتم لنا * قبل الى رب السماء ومحارب
فليمدحنكم ابن حماد علي * نعمايه وهو الكريم الواهب
اني لمن والى الوصي مواليا * ولمن توالى غيره لمحارب

وان قصيده نترا اشعار علي بن حماد بالسنه مذكورت **قصيده**

بقاع في البقيع مقدسات * واكناف بطيبة طيبات
وفي كوفان آيات عظام * تضمنها الغري المتوثقات
وفي غربي بغداد وطوس * وسامرا نجوم زاهرات * مشاهد تشهد البركات فيها
وفيها الباقيات الصالحات * ظواهرها قبور دارسات * بواطنها بدور لامعات
جبال العلم فيها راسيات * بحار الجود فيها زاخرات * معارج تعرج الاملاك فيها
وعن بكل امر هابطات * ولست بالقبور لهم ولكن * مواقع للنجوم معظمات
بها الرحمن اقسم لو علمتم * ففي القرآن هن مسميات * بيوت يذكر اسم الله فيها
رجال بالسجود لهم سمات * وهم حجج علينا بالغات * وهم نعم علينا سابغات
بحبل الله نحن ماسكوه * وحبل الله ليس له انبتات * وهم معنى الصراط فقف عليه
على ذاك الصراط لذي ثبات * محاربنا الورى اللاقي اليها * وجوه ذوي العلى متوجهات
راهم آدم اذ راد قدس * يحاف عرشه متلالات * خلايف ربنا بالارض تجلى
بها عنا الدياجي المظلمات * رسول الله والهادي علي * وفاطمة وسبطاه الثقات

لهم نادى منادي الحق هيا * الا ابن الارامل والعفاة * انا ملهم اذا وكفت نداها
يداهم بالمدامع مرذيات * يرون عداتهم بالجود طنا * وليس لهم اذا سيلوا عداة
انا نرتقبل الحسنات منا * بحبهم ونمحى السيات * ولا تستقبل الصلوات الا
بحبهم ولا تزكوا الزكات * فان عدولنا في حبهم * بهم اعمالنا مستقبلات
فان المرتضى الهادي عليا * ليقصر عن مناقبه الصفات * وذبر محمد حيا وميتا
شواهده بذلك واضحات * لمخوه كاشفا الكربات عنه * وقد هدت اليه الداهيات
عليه تضربا لعرش ضنا * جليا بعد ما نزلت برات * فلا عاد رسول الله قوما
وقد علم الولي من الولات * وما فلاهم الا كيلا * عليا تستريب به الطغات
فاوحى الله ان ارسل عليا * وليس لما حكت معقبات * حكت بان تودي عني منك
ومنه اتكا الكفات * وليس ينال عهد الله قوم * الهم سواغ او ومنات
فلما انزلت فيهم ولت جو * هم في سكرات * هناك تعاهدوا الا يطيعوا
عليا ما انمت بهم الحيات * فجاء محمدا جبريل حقا * واعلمه بما عقد الطغات
بانهم قواعد جميعا * بكتب صحيفة فيها هنات * فانا يام اهل الحرب عند
وايام الوصي مسهرات * فاصدلم يجد فيها عليا * ولا غمرت له فيها قنات
وخيبر حين ولى القوم عنه * فراد العرض وقيها العلات * فمن اليهم الهادي علي
تقادرهم واسهم شتات * وفي الاحزاب حين تسولوها * وقد حدوا كانهم الموات
ولم يبرز لها الا علي * وهل يحمي لها الا الحماة * وعند عسكر الجواد قاتل
لتجبرك الدماء السايلات * وسل صفين عنه وحنينا * وما تيك الصفوف محرمات
فلو دامو النزال فليس نجي * يروا المنايا نازلات * ويشكوا الطام والاحداق
وتكر السيوف البلهات * ترى اسيافه ضحك نحكا * بها هام الفوارس باكيات
صوارم يرتوي بها النفوسا * وللابدان عن مطلقات * اذا هوجت ذوايلها بطعن
تقي الابدان عن منعما * لدكتان ولحرة جيات * اذا جاءت وولعزة هما
هو البحر الذي جرت عنه * ولكن ماؤه عذب فرات * يجود وكل نايلة بشي
وما الكرما اذا اكل العلات * وبات على الفراش بها الخفا * وقد همت بكيده الطغات
وقد سكرت بليل العطايا * وتشكره السيوف الصقلات * حري علم الشريعة تقي

يعلم ليس يعلمه القضات * وعلم بذاك العلم علم * يفوت العالمين ولا يفات
وصور بالسماء له مثال * به الاملاك شوق محدقات * وايده بروح القدس ربي
فلا نقبا عليه المعجزات * صلوات الله والاملاك ترى * عليه ما جرى العيس الحداة
تعنفني على حبي عليا * وشعري فيه تلحمه الغوات * فقالوا انت غالي في علي
فقلت لهم الا لعن الغلات * فاقسم بالذي في البحر تجري * بقدرته الجوار المنشات
لوان للخلق راموا ان تعلا * فضايله الذي هي بينات * لما قدروا واحدا و لكن
تضوا من قبل ان يحصى ثناها * فلا لان تقول ان فيه * كما قد قيل في عيسى الرقات
لقلت لهم مقال فيه صدق * يحقق العلم معناه الرفات * وكا ترابكم حيلات
اذا اعمى على القسم الاسات * فقد لاحت دلايل ما وعدنا * واعلام لنا متقدمات
ونحن نريد تعجيل الاماني * ولكن الامور مقدرات * قيام القايم المهدي فينا
لان قيامه للحق اليات * يقود وهو لرعب كرايه * كانهم الاسود الحدريات
نفد بهم كعدة اهل بدر * بايديهم سيوف مرهفات * قواضب كالشواقب محدقات
لها سبك الدماء معطلات * صقور في المعالي ناخرات * معاقلها الجياد الضامرات
الحبر انا ناصب فيه رجال * باستار النبي محللات * لعل الله يشفي القلب منه
ونامن موسوف وموت * ويتبع علاد في الارض حي * ليلاقي الماء ترحان وشاب
يقود كتايب اهل البيت عن * لهم يدعو قباح منقمات * انوقع فاطم عن الحذحى
لما جرى عليهم بينات * ستلقى فاطم من ذاك تبكي * وتلقى وهي شاكية الطغات
وقد يهضا الا ثار السوط كم * بها اعضا وصا منفصلات * قيام بالعذاب لظالميها
اذا نالوا عليهم مهلكات * فتيبشهم وتحرقهم جهارا * واذاقا التواصب عمر
فلا والله ما قصرت نوحي * اذا ما طي بالنوح الحداث * ولا انفك اقوم الليات
تقوم على بالنوح المحيات * بربكم اهتديت وفي ذاكم * رقت وفي محبتكم عما
تملكت هبات ورب العرش عندي * وارجوان يتم لي الهبات * وارجوا منكم ان تشفعوا
غدا احسنت فيا لم اساة * وان تشفعوا في الهي * لان في محبتكم النجات
وقد نظم ابن حماد قريضا * فاضحى غرامته النجات * ولي فيكم قصايد من زمان
اذا ابد الزمان مسيرات * وقد امر الرواة عيون شعري * وكم شعر تدنسه الروات

و این بیت نیز در بعضی از قصاید ابن حماد واقع است
ظلّ الامین وصدّها عن حیدر   تالله ما کان الامین امینا   و مقصود
او از آن تعریض بر ابو عبیده جرّاح است که او را امین امّت میگفتند
و در غصب خلافت از حضرت امیر علیه السلام با اغیار موافق بود و چون آنحضرت
در آن باب بر قوم اعتراض نمود او عذرهای نا موجه پیش آورده در اصلاح
خلافت فاسدهٔ ابو بکر کوشید در روضة الصفا مسطور است که در
روز دوم از بیعت ابی بکر باستصواب طایفه‌ای از اهل رای علی بن ابی
طالب را علیه السلام در مجلسی خاص طلب داشت و چون جناب ولایت
پناه حاضر گشت محفلی دید مشحون بوجوه مهاجر و انصار در محلی مناسب
نشستند استفسار فرمود که سبب طلب من چیست عمر جواب داد که
خواهش تو آنست که با سایر اصحاب رسول الله صلوات الله علیه موافقت
نمائی و چنانچه ایشان ابو بکر را بخلافت بیعت کردند تو نیز بیعت کنی
علی علیه السلام فرمود که شما توسّل بقرابت پیغمبر جسته انصار را تسکین
دادید تا امر خلافت بر ابی بکر قرار گرفت و من اکنون همانرا وسیله میسازم
یعنی از روی انصاف بگوئید از اهل عالم که با آنحضرت اقربیت و از خدای
عزّ وجلّ بترسید و بهانه مکنید و چون انصاف یافتید انصاف بدهید
عمر گفت ترا رها نکنیم تا بیعت نکنی و بخلافت ابی بکر با دیگران همداستان
نگردی علی علیه السلام فرمود من ازین سخن که اندیشه دارم و تا رمقی از
حیات من باشد دست طلب از دامن حق خود فرو نگذارم ابو عبیده ابن
جراح گفت یا ابا الحسن فضیلت و سبقت تو در اسلام بر همگنان روشن
و بنابرین اصلیت و استحقاق این منصب داری لکن زیاده از آن ما نیز با
اصحاب رسول الله صلوات الله علیه اتفاق کرده اند و امر خلافت را بر ابی بکر
قرار داده تو نیز باتفاق ایشان راضی باش و دری مصلحت بنا مخالف
مخراش علی علیه السلام فرمود که ای ابو عبیده سخنی که مقرون بصدق نیست
مگوی عطائی که حضرت عزّت بخاندان نبوّت ارزانی داشته چنان

مکن که بدودمان دیگر انتقال یابد قرآن در خانه‌های ما نازل شده و معدن
علم و دین و سنن سید المرسلین مائیم و اوضاع شریعت و مصالح امّت را بهتر از
دیگران دانیم بر مقتضای طبیعت عمل مکنید که شما را زیان دارد بشیر بن سعد گفت
که ای ابو الحسن بخدا سوگند که اگر این سخن تو پیش از عقد بیعت بسمع جمیع
استماع آن داشت که دو کس از صحابه با تو مخالفت نکردندی امّا چون تو رضا
نفسی بعضی را تصوّر آن شد که ترا میل ریاست و حکومت نیست اکنون این
سخن بر خلاف عقیدهٔ مردم است و بنابر توهم انکم مبادا اختلالی بامر شریعت
راه یابد بر ابی بکر بیعت کردند و تمام این مهم خطیر در قبضهٔ اختیار او نهادند
علی علیه السلام فرمود ای بشیر تو که می پسندیدی که من کالبد رسول خدا را
در خانه گذاشته بتجهیز و تکفین آنحضرت را مختصر گذاشته بطلب ریاست
و خلافت مشغول شدمی ابو بکر گفت ای ابو الحسن اگر معلوم می بود که در این امر با من
منازعت کنی قبول نمیکردم اکنون که خلایق بیعت کردند اگر تو نیز موافقت
نمائی ظن من در بارهٔ تو خطا نشده باشد و اگر تعجیلی که فی الحال بیعت کنی
تکلیفی متوجه تو نیست بسعادت مراجعت نمای علی علیه السلام چون این
سخن از ابی بکر شنید بیعت ناکرده باز گردید و در بعضی از نسخ مصرع اول آن
بیت مذکور بدین وجه مسطور است ع غلط الامین فجازها عن حیدر
و بسیاری از اهل سنت چون در محل امین برابو عبیده و یاد آوردن قصهٔ
سقیفهٔ بنی ساعده صرف خود و ابو بکر را ندیده اند محل لفظ امین بر جبرئیل امین
نموده اند و بنابرین توهم کرده اند که این شعر از غلاة شیعه است که میگویند
رسالت را خدای تعالی بعلی بن ابی طالب فرستاده بود و جبرئیل در تبلیغ
رسالت غلط کرده آنرا بمحمد بن عبد الله صلوات الله علیهم رسانید و از
عجایب آنکه سید المحققین قدس سره الشریف در شرح تذییل کتاب مواقف
که در بیان فرق اسلامیه است این غلط را متابعت کرده و بموافقت قوم بیت
مذکور را با شعر غلاة نسبت داده والله اعلم بحقایق الامور ابن حماد
المصری از جملهٔ موالیان اهل بیت اطهار و نقد اخلاص و چون دولت

معلوم نیست تمام عبارت این چند بیت که اشعار بشرت محنت و بلایا خاندان
رسالت دارد از اشعار اوست شعر وقد غضبت السداد بالعیش فوقها

کرایم ابناء النبی المکرم ... فما من حریم بعدها فی مجزع
ولا هتك ستر بعدها بمحرم ... باسیاف ذاك البغی اول سلها
اصیب علی لا بسیف ابن ملجم ... وبالحقد حقد الجاهلیة انه
الی الآن لم یذهب ولم یتصرم

الزهری العامری زهری بود در بستان توفیق از شمیم محبت خاندان رسالت طراوت یافته واین دو بیت از اشعار ولیذیر اوست شعر

علی لعمری کان بالناس ارافا ... وفی العلم بالاحکام امضی واعرفا
فما عذر قوم اخروه وقدموا ... عدیا وتیما وهو اعلی واشرفا

علی بن محمد العلوی الحمانی از فصحای علویه وفضلای علوم ادبیه بود حضرت مرتضی علم الهدی قصیده غرّا او در کتاب منتقی از و نقل نموده شعر

بین الوصی وبین المصطفی نسب ... تختال فیه المعالی والمحامید
کانا کشمس نهار فی البروج کما ... ادارها ثم احکام وتجوید
کسرها انتقلا من طاهر علم ... الی مطهره اباؤها صید
تفرقا عند عبد الله وافترقا ... لعبد النبوة توفیق وتسدید
وذر ذو العرش ذرّات بینهما ... فانبت نوراً له فی الارض تخلید
نور تفرع عند البعث فانشعبت ... منه شعوب لها فی الدین تمهید
هم فتیة کسیوف الهند طال بهم ... علی المطاول آباء مناجید
قوم لحاء المعالی فی وجوههم ... عند التکرم تصویب وتصعید
یدعون احمد ان عد الفخار ابا ... والعود ینبت فی افنانه العود
والمنعمون اذا ما لم یکن نعم ... والزایدون اذا قل المزادید
او فوا من الجود ما العلیا فی قلل ... ثم قواعدهن الباس والجود
ما سود الناس الامن تمکن فی ... لحسابه لهم ود وتسوید
سبط الاکف اذا شیمت مخایلهم ... اسد اللقاء اذا صدّ الصنادید

۲۷۷

بنعمی المطاف اذا طافوا بکعبته ... وتخزیب لهم منها القواعید
فی کل یوم لهم ناش یعاش به ... وللخادم من افعالهم عید
محسدون ومن یعقد بحبهم ... حبل المودة یصبح وهو محسود
لا تنکر الدهر اذا الوی بحقهم ... فالدهر مذ کان مذموم ومحمود

دیك الجن شاعری مشهور آدمی است که او را مدایح خاندان سید بشر محمدی است واین چند بیت از جمله قصیده ایست که در مرثیه حضرت امام حسین علیه السلام گفته شعر جاؤا براسك یا ابن بنت محمد
مترملا بدمائه ترمیلا ... وکانما بك یا ابن بنت محمد ... قتلوا جهارا عامدین رسولا
قتلوك عطشانا ولم یترقبوا ... فی قتلك التنزیل والتاویلا ... ویکبرون بان قتلت وانما
قتلوا بك التکبیر والتهلیلا

مهیار بن حبیب الضبی رحمة الله علیه از فصحای زمان ومحبان باخلاص خاندان بود واورا در مدایح اهل بیت قصاید ومراثی بسیار است واین چند بیت از آن قصیده او که در مدح حضرت امام رضا علیه السلام گفته مذکور میگردد شعر

قبر بطوس اقام به امام ... حتم الیه زیارة ولمام ... قبر اقام به السلام واذ غدا
تهدی الیه تحیة والسلام ... قبر سنا انواره یجلو العمی ... وبتربه قد یدفع الاسقام
قبر یمثل للعیون محمدا ... ووصیه والمؤمنون قیام ... خشع العیون لذا وذاك مهابة
فی کنهما النجیر الاعظام ... قبر اذا حل الوفود بربعه ... رحلوا وحطت عنهم الاثام
وتزودوا امن العقاب وامنوا ... من ان یحل علیهم الاعدام ... الله عنه بهم مستقبل
فیما کعینهم جفت الاقلام ... ان یغن عن سقی الغمام فانه ... لولاه لم تسق البلاد غمام
قبر علی بن موسی حله ... بثراه یزهو الحل والاحرام ... فرض الیه السعی کالبیت الذی
من دونه حق له الاعظام ... ومقام لا شك یحمد فیهما ... ولهم بحات الخلود مقام
ولربما الله اوفی ما ... فیما الیه ینتهی الاقسام ... من زاره فی الله عارفا بحقه
فالمس عنه علی الجحیم حرام ... لولا الایه والعدی ... دین الهدی وتحکم الاسلام
کل یقوم مقام صاحبه الی ... ان ینتهی بالقائم الایام ... یا ابن النبی وحجة الله التی
هو الصلاة وللصیام قیام ... ما من امام غاب عنکم لم یقم ... خلف له تسقی به الاوعام

ان الامامة يستوى فى فضلها * والعلم كهل منكم و غلام
انتم الى الله الوسيلة والاولى * علموا الهدى فهم لهم اعلام
ما الناس الامن اقر بفضلكم * والجاحدون بهايم وهوام
بل هم اضل من السبيل بكفرهم * والمقتدى منهم بهم ازلام
يدعون فى دنياكم وكانهم * فى جحدهم انعامكم انعام
يا نعمة الله التى يحبو بها * من يصطفى من خلقه المنعام
ان غاب منكم الجسم عنا انه * للروح منك اقامة ونظام
ارواحكم موجودة اعيانها * ان عن عيون غيبت اجسام
الفرق بينك والنبى نبوة * اذ بعد ذلك تستوى الاقدام
قبران فى طوس الهدى فى واحد * والغى فى لحد يراه ضرام
قبران مقترنان هذا ترعة * جنوية فيها يزور امام
وكذاك ذلك فى جهنم حفرة * فيها يجدد للغوى غيام
قرب الغوى من الزكى مضاعف * لعذابه ولانفه الارغام
ان يدن منه فانه لمباعد * وعليه من ضنع العذاب ركام
وكذاك ليس يضرك الرجس الذى * بزيارة منك جنادل ورغام
لا بل يرى ملك عليه اعظم حسرة * اذ انت تكرم واللعين يسام
سوء العذاب مضاعف تجرى به * الساعات والايام والاعوام
يا ليت شعرى هل بقايكم غدا * بعدو يكفى للقراع حسام
يعطى مرادى بر غليلا فيكم * بين الحسام ترق منه اوام
ولقد رعتني فقودكم اذا * صاحت هواى معالم وخيام
ما كان يعرم باستراع دوى الغنى * بعد حكم لى صبوة وغرام
والى ابى الحسن الرضا اهديتها * مرضية تلتذها الافهام
خذها عن العبدى عبدكم الذى * هانت عليه فيكم اللوام
ان الفضل حق الله فيك وان لى * حق الغرى للضيف اذ الفيام
فاجعله منك قبول قصد انه * عمم اليه حداك استعنام

من كان بالتعليم ادراك حبكم * فحبتى اياكم الهام

ابو سعيد البيلى رحمه الله تعالى مراد الابيل كه مولد ابو سعيد است بلده ايست بركنار رود فرات درميان بغداد وكوفه واين مكان در وجه ابن ابى الحجاج شاعر كفته كه در اصل آن نام شهريست كه حجاج بن يوسف عليه اللعنه حفر آن نموده وبنام بيل مصر آنرا تسميه نموده والحاصل ابو سعيد محمد از فضلاى شعراى اماميه است واين چند بيت از بعضى از قصايد او مشهور شعر لما اقام قياما فى الفواده

دع يا سعيد هواك واستمسك بمن * تسعد بهم وتراح عن انكاده
بمحمد وبحيدر وبفاطم * وبولدهم عقد الولا بتماده
ذاك الذى لولاه ما اتضحت لنا * سبل الهدى فى غوره ونشاده
عبد الاله وغيره من جهله * ما زال منعكفا على اصنامه

ودر واينست كه چون يوسف واسطى معاند ناصبى عليه اللعنه اين قطعه دررد حضرت امير عليه السلام وتحقيق امامت ابى بكر كفت شعر
اذا اجتمع الناس فى واحد * وخالفهم فى الرضا واحد * فقد دل اجماعهم كلهم * على انه عقله فاسد * ابو سعيد اين قطعه لطيفه در جواب او فرموده شعر
الا قل لمن قال فى كفره * ويبقى على قوله شاهد * اذا اجتمع الناس فى واحد * وخالفهم فى الرضا واحد * فقد دل اجماعهم كلهم * على انه عقله فاسد * كذبت وقولك غير الصحيح * وزخرفه ينقده الناقد * فقد اجمعت قوم موسى جميعا * على العجل يا رجس يا مارد * وداموا اعكوفا على عجلهم * وهارون منفرد واحد * فكان الكثير هم المخطئين * وكان المصيب هو الواحد ابو الحسن على بن الحسين الشريف اللبلى رحمه الله تعالى از فضلاى شعراى متاخرين بوده ودر مدايح اهل البيت عليهم السلام قصايد بسيار دارد وشيخ اجل سعيد شهيد ابى عبد الله محمد بن مكى قدس الله روحه يكى از قصايد او را كه در مدح حضرت امير المؤمنين عم با نعت شرحى نوشته وچون آن شرح بنظر ناظر رسيده بان منظور كرده

وقطعه مشتمل بوده بيت در مدح شيخ مذكور نظم نموده واظهار شكر
كذارى اقبال خاطر او بقبول اشعار خود نموده وارتجالا قصايدا وابيت شعر

تم العذار بعارضيه وسلسلا * وتضمنت تلك المراشف سلسلا
قمر الباح دم الحرام محللا * اذ ماشى يخطر فى قباء محللا
رشاء تردى بالجمال فلم يدع * لاخى الصبابة فى هواه تحملا
كتب الجمال على صحيفة خده * ليراع معناه البهى وشكلا
فبدا نون فى حاجبيه معرفا * من فوق صادى مقلتيه فاقفلا
ثم استمد مدا سفل صدغه * الفا الفت بالعذاب الاطولا
واعجب له اذ هم بنقط نقطة * من فوق صاحبه لجلوت اسفلا
وتحققت فى حاء حمرة خده * خال فهم هواه قلبا المبتلا
مالى ارى قمر السماء اذا ابدا * فى عقرب المريخ حل مونلا
واذا بدا قمرى وقارب عقربى * صد عيد اذ كرا السعود فاكملا
انا بين طرته وسحر جفونه * زهر المنية اذ علا وتوكلا
دبت لتحرس نور وجنة خده * عنا فقا بلنا العيون العزلا
جاءت بلطف نحوها فتلطفت * منها القلوب وبحرها ان يطلا
ما بيك حين سعت لقلبى ان سعت * لسعا وتلك بصب قلبى منصلا
فاعجب لمشتركين فى دم عاشق * حرم المناء ومحرم ما حللا
قابلته شاكيا لسلاح قد اشتفى * فى غرة الاضحى اغض محجلا
متردا باخضر الملابس اذ لها * باللولو الرطب المنضد جيلا
فنظرت بدرا فوق غصن يابس * خضرا لعاهده العهود فكلا
ظبيا مع الجوزاء لاح لناظر * متبلج فاتاح ليل الا ليلا
حتى اذا قصدت دميته راشقا * بمهامة نادينه متمهلا
لك ما بحوت من السلاح بمثله * يا من اصاب من المحب المقتلا
بكفيك طرفك صار ما فقد خطا * براق حاجبك المعرق عيصلا
ما تحته فتكون بحمل سيده * لفظا يرى لفظا كان مفصلا

فابان

فابان تبيان الوسيلة مدعى * فاعجب له لفظا تحقق مهملا
فتوحمت وجنا لا مستعبر * عنى بعزب للعتاب ماحلا
فافتر عن دروا سفر عن صحى * من لم يذق المجتبى والمجتلا
من لى بغصن نقا تبدا فوقه * قمرا تغشى جنح ليل فانجلا
حلو الشمائل لا يريد على الرضا * الا حلى قساوة وقد ملا
نحلت بوحيد الملوك فاصبحت * شرفا لدهام الهجرة منزلا
فى الحكم منسوبا الى اباىه * ولكن فى حكمها لن يعدلا
اذ لو فصد ومعرضا متذللا * غنى واخضع طايعا متذللا
ابكى فيبسم ضاحكا بيقول لا * عجبا اذا شاهدت وهو مقبلا
الا دوحة فالروض يبسم نوره * بشرا اذا ابدا لسحاب تهللا
وكذاك لا عجبا اخضع طالما * اسد العرين تقادى اسر الطلا
قسما بقناء ثغور حيم جفون نر * لا خالفن على هواه العذلا
ولا رخصن على الهوى نفسا غلت * نغلت ويرخص فى المحبة من غلا
ولاحسنن وان اساوا لبين على * ما ان قسى وان بدا جبا ان قلا
لا نلت مما ارتجيه ماربى * ان كان قلبى عن محبته سلا
ان كنت اهواه لفاحشة فلا * نوبت من دار المقامه موئلا
يا حبذا انخانين تواصلا * دهرا وما اعلقا نفسى اذ بلا
لانى احلى من عفاف ونائه * ورع ومن لبس العفاف تجملا
طبعت على التقوى سرايرنا ومن * طبعت على التقوى سريرته علا
اهواه
لى فيه من درحى وما الخلصته * انهى الكتاب تلاوة ان يجعلا
فهما لعرك علة الاشياء فى * بالمصطفى ولجد من صدق الولا
الاولان الاخران الباطنان * الفصل الخفية ان عرفت لامثلا
العابدان الزاهدان الحاكمان * الظاهران الشاكران لذى العلا
خلقا وما خلق الوجود كلاهما * العادلان الشاهدان على الملا
نوران من نور العلى تفصلا

في علمه المخزون مجتمعان لن * يتفرقا ابدا ولن يتحولا
فاسئل عن النور الذي يجدونه * في النور مسطورا وسايل من تلا
واسال عن الكلمات لما ان لها * حقا تلقى آدم فتقبلا
ثم اجتباه فاودعا في صلبه * شرفا له وتكرما وتجملا * وتقلبا في الساجدين فازعا
في اطهر الارحام ثم تنقلا * حتى استقر النور نورا واحدا * في شيبة الحمد بن هاشم بعد
قسما بحكم انقضاه وكان ذا * ثم الوصي وذاك امسى مرسلا * واين ابيات
كه مذكور خواهد شد در مرض الموت گفته ودران اظهار توسل باهل البيت
عليهم السلام نموده **شعر** آن الرحيل وحق فيما ارى * وترت فقطع مفارقة البين الذي
وطعت عمن ودتهم ترحيلي * لو انها بالروح لي عوض شرا
ونقلت من سعة القصور ودوحها * فردا الى ظلمات اطباق الثرى
وتصرمت ايامنا وكانما * كانت وكنا طيف لطام الكرى
ومروعه بالبين كاد فؤادها * من هول يوم البين ان يتقطرا
وتقول اذ آن الرحيل ودمعها * قد خط في الخد الجديد اسطرا
يا ناز لا تخشا شتى ومحلقي * عرض المخافة والجماعة والعرا
فالي من الملجا سواك لنا واذا * شعلت صروف الدهر او خطب جرا
فاجبتها والعين كوب فراقها * يهمي على خدي مدمعا احمرا
انتم وديعة ذي الجلال كما غدا * شخصي وديعة حيدر خير الورى
يا مونسي في وحدتي اذ عاينت * عيني نكيرا في اللحود ومنكرا
انا واثق بك لا ادري شخصيهما * الا بشيرا سايلي ومبشرا
فبحق قوما انتهم سيما * مكنون سرك عارفا ومخبرا
الا غفرت ذنوب عبد نازل * بفنائهم من الرمت طاعته الورى
لا زاهد ورع ولا صحب اثما * ولا يوما الصبر اسيرا * لكن يدي علقت بحبل ولاكم
ثقة بكم ولنا بذاك مفخرا * يا ناصر الاسلام حين تاودت * منه الدعايم فاستقام بكا
وتذل عز الكفر بعد حمية * خشناء عالية الجوانب والذرا * لله في عبدانا كم جاور
مخصنا بولاكم مستترا * الى آبيتك واحد وجا ورا

وانحل جار وافرح الفرا **صفي الدين عبد العزيز بن سرايا الحلي رحمه الله**
شاعري ساحر وفاضلي در فنون ادب ماهر بود از شعراي متاخرين شاعر
بيشترين سخن آوري بلكه مستحق آوري اوست وقصيده بديعيه مشهوره
بر فضيلت او شاهدي نيكوست معاصر ملوك ديار بكر بوده وبعضي
از قصايد لطيفه در مدح ايشان نظم نموده واز ديوان او مستفاد
ميشود كه پدران او در حله ومارديني از رؤسا وبزرگان دوزگار
بوده اند ودر چند جا از ديوان خود افتخار بر بزرگي پدر وخال نموده
وخود را بغني واستغنا از شيوه شاعران روزگار ستوده شيخ مجد الدين
فيروز آبادي شافعي كه از اكابر متاخرين في حديث است بحسب او
رسيده ودر يكي از مجموعهاي خود نوشته كه اجتمعت سنه سبع و
اربعين وسبعمايه بالاديب الشاعر صفي الدين عبد العزيز بن سرايا الحلي
بمدينه بغداد ورايته شيخا كبيرا له قدرة تامة على النظم والنثر
وخبرة بعلوم العربية والشعر فقرله ادق من السحر النسيم وارق
من المحيا الوسيم وكان شيعيا قحا الا ان حاله دنا وهيئته قبيحة
وعمامته وسخة ووجه اقبح من الكل ومن راي صورته لا يظن انه
ينظم ذلك الشعر الذي هو كاللؤلؤ في الاصداف انتهى وان جمله اشعار
او كه در مدح حضرت امير المومنين ع واقعست اين چند بيت است **شعر**
جمعت في صفاتك الاضداد * فلهذا عزت لك الانداد
زاهد حاكم حليم شجاع * فاتك ناسك فقير جواد
شيم ما جمعن في بشر قط * ولا حاز مثلهن العباد
خلق يخجل النسيم من اللطف * وباس يذوب منه الجماد
فلهذا تعمقت فيه اقوام * باقوالهم فزانوا ونادوا
وعلت في صفات فضلك ياسين وصاد وآل سبين وصاد * ظهرت منك للورى مكرمات
فاقرت بفضلك الحساد * ان يكذب بها عداك فقد كذب * من قبل قوم لوط وعاد
انت سر النبي والصنو وابن * العم والصهر والاخ المستجاد
لو راى مثلك النبي لاخا * ه والا فاخطا الانتقاد
بكم باهل النبي ولم يلف * لكم خامسا سواه يزاد

كنت نقساله وعرسك ابنا لك لديه النساء والاولاد جل معنا كان يحيط به الشعر
ويحصى صفاته النقاد انما الله عنكم ليذهب الرجس من قد نودت بغيضها الاضداد
ذاك مدح الاله فيكم فان فهت بمدح فذاك قولى معاد ومحقق بما ذكره ناظم
در اظهار استجماع آنحضرت مر صفات متضاده را اشعار نموده بغايت
تشبيه آنحضرت بجناب حق سبحانه وتعالى در سعت احاطه صفات
كمال اوكه منحصر در طرفى از اضداد ومقيد بجانبى از آن نيست بلكه
مقتضى تعانق اطراف وجامعيت اضدادست چه نزد اهل تحقيق مقرر
كه كمال هر صفتى در آنست كه با ضد خود معانق ومشابك گردد چنانكه
در عقد فرايد اسماء الله الحسنى مشاهده ميرود وهو الاول والاخر والظاهر
والباطن پس باعتبارات مختلفه وصف خداى متعال ومتشبهان او
در صفات كمال بصفات متقابله توان كرد ودر هيچ كدام محصور نباشد
واين قطعه نيز در مدح آنحضرت از وست **شعر** لامير المومنين ازال اما
ذكرتك عنده يحسب صفالي ٭ وان كررت ذكرك عند غيرى تكدر سره وبغى قتالى
فصرت اذا شككت باصل مرء ٭ ذكرتك بالجميل من المقال
فليس يطيق سمع ثناك الا ٭ كريم الاصل محمود الخصال
فها انا قد خبرت بك البرايا ٭ فانت محك اولاد الحلال
وله ايضا فى مدحه عليه السلام ٭ فوالله ما اختار الاله محمدا
حبيبا وبين العالمين له مثل ٭ كذلك ما اختار النبى لنفسه
عليا وصيا وهو لابنته بعل ٭ وصيره دون الانام اخا له
وصنوا وفيهم من له دونه الفضل ٭ وشاهد عقل المرء حسن اختياره
فما حال من يختاره الله والرسل ٭ وله ايضا **شعر** توال عليا وابناءه
تفز فى المعاد واهواله ٭ امام له عقد يوم الغدير ٭ بنص النبى واقواله
له فى التشهد بعد الصلوة ٭ مقام يخبر عن حاله ٭ فهل بعد ذكر اله السماء
وذكر النبى سوى آله ٭ ودر قصيده كه در نعت حضرت رسالت صلوات الله
عليه وآله گفته اين چند بيت در مدح باب مدينه علم وآل اطهار گفته

مدينة

شعر مدينة علم وابن عمك بابها ٭ فمن غير ذاك الباب لم يوت سورها
شموس لكم فى الغرب ردت شموسها ٭ بدور لكم فى الشرق شقت بدورها
جبال اذا ما الهضب دكت جبالها ٭ بحور اذا ما الارض غارت بحورها
فآلك خير الآل والعترة التى ٭ محبتها نعمى قليل شكورها
ودر قصيده ديگر كه در نعت حضرت رسالت صلوات الله عليه وآله وسلم
واقعست اين چند بيت نيز در مدح آل اطهار كفته انجا كه ميگويد **شعر**
ولو انى وفيت وصفك حقه ٭ فنى الكلام وضاقت الاوزان
فعليك من رب السلام سلامه ٭ والفضل والبركات والرضوان
وعلى صراط الحق آلك كلما ٭ هب النسيم ومالت الاغصان
وعلى ابن عمك وارث العلم الذى ٭ ذلت لسطوة باسه الشجعان
واخيك فى يوم الغدير وقد بدا ٭ نور الهدى وتآخت الاخوان
وعلى صحابتك الذين تتبعوا ٭ طرق الهدى فهداهم الرحمن
وهمانا تقييد صحابه رسول بآن صلوه وبموصول جهت احترازه خول اضداد
واخراج ناقصان عهد سيد ابرار ومخالفان آل اطهار اوست ونظير اين
تقييد است آنچه در قصه مشهور واقعست كه نوروزى علوى پى فيد با
شخصى نزاعى واقع شد ودر اثناى ان گفت كه تراكى رسد كه بر من اعتراض
كنى وحال آنكه من از آل پيغمبرم وتو در هر نماز صلوات بر من بايد فرستاد
آن شخص گفت آرى صلوات بر آل ميفرستيم اما الطيبين الطاهرين
نيز ميگوئيم ودر قصيده بديعيه كه در نعت حضرت رسول نظم آن نموده
ودر مدح آل واصحاب اين ابيات فرموده **شعر**
صلى عليه اله العرش ما طلعت ٭ شمس وما لاح نجم فى دجى الظلم
وآله امناء الله من شهدت ٭ لقدرهم سورة الاحزاب بالعظم
آل الرسول محل العلم ما حكموا ٭ لله الا وعدوا سادة الامم
بيض المفارق لاعاب يدنسهم ٭ شم الانوف طوال الباع والاحم
هم النجوم بهم يهدى الانام و ٭ يجاب الظلام ديجى حيب الدم

لهم اسامي سواهم غير خافية ٭ من اجلها صار يدعى الاسم بالعلم
وصحبه من له فضل اذا افتخروا ٭ مالك يقصر عن غايات فضلهم
هم هم في جميع الفضل ما عدموا ٭ فضل الاخاء وفضل الذكر والرحم
الباذلوا النفس بذل الزاد يوم قرى ٭ والصائنوا العرض صون الجار والحرم
خضر المرابع حمر السمر يوم وغى ٭ سود الوقايع بيض الفضل والشيم
ذل النضار كما عز النظير لهم ٭ بالفضل والبذل في علم وفي كرم
من كل بابلج واري الزند يوم ندى ٭ مشمر عنده يوم الحرب مصطلم
لهم تهلل وجه للعفاة كما ٭ معضوده مستهل من اكفهم
ما روضة وشع الوسمي بردتها ٭ يوما باحسن من آثار سعيهم
لا عيب فيهم سوى ان النزيل بهم ٭ يسلو عن الاهل والاوطان والحشم

ومخفی نماند که اگرچه ظاهر از لفظ هم هم در بیت ششم اسلوب شعری شعری است لیکن مقصود از آن اشعار است بانکه مراد از صحابه نیز دران بیت آل رسول است که صلوات برایشان در شرع محبت واجبست نه آنکه مراد دیگرانند و مصرع دوم آن بیت و ما بعد آن برآنچه گفتیم دلالت تمام دارد زیراکه اوصاف مذکوره در مصرع دوم و ما بعد آن از فضل اخا ونقص ونفس ذکر ورحم مخصوص بآل اطهار است پس اگر از لفظ صحابه در بیت مذکور غیر آل منظور خواهد بود ذکر اوصاف مذکوره بعد از آن سو خواهد نمود وایضا این قطعه در مدح عترت اطهار از اشعار محبت اوست شعر یا عترة المختار یا من بهم ٭ یفوز عبد یتولاهم
اعرف في الحشر بحبي لكم ٭ اذ يعرف الناس بسيماهم ٭ وله ایضا شعر
یا عترة المختار یا من بهم ٭ ارجو نجاتي من عذاب اليم ٭ حديث حبي لكم سائر
وسر ودي في هواكم مقيم ٭ قد فزت كل الفوز اذ لم يزل ٭ صراط ديني بكم مستقيم
فمن اتى الله بعرفانكم ٭ فقد اتى الله بقلب سليم ٭ واین قطعه را در معلم نقیه گفته شعر قيل لي تعشق الصحابة طرا ٭ ام تفردت منهم بفريق
فوصفت الجميع وصفا اذا ٭ ضوع اذكى من كل مسك سحيق

قيل هذي الصفات والكل كالتبر ٭ ياق يشفي من كل داء وضيق
فالى من تميل قلت الى الآل ٭ مع لاسيما الى الصديق ٭ ومخفی نماند که مراد صفی الدین از اربع حضرت امیر المومنین وسبطین ومادر ایشانست فاطمه است علیهم السلام چنانکه شیخ اوحدی در جام جم در نعت حضرت رسالت صلوات الله علیه این طریقه را نیز مسلوک داشته وگفته شعر
هشتم هفت کوکب معلوم ٭ پنجم چار گوهر معصوم ٭ ومراد او از صدیق حضرت امیر المومنین است علیه السلام چه اول کسی که تصدیق حضرت پیغمبر صلوات الله علیه نمود او بود ودر بعضی از مجالس این کتاب از طریق مخالف وموالف منقول شده که آنحضرت بر منبر کوفه فرموده انا الصدیق الاکبر ودر عنوان بعضی از اشعار دیوان صفی الدین مذکور است که سید اجل نقیب امیر تاج الدین آوی که نقیب نقبا اشراف عراق بود او را فرمود که جواب بگوید ابیات عبد الله معتز عباسی را که در قصیده الفیه او واقعست چه دران ابیات بی ادبی نسبت باهل البیت علیهم السلام وسخنان ناموجه از او سر زده آنجا که گفته شعر الا زلعین وتسكابها
تشكي القذى وبكاها بها ٭ ونحن ورثنا ثياب النبي ٭ فكم تجذبون باهدابها
لكم رحم يا بني بنته ٭ ولكن بنو العم اولى بها ٭ قتلنا امية في دارها
ونحن احق باسلابها ٭ اذا ما دنوتم تلقيتم ٭ زبونا اقرت بجلابها
انگاه صفی الدین بر وجهی که مذکور میشود جواب بیت بیت علی سبیل الارتجال گفت شعر الا قل لشر عبيد الاله ٭ وطاغي قريش وكذابها
وباغي العباد وباغي العناد ٭ وهاجي الكرام ومغتابها ٭ اانت تفاخر آل النبي
وتجحدها فضل احسابها ٭ بكم باهل المصطفى او بهم ٭ فرد العداة باوصابها
اعنكم نفى الرجس ام عنهم ٭ لطهر النفوس والبابها ٭ اما الرجس والخمر من دابكم
وفرط العبادة من دابها ٭ وقلت ورثنا ثياب النبي ٭ فكم تجذبون باهدابها
وعندك لا تورث الانبيا ٭ فكيف حظيتم باثوابها ٭ فكذبت نفسك في الحالتين
ولم تعلم الشهد من صابها ٭ اجدك يرضى بما قلته ٭ وما كان يوما بمغتابها

وكان بصفين من حزبهم ٭ لحرب الطغاة واحزابها ٭ وقد شمر الموت عن ساقه
وكشرت الحرب عن نابها ٭ فاقبل يدعو الى حيدر ٭ بارغابها وبارهابها
وآثر ان ترتضيه الانام ٭ من الحكمين لاسبابها ٭ ليعطي الخلافة اهلا لها
فلم يرتضوه لايجابها ٭ وصلى مع الناس طول الحيوة ٭ وحيدر في صدر محرابها
فهلا تقمصها جدكم ٭ اذا كان اذ ذاك احرى بها ٭ وان جعل الامر شورى لهم
فهل كان من بعض اربابها ٭ اخامسهم كان ام سادسا ٭ وقد جليت بين خطابها
وقولك انتم بنو بنته ٭ ولكن بنو العم اولى بها ٭ بنو البنت ايضا بنو عمه
وذلك ادنى لانسابها ٭ فدع في الخلافة فصل الخطاب ٭ فليست ذلولا لركابها
وما انت والفحص عن شانها ٭ وما قمصوك باثوابها ٭ وما ساورتك سوى ساعة
فما كنت اهلا لاسبابها ٭ فكيف يخصوك يوما بها ٭ ولم تتادب بآدابها
وقلت بانكم القاتلون ٭ اسود امية في غابها ٭ كذبت واسرفت فيما ادعيت
ولم تنه نفسك عن عابها ٭ فكم حاولتها سراة لكم ٭ فردت على نكص اعقابها
ولولا سيوف ابي مسلم ٭ لعزت على جهد طلابها ٭ وذلك عبد لهم لا لكم
رعى فيكم قرب انسابها ٭ وكنتم اسارى ببطن الحبوس ٭ وقد شفكم لثم اعتابها
فاخرجكم وحباكم بها ٭ وقمصكم فضل جلبابها ٭ فجازيتموه بشر الجزاء
لطغوى النفوس واعجابها ٭ فدع ذكر قوم رضوا بالكفاف ٭ وجاؤا الخلافة من بابها
هم العابدون هم الزاهدون ٭ هم الساجدون بمحرابها ٭ هم الصائمون هم القائمون
هم العالمون بآدابها ٭ هم قطب ملة دين الاله ٭ ودور الرحى باقطابها
عليك بلهوك بالغانيات ٭ وخل المعالي لاصحابها ٭ ووصف العذار وذات الخمار
ونعت العقار بالقابها ٭ وشعرك في مدح ترك الصلوة ٭ وسعي السقاة باكوابها
فذلك شانك لا شانهم ٭ وجري الجياد باحسابها ٭ وفات صفي الدين بروجهي
كه ابن شحنه در تاريخ المناظر ذكر نموده در سال هفتصد و پنجاه بود
القاضي فخر الدين بن مكانس رحمه الله از بعضی ثقات استماع نموده كه امامی
مذهب و معاصر صفی الدين حلی بوده و اين دو بيت از بعضی قصايد او در مدح
حضرت امير است ٭ شعر ٭ يا ابن عم النبي ان اناسا ٭ قد تولوك بالسعادة فازوا

انت

انت للعلم في الحقيقة باب ٭ يا امامي وما سواك مجاز ٭ ابو نواس
اگرچه ظاهر است كه استقصای ذكر شعرای مومنين و مدايحشان اهل بيت طاهرين
درين مجلس جهت قرين ميسر نشده ليكن تواند بود كه بخاطر بعضی رسد كه چون ابو
نواس حسن بن هانی مداح مامون عباسی از اكابر شعرا و مشاهير ايشانست و
اشعار او در مدح حضرت امام رضا عليه السلام مشهور و در كتب جمهور مسطور است
چرا او را درين مجلس مذكور نساختند و جواب آنست كه لا كل سوداء تمرة ولا كل
بيضاء شحمة زيرا كه آنچه از اشعار ابی نواس در مدح حضرت امام رضا عليه السلام
مشهور است اين قطعه است كه جهت دفع ملامت مردم نظم نموده و گفته ٭ شعر ٭
قيل لي انت احسن الناس طرا ٭ في فنون من المقال النبيه ٭ فعلى ما تركت مدح ابن موسى
والخصال التي تجمعن فيه ٭ قلت لا استطيع مدح امام ٭ كان جبريل خادما لابيه
و شعری كه جهت دفع ملامت خلق گويند دلالت بر خلوص اعتقاد ندارد و ديگر از
مدايح او اين قطعه است ٭ شعر ٭ مطهرون نقيات جيوبهم
تجري الصلوة عليهم اينما ذكروا ٭ من لم يكن علويا حين تنسبه ٭ فما له في قديم الدهر مفتخر
الله لما برا خلقا واتقنه ٭ صفاكم واصطفاكم ايها البشر ٭ فانتم الملأ الاعلى وعندكم
علم الكتاب وما جاءت به السور ٭ و شان وقوع آن بر وجهی كه مولف كتاب
اعلام الورى از علی بن ابراهيم بن هاشم از پدر خود از محمد بن يحيی فارسی روايت
نموده آنست كه روزی ابو نواس مذكور حضرت امام رضا را عليه السلام ديد كه
از خانه مامون بيرون آمده بر استری سوار شده بمنزل شريف خود ميرود پس
نزديك آنحضرت رفت و سلام كرده و گفت يا ابن رسول الله در مدح شما بيتی
چند گفته ام و ميخواهم كه آنرا بشنوی پس آنحضرت متوجه شده استماع آن نمود
و با او گفتند كه قد جئتنا بابيات ما سبقك اليها احد آنگاه بخادم خود
گفتند كه هيچ چيزی از نقود همراه داری گفت سيصد دينار دارم آنحضرت
گفتند آنرا با ابو نواس بده و بعد از آن گفتند كه شايد اين مبلغ در نظر او
اندك نمايد استری را كه بآن سوار بودم نيز باو بده و مخفی نماند كه سوق روايت
مذكوره دلالت بر قلت ملازمت ابو نواس نسبت بآنحضرت دارد و از كلام

آنحضرت که شاید آن مبلغ در نظر ابو نواس اندک نماید ضعف اعتقاد آنحضرت
باعتقاد او ظاهر میشود ومع هذا در امالی شیخ ابو جعفر طوسی طیب الله ثراه
مشهده مسطور است که در سرّ من رأی شخصی بود از مقبولان شیعه
که نام او سهل بن یعقوب وکنیتش ابو السری ولقبش ابو نواس بود وبلاوا
گفتن در بعضی از مساجد آنجا اشتغال مینمود روزی حضرت امام علیه السلام
باو گفتند یا ابا السری انت ابو نواس الحق ومن تقدمک ابو نواس الباطل
واین کلام دلالت صریح دارد بر بطلان عقیده ابو نواس شاعر مشهور واز ادله
فساد مواد وخلط اعتقاد اوست این چند بیت که باو منسوبست شعر

انی احب ابا حفص وشیعته ⁂ کما احب عتیقا صاحب الغار
وقد رضیت علیا قدوة علما ⁂ وما رضیت بقتل الشیخ فی الدار
کل الصحابة عندی النجم زاهرة ⁂ فهل علی بهذا القول من عار

وبالجمله مجرد مدح اهل البیت علیهم السلام دلالت بر حسن اعتقاد وخلوص
فؤاد ندارد زیراکه اسلاف واخلاف مخالفان التزام ظاهر احکام دین سید انام
وذکر خیر آل اکرام او را سپر دفع ملامت دیگر اهل مذاهب وملل ساخته
ومصلحت ظاهر حال خود را در آن شناخته اند واکثر در باطن حال همگی
دشمن پیغمبر وآل اویند تا آنکه در شهرهای اهل سنت که علی وفاطمه را اکثر
از ابو بکر وعمر وعثمان وعایشه وحفصه دانند اگر کسی در مدح علی گوید
یا آنکه ذکر ایشان کند یا ذکر فاطمه کند پی ذکر عایشه آن مادح را رافضی
گویند وطریق اهانت وآزار او پویند وبنو امیه هشتاد سال دیگر بدان
عداوت وکفر در گردن اهل مشرق ومغرب انداخته بودند وسعی کردند
تا خلق عالم ذکر مناقب علی واولاد او پنهان کنند واسم علی را بگردانیدند
واو را ابو تراب میخواندند تا شاید که نام ونسب او از یاد خلق برود
میسر نشد وبمقتضای لیظهره علی الدین کله ولو کره الکافرون مقدور نیست
مصرع بگل خورشید را اندود نتوان ⁂ وچون مخالفان دانسته اند که اخفای
آن از ممکنات نیست طوعا وکرها مناقب ایشان میگویند وعلمای ایشان

آنرا دوده فاو ثبت مینماید لیکن نه از سر محبت وودا وخلوص اعتقاد
بلکه بتسخیر وتقدیر الهی قال الله تعالی ولئن سألتهم من خلق السموات والارض
لیقولن الله وهذا چنانکه مشرکان وعلمای یهود ونصاری حسب حسد حضرت
رسول صلوات الله وسلامه علیه بعضی از توریه را تحریف کردند وپاره را اخفا
نمودند واین جماعت نیز پاره از مناقب امیر المومنین علیه السلام را
پنهان داشتند وپاره از مناقب او را با ابو بکر وعمر وعثمان افترا
کردند وبر ایشان بستند وسیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون

مجلس دوازدهم

در ذکر شعرای عجم سحبان العجم استاد ابو القاسم فردوسی طوسی نور الله
مشهده یکه‌تاز فارس میدان دین فردوسی که در مجاری عرصه عجمی شیر عرین

بر آن زمین که قدم ماند شخص طلعت او ⁂ عقول وجان ازل تا ابد نهاد جبین

نام او حسن بن اسحق بن شرفشاه است وبعضی گفته اند که او منصور بن فخر الدین
احمد بن مولانا فخر فردوسی است که باعتبار آنکه پدر او باغبان چهار باغی بود
موسوم بفردوس از آن سوری ابن معتز که او را عمید خراسان میگفتند
تخلص بفردوسی نمود وگروهی بر آنند که در روز ملاقات سلطان محمود از
برکت اشعار آبدار وحکایات دلپذیر که راند سلطان را انبساط وخوشی آمده
زبان بتحسین او برگشوده فرمود الله درک یا فردوسی مجلس ما را فردوسی ساختی یا چون
فردوس منور ساختی وکلام این گروه آنست که تخلص بفردوسی بعد از این
خطاب شد ومخفی نماند که ظاهر این نقل دلالت بر آن دارد که او تخلص
بفردوسی کرده بود که سلطان فرموده الله درک یا فردوسی نه آنکه بعد از آن
فردوسی تخلص کرده باشد وباتفاق کنیت او ابو القاسم است وچون متولد شد
پدر او در خواب دید که ابو القاسم بر بامی بلند بر شد وروی بجانب قبله
کرده نعره زد واز آن طرف جوابی آمد وهمچنین بطرف یمین ویسار نعرها
زد واز هر جانب آوازها شنید بامداد از شیخ نجیب الدین معبر که از
مشاهیر معبران آن زمان بود کیفیت این واقعه پرسید شیخ گفت تعبیر

آن آوازه است واین پیر او سخن گوی شود که آوازه او بچهار رکن عالم رسید
وآن جواب که از هر طرف شنیدی علامت آنست که در همه اطراف واکناف
سخن او را بقبول تلقی واستقبال نمایند وچون فردوسی بسن تعلیم رسید
بتحصیل علوم مشغول شد ودر انواع دانش وکمال از اقران وامثال ممتاز آمد
وکتاب شاه نامه بر پادشاهی او در اقلیم فضل وکمال دلیلی واضح وبرهانی
لایح است چنانکه حکیم انوری که ملک الشعرای زمان خود بوده ودر فنون
فضل وحکمت گوی مسابقت از اقران ربوده اشعار بآن نموده وفرموده قطعه
آفرین بر روان فردوسی ❁ آن همایون نهاد فرخنده ❁ او نه استاد بود وما شاگرد
او خداوند بود وما بنده ❁ وحکیم خاقانی نیز که خاقان کشور فضل بوده
سخنوری بوده گوید قطعه شمع جمع هوشمندانست در دیجور غم
نکته‌ای کز خاطر فردوسی طوسی بود ❁ زادگان طبع پاکش جملگی حوراوشند
زاده حوراوش بود چون مرد فردوسی بود ❁ گفته‌اند که آنچه از اشعار حکمت
شعار درآن کتاب باعجاز آثار مندرج است چهار برابر کتاب بستان شیخ
سعدی است بلکه فی الحقیقه سخنان آن حکیم یگانه از احوال مبدا و
معاد نشانه است وقصه پادشاهان عجم مجرد بهانه ظاهر او در لباس
افسانه وباطنا نامه عاشقانه ورمزی چند حکیمانه موحدانه است
بصورت تاریخ پادشاهان عجمست وبمعنی فهرست جهات مدح وذم شعر
حدیث پادشاهان عجم را ❁ حکایت نامه ضحاک وجم را ❁ خواند هوشمند نیک فرجام
نشاید کرد ضایع حیرت ایام ❁ مگر کز خوی نیکان پند گیرد ❁ وز انجام بدان عبرت پذیرد
در تذکره دولتشاه سمرقندی مسطور است که اکابر وافاضل متفق‌اند که
شاعری در مدت روزگار اسلام مثل فردوسی از کتم عدم پای بعرصه وجود
ننهاده ولقد داد سخنوری وفصاحت داده وشاهد عدل بر صدق
این دعوی کتاب شاه نامه اوست که در این پانصد سال گذشته از
شاعران وفصیحان روزگار هیچ آفریده را یارای جواب شاه نامه نبوده
واین حالت از شاعران هیچکس را مسلم نیست واین معنی عنایت خدا

بود در حق فردوسی اینست کلام دولتشاه سمرقندی در بیان فضل فردوسی
والفضل ما شهدت به الاعداء ❁ آورده‌اند که فردوسی بعد از تحصیل
علوم وتکمیل نفس قدسی رسوم همواره مواظبت بمطالعه کتب نمودی واوقات
خود بدان مصروف گردانیدی ومنزل ومقام او در کنار جویی بود که آب از
رود نهر طوس بدان جوی در آمدی وبآب روان الفتی تمام داشتی وبهر وقت
که سیل بند آب نهر را می‌برد وآب از آن جوی منقطع میشد احوال
فردوسی بغایت مشوش میگشت وهمه روزه آرزو میکرد ومیگفت بزرگ
سعادتی باشد که این میسر شود که بند آب نهر را که بخاک وخاشاک می‌بندند
بگچ وسنگ محکم شود چنانکه سیل آنرا نتواند برد واین التزام نموده بود که
هر چه در تصرف او در آید نگاه دارد تا در آن بند صرف کند چون نهال وجود لیاقت
از جویبار تحصیل کمال بارور گشت ودر روضه ضمیر او باکوره بدایع منظوم
وحدیقه خاطر او شکوفه غرایب ونوادر روایات حاصل گردید بحکم آنکه
هر چند در سپهر گردان ستاره محمد ومهر است لیکن حال کسوف وخسوف
بر رخسار شمس وقمر است بواسطه ظلم وعدوان حاکم طوس از اصل ووطن
جدا گشته بعز فی رقت تا بر سیاره حوت بازوی معدلت سلطان محمود
سر شیخه تطاول وجور وطغیان او بر تابد واشعه آفتاب انصاف وانتصاف
سلطانی بر سراپای احوال آن غمزده بیابان سرگردانی بتابد لاجرم
بولایت غزنین توجه نمود وچون بکنار شهر رسید در باغی فرود آمد وکسی
بشهر فرستاد تا بعضی از دوستان را از مقدم او اعلام نماید وچنانکه
مشهور است از اتفاقات حسنه آن روز شعرای غزنین عنصری و
فرخی وعسجدی هر یک بلعوانی خوش صورت از خدمت گریخته بخلوت
در باغی صحبت میداشتند چون فردوسی واقف شد خواست که نزدیک
ایشان رود وموجه شد حریفان چون وضع روستایانه دیدند وآثار
زهد وخشکی از جبین او دیدند با خود گفتند این زاهد خشک ولجوج
چه رونق عیش ما را خواهد برد وخاطر خرم ما را منغص خواهد گردانید

گفت بد مستی آغاز کنیم عنصری منع نموده گفت با هر کس لیکن نشاید کرد
اورا بشعر امتحان کنیم اگر تمام عیار آید صحبت داریم واگرنه عذر خواهی
نماییم پس بنابر نقل نظامی عروضی صاحب چهار مقاله عنصری گفت ای
برادر ما شاعرانیم و در مجلس شعرا جز شاعر نگنجد ما هر یک مصرعی میگوییم
تو مصرع رابع بگو یا مارا بوقت خوش خود بخش پس عنصری گفت ع
چون عارض تو ماه نباشد روشن ع عسجدی گفت ع مانند رخت گل نبود
در گلشن ع فرخی گفت ع مژگانت همی گذر کند از جوشن ع فردوسی گفت
ع مانند سنان گیو در جنگ پشن همگنان از حسن کلام او تعجب کردند
واستاد عنصری گفت زیبا گفتی مگر ترا در تاریخ سلاطین عجم وقوف
هست گفت بلی و تاریخ ملوک عجم همراه دارم و عنصری ویرا از ابیات
واشعار مشکله امتحان کرد فردوسی را در شیوهٔ سخنوری قادر یافت
و گفت ای برادر معذور دار که ما ترا نشناخته بودیم و فضل ترا ندانسته و
واورا مصاحب خود ساخت و چون سلطان عنصری را بنظم تاریخ ملوک
عجم امر فرموده بود و برو مشکل بود از فردوسی پرسید که تو قادر بر نظم آن
تاریخ هستی گفت بلی ان شاء الله تعالی عنصری خرم شده فی الحال بعرض رسانیم
وویرا بعز بساط بوسی سلطان برد و مشمول نظر عاطفت گردید واین بیت
در مدح سلطان بگفت شعر چو کودک لب از شیر مادر بشست
بگهوارهٔ محمود گوید نخست سلطان را بغایت این بیت خوش آمد و
فردوسی را بنظم تاریخ عجم امر فرمود و بعضی دیگر حکایت آن چهار مصرع
وامتحان فردوسی را در مجلس سلطان نقل نموده اند و گفته اند که چون
فردوسی در آن باغ نزد شعرا رسیده باو بسخن در آمدند و فردوسی نیز
با ایشان از هر در چنان سخن کرد که شعرا ازو متحیر شدند و بالاخره
میان ایشان گفت گوی بجایی رسید که با فردوسی طعنه آغاز کردند اما او
صرفه بردند و با او بهیچ نحو بر نیامدند بالاخره فردوسی از مجلس ایشان
آزرده خاطر بیرون رفت گویند سلطان را ندیمی بود ماهک نام در

حالت فردوسی رسید و با او زمانی بسخن در آمد ندیم اورا فهیم و دانشمند
یافت محبت او در دل گرفت و بر سبیل ضیافت او را بخانه برد و بعد از
استیناس ازو پرسید که از کجایی و چه مقصود داری فردوسی تمام احوال را
از طوس و ظلم حاکم و آمدن بغزنین و حکایت کتاب سیر الملوک و تکلیف
سلطان شعرا را بنظم آن بوی نقل نمود فردوسی را بغایت خوش آمد
وخرم گشت و گفت مرا نیز در نظم گفتن طبعی هست شاید که حال مرا در محل
فرصت بعرض سلطان رسانی ندیم گفت تحقیق کنیم و روز دیگر فردوسی را
در محلی نشانید و خود بملازمت سلطان رفت تا شاید احوال او عرض [illegible]
مجال نیافت و تا یک هفته در وی سؤال گذشت و چون ندیم بر کمال فضل او
اطلاع یافته بود هر شب که از ملازمت سلطان مراجعت نمودی با او مدام
با فردوسی بعیش و طرب گذرانیدی فردوسی از ماهک التماس نمود که او را
در نظر سلطان جلوه دهد تا بدستیاری یا یمن سلطان دیار بدهمت بلند
دخت رساند ماهک گفت امروز شعرا در مجلس سلطان بودند و شعری که
از هر یک در نظم تاریخ ملوک عجم سر زده بود بعرض رسانیدند و عنصری که
رستم و سهراب را نظم کرده بود و بسبب دو بیت که چون دو بیکران سپاه
طبع وقاد او طلوع نموده بود نفاذ یافت که اتمام نظم آن کتاب بعهدهٔ
حسن اهتمام او باشد فردوسی گفت آن دو بیت کدامست ماهک گفت
چون رستم بر سهراب ظفر یافت سهراب را اندیشهٔ آن بود که چون او را امان
دادم او نیز مرا زنهار خواهد داد چون رستم خنجر برکشید و امان سهراب
نداد سهراب در زیر خنجر گفت مثنوی هر آنگه که تشنه شدی تو بخون
بیالودی آن خنجر آبگون زمانه بخون تو تشنه شود بر اندام تو موی دشنه شود
سلطان را این دو بیت مستحسن افتاد پس فردوسی با ماهک زمانی داستان
رستم و اسفندیار را نظم کرد چنانکه ماهک واقف بود و ابتدای آن
شعر کنون خورد باید می خوشگوار که بوی مشک آید از جویبار
هوا پر خروش و زمین پر ز جوش خنک آنکه دل شاد دارد بنوش

هست
درم داد ونقل ونان ونبید * سر کوسفندی تواند برید * مرا نیست این خرم آنرا که
بخشای بر مردم تنکدست * بپالیز بلبل بنالد همی * کل از نالهٔ او ببالد همی
شب تیره بلبل نخسبد همی * کل از باد و باران بجنبد همی * شبی با ماهک کفته
بیشتر ازین تاریخ عجم را استادان صنعت سخن نظم نموده اند وبنای نظم
آنرا اساسی استوار نهاده اند ماهک کفت ممکن نباشد فردوسی کفت
داستانی ازان کتاب پیش من هست که جواهر منظومهٔ ابیات آن از در کلام
کلام عنصری کران بهاتر وحبائل مجموعهٔ اشعار آن از کواکب ابراج خاطر او
زیباترست وداستانی که کفته بود بماهک داد تا بملازمت سلطان
رساند چون آن دُرَرِ غُرَر بنظر ثاقب سلطان رسید الف وارش در میان
جان جای داد واز ماهک سوال کرد که این کواکب رخشان از برج فکر کدام
روشن رای طلوع کرده ماهک کفت شخصی بواسطهٔ ظلم عمال طوس که مسقط
الرأس اوست روی بدرکاه سلطان جهان پناه آورده بحکم سابقهٔ معرفت
ازلی میان بنده با بانی اساس موانست ومجالست موکّد افتاده وچون
قصد تألیف نظم تاریخ ملوک عجم معلوم او کردید کفت این کتاب را
پیش ازین در سلک نظم کشیده اند وداستان رستم واسفندیار را
بمن داد که بمطالعهٔ شریف رسانم سلطانرا وقت خوش شد وباحضار او
اشارت داد که ازو استفسار رود که این کتاب را تمامی نظم دارد یا احتیاج
بتتمیم مؤنت نظم او نیفتد فردوسی برخاست وزمین خدمت بوسیده
شعر
چند بیت در مدح سلطان بخواند چنانکه سلطان بسیار بپسندید
زهی جهان ابو شاه باد آفرین * که نازد بدو تاج وتخت نکین * خداوند نام وخداوند کو
خداوند شمشیر ورخشان ورنج * که کنجش ز بخشش بنالد همی
بزرکی بتاجش بنالد همی * ز دریا بدریا سپاه ویست * جهان زیر فر کلاه ویست
بکیتی نکهبان اندرون زر بماند * که محمود بود او بر شهریار * ابوالقاسم آن شاه بیدادکر
نهاد از بر تاج خورشید تخت * جهان آفرین تا جهان آفرید * چو او شهریاری نیامد پدید
نشاد و بیاراست تا باختر * بر و بوم آسمان از آوکان * بیاراست روی زمین

بپرداخت زان تیغ پیروز باد * جهاندار محمود شاه بزرک * باشخور آرد همی میش وکرک
ز کشمیر تا پیش دریای چین * بر و شهریاران کنند آفرین * چو کودک لب از شیر مادر بشست
بکهوارهٔ محمود کوید نخست * ز فرش جهان شد چو باغ بهار * هوا پر ز ابر و زمین پرنکار
ز ابر اندر آرد بهنکام نم * جهان شد بکردار باغ ارم * ببزم اندرون آسمان وفاست
برزم اندرون تیز چنک اژدهاست * بتن ژنده پیل وبجان جبرئیل * بکف ابر بهمن بدل رود نیل
ودیکر ابیات هست که بواسطهٔ تطویل نوشته نشد وبعد از اقامت مراسم
دعای سلطان عرض کرد که مردی غریبم از ولایت طوس واز ضربت سهام تعدی
جور ایام اهل و وطن کذاشته بحکم السلطان ظل الله یاوی الیه کل مظلوم و
ملهوف بظل معدلت سلطانی خزیده ودر سایهٔ مرحمت خاقانی از آسیب ظلم
ظلمه آرمیده ام وچون قصهٔ این کتاب معلوم کردم این داستان بنظم آوردم
سلطان را این خوش آمد واحوال الطوس واصل ابخا از و پرسید ودرین اثنا
استفسار نمود که طوس را که بنا کرده است فردوسی کفت طوس ابن نوذر منوچهر
وسبب آن بود که هنکامی که کیخسرو طوس را بمردم افراسیاب بتوران فرستاد است
وبا او کفته که زنهار از راه کلات نروی که برادرم فرود که از دختر پیران ویسه
در انجاست وجوانی سودایی مزاجست مبادا اندیشهٔ رای جنک او دود
بردست تو ضایع شود چون طوس بسرحد توران رسید سخن کیخسرو
کار نکرده براه کلات رفت ومیان ایشان جنک قایم کشت وسرانجام
فرود کشته شد کیخسرو ازین حرکت ذمیمهٔ طوس خشمناک شد چه او را
فرستاده بود که خون پدر اورا باز خواهد برادرش را نیز بکشت القصه
چون طوس از توران باز کشت نتوانست که نزد کیخسرو رود در خراسان
رحل اقامت انداخت ودران موضع شهری طرح کرد وبنام خود موسوم ساخت
که تا آن شهر باقی باشد نام او بر جای بود چون فردوسی این سخن بعرض شاه
رسانید وقوف او بر کماهی تاریخ ملوک عجم معلوم سلطان کردید وسلطان
شعرا را طلب داشته اشارت بفردوسی کرد که این مرد شاعرست ودعوی
مثنوی میکند واین داستان بنظم آورده بزرکان وشاعران بغایت

متحیر شدند و سلطان او را خلعت داد و دیگر باره فرمود که اکنون شما چهار
شاعر بدیهه هر یک یک مصرع بدیهه بگویید تا معلوم شود که کدام در فصاحت
و بلاغت جایگیر بود شاعران انگشت بر چشم نهاد هر یک یک مصرع در
مدح سلطان گفتند چنانکه گذشت شعر چون عارض تو ماه نباشد روشن

مانند رخت گل نبود در گلشن ٭ تیر مژه ات گذر کند از جوشن

مانند سنان گیو در جنگ پشن ٭ چون فردوسی مصرع چهارم بگفت شعرا
گفتند سنان گیو در جنگ پشن چگونه بوده است فردوسی داستان گیو
و پشن در مجلس سلطان و بزرگان و شاعران بیان کرد بنوعی که کس آنرا
نشنیده بود سلطان بغایت خرم شد و بپسندید و بزرگان و شعرا
آفرین خواندند و چون عنصری که مقدم شعرا بود لطافت شعر فردوسی و
دقت طبعش مشاهده نمود و روز بیشتر بنور معرفت او حاصل کرده بود
اساس بنیان فطرتش تزلزل و بنیاد ارکان طبیعتش متضعضع شد و گفت
ممکن نیست که کسی درین روزگار چنین سخن تواند گفت فکیف که بهتر از آن
گوید هیچکس را پایای آن نیست و چون درج جود عنصری از گوهر انصاف
گرانمایه و شاهد طبع او از جواهر نفایس اوصاف با سازو پیرایه بود بلزوم
اعتذار ولب از عان بوسه بر دست فردوسی داد و گفت اگرچه سخن از چرخ
بلند فرود آمد اما طبع ارجمند تو بلندیش داد و اگرچه عنصری شاهنشاه
الملک نظم وری است اما رهی وار کمر بندگی بستن بر درگاه فطرت آگاه
تو ارجمندی دارد و سایر شعرا زبان بتحسین و آفرین گشاده بقدم
اعتذار پیش آمدند و سلطان نظم کتاب سیر الملوک را در عهده فطرت
ارجمند او نهاد و درین حال سلطان دو بیت در حسن خط دلفریب ایاز
از شعرا التماس نمود شعرا باتفاق اشارت بفردوسی کردند و وی بدیهه
این رباعی بگفت شعر مستست مهی چشم تو و تیر بدست

بس کس که ز تیر چشم مست تو بخست ٭ گر پوشد عارضت زره معذور است

کز تیر بتر سد هر کس که خاصه زرهست ٭ سلطان را بغایت خوش آمد و گفت الله

بافردوسی

با فردوسی که مجلس ما را چون فردوس منور ساختی پس آنگاه او را بانواع نوازش
و عنایت اختصاص فرمود و بتصیقل تربیت پادشاهانه زنگ کدورت ایام
از آیینه ضمیرش بزدود و نظم تاریخ محمود را در شان وی مقرر نمود و
بفرمود که در پهلوی قصر سلطان قریب بحرم خاص جای دلگشا و منزلی
فرح افزا از برای او بیاراستند و بموجب التماس او تمام آلات حرب و
صورت پهلوانان و جانوران از اسب و پیل و شیر و پلنگ و غیرها
در چهار طرف دیوار آن مصوران شیرین قلم رنگین رقم تصویر نمودند و
صورت پادشاهان ایران و توران و دیگر بزرگان را برابر یکدیگر با سلاح
جنگ مصور نمودند و در اینجا بگفتن شاه نامه مشغول گشت و بعضی ایاز
خلص و یک خواجه سرا دیگر را ندا او داده بود و هر داستان که بنظم آورد
بعرض سلطان رسانیدی و سلطان فرمود که بارها این داستانها شنیدم
اما نظم فردوسی چیزی دیگرست پس خواجه حسن میمندی را فرمود که هر هزار
بیت که بنظم آورد هزار مثقال طلا بوی دهد و فردوسی گفت تا تمام و یکجا
بگفتن شاه نامه مشغول گشت و خواجه حسن هر هزار بیت که فردوسی تمام
میکرد هزار مثقال طلا بدو میداد و وی قبول نمیکرد و غرض آن داشت که
عمده یک دفعه ستاند تا چنانکه از پیش گذشت بر بنای بند آب طوس صرف
کند و در بعضی از رسایل نظامی عروضی مذکورست که استاد ابوالقاسم از دهاقین
طوس بود از دیهی که آن دیه را بار خوانند از ناحیه طران و فردوسی در آن
دیه اسباب تمام داشت و از عقب یک دختر بیش نداشت و شاه نامه
بشعر میکرد و همه همت او آن بود که از صله آن جهاز دختر خویش بسازد این
کتاب تمام کرد و نساخ او علی دیلم بود و راوی و خواننده او ابودلف و در شکر
حسین قتیب که عامل طوس بود و فردوسی را رعایت بسیار مینمود و در
خراج مسامحت میفرمود و نام این سه کس در بعضی از ابیات شاه نامه مذکور
ساخته انجا که میگوید شعر ازین نامه از نامداران شهر

علی دیلم و بودلف راست بهر ٭ حسین قتیب است زآزادگان

و در جملهٔ هفت هزار درم بفردوسی رسید فردوسی از غصهٔ این خسارت
رنجور شد و بعد از آن بگرمابه رفت و چون بیرون آمد فقاعی بخورد
و آن سیم میان فقاعی و حمامی قسمت کرد و محمود را هجو نمود و در شب از
غزنین برفت و بهرات نزد اسمعیل وراق پدر ازرقی آمد و شش ماه در
خانهٔ او متواری بود تا فرستادهای محمود که بجست و جوی او مامور بودند
بطوس رسیدند و هر چند طلب فردوسی کردند نیافتند و باز گشتند و یکی
دیگر از موجبات ملال خاطر سلطان محمود آن بود که فردوسی در وقتی که بنظم
شاهنامه مشغول بود هر داستانی که بنظم آوردی نسخ آن را باطراف
بردندی و از اکابر که اهل تمیز و مروت بودی صلات بفردوسی فرستادی
و او اعتقاد بر وعدهٔ سلطان کرده آنها را هیچ ذخیره نهاده اتفاقا که
داستان رستم و اسفندیار را پیش ملک فخر الدوله دیلمی بردند وی پانصد
دینار زکنی جهت فردوسی فرستاد و پیغام داد که اگر بدین جانب گذری کنی
وظایف اعزاز و اکرام بنوعی بتقدیم رسد که مزیدی بر آن متصور نباشد
و ملوک دیالمه چنانچه سابقا دانسته شد همه شیعه بودند و دشمنی
سلطان با ایشان و ایشان با سلطان استحکام تمام داشت اتفاقا
سخن رعایت فردوسی و تکلیف او در محمود در غزنین شهرت یافت و بسمع
سلطان رسید و توان گفت که عمدهٔ اسباب توحش خاطر سلطان از فردوسی
این قضیه بود و بالجمله چون فردوسی از جست و جوی فرستادگان سلطان
محمود ایمن شد از هرات روی بطوس نهاد و شاهنامه برگرفت و بنزد
شهریار بن دارا رفت که پادشاه طبرستان و از اولاد کیقباد بود و از نوشیروان
بود چنانکه سابقا در چند جا در هم از مجلس نهم مذکور شده و هجو محمود را
نیز بر او خواند و گفت این کتاب را از نام محمود بنام تو خواهم کرد که این
آثار و اخبار پدران تست شهریار او را بنواخت و در مقام اصلاح
حال در آمده با فردوسی گفت ای استاد صاحب غرضان محمود را بر تو خشم
داشتند و کتاب ترا بشرط عرض نکردند دیگر آنکه تو شیعهٔ خاندان نبوتی

که از من نخواهد سخن را بکار ∴ نیم آنکه از اصل و فرع خراج
همی غلطم اندر میان دواج ∴ پس شاهنامه را علی دیلم در هفت مجلد بنوشت
و فردوسی ابودلف را بر گرفت و روی بغزنین نهاد و بپایمردی خواجه بزرگ
حسن میمندی کتاب عرضه کرد و قبول افتاد و محمود از خواجه منتها
داشت اما خواجه مخالفان داشت که پیوسته در مقام قدح جاه او بودند
محمود با جماعت مشورت نمود که فردوسی را چه دهیم گفتند پنجاه هزار درم
و این خود بسیار باشد که او خود مردی رافضی است و این ابیات را بر رفض
او دلیل آوردند که در توحید گفته است ∴ به بینندگان آفریننده را
نه بینی مرنجان دو بیننده را ∴ و در مقام نعت حضرت پیغمبر و آل مطهر او علیهم السلام
گفته **مثنوی** بگفتار پیغمبر راه جوی ∴ دل از تیرگیها بدین آب شوی
چه گفت آن خداوند تنزیل و وحی ∴ خداوند امر و خداوند نهی
که من شهر علمم علیم درست ∴ درست این سخن قول پیغمبرست
گواهی دهم کین سخن راز اوست ∴ تو گویی دو گوشم پر آواز اوست
منم بندهٔ آل بیت نبی ∴ ستایندهٔ خاک پای وصی ∴ حکیم این جهان را چو دریا نهاد
برانگیخته موج ازو تند باد ∴ چو هفتاد کشتی در او ساخته ∴ همه بادبانها برافراخته
یکی پهن کشتی بسان عروس ∴ بیاراسته همچو چشم خروس ∴ محمد در او اندرون با علی
همه اهل بیت نبی و ولی ∴ خردمند کز دور دریا بدید ∴ کرانه نه پیدا و بن ناپدید
بدانست کو موج خواهد زدن ∴ کس از غرق بیرون نخواهد شدن ∴ بدل گفت اگر با نبی و وصی
شوم غرقه دارم دو یار وفی ∴ همانا که باشد مرا دستگیر ∴ خداوند تاج و لوا و سریر
اگر چشم داری بدیگر سرای ∴ بنزد نبی و وصی گیر جای ∴ گرت زین بد آید گناه منست
بدین زادم و هم بدین بگذرم ∴ چنان دان که خاک پی حیدرم ∴ ابا دیگران مر مرا کار نیست
جز این در مرا هیچ گفتار نیست ∴ دلت گر براه خطا مایلست ∴ ترا دشمن اندر جهان خود دلست
هر آنکس که در دلش بغض علیست ∴ ازو خوارتر در جهان زار کیست ∴ نگر تا نداری به بازی جهان
نبرگردی از نیک پی همرهان ∴ ازین در سخن چند رانم همی ∴ همانا کرانش ندانم همی
محمود مردی متعصب بود این تخلیط در او گرفت و این امر مسموع افتاد

وهر کرا تولا بخاندان پیغمبر نبود او را کار دنیا از پیش نرود محمود پادشاهی بزرگست
تو شاه نامه بنام او رقم کن و هجو او بمن ده تا بشویم و ترا دو برابر آن
خدمتی تمام و یقین میدانم که محمود باز یافت حال تو خواهد نمود و رضای
تو خواهد طلبید و چنین کتاب ضایع نماند دیگر روز صد هزار درم نزد
فردوسی فرستاد و گفت هر بیتی بهزار درم خریدم آن صد بیت هجو محمود
بمن فرست و محمود را عفو کن و من بعد با او دلخوش دار فردوسی نیز
بمضمون این بیت که **شعر** مذهب مولای خود دارم نداتم هر کرم
عفو کردم آنچه اهل ظلم با من کرده اند * عمل نموده خود را از انتقام
محمود درگذرانید و آن ابیات بشهریار فرستاد و او فرمود تا بشستند
و محمود در این حضرت که شهریار او را کرد از و متنها داشت مولف
گوید ظاهرا اشتهار آن ابیات درمیان اهل روزگار از پیش سلطان
محمود و خاصان او شد زیرا که چون فردوسی آن ابیات را در غزنین
برکنار نسخه شاه نامه که در خزانه محمود بود نوشت و گریخت کاتبان
آن کردند که فردوسی مبالغه در اشتهار آن خواهد نمود و در اخفای
آن فایده نخواهد بود لاجرم از برای اظهار علو منزلت سلطان از
غبار آن هجو مراحمان شان او نشنید استعناد در اخفای آن فرد بودند
و باندک روزی خود را افسانه اهل روزگار دیدند **قطعه**
خوش نشست فردوسی که چون خمیده شد * سهام حادثه را کرد عاقبت فرجی
گذشت نوبت محمود و در زمانه نماند * جز این فسانه که نشناخت قدر فردوسی
و بعضی گفته اند که چون ماجرای فردوسی با سلطان محمود بقهستان رسید
ناصر لک که والی آن محل و منسوب بمحتشم بود و با فردوسی محبت تمام داشت
در آن حین که فردوسی بولایت قهستان رسید کسی بعرض ناصر لک رسانید
پس یکی از محرمان خاص فرستاد تا فردوسی را با اعزاز تمام بقهستان بردند
و خود نیز استقبال نموده اکرام بسیار کرد و فردوسی در خاطر داشت
که درباب شرح قصه خود و سلطان و ظلم وزیر نسخه که دو لوی روزگار

بماند بسازد و اکثر آن مذمت باشد چون ناصر لک از دولتخواهان سلطان
محمود صاحب حال بود فردوسی را گفت مذمت و بدگوئی طور اهل کمال نیست
خصوصا نسبت بپادشاهان و آنچه موجب تسکین و تسلی خاطر او بود قولا
و فعلا بجا آورد و مبلغ صد هزار مثقال نقره بوی داد و التماس کرد
که هیچ سخنی در شکایت سلطان نگوید و نفرستد و نگاه ندارد و باکسی نگوید
و نسازد و ننویسد و در دل ندارد فردوسی نیز از وی قبول نموده نزد وی
تفرقه و سوسه آن هجو را بعد از آن کرد و آنان ابیات که گفته بود بشسته
شد و لیکن ادانکه این شکایت مذکوره از سلطان و حسن میمندی کرده
این ابیات دیگر گفت **مثنوی** بغزنی مرا گرچه خون شد جگر
ز بیداد آن شاه بیدادگر * که آن هجو شد پیش سالار * شنیدم تمامی از آن
نخواستم ناقنا بیناکنم * بیکی اندو داستانها کنم * بکویم زمان ...
نقش سم بغز از ضولان ... * که کس آنها ... سیاه ... * که تو آنها ... اب
چه دشمن ... دوست * برنج ... ... دوست * ولیکن ... محتشم
تمام کرین ... چون ... * فرستادم ... * ... ... اکنم
اگر باشد این ... ناصر * ... ... * ... ...
... ... سرای * ... ... * ... ...
... ناصر لک او را با اعزاز تمام روانه ساخت و از غایت محرمیت و
گستاخی و دولتخواهی که با سلطان داشت کتابتی نوشت و عرضه داشت
کرد که بعضی از بندگان سلطان که فردوسی را بعد از سی و پنج سال محنت
در نظم شاه نامه کشید و آن طور دولتکاری بنام سلطان در روزگار
گذاشت بنابر فساد هر کونه اغراض صاحب غرض از درگاه جهان پناه
نومید کردانیدند و این قصه را در زبان خاص و عام افکندند و هر قدر
که از هجو و بنا زو در دو اقع که از فردوسی مشاهده نموده بود بر تقریب
رنجیده و این هم در عرضه داشت نوشت و این دو بیت که فردوسی را در
دفع نموده بفرستاد که **شعر** که شتم ایام ... * ... ...

وهرکه تولا بخاندان پیغمبر کند او را کار دنیا از پیش نرود محمود پادشاهی بزرگست
تو شاهنامه بنام او رها کن و هجو او بمن ده تا بشویم و ترا در برابر آن
خدمتی تمام و یقین میدانم که محمود باز یافت حال تو خواهد نمود و رضای
تو خواهد طلبید و چنین کتاب ضایع نماند دیگر روز صد هزار درم نزد
فردوسی فرستاد و گفت هر بیتی بهزار درم خریدم آن صد بیت هجو محمود
بمن فرست و محمود را عفو کن و من بعد با او دل خوش دار فردوسی نیز
بمضمون این بیت که **شعر** مذهب مولای خود دارم ندانم جرم کرم
عفو کردم آنچه اهل ظلم با من کرده اند عمل نموده خود را از انتقام
محمود در گذرانید و آن ابیات بشهریار فرستاد و او تمام بشستند
و محمود در این حدیث که شهریار او را کرد از و شنیدا داشت مولف
گوید ظاهرا اشتهار آن ابیات در میان اهل روزگار از پیش سلطان
محمود و خاصان او شد زیرا که چون فردوسی آن ابیات را در ضمن
برکنار نسخه شاهنامه که در خزانه محمود بود نوشت و گریخت کاتبان
آن کردند که فردوسی مبالغه در اشتهار آن خواهد نمود و در اخفای
آن فایده نخواهد بود لاجرم از برای اظهار علو منزلت سلطان از آن
غبار آن هجو بر دامان شان او نشیند استغنا در اخفای آن ورزیدند
قطعه
و با مدک روزی خود را افسانه اهل روزگار دیدند
خوشست قدرشناسی که چون خمیده سپهر • سهام حادثه را کرد عاقبت قوسی
گذشت نوبت محمود و در زمانه نماند • جز این فسانه که نشناخت قدر فردوسی
و بعضی گفته اند که چون ماجرای فردوسی با سلطان محمود بقهستان رسید
ناصرلک که والی آن محل و منسوب محتشم بود و با فردوسی محبت تمام داشت
در آن حین که فردوسی بولایت قهستان رسید کسی بعرض ناصرلک رسانید
یکی از محرمان خاص فرستاد تا فردوسی را با عزاز تمام بقهستان بردند
و خود نیز استقبال نموده اکرام بسیار کرد و فردوسی در خاطر داشت
که درباب شرح قصه خود و سلطان و ظلم وزیر نسخه که در دو روزگار

بماند بسازد و اکثر آن مذمت باشد چون ناصرلک از دولتخواهان سلطان
محمود صاحب حال بود فردوسی را گفت مذمت و بدگوئی طور اهل کمال نیست
خصوصا نسبت بپادشاهان و آنچه موجب تسکین و تسلی خاطر او بود تو را
و فضلا بیجا آورد و مبلغ صد هزار مثقال نقره بدو داد و التماس کرد
که هیچ سخن در شکایت سلطان نگوید و نفرستد و نگاه ندارد و با کسی نگوید
و نسازد و ننویسد و درد دل ندارد فردوسی نیز از وی قبول نموده تردد و
تفرقه و وسوسه از ضمیر بیرون کرد و از آن ابیات که گفته بود پشیمان
شد و بعضی آنانکه این شکایت مذکوره از سلطان و حسن میمندی کرده بود
این ابیات دیگر گفت **مثنوی** بغزنین مرا گرچه خون جگر شد
زبیداد آن شاه بیدادگر • که آن هیچ شد رنج سی ساله ام • شنید آسمان از زمین ناله ام
بهیچ خواستم تا فغانها کنم • یکی از روا استانها کنم • بگویم زبیداد شه بیش و بد
بترسیم بعزان طفلان خویش • گفتم ازینچنان روسیاه • که نتوانم از ... بیم ...
چو دشمن نمید انداز دوست • بترسیع زبانش کنم پوست • ولیکن نزو بوده محتشم
نباشم کزین بیش سر چون کشم • فرستادم ازگفته درگشتم • بنزد یکی خود هیچ نگذاشتم
اگر باشد این گفتها ناصواب • فرستان با تش بشوران بآب • که دشتم الیاس سر بدینگونه ای
ازینجا اودی تا بدیگر سرای • رسید لطف یزدان فریاد • ستاند مخشر ازو داد من
علی الحال ناصرلک او را باعزاز تمام روانه ساخت و از غایت محبت و
گستاخی و دولتخواهی که با سلطان داشت کتابتی نوشت و عرضه داشت
کرد که هیچ یک از بندگان سلطان که فردوسی را بعد از سی و پنج سال زحمت که
در نظم شاهنامه کشید و آن طور یادگاری بنام سلطان در روزگار
گذاشت بنا بر فساد هر گونه اندیشی صاحب غرضی از درگاه چنان بازگشت
نومید کرده اند و این قصه را در زبان خاص و عام افکنده اند و هر قدر و
تکاثر و عجز و نیاز و درد و وداع که از فردوسی مشاهده نموده بود بر تقریر
نتیجه واقف تر در عرضه داشت نوشت و این دو بیت اخیر فردوسی را در
درج نموده بفرستاد که **شعر** گذشتم ایام و زندگانی • ازینجا اودی تا بدیگر سرای

رسد لطف یزدان بفریاد من * نخسپ ستانند از و داد من • اتفاقا سلطان
نیز روز جمعه بمسجد رفته دو بیت که بعد ازین مذکور خواهد شد آنچه
فردوسی در وقت خروج از غزنین بر دیوار مسجد نوشته بود خواند و بسیار
متغیر و متفکر شده و چون سلطان از مسجد ببارگاه آمد بعرضه دا
محتشم مذکور بنظر او رسید از مطالعه آن بیکبارگی متألم و متأثر گردید
از آن دو بیت که محتشم در نامه نوشته بود خوف در دل سلطان معتقد
پیدا شد و جمعی مقربان حضرت که دولتخواه سلطان و نفس امری …
فردوسی بودند و درین مدت مجال سخن نیافته بودند درین وقت و فرصت
غنیمت دانسته عرض کردند که از حسد جماعتی کوته اندیش صاحب غرض
ظلمی عنیف و مکابرهٔ شنیع بفردوسی رسید و تا انتهای ایام این نام
نانیکو بر جام بر زبان خاص و عام باقی ماند و بعد الیوم بداستانها
دشمنان این حکایت را باز گویند و حمل بر بخل و خست کنند و سودی
نداشته باشد و شصت هزار مثقال طلا در خزینه که چندین هزار
ثمن باشد هر آینه چه زیان رساند و همان روز ایاز نیز آن ابیات
سابق را بذکر رسانیده بود و سلطان بغایت آزرده خاطر و خشمناک گشته
و بدان جماعت که خبث فردوسی کرده بودند که فی الحقیقه تهمت بدیشان را
بعرض و نام سلطان سرایت کرده بود غضب بسیار فرمود و بحسن میمندی
خطابات غریب مخاطب داشت و بعد از اذیت و جنایت بفرجام
حکم فرمود که طومار حیات او را در جریدهٔ اموات ثبت کردند و بعبرت
هرچه تمامتر بقتل آوردند لاجرم شامت خبث و بخل و لجاج و حسد
کار حسد آن بزرگ را تا بکجا رسانید چه مآل فردوسی بآن حال و پریشانی
قطعی وبی سامانی و دربدری و شهر بشهر افتادن کشید و حسن میمندی
بقتل رسید و خست حسد و نفاق گریبان عرض و دامن ناموس او گرفت
و سلطان با این همه نیک و شهرت بخست و بخل شنیع که از اوصاف
رذایل است و بدگوهری و کم اصلی و انواع معایب تا روز قیامت بزبان

علامت

علامت خاص و عام افتاد و این که جمعی مخبران کم تتبع نوشته اند که فردوسی
از غزنین بهندوستان رفت غلط و غیر واقع است و اینکه دیگری نوشته
که خواجه حسن میمندی مربی فردوسی بود و ایاز با او دشمنی مینمود و این
اضرار و آزارها از ایاز بفردوسی رسید محض غلط و غلط محض است و قابل
نوشتن و نام بردن نیست و لیکن آنچه نظامی عروضی از حسن میمندی
نقل نموده که در ایامی که سلطان محمود را کار در یکی از قلعهای هندوستان
افتاد فرصت یافته بتقریبی که سابقا مذکور شد آن بیت فردوسی را بر
ایاز سلطان خواند که شعر اگر جز بکام من آید جواب * من و گرز و میدان افراسیاب
معارض بلکه مردود است چه که بعضی از محققان ارباب سیر نقل آن
قصه بوجهی دیگر کرده و خواندن آن بیت را بیکی از منشیان سلطان
نسبت داده و گفته که سلطان را روزی با ایلک خان حاکم ماوراء النهر
و بعضی گویند با بعضی از الوسات ترک که از ترکستان بخراسان آمده بودند
و برخی نوشته اند که با حاکم دهلی محاربه خواسته بود و کتابتی در باب
مصالحه و اشتراط بعضی شروط با وی می نوشتند یکی از منشیان گفت
که در تهدید با ایشان چه خواهی نوشت گفت آنچه ابو القاسم فردوسی گفته
که شعر اگر جز بکام من آید جواب * من و گرز و میدان افراسیاب • سلطان
حال بحث چندین سال فردوسی و محرومی او بخاطر رسید متأثر گردید و
گفت آن بیچاره از ما منتفع نشد و از اشعهٔ انوار احوال ما پرتوی در
در شبستان آمال او منعکس نگشت و لیکن از مروت دور بود پس فرمود
تا شصت هزار مثقال طلا با یکدست خلعت شاهانه بجهت او بطوس
بردند و چون گذشته از وی بجا هند فردوسی در آن زمان از بغداد
بطوس معاودت نموده بود روزی در بازار طوس میگذشت شنید
که کودکی این بیت میخواند شعر اگر شاه را شاه بودی پدر
بسر بر نهادی مرا تاج زر • فردوسی از غایت حرمان و مکاره زمان
که بسامع جبلهٔ او راه یافته بود آهی زد و غشی کرد چون او را بخانه

بردند مرغ روحش از قالب قفص پرواز کرده بود و در آن هنگام که فردوسی را
بمقبره می بردند بعد خراب البصره صلهٔ سلطان رسید و بشهر طوس
در آوردند فردوسی را دختری بود و گویند خواهری صله را پیش وی
بردند از قبول آن امتناع نمود و التفات بدان نکرد و بعضی گویند
خواهر وی گفت برادرم را همیشه عزم آن بود که بند آب طوس را بسنگ
و آهک ریخته سازد و آن چیز ازو یادگار بماند آن وجه را صرف
باید کرد القصه بعد از عرض این واقعه بسلطان سلطان حکم کرد که
چنان کنند که خواهرش گفته بود و آن بند معروف به بند عایشه فرخ
شد و گویند هنوز آثار آن باقیست و جمعی گفته اند که از آن وجه
رباطی عظیم ساختند و میتواند بود که آن زر صله بهر دو وفا کرده باشد
هم به بند و هم به رباط وایضا بعضی از نقلهٔ آثار روایت نموده اند
که در ایام نظم شاهنامه ارکان دولت سلطان محمود از شهر و لواحق
با فردوسی انواع خلق و محبت و کرم نمودندی و فردوسی در مدح ایشان
سخن گفتی و حسن میمندی ازین سبب با فردوسی کینه ورزیدی و
غباری در میانهٔ ایشان انگیخته شده بود و بهیچ وجه چنانچه فرمودهٔ
سلطان بود خواجه با او بجا نیاوردی تا حدی که فردوسی گفت حضرت
حق عز شأنه در ازل چنان تقدیر کرده که این کتاب بر زبان من تمام
شود و مرا در مال سلطان طمعی نیست و بجاه و تقرب حسن میمندی
احتیاجی ندارم و این سخن را بعرض سلطان خواجه رسانید و گویند
که خواجه حسن بر طبع خوارج بود و فردوسی شیعهٔ صلب و با خواجه حسن
بالطبع بد بود و او را عدیم الوجود میدانست و گاه گاهی تشنیع لطیف
با او میکرد از آنجمله گفته شعر بدل هر که بغض علی کرد جای
ز مادر بود عیب آن تیره رای / که ناپاک زاده بود خصم شاه / اگر چند باشد بنزدیک شاه
ز میمندی این مردی مجوی / ز نام و نشان و نکو بخت و خوی
قلم بر سر او بزن همچو من / که کم باد نامش ز هر انجمن / و منهم ایشان

و سخن چینان و غمازان سخنان و مقولات او را بخواجه حسن میرسانیدند
و خواجه منتظر فرصت می بود تا انتقامی کشد و آخر آنچه توانست بجا آورد
و میان سلطان و فردوسی خلیج را بجائی رسانید که آنچه سلطان بجهت او
فرستاده بجامی و فقاعی بخشید و سلطان و خواجه حسن را هجو صلی دیگر
کرد ستبره بجائی رسانید بعضی که در بیان کدخدایان گفت تفصیل
ماجرای فردوسی و سلطان و وزیر آنست که چون فردوسی شاهنامه را
بشصت هزار بیت رسانید از سلطان اجازت عرض نمود سلطان فرمود
که بیاورند فردوسی بر ایاز داد تا پیش برد چون بعرض رسید عظیم مستحسن
افتاد و خواجه حسن میمندی را فرمود پیل واری زر سرخ بفردوسی دهد
چه از ابتدای وضع صناعت شعر تا اکنون کسی باین طور و اسلوب با
سلامت الفاظ و دقت معانی سخن گفته بود و هیچ جوهری درشتهٔ بیان
سخن لآلی کلام موزون را بمثقب فکر و تامل باین تیره نسفته حسن
لیکن فضل را عرق حسد بحرکت آمده عرضه داشت که هر چند پیل واری
زر درخشان در میزان احسان فطرت بلند سلطان بوزن بر نیاید
و شخص همت ارجمند ایشان در فضای معمورهٔ جهان نگنجد اما چون برای
عالم آرا روشنست که شادی بافراط چون غم بی اندازه هادم بنیان
حیاتست و اکنون بیم آنست که اگر این صله که سلطان سریر احسان
بدان فرمان داده بوی رسد حوصلهٔ تنک او گنجایش آن نخواهد داشت
و هر آینه موجب هلاک او گردد بلکه هر گاه روستائی شاعر را پیل
واری زر که موازی شصت هزار مثقال طلاست بوی دهند پیش اگر
سلطان احسان بامرای بزرگوار فرماید و این انعام ارجمند در نظر او
در آید هر آینه مقدار آن در خاطر او خوار و بی مقدار بر آید و خزانهٔ انعام
و احسان سلطان وفا نماید اگر صلاح باشد شصت هزار مثقال نقره باو
داده آید سلطان بنابر این سخن همداستان شده فرمان داد تا شصت
هزار مثقال نقره در صرهٔ چند کرده در صحبت ایاز نزد فردوسی فرستادند

درحمام بود چون بیرون آمد ایاز سلام کرد و صرها را در نظر او جلوه داد
فردوسی تصور آنکه این مبلغ وافی زر سرخ است بغایت خرم وخوشدل شد
وچون دانست که نقره است بسیار غمگین واندوهناک کشت وبا ایاز
کفت که سلطان نه چنین فرموده بود ایاز حکایت سلطان وشفاعت حسن
چنانچه کذشته بود برد فردوسی برطبق عرض نهاد فردوسی چون آن بشنید
عرق حمیت او بحرکت آمده بیست هزار مثقال نقره را با ایاز وبیست هزار
دیکر را بفقاعی که بود درحمام شربت فروشی میکرد به بخشید ویک پیاله شربت
کرفته بنوشید وبا ایاز کفت که تا آنچه دید بعرض سلطان رساند تا بداند
که آن مایه رنجی که درین کار کشیدم نه از بهر ادخار درم ودینار بود بلکه
آن محقر که درهنکام که چراغ ضمیر را باتش فکرت برافروخته ام اضعاف
آن شمع معنبر سوخته ام بلکه بنای آن بر تخلید ذکر و تابید ناموس ونام
نهاده ابواب ثنای جمیل بر چهرهٔ احوال خود کشاده ام چون ایاز این سخن بعرض
رسانید سلطان ازین معنی بر حسن میمندی خشمناک شده وی را بخطاب
وعتاب عنیف معاتب ومخاطب ساخته فرمود که بواسطهٔ حرکت ناصواب
تو عرض همت ما عرضهٔ توبیخ ووقیعت شعرا ساختی وبانواع نکوهش و
عیب جویی وبدکویی دراز زبان تمام زبان این طایفه طاعنه ساختی
حسن بد کردار کفت که صلهٔ پادشاهان از یکدرم تا صدهزار دینار برابر
بلکه اکر مشتی خاک از حضرت سلطان بوی فرستادی میبایستی که آنرا
اعزاز واکرام بجای توتیا در دیدهٔ بینا کشیدی وبساط قناعت و
حماقت را بر پنجهٔ ادب ورعایت درنوردیدی که شعر
عطا کرچه اندک دهد پادشاه * بر بسیار پیش کرد باید نکاه
که باران بود قطره از ابتدا * ولیکن شود سیل در انتها * چون حسن
میمندی این سخن را از روی غرض مندی بعرض رسانید خاطر عاطر سلطان
با فردوسی کران کردید وفرمود که فردا آن قرمطی را در پای پیل اندازم
وعقوبت او را عبرت سایر شاعران سازم تا فلان حکایت غضب

سلطان

سلطان را بفردوسی رسانید ندانان بغایت بترسید وبی متحیر ومدهوش
کردید وثاق فردوسی درحریم حرم سلطانی بود با مدادان چون سلطان
بعزم رفتن طهارت جای بباغچه درآمد فردوسی فرصت غنیمت دانسته
درقدم سلطان افتاد وجزع نمود که حاسدان درحضرت سلطان چنان
نموده اند که بنده از قرامطه وروافض است حقا که خلاف نموده اند وبی
ادبی که صلهٔ سلطان نکرفتم بغایت سلطانی باز بسته است وبر
تقدیر رد او مذهب چون درممالک سلطان ده هزار کبر وجهود وترسا
هستند وجزیه میکذارند می بنده راهم یکی ازان طایفه انکارند
چون فردوسی این جزع واضطراب نمود از تقریر وی صورت تشویری
که در مرات ضمیر سلطانی مرتسم شده بود منتفی کردید والتهاب نیران
عنف وقهرش بزلال لطف وعفو منطفی کشت واز اندیشهٔ سیاست
باز آمد پس فردوسی زمین ادب ببوسید واز بارکاه آهنک راه نمود
وچون بمنزل اصلی خود معاودت کرد چند هزار بیت دیکر که کفته بود
وهنوز بر بیاض نبرده مسودات را پاره کرد ودر آتش انداخت و
بسوخت ودر آن باب کفته شعر زلال روان بخش آن نظم پاک
در آتش فکند وبیاورد باک * اکرچه شود کشته آتش ز آب
ولیکن شد آن آب ز آتش خراب * وچون عازم شد که از غزنی بیرون رود
بمسجد جامع درشد ودر موضعی که سلطان روز جمعه می نشست این
این قطعه بر دیوار نوشت قطعه خجسته درکه محمود زاولی دریا
چکونه دریا کان را کناره پیدا نیست * چو غوطها زدم واندرو ندیدم دُر
کناه بخت منست این کناه دریا نیست * پس از مسجد بیرون آمد وکتاب
شاهنامه را مجلد از کتابدار کرفت وکفت یک داستان مانده است
که نوشته نشده برانجا ثبت کنم وهجو سلطان را کفته در آخر شاهنامه الحاق
کرد وبدست کتابدار داد وبیرون رفت کویند چون خواست که از غزنی
بیرون رود استطاعت زاد وراحله نداشت واو را با ایاز سابقهٔ بود

فرزندی مستحکم بود مکتوبی سربسته بدو داد و گفت ای فرزند چون بیست
روز ازین تاریخ بگذرد در هنگامی که سلطان خوشحال و فارغ بال بوده باشد
این نوشته را بوی ده و دست و روی همه دیگر بوسیده وداع نمود فردوسی
برفت چون بیست روز ازان تاریخ بگذشت ایاز آن نوشته را بعرض سلطان
رسانید چون مهر از وی برداشت ابیات هجو سلطان در اینجا نوشته بود **مثنوی**
ایا شاه محمود کشورگشای ٭ ز کس گر نترسی بترس از خدای ٭ که بددین و بدکیش خوانی مرا
منم شیر نر میش خوانی مرا ٭ مرا سهم دادی که در پای پیل ٭ تنت را بسایم چو دریای نیل
نترسم که دارم ز روشن دلی ٭ بدل مهر آل نبی و ولی ٭ اگر چه کف پای پیلم کنی
تن ناتوان همچو نیلم کنی ٭ برین زادم و هم برین بگذرم ٭ ثنا گوی پیغمبر و حیدرم
منم بنده هر دو تا رستخیز ٭ اگر شه کند پیکرم ریز ریز ٭ چو سلطان دین احمدی و علی
نبی الهی و شاه ولی ٭ که از مهر ایشان حکایت کنم ٭ چو محمود را صد حمایت کنم
اگر شاه محمود ازین بگذرد ٭ مر او را بیک جو نسنجد خرد ٭ پشیزی به از شهریار چنین
که نه کیش دارد نه آیین نه دین ٭ نه دیدی تو این خاطر تیز من ٭ نیندیشی از تیغ خونریز من
چو فردوسی اندر زمانه نبود ٭ بدان بد که بختش جوان نبود ٭ نکردی درین نامه من نگاه
بگفتار بدگوی گشتی ز راه ٭ هرآنکس که شعر مرا کرد پست ٭ نپیراش گردون گردنده دست
بگفتم چنین نامه بر دو هزار ٭ سخنهای شایسته آبدار ٭ بسی سال اندر سرای سپنج
بسی رنج بردم بامید گنج ٭ ز ابیات غرا دو ره سی هزار ٭ مران جمله در شیوه کارزار
جهان کرده ام از سخن چون بهشت ٭ کزین بیش تخم سخن کس نکشت ٭ ز بالا دو از سخن آن نظم پاک
در آتش فکنده بیاورد پاک ٭ اگر چه شود کشته آتش ز آب ٭ ولیکن شد آن آب از آتش خراب
چو عیسی من این مردگان را تمام ٭ سراسر همه زنده کردم بنام ٭ یکی بندگی کردم ای شهریار
که ماند ز تو در جهان یادگار ٭ بناهای آباد گردد خراب ٭ ز باران و از تابش آفتاب
بیفکندم از نظم کاخی بلند ٭ که از باد و باران نیابد گزند ٭ بدین نامه بر عمرها بگذرد
بخواند هر آنکس که دارد خرد ٭ نه زین گونه دادی مرا تو نوید ٭ نه این بودم از شاه گیتی امید
بد اندیش را بوی نیکی ببار ٭ سخنهای نیکم بید کرد باد ٭ بر باد شد سود رنجم ز پشت که
فرومایه را لشکر خوار کند ٭ ز همسنگ ایوان پادشاه هست ٭ که از من نگه این سخنها نهفت

چو قول شد از جود تو شسته یخ   حدیث فقع را نوشتم بریخ
فقاعی نیرزیدم از گنج شاه   از آن من فقاعی خریدم براه
چو دیهیم دارش نبد در نژاد   ز دیهیم داران نیاورد یاد
کرش منصبی بودی از پاسبان   به اندیشه کردی درین داستان
بگفتی که من ده دهاد سخن   بیاد ستم از طبع داد سخن
جهاندار گر نیستی تنگدست   مرا بر سر گاه بودی نشست
بدانش نبد شاه راد سخاه   وگرنه مرا بر نشاندی بگاه
اگر شاه را شاه بودی پدر   بسر بر نهادی مرا تاج زر
اگر مادر شاه بانو بدی   مرا سیم و زر تا بزانو بدی
چو اندر تبارش بزرگی نبود   نیارست نام بزرگان شنود
چو سی سال بردم بشهنامه رنج   که شاهم ببخشد بپاداش گنج
مرا زین جهان بی نیازی دهد   میان یلان سرفرازی دهد
بپاداش من گنج را برگشاد   بمن جز بهای فقاعی نداد
ز بد اصل چشم بهی داشتن   بود خاک در دیده انباشتن
پرستار زاده نیاید بکار   اگرچند دارد پدر شهریار
جهان را چنین است آیین و ساز   که سازد فرومایه را سرفراز
ستاند ز خار و رساند بتخت   کند یارمند از نکوی بخت
نماند نکو و شود ناسپاس   بپاشد خدا و ندارد حق شناس
سر ناسزایان برافراشتن   وز ایشان امید بهی داشتن
سر رشته خویش گم کردن است   بجیب اندرون مار پروردن است
درختی که تلخ است وی را سرشت   گرش بر نشانی بباغ بهشت
ور از جوی خلدش بهنگام آب   ببیخ انگبین ریزی و شهد ناب
سرانجام گوهر بکار آورد   همان میوه تلخ بار آورد
بعنبرفروشان اگر بگذری   شود جامه تو همه عنبری
وگر تو شوی نزد انگشت گر   از او جز سیاهی نیابی دگر

ز بد گوهران بد نباشد عجب ۞ نشاید ستردن سیاهی ز شب
به ناپاک زاده مدارید امید ۞ که زنگی به شستن نگردد سپید
بزرگی سراسر بگفتار نیست ۞ دو صد گفته چون نیم کردار نیست
منم تا جهان باشد و روزگار ۞ پیامی فرستم بر شهریار
که فردوسی طوسی پاک جفت ۞ نه این نامه بر نام محمود گفت
بنام نبی و علی گفته ام ۞ گهرهای معنی بسی سفته ام
کرم گشت تیره بر شاه کم ۞ بعقبی شد آباد گنجم برنج
بنزد خدا وند جان آفرین ۞ نبی بیم زین جهان آفرین
شفیعم محمد امامم علیست ۞ برهود و جام نبی و ولیست
مگر دوست داری تو آل رسول ۞ که دیگت فتد بر محل قبول
ثنا ایش بود گفت من یاد گیر ۞ بدار البقا قصر آباد گیر
چو آباد داری بعقبی سرای ۞ چو خواهم ز دنیای مردم رهای
خدایا توئی داور و دستگیر ۞ ببخشای تقصیر این مرد پیر
روان کن مرا در مقام صفا ۞ فرود آر در حضرت مصطفا

القصه چون فردوسی مکتوب تسلیم ایاز کرد و از غزنین بیرون آمد و هیچ زاد و راحله سفر نداشت ردا بر دوش افکند و عصا در دست گرفته پیاده و تنها روی براه نهاد و بسیاری از بزرگان و معتقدان و دوستان او مانند علی دیلم و ابودلف و حسین قتیبه که از اکابر و امرای آن زمان و معتقد و مرید فردوسی بودند خواستند که از عقب وی روند و حق سابقه معرفت بجای آورند و اسباب سفر مرتب گردانند اما از غضب پادشاه و تحریک وزیر خایف و هراسان بودند و فردوسی در آخر شاه نامه ایمای بحقوق ایشان کرده در اینجا که میگوید شعر چو بگذشت سال از برم شصت و یک

فزون کردم اندیشه درد و رنج ۞ بزرگان با دانش آزادگان
نوشتند یکسر همه رایگان ۞ نشسته نظاره من از دورشان
تو گفتی بدم پیش مزدورشان ۞ جز احسنت از ایشان نبد بهره ام

بگفت

بگفت اندر احسنتشان زهره ام ۞ سر بدرهای کهن بسته شد
وزان بد روشن دلم خسته شد ۞ ازان نامور نامداران شهر
علی دیلم و بودلف راست بهر ۞ حسین قتیبه است ز آزادگان
که از من نخواهد سخن رایگان ۞ ازویم خور و پوشش و سیم و زر
ازو یافتم جنبش و پال و پر ۞ محمّد دارد آن مرد روشن روان
بهمواره کارم بخوبی روان ۞ نیم آگه از اصل و فرع خراج
همی غلطم اندر میان دواج

ولیکن ایاز از عقب فردوسی چنانچه شایسته مردی و مروت بود اسباب معیشت و مرکب فرستاد چنانکه هیچکس بران اطلاع نیافت و همدران روزها احوال فردوسی و بی التفاتی سلطان و ظلم وزیر حاسد در اطراف اشتهار یافت و هر که از اهل انصاف و قدر شناسی بود ازان ملالت داشت مولف گوید که عظیم اختلاف کرده اند در احوال فردوسی نموده اند آنست که بر وجهی که از تفاصیل گذشت ظاهر شد نظامی عروضی و جمعی بر آنند که ابتدای کتاب شاهنامه در طوس شده و گروهی بر آنند که افتتاح آن در شهر غزنین در خدمت سلطان محمود شده و هر یک ازان دو روایت محل نظر و تاملست اما روایت اول بنابر آنکه قطعه که نظامی خود باستشهاد آورده دلالت بران دارد که علی دیلم و بودلف از امرای نامدار باشند زیراکه یکی کاتب خوش نویس و دیگری مغنی خوش آواز باشد دیگر آنکه استاد اسدی کتاب گرشاسب نامه را معنون بنام ابودلف کرده و فصلی بر اصل در مدح و تقریر بزرگی او مذکور ساخته و ظاهر آنست که مراد فردوسی از ابودلف همان ابودلف باشد که امیری نامدار بوده نه ابودلفی که شاه نامه را بنقش های بم و زیر میخواند دیگر آنکه ابیاتی که در طعن حسن میمندی از فردوسی منقول شده منافی روایت اوست و اما روایت دوم وجه نظر در وی آنست که مضمون این مصراع فردوسی که در مقام مدح حسین قتیبه گفته ۞ نیم آگه از اصل و فرع خراج ۞ صریحست در آنکه افتتاح شاه نامه در طوس شده زیراکه خروج دادن فردوسی در طوس بود

نیز در غزنین وجمل خوارج بر خروج رو زمره با انکه و زمره نیست لفظ اصول و
فرع ابیات تمام از ان دارد زیرا که اصل وفرع در مطالبات دیوانیان عظام
شایعست نه در اخراجات چاشت وشام دیگر آنکه فردوسی در هجو سلطان
گفته **مثنوی** که فردوسی طوسی پاک جفت * نه این نامه بر نام محمود گفت
بنام نبی و علی گفته ام * گهرهای معنی بسی سفته ام واین دلالت بران دارد
که افتتاح شاه نامه در طوس بنام نبی و علی کرده و بعد از انکه خواسته که کتاب
بسلطان محمود بگذراند نام اورا الحاق نموده واز اینجا نیز میتوان دانست
که در اصل کتاب شاه نامه نام خلفای ثلثه نبوده وبعد از اراده عرض آن
بر سلطان چند بیتی را که در بعضی از نسخ مشتمل بر مدح ایشان مذکورست
از روی تقیه وخوش آمد دو سه بیت جهة اظهار ارتباط خود بسلطان
محمود آورده منافات ندارد بانکه افتتاح کتاب در طوس شده باشد چه
میتواند بود که آن نیز مانند ابیاتی که در صدر کتاب در مدح سلطان
محمود است بعد از وصول
دیگر آن آورده ملحق باشد دیگر انکه اگر سلطان محمود شاه نامه را بعد از ورود
بغزنین ودریافت مجلس سلطان محمود واطلاع بر تعصب او واصحابش
نظم مینمود ذکر ابیاتی که مخالف عقیده محمود وجمهور اهل سنت واقع
شده از حکمت دور بودی ومنافی شیوه تقیه نمودی لیکن بر تقدیری که
ابتدای شاه نامه در طوس در وقت عدم احتیاج بارتکاب تقیه کرده
باشد ومردم را در اینجا اطلاع بران حاصل گشته بیکفعه که در ثانی الحال
بحال خود واگذارد نیز اگر هرگاه قبل از استعلام کیفیت تعصبات سلطان
محمود واصحاب او آن ابیات را داخل مرتبه راه آورد مجلس ایشان ساخته
باشد ومع هذا قبل از ان بر السنه اهل طوس وخراسان مذکور ومشهور
شده باشد دور کردن ان از کتاب بیفایده می نماید مگر انکه گویند
که فردوسی از غایت غلوی محبت خاندان تقیه نتوانست نمود وبعض
دین خود را دران میدانست چنانکه نظیر آن در بعضی از مواضع این کتاب
مذکور شده لیکن این منافی ابیاتی است که در بعضی از نسخ شاه نامه

درمدح

در مدح خلفای ثلثه واقع شده دیگر انکه ابیاتی که در اول کتاب شاه نامه
در باب مشورت با دوست خود گفته دلالت بران دارد که ابتدای آن در طوس
شده باشد انجا که گفته **شعر** بشهرم یکی مهربان دوست بود
کجا با من تو گفتی بیک پوست بود * مرا گفت خوب آمد این رای تو
به نیکی خرامد همی پای تو * نبشته من این دفتر پهلوی
بنزد سخن سنج فرخ مهان * نوشته یکی دفتر پهلوی
به پیش تو آرم مگر بغنوی * گشاده زبان وجوانیت هست
سخن گفتن پهلوانیت هست * شو این نامه خسروانی بگوی
بدین جوی نزد شهان آبروی * چو آورد این نامه نزدیک من
برافروخت این جان تاریک من * وهمچنین ابیاتی که در مدح والی طوس
ابو منصور ابن سعد کفته مشعرست بانکه چون او بعضی از نظم شاه نامه
مطالعه نمود تحسین بسیار فرمود واهتمام بشغل آن نظم کرد والتزام کفایت
جمیع مؤنت او کرد وفردوسی بران نظم در طوس مشغول گردید چنانکه بعد از
ابیات سابقه که در مدح دوست او مذکور شد گفته **شعر**
بدین نامه چون دست بردم فراز * یکی مهتری بود گردن فراز
جوان بود از گوهر پهلوان * خردمند وبیدار وروشن روان
خداوند رای وخداوند شرم * سخن گفتن خوب وآوای نرم
مرا گفت از من چه باید همی * که جانت سخن برگراید همی
بچیزی که باشد مرا دسترس * بکوشم نیازت نیارم بکس
همی داشتم چون یکی تازه سیب * که از باد نامد بمن بر نهیب
بکیوان رسیدم ز خاک نژند * از آن نیکدل نامدار ارجمند
بچشمش همان خاک وهم سیم وزر * بزرگی بدو یافته زیب وفر
سراسر جهان پیش او خوار بود * جوانمرد بود ووفادار بود
چو آن نامور گم شد از انجمن * چو از باد سرو سهی در چمن
دریغ ان کمربند وآن گردگاه * دریغ ان کیی برز وبالای شاه

گرفتار دل زو شده نا امید * روان نوذرو زان بگرد آسپید * ز فرزند و خیشم بز مرده نشان
بدست نهنکان مردم کشان * بدین کونه تجدید بکذاشتم * بخیر اندهان هیچ بر داشتم
وآنچه قبل ازین ابیات در آخر احوال دقیقی شاعر گفته که **شعر**

دل روشن من چو بکذشت از وی * سوی تخت شاه جهان کرد روی
که این نامه را دست پیش آورم * ز دفتر بکفتار خویش آورم
بپرسیدم از هر کسی بی شمار * بترسیدم از کردش روزکار
مکر خود درنکم نباشد بسی * بباید سپردن بدیکر کسی
و دیکر که کنجم وفادار نیست * مرا این رنج را کس خریدار نیست

دلالت بران ندارد که ابتدای نظم شاه نامه در خدمت سلطان محمود
واقع شده باشد غایة الامر دلالت بران کند که در طوس اتمام نیافته
باشد و تتمه را در خدمت سلطان گفته باشد و مخفی نماند که از عجایب
توفیق لطیف میان آن دو روایت متنافی حاصل میشود **تنبیه**
مخفی نماند که فردوسی در اصل کتاب شاه نامه نام خلفای ثلث نبرده
و بعد از اراده عرض آن بر سلطان محمود چند بیتی را که متضمن
مدح ایشان است از وی تقید و خوش آمد سلطان ملحق ساخته و
آخر آنها را که نیز از نسخه خود دور ساخته و آن ابیات بر وجهی که
در بعضی از نسخ بنظر رسیده برین وجه است **شعر**

چه گفت آن خداوند تنزیل و وحی * خداوند امر و خداوند نهی
که خورشید بعد از رسولان مه * نتابید بر کس جو بو بکر به
عمر کرد اسلام را آشکار * بیاراست گیتی بسان بهار
پس از هر دو آن بود عثمان گزین * خداوند شرم و خداوند دین
چهارم علی بود زوج بتول * که او را بخوبی ستاید رسول
که من شهر علمم علیم درست * درست این سخن قول پیغمبرست

و مخفی نماند که آنچه در مدح ابی بکر گفته بحسب ظاهر اشارتست
بحدیثی که اولیای ابو بکر از زبان حضرت رسالت صلوات الله علیه

جهت

جهت او وضع کرده اند که فرموده ما طلعت الشمس و لا غربت علی احد بعد
النبیین افضل من ابی بکر لیکن حکیم بر وجهی ادای آن کرده که احتمال
معنی دیکر که دلالت بر فضیلتی نداشته باشد دارد چه ظاهر معنی
حدیث آنست که آفتاب بر کسی که افضل از ابی بکر باشد نتابیده و
در شعر حکیم تفضیلی که از لفظ به مفهوم میشود محتملست که متعلق
بتابیدن آفتاب باشد نه با بو بکر و این احتمال شعر مذکور را دلالت
بر فضیلت ابو بکر نخواهد بود و همچنین آنکه گفته عمر کرد اسلام را
آشکار دو احتمال دارد یکی آنکه اسلام دیکران بحمایت و معاونت او
آشکارا و ظاهر شد چنانکه اولیای او دعوی میکنند و احادیث موضوعه
در آن باب نیز روایت مینمایند دیکر آنکه او اسلام خود را آشکارا کرد
و درین چندان فضیلتی نیست زیرا که جمیع منافقان اهل اسلام در آن
شریکند و آنکه بعد از آن در مدح حضرت امیر گفته که او را بخوبی ستاید
رسول مشعر است بآنکه روایتی که در ستایش دیکران روایت کرده
حق نیست بلکه افترا و باطل است و این قصیده بلاغت آثار از نتایج
طبع سخن آرای فردوسی در مدح حضرت امیر المؤمنین علیه السلام واقعست **شعر**

اگر بر یخجم زلف تا بدار انکشت * ز زلف خویش برآری بزینهار انکشت
مگر شمارهٔ زلف تو میکند شانه * که کرده در خم زلف تو بیشمار انکشت
گره گره شده دلهای جان خستهٔ ما * چو کرد در زلف سیاه تو تار تار انکشت
بحرف قتل من انکشت کش نهادی و نی * سرم فدای تو زین حرف بر مدار انکشت
مزار و شهد و شهادت شهید عشق توی * چو باد تیغ بیارد دلا برار انکشت
پی نظاره مشکین هلال او مه ماه * کشوده تو از این نیلگون حصار انکشت
بسنج آنکه وی پای بوس او کردم * نهاد بر لب جود تو نیخود نکار انکشت
دلا چو بیر شدی بکذار هوا و هوس * ز بهر از دوی نفس خود بر آر انکشت
بکو که بود که شد فتح باب خیبر ازو * که کرد بر در آن قلعه استوار انکشت
کم باده کرد که کند نفاق ورشتا کفر * بکاهواره که زد در دهان مار انکشت

علی عالی اعلی که دست همت او را ∴ هزار پی زده در چشم ذوالخمار انگشت
شهی که تا بدو انگشت در ز خیبر کند ∴ بر آمد از پی اسلام صد هزار انگشت
شهی که زد بدو انگشت مره را بدو نیم ∴ برای قتل عدو ساخت ذوالفقار انگشت
شهی که دلدل او را اگر خرامیدن ∴ بچاره ور شد بش دست و پا چهار انگشت
ز دست تیغ تو جان بردی اژدهای ∴ پی شهادت دین تو ذوالخمار انگشت
ز دست تیغ جان برد و از جهان اعدا ∴ هر آنکه کرد بدین تو استوار انگشت
کسی که حب تو اش نیست تا بروز شمار ∴ بمنزله کر پی تسبیح میشمار انگشت
کسی که دست بدامان حیدر و آلش ∴ ز تو بسا که بدندان کند فکار انگشت
شها تراست مسلم کرم که گاه رکوع ∴ کند برای تو انگشتری نثار انگشت
کمینه چاکر و مداح تست فردوسی ∴ همیشه با قلمش راست دستیار انگشت
قبول کرده غلامی قنبر تو بجان ∴ نهاده از مژه بر چشم اشکبار انگشت
بزرگوار خدایا بحق حیدر و آل ∴ در آن نفس که بود خلق را فکار
موالیان علی را ز روی لطف و کرم ∴ رسول لعقدحر
شها غلام غلام تو ام مرا مگذار ∴ برای فاقه بر آدم بر نهار انگشت

وفات فردوسی در شهور سنه احدی عشر و اربعمایه بوده و الیوم مرقد او باخرابی طوس عموما و ویرانی عمارت او بامر عبیدخان اوزبک خصوصا مشخص و معین است و جمهور انام خصوصا شیعه امامیه زیارت او بجای آرند و مولف کتاب نیز بشرف زیارت او فایز شده در تذکره دولتشاه سمرقندی مسطور است که شیخ ابو القاسم کرکانی بر فردوسی نماز نکرد که او مدح مجوس کفته آن شب در خواب دید که فردوسی با ذروه درجات عالیست از وی پرسید که این درجه بچه یافتی گفت بدان یک بیت که در توحید گفتم **شعر** جها را بلندی و پستی توئی ∴ ندانم چه هر چه هستی توئی **الاستاد ابو نصر علی بن احمد الاسدی الطوسی طیب الله مشهده** در رساله فرهنگ که از تالیفات اوست نام خود را بدین وجه مذکور ساخته و گفته که نسب من بیادشاهان

عجم منتهی میشود دولتشاه سمرقندی آورده که او از جمله متقدمان شعرای فردوسی شاگرد اوست و در روزگار سلطان محمود استاد فن شعرای خراسان اسدی بوده و او را بکرات تکلیف نظم شاه نامه نموده اند و استعفا کرده و پیری و ضعف را بهانه ساخته حالا دیوان او متعارف نیست اما مجموعها بخط او مسطورست و مناظرها بغایت نیکو کفته و از طرز او معلوم میشود که مرد فاضل بوده و فردوسی را دایم بنظم شاه نامه اشارت میکرده و میگفته که این کار بدست تو درست خواهد شد نقلست که چون فردوسی از غزنین فرار کرده بطوس آمد و از طوس برستمدار و طبرستان افتاد بعد از مدتی که از انجا مراجعت کرده بوطن مالوف آمد و دران حین وفاتش نزدیک رسید اسدی را طلب کرد و گفت ای استاد وقت رحیل در رسید و از شاهنامه قلیلی مانده است می ترسم که چون من رحلت کنم کسی را قوت آن نباشد که باقی را در قید نظم در آورد استاد گفت ای فرزند غمگین مباش اگر حیات باشد بعد از تو من این شغل را باتمام رسانم فردوسی گفت ای استاد تو پیری و مشکل که این کار بدست تو کفایت شود اسدی گفت انشاء الله شود و از پیش فردوسی بیرون شد و همان شب بعضی ابیات گفت هنوز فردوسی در حال نزع بود که آن ابیات را بر وی خواند و بر ذهن مستقیم استاد آفرین کرد و آن نظم از اول استیلای عرب بر عجم و آخر شاهنامه و آمدن مغیرة ابن شعبه برسالت نزد یزدجرد شهریار و حرب سعد و قاص و ملوک عجم و ختم کتاب و مفصلا بر آنجا که نظم فردوسی آخر شد و بنظم اسدی رسید ظاهر است معلوم میتوان کرد و از جمله آثار حکیم اسدی کتاب کرشاسب نامه است اگر چه آن کتابی علیحده است آنرا داخل شاه نامه میدانند و الحق آن کتاب بهائی قویست بر وفور فضل و قوت طبع او جهت رعایت اختصار آنچه در خطبه آن کتاب از حمد و نعت و منقبت بنظم آورده مذکور میسازد و آن اینست **حمد و سپاس آن خدای**

سپاس از خدا ایزد رهنمای / که از کاف و نون کرد گیتی بپای
یکی کش نه آغاز و نه انباز بود / نه انجام بود و نه آغاز بود
تن زنده را در جهان جای ازوست / سر چرخ گردنده برپای ازوست
از آن پیش کآورد گیتی پدید / همه هرچه بُد خواست و دانست و دید
ز گردون شتاب و ز هامون درنگ / ز دریا نجار و ز خورشید رنگ
وی آورد نیک و بد و خوب و زشت / روان داد و تن کرد و روزی نوشت
چنان ساخت هرچیز ز اندازه خویش / کز آن ساختن کم نباید نه بیش
چه تاری چه روشن چه بالا چه پست / گواهند بر هستیش هرچه هست
نه جای نهی گفتن از وی رواست / نه بنیاد کردن توان کو کجاست
بدان ار ستانی بجا و هیچ چیز / نه از چرخ و از چار گوهر نه نیز
که هستند چرخ و زمان رام او / نجوید ستاره مگر کام او
نگاری کجا گوهر آرد همی / نباشد جز آن کو نگارد همی
نگارش درون نیست چون و چرا / نپرسند ازو نپرسند زما
بزرگیش ناید بوهم اندرون / نه اندیشه بشناسد او را که چون
نبُد چیز از آغاز و او بود و بس / نماند همیدون جز او نیز کس
چنان چون مر او را کسی یار نیست / چو کردار او هیچ کردار نیست
همه بندگانیم در بند او / خنک آنکه دارد ره پند او

در نعت النبی والصلوات الله علیهم

ثنا باد بر جان پیغمبرش / محمد فرستاده و رهبرش
که بُد بر در دین ایزد کلید / جهان یکسر از بهر او شد پدید
بدو داد دادار پیغام خویش / برپیوست با نام او نام خویش
ز پیغمبران او پسین بُد درست / ولیکن شود زنده ز ایشان نخست
یکی تن برون خلق چندین هزار / برون آمد و کرد دین آشکار
جدا از همه کو بُد پیغمبری / که با او کسی را نبد همسری
خبر زانچه بگذشت از او و جهان / کجا راست آید بصد داستان

بیک

بیک چشم زد از دل سنگ سخت / بمعجز برآورد نو بر درخت
دل دیو از دین او بیم کرد / مه آسمان را بدو نیم کرد
ز هامون بچرخ برین شد سوار / سخن گفت بر عرش با کردگار
گه رستخیز آب کوثر وراست / لوا و شفاعت سراسر وراست
برانداشش ایزد بجایی فرود / هنرهاش را بر همه برفزود
ورا بود رفتن بیک شب ز جای / بدرگاه سلطان هر دو سرای
برآن هر فرشته جدا پایگاه / بقاب قوسین بُد آنش راه
سرافیل همراز و هم پشت / براق اسب و جبریل فرمان بر
همیدون بر عرش آمد قیام / شده معجز او را ز ایزد پیام
بچندین بزرگی جهاندار داد / بدو داد پاک ای جهان او کوا
نمود آنچه بایست هر خوب و زشت / ره دوزخ و راه خرم بهشت
چنان کرد دین را بشمشیر تیز / که باشد همی تا گه رستخیز
ز یزدان و از ماه زاران درود / مر او را و یارانش را برفزود
کدام است یارش شناسی بنام / گزیده ز هرکس بدانش تمام
که تیغش شده داد و دین آشکار / که خوانند ورا شیر پروردگار
علی و بتول و حسین و حسن / همی بگذرانیم از ایشان سخن
ثنادیم باد یکران هیچ کار / بمهر علی بگذران روزگار

وفات استاد اسدی

استاد ابوزید غضایری رازی رحمة الله علیه با اکثر رازی و دولتی ما در نثر نازیست، و در ظل دولت آل بویه نشو و نما یافته، و بر ثنا و ایان ایشان بوده است، بسیاری از قصاید او در مدح سلطان بهاء الدوله واقعست و چون سلطان محمود غزنوی از ری بحیله وعده مجد الدوله بن فخر الدوله را بدست آورد و ملک ری در تصرف او درآمد غضایری ناچار

با سلطان محمود همراه شد و روزی چند ماند فوت وی بعذاب صحبت او
گرفتار بود و از جمله اشعار اخلاص آثار او این قطعه است قطعه

مرا شفاعت این پنج تن بسنده بود * که روز حشر بدین پنج تن دهام
بهین خلق و برادرش و دختر و دو پسر * محمد و علی و فاطمه حسین و حسن
ایا کسی که شدی معتصم بآل رسول * زهی سعادت تو لا تخف و لا تحزن

و چون اشعار غضایری در میان اهل زمان بغایت عزیز الوجود است چند
بیت از قصیده که در مدح سلطان محمود غزنوی کفته مذکور میسازد تا رشته
سخن فضیلت او بر همکنان نظام کردد شعر

اگر مراد بجاه اندرست و جاه * مرا ببین که ببینی جمال را بکمال
من آنکسم که بمن تا بحشر فخر کنند * هر آنکه بر سر یک بیت می‌نویسد قال

دولتشاه سمرقندی کفته که درین
قصیده اغراقی هست که سلطان غضایری را صله آن اغراق هفت بدره
زر بخشید که از چهارده هزار درم مملو بود و آن اغراق اینست شعر

صواب کرد که پیدا نکرد هر دو جهان * یکانه ایزد دادار بی نظیر همال
و کرنه هر دو ببخشیدی این بروز نخا * امید بنده نماندی بایزد متعال

و غضایری را قوة کامل در فن شعر هست خصوصا در صنعت اغراق و
اشتقاق و فضلا و شعرا او را درین دو صنعت مسلم میدارند چنین
روایت کرده اند که سلطان محمود غزنوی هر قصیده او را هزار دینار صله
میداده و مسعود سعد سلمان جرجانی در قصیده لامیه که در مدح سلطان
مسعود کفته اشعار بآن نموده در آن ابیات که میکوید شعر

بیمن دولت سلطان ماضی از غزنین * بمدح کویان بود وقف اشتر اموال
غضایری که اکر زنده باشدی امروز * بشعر من کندی فخر در همه احوال
بهر قصیده که از شهر ری فرستادی * هزار دینار او بستدی زند حال

ملک الکلام بنداری رازی رحمه الله علیه شاعر مجد الدوله
ابن عضد الدوله دیلمی بوده و در تذکره دولتشاه مذکورست که او سخن
متین و طبع قادر داشته بسه زبان سخنوری میکند عربی و فارسی

دیلمی نژاد قهستان ری است صاحب اسمعیل بن عباد که کریم جهان و جهان
کرم بود مربی بندارست و ظهیر فاریابی در فضیلت خود و ستایش بندار این
دو بیت کفته شعر

شعر بندار که کوئی بحقیقت وحی است * آن حقیقت برای بنده مجازست آری
در همان خانه طبع بتماشا بنگر

و این قطعه از شعر بندار مشهورست شعر بیت

از مرک حذر کردن دو روز روا نیست * روزی که قضا باشد و روزی که قضا نیست
روزی که قضا باشد کوشش نکند سود * روزی که قضا نیست درو مرک روا نیست

از بعضی ثقات شنیده که وجه تسمیه بندار باین اسم آن بود که او در اوایل
بغایت مفلس و پریشان حال بود و چون گنجینه دل او از جواهر محبت اهل
البیت علیهم السلام مملو بود در آن ایام پریشانی کنجی شایکانی باو نمودند
و او در تصرف آن تامل بسیار نمود و با زن خود کفت که انا نعامان شاه
ولایت کنجی حواله من شده اما در اندیشه بودم که چون فقر و اختلال حال
ما بسبب تصرف درین مال بیکبار بثروت و غنا استبدال یابد اهل
روزکار دیر وقت ما افتند و از روی حسد در مقام استعلام حال
ما شوند و کار بر ما دشوار سازند اکنون بخاطرم رسید که چند شب
از آن کنج دامنهای زر بر داشته در خانهای اهل ری و کوچهای ایشان
نثار کنیم تا مردم بسیار از آن بهره مند شوند آنکاه بفراغ بال بقیه آن مال
متصرف شویم که اکر درین مرتبه مردم شهر ما را زردار و صاحب یسار یابند
بپندارند که از آن زرها که شبها نثار میشد نصیبی وافی بایشان رسیده و
بر هفت ماه و وا افتد و از شر ایشان ایمن کردیم آخر بندار باین تدبیر
آن کنج را متصرف شد و بهمان مال کیسه دار و بندار شهر خود کردید و بهمین
لقب تخلص شعر نمود و این رباعی لطیفه بر صحت اعتقاد بندار رازی دال بر
نمازی مادر او کافیست رباعیه

تا تاج ولایت علی بر سر تست * هر روز مرا خوشتر و نیکوتر تست
شکرانه که میرود بدین حیدر تست * از لطف خدا و منت مادر تست

شیخ عبد الجلیل قزوینی رازی در کتاب نقض

الفضایح آورده که بندار رازی را در مدح سادات ری و آن نواحی چون
سید ابو القاسم دو کس حسنی و پسرش سید حسین و سید ابراهیم و سید
حمزه شعرای قصاید است و هم او را در مدح استاد ابو منصور آوی
و برادرش ابو سعد که او نیز از ری شیعه بوده اند بیست و هفت قصیده غرّا ابیات

فخر الشعرا ابو المفاخر رازی رحمة الله علیه در تذکره دولتشاه
مذکور است که او را یکی از استادان میدانند و بر دای شعر و شاعری او را
انواع فضایل است و اشعار او بیشتر بر طریقه لغز واقع شده و این صنعت
او را مسلم است و در مناقب سلطان الجن والانس ابو الحسن علی بن موسی
الرضا علیه التحیة والثنا قصیده دارد در حلم مصنوع و متین اما آن
شهرتی عظیم یافته و اکثر شعرا در تتبع و جواب او اقدام نموده اند قصیده ایست
که مطلعش اینست **شعر** بال مرصع بسوخت مرغ ملمع بدن ٭ اشک لیالی بریخت
یوسف گل پیرهن ٭ و اکابر مطلعها درین باب گفته اند و غالبا در صفت
طلوع نیر اعظم بدین سیاقت نگفته باشند و منتخب تتمه آن قصیده
که از روی اختصار بآن اقتصار مینماید اینست **شعر**

صفحهٔ سندروس چرخ گشت نگون ساز باز ٭ کرد برون مار صبح مهرهٔ مهر از دهن
دوش دگر گونه داشت طارم نیلوفری ٭ زنگ آس و مورد بر سر نقش سد ...
صبح بر آمد ز کوه دامن اطلس کشان ٭ چون نفس جبرئیل از کلوی اهرمن
نور چراغ سهیل گوهر تاج قباد ٭ مشتری مشتری مطرح تخت پشن
بر فلک و بر هوا ریخته و بیخته ٭ لولو لالا بکیل عنبر سارا بمن
زهره چو خاتون خلد خنده زنان در نقاب ٭ ماه چو طاوس نر جلوه کنان در چمن
مهر چو تاب کرم عزم شده چون حسین ٭ صبح بالماس غم خسته شده چون حسن
روی ره کهکشان جادهٔ و کوفته ٭ از لب دریا چو جیحون تا در شهر یمن
قبلهٔ خضر ابو صفه هم صدف و هم گهر ٭ قامت جوزا بشکل هم صنم و هم شمن
چون ز شب اندک گذشت قرح و ساعت تذروند ٭ پیک خراسان نمود راه خراسان بمن
خوشهٔ پروین نهاد توشه دها بنان دل ٭ تحفه زان گوشه دانی که ...

برد مرا باد کی بر سر هنجار طوس ٭ راه وی چون صراط راست روی چون رسن
نافه و بافه گیسوی و دیبای او ٭ از بحر یخطا دزدی سوزن شکن
آب تک و باد پای بید زن و دانه خای ٭ گل طلب و خار دوست کوه کن و دشت کن
نادر توان برف از آب توان در نشیب ٭ باد وزان در کنام خاک گران در عطن
تنگ رفیقی چو عمر چرب حریفی چو جان ٭ نادره چون مراد بو العجبی چون سخن
گرده ز خار حریر همچو امیر عبد ... ٭ از کف او بر خطر پشت شود دمن
مقرعه اقتصاد او سر اهل قضا ٭ عشق طریق رضا بسته او خویشتن
سایهٔ ذات خدا امام فرق هما ٭ بادهٔ نفس رسول چاره کرب و محن
صد کان زحیات بود حلال ار ... ٭ کعبه دور از دیار عید بعید از وطن
هم خطواتش کریم هم درجاتش عظیم ٭ هم حرکاتش رفیع هم سکناتش حسن
حاسد شوم لعنتی بوده دل اندوهناک ٭ دشمن بد گوهرش دیده سر اندر کفن
شاهد لولاک را روضهٔ پاکش سکون ٭ زاهد افلاک را حضرت پاکش سکن
مادر بحران او کودک انگور را ٭ داده ز بستان عیبا از سر پستان لبن
راست نشین کج مکو داد حدیث بره ٭ در دل از دام گیست چو تو نزاری دن
عصمت پالوده را روشن و صافی چنان ٭ تمنا لوده را دردی فانیست دن
اسم شاهیست ظلم نزد خرد بر امام ٭ نام آلهیست کفر سوی خرد بر وثن
حوصلهٔ دشمنش حاصل العجز نبات ٭ خارش بر مار کی تازه شده چون جن
ای ز مه چون عقل و روح نقد او آن ... ٭ وی شده چون جد و باب ...
نیست ابد را عدد بی تو روان ... ٭ نیست ازل را نفس ...
تا بتو قربت بجست ... ٭ ...
کرده بنا باسی جنس فالحمد نام نو ٭ آهن و پولاد موم آتش سوزان سمن
کاسه گر سرده را عهد عقب از ... ٭ لحن خوش و داه راست ...
هر که درو دید شمار طلوکان در کشید ٭ دیده بخشش ...
خصمک فیما مضی ان قضا ... ٭ ينشق ... لا تحصن
گفت مفاخر بجان معنی بینش ... ٭ تا ... گشته او ز اول و آخر سخن

دولتشاه سمرقندی گفته که شیخ ابو المفاخر نزد سلاطین و حکام جاه و
قبول تمام یافته بود و از تاریخ آل سلجوق نقل نموده که سلطان مسعود
ابن محمد بن ملکشاه در ولایت ری بوقت عزیمت مازندران نزول کرد
و لشکریان او در مزارع اهالی آنجا چهارپایان گذاشتند و بی‌رسمی و بی‌
ضبطی میکردند ابو المفاخر این قطعه را بسلطان فرستاد و سلطان
لشکریان را از خرابی منع و زجر فرمود و قطعه اینست قطعه

ای خسروی که سایهٔ حکم تو بر فلک ... برتر نطاق و طارم کیوان نشسته است
لطف تو آستین کرم پاک میکند ... گردی که بر صحیفهٔ دوران نشسته است
بر تخت ری تو حاکم و بر حکم نافذت ... در ملک چین بر سند خاقان نشسته است
شاه سپاه تو که چو مورند و چون ملخ ... بر کُرد دخل و مایهٔ دهقان نشسته است
باران عدل بار که این خاک سالهاست ... تا بر امید وعدهٔ باران نشسته است

امیر قوامی رازی رحمة الله علیه از فصحای شعرای ری و فضلای مومنان
زمان بوده اکثر اشعار او چون در مدح خاندان و سادات اولاد
ایشان بوده بسعی ناشکور مخالفان از میان رفته از جمله قصیده که در
توحید و نعت و منقبت گفته و آنرا بمدح ملک السادات والعلما سید
شرف الدین مرتضی قمی رحمة الله علیه مذیل ساخته یک بیت که شیخ عبد
الجلیل رازی در کتاب نقض مذکور ساخته مسطور میگردد شعر

تا صاحب الزمان برسیدن بکار دین ... اولیتر این کسی شرف الدین مرتضاست

خاقان الشعرا و سلطان الحکما افضل الدین ابراهیم الخاقانی رحمة
الله علیه همان شهنشه اقلیم نظم خاقانی ... که صیت فضل نثر واتش رفته تا بدر چین
زهی شهنشه صاحب قران که چرخ او را ... بروزگار قرانات خود ندیده قرین
معاصر مستقفی عباسی بوده و در قصیدهٔ عربی که در وصف بغداد گفته
مدح او نموده او را بسبب کمالی که در صناعت شعر داشته حسان العجم
لقب کرده اند از شعرای عصر خود در اسلوب سخن ممتاز است و دران
شیوه بی شریک و انباز در مواعظ و حکم طریقه شیخ سنائی پیموده

و دران معنی گوی مسابقت از اقران ربوده در قطعه بر وجه مفاخرت
میگوید شعر

شارع سبع منم خوان معانی مراست ... ریزه خور خوان من عنصری و رودکی
زنده چو نفس حکیم نام من از زندگی ... کشته چو مال کریم جسم من از اندکی

و جای دیگر میگوید شعر

خاقانیا کسان که طریق تو میروند ... زاغند و زاغ را روش کبک آرزوست
گیرم که مار چوبه کند تن بشکل مار ... کو زهر بهر دشمن و کو مهره بهر دوست

و رشید وطواط که از مشاهیر دهر
و حکمای عصر بوده در مدح او میگوید شعر

ای سپهر قدر خورشید و ماه ... ری سپهر فضل را دستور و شاه
افضل الدین بو الفضایل بحر فضل ... فیلسوف دین قرای کفر کاه

و دیگری از ارکان عصر در مدح او گفته شعر

بخدای که باعث جانست ... منشی نسل انس و جانست
که امیر امام خاقانی ... مفخر صدهزار خاقانست
من بگویم که طبع روشن او ... همدم طبع آب حیوانست
کاب حیوان ز بهر صحبت او ... بندهٔ خاکپای شروانست

اگرچه بشعر و شاعری
و ممارست علوم ظاهری شهرت نموده اما او را ورای این اطوار طوری دیگر
بوده که اینها در جنب آن کم می‌نموده و در بعضی از اشعار بتوحید حق و فنای
خود اشعار فرموده و گفته شعر

صورت من همه او شد صفت من همه او ... لاجرم کس من و ما نشود اندر سخنم
ترسم هیچ دری تا که نگویند ان کیست ... چون بگویند مرا باید گفتن که منم

و محقق شد که چون مشرب عذب او
داشته نقش مذهب حق اهل البیت علیهم السلام بر لوح اعتقاد می نگاشته
اما چون در روزگار حکیم خاقانی حکم اسم الباطن در جمیع مواطن جاری بود
و بلیه تقیه در طایفه علیه شیعه مرتضویه ساری لاجرم بعضی از عقاید
خود را در قطعه مشهور که مذکور خواهد شد بطریق کنایت ادا نموده و طریقه
تجنیس و الغاز دران پیموده و تا غایت صورت مضمون آن از انظار ابنای
زمان محجوب و مستور بوده و قطعه اینست شعر

خطی بخون دل آوردم دو صد شد ... برانستم که آن خط آشنایست
دران خط اولین حرفی که بشنید ... که جز از دو خورشید نهاست
بجان پادشا سوگند خوردم ... که نزد پادشا جز پادشا نیست

چو خاقانی ندا نذکین چه سراست جواب این سخن گفتی روا بیت
وچون این روزکار نمودار یوم تبلی السرایر وهنگام ظهور آثار اسم الظاهر
در مجالی ومظاهرست قلم خلیع العذار که ترجمان اسرارست کشف استار
آن مینماید ومیکوید که حاصل بیت اول آنست که در مدینهٔ طیبه خطی دیدم
که خط آشنا نبود بلکه خط رجال الغیب یا ملایکه بی عیب بود ودر بیت
دوم جوزا را که برج دو پیکرست کنایه از ابوبکر وعمر داشته وخورشید کفته
وحضرت رسالت پناه خواسته یعنی ابوبکر وعمر نزد آنحضرت نیستند چنانکه
زعم اهل سنت وجماعت است ومراد بپادشاه اول ودوم در بیت سیوم
حضرت رسالتست ومراد بپادشاه سیوم شاه ولایتست یا هر که مانند او
از اهل عصمت وطهارتست یعنی بروح شاه ایوان رسالت سوکند خوردم که نزد
آن پادشاه جز پادشاه دیکر که شاه ولایت یا مانند او از اهل رسالت وولایت
باشد نیست واین مبنی بر عقیدهٔ فرقهٔ ناجیهٔ امامیه است که در شان انبیا
واوصیای ایشان میکویند که قرآن وحدیث از ان خبر داده که ایشان بعد از
موت احیاء اند یرزقون فرحین بما آتاهم الله من فضله وارواح شریفه
واجساد لطیفهٔ ایشان بعد از دفن بر زمین نمی ماند وبجانب ملاء اعلی و
رفیق اوفی وکاس دهاق عروج مینماید وبموجب حدیث نبوی که لو مات
نبی بالمشرق ومات وصیه بالمغرب یجمع بینهما اجساد نورانیه واجسام
قدسیهٔ ایشان ملحق بایشان ومتصل باشکال خود از انوار عرشیه ونفوس
ملکیه میکردد وفایدهٔ زیارت قبور فایض النور ایشان آنست که نفوس زایر
بسبب حضور در ان مقام شریف مستعد مقابله با مرایای نفوس قدسیهٔ ایشان
میکردد وبواسطهٔ آن مقابله بقدر استعدادات ذاتیه وصفای نفس از
کدورات طبیعیه وملکات ردیه قابل انعکاس اشعهٔ نوریه ولمعات قدسیه
میکردد وبوسیلهٔ آن بهالایی که موجب قرب الهی ونیل رحمت نامتناهی
باشد فایز میکردد وبوسیلهٔ آن بهانه وفخر الدین رازی در بعضی از تصانیف
خود آورده که چون زایر متوجه قبر یکی از بزرکان شود نفس او را تعلقی خاص

بان قبر

بان قبر حاصل شود همچنانکه نفس صاحب آن قبر را تعلقی خاص بدان قبر
حاصل است اکر نفس مزور اقوی است از نفس زایر واستفاضه خواهد کرد
واکر بعکس بعکس وبالجمله چون روح را با قبر خود تعلق باقیست چون شخصی
بزیارت قبر یکی از بزرکان حاضر شود آن زایر را با روح صاحب قبر نزدیکی
ونزدیکی بسبب ان قبر حاصل شود واین در دو روح بسبب ان چون دو آیینه
شوند برابر یکدیکر وبسبب این مقابله استفاضه بقدر استعداد ممکن
باشد نسأل الله الکریم ان یفیض علی انفسنا الناقصة ما یکملها من نصیب
من اهل الحضور معهم ببرکة اعتقادنا بفضلهم ووقوفنا علیهم وصبرنا علی الاذی
فیهم وان یرزقنا البقاء علی ذلک بمنه وکرمه ومؤید توجیه مذکورست آنکه
در کتاب تحفة العراقین در مقام ستایش مرقد معظم وتربت مکرم حضرت
رسالت صلوات الله علیه وآله از آنحضرت بشمس واز دو خلیفه بجوزا تعبیر نموده
وکفته شعر یعنی حرم محمدی را • دنیا زنکه سر سرمدی را
او شمس وحظیره مغرب پاک • زو جوزهٔ خاص او زافلاک • بیشش دو خلیفه ریخته
جوزا بکنار شمس خفته • هر سه شده یک نهاد ویک راه • چون یک الف ودو لام الله
ومخفی نماند که در لفظ ریخته اشارتیست لطیف بمضمون حدیث حوض
که در صحیح مسلم مذکورست وآن اینست که لیردن علی الحوض رجال ممن
صاحبنی حتی اذا رایتهم رفعوا الی اختلجوا دونی فلاقولن ای رب اصحابی
اصحابی فلیقالن انک لا تدری ما احدثوا بعدک الحدیث چه حاصل حدیث
آنست که در روز قیامت نزدیک حوض کوثر جمعی از اصحاب من رمی واز دو میشوند
وچون بمن نزدیک میشوند میان او وامر الهی ایشان را از من دور میسازند
واز نظر من نهفته میکردانند وحاصل مصرع خاقانی آنست که ایشان دران
مقام از آنحضرت دورند ودوری ایشان از و نهفته است ودر آنکه کفته جوزا
بکنار شمس خفته اشعارست بغایت کستاخی ایشان در قرب جوار آنحضرت
ودر تشبیه ایشان بدو لام الله رمزاست بدوری ایشان از آنحضرت بحسب
حقیقت چه الف الله را که عبارت از ان حضرت داشته در کتابت از دو لام

جداست وچون این دو لام بصورت لای نفی واقع است اشارت میشود
بنفی وبطلان ایشان واین نظیر آن حکایت مشهورست که روزی حضرت امیر
المومنین علیه السلام درمیان عمر وابو بکر ایستاده بود وآنحضرت میانه
بالا بود وایشان بلند بالا دران حال یکی از ایشان بآنحضرت گفت که تو در
ما ما شد حرف نونی درمیان کلمه لنا وآنحضرت فرمودند که لولا انا لکنتما
لا یعنی اگر من نباشم شما لا میشوید یعنی باطل وهلاک میشوید چنانکه کلمه
لولا علی لهلک عمر اعتراف بمضمون آنست ومراد از یک نهاد آنست که دریکجا ثنا
شده اند نه آنکه مراد اتحاد طبع ونهاد ایشانست واز یک راه بودن بین نظیران
مراد است بلکه مراد از هر سه صورت هر سه قبر است یعنی قبور ایشان بریکجا
ویک راه یعنی یک جهت واقع است مانند صورت الف ودو لام الله وچنانکه
در ترجمه حکیم فردوسی وغیره سبق ذکر یافته مجوز تاویل در اشعار این کلام قیام
قرینه اعمال تقیه است که بمنزله دلیل عقلی است در تاویل متشابهات کلام
ملک علام والسلام واز جمله مویدات ظاهره این قطعه مشهور اوست **شعر**
علوی دوست باش خاقانی * که عشیره علیست فضلش * بر یشان بهر مردم نیکو
نیکشان از فرشته کاملتر * وایضا موید صحت عقیده اوست آنکه در کتاب
تحفة العراقین در ستایش مشهد منور ومرقد معطر حضرت امیر المومنین و امام
المتقین علیه السلام گوید **شعر** سرها بنی کلاه دریای * در مشهد مرتضا یعنی سای
جا نهاده سیاه نخل برجوش * برخاک امیر نخل پرجوش * هر دیده که طلعت آب اوست
زان خاک سیاه شای انگیخت * جنت دنی نه تربت اوست * نیست اوی ندشتای
چنانکه تراب بو تراب است * آستان نامرای ناسست * دین دوی برای مشک زادی
کشت آهوی تبتی ستوده * دو بیت بریش چشم احرار * نیست عزلست وکوفه بر کار
عطاران که درجهان اند * مشک سره مشک کوفه اند * افلاک فرود دعقا اوست
واتیام غلام شیعتا اوست * ودر قصیده که اظهار شوق بزیارت شاه خراسان
علیه الف تحیة وسلام نموده گفته **شعر** بخراسان شوم انشاءالله
چون خور آسان شوم انشاالله * چون عرابه زدل ودل دعاکوست * دو بر بر جهان شوم انشاالله

کرده

کرده مقصد کنم بیت طوس * خوش وشادان شوم انشاالله * بر سر روضه معصوم رضا
نبسد رضوان شوم انشاالله * گرد آن روضه چو پروانه شمع * مست جولان شوم انشاالله
ونیز بن در مدح ملک السادة شرف الدین محمد بن مطهر العلوی گوید **شعر**
آن قدرو صفا که خاطرم راست * از حضرت سید اجل خاست * آن مایه که طبع را قوام است
هم همت سید انام است * ذوالفضل محمد مطهر * آن عرق محمد پیمبر
آن مردم دیده مصطفا * آن وارث صدق مرتضا * فرزند نبی ز دوکون برگذشته
بکوی ز مصطفا گذشته * بوده ز در شهر علم حیدر * وین سید دین کلید آن در
شهریکه خر بحش آورده هر * او میوه باغ آنجنان شهر * فرزند محمد عرب از دست
حسان عجم ورادها گوست * من شیعی صرف بعد ایش * شیعی چکه غالی ثنایش
چون دل برخاندان اودست * طبع بثنای او فرودست * زینجاست مدیح او بدین راه
آن در من ومدح حال لله * ودر مدح علامه زمان صدر الدین محمد اصفهانی وبرادر
برادر او که ایشانرا جمال ومحمود نام بود اشارتی لطیف بحدیث مشهور یا علی انت
منی بمنزلت هرون من موسی نموده ونموده **شعر** صدر الدین صدر دار ملت
بمنزل سه بعد چار ملت * موسی فرست ومصطفی چو * هرون وعلی جمال ومحمود
ودر مقام تعریف خود میگوید **شعر** گفتند کجاست این سخن دان
گفتم که بدرگاه شروان * خاقانی مدح خوانش گویند * مدحت گر خاندانش گویند
ودر مدح پدر خود میگوید **شعر** از بر خلایق سبکبار * بر ما پدر علی بنجار
او هست علی بنام ولحسان * من قنبر او بطوق فرمان * ودر ستایش مادر خود
گوید **شعر** آن پیرزنی که پیر معنی است * آن رابعه که ثانیش نیست
کز بانوی خاندان حکمت * مستوره دودمان عصمت * صادق دم وصوفی اعتقاد است
موسی دل ومومن اعتقادست * ومخفی نماند که در بعضی ازین اشعار که مذکور شد اشعار
تصویب مذهب شیعه وتعظیم ایشان تا آنکه ایام را غلام ایشان داشته ودر بعضی
تصلب در تشیع تصلب در تشیع را مستحسن انگاشته ودر بعضی حضرت امام رضا را امام
معصوم شمرده ودر بعضی بحدیث منزلة ایمان آورده ودر بعضی بطریق تعریف
خود را مداح خاندان نموده ودر بعضی مادر خود را بانکه موسی اعتقاد است وصف

نبوده وحکم این کلمات مخالف ترهات مخالفان بی‌بصیرت ومعاندان شیطان
سیرت است وفات خاقانی علیه الرحمه در شهر تبریز در شهور سنه اثنی وثمانین
وخمسمایه بوده ودر سرخاب تبریز آسوده است الحکیم المتکلم اوحد الدین
الانوری نور الله مرقده کلیم طور سخن انوری که آورد است
چو آفتاب بجهان سخن بزرگ یکی حضرت حکیم در شیوه سخنوری کالشمس
فی نصف النهار ودر فنون حکمت کسری فیلسوف روزگار خود بوده چنانکه
درین قطعه که از اشعار اوست بیان اشعار نموده شعر
گرچه در بستم در مدح وغزل یکبارگی ❊ ظن مبر کز نظم الفاظ ومعانی قاصرم
بلکه بر هر علم کز اقران من داند کسی ❊ خواه جزوی گیر آن خواه کلی بکندم
منطق وموسیقی وهیات شناسم اندکی ❊ راستی باید بگویم مثنوی گو وافرم
وز الهی آنچه تصدیقش کند عقل صریح ❊ گر تو تصدیقش کنی برشرح وبسطش ماهرم
وز طبیعی هرچند از جند فی تشویشیست ❊ کشفه انه کرد اگر حاسد بنا شد الحوم
نیستم بیگانه از اعمال واحکام نجوم ❊ ورهمی باور نداری رنجه شو من حاضرم
این همه بگذار با شعر مجرد آمدم ❊ چون سنایی هستم آخر گر نه همچون صابرم
اصل واز ولایت ابیورد است از دیهی که آنرا بدنه گویند بجنب مهنه
وآن صحرا را دشت خاوران میگویند در اول حال انوری خاوری تخلص
میکرد استاد او عماره التماس نمود که انوری تخلص کند انوری در مدرسه
منصوریه طوس بتحصیل علوم مشغول می‌بود وبعد از آن بخدمت سلطان
سنجر رسید ومنظور نظر عنایت او گردید ایراد تمامی از آن رعایت وتربیت
که او در آن دولت یافت مناسب سیاق این تالیف نیست از اشعار او آنچه
دلالت بر صحت عقیده او میکند دو بیت مذکور میشود شعر
ملک بخشا بنده در هر ماه همچون خرست ❊ چون خلافت جز علی بود ست ودیده هرا
بیعت بوبکر وآن قول اقیلونی چرا ❊ مصلحت دید علی وآن فتنها چون خوا
ومخفی نماند که بیت ثانی اشارتست بانکه اگر بیعت ابی بکر با وجود علی بن
ابیطالب عم حقیقی ومحقق میداشت چرا بعد از آن اقاله میکرد وطلب فسخ

بیعت

بیعت میشود ومیگفت اقیلونی اقیلونی فانی لست بخیرکم وعلی فیکم وبیتین
اشارتست بانکه عدم معارضه امیر المومنین علیه السلم با او از روی مصلحت
حفظ واطفاء نایره فتنه بود که دلهای صحابه از ثارات جاهلیت پر بود وتیغ
حضرت امیر المومنین هنوز از خون عزیزان ایشان خشک نشده بود وممکن
بود که بواسطه سوء موافقت نا شایان صحابه جمهور مستضعفان اهل اسلام
مرتد شوند وبجاهلیه اولی باز گردند وانکه از اهل حق که بودند ضلالت
شوند واسلام بالکلیه مندرس گردد واین حجر متاخر در کتاب صواعق محرقه
خود سطری از روایات آورده که دلالت واضح دارد بر آنکه حضرت امیر را
دشمنان بسیار بود وانکه صحابه بر وحسد می‌بردند او بحضرت پیغمبر شکایت
ایشان کرد وآنحضرت بغایت آزرده شد وایشانرا ملامت بسیار نمود
وبا آنکه بنی تیم وبنی عدی در ایام جاهلیه دشمن بنی هاشم بوده وظاهرا
که هرگاه حضرت رسالت صلوات الله علیه وآله بآن نفس قدسی تاب دیدن
وحشی قاتل عم خود حمزه رضی الله عنه بعد از اسلام او نداشت وبا او نمود
که تو بر تو مقبول واسلام تو صحیح است اما از مدینه بیرون رو که تاب دیدن ترا ندارم
دیدن چگونه از نفوس اماره جمعی که سالها در کفر وجاهلیت بسر برده بودند
توقع توان داشت که راضی بامارت وخلافت کشنده عزیزان خود
شوند وبا او شیوه اخلاص وموافقت پیش گیرند ومویدایست آنکه
حضرت سید اجل مقتدی مرتضی علم الهدی قدس الله روحه در کتاب غرر
ودرر باسناد خود از ابی یزید مدینی روایت نموده که گفت روزی حضرت
رسالت صلوات الله علیه با ابوجهل دوچار شد وابوجهل با آنحضرت مصافحه
نمود پس کسی از روی استبعاد با ابوجهل گفت که تو با این صبی مصافحه
میکنی ابوجهل گفت والله که من میدانم که او پیغمبر است اما چون هرگز تابعیت
بنی عبد مناف نکردیم با او نمی‌توانیم کرد پس از آن خدای تعالی این آیه فرستاد
قد نعلم انه لیحزنک الذی یقولون فانهم لا یکذبونک ولکن الظالمین
بآیات الله یجحدون ودر روایت دیگر واقعست که اخنس بن شریق که خلیف

با ابوجهل گفت که الحال هیچکس از قریش حاضر نیست که سخن ما را بشنود خبر ده مرا که محمد صادقست یا کاذب ابوجهل گفت وای برتو والله که محمد صادقست وهرگز دروغ نگفته اما اگر آل قصی نبوت را با لوا وحجابه وسقایه وندوه جمع کنند چه چیز از برای باقی قریش میماند استدلالت اهل سنت در مقام تقریر حقیقت خلافت ابی بکر وعمر میگویند که علی بن ابی طالب در شجاعت غالب کل غالب بود اگر خلافت ایشان را حق نمی بود بضرب شمشیر از ایشان میگرفت وتنزل وتامل نمی فرمود ودر مقابل که شیعهٔ امامیه قدح در عثمان میکنند ومیگویند که توقف حضرت امیر در نصرت عثمان ومواخذه قاتلان او دلیل بطلان عثمان واستحقاق او مرقتل وخذلان راست ان مقدمه غالبیت حضرت امیر را فراموش نموده میگویند که قدرت بر دفع قاتلان عثمان نداشت با انکه قاتلان عثمان کمتر بودند از آنها که با ابی بکر بیعت نمودند وهمچنین در باب اثبات افضلیت ابی بکر از آن مقدمه غافل شده میگویند که ابوبکر از جمیع صحابه اشجع بود وطرفه تر انکه ابن حجر جامد فرستادن ابوبکر مرخالد بن ولید را جهت محاربه قومی که ایشان را متهم بارتداد ساخته بود وتیغ خالد بر قوم وحیله بر آن قوم غلبه نمود از جمله دلایل باهره شجاعت ابی بکر شمرده سمند میدان ضلالت بین که تا چه غایتست ودر تاریخ گزیده مسطورست که در زمان اباقاخان میان فضلای کاشان در باب ترجیح وتفضیل شعر انوری وظهیر منازعت بوقوع پیوست ومجد همکر را که از فضلای شعرای آن زمان بود حکم ساخته قطعه بدو فرستادند واو نیز قطعه که شعر ظهیر را بر انوری بود گفته بایشان فرستاده وچون قطعه مجد همکر مشعرست الزیدی حکیم انوری واکثر او مشتمل بر ترجیح ظهیر بود جهت تایید مقصود مذکور میشود وقطعه اهل کاشان نیز از باب مقدمة الواجب مسطور میگردد وقطعه اهل کاشان اینست شعر ای آن زمین وقار که بر آسمان فضل ماه محسند فضلی وخورشید انوری ∴ جمعی ز ناقدان سخن گفته ظهیر

ترجیح می‌نهند بر اشعار انوری ∴ جمعی دگر برین سخن انکار میکنند

فی الجمله در محل تراعند وداوری ∴ در جهان یکطرف تو بدیشان نماکه

زینکین طبع تو مایات سخنوری ∴ وقطعه مجد همکر اینست قطعه

جمعی ز اهل خطهٔ کاشان که برده‌اند ∴ تا رایت فضل ودانش گوی سخنوری

کردند بحث در سخن منشیان نظم ∴ تا خود که سبقت برد در ... دوری

در انوری مناظره شان رفت وظهیر ∴ تا مرکراست پایه برتر ز شاعری

از آب فاریاب یکی عرضه داد در ∴ از خاک خاوران دگری زر جعفری

ترجیح می‌نهاد یکی مهر بر قمر ∴ تفضیل می‌نهاد یکی حور بر پری

انصاف چون بیافت گروه از دو گروه ∴ من بنده را گزیده نظر شان بداوری

درکان طبع آن چو بکشتم کران کران ∴ در قعر بحر این چو نمودم شناوری

شعر یکی بر آمد چون در شاهوار ∴ نظم دگر بر آمد چون مهر خاوری

شعر ظهیر اگر چه بر آمد ز جنس نظم ∴ برتر ز انوری تو ندلاف سروری

بر اوج مشتری نرسد تیر نظم او ∴ خاصه که شاکری ومدیح گستری

طبع رطب اگر چه لطیفست وخوش مذاق ∴ کی بود بخاصیت از قند عسکری

بیمار چه سبز ونغز لطیفست وآبدار ∴ چون سرو در چمن بجلوه کند بید عرعری

هر چند لاله در چمن داد صد فروغ ∴ پهلو کجا زند بهمی با گل طری

اینست اعتقاد رهی خوش قبول کن ∴ گر تو مقید سخن مجد همکری

ما و ابن نصیحه بیم شبانه از خر جبیب ∴ در رضا وعلین ودال ز هجر بیموی

وایضا امامی هروی که در کرمان ساکن بود ودر مدح سلاطین انجا اشعار نظم میفرمود این قطعه در جواب سوال مذکور گفته قطعه

ای سالک مسالک فکرت درین سوال ∴ معذور نیستی بحقیقت چو بنگری

تمییز داد بهر تناسب درین دو طور ∴ هیچ احتیاج نیست بدین شرح گستری

کین معجز ستان سخن شمع واین چراغ ∴ این ماه وان ستاره واین حور وان پری ... برتری

وایضا در تاریخ گزیده مسطورست که حکیم انوری در اواخر ایام حیات تایب گشته از ملازمت درگاه سلطان سنجر احتراز نمود وچون سلطان

او ما طیبه این قطعه گفته روان گوید قطعه کلبه که اندرو بوده و بشب

جای آرام خورد و خواب منست * آن سپهرم درو که کوی سپهر
ذرهٔ نور آفتاب منست * آن جهانم درو که بحر محیط
وانم لمعه سراب منست * هرچه در مجلس ملوک بود
همه در کلبهٔ خراب منست * زحل اجزای نان خشک درو
گرده خوان من و کباب منست * شیشهٔ حبر من که باد ابر
پیش من شیشهٔ شراب منست * قلم کوته و صریر خوشش
زخمه و نغمهٔ رباب منست * خرقهٔ صوفیانهٔ ارزق
از هزار اطلس انتخاب منست * هرچه بیرون ازین بود گویش
حاش للسامعین عذاب منست * کنده پیرجهان جنب نکند
همتی پاک در حجاب منست * حرمت باد شد که باقی باد
نه بیازوی خاک و آب منست * زین قدر داده دجهتم
انکه او مرجع و مآب منست * زین طریق ار نمایشت خطا
چکنم این خطا صواب منست * نیست ای بنده را زبان جواب

خامه وجای من جواب منست احسن المتکلمین مولانا حسن کاشی الآملی قدس الله روحه العزیز از جمله مداحان خاص و غلامان باخلاص حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام بوده در طریقهٔ اخلاص خاندان همعنان بوذر و سلمان و در شیوهٔ مداحی ایشان ماحی مداح دعبل و حسان دولتشاه در تذکرهٔ خود گفته که هیچکس بمتانت و لطافت او سخن نگفته مرد دانشمند فاضل بوده است اصل او از کاشانست اما در خطهٔ آمل متولد شده و در آنجا نشو و نما یافته چنانکه میگوید شعر

مسکن کاشی اگر در خطهٔ آمل بود * لیکن از جد و پدر نسبت بکاشان بوده

وایضا در ان تذکره مذکورست که مولانا حسن بعد از زیارت کعبهٔ معظمه و مدینهٔ مکرمه شرفهما الله تعالی بعزم زیارت مشهد امیرالمؤمنین ع بعراق عرب افتاد و بعتبه بوسی آن آستانهٔ شریف مشرف شده

قصیده

قصیده که مطلعش اینست بر روضهٔ مطهره خواند شعر

ای زبدهٔ آفرینش پیشوای اهل دین * وی زعزت مادح بازوی تو روح الامین

دران شب حضرت شاه ولایت پناه را در خواب دید که عذرخواهی او میکند که ای کاشی از راه دور بدان آمدهٔ و ترا دو حق است بر ما یکی حق مهمانی و یکی حق صلهٔ شعر اکنون باید که ببصره روی و آنجا بازرگانی است که او را مسعود بن افلح میگویند از ما سلام رسانی و گوئی که در سفر عمان سال گذشته کشتی تو غرق خواست شدن یکهزار دینار بهر ما نذر کردی و ما آن کشتی و اموال ترا بساحل رسانیدیم اکنون از عهدهٔ نذر بیرون آی و آن خواجه بازرگان بجای او رسانی [illegible] کاشی ببصره آمد و بان خواجه ملاقات نمود و پیغام امیرالمؤمنین بگذارد بازرگان از شادی بشکفت و سوگند خورد که من این حال را بهیچ آفریده نگفته ام و فی الحال آن مبلغ را تسلیم مولانا حسن کاشی نمود و خلعتی لایق بران مزید ساخت و بشکرانه آنکه فرا پادشاه ولایت شده دعوتی مستوفی جهت صلحا و فقرای شهر بیاد و مولانا حسن از عهد شباب نیکو سیرت و صاحب تقوی و متقی بوده و غیر از مناقب خاندان نگفتی و بمدح ملوک اشتغال نکردی چنانکه در همان قصیده که مطلعش مذکور شده گفته شعر

من غلام حیدر و آنگاه مداح چنین * خواجهٔ جهان حشر کی معذور دارد هم دین
آن حسن نامم که اندر مدح والا دینی * میکنم در طبع با گوهر روح حسان آفرین

در قصیدهٔ دیگر میگوید شعر منم که برنج طمع بیدار مدحت بقا

نوشته اند بعد از حجی مجد و آل * ندوده مدت سی سال کس ترا دیتما
که بوده ام سخن پیش کس مدیح سرا * عهدت ان سرا بوده غیر سرا
بمدح آل علی بسته ام عقد رجال * بروضهٔ دل کاشی ثنای ایشان خواند
کنون شکر که سر بر نزدم از شاه * گواه من همه اینست در عراق عرب
زهی گناه که بر عصمت من آمد دال * نیگویم بجهان در [illegible]
وگر کنم بخود جرح راه محو سوال * من آن بخیم که زدیوان [illegible]

فراهم آدم شعری بصد هزار اشکال * ولی چنین که چو عرض سخن پدید آید
کنم بمعجز معنی ادای سحر حلال * صفای گوهر ابیات از عقیده پاکم
هزار طعنه زند بر صفای آب زلال * بشهد مدح کسی کر زبان کشایم باد
زبان ناطقه‌ام در کر شهادت لال * اگرچه مال ندارم یقین آن دارم
که دین خود نفروشم بهیچ از پی مال * رفیق همت صاحب قران فیض و کرم
رسیده‌ام بکمال و کذشته‌ام ز کمال * حکایت من اگرچه درازنا دارد
دو صد [illegible] بسته‌ام ز بیم ملال * ز خاک خطه آمل سزد اگر کاشی
کند ز غربت و دوری خویش از تو ملال * و در مقام مداحی او این قصیده
ابیات خوب دارد و انا بعض الابیات * شعر

شبی که دیگر قدر تو بوهم در ناید * جناب صدر نشینان سدره را نعال
محیط چرخ و سراپرده معالی او * چو مرکزی که کرد دون دایره تمثال
توئی که بر محک کبریا تو بشود * درست معرفت چون و احمل سفال
فکنده قاعده تیغ تو سر اساس * شکسته صاعقه قدر تو بلال ابرایا
دریده عدل تو شاهین ظلم را دیده * شکسته باز تو سیمرغ چرخ را چنگال
که اژدهای فلک تدمع مار پیکر او * بر بیضا فکنده از بیم مهره در دنبال
اگرچه از پی تعظیم کبریا تو کرد * خدای عز و جل بد تجاوز عالی
مگر ز منطقه چرخ و ز آفتاب اکلیل * ز پشت شیر فلک کرده روز ... کفال
ولی بر نسبت قدر تو برتر از وی عقل * سپهر و چرخ دو وحشت غیب کفال
شمار جود تو بر ناید ار شود بمثل * سپهر و کیل و قضا عامل و قدر کیال
که کرد از تو سوالی بعمر خود که نکرد * کف تو کیسه آرزش ز مال مالا مال
بر تیغ حادثه فصاد مرگ خصم ترا * همه ز جاده به حلق میزند قیفال
ستارگان فلک سر به پر فرو ریزند * اگر بر نهند دیوان هیبت تو مثال
خورند تحت قدر تو قامت کر چیست * نهند قد تو اندازه قبای تعال

و از جمله قصاید پی ناسدا و قصیده هفت بند است که اکثر استادان متقدم
در تتبع آن درها سفته‌اند و باین لطافت تا غایت چونی نکفته و آن

السلام ای سایه خورشید رب العالمین * آسمان عز و تمکین آفتاب داد و دین
مقتدای هر چار دفتر خواجه هشت خلد * داور هر شش جهت اعظم امیر المومنین
عالم علم سلونی نادر ان لوکشف * ناطق حق انفس پیغمبر امام المتقین
مقصد تنزیل بلغ مرکز اسرار غیب * مقطع تنزیل شاهد مطلع حبل المتین
صورت معنی فطرت معنی ابحر خلق * سر اصل نسل آدم نفس خیر المرسلین
صاحب او ذنون بالنذر آفتاب انما * قرة العین عم رسول الله الامین
در جهان از لذوی حسن چون جهان در * در زمین ... آسمان
مثل تو چون شبه او در رحمه عالی * ور بود ... الا دجه ...
هر که مداح تو شد احمد رسول الله بود * کس که مداح تو شد همچو رسول الله بود
البحیره مصطفی ... * بسته بر مهر تو ...
مهر و مهرا ز کلوی صبح ... * کو ز ان مهر تو آید صبح صادق ...
چیست ا قدر سپهر ... * آن ز نعمت مستعار و این ز ذات ...
کاروان سالار جاهت چون ... * چرخ را رو ... بی هنگام ...
گرد دریا ساحت موج ... * ... گردون ... نماند ...
ور شکوهت را بمیزان معانی بر کشند * از وی جنت کم آید بو قبیل از یک ...

آز زبان روح القدس کوید بمدحت اشکار
لا فتی الا علی لا سیف الا ذوالفقار

ای سپهر عصمت از فر تو نور یافته * آفتاب از سایه چتر تو افسر یافته
بر امید مثل تو بیند دست نقاش ازل * نقشها بر بسته لیکن چون تو کمتر یافته
باز قدرت هر کجا بال جلالت کرده * طایران سدره را در زیر شهپر یافته
اکر مهر و مهر تو بر صفحه جان کرد نقش * محو کن دل را چو کان از زر تو اکثر یافته
اکمه دست حاجتی بر جود تو برده * دست خود را تا قیامت حاجت روا یافته
ساقی کوثر زچندان صبح باشد * ای ز تو دریای فطرت عین کوثر یافته

کر نبودی ذات پاکت آفرینش را سبب
تا ابد خواستی بودی و آدم و حوا

گرچه در عالم باقبال تو شاها کرده ام ٭ آنچه حسان کرد وقتی در زمان مصطفی
کافی مداحی بجای آدم زدن در حضرتت ٭ ای ثناخوان تو ایزد بر زبان مصطفی
رفع حاجت با تو حاجت نیست میدانی که هست ٭ حال اخلاص من اندر خاندان مصطفی

روی رحمت برشتاب ای کام جان از روی من
ای حیوة جان بمهر آنظر کن سوی من

ای گزیده مر خدایت یا امیرالمؤمنین ٭ خوانده نفس مصطفایت یا امیرالمؤمنین
خازنان کان دریا کیسها پر لعل کند ٭ روز بازار سخایت یا امیرالمؤمنین
خاطر بحرین منی شوریده خاطر چون کند ٭ وصف قدر کبریایت یا امیرالمؤمنین
با مهر بالا نشینی عقل کل نابرده راه ٭ زیر شادروان رایت یا امیرالمؤمنین
گر بدیدی بالا ترا از عرش بودی جای دگر ٭ کفتمی کانجاست جایت یا امیرالمؤمنین
مدح اگر شایسته ذات تو باید گفت پس ٭ کیست تا گوید ثنایت یا امیرالمؤمنین

فهم انسان چه داند عزت کار ترا
کافرینش برنتابد بار مقدار ترا

ای که فرمان قضا موقوف فرمان شماست ٭ دور دوران فلک حوری ز دوران شماست
آفتابی کاسمان چرخ امل اقبال اوست ٭ پرتوی از لمعهٔ کوی گریبان شماست
هرکجا در مصحف قران خدا را آیتی است ٭ از کمال لطف و رحمت خاص در شأن شماست
آنچه گردون زایدان چشم جهان بین دو شب ٭ جز ده و تو همی بیت وانهم ضیا خوان شماست
هر گهر کاندر ضمیر کان امکان بوده است ٭ صورت اظهار آن موقوف فرمان شماست

درد پیمانی بیش درمان چند توان داشتن
عاشقی بود ز درمان درد پنهان داشتن

مثل تو جز مصطفی صورت نزند عقل را ٭ معنی ایمان است روشن در اسلام

تا بران حضرت در او دعقد بوده
میدهند آوان طبع فلار خلوها خالدین

واین قصیدهٔ غرا که چند بیت ازان اکتفا رود از قصاید مشهورهٔ اوست
هردل که دوستی علی اختیار کرد ٭ او را خدای در دو جهان بختیار کرد

فرخنده طالع آمد و فیروز روز گشت ٭ آنکس که خدمت در آن شهسوار کرد
بر مرکب سعادت عقبی نشد سوار ٭ جز مقبلی که روی بدان شهسوار کرد
سرمایهٔ سعادت دار القرار یافت ٭ هردل که در محبت آن شه قرار کرد
من مقتدای مادر گزیده کجا برم ٭ بیرون از آنکه مادر بنقش نیش کار کرد
سلطان دین خویش ثنا شه نشی ٭ کو کام مادرد که طفلی فکار کرد
طفلی چهار ماهه شنیدی که جز علی ٭ کو در میان مهد چنین کارزار کرد
کاهی میان باز و کبوتر قضا گذار ٭ کاهی بعیم حق سوالات مار کرد
رایت بسوی خیبر و آیت بکار برد ٭ وین هر دو را اشارت بر دو کار کرد
زان همت بلند که دادش خدای داد ٭ ثروت بخلع عالم و فقر اختیار کرد
بر بستر رسول بخفت و نداشت باک ٭ جان را فدای خواجهٔ بعد شمار کرد
آن دم که پای بر کتف مصطفا نهاد ٭ عرش برین بمقدم او افتخار کرد
پیدا نبود از گل آدم نشان هنوز ٭ کایزد بعرش نام علی آشکار کرد

واین چند بیت نیز انتخاب بعضی از قصاید اوست شعر

ای بروی خوب تو اقبال را فخرده ها ٭ سروره را تعظیم قدرت داده صدده
شرع را برپای کرده دست جیبو کتو ٭ عرش را بر سر نهاده دست تو پای کمال
از نسیم گلشن لطف تو جنت یک نصیب ٭ وز سرابستان تعظیم تو طوبی یک نهال
لعنتری باوج تو صد ماه لیکن بی محاق ٭ لمعهٔ از رای تو صد مهر لیکن بی زوال
از تو آمد پادشاهی پادشاهی را شکوه ٭ وز تو آمد آفرینش آفرینش را کمال
نسبت دست تو میکردم بدریا عقل گفت ٭ رحم داری نیست کردن نسبت دریا ببال
حق تعالی قضا بر قسمت ارزاق خلق ٭ تا از صدر منصب قدر تو اش باید مثال
تا بجد ولت برطاقی باز بخت ٭ تا لکین آسمان ارزد و تو بخت تو فال
گر نه بخص شکوهت پای تمکین بود ٭ ور کشاید دست قدرت تیغ کین بر چهره زال
بکسلد کاو زمین را پای تمکین از درنگ ٭ جلو کند شیر جهان تاب شمشیر تو بال
پادشاها منصب قدرت ندان عالیست ٭ کاندران حضرت نمی یابد عقل مجال
گر صولتی قاف قدرت دخیال آرد مگر ٭ در زمان سیمرغ فکرت بسوزد پر و بال

دعوی مدحت نیارد طبع کاشی زانکه هست * برقد قدرت قبای مدح ارباب مقال

ره بکنه پایهٔ قدرت چسان آرد خرد * ای کشیده دست قدرت پای عقل اندر عقال

بس که طبعم میکند معجز نمائی در سخن * روزگار از یاد سحر سامری دارد ملال

زانکه کرد او پیش ازین دعوی سحری کرده بود * صورت دعویش چون دعوی بی معنی محال

شد بدور معجز طبعم چو عصا گستر بیاد * آتش سحر حرامش یافت آب سحر حلال

نیست از من بل ز اقبال تو زیر آفتاب * خاک زر سازد بمعدن سنگ لعل اندر جبال

گر بنسبت ذره باشد لاف خورشیدی زند * هر کرا با سایهٔ مهر تو باشد اتصال

چون گدایان در بخوان سعادت گسترند * خسروان دارند بر انعامشان دست سؤال

گر ز شهد مدحت در کام جان دادم بکام * شاهد نطق من لاشهد شهادت بالولا

تیر محنت بادم هر یک موی با اعضای من * گردم موئی ز مهرت من بسیصد سال

واین ابیات خلاصه قصیدهٔ دیگرست ازو شعر

ز بعد احمد مرسل امام حق شمری اولی * که هست از غایت عزت ثنایش لایق اولی

امام حق شمری را دان که کرد ثنای او حق * بغیر از مصطفی احقا و بیش از بود ایمان

کمالش در خیال عقل چون گنجد که تعظیمش * فزون از جنبش وهم است و بیش از حد امکان

صفات ذات مشهورش ز ناصر قل تعالوا * جلال جود موفور تو نجان از سوره انسان

امامت را کسی باید بدین در واجب الطاعات * که باشد چون واذا دو راسیمان و آدم زمان

طریق اختیار خلق جایز نیست در بودی * ندیها امت عیسی و قوم موسی عمران

هر آن نایب که پیغمبر کذارد مثل او باید * وگر بود خلل خیزد هم از نسل سلیمان

اگر کس واجب الطاعه بدین چون مصطفی نبود * بعقل و نقل و شرع و عرف غیر از مرتضی نبود

اساس دین ما اینست ما را افضل خواندند * ببین گر افضلی شاید منم اولاد ...

اگر لولا عمر که علی کفتی جواب صدره * نبودی هیچ شیعی الحمید رسیل ...

زحید و شیعه این چند بغیر از او کرادا * بدو انصاف آرمودی یکی ...

عروس تخت حجت دایقین بر کسی کرده * که در دیوان ایمانش بود مهر علی عنوان

گدای کوی آن شاه که در کوی گدایانش * سلیمان با همه حشمت ندارد پایه دربان

مرا گر ثروت دنیا نباشد غم چرا باشد * که بهتر بود این دین محاهد بود ...

واین قصیده را که گنجینهٔ معانی است در تتبع حکیم خاقانی گفته شعر

هر بحر از موج این دریای گوهر زای من * گوهر معنی دهد تا گر فلک فرسای من

نخل گردون در شبستان حریم ناز دید * نقد موضع حل معنی خاطر عذرای من

بر سر پر سدره شادروان زند تنزیل قدس * چون بمعراج معانی روی آرد رای من

نو عروسان معانی را بود آرد کی ترتیب * سوی صحرای سخن نظم سخن پیرای من

در عروج فکرم ار بودی تصور را مجال * منتهای سدره دیدی مبدا اسرای من

گر بدی معنی مجسم صورت استاد نظم * تا فتی صد لخت از یک نکتهٔ غرای من

خلوت قرب معانی دانم جایی که هست * در خیال ساکنان سدره او ادنای من

در شب معراج فکرت جبرئیل ... * بر سپهر سدره آسان باشد استعلای من

آفتابم گر ز معنی نکته در نور من * کرده در حشمت نباید صورت بیدای من

صفوة الله زاده ام در دین ز دیوان قضا * صبغة الله آمده توقیع بر امضای من

آهوی طبع زبان خلد سنبل بچر * نافه چین در خوی از شامه بویای من

آدم نسل معانی خواست بود خاطر من * خود همین بودست گوئی مقصد آبای من

نی که در صحرای فکرت خاک بود آدم * نافه آهوی قدس از سنبل صحرای من

رشتهٔ جان میکنم چون شمع بر کو تم * هر برای سوختن طبع جهان آرای من

گر چه چون شمعم در آب و آتش از سر تا بپا * مایه نور است چون شمع سراپای من

خاطرم در مکتب روح القدس آموخته * پیر مکتب خانهٔ عقل ادب فرمای من

زان همه یاران مکتب خانه در طبع ... * تو شنا ابداع معنی صنع انشای من

چون خضر بود ده لب اما زان بود * مجمع البحرین معنی در دل بینای من

نامده در عالم صورت معنی در ازل * بر معید بر گردون دولت برنای من

من نه این صورت بدم کاکنون تو بینی * جای دیگر بود اول مسکن و ماوای من

در حریم سدره خلوت ... جای * تشنه لب آبحیات از جرعه حمرای من

مجلسی بود از کدورت بادهٔ دور ... * در کف ساقی جان افزای غم فرسای من

گر نه خوردی آدم آن یکدانه گندم * کی بدی در خاک آمل مولد و منشای من

هم بسوی مرکز اصلی توان شد ... * گر نیاید بدنیا حرص کفر الای من

کردن شهوت بشمشیر ریاضت خسته شد ٭ تا صبا را گشت بر من بسته ابواب هوای

در دهم روز جوانی دام شهوت می نهد ٭ این کهن پیری که هست اندر پی اغوای من

کنج وار دردها عجب نیست کو قفلی زنی ٭ بوده در کنج وجودم شهوت اژدرهای

گرنه نور مهر حیدر دایم اندر دل مقیم ٭ در دل دیو افتد این جان ملک سیمای من

خاتم اندر پای اژدرهای شهوة کم شدی ٭ گر نبودی دستگیرم دولت مولای من

آفتاب آسمان دین امیر المومنین ٭

٭ کامده تشریف مدحش جبت بر بالای من

آسمانی پرمه و خورشید یابی پر زمین ٭ گر بمهر شاه جوئی یک بیک اجزای من

آفتاب اندر پناه سایه اش دایم بود ٭ تا بود در سایه خورشید دین ملجای من

این جهان و آن جهان در زیر پایت کم شود ٭ گر نفیذ ستیقین در عروة الوثقای من

شهسوار شرع مولا المومنین حیدر که هست ٭ مهر او امروز امید نعمت فردای من

بلبل بستان ز دستان باز ماند چون دهد ٭ شرح مدح مهر من طوطی شکرخای من

استطاعتها بمدح معنی که کشم چون میکند ٭ مدح آن خورشید دین روح الامین املای من

جز صفات ذات آن شه نبود و هرگز بیان ٭ طاعت روز و شب و اندیشه شبهای من

دامن از در معانی تا گریبان پر کشم ٭ چون شود در غواص فکرت غوطه در دریای من

لوح ابجد در دکان طبع خاقانی نهد ٭ در دبیرستان معنی خاطر دانای من

در شکم ماهی یونس بوده کالکشتی فی المثل ٭ بحر یونس میکشاید کالحوتا ساحل من

بوالعجب طبع مرا مهر از ولای مرتضی است ٭ حجت تنزیل طبع معجز طاهای من

موسی عهدم که بر طور دیانت ساکنم ٭ روشن از انوار حق هرسوم تجلیهای من

خصم اگر در روز دعوی سامری گردد هلا ٭ کو شمال الاساس اندر ید بیضای من

مقتدای سینه صاحب کلامم که بود ٭ بیشا خود معانی طبع مستغنای من

تا زبانم در ثنای رکن ایمان ناطق است ٭ رکن هفت اقلیم معنی شد دل یکتای من

زین صفت کامد چو عیسی این دم معجز نما ٭ داشت گویی لحظه لحظه روح القدس بابای من

بر سر بازار معنی گر انا الحق میزنم ٭ سر این معنی نه اندر خور ناشیدای من

آن توانگر همتم در دین که با افراط فقر ٭ ظاهر است از خلق عالم فرط استغنای من

محنت

محنت دل با کریم نا نگه درمان نداده است ٭ نیست کس را از بلای خویشتن پروای من

تا نیرزد آبرویم پیش هر کس بر زبان ٭ فضل خاص تو شیست دایم بر لب گویای من

غم ز دور گشتی باد چون گم میکند ٭ دیگر سالار محشر سایه اثنای من

در صفا نقیحا از تحقیق چون سالار باد ٭ میکند اجری ز دست مهر دین اجرای من

کاشی اصلم آملی مولد حسن نامی که هست ٭ هیچ حسان دور احسان صد ورجت جای

گفته بی ملوک حیدر کاشیم گر صلی ٭ دو عقل لالا ز عیسی است استغنای من

تا ببازار عقل نقد معانی میبرم ٭ قلب دعوی آورده بود بازار سودای من

گر ز روی امتحان صد بار زر آتش برند ٭ جز طلا بیرون نیاید زر مستوفای من

بر سر بازار اقلیم معانی کو کسی ٭ تا دهد عرضه متاع خیر کالای من

شاعرانرا گرچه غاوی خواند در قرآن خدای ٭ هست از ایشان هم بقرآن عالم استثنای من

یارب از فضل و کرم سیراب کن طبع مرا ٭ زانکه از حد بگذرد استسقای من

وله ایضا فی مدح امام الانس والجن علی بن موسی الرضا علیه السلام

دوش چون دور شب تیره بپایان آمد ٭ نوبت رفتن مدمرغ سحرخوان آمد

چشم جان از دم مشکین صبا روشن شد ٭ کو یا از مصر نسیمی سوی کنعان آمد

چه عجب بوی بهشت از دم بادی که درو ٭ اثر یار از شرف خاک خراسان آمد

شرف خاک خراسان همه دانی که زچیست ٭ زانکه در خطه او روضه رضوان آمد

مشهد پاک معلای امام معصوم ٭ آنکه خاکش زشرف افسر کیوان آمد

آنکه در گلشن مهرش ز سر شوق ادب ٭ دست فراش صبا جهره کردان آمد

آنکه در حضرت جاهش ز پی ورد مجال ٭ رهطاوی قوت مروحه جنبان آمد

آنکه اندر حرم جان محبان مهرش ٭ مالک چار حد خانه ایمان آمد

وقت انکار عدو سنگ بر او قدر ممتش ٭ اثر معجزه چون موم گدازان آمد

بلند طوافه دین از قول رسول عربی ٭ تا بهفتاد حج نافله یکسان آمد

مالک ملک حقیقت که ولی از صدق یقین ٭ هم ز قرآن خبر و حجت و برهان آمد

ناکسی کز تعصب حق تو باز گرفت ٭ در کمالیت ذات تو چه نقصان آمد

در نبوت چه زیان آمد اگر روزی چند ٭ اهرمن نامزد تخت سلیمان آمد

کوز خر طبعی که گوساله پرستند همه * زان چه نقصان بسوی موسی عمران آمد

ولـه سقی الله ثراه

منم که مینهم از حب آل احمد لاف * ز جان و دل شده مولای آل عبد مناف
منم که مهر ولی الله از دل پاکم * همی درخشد مانند گوهر شفاف
منم که خون عروقم ز نقد آتش مهر * چو آهوان ختن مشک میشود در ناف
ز شهسوار فلک گوشوار بستانم * بیمن او چو کنم گاه فکر استکشاف
غلام بازوی آن شهسوار میدانم * که منقلب بدی از زخم تیغ او دل قاف
رسالهٔ کرمش را ز انما توقیع * طراز آیهٔ قدرش ز سورهٔ اعراف
شناسد آنکه شناسد که عقل بیشد * براه چنین شد و الا اقسم اجلاف
کسی که نفس محمد بود بقول خدای * فرو گذاری و آنکه زنی ز ایمان لاف
ز راه جهل بتقلید دیگری مگرو * که روز حشر نباشی بدین جریمه معاف
یقین بدان که سلونی بر از اقیلونی است * جرا بعین شوی ای خواجه از ره انصاف
زبده منقبت مرتضی علی بشنو * بیا مگوی بآخر زبان و مردم خاف
چو کاشی آنکه شناسد حقوق خود دین * نظم کند سوی دنیا بچشم استخفاف

ولـه طاب الله ثراه

پیش از آن کین طارم فیروزه منظر کرده اند * دولت باقی جوان مهر حیدر کرده اند
بسته اند از مهر او عهد با ارواح خلق * وانگهی ترکیب خلق از جسم و جوهر کرده اند
خاک آدم در عدم پیدا نشد کز نور او * چهرهٔ اقلیم گردون منور کرده اند
تختگاه رتبتش بیند عرش آنرو زشد * کو شرف معراجش از دوش پیغمبر کرده اند
لایق یک نامه بردن را نبود از کردگار * آنکه او را مستر محراب و منبر کرده اند
یا امیر المومنین فریاد کاشی در حق لطف * ای که لطفت داور سلطان محشر کرده اند
از کف دریا نصابت یک نسیم بخش آنک * تشنگان را ها سیراب زان دو کوثر کرده اند
کو بلای من شد آمیزد آنکه زان من درو * تنگتر ز آب نسکان بر آل حیدر
غم ز درویشی چه دارد مثل کاشی میدانم من * عز فقر گو فقر با سلطان و نود دید کرد
فرو بی ساکنت اوروا کاجر مستوی * دیکف سلطان دین ساقی کوثر کرد

گر بهشت الحق هوا داری حیدر است
شادی کاشی که این او را میسر کرده اند

وله اسکنه الله فی صدر الجنان

تا سرم در سایهٔ خورشید تابان میرود * پای قدرم بر سر گردون گردان میرود
در فضا فتحا نه طبع زخوان الارتضی * ساکنان سدره را از نزل صد خوان میرود
تا ریاض جان علوم را فتح بابی از مرتضا * فتح اقلیم معانی بر من آسان میرود
با دل سحرا آفریم سامری را ترک کن * کین عصی در معجز موسی عمران میرود
با بزم معنی عجای می برم در مدح شاه * کز پی دیدن فلک را دیده حیران میرود
هر چه بر هم می نهد اندیشه زاقلام کمال * با کمال کبریایش جمله نقصان میرود
دست او زو بحره بردار و بشکر ساقی * تا از او بر ماسوی الله چند جان میرود
سید او سیمای قدس کی بنا بد حوصله * سر او بمعنی یقین در علم ایشان میرود
ما بقدر قوت و امکان خود ره میرویم * وان همایون منزلت بالای امکان میرود
هر که بعد از مصطفی با مرتضی دارد وفا * در ره دین مسلمانی چو سلمان میرود
وانکه با وی در خلاف آمد گر از ذات نجات * در خطابش لیس من اهلک چو کنعان میرود
در ره توحید و عدل استاد لم مرو شوار * هجم قاطع تر از شمشیر بران میرود
جان شیرین میدهد کاشی و حیران میرود
آن خدای را که بتوان دید بیزارم از او * وان رسولی کاندرو نوعی ز عصیان میرود
عدل پاک او منزه دایم از شرک و فساد * آیه ثم استقاموا بهر برهان میرود
گر خدا بر کفر فرعون در ازل راضی بدی * ظلم بودی هرچه بر فرعون و هامون میرود
هر که بر وفات خدا چیزی نداد در لازمی * روز محشر با ابلیس شیطان میرود
مولد من آمل ولی تخم من از بذر مازندران * از ره جد و پدر نسبت بکاشان میرود

ولـه طیب الله مشهده

گفت آن مهتر همایون فر * که باو داد مهتری مهتر * آن وصی رسول و زوج بتول
در جهان و مرد جهان دگر * معنی عقل کل داد مبهم * صورت نفس کل داد و مضمر
جوهری بود جز خدا و رسول * کس نداند قدر آن جوهر * ذات او داد عرض را ترتیب

نام او کرده خویش را زیور ∴ هر نقش وجود دانسته ∴ تا وبره خدای نقش صور
گوهر درج آدم و ز شرف ∴ خاک آدم ز نور او گوهر ∴ بوده عالم پر از عاشق او
ز آدم و آدمی نبود حضر ∴ در شبستان فطرت آدم را ∴ داده اندر سرای مادر او
تا ولی حرف کرده در مکتب ∴ معنی علم الاسماء ازبر ∴ جش دریای عشق حیدر بود
قلزم آسمان کمینه شمر ∴ که بود کشتی تفکر را ∴ بادبان آسمان بهنا ور
کافرم گر کند بصد قرن ∴ بر محیط کمال او معبر ∴ کیست با قدر او سپهر بلند
چیست با رای او طلیعه خور ∴ مرد باید که دیده باز کند ∴ دیدهای یقین نه دیده سر
تا جهان زاد دین جهان بنهد ∴ بر تراز و هم جنس نقش بصر ∴ مرتضی در لطافت احمد
مصطفی در شهامت حیدر ∴ صیت او عشق هزار فلک ∴ معنی خاطرش هزار اختر
انجانش اشتاقی رضوان ∴ و ز دلش استعاذه کوثر ∴ حاکرش جبرئیل و میکائیل
مدح گوییش خدا و پیغمبر ∴ میزبان روان و جان حسد ∴ قهرمان جهان و فضل و هنر
چون ز دار قل تعالوا شد بدر ∴ خلعت انما ولیکم در بر ∴ از شعاعات شیعی شمشیر
در دل آسمان فتاده شرر ∴ بحر قدرش اگر بجوشیدی ∴ بشکستی سپهر را لنگر
خیبر ار که گرفت دست علی ∴ که بعجز اعتراف کرد عمر ∴ که بقول خدا و دست رسول
رفت بر شیخ تیم بر منبر ∴ بس علی را بخانه نشستن ∴ باشد الحق دو راه شیره بدر
ور بقول خدا نیست و رسول ∴ بیل بوبکر بود و دای عمر ∴ پس علی بر حقست و او باطل
پس مومنست و او کافر ∴ چون علی دیگری نبود همه ∴ تلک با نام کی بود همسر
رهنمای که جز علی باشد ∴ ره نماید ولی بسوی سقر ∴ کاشی این قوت سخن ز کی
بل بیابیدان همایون فر ∴ قرنها سال شد که خاطر من ∴ هست در راه دین ثناگستر
در خراسان و در عراق عجم ∴ شعر کاشی همی کند از بر ∴ بوده ام در جهان بمدح علی
گوی دانش ز جمله دانشور ∴ لیکن اکنون که ما فلک بدل ∴ لافتی مدح و هل اتی مغفر
از علی اگر نیست در دنیا ∴ خاطر آسوده دار غصه مخور ∴ چون برادر و هم او حقه
چه زبان که نهیست کینه ∴ آن درختی که کشته شد در دین ∴ تا قیامت دهد سعادت بر
مال قارون و سلطنت نوح ∴ ملک فردوس نحشت بود زر ∴ نو عروسان فکر بکر مرا
تنق از حسک ... بستر ∴ عقد ایشان خدای عز و جل ∴ بسته بر نام حیدر صفدر

یارب این بخت ببین که چی نازد ∴ چشم دولت بروی آن شوهر ∴ و مخفی نماند
که ملا ضیع دستیابی که از غلات اهل سنت و جماعت است در بعضی از رسایل
خود قطعهٔ ازین قصیده را که مشتمل است بر تردید و بیان لزوم حقیت
حضرت امیر و بطلان دیگران بالعکس آن ذکر نموده و متصدی جواب آن شده
و گفته که اولا اختیار شق اول کرده میگوییم که از خانه نشستن علی و توقف
او در طلب خلافت لازم نمی آید خروج او از شرع بلکه او تابع ایشان بود بجهت
تا وقتی که نوبت خلافت باو رسید و ثانیا اختیار شق ثانی کرده میگوییم کلام
نمی آید الا انکه در باب خلافت ابی بکر و عمر مثلا قولی از خدا و رسول باشد
اگر ایشان بمیل و رای خود کار کرده باشند چه اجماع و اختیار اهل حل و عقد که
از جملهٔ حجج شرعیه است در خلافت ایشان منعقد شده بود و مولف گوید
که جواب مذکور ناشی از سوء فهم مراد کاشی است چه مراد او از خانه نشستن
حضرت امیر تخلف اوست از بیعت ابی بکر چنانکه در صحیح بخاری و غیر آن مسطور
و حاصل مضمون قطعهٔ مذکور الزام اهل سنت است بانکه اگر خلافت ابی بکر حق بود
تخلف و امتناع حضرت امیر از بیعت او باطلست و اگر تخلف آن حضرت حق
پس بیعت ابی بکر باطل باشد و این ایرادیست وارد که جواب آن مردود و مبادر
در برابر آن غلطی بغایت بارد است و اما آنچه در اختیار شق ثانی گفته که خلافت
ابی بکر باجماع اهل حل و عقد و اختیار ایشان بود مدفوع و مردود است بانچه
در مجلس پنجم از بطلان این اجماع بتفصیل مذکور شده و بالجمله محققان اهل
سنت چون صاحب مواقف و امثال او اعتراف کرده اند که اجماع در آن باب
منعقد نشده زیرا که جمعی از اکابر صحابه مانند سعد بن عباده و اولاد او در مدت
حیوة خود و حضرت امیر و سایر بنی هاشم و موافقان ایشان مانند سلمان و مقداد و
... در مدت شش ماه بر ابی بکر بیعت نکردند و اختیار بعضی از اهل حل و عقد
در آن باب حجت نیست و اختیار بعضی مانند عمر را در آن باب حجت داشتن
چنانکه صاحب مواقف بر آن رفته مصادره بلکه محض مکابره است چنانکه کاشی
نیز رحمه الله در بعضی از قصاید خود بان اشعار نموده و گفته که **شعر**

فرمان
امامت را کسی باید بدین در واجب الطاعه ∴ که باشد جن و انس او را سلیمان وار در
طریق اختیار از خلق جایز نیست ور بودی ∴ نبرگزید امت عیسی و قوم موسی عمران

و از جمله سابقا در بیان احوال محمد غزالی صلی باصل در ابطال اختیار در مقدمه
در این مقام جهت استظهار در مرام بوجوه دیگر ابطال نموده میگوئیم که چون
آرای مردم مختلف است غالب آنست که اختیار ایشان مورث فتنه و نزاع شود
چنانکه شیخ ابو علی در الهیات شفا بآن تصریح نموده پس اختیار امام در تعیین
امام باطل باشد دیگر آنکه اهل حل و عقد مالک تصرف در بعضی از امور مسلمانان
نمیشوند مادامی که امام ایشانرا قاضی یا محتسب نسازد پس چگونه ایشان
غیر خود را مالک و متولی امور سایر مسلمانان میسازند دیگر آنکه امامت
رکنی عظیمست از دین و افضل مرتبه چون نماز و روزه و در آن نص از حضرت
رسالت می باید پس اهمال آنحضرت در امر امامت تا آخر زمان حیوة با
امتداد زمان مرضی که خبر داده بود که در آن مرض رحلت خواهد فرمود
منافی کمال دین خواهد بود و طلبیدن دوات و کاغذ در اثنای آن مرض جهت
تعیین صاحب این امر دلیل است بر آنکه راضی نبوده بآنکه امر امامت
مفوض باختیار امت باشد دیگر آنکه تعیین امام باختیار امت محتملست
که بر خلاف مراد خدای تعالی باشد پس افاده تعیین وجوب متابعت
امام نخواهد کرد و بنا برین موجب تساهل در اطاعت و جرأت بر مخالفت
او خواهد شد دیگر آنکه امامت خلافت است از خدا و رسول او پس
اگر باختیار اهل حل و عقد ثابت شود باید که امام خلیفه ایشان
باشد نه خلیفه خدا و رسول و کافیست در نفی اختیار آنچه حضرت
صاحب الامر علیه السلام در صغر سن در حضور پدر بزرگوار خود بآن
استدلال نموده و فرموده که موسی علیه السلام با آن جلالت شان اختیار
او در اعیان بنی اسرائیل از برای میقات واقع نشد الا بر منافقان
چنانکه خدای تعالی در قرآن خبر داده پس چگونه اختیار امت در امر امامت
حجت باشد و اعتماد را شاید و از عجایب است آنچه یافعی شافعی در کتاب تاریخ

خود

خود آورده که روزی ابو العینا نزد عبید الله بن سلیمان که وزیر خلیفه بغداد
بود از پریشانی حال خود شکایت نمود وزیر گفت که ما سفارش ترا بفلان
نوشته بودیم ابو العینا گفت بلی بکسی نوشته بودید که در نهایت بی
مروتی و دون همتی بود بنا برین متوجه اصلاح حال من نشد وزیر گفت تو
خود او را اختیار کرده بودی ابو العینا گفت در این اختیار سهو مرا معذور
باید کرد که حضرت موسی هفتاد کس از قوم خود اختیار نمود و یک مرد
رشید در آن میان نبود و حضرت پیغمبر صلوات الله علیه عبد الله بن ابی سرح
جهت کتابت وحی اختیار فرمود و او مرتد شده بمیان کافران رفت و علی بن ابی
طالب ابو موسی اشعری را اختیار کرد که جهت او حکم کند پس بر او حکم کرد و بعزل او
از امامت فتوی داد والله اعلم بالسداد ولمؤلفه قدس الله سره شعر

هوای مرتضی در دل کرا نیست ∴ مرا آنکس که مادر پارسا نیست
اگر اصلش درست و راست باشد ∴ دلش را میل با پاکان چرا نیست
خطای مادر اندر وی اثر کرد ∴ صوابست اینکه میگویم خطا نیست
دلی دارم بحمد الله که او را ∴ بغیر از آل پیغمبر ولا نیست
علوم اولین و آخرین را ∴ بغیر از مرتضی مشکل گشا نیست
بجنب رفعت دیوان قدرش ∴ مجال نقطه ارض و سما نیست
بیمن مولد او گشت کعبه ∴ معظم ور نه بیت الله کجا نیست
حریم حرمت شاه نجف را ∴ مشاعر کمتر از رکن و منا نیست
بیا تا از ره انصاف یکدم ∴ بگویم گر ترا طبع جفا نیست
مقام لو کشف از جمله خلقان ∴ کسی را هست با من گوی یا نیست
سلونی با اقیلونی برابر ∴ همیدانی ترا شرم از خدا نیست
محمد را شناسی و آل او را ∴ که با حق غیر از ایشان آشنا نیست
سرا بستان مدح مرتضی را ∴ چو کاشی بلبل مدحت سرا نیست
ولیکن سینه اعدای دین را ∴ سنانی چون ثنای اولیا نیست
ثنای مرتضی گویم شب و روز ∴ کزین بهتر مرا ورد و دعا نیست

ولە روح اللە روحە

دلی کز جان غلام مرتضی نیست * یقین میدان که در وی دین خدا نیست
امیر المومنین شاهی که در دین * نظیرش جز که زین انبیا نیست
هرآنکو مرتضا را بازپس داشت * بدین جز مرتد و دزد و دغا نیست
کسی کو بغض آن شه داشت در دل * نصیبش غیر مقت و بوریا نیست
بترک لعنت ایشان نگویم * که در وسعم ازین بهتر دعا نیست
ز آب و خاک پاک آمد وجودم * بنا پاکان ازان میل و هوا نیست
کنارم پر ز دردهای ثمین است * ازان میلم بسوی کهربا نیست
خدا بیزار ازان قومی که اورا * علی در دین امام و پیشوا نیست
مرا با این جماعت دوستی داد * خدای کش خلاف او روا نیست
امام حق کسی داند علی را * کش اندر بستر مادر خطا نیست
خط مهر علی در جان کاتبی است * ازان یکدم دل از یادش جدا نیست
بمهر آل حیدر منزل من * بحشر الا جنات العلا نیست
زمان و ملک دنیا وی بر امل * که نامش بر زبان آید مرا نیست
امید من بمهر اوست فردا * یقینم هست کامیدم هبا نیست

قبر مولانا حسن درجانب قبله شهر سلطانیه واقعست و پادشاه صاحب قران مغفور ومبرور تیمور گورکان عمارتی بربالای قبر او ساختند و با جهد در انجا طرح انداختند و الحال آن مقام مزار اهالی آن دیارست

ابو العطا محمود بن علی بن محمود المشتهر بخواجو الکرمانی رحمه الله علیه

کنیت و نام و نسب او بهمین نظام در بعضی از مولفات او مسطورست و مولانا بنام رسیده دولتشاه سمرقندی در تذکره خود گفته که او از بزرگ زادهای کرمان بوده و صاحب فضل و خوشگوئی است و سخن او را سخن شناسان در فصاحت و بلاغت بی نظیر میدانند و او را نخل بند شعرا می نامند هواره سیاحت کردی و در کرمان قرار نیافتی و کتاب همای و همایون را در بغداد نظم کرد و دیوان داستان دلو بخسروی داده و در اثنای سیاحت بصحبت شیخ رکن الدین علاء الدوله سمنانی قدس سره رسید و مرید گردید و سالها

درصوفی آباد بتصفیه باطن اشتغال مینمود و اشعار شیخ بزرگوار جمع میفرمود و این رباعی در حق شیخ میگوید
هرکو بره علی عمرانی شد * چون خضر بسر چشمه حیوانی شد
از وسوسه و غارت شیطان وارست * مانند علاء دوله سمنانی شد
و از اشعار او که بر وفق مذهب نقل واقع شده این غزلست **شعر**
جنس صاحب نظران ملک سلیمان بادست * بلکه آنست سلیمان که ز ملک آزادست
آنکه گویند که بر آب نهادست جهان * مشنو ای خواجه که تا درنگری بر بادست
جهد انسی بزن و در این گفته بیاد * کاساسش همه بی موقع و بی بنیادست
دل درین پیرزن عشوه گر دهر مبند * کو عروسیست که در عقد بسی داماد است
هر زمان مهر فلک بر دگری میتابد * چه توان کرد که این سفله چنین افتادست
حاصلی نیست جز از غم بجهان خواجو * خرم آنکس که بکلی ز جهان آزادست
و از جمله قصاید او که در مدح حضرت امیر المومنین واقع شده این قصیده است **شعر**
تا کی بر آستانه این دیر دیرپا * باشم ز آستانه محبوب خود جدا
وقتست کز منازل تقدیر بگذرم * آدم بعرض کاشن تحقیق متکا
من ناصبی نیم که کنم بغض بر رسول * یا خارجی که روی بتابم ز مرتضا
لیکن اگر بکعبه کنم سجده بایدم * باشد مرا بعترت پیغمبر اقتدا
دانی که چیست دانه بوستان قدس * بلک شهد اند دانه اوصاف مصطفا
اقصی خرام و بادیه پیمای او دنا * کیتی فروز و مملکت آرای والضحی
مه طلعتی که بر قدر قدرش زیده انه * دیبای ثم فاتدنا سبتوق دنی
هم تشنه را شفاعت او میدهد نجات * هم خسته را بکلی از و میرسد شفا
جون مهر و گون دوش از انوار نور او * صلوا علیه ما طلع البدر فی الدجا
از لوح خاطرم کر او نستد بجز غبار * چون گشته ام غبار در شاه اولیا
فرمان روای ملک سلونی فاتیر نحل * دارای داد گستر اقلیم هل اتی
کر نام او کنی بمثل نقش بر جبین * بر خاک ره فتد شه سیاره از هوا
یا دست بجای الکه فهر الدو یم کرد * تسبیح گفت بر کف معصوم او حصا

یارب بحق آن جمن آرای لوکشف ٭ کو بود سر بجوش نقطهٔ باغ لا فتی
کین خسته را که بستهٔ بند طبیعت است ٭ آزاد کن ز محنت این چار اژدها
جرمی که کرده ام اگر آری بروی من ٭ ما تند ابر آب شوم در دم از حیا
کز من کنه کنم کرمت بی نهایت است ٭ شب را اسید هست که روز ابد لقا
آدم نه در بهانش جیمی خسته شد ولیک ٭ راه خرد که مرکب ایمان بود عصا
یارب چه باشد ار برسانی ز لطف ٭ ما را بصف صفهٔ نشینان کبریا
فرخنده طالعی که ببینم شبی بخواب ٭ ریحان نشین و کلبهٔ باغ اتقیا
خولبو که آشنای محبان ای درست ٭ شد غرقه در محیط تو چون بحر
دلهای خسته را بکرم مرهمی فرست ٭ ای اسم اعظمت در گنجینهٔ صفا

ومن قصایده فی المنقبة

مرحبا ای نکهت عنبر نسیم تو بها ٭ جان فدای نفحهٔ آت باد ای نسیم
سنبل ار در جیب داری یا سمین در آستین ٭ بود و صندل و بیان یا مشک عنبر
دوش هنگام سحر بر کوه را فکندی کمند ٭ یا ز راه ساحت افتاده بر خوب
یا نسیم روضهٔ دار القرار آورده ٭ گر نه یی یا الله دادن بیقرار ما قرار
یا مگر بر مرقد شاه نجف بگذشته ٭ گر نه بیحد آمد نسیم نافهٔ مشک تتار
شاه مردان چون خلیل الله بصورت بت شکن ٭ شیر یزدان از رسول الله بمعنی یادگار
مهر او از آسمان لا فتی الا علی ٭ تیغ او از گوهر لا سیف الا ذو الفقار

عالم اولاد کرامیر المومنین خواندن رواست ٭
آدم او را کر امام المتقین گوید رواست

غرهٔ ماه منور بین که غرا کرده اند ٭ شانهٔ ار طره رحمن مطرا کرده اند
بر امید آنکه سازندش قبا آل عبا ٭ اطلس نه بفت را پیروزه سیما کرده اند
با وجود شمه کردند عصمت فاطمی ٭ زهره را این غره دوران نام زهرا کرده اند
چون برآید جوش خیش شاه مردان در ٭ از غبار تازیانه چرخ معلا کرده اند
نعل دلدل را کلاه از چرخ چنبری ٭ تاج فرق فرقدش به طوق جوزا کرده اند
روشنان قصر نجلی کرده خاک پای او ٭ سرمهٔ چشم جهان بین ثریا کرده اند

چون

چون او را تحفه سوی باغ رضوان برده اند ٭ تا از و کلگونهٔ رخسار حورا کرده اند

آنکه طاوس ملایک پای بند دام اوست
حوز حفت ادام در کردون سدهٔ حرف نام اوست

بار دیگر مرغ روح جیغ زنور بسته اند ٭ پرده زربفت برایوان اخضر بسته اند
چرخ کحلی پوش را بند قبا بکشوده اند ٭ کوه آهن چنگ را زرین کمر بر بسته اند
اطلس گلرنگ را سیماب گون کرده اند ٭ نقش پر مانا نه چینی نقش بر کرباسته اند
باز بهر جشن لطف مهدی آخر الزمان ٭ نقرهٔ خنگ آسمان را زرین ابلق بسته اند
مهد خاتون قیامت می برند از بهر آن ٭ دیده باز آن فلک را دیده ها بر بسته اند
حامه دیوان گهرو زچاه ریحان ٭ نام اهل البیت بر بالای گوهر بسته اند
حلهٔ مانا غازی کازی بیند کاشتند ٭ باز پا اش شیعه ما افتد قصر بسته اند

نعمت احمد ز معهر دان بوجهی مجوی
قصه حیدر بر دوده ان مرد الی مگوی

مشعل المستغفرین صلوا علی خیر الوری ٭ زمرهٔ المستر حمین زید و فا و ظاهر
قلعه گیر کشور دین حیدر دوم جهی ٭ دستهٔ بند لا ز عصمت وصی مصطفا
کاشف سر خلافت راز دار لو کشف ٭ فانی دین نبی مسند نشین هل اتی
مالک ملک سلونی باب شهرستان علم ٭ سالک اطوار ارم امید شد تخت رضا
مفتی علم الهی خاتم دست کرم ٭ گوهر جان فتوت روح شخص لا فتی
سرو بستان امامت در قد بالای هدی ٭ شمع ایمان و ولایت نور چشم اولیا
مقتدای سروران ملک بن زوج بتول ٭ پیشوای ره روان راه حق شیر خدا

دیگر از برج امامت مثل او اختر نتافت
بجز در درج کرامت همچو او گوهر نیافت

منعی شبانگم حایل بدو چون افسر ٭ وز لفیر شد و نامم کلید احضار
چون نسودم کرم سیطین سلطان دین ٭ جان منظوران این منظر سرا
آتش سپادان سنگ رزلان چون شعله ٭ ماهی از بحر بیم و غرض بالا
چون جوان مردم را کشنی بر عهد ٭ زهره را دل بر جوانی دیده دهر

وجلاد تو دامن آن دوزخی بیفکند بر چشم * کان نهال باغ بغض را استسقا نشست
چون روان کردند خون از قرة العین علی * چشم عیسی خون ببارید و دل ترسا
بس که دریا ناله کرد از حیرت آن تشنگی * که هم سیراب را جان داد دل داند یا

دو قطعه‌ان بس که قصد خاتم کرده اند
بعض اولاد نبی را نقش خاتم کرده اند

در قیامت کاو بفیض خیمه بر محشر زنند * سکه دولت بنام آل پیغمبر زنند
شهسواران در رکاب راکب لا فتی * خاکیان لا فتا از هوای جو خیبر زنند
تشنگان وادی این جود کوثر رسند * از شعب دست شعبه خود دامن حیدر زنند
هر که چون او حلقه بنود بر در حیدر مقیم * ره روان راه حق چون حلقه‌اش بر در زنند
قدسیان خرگاهیان عشق اهل البیت * خیمه بر بالای هفتم طارم اخضر زنند
مومنان حیدری را هر سه کن بهر دین * حلقه ناموس لحمک بر در خیبر زنند
گر هم خواهی در محبت خالص و راسخ قدم * تا بدان الملک معنی سکه‌ات بر زر زنند
ره بمنزل برد هر کو مذهب حیدر گرفت * لجبوان یافتا کو خضر را رهبر گرفت

ومنها

وجه برات سلام بر اخضر نوشته اند * اموال شام بر شد خاور نوشته اند
مستوفیان خسرو کشور کشای هند * بر باختر مواجب لشکر نوشته اند
در باب ظلمت آنچه خضر نقل کرده است * در گرد باد گاه سکندر نوشته اند
مضمون روز نامه خورشید خاوری * بر کارنامه مه انور نوشته اند
بر گرد روی شاهد مسکین عذار صبح * از شب خط سیاه معنبر نوشته اند
دانی که چیست آنکه خطیبان آسمان * بر هفت و چار پایه منبر نوشته اند
یک شمه از مکارم اخلاق مرتضاست * کان را درون کتابه بعضی نوشته اند
منظومه محبت زهرا و آل او * بر صفحه کواکب ازهر نوشته اند
دوشیزگان پرده نشین حرم قدس * نام بتول بر سر معجر نوشته اند
رمزی که بر مطاوی طومار کبریاست * بر نام اهل بیت پیمبر نوشته اند
آن آیتی که نقش طوامیر نصرت است * بر رایت کشنده صفدر نوشته اند

وصف ضد تیغ چار برجان شکاف او * مرغان معنوی همه بر پر نوشته اند
الحمد ست و جبهه اسد الله کاتب است * حقی که بر جبین غضنفر نوشته اند
ابیات شوق آنکه نبی را برادر است * احرام بود و آن برادر نوشته اند
با بیست از فضایل او هر چهار فصل * کی هفت پیر گشته معمر نوشته اند
نقش نگار کاه ملک بر کشیده است * مدحش سبای کاه فلک بر نوشته اند
سر بکران طاق زبرجد نجامه‌اش * بیاد روی نطاق دو پیکر نوشته اند
لشکر کشان عالم جان نام دلدلش * بر کوه‌های زین تکاور نوشته اند
صنعت گران جمیع بنام ذوالفقار * بر تیغ زر نوشته و در جوهر نوشته اند
خنجر کشان صف شکن خیبرار * با آفتاب نعل بهار ار نوشته اند
ذکر عباد در که آن میر هاشمی * شاهان سرافراز با افسر نوشته اند
در کوی ما مدایح شبیر حواله اند * بر جان ما مناقب شبیر نوشته اند
ادوار ما که دیده رسانند بخون دل * اسناد بر ولایت حیدر نوشته اند
آنها که سر فدای هوای علی نکرد * یارب زهاد ثنات جو بر سر نوشته اند
ای آنکه هفت کشور گردون بیت نفس * مردان راه او بقدم در نوشته اند
اشعار من که مادح اولاد حیدر است * هم بحر مشق کرده و هم بر نوشته اند
قدوسیان حدیث روان بخش بر … * در دو صفحه بر حوالی کوثر نوشته اند
از شوق مدحتی نخم ساکران * بر کوزه نبات شکر نوشته اند
جو غیست کز حوادث دوران روزگار * هر دم بنام من غم دیگر نوشته اند
دردی که درد فاقه تقدیر ثابت است * کی فی که بهر این دل محزون نوشته اند
شادم بدین که بر صحایف عقیده ام * مهر خلوص آن شه صفدر نوشته اند
خواجو کجاست نامه مستان حیدری * بر جان عارفان قلندر نوشته اند
گر بیان ستایش اظهار خاطرم * بر چشمه‌های روشن اختر نوشته اند

ومنها

قطره‌ای ز رحمت ز لعل سیمین * اشک ملمه فشاند شمع مرصع مکن
همچو گل … میدان ز رخسار او کرده * مرغ چمن برکشید ز مهد خارکی

خامهٔ کاوش چنین بنان پیچید گهر — راه گلستان نجاتم بود دل باغ ارض
طایر طاوس باغ کرد نشیمن بباغ — کاخ بستان فروز گشته جهان در چمن
یوسف گلروی شرق جسته ز چاه افق — پیکر تحقیق کرده بیک کاسه یقین
صبح مسیحا نفس از ره بام آمده — سلوا زدی بجنگ چون صبر سحق
سالک دل یافته نکهت بوی القدس — چون نبی یثربی بوی اویس قرن
انوری خاوری از مرصد فی صفا — ورد زبان ساخته مجد ثنا بوالحسن
قاصی دین رسول خاتم کون رسول — قائم کیش هدی ماحی نقش وثن

شاهد شاهی بدید شعر چنین بر بدن
افق سیمین کشیده مهر زرد از دهن

چرخ مرا سیمه داد مهر سلیمان بیاد — صبح مهر قفا دست کرد اهرمن
زد شب زنگی نژاد از پی تسخیر رات — خیمه مهراج زنگ بود در شاه ختن
مادر پیر جهان سپند سینه کرده است — تا دل تحسین ز شیع مرد شود الابن
چرخ جواهر فروش بر سر بازار صبح — بر طبق لاجورد ریخته در عدن
خیل سه نجم دو نیا از زحمت — خسرو هندوستان برده بجای ختن
مرد چو مه روی مصر گشته برهان آسم — قطب چو یعقوب پیر ساکن بیت الحزن
ساقی زرین قدح از پی بزم طرب — دیو طاقی افق ریخته دردی دن
چون شفق در کار چرخ نسو کرده — در دو شفق در جگر کرده هر شاخ سمن
آنکه بود رعد را در غم او ناله کار — و این که بود ابر را در پی او گریه فن
روضهٔ تحقیق را گیسوی او عنبرین — گلشن توحید را قامت او نسترن
یافته خلد برین از لب او بی نادران — وآمده در باغ دین قامت آن نارون
نیست بجز ذکر آن معنی جان را قوت — نیست بجز فکر این روضه دلم را وطن

دوش که بود از حزن شمع دلم شعله زن
سینهٔ انجم فروز مشعلهٔ انجمن

تا دل تن ناتوان سوخته از تاب دل — مرغ دل از حزن جان دوخته بر بابت زن
زمزمهٔ ریو از نالهٔ شبگیر خوش — باده گلگون ز خون دل خویشتن

آتش چو دید ریخته آب من خاکسار — نقد در بطن زره راه من محتضن
مهدی مهد دماغ انگیخته نام او — از غرق کبریا کرده نظر سوی من
گفت که تا کی بود در شب حیرت نوا — [illegible]
چند دمی تنگنا دل بیدا ابتدا — چند دمی بر ره جاهان بعنا زمن
خیر چو عیسی برین طارم خضرا مقام — کوس ثواب بپای چشم ثواب بکن
هم لوی جهل از کبر از کف کرده برج — وز سر سلطان شرف افسر زرده رقی
ور کنون آرزو بپای قطب فلک — بار منت مرده وار بپاید نعلین شدن
آتش چو دید بر ره رکاب عطارد شود — خنجر بهرام کین کردن کردن بسوزن
راه علاجی بسوی راه آتش چو — ور پی سوی شد دست ز سلوقی
گرچه بیار غار از دردار درد — تکیه دیو چون عنکبوت برده غلفت
چون زده گویی زین و سر کوی عشق — تخت اقامت چنین بر در دکان
در گوی از جهد و چون تا کی از کف کم — بکذار نغمی دری تا کی از لاد لی
چون بر سبد بی بها ادم بزدان فیل — چون نکو شنی زحال صبح مکو با وطن
تا کی دو رحمت مدح شه اولیا — از دری خاطرت محو نکرد در محن
شیر دل لافتی شیر صف لا فتی — حیدر چیره شکن صفدر عشق فکن
شاه ولایت پناه میر ملایک سپاه — گفت مکین و مکان زینت زمین و زمن
ناصب رایات علم شارح آیات حق — واسطهٔ کاف و نون کاشف سر و علن
گلگون سلونی صفیر بحر خلیلی گهر — تا نه بر او دل سواد بکی بحری سحن
از هر زهراحرم گوهر دریا کرم — روح مسیحا نسیم خضر سکندر وطن
بکشت بر داد بیداد خدا داد — ملک کلاک خطیب شاه رسل با حسن
گفت ز تعظیم شان تمو تن مصطفی — خواهد ز فرط جلال منتهیٔ و الفن
نقل اسم و اولی شی باسم سرفی فخر — خاک ره قنبری سرمهٔ چشم پرن
بسجده طایان قدسی زحر مسی معتکف — تا هم کشاید چرخ بر طیلسی مقتن
دست مرو بحر با و تا شوی بامال — قند مشوحی روه بر هی از دمی
جامی ثنا خوان من ما بعد از دعی — بار تیابد چو مرغ از کل یزل سخن

دررہ مهرش فلک مشوره با من کند — تا که بود مستشار نزد خرد موتمنی
چون نبرم از جهان حسرت آن وصل — روز و شب از دو دم سوخته می کنی
کهنه جو نو جو کلبست رسته گلنار حال — کاید از انفاس او بوی خرد نی ختن
سرو قد کان من چون متمایل شود — دیده شر از چین زلف تا رخ چین و

ایضا

بنوک خامه صورت نگار کن فیکون — کرفت در شکن زلف کاف طره نون
حروف مصحف حمدش منزه از کم و کیف — سطور لوح جلالش مقدس از چه و چون
چو صفر هیچ بود در ادای قدرت او — هر آنچه در قلم آید ز لوح بوقلمون
بحکم اوست که ضحاک صبح کشور گیر — دهد بمهر ندا فشان درفش افریدون
بنات نعش زبهر نظاره حسنش — سراز در یچه ادراع میکند بیرون

فلک بچرخ در آید چو نام او شنود
ملک بجود کند چون کلام او شنود

بماه روی شب افروز اولیا اسوی — که یافت مشتری از طلعتش علو بها
کشوده دیده مازاغ در جهان ذات — نگرده تخت ولیکن مقام او ادنی
کشیده رخت بمعراج بخیمه ولاک — جشیده طعم ارنی از زبان ما اوحی
بعکس روی چو مه صبح طیب و یثرب — بچین زلف سیه شام مکه و بطحا
نهاده پا بطوفش لحضرتان بکعبه شرف — زدیده بی قدمش ره روان زمروه صفا

ز نور معجز او اقتباس کرده کلیم
ز خوان دعوت او چاشت خورده ابراهیم

بدان امیر که شد شاه چرخ چاکر او — نبی ز ذات مه نور فعل استر او
بتختگاه سلونی علم از آن افراشت — که بود مملکت لوکشف مسخر او
بحکم قاطع کشور کشای مصطفوی — نبی مدینه علم آمد و علی در او
چو کعبه مولد او گشت زان سبب بود — کشود خلق جهان عمره در برابر او
هلال شاهی ابرش سوار قلعه نشین — شده ست حلقه بگوش غلام قنبر او
گدای درگه او که شاه مردانست — عزیز جشنه اسلام و شیر یزدانست

بنور

بنور چشم حسن کو عین اعیان بود — که عقیق صفوت دلوت شرع را کان بود
امیر جیش حسینی بود احیا جش الایمان — که شمع جمع طهارت از او فروزان بود
از آن وسیله شده زهره بیس عابدین خادم — که اشرف فرق در سرای حرم سرای بود
چو شمس مشرق از جبیرت باقر تحقیم — نبی شعله انوار حوش نهان بود
گشت عرب با دعی فرق ندری پاس — چرا که زنگ ظلم او بحق مست ری بود
ردای ذروه افلاک اشیا نه اوست — بر فراز او بی آب و دانه اوست

چو سینه بند ریاحین باغ معرفی — که بود منبر که برج قدس ماه قد
عروس تنق ولا لبوث هشت جنت — فروغ هفت گلستان و شمع شش منظر
ز نام او شده نامی همه فرع و اصول — جبین او شده ساجی دکاخ و فیر عمر
کشیده خادم بیت الحرام او سارا — کهینه چاکر خانه او هاجر
نظر بخشی فلکه زد خورده [illegible] — زمه صحیفه سیم وز مهر ماوی زر

ز سفره انا اطعم طعام او مسکین
ز شکر انا افصح کلام او شیرین

ز مهر جودیه زهرا که شبل شیر خداست — همای سدره و طاووس گلشن خضراست
ز ماه طلعت او بوده چشم دین روشن — بسرو قامت او گشته کار ایمان راست
از آن زمان که چو چنگش بکف زدن — خروش غلغله در جهان زهره زهراست
سپهر چون [illegible] — زخنها دل حکری میکند مکر خاراست
صفور [illegible] — [illegible] باد صباست

حرارت شکر از شهد لعل خورده اوست
شرار سینه صبح از دم فسرده اوست

بعلی تشنه آن دشت [illegible] — کز رنج [illegible] عذاب
شه دو مملکت شهسوار [illegible] — مه دو [illegible] برج ولایش محراب
چراغ چشم رسول و [illegible] — بهار عترت [illegible] اصحاب
حدیث مقتل او کز [illegible] — شود ز خون دل [illegible]

وگر سپهر بود نام آتشین جگرش ... دهد باشک جگر وی ستاره کار آب

بگو بلا شده کوب و بلا بجان بخرید

کشود بال وازین تیره خاکدان برید

بدان بزرگ حسینی نوازِ پرده ناز ... که زو بلند شد آوازهٔ نهفت حجاز

علی ثانی سلطان صورت و معنی است ... امام رابع و کسری مملکت پرداز

نشسته خامش و بچار رکن در گفتار ... شکسته شهپر و با هفت چرخ در پرواز

اگر ازو چو ذکر مناقبش بودی ... زکوه وقت صدا بر شامدی آواز

صبا چو دم زدن از گلستان او وارش ... رخان فلک شده آید برای کوکب باز

طراز کسوت حق بود عطف دامن او

چراغ دیدهٔ مه بود رای روشن او

با فتاب جهان تا باسمان علو ... که شد منور از انوار او جهان علوم

مدار مرکز ایمان محمد باقر ... که احمد بعقیده شمع دودمان علوم

اگر نه باب معانی او شدی مفتوح ... بهیچ باب نکردی کسی بیان علوم

چو رای روشن او بود مشرق تفسیر ... شد آشکار چو خورشید از نهان علوم

مفصلی بود از مجمل معانی او ... هر آن ورق که برآید ز گلستان علوم

اگر نه روضه مصابیح علم بنهادی

نشان هیچ بلاغت که در جهان دادی

بصبح مطلع صدق آفتاب جیب کرم ... که بود ضا کر و شن کحل دیدهٔ مردم

امام کعبه نشین جعفر ورشته نهاد ... خلیل خضر قدم صادق خلیفه حرم

فلک بحلقهٔ تدریس او حدیث حدوث ... سماع کرده ز لفظ محدثان قدم

همای سدره بکرد حریم کعبهٔ او ... مقیم در نظرات چون کبوتران حرم

عنایت ازلی در تفرس مضمر ... عنایت ابدی در تتبع منضم

کنایه که پیوسته چرخ چنبری کرده

بنام اشرفش از زر جعفری کرده

بعفو صفت کاظم امام ربانی ... کلیم طور کمالات موسی ثانی

زبس که چرخ برو تیر بیوفایی زد ... شد مست خون دل کوه لعل بجانی

زآتش جگر این قلعهای قلعی رنگ ... شود گداخته چون داستان او بونی

تو آن محبوس او رفت نشود رضوان ... چو زلف حور شود مجمع پریشانی

بدوش دگشوا از آن چشم ماه دم ... ربوه بنام او چراغهای باد افغان

سپهر زیبقی از اضطراب اوست مدام

بسان زیبق محلول گشته بی آرام

بشیر ابانیع رضا مرتضی حضر قرن ... چراغ چشمهٔ حیوان و شمع روی زمین

سپهر دار سلام و جوهر خراسان ... شهید مشهد و خسرو نشان طوس

طراوت رخ ایمان امین ملک ... عبادت دل مامون حبیب روح امین

حسن نهاد علی نام موسوی گوهر ... زرخ نسبت یحیی از مسیح امین

فروغ طلعت او آفتاب اوج هدا ... غبار درگه او کحل چشم حور العین

زان قطب سپهر آستان معبد اوست

سرشک دیدهٔ روی کلاب مرقد اوست

باب روی تقی آنکه عین تقوی بود ... چراغ دانش و بستان سروی معنی بود

جواد مرتضوی باقی مبادا جود ... که ابر بحر عطار احیا از و یحیی بود

مه سپهر سیادت سپهر مهر شرف ... که خط کرد بر آب ز نور بشانه جبیح اعلی بود

دلش چو خضر اندوده ز بحر بحرین ... از آنکه گوهر اکسیر ز بحر موسی بود

تعلق دل او روح القدس پیدا کرده ... جاکه بسیل حوادث بکحل عیسی بود

سموم غم بر دو شمعکار دلی که بسوخت

چو شمع ما آتش دل بر بساط خاک بسوخت

بیان شقایق سیر او حسن بهار ... که هست شمه از خلق او نسیم بهار

علی خلاصهٔ ایمان وقدوهٔ ملکی ... علی نقی اوهٔ ایمان وقدوهٔ ابرار

بذکر منقبتش مفتخر اولو الالباب ... بکحل محبتش مکتحل اولو الابصار

چهار گوشهٔ سجاده اش بروضه ... طراز مسجد طرازان کشتی دقاف

ز لاله گلشن بستان فروز خاطر او ... چو عندلیب خوش الحان سرای سدره حرار

شد دست دامن گردون زخون دل وادی
که بعد ازین که بود در ره هدی هادی

بلاد شکر عسکری بکاه سخن — که بود بلبل طوطی نوای هشت چمن
سراچه ایست زبستان سرای تعظیمش — چهار صفه و هفت آسمان و شش روزن
سواد صبح ازو تا روز نامه غیب — بنور خاطر او خواند تیر بیان روشن
شده است بحر زجام محیط سرمست — وکوه از چه چنان کف و آورده در دهن
وزین شاه بساط امامت کی بین — اگر چنانچه رخ آدم هم بوجه حسن

خلیفه که عقل از پی ضو الکلی خواند
بشد خلیفه علی در ولایت ماند

بمقدم خلف منتظر امام همام — مسیح خضر قدوم خلیل کعبه مقام
شعیب مدین تحقیق حجة القایم — عزیز مصر صفیه مهدیا پیمبر اعلام
خطیب خطبه افلاک منبر ملکوت — ادیب مکتب اقطاب محیی اسلام
شده ممالک دین صاحب زمان که زمام — بدست رای طلوع عشق سپرده است زمام
با نتظار طلوع طلیعتش خورشید — زند در شفق درخشنده صبحدم پیام

نه در ولایت او در خور است رایت دیب
نه در امامت او لایق است آیت عیب

که شمع جان من از نور حق منور باد — دماغ من ز نسیم خرد معطر باد
مرا که مالک ملک جهان معنی فهم — جهان معرفت و ملک دین مسخر باد
دلم که مهر زند آکه دین بر احکامش — هوای حکم چراغ بکین آن حیدر باد
ضمیر روشن خواجو که شمع انجمن است — چراغ خلوتیان را دوام شسته باد
دهان او شده از آب زندگی سیراب — زهی مست ساقی حوض کوثر باد
دران زمان که بود مرغ روح در پرواز — مباد جز مرغ الطاف بیت چشمش باد

دیوان فصیح البیان خواجو زیاده بر بیست هزار بیت است مشتمل بر قصاید
غزل و غزلیات دل آرا و این تذکره زیاده ازین که نوشته شده تحمل نکند وفات
خواجو در شهور اثنین و اربعین و سبعمایة بوده رحمة الله

افصح المتکلمین خواجه سلمان ساوجی رحمة الله در شیوه فصاحت ثانی حسان و در
اطلاع ظرافت ولایت ثالث بوده و سلمان بوده در تذکره دولتشاه مسطور
که از اعیان شهر ساوه و اکابر شعراست و خاندان او دایما منشیه سلاطین بکرم
مبادا شده او ولقب او جمال الدین است و پدر او خواجه علاء الدین محمد ترکی
از جمله وزرا بوده و فضیلت خواجه سلمان مشهور است در شعر و شاعری سرآمد
روزگار خود بوده است و شیخ رکن الدین علاء الدوله سمنانی قدس سره میگفته
هجو آل سمنان و شعر سلمان در جمع جانست قصیده مصنوع خالع دیوان او
بر وفق جمیع او که اهل عدالت حکایت کنند که خواجه سلمان از ساوه عزیمت بغداد
نمود و در ابتدا بملازمت امیر شیخ حسن نویان رسید اتفاقا تقلید حسن
نیم روی باخاست و سعادت نام از غلامان او رسید و بی دو ...
این چند بیت گفت **شعر** چون بادها جای کان رفته ... که در بیع قوت ماه

دو زاغ کمان با عقاب سپهر — بدیدم بیک گوشه آورده سر
نهاده سر بر سر دوش شاه — خرام چه گفتند در گوش شاه
چو از شست بکشاد خسرو گره — بر آمد ز هر گوشه آواز زه
شها تیر در بند تیر تست — سعادت روان در پی تیر تست
بصورت ذکی ناز تحاست — بعینه کمان که بنادی تقاست
کمند سلطان صاحب قران — بکر دست کسی دو جز بر کمان

امیر شیخ حسن را این ابیات مستحسن افتاده در بند تربیت خواجه سلمان
شد و شاه اویس که قرة العین امارت و سلطنت بود و بسرور کرم شیخ حسن
همواره در علم شعر از خواجه سلمان تعلیم گرفتی و مرتبه خواجه سلمان بدولت
شاه اویس و مادر او دلشاد خاتون مرتبه اعلی یافت و سخن او در اقطار
ربع مسکون شهرت گرفت چنانکه در یک معنی میگوید **مثنوی**

مرا از یمن اقبال این خاندان — که شد چون ... بر تیغ زبان
منم از جهانی که تا دم باخبر — ولیکن شدم امروز مشهور تر

و خواجه سلمان باشارت سلطان اویس و دلشاد خاتون اکثر قصاید ...

جوابهای او لیذ برکشت وصلهٔ آن قصاید چند دیدان ولایت دی کرفت صاحب
کتاب بهارستان کفته که خواجه سلمان شاعر فصیح و سخن کذاری بلیغ است
ودر سلاست عبارات ودقت استعارات بی نظیر افتاده است ودر جواب
استادان قصاید دارد بعضی از اصل خوبتر و بعضی برابر و بعضی فروتر ودر معانی
خاصه بسیار است وبسیاری از معانی استادان بتخصیص کمال اسمعیل را در اشعار
خود ایراد کرده وچون آن را در صورت خوبتر اسلوب مرغوب ترواج کرده اینده
محل طعن وملامت نیست **شعر** معنی نیک بود شاهد باکره بیدن
که هر چند در وجامه دکر کون پوشند ٭ عیب است اکر تو جامه پیشین دروش
بدر آرند ودر و اطلس و اکسون کشند ٭ او را دو کتاب مثنوی است یکی جمشید
وخورشید ودر آن جنداد تکلف کرده آن را از چاشنی بیرون برده ودیکی
فراق نامه وان کتابی بدیع و نظمی لطیف است و غزلیات وی بسیار است
مطبوع ومصنوع اماچون از آتش عشق و محبت که مقصود از غزل است
خالی است طبع ارباب ذوق بران اقبال نماید نیست تمام کلام بهارستان
ع والفضل ما شهدت به الاعداء ٭ اما در اکثر نسبت تصرف در معانی
استادان بخواجه سلمان اسناد نموده وازروی شفقت عذر خواهی مینی
نموده فی الحقیقه در لباس شریکی بجهت خودمی تراشد زنخم صدری جهت
دزد بهانهٔ رسوای خود می باشد واکر کفته که طبع ارباب ذوق توجه
بر غزلهای سلمان نمی کارد ظاهرا از اقبال مشتری بان غزلهای در زیش
خود خبر ندارد با بصاحبان ایشان سپرده از شعر خود نمی شمارد
ومناسب این مقام است آنکه مولانا نظام استرابادی در خطبه دیوان
خود آورده که شبی در واقعه دیدم که جائی بصفائی است شخصی ایستاده
ودر فکر افتاده مجلس کجاست دانستم که کیست پیش رفتم وسلام کفتم
سر بر آورد و علیک کفت کفتم که شما خواجه سلمان ساوجی هستید کفت
هستیم فخر با التفات نموده پیش طلبید و معانقه و مصافحه کرد و کفت
رحمت باد که بوادی قصاید را چه بلطف سکی ودست بر کتف من نهاد

ومشفقانه

ومشفقانه توجه نمود با وجودی که این چنین ملایمت با من داشت فقیر کفتم
کمینه بلازمان شما اعتقاد بسیار است لاکن حال شما افتاده ام که شما اشعار
مردم را تصرف کرده اید وپا اشعار تضمین واین اشعار را سرقه میکویند کفت
کفتم از جمله در تصرف عبارت کفته این **شعر** ای اما اسا ونیست کهر کرده
لو دکت الجبال وانشقت السما ٭ زمود مذ کرها اعترافی مولانا عبد الرحمن
جامی نیک تر که او از همین قصیده مصرعی را اخذ کرده ٭ که ابدت لنا الحجبة قد
الشمس فی السماء ٭ بقادری که سموات بی ستون برپا ٭ بقدر تو زوی کمال اشارة تقید
که فقیر مصرعی که خاطر نشسته بودم چون بیدار شدم و تفحص کردم چنان بود
که ایشان فرموده بودند ازین ما قصه در سوخ اعتقاد بکفتن قصیده بیشتر شد
اینست تمام کلام مولانا نظام وبعضی از انصاف ان که الکنت در بن شعر سلمان
نهند وشعر ظهیر با او ترجیح میدهند ظاهرا غرض ایشان آنست که مولانا
الترابی خود را از اصل تمیز قرار دهند یا شعر خود را بر شعر او ترجیح نهند
چه اکر ظهیر با این بلند بلند است **شعر** زا عشق الهوی احکم جابور کرده
اکر بنوک قلم صورتی کشند بجان ٭ خواجه سلمان این نظم بلند است که **شعر**
بسان غنچه بیند در کفن عبی باید ٭ زا عشق الهوای بهار صوفی را ٭ واکر ظهیر را
این قطعه دلپذیر است که **شعر** زلفت بجادوئی ببرد هر بجاد بیست
واکر بچشم وابروی نامهربان دهد ٭ هر نیم دیده ام که چون ترکان خنک جوئی
هر چه آید بدست به تیر و کمان دهد ٭ خواجه سلمان را این بیت بی نظیر
شعر چشمت بخنجر مژه عالم خراب کرد ٭ کس خنجر کشیده بسی جان دهد
وباعتقاد مولف قطعه ظهیر معنی تحصیل ما ندارد زیرا که مضمون این اسلوب
متعارف که میکویند که فلانی را هر چیز بدست می آید به تیر و کمان وبا کتاب
وما تعران میدهد آنست که او آنچیزرا بچیز دیکر معاوضه میکند وبآن
خریداری مینماید ودر ماده شعر ظهیر این معنی راست نمی آید زیرا که مراد ابله
آنست که زلف یار دلهای کرفتار خود را به تیر و کمان معاوضه نمیاید بلکه مرا
آنست که آنها را به تیر و کمان که کنایت از چشم وابرو است می سپارد و واکذاری

و قطعه که انوری و سلمان در تعریف اسب دارند شهسواران مضمار
انصاف نظر تامل کارند این بیچاره را در رعایت جانب ایشان معذور
شمارند که حکیم انوری میفرماید شعر تبارک الله ازان آب سیر آتش نعل
که باد کاه رکاب تو خاکست و باصلابت هوا * بشکل آب رود چون او رود بر شیب
بسیر باد بود چون در آید از بالا * ز موی تن حشش اندر وفا بقوت جذب
بدیده مهرهٔ افعی برون کشند قفا * مگر نباید او برفشاندش ننهد بر
و گوشه گی بعنانش رسد سوارکار * بحول و جرح عباری که نعلش اگیرد
کند ز صحرا کوه و کند ز کوه صحرا * جهان نوردی کا مورشی ار برانگیزی
بعالمی برود کاندرو نبود فردا * و خواجه سلمان میگوید بیت
بزیر زین زباند ترا است شبرنگی * که نعلها و نکل تیره آفتاب انداخت
هلال نعل و ستاره ستام و کوه رکیب * جهان نورد و زمان سرعت و زمین پیما
جوان بجود دولت سلطان روان چو حکم * جهنده همچو حادثه رسنده همچو قضا
بلند پایه چو همت فراخ رو چو طمع * گران رکاب چو حلم و سبک عنان چو ذکا
شب سعادت ارباب همت است مگر * که روشنی صبح درمیان پیداست
ز روز و شب گذشتی اگر نه آن بودی * که روز روشنش از پیش و تیره شب ز قفا
ز اشتیاق سمش رفته نعل در آتش * شکال آرزوی بیکوس او هوا است
بسعی قوت سیرش رسید خاک زمین * هزار بار حضیض زمین باوج سما
شدی بجانب بالا سحاب را مانند * ولی ز عرق نگه داشت آن عرق حیا
و از جمله قصاید خواجه که در مناقب حضرت امیر المؤمنین علیه السلام واقع شده این قصیده است شعر
ای زمین آستانت عالم بالا شده * در هوایت آسمان چون ذره در دوا شده
طاق محراب تو رشک قاب قوسین آمده * نور ماه قبه‌ات تا قوس اوادنی شده
در فضای پیشگاهت شرع و دین جا یافته * در هوای بارگاهت عقل و جان والا شده
باد صبحت خاک عنبر بو بر جنت زده * گرد فرشت آبروی عنبر سارا شده
سدره‌ات مرسا مکانرا جیب مهجور آمده * حلقه‌ات دست تمنا را عروة الوثقی شده
هر کجا در باب فضلت عقل فضلی خوانده * انس و جن گویای آمنا و صدقنا شده

گر تو دریای جهانی کان رحمت در کنار * ور تو کان فضلی بود کان معدن دریا شده
لطف حق نور رحمت در دلت جا یافته * آسمان آفتابی در دلت پیدا شده
آفتاب کبریا در بای در لا فتی
قرآن مصطفا مخصوص هل اتی
ای که چوگان مروت در کف احسان او * لاجرم گوی فتوت در خم چوگان اوست
شرع پرسید از نشسته عقل گفتی یا رسول * حیدر است و یا شکست نشسته در دل
باب شهر علم نبی گفت او را عقل * مالک علم اوست که هم علم آن اوست
با همه رحمت که دارد احسان چون شکر * کو شدانکو شهادت گو شد ایمان او
حکمت علی نبیش گفت و در تصدیق آن * قول او انی اخی الحق معنی اندر شان او
خلق ما و صفا از چون تو ای کرد حق * ناطقه مدهوش دل مر کشته حیران
ای که ذات او مقدم بر وجود عالم است
بر ایجاد وجود او وجود آدم است
ای ببار کرده از رد بخلیفت در وفا * آیت تو فون بالنذر است بر قول تو
بوده با ایوب همسر در که صبر و شکیب * کشته با جرجیس همره در ره خوف و رجا
نوح با اندر شکر اکر عبدا شکورا گفت حق * از روایت معیکم مشکوا نوری هل اتی
کر بطاعت گفت عیسی او و صانی تو * در حقیقت الصلوة آمد از حق تو
در بعزت مصطفی را مکه الله کشید * گشت متزل بر اعوال تو نطق انما
در سلیمان حطت سکها عظیما گفت * آمد سکها کبر اخلافت گشت از حقا
میکنم از نور باد اعتقاد نیکو * در ره دین رهبر چون نور محمد مصطفا
باد بان روح گفتا با محمد آشکار
لا فتی الا علی لا سیف الا ذو الفقار
گفته رضوان شاخ سدره بر تو کرده * مرحمت کو بیان غرض ادنی کرده
هم در وجه مشکلات را ایزد و یکسو * وست و طبعت بیم و دل حال کرده
قوت را شرح در نص سدا بساط خوانده * قوت وصف آمده باب خیبر کرده
بکه لیلت در ولایت کرد نعل دلدل * که غبارش دیده کروبی منور کرده

یک مثالت در ولایت روی و موی حیدر است | کز سوادش گیسوی شب معنبر کرده اند
در دانش را دلت دریای معنی دیده اند | آفرینش را کفت فهرست دفتر کرده اند

ختم شد بر تو ولایت چون نبوت بر رسول
شیر یزدان ابن عم مصطفی زوج بتول

این منم در حضرت دل حاکم جان یافته | وین منم در عالم جان ملک ایمان یافته
این منم با یوسف از چاه بلا بیرون شده | پس چو عیسی بسته خورشید تابان یافته
این منم با خضر بعد از زحمت راه دراز | در سواد مصر رحمت آب حیوان یافته
این منم با لکنت باقی در این عالیجناب | دستگاهی در فصاحت همچو سحبان یافته
این منم کز بعد چندین التماس از لطف حق | ملکتی زیباتر از ملک سلیمان یافته
این منم در بارگاه مقتدای انس و جان | بی تصور هیچ خود را منقبت خوان یافته
این منم بر آستان فخر آل مصطفی | رتبه حسانی و مقدار سلمان یافته

بحمد قاطع امام حق امیر المؤمنین
بحر دانش کان مردی لطف رب العالمین

تا که در دریای مدحت آشنائی میکنم | هر چه غیر مدح تو یا شد آن رهائی میکنم
آرزوی مدحت دارم در بحر جهان | با چنین طبعی به آخر بی حیائی میکنم
مانده ام افتادگان در واله و سرگشته ام | از ولایت التماس رهنمائی میکنم
با همه ملک گدائی تا گدایت گشته ام | بر سر شاهان عالم پادشاهی میکنم

در حق باب شما آمد علی بابها | هر کجا فضلی در این باب است در باب شماست
هر کس از باطل بجا فی الفنا فی میکند | دایان میان ما راجنا سال حید ملقا
کوری چشم مخالف من حسینی مذهبم | راه حق اینست و تو هم منقبی را دراست
سنگها بر سینه گریان جامها در سوگ | میرود نالان فرات از تشنگی ...
هر سگی کز در بی با شیر یزدان بغض زد | گر چه آهوی تاتارست در اصلش خطاست
یا امام المتقین ما مفلسان طاعتیم | یک قبول صد جواهر تا ابد برگ نواست
یا امام المسلمین از من ضایت و امکنم | خود تو میدانی که سلمان بشره آل العباست

نیست

نیست من با شما اکنون بدین ابیات | مصطفی فرمود سلمان نیز از اهل بیت ماست
بعد از آن دامن هوا دارم بجان تا کی دلی | آشنای در بدم دایم مصطفی نیز هواست
یا ابا عبدالله از لطف تو حاجات همه | چون روا شد حاجت ما گر برآید هم رواست

مولانا کاتبی نیشابوری رحمه الله علیه در خطبه کتاب مجمع البحرین
که از جمله مثنویهای اوست از خود تعبیر بمحمد بن عبدالله النیشابوری نموده
و آنکه در قصیده ردیف گل گفته که **شعر** همچو عطار از گلستان نشابورم ولی
خار صحرای نشابورم من و عطار گل موافق آنست اما دولتشاه در تذکره
خود گفته که مولد و منشأ او ترشیز است و وجه توفیق میان این دو سخن
بر کسی که عارف باصل و فرع ولایت نیشابور باشد مستور نخواهد بود
در تذکره مسطور است که هدایت ازلی در شیوه سخن گذاری مساعد طبع
قیاس او بوده و با وجود لطافت طبع و سخنوری میان او و جامی از خفا نه
عرفان چشاینده اند نام و شهرت مانند نظم عشق خسی نمودی و شاعر طبع
ترخاو تا کسی بودی در ابتدای حال از ترشیز که مولد و منشأ او بوده به نیشابور
آمده و از مولانا سیمی خط تعلیم گرفت و تخلص کاتبی بدان سبب است و آخر
در علم شاعری و سخنوری محسود ملا سیمی شد و بنابر آن از نیشابور بهرات
آمد و قصیده ردیف نرگس کمال الدین اسمعیل را تتبع نموده میرزا بایسنغر جواب
نیکو گفت و بنابر مزاحمت اضداد و حساد میرزا با او التفاتی ننمود او رنجیده
از هرات بیرون آمد و بجانب استراباد و گیلان و شیروان افتاد و میرزا
شیخ ابراهیم شیروانی او را نگاه داشته تربیتها نمودی و نقد دادی و او
از غایت بی پروائی بکار دنیا در نیاورد و در وقتی آن مال تلف ساختی گویند
که میرزا شیخ ابراهیم صله قصیده ردیف گل که مشهور است کاتبی را ده هزار
درم شیروانی بخشید او در کاروان سرای شماخی بیکباره آن نقد را بر نشانا
ساخت و شعرا و فقرا و مستضعفان بی دریغ قسمت میفرمود و بعضی از ارباب
بی جزو دید بروزی خادم را گفت که مطبخ کرد از جمله آن نقدها بهای
یکمن آرد موجود نبود این قطعه گفت **قطعه** مطبخ بادی طلبکرد که بغراقی بود

تا شود نان آسیای کار ما و مهمان شما گفت حلم و دو بند گو بیا ام که خواهد داد

گفتم آنکه آسیای چرخ گردان ساختند بعضی از اصحاب او را ملامت کردند که
که پادشاهی ترا در نزد یکی ده هزار درهم داده باشد و تو اکنون بهایه
بکمی آورد نداری بیاد اگر سلطان از این حال منکر گردد مولانا فرمود که اگر
مرا بدین در نحو طلبدار و خزانچی سلطانم باید که جواب محاسبه بگویم و الا
که او احسان بمن نمود که یک کس بودم و من بهزار کس آنرا قسمت نمودم هر گاه
که او احسان خود از من طلب دارد من نیز بدان کس حواله نمایم که او مستحقان
بر من دلالت کرده شما هم کیخسرو شروان محمود بیک که مبتلا نمی‌خواهد شد و
نیز غم من نخورید و بر مطلبی من دل تنگ مدارید که گنج معانی همراه دارم
و از مایه مروت مفلس نخواهم بود و مولانا اهلی از شروان بتبریز آمده و از آنجا
عزیمت اصفهان نمود و بصحبت شریف مفخر الفضلاء و المحققین خواجه
صاین الدین ترکه رحمه الله مشرف شده و در علم تصوف پیش خواجه نحو
خواند و او را شناختی و کمالی دست داد و از اصفهان خود را باردوی پادشاه
طبرستان و دارالمرز کشید و در شهر استرآباد اقامت نمود و حکام و اکابر
آن دیار مقدم شریف او را گرامی داشتند و از سر و لغت بجواب خمسه
شیخ نظامی مشغول شد و اکثر کتاب مخزن را جواب بوجه صواب گفت و در
سنه تسع و ثمانین و ثمانمایه که وبای عام در آن دیار واقع شد داعی حق را
اجابت گفت مولف گوید که حضرت مولانا اگرچه در خطبه بعضی مثنویات
خود که نظم نموده اکابر اهل سنت بوده مدح خلفای ثلث نموده اما در قصیده
که در اواخر عمر گفته و در آن تتبع شیخ سنائی نموده اعتراف به بطلان ایشان نموده
آنجا که میگوید شعر خواهم که عمر باز بوصف تو بگذرد ای عز رفته ای قدر امیدم
عمری از ثنای ابو ... و نعت نبی و آل هر چه کلام شنیده ام و گفته ام هبا است
ظلمات ... خطا آن دوی ... که ... ظلمات مرتضا است
... بسیاری از متعصبان اعیان شیعه که سابقین منکر ایشان بوده‌اند و
در زمان خود بتقیه حاجت نداشتند چون میل درواج و اشتهار کلام خود

اطراف بلاد عالم در آرند و اهل سنت و جماعت را اسواد اعظم حیثیتها ...
بخلاف نام اصحاب را در کتاب خود می‌آرند و فی الحقیقه این قسمی از ... است
و ... از جمله ... کاریست که چهره حقیقت آن از ایشان مخفی ...
شعر ولیکن که زکوی آشنا نیست داند که متاع ما کجائیست و از
جمله قصاید مولانا کاتبی که در مدح حضرت امیر المومنین علیه السلام واقع
است این قصیده است که مستجمع آن مذکور میگردد شعر

بحشم عقل قایم سعد که دل است ولی چون دل نگری از دهان عقلت سر است
بلعل در دو مرو از راه و لنگر ... که کوه را بس از این سنگ بار در کمر
درون کنند کردان بفکر ... بافت مکوه عرنه بهر سو که خاره بود سست
مکو اگر نکنم کار ... نیست مکو که خاره بر که حمل این اگر مکرست
اگر تلات بود ترت پرده دار ... بپرده داری او دل ... پرده در
نه دل دایره نقره چوب دولت دین که هر چه هست جزاین دل ... الخدد
مشو حریص نه ... ره بازیل که عقل بند قمر سپهر هر که سیر ست
رسان کواکب ایشان بر سپهر اثیر ذریح عقل که ایشان را ... اثر ست
هنر ... است دگر ... ستاره اگر نه ... خویش صد هنر ست
سپهر را از دو ... ساعت حلقه بگوش در محیط نجف کافتاب ... ست

امیریم دل کان ... علی قسمند
که از سحاب علومش ... یک ...

بران نجره که ... سایه نهال ... سپهر ... ...
نجوم جوهر ... چرخ سیمانش مقطع باد ... سلوک ...
فضای باد و کبوتر از و مقطع سید ... بیست بر ... جا ...
رسول گفت مرا ... مد ... علم تو خوابهم ... این شاه ... ...
بدا ... که ... ما ... سلیمان ... شد ... که ... ...
عجب مدان ... و ... و ... و ... که در ... ولایت ... خبر ست
دبال او ... باف جعفر طیار که ... طایر ... بر ... ست

بدامن حجر الاسود ست مولد او ○ چه جوهرست ندانم که مولدش حجرست
ز عرج همای همایون که طوطی افلاک ○ بجنب قصر جلال تو کم ز کبک درست
ترا ز خوان نبی در زمان مهمانی ○ حدیث لحمک لحمی کبید ما حضرست
بر آفتاب دران عصر حکم فرمودی ○ مدینه دار تو علم و لای تو درگرست
ز بارگاه تو قانع بمهد شد جبریل ○ چرا که جنس کمال تو طفل شیرخورست
بدلدل تو عداوت ز اصل ناپاکیست ○ بذوالفقار تو بازی نه پای که خرست
نبیره چون تو سلاسل کشای در دوران ○ نبات که سلسله جنبان حلقه صورست
درون اندوی آدم نیافت چون تو سوار ○ قضا که معرکه آرای لشکر قدرست
شها ز حد منست اینکه باشمت داعی ○ چرا که ما عمهای چنین نه مختصرست
طریقهای جز اینها از طریق نیست ولی ○ بشیر عفو تو تا اندکه آدمی بشرست
مرا ابیات خودخوان که تحمل بهز سپهر ○ مظالمیست که عشر عشر تن عشرست
هزار تیر غمم هر نفس ز دل گذرد ○ خوشم بدین همه چون هر چه هست در گذرست
حروف نظم دلاور چو خود نمیدانم ○ که پاره دلم آتشست یا جگرست
دوای ریش دلای کاتبی ز خلق مجوی ○ که سینه همشان را خواص نیشترست
بعلم کوش و ز عریان تنی مکش آسیب ○ که جرم میوه چو بی پوست شد لذیذترست
وجود جاهل اگر در زنخ دسیج بود ○ چو کرم مرده شمر که درون پیله درست
مباش غره که دارم عصای عقل بدست ○ که دست قائد رازست وجوب درست
بسا ز مرهم کافوری تحمل خیزی ○ که داغهای زخم مست چون ترنج برجگرست
مگرد دد بدی از برای خاطر نفس ○ که اوج تخته درد براز خطرست
زمین بحل سخن کوی تا خرد گوید ○ که شهد معنی محول سلک این شکرست
سوار ارزنه دار وصف کوی وار سخن ○ هزیمه ترس اگر نخچه ز تن چو شیر نرست
همیشه تا سخن از کوثر و بهشت بود ○ که موسیان همه را جار حوالی الخلدست
بغرق باد مراحل ساقی کوثر ○ که طوطی اهل او بهشت هشت درست

واز آنجمله این قصیده است که انتخاب آن نیز مذکور میگردد **قصیده**
ای دل سخن ز دست و دل بو تراب کن ○ آباد ساز کعبه و خیبر خراب کن

خاک عدو بباد ده از کوه دلدلش ○ وز ذکر تیغ او جگر خصم آب کن
باهر که انتخاب کرد انس انس کیمیا ○ وز هر که اجتناب نمود اجتناب کن
لیستی خارجی که در ذکر حیدرست ○ در کین سگان جهد و عتاب کن
هر چشمه که بجز اسد الله ولی شست ○ بشکنی سبوی جسم و سفال کلاب کن
شاها در آ بمعرکه وز گرد دارات ○ تعوی چرخ را همه تن مشکناب کن
بهار تیغ قدوی ز بی ساز موج خون ○ وان نجم را که سند مرها صباب کن
کز حلاوت سد محالف ولاد پاک نو ○ دوزخ بباد اوده و عدل عذاب کن
در جوی لاعب این حکمت که جو دانا ○ در دام رخش زان دهن برقعاب کن
ای تیغ اهل بیت بی ما سینه ○ مو بیش تیر و گیسو همه را طناب کن
ای باد شاه خیل عرب وقت کوشش ○ لشکر کشان عشقم را اشتاب کن
ای جم سوار معرکه آخر الزمان ○ از دست رفت معرکه یا دیدکان کن
توبوسی نقاب اینحضت حسن غار ○ در جان تشنی وروده دلها نقاب کن
ای خارجی بکینه ما خویش بکش ○ چندین گناه هست ترا یک ثواب کن
اکنون تنعم خورده چو داری امام ○ سیخ انز قبله ساز و وضو از شراب کن
آن خس که خون موسی عمران چو خورد ○ که چوب نخل وادی ایمن رباب کن
آتش پرست مست بگو هر که باده نوش ○ ور باده دل اسد الله کباب کن
مستیم ما ز ساقی کوثر اگر ندا ○ ما را بجز شراب طهور احتساب کن

مولانا لطف الله نیشابوری افاض الله علیه سحایب لطفه

در تذکره دولتشاه مسطورست که مولانا دانشمند و فاضل بوده و در فنون سخنوری نظیر خود نداشته و گویند که از نشاه و ولایت هیچ تمام داشتند و بکار دنیا کم التفات بودی و ازین سببست که گویند مولانا ضعیف طالع بوده است چه هر آینه هر کس از دنیا معرض باشد دنیا از وی رو گردان خواهد شد چنانکه یحیی ابن معاذ رازی قدس سره فرمود است
که از دنیا منصف تر ندیده ام که اگر برو مشغول او نیز بتو مشغولست و چون ترک او کردی او نیز ترک تو میکند و جناب مولانا خود نیز در

در بعضی از اشعار خود بان اشعار فرموده و گفته **شعر**

طالعی باشدم که از پی آب * گر نهم سوی بحر بر گردد * ور بجویم ز شوم پی آتش
آتش از تیغ شعله تر گردد * ور ز کوه الماس سنگ کنم * سنگ نایاب چون گهر گردد
همه حال شکر باید کرد * که مبادا ازین بتر گردد * این همه حادثات چون آید
هر که او روزگار برگردد *

وظهور مولانا لطف الله در روزگار دولت پادشاه صاحبقران امیر تیمور گورکان بود و شیخ میرزا میرانشاه خلف صاحبقران قصاید غرا داره و میرزا میرانشاه او را رعایت کردی و تربیت دادی و مولانا با زلت فرصت آن مال را با تمام بر ملاحی و نفقات صرف بردی و در آخر عمر بنهایت بیری که مولانا از شهر نیشابور بدیه اسفریس که بقدر فرسنگی از مشهد حضرت امام رضا علیه السلام مشهور است نقل فرموده و باغی داشت در آنجا بسر می برد و با مردم کم اختلاط کردی روزی جمعی عزیزان بزیارت مولانا رفتند دیدند که در حجره بسته است چندانکه در بزدند مولانا جواب نداد بندگان بردند که مولانا را عمداً جواب نمی دهد یکی از آن جماعت بر سر دیوار رفت دید که مولانا سر بسجده نهاده فرود آمد و در بکشود عزیزان در آمدند و مولانا سر بر نمیداشت شخصی سر مولانا را برداشت دید که مرغ روح بزرگوارش از قفس بدن پرواز کرده یاران چون باران آب خونین در فراق آن دُر دریای وحدت ریختند و مولانا را بعد از شرایط اسلام در قدمگاه امام معصوم دفن کردند و در دست مبارک مولانا رقعه یافتند بر کاغذی نوشته **شعر** دی شب ز سر صدق و صفای دل من
در میکده آن روح فزای دل من * جامی بمن آورد که بستان و بنوش
گفتم نخورم گفت برای دل من * و مولانا بنهایت پیری رسیده بود و وفات او در شهور سنه عشر و ثمانمایه روی نمود و حضرت مولانا را در نعت سید انبیا و مناقب ائمه هدی علیهم صلوات الله الملک الاعلی قصاید غراست
واز آنجمله این خمسه ده ذهب است **شعر**

بنازد عقل و جان و دل بمهر و وفا * امیرالمؤمنین حیدر علی ابن ابی طالب
نبی اندر مقام انت منی ما وحش بوده * چنان کاندر خطاب انا و نوحش اطالب

اگر قرآن بود بر حق بقول حق امامت را * حوالت با که کردند اولیای حجه کز بینه طلب
بیا ای آنکه میگوئی که با ایمان اسلام * تفکر کن درین معنی تأمل کن درین مطلب
بکی المعتق و مبادی بیانش از * دخول چون خارجی خارج بترک حب اصحاب
اگر تفضیل حکمت راست در دانش که بود اعلم * وگر ترجیح عصمت راست از لا یترک اکتسب
تو گر طاعت کنی بی حب حیدر معصیت باشد * کدامین معتقد منهی از اهل مذهب
تو بر حب علی بر شیر داود و علی بسجاد * چو زراقی کنی در نقد و دجالی کنی در طب
در اخبار عرب بر خوان ز حرب بدر الأخفش * گرت با داستان دین و ملت میل بود را عجب
ایا ملک حقایق را عزو منزلت دادی * و یا کنج حقایق را عز و دولت کار واهب
عطای این ثناخوان را که پر برکت از تو سعیم * توالی این پریشان را که محتاجست و تو
یقین کز جا کرانت هم که این ابیات غرا * بسیع جان و دل اصغا کند زین بنده مغرب
بجای سیم و زر خواهد که در رکن ابد افشاند * درین مطبوع برزبان بفیض صافی
اکا از بحر کرم بنود عجب کز بیش حق کرده * شفیع جرم لطف الله که جز با شرع رغبت
مکرر کرده زبان و طبع لطف از مدح مهر او * بولعجب کفتن بجاری ز نا شایستی بر تاب

و از آنجمله این قصیده است که در مذمت دنیا گفته و در ذیل آن در مدح و ثنای حضرت شاه اولیا و آل اطهار او سفته **قصیده**

حجاب ره آمد جهان و مدارش * ذره تا نبیند از دست بر مدارش
چه بیهوده ریخ و دولت مجوش * چو بیداردت خوار عزت مدارش
چنین است گردون گردان و گردش * چنین است دوران و دوران و مدارش
بباد دی و تاب تیرش بیرزد * نعیم خزان و نسیم بهارش
نه بار راحت وصل او رنج هجرش * نه یانوش جرمای او نیش خارش
صد اقداح نوشین نوشش نیرزد * بیک جرعه زهر ناخوش گوارش
ریخ دل ز معشوق دنیا بگردان * مکن منتظر دیده بر انتظارش
که هست و بود بهر او کشته گشته * بهر گوشه مجنون عاشق هزارش
چه بنی بچو کنده پیری جوان طبع * اگر چادر شو برکنی از عذارش
دل آزرده وی بی وفا نیست رحمش * جگر خورده وی وجان گداز نیست کارش

همه غنچه و رنجست فتح و نوبتش — همه بوی و رنگست نقش نگارش
کنارا ز میان تو آن رو زکیرد — که خواهی که گیری دمی در کنارش
قرار از دل تنگ آنکه رد باید — که تو دل نهی بر امید قرارش
نماند ز دوستان این زال ایمن — تنی که بود زور اسفندیارش
کسی را که او معتبر کرد روزی — برو زد که گردی اعتبارش
بکس آتشین جامش آبی ندادست — نکردست چون باد ناخاکسارش
که دارد فراغ آنکه میلی ندارد — نه با یار و ملک و نه با مال و دارش
خنک آنکه شادان و غمگین ندارد — دل از بود و نابود ناپایدارش
بپرهیز داو از متاعی که نبود — قبول خردمند پرهیزکارش
قبول خرد گر بدی رد نکردی — شه اولیا صاحب ذوالفقارش
سلام خداوند دادار بادا — برو باد و اولاد و آل و تبارش

مسطور انظار آنکه امیر شاهی روح الله روحه مولد شریفش سبزوار و نسبش
منتهی بملوک سربدار میشود صاحب تاریخ حبیب السیر آورده که چون او از
شیعه شاه ولایت پناه بود شاهی تخلص میشود و میرزا بایسنغر این معنی را
فهمیده روزی با او گفت مناسب آنست که این تخلص را بگذاری و اشعار
خود را بتخلص دیگر مزین داری امیر شاهی آن معنی را قبول نفرمود و بنابران
حضرت بایسنغر بان مهر سپهر سخنوری کم التفاتی اظهار نمود و در تذکره
دولتشاه مسطور است که فضلا متفق اند که سوز خسروی و نازکیهای کمال
و صفای سخن حافظ در کلام امیر شاهی موجود است وهو آقا ملک بن ملک
جمال الدین فیروزکوهی است و اجداد او از بزرگان سربدال بوده اند و او
از جمله خواهرزادگان خواجه علی موید است بعهد میرزا شاهرخ که دولت
سربدالان در تراجع افتاد و او رجوع بشاهزاده بایسنغر نمود و شاهزاده
مذکور را نسبت با او التفاتی بودی و بعضی از املاک موروثی او که در تصرف
سربدالان بود در حوزه دیوان افتاده بود بسعی سلطان بایسنغر باو رد کرده شد
و او مقرب حضرت شد گویند که ملک جمال الدین پدر امیر شاهی یکی از سربدالان

در روزگار شکارگاه رده روی گردان شده بود روزی شاهزاده بایسنغر در
کهدستان هرات جانوری می انداخت و چنان اتفاق افتاد که پادشاه و امیر شاهی
تنها بیکجا ماندند و سواران در عقب جانوری تاختند در ان حال شاهزاده
روی بامیر شاهی کرد و گفت پدرت در پیش بردن هلاک دشمن چنین فرصتی
رعایت کرده و مردانه رفته امیر شاهی متغیر شد و گفت که پسر که بکار پدر مشغول
نباشد با ولیای پدر تاوان گرفت و من بعد از سلاطین اعراض نموده سوگند
یاد کرد که تا زنده بوده باشد خدمت سلاطین نکند بعد الیوم روزگار در فراغت
گذرانیدی و در سبزوار املاک ملکی داشت بعیش و خوشدلی در فراغت مشغول
شدی و دایما فضلا و مستعدان هم صحبت او بودندی و امرا و حکام او را
حرمت و عزت داشتندی و امیر شاهی مردی بود هنرمند و در زمان خود در
انواع هنر نظیری نداشت و کاتب استاد بود و در تصویر بکیفیتی بود که این
بیت مناسب حال اوست
که چنین نسخهٔ تصویر به پیش تو برند — تا جهان روی نهد در فن خود مانی را
و در علم موسیقی ماهر بود و عود را نیکو
می نواخت و در آیین معاشرت و حسن اخلاق و ندیمی مجالس اکابر قصب
السبق از اقران می ربود و این قطعه را باو منسوب میدارند که چون در
مجلس یکی از سلاطین او را موخر از جمعی نشاندند گفته شعر
شاها مرا ز چرخ فلک ده هزار سال ٭ چون من یگانه نماند تنها بصد هنر
گر زیر دست هر کس و ناکس نشانیم ٭ اینجا لطیفه ایست بدانم من اسقدر
بحریست مجلس تو و در بحر بی خلاف ٭ لؤلؤ بزیر باشد و خاشاک بر زبر
و عمر امیر شاهی از هفتاد متجاوز بود که در بلده استراباد بعهد دولت
سلطان بابر بهادر وفات یافت و نعش او را بدار المؤمنین سبزوار
نقل کردند و بخانقاهی که اجداد او ساخته اند بیرون شهر سبزوار بجانب
نیشابور مدفون است و کان ذلک فی شهور سنه سبع و خمسین و ثمانمائه
شیخ آذری و خواجه فخرالدین احمد مستوفی و ملا حسن سلیمی تونی معاصر
امیر شاهی بوده اند رضوان علیهم اجمعین صاحب حبیب السیر گفته که از

ثقات استماع افتاد که امیر شاهی در مدت حیات دوازده هزار بیت در سلک
نظم کشید و از آن جمله هزار بیت که در میان فضلا مشهورست دیوان ساخته
تتمه را باب ابطال شست و خواجه اوحد سبزواری جد مرثیه آن فاضل و مبدأ
سخن گذاری مرثیه گفته که یک بیت از آنست **شعر**

گر بشوید پرورد بر از اشک و آهم سبزوار * زانکه شهر شاه بی شاهی نمی آید بکار

وحید الزمان حکیم خواجه اوحد سبزواری علیه الرحمه در تذکره دولتشاه
مسطورست که حکیم فاضل بوده و در فنون علوم خصوصا علم طب و حساب و
احکام نجوم نظیر خود نداشت و در علم شعر و شاعری سرآمد عصر بود و در خط
و انشا و تاریخ مشار الیه مستعدی بجمعیت او در روزگار نبوده و خواجه
از اعیان سبزوارست و خاندان ایشان مستوفیان خراسانند و ذکر آن مردم
در تاریخ بیهقی مذکور و مسطورست و خواجه فخر الدین اوحد را با وجود حکمت
و فضل و کمال مشرب فقر و درویشی حاصل شده بود و همیشه در صحبت او جمعی از
ظرفا و مستعدان باستفاده علوم مشغول می بوده اند و یکهزار مجلد کتاب
خواجه جمع نموده از عربی و فارسی و غیر ذلک و آن کتب را بخط مبارک خود اصلاح
و تنقیح و مقابله نموده و در جهان فانی بغیر از صید حکمت کاری نداشت و
بجز ذکر خیر و کتابی چند یادگاری و معمارئی نگذاشت و امرای اطراف و
وزرای اکناف خدمات پسندیده جهت خواجه روان کردندی و او آن مال
صرف وجه جلیسان و مستعدان نمودی و الیوم منزل و مکان آن نادره
زمان مقصد فضلاست و جناب فضایل مآب حکمت آیات قدوه ارباب
الفضل و الحکم مولانا غیاث الملة و الدین محمد ادام الله فضله که جالینوس اگر
زنده بودی در حکمت از او استفاده نمودی الیوم حق گذاری بجای آورده و صله
رحم مرعی میدارد و جانشین خواجه است و در منزل شریف آن بزرگوار بر قاعده
زندگانی شریف او بلکه باضعاف آن درس و افاده منتظم است **شعر**

زنده است کسی که در دیارش * ماند خلفی بیادگارش

و چون با وجود فضایل خواجه
از جمله شاعران مکثر است و دیوان شریف او مشتمل بر قصاید و مقطعات

و غزلیات مختار و واجب نمود قصیده و یک قطعه درین تذکره ثبت نمودن
قصیده خواجه راست و در منقبت امام الجن و الانس علی بن موسی الرضا علیه
التحیة و الثنا

قصیده

گردون فراشت رایت بیضای آفتاب * وز پردهای تیره شب شست کحل غراب
صبح سمن عذار چو خوبان شوخ چشم * برده ز رخ فکند و برون آمد از حجاب
نظارگی ز منظر این کاخ زرنگار * صد لعبت سمن سلب سیمگون ثیاب
مصباح صبح چهره فروز از ظلام شب * چون نور شیب شعله زنان در شب شباب
سیمین طارمت چو خرگاه خسروان * برده سرای چرخ که بد عنبرین طناب
هر کوکبی نموده صورت قلیل * حیران شده محاسب عقل اندر آن حساب
چون بحر بیکران چو لؤلؤ در حجیب * طفلان چرخ از او شده فارغ ز شیر ناب
کیوان که کوکبی بود بر هفت زعفران * میل غروب کرده با هنگ اغتراب
برجیس از ده غم رای ره شکیب * آری چگونه صبر کند دعد بی رباب
لشکر بغرب برده بهرام ترک چرخ * چون تیغ تیمناک پنهان خانه قراب
یوسف رخی چو مهر که قتاده در * یونس وشی چو تیر ز ماهی در اضطراب
از برج زهره تا بثریا همی رسید * افغان عود و ناله نی و ناله رباب
تا چیده مه ز گلشن نیلوفری گلی * تا کی سپهر نکند چو نیلوفری در آب
کف الخضیب رایت نصرت کشاده * با اوج آسمان ز دعای تو مستجاب
عقد [illegible] چنان شمع در آب * کاندر میان سلک گهر لؤلؤ خوشاب
عیوق از آن عنان عزیمت باوج تافت * کاندر طلوع هست ز آیش همرکاب
همسایگان عالم ازلی آمد شعریان * کین سیم ناب باشد و آن گوهر مذاب
قلب الاسد که زده بر جبهه خسناک * یا لطف هو دم از طرف [illegible] عتاب
[illegible] عقار شده سوی غار بدان * زان آلوده دست کشیده بر [illegible] نقاب
رامی کمین کشاده بر کوکسان چرخ * وز بهر دام حوت رسن کشیده ز شتاب
طفل سماع سپید بی از بنات نعش * کرده شهاب پهلوی شیر ثیابان کباب
وز با دنب قوی شود و اسی بود نسیب * واجب بود ز صحبت ناکس اجتناب

ظلم ظلام تا کند از روی شام دفع   هر گوشه کشته برق زبان بر تیغ آفتاب
در بوده محو نکر اجرام سبعه   چون شاهدان که جلوه نماید در نقاب
کشته فلک ز خوشه پروین گهرفشان   بر روضه مقدس سلطان دین مآب
سرخیل اصفیای مکرم که ذات او   ایزد ز خاکیان کرم کرده انتخاب
شاهنشه کلیم کلام خلیل خلق   مکی طالبی سیری هاشمی خطاب
سلطان جعفری نسب موسوی گهر   کو بوده بر سران جهان مالک الرقاب

عالم علم دین علی موسی الرضا
خضر سکندر آیت و شاه ملک جناب

در راه شرع قافله سالار جن و انس   در باب علم سلسله آموز شیخ و شاب
افعال کاملش همه بی عیب و اختلال   اقوال صادقش همه بی شک و ارتیاب
بر باد داده خاک درش آبروی بحر   آتش فکنده خاک درش در دل سحاب
آب از حیای بر نوالش در ارتعاش   و آتش ز شوق دیدن جاهش در التهاب
گردون بطوع چاکریش کرده اختیار   اختر بطوع بندگیش کرده ارتکاب
با حلم او زمین نزند لاف از درنگ   با عزم او زمان نکند دعوی شتاب
یابد ز بوی فیض ولایت دماغ جان   آری دهد هر آینه بوی گل از گلاب
سلک سخا ز گوهر او یافت انتظام   بحر کرم ز فیض کفش دید انشعاب
شاهان نهند روی ارادت چو بر درش   خیزد ز عرش نعره طوبی لمن اناب
از تاب قهر اطلس نه توی چرخ را   حاصل همین بود که قصب را ز ماهتاب
پرسد بپیر چون ز فصاحت کند سؤال   مفتی که کیا و انا افصح دهد جواب
بر امر و نهی اوست مدار جهان شرع   زین خوب تر بحکم نتوان کرد احتساب
هر سفله نیست در خور آداب حضرتش   بود نعیم باغ جنان لایق دواب
خواهد دلم شها بطریق خطاب گفت   بشنو بگوش جان که خطابیست مستطاب
ای قهرمان کشور عصمت باصل و نسل   ای والی جهان ولایت جو حق و باب
حرف محبت تو هم از ابتدای کون   کلک قضا رقم زده بر تخته تراب
ایزد بدست لطف و سعادت بپایه   کا بجائی رسید قدم سعی اکتساب

لعل از حیای گوهر ذات مبارکت   هر دم بخون دیده کند چهره را خضاب
گاه از نسیم خلق تو گیرد صبا شرف   گاه از سموم قهر تو صبا شود سراب
صاحب دلان ز مهر تو در عین اجتناب   سرگشتگان ز کین تو در تیه التهاب
گر خصمت از معامله رنج حادثه   غافل مشو که مایه هست اندر انقلاب
کشته عقاب عنف تو از تیر جان او   مکیش را عقوبت و بدخواه را عقاب
گر بود وارث شه دین خصم تو را   بر مرز غصه دست زبان سلطنت چون
رنج حسد هلاک کند حاسد ترا   آری بر عقاب بود آفت عقاب
در جنب روضه تو چه باشد ریاض خلد   بسلوی شاخ سدره چه جولان کند صفا
با شیر مرغی تو چه تاب آورد کسی   کز بیم شیر بوده شود توان و تاب
در دین کسی که غیر تو دانست پیشوا   کی بی گناه باز نمیداند از ثواب
گاه شدن جناب تو بهجت شعار را   بود آخرین سخن عترت و کتاب
دریا و لا سپهر جنابا تو کوه هست   بحر محیط با کف جودت کف حباب
ما بنده ضعیف و تو سلطان کامران   ما خادم کمین و تو مخدوم کامیاب
اوحد که تافت از همه عالم رخ امید   زین آستانه روی نتابد بهیچ باب
مپسند کاسمان کندش خسته ستم   والطف بجای شربت عذبش دهد عذاب
این خاک را ز جام رضا بخش جرعه   انم که دست ساقی لطفت دهد شراب

وخواجه را مدت عمر بعد از آنکه هشتاد و یکسال رسید در اوی عصمت ان عباد این خاکدان بتره بر محنت درجید و بمعموره جاوید خرامید فی شهور سنه ثمان و ستین و ثمانمایه و خواجه مجد کرزا بند و از برکت اولاد و احفاد محروم بود بلکه از غصه و سعادت این جماعت مصون بوده شعر
غم فرزند و نان جامه و قوت   بازدارد ز سیر در ملکوت
و خواجه الجعی با فضلالات میکرد و در معذرت بکی از ایشان این قطعه انشا نموده شعر
اوحدی میکند اوحد دنیا ای سخن   کای تو آگاه از رموز نجوم و دانا سما
هم باستحقاق ترکه فضل دانا کند تابع   هم باستعداد اقلیم سخن را قهرمان
مریخ طبع گهربار تو هر کو دست تیغ   جون مسیحا رشته پیوند را بنای تو

مریم طبع گهرزایت چرا کردست قطع ❊ چون مسیحا رشتهٔ پیوند ابنای زمان

مرد طوطی یکبره چهرهٔ دولت فروغ ❊ تا بنور زن بیفروزد چراغ خان و مان

حیف باشد مجمر سان بر جان خویشتن ❊ چند بعدی کاندرین باغم چون گل مهرگان

گفتم ای یار نکوخواه میدانم یقین ❊ کز نکوخواهان بجز نیکی نمی شاید گمان

وصل زن هرچند باشد بیش بود کاهجوی ❊ رنج و زحمت را کفیل و عیش و عشرت را ضمان

لیک با او جمع صحبت در نمیگیرد از آنکه ❊ من سخن از آسمان میگویم او از ریسمان

امیر یمین الدین فریومدی [illegible] در تذکرهٔ دولتشاه مسطورست که وجود شریف حضرت امیر [illegible] ابن یمین ثمرهٔ اوست مرد اهل دل و نیکوخلق و صاحب فضل بوده و اصل او از ترکست بروزگار سلطان محمد خدابنده در فریومد بوده و صاحب سعید خواجه علاء الدین محمد فریومدی که بروزگار سلطان ابوسعید سالها صاحب دیوان خراسان بوده و خواجهٔ محتشم بوده است امیر یمین الدین را احترام و نگاه داشت کلی کرده و میان امیر یمین الدین و پسر او امیر محمود مشاعره بوده و هر دو فاضل و خوشگوی بوده اند و بعضی از فضلا سخن امیر یمین الدین را تفضیل میکنند بر سخن امیر محمود و ظاهر انکار [illegible] امیر یمین الدین این رباعی با امیر محمود نوشت رباعی دارم ز عنایت فلک بوقلمون ❊ دلگیر تر از روزگار خسی بود درون ❊ چشمی چو کنارهٔ صراحی همه اشک ❊ جانی چو میانهٔ پیاله همه خون ❊ و امیر محمود در جواب گفت شعر

دارم ز جفای فلک آینه گون ❊ بر آه دلی که سنگ از او گردد خون

روزی بهزار غم بشب می آرم ❊ تا خود بشب از پرده چه آید بیرون ❊ و دیوان نظم و نثر امیر یمین الدین که بعد از فوت امیر محمود [illegible] شده بخراسان شهرتی عظیم دارد و این تذکره تحمل آن ندارد و این مناجات از اشعار اوست شعر

بزرگوار خدایا بحرمت آنان ❊ که علم حکمت تو داده یافت در دل ایشان

بعارفان سراپردهٔ سرادق قدرت ❊ که هیچ دل نبرد ره بنفس کامل ایشان

بزاهدان که طی ره روان عالم قدرت ❊ که مرغ وهم نزد بال در مراحل ایشان

بسوز نالهٔ بیچارگان بی سر و پایت ❊ که جز تو کس نبرد ره بحق و باطل ایشان

بر بی نیازی دیوانگان سلسله دار ❊ که رمز عشق بود نالهٔ سلاسل ایشان

بشاهدان معانی که چشم کوته بینت ❊ نظر نگاه ندارد ز شمایل ایشان

بابروی جوانان نو رسیده بوصلت ❊ که نفس ناطقه لالست در فضایل ایشان

بآب دیدهٔ پیران ژنده پوش غریبت ❊ که نیست جز تو کسی در زمانه مایل ایشان

بخون پاک شهیدان عشق چهرهٔ دوست ❊ که هیچ دیده ندیدست دست قاتل ایشان

بعز قربت پیوستگان عالم پاکت ❊ که هیچ درج مقدر نشد مقابل ایشان

بان اشد بلی شان آل عبایت ❊ که شد دلیل بندگان دین دلایل ایشان

که با وجود نعیمی نعیم دوزخ باشد ❊ رهایی ده از او تا شوم واصل ایشان

بزرگوار خدایا نکو نیست که مرا تو ❊ درین جریدهٔ مقصود سازی داخل ایشان

ولی چو کشتی تن بشکند بموج حوادث ❊ رسان تو تختهٔ جان مرا بساحل ایشان

امیر محمود مشهور با ابن یمین حشره الله فی اصحاب الیمین و هو محمود بن یمین الدین فریومدی شعر جهان بود پدری کی چنین بود فرزند ❊ چنین بود عرضی کی جهان بود جوهر ❊ در تذکرهٔ دولتشاه مسطورست که امیر محمود از فضلای عهد خود بوده باخلاق حمیده و سیرت پسندیده داشته طبع او در نظم و شعر عالمگیر دارد بتخصیص مقطعات او که نقل مجالس سلطان و وزیر صغیر و کبیرست و انا بجملهٔ این قطعه که از ابونواس مشهورست فرموده شعر

بهر بند ابن یمین گفت دوستی که توئی ❊ که شعر تست که بر آسمان رسید سرخی

چرا ز مدح سرای رضا همی نشوی ❊ که در جهان نبود کس بپاکی گهر تی

بگفتمش که نیارم ستود امانی را ❊ که جبرئیل امین بود خادم پدر تی

این قطعه حکمت آثار که بعضی اخبار خطا کار بنظم اشعار دارد از اشعار اوست

شعر ز رهرو جمع کن از تو رفته مال و منال ❊ مرتضی با هم تفاوت که برد فخر بین

مال مایل بود ای ابن یمین علم طلب ❊ کز تو یکدم نشود دور و شادی منفک

علم داد نه بادریس و بقارون زر و سیم ❊ شد یکی فوق سما و دگری تحت سماک

و امیر محمود مداح خواجه سربداران بوده است و در شهور سنهٔ خمس و اربعین و سبعمایه در عهد رحلت خفته و در وقت استراحت این رباعی گفته شعر

منکر که دل این یمین بر خون شد ٭ بنگر که از این سرای فانی چون شد
مصحف بکف و رو به رو چشم بدوست ٭ با پیک اجل خنده زنان بیرون شد

و مرقد منور او در قریه مده در صومعه والد او ست در پهلوی پدر

امیر حاج الحسینی الجنابذی از اجلهٔ سادات جنابد خراسانست و در طهارت اصل و لطافت طبع مستغنی از تحدید و بیان در تحفه سامی مذکور که انقطاع و تجرد وی در مرتبهٔ بود که روزی میر علیشیر بحجرهٔ او درآمده آن منزل را چون مخزن خاطر اهل دل از متاع دنیوی خالی دید لاجرم تفقدی بجا آورده جمیع مایحتاج از نقد و جنس سامان نموده بدانجا فرستاد و حضرت میر چون بوثاق خود آمده از اسباب و براق را ملاحظه نمود در آن حجره را فراز کرده بجای دیگر تحویل نمود و خود را زیر بار منت اغیار نخواست تقریر مواد فنون شعر بقصیده و غزل میل بیشتر داشت و همیشه خاطر بر مدایح اهل بیت رسالت میگماشت در حبیب السیر مذکور است که تخلص حضرت میر در دیوان قصاید میر حاج و در غزلیات انسی بود و قصهٔ لیلی و مجنون را بنظم آورده باین بیت افتتاح نمود شعر
ای عشق ترا جهان طفیلی ٭ مجنون تو صد هزار لیلی ٭ و از جمله قصاید او که در مدح حضرت امیر المومنین علیه السلام واقعست اینست **قصیده**

ای دل حکایت از شرف بوتراب کن ٭ در مطلع سخن سخن از آفتاب کن
پیرایهٔ جمال عروس ثنای او ٭ از جوهر معانی ام الکتاب کن
از برق تیغ حادثه شورش حکایتی ٭ با دوستان بگوی و دل دشمن آب کن
ای جان زبان ناطقهٔ خویش را ٭ وقف ثنای آن شه عالیجناب کن
ای آفتاب برج ولایت چو آفتاب ٭ از پیش اهل مظلمه رفع حجاب کن
روی زمین ز بحر کف ابر موهبت ٭ چون قعر بحر معدن در خوشاب کن
چون حصار خیبر از امداد لطف حق ٭ با آن او برج قلعهٔ بدعت خراب کن
طاووس زرجناح سپهر آشیانه را ٭ از گرد خیل خویش چو بال غراب کن
از آتش مقاتله نسرین چرخ را ٭ بر تابهٔ سپهر مدور کباب کن
چشم فلک ز گرد مراکب سیاه ساز ٭ روی زمین ز خون مخالف خضاب کن

ای چرخ سالخورده جهان دیده اتفاق ٭ از سدهٔ سینهٔ او اکتساب کن
خاک رهش چو سرمه بینش میل مهر ٭ در دیدهٔ ستاره فی خورده و خواب کن
شاها سپاه فتنه جهان را فرو گرفت ٭ مفتی درون پرده و حرم از حجاب کن
هم سنت سینهٔ شعار عباد ساز ٭ هم پوشش لباس ثیاب ثواب کن
نصب لوای مصطفوی منصب شده ٭ ای شهسوار معرکه پا در رکاب کن
افتاده چون اطاعر افشان کشته ٭ از دست شیر ولایت بعصا شهاب کن
روی روان ساز شکل شفق ز خون ٭ موجش فراز جنهٔ انجم حباب کن
آن را که همچو بید کیش قدا است ٭ از صحن دو دیده چو بر عناب کن
از گرد جیش نادر خورشید و ماه ٭ در شاه راه معتقد بر مشکناب کن
بر روی چار بالش عصمت قرار گیر ٭ و آنگه بیان حکمت فصل الخطاب کن
چندین هزار مسئله بر عقل مشکلست ٭ آن از روی علم لدنی جواب کن
در بخشش سال جود ربانی امید را ٭ مستغنی از عطای بحار و سحاب کن
میر حاج بعد مدح و ثنای ایند کوی ٭ یارب دعای خسته دلان مستجاب کن

و منها

مراد لیست ای سپهر ز نخدانش ٭ شکسته بسته تر از طرهٔ پریشانش
ز کوی چون مژه آب از نم گذشت و صبوری ٭ بدیده تا بصر کند روز کار هجرانش
هلاک تیر جگر دوز دلبرستم ٭ که برک عیش دل خسته است پیکانش
بگرد عارض مه طلعتان نوشته خطی ٭ کدام که شیفته ماست وای بر جانش
بجامه زینت خود داد و سر برون آورد ٭ بجلوه یوسفم از چه ز نخدانش
بر آتش لب لعلت خطست شعله سبز ٭ کهر نفس اثری دیگرست و حیانش
کنم که درد تب سوزان ز رو قنزیکرا خفت ٭ نماند قوت زیاد و دورا فغانش
کدام سینه که عشقت نسوخت چون لاله ٭ کدام دیده که حسنت فساحت حیرانش
مباش در دنیا آزار ان گرفتاری ٭ که نیست قبلهٔ جان جز شه خراسانش

ابوالحسن علی موسی آن شهنشاهی
که خوانده اند سلاطین دهر سلطانش

مه سپهر کرامت سپهر اوج شرف | که نافه وجه کی آفتاب تابانش
امام دین و دین داوری که از سر مهر | سپهر کرده بطوع انقیاد فرمانش
نهال باغ ورع سرو گلشن تقوی | که مرغ روح سزد عندلیب بستانش
باعتقاد خرد دامن مطهر اوست | که نیست گرد فجور و غبار عصیانش
نجی که مایده لطف گسترد نسزد | هلاک گشته بوجه جرعه جز لب نانش
نشان چنبر خرگاه اوست هاله ماه | که دیده است ز رفعت ورای کیوانش
ایا سپهر معالی که خاک درگه تو | هزار بار به از سرمه سپاهانش
کف جواد تو ابریست بر سر فقرا | که جز امانی و مقصود نیست بارانش
محیط همت تو بحریست در همه شهر | مزید دیده غواص عقل پایانش
صحیفه عمل هر که مدحتت دارد | بدست راست دهد روز حشر دیوانش
کسی که بد نبرد لطف اوست همه او | بسوی چاه ضلالت برد شیطانش
سرای جاه تو زان شمع نور فروختند | که بر فروختند از چراغ ایمانش
کدام سفله ز کین بر رخ تو تیغ کشید | که نیست چهره پر چین بشکل سوهانش
اگر کند خنکی دشمن تو نیست عجب | که ساخت حادثه در مهر جو [illegible]
بدشمنان تو هر کس که همزبان گردد | بسنگ حادثه بشکست جرعه دندانش
شها غلام تو میرحاج بیدل محتاج | که در محیط تو محکمست پیمانش
ستایش تو و اجداد با کرامت تست | وسیله کو خلاصی بعهد نیز دانش
چو خوان لطف نهادی بگوی با خادم | کنا امید نگردانی ارچنین خوانش

مولانا محمد بن حسام اصلح الله دار السلام در میان فرق انام با بن حسام اشتهار دارد و طبع او را در نظم اشعار قوت بسیار بود و در تذکره دولتشاه مسطور است که خدمت مولانا با وجود شیوه شاعری از اهل فضل و قناعت و انقطاع بوده مولد وی قصبه خوسفست من اعمال قهستان خراسان و آن دهقنت نان خوردی و گاو بستی و صباح که بصحرا رفتی تا شام آنچه از اشعار گفتی بر بیل دسته نوشتی و بعضی او را ولی حق شمرده اند در نعت رسول السند? مجتبی و مناقب ائمه هدی قصاید غرا دارد که در بلاد ایران مشهور بود

محبان

محبان آل عبا مذکورست از آنجمله این قصیده است که در نعت و منقبت گوید شعر

ای دهٔ فلک آستان تو رضوان آستین | جاروب فرش مسند تو زلف حور عین
باد صبا ز نکهت نعلین تو مشک بیز | خاک عرب ز نقش قدم تو عنبرین
از لعل آبدار تو ادویه را شفا | و ز زلف تابدار تو حبل المتین متین
بام فلک ز رفعت قدر تو تیغ دار | کام هوا از شربت لعل تو شکرین
ذات تو محیی نام شریف تو مصطفی | حسن تو محو خلق عظیم تو نازنین
ماه منیر مملکت آرای طاوها | شاها سریر مسند اعلاء یاوسین
بابای مهربان بنی آدم و شفیع | فرزند آدم از همه لیکن خلف ترین
پا بر سر برکت بنیان نهاده | آدم هنوز بوده مخمر بما و طین
ای ره روان راه حریم الله را | شرع تو تا بروز ابد شارع مبین
دویت در آسمان [illegible] مه تمام | در باغ فاستقم قد تو سرو راستین
بلند چار [illegible] حضرت بلحرام تو | ترک چهار بالش قصر چهار بین
نام تو بر نگین سلیمان نوشته اند | بهر بقا ز ملک [illegible] زمرد بین
فیروزی ممالک لا ینبغی نیافت | تا کرده نقش خاتم لعل تو بر نگین
صاحب قران عهد رسالت توئی علی | انگس که با تو تواند شدن قرین
شاید که سایه از جهت ابروی خویش | بر خاک آستان تو کروبیان جبین
در عهد [illegible] جمال خویش | بعد از وفات از تو توقع بود همین
آبحیات خضری از آن روضه | گنجی بزیر خاک از آن کشته دفین
وقتست کز درون [illegible] | برون خرامی از سر [illegible]
وقت خروج تست که صبح [illegible] | بر چهره خاک چرخ فلک ز آفتاب زین
بگشای باز نرگس ما زاغ [illegible] | [illegible] بنفشه بر اطراف یاسمین
از تکیه‌گاه برد یمانی بر آر دست | تا دوست [illegible]
سودای خاطرم [illegible] | با زلف خود بگوی که احوال ما ببین
حال شکستگی و پریشان دلم | از طره معنبر خود [illegible]
بگشای تیر غمزه [illegible] | [illegible]

[illegible] ۲

دین منت منقبت خاندان تو … بی‌دین کسی بود که بیاورد دین بدین

کز نعت اهل بیت تو از نص واضحم … هم آسمان گواه برین تو هم زمین

دریا ز اصل خویش چو پاک است پاک نیست … گر سنگ هزار بار بدو اندرون نشین

بوجهل هم ز جهل کلام مجید را … شکر نکرد خواند اساطیر الاولین

اندر کمال صفوت آدم چه اختلاف … ابلیس گر نکرد تقرب بساجدین

گر یک تن از هزار موافق نشد چه شد … گر یک سر از مجادله کردن کند چنین

با بولهب ز عصمت آدم سخن مگوی … بیگانه را چه دیده عقل آشنا ببین

زین مصحف [illegible] شیطان مجوی … هرگز کجا [illegible] امین

فرعون را چه سود ز برهان موسوی … از سنگ خاره کی گذرد [illegible]

از حیلهای گربهٔ زاهد مرو ز راه … ای کبک خوش خرام کجا میروی ببین

در کیش عیسوی چه تصرف کند کسی … کو ره نمی‌برد [illegible] براه بین

تیغ زبان این حسام آتش و آب … که آتشی جواب دهد که آب آتشین

بودوستان چو نوشم و بر دشمنان چو نیش … که سرکه می تمام و گاهی تر انگبین

شاید که بر طبیعت سحر آفرین من … هاروت بابلی کند از بابل آفرین

اشعار من بروضهٔ فردوس می برند … [illegible]

ومنها

ساقی بزم افق دوش که ساغر شکست … مهرهٔ سیماب گون در قدح زر شکست

دود غسق دوش از رخ عالم ببرد … شعلهٔ زردشت را اندر دل [illegible] شکست

طوطی طاوس بال بیضه در آتش نهاد … باز سپید سپهر زاغ سیه [illegible] شکست

[illegible] شب در کشور … [illegible] منطق شکست

حجله نشینان غیب [illegible] … ماه [illegible] شکست

تیر [illegible] صنایع نمود … زهره [illegible] شکست

مطرب بزم طرب [illegible] … جلوه کنان از رخ [illegible] شکست

خسرو [illegible] سریر [illegible] نهاد … تاج مرصع [illegible] شکست

صدر عدالت قرین [illegible] سعادت [illegible] … خانهٔ بیداد را دولت او در شکست

طبع سخن ساز من [illegible] … مطلع دیگر نهاد مقطع دیگر شکست

یار سر زلف باز [illegible] امروز شکست

زینت [illegible] رونق عنبر شکست

سنبل خوشبوی او [illegible] … سلسلهٔ موی او [illegible] شکست

لعل شکر [illegible] … حقهٔ یاقوت [illegible] شکست

طعم دهانش [illegible] … لذت نوش لبش قیمت شکر شکست

چشم دل آشوب او [illegible] … قامت زیبای او زیب صنوبر شکست

لاله [illegible] … سنبل پرتاب او [illegible] شکست

طلعت رعنای او [illegible] … آب رخ [illegible] قامت [illegible] شکست

خال سیه [illegible] … سوخته چون عود [illegible] مجمر شکست

دوش نسیم سحر [illegible] … یار مگر [illegible] شکست

عطر [illegible] عنبر و عود [illegible] … [illegible] معطر شکست

خاک زمین [illegible] عنبر [illegible] … روح مقدس [illegible] سپهر شکست

که مگر سلسبیل [illegible] جنت … یا مگر بر کف ساقی حیدر شکست

حیدر لشکر شکن صفدر [illegible]

آنکه بشمشیر دین لشکر کافر شکست

صیقلی [illegible] قمر [illegible] … [illegible] صمصام او [illegible] شکست

کاه [illegible] … [illegible] قیصر شکست

ضربت [illegible] … بازوی [illegible] عنتر شکست

خنجر [illegible] کافر [illegible] … [illegible] خیبر شکست

خنده زنان [illegible] … [illegible] شکست

قوت بازوی او [illegible] … پنجهٔ شیر [illegible] غضنفر شکست

فتنهٔ یاجوج [illegible] … آنکه [illegible] سد سکندر شکست

نقش ضلالت [illegible] … [illegible] شکست

تیغ [illegible] … [illegible] شکست

صبح سر تیغ او در افق ملک شام   رونق زنار او بر سر خاور شکست
حیدر تازک شکن چون صف صفین کشید   قلب جوانان تیغ در پیکر شکست
ضابطه داد و دین کرد پیمبر درست   رابطه کفر و ظلم حیدر صفدر شکست
لات و عزی را بهم در حرم محترم   هر دو بهم پشتی دوش پیمبر شکست
اکبر دین در مطهر کشتی او ساخت جای   در جنبش طوفان در کشتی دیگر شکست
پای چو بر پایه منبر عالی نهاد   نام فرو مایگان بر سر منبر شکست
شعشعه نور او دیده اعمی بدید   زلزله کوه او بستگی کر شکست
آب کف جود او فیض سحابی نمود   تاب تف تیغ او کوه آذر شکست
آنکه منور جبین عکس رخ روشنش   روشنی طلعت بدر منور شکست
گر برهان نبی در طلب معجزات   بر طبق لاجورد قرص مه انور شکست
طاعت عصر تو چون نا شده از وی فوت   روز برجعت بری منظر اخضر شکست
خطبه او در بیان من آلهی بگفت   منطق تو در سخن معدن گوهر شکست
از پی مدح تو دوش تیغ قلم برکشید   در دو ورق نثره گوهر که از خود فشرد
غیرت مدح تو از چون بحقیقت رسید   خامه نگون ساز کرد نطق سخنور شکست
کو ورق میکشید بهر تو این حسام   عاقبت از عجز خود جدول و مسطر شکست
تا فلک چنبری چنبر زر فام را   خواهد از این دایره در خم چنبر شکست
چنبر طوعت چنان طوق همه گردنان   باد که شوانی چرخ مدور شکست

وله

ای ز لعل دلارت برسته نور آفتاب   بار و روح طلعت از ذره کمتر آفتاب
خطبه بر نام تو خواند از سر بام فلک   بر چهارم پایه اوج هفت منبر آفتاب
تا درست معرفی را سکه بر نامت زدند   حرف اعلا زد دنا آتش زر زد
ترک روشن روی بام قسمت از رخ نهند   جای بالش بر فراز هفت بستر آفتاب
جز بکشتی مهرت کی رساند بر کنار   کشتی زرین از آن دریای اخضر آفتاب
فضل از فضل عام خوان انعام تست   بر صحایف بنگون قرص مدور آفتاب
خاک درگاه تو رو بد آوری مهر از رخ   از حیث و جانان زده بر هفت کشور

تا بنا شد در کمان طاعت اتصالت رو است   گوهر میل از باختر خود سوی خاور آفتاب
مسند جاه ترا فرش سر این آسمان   گلشن تو دوتا شمع منور آفتاب
سال و مه در ساحت از آفتاب روی تست   برکاو بام این فیروزه منظر آفتاب
در جهان آفرینش نیز اعظم سه اند   روی تو اول دوم ماه است و دیگر
تا از بدو آفرینش دیده روشن کرده بود   صورتی نادیده چون روی تو مصدر
چشم گردد دیده خورشید اندر دیده بود   آنچنان چون چشم گردد دیده اندر
هیبت تیغ تو دارد گر کریبان فلک   بر نجی آرد برون از ترک و مغفر آفتاب
از نهیب تیغ جوشن گذارت روز جنگ   تیغ داودی که هر روز در بر آفتاب
بس که تیغت خاک مالد از خون اعدا بتیغ   شد نهاده در صحیفه یاقوت احمر
تا همه روز چون شفق رخون نشان بود   برکشد هر صبحدم تابنده خنجر آفتاب
تیغ تنهر تو دارد مه ستاره تیره گاه   قبضه تیغ ترا اندر کوب سده در آفتاب
خنجر سیمین تو گوید از آسمان دیگرست   تیغ چون آب او تابنده گوهر آفتاب
بر نعال همت سقف مقرنس آسمان   بر سپهر همت تابنده اختر آفتاب
بر نهاد و خلعت از روی زمین تا روز حشر   گر نتابد آسمان بر مهر حیدر آفتاب
اطلس نیلی رخون دیده سازد سرخ رنگ   بهر قوت تا حق آل پیمبر آفتاب
دل بر آتش میشود زانرو که اندر کربلا   تا قیامت بر لب تشنه ساقی کوثر آفتاب
تا نتابد آفتاب آن سبط کل بار روزگار   زان جهات میرود با روی اصفر آفتاب
خاک ریب روضه چون حیدر ز لطف   رشته تابد بر چهره زهرا کاظم آفتاب
مهد حسنا نده سبطین زهرا جبرئیل   مهره گهوارهٔ سپهر و شبر آفتاب
یا امیرالمؤمنین روی من و خاک درت   کان همایون آستان دارد شرف بر
بعد پیغمبر نشسته بر کسی دیگر نشست   زآسمان آفرینش از تو بهتر آفتاب
ای که شهرستان علم مصطفی را در توی   برنتابد روی مهر از خاک آن در آفتاب
ای محمد المؤمنین مولای تست آن   من که باشم ای ترا مولا و چاکر آفتاب
اندر آن ساعت که چون خلقان همه   زار و خسته آید برون چون آتش تر آفتاب
صورت تکویر بر شمس منور بر کشند   همچو آتش گرم سازد صحرا محشر آفتاب

در پناه دولتت دارم امید سالم چون شاید کرم بر عفو ای محتشم

ومنها

هر صبحدم مصوّر این چرخ اخضری ارکان لاجورد دهد زر جعفری
تحفی کند مشاعل خرگاه نیلفام از عکس نور شعشعهٔ تیغ خاوری
استبرق موضع کالکون کسود بر چار طاق دور خضرای عبقری
تعیین کند بمملکت شاه زنگبار دارای روم را کلاه سکندری
تزیین دهد بحسن زلیخای روز را بجود جمال یوسف کنعان بدلبری
از هر کناره دامن کافور گون حریر بندد بر آستین و گریبان جوهری
بر طرف صفحهٔ اطلس کحلی نسیم وزد زینت گری کند بدوالیهٔ معصفری
خاتون چار بالش قصر ربیع را تزیین دهد بکسوت زربفت ششتری
دریای ازدهای سرافراز قرمزی بندد بران شمایل زیبا برابری
بر جرم دهد ذکان بزبرجد عقیق را چون بر بساط ارض خضر لاجوردی
بخاتم زبرجد مینا دند نگین حکّام صنع قدرتش از لعل و گوهری
این در طبق لالی در خوشاب را سازد نثار افسر خورشید یکسری
زرکش کند کنابه و ایوان و بام را بر جدول و بر مسطر و بر زر زرگری
بر اوج بام گنبد مینا ز عکس روز مینو صفت کند چو باغ عبقری
رضوان نقره کوب بند قرص سیم خام هر روز بارگاه فلک را مقرری
بر سر نهد کلاه برین کاخ لاجورد سلطان روز را که مشرق تاج سروری
شمشیرها بنازک فلک را دهد فروغ چون آفتاب تیغ جهانتاب حیدری
بلغ تحیتی و سلامی ز ره خوقی ای بنده اگر بجا نبا آن روضه ...
ای مصطفی که داده مهتران دهر در پیش چاکران نواقر کهتری
مجموع منزلات و کمالات انبیا موجود در وجود تو الا پیمبری
با کبریای قدر تو شکر عطا اقا نا چون معجزات و تحکیم است و ...
بر مسند جلالت عزت ز روی قدر شایستهٔ سرور شش اوّل افسری
فضل او بعلم حلم بحا و بجاه است آنکس که گرد تو ...

ابو

از بعد مصطفای معلّای مجتبی سرو حرم مسجد و محراب و منبری
ای آفتاب جبهه ز ماه درکنف وی آستان قدر تو زهره مشتری
شه حدیقهٔ چمن آرای صحبتی ایوان نشین گلشن زهرای ازهری
داماد مصطفا و وصی و ابن عم نبی زوج بتول و والد شبیر و شبری
قسمت کنندهٔ نعم هشت جنتی لطف تو حق که معنی هر چار دفتری
قاضی ما و بر سر سریر توقیع دارای داد گستر یا دو کبو تری
ساقی خستگان سنان محبتی ساقی تشنگان بیابان محشری
بالا نشین صدر نشینان سدره مسند خرام روضهٔ فردوس اکبری
ساقی خوش لقای جام ... فیاض آب چشمهٔ کافور و کوثری
در درج معدلت چه گرانمایه گوهری در برج منزلت چه فروزنده اختری
صاحب لوای نایب و اعلام احمدی بعد پیمبر و رسول خدا را برادری
ضرب سنان کردی کوران نبرد ... عیش مرحب و عمرو ستمگری
آنکس که بهرهٔ ز عطای تو برد بر کوی شرف ز عرصهٔ فضل و هنروری
ابن حسام تا مدد از همت تو یافت بگرفت ملک شعر سریع سخنوری
شاها بدولت تو شد اکنون مستترم شعر حیات بخش با افکار خاطری
نوشینکان پرده نشین خیال من گویی مگر که آب حیاتند از تری
هاروت طبع و خاطر من در چه خیال برده سبق ز جادویی بابل بساحری
اشعار من ستایش داماد مصطفا زین آب بود طینت ما را مخمری
هذا اعتقادی و طریقی و مذهبی یا رب بدین عقیده ز ما کم برآوری
خوف لمرجعی و ... و منقلبی با مهر اهلبیت محا کم چو بنگری

و از جمله مثنویات ابن حسام کتاب خاوران نامه است که بر وزن شاهنامه است درسلک نظم کشیده این چند بیت که مشتمل بر نعت و منقبت بی‌ال ا در قصهٔ معراج از آن کتاب مذکور میشود

مثنوی

کسی را که باشد سلیمان حریم ز دیو ستمکار دارد چه بیم
چو با کشتی نوح باشد مآب بر ستی ز طوفان دریای آب

کر آتش بگیرد جهان ای سلیم ، تو چون با خلیلی ز آتش چه بیم
ره از دزد و از دامن پاک دینست ، تو با شارع شرع رو پاک نیست
تو خواهی که در ره شوی پایدار ، برو جانب مصطفا جوی و آل
برون کن ز سر جست و جوی فضول ، کتاب خدا جوی و آل رسول
تو خواهی که باشی ز کمبوده کان ، مزن دست در دامن آلودکان
مکیر از درستیم ز راه صفا ، بجز دامن عترت مصطفا ، وفات این حسام در

شهور سنه خمس و سبعین و ثمانمایه بود رحمه الله

دولتشاه در تذکره خود گفته که او مردی دانا و حکیم
مورخ و خوش طبع و معرکه گیر و شاعر پهلوان بود در مناقب خاندان
طیبین و طاهرین قصاید غرا دارد و اشعار او بیشتر در میدان
سعادت شیراز نماز دیگر بساطی افکندی و بمناقب خوانی مشغول شدی
اما مردی منصف بود و در تشیع مثل ابنای جنس خود نیست و اعتدال
رعایت میکند روزی ابراهیم سلطان کودکان از مولانا پرسید که از مذهب
کدام مذهب بهترست گفت سلطان عالم پادشاهی در درون خانه نشسته
و این خانه چند در دارد از هر درکه در آیی پادشاه را در آن خانه توان دید
تو جهد کن تا قابلیت خدمت پادشاه حاصل کنی از در سخن مگوی و از صدر
نشان جوی شهزاده دیگربار پرسید که ای مولانا مشایخ کدام مذهب
فاضلتر اند گفت صالحان هر قومی و هر مذهبی سلطان را سخنان مولانا
خوش آمد و او را انعام و اکرام فرمود و فاضل مرقند در این مقام از تذکره
او چند خویا اظهار نصیحت و پند فرموده اند که هر کس را کاذکت وقوفی
از عالم معنی هست از قول و فعل خود داد و میدارد و یقین میداند که
او را از برای فضولی باز پرسند از تخصیص و قول و فعل اصحاب رسول الله
صلی الله علیه و آله و سلم که طریقت و شریعت الاحمد را و رایت و فاصله
و پیروی داشتن و درین باب حضرت شیخ عطار علیه الرحمه فرماید شعر
الایا در قصص حیات رفته ، که ما فی الحق در دو جهات رفته ، دلیا تا ماهی بردندی و بکو

اکثر

کرفتار علی ما از عمر و بو بکر ، که این بکر بود و آن بود مقبول ، که این آن یک بود از کار معزول
کان ... آن بهتر بجهر ، که جون از حلقه بود در بجهر ، هر [illegible] محبت فشی
تمام [illegible] یکی پرسی ، [illegible] ، یکی کرد [illegible]
جو کرم [illegible] نکوید ، جو بکوید کرد [illegible] ، آنچه [illegible] بکوید کی
فضولی [illegible] ، دل [illegible] مشغول کی ، مقصد [illegible]
در باد کجا بی آنکه محقق نخواهد بود که این بند کسسته بود و این نصیحت از سر
مناسبت است خاصه مجالس مرشدان کول نقشبند و مشایخ ملوک بخارا و
سمرقند بسبب عجز از تحقیق این مطلب اجمعا از اهل فرهنگ عوام و در و مسند آن
قافت اهل طایبان حاجتی ساختن اند و الامر عارف بمعارف اصول و کلام
و بلوغ تام دارد که جرح و تعدیل اهلیت است جلیل که مدار مجتهدان احکام اسلام
در تحقیق رجال احادیث سید انام و تو که مشهود در هر مقام الناس را که
مشغول از عالم معنی عالم کشف و ذوق میخواهد هر آینه تحقیق خواهد بود و هیچ اصل
با جمله معنی ماطول دیوا که منازعات در دین مسیله از باب فقه و اصول
و ایشان بظاهر شرع مامور و مشغول شده وظیفه فقها تمسک بظاهر آن
و الجماعتست نه توسل بباطن شیخ عطار و خواجه احرار و اکر از آن معنی کول
حدیث و قرآن و محصول دلیل و برهان میخواهد لا تسلم که دور بودن از ذوق
قبول با قیام دلیل معقول و منقول معقول و مقبول باشد هم بموجب
حدیث صحیح حضرت رسول که من مات و لم یعرف امام زمانه مات میتة
جاهلیة امامت یکی از اصول است و نظر در آن متابعت امر خدا و رسول
و اما آنکه گفته که نظر ... و قبول صحابه رسول که طریقت و شریعت
الدین طریقه صوفیان آل رسول مانند شبلی و بایزید و بهلول میخواهد لا
که سخن ... و قول صحابه رسول در طریقه ایشان کفر و نا معقول باشد
سند این سخن دیوان معنوی مولوی و حدیقه شیخ سنایی عز توکه
ما را از طریقه طریقه مرشدان کول نقشبند خود را میخواهد و نصیحت
و پند جز مریدان ساده و خواجه زاده های آن خاندان را سود مند نیست

وهمچنین اگر از شریعت مذهب خود میخواهد مصادره است واگر عامه میخواهد
نهایت مکابره وآنچه از اشعار حضرت شیخ عطار باستظهار آورده اند
اغماض از حمل آن بر تقیه وتسلیم حمل آن بر آنچه از ظاهر آن فهمیده معاند
دیگر ابیات شیخ که در بیان احوال او سبق ذکر یافته با آنکه مراد شیخ از آن
ابیات نفی تعصب است ومراد تعصب استعمال سب وشتم وجدال است
نه تمیز وتحقیق واستدلال بلکه روی سخن شیخ بر مستضعفی است
که استقرار در اعتقاد ندارد وگاهی بعلی وگاهی بابوبکر روی آرد وتقلید
بر استدلال وتحصیل تعین ندارد وعمر خود را بعبث برده مصروف میگرداند
واطلاق فضولی در کلام شیخ نیز موید نیست زیرا که از اهل علم واستعداد
خوض در امثال این مواد بلکه در دقایق مبدا ومعاد عین صواب وسداد است
وچگونه حضرت شیخ مطلق رد وقبول را تعصب غیر مقبول انگاشته
کس را درآن فضولی خواند وحال آنکه خود در بیت ششم شقشقه رد و
قبول را سر داده ودر مسالت تعزیر ناجی از هالک افتاده وبموجب حدیث
الکفر ملة واحدة وبمقتضای مقدمه الناس اما امامی واما کافر از
هفتاد وسه فرقه ملت محمدی هفتاد ودو فرقه را بیک حکم داده وداغ
رد بر سینه ایشان نهاده والله ولی الالهام والافاده مولانا نظام
استرابادی رحمه الله علیه از دار المومنین استراباد واز جمله ارباب فضل
وسداد است چون سلیقه اش بمعما مناسبتی داشت در اوایل حال بان
فن توجه میداشت ودر اواخر که ختم الله تعین میرحسین نیشابوری
وقت طبع خود را جلوه داد ومعما را بر طاق بلند نهاد خدمت مولانا باتفاق
سایر ارباب معما خاطر از آن صناعت پرداخت وآنرا بعد از میر مذکور مسلم
داشت واز غایت صفای نیت وخلوص طویت بمداحی اهل بیت رسول علیهم
السلام روی توجه واهتمام نهاد ودر وادی صلاح که سابقا از وجه ترجمه خواجه
سلمان نقل افتاده مولکد آن افتاد از رشحات اقلام لطافت نظامش ریاض
عصوری نظارت پذیرفت واز برکات سحاب افادت مآثرش گلهای گوناگون

و چون در داخل شکفت وگاهی بگفتن مثنوی نیز مبادرت مینمود وکتاب نفیس
وسلیمان از جمله مثنویهای اوست در سال احدی وعشرین وتسعمایه وفات یافت
وجود دیوان قصاید او که بمدیح اهل بیت علیهم السلام مقصور است در میان
اهل آن دیار متداول ومشهور بود لاجرم برای تحلیه بعضی از قصاید او
اینست **قصیده** کو دولت ... که در ستایش ... بود مجرم شده ...

ز منظر شده رخ بقای او مرا چه خبر — که هر که کرد بمن چشم او شهادتگران
حسنه مرکش عمر که کرد مرا لطف قطع — حمیده ام که زدست ستم ربوده است عنان
درین مقرنس عالی اساس زنگاری — که چشم عقل نظاره اش بود حیران
مرا چه کار که عالیست کشور دشمن — مرا چه کار که عالیست منظر سلطان
مرا چه کار که گشت بخت از قیصر — مرا چه کار که خاست دولت خاقان
مرا چه کار که ایوان راست طاق کسری — مرا چه کار که آراست رحمت یزدان
مرا چه کار که رعنا فزایست شیراز — مرا چه کار که بیچون ایست در جهان
مرا چه کار که کریم حریص فانی را — که بر جهان چه شود گر که بود است جهان
مرا چه کار که بر ملوک عهد قدیم — مدیح سنج نگردد شاعر شروان
مرا چه کار که در مدحت شه بودن — ز صنعتست مرصع قصاید سلمان
مرا چه کار که جان بخشد اهل سخن — سخن سرای معانی نجح را فصحا
مرا چه کار که در نفیس نظم نظام — رسانده دادهٔ روز از خدا مرجان

وله — من ومحبت آل علی که در دل من
نمانده است بغیر از محبت ایشان — ایضا

شب فضا از ماه نو کشتی در آب انداخته — نافه از مشکوی ندرت ... انداخته
از شفق گردیده موج انگشت ... — بر گرد مشک ... شب ... انداخته
کرده ام زین ... آهو مانده نقش ... — کاه حسن ... مشک ناب انداخته
جمع مال از هر قبا ده ... — چشم با ایوان قصر ... انداخته
آن شبی که ... آسمان — بر ... آفتاب انداخته
قصد حلق ... — ... تا ... انداخته

از دم تیغ جهان‌سوز تو هر یک بحته — خویش را در جهد [illegible] حباب
نبض او بی او بهادان را که دارد بوی [illegible] — رشک است خود او در اضطراب
کشته بود چشم مردم در میان مردمان — گوشه چشمی که کی باز جناب
انکه اکنون بود آتش جسد باشد — کز برای آب خود را در سراب
ای که کشته به سر از مدحت کلامی منتخب — تا سخن‌دان طبع ریم انتخاب
محل حضرت اسوی کعبه مقصد [illegible] — بس که کمراهی به راحت [illegible]
گر شد خصم تو در دنیا معاقب [illegible] — آنکه این کار با یوم الحساب
انکه با بغض تو طاعت کرد [illegible] — [illegible] بوده [illegible] در ما [illegible]
بر نظام الملک [illegible] — در دل [illegible] کش و جان خراب [illegible]

وله ایضا

حسود اگر نبود بخت من بود معدود — که روز بخت روزی نبوده‌ام محسود
[illegible] در حکوم آب و کم گشت [illegible] — [illegible] کند [illegible] آب چشمه مقصود
بخاطرم [illegible] سیم [illegible] خود دم — چنانکه [illegible] کواکب [illegible]
نوید [illegible] کام جان [illegible] — بغیر [illegible] آشیان [illegible]
ستاره بخت سیه را [illegible] — که بهره [illegible] چو دیده [illegible]
زدوده مهره [illegible] بزم [illegible] — که چون ستاره تماشا کند [illegible]
بشارت [illegible] جان [illegible] — چنین که [illegible]
چو [illegible] خواست [illegible] — برای این [illegible] ساخت خویش [illegible]
[illegible] — که زیر آب [illegible]
[illegible] خاطر [illegible] — که به [illegible]
بیان سیم [illegible] — [illegible] و سیم [illegible]
[illegible] جهانیان [illegible] — [illegible]
[illegible] میل [illegible] — که خسته [illegible] طبیعت [illegible]
زمانه داشته دستور [illegible] — [illegible] سپهر [illegible]
دم [illegible] خاطر — که بهترین [illegible]

[illegible] ملکوت — [illegible] محصود
[illegible] سلطان اولیا بود — [illegible] مسطور

علی امام معلای هاشمی که بود
سواد [illegible] دیده خود

[illegible] شهنشاهی — [illegible] منظور
امام کاف [illegible] — [illegible] صدور
[illegible] مرسل [illegible] — [illegible] مغفور
[illegible] — [illegible]
[illegible] — امید مغفرت [illegible] عفو
[illegible] — [illegible] منصور
ز دل سواد معاصی [illegible] — [illegible] دیجور
[illegible] — شود [illegible] مستور
که [illegible] — [illegible]
[illegible] — [illegible] مشهور
[illegible] — کشاده [illegible]
[illegible] حکم [illegible] — [illegible]
[illegible] — نجات [illegible] مشکلات [illegible]
فروغ [illegible] — [illegible]
[illegible] حکومت [illegible] — [illegible]
بسوی لطف [illegible] — [illegible] ساقی شراب طهور
اگر [illegible] — [illegible] طبیعت [illegible]
[illegible] طبیعت [illegible] — [illegible] مشهور
[illegible] ستاره [illegible] — [illegible]
[illegible] — [illegible] مستور
[illegible] — [illegible]

نماند هیچ در ایام دولت مشکل ... که بوده علم تو حلال مشکلات [illegible]
نماز شام چرا شد اختران کبود ... سپهر اگر نشود خادم تو [illegible]
نسیم لطف تو کرد [illegible] ... [illegible] ز خاک اهل قبور
کشیده سر بفلک آستان حضرت تو ... لوای دولت خاقانی و مسند فغفور
کجا شوند بصد قرن دیگران چون تو ... ستاره ماه چرا تابناک شود [illegible]
اگر نه ذات تو بودی غرض کجا آدم ... [illegible]
[illegible] لباس سپید چو ماه [illegible] ... ز مقدم تو [illegible] که کعبه [illegible]
مهابت تو [illegible] در دل [illegible] ... [illegible] زمین [illegible]
مرا چه غم [illegible] ... که دل ز مهر تو [illegible]
[illegible] ... [illegible] مدحت [illegible]
بهر چه حکم تو باشد قضا بود محکوم ... بهر چه امر تو باشد [illegible] بود مامور
شنیده سامعه دولت نوید دوام ... [illegible] آید [illegible]
توان [illegible] شعاری که [illegible] ... برای شعر مدیح تو [illegible]
بود بدولت مدح تو [illegible] بهشت ... [illegible]
[illegible] وصف تو آن [illegible] ... [illegible]
شکست تیغ زبانم [illegible] ... [illegible]
نظام [illegible] ... [illegible]
[illegible] ... [illegible]
[illegible] ... [illegible]
[illegible] ... شب [illegible]
جزای دعا شود اهل حال [illegible] ... [illegible]

وله ایضا

[illegible] ... گر [illegible] تیغ تو سر کند ز قراب
بصد [illegible] تحقیق کرده خاطر او ... [illegible] مشکلات [illegible]
[illegible] جز این گوید ... بود [illegible] چشم [illegible]

بلغ

بحمد [illegible] ... نسیم [illegible]
زهی شهی که [illegible] ... برای [illegible] نظیر تو [illegible]
[illegible] نامه [illegible] سوال [illegible] ... [illegible]
بود [illegible] خلق جمع [illegible] ... [illegible] حساب [illegible]
[illegible] ... محبت تو [illegible] ثواب
[illegible] ... [illegible] اصحاب [illegible]
گناه [illegible] ... کشیده [illegible]
[illegible] ... بود برای امامت ستاده در محراب
شها [illegible] ... بود [illegible] مدح تو [illegible] الاحباب
بلطف [illegible] ... [illegible]
کشیده سر [illegible] ... اسیر جاه [illegible]
[illegible] سپهر [illegible] ... [illegible] دولاب
خدا [illegible] ... اگر مدیح تو باید خطاب نظم [illegible]

وله

آنانکه در جهان [illegible] ... [illegible]
[illegible] ... [illegible]
جان [illegible] ... [illegible] وصال [illegible] عاشق [illegible]
[illegible] ... [illegible]

وله

امیر صفدر غالب علی ابوطالب ... وصی احمد مرسل ولی حق قدیر
[illegible] ... [illegible]
شهنشها صفت [illegible] ... [illegible]
بدست [illegible] ... [illegible]
شکست [illegible] ... [illegible]
محب آل [illegible] ... [illegible]

شهابیه هم که دو روزی ز لطف خواجه   رواج یافت میان از نقد روی اندود
ز دیگران که در آن بحر ترا نسبت   که هیچ بار ندانسته عاید آن معبود

مولد شریفش شیراز و اکثر محضورانه

در فن غزل ممتاز است در اوایل حال بخدمت سلطان یعقوب افتاد
و او را ترقیات کلی دست داد آن زمان او را بابای شعرا میگفته اند
و بعد از وفات پادشاه مذکور در زمان صاحب قران مغفور بخراسان افتاد
و در شهر ابیورد ساکن شد حاکم آن دیار را که از امرای صاحب قران مغفور
بود او را رعایت میفرمود و سازعیش مدام مهیا میفرمود و در آخر عشیه
مقدسه بطوس رفته تایب گردید و در شهور سنه خمس و عشرین و تسعمایه
جرعه کل نفس ذائقة الموت کشید دیوان غزل او تا مدعی خسرو دهلوی
سیاه ساخته و قصاید او که در مدح حضرت امیرالمومنین ع واقع است

شعر زبان خامه ندارد سر تو هم و رسوم   بحر مناقب ذات مقدس معصوم
محیط علم لدنی که ذات اقدس او   رسیده از ره معنی بمنتهای علوم
مکر حجاب نماند که بی از در وصف   بحد کتاب نگرد مقام او معلوم
زهی امام که با ست نگاه میدارد   بوقت بخشش از اندیشه خاطر ملوم
حباب وار ز بحر وجود این همه ذرات   بروی بحر تو موجود کرده و معدوم
ز جا بنین تو حیرت تصادفست که نیست   میان ذات تو و عقل که خصوص و عموم
بتاب با اسدالله محمد نظام   که دست ظالم از است بر سر مظلوم
هزار مهجور از آب داده در ظلمات   از آن که کرد جگر کشته تر ز سموم
زمیوه دلت آنکس که آب داشته دریغ   بروی روز طمع باد همچو زقوم
رسید وقت که تشنه ابد از کشتی   ز جوی عدل تو و ناما دم آنی مرد بوم
شود ز طالع سعد تو کار دهر چنان   که هیچ دم نبود تحس بهیچ ساعت شوم
امید هست که این نقد نا تمام عیار   بسکه تو در سازی نخاطر محروم

و له ایضاً

قسم بخالق بیچون و صدر بعد امام   که بعد سید کونین حیدر است تمام

امام اوست بحکم خدا و قول رسول   که مستحق امامت بود بنص کلام
امام اوست که قایم بود بحجت خویش   چراغ مادرست از ز بکری نکشود و نام
امام اوست که چو در ثنای او در کلامش القدر   زمان زلال لسان هفت شیع کرده تمام
امام اوست که بخششیدم بود مصاف   بیان ایمه که بیکانه در باب آید کلام
امام اوست که اندر رموز منطق طیر   نه آنکه رهزن مردم شود به لاقی دوام
امام اوست که دست بریده کرده درست   نه آنکه وحشت نصد جسد در دوزخ تمام
امام اوست که خلق جهان غلام ویند   نه آنکه از هوس افکند بریاد غلام
تو آنکه اهل حسد را امام میدانی   کشای چشم بصیرت اگر نه ای بدنام
کدام زان دو سه بیگانه از طریق مراد   نهاده اند باتصاف و آشنا کلام
کدام زان دو سه در حسن شکل ای یکی   بعلم و فضل و هنر باد خصم را الزام
من آن نخواهم که بهر باغ فدک   کینه در دل بفرزند مصطفی ابرام
من آن امام نخواهم که آتش افروزد   بر آستانه صدر الکلام و کهف انام
من آن امام نخواهم که رد خطاء ولا   بنده را باید مردمش بلعنت نام
حدیث عایشه بگذار و بیعت جمل   چه اعتبار بقول زن و تعصب عام
خسی اگر بگزیند ناقصان از جهل   مطیع او نتوان شد باعتبار عوام
بگرد خوان مروت چکو مرده باید   سکی که آرزوی نفس کرده کرده خام
گل مراد کجا بشکفد ز غنچه دل   تو آنکه بوی محبت نمیرسد بمشام
میان حق و باطل چکونه فرق نهد   مقلدی که ندارد حلال را از حرام
اسیر چاه طبیعت کجا خبر دارد   که مبطلات کدامست و واجبات کدام
چرخ ضحکه ز دو سه ناکس رفعت   یکی کشنده جهان و یکی مکنده نجام
بدان زمان که شریعت بدست ایشان   مدار کار شریعت کجا گرفت نظام
دور دولت مهلت ایام آن سید مختار   ز اقتضای زمان بود و گردش ایام
هزار شکر که آن اعتبار بی بنیاد   چو عمر که تر دون ممکنان نداشت دوام
بشرط آنکه اوقات از آن شر بفترست   که ز کو خارجی و ناصبی کشیم مدام
دگر نیاید کفر شود دی صورت   ز برق تیغ زبانم سپهر آینه فام

ز تیغ معاویه درد آتش جو شمع سحر ... چو ذوالفقار علی سر برآورد ز نیام
بمدحی که ستایش اسمای اوست ... بنور معرفت ذوالجلال والاکرام
بگوهر صدف کاینات یعنی دل ... با انبیای عظام و با اولیای کرام
که رحیم دلم داشت با امداد ازل ... فروغ روشنی مهر اهل بیت مقام
تعالی الله ازل آورده مهر حیدر و آل ... نخورد نساخته از بهر التفات عوام
سفینه دلم از مدح شاه پرگهر است ... که او جهان ببین علم عالم العلام
بطوف کعبه اسلام تا چو اهل صفا ... کنو زوار حریم حرم کنند مقام
خمیده باد قد خارجی چو حلقه ز دال ... شکسته باد دل ناصبی چو کوی لام

ولـه

چمن شکفت و جهان پر ز سوسن و سمن است ... بصد هزار زبان ذکر کرد و گفت
ز لاله سوخته داغ اندرون شد ... رسید کلاله و سوزش بخود
رسید ناله کشا باد صبحدم گویا ... روان برای سمن از باغ خفت
چو لاله درد روی تو جامه چاک زدند ... بطره و الحق بستون و کوه
روان چمن که شود قامت تو راست ... چه جای جلوه شمشاد و نقش باد
هوای کوی تو دارد صبا گشت چمن ... جوان عزیز که بیش ...
زجان نگر شبنم و دیدم جهان کعبه جان ... درین ره که ... جان
نثار کنندگان روضه بهشت آیین ... که یک غبار در غیبت ...
چه جای کلشن عالم که هشت باغ بهشت ... طوف روضه سلطان دین ابوالحسن

علی بن موسی جعفر امین کلشن دین
که طوف مشکش از آن دین درست

زمین سایه اقبال قاف قربت او ... هوا بو لطف ... کشور جنت
بگرد روضه تو کرد هم هشت بهشت ... شود نثار ... بجان
ز روی رفت جهان را چراغ دولت تو ... چو آفتاب که ... ورنه
کلی کلاه چنین کند و پایه تو سر زند ... شکفته باد ... وجود
فغان ز مکر تو ای ناصبی مکر آخر ... کار چه ... و ...

ز جام ساقی کوثر که اشوی سیراب ... تو آنکه کاسه از مهر ...
درین چمن که ز آسیب برگ ریزخزان ... هوا ستدن و بیشیل ... محبت است
خسی که دامن انگور دام محبت ساخت ... جو خو شد از که آن بگو ...
قساله زد جاده و ... پرده و شب ... حکایتیست که ... زبان ...
ز هی چراغ دولت شمع ... بود ... خیال نخل قد ... چاک ...
قبای سبز تو قامت ... نکوی نخل تو ... دوست ...
که ولای تو ... حاصل ... طلوع مهر تو ... سهیل ...
سپهر را ... تیغ ... رماند ... تیغ ...
ناب دیده ... سواد کاغذ شعر ...
جنبش ... سیاه ... نسیم ... صبح ...
حسود جاه تو ... پرده جهان ... چو ... خویش ...

مولانا اهلی شیرازی علیه الرحمه در سلک شعرای کرام و فضلای عظام
انتظام داشته و ... و ... او ... مشهور ...
که احتیاج بنوشتن داشته باشد و اکثر ... مسائل نحوی بود
در فن شعر امتیاز تمام داشت و در علم قافیه و عروض و معما کامل بود و در جمیع
اصناف شعر ... مثنوی ... قافیتین که عقل در آن
متحیر است و قصیده مصنوع خواجه سلمان را بنام میر علیشیر تتبع نموده و جمیع
صنعت برو افزوده که میر علیشیر انصاف داده که بهتر از سلمان گفته دیوان
غزل او مسلم ارباب نظر و چاشنی شعر سعدی در کلام او مضمر است و از جمله
قصاید او که در منقبت واقع شده و این قصیده است قصیده

ای با سپهر بوقلمون هیبت ... ... روز و شب از نهیب تو گردیده ...
بیشعت ... معرکه ... ... طوفان ... از جنبش ...
... ... کشت ظاهر و ...
روی زمین بوی ... آفتاب ... تابی ... کند ...
تا ... ...

ذوقی که ماه نوش یک زبانه | بر بیست تا بگوش رسانم صدا خارک
شهباز فکرتی وصف دشمنان تو | یک جملهات همی کشد او چون سعف
خصم ستاره سوختهات گر رود بباغ | کلکش کند ز بخت سیه سیر اتک
تو مظهر عجایبی و در شناخت تو | عقل و قیاس و نحو و وهم و حواس
شرمنده ام که تحفه من نیست جز سخن | انداه نظم دقایقه تنک بسته ترک
کار سته نیست شاخ گیاهست پیش تو | این نخل کل که کاکلی آراسته شوخ
اعلی بکن ولیست بدین افتخار او | ترسم کرو کشد سکانه دد تو ننک
کالنقش فی الحجر بنگین دلش بود | مهر تو تحجر قهر تو مهری و پیوند لک
هفتاد سال مدد مدحت ای کعبه مراد | دفعم بعرق باد فنا غم بعذر لنک
سلطان و شیم بواقعه زیاد رس شفیق | در دست ارزن از کف شیر سیاه
اکنون بواقعم برهان زان دعای بعس | کین مار دل سیاه تن بسته راه
مرغ دلم بروضه جان بخش خود رسان | زان پیش کارد از قفس تنک تن
یارب مقیم روضه شاهم کن از کرم | چندا که مانده است مرادم جهان

وله فیه ایضا

سوزدم از خواب صبحی گر نسیم صبحدم | شبعی از صحن عن شبنم نشستی
بادمی بردی بعالم موج موج و موج موج | کاروان در کاروان منزل بمنزل
نکهت جان عالم اندر عالم و بیدا شتم | عالم جان آوریدی آن صبحدم جان آوری
گفتم این بوی ملک باشد که آید از فلک | عنبرافشان از کنار و مشک در بر آن
با کلک طار نسیم مشک بوی صبحدم | گل شکفته از عنصر مهر و کوکب
یا مگر مشکین دم عیسی از روح لطف یار | جان فشان آمد جرح جهار بین سوی
یا مگر بند قضای ناز یوسف برگشاد | مید مد بوی خوش پیراهن آن نازنین
یا مگر مشاطه گیسوی خوبان برگشاد | صد هزاران نافه مشکین ز زلف
عقل گفت این نافه گیسو بهجه باد صبا | بوی جانفشان اینکه بر محصر از
گفتش ممکن نباشد در جهان بوی | جز نسیم روضه شاه امیر المؤمنین
سرور مردان علی ابن ابی طالب که هست | هم امیر المؤمنین و هم امام المتقین

کاشف

کاشف علم الله ان کیتی عباء لو کشف | دیده را الحمد و کون انزدید علم التعین
کعبه را ان شد بحجره کاه انبیاء او | کاملی تحید در وجود آن
شهر علم مصطفی چون از علی با بهما | اندر علم او شهرستان علم
مصطفی ارست اسرار علی شاه ستم | شاه مردان راستین خیر الناس
جرح اطلس بیش علم او دست طفل ساده | ملک شاه سلطان
رشته مهر جان بود بر بام عرش | ذره را خیط شعاع مهر
با تو چون جیدمان ارسک | سک بود هر کس که با شیر خدا
هر کجا بسید تکو و مشورت باصح تو | مکر جرح الله
هر که با خصم تو در جنگست جنگ او هرا | نصر تیغ مفخر
کی مجال باشد |
یا علی جشمی بکن بر بنده دروح تو | مهر عالی اعلی
شیه اثنی رحم | لطف یوسف خسته ام
شصت سالم جان چو زد | تا شدم صادق
این زمانی از نطقم چو | تا شود
تا فلک باشد جهان باد | در ستانت
عالمی دست دعا دارند با | استجب عنی و عافی یا آله العالمین

وله فیه ایضا

آن شهنشاهی که بحر لافتی گوهر است | شحنه دشت نجف شاه ولایت حیدر است
ذات پاک مرتضی پاکی نسبت | زانکه این آب حیات از چشمه ساری دیگر است
معنی قول علی با بها آسان | کان بحق دانند جهان معنی
در شب جان | زانکه جای مصطفی هم مرتضی را در خور است
بیش لطفش جنت وادی | نور قهرش دوزخ توده خاکستر است
عالم علم نهانی کاندر دبیرستان او | مخزن تعلیم اطفالان خیبر
از خطاکاری کسی گر نزد او بوی برد | گر چه آهوی مشکین است از
گر ز دشت | آب گردد زهره او گر چه شیر

هر کرا این غلامان علی زرد ابرو — گر برآید باشدم کرم گناه افتاده است
کز دوی مقبلی قنبر غلام شاه بود — من سگ آن بخشیانم کو غلام قنبرست
یا امیرالمومنین آنی که گر گوید کسی — نیست جز حب تو ایمان مومنان را باورست
هر که نبود میوهٔ حب تو اش چون چوب خشک — آتش باید دان که خود چه عود ترست
چون نسوزد در جهنم از دم دل کافر خشک — چون انار از نار کین هر قطره خون اکبرست
خطبه بر نامت چو خواند بلبل روح القدس — کاین طریق از دوی پایه چوب منبرست
کرد اهلی جان فدا بهر شهید کربلا — وز سفالم دیده‌ام مرد نی شراب کوثرست
گر حسودان چون ابن دشمن خون ریزی — غم ندارد تا که او را شیر یزدان یاورست
سایهٔ آل علی پاینده بادا بر این شاه — سایه بالای اوی آفتاب محشرست

وله قطعه

بزرگوار خدایا من آن تهی دستم — که هیچ تیم نگذارد که سر برآرم هیچ
بجز شه حیثیم از حرمن کرم نواز — که من نکاشته‌ام تخم و کو بکارم هیچ
ز بیر بار گنه مانده‌ام ز بی کاری — نگار روی یار چه روی نگار و بارم هیچ
بخاندان محمد کز محبت او — متاع هر دو جهان را نمی شمارم هیچ
بجز محبت این خاندان میرس از من — که جز محبت این خاندان ندارم هیچ

وله رباعیه یارب سگ کوی منقلی ساز مرا — آیینهٔ عشق منجلی ساز مرا
اقبال جهان مرا چو نیست قبول — مقبول علی ساز مرا در گرستن در شهور سنه
اثنی و اربعین و تسعمایه در شیراز وفات یافت و ملا امیرک در تاریخ فوت او
این قطعه لطیف دارد لواحده در میان شعرا و فضلا — پیر باصدق و صفا اهلی بود
وقت با مهر علی از عالم — چو پیرو آل عبا اهلی بود — سال فوتش ز خرد جستم گفت
پادشاه شعرا بود اهلی مولانا لسانی علیه الرحمه در اصل شیرازیست
اما اکثر اوقات در بغداد و تبریز میبوده و شاعر شیرین و نکته‌دان عنی
آورده‌اند از بعضی ثقات استماع افتاده که اشعار مولانا لسانی زیاده
از صد هزار بیت است اما بواسطه بی‌پروایی که در جمع آن میفرمود اکثر آن
ضایع گردید و اشعاری که شریف شاگرد او مشهور ساخته و موسوم بسهو

اللسان

اللسان کرده اند از دوی ستم ظریفی است و ان ... آنها او را خبری نیست
بسیار خبر درویش نهاد بود و بواسطه اخلاصی که بحضرات ائمه اثنی عشر
علیهم السلام داشت تیغ دوازده ترک شاهی را در خواب و بیداری از سر
نهاد تا آنکه در وقتی که سلطان سلیمان رومی متوجه تسخیر تبریز بود و چون خبر
قرب سلطان بمولانا رسید اتفاقا در آن وقت مولانا در مسجد جامع تبریز
بتعقیب نماز مشغول بود چون استماع آن خبر نمود دست برداشت و دعا
کرد که خدایا این متغلب بتبریز میاید و من تاج اثنی عشری بر سر نهاده‌ام و شاهد
استیلای او را بخود قرار نتوانم داد مرا بمیران و در کار رحمت خود واصل
گردان این مضمون گفت و سر بسجده برد و در آن سجده جان بجانان سپرد
و از جمله قصاید او که در منقبت واقع شده این قصیده غراست که بطریق راه
آورد در نجف اشرف گفته

قصیده

صبح سر زد کرد او دهن کمان چون صبا — یاد جنون دو دماغ عاشق مرهم دوا
بر سر من بخشد سنگ حصار ستم — وز تیغ من بخشد گرد دیبار بلا
پای من بر سر زده وز سر من زاده — شد از بی جفا تو شد یاد وفا
گوهر من تیغ تو در صدف آسمان — دانه من تو تیم در دهن آسیا
سینه ز بیداد دل من مرهم لو مزدم — جاه ملامت بر من جز عقل ای
معنی که تو بر چشم من مست تو ای — دست ملامت بر جان ملامت بیا
غیر گناه از دلم صادر و وارد نگشت — که غلط و غلط گفته خطا و خطا
مدتی که منتهای نکو شد عمر ... — نوم سعد داشتم یاد در دولت سرا
با یکی داشتم بزم و بزم هوش — کز هوا او مجمع تا آتش دل و هوا
همچو فلک سر دو همچو قمر نزد دو — همچو خطا مشکین همچو صبا عطر
در حرکت نا شکیب بغ صلای رکب — صورت او دل فریب سیرت او دلربا
رایض اقبال من چون بجنبید رکب — زین سعادت نهاد گفت زهی رسیدها
پا برکاب طلب کردم و چون شدم — بادیه جون باشد بیرون آمد مرا
سنبل او مشک ناب لاله حقیقی مرا — آب طراوت مزاج خاک وجد کیمیا

دیك بیابان او سرمه عین الجنان خار مغیلان او گلبن جنت سرا
گل زحیا پر عرق ریخته زرد رطبق فاخته را همنشین بید در بستان سرا
خضر سحو که نمود چون رخ آتش زدود رایت اسکندری از ظلمات قفا
گشت حصاری بدید گرد سواد جبل چون خط گل عارضان گرد رخ حاجیان
سر زده زان آب و خاک گنبدی از نور پاک شعله صفت تابناک شمع صفت با صفا
گوشه محراب و قبله ارباب صدق حلقه ابواب او دیده اهل فنا
من متحیر ز شوق کین چه بهشت است و قصر ور بمثل کعبه است کعبه کجا من کجا
هاتفی آواز داد کای خلف پاك زاد کعبه اهل صفاست از در دولت درآ
سجده کنان در شدم از همه برتر شدم زایر حیدر شدم حیدر خیبر کشا
واقف اسرار دین کاشف علم الیقین دیده او پاك بین دامن او پارسا
عالم از و نشاه آدم از و نطفه از همه کس بیشتر بر همه کس پیشوا
تیغ چو الماس او برق مخالف گداز صرصر انفاس او باد مخالف ربا
حلقه بازوی او گوی زمین را کمر نعره یاهوی او زنگ فلک را صدا
دادن سر پیشه اش فکر حق اندیشه اش بخشش او بی عوض طاعت او بی ریا
هم زده بر قلب کفر حلقه میم محک هم زده بر فرق بخل اره سین سخا
گوهر همچون گلش اختر گیتی فروز نقش سم دلدلش ساغر گیتی نما
قاطع [illegible] اجل قاتل اهل حیل صحبت او بی بدل گوهر او بی بها
یك رقم از نامه اش راز درون و برون یك اثر از خامه اش نقش خلا و ملا
ای بقیاس خرد بی عمل حب تو کثرت طاعت قلیل نقد عبادت هبا
با همه سرکشتها نوز ولای تو با همه سنگین دلان جذب تو آهن ربا
از سر کردن کشی خادم بار تراست شمع منور کلاه چرخ مرصع قبا
لفظ تو آب حیات حب تو راه نجات روی تو [illegible] دل کوی تو دار الشفا
با حسنات تو کفر برد گران نام جود با درجات تو تنگ با دگران العفا
گوهر دریا دلی قلزم بی ساحلی لطف تو بی ابتدا جود تو بی انتها
یا اسدالله ز شوق شکر که بشتافتم بار دگر یافتم روضه پاك ترا

دادم

وخلل در صورت منظور و معنی مقصود آن بیندازند دیگر آنکه چنانچه
باب بعضی از قاصران است جهت آنکه بآسانی کتابی بنام خود سازند با انتخاب
و اختصار آن نپردازند و از غضب پروردگار و امام روزگار که این کتاب
...و تالیف و انتظام یافته محترز باشند دیگر آنکه
...ان و سایر نا اهلان مستور دارند که مبادا از احوال
...ایشان اطلاع یافته با حاد این فقیر محققه که در دیانت اعتقاد
...رسانند یا تعرضی بمزارات اسلاف ایشان نمایند دیگر
...ز اتمام هفت نسخه از این مجالس و مقابله آنها با اصل
این فقیر مستهام باشاعه آن اقدام نموده بنا
...ول از الطاف اخوان کرام که از آن نسخ نقل
...ند آنکه همت بر تصحیح و مقابله
...ود عند کارند تا چنانچه در اکثر
کتب تاریخ و سیر بنظر میرسد بتعاقب
نقل و مرور روزگار نسخهای سقیم
خاطر آزاد بروی کار نیاید و طبع
لطیف ناظر از مطالعه
آن ملالت نیفزاید تمت الکتاب
بعون الملک الوهاب عز برلیه
تاریخ دوازدهم شهر ذی القعده
سنه عز والف در دار الخلافه

اگر با تمام رسید

۱۰۸۴۶

مجلس شورای ملی

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]